

فرہنگ فارسی لودی

دانشگاه کاه کردستان

(سہ جلد)

جلد دوم
ج - ظ

مجلد دوم

کتابخانه مرکزی

چاوه پروانی گش نووسه رېك په سن دانی خویننه رانه؛
به لām فهره ننگ نووسی هه ژار هه ر نه وندهی له خوا نه وی
به ر تهوس و تانه نه که وی.

که چی تاك و تووکیك نه بی، ئه م خه لاته یان پی دمبری!

د. ساموئیل جاکسون

فرهنگ دانشگاه کردستان

فارسی - کردی (سه جلدی، جلد دوم)

به سرپرستی ماجد مردوخ روحانی

ویراستاران

ماجد مردوخ روحانی (سر ویراستار)

مهدی سنندجی * محمد ژیان امینی * یدالله پشابادی * محی الدین کریمیان

دستیار ویراستاران

بهرام بهرامیان * وریا دیوانی * ایرج مرادی

نمونه خوانی

افشین بهاری زر

حروفچینان

وریا دیوانی * محی الدین کریمیان * فخرالدین آمیدیان

پشتیبانی نرم افزاری

هیوارستمی زاده

دیگر همکاران و مراحل همکاری، به شرح جلد اول

استفاده از کتاب خطی «زهردهی سهر کهل»، گردآوری و تدوین، خلیل محمدی

برای ترمیم و تکمیل برخی ضرب المثل ها

یادداشت: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۸۶) (فیپا).
مندرجات: ج. ۱، ث. -- ج. ۳. ظ
موضوع: فارسی -- واژه نامه ها -- کردی.
شناسه افزوده: دانشگاه کردستان.
رده بندی کنگره: ۴۴/۱۲۳ PIR ۳۲۵۶
رده بندی دیویی: ۴۹۳/۳
شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۲۳۴-۸۵م

سرشناسه: مردوخ روحانی، محمدماجد، ۱۳۳۷
عنوان و نام پدیدآور:
فرهنگ فارسی - کردی / ماجد مردوخ روحانی.
مشخصات نشر: سنندج: دانشگاه کردستان، ۱۳۸۵
مشخصات ظاهری: ۳ ج.
شابک: ۹۶۴-۹۶۲۳۹۷۳:۱ ج.
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:
Majed M. R. Persian Kurdish dictionary

دانشگاه کردستان

فرهنگ فارسی - کردی دانشگاه کردستان

به سرپرستی ماجد مردوخ روحانی

جلد دوم ج - ظ

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۶

طراحی روی جلد: حمیدرضا زرّی

لیتوگرافی: تندیس

این کتاب در ۳۰۰۰ نسخه در چاپخانه‌ی تندیس نقره‌ای چاپ و
در صحافی علی صحافی شد.

بها ۱۰۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

www.uok.ac.ir/dictionary

مرکزپخش: سنندج، کتاب مهرگان، تلفن: ۳۲۸۸۸۹۷ ۸۷۱ ۹۸+

۱. واکه (مصوت)ها

واکه	نشانه‌ی آوایی	مثال	آوانگاری
اَ (فَتْحه)	a	دَست	dast
اِ (کَسْره)	e	دِل	del
اُ (ضَمّه)	o	گُل	gol
ا، آ، ی	ā	رام	rām
		بار	bār
		کُبری	kobrā
یِ، ی	î	شیر	šîr
		باری (باربر)	bārî
یِ (کوتاه)	i	بلیت	bilît
ی (کشیده)	i:	باری (به‌ه‌حال)	bāri:
و	û	نور	nûr
و (کوتاه)	u	فروش	furûš
و (ضمه‌ی کشیده)	o:	پَلو	polo:
اَو	ow	پَلَو	polow

۲. همخوان‌ها (حروف بی صدا)

همخوان	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
		ضرب	zarb
		ظلم	zolm
ر	r	راه	rāh
ژ	j	ژاله	Jāle
ش	š	شیر	šîr
غ، ق	q	غار	qār
		قند	qand
ف	f	فردا	fardā
ک	k	کاخ	kāx
گ	g	گُری	gorg
ل	l	لاى	lāk
م	m	ماه	māh
ن	n	نان	nān
و	v	وزن	vazn
ی	y	یاد	yād

همخوان	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
ب	b	بار	bār
پ	p	پا	pā
ت، ط	t	تار	tār
		طبل	tabl
ث، س، ص	s	ثبت	sabt
		سال	sāl
		صدا	sedā
ج	c	جوان	cavān
چ	č	چمن	čaman
ح، ه	h	حرف	harf
		هما	homā
خ	x	خوب	xûb
د	d	درس	dars
ذ، ز، ض	z	ذهن	zehn
		زیبا	zibā

۳. حروف همخوان /ء/ و /ع/

همزه و عین در زبان فارسی تلفظ یکسان دارند و در این کتاب با نشانه‌ی ' / آوانگاری شده‌اند؛ مانند: آلم (درد و رنج) و عَلم (پرچم)؛ که هر دو «alam» خوانده می‌شوند.

حرف	نشانه‌ی آوایی	نمونه	آوانگاری
ء	،	شیء	Šey'
أ		أرز	'arz
أ		مأنوس	ma'nûs
ؤ		رؤیا	ro'yā
ئ		رئوف	ra'ûf
ع		عکس	'aks
		علم	'elm
		عُرف	'orf
		عود	'ûd
		سعید	sa'îd
		فَعَال	fa''āl
		وسیع	vasî'

باید توجه داشت که هجا هیچگاه با واکه (مصوت) شروع نمی‌شود. به عبارت دیگر سَرِ هجا باید حرف همخوان (صامت) باشد. از این روست که صداها اگر در ابتدای واژه قرار گیرند، با همزه (کوتاهترین همخوان از نظر کششی) خوانده می‌شوند. مانند: آسان (āsān)، أبر (abr)، این (în)، اسم (esm)، او (û)، و انس (ons).

نشانه‌های به کار رفته در این فرهنگ

کاربرد	نشانه
پایان سرواژه، پس از جایگاه دستوری	. (نقطه)
بین کلمات و گاهی عبارات مترادف	؛ (نقطه‌بند)
توقف کوتاه	، (ویرگول)
قبل از ریشه‌ی واژه و برای توصیف	: (دو نقطه)
ریشه‌ی لغت	[] (کروشه)
حوزه‌ی معنایی	// (کروشه خوابیده)
توضیح بیشتر	() (کمان)
ارجاع یک واژه به واژه‌ی دیگر	→
شاهد یا مثال به کار رفته در تعریف‌ها	< >
صرف مصدر	// //
جدا کردن تلفظ و نشانه‌ی جمع	/ /
یا	/
مترادف بودن یک واژه با همه‌ی تعریف‌ها	*
زیر مدخل فعلی	□
زیر مدخل اسمی	▣
جدا کردن تعریف مصدرهای لازم و متعدی	□
تعجب، خطاب، تأکید	!
پرسش	؟
صفت فاعلی، صفت مفعولی و مصدر منفی، در پایان مصدرها	■
جمله‌ی معترضه	- -
بین اجزای برخی ترکیب‌ها	-

ج

[گفتاری] جی خەون؛ جی و بان؛ یاگە و بان؛ یاگی
 «جا انداختم، گرفت خوابید: جیگەم داخست و بوی
 نووست» ۷. جیاتی؛ بری؛ باتی؛ زانەویر؛ یاگە «بە
 جای پول پارچه داد: بە جینی پارە پارچەیی دا» ۸. پلە؛
 پایە؛ یاگی؛ یاگە «جای ارباب را گرفته بود و امر و
 نهی می کرد: جینی خانی گرتبوو، میری ئە کرد»
 ۹. کولین؛ کولانە؛ کولینی؛ شوینی بالندەیی
 دەستەمۆ «مرغها جا رفتند: مریشکەکان چوونە
 کولانەو».

☐ جای دنج: کونج؛ دنج؛ کپەنە؛ چۆلگە؛ جیئی
 مەند؛ جیئی چۆل و بی دەنگ.

☐ جا آمدن ☞ حال کسی جا آمدن، حال
 جا افتادن: ۱. داکەوتن؛ داکەفتن؛ لە بیر
 چوونی وشە، رستە یان بەشی لە
 نووسراوەیەک لە کاتی نووسیندا «در اینجا چند
 جمله جا افتاده است: لێرەدا چەن رستە داکەوتووە»
 ۲. جی کەوتن؛ جاکەفتن؛ چوونە جی؛ نیشتن؛
 جیئی خۆگرتنەو «اول باید پیچ سراجیش جا بیفتد:
 دەبێ لە پێشدا پێچەکە بنیشتە سەر جیگای
 خۆی»: جا رفتن ۳. راھاتن؛ پیی داکەوتن؛
 جیگیربوون لە شوینیکی تازەدا و ئیتر
 دامەزران «او در این کار جا افتاد و ماندگار شد: ئەو
 لەگەڵ ئەم کارەیدا راھات و مایەو» ۴. رینگ
 بەردان؛ تام دانەو؛ رینگ پیکە «شعله را کم

ج / c: حرف. ج؛ نیشانەیی پیتی شەشەمی
 ئەلف و بیئتکەیی زمانی فارسی.

ج / cē: اسم. ۱. جی؛ جیم؛ ناوی شەشەمین
 پیتی ئەلف و بیئتکەیی فارسی ۲. [مخفف] و؛ ولام؛
 وەرام؛ پەرسف ۳. [مخفف] بەرگ؛ جلد (یەکەیی
 بژاردنی کتیب و دەفتەر).

ج ۱: اسم. [مخفف] جەمادیول ئەوێ؛ مانگی
 پینجەمی سالی کۆچی-مانگی.

ج ۲: اسم. [مخفف] جەمادیوسانی؛ مانگی
 شەشەمی سالی کۆچی-مانگی.

جا ۱ / cā: اسم. جی؛ جیگە؛ جیگا: ۱. /ها/
 شوین؛ شۆن؛ شوینی؛ بەشیکی تایبەت لە
 ئاقاریک «کدام جا؟ آنجا: کام جی؟ ئەو جیگە»
 ۲. /ها/ جی؛ جیئی؛ حاس؛ شوین؛ گولە؛ یاگی؛
 یاگە؛ جاگە؛ جە؛ جیک؛ خونج؛ رووبەر یان
 بۆشاییەک بۆ شتی «جای ایستادن: جیگەیی
 راوەستان» ۳. هەل؛ کات؛ وەخت؛ دەرفەت یان
 بار و دۆخی بە جی «حالا جای این بحثها نیست:
 ئیستا جیئی ئەم قسە و باسانە نیە» ۴. شوین؛
 شۆپ؛ شوینەوار؛ نیشانە؛ لیز؛ شۆنەمەیی؛
 شۆنەما؛ نیشانی «جای پا؛ جای چرخ: جی پی»
 شوینی چەرخی ۵. یاگی؛ یاگە؛ چۆناوچۆنی
 دیزان؛ گونجیان؛ گونجان؛ دارەیی «جا گرفتن: جا
 نداشتن: جی گرتن؛ جی نەبوونەو» ۶. /ها/

تهلهفیز یۆنه کار ناکا و هر جیی داگرتووه.

جا خوردن: [مجازی] سهر سوورمان؛
واقورمان؛ جهنقین؛ مات بوون؛ ئهرمه نهی؛
زۆر یی سهر بوون (مرا که دید خیلی جا خورد؛
که چاوی به من کهوت، سهری سوورما).

جا خوش کردن: [گفتاری] بنه بۆ خستن؛
پهسا داخستن؛ پال دانهوه؛ داکوتان؛ جی
خۆش کردن؛ کوایره؛ شوینیک پهسند کردن و
تییدا مانهوه (خوب تو پاریس جا خوش کرده است؛
باش له پاریسدا پهسای داخستووه).

جا دادن: جی کردنهوه: ۱. گونجاندن؛
خونجاندن؛ یاگهوه کهردهی «این را هم توی
کیفت جا بده؛ ئەمەش له نیو کیفه کهتدا جی
بکهروه» ۲. وهگرتن؛ جی بۆ کردنهوه؛
پیدان؛ را دهی؛ له شوینی وهرگرتن (مرا هم در
جمعتان جا بدهید؛ منیش له ناو خوتاندا جی
بکهنهوه).

جا داشتن: جی ههبوون: ۱. جیگا بوون
(ماشین برای تو هم جا دارد؛ ماشینکه بۆ تۆیش
جیی ههیه) ۲. [مجازی] جیگهی خۆ بوون؛
شیاو بوون (جا دارد از او تشکر کنیم؛ جیگهی
خۆبهتی سیاسی لی بکهین) ۳. دیران؛ دارهی؛
جی بوون؛ گرتن (این کیسه دیگر بیش از این جا
ندارد؛ ئەم دهوانه لهما زۆر تر نادیری).

جا رفتن ➤ جا افتادن-۲

جا زدن: ۱. [مجازی] له قهلهم دان؛ کردن؛
شتی به جیتی شتیکی تر ناساندن (او خودش را
پلیس جا زد و رفت توی سالن؛ ئەو خۆی پۆلیس له
قهلهم دا و چوووه نیو هۆله کهوه) ۲. فسانهوه؛
فسیانهوه؛ فس خواردن؛ فس دادان؛ کیشانه
دواوه؛ چۆک دادان؛ پاشگهز بوونهوه؛ کشانهوه؛
جی خالی کردن (او زیاد هارت و پورت می کرد، اما
زود جا زد؛ زۆر کشهوفشهی ده کرد بهلام زوو
کیشایه دواوه).

جا شدن ➤ جا گرفتن-۱

کن تا آرام بجوشد و خوب جا بیفتد: گر هه کی کهم
کهوه با له سهر خۆی بوکلی و رینگ بهردا).

جا انداختن: ۱. جی هیشتن؛ داخستن؛
په راندن؛ پر نهی؛ ئاسه ی جگا؛ وسهیره؛
فهرامۆش کردنی وشه، رسته یان بهشی له
نوو سراهه که له کاتی خویندن یان نووسیندا
(یک کلمه را جا انداخت؛ وشه یه کی جی هیشت)
۲. جی خستن؛ خستنه جی؛ گرتنهوه؛
به رده یوه/ وسه یوه یاگی؛ شتی بردنهوه سهر
جیگهی خۆی (انگشتم دررفته بود، دکتر جا
نداخت؛ قامکم له جی چوو بوو، دوکتور خستیهوه
جی) ۳. جیگه داخستن؛ جیگه راخستن؛
یاگی وستیره؛ یاگهره وهی (جایش را بینداز
بخواب؛ جیگه که ی بۆ داخه با بخهوی).

جا باز کردن: جی کردنهوه: ۱. جی باز کردن؛
جیگای پیویست بۆ خۆ وه گیر خستن (قدری
که بیوشی جا باز می کند؛ نهختی له بهری که ی جی
ئه کاتهوه) ۲. [کنایی] جی خۆ کردنهوه؛
وه رگیردان یان پهسند کران له لایهن
کهسی یان تاقمیکهوه (به زودی در کارخانه برای
خودش جا باز کرد؛ زۆر زوو له کارخانه دا جیی
خۆی کردهوه) ۳. جی کردنهوه؛ درن دان
(برایش جا باز کردیم نشست؛ جیمان بۆی کردهوه
دانیشت).

جا تر بودن و بچه نبودن: [کنایی] مه نه بوون
له په ریزی، پشکه ل دیتن له ههویزی؛ جی
بی جیدار مان؛ جی وه جی مان؛ نه بوونی
کهس یان شتی ره چاوکراو (وقتی برگشتم، دیدم
جا تر است و بچه نیست، ماشین را در غیاب من برده
بودند؛ کاتیک هاتمهوه، مه نه بوو له په ریزی،
پشکه لم دی له ههویزی، له نه بوونمدا
ماشینه که یان بردبوو).

جا تنگ کردن: جی داگرتن؛ جی گرتن؛ جیگا
تهنگ کردنهوه؛ جیگه داگیر کردن (این
تلویزیون کار نمی کند و فقط جا تنگ کرده است؛ ئەم

۳. دواکهوتن؛ کهوتهی دماوه؛ له دیتری یان دیتران دواکهوتن «نوازندهی فلوت چند بار از ارکستر جا ماند؛ فلوت ژنه که چند جار له ئۆرکیسته که به جی ما».

جای چیزی نبودن: جیی شتی نهبوون «دیدم دیگر جای حرف زدن نیست؛ اتاق که جای فوتبال بازی کردن نیست؛ زانیم که ئیتر جیی قسه کردن نیه؛ هۆده خۆ جیی فوتبال کردن نیه».

جای خود داشتن: جیی خۆ بوون؛ بۆ پروودا و یان کاریکی ره چا و کرا و له بار و له باوتر بوون. جای سوزن انداختن نبودن: «کنایی/ پیتی به پیدار نهبوون؛ دهرزی داخستن و نه کهوتنه زهوی؛ شاندار شانی سوان؛ زۆر تهنگه تریزه بوون به هۆی زۆری ئاپۆره وه «توی سینما جای سوزن انداختن نبود؛ له سینهمادا ریی به ریدار نه بوو».

جای شکر باقی بودن: جیی شوکرانه مانه وه «خانه مان آتش گرفت و سوخت، اما جای شکرش باقی است که به کسی آسیب چندانی نرسید؛ ماله که مان ئاگری گرت و سووتا، به لام جیی شوکرانهی ماوه ته وه کهسیک وه زهنگیکی وای پی نه گهشت».

جای کسی بودن: له جیی کهسی بوون؛ به جینگهی کهسیک بوون؛ یاگو یۆینه بیهی «اگر جای تو بودم قبول می کردم؛ کاش جای او بودم؛ نه گهر له جیی تو بام قه بوولم ده کرد؛ بریا له جیی نهو بیاویم»؛ به جای کسی بودن

جای کسی را تنگ کردن: «کنایی/ جی له کهسی تهنگ کردن؛ بهر دهست و پپی کهسیک گرتن؛ تهنگ له کهسی هه لچنین «چکارش داری؟ مگر جای تو را تنگ کرده؟ چته به سه ریه وه؟ مه گهر جی له تو تهنگ کردووه؟».

جای کسی را خالی کردن: «مجازی/ یادی کهسیک له جینگاه کدا کردن؛ جینگهی کهسیک سهوز کردن؛ بیر کردن له کهسیک

جا کردن: ۱. جی/ جینگه کردنه وه؛ گونجاندن «این را هم در جیب جا کن؛ نه میشه له گیرفانتدا جی بکه وه» ۲. جیی خۆ کردنه وه؛ تیرۆ چوون «خودش را در آن جمع جا کرد؛ له و کۆره دا جیی خۆی کردووه».

جا گذاشتن: جی هیشته وه؛ ۱. مهودا دانان؛ ناوپر دانان؛ بهین خستن؛ چهرت دانان «بین یادداشتها دو سطر جا بگذار؛ له نیو نووسراوه کان دوو دپر جیگا بهیله وه» ۲. له بیر چوون؛ هل بۆرین؛ ئاسهی جگا؛ له شتی گه ران و رۆیین (به ئاسایی و به بۆنهی له بیر چوونوه) «کیفم را در خانهی شما جا گذاشتم؛ کیفه کم له مالی ئیوه به جی هیشته» ۳. «گفتاری/ به جی هیشته؛ خستنه بهر؛ دانه بهر شتیکدا؛ ئاسهی جگا «توی اتوبان همهی ماشینها را جا گذاشت؛ له شارپنگه کدا هه موو ماشینه کانی به جی هیشته».

جا گرفتن: ۱. جی بوونه وه؛ گونجیان «در اینجا بیست نفر جا می گیرد؛ لیره بیست کهس جییان ده بیته وه»؛ جا شدن ۲. جی گرتن؛ جی دابین کردن «از ده روز پیش در مسافر خانه جا گرفته بودم؛ له ده رۆژ پیشه وه له مسافر خانه کدا جیم گرتبوو» ۳. جیگیر بوون؛ جی بوونه وه «اول بگذار من جا بگیرم بعد تو بیا؛ جاری را وهسته من جیگیر بیم نهو جار تو بی».

جا گرم کردن: «مجازی/ جی خۆش کردن؛ پالدانه وه؛ جیگیر بوون «تازه جایم را گرم کرده بودم که گفتند؛ پاشو راه بیفت؛ تازه جیم خۆش کردبوو گوتیان؛ ههسته رێ که وه»؛ ههروه ها؛ جا گرم شدن

جا ماندن: به جی مان؛ ۱. جی مان؛ جی مهنن؛ مانه وه؛ قه مان؛ مهنه ی جگا؛ به جی مان و له بیر چوون «عینکم روی میز جا ماند؛ چاویلکه کم له سه ر میزه که به جی ما» ۲. جی مان؛ نه گه یشتن به که رهسته ی راگو یزان «قطار رفت و من جا ماندم؛ قه تاره که رۆیی و من به جی مام»

هه‌لپهان؛ زۆر قه‌لس بوون «و‌قتی این حرف را
 زدم، از جا در رفت و داد و فریاد کرد: کاتی‌ک ئەم
 قسه‌یه‌م کرد، نا‌گری تی‌به‌ربوو، قیراندی» ۲. له
 جی‌ده‌ر‌چوون؛ له‌جی‌گه‌ چوون؛ به‌ه‌وی
 گو‌شار یان کو‌تان‌ه‌وه له‌جی‌ی‌خ‌ۆ‌ترازان «سر
 چکش از جایش در رفت، خورد به‌انگ‌شتم: سه‌ری
 چه‌کو‌چه‌که له‌جی‌گه‌ده‌رجوو، دای له‌قام‌کم»
 ۳. له‌جی‌چوون؛ له‌جی‌گه‌چوون؛ له‌ورده‌له
 چوون؛ له‌گری‌ژنه‌چوون؛ له‌جی‌ی‌خ‌ۆ‌ی
 ترازانی ئی‌سکی له‌ش «افتاد‌م کتف‌م از جا دررفت:
 که‌و‌تم شان‌م له‌جی‌چوو».

از جا شدن: [ادبی] تووڤه بوون؛ قه‌لس بوون؛
ده ږکه‌وه چوون؛ ږق هه‌ستان؛ ږکین بوون؛
خه‌یدین؛ خه‌زین؛ خه‌نزرین.

از جا کندن: هه‌لکیشان؛ هه‌لکه‌ندن؛ له‌جی
دوره‌هینان «باد چند درخت را از جا کند: با‌چهند
داری هه‌لکیش».

از جایی آب خوردن: [کنایی] له جیکه وه
سه رچاو که گرتن «می دانیم این حرف و حدیث ها از
کجا آب می خورد: ده زاین تم قسه و باسانه له
کو پوه سه رچاو که ده گرن».

به جا آوردن: /گفتاری/ ناسینه‌وه؛ به جی هیټان؛ ئژناسه‌ی؛ ویناکه‌رده‌ی (خالش خیلی بد بود و کسی را به جا نمی‌آورد: حالی زور خراپ بوو، که‌سی نه‌ده‌ناسینه‌وه).

به جا گذاشتن: به جی هیشتن؛ دانیان؛
 ٹاسہی جگا (از خودش ثروت زیادی به جا گذاشت:
 مال و داراییہ کی زوری لہ خو بہ جی ہشت).

به جای کسی بودن ➡ جای کسی بودن

جا: ۲: پیشواڑہ۔ جی۔: جیگہ۔: یاگہ۔: جہ۔: کەرہسہ یه ک بو دانانی شت له سهر یان له نیویدا <جازغالی؛ جایخی: جی خه لووز؛ جی سه هؤل>.

جافتادگی / cā'oftādegī /:سم. ۱. دۆخ یان
چۆنیته تى كهوتنهوه جی؛ چوونهوه سهر جی؛
رۆینهوه سهر جی؛ گیر یانهوه (جافتادگی مفصل:

که دهویدا نیه و ئەگەر ببايه خوشتەر ده‌بوو
(د‌بروز رفتیم کوه، جای تو را خالی کردیم: د‌ویتی
چووین بۆ کێو، یادتمان کرد).

جای کسی را گرفتن: جیی که سئی گرتن:
 ۱. جئی لئی داگیر کردن (کیفیت جای من را گرفته نمی توانم بشنیم: جانتاکهت جینگاکه می گرتووه ناتوانم دانیشم) ۲. جیی که سئی گرتنهو: بوونه جیگری که سئی تر (یک نفر دیگر جای او را گرفت: یه کیکی تر جیی نهوی گرتنهو).

جای کسی نبودن: جیگای کهسئی نهبوون؛
شیاوای کهسئی نهبوون؛ بؤ کهسئی نهبوون
(برویم، اینجا جای ما نیست: با پروین، ئیره جیگای
ئیمه نیه).

جایی را روی سر گذاشتن / گرفتن: [مجازی]
جیگه‌یه‌ک نانه سهر سهر؛ کردنه
حه‌مه‌ره‌مزی؛ شلوق‌پلوق کردن؛ هار و
هاجی کردن؛ جیگایه‌ک نیانه بان سهر‌موه؛
یاگیتوه ئارده‌یوه سهر‌وو دهنگا؛ له شوینیک
رما- زه‌نا و هه‌را و هوریا سازدان «بچه‌ها خانه
را گذاشته بودند روی سرشان: منداله‌کان له ماله‌که
کردبوویه‌انه حه‌مه‌ره‌مزی».

جایی رفتن کہ عرب نی انداخت: (کنایی) لہ
 حہوت کیوان ٹاوا بوون؛ بی سہر و شوین
 چوون؛ تووناو توون کہوتن؛ چوونہ جیگاہہ کی
 پر مہترسی و بی گہر، انہوہ۔

از جا پریدن: ۱. راجله کان؛ داچله کان؛
داچله کیان؛ راجه نین؛ هه لیه زیان؛
چله کیایره؛ داخوریان له روو داوی (وه کوو
ترس، توو په یی یان سه رسوو زمان) «با صدای زنگ
از جا پریدم: به زړه‌ی زهنگه که راجله کام»
۲. گورج ههستان؛ خیرا ههلسان؛ راپه‌پین؛
وزاق دان؛ پرتافیه‌ی «از جا پرید و گوشی تلفن را
برداشت: گورج ههستا و ته له‌فوننه‌کهی هه‌لگرت».

از جا در رفتن: ۱. [گفتاری] ناگر گرتن؛ ناگر تی
به ربوون؛ گر لی به ربوون؛ هه لچوون؛

مؤره گهل ۲. جی گۆرکئ؛ یاگه وارئ؛ کار یان رهوتی گۆرانی جی یان ئاستی شتی «جایجایی مقاما: جی گۆرکئی لیپرسراوان» * جاجانی جابر / cāber ، ها: /ان: [عربی] صفت. چهوسینه ر؛ ناحه قیکار؛ زالم؛ سسته مکار؛ گوو جکار؛ زۆروژ.

جابرانه ۱ / cāberāne: [عربی/فارسی] صفت. چهوسینه رانه؛ سسته مکارانه؛ زالمانه؛ بی به زه بیانه؛ گوو جکارانه «رفتار جابرانه؛ قانون جابرانه؛ ئاکاری چهوسینه رانه؛ قانونی سسته مکارانه».

جابرانه ۲: قید. سسته مکارانه؛ به زۆرداریه وه «با مردم جابرانه رفتار می کردند: له گهل خه لکیدا سسته مکارانه ده جوولانه وه».

جا پا / cāpā ، ها: /اسم، [گفتاری] جای پا ۴-۱

جات / cāt: [از عربی] پسوند. گهل؛ - وات؛ یهل؛ - ئه مه نی؛ نیشانه ی کۆی ده سته یان پیل، له وشه گه لی به پیتی ده نگدار براره وه «روزنامه جات؛ سبزیجات؛ ادویه جات؛ عمله جات؛ رۆژنامه گهل؛ سهوزه وات؛ مزره مه نی؛ کریکار یهل».

جاتکمه / cātokme ، ها: [فارسی/ترکی] /اسم. جی دوگمه؛ جادگمه؛ جادکمه؛ کونیک یان گه زرکئ که دوگمه له کاتی به ستنه وه دا ئه چپته نیویه وه؛ جادکمه؛ جادگمه

جا-جو / cācū: /اسم، [گفتاری] جی وشوین؛ ری وشوین؛ شۆن و به ر؛ جیگه؛ ری وجی؛ یاگه؛ یاگی؛ شوین، به تایبته شوینی نیشته جی یان هیورین له جیگایه ک بۆ تیدا ژبان «جاجوی درستی نداشت؛ بگرد، جاجویش را پیدا کن: جی و شوینیکی باشی نه بوو؛ بگه ره، ری وشوینی بدۆزه وه».

جاجیم / cācīm ، ها: [فارسی/ترکی] /اسم. ۱. به مالک؛ جاجم؛ جاجرم؛ جاجمه؛ وه پینچی؛ دوگردی؛ ته نراویکه له به نی ریسراو و رهنگ کراو ۲. مهوج؛ مهوجه؛ جوژی جاجمی گه وه ره بۆ

چوونه وه جی جمگه ۲. /ها: /لی داکه وتووی؛ ئه وه شه ی نووسراوه که له کاتی نووسیندا له بیر کراوه «این مقاله در دو جا یک کلمه و در جای دیگر یک جمله جافتادی دارد: ئه م وتاره له دوو جیگه وه وشه یه ک و له جیگه یه کی دیکه وه رسته یه کی لی داکه وتووه».

جافتاده / cā'oftāde: صفت. ۱. /ها: /داکه وتوو؛ له بیر چووگ؛ فه رامۆش کراو له کاتی نووسین یان وتنه وه دا «جمله ی جافتاده؛ رسته ی داکه وتوو» ۲. [گفتاری] جی که وتوو؛ پوخته «مرد جافتاده؛ پیای جی که وتوو» ۳. باش کولاو؛ جاکه فتی؛ رینگ به رداو «خوراک جافتاده؛ خوارده مه نی رینگ به رداو».

جایجا ۱ / cābecā: صفت. جاوه جا؛ جابه جا؛ جیوه جی؛ یاگه به یاگه؛ یاگه وار؛ تووش جی گۆرکئ بووگ.

جایجا شدن: جی وه جی بوون؛ جیگه به جیگه بوون؛ جاوه جا بین؛ جا وه ز بین؛ یاگه وار بیه ی؛ له جی خۆ ترازان؛ گۆرانی جیگه ی سه ره تایی شتیک «کتا بها جایجا شده بوو: کتبه کان جی وه جی بیوو».

جایجا کردن: جیگه به جیگه کردن؛ جاوه جا کردن؛ یاگه وار که رده ی؛ هه لانی؛ هه لاندن؛ جی شتی گۆران «میز را جایجا کرده بود: میزه که ی جیگه به جیگه کردبوو».

جایجا: قید. ۱. له ملالاولوه؛ له م لا و له و لاوه؛ ئه ملا و ئه ولا؛ ناوه-ناوه «لباسش جایجا پاره بود: جلّه کانی له ملالاولوه درابوو» ۲. دم و دهس؛ ده سه جی؛ جیه جی؛ جاوه جا؛ جاوه رجا؛ له جیوه؛ له پرا؛ له پرتا؛ له نکاو؛ له ناکاو؛ کوت و پر «جایجا افتاد و مرد: جیه جی که وت و مرد»؛ جادر جا

جایجانی / cābecā'i: جاجایی

جایجایی / cābecā'yī ، ها: /اسم. ۱. جیه جی؛ جاوه جایی؛ دۆخ یان باری گۆرانی جی شتی «جاجایی مه ره ها؛ جاوه جایی

جلوبان تیوه پینچان.

جاخالی / cāxālī: / اسم. [گفتاری] جی خالی؛ چۆلایی؛ شویتئی که شتی یان که سیکی تیدا نیه.

□ **جاخالی دادن:** خۆ لادان؛ له بهرانبه ههلمهت و پهلامارهوه خۆ کشانهوه «جا خالی دادم، مشتش خورد به دیوار: خۆم لادا، مستی دای له دیوارهکه».

جاخالی رفتن: [مجازی] جی خالیانه چوون؛ دواى چوونه سهفهري کهسێ، بۆ دیتنى بنه‌ماله‌ى چوون.

جاخالی کردن: [مجازی] خۆ کیشانهوه؛ له بهرانبه نه‌یاره‌وه هه‌لاتن «من فکر نمی‌کردم به این زودی جا خالی کنی: پیم وانهبوو بهم زووانه خۆ بکیشیه‌وه».

جادار / cādār: / صفت. جیگه‌دار؛ جی‌دار؛ یاگه‌دار «اتاق جادار؛ کیف جادار: زووری جی‌دار؛ کیفی جیگه‌دار».

جادرجا / cādarca: / [فارسی/ ترکی] جابجا ۲-۲

جادکمه / cādokme: / [فارسی/ ترکی] جاتکمه

جادگمه / cādogme: جاتکمه

جادو / cādû: / ها: جادوان / cā dovān: / اسم.
۱. جادوو؛ نیرەنگ؛ خرس؛ چاچۆل؛ کردوکاش بۆ زال بوون به سه‌رشت و رووداواندا به ئاکار و ئایینی تاییه‌ته‌وه ۲. خرس؛ جادوو؛ سیحر؛ چاچۆل؛ ئەفسوون؛ نیرەنگ؛ ورته و پرته‌ی ژیر لیوان و نایینگه‌لی به‌پێوه‌چوو له جادوودا ۳. [دی] جادوو‌گەر؛ نیرەنگ‌باز؛ سیحر‌باز؛ بازبەژن؛ چاچۆلوان؛ جادووه‌وان.

□ **جادو شدن:** ته‌لیسم بوون؛ جادوو کران.

هه‌روه‌ها: جادو کردن

جادوئی / cādûî: جادویی

جادوجنبیل / -canbal, cādūcambal. / ها: / اسم.

[تعریض] جادوو؛ سیحر؛ نیرەنگ «می‌گفتند داماد را جادوجنبیل کرده‌اند: ده‌یانگوت زاواکه‌یان جادوو کردوه».

جادوگر / cādūgar: / ها: / ان: / اسم. ئەفسوونکار؛ نیرەنگ‌باز: ۱. سیحر‌باز؛ جادوو‌گەر؛ جادوو‌کەر؛ جادووباز؛ چاچۆلوان؛ جادووه‌وان؛ جادووبه‌ند؛ دووايه؛ دوواباز ۲. [مجازی] کهسێ که به جوانی، ئاکار یان وتاری خۆی، کاریگه‌ریه‌کی زۆر له سه‌ر کهسانی‌تر داده‌نێ و سه‌رنجیان راده‌کیشی.

جادوگری / cādūgarî: / ها: / اسم. ئەفسوونکاری؛ جادووبه‌ندی؛ جادوو‌گه‌ری؛ سیحر‌بازی؛ کار و کرده‌وه‌ی چاچۆلباز.

جادویی ۱ / cādūyî: / اسم. [ادبی] نیرەنگی؛ جادوو‌گه‌ری؛ سیحر‌بازی؛ چاچۆلبازی؛ جادوویی: جادوئی

جادویی ۲: صفت. سیحراوی: ۱. نیرەنگی؛ پێوه‌نیدار یان سه‌ر به جادووه‌وه «چشماني جادویی داشت: چاویکی سیحراوی هه‌بوو» ۲. تاییه‌تمه‌ندی هه‌ر شتی که کاریکی زۆر بکاته سه‌ر می‌شکی مرۆقه‌وه «منظره‌ی جادویی: دیمه‌نی سیحراوی» * جادوئی

جاده / cādde: / ها: / [عربی] اسم. رینگ؛ رینگه؛ رییە؛ ریه؛ جاده؛ جاگه؛ کاروانه‌پێ؛ ره‌وازیکێ رووبازی گشتی که بۆ بگاردنی مرۆف، گیانه‌وه‌ران و که‌ره‌سه‌گه‌لی راگووێزان، له دهرمه‌وی شار یان دی، چێ کراوه.

□ **جاده‌ی آسفالت:** رینگه‌ی قیرتاو؛ جاده‌ی ئاسفالت.

جاده‌ی ترانزیتی: جاده‌ی ترانزیتی؛ رینگای تاییه‌ت بۆ هینان و بردنی کالا و شتومه‌ک له ولاتیکه‌وه بۆ ولاتیکی‌تر.

جاده‌ی خاکی: رینگه‌ی خاکی؛ جاده‌ی خاکی. **جاده‌ی شوسه:** شۆسته؛ شۆسه؛ خیرپێژ؛ رینگه‌ی زیخن و چه‌ورپێژکراو بۆ هات‌و‌چووی

ماشین.

جاده‌ی مال‌رُو: کویره‌رئ؛ ولاخه‌رئ؛ قاجاخه‌رئ؛ بزنه‌رئ؛ کۆره‌ر؛ تووله‌رئ؛ تووله‌ر؛ ریگای باریک و به کهند و لهند له چیا و چۆل.

جاده‌سازی / cāddesāzi، ها: /عربی/ فارسی / اسم. کار و رهوتی خووش کردنی رئ و بان؛ دروست کردنی ریگا.

جاده‌صاف‌کن / cāddesāfkon، ها: /عربی/ از عربی/ فارسی / اسم. رئ خووشکەر: ۱. /گفتاری/ باگۆردانی رئ؛ ماشین به یه‌ک یان چهند غه‌لته‌کی قورسه‌وه بۆ پان و ریک و لووس کردنی جاده، شه‌قام یان ده‌قهریک ۲. /مجازی/ که‌سئ که بیته‌هۆی پیشکەوتن یا سه‌رکه‌وتنی که‌سیکی تر /اینها جاده‌صاف‌کن آمریکا هستند: ئەمانه ری خوشکەری ئەمەریکان/.

جاذب / cāzeb: /عربی/ صفت. /نام‌داول/ راکیشەر؛ کیشنه؛ کیشەر؛ به تاییه‌تمه‌ندی یان لیه‌اتووویی راکیشان /جاذب رطوبت: نم راکیشەر/.

جاذبه / cāzebe، ها: /عربی/ اسم. راکیشی؛ راکه‌شیی: ۱. کیشهری؛ راکیشهری؛ تاییه‌تمه‌ندی‌ه‌ک له برئ ته‌ندا که ته‌نگه‌لی‌تر به‌ره‌وخۆ راده‌کیش /جاذبه‌ی مغناطیسی: راکیشی مه‌گنه‌تیکی/ ۲. چاوگری؛ تاییه‌تمه‌ندی یان بار و دۆخیک له شتی یان که‌سیکدا که سه‌رنج یا هۆگره‌تی به‌ره‌وخۆ ده‌با /جاذبه‌ی جنسی: راکیشی جینسی/ ۳. سه‌رنج‌راکیشی؛ سه‌رنج‌به‌ری؛ ئه‌وه‌ی سه‌رنج راکیشه /جاذبه‌های توریستی: راکه‌شیه‌لی گه‌شتیاری/ ۴. /فیزیک/ ئه‌و هیزه که له پاژگه‌لی ته‌نیکدایه و ده‌بیته‌هۆی راکیشان له نیوانیادا و ناهیلئ لیک ببنه‌وه ۵. هیزی راکیشی؛ تاییه‌تمه‌ندی به‌ره‌وخۆ راکیشانی زه‌وی.

جاذبه‌ی جنسی: راکیشی جنسی؛ چۆنیه‌تیه‌ک له برئ ژن یان پی‌اودا که ئەبیته‌هۆی

راکیشانی لفیان.

جاذبه‌ی زمین: راکیشی زه‌وی؛ هیزیکی ناو دلی زه‌وی که هه‌موو شتیک به‌ره‌وخۆی راده‌کیش.

جاذبه‌ی مغناطیسی: راکه‌شی مه‌گنه‌تیکی؛ هیزی ته‌نگه‌لی میغناتیسی که برئ کانزا (به‌تایبه‌ت ئاسن) به‌ره‌وخۆ راده‌کیشن.

جار / cār، ها: /اسم. ۱. /هندی/ ها: /قدیمی/ چل‌چرا؛ چراي گه‌وره و هه‌لواسراو به‌سرمیچی مالانه‌وه ۲. /ترکی/ چیر؛ هه‌راله؛ هه‌لاله؛ بانگه‌واز؛ بانگاوار؛ جار؛ هه‌والئ که به‌ده‌نگی به‌رز راده‌گه‌یندرئ.

جار زدن: قال داخستن؛ قوو داخستن؛ قال ده‌رخستن؛ نه‌ینی ده‌رخستن؛ بانگه‌وازکردن؛ ده‌نگدان؛ دانه‌ده‌ول؛ جار‌دان /رفت و همه‌جا جار زد که فلانی ورشکست شده: رۆیشت و قالئ داخست که فلانی که‌ساس بووه/ جار کشیدن

جار کشیدن: ۱. بانگه‌وازکردن؛ جار کشان؛ قال داخستن؛ ده‌نگدان /جارجی در کوچه‌ها جار می‌کشید: چیرفان له کۆلانه‌کاندا بانگه‌وازی ده‌کرد/ ۲. جار زدن

جارجی / cārçi، ها: /ان: /ترکی/ اسم. /قدیمی/ چیرفان؛ جارجی؛ راکه‌یینەر؛ ناگه‌که‌ر؛ قالکه‌ر؛ که‌ره‌لئاس؛ که‌سئ که به‌ده‌نگی به‌رز، له رئ و باناندا هه‌والئیکی ده‌گوته‌وه که هه‌موان بییسن. جارختی / cāraxti، ها: /اسم. ۱. جینگه‌ی جل‌وبه‌رگ ۲. جلاویز؛ چۆ لیباسی /کت را به جارختی آویزان کن: کۆته‌کت به جلاویزه‌که‌وه هه‌لواسه/.

جارو / cārû، ها: /اسم. گسک؛ گه‌سک؛ گه‌ز؛ گه‌زک؛ گزک؛ گزی؛ گزی؛ گزی؛ گزیگ؛ گیسک؛ گیزی؛ کیزی؛ کنۆشه؛ کونۆشه؛ هافلیک؛ هیقاله‌ک؛ جاروو؛ گیاریفک؛ شفیک؛ سفیک؛ جه‌ریفک؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک که خاک و خۆل و شه‌خه‌لی پی راده‌مالن: الف/ چه‌پکیک

جا می‌روی جارو کشی همه کاره است: هەر کۆی ده‌چی بێ‌سەر و پایەک بەرپرسە.

جاری ^۱ /cārî/، ها: /اسم، هیوهرژن؛ هیوهرژه‌نی؛ هاوگیان؛ هه‌وگیان؛ هه‌مبێ؛ جاری؛ براژنی میترد؛ ژنی برای شوو.

جاری ^۲: [عربی] صفت. ۱. ره‌وان؛ به‌خور؛ وه‌گه‌ر؛ جول «آب جاری؛ ناوی ره‌وان» ۲. ئەم؛ ئێسە؛ کاتی که تیداین؛ پتوهندیدار به ئیستنه‌وه «ماه جاری؛ سال جاری؛ ئەم مانگە؛ سالی که تیداین».

□ **جاری شدن**: ره‌وان بوون؛ که‌وتنه‌ جوولنه؛ وه‌رێ که‌وتنی تراو. هه‌روه‌ها: جاری بودن جاری کردن: وه‌رێ خستن؛ هه‌رکاندن.

جاز /cāz/؛ [انگلیسی] /اسم، جاز؛ جوړئ مووسیقای گۆرانی که هه‌وه‌ل جار له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌وه له نیو ره‌شپێسته‌کانی ئەم‌ریکا‌دا به‌دی هات و ئیستاکه‌ش مووسیقایه‌کی جه‌هانیه‌.

جازیست /cāzîst/، ها: [انگلیسی] /اسم، جاززه‌ن؛ جازیست؛ گۆرانپێژ یان ژهنیاری جاز.

جاسازی /cāsāzî/، ها: /اسم، جی‌خۆشکه‌ری؛ سه‌ختکاری؛ کار یان ره‌وتی شارده‌نه‌وی شتیک له شوێن نادیار (به‌تایه‌ت له ناو شتیکی تردا).

جاست /cāst/، ها: /؟/ /اسم، ئیسر؛ گووشینه؛ گووشینگه؛ جینی گووشین و ناوگرتنی تری.

جاسنگین /cāsangîn/؛ صفت. [گفتاری]

۱. جی‌که‌وتوو «یک آقای محترم و جاسنگین آنجا بود: پیاویکی به‌رێز و جی‌که‌وتوو له‌وی بوو»

۲. [مجازی] لووت‌به‌رز؛ قاپان؛ ده‌ماراوی؛ رۆح‌زل

۳. بایه‌خدار؛ گران و به‌وه‌ج «این خانه چه فرش و اثاثیه‌ی جاسنگینی دارد! ئەم ماله‌ چه‌ند مافووهره و

که‌له‌ه‌لی بایه‌خدارێ تیدایه‌!» ۴. دیرناخیز؛

دیرخیز؛ له‌ش گران «وزیر بسیار جاسنگین بود و به ندرت کاری را سرکشی می‌کرد: وه‌زیر زۆر دیرناخیز بوو، به ده‌گمهن سه‌ری له کاریک باده‌».

جاسوس /cāsûs/، ها: /ان؛ جواسیس [نامتداول] /:

لاسکی وشکی برێ گیا (وه‌ک راواوه و گیاگزگ) که بو‌ئهو مه‌به‌سته پێکه‌وه به‌سراون (ب ده‌سته‌به‌ک ریشالی نایلۆنی پێکه‌وه به‌سراو بو کارپکی وا).

□ **جارو کردن**: گه‌سک لیدان؛ گه‌سکدان؛ گسک لیدان: ۱. گزی‌دان؛ گزگ‌داین؛ گزی‌ده‌ی /دای؛ گزی‌داین؛ ماشتنه‌وه؛ ماشینه‌وه؛ جاروو کردن؛ گه‌زکه‌ردش «اتاق را جارو کرد: هه‌وه‌که‌ی گه‌سک دا» ۲. [کنایی] ته‌واو رامالین و هیچ نه‌هیشتنه‌وه «دزدها خانه را جارو کرده بودند: دزه‌کان ماله‌که‌یان گه‌سک لیدابوو». هه‌روه‌ها: جارو شدن

جاروبرقی /cārûbarqî/، ها: /فارسی /عربی /اسم، گه‌سکی‌به‌رقی؛ گزگ به‌لاچی؛ نامرازیک که به هیزی کاره‌با و به هه‌لمزینه‌وه، زبل و زال کۆ ده‌کاته‌وه.

جارو-پارو /cārûpārû/؛ /اسم، [گفتاری] گسک و مال «دیروز از صبح مشغول جارو-پارو بودیم: دوینێ هه‌ر له به‌یانیه‌وه خه‌ریکی گسک و مال بووین».

جاروجنجال /cār-o-cancāl/، ها: /ترکی /فارسی /اسم، هه‌راوه‌ریا؛ هه‌راوه‌وار؛ گوهره‌هه‌را؛ هه‌یه‌هه‌یت؛ چه‌قه‌وه‌هه‌را؛ هه‌له‌به‌ل؛ قوولاقول؛ شه‌ره‌مۆملی؛ شه‌ماته؛ ده‌نگ‌ودۆر؛ هه‌ره‌مه‌زه‌ت؛ زله‌زل؛ زه‌نا-زه‌نا؛ گاله‌گال؛ هه‌للا-هه‌للا؛ چه‌قه‌چه‌ق؛ چه‌قه‌وه‌هه‌را؛ گوهره‌وجه‌قه؛ گرم‌وقال؛ قه‌ره‌موشه؛ قه‌رم‌وقال؛ قه‌ره‌قیر؛ هه‌را و قه‌یرین؛ هه‌را و هه‌سه‌یه‌ک که به هه‌وی کیشه‌وه پیک‌دیت «بین چه جاروجنجالی راه انداخته‌اند: بزانه چه هه‌را و هه‌ریا به‌کیان ناوه‌ته‌وه».

جاروکش /cārûkeş/، ها: /ان؛ /اسم،

۱. گه‌سکده‌ر؛ گزگده‌ر؛ گزیده‌ر؛ که‌سن کاری گه‌سک لیدانه ۲. پاکه‌وان؛ زبل‌پێژ؛ که‌ناس؛ کووچه‌مال؛ سپوور؛ کریکاری شاره‌داری بو خاوین کردنه‌وه‌ی شار ۳. [تعریض] بێ‌سه‌ر و پا؛ هیچ نه‌فام؛ دوور له زانست و شارستانیه‌ت «هر

جاکشی / cākešī /: اسم. /مستهجن/ گه‌وادی؛ قه‌وادی؛ قور‌مساخی؛ ده‌ییتی؛ کار و پیشه‌ی گه‌واد.

جاکلیدی / cākilīdī, -kelīdī /: ها. /فارسی/ یونانی/ اسم. جی کلیدی؛ جی کلیل: ۱. جاسوچی ۲. کلر؛ کلیر؛ کونی دەرگا «از جاکلیدی نگاه کردم ببینم کی پشت در است: له جی کلیدی که‌وه روانیم بزائم کی له پشتی درگاوه‌یه».

جاکن / cākan /: صفت. جیکهن؛ جیگه‌کهن؛ له‌بنه‌وه دهرهاتوو؛ هه‌لک‌نراو زۆرت‌ر به ته‌واوه‌تی یان بۆ هه‌میشه «دستم را گرفتم به حلقه، جاکن شد و ماند توی دستم: ده‌ستم گیردایه ئالقه‌که، جیکهن بوو و هاته ده‌سمه‌وه».

جاکوزی / cākūzī /: [انگلیسی] جاکوزی **جاگیر** / cāgīr /: صفت. جیگر؛ جیگیر: ۱. جیگه‌گر؛ جاگرتی؛ جیه‌وه‌گر؛ یاگه‌گیر؛ به بارستانی زۆره‌وه «این مبلها خیلی جاگیر هستند: ئهم موبلانه زۆر جیگیر» ۲. سه‌قامگیر؛ دامه‌زراو؛ مهرزیا؛ ئاکنجی «بزودی در آن خانه جاگیر شدند: زۆر زوو له‌و ماله‌دا جیگر بوون» * **جایگیر** **جاگیر بوون**: جیگر بوون؛ جی زۆر گرته‌به‌ر.

جاگیر شدن: سه‌قامگیر بوون؛ نیشته‌جی بوون؛ جیگر بوون؛ گونجیان؛ گونجیای؛ دامه‌زران؛ دامه‌رزیا؛ مهرزیا‌یره؛ له شوینیکی له‌بار یان دلخواز دامه‌زران «رفتند و در کردستان حسابی جاگیر شدند: رۆیشتن و له کوردستاندا ته‌واو سه‌قامگیر بوون».

جال / cāl /: ها. /اسم. جال؛ داو؛ دامی؛ داوی تایبعت بۆ راوی په‌له‌وه‌ران.

جالاب / cālāb /: [؟] **جالب** / cāleb /: [عربی] صفت. سه‌رنج‌راکیش: ۱. راکیشهر؛ دایلان؛ سه‌یر؛ سه‌مه‌ره؛ به بار و دۆخیکی وه‌ها که ببیته‌ه‌وی سه‌رنج دان یان هۆگری خه‌لک «طرز نگاهش جالب بود: شیوه‌ی

اربی/ اسم. شووفار؛ شۆفار؛ شۆفار؛ سیخور؛ جاسووس؛ پای؛ زیره‌وان؛ زیره‌وا؛ زیران؛ زوانگیر؛ خبه‌ربه‌زین؛ هه‌وال‌دز؛ تی‌چین؛ گزمه.

جاسوس دو‌جانبه: شۆفاری دو‌ولایه‌نه؛ سیخوری دو‌لایه‌نه؛ شووفاری که بۆ هه‌ر دوو لای دوزمینی یه‌ک شۆفاری ده‌کا.

جاسوسی / cāsūsī /: ها. /عربی/ اسم. شووفاری؛ شۆفاری؛ شۆفاری؛ ده‌سکسی؛ جاسووسی؛ زیرانی؛ گو‌به‌لی؛ گو‌به‌لی؛ گو‌به‌لی؛ گو‌ی‌بسی؛ کار و ره‌وتی کۆ کردنه‌وه‌ی خه‌به‌ر و زانیاریگه‌لی پی‌ویست به شیوه‌ی نه‌یینی «معلوم شد برای دشمن جاسوسی می‌کند: دهرکه‌وت بۆ دوزمن شووفاری ده‌کا».

جاسوچی / cāsuvīcī /: ها. /فارسی/ انگلیسی/ اسم. جی کلیدی؛ جی کلیلی.

جاسیگاری / cāsīgārī /: ها. /فارسی/ فرانسه/ اسم. ۱. جی‌سیگاری؛ قوتووی سگار؛ قوتووی جگه‌ره ۲. ژیرسیگاری؛ ژیرسیگاری؛ چیرجگه‌ره.

جاشو / cāšū /: ها. /ان. /اسم. جاشوو؛ کریکاری که‌شتی؛ کاریگه‌ری گه‌میه.

جاشیر / cāšīr /: اسم. لۆ؛ هه‌لز؛ هه‌لس؛ هه‌له‌ز؛ هه‌لیز.

جاعل / cāel /: ها. /ان. /عربی/ اسم. ساخته‌چی؛ ده‌غه‌لکار؛ به‌لگه‌ساز؛ که‌سی که به‌لگه‌ی له قه‌ستی ساز ده‌کا.

جاکتایی / cāketābī /: ها. /فارسی/ عربی/ اسم. ۱. قه‌فه‌زه‌ی کتیب؛ رکه‌ی په‌رتووک؛ جی‌کتیبی؛ هۆده‌کی کتیبان ۲. جی‌کتیب؛ جی‌کتیوی؛ ره‌فه‌یه‌ک له ژیر می‌زه‌وه بۆ دانانی کتیب و ده‌فته‌ر.

جاکش / cākeš /: ها. /اسم. /مستهجن/ گه‌واد؛ قه‌واد؛ قه‌لته؛ قه‌لته‌بان؛ ده‌وبت؛ دویت؛ سیغه‌چی؛ قور‌مساخ؛ قور‌مساق؛ ماسکه‌ش؛ مه‌ئه‌رس؛ که‌سی که ژنانی داوین‌پیس بۆ پی‌اوانی ناپاک ساز ده‌کا.

□ جام پىروزی ﴿جام - ۵﴾

جامد / cāmed / ها؛ ات: [عربى] صفت. خۇگر؛ خۇگرگ؛ بهستوو؛ تەندار؛ وشك «جسم جامد: ماكى خۇگر».

جامدات / cāmedāt / [عربى] اسم. ئەو ماكانەى لە بار و دۇخى ئاسايدا بېچميان نەگۈرە (پېچەوانەى گاز و تراو).

جامدادى / cāmedādī / [فارسى / عربى] اسم. ۱. قەلەمدان؛ دەفرىك يان قوتوويەك كە قەلەمى تى دەنن ۲. جى قەلەم؛ درزى لە كەرەسەيەكى وەك دەفتەر يان كىفدا بۇ دانانى قەلەم.

جامع / cāme' / [عربى] صفت. ۱. كۆ؛ كۆمەل؛ كۆمەلتە؛ خاوەن تايبەتمەندى يان چۆنيەتى كۆۋە كردن «جامع شرايط: كۆى ھەل و مەرجان» ۲. كۆبەند؛ كۆگر؛ بەبى كەم و كووپرى «فرھنگ جامع؛ طرح جامع؛ فەرھەنگى كۆبەند؛ گەلالەى كۆگر».

جامع الاطراف / cāme'ol'atrāf / [عربى] صفت. ھەمەلايەنە؛ لە خۇگرى ھەموو لايەنەكانى چەمكى رەچاوكراو «بحث جامع الاطراف: باسى ھەمەلايەنە».

جامع الشرايط / cāme'oššarāyet / [عربى] صفت. خاوەنى ھەموو مەرجى پىتويست. **جامع العلوم** / cāme'ol'ulūm, -'olūm / [عربى] صفت. پىتۇل؛ خاوەن يان لە خۇگرى زانستى زۇر و جۇراوجۇر.

جامع ومانع / cāme'-o-māne' / [عربى] صفت. پىروپەرداخت؛ خاوەن ھەموو پاژ و لايەنى تايبەتى خۇ بى ئەۋەى لەگەل شتىكى تردا تىكەلاو بى يان بە ھەلەدا بىروات «تعريف بايد جامع و مانع باشد: پىناسە دەبى پىروپەرداخت بى».

جامعە / cāme'e / ها؛ جوامع: [عربى] اسم. ۱. كۆمەلگا؛ كۆمەلگە؛ كۆمەل؛ جەماوەر؛ گەھان؛ بەرافى؛ جوات؛ جفات؛ جفىنگە؛ ئاپۇرە؛ گوردەم؛

روانىنى سەرنج راكيش بوو ۲. بەرچاۋ؛ چاۋگر؛ بايەخدار؛ بەنرخ؛ وەرەچەم؛ خاوەن تايبەتمەندى پىرپايەخ يان شياۋى سەرنج پىدان «كار جالبى نىست؛ چىز جالبى نداشت: كاريكى چاۋگر نىه؛ شتىكى بەرچاۋى نەبوو».

جالباسى / cālebāsī / ها؛ [فارسى / عربى] اسم. گەنجە؛ جادلنگى؛ جىيى جىل و بەرگ؛ دۇلاۋى گنج؛ ھەودەى ھەلگرتنى پۇشەن «لباسهايت را اتو کردم، گذاشتم توی جالباسی: جلەكانتم ئوتوو كرد و ناومە نىو گەنجەكەۋە».

جاليز / cālīz / ها؛ اسم. بىستان؛ بىستان؛ كىار؛ جار؛ كىلگەى تەرەكال (ۋەك خەيار، تەماتە، شووتى و...) پاليز

جاليزبان / cālīzbān / ها؛ ان: اسم. بىستانەوان؛ بىسانوان؛ خاوەن يان پارىزەرى بىستان؛ پاليزبان **جاليزكارى** / cālīzkārī / ها؛ اسم. تەرەكالى؛ تەرەكالى؛ تەرەكارى: ۱. بىستان كارى؛ كار يان رەۋتى كىلانى تەرەكار «قطعه زمینی هم داشت که در آن جالیزکاری می کرد: پارچە زەۋىنىكىشى بوو تەرەكالى تىدا دەکرد» ۲. زەۋىنى بىستان «يك وقتی سراسر تهران جالیزکاری بود: سەردەمىك سەر لە بەرى تاران تەرەكالى بوو».

جام / cām / ها؛ اسم. ۱. جام: [قدیمی] كاسە؛ قاپ و قاچاق؛ بايە؛ بادىيە؛ بادى؛ بايىيە؛ دەفرىكى قوۋلى زار ھەراۋ كە تراو و تەرەچىشتى تىدەكەن ۲. [ادبى] پەرداخ؛ پىالە؛ كاسەيەك كە شەرابى پى دەخۇنەۋە «جام مى: جامى مەى» ۳. شووشە؛ شىشە؛ جۇم؛ گاپەرەيەك لە شووشە بۇ داپۇشانى دەرگا و بالىن ۴. [گىيەشناسى] پەرە؛ پەلگەى گول بەتتىكرايى كە يان پىكەۋە لكاون يا جيان «جام گل: پەرەى گول» ۵. كاپ؛ دەفرىكى پىالەئاسا بە نەخش و نىگار و پاىە و دەستەۋە كە بە خەلات دەيدەن بە سەركەوتوۋانى كىبەر كىگەلى وەرزشى: جام پىروزی «جام جهانى؛ جام يوفا؛ جامى جەھانى؛ جامى يوۋفا».

جامعه‌شناختی / cāme'ešenāxtī: [عربی/فارسی] صفت. کۆمه‌لناسیه‌وه‌یی؛ پیوه‌ندی‌دار یان سهر به کۆمه‌لناسیه‌وه.

جامعه‌شناسی / cāme'ešenās: [عربی/فارسی] اسم. کۆمه‌لناس؛ که‌سی که کاری ناسینی تاییه‌تمه‌ندیگه‌لی کۆمه‌لگایه.

جامعه‌شناسی / cāme'ešenāsī: [عربی/فارسی] اسم. کۆمه‌لناسی؛ زانستی که ده‌په‌رژێته سهر لیک‌دانه‌وه‌ی تاییه‌تمه‌ندیگه‌لی کۆمه‌لگای مروّف.

جامعه‌گسلی / cāme'egosalī: [عربی/فارسی] اسم. [روان‌شناسی] له‌کۆمه‌ل‌پساوی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی پچرانی پیوه‌ندی تاک له‌گه‌ل کۆمه‌لگادا، پتر له به‌ر شیواوی و ئالۆزی له

می‌شک یان ئاکاردا. هه‌روه‌ها: **جامعه‌گسل**

جامعیّت / cāme'īyyat: [عربی/اسم] پیر و په‌رداختی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی هه‌مه‌لایه‌نه بوون. **جامه** / cāme: [عربی/اسم] گنج؛ جل‌وبه‌رگ؛ پۆشته‌نی؛ کووتال؛ سپیال؛ پۆشه‌ن؛ وه‌لنگه؛ ئه‌وه‌ی مروّ له به‌ری ده‌کا.

☐ **جامه‌ی خواب**: ۱. جلی خه‌و؛ جلی نووستن. ۲. جی‌وبان؛ جیگه‌وبان؛ جل و جیوان.

جامه‌دار / cāmedār: [عربی/اسم] حه‌مامچی؛ حومامچی؛ کاریه‌ریک که له گه‌رم‌اوه‌ گشتیه‌کاندا جل‌وبه‌رگی گه‌رم‌اوکه‌ران هه‌لده‌گرئ.

جامه‌دان / cāmedān: [عربی/اسم] ۱. باول؛ سندووق؛ چه‌مه‌دان؛ جانتا؛ جامتا. ۲. یه‌غان؛ یغان؛ یه‌غان.

جامیزی / cāmīzi: [عربی/اسم] جی کتییی.

جان / cān: [عربی/اسم] گیان. ۱. /ها/ گیون؛ جان؛ ژیان؛ هیزی ژیان و جوولانی گیانه‌وه‌ر. ۲. /ها/ ژیان؛ ئه‌و به‌شه له هه‌بوونی مروّف که تی‌گه‌یین، ناسین، ئاگیی و هه‌موو هه‌ستیک ده‌گرێته به‌ر. ۳. [مجازی] پوخته؛ کاکله؛ ناوه‌رۆک [جان کلام: پوخته‌ی مه‌به‌ست]. ۴. ژیان؛

گورتل؛ ده‌سته‌یه‌ک له تاکه که‌سان به به‌رژه‌وه‌ندی، بنکه‌گه‌ل و فره‌هنگی هاویه‌شه‌وه (جامعه‌ی ارمنیان: کۆمه‌لگای ئه‌رمه‌نیان)

۲. کۆمه‌له؛ بنکه‌یه‌ک که به‌هۆی ئاوه‌ها که‌سانیکه‌وه پێک دئ (جامعه‌ی شبانی: کۆمه‌له‌ی شوانی). ۳. کۆمه‌له؛ ریک‌خراوه‌یه‌ک که به‌ده‌ستی ده‌سته‌یه‌ک بۆ گه‌یشتن به ئامانجگه‌لی دیاریکراو پێک دیت (جامعه‌ی معلم‌ان: کۆمه‌له‌ی مامۆستایان).

☐ **جامعه‌ی ارادی**: کۆمه‌لگایه‌ک که ئه‌ندامانی به‌هه‌ز و خوازباری خۆیان تێدان.

جامعه‌ی اشتراکی: کۆمۆنیزم؛ کۆمه‌له‌ی هاوبه‌شی.

جامعه‌ی باز: لیبرالیسم؛ کۆمه‌لگای ئاوه‌لا/کراوه.

جامعه‌ی بسته: کۆمه‌لگای به‌سراو؛ کۆمه‌لگایه‌ک که ده‌گه‌ل کۆمه‌لگایانی ده‌ور و به‌ریدا پیوه‌ندی نیه.

جامعه‌ی بی‌طبقه: کۆمه‌لگای بی‌چین؛ کۆمه‌لگایه‌ک که به‌هۆی هه‌مووانی بوونه‌وه‌ی که‌ره‌سه و سه‌رچاوه‌ سروشتیه‌کانی، هه‌زار و دارای تێدا نه‌مینئ.

جامعه‌ی ستی: جه‌ماوه‌ری سوننه‌تی؛ کۆمه‌لگای رستی؛ ئاپۆریه‌ک که داب و نه‌ریتی که‌ونا‌رای خۆی پاراستوو.

جامعه‌ی صنعتی: کۆمه‌لگای پیشه‌یی؛ کۆمه‌لگایه‌ک که به‌پێی پیشه‌کاری ماشینی، له‌باری ئابووریه‌وه پیشکه‌وتوو.

جامعه‌ی مدنی: کۆمه‌لگای شارستانیته‌ت؛ کۆمه‌لگایه‌ک که قانۆنی هه‌لبژاردی خه‌لک، به‌سهر هه‌موواندا - وه‌ک یه‌ک - زاله.

جامعه‌ستیز / cāme'esetīz: [عربی/فارسی] صفت. [روان‌شناسی] دژکۆمه‌ل؛ به‌ئاکاری پێچه‌وانه یان دژ به‌کۆمه‌لگا. هه‌روه‌ها: **جامعه‌ستیزی**

جان به جان آفرین تسلیم کردن: [ادبی] گیان به دهستهوه دان؛ مردن؛ گیان دان «اندکی بعد جان به جان آفرین تسلیم کرد: کهمی دواتر گیانی به دهستهوه دا».

جان به جان کسی کردن: [مجازی] گیان کردندنه گیان کهسیکهوه؛ بؤ کهسی خزمهت و کردوکۆشی زؤر کردن (نهم نیورستهیه ههمیشه به نیورستهیهک تهواو دهبی که بی کهلک بوونی کاره که نشان دهدا) «جان به جانش هم یکنی باز دنبال دزدی و الواتی است: گیان بکه یته گیانیهوه هر به دوی دزی و خو پریه تیهوهیه».

جان به دربردن: گیان دهر کردن؛ خو له مهرگ دهر باز کردن «بسختی توانستم از آن مهلکه جان به در بیرم؛ نهستمه توانیم لهو فهرتهنه گیان دهر کهم».

جان به سر شدن ☞ جان به سر شدن، جان به سر

جان به عزرائیل ندادن: [کنایی] ئاو له دهس نه تکان؛ تۆز لی هه لئهستان؛ ههرزن له دهست هه لئهوه رین؛ گوو وشک کردن؛ تۆکل تس گرتهوه؛ زؤر پرژد و دهس وشک بوون «او جان به عزرائیل نمی دهد، حالا تو می خواهی از او پول بگیری: ئهو ناو له دهستی ناتکی، ئیستی تۆ ده تهوی پاره ی لی بستینی».

جان به لب رسیدن: [مجازی] گیانه سهر بوون؛ گیان هاتنه نووک لووت؛ به هوی رهنج و نازاری زؤر، له ژبان بیزار بوون «از دست زخم جانم به لب رسید؛ دیگر جان به لبش رسیده بود: له دهستی ژنه کهم گیانه سهر بووم؛ ئیتر گیانی هاتبووه نووک لووتی».

جان تازه بخشیدن: گه شاندهوه: ۱. [مجازی] گیانی تازه خسته نیو له شهوه؛ دلی تازه پی به خشین «آمدن تو به ههمی ما جان تازه بخشید: هانتت گیانیکی تازه ی خسته نیو له شمانهوه» ۲. بووژاندنهوه؛ ژووژاندنهوه؛

گۆن «جان دادن: گیان دان» ۵. [ادبی] رۆج؛ رهج؛ رح؛ چاو؛ دیده؛ دیه «جان برادر: گیان کاکهی» ۶. لها/گفتاری/ لهش؛ نه نام؛ تهن؛ که لهخ «همهی جانم درد می کند: ههموو گیانم دیشی» ۷. تهواوی هه بوونی کهسی یان شتیک «جارو را برداشت و افتاد به جان خانه: گه سکه کهی هه لگرت و کهوته گیان ماله کهوه».

☐ جان در قالب ☞ دوجان در یک قالب

جان کسی: [گفتاری] تۆ گیان؛ گیانی کهسیک؛ گیان؛ سهر؛ وشه ی سویند خواردن یان سویند دان به گیانی کهسیک «جان مادرت راستش را بگو: تۆ گیانی دایکت راستی یلی».

جان کلام: [مجازی] کاکله ی مبهست؛ پوخته ی قسه؛ مبهست و ئامانجی سهره کی و پژه ر.

جان و دل ☞ جان و دل

دو جان در یک قالب: [کنایی] گیانیک و دوو لهش؛ گیانیک له دوو جهستهدا؛ دوو دۆستی گیانی گیانی؛ دوو دۆستی زؤر نزیک و ههمیشه پیکهوه: جان در قالب

☐ جان باختن: [ادبی] گیان بهخت کردن؛ گیان فیدا کردن؛ گیان له دهس دان «آنان در راه میهنشان جان باختند: نهوان له ری و لاتا که باندان گیانیان بهخت کرد».

جان بخشیدن: ۱. بووژاندنهوه؛ گه شاندهوه؛ ژووژاندنهوه؛ ژباندنهوه؛ ژبان پیدان؛ ژووژنایوه؛ بوونه هوی گه شه و نه شه و چالاکی ۲. [مجازی] گیان تیخستن؛ رۆج پیدان «پیکر تراش به سنگ و آهن جان می بخشد: په یکه تراش گیان ده خاته نیو بهرد و ئاسنهوه».

جان بر کف نهادن: [مجازی] گیان له سهر دهس دانان؛ گیان نانه مست؛ به ره هفی گوری بوون «جوانان جان بر کف نهادند و از سر زمین خود دفاع کردند: لاهو کان گیانیان له سهر دهس دانا و بهرنگاریان له زیدی خویان کرد».

کرد گیانه سه رمی کرد.

جان کسی را خریدن: [مجازی] گیانی که سسی کرپنهوه/سه ندنهوه؛ که سسی له مهرگ و له ناو چوون پزگار کردن «آن روز با این کارش جان ما را خرید و گر نه همه تو دره بودیم؛ نه و رژه بهو کارهی گیانی هه موومانی کرپنهوه نه گینا گشت که و تپوینه نیو دۆله کهوه».

جان کسی را گرفتن: گیانی که سسی کییشان/گرتن؛ گیانوو یۆی کیشتهی؛ که سسی کوشتن «گفت: آمدهام جانت را بگیرم؛ گوتی: هاتووم گیانت بکیشم».

جان کندن: ۱. له گیانه لادا بوون؛ گیان که نشست کردن؛ گیان که ندن «وقتی رسیدیم داشت جان می کند: که گهیشتهی له گیانه لادا بوو» ۲. [مجازی] گیان کییشان؛ گیان که نین؛ له زه حمهت و سهختی و په نجدا بوون «این که زندگی نیست، جان کندن است؛ نه مه خو ژیان نیه، گیان کیشانه».

جان گذاشتن: [مجازی] گیان دانان؛ ژیان بو کاری تهرخان کردن «ما سر این خانه جان گذاشیم تا درست شد؛ ئیمه له سهر ئه م خانووه گیانمان داناهه تا دروست بووه».

جان گرفتن: [مجازی] گیان تی هاتنهوه؛ گیان گرتنهوه؛ گیان تی که فتنهوه؛ بووژانهوه؛ ژووژانهوه؛ ژووژ بیه یوه؛ ئامایوه ویره؛ چاک بوونهوه و هیز گرتنهوه «غذایی خورد و استراحتی کرد تا جان گرفت و توانست بلند شود؛ شتیکی خوارد و وچانیکی دا تا گیانی تی هاتهوه و توانی ههستی».

جان مفت دربردن: له کلک گه رانهوه؛ کفن دراندن؛ به هه لکهوت له مهرگ دهر باز بوون «آزاد در آن حادثه جان مفت دربرد؛ ئازاد لهو کاره ساته دا له کلکی گه راره».

از جان خود مایه گذاشتن: [گفتاری] به سهر و مالهوه تیوه چوون/گلان؛ له خو مایه دانان؛

ژیان دنهوه؛ پزگار کردن له مهرگ یا له فهوتان. جان خود را کف دست گرفتن: [مجازی] گیان له سهر دهس نان؛ سهر له پیناو نان؛ ئاماده بوون بو مردن و خو بهخت کردن.

جان دادن: گیان دان؛ گیان دابن؛ هه لپلۆسکان؛ هه لپلۆسکیان؛ گان دایش؛ مردن «بچهی بیچاره در بیمارستان جان داد؛ مندالی بهسته زمان نه خوشخانه دا گیانی دا».

جان داشتن: گیان تیدا بوون؛ زیندوو بوون؛ زینگ بوون؛ گیان چنه بیه ی «وقتی رسیدیم هنوز جان داشت؛ کاتی گهیشتهی هیشتا گیانی تیدا بوو».

جان سپردن: گیان دانه دهستهوه «کمی بعد جان سپرد؛ پاش هیندیک گیانی دا دهستهوه».

جان سگ داشتن: [تعریض] گیان سهخت بوون؛ سهگ مهرگ بوون «این سوسکهها جان سگ دارند و هیچ سمی بهشان کارگر نیست؛ ئه م قۆلانچانه گیان سهختن و هیچ دهوایهک کاریان لی ناکا».

جان فدا کردن: گیان بهخت کردن؛ گیان فیدا کردن؛ به بوئهی که سسی یان شتیکهوه له ژیانی خو بووران «جانشان را در راه میهن و ملت فدا کردند؛ له پیناوی خاک و خه لکدا گیانیان بهخت کرد».

جان کسی برای کسی در رفتن: [مجازی] گیان که سیک بو که سسی دهر چوون؛ که سسی زور خوش ویستن و ئاماده بوون بو خو فیدا کردنی «جانش برای پسرش در می رفت؛ گیانی بو کوره که ی دهر ده چوو».

جان کسی در آمدن: [مجازی] گیانی که سیک دهر چوون؛ مردن «دماغش را بگیري جانش در می آید؛ لووتی بگری گیانی دهر ده چی».

جان کسی را به لب رساندن: [مجازی] که سیک گیانه سه ر کردن؛ گیانی که سیک هینانه نووک لووتی؛ ژیان له که سسی ناخوش کردن «تا خانه را خالی کرد جانم را به لب رساند؛ تا ماله که ی چۆل

باوکه گیان! خوشکه گیان!.

جان آفرین / cānāfarīn, -āfarīn: صفت. [ادبی]

گیان به خش؛ ثافرینه ری ژینه وهران.

جانان / cānān: صفت. [ادبی] ۱. گیانی گیان؛

له به ردلان؛ واشتا؛ خو شه ویست؛ خوه شه ویس؛

وه شه ویس؛ وه شه سیاو؛ نازیز وه کوو گیان

۲. [تصوف] بینایی چاوان؛ خودا.

جانانه / cānāne: صفت. ۱. ریک و پیک؛ له بهر

دلان؛ له بار و له باو؛ بی کم و کووری «قص

جانانه: هه لپه رکی ریک و پیک» ۲. [مجازی]

حیسانی؛ به هیز؛ جانانه؛ توند؛ به گور؛ به تین

«سیلی جانانه: زلهی حیسانی».

جانا و مالاً / cānan-o-mālan: (!) [فارسی/عربی]

قید. به سهر و ماله وه؛ به گیان و ماله وه؛ به دل و

گیان؛ به گیان و دل «همه جانا و مالاً به این کار

کمک می کنند: همه وو به سهر و ماله وه ئاریکاری ئهم

کاره ده کهن».

جانب / cāneb: ها؛ جوانب؛ [عربی/اسم؛ لا؛

لایه ن؛ رهخ؛ ئالی؛ سو؛ تهنشت؛ پال؛ نکال «در

جانب راست تصویر قرار دارد: له لای راستی

وینه که دایه».

□ **جانب کسی را گرفتن**: [کنایی/لای کسی

گرتن؛ لایه نگری که سیک کردن؛ پشتگیری له

که سیک کردن «مادرم همیشه جانب او را می گرفت:

دایکم همه میشه لای نه وی ده گرت».

جانباز / cānbāz: ها؛ ان؛/اسم. گیانباز؛

گیانبه خش؛ گیانبه ختکر؛ که سی که له ریگای

سهر به رزی ولاته کهیدا که مئندام بووه «دوستم

جانباز است و از ویلچر استفاده می کند: دوسته کهم

گیانبازه و به چهره ده روا».

جانبازی / cānbāzî: ها؛/اسم. گیانبازی؛

گیانبه خشی؛ فیداکاری؛ گوری کاری؛ کاریان

ره وتی ژیبانی خو خستنه مه ترسیه وه، به

مه بهستی گه یشتن به ئامانجیک «جانبازی در راه

میهن: گیانبازی له ریگه ولاتدا».

به گیان و دل کار کردن؛ به واز و هازی خو

کاری کردن «برای کارخانه از جان خود مایه

گذاشت: بۆ کارخانه که به سهر و ماله وه تیوه

چوو».

از جان سیر شدن ☞ به جان آمدن

از جان گذشتن: [مجازی] ۱. گیانبازی کردن؛

دهس له گیان شوردن «جوانان دلیر از جان

گذشتند: لاوانی ئازا گیانبازیان کرد» ۲. گیان

به خت کردن؛ جه وی ویه رده ی؛ بۆ ئامانجیک

ئاماده ی مردن بوون.

با جان خود بازی کردن: [مجازی] رۆحی خو

له قهره چیان کرین؛ گیان له سه گان درین؛

کاری بقه کردن؛ گیانی خو خستنه

مه ترسیه وه.

به جان آمدن: [مجازی] له گیان بیزار بوون؛

گیانه سهر بوون: از جان سیر شدن

به جان کسی افتادن: [مجازی] سهر کردنه

که ول / کاول که سیکه وه؛ سه خت ئازاردانی

که سیک «همه افتادند به جان من که چرا گذاشتی

برود: گشتیان سهریان کرده که ولمه وه که بۆچی

هیشتت بهروات». ههروه ها: به جان کسی

انداختن

به جان کسی بسته بودن: کووله که ی رۆحی

که سیک بوون؛ گیان و رۆحی که سی به

شتیکه وه به سران؛ یه کجار له لا خو شه ویست

بوون «پول به جانش بسته است: گیان و رۆحی به

پاره وه به سراوه».

جان: صوت. گیان: ۱. ها گیان؛ به لئ گیان؛

وشه ی ولام دانه وه به نیشانه ی خو شه ویستی

ده برین له ئاست که سی هاوته مه ن یان

چکۆله تر له خو وه «گفتم: آزاد! گفت: جان! وتم:

ئازادا، وتی: گیان!» ۲. نیشانه ی شادی و

ره زامه ندی «جان! چه هوایی: گیان! چ هه وایه ک».

— **جان**: ۱. پیوازه. — گیان؛ نازیز؛ خو شه ویست؛

وه شه ویس؛ ده لال «پدر جان! خواهر جان!».

جانبخش /cānbaxš/: صفت. [ادبی] ۱. ژینه‌ر؛
بزیین؛ گیانپرژین؛ هوی وه دیهاتن یان گه‌ریانی
ژیان «خورشید جانبخش: رۆژیاری ژینه‌ر» ۲. [کنایی]
دل‌بزوین؛ زور خۆش «نسیم جانبخش: شنه‌ی
دل‌بزوین» * **جان‌پرور**

جانبداران‌ه ۱ /cānebdārāne/: [عربی/فارسی]
صفت. لایه‌نگران‌ه؛ به دۆخ یان چۆنیه‌تی
سه‌رچاوه‌گرتوو له لایه‌نگریه‌وه «داوری جانبداران‌ه:
داوه‌ری لایه‌نگران‌ه».

جانبداران‌ه ۲: قید. لایه‌نگران‌ه؛ به لایه‌نگریه‌وه؛ به
پشتگیری و لایه‌نگری له لایه‌نیکه‌وه «جانبداران‌ه
قضاوت نکن: لایه‌نگران‌ه داوه‌ری مه‌که».

جانبداری /cānebdārî/: [عربی/فارسی] اسم.
لایه‌نگری؛ لاکۆشکی؛ پشتیوانی؛ پشتگیری «داور
از تیم حریف جانبداری کرد: داوه‌ر له تیمی به‌رانبه‌ر
پشتیوانی کرد»: **جانب‌گیری**

جان‌برکف /cānbarkaf/: [فارسی/عربی]
صفت. [مجازی] گیان له‌مست؛ گیان‌فیدا؛ ئاماده
بۆ مهرگ یان گیان‌فیدایی «پیشمرگان جان‌برکف:
پیشمه‌رگه‌گه‌لی گیان له‌مست».

جانب‌گیری /cānebgîrî/: [عربی/فارسی]
جانبداری
جان‌به‌سر /cānbesar/: صفت. [مجازی] په‌شیۆ؛
په‌ریشان؛ نیگه‌ران.

 جان‌به‌سر شدن: [مجازی] گیانه‌سه‌ر بوون؛
په‌شیۆان؛ دل‌په‌ریشان بوون «تا برگشتی
جان به‌سر شد: تا گه‌رپه‌ته‌وه گیانه‌سه‌ر بووم».

جانبی /cānebî/: [عربی] صفت. ۱. ته‌نیشتی؛
لایی؛ پالی؛ پالین «در جانبی؛ پلکان جانبی؛ درگای
ته‌نیشتی؛ پلیکانی پالی» ۲. لاته‌کی؛ له‌قی
«فالیته‌های جانبی: چالاکی لاته‌کی».

جان‌پاس /cānpās/: [ان/اسم] گیان پارێز؛
بادی‌گارد.

جان‌پرور /cānparvar/ **جان‌بخش**

جان‌پناه /cānpanāh/: [ان/اسم] ۱. په‌ناگا؛
په‌ناهه‌گه؛ قوتکه یان دیوار ئاسایه‌ک بۆ خۆ
حه‌شاردان ۲. په‌رچین؛ په‌رژین؛ نه‌رده؛ دیوار
یان نه‌رده‌یه‌ک که به‌ر که‌وتنه‌ خواره‌وه ده‌گرێ.
جانجانی /cāncānî/: صفت. [گفتاری]
گیانی-گیانی؛ جووته‌ی سه‌ران؛ زور
خۆشه‌ویست «دوست جانجانی: دۆستی
گیانی-گیانی».

جاندار /cāndār/: صفت. ۱. /ها؛ ان/ گیاندار؛
گیانه‌وه‌ر؛ گیانله‌به‌ر؛ ژینه‌وه‌ر؛ زنده‌وه‌ر؛
جاندبه‌ر؛ جوودار؛ خاوه‌ن‌زی؛ جووقه‌وار؛ گوئی؛
به‌تابیه‌تمه‌ندی زایین، خواردن، گه‌شه و
زاوژی‌کردن و مردن. به‌رانبه‌ر: **بی‌جان**
۲. [گفتاری] زه‌لام؛ پرزوو؛ که‌له‌گه‌ت؛ به‌رمان.

جان‌سخت /cānsaxt/: [ان/اسم] صفت. [مجازی]
گیان سه‌خت: ۱. به‌هیز و وزه‌ی خۆپراگری له
به‌رامبه‌ر دژواری و رووداوی جی مه‌ترسیه‌وه
(مثل سگ جان‌سخت است: وه‌کوو سه‌گ
گیان سه‌خته): **سخت‌جان** ۲. سه‌گ مه‌رگ؛ پته‌و؛
ئه‌سته‌م؛ به‌تاوشتی زۆره‌وه «این ماشین خیلی
جان‌سخت است: ئهم ماشینه زۆر سه‌گ مه‌رگه».

جان‌سختی /cānsaxtî/: [ان/اسم] [مجازی]
گیان سه‌ختی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی گیان سه‌خت
بوون: **سخت‌جانی**

جانسوز /cānsûz/: صفت. [مجازی] گیان ته‌زین؛
رۆح ته‌زین؛ هوی ئازاری هزری و داخ و په‌ژاره‌ی
به‌ته‌وژم «درد جانسوز: ئیشی گیان ته‌زین».

جانشین /cāneşîn/: [ان/اسم] جیگر؛ یاگه‌گیر؛
۱. ئه‌وه‌ی توانی جیگه‌ی دیتری له‌کارێکی
تابیه‌تدا بگریته‌وه «از آن روز بخاری گازی جانشین
کرسى شد: له‌و رۆژه‌وه‌ کووره‌ی گازی بوو به‌جیگری
قورسی» ۲. /ان/ یاگه‌دار؛ جیگه‌دار؛ جادار؛
جینشین؛ جیگه‌نشین؛ جیگار؛ که‌سێ که‌ دواى
که‌سێکی تر یان له‌نه‌بوونی ئه‌ودا جیگای
بگریته‌وه و به‌پررسی کاره‌کان بێ «جانشین

یا پیش ما جانماز آب می کشد؛ نازانم به راستی
مروفتیکی باشه یان به لای ئیمه وه جانماز
نه کیشیتته ناوا).

جانمی / cānamî / صوت. [گفتاری] هه ی
گیانه که می؛ گیانمی؛ گیان؛ نافه رم؛ باره قه لالا؛
باره که لا؛ وشه یه ک بو هان دان و بزواندنی
بیسه ر «جانمی، بدو!؛ هه ی گیانه که می، دهر چو!.

جانمی جان / cānamîcān / صوت. [گفتاری]
ئه ی گیان؛ وشه یه ک بو دهر پرنی ره زامه ندی و
خوشی سه باره ت به رووداو یک «جانمی جان، دو روز
تعطیل است: ئه ی گیان، دوو روژ پشودانه.

جان نثار / cān.nesār / ان؛ [فارسی/عربی] ضمیر.
[ادبی] ئه زبه نی؛ منی گیان فیدای ئیوه (بو)
دهر پرنی رژ له که سس خاوه ن پله وپایه «جان نثار
آماده ی خدمتگزاری است: ئه زبه نی ئاماده ی خزمه ت
کردنم).

جان نثاری / cān.nesānî / [فارسی/عربی] اسم.
گیانباری؛ له خو بویری؛ پهل وپووی چر و پر
و پرای فیداکاری؛ کار و رهوتی گیان به خت
کردن.

جان و دل / cān-o-del / اسم. [مجازی]
گیان و دل؛ دل و گیان؛ زیل و ولک؛ ژیان و به ندی
دل؛ دل و جان

☐ از جان و دل؛ به دل و گیان؛ به گیان و دل؛
به دل و به گیان؛ پر به دل؛ په رده دل «از
جان و دل کار می کند: به دل و گیان کار ده کا.

با جان و دل؛ پر به دل؛ په رده دل؛ به دل و به
گیان؛ به سه ر و رۆج؛ به گیان و دل؛ به
زۆرتربین دلخوازی و فیداکاریه وه «با جان و دل به
او خدمت کردم: پر به دل خزمه تم کرد).

جانور / cānavar, cānevar, ها؛ ان؛ اسم.
جانه وه ر؛ جانه فه ر؛ ۱. زینده وه ر؛ گیانله به ر؛
گیانه وه ر؛ هه ر کام له گیانله به ران «جانور خانگی؛
جانور وحشی؛ زینده وه ری ده سته مه؛ زینده وه ری
کیوی» ۲. [کنایی] چوارپی؛ چوارپا ۳. [مجازی]

فرمانده: جیگری سه ره پهل ۳. [دستور] ☐
همنشین ۳

☐ جانشین شدن: جیگر بوون؛ جی نشینی که سس
بوون و کار و باری جیبه جی کردن. هه روه ها؛
جانشین کردن

جانشینی / cānešîni / اسم. جیگری؛ جی نشینی؛
۱. دۆخ یان چۆنیه تی جی نشین بوون ۲. کار
یان رهوتی جیی که سس یان شتی گرتنه وه.

جانفرسا / cānfarsā / صفت. [ادبی] دل په رتین؛
دل ته مرین؛ هوی ئازاری هزی و داخ و په ژاره ی
به ته وژم «کار جانفرسا؛ کاری گیان ته زین»؛ **جانگاه**
جانفزا / cānfazā / صفت. [ادبی] دل گه شین؛
رۆج به خش؛ شادی هین؛ هوی شادی و کوک
بوون «بهار جانفزا آمد؛ به هاری دل گه شین هات».

جان فشانی / cānfešānî / ها؛ اسم. گیانباری؛ له
خو بویری؛ پهل وپووی چر و پر و پرای فیداکاری؛
کار و رهوتی گیان به خت کردن «مردم در راه
سربلندی میهن جان فشانی کردند: خه لکی له ریگه ی
سه ره برزی ولاته که یاندا گیانبار به خت کرد».

جانگاه / cānkāh / جانفرسا
جانگداز / cāngodāz / صفت. [ادبی] دل ته زین؛
زۆر ئازاردەر و هوی رهنج و خه م و په ژاره «خبر
جانگداز؛ حادثه ی جانگداز؛ هه والی دل ته زین؛ کاره ساتی
دل ته زین»؛ **جانگزا**

جانگرایی / cāngerāyî / اسم. بروا به وه ی که
دیارده کانی سروشتی و هه موو شتیکی ئه م
جیهانه گیانی هه یه و به دهر له له ش و قاپۆره وه
ده توانی ببی.

جانگزا / cāngazā / جانگداز
جانماز / cānamāz / ها؛ اسم. به رمال؛ مازلۆخ؛
دوگرد؛ دوگور؛ دوگوردی؛ جانماز؛ جارماز؛
شه قل؛ مافووه ر؛ پارچه یه ک که نوژی له سه ر
ده کری.

☐ جانماز آب کشیدن: [کنایی] جانماز کیشانه
ناوا؛ مه رای ی کردن «نمی دانم واقعا آدم درستی است

قوشمه؛ جووت قوشه؛ هوو هات؛ نامهت؛ نه هاهمهت؛ مروی نه گونجاو یان سته مکار و زور بیژ ۴. / مجازی/ کرمی ناو سک «دکتر برایش دواى جانور نوشت: بژیشک دواى جانوهه وری بو نووسی» ۵. / گفتاری/ میروو؛ جر و جانوهه؛ به تاییهت میرووی نازاردەر (وه کوو سپی، گهنه، سوور که و دوویشک) «محوطه ی زندان را جانور برداشته: ناو زندانه که له جانوهه جمه ی دی».

جانور آزمایشگاهی: زینده وهری تاقیگه؛ ههر یه که لهو گیانله بهرانه ی که نازمایشتی زانستیان له سهر ده کړی (وه کوو خووی هیندی و مشک و...) .

جانور اهلی: جانوهه وری کهوی؛ گیانله بهری مالی؛ جانوهه وری لینی؛ جانقه هری لینگ؛ جانقه هری دهسی؛ ههر یه که لهو زینده وهرانه ی که به ژیا نی لای مروقه وه خوویان گرتووه. بهرانبهر: جانور وحشی

جانور دست آموز: جانوهه وری دهسته مو؛ گیانله بهری دهسه مو؛ زینده وهری که مروف بو جیبه جی کردنی کارگه لی دیاریکراو رایه پناوه. جانور وحشی: درنده؛ راور؛ جانوهه وری کیوی؛ ههر کام لهو زینده وهرانه ی که دوور له ژینگه ی مروقه وه ده ژین و کهوی نه بوونه ته وه. بهرانبهر: جانور اهلی

جانوران / cānēvarān, cānavarān / : اسم. گیانله بهران؛ یه کی له سی زنجیره ی سهره کی بوونه وهران.

جانور خو / cānēvarxū, cānavar- / : میان / : صفت. / کنایی / ادبی/ درنده خوو؛ تووش؛ تیزو.

جانور شناس / cānēvaršenās, cānavar- / : ها: نان / : اسم. جانوهه ورناس؛ زینده وهرناس؛ گیانه وهرناس؛ پسپوړی زینده وهرناسی

جانور شناسی / cānēvaršenāsī, cānavar- / : اسم. گیانه وهرناسی؛ زانستی که له مه ر ژیا نی گیانه وهران ده کولیته وه.

جانی / cānī / : صفت. ۱. گیانی؛ پیوه ندیدار یان سهر به گیانه وه «آسیب جانی: خساری گیانی» ۲. گیانی؛ زور خو شه ویست «یار جانی: یاری گیانی» ۳. / ها: /ان/ پیاو کوژ؛ جه نایه تکار؛ تاوانباری گهره «انسان جانی: مروفی پیاو کوژ».

جاودان / cāv(e)dān / : جاویدان

جاودانگی / cāv(e)dānegī / : اسم. / ادبی/ تاهه تایی؛ هه تاهه تایی؛ ههرمانی؛ ههرمه نه ی؛ ههمیشه یی؛ نه مری؛ نه مه رده نی؛ دوخ یان چو نیه تی ههرمان بوون «جاودانگی جز خدای را نشاید: تاهه تایی ههر بو خودا ده شی و بهس».

جاودانه ۱ / cāv(e)dāne / : ها: / : صفت. / ادبی/ تاهه تایی؛ هه تاهه تایی؛ ههمیشه یی؛ ههرماو؛ ههره؛ بی پرانه وه؛ بو ههمیشه یان به شیوه ی ههمیشه یی «افتخار جاودانه: شانازی تاهه تایی».

جاودانه ۲: قید. / ادبی/ تاهه تا؛ ههمیشه؛ ههمیشه وه ره «جهان جاودانه نماند به کس: دنیا تاهه تا بو کس نامین».

جاودانی / cāv(e)dānī / : صفت. / ادبی/ تاهه تایی؛ هه تاهه تایی؛ ههمیشه وه ره؛ ههمیشه یی؛ نه مری «که زندگانی کس نیز جاودانی نیست: تاهه تایی ژیا ن به کس نایی».

جاوید ۱ / cāvīd / : صفت. / ادبی/ تاهه تایی؛ هه تاهه تایی؛ هه تایی؛ ههمیشه یی؛ ههره؛ ههرماو؛ ههر بووگ؛ نه مری؛ خاو من ته مهن هه لکرد یان مانه وه «سرزمین جاوید؛ نام جاوید: نیشتمانی ههمیشه یی؛ ناوی نه مری». ههر وه ها: جاوید بودن؛

جاوید شدن

جاوید ۲: قید. / ادبی/ (بو) تاهه تا؛ هه تاهه تا؛ بو ههمیشه «آنچه جاوید بماند نام است: ئه وه ی که تاهه تا ده میتی ناوه».

جاویدان ۱ / cāvīdān / : صفت. / ادبی/ تاهه تایی؛ هه تاهه تایی؛ ههره؛ ههمیشه یی؛ ههرماو؛ بی پرانه وه؛ بی وینه و نه هوو «نام تو زنده ی جاویدان است: ناوی تو زیندووی تاهه تاییه»: جاودان

هليو؛ رهوا؛ دهرخور.

□ **جايز شمردن** / دانستن: به رهوا زانين؛ به درووس زانين «خوردن روزه را برای شخص بیمار جايز شمرده‌اند؛ رۆژوو شکاندنیاں بۆ نه‌خوش به رهوا زانيوه».

جايز الخطا / cāyezolxatā: [عربی] صفت. [ادبی] جی خه‌تا؛ خه‌تاگه‌ر؛ به نه‌گه‌ری هه‌له‌کردن.

جايزه / cāyeze، ها؛ جوايز: [عربی] / اسم. خه‌لات: ۱. ده‌ست خو‌شانه؛ ده‌س خو‌ه‌شانه؛ پاداشی که به سهرکه‌وتوووی کتیه‌رکتیه‌ک ده‌دریت «جايزه‌ی اسب‌دوانی: خه‌لاتی شه‌رانخیوی» ۲. پاداشی که به بۆنه‌ی نه‌جامدانی کاریکی شیاوه‌وه به که‌سی ده‌دریت «جايزه‌ی خوش‌حسابی: خه‌لاتی خوش‌حسابی» ۳. نه‌وه‌ی له‌پشک خستندا وه‌به‌ر که‌سی ده‌که‌ووی «جايزه‌ی بخت‌آزمایی: خه‌لاتی به‌خت نه‌زموونی».

□ **جايزه بردن**: خه‌لات بردنه‌وه؛ به ده‌س هینانی پاداشت. هه‌روه‌ها: جايزه دادن؛ جايزه گرفتن

جايزه‌بگیر / cāyzebegîr، ها؛ لان: [عربی] / فارسی / اسم. نه‌وی کاری گرتن و دانه ده‌سه‌وه‌ی که‌سانیکه که بۆ گرتنیاں خه‌لاتیان داناوه.

جاياگاه / cāygaḥ، ها: / اسم. جیگا؛ جیگه؛ جیه؛ جیه؛ جاگه؛ یاگن؛ یاگه: ۱. جی دیاریکراو بۆ که‌سی ین شتیک «جاياگاه تماشاچیان؛ جاياگاه فروش بنزین: جیگه‌ی تواشاچیان؛ جیگای فروتنی به‌نزین» ۲. پینگه؛ پله و پایه «لازم است جاياگاه هر یک از کارکنان انجمن مشخص شود: پتویسته جیگای هه‌ر کام له کاربه‌ده‌ستانی نه‌نجوو‌مه‌ن دیاری بکریت».

جايزين / cāygozîn، ها: / اسم. جیگره‌وه؛ له‌جی؛ جیگه‌گر؛ یاگه‌وه‌گیر؛ نه‌وه‌ی له‌جیگه‌ی که‌سی ین شتیکی تر بچ و له باری کارامه‌یی و چۆنیه‌تیه‌وه - که‌م تا زۆر - وه‌کوو به‌ک بن «بعد از مرگ ناصر، در مصر اسلحه‌ی آمریکایی جايگزين

جاويدان^۱: قید. هه‌تاهه‌تایی؛ هه‌میشه‌یی؛ بۆ هه‌میشه «نام و يادشان جاويدان باد: ناو و ياديان هه‌تاهه‌تایی بی»؛ **جاودان**

جاه / cāh: [مغرب از فارسی باستان] / اسم. شکو؛ گه‌وره‌یی؛ پایه‌به‌رزی؛ شان؛ مه‌زناهی؛ نه‌وه‌ی ده‌بیته‌ه‌وی سهربه‌رزی و شانازی.

جاه‌طلب / cāhtalab، ها؛ لان: [مغرب / عربی] / صفت. سهر‌خواز؛ خواز یاری گه‌یشتن به‌پله‌وپایه و ناوبانگ. هه‌روه‌ها: **جاه‌طلبی**

جاهک / cāhak: / اسم. چه‌له‌مه؛ چه‌له‌مه؛ ئیسیکی سهر سنگ.

جاهل / cāhel، ها: [عربی] / اسم. لات؛ لاوی نه‌خوینده‌وار ین ره‌شخوینی بنه‌ماله‌ی هه‌ژاری شار که کاریکی وای نیه و به بۆنه‌ی زۆرداری و نه‌ترسی و ئاکاری نه‌شیاوه‌وه به‌رچاوه «جاهل محله: لاتی گه‌په‌ک».

جاهل^۲ / لان؛ خه‌لال: [عربی] / صفت. ۱. [ادبی] نه‌زان؛ تی نه‌گه‌یشتوو؛ دوور‌ه‌زانست «مرد جاهل: پیاوی نه‌زان» ۲. [مجازی] **جاهیل**؛ جه‌حیل؛ جیل؛ هه‌رزه‌کار؛ لاو؛ گهنج؛ جوان «جوان است، جاهل است، برود کار کند: جوان و جاهیل، بچی کار بکا».

جاهلانه / cāhelāne: [عربی] / فارسی / صفت. نه‌زانانه؛ گه‌وجانه؛ وه‌کوو خه‌لکی تینه‌گه‌یشتوو «فکر جاهلانه: بیرى نه‌زانانه».

جاهلانه^۲: قید. نه‌زانانه؛ به‌نه‌زانی؛ گه‌وجانه؛ تینه‌گه‌یشتوانه «این طور جاهلانه رفتار نکن: ئاوا نه‌زانانه مه‌جووله‌وه».

جاهلیت / cāheliyyat: [عربی] / اسم. نه‌زانی؛ نه‌قامی؛ دواکه‌وتووویی؛ گه‌وجی «تعصب نشانه‌ی جاهلیت است: په‌که‌نیشانه‌ی نه‌زانیه».

جای / cāy، ها: / اسم. [ادبی] جی؛ جیگه؛ جا؛ جاگه؛ جه؛ گوته؛ یاگه؛ حان؛ حهن؛ که‌ی؛ سهر؛ هه‌روون؛ هه‌روونه؛ هه‌روند؛ ئاقار؛ شوین؛ یاتاخ؛ سۆر؛ ناخ؛ گه‌ه.

جايز / cāyez: [عربی] / صفت. شیاو؛ درووس؛

كەلەزات؛ بىز زات؛ كەمدۇل: جيون
جبر / cabr /: [عربى] / اسم. ۱. لقيكى گەورەي
 زانستى بىركارى ۲. زەبر؛ زۇر؛ گور و زۇر بۇ
 ناچار كوردنى كەسى بە كارىك «جبر روزگار: زەبرى
 رۇزگار» ۳. خورتى؛ جەبر؛ ئامۇزەيى كە
 شوپنكەوتوانى، مروف بە ناچار لەو كارانەي كە
 دەيكا دەزانن و كارەكانى سەرچاوە گرتوو لە
 خواستى خوا دەبينن. بەرانبەر: تفويض
جبراً / cabran /: [عربى] / قيد. ۱. زۇراتى؛ بە
 زۆرەملى؛ بەزەبرى زۇر؛ بە زۆر (ى)؛ بە خۇرتى؛
 بە جەبرى ۲. ناچار؛ بە ناچار؛ ناعىلاج «جبراً بە آن
 كار تن دادم: ناچار ملىم بەو كارە دا».

جبران / cobrān /: [عربى] / اسم. قەرەبوو؛ بارە؛
 باربوو؛ ئفت؛ كار يان رەوتى كوردنەو جى؛
 بەرگرى كوردن لە پروداوى زىنبار يان جوولانەو
 بە مەبەستى لە نپو بردن يا كەم كوردنەو
 زيانى پروداو «جبران عقب ماندگی درسى: قەرەبووى
 دواكەوتووى وانەي». ھەر و ھا: جبران شدن؛
 جبران كوردن

جبرانى / cobrānī /: [عربى] / صفت. قەرەبووى؛ بە
 دۇخ يان چۇنيەتى باربوو كوردنەو «خسارت جبرانى:
 زيانى قەرەبووى».

جبرگرایی / cabrgerāyī /: [عربى] / فارسی / اسم.
 خۇرتىوازی؛ بىرۆكە يان ئامۇزەيى كە ھەموو
 جۆرە كوردەو بەكى ويستى، پروداوى سروشتى،
 ديار دەي كۆمەلايەتى يان پەوانى، سەرچاوە
 گرتوو لە پروداوگەلى پيشوو يان قانونگەلى
 سروشتى دەزانل و بەو پيپە ھەلياندەسەنگيىتى:
 اصل ضرورت على؛ اصل موجيبت. ھەر و ھا:
 جبرگرا

جبروت / cabarūt /: [عربى] / اسم. [ادبى] / شكۆ؛
 گەورەيى؛ ھيز و چىرى ھاوړئ لە گەل
 سەر بەرزى «جلال و جبروت: گەورەيى و شكۆ».
جبرومقابلە / cabr-o-moqābele /: [عربى] / اسم.
 جەبر؛ ناوى كۆنى زانستى جەبر.

اسلحەي روسى شد: پاش مەرگى ناسر، لە مىسردا
 چەكى ئەمەريكايى بوو بە جيگرەوہى چەكى
 پرووسى».

❏ **جاينگزين شدن**: لە جى دانران؛ جيگرەوہ
 بوون؛ بە جىي ديتران دانران يان كار كوردن.
جاينگزين كردن: لە جى دانان؛ بە جىي شتى
 يان كەسى تر دانان يان بە كار بردن
 «موتورەي گازسوز را جاينگزين موتورەي گازوئيلي
 كرديم: موتوري گازيمان لە جىي موتوري
 گازوئيلي دانا».

جاينگزينى / cāygozīn /: اسم. جيگرەتوويى؛
 جيگرەوہيى؛ ياگەوہ گيرى؛ جيگرى: ۱. بار و
 دۇخ يان چۇنيەتى جيگرەتوو بوون «جاينگزينى گاز
 بە جاي نفت: جيگرەتوويى گاز لە جىي نەوت» ۲. كار
 يان رەوتى لە جى دانان «جاينگزينى ماشينەي
 داخلى: جيگرەوہيى ماشينگەلى ناوخيى».

جاينگير / cāygir /: جاينگيرى
جاينگيرى / cāygîrī /: اسم. ۱. جيگيرى؛
 جيگرى؛ جاگرى؛ سەقامگيرى؛ كار يان رەوتى
 نيشتە جى بوون يان دامەزران لە شوپنكدا
 ۲. [گياھشناسى] / رەوتى پسكان؛ روان؛ شين بوون
 و ھەلدانى رەوہ كە لە شوپنكدا.

جاين / cāyn /: [ع] / اسم. جاين؛ دينيكي ھيندى
 كە (لە سەدەي ۶ى پيش زايين) لە لايەن
 مەھاويراوە ھا تە گورئ و لە سەر بنەماي ئازار
 نەدانى گيانەو ھەران و پالاوتنى رۇج دامەزراوە.
جايى / cāyī /: اسم. [گفتارى] / دەس ئاو؛ دەس بە
 ئاو؛ كئاراو؛ مەستەراو؛ مستەراو؛ سەرچەوز.

جبار / cabbār /: [عربى] / شكارچى-۲
جبار ۲ / جان: [عربى] / صفت. ملهور؛ زۆروپز؛
 ستمكار؛ زالم؛ بى رەحم؛ سەركيش «حكومت
 جبار: حكومەتى ملهور».

جبال / cebāl /: [عربى] / جمع جبل
جبان / cabān /: [عربى] / صفت. [ادبى] / ترسەنۆك؛
 ترسەتووك؛ تەرسەزال؛ ترسەزاوەر؛ كەم زات؛

۵. [سیاست] بهره؛ یه کگرتوویی ریخراوه، دامه زراوه و دهسته گهلی به بیر و دۆزی جیاوازه وه که بۆ گه یشتن به ئامانجیکی هاوبهش یان به رهه لستی دژمنیکی هه مووانی، یه که ده گرهنه وه، بی ئه وهی له مه رامی سیاسی یان دینی خۆیان دهس هه لگرن <جیهی میهنی؛ جیهی ضد فاشیست: بهرهی نه ته وهیی؛ بهرهی دژ به فاشیست> ۶. [قدیمی] ئه نی؛ هه نی؛ هه نیه؛ ته ویل؛ ناوچاوان.

▣ جیهه عوض کردن: پشت له خۆیی کردن؛ پشت کردنه وه له بهرهی خۆ و پال به گروژی تروهه دان <او تاکنون چند بار جیهه عوض کرده است: تا ئیستا چهن جار پشتی له خۆیی کردوه>.

جیهه گرفتن: [مجازی] به رهه لستی کردن؛ هه لئو یست گرتن؛ و نه یاری کردن <برخی از دوستان در برابر من جیهه گرفتند: هیندی له هه فالان به رهه لستی منیان کرد>.

از جیهه برگشتن: ۱. له شه رگه هاتنه وه ۲. [کنایی] پرتوو کاو و پزیاو بوون؛ شر و وړ یا ورد و خاش بوون.

به جیهه رفتن: بۆ شه رگه چوون.

در چند جیهه جنگیدن: له چهند لاوه خه بات کردن؛ له بهرام بهر دوژمن یان دژواریگه لی زۆروهه مملانی کردن <دولت مجبور بود در چند جیهه بجنگد: ده ولت ناچار بوو له چهند لاوه خه بات بکا>.

جیبر / cebîr، ها: لان / [؟] / اسم، جیبیر؛ جوړئ ئاسکی کئویه، به دوو شاخی باریکه وه.

جبین / cabîn، ها: [عربی] / اسم، [ادبی] / توپل؛ تیول؛ ته ویل؛ ته قیل؛ ئه نی؛ هه نی؛ هه نیه؛ هانیه؛ جهمین؛ ناوچاوان.

جت / cet، ها: [انگلیسی] / اسم، جیت؛ که ره سه یه که به فیشه کردنی گاز له بنیه وه کار ده کا.

جبری / cabrî / [عربی] صفت. ۱. جهبری؛ پیوه نندیدار به زانستی جهیره وه ۲. پروامه ند به جهبر جبر- ۳. به زۆری؛ زۆره کی؛ زۆره ملی؛ ناچاری <اطاعت جبری: ملدانی به زۆری>.

جبل / cabal، جبال: [عربی] / اسم، [ادبی] / کئیه؛ که ژ؛ کئیف؛ کۆ؛ کهش؛ چیا؛ شاخ؛ کوویه <جبل طارق: کئیه تارق>.

جبللی / cebellî / [عربی] صفت. [ادبی] / سروشتی؛ خۆرسکی؛ زگماکی؛ زاتی؛ پیوه نندیدار به سروشت یان خۆ و خده وه <دروغگوی عادت جبللی او بود: درۆ کردن خوی سروشتی ئه وو>.

جبن / cobn / [عربی] / اسم، [ادبی] / ترسه نوکی؛ ترسنوکی؛ ترسه زاوهری؛ ترسه زالی؛ نه ویری؛ که مزاتی؛ که له زاتی؛ که م دلی.

جبون / cabûn / از عربی جبان جبه / cobbe / [عربی] / اسم، ۱. له / [قدیمی] / جبه؛ جبهه؛ خه رقه؛ بالا پۆش؛ که وا؛ جلیکی درپژ و قۆلدار و بی ملیوان که پیاوان به سه ر جل و به رگی تردا له بهریان ده کرد ۲. [زمین شناسی] / پاژی ژیر توپکلی زهوی <تا قوولایی ۲۹۰۰ کیلومتر>.

جبهات / cabahât / [عربی] جمع جبهه جبه خانه / cabbexâne، ها: [ترکی؟] / فارسی / اسم، [نظامی] / قورخانه؛ جبه خانه؛ جبه له خانه؛ کارخانه ی دروست کردنی چه ک و که رسته ی شه ر به گشتی.

جبهه / cebhe, cabhe، ها: جبهات: [عربی] / اسم. ۱. شه رگه؛ به رگا؛ به ره ی شه ر؛ گو ره پانی شه ر؛ شوینئ که تییدا دوو گروژی دژ به یه ک له شه ردان <اعزام شدن به جبهه: ناردان بۆ شه رگه> ۲. جئی پیکدادانی دوو کۆمه له هه وای سارد و گهرم ۳. به ره ی ساختمان؛ نمای مال ۴. [مجازی] / به ره؛ تاقمیک که ئه ندامانی بۆ ئامانجیکی گشتی چالاکیان هه یه <جبهه ی دوست: جبهه ی مخالف: به ره ی دوست: به ره ی نه یار>

یان چند بهش له شتیک «جدا شدن میوه از درخت: جیا بوونه‌وی میوه له داره‌ک‌ی»
 ۲. دواپی پیدان به پیوه‌ندی ژن و شووی «جدا شدن زن و شوهر: جیا بوونه‌وی ژن و شوو»
 ۳. هه‌لیران؛ لیک هه‌لیران؛ دوور که‌وتنه‌وه؛ هل بوورین؛ له یه‌کتر جودا بوونه‌وه و له لای یه‌کتر رویشتن «پس از پایان جلسه از یکدیگر جدا شدیم: پاش دواپی هانتی کوړه‌که له یه‌کتر جیا بووینه‌وه».

جدا کردن: جیا‌کردنه‌وه؛ جوی‌کردنه‌وه؛ جودا‌کردنه‌وه: ۱. لیک جیا‌وه‌کردن؛ بران؛ تاکانه‌وه؛ لیگر‌تنه‌وه؛ گه‌مراندن؛ له نیو بردنی پیوه‌ندی شتی یان شتگه‌لی له شوین یان جیگه‌ی پی‌شووی ۲. «گفتاری/الف» هه‌لیران؛ هه‌لو‌ه‌ژاردن؛ هه‌لشاندن؛ ژئ‌کرن «میوه‌های خوب را جدا کرد و خورد: میوه باشه‌کانی جیا‌کردنه‌وه و خواردنی» ب) ریزه‌بندی کردن «نامه‌های بچه‌ها را جدا کرد و داد به دست خودشان: نامه‌ی من‌داله‌کانی جیا‌کردنه‌وه و دایه ده‌ستی خو‌ینه‌وه».

جدا / ۱ / codā: حرف، جگه؛ بی‌جگه؛ جگا «جدا از این، باز هم هست؛ جگه له‌مه، دیسان هه‌یه؟».

جدا / ceddan: «عربی/قید» [گفتاری] جیا-داگری؛ پیداکرانه؛ به‌مجد؛ به‌چری «ما جدا از دولت می‌خواهیم مسئله‌ی بیکاری را حل کند: ئیمه به پی‌داگری‌وه له ده‌ولت داوا ده‌کین گیر و گرفتی بیکاری چاره‌سەر بکا».

جدانی / codā'ni: جدایی

جدا-جدا / codācodā: «قید» [گفتاری] جیا-جیا؛ جوی-جوی «قرصها را جدا-جدا بخور، یکی پیش از غذا، یکی بعد از غذا: حوبه‌کان جیا-جیا بخو، یه‌کیان بهر له نان، یه‌کیشیان دوا یان».

جدار / cedār، ها: «عربی/اسم» ۱. دیواره «جدار بشکه: دیواره‌ی به‌رمیل» ۲. «گیاه‌شناسی/په‌ریه‌کی ناسک که ده‌بیته‌ه‌وی دابه‌شینیی تۆمدان به

جته / cosse، ها: «عربی/اسم» هه‌یکه‌ل؛ گو‌ده؛ گو‌فده؛ که‌له‌خ؛ که‌له‌سته؛ په‌یکه‌ر؛ جه‌نده‌ک؛ مه‌ند؛ له‌شی مرو «جته‌ی بزرگی داشت: هه‌یکه‌لیکی گه‌وره‌ی هه‌بوو».

جخت / ۱ / caxt: «اسم» [فرهنگ‌مردم] جه‌خت؛ دووه‌مه‌مین پژمه. به‌رانبه‌ر: صبر: جخد [گفتاری]
 جخت: ۲. قید. [گفتاری] ریک؛ پر به پر؛ به ته‌واوی؛ ته‌واو «جخت خودش است؛ جخت یک بشکه را پر می‌کند: ریک خو‌یه؛ پر به پر بوشکه‌یه‌ک پر ده‌کا»:
 جخد [گفتاری]

جخد / caxd: جخت

جد / cad(d)، اجداد: «عربی/اسم» ۱. باوا؛ باپیر؛ باپیره؛ کال؛ پشت ۲. باپیره گه‌وره؛ بابی باوه‌گه‌وره؛ بابی دایه‌گه‌وره.

جد امجد: باوه‌گه‌وره؛ باوا‌گه‌وره؛ باپیره گه‌وره؛ کالی به‌شان و شکو.

جد اندر جد: پشتاو پشت؛ باوک پشت باوک.

جد پدری: باپیره‌ی باب؛ باوه‌گه‌وره‌ی باوک؛ باپیره له‌بابه‌وه. هه‌روه‌ها: جد‌مادری

جد / ced(d): «عربی/اسم» ۱. پهل؛ پی‌داگری؛ چری؛ چروپی «جدوجهد: پهل‌وپو» ۲. راسی؛ به‌راست؛ راستی؛ بی‌گالته.

جد کردن: [گفتاری] پی‌داگرتن؛ پی‌داچه‌قاندن؛ پی‌داگری و داکوکی کردن.

جدا / ۱ / codā: صفت. جوی؛ جودا؛ جیا؛ که‌ل؛ په‌سا: ۱. بی‌پیوه‌ندی له‌گه‌ل شتیک‌ی‌تر «برگهایش از هم جدا بود: گه‌لاکانی لیک جوی بوون»
 ۲. به‌جیا؛ جیا‌وا؛ دوور له‌یه‌ک و به‌مه‌ودایه‌ک له‌نیوانیاندا «آن را جدا گذاشته بودم: ئه‌وم به‌جیا دانابوو»
 ۳. جیا‌وا؛ هه‌لیراو یان وه‌لانراو «این سیبها از آنها جداست: ئهم سیوانه له‌وانی‌تر جیا‌وازه».

جدا شدن: جیا‌وه‌بوون؛ جیا/جودا بوونه‌وه؛ جوی بوونه‌وه: ۱. هه‌لو‌ه‌ژیران؛ فه‌قه‌تان؛ فه‌قه‌تیان؛ فه‌قه‌تین؛ لیک پچران؛ راپسان؛ گه‌مرین؛ له‌نیو‌چوونی پیوه‌ندی چهن شت

چهن خانۆكه يه كى ديار يكر اوه وه * جداره

□ جدار چاه: ديواره ي چا.

جدار خارجى: ديواره ي دهره كى.

جدار داخلى: ديواره ي ناوه كى.

جداره / cedāre: [عربى/فارسى] جدار

جدارى / cedārī: [عربى] صفت. ليواره يى؛
ديواره يى؛ پيونه نديدار و سهر به ليوار يان
ديواره وه.

جداسازى / codāsāzi: [ها/اسم] جوئكارى؛
جوداكارى؛ جياوه كه رى؛ كار يان رهوتى
جيا كردنه وه؛ جوئ كردنه وه؛ ليك كردنه وه؛ له
يه كتر جيا كردنه وه «جداسازى نيره؛ جداسازى
زمينه اى کشاورزى؛ جوئكارى هيزه كان؛ جيا
كردنه وه ي زهوى كشت و كال».

جداگانه^۱ / codāgāne: [صفت] جياواز؛ جياكار؛
جيا له يه كتر «هر يك اتاق جداگانه داشتند: ههر كام
ژوورى جياوازيان هه بو».

جداگانه^۲: قيد. جيا-جيا؛ جياواز؛ جياكار؛ به جيا؛
به جياواز؛ به شيوازي جيا له يه كتر «زن و شوهر
هر كدام جداگانه به سفر مى رفتند: زن و شووه كه
جيا-جيا بو سه فهر دهر پويشتن».

جدال / cedāl: [ها/عربى/اسم/ادبى] كيشه؛
پوشت؛ مشت و مرم؛ خر و جز؛ هه را؛ شهر چه قه؛
به ربه ره كانى؛ گيره و كيشه؛ گهلج؛ پيكه وه
هه لچوون «جدال بر سر مقام، مانع از اتحادشان شد؛
كيشه له سهر پله و پايه، رى به يه كگرتنيانى
به ست».

□ جدال لفظى: شهره قسه؛ كيشه؛ دم به دمه؛
دومه دهمى «راه اثبات موضوع، جدال لفظى نيست
بلكه استدلال منطقي است: ريگه ي سه لماندنى
مه به ست، شهره قسه نيه به لكوو هينانه وه ي به لكه ي
زيړانه يه».

جداول / cadāvel: [عربى] جمع جدول

جدايى / codāyi: [ها/اسم] ۱. جيايى؛ جودايى؛
جدايى؛ ليك جيايى؛ دۆخ يان چۆنيه تى جيا

بوون «جدايى دين از سياست: جيايى دين له
سياست» ۲. ته لاق؛ پچرائى پيونه ندى ژن و
شوويى «اختلاف سن موجب جدايى زن و شوهر شد؛
جياوازي تمهن بوو به هوى جياپونه وه ي ژن و
شووه كه» ۳. [ادبى] جيايى؛ جودايى؛ جياوه بوون؛
ليك هه لپران؛ دۆخ يان چۆنيه تى ليك دووره وه
بوون «خواننده از درد جدايى مى ناليد: گۆرانى بيژه كه له
دهردى جودايى ده ينالاند» * جدائى

جدايى خواهي / codāyixāhi: [ها/اسم].
جيايى خوازي؛ جودايى خوازي؛ ويست يان
چالاكيه ك بو جيا كردنه وه ي به شى له
به رده ستايى ولايتيك و دهره يناني به شيوه ي
دهوله تيكي سهر به خۆ: تجزيه طلبى. هه روه ها:
جدايى خواه

جدايى ناپذير / codāyīnāpazīr: [صفت].
ليكنه بىر؛ جياونه بووگ؛ به بار و دۆخ و
چۆنيه تيه ك كه جودا بوونى بو نه بيت «دوستان
جدايى ناپذير: هه والانى ليكنه بىر». هه روه ها:
جدانشدى

جدل / cadal: [عربى/اسم] ۱. [ها/كيشه؛ مود؛
گلته؛ بنار؛ جراجر؛ شهره قسه؛ دهمه قاله؛
وت و ويژرى به رك و قينه وه بو سه لماندنى
قسه ي خۆ «اين همه بحث و جدل براى چيست؟؛ ثم
هه موو باس و كيشه يه بو چيه؟» ۲. [منطق]
وت و ويژر؛ هه قيه يقين؛ دوان؛ ديالكتيك.

جدوآبا / cadd-o-'ābā: [عربى/اسم] باب و كال؛
باب و باپيران؛ ئابا و ئه ژدا؛ باوك و باوا.

جدوآباد / cadd-o-'ābād: [عربى/اسم] [گفتارى]
باب و باپيران «همه ي جدوآباد بالاروديه ا شكارچى
بودند: هه موو باب و باپيرانى سهر چۆميه كان راوچى
بوون».

جدوجهد / cedd-o-cahd: [عربى/اسم] يه ل ويژه؛
كردو كۆش؛ ته پشت؛ هه ول و ته قالا؛ كۆشش؛
كۆششت «او خيلى جد و جهد كرد تا بلكه به سندنجد
منتقل شود: زۆرى يه ل ويژه كرد به لكوو بگويژرته وه بو

سنه ۱.

دروست کردنی جۆگه له.

جدە / cadde ، ها: جڏا / نامتداول / : [عربی] / اسم، دایپر؛ دایه پیره؛ دایه گه وره؛ دایه خانم؛ نهنه؛ ماما؛ نامه: ۱. دایکی دایک یان دایکی باوک ۲. دایکی دایه گه وره یان دایکی باوه گه وره.

جدی / cady : [عربی] / اسم، ۱. بزرگاله ۲. [تقویم] دهه مین برج له دوازده برجی سال، بهرانهری به فرانبار.

جدی / caddi : [عربی] / صفت، ۱. راست؛ راسته قینه؛ بی شوخی؛ جد؛ مجد؛ دوور له گالته و گه پ؛ به دۆخ یان چۆنیه تی راسته قینه، گرنگ، ئامانجدار و پتویستی ورد بوونه وه و به دواوا چوون. بهرانهر: شوخی «بحث جدی است؛ جدی می گفت؛ باسه که راسته قینه یه؛ به راستی ده گوت» ۲. کۆشهر؛ تیکۆشهر؛ تۆکمه؛ چروپر؛ کۆشا و به دواچوو؛ یه کبیژ؛ جهردی؛ سوور له سهرکاری خو «کارگر جدی؛ دانش آموز جدی؛ کارگهری کۆشهر؛ قوتابی تیکۆشهر» ۳. [مجازی] خه تهر؛ بف؛ بقه؛ مه ترسیدار؛ جی مه ترسی؛ شوخی هه لهنه گر «اوضاع خیلی جدی است؛ بار و دۆخه که زۆر خه تهر» ۴. [مجازی] فهرمی؛ په پره وی داب و نه ریت «آدم جدی؛ مرؤی فهرمی». **جدیت / ceddīyat** : [عربی] / اسم، ۱. [نامتداول] پی داگری؛ تۆکمهی؛ چروپری؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی سوور بوون له سهر کار ۲. /ها/ پهل وپۆ؛ تیکۆشان «برای موفقیت خیلی جدیت کرد؛ بۆ سهرکه وتن زۆری پهل وپۆ کرد».

جدید / cadīd ، ها: [عربی] / صفت، تازه؛ نو؛ نه وه «همسایه ی جدید؛ دروسی تازه»؛ تازه **جدیداً / cadīdan** : [عربی] / قید، به تازه بی؛ وه تازه بی؛ وه تازه گی؛ تازه بی.

جدید الاحداث / cadīdol'ehdās : [عربی] / صفت، تازه ساز؛ نو ساز؛ نهوساز؛ تازه چی کراو «خانه ی جدید الاحداث؛ خانووی تازه ساز».

جدید الاسلام / cadīdol'eslām : [عربی] / صفت.

جدول / cadval ، ها: جداول: [عربی] / اسم، ۱. مالک؛ خشته؛ هیلگه لی ئه ستوونی و ئاسویی به شیوه ی مال-مالی چوار گۆشه ۲. جۆله؛ جۆگه له؛ قه ناو؛ دیواره ی کورتی به ردین یا سیمانی لای شه قام.

▣ **جدول تناوبی / دوره ای / [شیمی] خشته ی** مهنده لیف؛ ریز کردنی توخمگه لی کیمیایی به پی کیشی ئه تومی که ده بیته هۆی لای یه ک گرتنی (ئه ستوونی و ئاسویی) توخمگه لی به تایبه تمه ندی لیک نزیکه وه: **جدول مندلیف** **جدول ضرب: [ریاضی] خشته ی لیکدان؛** خشته یی که ئه نجامی لیکدرانی ژماره کان پیشان ده دا (وه ک $28 \times 4 = 112$ یان $40 \times 8 = 320$).

جدول فیثاغورس: [ریاضی] خشته ی فیساغورس.

جدول کلمات متقاطع: خشته؛ مال-مالی چوار گۆشه که له نیو ماله کانیدا ده بی پیتگه لیکی تایبته بنووسریت تا وشه یه ک که ویستراوه ده رکه وی.

جدول مندلیف جدول تناوبی / دور

جدول بندی / cadvalbandī ، ها: [عربی] / فارسی / اسم، خشته ییژی، ۱. کار یان رهوتی خانه-خانه کردن؛ دابهش کردنی لاپه ره یه ک به شیوازی خانه-خانه ۲. کار و رهوتی سه قا دان و ته کووز کردنی زلانیاری به شیوه ی خشته ۳. خشته سازی ۴. کیشانی خشته.

جدول سازی / cadvalsāzī ، ها: [عربی] / فارسی / اسم، خشته سازی؛ دیرواسازی؛ جۆگه له سازی؛ قه ناو سازی؛ کار یان رهوتی دروست کردنی دیوارۆکه له بهرد و سیمان بۆ لیواری شه قام، پرد یان ئاوهری.

جدول کشی / cadvalkešī ، ها: [عربی] / فارسی / اسم، ۱. خشته کیشی؛ رهسمی خشته له سهر په ره ی قاقه ز ۲. جۆگه بری؛ کار یان رهوتی

تازە موسولمان؛ نە موسولمان؛ نۆبسلمان.

جدید التأسيس /cadidotta'sis/ [عربی] صفت.
تازە دروست کراو؛ تازە دامەزراو؛ تازە دانراو
'مدرسه‌ی جدید التأسيس: قوتابخانه‌ی تازە دامەزراو'.

جذاب /cazzāb/ [عربی] صفت. دل‌رفین؛
دل‌راکیش؛ دلکش؛ خوشیک؛ خوشینک؛ دلگەر؛
زۆر جوان و لە بەردلان 'قیافە‌ی جذاب: سیمای
دل‌رفین'.

جذائیت /cazzābīyyat/ [عربی] /اسم/،
دل‌رفینی؛ دل‌راکیشی؛ دل‌راکیشەری (جذائیت آن
مرد بیشتر در حرف زدنش بود: دل‌رفینی ئەو پیاووە
زۆرتر لە فەسە کردنیدا بوو).

جذام /cozām/ [عربی] /اسم/ گولی؛ ریزە؛ ریز؛
پیسی؛ کووتی؛ کەرەگۆشە؛ ئالکە؛ نەخۆشیەکی
پێستی گیرۆیە زۆرتر لە گەرمیان سەر هەلەدا
و پتر لووت و لیو و قامکان تووش دەکا و
دایاندەوهرێتی.

جذامخانه /cozāmxāne/ [عربی/فارسی]
/اسم/ گولخانه؛ جیی راگرتن و تیمارکردنی
گولان.

جذامی /cozāmî/ [عربی] /اسم/،
خۆره‌تیکه‌وتوو.

جذب /cazb/ [عربی] /اسم/ راکیشی؛ کار و
په‌وتی راکیشان؛ کششت: /الف/ چۆناوچۆنی
راکیشانی شتیک بۆ لایان ناوی شتیکێ تر
'جذب مغناطیسی: راکیشانی میغناتیسی' (ب)
په‌وتی گرتنی هه‌موو یان به‌شیک له‌ شه‌پۆلی
ناردراو له‌ ته‌نیکه‌وه (جذب نور: راکیشانی تیشک)
(ج) په‌وتی گۆران و تیکه‌ل به‌ شتیک بوون یان
وه‌ک به‌شیکێ هاوچه‌شن له‌و شته‌ ده‌ره‌اتن
(جذب در بدن: راکیشی ده‌ له‌شدا). هه‌روه‌ها:

جذب شدن؛ جذب کردن

جذبات /cazabāt/ [عربی] جمع جذبه

جذبه /cazabe/ [عربی] /اسم/ هیزی ده‌روونی و
ئاکاریک که ئەبێته‌ هۆی کارتیکه‌ری به‌ سه‌ر

که‌سانی تره‌وه‌.

جذبە /cazbe/ [عربی] /اسم/، جذبات؛
جەزەمە؛ حال؛ هەلەکا؛ سه‌مای ده‌رویشان؛ له
هۆش ته‌کینه‌وه‌ی ده‌رویش له‌ زیکردا؛ هیزی
راکیشەری ده‌روونی که‌ ده‌بێته‌ هۆی هۆگره‌تی
و گه‌ره‌ک بوونی زۆری خوا، پیاوچاکان یان
شیخان که‌ زۆرتر له‌ ناو سۆفیاندا باوه‌.

جذر /cazir/ [عربی] /اسم/، ریاضی؛
ریشه‌ی دووهمه‌می ژماره‌یی، واتا ئەگەر له‌ خۆی
لیدریته‌وه‌، ئەو ژماره‌یه‌ به‌ ده‌ست بێ (وه‌ کوو ۳
که‌ ریشه‌ی ۹ یه‌ و ۴ که‌ ریشه‌ی ۱۶ یه‌).

□ **جذر گرفتن**: ریشه‌گرتن؛ به‌ده‌س هینانی
ریشه‌ی دووهمه‌می ژماره‌یه‌ک.

جر /car(r)/ [عربی] /اسم/ ۱. /ادبی/ ژیره‌؛
نیشانه‌ی ژیره‌ ۲. /ادبی/ کار و په‌وتی کیشان؛
راکیشان (جرتقیل: گران کیش) ۳. /گفتاری/ چه‌قه‌؛
کیشه‌ (جر و بحث: کیشه‌ و هه‌را).

جر /cer/ [عربی] /اسم/ ۱. گه‌ر؛ گه‌ره‌؛ گز؛ گزه‌؛
گیچه‌ل؛ گه‌ژ؛ گرپی؛ گغنی؛ گه‌رپی؛ لادان له
بنه‌مای یاری و گۆرانی به‌ قازانجی خۆ 'او هه‌میشه
در بازی جر می‌زند: هه‌میشه‌ له‌ کایه‌دا گه‌ر ده‌کا'
۲. شپری؛ چپری؛ درآوی؛ درپایی؛ درپاگی؛
چروای.

□ **جر خوردن**: هه‌لدان؛ درپان؛ درپه‌ی.

جر دادن: دراندن؛ دادپین؛ چرکردن؛ چراندن؛
له‌تکردن (کتاب را گرفت و از وسط جر داد:
کتیبه‌کی گرت و له‌ ناوه‌راسته‌وه‌ دراندی).

جر زدن: گه‌رکردن؛ گز لیدان؛ گزه‌ لیدان؛
گزه‌کردن؛ گه‌ژکه‌رده‌ی؛ فیل کردن؛ لادان له
گفت و په‌یمان (به‌تایبه‌ت له‌ گه‌مه‌دا) 'تو
هه‌میشه‌ تو بازی جر می‌زنی: تو هه‌میشه‌ له‌ کایه‌دا
گزه‌ ده‌که‌ی'.

جرا ئد /carā'ed/ [عربی] جرايد

جرائم /carā'em/ [عربی] جرايم

جرات /cor'at/ [عربی] جرأت

فریه؛ فراوان؛ پر؛ پهړ؛ چړ و پر [الشکر جراره؛ له شکرې زور].

جراره / carrāre / [عربی] عقر جره؛ عقر

جرايد / carāyed / [عربی] جمع عقریده؛ جرائد

جرايم / carāyem / [عربی] ۱. جمع عقریمه ۲. جمع عقرم * جرائم

جرث / cor'at / [عربی] اسم. وره؛ هه یهیز؛ زاوړه؛ زافر؛ ۱. هیز «جرث بلند شدن از جای» را نداشت؛

وره نه بوو له جیگه کهم هه ستم ۲. بویری؛ نازایی؛ نازایه تی؛ زات؛ ویر؛ فزه؛ دلیری «جرث

کردم و گفتم: تو حق نداری مرا بزور ببری: هه یهیزم کرد و گوتم: تو ناتوانی من به زور بهری» * جرأت

جرث دادن؛ دلدان؛ وره دان؛ دلگرمی دان؛ زاوړ دهی؛ هان دان و هلنان «به خود جرث

دام و رفتم بیرون: دلم دا به خوځم و رویشتم دهره وه».

جرث داشتن؛ زافر بوون؛ زات بوون؛ وره بوون؛ بویر بوون؛ زاوړه بیهی «جرث نداشت حرفی

بزند: زافر نه بوو قسه بیک بکات».

جرث کردن؛ ویران؛ یاره ی؛ نه ترسان؛ زات کردن؛ نازایه تی پتویست بو کارئ به

دهست هینان.

جرب / carab / [عربی] اسم. گهرولی؛ گال؛ گرگه؛ گروئ؛ گروه تی؛ گوریانی؛ نه خویشیه کی

گیروی پیسته، زیپکه و خورووی زور (به تاییه ت له دوو دهست دینئ).

جربزه / corboze / ها: [عرب از فارسی] اسم. لیها تووی؛ توانایی؛ هیژایی و بویری بو

جیه جی کردنی کار «او جربه ی مدیریت نداشت: نهو لیها تووی به پروه بهری نه بوو».

جرثقیل / carresaqil / ها: [عربی] اسم. گرانکیش؛ سلینگ؛ جه ری سه قیل؛ له گ له گه؛ قو لینگ؛ کهره سیه ک بو جیه جی کردنی باری

جراثقال / carresqāl, carre'asqāl / [عربی] جرثقیل

جراح / carrāh / ها: ان: [عربی] اسم. برینکار؛ برینگر؛ نه شترکار؛ نه شترگر؛ نیشدار؛ نشدار؛

نژدار؛ کره؛ جهراح؛ بژی شکی پسیوړی برینکاری «جراح قلب: برینکاری دل».

جراحات / cerāhāt / [عربی] جمع عرجات؛ جراحات / cerāhat, carāhat / ها: جراحات؛

عربی] اسم. ۱. زام؛ برین؛ زامیک که به هوئی لیدان و پریانه وه به دی دیت «چند نفر دچار جراح

شدند: چمن کهس زامدار بوون ۲. / قدیمی / چلک؛ ریم؛ هه و؛ زوخ «زخم هنوز جراحات دارد: زامه که

هیشتا چلکی هه به».

جراحی / carrāhī / ها: [عربی] اسم. برینکاری؛ برینگره ی؛ نه شترکاری؛ نژداری؛ ۱. لقی له

زانستی بژی شکی که ده پره ژیتته سهر دهرمانی نه خویشی و خو شکر دهنه وه ی زامان و لابردنی لک

و ... به دهست و نامیزگه لی تاییه تی نهو کاره ۲. کار یان په وتی نه شترکاری «اتاق جراحی:

هو ده ی نه شترکاری».

جراحی پلاستیک / ترمیمی: برینکاری پیست؛ هه لگر تنی به شیکی ساغ له پیست و له جی

پیستی نه خوش یان ناحه ز دانان.

جراحی دندان: برینکاری ددان؛ لقی له زانستی ددان بژی شکی که نه پره ژیتته سهر

دهرمانی نه خویشی و چا کر دهنه وه ی که مایه سی ددان و هاروو.

جراحی صغیر: برینکاری سووک؛ برینگره ی چووک؛ به شیک له برینگره ی که پتویستی به

نه خوشخانه و بیهو ش کردن نیه.

جراحی عمومی: برینکاری گشتی؛ نهو به شه له برینگره ی که تاییه تی نیه.

جراحی کبیر: برینکاری گه وړه؛ نهو به شه له برینگره ی که کاری گه وړه و پر مه ترسی ده کا.

جرار / carrār / [عربی] صفت. زور؛ زبه ند؛ فره؛

گران: جراثقال

جرثومه / corsûme ، ها: / [عربی] / اسم. [قدیمی]
میکروپ؛ خوره.

جرثومه‌ی فساد: ۱. میکروبی گنده‌لی
۲. [مجازی] هوی نابوددی و تیکچوون.

جرجر / carcar ، ها: / [؟] / اسم. چان؛ جه‌نجه‌ر؛
جه‌وه‌ن؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک بۆ گیره کردن که
ده‌یبه‌ستن به کهر یان گاوه.

جرج / carh / : [عربی] / اسم. [ادبی] ۱. کار و ره‌وتی
وه‌لنان یان لابریدن ۲. کار یان ره‌وتی
زامار کردن.

جرج و تعدیل / carh-o-ta'dil ، ها: / [عربی] / اسم.
کار و ره‌وتی که‌م و زیادکردن یان لابریدن و
خستنه‌سەر (به تابه‌ت بۆ نووسراوه) «نوشته‌ی
خوبی است، اما باید کمی جرج و تعدیل شود:
نووسراوه‌یه‌کی چاکه به‌لام نه‌بی که‌م و زیاد
بکریت».

جرز / cerz ، ها: / اسم. ۱. نه‌ستوون؛ کۆله‌که‌ی
به‌ردین یا ئاجۆرینی چوارگۆشه ۲. بنه‌رته؛
بناغه «جرز آن دیوار کج است: بنه‌رته‌ی نه‌و دیواره
لاره».

جرزن / cerzan ، ها: / صفت. گه‌رباز؛ گزده‌ر؛
گزه‌ده‌ر؛ گزه‌ون؛ گزیکار؛ گه‌رنی‌باز؛ گه‌رنی‌باز
«هیچکس دوست ندارد با آدم جرزن رفیق باشد: که‌س
نایه‌وئ هه‌والی گه‌رباز بی».

جرزنی / cerzani / : اسم. گه‌ربازی: ۱. گزده‌ری؛
گزه‌ده‌ری؛ گزه‌ونی؛ کار یان ره‌وتی گه‌رکردن
«جرزنی خوب نیست، باختی باید بدهی: گه‌ربازی باش
نیه، داننا ده‌بی بیده‌ی» ۲. گیچه‌لی؛ کاری
گه‌رباز «تو هر دفعه می‌بازی و جرزنی می‌کنی: تۆ
هه‌موو جارئ دایده‌نیی و گه‌ربازی نه‌که‌ی».

جرس / caras ، ها: / [عربی] / اسم. [ادبی] زه‌نگۆله؛
زه‌نگ؛ زه‌نگه؛ زه‌نگۆل؛ زه‌نگل؛ زیل «بانگ جرس:
زه‌ری زه‌نگۆله».

جرعه / cor'e ، ها: / [عربی] / اسم. قوم؛ قۆپ؛ قم؛

قورچ؛ گه‌په؛ فر؛ وت؛ فژ؛ فر؛ گۆب؛ گۆلپ؛
گۆلمیته؛ ورم؛ نه‌و نه‌ندازه له تراو که زار
ده‌یگرئ «کسی نبود جرعه‌ای آب به او بدهد: که‌س
نه‌بوو قومئ ئاوی پی‌یدا».

جرقه / caraque, ceraqqe ، ها: / [عربی] / اسم.
پروسکه؛ پرۆسکه؛ پریسک؛ چریسک؛ ئاورینگ؛
پزووسکه؛ پزۆزگ؛ بزووسک؛ چه‌ق؛ مۆزریک؛
پرشه‌ی ئاورین «جرقه‌ی آتش: پرۆسکه‌ی ناگر».

جرقه زدن: پرۆسکه لی‌دان؛ چه‌خماخه
وه‌شاندن؛ پریسکه‌دان؛ ته‌یسینی له‌پر و تیپه‌ر
(وه‌ک به‌ردی چه‌خماخ).

جرگه / carge / : اسم. جهرگه؛ گه‌رزک؛ ریز و
ئه‌لقه‌یه‌ک له‌ مرۆ یان گیانله‌به‌ر.

جرگه کردن: گه‌رزک دان: ۱. چه‌مه‌ره
به‌ستن؛ په‌پکه‌دان؛ بازنه به‌ستن به‌ ده‌ور
شتیکدا ۲. گه‌مارۆدان؛ په‌رانه‌په‌ری شتی
داگرتن.

جرم / cerm ، ها: / اجرام: / [عربی] / اسم. ۱. تنه؛
جرم؛ نه‌ندازه‌ی ماکی کۆوه بوو له‌ شتیکدا
۲. بار؛ خلت؛ قال؛ به‌لخ؛ شتیک که‌ ورده- ورده
به‌ سەر شتیکی تره‌وه ده‌نیشی و دایده‌پۆشی
(وه‌ک بنی ده‌فر و دیواره‌ی کتری و سه‌ماوهر).

جرم اتنی: / شیمی / کیشی نه‌تومی؛ راده‌ی
ماکی ههر نه‌تومیک له‌ حاند ۱/۶۰ ای ماکی
که‌ربونی ۱۲ (°C).

جرم آسمانی: ههر ته‌نیکی ئاسمانی که
ببینریت (وه‌کوو خۆر، مانگ و نه‌ستیره‌کان).

جرم حجمی: / شیمی / تۆکمه‌یی؛ تۆلایی؛ چری؛
چروپه‌ری؛ کیشی ههر ماکیک له
سانتی‌متریکی چوارپالوودا.

جرم ملکولی: / شیمی / کیشی مولکول؛ کیشی
سه‌رجه‌می نه‌تومگه‌لی پیکه‌ینه‌ری
مولکولیک.

جرم گرفتن: بیخ‌گرتن؛ به‌لخ‌گرتن؛
جرم‌گرتن؛ نیشتنی ماکیک له‌ سەر شتی

لهت و کوت؛ کوت ولهت «روزنامه را از دستم گرفت و جرواجر کرد: روزنامه‌ک‌هی له دهستم سفند و شر و وری کرد»:

جروواجر

جروویح / carr-o-bahs ، ها: /عربی/ اسم. کیش و ههرا؛ چهقه و ههرا؛ دم له دهمانی؛ چهقه‌چهق «بنشینید و به آرامی حرفتان را بزنید! چرا این قدر جروویح می‌کنید؟ دانیشتن و به هیمنی قسه‌کانتان بکن! بؤ نهونده کیش‌وههرا ده‌کهن؟».

جروواجر / cer-o-vācer / جروواجر

جره / carre ، ها: /اسم. تۆنگه؛ جاره؛ جهره؛ گۆزه‌ی ناوی سوالهت که دم و بنه‌ک‌هی گچکه‌یه.

جره / corre ، ها: /اسم. شاباز؛ بازی سپی.

جری / carî / عربی/ صفت. پروودار؛ پروو هه‌ل‌مالا؛ بی‌په‌روا؛ بی‌شهرم «این پسر خیلی جری شده و حرف کسی را گوش نمی‌کند: ثم کوره زؤر روودار بووه، گوئ به قسه‌ی کهس نادا».

جریان / car(a)yān ، ها: /عربی/ اسم. ره‌وتانه: ۱. چۆنه‌تی گه‌پان؛ گه‌پان؛ بزووتنی تراو «جریان آب: گه‌پانی ناو» ۲. ده‌سگه‌پ؛ کار یان ره‌وتی ده‌ساوده‌س بوونی شتیک «جریان پول: ره‌وتانه‌ی پاره» ۳. /ات/ زنجیره‌یه‌ک له کار یان پرووداوه‌لی له شوین یه‌ک بؤ گه‌یشتن به ئه‌نجامیک «جریان دادگاه: ره‌وتی دادگا» ۴. چۆنه‌تی پرووداوان زنجیره‌یه‌ک له پرووداوان «جریان کار از این قرار بود: ره‌وتانه‌ی کاره‌که ناوا بوو».

☐ **جریان الکتریسته:** ره‌وتی کاره‌بایی؛ گه‌پانی

به‌رق: جریان برق

جریان برق ☐ **جریان الکتریسته**

☐ **جریان داشتن:** ۱. ره‌وان بوون؛ وه‌گه‌پ بوون؛ به خور بوون «آب در لوله‌ها جریان داشت: ناو له لوله‌کاندا له‌گه‌پ بوو» ۲. له‌گه‌پ بوون؛ له‌گه‌پان بوون؛ له‌گه‌پ‌دا بوون؛ له‌گه‌پ‌اندا بوون؛ له‌هات‌وچؤدا بوون «در داخل این اتاق هوا جریان

«سماور جرم گرفته بود: سه‌ماوه‌ره‌که بیخی گرتیوو».

جرم / corm ، ها: جرایم: /عربی/ اسم. تاوان؛ که‌تن؛ گونا؛ کاری که قانون به ناره‌وای زانیوه «وقتی کسی مرتکب جرمی می‌شود باید منتظر مجازات باشد: کاتی که‌سئ تووشی تاوانی ده‌بی، ئه‌بی چاوه‌روانی سزا بی».

☐ **جرم سیاسی:** تاوانی رامیاری؛ که‌تنی سیاسی؛ تاوانی که دژی دووزنه‌ی سیاسی ولاته.

جرم مطبوعاتی: تاوانی پروژنامه‌وانی؛ تاوانی که به هؤی نووسین و بلاو کردنه‌وه‌ی وتاریک پرووی داوه.

جرم نظامی: که‌تنی/ تاوانی چه‌کداری؛ تاوانی که به هؤی سه‌رپیچی له قانون یان فه‌رمانی چه‌کداریه‌وه پرووی داوه.

جرمانه / cormāne ، ها: /عربی/ فارسی/ اسم. تاوان؛ جهریمه.

جرم شناختی / cormšēnāxti / عربی/ فارسی/ صفت. تاوان‌ناسینی؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به تاوان ناسیه‌وه.

جرم شناسی / cormšēnāsi / عربی/ فارسی/ اسم. تاوان‌ناسی؛ زانستی ورد بوونه‌وه له چۆنه‌تی سه‌ره‌لدانی تاوان و کاری تاوانبار، شیوازه‌لی دۆزینه‌وه‌ی تاوان و به‌رگری له دووپاته و بلاو بوونه‌وه‌ی. هه‌روه‌ها: **جرم‌شناس**

جرم‌گیر / cermgîr ، ها: /عربی/ فارسی/ اسم. به‌لخگر؛ ماکیکی کیمیاوی یان ئامیزئ که بؤ لی‌کردنه‌وه‌ی به‌لخی ناو سه‌ماوه‌ر و کتری و... به کار دهر‌وا.

جرم‌گیری / cermgîri ، ها: /عربی/ فارسی/ اسم. به‌لخگری؛ کار یان ره‌وتی سه‌رپنه‌وه‌ی ماکي لاوه‌کی بن‌گرتوو به پرووی شتیکه‌وه. هه‌روه‌ها: **جرم‌گیری شدن؛ جرم‌گیری کردن**

جرواجر / cervācer / صفت. /گفتاری/ شر و ور؛ شروشیتال؛ شی‌وشیتال؛ له‌ت‌وپار؛ له‌ت‌وپه‌ت؛

هه‌له‌کار ده‌بی وه‌ک سزا ئه‌نجامی بدا «دیر آمده‌ای جریمه‌ات این است که ظرفها را بشویی: دیر هاتوویی له تاوانیدا ده‌بی قاپ و قاچاغه‌که بشوی».

☞ جریمه‌ی نقدی: تاوان؛ تاوانی نه‌ختی؛ پاره‌بیک که به ناوی تاوان له تاوانی ده‌سینری.

☞ جریمه دادن: جهریمه‌دان؛ تاوان دان «به خاطر کاری که کردم جریمه دادم: له بهر کاری که کردم جهریمه‌م دا».

جریمه کردن: جهریمه‌کردن «به خاطر رعایت نکردن قانون، پلیس او را جریمه کرد: له بهر ره‌چاو نه‌کردنی قانون، پولیس جهریمه‌ی کرد».

جریمه نوشتن: جهریمه‌نووسین؛ تاوان نووسین.

جرینگ / girîng, gerîng / ☞ جیرینگ

جرینگی / girîngî, gerîngî / ☞ جیرینگی

جز / cez(z) / صوت. ۱. چز؛ چزه؛ قرچه؛ ده‌نگی ویک‌که‌وتنی تراو و ئاور ۲. /مجازی/ کزه؛ سووتانه‌وه «جز جگر: کزه‌ی جهرگ».

جز / coz / حرف. جگه؛ بیجگه؛ بیژگه؛ به‌جگه؛ بیج؛ چز؛ ژبلی؛ بژلی؛ به‌دهر؛ بژ؛ بیژی؛ ئیلا؛ خه‌یر؛ بل «در آنجا جز من کسی نمانده بود: له‌ویدا جگه له من که‌س نه‌مابوو»: بجز

جزا / cazā / [عربی/اسم. ۱. گۆر؛ سزا؛ جزیا؛ جهریمه؛ تاوانی کاری خراپ ۲. پاداش؛ پاداشت.

☞ جزای خیر: پاداشی خیر؛ جه‌زای خیر؛ پاداشی چاکه.

☞ جزا دیدن: ۱. سزاگیشان ۲. پاداش گرفتن.

به جزای عمل رسیدن: هه‌رچی خواردن رینه‌وه؛ سزا دیتنه‌وه؛ سزای ئاکار دیتن؛ به سزای خو‌گه‌یشتن.

جزائر / cazā'er / [عربی] ☞ جزایر

جزائی / cazā'î / [عربی] ☞ جزایی

جزایر / cazāyer / [عربی] جمع ☞ جزیره

ندارد: له نیو ئهم هۆده‌یه‌دا هه‌وا ناگه‌ری: در جریان بودن ۳. به‌رده‌وام بوون «زندگی جریان دارد: ژیان به‌رده‌وامه». هه‌روه‌ها: جریان یافتن به جریان افتادن: وه‌گه‌ر که‌وتن؛ ده‌سپیکردنی ره‌وت؛ هاتنه‌ئاراهه «پرونده به جریان افتاد: دۆسیه‌که وه‌گه‌ر که‌وت». هه‌روه‌ها: به جریان انداختن

در جریان بودن: ۱. له گه‌ر بوون؛ له گه‌راندای بوون ۲. باو بوون؛ به‌بره‌و بوون «پول نقره تا سال ۱۳۳۱ در جریان بود: پاره‌ی زۆین هه‌تا سالی ۱۳۳۱ باو بوو» ۳. ئاگادار بوون؛ هایدار بوون «پدرش هم در جریان است و همه چیز را می‌داند: باوکیشی ئاگاداره و هه‌موو شتیکی ده‌زانئ». هه‌روه‌ها: در جریان گذاشتن

جریب / carîb / [مغرب از فارسی] / اسم. / قدیمی / ده‌دونم؛ یه‌که‌ی ره‌وبه‌ر بۆ زه‌وی که به پیی ناوچه، له ۸۰۰ تا ۴۰۰۰ متری چوار گوشه ده‌گۆرا، تا به گویره‌ی قانون به‌رانبه‌ری یه‌ک هیکتار (۱۰۰۰۰ متری چوار گوشه) ده‌سنیشان کرا.

جریحه / carîhe / [از عربی] / اسم. / نامتداول / زام؛ برین؛ زه‌خم؛ زامی که به هوی شتیکی تیژه‌وه (وه‌کوو چه‌قو) به‌دی دی.

جریحه‌دار / carîhedār / [از عربی / فارسی] / صفت. / ادبی / ریش؛ زامدار؛ زامار؛ بریندار «احساسات جریحه‌دار: ده‌روونی ریش». هه‌روه‌ها: جریحه‌دار کردن

جریده / carîde / ها؛ جراید: [عربی] / اسم. / قدیمی / رۆژنامه.

☞ جریده‌ی اعمال: تۆماری کرده‌وه؛ یه له‌دووی یه‌ک نووسراوی هه‌ر کاریک که کراوه.

جریمه / carîme / ها؛ جرایم: [عربی] / اسم. / جهریمه؛ تاوان؛ سزا: ۱. تاوان؛ پاره‌یه‌ک که له تاوانبار یان هه‌له‌کار له سزای کرده‌وه‌ی ناله‌باری که کرده‌ویه ده‌سینریت ۲. کاری که

جزائر

جزایی / cazâyî ، اجزا: [عربی] صفت. سزایی؛
سهر به سزا: جزایی

جزة' / coz' ، اجزا: [عربی] اسم. بهش؛ پارچه؛ پاژ؛
پاره؛ پار؛ بژ؛ پهرچه؛ لهت؛ لهتک؛ پیز؛ واره؛
دوگه؛ بهشی له چهند بهش «دو جزء از ده جزء دوو
بهش له ده بهش».

□ جزء به جزء: یهک به یهک؛ پاژ به پاژ؛ ورد به ورد؛
ورد-ورد؛ دؤگه به دؤگه «همه چیز را جزء به جزء
یادداشت کردم: همه موو شتیکم یهک به یهک
نووسی».

جزء لاینفک: بهشی لی نه کراو؛ پاژی لی نه براو.
جزء: صفت. خواردهست؛ به کار یان پلهی
کارگیری نزمهوه «کارمند جزء: مووچه خوری
خواردهست».

جزئی' / coz'î ، [عربی] صفت. بهشکی؛ پاژهکی؛
که م. بهرانبهر؛ کئی «زیان جزئی: زیانی بهشکی».
جزئی: قید. تۆزی؛ تۆزیک؛ تۆزقالبیک؛ کهمیک؛
کوچوو «دستش جزئی خراش برداشت: دهستی تۆزی
رووکا».

جزئیات / coz'îyyât ، [عربی] اسم. وردهکاری؛
بابهت یان شتگهلی گچکهی له پهراویژ «من از
جزئیات خبر ندارم: من له وردهکاریهکان بی خهبرم».

جزر / cazr ، ها: [عربی] اسم. داکشه؛
۱. دیاردهی چوونه خواری ئاوی دهریاکان به
هوی هیژی راکیشهری خور یان مانگهوه ۲.
نزمترین رادهی کۆمای ئاو له رۆژدا.

جزر و مد / cazr-o-madd ، ها: [عربی] اسم.
هه لکشه و داکشه؛ رهوتی هه لکشان و داکشان؛
هاته بان و چوونه خواری گهراپگهپی رۆژانهی
ئاوی ئوقیانوس، زهریا و گۆلانی گهوره.

جزع / caza' ، [عربی] اسم. [ادبی] خۆنهگری؛
بی قهراری؛ بی نتمی؛ بی هه دایی.

جزع / caz' ، [عربی] اسم. پۆق؛ پۆق؛ زهق؛ بلۆق؛
چاوی دهره پریو.

جزع و فزع / caza'-o-faza' ، ها: [عربی] اسم.
[ادبی] شین و شه پۆر؛ هاوار و داد؛ هاوار و گریان
بۆ یارمهتی خواستن «جزع و فزع مادرش دل آنها را به
دست آورد: شین و شه پۆری دایکی دلیانی نهرم
کرد».

جزغاله / cezqāle ، صفت. [گفتاری] چزلیک؛
چزلیک؛ چزلیک؛ چزلیک؛ چزلیک؛ چله وهزی؛
کزک؛ کسک؛ بهورمو؛ سووتک؛ تهواو سووتواوی
هه لقرچاو «تا خودم را رساندم، گوشت جزغاله شده بود:
تا خۆمم گهیاند؛ گوشته که ببووو چزلیک».

ههروهها: جزغاله شدن؛ جزغاله کردن

جزگیر / cozgîr ، ها: [عربی] اسم. جوژه گر؛
که رهسه یهک بۆ باز هیشتنه وهی کتیب یان
پهراوه.

جزل / cazl ، [عربی] صفت. [ادبی] سوار؛ پاراو؛
خاوون پتهوی له باری وته و واتاوه.

جزم / cazm ، [عربی] صفت. [ادبی] ۱. قایم؛ پتهو
۲. نه گۆر؛ گرساو.

جزم اندیش / cazmandîš ، ها: [عربی] /
فارسی] صفت. بیرگرساو: ۱. خاوون هۆگرهتی به
ئهندیشهی نه گۆر ۲. خۆگرتوو به پی داگری له
سهر بیر و باوهری کۆن و لاسار له بهرانبهر نهو
به لگانهوه که نادروستی باوه په کهی
دهسه لمینن.

جزم اندیشی / cazmandîši ، [عربی] / فارسی] اسم.
بیرگرساوی: ۱. پیچه قینی له سهر بر وایهک،
به تاییهت کاتی که ناپهوا و نهسه لماو بیت
۲. روانگه یان بنه مای هزری دامه زراو له سهر
بر وای نهسه لماو.

جزمی / cazmî ، [عربی] صفت. نه گۆر؛ خۆگرتوو
«فکر جزمی: بیرى نه گۆر».

جزو / cozve ، [از عربی] حرف. له؛ جه؛ ژ؛ نه «او
جزو ترورستان است: ئهو له رهش کوژانه».

جزوات / cozavât ، [از عربی] جمع ۱. جزوه
جزوه / cozve ، ها: جزوات: [از عربی] اسم.

جزیل: پاداشی زور.

جزیه / caz(i)ye, cezye, ها: /معرب از آرامی /سم: /قدیمی/ سهرانه؛ پیتاکی تایبته که ناموسولمانان دهبوا به فرمانبره‌وای موسولمانان بادیه.

جسارت / cesārat, casārat, ها: /عربی/ اسم: ۱. دلیری؛ نازیاه‌تی؛ بویری؛ بی‌باکی (وطن، محتاج شهامت و جسارت است: نیشتمان، پیوستی به گه‌رناسی و دلیریبه) ۲. گوساخی؛ گوستاخی؛ رووداری (بیخشید، قصد جسارت نداشت: ببوورن، گهره‌کم نه‌بوو رووداری بکه‌م).

جست / cast, cest, /سم: باز؛ واز؛ وهز؛ بازد؛ پهرشت؛ قه‌لباز؛ قه‌لبهز؛ قه‌فاز؛ قه‌فز؛ وزاق؛ باز-باز؛ گومه‌ته؛ گوژم؛ ده‌قه‌لوز؛ فنجک؛ لیتک؛ چلاپه؛ چرتک؛ کار و ره‌وتی به هوژمه‌وه خو به‌ره و پیش‌هاویشتن.

جست زدن: پهرین؛ وزاقدان؛ پره‌ی؛ باز بردن؛ باز دان؛ فهرسان؛ لنگه‌ئه‌سته‌نه؛ قه‌فازتن؛ هلجنقین.

جستار / costār, ها: /سم: وتار؛ وتاری پدیدوزانه له باره‌ی باب‌ه‌تیکه‌وه.

جستجو / costecû, costocû, ها: /سم: کرکاش؛ کروکاش؛ سه‌نگ‌وسوژن؛ گردی‌سهر؛ مل‌ومو؛ بنجوژی؛ مت‌ملو؛ کار و ره‌وتی دانه پهی؛ دوزین؛ لیگه‌ریان؛ بوگه‌ران؛ وه‌شکیان؛ گپ‌رایش؛ گه‌ران بو دوزینه‌وه‌ی شتی.

جستن / castan, cestan, /مصدر. لازم. // جستی: بازت‌دا؛ می‌جهی؛ بازده‌ده‌ی؛ بجه (جست‌بزن): بازده // ۱. بازدان؛ هه‌لبه‌زین؛ وزاقدان؛ راپه‌رین (از بام جستن: له بانه‌وه بازدان) ۲. رزگار بوون؛ خه‌لسان؛ فهره‌ستن؛ فهرسین؛ راوراندن؛ ره‌سته‌ی؛ ره‌ها بیه‌ی (از دست کسی جستن: له ده‌ستی که‌سیک‌ه‌وه رزگار بوون). هه‌روه‌ها:

جستنی

■ صفت فاعلی: جهنده (بازده‌ر) / صفت مفعولی:

نامیلکه: ۱. کتیبیکی چکوله که له ۴۸ لاپه‌ره که‌متر بیت ۲. وانه؛ ده‌رسیک که ماموستا ده‌یلئی و خویندکاران ده‌ینووسن «استاد دیروز به ما جزوه گفت: ماموستا دوپکه وانه‌ی پی و تین» ۳. به‌شی له کتیبیک.

جزوه گفتن: وانه‌گوتن؛ وتنه‌وه‌ی وانه بو خویندکار. هه‌روه‌ها: جزوه نوشتن

جزوه‌دان / cozvedān, ها: /از عربی/ فارسی /سم: /پسووله‌دان؛ نامیلکه‌دان؛ فایل؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک بو دانانی چهند پووشه تیدا.

جزوه‌کش / cozvekeš, ها: /از عربی/ فارسی /سم: /که‌سی که جزمه‌کانی قورعان بو خویندنه‌وه له نیوان ناماده‌بوواندا بلاو ده‌کاته‌وه و دوایی کوپان ده‌کاته‌وه.

جزیرگان / cazîregān, /عربی/ فارسی /سم: /جغرافیا/ دوپ‌گه‌یان؛ گرافان؛ کومه‌له‌گراف؛ کومه‌لی دوپ‌گه‌ی له پهنای یه‌ک.

جزیره / cazîre, ها: /جزایر: /عربی/ اسم: ۱. دوپ‌گه؛ دپ‌گه؛ دوپ‌ه؛ دوپ‌اجه؛ گراف؛ گراوه؛ ئار؛ ئاد؛ گزیره‌ته؛ نافره؛ چزیر؛ چزیره؛ جه‌زیره؛ جزیره؛ چزیرگه؛ جیزوک؛ به‌شی له وشکانی که ده‌ورانده‌وری ئاوه و گچکه‌تر له قاره‌یه ۲. گرافه؛ /مجازی/ شوینی دووره‌ده‌س یان له‌ندی که له دوپ‌گه ده‌کا.

جزیره‌ی آشفشانی: دوپ‌گه‌ی گرکانی؛ ئاری که به هوی سهر هه‌لدانی گرکانه‌وه بی‌کها‌تووه.

جزیره‌ی آرامش: /مجازی/ هوبه‌ی هه‌دان؛ شوینی (وه‌ک ولاتیک) که ئارام و بی‌ده‌نگ و دووره‌ق‌یه.

جزیره‌ی مرجانی: دوپ‌گه‌ی مهرجانی؛ دوپ‌گه‌ی به‌دیها‌تو له لاشه‌ی مهرجان.

جزیل / cazîl, /عربی/ صفت. /دبی/ ۱. سوار؛ پته‌و (به‌تایبته له‌مه‌ر و ته‌وه) ۲. زور؛ زه‌وه‌ند؛ زه‌مه‌ن؛ زه‌به‌ن؛ فره؛ فراوان؛ فربه؛ گه‌له‌ک (آجر

قالب؛ که له‌سته‌ی ماکی ژینه‌وه‌ر، به‌تایبته مروف یان گیاندار «جسم و جان: تن و گیان».

☐ جسم جامد: ماکی خوگر؛ ئەوه‌ی خاوه‌ن بیچم و بارسایی پروون و نه‌گوره.

جسم ساده: توخم؛ هیمان؛ ماکیک که تهنیا له یه‌ک جوړ ئەتوم پیکهاتوو.

جسم سیاه: تهنی رهش؛ تهنیک که بتوانی هه‌موو تیشکیک وهرگریست و هیچ تیشکدانه‌ویه‌کی نه‌بی: سیه‌جسم

جسم صلب: [مکانیک] تهنی رهق/ پتهو؛ تهنیک که شکل و قهواره‌یه‌کی سفت و نه‌گوژی هه‌یه.

جسم مرکب: تهنی لیکدراو؛ تهنی تیکه‌لاو له چهند توخمی کیمیایی به‌ریژه‌ی قورسایی دیاریکراو له ههر کام.

جسماً / cesman: [عربی] قید. به‌جسته/ له‌ش؛ له‌له‌شدا؛ به‌تهن؛ له‌لایه‌نی جهسته‌وه «او جسماً سالم بود: ئەو به‌له‌ش ساغ بوو».

جسمانی / cesmāni: [عربی] صفت. له‌شی؛ جهسته‌یی؛ سهر به‌له‌ش. به‌رانهر: روحانی «درد جسمانی: ئیچی له‌شی».

جسمی / cesmi: [عربی] صفت. تهنی؛ که‌له‌سته‌یی؛ جهسته‌یی؛ له‌شی؛ پیوه‌ندی‌دار به‌له‌شه‌وه «ناراحتی جسمی: نازاری تهنی».

جسور / casûr، ها: ان: [عربی] صفت. ۱. بویر؛ دلیر؛ نازا؛ گهرناس؛ بی‌باک؛ نه‌ترس؛ گوریخ؛ چاونه‌ترس «مرد جسوری بود: پیاویکی بویر بوو» ۲. روودار؛ گوساخ؛ گوستاخ؛ بی‌په‌روا؛ ده‌ل؛ در؛ بی‌حه‌یا.

جسورانه^۱ / casûrâne: [عربی/ فارسی] صفت. ۱. نازیانه؛ بویرانه؛ دلیرانه؛ بی‌باکانه؛ گوریخانه «حرکت جسورانه: ته‌کانی نازیانه» ۲. روودارانه؛ گوساخانه؛ بی‌په‌روایانه «رفتار جسورانه: ئاکاری روودارانه».

جسورانه^۲: قید. ۱. نازیانه؛ بویرانه؛ به‌گوریخی

جسته (-) / مصدر منفی: نجستن (باز نه‌دان)

جستن / costan: مصدر. متعدی. // جستی: پشکنیت؛ می‌جویی: ده‌پشکنی؛ بجو(ی): بپشکنه //

۱. پشکین؛ هله‌کوشاندن؛ بۆ‌گه‌ران؛ گه‌ریان؛ دانه‌په‌ی؛ سه‌نگ‌وسوژن کردن؛ وشکنه‌ی؛ گیلای؛ گیرایش «گفتند، یافت می‌نشود جسته‌ایم ما: گوتیان که ده‌ست ناکه‌وئ، ئیمه پشکنیومانه» ۲. [گفتاری] دۆزینه‌وه؛ په‌یدا کردن؛ یۆسته‌یوه «کار جستن: کار دۆزینه‌وه». هه‌روه‌ها: جستن

■ صفت فاعلی: جوینده (پشکینهر) / صفت مفعولی: جسته (پشکینراو) / مصدر منفی: نجستن (نه‌پشکان)

جست‌وخیز / cast-o-xîz، ها: / اسم. هه‌لبه‌ز. دابه‌ز؛ هه‌له‌پ. داپه‌ر؛ هه‌له‌ته‌ک. داته‌ک؛ کار یان ره‌وتی به‌م‌لا و به‌ولادا په‌ران؛ هه‌لبه‌زوقان «بچه‌ها توی اتاق جست و خیز می‌کردند: منداله‌کان له‌دیوه‌که‌دا هه‌لبه‌ز. دابه‌زیان ده‌کرد».

جسته - گریخته / castegorîxte: قید. جاروباره؛ جاروبار؛ پرش‌وبلاو؛ گاگایتوه؛ به‌شیوه‌ی تاو- تاو «جسته‌گریخته کارهایی می‌کرد: جاروباره کارگه‌لیکی ده‌کرد» جسته‌وگریخته

جسته‌وگریخته / caste-vo-gorîxte: جسته - گریخته

جسد / casad، ها: اجساد: [عربی] اسم. که‌لاک؛ که‌لاخ؛ لاشه؛ لاک؛ تهرم؛ جه‌نده‌ک؛ لاوه‌له‌ش؛ زه‌مه‌ز؛ که‌له‌سته‌ی گیانه‌وه‌ران، به‌تایبته که‌لاکی گیانداري مردوو «جسد انسان: که‌لاکی مروف».

جسر / cesr، ها: [عربی] اسم. [نامتداول، قدیمی] پرد؛ پرده؛ پردی؛ پر؛ پیل؛ رپیازی دروست کراو به‌سهر ئاودا.

جسم / cesm، ها: اجسام: [عربی] اسم. تهن؛ ۱. ماک؛ ئەوه‌ی که‌خاوه‌ن بارسایی و کیش بیت و جیگایه‌ک بگریته‌وه «جسم جامد: تهنی نه‌گوژ» ۲. له‌ش؛ له‌خت؛ گوژفده؛ گوژده؛ که‌له‌سته؛ په‌یکه‌ر؛ لار؛ قهواره؛ به‌ده‌ن؛ که‌لاخ؛

جابه‌ی ئاوالا یان به دهرکی شووشه‌یهوه
که له شوینی داده‌مهرزی و زانیاری و
ئاگاداری و خه‌به‌ری تایبته به
خوینه‌رانی تی ده‌خړیت.

جعیەى سیاە: قوﺗووە ڕەش؛ نامرازیکی
تۆمارگەر لە ڤڕۆکەدا کە هەموو کار و
پرووداویکی تێدا تۆمار دەبێ، بۆ زانیینی هۆی
داکەوتنی ڤڕۆکە کە لکی لێ دەگرن.

جعبه‌ابزار / ca'be'abzār ، ها: [عربی/فارسی]
 اسم. جی‌ٹامپر؛ جابه‌ی ٹامپر؛ سندوٲی جی
 هممو جوړه هاچر و گاز و چه کوچ ...

جعبه‌ای /ca'be'i/ : [عربی] صفت. جابه‌یی؛
خاوه‌ن جابه «خرمای جعبه‌ای: خورمای جابه‌یی».

جعبه‌ای^۱: قید. ۱. به صندوق؛ به جابه؛ به شیوه‌ی به‌سته‌یی «پرتقال را جعبه‌ای می‌فروختند: پرتقالیان به صندوق ده‌فروشت» ۲. جابه‌یی؛ قووتیلویه‌ک؛ ههر جابه «خرما جعبه‌ای هزار تومان کمتر نیست: خورما جابه‌یی که متر له هزار تمه‌ن نه».

جعبه آیینہ / ca'be'āy(i)ne، ها: [عربی/ فارسی] اسم، ۱. [قدیمی] قاپ ناوینه؛ جابه‌ک که به ملیه وه هله‌دوه‌اسن و شت‌ومه‌کی فروشی تیدایه و به کپاری نشان دده‌دن ۲. جامخانه؛ ویت‌رین.

جعبه تقسیم / ca'betaqsīm ، ها: [عربی] اسم.
 جابه دابهش / پهرش؛ جابهی دابهشینی کاره‌ها؛
 جعبه‌ییکی سردار بو هائنه‌وه سهر یه‌ک یا
 جیا بوونه‌وه‌ی سیمی بهرق له شوینگه‌لێکدا که
 ده‌یی فاز و نوول په‌رده‌ژێخ.

جعبه‌دنده / ca'bedande ، ها: [عربی/فارسی]
 اسم. جابه‌ی ده‌نده؛ گیربُکس.

جعبه فرمان / ca'befarmān ، ها: [عربی/فارسی]
 اسم. جابه‌ی فرمان؛ جابه‌دهنده‌یک‌له‌آخری
 میله‌ی فرمانی ماشیندا که سووچی فرمان
 ده‌گۆزیتوه‌بو جهرخه‌کان.

۲. پروودارانه؛ گوساخانه؛ به پرووداریه وه؛ پریلاسانه؛ گورساقانه **جسورانه** آمد داخل؛ به پرووداریه وه هاته ژوور.

جشن / cašn / ها/اسم. جیژن؛ جهژن؛ جهژنه؛
یهزن؛ جیژنه؛ گیژن؛ ئایینیک بو ریژلانی
رووداویکی راسته‌قینه یان دیروکی.
📌 جشن تولد: جهژنی له دایک بوون.

جشن سالگرد: جیژنی سالهات؛ جه‌ژنیک به
بۆنه‌ی سالهاتی رووداوێکی گرنه‌، بۆ
بنه‌ماله، کۆمه‌ل یان ولاتیک.

جشن سال نو: جه‌ژنی سه‌ری سال.

جشن عروسی: زماوہند؛ زماوہن؛ زماوہنگ؛
گۆوہند؛ گۆہہند؛ گۆفہند؛ ھه‌فالا؛ شایی؛
شاهینہت؛ داوہتی بووک ھیتان؛ بہزمی بووک
گۆزانهوہ.

جشن مذهبی: جه‌ژنی ئایینی؛ جیژنی که شوپنکه‌وتووانی ریپازیکی ئایینی، به داب و نهریتی خویان به‌ریوه‌ی ده‌به‌ن.

جشن ملی: جیژنی نه ته وایه تی؛ جه ژنی که نه ته ویه ک به بونه ی ړووداوکی میژووی یان فوکلوریوه به ریوه ی ده بن.

جشن یادبود: جیژنی بیرهوه‌ری؛ جه‌ژنی بۆ به
سه‌رکردنه‌وه‌ی رووداوێک.

■ جشن گرفتن: جه‌ژن گرتن؛ به‌رپوه‌بردنی
جه‌ژن.

جشواره / cašnvāre ، ها/ : اسم. میهرگان؛
میهرجان؛ جهژنی فره‌نگی که له ماوه‌یه‌کی
دیاریکراودا به‌ریوه ده‌چی.

جعاله / ce'āle : [عربی] اسم. [حقوق] کارانه؛
کارمز؛ حقه‌دهست؛ حقه‌دهس؛ روظانه.

جعبه / ca'be ، ها: / [عربی] اسم، جابه؛ سندوق:
 ۱. ده‌فري چوارپالووي سهر به‌سراو بو راگرتن
 يان هه‌لگرتني شتي ۲. قوتوو؛ قوتوه.

☐ جبهه‌ی اعلانات: قاپ/ تابلوی ناگاداری؛

جعد / coqd ، ها: ان / اسم، بوو؛ بووه؛ بؤ؛ بووم؛
کوند؛ کونده بوو؛ کونده بوومه؛ کونده به بوو؛
په پوو کهره؛ که لکه له وانی؛ خاله کوکومه؛
کونده به به بی؛ بووه کویره؛ باوه قوش؛ بایه قوش؛
باده قوش؛ باینه؛ توت؛ تزی؛ بالنده یه که به شه
درد ده که وی به شوم به ناوبانگه.

▣ **جعد انبار:** کونده زېره؛ جۆریک کونده بوو.

جعد جنگلی: کونده قوته؛ کوندی دارسان.

جعد ماهی خواز: کونده پړمال؛ کوندی
ماسی خوره.

جعد میمون رخ ☞ **میمون رخ-۲**

جعد میمون / coqdmeymûn /: [فارسی / عربی]

☞ **میمون شب، میمون**

جغرافی / coqrāfi /: [مغرب از یونانی] ☞

جغرافیا

جغرافیا / coqrāfiyā /: [مغرب از یونانی / فرانسوی]
اسم، جوگرافیا: ۱. زانستی لیکوئینه وهی زه وین
و ژبانی سهر زه وی و ناساندنی زه ریا و کیو،
چۆم و دهشت، کەش و ههوا و پەرژ و بلاوی گیا
و گیانه وهران و ههروهها مرؤف و کردوکوشی له
بوارى ئابووری و داهینانه وه ۲. شکلی
جوگرافیایی ناوچه یه ک ۳. کتیپیک که باسی
جوگرافیا ده کات * **جغرافی**

▣ **جغرافیای اقتصادی:** جوگرافیای ئابووری؛
جوگرافیای سهبارت به درووست کردن و
به شینه وه و به کارهینانی داهات.

جغرافیای انسانی: جوگرافیای مرؤقی؛
جوگرافیای پتوه نیدار به پرژ و بلاوی
کۆمه لگای ئینسانی، دوزه نهی رامیاری و
چالاکى ئابووری مرؤقه وه.

جغرافیای ریاضی: جوگرافیای بیرکاری؛ به شی
له جوگرافیا که له بیچمی گۆی زه وین،
تابیه تمه ندیه کانی و شیوهی کیشانی نه خشه
ده کوئیتته وه.

جغرافیای زیستی: جوگرافیای ژینه وهی /

جعد / ca'd ، ها: / [عربی] / اسم، [دبی] / لوولی؛
گرژی؛ کرژی «جعد گیسو: لوولی نه گریجه».

جعر / ce'ez: [؟] ☞ **گنر**

جعفری / ca'fari: [عربی] / اسم، ۱. /ها/ جافری؛
جه عفه ری؛ مه عده نووس؛ مه ده نووس؛ مه یدنؤز؛
زورک؛ گیتنؤک؛ مه یلنؤز؛ به قده نووس؛
شانؤ که باخی؛ شانؤکی؛ گیایه کی دووسالانی که لا
پهل- په لی گول پچووکی سهوزکاره که تام و
بۆنیکی خۆشی هیه هیه و سهوزی خواردنیکی زۆر
ناسراوه ۲. ☞ شیعهی جعفری، شیعه ۳. ☞
مار جعفری، مار

جعل / ca'l: [عربی] / اسم، کار یان رهوتی
هه لبه ستن؛ دروست کردنی شتی درؤیین،
به تایبته کاری لیدروست کردنی به لگه گه لی
ره سمی بایه خدار.

▣ **جعل استاد:** دروست کردنی به لگه ی درؤینه.

جعل اکاذیب: درؤ هه لبه ستن.

جعل امضا: دروست کردنی واژوی درؤینه.

▣ **جعل کردن:** هه لبه ستن؛ دروست کردنی
شتی درؤ.

جعل / co'al: [عربی] ☞ **سیرگین غلتان**

جعلنق / co'alnaq ، ها: / صفت، په ست؛ خویری؛
خۆری؛ سووک و چرووک (جنیویکه).

جعلی / ca'li: [عربی] / صفت، هه لبه ستراو؛
هه لبه سیاگ؛ قه لب؛ چرووک «سند جلی: به لگه ی
هه لبه ستراو».

جعلیات / ca'liyyāt: [عربی] / اسم، فروفیشال؛
شتانی هه لبه ستراو.

جغجغه / ceqceqe ، ها: / اسم، ۱. چغجغه؛
شەق شەقە؛ قوتووی له یستۆک که خپه ی دیت

۲. زر زره؛ خر خاشه؛ خه رخه شه؛ له یز تۆکیک به
شیوازی گۆ یان قوتووی چکۆله ی ده سکدار که
ساجمه ی تیدا به، ده یله رینه وه، زره ی دی

۳. هاچه ر جغجغه؛ جۆریک هاچه ری وه ک ناچه ر
فه رانه.

کفش: جووتی کہوش ۲. [کشاورزی] ہیتہ؛ دوو سہرگا کہ بہ دار و گاوسنہوہ دمہسرنہوہ ۳. [کنایہ] لف: الف) ہاوسہر ب) نیر یان میونہی گیانہوہ ۴. جہخت؛ سہرکلاوی بہروو کہ بو رہنگ کاری بہکار دہچی ۵. [زیست شناسی] یاوہرہ؛ ناوال مندال؛ ہہفالوک؛ ہڑی، جفت؛ کومہلہ رہگی ہاورپی تؤل لہ زگی دایکدا۔

جفت: صفت، جووت، جفت؛ جؤت: ۱. بہرامبہری تاک؛ دووانہ <عدد جفت: ژمارہی جووت> ۲. لف؛ ہاوتا؛ ہاولف؛ ہاوچہشن؛ ہاوسان؛ ہاوسہنگ <این گلدان جفت آن یکی است کہ پارسال خریدم: ہم گولدانہ لفی ٹہوہیہ پار ساندم>۔

□ **جفت کردن:** جووت/جفت کردن؛ ہہرکام لہ دوو لفی ہاوبہش لہ لای یہک دانان <کفش ہا را جفت کرد: کہوشہکانی جووت کرد>۔

جفت-جفت: /coftcoft/ قید، جووت-جووت؛ جؤت-جؤت؛ دوان-دوان؛ بہ شیوہی دوانی <صدلیہا را جفت-جفت کنار ہم بچین: سہندہلیہکان جووت-جووت بچنہ پال یہک>۔

جفت سم: /coftsom/، ان: /اسم، جووت سم؛ جؤت سمہ؛ خاومن سمی دوانی یا چواری <جانور جفت سم: گیانہوہری جووت سم>۔

جفتک: /coftak/، اسم، جووتہ؛ جفتہ: ۱. لووشک؛ لووشکہ؛ جؤتلی؛ جفتک؛ جوتکہ؛ لیدانی بہ جووتہ پی <چرا مثل خر جفتک می برانی؟: بؤچی وہکوو کہر جووتہ دمہوشینی؟> ۲. باز؛ پهرشت بہ دوو پییان <جفتک زدم و پریدم روی دیوار: بہ جووتہ پهریمہ سہر دیوارہ کہ>۔

□ **جفتک پراندن/ انداختن:** جووتہ وہشانندن؛ جفتہ خستن؛ لووشک پهراندن؛ جؤتک ہاویشتن؛ ہہلگووزان؛ ہہلتووزان؛ ہہلگووزانن؛ ہہلتووزاندن؛ جؤتلی شانہی: ۱. برکدانی ہہر دوو پیانی چارہوا بہرہو کہسی یان شتی ۲. <تمرین، گفتاری> لہقہ

ژبان؛ جوگرافیای سہربہ پیوہندی مرؤف و گیانہوہر و گیا، لہگل ژینگہدا۔

جغرافیای طبیعی: جوگرافیای خؤرسکی؛ جوگرافیای سروشتی؛ جوگرافیای پیوہندیدار بہ تہشک و توئکلی زہوی و دیمہنہ سروشتیہکانی (وہک زہریا، گؤل، چؤم و کیو)۔

جغرافیائی: /coqrāfiyā'i/، [معرب] جغرافیای

جغرافیایی: /coqrāfiyāyi/، [معرب] صفت، جوگرافیایی؛ پیوہندیدار یان سہر بہ جوگرافیوہ <مرز جغرافیایی آسیا و اروپا: سنووری جوگرافیایی ناسیا و ٹوروپا>: **جغرافیائی**

جغرافیدان: /coqrāfidān/، ہا: ان: [معرب] فارسی/اسم، جوگرافیزان؛ کہسی کہ لہ زانستی جوگرافیادا شارہزیہ و پیوہی خہریکہ۔

جغلہ: /ceqe/، صفت، <تمرین> تیسقل؛ تیسقل؛ منال کار؛ زارؤکہ <بچہی جغلہ: مندالی تیسقل>۔

جغور بغور: /caqûrbaqûr/، اسم، قاورمہی دل و جہرگ و گورچیلہی وردکراوی پہز یا گا کہ بہ دووگ سووری دہکہنہوہ: **حسرت الملوک**

جفا: /cafā/، ہا: [عربی/اسم، ۱. /ادبی] نازار؛ ستہم؛ گووچ؛ بیداد؛ سزا ۲. /قدیمی] ناسزا؛ سہرکؤنہ؛ جنیو۔

□ **جفا دیدن:** سزا دیتن؛ زؤر ستہم چہشتن۔ ہہروہہا: **جفا شدن؛ جفا کردن**

جفاپیشہ: /cafāpīše/، ہا: گان: [عربی/فارسی] صفت، [ادبی] ستہمکار؛ دلہق؛ ہؤگری نازاردانی خہلک: **جفاجو؛ جفاکار**

جفاجو: /cafācû/، [عربی/فارسی] جفاپیشہ

جفاکار: /cafākār/، [عربی/فارسی] جفاپیشہ

جفاکش: /cafākeš/، [عربی/فارسی] صفت،

نازارچہش؛ سزادیتوو؛ بہر زؤر و ناحہقی کہوتوو۔

جفت: /coft/، ہا: /اسم، جووت؛ جفت؛ جؤت:

۱. ہیتی؛ یہکہی ہہژماردنی ٹہوہی بہ شیوہی دووہدوو بہکار دہچی۔ بہرانہر: **لنگہ** <یک جفت

جفتک / cafang / :صفت. [گفتاری] قۆر؛ بئی-هۆ؛ بیهووده؛ چوننه؛ پووج؛ پوچ؛ جهفنگ؛ گهزاف؛ سووک و بئی-بایهخ <حرف جفتک: قسهی قۆر>.

□ **جفتک گفتن**: گهزاف گوئن؛ وراوه کردن؛ وتن؛ ورینه کردن؛ قسهی قۆر کردن؛ قسهی هیچ و پوچ کردن.

جفتگیات / cafangîyyāt / (!) [فارسی/عربی] /اسم. [گفتاری] قۆریات؛ فلته-فلت؛ قسهی مفت؛ قسهی بئی-پایه؛ قسهی قۆر؛ لاف و گهزاف.

جقه / ceqqe / ، ها: [ترکی] /اسم. خشلئ له شیوهی گول، خۆر یان مانگ بۆ پازاندنهوهی به رهوهی کلاو و کولیلک.

جک / cak / ، ها: [انگلیسی] /اسم. جهک؛ هه-لین؛ ئامرازیکه بۆ بهرزکردنهوهی شتگهلی قورس تا بهرزاییکی کهم <توی آن سرما مجبور شدیم جک زیر ماشین بزنیم و زنجیر بیندیم: لهو سه رما و سۆلهدا ناچار بووین جهک بدهینه ژیر ماشین و زنجیر بیهستین>.

جک و جانور / cak-o-cānevar, -cānavar / :اسم. [گفتاری] جپر و جانوهەر؛ گیانهوههری جۆربهجۆر، بهتایبەت زیندهوارى گهزنده.

جکوزی / cakûzî / [انگلیسی] /اسم. جه کووزی؛ ناوی بازراگانی جۆره وانیکی هه مامه که به پژاندنی به تهوژمی ئاو و با، گێژاو پێک دینێ ماسوولکهی لهش ئەشیلێ: **جاکوزی**

جگر / cegar / :اسم. جگهر؛ جهرگ؛ جه گهر؛ جیهەر؛ جهری: ۱. یه ههر؛ یه هر؛ مه لاک؛ ملاک؛ کهزه ب؛ قهزه ب؛ ئەندامێ له لەشی گیانهوه رانی مۆره داردا که زهرداو دهردهدا و له گۆرپنی پێکهاته گهلی خویندا، دهوړیکی گرینگی ههیه ۲. خۆراکی له جگهر <جگر مرغ> جهرگی مریشک ۳. [گفتاری] دل و جهرگ؛ جهرگ و دل؛ گیانی گیان؛ کهسی زۆر خۆشهویست ۴. [مجازی] زات؛ بویژی <جگر این کار را ندارد>: جهرگی ئەم کارهت بکهی>.

وه شاندن؛ به شیوهیه کی نه گونجاو به رهه لست بوون.

جفتک زدن: ۱. جفتک پراندن / انداختن ۲. هه لخته نهوه؛ جفته ک داین؛ هۆروسه یوه؛ هه ر دوو پئی بهیه کهوه کوتانه زهویندا بۆ باز بردن.

جفتک پرانی / coftakparānî / ، ها: /اسم. جووته وه شینی؛ لهقه هاو یژی.

جفتک چارکش / coftakčārkoš / :اسم. کهوشه ک؛ سیباز؛ یاریکی به کۆمه له له شوپنیککی بهربلاو دا به ریوه ده چی، کهسی دادیتنه وه و دهس به ئەژنۆیه وه ده گرئ و دیتران به سه ریدا باز ده ده ن: **پشتک چارکش**

جفتگیری / coftgîrî / ، ها: /اسم. خه رز؛ جووتگری؛ لفری؛ جووتبوونی گیانه وه ری نیر له گه ل میدا.

جفت و جزم / coft-o-cazm / :فارسی/عربی] /صفت. [گفتاری] سفت و سۆل؛ تۆلا؛ توند و تۆل؛

چه سپاو به یه کهوه؛ پته و و پیکه وه لکاو. هه روه ها: **جفت و جزم شدن**؛ **جفت و جزم کردن**

جفت و جلا / coft-o-calā / :فارسی/عربی] /صفت و جوور

جفت و جور / coft-o-cûr / :صفت. [گفتاری] جفت و جۆر؛ هاو ل و ته با له گه ل یه کتر: **جفت و جلا**

جفتی ۱ / coftî / :صفت. [گفتاری] جووتی؛ جۆتی؛ به جووت؛ دوانی <گره جفتی: گرپی جووتی>.

جفتی ۲: قید. ۱. به جووت؛ جووته؛ جووتی؛ جۆت؛ دوانی <زن و شوهر، جفتی وارد شدند: زن و شوهر که به جووت هاتنه زووره وه> ۲. جووتی؛ جفتی؛ جووتیک؛ هیتیو؛ هه ر جووت <جفتی ۱۰۰۰ تومان: جووتی ۱۰۰۰ تمه ن>.

جفت یابی / coftiyābî / ، ها: /اسم. [زیست شناسی] لفری؛ جووتگری؛ کار یان ره وتی کرد و کۆش، دانه په ی و راکیشانی لف بۆ جووتبوون.

کەسێ زۆر خەفە تیار کردن «این کودک نابینا جگرم را سرمه کرد: ئەم مندالە کوێرە ئاوری نایە جەرگمەو».

جگر کسی کباب شدن: [مجازی] جەرگی کەسێ لەت-لەت/ کەباب بوون/ برژان؛ جگەر کەسێ سزبان؛ خەمی زۆر بە سەردا هاتن «جگرم برایش کباب شد: جەرگم بۆی لەت-لەت بوو». هەروەها: جگر کسی را کباب کردن

جگر بند / cegarband / اسم، سی و جەرگ؛ دل و جەرگ و سی پێکەو.

جگر پاره / cegarpāre / جگرگوشه

جگر خراش / cegarxarāš / صفت. [مجازی] جەرگ بر؛ دلتهزین؛ جەرگ خۆره؛ زۆر ناخۆش و خەمەهین «واقعی جگر خراشی بود: کارەساتیکی جەرگ بر بوو»: جگرسوز

جگر خوار / cegarxār / صفت. [کنایی] درنده؛ بێ پرەحم؛ دل رەق.

جگر خون / cegarxûn / صفت. [مجازی] دل بریندار؛ دل خوین؛ جەرگ لەت؛ دل بر لە ژان؛ زۆر خەفە تیار «از دست قوم و خویشها جگر خون است: لە دەس خزم و کەس دل بریندار»؛ خون جگر جگر دار / cegardār / صفت. [کنایی] بە جەرگ؛ جەرگ قایم؛ نە ترس؛ بوێر؛ بێ یاک؛ دلێر.

جگرسوز / cegarsûz / جگر خراش

جگر ک / cegarāk / اسم. [گفتاری] کەواوی جەرگی ئاژەل.

جگر کی / cegaraki / ها: اسم. [گفتاری] جگەری؛ جگەرچی؛ فرۆشەری کەواوی جەرگ و دل.

جگر گوشه / cegargûşe / ها: گان: اسم. [مجازی] بەنەن دل؛ بەنی دل؛ بەندی جەرگ؛ بەن جگەر؛ گوجە دل؛ کەسێ زۆر خۆشەویست بە تاییبەت زارۆک: جگر پاره

جگری^۱ / cegari / اسم. ۱. جگەری؛ رەنگی سووری نێزیک بە قاوویی خەست ۲. /ها/

جگر زلیخا: [مجازی] پەرۆی دۆم؛ لەت-لەت؛ ئەنجن-ئەنجن؛ شێ و وێ (پیراهنم شەو بود عین جگر زلیخا: کراسە کەم ببوو پەرۆی دۆمەو».

جگر سفید: سی؛ سیبە لاک؛ شۆشی؛ ئەندامی هەناسە دانێ زیندەوەرانی وشکی. جگر سیاه: جەرگ؛ جگەر؛ یەهەر؛ میلاک.

جگر برای چیزی لک زدن: [مجازی] بۆ شتیکی فەرغان کردن/ دل دەر هاتن/ پەر دەر کردن/ سوێی هاتنەو؛ کلکە پەیی چۆیوی کرۆتەیی؛ گەلەک خواز یاری شتیکی بوون «جگرم برای یک لیوان آب خنک لک زده: دلم بۆ لیوانێ ئاوی سارد دەر هات».

جگر را جلا دادن: [مجازی] گیان تێ خستەو؛ تینوویەتی لا بردن و بوونە هۆی بووژانەو «این شربت جگرم را جلا داد: ئەم شەربەتە گیانی تێ خستەو».

جگر شیر داشتن: [مجازی] چنگی پلنگ شکاندن؛ بوێر و ئازا بوون «راستی که جگر شیر داری: بە راستی چنگی پلنگ دەشکینی».

جگر کاری را داشتن: [مجازی] زافری کاریک هەبوون؛ بۆ ئەنجامدانی کاری بەزات بوون «تو جگر در افتادن با او را نداری: تۆ زافرت نیه بە گژیدا بچی».

جگر کسی آتش گرفتن: [مجازی] کزە لە دلی کەسیکەو هەستان؛ خەمی زۆر خواردن؛ یە کجار جخارین بوون «از این حادثه جگرم آتش گرفت: لەم رووداوێ کزەم لە دلەو هات».

جگر کسی را خون کردن: [مجازی] جەرگی کەسێ دانە تەنووڕەو؛ کەسیک گیانەسەر کردن؛ رەنج و خەفەتی زۆر بە کەسێ دان «با این کارهائیت جگر مادرت را خون کرده‌ای: بەم کارانەت جەرگی دایکت داوێ بە تەنووڕەو».

هەروەها: جگر کسی خون شدن

جگر کسی را سرمه کردن: [مجازی] ئاور نانە جەرگ کەسیکەو؛ کەسێ جەرگاوس کردن؛

سیداره دانی تاوانبارانی به پڼوه دهرېد.

جلاد^۱: صفت، [کنایی] سته مکار؛ دلېه ق.

جلادت / calādat: [عربی] اسم، [ادبی] ۱. ټولې؛

زبتي؛ فرزې؛ چهلنګي؛ چابکي ۲. [کنایی]

پالېوانې؛ زورداري.

جلال / calāl: [عربی] اسم، ۱. شکو؛

شکو مه ندی؛ ته نته نه؛ بز هم - بز هم؛ سهنس نه؛ ژاژ

و فەر ۲. مهنه ناهي؛ گه وره يي.

جلالت / calālat: [عربی] اسم، شکو؛ پایه به رزی؛

فەر؛ مهنه ناهي.

جلالت مآب / calālatma'āb: [عربی] صفت.

[قدیمی] شکو مه ند؛ گه وره؛ مازن.

جل الخالق / callalxāleq: [عربی] اداء.

سویحانه لالا؛ له سهر سوور مان و حه په ساندا

ده یلین (یانی: خودا چنده گه وره يه).

جلب^۱ / calab: [عربی] ځواک

جلب^۲ / ها: صفت. ۱. حیز؛ حیزه؛ جنده؛

جننی؛ گوزلی؛ ژنی خراپ ۲. فیلباز؛ گزیکار؛

جه لب؛ چاچول باز؛ گه رباز.

جلب / calb: [عربی] اسم، ۱. راکیش؛ راکیشانی

سهرنج یان هوگره تی به شتی یان که سی (چیزی

در پای دیوار توجهش را جلب کرد: شتی له بن

دیواره که سهرنجی راکیشا) ۲. قولبه ست؛ بالبه س

(پلیس دزد را جلب کرد: پولیس دزه که ی قولبه ست

کرد) ۳. [گفتاری] راکیش؛ کار یان په وتی

راکیشان و وه خو گر تن (اهنر باهن را به طرف خود

جلب می کند: هه سن فرین، ناسن به ره و لای خو

را ده کیشی). هه روه ها؛ جلب شدن؛ جلب کردن

جلب توجه: سهرنج راکیشی؛ کار یان په وتی

سهرنج راکیشان (موی سرش جلب توجه می کند:

قزی سهرنج را ده کیشی).

جلېک / colbak: [عربی] فارسی] اسم، جلشین؛

که فزه؛ که فزه؛ که فزه؛ که فزه؛ که فزه؛ که فزه؛

که ژاو؛ قهوزه؛ قهوزه؛ قهوزه قورواق؛ قوز قورواق؛

گیو قورواق؛ جله شره؛ لمر؛ لیم قورماق؛

جگه ری؛ جگه رچی؛ فروشیاری جگه ر (و دل و

سی و گورچیله) ی ناژه لان.

جگری^۱: صفت. جگه ری: ۱. پتوه ندیدار به

جگه روه ۲. به پهنګي جگه ر.

جگن / cagan، ها: اسم، جه گهن؛ نار دین؛

له بان؛ سی سووه؛ سی سو؛ گیایه کی لاسک سی

سوچ و گه لا چه تری که له زه لکاو ان دهر وې.

جگوار / cagvār، ها: ان: [انګلیسی از پرتغالی]

اسم، جاگوار؛ گیانه وه ریکی گوهان داری

گوشت خوړه له تیره ی پلنګ، سهر به ده فهری

گهر میانی نامریکا، له پلنګ گه وره تر و پهنګي

پیستی قاوه یی کاله.

جل / col، ها: [عربی] اسم، ۱. جل؛ پو شه نی

سهر پشتي چار پینان (جل اسب: جلی نه سپ)

۲. [کنایی] شره؛ شهنګه شره؛ جله شره؛ به رګي

چهر میسی (نمی خواهی این جل را از تن در بیاوری:

ناتوه یی نه م شردیت له بهر داکه نی).

جل خود را از آب بیرون کشیدن: [کنایی] بهر

خو له ناوگرته وه؛ تا راده یه ک کاری خو بردنه

پی شه وه.

جلا / calā: [عربی] اسم، ۱. ها؛ بریقه؛ بریکه؛

وریچه؛ ورشه؛ گر شه؛ ورچه (جلای فلزی: بریقه ی

کانزایی) ۲. هه لوه دایی؛ ناواری؛ په رته وازه یی؛

به ره زه یی (جلای وطن: هه لوه دایی نیشتان).

جلای وطن: هه لوه دایی نیشتان؛ ناواری یی

له زید و نیشتمانی خو؛ ته رکی زید و

نیشتان.

جلادادن: بریقه لی هینان / لی خستن.

جلاب / collāb: [مغرب از فارسی] اسم، [قدیمی]

شهرت گولاو؛ خوار دهنه وه یه ک بریتی له ناو،

گولاو، زه غفران و شه کر.

جلاد^۱ / callād، ها: ان: [عربی] اسم، [قدیمی]

دژخیم؛ جه لاد؛ جه لاد؛ میر خه زه ب؛

میر غه زه ب؛ سهر بر؛ سهر کن؛ که سی که

فه رمانی نه شکه نه جهر کن، کوشتن و له

جل قورواق؛ که‌زی؛ گاهوک؛ خوری په‌چنه؛ که‌وگی؛ جه‌لاوی؛ گاوک: ۱. تیره‌یه‌ک له روه‌ک‌گه‌لی ساده‌ی ناوژی ۲. /ها/ هه‌موو جۆریکی ئەم روه‌که، که خۆله‌میشی برینکیان سه‌رچاوه‌ی یۆد و پوتاسیۆمه.

جلیک‌شناسی /colbakšēnāsi/ [عربی/فارسی] اسم. که‌فزه‌ناسی؛ لقئ له زانستی گیاناسی که ده‌په‌رژێته سه‌ر ناسین، لیکۆلینه‌وه و ریزه‌بندی قه‌وزه‌گه‌ل. هه‌روه‌ها: **جلیک‌شناس**

جلت ۱ /collat/ ، ها/، /سم. ماده؛ مادئ؛ رفیده؛ دۆشه‌کله‌ی نان به‌ته‌ندوو‌روه‌ه دان: نان‌بند
جلت ۲: **جلت** /گفتاری/ زرک و زینگ؛ تۆل؛ سه‌گ؛ قولاباز؛ فیل‌زان.

جلد /cald/ [عربی] صفت. چالاک؛ چاپک؛ چاپک؛ چوست؛ چه‌لەنگ؛ زرنگ؛ فرز؛ زرک و زیت؛ گورج و گۆل؛ که‌له‌ش؛ تاشک.

جلد /celd/ ، ها/، [عربی/سم. ۱. به‌رگ؛ قولاخ؛ روو‌کیشی کتێو، گۆفار، په‌راو و وه‌ک ئەوانه‌ که ئەستوو و پته‌وه و په‌ره‌گه‌لی ناوه‌وه داده‌پۆشی ۲. به‌رگ؛ یه‌که‌ی هه‌ژماردنی کتیب و گۆفار <ده‌جلد کتاب: ده‌به‌رگ کتیب> ۳. به‌رگ؛ پۆشی نهرمۆکه‌ی برئ شت <جلد دوربین: به‌رگی دووربین> ۴. بنگلیش؛ پیست؛ پۆس <شیطان توی جلدش رفته بود: شه‌یتان چپووه‌ بنگلیشه‌وه> ۵. /زیست‌شناسی/ ژیر پیست.

جلد چرمی؛ به‌رگی چه‌رمی؛ به‌رگی چه‌رمینی کتێو. هه‌روه‌ها: **جلد سلوفان**

جلد زرکوب؛ به‌رگی زێرنووس؛ به‌رگی که‌نووساوه‌کانی به‌کانزایه‌کی بریقه‌دار (وه‌ک زێر، زیو‌یان ئەکلیل) نه‌خش کراوه: **جلد ضربی**؛ **جلد طلاکوب**

جلد سخت؛ به‌رگی سه‌خت/ په‌ق/ سفت؛ گالینگۆر. به‌رانبه‌ر: **جلد نرم**

جلد سفید؛ به‌رگی سپی؛ به‌رگی که‌هیچ نه‌خش و نیگاریکی له‌سه‌ر نه‌بی.

جلد شمیز ۱ **جلد مقوایی**

جلد ضربی ۲ **جلد زرکوب**

جلد طلاکوب ۳ **جلد زرکوب**

جلد گالینگۆر؛ به‌رگی سه‌خت؛ گالینگۆر.

جلد معرق؛ جۆره‌ به‌رگیکی جوانکاریه‌ که له پیکه‌وه‌ لکاندنی له‌ته‌ چه‌رم و په‌نگ و نه‌خشی جوان دروست ده‌کری.

جلد مقوایی؛ به‌رگی مقه‌بایی: **جلد شمیز**

جلد نرم؛ به‌رگی نه‌رم؛ به‌رگی له‌جنسی

مقه‌وای نه‌رم. به‌رانبه‌ر: **جلد سخت**

پشت جلد ۱ **پشت**

توی جلد ۲ **توی**

روی جلد ۳ **روی**

جلد ساختن؛ به‌رگ دروست‌کردن: ۱. برینی چه‌رم و مقه‌با و دالکندن و له‌کتیب‌گرتیان ۲. دابین‌کردنی نووسراوه‌ و جار-جار نه‌خش و نیگاری سه‌ر به‌رگ.

جلد کردن؛ له‌به‌رگ‌گرتن؛ جلد‌گرتن.

توی/در جلد کسی رفتن /مجازی/ ۱. چوونه‌پیستی که‌سیکه‌وه؛ خۆ به‌شیوه‌ و بیچمی که‌سێ ده‌ره‌ینان ۲. چوونه‌بنکلیش/بنکلیشه‌ی که‌سیکه‌وه؛ که‌سێ گرتنه‌ده‌سه‌وه؛ که‌سیک به‌ئارم‌زووی خۆ لئ‌کردن؛ هزر و بیر و هه‌ستی که‌سیک‌گرتنه‌ده‌سته‌وه.

جلدی ۱ /caldi/ [عربی/سم. نازایی؛ زرنگی؛ چالاکي؛ فرزی؛ کرژی؛ گورجی؛ خیرایی؛ چاپکی؛ چه‌له‌نگی.

جلدی ۲: **جلدی** /گفتاری/ نازا؛ خیرا؛ کرژ؛ گورج؛ گورج‌وگۆل؛ فرزی؛ زووبه‌زوو؛ به‌توند و تیژی <جلدی برو این دوا را بگیر و برگرد! نازا برو ئەم ده‌رمانه‌ وه‌رگه‌ و بیره‌وه!>.

جلدی ۱ /celdi/ [عربی] صفت. /بێرشیکی/ پیستی؛ پۆسی <بیماری جلدی: نه‌خۆشینی پیستی>.

جلدی ۲: **جلدی** /بیماری جلدی: نه‌خۆشینی پیستی>.

۲۰۰ تومان سود دارد: کتیبه‌کان به‌رگی ۲۰۰ تمه
قا: انجیان همه.

جلز و ولز / celez(z)-o-velez / :صوت.

۱. قرچه قرچ؛ چز و بز؛ چزه چز؛ جزه جز؛ جیز جاز؛ کزه کز؛ دهنگی سووره بوون یان برزانی شتی (به تایبته گوشت) به سهر ناگروهه
۲. مجازی/ هاوار و ناله؛ ناله نال.

جلسات / calasāt, calesāt : [عربی] جمع جلسہ

جلسه / calase, cal(e)se، ها؛ جلسات: [عربی]
 اسم، کۆر؛ دانیشتن: ۱. کۆرگه؛ شوینئ که
 دهستهیه ک بۆ وتووێژ له مهری بابته تیکه وه تیدا
 کۆ دهبنه وه (و زۆر تر دادهنیشتن) ۲. کۆ بوونه وه؛
 به راڤی؛ جوات؛ جفات؛ گور؛ گهان؛ کۆمبونونه و
 دانیشتن بۆ ئاوه ها مه به سته.

📌 **جلسه‌ی خصوصی:** دانیشتنی ناوځوږی، دانیشتنیک که برپاره کانی راناکه یه ندریت. جلسه‌ی سړی: دانیشتنی نه‌یتی؛ دانیشتنی که به شو‌ه‌ی نه‌یتی و بچ ناگای خه لکه.

جلسه ی علنی: دانشتنی راشکاو/ ئاشکرای؛
دانشتنی که ههموان بتوانن له پیکهینان و
قسه و باسی خه بهریان هه بهی.

□ **جلسه داشتن: دانیشتن/ کوږ هه بوون؛ له کوږدا به شدار بوون** (آقای رئیس جلسه دارد: ناغه یه رئیس دانیشتنی هه یه).

جلسه کردن: کۆ بوونهوه؛ دانیشتن؛ کۆر
پێک هێنان «رفقا جلسه کردند و تصمیم گرفتند
اعلامیه را منتشر کنند: هه‌فالان کۆبوونهوه و
بریاران دا ئاگاداریه‌که‌ بلاو بکهنه‌وه».

جلف /:celf/ [عربی] صفت. جلف؛ سووک؛ قرت؛ سووک و چرووک؛ قر؛ قروفر؛ ۱. بهربهفش؛ بلج؛ ههرزه کارئ که وازی له دهسبازی و خو ده خه لک هه لسوونه «آدم جلف: مرؤفی سووک» ۲. دزیو؛ ناشیرین و ناله بار «لباس جلف: جلی جلف».

جلفی / celfi /: [عربی]سم، جلفی؛ جلفیہ تی؛ سووکی؛ سوکی «این کار جلفی است: ہم کارہ جلفہ».

جلق /calq/: [عربی] اسم، جلق؛ مشتته؛ مشتتاو؛ دهسپەر؛ دهستپەر؛ دهستمیز؛ دهستمیز؛ که پله مه؛ دهستان؛ بزواندنی ئەندامی جینسی له لایهن خودی کەسه وه بۆ گه‌یشتن به خوێشی جینسی، به بی جووتبون.

☐ خلق زدن: جلق لیدان؛ مشته کردن؛ مشتاو کردن؛ ده‌سپهر کردن؛ که پله‌مه کیشان.

جَلْقَاب / colqāb: [عربی / ترکی] اسم، [گفتاری]
قاب دہسما؛ جمہ دہسرہ.

جَلْقُو / colqû ، ها: [؟]/سم، پین؛ پیم؛ بزماریان
میله‌یک که له توه‌ره‌ی چه‌رخ‌ی ده‌که‌ن، لیک
جو‌ی نه‌ینه‌وه.

جلگه / colge ، ها/ :سم، دهشت؛ دهشتایی؛
قه لاچ؛ قه راج؛ کرک؛ گهړ؛ سفتیک؛ دهستی نرم
و تهخت.

📌 **جلگہ ی آبرفتی:** دہشتی تمتمان؛ سفتیکی گیرههیی؛ تهختانیک که به هوئی ئاوهمالی رۆبارانهوه پیکهاتووه.

جلگہ سیلابی: دہشتی لاختیزہ؛ دہشتی بہر
 لافاو؛ گورہ پانیک کہ بہ ہوی ہاتنہ سرہوہی
 ٹاوی چومان و ہستانی لافاو، لہ لیوارہ کانیدا
 بیگہاتی: جلگہ کنارہای

جلگہی کنارہ‌ای جلگہی سیلابی

جَلگه‌ای /ˈcolgeʔi/ : اسم، دهشتی؛ قه‌لاچی؛
 قه‌راجی؛ سفتیکی: ۱. پتوهندیدار یان سهر به
 دهشتهوه «آب و هوای جلگه‌ای: کesh و هه‌وای
 دهشتی» ۲. به دُوخ یان چُونیه‌تی قه‌لاچیوه
 «زمینهای جلگه‌ای: زوینگه‌لی سفتیکی».

جلنبر / colombor ، ها/: صفت. شره بار؛
شره پۆش؛ سیپالپۆش؛ شره و شه پرئۆ؛
شره و پره پۆش.

:/ها، celow, colow, celo:, colo: / جلو

پیاده‌روه که هاتبووه پیشه‌وه» ۳. که‌وته به‌روه؛ پیش‌هوت کردن «مدتی با هم کار کردیم درسش جلو آمد؛ ماویه‌ک پیکه‌وه کارمان کرد دهرسه‌که‌ی که‌وته به‌روه».

جلو افتادن: که‌وته پیشه‌وه؛ پیش‌ه‌وتن: ۱. که‌وته به‌ر؛ له چاو که‌سی یان شتیکی‌تر له پیشه‌وه بوون «آزاد خیلی زود از همه‌ی ما جلو افتاد؛ نازاد زور زوو که‌وته پیش هه‌موومانه‌وه»؛ **جلو زدن** ۲. وه‌پیش‌که‌وتن؛ که‌وته به‌ر؛ که‌وته‌ی وه‌لی «پدرم جلو افتاد و ما هم دنبالش؛ باوکم که‌وته به‌ر و ئیمه‌ش به‌ دوویدا» ۳. [مجازی] ده‌س دانه‌به‌ر؛ وه‌پیش‌که‌وتن.

جلو انداختن: خستنه به‌روه؛ ۱. دانه‌به‌ر؛ خستنه پیشه‌وه؛ وه‌به‌ر خستن «گوسفند را جلو انداخت و با خود برد؛ مهره‌کی دایه به‌ر و له‌گه‌ل خویدا بردی» ۲. [مجازی] خستنه پیشه‌وه؛ بوونه هوی خیرایی یان پیش‌ه‌وتن «فروش رفتن خانه کارمان را جلو انداخت؛ فروشرانی ماله‌که کارمانی خسته به‌روه» ۳. کورت کردنه‌وه‌ی ماوه‌ی کاریک «کار مرا جلو بینداز؛ کاره‌کی من بخه به‌روه».

جلو توپچی ترقه در کردن: [کنایی] درو به لای هاوشاریه‌وکردن؛ کاری گوتره و بیهو کردن؛ **جلو لوطی پشتک زدن**

جلو رفتن: چوونه پیشه‌وه؛ چوونه به‌روه؛ لوای وه‌روه؛ نه‌ونوا چوون؛ وه‌روه لوه‌ی.

جلو زدن ۱- **جلو افتادن**

جلو کسی/ چیزی ایستادن: ۱. له به‌ر که‌سیک/ شتیکه‌وه راوه‌ستان؛ له به‌رانبه‌ر که‌سیکه‌وه وه‌ستان «ایستاد جلوی پنجره؛ له به‌ر ده‌لاقه‌که راوه‌ستا» ۲. له به‌رانبه‌ر که‌سی/ شتیکه‌وه وه‌ستان/ ویسیانه‌وه/ باشاری کردن «جلو دشمن ایستاد؛ له به‌رانبه‌ر دوزمنه‌وه وه‌ستا».

جلو کسی در آمدن: ۱. به‌ر به‌ر که‌سی‌گرتن؛ له به‌رانبه‌ریه‌وه دهرکه‌وتن «از پسکوچه‌ها رفتیم و سر

اترکی/ اسم. [گفتاری] ۱. به‌رده‌م؛ وه‌رده‌م؛ به‌ر؛ وه‌ر؛ پیش؛ نوا؛ سینگه. به‌رانبه‌ر؛ عقب «جلوت را نگاه کن! چاوت له به‌رده‌مت بی!» ۲. به‌ر؛ وه‌ر؛ پیش؛ نوا؛ سینگه؛ به‌شی که‌نزیک‌تر له به‌شیکی‌تره و له پیشیدایه «جلو در؛ به‌ر دهرکه» ۳. هه‌وسار؛ له‌غاو؛ لغاف؛ جله‌و.

□ **جلو چشم کسی را خون گرفتن** خون جلو چشم کسی را گرفتن، خون

جلو خود را گرفتن: به‌ر خو‌گرتن؛ خو پاراستن «خواستم بزنم توی گوشش، ولی جلوی خود را گرفتم؛ گهره‌کم بوو بسره‌وینمه بن گوئیدا، به‌لام به‌ر خومم گرت». هه‌روه‌ها: **جلو خود را نگهداشتن**

جلو کسی را گرفتن: به‌ر که‌سی‌گرتن؛ که‌سی له‌و کاره‌ی که‌ده‌یکا، یان ده‌یه‌وی بی‌کا، پریگاندنه‌وه؛ به‌ر پی‌گرتن «جلو پسر را بگیر! دارد خانه را آتش می‌زند؛ به‌ر کوره‌کعت بگره! خهریکه ماله‌که ناگر بدات».

جلو کسی را ول کردن: چاو له که‌سی داخستن؛ به‌ر بو که‌سی به‌ردان؛ پیش که‌سی نه‌گرتن؛ چاوه‌دیری که‌سی نه‌کردن.

از جلو کسی درآمدن: چوونه رووی که‌سیکدا؛ به‌ره‌لستی ئاکاری نار‌ه‌وای که‌سیک بوون.

جلو: ۱. صفت. به‌روو؛ پیشو؛ نوا؛ نوها؛ پیشه‌وه «در جلو؛ درگای به‌روو» ۲. [مجازی] پیش؛ دوخ یان چوناوچونی سهرتر بوون له‌دیترا.

□ **جلو بودن:** له پیشه‌وه بوون؛ له به‌روه بوون. **جلو:** ۲. قید. به‌ر؛ وه‌ر «جلو در؛ به‌ر دهرگا».

□ **جلو قاضی و معلق بازی:** مزگه‌وت و جرت؛ ئاکاری نه‌شیاو و نه‌گونجاو.

□ **جلو آمدن:** ۱. هاتنه به‌روه؛ به‌روه پیش هاتن؛ به‌روه پیشه‌وه هاتن؛ نامه‌ی وه‌لیوه «دو قدم جلو بیا؛ دوو هه‌نگاو بیره به‌روه» ۲. هاتنه پیشه‌وه؛ هاتنه به‌روه «ساختمان نیم متر توی پیاده‌رو جلو آمده بود؛ خانوه‌که نیو میتر له

کردن؛ نیشته جی بوون؛ دامه زران «آمد و جل و پلاس خودش را در خانه ی ما پهن کرد: هات و که لپۆسه که ی له مالی ئیمه دا به ئه رزدا دا».

جل و پلاس خود را جمع کردن: [کنایی] بارگه و بنه پیکه وه نان؛ بهر په شپه ی خو کۆ کردنه وه؛ شهنگه شپه جهم کردنه وه؛ بار و بنه پینچانه وه؛ به مه بهستی جی هیشتنی جیگایه ک، کهل و په لی خو کۆ کردنه وه «دیروز جل و پلاش را جمع کرد و رفت: دوینی بارگه و بنه ی پیکه وه نا و چوو».

جل و پلاس کسی را بیرون ریختن: [کنایی] شپه و بره ی که سی خستنه دهر وه «اگر تا آخر این هفته اجاره را ندهی جل و پلاست را می ریزم بیرون: نه گهر تا ئاخر ئهم حه وه ته کریکه ت نه ده ی شر و بره که ت ده خمه دهر وه».

جلوت / calvat / [عربی] / اسم. [دبی] / راشکاوی؛

ناشکرای؛ ناشکاری؛ دیاری. بهرانبهر: **خلوت**

جلو-جلو / celowcelow, colowcolow /

celo:celo: / [ترکی] قید. [گفتاری] / پیشاوپیش؛ پیشووتر؛ زووتر؛ له پیشه وه؛ له پیشدا؛ وه لینه؛ له بهر وه «جلو-جلو همسایه ها خبر شده بودند: پیشاوپیش درواسیکان ناگادار ببوون».

جلوخان / celowxān, colow-, celo:- / ها؛

[ترکی] / فارسی / اسم. پیش درگا؛ ژیردالان؛ پیشخانه؛ بهر دهر گای چوونه زوور که هیندیک چووبینه پیشه وه یان سه ری داپۆشرا بییت.

جلودار / celowdār, colow-, celo:- / ها؛ ان؛

[ترکی] / فارسی / اسم. جله ودار: ۱. [نظامی] دهسته یه ک که له پیش هیزی چه کدارانه وه دهرۆن ۲. [قدیمی] / هه وسارگر / کیش؛ نو داکیش؛

جله وکیش؛ جله ووار؛ جله ودار؛ بهرگر؛ که سی که له پیشه وه ی سواره وه ده چوو و هه وساری ئه سه په که ی ده گرت و رپنویتی ده کرد ۳. پیشگر؛ بهرگر؛ بهرهلست؛ گهل؛ ئه وه ی له

کاری که سی بهرگری ده کا.

چهارراه جلوش درآمد: به کۆلانه تهنگه کانا چووم و له سه ر چوارپینانه وه بهرم بی گرت ۲. [مجازی] له بهرانبهر که سیکه وه وپستانه وه؛ راسبوونه وه. جلو کسی دکان باز کردن: [کنایی] له گهل که سیکا دژبه رایه تی کردن.

جلو لوطی پشتک زدن [ع] جلو توپچی ترقه در کردن

جلو نوبه ای / تبادار خربزه خوردن: [کنایی] که سیک خستنه سه ر هه ته ر؛ لای که سیک کاري کردن که بیخاته فره ته نه وه.

جلونی / celoî, coloî / [ترکی] [ع] **جلوبی**

جلوباز / celowbāz, colow-, celo:- / [ترکی] /

فارسی] صفت. بهرباز؛ بهرتاک؛ وهرواز؛

۱. دهم تاک؛ له پیشه وه ئاواله «کفش جلوباز؛

کهوشی بهرباز ۲. جلکی که له پیشه وه

بکریته وه. بهرانبهر: **جلوبسته** «پیراهن جلوباز؛

کراسی بهرتاک».

جلوبسته / celowbaste, colow-, celo:- /

[ترکی] / فارسی] صفت. بهربه سراو؛ بهربه سیاگ؛

۱. به بی ئاواله یی له پیشه وه «کفش جلوبسته؛

کهوشی بهربه سراو ۲. به بی دوگمه یان زیپی

بهروه. بهرانبهر: **جلوباز** «پیراهن جلوبسته: کراسی

بهربه سراو».

جلوبند / celowband, colow-, celo:- / ها؛

[ترکی] / فارسی / اسم. جله وبنده ساز؛ وهستاکاری که

جله وبنده ی ماشین دروست ده کاته وه.

جلوبندی / celowbandî, colow-, celo:- /

[ترکی] / فارسی / اسم. جله وبنده ی؛ بهشی له ماشین

بریتی له جابه فره مان و سه گده س و ئه کسپل.

جل وپلاس / col-o-palās / [عربی] / فارسی / اسم.

[تعریض] / کهل وپهل؛ کهلپهل؛ شپ و شاتالی نیو

مال، به تاییه ت ژیرخه ر و جل و جیوان.

جل و پلاس خود را پهن کردن: [کنایی]

که لپۆسی خو به عه رزی دا دان؛ بهر په شپه ی

خو راخستن؛ (خو) داکوتان؛ جی لی خو ش

جلوه گر / celvegar : [عربی/فارسی] صفت. ئاشكرا؛ دياريدە؛ پەيا «سرانجام مەھتاب از پشت درختان جلوه گر شد: ئاخري مانگەشەو لە پشت دارەكانەوہ ئاشكرا بوو».

جلوه گرى / celvegari : [عربی/فارسی] اسم. دياريدەرى: ۱. دۆخ يان چۆنيەتى دەرکەوتن؛ دياريدەر بوون ۲. کار و پەوتى خۆ نواندن؛ خۆ نیشاندان؛ سەرنجى بىنەر بۇ لای خۆ کيشان.

جلوى ^۱ / celovî, colovî : [ترکی] صفت. بەروو؛ بەرەو: بەرگین؛ بەرین؛ پيشوو؛ وەلین؛ ئەوى لە پيشەوہ يە «چرخ جلوى پنجر شد: تەگەرەى بەروو پەنچەر بوو»: **جلوبى**

جلوى ^۲ / ها: ضمير. بەروو؛ بەرگین؛ بەرین؛ پيشەوہ؛ پيشوو؛ وەلین؛ ئەوى لە بەرەوہ يە «جلوى پنجر شد: بەروو پەنچەر بوو»: **جلوبى**

جلوبى / celoyî, coloyî : [ترکی] **جلوى**: **جلونى**

جلى / calî : [عربی] صفت. [ادبی] ئاشكرا؛ ديار؛ دياريدەر؛ پەيا؛ بەرچاو؛ پروون.

جليتقه / celitqe : [ترکی] **جليقه** **جليس** / calis : [عربی/اسم، [ادبی] هاونشين؛ هاودەم.

جليقه / celîqe ، ها: [ترکی] اسم. جليسقه؛ جليقه؛ جليتقه: ۱. چۆخ؛ پەستەك؛ فەرمانە؛ كنجى بى قۆلى بەرباز ۲. وەها پۆشەنيك كە بۆ خۆ پاراستن دەپيوشن «جليقهى ضدگلوله: جليسقهى گوللەنەر» * **جليتقه**

⊞ **جليقهى ضدگلوله**: جليقهى گوللەنەر؛ جليقه يەك كە لە ژيئر جلهوہ دەپيوشن و گوللە كارى لى ناكا.

جليقهى نجات: جليسقهى نەجات؛ جليسقه يەك كە باى تيدەچى و لە كاتى پيويستدا بۆ پاراستن لە خنكان يان كوتران دەيبەستن.

جليل / calîl : [عربی] صفت. [ادبی] ۱. مەزن؛

⊞ **جلودار** كسى نشدن: [گفتارى] دەرەقەت كەسئ نەھاتن؛ دەرۆستى كەسيك نەھاتن؛ دەرەوہن كەسئ نەھاتن؛ چار كەسئ نەکردن؛ بەرى كەسئ پىنەگيران.

جلوزغ / colvazaq ، ها: [عربی/فارسی] اسم. [گفتارى] كەز؛ كەزى؛ قەوزە؛ قۆزە؛ كەفزە؛ جليشين؛ جەلاوى؛ گاوك؛ قەوزەى سەراوان؛ ورديله گياپەكى پيكەوہ لكاوہ كە لە سەر ئاو يان بەردەوہ دەبينرى.

جلوس / culûs, colûs : [عربی/اسم، [ادبی] كار يان پەوتى لە بان شتيكەوہ دانيشتن؛ پروون؛ رۆنيشتن؛ نيشتن؛ ئەرەنيشتەى؛ نيشتەيرە. **هەروەها: جلوس کردن**

جلوگيرى / celowgîrî, colow-, celo- : [ترکی] فارسی/اسم. بەرگرى؛ كار يا پەوتى بەرگرتن لە ئەنجامدانى كارى يا قۇميانى پرووداوى «جلوگيرى از دعوا: بەرگرى لە شەر». **هەروەها: جلوگيرى کردن**

جلوه / celve : [عربی/اسم. دياردى: ۱. كار يان پەوتى دەرکەوتن و سەرنج بەرەو خۆ راکيشان «ماہ از گوشه‌ى افق جلوه کرد: مانگ لە سووچى ئاسۆوہ دياردى» ۲. ها/ ئەوہى دەبیتە هۆى هۆگرەتى و سەرنج راکيشى «عکس ماہ در آب جلوه‌ى خاصى داشت: وینەى مانگ لە ئاوہ کەدا ديارديەكى تايبەتى هەبوو».

⊞ **جلوه دادن**: نواندن؛ نیشاندان؛ نماناى؛ ئرمانەى.

جلوه داشتن: بەرچاو بوون/گرتن؛ بەنموون بوون؛ چاو رفين بوون؛ خاوەن تايبەتمەندى سەرنج بەرەو لای خۆ راکيشان.

جلوه فروختن: خۆ نواندن؛ وئ ئرمانەى؛ دەعيە و دەمار فرۆشتن.

جلوه کردن: ۱. دياردى/ديارى دان؛ کەوتنە دەرەوہ؛ ئاشكرا بوون ۲. سەرنج راکيشان؛ کەوتنە بەرچاو.

جمال / camāl / : [عربی/اسم، [ادبی] جوانی؛
 ۱. رازاوه یی «در حکمت و علم است جمال تن مردم؛
 له تیگه یشتوویی و زانستایه جوانی بۆ له شی
 خه لکی» ۲. خوجوانی؛ زهریفی؛ سپه هی؛
 جوانخاسی؛ خوشیکی؛ خوشکۆکی؛ خشکۆکی؛
 شهنگی؛ قۆزی «بدین کمال نباشد جمال انسانی؛ بهو
 پله و پایه ناگا هه رگیز جوانی مرو» ۳. [مجازی]
 پروومه تی جوان؛ زهریف؛ خوجوان.
جماهیر / camāhīr / : [عربی/اسم، ۱. جمع جمع
 جمهور ۲. جمع جمهوری
جماهیری / camāhīrī / : [عربی/صفت، کۆماری؛
 خه لکی؛ کۆمه لی؛ جفاتی؛ مه ردمی.
 اتحاد جماهیری اتحاد
جمبوری / cambūrī / : ها/ [انگلیسی/اسم،
 گهانی؛ جفاتی نیونه ته وه یی؛ کۆ بوونه وه ی
 گه وه ی نیونه ته وه یی.
جمجمه / comcome / : [عربی/اسم، ئیسکه سه ر؛
 که له له سه ر؛ قاف؛ قاپیلکه سه ر؛ قافلۆک؛ قه حف؛
 کاپۆل؛ کاپۆل؛ که پۆله؛ که پوو؛ کاپۆلک؛ کات؛
 کاتات؛ کاتک؛ کاژه؛ کاژه پره؛ کاژه له؛ کاژه لاک؛
 کافا؛ کاکۆت؛ کۆلۆخ؛ کاجیر؛ کاجیر؛ پیت؛
 قه حفی سه ر؛ کاسه ی سه ر که له مرودا له
 هه شت ئیسک پیکهاتوو.
جمجمه شناسی / comcomešenāsi / : [عربی/
 فارسی/اسم، کاپۆلناسی؛ زانستی که له جیاوازی
 نه ندازه، بیجم و ریژه ی کاپۆلی ره گه زگه لی
 جۆراو جۆری مرو ده کۆلیته وه.
جمع / cam' / : ها/ [عربی/اسم، کۆ؛ کۆم؛ گرد؛
 ۱. کۆ؛ کۆمه له یه ک بریه تی له چهن که س یان
 چهن شت (جمع دوستان؛ کۆری دوستان) ۲. جهم؛
 جهمع؛ یه کۆ له چوار کاری سه ره کی حساب
 ۳. سه رجه م؛ سه رکۆ؛ گردپه ر؛ کۆمه ۴. کاری
 کۆ کردنه وه؛ گلێر کردنه وه (جمع ثروت؛ کۆ
 کردنه وه ی دارایی).
 جمع اضداد: کۆی دژان؛ کۆ بوونه وه ی شتانی

مازن؛ گه وه ره؛ به ریژ؛ ریژدار ۲. شکۆدار؛
 خاوه ن شکۆ.
جليل القدر / calilolqadr / : [عربی/صفت، [ادبی]
 ۱. پایه به رز؛ بلند پایه؛ پله به رز ۲. به ریژ؛ هیژا.
جم / com / : [گفتاری] جووله؛ جم؛ جوو؛
 فزه؛ فز؛ فززه؛ ته کان؛ جمس؛ جمسک.
 جم خوردن: جوولیانسه وه؛ جوولیانسه وه؛
 جوولیانیه وه؛ ته کان خواردن؛ جم خواردن؛ فزه
 کردن؛ بزووتن؛ جمین؛ جوين؛ جمه ی.
جماد / camād / : ات/ : [عربی/اسم، کره ک؛
 نه جوول؛ بی جووله؛ ته نی که له
 تاییه تمه ندیه کانی ژینه وه ران - نه خوازا ژیان،
 گه شه و زا و زیی - بی به شه.
جمادات / camādāt / : [عربی/اسم، نه جوولان؛
 یه کۆ له سی زنجیره ی سه ره کی بوونه وه ران که
 بریتیه له هه موو ته نه بی گیانه کان.
جمادی الاول / camādīyalavval, camādel - / :
 از عربی جمادی اول
جمادی الثانی / camādīyassanī, camādis - / :
 از عربی جمادی ثانی
جمادی اول / camādī'avval / : از عربی/اسم،
 جه مادی نه وه؛ مانگی پینجه م له سالی کۆچی
 مانگی. جمادی الاول؛ ج ۱
جمادی ثانی / camādī'sanī / : از عربی/اسم،
 جه مادی سانی؛ مانگی شه شه م له سالی کۆچی
 مانگی. جمادی الثانی؛ ج ۲
جمازه / cammāze / : ها/ [عربی/اسم، وشتی
 به له پا.
جماع / cemā' / : [عربی/اسم، سه رجیی؛ کاری
 رازان؛ جووت بوونی ژن و پیاو به نیازی
 جینسی.
جماعات / camā'āt / : [عربی] جماعت
جماعت / camā'at / : ها/ جماعات؛ [عربی/اسم،
 ئاپۆره. ۱. مه ردم؛ خه لک؛ خه لکی ۲. کۆمه ل؛
 دهسته؛ گرو؛ پهل؛ گهل؛ کۆما.

یان گوشارهوه) «از سرما جمع شده بود: له بهر
سهرما چووبوهه یه ک».

جمع کردن: کۆکردنهوه: ۱. قهجهماندن؛
قهههواندن؛ پههساندن؛ گردکردن؛ گۆجیان؛
گلپیرهوهه کردهی؛ له پال یه کتردا دانان «مردم
را دور خودش جمع کرد: خه لکی به دهوور خۆدا
کو کردهوه»: جمع آوردن ۲. کۆما کردن؛
قه لاجپن کهردهی؛ قه لاته کردن؛ له سهر یه ک
دانان ۳. هه لگرتن؛ جهمه و کردن؛ ماشتهوهه؛
ماشته یوه «پولهه را از روی زمین جمع کردم:
پاره کانم له سهر زهوی کۆ کردهوه» ۴. کۆ
لینکدان؛ کۆ به ستنهوهه؛ قهجهماندن.

جمع آوری / cam'āvari, ca:māvari /: [عربی/
فارسی] اسم. کار یان رهوتی کۆکردنهوه و بهرگری
له بلاو بوونهوه یان په ره گرتن «قرار است گدایان را
از سطح شهر جمع آوری کنند: برپاره سوالکهر له نیو
شاردا کۆکه نهوه».

جمعاً / cam'an /: [عربی] قید. پیکهوهه؛ به یه کهوهه؛
سهرههم؛ سهرجهم؛ یۆوهه؛ تیکر؛ پیکر؛ ویکر؛
«جمعاً چهار نفر بودیم: پیکهوهه چوار کهس بووین».

جمع بندی / cam'bandi, ca:m- /: [عربی/
فارسی] اسم. گردو کۆ؛ کورت و کۆ؛ کار یان رهوتی
کورت کردنهوه و به نه انجام گه یشتن له
سهرجهمی باس و به لگه کان «جمع بندی صحبت ها
با شما: گردو کوی قسه کان له نه ستوی ئیوه بی».

جمع پذیر / cam'pazir, ca:m- /: [عربی/فارسی] اسم.
صفت. کۆوه گر؛ به تاییه تمهندی یان توانای کۆوه
بوون له جتییه کدا یان پیکهوهه. ههروهه:

جمع پذیری

جمع داری / cam'dari /: [عربی/فارسی] اسم.
۱. کار یان رهوتی چاوه دیری له مال یان دارایی
دامه زراویه ک ۲. پله و پاییه خاوهن کۆ.

ههروهه: جمع داری اموال

جمع کننده / cam'konande /: [عربی/
فارسی] اسم. کۆکه رهوهه؛ کۆوه کهر.

دژ به یه ک له جتییه کدا.

جمع کل: گرد؛ کۆی گشت؛ کۆی چهن کۆ.
جمع مکتّر: کۆی شکاو؛ جۆرینک شیوهی
کۆکردنهوه له زمانی عهره بیدایه که ده بیته
هۆی گۆرانی بیجمی وشه که (وه ک: کۆی
«عامل» که ده بیته «عَمَله»، یان کۆی «ذخیره»
ده بیته «ذخایر»).

جمع ۲: صفت. کۆ؛ جهم؛ جهمه و کراو؛
کۆوه بوو له جتییه کدا.

جمع آمدن جمع شدن ۱

جمع آوردن جمع کردن ۱

جمع بستن: ۱. [دستور] کۆدان؛ کۆوه دان؛ به
شیوهی ناوی کۆ به کارهینان «برای جمع بستن
چانداران «ان» به کار می برند: بۆ کۆدانی گیانداران
«ان» داده نین» ۲. [حساب] کۆ کردنهوهه؛
کۆوه کردن؛ نه انجامدانی کاری کۆ.

جمع بودن: جهم بوون: ۱. کۆ بوون له
جتییه کدا «همه توی خانهی ما جمع بودند: هه موو
له مالی ئیمه دا جهم بوون» ۲. له جی خۆ
بوون؛ له سهر جی بوون «خواست جمع باشد:
بیرت له جی خۆی بی».

جمع زدن: کۆکردنهوهه؛ لیک کۆکردنهوهه؛
نه انجامدانی کاری کۆ؛ به ده سه پینانی
نه انجامی کۆکردنهوهی چهن هه ند «این ستون
را جمع بزن! نهم نه ستونه لیک کۆکه وه!».

جمع شدن: ۱. کۆ بوونهوهه؛ کۆوه بوون؛ گرد
بین؛ قهجهمین؛ قهجه میان؛ جفات کرن؛ گلپیر
بیه یوه؛ له جتییه ک و له لای یه کدا مانه وه
«توی خانهی آزاد جمع شدیم: له مال ئازاددا کۆ
بووینه وه»: جمع آمدن ۲. کۆ بوونهوهه؛

قهجهمین؛ قهجه میان؛ پهنگ خواردنهوهه؛ گرد
بین؛ به شیوهی کۆما به سهر یه کدا که وتن
«توی چاله آب جمع شده بود: له چاله کدا ئاو کۆ
بوووه وه» ۳. چوونه یه ک؛ کهم بوونهوهی
بارستایی یان رووی شتی (وه ک به هۆی سهرما

جمعیت /cam'iyat/ : [عربی/اسم، ۱. ئاپۇره؛ كۆمار؛ جه ماوه؛ حەشیمەت؛ جەمجاخ؛ ھەموو خەلك يان دانىشتوانى ولات يان دەقەرئىك <جمعیت دنیا: ئاپۇره ی دنیا> ۲. ئاپۇره؛ كۆمره؛ كۆمای كەسانى كە ناوچە يەكيان داگرتووه يان كۆمەلە يەكيان پىكھىناوه <جمعیت زیر بیست سال: ئاپۇره ی ژیر بیست سال> ۳. /ھا/ كۆر؛ ئەنجومەن <جمعیت پزشكان بدون مرز: كۆرى بژىشكانى بى سنوور> ۴. بار و دۆخ و چۆناوچۆنى كۆ بوون؛ جەم بوون <جمعیت خاطر: خاترجەمى>.

جمعیت شناسى /cam'iyatşenāsi/ : [عربی/فارسی/اسم، جە ماوه رناسى؛ ئاپۇره ناسى؛ زانستى لى پروانين و خۇندنەوھى جە ماوه رى مرقۇف، پىكھاتە، گەشە و گۆرانىان.

جمل /comal/ ، ھا: [عربی/نامتداول] جمع ۵ **جمله**

جملات /comalāt/ : [عربی] جمع ۵ **جمله**
جملگى ۱ /comlegi/ : [عربی/فارسی] صفت، ھەموان؛ گشتى؛ گردى؛ ھەموو؛ جەمىن؛ بە گشتىھە <جملگى خاضران خنديدند: ھەموو ئامادە بووان پىكھەنن>.

جملگى ۲: قىد. بە گشتى؛ ھەموانى؛ گرد؛ ھەموو؛ بە گشتىھە؛ ھەرھەموو؛ بە شىوھى گشتى <این حرف را جملگی پذیرفتند: بە گشتى ئەم قەسەيان قەبوول کرد>.

جملگى ۳: ضمير. ھەموو؛ گشت؛ بە گشتى؛ تىكرا؛ گرد؛ وىكرا؛ پىكھەو <جملگى بلند شدیم و رفتیم: ھەموو ھەستاین و رۆيشتين>.

جمله ۱ /comle/ ، ھا: جملات: جُمْل [نامتداول] /: [عربی/اسم، دستور] رستە؛ ھەقۇك؛ يەكەى وتار كە لە بارى واتاوه سەر بە خۇيە و لە وشە يان چەند وشەى پىئوھەندىدارى رېزمانى پىكھاتووه.

④ **جمله ی اخبارى**: رستەى ھەوالى؛ رستە يەك كە ھەوال لە شتىك دەدا: **جمله ی خبرى**
جمله ی استقھامى ۵ **جمله ی پرسشى**

جمع گرایى /cam'gerāyi/ : [عربی/فارسی] ۵ **کثرت گرایى**

جمع و جور /cam'-o-cûr/ : [عربی/فارسی] صفت، <گفتارى> ۱. جەم و جۆر؛ گرد(و)پر؛ كن كوو؛ قنچ؛ پۇر <اتاق را جمع و جور کردیم: دیوه که مان جەم و جۆر کرد> ۲. تە کووز؛ گىف؛ ئامادە؛ بەرھەف <همه چیز جمع و جور است: ھەموو شتى تە کووزە> ۳. رېك و پېك <خانه ی جمع و جورى داشت: خانوويە کى رىک و پىکى ھەبوو>.

④ **جمع و جور کردن**: رېك و پېك کردن؛ ھەلپەر تاوتن؛ ھەلەوہ ژارتن؛ پەسینەى؛ پەسارنايوه <فردا مهمان داریم، باید خانه را جمع و جور کنیم: سبەينى ميوانمان ھەيە، ئەبى خانووه کە رىک و پىک کەين>.

جمعه /com'e/ ، ھا: [عربی/اسم، ھەينى؛ ئەينى؛ ھەينۆ؛ ھەنى؛ ھەينوو؛ ئىن؛ يەنە؛ جومعه؛ ناوى رۆژى ھەوتەم (و دوايىن رۆژى ھەوتەى ئىرانى: آدینه

جمعه بازار /com'ebāzār/ ، ھا: [عربی/فارسی] اسم، جومعه بازار؛ بازارى كە لە رۆژى ھەينىدا دادەمەزرى.

جمعه شب /com'ešab/ ، ھا: [عربی/فارسی/اسم، شەوى دواى رۆژى ھەينى؛ شەوى شەممە.

جمعى ۱ /cam'i/ : [عربی] صفت، كۆمەلى؛ كۆمەلتەيى؛ پىئوھەندىدار يان سەر بە كۆمەلئىك <وظايف جمعى، ئەرکى كۆمەلى>.

جمعى ۲: قىد. بە گشتى؛ پىكھەو؛ پىكرا؛ تىكرا؛ سەر جەم؛ بە گەل؛ يۆو؛ بە شىوھى كۆمرەيى <جمعى بلند شدیم و رفتیم پيش رييس: بە گشتى ھەستاین و رۆيشتين بۆ لای بەرپرس>.

جمعى /cam'i/ : [عربی] ضمير، كۆمەلئىك؛ تاقمئىك؛ چىنى؛ پەلى؛ پۇلى؛ دەستە يەك؛ بە شىكى نا پروون لەوھى كە ئامازەى پىدە كرى <جمعى بلند شدند و رفتند: كۆمەلئىك ھەستان و رۆيشتين>.

جمله‌ی اصلی ﴿جمله‌ی پایه

جمله‌ی التزامی: رسته‌ی ناسره‌به‌خو؛ رسته‌یه‌ک که کاری نه‌گه‌ری تیدابی (وه‌ک: اگر خورشید برآید: نه‌گه‌ر خو‌ر ده‌ر‌که‌وئ).

جمله‌ی پایه: رسته‌ی بنه‌ما؛ رسته‌ی سهره‌کی؛ رسته‌ی ینک که به رسته‌یه‌کی تر پر و پور ده‌بیته‌وه: جمله‌ی اصلی

جمله‌ی پرسشی: رسته‌ی پرسیری؛ رسته‌ی پرسه‌کی؛ رسته‌یه‌ک که پرسیری تیدایه (وه‌ک: آرام کجا بودی؟: آرام له‌ کوئ بووی؟): جمله‌ی استفهامی. هه‌روه‌ها: جمله‌ی امری؛ جمله‌ی تمنایی؛ جمله‌ی خواهشی؛ جمله‌ی دعایی.

جمله‌ی پیرو: رسته‌یه‌ک که بۆ ته‌واو کردنی رسته‌ی بنه‌ما ده‌گوترئ: جمله‌ی تبعی
جمله‌ی پیوسته: رسته‌ی لکاو؛ رسته‌یه‌ک که له‌گه‌ل رسته‌یه‌کی تر‌دا، له‌ باری وته‌ یان ماناوه پیوه‌ندی هه‌بئ.

جمله‌ی تبعی ﴿جمله‌ی پیرو

جمله‌ی خبری ﴿جمله‌ی اخباری

جمله‌ی عاطفی: رسته‌ی هه‌ستی؛ رسته‌یه‌ک که هه‌ستیکی وه‌ک خو‌شی، په‌سن، سه‌رسوورمان، ئیش و... نیشان بدا.

جمله‌ی کامل: رسته‌ی ته‌واو؛ هه‌فؤ‌کا سه‌رخو؛ رسته‌ی پر و پور. به‌رانبه‌ر: جمله‌ی ناقص

جمله‌ی معترضه: رسته‌ی راژه‌یه‌ی؛ رسته‌یه‌ک که به‌ شیوه‌ی راژه‌ له‌ نیو وته‌دا ده‌گوترئ، به‌ بئ‌ شه‌وه‌ی له‌ باری ریزمانیه‌وه، له‌گه‌ل بابه‌ته‌که‌دا په‌یوه‌ندی هه‌بئ.

جمله‌ی ناقص: رسته‌ی نات‌ه‌واو؛ رسته‌یه‌ک که به‌ ته‌نیایی مانایه‌کی پرونی نه‌بئ و به‌ رسته‌یه‌ی تر واک‌ه‌ی ته‌واو ببئ. به‌رانبه‌ر: جمله‌ی کامل

جمله‌ی ۱: صفت. [ادبی] گشت؛ گش؛ هه‌موو؛ گرد؛ سه‌رجه‌م؛ ته‌واو (جمله‌ی مردم: هه‌موو خه‌لک).

جمله‌بندی / comlebandî ، ها: [عربی/فارسی]

اسم. رسته‌به‌ندی: ۱. پیکهاته‌ی رسته (جمله‌بندی شما غلط است: رسته‌به‌ندی ئیوه‌هه‌له‌یه) ۲. رسته‌سازی (بلا نیستم جمله‌بندی کنم: نازانم رسته‌به‌ندی بکه‌م).

جمله‌پردازی / comlepardāzî ، ها: [عربی/فارسی] اسم. رسته‌پرسی؛ وتنی رسته‌ی ناراسته و بئ‌ناوه‌روک.

جمله‌سازی / comlesāzî ، ها: [عربی/فارسی] اسم. رسته‌سازی؛ په‌وتی درووس کردنی رسته. جمنده / comande ، ها: -گان/اسم. میروو؛ جر؛ هه‌شه‌ره.

جمود / cumûd, comûd : [عربی/اسم] ۱. په‌قی؛ سفتی؛ سه‌ختی؛ وشکی ۲. کره‌کی؛ نه‌جوولی؛ بئ‌جووله‌یی.

جمود فکری: بیر وشکی؛ می‌شک وشکی.

جمهور / comhûr ، جماهیر: [عربی/اسم] [ادبی] ۱. کۆمار؛ کۆمه‌ره؛ کۆمه‌له ۲. خه‌لک؛ خه‌لکی؛ مه‌ردم؛ ئاپۆره؛ جه‌ماوهر.

جمهوری / comhûrî ، ها: جماهیر: [عربی/اسم] [ادبی] کۆمار؛ جقاتی؛ کۆمه‌لی؛ حکوومه‌تی که سه‌روکی له‌ لایه‌ن خه‌لکه‌وه‌هه‌لده‌بژدرئ.

جمه‌وری اسلامی: کۆمار؛ ئیسلامی؛ حکوومه‌تی که قانونه‌کانی وه‌رگیراو له‌ ئایینی ئیسلامه‌وه‌ ده‌زانئ.

جمه‌وری توده‌ای/ خلق: کۆمار؛ کۆمای؛ کۆمار؛ که ربه‌رایه‌تی له‌ شه‌ستۆی کۆمه‌ل یان ریکخواه‌یه‌ک‌دايه.

جمه‌وری دمکراتیک: کۆمار؛ دیموکراتیک؛ ده‌وله‌تی کۆمار؛ به‌ شیوه‌ی هه‌لبژاردنی راسته‌وخۆ و کۆری قانون‌دانه‌ریانه‌وه.

جمه‌وری سوسیالیستی: کۆمار؛ سوسیالیستی؛ کۆمار؛ خاوه‌ن‌پێ‌وشوینی سه‌ر به‌ سوسیالیزم.

جمه‌وری فدرال/ فدراتیو: کۆمار؛ فدرالی؛

حضرت اشرف

جناب عالی ﴿﴾ جنابعالی

جنابت / canābet: [عربی] اسم. [فقه]

لهش پیسی؛ کاژیری؛ بی غوسلی.

جنابعالی / cenābālī, cenābe'ālī: [عربی] ضمیر.

به ریزتان؛ وشه ی ریزلینان و رهسمی بؤ بیسه ری

تاک «خدمت جنابعالی عرض می شود که... خزمه تی

به ریزتان راده گه پیندریت که...: جناب عالی

جنات / cannāt: [عربی] جمع ﴿﴾ جنت

جناح / cenāh: ها: [عربی] اسم. ۱. لا؛ لایه ن؛

هر کام له دوو لایه نی چه پ یا راستی مه یدان،

حهوش یا مالیک «از جناح راست حمله کرد: له لای

راسته وه په لاماری دا» ۲. بال؛ هر کام له دوو بالی

چه پ یان راستی گروو پیکی ئه رته شی یا

وه رزشی «بازیکن جناح چپ: کایه کهری بالی چه پ»

۳. بال؛ لایه ن؛ هر کام له دوو لهقی جؤراو جؤر

له دهسته یان دامه زراوه یه کدا «جناح محافظه کار:

بالی پوانخواز».

جناح بندی / cenāhbandī: ها: [عربی/فارسی]

اسم. لایه نکاری؛ دهسته بهشی له نیوان گرو یان

دامه زراوه یی کدا.

جناحین / cenāheyn: [عربی] اسم. هه ر دوولا؛

هر دوو بال.

جنازه / cenāze: ها: [عربی] اسم. تهرم؛ مه یت؛

جهنازه؛ که لاه؛ جهنده ک؛ لاشه ی مردوو.

جناس / cenās: ها: [عربی] اسم. [بدیع] دوو یا

چه ند وشه که له بواری پیت یان خویندنه وه

وهک یه ک بن و له مانادا جیاواز: تجنیس

﴿﴾ جناس تام: ئه وه ی له پیت و خویندنه وه دا

به ته وای وهک یه ک بن، به لام به دوو مانا

(وهک شیر «درنده» و شیر «بؤ ئاو»).

جناس خط: ئه وه ی له نووسیندا یه کسان و له

خالدا جیاوازن (وهک ناز و باز).

جناس زاید: جیناسی که تئیدا وشه یه ک

پیتیکی له وشه که ی تر زیاتر بی (وهک: سه گ

کۆمارئ که له چه ند ئه یاله تی سه ره به خؤ

پنیکه اتوهه.

جمهوریت / comhûrîyyat: [عربی] اسم. کۆمار؛

کۆمارئ؛ جقاتئ؛ دوزه نه ی جقاتئ؛ کۆماره تی.

جمهوریخواه / comhûrîxâh: ها: [عربی/

فارسی] صفت. کۆماریخواز؛ کۆماریواز؛ سه ره به

ریخواوه ی کۆماریخواز.

جمیع / camî: [عربی] صفت. گشت؛ گش؛

هه موو؛ گرد؛ پاک؛ سه ریپاک «جمیع مردم: گشت

خه لکی».

جمیعاً / camî'an: [عربی] قید. به گشتئ؛ هه می؛

سه ره به ر؛ تیگرأ.

جمیل / camîl: [عربی] صفت. [ادبی] ۱. شهنگ؛

شه پال؛ جوان؛ زهریف؛ روومه ت جوان؛

خۆشیک؛ خوشکۆک؛ جوانخاس؛ که له ش؛ قۆز

۲. باش؛ چاک؛ خاس؛ عال.

جن / cen(n): ها: [عربی] اسم. جنۆکه؛

جندۆکه؛ جندووکه؛ جند؛ ژنۆکه؛ ئه جنه؛

جوانه زما؛ جن؛ سه رکرنیک؛ بوونه وه ریکی نه دیار

که وا دیاره هه لسه ونشتی وهک مرۆیه و

هیژیکی به ده ره له سروشتی هه یه.

﴿﴾ جن بوداده: [مجازی] جنۆکه؛ چزلیک؛ مرۆی

کورته بالای به ونزومی زیته ل.

جن و بسم الله: [مجازی] مشک و پشيله؛ کتک

و مشک؛ پشی و سه گ؛ کته و مله؛ کارد و

پهنیر؛ دوو کهس یان دوو شتی نه یار و دژ به

یه ک.

﴿﴾ جن توی جلد کسی رفتن: جن که سی

پتکان؛ جنۆکه دهس له که سی وه شاندن.

جنائی / cenā'î: [عربی] ﴿﴾ جنایی

جناب / cenāb, canāb: ان: [عربی] اسم. کاکه؛

به ریز؛ گه وره؛ هیژا؛ جه ناب؛ وشه ی ریز گرتن له

گه وره کان.

﴿﴾ جناب اشرف: میرمه زن؛ وشه ی ریز گرتن بؤ

گه وره پیاوانی حکومه تی و دهوله مه ندان:

و سهنگ).

جناس لفظ: ئەوئى له نووسيندا جياواز و له خوښندنه وهك يهك بن (كه له رښووسى كورديدا نهماوه، وهك: حيات و حياط).

جناس مركب: جيناسى ليكدراو؛ جيناسى كه يهكئ له دوو وشه كه ساده و ئەوئى تر ليكدراوه (وهك رښ بوار و رښوار).

جناس ناقص: جيناسى كه له پيتهكاندا وهكوو يهك بن و له خوښندنه وهدا جياواز (كه رښووسى كوردى نه يهشتووه، وهك: گل و گل).

جناغ / cenāq / ها: / اسم. چلهمه؛ چۆلهمه؛ چهمله له؛ چۆلمه؛ قهقهه؛ قهلهمه: ۱. ئيسكى چۆلهمه. ۲. [گفتارى] چهلهمهى مريشك.

□ جناغ شكستن: ۱. چهلمهشكانى؛ چهلمهشكينه؛ چهلمشكانى؛ چهلمشكانه؛ چهلمه ماړه؛ جۆره گريوئيكى به چهلمه مريشكه كه نه گهر يهكئ له دوو لاشتئ بداته دهستى ئەوئى ديكه وه و ئەويش نه يژى «له بېرمه»، بر دوويه ته وه ۲. [كنايى] مهرج كردن؛ گريو كردن.

جناغى / cenāqī / اسم. چهلمه مېي؛ جۆرئ نه خشى وهكوو كهوت و ههشتى له پهناي يهك: جناقى

جناقى / cenāqī / جمع جناقى

جنان / cenān / [عربى] جمع جنت

جنايات / cenāyāt / [عربى] جمع جنات

جنايت / cenāyat / ها: جنايات؛ [عربى] اسم. جهنايهت؛ هۆقه بهر: ۱. [حقوق] ههر كاريكى نار هوا وهكوو مروؤف كوژى، دهس دريژى و دزى كه شياوى سزادانه ۲. [مجازى] مروؤكوژى ۳. [مجازى] كارى زۆر دزيو و نار هوا.

جنايت آميز / cenāyatāmīz / [عربى] فارسي صفت. جهنايه تاوى؛ تيكه لاو به جهنايه ته وه.

جنايت پيشه / cenāyatpīše / ها: گمان؛ [عربى] فارسي صفت. خووگرتوو به جهنايهت كردنى

جۆربه جۆر.

جنايتكار / cenāyatkār / ها: ان؛ [عربى] فارسي صفت. جهنايه تكار؛ گاناوه؛ به كرده وهى جهنايه تكارانه <جنايتكار درحين فرار كشته شد: جهنايه تكاره كه له كاتى هه لاتندا كوژرا>.

جنايتكارانه / cenāyatkārāne / [عربى] فارسي صفت. جهنايه تكارانه؛ به كار و كرده وهى تيكه له به جهنايه ته وه <رفتار جنايتكارانه: كرده وهى جهنايه تكارانه>.

جنايى / cenāyī / [عربى] صفت. جينايى؛ پتوهنديدار به جهنايه ته وه: جنايى

جنب / canb / اسم. [كالبديشناسى] پرده سى؛ پرده يهك كه سى داده پۆشى؛ پردهى جنب

جنب / canbe, canbe / [عربى] حرف. لاي؛ پالى؛ بنجغى؛ تهنشتى؛ تهنشتى؛ بنپالى؛ بن دهسى؛ بن دهستى؛ پهناي؛ ئالى؛ تهشكى؛ جمى؛ دهفى؛ كه ناري؛ كنى؛ نكى؛ ره خى؛ جهمى؛ لاوى؛ قهراغى <كان جنب سينما: دوو كانى لاي سينهما>.

جنب / conob / [عربى] صفت. [فقه] لهش پيس؛ لهش چه پهل؛ غوسل له سهر.

-جنب / comb, conb / پيوژه. -ئاخيز؛ -خيز؛ -جوول؛ -جم؛ -بزۆ؛ -لف؛ -لهوئين؛ -جوولهر <زودجنب؛ ديرجنب: زووناخيز؛ ديراخيز>.

جنبان / combān, conbān / صفت. لهوئين؛ جوولان؛ -جوولين؛ لهقين؛ بزوين؛ جوئين؛ لهبت؛ به جم و جوول.

-جنبان: پيوژه. -بزوين؛ -جوولين؛ -جوئين؛ -لهقين؛ -لهوئين؛ -نرفين؛ لهبتين؛ -جوولتينه؛ -جمنهر <سلسله جنبان: زنجيره بزوين>.

جنبانندن / combāndan, conbāndan / مصدر.

متمدى. // جنباندى: جوولاندى؛ مى جنبانى؛ ده جووليني؛ بجنبان: بجوولينه // جوولاندى؛ جوولانن؛ جمه نه؛ هه ژاندى؛ راژاندى؛ هه ژاندى؛ جوولانده وه؛ هه ژاندى؛ هه كاندى؛ بزاونن؛

جنبه /cambe, canbe/: [عربي/اسم، بار: ۱. /ها/ لايهن؛ تاييه تمه نديتيك له چؤناوچؤني شتيكدا <جنبه ي هنري: باري هونه ري> ۲. /ها/ لايهن؛ جيگاي پروانين له شتي <جنبه هاي مختلف اين كار را بر رسي كنيد: باره جؤراو جؤره كاني ثم كاره ليكنه نه وه> ۳. /گفتاري/ خؤي هه لگرتن؛ ژيهاتي بؤ هه بووني شتي <با كسي كه جنبه ندارد شوخي نكن: له گهل كه سي كه هه لئاگري گهمه مه كه>.

جنبي /cambi, canbi/: [عربي/صفت، تنه شتي؛ كه ناري: ۱. بوون له پال يان كني شتيكه وه <مغازي جنبي: دوو كاني كه ناري> ۲. /مجازي/ لاته كي؛ ناسره كي؛ پهراو پزي.

جنبيدن /combîdan, canbîdan/: مصدر، لازم، // جنبيدي: جوولايه وه؛ مي جنبي: ده جووليه وه؛ بجنب: بجووله وه // جوولانه وه؛ جوولان؛ جووليان؛ جفان؛ جمه ي؛ جماي؛ لهقين؛ لقين؛ لقبان؛ لهقين؛ لپان؛ لهخشان؛ چهلكين؛ فرقرين؛ وهرزين؛ وهرزان: ۱. جمياين؛ له جيگهي خؤدا ته كان خواردن <شاخه هاي مي جنبيدن: لقه كان ده جوولانه وه> ۲. بزووتن؛ نرفان؛ لهبتين <يك وجب هم از جايش نجبيده: بستيكيش له جيگاكي نه جوولانه وه> ۳. /مجازي/ كوشبون؛ كار يان تيگوشان <تا فرصت هست بايد بجنب: تا دهر فته ههيه دهبي بجووليه وه> ۴. /مجازي/ پهله كردن؛ جمايوه؛ جمايره <جنب كه دير شد: بجووله وه ديړه>.

■ صفت فاعلي: جنبنده (ـ) /صفت مفعولي: جنبيده (جوولاو) /مصدر منفی: نجبيدن (نه جوولان)

جنت /cannat, جئات: چنان: /عربي/اسم، /ادبي/ بههشت؛ بههشت؛ باغاتي خودا لهو دونيادا. **جنتلمن** /centelman, ها: /انگليسي/ صفت، پياوماقوول؛ ريژدار؛ ناغا؛ پياوي بهريژ. **جنت مڪان** /cannatmakān/: [عربي/صفت، بههشتي؛ مال له بههشت.

ته كان پيدان؛ له راندن؛ ژهندن؛ راتله كان؛ راتله كاندن؛ ته كاندن؛ جوانن؛ شانين؛ فهه ژاندين؛ مه راندن؛ جماندن؛ جفاندن؛ فرقراندن؛ فهخوماندن؛ جهمقاندن؛ چهلكاندن؛ لهبتاندن؛ زيوانن؛ جوولنه ي؛ نه وه جوولنه ي؛ جوولنايوه؛ لهقاندن؛ لفاندن: ۱. به راست و چهپ، بهر و دوا، يان سهروخواردا ته كان دان <دم جنبانن: كلک جوولاندن> ۲. بزواندن؛ جمنه ي؛ جمنايړه؛ خستنه بزووتنه وه <او را از جايش جنبايد: له جيكيديا بزواندي> * جنبايندن. ههروه ها: **جنبانندن**

■ صفت فاعلي: جنباننده (جوولينه ر) /صفت مفعولي: جنبانده (جوولينه راو) /مصدر منفی: نجنباندن (نه جوولاندن)

جنبايندن /combānîdan, canbānîdan/: **جنبايدن**

جنبش /combeš, conbeš, ها: /اسم، كار يان رهوتي جوولانه وه؛ بزووتنه وه: ۱. جووله؛ بزاق؛ بزوا؛ لهبت؛ لهره؛ ژيل؛ ته كان؛ جمشت؛ كار يان رهوتي گؤراني دؤخ يان شوين؛ جمان؛ لقين؛ نرفان ۲. كرد و خهباتيكي به بهرنامه بؤ گه بشتن به ئامانجيكي سياسي، كؤمه لايه تي يان فرههنگي <جنبش ملي شدن نفت: بزووتنه وه ي خؤمالي بووني نهوت>.

جنبشي /combeši, conbeši/: صفت، بزاي؛ بزاق؛ جووله يي؛ نرفاني <نيروي جنبشي: هيزي بزاي>.

جنبنده /cambande, conbände, ها؛ گان: /اسم، /مجازي/ جووقه وار؛ مشه كه ر؛ زينده وه ر؛ گياندار؛ گيانه وه ر؛ گيانله بهر؛ جووله كه ر؛ جانه وه ر <در خيابان جنبنده اي ديده نمي شد: له شه قامدا جووقه وار يك نه ده بينرا>.

جنب و جوش /comb-o-cûš, conb-، ها: /اسم، /مجازي/ جم و جوول؛ گل و خول؛ چه رخ و خول؛ هه لسوور داسوور؛ جوولانه وه ي زؤر.

جنجال /cancāl/ ، ها/: اسم، زله، زهنازهنا؛ قال؛
سمې؛ همه رهمزې؛ معره که؛ گومل؛
حوله سې؛ خړوجز؛ گونگر؛ حله لا؛ هه لا؛
ههراوه وړيا؛ هه راههرا؛ ههراوه وولا؛ هه رهمه زات؛
هه لا- هه لا؛ هه لا- هه لا؛ گور و ههرا؛ چقه و
گور؛ چقه وههرا؛ چقه چقه؛ هه لمه له؛ گيره
ونيره؛ جه نجال؛ سنگه سنگ؛ سرمه سرم؛
هروگاله؛ قير هقير؛ مور په مورپ؛ گور هگور؛
قالمه قال؛ قاوقو؛ قاوقرشیک؛ شهر و ئاژاوه
ويزای دهنګ و دؤر و بشپوه «جنجال ابن زن و
شهر تمامی ندارد؛ ههرا و هوریاى هم زن و شووه
ناپخته وه».

□ **جنجال به پا کردن**: هه راههرا کردن؛
ههراوه وړيا ساز کردن؛ قالمه قال کردن؛
جه نجال و هه کهردهی؛ ئاژاوه گیران؛ ئاژاوه
نانه وه.

جنجال آفرینی /cancālāfarinī/ ، ها/: اسم،
هه لالاخوشکهری؛ زله نیوه یی؛ کار یان رهوتی
ههرا و هوریا پیکان. ههروها: **جنجال آفرین**
جنجالی /cancālī/ : صفت. هه لالی؛ گونگره ی؛
سرمه یی؛ زله یی؛ ۱. هوی و هدی هاننی ئاژاوه
«خبرهای جنجالی؛ هه والی هه لالی» ۲. ئاژاوه چی؛
ئاژاوه گیر؛ جه نجالی؛ خواز یاری جه نجال
خوش کردن «آدم جنجالی؛ مرؤی ئاژاوه چی».

جنجر /cancar/ [؟] جرجر
جنحه /conhe/ ، ها/: [عربی] اسم، سووکه تاوان؛
کاری ناروای سووکت له مرؤکوژی؛ ئاز و بهزی
چکوله.

جند /cond/ ، جنود: [مغرب از فارسی] اسم، [ادبی]
۱. لهشکر؛ سپا ۲. لهشکری؛ کهس که له نیو
لهشکر دایه.

جندبیدستر /condebidastar/ : [مغرب از کردی/
فارسی] بیدستر

جنده /cende/ ، ها/: اسم، [گفتاری، مستهجن]
جنی؛ جنده؛ جننه؛ جوننه؛ قه حبه؛ سؤزانی؛

ژنی خراپکار.

جنده بازی /cendebāzi/ : اسم، [گفتاری،
مستهجن] جوننه /جونده/ جنده بازی؛ تیکه لی
له گهل ژنانی خراپکاردا. ههروها: **جنده باز**
جنده خانه /cendexāne/ ، ها/: اسم، [گفتاری،
مستهجن] جوننه خانه؛ جنده خانه؛ ماله جنده.

جن دیده /cendîde/ ، ها/: [عربی/فارسی] صفت.
[مجازی] توقيو؛ زاله تره کیو؛ زاور چووگ؛
زه نهق چوو؛ زنهق چووگ؛ زنهق توقيو؛ زؤر
ترساو.

جنرال /cen(e)rāl/ : [فرانسوی] ژنرال
جن زده /cenzade/ ، ها/: [عربی/فارسی] اسم.
[فرهنگ مردم] جن پیکاو؛ جنوکه لی داو؛
هه جننه پیکا؛ دهس لی وهشاو؛ دهس
لی وهشیگ؛ کهس که وا ده زانری به هوی
دهس پیگه یاندنی جنوکه وه تووشی نه خوشین
هاتووه.

جنس /cens/ ، ها/: [عربی] اسم، ۱. جنس؛
چییه تی یان چونییه تی بنه مایی «جنس این
طلاست: جنسی ئه مه زپره» ۲. بابته؛ چین؛ جؤر؛
وینه؛ چین و توپز؛ گرؤیه ک که خاوه ن
تایبه تمه ندی هاوبه شن «از این جنس نمی خواهم؛
لهم بابته م ناوی» ۳. جنس؛ هه ره که له دوو
دهسته ی ژینه وه رانی نیرینه یان میوینه «جنس
نر؛ جنس ماده: جنسی نیر؛ جنسی می»
۴. [زیست شناسی] ره گهز؛ به شی له پؤله ندی
گیانداران و گیانه وه ران ۵. [لجناس/گفتاری] کالا؛
پیته وا؛ که لوپهل؛ شت ومه ک؛ مال «جنس اعلی؛
کالای هه ره باش».

□ **جنس اعلا**: کالای هه ره باش؛ پیته وای
ره سن.

جنس جور: کالای هه مه بابته؛ پیته وای
هه مه جؤره.

جنس دو پا: [تعریض] ده عبای دووپا؛ مرؤ؛
مرؤف؛ به شهر «از جنس دوبا هر کاری برمی آید؛

جنگ اعلام نشده: شهرى ناخافل / کتوپر؛
شهرى که بى راگه ياندن دەس پيکا.

جنگ اقتصادى: شهرى ئابوورى؛ که لین
خستنه نیو بار و دۆخى ئابوورى ولاتى
دوژمنه وه.

جنگ بین الملل ۱۰ جنگ جهانی

جنگ بیولوژیکی ۱۱ جنگ میکروبی

جنگ پارتیزانی ۱۲ جنگ چریکی

جنگ تن به تن: شهرى دهسته و یه خه؛ شهرى
که شهر که ران بهر موروى یه که ده بنه وه.

جنگ جهانگیر شهرى دنیاگر / جههانگر؛
جهنگی که په رانپه رى جیهان داده گری.

جنگ جهانی: شهرى جیهانی؛ شهرى
نیونه ته وه یی؛ جهنگی که زۆریه ی ولاتان پیوه
ده گلین: جنگ بین المللی

جنگ چریکی: شهرى پارتیزانی؛ لینده و
ده رچۆ: جنگ پارتیزانی

جنگ خانگی: ۱. ۱۰ جنگ داخلی
۲. ئاژاوه ی ناوخوی؛ کیشمه کیش و
به ربه ره کانپی نیوان ئەندامانی بنه ماله یان
تاقمیک.

جنگ خروس: که له شیر بازی؛ که له شیر
جهنگی / جهنگانی؛ شهره که له باب؛ لیكدانی
که له باب.

جنگ داخلی: شهرى ناوخوی؛ شهرى نیوان
خه لکی ولات یان شارنک: جنگ خانگی-۱

جنگ روانی: شهرى رهوانی؛ کرد و کۆش بۆ
وره بردنی دوژمن و گۆرینی بیر و بۆچوونی.

جنگ زرگری: [کنایه] شهره درۆینه؛ شهرى
درۆیى بۆ فریودانی که سانى تر.

جنگ سرد: [مجازی] شهرى سارد؛ شهرى به
بى چهک؛ دژمنايه تی کردن به هموو
ده سه لاته وه، بیجگه له چهک.

جنگ شیمیایی: شهرى کیمیایی؛ شهرى که
تییدا له چهکی کیمیایی که لک وهرده گرن.

لهم دهعبای دووپایه هموو کاریک
ده وه شیته وه.

جنس لطیف: [کنایه] ژن؛ ژهنی؛ زه؛ بنیاده می
میوینه.

جنس کسی خراب بودن: له بنه وه لار بوون؛
به دفه ر بوون؛ به وجنس / به دجنس / ناجنس
بوون: جنس کسی خرده شیشه داشتن
جنس کسی خرده شیشه داشتن جنس کسی
خراب بودن

جنسی / censi: [عربی] صفت. ۱. جنسی؛
پنونه دیدار به جنسه وه ۲. کالایی؛ شتومه کی؛
پیته وایی (کمک جنسی: یارمه تی کالایی)
۳. زایه ندى؛ سهر به پیوه ندى ژن و شوویی
(رابطه ی جنسی: پیوه ندى زایه ندى).

جنسیت / censiyyat: [عربی] اسم. چۆنيه تی
جنس به تاییه ت له بارى نیر یا می بوونه وه.

جنگولک بازی / canqulakbāzî، ها: / اسم.
[گفتاری] جانقولى بازی؛ قهره چی بازی؛ ئاکاری
تیکه له به فر و فیل و هه را و هۆریاوه.

جنگ / cang، ها: / اسم. شهر: ۱. جهنگ؛ هیجا؛
قى؛ هه لا؛ هه رف؛ تهقه و رهقه؛ چۆنيه تی

پیکدادان؛ لیكدانی دوو ولات یان دوو هۆزى دژ
به یهک «جنگ جهانی: شهرى جیهانی»

۲. مشتومر و گیره و کیشه ی نیوان دژ به ران بۆ
دهس خستنی ئامانجیک «جنگ قدرت: شهرى

ده سه لات» ۳. [مجازی] کیشه و هه را؛ شهر و
شۆر؛ شهر و هه را؛ کیشه؛ داوا؛ سواژ؛ خر و جز

(جنگ برسر ارضیه: شهر له سهر میرات).

جنس اتمی: شهرى ئەتومی؛ شهرى که
چهکی کۆکۆزى ئەتومی تییدا به کار بهریت:

جنگ هسته ای

جنگ اعصاب: هه را- هه را؛ گرم و قال؛
قیره قیر، زهنا- زهنا؛ ئاژاولی؛ کیشمه کیش و

هه راوهوریا و پیکدادانی که ببیته هۆی ئازاری
ده ماری.

جنگ فرسایشی: شهر بو ته زاندى هيزى
دوژمن و به زاندىان له ماوه يه كي
دریژ خايه ندا.

جنگ قدرت: شهرى ده سلات؛ شهر بۆ
ده سكه وتنى هيز و ده سلات.

جنگ مرزى: شهرى سهر سنوور؛ شهره بره؛
شهرى كه له سهر سنووردا ده قه ومى.

ههروهها: جنگ منطقه اى؛ جنگ محلى
جنگ مغلوبه: [كنايى] شهرى قورس؛ شهرى
توند و تيژ.

جنگ مكنيزه: شهرى ميكانيزه؛ شهر به توپ،
ده باباه و چه كي ماشيني هه مه جوړه وه.

جنگ ميكروبي: شهرى ميكروبي؛ شهرى
بايه لوژى؛ شهر به بلاو كړدنه وهى نه خو شين له
ناو دوژمندا: جنگ بيولوژيكي

جنگ ميهنى: شهرى نيشتمانى؛ شهرى كه بۆ
پاراستنى ولات و وه ده رنانى دوژمن نه نجام
ده درى.

جنگ هسته اى: جنگ اتمى
از جنگ بو گشته: [كنايى] دارزاو؛ كه له لا؛ ورد و
ويران.

جنگ / cong، ها: / اسم، جۆنگ: ۱. كتيبي
هه مه جوړه ۲. بهرنامه ي هه مه په ننگه (بهرنامه ي
راديۆ، ته له فيزيۆن و رۆژنامه).

جنگ آزموده / cangāz(e)mūde، ها: -گان: /
صفت. شهر ديتوو؛ به ئه زمومونى جهنگى «لشكر
جنگ آزموده: له شكرى شهر ديتوو».

جنگ افروز / cangafrūz، ها: -ان: / صفت.
شهر ايبستين؛ ئاگره گه شى؛ شهر خو شكه ر؛
شهره لگرسين؛ شهر ئاخيز؛ ئازاوه چى؛ جنگن؛
ئاگره ونه ر؛ به توانايى يان وازى شهر
هه لايساندن؛ ههروهها: جنگ افروزي

جنگ افزار / cangafzār، ها: / اسم، چه كه مهنى؛
جهنگامير؛ ئاميرى شهر؛ هه ر چه شنه
كه ره سه يه كه بۆ شهر و پيكدادان.

جنگ افزار اجتماعى: اسلحه ي اجتماعى،
اسلحه

جنگ افزار سبك: اسلحه ي سبك، اسلحه
جنگال / cangāl: [؟] / اسم، [مخفف] چه كي
ئيليكترؤنيكى.

جنگاور / cangāvar، ها: -ان: / صفت. شهر فان؛
شهر كار؛ شهر كه ر؛ جهنگاور؛ جهنگه ران؛
جهنگه رى؛ چه كدارى به شدار له شهر دا.

جنگجو / cangcū، ها: -يان: / اسم، شهر كه ر؛
جهنگى؛ كه سى كه شهر ده كا «سه جنگجو آمدند»
سى شهر كه ر هاتن.

جنگجو: صفت. شهر واز؛ جهنگى؛ جهنگه رى؛
شهر كه ر؛ به توانا بۆ شهر كردن «مردم جنگجو»
خه لكى شهر واز.

جنگديده / cangdīde، ها: -گان: / صفت.
شهر ديتوو؛ كارامه له شهر دا «افسران جنگديده»
ئهفسه رانى شهر ديتوو.

جنگزده / cangzade، ها: -گان: / صفت. شهر اژو؛
شهر لى كه وتوو؛ زبان لى كه وتوو له شهر «مردم
جنگزده در شهرهاى ديگر آواره شدند» خه لكى شهر اژو
ئاواره ي شاره كانى تر بوون.

جنگل / cangal، ها: / [سنسكرى] / اسم.
۱. جهنگل؛ ليپر؛ ليپر هوار؛ ريل؛ گه به له؛
دارستان؛ دارسان؛ چوغور؛ چغر؛ چوغورد؛

هورمان؛ نزار؛ كيو و ده شتى داپوشراو له دار و
ده وهن ۲. [مجازى] مال خه رات؛ هه لشيواو؛
شپرز؛ نه وهى له چرى يان بى دوزنه ييدا هه ر
وهك جهنگل وايه.

جنگل مولا: [مجازى] مال خه رات؛ شپرز؛ شلوق
پلوق؛ هه لشيواو.

جنگلبان / cangalbān، ها: -ان: / [سنسكرى] /
فارسي / اسم، مي شنه فان؛ مي شنه وان؛ ليپر هوان؛
ريلقان؛ جهنگه لوان؛ نزاره وان؛ ئاگادارى مي شه؛
كه سى كه ئاگاي له ليپر هواره: ههروهها:
جنگلبانى

گرتنی مافم خه باتم کرد.

■ صفت فاعلی: جنگنده (شهرکهر) / صفت مفعولی: جنگیده (شهرکردوو) / مصدر منفی: نچنگیدن (شهر نه کردن)

جن گیر / cengîr ، ها: ان: / [عربی / فارسی] / اسم، جن گر، جنه گر، که سچ که ده لی به سهر جندا ده سلهاتی هه یه و فهرمانیان پی ده دا. ههروه ها: جن گیری

جنم / canam: / اسم، [گفتاری] / وزه، هاز، هازی؛ توانایی؛ لیهاتوویی «جنم این کار را ندارد: وزه یی ئهم کاره یی نه».

جنوب / cunûb, conûb, canûb: / [عربی] / اسم، ۱. باشوور، ژيروو؛ یه کئ له چوار لایه نی سهره کی؛ لایه ک که له گافی نیوه پوژدا پوژبازی لی ده بیندریت، بهرامبه ری باکوور ۲. / کنایی / ولاته فقهیره کان.

☐ جنوب باختری ☞ جنوب غربی

☐ جنوب خاوری ☞ جنوب شرقی

جنوب شرقی: باشووری پوژه لاتی؛ نیوان باشوور و پوژه لاتی: جنوب خاوری جنوب غربی: باشووری پوژاواایی؛ نیوان باشوور و پوژاوا: جنوب باختری

جنوبا / cunûban, conûban, canûban: / [عربی] / قید. له باشووره؛ له لای باشووره «جنوبا محدود است به...: له باشووره به سراه به...».

جنوبگان / cunûbgān, conûbgān, canûbgān: / [عربی / فارسی] / اسم، ولاتی چاوی باشووری؛ مهلبه ندانی که که تونه ته لای ژوورووی خولگه (مه دار) ی ۶۵ باشووریه وه.

جنوبی / cunûbî, conûbî, canûbî: / [عربی] / صفت. ۱. باشووری؛ پیوه نیدار یان سهر به باشووره «غذای جنوبی: چیشتی باشووری» ۲. هه لکه و توو له لای باشووری شوینیکه وه «در جنوبی دانشگاه: ده رگای باشووری زانستگا».

جنود / cunûd, conûd: / [عربی] / جمع ☞ جند

جنگلداری / cangaldārî ، ها: / [سنسکریت / فارسی] / اسم، میسه فانی؛ دارستان وانی؛ زانستی دانان، وه به رهینان، پاراستن و که لگری له لیروار.

جنگل کاری / cangalkārî ، ها: / [سنسکریت / فارسی] / اسم، جهنگه لکاری؛ لیروار کاری؛ کار، رهوت یان زانستی کیلانی داری جهنگه لی و به رههمهینانی دارستان.

جنگلی / cangalî ، ها: / [سنسکریت] / صفت، ۱. جهنگه لی؛ لیرواری؛ سهر به دارستان ۲. / کنایی / وه حشی؛ کیفیله؛ کیوی؛ دوور له شارستانیته.

جنگنده / cangande ، ها: گان: / صفت. شهرانی؛ ۱. خاوهن هیزی شهرکردن «ماشین جنگنده: ماشیننی شهرانی» ۲. خاوهن لی هاتوویی بو شهر «هواپیمای جنگی: فرو کوی شهرانی».

جنگ و گریز / cang-o-gorîz ، ها: / اسم، لیده و ده رچو؛ قنگه شهر؛ په لاماردان و را کردن.

جنگی^۱ / cangî / صفت. جهنگی: ۱. شهرانه؛ پیوه نیدار به شهره وه «اوضاع جنگی: بار و دخی جهنگی» ۲. به کار هاتوو له شهردا «سلاح جنگی: چه کی جهنگی» ۳. شهرانی؛ جنگن؛ توانا له شهرکردندا «مرد جنگی: پیای شهرانی».

جنگی^۲: قید. خیرا؛ گورج؛ ئازا؛ کرژ؛ جهنگی؛ زوو؛ به تیزه؛ فرزی؛ به تونیکه وه؛ به پهله «جنگی برو و برگرد: خیرا پرو و بگه ره وه».

جنگیدن / cangîdan: / مصدر. لازم. // جنگیدی: شهرت کرد؛ می جنگی: شهر ده کوی؛ بجنگ: شهر بکه // ۱. شهرکردن؛ به شهر هاتن؛ لیکه هله پوژان؛ به لشین؛ به رزاندن؛ گژیه ی؛ گژیای؛ له شهر یان پیکدادانا به شداری کردن «جنگیدن به خاطر میهن: شهرکردن بو نیشتمان» ۲. خه بات کردن؛ ململانی کردن؛ بو گه یشتن به نامانجیک له گهل خه لکی تر دا به شهر هاتن «سالها برای گرفتن حقم جنگیدم: چهنای چهن سال بو

جنون / cunûn, conûn: [عربی] اسم، شیتی؛
لیوہیی؛ دیلی؛ دینی؛ دیوانہیی.

جنون ادواری: ھەر یەکە لە نەخۆشیگەلی
رەوانی جۆراوجۆر کە لە مەوداگەلی کاتیدا
پەیتاپەیتا خۆیان دەردەخەن.

جنون جوانی ﴿اسکیزوفرنی﴾

جنی / cennî -- ھا: [عربی] صفت. ۱. خباژۆ؛
جن پینکاو؛ دەس لێ وەشراو؛ دەس لێ وەشیگ
۲. [مجازی] قەلس؛ ڕکین؛ قیناوی؛ زۆر توورە.

جنین / canîn -- ھا: [عربی] اسم. [زیست‌شناسی]
تۆل؛ پز؛ گۆدەک؛ پیزە؛ پیزی؛ پس؛ بەبلە؛ زایە؛
بەر؛ بیزە؛ بار؛ لەمە؛ ساواى ناو سک؛ بونووەری
بەرپرەدار کە ھیشتا بۆ ژیان لە دەرەوہی پزداندا
گەشەى نەکردووە.

جنین‌شناسی / canînsenâsi: [عربی] فارسی
روبان‌شناسی

جینی / canîni: [عربی] صفت. تۆلی؛ پزی؛ سەر
بە دەورانى پێش لەدایک‌بوون.

جو / cav(v): [عربی] اسم. ۱. تەوشک؛ کەش؛
حەوا؛ پۆشەنیکى گازی دەوراندەورى تەنیکى
ناسمانى ۲. بەرگە ھەوا؛ زەپۆش؛ بەرگەبا؛ کژ؛
کەش؛ تەوشک؛ کۆمای ھەوايەک کە پەرانیپەری
زەوینی داگرتووە؛ ئەتموسفیر ۳. [مجازی] کەش؛
بار و دۆخ؛ ھەست و ھەواى سەپاو بە سەر
شوینیکدا <خواستم حرف بزنم دیدم جو اصلاً برای
حرف زدن مساعد نیست: ویستم قسە بکەم دیتم بار و
دۆخ بۆ قسە کردن باش نیه>.

جو / cow, co: ھا: / اسم، جۆ؛ جە؛ جەو؛ جووہی؛
جەھ؛ جاو؛ جیو؛ یەوہ؛ یەو؛ یەوێ؛ ئیو:
۱. ئالفیکى لە تیرەى گەنمە، بە لقیکی درێژ و
باریکی ھلۆل و برکەپرکەو، گۆلەکەى ھۆشە
دەکا و دەنکەکانی دڕکاویە ۲. دانەى ئەو گیایە.

﴿جو برھنە: جۆ ڕووتە؛ یەوہ ڕووتە؛ بنە
گیایەکی یەک‌سالەى گەنم‌ئاسا کە بۆ دان و
کا بەرھەمى دینن.

جو دوسر: کارام؛ کاران؛ گیا لەرزانە؛ جۆشاھى؛
یەوہ ڕۆمى؛ یەوہ دیوی؛ جۆى ھوورچ.

□ بە یەک جو نیرزیدن: [کنایی] هیچ نەھێنان؛
چلە کایەک نەژیان؛ بى‌نرخ بوون.

جو / cû -- ھا: / اسم، جۆ؛ جۆگەلە؛ جۆلە؛ جۆک؛
جۆگ؛ جۆگی؛ جۆلە؛ جۆی؛ جۆگە؛ جۆگا؛
بوارێکی باریک بۆ ناو.

— جو: [بیواژە] — خواز؛ — واز؛ گەر <جنگجو>
شەرخواز>.

جواب / cavāb -- ھا: [عربی] اسم، وەلام؛ ولام؛
وہرام؛ پەرسف؛ جواو؛ جواب؛ جاب؛ جوال؛ پاگۆ.
□ جواب دندان شکن: [مجازی] دەم‌کوت؛ نقەپر؛
وہرامى بەقەوہت لە بەرانبەر پەلپ یان
ھەلمەتەوہ.

جواب دوپەلو: [مجازی] وەلامى دوو پالوو؛
وہرامى نەریسات؛ وەلامى لیل؛ وەلامى وا کە
شتیکى ئاشکرای لى دەرەنەکەوێ.

جواب سربالا: [مجازی] جوابی چەوت؛ وہرامى
کە نیشانەى وەرەنەگرتنى ویستی
پرسیارکەرە.

□ جواب دادن: وہرام دانەوہ؛ پەرسف دانەوہ؛
جواب دانەوہ.

جواب شنیدن: وەلام گرتن؛ بە تاییەت
بیستنى وەلامى نە لە لایەن کەسیکەوہ.

جواب کردن: جواوکردن: ۱. دەرکردن
<کارگراں را جواب کردند: کرێکارەکەیان جواو
کرد> ۲. وەلامى نا دانەوہ <دکترها پدرش را
جواب کردند: بژیشکەکان باوکیان جواوکرد>.

جواب گرفتن: وەلام‌گرتنەوہ؛ پەرسف گرتن؛
جواوگرتنەوہ، بە تاییەت وەلامى ئەرێ.

جواب گفتن: جواوہ‌جێکردن؛ جواو دانەوہ؛
بەرەنگاری کردن لە خۆ لە بەرانبەر قسە و
توورەیی کەسیکەوہ.

جواباً / cavāban: [عربی] أقید. (!) لە وەلامدا.

جوابدە / cavābdeh: [عربی] فارسی / اسم،

وهلامدەر «هرجا می روم کسی جوابده نیست: هه رکوی ده رۆم کهس وهلامدەر نیه».

جوابگو / cavābgû: [عربی/فارسی]/سم. وهلامدەر؛ جواوگو «اگر چیزی گم شد باید جوابگو باشی؛ نه گهر شتیگ بزر بوو ده بی وهلامدەر بی».

ههروهها: **جوابگوی**

جوابیه / cavābiyye، ها: [عربی]/سم. وهلامنامه؛ جواوانمه؛ نهوهی له وهرامی پرسیار، داخوازی یان په خنه یه کدا دهنووسریتتهوه.

جوار / cavār: [عربی]/سم. ۱. جیرانیه تی؛ جیرانه تی؛ هاوسایه تی؛ هامسای؛ هاوسایی؛ هاوسییه تی؛ هاوسییتی؛ هاوسییی؛ ئاوسایی ۲. جفار؛ نزیک؛ نیزیکی.

▣ در جوار: ۱. له هاوسایه تی «در جوار شما بودیم؛ له هاوسایه تی ئیوه دا بووین» ۲. له پهنا؛ له پال؛ پالوو؛ له لا؛ له نزیک «در جوار خانه ی خدا؛ له پهنا مالی خوادا».

جوارح / cavāreh: [عربی]/سم. نه نام؛ نه نامگهل «تمام اعضا و جوارح درد می کرد؛ نازای نه نام ژانی نه کرد».

جواز / cavāz، ها: [عربی]/سم. ۱. پروانامه؛ ئیجازه نامه؛ پهروانه ۲. بهرایی؛ ئیجازه.

جواسیس / cavāsīs: [عربی/نامتداول]/جمع جمع جاسوس

جوال / cavāl، ها: [عربی]/سم. ۱. خهراو؛ خهشه؛ خه رتا؛ خوراک؛ گاله؛ گواله؛ گهواله؛ جهواله؛ جهوال؛ جوال؛ جوها؛ چال؛ هۆر؛ تیری یه ک لایی؛ کیسه ی گه وهری له خوری چندراو ۲. گۆنی؛ گۆنیه؛ تهلیسی گه وهر.

▣ با خرس به/ توی جوال رفتن: [تعریض]/ خرس

با کسی توی جوال رفتن: [تعریض]/ له گهل سه گدا چوونه چاله وه؛ له گهل کهسیکی نه گونجاولدا هه لکردن.

جوالدوز / cavāldûz، ها: [عربی]/سم. شوژن؛ شووژن؛

سووژن؛ سووژن؛ بزوون؛ کوندوش؛ گوندوش؛ کندوش؛ گونووش؛ گونۆش؛ گندۆش؛ گونووژ؛ گۆچه وهن؛ گونۆژ؛ جوالدوز؛ دهرزی زهلامی کون گه وهری بۆ دروان به بهنی نهستور.

جوالدوزک / cavāldûzak، ها: [عربی]/سم. دارد رهوش؛ دارد رهوشه؛ کاتالپا؛ داریکی گه لاپانی گول سپیه بهریکی درپۆکه ی ههیه.

جوامع / cavāme: جمع جمع **جوان** / cavān، ها: [عربی]/سم. لاو؛ لاف؛ گهنج؛ خورت؛ جال؛ جوان؛ جهوان؛ جحیل؛ جهحیل؛ جههال؛ جیل «جوانی آمده بود، تو را می خواست؛ لاویک هاتوو، تۆی دهویست».

▣ **جوان اعرابی**: [عربی]/لاو؛ لاف؛ کوری گهنجی که پینگه یشتوه.

جوان: صفت. ۱. گهنج؛ جحیل؛ لاو؛ خاوهنی گهنجی «زن جوان؛ زنی گهنج» ۲. [کنایی] گه شه دار؛ پهژ؛ به گه شه «فکر جوان؛ هزری گه شه دار» ۳. [کنایی] کال؛ جحیل؛ که مئه زموون؛ هه رزه کار؛ جهال؛ نووچه «هنوز جوان است و سرش باد دارد؛ هیشتا کاله و کهله ی ته می ههیه».

▣ **جوان شدن**: جوان بوونه وه؛ به تین و تاو بوونه وه؛ به خۆدا هانتنه وه.

جوان ماندن: گهنج مانه وه؛ به تین و تاو مانه وه.

جوانانه / cavānāne: صفت. جحیلانه؛ لاوانه؛ گهنجانه؛ جوانانه؛ وه کوو جوانان «لباس جوانانه؛ جل و بهرگی جحیلانه».

جوانانه: قید. لاوانه؛ گهنجانه؛ جوانانه؛ وه ک جحیلان؛ به شیواز و کرده وهی جوانان «با قامت خمیده جوانانه زیستن؛ به پشتی چهماوه لاوانه ژیان».

جوانب / cavāneb: [عربی]/سم. ۱. جمع جانب ۲. بار؛ لایه ن؛ ده ورو بهر.

جوانبخت / cavānbaxt: صفت. به خته وهه؛ به ختیار؛ خۆشهخت «جوانبخت جهانم گرچه پیرم؛ به خته وهه ی جهانم گهرچی پیرم».

جوانک / cavānak ، ها/ا:سم. ۱. کوپڑه؛
کوپڑه؛ لاوکۆ؛ کوپله ۲. [کنایه] مروی هیشتا
پی نه گه یشتووی خو به شتزان.

جوانمرد / cavānmard ، ها؛ ان/ : صفت. جوانمیز؛ جامیز؛ جۆمەرد؛ شەجۆ؛ دلوا؛ شامبۆز؛ مەردەمەیز؛ پیاوخاص؛ میرخاس؛ مەرد و پەند (بە ھیما)؛ بە ئاكار و گەدی چاکەو (وەک بەخشین، دەستگیری لە ھەزاران، نازایی و لیپوردویی).

جوانمرگ / cavānmarg /: صفت. جوانه‌مهرگ؛
چهل‌پهر؛ دؤخی که‌سئ که به جوانی مردبی.

جوانه / cavāne ، ها: اسم. [گیاه‌شناسی] چرو؛ چووز؛ چووزه؛ چووزله؛ چووزره؛ چه‌کهره؛ چه‌کهری؛ چه‌قهره؛ چقیره؛ جیک؛ جیق؛ وه‌چ؛ خاوه؛ خه‌لف؛ توول؛ تووز؛ روز؛ شینه؛ سنوورچه؛ پاپل؛ گو‌بیته؛ لک؛ لق؛ لزگ؛ لکی ناسکی بار و گیا که تازه له بن لقه‌وه سر هه‌لدا.

□ جوانه‌ی چشایی: [کالبدشناسی] پرزی زمان؛ نه به‌شبه له زمان که تامی پی دهناسری.

□ **جوانه زدن:** ۱. دندووکه دان؛ چه که ره دان؛
چه که ره دهر کردن؛ چکره داین؛ جیک داین؛
چقیره به ساین؛ جیق ئه لوردن؛ چرؤ دان؛
چرؤ دهر کردن؛ خامی بهر که رده ی ۲. [مجازی]
سهر هه لدان؛ سهوز بوون؛ سهر دهر هیتان.

جوانی / cavānî، -ها: اسم. لاوہتی؛ گہنجیہ تی:

۱. قۇناغىك لە گەشە كردن و گوورانى ژىنەوەر،
پاش لە داىك بوون و نژمگىرى، بەتايىبەت قۇناغى

دوای تازه‌لوی و پیش له پیڅه‌یشتن ۲. قوناغی
دوای مندالی و پیش له مام‌ناو‌ندی

۳. [جامعه‌شناسی] سالانی نیوان ۱۸ تا ۲۵ ی
 ۴. [مجازی] مندالی؛ کرچ و کالی؛ ئاکاری

به بی‌ورد بوونه‌وه «جوانی نکن! دست از این کارها
دار: مندالی مه‌که! لهم کارانه ده‌ست هه‌ل‌گره»

٥. چۆنیه‌تی لاو بوون «جوانی است و هزار آرزو: (وهتیه و ئاواتی زۆر)».

جواهر / cavāher، —ها؛ ات: [عربی] /سم.

جواھیر؛ جواہر؛ جہواہیرات؛ بلہ خوش؛
گہوہہ ران؛ ہر یہ کہ لہو بہر دہ گرانانہ کہ بؤ
جوانکاری دہ کار دہ چن.

جواهرساز / cavāhersāz ، ها: ان: / (عربی /
فارسی) / اسم. گه‌وه‌ر کار؛ جه‌واهی‌رساز. هه‌روه‌ها:

جواہر فروش

جواهرسازی / cavāhersāzi: [عربی/فارسی] سم. گه‌وه‌ه‌رکاری؛ جه‌واهیرسازی:

۱. گه وهه رسازی؛ پیشه‌ی جه واهیر ساز ۲. /ها/ کاری دروست کردنی جه واهیرات. هه روه‌ها:

جواهر فروشی

جواهر نشان / cavāhernešān: [عربی/فارسی]
 سفت، گهوه‌رنیشان؛ به به‌ردی گران به سه‌روه
 اندراو «شمیر گوهرنشان: شیر ی گهوه‌رنیشان».

جواهری / cavāherî ، ها: [عربی] اسم.
۱. گهوه‌رسان ۲. گهوه‌ر فروش.

خوايز / cavāyez : [عربی] جمع جايزه

جوئی /cû'î/ —جوی

قۇب / cûb / اسم. [گفتاری] جۇگە؛ جۇلە؛ جوو؛
ئۇي؛ جۇكلى؛ دىراو؛ شوينى بارىكەئو پىدا
يىشتىن.

نو-جو / cûcû ، ها:/ اسم. [کودکانه] ۱. ججوو؛
پۆله که یان په له وهری بچکولانه ۲. ججوو چک؛

وو جه له؛ جوجيله؛ چټلی ۳. میروو؛ گه ناوهر؛
ه ناوهر؛ جر و جان ه وهر؛ ده عبا؛ زه ندی؛

انہوہری وردیلہ؛ حشہرہ۔
 وجہ / cûce، ہا؛ گان /: اسم۔ جووجہلہ؛

وو جه لئ؛ جوو جيله؛ جوو چكه؛ جوو چك؛
يچك؛ جوو جك؛ چيچك؛ چوو چك؛

يېڭەلۈك؛ جىجە؛ جىجىك؛ چىچ؛ چىچە؛ چىل؛
ئىلى؛ چىك؛ جۈلك؛ سىخپەر؛ سىزۋال؛

سوور هسافه؛ سوور هسه فته؛ زفان؛ به چكهی
به وهران، به تایبته بیچووی مریشکی لینی.

جوجه‌ی ماشینی: جوجه‌له‌ی ماشینی.
جوجه تیغی / cûcetiqî ، ها: /سم. زیشک؛

ئەستۆگرتن؛ كاری كەسئ جیبەجئ كەردن
 «آزاد كە پۆل نداشت، جور او را هم كشيديم؛ نازاد خۇ
 پارەى نەبوو، كەردەى مەن و بىردەى با».

جور / cûr ، ھا:/اسم. ۱. [گفتارى] چەشن؛
 شپۆه؛ جۆر؛ وینە؛ گۆر؛ گۆنە؛ شپۆه؛ شپۆاز؛
 رەھوشت (بايد اين جور گرە بزنى؛ ئەبج بەم چەشنە
 گرىي بەدەى) ۲. [گفتارى] جۆر؛ چەشن؛ چينئ لە
 شتانى وەك يەك «ما از اين جور چيزها نمى خوريم؛
 ئيمە لەم جۆرە شتانە ناخوين» ۳. [زىست شناسى]
 يەكەيەكى رېزەبەندى روھ و گيانەوەر.

جور ۲: صفت. [گفتارى] جۆر؛ ساز: ۱. باش؛
 رېك و پېك؛ تەكوز؛ بە مېسەو «اوضاع جور است؛
 بار و دۆخەكە جۆرە» ۲. تەبا؛ جۈوت «آزاد و آرام با
 هم جورند؛ نازاد و نارام پيکهو جۆر».

□ **جور بودن**: جۆر بوون؛ تەبا بوون؛ سازگار
 بوون.

جور در آمدن: رېك كەوتن؛ رېك دەرھاتن.
جور شدن: جۆر بوون: ۱. رېك ھاتن؛
 رېك كەوتن؛ تەكوز بوون؛ مېس بوون
 «برنامەى كارم جور شد؛ بەرنامەى كارەكەم جۆر
 بوو» ۲. رەخسان؛ دابىن بوون؛ بەرھەف بوون؛
 گيھ بوون «وسيلەى مسافرت جور شد؛ كەرستەى
 سەفەر جۆر بوو». ھەرۈەھا: **جور كردن**

جوراب / cûrâb ، ھا:/اسم. گۆرەوئ؛ گۆرەوئ؛
 گۆرۈا؛ گۆرە؛ گۆرۈا؛ گۆريە؛ گۆرە؛ گۆريە؛
 گۆرمى؛ جۆرۈا؛ جۆرۈا؛ جۆرۈا؛ كۆرك؛
 پۆشەنيكى چەندراو كە دە پا دە كرى و لانى كەم
 لە پەنجەو ھەتا ژوور قاپوولە دادەپۆشى.

جوراب شلۋارى / cûrâbsâlvarî ، ھا:/اسم.
 گۆرەوئ شوالى؛ گۆرۈايەك كە لەگەل شوالىكى
 ھەر لەو جەنسە چىراون و پېكەو لكاون.

جوروا جور / cûrvâcûr : صفت. [گفتارى]
 جۆراوجۆر؛ جۆراوجۆر؛ جۆرەجۆر؛ جۆرەجۆر «آدمەى
 جوروا جور بە آنجا رفت و آمد مى كردند؛ كەسانى
 جۆراوجۆر ئامشۆئ ئەويان دەكرد».

ژووشك؛ ژوژك؛ ژوبژوئ؛ ژفژئ؛ ژوژوژو؛
 ژوژوئ؛ ژوژوئ؛ ژيركە؛ كۆلە؛ چۆلە؛ چوولە؛
 جانەوەرئكى چكۆلە بە پېستىكى دېكاويەو.

جوجه خروس / cûcexurûs, -xorûs ، ھا:/اسم.
 ۱. جوجەلەى نېرینەى مېشك (كەلەشپەرە
 وارۆك) ۲. [تعريض] جۆرە؛ لاوى كەم تەمەن.

جوجه فكللى / cûcêfokolî ، ھا:/اسم. [تعريض]
 فرووج؛ لاوى تازە پئگەيشتووى خۇ جوانكەر.

جوجه كشى / cûcekeşî ، ھا:/اسم. كار يان
 رەوتى ھىلكە ھەلپان بە ئامرازى ماشينى.

جوخە / cûxe ، ھا:/ اتركى/اسم. جوجوخە؛ جوجوخە؛
 چوكتىرئ يەكەى چەكدارى، برىتئ لە ۸ كەس.

□ **جوخەى آتش**: جوجوخەى دەست كەردنەو؛
 جوجوخەىك كە بەرپۆەبەرى تير ھاويشتنە.
 ھەرۈەھا: **جوخەى اعدام**

جوخەى مرگ: ۱. جوجوخەى مەرگ؛
 جوجوخەىك كە بەرپۆەبەرى كوشتنى
 نەيارانى سياسىيە ۲. جوجوخەى كاری پر
 مەترسى.

جود / cûd : [عربى] /اسم. [ادبى] چاكە؛ خاسى؛
 بەخشش.

جودانە / -côwdâne, co: ، ھا:/اسم. ۱. بىركۆل؛
 مېتۆر؛ جۆرېك دارەبى كە چپۆەكەى ئەكەنە
 دەستەى پېمەرە و قولنگ ۲. جۆرە چينىكى
 كاموايىيە.

جودو / cûdo, codo : [انگلىسى از ژاپنى] /اسم.
 جودو؛ جۆرېك زۆرەبانئ بۆ خۇ پاراستنە كە لە
 پۆژەھلاتئ دۈورەو ھاتووە.

جودو كار / -cûdokâr, codo- ، ھا:/ان.
 [انگلىسى] /فارسى/اسم. جودوكار؛ كەسئ كە لە
 وەرەزەشى جودودا كارامەيە.

جور / cowr, co:r : [عربى] /اسم. [ادبى] ستەم؛
 گووج؛ لەتم؛ زۆركارى؛ زولم؛ ناھەقى؛ ئەغز.

□ **جور كسى** / چيزى را كشيدين: كەردەى مەن و
 بىردەى با بوون؛ بارى كەسئ يان شتئ بە

پیست <جوش صورت: جوشی پرومته> ۲. /لها/ تۆقله؛ بلۇق؛ بۆشاییه ک که به هۆی بلقی ههواوه له تراویکدا بهدی دی ۳. ماکیک که له کاتی توانه وهدا، گازی لی دهرده چی <جوش شیرین: جوشی شیرین> ۴. کول؛ کهل؛ هوف؛ هوف؛ رهوتی جۆشان <سماور جوش آمد: سهماوره که هاته کول> ۵. /گفتاری/ کار و رهوتی ههلهچوقین؛ ههلهچوون <چرا این قدر جوش می زنی: بۆ ئهنده ههلهده چوقی؟> ۶. /لها/ په یوه نده؛ پیوه نده؛ رهوتی لکان ۷. جۆشکاری.

☐ جوش شیرین: جوشی شیرین؛ گهردیکی سپیه، له ئاودا دهتوتیهوه و دژی ئهسیده و کهلکی داروویی زۆری ههیه.

جوش صورت: جۆش؛ زییکه؛ زییک؛ زپک؛ زپرکه؛ پرسک؛ زفتک؛ زهک؛ جوانک؛ زیپکهی عازهوی که له پرووی تازه لاواندا پهیدا دهبی: جوش غرور

جوش غرور ☐ جوش صورت

☐ جوش خوردن: ۱. /پژشکی/ لکانهوه؛ گۆشتهوزوون هینانهوه (بۆ زام)، خووز هینانهوه (بۆ ئیسکی شکاو) ۲. /مکانیک/ لکان؛ دالکان؛ چهسپان و پیکهوه نووسانی دوو پارچه له ئامرازیک ۳. /گفتاری/ سهرگرتن؛ جیهه چی بوون؛ به پیهه چوونی کاریک <تا معامله جوش خورد پدرمان درآمد! تا مامهله که سهری گرت قیر سپی بوو!> ۴. /گفتاری/ ههلهچوقان؛ له بهر توورهی، پیش خواردنهوه و سوور ههلهگهپان <کم جوش بخور! قاطی می کنی: کم ههلهچوقی! لیه دهبی>.

جوش خوردن معامله: /مجازی/ ریک هاتن؛ ویک هاتن؛ سهرگرتنی سهودا؛ جۆر بوونی مامهله <آخرش معامله شان جوش خورد: ناخری سهودا که یان سهری گرت>.

جوش دادن: ۱. ئاویه دان؛ جۆش دان؛ له حیم کردن ۲. /کنایی/ یهک خستن؛ نیوان

جوری /cûrî/؛ اسم. /گفتاری/ جۆری؛ ریکی؛ سازی؛ دۆخ یان چۆنیهتی جۆر بوون <برای جوری جنس این را هم خریدم: بۆ جۆری که لپهل، ئهمه شم سهند>.

جوریدن /cûrîdan/؛ مصدر. /گفتاری/ دۆزین؛ پشکنین <مادرم شیشهای سرش را می جورید: دایکم سپیکانی سهری نه دۆزی>.

جوز /cowz, co:z/؛ ها: /معرب از کردی/ اسم. گهوز؛ گیز؛ گیز؛ گۆیزۆکه؛ ههر میوهیه که که دوا ی پی گه یشتن کاکله که ی له نیو توپکلیکی ئهستوور و سهختدایه (وهک گویز، فنوق، نارگیل).

☐ جوز بویا: دهنکی بۆنخۆشی داری سهوزی جۆزا که له بژیپیکیدا به کار دهروا.

جوز جادو: بنچک یان دهوهنی خهزه لکهری ناوچهی ئامریکا.

جوز قند: قه یسی یان ههشتالوو کوتی له کاکله و خاکه قهند و شتانی تر ناخراو.

جوز هندی: جۆره داریکه به ره که ی وهک به هارات کهلکی لی وهرده گرن.

جوزا /cowzā, co:zā/؛ عربی/ اسم. ۱. ☐ دوپیکر ۲. /قدیمی/ سییه مین برج له دوازده برجی سال، بهرانه به جۆزهردان ۳. /لها/ داریکه به ره که ی له دهواسازیدا به کار دهروا.

جوزی /cowzî, co:zî/؛ /معرب/ اسم. که مکۆلی؛ پهنگی که مکۆل؛ به نهوشی ئامال سپی؛ به نهوشی کال.

جوزی /-ها/؛ صفت. که مکۆلی؛ به پهنگی به نهوشی کال.

جوسازی /cavsāzî/؛ ها: /عربی/ فارسی/ اسم. کار یان رهوتی به دیهینانی بار و دۆخیکی شیاو بۆ کار تیکردن به سه ره خه لکی کۆمه لگایه کدا و گه یشتن به ئامانجیکی (زۆرت) نارهوا.

جوش /cûš/؛ اسم. جۆش: ۱. /لها/ جوانه زوه؛ عازهوی؛ زیپکه؛ پیزۆکه؛ چینچک؛ زهرهک؛ پرسک؛ دهشپووک؛ وردیله ههلهتوقاوی پرووی

جوشان: بکولینه // ۱. کولاندن؛ کهلاندن؛ جوشان؛ گرینه؛ گرینای ۲. شتی ده ئاوی کولدا دانان (وهک بۆ پاکه و بوون یان کوژرانی میکروب). ههروهها: جوشاندنی

■ **صفت فاعلی:** جوشاننده (کولینه) / **صفت مفعولی:** جوشانده (کولینراو) / **مصدر منفی:** نجوشاندن (نه کولاندن)

جوشانده / cûšānde / **اسم:** کولیندراو و پالپورای گیای دهرمانی که دهیخۆن.

جوشسنگ / cûšsāng / **ها:** / **اسم:** بهردی پینکھاتوو له زۆریک کولوسه بهرد که به قورپکی وشکوهه بوو پیکهوه نووساون: **کُنْگَلُومِرَا**

جوشش / cûšēš / **اسم:** ۱. / **ادبی:** کول؛ جوش؛ کار یان رهوتی کولیان ۲. / **کتابی:** هاودهنگی؛ هۆگرهتی؛ کار یان رهوتی تیکهل بوون و شینلیان له گهل خهلکدا (با کسی جوشش ندارد: هاودهنگی کهس ناکات).

جوشکار / cûškār / **ها:** / **ان:** / **اسم:** جوشکار؛ کهسی که کاری جوشکاریه.

جوشکاری / cûškāri / **اسم:** جوشکاری:

۱. کاری پیکهوه لکاندن دوو پارچهی کانزایی به داخ کردنیان تا رادهیهک که بتاونهوه و پیکهوه بنووسن ۲. کارگهی جوشکاری.

جوشگاه / cûšgāh / **ها:** / **اسم:** ۱. رهقیله؛ رهقینه؛ وشکه؛ بهشی له پیست که له بهر بریندار بوون، تاوهنگازی یان ههر هۆییکی تر، نهومی و رهنگی سروشتی نهماوه و وشک و سفت بۆتهوه و قهشاهه ۲. جوشگه؛ فترروونه (له داردا)؛ شوین و خالی جوشدانی دوو یان چهن شت پیکهوه.

جوشن / cowšan, co:šan / **ها:** / **عربی:** / **اسم:** ۱. زره؛ زری؛ زری و کومزری ۲. ئارمیچر.

جوش و جلا / cûš-o-calā / **فارسی:** / **عربی:** / **اسم:** / **گفتاری:** پهل و پۆ؛ کردو کۆش؛ تیکۆشان و تهپشتی به نیگه رانیهوه (برای قبولی پسرش او

خۆش کردن «عاقبت میانه شان را جوش داد: تاخری تیکی خسته هوه».

جوش زدن: ۱. / **مجازی:** ههلهاتن؛ ههلهچوون؛ هاتنه کهف و کول؛ هۆرنامهی «خیلی جوش میزد؛ زۆر ههلهدهات» ۲. زیپکه دهردان؛ زیپکه دان؛ زه کئی زنیه؛ جۆش کردن «تخم مرغ بخورم تنم جوش می زند: هیلکه بخۆم زیپکه دهردینم».

جوش: ۱. **صفت:** / **گفتاری:** له کول؛ به کول؛ له حالی کولندا.

■ **جوش آمدن:** هاتنه کول؛ وه کول هاتن؛ کولان؛ کولیان؛ کولین؛ کهلان؛ کهلین؛ قولین؛ کهلهاتن؛ جوشان؛ جوشیان؛ جۆش هاتن؛ نامه یوه قولی؛ پهیدا بوونی بلقی گاز یان ههلم له پرووی تراودا، به هۆی تینی زۆرموه «آب جوش آمد: ئاوه که هاته کول».

جوش آوردن: ۱. هینانه کول؛ وه کول هینان؛ ئارده یوه قولی؛ کولاندن؛ کهلاندن؛ گرینهی «آب را جوش آورد: ئاوه کهی هینایه کول» ۲. / **مجازی:** ههلهچوون؛ ههلهپان؛ نامه یوه مهلی؛ تووره بوون «وقتی این حرف را زدم، یکهو جوش آورد و دادش بلند شد: کاتی ئهم قسه یهم کرد، لهناکاوهلهچوو و هاواری بهرزوهه بوو».

جوش بودن: کول بوون؛ له کولدا بوون؛ قولی دهی؛ قولی شانهی «آب جوش است: ئاوه که کوله».

جوش: ۱. **بیواژه:** ۱. جۆش؛ - کول؛ - کهل «دیرجوش؛ زودجوش؛ دیرکول؛ زووکول» ۲. - کولین؛ کولینهر «قههوجوش؛ قاوه کولین».

جوشان / cûšān / **صفت:** له کول؛ به کول؛ له جۆش؛ جوشان؛ ههلقول «چشمه ی جوشان؛ چاوکه ی له کول».

■ **قرص جوشان:** حه بی جوشان.

جوشاندن / cûšāndan / **مصدر:** / **متعدی:** / **جوشاندی:** کولاندن؛ می جوشانی؛ ده کولینی؛

جو کی / cūkī ، ها؛ ان: / انسکریت/ اسم، مورتاز؛ بری له پیاوانی تهرکه دنیای هیندوو.

جو گندمی / -cowgandomî, co: /: صفت، رهش نه سمهر؛ رهش و سپی؛ رهش و چهرموو؛ برنجی؛ ماش و برنجی؛ چیل-چیل؛ پۆش؛ سیا و چهرمیی تیکهل (به تایبته بۆ مووی سهر).

جولا / cūlā ، ها؛ یان: / اسم، [قدیمی] جولا؛ جولا؛ خانووت؛ حیک؛ بوزوتهن؛ کۆرسکه؛ شالیاف: **جولا**

جولان / cowlān, co:lān: / [عربی] اسم، ۱. کار و رهوتی تهراتین؛ لینگاردن؛ غاردان ۲. خۆنویتی؛ جهولان؛ کار یان رهوتی چوونه ئەملا و ئەولاوله بۆ خۆ نواندن «سرش را ژل زده بود و در خیابان جولان می داد: قژی فر دابوو، له نیو شهقاماندا خوی دهنواند». ههروهها: **جولان دادن**

جولانگاه / cowlāngāh, co:lān- / ها: / [عربی] فارسی/ اسم، لنگارگه؛ غارگه؛ شوینی که تییدا تهراتین ده کریت «کوچه‌ی ما شده بود جولانگاه آدمهای ناجور: کۆلانه‌کی ئیمه ببوه لنگارگی بری لۆتی-پۆتی».

جولاه / cūlāh / **جولا**

جولای / cūlāy: / [انگلیسی] **ژوئیه**

جون / cūn: / [؟] **ژوئن**

جونده / canande ، ها؛ گان: / صفت، خورۆک؛ کرتین؛ کرینک؛ کرینه؛ داکرۆژهر: ۱. به تایبته‌مندی یان توانایی کرتانیدن و جاوینه‌وه ۲. سهر به دهسته‌یه‌ک له گیانه‌وه‌رانی وه‌ک: مشک و کهرویشک.

جوهر / cowhar, co:har: / [مغرب از فارسی] اسم، جهوههر: ۱. دانسته‌ی تایبته و پینداویستی شتی که ده‌بیته هۆی ناسین و ناسینه‌وه‌ی ئەو شته ۲. سهره‌کی‌ترین و بنه‌مایی‌ترین توخمی پیکهینه‌ری شتیک ۳. ناوی خهسته‌وه کراوی ههر شتیک ۴. ههر ماکیکی ره‌نگی پیشه‌کاری که له ره‌نگ‌پژی یان خوارده‌مه‌نیدا به کار ده‌روا

بیشتر جوش و جلا می‌زد؛ بۆ قه‌بوول بوونی کوپه‌که‌ی ئەو زۆرتر پهل و پۆی ده‌کرد.

جوش و خروش / cūš-o-xurûš, -xorûš: / اسم، [دبی] خر و جز؛ هه‌را و هوریا؛ خرۆش؛ کیشه و هه‌رای له سهر پینچکاری و به‌ره‌ه‌لستی «جوش و خروش مردم هر لحظه بیشتر می‌شد: خر و جز ی خه‌لک تاوبه‌تاو ته‌شه‌نه‌ی ده‌کرد».

جوشی / cūšî: / صفت، [گفتاری] تووره؛ رکین «او زود جوشی می‌شود؛ ئەو زوو تووره ده‌بی».

هه‌روه‌ها: **جوشی شدن**

جوشیدن / cūšîdan: / مصدر، لازم، // **جوشیدی**: کولای؛ می جوشی؛ ده‌کولی؛ بجوش؛ بکوله // کولان؛ کولین؛ که‌لین؛ گریه‌ی؛ گریای: ۱. گه‌یشتن به خالی کولان «جوشیدن آب: کولانی ناو» ۲. هاتنه‌کول؛ په‌یدا بوونی بلقی گاز یان هه‌لم به رووی تراوینکا ۳. هه‌لقولان؛ هه‌لقولین؛ جۆشیان؛ جۆشین؛ زانه‌وه؛ قه‌مزتن؛ هۆرته‌قه‌ی؛ ده‌ره‌کوتن له قوولایی شتیکه‌وه «جوشیدن چشمه: هه‌لقولانی چاوکه» ۴. [مجازی] جۆشان؛ شیلپان؛ کولان؛ تیکهل بوون؛ دۆستی و هاوونشین کردن «با مردم جوشیدن: له‌گه‌ل خه‌لکیدا جوشان».

هه‌روه‌ها: **جوشیدنی**

■ **صفت فاعلی: جوشنده (ب)** / صفت مفعولی: جوشیده (کولاو) / مصدر منفی: نجوشیدن (نه‌کولان) **جوع** / cū: / [عربی] اسم، [دبی] برسیه‌تی؛ برچیتی؛ ئاورایی.

جوف / cowfe, co:fe: / [عربی] حرف، [دبی] ناو؛ نیو؛ دلیو؛ تۆ؛ توئ؛ له ناخ یان بنیالدا.

■ **در جوف پاکت:** ده نیو پاکت.

در جوف لباس: له ناو جل و به‌رگ.

جوقه / cūqe ، ها: / ترکی/ اسم، [گفتاری]

۱. جووخه ۲. جوق؛ پۆل؛ پهل؛ گه‌ل؛ کۆمهل؛ ده‌سته؛ ده‌سه؛ تاقم؛ چین (به‌تایبته له خه‌لک).

جوک / cok ، ها: / [انگلیسی] اسم، جه‌فه‌نگ؛ خه‌نه‌ک؛ نوکته؛ له‌تیغه؛ جوک.

۵. [گفتاری] لیپها تووی؛ ژپهاتی.

□ جوهر آبی: جهوهه ری ئاوی؛ تراویکه بۆ نووسین به رهنگی کهوه. ههروهه: جوهر بنفش؛ جوهر قرمز؛ جوهر مشکی ...

جوهر آفتاب گردان ☞ ئورئسل

جوهر سرکه: ترشی سرکه؛ ئەسیدی به دیهاتوو له ترش بوونی ترئ.

جوهر سقر ☞ ترپانتین

جوهر شراب ☞ اتائل

جوهر شوره: ئەسید نیتریک؛ ترشیکی بی‌رهنگ و تونده که له گهل ئاو تیکهل ده‌بی و زۆری کانزاکان ده‌توینێتهوه.

جوهر گوگرد: ئەسید سوولفووریک؛ تراویکی بی‌رهنگی هینسیدیک خهست و یه کجار به‌قهوه‌ته بۆ تاوندهوهی کانزا و زۆر ماکێ تر، که له پیشه‌سازیدا زۆر به‌کار ده‌چێ.

جوهر لیمو: ئەسید سیتریک؛ ماکیکی بلووری بی‌رهنگ یان سپی که له لیمۆی ترش و بری میوه‌ی ترشی‌تردا ههیه.

جوهر مازو ☞ تاتن

جوهر مورچه: ئەسید فورمیک؛ ترشیکی بی‌رهنگه که له له‌شی میرووله‌دایه و بۆنیکێ توندی ههیه.

جوهر ئشار ☞ آمونیاک

جوهر نمک: ئەسید کولۆریدریک؛ تراویکی بی‌رهنگی زۆر به‌قهوه‌ته بۆ تاوندهوهی کانزا و زۆر ماکێ تره که له گه‌ده‌ی مرۆشدا ههیه.

□ جوهر کاری را داشتن: گوردی کاری هه‌بوون؛ خاوه‌ن هیز یان لیپها تووی پیویست بۆ کاری.

جوهر گین / -cowhargin, co:har- / [مەرب/ فارسی] /سم، باسمه؛ جئ جهوهه‌ری مۆر.

جوهری / -cowhari, co:hari- / [عربی] صفت. جهوهه‌ری: ۱. جهوهه‌راوی؛ به جهوهه‌ره‌وه تلاو [دستم جوهری شد: ده‌ستم جهوهه‌ری بوو] ۲. به

جهوهه‌ر «رنگهای جوهری: رهنگه‌لی جهوهه‌ری».

جوی / cavvi- / [عربی] صفت. که‌شی؛ هه‌واپی؛ پیوه‌ندیدار به ته‌وشکه‌وه [باریدن برف و باران از رویدادهای جوی است: بارینی به‌فر و باران له رووداوگه‌لی که‌شیه].

جوی / cûy , ها- /سم، [دبی] جۆ؛ جۆگه‌له؛ جۆگه؛ جۆبار؛ جۆی؛ جۆله؛ جوو؛ جۆکلئ؛ جۆف؛ جه‌مۆک؛ جان؛ باریکه‌هێلئ بوارگه‌ی ئاو.

جویا / cûyā- / صفت. پرسا؛ پرسین؛ جۆیا [جویای حال شدم: پرسای حالی ئیوه‌ بووم].

جویان / cûyān- / صفت. [دبی] پرسان؛ جویان؛ خه‌ریکی پرس و جۆ بوون «باز چون گمگشته‌ام جویان دوست: دیسان وه‌ک مه‌جنوون پرسانی یارم».

جویبار / cûybār , ها- /ان، /سم، جۆبار؛ ماله‌جۆ؛ شقه‌جۆ؛ شقه‌جۆگه‌له؛ جۆگه‌له‌ی گه‌وره‌ که ئاوی له یه‌کگرته‌وه‌ی دوو یان چه‌ند جۆگه‌له‌وه پیک دیت.

جویدن / cavidan- / مصدر. متعدی. // جویدی:

جاویت؛ می‌جوی: ده‌جاوی؛ بجو: بجاوه //

۱. جاوین؛ جایین؛ جیون؛ جیوین؛ جویتن؛ جوین؛ جیوتن؛ نجوین؛ لویچکاندن؛ جاکاندن؛ ژاوه‌ی؛ ژاوی؛ شتی له ژیر دداندا وردکردن «غذا را جویدن: چیشته‌ جاوین» ۲. کرماندن؛

کرماندن؛ خرماندن؛ کرۆتن؛ کرۆته‌ی؛ کرۆژتن؛ داکرۆتن؛ ددان به‌یه‌کدا ساوین بۆ وردکردنی شتی ۳. [مجازی] جاوینه‌وه؛ قسه‌ جووینه‌وه؛ قسه‌ جاوین؛ قسه‌کردن به‌ شیوه‌یه‌ک که بیسه‌ر باشی تی‌نه‌گا. هه‌روه‌ها: جویدنی

■ صفت فاعلی: جونده (جاوینەر) / صفت مفعولی:

جویده (جاویاگ) / مصدر منفی: نجویدن (نه‌جاوین)

جویده / cavide- / صفت. [مجازی] ناتواو؛ ناتواو؛ که‌ل کراو؛ لاکه‌ل؛ لاگه‌ز؛ کرچوکال.

□ جویده/ جویده — جویده حرف زدن: [کنایی] ئارد له ده‌مدا بوون؛ برکه‌ برکه

قسه کردن؛ پرت پرت کردن.

جوین /covîn/: صفت. جوین؛ جهوین؛ یهوین؛ یهوینه؛ درووسکراو له جو «نان جوین: نانی جوین».

جویی /cûyî/: بیواژه. — جوئی؛ — خوازی «دانشجویی: زانست خوازی»: جوئی

جهات /cahāt/: [عربی] جمع جهت

جهاد /cahād, ha/: [عربی] اسم. پیکار: ۱. شهر؛ جهنگ؛ سواژ ۲. [اسلام] خبات؛ جهنگ له رای خودا.

جهادگر /cahādgār, ha/: [عربی/فارسی] صفت. خهباتکار؛ خهبات گیر؛ شورشگیر؛ پیکارقلان.

جهاز /cahāz, ha/: [عربی] اسم. ۱. دوزگا؛ کۆندام؛ کهرسه؛ کهرسته ۲. [گفتاری] باوانی؛ رههال؛ رههال؛ پیتهک؛ پیتهک؛ جیازی بووک ۳. [قدیمی] کهشتی؛ پاپۆر؛ واپۆر؛ گهمیه ۴. سازوبه‌رگ.

☐ **جهاز هاضمه**: کۆ ئه‌ندامی ههرس؛ دوزگای گه‌وارشت.

جهال /cohhāl/: [عربی] جمع جاهل

جهالت /cahālat, ha/: [عربی] اسم. گه‌وجی؛ نه‌زانی؛ نه‌قامی «جهالت بود، آن کار را قبول نکرد: گه‌وجی بوو، ئه‌و کاره‌ی قه‌بوول نه‌کرد».

جهان /cahān/: اسم. دنیا: ۱. جه‌هان؛ جیهان؛ عالم؛ دنێ؛ گۆی زه‌وین و ئه‌وه‌ی که تیدایه «مردم جهان: خه‌لکی دنیا» ۲. جیهان؛ ئه‌و به‌شه له زه‌وی که له چاو به‌شه‌کانی تر تایبه‌تیکی جیاوازی هه‌یه «جهان سوم: دنیای سی‌ههم» ۳. له‌ا/ به‌رده‌ست؛ قه‌له‌مه‌ره «جهان حیوانات: دنیای گیانه‌وه‌ران» ۴. له‌ا/ ئه‌وی که له ئاسماندا هه‌بئ و ده‌ستی ئیمه‌ی پی‌نه‌گا «جهان دوردست: دنیای دووره‌ده‌ست» ۵. جه‌هان؛ جیهان؛ به‌شیکی یان به‌ره‌یه‌ک له دانیش‌توانی زه‌وی که له کات یان شوئینیکی دیاریکراودا ده‌ژین «جهان باستان؛

جهان غرب: دنیای که‌فئارا؛ دنیای رۆژاوا» ۶. جیهان؛ هه‌ند یان مه‌ودای یه‌کجار زۆر و زه‌وه‌ند «یک جهان کار: دنیایه‌ک کار».

☐ **جهان آزاد**: جه‌هان/ دنیای ئازاد؛ ناوێ که ولاتانی پیشکته‌وتوو له خۆیانیا ناوه.

جهان دیگر: [مجازی] ئه‌و دنیا؛ جی مرۆف (یان رۆحی) دوا‌ی مردن.

جهان سوم: جه‌هان/ دنیای سی‌ههم؛ ناوینی هه‌مووانی بۆ ولاتانی دوا‌که‌وتوو.

جهان آرا /cahānārā, ha/: [عربی] صفت. [ادبی] رازینه‌ری جیهان؛ دنیا‌را‌زین؛ جه‌هان‌نه‌ژر.

جهان آفرین /cahānāfarīn, cahān'āfarīn/: اسم. خودا؛ به‌دیته‌نهری دنیا؛ خولقینه‌ری جیهان؛ که‌سێ که‌س شهریکی نه‌یه. **جهان بین** /cahānbîn/: صفت. چاوباز؛ توانا له تینگه‌یشتن له دۆخی جیهان.

جهان بینی /cahānbînî, ha/: اسم. ۱. روانگه؛ دیمانه‌ی گشتی له بۆچوونی گشتی و یه‌کپارچه له‌مه‌ر دیارده‌گه‌ل و رووداوه‌کانی جیهانه‌وه «او جهان‌بینی مشخصی ندارد: ئه‌و روانگه‌یه‌کی دیاریکراوی نه‌یه» ۲. تیروانین؛ بر‌وا و بۆچوونی رێبازیکی دینی یان فله‌سفه‌ی یان رامیاری سه‌باره‌ت به جیهان و هه‌رچی تیدایه «جهان‌بینی توحیدی: تیروانینی تاکه‌پهرستی».

جهان پناه /cahānpanāh/: صفت. [نامتداول] پالپشتی جه‌هان؛ پشتیوانی جیهان «شاه جهان‌پناه: پادشای پالپشتی جه‌هان».

جهان پهلوان /cahānpahlavān/: صفت. پاله‌وانی جیهانی؛ پاله‌وانی هه‌موو جیهان.

جهانتاب /cahāntāb/: صفت. [ادبی] جیهان‌گه‌شین؛ جیهان‌په‌وشین؛ رۆشن‌کهره‌وه‌ی دنیا؛ به‌تروس‌کانه‌وه له جیهاندا و هۆی رووناکی دنیا.

جهانخوار /cahānxār, ha/: [عربی] صفت. [مجازی] دنیاخۆر؛ به‌واز و کردو‌کو‌ش بۆ گرتنی

دنيا.

جهانگیر / cahāngīr / صفت. دنياگر؛ جههان گر؛

دنيا داگر: ۱. به بره و بهربلاوی له سهرانسهری

جههاندن «جنگ جهانگیر: شهرى جهانگر»

۲. جهان داگیر کر * **عالمگیر****جهان مطاع** / 'cahān motā' / [فارسی/ عربی] صفت.

تابیه تمهندی که سئ که تهواوی دنیا

گوی رایه لیه تی.

جهان نما / cahān. nemā / صفت. جهان نوین؛

دنیانوین؛ نیشاندهری هه موو جهان «نقشه ی

جهان نما: نه خشی جهان نوین».

جهان وطنی / cahān vatānī / [فارسی/ عربی] اسم.

جهان نیشتمانی؛ جهان زیدی؛ روانگه کی

فهلسه فی و سیاسی که جیایی سنووران، ولاتان،

داب و نهریتی فرههنگی و ههروهه ههستی

نیشتمان پهروهه ری به نار هوا دهزانی و بانگی

تاکانه بی مروف ددها. ههروهه: **جهان وطن****جهانی** / cahānī / صفت. جههانی؛ دنیایی؛

۱. پیوه ندیدار یان سهر به جههان «رویداد جهانی:

روودای جهانی» ۲. پیوه ندیدار یان سهر به

نه تهوه کان، دهوله تان یان ولاتانی

جههان «کنفرانس جهانی: کوپونه وهی جههانی».

جهانیان / cahānīyān / اسم. جههانیان؛ هه موو

خهلکی دنیا.

جهانیدن / cahānīdan / **جهاندن****جهت** / cahat / ها؛ جهات: [عربی/ اسم] ۱. لا؛

ته نشت؛ بهر؛ سو؛ بهروهه «شس جهت: شش لا»

۲. هو؛ سو؛ سوئنگه؛ بونه «به چه جهت این حرف را

می زنی؟ به چه هو به که هم قسه ده کی؟».

 از هر جهت: له ههر لاهوه؛ له ههر لایه که وه؛

له هه موو باریکه وه.

به جهت: ۱. به بونه ی؛ به هو ی؛ به خاتر؛ له

بهر؛ وهروو «به جهت سهل انگاری جریمه شد: به

بونه کی که مته رخمیه وه سزیا درا» ۲. **جهت**

به هر جهت: ههر چوئیک بی؛ ههر چوئیکه؛

سهرچاو که تابووریه کانی جههان «امپریالیزم

جهانخوار: ته امپریالیزمی دنیاخو».

جهاندن / cahāndan / مصدر. متعدی. // **جهاندی:**ههلت به زاند؛ می جهانی: هه لده به زینی؛ **بجهان:**

هه لده به زینه // هه لده به زاندن: ۱. دهه په راندن؛

هه لده زاندنه وه؛ په ژچاندن؛ به لقاندن؛ پرتافته ی

۲. باز پیدان؛ په راندن * **جهانیدن**■ **صفت فاعلی:** **جهاننده** (هه لده به زینه ر) / **صفت****مفعولی:** **جهانده** (هه لده به زینه ر) / **مصدر منفی:****نجهاندن** (هه لده به زاندن)**جهاندیده** / cahāndīde / ها؛ گان: **صفت. [ادبی]**

به نه زموون؛ دنیادیده؛ دنیادیتوو؛ دنیاگه پریده؛ به

ئاگاداری له کاری جههان، به بونه ی تیپه پرینی

ته مهن و تال و سویر چیشتنی زوره وه.

جهانشمول / cahānšomul / [فارسی/ عربی]**صفت.** جههانپوش؛ دنیا داگر؛ ده بهرگری

سهرانسهری جههان «قانون جههانشمول: قانونی

جههانیوش».

جهان شناسی / cahānshenāsi / **کیهان شناسی****جهانگرد** / cahāngard / ها؛ ان: / اسم. گهشتیار؛

دنیاگه؛ جههانگه؛ دنیاگیل؛ سهرانکار؛

شارانگه؛ شارانگه شت؛ گه پریده ی ولاتانی

جوړاو جوړ.

جهانگردی / cahāngardi / اسم. گهشتیاری؛

دنیاگه پر؛ سهرانکاری؛ شارانگه پر؛ گه پریده یی؛

۱. سه فهر بؤ شاران و ولاتانی جههان بؤ ته مه شا

و ناسین و فیروون ۲. دامه زراوه به که بؤ دابین

کردن و بهر پیوه بردنی پیداو یستی و

بهره فیه کانی گهشتیاران * **گردشگری****جهانگشا** / cahāngošā / ها؛ یان: **صفت.** دنیاگر؛

جههان گر؛ جههان داگیر کر؛ به تابیه تمه ندی

یان توانای داگیر کردنی جههانه وه «تیمور جهانگشا:

تیمووری جههان گر».

جهانگشایی / cahāngošāyī / ها: / اسم. دنیاگری؛

جههان گری؛ کار مه هاتی داگیر کردنی ولاتانی

بازدان به سهر شتیکدا <جهش از دیوار: ههلبهز به سهر دیواردا> ۳. [زیست‌شناسی] مووتاسیون؛ باز؛ گۆرانی کوتوپری له تایبه‌تیه‌کانی پیکهاته‌ی ژینه‌وه‌ریکدا، که ده‌بیته هۆی په‌یدا بوونی گۆنه‌یه‌کی تازه.

جهل /cahl/ : [عربی] /اسم. ۱. نه‌زانی <علم نور است و جهل تاریکی: زانست وه‌کوو رۆژه و نه‌زانی شه‌وه> ۲. [گفتاری] رک؛ وړک؛ پی‌داگری له سهر نا‌په‌وا.

▣ **جهل مرکب**: ته‌واو نه‌زانی و بی‌خه‌به‌ری؛ دۆخی که‌سی که نه‌زانه و خۆی نازانی.

جهنده /cahande/ ، گان-: صفت. به‌هه‌لبه‌ز؛ په‌رشتی؛ خاوه‌نی تایبه‌تمه‌ندی هه‌لبه‌زین <موش جهنده: مشکي به‌هه‌لبه‌ز>.

جهنم /cahannam/ : [معرب از عبری] /اسم. جه‌هه‌ننهم؛ جه‌هه‌ننم؛ جه‌هه‌ندهم؛ جه‌هه‌ندهم؛ جه‌حانم: ۱. دۆزه‌خ؛ دۆژه‌هه؛ دۆزه؛ دۆزه‌ق؛ توون؛ هاتوون؛ شوینی گوناباران له دنیا‌ی دوا‌ی مهرگدا <جایش وسط جهنم است: جیگای ناوه‌راستی دۆزه‌خ> ۲. [مجازی] جیگای زۆر گهرم و ناخۆش <تابستانها جهنم می‌شود: هاوینان ده‌بیته جه‌هه‌ندهم> ۳. [گفتاری] به‌توون؛ به‌دهره‌ک <جهنم که نمی‌آیی: به‌توون که نایی>.

▣ **به جهنم**: به‌توون؛ به‌جه‌حانم؛ به‌دهره‌ک؛ وشه‌ی نیشانه‌ی بی‌زاری <به جهنم که نمی‌آیی: نایی به‌توون>.

جهنم دره /cahannamdarre/ : [معرب/ فارسی] /اسم. [تعریض] که‌لاوه؛ که‌لاوه‌کۆن؛ کاوله‌و بووگ؛ شوینی زۆر ناخۆش و ناله‌بار و به‌نازار.

جهنمی /cahannamî/ : [معرب] صفت. دۆزه‌خی؛ دۆزه‌هی: ۱. بی‌ئاکار؛ خراوکار و لایه‌ق به‌دۆزه‌خ <می‌دانم این مرد جهنمی است: ده‌زانم ئەم پیاوه دۆزه‌خیه> ۲. زۆر ناخۆش؛ زۆر خراپ وه‌کوو جه‌هه‌ندهم <شهر جهنمی: شاری دۆزه‌خی>.

جهود /cuhûd, cohûd/ ، ها: ان-: [آرامی] /اسم.

ههر جۆریک بیست <به هر جهت، من دیگر نمی‌توانم همکاری کنم: ههر چۆنیک بی، من چیتر ناتوانم هاوکاری بکه‌م>.

▣ **جهت دادن**: خستنه‌لا؛ خستنه‌سهر هیل؛ به‌ره‌و ئامانجی پیویست هاندان.

جهت /cahate/ : [از عربی] حرف. بۆ؛ به‌بۆنه‌ی؛ په‌ی؛ ئه‌پای؛ پای <جهت خرید خانه پول لازم داشت: بۆ سه‌ندنی خانوو پارهم پیویست بوو>.

جهتگیری /cahatgîrî/ ، ها: [عربی/ فارسی] /اسم. پروتی‌که‌ری: ۱. کار و ره‌وتی گرتن به‌ره‌و شوینیکی دیاری‌کراو ۲. هه‌لو‌یستگری.

جهت‌نما /cahatnemā/ ، ها: [عربی/ فارسی] /اسم. روونما؛ لانوین؛ لانما؛ ئه‌وه‌ی لایان پرووی شتیک نیشان ده‌دا.

جهت‌یابی /cahatyābî/ ، ها: [عربی/ فارسی] /اسم. لادۆزی؛ لایه‌ن‌دۆزی؛ کار یان ره‌وتی دیاری کردنی به‌ره‌و‌گه‌ی ویستراو؛ نیشاندانی باکوور، باشوور ... <جهت‌یابی در جنگل دشوار است: شوین‌دۆزی له لیتره‌واردا هه‌سته‌مه>.

جهد /cahd/ ، ها: [عربی] /اسم. کۆشش؛ کۆششت؛ په‌ل‌پو‌؛ خه‌بات؛ کار؛ کردوکۆش؛ ته‌پشت؛ جه‌رد؛ کار یان ره‌وتی تیکۆشین؛ دل‌دانه‌سهر و گو‌ی پیدان.

▣ **جهد بلیغ** سەعی بلیغ، سەعی

▣ **جهد کردن**: خه‌بات‌کردن؛ خه‌بتین؛ تیکۆشان؛ په‌ل‌پو‌کردن؛ ته‌پشت‌کردن؛ کۆششت کردن.

جهر /cahr/ : [عربی] /اسم. رک؛ وړک؛ پی‌داگری و سوور بوون له سهر قسه‌ی خۆ و وه‌رنه‌گرتنی قسه‌ی راستی که‌سانی‌تر. هه‌روه‌ها: **جهر کردن جهش** /caheš/ ، ها: /اسم. هه‌لبه‌ز:

۱. دهر‌په‌رینی به‌ته‌وژم؛ جووله‌ی له‌په‌ر و به‌ته‌وژم به‌ره‌و بان <جهش آب از فواره: هه‌لبه‌زینی ئاو له فواره‌وه> ۲. قه‌فاز؛ وزاق؛ بازباز؛ لۆتک؛ کاری به‌رین؛ بازدان؛ خۆه‌ل‌دان؛ په‌ری؛ ئه‌گه‌مزین؛

جووله كه؛ جوو؛ جووهی؛ مووسایی.

جهيدن / cahîdan / مصدر. لازم. // جهيدى: ههلبه زیت؛ می جهی؛ ههلبه زى؛ بجه: ههلبه زه // ههلبه زین؛ ههلبه زین؛ خو ههلبدان؛ باز بردن؛ وزاق بهستن؛ فگه مزین؛ ههلبه واستن؛ بههین؛ چرین؛ لودکین؛ لوقزین؛ له ناکاو بو سهره وه بزوان یا جی گورپن «از جا جهیدن؛ له جیوه ههلبه زین».

■ صفت فاعلی: جهنده (-) / صفت مفعولی: جهیده (ههلبه زیو) / مصدر منفی: نهجهیدن (ههلبه زین)

جهیز / cahîz / از عربی [جهیزه] **جهیزیه** / cahîziyye / از عربی / اسم. باوانی؛ پیتهک؛ پیتهک؛ رهسەت؛ ریسە؛ رههەل؛ رههەل؛ جیازی؛ جیاز؛ وهردهک؛ ناوتیلانە؛ شه کیتر؛ کهل و پهل و شت و مه کی که له گهل بووکدا بو ماله زواوی دهنیرن: جهیز

جيب / ceyb / ها؛ جیوب [نامتداول] / [عربی] / اسم. [ادبی] پستۆک؛ پستۆ؛ پیسیر؛ بهرۆک؛ بهرۆکه؛ یه خه؛ یاخه؛ ئیخه؛ یه خى؛ ملیوان «جيب پیراهن؛ یه خى کراس».

جيب / cîb / ها؛ [عربی] / اسم. گیرفان؛ گیفان؛ کیمانی؛ کورک؛ بهری؛ جیف: ۱. کیسه یه کی چکۆله که به سهر ئاسه ره وه ددهووروی و له سهر و له لاوه ده کری، شتی تی بنری «جيب شلوار: گیرفانی پانتۆل» ۲. قه لشتی وه ک گیرفان له کیف، چه مه دان یان شتانی تر دا ۳. [کنایی] جیی پاره «با جيب خالی رفته بازار: به گیرفانی خالی وه چۆته بازار».

□ **جيب خالی:** [کنایی] گیرفان خالی؛ بی بوول. **جيب خالی پز عالی:** [کنایی] بی پاره و ته پۆش؛ فهقیانه چه رمگ، سه لته با بردوو؛ نانی جو و تری سؤل.

□ **جيب دوختن برای چیزی:** [کنایی] کیسه دووراندن بو شتی؛ هیوای به دهست هیئانی ئەو شته هه بوون (زیاتر به نارهو) «اکبر برای

پولهای پدرزش جيب دوخته بود: ئەکبەر بو پاره کانی خه زووره کیسه ی دووریبوو» کیسه دوختن برای چیزی

جيب کسی را بید خوردن [کنایی] جيب کسی را کارتک / تار عنکبوت بستن

جيب کسی را خالی کردن: گیرفان که سی داته کاندن؛ که سیک رووت کردنه وه.

جيب کسی را زدن: گیرفان که سی برین؛ دزینی شت له گیرفانی که سیک.

جيب کسی سوراخ بودن: [کنایی] ههلبه خه رج بوون؛ دهس با بوون؛ بله خه رج بوون.

جيب کسی را کارتک / تار عنکبوت بستن: [کنایی] سیی له گیرفان که سیکدا هه لتیقان کردن؛ سیی له گیرفان که سیکا سه وه له خان خویندن؛ رشی که نه ییه ی؛ زۆر دهسته نگ و بی بوول بوون: جيب کسی را بید خوردن

جيب (آنان) یکی بودن: [کنایی] مال له یه ک بوون؛ نان له هه وانه یه کدا بوون؛ له مالی خو یه کتری به هاوبه ش زانین.

از این جيب به آن جيب ریختن: [کنایی] دنیا له کۆل نان؛ گوریسی زۆر به دنیا وه هه لگرتن؛ دنیا به ته نگاوتیلکه وه هه لگرتن؛ خستنه سهر یه ک؛ ته پهل کردن؛ له م لا و له و لا تیخستن؛ پاره کۆکردنه وه و خستنه سهر یه ک.

از جيب خوردن: [مجازی] دم له کۆپانی خو نان؛ وه ک و شتر له باری خو خواردن؛ له پاشه کهوت خواردن؛ بی ده رامهت بوون: از کیسه خوردن

از جيب رفتن: له دهس دان؛ له کیس چوون؛ به دهس نه هاتن؛ گیر نه هاتن: از کیسه رفتن به جيب زدن: [کنایی] دزین؛ قاپاندن؛ کردنه گیرفاندا؛ ئر فانه ی.

دست به جيب بودن [کنایی] دست به جيب نرفتن [کنایی] دست کسی به / توی

جیش نرفتن، دست

جیب‌بر / cîb.bor: ها؛ ان: [عربی/فارسی] اسم، گیرفان‌بر؛ بهرک‌بر؛ کیسه‌بر؛ جیب‌بر؛ که‌سئ که ده‌ست به گیرفانی خه‌لکدا ده‌کا و پاره‌یان لی ده‌دزی.

جیب‌بری / cîb.borî: [عربی/فارسی] اسم، گیرفان‌بری؛ کاری دزینی پاره‌ی ناو گیرفانی که‌سان.

جیب پالتویی / cîbpâltoyî: [عربی/فرانسوی]

قطع جیب پالتویی، قطع

جیبرلین / cîberlîn: [۹] ژیبرلین

جیب‌کن / cîbkan: ها؛ [عربی/فارسی] صفت، ته‌له‌که‌باز؛ به‌خوو یان وازی به‌رتیل خوری.

جیب‌کنی / cîbkanî: [عربی/فارسی] اسم، ته‌له‌که‌بازی؛ کار یان ره‌وتی ته‌له‌که‌کردن و پاره‌وه‌گرتن له‌که‌سان.

جیبی / cîbî: [عربی] اسم، صفت، ۱. له‌/باخه‌لی؛ گیرفانی؛ له‌باو بؤ ناو گیرفان ساعت جیبی: سه‌عاتی باخه‌لی ۲. قطع جیبی، قطع

جیب / cîp: [انگلیسی] اسم، جیب؛ جیب؛ ناوی جوری ماشینی سواری له‌بار بؤ که‌ژ و کیو.

جیب‌استیشن / cîpesteyşen: ها؛ [انگلیسی] اسم، جیب‌سته‌یشن؛ جوره جیپیک به‌زؤرتر له‌دوو ریز سه‌نده‌لیه‌وه.

جیر / cîr: [ترکی] اسم، گلاسی؛ گیلای؛ جوری چهرمی نهرم و کولکن.

جیر-جیر / cîrcîr: صوت، ۱. جیره؛ جیره-جیر؛ ئه‌وه‌دنگه‌باریک و ناسکه‌ی که‌له‌ده‌رگای کؤنه‌وه‌ده‌ردی ۲. جریوه؛ ده‌نگی هه‌ندی له‌په‌له‌وه‌ران یان میروویان (وه‌ک به‌رزه‌چر).

□ **جیر-جیر کردن**؛ جیراندن؛ جیره‌جیر کردن؛ ده‌نگی جیره‌جیر خوش کردن.

جیرجیرک / cîrcîrak: ها؛ ان: اسم، به‌رزه‌چر؛ شیرشیره؛ زیرزیره؛ چرچره؛ زیرزیره‌ک؛ جانه‌وه‌ریکی پچووکی وه‌ک کولله که‌جیره‌جیر

ده‌کا.

جیرو / cîrû: [انگلیسی از ایتالیایی] اسم، [بازار] واژو: ۱. ئیمزا ۲. مؤر به‌قه‌باله‌وه‌نان؛ پشت نووسینی به‌لکه.

جیره / cîre: ها؛ از عربی/اسم، مووچانه؛ جیره؛ ده‌ستنه‌وه؛ ده‌ستنه؛ به‌شیکی نه‌گؤر له‌خواردمه‌نی و کالای پیدایستی که‌له‌رؤژ، هه‌فته یان مانگدا به‌که‌سیکی ده‌ده‌ن.

□ **جیره‌ی خشک**؛ جیره‌ی وشک؛ ئازۆخه؛ ئه‌وی هیشتا بؤ خواردن نابئ (وه‌ک ئارد، گه‌نم، نيسک و نؤک و...) .

جیره‌ی نقدی؛ مووچه؛ جیره؛ پاره‌یه‌ک که‌به‌جیی مووچانه ده‌درئ.

جیره‌بندی / cîrebandî: ها؛ از عربی/فارسی] اسم، جیره‌بندی؛ کار یان ره‌وتی به‌ش‌کردنی خواردمه‌نی یان هه‌ر شتیکی‌تر که‌که‌م بی و ده‌بی ده‌ستی پیوه‌بگیری که‌به‌هه‌مووان بگا.

جیره‌خوار / cîrexâr: ها؛ ان: از عربی/فارسی] اسم، ۱. مووچه‌خور؛ جیره‌هه‌ر؛ که‌سئ که‌له‌که‌سئ یان شوئینی مووچه ده‌گری ۲. [کنایی] نؤکه‌ر؛ به‌رده‌ست؛ گزیر.

جیره‌مواجب / cîremavâceb: از عربی/اسم،

[گفتاری] مووچه □ **حقوق-۲**

جیرینگ / cîrîng: صوت، زرینگه؛ زرینگه؛ جیرینگه؛ ده‌نگی تیژ که‌له‌لیکه‌وتنی کانزا (به‌تایبته‌سکه)، شووشه یان چینیه‌وه ده‌ردئ؛

جیرینگ

جیرینگگی / cîrîngî: قیید، ۱. به‌زرینگه‌وه ۲. [مجازی] نه‌خت «صد هزار تومان جیرینگگی شمرد و گذاشت و رفت: سهد هزار تمه‌نی نه‌خت ژمارد و داینا و لیدا رؤی * **جیرینگگی**

جیز / cîz: اسم، [کودکانه] ۱. ئاگر؛ ئاور؛ ئایر ۲. بقه؛ هه‌ر شتی که‌داخه و نابئ تخوونی بکه‌وی ۳. [مجازی] چرا.

□ **جیز کردن**؛ ۱. سووتاندن؛ سووزاندن

۲. زه خمار کردن؛ زامدار کردن؛ بریندار کردن.
جیش / ceyš: [عربی] اسم، [ادبی] سپا؛ له شکر؛ له شکه.

جیش / cîš: اسم، [کودکانه] میز؛ میز؛ گمیز؛ گمیز.

جیش داشتن: میز هاتن؛ میز هاتن؛ گمیز هاتن؛ گمیز ئامه‌ی.

جیش کردن: میز کردن؛ میز کردن؛ گمیز کردن؛ گمیز کرده‌ی.

جیغ / cîq، ها: اسم، [گفتاری] زیره؛ قیزه؛ زیقه؛ چیقه؛ چیقه؛ زیریک؛ زیریکه؛ قیزوور؛ قیزوهور؛ واقعی؛ شیق؛ هاواری تیژ و باریک (وهک هاواری منالان و ژنان).

جیغ زدن / کشیدن: زیقاندن؛ زیریکاندن؛ قیزاندن؛ شیقین؛ چیقنه‌ی «چرا جیغ می‌زی؟» یواش حرف بزن! بوجی ده‌زیقنی؟ هیواش قسه بکه!.

جیغ-جیغو / cîq-cîqû، ها: صفت، [گفتاری]

۱. جیقن؛ جیقنی؛ زیقن؛ قارقارو؛ به دهنگیکی ناسک و تیژی ناحه‌زهوه «با آن صدای جیغ-جیغو گوشم را برد؛ بهو دهنکه جیقنه‌وه گویمی که‌کرد»
۲. زیقاول؛ زیقاوله؛ دهنگ‌ده‌رها‌توو؛ به وازی قیزه و هه‌را‌کردنه‌وه «دو تا بچه‌ی جیغ-جیغو داشت که بیچاره‌مان کردند: دوو زاروی زیقاولی هه‌بوون هه‌ر کوشتمانان».

جیغ‌وداد / cîq-o-dād، ها: اسم، [گفتاری] قیزه و هه‌را؛ هوریا؛ زیقه؛ چه‌قه‌چه‌ق؛ زه‌ود؛ قیزه‌قیز؛ هه‌را و زیقه؛ زه‌نا-زه‌نا؛ گور-گور؛ چویره؛ هاوار؛ زیقه و هاوار؛ چیت؛ هه‌را و مه‌زات؛ دهنگ و دۆر؛ هه‌را و هوریا «با جیغ و داد که کار درست نمی‌شود: خو به قیزه‌وه‌ه‌را کار پیک نایه».

جیغ‌وویغ / cîq-o-vîq، ها: اسم، [گفتاری] دهنگ‌ده‌نگ؛ هه‌را و هوریا؛ قیزه‌قیز؛ دهنگ و دۆری به‌رز و یه‌ک له دوای یه‌ک.

جیفه / cîfe: [عربی] اسم، [ادبی، نامتداول] که‌لاک؛

که‌لاش؛ لاشه‌ی بو‌گه‌نیو.

جیفه‌ی دنیا: [کنایی] به‌ره‌ش‌ره؛ مالی دنیا، که بو ئیماندار وه‌ک که‌لاک بی‌بایه‌خه.

جیک / cîk: اسم، جیکه؛ دهنگی زۆر ناسک (وه‌ک دهنگی چۆله‌که یان جووجه‌له).

جیک کسی درنیامدن: [کنایی] مته‌ق لیوه دهرنه‌هاتن؛ قروپ کردن؛ قفل له ده‌می که‌سیک دران؛ بی‌ده‌نگ بوون؛ فزه نه‌کردن؛ فزه لیوه نه‌هاتن؛ هیچ نه‌وتن؛ جیک نزدن

جیک نزدن جیک کسی درنیامدن

جیک‌وئکشان یکی بودن: [کنایی] به کاسه‌یه‌ک کردن و به که‌وچکیک خواردن؛ پیکه‌وه یه‌کجار زۆر دۆست و هه‌فال بوون.

جیک-جیک / cîkcîk: صوت، جووکه؛ جریوه و جووکه؛ جووکان؛ شقشق؛ جیقه؛ جیکه‌جیک؛ دهنگی په‌له‌وه‌رانی گچکه.

جیم / cîm: اسم، جیم؛ نیوی عه‌ره‌بی پینجه‌مین پیتی ئه‌لف‌و‌بیتکه‌ی زمانی فارسی.

جیم شدن: [گفتاری] ۱. باریکه‌و بوون؛ خو دزینه‌وه؛ فیزمالک دانه‌وه؛ پیچ‌کردنه‌وه؛ خو باریک‌کردنه‌وه؛ باچاندن؛ کووزوو بوون ۲. خو

شاردنه‌وه * حَبَ جیم خوردن

جین / cîn: [از فرانسوی] اسم، ۱. جین؛ یه‌که‌پیک بژاردنه، به‌رامبه‌ر به‌شه‌ش یان دوازه دانه «یک جین مداد بده! جینیک میداد بده!» ۲. پارچه‌ی به‌نینی ئه‌ستور که زۆتر بو پانتۆل و که‌وا به‌کار ده‌چی ۳. جۆره شه‌رابیکه له دانه‌ویلّه و سه‌لوی کیوی ده‌گیردری.

جیوب / cuyûb، ها: [عربی] [نامتداول] جمع جیب

جیب

جیوه / cîve: اسم، جیوه؛ زواق؛ ژوو‌قه؛ توخمی کیمیاوی کانزایی، به ژماره‌ی ئه‌تومی ۸۰ و کیشی ئه‌تومی ۲۰۰،۵۹، که له ده‌مای ئاساییدا تراوه و په‌نگی له زیو ده‌کا.

چاپکی؛ کرزی؛ نازایی؛ جلدای؛ جهلتي؛ دۆخ
يان چۆنيه تي گورج بوون <چابکی در پاسخ به
سوالها باعث موفقیت او شد: گورجی له وهلامدانهوهی
پرسیاره کان بوو به هۆی سهرکهوتنی>.

چاپ / čāp، ها: [سنسکریتا] / اسم، چاپ:
۱. پیشه و زانینی لیگرتنهوهی پهرتووک و وینه
و ... له ههژماری زۆردا به نامراز و کهرهستهی
دروستکراو بۆ نهو کاره <صنعت چاپ: پیشه
چاپ> ۲. کار و رهوتی لیگرتنهوهی نووسراوه
يان وینه به پیتی چاپی يان په ره ی ههستوک و
گواستنهوه يان بۆ سهر کاغهز، مهقهوا، پلاستیک
و ... به دهمزگای چاپ <چاپ کتاب: چاپ پارچه:
چاپی کتیب: چاپی پارچه> ۳. کار يان رهوتی
گواستنهوهی وینه ی فیلم بۆ سهر کاغهز به
لیدانی تیشک، بۆ دهرهینانی وینه <چاپ عکس:
چاپی وینه> ۴. سهرجهمی نوسخهگهلی کتیبیک
له یه کجاری چاپیدا <چاپ اول: چاپی یه کهم>.

☐ چاپ افست

چاپ الوان

چاپ اول: چاپی یه کهم؛ یه کهم مجاری له

چاپ دانی کتیب يان بلافۆکیک. ههروهه:

چاپ دوم: چاپ سوم و...

چاپ باتیک

چاپ برجسته: چهشنی چاپی رازینهیی، که

چ / č: حرف، چ؛ نیشانه ی ههوتهمین پیتی
ئهلفوبیتهکی فارسی.

چ / če: / اسم، ۱. چیی؛ ناوی پیتی ههوتهمی
ئهلفوبیی زمانی فارسی ۲. [مخفف] چ؛ چاپ
(وهک: چ ۵: يانی چاپی پینجهم).

چانی / čā'ī: [چینی] چاپی

چانیدن / čā'idan چاپیدن

چابک / čābok: / صفت، [ادبی] چالاک؛ چابک؛
چاپک؛ چابوک؛ چه لهنگ؛ تیز؛ چوست؛ گوربز؛
تۆل؛ لهش سووک؛ ههرقه؛ هه دره؛ به دهو؛ نازا؛
جهلت؛ جهلد؛ خۆشبهز؛ به پی؛ گورد؛ کرز؛
قۆخاخ؛ بزپو؛ فرز؛ مهزبووت؛ لۆبت؛ لۆپت؛ لۆتهر؛
زرنگ؛ زرت و زیندوو؛ لهش سفق؛ گورج؛ پهیت؛
به دهست و برد <جوان چابک؛ اسب چابک: لاوی
چالاک؛ ئهسی خۆشبهز>.

چابکدست / čābokdast، ان: / صفت، [ادبی]

تهردهست؛ دهس فرز؛ به دهس؛ به دهست؛
دهستههله؛ مهزبووت؛ خاوهنی دهستی خیرا و
کارامه <در گلدوزی خیلی چابکدست است: له
گولدوویدا زۆر تهردهسته>، ههروهه: چابکدستی
چابکسوار / čāboksavār، ان: / صفت، شۆره سوار؛
سوار چاک؛ سووکه له سوار؛ چاپک سوار؛ خاوهن
لیهاتووپی له ئهسپ سواری و لنگاردانی ئهسپدا.
چابکی / čābokî: / اسم، گورجی؛ چالاکي؛

دهری>.

به چاپ رسیدن: چاپ بوون؛ له چاپ دران
<مقاله‌ای در آن روزنامه به چاپ رسیده است: و تاریک
له و رۇژنامه‌یه‌دا چاپ بووه>.

زیر چاپ رفتن: چوونه ژیر چاپ؛
دهسپیکردنی چاپی شتی <کتاب زیر چاپ رفته
است: کتیبه که چوته ژیر چاپ>.

چاپار / çāpār ، ها: [ترکی] اسم، [قدیمی] پهیك؛
چه‌پەر؛ نامه‌بەر؛ ته‌تەر؛ پۇسته‌بەر؛ كه‌سپك كه
نامه و په‌یامی له شاریکه‌وه بۇ شاریکی تر ده‌برد.
چاپارخانه / çāpārxāne ، ها: [ترکی/فارسی]
اسم، [قدیمی] ۱. په‌یکخانه؛ حه‌سانگه‌ی
نامه‌بهران؛ شوینئ ده‌ناو رپی شاراندا بۇ وچانی
چاپاران ۲. پۇسته‌خانه؛ پۇسته‌خانه؛ پۇسته؛
شوینی کۆکردنه‌وه و ناردن و هه‌روه‌ها به‌ش
کردنه‌وه و گه‌یاندنی نامه و به‌سته‌ی خه‌لک له
شاراندا.

چاپاری ^۱ / çāpārī: [ترکی] اسم، چه‌په‌ری؛
نامه‌بهری؛ ته‌تهری؛ کار و پیشه‌ی پهیك.
چاپاری ^۲: صفت. نامه‌بەر؛ چه‌پەر؛ ته‌تەر <اسب
چاپاری: ئەسپی نامه‌بەر>.

چاپچی / çāpçî ، ها: ان: [سنسکریت/ترکی] اسم،
چاپچی؛ ئەوه‌ی له چاپخانه‌دا کار ده‌کات: /الف)
کرێکاری ده‌زگای چاپ ب) مه‌ززه‌که‌دار؛
چاپخانه‌دار؛ به‌رپوه‌بهر یان خاوه‌نی مه‌ززه‌که.

چاپخانه / çāpāxāne ، ها: [سنسکریت/فارسی]
اسم، چاپخانه؛ مه‌ززه‌که؛ شوینئ که که‌ره‌سه و
ئامیزی چاپی تیدایه و کتیب و په‌رتووکانی پی
چاپ ده‌که‌ن.

چاپخانه‌چی / çāpāxāneçî ، ها: [سنسکریت/
فارسی/ترکی] اسم، [گفتاری] مه‌ززه‌که‌دار؛
چاپخانه‌دار؛ به‌رپوه‌بهری مه‌ززه‌که.

چاپخانه‌دار / çāpāxānedār ، ها: ان: /
[سنسکریت/فارسی] اسم، مه‌ززه‌که‌دار؛ چاپخانه‌دار؛
خاوه‌ن چاپخانه؛ خاوه‌ن مه‌ززه‌که.

ده‌قی چاپکراوه‌که به شیوه‌ی زۇپ و
هه‌له‌توو ده‌رده‌که‌وئ.

چاپ رنگی: چاپی ره‌نگی؛ چاپی ره‌نگامه؛
چاپ به چه‌ند ره‌نگ: چاپ الوان

چاپ سربی چاپ مسطح

چاپ سنگی: چاپه به‌ردینه؛ جۆریك شیوه‌ی
کونی چاپی ئۆفسیت که به جیگه‌ی زینک
(پله‌یت)، له قالبی به‌ردی که‌لک وه‌رده‌گیرا.

چاپ سیلک: چاپی سیلک؛ جۆریك شیوه‌ی
چاپ له سه‌ر مقه‌وا، چه‌رم، کووتال و...

چاپ عکس: چاپی وینه؛ شیوه‌یه‌کی چاپ له
رووی فیلم (نیگاتیف) که‌یه‌وه.

چاپ عکسی: چاپی وینه‌یی؛ چاپی ده‌قیك له
رووی وینه‌ی نوسخه سه‌ره‌کیه که‌یه‌وه.

چاپ کنتاکت کنتاکت ۴

چاپ مسطح: چاپی ته‌خت؛ چاپی ده‌قیك به
پیتی پیتی چاپی: چاپ سربی

 چاپ چیزی تمام شدن: ۱. چاپی شتیك

ته‌واو بوون <چاپ کتاب تمام شده، رفته به صحافی؛
چاپی کتیبه که ته‌واو بووه، چووه بۇ

جزوبه‌ندی> ۲. چاپی شتی ته‌واو بوون؛
فرۆشیان؛ به فرۆش چوون <چاپ اولش در چهار
ماه تمام شد و به چاپ دوم رسید: چاپی یه‌که‌می له
چوار مانگدا ته‌واو بوو، چوو بۇ چاپی دووه‌هم>.

چاپ زدن: [گفتاری] چاپ‌لیدان؛ فشه کردن؛
باپیشان؛ گفه کردن؛ دۆدی – بۆدی کردن؛ درۆ
هه‌له‌به‌ستن؛ درۆ وه‌ش که‌رده‌ی؛ بافیش و
درۆ کردن؛ شات و شووت کردن <یک حرفه‌ایی
چاپ می‌زند که تعجب می‌کنی: چاپی وا لیده‌دا
سهرت سوور ده‌مینئ>.

چاپ کردن: چاپ کردن؛ له چاپدانی
نووسراوه، به نامرازی چاپ.

از چاپ درآمدن: له چاپ ده‌ره‌اتن؛ چاپه‌نه
به‌رنامه‌ی؛ کاری چاپی شتی (به‌گشتی) ته‌واو
بوون <دیروز از چاپ درآمد: دوینئ له چاپ هاته

فریوی خەلک و بە ئامانج گەشتن.

چایی /čāpī/: [سنسکریت] صفت. چایی:

۱. پیوەندیدار بە چاڤهوه «غلط چایی: هەلە ی چایی» ۲. چاپکراو «کتاب چایی: کتیی چایی».

چاپیدن /čāpīdan/: [ترکی] فارسی | مصدر. متعدی.

[گفتاری] // چاپیدی: تالانت کرد؛ می چایی: تالان

دەکە؛ بچاپ: تالانکە // تالان کردن؛ چرپان؛

چەپاو کردن؛ غارەت کردن؛ چرپوچاپ کردن؛

بە ئاشکرا و زۆری، دزینی مال و دارایی خەلک.

هەروەها: چاپیدن

■ صفت فاعلی: چاپندە (تالانکەر) / صفت مفعولی:

چاپیدە (تالانکراو) / مصدر منفی: نچاپیدن (تالان

نەکردن)

چاڤلانقوش /čātlānquš/: [ترکی] / اسم.

قەزوان؛ قەسخوان؛ قەزخان؛ قەسقان؛

قەسقەوان؛ قەسقوان؛ قەزقەوان؛ قەزقان؛

قەسکان؛ قەسکوان؛ کەزوان؛ کەزان؛

کەسکان: ۱. وەن؛ وەنی؛ داری قەزوان؛ داری

وەنەتەق؛ داری وەن ۲. وەنۆشک؛ وەنەتەق؛

وەنەتەقی؛ وەنی؛ میوهی داری قەزوان کە

هیشوویەکی بۆنخۆشە و دەیکەنە ناو ترشی و

چیش و دۆ، هەروەها تەزییحیشی لێ دروست

دەکەن.

چاتمە /čātmē/: [ترکی] / اسم. ۱. چاتمە؛ پێک

هەلپەساردنی تەفەنگان لە کاتی وچاندا ۲. کار

یان رەوتی پال دانەوهی سەری چەند شتی کەم

تا کورت راست (وەکوو چەک) بە یەکتەرەوه.

■ **چاتمە** زدن: ۱. پێک هەلپەساردن؛ بە یەکتەرەوه

پالەدانی چەن شت بە شیوەی چاتمە

۲. [مجازی] پەیکەدان؛ سەر بە یەکتەرگرتن؛

کۆزگرتن؛ قۆنگەرە بەستن؛ کۆ بوونەوهی

چەن کەس بە دەوری یەکتەردا ۳. بوونە یەک؛

یەکتەگرتن؛ یەکتەری گرتنەوه؛ یەکتەگرتنەوه.

چاچول /čāčūl/: [گفتاری] / فیل؛ فروفیل؛

دەلەسە؛ گۆرە؛ چاچۆل؛ نیرەنگ؛ گەر؛ گەزی؛

چاڭگەر /čāpgar، -ها/: [سنسکریت] فارسی / اسم.

چاپکەر؛ پیچاپکەر: ۱. کەرەستەیهکی

ئیلکترۆنیکیە بۆ چاپی خۆمەشی کامپیۆتەری

۲. دەزگای چاپی وینە * پرینتر

■ **چاڭگەر سوزنی**: چاپکەری سۆزنی؛ چەشنە

چاپکەریکە بە ھۆی شوینی سۆزێن لە سەر

نەواری چاپیەوه کار دەکات: **چاڭگەر نقطەای**؛

دات پرینتر

چاڭگەر لیزری: چاپکەری لەیزری؛ چەشنە

چاپکەریکە بە ھۆی تیشکی لەیزرەوه کار

دەکا: **چاڭگەر نوری**؛ لیزر پرینتر

چاڭگەر نقطەای چاڭگەر سوزنی

چاڭگەر نوری چاڭگەر لیزری

چاڤلوس /čāplūs، -هان/: صفت. ماستاوکەر؛

مەراییی کەر؛ جامەلووس؛ جاملووس؛ زمان لووس؛

زوان لووس؛ لاعبی؛ دەم تەر؛ خۆلتە کەر؛

دووەلەقی کەر؛ مەترەباز؛ چاپ باز؛ پیاز پاک کەر؛

خاپنۆک؛ خالە باز؛ دوفل؛ ملەمووس؛ چلەماس؛

خاوەن خوویان ئۆگرەتی بە ماستاوکاری «چند

آدم چاڤلوس دور او را گرفته بودند و به به و چه چه

می گفتند: چند کەسیکی ماستاوکەر دەوریان لیدابوو

پێیاندا ھەلەگوت.

چاڤلوسانە ¹ /čāplūsānē/: صفت. زمان لووسانە؛

ماستاوکەرانە؛ دەم تەرانە؛ جاملووسانە؛

خۆلتە کەرانە؛ ھاوڕێ لەگەڵ خۆلتەدا «رفتار

چاڤلوسانەای داشت: ئاکاریکی زمان لووسانە ی ھەبوو».

چاڤلوسانە ²: قید. خۆلتە کەرانە؛ ماستاوکەرانە؛ بە

زمان لووسانە؛ بە خۆلتە کەریەوه؛ بە ریاکاریەوه؛

بە شیوەی خۆلتە کەر «چاڤلوسانە رفتار می کرد:

خۆلتە کەرانە دەجوولایەوه».

چاڤلوسی /čāplūsī، -ها/: اسم. شەلاخی؛

مەراییی؛ حولیاتی؛ ماستاوکەری؛ رووبینی؛

خۆلتە کەری؛ دەم تەرپی؛ جووچکەلەقی؛

چلەماسی؛ ملەمووسی؛ خالە بازی؛ مەترەبازی؛

کار یان رەوتی کلکەفلێ و کلکەسووتەکردن بۆ

گزی؛ گزه؛ تهله که؛ ههنگ؛ حه و قه.

چاچول باز / çâcûlbâz ، ها؛ لان؛ صفت. [گفتاری]
فیلباز؛ چاچول باز؛ جامباز؛ جانقولیباز؛
ساخته چی؛ گزیکار؛ تهله که کار؛ ههنگباز؛ گهر باز؛
حه و قه باز (از آن آدمهای چاچول باز است؛ لهو بنیادهمه
فیلبازانه به؛) ههروه ها؛ **چاچول بازی**

چاخان / cāxān ، ها؛ [ترکی] / اسم. [گفتاری]
با فر؛ دهلهسه؛ قسهی ههلبهسته؛ هووشه؛ فشه؛
چاخان؛ دروی زل.

□ **چاخان کردن**؛ هووشه / فشه کردن؛ چاخان
کردن؛ درو و دهلهسه کردن «تند و تند داشت
چاخان می کرد؛ لهپهستا هووشهی ده کرد».

چاخان؛ صفت. [گفتاری] ۱. درو زن؛ باپیف؛
فشه کهر؛ چاپ باز؛ هووشه باز؛ خوهلهکش؛
شات و شووتکهر «آدم چاخان؛ مروی درو زن»
۲. فشه؛ درو؛ ناراست «حرف چاخان؛ قسهی
درو».

چادر / cādor ، ها؛ [سنسکریت] / اسم. چادر:

۱. چارشویو؛ چارشو؛ چارشوه؛ چارشوهه؛
چوارشوه؛ چایر؛ هیزار؛ هیرو؛ جوری پۆشەنی
ژنانی موسلمان که تهواوی لهش داده پۆشی
«چادر مادرت را بیاور سرش کند؛ چارشویه کهی دایکت
بینه بیداته سه ریدا» ۲. خیهوت؛ چادره؛ چایر؛
کۆن؛ تاول؛ تسووک؛ دهوار؛ هۆبه؛ ههوار؛
چاتوله؛ چاکله؛ کوین؛ گوین؛ عهسهله؛
کهرهستهیه کی دهس هه لگر و دهق خور له
پارچهی نم نه دهر، لاسیک یان پیست یان
پیست که به گوریس و قولاب و ئهستوندکیک
ههلهدهدهن و قایمی ده کهن بۆ مانهوه یان
حهسانهوه، له کهژ یان دهشت به کاردی «کنار
رودخانه چادر زدیم و شب را توی چادر ماندیم؛ له په نای
چۆمه کهوه چادرمان هه لدا و شهو له نیو خیهوته که
ماینهوه» ۳. سه یوان؛ سابات؛ کهرهسهیه که له
بریژنت یان پارچهی ئهستور بۆ بهرگری له
تیشکی هه تاو که له سه ره دهرکی دوو کاناندا

هه لیدههواسن ۴. چادری ماشین؛ پۆشه نیکی بۆ
بهرگری له تیشکی هه تاو، تۆز و خۆل و بهفر و
باران، که به سه ره ماشینیدا دهدهن «وانت چادر
نداشت، همهی اثاث خیس شد؛ وانته که چادری نه بوو،
هه موو شته کان خووسان» ۵. ههر شتیکی وه کوو
چادر بی یان کاریکی ئاوه ها بکا «چادر اکسیزن؛
چادری ئوکسیزن».

□ **چادر اکسیزن**؛ چادری ئوکسیزن؛ جۆریک
چادری پر له ئوکسیزن، تاییهت به نه خۆشانی
سینک.

چادر کمری؛ / قدیمی / دۆلاخ؛ فۆتهی رهشی
سه ریوشی ژنان که تا سه ره ئه ژنۆ دههات و به
که مهر یانهوه ده به ست.

□ **چادر را یک شاخ انداختن**؛ / کنایی / (سه بارهت
به ژنان) داوینی لی به لادا کردن؛ خوی لی
هه لمالین؛ به ره ره لستی که سیک بوون.

چادر زدن؛ چادر هه لختسن؛ خیهوت / چادر
هه لدان؛ چادره هۆردهی؛ هه لکردنی ره شمال
بۆ تیدا هیورین.

چادر چاقجوری / cādorcāqçûri ، ها؛
[سنسکریت] / فارسی / صفت. ۱. چارشیدو دۆلاخی؛
خاوهن ههر دوو پۆشه نی چارشویو و دۆلاخ «تا
پیش از سلطنت پهلوی زنان ایرانی چادر چاقجوری بودند؛
تا بهر له پاشایه تی په هلهوی ژنانی ئیرانی
چارشیدو دۆلاخی بوون» ۲. / کنایی / شه رمکه ره؛
شه رمه که ره؛ پیداکر له سه ره داپۆشانندی سه ره و
پرووی خۆ «یک خانم چادر چاقجوری بالای مجلس
نشسته بود؛ خاتوونیککی شه رمکه ره له سه ره ووی
کۆره کهوه دانیشتبوو».

چادر درانی / cādor darāni ؛ [سنسکریت] / فارسی /
اسم. [مجازی، گفتاری] / خولک و پی داگری زوری
میواندار له سه ره راگرتنی میوان (تیبینی؛ زۆر تر
سه بارهت به ژنان ده گو تر).

چادر شېب / cādor šab ، ها؛ [سنسکریت] / فارسی /
اسم. مهوج؛ قوماشی چوار گۆشه و گه و ره که

نوینی تیوه ده پیچری.

چادر نشین / cādornešin ، - ها: - ان: [سنسکریت/ فارسی] صفت. په وون، په ووند، زه ووند؛ چادر نشین، کون نشین، چایر نشین؛ کوچه ر؛ گهر مین و کوستان کهر؛ خپله کی؛ چولپه رست؛ چول نشین؛ هه واری؛ هه واری؛ هوبه یی؛ هوبه یی؛ هوبه نشین؛ په شمال نشین؛ خاوه ن ژبانی کوچه رایه تی.

چادر نشینی / cādornešini: [سنسکریت/ فارسی] اسم. کوچه رایه تی؛ چادر نشینی؛ کوچه ری: ۱. کار یان په وتی نیشته جی بوون له خپوه تدا وهک شوینی ژبان و هه سانه وه ۲. قوناغیک له ژبانی کومه لایه تی که خه لک (بو دوزینه وهی له ورگه یان راو) گهر مین و کوستانیان ده کهن و له هوبه دا ده ژین.

چادر نماز / cādornamāz ، - ها: [سنسکریت/ فارسی] اسم. چادری نویژ؛ چارشوی نویژ؛ چارشوی نویژ؛ پوښه نی ژنانه که پتر له پارچه ی گولگولی و سوو که بو ناو مال ده بی.

چادری / cādorī: [سنسکریت] صفت. چارشوی: ۱. شیاو بو دوورینی چارشوی «پارچه ی چادری: کوتالی چارشوی» ۲. /ها/ چارشوی پوښ؛ چارشوی به سهر «زن چادری: زنی چارشوی».

چادرینه / cādorīne: [سنسکریت/ فارسی] اسم. /کالبدشناسی/ چاره وه؛ به شیک له ناوپه نجک که رپله خو و ورگ و هه موو نه دمانی ناو زگ راده گری.

چار / cār: [مخفف] چوار «چار پا؛ چار پایه: چوار پی؛ چوار پایه».

چارباغ / cārbāq ، - ها: /اسم. چوارباغ؛ بلوار. **چارت** / cārt ، - ها: [انگلیسی از فرانسوی] /اسم. نوانه؛ چارت؛ گه لاله یه ک که پیکه اته ی دامه زراوه یه ک پیشان ده دا «چارت سازمانی: نوانه یه مزرینگه یی».

چارجینگ / cārcīng: [؟] /اسم. گه شانه؛ نرخ ی

سهرجه می خزمه تگه لی شاری، وهک ناو، بهرق، ته له فوون و... به شیوه ی مانگانه: شارژ

چار-چار / cārčār: /اسم. ۱. چوار رژی ناخری چله گوره و چوار رژی نه وه لی چله بچووک (۷ تا ۱۴ ی رپه ندان) که ساردترین رژی گه لی زستان ۲. /گفتاری/ چنگه پرچی؛ کیبه رکی هاورې له گه ل چنگ ناوش بوون و توو ره ییدا.

چار چنگولی ۱ / cārčangūli: /اسم. /گفتاری/ دؤخ یان چوینه تی په نجه هه لپیکان؛ شیبوازی قامکه کانی ده ست کاتی که چوو بیتنه نیو یه ک و جووله یان لی برابی.

چار چنگولی ۲: قید. چوار ده ست و پی؛ چوار پهل؛ چار له بک؛ چوار چنگوله؛ به جووت ده ست و قورس و قایم «چار چنگولی چسیده بود به میله و ول نمی کرد؛ چوار ده ست و پی لکابووه میله که وه و به ری نه ده دا».

چار چوب / cārčūb: چهار چوب

چارغ / cāroq: [ترکی] چارق

چارق / cāroq ، - ها: [ترکی] /اسم. شه قال؛ شه کال؛ شیرخ؛ کالک؛ کالک؛ کاله؛ کاله؛ کالا؛ کاله ک؛ کارک؛ پاتاه؛ پایتچ؛ پیتاو؛ خاو؛ پیتاوی له چهرم؛ جوریک پینلوی به موو چنراوه که ژیره که ی به به نیک ده به سرتنه لاقه وه: چارغ

چارقد / cārquad ، - ها: /افارسی/ ترکی؟ /اسم. شهلکش؛ سهرپوش؛ له چک؛ له چه که؛ له چه ک؛ چارقه ی؛ پارچه یه کی گوره ی چوارگوشه یه بو پوښه نی سهری ژنان، که سووچ به سووچ ده قی ده کهن و سی گوشه به سهریدا ده دهن و له ژیر مله وه ده بیه ستن.

چارک / cārak: /اسم. چاره ک: ۱. که رت؛ چاره گ؛ چاریگ؛ چواریه ک؛ له چوار پاژ پاژیک ۲. /قدیمی/ یه که ی کیشانه، به رانبر به ۱۰ سیر (۷۵۰ گرم).

چارکه / cārake ، - ها: /اسم. چاره ک؛ نیوه ی نیوه؛ پاژیک له چوار پاژ ی ناچوریک.

دۆزىنەو؛ دەبزاندىن؛ رى چارە پەيدا كىردن.
چارە كىردن؛ چارەسەر كىردن؛ چارە كىردن؛ لە
نىو بىردنى دۆخىكى ناخۆش يان
كاردانەو ەكانى.

چارە اندىشى / čäre'andîši، ها:/ اسم، تەگبىر؛
چارەسەردۆزى؛ دەبىر؛ كار يان رەوتى
پىشىنى كىردن يان دۆزىنەو ە چارە؛ رىگە
دۆزىنەو ە (بايد بىر مەرسەى بىجەها چارە اندىشى
كىم: دەبى بۆ قوتابخانەى مندالەكان تەگبىر
بەكەن). ەروەها: چارە اندىش

چارە جو / čārecû، يان:/ صفت، چارەدۆز؛
خوازىرى دۆزىنەو ە رى چارە.
چارە جوبى / čārecûyi، ها:/ اسم، چارەدۆزى؛
كار يان رەوتى دۆزىنەو ە چارە (بىر چارە جوبى
در مورد مشكلات ساختمان جمع شده بوديم؛ بۆ
چارەدۆزى سەبارەت بە گىر و گىرفتى ماله كە كۆ
ببوينەو ە).

چارە ساز / čāresāz، ها:/ ان: صفت، چارەساز؛
چارەسەر كەر؛ كار ساز؛ بە توانايى يان ئەگەرى
چارەسەر كىردن (اين تلاشها چارە ساز نيست، بايد فكر
ديگرى كرد؛ ئەم كىردوكاشانە چارە ساز نىن، دەبى
بىرىكى تر بىر تەو ە).

چارە سازى / čāresāzi، ها:/ اسم،
۱. چارەسەر كرى؛ كار يان رەوتى چارەسەر
كىردن. ۲. چارەسازى؛ دۆخ يان چۆنىەتى
چارە ساز بوون.

چارە ناپذير / čārenāpazir، صفت، بى چارەسەر؛
بى چارە؛ بە بى چارەسەرى يان ئەگەرى
دۆزىنەو ە چارە.

چاشت / čāšt، ها:/ اسم، ۱. رچايى؛
ناشتايى؛ تىشت؛ بەرقليان؛ چىشا؛ خواردنى
بەيانى. ۲. تاشتى؛ چاشتە؛ چاشتى؛
چاشتانه؛ سەرتىشت؛ تاشت؛ قاو ەتوون؛
قاو ەتوون؛ خواردنى نىوان بەيانى و نىو ەرۆ
۳. چاشت؛ چىشتە؛ چىشتەنگا؛ چاشتىنگە؛

چارمىخ / čārmîx، اسم، ۱. [گفتارى] خاچ؛
خاچ؛ چوارمىخ؛ چوارنىخ؛ چەارمىخ. ۲. [ه]
چارمىخە

□ بە چارمىخ كىشيدن: ۱. لە خاچ دان؛
چوارمىخە كىشان؛ چوارنىخە كىشان. ۲. [مجازى]
رۆح دەرەينان؛ چاو چەرمگەو كىردن؛
چۆلە پىچە دەى؛ زۆر ئازار دان.

چارمىخە / čārmîxe، قيد، [گفتارى] چوارمىخە؛
چوارنىخە؛ سفت و سۆل؛ شەتە كىدراو: چارمىخ.
ەروەها: چارمىخە كىردن

چارو وادار / čārvādār، ها:/ ان: اسم، [قدىمى]
۱. ئولاغدار؛ ولاخدار؛ مەكارەچى؛ چارویدار؛
چارەویدار؛ چەروەدار؛ چارەو ەدار؛ ەربەنە؛
خەربەنە؛ كەردار؛ قاترچى؛ خەركەچى؛ كەسى
كە بە يەكسەم بار و مسافرى رادەگواستەو ە و
كرى و مەردەگرت.

چارو وادار كىش / čārvādārkoš، ها:/ صفت،
[مجازى] گەنىو؛ گەندەل؛ زۆر بۆگەن و پىس
(بەتابىتە سەبارەت بە خوارەمەنى).

چارو وادارى / čārvādāri، اسم، چارویدارى؛
چارو وادارى؛ ئولاغدارى؛ ولاخدارى؛
مەكارەچىەتى؛ چارویدارى؛ كارى چارویدار
(ساليا در مسیر سقز و بوكان مشغول چارو وادارى بود؛
چەناى چەن سال لە رىگەى سەقز و بۆكاندا خەرىكى
چارویدارى بوو).

چارو وادارى؛ صفت، چارو وادارى؛ ولاخدارى؛
پىو ەندىدار بە چارویدارىەو ە.

چارە / čāre، ها:/ اسم، چارە؛ چار: ۱. بەرەج؛
هاول؛ هاويل؛ گوزوور؛ ئىفناى؛ دەو ەرە؛ رى چارە
بۆ رىزگار بوون لە رۆوداوىكى ناخۆش يان
دۆخىكى نالەبار (آمدە بود برای مشکلكش چارەاى پىدا
كىد: ەاتبوو بۆ گىرفتەكەى چارەيەك بىدۆزىتەو ە)
۲. ەتوان؛ دەرمان؛ تىمار كارى (چارەى دىردش را
من مى دانم؛ چارەى دەرەكەى من دەزانم).

□ چارە اندىشيدن: چارەسەر دۆزىنەو ە؛ چارە

چاق سلامتی / čāqsālāmāti: [ترکی / عربی] اسم،
[گفتاری] چاک و چوئی؛ خویشی و دشی؛
خویشی و دوشی؛ وهشی و تشی؛ هه والپرسی
«مدتی با مهمانها چاق سلامتی کردیم: ده می له گهل
میوانه کان چاک و چوینمان کرد».

چاقو / čāqû، ها: / اسم، ۱. چاقو؛ چه قو؛ چه قوو؛
کارچوو؛ چه خوو؛ قه چو؛ نامیریکه بۆ برین،
بریتی له لیواره به کی تیژی کازایی و ده سکئ
که به سهریدا ده شکیتنه وه ۲. کارد؛ کاردی؛
کیرد؛ کیړگ؛ چیر.

□ **چاقو دسته کردن:** [مجازی] ته قه ی ددان
هاتن؛ له سهر چۆک له رزین؛ قرچه و ددانا
نامه ی؛ له بهر سهرماوه هه لله رزان «تا صبح از
سرما چاقو دسته کردیم: تا به یانی له سهرما ته قه ی
ددانمان هات».

چاقو زدن: چه قو دان / لیدان؛ که سیک به
چه قو بریندار کردن «دیروز یک نفر را چاقو زده
بودند: دوینچ چه قویان دابوو له که سیک».

چاقو کشیدن: چه قو کیشان؛ نه ماینه کاردی؛
چه قو (بۆ ههر شه یان لیدانی که سیک) به
دهسته وه گرتن و ههر شه پیگردنی «برای
برادرزنش چاقو کشید: چه قوی کیشا بۆ
ژن براکه ی».

چاقوی بی دسته ساختن: [کنایی] سهری بی
ده لاک تاشین؛ کاری بی سهر و بهره کردن؛
کاری ناتهاوو و بی بایه خ کردن؛ کار به
نیمه چلی به جی هیشتن «او از این چاقوهای
بی دسته زیاد می سازد نهو بهم شیوه سهری بی
ده لاک زور ده تاشی».

چاقوتیزکن / čāqûtizkon، ها: / اسم،
چه قوتیزکهر؛ کاردتیزکهر: ۱. کهره سه یه ک بۆ
تیزکردنی ده مه چه قو و دویرد ۲. که سی که
کاری تیزکردنی پیبری وه ک کارد و چه قو و
دویرده.

چاق و چله / čāq-o-čelle، ها: [ترکی / فارسی]

چاشتینگا؛ چیشته نگاو؛ کاتی ناوه راستی
به یانی و نیوه رۆ.

چاشنی / čāšni، ها: / اسم، ۱. چیزه مه نی؛
چاشنی؛ تام؛ چیز؛ چاشتین؛ چیزه له چیشته دا
«چاشنی آش؛ چیزه مه نی ئاش» ۲. چه شنی؛
ته ره قه «چاشنی گلوله: چاشنی گلوله» ۳. [مجازی]
تام؛ چیزه «چاشنی کلام: تامی قسه».

□ **چاشنی کلام:** تام / چیزه / چاشنی قسه؛ نهوی
بۆ رازاندنه وه ی وته ئیژنی (وه ک شیعر، نه قل،
مه ته لۆک و...) .

چاغال / čāqāle، ها: / چغاله

چاق / čāq، ها: [ترکی] صفت، ۱. چاخ؛ چاغ؛
قه لهو؛ قه لهو؛ قهره و؛ گوشتن؛ گوشتن؛
پر گوشت؛ گانو گوشت؛ تیز گوشت؛ نه ستور؛
مه س؛ پیپر؛ گونده؛ تفتی؛ تۆخ؛ چل و چاخ؛
هل هرچ؛ خرچه؛ چاخ و چل؛ گرهل قه لهو؛ به خۆ
«مرغ چاق؛ مریشکی چاخ» ۲. [گفتاری] به ده ماخ؛
ساق؛ به خۆوه؛ ته ندروست ۳. کۆک؛ ساز؛ ته یار؛
گیف؛ به ره هف؛ ئاماده ی کار «قلیان چاق: قلیانی
کۆک».

□ **چاق بودن:** ۱. چاخ / قه لهو بوون ۲. [گفتاری]
به خۆوه بوون؛ ته ندروست بوون؛ ساق بوون؛
سهر حال بوون. هه ره وها: **چاق شدن**
چاق کردن: ۱. قه له وکردن؛ چاخ کردنه وه
۲. [گفتاری] کۆک کردن؛ ته ندروست کردن
۳. چاخ کردن؛ ساز کردن؛ ته یار کردن؛ به ره هف
کردن «چاق کردن ازه؛ چاق کردن قلیان: ساز
کردنی هه ره؛ چاخ کردنی قلیان».

چاقالو / čāqālû، ها: [ترکی / فارسی] صفت.
[گفتاری] چاخه که له؛ چاخ که له؛ خه په؛ خه په له؛
خه په له؛ گرده له؛ چاخه کۆله؛ چاخله؛ گوشتنی
گته.

چاقچور / čāqčûr، ها: / اسم، [قدیمی] دۆلاخ؛
جۆری ده ریپی ده لپی ژنانه، که به گوره ویه وه
ده دورا.

صفت. /گفتاری/ قهلهو و بهخو؛ گوشتن؛ چاخه کهله؛ قهلهو؛ پتهوی تیرگوشت «دو تا مرغ چاقوچله جلو در دانه می چیدند: دوو مریشکی گوشتن له بهر دهر که که چینه یان ده کرد».

چاقوکش / cāqūkeš / ها؛ لان؛ اسم. چهقوکیش؛ شهللاتی: ۱. کهسی که به چهقوله خه لکی هره شه ده کا یان لیان ده دا ۲. کهسی که خهرجی خوئی له ریگهی لیدان و هره شه به چهقوه دابین ده کا. ههروه ها: **چاقوکشی**
چاقی / cāqī / [ترکی] اسم. قهلهوی؛ تیرگوشتی؛ پیپری؛ چاخه سیوهری؛ قهروی؛ گوشتنی؛ چاخی «آدم به این چاقی ندیده ام: مرؤفی بهم قهلهویه نه دیوه».

چاک / cāk / ها؛ اسم. چاک؛ چاکه؛ شافل؛ شاقهل؛ قلش؛ قلیش؛ قهلیش؛ قهلهش؛ قهلهشت؛ شفقار؛ تیتک؛ تیک؛ تلش قهلیشی ورد و بچووک له سهر شتیک «چاک پیراهن؛ چاک دهان: چاک کراس؛ شفقاری دم».

□ **چاک خوردن**: تلیشان؛ تلیشیان؛ ههلتلیشان؛ شاقهل تی هاتن؛ تلیش بردن؛ هور تلیشیه «پیراهنش از چند جا چاک خورده بود: کراسه کهی له چهند لاهو تلیشابوو».

چاک دادن: شفقاردان؛ شاقهل دان؛ چاک لیدان؛ قلیش لیدان «گلوش را از چند جا چاک دادند و لووله گذاشتند: گهروویان له چهند جیوه شفقار دا و لووله یان تی خست».

چاک دهن باز شدن: /مجازی/ دم لی بهر بوون؛ دم دان «نگذار چاک دهنش باز بشود: کاری مه که دمی لیت بهر بی». ههروه ها: **چاک دهن را باز کردن**

به چاک زدن: /گفتاری/ وهک بهرزه کی بانان بوی دهر چوون؛ تی تهقاندن؛ ههلههان؛ خو دهر کردن؛ راکردن؛ بهرشیه «تا پاسبانه آمدند، زد به چاک: تا پاسهوانه کان هاتن، وهک بهرزه کی بانان بوی دهر چوو».

چاک-چاک / cāk cāk / صفت. شفقار- شفقار؛ فهتار- فهتار؛ پارم- پارم؛ قهلیش- قهلیش؛ ترهک- ترهک؛ شر و در؛ به قهلشتی زوره وه «زمین از بی آبی چاک-چاک شده بود: زهویه که له بهر بی ناوی شفقار- شفقار ببوو».

چاکر / cāker, cākar / ها؛ لان؛ اسم. چوکار؛ ۱. خزمه تکار؛ ژیرماله؛ جابر ۲. /قدیمی/ نوکهر؛ خولام؛ کهمه ره بهست؛ ههروه نه.

چاکری / cākeri, cākarī / اسم. نوکهری؛ چوکاری؛ خزمه تکاری؛ پیشه یان کاری خزمه تکار.

چاکنای / cāknāy / اسم. /کالبدشناسی/ باریکی نیوان تاره ژیداره کان و پیکهاتهی دهور و بهری له نیو گهروودا: مزمار

چال / cāl / ها؛ اسم. /گفتاری/ چال؛ چالی؛ چاله قووته؛ قوولگه؛ گوول؛ قورت؛ چاوانه؛ کهند؛ کهن.

□ **چال چانه**: دوشویهله؛ چالی چنه؛ چالی چناکه؛ کووری ئه رزینگ. ههروه ها: **چال گونه**
□ **چال افتادن**: قوول بوون؛ قوول کهوتن؛ قوول داکهفتن؛ ئه نه قوولایی لوهی «چشمه یاش چال افتاده بود: چاوهکانی قوول کهوتبوون».

چال کردن: کردنه چال؛ چال کردن؛ نیان؛ ناشتن؛ فهشارین؛ سهخت کهردهی؛ ژیر خاک کردنی شتیک «پولها را توی باغچه چال کرد: دراوهکانی له نیو باخچه کهدا کرده چال».

چال کنند: چال کهندن؛ کهند کهندن؛ چال ههلهکهندن؛ کهن هوردایوه «بای دیوار چال کند و رویش را پوشاند: له بنی دیواره کهوه چالیک کی کهند و سهره کی داپوشی».

چالاک / cālāk / ها؛ صفت. /ادبی/ ئازا؛ دهست ههل؛ چالاک؛ توند و تؤل؛ تاشک؛ گورج؛ چابک؛ فرز؛ مهزبووت؛ تیزاو؛ لهش سووک؛ چست؛ چوست؛ گورج و گوول؛ چوختی؛ پهیت؛ زرک؛ زرکوزینگ؛ زرتوزینگ؛ کهلهش؛ چابک؛

ئاۋى سارد؛ ئەستىرى سەرداپۇشراۋ لە ھەمامە
گشتە كاندا.

چامه /čāme/ ➡ چکامه

چانچو / čāncū ، ها/: اسم، ئهو داره له سهر
 شانى دهنيى و به دوو سهر يه وه سه به ته و سه تل
 و ... هه لده واسن.

چانه / čāne ، ها/ :سم. ۱. چنه؛ له چنه؛
چهنه گه؛ چهناگه؛ چناکه؛ چناگه؛ چناوکه؛
چناکي؛ چهناکي؛ چناوه؛ چنهوه؛ چن؛ نارزینگ؛
ئارزهن؛ ئارچهن؛ ئهرزینگ؛ ئهرزنگ؛ ههنهک؛
ژوون؛ زهنج؛ زهني؛ زينج؛ زنج؛ ئاگرگوشک؛
بهشي خواريني دهموچاو که به شيوهي
گردولکه يیک له بهر هارووي ژيره وهيه
۲. گونک؛ گونکي؛ کونگي ههوير؛ ئه وهنده له
ههوير که بۆ نانیک حيا ده کړتیه وه.

□ چانه انداختن: [تعريض] لار بوونه‌وه؛ پا
داکیشان؛ قاچ جووت کردن؛ دهم لیکنان؛
دهمه‌کوتی بوون؛ مردن «دیشب پدرش چانه
انداخت: دوتشه‌و باوکی لار بوونه‌وه».

چانه زدن: [مجازی/ ۱. چه‌فیه کردن؛
چه‌فیه چه‌حق کردن؛ بؤ رازی و دلنیا کردنی
که‌سئ له سهر قبول کردنی کاریک زؤر قسه
و باس کردن (سر قیمت کلی با فروشنده چانه زدن،
ولی یک شاه‌ی هم تخفیف نداد: له سهر نرخه‌که
زؤریک له‌گه‌ل فروشیاره‌که چه‌فیه‌م کرد، به‌لام
شایه‌کیکی لئ نه‌شکاند) ۲. چه‌نه‌دان؛ چناکه
دان؛ چه‌نه‌لیدان؛ چه‌ناکه دهی؛ وراجی کردن؛
زؤربیزی کردن؛ چه‌نه‌بیژی کردن؛ شات و شووت
کردن؛ دهم‌دریژی کردن؛ دهم‌لیدان؛ دهم
هله‌یی کردن؛ زؤر و بی‌بایه‌خ گوتن.

جانه‌ی کسی گرم شدن: /مجازی/ دهم گرتن؛
دهم پرژان؛ گهرم داهاتن؛ چنانکه شل بوون؛
دریژه دان به قسه >چانه‌مان گرم شد و یک وقت
دیدیم ساعت ۱۲ شد: دهمان گرت و لامان کردوهه
سه‌عات بیوه ۱۲).

چه‌ل‌نگ؛ زرینگ؛ بزئو؛ قه‌شقه؛ خیرا له کاردا
(در کار کردن چالاک بود اما در خوردن چالاک‌تر!) له
کار کردندا نازا بوه به‌لام له خوار دندا نازتر!.

چالاکى / čālākī / اسم. گورجو گۆلى؛ چالاکى؛
به دهست و بردى؛ چاپکى؛ خیرایى؛ فرزى؛ توندى؛
توند و تۆلى؛ بزىوى؛ دۇخ و چۆنیه تى چه لهنگ
بوون «دستهای به این چالاکى ندیده بودم: دهستی و
گورجو گۆلم نه دیتبوو».

چالش / çâles، ها: (ترکی) اسم، کیشہوبہرہ، دہمرگہ؛ ملہ؛ کردوکاشی چر و پیداجر، بہ تایہت بؤ سہ لماندن یان وہ لانانی بابہ تیک «انتخابات، ہمہی گروہہای سیاسی را بہ چالش می طلبد: ہہ لبژاردن ہہ موو کؤر و کؤمہ لہ رامبار بہ کان بؤ کیشہوبہرہ بانگیشن دہ کا».

چالگاه / čālgāh / اسم. [زمین شناسی] به فره چال؛
کۆچال؛ پیره چال؛ و مروه جالی؛ قولگه ی
به دیهاتو له به فره چالی کوستان.

چالە / čäle ، ها:/اسم. چال؛ کۆرتک؛ قوولکە؛
قوولت؛ کوزوری؛ کەند؛ قوولگەى نەک زۆر
قوول.

☐ از چاله به چاه افتادن: [کنایی] له باران را کردن و توووشی تهرزه هاتن؛ چوون بۆ پریش و سمیل دانان؛ له خراپهوه توووشی خراپتر بوون.

چالە-چولە / čälečûle ، ها/:اسم، [مغتەناری]
 ۱. كەندولەند؛ مەرخ؛ درتال؛ چال و چوول؛
 چال و چۆل؛ چام-چام؛ چال و چۆلگەلی زۆر و
 جۆراو جۆر «جاده‌ها بر اثر بمباران بر از چالە-چولە بود:
 ڕینگەكان بە ھۆی بومبارانەوه پڕ ببوو لە كەندولەند»
 ۲. [مجازی] كەلەبەر؛ كەلین؛ كون و كەلەبەر؛
 پینداویستی؛ رھۆل؛ كەم و كووری «مقداری پول
 لازم دارم تا این چالە-چولەها را پر کنم: ھیندیک پارەم
 بپوێستە ئەم کون و کەلەبەرە بگرم».

چاله حوض / čālehowz, -ho:z / ها: [فارسی]
عربی/ اسم. [قدیمی] خه‌زینه‌ی حه‌مام؛ خه‌زینه‌ی

چانه گرفتن: گونک گرتن؛ گونکی هه ویر گرتن
بۆ نان یا شیرینی.

چاودار / cāvdār، ها: /سم، چهوان: ۱. چاودار؛
چاویار؛ چۆدان؛ چهودەر؛ چهودار؛ چهودهن؛ جۆ
فهرهنگی؛ گیایه که له ره گهزی گهنم که گه لای
پانی ههیه و سه لکه که ی به لادا ده که وئ و
دانه کانیشی ده خوری ۲. دهنکه؛ چۆدان؛ دانه ی
ئهو گیایه که خۆراکی ئاژه له.

چاوش / cāvōš، ها: /ان: /ترکی/سم،
به رکاروان؛ چاومش؛ چووش؛ ئه و که سه
پیشهنگی کاروانی زیاره تچانه و بۆ په سنی
گۆری پیشه وایان و هاندانی خه لک بۆ زیاره ت
گۆرانی ده چریت.

چاووش / cāvūš، ها: /ان: /ترکی/سم،
۱. چاوش ۲. /قدیمی/ جار کیش و
بانگدهری پادشایان و ده سه لاتداران
۳. /قدیمی/ که سی که پیشتر به دهنگی به رز
خه لکی له هاتنی له شکر یان پیاوی
ده سه لاتدار ئاگادار ده کرد.

چاه / cāh، ها: /سم، بیر؛ بیره؛ چا؛ چال؛ چالی:
۱. چه؛ قومش؛ که ندیکی گرۆقه ری قوول له
زه ویدا «چاه آب؛ چاه نفت؛ بیرى ئاو؛ چالی نه وت».
۲. /مجازی/ گۆیخال؛ قوولکه؛ گاودی؛ قوولی «راه
و چاه؛ چال و ری».

چاه آب؛ چالو؛ چالوی؛ ویر؛ بیر؛ بیره؛ بیراو؛
کۆچه له؛ چالاف؛ که نداو؛ چایه که بۆ
گه یشتن به ئاو هه لده که ندریت. ههروه ها:
چاه نفت

چاه آر تیزین: چالوویکی سروشتی که (وه ک
فواره) ئاوی لی هه لده به زئ: چاه جهنده
چاه آسانسور: چالی ئاسانه ر؛ بۆشاییه کی دریژ
و تنگ له نیو وارخاندا، که هۆده ی ئاسانه ر و
سهنگی ته راز بوونه که ی له ویدا بان و خوار
ده کا.

چاه پله: بۆشایی ناو پله ی مالانی چه ند نهۆم

که پلیکانه کانی پینچ دروست کراوه.

چاه پیشکار: سه رکاریژ؛ ژوورترین چای کاریژ.

چاه جهنده **چاه** آرترین

چاه خشک: چالی وشک؛ بیرى وشک؛

چایه که که ئاوی نه بی.

چاه زنخدان: /مجازی/ کۆرت؛ چالی چه نه؛

کۆرتا زه نی.

چاه فاضلاب: چای ئاوهرۆ؛ چالی که بۆ تی

رژانی ئاوی پیس و زیده، هه لده که نریت.

چاه ویل: /کنایی/ چای بی بن؛ چای بی په ی؛

چالی ژور قوول «شکمش چاه ویل است، هر چه در

آن بریزد پر نمی شود: سکی چای بی بنه، هه رچی

تیکا پر نایی».

چاه زدن: /گفزاری/ بیر لیدان؛ چا لیدان؛

بیرکه ندن «هر چه چاه زدن به آب نرسید: هه رچی

بیریان لیدا نه گه یشته ئاو».

چاه کندن: بیرکه ندن؛ چاکه ندن؛ که ندنی

زهوی بۆ ئاو «داشتند توی باغشان چاه می کنند:

خه ریک بوون له باخه که یاندا بیریان ده که ند».

چاهخو / cāhxū، ها: /سم، قومه شکهن؛

که لکه له چی؛ چاکهن؛ که سی که کار و باری،

پاقر کردن و دروست کردنه وه ی بیر و کاریژه.

چاهک / cāhak، ها: /سم، قوولکه؛ قوولکه؛

چالۆکه؛ چاله؛ قوولایی ده سکرد.

چاه گرفتگی / cāhgereftgî، **چاه** گرفتگی^۲

چای / cāy، ها: /چینی/سم، چا؛ چای؛ چایی؛

چایه؛ چه ی؛ چوی؛ تۆچا: ۱. روه کی چایی؛

گیایه که له ره گهزی چایی که گه لاکانی قنج و

پر و بی کولک و سه وزی تۆخه و بۆ خواردنه وه

به ره مه می دیتن ۲. گه لای چایی؛ گه لای وشک

کراوی چایی «یک بسته چای بخور: به سه ته به که چایی

بکره ۳. چای دهمکراو؛ دهمکراوی گه لای چایی

له ئاوی کول هاتوودا که به گه رمی ده یخۆنه وه

«یک استکان چای بریز! پیاله به که چایی داکه!».

چای باروتی: چای بارووتی؛ چای کورتراو؛

«من چایخور نیستم: من چایخور نیم».

چایخوری / čāyxorī / ها: [چینی/فارسی/اسم]
کار یان رهوتی چاخواردنه‌وه؛ چای خواردن؛
چه‌ی وارده‌ی.

چایخوری ^۱: صفت. چاخوری؛ چایخوری؛
پیوه‌ندیدار به کاری چایی خواردنه‌وه «قاشق
چایخوری: که‌وچکی چاخوری».

چای‌صاف کن / čāysāfkon / ها: [چینی/
از عربی/فارسی/اسم. چایی پالتو؛ چاپالتو؛
چه‌ی پالوو؛ چایی‌پاریز؛ چای پهرز؛ چای
پارزن؛ پارزوونی چایی؛ سافیه‌کی گچکه بو
پالوتنی چایی و به‌رگری له چوونی تلته بو
نیو پیاله‌وه.

چایکار / čāykār / ها: یان: [چینی/فارسی/اسم]
چای‌کیل؛ چایکار؛ وهرزیرئ که چایی ده‌چیئ.
چایکاری / čāykarī / [چینی/فارسی/اسم]
چایکاری: ۱. /ها/ مه‌زرای چا ۲. کاری
وه‌شاندن و چاندنی چایی.

چایمان / čāymān / ها: /اسم. [گفتاری] چایمانی؛
چایمانی، هه‌لامه‌ت؛ باپهر؛ واپهر.

چایمان کردن: چایمانی کردن؛ سه‌رما
خواردن؛ چایمانی‌کهرده‌ی «لخت نگرده‌ی چایمان
می‌کنی: رووت مه‌گره‌ه! چایمانی نه‌کمی».

چایی / čāyî / [چینی/اسم. [گفتاری] چایی؛ چا؛
چای؛ چایه؛ چه‌ی: چائی

چاییدن / čāyîdan / مصدر. لازم. [گفتاری] //
چاییدی: رچایت؛ می‌چایی: دهرچی؛ - // رچیان؛
رچان؛ چایین؛ چیه‌یه‌وه‌نه‌ی؛ سه‌رما بوون؛
سه‌رما خواردن: چاییدن

■ صفت مفعولی: چاییده (رچاو) / مصدر منفی:
نچاییدن (نه‌رچان)

چپ ^۱ / čap / اسم. چه‌پ: ۱. قه‌نبه‌ل؛ چۆپه؛
چه‌په؛ چۆپ؛ چه‌په‌ن؛ چه‌پیل؛ چه‌پال؛ چه‌پان؛
لای به‌رانبه‌ری راست؛ نه‌و لایه که نه‌گهر روو له
باشوور راوه‌ستین، له رۆژه‌لاته «بیج به‌چپ:

چایی زۆر نه‌رم؛ گه‌لاچایی وشک‌کراوی باش
وردکراو.

چای پر درشت: چای گه‌لاپان؛ جۆریک چایه
که به پیچه‌وانه‌ی چایی بارووتی گه‌لاگه‌لینکی
پانی هه‌یه: چای قلمی
چای تازه‌دم: چایی تازه‌ده‌م؛ چایه‌ک تازه
ده‌م کرابی.

چای دیشلمه: چایی دیشلمه‌مه؛ چایه‌ک که به
قه‌ن یان شه‌کر شیرین نه‌کرابی: چای قندپهلو
چای زرین: چایی زهره؛ جۆری چایی که
گه‌لاکانی گه‌وره و زهره‌رهنگه.

چای سبز: چایی سه‌وز؛ جۆری چایی که دوا‌ی
چینه‌وه‌ی، خیرا وشکی ده‌کهنه‌وه.

چای سیاه: چایی ره‌ش؛ جۆری چایی که
گه‌لاکانی شه‌و و رۆژی به‌ر له وشک‌کردنه‌وه
ده‌یترشین تا ره‌ش هه‌لده‌گه‌ری.

چای شیرین: چایی شیرین؛ چایی که به‌ر له
خواردنه‌وه، به قه‌ن یان شه‌کر شیرین کراوه.

چای قلمی ☞ چای پر درشت

چای قندپهلو ☞ چای دیشلمه

چای کیسه‌ای: چای کیسه؛ ئارده‌چای ده‌نیو
کیسه کراو بو خیرا ئاماده بوونی چایی، که له
نیو پیاله یان قۆری ئاوه‌کولی ده‌خهن، ره‌نگ
ده‌داته‌وه: چای لیپتن

چای لیپتن ☞ چای کیسه‌ای

چایخانه / čāyxāne / ها: [چینی/فارسی/اسم]
چایخانه؛ چاخانه؛ قاوه‌خانه؛ شوینی گشتی بو
چای خواردنه‌وه.

چای خشک کنی / čāyxoşk.konî / [چینی/
فارسی/اسم. چا وشک‌کهری: ۱. کاری
وشکه‌وه‌کردنی گه‌لای چایی ۲. /ها/ شوینی
وشک‌کردنه‌وه‌ی چایی؛ کارگای تایبه‌ت بو
وشک‌کردنه‌وه‌ی چایی.

چایخور / čāyxor / [چینی/فارسی/صفت.
چایخور؛ چاخۆر؛ به‌خوو و وازی چا خواردن

چپ چشمی / čapčāšmī / اسم، شاشی؛ خیلی؛ خوئیلی؛ خوولی؛ چاوچهفتی؛ چاوخیلی؛ چاولاری.

چپدست / čapdast ، ها؛ ان؛ صفت. چه پلهر؛ چه پدهس؛ چه پیل؛ چه پیل؛ چۆپه؛ فیره کار به دهستی چهپ. به رانبهر: راستدست

چپدستی / čapdasti / اسم، چه پلهری؛ چه پدهستی؛ چه پدهسی؛ چه پیل؛ چه پی؛ ۱. دۆخ یان چۆنیه تی چه پلهر بوون ۲. هه بوونی خوو یان تاییه تمهندی که لک وهرگر تنی زۆرتتر یان هاسانتر له دهست (و پای) چهپ * به رانبهر: راستدستی

چپر / čapar ، ها؛ [ترکی] اسم، پهرژین؛ پهرچین؛ پهرچین؛ چیله؛ پهرجان؛ چه پهر؛ تانۆک؛ تان؛ تامان؛ تهیمان؛ تهیمان؛ په چیه؛ دهرمهنجیله؛ دهر و دیواری که توو و شوو و ساقه تهی قامیش دروستی ده کهن.

چپرو / čaprow ، ها؛ چپروان / čaprovān / اسم، [سیاست] چهپ لا؛ لایهنگری لاسار له ئەندیشهی چهپدا.

چپروی / čapravî ، ها؛ اسم، [سیاست] چهپ لای؛ کار یان رهوتی لایهنگری لاسارانه له بیر و بۆچوونی چهپ.

چپش / čapeš ، ها؛ اسم، گیسک؛ گیسک؛ چه پیش؛ چه پۆش؛ به چکه بزنی له شیر برادر، له پینچ مانگه وه تا یهک سال.

چپق / čapoq ، ها؛ [ترکی] اسم، سهویله؛ سهبیل؛ سبیل؛ سهبیل؛ چووخ؛ چپوغ؛ چواک؛ قهنده؛ قهن؛ قهنه؛ ئامرازی تووتن کیشان، به لووله ییکی چپوی یان کانزایی و سهرنکی وهک فنجانی چکۆله که تووتنه کهی تیده کهن (یک چپق چاق کن با هم بکشیم: سهویله یهک ساز که پیکه وه بیکشین).

□ چپق کسی را کشیدن: [کنایی، گفتاری] که سیک کیشانه چوارمیخه وه؛ چۆله چزی

که سیک دان؛ خوین که سیک کردنه کاسه وه؛ ئەشکنجه کردن یان به سهختی ئازاردانی که س (وقتی بردن حیف را کسیدند، آن وقت معنی حرف مرا می فهمی: کاتی بردت یان کیشاتیانه چوارمیخه وه، ئەو کاته مانای قسه کانی من ده زانی).

چپق ساز / čopoqsāz ، ها؛ [ترکی / فارسی] اسم، سهبیلچی؛ سهبیل ساز؛ که س که سهبیلی تووتن دروست ده کا.

چپکی / čapaki / قید، [گفتاری] لار؛ ۱. لاره لار (چپکی رفت: لاره لار رۆیشت) ۲. چهوئل؛ لهویر؛ چهوت؛ چهفت؛ خوار (کاسه را چپکی گرفت: کاسه کهی لار گرت).

چپگرا / čapgerā ، ها؛ یان؛ صفت، [سیاست] چه بخواز؛ چه به وگر؛ چه پواز؛ دهسته چه پی؛ لایهنگری گۆرانکاری له پیز و بنه مادا بۆ دابین کردنی ماف و قازانجی کۆمای خه لک (روزنامه ی چپگر: رۆژنامه ی چه بخواز).

چپگراییی / čaparāyî / اسم، چهپ خوازی؛ چه پوازی؛ چه په وگری؛ دۆخ یان چۆنیه تی چه بخواز بوون.

چپگرد / čapgard ، چهپگردان / čapgardān / صفت. چه پگهر؛ چه پگهر؛ خاوهن جووله ی دهوره یی به رهو لای چهپ: چپگرد

چپنمایی / čapnemāyî / اسم، چهپ نوینی؛ کار یان رهوتی خۆ وه که هه وادار یان به پرهوی ئەندیشه یان هیزگه لی سیاسی چه پخواز نیشانان. ههروه ها: چپنما

چپو / čapow, čapo: / [ترکی] اسم، [گفتاری] تالان؛ برۆ؛ پوور؛ پویر؛ چه پۆ؛ چه پاو؛ چه پلاو. ههروه ها: چپو شدن؛ چپو کردن

چپه / čape, čappe / صفت. گلار؛ چهپ؛ که وتوو؛ وهر گه راو؛ هه لدریاگ؛ سه رنخون؛ هۆروئلیا؛ هۆرداریا؛ لاره وه بووگ (ماشین چه شد

موو یان پەر که به شیوهی چتر هه‌ل‌دراوه‌ته‌وه
 <چتر تاووس: چتر تری تاووس> ۵. [مجازی] سه‌یوان؛
 سی‌بەر؛ پارازوو؛ ئه‌وه‌ی که‌سئ یان شتی
 ده‌باریزئ ۶. [گیاه‌شناسی] کلاوه؛ سه‌ری کارگ؛
 کلاوه‌ی قارچک.

☞ چتر آفتابی ☞ چتر-۲

☞ چتر نجات ☞ چتر-۳

☐ چتر زدن: چتر تکریدن؛ چتر هه‌ل‌دان <پره‌ای
 زیبای تاووس چتر زده بود: پەر هه‌ل‌دراوه‌کانی تاووس
 چه‌ترین کردبو>.

زیر چتر خود گرفتن: [مجازی] ده‌ست به
 سه‌روه‌ی گرتن؛ خسته‌ن ژیر پەر و بالی خو؛
 ژیر پەر و بال گرتن؛ پشتیوانی لی کردن.

چتر باز / čatrbāz، ها: ان /: [سنسکریت / فارسی]
 /سم. ۱. چه‌تر باز؛ په‌راشوت‌شان؛ په‌ره‌شووت؛
 ئه‌وه‌ی به‌چه‌تر له‌فرۆکه‌وه‌ی داده‌په‌رئ
 ۲. چه‌تر باز؛ جه‌نگاه‌ه‌ریک که بۆ هه‌یرش بردن له
 پشته‌وه‌ی سوپای دوژمن به‌چه‌تر مه‌ی داده‌به‌زئ
 ۳. [کتابی] که‌سئ که له‌ناکو و بی‌بانگه‌یه‌شتن له
 جه‌ژن و میوانی په‌یدا ده‌بی.

چتری / čatři: [سنسکریت] صفت. چه‌تری:
 ۱. پیوه‌ندی‌دار به‌چه‌تر مه‌ی ۲. وه‌کوو چه‌تر؛
 چه‌تر ئاسا.

چتکه / čotke, čotge، ها: /: [روسی] /سم.
 ۱. چۆرتکه؛ چۆرت؛ ئامرازئ بۆ ژماردن، به
 چوارچیه‌ی و میله‌گه‌لیکه‌وه‌ی که یه‌کئ ۱۰
 مۆره‌یان پیوه‌کراوه و به‌جیه‌جی کردنی
 ئه‌و مۆره‌گه‌له‌ده‌کری هه‌ر چوار کاری
 سه‌ره‌کی ژماردن (به‌تایبته‌ی لی‌زیاد کردن و
 که‌م کردنه‌وه) ئه‌نجام بدري: چرتکه
 ۲. [گفتاری، قدیمی] به‌ره‌و؛ به‌ره‌و؛ به‌روس
 <چتکه‌ی کفش: به‌ره‌وی که‌وش>.

☐ چتکه انداختن: ۱. چۆرتکه داخستن؛ چۆرتکه
 لیدان؛ به‌چۆرتکه‌ی که‌سیب کردن <هر چه
 چتکه انداختم دیدم با حساب من جور در نمی‌آید: هه‌ر

و افتاد توی جوب: ماشینه‌که گلاز بۆوه و که‌وته نیو
 جۆگه‌وه>.

☐ چه کردن: وه‌ر گه‌راندنه‌وه؛ هه‌له‌وگه‌راندن؛
 قوله‌وژوو کردن؛ هۆرویلنه‌ی؛ گلاز مه‌ی کردن.
 هه‌روه‌ها: چه‌شدن

چپی / čapî، ها: /: صفت. چه‌پی: ۱. پیوه‌ندی‌دار
 یان سه‌ر به‌چه‌په‌وه ۲. شوینکه‌وتوو یان
 لایه‌نگری چه‌پ؛ چه‌پخواز <روزنامه‌ی چپی:
 رۆژنامه‌ی چه‌پی> ۳. [گفتاری] هه‌ل‌دیراو؛
 هه‌له‌و‌دیریاگ؛ هه‌لگه‌راوه؛ وه‌ر گه‌راو <ماشین چپی:
 ماشینی هه‌ل‌دیراو>.

چییدن / čapîdan: /: مصدر. لازم. // چییدی:
 ترنجایت؛ می‌چی: ده‌ترنجی؛ به‌چ: بترنجه‌//
 ترنجان؛ ترنجیان؛ ترنجیه‌ی؛ ته‌پین؛ راپۆرین؛ به
 زۆر چوونه نیو شتیکه‌وه؛ به‌دژواری جئ بوونه‌وه
 <چییدن توی ماشین: ترنجانه نیو ماشینه‌وه>.

هه‌روه‌ها: چییدنی

■ صفت مفعولی: چییده (ترنجاو) /: مصدر منفی:
 نه‌چییدن (نه‌ترنجان)

چتانی / čatā'i: [؟] ☞ چتایی

چتایی / čatāyi: [؟] /سم. گوش؛ هه‌ودا و
 ریشاله‌ی ساقه‌ته‌ی جۆری که‌نه‌ف که ده‌ئاو و
 هه‌وای شو‌داری گه‌رمی‌اند ده‌پۆی، که‌مکۆلیه و
 زۆر تر بۆ چینی گۆنی به‌کار دی: چتانی

چتر / čatr، ها: /: [سنسکریت] /سم. چه‌تر؛ چه‌تره:
 ۱. که‌ره‌سه‌یه‌ک له‌جنسی پارچه‌ی ئاو
 نه‌ده‌لین، که به‌چه‌ند میله‌یه‌کی یه‌ک‌ناوه‌نده‌وه
 لکاوه، له‌کاتی باراندا هه‌ل‌یده‌ده‌ن وه‌ک
 نیوه‌گۆییکی لی دی، به‌رگری له‌ته‌ر بوون ده‌کا
 ۲. سه‌یوانه؛ جۆری له‌هه‌مان که‌ره‌سه به‌رهنگی
 رۆشن که بۆ به‌ر هه‌تاو و سی‌به‌ر خۆش کردن به
 کار ده‌روا: چتر آفتابی ۳. جۆری گه‌پتر و پته‌وتر
 له‌وه، له‌جنسی پارچه‌ی قایم و سووک که بۆ
 داپه‌رین له‌فرۆکه‌ی یان له‌جیگای به‌رز مه‌وه
 که‌لکی لی وه‌رده‌گرن: چتر نجات ۴. چه‌پکه‌ی

له وەرگه ئېبرد.

چرا ^۱/čerā/ اسم، چوناوچۇنى؛ چۇنيەتى؛ چەنيەتى؛ چەينى؛ چەيناوچەينى؛ ھۇ؛ سۇنگە <چرايش رانېرس! چۇنيەتيەكەى مەپرسە!>.

چرا ^۲: قىد. ۱. بۇ؛ بوو؛ بۇچى؛ بۇچە؛ بووچە؛ بۇچ؛ چى؛ لە بەرچى؛ گلۇ؛ چما؛ ژچ؛ بۇ؛ ژچە؛ ژچى، يەى؛ را؛ راچ؛ راى؛ ئەراى؛ ئەرا؛ ئەراى چە؛ سى چە؛ قەى؛ ھما؛ ما؛ ئادى؛ لۇچ؛ لۇ؛ لۇچە؛ لەبۇ؛ لىۇ؛ لەبان چە؛ لەل؛ چرا؛ ساجى؛ وەرچە؛ پەى چىش؛ پەى چى؛ وشەى پرسىار لە ھۇ، سۇنگە يان ھاندەرى كارىك <چرا رفت؟> بوچى رۇيشت؟ <؟> ۲. <گفتارى> با؛ بۇچەنە؛ بۇچى نە؛ ولامى ئەرېنى لە بەرانېر پرسىارى نەرېنىدا <پرسيد: آزاد نيامد؟ گفتم: چرا همين الان آمد: پرسى: نازاد نەھات؟ گوتم: با ھەر ئىستاھات>.

چراى /čērā'i/ چراى

چراخور /čārāxor, čērāxor/ ھا:/ اسم، لەوەرگا؛ لەوەرگە؛ جى لەوەر؛ چراگە؛ باسەرە؛ دەشتى گىجار و جى لەوەرې باش بۇ ئاژەل.

چراغ /čērāq/ ھا:/ اسم، چرا؛ چراو؛ چراوى؛ چراخ؛ لامپا؛ لالە؛ ۱. كەرەسەيەك كە بە سووتانى ماكىكى سووتمانى رووناكى بەدى دىنى <چراغ تورى: چرا تۇرى> ۲. چراى كارەبا؛ دەزگايەك كە بە ھۇى ھىزى كارەباو رووناكى بەدى دىنى <چراغ برق: چراى بەرق> ۳. گلۇپ؛ لامپ ۴. قوتيلە؛ قوتيلكە؛ چرامووشى؛ تەژگا <توجاق> چىشت لينان.

چراغ اطمینان: چراى ھەدارى؛ جۇرئ چرا تۇرى تايبەتە بۇ بەرگرى لە تەقینەوہى گاز لە کانگەدا بەكار دى و بە گازى مېتانی شوپنەكە دەگرئ.

چراغ الکلی: چراى ئەلكولى؛ چرايەك كە بە ئەلكول كار دەکا و زۆرتر وەك تەژگا بە كارى دەبەن.

چراغ بادى: فانۇس؛ چرا ئىنگلىسى؛

چى چۆرنكەم داخست دېتم لەگەل حىسابى مندا يەك ناگرېتەوہ ۲. <كنايى> سەنگ و سووك كردن؛ بېر كەرنەوہ لەمەر قازانچ و زيانى كارىكەوہ.

چتول /čatval/ اروسى/ اسم، <قدیمی> چەتوہل: ۱. يەكەى كېشانە بەرانېر بە ۱۲۵ گەرەم ۲. يەكەى تراوان <بەتايبەت خواردنەوہى ئەلكولى> بەرانېر بە ۱۲۵ مىلى لېتر.

چچن /čečēn/ اسم، چىچان؛ چاچان؛ چچن: ۱. ھۆزى سېى پېستى باكوورى قەفقاژ <كۆمارى چچن> ۲. /ھا/ ھەر يەك لە كەسانى ئەو ھۆزە.

چخ /čex/ صوت. چخە؛ چغە؛ وتەيەك بۇ راو نان و دوور كەرنەوہى سەگ: چخە

چخ كردن: چخە كردن؛ چغە كردن؛ دەر كردنى سەگ.

چخماق /čaxmāq/ اتركى/ اسم، ۱. بەردە ئەستى؛ بەردى ئاگرېژىن؛ بەردە چەخماخ؛ كوچك چەخماخە؛ تەوہن چەخماخ؛ ستاوبەر ۲. بەرتفك؛ مقەنەزمە؛ گەفژال؛ چەخماخى تەفەنگ؛ چەكوچ ئاسايەك لە تەفەنگدا كە پال بە دەرزيەوہ دەنى، بدا لە چەخماخە.

چخماقى /čaxmāqi/ اتركى/ سبيل چخماقى، سبيل

چخە /čexe/ چخە

چدن /čōdan/ اروسى/ اسم، چودەن؛ ئاليازى كانزاي ئاسن و ۲٪ تا ۴٪ كەربون.

چرا /čārā, čērā/ اسم، لەوەر؛ چېرى؛ كار يان رەوتى چەرىن؛ ئالف دۆزىنەوہ و لەوەرانى ئاژەل.

چرا كردن: لەوەرەن؛ لەوەرېن؛ لەوەرپان؛ لەوەرپەى؛ چەرىن <گوسفندان در پای کوه چرا مى کردند: مەرەكان لە بنارى كىودا دەلەوەرەن>.

بە چرا بردن: بردن بۇ لەوەرگە؛ رامەى؛ بردنى ئاژەل بۇ لەوەرگە بۇ لەوەراندن <ھەر روز صبح گلە را به چرا مى برد: ھەموو رۆژى رانەكەى بۇ>

چرايهك بۆ سه رمیزی خویندن و نووسین که
تیشکه که ی ده که و یتیه سه ر کتیب و ده فته ر.
چراغ موشی: ۱. قودیلله؛ قوتووله؛ قوتیلله؛
قوتیلله؛ قه ندیلله؛ قه نیله؛ قوتیلله چرا؛ چرا
مووشی؛ چرا مووشینه؛ چرا فتیلله؛ فتیلله چرا؛
قوتیلکه چرا؛ شه مووله؛ قودیک؛ جۆری چرا
ساده و بچوک و بی شیشه که دوو که لی زۆره
و رۆشنایی که م ۲. /کنایی/ چرا ی کز؛ چرا ی
که م رۆشنایی.

چراغ مه تایی: چرا ی ماتابی؛ لامپکی لووله یی
که دیوی ناوه وه ی به ماکیکی سپی درۆشن
(فلورسنس) سواخ دراوه و بری هه لمی جیوه ی
تیدایه، که رۆشن ده کری نووریکی سپی و
مات ده داته وه.

چراغ نئون: لامپ نئون ☞ لامپ

چراغ نفتی: چرا نه وتی؛ چرا نه وتیه؛ چرايهك
که سووته مه نیه که ی نه وته.

☐ چراغ چشم و دل کسی روشن بودن:
/مجازی/ چاو و دلی که سییک پروون
بوونه وه؛ چاو و دل که سی رۆشن بوونه وه؛
شاد و به خته وه ر بوون «گفتم: چراغ چشم و
دلتن روشن که پسر تان آمد: گوتم: چاو و
دلتن پروون کوره که تان هاته وه».

چراغ زدن: ۱. چرا لیدان؛ به هه لکردن و
کوژاندنه وه ی چرا، نیشانه دان «ماشین عقبی
مرتب چراغ می زد: ماشین ده واییه که له سه ر یه ک
چرا ی لیده د» ۲. /کنایی/ چاو قرتانندن؛ چاو
قرتانن؛ چاو لی داگرتن؛ چاو ه قرتی کردن «برای
دختر چراغ می زد: چای له کچه که ده قرتاندد».

چراغ سبز نشان دادن: /کنایی/ چرا ی سه وز
لیدان/ نیشان دان؛ نه رم بوون؛ سازان؛ به
شیوه یی ناراسته وخو په زامه ندی ده رپرین.

چراغ عمر کسی خاموش شدن: /مجازی/ چرا ی
ته مه نی که سی کوژانه وه؛ فتیلله ی ته مه نی
که سییک له پتان که وتن؛ چرا له سووتان

چرانسی؛ شه مووله؛ کلچان؛ چرا ی ده ستی.
چراغ برق: چرا ی کاره با؛ چرا به رق؛ چرايهك
که به کاره با (به رق) رۆشنایی ده د.

چراغ پیه سوز: سببوس؛ دوبه؛ پیف سوچ؛
چرا ی پیسوز؛ چرايهك که به پیو کاری
ده کرد.

چراغ توری ☞ چراغ زنبوری
چراغ جادو: /مجازی/ چرا ی جادوو؛ شتی که
هه موو گیروگر فتیک چاره سه ر ده کا.

چراغ چشمک زن: ترووسکه چرا؛ چراییک که
بی وچان رۆشن ده بی و ده کوژیتته وه.

چراغ خطر: چرا ی سوور؛ چرايهك که
رووناکیه که ی سووره و بۆ راگه یاندنی مه ترسی
به کار ده روا.

چراغ خواب: شه وخه ف؛ چرا خه و؛ چراییک
کز که له کاتی نووستندا هه لیده که ن.

چراغ خوراکیزی: چرا ی چیشت لی تان.
چراغ راه نما: چرا ی ریتوین؛ چراییک که
گلۆپلی سوور و زه رد و سه وزه وه بۆ نیشاندانی
نۆره ی ریکه وتنی پیاده و سواره له
بوارگه کاندا.

چراغ زنبوری: چرا توړی؛ چرا په می؛ چرا
په می: چراغ توری

چراغ سبز: چرا ی سه وز؛ چراسه وز؛ چرايهك
که نیشانه ی ئازادی هات وچووه.

چراغ قرمز: چرا ی سوور؛ چراسوور؛ چرايهك
که نیشانه ی مه ترسی یان به سیانی ریگه یه.

چراغ قوه: چرا قووه؛ لایت؛ جۆری چرا ی
ده ستی که به باتری کار ده کا.

چراغ کاسه ای: چرا لامپا.

چراغ گاز: چرا گاز؛ ته ژگا؛ چراییک که به گاز
کار ده کا.

چراغ گردسوز: چرا ی گلسوز؛ چرايهك
نه فتی به فتیلله ی خره وه.

چراغ مطالعه: چرا ی موتالا؛ چرا ی خویندنه وه؛

کهوتن؛ مردن.

چراغ کسی به پت-پت افتادن: [کنایی] سهری که سیک له لیو قه برهوه لهرزین؛ فتیلهی تهمهنی که سی به رهو کزی چوون؛ له ئاسانهی مهرگدا بوون.

به چراغ قرمز بر خوردن: [کنایی] تووشی گیره هاتن؛ قؤل له قهلبه گیران «درست در وسط راه به چراغ قرمز بر خوردیم و پولمان تمام شد: راست له چهقی ریگه دا تووشی گیره هاتین، پارهمان تهواو بوو».

چراغان / čerāqān: صفت. ۱. چراخان؛ شهوگر؛ به چراگه لی رۆشنی زۆرهوه ۲. [کنایی] گهشاوه؛ شادمان؛ روون «با آمدن دلم چراغان شد: به هاتنت دلم گهشاوه».

چراغانی / čerāqānî: ها: / اسم. چراخانی؛ بار و دۆخی چراخان بوون.

چراغانی شدن: چراخان کران؛ به هۆی چرای زۆرهوه رووناک بوون «سراسر کوچه چراغانی شده بود: سهرانسه ری کۆلانه که چراخان کرابوو».

چراغانی کردن: چراخانی کردن؛ چراخان کردن؛ چرای زۆر رۆشن کردن «به مناسبت سال نو شهر را چراغانی کرده بودند: به بۆنه ی سالی تازه وه شاریان چراخانی کردبوو». ههروه ها: چراغانی شدن

چراغپا / čerāqpā: اسم. جامبازه؛ جانبازه؛ چراخپا؛ چه پۆکانه؛ دۆخ یان چۆنیه تی شاخ کردن؛ ههلبړینی دووده ست و پراوه ستانی گیانهوه به سهر ههر دوو پیپهوه.

چراغ ساز / čerāqsāz: ها: / ان: / اسم. چراساز؛ چراساز؛ که سی که پیشه ی چت کرن یان دروست کردنه وهی چراپه.

چراغ سازی / čerāqsāzi: / اسم. چراسازی؛ چراسازی: ۱. کاری چراساز ۲. / ها: کارگهی چراساز ۳. / ها: کارخانه ی دروست کردنی چرا.

چراغک / čerāqak: ها: / اسم. چراویله کی

ئاگردان که گهرمایه کی که می ههیه و زۆر تر بۆ گهرم راگرتنی چیشته ههله ده کری.

چراکه / čerāke: حرف. [ادبی] چونکه؛ چوونکه؛ چوونکوی؛ چونکه ی؛ چونکوو؛ چونکا؛ چۆنکاتی؛ چۆنکه؛ بۆیکان؛ بۆیه کان؛ بۆیه کانی؛ له ورا «او نیامد، چراکه می دانست گرفتار خواهد شد: نه هات، چونکه ده یزانی تووش ده بی».

چراگاه / čerāgāh, čerāgāh: ها: / اسم. له وه رگه؛ له وه رگا؛ له قه رینگه؛ چه راکه؛ چه رگا؛ چیره گه؛ چایه ر؛ چیری؛ باسه ره؛ یورت؛ ویرت؛ جی له وه ر؛ کۆز؛ گادۆل؛ می رگ و بژوین و گیاجاری له بار بۆ له وه ری گیانه وه ران «باغها ویران شده و به صورت چراگاه دامهای ده درآمد بودند: باخه کان کاول ببوون و کرابوونه له وه رگه ی مهر و مالاتی دی».

چراگشت / čarāgašt, čerāgašt: / اسم. کار یان رهوتی گۆپړینی وه زری له وه رگه ی ئاژه لان و بردنیان بۆ له وه رگای دیکه.

- چران / čarān, čerān: / پیواژه. - له وه رپین؛ - چه رپین؛ - چه ران؛ - چران؛ - چران؛ - چه ران؛ له وه رپنهر «گاوچران: گاله وه رپین».

چرانندن / čarāndan, čerāndan: / مصدر. متعدی.

// چرانندی: له وه راندت؛ می چرانسی: ده له وه رپینی؛ بچران: بله وه رپنه // له وه راندن؛ چه راندن؛ چراندن؛ چه راندن؛ چه لاندن؛ چه رنن؛ چه رانن؛ له وه رپنه ی؛ له وه رنای؛ گیانه وه ر بردنه له وه ر، یان له کاتی له وه ریندا چاودیری لی کردن «گوسفند چرانندن: مهر له وه راندن» * چرانیدن. ههروه ها: چرانیدنی

■ صفت فاعلی: چراننده (له وه رپنهر) / صفت مفعولی: چرانده (له وه رپنراو) / مصدر منفی: نچرانندن (نه له وه راندن)

- چرانی / čarānî, čerānî: / پیواژه. - چه رپینی؛ - چه رانی؛ - چرانی؛ - چرانی؛ - چه رانی: ۱. - چه رپینی «سوورچرانی: سوورچه رپینی» ۲. - له وه رپینی «شکم چرانی: زگ له وه رپینی».

چرانیدن / čarānīdan, čerānīdan / چرانیدن
چرایى / čerāyī / اسم. / ادبی / چیه تی، هؤ؛
سؤنگه: چرائی

چرب / čarb / صفت. چه ور؛ چه روو؛ چه رف؛
چهرب؛ چه فر: ۱. خاوهن چه وری «گوشت چرب»
گوشتی چه ور ۲. چه ور چلیک؛ دوین؛ زومدار؛
شؤل؛ دهون؛ چه رم؛ ئاویتیهی چه وری «دست
چرب: دهستی چه ور» ۳. / مجازی، گفتاری / فره؛
مایه دار؛ زور یا زورتر له باری چه ندیتییهوه «گفتم
اوستا، زندگی من نمی چرخد، کمی مزد مرا چرب تر کن»
گوتم ئوسا، ژیانم به پویه ناچی، که می مزه کم
چه ورتر که وه! ههروهه: چرب بودن؛ چرب
شدن؛ چرب کردن

چرب آخور / čarb'āxor / اسم. ئاخوړ چه ور؛
۱. ئاخوړی پر له هه موو جوړه خوراکی ئاژه ل
۲. / کنایی / په ناگای جی خوښ رابواردن.
چرب دست / čarbdast / صفت. / کنایی /
به دهست وبرد؛ دهست سووک؛ دهست سووک؛
چالاک ۲. / قدیمی / فیلباز؛ ساخته چی.

چرب زبان / čarbzabān / صفت. / مجازی /
زمان ته؛ دهم ته؛ زار نه رم: ۱. به وتهی خوښ؛
قسه خوښ ۲. زمان لووس؛ جوښن؛ هولیسک؛
لیسکه؛ چاپ باز؛ جاملووس؛ چه ور زمان؛
زمان چه ور؛ ته رزوانی خوړنکخه ر. ههروهه:
چرب زبانی

چرب وچیلی / čarb-o-čili / صفت. / گفتاری /
چه ور وچلیک؛ چه ور وچلکن؛ پیس وپه لؤس؛
تیکه له پؤن و چه وری «دست چرب و چلیات را
به در و دیوار نمال: دهستی چه ور وچلیکته مه ساوه به
دیواره کهدا».

چرب و نرم / čarb-o-narm / صفت. ۱. به تام و
له زهت؛ چه ور و چیژه دار «غذای چرب و نرم»
چیشتی به تام و له زهت ۲. / مجازی / چه ور و نه رم؛
خوښ و دلنشین؛ دلگر «زبان چرب و نرم: زمانی
چه ور و نه رم».

چربه / čarbe / اسم. ۱. قاقه ز پیستی؛ کاغه ز
مومی ۲. تۆز؛ تۆشک؛ تۆزی؛ تۆزگ؛ توی؛ توه؛
تۆ؛ چه وری سهر شیر یان تراوانی تر.

چربی / čarbī / ها / اسم. چه وری؛ چه رفی؛
چه فری؛ چه ربی: ۱. زوهوم؛ زفر؛ مرت؛ چه رمی؛
زؤن؛ ته واش؛ زه رنووقایی؛ ماکیکی رؤنی که له
تینی ئاساییدا گیرساوه ۲. غه؛ وه؛ دؤن؛ به ز؛
چه وری؛ پی؛ رؤنی له شی گیانه وه ران و تومی
برئ گیا (وهک زهیتوون و گهنه شامی و...) ۳. / گفتاری / چیشتی چه ور «دکتر گفته چربی نخور»
بژیشک گوتوویه چه وری مه خو.

چربیدن / čarbīdan / مصدر. لازم. / گفتاری / به
ملدا چوون؛ زورتر / فره تر / بانتر / زیاتر بوون؛ له
سهر بوون؛ به هه قیاز بوون؛ چیر بوون «زور آزاد
به آرام می چربد: زوری ئازاد به مل ئارامدا نه چی».

چرت / čert / اسم. / خیاطی / درزیکی چکوله که
له کاتی دوورینی کهوانیدا به لیواری پارچه وه
دهیده ن. ههروهه: چرت دادن

چرت / čert, čart / صفت. بی خو: ۱. قور؛
گه زاف «حرف چرت: قسهی قور» ۲. بی هؤ؛ گؤتره
«کار چرت: کاری بی خو».

چرت / čort / اسم. خه وه نووچکه؛ خه ونووچکه؛
خه ونووچکه؛ خه ونیچکه؛ نوقرشک؛ نوقرشک؛
نوقرسک؛ قنگه خه؛ چورت؛ چورت؛ وه نه وز؛
وه نه وه؛ هونزهک؛ وه ژینگ؛ ویزینگ؛ ویزینگ؛
ویژنه؛ ورینگه؛ ورینی؛ بارینه؛ دلوف؛
خه وه کوتکی؛ هنیشک؛ خه و بردنه وهی زور
کورت.

چرت بردن: خه ونووچکه بردنه وه «سر کلاس
چرتش برده بود: له ناو پوله کهدا خه ونووچکه
بردیویه وه».

چرت زدن: ۱. سهرخه و شکاندن؛ وه ژینگ
دان؛ چورت دان؛ هیزین؛ وه نه وز دان؛ چاو
گهرم کردن؛ هه لازیین؛ دلوف داین؛ هونژین؛
سهرخه و کردن؛ وه نه وز کهردهی «تا چای حاضر

سووپړانی (چرخ دادن: چرخ و خول دان).

☐ چرخ اصطکاک: چهرځی که به نووسان به چهرځیکي ترهوه، ئه ویش ده گهل ځوی دینننه خول.

چرخ بایی: چهرځی پایي؛ ئامپړیکي چهرخدار که به پنیان کار ده کا، به تاییهت چهرځی دروومان.

چرخ تسمه: چهرځ سیرم/ سیرمهی؛ چهرځی که کاتی خولانهوهی، تهسمه یه که ده کیشیت و ده بیته هوی خولاندنهوهی چهرځیکي تر.

چرخ چاه: گهر دوون؛ چهرځی بیر؛ جهر چهره؛ چهرځی ئاو له بیر یان چم دهره پنیان.

چرخ خیاطی: چهرځی دروومان؛ ماکینه ی جل دروون که دهستی، پایي و بهرقیشی هه یه.

چرخ دستی: خرڅړه که؛ چهرځی دهستی؛ چهرځی دهسی؛ که رهسه یه کی چهرخدار که به دهست کار ده کا.

چرخ دنده: چهرځ دهنده؛ چهرځی لینهاره ددانه دار که له کاتی خولانهوه دا، ددانه کانی له ددانه ی چهرځیکي تر ده گیری و ئه ویش ده خولینننهوه.

چرخ ریسندگی: دوو که دووڅه؛ گل هور که ره؛ که رهسه یه که بؤ ریسندی خوری یان په موو.

چرخ زاپاس: چهرځی سپیر؛ چهرځی زاپاس؛ ته گهری پینه کی ماشین.

چرخ زنجیر: چهرځ زنجیر؛ چهرځی زنجیر؛ جوړیک چهرځی دهنده یه که ئالقه گه لی زنجیر له ددانه کانی ده گیری و ئه گهر یه کیکیان که وته خول، ئه ویکه ش ده خولینننهوه.

چرخ غلنکی: بولبرینگ؛ چهرځیکي چکوله له ژیر که لپه لی مال و بری که رسته بؤ به هاسانی گواستننهوه یان.

چرخ کوزه گری: چهرځی گوزه که ری؛

شود چرتی بز: تا چایی ساز ده بی سهرځه وی بشکینه ۲. ونه هوز بر دنه وه؛ خه ونوو چکه بر دنه وه؛ خه ونیچکه بردن (راننده همه اش چرت می زد؛ رانه نده که هره ونه وزی نه دا).

چرت کسی پاره شدن: [مجازی] خه وی که سی پره وین/ زړان؛ خه و له چاو/ سهری که سی په پین؛ خه و که سی شکینه چاوی؛ به هوی هه را و هوریا یان رووداویکه وه له ونه هوز داچله کان (با صدای زنگ تلفن چرت پاره شد؛ به زنگی ته له فونه که خه وم زړا).

چرتکه / čortke / [روسی] ☐ چتکه - ۱

چرت و پرت / čert-o-pert, čart-o-part / اسم، [گفتاری] هه لیت و په لیت؛ هه له ق- مه له ق؛ هیچ و پوچ؛ قسه ی بی مانا (چرت و پرت می گوید: هه لیت و په لیت ئیژئ).

چرتی / čortí / صفت. خه ونوو چکه یی؛ خه وانی؛ چورتي؛ چورتي؛ خاوه ن خو و یان وازی ونه هوزدانی زور.

چر-چر / čarčar / اسم، [تعریض، گفتاری] له وه پ؛ خو ش ونو ش.

☐ چر-چر کردن: له وه پین؛ خو ش ونو ش کردن. چر-چر کسی به راه بودن: له وه پری که سیک

دایین بوون؛ خو ش و نوشی که سی ساز بوون.

چرخ / čarx / اسم، چهرځ: ۱. /ها/ پیچک؛ ته گهره؛ لړ؛ خر؛ بازنه ئاسایه که که به دهوری خولگه یه که وه دسووپړته وه (چرخ ماشین: چهرځی ماشین) ۲. /ها/ که رهسته یه کی بازنه یی که به دهوری ناوه ندیکدا سوورده خوا (چرخ خیاطی؛

چهرځی خه یاتی) ۳. /ها/ [گفتاری] ئامپړی چهرخدار الف) دوو چهرځه (سوار چرخ بود و می رفت: سواری چهرځ ببو و ده پویش) ب) عه ره بانه (چرخ لبو فروشی؛ چهرځی چونه رفروشی)

۴. /ادی/ گهر دوون؛ ئاسمان و هه رچی تیدایه (چرخ فولک: چهرځ و فله که) ۵. [گفتاری] چهرځ و خول؛ قه مچ؛ پیچ؛ سوور؛ زفر؛ جووله ی

// چرخانندی: هه‌لت‌سووران؛ می‌چرخانی؛
هه‌لده‌سوورپیتی؛ بچرخان: هه‌لسوورپینه//
هه‌لسوورانندن؛ سوورانندن؛ سوورانن؛ چهرخاندن؛
چهرخنه‌ی؛ چهرخانی؛ گێژ داین؛ خوله‌و داین؛
له‌رن؛ لۆپین؛ لروونن؛ لردبه: ۱. وەرچه‌رخاندن؛
زفراندن؛ وەرگه‌راندن؛ خولاندنه‌وه؛ خول پئی‌دان؛
هۆرخولنه‌ی؛ خولنا‌یوه؛ شتی به‌ده‌ور
خولگه‌یه‌که‌وه بزواندن «چرخ را چرخاندن: چرخ
هه‌لسوورانندن» ۲. [کنایی] به‌رێوه‌بردن؛ گه‌راندنی
شتی «کار را چرخاندن: کار هه‌لسوورانندن» *
چرخانیدن. هه‌روه‌ها: چرخاندنی

■ صفت فاعلی: چرخاننده (هه‌لسوورپینه‌ر)/ صفت
مفعولی: چرخانده (هه‌لسوورپیتراو)/ مصدر منفی:
نچرخاندن (هه‌لنه‌سوورانندن)

چرخانیدن / çarxānîdan / چرخاندن
چرخبال / çarxbāl, ها: /اسم/ [نامتداول] بالف؛
کۆپتەر؛ هه‌لیکۆپتەر.
چرخدار / çarxdār, ها: /صفت/ چرخدار؛
به‌چهرخ (صندلی چرخدار: سنده‌لی چرخدار).
چرخدووی / çarxdûzî, /اسم/ ۱. چرخدووری؛
دروومان به‌چهرخی خه‌باتی ۲. /ها/
چهرخکاری؛ جۆره‌دروومانیککی جوانکاریه.
چرخ‌ریسک / çarxrîsak, ها: /اسم/ چرخ‌ریه؛
شه‌لووره؛ گۆره‌ویچنه؛ گۆرپنجنه؛ دوو‌که‌ریسه؛
دوو‌که‌رپسما؛ بالنده‌ییککی وردیله‌ی جوان و دوو
ره‌نگی دارژیه، په‌رپکی نهرم و تووک‌ئاسای
هه‌یه: چله‌ریسک

چرخ‌زن / çarxzan / قید. به‌سوورانه‌وه
[بچه‌ها چرخ‌زن آمدند: مندا لان به‌سوورانه‌وه هاتن].
چرخش / çarxêş, ها: /اسم/ چرخان؛
۱. لرسه؛ کار یان ره‌وتی خولانه‌وه؛ زفرین؛
زفرین؛ سوورانه‌وه به‌ده‌ور ته‌وره‌یه‌که‌دا
«چرخش چرخ: چرخانی چرخ» ۲. [مجازی]
کار یان ره‌وتی وەرچه‌رخان و گۆرانی
خواست و گه‌ر «در سیاست خارجی چرخش

په‌ریه‌کی خرکه‌له‌یه که له‌نیوه‌راستیه‌وه
میله‌ییک دالک‌اوه، که ده‌یخولیننه‌وه
قۆره‌که‌ش سوور ده‌دا.
چرخ‌گوشت: چهرخ گوشت؛ که‌ره‌سه‌یه‌کی
ده‌ستی یان کاره‌بابیه بۆ ورد و نه‌نجن کردنی
گوشت.

□ چرخ‌دادن: هه‌لسوورانندن؛ هه‌لسوورانن؛
سوورپدان؛ چهرخاندن؛ زفراندن؛ خولدان؛
خولاندن؛ چهرخنه‌ی؛ خولنه‌ی؛ هۆرخولنه‌ی
«چوب را دور سرش چرخ می‌داد: چپوه‌که‌ی به
ده‌وری سه‌ریدا هه‌لده‌سووران».

چرخ‌زدن: سوورانه‌وه؛ هه‌لسووران؛ خولانه‌وه؛
چهرخان؛ هۆرخلیه‌ی «مثل فرفره چرخ می‌زد:
وه‌کوو فرفره‌ده‌سووراوه».

چرخ‌کردن: ۱. دوورین؛ وراسه‌ی؛ به‌چهرخ
دوو‌راندن «این پیراهن را زود چرخ کن بده‌اتو کنم:
ئه‌م کراسه‌زوو بدوورینه و بیده‌وه ئوتووی بکه‌م»
۲. له‌چهرخ دان؛ کردنه‌چهرخدا؛ چهرخ
کردن؛ وردکردن؛ دای چهرخه‌ره «گوشت را
چرخ کردم: گوشته‌که‌م له‌چهرخ دا».

چرخ‌کسی را چنبیر کردن: [مجازی] چهرخ‌له
چه‌مه‌ر که‌سیک کیشان؛ پشوو/ته‌نگ له
که‌سی هه‌لچنین؛ که‌سیک خستنه‌ته‌نگانه‌وه
«جنگ شد و چرخ ما را چنبیر کرد: بوو به‌شه‌ر و
چهرخی له‌چه‌مه‌رمان کیشا».

چرخ‌خاب / çarxāb, ها: /اسم/ ئه‌و باگره‌که
هه‌وری بارانی پئی‌ه و له‌سه‌ر زه‌ریاوه به‌ره‌و
به‌ستین ده‌چۆ و له‌وشکانیدا دا‌یده‌بارپیتی.

چرخان^۱ / çarxān / صفت. چهرخان؛ چهرخمان؛
خاوه‌ن تاییه‌تمه‌ندی یان توانی سوورانه‌وه
«صندلی چرخان: سنده‌لی چهرخان».

چرخان^۲: قید. چهرخمان؛ به‌سوورانه‌وه «گر‌د‌باد
همه‌چیز را چرخان در هوا می‌برد: گێژه‌لووکه‌هه‌موو
شتیکی چهرخمان له‌هه‌وادا ده‌برد».

چرخ‌خاندن / çarxāndan / مصدر. متعدی.

به هه‌لسوورانوه <یک میله چرخنده دارد که دوک را می‌چرخاند: میله‌یه کی گه‌رؤکی هه‌یه که ته‌شیه که خول دهدا>.

چرخه ^۱ /čarxe / ها: / اسم، سوور؛ چرخه: ۱. سوور؛ خول؛ چرخ؛ قه‌دوه‌شت؛ مه‌ودای کاتیه‌ک که زنجیره‌ی رووداوان یان دیارده‌گه‌لیکی تیدا په‌یتا په‌یتا ده‌گوورن (وه‌ک سووری ژبان که بریتیه له: له دایک بوون، گه‌شکه‌یی، پیگه‌یشتن، پیری و مهرگ) ۲. دوا به دوا یی که زنجیره رووداوان یان روودای دووپاته‌وه بوو، له خالیکه‌وه تا دیته‌وه‌سهر ههمان خال (وه‌ک سووری ئاو که له گهرمادا ده‌بیته هه‌لم و هه‌ور و جاریکی تر له بهر سه‌رما ده‌باریته‌وه سهر زه‌وی).

☐ **چرخه‌ی سلولی**: /زیست‌شناسی/ خولی خان؛ خولی داگه‌رانی که له مه‌ودای ژبانی خانکیکی زیندوودا روو دهدا.

-چرخه ^۲: **بیواژه**، -چرخه؛ ئامرازی خاوه‌ن چرخه <دوچرخه: دووچرخه>.

چرخه‌ای /čarx'e'i / چرخه‌وار

چرخه‌وار /čarxevār / صفت، چرخه‌سا؛ چرخه‌ئاسا؛ چرخه‌مان؛ له بیجم یان چۆنیه‌تی چرخ: چرخه‌ای

چرخ‌ی ^۱ /čarxi / ها: / اسم، چرخ‌ی: ۱. که‌سئ که سواری دووچرخه‌یه ۲. که‌سئ که به چرخ‌ی ده‌ستی کار ده‌کا.

چرخ‌ی ^۲: صفت، ۱. گرد؛ گرۆقه‌ر؛ خر؛ خرت <پایین دامن را چرخ‌ی بیر: خوارووی داوینته‌که گرد بیر> ۲. چرخ‌ی؛ چرخ‌کراو؛ به‌چرخ؛ دووراو <دوخت چرخ‌ی: ته‌قه‌لی چرخ‌ی>.

چرخیدن /čarxidan / مصدر، لازم، // چرخیدی: سووراییه‌وه؛ می‌چرخ‌ی: ده‌سووراییه‌وه؛ بچرخ: بسووریه‌وه // سوورانه‌وه؛ خولانه‌وه؛ هه‌لسووران؛ هه‌لسوورپان؛ هه‌لسوورپین: ۱. سووران؛ چرخان؛ خولیانه‌وه؛ سوورپان؛ خول‌خواردن؛

آشکاری دیده می‌شود: له سیاسه‌تی ده‌روه‌ییدا چرخ‌خانیکی ئاشکرا ده‌بیندریت>.

چرخشت /čarxošt / ها: / اسم، پیگه‌ووش؛ هه‌ر یه‌که له که‌ره‌سه‌گه‌لی ده‌ستی جو‌راو‌جو‌ر که بو‌گرتنی ئاوی میوه دروست کراون.

چرخشما /čarxešnemā / اسم، ژبرۆس‌کۆپ؛ که‌ره‌سه‌یه‌کی چرخ‌ئاسایه که وا دروست کراوه ته‌خت له سهر زه‌وی بنیشی و به‌ده‌وری خویدا سوور بخوا و ئامرازیک وا له سه‌ریه‌وه دانراوه، به هه‌ر لایه‌کدا پیویست بی، بگه‌رئ و بخونجی.

چرخشی /čarxeš / صفت، چرخانی؛ هه‌لسوورانی: ۱. پیوه‌نیدار یان سهر به هه‌لسوورانوه ۲. سوورپنه‌روه؛ هه‌لسوورپین.

چرخ‌فلک /čarxefalak, čarx-o-falak / ها: / فارسی / عربی / اسم، چرخ‌وفه‌له‌ک؛ گه‌ردوونه؛ ماینچه‌قه‌ل؛ که‌ره‌سه‌یی بو‌رابواردن به برئ سه‌نده‌لیه‌وه که خه‌لک له سه‌ری داده‌نیش و به ده‌وری خولگه‌ییکی ئاسۆیی یان کۆله‌که‌ییدا ده‌خولیته‌وه <بچه‌ها چرخ‌فلک سوار شدند: منداله‌کان چرخ و فله‌ک سوار بوون>.

چرخک /čarxak / ها: / اسم، چرخ؛ ویلچر؛ سه‌نده‌لی چرخ‌دار.

چرخکار /čarxkār / ها: / اسم، چرخ‌کار؛ که‌سئ که به چرخ‌ی دروومان کار ده‌کا.

چرخکاری /čarxkārî / اسم، چرخ‌کاری: ۱. کار و ره‌وتی کارکردن به چرخ به‌تایبه‌ت مه‌کینه‌ی دروومان ۲. کاری دووراندنه‌وه به مه‌کینه‌ی دروومان به تایبه‌ت رازاندنه‌وی جل و به‌رگ <لهی آستین را چرخ‌کاری کن: لیواره‌ی قۆله‌که چرخ‌کاری بکه>!

چرخ‌کرده /čarxkarde / صفت، قیمة (بو‌گوشت)؛ چرخ‌کراو؛ نه‌جنراو به چرخ <گوشت چرخ‌کرده: گوشتی قیمة>.

چرخنده /čarxande / ها: / گان: / صفت، گه‌رؤک؛

ده ئالې <چرك و كفافت خانه را برداشته: چلك و پيسى ماله كى داگرتوو>.

☐ چرك زخم: چرك؛ زنچك؛ زيچكاو؛ زينكاو؛ زامهت؛ زامت؛ زيچك؛ ليم؛ نييم؛ كييم؛ زووخ. چرك گوش: كلمش؛ چلكى ناو گوى.

چرك^۱: صفت. چلكن؛ پيس؛ چه پهل؛ چه پهل و چه پلاخ؛ كوئى <يقه پيراهنت چرك است: مليوانى كراسه كهت چلكنه>.

☐ چرك بودن: چهور و چلكن بوون.

چرك شدن: پيس بوون؛ چه پهل بوون؛ هه پمين؛ لهوتين.

چرك كردن: ۱. كييم كردن؛ هه وكييم كهردهى؛ چلك كردن به هوى هورووژمى باكتريه وه ۲. پيس كردن؛ چه پهل كردن؛ چلكن كردن؛ سه نماندن؛ لهوتانندن.

چركاب /čerkāb/: اسم. ۱. چلكاو؛ زيرگاو؛ سيانكه؛ ئاوئى كه شتيكى چلكنيان تيدا شوږديتته وه ۲. زووخاو؛ زينچك؛ زنچك؛ زينچكاو؛ زنچكاو؛ شر؛ كيماو؛ هه وكييم؛ كييم و زووخ؛ ئاوئى كه له زامى كييم كردوو دده ده لئ.

چركالود /čerkālūd/: صفت. <ادبى/ پيس؛ چه پهل؛ گهمار؛ پيس و چلكن؛ پلوخ>.

چركتاب /čerktab/: ها/ صفت. چلكتاو؛ چلك هه لگر؛ به رهنكى رهش و شين و بوړ كه چلكيان پتوه ديار نه بى (زياتر بو چلك و قوماش ده گوتري) <لباس كار بهتر است چركتاب باشد: جل و بهرگى كار باشته چلكتاو بئ>.

چركزا /čerkzā/: صفت. چلكه زئ؛ چلكينه ر؛ به توانايى وه بهرهيئاني چلك.

چركس /čarkas/: اسم. چهركه س؛ ۱. هوى سى پيستي قهراخى زهرياي رهش و باكوورى قهفقا ز ۲. /ها؛ ان/ هه ريه كه له كه ساني سه ر بهو هوزه.

چركمرده /čerkmorde/: صفت. چلكه سوو؛

گردان؛ زفران؛ چهرخين؛ چهرخيان؛ چهرخيائى؛ پلان؛ چهرخ دان؛ چهرخ خواردن؛ خر خواردن؛ لرخواردن؛ لرهواردن؛ هور گيلاي؛ وه رسووران؛ وه رچهرخان؛ جوولانه وه به دهور خولگه يه كدا <چرخيدن چرخ: هه لسوورانه وهى چهرخ> ۲. پيچ دان؛ خر خواردن؛ وه رسووران؛ به دهور شتيكدا گه ران <دور اتاق چرخيدن: هه لسوورانه وه به دهورى هوده دا> ۳. گه ران؛ گيلاي؛ به رپتوه چوون و گه رپاني كار يان كار گه لى بنكه يه ك <بى من كار اين مغازه نمى چرخد: به بئ من كارى نهم دووكانه هه لناسووريت> ۴. /كنايى/ به بئ ثمانج بهم لا و بهو لادا هاتن و چوون <اين قدر بى خود نچرخ: نه ونده بيتخو هه لمه سوور وه>. ههروه ها: چرخيدنى ■ صفت فاعلى: چرخنده <هه لسوورين>/ صفت مفعولى: چرخيده <هه لسووراو>/ مصدر منفى: نچرخيدن <هه لنه سووران>

چرد /čard, čard/: ها/ اسم. <معمارى> ده رگانه؛ جيئى دانانى چوار چيوه ي درگا. -چرده /čarde, čorde/: پيوژه. -كار؛ -چار؛ هوول؛ هووله؛ رهنك؛ رهنكى پيئت <سياه چرده: رهش كار>.

چرس /čars/: اسم. چه رس؛ گراس؛ ماكى سر كه رى وه بهر هاتوو له شادانه.

چرخ /čarq/: ها؛ ان/ اسم. باله وان؛ باله بان؛ باشه؛ باشووك؛ باشووكه؛ واشه؛ باشوو؛ نورمته؛ لاجين؛ سه قه ر؛ چه رخ؛ مه ليكى راو كه رى بچوو كه چوله كه ده گري.

چرغول /čarqul/: بارهنگ ۱

چرك^۱ /čerk/: ها/ اسم. چلك؛ ۱. كييم؛ زووخ؛ خوور؛ گهمه ر؛ چرك؛ هه وكييم؛ لهيم؛ كيخ؛ ئاشو؛ زيچك؛ زنچك؛ لهيم و ليشه؛ تهوشيكى زورتر زهرد و برئ جار خويتناوى كه له برئ برينه وه دهر دئ <انگشتم چرك كرده: قامكم چلكى كردوه> ۲. گهمار؛ قريژ؛ چه پهلئ؛ ليش؛ ليشك؛ كرىژ؛ توز و خوئى تيكه ل به چهورى كه له شتى تر

چلکه سو؛ چلک شور؛ چلک مردوو؛ چلک مرده؛
چلک مریا؛ به ره گ و تهشکی چلکن به هوی
باش نه شور دهنه وه «این پیراهن چرکمرده شده، قابل
استفاده نیست: ثم کراسه چلکه سوو بووه، به کار
نایه».

چرکنویس / čerknevis ، ها: / اسم.
پیش نووس؛ ره شنووس؛ چلکنووس؛
ره شهک؛ پیس نووس؛ پیش نووسی که
پیویستی به چاوپیدا خشاندن، هله گری و
پاکنووس کردن بی «چرکنویس مقاله را برده
همان طور چاپ کرده است؛ پیش نووسی
وتاره که ی بردوو هه ره بهو جوړه چاپی
کردوو!».

چرکی^۱ / čerki ، اسم. چلکنی؛ پیسی؛ گهماری؛
پوخلی؛ چه پهللی؛ دۆخ یان چۆنیه تی چلکن
بوون «پیراهن به این چرکی را می پوشی؟! کراسی
به م چلکنیه له بهر ده که؟!».

چرکی^۲: صفت. کیم دار؛ هه وادار؛ چلکن «زخم
چرکی: برینی کیم دار».

چرکین / čerkin ، صفت. / ادبی / ۱. چلکن؛
گهمار؛ پیس؛ پوخل؛ کوئی؛ چلووک؛ چرکن؛
چه پهل؛ په چهل؛ پلک؛ پلشت؛ چلیک؛ لیشکن؛
ناشوو؛ په لهشت؛ لیتوکه؛ لیمن؛ په لوخ؛ کرپژاو
«جامه ی چرکین: جلی چلکن» ۲. چلک کردوو؛
زووخدار؛ به زووخ و هیم «زخم چرکین: برینی
چلک کردوو».

چرم / čarm ، اسم. چه رم؛ ناچار؛ خام؛ خار؛
گووین؛ پیستی گیانه وه ری چوارپین یان خزوک
که بۆ نهرم و پتهوتر بوونه وه خوښه ده کری.
◻ چرم ساغری: کهول؛ کهفل؛ چه رمی که له
پیستی کولوکی کهر یان نه سپ ساز ده بی:

ساغری

چرم مصنوعی: چه رمی ده سترکد؛ هه کام له
ده یان جوړ بهرهمی پیشه سازی که له ماکی
نه وتی دروست ده کری و له چه رمی سروشتی

ده کا.

چرمسازي / čarmsāzi ، اسم. چه رمسازي: ۱.
کار یان ره وتی دروست کردنی چه رم ۲. / ها/
کارگای دروست کردنی چه رم.

چرمه / čarme ، اسم. چه رمی؛ چه رمه؛ باره بهری
سیی (وه که هسپ، قاتر، کهر) «اسب چرمه: نه سیی
چه رمی».

چرمی / čarmi ، صفت. چه رمی: ۱. چه رمینه؛
چه رمین؛ دروستکارو له چه رم «کفش چرمی؛
کهوشی چه رمی» ۲. وه کوو چه رم «برگ چرمی؛
به رگی چه رمی».

چرمین / čarmîn ، صفت. / ادبی / چه رمینه؛
چه رمین.

چرند / čarand ، صفت. چرنا؛ بی مانا؛ بی تام و
بن شر؛ هه لیته؛ قسه ی قوړ؛ قسه ی مفت «حرف
چرند: قسه ی چرنا».

چرند و پرند / čarand-o-parand ، ها: / اسم.
هه لیت و په لیت؛ هاته ران پاته ران؛ په رت و په لا؛
تورپه هات؛ جه فهنگ؛ قسه ی بی ناوه روک یان بی
بهر و دوا «خیلی چرند و پرند می گفت: زور
هه لیت و په لیتی ده رست».

چرنده / čarande ، ها: / گمان: / صفت. گیاخوړ؛
ثالف خوهر؛ چه رنته؛ به خوو یان تاییه تمه نندی
له وه رینه وه.

چرنده و پرنده / čarande-vo-parande ، اسم.
جووقه وار؛ جر و جانه وهر؛ هه موو گیانله به ران.

چرندیات / čarandî(y)ât ، (!) / فارسی / عربی /
اسم. تورپه هات؛ فلتنه فلت؛ قسه گه لی بی تام؛
وته گه لی بی مانا، گو تره یان بی که لک «کسی به
این چرندیات گوش نمی دهد: کهس بهم تورپه هاته
گوئی نادا».

چروک / čurûk, čorûk ، ها: / اسم. لوچ؛ چرچ؛
چرچ و لوچ؛ کوریشک؛ گنج؛ قرچ؛ کورژ؛ کورس؛
خورناچین؛ قهرمچ؛ پووکاو؛ لووچ؛ شوینه واریک
که به هوی نارپکی یان چین خواردنی ماکیکی

نهرم، به سهریهوه دهمینئ «روی زمين ننشین لباست چروک می‌شود: له سهر زهوی دامه‌نیشه جل‌وبه‌رگه‌کت لوچ ده‌بی».

□ چروک برداشتن / خوردن / شدن: لوچ بوون / تیکه‌وتن؛ چرچ بوون / تیکه‌وتن؛ لوچ خواردن؛ لووچ که‌فتن؛ ناساف بوون. هه‌روه‌ها: چروک کردن

چروکیدن / čurūkidan, čorūkidan: مصدر. لازم. چرچیان؛ چرچان؛ هه‌لچرچان؛ چرچ بوون؛ هه‌لچرچان؛ ژاکان؛ چرچ هه‌لاتن؛ گر‌نژین؛ چرچ و لوچ بوون؛ قهرمچین؛ قرچ هه‌لاتن؛ چرچ و لوچ تی‌که‌وتن؛ چهرمقین؛ لۆچان؛ چوونه یه‌ک «چروکیدن بوست: چرچیانئ پیست».

■ صفت مفعولی: چروکیده (چرچاو) / مصدر منفی: نچروکیدن (نه‌چرچان)

چروکیده / čurūkide, čorūkide: صفت. چرچ؛ لوچ؛ چرچاو؛ هه‌لچرچاو؛ کرژ؛ چرچ و لوچ؛ قهرمچی؛ قهرمچی؛ چرچیاگ؛ چهرمقی؛ چرچ هه‌لگه‌راو «بوست چروکیده: پیستی چرچ».

چریدن / čarīdan, čerīdan: مصدر. متعدی. // چریدی: له‌وه‌ریت؛ می چری: ده‌له‌وه‌ری؛ بچر: به‌له‌وه‌ره // له‌وه‌ران؛ له‌وه‌ران؛ له‌وه‌رین؛ له‌وه‌ریان؛ چه‌رین؛ چه‌رین؛ چیرین؛ چه‌ران؛ چه‌ران؛ چریابین؛ چنیرین؛ له‌وه‌ریه‌ی: ۱. ده‌مدان؛ گیا و ئالف خواردنی ئاژهل له‌له‌وه‌رگادا ۲. /مجازی/ زگ له‌وه‌ران؛ سک به‌ردان. هه‌روه‌ها: چریدنی

■ صفت فاعلی: چرنده (-) / صفت مفعولی: چریده (له‌وه‌راو) / مصدر منفی: نچریدن (نه‌له‌وه‌رین)

چریک / čerik، ها؛ ان: [ترکی] / اسم. چریک؛ پارتیزان؛ شه‌رکه‌ری داو‌خواز که به شیوه‌ی تاکه‌که‌سی یان له‌ده‌سته‌گه‌لی گچکه‌دا په‌لامار ده‌بن و ده‌به‌رژینه سهر کار و ره‌هاتی ویرانکاری و شه‌ر.

چزاندن / čezāndan: مصدر. متعدی. [گفتاری] // چزاندی: چزاندت؛ می چزانی: ده‌چزنی؛ بچزان:

بچزنه // چزاندن؛ چزنه‌ی؛ وه‌زنه‌ه‌ی؛ ئازاردان؛ ئاراندن؛ داغ پیوه‌نان «از چزاندن مادرشوهرش لذت می‌برد: هه‌زی له‌چزاندنی خه‌سووی بوو».

■ صفت مفعولی: چزاندنه (چزینراو) / مصدر منفی: نچزاندن (نه‌چزاندن)

چس / čos: / اسم. / مسته‌جن ۱. تس؛ فس؛ سیک؛ واوله‌ی؛ بایه‌کی بۆگه‌ن که بی‌ده‌نگ له‌ریخۆله‌وه‌فت ده‌بی ۲. /تعریض/ حیزه؛ فشه؛ حیزه‌ه‌لمه‌ت؛ بی‌بایه‌خ؛ چله‌کا؛ چله‌پۆش؛ شتی چرووک و بی‌نرخ (به‌تایبه‌ت به‌شیوه‌ی پیش‌وشه) «چس غصه: حیزه‌خه‌م».

چسان‌فسان / čosānfesān: / اسم. / تعریض / لاولووسکه؛ لاولووسه؛ ئارایشتی تۆخ (به‌تایبه‌ت له‌ژاندا).

□ چسان‌فسان کردن: لاولووسکه‌کردن؛ لاولووسه‌کردن «خواهرهای داماد خیلی چسان‌فسان کرده بودند: خۆشکه‌کانی زاوا زۆر لاولووسکه‌یان کردبوو».

چسب / časb، ها؛ / اسم. / زامق؛ چه‌وس؛ زانق؛ زانقی؛ نووسه‌کی؛ چه‌سپ؛ چه‌سب؛ لک؛ ماکی که دوو شت پیکه‌وه‌ده‌لکینئ.

□ چسب اسکاچ: چه‌سپی نه‌واری.

چسب اوهو: چه‌سپی ئوهو؛ ناوی بازرگانی جۆره‌چه‌سپینکی ته‌ره‌له‌به‌ره‌وادا وشک و پته‌وه‌ده‌بیته‌وه.

چسب دو‌قلو: چه‌سپی دوانه؛ چه‌سپ دو‌وقلوو؛ جۆریک چه‌سپی به‌شیوه‌ی دوو به‌سته‌ی جیاوازه‌که‌له‌کاتی که‌لک لیوه‌رگرتندا ده‌بی تیکه‌ل بکړین.

چسب زخم: چه‌سپی زام؛ چه‌سپی برین.

چسب ماتیکي: چه‌سپی ماتیکي؛ ماکیکی چه‌سپداره‌له‌نیو لوله‌یه‌کدا، وه‌ک ماتیک ده‌یساوون به‌و شوینه‌دا که پیوسته چه‌سپ بکړی.

چسبان / časbān: / صفت. ۱. دۆچن؛ لۆچن؛

چەسپن؛ نووس ۲. چەسپ؛ زۆر تەنگ يان كپ. **چسباندن** / *časbāndan*؛ مصدر. متعدی. // **چسباندى**؛ چەسپاندى؛ مى **چسبانى**؛ دەچەسپىتى؛ **بچسبان**؛ بچەسپىنە // چەسپاندن؛ چەسپانن؛ چەسپەنى؛ لكاندن؛ لكانن؛ لکنهى؛ ۱. نووساندن؛ دانى پرووپەك لە شتى به پرووى شتيكى تردا وا كه نيوانيان نهكهوى «صورتش را چسباند به ديوار؛ دەم و چاوى چەسپاندە ديواره كهوه» ۲. پيوه نووساندن؛ زهليقاندن؛ لكاندن دوو شت به هوى ماكى چەسپدارهوه «تكه‌های کاغذ را به هم چسباند؛ له‌ته كاغه‌زه‌كانى پيکه‌وه چەسپاند» ۳. پيوه لكاندن؛ پيوه‌نان؛ پوهه نيهى؛ تۆمەت يان بۇختان كردن بۇ كهسيك «جرم سياسى را به او چسباندند و گرفتارش کردند؛ تاوانى سياسيان پيوه‌لکاند و تووشيان کرد» ۴. بۇ ئامانچىكى (زۆرتر ناپه‌وا) له‌گەل كهسيك يان شوپنيك هات‌وچۆ دامەزراندن «خودش را به ما چسباند آمد توى گروه؛ خوى پيمان‌هوه لكاند و هاته نيو كۆره‌كهوه» * **چسبانيدن**. هه‌روه‌ها؛ **چسپاندى** ■ **صفت مفعولى: چسبانده** (چەسپىنراو)؛ **مصدر** **منفى: نچسباندن** (نه‌چەسپاندن)

چسبانيدن / *časbānidan*؛ **چسباندن** **چسپدار** / *časbdar*؛ **صفت**. چەسپدار؛ خاوه‌ن ماكى كه بلكيت «سر پاكټ چسپدار است؛ سه‌رى پاكه‌ته‌كه چەسپداره».

چسبز / *časbzā*؛ **اسم**. سریش؛ ستووك؛ ماكىكى چەسپداره له ئيسكداه كه به كولاندنى زۆرى له ئاودا، رینگ و رپوال بهر ده‌دا و ده‌بیتە چەسپىكى سروشتى.

چسبناك / *časbnāk*؛ **صفت**. ۱. نووسه‌ك؛ چەسپناك؛ زامقى؛ كلين؛ لچ؛ نووس؛ نيس؛ به تايپه‌تمەندى يان توانايى چەسپاندن «ماده‌ى چسبناك؛ ماكى نووسه‌ك» ۲. دۆچن؛ لۆچن؛ چەسپاوى؛ نووچ؛ ئالاه به ماكىكى نووسه‌كهوه «دستم چسبناك است؛ دەستم دۆچنه».

چسبندگى / *časbandegî*، ها؛ **اسم**. ۱. نيسى؛ ديسى؛ چۆنيه‌تى نووسه‌ك بوون ۲. خه‌ستى؛ خه‌سى؛ هه‌سى.

چسبندە / *časbande*؛ **صفت**. ده‌بیش؛ نووسه‌ك؛ نويسه‌ك؛ چەسپناك؛ كلين؛ دۆچن؛ لۆچن.

چسبى / *časbî*؛ **صفت**. دۆچن؛ چەسپاوى؛ نووچ «دستم چسبى است؛ دەستم دۆچنه».

چسپيدن / *časbîdan*؛ **مصدر**. لازم. **متعدى**. // **چسپيدى**؛ چەسپايت؛ **مى چسبى**؛ ده‌چەسپى؛ **بچسب**؛ بچەسپه // چەسپان؛ چەسپيهى؛ □ لازم. ۱. لكان؛ لكانن؛ لکه‌ى؛ لکای؛ نووسان؛ له‌گەل شتيكدا به ته‌واوى پيکه‌وه ته‌قين «به ديوار چسپيدن؛ به ديواره‌وه چسپان» ۲. لكان؛ لکه‌ى؛ به هوى ماكىكى چەسپناكه‌وه به شتيكه‌وه نووسان «به دست چسپيدن؛ به ده‌سته‌وه لكان» ۳. نووسان؛ چلكيان؛ خوش يان له‌باو بوون «ناهار به من چسپيد؛ فراوينه‌كه به دل‌مه‌وه نووسا» ۴. **كنايى** / لكان؛ به‌رده‌وام بوون؛ پيداگرتن و له‌سه‌ر شتيك رويشتن «او به عقايد قديمى خودش چسپيده است؛ ئەو لكاوه به برپا كۆنه‌كانيه‌وه» ۵. به پشوو‌دريژى شوپن كارى كه‌وتن و ده‌ست لى به‌رنه‌دان «به درس و مشق چسپيدن؛ چەسپان به دەرس و مه‌شق‌ه‌وه» □ **متعدى**. ۶. **گفتارى** / چەسپان؛ چەسپيان؛ به ده‌ست سفت‌گرتن «محکم ميله را چسپيده بود؛ توند به ميله‌كه‌وه چەسپابوو» ۷. **مجازى** / لكان؛ نووسان؛ دوفه‌لانك بوون؛ دوف‌دوفك بوون؛ هه‌ميشه له‌گەل كه‌سيكدا بوون و لىي نه‌بران «اين بچه به من چسپيده و نمى‌گذارد به كارم برسم؛ ئەم مندا له‌لکاوه پيمه‌وه و ناهيلى کاره‌كانم بکەم». هه‌روه‌ها؛ **چسپيدنى** ■ **صفت فاعلى: چسپينده** (چەسپين)؛ **صفت مفعولى: چسپيده** (چەسپاوه)؛ **مصدر منفى: نچسپيدن** (نه‌چەسپان)

چست / *čost*؛ **صفت**. **ادبى** / چوست؛ چست؛

چسیدن / čosīdan : مصدر. لازم. [مستهجن]
 // چسیدی: تسیت؛ می چسی: ده تسی؛ بچس:
 بتسه // تسین؛ تسان؛ تسهی؛ تسای؛ تس
 بهردان؛ فسین؛ فسیان؛ فس کردن؛ تس کەندن؛
 تس دان؛ تس کەنتە ی.

■ مصدر منفی: نچسیدن (نه تسین)

چش / čoš / شش

چشانی / čēšā'ī, čašā'ī / چشایی

چشانندن / čēšāndan, čašāndan : مصدر. متعدی.
 // چشانندی: چیژاندد؛ می چشانی: ده چیژینی؛
 بچشان: بیژیژنه // چیژانندن: ۱. پی میلاک کردن؛
 هه لپچانی که سیک بۆ تام کردنی شتیک
 ۲. پی چه شتن؛ که سیک له به رانبهر
 ئەزمونیکه وه دانان «شیرین برای اولین بار مزه ی
 عشق را به او چشاندد: شیرین بۆ یه کهم جار تامی
 ئەوینی پی چیژاندد» *چشانیدن. هه روه ها:
 چشانندن

■ صفت مفعولی: چشانده (چیژینراو) / مصدر منفی:
 نچشانندن (نه چیژانندن)

چشانیدن / čēšānīdan, čašānīdan /

چشانندن

چشایی / čēšāyī, čašāyī : اسم. چیژایی؛
 چه شتنی؛ یه ک له بیچ ههستی سه ره کی که
 تامی پی ههست ده کرئ (وهک سویری، شیرینی،
 تالی، توندی ...) و له سه ر زمان پی ده زاندرئ:
 چشانی

چشته / čašte, česte : اسم. چیژه؛ چه شته؛
 چه شله؛ چی شته: ۱. به شیکی زۆر کهم له
 چیشت، له ئەندازه ی چه شتن ۲. خوراکئ که به
 گیانه وه ری دهسته مۆی ده دهن.

چشته خور / čaštexor, čestexor : صفت.

[مجازی] چه شته؛ چه شت؛ چه شه خۆر؛
 چه شته خۆر؛ چی شته خۆر؛ چه شته خۆره،
 خوو گرتوو به وه رگرتنی شتیکی کهم له دیتران
 «نگذار چشته خور بشود، دیگر ولت نمی کند: مه هیله

گورج؛ فرز؛ چه له نگ؛ سرت؛ تاشک؛ مه زبوت؛
 خیر؛ به کار؛ توند؛ چابک؛ چالاک؛ چوختی؛
 جهلد؛ قه شقه؛ قۆچاخ؛ قۆچاغ؛ له ش سووک؛
 میجک؛ تون وتۆل.

چستی / čostī : اسم. [دبی] چالاکي؛ فرزی؛
 چه له نگي؛ جه ختی؛ مه زبوتی؛ خیرایی؛
 چوستی؛ گورج و گۆلی؛ توندوتۆلی.

چسخور / čosxor : ها. صفت. [مستهجن] گوو
 وشکه و کهر؛ رژد؛ ده ست قوو جاو؛ ده س قوو چیاگ؛
 چرووک؛ وشکه هه وه ر.

چسخوری / čosxorī : ها. اسم. [مستهجن] گوو
 وشکه و کهری؛ رژدی؛ چرووکی؛ ده س قوو چیاگی؛
 ده ست قوو جاوی؛ وشکه هه وه ری؛ دۆخ یان
 چۆنیه تی رژد بوون.

چس فیل / čos(e)fil : ها. اسم. [مستهجن،
 گفتاری] سه رداري؛ بریشکه ی گه نمه شامی؛
 نوقله کوردی.

چس نفس / čosnafas : [فارسی / عربی] صفت.
 [مستهجن] قسه سه ره کهر؛ فره ویژ؛ دريژدادر؛
 زۆربلی؛ چه نه باز؛ وراج؛ چه ناکه دهر.

چس نفسی / čosnafasī : ها. [فارسی / عربی]
 اسم. [مستهجن] دريژدادر؛ زۆربلییی؛ فره بیژی؛
 چه نه بازی؛ وراجی؛ چه ناکه دهری؛ قسه
 فره کهری.

چسو / čosû : ها. صفت. [مستهجن، گفتاری]
 ۱. تسن؛ تسنه؛ تسکه ن؛ تسکه نه؛ فسۆک؛
 خۆگرتوو به تس بهردان ۲. که له زات؛ ترسه نۆک؛
 ترسه زال؛ ترسه زاور ۳. ریخن؛ مه ره موو که؛ کز و
 نزار؛ لاواز؛ له ده س و پا که و توو.

چسی / čosî : اسم. [مستهجن، گفتاری] ۱. فشه؛
 بافشه ۲. باگوره شه؛ هه ره شه ی بن شر.

■ **چسی آمدن**: ۱. فشه کردن (برای ما چسی
 می آمد: فشه ی بۆ ده کردین) ۲. باگوره شه کردن
 «بیخود چسی نیا! کسی از تو نمی ترسد: بیخۆ
 باگوره شه مه که! کهس لیت ناترسئ».

چەشتە بېت، ئىتر لىت نابىتەو». ھەروەھا:

چەشتە خور كىردن

چشم / čašm: قىد. [گفتارى] سەرچاۋ؛ بانچاۋ؛ بەسەرچاۋ؛ بەچاۋان؛ ۋەبانى دىدە؛ سەرۋوچەما؛ وشەيەك كە نىشانەي پەزىرانى فەرمان يان تىكايە «گفتم: «چشم» و فوری به راه افتادم: گوتم: «سەرچاۋ» و دەسبەجى كەۋتمە رى».

چشم / čəsm: ھا؛ ان؛ اسم. چاۋ؛ چاف؛ چەۋ؛ چەم؛ چىم؛ چەغف؛ چەش: ۱. دىدە؛ دىھ؛ تىھ؛ ئەندامى بىنابى لە گيانداران ۲. [مجازى] ھىزى تىگەبىشتن و زانين «چشم دل: چاۋى دل» ۳. روانين؛ نوا «بە يەك چشم ديدن: بە چاۋىك دىتن» ۴. [گىيەشناسى] چاۋكە؛ قولكەيەكى چكۆلەي سەر رېشە و لاسكى برى گىيا كە چەكەرە دەكا و دەبىتە ئەندامىكى تازە ۵. [كنابى] چاۋەرۋانى؛ ھىوا «چشم داشتن از كسى: چاۋەرۋانى كىردن لە كەسىك» ۶. ئەۋەي ۋەك چاۋە «چشم گرداب: چاۋى گىژاۋ» ۷. كون؛ بۇشايى؛ شوپنى خالى؛ خاليابى «ھاي دو چشم: ھىي دوو چاۋ».

□ چشم اميد: [مجازى] چاۋى ھىوا؛ رۋانىنى ھومىدۋارانە «چشم اميدشان بە او بود كە انھا را از فقر نجات دهد: چاۋى ھىوايان بە ئەۋ بوو لە ھەژارى رزگاريان كا».

چشم باباغورى

چشم بادامى: چاۋى بادامى؛ چاۋى كىشراۋ و بارىك (ۋەك چاۋى خەلكى رۆژھەلاتى دور).

چشم باطن: [مجازى] چاۋى دل؛ ھىزى ھەلاۋردن و ناسىنى زەينى «برای دیدن اين چيزها بايد چشم باطن داشته باشی: بۆ دىتنى ئەم شتانه ئەبى چاۋى دلت ھەبى»:

چشم درون / دل

چشم بد: [مجازى] چاۋى خراپ؛ چاۋى خراۋ؛ چاۋى پىس؛ رۋانىنى بەدخۋازانە.

چشم بصيرت: [مجازى] چاۋى بىنا؛ چاۋى كە

بتوانى خاس و خراپ لىك ھەلاۋىرى «با چشم بصيرت نگاه كن! بە چاۋى بىنا بروانە!».

چشم بيمار: [ادبى] چاۋى خومار؛ چاۋى مەست؛ چاۋى نىۋەبەستراۋ.

چشم تابىتا: چاۋى خىل؛ چاۋى خويل؛ چاۋى چەپراس؛ چاۋى چەۋىل؛ چاۋى چىل؛ چاۋى خوار و خىچ؛ چاۋى چەپ و چىل؛ چاۋى شاش؛ دوچاۋى وا كە پىكەۋە جۋوت نەبن.

چشم تر: [كنابى] چاۋى فرمىسكاۋى؛ چاۋى تەر؛ چاۋى بە گريان؛ چاۋى پر بە فرمىسك؛ چاۋى ئاۋ تىزاۋ؛ چەمى ھەرسىن؛ چاۋى گريان.

چشم خمار: چاۋى خومار؛ چاۋى مەست؛ چاۋى نىۋەخەتوۋ.

چشم درون / دل

چشم زاغ: چاۋى شىن؛ چاۋى كەۋۋ؛ چەۋ كەۋۋ؛ چاۋىك كە گلىنەي بە رەنگى شىنە:

چشم كبود

چشم سوزن: سۆ؛ كۈنەدەرزى؛ ولۇچەنى؛ كۈنى دەرزى كە دەزوۋى تىۋە دەكەن.

چشم سياه: چاۋى رەش؛ چەمى سىا؛ سىاۋى؛ چەۋسى؛ چاۋىك كە رەنگى گلىنەي رەشە. ھەروەھا: چشم آبى؛ چشم سبز؛ چشم عسلى؛

چشم مېشى

چشم شور: [مجازى] چاۋى خراۋ؛ چاۋى سۆتك؛ چاۋى كە برى كەس وا دەزانن زىانى ھەيە.

چشم شھلا: چاۋى كەژال؛ چاۋى باز؛ چاۋى گەۋرە و گەش.

چشم كبود

چشم زاع

چشم لوچ

□ چشم آب نخوردن: تى رانەدىتن؛ چاۋ لى نەپرین؛ چاۋەنۆرى لى نەبوون؛ چاۋەرۋان نەبوون؛ ھىۋادار نەبوون «چشم من از آب نمى خورد: من تى رانابىنم».

هه‌لنه‌هاتن <چشمش برنمی‌داشت بچه‌ی هوو را ببیند: چاوی هه‌لنه‌ده‌هات مندالی هه‌وه‌که‌ی ببینی>.

چشم بر هم زدن <چشم به هم زدن چشم بر هم نهادن>: <دبی> چاو لیکنان؛ چاو قونجاندن؛ چاو قووچاندن؛ چه‌م قووچنه‌ی؛ چاو قووچاندن؛ چاو چووقاندن؛ چاو نقاندن؛ چاو نووقاندن؛ پیلووی چاو به سهر یه‌کا نان.

چشم به جهان گشودن: <دبی> له‌دایک بوون؛ به‌دنیا هاتن؛ په‌یدا بیه‌ی؛ چاو له‌رووی دونیا هه‌لینان <او در سال ۱۳۳۰ چشم به جهان گشود: له‌سالی ۱۳۳۰دا له‌دایک بوو>.

چشم به چشم کسی افتادن: چاو‌که‌وتنه‌نیو چاوی که‌سیکه‌وه؛ تووشی که‌سی هاتن؛ چاو چه‌قینه‌چاو که‌سیکا؛ له‌گهل که‌سیکدا رووبه‌روو بوون <فردا آدم چشمش به چشمشان می‌افتد: شه‌وسو بنیاده‌م چاوی نه‌که‌ویتنه‌نیو چاویان>.

چشم به چیزی انداختن: چاو‌یک بو شتی خستن؛ تماشای شتی کردن؛ چه‌م وسه‌ی په‌ی چیووی (چیویه) <یک چشم بینداز کوچه‌بین چه‌خبر شده: چاو‌یک بخه‌به‌کولاندا بزانه‌چباسه>.

چشم به در بودن: <کنایی> چاوهری بوون؛ چه‌مه‌را بیه‌ی؛ چه‌وفهری بوون؛ چاوهری هاتنی که‌سیک بوون <تا صبح چشمش به در بود، ولی پسرش نیامد: تا به‌یانی چاوهری بوو، به‌لام کوپه‌که‌ی نه‌هاته‌وه>.

چشم به در ماندن: <کنایی> چاو له‌ده‌رگاوه بوون؛ چاو‌ه‌نوار بوون؛ چافنیرمان له‌هاتنی که‌سیک <مدتها چشم به در مانده بودم تا بلکه از تو خبری بشود: زور ده‌می بوو چاو له‌ده‌رگاوه بوو به‌لکوو خه‌بریکت لی‌بگا>.

چشم به دست کسی داشتن: <کنایی> چاو له‌

چشم از جهان (فرو) بستن: <دبی> چاو لیکنان؛ مالاوایی له‌دنیا کردن؛ چاو له‌دنیا نووقاندن؛ کوچی دواپی کردن <این دانشمند سال ۱۳۶۹ چشم از جهان فرو بست: نه‌م زانایه‌سالی ۱۳۶۹ چاوی لیک نا>.

چشم آبالو گیلان چیدن: <مجازی> چاو ریچکه و پیچکه کردن؛ چاو رمل کردن؛ ورد نه‌دیتن به‌هوی ماندوویه‌تی و خه‌والووی یان گریانه‌وه <این آلو نیست، گوجه‌است مثل این که چشم آبالو گیلان می‌چیند: نه‌مه‌هه‌لووه‌نیه‌ته‌ماته‌یه‌وه‌دیاره‌چاوت ریچکه و پیچکه ده‌کا>.

چشم بازار را کور کردن/ در آوردن: <مجازی> بازار ناوه‌دان کردنه‌وه؛ کالای خراب یان گران کرین <تو هم با این خریدت چشم بازار را کور کردی: تو شت کرینت بازارت ناوه‌دان کرده‌وه>.

چشم باز کردن: چاو کردنه‌وه؛ چه‌می هوربرنه‌ی: ۱. <کنایی> چاو هه‌لینان؛ سهره‌تای چاو پی‌که‌وتن؛ چاو له‌رووی دنیا هه‌لینان <از وقتی چشم باز کردم، آنها در همین کوچه می‌نشستند: له‌وه‌تی چاو کردووه‌ته‌وه، نه‌وان له‌م کولانه‌دا بوون> ۲. <کنایی> ورد بوونه‌وه و سهرنجدان <باید چشمت را باز کنی ببینی کجا هستی: ده‌بی چاو بکه‌یتنه‌وه بزانی له‌کویی>.

چشم برگرداندن: لا کردنه‌وه؛ چاو لی‌هه‌لگرتن؛ چاو بو‌لایه‌کی دیکه خستن <تا چشم برگرداندم کیفم را دیدند: تا لام کرده‌وه کیفه‌که‌میان دزی>.

چشم برنداشتن: ۱. چاو لی‌هه‌لنه‌گرتن؛ چاو لی‌نه‌برین؛ چه‌م چنه‌ه‌ویرای؛ چاو‌دیر بوون؛ له‌سهریک روانین <از بچه چشم برنمی‌داشت: چاوی له‌منداله‌که‌ی هه‌لنه‌ده‌گرت> ۲. <کنایی> چاو هه‌لنه‌هاتن؛ چاو لی‌هه‌لنه‌هاتن؛ چه‌م نه‌وینه‌ی؛ چاو له‌حاندی شتی یان که‌سی

ده كه به لام دووپاته نه بیتهوه).

چشم بیه گرفتن: [کنایی] ناخوږ بهرز بوون؛ زل بوونهوه؛ دهوله مهند بوونهوه (حالا دیگر چشمش بیه گرفته است: ئیسته ئیتر ناخوری بهرز بووه).

چشم ترسیدن: [مجازی] چاو ترسین بوون؛ چاو ترسیان؛ ترسین؛ ترسان؛ ترسیان؛ ته رسهی (دیگر چشم ترسیده بود و از خانه بیرون نمی آمد؛ ئیتر چاو ترسین بیووم و له مال دهرنه کهوتم).

چشم — چشم را ندیدن: [کنایی] چاو — چاو نه دیتن؛ نهنگوسته چاو بوون؛ زور تاریک بوون (برق رفته بود و چشم — چشم را نمی دید؛ بهرق چوو بوو، چاو — چاو نه دیت).

چشم خواباندن: [کنایی] مرخ لی خوش کردن؛ چاو داگرتن؛ دهسک وهیشوو کردن؛ خو ماته دان؛ وی گیت تهیره؛ مه لازگرتن؛ ملاس گیت تهی (برای دختر همسایه چشم خوابانده بود؛ مرخی له کچه دراوسیکه یان خوش کردووه).

چشم خود را به روی چیزی بستن: [کنایی] چاو پووشی کردن له شتی؛ چاو له شتی قووچاندن؛ چاو نووچاندن له شتی؛ بایه خ به شتیک نه دان؛ لی بووردن؛ گوی پی نه دان؛ **چشم روی هم گذاشتن**

چشم خوردن: [فرهنگ مردم] له چاو چوون؛ کهوتنه بهر چاو؛ کهفتنه بهر چاوچله؛ بوونه چاووه؛ له ئیره یی چاو پیسان تووشی به لا هاتن.

چشم خیره شدن: ۱. شهواره بوون؛ به شهواره کهوتن؛ به هوی هؤکاریکه وه (وهک تیشکی هه تاو) بؤ ماوه یه کی کورت بینایی ئالوز بوون ۲. [مجازی] ماق مان/ بوونهوه؛ چاو داچه قیان؛ مات بوون؛ هیدمان؛ له دیتنی شتیکی سهیر، سهر سوورمان (از آن همه زیبایی چشم هایمان خیره

دهستی که سی بوون؛ دهم بؤ پارووی خه لک داچه قاندن؛ به هیوای که سی بوون (دوست ندارم چشمش به دست این و آن باشد؛ پیم ناخوشه چاو له دهستی هم و نهو بیت).

چشم به دنبال کسی/ چیزی بودن: چاو له دووی شتی/ که سیکه وه بوون (پنجاه سال از عمرش می گذشت و هنوز چشمش به دنبال دخترها بود؛ پنجاه سال له تهمه نی تیپه ریوو هیشتا چاو له دووی کچان بوو).

چشم به دو — دو افتادن: چاوه سپیلکه تووش بوون؛ چاو رهشکه و پیشکه کردن؛ چاو پموول کردن؛ چاو پمیله کردن؛ له رزینی گلینه ی چاو (به تایبعت له بهر لاواری و کری).

چشم به دهان کسی دوختن: [مجازی] چاو له دهی که سی بوون؛ گوی رایه لی که سیک بوون؛ گوی بؤ قسه ی که سی شل کردن (همه چشم به دهان مدیر دوخته بودند؛ هه موو چاو له دهی بهر پرس بوون).

چشم به مال کسی دوختن: [مجازی] چاو برینه مالی که سی؛ چاو له مالی که سی بوون؛ به ته مای داگیر کردن یان دزینی مالی که سیک بوون (ما چشم به مال کسی ندوخته ایم؛ ئیمه چاو مان نه برپوه ته مالی که سی).

چشم به هم زدن: ۱. چاو تروو کاندن؛ چاو تروو کان؛ چه م تروو کنه ی؛ چاو پرتوو کاندن؛ چاو نقاندن؛ قووچاندن و کردنه وه ی چاو ۲. [کنایی] چاو لیک نان؛ (له مهوادی چاو نانه به کیکید، ماوه یه کی زور کورت) (تا چشم به هم بزنی برمی گردم؛ تا چاو لیک بنی ده گه پیمه وه) *

چشم بر هم زدن

چشم پوشیدن: [مجازی] چاو پووشی کردن؛ چاو لی پووشان؛ لی بووردن؛ لی نه گرتن؛ گوی نه دان؛ به گرنه نه زانین (این دفعه چشم می پوشم ولی تکرار نشود؛ نه مجاره چاو پووشی

شده بود: لهو همه مو جوانیه ماق ببوینه وه.

چشم داشتن: /مجازی/ چاو هروان بوون؛ چاو لیوون؛ چاو هونر بوون «ما ز یاران چشم یاری داشتیم: چاو هروانی یاریدانی یاران بووین».

چشم دراندن: /مجازی/ مؤر بردنه وه؛ تیر کردنه وه؛ چاو زهق کردن؛ چاو دهر په راندن؛ به قینه وه بۆ که سی روانین.

چشم در آوردن: چاو دهر هینان/ هه لکلوشان؛ ۱. دهر هینانی گلینه ی چاو ۲. /کنایی/ چاو دهر هاوردن؛ به ئاکار یان به قسه و تیتالی ئازاردانی دیتران.

چشم دوختن: /مجازی/ چاو تیپرین؛ ماق بوون؛ چهو خستن؛ روانین به وردی «چشم دوخته بود به تلویزیون: چاوی بریووه تهله قیزیو نه وه».

چشم دیدن کسی/ چیزی را نداشتن: /مجازی/ چاو له که سی/ شتی هه لنه هاتن؛ لا له که سی/ شتی نه کردنه وه؛ روو له که سی وهر گه راندن؛ زور بیزار بوون «چشم دیدن مادر شوهرش را نداشت: چاوی له خه سووی هه لنه ده هات».

چشم را بستن: چاو بهستن؛ ۱. بان چاو داپوشین «چشم هایش را با چشم بند بسته بودند: چاویان به چاوبه ند به ستبوو» ۲. چاو لیکنان؛ چاو قوو چاندن؛ چاو نووقاندن؛ چاو به یه کا نان «چشمش را بست تا بلکه بخوابد: چاوی لیکنه به لکوو بنوی».

چشم را خیره کردن: ۱. چاو خسته شه وار وه؛ له بهر تاوی توند، بینایی توووشی گرفت کردن ۲. ماق کردنه وه؛ چاو مؤلهق کردن.

چشم را درویش کردن: /مجازی/ چاو لی داخستن؛ چاو پاراستن؛ چاو له که سییک (به ته ماییکه وه) نه برین «داداش این خانم شوهر دارد، چشمش را درویش کن! ئابرا ئهم ژنه میردی ههیه، چاوتی لی داخه!».

چشم را زدن: دانه ناو چاودا؛ بوونه هوی شهواره داهاتنی چاو «آفتاب چشمم را می زند: هه تاو ده دانه ناو چاومدا».

چشم را مالیدن: چاو پرواندن؛ چاو ولین؛ چاو گلو فین؛ چه م پروونه ی؛ پیلوی چاو به ئارامی مالین «از خواب پریدم و چشمم را مالیدم، دیدم ساعت هشت است: له خه داچله کام و چاوم پرواند، دیتم کات ژمیر هه شته».

چشم روی هم گذاشتن: ۱. چشم خود را به روی چیزی بستن ۲. چشم هم گذاشتن چشم زدن: /فرهنگ مردم/ کردنه چاو وه؛ به چاو وه وه کردن؛ چاو لیدان؛ چه م ده ی؛ به روانینی که به گومانی هه ندیک زیانباره، له که سییک روانین و بوونه هوی زیان پی گه یشتنی «به گمانم بچه را چشم زده اند: به گومانم منداله که یان کردو وه ته چاو وه».

چشم سفید شدن: کویرایی داهاتن؛ کویر بوون؛ بینایی له ده سدان.

چشم سیاهی رفتن: بهر چاو تاریک/ رهش بوون؛ وهر وو چه ما سیاه بیه ی؛ کر بوون یان له ناو چوونیک کی کاتی بینایی به هوی ماندووی ی یان هؤکار گه لی تره وه «از دیشب چیزی نخورده ام، چشمم دارد سیاهی می رود: له دویششه وه هه یچم نه خوار دووه، خه ریکه بهر چاوم تاریک نه بی».

چشم کسی چهار تا شدن: چاوی که سییک په رینه تهوقی سه ری؛ زور گه وه بوونه وه ی گلینه ی چاو به هوی ترس یان سه ر سوورمانه وه «از دیدن آن همه پول چشمش چهار تا شده بود: له دیتنی ئه وه همه مو پووله چاوی په ریبووه تهوقی سه ری».

چشم کسی چیزی/ کسی را گرفتن: /مجازی/ چاو گرتن؛ چه قینه دله وه؛ شتی یان که سییک وه به ردلی که سییک که و تن «چشمش آن خانه را گرفته بود: ئه و ماله چاوی گرتبوو».

چشم کسی را دور دیدن: که سییک دیار

هه لده ته کاند.

چشم و دل دويدن: [مجازی/ دل بؤ کهسی/ شتی کور کاندن؛ ژور تامه زرړوی شتی بوون «هنوز چشم و دلش دنبال زنها می دويد: هیشتا دلی بؤ نافرمان نه يکور کاند».

چشم و دل کسی پاک بودن: [مجازی/ دهست و چاوی کهسیک پاک بوون؛ دهست و داوینی کهسیک پاک بوون «خیلی چشم و دل پاک است: ژور دهست و چاو پاکه».

چشم و دل کسی روشن شدن: [مجازی/ چاو و دلی کهسی رږشن بوونهوه؛ ژور شاد و دلخوش بوونی کهسیک. هه روه ها: چشم و دل کسی را روشن کردن

چشم و گوش کسی را باز کردن: [مجازی/ کهسیک تی گه ياندن؛ وړيا کردنه وهی کهسی؛ زانیاری و ناگاداری پټويست به کهسیک دان. **چشم هم گذاشتن:** [گفتاری/ ۱. چاو ليکنان؛ چاو نانه يه ک؛ چه م نيه پټونه ي «دیشب چشم هم نگذاشتم: دویشهو چاو م ليکنه نا» ۲. [مجازی/ گوئی نه دان؛ چاو لي داپوشين؛ بهر چاو نه گرتن «عيب ندارد، چشمت را هم بگذار! قه ی ناکا، گوئی مه ده يه!» * **چشم روی هم گذاشتن**

از چشم افتادن: [مجازی/ له بهر چاو کهوتن؛ هور کهوته ی؛ له بهر بیژان «بعد از آن دیگر از چشم همه افتاد: دواى نه وه ئیتر له بهر چاو ههموان کهوت».

از چشم کسی دیدن: [مجازی/ له کهسیک زانين؛ کهسیک به هؤکار زانين «همه گرفتاری آزاد را از چشم او می دیدند: ههموو گیر و گرفتی نازاديان لهو / له نهو ده زانی».

از زیر چشم نگاه کردن: [مجازی/ له ژیر چاوه وه روانين؛ به دزیه وه روانين؛ چيروو چه مانه ديه ی «از زیر چشم نگاه کردم و دیدم خود اوست: له ژیر چاوه وه روانيم و ديتم خوځيه سی».

بالای چشم کسی ابرو بودن: [مجازی/ له گول

نه بوون؛ کهلک وهر گرتن له نه بوونی کهسیک بؤ کردنی کارى که ژورتر به پیچه وانه ی وستی نهو يان به زيانی بی. «چشم بابا را دور دیدی داری سیگار می کشی؟: بابت دیار نيه خهریکی جگه ره ده کیشى؟».

چشم کسی روز بد ندیدن: دوور له م دهر و بانه بوون؛ دوور بوون له گیانی کهسیک (نهم دهسته واژه به شیوه ی «چشم/ چشمستان روز بد نييند» به کار ده چی، نهویش له کاتیکدا که کهسی بیهوئی رووداوینکی ناخوش بگيرټه وه «چشمستان روز بد نييند، چنان سرمایى خوردم که کارم به بیمارستان کشيد: دوور له م دهر و بانه، وا سه رمایه کم خوارد کارم کهوته بیمارستان».

چشم کسی روشن بودن: [مجازی/ چاوی کهسی روون بوون: ۱. چاو و دلی کهسی رږشن بوون؛ چاو کهسی رږشن بوونهوه؛ شاد بوون «چشمستان روشن پسرتان آمد: چاوتان روون کوره که تان هاته وه» ۲. [تعريض/ کاتى به کار ده چی که کهسی بیهوئی نار ه زایی و بهر ه لستی خو ی له دؤخیکى ناله بار يان چاوه پړوان نه کړاو دهر بېړى «چشممان روشن، پس اینجا هم باز همان آش است و همان کاسه: چاومان روون کهواته ئیر ه ش ههر ه همان پیک و ه همان زور نايه».

چشم گرداندن: ۱. چاو گهړاندن؛ چاو گيړان؛ بهر وه ههموو لا پړانين «به همه جا چشم گرداندم، ولی او را ندیدم: به ههموو لايه کدا چاو م گهړاند، به لام نه مدیت» ۲. هه لگهړانه وه؛ لا کردنه وه.

چشم گرم شدن: [مجازی/ چاو گهرم داهاتن؛ خهو لي کهوتن «تازه چشمم گرم شده بود که در زدند: تازه چاو م گهرم داهاتبوو، در گايان کوتا».

چشم و ابرو آمدن: [مجازی/ چاو هه لته کاندن؛ برؤ هه لته کانن؛ به چاو و برؤ بؤ کهسی هيماکردن «داشت برای پسر همسايه چشم و ابرو می آمد: خهریک چاوی له کوره دراوسیکه يان

کردن؛ فیز/ فیس کردن؛ گریشمه هاتن «آن دختر داشت برایمان پشت چشم نازک می کرد؛ ثهو کچه خه ریک بوو نازونووزی نه کرد بو مان».

تا چشم کار کردن: /کنایی/ تا چاو/ هه تهر/ کار/ حوکم/ بر کردن؛ تا چه م هانا دهی؛ تا شوئینک که چاو ده توانی ببینی «تا چشم کار می کرد باغ و بستان بود؛ تا چاو کاری ده کرد باخ و بیسان بوو».

تا یک چشم به هم زدن: /مجازی/ له چاو تروو کانیکدا؛ له چاو پروو کانیکدا؛ زور خیرا و زوو «تا یک چشم به هم زدن می روم و برمی گردم؛ له چاو تروو کاندیکدا ده روم و دیمه وه».

روی چشم کسی جا داشتن: /مجازی/ له سهر چاوانی که سیک بوون؛ زور له لای که سیک خوشه ویست بوون «شما روی چشم بنده جا دارید؛ ئیوه له سهر چاوی من».

چشم انتظار / češmentezār: /فارسی/ عربی/ صفت. /مجازی/ چاو ه پروان؛ چاو ه ری؛ چه وه ری؛ چاو ه نور؛ چه هقنیر؛ چه مه را؛ چاو له دوا؛ چاوله دوو؛ چه مه و دما؛ به تاسه و ته ما بو ... «از صبح چشم انتظار شما بودم؛ له به یانیه وه چاو ه پروانی ئیوه بووم».

چشم انتظاری / češmentezārī: /فارسی/ عربی/ اسم. /گفتاری/ چاو ه پروانی؛ چاو ه رییی؛ چاو ه نواری؛ چه مه رای؛ چه مه و دمایی؛ چاوله دووی؛ چه هقنیری «چشم انتظاری خیلی سخت است؛ چاو ه پروانی زور دژواره».

چشم انداز / češmandāz: ها/ اسم. /مجازی/ بهر جه وهن؛ بهر ژه وهن؛ دیمن؛ دیامان؛ بهر چاو گه؛ بهر چاو: ۱. خوابانه ک؛ چاو ه ناز؛ بهر چافک؛ وه ره چه م؛ ئه وی که له پیش چاواندایه «پنجره های اتاق خواب مُشرف به باغی بود و چشم انداز قشنگی داشت؛ ده لاقه کانی ژووری خه و ده یانروانیه سهر باخیکدا و بهر جه وهنیک کی جوانی هه بوو» ۲. /مجازی/ چاو ه نواری؛ هیوای به ناکام

کالتر پی وتن؛ رخنه گرتن (کاتی ده گوتری که نه کرئ هیچ قسه ی راستیکیش له باره ی که سیکه وه بکری) «به او دیگر نمی شد گفت بالای چشمت ابروست؛ ئیدی نه ده کرا له گول کالتری پی بیژی».

به چشم آمدن: /مجازی/ ۱. بهر چاو گرتن؛ سهرنج بهر وه لای خو بردن «این پولها به چشم او نمی آمد و برایش ارزشی نداشت؛ پاره ی وا بهر چاوی نه ده گرت و بو ی بایه خیکی نه بوو» ۲. هاتنه بهر چاو؛ که وتنه بهر چاو؛ بینران؛ به بیر گه یشتن «تنها چیزی که در آن به چشم نمی آمد، تملق بود؛ هیچ زمان لووسی تییدا نه ده هاته بهر چاو».

به چشم چیزی نگاه کردن: /مجازی/ به چاوی که سیکه وه له/ بو که سی/ شتی روانین؛ به چاوی شتیکه وه تماشای که سی کردن «به چشم خواهری نگاه می کرد؛ به چاوی خوشکوه لینی دهروانی». ههروه ها؛ به چشم چیزی آن را دیدن

به چشم خریدار نگاه کردن: /مجازی/ به چاوی مشتهری لی روانین: ۱. خوازباری که سی یان شتیک بوون «خیلی به چشم خریدار به دختره نگاه می کرد؛ زور به چاوی مشتهریه وه له و کچه ی دهروانی» ۲. به حهز و وردبینیه وه تماشا کردن.

به چشم خوردن: /کنایی/ هاتنه بهر چاو؛ دیار بوون؛ ده رکه وتن؛ به دی کران؛ پیویه ی «در دور دست نوری به چشم خورد؛ له دووره وه رؤشاییه ک هاته بهر چاو».

به چشم دیدن: به چاو خو دیتن؛ به هه دوو چاو دیتن؛ به چه م دیه ی «این را دیگر به چشم دیدم؛ نه مه م ئیتر به چاوی خوم دی».

به یک چشم برهم زدن ➤ یک^۲

به یک چشم نگاه کردن ➤ یک^۲

پشت چشم نازک کردن: /مجازی/ نازونووز

گه‌یشتن یان پیش‌هوت کردن له کاریکدا
«چشم‌انداز این کار خیلی خوب است: بهر چاو‌گه‌ی نهم
کاره زور باشه».

چشم‌براه / češmberāh /: صفت. [کنایی] چاوهری؛
چه‌وه‌ری؛ چاونه‌پری؛ چاونو‌پری؛ چاوهری‌گه؛ چاونو‌پری؛
چه‌مه‌ری؛ چاف‌نه‌پری؛ له‌یث «مدت زیادی چشم‌براه
بودم تا بیایی: ماوه‌یه‌کی زور چاوهری بووم تا
بیته‌وه».

چشم‌براهی / češmberāhî /: اسم. [گفتاری]
چاوهروانی؛ چاوهری‌یی؛ چاوهری‌پری؛ چاونو‌پری؛
چه‌مه‌ری‌یی؛ چاونه‌پری؛ دۆخ یا حاله‌تی چاوهری
بوونی شتی یان که‌سیک «پس از دو سال
چشم‌براهی توانست پسرش را ببیند: له دوی دوو سال
چاوهروانی توانی کوره‌که‌ی ببینی».

چشم‌بسته / češmbaste /: قید. چاوبه‌سراو؛ به
چاوی به‌سراو؛ به چاو قووجیگ؛ چاف‌گری‌دای؛
به بی‌روانین «من این راه را چشم‌بسته می‌روم: من
نهم ریگه‌یه چاوبه‌سراو ده‌روم».

■ **چشم‌بسته غیب‌گفتن**: [تعریض] وتنه‌وه‌ی
شتیکی روون و ناشکرا.

چشم‌بند / češmband /: ها. /: اسم. چاوبه‌ن؛
چاوبه‌ند؛ چاوبه‌ست؛ که‌ره‌سته‌یه‌ک بۆ به‌ستنی
چاو و به‌رگری له دیتن «او را سوار ماشین کردند و
چشم‌بند به چشمش زدند: سواری ماشینیان کرد و
چاوبه‌ن‌یان کرده چاوی».

چشم‌بندی / češmbandî /: ها. /: اسم. چاوو‌پراو؛
چاوبه‌ستی؛ چاوبه‌ندی؛ ههر یه‌که‌له‌و کاره سه‌یر
و سه‌مه‌رانه که به ته‌رده‌ستی و که‌لک وه‌رگرتن
له هه‌له‌ی چاو و خله‌تاندنی هه‌ستی بینهر
ده‌کرتن.

چشم‌پرکن / češmporkon /: صفت. [مجازی،
گفتاری] به‌رچاو؛ به‌رچاو‌گر «یک چیز چشم‌پرکن
می‌خریدی، که بشود به کسی داد: شتیکی به‌رچاوت
ده‌کری، که بکرایه به که‌سیکمان بدایت».

چشم‌پزشک / češmpezešk, -pezešg /: ها. /: ان.

/: اسم. چاو‌پزشک؛ پزشکی چاو؛ دوکتوری چاف.
چشم‌پزشکی / češmpezeškî, -pezešgî /: اسم.
چاو‌پزشکی؛ لقی له زانستی پزشکی
پیوه‌ندیدار به خوندنه‌وه‌ی پیکهاته، کار،
نه‌خوشیگه‌ل و ده‌رمانی چاو.

چشمپوشی / češmpûšî /: اسم. [مجازی]
چاو‌پوشی؛ گوزه‌شت؛ چاو‌پوشین؛ چاف‌گری؛ کار
یان ره‌وتی بووردن و که‌لک وه‌رنه‌گرتن له مافی
خۆ بۆ تۆله‌کردنه‌وه «این دفعه از تنبیهت چشمپوشی
می‌کنم، ولی دیگر تکرار نشود: نهم جاره له
ته‌می کردنت چاو‌پوشی ده‌که‌م، به‌لام ئیدی دووپات
نه‌بیته‌وه».

چشم‌تنگ / češmtang /: تنگ چشم
چشم‌تنگی / češmtangî /: تنگ چشمی
چشم‌چپ / češmčap /: ها. /: صفت. خیل؛ خویل؛
فیج؛ خوول؛ خیل؛ خل؛ چاف‌ویر؛ چاو‌گیر؛
چاولار؛ چاوچه‌په؛ چاو‌خویل؛ چاوچه‌ویل؛ چاو
چه‌پراس؛ چاو‌چیل؛ چاوشاش؛ چه‌ملار.

چشم‌چران / češmčarān /: ها. /: صفت. [مجازی]
چاوله‌وه‌رین؛ چاو‌چلیس؛ چاو‌حیز؛ چاوباشقال؛
چاوباز؛ چاو‌چرین؛ چاف‌لده‌ر؛ تۆلاز؛ نه‌زه‌رباز؛
قۆق؛ خاوه‌ن واز یان خووی چاو‌چرینی.

چشم‌چرانی / češmčarānî /: ها. /: اسم. [مجازی]
چاوله‌وه‌رینی؛ نه‌زه‌ربازی؛ چاو‌چرینی؛
چاوچه‌رینی؛ چاو‌حیزی؛ تۆلازی: ۱. مه‌یل یا
خووی ته‌ماشاکردنی له‌ش، به‌تابیته
نه‌ندامگه‌لی جنسی لفی خۆ ۲. روانین له لفی
خۆ بۆ چیزه‌ی جنسی.

چشم‌خانه / češmxāne /: ها. /: اسم. قوولکه‌ی
چاو؛ قوولایی چاو؛ چاوگا.

چشمداشت / češmdāšt /: اسم. [مجازی]
چاوه‌نو‌پری؛ چاوه‌نو‌پری؛ چاوله‌دوویی؛
چاوله‌دوایی؛ هیواداری؛ هیوای به
جی‌هینانی کاریک له لایه‌ن که‌سیک یان
به ده‌ست هینانی به‌هره‌یه‌ک له شتی، له

داهاتوودا «من از شما چشمداشتی ندارم: من چاوه‌نوار بیه‌کم له ئیوه‌نیه».

چشم درد / češmdard - درد^۲

چشم‌دریدگی / češmdarîdegî / اسم، [مجازی، گفتاری] بئ‌شهرمی؛ بئ‌حه‌یایی؛ بئ‌چاوه‌رۆیی؛ بئ‌چاوری؛ چاوقایمی؛ رووداری؛ گه‌قه‌نده‌یی؛ قرشمالی؛ شهرم‌تکاو؛ روودامالالوی؛ رووه‌لمالالوی؛ ده‌لوقه‌لی؛ بئ‌ئاوروویی؛ گۆسارتمه‌یی؛ گوسارغمه‌یی؛ چه‌قه‌سوویی؛ چه‌قاوه‌سوویی؛ چارداوه‌روویی؛ چه‌تاوه‌روویی.

چشم‌دریده / češmdarîde / ها: / صفت، [مجازی، گفتاری] چاوقایم؛ بئ‌شهرم؛ بئ‌چاوپۆ؛ به‌روو؛ گه‌قه‌نده؛ رووقایم؛ رووه‌لمالالو (خیلی پررو و چشم‌دریده شده بود؛ زۆر روودار و بئ‌شهرم ببوو).

چشم‌مرس / češmras / اسم، [مجازی] هه‌ته‌ر؛ چاوپر؛ چاودی؛ مه‌ودایه‌ک که چاوه‌نانای بکا. چشم‌روشنی / češmrowšanî, -ro:šanî / ها: / اسم، [کنایی] چاوپۆشنی؛ چاوپروونی؛ دیاریی که دۆستان بیان نزیکان، به‌نیشانه‌ی شادی ده‌رپرین له‌رووداوێک بۆ که‌سیکی دینن.

چشم‌زخم / češmzaxm / اسم، چاوه‌زار؛ چاویتی؛ چه‌مه‌زه‌خمه؛ چاوچله؛ زیانیکی که وا ده‌زانن به‌هۆی چاودانی دیترا نه‌وه پیش هاتوو.

□ چشم‌زخم دیدن: به‌چاوه‌وه‌بوون؛ به‌رچاو/چاوچله‌که‌فتن؛ چاویتی بوون؛ چاو‌خواردن؛ کرپانه‌چاوه‌وه. هه‌روه‌ها: چشم‌زخم رسیدن؛ چشم‌زخم وارد شدن

چشم‌سفید / češmsefid, -sifid / ها: / صفت، [مجازی، گفتاری] بئ‌حه‌یا؛ بئ‌شهرم؛ چاوقایم؛ رووقایم؛ روودامالیاگ؛ قه‌ره‌چناخ؛ قه‌ره‌چی؛ ریلاس؛ بئ‌چاو‌روو؛ دوقدۆقه.

چشم‌سفیدی / češmsefidî, -sifidî / اسم، [گفتاری] رووداری؛ بئ‌حه‌یایی؛ بئ‌شهرمی؛

چاوقایمی؛ رووقایمی؛ روودامالیاگی؛ ریلاسی؛ دوقدۆقه‌یی.

چشم‌شور / češmšûr - چشم‌شوی

چشم‌شوی / češmšûy / ها: / اسم، چاوشۆر؛ ۱. شووشه‌ی تایبه‌تی چاوشوتن ۲. تراویک که چاوی پێ‌ده‌شۆرن * چشم‌شور [گفتاری]

چشم‌غره / češmqorre / ها: / اسم، [مجازی، گفتاری] مۆر؛ چاوبزی؛ چاویلی؛ چه‌وپێله؛ تی‌ری؛ تی‌ری؛ روانینی به‌توور‌ه‌یه‌وه، بۆ هه‌ره‌شه‌یان هۆشدانه‌وه.

□ چشم‌غره رفتن: [مجازی، گفتاری] مۆر بردنه‌وه؛ چاو ده‌رپه‌راندن؛ تی‌ری که‌رده‌یه‌وه؛ چه‌وپێله‌کردن؛ به‌هه‌ره‌شه و توور‌ه‌یه‌وه روانین (تا چشم‌غره رفت، بچه ساکت شد: هه‌ر مۆری برده‌وه مندا له‌که‌بێده‌نگ بوو).

چشمک / češmak / ها: / اسم، ۱. چاوداگری؛ چاوقرتکی؛ چاوه‌قرتی؛ چاوپرکی؛ قومچه‌وه؛ چۆنه‌تی کردنه‌وه و دانه‌یه‌کی چاو به‌گورجی «سرش را برگرداند و به‌شوهرش چشمک زد: لای کرده‌وه و چاوی له‌شووه‌که‌ی داگرت» ۲. ترووسکه؛ ترووکه؛ زیوه؛ چۆنه‌تی هه‌لبوون و دایسانی شتیکی رووناک له‌سه‌ریه‌ک «چشمک ستاره‌ها در آسمان شب: ترووسکه‌ی ئه‌ستیره‌کان به‌ئاسمانه‌وه».

چشمک‌زن / češmakzan / صفت، به‌ترووکه‌ترووک: ۱. قومچه‌وه‌خه‌ر؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی چاو‌قرتاندنی په‌یتا-په‌یتا ۲. ترووکه‌ده‌ر؛ ترووسکه‌ده‌ر؛ به‌سه‌رچاوکه‌یه‌کی رووناکی که‌په‌یتا-په‌یتا هه‌لبی و دایسی یان ده‌رکه‌وئ و ون بێته‌وه «چراغ چشمک‌زن: چراغ ترووکه‌ده‌ر».

چشمگیر / češmgîr / صفت، [مجازی] گر‌نوو؛ به‌رچاو؛ به‌رچاوگر؛ گرنگ و به‌بایه‌خ (له‌باری چه‌نده‌تی و چۆنه‌تیه‌وه).

چشم و چار / češm-o-čâr / اسم، [گفتاری] چپ و

ته‌پرده‌ستیدا <چند چشمه از کارهایش را نمایش داد: چهند وینه له کاره‌کانی نیشان‌دا> ۵. چاوه؛ چاو؛ هره‌یه که له کونگه‌لی توږ یان که‌ره‌سته‌ی کون-کون.

☐ چشمه‌ی آب گرم: گرماف؛ گراو؛ گهرمکاو؛ گهرمکه؛ گهرمووک؛ گهرمک؛ گهرمه‌له؛ چاوکه‌ی ئاوی گهرم؛ کانیه‌ک که ئاوی گهرم به تینی زۆتر له $20^{\circ}C$ (و جار‌جاره‌ش ئاوه کول) ی لی دیته دهره‌وه. هه‌روه‌ها: چشمه‌ی آب معدنی

چشمه-چشمه: چاوکه-چاوکه؛ چاو-چاو؛ کونا-کونا؛ کون-کون؛ وله-وله؛ به کون یان بۆشایی زۆره‌وه.

چشمه‌سار / češmesār، ها؛ ان /: اسم. ۱. زۆنج؛ چاوکه‌سار؛ شوینی که کانێ زۆری تیدایه ۲. سهرچاوکه؛ سهرچاو؛ سهرچه‌مه؛ هانه‌چه‌مه؛ شوینی دهرکه‌وتنی ئاوی کانێ له زه‌وی.

چشمی^۱ / čēšmī، ها؛ /: اسم. چاونه؛ ۱. نیسکۆکیکی چکۆله له دهرگادا بۆ لیروانین <از چشمی نگاه کرد، کودکی پشت در بود: له چاونه‌وه روانی، مندالیک له‌و دیوی دهرکه‌وه بوو> ۲. جی چاو دانان و روانین له ههر ئامرازیکێ وه‌ک: میکروسکۆپ، تیلسکۆپ ...

چشمی^۲: صفت. چاوی؛ پتوه‌ندیدار به چاوه‌وه <قطره‌ی چشمی: قه‌تره‌ی چاوی>.

چشیدن / čēšīdan, čašīdan: مصدر. متعدی.

// چشیدی: چه‌شتت؛ می‌چشی: ده‌چیژی؛ بچش: بچیژه // چه‌شتن؛ چیژتن؛ چه‌شته‌ی: ۱. تام‌کردن؛ چیژه‌کردن؛ میلاک‌کردن؛ شتی بۆ ناسینی تامی نانه دهم <بچش بین نمکش کافی است: بیچیژه بزانه خوپی به‌سه> ۲. چه‌شکه‌کردن؛ چه‌شه‌کردن؛ به‌تامیک زانین <چشیدم شور بود: چه‌شتم سویر بوو> ۳. /مجازی/ هیچانندن؛ ئازمان؛ ئه‌زموون؛ تاقی کردنه‌وه <مزه‌ی زندگی را چشیدن: چیژه‌ی

چاو؛ چرچه‌و؛ ئه‌ندامی دیتن <می‌زنی چشم‌و‌چارش را کور می‌کنی: لیتی ده‌ده‌ی چروچاوی کوږ ده‌که‌ی>.

چشم و چراغ / čēšm-o-čērāq /: اسم. /مجازی/ دلخۆشی؛ چاو پروون که‌ره‌وه؛ هۆی گهرمی و پرووناکی <او چشم و چراغ خانواده بود: ئه‌و دلخۆشی بنه‌ماله‌ بوو>.

چشم و دل پاک / čēšm-o-delpāk /: صفت. /مجازی، گفتاری/ ده‌ست و چاو پاک؛ ده‌س و دل پاک؛ ئاز.

چشم و دل سیر / čēšm-o-delsīr /: صفت. /مجازی، گفتاری/ به‌ر چاو پر؛ به‌ر چاو تیر؛ تیر؛ دوور له چاوچنۆکی <ادم چشم و دل سیر برای پول سر خم نمی‌کند: مروی به‌ر چاو تیر بۆ پاره سهردانانه‌وینی>.

چشم و گوش بسته / čēšm-o-gūšbaste /: صفت. /کنایی/ چاونه‌کراوه؛ فه‌قیر؛ به‌سته‌زمان؛ ناناگا و بی‌ئه‌زموون <دختر چشم و گوش بسته را می‌فرستی به یک شهر غریب؟: کچی چاو نه‌کراوه ده‌نیریته شاریکی غه‌ریب؟>.

چشم و همچشمی / čēšm-o-hamčēšmī، ها؛ /: اسم. /مجازی، گفتاری/ چاولیکه‌ری؛ چاولیکه‌ری؛ چاولیه‌ری؛ هافرک.

چشمه / čēšme، ها؛ /: اسم. ۱. کانێ؛ کانیاو؛ کینێ؛ کیه‌نی؛ که‌هنی؛ که‌ونی؛ هینی؛ هه‌نی؛ هانه؛ هین؛ خانی؛ خنی؛ چاوک؛ چه‌شمه؛ تیه‌نگ؛ چاوکه‌ی ئاوی سروشتی له سهرزه‌وین که به هۆی دهردانی ئاوگه‌لی ژیر زه‌وینه‌وه به دی دیت <رفته بود از چشمه آب بی‌آورد: رویشتبوو له کانێ ئاو بینی> ۲. /مجازی/ سهرچاو؛ هانه‌چه‌مه؛ شوینی سهره‌ل‌دان، ره‌وان بوون یان بلاو بوونه‌وه‌ی شتی <چشمه‌ی دانش: سهرچاوه‌ی زانست> ۳. چاو؛ دهرگانه‌ی پرد <یکی از چشمه‌های پل را آت‌و‌آشغال گرفته بود: یه‌ک له چاوه‌کانی پرده‌که زبل‌وزال گرت‌بووی> ۴. وینه؛ نموونه؛ زانیاری له یاری نومایشی، به‌تایبه‌ت له

ژیان جهشتن. ههروهه: چشیدنی

■ صفت فاعلی: چشنده (چیژەر) / صفت مفعولی: چشیده (چیژراو) / مصدر منفی: نچشیدن (نه چیژان) / چطور / ʃetowr, ʃeto:r /: فارسی/عربی صفت. چۆن؛ چوون؛ چوو؛ چلۆن؛ چهین «کارش چطور بود؟ کاری چون بوو؟».

چطور^۱: قید. / گفتاری / چۆن؛ چهنی: ۱. چهین؛ چاوان؛ چلۆن؛ چوو؛ چاوا؛ کوو؛ چۆناوچۆن؛ ئیکوو؛ ئیکوویی؛ چافا؛ کسا؛ کسان؛ کتۆ؛ شتۆ؛ شتو «چگونه کاری می‌کند؟ چۆن کار ده‌کا؟» ۲. بۆچی؛ بۆ؛ بۆچه؛ چۆن بوو؛ ئه‌را؛ چی؛ په‌ی چیشی؛ په‌ی چی؛ په‌ری چیش؛ به‌چ هۆیه‌ک «چگونه امروز سر کار نرفتی؟ بۆچی ئه‌م‌رۆ نه‌چووینه سهر کار؟».

چقاله / ʃaqāle /: ها/؛ اسم. چواله؛ چه‌قاله؛ ته‌قاله؛ به‌ری نه‌گه‌ییوی شیلانه و باده‌م و ... : چا‌غاله ■ چقاله بادام: بایه‌و؛ بایه‌ف؛ حاجی بایف؛ حاجی بایف؛ حاجی بایه‌ف؛ چۆله بادام؛ فه‌ریکه بادام؛ چه‌قاله بادام؛ بادامچه؛ به‌ری کال و نه‌گه‌ییوی بادام.

چغر / ʃeqer, ʃaqar /: چغرمه ■ چغرمگی / ʃeqermegi /: اسم. ۱. جبری؛ جیڤی؛ جیڤی؛ چه‌قی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی جیڤ بوون ۲. وزری؛ ئاژی؛ قه‌تماغه‌ی زبر و زوور که به‌هۆی کاری زۆر له‌سهر پیست به‌دی دی.

چغرمه / ʃeqerme /: صفت. جیڤ؛ جیڤ؛ جیڤ؛ سفت و پته‌و له‌به‌رانبه‌ر کیشان و پچرانه‌وه: چغر

چغلی / ʃoqlî /: ها/؛ اسم. / گفتاری / فتنه‌یی؛ دۆقلمه‌ری؛ هه‌وال بردنی کاری خراپی چکۆله‌تر یان ژێرده‌ست بۆ لای که‌سی گه‌وره‌تر یان پله‌سه‌رتر «چه‌ها از آزاد پیش بدرش چغلی کردند و گفتند او شیشه را شکسته: من‌داله‌کان فتنه‌یی ئازادیان لای بایه‌وه کرد و گو‌تیان ئه‌و شیشه‌که‌ی شکاندووه».

□ چغلی کردن: فتنه‌یی کردن؛ له‌مه‌ر کاری هه‌له‌ی که‌سیکی چکۆله‌تره‌وه به‌گه‌وره‌یه‌ک خه‌به‌ردان.

چغندر / ʃoqondar /: ها/؛ اسم. چه‌وه‌نده‌ر؛ چۆنه‌ر؛ چۆنه‌ری؛ چه‌وه‌نه‌ر؛ چه‌نه‌وه‌ر؛ سلک؛ سلکی سۆر؛ شه‌وانده‌ر: ۱. پنجکه‌گیای گه‌لاپانی ساقه‌ته‌راستی بن‌ئه‌ستوو‌ره که‌چه‌ن جۆری هه‌یه ۲. بنی ئه‌و گیاه که‌گۆشته‌و ده‌خوری.

□ چغندر قند: چه‌وه‌نده‌ری قه‌ن؛ چۆنه‌ر قه‌ن؛ جۆریک چه‌وه‌نده‌ر که‌زۆر شیرینه و شه‌کری لی ده‌گرن.

چغندر وحشی: چه‌وه‌نده‌ری کیوی؛ چۆنه‌ری کیوی؛ جۆریک چه‌وه‌نده‌ر که‌بۆ ده‌رمان نه‌شی.

چفت^۱ / ʃeft /: ها/؛ اسم. چه‌فته‌رپز؛ چه‌فت؛ سورگی؛ کولۆم؛ شه‌وژهن؛ رادان؛ شه‌وبه‌ن؛ ئالقهرپزی ده‌رگا؛ زنجیرۆکه‌ی ده‌رکه‌یان ده‌لاقه‌داخستن.

□ چفت چیزی را انداختن: چه‌فته‌رپزی شتی به‌ستن؛ ئالقهرپزی شتی داخستن؛ رادانی شتی داخستن؛ قه‌لقووله‌کردن؛ شه‌وژهن کردن (زۆرتر بۆ ده‌رک و ده‌روازه‌ده‌گوتری).

چفت کردن: چه‌فته‌رپز کردن؛ به‌ئالقهرپز به‌ستن؛ چه‌فت کردن. هه‌روهه: چفت شدن چفت^۲: صفت. کپ؛ مووېر؛ توند و به‌بی‌به‌ین له‌گه‌ل شتیکی ترده‌را «در را خوب چفت کن! ده‌رکه‌که‌جوان کپ بکه!».

چفت و بست / ʃeft-o-bast /: ها/؛ اسم. قو‌لف و قه‌رازه؛ چه‌فت و به‌س؛ ئامرازی به‌سته‌نه‌وه وه‌ک چه‌فت و ق‌لف و ...

□ چفت و بست نداشتن: ئالقه‌وگاله‌نه‌بوون؛ بی‌ئالقه و گاله‌بوون «درها چفت و بست درستی ندارند، با یک هل دادن باز می‌شوند: ده‌رگا‌کان ئالقه‌وگاله‌یه‌کی باشیان نه‌، پالیکیان پیوه‌نه‌ی، ده‌کرینه‌وه».

پاره‌ی له ههموو لقه‌کانی ئهو بانکهدا دهسته‌بهر بووه.

چک سفید مهر / سفید امضا: چه‌کی سپی؛
چه‌کی واژۆ یان مۆرکراوی تیدا نه‌نووسراو، که
وه‌گرگی چه‌ک ده‌توانی پاره‌ی دلخوازی تیدا
بنووسی.

چک مسافرتی: رېښوار چه‌ک؛ چه‌کئ که له
لایهن بانکوه به رېښواران ده‌فرۆشریت و له
ههموو لقه‌کانی ئهو بانکهدا بری هه‌یه: تراول
چک: تراولر چک

□ چک کردن: پیندا هاتنه‌وه.

چک کشیدن: چه‌ک کیشان: نووسینی چه‌ک
بۆ وه‌رگرتنی پاره له بانکدا «چک کشیدم رفتم از
بانک پول گرفتم: چه‌کم کیشا و چوومه بانک پارهم
وه‌رگرت».

چکاپ / čekāp: [انگلیسی] /سم. روانینه‌وه؛ کار
یان ره‌وتی لـښروانین، سه‌رنج دان یان
تاقیکردنه‌وه‌ی شتی (وه‌ک موتور فرۆکه یان
ئەندامگه‌لی له‌شی که‌سئ) بۆ زانینی ئه‌وه‌ی که
نایا ساغه و دروست کار ده‌کا یان نه.

چکاچک / čakāčak, čekāček: /صوت.
تسکه‌تسک؛ شرنکه؛ له‌پ. له‌پ؛ شریخ و هۆر؛
ده‌نگی ویک‌که‌وتنی شیر، کارد و وه‌کوو ئه‌وانه.

چکاد / čakād: /اسم. /ادبی] ۱. دون؛ دوند؛
ترۆپک؛ لووتکه؛ گل؛ دهار؛ پۆیه؛ چل؛ دوچک؛
سه‌ری چیا ۲. ته‌وق؛ ته‌پل؛ به‌چک؛ بۆلی؛
سه‌رسه‌ر؛ بانی سه‌ر.

چکار / čekār: /قید. /گفتاری] چی؛ چه؛ چ؛
چیش؛ وشه‌یه‌ک بۆ پرسینه‌وه له چۆناوچۆنی
شتیک «چکار کنم؟ چی بکه‌م؟».

چکاره / čekāre: /قید. چکاره؛ وشه‌پیک که بۆ
پرسینی کاری که‌سئ ده‌گوتری «داماد چکاره
است؟ زاوا چکاره‌یه؟».

چکامه / čakāme, čekāme: /ها: /اسم. /ادبی]
چامه: ۱. قه‌سیده؛ چه‌کامه؛ هۆزان ۲. شیعیر؛

چفته / čefte, čafte: /ها: /سم. ۱. که‌له‌ژ؛
چه‌له‌مه؛ کۆله‌که؛ قایمه؛ داری دووله‌پان که
ده‌یدهن به پالی شتیکه‌وه «چفته‌ی مو: که‌له‌ژی
میو» ۲. قوولگه‌ی پشت ئانیشک و پشت ئه‌ژنۆ.

چفته‌بندی / čeftebandî, čafte-: /ها: /اسم.
که‌له‌ژبه‌ندی؛ کار و ره‌وتی دانانی گیاگه‌لی
هه‌لپ‌په‌چهر به سه‌ر که‌له‌ژدا.

چقدر / čeqadr: /فارسی /عربی] صفت. چه‌ند؛
چه‌نده؛ چه‌نئ؛ چه‌ندیک؛ چه‌نیک؛ چنه‌ن؛ چنده؛
چن؛ چقاس؛ چهن؛ چقا؛ به‌چ هه‌ندی «چقدر
بده‌ی داری؟ چه‌ندت قه‌رز هه‌یه؟».

چقدر: قید. چه‌ند؛ چه‌نده؛ چه‌نئ؛ چن؛ فره؛
زۆر؛ هیجگار؛ یه‌کجار؛ چکاس؛ چه‌نیک؛ گه‌له‌ک
«چقدر خوب می‌خواند! چقدر خوابیدم! چه‌نده باش
ده‌خوینئ! چه‌ند خه‌وتم!».

چک / čak: /ها: /سم. /گفتاری] زیله؛ زلله؛
زلله؛ که‌شیه؛ شه‌قه‌زیله؛ شه‌قه‌زله؛ شه‌پلاخه؛
چه‌پلاخه. هه‌روه‌ها: چک خوردن؛ چک زدن

چک / ček: /انگلیسی] /سم. ۱. /ها: /چه‌ک؛
پسووله؛ په‌ره‌یه‌کی چاپی که به‌خواهن
حیسایی بانکی ده‌درئ تا بتوانئ بۆ خۆی
یان که‌سیکی‌تر له بانک پارە ده‌ربینیئ

۲. کار یان ره‌وتی چاو خشاندن و پیندا
هاتنه‌وه بۆ دلنیاپی «همه‌را چک کردم: به
گشتیدا هاتنه‌وه» ۳. /ها: /چیک؛ هه‌ر یه‌که
له‌خه‌لکانی سه‌ر به‌ولاتی چیک یان
زارۆکانیان ۴. چیک؛ چیک؛ له‌زبانگه‌لی
ئیسلاوی رۆژئاوایی باو له‌ولاتی چیکدا:

چکی

□ چک بانکی: چه‌کی بانکی؛ چه‌کی جوانگه‌یی.
چک بی‌محل: چه‌کی له‌گۆتره؛ چه‌کئ که
خاوه‌نه‌که‌ی ئه‌وه‌نده لئ نووسراوه پاره‌ی له
بانکدا نه‌یئ.

چک تضمین شده: چه‌کی ده‌سته‌بهر؛ چه‌کی
که له لایهن بانکیکه‌وه بلاو بووه‌ته‌وه و کردنه

هەلبەست؛ ھۆنراوہ * چامہ

چکامەسرا / -čākāmesarā, čekāme- / اسم.
[[دبی]] شاعیر؛ ھۆزان؛ ھۆزانوان؛ ھۆزانخان؛ ھۆنەر؛
هەلبەستەوان.

— چکان / čekān, čakān / پیواژە. — تکیئ؛
— چکین، — چەقان؛ تکیئەر؛ چکینەر «قطرە چکان»
تنۆکە تکیئ.

چکاندن / čekāndan, čakāndan / مصدر.
مەعنی. // چکاندی. تکاندت؛ می چکانی؛ دە تکیئنی؛
بچکان؛ بتکینە // ۱. تکاندن؛ داتکاندن؛
داچۆرانندن؛ نفووتانندن؛ وەر فاندن؛ چکاندن؛
چکانن؛ چکنای؛ تکنەیی؛ تکانن؛ تراوی بە
تنۆک. تنۆک پڑاندن «هر شب دو قطرە بچکان بە
چشم: ھەموو شەوی دوو تنۆکە بتکینە ناو چاوت»
۲. چرکاندن؛ چرتانندن؛ چورتانندن؛ چرکنەیی؛
پەلەپیتکەیی کەرەستەییە ک ترازاندن «ماشە را
چکاند: پەلەپیتکەیی چرکاند». چکانیدن. ھەر وەھا.

چکانندی

■ صفت فاعلی: چکانندە (تکینەر) / صفت مفعولی:
چکانندە (تکینراو) / مصدر منفی: نچکانندن
(نە تکاندن)

چکانندە / čekānande, čakānande / ھا: / اسم.
پەلەپیتکە؛ ماشە؛ جی قامکە شادەیی تەفەنگ و
ھەر ئامرازیکیی تەفەنگ ئاسا.

چکانیدن / čekānīdan, čakānīdan / چکاندن
چکاوک / čakāvak / ھا: / ان: / اسم. سربلە؛
سوریللی؛ زربلە؛ پیزیزاک؛ سربوہ؛ جورہ؛ چورہ؛
جەرہ؛ جککە؛ کلاننە؛ قازە لاخ؛ قاز لاخ؛
وہی وہی کەرہ؛ چە کاوہ ک؛ مەلیکی بچووکی
بۆری ئامال زەرەد.

□ چکاوک شاخدار: کلاننە؛ کلاو کوورہ؛
سۆفیە قیتە؛ فشە کلاننە؛ جۆریک سربلە بە لە
سەر سەری دوو پەری وە ک شاخ بەرز
بۆتەوہ.

چک — چک / čekček / صوت. تک — تک؛

تکە — تکە؛ تنۆکە — تنۆکە؛ چکە — چکە؛ تکە — تک؛
دەنگی لیک کەوتنی تنۆکە گەلی تراو لە گەل
شتیکدا «چک — چک باران: تکە — تکی باران».

چکرز / čekerz / اسم. چکرز؛ جۆری یاری
فیکریە، وە ک دامە، بە سەر پەرەیی شەرەنجەوہ
لە بەین دوو کەسدا کە ھەر یەکە دوازدە مۆرەیی
یە ک رەنگ و یە ک جۆریان ھەییە.

چکسە / čakse / ھا: / اسم. [قدیمی] لوولە؛ کاغەزی
وہ ک کە لە قەند پیچراو کە جاران دوو کانداران و
بە تابیەت دەرمان فروشان شتیان تیوہ دە پیچاند
و بە کرپارانیان دەدا.

چکش / čak(k)oš / ھا: / اسم. چە کوچ؛ چە کوکوش؛
چە کوکیچ؛ چاکوچ؛ کاکوچ؛ بار کوور؛ موورہ؛
ئاسن کوک؛ ئامیریکی دەستی سەر پۆلابی
قورس و قايم و دەستە زیاتر لە چۆ بۆ کوتانەوہ.
□ چکش چویی: توخماخ؛ ھەلە کوک؛ چە کوچی

چۆینە. ھەر وەھا: چکش فولادی

چکشخوار / čak(k)ošxār / صفت. چە کوچخۆر؛
بە تابیەتمەندی چە کوچخۆری: چکشخور
[گفتاری]

چکشخواری / čak(k)ošxārī / اسم.
چە کوچخۆری؛ تابیەتمەندیە ک لە کاندادا کە
ئە گەر بەر چە کوکوش کەون، ناشیکن و
وردە — وردە، بە شکلی دلخواز دەر دین.

چکشخور / čak(k)ošxor / صفت. [گفتاری]
چە کوچخۆر؛ چە کوکوشخۆر.

چکشکاری / čak(k)oškārī / ھا: / اسم.
چە کوچکاری؛ چە کوکشاری؛ کاریان رەوتی
کارکردن بە چە کوچ؛ کوتانەوہی شتی،
بە تابیەت کازا بە چە کوکوش.

چکشماهی / čak(k)ošmāhī / ھا: / ان: / اسم.
چە کوکوش ماسی؛ جۆریک کۆسەییە کە سەر و
چاوی — وە ک چە کوکوش — لە ھەر دوو لای
لە شیبەوہ دەر پەریوہ.

چکشی / čak(k)ošī / صفت. چە کوچی؛

داچۆرانی تراو له شوینیکهوه <سقف چکه می کرد: میچه که دلۆبهی ده کرد>.

چکه^۱: <صفت> [گفتاری] ۱. رهند؛ رند ۲. چه له‌نگ؛ تۆل؛ تاشک؛ که له‌ش؛ زرک و زیندوو؛ زرپ و زینوو ۳. ورد؛ وردبین.

چکی^۱ /čeki/ چک ۴

چکی^۱: قید. یه کجی؛ به یه کجاری <من این آهن آلات را چکی خریدم: من ئەم ئاسنەوانەم یه کجی کړیوه>.

چکیدن /čəkidan, čakidan/ مصدر. لازم.

// چکیدن: تکیای می چکی: ده تکی؛ بچک: بتکی // تکین؛ تکان؛ چۆران؛ چکه/ تکه کردن؛ چکان؛ داچۆران؛ داچۆریان؛ فه چۆران؛ ئه‌ره چکه‌ی؛ چکایره؛ داچکان؛ نقووتان؛ چرکان؛ وه‌رقان؛ تکه- تکه دارۆران <از سر تا پایش آب می چکید: سه‌ر تا په‌نجە ی پای ئاوی لی ده‌تکا>. هه‌روه‌ها:

چکیدنی

■ صفت فاعلی: چکنده (-) / صفت مفعولی: چکیده

(تکاو) / مصدر منفی: نه‌چکیدن (نه‌تکان)

چکیده /čəkîde, čakîde/ اسم. ۱. /ها/ پوخته؛ کورته‌ی وتار یان نووسراوه‌ییک که مه‌به‌ست و ناوه‌رۆکی نووسراوه‌که‌ی ده‌رب‌ریوه چکیده‌نویسی <چکیده‌ی حرفش این بود که باید کار بکنیم: پوخته‌ی قسه‌کانی ئەمه بوو که ده‌بی کار بکه‌ین> ۲. ماست چکیده ماست ۳. /ها/ [زمین‌شناسی] ئیستالاگمیت؛ قه‌ندیلە‌ی ئاهه‌کی که له بنی ئەشکه‌وته‌وه هه‌لتۆقیوه.

چکیده‌نامه /čəkîdenāme, čakîde-/ ها: /اسم.

پوخته‌نامه؛ نووسراوه‌یه‌ک که پوخته‌ی یه‌ک یان چه‌ند وتاری تێدایه.

چکیده‌نویسی /čəkîdenevîsî, čakîde-/ اسم.

کورته‌نووسی؛ کورته‌نقیسی؛ پوخته‌نووسی

چکیده-۱

چگال /čagāl, čegāl/ صفت. ۱. تۆکمە؛ چر؛

پر؛ تۆلا؛ خاوه‌ن به‌شگه‌لی پینکه‌وه نووساو و چر

چه‌کوشی؛ وه‌کوو چه‌کوچ؛ چه‌کوش‌ئاسا <استخوان چکشی: ئیسکی چه‌کوچی>.

چکشی^۱: قید. [مجازی] به‌په‌له؛ په‌له‌په‌ل؛ تون-تون؛ به‌تالووکه؛ به‌له‌ز؛ به‌گور و تاو <چکشی حرف می‌زد: به‌په‌له‌ قسه‌ی ده‌کرد>.

چکمه /čakme/ ها: /اترکی/ اسم. چه‌کمه؛ چه‌کمی؛ مانه‌گه‌زئ؛ جه‌زمه؛ جزمه؛ ساپۆک؛ پۆستال؛ پووت؛ که‌وشی لاسک درێژی تا ژیر ئەژنۆ (زیاتر پلاستیکی).

چکمیزک /čəkmîzak/ اسم. میزه‌چرکه؛ چرتکه‌میزه؛ میزه‌چورتکی؛ میزه‌چرکی؛ میزه‌چرکی؛ میزه‌چورکی؛ چرکه‌میزه؛ چرته‌میزه؛ گمیزه‌چورتکی؛ گمیزه‌چرکه؛ چرته‌میز؛ گمیز چورتکی؛ کون میز؛ نه‌خۆشی میز رانه‌گرتن.

چکنده /čəkande, čakande/ ها: /اسم.

[زمین‌شناسی] ئیستالاکتیت؛ قه‌ندیلی ئاهه‌کی ئاو‌یزان له سرمیچی ئەشکه‌وته‌وه.

چک و چانه /čak-o-čāne/ اسم. [گفتاری] دهم و له‌وس؛ دهم و لچ؛ له‌ر و له‌وس؛ دهم و فلچ؛ دهم و فلچ؛ به‌شی خوارووی دهم <آب از چک و چانه‌اش راه افتاد: لیک له‌ دهم و له‌وسیه‌وه داچۆرا>.

□ چک و چانه زدن: چه‌قه‌کردن؛ چه‌قه‌چه‌ق کردن؛ چه‌قه و هه‌را کردن؛ چه‌قه و هه‌را کردن؛ چه‌ند و چوون کردن؛ قسه‌و پیچه‌قینی زۆر بۆ سه‌لماندنی ویستی خو (به‌تایبه‌ت له سه‌ودادا) <سر مهریه‌ خلی چک و چانه می‌زدند: له سه‌ر ماره‌یی زۆر چه‌قه‌یان ده‌کرد>.

چکه^۱ /čəkke/ ها: /اسم. [گفتاری] دلۆپ؛ دلۆبه؛ دلۆپ؛ تنۆک؛ تنۆکه؛ تک؛ تکه؛ دکه؛ چۆر؛ چور؛ زیپک؛ سافان؛ چکه؛ جرپه؛ نقووت؛ چپک؛ په‌شک؛ شۆرت؛ هورپه؛ درووپه <یک چکه آب پیدا نمی‌شد: دلۆپیک ئاو ده‌ست نه‌ده‌که‌وت>.

□ چکه کردن: دلۆپه‌کردن؛ تکه‌کردن؛ تنۆکه کردن؛ دلۆپه‌دادان؛ چکان؛ وه‌رفتن؛ تک-تک

۲. قورس؛ تىك ترنجاو.

جگالش / čagāleš, čegāleš / اسم. ۱. /فيزيک/ رەوتى كە تىيدا تراويك لە ھەلەم جوى دەبىتەو ۲. كار يان رەوتى تۆكمە كردن.

جگانلە / čagālande, čegālande / ها:/ اسم. /فيزيک/ كەرەستە يەك كە ھەلەم يان گاز ئە كا بە تراو (زۆرتر لە رېى سارد كردنەو يەو).

جگالى / čagāli, čegāli / اسم. تۆكمە يى؛ تۆلايى؛ پېرى؛ خەستى؛ يەكەى نيشاندەرى رادەى ماكى ھەر شتيك لە سانتى ميترىكى چوار پالوودا.

جگالى جمعيت: پېرى كۆمەل؛ ژمارەى ناونجى خەلک لە يەكەى رووبەردا (وەك دەلین پېرى كۆمەل لە ئيراندا ۳۷ كەسە بۆ ھەر كيلوميتريكى چوار گۆشە).

جگالى سنج - čagālisanc, čegāli- / ها:/ اسم. پېرى پېو؛ كەرەسەى پېوانى پېرى يان كيشى تايبەتى تەنيك.

جگور / čogûr, čegûr, čagûr / ها:/ اتركى/ اسم. چەگور؛ سازيكي ژينداری وەك دوو تارە كە لە باكوروى رۆژھەلاتى ئيران و ئاسياى ناوھەنديدا باوہ.

جگونگی / čegûnegi / ها:/ اسم. چۆنيەتى؛ چلۆنايەتى؛ چۆنايەتى؛ چۆناوچۆنى؛ چۆنەھا؛ ھاو؛ ھاو؛ مەرەد؛ حال؛ بار؛ مەرە؛ دارەت؛ حالەت، دۆخ يان تايبەتمەندى شتيك يا كەسيك (وەك باشى، خراپى، گەرمى، ساردى، سەختى، نەرمى، بەرزى، نزمى، كۆتايى ...) (چگونگی كار دستگاھ را برای حاضران توضیح داد: چۆنيەتى كاری دەزگاكەى بۆ ئامادەبوان شروفا کرد).

جگونە^۱ / čegûne / صفت. /ادبى/ چۆن؛ چەين؛ چلۆن؛ چاوان؛ چتۆف؛ چتۆ؛ چجۆر؛ چەوا؛ چاوا؛ چافا؛ شتۆ؛ شتەو؛ چوين؛ چوون؛ كلۆن؛ خاوەن چ دۆخ، بار يان لۆريک «ھوايش چگونە است؟ چگونە جايى است؟ ھەواكەى چۆنە؟ چۆن

شوينيکە؟».

جگونە^۲: قيد. چۆن؛ چەنى؛ چلۆن؛ کوو؛ کووسا؛ کووسان؛ كسان؛ كسا؛ كەسين؛ چاوان؛ چتۆف؛ چتۆ؛ چجۆرى؛ چەوا؛ چاوا؛ چافا؛ شتۆ؛ شتەو؛ چوين؛ چوون؛ كلۆن؛ بە چ شينەو، دۆخ يان بارىک «چگونە كار مى كند؟ چگونە رفت؟ چۆن كار دەكات؟ چۆن چوو؟».

چل^۱ / čel / اسم. /مخفف/ چل.

چل^۲: صفت. /گفتارى/ لاژگ؛ گيل؛ لاژ؛ گەمژە؛ گەوج؛ خاوەنى ئاكارى نەگونجاو.

چل زدن: پا لە پەيين دان؛ قاز لەوھەراندىن؛ بئى ئامانج گەرەن.

چلاس / čelās / صفت. /گفتارى/ نەوسن؛ چليس؛ نوشگل؛ سکهړۆ؛ زکن؛ گرگن؛ زگلەوھەرين؛ ترخن.

چلاق / čolāq / ها:/ اتركى/ صفت. کووچ؛ کوچ؛ گۆج؛ کۆل.

چلاق شدن: گيپر بوون؛ کوچ بوون؛ گۆج بوون؛ کۆل بوون؛ گيپر و گەوال بوون؛ زيان ديتن يان لە كار كەوتنى دەست يان پى.

چلاق کردن: گيپر و گەوال کردن؛ کوچ کردن؛ گيپر و گۆج کردن؛ لە كار خستنى دەست يان پای كەسيك.

چلاقى / čolāqī / اتركى/ اسم. گيپرى؛ كۆلى؛ کوچى؛ كيمايى؛ لينەھاتوويى يان ئاسيو لە دەست و پا كە دەبىتە ھۆى لە كار كەوتنيان.

چلاندىن / čelāndan / مصدر. متعدى. // چلاندى: گوشت؛ مى چلانى: دەگووشى؛ بچلان: بگووشە // گوشين؛ گووشين؛ گەوشاندن؛ گوهاشتن؛ چلانن؛ گوشاين؛ جەرداين؛ گوشاندن؛ شوارەى؛ شوارتەى؛ شتى بۆ گرتنى ئاو يان شيرەكەى گوشار دان «لباسها را شست و چلاندى و روى طناب پهن کرد: جل و بەرگەکانى شت و گووشاى و ھەليخست». ھەر و ھا: چلاندى

■ صفت مفعولی: چلانده (گوشراو) / مصدر منفی: نچلاندن (نه گوشین)

چلباسه / čalpāse / اسم. ۱. /ها/ مارمیلک؛ مارمه زووک؛ مارم زووک؛ مارمه زووک؛ مارگیسه ۲. /نجوم/ که لویه کی چکۆله یه له ئاسمانی باکووریدا.

چل تکه / čeltekke / چهل تکه

چلتوک / čaltûk / شلتوک

چلچراغ / čelčeraq / ها/ اسم. چلچرا؛ ئاویزه؛ چرای چهند لق که له مزگوت و ماله گه وړاندا هه لده کری.

چلچله / čelčele / ها/ گمان/ اسم. په ره سیلکه؛ په ره سیرکه؛ هه ج هه جک؛ حاجی رهش؛ حاجی رهشک؛ هاج رهشک؛ حاجی رهنگ؛ هه ج هه جک؛ هه ژه ژیک؛ هاج هاجک؛ دومقه سک؛ مه قسوک؛ تهر نه بابیل؛ پالوانه؛ کار ده په له؛ پلیرزگ؛ پر یز گرد؛ پلووسگ؛ جوړی په ره سیلکه کی گوئ سوانان رهشی بال دریز و قاچ کورته.

چلزیدن / čolozîdan / چلو زیدن

چلغوز / čalqûz / اسم. ۱. جیقنه؛ ریقنه؛ ریقنه؛ ده رق؛ زچ؛ چیرت؛ جیقنه ی مهل؛ گووی بالدار ۲. /ها/ [تعریض] پووته که؛ پووت؛ پووته که؛ گونهل؛ بی نمووت و کورت و کز.

چلغوزه / čelqûze / ها/ اسم. بوندق؛ فستق؛ بهری داری سنه و بهر، له پسته شامی ده چی و له چهره سدا به کاری ده بن.

چلفتی / čolofî / دست و پا چلفتی

چل گیس / čelgîs / اسم. په لکه-په لکه؛ په لکی؛ جوړی ئارایشتی قژه.

چلمن / čolman / صفت. [گفتاری] ۱. نه گۆمه؛ بی دهست و پا؛ لی نه هاتوو «آخر مرد هم این قدر چلمن می شود؟!؛ ناخر پیوو و هینده نه گۆمه ۱۹» ۲. لاژگ؛ گهوج؛ گیل؛ بی ئاوهر؛ لاژی «این پسر ه خیلی چلمن است؛ ئەم هه تیوه زۆر لاژگه».

چلمنی / čolmanî / اسم. ۱. نه گۆمه یی؛ لی نه هاتوو یی؛ دۆخ یان چۆنیه تی لی نه هاتوو بوون «باور نمی کردم آزاد به آن چلمنی از این کارها بکند؛ باوهرم نه ده کرد ئازادی بهو نه گۆمه یی کاری وا بکا» ۲. لاژگی؛ گهوجی؛ بی ئاوهری.

چلنگر / čelengar, čalangar / ها؛ بان/ اسم. ۱. ئاسنگهر؛ ئاسن کار؛ وهستاخاله؛ وهستای ئامرازی ئاسن ۲. هه له بی ساز؛ ئه وهی وا به هه له بی شت دروست ده کا.

چلنگری / čelengarî, čalangarî / اسم. ئاسنگهری؛ ئاسنکاری؛ ۱. کار یان پیشه ی ئاسنکار ۲. /ها/ کارگهی ئاسنگهر.

چلو / čelow, čolow, čolo / اسم. چلاو؛ وشکه پلاو؛ چیشتی له برنجی کولاو و ئاو کیش کراو له گهل کره یان پوون و خویدا که به خورشت یان که بابوه ده یخوون.

چلووار / čelvār / اسم. مۆری؛ مه رمه رشا؛ هومایی؛ هومایل؛ سه لمهل؛ پارچه یه کی سپی، ناسک و سفت چنه.

چلواربافی / čelvārbāfi / اسم. مۆری بافی؛ هومایل چنی؛ ۱. کاری جۆلایی مۆری ۲. /ها/ کارخانه یان ماشینی بهرهم هینانی مۆری. چلوپز / čelowpaz, čolow-, čelo- / ها/ اسم. چلاوپهز؛ چلاوپهز؛ که سی که کاری لینانی چلاوه.

چلوپزی / čelowpazî, čolow-, čelo- / اسم. ۱. چلاوپهزی؛ کار یان پیشه ی چلاوپهز ۲. /ها/ چلاو خانه؛ شوینی لینان و فروشتنی چلاو.

چل و جو / čel-o-čow / اسم. [گفتاری] دهنگۆ؛ گوته گوت؛ واته- واته؛ گوته ی خه لک؛ قسه و باسی هه موو جو ره ی ناو خه لک.

چل و جو افتادن؛ که وتنه ناو ده هۆله وه؛ قاو دا که وتن؛ دهنگۆ بلاو بوونه وه. ههروه ها؛ چل و چو انداختن

چلوخورش / čelowxoreš, čolow-, čelo- /

چلوخورشت

چلوخورشت / -čelowxorešt, čelow-, čelo-:
 /سم. چلاوخورشت؛ چیشتیکی بریتی له چلاو و
 یه کیک له خورشته کان (وهک: قیمه یان
 سهوزی): **چلوخورش**

چلوزیدن / -čolûzîdan / مصدر. لازم. [گفتاری]
 // چلوزیدی: ههلقراچیت؛ می چلوزی: ههلهدهقرچی؛
 - // ههلقراچان؛ به هۆی رچیان یان سووتیانوهه
 بیجمی بنه مایی خو له دهستان دان: چلژیدن

■ صفت مفعولی: چلوزیده (ههلقراچو)

چلوکباب / -čelowkabāb, čelow-, čelo-:
 /سم. چلاوکهواو؛ چلهوکهباب؛ چیشتیکه ئیرانی
 بریتی له چلاو و کهبابی که به جیاکار ساز دهبی
 و پیکهوه دهخوری. ههروهها: چلوگوشت؛
چلومرغ

■ چلوکباب سلطانی: چلاو کهواویک که ههم
 کهبابی بهلگی له گهلهایه، ههم کووبیده.

چلوکبابی / -čelowkabābî, čelow-, čelo-:
 ها: /سم. چلاوکهبابی؛ چیشتهخانهیی که
 چلاوکهبابی تیدا دروست دهکهن و دهفرۆشن.

چلویی / -čeloyî, čoloyî, čelo-:
 ها: /سم. [گفتاری]
 چلاویزه؛ چلاولینه.

چله / -čelle, čelo-:
 ها: /سم. ۱. چله؛ چلهمین رۆژی
 رووداویک (بهتابیهت مردنی کهسیک) «دیروز
 چلهی پدرش بود؛ چلهی نوزاد؛ دوینی چلهی بابی بوو؛
 چلهی مندالی ساوا» ۲. رایهل؛ تان؛ تاری قالی و
 چنراوهگهلی دهستی «چلهکشی گلیم؛ رایهل
 خستنی بهره» ۳. لیسپ؛ ژی؛ کژنی بن یان
 فریتیک که له چهند تال دروست دهبیته «چلهی
 کمان؛ ژی کهوان».

■ **چلهی بزرگ**: چله گهوره؛ چله گهپه؛ چله
 بهرین؛ چل رۆژی ههوهلی زستان.

چلهی تابستان: قرچهی تاوسان؛ چلهی هاوین؛
 جهنگههی هاوین؛ گهرما و گهرموو هامنی؛
 گهرماهی هاوین. ههروهها: چلهی زمستان

چلهی کوچک: چله بچووک؛ چله بیچکه؛
 چله بهچه؛ چله دواوین؛ بیست رۆژی دواو
 چله گهورهو، له ده تا سی رپهنهاندان.
 □ **چله گرفتن**: چلهگرتن؛ چلهی مردنی کهسی
 گرتن.

چله نشتن: چلهکیشان؛ چله نیشتن؛ چل
 رۆژی بهردهوام له شوینیکدا نویژ و سکالا
 کردن.

چلهبران / -čelleborān / اسم. [قدیمی] چله
 دهکرکردن؛ رپورهسمی چلهمین رۆژی زان، که
 زهیسانیان دهبرده گهرماو و لهگهل بهزم و
 جهژندا بهرپوه دهچوو.

چلهریسک / -čellerisak / چرخریسک
چلهکشی / -čellekešî, čello-:
 ها: /سم. راهیل کیشی؛
 کار یان رهوتی تهون نانهوه؛ خستنی راهیلی
 نهستوونی به پرووی دارتهون یان ماشینی
 جۆلاایدا.

چلیپا / -čalipā, čello-:
 ها: [آرامی] /سم. [دبی] خاج؛
 خاج؛ سهلیب.

چلیک / -čelik, čello-:
 ها: [اروسی] /سم. ۱. تنهکه؛
 پووت ۲. بۆشکه؛ بهرمیل؛ چهلنگ؛ چهلیک.

چم / -čam, čello-:
 چم و خم

چماق / -čomāq, čello-:
 ها: [ترکی] /سم. ۱. گۆپال؛
 گالۆک؛ گالۆم؛ گود؛ زۆلاخ؛ پهیاغ؛ تهیاغ؛
 تیل؛ زنج؛ کوهک؛ زۆپ؛ زۆپک؛ زۆپا؛ زۆپه؛
 کۆپار؛ کوپار؛ تهپرک؛ کیتته؛ زاکۆر؛ شاپان؛
 بهرچیغ؛ بهرچیت؛ کجیر؛ دۆق؛ تۆیز؛ لیس؛
 داردهستی پتهو و سههر بهگری ۲. [کنایی]
 داردهست؛ نامرازی ههپهشه «لیرال هم چماقی
 شده بر سر مخالفان؛ لیبرالیش بۆته داردهستییک بۆ
 گیانی نهیاران».

چماقدار / -čomāqdār, čello-:
 ها: [ترکی] /فارسی
 /سم. گۆپالدار؛ تیلابهدهست؛ کیتتهههلگر؛ کهسی
 که به کوتهکهوه گهف و گوپ دهکا و نهیاران و
 سههرپچکاران نازار دهدا «چماقداران ریختند توی

تظاهرات و آن را به هم زدند: گوپالداره کان پڑانه نیو
خوپیشاندانه کهوه و شیواندیان).

چمباتمه / čombātme: [ترکی] / اسم. چینچک؛
چنچک؛ چیلچله؛ جینچک؛ جینچکجه؛ قلینچکجه؛
تووتهک؛ هه‌لتووتهک؛ هه‌لتروشک؛ توولنج؛
قنچک؛ ترووشک؛ قوونه‌لتس؛ قه‌له‌فیسک؛
سهر‌تووتک؛ دون؛ چوقم؛ چی‌چی؛ گه‌مال‌فس؛
دوتین‌جگ؛ دترنجک؛ دانیشتن له سهر ههر دوو
پی به شیویه‌یی که زرائی هه‌لسیته بهر سنگه‌وه:
چنچک؛ چندک

▣ **چمباتمه** زدن: ترووشکان؛ هه‌لترووشکان؛
هه‌لتووته‌کان؛ هه‌لتووتان؛ هه‌لتووترین؛
هه‌لتروشکان؛ هه‌لتروشکین؛ قلینچکجه/
جینچکجه‌دان؛ چوقم‌داین؛ سهر چینچک
نیشتن؛ به چینچکانه‌وه دانیشتن؛ قوونتس
دانه‌وه.

چمپا / čampā: / اسم. چه‌مپا؛ جوړه برنجیکی
گردی ئیرانیه.

چمچه / čamče: / ها: [ترکی] / اسم. که‌وجیز؛
ئه‌سکوی؛ ئه‌سکوو؛ هه‌سک؛ چمچه؛ چوچک؛
چه‌مچه؛ چه‌مچک؛ که‌وچکی دارینی گه‌وره بو
هه‌لگوزانی تراو.

چمدان / čamadān, čamedān: / ها: / اروسی از
فارسی / اسم. جانتا؛ چه‌مه‌دان؛ چیمانی؛ چه‌نته‌ی
سفه‌ر؛ ساکی گه‌وره و چوار‌گوشی له چه‌رم و
ماکی ده‌سکرد بو جلیک و تۆشه‌تینان (یک
چمدان لباس خریده بود: پر جانتایه‌ک جلیکی کرپیوو).

چمن / čaman: / ها: / اسم. چیمه‌ن: ۱. چیم؛
چه‌مه‌ن؛ فرس؛ فریز؛ فرووزوو؛ فرووزی؛ فریز؛
روه‌کیکی هه‌میشه‌سه‌وزی گه‌لا‌تسک و
دریژی بی‌ساقه‌ته‌یه که له باخچه‌دا ده‌چینری
'باغچه‌های وسط را چمن می‌کاریم: باخچه‌گه‌لی
ناوه‌راست ده‌که‌ینه‌چیمه‌ن' ۲. می‌رگ؛
سه‌وزه‌لانی؛ شه‌کار؛ بژوین 'بچه‌ها توی چمن بازی
می‌کردند: مناله‌کان له نیو چیمه‌نه‌که‌دا کایه‌یان

ده‌کرد).

چمنزار / čamanzār: / ها: / ان: / اسم. سه‌وزه‌لانی؛
سه‌وزه‌لانی؛ سه‌وزایی؛ شینایی؛ سه‌وزه‌جار؛
گیاجار؛ می‌رگزار؛ مه‌ره‌ن؛ پاناییه‌ک له زه‌وین که
چیمه‌نی تیدا روابی 'در چمنزار کنار ده‌چادر زدیم:
له سه‌وزه‌لانی قه‌راخ گونده‌که‌خیوه‌تمان هه‌لدا'.

چمن‌زن / čamanzan: / ها: / اسم. چیمه‌ن‌پر:
۱. که‌سئی که‌چیمه‌ن ده‌په‌رتیوتی
۲. که‌ره‌سه‌یی بو کورت‌کردنه‌وه و رازاندنه‌وه‌ی
چیمه‌ن. هه‌روه‌ها: چمن‌زی

چمن‌کاری / čamankārī: / اسم.
۱. چیمه‌ن‌کاری؛ کار یان ره‌وتی چیمه‌ن‌کالین؛
چاندنی چیمه‌ن 'باید تمام اینجا چمن‌کاری شود:
ده‌بی‌ته‌واوی ئیره‌چیمه‌ن‌کاری بی' ۲. / ها:
سه‌وزه‌لانی؛ سه‌وزه‌لانی؛ شینایی؛ زه‌وینی که
چیمه‌نی تیدا چاندراپی 'نگذار بچه‌ها بروند توی
چمن‌کاری: مه‌هیله‌مندالان بچنه‌ناو
سه‌وزه‌لانیه‌که‌وه'.

چمنی / čamanî: / صفت. چیمه‌نی: ۱. چیمی؛
سه‌وزی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به‌چیمه‌نه‌وه
۲. چه‌مه‌ن‌ره‌نگ؛ سه‌بزی چیمه‌نی.

چم و خم / čam-o-xam: / ها: / اسم. ۱. فیچان؛
قیل‌قاچ؛ پینچاوپینچ؛ قه‌نچاوپینچ؛ پینچ—پینچ؛
خواره‌وخوار؛ پیچه‌لپاچ؛ پیچه‌که‌و خواره‌که؛
پینچ و چه‌ماوه‌به‌تایبه‌ت به‌شیوه‌ی پیچه‌گه‌لی له
شوین‌یه‌ک ۲. / مجازی / ورده‌کاری 'مدتی طول
کشید تا چم‌وخم کار را یاد گرفتم: ماوه‌یه‌کی خایاند تا
فیری ورده‌کاری کاره‌که‌بووم' * چم

چموش / čamûš: / ها: / صفت. شه‌مووز؛
شه‌مبوز؛ شه‌مووس؛ شه‌غمووز؛ چه‌مووش؛
چه‌میش؛ شمووز؛ توخس؛ هه‌رووم؛ شه‌هموز؛
له‌چه‌ر؛ ره‌وه‌ک؛ سل؛ چاراغ؛ تووش؛ تۆسن
(به‌تایبه‌ت بو چوارپی‌یان) 'این قاطر چموش است،
مواظب باش! ئەم قاتره شه‌مووز، وریا به!'

چمیدن / čamîdan: / مصدر. لازم. / ادبی /

// چمیدی: چه مایه وه؛ می چمی: ده چه میه وه؛ بچم: بچه مه وه // ۱. له نجه کردن؛ خنگلین؛ به لار و له نجه رویشتن ۲. چه مان؛ چه مانه وه؛ چه مینه وه؛ چه میایوه؛ نه وه چه میه ی؛ چه مین؛ نه وینه وه؛ نوو چانه وه؛ موو چانه؛ باو خواردن؛ پیچ خواردن؛ هه لپیچان.

■ صفت فاعلی: چمنده (-) / صفت مفعولی: چمیده (چه ماوه) / مصدر منفی: نجمیدن (نه چه مانه وه)
چنار / čenār، ها: /ان: /اسم، دار په لک؛ دار جه وه هر؛ هۆلیر؛ دار تو یکل؛ سووره چنار؛ دار یکی قایم به تو کلی لووس و بۆری ئامال سهوز و گه لای په نجه بیه وه که چیوه که ی به نرخه و به که لکی زۆر کار دی.

چنان / čenān, čonān: / صفت. وا؛ ئاوا؛ وه ها؛ ئاوه ها؛ چامن؛ چامنه؛ پاسه؛ پاسی؛ چنه؛ چنو؛ چنو؛ به ویکچوونی، چۆنیه تی یان چه ندیه تی ئامازه پیکراو «چنان کاری هم نبود: کاریکی واش نه بوو»: آنچنان / ادبی

چنان: / قید. وا؛ وه ها؛ پاسه: ۱. نه وه ند؛ نه مهنه؛ نه ونده؛ عه مهنه؛ نه ونه؛ نه قهره؛ ئیقره؛ عه قهره؛ نه یقره؛ ئانه؛ ئینده؛ ئیننه؛ هۆسا؛ ئاپاسه؛ تا نه و راده «چنان بلند بود که دست کسی به آن نمی رسید: وا بهرز بوو دهستی که سی پتی نه ده گه یشت»
۲. جۆری؛ جۆریک؛ چه شنی؛ چه شنیک؛ جۆریو؛ بهو جۆره؛ به جۆری؛ به جۆریک؛ به چه شنی؛ به چه شنیک «چنان می رفت که باد به او نمی رسید: وا دهریشت بای پی نه ده گه یشت» * آنچنان / ادبی

چنان: / ضمیر. ئاوه ها؛ وا؛ پاسه؛ وه ها؛ ئاوا؛ چامنه؛ نه وه که سه یان نه و شته که پیشت یادی لیکراوه «چنان کسی به درد اینجا نمی خورد: ئاوه ها که سی به که لکی ئیره نایهت»: آنچنان / ادبی

چنانچه / čenānče, čonānče: / حرف. ۱. نه گهر؛ نه ر؛ هه گه؛ هه گهر؛ نه گهریش؛ نه گهریچ؛ نه گه ته ی؛ هه گه ته ی؛ نه رکه تی؛ نه گهر که ته ی؛ نه گهره که تی؛ نه گهر کوو «چنانچه خواستی بیایی، مرا

خبر کن: نه گهر ویست بی، هه والم ده به» ۲. هه روا؛ هه روا که؛ ههروه ها که؛ هه ر پاسه که «چنانچه در گذشته اشاره شد: هه روا که له رابردودا ئامازه ی پیکرا».

چنانکه / čenānke, čonānke: / حرف. وه ک؛ ههروه ک: ۱. نه گهریش؛ نه گهریچ؛ نه گه ته ی؛ هه گه ته ی ۲. هه روا؛ ههروه ها؛ هه ر پاسه؛ وا که؛ پاسه که؛ نه و جۆره «چنانکه می دانید، من یک ماه است در اینجا هستم: وه ک ده زانن، من مانگیکه لیره م».

چنبر / čambar, čanbar: / اسم، که وانه؛ که مه؛ خه بره؛ په پکه؛ پا پۆکه؛ ئاخله؛ گهرزک؛ چه نبره؛ چه مهر؛ هه ر شتیکی ئالقه چن یان پیچاویچ: چنبره

چنبر زدن: په پکه دان؛ پا پۆکه دان؛ په پکه به ستن؛ په پکه خواردن؛ ئاخله دان؛ پیچ خواردن؛ به شیوه ی ئالقه-ئالقه له سه ر یه ک کهوتن «یک مار سیاه وسط رختخوابم چنبر زده بود: ره شماریک له ناو جیگه که مدا په پکه ی دابوو».

چنبره / čambare, čanbare: / چنبر
چنبک / čombak, čonbak: / چمباتمه
چنته / čante، ها: / اسم، تووره که؛ توووه ره؛ تیوهره؛ چه نتک؛ هه گبه؛ چه نته؛ کیسه یه کی گهره ی به ندار که شتی تیده نین و ده یکه نه شانه وه.

چند در چنته داشتن: / کنایه / له ژیر (بن) سهردا بوون؛ پی بوون «صد تا حقه و کلک در چنته داشت: گهر و گوری زۆری له بن سهردا بوو».

چنجه / čance: / اسم، پل؛ پهل؛ تکه؛ چنجه؛ قوژباشی؛ پارچه گوشتی چکۆله: چنچه
چنچه / čanče: / اسم، چنچه

چند / čand: / صفت. چه ند؛ چهن؛ چن؛ چند: ۱. بۆ پرسیار له هه ندی شت «چند سال داری؟: چهن سالت؟» ۲. چه نیک؛ چقا؛ چقاس؛ بۆ پرسینی نرخه شتیکی «سیب کیلویی چند است؟:

سیو کیلویی چنده؟.

چند^۱: ضمیر. چهند؛ چهن؛ چن؛ بری؛ بازي؛
بریک (که متر له ۱۰) چند نفر آمده بودند: چنده
کەس هاتبوون.

چند^۲: پیشوا/ره. چهن؛ چهند؛ چن-؛ به زۆر تر
له دوو دانه له شتی «چند ماهه؛ چند رنگ؛ چهن
مانگه؛ چهن ڕهنگ».

چندان^۱: /čandān/ :صفت. زۆر؛ فره؛ فربه؛ وهها؛
ئيجگار؛ گه له ک؛ گه له کی «چندان ارزشی ندارد؛
بايه ختيکی زۆريشی نيه».

چندان^۲: ضمیر. [ادبی] هينده؛ ئه وه نده؛ ئه وه نه؛
ئه وه نه؛ ئانه؛ ئانده؛ ۱. چەندان؛ ئه وه نده؛ ئاقره؛
ئيقره «نه چندان بخور کز دهانت برآيد: هينده مه خو
له زار تهوه بپتهوه» ۲. هەر ئه وه هه نده «پس از
ازدواج مشکلاتش دو چندان شد: دواي زه ماهه ندى گير
و گرفتى بوو به دوو هينده».

چندانحصاری: /čand'enhesārī/ : [فارسی/عربی]
اسم. [اقتصاد] بهرهم هينان يان بلاوکردنه وه ی
پاوانکراوی کالایه ک له لایهن دوو يان چهند
کەس يان دامه زراوه وه به شیوه یه کی یه ک گرتوو
که بتواننن له هه لاجانی نرخ بهرگری بکهن
(وه ک بۆ مۆز له دنیا دا ده کری).

چندبر: /čandbar/ چندضلعی

چنددستگی: /čand.dastegî/ : اسم. چەندبەرە کی؛
چهن ده سه یی؛ چهن په لی؛ چهن بری؛ دۆخ يان
چۆنیه تی گرۆ-گرۆ که وتنی کۆمه لیک له ئاکامی
ناکۆکی نیوانیان «در آستانه ی انتخابات میانشان
چنددستگی پیدا شد: له ئاسانه ی هه لبژاردندا
چەندبەرە کی که وته نیوانیان».

چندرغاز: /čenderqāz/ شندرغاز

چندزبانگی: /čandzabānegî/ : اسم. چهن زوانی؛
چەندزمانی؛ دۆخ يان چۆنیه تی په ییشنی خه لک
به چهن زمان له ناوچه يان مه لبه نديکدا.

چندش: /čendeš/ : اسم. ۱. مووچرکه؛
مووچرک؛ مووچرکی؛ تهز؛ تهزوو؛ گریزانک؛

گفردی؛ گفوردی؛ شهوت؛ تهزیکي سووک که
به هوی دیتن يان بیستنی شتی ناخۆش يان به
هوی سه رماوه له له شدا به دی دی «باد سردی
وزیدن گرفت و چندشم گرفت: کره یه ک هه لیکرد،
مووچرکه م پیدا هات» ۲. /کنایی/ قیز؛ بیز.

چندش آور: /čendešāvar/ : صفت.
۱. مووچرکه هین؛ تهزووخر؛ هوی چی بوونی
مووچرک ۲. /کنایی/ بیزهون؛ قیزهون؛ هوی بیز
هاتنه وه و دل هه لشیوان.

چندشکلی: /čandšeklî/ : [فارسی/عربی] اسم.
چهن بیجمی؛ چن نژمی؛ تاییه تمه ندى بوونه
بلوور، به چهند بیجمی جیاواز و ناسراو.

چندضلعی: /čandzel'î/ : ها؛ [فارسی/عربی] اسم.
چهن سووچ؛ چهن گۆشه؛ بیجمی هه نده سی
تهخت که زۆر تر له چوار گۆشه ی هه بی؛ چەندبر؛
چەندگۆشه

چندک: /čondak/ چمباتمه

چندکاره^۱: /čandkāre/ : اسم. چهن کاره؛
که ره سه یه ک (زۆر تر) کاره یایی بۆ وردکردن،
هارین، تیکه ل کردن و توێ کردنی ماکی
خۆراکی.

چندکاره^۲: : صفت. چهن کاره؛ خاوه نی تیکه گه لی
تایبه ت بۆ نه نجامدانی چهن کاری جۆراوجۆر
(چکش چەندکاره: چه کوچی چهن کاره).

چندگانگی: /čandgānegî/ : اسم. جۆراوجۆری؛
چەندوانه یی؛ دۆخ يان چۆنیه تی جۆراوجۆر
بوون.

چندگانه: /čandgāne/ : صفت. چەندانه؛ به زۆر تر
له یه ک توخم، بیجم يان چۆنیه تیه وه.

چندگوشه: /čandgûše/ چندضلعی

چندم: /čandom/ : صفت. چەندهم؛ چەنم؛
چەنوم؛ چنم «آزاد چەندم شد؛ ئازاد بوو به
چەندهم؟».

چندمنظوره: /čandmanzûre/ : [فارسی/عربی]
صفت. چەنددۆزه؛ چەند مه به سته؛ گه لاله کراو

دولاچه نگیکه.

□ چنگ انداختن: ۱. چنگ/ چنگوور گرتن؛ به نینوک و نهنگوستان زهر گه یاندن به شتی «چنگ انداخت تو صورت؛ چنگی گرت له دهم و چاوم» ۲. چنگ/ دهست بردن؛ چنگی شهی؛ دهس کیشان؛ په نجهی دهست بو گرتنی شتی نهنگاو تن «چنگ انداخت و سر طناب را گرفت؛ چنگی خست و سهر ته ناهه کهی گرت» ۳. [کنایی] چنگ خستن؛ دهست بردن؛ دهسدریژی کردن «چنگ انداخت روی اموال زنش؛ چنگی خسته سهر دارایی ژنه کهی».

چنگ زدن: ۱. چنگ گرتن؛ چرنووک گرتن؛ چنگ داین؛ چنگی پیکهی؛ کراندن به نینوک له سهر شتی «گره صورتش را چنگ زد؛ پشیله چنگی گرت له دهم و چاوی» ۲. چنگ خستن؛ چنگ پیندا کردن؛ شتی گرتنه چنگی خووه «چنگ زد و یک مشت از موهایم را کند؛ چنگی خست و چه پکی له قزمی هه لکه کند» ۳. چنگ لیدان «خانمی توی فیلم چنگ می زد و شوهرش آواز می خواند؛ نافرتهی له فیلمه کهدا چنگی لیده دا و می رده کهی گورانی ده گوت».

چنگی به دل نردن: [مجازی] باو دل نه بوون؛ سهرنج راکیش یان خوش نه بوون «برنامه های تلویزیون چنگی به دل نمی زند؛ به برنامه کانی تهله فیزیون باوی دل نین».

به چنگ آوردن: به چنگ هینان؛ چنگ خستن؛ وه گیر خستن؛ به دهس هینان «آخرش آن توپ را به چنگ آورد؛ ناخری نهو توپهی چنگ خست».

در چنگ کسی بودن: [کنایی] له ژیر چنگی که سیدا بوون؛ له دهست یان له بهر دهستی نهودا بوون «هر جا بروی باز در چنگ منی؛ ههر کوئی برؤی ههر له ژیر چنگمدای».

چنگ^۱: صفت. [گفتاری] وشک؛ گوج؛ رهق؛ له گوجوو؛ له گوجووگ؛ (له مهر نه نامگه لی

بو چهند کاری جیاواز «ماشین چند منظوره؛ ماشینی چهند دوزه».

چندو جهی / čandvachî، ها: [فارسی/ عربی] اسم. چهند پالوو؛ بیچی هه ندهسی به زورتر له چوار رووهری که ناریه وه.

چند و چون / čand-o-čûn: [اسم] چوناو چونی؛ چهن و چلن؛ چون و چلونی؛ چهند و چونی؛ چهن چونی؛ چهن دیه تی و چونه تی؛ ههند و چوناو چونی «وقتی چند و چون کار را درست فهمیدی به من خبر بده!» کاتی چوناو چونی کاره کت باش زانی ناگادارم که!

چندهمسری / čandhamsarî: [اسم] چهن هاوسهری؛ ژبانی یهک پیاو له گهل زورتر له یهک ژندا یان به پیچه وانه. به رانبر؛ تکهمسری چندی / čandi: [اسم] [دبی، نامتداول] بری؛ بریک؛ ههن دیک؛ چنی؛ دؤخ یان چونه تی چهند دانه بوون «در این جنگ بسیاری کشته شدند و چندی هم گریختند؛ لهم شه رده دا زوریک کوژران و بریکش هه لاتن».

چندی / čandî: ضمیر. هیندیک؛ چهن دیک؛ چهن دی؛ چهنی؛ چننیوه؛ ده میک؛ سهرده می؛ سهردهمانی؛ ماوه یهک؛ هیما به ماوه یه کی ناروون «چندی گذشت و از او خبری نشد؛ هیندیکی پی چوو و هه والیکی نه بوو».

چندین / čandin: صفت. چهن؛ چن؛ چهند؛ به ژماره ی زورتر له سی دانه «چندین بار او را دیده ام؛ چهن جاری دیتومه».

چنگ^۱ / čang: [اسم] ۱. چنگ؛ چنگی؛ چرنووک؛ چه پل؛ پهنج؛ په نجه؛ نهو به شه له دهست که کوی نهنگوستان پیک دینی «توی چنگت بود؛ له نیو چنگتا بوو» ۲. [ها/ موسیقی] چهنگ؛ سازی ژیدار که ههوت سیمی هه یه و به نهنگووست لیده دری ۳. [موسیقی] چهنگ؛ یه کهی کات له نوتی مووسیقادا که دریژهی بهرامبه ری نیوهی ره شیک و دوو نهو ندهی

له شه وه) «دستم از سرما چنگ شده بود: دستم له سرما گوج بیوو».

چنگال / čangāl / اسم، ۱. / ها- چنگال؛ چهنگال؛ چه تال؛ چه تال؛ ملیبۆک؛ قولاب؛ کولاب؛ لاپوشک؛ نامراز یکی چوار له قی هه والی که وچکه له نان خواردندا «تکه ای از گوشت را با چنگال برداشت: پلی له گوشته که ی به چنگال هه لگرت» ۲. / ها- چنگ؛ چنگی؛ چرنووک؛ چنگۆرک؛ چه پۆله؛ چه پالاه؛ چه مۆله؛ قهرمووشک؛ خهرمووش؛ خهرمووشهک؛ په نجه و ههنگووسی گیانه بهرانی راویار ۳. ههرمیچک؛ ههرووشک؛ جۆری چیشتی ئیرانی که به نانی وردکراو و رۆن و شه کر چی ده بی.

چنگر / čangar / اسم، گامارۆله؛ گامارۆ؛ گامارووله؛ رهش بهش؛ کوربه شه؛ مریشکه ره شه؛ مریشکه حه به شی.

چنگک / čangak / ها- / اسم، شه ن؛ شه نه؛ چه نگه؛ چنگه؛ قه لاگ؛ قه لاگه؛ قه لانگ؛ چهنگال؛ چنگال؛ نامیریکی تیژ و چه ماوه بۆ گرتن، داله قاندن یان کیشانی شتی «با چنگک سطل را از چاه بیرون کشید: به شه نه سه تله ی له چا دهرهینا».

چنین ^۱ / čenîn, čonîn / صفت، ئاوا؛ ئاوه ها؛ ئاوها؛ وه ها؛ وه ی؛ وا؛ وه؛ بهم جۆره؛ ئهم جۆره؛ هین؛ ها؛ هن؛ هاه؛ بهو چه شنه؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وه تو؛ هیدینا؛ هونی؛ هوسا؛ پیسه؛ ئی پیسه؛ چیمنه؛ ئی چیمنه؛ به ئهم بیچم، چه ندیه تی یان چۆنیه تیه وه «چنین چیزی ندیده بودم: ناوا شتیکم نه دیوو» / این چنین / ادبی

چنین ^۲ / قید، / ادبی، وا؛ وه؛ ئاوا؛ ئاوه ها؛ ئاوها؛ وه ی؛ ئهم جۆره؛ بهم جۆره؛ هین؛ ها؛ هن؛ هاه؛ بهو چه شنه؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وه تو؛ هیدینا؛ هوسا؛ هونی؛ پیسه؛ پیسه؛ بهم چه شنه یه؛ وه کوو ئهمه «چنین گفت: وای گوت» / این چنین / ادبی

ئهم جۆره؛ بهم جۆره؛ هین؛ ها؛ هن؛ هاه؛ بهو چه شنه؛ نی؛ هالوتاولۆ؛ وه تو؛ هیدینا؛ هوسا؛ هونی؛ پیسه؛ پیسه؛ ئی پیسه؛ چیمنه؛ ههر ئهم که سه یان ههر ئهم شته که له مهو پیش یادی کراوه «چنین است رسم روزگار: ناوایه دابی دهوران» / این چنین / ادبی

چو / čow, čo / اسم، [گفتاری] دهنگۆ؛ گوتی-گوتی؛ وتی-وتی؛ گوته-گوته؛ قوو؛ تهقه؛ چر-چر؛ چاوورا؛ شات و شووت؛ قسه و باسی هه موو جۆره ی ناو خه لک.

□ چو افتادن: قوو داکه وتن؛ قسه داکه وتن؛ تهقه داکه وتن؛ قال دهر چوون؛ وتی-وتی ههستان؛ وتی-وتی داکه وتن؛ قسه له سهر زاران که وتن «چو افتاده بود عروس فرار کرده: قوو داکه وتیوو بوو که هه لاتووه».

چو انداختن: قوو داخستن؛ وتی-وتی داخستن؛ وتی-وتی بلاوکردنه وه «همه جا چو انداختند که زلزله می آید: له هه موو لا قوویان داخست بوومه لهرزه دی».

چو / čo / حرف، [مخفف، ادبی] کاتی؛ که؛ چون؛ چوون «چو فردا برآید بلند آفتاب ...: به یانی کاتی که هه تاو بهرز هه لات...».

چوب / cûb / ها- / اسم، ۱. چیۆ؛ چۆ؛ چوو؛ به شی توکمه ی دار و دارچک که به تایبته کۆتهره که ی پیک دینسی «چوب گردو خیلی قیمتی است: چیۆی گویژ زۆر به نرخه» ۲. / مجازی/ چیلکه؛ چیلگ؛ چوکول؛ ئیزینگ؛ هیزم؛ چوو؛ دار «رفتیم برای اجاق کمی چوب جمع کردیم: رۆیششتین بۆ سۆبه هیندی چیلکه مان کۆ کرده وه» ۳. دار؛ دره ختی برادر او که هیشتا به شیوه ی تهخته دهرنه هاتوو «چوبهارا بار زدند و از جنگل بردند: داره کانیاں بار کرد و له جهنگه لیان بردن» ۴. / کنایی، گفتاری/ پاره؛ پوول؛ به تایبته یه که ی پاره «چند چوب بالاش

منداڻان يان ياريكه رانی سيرک له سهر يانه وه
ده وه ستن و پټوه ده چن بهر پټوه.

چوب پرده / çûbparde، ها: / اسم. چټوپه رده؛
میل پهرده.

چوب پنبه / çûbpambe، -panbe، ها: / اسم.

هه وده ل؛ ته په دوور؛ ته په دؤر؛ چټوپه مه:
۱. تۆكله ی بری داری وه ک بهروو که پاش
وشک بوونه وه، نهرم و پیف ده بنه وه و سووک و
کون-کون هه لده گه رن ۲. تیکه یه ک لهو چټوپه
که بؤ سهر گرتنی بوتری ده بی.

چوب پنبه ای / çûbpambe'i، -panbe'i؛ صفت.
چټوپه مه بی؛ هه وده لی؛ ته په دؤری؛ له چټوپه
په مه.

چوب پنبه کش / çûbpambekeš، -panbekeš،
ها: / اسم. چټوپه مه کیش؛ که ره سه یه ک بؤ
هه لکیشان و دهر هیانی چټوپه مه ی دهر گای
بوتری.

چوب خط / çûbxtat، ها: / فارسی / عربی / اسم.
[قدیمی] کرت؛ له له؛ چټوله له؛ چټوپکی باریکه له
که کاسبکارانی نه خونه وار به کیشان یان
هه لکه ندنی هیل و نیشانه گه لیک به سهر یه وه،
حیسابی قهرز دارانیان تۆمار ده کرد.

□ **چوب خط کسی پر شدن** / کنایی / جی قهرز
کردن بؤ که سیک نه مان «آزاد از بس قرض
گرفته چوب خطش پر شده: نازاد نه و نه ده ی قهرز
کردوه، جی قهرز کردنی بؤ نه ماوه».

چوبدار / çûbdār، ها: / ان: / اسم. چؤدار؛ چټوار؛
جه له بجی؛ بزگیر؛ جه لاو؛ جه له بکر؛ که سی که
مالات ده کړی و ده یفرؤشینته وه.

چوبدست / çûbdast، چوبدستی

چوبدستی / çûbdastî، ها: / اسم. چټو؛ چوو؛
چوه؛ چؤف؛ دارد هس؛ دارد هس؛ داره س؛
که واز؛ چټوته یاخ؛ شم؛ نه فیزه؛ گارام؛
چووده س؛ گارام؛ چټوی که بؤ نیو ران و
لیخوړینی نازل یان وه ک چه ک و تهرک به

کردن و له نیواندا جیاوازی دانه نان «توی اداره
هم کارمند خوب هست هم بد، نباید همه را به یک
چوب راند: له مه زینگه دا هه م کارمندی چاک
هیه هه م خراب، نابی هه موو به یه کجؤر
لیخوړی».

چوب الف / çûb'alef، ها: / فارسی / عربی / اسم.
شولک؛ په یکان؛ پیکان؛ چټوپلکه ی پیشان
دانی پیت یان وشه ی نوو سراو بؤ نؤمسان یان
خویندنه وه ی شتیک له لایه ن نؤ نامؤژنه وه.

چوب بری / çûb.borî، ها: / اسم. دار تاشخانه؛
چټوبری؛ کارگه یه ک که چټوی تیدا ده برن و به
شیوه ی ئالؤدار و ته ژه یان ته خته ی دریژ و کول
ده ری دین.

چوب بست / çûb.bast، ها: / اسم. چټوبه س؛
چټوبه ست؛ چټوبه ن: ۱. دار به ست؛ پیکه اته یه ک
له میله ی نه ستوونی و ئاسؤی پیکه له به ستراو
بؤ دانانی تیکه گه لی خانوو (وه ک میچ، دیوار،
درگا و په نجره) له سهر یه وه ۲. تیره ک؛ ئاوه ها
قه واره یه ک بؤ بهرگری کردن له پروخان یا
خراپی خانووی ئارؤفته «برای جلوگیری از
فروریختن ساختمان، همه جایش را چوب بست زده بودند:
بؤ بهرگری له پروخانی خانووه که، هه موو لایه کیان
چټوبه ست کردبو» ۳. دار به س «نقاش از چوب بست
افتاد و پایش شکست: نه قاشه که له چټوبه سته که وه
که و ته خواره وه و پتی شکا».

چوب بغل / çûb.baqal، ها: / اسم. دار شق؛
چټوشق؛ چټوشقه؛ داره نگل؛ داری بن بالی
پا شکاو یان نه وانه ی پیتان گه زه نی دیوه «آرام
هنوز با چوب بغل راه می رود: نارام هیشتا به
چټوشقه وه ده روا به رټوه».

چوب بلال / çûb.balāl، ها: / اسم. قؤل؛
نیرگته ی چټوینی گه نمه شامی که دهنکه کانی
تی چه قیوه.

چوب پا / çûbpā، ها: / اسم. چه کمه سووره؛ دوو
داری دریژ به جیکه پټوه بؤ راوه ستان، که

دهستهوه دهگیردری: چوبدست

چوبرختی / çûbraxtî، ها: / اسم، چاکلا؛ چیتولیباسی؛ نامرازیکی چیوی یان ناسنینه بۆ پیوه ههلواسینی جل و بهرگ «پیراهنت را اتو کردم، آویزان کردم به چوبرختی: کراسه که تم ئوتوو کرد و ههلواسیه چاکلاکهوه».

چوب سیگاری / çûbsîgārî: [فارسی / فرانسوی]
چوب سیگار

چوبفرش / çûbfarš، ها: / [فارسی / عربی] / اسم،
 ۱. تخته فشر؛ چیوکوت؛ چیوپۆش؛ ژووریک که به تیکه-تیکه تخته یان چیو داپۆشراوه
 ۲. پارکیت؛ چیوی پارچه-پارچه ی ریک و لووس کراو بۆ داپۆشینى ژووریک به جی مokit.
چوبفروشی / çûbfurûşî، ها: / اسم، چیوفرۆشی؛ دارفرۆشی؛ دامه زراوه ی فرۆشی دار و ئالۆدار.
 ههروه ها: **چوبفروش**

چوبفلک / çûbfalak: [فارسی / عربی]
 فلک-۳

چوبک / çûbak، ها: / اسم، ئه سپۆن؛ سپۆن؛ حوژه؛ زرو؛ زرو؛ زرو؛ یهوشه؛ سهونچک؛ هلۆت؛ هیلۆ؛ پووشه نه ورۆزه؛ پووش عهنته ره؛ که فکه فۆگ؛ که فکه فۆک؛ گیاهه فه؛ چۆخان؛ چهوغان؛ دپکه ئالهت؛ گیاهه که جاران به پنج و په که که ی شتیان دهشۆرد: **چوبه-۲**

چوبکاری / çûbkārî: / اسم، چیوکاری؛
 ۱. کارکردن به چیو به تایبته کارگه لی رازینه یی و جوانکاری ۲. چیوکوتان؛ ژهندن یان لیدانی په تیاپه یتا به چیو ۳. [مجازی]
 جولانه وه ی به میهره بانى و لیئوردووییه وه له هاندی که سیک که له بهر چاوه روان نه کراوی بیته هۆی خه جاله تباری ئه وه کهسه.

چوبلباسی / çûblebāsî، ها: / [فارسی / عربی] / اسم، چیتولیباسی؛ چاکلا؛ نامرازیکی چیوی یان ناسنینه بۆ پیوه ههلواسینی جل و بهرگ.

چوبه / çûbe، ها: / اسم، ۱. دار؛ کۆله که یان

لاداری که به زهویاندا چهقاندبی (چوبه ی اعدام: دار قهواخ) ۲. **چوبک** ۳. [قدیمی] / تیر؛ نهوه ی به کهوان ده بهاوین.

 چوبه ی اعدام: دار قولاخ؛ دارقهواخ؛ داری که تاوانکاری بۆ کوشتن پیوه ده بهستن.

چوبه ی دار: داری قهنا ره؛ سیداره؛ کۆله که یی به تیره کیکی ئاسۆیی، بۆ ههلواسین و خنکاندنی تاوانبار.

چوبی / çûbî: صفت، چیوی؛ چیوین؛
 ۱. چوویی؛ چۆفی؛ پیوه نیدار یان سه ره به چیو (بافت چوبی: بافتی چیوی) ۲. دارین؛ چی کراو له چیو (در چوبی: ده رگای چیوی).

چوبین / çûbîn: صفت، [ادی] / چیوی؛ چیوین؛ چوینه؛ دارینه؛ دارین؛ تایبه تمه ندی هه ر شتی که له دار دروست بووی (پای چوبین سخت بی تمکین بود: پای چیوی زۆر لهرزۆکه).

چوپان / çûpān، ها: / ان: / اسم، شوان؛ شوانه؛ شقان؛ شیفان؛ چوپوو؛ گه له وان؛ رانه وان؛ که ئاژه ل ده له وه پیتی و چاودیر بیان لیوه ده کا (به تایبته که سی که به وه رگرتنی مز، ئه وه کاره ده کا).

چوپانی / çûpānî: / اسم، شوانی؛ شوانه یی؛ شقانی؛ رامیاری؛ شهوونی؛ شوانیتی؛ کار یان کرده وه ی شوان.

چوپیی / çûpî: [کردی] / اسم، هه له په رکی؛ دیلانه؛ دیلانی؛ گۆبه ند؛ جۆری له یزی به کۆمه ل.

چوچوله / çûçule: / اسم، به لۆکه؛ به لووکه؛ به لوو؛ قیتکه؛ قیتک؛ قیچک؛ نیچک؛ چیلکه؛ میتک؛ میتۆل؛ میتۆله؛ میتکه؛ گلک؛ گولنک؛ چوچه له؛ په له؛ نیومه؛ کورکه؛ دوو په له گۆشتی لای سه رووی نه ندای زاوینی گوانداری می.

چوځا / çowxā, ço:xā، ها: / از کردی] / اسم، چوځک؛ چۆغه؛ چۆخه؛ چۆخی؛ په سته؛ په سه ک؛ چۆغک؛ سه رکه وای له بووزوو.

مردی! چه بویی! چه بپاویک! چ بونی!.

چه^۱: قید. چ؛ چه؛ چهنی؛ چنده؛ چه نیک؛ چن؛ چنده؛ چنه؛ چنه؛ زور- زور؛ به کجار فره (چه کیفی کردم: چ که یفیکم کرد).

چه^۲: ضمیر. چی؛ چه؛ چیش؛ چ؛ چوه؛ ۱. نیشانه‌ی پرساری و به واتای: (الف) چ شتی (چه خریدی؟؛ چیت سهند؟) ب) چ کارئ (چه کرد؟؛ چی کرد؟) ۲. شتاق؛ هیچ شت یا هیچ کار (چه داشتم بدهم؟؛ چیم بوو بیده‌م؟) واتا: شتیکم نه‌بوو بیده‌م.

چه^۳: حرف. ۱. چ؛ چه؛ نیشانه‌ی هاوسانی و به‌رانبه‌ری دوو شت، کس یان بار و دۆخیک (چه این، چه آن، چه ببرد، چه بازد: چ ئەمه، چ ئەوه، چ ببانه‌وه، چ بدۆرئین؟) واتا: هەردووک بار وه‌کوو یه‌ک وایه ۲. (دبی) چوونکا؛ چونکاتی؛ چونکه؛ چوونکه‌ی؛ چوونگ (باید می‌رفتیم، چه داشت دیر می‌شد: ده‌باو برۆیشتباین، چونکه خه‌ریک بوو وه دره‌نگ ده‌که‌وتین) ۳. چ؛ چه؛ همم (ما می‌دانستیم، چه من، چه مادر: ئیمه ده‌مانزانی، چ من، چ دایکم) ۴. چه له؛ چه له؛ چه؛ چه؛ هه‌ر وه‌ک؛ هه‌ر له؛ هه‌ر جه (همه چیز داشتند، چه بول، چه لباس: هه‌موو شتیکیان هه‌بوو، چه له پاره، چ له جل).

چه^۴: پسوند. چک؛ چه؛ له؛ که‌له؛ یله؛ ووله؛ یچک؛ له؛ چه‌ک؛ ژه؛ یلکه؛ یچه؛ باشگری چکۆله کردنه‌وه (درختچه؛ ألوجه؛ دارچک؛ هه‌لووجه).

چها /čehā/ ضمیر. چی؛ چه؛ چیش؛ چ شتگه‌لی؛ هیما به شتگه‌لیک به چۆنیه‌تی تایبه‌توه (خراب، چاک و سه‌یر ...) که زۆرت‌ر بۆ که‌سی که‌ر ووی قسه‌ی لییه، چیه‌تیه‌که‌ی دیاره (نمی‌دانی چها کشیدم! نازانی چیم کی‌شاوه!).

چهار /čahār/ اسم. چوار؛ چار؛ یه‌ک و سی؛ ژماره‌ی سه‌ره‌کی نیوان سی و پینج (بعد از سه نوبت می‌رسد به چهار؛ دوا‌ی سی نۆره‌ی چواره). چهار^۱: صفت. چوار؛ چار؛ ۱. دانی زۆرت‌ر له سی

چوگان /čowgān, čo:gān/ اسم. ۱. شاقوبانی؛ شاقولانی؛ هه‌چان؛ شه‌قین؛ گۆیین؛ گۆبازی؛ کاشوبازی؛ هۆکی؛ گه‌مه‌ی گۆ و گۆچان؛ وه‌رزشیکی گرووی، یاریکه‌رانی له سه‌ر ئەسپ به گۆچان له گۆی ده‌ده‌ن تا بچینه‌نیو ده‌روازه‌وه ۲. /ها/ گۆچان؛ شاکۆن؛ شاقۆل؛ قاشۆ؛ هه‌چ؛ شه‌ق؛ کاشۆ؛ باکووره؛ شه‌ک؛ شه‌ق؛ گۆپال؛ گالۆک؛ هۆلی؛ تۆپتاو؛ گۆره‌چه‌نگ؛ چیتویکی سه‌ر چه‌ویلنه گۆی پی ده‌خه‌ن.

چون^۱ /čün/ قید. (دبی) چۆن؛ چوون؛ چه‌ین؛ چلۆن (روزگار تو چون بود؟ حال و بالی تو چۆن بوو؟).

چون^۲: حرف. ۱. له‌به‌ر ئەوه؛ به‌و بۆنه‌وه؛ بۆ ئەوه‌ی؛ چوون؛ چوونکا؛ چوونکه؛ چۆنکاتی؛ چونکاوه‌کوو (چون هوا تاریک بود، چراغ روشن کردم: له‌به‌ر ئەوه‌ی هه‌وا تاریک بوو چرام هه‌ل‌کرد) ۲. (دبی) وه‌ک؛ وه‌کی؛ هه‌ر وه‌ک؛ وینه؛ وه‌کوو؛ وه؛ پیسه؛ هه‌ر پیسه‌و؛ کفت؛ کفتی؛ عه‌ین؛ ده‌ردی؛ عه‌ین‌ومه‌ین؛ کوت‌ومت؛ چه‌شنی (چون برق؛ وه‌ک کاره‌با) ۳. (دبی) که؛ گا‌فاکه؛ له کاتی‌کدا؛ کاتی که؛ وه‌ختارپوه؛ وه‌ختاری؛ ئەگه‌ر (چون شب شد چراغ آوردند: که شه‌و داها‌ت چرایان هینا).

چون و چرا /čün-o-čerā/ ها؛ اسم. سی‌ودوو؛ قسه و باس؛ چۆن و چلۆن؛ ئەمه‌که و ئەوه‌که؛ چۆن و بۆ؛ پرسیار له هۆ و چۆناوچۆنی (گفت: دستورات را باید بدون چون و چرا اجرا کنی: گوتی: ده‌بی فه‌رمانه‌کان به بی سی‌ودوو به‌رپوه به‌ری).

چونی /čūni/ اسم. (دبی) چۆنیه‌تی؛ چۆنی؛ چۆناوچۆنی؛ چۆنایه‌تی؛ له چ دۆخ و ژبواری‌کدا بوون.

چه^۱ /če/ صفت. چ؛ ۱. /ها/ چه؛ چی؛ چیش؛ چوه؛ بۆ پرسیار کردن له چۆناوچۆنی شتی (شام چه داریم؟ شیو چمان هیه‌ه؟) ۲. به چۆنیه‌تی نا‌ئاسایی (خراب، باش، دريژ، کورت ...) (چه

ئاۋەلا (بۇ دەرگا و دەلاقە دەگوتىرى) (دەرھارا
چەرتاق باز گذاشته بودند: دەرگاگانيان تاک-تاک به

جى ھىشتىبوو: چەرتاق

چەرتاخىم / čahārtoxm / :اسم. چوار توخمه؛
تیکه‌لیک له تۆمگەلی وەردینە، رکیشه و ناوکه
بەھى و سىیسوو، کە دەم کراوە کەى بۇ
سارپىژى قۇزە و نەرم کردنەوی سینگ باشە.

چەرتاھەت / čahārcahat / :فارسی/ عربی/ اسم.
چوارلا؛ چوارنکال؛ چوار کەناران؛ چوار
بەرەوگەى سەرەکی کە لە راستای باکوور و
باشوور و رۆژھەلات و رۆژئاوادایە.

چەرتاخرە / čahārčarxe / :ها/ اسم.
چوارچەرخ؛ چوارتەگەرە: ۱. چوارقول؛ جۆرى
گارى ئەسپى کە چوار تەگەرەى ھەيە
۲. [کنایى] ھەر چەشنە کەرەسەى گواستەنەو بە
چوار چەرخمە، بەتایبەت ترۆمبیل.

چەرتاچشمى / čahārčešmî / :قید. [مجازى] بە
وردی؛ چوارچەوی؛ بە دىققەت (چەرتاچشمى
مواظبىش بود: بە وردى ھۆشى پێوە بوو).

چەرتاچوب / čahārčûb / :ها/ اسم. چوارچێوہ؛
چارچێوہ؛ چوارچۆ: ۱. بالشمە؛ چارچم؛ دۆر
بەند؛ چوار لاسکى پیکەوہ بەسراوى وەک
چوارگۆشیکى ناو بۆش کە شتیک لە ناو خۆدا
راوە گری (چەرتاچوب پنجرە: چوارچێوہى ستاتى)
۲. کەوشەن؛ سنوور؛ پەریز (بايد در چەرتاچوب
قانون عمل کرد: دەبى لە چوارچێوہى قانوندا
تیکۆشى) ۳. دوزەنە؛ مریس (کار بايد چەرتاچوب
داشته باشد: کار دەبى چوارچێوہى ھەبى) *

چارچوب

چەرتاخانە / čahārḫāne / :ها/ صفت. چوارخانە؛
شەترەنجى (صفحةى چەرتاخانە: رۆوپەرى
چوارخانە).

چەرتادست و پا / čahārdast-o-pā / :قید.
[گفتارى] چوارپەل؛ چواردەس و پا؛ چوارپاچکە؛
چوارچەقەل؛ گاموولە؛ لە سەر دوو دەست و

دانە (چەرتا مرد: چوار پیاو) ۲. چوارم؛ چوارەم
(شمارەى چەرتا: ژمارەى چوار).

چەرتا: ۱. پېشووزە. چوار: بە چوار ژمارە لە شتى
(چەرتادیوارى؛ چەرتاسالە: چوادیوارى؛ چوارسالان).
چەرتاابرو / čahār'abrû / :صفت. برۆپان؛ برۆ
پانوپر؛ برۆگژکن.

چەرتااسبە / čahār'asbe / :قید. [کنایى] بەتاو؛
چوارنال؛ نالە؛ بە خار؛ بە غار؛ تەقلەکوئ؛ چوارە؛
بەتالوو کەيەکی زۆرەوہ (چەرتااسبە در مسیر ترقى
مى‌تاخت: بەتاو لە رېيازى سەرکەوتندا غارى دەدا).

چەرتاابرو / čahārbar / :چەرتا
چەرتابعدى / čahārbo'dî / :ها/ :فارسی/ عربى
صفت. چوار لایەنى؛ چوار لایى؛ خاوەن چوار
رەھەندى درێژایى، پانایى، بەرزایى و کات.
چەرتابند / čahārband / :اسم. چواربەندە؛ ھەر
دوو ئانىشک و ھەر دوو ئەژنۆ؛ بریتى لە ھەموو
بەندى لەش.

چەرتاپا / čahārpā / :ها/ :يان/ اسم. چاروا؛
چارەوئ؛ چوارپن؛ چوارپا؛ چوارقا؛ ھەر کام لە
گیانەوہرانى گۆھاندار کە لە سەر دوو دەست و
دوو پێوہ بەرپێوہ دەچن، بەتایبەت گواندارانى
مالى کە بۇ سواری و بارلینان راوەگیرین (وەک
ئەسپ و کەر و ھېست).

چەرتاپارە / čahārpāre / :ها/ :اسم. چوارپارە؛
چوارکوئە؛ چوارتیکە؛ جۆرى گوللەى تەفەنگى
ساجمەيە کە لە جى زۆریک ساچمەى ورد،
چوار- پینج ساچمەى گەورەى تى دەخەن بۇ
نەچىرى گەرە.

چەرتاپایە / čahārpāye / :ها/ :اسم. تەپلەک؛
چوارپایە؛ چوارپاچکە؛ چتى؛ جۆرى سەندەلى
بى پشتى و دەستە.

چەرتااق / čahārtāq / :فارسی/ مغرب/ اسم.
بەنايەک کە لە سەر چوار پایە و چوارکەوانەوہ
بە شێوہى گومبەز دروست دەکرى: چەرتااق
چەرتااق: ۱. صفت. تاک-تاک؛ تاک؛ تاق؛ تەواو

- دوو پا <چهار دست و پا راه می رفت: چوارپهل به ریگادا ده ریشت>.
- چهارده** ^۱ /čahārdah / اسم. چارده؛ چوارده؛ ژماره ی بنه مایی نیوان سیژده و پازده.
- چهارده** ^۲: صفت. چارده؛ چوارده: ۱. دانه یه ک زیاتر له سیژده دانه ۲. چوارده ههم؛ چوارده یهم.
- چهاردهم** /čahārdahom / صفت. چوارده ههم؛ به ریز یان پله ی چوارده هوه.
- چهاردهمی** /čahārdahomî / ضمیر. چوارده ههمی؛ چوارده می؛ چارده می؛ نهوی که له ریز یان پله ی چوارده ههمدا بیت.
- چهاردهمین** /čahārdahomîn / صفت. چواردهمین؛ چاردهمین؛ چوارده ههمین، به ریزمان، پله یان جیگای چوارده ههمه وه.
- چهاردیواری** /čahārdīvārî / ها: اسم. چواردیواری: ۱. شوینی دهور گبراو <یک چهاردیواری لازم داشت که شب گله را توی آن جا بدهد: چواردیواریه کی پیویست بوو که به شه و رانه که ی تیدا مۆل بدا> ۲. /مجازی/ جیگای پاون؛ قورخ <پدرم ما را در چهاردیواری منزل آزاد گذاشته بود: بابم له چواردیواری ماله وه نازادی هیشتنبوین> ۳. /کتابی/ مال؛ خانوو؛ یانه <چهاردیواری اختیاری: مالی خۆمه و رای به خۆمه>.
- چهاردیواری اختیاری**: ههر کس پاشای مالی خۆیه؛ مالی خۆمه و رای به خۆمه؛ ههر کس له ماله خو نازاده.
- چهارراه** /čahār.rāh / ها: اسم. چواررپیان؛ چواررپیان؛ چواررپی؛ چواررا؛ چواررپگان؛ چارریک: ۱. جیگه یه ک که دوو ریگا یه کتر ده برن ۲. جیگه یه ک که تیدا چوار ریگه له چوار لای جوراو جوروه به یه ک ده گهن.
- چهارزانو** /čahārzānû / اسم. چوارمشقی؛ چوارمه شقه؛ چوارمه شقان؛ چوارچمکی؛ چوارمیژکی؛ چوارمیکه؛ چوارمیژده کی؛ میته فانیک؛ دۆخ یان حاله تی دانیشن که ههر
- کام له پاژنه کان له ژیر رانی پای تر دا بی.
- چهارسو** /čahārsû / اسم. ۱. چوارلا؛ چوارسو؛ چواربه ره وگه (سهر، خوار، چهپ، راست) ۲. /ها/ /قدیمی/ چوارگوزهر؛ ژیر تاقیک له بازاردا که چوار گوزهری لی جوی ده بیت هوه: **چهارسوق** ۳. /ها/ چوارسو؛ چوارلا؛ جوری پیچ گوشتی.
- چهارسوق** /čahārsûq / [فارسی/ عربی] اسم. ۱. /مجازی/ دنیا؛ نه م جیهانی جی هاتن و چوونه ۲. /قدیمی/ **چهارسو** - ۲
- چهارشاخ** /čahārsāx / ها: اسم. /کشاورزی/ شهن؛ شه نه؛ شهنی؛ ملیب؛ مله تی؛ ته بور؛ نامرانی که له وره زریدا بۆ جیه جی کردنی گیا و شهن کردن و کارگه لی وا ده بی.
- چهارشاخ ماندن**: /مجازی/ ماق مان؛ وشک بوون؛ واق وрман <از تعجب چهارشاخ مانده بود: له بهر سه رسوورماوی ماق مابوو>.
- چهارشانه** /čahārsāne / صفت. چوارشانه؛ بلهر؛ خاوه نی شانی پان و سنگی نه ستوور و پته و <یک آقای بلند قد و چهارشانه آمده بود: پیایوکی بالا بهرز و چوارشانه هاتبوو>.
- چهارشنبه** /čahārsambe, -šanbe / ها: [فارسی/ آرامی] اسم. چوارشه ممه؛ چوارشه م؛ چوارشه مۆ؛ چوارشه مبه؛ چوارشه مبی؛ چارشه م؛ چارشه م؛ ناوی رۆژی پینجه م له هه وتووی ئیرانیدا، نیوان سی شه ممه و پینج شه ممه.
- چهارشنبه سوری** /čahārsambesûrî, -šanbesûrî / ها: [فارسی/ آرامی] چوارشه ممه سووری؛ چوارشه ممه کوله؛ کوله چوارشه مۆ؛ قوله چوارشه ممه؛ چوارشه ممه کله؛ ناخرین شه و چوارشه مبه ی سال.
- چهارشنبه شب** /čahārsambešab, -šanbešab / ها: [فارسی/ آرامی] /فارسی/ اسم. شهوی پینج شه مبه؛ شه و پنه شه ممه؛ شهوی دوی رۆژی چوارشه مبه؛ شهوی چوارشه ممه له سهر پینج شه ممه.

چهار صد ^۱ /čahārsad/ : اسم. چوارسهد؛ ژماره ی سهره کی نیوان سیسهد و نهوهد و نو و چوارسهد و یهک؛ چوار بهرانبهری سهد.

چهار صد ^۲ : صفت. چوارسهد: ۱. دانه یهک زیاتر له سیسهد و نهود و نو دانه ۲. چوارسهدم؛ چوارسهدهم.

چهار صدم /čahārsadom/ : صفت. چوارسهدم؛ چوارسهدهم؛ به ریزمان یان پله و جینگای چوارسهدهوه.

چهار صدمی /čahārsadomî/ : ضمیر. چوارسهدمی؛ چوارسهدهمی؛ ئهوی له ریز، پله یان جینگای چوارسهدهمدایه.

چهار صدمین /čahārsadomîn/ : صفت. چوارسهدهمین؛ به ریزمان یان پیڼگه ی چوارسهدهمهوه.

چهار ضرب /čahārzarb/ : [فارسی/عربی] اسم. له کیشه کانی مووسیکا که به شیوه ی چوار رهش دهنوو سړیت.

چهار ضلعی /čahārzeli/ : [فارسی/عربی] اسم. چواربهر؛ چوارگوشه؛ بیجمی هندهسی به سراو که چوار بهر و چوار سووچی ههیه. ههروه ها: **چهاربر**

چهار طاق /čahārtāq/ : [فارسی/عربی] اسم. **چهار تاق**

چهار عمل اصلی /čahār'amale'asli/ : [فارسی/عربی] اسم. [ریاضی] چوار کاری سهره کی ژمیردن (کۆکردنهوه، کهم کردنهوه، لیکدان و بهش کردن).

چهار فصل ^۱ /čahārfasl/ : [فارسی/عربی] اسم. چواروهرز؛ چوار کژی سال که بریتین له بههار، هاوین، پاییز و زستان.

چهار فصل ^۲ : صفت. چواروهرزه؛ چوار کژه؛ له بار بۆ که لک وهرگرتن له هه موو وهرزه کان «این پیراهن چهار فصل است: ئهم کراسه چواروهرزه یه».

چهار گاه /čahārgāh/ : اسم. چوارگا؛ یه کی له حهوت دهز گای مووسیقای ئیرانی.

چهار گل /čahārgol/ : اسم. چوارگول؛ دهرمانی گیایی بریتی له وه نهوشه، گولی تۆله که (به به چهوره) و گوله لهولاو که دهم کراوه که ی رهوانه.

چهار گوش /čahārgūš/ : اسم. ۱. چوارگوشه؛ چوارچمک؛ چوارسووک؛ چوارقولینچک ۲. لاکیشه؛ درێژکۆله؛ بیجمی هندهسی تهخت و چواربهر که ههر دوو بهری به قهد یهک و له بهرامبهر یه که وهن.

چهار لاچنگ /čahārlāčang/ : اسم. [موسیقی] یه که ی کات له نوت نووسیدا که درێژه ی ده کاته یه که ههشته می چهنگ.

چهارم /čahārom/ : صفت. چوارم؛ چوارهم؛ چارم؛ چاره؛ به ریز، پله یان پیڼگه ی چوارهوه.

چهار مضراب /čahārmezrāb/ : [فارسی/عربی] اسم. چههار میزراب؛ به شیکی زهربی له ده سپیک یان به یناوبه یی دوو بهشی ئاوازی له مووسیقی ئیرانیاده.

چهارمی /čahāromî/ : [فارسی/عربی] اسم. چارمی؛ ئهوی له ریز، پله یان پیڼگه ی چوارمه.

چهارمخ /čahārmix/ : چارمخ - ۱ **چهارمخه** /čahārmix/ : اسم. ئهشکیل؛ ئشکیل؛ چوارمخه؛ چوارنیکه.

چهارمین /čahāromîn/ : صفت. چوارهمین؛ چارهمین؛ به پله، ریز یان پیڼگه ی چوارهمهوه.

چهار نعل /čahārna'l/ : [فارسی/عربی] اسم. غار؛ پرتاف؛ پرتاو؛ ترهختان؛ چوارنال؛ چارگافی؛ چواره؛ لنگ کوت؛ رۆیشتنی به خیرای ئهسپ.

☐ **چهار نعل رفتن** : به غار رۆیشتن؛ به پرتاو رۆیشتن؛ به چوارنال چوون؛ زۆر به خیرایی رۆیشتن. ههروه ها: **چهار نعل تاختن**

چهار یک /čahāryek/ : اسم. چواریهک؛ بهشی له چوار بهشی یه کسان. **چهچه** /čahčah/ : [فارسی/عربی] صوت. چریکه؛

چەھچەھە؛ ئاۋازى بالندەى دەنگ خۆش.

▣ چهچه زدن: چریکاندن؛ چریکه کردن:

۱. خویندنی بولبول و پهلوه‌ورانی دیکه «بلبل
توی قفس چهچه می‌زد؛ بولبول که له نیو قه‌ف‌ه‌سدا
ده‌یچ‌ریکاند» ۲. چه‌چه‌هه لیدان «خواننده
داشت چهچه می‌زد؛ گورانی بیته‌که ده‌یچ‌ریکاند».

چەڭچەھ / čahčahe ، ها: صوت. [ادبی] چریکه؛
ئاوازی بالندهی دهنگ خوش.

چهره / čehre ، ها: / اسم: [دبی] ۱. دهم و چاو؛
 پوومهت؛ روخسار؛ روو؛ رووی؛ پوه؛ روالهت؛
 دیمهن؛ چر؛ دیم؛ دهفک؛ رووچک؛ رووک؛ چیر؛
 چتر؛ چهر؛ بیچم؛ چار؛ بهشی پیشووی سهری
 مرو که بریتیه له ههنیه، گونا، چاو، برؤ، دهم، لئو
 و چنه ۲. [مجازی] دیم؛ دیمهن «چهره‌ی هزار:
 یمیه هزار» ۳. سیما؛ چههره؛ چار؛ روالهت؛
 اپورت یان لیکدانه‌ویه که ده‌بیته هوی
 لاسینی شتی «چهره‌ی سیاسی دوران جنگ: سیمای
 امیری سهرده‌می شهر» ۴. [مجازی] کس؛ تاک؛
 که‌سایه‌تی «او چهره‌ی مشهوری شده بود: ئو ببوو
 که‌سیکی ناودار» ۵. دیم؛ دیمهن؛ ته‌شک؛
 روالهت؛ که‌سیک به تاییه‌تمه‌ندی کاری
 ناکاری به‌رچاو و ناشکراوه «چهره‌ی محبوب:
 یمهنی خوشه‌یست».

📖 چهره‌ی باز: ۱. خۆشحال؛ له سهر كه‌يف؛
كه‌يف خۆش؛ شاد؛ ناو چاو كراوه ۲. ږووی
گه‌شاهه (با چهره‌ی باز از من استقبال كرد: به ږووی
گه‌شاهه هاته بيشواز يممه).

چهره‌ی برفروخته: پرووی هه‌لگرساو؛ سوور
هه‌لگراو؛ دهم و چاوئیک که به هۆی تین و تا،
تووهره‌یی یان یاوه‌وه سوور هه‌لگه‌راوه.

□ چہرہ شدن: [مجازی] بہناوبانگ بوون؛ ناو دہر

کردن؛ دروشانه‌نوه. هه‌روه‌ها: چهره کردن
چهره‌آرا / čhre'ārā ، بیان /:اسم، روومه‌تکار؛
ییمکار؛ دیم‌پازین؛ گریمور؛ که‌سئی که کاری
روومه‌تکار به.

چهره آرای / čehre'ārāyi /، ږومه تکاری،
 دیمکاری؛ کار یان ږوتی دهست وهردان له
 ږوموتی کسې به مه بهستی گوږانی دیمهن و
 دهرهینانی به شتواری دلخواز.

چهره‌ای ^۱ /ˈtʃehreː/سم. ۱. چیره‌یی؛ گولی؛
په‌مه‌یی؛ په‌نگی سووری ئال ۲. سوورس‌نج؛
سوور و سپی؛ به‌فر و خوین؛ په‌نگی پیستی
جوان و یار او.

چهره‌ای^۲: صفت. چیره‌یی؛ ئامال سوور و سپی؛
په‌مه‌یی؛ به‌ره‌نگی چیره‌یی.

چهره پرداز / čehrepardāz, ها: ان: / اسم.
 ۱. دیمه نکیش؛ چاره کیش؛ روخسار کیش
 ۲. دیمه نکار؛ دیمکار؛ گرمور ۳. که سی که
 به جوانی، خده و ناکاری که سانی جوراوجور
 دهره دهری. ههروه ها: چهره پردازی

چهره‌خانه / čehrexāne, ها/: اسم، [نامتداول]
 ژووری گریم؛ ژووری که دیمه‌نکاری تیدا
 ده‌کریٔ.

چهره‌نگار / čhreneḡār ، ها: /ان: / اسم.
 دیمه‌نکیش؛ شیوه‌کیش؛ نیگار‌کیش؛ که‌سی که
 ښه‌ی که‌سانی دیکه ده‌کښت.

چھل^۱ /čehel/: اسم. چل؛ ژماره‌ری سهره‌کی
باش سی و نو و پینش چل و به‌ک.

چهل^۲: صفت. چل: ۱. یہ کئی زورتر لہ سی و نو
۲. چلہم.

چهل تکه / čeheltekke، ها: / اسم، چل تیکه؛
چل کوت؛ جلك، بهرگ، پیخهف یان هر جوره
که رهسته یه کی پارچه یی که له تیکه گه لی
چوو کی پارچه ی جوراو جور و ر ینگا و ر ینگ
وو راوه. هر وه ها: چل تکه

چهلُم / ʔehellom / : اسم. [مقتاری] چله؛ چلی: ۱. چله‌مین پرۆزی کوچی دوايي که سئ ۲. پى و به سئ که بهم بۆنهوه به پۆه ده چیت (برایش چهلُم گرفتیم: چله‌مان بۆی گرت) * **چله**

چہلم! صفت. چلہم؛ چلہمین؛ بہ ریز، پلہ یان

دوورین < ۳. داجنین؛ چنیه؛ دانانی شتومه که
له جیگای تایبه تی خو یان به پیی گه لاله یان
به رنامه ی دابین کراو <چیدن سفره: چینی سفره>
۴. دارشتن؛ چی کرن؛ گه لاله پیدان یان ریک و
مریس کردنی پیلان یان به رنامه یه ک بو
گه یشتن به مه به ست <نقشه چیدن: پیلان
دارشتن>. ههروه ها: چیدنی

■ صفت مفعولی: چیده (چراو) / مصدر منفی:
نچیدن (نه چنین)

چیرگی / çiregi، ها: /اسم، زالی؛ چیری؛
چیری: ۱. دهس به سهر داگری؛ کار یان ره وتی
وه ژیر خستنی که سی یان شتیک له ریگه ی
هیز خستنه گه ره وه ۲. سهر که وتوویی.

چیره / çire، زال؛ چیر؛ چیر: ۱. کارامه؛
هل؛ گورد <چیره دست: چیر دهست> ۲. دهس به
سهر داگر <چیره شدن تاریکی: زال بوونی تاریکی>
۳. سهر که وتوو؛ زال <چیره شدن بر دشمن: زال بوون
به سهر دوژمندا>.

چیره دست / çiredast، صفت: /دبی / وهستا؛
ئوسا؛ مامؤستا؛ مامؤسا؛ کارزان؛ زال؛ توانا؛
کارامه؛ چیره دهست؛ به دهست وبرد <نقاش
چیره دست: نیگار کیشی وهستا>.

چیره دستی / çiredasti، ها: /اسم، وهستایی؛
کارامه یی؛ دهست هه لی؛ چیره دهستی؛ دۆخ یان
چۆنیه تی به دهست وبرد بوون.

چیز / çiz، ها: /اسم، شت؛ چیت؛ چشت؛
تشت؛ چیۆ؛ هن: ۱. ته نیکی مادی بی گیان
یان بی ناوه <هر چیز؛ یک چیز سفتی خورد به
دستم: هر شت؛ شتیکی ره ق دای له دهستم>
۲. رووداو، دیارده، قسه یان بیر، به شیوه ی
گشتی و بی ناو بردنی <آن چیز که می گفتی چه
بود؟> ۳. ماک یان
بوونه وه ری که جوان نه ناسراوه یان راست و
ورد باسی نه کراوه <چیزهایی در دستش بود:
چهن شتیک به دهستی وه بوو> ۴. سامان؛

پیگه ی چل <نفر چهلیم کنکور: چله م که سی
کونکور>.

چهلمی / çehel(l)omî / ضمیر. چلومی؛ چله می؛
ئهوی له ریز، پله یان پیگه ی چله م دایه.
چهلمین / çehel(l)omîn / صفت. چله مین؛
چلومین؛ به ریز، پله یان پیگه ی چله م.

چی / çî / حرف. <گفتاری> چی؛ چه؛ چیش؛ چ
شتی؛ چه چتی <چی می خواست؟> چی دهویست؟.

- چی: ۱. اترکی / پسوند. - چی: ۱. خواهن یا
به ریوه به ری شتی یان جیگایه ک <تفنگچی>
تفنگچی> ۲. - کهر؛ - کر؛ خواهنی پیشه یان
ئه نجامده ری کارئ <شکارچی: راوچی> ۳. - یی؛
- وهی؛ سهر به جیگایه ک <بۆ وشه یه ک به «ه» یا
«ی» دوایی بی> <کلته چی: که لکه ته چی>
۴. فروشیاری شتی <چایچی: چایچی>
۵. شوین که وتوو؛ خواز یار <بۆ ناویک پیتی ناخری
«ی» دهنگدار بی> <آذری چی: نازه ری چی>.

چیپس / çîps، ها: /انگلیسی / اسم، ۱. چیپس؛
قاشی ناسکی سیفه زه مینه ی سووره وکراو و برژاو
۲. تراشه؛ په ره؛ تاشه؛ تۆلاشه؛ ورده و پرزه ی
جیاوه بووگ له ههر شتیک.

چیت / çît / هندی / اسم، چیت؛ قوماشی ناسک
له به نی په موو به نه خش و نیگاری گول و گیای
ره نگاو ره نگ.

چیتا / çîta، ها: /هندی / اسم، یۆز؛ هاس؛ چیتا؛
تازپلنگ؛ توله پلنگ.

چیت سازی / çîtsâzi، ها: /هندی / فارسی / اسم
چیت سازی؛ کارخانه ی چیت چیکر.

چیدن / çîdan / مصدر، متعدی. // چیدی؛ چنیت؛
می چینی؛ ده چنی؛ بجین؛ چنه // چنین؛ چنیه ی؛
۱. رینه وه؛ خه رتاندن؛ برین؛ دروین؛ چنیه وه؛
چهنن؛ چنیه یوه؛ هه لکه ندن یان جوئ
کردنه وه ی روه کان له لاسکه یان ته نه یان <چیدن
میوه: چینی میوه> ۲. دوورین؛ چهنن؛ که ندن؛
برین و هه لکه ندنی گژ و گیا <چیدن علف: گیا

چيستی / čistî / اسم. / ادبی / چۆنیه تی؛ چیدکی؛ چلۆنایه تی؛ چۆنی؛ چهینی؛ له چی و به چ شیوه بوونی شتی «از چيستی این ماجرا کسی چیزی نمی داند: له چۆنیه تی ئەم پرووداوه کەس شتیکی نازانی».

چیلر / çiler / ها: / انگلیسی / اسم. سەرما ساز؛ چیلیر؛ فینک کەرەو؛ به شێی له کەرەسە ی با گۆرین کە کاری سارد کردنەوێ ئاوی له گەری دەزگایه.

چین ¹ / çîn / ها: / اسم. ۱. چین؛ لۆ؛ لۆچ؛ لان؛ هێلی بەرز و نرمی پەیتا-پەیتا کە به هۆی هه‌لگێلۆفان یان نووشتانه‌وه‌وه له‌ پرویه‌کی لووسدا به‌دی دێ «چین دامن: چینی دامەن» ۲. گنج؛ لۆچ؛ لۆوچ؛ چرچ «چین کوچکی در گوشتی چشمانش دیده می‌شد: گنجیکی چکوله له گوشتی چاوانیه‌وه ده‌بینرا» ۳. / زمین‌شناسی / چین - چین؛ لا-لا؛ توێژ؛ ده‌ق به‌ستنی چینه‌کانی زه‌وی به هۆی جوولانه‌وه‌ی توێکلی زه‌وین ۴. / گفتاری / کار و پەوتی دوورین؛ رنینه‌وه؛ چنن؛ دروون؛ دروینه و دوورینی گيا ۵. تاش؛ به‌ر؛ چن؛ چین؛ به‌رچن؛ ئەوه‌ی له‌ نۆبه‌یه‌کدا ده‌چندریته‌وه.

چین خوردن: لۆچ تیکه‌وتن؛ لۆ تیکه‌وتن؛ تا خواردن؛ نووشتاوه‌یی یان ده‌ق لێ‌په‌یدا بوون «یکی از صفحات کتاب زیر ماشین چین خورد: په‌ڕێ له‌ کتێبه‌که‌ له‌ ژێر ماشیندا لۆچی تیکه‌وت».

چین دادن: چین دان / پیدان؛ لۆ دان؛ توێ خستن و خه‌ت به‌دی هێنان «پایین دامن را چین بده! خوار دامه‌نه‌که‌ چین بده!».

چین ²: پیوژه. - چن: ۱. - چنه - گیر؛ ئەوه‌ی شتیکی ئەچنیته‌وه «موچین: مووچن» ۲. - بژێر؛ چنراو به هۆی کەسێ یان شتیکه‌وه «دست‌چین: ده‌س‌چن» ۳. کۆکه‌ره‌وه؛ خر‌که‌ره‌وه «خبر‌چین: هه‌وال‌چن».

چین چيلا / çinçîla / ها: / انگلیسی از اسپانیایی

مال؛ دارایی «داماد که خودش هیچ چیز ندارد، مگر برادرش چیزی بدهد: زاوا بوخوی چتیکی نیه، مه‌گه‌ر براکه‌ی شتیکی بده».

چیز برگر / çizberger / انگلیسی / اسم. چیز برگر؛ هه‌مه‌برگر له‌ گه‌ل تۆیه‌ک په‌نیری برژاودا.

چیز خور / çizxor / صفت. / گفتاری / دەرمان‌خوارد؛ دەرمان‌وار؛ دەرمان‌داو؛ نه‌خۆش به هۆی دەر‌خوارد درانی شتیکی ناله‌بار (وه‌ک زار) «مادرش فکر می‌کرد او را چیز‌خور کرده باشند: دایکی وای بۆ ده‌چوو دەرمان‌خواردیان کردی».

چیز دار / çizdār / صفت. / گفتاری / ده‌وله‌مه‌ن؛ ده‌وله‌مه‌ند؛ ده‌وله‌تمه‌ند؛ دارا؛ بووده «پدر عروس چیزدار است: باوکی بووک ده‌وله‌مه‌نده».

چیز فهم / çizfahm / فارسی / عربی / صفت. / گفتاری / تیگه‌یشتوو؛ ژیرلۆ؛ ژیرلۆ؛ ژیرلی؛ فامیده؛ چنه‌یاوا؛ به توانایی تیگه‌یشتن و برپاردانی دروست «آدم چیزفهم با یک اشاره همه چیز را می‌فهمد: مرؤی تیگه‌یشتوو به هیمایه‌ک له هه‌موو شتیکی تیده‌گا».

چیزی ¹ / çizi / قید. شتیکی؛ شتی؛ چتی؛ چتوێو؛ چتوێه «چیزی حدود صد نفر: از غذایت چیزی هم به گریه بده: شتی ده‌ور و به‌ر سه‌د کەس؛ له چیشه‌که‌ت شتیکی به‌ پشيله‌کەش بده».

چیزی ²: ضمیر. شتیکی؛ چتیکی؛ چتوێوش؛ چتوێه‌ش «چیزی نداشت: شتیکی نه‌بوو».

چيست / çist / ضمیر. چیه؛ چه‌س؛ چه‌سه؛ چیشا؛ چیشهن؛ وشه‌ی پرسیار؛ له‌ باره‌ی کەسێ سیه‌مه‌ی تاکی بی‌گیانه‌وه «آن چیست؟: ئەوه چیه» ۴.

چيستان / çistān / ها: / اسم. / ادبی / مه‌ته‌لۆک؛ مه‌ته‌ل؛ مه‌ته‌له؛ مه‌ته‌ل؛ مه‌ته‌له‌لۆک؛ قه‌وسه‌ل؛ چمام؛ چمامک؛ فيشارده؛ تشتانۆک؛ لیچار؛ ده‌ناچیه؛ شتیکانی؛ مامک؛ قاف؛ په‌رده‌ک؛ گوته یان نووسراوه‌یه‌ک که مه‌به‌ست و واتای شار‌دراوه و پێواره.

بوونى مەوداى گرگانى يان تۆزەگەلى گىرەھىيى
كە زۆر تر بە شيۋەى ئاسۆيىە.

چينەدان / činedān / ھا: / اسم. سىقلدان؛
سىقلدانك؛ سىقلدانه؛ سىق؛ سىقە؛ جىقەلدان؛
جىقلدان؛ جىقلدو؛ جىكلدانه؛ پەزىرانك؛ گژار؛
گژار؛ بەرجۆم؛ بەرچينەك؛ ھېرك؛ كەلناس؛
جىقنەمەل؛ قىسك؛ قىسكە؛ كاسىنۆك؛
جىقەلدو؛ گەپرووك؛ چينەدوو؛ بەشى
پەرەسەندوو لە گەرۋوى پەلەوهران و ھەندىك
لە بېرەداران كە دان و خۇراكى لى خېر
دەبىتەوہ.

چينەشناسى / činešenāsi / اسم.
[زمین‌شناسی] چينەناسى؛ لقى لە زانستى
زەمىن‌ناسى، كە لەمەر چۇناوچۇنى
بەدەپھان، رېزىمان، لە شوین يەكى و
پىكھاتەى كىوان و بەردناسى و لۆ و
چينگەلى تۆكەلى زەمى دەكۆلپتەوہ.

چينى ^۱ / čīnī / اسم. چينى: ۱. ھا: / ھا: / جات/
فەخفوورى؛ جۆرى سۋالەتى ھەرە باش،
برىقەدار و ساف و لووس كە ئىربارى لى دروست
دەكرى. ھەرۋەھا: چينى سازى؛ چينى فروشى
۲. ھا: / ھا: / ھەر يەكە لە دانىشتۋانى چين يان
مندالەكانيان ۳. گرۋيەك لە زمانەكانى چين و
تەبەتەى كە شيۋە گوتنى جياواز، بەلام شيۋە
نووسىنى ۋەك يەكيان ھەيە، بەتايبەت زمانى
ماندارەن.

چينى ^۲: صفت. چينى؛ پىۋەندىدار يان سەر بە
ولاتى چين <خط چينى> خەتى چينى.

چينىبندزن / činibandzan / ھا: / اسم. گاوگەر؛
كەسى كە لەت و كوتى دەفرى شكاوى چينى
دەلكىنپتەوہ.

چينى جا / činicā / ھا: / اسم. بووفە؛ جىگاي
فرۇتنى خۇراكى و نۆشابە و چەرەز لە
شۋىنگەلى گشتىدا (ۋەك سىنەما، ناو قەتار،
گەمىە و زانكۆ و...).

اسم. چين چىلا؛ گيانەوهرىكى گواندارى چكۆلەى
ئامرىكاي باشورىە بە پىستىكى نەرم و بۆرەوہ
كە زۆر بەنرخە.

چين خوردگى / činxordegī / اسم.
۱. چين چينى؛ چيناوچينى؛ لۆچى؛
گرژھەلاتوويى؛ كار يان رەوتى چين
تىكەوتن <پوستەى زمين بر اثر سرد شدن
دستخوش چين خوردگی شد: پىستەى زەوى بە
ھۆى ساردەو بوونەوہ> تووشى چين چينى
بوو ۲. ھا: / چين-چين؛ لا- لا؛ توئ- توئ؛
جىگايەك كە چينى تىكەوتوہ، بەتايبەت
تۈيكەلى زەمىن.

چيندار / čindār / ھا: / صفت. چيندار؛ چيناوى؛
چين چيناوى؛ بە چين و گنج <دامن چيندار؛
دامەنى چيندار>.

چين و تبتى / čin-o-tabbatī / اسم. چين و
تەبەتەى؛ لقى لە زمانگەلى ئاسياىى كە برىتەيە
سى زمانى چينى و تەبەتەى و برمەيى.

چين وچروك / čin-o-čorûk / اسم. چرچولۇچ؛
خوز؛ گنج؛ چرچ؛ لا سەر لا؛ توئ لە سەر توئ؛
پۇت؛ قرمچى؛ گنج و گرژ.

چين وشكن / čin-o-šekan / ھا: / اسم. [ادبی]
چين و گنج؛ چين- چين؛ خوز؛ دۆۋەنگ؛ چەم و
خەمى توئ- توئ و لە سەر يەك.

چينه / čine / ھا: / اسم. ۱. [زمین‌شناسی] تۆژ؛
تۈپەكى بەرچاۋ لە پىستى زەمىن (ۋەك
تۆژى بەرد) كە ئەستۋورى لە چەند
سانتىمىترەوہ ھەتا چەند مېترە ۲. چينه؛
موور؛ مۇرە؛ رىزى دىوار لە قور ۳. چينه؛
دان؛ چىمك؛ تۆم و دانەوئىلەيەك كە
پەلەوهران دەيخۇن.

☐ چينه كشىدن: چينه كىشان؛ دىوارى قور
دانان.

چينه بندى / činebandī / ھا: / اسم. [زمین‌شناسی]
چينه بەندى؛ رېزىمان يان چۇناوچۇنى قەلاپەچن

ح

ح /h/: حرف. ح؛ نیشانه‌ی؛ هه‌شته‌مین پیتی
ئه‌لف‌وبیتکه‌ی فارسی. ئهم پیتە که له زمانی
فارسی په‌سه‌ندا نیه و له عه‌ره‌بیه‌وه هاتوو، هه‌ر
وه‌ک «ه» ده‌خوینرێته‌وه.

ح /he/: اسم. ۱. حی؛ ناوی هه‌شته‌مین پیتی
ئه‌لف‌وبیتکه‌ی فارسی ۲. /مخفف/ ده‌رووبه‌ر؛
ده‌وره‌ی؛ سووکه‌له‌ی وشه‌ی «حدود» ح ۲۰ متر؛
ده‌رووبه‌ری ۲۰ متر.

حا /hā/: [عربی] اسم. حا؛ حی؛ نیوی عه‌ره‌بی
هه‌شته‌مین پیتی ئه‌لف‌وبیتکه‌ی زمانی فارسی.

حائز /hā'ez/: [عربی] حایز

حائض /hā'ez/: [عربی] حایض

حائل /hā'el/: [عربی] حایل

حابس /hābes/: [عربی] صفت. -گرستین؛ به‌رگر
ئه‌وه‌ی به‌ر له‌چوونی شتیک بگرێ و رایگریته‌وه
«چای خشک و ماست حابس شکم است: چای وشک و
ماست زگ گرسینه».

حاتم‌بخشی /hātambaxšī/: [عربی/فارسی] اسم.

۱. /کنایی/ ته‌خشان- په‌خشان؛ ته‌خشان و
په‌خشان؛ ده‌س‌بلاوی؛ به‌خشین به‌بێ هه‌ساو و
ئه‌ژمار ۲. /تعریض/ کار یان په‌وتی به‌خشینی
شتی (زۆرتر شتی که‌م و بێ‌بایه‌خ) «تو طلب‌مردم‌را
به‌ده‌، لازم نیست حاتم‌بخشی کنی؛ تو‌قه‌رزی خه‌لکی
به‌ده‌روه، ته‌خشان و په‌خشان پیشکه‌شی خۆت».

حاج /hāc/: [عربی] اسم. ۱. /ادبی/ حای

۲. /گفتاری/ حاجی؛ هه‌جی؛ ئه‌و که‌سه‌ فه‌رزی
حه‌جی به‌جی‌هیناوه «حاج‌علی؛ حاجی‌عه‌لی».

حاجات /hācāt/: [عربی] جمع حای

حاج آقا /hācāqā/: ها؛ [عربی/مغولی] اسم.

۱. حاجی؛ هه‌جی؛ خاله‌حاجی؛ مامه‌حاجی؛
نازناوی پیاوانی هه‌ج‌پۆشتوو ۲. ئاحاجی؛
خالۆ؛ مامه؛ نازناوی بۆ پیاوانی به‌ته‌مه‌نی
موسولمان (حاج‌اقا نوبت شماسه‌ت: ناحاجی‌نۆره‌ی
ئێوه‌یه) ۳. مامۆستا؛ مه‌لا؛ حاجی‌مامۆستا؛
نازناوی مه‌لای شیعه (حاج‌اقا نماز می‌خواند: مامۆستا
نویژ ده‌خوینی) * حاجی‌آقا

حاجب /hāceb/: [عربی] اسم. ۱. /ها؛ان/

/قدیمی/ ده‌رکه‌هوان؛ ده‌رکه‌هوان؛ ده‌رگه‌هوان؛
ده‌رگاوان؛ ده‌روان؛ ده‌ریان؛ ده‌روازه‌هوان؛ قاپچی؛
قاپیه‌هوان؛ قاپیوان ۲. /نامتداول/ له‌مپه‌ر؛ به‌رگر؛
کۆسپ؛ په‌رده؛ په‌رده‌وا؛ پارده؛ به‌ره‌ه‌له‌ست؛
گه‌پل؛ پ‌تم؛ داره‌ست.

حاجت /hācat/: ها؛ حاجات؛ حواج؛ [عربی] اسم.

۱. پێداویستی؛ ئاتاجی؛ ده‌روایسی؛ نیاز؛
که‌مایه‌سی؛ پتویستی؛ پێدقی؛ پێدقیاتی
۲. /گفتاری/ ئامراز؛ ئامیر؛ ئالاف؛ هۆ؛ که‌ره‌سه.

□ حاجت‌کار: ئامرازی کار؛ ئامیری کار.

هه‌روه‌ها: حاجت‌منزل

□ حاجت بر آوردن: پیداویستی / ئاتاجی / نیاز به‌جی هیتان؛ نیاز هیتانه‌دی؛ نیاز به‌گا ئارده‌ی «حاجت او را برآورد؛ نیاز ه‌ک‌ه‌ی به‌جی هینا».

حاجت خود را گرفتن: به‌جی هاتنی نیاز؛ نیازی دل هاتنه‌دی؛ نیاز به‌گا ئامه‌ی؛ دابین بوونی خواز و نزا.

حاجت داشتن: به‌نیاز بوون؛ پیداویستی / پیویستی / ئاتاجی هه‌بوون؛ نیازم‌ه‌ند بوون «پیرزنی آمده بود و حاجتی داشت؛ پیره‌ژنیک هاتبوو، نیازیکی هه‌بوو».

حاجت کسی را دادن: نیازی که‌س‌ی هیتانه دی؛ د‌وع‌ای که‌س‌ی به‌جی هیتان «یارب حاجت ما را بده؛ خواهی نیازمان بینه دی!».

حاجت کسی روا شدن: نیازی که‌س‌ی به‌دیهاتن؛ د‌وع‌ا / نیاز / ئاواتی که‌س‌ی هاتنه‌دی. هه‌روه‌ها: حاجت کسی را روا کردن

حاجت طلبیدن: نیاز کردن؛ پارانه‌وه؛ لالانه‌وه؛ به‌د‌وع‌ا کردن له باره‌گ‌ای خودا خواز یاری به‌دیهاتنی نیازی خو بوون.

حاجتمند / hācatmand ، ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] صفت. ۱. نیازم‌ه‌ند؛ به‌نیاز؛ ئاتاج ۲. ده‌سته‌نگ؛ نه‌دار؛ به‌له‌نگاز؛ هه‌ژار؛ په‌ژۆم.

حاج خانم / hācxānom ، ها؛ [عربی/ترکی]/اسم. ۱. حاجیه؛ حاجی خانم؛ حاجی‌ژن؛ نازناوئ بو ژنانی موسولمانی هه‌ج ر‌ۆیشتوو ۲. دایه‌حاجی؛ دایه؛ نازناوئ بو ژنانی موسولمانی به‌ته‌مه‌ن * حاجی خانم

حاجز / hācez ؛ [عربی] حجاب حاجز حجاب

حاجی / hāci ، ها؛ ان؛ خُجاج؛ [از عربی] اسم. حاجی: ۱. که‌س‌ی که بو زیاره‌ت چووپیته مالی خودا ۲. ئاحاجی؛ مامه‌حاجی؛ باوه‌حاجی؛ خاله‌حاجی؛ نازناویکی پیاوانی موسولمان * حاج [ادبی]

□ حاجی-حاجی مکه: [کنایی] به‌برای بر چوون؛ نه‌دیه‌یه‌وه دما؛ چوونی بی‌گه‌رانه‌وه «پول را گرفت و رفت حاجی-حاجی مکه، دیگر او را ندیدیم؛ باره‌ک‌ه‌ی وهرگرت و به‌برای بر چوو و ئیتر نه‌ماندیه‌وه».

حاجی ارزانی / hāci'arzāni ؛ [از عربی/فارسی] / اسم. [کنایی] حاجی هه‌رزانی؛ کاسبی هه‌رزانجان؛ دووکانداری هه‌رزان فرۆش.

حاجی آقا / hāciāqā ؛ [از عربی/منولی] حاج آقا

حاجی بازاری / hāci bāzārī ، ها؛ [از عربی/فارسی] / اسم. [مجازی] حاجی بازاری؛ بازرگانی زۆر ده‌وله‌مه‌ندی حوچه‌ره‌شین «بعدها شنیدیم که زن یک حاجی بازاری شده است؛ دواپی بیستم‌انه‌وه که بووه به‌ژنی یه‌کیکی حاجی بازاری».

حاجی خانم / hāci xānom ؛ [از عربی/ترکی] حاج خانم

حاجی فیروز / hāci firūz ، ها؛ [از عربی/فارسی] / اسم. حاجی فیروز؛ پیاوئ که له ر‌ۆژانی ئاخری سالدا ر‌وومه‌تی ره‌ش ده‌کا، جل‌وبه‌رگی ره‌نگاوه‌نگ و سه‌یر ده‌پ‌ۆشی و له شه‌قام و ک‌ۆل‌ان‌ان به‌دایره‌که‌یه‌وه ده‌خوینی و هه‌ل‌ده‌په‌رئ و خه‌ل‌ک‌یش به‌خه‌لات شتیکی ده‌ده‌نی.

حاجی لکلک / hāci laklak ، ها؛ [از عربی/فارسی] / اسم. [گفتاری] حاجی له‌ق له‌ق؛ حاجی له‌گ له‌گ؛ له‌ق له‌ق؛ له‌گ له‌گ؛ له‌گ له‌گه؛ بالداریکی قاچ و دندووک در‌یژی به‌له‌که.

حاجیه / hāciye ؛ [از عربی/اسم] / ادبی] حاجی خانم؛ حاجی‌ژن؛ حاجیه؛ ژنی که ر‌ۆیشتیبت بو هه‌ج.

حاد / hād(d) ؛ [عربی] صفت. هه‌سته‌م؛ ئاسته‌م: ۱. [نامتداول] تون؛ تیژ؛ تیژ ۲. سه‌خت؛ نه‌خ‌ۆشی تووش ۳. [مجازی] د‌ۆزار؛ گ‌ژ؛ ت‌ۆخ [وضع حاد: بار و د‌ۆخی د‌ۆزار].

حادث / hādes / [عربی] صفت. [ادبی] به‌دیها‌توو؛ رووداو؛ دیارده؛ پیکهات؛ بۆ لوو یان به تاییه‌تمه‌ندی به‌دیها‌تن و روودان «جمعی جهان را حادث می‌دانند و جمعی دیگر قدیم: تا‌قیمی جیهانیان لا به‌دیها‌توو و بریکیش به‌کونی ده‌زانن».

حادث شدن: روودان؛ رووده‌ی؛ به‌دیها‌تن «بلا‌ی سختی حادث شد: به‌لایه‌کی ناخوش رووی‌دا».

حادثات / hādesāt / [عربی] جمع **حادثه**

حادثه / hādesa / ها؛ خوات؛ حادثات: [عربی] اسم. ۱. رووداو؛ بار و دۆخیکی کتوپری و زۆر‌تر ناخوش «سبب حادثه را پیدا کردند: هوی رووداو‌ه‌کیان دۆزیه‌وه» ۲. کاره‌سات؛ کاروپه‌هات؛ که‌ت؛ رووداوی ناگه و ناگه‌وار «حادثه‌ی رانندگی: کاره‌ساتی رانه‌نده‌یی».

حادثه آفریدن: قه‌وماندن؛ کاره‌سات نانه‌وه؛ که‌تن ژهی.

حادثه آفرینی / hādesa'āfarinî / ها؛ یان: [عربی] فارسی/اسم. کاره‌سات‌سازی؛ کار و په‌وتی قه‌وماندن؛ کاره‌سات نانه‌وه. هه‌روه‌ها:

حادثه آفرین

حادثه‌جو / hādesecû / ها؛ یان: [عربی] فارسی/ صفت. سه‌ری‌زۆ؛ سه‌ری‌زۆک؛ سه‌ری‌زۆت؛ لئۆک؛ لئۆک؛ سه‌ره‌ار.

حاده / hādde / [عربی] زاویه‌ی حادثه، زاویه **حاذق** / hāzeq / [عربی] صفت. [ادبی] پسپۆر؛ شاره‌زا؛ شاز؛ شه‌هر‌زا؛ لیزان؛ خارا و وریا له‌کار «پزشک حاذق: بژی‌شکی پسپۆر».

حاره / hārre / [عربی] صفت. [قدیمی] گهر‌مین؛ گهر‌میان؛ ئاران؛ گهر‌مه‌سپیری «منطقه‌ی حاره: ناوچه‌ی گهر‌مین».

حاسد / hāsed / [عربی] **حسود**

حاشا / hāšā / [عربی] صوت. هه‌ر‌گیز؛ حاشا؛ هاشا؛ هه‌شا؛ قه‌ت «حاشا که‌من این کار را بکنم: هه‌ر‌گیز نه‌گهر‌ نه‌م کاره‌ بکه‌م».

حاشا کردن: حاشا کردن؛ حاشا لیک‌کردن؛ ئینکار کردن؛ خوه‌نین؛ به‌ژیرا دان «وقتی که‌در این‌باره از او پرسیدم حاشا کرد که‌اصلاً خبر داشته باشد: کاتی که‌له‌م باره‌وه لیم پرس‌ی حاشای کرد که‌هه‌ر ناگای لی‌بوویی».

حاشا و کلا / hāšā-vo-kallā / [عربی] صوت. هه‌ر‌گیزای هه‌ر‌گیز؛ هه‌ر‌گیزان هه‌ر‌گیز؛ حاشه‌وه‌لایلا؛ قه‌ت قه‌ت؛ به‌هیچ باریک‌دا نه «من این را گفته باشم؟ حاشا و کلا: من نه‌مهم گوتبی؟ هه‌ر‌گیزای هه‌ر‌گیز».

حاشیه / hāšīye / ها؛ خواشی: [عربی] اسم. ۱. په‌راویز؛ په‌راویز؛ په‌ر؛ که‌ناره؛ که‌نار؛ که‌ف؛ زیوار؛ ئاویز؛ که‌ناره‌ی هه‌ر شتی «حاشیه‌ی فرش: په‌راویزی قالی» ۲. په‌راویز؛ په‌راویز؛ که‌ناره؛ سپیایی ده‌ورانده‌وری لاپه‌ری قافه‌ز «در حاشیه‌ی نامه نوشته بود: له‌په‌راویزی نامه‌که‌وه نووسیبووی» ۳. په‌راویز؛ په‌راویز؛ که‌ناره // الف) پیازگ؛ ئه‌وه‌ی که‌به‌سه‌ر ئه‌وه‌به‌شه‌سپیه‌ی قافه‌زه‌وه بنووسریت «حاشیه به‌خط دیگری بود: په‌راویزه‌که‌به‌خه‌تیک‌ی‌تر بوو» ب) زیوار؛ خه‌ملاوی و گول و نیگاریک که‌له‌وه‌به‌شه‌سپیه‌دا نووسرابی «قرآن با حاشیه‌ی گُل و بُته‌ قورئان به‌په‌راویزی گول و به‌وه» ۴. [مجازی] قسه‌یان وتاری که‌له‌بواری باسه‌که‌دا نه‌بی؛ چۆنیه‌تی له‌قسه‌لادان «چرا حاشیه می‌روی؟ بۆ له‌قسه‌که‌لاده‌ده‌ی؟».

حاشیه دوختن: زیوارگرتن؛ په‌راویز لینان؛ که‌فاندن؛ په‌راویز‌گیرته‌ی؛ به‌ده‌وری شتی‌کدا (بۆ جوانی یان پاراستن) باریکه‌یه‌ک ده‌ورین، لکاندن یان کیشان.

حاشیه رفتن: [کنایی] ئه‌مه‌به‌ر و ئه‌وه‌به‌ر / ئه‌مه‌په‌ل و ئه‌وه‌په‌ل کردن؛ له‌قسه‌لادان؛ چوونه‌ده‌رمه‌وه له‌ئامانجی قسه‌وباس؛ لادان له‌چه‌مکی باس. حاشیه نوشتن: په‌راویز نووسین؛ لیک‌دانه‌وه و تی‌بینی خۆ له‌مه‌ر نووسراوه‌یه‌که‌وه له‌خوار و که‌ناریدا نووسین.

و ه‌کوو چاوگ نیشانه‌ی ئه‌نجام بوونی کاریکه، به‌لام وه‌کوو چاوگ دان‌پژریت و نیشانه‌ی چاوگی پیوه نیه (وه‌کوو وتن و وتار، که یه‌که‌م چاوگ و دووه‌مین به‌رچاوگه)

□ **حاصل برداشتن:** به‌ره‌م / ده‌سکه‌وت هه‌لگرتن؛ ده‌سه‌ت. هه‌لگرتن؛ به‌ر هه‌لگرتن «از هر هکتار سه تن حاصل برداشتیم؛ له هیکتاریکدا سێ تۆن به‌ره‌ممان هه‌لگرت».

حاصل دادن: ۱. به‌ردان؛ به‌ره‌م دان؛ ده‌سه‌ت دان؛ ده‌سکه‌وت دان «آنجا زمینش شور است و حاصل نمی‌دهد؛ ئه‌وئ زه‌مین‌که‌ی سویره و به‌ره‌م نادا» ۲. ئاکام دان؛ هاتنه به‌ره‌م «این تلاش به این زودی حاصل نمی‌دهد؛ ئه‌م تیکۆشانه به‌م زووانه ئاکام نادا». هه‌روه‌ها: **حاصل داشتن**

حاصل کردن: به‌ده‌س هینان؛ هه‌لگرتن «آیا می‌شود از این کار سودی حاصل کرد؛ تۆ بلینی له‌م کاره قازانجیک به‌ده‌س بینین».

حاصلخیز / hāselxîz: [عربی/فارسی] صفت. نه‌خت؛ ئادان؛ به‌به‌روبووم؛ به‌پرشت؛ زه‌وی به‌پیت و پێژهو «زمین حاصلخیز؛ زه‌وی نه‌خت». هه‌روه‌ها: **حاصلخیزی**

حاضر / hāzer: [عربی] صفت. ۱. ئاماده؛ ته‌یار؛ ساز؛ به‌ره‌ه‌ف؛ گیف؛ گیف؛ گورج؛ چوخ؛ له‌باو ۲. ئاماده؛ ساز؛ دابین؛ ئابوو؛ گیف؛ گیف؛ له به‌رده‌ست ۳. /ها/ ئاماده؛ هیبه‌ر؛ هه‌بوون له جیگه‌ی قسه لیوه کراو ۴. ئه‌م؛ ئیسته؛ ئیسه؛ ئیسا؛ ئیستا؛ ئه‌میستا؛ نه‌ها؛ فیکافی؛ فیکه‌فی؛ هه‌نووه‌که؛ نووه‌که؛ نه‌ه؛ ئه‌وه‌ی که ئیستا هه‌یه «هزار از مشهورترین دانشمندان عصر حاضر در کردستان است؛ هه‌زار له به‌ناوبانگترین زانیانی ئه‌م چه‌رخه‌ی کوردستانه».

□ **حاضر بودن:** ئاماده بوون؛ ۱. ساز بوون؛ به‌ره‌ه‌ف بوون؛ گیف بوون «او حاضر است کار کند؛ ئه‌و ئاماده‌یه کار بکا» ۲. له به‌رده‌ست

به حاشیه پرداختن: [کنایی] کولکه چینه‌وه؛ ورده‌وپرده شی‌کردنه‌وه؛ خو به شتی بی‌بایه‌خه‌وه خه‌ریک کردن.

حاشیه‌ای / hāšiye'î: [عربی] صفت. ۱. په‌راویزی؛ که‌ناره‌یی؛ زیواری؛ گه‌فه‌ری؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به په‌راویزه‌وه ۲. [مجازی] له په‌راویز؛ لا؛ به‌لا؛ دوور له مه‌به‌ست؛ لا به‌لا؛ لاوه‌لا «لطفاً از بیان مطالب حاشیه‌ای خودداری کنید؛ تکایه له په‌راویز قسه مه‌که‌ن».

حاشیه‌نشین / hāšiylenešîn: ها؛ لان؛ [عربی/فارسی] صفت. که‌نارنشین؛ په‌راویزنشین؛ زیوارنشین؛ خاو‌من خوو و خده یا تایبه‌تمه‌ندی که‌نارنشین.

حاشیه‌نیشینی / hāšiylenešînî: [عربی/فارسی] اسم. که‌نارنیشینی؛ په‌راویزنیشینی؛ ۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی به‌شدار نه‌بوون له ده‌سته یان کاری ده‌سته‌یی و به‌کۆمه‌ل ۲. نیشته‌جی بوون له که‌ناری شاردا «حاشیه‌نیشینی پیدیه‌ی شه‌ره‌های بزرگ است؛ که‌نارنیشینی دیارده‌ی شاره‌گوره‌کانه».

حاصل / hāsel: ها؛ [عربی/اسم] ۱. داهات؛ ده‌سه‌ت؛ ده‌سکه‌وت؛ به‌ره‌م؛ به‌رووچه؛ به‌رکه‌وت؛ به‌ر؛ وه‌ر؛ به‌ره‌ه‌ه‌ی که له شتی، جیگه یان کارئ به‌ده‌س دی؛ //ف) به‌ری کشت و کال «امسال باغمان حاصل خوبی داشت؛ ئه‌وسال باخه‌که‌مان به‌ره‌می باشی بوو» ب) داهاتی کردوکاشیک «حاصل فعالیت‌های اقتصادی؛ داهاتی کارگه‌لی ئابووری» ۲. ئه‌نجام؛ ئاکام؛ سه‌ره‌نه‌نجام؛ ئاکامی کار یان ره‌وتیک «کار بی‌حاصل؛ کاری بی‌ئاکام».

□ **حاصل جمع:** [ریاضی] کۆ؛ به‌رکۆ؛ سه‌ره‌نجامی کۆکردنه‌وه.

حاصل ضرب: [ریاضی] سه‌ره‌نجامی چه‌ندپاته‌کردنه‌وه.

حاصل مصدر: [دستور] به‌رچاوگ؛ وشه‌به‌ک که

بدریتهوه «این را می‌گویند «حاضر جوابی»: به‌مه
ٹیژن «بوقسه دانهمای».

حاضر در صحنه / hāzardarsehne: [عربی/فارسی/عربی] صفت. گورج و گیف له به‌شداری
کردنی چالاکی رامباری و چه‌کداریدا.

حاضر غایب / hāzerqāyeb: [عربی/اسم،
گفتاری] بوون و نه‌بوون: ۱. چۆنیه‌تی هه‌بوون
یان نه‌بوون له شوینیکدا ۲. کار و په‌وتی تاقی
کردنه‌وه‌ی ئاماده بوونی کهسانی پیویست له
شوینیکدا.

حاضر کردنی / hāzerkardanî: [عربی/فارسی]
صفت. ۱. ئاماده‌کردنی؛ سازکردنی؛ شیاو و له‌بار
بۆ پیگه‌یانندن ۲. بۆ له‌بهر کردن؛ له‌بهر کردنی
(سه‌بارت به‌ده‌رس)؛ شیای فیر بوون «دیشب
۵۰ صفحه درس حاضر کردنی داشتیم؛ دوپشهو ۵۰
لاپه‌ره وانهم بۆ له‌بهر کردن هه‌بوو».

حاضر و ناظر / hāzer-o-nāzer: [عربی]
صفت. حازر و وازر؛ حازر و بازر؛ به‌دۆخ یان
چۆنیه‌تی هه‌بوون له جییه‌کدا و دیتنی
ئه‌وه‌ی ده‌ویدا پووی داوه «خودم در آنجا
حاضر و ناظر بودم و همه چیز را می‌دیدم و
می‌شنیدم؛ بۆ خۆم له‌ویدا حازر و وازر بووم و
هه‌موو شتیکم دده‌ی و ده‌بیست».

حاضری / hāzerî: [عربی/اسم، حازری؛ ئاماده؛
خواردنیک که پیویستی به‌لینان (کولاندن یان
برزاندن) نه‌بی.

حاضر یراق / hāzeryarāq: [عربی/ترکی] صفت.
[کنایی] ته‌یار؛ ساز؛ له‌باو؛ گورج؛ گیف؛ گیف؛ له
سه‌ریی؛ ئاماده‌ی کار، به‌تایبه‌ت بۆ پڕۆیشتن بۆ
جیگایه‌ک.

حافظ / hāfez، -ان: [عربی/اسم، ۱. پاسه‌وان؛
پاریزه‌ر؛ پاریزوان؛ نواوان ۲. حافظ؛ که‌سێ که
قورثانی له‌بهر بیت «حافظ قرآن؛ حافظی قورثان».

حافظه / hāfeze: [عربی/اسم، حافظه؛ بیر؛
یادگه: ۱. بیر هه‌وه‌ری؛ یاد؛ یاو؛ یای؛ ویر؛ توانایی

بوون؛ دابین بوون «پول حاضر است؛ غذا حاضر
است؛ پاره له به‌رده‌ستدایه؛ خواردن ئاماده‌یه»

۳. هیبه‌ر بوون؛ پیک هاتن؛ له‌وێ بوون؛ بوون
له جیگایه‌ک که قسه‌ی لیوه ده‌کری «ما هر دو
آنجا حاضر بودیم؛ ئیمه هه‌ر دوو کمان له‌وێ ئاماده
بووین» ۴. حازر بوون؛ پیکهاتن؛ گیف بوون؛
ئاماده بوون بۆ قه‌بوول کردنی شتیکی «حاضر
نیست آشتی کند؛ له سه‌ر ناشتی پیک نایه‌ت».

هه‌روه‌ها: حاضر شدن

حاضر کردن: ۱. ئاماده‌کردن؛ ته‌یار کردن؛
ساز کردن «کتایه‌را حاضر کن بیرم؛ کتیه‌کان
ئاماده که بیانهم» ۲. ئاماده کردن؛ بردن یان
هینان بۆ جیگایه‌ک که قسه‌ی لیوه ده‌کری
(هه‌می شرکا را حاضر کنید؛ هه‌موو به‌شداره‌کان
ئاماده بکه‌ن) ۳. فیر بوون؛ له به‌ر کردن؛
وه‌ر که‌رده‌ی؛ په‌وان که‌رده‌ی «درست را حاضر
کرده‌ای؟؛ وانه‌که‌ت له به‌ر کردووه؟» هه‌روه‌ها:

حاضر شدن

حاضر الذهن / hāzerozzehn: [عربی] صفت. له
سه‌ر بیر؛ له سه‌ر یاد؛ خاوه‌ن زه‌بنیکی ئاماده و
شیاو بۆ بیر هینانه‌وه و تیفکرین «من الآن
حاضر الذهن نیستم، باید به یاد داشته‌ایم مراجعه کنیم؛ من
ئێسته‌کانی له سه‌ر بیر نیم، ئه‌بی ته‌مه‌شای
نووسراوه‌کانم بکه‌مه‌وه».

حاضر باش / hāzerbāsh: [عربی/فارسی/اسم، تیر
له که‌وان؛ وازری؛ ئاماده‌باش؛ بار و دۆخ یان
چۆنیه‌تی ئاماده بوون له به‌رانبه‌ر مه‌ترسیدا
(آماده‌باش در برابر سیل؛ وازری له به‌رانبه‌ر لافاودا).

حاضر جواب / hāzercavāb: [عربی] صفت. بۆ
قسه‌ دانهماو؛ ئاماده بۆ په‌رسف دانهمای خیرا و
(زۆرتیش) شیاو.

حاضر جوابی / hāzercavābî، -ها: [عربی/اسم،
بۆ قسه‌ دانهمای؛ تیر له که‌وانی؛
۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی بۆ قسه‌ دانهمان
۲. په‌رسفنی که‌شیاو و چاک و زوو

۱. دەسەلاتدارى؛ رازۇرىتى؛ دەزگای
حکوومەت؛ دۇخ يان چۇنيەتى دەسەلاتدار بوون
(حاکمیت قانونى: دەسەلاتدارى قانونى)
۲. /مجازى/ دەزگای حکوومەت؛
دەسەلاتدارىتەتى؛ فەرمانرەواپەتەتى (حاکمیت در این
مورد دخالت نمى کند: دەزگای حکوومەت خۇى لەم
کارە نەدا).

□ **حاکمیت ملی:** دەسەلاتدارى نەتەوہی؛
فەرمانرەواپەتەتى نەتەوہی؛ دەسەلاتدارى
نەتەوہیک بە سەر ھەرىمى رامیاری خۇیدا.
حاکى /hākī/: (عربى) صفت. نیشاندەر؛
راگەيىنەر «نامەاش حاکى از بیماری پدرش بود؛
رفتارش حاکى از ترس و بزدلى است: نامەكەى
نیشاندەرى نەخۇشى باوكى بوو؛ ئاكارى نیشاندەرى
ترس و كەلەزاتىە».

حال ^۱ /hāl/: (عربى) اسم. ۱. حال؛
چۇنيەتى؛ چلۇناپەتەتى؛ مەرە؛ بار؛ مەرەد؛
چۇنيەتى شتى يان بار و دۇخى كەسى (لە
خرابى، باشى، گەرمى، ساردى، خۇشى، ناخۇشى)
۲. /گفتارى/ كەيف؛ خۇشى؛ سەرخۇشى «حال
کردن: كەيف کردن» ۳. /دستور/ ئىستە؛ ئىستەكە؛
ئىستەكانى؛ ئىسە؛ ئىرەنگە؛ ئەم كاتە تىداین (بۇ
ئەنجامى كاریك يان روودانى رووداویك).

□ **حال آنکه:** ئەگەر چى؛ وەلىكەتەتى؛
ئەمايكەتەتى؛ جە حالپەنە؛ وشەيەك بۇ
دەربرېنى بار و دۇخى پېچەوانە و ھاوكات بە
كار دەروا «مرا گرفتند و بردند، حال آنکه در آن کار
دخالتى نداشت: منیان گرت و بردمیان، ئەگەرچى
لەو کارەدا ھىچ دەستەم نەبوو».

تا بە حال: تا ئىستە؛ تا ئىستە؛ تا ئىسە؛ تا
ئىستەكانى «تا بە حال او را ندیدهام: تا ئىستە
نەيمدیو».

در حال: دەسەجەتى؛ گورجى؛ گورجى؛ رېئور؛
دەرلاد «در حال ریختند توى خانه: دەسەجەتى رۇانە
نیو مالەو».

زەينى بۇ بىر ھىنانەوہ يان دووپات كىرنەوہى
شنگەلى فېرېوو «مەلم تارىخ ما حافظەى خۇبى داشت:
مامۇستای میژووہەمان بېرىكى تىژى ھەبوو»
۲. لەبەر؛ كۆمەلىك لە ئاگادارى كە بە تىكۇشان
يان ئەزموونى گيانەوہرىك وەرگىراوہ و بە
گۇرانی بار و دۇخ يان بە ھۇى رووداویكەوہ
خۇى دەرەدەخا (او ھمەى نامھا را از حافظه مى گفت:
ئەو ھەموو ناوہكانى لەبەر دەگوت» ۳. ئامېرىك لە
كەرەسەيەكدا كە ھەموو جۇرە ئاگادارى و
زانبارى تىدا ھەلدەگىرى و لە كاتى پېويستدا
كەلكى لى دەگىرىتەوہ، بەتايبەت بۇ كۆمپيۇتەر
۴. توانای ھەلگرتنى ئاگادارى و زانبارى.

حاکم ^۱ /hākem/: (عربى) اسم.
۱. فەرمانرەوا؛ دەسەلاتدار؛ كاریر؛ مېر؛ كەيخودا؛
دانېر؛ رازۇر؛ ئەو۱ حوکم دەكا ۲. دادوہر؛
حاکم؛ كەسى كە بە سكالای خەلك رادەگا
۳. /قدیمی/ فەرماندار.

□ **حاکم شرع:** دادوہرى شەرىعەت؛ حاکمى
شەرىع؛ كەسى كە سەبارەت بە كار وبارى
دىنى بەتايبەت لادان لە فەرمانى شەرىع
حوكم دەكا.

حاکم مطلق: تاكە دەسەلاتدار؛
دەسەلاتدارى بى بەرھەلىست؛ كەس،
دەستە يان دامەزراوہېك كە بە تەنپايى
و بەبى رايۇر و دەستپوہردانى دىتران
حکوومەت دەكا.

حاکم ^۲: صفت. دەسەلاتدار؛ رازۇر؛ رازۇر؛
بەدەسەلات «حزب حاکم: حېزبى دەسەلاتدار».

□ **حاکم بودن:** ۱. زال بوون؛ چىر بوون «سكوت
بر همه جا حاکم بود: بى دەنگى بە سەر ھەموو
لايەكدا زال بوو» ۲. فەرمانرەوا بوون؛ مېر
بوون؛ حاکم بوون «فرمانفرما در شیراز حاکم بود:
فرمانفرما لە شیرازدا فەرمانرەوا بوو».

ھەرۋەھا: حاکم شدن؛ حاکم کردن
حاکمیت /hākemīyyat/: (عربى) اسم.

هاتنهوه؛ قیز لئ شئیوانهوه؛ دل لئ تیکچوون؛
زئیل شوییه یوه چنه ی؛ تووشی بیزاری و قینی
زۆر بوون.

حال کسی جا آمدن: ۱. هاتنهوه سهر خو؛
حالی که سئ هاتنه سهر خو؛ گه رانهوه بۆ
دۆخی سروشتی خو؛ نامایوه سهروو وی (یک
هفته طول کشید تا حال مادرم جا آمد: حهوتیه کی
خایاند تا دایکم هاتنهوه سهر خو) ۲. /تمریض/
بزانی عهلی کورکییه؛ سزا دیتن؛ جزیا دیتن
(چند ماه که توی زندان بخوابی، حالت حایم ایست؛
چهند مانگ که له بهندیخانه بی، نه زانی عهلی
کور کییه).

حال کسی را پرسیدن: ههوالی که سئ
پرسین؛ له حالی که سئ پرسین؛ له حال
و بال و بار و دۆخی ژبانی که سئ پرسین
(زنگ زدم حال دایم را پرسیدم: زهنگم لیدا
ههوالی خالم برسی).

حال کسی را جا آوردن: /کنای/ که سئیک
بیراز /گاوه سهرکردن؛ تیمارکردنی که سئیک؛
که سئ ته مئ کردن یان خراپ لئ تووهره
بوون.

حال کسی را گرفتن: /مجازی/ که سئ
بیزارکردن؛ په ژمراندن (امروز معلم جبر خالم را
گرفت: نه مژ ماموستای جهیره که مان بیزاری
کردم).

حال نداشتن: /مجازی/ له سهر خو نه بوون؛
بئ لهش بوون؛ تووشی نه خووشی و بئ حالی
بوون (دیشب حال نداشتم، تا صبح خوابم نبرد؛
دوینئ شهو له سهر خو نه بووم، تا بهیانی خهوم
لئ نه کهوت).

حال و احوال کردن: چاک و خووشی کردن؛
ههوالپرسی کردن؛ حالی که سئ پرسین؛
خوهش و بیش کردن؛ وهشی و تشی که رده ی
(دیروز تلفنی حال و احوال کردیم: دوینئ به
تهله فوون چاک و خوشیمان کرد).

در حال حاضر: ئیسته؛ ئیستی؛ ئیسه؛ ئیسه نه؛
ههر ئیسته؛ ههر ئیسه؛ ئیسته کانئ؛ ئه مئستا؛
ئهوئستا؛ ئیستاکه؛ ئا له م ههله دا (در حال حاضر
پول ندارم، ولی فردا شاید بشود کاری کرد: ئیسته
پارم نیه، بهلام بۆ بهیانی به لکوو کارئ بکهین).
در حالی که: ۱. له کاتیکدا؛ له کاتیدا؛ له
کاتیک؛ لهو کاته دا؛ لهو ئانه دا؛ چا
وه خته نه؛ ژفی گافیدا؛ حالپوه نه (در حالی
که می خندید گفت ... له کاتیکدا پیده که نی
گوتی ... ۲. که چی؛ چی مه گیر؛ چی
ئینه؛ چی مه که ره؛ ته زمه که؛ تومه س
مه که؛ تۆمه یژه (در حالی که دروغ می گفت:
... که چی درؤی دده کرد).

در هر حال: ههر چۆنی بی؛ ههر چۆنیک بیست؛
به ههر جور؛ هه چی بۆ؛ ههر چیو بۆ؛ له ههر بار
و دۆخی که هه یه (در هر حال این حرف درست
نیست: ههر چۆنی بی ئهم قسه راست نیه).

□ حال آمدن: بووژانهوه؛ ژووژانهوه؛ ژبانهوه؛
هاتنهوه سهر حال؛ ئامه یوه پویره (یک استکان
قنداق دادم خورد، کمی حال آمد: پیاله یه ک قهنداخم
پئ دا، تۆزج بووژایهوه). ههروه ها: حال آوردن
حال دادن: /گفتاری/ که یف دان؛ چه سپان
(توی این گرما شنا خیلی حال می دهد: له م
گهرمایه دا مه له زۆر که یف ده دا).

حال کاری را داشتن: لهشی کارئ هه بوون؛ بۆ
ئه نجامدانی کاریک هۆگر و ئاماده بوون (حال
هیچ کاری را ندارم: لهشی هیچ کاریکم نیه).
حال کردن: خووش رابوردن؛ رابواردن؛
ویارده ی؛ وهش به رده ی؛ که یف کردن (آن شب
حسابی حال کردیم: ئه و شهوه زۆر خووشمان
رابوارد).

حال کسی به هم خوردن: ۱. حالی که سئ
تیکچوون؛ دلی که سئ هه لشیویان؛ حالوو
یؤی تیکشیه ی؛ هیلنج دان و تووشی
سهر گئژه و زاف هاتن ۲. /کنای/ بیز لئ

از حال رفتن: بوورانهوه؛ له سهر خو چوون؛ چ
وئ شیهی؛ ویه رده یوه؛ له هؤش چوون «از
خستگی و گرسنگی از حال رفتن؛ له بهر ماندوو یه تی
و برسیته یی بوورامده».

به حال خود رها/ ول کردن: پابهی نه بوون؛
ئاوړ لی نه دانه وه؛ ههر وا وئل کردن؛
داخستن. ههروه ها؛ به حال خود گذاشتن
در حال کاری بودن: سه رقالی کاری بوون؛
خهریکی کاری بوون «در حال نوشتن بودم که
یکی زنگ زد: سه رقالی نووسین بووم یه کیک
له زهنگی دا».

حال^۲ قید. / ادبی/ ئیسته؛ ئیسته؛ ئیستی؛ ئیسه
«حال باید برون: ئیسته ده بی برؤن».

حالا^۱ / hālā: [عربی/ اسم. ئیسته؛ ئیستا؛ ئیستی؛
ئیسته کی؛ ئیسه؛ ئایسه؛ پسا؛ فیکا؛ فیکافی؛ نهؤ؛
نها؛ نووکه؛ هه نووکه؛ نووه «تا حالا او را ندیده ام: تا
ئیستی نه مدیوه».

حالا^۲ قید. ئیسته؛ ئیسته؛ ئیستی؛ ئیسته کی؛
ئیسه؛ پسا؛ فیکا؛ فیکافی؛ نهؤ؛ نها؛ نووکه؛ نووه؛
له و کات و ساتهی وا تییداین «حالا می خواهم
بروم: ئیستا نه مه وی برؤم».

حالا^۳ حرف. ئیسته؛ ئیسته؛ ئیستی؛ ئیسه؛
۱. دیسان؛ دیسانه که؛ بهم حاله شه وه «حالا خوب
است پات نشکسته: دیسان زؤر باشه پات نه شکاوه»
۲. نه مجار؛ ئیجا؛ ئینجا «تو سعی خودت را بکن حالا
بشود یا نشود: تو کاری خو ت بکه ئیسته بی یان
نه بی» ۳. نه گهر؛ نه گه؛ هه گه؛ نه ر «من می گویم
می آید، حالا نیامد هم نیامد! من ده لیم دی، ئیستا
نه شها ت چش!».

حالا^۴ صوت. / گفتاری/ ۱. ئیسته؛ ئیستی؛ ئیستا؛
ئیسه؛ وشهی خوا یشت و ناگادار کردنه وه «حالا
تو کوتاه بیا: ئیسته تو دهس هه لگره» ۲. راههسته؛
بیسه؛ بیسته؛ بو یسه؛ مدره؛ وشهی ترساندن
«حالا ببین چه بلایی سرت می آورم: راههسته بزانه
چیت به سهر بینم».

حالات / hālāt: [عربی/ جمع] حالت

حالا-حالا / hālāhālā: [عربی/ قید. / گفتاری/
جاری؛ جار یکان؛ جار یو؛ جاریه؛ هیشتا؛ هه لهی؛
هیما؛ هاله کوئ «حالا-حالا کار دارد: جاری کاری
ماوه».

حالا-حالا ها / hālāhālāhā: [عربی/ فارسی] ا
حالا-حالا

حالب / hāleb: [عربی/ اسم. / پزشکی/
میزرئ؛ میزه رؤ؛ هیلؤق؛ لوولهی ته نک و
باریکی رئ داچؤرانی میز له گورچیلوه بو
میزدان.

حالت / hālat، ها؛ حالات: [عربی/ اسم. بار:
۱. دؤخ؛ چؤنیه تی؛ چؤنه تی؛ چه نیه تی؛
چؤناو چؤنی؛ چؤنایه تی؛ چهینه و چهینی؛ لؤر؛
حاله ت؛ بار و دؤخ یان چؤنیه تی شتی «حالت
نشستن: باری دانیشن» ۲. دؤخ؛ لؤر؛ چؤنیه تی بار
و دؤخی رؤحی «دیروز حالت گرفته ای داشت: دو پنی
باریکی داگیراوی بوو» ۳. لؤر؛ له ون؛ دؤخ یان
ئاستی فیزیکی «حالت جامد: باری خوگر» ۴. له بار؛
به ههست «صدای گوینده خیلی با حالت بود: دهنگی
ویژر زؤر له بار بوو».

حال گیری / hālگیرi: [عربی/ فارسی/ اسم.
/ گفتاری/ مجازی/ کار یان ئاکاری سهر و دل
گرتن؛ له گو بردنه وه؛ ئازار دان و توو پره کردنی
که سی.

حال ندار / hālnadār: [عربی/ فارسی/ صفت.
/ گفتاری/ نه خوش؛ نه وهش؛ ناساغ؛ دهغه زدار؛
دهغه زار «دفعه ی آخر که او را دیدم حال ندار بود:
ئاخر جار که دیتم نه خوش بوو».

حال نداری

حال و حوصله / hāl-o-ho:sele, -howsale:
[عربی/ اسم. / گفتاری/ دهس و دل؛ گورد و هوگر،
به تاییهت بو نه جامدانی کاری «دیگر حال و
حوصله ی هیچ کاری را نداشت: ئیدی دهس و دلی
هیچ کاریکی نه بوو».

حال و روز / hāl-o- rûz: [عربی/فارسی] اسم، *گفتاری* / پوژگار؛ پوژ و پوژگار؛ رهنګ و پروو؛ حال و پوژ؛ حال و پوژگار؛ حال و پوژ [وقتی از اداره اخراج شد حال و روز بدی داشت: کاتی له مه‌زړینګه دهرکړا پوژګاریکی شری بوو].

حال و هوا / hāl-o-havā: [عربی] اسم، *گفتاری* / ۱. رهنګ و بو؛ رهنګ و پروو؛ دۆخ یان باری بهر و بوومیک به رچاوکردنی ئه و کاریکهریه‌ی که له سهر می‌شکه‌وه دایده‌نی «شهر حال و هوای روزهای عید را داشت: شار رهنګ و بوی پوژانی جیژنی بوو» ۲. بار؛ بار و دۆخی که‌سی «امروز در چه حال و هوایی هستی: ئه‌رو له چ باریکدای؟».

حالی / hālī: [عربی] صفت، *گفتاری* / حالی؛ ناګا؛ هاګا؛ تیګه‌یشتوو «پس از اینکه مدتی حرف زدم آخرش حالی شد می‌خواهم قرضش را بدهم: پاش ئه‌وه‌ی هیندیک قسمه کرد دوایی حالی بوو دمه‌وئ قهرزه‌که‌ی بده‌مه‌وه».

□ **حالی به حالی شدن**: *گفتاری* / حال ګوران؛ ئی دیم و ئه‌و دیم بیه‌ی؛ ګورانی حال، به تایبته به هوی خوشحالی و خوشی زوره‌وه «با دیدن آن همه پول، حالی به حالی شد: که چاوی به‌و همه‌که پاره‌یه که‌وت، حالی ګورا».

حالی شدن: تیګه‌یشتن؛ ئه‌نه‌یاوه‌ی؛ فیر بوون؛ حالی بوون. هه‌روه‌ها: **حالی کردن**

حامل / hāmel: [عربی] اسم، *موسیقی* / خط حامل خط

حامل: ۱. صفت. ۱. هه‌لګر؛ چۆنیه‌تی پی‌بوون؛ هه‌لګرتن «کشتی حامل گندم بود: گه‌میه‌که گه‌نمی پی‌بوو» ۲. راګویژ؛ هینهر «حامل چک؛ حامل پیام: هینهری چک؛ راګویژی په‌یام».

□ **حامل رأس الغول** ترساوش

حاملگی / hāmelegī، ها: [عربی/فارسی] اسم، ئاوسی؛ ئافسی؛ سکپری؛ زک‌پری؛ له‌مه‌پری؛ دوو گیانی «دوران حاملگی: ده‌ورانی ئاوسی».

حامله / hāmele، ها: [عربی] صفت. ئاوس؛ ئافس؛ سک‌پری؛ زګپری؛ له‌مه‌پری؛ دوو‌گیان؛ دوو‌گیان «عروشن حامله است: بووکه‌که‌ی ئاوسه».

حامی ۱ / hāmī: اسم، حامی: ۱. ها؛ ان؛ ههر یه‌که له خه‌لکی نژادی سپی پیستی نی‌شته‌جی باکووری ئافریقا ۲. لقن له زمانګه‌لی باکووری ئافریقا، بریتی له قه‌فتی، به‌رېهر و کووشی.

حامی ۲ / ها؛ ان: [عربی] صفت. پش‌تیوان؛ پش‌تیان؛ یاریده‌ر؛ پاریزهر «حامی صلح: پش‌تیوانی ئاشتی».

حاوی / hāvi: [عربی] صفت. له‌خوګر؛ هه‌ثبه‌ر؛ هه‌لګر؛ خاوه‌ن شتی له ناو خویدا «کیف حاوی پول: کیفی له‌خوګری پاره».

حایز / hāyez، ان؛ ین: [عربی] صفت. خاوه‌ن؛ به دس هینهر «حایز مقام اول: خاوه‌نی پله‌ی یه‌که‌م»؛ **حائز**

□ **حایز اکثریت**: خاوه‌نی زوره‌یی / زوره‌ینه؛ به دس هینهری زورترین را، ئه‌ندام یان لایه‌نګر.

حایض / hāyez: [عربی] صفت. پونی؛ مه‌هک؛ بی‌نویژ؛ ژنی تووشیاری نه‌خوشی مانګانه: **حاض** **حایل** / hāyel: [عربی] صفت. له‌مپهر؛ په‌رژین؛ په‌رچین؛ گه‌پل؛ جوئ که‌روه‌ی دوو یان چهند شت له یه‌کتری، به هوی هه‌لکه‌وتن له نیوانیاندا «صفی از گلها بین ما حایل بود: ریزیک له گول له نیوانمان له‌مپهر بوو»؛ **حائل**. هه‌روه‌ها: **حایل بودن**؛ **حایل شدن**

حب / hab(b)، ها: [عربی] اسم، *قدیمی* / ۱. حوب؛ حهب؛ قورسی ده‌رمان؛ گزموله‌ی ده‌رمان ۲. توو؛ توّم؛ رژک؛ قل؛ دهنک؛ دهنک؛ دان یان توّمی رووه‌ک.

□ **حب جیم خوردن** جیم شدن، جیم **حب** / hob(b): [عربی] اسم، *ادبی* / خوشه‌ویستی؛ خوشه‌ویسی؛ خوه‌شه‌ویسی؛ وه‌شه‌ویسی؛ وه‌شه‌سیایی؛ فیان؛ ویان؛ دۆستی؛ دۆسی؛

گه ره کی؛ میړ؛ میهر (حب مقام: خوشه ویستی دهسه لانداری).

▣ حب وطن: خوشه ویستی نیشتمان.

حاب / hobāb، ها: / [عربی/ اسم]. ۱. تۆقله؛ گومه زه؛ بلق؛ بؤفره؛ ههک؛ په قویشک؛ په قیشک؛ په قز؛ تهقله؛ گلۆپه؛ گۆیزه ی هولۆلی نیو تراو (حاب صابون: تۆقله ی سابوون) ۲. گۆیزه؛ گویزوو؛ کللاهیه کی ناو خالی له شووشه یان چینی له سهر بری گلۆپهوه.

حابچه / hobābche، ها: / [عربی/ فارسی/ اسم]. په قزک؛ تۆقله؛ گۆیزه؛ بلقهک؛ بلقیزه؛ تهقلۆکه؛ گومه زهک؛ گومه زهل؛ بلقیله؛ گلۆپچه؛ حبابک

حابک / hobābak، ها: / [عربی/ فارسی/ اسم]. ۱. حبابچه ۲. / زیست شناسی/ ههر یه که له کیسه ورده کانی نیو سی بربره داران.

حبس / habs، ها: / [عربی/ اسم/ گفتاری] باندیخانه؛ گرتوو خانه؛ زینان؛ زیندان؛ باند (چهار سال توی حبس بود؛ چوار سالان له باندیخانه بوو).

▣ حبس ابد: / حقوق/ باندی هه تا- هه تایی؛ زیندانی تا برانه وهی ژیان.

حبس انفرادی: سللول؛ باندی تاکه که سی؛ زیندانی به تنیا له ژووریکدا: حبس مجرد حبس با اعمال شاقه: باند به کاره وه؛ له زیندان هاوړئ له گهل کاری دژواردا.

حبس ټول: میزبند؛ نهوبه ن؛ نه خویشی کو بوونه وهی میز له میزداندا و نه ژانه دهی. حبس تادیبی: زیندانی له رۆژیکه وه تا سی سال.

حبس تعزیری: زیندان بۆ تمی کردن.

حبس تعلیقی: جوړی زیندان، که به سهره لاندانی تاوانیکي تر به رپوه ده چی. حبس تکدیری: زیندانی کم خایه ن له دوو تا ده رۆژ که بۆ سهندن ده بی.

حبس مجرد ▣ حبس انفرادی

حبس: ۱. صفت. / گفتاری/ باندی؛ گراو؛ زیندانی؛ زینانی (چهار سال توی کرج حبس بود؛ چوار سال له که ره ج باندی بوو).

حبسی / habsî، ها: / [عربی/ صفت. / گفتاری/ باندی؛ گراو؛ زیندانی؛ زینانی.

حبسیات / habsiyyāt: / [عربی/ جمع ▣ حبسیه

حبسیه / habsiyye، ها: حبسیات: / [عربی/ اسم]. باندی نامه؛ باندییه؛ هه لبهستی که شاعیر له زیندانا و نه خوازا له باره ی دیل بوونی خو ی یان بار و دؤخی باندیخانه وه هؤنیویه ته وه.

حبشی / habaši، ها: ان: / [عربی/ اسم]. حبه شی؛ ههر که سه له خه لکی حبه شه (ئیتیوی).

حبشی: ۱. صفت. حبه شی؛ ئیتیویایی؛ پتوهندیدار یان سهر به حبه شه وه.

حبوبات / hobûbāt, hubûbāt: / [عربی/ اسم]. خهله؛ دانه ویله؛ خهله و خه رمان؛ ده خل ودان؛ دهر که دوو؛ هیش؛ به هره ی زه مین له دانه ویله.

حبه / habbe، ها: / [عربی/ اسم]. کلۆ؛ کله؛ گومتل؛ دانه؛ هه فیه؛ هه په؛ هه ب؛ دهنک؛ دهنکه؛ بۆل؛ پلووک؛ گلار؛ گلاره؛ گلی.

▣ حبه کردن: دانار کردن؛ دانه-دانه کردن؛ دهنک-دهنک کردن؛ گله کردن.

حبه ای / habbe'î: / [عربی/ صفت. کولۆیی؛ کلۆیی؛ کولۆینه؛ گومتلی؛ وه کوو کولۆ (قند حبه ای: قهندی کولۆیی).

حبیب / habîb، ان: احباب: / [عربی/ اسم]. خوشه ویست؛ خوه شه ویس؛ وه شه ویس؛ خوشتقی؛ نازیز.

حتا / hatta: / [عربی/ حتی

حتم / hatm: / [عربی/ صفت. بی گومان؛ بی شک؛ حتم (به طور حتم آنجا نیست: بی گومان له وی نه).

حتم: ۱. قید. / گفتاری/ بی شک؛ دلنیا؛ به دلنیا یی

حتم که برمی گردد: بی شک دیتهوه.

□ حتم داشتن: بی گومان بوون؛ بی شک بوون؛ دلنیا بوون <حتم داشت که برنده می شود: بی گومان بوو ده بیاتهوه>.

حتماً / hatman: [عربی] قید. بی گومان؛ بی سو؛ بی پرویز؛ بی ئهولا و لا؛ ژبن؛ هاینه؛ هم؛ هر؛ ئیزدهرم؛ ئیز تهرهه <حتماً می آید: بی گومان دیت>.

حتمی^۱ / hatmî: [عربی] صفت. مسه و گهر؛ مسوگهر؛ شیایو دلنیا بی له بوونی شتیک یان روودانی <سفر حتمی؛ پیروزی حتمی؛ سه فهری مسه و گهر؛ سه رکه و تنی مسوگهر>.

حتمی^۲: قید. [گفتاری] بی گومان؛ بی ئهولا و لا؛ ژبن؛ هاینه؛ هم؛ هر؛ ئیزدهرم؛ حه تمهن <حتمی باید بروی؛ بی گومان نه بی پروی>.

حتمیت / hatmîyyat: [عربی] اسم. دۆخ یان چۆنیه تی مسه و گهر بوون <حتمیت آن کار فعلاً معلوم نیست: مسه و گهر بوونی نهو کاره جاریک دیار نیه>.

حتی / hattā: [عربی] حرف. ته نانهت؛ ته نانه؛ هه تتا؛ هه تا؛ هه یا؛ ته ور؛ هم؛ تا: ۱. زیاتر له وه <حتی حاضر شد پول بیشتری هم بدهد: ته نانهت

ناماده بيش بوو پاره یه کی زیاتر بدا> ۲. زیاتر له وانی دیکه <حتی تو هم رفتی: ته نانهت تۆیش رۆیشتی> ۳. وشه ی پی داگری له سه ر توندی شتی <حتی نگاهش هم نکرد: ته نانهت تمه شایشی نه کرد> * حتا

حتی الامکان / hattalemkān: [عربی] قید. تا نهوجی ده کری؛ تا ده کری / ده لوی / ده بی؛ تا بلوی؛ تا بشی؛ تا ده توانری؛ تا نهو جیگه ریگهی

هه بی؛ به گویره ی توانا <حتی الامکان به او کمک کنید: تا نهوجی ده کری یارمه تی بدن>.

حتی المقدور / hattalmaqdûr: [عربی] قید. تا نهوجی ده کری؛ تا بکری؛ هه تا کریو؛ تا بلوی؛ به گویره ی دهسته لات <حتی المقدور خوب درس بخوان: تا نهوجی ده کری باش دهرس بخوینه>.

حج / hac(c): [عربی] اسم. حج؛ داب و نه ریتی

زیاره تی کابه له باژیری مه ککه دا.

□ حج تمتع: حه جی ته مه تتوع؛ حه ج له ده رۆژی هه وه لی زیحه جه دا.

حج عمره: حه جی عومره؛ حه جی جگه له ده رۆژی هه وه لی زیحه جه.

□ حج رفتن: حه ج کردن؛ چوونه حه ج؛ چوونه زیاره تی مالی خوا <پارسال رفتیم حج: پاره که حه جمان کرد>.

حج گزاردن: حه ج کردن؛ زیاره ت کردنی کابه.

حجاب / hecāb, ها: [عربی] اسم. ۱. په رده؛

ئه وه ی که شتی داده پۆشی و به ری دیتنی ده گری^۲. پرووگر؛ پۆشه ر؛ داپۆشه ر؛ ئه وه ی که سه ر و چاوی ژنان داده پۆشی <وه کوو چارشیی>.

□ حجاب حاجز: [کالبدشناسی] دیافراگم؛ په رده ی نیوان سینگ و گده که کاتی هه ناسه دان بان و خوار ده کا.

حجاج / hoccāc: [عربی] جمع <حاجی>

حجار / haccār, هان: [عربی] اسم. [ادبی]

به ردتاش؛ ته وه ن تاش؛ به ردبې؛ به ربې.

حجاری / haccārî, ها: [عربی] اسم.

۱. به ردتاشی؛ ته وه ن تاشی؛ به ردبې؛ به ربې

۲. هه لکه ندراو؛ هه لکه و لراو؛ هه لکه و شیاگ؛ هه لکه ندراو له سه ر به رد.

حجاز / hecāz: [عربی] اسم. حجاز؛ له قامگه لی مووسقای ئیرانی.

حجام / haccām: [عربی] اسم. [ادبی] خوینگی

هه جامه ت کیش؛ خوین به رده ر؛ کووز کفان؛ وه ستای خوین به رده ر.

حجامت / hacāmat: [عربی] اسم. خوینگری؛

هه جامه ت؛ هه جامات؛ دووژ؛ رکه نه؛ جوژی

کاری خوین گرتن به برینی به شی له پیستی

ناوشان و هه لمژینی خوینه که ی به که له شاخ.

حجب / hocb: [عربی] اسم. [ادبی] پوونه رمی؛

که م روویی؛ شه رمی؛ شه رمیونی؛ شه رم؛ حه یا

<از فرط حجب نتوانست مقصودش را بیان کند: له به ر

روونه رمی زۆر نه یتوانی مه بهستی خۆی ده برێ؟.

حجب و حیا / hocb-o-hayā: [عربی/اسم،
/گفتاری] شهرم و شووره یی؛ شهرم و حیا:

۱. حیا؛ حیا؛ فه دی؛ فهیت؛ شهرم و روو «زن! حجب و حیات کجا رفته؟ ژنه که! شهرم و شوو رهیت کوانی؟» ۲. ئه ده ب؛ شهرم «حجب و حیا نمی گذارد همه چیز را بگویم؛ شهرم و شوو ره یی ری نادا هه موو شتیک بیژم».

حجت / hoccat، ها: [عربی/اسم، به لگه؛ هۆ؛
پرنۆ؛ پاژ؛ پاژه؛ به لسا؛ دهلیل.

□ **حجت** آوردن: به لگه هینانه وه؛ هۆ
هاوردنه وه.

حجت بودن: به لگه بوون؛ دهلیل بوون؛ جی
به ژیرانی بی سئ و دوو بوون.

حجت تمام کردن: برانه وه؛ برینه وه؛ قسه ی
ئاخر کردن و کو تایی هینان به باسپک.

حجت الاسلام / hoccatoleslām، ها؛
حجج اسلام: [عربی/اسم، /شیعه] حوجه تول ئیسلام؛
سهرناوێکی مامۆستایانی شیعه یه، خوارتر له
ئایه توللا.

حجج اسلام / hocac'eslām: [عربی] جمع
حجت الاسلام

حجر / hacar، احجار: [عربی/اسم، /دبی] به رد؛
به ر؛ تهو من؛ تهو هنی؛ تهو نی؛ کوچک؛ که فتر.

□ **حجر** فلاسفه: به ردی فه یله سووفان؛ فه یله
به رد؛ به رد یان ماکیکی خه یالی که
پیتیان وابوو ده توانی کانزای بی بایه خ
بکاته زپ.

حجرات / hocarāt: [عربی] جمع **حجره**
حجره / hocre، ها؛ حجرات: [عربی/اسم، حوجره؛
۱. ژووری مزگهوت بۆ فه قی ۲. ده فته ری کاری
بازرگان له بازاردا.

حجله / hecle، ها: [عربی/اسم، ۱. په رده؛
په ردوو؛ چیت جا؛ چیته جا؛ دیوی نووستنی
بووک و زاوا ۲. خانۆکه یه کی چکۆله ی داپۆشراو

له ئاوینه و چرا که له ولاتی عه جه م، به یادی
مردوو یه کی جوانه مهرگ (زۆر تر پیاو) له سهر
رینگیان دایده نین.

□ **حجله** بستن: په رده سازدان؛ په ردوو
دروست کردن.

حجم / hacm، ها؛ احجام: [عربی/اسم،
بارستایی؛ بارست: ۱. قه واره؛ قه باره؛
شاقفل؛ هه ندی ئه و بۆشایه که ته نیکی
سئ یالوو دایده گرئ «حجم این مکعب را پیدا
کنید: بارستایی ئه م چوار یالوو به دۆزنه وه»
۲. /مجازی/ هه ند؛ چه ند؛ گرانی؛ گۆره با؛
گوژمه «حجم کار: بارستی کار».

□ **حجم** مخصوص **حجم** ویژه

حجم ملکولی: /شیمی/ بارستایی مولو کوولی؛
بارستایی تاقه مولو کوولیکی هه ر ماکیک.

حجم ویژه: /شیمی/ بارستایی تایه ت؛
بارستایی یه ک گرهم له هه ر ماکیک له ده ما
و گوشاری دیاریکراودا: **حجم** مخصوص

حجم سنج / hacmsanc، ها: [عربی/فارسی/اسم،
بارست پتو: ۱. ئامرازیک بۆ پتوانی دیرانی ده فر،
چال و ... ۲. ئامرازی پتوانی بارستی ئه وه ی که
له نیو ده فر یان چالیکدا به.

حجمی / hacmī: [عربی] صفت. بارستی؛
پتوه ندیدار یان سهر به بارست «وزن حجمی:
کیشی بارستی».

حجیم / hacīm: [عربی] صفت. /دبی/ به بارست؛
گه وره؛ بارستدار؛ به قه واره؛ قه واره دار؛ خاوه ن
بارستایی زۆر «صندوق حجیم: کتاب حجیم: سنووقی
به بارست؛ کتیی گه وره».

حد / had(d)، ها؛ حدود: [عربی/اسم، ۱. راده؛
په ره سه؛ لانی؛ ئه ندازه؛ گۆره؛ شۆ؛ هه ند؛ گۆره با
«بیش از حد: له راده به ده ر» ۲. سنوور؛ کهوشه ن
«حد شرقی آن منتهی می شود به خیابان: سنووری لای
رۆژه لاتئ ئه گاته شه قام» ۳. /اسلام/ حه د؛ جزای
گونا هیک که چۆنیه تیه که ی دیاری کراوه «حد

زندگی از حد گذشت، مجبور به مهاجرت شدند: کاتی
دژواری ژیان له راده دەر چوو، ناچار بوون
بارکهن.

حدت / heddāt / : [عربی] تیژی؛ توندی؛ تون و
تیژی؛ دۆخ یان چۆنیه تی گژ و دژوار بوون <حدت
سرما: تیژی سرما>.

حدس / hads / ، ها؛ حدسیات: [عربی] اسم. سۆسه؛
مهرسه؛ مهنی؛ گومان؛ گیتز؛ پی؛ تیپروانینی واکه
به پیتی هو و به لگه وه نه بی.

□ **حدس زدن**: وا بۆچوون؛ به خه یال
هه لسه نگندن / بۆچوون؛ قه بلاندن؛ قهرساندن
<حدس زده بودم که بیاید: وای بو چوو بووم بی>.

حدسأ / hadsan / (!) [عربی] قید. به
گومان؛ سۆسه بی؛ له پرووی سۆ و گومانه وه <حدسأ
میخواست من را امتحان کند: به گومان دهیویست من
تاقی بکاتهوه>.

حدسی / hadsî / : [عربی] قید. [گفتاری] سۆسه بی؛
به گومان <حدسی گفتم: سۆسه بی گوتم>.

حدسیات / hadsîyyāt / : [عربی] جمع **حدس**

حدقه / hadaqe / ، ها: [عربی] اسم. کالانه؛ قۆک؛
کاسه چاو؛ کالانه؛ قاپیلکی چاو؛ جی چاو؛
قوولکه ی چاو؛ قووته ی چه می.

حدوث / hudûs, hodûs / : [عربی] اسم. رهوتی
روودان؛ قۆمان؛ پرووده دی: ۱. چۆنیه تی پرووداو
بوون؛ پیش هاتن ۲. چۆنیه تی به دیهاتن یا
روودان <حدوث جنگ؛ حدوث عالم: روودانی شهر؛
به دیهاتنی جیهان>.

حدوحساب / hadd-o-hesāb / : [عربی] اسم.
[گفتاری] پهره سه و راده؛ هه ند و شو؛ شو و
هه ژمار؛ شو و گۆره؛ راده و گۆره با؛ هه ند و
چه ند.

حدوحصر / hadd-o-hasr / : [عربی] اسم. [ادبی]
ئه ندازه و سنوور؛ راده و شو.

حدود / hudûd, hodûd / : [عربی] جمع **حد**

شرعی: هه دی شهرعی ۴. [ریاضی] لیمیت؛ راده.

□ **حد اشباع**: راده ی تیژی / ته سه لی / پری؛
هه ندی ته ژیه ی؛ گۆره ی گۆزاوی؛ راده یه ک
که ده فر زۆتر له وه نه دیژی یان هه لنه گری.
حد آقل: ۱. لانی کهم؛ لای کهم؛ هیچ نه بی؛
هیچ نه وی؛ کیمیفه؛ ژقه نهقه؛ قه نا؛ که می کهم
<حداقل میبایست تلفن می زدی: لانی کهم ده بوو
ته له فوون بکه ی> ۲. که مترین؛ که مترین راده
<حداقل دستمزد را می گرفت: که مترین مووچه ی
وه رده گرت>.

حداکثر: نه ویه ر؛ لانی زۆر؛ لای زۆر؛ زۆرترین؛
زۆرترین هه ند <حداکثر توانایی: نه ویه ری
ده سه لات>.

حد امکان: راده ی برشت؛ راده ی لوان / بۆلوان.
حد اوسط **حد وسط**

حد بلوغ: پهره سه ی پی گه یشتن؛ ته مه نی
پی گه یشتن؛ پهره سه ی پهرفین؛ راده ی بلوق.
هه روه ها: **حد رشد**

حد تکلیف: [اسلام] پهره سه ی تیگه یشتن؛
ته مه نی که ئه نجامدانی فهرمانی شهرع (وه ک
نوئز و رۆزوو) ده بیته ئه رک.

حد فاصل: که وشه ن؛ سنوور؛ راده ی جیا
که ره وه؛ هیلێ نیوان دوو یان چه ن شت.

حد نصاب: پهره سه ی نیاز؛ راده ی پیویست؛
راده ییک که بۆ پی گه یشتن به کاری
ره چاو کراو پیویسته.

حد وسط: مام ناو نجی؛ مام ناو ندی؛ مام
ناو هندی؛ هه ندی ناو هه ند؛ راده ی ناو هراست؛
به ینی زۆر و کهم: **حد اوسط**

□ **حد زدن**: هه د لیدان؛ به جه زیای شهرعی
گه یاندنی گونا هکار.

از **حد گذشتن**: له راده دهرچوون؛ له تام
دهرکردن؛ له که وشه ن ترازان؛ له سنوور
لادان / تییه ران؛ مه زرنه ترازه ی؛ جه شو
به رشیه ی؛ له ئه ندازه دهرچوون <وقتی سختی

حدود /hudûde, hodûde/: [عربی] حرف.

[گفتاری] نیزیک؛ نزدیک؛ دهور؛ دهور و بهر:

۱. نزدیک به چنه تیه ک [در حدود صد نفر بودند:

نیزیک به سهد کهس بوون] ۲. لای؛ نیزیک به

جیگاهیه ک [خانه شان حدود خیابان آیدر بود: مالیان

نیزیک شه قامی ناویهر بوو] *در حدود

حد و مرز /hadd-o-marz/: [عربی/فارسی] اسم.

نهویهر؛ سهرو؛ سنوور؛ ناوهین؛ ئاخو و جی

برانهوهی ههر شتیک [حد و مرز خیابان معلوم نبود:

نهویهری شه قامه که دیار نهبوو].

حدیث /hadis, ha/: [عربی] اسم.

۱. [اسلام] هه دیس؛ قسه، گوتار یان

ری و رهوشتی پیغه مبهری ئیسلام ۲. [ادبی]

ههوال؛ وتار؛ خه بهر.

□ **حدیث نفس**: [ادبی] به سه رهات؛ ژینامه ی

خو نووس؛ وته یان نووسراویه ک که

راگه نه هری بار و دۆخ و سه رگوروشته ی

ویژه ره.

□ **حدیث کردن**: [ادبی] گوتن؛ وتن؛ واته ی؛

کوتن؛ ئاخافتن؛ په یقین؛ قسه /باس کردن.

حدیث گفتن: هه دیس وتن؛ هه دیس گوتن؛

له باره ی پیغه مبهری ئیسلامه وه قسه یه ک

گه راندنه وه.

حدیده /hadîde, ha/: [عربی] اسم. هه دیده:

۱. خیری پرووی دهره وه ی پیچ و سه ری لووله

و... ۲. ئامراز ی جی پیچ دهره یان له سه ر

لووله و میله و...

□ **حدیده کردن**: هه دیده کردن؛ خیر-خیر

کردنی پرووی دهره وه ی پیچ و سه ری لووله

و...

حدیده کاری /hadîdekârî/: [عربی/فارسی] اسم.

هه دیده کاری؛ کار یان ره وتی هه دیده کردن.

حذاقت /hezâqat, hazâqat/: [عربی] اسم. [ادبی]

پسپوری؛ شاره زایی؛ شه ره زایی؛ وه ستایی؛

هؤستایی؛ کارامه بی له کار و پیشه (به تابهت

بژیشکی) دا.

حذر /hazar/: [عربی] اسم. [ادبی] ۱. دووری؛

پاریز؛ په ره یز؛ په ره یز؛ گز؛ دووره په ریزی

۲. [نامتناول] ترس؛ ته رسه؛ سام؛ باک.

□ **حذر کردن**: دووری گرتن؛ دووره په ریزی

کردن [همیشه از او حذر می کردم: همیشه دوورم

لی ده گرت].

بر حذر داشتن: پرینگاندنه وه؛ لی ترساندن و

پرینوینی کردن بو دووری لی گرتن [پدرم مرا از

پر خوری بر حذر می داشت: بایم منی له فره خوری

ده پرینگاندنه وه].

حذف /hazf/: [عربی] اسم. ۱. قت؛ فت؛ کار یان

ره وتی لا بردن و وه لا نان ۲. [بدیع] ته رک؛

نه هینانی پی تیک له شاعر (وه کوو نه وه که

شعیریک بی خال بیت، یان چهند پیتی ئه لف و

بیتکه ی تیدا نه بی).

□ **حذف کردن**: فت کردن؛ قت کردن؛ لا بردن؛

لاوردن؛ وه لانان؛ په راندن؛ دهره وتین؛ له ریز

وه دهره نان؛ هه سفاندن؛ لی برین/قرتاندن.

حذفی /hazfi, ha/: [عربی] صفت. ۱. لبراهو؛

لابریاگ؛ قت کراو؛ لی براو؛ فت کراو؛ لی براو

[واژه های حذفی را در جای خودشان بنویسید: وشه

لابراهو کان له جیگای خویندا بنووسنه وه] ۲. شیوا

و له بار بو قت وفت کردن.

حرا /herrā, ha/: [عربی] اسم. هه را؛ داریکه له

کنارین و زه لکاو دا دهره ی.

حراج /harrāc, harāc, ha/: [عربی] اسم. هه راج؛

هه راج؛ هه راژ؛ هه راج؛ ۱. مه زات؛ فروشتنی

شتیک به فره ترین نرخ ی پیشنیار کراو له لایه ن

کریارانسه وه ۲. [مجازی] فروشتنی شت به

نرخیکی که م.

□ **حراج کردن**: هه راج کردن؛ هه راج کردن؛

شت فروشتن به مه رجی کی پتری پی بدا بو

ئهو بی: به هراج گذاشتن

به هراج گذاشتن ☞ **حراج کردن**

هیزی گهرمایي > ۲. [گفتاری] به گور؛ به تاو؛ به کول؛ به تین <در اول انقلاب، خیلی حرارتی بود: له سهره‌تای راپه‌ریندا، زور به گور بوو>.

حراست / harāsāt, herāsāt: [عربی] اسم، ۱. پاسه‌وانی؛ نواوانی؛ کار یان ره‌وتی پاراستن؛ پارازتن؛ بالدان ۲. /ها/ ناسایش؛ به‌شیک له دامه‌زراوه‌یه‌کی ده‌ولته‌تی که پاراستنی هیمنایه‌تی به هستویه.

حراف / harāf, ها: [عربی] صفت. زمان‌لووس؛ زوان‌چه‌ور؛ دهمه‌وهر؛ زوانباز؛ خاوه‌ن توانای هه‌لفریواندنی خه‌لک به قسه <از آن آدمهای چرب‌زبان و حراف است: لهو بنیاده‌مه چه‌ور زمان و زوانبازانه‌یه>.

حرافی / harrāfi: [عربی] اسم، زمان‌لووسی؛ زوانبازی؛ دهمه‌وهری؛ بار و دۆخ و چۆنیه‌تی زمان‌چه‌ور بوون.

حرام / harām: [عربی] صفت. ۱. هه‌رام؛ ناپه‌وا؛ خه‌لیم؛ قه‌ده‌غه به فه‌رمانی دین. به‌رانبهر: **حلال** <ربا حرام است: سوو‌خوری هه‌رامه> ۲. [گفتاری] خه‌سار؛ خراپ؛ خراو؛ خراب؛ زایه <چرا اینهمه پارچه را حرام می‌کنی؟: بۆچی ئەم هه‌موو پارچه‌یه خه‌سار ده‌که‌ی؟>.

حرامخوار / harāmxār, ها؛ ان: [عربی/فارسی] اسم، هه‌رامخۆر: ۱. که‌سی که خوار‌دنه‌وه و خۆراکی هه‌رام ده‌خوا ۲. که‌سی که له حه‌لال و هه‌رام ناپرسی.

حرامزادگی / harānzādegī: [عربی/فارسی] اسم، هه‌رامزاده‌یی؛ هه‌رامزایی: ۱. زۆلی؛ زویلی؛ بیژی؛ پیژوویی؛ پیژی؛ سنۆته‌یی؛ هه‌زارپه‌گی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی هه‌رامزاده بوون ۲. /کنایی/ نادرستی؛ فیلبازی؛ ده‌غله‌کاری.

حرامزاده / harānzāde, ها؛ گان: [عربی/فارسی] صفت. هه‌رامزاده؛ هه‌رامزا؛ هه‌رامزایه: ۱. زۆل؛ زویل؛ سنۆته؛ بیژ؛ پیژوو؛ پیژ؛ بیج؛

حراجی / harrācî, harācî, ها: [عربی] اسم، هه‌راجی؛ هه‌راجی؛ هه‌راژی: ۱. جیگه‌یه‌ک شت و که‌له‌لی تیدا هه‌راج ده‌که‌ن ۲. که‌سی که کاری هه‌راج کردنه.

حرارت / harārat: [عربی] اسم، ۱. تین؛ گهرما؛ گر؛ تن؛ تاو؛ چه‌شنیک وزه‌ی پرشنگی که زور بوونی ئه‌بیته‌هۆی گهرم بوونه‌وه و که‌م بوونی ئه‌بیته‌هۆی سارد بوونه‌وه ۲. /ها/ راده‌ی تین و تاو <حرارت موتور خیلی زیاد است: گهرمای موتور که یه‌کجار زۆره> ۳. [مجازی] گر و تین؛ تین و تاو؛ گر و تاو <با حرارت حرف زدن: به‌گروتین قسه کردن>.

☐ **حرارت آتش**: کل؛ تینی ئاگر.

حرارت اتمی ☞ گرمای اتمی، گرما

حرارت احتراق ☞ گرمای سوخت، گرما

حرارت انحلال ☞ گرمای انحلال، گرما

حرارت تابشی ☞ گرمای تابشی، گرما

حرارت تشکیل ☞ گرمای تشکیل، گرما

حرارت ذوب ☞ گرمای ذوب، گرما

حرارت سوخت ☞ گرمای سوخت، گرما

حرارت مخصوص ☞ گرمای ویژه، گرما

حرارت مرکزی ☞ شوفاژ

حرارت ملکولی ☞ گرمای ملکولی، گرما

☐ **حرارت به خرج دادن**: [مجازی] گهرم و گوپی نیشان‌دان؛ تین و تاو نواندن؛ که‌ف و کول پیشاندان.

حرارت دادن: گهرم کردن/کردنه‌وه؛ گهرما دان؛ تین پیدان؛ له به‌ر گهرما دانان.

حرارت داشتن: به‌تین بوون: ۱. [مجازی] به‌گوپ و تین بوون؛ گهرم‌وگوپ بوون ۲. گهرم بوون؛ به‌تین‌وتای زۆره‌وه بوون.

حرارت‌سنج / harāratsanc, ها: [عربی/فارسی] اسم، گهرما‌پی‌تو؛ ده‌ما‌پی‌تو.

حرارتی / harāratî: [عربی] صفت. ۱. گهرمایی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به‌گهرما <نیروی حرارتی>

بهرتک؛ بهر هلهستی؛ ول- ول «اگر هم نیامدید بر شما خَرَجی نیست؛ نه گهریش نه هاتن هیچ گله یه کتان لهسر نیه» ۳. / ادبی/ تهنگانه؛ سهختی و دژواری «ایام جنگ سخت در خَرَج بودیم؛ کاتی شهر پیس که وتبویونه تهنگانه وه».

حِرْز / herz: / عربی/ اسم. / ادبی/ نووشته؛ نووشتی؛ نووشتوو؛ نشتوو؛ نفرشت؛ نقشتی؛ نقشتوک؛ نقشت؛ دوعای نووسراو بؤ لابرَدنی نازار و نافهت.

حِرْص / hers: / عربی/ اسم. ۱. ههلهپه؛ ههلهپ؛ چل؛ گز؛ مهیلی زور بؤ به دهس هینانی شتیک «خیلی حرص داشت؛ زور ههلهپی بوو» ۲. / گفتاری/ رک؛ رق؛ قین؛ قینی؛ توورهپی «چرا حرص مرا در می آوری؛ بؤچی رکم ههلهدهستینی؟» ۳. / گفتاری/ ههلهپه؛ پهلهپوؤ؛ ههول و تهقالا بؤ به دهس هینانی شتیک «حرص زدن؛ ههلهپه کردن».

❑ **حرص خوردن**؛ پیش خواردنه وه؛ تووره بوون و دهنک نه کردن.

حرص داشتن؛ به ههلهپه بوون؛ چاو برسی بوون؛ چاو چنوک بوون؛ چل داشتن.
حرص زدن؛ ههلهپه کردن؛ ههول و حهلوهلا دان بؤ به دهس هینانی شتیک.

حرص کسی را در آوردن؛ کهسئ تووره/ وهرهز/ قوشقی/ جاپرز کردن؛ رقی کهسئک ههلساندن.

حرص و جوش / hers-o-cûş, / ها: / عربی/ فارسی/ اسم. / گفتاری/ وهرهزی؛ قهلسی.

❑ **حرص و جوش خوردن**؛ / مجازی/ خؤ خواردنه وه؛ پیش خواردنه وه؛ تووشی توورهپی و وهرهزی بوون «چقدر باید از دست تو حرص و جوش بخورم؛ چهنده له دهست تؤ ئهپی خؤم بخومه وه».

حرص و جوش دادن؛ / مجازی/ جاپرز کردن؛ رق ههستاندن؛ قینی دهی؛ تووشی قهلسی و وهرهزی کردن «بچه هایش خیلی به او حرص و

پیچ؛ پیچ؛ هزار رهگ. بهرانبه ر: **حلال زاده** «بچه ی حرامزاده؛ منالی زول» ۲. / کنایی/ نادر ووس؛ فیلَباز؛ گزیکار؛ دهغهل «روبا ه خیلی حرامزاده است؛ ریوی زور هه رمازاده یه».

حرام گوشت / harām-gûšt, / ها: / عربی/ فارسی/ صفت. حه رما گوشت؛ تایبه تمه نندی گوشتی که خواردنی به فهرمانی شهر عه رما ه. بهرانبه ر: **حلال گوشت** «خوک حیوانی حرام گوشت است؛ به راز حه حیوانیکی حه رما گوشته».

حرام لقمه / harāmloqme, / ها: / عربی/ صفت. تیکه حه رما؛ له دایکیک که مالی حه رما ی خواردوه.

حرام و حرص / harām-o-haras: / عربی/ صفت. / گفتاری/ خه سار؛ زایه؛ خراو؛ خه را؛ به فیرؤ چوو.

❑ **حرام و حرص کردن**؛ / گفتاری/ له کیس دان؛ به با دان؛ فهوتاندن؛ حه رما و ته رما که رده ی؛ به فیرؤ دان «آن همه پول را برد و حرام و حرص کرد؛ ئهو همه مو پاره ی برد و له کیسی دا».

حرامی / harāmî, / ها: / ان: / عربی/ اسم. / قدیمی/ چه ته؛ ریگر.

حرب / harb, / ها: / عربی/ اسم. / ادبی/ شهر؛ جهنگ. ههروه ها؛ حرب کردن؛ به حرب رفتن

حربا / herbā / عربی/ آفتاب پرست
حربه / harbe, / ها: / عربی/ اسم. / ادبی/

۱. / مجازی/ به هانه؛ بیانوو؛ بیانک «تو نباید با این کارها حربه به دست دشمنانت بدهی؛ تؤ نابیی بهم کارانه بیانوو بدهیته دهست نه یارانت ه وه»
۲. / نامتداول/ دارد هس؛ دارد هست؛ چهک؛ نامرازی شهر.

حربی / harbî: / عربی/ صفت. / ادبی/ شهرانی؛ جهنگه رانی؛ شهرکه ر «کافر حربی؛ کافری شهرانی».

حرج / harac: / عربی/ اسم. / ادبی/ ۱. / نامتداول/ ترس؛ ته رسی؛ سام؛ باک؛ بیم ۲. / ادبی/ گله؛

جانمی: گیانه که می).

حرف تصغیر: پیتی که به دواى ناوه وه دئ و نیشانه‌ی چکۆله‌ییه (وهک پیتی که له دختر کدا به واتای کچۆله).

حرف تعجب: وتهی سه‌یرمان؛ وتهیه‌ک که نیشانه‌ی سه‌یرمانی بیسه‌ره (وه‌کوو وه، به به مانای: په‌کوو، بهه).

حرف تعریف: نیشانه‌ی بناس؛ پیتی پیناسین؛ پیتی که له برئ له زواناندا نیشانه‌ی ناوی ناسراوه (وهک پیتی ه له وشه‌ی سگه‌دا، به مانای: سه‌گه‌که).

حرف تنها: پیتی تاک؛ بیچمی له ههر کام له پیته‌کانی ئه‌لف‌وبیتکه که نه‌لکاوه به پیتیکی تره‌وه (وهک له ارددا، ههر سئ پیته‌که تاکن): حرف مفرد

حرف تودار: لابر‌دنگ؛ زیپک؛ قسه‌ی به تیکول.

حرف چسبان: پیتی لکاو؛ پیتی نووساو؛ بیچمی له ههر کام له پیته‌کانی ئه‌لف‌وبیتکه که به پیتیکی تره‌وه ده‌لکئ (وهک له وشه‌ی سبدا ههر سئ پیته‌که‌ی لکاو).

حرف حساب/حسابی: دۆغری؛ قسه‌ی چه‌ساو؛ قسه‌ی ریک و راست و په‌وا.

حرف دوپهلو: /مجازی/ قسه‌ی دوولایه‌ن؛ قسه‌یه‌ک که دوو واتا یان مه‌به‌ستی لیک جیاوازی لی ببیته‌وه.

حرف ربط: پیتی په‌یوه‌ندی؛ پیتی که دوو وشه یان دوو به‌شی رسته پیکه‌وه په‌یوه‌ند بدا (وهک تا و زیرا، به مانای تا، هه‌تا، چونکا).

حرف زور: قسه‌ی زۆر؛ قسه‌ی نار‌ه‌وا که بیان‌ه‌وێت به زۆر دروست بوونی سه‌لم‌ین.

حرف شرط: پیتی/وته‌ی مهرج؛ وتهیه‌ک که ئه‌نجامی کارئ به کاریکی دیکه‌وه ئه‌به‌ستی (وه‌کوو اکر، چنانچه، در صورتی که به مانای: ئه‌گه‌ر،

جوش می‌دادند: من‌داله‌کانی زۆر جار زیان ده‌کرد).

حرف /harf، ها: /عربی/سم. ۱. /خروف/ پیت؛ حه‌رف؛ ههر کام له نیشانه‌کانی ئه‌لف و بیتکه‌ی زمانیک ۲. /دستور/ پیت؛ وشه‌یه‌ک که ته‌نبا له گه‌ل وشه‌یه‌کی تر دا دئ و مه‌به‌ستیکی تایبه‌تی ده‌گه‌یی (حرف استثنا: پیتی جیاوازی ۳. وته؛ قسه؛ قسه‌یه؛ قسئ) یکی داشت حرف می‌زد: یه‌کئ خهریک بوو قسه‌ی ده‌کرد ۴. /مقتاری/ قسه؛ به‌رتکه؛ ول-ول؛ گله‌یی «اگر می‌خواهی بروی من حرفی ندارم: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وئ برۆی من قسه‌یه‌کم نیه» ۵. /مجازی/ قسه؛ ده‌نگۆ؛ واتۆ؛ شایعه «از خودت حرف درآوردی: له خۆته‌وه قسه‌ت ده‌ره‌ینا» ۶. خراوه؛ خراپ؛ هه‌جب؛ هه‌جۆ؛ فر؛ کار یان ره‌وتی فر پیندا دان؛ خراوگوتن «پشت سرش حرف می‌زنند: له پشته‌سه‌ریه‌وه خراو ئه‌یژن».

حرف استثنا: پیتی هاوێر/به‌ده‌ر/جیاواز؛ وته‌ی جیاوازی؛ وته‌ی که که‌س یان شتیک له‌وانی تر جوئ ده‌کاته‌وه (وه‌کوو جز: جگه).

حرف اشتراک: وته‌ی به‌شداری (وه‌کوو هم: هاو).

حرف اضافه: وته‌ی سه‌ربار؛ وته‌ی دانه‌پال؛ پیتی که وشه یان سا رسته‌ییک به به‌شیکی تری رسته‌وه ده‌لکینئ (وهک از: له).

حرف بزرگ حروف

حرف بیخود: قسه‌ی مفت؛ قسه‌ی هیچ‌و‌پووچ؛ تور‌په‌هات؛ قسه‌ی بن شر و بی‌واتا.

حرف بی‌ربط: قسه‌ی بی‌جئ/بیخۆ؛ وته‌ی نا‌پوخت و نار‌ه‌وا.

حرف بی‌صدا: پیتی کپ؛ پیتی بی‌ده‌نگ؛ ههر کام له پیته‌کانی ئه‌لف‌وبیتکه (وهک ب، پ، چ، ک، ن، ...) که بو گوتنیان پتو‌یسته بیان‌ده‌ینه پال یه‌کێک له ده‌نگه‌کانه‌وه (وهک: ب، با، بی، بی، بو).

حرف تشویق: وته‌ی دل‌گه‌رمی دان (وه‌کوو

نەر، ئەگەر کوو، هه گه تهی).

حرف صدادار: پیتی دهنگدار؛ پیتی به دهنگ؛ یه کیته؛ ههر یه که له پیتته کانی ئەلف و بیتکه که له کاتی وتنهوه یاندا دهنگ به له رینهوهی تاره کانی گهروو دیتته دهری و زار ده کریتتهوه ههتا ههوا بی گرفت له لیوهوه بجیتته دهروه (وه کوو: نه، نا، نث، نی، نو، نوو).

حرف صدتا یک غاز 𐭪𐭫 **حرف مفت**

حرف عطف: پیتی بادانهوه/ پیتوند؛ پیتتی که دوو وشه پیتوهند دهدا به یه کهوه (وه کوو با، و به مانای: به، وه).

حرف کوچک 𐭪𐭫 **حروف**

حرف مفت: قسهی مفت؛ قسهی قوڤر/ بیخو/ توڤرهات/ لا هه لپیچراو/ بن شر/ بی واتا: **حرف صدتا یک غاز**

حرف مفرد 𐭪𐭫 **حرف تنها**

حرف ندا: پیتی بانگ/ بانگیشتن؛ وتهیه که نیشانهی بانگ کردنی کهسیکه (وه کوو آی، های به مانای های، هو، ئه ری).

حرف نفی: پیتی نا؛ وتهی نه ریئی؛ وتهیه که نیشانهی نه بوون، نه دار بوون یان ههر چه شنه چۆنیه تیه که یا دۆخیکی نه ریانه یه (وه کوو پیش وشه ی نا له ناکارامددا، به مانای کارلی نه هاتوو).

حرف نقطه دار: پیتی نوخته دار؛ پیتی خالدار (وه ک ب، پ، چ و...).

حرف وسط: پیتی ناوهندی؛ بیجمی له پیتی ئەلف و بیتکه که ئەکه ویتته نیوان دوو پیتی دیکه وه و به ههر دوو کیانه وه ده لکی (وه ک س و ج له وشه ی مسجدا، به مانای مزگهوت).

☐ **حرف آخر را اول زدن:** پرووت و راست وتن؛ کورت و کرمانجی وتن؛ به کوردی و کورتی وتن؛ مه بهستی خو بی پیشه کی ده رپرین.

حرف آخر را زدن: قسه برینهوه؛ قسه یه که لا کردنهوه؛ قسهی ئاخر کردن؛ مه بهستی خو گوتن و کو تایی هینان به قسه.

حرف از چیزی/ کسی شدن 𐭪𐭫 **حرف چیزی/ کسی به میان آمدن**

حرف از خود در آوردن: قسه له خووه ده رهینان؛ هه لیه ستن؛ دهنگۆ کردن «او این حرف را از خودش در آورده بود: ئەم قسه یه ی له خووه ده رهینا بوو».

حرف از دهان کسی بیرون آمدن: قسه کردن؛ قسه له زاری کهسیکه وه ده رهاتن؛ قسی جه ده موو یۆینه بهر ئامه ی «این حرف از دهان تو بیرون آمد؛ تو ئەم قسه یه ت کرد؟».

حرف از دهان کسی بیرون پریدن: [مجازی] قسه له دهم داکه وتن/ ده رپه رپن؛ قسی جی ده موو یۆینه ترازیه ی «مادا حرفی از دهانت پیرد: نه کا قسه یه کت له دهم داکه وی».

حرف از دهان کسی نیفتادن: [مجازی] دهم نه وه ستان؛ بی پشو/ بی وچان قسه کردن؛ قسی یانهویه قسپوه «حرفش از دهانش نمی افتاد: ده می نه ده وه ستا».

حرف انداختن از چیزی/ کسی: باسی شتیک/ کهسیک داهینان؛ قسه ی شتی/ کهسی هاوردنه به رهو؛ وتووێژ سه باره ت به و شته/ کهسه هینانه پی شه وه «خواستم حرف خرید خانه را ببندازم که خانم چشم غره رفت: گهره کم بوو قسه ی مال کرین دابینم، خاتوون مۆرێکی برده وه».

حرف اول را زدن: [مجازی] له سه رووی هه موانه وه بوون «ژاین در زمینه ی الکترونیک امروز حرف اول را می زند: ژاپون ئەمرۆ که له ئیله یکترونیکی له سه رووی هه موانه وه یه».

حرف بردن و آوردن: [مجازی] ئاوری دیزه خو ش کردن؛ ده سه ته چيله وه بن دان؛ فیتته یی کردن؛ قسه بردن و هینان؛ قسه

به ین «مایل نیستم حرف آن را به میان بیاورم: نامه‌وی قسه‌ی لیوه بکه‌م»: حرف چیز/ کسی را پیش کشیدن

حرف چیز/ کسی را پیش کشیدن ﴿حرف چیز/ کسی را به میان آوردن

حرف چیز/ کسی را زدن: قسه‌ی شتی/ که‌سی کردن؛ سه‌بارت به شتی/ که‌سی په‌یقین «حرف انتخابات را می‌زدند: قسه‌ی هه‌لیژاردنیان ده‌کرد».

حرف، حرف کسی بودن: قسه، قسه‌ی که‌سی بوون؛ قسه‌ی که‌سی سوار بوون «در خانه‌ی ما حرف، حرف مادر بزرگ است: له مالی ئیمه قسه، قسه‌ی دایه‌گه‌وره‌مه».

حرف خود را به کرسی نشانیدن: ﴿مجازی/ قسه‌ی خو سه‌لماندن؛ قسه‌ی خو بردنه بان‌گا؛ قسه‌ی خو بردنه پیشه‌وه؛ قسو وئ بهره‌دی سهر «آن‌قدر گفت که آخر حرف خود را به کرسی نشانید: نه‌ونده‌ی گوت تا ئاخری قسه‌ی خو‌ی سه‌لماند»: حرف خود را پیش بردن

حرف خود را پس گرفتن: له قسه‌ی خو پاشه‌کشی کردن/ پاشگه‌ز/ په‌شیمان بوونه‌وه؛ وته‌ی پیشووی خو خستنه ژیر پی «برای اینکه اختلافی پیش نیاید حرف خودش را پس گرفت: بو نه‌وه‌ی نا‌کو‌کی‌یک ساز نه‌بی، له قسه‌ی خو‌ی پاشه‌کشی کرد».

حرف خود را پیش بردن ﴿حرف خود را به کرسی نشانیدن

حرف خود را خوردن: ﴿مجازی/ قسه‌ی خو قووت دانه‌وه؛ قسه‌ی خو خواردنه‌وه؛ قسو وئ وارده‌یوه؛ قسه‌ی نیوه‌چل دانان، یان به چه‌شنی جگه له مه‌به‌ستی دیاری‌کراو درپژه‌پیدان «داشت می‌گفت من دیگر در آن خانه نمی‌مانم، ولی حرف خود را خورد: خه‌ریک بوو نه‌بگوت من ئیدی له‌و

هه‌لچنین؛ با‌سی جی‌گی‌یه‌ک، له جی‌گی‌یه‌کی دیکه‌دا گوتنه‌وه.

حرف بر سر کسی/ چیزی بودن: قسه له که‌سی/ شتی بوون «حرف بر سر رفتن یان ماندن است: قسه له سهر مانه‌وه یان رو‌یشتنه».

حرف بزرگتر از دهن خود زدن: ﴿مجازی/ ۱. فشه‌کردن؛ شات‌وشووت‌کردن؛ درو‌ی زل کردن ۲. قسه له خو گه‌وره‌تر کردن؛ قسه‌ی زل کردن.

حرف توی حرف آوردن: قسه پی‌چاندن؛ دانه ناو بال قسه‌دا؛ قسه هینانه ناو قسه؛ بر به په‌یقینی که‌سی دان «تا خواستم درباره‌ی سفرش بیرسم حرف توی حرف آورد: تا هاتم له سه‌فهره‌کی بیرسم قسه‌کی پی‌چاند».

حرف توی دهن کسی بند نشدن/ نماندن: ﴿مجازی/ ده‌می که‌سی ته‌قه‌لی پیوه نه‌بوون/ قایم نه‌بوون؛ قسه له دهم که‌سی‌کدا نه‌وه‌ستان؛ دهم نه‌و‌سیان؛ قسی جه ده‌مه‌نه نه‌مدره‌یوه؛ رازدار نه‌بوون.

حرف توی دهن کسی گذاشتن: ﴿مجازی/ قسه به دهم که‌سی‌که‌وه نان؛ قسه نیانه دهم که‌سی؛ قسی وسه‌ینه ده‌موو یو‌ی «چرا حرف توی دهن من می‌گذاری؟ من کی گفتم او را می‌شناسم؟: بوچی قسه به ده‌مه‌وه ده‌نیی؟ من که‌ی گوتم ده‌یناسم؟».

حرف چیز/ کسی به میان آمدن: قسه له شتی/ که‌سی‌که‌وه هاتنه گو‌ری؛ قسه‌ی شتی/ که‌سی هاتنه ئاراه «حرف سفر اروپا به میان آمد: قسه‌ی سه‌فه‌ری ئوروپا هاتنه گو‌ری»: حرف از چیز/ کسی شدن

حرف چیز/ کسی را به میان آوردن: قسه له شتی/ که‌سی‌که‌وه کردن؛ قسه‌ی شتی/ که‌سی هینانه ئاراه/ داهینان؛ قسه‌ی شتی/ که‌سی هینانه گو‌ری؛ قسو چتویه/ یو‌ی ئارده‌ینه

حرف را (از دهان کسی) قاپیدن: [مجازی] قسه له دهم که سیک قوستانهوه «تا گفتم امروز حقوق گرفته‌ام، حرف را از دهان من قاپید و گفت: پس طلب مرا بده!» تا گوتم ئەمپرو مووچهم وەرگرتووه قسه‌کە لە دەمم قوستانهوه و گوتی: دەسا پارە کەم بدهوه!».

حرف را عوض کردن: قسه گۆرین؛ قسه واره‌ی: ۱. بابەتی گفتوگو گۆران «تا او آمد حرف را عوض کردم: تا هات قسه‌کم گۆری» ۲. له شاهووه چوون بۆ پاهۆ؛ گوتنی قسه‌به‌ک جگه له قسه‌ی پیشوو (حرف را عوض نکن، جواب مرا بده: له شاهووه مه‌چو بۆ پاهۆ، ولامم بده‌روهه).

حرف زدن: قسه‌کردن: ۱. ئاخافتن؛ ئاخافتن؛ په‌یقین؛ دوان؛ دوه‌ی؛ چنه‌داین؛ دهنگ‌کردن «یکی داشت حرف می‌زد: یه‌کی خه‌ریک بوو قسه‌ی ده‌کرد» ۲. پیکه‌وه قسه‌کردن؛ یه‌ک دوان؛ هه‌فه‌یقین «با هم حرف می‌زدیم: پیکه‌وه قسه‌مان ده‌کرد».

حرف شدن: بوونه‌قره/ قسه؛ ده‌مه‌قاله‌ بوون؛ بوونه‌قال؛ ده‌مه‌قري بیه‌ی؛ به‌دهنگ بوون؛ به‌شه‌روهه‌وتووێژ کردن «آخرش با آزاد حرف‌مان شد: له ئاخرا یه‌گه‌ل ئازاد بوو به‌قره‌مان».

حرف شنیدن: ۱. حرف‌گوش کردن ۲. قسه‌بیستن؛ قسه‌ژنه‌فتن؛ سه‌رکۆنه‌کریان؛ تانه و لۆمه‌بیستن «به‌خاطر این خانه چقدر از این و آن حرف شنیدم: بۆ ئەم ماله‌چه‌ندم له‌م و له‌و قسه‌بیست».

حرف صد تا یک غاز زدن حرف مفت زدن **حرف کسی با دیگری یکی بودن:** قسه‌یه‌کی بوون؛ یه‌ک شت گوتن؛ قسه‌ی که‌سێ له‌گه‌ل ئەوی دیکه‌ده‌کانگیر بوون؛ قسێ یۆ بیه‌ی «هر دو حرفشان یکی بود: هه‌ردووکیان قسه‌یان یه‌کی بوو».

حرف کسی خریدار نداشتن: [مجازی] قسه‌ی

ماله‌نامپیمه‌وه، به‌لام قسه‌کە‌ی قووت داوه».

حرف خود را یکی کردن: سێ و دووی دلی خو کردن؛ قسه‌ی خو یه‌کانگیر کردن؛ قسه‌ی خو کردنه‌یه‌ک؛ له‌سه‌ر قسه‌یه‌ک پیکه‌هاتن؛ سه‌باره‌ت به‌ قسه‌یه‌کی دیاریکراو پیکه‌هاتن «اول باید حرف خودمان را یکی کنیم و بعد برای مذاکره با طرف برویم: سه‌ره‌تا ده‌بێ قسه‌کانمان یه‌کانگیر بکه‌ین ئەمجار برۆین بۆ وتووێژ».

حرف داشتن: قسه‌بوون: ۱. [مجازی] به‌ره‌ه‌لست بوون «اگر خواستم بروم، تو حرفی داری؟ ئەگەر ویستم برۆم، تۆ قسه‌یه‌کت هه‌یه‌؟» ۲. قسه‌پی‌بوون؛ قسێ بیه‌ی؛ هه‌بوونی برپا یان بیرو که‌یه‌ک له‌مه‌ر بابەتی باس‌لیکراوه‌وه «در این مورد هم یکی-دو حرف دارم که بد نیست بگویم: له‌م باره‌وه‌ منیش یه‌کی-دوو قسه‌م هه‌یه‌ خراو نیه‌ بیژمی».

حرف درآوردن: هه‌لبه‌ستن؛ قسه‌ساز کردن؛ قسه‌بۆ خووش کردن؛ قسه‌بۆ ده‌ره‌ینان؛ قسێ په‌ی به‌ر ئارده‌ی؛ قسه‌به‌ستن «بشت سرش حرف درآوردند و گفتند با آدمهای ناباب رفت‌وآمد دارد: به‌شوینیه‌وه قسه‌یان هه‌لبه‌ست و گوتیان له‌گه‌ل که‌سی خراپا هات‌و‌چووی هه‌یه».

حرف دل کسی را زدن: [مجازی] قسه‌ی دلی که‌سێ کردن «داشت حرف دل ما را می‌زد: خه‌ریک بوو قسه‌ی دلی ئیمه‌ی ده‌کرد».

حرف دهن خود را نفهمیدن: تام دهم خو نه‌زانین؛ نه‌زانین چی گوتن؛ قسه‌نه‌جاوین؛ قسێ وهری ده‌ی؛ به‌بێ تیفکیرین قسه‌کردن «او حرف ده‌نش را نمی‌فهمد: کابرا تام دهم خو‌ی نازانی».

حرف را بیچاندن: [مجازی] قسه‌گۆران؛ قسێ پینچی و سه‌ی؛ لادان له‌مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی وتووێژ «چرا حرف را اینقدر می‌بیچانی؟ بۆچی ئەمەننه‌ قسه‌ ده‌گۆری؟».

بوون؛ وتهی خو نه گوران «حرف مرد یکی است: قسهی پیاو به که»:

حرف کسی دو نشدن

حرف کشیدن: ۱. له زمان کیشانهوه؛ قسه دهرکیشان؛ سهر داکیشان؛ قسه دهرهینان؛ قسئ کیشتهیره؛ قسه دهرهاوردن؛ نهپینی پی درکندن «رفت از دخترشان حرف کشید: چوو له زمانی کچه که یانی کیشاوه» ۲. قسهی ناخوش بیستن؛ قسه بیستن؛ په زیرانی قسهی ناخوش «سر این کار چقدر از این و آن حرف کشیدم: به بونهی نهم کارهوه چهندهم قسهی ناخوش لهم و لهو بیست».

حرف گوش کردن: گوئ گرتن؛ گوچکه دان؛ گوچکه ته کاندن/ته کانن؛ قسئ گوش دهی؛ گوشه نه داره؛ به قسه گوئ دان؛ به قسه کردن؛ به گوئ کردن «حرف مادرت را گوش کن: بؤ قسهی دایکت گوی بگره»:

حرف شنیدن

حرف مفت زدن: قسهی مفت/قور کردن؛ قسهی بی خو کردن: **حرف صدتا یک غاز زدن** **حرف نداشتن:** «مجازی/قسه نه بوون: ۱. دژایه تی نه کردن «اگر کتاب را لازم داری بیر، من حرفی ندارم: نه گهر کتیبه کهت پیویسته بیبه، من قسهیه کم نیه» ۲. قسه تیدا نه بوون؛ بی عهیب بوون «این ماشین حرف ندارد: نهم ماشینه قسهی تیدا نیه».

از حرف خود برگشتن: قسهی خو خواردنهوه/وهرگرتهوه؛ له قسهی خو په شیمان بوونهوه؛ له سهر قسهی خو نه وهستان «اول ما را به شام دعوت کرد، ولی بعد از حرف خودش برگشت: له پیشدا بؤ شیو بانگی کردین به لام دوایی قسهی خوی خوارددهوه».

به حرف آمدن: هاتنه/کهوتنه قسه؛ به قسه هاتن؛ نامه یوه قسئ؛ دهسپیگردنی قسه (به تاییه مت دوای ماوه به که دووره په ریزی له قسه کردن) «آخرش به حرف

کسهی نه ریشتن؛ گا به دهنگی کهسیک نه ریشتن؛ قسهی کهسی بی رهو بوون؛ قسو یوی نه شیهی «دیدم حرف من در آنجا خریدار ندارد، حرف نزد: دیم لهوئ قسهم ناروا، هیچم نه گوت».

حرف کسی دررو داشتن: «کنایی/قسهی کهسی به برهه/به برشت بوون؛ قسهی کهسی ریشتن؛ به بایه خو بوونی قسهی کهسیک له لایهن کهسانی دیکهوه «آن روز حرف او دررو داشت: نهو رژه قسهی به برهه بوو».

حرف کسی دو نشدن «حرف کسی یکی بودن **حرف کسی را بریدن:** «مجازی/قسهی کهسی برین؛ دانه ناو بال قسهی کهسیکدا؛ به سهر قسهی کهسیکدا په رین «حرفم را برید و گفت: دیگر بس است: قسه کهی بریم، وتی: ئیتر به سه».

حرف کسی را به خود گرفتن: «مجازی/قسهی کهسی کیشانه سهر خو؛ قسهی کهسی برده سهر خو «حرف مرا به خودش گرفت و از من ناراحت شد: قسه کهی منی برده سهر خوئ و لیهم ره نجا».

حرف کسی را به دل گرفتن: «مجازی/قسهی کهسی گرتنه دل؛ له کهسی ره نجان «حرف پدرت را به دل نگیر: قسهی بابت مه گره دل».

حرف کسی را (به) زمین انداختن: «مجازی/قسهی کهسیک نانه ژیر پا؛ به زهویدا دانی قسهی کهسی؛ قسهی کهسی له به رد دان؛ قسو یوی ماراپوه «چرا حرف مادرت را زمین انداختی؟: بؤچی قسهی دایکت نایه ژیر پی؟».

حرف کسی را خواندن: شوین قسهی کهسی کهوتن؛ په زیرانی قسهی کهسی و به دوا کهوتنی «کسی حرف تو را نمی خواند: کهس شوین قسهی تو ناکهوئ».

حرف کسی یکی بودن: قسهی کهسی یه کی

آمد و گفت، دیشب پیش آزاد بود: ناخری هاته
 قسه و گوتی، دوپشه و لای نازاد بووه.
 به حرف آوردن: هینانه قسه؛ ناردیهوه قسی
 «آخرش آرام را به حرف آوردم و همه چیز را برایم
 گفت: ناخری نارامم هینایه قسه و ههموو شتیکی
 بی گوتم».

توی حرف کسی دودن ﴿تو﴾

روی حرف کسی حرف زدن ﴿رو﴾

سر حرف خود ایستادن/بودن ﴿سر﴾

حرف / heraf / : [عربی] جمع ﴿حرفه﴾

حرف بری / harfbari / : [عربی/فارسی/اسم]

[گفتاری] قسه بهری؛ شووفاری؛ شووفاری؛
 شووفاری؛ دووزمانی؛ کار یان رهوتی قسه
 هینان و بردن.

حرف شنو / harfšeno: / ها: [عربی/فارسی]

صفت. ۱. به گوی؛ گوی له مست؛ به لبه له گوش؛
 گوش به رئاواز ۲. گوی رادیو؛ گوش گیر؛
 مۆچپاری گیر. ههروه ها: حرف شنو

حرف شنوی / harfšenavi / ها: [عربی/فارسی]

اسم. ۱. گوی له مستی؛ به لبه له گوش؛
 گوش به رئاوازی ۲. گوی رادیو؛ گوگیری.

حرفه / herfe / ها: حرف: [عربی/اسم] پیشه
 «حرفه ی خانوادگی: پیشه ی بنه ماله ی».

حرفه ای / herfe'i / ها: [عربی] صفت. پیشه یی:

۱. پیوه نیدار یان سه به پیشه وه «آموزش
 حرفه ای: فیرکاری پیشه یی» ۲. پیوه نیدار یان
 سه به پیشه یه کی هه میشه بیه وه. به رانبه ر:
 آماتور «کشتی گیر حرفه ای: زورانبازی پیشه یی».

حرفی / harfi / : [عربی] صفت. ۱. پیتی. به رانبه ر:
 عددی ۲. /ها/ پیت دار؛ خاومن پیت «سه حرفی:

سی پیتی».

حرکات / harakāt, harekāt / : [عربی] جمع ﴿حرفه﴾

حرکت

حرکت / harakat, harekt / ها: [عربی/اسم]

جووله؛ جمشت؛ جم؛ زیوه؛ جف؛ له بت: ۱. ئال و

گۆر؛ ئازوگۆز؛ کار یان رهوتی جیگه گۆرانه وه
 «حرکت انتقالی: جووله ی گواستنه وه ی» ۲. /حرکات/
 جم و جوول؛ کرده وه؛ ئاکار؛ خوریک خاوه؛
 خلیخوا «حرکت نامعقول: ئاکاری نه گونجاو»
 ۳. /دستور/ بزوین؛ دهنگ؛ دهنگی که پیت له
 کپی دهردینئ (وهک سه ره، ژیره و...) ۴.
 /موسیقی/ ئه ندازه ی سه ر و ژیر و چوونی
 دهنگی یه ک یان چهند نوتی مؤسیقا ۵. /حرکات/
 بزاف؛ بزاه؛ جم و جوول؛ گل یل؛ گل گه ز؛ کاری
 جوولانه وه؛ جمان؛ جومین؛ نرفان؛ زیوان .

□ حرکت ارادی: /بزشکی/ بزاقی ویستی؛
 جووله ی ئه ندامیک یان ته وای به دهن به
 خواست و ویستی خو. ههروه ها: حرکت
 غیر ارادی

حرکت آزاد: سقوط آزاد ﴿سقوط﴾

حرکت انتقالی: ۱. جووله ی گواستنه وه یی؛
 جوړیک جووله ی هه مووانی ته نیک له سه ر
 هیل یان شوینیکی دیار یکر او ۲. /نجوم/
 خولانه وه ی زهوی و باقی گه رۆکان به دهوری
 هه تاودا.

حرکت پسرفت: سیر قهقرایی ﴿سیر﴾

حرکت تناوبی: هات و چۆ؛ هه ر شیوه
 جووله یه ک که له کاتیکی دیار یکر او دا دووپاته
 بیته وه.

حرکت چرخشی: خول؛ سوور؛ گه ران له سه ر
 جه غزیک یان به دهوری خو دا.

حرکت غیر ارادی: /بزشکی/ لاکه؛ لاک؛
 جووله ی ناویسته کی؛ بزوونی ئه ندامیک یان
 ته وای له ش به بی ویستی خو. به رانبه ر:
 حرکت ارادی

حرکت مستدیر: سوور؛ جووله ی له سه ر
 جه غز.

حرکت وضعی: ۱. خول؛ جووله له جی خو وه
 و به دهوری خو دا ۲. /نجوم/ خول خواردنی
 زهوی و باقی گه رۆکان به دهوری خو دا.

حرممان زده /hermānzade /: [عربی/فارسی] صفت. بی‌بهش؛ دوور به‌ش؛ تووشی نامرادی بوو.
حرمت /hormat /: [عربی/اسم]. ۱. ریز؛ قه‌در؛ حورمه‌ت؛ کار یان ره‌وتی ریز لینان؛ مه‌زناندن؛ خه‌مناندن ۲. نارِ‌ه‌وایی؛ هه‌راس؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی هه‌رام بوون «حرمت ربا: نارِ‌ه‌وایی سوو».
حرمت کسی را شکستن: سووکایه‌تی کردن به که‌سی.

حرمت کسی را نگهداشتن: ریز بو که‌سی دانان؛ ریز له که‌سی گرتن «پدرم خیلی حرمت او را نگه می‌داشت: بابم زور ریزی بو داده‌نا».
حرمت گذاشتن: ریز لیگرتن؛ خاتر گرتن؛ ریز لینان؛ حورمه‌ت گرتن؛ سه‌نگ نیان؛ سه‌نگ لی‌نان؛ سه‌نگ گرتن؛ مه‌زناندن؛ خه‌مناندن «خواست به من حرمت بگذارد، از پشت میز بلند شد: ویستی ریزم لی‌بگری، له پشت میزه که‌یه‌وه هه‌ستا».
هره‌وه‌ها: حرمت داشتن؛ حرمت کردن
حرمخانه /haramxāne /: [عربی/فارسی] **حرمسرا**

حرمسرا /haramsarā /: [عربی/فارسی] **اسم**. [قدیمی] هه‌ره‌مه‌سره؛ ئه‌نده‌روون؛ هندروو؛ هوندروو؛ خانووی جیگه‌ی ژنانی
مال: حرمخانه

حروف /hurûf, horûf /: [عربی/اسم]. ۱. جمع **حرف** ۲. پیتی چاپه‌مه‌نی؛ هه‌رکام له‌و پیتانه له‌ پیتچنی یان ماشین‌نووسیدا به کار ده‌برین.

حروف ابجد: پیتی ئه‌بجده؛ پیتگه‌لی ئه‌لف‌وبیتکه‌ی عه‌ره‌بی که به هه‌شت له‌بز ریز کراون و هه‌ر پیتیک به‌رامبه‌ر به ره‌قه‌میکه، به‌م شیوه: «أَبْجَدُ، هَوْرٌ، حُطًی، کَلَمَنْ، سَخْفَصٌ، قَرَشَتْ، نَحَذُ، صَطَعٌ».

حروف الفبا: پیتی ئه‌لف‌وبیتکه؛ سه‌ره‌جه‌می نیشانه‌گه‌لی که وشه و رسته‌ی زمانیک به‌وانه ده‌نووسرین: **حروف تهجی**

حرکت دادن: ۱. شه‌کاننده‌وه؛ جوولاندن؛ بزواندن؛ جواندن؛ جماندن؛ لقاندن؛ له‌قاندن؛ ته‌کان دان؛ لقاندن؛ ورجمن «دستش را حرکت داد: ده‌ستی شه‌کاننده‌وه» ۲. ته‌کان دان؛ جوولاندنه‌وه؛ هه‌رکاندن؛ له‌پتاندن؛ له‌بتاندن؛ ته‌کان پیدان؛ ئازوگۆز کردن؛ ئال‌وگۆر کردن؛ وارِ‌ایوه «توانست صندوق را حرکت دهد: نه‌یتوانی صندوقه‌که ته‌کان بدا» ۳. به‌رئ کردن؛ هه‌ناردن؛ ناردن؛ رئ‌خستن؛ ره‌وانه کردن؛ کیاسته‌ی؛ جمنایره «زن و بچه را حرکت داد تا زودتر برسند: ژن و مناله‌که‌ی به‌رئ کرد به‌شکوو زووتر بگن».

حرکت کردن: بزووتن؛ له‌قین؛ لقین؛ جوولان؛ ته‌کان خواردن؛ هه‌رکین؛ له‌رانه‌وه؛ له‌وان؛ له‌بتین؛ له‌وته‌نه؛ جمان؛ جمیاین؛ جمه‌ی؛ له‌پتین؛ لیویه‌ی.

از حرکت بازماندن: له‌ جووله‌که‌وتن؛ له‌ ته‌کان که‌وتن. هه‌روه‌ها: **از حرکت بازداشتن** به حرکت درآوردن: ۱. بزواندن؛ خستنه‌گه‌ر/ جووله‌وه؛ جوولاندنه‌وه؛ ئه‌ره‌جمه‌ی؛ جمنایره ۲. گۆزانه‌وه؛ گواسته‌وه؛ جیبه‌جی کردن؛ ئالشت کردن؛ ئال‌وگۆر کردن؛ ئه‌وه‌وارِ‌ه‌ی؛ وارِ‌ایوه.

حرکتی /harakati, harekati /: [عربی] صفت. بزای؛ بزاقی؛ جووله‌یی؛ له‌بتی؛ جمشتی؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به جووله‌وه «اندامهای حرکتی: نه‌ندامانی بزای».

حرم /haram /: [عربی/اسم]. ۱. هه‌ره‌م؛ ژووری زیاره‌تانی ئایینی «توی حرم بودیم که سروصدا بلند شد: له نیو هه‌ره‌مدا بووین هه‌راوه‌ریا به‌ره‌زه بوو» ۲. هه‌ره‌مه‌سره؛ هه‌ره‌م؛ ژووری ئه‌ندروون.

حرممان /hermān /: [عربی/اسم] [ادبی] ۱. بی‌به‌شی؛ دوور به‌شی ۲. نامرادی؛ بی‌ناکامی.

فارسی/سم: پیت چنی؛ پیتکاری: ۱. کار یان
رهوتی ئاماده کردنی پیت بۆ چاپی نووسراوه یه ک
۲. /ها/ جینگای تایبه تی ئه و کاره .

☐ **حروفچینی دستی:** پیت چنی دهستی؛ کاری
پیت چنی به پیتی کانزایی .

حروفچینی کامپیوتری: پیت چنی به کۆمپیوته ر .

حریٔ /harīyat, horīyyat/: [عربی/سم]/[دبی]
جوامیری؛ ئازاده یی؛ میترخاسی؛ دۆخ یان
چۆنیه تی سه ره به ست بوون .

حریر /harīr/: [عربی/سم]. ۱. هه وریشم؛
ئاوریشم ۲. ههریر؛ پارچه ی ناسکی ئاوریشمی
۳. خه زگ؛ به رگی ئاوریشمی تیکه ل به په شم

یان په موو <حریر پشمی: ههریری په شمی> .
حریره /harīre/: [عربی/سم]. ههریره؛ شله یه ک
له نه شاسته و ئارده برنج و کاگله ی بادام و شه کر
(زۆرتیر بۆ مندال و نه خۆش) سازى ده که ن .

حریص /harīs/: ها؛ ان؛ [عربی/صفت].
۱. چاوجنۆک؛ چه لماس؛ چه لماسک؛
چاوجلیس؛ چاوبرسی؛ چافبرچی؛ چاونه زیر؛
تیرنه خۆر <حریص با جهانی گرسنه است و قانع به نانی
سیر: چاوجنۆک دنیاشی هه بی، ههر برسیه و چاوتیر
پارووه نانیکى دهسکه وئ به سیه> ۲. [گفتاری]
به هه لپه؛ چلیس؛ یه کجار خواز یاری شتیک و به
په له بۆ پئ گه یشتنی بوون <خیلی به سینما حریص
بودم: بۆ سینما زۆر به هه لپه بووم> .

حریف ۱ /harīf/: ها؛ ان؛ [عربی/سم].
۱. حهریف؛ غهنیم؛ خه نیم؛ هه قبه ر؛ هه قبه ز؛
لایه نی به رانیه ر له رکه به رئ یان ململانه یه کدا
<دو حریف خوب جنگیدند: حهریفه کان ململانیکی
باشیان کرد> ۲. [دبی] /هاورئ؛ هاوونشین؛ هامده م؛
هامپا؛ هاوتا؛ هاوولف؛ هاوباز <یار آن حریف نیست که
از در آیدم: یارم ئه و هاورییه نیه لیم بکاته
ده رگادا> .

حریف ۲: صفت. هاوکیش؛ هاومال؛ لف؛

حروف ایतालک: پیتی ئیتالیک؛ جوړئ پیتی
چاپی لاتینی و یۆنانی، به شیوه ی هیندیک
به لاداهاتوو .

حروف ایرانیک: پیتی ئیرانیک؛ جوړئ پیتی
چاپی ئه لفوبیتکه ی فارسی، به شیوه ی
هیندیک به لاداهاتوو .

حروف بزرگ: پیتی گه وره؛ چه شنئ له پیتی
ئه لفوبیتکه ی یوونانی و لاتینی به شیوه ی
درشت تر و شیوازی خه تی کۆنی یۆنانی .

حروف تحریری: بیجمیک له پیتی لاتینی که
له نووسین یان له چاپی وه ک دهستنووسدا
به کار ده برین .

حروف تهجی ☞ **حروف الفبا**
حروف چاپ: پیتی چاپ؛ قالبگه لی کانزایی
که نه خشی پیتی ئه لفوبیتکه، نیشانه و
ژماره کان له سه ریاندا هه لکۆلراون و بۆ چاپ
به کار ئه برین .

حروف سایه دار: پیتی سادار؛ جوړیک پیتی
چاپی که وه ک سیبه ری که وتبئ وایه .

حروف سیاه: پیتی قه له و؛ پیتی ره ش؛
جوړیک پیتی چاپی که ئه ستوورتر له پیتی
ئاساییه .

حروف کوچک: پیتی چکۆله؛ شیوه خه تیکی
بچوو ک و جه م و جوړ کراوه ی لاتینی .

حروف نازک: پیتی ناسک؛ پیتی ئاسایی
چاپ .

حروف برگردان /hurûfbargardān, horûf-/:
[عربی/فارسی] ☞ **لتراست**

حروفچین /hurûfçîn, horûf-/: ها؛ [عربی]
فارسی/سم: پیت چن: ۱. [قدیمی] که سئ که
پیتی کانزایی چاپ بۆ چاپ کردن له پال یه ک
ده چنی و لاپه ره ی چاپی پیک دپئ ۲. که سئ
که به ماشینی تایپ یان کامپیوته ر،
نووسراوه یه ک ده نووسئ .

حروفچینی /hurûfçînî, horûf-/: [عربی/

خواه‌نی توانایی بو پ‌که‌بهرکئی له‌گه‌ل
خه‌نیمدا «او به‌ته‌هایی حریف پنج نفر است:
به‌ته‌نیایی هاو‌کیشی پینج که‌سه». هه‌روه‌ها:
حریف بودن؛ حریف شدن

حریق / harîq: [عربی/اسم، سووتمان؛ سووتان؛
شه‌وات؛ ئاگر به‌بوونه‌وه؛ ره‌وتی ئاگر‌گرتنی
جینگه یا شتیک «حریق انبار؛ سووتمانی هه‌مار».

حریم / harîm، ها: [عربی/اسم، هه‌ریم؛
۱. هه‌ویرکه؛ ولگه؛ به‌ن؛ به‌شئ له‌زه‌وینی ده‌ور
و به‌ری خانوو‌به‌ره، باخ یان جاده و هیللی ئاسن
یا دیارده‌گه‌لی سروشتی وه‌ک زه‌ریا، ره‌بار،
لی‌ره‌وار و... «حریم جنگل؛ هه‌ریمی لی‌ره‌وار»
۲. [مجازی] سنوور یان به‌رده‌ستی شتیکی به‌رپز
یان پیرۆز که‌ پێ له‌ سه‌ر دا‌گرتنی به‌ نا‌ره‌وا
ده‌زانن «حریم قانون؛ حریم خانواده؛ سنووری قانون؛
هه‌ریمی بنه‌ماله».

حزب / hezb، ها: احزاب: [عربی/اسم،
حیزب؛ پارت؛ دامه‌زراوه‌یه‌کی پامیاری که
پاهینانیکی تایبه‌تی بو به‌ره‌یه‌بردنی
ولاتی‌ک، پێوه‌ندی له‌گه‌ل ولاتانی دیکه و
ده‌سه‌که‌وتنی ئامانج‌گه‌لیکی دیاری‌کراوی
مه‌به‌سته.

حزبی / hezbî: [عربی/صفت، حیزبی؛ پارتی؛
۱. پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به‌ حیزبه‌وه «فعالیت
حزبی؛ چالاکی حیزبی» ۲. /ها/ ئه‌ندامی حیزب
«شخصیت حزبی؛ که‌سایه‌تی حیزبی».

حزم / hazzm: [عربی/اسم، [ادبی] دوور‌ئه‌ندیشی؛
دوور‌نوا‌ری.

حزن / hozn: [عربی/اسم، [ادبی] خه‌فته؛ خه‌م؛
مۆژه؛ ته‌میان؛ که‌سه‌ر؛ کول؛ جغار؛ خجاز؛
جخار؛ جه‌خار؛ کو‌شان؛ گژم؛ عه‌ززه‌ت؛ ئه‌ندۆ؛
غه‌م؛ په‌ژاره؛ تانۆت؛ کریب؛ حه‌ژمه‌ت؛ زاخاو؛
سوێ.

حزن‌آلود / hoznālūd: [عربی/فارسی/صفت،
[ادبی] خه‌مین؛ خه‌مبار؛ غه‌مگین؛ ناشاد؛

مه‌ینه‌تبار «صدای حزن‌آلود؛ ده‌نگی خه‌مین».
حزن‌انگیز / hozn'angîz: [عربی/فارسی/صفت،
[ادبی] خه‌م‌بزوین؛ خه‌مان‌خیز؛ خه‌ماوب؛ هۆی
سه‌ره‌لدانی کول و که‌سه‌ر «سرگذشت حزن‌انگیز؛
به‌سه‌ره‌اتی خه‌م‌بزوین».

حزن‌آور / hoznāvar: [عربی/فارسی/اسم، [ادبی]
خه‌م‌هینەر؛ گژمینه‌ر؛ خه‌ماوه‌ر؛ خه‌فته‌هینەر؛
هۆی په‌یدا‌بوونی خه‌م و خه‌فته «واقعه‌ی
حزن‌آور؛ ره‌وداوی خه‌م‌هینەر».

حزیران / hazîrân: [سریانی/اسم، حوزه‌یران؛
جوون؛ مانگی شه‌شه‌می سالپێوی هه‌تاوی
ولاتانی عاره‌بی، به‌ران‌به‌ر به‌ مانگی ژوه‌نی
زایینی که ۳۰ رۆژه.

حزین / hazzîn: [عربی/صفت، [ادبی]
خه‌مبار؛ خه‌مین؛ گژمین؛ غه‌مگین؛
مۆژه‌مهن؛ ناشاد؛ خه‌ماوی؛ مه‌ینه‌تبار «آواز
حزین؛ ئاوازی خه‌مبار».

حس / hes(s)، ها: [عربی/اسم، هه‌ست؛
شه‌س؛ هاس؛ هۆشه؛ دۆنگی؛ ۱. هه‌شه‌ک؛
توانای وهر‌گرتنی په‌یام یان پێ زانین به
هۆی ئه‌ندام‌گه‌لی هه‌سته‌یه‌وه «حس داشتن؛ به
هه‌ست بوون» ۲. /حواس/ زی؛ هه‌ر کام له

ئه‌ندامانی له‌شی گیانه‌وه‌ران که‌ کاری
ناسینی بزۆینه‌ی ده‌ره‌کیه (وه‌کوو هه‌ستی
بینایی، ژنه‌واپی، چێژی‌یی و...) «حس چشایی؛
هه‌ستی چێژی‌ایی» ۳. زانینی لێل و

ناخاترجه‌م «حس کردم می‌خواهد حرفی بزند؛
هه‌ستم کرد ده‌یه‌ه‌وێ قسه‌یه‌ک بکات»

۴. زه‌وق و هۆگری به‌ شتی‌ک «حس
میه‌ن‌دوستی؛ حس انسان‌دوستی؛ هه‌ستی
نه‌ته‌وايه‌تی؛ هه‌ستی مرۆف‌دوستی» ۵. توانای
به‌ کار خستنی هێزی می‌شک به‌ شیوه‌ی
کارا «حس تشخیص؛ هه‌ستی ناسینه‌وه».

هه‌روه‌ها: حس داشتن؛ حس کردن

حس‌باصره ﴿﴾ بینایی

حساب خود را با کسی صاف کردن: با او تسویه

حساب کردن ﴿تسویه﴾

حساب داشتن: حساب هه بوون: ۱. به ئەندازه بوون «این پولها حساب دارد: ئەم پارێانه حیسابی ههیه» ۲. له پرووی حیسابهوه بوون؛ چەند و چۆن هه بوون؛ ته کووز بوون؛ دۆزەنه دار بوون «دنیا حساب دارد: دنیا حیسابی ههیه» ۳. (له گه‌ل کهس یان جیگایه‌ک) مامه‌له کردن «من در این بانک حساب دارم: من لهم بانکە حیسابم ههیه» ۴. قه‌رزدار یان قه‌رزگری کهس یان جیگایه‌ک بوون «بگو اینجا حساب مختصری دارند، تشریف بیاورند تسویه کنند: بێژە له‌په‌رده حیسابیکیان ههیه، با ته‌شریف بێتن پاکي کەن».

حساب دست کسی آمدن: ﴿مجازی﴾ ۱. مه‌زەنه هاتنه ده‌ستی کهسیک؛ له چۆنیه‌تی کار ئاگادار بوون «خواستم حساب دستم بیاید، ببینم برای این کار چقدر سرمایه لازم است: ویستم مه‌زەنه بێته ده‌ستم، بزائم بۆ ئەم کاره چەندە دەسمایه پێویسته» ۲. ته‌مێ بوون؛ فامین. هه‌روه‌ها:

حساب دست کسی بودن

حساب دو-دوتا چهارتا بودن: ﴿مجازی﴾ وه‌ک رۆژ رۆون بوون؛ ساکار و سه‌لماو بوون «چرا نمی‌فهمی؟ حساب دو-دوتا چهارتا ست: چۆن تی‌ناگه‌ی؟ وه‌کوو رۆژ رۆونه».

حساب کار خود را کردن: ﴿مجازی﴾ سی و دووی خو کردن «وقتی شاه فرار کرد، درباریان همه حساب کارشان را کردند و هرکدام به گوشه‌ای گریختند: کاتی که شا ده‌رچوو، ده‌باریه‌کان سی و دووی خویان کرد و هه‌رکام به لاییکدا هه‌لاتن».

حساب کردن: حساب کردن: ۱. هه‌ساو کردن «دخل و خرجش را حساب کرد: دخل و خرجی هه‌ساو کرد» ۲. شماردن؛ هه‌ژمراندن؛ ژمارتن «تعداد مسافران را حساب کن!؛ شماره‌ی مسافره‌کان حیساب که!» ۳. دانان «او را آدم مهمی حساب می‌کردند: به کهسیکی بایه‌خداریان

حساب باز کردن: ۱. حیساب کردنه‌وه؛ هه‌ساو واز کردن؛ له‌گه‌ل بانکیکدا بۆ دانانی پاره‌ بریارنامه به‌ستن «رفتم بانک حساب باز کردم: چووم بۆ بانک هه‌ساوم کرده‌وه» ۲. هه‌ساب دانان؛ له‌گه‌ل کهس یان دامه‌زراوه‌یه‌کدا سه‌ودا و مامله‌ی به‌رده‌وام و درێژخایه‌ن ده‌س پیکردن «پیش بقال حساب باز کرده است: له لای دوو‌کانداره‌که‌وه هه‌سابی داناوه».

حساب بردن از کسی: ﴿مجازی﴾ کۆ کردنه‌وه له کهسیک؛ بۆ هیز و که‌سایه‌تی که‌سیک بایه‌خ دانان «مرد بانفوذی است، همه از او حساب می‌برند: پیاویکی ده‌سه‌چوو، هه‌موو کوی لی ده‌کهنه‌وه».

حساب پس دادن: ۱. حیساب دانه‌وه؛ ئاراسته‌کردنی سیاهی ته‌واوی چالاکیگه‌لی مالی (وه‌ک سه‌ندن و فروتن و داهات و...) ۲. ﴿مجازی﴾ حیساب دانه‌ دواوه؛ له لایه‌ن لیپه‌رسراوه‌یه‌که‌وه که‌وتنه‌ به‌ر په‌رسپار «همین‌طوری که نیست، فردا باید حساب پس بدی: خو هه‌یکۆ نه‌، له کاتی خو‌ی ده‌بی حیساب بده‌یتنه دواوه».

حساب تراشیدن: حساب‌سازی کردن ﴿تسویه﴾

حساب‌سازی

حساب چیزی را داشتن: ۱. هه‌ساوی شتی به ده‌سته‌وه بوون؛ هه‌ند و چهن‌دی شتی زانین «حساب پولی را که خرج می‌کنی داشته باش!؛ هه‌ساوی ئەو پاره‌ی خه‌رجی ده‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه بی!» ۲. وریا بوون «حساب کارت را نداشتی، این‌طور شد: وریای کاری خۆت نه‌بووی، ئاوا‌ی لێهات».

هه‌روه‌ها: حساب دست کسی بودن

حساب چیزی را کردن: بیر له شتی کردنه‌وه؛ حسیبی شتی کردن «حساب این را بکن شاید فردا بیکار شدی: بیر له‌وه بکه‌وه هاتوو دوا‌رۆژ بیکار بووی».

داده‌نا» ۴. نرخى شت يان کارگه‌لیک
 حه‌ساوکردن «پول شام ما را هم حساب کرد:
 پاره‌ی شیوه‌که‌شمانی حساب کرد». هه‌روه‌ها:
 حساب شدن
 حساب کسی با کرام‌الکاتبین بودن: [مجازی/
 مه‌گهر خودا فریای که‌سێ که‌وتن؛ داهاتووی
 که‌سێ شېر بوون؛ که‌وتنه‌ رپی نه‌هات؛ به‌ بار و
 دۆخ و داهاتوویه‌کی نه‌دیار و (زۆرتتر) خراپه‌وه
 بوون «اگر بخواهی اینطور زندگی کنی، آن‌وقت
 حسابت با کرام‌الکاتبین است؛ نه‌گهر به‌توئێ ئاو‌ه‌ها
 بژیت، نه‌وجار مه‌گهر خودا فریات که‌وێ».

حساب کسی پاک/ درست بودن: [مجازی/
 حیسابی که‌سیک پاک/ ساف/ دروست بوون؛
 دروستکار بوونی که‌سیک؛ درووسکار بوون.
 حساب کسی را بستن: حیسابی که‌سیک
 به‌ستن؛ به‌ مامله‌ و سه‌ودا له‌گه‌ل که‌سیکدا
 کو‌تایی دان.

حساب کسی را رسیدن: [مجازی/ چاری دهردی
 که‌سیک کردن؛ به‌ ده‌ور که‌سیکا هاتن؛
 که‌سیک تیمار یان ته‌مێ کردن «صبر کن،
 امشب حساب تو را می‌رسم؛ پاره‌سته، نه‌مشه‌و
 چاری دهردت ده‌که‌م». هه‌روه‌ها: به‌ حساب

کسی رسیدن

حساب کسی را کردن: بۆ که‌سێ بژاردن؛
 حیسابی که‌سێ کردن؛ حه‌ساو که‌سێ کردن:
 ۱. قهرزی که‌سێ دانه‌وه «ارباب حساب ما را
 بکن، می‌خواهیم برویم؛ ئاغا بۆمانی بی‌ژیره،
 ده‌مانه‌وئې برۆین» ۲. ره‌چاوکردنی که‌سێ؛
 له‌بیر نه‌چوونی که‌سیک؛ که‌سیک له‌بیردا
 بوون «حساب آزاد را هم بکن که ممکن است
 رضایت ندهد؛ حه‌ساو ئازادیش بکه‌ ره‌نگه‌ پازی
 نه‌بێ».

حساب کشیدن از کسی: حه‌ساو له‌ که‌سێ
 کێشانه‌وه: ۱. به‌ سه‌ر حیسابی سه‌ودا و
 مامله‌ی که‌سیکدا هاتنه‌وه، بۆ ئاگادار بوون له‌

حساب نداشتن: ۱. له‌ ژماره‌ نه‌هاتن؛ بێ حه‌ساو
 بوون؛ بێ نه‌ندازه‌ بوون؛ له‌ نه‌نازه‌ به‌ ده‌ربوون
 «ئروتش حساب ندارد؛ داراییه‌که‌ی له‌ ژماره‌ نایه‌ت»
 ۲. سه‌ره‌ و به‌ره‌ نه‌بوون؛ بێ سه‌ره‌ و به‌ره‌
 بوون «کارشان حساب ندارد؛ کاریان سه‌ره‌ و به‌ره‌ی
 نیه‌» ۳. حیساب نه‌بوون؛ حه‌ساو نه‌بوون؛
 (له‌گه‌ل که‌سێ یان جیگایه‌ک) سه‌ودا نه‌بوون
 «من در آن بانک حساب ندارم؛ من له‌و بانکه‌
 حه‌ساوم نیه‌» ۴. حیسابییک نه‌بوون؛ (به‌ که‌س
 یان جیگایه‌ک) قه‌رزدار یان داواکار نه‌بوون
 «من با او حسابی ندارم؛ له‌ گه‌لیدا حیسابیکم نیه‌».

به‌ حساب آوردن: به‌ حساب هێنان؛ وه
 حه‌ساو هاوردن: ۱. حه‌ساوکردنه‌وه؛ له‌
 شماردندا ره‌چاوکردن «هزینه‌ی حمل را دوبار به
 حساب آورده بودید؛ پاره‌ی گوێژانه‌وه‌که‌تان دووجار
 به‌ حساب هێناوو» ۲. حسیب کردن؛ هێنانه‌
 کایه‌وه؛ به‌ گرنگ زانین؛ بایه‌خ پێدان «از حالا
 دیگر او را هم باید به‌ حساب آورد؛ له‌ ئیستاه‌و نه‌بێ
 نه‌ویش حسیب بکه‌ی».

به‌ حساب کسی رسیدن ➡ حساب کسی را
 رسیدن

به‌ حساب کسی گذاشتن/ نوشتن: پای کسی
 نوشتن/ گذاشتن ➡ پای

حسابان / hesābān: [عربی/سم. حیسابان؛
 چهند ره‌هوشتی سه‌ره‌کی بیرکاری وه‌کوو:
 نه‌تیگه‌رال و دیفرانسیل.

حسابدار / hesābdār، ها؛ ان: [عربی/فارسی]
 /سم. ژماریار؛ ژمی‌ریار؛ حیسابدار؛ حیسابگه‌ر؛
 ده‌خ‌لدار؛ خیفزان؛ هساویه‌ر؛ که‌سێ که‌ کاری

تۆمار کردن و پاراستنی حسابی مهز رینگه یان به‌شیکئی ئه‌وئی بی.

حسابداری / hesābdārī: [عربی/فارسی]/سم. ژماریاری، ژمیریاری، خیفزانی: ۱. /ها/ به‌شیکئی له مهز رینگه که به حسابیه کاندرا ده‌گا و تۆماریان ده‌گا «فرستادیم حسابداری چک بنویسند: ناردوو مانه ته ژماریاری چهک بنووسن» ۲. کاری نووسین و راگرتنی حسابی دامه‌زراوه‌یه‌ک «حسابداری صنعتی: ژماریاری پیشه‌یی» ۳. خولی راهینانی ژماریار بۆ کاری ژماریاری.

▣ **حسابداری دولتی**: ژماریاری ده‌وله‌تی؛ لقئی له ژماریاری که کاری، نووسین و پاراستن و پیداجوونه‌وه‌ی حسابی دامه‌زراوه‌یه‌کی ده‌وله‌تیه.

حسابداری صنعتی: ژماریاری پیشه‌یی؛ کار و ره‌وتی نووسین و پێراگه‌یشتنی ژماره و بایی به‌ره‌م و قازانج یان زهره‌ری دامه‌زراوه‌یه‌ک. **حسابرس** / hesābras, ها؛ ان: [عربی/فارسی]/سم. که‌سێ که به‌سهر حسابی دامه‌زراوه‌یه‌ک و په‌راوه‌کانیدا دپته‌وه.

حسابرسی / hesābrasî, ها؛ [عربی/فارسی]/سم. ۱. به‌شیک له دامه‌زراوه‌یی که به‌حسابی خۆی یان دامه‌زراوه‌گه‌لی تر راده‌گا ۲. تاوتوئی کردنی به‌لگه‌ی مالی به‌تابیه‌ت به‌لگه‌ی حساب و ژماریاری دامه‌زراوه‌یه‌ک، له‌روانگه‌ی له‌روانگه‌ی دروستی یان به‌لگه‌دار بوونیانه‌وه.

حسابسازی / hesābsazî, ها؛ [عربی/فارسی]/سم. حساب‌تاشی؛ کار یان ره‌وتی ریک کردنی ریزی حسابگه‌لی ناراست و هه‌لشیواو (بۆ قهرزدار نیشاندانی که‌س یان به‌شدارگه‌یه‌ک و ده‌رجوون له‌ژئیر پیتاک و کاری نار‌ه‌وای دیکه) «معلوم شد مدیرعامل با کمک حسابدار برای شرکا حسابسازی کرده است: ده‌رکه‌وت که به‌رپرس به‌یارمه‌تی ژماریاره‌که‌ی بۆ شه‌ریکه‌کان حساب‌تاشی کردوو». هه‌روه‌ها: **حسابسازی کردن**

حسابگر / hesābgar, ها؛ [عربی/فارسی]/سم. [نامتداول] پێژمێر؛ ماشین حساب؛ هه‌سپێگه‌ر.

حسابگر ۲: صفت. هه‌ساو‌زان «او خیلی حسابگر است و تا کاری برایش سود نداشته باشد قدم پیش نمی‌گذارد: ئه‌و زۆر هه‌ساو‌زانه و تا کاریک قازانجی بۆی نه‌بی ده‌ستی بۆ نایا». هه‌روه‌ها: **حسابگری**

حساب و کتاب / hesāb-o-keṭāb: [عربی]/سم. هۆرته‌وبه‌ره؛ هه‌سپ و کتیب؛ هه‌ساو-کتاو: ۱. دۆزنه؛ ریک‌وپیکێ؛ سه‌ره و به‌ره «خیال نکن دنیا بی حساب و کتاب است: وا مه‌زانه دنیا بی هۆرته‌وبه‌ره‌یه» ۲. حسابی پێوه‌ندیدار به‌سه‌ودا و مامله، خه‌رج و داها‌ت یان قه‌رزدار ی و قه‌رزده‌ریه‌وه «یک روز بنشین به حساب و کتابها برس و وضع خودت را روشن کن! رۆژی دانیشه و حسیب و کتیبی خۆتیکه‌و بزا له‌چ حالدا‌ی!».

حسابی ۱ / hesābî: [عربی/صفت. حسابی؛ هه‌ساوی: ۱. پهبه‌په‌ر؛ په‌ربه‌په‌ر؛ خاوه‌ن بار و دۆخ یان تابیه‌تمه‌ندیه‌ک له‌بار و شیوا «کار حسابی؛ جای حسابی؛ کاری هه‌ساوی؛ جیگای حسابی» ۲. پێوه‌ندیدار به‌حسابه‌وه.

حسابی ۲: قید. باش؛ خاس؛ تپیر و ته‌سه‌ل؛ به‌ته‌واوی؛ به‌تواوی؛ سه‌رپاک؛ به‌چه‌شنی ته‌واو یان چه‌ندی زیاد «حسابی خوردیم: باشمان خوارد». **حسادت** / hesādat, hasādat, ها؛ [عربی]/سم. ئیره‌یی؛ به‌خیلی؛ ده‌خس؛ ده‌خسۆ؛ موود؛ هافیزێ؛ کار یان ره‌وتی ئیره‌یی بردن.

▣ **حسادت کردن**: ئیره‌یی بردن؛ به‌خیلی کردن «اگر به یکی از بچه‌هایت بیشتر توجه کنی، بقیه حسادت می‌کنند: ئه‌گه‌ر به‌مندالیکت زۆرتر بایه‌خ ده‌ی، ئه‌وانی تر ئیره‌یی ده‌بن».

حساس / hassās: [عربی/صفت. هه‌سه‌تۆک؛ هه‌سته‌تیار؛ هه‌سه‌تکار: ۱. هه‌سته‌وه‌ر؛ خاوه‌ن کاردانه‌وه له‌هه‌مبه‌ر هۆگه‌لی ده‌ره‌کیه‌وه «کاغذ حساس: قاقه‌زی هه‌سه‌تۆک» ۲. هه‌سته‌وه‌ر؛ قوت؛ قوته؛ قچ؛ له‌سه‌ر هه‌ست «گوش حساس: گوپی

به خیل کردن «به حافظه اش حسد بردم: به بیری
نیره میم برد».

حسدورزی / *hasadvarzi*، -ها: [عربی/فارسی]
/سم. ۱. دۆخ یان چۆنیه تی ئیره یی بردن؛ به خیل
بوون ۲. ئیره یی؛ به خیل؛ ده خس؛ ده خسو؛
موود؛ هافیزی؛ کار یان رهوتی ئیره یی بردن.

حسرت / *hasrat*، -ها: [عربی/سم. ۱. سو؛
سوئ؛ سووی؛ سوو؛ تاسه؛ ئه فسوس؛ که لیلان؛
داخ؛ عه زه رت؛ داخ و که سه ر بۆ شتی که له بهر
ده ست نیه «سالاها در حسرت آزادی بود؛ زۆر سالان له
سوئ نازادیدا بوو» ۲. داخ؛ خه فته؛ ئاواتی به دی
نه هاتوو «حسرت به دلم ماند یک روز تو را با لباس
مرتب ببینم: داخی به دلوه وه ما رۆژیکیان به
جل و بهرگی رینک و پینک وهه بتبینم».

□ **حسرت بردن**: ناخ هه لکیشان؛ به ئاواتی شتی
دوو ره ده سه وه بوون «حسرت می بردم که کاش به
جای او می بودم: ناخم هه لده کیشا بریا له جینی نهو
بووماه».

حسرت به دل ماندن: داخ به دلوه مان؛ به
داخه وه داکه وتن؛ ئاوات نه هاتنه دی.

حسرت خوردن: ناخ هه لکیشان؛ داخ لیه اتن؛
کول داکرن؛ خه م خواردن؛ هه ژان و
هه لچوو له له ه یفان؛ له ئاواتی شتیکا بوون
«حسرت روزهای جوانی را می خورد: بۆ رۆژانی لاوی
ناخ هه لده کیشی».

حسرت کشیدن: به ئاوات بوون؛ ناخ هه لکیشان؛
له خه می نه گه یشتن به ئاواتیکدا تلانه وه
«حسرت روزی را می کشید که بتواند در کنار فرزندش
باشد: به ئاواتی رۆژیک بوو بتوانی لای
منداله که یه وه بئ».

حسرت الملوک / *-mulûk, hasratolmolûk*:

عربی □ **جنورتغور**

حسگر / *hesgar*، -ها: [عربی/فارسی]/سم.
ده نگه ره؛ سینه سور؛ ئامیرئ که له بهرانبه
دیاره ده گه لی دیاریکراوی فیزیکیه وه (وهک

هه ستوک ۳. /ها: دل نازک؛ دل ناسک
۴. گرینگ؛ گرنگ؛ خاوه ن بایه خداری و شیای
سه رنج دان «شغل حساس؛ موقعیت حساس؛ پیشه ی
گرنگ؛ جیگای هه ستوک». هه روه ها: **حساس**
بودن؛ **حساس شدن**؛ **حساس کردن**

حساسیت / *hassâsiyyat*، -ها: [عربی/سم.
هه ستوکی؛ هه ستکاری؛ هه ستیاری؛
۱. هه سه ته وه ری؛ قچیته تی؛ بار و دۆخ یان
چۆنیه تی هه سه ته وه ره بوون «حساسیت زیاد هم خوب
نیست: هه ستوکی زۆریش باش نیه»
۲. هه سه ته وه ری؛ هه بوونی کاردانه وه ی زۆر له
به رانبه ره هۆی دهرکیه وه «حساسیت این فیلمها زیاد
است: هه ستوکی ئه م فیلمانه زۆره»
۳. هه سه سه یته؛ ئالیرژی؛ جۆری ناکوکی له شه
«به باقالی حساسیت دارد: له بهرامبه ره باقله وه
هه سه سه یته هه یه».

حساب الامر / *hasab'ol'amr*: [از عربی] حرف،
به پیتی فه رمان؛ به پیتی ده ستووور «حساب الامر رییس
جمهور هیئت به آنجا اعزام شد: به پیتی فه رمانی
سه رۆک کۆمار ده سه ته یه ک ناردان بۆ نهوئ».

حساب حال / *hasabehâl*: [عربی/سم. /ادبی]
باسی حال و بال؛ به تابیته نووسین و راڤه
کردنی چۆناوچۆنی به سه رهاتی خۆ.

حساب و نسب / *hasab-o-nasab*: [عربی/سم.
/ادبی] ره گه ز؛ بنیچه؛ به نه چه که؛ ره چه لاک؛
تۆره مه؛ نه ژاد؛ ره ته وه؛ بنج و بناوان.

حسد / *hasad*: [عربی/سم. /ادبی] ئیره یی؛
به خیل؛ ۱. ته شه نه هینان له به رانبه ره
سه رکه وتن و خۆشی دیترا نه وه یان دوژمنایه تی
کردن له حاندی که سانیکیدا که به رز و به رچاون
۲. هه ستی به ئی خۆ زانین یان پاوان کردنی
ئهوین، خۆشه یستی و ئه مه گداری نزیکان
(وهک هاوسه ر، دل به ر، دایک، فره من، خوشک و برا)
و دل ئیشان له بایه خدانئ هوان به که سانی تر.

□ **حسد بردن** / **ورزیدن**: ئیره یی بردن؛

تیشک، گەرما و سەرما) ئەکەوتە کار و ئەبیتە
هۆی پێزانینیان.

حسگیری / hesgîrî: [عربی/فارسی] اسم.
هەستگەری؛ دۆخ یان چۆنیەتیەک کە لە
سۆنگە ئێوەوە نووسەر یان ھونەرەر بتوانی
خۆی لە جێی کەسایەتیەک دانێ، واکا کە
کەسیکی واکا و دۆخەدا دەیکا.

حسن / hosn، ها: [عربی/اسم، [دبی] ۱. چاکی؛
باشی؛ خاسی «حسن عمل: چاکی کردووە»
۲. جوانی؛ خوشیکی؛ شەنگ و تەرزى «حسن به
اتفاق ملاحظ جهان گرفت: جوانیت لە ھەموو بارەووە
دنیاى داگرت».

□ **حسن اخلاق:** خۆشخۆیی؛ ئاكارباشی / چاکی؛
خەدەپەسەندى.

حسن استفاده: کەلکەرگەری چاک/باش.
حسن انتخاب: باش ھەلبژێری؛ ھەلبژاردەى
چاک؛ بژاردەى جوان.
حسن تأثیر: باش کارتیكەرى؛ کارتیكەرى
چاک.

حسن تدبیر: باش ڕاوێژی؛ ڕاوێژی چاک.
حسن تشخیص: باش ناسی؛ ڕەوتى لیکدانەوێ
چاک؛ ناسینەوێ باش یان دروست.
حسن تصادف: ھەلکەوتى چاک.
حسن تفاهم: ڕەوتى چاک لیکگەشتن؛ چاک
ھەفگەھان.

حسن تلقی: بۆ چوونى باش.
حسن توجه: ڕەوتى باش پێراگەشتن.
حسن جریان: ڕەوتى باش.
حسن ختام: ئاکامى چاک؛ ڕەوتى کۆتایی
ھاتنى باش و بە خۆشى؛ دواى ھاتنى چاک.
حسن خط: خۆشنووسى؛ جوان نووسى.
حسن خلق: ڕوو خۆشى؛ خۆشخۆیی؛
خەدەپەسەندى.

حسن رفتار: ئاكار چاکی؛ ئاكار جوانی.
حسن روابط: پێوەندى چاک/باش.

حسن سابقه: پێشینەى چاک/باش.
حسن سلوک: ھەلس وکەوتى چاک/باش؛
ڕێ و شوینی چاک.

حسن شهرت: ناو بەرزى؛ ناو چاکی؛
خۆشناوى.

حسن طلب: [بديع] ھونەرى داوا کردنى شتیک
لە کەسیکی تر بە چەشنیکی جوان.

حسن ظن: گەش بىنى؛ خۆش بىنى.
حسن عمل: دروستکارى؛ درووسکارى؛
کردهووی چاک.

حسن نظر: بیر و ڕای چاک.
حسن نیت: خیرخوازى؛ بەرگ و نیازى باش.

حسن همجواری: دراوسێ دارى؛ ھاوسێ
دۆستى؛ ھەلس وکەوتى دۆستانە لەگەڵ
ھاوسێدا.

□ **حسن داشتن:** باشى ھەبوون؛ چاکی ھەبوون؛
چاک بوون؛ خاس بوون؛ باش بوون؛ خاس
بىھى «آن خانه هیچ حسنى نداشت، جز اینکه ارزان
بود؛ ئەو ماله هیچ باشیەکی نەبوو، جگە لەووە
ھەرزان بوو».

حسانات / hasanāt: [عربی/اسم، [دبی]
۱. [نامتداول] چاکیگەل؛ باشیگەل؛ خاسیگەل
۲. چاکە؛ کارى باش.

حسن لبه / hasanlabe: [از عربى] اسم، ھەنگوێژە؛
ھەنگوێژە؛ جەوێ؛ ماکیکی بۆنخۆشە کە لە
قەلشی کۆتەرەى برێ دارموە دیتە دەرە و لە
عەترسازى و بژیشکیدا بەکار دێ.

حسن یوسف / hosneyüsef، ها: [عربی/عبری] اسم،
گولەمەخمەلى؛ چاف ڕەشوک؛ گولیکی
جوان لە بنەمالەى ریحان کە بە بۆنەى جوانى و
رەنگامەبى گەلاکانیەووە لە گولدان ڕادەگیرى.

حسود / hasûd، ها: [ان: عربى] صفت،
بەرچاو تەنگ؛ چاو تەنگ؛ چاوچنۆک؛
چافچنۆک؛ چافینۆک؛ چنۆک؛ چەکەسوو؛
چەک ھەسوو؛ چاونەرێر؛ درژ؛ گافبەر؛ بەئیرەبى

«زری خیلی حسود است: زه‌ری زۆر به‌رچاوته‌نگه»:
حاسد / [دبی]

حسودی / hasûdî / [عربی/سم. چاوته‌نگی؛
به‌رچاوته‌نگی؛ ئیره‌یی؛ به‌خیلی؛ گاقه‌به‌ری؛
هه‌لکالینی؛ درژی؛ چنۆکی؛ چکووسی؛
چاونه‌زیری.]

حسودی کردن: ئیره‌یی بردن؛ به‌خیلی/
چنۆکی/ درژی کردن «خوب نیست حسودی
برادرت را بکنی: باش نیه ئیره‌یی به‌براکه‌ت
به‌ری.»

حسی / hessî / [عربی/صفت. ۱. هه‌ستی؛
پتوه‌ندیدار یان سهر به‌هه‌سته‌وه؛ به‌رانبه‌ری
ناوه‌زی ۲. هه‌ست‌کراو؛ هه‌ست‌پئ‌کراو.]

حسینه / hoseynîye / [عربی/سم.
حوسه‌نینه؛ حسه‌نینه؛ جیگایه‌کی مزگه‌وت
ئاسایه بۆ به‌رپتوه بردنی ئازیه‌تباری، به‌تایبه‌ت
تازیه‌باری حه‌زهره‌تی حوسین له‌لایهن
موسولمانانی شیعه‌وه.]

حشر / hašr / [عربی/سم./[دبی] په‌سلان؛ نیروانا؛
نیرفانا؛ قیامت؛ رۆژی په‌ساتی؛ رۆژی مه‌حشر
«روز حشر: رۆژی په‌سلان».

حشرات / hašarāt / [عربی/سم. ۱. جمع
حشره ۲. میرووان؛ زینده‌واره؛ ده‌سته‌یه‌ک له
گیانه‌وه‌رانی وشکه‌ژی بریه‌تی له: میش،
میشووله؛ میرووله، کوله، په‌پووله، هه‌نگ،
زه‌رگه‌ته، دوو‌پشک، قۆلانچه، جال‌جالۆکه و...
که زۆربه‌یان خاوه‌نی دوو جووته‌بال و جووتیک
شاخه‌که و سئ‌جووته‌پای برکه‌بهرکه‌ن و
له‌شیان له‌سئ‌به‌شی جیاوازی سهر و سینه و
زگ پیکه‌تووه.]

حشر و نشر / hašr-o-našr / [عربی/سم.
هه‌لس‌و‌که‌وت؛ هات‌و‌چوو؛ ئامشه‌وره‌فت؛
ئامه‌ولوه‌ی؛ هۆرزو‌نیشته؛ هه‌لس‌ودانیشت «باید
با آنها حشر و نشر کنی تا خوب بشناسیشان: ئه‌بئ
له‌گه‌لیاندا هه‌لس‌و‌که‌وت هه‌بئ تا چاک بیاناسی».

حشره / hašare / ها؛ حشرات: [عربی/سم. میروو؛
گه‌ناوه‌ر؛ گه‌ناور؛ زینده‌واره؛ ده‌عبا؛ جر و
جانه‌وه‌ر؛ جانه‌وه‌ری وردیله؛ هه‌شه‌ره.]

حشره‌خوار / hašarexār / ۱. ها؛ ان: [عربی/
فارسی/سم. گه‌ناوه‌رخۆر؛ میروو‌خۆره:
۱. پوه‌کی وا که داویکی بۆ میروو‌خواردن ببئ
۲. [جانورشناسی] ناوی گشتی ههر گیانه‌وه‌ریک
که میروو‌ده‌خوا.]

حشره‌خوار / صفت. میروو‌خۆر؛ گه‌ناوه‌رخۆر؛ به
تایبه‌تمه‌ندی یان خوی خواردنی میروو‌هوه
«گیاه حشره‌خوار؛ مرغ حشره‌خوار؛ پوه‌کی میروو‌خۆر؛
بالتندی گه‌ناوه‌رخۆر».

حشره‌شناسی / hašarešēasî / [عربی/فارسی/
سم. گه‌ناوه‌رناسی؛ میرووناسی؛ لقئ له‌زانستی
زینده‌وه‌رناسی تایبه‌ت به‌خۆندنه‌وه‌ی زانستی
له‌سهر گه‌ناوه‌ر. هه‌روه‌ها: حشره‌شناس]

حشره‌کش / hašarekoš / ۱. ها؛ [عربی/فارسی/
سم. گه‌ناوه‌ر‌کوژ؛ میروو‌کوژ؛ ههر یه‌که له‌وماکه
ژه‌هراویانه که به‌شیوازی گه‌رد، تراو یان گاز، بۆ
له‌به‌ین بردنی میروو و میملی پوه‌ک به‌کار
ئه‌برئ.]

حشره‌کش / ۲. صفت. میروو‌کوژ؛ گه‌ناوه‌ر‌کوژ؛
به‌تایبه‌تمه‌ندی یان توانای کوشتنی میروو.

حشری / hašarî / ها؛ [عربی/صفت.
زه‌نه‌ک‌ه‌شه‌ری؛ حه‌که‌دار؛ هه‌که‌دار؛ به‌ئالۆش؛
هه‌یشۆ؛ به‌تینوویه‌تی زۆره‌وه‌ بۆ سهرجییی
کردن.]

حشری شدن: زه‌نه‌ک/ حه‌که‌دار/ حه‌شه‌ری
بوون؛ حه‌که‌دار بوون.

حشفه / hašafe / [عربی/سم. سهره‌ی ئه‌ندامی زا
و زیی‌پیوا.]

حشم / hašam / [عربی/سم. ۱. ده‌س‌وپا؛
پشت‌میر؛ ده‌س و پتوه‌ند؛ به‌رده‌ستان؛
ژێرده‌ستان و ده‌وربه‌ری که‌سئ‌خواهن
ده‌سه‌لات ۲. [احشام] پان؛ رانه‌مه‌ر؛ شه‌گه‌له.]

خواردنی چیش، شیر و ئاوی پیسهوه تووش دهیی و ئه بیته هۆی یاو، زگه شۆری، بی حالی، سه رئیشه و ماسینی هه رتک ریخۆله وه.

حصر /hasr/: [عربی/اسم، /ادبی/ ۱. وارش؛ پاوان ۲. گه مارۆ؛ ئابلۆقه <حصر اقتصادی: گه مارۆی نابووری> ۳. پاوانکاری؛ پاوانی <حصر وراثت: پاوانی میرات>.

▢ **حصر وراثت:** پاوانی میرات؛ دیاری کردنی میراتبه رانی مردوو بۆ دابهش کردنی میرات به سه ر هه موویندا.

حصن /hesn/: [عربی/اسم، /ادبی/ دژ؛ په ناگا؛ جیگایه کی وا که بکری تیندا په نا بگری <حصن حصین: په ناگای پته و>.

حصول /husûl, hosûl/: [عربی/اسم، /ادبی/ دهسکهوت؛ دهسکهفت؛ دۆخ یان چۆنیه تی به دهست هینان <کار را تا حصول نتیجه دنبال کنید: به دوا ی کاره وه تا دهسکهوتی ئاکام برۆن>.

حصه /hesse, ha/: [عربی/اسم، /ادبی/ بهش؛ بهشه؛ پاژ؛ باهر؛ سه ری؛ ۱. پار؛ لۆتم؛ له فا؛ بهشی له شتیک <حصه ای از پول هم به من رسید: بهشی له پاره کیش به من گه یشت> ۲. گوینج؛ گییه ف؛ بههر؛ بهر؛ هۆخ؛ پیش؛ بهشی هه ر کهس له شتی که له به ییناندا بهش ده کری <آرام حصه اش را به آزاد داد: ئارام بهشه که ی خۆی دا به ئازاد>.

حصیر /hasîr, ha/: [عربی/اسم، حصیر؛ حصیل؛ حصیلک؛ هه سیر؛ هه شیر؛ بووریا؛ رایه خئی له جه گن و قامیش یان زهل.

حصیر باف /hasîrbâf, ha-/: [عربی/فارسی/اسم، هه سیرجن؛ وه ستای حصیر دروست کردن. ههروهه: **حصیربافی**

حصیری /hasîrî/: [عربی/صفت، حصیری؛ هه سیری؛ هه شیر؛ بووریایی؛ ۱. له چه شنی هه سیر <کلاه حصیری: کلاوی حصیری> ۳. خاوه ن بافت و نه خشی وه کوو هه سیر.

حشمت /hešmat/: [عربی/اسم، شکۆداری؛ خاوه ن شکۆیی؛ هه شگه؛ ۱. بار و دۆخی ره خساو له هه بوونی خزمه تکار و ژیره ستانی زۆر و هه موو جۆره ۲. ریز و شکۆی به ره هه می ئاوه ها دۆخیک.

حشمداری /hašamdārî/: [عربی/فارسی/اسم، مه ردار؛ ئازه لدار؛ دهوله تدار؛ گه له داری؛ شه گه له داری.

حشو /hašv, ha/: [عربی/اسم، /بدیع/ زیده؛ وته یه ک که له نیو وتاریکدا بۆ خه ملاندن یان رافه یه کی زۆتر به کار ده روا.

▢ **حشو قبیح:** زیده ی دزیو؛ زیده یه ک که هینانی له نیو وتاردا پیویست نیه و له جوانی وتار کهم ده کاته وه.

حشو ملیح: زیده ی جوان؛ زیده یه ک که وته جوان ده کا.

حشیش /hašîš/: [عربی/اسم، حه شیش؛ حه شیشه؛ بهنگ؛ چه رس؛ گیایه که ده یکیشن و بی گیژ و سه رخۆش ده بن.

▢ **حشیش کشیدن:** حه شیش کیشان؛ بهنگ کیشان؛ چه رس کیشان.

حصار /hesâr, ha/: [عربی/اسم، بارش؛ وارش؛ په رژین؛ په رچین؛ باروو؛ پاوان؛ سوور؛ شووره؛ شوورا؛ شوواروو؛ له مه ری له چیو، به رد، که ربووچ یان ته لی درکاوی که له په رانه ری شوینیکه وه چی ده کری <جالیز حصار نداشت و می شد وارد آن شد: بیسانه که بارشی نه بوو، ده کرا برۆیته نیویه وه>.

▢ **حصار کشیدن:** بارش لیدان؛ په رژین کردن/ دانان <دور باغ حصار کشیدند تا افراد غریبه وارد آن نشوند: دهوری باخه که یان بارش لیدا غه راوه ی تی نه چی>.

حصبه /hasbe/: [عربی/اسم، که وتوویی؛ که فته یی؛ حه سبه؛ سیه تا؛ تاوی ریخۆله؛ نه خۆشینیکی چلکی گیرویه که زۆتر له ریگای

دوځ یان چوڼیه تی بوون له جیگاهه کدا. بهرانبهر: غیاب «حضور داشتن: هه‌بوون» ۳. ته‌یاری؛ له‌باوی؛ به‌رهه‌قی؛ بار «حضور ذهن: بیر ته‌یاری».

□ **حضور ذهن:** بیر‌یاری؛ بیر ته‌یاری؛ بیر له‌باوی.

□ **حضور به هم رسانیدن:** یه‌ک‌گرتن؛ ئاماده بوون؛ به یه‌ک‌گه‌یشتن «در ساعت مقرر در جلسه حضور به هم رسانید: له کاتمیتری په‌چاو‌کرودا له دانیشته‌که یه‌ک بگرن».

حضور داشتن: بوون؛ هه‌بوون؛ ئاماده بوون؛ حازر بوون «پدرش هم حضور داشت: بابیشی بوو». در جای حضور یافتن: له شوینیکدا ئاماده بوون؛ له جیگاهه‌ک هه‌بوون «همه‌ی پدر مادرها باید در مدرسه حضور یابند: هه‌موو باوک و دایکه‌کان نه‌ی له قوتابخانه ئاماده بن».

به حضور کسی رفتن: خزمه‌ت که‌سی گه‌یشتن؛ رویشتن بؤ لای که‌سیکی به‌رپژ «به حضورشان رفتم تا کسب تکلیف کنم: خزمه‌تی گه‌یشتم ته‌گبیریکم بؤ بکه‌ن».

حضوراً / huzûran, hozûran: [عربی] قید. رووبه‌روو؛ رواو‌روو؛ له بهرانبهر که‌سیکدا «تقاضای خود را حضوراً بیان کردم: داخوازه‌که‌م رووبه‌روو گوت».

حضور و غیاب / huzûr-o-qiyâb, hozûr: [عربی] اسم. بوون و نه‌بوون: ۱. بار و دوځ یان چوڼیه‌تی بوون یان نه‌بوون له شوینیکدا «حضور و غیاب افراد در محل کار: بوون و نه‌بوونی که‌سان له سهر کاریاندا» ۲. کار یان په‌وتی لئ‌روانین به سهر بوون یان نه‌بوونی که‌سان له شوینیکدا.

حضوری^۱ / huzûrî, hozûrî: [عربی] صفت. رووبه‌روو؛ رواو‌روو؛ له نزیک، خواهن دوځ یان چوڼیه‌تی له بهرامبهر بوون «مذاکره‌ی حضوری: وت‌ووژی رووبه‌روو».

حضوری^۲: قید. رووبه‌روو؛ رواو‌روو؛ له رووبه‌روودا؛

حصین / hasîn: [عربی] صفت. [دبی] پته‌و؛ پایه‌دار؛ توکمه؛ په‌یت؛ نه‌ستم؛ هه‌سه‌م؛ قایم «حصن حصین: په‌ناگه‌ی پته‌و».

حضار / hazzâr: [عربی] اسم. دانیش‌تووان؛ ئاماده‌بووان؛ نه‌وانه‌ی له مه‌جلیسدان «حضار برای سخنران کف زدند: دانیش‌تووان بؤ وت‌اربیژ چه‌پله‌یان لید».

حضارت / hazârat, hezârat: [عربی] اسم. [دبی] شارستانی‌تی؛ شارستانی‌ه‌تی: ۱. شارنشین‌ی؛ ژپاری ۲. ژپار؛ شارستانی‌ه.

حضانت / hezânat: [عربی] اسم. [حقوق] سهر‌پهرشتی؛ به‌خیو‌کری؛ په‌روه‌رده‌کری؛ چاو‌دی‌ری و ئاگاداری له من‌دال «دادگاه حق حضانت را از او سلب کرد: دادگه مافی سهر‌پهرشتی لئ سهنده‌وه».

حضر / hazar: [عربی] اسم. هی‌بهر؛ بنه‌گا؛ بنه‌جی؛ جیی ئاماده بوون یان نیشته‌جی بوون. بهرانبهر: سفر

حضرات / hazarât: [عربی] جمع حضرت حضرت / hazrat, ها؛ حضرات: [عربی] اسم. هه‌زرت؛ سهر‌ناویکه بؤ ریز‌گرتن که له پیش ناوی پی‌اوانی پی‌روژ و گه‌وره پی‌اوان ده‌گوتری.

□ **حضرت اشرف:** جناب اشرف، جناب

حضرت عالی: حضرت تعالی / hazarât(e)âli: [عربی] ضمیر. به‌رپژتان؛ ئیوه‌ی به‌رپژ؛ وشه‌ی ریز‌گرتن بؤ بیسه‌ری تاک «حضرت تعالی حضور نداشتید: به‌رپژتان له‌وئ نه‌بوون».

حضرت عباسی / hazrat'abbâsi: [عربی] قید. [مجازی] خوټ‌و‌خوات؛ خواوه‌کیلی؛ خواوه‌کیل؛ خوداوه‌کیلی «حضرت عباسی این را چند خریدی؟: خوټ‌و‌خوات ته‌مه‌ت چه‌ند کړپوه؟».

حضور / huzûr, hozûr: [عربی] اسم. ۱. پیشگا؛ باره‌گا؛ هه‌نته‌ش؛ ده‌ر‌گانه؛ ئاسانه؛ به‌رده‌م «در حضور دادگاه: له پیشگای دادگادا» ۲. هه‌بوون؛ بار و

غيرمجاز حقارى شده است: نهوى بى قانون كه نه اوه.

حفاظ / hefāz ، ها: / [عربى] / اسم. پاريزهر؛
كه ره سهى پارازتن، به تاييهت نه وهى له هاتنى
هويه كى نه خواز او بهرگرى ده كات (وهك ميج،
ديوار، وارش، نه رده و...).

حفاظت / hefāzat / [عربى] / اسم. ۱. پاريزگارى؛
ئاگادارى، نكاډارى، نوادارى <حفاظت اشياى قيمتى:
ئاگادارى له شتى بهنرخ>. ۲. پاسهوانى؛ پاسگرى؛
نواوانى <پيرمردى عهدده دار حفاظت از موزه بود:
پيره پياويك پاسهوانى له ئه نتيكه خانه ي له نه ستؤ
بوو>.

حفر / hafr / [عربى] / اسم. ههق؛ كار و رهوتى
كۆلين؛ دانهوه؛ كهندن؛ كه نهى؛ هه لكۆلين،
به تاييهت زه مين <حفر چاه آب: ههقى بير>.

□ **حفر كردن**: هه لكهندن؛ هه قانندن؛ هه لكۆلين؛
هه لقهنندن؛ هه لقانندن؛ كۆلين؛ دانهوه؛
هۆر كه نهى <زمين را برآى پى سازى حفر كردند:
زه مينيان بۆ به نه رت دانان هه لكهندن>.

حفره / hofre ، ها: / [عربى] / اسم. چال؛ قوولكه؛
كه نهى؛ كه نه؛ كه نه لان؛ كه نه ده لان؛ گه هر:
۱. قوولكه <برآى نصب تير حفره اى كنده بودند: بۆ
دانانى تيره كه چاليكيان كه نه بوو>. ۲. بۆشايى،
كون يان چالى سهر شتيك <پاى ديوار حفره اى بود
كه موشها و مورچه ها به وجود آورده بودند: له پاى
ديواره كه دا چاليك بوو مشك و ميرووله
كه نه بوويان>.

حفظ / hefz / [عربى] / اسم. ۱. نكا؛ هه مهت؛ كار
يان رهوتى پاراستن و بهرگرى كردن له وه زهنگ
۲. / گفتارى / له بهر؛ لبه ر؛ وه ر؛ ئه ز بهر؛ ژبه ر؛
ده رخ؛ كار يان رهوتى له بهر كردنى شتى <حفظ
شعر: له بهر كردنى شيعر>.

□ **حفظ بودن**: له بهر بوون؛ ئه ز بهر بوون؛ ژبه ر
بوون؛ ده رخ بوون؛ وه ر بيهى.

حفظ شدن: ۱. پاريزران؛ پاريزيهى؛ نوادارى
بوون <وسايل او تماماً حفظ شده بود: كه له په كه ي

له نزيكه وه > حضورى خواهم گفت: رووبه روو پيتانى
ئيزم>.

حفيض / hazîz ، ها: / [عربى] / اسم. / [دبى] / نشيو؛
نشيو؛ نشيف؛ نشووف؛ نهوى؛ نزم؛ نه زم.
به رانه ر: **اوج** <حفيض كوه: نشيوى كئو>.

حطى / hottî / [عربى] / اسم. حوتتى؛ سييه مين
ده ستهى پيتى ئه به ده كه برىتين له <ح؛ ط؛
ى>.

حظ / haz(z) ، ها: / [عربى] / اسم. ۱. هه ز؛ خۆشى؛
خوه شى؛ كه يف <حظ كردم: هه زم كرد>. ۲. / [دبى] /
به هره؛ به ش؛ بى ر؛ باهر؛ به خت <از هوش حظ
وافرى داشت: له هۆش به هره به كى باشى هه بوو>.

□ **حظ وافر**: به هره ي باش؛ به شى زۆر؛ به شى
فراوان.

□ **حظ بردن**: خۆش هاتن؛ كه يف كردن؛ وه ش
ئامه ي <از اين كار خيلى حظ بردم: له م كاره زۆر
خۆشم هات>.

حظ داشتن: خۆشى بوون؛ وه شى بيهى؛ به
قازانج بوون يان هۆى دلخۆشى بوون <رفتيم
ماهيگرى، برايم حظى نداشت: چووين بۆ
ماسيگرى، خۆشيه كى بۆم نه بوو>.

حظ كردن: كه يف كردن؛ خۆش حال بوون؛
چيژ لى وه رگرتن <از تماشاى بازيشان حظ كردم:
له تهمه شاى كايه كه يان كه يفم كرد>.

حفار / haffār ، ها: / ان: / [عربى] / اسم. هه لقهن؛
هه لكهن؛ كۆلينكار؛ كۆلهر: ۱. كۆل ههنگ؛
كۆلهك؛ ماشينى كه بۆ هه لكهندن و خاك
هه لگرتن به كار ده روا. ۲. كه سى كارى
هه لكهندن يان كه لاشتنى زه مينه.

حفاى / haffārî ، ها: / [عربى] / اسم. هه لكۆلى؛
هه لقهنى؛ هه لكه نهى؛ كۆلهرى: ۱. كارى
هه لكۆلين و چال كردنى شتى، به تاييهت
زه مين <خيابان را برآى لوله كشى حفاى كرده اند:
شه قامه كه يان بۆ لوله كيشى هه لكۆليه>. ۲. رهوتى
كه نندنى زهوى و گه ران له ژي ر خاكدا <آنجا

حق اشتراك برق: مافی هاوبه‌شی رۆژنامه؛ مافی هاوبه‌شی کاره‌با.

حق امتیاز: مافی به‌شداری؛ پاره‌یه‌ک که له به‌رانهر سه‌رپشکی دان به‌کەس یان دامه‌زراوه‌یه‌ک، لێی وه‌رنه‌گیردرئ.

حق انتفاع ﴿﴾ حق بهره‌برداری

حق انحصار: پیتاکی؛ پاره‌یه‌ک که بۆ به‌هره‌بردن له کالای ده‌وله‌تی، ده‌وله‌ت له‌خه‌لکی ده‌ستین.

حق اولویت: مافی له‌پیشی/یه‌که‌می؛ مافی که به‌بۆنه‌ی پیشده‌ستی کردنی که‌سیک له‌نه‌جامدانی کاریکدا پێی ده‌درئ: حق تقدّم

حق بهره‌برداری: مافی ده‌سکه‌وتی؛ مافی که به‌بۆنه‌وه که‌سیک بتوانی له‌مالی که‌هی که‌سیکی دیکه‌یه یان خاوه‌نی نیه که‌لک وه‌گرئ: حق انتفاع

حق بیمه: مافی دابین؛ پاره‌یه‌ک که که‌سی بۆ دابین بوون، به‌به‌شدارگی بیمه‌ی ده‌دات.

حق پدری: مافی باوکی: ۱. مافی که باوک له به‌رانهر مندا‌لوه هه‌یه‌تی ۲. ئه‌رکی که باوک بۆ به‌جی هینانی ئه‌و مافه هه‌یه‌تی ۳. ئه‌رکی که مندا‌ل بۆ ریزنان له باوکی له‌سه‌ر شانه‌یه.

هه‌روه‌ها: حق مادری/دوستی/نان و نمک

حق تألیف: مافی نووسین/دانان؛ پاره‌یه‌ک که به‌بۆنه‌ی له‌چاپدانی کتیییک، له‌لایه‌ن ده‌زگای بلا‌وک‌ه‌روه به‌نووسه‌ر (یان نوینه‌ره‌که‌ی) ده‌درئ. هه‌روه‌ها: حق ترجمه

حق تحقیق ﴿﴾ پزوهانه

حق تدریس: ۱. مافی وانه‌بیژی؛ مافی ده‌رس گوته‌وه؛ به‌رایب بۆ ده‌رس وتنه‌وه (مردان در مدرسه‌های دخترانه حق تدریس ندارند: پیاوان له قوتابخانه‌ی که‌چانه‌دا مافی وانه‌بیژیان نیه) ۲. پاره‌یه‌ک که له‌بابه‌ت وانه‌بیژی‌وه به‌مامۆستا ده‌درئ: حق‌الندریس

حق تعلیف: ئالفانه؛ پووشانه؛ پاوه‌نانه؛

به‌گشتی باریزرابوو ۲. له‌به‌ر بوون؛ وه‌ر بیه‌ی <سه‌بار خواندم تا خوب حفظ شدم: سی جارم خوینده‌وه هه‌تا باش له‌به‌رم بوو>. هه‌روه‌ها: حفظ کردن

از حفظ خواندن: له‌به‌ر خوینده‌وه؛ ئه‌زه‌ر خویندن؛ به‌وه‌ر وانه‌ی؛ ژبه‌ر خویندن <تمام شعر را از حفظ خواند: ته‌واوی شیعه‌که‌ی له‌به‌ر خوینده‌وه>.

حفظ الصحه / hefzossehhe / [عربی/اسم. قدیمی] ته‌ندروستی؛ له‌ش‌ساگی.

حفظی ۱ / hefzi / [عربی/صفت. له‌به‌رکردنی؛ له‌بیر راگرتنی <یک عالم درس حفظی دارم: زۆریک وانه‌ی له‌به‌رکردنیم هه‌یه>.

حفظی ۲: قید. له‌به‌ر؛ به‌وه‌ر؛ به‌یارمه‌تی بیر <نالهی جدایی را حفظی خواند: نالهی جو‌دایی له‌به‌ر خوینده‌وه>.

حق ۱ / haq(q) ، ها: حقوق / [عربی/اسم. حقه]؛ ۱. ماف؛ سه‌ربه‌سته‌یه‌ک که قانون، عورف یان سروشت به‌که‌سیکی داوه <حق نفس کشیدن: مافی هه‌ناسه‌دان> ۲. ماف؛ سه‌رپشکایه‌یه‌ک که به‌هۆی نه‌جامدانی کاریکه‌وه به‌که‌س یان دامه‌زراوه‌یه‌ک ده‌درئ <حق ثبت: حق بیمه: مافی نووسین؛ مافی دابین> ۳. [مجازی/خودا؛ ئافریته‌ر؛ یه‌زدان؛ خولقیته‌ر؛ وه‌دی هینه‌ر؛ په‌روه‌ردگار.

حق آب و گل: ۱. مافی که به‌بۆنه‌ی ئاوه‌دان کردنه‌وه‌ی ملکیکه‌وه بۆ که‌سیک به‌دی دی ۲. [مجازی] مافی که به‌بۆنه‌ی نیشته‌جی بوون بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر له‌جیگایه‌ک و نه‌جامدانی بری کار له‌ویدا، بۆ که‌سی به‌دی دیت.

حق اختراع: مافی داهینان؛ مافی که‌سی بۆ به‌هره‌بردن له‌داهاتی ئه‌و شته وه‌دی هیناوه.

حق اشتراك: مافی هاوبه‌شی؛ ئابوونمان؛ مزه‌ی سالانه یان مانگانه بۆ شه‌ریک بوون له‌کالا، راژه یان هه‌ر شتیکیدا <حق اشتراك روزنامه>؛

حق شُعه: مافی که وتنه بیری هر به شداریک له کرپینی به شی به شداریکی تر، به مهرجی که وازی له فرۆشتنی بی.

حق عبور: مافی بواردن: ۱. مافی بگاردن له ملکی که سیکی تر ۲. پاره یه ک که بۆ تیپه پینه وه لهو جیگایه وهرده گیردری (حق عبور از اتوبان: مافی بواردن له شاری).

حق کسب: مافی که سب و کار؛ پاره یه ک که کریگر به خاوهن ملکی ددها بۆ که لک وهرگرتن لهو جییه به مه بهستی جیگای کاسبی.

حق مسکن: مافی خانوبه ره؛ پاره یه ک که بهرپرستی مه زینگه، بۆ مال گرتن به کارگیرانی بی مالی ددها.

حق مقام: مافی پایه؛ به شیک که به بۆنه ی دارا بوونی پله و پایه ییکی تایبه ته وه، به خاوهنه که ی دهری.

حق وتو: مافی ویتۆ؛ مافی نوینه ریک بۆ دژایه تی له گهل برپاری دیتران و هه لوه شانه وه ی به تنیا.

حق ویزیت: مافی ویزیت؛ پاره یه ک که بژیشک بۆ دیتنی نه خۆش وهریده گری.

□ **حق به حقدار رسیدن:** حقه به حقدار گهشتن؛ گهشتنی شتی به که سی که شیاوی بووه.

حق به گردن کسی داشتن: حقه به سهر که سیکه وه بوون؛ به نهجامدانی خزمه تیکی شیاو که سی منه تباری خۆ کردن.

حق کسی / چیزی را ادا کردن: به جا آوردن: مافی که سی / شتی به جی هیئان؛ کار یان ئهرکیکی شیاو بۆ شت (یان که سی) نهجام دان (حق برادری را ادا کرد: مافی برایه تی به جی هیئا).

حق دادن: حقه دان؛ ماف دان (به او حق می دهم که عصبانی باشد: حقه ی پی نه دم که تو وره

له وه رانه؛ سهریه ل؛ پاره یه ک که ئازهلدار بۆ له وه راندنی دهوله ته که ی به خاوهن له وه رگه ی ددها.

حق تقدّم □ **حق اولویت**

حق تمیز: پیتاکی ته مر؛ پاره یه ک که به بۆنه ی چه سپاندنی ته مر له سهر به لگه ی فه رمی، له خاوهنه که ی ده سیئرئ.

حق ثبت: مافی نووسینی به لگه؛ مافی تۆمارکردن؛ پاره یه ک که به بۆنه ی نووسینی برپارنامه ی سه ودایه ک له ده فته ری فه رمی دهوله تیدا، له کارینه ران ده سیئرئ.

حق جوابگویی: مافی ولامدانه وه؛ مافی ههر که س بۆ په رسف دانوه و بهرگری له خۆی له به رانه ر تۆمه تی که وه که له رۆژنامه یان گوڤاریکدا لینی دراوه.

حق چاپ: مافی له چاپدان؛ مافی که بۆ چاپ کردنی کتیبیک به که س یان دامه زراوه یه ک دهری.

حق حاکمیت: مافی میری؛ مافی حکوومه ت کردن.

حق حضانت: مافی چاوه دیری؛ مافی به خیو کردن؛ مافی ئاگاداری و چاوه دیری کردن له مندا ل.

حق زحمه: مووچه؛ کارانه؛ پاره یه ک که بابه ت نهجامدانی کاریک به که سی دهری؛ **حق الزحمه**

حق سکنی: مافی نیشته جیی؛ مافی ئاکنجیه تی؛ مافی که بابه تی نیشته جی بوون له جیگایه کدا به که سیک دهری.

حق سکوت: مافی بی دهنگی؛ پاره یان شتیک که بۆ نه درکاندنی رازیک به که سی دهری؛ **حق السکوت**

حق شرب: ئاوانه؛ مافی که لک وهرگرتنی که س یان ملکیک له سهر چاوه یه کی ئاو (چهم، بیر، سهر چاوه).

«آزاد حق می‌گفت، تو مرد عمل نیستی؛ نازاد راستی ده‌گوت، تو پیروی کار نیت».

حق را ناحق کردن: شیر به قیر کردن؛ حقه ناحق کردن؛ دادوهری نادر ووس کردن؛ دژ به راستی و دروستی کار کردن «می‌خواهی پول بدهی تا حق را ناحق کنی؟! نه ته‌وی پاره بدهی شیر به قیر که‌ی؟!».

از حق نگذشتن: له حق لانه‌دان؛ له راستی پروو نه‌چهرخاندن؛ له رپی دروست نه‌ترازان «از حق نگذیریم خوب کار کرد؛ له حق لانه‌دهین باشی کار کرد».

حقا / haqqā / [عربی] حرف. به‌راستی؛ به‌راستی، حقه‌ای حقه؛ وشه‌ی پیداگری و په‌سند کردن «حقا که مرد بزرگی است؛ به‌راستی پی‌اوینگی گه‌وره‌یه».

حقاً / haqqan / [عربی] اقیه. ۱. به‌حق «حقاً این پول به او می‌رسد؛ به‌حق نهم پاره‌یه به‌و ده‌گا» ۲. به‌راستی؛ به‌راستی «حقاً مرد بزرگی است؛ به‌راستی پی‌اوینگی گه‌وره‌یه».

حقابه / haqqābe / [عربی/فارسی] اسم. نوره‌ئاو؛ نوبه‌ئاو؛ نؤگه‌ئاو؛ به‌شه‌ئاو؛ سه‌ره‌ئاو؛ مافی زمینی‌ک بؤ که‌لک وهرگرتن له سه‌رچاوه‌یه‌کی گشتی (چم، کانی،...).

حقارت / heqārat / [عربی/اسم] [ادبی] ۱. چکؤله‌یی؛ چکؤله‌یی؛ چکووله‌یی؛ بچووک‌ی؛ بچووک‌ی؛ گچکه‌یی «حقارت جئه؛ بچووک‌ی له‌ش» ۲. سووک‌ی؛ بی‌بایه‌خی؛ بی‌نهرزشی «احساس حقارت؛ هستی سووک‌ی».

حقارت‌بار / heqāratbār / [عربی/فارسی] صفت. سووک؛ سووکانه؛ هوودارانه؛ هوؤی په‌یدا بوونی هستی سووک‌ی «با شوهرش رفتاری حقارت‌بار داشت؛ له‌گه‌ل شووه‌که‌یدا ئاکارینگی سووک‌ی هه‌بوو».

حق البوق / haqqolbûq / (!) [عربی/مغرب] اسم. [تعریض] به‌رتیلانه؛ ئه‌وی که به شیوازی به‌رتیلان پیتاک ده‌دری یان وهرئه‌گیردری «ده‌هزار

بی».

حق داشتن: ۱. مافدار بوون؛ به‌ماف بوون؛ به‌دهق بوون «شیرین هم در این خانه حق دارد؛ شیرینیش له‌م ماله‌دا مافی هه‌یه» ۲. حقه‌ی خوؤی بوون؛ هه‌قدار بوون؛ خاوه‌ن ئاکار و قسه‌ی راست بوون «اگر اعتراض کرد حق دارد؛ نه‌گه‌ر به‌ره‌له‌ست وه‌ستاوه حقه‌ی خو‌یه».

حق کسی بودن: ۱. مافی که‌سئ بوون «این پول حق آزاد است؛ نهم پاره‌یه مافی نازاده» ۲. حقه‌ی خوؤی بوون؛ بؤ که‌سئ ره‌وا بوون «حقش بود بیرونش می‌کردی؛ حقه‌ی خوؤی بوو ده‌رت بگردایه».

حق کسی را خوردن/پایمال کردن: مافی که‌سئ خواردن/ژیر پا کردن؛ حه‌قوو یؤی وارده‌ی؛ ئه‌وی که‌هی که‌سئکه‌گرتن و پی‌نه‌دانه‌وه «حق خواهرشان را خوردند و آن نصفه سهمش را هم ندادند؛ مافی خوشکه‌که‌یان خوارد و نه‌و نیوه به‌شه‌شیان پی‌ نه‌دا».

حق کسی را کف دستش گذاشتن: ۱. حقه‌ی که‌سئ نانه مشتی‌هوه؛ به‌سووکایه‌تی‌هوه جیره‌ی که‌سئ پیدان؛ قهرزی که‌سئ دانه‌وه ۲. [کنایی] جزیا دانه‌وه؛ کاری نار‌ه‌وای که‌سئ تؤله کردنه‌وه.

حق مطلب را ادا کردن: به‌جوانی پروون کردنه‌وه‌ی مه‌به‌ستیک.

در حق کسی کاری کردن: بؤ که‌سئیک کارینگی باش کردن.

حق: ۱. صفت. حقه؛ پاس؛ راست و درووس؛ ته‌با له‌گه‌ل رست و نهریتی په‌سندکراودا «حرف حق؛ قسه‌ی حقه».

□ **حق بودن:** حقه بوون؛ دروست بوون؛ راست بوون؛ پاس بیه‌ی؛ شیوا بوون «همه‌اش حق بود؛ هه‌مووی راست بوو».

حق گفتن: راست گوئن/کردن؛ حقه وتن؛ پاس واتنه‌ی؛ گوئن قسه‌ی راست و دروست

حق الو کاله / haqqolvekāle / ها: [عربی] / اسم، بریکارانه؛ پاره یه ک که بریکار بؤ نه جامدانی کار، له بریکارگری خوئی ده ستینی.

حقانیت / haqqāniyyat / [عربی] / اسم، هه قانته؛ راستیتی؛ راستی و رهوایی؛ راس و پاکی؛ دروستی ئاکار یان خوازه یه ک «این سندها دلیل حقانیت اوست؛ نهم به لگانه هوی هه قانته تی نه وه».

حقایق / haqāyeq / [عربی] / جمع حقیقت **حق باور** / haqbāvar / ان: [عربی] / فارسی / صفت، به بروا؛ بروادار: ۱. بروامند به هه بوونی حه ق ۲. هؤگر یان پشتنگری ریگه ی دروست. ههروه ها: **حق باوری**

حق به جانب / haqbecāneb / ها: [عربی] / فارسی / عربی / صفت، نهرمه بر؛ سیسه مار؛ به رواله تی دروست و دوور له هه له کاری و ناریکی، زؤرتر بؤ خاپاندنی دیتران.

حق پرست / haqparast / ان: [عربی] / فارسی / صفت، ۱. حه ق پرست؛ حه ق خواز؛ خواز یاری راستی و دروستی ۲. [کنایی] خودا پرست؛ خواپهرست؛ خواپهرس.

حقجو / haqcû / یان: [عربی] / فارسی / صفت، حه ق خواز؛ خواز یاری راستی و دروستی «مردم حقجو: خه لکی حه ق خواز».

حقد / heqd / [عربی] / اسم، [دبی] / ۱. پرک؛ قین؛ قینی؛ رقی؛ هه یف ۲. قین کیشی؛ پرک هه لگری؛ قینه ونی؛ قین له دلی.

حقدار / haqdār / [عربی] / فارسی / صفت، حه قدار؛ خاوهن حه ق «حق به حقدار رسید؛ حه ق گه یشته حه قدار».

حق شناسی / haqšenāsi / [عربی] / فارسی / اسم، نهمه گناسی؛ نمه ک ناسی: ۱. دؤخ یان چؤنیه تی ئاگا بوون له بایه خی چاکه و یارمه تی که سانی دیکه له مهر خؤوه ۲. /ها/ سپاسگوزاری به بؤنه ی چاکه یه ک که له گه لی کردوو یانه.

ههروه ها: **حق شناس**

تومان هم منشی حق البوق گرفت؛ نفیسکاره که ش دهه زار تمه ن به رتیلانه ی وهرگرت».

حق التحقیق / haqqottahqîq / [عربی] / **پژوهانه**

حق التدریس / haqqottadrîs / [عربی] / **تدریس، حق**

حق الزحمه / haqqozzahme / [عربی] / **زحمه، حق**

حق السکوت / haqqossukût, -sokût / [عربی] / **حق سکوت، حق**

حق العمل / haqqol'amal / ها: [عربی] / اسم، کارمز؛ کارانه؛ پاداش یان مزی نه جامدانی کاریکی دیار یکراو.

حق العمل کار / haqqol'amalekār / ها: ان: [عربی] / فارسی / اسم، کارمزکار؛ که سی که له به رانبهر گرتنی به شیکی که م له پاره ی سه وداوه، نه بیته هوی سهر گرتنی مامله. ههروه ها: **حق العمل کاری**

حق القدم / haqqolqadam / [عربی] / اسم، هه نگوانه؛ لا قؤزانه؛ قه ده مانه؛ کراپا؛ کاله درانه؛ پالادرانه؛ پالامز؛ پامز؛ پاره یه ک که بؤ هاتنی که سیک و نه جامدانی راژه گه لیک پیی بدری (به تابیت بؤ بژیشک به کار ده روا).

حق الله / haqqollāh / [عربی] / اسم، [اسلام] / مافی خوا؛ حه قؤللا؛ حه قی خودا؛ ئهرکی سهرشانی ههر که سیک له به رانبهر خوداوه (وه کوو به ندایه تی).

حق المرتع / haqqolmarta' / [عربی] / اسم، پووشانه؛ ئالفانه؛ پاوه مانه؛ سه زیهل؛ شاخانه؛ له وه درانه؛ باجی له وه؛ پاره یه ک که خاوهن له وه پرگه له چپواری ده ستینی.

حق الناس / haqqonnās / [عربی] / اسم، [اسلام] / مافی خه لکی؛ حه قوناس؛ حه قی خه لکی؛ ئهرکی که ههر که س له به رانبهر که سانی دیکه وه له سهر شانیه تی.

زانستی مافناسی که له دامه‌زراوه‌ی کارگێری ولات و ئهرک و مافی لیپرسراوان و به‌پێوه‌به‌ران ده‌تۆژیته‌وه.

حقوق از کار افتادگی: به‌شداری له‌کارته‌یی/ له‌کار که‌وتوویی؛ به‌شداری له‌کارته‌یی؛ مووچه‌یه‌ک که به‌هۆی له‌کارکه‌وتوویی مووچه‌خۆر، پێی ده‌دری.

حقوق اساسی: به‌شداری بنه‌مایی/ سه‌ره‌کی؛ به‌شداری سه‌ره‌کی؛ ئه‌و به‌شه‌ له‌ زانستی مافناسی که له‌ شیوه‌کاری حکوومه‌ت و ئه‌رکه‌کانی ده‌کۆلیته‌وه.

حقوق بازنگی/ تقاعد: کارکه‌ناری؛ به‌شداری وه‌نیشته‌یی؛ مووچه‌ی هه‌له‌په‌سێرای له‌کار؛ مووچه‌یه‌ک که کارگێر یان کارکه‌ر له‌ سه‌رده‌می کارکه‌ناریدا (زۆتر مانگانه) وه‌ریده‌گرێ.

حقوق بشر: مافی مرۆف؛ به‌شداری مرۆ؛ کۆمه‌له‌ی ماف و سه‌ربه‌ستیه‌ک که به‌ که‌سیک به‌پێی په‌چاوکردنی بیر و بره‌وا، په‌گه‌ز، نه‌ته‌وه، ولات و... ده‌دریت.

حقوق بین‌الملل: به‌شداری نیۆنه‌ته‌وه‌یی؛ لقێ له‌ زانستی مافناسی که قانونی نیۆن چهند ولات تا و توێ ده‌کا.

حقوق تجارت: به‌شداری بازرگانی؛ لقێ له‌ زانستی مافناسی که ده‌په‌رژیته‌ سه‌ر قانونگه‌لی پێوه‌ندیدار به‌ چالاکی ئابوورییه‌وه. **حقوق تطبیقی:** به‌شداری به‌راوردی؛ لقێ له‌ زانستی مافناسی که باسی له‌ سه‌ر لیکنانه‌وه‌ی قانون و بنکه‌گه‌لی قانونی ولاتانی جۆراوجۆره.

حقوق جزا: قانونی سزا؛ ئه‌و به‌شه‌ له‌ زانستی مافناسی که له‌ سه‌ر قانون و چۆنیه‌تی جزیادانی تاوانباران باس ده‌کا. هه‌روه‌ها:

حقوق جنایی

حقوق حق: به‌شداری په‌وا؛ مافی پسته‌قینه و

حق كشي / haqkoši، ها: /عربی/ فارسی/ اسم، پێ‌شیل‌کاری؛ حق‌کوژی؛ کار یان په‌وتی پێ‌شیل‌کردنی مافی که‌س یان که‌سانیک.

حقگو / haqgû، یان: /عربی/ فارسی/ صفت، حق‌بێژ؛ راست‌بێژ؛ راست‌واچ؛ حق‌وێژ <حقگو را نباید کشت: نابێ حق‌بێژ بکوژریت>.

حق‌نشناس / haqnašnās، ها: ان: /عربی/ فارسی/ صفت، نه‌مه‌گ‌نه‌ناس؛ ئه‌مه‌گ‌نه‌ناس؛ بێ‌ئه‌مه‌گ؛ ناسپاس؛ پێ‌نه‌زان.

حق‌نشناسی / haqnaš(e)nāsi، ها: /عربی/ فارسی/ اسم، ئه‌مه‌گ‌نه‌ناسی؛ نه‌مه‌گ‌نه‌ناسی؛ ناسپاسی؛ پێ‌نه‌زانی.

حقنه / hoqne، /عربی/ اسم، /نامتداول/ ۱. عیماله؛ هو‌قنه؛ کاری تیرژاندنی ده‌رمانی تراو بۆ ناو رێخۆله ۲. /نامتداول/ تراوی هو‌قنه؛ هه‌قنه؛ ده‌رمانی عیماله. هه‌روه‌ها: **حقنه‌کردن**

حق‌وحساب / haqqohesāb، ها: /عربی/ اسم، /مجازی/ به‌رتیل <تا حق‌وحساب را نگرفت کارم را راه نینداخت: تا به‌رتیلی نه‌گرت کاره‌که‌می جیه‌جی نه‌کرد>.

حق‌وحقوق / haqqohuqûq، /عربی/ اسم، /گفتاری/ مزوکرێ؛ کۆی مووچه و ماف <تا حق‌وحقوق مرا ندهید از اینجا نمی‌روم: تا مزوکریکه‌م نه‌ده‌ن له‌په‌ ناوۆم>.

حقوق / huqûq، hoqoq، ها: /عربی/ اسم، ۱. جمع <حق> ۲. مووچه؛ مانگانه؛ موواجوو؛ پاره‌یه‌ک که مانگانه به‌کرێکار یان مووچه‌خۆر ده‌دری ۳. قانون‌ناسی؛ زانستی ناسین و لیکۆلینه‌وه‌ی قانون.

حقوق اجتماعی: به‌شداری کۆمه‌لایه‌تی؛ به‌شداری جفاتی؛ (په‌یه‌ه‌ند به‌ کۆمه‌لگاوه، وه‌کوو به‌شداری هه‌لبژێران، هه‌لبژاردن و به‌شداری دامه‌زاندن).

حقوق اداری: به‌شداری مه‌زڕینگه‌یی/ کارگێری؛ به‌شداری کارگێری؛ ئه‌و به‌شه‌ له‌

جی، بروای قانون یان عورف.

حقوق سیاسی: به‌شداری رامیاری؛ مافی که به
هۆی ئه‌وه‌وه که‌سی ده‌توانی له‌کرد و کاشی
رامیاریدا به‌شدار بی.

حقوق شخصی: به شداری تاکه که کسی؛ مافی تاکای؛ مافی که سییک له په یوه نندهی نیوان خوئی و کهسانی تردا: حقوق فردی

حقوق طبیعی: به‌شداری سروشتی؛ مافی مرؤف بو به‌شداری له ژبان، خوازه‌گه‌لی سروشتی و هاوکاری له‌گه‌ل که‌سانی تر دا بو گه‌بشتن به ژبانیکي خوشتر.

حقوق عرفی: به‌شداری ناسایی / گه‌له‌مپه‌ری؛
به‌شداری گه‌له‌مپه‌ری: ۱. مافی که به پیی
نه‌ریتی کۆمه‌ل‌گاو به خه‌لک ده‌درئ
۲. به‌شئ له زانستی مافناسی که باس له
قانون‌نگه‌له عورف ده‌کا.

حقوق فردی حقوق شخصی

حقوق کار: به‌شداری کار؛ به‌شی له زانستی قانون‌ناسی که له قانونی کار و پیوندهی بیوان کرکار و خاوه‌ن کار باس ده‌کا.

حقوق گمرکی: به‌شداری پیتاکی؛ مافی
گومروک؛ پارویه ک که مه‌زینگه‌ی گومروک
له کاتی هه‌ناردن و هاتنی کالادا له
خاوه‌نه‌که‌ی ده‌ستینه‌ی.

حقوق مدنی: به‌شداری شارستانیته؛ به‌شیک له زانستی ماڤناسی که له قانون‌نگه‌لی سه‌بارهت به مروؤف و بنه‌ماله و سه‌ودا ده‌توؤ یتنه‌وه.

حقوق وظیفہ وظیفہ-۵

حقوق بگير / huqûqbegîr, hoqûq- / ان: /عربی/ فارسی] صفت. مووچه خۆر؛ جیره خۆر؛ جیره هههه؛ کهسهی که به مهعاشینی دیاریکراوهوه کار دهه (پسرش حقوق بگير است: کوره کهی مووچه خۆره).

حقوقدان / huqûqdān, hoqûq- ها؛ ان:/

[عربی / فارسی] اسم. قانون ناس؛ زاکوون زان؛
سه، ده، جوو له قانوندا.

حقوقی^۱ /huqûqî, hoqûqî/: [عربی] صفت.
 قانونی؛ پیوه‌ن‌دیدار یان سهر به قانون.

حقوقی:^۲ قید، مووجه‌یی، جیره‌یی؛ به شیوه‌ی گرفتن یا ندادنی مووجه (اول حقوقی کار می‌کرد، اما حالا کارش کنتراتی است: له هه‌وه‌له‌وه مووجه‌یی کاری در ده‌کرد، به‌لام ئیستی کاره‌کی قوتنه‌تره‌یه).

حقه / haqqe: اعربی صفت. راسته‌قینی؛
راسته‌قینه؛ راسته‌قانی؛ به‌حق (حقوق حقه: مافی
راسته‌قینی).

حقه^۱ / hoqqe ، ها: / عربی/ اسم، ۱. هوقة؛
دەفرى گچكەى گۆزەلەئاسا <حقەى وافور: هوقةى
بافور> ۲. فیل؛ گزی؛ گزە؛ گزیه؛ كەلەك؛
دەسەداو؛ چاپ؛ دەلەسە؛ لمره؛ لمر؛ مەكر؛
هەقە؛ هەنگ <دوباره چە حقەى مى خواهى بزنى؟
ديسان چ فيليكت لە ژير سەرە؟> ۳. /نامتداول/
تەر دەستم.

□ حقه زدن: گزه کردن؛ فیل کردن؛ کهله ک
لیدان.

حقه^۲ / -ها: صفت. [گفتاری] فیلباز؛ کهله کباز؛ گزیکار (خیلی حقه است؛ زور فیلباز:ه).

حقه باز^۱ / hoqqebāz ، ها؛ ان: [عربی / فارسی] اسم. [قدیم] / تهردهست.

حقه باز^۲ / ها: صفت. فیلباز؛ گزیکه؛ گزیکار؛
 فروبوکار؛ که له کباز؛ داویلدهم؛ گرنی باز؛ ده غوول؛
 فیلوو؛ ده غلباز؛ هه نگیار؛ هه که باز؛ ئاگوول باز؛
 هه کار؛ ده سیر؛ لمرواز؛ ئیادوبار.

حقه‌بازی / hoqqebāzi / ها: [عربی / فارسی / اسم، گفتاری] / فیلبازی؛ فریوکاری؛ گهرنی؛ گه‌بازی؛ که‌له‌ک‌بازی؛ حوقه‌بازی؛ لابانی؛ قه‌لودهل‌کاری؛ لمره‌بازی / با حقه‌بازی مغازه را از دست آزاد درآورد؛ به فیلبازی دوو‌کانه‌که‌ی له دمی نازد دهره‌تتا.

حقیر / haqîr : [عربی] صفت. [ادبی] بی‌نرخ؛
بی‌پایہ؛ سووک و جرووک؛ ہیچ و یووج؛

راسته‌قینه ۲. به‌رچاؤ؛ دیار؛ خاوهن بیچم و ده‌سته. به‌رانبه‌ر: مَجازی

حک /hak(k) : [عربی/اسم، کار و پوهنتی کولین؛ که ندوځین؛ هه لکه ندنی وینه یان نووسراو هیهک له سهر شتیکی رڼق (وهک: دار، بهر، کانا).

حكاك / hakkāk ، هـا: ان: / [عربی/اسم].

۱. كۆلەر؛ كەنەكار؛ كەندۆخ؛ كەسى كە لە سەر بەرد، كانزا و... بە ھەلكۆلین، ویتە یەك دەردیتى یان شتێك دەنووسى ۲. مۆرھەلكەن؛ مۆرکەن.

حكاكى / hakkākī, ها: / [عربی] اسم، كهنه كارى؛
 كهنڊوخى؛ كۆلهرى: ۱. كار و رەتى كهنائىش؛
 كهنایا؛ كهناین؛ كهنایه؛ رەویشتن؛ تاشین و
 كۆلین له سەر كانزا و بهردهوه ۲. / ها: ئەو
 شتەى كه له كهنندن ساز دەبێ ۳. پيشەى
 كۆلەر ۴. / ها: كارگای كهنه كارى.

حکام / hokkām : [عربی] جمع حاکم
 حکایات / hekāyāt : [عربی] جمع حکایت
 حکایت / hekāyat : ها؛ حکایات: [عربی] اسم،
 ۱. چیرۆک؛ داستان؛ پازە؛ راس «حکایت شیر و
 موش؛ چیرۆکی شیر و مشک» ۲. چیرۆک/
 رازبێژی؛ داستان بێژی.

■ حکایت کردن: چیرۆک گوتهوه؛ داستان
 گیرانهوه؛ راز کردن؛ راس گیرانهوه؛ رازی
 گیلنايوه؛ سه‌رگوروشته یان روو‌او‌ویک
 گیرانهوه.

حکایت گفتن: چیرۆک گوتن؛ راز کردن؛
داستان گوتن؛ نهزیله گوتن؛ رازه واتهی.

حکم / hakam ، ها: [عربی/ اسم. بهره‌وان؛ بهره‌ه‌ان؛ داوهر؛ دادوهر؛ ناوېژېوان؛ که‌سې که له نېوان دوو که‌سدا داوهرې ده‌کات.

□ حکم شدن: بوونه به‌ره‌وان؛ بوونه به‌ره‌قان؛
داوهر بوون «سیروان حکم ما شد: سیروان بووه
به‌ره‌وانی مه».

هوودار <آدم حقیر؛ کار حقیر؛ مروّی بی‌نرخ؛ کاری بی‌بایه‌خ>.

□ حقیر شمردن: به کهم گرتن؛ سوک لینه‌وین؛
قه‌در نه‌زاینن؛ بی‌بایه‌خ کردن.

حقیقت / haqîqat ، هـا؛ حقایق؛ /: [عربی] / اسم،
 راستی؛ راستی: ۱. نهوی له‌گه‌ل راستی و
 دروستیدا هاوریه «حقیقت چیست؟ راستی چیه؟»
 ۲. حق؛ بی‌لار و خواری؛ ب‌روا یان قسه‌ی راست
 و دروست «حقیقت تلخ است: حق ره‌قه» ۳. نهو
 شته‌ی که هه‌یه. به‌ران‌به‌ر: مجاز ۴. /: [دبی]
 دروستی؛ درووسی «حقیقت ما‌ج‌را را نمی‌دانم: راستی
 رو‌داوه‌که نازانم».

☐ در حقیقت: له راستیدا؛ به راستی «در حقیقت او بانی این کار است: له راستیدا» و بناخه داریژی ئم کارهیه.

☐ **حقیقت داشتن:** راست بوون؛ دروست بوون
 <عروسی دخترش حقیقت داشت: زهماوندی
 کچه‌کهی راست بوو>.

حقیقت گفتن: راست گوئن؛ دروست وتن؛
 پاس واتهی «حقیقت را آزاد به من گفت: نازاد
 راسته کدی پی گوتم».

حقیقتاً / haqîqatan /: [عربی] عقیدہ، بہ رستی؛ لہ
 راستید! لہ رستی (حقیقتاً دانشمند است: بہ رستی
 زانایہ).

حقیقت بین / haqīqatbīn: [عربی / فارسی] صفت.
 راستی بین؛ هه‌قیقه‌ت‌بین؛ به توانا یان هوگری
 بینینی راستی و دروستی «اگر چشم حقیقت‌بین
 داشتی، می‌فهمیدی: نه‌گهر چاوی راستی‌بینت ببوايه،
 تپیده‌گه‌یشتی».

حقیقت جو /haqīqatcû / [عربی / فارسی] صفت.
 راستی خواز؛ راستیواز؛ به خووخده و هوگری
 راستی.

حقیقی / haqîqî: [عربی] صفت. راسته‌قینه؛ راسته‌قینئ؛ راسته‌قانی: ۱. هه‌حقیقی؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به راستی، دوستی حقیقی: دۆستایه‌تی

۳. هۆ: سۆنگه؛ بۇنه <حکمت این کارش را نفهمیدم: هۆی ئەم کارهیم نهزانی>.

☐ حکمت الهی: فەلسەفەى خواناسى.

حکمت اولی: هەبوون ناسى.

حکمت طبیعى: نیوی کۆنى زانستى فیزیك و شیمی و زانستى سروشتى.

حکمت عملى: فەلسەفەى کردارى؛ بنهما و ناگادارى سەبارەت بە کار و کردەو و کەین و بەینى مەرۆف پیکهوه (وەک ئاکار، بنهوانى و سیاسەت).

حکمت نظری: بنهما و ناگادارى پێوه‌ندیدار بەوہى کە لایەنى کردارییان نیە (وەک فەلسەفە، خواناسى، زانستى سروشتى و بیرکارى).

☐ حکمت داشتن: ۱. ورد بوون؛ گونجاو بوون؛

ئامۆزگارى تیدا بوون؛ مۆچیار چنە بیەى؛ خواهنى هۆ یان هۆکارى هەبوون <هر حرف و کار او حکمتى دارد: هەموو قسە و کارىکى هۆکارىکى هەبە> ۲. بە ئاوەز بوون؛ ژیر بوون <کمی حکمت داشته باش! هیندیک ورد بە!>.

حکمت آموز / hekmatāmūz: [عربى/فارسی]

صفت. ئامۆزیار؛ ئامۆچیار؛ بەتایبەتمەندى یان توانایى راھینانى پوانگەى مژبەرانهو.

حکمت آمیز / hekmatāmīz: [عربى/فارسی]

صفت. ئامۆزیارانە؛ تیکەل بە ئەندىشەى مژبەرانه.

حکمران / hokmrān، هەا؛ لان: [عربى/فارسی]

اسم. فرمانرەو؛ فرمانرەو؛ میر؛ ئەمیر <حکمران سلیمانیە بود: فرمانرەوای سلیمانی بوو>.

حکمرانى / hokmrānî: [عربى/فارسی]

اسم. فرمانرەوایى؛ فرمانرەوایى؛ ئەمیری؛ میری <سالاها حکمرانى کرد: زۆر سالان فرمانرەوایى کرد>.

حکمر و / hokmravā، یان: [عربى/فارسی]

اسم. فرمانرەو؛ فرمانرەو؛ میر؛ ئەمیر.

حکمر وای / hokmravāyî: [عربى/فارسی]

حکم قرار دادن: کردنه دادوە؛ بەرەوان دانان؛ بەرەقان دانان <زن و شوهر مرا حکم قرار دادند: ژن و شوو منیان کردە دادوە>.

حکم / hekam: [عربى] جمع ☐ حکمت

حکم / hokm، هەا؛ احکام: [عربى]

۱. دەستوور؛ رستی؛ فرمان؛ ئەمر؛ فەروار؛ هوود <حکم اداری: دەستوورى مەزرىنگەبى> ۲. بپیار؛ بپیارى دەولەتى؛ بپیارى کە لە لایەن دادگە یان دەستەى دادەوەرەوہ دەردەچى <حکم اعدام: بپیارى کوشتن> ۳. [ریاضى] حوکم؛ ئەنجامى کە لە گریمانە کدا بە دەس دى.

☐ حکم اعدام: بپیارى کوشتن؛ بپیارى

خنکاندن یان بە ھەر شێوہیەکی تر، لە ناو بردنى کەسیک. ھەر وہا: حکم بازداشت؛ حکم توقیف

☐ حکم راندن: حکوومەت کردن؛ میرایەتى

کردن <سالاها بر هندوستان حکم راندند: چەناى چەن سال بە سەر ھیندوستاندا حکوومەتیان کرد>.

حکم کردن: فرمان دان؛ فرمان دان؛

دەستوور دان <حکم کرد کہ او را دستگیر کنند: دەستوورى دا قۆلبەسى کەن>.

حکم کسى / چیزی را داشتن: وەکوو کەسى /

شتى بوون / وابوون <آدم کاردان حکم کیمیا را دارد: مرۆى لە کارزان وەکوو گەوھەر وایە>: در

حکم کسى / چیزی بودن

در حکم کسى / چیزی بودن ☐ حکم کسى /

چیزی را داشتن

حکما / hokmā: [عربى] جمع ☐ حکیم

حکماً / hokman: [عربى] قید. ھەر؛ بەناچار؛

ناچار؛ ھەتم؛ ئیلا و بیلا <گفت حکماً باید بیایی: وتی ھەر ئەبى بیت>.

حکمت / hekmat، هەا؛ حکم: [عربى]

اسم. ھۆزانى؛ ژیری <حکمت بە لقمان آموختن غلط

است: ھۆزانى بە لوقمان فیر کردن ھەلەبە>

۲. فەلسەفە <حکمت عملى: فەلسەفەى کردارى>

سەر بیر و بۆچوونی خەلکە.

حکومت مشروطه ﴿مشروطه﴾

حکومت مطلقه: حکومەتی سەرەرۆویی؛ حکومەتی لاساری؛ فەرمانرەوایی خۆسەرەنە کەسێ یان دەستەبەکی چکۆلە لە دەسەلاتداران بە سەر خەلکدا.

□ **حکومت کردن:** حکومەت کردن؛

فەرمانرەوایی کردن. ھەر ھەھا: **حکومت داشتن**

حکومتی / *hukûmatî, hokûmatî* ، ھا: [عربی]

صفت. حکومەتی؛ پێوەندیدار یان سەر بە حوکمەت «نظام حکومتی: سیستەمی حکومەتی».

حکە / *hekke*: [عربی] / *هک*، خارش؛ خارش؛

گەزەنگ؛ خوروو؛ چۆنیەتی خوران و ئالۆش

بوون؛ ورەیی.

حکیم / *hakîm* ، ھا: ھان، حُکما: [عربی] / *هکیم*،

[قدیمی] ۱. فیلسوف؛ فەیلەسووف ۲. بژیشک؛

بژیشک؛ بژیشک.

حکیمانه ۱ / *hakîmâne*: [عربی] / *هکیمانه*، صفت.

ھێژایانە؛ ژیرانە؛ مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە؛ زانایانە

«اندیشەهای حکیمانه: ئەندێشەگەلی ھێژایانە».

حکیمانه ۲: قیید. زانایانە؛ ھێژایانە؛ ژیرانە؛

مژیوەرانە؛ ئاوەزمەندانە؛ بە شتێوازی زانایانە «او

حکیمانە داوەرێ کرد: ھێژایانە دادوەرێ کرد».

حکیمباشی / *hakîmbāshî* ، ھا: [عربی] / *هکیمباشی*،

اسم. ۱. [تعریض] ھەکیم؛ بژیشکی بێ خۆیندنی

زانستگایی ۲. [قدیمی] بژیشک؛ بژیشک.

□ **حکیمباشی را دراز کردن:** [کنایی] ھەق تایی

لە دۆلاوی کردنەوہ؛ بە کەر نەوێزان و بە

کۆپان فێر بوون؛ کار و ئەرکی کەسیک

خستە سەر شانی کەسیکی تر، یان سزا دانی

کەسیکی بێ تاوان و بەستەزمان بە جێی

تاوانباریک.

حل / *hal(l)*: [عربی] / *هک*، ۱. ھەل؛ چارەسەر؛

چارە؛ کار و ڕەوتی دۆزینەوہی پەرسفی گرفت

یان پرسیاریک (حل کردن سوال: ھەل کردن)

فەرمانرەوایی؛ فرمانرەوایی؛ میری؛ ئەمیری.

حکمرما ۱ / *hokmfarmā*: [عربی] / *هکمرما*،

زال؛ چێر؛ چۆنیەتی دەست بە سەر جیگا یان

شتیکدا چوون «سکوت بر مجلس حکمرما بود:

بێ دەنگی بە سەر کۆرە کەدا زال بوو».

حکمرما ۲: صفت. زال؛ چێر؛ خاوەن چۆنیەتی

یان کارتیکری بە سەر جیگا یان شتیکدا «سکوت

حکمرما بر مجلس را شکست: بێ دەنگی زال بە سەر

کۆرە کەیدا شکاند».

حکمرمایی / *hokmfarmāyî*: [عربی] / *هکمرمایی*،

اسم. زالی؛ زالیەتی؛ دۆخ یان چۆنیەتی زال

بوون.

حکمیّت / *hakamîyyat*: [عربی] / *هکمیّت*، داوەرێ؛

دادوەرێ؛ کە یخودایی؛ قەیخایی «کار اختلاف به

حکمیّت کشید: کاری ناکوکی کیشایە داوەرێ».

حکمین / *hakameyn*: [عربی] / *هکمین*، داوەران؛

دادوەران؛ دوو داوەر «حکمین حق را به شاکي دادند:

داوهران حەقیان بە سکالا بەرە کەدا».

حکومت / *hukûmat, hokûmat* ، ھا: [عربی]

اسم. حوکمەت؛ حکومەت: ۱. فەرمانرەوایی

«خانوادە ی پهلوی از سال ۱۳۰۴ تا سال ۱۳۵۷ بر ایران

حکومت کردند: بنەمالە ی پەهلەوی لە سالی ۱۹۲۵ تا

سالی ۱۹۷۹ بە سەر ئێراندا حکومەتیان کرد»

۲. دەزگایەکی دەولەتی کە بە سەر ولات یان

ناوچە یە کدا فەرمان دەدا ۳. سیستەمی رامیاری

«حکومت جمهوری: حکومەتی کۆماری».

□ **حکومت استبدادی:** حکومەتی ملهپوری /

لاساری؛ حکومەتی تەپەسەری؛ حکومەتی

زۆرەملی؛ حکومەتییک کە گوێ نەداتە بیر و

رای خەلک و نوێتەرە کانیان: **حکومت**

دیکتاتوری

حکومت جمهوری ﴿جمهوری﴾

حکومت دیکتاتوری ﴿ديکتاتوری﴾

حکومت مردم: حکومەتی خەلکی؛ شیۆه

حکومەتی ولاتانی پێشکەوتوو کە بریار لە

پرسپیار ۲. پەرسف؛ وەرەمی پرسپیار یان لیچار؛
 رەوتی ھەلھاوردن «حل معما: ھەلھاوردنی
 مەتەلۆک» ۳. کار یان رەوتی توانەووی ماکیک
 لە تراویکدا «شکر در آب حل می شود: شەکر لە
 ئاویدا دەتوێتەو».

حلال بایی / halāl bā'i: [عربی/فارسی] ﴿حلال بایی

حلال بایی / halāl bā'i: [عربی/فارسی] اسم.
 گەردن ئازایی؛ کاری بەخشینی تاوانی کەسێ لە
 ئاست خۆو: حلال بایی

حلال زاده / halāl zādē، ها: [عربی/فارسی]
 صفت. ۱. ھەلال زادە؛ ھەلال زادە. بەرانبەر:
 حرامزادە «بچەمی حلال زادە بە داییش می رود:
 مندالی ھەلال زادە لە خالی دەکا» ۲. [مجازی]
 دروستکار؛ درووسکار.

حلال گوشت / halāl gūšt: [عربی/فارسی] صفت.
 گوشت ھەلال؛ خاوەنی گوشتی کە شەرع
 خواردنی بە رەوا زانیو. بەرانبەر: حرام گوشت
 «حیوان حلال گوشت: ھە یوانی گوشت ھەلال».

حل المسائل / hallol masā'el: [عربی] ﴿حل المسائل

حل المسائل / hallol masā'el، ها: [عربی/اسم].
 کتییێ کە پەرسف یان رینگە چارە ی گەلیک
 پرسپاری تێدا نووسراو.

حلال واری / halāl vārī: [عربی/فارسی] قید.
 [گفتاری] ھەلال و زەلال؛ بە ھەلالی «حلال واری
 سدھزار تومان ھم برای خود منظور کن: ھەلال و
 زەلال سەدھەزار تمەنیش قازانج بۆ خۆت دانە».

حلالی / halālī: [عربی/اسم] [گفتاری]
 ۱. ھەلالی؛ رەوایی ۲. گەردەن ئازایی؛
 گەردن ئازایی؛ لی خوش بوویی «بابت تهمت کە بە
 آزاد زەدە بوو، از او حلالی خواست: لەمەر ئەو بوختیانە بۆ
 ئازادی کردبوو، گەردن ئازایی لی خواست».

حلالی / hallālī: [عربی] ﴿حلالیت
 حلالیت / hallālīyyat: [عربی/اسم] ھەلالی؛
 رەوایی؛ دۆخ یان چۆنیەتی ھەلال بوون «در مورد
 حلالیت پیوند اعضا سؤال داشت: سەبارەت بە رەوایی

حل اختلاف: چاری کیشە؛ کار یان رەوتی لە
 بەین بردن یا لە بەین چوونی ناکۆکی لە
 نیوان دوو لایەنی شەردا.

حل شدن: ۱. توانەوو؛ تاوانەوو؛ تاویانەوو؛
 تاویە یو ۲. ھەلھاتن؛ بە دەس ھاتنی
 پەرسفی لیچار و مەتەلۆک.

حل کردن: ۱. ھەل کردن؛ چارەسەر کردن؛
 چارە کردن ۲. ھەلین؛ تواندەوو؛ تاواندەوو؛
 تاوانە ی؛ ئەو تەوئەنی «مقداری نمک در آب حل
 کنید: تۆزیک خوێ لە ئاودا بئاوێنەو».

حلاج / hallāc، ها: ان: [عربی/اسم] کەفائزەن؛
 چیکەنە کار؛ جیکەنە کار؛ ھەلاج؛ ھەلاج؛ کیرنج؛
 فەبسکور؛ کەسێ کە پەموو و کولکە شی
 دەکاتەو.

حلاجی / hallāci: [عربی/اسم] ۱. کەفائزەنی؛
 چیکەنە کاری؛ ھەلاجی؛ ھەلاجی؛ کیرنجی؛
 فەبسکور؛ پیشە یان کاری کەفائزەن ۲. /ھا/
 کەفائزەنی؛ ھەلاجی؛ ھەلاجی؛ کارگە ی
 ھەلاجی ۳. [مجازی] کولک و مووش؛ کار و
 رەوتی شی کردنەو و باش لی تۆزینەو.

حلال / halāl: [عربی] صفت. [دین] ھەلال؛ رەوا؛
 درووس؛ دروست: الف) لە بواری خواردن «گوشت
 شتر حلال است: گوشتی وشتر ھەلالە» ب) لە بواری
 کار و کردەو «ازدواج با دختر عمو و دختر خاله حلال
 است: خواستنی ئامۆزا و میمکەزا ھەلالە» *
 بەرانبەر: حرام. ھەرۆھا: حلال بودن؛ حلال
 شدن؛ حلال کردن

حلال / hallāl، ها: [عربی] صفت. ۱. توین؛
 تاوینەر؛ ئاوکەر «حلال چربی: تاوینەری چەووری»
 ۲. ھەلینەر؛ ھەلینەر؛ چارەسەر کەر؛ چارە کەر.

پيوهندي ئەندامه وه پرسيارى هه‌بوو.

□ **حلايت خواستن** / طلبیدن: گهردن ئازايى خواستن؛ داواى گهردهن ئازايى كردن؛ داواى لى‌بووردن كردن «آمده بود بابت حرفه‌اى آن روزش حلايت بخواهد: هاتوو سه‌باره‌ت به قسه‌كانى ئەو رۆژه‌ى گهردن ئازايى بخوازي».

حلايت / hallāliyyat: [عربى] / اسم، دۆخ يان چۆنيه‌تى تاوينه‌ر بوون: **حلالى**

حلاوت / halāvat: [عربى] / اسم، شيرنى؛ شيرىنى؛ شيرانى؛ شيرناتى «حلاوت كلام: شيرىنى وتار».

□ **حلاوت كلام**: شيرىنى قسه؛ شيرىنى وتار؛ جوانى، رېك‌وپىكى و دل‌بزوئىنى قسه.

حلب / halab، ها: [عربى] / اسم، پووت؛ پۆت؛ تهنه‌كه؛ تهنه‌كه؛ تنكه: ۱. ده‌فرىكى شه‌ش پالوو زۆرت‌ر له جنسى حه‌له‌بى «حلب روغن: پووتى رۆن» ۲. ئەو راده له هه‌ر شتيك كه له پووتيكدا جى ده‌بيتوه «دو حلب روغن مصرف شد: دوو پووت رۆن به كار برا».

حلبى / halabî، ها: [عربى] / اسم، تهنه‌كه؛ حه‌له‌بى؛ حه‌له‌وى؛ په‌ره‌پىكى ناسكى ئاسن كه به تووتپىكى قه‌لا داپوشراوه «قوتى حلبى: قوتووى حه‌له‌بى».

حلبى آباد / halabîābād، ها: [عربى] / فارسى / اسم، [مجازى] حه‌له‌بى ئاوا؛ گه‌ره‌كه خانووى له تهنه‌كه و شتى بى‌نرخى‌تر (زۆرت‌ر له ده‌ور و به‌رى شاراندا).

حلبى ساز / halabîsāz، ها: ان: [عربى] / فارسى / اسم، تهنه‌كه‌ساز؛ حه‌له‌بى‌ساز؛ وه‌ستايى دروست كردنى كه‌ل‌وپه‌لى تهنه‌كه‌بى (وه‌كوو پووت، بۆشكه، قۆله‌كووره و...) ساز ده‌كا.

حلبى سازى / halabîsāzî: [عربى] / فارسى / اسم، تهنه‌كه‌سازى: ۱. كار يان پيشه‌ى تهنه‌كه‌ساز ۲. /ها/ كارگه‌ى تهنه‌كه‌سازى.

حلزون / halazûn، ها: [عربى] / اسم، شه‌يتانۆكه؛

چاوشه‌يتانه؛ هيلكه‌شه‌يتان؛ شه‌يتانه‌كله؛ ناخوون شه‌يتان؛ كه‌سپك؛ قه‌پۆشكه؛ قه‌پووشك؛ گياندارىكى نير-ماى بچووكى نه‌رم و شل، به دوو جووته شاخه‌ك كه چاوى له سه‌ر جووتىكيانه و قاپىلكه‌يه‌كى له سه‌ر كۆله، خۆى تيدا ده‌شارتته‌وه.

حلزونى / halazûnî، ها: [عربى] / صفت، پىچ‌پىچۆكه؛ قىت و به‌پىچ؛ پىچه‌لپىچ؛ وه‌ك قاپى شه‌يتانۆكه.

حلق / halq، [عربى] / اسم، گه‌روو؛ گه‌لوو؛ گله‌ه‌زى؛ گه‌ورى؛ كش‌كشى؛ قورگ؛ قوروو؛ قورى؛ ئەوك؛ به‌شى له ده‌زگاي گه‌وارشت كه له نيوان دم و سوورپنچكدايه.

حلقات / halaqāt، [عربى] جمع **حلقه** **حلق آويز** / halqāvīz، [عربى] / فارسى / صفت، ئەلقاويز؛ داره‌لۆز؛ به‌په‌ت هه‌لاوه‌سراو؛ ئاويزان كراو له مله‌وه (به ئالاندنى گورىسك له مل و پيوه هه‌لواستن به مه‌به‌ستى خنكاندن) «خودش را از درخت حلق آويز كرده بود: خۆى له داره‌كه‌وه ئەلقاويز كردبوو».

حلقوم / holqûm، ها: [عربى] / اسم، [دبى] / گه‌روو؛ گه‌لوو؛ گله‌ه‌زى؛ قورگ؛ قوروو؛ قورى؛ ئەوك؛ قورتاسه «از حلقوم او بيرون كشيد: له گه‌رووى هينايه‌وه».

□ **از حلقوم كسى بيرون كشيدن**: [مجازى] له گه‌رووى كه‌سئ هينانه‌وه؛ به‌كه‌سئ هه‌له‌اوورده‌وه؛ له قورگى كه‌سئ هاوردنه‌وه؛ له كه‌سئ به زۆر ساندنه‌وه «پولها را از حلقومش مى‌كشم بيرون: پاره‌كه له گه‌رووى دىنمه‌وه».

حلقوى / haqavî: [عربى] / صفت، گه‌وى؛ خه‌له‌كى؛ ئالقهبى؛ جه‌غزۆكه؛ خرۆكه؛ گاڭ‌گۆر؛ خازناسا؛ وینه‌ى جه‌غز و بازنه «كرم حلقوى: كرمى گه‌وى».

حلقه / halqe، ها: حلقات: [عربى] / اسم، ۱. ئالقه؛ گه‌و؛ خه‌له‌ك؛ بازنه؛ چه‌مه‌ر؛ چه‌مه‌ر؛ هه‌له‌ك؛

دابوو ۲. په پکه/پاپوکه دان؛ په پکه بهستن؛ قهف دان؛ چه موله دهی؛ به شیوازی ئهلقه دهرهاتن «ماری در آنجا حلقه زده بود: ماریک لهویدا په پکه دی دابوو».

حلقه به گوش / halqebegûş، ها؛ ان؛ / [عربی/ فارسی] صفت. گوی له مست؛ گوی پرایه ل؛ گوش بهراواز؛ فرمانبری وه کوو نوکهری وا چما خاوه نه که ی ئالقه ی له گوی کردوو «غلام حلقه به گوش: نوکهری گوی له مست».

حلم / helm؛ / [عربی/ اسم، / ادبی] پشودریژی؛ پشوداری؛ نهرم و نیانی؛ تهوتین؛ تهوات؛ نتمداری «با تو گویم که چیست غایت حلم/ هر که زهرت دهد، شکر بخشش: به تو بیژم چیه مانای نهو پری پشودریژی/ که سی زههری ده زارت کرد، نه تو شکر ی له بهر دانی».

حلمه / holme؛ / [؟] / اسم، / کالبدشناسی] پرزه ی زمان؛ همر کام لهو بهر زاییه وردیلته ی وهک پرزگ که له سهر زمانه.

حلو / halvā، ها؛ خلویت؛ / [عربی/ اسم، هه لو؛ حه لو؛ هه لاو؛ هه روا؛ هه لب؛ هیلو؛ ناوار؛ ئاسیده؛ هریر؛ چیشتی ئارد و شه کر (یان ماکي شیرینی دیکه) و وژ و گولاو و زهعفران.

☐ **حلوای گل**: هه لوای گوله زمرده؛ هه لویهک که به جی ئارد، گوله زمرده ی تی ده کهن.

☐ **حلو-حلو** کردن: / تعریض/ له سهر سهر نان؛ له بان سهر دانیان؛ گهلهک ریژلینان و گرنگی پیدان.

حلو خیر / خیرات کردن: / تعریض/ هه لو به شو کردن (بو وریا کردنه له مه ترسیهک ده گوتری) «خیال می کنی زندان حلو خیر می کنند؟! پیت وایه له بهندیخانه دا هه لو بهش ده که نه وه؟!».

حلوای کسی را خوردن: / کنایی/ هه لوای که سیک خواردن؛ له پرسه ی که سیکا به شداری کردن؛ پاش مردنی که سی مانه وه.

خان؛ گاخ؛ که مه؛ گوهاروک؛ هه فی رک؛ ترئ؛ ههر شتیکی خر؛ گرؤفر یان باز نه یی «حلقه ی زلف؛ حلقه ی زنجیر؛ ئالقه ی زولف؛ گه وی زنجیر» ۲. ئالقه؛ باز نه؛ گه زرک؛ خهلهک؛ ئه و شتانه ی که بو خه ملاندن و پازانه وه به قامک، لووت یان گویندا ده کهن «حلقه ی طلا؛ ئالقه ی زینر» ۳. ئالقه؛ گه وی؛ یه کانه ی شتگه لی جه غزؤکه «چهار حلقه فیلم؛ دو حلقه لاستیک؛ چوار ئالقه فیلم؛ دوو ئالقه لاستیک» ۴. گه و؛ گه ر؛ خول؛ گه زرک؛ خهلهک؛ چهر خه؛ سیسته میک که دوی خولدانیک بگه ریته وه سهر شوینی سهره تابی خوی ۵. کور؛ دانیشتن؛ کوز؛ ئه نجوومه ن یان دانیشتنیکی پال به پالی یهک «حلقه ی دوستان؛ کوری دوستان» ۶. / زیست شناسی/ گه و؛ خه پکه؛ چه مهر؛ چه مبه ر؛ گه زرک؛ خهلهک؛ ههر به شیکی سهر به خوی له شی کرم ئاسایان ۷. چه مهر؛ چه مهره؛ دانه؛ دهنک؛ یه کانه ی شماردنی مار «باغ وحش تهران چهار حلقه مار بوأ خریداری می کند: باخچه ی گیانه وه رانی تاران چوار دانه ماری بووا ده کری».

☐ **حلقه ی زنجیر**: ئالقه/ گه زک/ گه و/ چه مهره ی زهنجیر؛ ههر کام لهو جه غزؤکانه ی که چوونه ته نیو یه که وه و زنجیر یان ساز کردوو. **حلقه ی گل**: دهسته/ ئالقه/ ملوینه/ گه زرک/ گه وی گول؛ چه پکه گولی گه وه کراو که بو شاباش له ملی که سیکی ده کهن.

حلقه ی نامزدی: ئه نگوستیله ی ده زگیرانی؛ ئالقه ی ده زگیرانداری؛ ئه نگوستیله یهک زؤتر له کانزای به نرخ که کچ و کوپ له کاتی ده سنیشان کردندا له قامکی یه کی ده کهن.

☐ **حلقه زدن**: چه مبه ر دان؛ چه مهره دان؛ ۱. که مه گرتن؛ گه و بهستن؛ گه مارؤ دان؛ ده ور دان؛ ته مووره دان؛ قونگه ره بهستن؛ په رانیه ری شتی گرتن «عده ای دور پیرزن حلقه زده بودند: برئ له ده ور پیرمه نه که چه مهره یان

حليم: [عربی] صفت. [ادبی] پشوو دريژ؛ نه رم و نيان؛ به پشوو؛ پشوو دار؛ بر دبار؛ دلفراوان (مرد حليم و موقری بود؛ پياويکي پشوو دريژ و سه ننگين بوو).

حليه / helye: [عربی] اسم. [ادبی] خشل؛ زيوهر. **حمام** / hemār, ان: [عربی] اسم. [ادبی] کهر؛ ههر؛ گوی دريژ «آدمی را عقل باید در بدن / ورنه جان در کالبد دارد حمام: بؤ مرؤ ثاومز له لهشدا پيويسته / باسی گيان بي، خو کدریش گيانی هیهه».

حماسه / hamāse, hemāse, ها: [عربی] اسم. ۱. [نامتداول] پالهلوانی؛ به دل و جهرگی؛ نازایه تی؛ دلیری ۲. شاعر یان چیرؤکک که له باره ی دلیری و پالهلوانه تیهوه گوتراوه ۳. به سهرهاتی دلیران و پالهلوانان ۴. [مجازی] کار یان رووداوی قاره مانانه.

حماقت / hemāqat, ها: [عربی] اسم. گهوجی؛ ده به نگی؛ بی ثاوه زی؛ سایلؤجی؛ گیتزی؛ گیلگی؛ بی فکری «خود بزرگ بینی نشان حماقت است: خو به زل زانی نیشانه ی گهوجیه».

□ **حماقت کردن:** گهوجی کردن؛ ده به نگی کردن؛ کهریه تی کردن؛ گهوجی دانه خه رجا «حماقت کردی آن کار را نپذیرفتی: گهوجیت کرد نه و کاره ت قبول نه کرد».

حمام / hammāl: [عربی] اسم. ۱. /ها: ان / کؤلهر؛ کؤل کیش؛ کؤل هه لگر؛ کوولی؛ ههمل؛ عه نبال؛ حه مال؛ حه نبال؛ حه مبال؛ عه مبال؛ عه مبار ۲. کشتیدم-۲

حمالی / hammālī, ها: [عربی] اسم. کؤل کیشی؛ حه مالی؛ حه مبال؛ ۱. کؤلهری؛ کؤل هه لگری «حالا دیگر حمالی هم ماشینی شده است: ئیسته ئیتر کؤل کیشیش بؤته ماشینی» ۲. [کنایی] کاری سهخت و کهم باره چه.

حمام / hammām: [عربی] اسم. ۱. /ها: گهرماو؛ گهرماوه؛ سناو؛ خانوویهک به کهره سه ی پيويسته وه به شیوه ی ژووری جیا-جیا و ئاوی

حلواردده / halvā'arde: [عربی] فارسی / اسم. تا عین؛ هه لوانه رده؛ ئارده قوم؛ هه لوائ کونجی و دؤشاو.

حلو اشکری / halvāšekarī: [عربی] سنسکريت / اسم. ئارديچ؛ ئارده قوم؛ هه لوائ کونجی و شه کر.

حلو ماهی / halvāmāhī, ها: ان: [عربی] فارسی / اسم. ماسی هه لوا؛ ماسیه کی پانؤکه ی ناسکی خو ش خوراکي ئاوی گهرمه: **ماهی حلو**

حلوانی / halvā'ī: [عربی] حلوانی / حلوائی / halvā'yī, ها: [عربی] اسم. هه لوائی؛

۱. هه لواجی؛ که سی که پیشه ی ساز کردن (و فروشتن) ی هه لوائیه ۲. کارگای هه لوا ساز کردن ۳. هه لوافروشی؛ دووکانی هه لوا فروشی * **حلوانی**

حل وفصل / hall-o-fasl: [عربی] اسم. چاروبړ؛ کار و رهوتی کوتایي هینان به شهر و ناکؤکی «آخر توانستی اختلافشان را حل وفصل کنی؟: ئاخری توانیت ناکؤکیه کانیان چاروبړ که ی؟».

حلول / hulûl, holûl: [عربی] اسم. کاری ده رها تن له جیگا یان شوئیکه وه.

□ **حلول سال نو:** ده سپیکردنی سالی نوئ؛ داهاتنی سالی تازه «حلول سال نو را به جنابعالی تبریک می گویم: ده سپیکردنی سالی نویتان لی پیرؤزیایی ده که م».

□ **حلول کردن روح کسی:** گیان خزانه له شی که سیکه وه؛ خزانی رهؤجی که سی له له شی که سیکی تره وه «شاید روح گرگ در او حلول کرده: گاهه ز گيانی گورگ خرابيته له شیوه».

حلویات / halavîyyāt, halvîyyāt: [عربی] جمع حلوا

حله / holle: [عربی] اسم. [ادبی] ۱. جل وبه رگی نوئ؛ به رگی نوئ؛ گنجی گه وز ۲. جل وبه رگی خه ملاو و رازاوه.

حليم / halim: هليم

قه‌لاچۆ تیخستن؛ کوشت و کوشتاری زۆر کردن «نازیها در ورشو حمام خون به راه انداختند: نازیها کان له قه‌رشۆدا جوگهی خوینیان به‌رداوه».

حمام رفتن / کردن: حمام کردن؛ رۆشتن بۆ گهرماو؛ بۆ خۆ شۆردن چوون بۆ حمام.

حمامه / hammāme: [عربی] **کبوتر-۱**

حمامی / hammāmī: ها: [عربی] / اسم. **حه‌مامچی؛** حه‌مامدار؛ به‌رپرسی **حه‌مام** «همسایه‌مان حمامی است: در اوسیکه‌مان حه‌مامچه».

حمایت / hemāyat: ها: [عربی] / اسم. **پشتیوانی؛** پشته‌فانی؛ زیره‌فانی؛ پشتنگری: ۱. ناگاداری له که‌سێ یان شتی‌ک له به‌ران‌بهر مه‌ترسی یان گه‌زنه‌وه «حمایت از خانواده‌های بی‌سرپرست: پشتگری له بنه‌ماله‌گه‌لی بی‌سه‌ره‌پرشت» ۲. پشتیوانی له که‌سی‌ک بۆ نه‌نجامدانی کاری‌ک «حمایت از دولت: پشتیوانی له ده‌وله‌ت».

حمایتی / hemāyatī: [عربی] / صفت. **پشتگرانه؛** به‌دۆخ یان چۆنیه‌تی پشتیوانی کردن.

حمایل / hamāyel: ها: [عربی] / اسم. **حه‌مایه‌ل؛** حه‌مایل؛ حه‌نبه‌ل؛ ههر چی راست و چه‌پ ده‌مل کرئ و شۆر بیته‌وه.

حمایل کردن: خسته‌سه‌ر شان؛ کردنه‌شاندا؛ حه‌نبه‌ل کردن؛ له‌سه‌ر شان شۆر کردنه‌وه «دستش را حمایل گردنش کرده بود: ده‌ستی خسته‌بووه‌سه‌ر شانی».

حمد / hamd: [عربی] / اسم. [ادبی] / ستایش؛ په‌سن؛ حه‌مد.

حمد و سوره / hamd-o-sûre: [عربی] / اسم. **حه‌مد و سووره؛** دوو سووره‌ی حه‌مد و ته‌وحید که له نوێژا ده‌خوینئ.

حمق / homq: [عربی] / اسم. [ادبی] / گه‌وجی؛ بی‌ئاوه‌زی؛ ده‌بنگی «خودستایی نشانه‌ی حمق است: به‌خۆدا هه‌لگوتن نیشانه‌ی گه‌وجیه».

حمقا / homaqā: [عربی] / جمع **احمق**

حمل / hamal: [عربی] / اسم. ۱. **بره-۱**

سارد و گهرم، که ههر که‌سێ ده‌توانئ به‌دانی پاره‌یه‌ک پروا و خۆی تیدا بشۆرئ «حمام عمومی: گهرماوی گشتی» ۲. /ها/ **حه‌مام؛** حوما‌م؛ حمام؛ سناو؛ ژوو‌ریکی ساز کراو له‌مالدا بۆ خۆ شوتن «توی حمام بودم که تلفن زنگ زد: له‌حه‌مام بووم ته‌له‌یفوونه‌که‌زه‌نگی دا» ۳. **حه‌مام؛** کار یان ره‌وتی له‌ش خسته‌به‌ر کارتی‌کری شتی‌که‌وه به‌مه‌به‌ستی ده‌رمان یان حه‌سانه‌وه «حمام آفتاب: حه‌مامی هه‌تاو» ۴. /ها/ **ته‌شت؛** ده‌فرئ که تراویکی تیدایه‌بۆ خووساندنی شتی‌ک له‌نیویدا «حمام آبکاری: ته‌شتی ئاوکاری».

حمام خزینه: خه‌زینه؛ گهرماوی وا که خه‌زینه‌ی بیی.

حمام خصوصی: نمره؛ حه‌مامی تایبه‌تی؛ حه‌مامی تاکه‌که‌سێ؛ گهرماوی که ژوو‌ری تایبه‌تی بۆ شوشتنی که‌سی‌ک (و هاو‌ری‌کانی) هه‌بی: **حمام نمره**

حمام دوش: حه‌مامی دووش؛ گهرماوی که بۆ شۆردن له‌دووش که‌لک وه‌رده‌گیری.

حمام زنانه: حه‌مامی ژنانه: ۱. گهرماوی گشتی بۆ ژنان. هه‌روه‌ها: **حمام مردانه** ۲. [کنایی] **کانی ژنان؛** هانه و ژنا؛ جیگای زۆر پرده‌نگ و قه‌ره‌بالغ.

حمام سونا: حه‌مامی سونا: ۱. حه‌مامی وا که به‌هه‌لم گهرم ده‌بی ۲. حه‌مامی خاوه‌ن که‌ره‌سه‌ی به‌دی‌هینانی هه‌لم.

حمام عمومی: حه‌مامی گشتی؛ گهرماوی گشتی؛ گهرماوی که خه‌لکی پیکه‌وه و پال به‌پالی یه‌ک خۆیان ده‌شۆن.

حمام نمره **حمام خصوصی**

حمام آفتاب گرفتن: خۆ هه‌لخستن؛ خۆ به‌ر به‌رۆچکه‌دان؛ به‌روونی له‌به‌ر هه‌تاو هه‌لا‌زیان.

حمام خون به‌راه انداختن: [کنایی] **جو‌گه‌ی** خوین به‌ردانه‌وه؛ لافاوی خوین خسته‌ره‌ی؛

۳. جوولانی به‌له‌ز به‌ره‌و ئامانچیک «همه یکبار» به طرف شیرینی‌ها حمله کردند: گشت به جاری هیرشیان برده سهر شیرینه‌کان» ۴. [ورزش] بزووتن به‌ره‌و زه‌وینی هه‌قبر یان پهل‌ویو بۆ وهر‌گرتنی سهر‌پشکیه‌ک و بۆر پیدانی «تیم حریف دو بار به دروازه‌ی ما حمله کرد: ده‌سته‌ی هه‌قبر دوو جار هه‌لمه‌تی ده‌روازه‌یان داین» ۵. پلار؛ وله‌ول و توو‌په‌ی وپرای هه‌لشاخان «روزنامه‌ها به وزیر راه حمله کردند: رۆژنامه‌کان وه‌زیری رێیان دایه به‌ر پلار» ۶. گورمه‌ت؛ گورمز؛ به‌ر کرده‌وی به‌گزو‌گوژمی نه‌خۆشیه‌ک «حمله‌ی قلبی: گورمه‌تی دل».

حمله‌دار / hamledār ، ها؛ ان: [عربی/فارسی] اسم. سهر‌کاروان؛ سهر‌پهرشتی کاروانی حج.
حمله‌ور / hamlevar: [عربی/فارسی] صفت. هه‌لمه‌ت‌به‌ر؛ شالاوبه‌ر؛ په‌لامارده‌ر؛ وروژم‌که‌ر؛ هاژۆتکار؛ گورمزبه‌ر؛ وه‌شکی.
حمیت / hamīyyat: [عربی/اسم] ادبی/خیره‌ت؛ زۆم؛ هه‌سته‌ی پیوپیستی پشتیوانی کردن له شتیکی خوشه‌ویست.

حمیده / hamīde: [عربی] صفت. [ادبی] په‌سندکراو؛ له‌بار؛ شیاو «صفات حمیده: خۆ و خده‌ی په‌سندکراو».

حمیر / hemyar: [عربی/اسم] حیمیه‌ر؛ ۱. تیره‌یه‌کی سپی پیستی سامی، نیشته‌جیی یه‌مه‌ن که دوایی له‌گه‌ل تیره‌کانی دیکه‌دا تیکه‌ل بوون ۲. /ها؛ ان/ هه‌ر کام له‌که‌سانی ئه‌و تیره‌یه‌.

حنا / hanā: [عربی/اسم] خه‌نه؛ خه‌نی؛ خه‌یه؛ هه‌نه؛ هه‌نه: ۱. /ها/ بنچکیکی گول سپی و هۆشه‌یی به‌کۆمه‌له ۲. گهردی وشکه‌و‌بوو له‌گه‌لاگه‌لی ئه‌و گیایه‌ که وه‌ک ماکیکی ره‌نگی و ئارایشتی به‌کاری ده‌بن.

□ **حنا بستن** / گذاشتن: خه‌نه‌گرتن؛ گرتنه‌وه‌ی خه‌نه به‌سهر و ده‌ست و پا و نینۆکاندا.
حنای کسی (پیش دیگری/دیگران) رنگ

۲. /قدیمی/ خا‌که‌لیوه؛ ئاخه‌لیوه؛ گول‌وه‌س؛ سیاوکام؛ گولوس؛ هه‌وه‌لین بورج له ۱۲ بورجی سال.

حمل / haml: [عربی/اسم] ۱. ئاز و گۆز؛ کار یان ره‌وتی بردن؛ گواسته‌نوه؛ راگو‌یزان؛ به‌رده‌ی؛ هه‌لگرتن و بردنی شتی له‌جی‌گایه‌که‌وه‌ بۆ جی‌گایه‌کی‌تر «حمل بار؛ حمل مسافر؛ راگو‌یزانی بار؛ گواسته‌نوه‌ی مسافر» ۲. [نامتداول] بار؛ تۆل؛ پز؛ گۆده‌ک؛ مندالی که له‌سکی دایکدا بی ۳. [ادبی] کار یان ره‌وتی وا دانان؛ بۆ چوون؛ گاهه‌زی دان «حمل بر خودستایی نشود: وای دامه‌نین به‌خۆمدا هه‌لده‌لیم».

□ **حمل اسلحه**: هه‌لگرتنی چه‌ک «دو نفر به‌جرم حمل اسلحه‌ دستگیر شدند: دوو ک‌ه‌س به‌تاوانی هه‌لگرتنی چه‌ک قۆلبه‌ست کران».

حمل بار: باره‌لگری؛ هه‌لگرتنی بار؛ هه‌لگرتن و جیه‌جی کردنی بار «ماشین ویژه‌ی حمل بار؛ ماشینی تاییه‌تی هه‌لگرتنی بار».

□ **حمل شدن**: بار کران؛ بران؛ بریه‌ی؛ ئازو‌گۆز کران؛ هله‌هاتن؛ جیه‌جی بوونی بار له‌جی‌گایه‌که‌وه‌ بۆ جی‌گایه‌کی دیکه «اثاث خانه به‌بانه حمل شد: که‌لیه‌لی خانووه‌که‌ بار کرا بۆ بانه».

هه‌روه‌ها: حمل کردن

حملات / hamalāt: [عربی] جمع حمله
حمل و نقل / haml-o-naql ، ها؛ [عربی/اسم] ئازو‌گۆز؛ ئال‌و‌گۆز؛ ئال‌و‌گو‌یز.

حملة / hamle ، ها؛ حملات: [عربی/اسم] هه‌لمه‌ت؛ هیرش؛ هه‌و؛ گالا؛ شالاو؛ شاتال؛ راهشت؛ هیشک؛ په‌لامار؛ هورووژم؛ ئرشت؛ هرشت؛ وهرد: ۱. جوولانی به‌گوزم و گزی شه‌ره‌لایسین به‌مه‌به‌ستی گه‌ن‌گه‌یاندن یان تاراندنی دیتران «سگ به‌من حمله کرد: سه‌گه‌که‌ په‌لاماری دام» ۲. رۆیین به‌ره‌و لای دوژمن بۆ شکست پیدانی «دیشب به‌سنگ‌های ما حمله کردند: دو‌پیتی‌شه‌و هیرشیان کرده سهر مه‌ته‌ریزه‌کانمان»

حنوط / hanût, honût /: [عربی/اسم. حهنووت؛ حونووت؛ ماکیکی بۆنخۆشه له لهشی مردووی ده‌دهن.

حوا / havvā /: [عربی/اسم. ۱. حه‌ووا؛ دایکه‌وا؛ ژنی باب‌ه‌دهم؛ خیزانی باب‌ه‌دهم؛ مه‌شیانه؛ هه‌وه‌لین ژنی ئافرینراو له ئامۆژه‌کانی دینی موسولمانان، خاچ‌په‌رستان و جووه‌کاندا ۲. [تجوم] مافاسای ۲-

حوایج / havā'ec /: [عربی] جمع حادته

حوادث / havādes /: [عربی] جمع حادته
حواری / havārî /: [عربی/اسم. [ادبی] حه‌واری؛ نازناوی هه‌رکام له یارانای عیسی پیغمبه‌ر «یهودا یکی از دوازده حواری مسیح بود: یه‌هوودا یه‌ک له دوازده حه‌واری مسیح بوو».

حواس / havās(s) /: [عربی/اسم. ۱. جمع حاس ۲. هزر؛ های؛ جهی؛ وای؛ سه‌رنج و ئاماده‌یی زه‌ین «حواس کسی را پرت کردن: هزری که‌سی شیواندن».

□ **حواس کسی به چیزی بودن:** هۆشی که‌سی به لای شتیکه‌وه بوون؛ جهی یۆی لاو چیۆونه بیهی «حواسم به رادیو بود: هۆشم به لای رادیۆکه‌وه بوو».

حواس کسی را پرت کردن: هزری که‌سی شیواندن «صدای آژیر حواسم را پرت کرد: ده‌نگی ئاژیره‌که هزری شیواندم». هه‌روه‌ها: **حواس کسی پرت بودن:** حواس کسی پرت شدن

حواس کسی نبودن: [گفتاری] هۆشی که‌سیک به خۆیه‌وه نه‌بوون؛ بیری که‌سی بلالو بوون؛ جهی نه‌بیهی؛ سه‌رنج نه‌دان «اصلاً حواسش نیست دارد چه می‌کند: هه‌ر هۆشی به خۆیه‌وه نیه چی ئه‌کا».

حواس پرت / havāspart /: [عربی/فارسی] صفت. که‌م‌هۆش؛ که‌م‌زه‌بن؛ تووشی بیربلاوی هاتوو «آدم حواس‌پرت که نباید سر صندوق بنشیند: مرۆی که‌م‌هۆش کوا ده‌بی له سه‌ر ده‌خله‌وه

نداشتن: [مجازی] ده‌فه/پاره‌ی که‌سیک لای که‌سیک یا که‌سانیکه‌وه ده‌نگ نه‌دان/ نه‌چوون؛ هاردی په‌ی یۆی نه‌مه‌نه‌ی؛ بی‌بایه‌خ بوونی که‌سیک به‌لای که‌س یان که‌سانیکه‌ی تره‌وه «حنای تو دیگر پیش ما رنگ ندارد: ده‌فه‌ی تۆ چیتر لای ئیمه‌وه ده‌نگ نادا».

حنائی / hanā'i /: [عربی] حنایی

حنابندان / hanābandān /: [عربی/فارسی/اسم. خه‌نه‌به‌ندان؛ خه‌نه‌به‌نان؛ کۆ بوونه‌وه‌ی ژنان شه‌وی پیش بووک بردن که خه‌نه ده‌گرنه ده‌ستی بووک و کیژان.

حنایی ¹ / hanāyî /: [عربی/اسم. خه‌نه‌یی؛ په‌نگی سووری رۆشن که له قاوه‌یی ده‌کا: حنایی. هه‌روه‌ها: **حنایی‌رنگ**

حنایی ²: صفت. خه‌نه‌یی؛ خه‌نه‌ین: ۱. خه‌ناوی؛ تیکه‌ل به خه‌نه «دستم حنایی شد: ده‌سم خه‌ناوی بوو» ۲. به په‌نگی خه‌نه «چند پر حنایی داشت: چهند په‌ری خه‌نه‌یی هه‌بوو» * **حنائی**

حنبللی / hambalî, hanbalî /: [عربی/اسم. حه‌مه‌لی؛ حه‌نه‌لی: ۱. یه‌ک له چوار مه‌زه‌به‌ی موسولمانانی سوننی که ئیمام ئه‌حمه‌دی حه‌نبه‌ل (۱۶۴-۲۴۱ ک.م.) و شاگرد و یاره‌کانی دایاناه ۲. /ها/ شوینکه‌وتوو ئیمام ئه‌حمه‌دی حه‌مه‌ل.

حنجره / hancare /: [عربی/اسم. کشکشی؛ به‌شی به‌دییه‌نه‌ری ده‌نگ له نیوان زمان و گه‌روودا که له دوو ماسوولکه‌ی ناسک و چینیک ژیتار پیک هاتوو.

حنظل / hanzal /: [عربی/اسم. هندوانه‌ی ابوجهل هندوانه

حنفی / hanafi /: [عربی/اسم. حه‌نه‌فی: ۱. یه‌ک له چوار مه‌زه‌به‌ی موسولمانانی سوننی که ئیمام ئه‌بووحه‌نیفه (۸۰-۱۵۰ ک.م.) و شاگرد ده‌کانی دایاناه ۲. /ها؛ ان/ شوین که‌وتوو ئیمام ئه‌بووحه‌نیفه‌یه.

دانیشتی.

حواس پرتی / havāspartî ، ها: [عربی/فارسی] اسم. کمه هوشی؛ بیر بلاوی؛ کمه زهینی؛ دۆخ یان چۆنیه تی نه بوونی توانایی که لک وهر گرتن له زهین و بیر و یاد.

حواشی / havāšî: [عربی] جمع حاشیه

حواصلیل / havāsîl ، ها: [عربی/اسم] ماسی خۆره؛ شاهو؛ شاهو؛ شاف؛ ناوی چهن جوړ بالنده به که له قهراخی ئاودا ده ژین.

حواصلیل ارغوانی: سووره یلک؛ شاهو مل دريژ؛ جوړیک ماسی خۆره ی شاهپر قاوه می و سووره که لای چاوی به چهند پهر رازاوه ته وه.

حواصلیل دودی: شاهو بۆره؛ شاهو سلتانی؛ شاهو به لک؛ جوړی ماسی خۆره ی گه و ره ی سهر سپی و بهرسینگ ره شه.

حواصلیل زرد: شاهو جغه دار؛ شاهو زهرده؛ شاهو زهرده که؛ ماسی خۆره یه کی زهره و سپیه.

حواصلیل شب: ره شه شاهو؛ واقعی شه وئ؛ ماسی خۆره ی سهر و پشت ره شی بال و جووچک بۆر.

حوالت / havālat: [عربی/اسم]//دبی/هه واله؛ هه واله.

حوالجات / havālecāt: (!) [عربی] جمع حواله

حواله / havāle ، ها: حوالجات: [عربی/اسم] هه واله؛ ناراسه؛ پسووله: ۱. نووسراوه یه که تییدا خوازراوه پاره یان شتیک به هه لگری بدری «این حواله را بیر ۵۰ بند کاغذ بگیر؛ ئەم هه واله بهر و ۵۰ بهند کاغز وهر گره» ۲. ره وتی ناردن؛ پاره یان مالیک که له لایهن که سیک یان دامه زراوه ییکه وه بۆ دیتری ده نیردریت «صد تومان برایش حواله کردم: سهد تمه نم بۆ نارد» ۳. ره وتی خستن؛ ئەسپاردنی کاریک به که سی، کاتی یان شوینیکی تر «به ماه آینده حواله کردند: خستیانه مانگیکی تر».

حواله دادن کسی به جایی: [کنایی] هه واله به گه واله پی کردنی که سیک؛ که سیک ده ستاوده س پیکردن «مرد بیچاره را توی اداره از این اتاق به آن اتاق حواله دادند: ئەو پیاوه داماوه یان له مه زرينگه دا، لهم دیو بۆ ئەو دیو هه واله به گه واله پی ده کرد».

حواله کردن چیزی به طرف کسی: فریدانی شتی بۆ که سیک «سنگ را به طرفم حواله کرد: بهرده که ی فریدا بوم».

حوالی / havālî: [از عربی/اسم] ده ورو بهر؛ ده ورو وهر؛ هه قیر که؛ ئالی؛ ده وروان پشت؛ ده ورو پشت؛ مه ووق «خانه شان در آن حوالی بود: ماله که یان له و ده ورو بهر دا بوو».

حوایج / havāyec: [عربی] جمع حاجت حوانج

حوت / hût: [عربی/اسم] ۱. ماهی ۱- ۲. [تقویم] ره شه مه؛ دوا یین بورج له دوازه بورجی سال.

حورانی / hûrānî: [اسم] حوورانی: ۱. هۆزی که و نارای سپی پیستی نیشته جیی ئاسیای بچووک ۲. لها؛ ان/هه رکام له خه لکی ئەو هۆزه ۳. زمانی ئەو هۆزه.

حوری / hûrî: [عربی/اسم] لها؛ ان/حۆری؛ هووری؛ کیژی جوانی ناو به هه شت.

حوزه / howze, ho:ze ، ها: [عربی/اسم] ۱. ناوچه؛ ده وهر؛ ده شه؛ کافار؛ شوین یان مه لیه ندیک که له ژیر کارتیکه ری پرووداویکی سروشتی، کار یان ئاکاریکدا بی «حوزه ی انتخابات: حوزه ی نفتی: ناوچه ی هه لبژاردن؛ ده وهری نه وتی» ۲. بنکه؛ جیگه یان ناوه ندی پتوه ندیدار به کاریکوه «حوزه ی حزبی: بنکه ی حیزبی».

حوزه ی استحقاقی: ده شه ری پاسه وانی؛ ناوچه ی چاوه دپری.

حوزه ی انتخاباتی: ناوچه ی هه لبژاردن؛ ناوچه یه که له شار یان پارێزگایه که که مافی

غرولند، حوصله‌ی همه‌ی ما سر رفته بود: لهو هه‌مموو خته و بۆله هه‌مموو جازز بېووين > ۲. داگیران؛ داگیران؛ خه‌م و خه‌فته داگرتن > از تنهایی حوصله‌ام سر رفت: له ته‌نایی داگیرام >.

حوض / howz, ho:z / ها: / [عربی] / اسم، ئه‌ستیرک؛ هه‌وز؛ برکه؛ برک؛ کوران؛ جۆرنه؛ ئاوگیریکى ده‌سکرد و رووباز، چکۆله‌تر له ئه‌ستیر <کنار حوض نشست تا دستش را بشوید: له لای ئه‌ستیر که که دانیشته ده‌سی بشوا>.

حوضچه / howzche, ho:zche / ها: / [عربی] / فارسی / اسم، هه‌وزۆکه: ۱. کوران؛ جۆرنه؛ ئه‌ستیرکی چکۆله ۲. چالیکى گه‌وره‌ی ده‌ورگیراو له لای ئاویکی گه‌وره‌وه (وه‌کوو ده‌ریا و چۆم) <حوضچه‌ی نمک‌گیری: هه‌وزۆکه‌ی خویگری> ۳. ئه‌ستیر؛ ئه‌ستیرک یان جینگایه‌ک بۆ هه‌لگرتنی تراو و ئه‌نجامدانی کار له سه‌ری <حوضچه‌ی پرورش ماهی: ئه‌ستیرکی بارهینانی ماسی>.

حوضخانه / howzxāne, ho:z- / ها: / [عربی] / فارسی / اسم، /قدیمی/ هه‌وزخانه؛ ژووریک (ژۆرتەر) له ژێرزه‌ویندا به‌ ئه‌ستیرک و فواره‌وه که له شارگه‌لی گه‌رمیاندا بۆ دانیشتن له پۆزانی گه‌رمی هاویندا که‌لکی لێ‌وه‌رده‌گرن.

حوضه / howze, ho:ze / ها: / [عربی] / اسم، ۱. ئاوه‌رۆ؛ ناوچه یان ده‌فه‌رئ که ئاوه‌کانی ده‌رژێتته ناو زه‌ریا، زه‌ریاچه یان چۆمه‌وه ۲. به‌راو؛ ناوچه‌یه‌ک که له ئاوی رووباریک تیرو ده‌بی.

حول / howl, ho:l / ها: / [عربی] / اسم، ۱. /حوالی/ ئاقار، په‌گال <حول محورش می‌چرخید: له په‌گال خولگه‌که‌یدا ده‌خولایه‌وه> ۲. توانایی؛ هیز؛ هاز؛ ته‌شه؛ تاو؛ گوهر.

حول و حوش / howl-o-howš, ho:l-o-ho:š / ها: / [عربی] / اسم، په‌گال؛ ده‌ور و پشت؛ ده‌ور و په‌شت؛ ده‌ورانده‌ور؛ هاوێردۆر؛ هیل؛ ده‌ور و به‌ر؛

هه‌لبژاردنی نوێنه‌ریان هه‌یه.

حوزه‌ی حزبی: بنکه‌ی حیزبی؛ چکۆله‌ترین یه‌که‌ی حیزبی که له کۆ بوونه‌وه‌ی چهن کهس له ئه‌ندامانی حیزب پێک‌دی.

حوزه‌ی رأی‌گیری: بنکه‌ی ده‌نگدان؛ جینگای دانانی سندووقی ده‌نگه‌کان بۆ هاتنی خه‌لکی بۆ ده‌نگ‌دان.

حوزه‌ی علمیه: جینگایی که فێرکاری دینی تێدا ئه‌نجام ده‌دری.

حوزه‌ی فعالیت: ده‌فه‌ری کار؛ ناوچه‌ی کار؛ ئاقار یان گۆره‌پانی کار.

حوصله / howsele, ho:sele / [عربی] / اسم، **تاقه‌ت**: ۱. /گفتاری/ تابشت؛ هێدکی؛ پشوو له‌سه‌رخۆیی <کمی حوصله‌ کن، درست می‌شود: که‌می تاقه‌ت بێنه، دروست ده‌بی> ۲. له‌ش؛ تاو؛ هاز؛ ته‌فا؛ ته‌یاری زه‌ین بۆ ئه‌نجامدانی کار <حوصله‌ی هیچ کاری را نداشت: تاقه‌تی هیچ کاریکی نه‌بوو>.

□ **حوصله به خرج دادن**: خۆ راگرتن؛ تابشت هینان <خیلی حوصله به خرج دادم و چیزی نگفتم: زۆرم خۆ راگرت و هیچم نه‌گوت>.

حوصله‌ی کاری یا کسی را نداشتن: واز له که‌سی یان شتێ نه‌بوون؛ له‌شوو که‌سیوی یا هه‌رمانیوه نه‌بیه‌ی <دیگر حوصله‌ی خواندن ندارم: دیتروازی خویندنم نه>.

حوصله کردن: تاقه‌ت هینان؛ تاقه‌ت هاوردن؛ وێسان و هیچ کاری نه‌کردن <کمی حوصله‌ کن، درست می‌شود: که‌می تاقه‌ت بێنه، جیه‌جی ده‌بی>.

حوصله‌ی کسی را سر بردن: /مجازی/ که‌سیک وه‌رەز / بێ‌تاقه‌ت / جازز کردن <این سر و صدا حوصله‌ی همه‌ی ما را سر برد: ئەم هه‌را و هوریا‌یه هه‌موومانی وه‌رەز کرد>.

حوصله‌ی کسی سر رفتن: /مجازی/ ۱. وه‌رەز بوون؛ جازز بوون؛ بێ‌تاقه‌ت بوون <از آن همه>

پهړانپهړ؛ کهناره و کهنار؛ قهراخ بیچاخ؛ دۆرماندۆر.

حوله / howle, ho:le / ها: / [؟] / اسم، خاوی؛ ههوله؛ مهرحه مه؛ پشته مال؛ پشته مال؛ پارچه ی نهرم و کولکنی خۆ وشک کردنه وه.

حوله‌ای / howle'i, ho:le'i / [؟] / صفت. مهرحه مه‌یی؛ ههوله‌یی: ۱. شیاو بۆ خاوی ۲. له چهشن یان وه کوو خاوی «پارچه‌ی حوله‌ای: قوماشی مهرحه مه‌یی».

حومه / howme, ho:me / ها: / [عربی] / اسم. ۱. ئاقار؛ هانقاس؛ هانقه‌راس؛ هانقار؛ ده‌ور و به‌ری ئاوه‌دانی ۲. ده‌ور و به‌ر؛ ئاواپی‌ه‌ک نیزی‌ک به‌شار «ساکنان حومه‌ی کرمانشاه: دانیشتوانی نا‌قاری کرمانشان».

حی / hay(y) / [عربی] / صفت. / [دبی] / زیندوو؛ زینوو؛ زینه؛ زنده؛ زنی «او حی و حاضر جلو شما ایستاده: ئەو زړپ و زیندوو له به‌رده‌م ئیوه‌دا ږاوه‌ستاه».

حیا / hayā / [عربی] / اسم. شهرم؛ فهدی؛ فهیت؛ چه‌یشۆ؛ چه‌شوو‌ری؛ چاو‌روو، ڤاف؛ شهرم و شوو‌ه‌یی؛ حه‌یا «خوب است که آدم کمی حیا داشته باشد: چاکه بنیاده‌م هیندیک شهرمی هه‌بی».

□ **حیا کردن**: شهرم کردن؛ حه‌یا کردن «پسر حیا کن! این کارها خوب نیست: کوره شهرم بکه! ئەم کارانه باش نیه».

حیات / hayāt / [عربی] / اسم. / [دبی] / ژیان؛ ژین؛ ژیه‌ی؛ ژێ؛ ژیه؛ زنده‌گی؛ زینگی «حیات و ممات: ژیان و مهرگ».

□ **حیات وحش**: ژییانی که‌ژی؛ گیانی که‌ژی؛ ژییانی گیانله‌به‌رانی کیوی.

□ **حیات داشتن**: زیندوو بوون؛ زینوو بوون؛ زینگ بوون؛ له ژياندا بوون؛ زینه بیه‌ی «آن موقع پدرم حیات داشت: ئەو کاته باهم زیندوو بوو».

حیاتبخش / hayātbaxš / [عربی] / فارسی] / صفت. / [دبی] / گیانبه‌خش؛ به‌خشینه‌ری ژیان یان هوی

دریژه‌ی ژیان «پرتو حیاتبخش خورشید: تیشکی گیانبه‌خشی هه‌تاو». هه‌روه‌ها: **حیاتبخشی**

حیات و ممات / hayāt-o-mamāt / [عربی] / اسم. / [دبی] / ژیان و مهرگ؛ بوون و نه‌بوون؛ مهرده و ژیه‌ی؛ مهرگوزینده‌گی «حیات و ممات او به‌این بحث بستگی دارد: ژیان و مهرگی به‌م باسه‌وه به‌سراوه».

حیاتی / hayātî / [عربی] / صفت. حه‌یاتی: ۱. ژییانی؛ زنده‌گی؛ زینده‌گی؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به‌ژیان‌ه‌وه «فعالیت‌های حیاتی: کارگه‌لی حه‌یاتی» ۲. زۆر گرینگ؛ به‌ستراوه به‌گیانه‌وه «وجود آب و هوا برای جانداران حیاتی است: هه‌بوونی ئاو و هه‌وا بۆ گیانه‌وه‌مران حه‌یاتی».

حیاط / hayāt / ها: / [عربی] / اسم. حه‌وش؛ حه‌وشه؛ هه‌وش؛ هه‌سار؛ حه‌سار؛ لامه‌ردوو؛ گۆږایی ئاو چار دیواری مال «ساختمان حیاط هم دارد: خانوه‌که حه‌وشه‌شی هه‌یه».

□ حیاط خلوت

حیاط خلوت / hayātxalvat / ها: / [از عربی] / اسم. حه‌وشه‌خه‌لوه‌تی؛ حه‌وشه‌ی چکوله‌ی پشته‌ی خانوو «فقط یک حیاط خلوت کوچک دارد: ته‌نیا حه‌وشه‌خه‌لوه‌تیکی چکوله‌ی هه‌یه».

حیث / heys / [عربی] / اسم. ۱. [نام‌داوول] / جیگه؛ جی؛ یاگی؛ شوین؛ شوین؛ لۆر؛ ئاست ۲. هۆ؛ سۆنگه؛ بۆنه؛ به‌لگه.

□ **از حیث**: له ئاستی؛ له سۆنگه‌ی؛ له لایه‌ن؛ باروو «از حیث جا مشکل داریم: له ئاستی جیگه‌وه گرفتمان هه‌یه».

حیثیت / heysiyyat / [عربی] / اسم. وه‌ج؛ ئاب‌روو؛ ئاب‌ورو؛ هیس‌مه‌ت؛ ئه‌رزشت و به‌رو له کۆمه‌ل‌گادا «از حیثیت خودمان دفاع می‌کنیم: وه‌جی خۆمان ده‌پارێزین».

حیدری / heydarî / [عربی] / صفت. حه‌یده‌ری: ۱. پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به‌ته‌ریقه‌تی قوتبه‌دین حه‌یده‌ر سۆفی ئیرانی (۵۰۸ - ۶۱۵ ک. م.)

۲. /ها/ شوین که و تووی ئه و تهریقه ته.

حیران / heyran /: [عربی] صفت. حه‌یران؛ سهر سووړماو؛ سهر سړماو؛ سهر سام؛ سهر لی شیواو؛ واقوړماو؛ هه‌یرو.

□ حیران شدن: سهر سووړمان؛ واقوړمان؛ سهر سام بیه‌ی؛ سهره‌ماسه‌ی؛ سهر زفران؛ په‌شوکان؛ تاسان؛ مات بوون؛ وړ بیه‌ی؛ توووشی سهر سووړماوی و سهر لی شیواوی هاتن «از آن همه زیرکی حیران شدم؛ له و هه‌موو وریاییه سهرم سووړما».

حیران کردن: حه‌یران کردن؛ مات کردن؛ گیر و وړ کردن؛ وړ و کاس کردن؛ تهرتلاندن؛ کلمساندن؛ که‌وشاندن؛ سهر سام که‌رده‌ی؛ توووشی سهر سووړماوی و سهر لی شیواوی کردن «رفتار او مرا حیران کرد؛ ناکاری، منی مات کرد».

حیران ماندن: وړ و کاس بوون؛ مانه‌وه؛ مات بوون؛ کلمسین؛ بشکفین؛ که‌وشین؛ تهرتلین؛ مه‌نایوه؛ سهر سووړماو و سهر‌گردان مانه‌وه «از جوابی که داد حیران ماندم؛ له و پهرسقه دایه‌وه مات بووم».

حیرانی / heyranī /: /ها/ [عربی] اسم. سهر سامی؛ سهر سووړماوی؛ وړی؛ مه‌نگی.

حیرت / heyrat /: [عربی] اسم. سهر سامی؛ سهر سووړماوی؛ پامای؛ واقوړماوی؛ هیدمان؛ بار و دۆخ و چۆنیه‌تی له ده‌ست دانی توانای هه‌لسانگاندنی رووداو‌گهل و بریار دان له سهریان «من هم دچار حیرت شدم؛ منیش توووشی سهر سامی هاتم».

□ در حیرت ماندن: سهر سام مانه‌وه؛ سهر سووړماو بوون؛ پامای بوون. هه‌روه‌ها: حیرت کردن؛ دچار حیرت شدن

حیرت‌انگیز / heyratangiz /: [عربی/فارسی] صفت. سهر سووړینه‌ر «رفتار من برایش حیرت‌انگیز بود؛ ناکاری من بوی سهر سووړینه‌ر بوو».

حیرت آور / heyratāvar /: [عربی/فارسی] صفت. سهر سووړینه‌ر؛ سهر سامی هیته‌ر «این اوضاع حیرت آور است؛ ئه‌م دۆخه سهر سووړینه‌ره».

حیز / hayyez /: [عربی/اسم] [ادبی] جیگه؛ جیگه؛ جاگه؛ یاگی: ۱. جی؛ شوین؛ شۆن؛ لۆر؛ وار؛ ئاست ۲. [مجازی] شوینه‌وار.

□ حیز امکان: جیگه‌ی روودان؛ ئاستی ره‌خسان/شیان «این امر در حیز امکان نیست؛ ئه‌م کاره له ئاستی ره‌خساندا نیه».

حیز انتفاع: پله‌ی که‌لک وهر‌گرتن؛ ئاستی که‌لک لی وهر‌گرتن «کتاب را از حیز انتفاع ساقط کردی؛ کتیه‌ک‌ت له پله‌ی که‌لک وهر‌گرتن خست».

حیص و بیص / heys-o-beys /: [عربی] اسم. بگره و به‌رده؛ گیر و داو؛ گرم و قال؛ هه‌للا-هه‌للا؛ گورپ و چه‌قه؛ چه‌قه و هه‌را؛ گاله‌گال؛ هه‌ره‌مه‌زات؛ گور‌مؤړه؛ گیره و کیشه؛ قال و مه‌قال «در آن حیص و بیص تو به فکر پول گرفتن بودی؟! له و بگره و به‌رده‌دا له بیرى پاره وهر‌گرتن بووی؟!».

حیض / heyz /: [عربی] اسم. حه‌یز؛ پۆن؛ پیار؛ پیسار؛ مه‌هک؛ مه‌هک؛ مه‌هکی؛ بی‌نوژی؛ بی‌نمایی؛ سهر‌خوین؛ خوینی مانگانه؛ عاده‌تی ژئانه.

حیطه / hîte /: /ها/ [عربی] اسم. شوینه‌وار: ۱. پهریز؛ نیتو سنوور؛ شتی که‌خواهن سنووریکى راستی یان دانراوه بی ۲. پانایی؛ بهر؛ گورپه‌پانی کار و چالاکیه‌ک.

□ حیطه‌ی اختیارات: سنووری ده‌سه‌لات؛ شوینه‌واری ده‌سچوویی؛ گورپ ده‌سه‌لات؛ بهری ده‌سه‌لات «باید حیطه‌ی اختیارات مدیرعامل شرکت مشخص شود؛ ئه‌بی شوینه‌واری ده‌سه‌لاتی سهر‌وکی مه‌زینگه دیاری بکړی».

حیطه‌ی عمل: گورپه‌پانی کار؛ بهری کار؛ پانایی کرده‌وه؛ گورپ گوروه «شایستگی او در حیطه‌ی

عمل معلوم می‌شود: لیها توویی ئهو له گۆره پانی کاردا دیاری دهدا.

□ به حیطه‌ی تصرف در آوردن: گرتن؛ داگیر کردن؛ دهس به سه‌ردا گرتن؛ هینانه ژیر پ‌کیفی خۆ.

حیف / heyf / [عربی] صوت. مخابن؛ داخ؛ ئاخ؛ حه‌یف؛ داخ و دهر؛ وشه‌ی په‌شیوی که له کاتی له دهس‌دانی که‌سێ یا شتێ یان له نه‌بووناندا به کار ده‌پوا «حیف که پول نداریم: مخابن پاره‌مان نیه».

□ حیف آمدن: داخ لی هاتن؛ حه‌یف لی هاتن «حیش آمد آن را پاره کند: داخی لی ده‌هات بیدری».

حیف بودن: جیی داخ بوون؛ حه‌یف بوون «حیف بود که کتاب به آن خوبی را ارزان ت فروختی! جیی داخ بوو کتیی به‌و باشیه‌ت هه‌رزان فروشت!».

حیف شدن: حه‌یف بوون؛ جیی داخ بوون «حیف شد تو نیامدی: حیف بوو نه‌هاتی».

حیف و میل / heyf-o-meyl / [عربی] اسم. ۱. کار یان ره‌وتی فی‌رۆدان؛ خه‌ساردان؛ خراو کردن و له کار خستن «آن همه دارایی حیف و میل شد: ئهو همه‌که مال و سامانه فی‌رۆ درا» ۲. کار و ره‌تی هه‌لکیشان؛ به نا‌په‌وا ده‌ست به‌سه‌ر مالیکدا گرتن «در آن سازمان چقدر حیف و میل کردی؟ له‌و مه‌رزینگه‌یدا چه‌ندت هه‌لکیشا!».

حیل / hīyal / [عربی] جمع حیه حیل / hīlat / ها: [عربی] اسم. /دبی/ فیل و فریو.

حیه / hīle / ها: حیل / [عربی] اسم. فیل؛ فیلک؛ فر و فیل؛ گزی؛ گفنی؛ گه‌ر؛ هاوانته؛ چیل؛ فریو؛ پ‌یو؛ ئاوانته؛ که‌له‌ک؛ ده‌قلی؛ دۆم؛ پاخته؛ فرت؛ دۆلاب؛ قه‌سس؛ له‌بان؛ گه‌ف؛ گه‌روگوپ.

حیه‌گر / hīlegar / ها: ان: [عربی/فارسی] صفت.

فیل‌باز؛ گزیکه‌ر؛ گزیکار؛ که‌له‌ک‌باز؛ داوڵنده‌ر؛ گرنی‌باز؛ چه‌تله‌مه‌ز؛ ته‌په‌ه‌ش؛ پ‌یو؛ ده‌غوول؛ فیلوو؛ ده‌غلباز؛ هه‌نگباز؛ سۆر؛ حه‌که‌باز؛ حه‌کار؛ دۆمدار؛ قه‌لبه‌زه‌ن؛ زه‌قل؛ گه‌رساز؛ به‌توانا یان هۆگری که‌لک و هه‌رگری له‌فیل «روبا‌ه حیه‌گر: پ‌یوی فیل‌باز».

هه‌روه‌ها: حیه‌گری

حین / heyn, hīn / [عربی] اسم. کات؛ ئان؛ چاخ؛ دان؛ تان؛ گاف؛ وه‌خت «در این حین او هم رسید: له‌م کاته‌دا ئه‌ویش گه‌یشت».

حیوان / heyvān / ها: ات: [عربی] اسم. گیانه‌وه‌ر: ۱. حه‌یوان؛ زینده‌وه‌ر «حیوان وحشی: حه‌یوانی ده‌شته‌کی» ۲. گیاندار «انسان حیوان ناطق است: مرۆف گیانه‌وه‌ریکی ئاخپه‌ره».

حیوان صفت / heyvānsefat / ها: ان: [عربی] صفت. در؛ درنده؛ خاوه‌ن خووی حه‌یوانی.

حیوانی / heyvānî / [عربی] صفت. حه‌یوانی: ۱. پ‌یوه‌ندیدار یان سه‌ر به زینده‌وه‌ره‌وه «روغن حیوانی: روئی حه‌یوانی» ۲. وه‌کوو حه‌یوان «زندگی حیوانی: ژبانی حه‌یوانی» ۳. [مجازی] در؛ دووری له‌شارستانیته «رفتار حیوانی: ئاکاری حه‌یوانی».

حیوانیت / heyvānīyyat / [عربی] اسم. درنده‌یی؛ در؛ درنده‌خویی؛ بار و دۆخ یان چۆنیه‌تی حه‌یوان بوون.

حی و حاضر / hayy-o-hāzer / [عربی] صفت. زیت‌وزیندوو؛ زپ‌وزنی؛ زپ‌وزینگ «بین، آرام حی و حاضر است و می‌تواند شهادت بدهد: ب‌روانه، ئارام زپ‌وزیندوو و ده‌توانی شایه‌تی بدا».

حیوونی / heyvūnî / از: [عربی] صوت. [گفتاری] به‌سته‌زمان؛ به‌سه‌زوان؛ وشه‌یه‌ک بۆ نیشان دانی به‌زه‌یی هاتنه‌وه به‌گیانداریکدا «حیوونی گره‌ب رفت زیر ماشین: پ‌شیل‌ه‌ی به‌سته‌زمان که‌وته ژیر ماشینه‌وه».

حیه / hayye / [عربی] مار- ۱

خ

خ /x/: حرف. خ؛ نیشانه‌ی نۆهه‌مین پیتی
ئەلف‌وبیتکە‌ی فارسی.

خ /xɛ/: /سم. خێ؛ ناوی نۆهه‌مین پیتی
ئەلف‌وبیتکە‌ی زمانی فارسی.

خا /xā/: /سم. ۱. خا؛ ناوی عەرەبی نۆهه‌مین
پیتی ئەلف‌وبیتکە‌ی فارسی ۲. جاو.

خائف /xā'ef/: [عربی] خایف

خائن /xā'en/: [عربی] خاین

خائیدن /xā'idan/: خاییدن

خاتم^۱ /xātam, ها/: [عربی/سم. ۱. /ادبی/
ئەنگوستیلە؛ کلکە‌وانە؛ ئەنگوسوانە؛ ئەنگوشتەر
۲. /ادبی/ مۆرخوانە؛ مۆرخانە؛ مۆرخە‌وانە؛ نقییم؛
بەرە‌ئە‌موس‌تیلە؛ قاشە‌ئە‌نگوستیلە؛ نگینی
ئەنگوستیلە ۳. خاتە‌مکاری.

خاتم^۲: صفت. دوا‌یین؛ دوا‌مین؛ دوا‌گین؛
دوا‌یه‌مین؛ دوا‌هە‌مین؛ دما‌گین؛ دما‌یین؛ دمه‌ین؛
ئە‌و‌پەر‌ین؛ ئاخ‌رین «خاتم‌ان‌بیاء: دوا‌یین پی‌غە‌مبەر».

خاتم‌ان‌بیاء: ۱. دوا‌یی‌نی پی‌غە‌مبەر‌ان؛ ئاخ‌رین
پی‌غە‌مبەر؛ ئاخ‌رینی پی‌غە‌مبەر‌ان ۲. ناز‌ناوی
پی‌غە‌مبە‌ری ئی‌سلام، لای موس‌ول‌مانان.

خاتم‌کاری /xātamkāri/: [عربی/فارسی/سم.

۱. ھونەر‌یان‌فە‌نی‌جوان‌کاری بە‌بر‌ین و پیکە‌وہ
لکاندن‌ی لە‌تە‌ ئی‌سک و چێ‌و لە‌ پە‌نای یە‌ک‌تر

۲. /ها/ بە‌رە‌ھە‌می ئە‌و ھونەرە. ھەر‌وہ‌ها: خاتم‌کار؛

خاتم‌ساز؛ خاتم‌سازی

خاتمە /xāteme/: [عربی/سم. کۆ‌تایی؛ دوا‌یی؛
دما‌یی؛ بنە‌تا؛ ئە‌نجام.

خاتمە‌ی کار: کۆ‌تایی کار؛ دوا‌یی کار؛ ئاخ‌ری
کار «خاتمە‌ی کار داد‌گا‌ه اعلام شد: کۆ‌تایی کاری
داد‌گا‌را گە‌یی‌ندرا».

در خاتمە: لە‌ کۆ‌تاییدا؛ لە‌ دوا‌ییدا؛ لە‌ ئاخ‌ردا؛
جە‌ دما‌یی‌نە؛ لە‌ ئاخ‌رە‌وہ؛ لە‌ ئاکامدا «در خاتمە
دلیل جرمش را اعلام کرد: لە‌ کۆ‌تاییدا ھۆ‌کاری
تاوانە‌کە‌ی را گە‌یاندا».

خاتمە‌ داد‌ن: دوا‌یی (پێ) ھێ‌نان؛ کۆ‌تایی (پێ)
ھێ‌نان؛ تە‌وا‌و‌کردن؛ قە‌دان‌ن؛ تە‌مامنە‌ی «کار را
خاتمە‌ داد: کارە‌کە‌ی دوا‌یی پێ ھینا».

خاتمە‌ داد‌ن بە‌ خدمت کس: کۆ‌تایی ھێ‌نان
بە‌ کاری کە‌سیک؛ کە‌سی لە‌ سەر کارە‌کە‌یە‌وہ
وہ‌دەر‌نان؛ کە‌سیک لە‌ سەر کاریە‌وہ‌ لابر‌دن/
دەر‌کردن «از امروز بە‌ خدمت شما خاتمە‌ دادە
می‌شود: لە‌ ئە‌و‌روہ کۆ‌تایی بە‌ کاری ئی‌وہ
دە‌درئ».

خاتمە‌ یافتن: دوا‌یی ھاتن؛ کۆ‌تایی ھاتن؛
کۆ‌تایی پێ‌ھاتن؛ تە‌وا‌و‌بوون؛ قە‌تیان؛ قە‌دیان؛
دما‌نامە‌ی؛ ھەرادیای؛ تە‌مامیە‌ی «گردە‌مایی در
ساعت ۱۰ خاتمە‌ یافت: کۆ‌بوونە‌وہ‌کە‌ کات‌ژمێ‌ری
۱۰ دوا‌یی ھات».

دان و خزمه‌تی که‌سی کردن.
خار در جگر داشتن: [مجازی] خویناو
 هله‌هینان؛ زووخ له دلدا بوون؛ دل پر له داخ
 بوون؛ دهروون پر په‌ژاره بوون.
خار در چشم کسی بودن: [مجازی] چقلی
 چاوی که‌سیک بوون؛ بوونه هوی رق و زیزی
 که‌سی «شور و شوق جوانان خار در چشم ارتجاع
 است: کرد و کوشی گه‌نجان چقلی چاوی
 کونه‌په‌رستیه».

خار راه کسی شدن: [کنایی] بوونه درکی مهم و
 زینان له ریسی که‌سی؛ بوونه له‌مپه‌ر بۆ
 گیشتنی که‌سیک به‌مه‌بستی.
خارا /xārā/: اسم، ۱. خارا؛ گرانی؛ چه‌شنی
 ناگره به‌ردی ده‌نک درشتی ئه‌سیدیه.
خاراگوش /xārāgūš/: اسم، گورزه‌گیا؛
 گیاهه‌نگی؛ نالغه گیاییکی خورسکه نیومیت به‌رز
 ده‌بی، گولی زمرده‌کا و بۆنی گز و تونده.
خاراندن /xārāndan/: مصدر، متعدی. // خاراندی:
 خوراندت؛ می‌خورانی؛ ده‌خورینی؛ بخاران؛ بخورینه //
 خوراندن؛ خورانن؛ خوراندن؛ قه‌خوراندن؛
 ورنه‌ی؛ قامک، نینۆک یان شتیکی زبر و زوور
 هینانه پیستی له‌شدا «پشت خاراندن؛ پشت
 خوراندن». هه‌روه‌ها: خاراندنی
 ■ صفت مفعولی: خارانده (خورینراو) / مصدر منفی:

نخاراندن (نه‌خوراندن)
خاربن /xārbon/: اسم، وهره‌ک؛ پنجه درکی
 دهر و ده‌شت.
خارپشت /xārpošt/: اسم، ۱. ژیشک؛
 ژووژوو؛ ژیزوو؛ ژیزو؛ ژوژو؛ ژیزی؛ ژویژی؛ چولپه؛
 گیانداریکی گوانداری شت‌جوین، داپۆشراو له
 درکی باریک و نووک‌تیژ، که به سانایی لینی
 ده‌بیته‌وه، به‌لام ناتوانی به‌ویستی خوی
 بیه‌اوژی ۲. سیخور؛ سیچر؛ سووچر؛
 سیخ‌چووله؛ گیانه‌وه‌ریکی گوهانداري شه‌وگه‌ری
 دونیای کۆن (ئه‌وروپا، ئاسیا و ئافریقا) له

خاتون /xātūn/: ها؛ خوانین: [ترکی] / اسم، [قدیمی]
 خاتوون؛ خاتون؛ خاتوونه؛ خات؛ کابان؛ که‌بیانوو؛
 که‌یوانۆ؛ که‌بانوو.

خاج /xāc/: ها؛ [ارمنی] / اسم، [گفتاری]
 ۱. سه‌لیب؛ خاج؛ چه‌لییا؛ چقر؛ چه‌پوراست
 ۲. خاج؛ خالی وهره‌قی کایه، وینه‌ی گه‌لای
 گزینیز؛ گشینیز

خاج‌پرست /xācparast/: ها؛ لان؛ [ارمنی]
 فارسی / اسم، [گفتاری] مه‌سیحی؛ فه‌له؛
 خاج‌په‌رست؛ عیسایی.

خاجی /xācî/: [ارمنی] صفت، خاجی؛ سه‌لیبی؛
 به‌وینه‌ی خاج «استخوان خاجی؛ ئیسقانی خاجی».

خاخام /xāxām/: ها؛ [عبری] / اسم، خاخام؛
 مه‌لای جوو؛ پیشه‌وای دینی یه‌هوود.

خادم /xādem/: ها؛ لان؛ عین؛ خدام؛ خدَم؛ خدَمه:
 [عربی] / اسم، ۱. [قدیمی] به‌رده‌ست؛ خزمه‌تکار؛
 پاکار؛ خزمه‌تچی ۲. خایه‌م؛ خادم؛ مجه‌ور؛
 مجبور؛ خزمه‌تکاری دامه‌زراوه‌ی ئایینی «خادم
 مسجد؛ محبوری مز‌گوت».

خادم ۲. صفت، [ادی] خزمه‌تکار؛ خاوه‌نی
 پیشینه‌ی ئه‌نجامدانی کار به‌قازانجی که‌س یان
 که‌سانی دیکه «این دانشمند یک عمر خادم ملک و
 ملت بود؛ ئه‌م زانایه هه‌موو ژبانی خزمه‌تکاری خه‌لک
 و ولات بو».

خار /xār/: ها؛ / اسم، ۱. دروو؛ دروک؛ دری؛
 درپ؛ دره‌ی؛ دروو؛ چقل؛ چقول؛ چوقل؛ چه‌قل؛
 کورره؛ زیاده‌ی ده‌رزی ئاسای پوه‌کان ۲. هه‌ر
 به‌گیایه‌کی دروودار ۳. ئه‌وه‌ی وها بیچمیکی
 هه‌بی ۴. [صنعت] جوژه میله‌یه‌کی چکۆله به
 ده‌ره‌ریوی یان چالیکه‌وه که له هه‌ندئ کاری
 په‌یوه‌ند کردن و بری پیچ یان په‌رچدا که‌لکی
 لی‌ده‌گرن ۵. [مجازی] جه‌خار؛ ره‌نج؛ نازار.

☐ **خار** از پای کسی کردن: [کنایی] دروو له
 له‌شی که‌سیک ده‌ره‌هینان؛ باری که‌سی
 هه‌لگرتن؛ به‌هانای که‌سیکه‌وه هاتن؛ یارمه‌تی

خارج کردن/ ساختن: دەر کردن؛ بردنه
دەر موه؛ هینانه دەر موه؛ کردنه دەر موه؛
زنیایره؛ نهره زنییه؛ بهردهی بهر «او را در حال
خارج کردن اشیاء گرفتند: له کاتی دەر کردنی
شته کاندا گرتیان».

خارج قسمت / xārec(e)qesmat، ها: [عربی/اسم]
[اسم/ریاضی] بهر کهوت؛ بهر کهت؛ دهسهات و
ثاکامی دابهش کردن «اگر ۱۰۰ را به ۵ قسمت کنیم،
خارج قسمت می شود ۲۰: نه گهر ۱۰۰ بکهینه ۵
به شهوه، بهر کهوته کهی ده بیته ۲۰».

خارج ره / xārece: [عربی/فارسی/اسم] دەر موه؛
بهر موه: ۱. هه ندرهان؛ ولاتی بیانی؛ ولاتی نامو؛
ولاتی لاوه کی «رفته بود خارج: رۆیشتبوه
هه ندرهان» ۲. ههر شوینی له ئەو دیوی سنووری
ولاتی کهوه «خبار خارج: دهنگ وباسی دەر موه».

خارجی^۱ / xāreci: [عربی/اسم] ۱. /خوارج/
[قدیمی] خهواربج؛ ههر یهک له هۆگرانی
دهسته یهک که له چهرخی ههوه لی کوچیدا،
شه ری عه لی و معاویه یان به حهرام زانی و
پیشه وایی هیچیان په سندنه کرد ۲. /ها: ان/
لاوه کی؛ بیانی؛ دهره کی؛ خه لکی ولاتی بیانی
«دوتا خازجی هم توی آن هتل بودند: دوو کهسی
بیانیش لهو ئۆتیلهدا بوون».

خارجی^۲: صفت. دهره کی: ۱. لاوه کی؛ بیانی؛
پئوه ندیدار یان سهر به ولاتی بیگانه وه «پول
خارجی: دراوی دهره کی» ۲. له دهره وه «دیوار
خارجی: دیواری دهره کی».

خارخسک / xārzasak، ها: [اسم] پیکول؛
پیکول؛ په ییکول؛ په ییکول؛ په ییکوله؛ پیکوله؛
پیکولی؛ په ییکولی؛ کونجر که؛ قونجر؛ قونجر که؛
دره سووچه؛ سی چوکل؛ سی دانه؛ سی ددانه؛
سی دیانه؛ درکیکی سی سووچه به زه ویدا پان
ده بیته وه و دانه کانی بۆ دهرمان ده شی».

خاردار / xārdār: صفت. درکاوی؛ درکدار؛
درکین؛ چقلاوی؛ خاردار؛ به چقل؛ درواوی؛

راسته ی میرووخوران، که پیستی سهرووی
له شی درکاویه و ده توانی به ره وه ههر لایهک
بیانهاوی.

خارپشت ماهی / xārpoštmāhi، ماهی
خاردار، ماهی^۱

خارج^۱ / xārec: [عربی/اسم] ۱. دەر موه؛ دەرؤ؛
دەر؛ دهری؛ دهرقه؛ دهرایا؛ بهر؛ قهر؛ نهودمر
«خارج کلاس: دهره وی پؤل» ۲. [گفتاری] دهره وه؛
بهره وه؛ هه ندرهان؛ ولاتی بیانی؛ لاوه کی «خارج
درس خوانده: له دهره وه خویندوویه تی» ۳. /شیعه/
خارج؛ خولی بالای خویندنی مهزه بهی شیعه.

خارج^۲: قید. دهره وه: ۱. دەر له؛ له دهره وه؛ له
دهری؛ له دهر؛ له دهرؤ؛ جیا یان دور له قالایی،
ناوان یان گرؤیهک «خارج از کشور: له دهره وه ی
ولات» ۲. [گفتاری] بهر؛ نهو بهر؛ دهرؤ؛ دهری؛
دهشت؛ دهشت؛ به دهر له شوینیک «بیر خارج:
بیبه دهره وه» ۳. [گفتاری] دهری؛ بهره وه؛ له
دهره وه ی شوینیک «سطل را گذاشته بود خارج از
آشپزخانه: سه تله که ی له دهره وه ی ئاشپهزخانه
دانابوو».

خارج از ساعت کار: جیا له کاتی کار؛ کاتی
جگه له ماوه ی فهرمی کار «خارج از ساعت کار
کسی در اداره نمی ماند: جیا له کاتی کار کهس له
مه زرینگه دا نامینیته وه». ههروه ها: خارج از وقت
خارج از نوبت: به نۆبه ری؛ به نۆبه برکی؛ به
نۆبه برکه؛ وه نۆره بری؛ به بی ره چاوکردنی نۆره
و زۆر تر پیش له وه «می خواست خارج از نوبت
کارش را راه بیندازد: نه یویست به نۆبه بری کاره که ی
بخاته ری».

خارج خواندن: [موسیقی] /لادان؛ له گهل
دهزگا یان ئاههنگ و هه وادا ریک نه بوون.

خارج شدن: چوونه دهر؛ چوونه دهشته وه؛
رۆینه دهره وه؛ چوونه دهرؤ؛ زیه یه؛
نهره زیه ی؛ لوه ی بهر «از خانه خارج شدن: له مال
چوونه دهر».

وشك.

خار كن / xārkan, ها: ان: / اسم. [قدیمی] پووشكه چن؛ كه سئ كه دړك و دالی له چؤلگه و بیاوان كؤ ده كرده وه و وهك سووته مهنی به كړیارانی ده فروشت.

خار كنی / xārkanî: / اسم. [قدیمی] پووشكه چنی؛ پیشه ی پووشكه چن.

خارماهی / xārmāhi: / اسم. دهره ماسی؛ دهره ماسی؛ جوړئ ماسی كه لای سهر و بهشی دواپینی لهشی باریك و تیژه و له دړك ده كا. **خار و خسك** / xār-o-xasak: / اسم. [دبی] دړك و دال؛ پووش و پلاش؛ گیای وشكه وه بووی بابرده له.

خاریدن / xārdan: / مصدر. متعدی. لازم. // خاریدی: خوراند؛ می خاری: ده خورینی؛ بغار: بخورینه // □ متعدی. ۱. خوراندن؛ فته خوراندن؛ ورنه ی؛ به نینؤك كړاندن «این قدر سرت را خاریدی كه خون آمد؛ نه ونده سهرت خوراند خوینی لئ هات» □ لازم. ۲. خوران؛ خوریان؛ ورپه ی؛ شهر مخین؛ كركان؛ وه خرؤ هاتن؛ ئالؤش لئ پیدای بوون؛ هاتنه خوران؛ كه وتنه خوران «پشتم می خارد؛ پشتم نه خوری».

■ صفت فاعلی: خارنده (-) / صفت مفعولی: خاریده (خوریتراو) / مصدر منفی: نخاریدن (نه خوراندن) **خازن** / xāzen, ها: / اعرابی / اسم. ۱. كهره سیهك بؤ له خو گلدانه وه و نؤته كردنی وزه ی كاره با ۲. / ان: / [قدیمی] خزنه دار؛ خه زنه دار؛ خه زینه دار؛ نیگابانی خه زینه؛ كه سئ كه چاوه دیری پوول و پاره ی شوپنیکي له نه ستؤدایه.

خازنه / xāzene: / اسم. ژن خوشك؛ ژن خویشك؛ گورم؛ خوشکی ژن (هاوسهر).

خاس / xās, ها: ان: / اسم. دوه ون و دار چكیكي همیشه شینی گه لا ساف و رؤشن، به رهنگی سهوزی تؤخ و پانكه له ی دړكاویه، گوله كانی

دړكال؛ دړكؤل؛ پړدړك «بوته ی خاردار؛ دوه ونه دړكاوی».

خارستان / xār(e)stān: / اسم. دړكه جار؛ دړكه زار؛ دړكه سان؛ جیگه ی دړوان؛ شوینی پړچقل.

خارش / xāreš: / اسم. حه كه؛ هكه؛ ئالؤش؛ خارشت؛ خوروو؛ كلاش؛ كلاشه؛ كلاشه خوره؛ خارش؛ كركلاش؛ وور؛ گه زنهك؛ ره وتی پیدای بوونی بزوپنه یان ههسته ومړیک له له شدا كه ده بیته هوئ ئالؤش لئ پیدابوونی نهو جیگه یه. **خارشتر** / xāršotor, ها: / اسم. حوشتراؤك؛ حوشتراؤلوو؛ هوشترالؤك؛ وشترخور؛ وشترخار؛ وشترخوره؛ حوشترخوره؛ شیرحوشتتر؛ وشتردړك؛ دړكه ژال؛ كؤله وار؛ یانداخ؛ عه گول؛ عاگول؛ كاویر؛ ستری شینكه؛ ستری شینك؛ بنه گیایه کی گه لا جووتی دوور له یه كه به دړکی دريؤ و سهوزه وه، ماکیکی شیرین به ناو توره نجه بین دده لینی: شترخار

خارشك / xārešak: / اسم. [گفتاری] ۱. گال؛ نه خو شیه کی گیرؤی پیسته هاوړئ له گهل زیپكه (به تاییه ت له سهر پیستی ده ست) و خورووی زؤردا ۲. ئالشت؛ ئالؤش؛ خارشت.

خارشكر / xāršekar, ها: / [فارسی / سنسکريت] / اسم. شه كړؤكه؛ شه كړووكه؛ شه كړؤ؛ شه كړووكه؛ قهن شه كړؤك؛ قهن شه كړووك؛ شه كره شوانه؛ شه كره تؤسی؛ سهر ته شی؛ سه لكه ته شی؛ سهر كه ته شی؛ كهر ته شی؛ دړكه گورزه؛ گیایيك به سه لكیكي فری زؤر دړكاوی و گولی سپی ئامال شینه وه، ماکیکی قهن دی دده لینی كه بؤ دهرمان نه شی.

خارق العاده / xāreqol'āde: / [عربی] صفت. سهر سووړپنهر؛ سهر؛ سهره؛ سهر؛ سهره؛ هه ژه ند؛ دوور له بار و دؤخ یان چؤنيه تی ئاسایی «كار خارق العاده: كاری سهر سووړپنهر».

خارك / xārak, ها: / اسم. خورمای زهر د و

خاصیت / xāsīyyat، ها؛ خواص؛ [عربی] / اسم، ۱. دانسته؛ تایبه تمه نندی؛ تایبه تایه تی؛ گهوشین؛ چۆنیه تی یان نیشانه ی پیوه نیدار به که سی یان شتی که وه «گرم و سوزندگی خاصیت آتش است: گرم و سووتینه ری دانسته ی ناگرن» ۲. [گفتاری] کار کۆبی؛ کاریگه ری؛ کار تیگردن؛ که شتی له سهر شتیکی دیکه یان له سهر ههسته وه دایده نی «این دوا هیچ خاصیتی نداشت: هم دهرمانه هیچ کار کۆبیه کی نه بو».

□ **خاصیت داشتن:** [گفتاری] به که لک بوون؛ باش بوون؛ خاس بوون؛ هه بوونی کاریگه ری که به که لک یان چاک که ره وه.

خاطر / xāter؛ [عربی] / اسم، ۱. بیر؛ زهین «پیشان خاطر: بیر بلا» ۲. /ها؛ یاد؛ ویر «به خاطر آمدن: هاتنه وه بیر».

□ **برای خاطر کسی:** له بهر که سی؛ لایین که سیگ؛ وهروو یۆ؛ بۆ ره زامه نندی که سیک. به خاطر چیزی / کسی: له بهر شتی / که سی؛ وهروو چیویوی؛ به بۆنه ی شتی / که سیکه وه؛ بۆ یان به هۆی شتی یان که سیکه وه «به خاطر سرما این را پوشیدم: له بهر سرما ته مه مه له بهر کرد».

□ **خاطر کسی را آزدن:** که سیک ره نجانندن؛ بونه هۆی نارحه تی و ره نجانی که سی. ههروه ها: خاطر کسی را آسوده کردن

خاطر کسی را خواستن: خوش ویستن / خوش گهره ک بوونی که سیک؛ یۆ وهش سیه ی.

از خاطر گذاشتن ☞ به خاطر آمدن / رسیدن به خاطر آمدن / رسیدن: به بیردا هاتن؛ به میشکدا هاتن؛ هاتنه وه بیر؛ نامه یوه ویر: از خاطر گذاشتن. ههروه ها: به خاطر آوردن به خاطر گذاشتن / خطور کردن: به میشکدا تیپه رین؛ به بیردا هاتن؛ به میشکدا هاتن. در خاطر ماندن: له یاد مانه وه؛ له بیر مانه وه؛ ویره نه مه نه ی.

سپی یان ئال و به کۆما له په نای گه لاکانیدا هه لده دن، به ریکی سووری بریکه دار و جاره جار زه رد، به قه دهر نۆکیک ده گری که چوار یان پینج دهنکه تووی تیدایه: راج

خاستگاه / xāstgāh، ها؛ / اسم، ناخیزگه؛ سهر چاوکه؛ سهر چاوگه؛ بنه ما؛ جیه که که شتیکی لی سهره لده دا، یان تیدا به دی دی «بسیاری آسیای صغیر را خاستگاه فلسفه ی غرب می دانند: زۆریک ئاسیای چکۆله به ناخیزگه ی فهلسه فه ی رۆژاوا ده زان».

خاش / xāš؛ / اسم، خه سوو؛ خه س؛ هه سروه؛ خه سوی؛ دایکی هاوسهر (ژن یان میرد).

خاشاک / xāšāk، ها؛ / اسم، چیلکه؛ پووش؛ پر و پووش؛ پریش؛ پووش و په لاش؛ قال؛ قرشک؛ قرش؛ خه شوخال؛ خرت و خه وش؛ خاشال؛ خاشه؛ خاش؛ گهرش؛ گهرش و گیل؛ گزه؛ چکال؛ چر؛ پووشکه؛ چال؛ چل و چیو؛ چروچیو؛ چروچیلکه؛ پووش و پار؛ په لاش؛ ئازال؛ ورد و خاشی تۆلاش و گژ و گیا.

خاص / xās(s)؛ [عربی] / صفت، تایبه ت: ۱. ته نیا بۆ شتی، که سیک یان چینیک. به رانه ر: عام «اسم خاص: ناوی تایبه ت» ۲. به چۆنیه تی که هه لکه وه ته و زه ق «نوع خاص: جۆری تایبه ت».

خاصره / xāsere؛ [عربی] / اسم، خالیگه؛ هالیگه؛ لابرک؛ پووته گا؛ قه برغه؛ قه ورخه.

خاصه / xāsse، ها؛ خواص؛ [عربی] / اسم، [نامتداول] تایبه تمه نندی؛ گهوشین.

خاصه ۲: صفت، تایبه ت؛ تایبه تی؛ گه وشت.

خاصه خرچی / xāssexarçi، ها؛ [عربی] / اسم،

[گفتاری] هه له خه خرچی؛ به خه خرچی؛ ویل خه خرچی؛ ده ست بلاوی له بابیه تیکی دیار بیکراو یان بۆ مه به سستیکی تایبه ت (زیاتر بۆ کرینی که له یلی رازاوه) «این پول برای گذران یک ماه همه ی ماست، قرار نیست تو از آن خاصه خرچی کنی: ته مه پاره ئی مانگیکمانه، ناکری تو هه له خه خرچی پی بکه ی».

رپر دوودا «مردم خاطره‌ی شهیدان را گرامی داشتند: خه لکی یادی شهیدان بهرز راگرت».

خاطی / xāti / ها؛ ان: [عربی] صفت. هه له کار؛ تاوانکار؛ تاوانبار؛ شه پنی؛ خه تاکار «انسان خاطی مجازات می‌شود: مرؤی تاوانبار سزا دهریت».

خاقان / xāqān / ها؛ [ترکی] اسم. قدیمی / قاقان؛ خاقان؛ نازناوی که ئیرانیه کان به شاکانی چین و تورکستانیان دابوو «خاقان چین: قاقانی چین».

خاک / xāk / اسم. خاک. ۱. له/ گهرد و توزالی که به هؤی ورد و خاش بوونی بهرد و

ماکی سه ره تاییه وه دهرسکی «خاک آهکی: خاکی قسلی» ۲. زهوی؛ ئاخ؛ توژیکی ناسک له

پنسته‌ی زهوی که ئهم ماکانه‌ی تیدایه ۳. زهوین؛ زهمین؛ ههر؛ بووم؛ بوومی؛ ئاخ

«کری خاک: گؤی خاک» ۴. [مجازی] سه زهوین؛ نیشتمان «خاک کردستان: خاکی کوردستان»

۵. [مجازی] گؤر؛ گلکؤ؛ قه‌ور؛ قه‌بر؛ قه‌بره؛ زیارت «رفته بودم سر خاک پدرم: چوو بوومه سه

خاکی بایم» ۶. [مجازی] لاشه؛ تهرمی که سیک به تاییه ت دواي دارزان و ئوقای گلکؤ بوون

۷. خؤل؛ خوله؛ خور؛ تۆز؛ تۆزه؛ توزک «کتاپها را خاک گرفته بود: کتبه‌کان خاکیان لی نیشتبوو».

☐ خاک ارّه ☐ خاکا ره

خاک آهکی: خاکی قسلین؛ خاکی ئاهه کی؛ خاکی وا که ماکی قسلی زؤری تیدایه.

خاک برگ: زمیچ؛ خه زه‌لی رزوی تیکه‌ل به خاک.

خاک چرب: خاکه سووره؛ خوله سووره؛ چه‌شنی خاکی سوورکار که قوره‌که‌ی باش کیشی دی.

خاک چینی: کاتولین؛ خاکی چینی؛ خاکی سپی.

خاک رُس: ئیربار؛ خاکه سووره؛ خوله سووره؛ خاک سوهر؛ چه‌شنی خاکی نه‌رمی دهنک

ورده له هه‌ورگه‌ری و کووره خاناندا به کار دی.

خاطرات / xāterāt / [عربی] اسم. ۱. جمع ☐ خاطره ۲. بیره وه‌ری (گهل)؛ هه‌والی رووداو و

سه‌ره‌په‌ورده گه‌لی پیوه‌ندیدار به که سیک یان سه‌رده‌میکه وه «خاطرات دوران جوانی: بیره وه‌ری سه‌رده‌می لاوی».

خاطر پریش / xāterpariš / [عربی/فارسی] صفت. [ادی] بیر بلاو؛ په‌ریشان؛ دل به‌خه‌م.

خاطر پسند / xāterpasand / [عربی/فارسی] صفت. [ادی] دلگه‌ر؛ دل‌رفین؛ له‌بار و به‌رچاو.

خاطر جمع / xātercam' / [عربی] صفت. دلنیا؛ ئارخه‌یان؛ دابین؛ دل هیس؛ ئاسوده؛ خاترجه‌م؛

دل بجی؛ بی‌خه‌م؛ دوور له نیگه‌رانی «خاطر جمع باش! اتفاقی نمی‌افتد: دلنیا به! شتی روو نادا».

خاطر جمعی / xātercam'i / [عربی] اسم. دلنیاپی؛ ئارخه‌یانی؛ ئاسوده‌یی؛ بی‌خه‌می.

خاطر خواه / xāterxāh / [عربی/فارسی] صفت. [گفتاری] ئه‌ویندار؛ دلدار؛ دل‌پیداو؛ دلار.

خاطر خواهی / xāterxāhi / [عربی/فارسی] اسم. [گفتاری] ئه‌وینداری؛ دلداری؛ ئه‌شکی؛ هؤگری.

خاطر نشان / xāternešān / [عربی/فارسی] صفت. بیره‌ینه‌ر؛ بیر خه‌ر؛ وه‌بیره‌ینه‌ر.

☐ **خاطر نشان شدن**: راگه‌ییران؛ وه‌بیر هاتنه‌وه «خاطر نشان می‌شود که او دیروز به خانه نیامده است:

راده‌گه‌ییریت که دوینئ نه‌هاتوته‌وه مال».

خاطر نشان کردن: راگه‌یاندن؛ وه‌بیر هیئانه‌وه؛ خسته‌وه بیر؛ وسه‌یوه هؤش «به آنان خاطر نشان

کنید که ساعت کار تغییر کرده است: پیاپی راگه‌ییین ساعته‌ی کار گؤردراوه».

خاطره / xātere / ها؛ خاطرات: [عربی] اسم. ۱. بیره وه‌ری؛ هاته؛ رووداو یان کارئ که له

رپر دوودا روویداوه وه له یاددا ماوه‌ته‌وه «از دوره‌ی سربازی خاطره‌های زیادی داشت: له ده‌ورانی

سه‌ربازی بیره وه‌ری زؤری هه‌بوو» ۲. یاد؛ بیر؛ ویر؛ کردار و ئاکار یان تایه‌تمه‌ندیگه‌لی دره‌وشاوه‌ی

که‌س، شت یان سه‌رده‌میکی دیاریکراو له

باغچه خاکش کن؛ بیه له ناو باغچه کهدا بینه
۲. [ورزش] له زهوی دان (له زوره باندیدا) «در دو
دقیقه حریف را خاک کرد: له دوو دهقهدها حریفی
له زهوی دا».

خاک گرفتن: تۆز نیشتن؛ خاک و خۆل گرتن؛
تهپ و تۆز لئ نیشتن؛ خاک و خۆل
جیگاییک داپۆشان «روی آینه را خاک گرفته بود:
سەر ئاوینه که تۆز نیشتیوو».

خاک مرده پاشیدن: [کنایی] خاکی مردوو
پێژان؛ کونده به بوو هیلانه کردن؛ په پوو
خویندن؛ نه بوونی جم و جوولی ژبان له
شوینیکدا «انگار توی شهر خاک مرده پاشیده بودند:
گاوا به سەر شاردا خاکی مردوو پێژاوه».

با خاک یکسان کردن: [مجازی] تهخت کردن؛
خاپوور کردن؛ کاول کردن؛ وێران کردن.

به خاک افتادن: [کنایی] ۱. زه بوون بوون؛ زار
بوون؛ زه لیل بوون «دشمن به خاک افتاد: دوژمن
زه بوون بوو» ۲. مل که چ وێستان؛ سەر
دانه واندن؛ کهوتنه سەر دهست و پێ «همه در
برابرش به خاک افتادند: هه موو له بهرامبه ریه وه
مل که چ وێستان».

به خاک افکندن: [کنایی] زه بوون کردن؛
شکست دان.

به خاک سپردن: [کنایی] ناشتن؛ ئه سپه رده
کردن؛ نێژان؛ نیان؛ نیه؛ سراونهی؛ مردوو
نانه ناو گۆره وه و به بهرد و گل داپۆشینی «او
را در جای امنی به خاک سپردند: له جیگایه کی
بێ مه ترسیدا ناشتیان».

به خاک سپاه نشانندن: [کنایی] نانه قور؛
قوره ماو کردن؛ هه ڤگ کردنه سهر؛
هه ڤگ رده ی سهره ره؛ ئاو کردنه ژېرمال؛
بێ دهست و پێ کردن «جنگ ما را به خاک سپاه
نشانند: شه ڤ ئیمه ی نایه قور».

به خاک و خون کشیدن: [کنایی] داپاچین؛
کوشت و پێ / قهلت و پێ کردن.

خاک رنگیر: گلی چهوری لابه ر؛ گلی چهوری
سږ ښ رُس

خاک هوموسی: خاکه ږه شه؛ گله ږه شه؛
خاکی زۆر نهخت و به ره پنه ر.

خاک برداشتن: خاک هه لگرتن؛ خاک
هه لکه ندن؛ خاک لابر دن.

خاک بر سر کسی شدن: [کنایی] قور چوون به
سەر که سیکدا؛ له که سیک قهومان و تووشی
کاره ساتی دلته زین بوون «بین چه خاکی به
سرم شد: پړوا چ قورئ چوو به سهرما».

خاک پای کسی بودن: [مجازی] خاکی بهر
پنی که سئ بوون؛ خاکی ژیر پنی که سئ
بوون؛ له بهرامبه ری که سیکدا زۆر کهم بوون
یان خۆ به کهم زانین «می گفت خاک پای شما
هستم: نه یگوت خاکی بهر پنی ئیوه م».

خاک جایی دامنگیر بودن: [مجازی] خاکی
جییه ک دلگیر بوون؛ بوونه هۆی مانه وه ی
که سئ تییدا «خاک کردستان دامنگیر است: خاکی
کوردستان دلگیره».

خاک جایی را به توپره کشیدن: [کنایی] ئاوی
شوینیک له ئاوه رۆیه وه ده ر کردن؛ مالی
شوینیک کردنه جار په یواز؛ خاکی جییه ک به
تووره که کێشان؛ جیگایه ک ته و او کاول کردن
«سپاه مغول خاک ایران را به توپره کشیدند: سپای
موغول ئاوی ئیرانیان له ئاوه رۆیه وه ده ر کرد».

خاک خوردن: تۆز خواردن؛ تۆز له سەر
نیشتن «این کتاب مدتهاست در قفسه خاک
می خورد: ئه م کتیه ده می که له بیر کهم کهدا
تۆز ده خوا».

خاک در آش کسی کردن: [کنایی] دڤک
کردنه نێو ئاردی که سیک؛ خۆل کردنه
دۆشاو/ دۆی که سئ؛ زیان به که سیک
گه یاندن.

خاک کردن: [گفتاری] ۱. نیان؛ ناشتن؛ چال
کردن؛ که رده ی چیروو خاکیه وه «بیر توی

خاکروب / xāk rūbe / ها: / اسم. ۱. خاکه مال؛ تهپ وتۆز؛ خاک و خۆلی که له پامالینی شوینیک کۆ ده بیته وه ۲. زبل؛ کرس؛ شه خهل؛ زویل؛ خاشال؛ خهوش و خال؛ زبل و زال.

خاکریز / xāk rīz / ها: / اسم. له نند؛ قوتکه؛ خاکریژ؛ ته پۆلکه؛ زهوینی قوتکه؛ زهوی به گه وه، به تایبته گردۆلی ده سکردی دوو لای پووبار، ناوه رۆ یان چالیک.

خاکریزی / xāk rīzi / ها: / اسم. خاکریژی؛ کار یان پهوتی گل رشتن؛ سه تماندن؛ په دماندن؛ قولکه پرکردنه وه به خاک و پتر بۆ کار و باری خانووسازی. به رانه بر: خاکبرداری

خاکزی / xāk zī / ها: / ان: / صفت. خاکژی؛ گلژی؛ به تایبه تهنندی یان گرۆ بوون به ژیان له ناو خاکدا.

خاکساری / xāk sāri / اسم. خاکه ساری؛ خۆ شکاندنه وه له ئەندازه به دهر. ههروه ها: خاکسار

خاکسپاری / xāk sepāri / اسم. کار و پهوتی ئە سپهرده کردن؛ ناشتن؛ سراونهی؛ نیان؛ نیژان؛ به خاک سپاردن (عهدی زیادی در خاکسپاری استاد حضور داشتند؛ تاقیمکی زۆر بۆ ئە سپهرده کردنی مامۆستا هاتبوون).

خاکستر / xāk estar / ها: / اسم. ۱. خۆله میش؛ خۆله مشکي؛ مشکي؛ خۆله مه ره؛ خۆله مه ر؛ خۆله که وه؛ خوه له که وه؛ خۆلی پفک؛ بوول؛ بووله؛ بۆله؛ بوور؛ بوور؛ په له مور؛ خۆلی؛ خوه لی؛ تۆزینه؛ مۆر؛ خاکری؛ خاکه ری؛ خاکسه ر؛ قل؛ بیله کۆ؛ ئاری؛ بابوسکه / بابوسکه (بۆ کاغه ز)؛ سوتوو / سۆتک / سووتک (بۆ نان و جگه ره)؛ ماکیکی نه رمی وردیله که له سووتانی شتیک ده مینیته وه ۲. گهر دیله ی کانگه یی له ده رگانه ی گرگاندا.

خاکستر نشین / xāk estarne šin / صفت. [مجازی] هه ژار؛ نه دار؛ به له نگاز؛ په ش و رووت؛ بیچاره؛

خاک آلود / xāk ālūd / صفت. خۆلاوی؛ خاکاوی؛ تۆزاوی (لباسش خاک آلود بود؛ جل و به رگه که ی خۆلاوی بوو). ههروه ها: **خاک آلود بودن**؛ خاک آلود شدن؛ خاک آلود کردن

خاکاره / xāk arre / اسم. بره؛ خاکه هه ره؛ کرک؛ خاکه مشار؛ شارده مشار؛ ورده مشار؛ ئارده مشار؛ خاکه ی وه به رها توو له برینی دار.

خاک انداز / xāk andāz / ها: / اسم. مستینک؛ مه سه؛ مه سی؛ ئەستیو؛ مه دوونه؛ مه دونه؛ مه دوز؛ هستیفک؛ خاکناز؛ خاکه ناز؛ کفگو؛ که ره سه یه ک به لیاو ره یه کی باریک و روویه کی ته خته وه، بۆ هه لگرتنی خاک، خۆل و خۆله میش.

خاکاهک / xāk āhak / اسم. [زمین شناسی] گله حهرام؛ خاکی قسل؛ خاکی دهشتی قاقر و وشک که ریژه یه کی زۆر له ماکي قسلی تیدایه.

خاکاهان / xāk āhan / اسم. خاک ئاسن؛ خاکی سه رزهوینی شۆدار که له هه موو جۆر پیکهاته ی ئالومنیۆم و ئاسن په ستاوه.

خاکبازی / xāk bāzi / اسم. خاپۆره؛ خاکبازی؛ ۱. خاپتانی؛ خۆله په تانی؛ خۆله پۆتی؛ کار و پهوتی کایه کردن به خۆل ۲. [تفریح] قوپه کاری؛ هه ره کاری؛ کردو کۆشی خانووسازی (اسم این خاکبازی را گذاشته خانه سازی؛ ناوی ئەم قوپه کاریه ی ناوه مال کردنه وه).

خاکبرداری / xāk bardāri / ها: / اسم. خاکه له گری؛ خاکه له کی نی؛ کار و پهوتی گۆز تنه وه ی خاک له شوین، به تایبته بۆ کردو کۆشی ساختومانی. به رانه بر: **خاکریزی**

خاکدان / xāk dān / اسم. ۱. خوه له که وان؛ خۆله که وه؛ خه له که وان؛ جی خرپوونه وه ی خۆل و خۆله میش ۲. [کنایه، ادبی] دنیا؛ سه رزهو ی؛ ژینگه ی مړۆ.

خاکروب / xāk rūb / اسم. [ادبی] سپور؛ که ناس؛ پاکفان؛ گه سکه ده ری دهر و کۆلانا ن.

خاک نشین. ههروهه: خاکستر نشینی

خاکستری ^۱ /xākēstarī/ اسم، خۆله مییشی؛ گورگی؛ گه ورهک؛ شینکی؛ تاقمه رهنگی نیوان سپی و رهش. ههروهه: خاکستری رنگ؛

خاکستری فام

خاکستری ^۲: صفت. ۱. بوولین؛ خۆله مییشی؛ به رهنگی خۆله مییش «موی خاکستری: قژی خۆله مییشی» ۲. بوولای؛ خۆلای؛ ئالای به خۆله مییشهوه «با سر و صورت خاکستری برگشت: به دهم و چای خۆلایهوه گهراوه».

خاک شناسی /xākšēnāsi/ اسم، خاکناسی؛ ئاخناسی؛ خه پیناسی؛ زانستی ورد بوونهوه و وهرد دانسهوهی خاک و سههر چاوگه و تایه تمه ندیه کانی. ههروهه: خاک شناس

خاکشویی /xākšūyi/ آبشویی

خاکشی /xākšî/ **خاکشیر-۲**

خاکشیر /xākšîr/ ها: اسم، شیوه ران؛ خاکشیر؛ خۆلوشیر؛ خوله شیر؛ خاشیره: ۱. گیایه کی یه کسالانه تایه تی ناوچهی که مئاو، به گه لای برکه برگی زۆر و گولی زهر و رۆشن و تۆمی وردهوه ۲. بهری وردی ئەو گیایه که بۆ دهرمان باشه: خاکشی [گفتاری]

خاکشیر مزاج /xākšîrmezāc, -mazāc/ ها: [فارسی/عربی] صفت. ۱. خۆساز؛ کهوی؛ راهاتوو؛ خامون توانستی خۆ گونجاندن له گهل هه موو جۆره بار و دۆخیکدا ۲. [مجازی] لوسکه باز؛ منال باز؛ به چه باز؛ نیر باز.

خاک و خل /xāk-o-xol/ اسم، [گفتاری] خاک و خۆل؛ خاک و خوله؛ تهپ و تۆز؛ خۆل و تۆز و خۆله مییشی کۆوه بووی سهرزهوی «پچه ها توی خاک و خل بازی می کردند: منداله کان له ناو خاک و خۆلدا کایه یان ده کرد».

خاک و خلی /xāk-o-xolî/ صفت، خۆلای؛ خۆلینه؛ تۆزاوی؛ خاک و خۆلی «با همان لباس خاک و خلی پشت میز نشست: هه ره بهو جل و بهرگه

خۆلایه له پشت میزهوه دانیشت».

خاکه /xāke/ ها: اسم، ورده؛ تۆزه؛ خاکه؛ ماکیکی نه گۆر که به هوی سوانهوه بووه ته گهر دیله «خاکه قند: ورده قند».

خاکي /xākî/ صفت، خاکی: ۱. بۆر؛ به رهنگی قاوهیی رۆشنی ئامال زهره. ههروهه: خاکی رنگ ۲. گلی؛ خاکی؛ له خاک؛ خروتی؛ له جنسی خاک «تهی خاکی: گردی خاکی» ۳. سهر به گۆی زهوین «انسان خاکی: مرۆی خاکی» ۴. سهر به وشکانی «عملیات آبی-خاکی: چالاکي ناوی-خاکی» ۵. گیرۆ یان پیوه نندیدار به خاکهوه «کرم خاکی: کرمی خاکی» ۶. خۆلای؛ خاکاوی «پیرانه خاکی شد: کراسه کهم خۆلای بوو» ۷. [کنایی، گفتاری] خاکه سار؛ بئ ده عیه و ده مار؛ بئ فیز؛ بئ ههوا «آدم خاکی: مرۆی خاکه سار».

خاگ /xāg/ ها: اسم، [زیست شناسی] باتۆ؛ خایه؛ خا؛ هیک؛ هیلکه گون.

خاگ - تخمدان /xāgtoxmdān/

تخمدان-بیضه

خاگ جامه /xāgcāme/ اسم، [کالبد شناسی] ههویج؛ رتل؛ تووره که ی گون؛ پیستی که هیلکه گونی تیدایه: خاگدان

خاگدان /xāgdān/ **خاگ جامه**

خاگینه /xāgîne/ اسم، خاریز؛ خایینه؛ خاورۆن؛ خۆراکیکه له ئارد و هیلکه که بهش-بهش ده رۆندا سووری ده که نه وه و دواپی شهر بهت یان دۆشاوی به سهردا ده کهن.

خال /xāl/ [عربی] اسم، خال: ۱. ها/تووته؛ نیشان؛ نیشانه؛ نیشانی؛ له کم؛ خاله؛ تنک؛ نچک؛ تانه؛ نوخته یان نیشانهی رهشی چکۆله له سهر پیستی لهش «خال لب: خالی لیو» ۲. ها/پهله؛ پنک؛ پلک؛ نیشانه یان نوخته ی گه ره له سهر قاقهز، پارچه و... «خال ورق: خالی وهرهق» ۳. [دبی] لالۆ؛ لاله؛ خالۆ؛ هالۆ؛ خال؛ خاله؛ برای دایک.

خال جوش خال جوش

خال گوشتی: لک؛ فنچکه؛ لکی گوشتی؛ زیاده گوشت؛ قوتکه‌ی گوشتینی چکوله و بۆر له سهر پیست.

خال (به چیزی) نیفتادن؛ پرووش تی نه کهوتن؛ ریش نه بوون؛ کر پی نه هاتن «هنوز یک خال به این یخچال نیفتاده» هم یه خچاله هیشتا رووشیکی تی نه کهوتووه.

خال کویدن: خال کوتان؛ کوتانی خال له سهر پیست.

خال جوش / xāl cûş / ها: [عربی/فارسی]/سم. خالجوش؛ خالیکی چکوله‌ی جوشکاری.

خال-خال / xāl xāl / ها: [عربی] صفت. خال-خال؛ چیل-چیل؛ خالدار؛ خالای؛ به خالی زۆروه «دیوار از لکه‌های جوهر، خال-خال شده بود؛ دیواره که له په‌له‌ی جهوه‌هر، خال-خال ببوو».

خال-خال / xāl xāl / [عربی] صفت. خال خالۆکه؛ خالخالۆک؛ خال-خالی؛ خالماوی؛ چیل؛ نه‌خشاو به خالی جۆراوجۆر له په‌نای یه کتره وه «گره‌بی خال-خالی؛ پشیلای خالخالۆکه».

خالص / xāles / [عربی] صفت. ۱. بی‌خه‌وش؛ بی‌گهره؛ پاک؛ فه‌تات؛ ره‌سه‌ن؛ بی‌خلت؛ بی‌تیکه‌لاوی له‌گه‌ل شتیکی تردا «نژاد خالص؛ ره‌گه‌زی ره‌سه‌ن» ۲. سافی؛ ساف؛ په‌تی؛ پرووت؛ بی‌ده‌فر «وزن خالص؛ وه‌زنی سافی» ۳. [مجازی] پاک؛ بی‌خه‌وش؛ بی‌گهره؛ بی‌گری و گۆل؛ پاقر؛ په‌تی «دوستی خالص؛ دۆستایه‌تی پاک».

خالصاً مخلصاً / xālesan moxlesan / [عربی] اقلید. بی‌گری و گۆل؛ به پروو‌راستیوه؛ راست و پاک «خالصاً مخلصاً همه چیز را در اختیار ما گذاشت؛ بی‌گری و گۆل همه‌موو شتیکی خسته بهر ده‌ستمانه‌وه».

خالصانه^۱ / xālesāne / [عربی/فارسی] صفت. راست و پاک؛ بی‌پنج‌وپا؛ بی‌خه‌وش؛ بی‌گهره «سلام خالصانه؛ سلاوی راست و پاک».

خالصانه^۲: قید. راست و پاک؛ به بی‌پنج‌وپا «هنوز

خالصانه کار می‌کند: هیشتا راست و پاک کار ده‌کا».

خالصجات / xālescāt / (!) [عربی] جمع خالصة

خالصه / xālese / خالصجات: [عربی]/سم. زه‌وین یان کیلگه‌ی سهر به ده‌وله‌ت.

خالق / xāleq / [عربی]/سم. ۱. لان؛ یین/داهینه‌ر؛ فه‌دان‌ده‌ر «خالق فیلمهای سینمایی بود؛ داهینه‌ری فیلمی سینه‌مایی ببوو» ۲. ثافرینه‌ر؛ خولقینه‌ر؛ به‌دیهینه‌ر «خالق یکتا؛ ثافرینه‌ری تاک».

خالکوبی / xāl kûbî / [عربی/فارسی]/سم.

خالکوت: ۱. /ها/ نه‌خش و نیگار یان نووسراوه و وینه که به ده‌ری‌ژاژن کردنی پیست به‌دی‌دی ۲. کار و ره‌وتی خال کوتان؛ ده‌قان؛ ده‌قاندن؛ کوتانی خال له سهر پیست «خالکوبی کردن؛ خالکوت کردن».

خالو / xālû / ها: [عربی/فارسی]/سم. خال؛ خال؛ خاله؛ خالۆ؛ لاله؛ لالۆ؛ برای دایک.

خاله / xāle / ها: [عربی]/سم. پوور؛ یایک؛ یای؛ میم؛ میمک؛ میمگ؛ میمی؛ بتی؛ مه‌تی؛ خاماجی؛ هاله؛ دیگه؛ خالتیک؛ پلک؛ خوشکی دایک.

خاله‌بازی / xālebāzî / [عربی/فارسی]/سم. ۱. [گفتاری] زمانبازی درۆیین؛ خۆش ویستنی درۆیی و ناراست ۲. مال-مال؛ مال‌مالینی؛ کایه‌ی منالان، به‌تایبه‌ت کچان، به شیوه‌ی لاسایی کردنه‌وه‌ی ئاکاری گه‌وره‌کان (وه‌ک میوانی، زهماون و...) .

خاله‌بی‌بی / xālebîbî / [عربی/ترکی]/سم. ئارده‌وا؛ په‌لووله؛ چیشتی گزمووله هه‌ویر و کووزله.

خاله خانباچی / xālexāmbāci, -xānbāci / ها: [عربی/ترکی]/سم. [گفتاری] ده‌سه‌خوشک؛ ده‌سه‌والی؛ ژنانی هاوال و هاودهم به‌تایبه‌ت ژنانی ره‌مه‌کی «هر روز خانه‌ی یکی از خاله‌خانباچی‌ها جمع می‌شدند و گپ می‌زدند: ههر رۆژیک له مالی

بوون؛ خوت بوون <خانه خالی شد: ماله که چول بوو>. ههروه‌ها؛ خالی بودن؛ خالی کردن
خالی گذاشتن؛ به‌تال هیشتنهوه؛ خالی و والا
هیشتنهوه؛ هالی و ههویلا ناسه‌یوه <مدت دو
ماه است خانه را خالی گذاشته: ماوه‌ی دوومانگه
خانه‌که‌ی به‌تال هیشتووه‌ته‌وه>.

خالی‌الذهن / xālīyozzehn: [عربی] صفت.
بی‌ئاگا؛ بی‌خه‌بر؛ به‌بی‌ئاگایی پی‌شوو <من به
کلی خالی‌الذهن بودم و نمی‌دانستم راجع به چه حرف
می‌زنند: من ته‌واو بی‌ئاگا بووم و نه‌مده‌زانی له‌مه‌ر
چیه‌وه قسه ده‌که‌ن>.

خالی‌السکته / xālīyossakane: [عربی] صفت.
چؤل و هؤل؛ خالی و په‌تی؛ هالی و ههویلا؛
تابیه‌تمه‌ندی شوپنیک که که‌سی تیدا ناژیت.
خالی‌بند / xālībānd: ها: [عربی/فارسی] صفت.
[گفتاری] ۱. هووشه‌که‌ر؛ خۆه‌لکش؛ بافیش‌که‌ر
۲. درۆژن؛ فشه‌که‌ر؛ گفده‌مه‌ر.

خالی‌بندی / xālībāndî: [عربی/فارسی] اسم.
[گفتاری] ۱. کار یان ره‌وتی هووشه‌کردن؛ بافیش
کردن ۲. درۆژنی؛ فشه‌که‌ری؛ گفده‌ده‌ری
۳. درۆ؛ فشه؛ دروی؛ ده‌له‌سه <این حرف‌ها همه
خالی‌بندی است: ئەم قسانه هه‌موو درۆن>.

خام / xām: ها: صفت. ۱. نه‌کولاو؛ ناپوخت؛
نه‌که‌لاندی؛ نه‌گریا؛ خام؛ خاف <گوشت خام؛
گوشتی نه‌کولاو> ۲. [ادبی] کال؛ خاو؛ خاگ؛
نه‌گه‌یشتوو؛ نه‌گه‌ییو؛ نه‌یاوا؛ کرچ و کال <میوه‌ی
خام: میوه‌ی کال> ۳. [مجازی] کال؛ کاربلاو؛ خام؛
کرچ و کال؛ بی‌ئه‌زموون <آدم خام: مرۆی کال>
۴. خام؛ خاو؛ خاف؛ کژ؛ به‌شیوه‌ی ماک‌ی
سه‌ره‌تایی که کاری له‌سه‌ر نه‌کراوه <بریشم خام؛
هه‌وریشمی خام> ۵. [مجازی] خاو؛ بی‌ه‌ووده؛
بی‌هۆ؛ به‌تال <خیال خام: خه‌یالی خاو> ۶. خام؛
گنجی چه‌رمی.

□ **خام‌شدن**: [مجازی] خاپان؛ فریو خواردن؛
گۆل وارده‌ی؛ کلاو چوونه‌سه‌ر <مرا بگو که خام

ده‌سه‌خوشکیکدا کۆ ده‌بوونه‌وه و ده‌مه‌ته‌قییان بوو>.
خاله‌خرسه / xālexerse: [عربی/فارسی] اسم.
[گفتاری] ۱. قاره‌مانی بریک له‌چیره‌کانی ئیرانی
۲. [کنایی] دۆستی نه‌فام.

خاله‌رورو / xālerowrow: [عربی/فارسی] اسم.
[کنایی] ده‌رگیل؛ ماله‌ومالکه‌ر؛ گه‌رال؛ مالانگه‌ر؛
ژنی که له‌په‌ستا ئەم لا و ئەلا ده‌کاو به‌مالی
خۆیدا ناگا.

خاله‌زاده / xālezāde: ها: [عربی/فارسی] اسم.
پوورزا؛ مه‌تیه‌زا؛ میمه‌که‌زاگ؛ میمزا؛ یایک‌زا؛
هاله‌زا؛ پوورزای دایکی؛ رۆله‌ی خوشکی دایک.
خاله‌زنک / xālezanak: ها: [عربی/فارسی] اسم.
[مجازی] ژنه‌ره‌نگه؛ که‌سی که به‌ئاکار و گوتاری
دزیو، هۆگری خراپه‌بیژی و شۆفاری و شۆپگری
بابه‌تی بی‌نرخه <مرد نباید این طور خاله‌زنک باشد:
پیاو نابێ ئاوا ژنه‌ره‌نگه‌ بی>.

خاله‌سوسکه / xālesūske, -sūsge: [عربی/
فارسی] اسم. [گفتاری] ۱. قاره‌مانی بری چیره‌کۆکی
کۆن ۲. [مجازی] ژیره‌کۆکه؛ مرۆی وردیله‌ی
به‌مشوور.

خالی / xālî: [عربی] صفت. خالی؛ هالی؛
۱. /ها/ به‌تال؛ به‌هوش؛ په‌تی؛ چؤل؛ والا؛ واق؛
هویل؛ خوت؛ وه‌لا؛ قالا؛ هه‌ویلا؛ خوت و خالی؛
خت و خالی؛ خرت و خالی؛ به‌بۆشاییک که
شتیکی تیدا نیه <اتاق خالی: ژووری خالی>
۲. /ها/ نه‌گیردراو؛ نه‌گیراو؛ به‌تال <مصدلی خالی:
کورسی خالی> ۳. رووت؛ رووتی؛ په‌تی؛ ته‌نیا؛
ته‌نی؛ بی‌شتیکی دیکه <نان خالی: نانی رووت>.

□ **خالی‌بستن**: [گفتاری] ۱. بافیش‌کردن؛
هووشه‌کردن؛ خۆ هه‌لکیشان <او مرد این کارها
نیست، خالی می‌بندد: ئەو پیاوی ئەم کارانه نیه،
بافیش ده‌کا> ۲. درۆ‌کردن؛ فشه‌کردن؛
ده‌له‌سه‌کردن؛ درۆ دان؛ دروی دای <خالی
می‌بست: درۆی ده‌کرد>.

خالی‌شدن: چؤل بوون؛ به‌تال بوون؛ خالی

خدیال‌خاو؛ خدیال‌خام؛ خاوون ئاوات و هه‌وای پووچه‌ل و بی‌هۆ.

خاموت / xāmût / [روسی] / سم. ۱. به‌رۆک؛ به‌ره‌ک؛ نیله؛ نیر؛ ئەو به‌شه له ئامووری به‌کسمان که وه‌ک نه‌واری به‌ به‌ر شانیاندا دی ۲. [ساختمان] ئەو ورده ته‌لانه که بۆ راگرتنی ئارماتور به‌ ده‌وریاندا ئالقه ده‌کری.

خاموش / xāmûš / : صفت. خامۆش؛ ئامۆش؛ خامۆش؛ ۱. کوژاوه؛ کوور؛ خه‌مۆ؛ بی‌پرووناکی یان تیشک؛ ته‌حرانی پرووناکی «ستاره‌ی خاموش؛ ئەستیره‌ی خامۆش» ۲. کوژاوه؛ ته‌مراندی؛ فه‌میریای؛ خه‌مۆ؛ بی‌ئاگر، تین یان تیشکی گه‌رمایی «بخاری خاموش؛ کووره‌ی کوژاوه» ۳. [ادبی] بیده‌نگ؛ ئارام؛ کپ؛ کپ؛ وس؛ قروچپ؛ قپ؛ به‌بی ده‌نگ و هه‌را؛ بی قسه و مه‌ق؛ هه‌یج نه‌ویژ؛ لال و پال؛ بی‌کش؛ بی‌هه‌ست و خوست؛ قه‌را و قه‌پ «خاموش باش و هه‌یج مگو؛ بیده‌نگ به و هه‌یج مه‌یژه» ۴. [مجازی] مردوو؛ مه‌رده. هه‌روه‌ها؛ خاموش بودن؛ خاموش شدن؛ خاموش کردن

خاموشی / xāmûši / : اسم. خامۆشی؛ خه‌مۆشی؛ ئامۆشی؛ ۱. کوژاوی؛ داکوژاوی؛ چۆنیه‌تی خامۆش بوون ۲. له‌ها / [ادبی] کپی؛ بیده‌نگی؛ بی‌هه‌رابی؛ بی‌خوستی؛ ماتی؛ ئارامی؛ هه‌یج نه‌ویژی ۳. دوخ یان چۆنیه‌تی نه‌بوونی کاره‌با.

خامه / xāme / : اسم. ۱. خامه؛ چه‌وری شیر که به‌ شێوه‌ی ئاسایی یان به‌ هۆی که‌ره‌سه‌ی تاییه‌ته‌وه له شیر جوئ ده‌کرێته‌وه ۲. [مجازی] سه‌رتۆ؛ تۆ؛ سه‌رتویژ؛ سه‌رتوی؛ تۆژی؛ تۆژگ؛ تۆیژی سه‌ر شیر و ماست ۳. له‌ها / [ادبی] قه‌له‌م؛ پینووس؛ خامه «خامه به‌ دست دارد و می‌نویسد؛ پینووسی به‌ ده‌سته و ده‌نووسی» ۴. خاوه؛ به‌نی ته‌هون؛ هریت «نخ خامه؛ به‌نی خاوه» ۵. هه‌وریشمی نه‌پرساو ۶. [گیاه‌شناسی] خامه؛ خام؛ به‌شی له مێینه‌ی گۆل.

خامه‌ای / xāme'î / : صفت. ۱. خامه‌دار؛ تۆدار؛

شدم و پول را دادم دست تو؛ چاو له من چۆن خاپام و پاره‌که‌م دایه ده‌ستی تۆ؟!

خام کردن / [مجازی] فریودان؛ خاپاندن؛ که‌رکردن؛ لاباندن؛ گۆل ده‌ی؛ خافلاندن «تو من را خام کردی؛ تۆ منت فریو دا».

خام اندیش / xāmāndīš / : ها؛ ان؛ : صفت. [مجازی] بیربه‌تال؛ بیرخاو؛ کال.

خامخوار / xām xār / : ها؛ ان؛ : صفت. کالخور؛ خامخور؛ تاییه‌تمه‌ندی که‌سێ که‌ شتی کال (وه‌ک سه‌وزی و میوه) ده‌خوا.

خامخواری / xām xārî / : صفت. کالخور؛ خامخور؛ کار و په‌وتی خواردنی خواردمه‌نی به‌ شێوه‌ی نه‌کولاو، به‌تاییه‌ت سه‌بزی و میوه و دانه‌ویله.

خامدست / xāmdast / : صفت. [مجازی، ادبی] ۱. لی‌نه‌هاتوو؛ کاربلاو؛ ناپوخت؛ ناشاره‌زا؛ پی‌نه‌گه‌یشتوو؛ ده‌سته‌وسان؛ ناشی. به‌رانبه‌ر؛ چیره‌دست ۲. تازه‌کار؛ ناشی؛ ده‌ست‌خاو.

خامدستی / xāmdastî / : اسم. [مجازی، ادبی] ۱. کاربلاوی؛ ناپوختی؛ ده‌سته‌وسانی؛ لی‌نه‌هاتوویی؛ ساویلکه‌یی ۲. تازه‌کاری؛ ده‌ست‌خاوی؛ چۆناوچۆنی تازه‌کار و ناشی بوون. **خام‌رفتار** / xāmraftār / : صفت. [مجازی] ناپوختکار؛ ناپوخت؛ ئاکار کچ و کال؛ خاوون کرده‌وه‌ی ناشیانه.

خام‌رفتاری / xāmraftārî / : اسم. [مجازی] ناپوختکاری؛ ئاکار ناپوختی؛ ئاکاری به‌بی هه‌له‌سه‌نگاندن و وردینی.

خام‌ریش / xāmriš / : ها؛ ان؛ : صفت. [مجازی] گیل؛ گه‌لجۆ؛ گه‌بچار؛ که‌م‌ئاوه‌ن؛ تی‌نه‌گه‌یشتوو. **خامسأ** / xāmesan / : [عربی] قید. [نام‌تداول] ۱. پینجه‌مین؛ له‌ پله‌ی پینجه‌م؛ قۆناغی پینجه‌م ۲. که‌ره‌تی پینجه‌م؛ جاری پینجه‌م؛ رای پینجه‌م؛ گلی په‌نجه‌م.

خام‌طمع / xāmtama' / : [عربی] صفت. [مجازی]

خانقاه / xān(e)qāh ، ها: [مغرب از فارسی] اسم،
ته کیه: دهر ویشگه؛ خانهقا؛ خانهگا؛ شوینی کۆ
بوونهوهی شیخ و سوّفی و دهر ویشان بو
به جی هینانی ری ویره سمی ثایینی خویان.

خان کشی / xānkešī: اسم، [صنعت] کار و رهوتی
خان لیدان؛ شوینار کردنی ناو لوولهی چه کی
گهرم.

خانگاه / xānegāh ، ها: / اسم، خانهقا؛ خانهگا؛
ته کیه؛ مزگهوت ناسای شیخ و دهر ویشان.

خانگی / xānegī: صفت، مالی؛ نیومالی؛
ماله چهی: ۱. نیومالی؛ ناومالی؛ خانه کی؛
پیوه ندیدار یان سهر به ماله وه «کارهای خانگی»
کاروباری نیومالی ۲. خانه کی؛ له مالدا
دروست کراو؛ بهرهمی مال «نان خانگی» نانی
مالی ۳. پامه؛ کهوی؛ که دی؛ بهیده ست؛ لینی؛
لینی؛ نیومالی «مرغ خانگی» مریشکی مالی.

خانم / xānom ، ها: [ترکی] اسم، ۱. داده؛ یای؛
یا؛ یایا؛ یایه؛ خانم؛ خاتون؛ والی؛ وشه ی
ریزگرتن بو ژن «خانم جان! بفرما بنشین: داده گیان!
فهرموو دانیشه» ۲. خاتون؛ خوشکوه؛ هورمه؛
نهوا؛ ژنی چاک و خاوهن ئاکاری شیوا «سارا خیلی
خانم است: سارا زور خاتون» ۳. خیزان؛ هاوسهر؛
هاوسهری پیلاو؛ ژن «حال خانم چطور است؟»
خیزانتان چونه؟.

خانمان / xān(e)mān: اسم، خا و خیزان؛ مال و
مالبات؛ مال و منال؛ ژهن و یانه؛ مال و حال؛
ژینگه؛ خان و مان: خان و مان

خانمان بر انداز / xān(e)mānbarandāz: صفت،
مال ویرانکهر؛ مال شیوین؛ کاولکهر؛ یانه ویرانکهر؛
له ناوبهر «جنگ خانمان برانداز: شهر ی مال ویرانکهر».

خانمانسوز / xān(e)mānsūz: صفت، [کنایی]
سهر و مال سووتین؛ مال ویرانکهر؛ مال شیوین؛
کاولکهر؛ له ناوبهر «بلای خانمانسوز: به لای سهر و
مال سووتین».

خانم باز / xānombāz: [ترکی / فارسی] صفت.

خامه یی؛ سهرتوی دار «نان خامه ای؛ شیرینی
خامه دار» ۲. به رهنگی خامه؛ کریم.

خامه دوزی / xāmedūzi ، ها: / اسم، گولدووری
به هاوری شمی خاو.

خامه گیری / xāmegiri: اسم، خامه گیری؛
کاری گرتنی خامه له شیر. ههروه ها: خامه گیر
خامی / xāmī: اسم، ۱. نه کولای؛ دۆخ یان
چۆنیه تی نه کولاو بوون ۲. کالی؛ گالی؛ کاله ی؛
نه گه یشتووی؛ خاوی؛ دۆخ یان چۆنیه تی کال و
کرچ بوون ۳. [مجازی] بی نه زموونی؛ دۆخ یان
چۆنیه تی نه زانکار بوون.

خان / xān ، ها: / اسم، ۱. [دبی] خانوو؛ مال؛ یانه
«خان رستم: خانووی رۆسم» ۲. خان؛ کیچی ناو
لووله ی چه کی گهرم «خان تفتگ: خانی تفتگ»
۳. [ترکی] / خاوان / خان؛ میرمه زن؛ بهگ؛ ئاغا؛
سان؛ نازناوی دهسلاتداران و سهره ک هۆزان
۴. [ترکی] سهرناویک بو ریژلینان که پاش ناوی
چکۆله ی پیواو دی «خسرو خان: خهسره و خان»
۵. ئاغه؛ گهوره؛ گهوره تر «خان دابی: خالوئاغه».

خانباچی / xāmbāci, xānbāci ، ها: [ترکی]
/ اسم، [گفتاری، قدیمی] داده؛ دادا؛ والی؛ دی دی؛
خوشکه گهوره.

خانخانی / xān xānī: [ترکی] اسم، خان خانه کی؛
خان و خانکاری؛ ئاژاوه و بشپوهی کار و باری
ولات به هۆی رقه به رایه تی ئاگاگانه وه «زمان جنگ،
دوره ی خانخانی بود: کاتی شهر، سهرده می
خانخانه کی بو».

خاندان / xān(e)dān ، ها: / اسم، جامال؛
ماله گهوره؛ گهوره مال؛ خانه دان؛ بهرهمال؛
بنه مال؛ مالبات؛ سهرجه می خاوخیزان (باوک،
دایک، خوشک، برا، مامه، پوور، میمک، خالو و
باوکان و مندالان و هاوسهره کنایان).

خانسالار / xān(e)dān: اسم، خانی خانان؛
خان خانان؛ ئاغه گهوره؛ گهوره و سهردهسته ی
جووتیارانی ناوچه یه ک.

که پیکه‌وه و به سهرپه‌رشتی که‌ستیک ده‌ژین و له کار و بزوی رۆژانه‌دا هاوبه‌شن «خانوار ممکن است یک نفره و یا بیشتر باشد: بنه‌ماله ره‌نگه یه‌ک که‌سی یان زۆرت‌ر بی».

خان‌ومان / xān-o-mān / خانمان

خانه^۱ / xāne / ها: / اسم، مال؛ یانه؛ خانه:

۱. خانوو؛ یانی؛ خانک؛ خانگ؛ خانی؛ کئی؛ که‌ی؛ که‌ل؛ مار؛ کیه؛ جینگه‌ی نیشته‌جی بوون و ژیان و حه‌سانه‌وه «امشب در خانه‌ی ما بمان: ئەمشەو لە مالی ئێمەدا بمێنەو» ۲. خانوو؛ ده‌مانه؛ هوونه؛ خانوبه‌ره؛ بیناییک که‌ بو نیشته‌جی بوون چی‌کراوه «این خانه به فروش می‌رسد: ئەم ماله دەفروشریت» ۳. خانوو؛ خانوبه‌ره‌ی جگه له وارخان و زۆرت‌ر به حه‌وشه و حه‌ساره‌وه «خرید و فروش خانه و آپارتمان: سەندن و فروشتنی مال و وارخان» ۴. خان؛ که‌لی؛ چهن‌گۆشه (چوار، پننج، شه‌ش، ... گۆشه) له په‌ره‌ییکدا «خانه‌ی شطرنج: مالی شه‌ترەنج» ۵. جینگه؛ شوین؛ چاوه‌یه‌ک له پیکه‌اته‌ییکدا که جینی شتیکه «خانه‌ی زین: جینگه‌ی زین» ۶. «گیاه‌شناسی» چاوه‌ی نیو هیلکۆ که یان میوه ۷. «مجازی» مال؛ مالۆ؛ ئەندامانی بنه‌ماله به‌بی دپاری کردن «به خانه سپرده‌ام پول را بدهند به تو: به مال‌ه‌وهم راسپاردوه پاره‌کت پی‌بدەن» ۸. ناوه‌ندی که‌ بو کاریکی تایه‌تی ته‌رخان کرابی «خانه‌ی به‌داشت: یانه‌ی ته‌ندروستی».

□ خانه‌ی آخرت: / کتایی / دوا هه‌وار؛ گلکۆ؛ گۆر؛ قه‌بر؛ قه‌ور؛ زیاره‌ت.

خانه‌ی اربابی: مالی ناغا؛ ماله ناغا؛ خانوبه‌ره‌یه‌ک که‌ بو جی ژیا‌نی خان چی‌ کراوه.

خانه‌ی بخت: / کتایی / مالی شوو؛ ماله می‌رد؛ یانه‌و شووی.

خانه‌ی به‌داشت: یانه‌ی ته‌ندروستی؛ یانه‌ی له‌ش‌ساغی؛ دامه‌زراوه‌یه‌ک که‌ له‌ گوندیکدا بو

/ گه‌تاری / تۆلاز؛ پسکه‌باز؛ خاوه‌ن خده‌ی چاو له‌وه‌پیتی و ژنبازی.

خانم‌بازی / xānombāzi / [ترکی / فارسی] / اسم،

/ گه‌تاری / تۆلاز؛ ژنبازی؛ پسکه‌بازی؛ ئەوینداری و تیکه‌لی له‌گه‌ل ژنانی جگه له‌ هاوسه‌ری خۆ.

خانم‌بزرگ / xānombozorg / ها: / [ترکی /

فارسی] / اسم، داپیر؛ داپیرک؛ داپیره؛ ئامه؛ دایه‌گه‌وره؛ ئاده؛ سه‌رنایک بو ریز نان له‌ ژنی به‌ ته‌مه‌نتری بنه‌ماله. هه‌روه‌ها: خانم‌کوچک

خانمی / xānomî / [ترکی] / اسم، خاتوونی؛

هورمه‌یی؛ خانمی؛ خانمی‌ته‌ی؛ دۆخ یان چۆنی‌ته‌ی خاتوون بوون «خانمی از سرتاپاش می‌بارید: له‌ سه‌ر تا پای، خاتوونی ده‌باری».

خانوادگی / xān(e)vādegî / صفت، بنه‌ماله‌یی؛

خیزانی «رابطه‌ی خانوادگی؛ په‌یوه‌ندی بنه‌ماله‌یی».

خانواده / xān(e)vāde / ها: / اسم، بنه‌ماله؛

- خیزان: ۱. مالبات؛ خاوخیز؛ کۆمه‌لیک له که‌سان که‌ پیکه‌وه خزمایه‌تی یان په‌یوه‌ندی ژن و ژنخوا‌یان هه‌یه «یک وقتی خانواده‌ی او تمام شهر را در اختیار داشتند: سه‌رده‌میک بنه‌ماله‌که‌ی، هه‌موو شاریان به‌ ده‌سته‌وه (بوو) ۲. ژن‌ومنال؛ خاوخیزان؛ ژن و زاړه؛ ئات‌ئه‌بال؛ کۆمه‌لی که‌سان که‌ به‌ خزمایه‌تی له‌ خانوویکدا ده‌ژین و یانه‌وانیکیان هه‌یه «پس از مرگ پدر، برادر بزرگتر رئیس خانواده شد: پاش مردنی باب، برای گه‌وره‌تر بوو به‌ سه‌رۆکی خیزان» ۳. کۆمه‌له‌ی خزم و که‌سانی که‌سیک (به‌تایه‌ت خزمانی په‌لی یه‌ک) «فقط خانواده‌اش اجازه‌ی ملاقات داشتند: ته‌نیا بنه‌ماله‌که‌ی به‌رای چاوپیکه‌وتنیان هه‌بو» ۴. / زیست‌شناسی / تیره؛ خیل ۵. تیره؛ ده‌سته؛ کۆمه‌له‌ی شتانی که‌ په‌یوه‌ندی‌ه‌کی هاوبه‌شیان هه‌یه، یان له‌ یه‌ک به‌نچه و بناوان «خانواده‌ی زبانهای هندو – اروپایی: تیره‌ی زمانانی هیندو – ئوروپایی».

خانوار / xān(e)vār / ها: / اسم، خانه‌وار؛ بنه‌ماله؛

خیزان؛ یانه‌سا؛ یه‌که‌ی کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری

خانه‌بیزار؛ مال ته‌ریو؛ وهرز و دووره‌په‌ریز له مال.

خانه‌تکانی / xānetakānī, -tekānī / ها: / اسم. گهر دیله؛ مال پاک‌کردنه‌وه؛ کار یان ره‌وتی خاوین‌کردنه‌وه‌ی مال و کهل‌وپه‌لی ناومال.

خانه-خانه / xānexāne / صفت. مال-مال؛ خانه-خانه؛ کهل-کهل؛ ۱. شه‌تره‌نجی؛ به نه‌خشی چهند لای ریک‌وی‌یک (پیراهنش خانه-خانه بود؛ کراسه‌کی شه‌تره‌نجی بوو) ۲. به چاوه‌جوی زۆره‌وه «توی چاپخانه میزهای خانه-خانه هست که حروف را توی آنها می‌ریزند؛ له چاپخانه‌دا می‌زی مال-مال هیه که پیتی تی‌ده‌ریژن».

خانه‌خراب / xānexarāb / ها: / [فارسی/عربی] صفت. مال‌ویران؛ مال‌کاول؛ کول‌مال؛ یانه‌ویران؛ خانه‌خراب؛ مال‌خراب؛ مال‌خراب «در این جنگ خانه‌خراب شدیم؛ لهم شه‌ر‌دا مال‌ویران بووین».

خانه‌خرابی / xānexarābī / [فارسی/عربی] اسم. مال‌ویرانی؛ یانه‌ویرانی؛ خانه‌خرابی؛ بی‌ئه‌نوایی و ده‌س‌به‌تالی زۆر «عشق آتش بود و خانه‌خرابی دارد؛ ئه‌وین ئاوره و مال‌ویرانی هیه».

خانه‌دار ۱ / xānedār / ها: / ان: / اسم. بنه‌وا؛ بنه‌وانه؛ بنه‌وان؛ بنه‌شان؛ به‌رمالی؛ هه‌ونه‌دار؛ که‌یه‌که‌ر؛ مالداریکار؛ که‌سیک، به‌تایبته ژنی، که به کار و باری نیومال و به‌ری‌وه بردنی راده‌گا «خانم خانه‌دار است؛ خیزانم بنه‌وایه».

خانه‌دار ۲: صفت. کابان؛ که‌بانوو؛ که‌یوانوو؛ بنه‌شان؛ بنه‌وان؛ بنه‌وانه؛ بنه‌وا؛ یانه‌دار؛ خاوه‌نی هونه‌ر و لی‌هاتوویی له ئاگاداری‌کردن و به‌ری‌وه بردنی کار و باری ناو مال «خانم زن خانه‌داری است؛ خیزانه‌کم ژنتیکی کابانه».

خانه‌داری / xānedārī / اسم. بنه‌وانی؛ بناوانی؛ بنه‌فانی؛ مال‌داری؛ که‌یه‌که‌ری؛ ۱. کابانی؛ زانیاری یان هونه‌ری به‌ری‌وه بردنی مال و کۆمه‌له ئاگاداری سه‌بارته به‌و کاره (وه‌ک چیشته‌کردن، دروومان، به‌خیو‌کردنی مندا لان و...)

هه‌لسوو‌رانی کار و باری ده‌وا و ده‌رمانی ئاسایی خه‌لک، له لایهن که‌سانیکه‌وه که له ماوه‌یه‌کی کورت‌دا رها‌توون به‌ری‌وه ده‌چیت. خانه‌ی تیمی: یانه‌ی ده‌سته‌یی؛ مالی‌ک که ئه‌ندامانی تاقم، به‌تایبته دامه‌زراوه‌یه‌ک به‌گشتی تیدا ده‌ژین.

خانه‌ی خدا: ۱. قبیله‌گا؛ که‌عبه؛ پرو‌گه ۲. مزگه‌وت؛ مزگت؛ مزگی؛ مزگه‌فت؛ مزفت. خانه‌ی زین: رۆنیشته‌گه؛ جیگه‌ی زین؛ جیی دانیشتن به‌سه‌ر زینه‌وه.

خانه‌ی سازمانی: مالی‌که له لایهن دامه‌زراوه‌یه‌که‌وه بو‌نیشته‌جی بوونی ئه‌ندامانی ئه‌و دامه‌زراوه‌یه دا‌بین کراوه.

خانه‌ی سالمندان: س‌رای سالمندان، سرا خانه‌ی شطرنج: خانه‌ی شه‌تره‌نج؛ خانو‌که‌ی شه‌تره‌نج؛ هه‌ر کام له چوار گو‌شه ره‌ش و سپیه‌کانی په‌ره‌ی شه‌تره‌نج.

خانه‌ی ویلایی: خانوو؛ مال؛ خانگ؛ مالی‌ک به‌هه‌وشه‌و هه‌ساره‌وه، به‌شی‌وه‌ی مالی‌سه‌ره‌خۆ.

☐ به‌خانه‌ی بخت رفتن: [کنایی] چوونه مالی‌خۆ؛ شوو‌کردن «دو‌ماه‌دیگر تو هم به‌خانه‌ی بخت می‌روی؛ دو‌ومانگی دی تو‌یش ده‌چیه مالی‌خۆ». خانه‌کردن: [مجازی] مانه‌وه؛ نیشته‌جی بوون «مدتی در چادر خانه‌کردند؛ ماوه‌یه‌ک له‌خیوته مانه‌وه».

-خانه ۲: پی‌واژه. خانه؛ جیگه‌ی جیه‌جی‌کردنی کارئ یان دامه‌زرانی شتی «قه‌وه‌خانه؛ قاوه‌خانه». خانه‌بدوش / xānebedūš / ها: / ان: / صفت. مال به‌کۆل؛ مال به‌شان؛ مال له‌سه‌ر شان؛ هه‌له‌وه‌دا؛ عهدال؛ عه‌بدال؛ په‌هنده؛ لانه‌واز؛ ریتال؛ په‌هن؛ بی‌مال و حال «بعد از فروش خانه، مدتی خانه‌بدوش بودیم؛ له‌دوای فروشتنی ماله‌که، ماوه‌یه‌ک مال به‌کۆل بووین»؛ هه‌روه‌ها؛ خانه‌بدوشی

خانه‌بیزار / xānebizār / صفت. لانه‌بیز؛ خانه‌بیز؛

۲. بنه‌وایی؛ کار یان کرده‌وهی بنه‌وان «زنش خانه‌داری می‌کند: ژنه‌که‌ی بنه‌وانی ده‌کا».

خانه‌زاد / xānezād: صفت. خانه‌زا؛ خانه‌زاد؛ خانه‌زاو؛ خانه‌زای: ۱. له دایک بوو له مال یان شوینیکی دیار یکر اودا «خانه‌زاد جنوب شهر: خانه‌زای خاوری شار» ۲. مندالی کاره‌کەر یان نۆکەر که له مالی ئاغادا له دایک بووبی «غلام خانه‌زاد: نۆکەری خانه‌زاو».

خانه‌زنی / xānezani: ها/ اسم. مال‌بری؛ کاری دزینی که‌ل‌وپه‌لی نیو مالی خه‌لک؛ یانه برپه‌ی «در تطیلات، آمار خانه‌زنی بالا می‌رود: له پشوه گشتیه‌کاندا، ئەژماری مال‌بری ده‌چیته‌سه‌ری».

خانه‌سازی / xānesāzi: ها/ اسم. کار یان پەوتی مال کردنه‌وه؛ یانه‌وه‌که‌رده‌ی: ۱. کردنه‌وه‌ی خانوو «مشغول خانه‌سازی است: خه‌ریکی مال کردنه‌وه‌یه» ۲. کۆمه‌له‌ی چالاک‌ی ساختمانی بۆ دروست کردنی خانوبه‌ره «با پایان یافتن جنگ خانه‌سازی رونق یافت: که شهر کۆتایی هات مال کردنه‌وه پهره‌ی سه‌ند».

خانه‌شاگرد / xānešāگرد: ها/ اسم. به‌رده‌ست؛ وه‌رده‌س؛ کورپژگه یان تازه‌لاوئ که له مالیکدا خزمه‌تکاری ده‌کا «خانه‌شاگردش را پیش من فرستاده بود: به‌رده‌سه‌که‌ی ناردبووه لام».

هه‌روه‌ها: خانه‌شاگردی

خانه‌نشین / xānenešîn: صفت. گرده‌نشین؛ مال‌نیش؛ مال‌نشین؛ یانه‌نشین؛ خانه‌نشین؛ یانه‌گیر؛ خانه‌گیر؛ خانگار؛ ناچار به‌مانه‌وه له مال، له به‌ر پیری یان نه‌خۆشی یان بیکاری «دو ماه پیش سخته کرد و خانه‌نشین شد: دوو مانگی پیش جه‌لده‌لیی‌دا و گرده‌نشین بوو». هه‌روه‌ها:

خانه‌نشینی

خانه‌و زندگی / xāne(-vo)-zendegî: اسم. «گفتاری/ مال و سامان؛ خانه و لانه؛ خای و به‌ره؛ یانه‌وبه‌ر؛ خان‌ولان؛ مال‌و‌حال؛ خانه و ژیان؛ لانه و بان؛ مال و به‌تایبه‌ت که‌ل‌وپه‌لی پتویست بۆ

تتیدا ژیان «سیل همه‌ی خانه و زندگی‌اش را برد: لافاو هه‌موو مال و سامانی برد».

خانه‌یکی / xāneyekî: صفت. «گفتاری/ هاومال؛ هاوال؛ ئاوال؛ هاودل؛ هاوده‌م؛ ته‌با؛ خاوه‌نی په‌یوه‌ندی دۆستانه‌ی زۆر نزیك له‌گه‌ل هات‌و‌چووی به‌رده‌وام بۆ مالی یه‌کتەترین».

خاور / xāvar: اسم. «ادبی/ رۆژه‌لات؛ رۆژه‌لات؛ خۆره‌لات؛ خۆره‌لات؛ خاوه‌ر: ۱. هۆرامان؛ هۆراسات؛ خۆروه‌زان؛ یه‌کیک له‌چوار لا سه‌ره‌کیه‌کان؛ پرووی خۆر هه‌لدان ۲. هۆرگه؛ ئەو لایه‌ خۆری لیوه هه‌لدی ۳. مه‌لبه‌ندانی لای رۆژه‌لات».

☐ **خاور دور: رۆژه‌لاتی دوور؛ ولاتانی** رۆژه‌لاتی هیندوستان (وه‌ک: ژاپون، مالیزی، چین، کوره، فیلیپین، ئەندونیزی و...) .

خاور میانه: رۆژه‌لاتی ناوه‌راست؛ ولاتانی باشووری رۆژاوی ئاسیا له‌سووریاوه تا هیند و مالیزی.

خاور نزدیک: رۆژه‌لاتی نزیك؛ ولاتانی باکووری رۆژه‌لاتی ئەفریقا تا عه‌ره‌بستان (وه‌ک: تورکیه، سووریه، لوبنان، ئوردون و ئیسرائیل).

خاوران / xāvarān: اسم. «ادبی/ خۆره‌لاتان؛ سه‌ره‌زوه‌ینی لای رۆژه‌لات».

خاورزمین / xāvarzamîn: اسم. رۆژه‌لات. **خاورشناس** / xāvaršenās: ها/ ان/ اسم. رۆژه‌لات‌ناس؛ خاوه‌رناس؛ که‌سێ که له‌زمان و فهره‌نگ و میژووی نه‌ته‌وه‌گه‌لی رۆژه‌لاتی ده‌کۆلیته‌وه.

خاورشناسی / xāvaršenāsî: اسم. خاوه‌رناسی؛ رۆژه‌لات‌ناسی؛ زانستی خۆندنه‌وه و لیکۆلینه‌وه له‌زمان و فهره‌نگی ولاتانی ئاسیا و ئەفریقا و توێژینه‌وه له‌هه‌موو لایه‌نه‌ جیاوازه‌کانی.

خاوری / xāvarî: صفت. «ادبی/ رۆژه‌لاتی؛ خۆره‌لاتی: ۱. سه‌ر به‌ رۆژه‌لات «خورشید

ماک ۲. [گفتاری] جهرگ؛ نه ترسی؛ بویری
«جنگیدن خایه می‌خواهد: شهر کردن جهرگی ده‌وی».

خایه‌دار / xāyedār، ها: صفت. [گفتاری]
نه ترس؛ به جهرگ؛ دلیر؛ نازا؛ مهرد؛ بویر «در میان
شما آدم خایه‌داری پیدا نمی‌شد جوابشان را بدهد: له نیو
ئیوه‌دا که سیکی نه ترس نه بوو ولامیان بداته‌وه».

خایه‌مال / xāyemāl، ها: صفت. [تعریض]
ماستاوچی؛ ماستاو کهر؛ پیاز پاک کهر؛ خایه‌مال؛
دالانه‌مال؛ خورِ یخهر؛ خورِ یخهر «آنها دنبال یک
خایه‌مال بودند که به حرفشان گوش کند: نه‌وان له
دووی ماستاوچی کدا ده‌گه‌ران به قسه‌یان بکات».

خایه‌مالی / xāyemālī: اسم. [تعریض]
ماستاو کهری؛ پیاز پاک کهری؛ خورِ یخهری؛
خورِ یخهری؛ خایه‌مالی.

خاییدن / xāyidan: مصدر. متعدی. [ادبی]
// خاییدی: کرماندت؛ می‌خایی: ده‌کرمتینی؛ بخای؛
بکرمتینه // کرماندن؛ کر تاندن؛ داکروژتن،
کروژتن؛ کروژتن؛ جاوین؛ جووین؛ داکرتاندن؛
داکروژتن؛ کروتن؛ کونجین؛ کونجاندن؛ کوتش؛
هارین؛ خرماندن؛ کرمنه‌ی؛ کرمنای؛ خرمنه‌ی؛
کروته‌ی؛ شتی به ددان هارین؛ خاییدن.
هه‌روه‌ها: خاییدن

■ مصدر منفی: نخاییدن (نه کرماندن)

خب / xob، خوب

خبائث / xabā'es: [عربی] خباثت

خبائث / xebāsat, xabāsat: [عربی] اسم. [ادبی]
چه‌په‌لی؛ په‌ستی؛ په‌له‌شتی؛ گهماری؛ ناخاری؛
پیسی؛ ناپیاوی؛ ناکه‌سی. هه‌روه‌ها: خبائث
کردن

خباز / xabbāz، ها: ان: [عربی] اسم. [ادبی]
نانه‌وا؛ نانکهر؛ نان‌پات؛ نانه‌په‌چ (بو نیر)؛ نانه‌په‌چه
(بو می).

خبازی / xabbāzī، ها: [عربی] اسم. [ادبی]
نانه‌وایی؛ نان‌بریژی؛ نانواخانه.
خباک / xabāk: اسم. ۱. په‌چه؛ حه‌وشه؛ کوز؛

خاوری: هه‌تاوی روزه‌لاتی» ۲. جیگرتوو له
روژه‌لاتدا «سرزمینهای خاوری: ولاتانی
روژه‌لاتی».

خاوش / xāvūš، ها: اسم. ۱. خه‌بارتوم؛
خه‌باریک که زور گه‌وره بووه و بو توو هه‌لگیراوه
۲. کالیار؛ ترۆزی گه‌وره‌ی ترش بووی بو توو
دانراو.

خاوند / xāvand، ان: اسم. [جامعه‌شناسی]
ده‌ره‌به‌گ؛ فیئودال.
خاوندسالاری / xāvandsālārī: اسم.
[جامعه‌شناسی] خپوه‌ندسالاری؛ فیئودالیسم؛
ده‌ره‌به‌گی؛ ده‌ره‌به‌گایه‌تی.

خاویار / xāv(i)yār، ها: اسم. خاویار؛ خای
چهند جور سه‌گ ماسی، به ئەندازه‌ی نیسکیک
و به‌ره‌نگی زهره، خورمای، خوله‌میشی یان
ره‌شه‌وه که خواردمه‌نیه‌کی یه‌کجار هیزنگ و
گران‌باییه.

خای / xāy: پیواژه. [ادبی] - جاو- ژاو- جوی؛
- کروچ؛ - کروژ؛ - هار؛ - کرمین؛ - خرمین؛
- کونجین «شکرخای: شه‌کهر‌جاو».

خایف / xāyef، ان: [عربی] صفت. [ادبی]
ترسه‌نوک؛ نه‌ویر؛ بی‌جهرگ؛ به‌زدونه‌ک؛
ترسه‌زال؛ ترسه‌زاوړ؛ که‌له‌زات؛ بی‌زات؛ قزه؛
بی‌وره «خاین خایف است: دوخمان ترسه‌نوک»؛
خائف

خاین ۱ / xāyen، ها: ان: یین: [عربی] اسم.
دوخمان؛ که‌سی که تووشی تاوان و خه‌یانه‌ت
بووه «خاین باید مجازات شود: دوخمان ده‌بی سزا
بدی»؛ خائن

خاین ۲: صفت. دوخمان؛ خاوه‌نی خووخده یان
هۆگری به‌خه‌یانه‌ت «تاریخ قضاوت خواهد کرد که او
خاین بود یا خادم: میژوو داوهری ده‌کا دوخمان بوو
یان خزمه‌تکار».

خایه / xāye: اسم. ۱. /ها/ خا؛ گون؛ گورن؛
گونک؛ باتوو؛ خایه؛ وه‌ته؛ هیلکه‌گون؛ هیک؛

خه بهر ڪرڻ <خير آمدنشان را به همه برسان> هه والي هاتيان به هه مووان را گه بينه <۲. شووفاري ڪرڻ؛ چاواني ڪرڻ؛ چاوشي ڪرڻ؛ قسه هيٺان و بردن <کارش خبر رساندن به دشمن بود؛ ئيشي شووفاري ڪرڻ بوو يو دژمن>.

خير شدن: ۱. ناگادار بوون؛ به خه بهر بوون؛ هه والدار بوون؛ هاي بوون؛ ئه وهه سيان <خير شدیم که او از سفر برگشته است: ناگادار بووين له سه سفر گه راوه ته وه> ۲. شتي قهومان؛ شتي روودان <مثل این که باز خبری شده است: وا ديواره ديسان وهه شتي قهوماوه>.

خير ڪرڻ: ۱. ناگادار ڪرڻ؛ به خه بهر ڪرڻ؛ ئه وهه سني <رفت و همه را از آن رويداد خبر کرد: روي و هه مووي له و رووداوه ناگادار ڪرد> ۲. بانگ ڪرڻ؛ بانگهيشتن ڪرڻ؛ دهنگ ڪرڻ <پزشک خبر کردیم: بژيشکمان بانگ ڪرد>.

خير کسی را آوردن: <مجازي> خه وهه ره سني هاوردن؛ چه و ئه ووردن؛ خه بهري مهرگي ره سني دان <بعد از سه روز خبرش را آوردند: دواي سي رويژ خه وهه ريان هاورد>.

خير گرفتن: هه وال زانين؛ ناگايي به دهه س هيٺان؛ خه بهر زانين <رفت از دوستانم خبر بگیرم: چووم هه والي دوستانم بزائم>.

خبري نبودن: باس نه بوون: ۱. به ره هه ف نه بوون؛ ئاماده يان ساز نه بوون <امسال از برف خبری نیست؟> ئه مسال له به ره باسيک نيه <۲. دهنگ نه بوون؛ کاره ساتيک روو نه دان <در خانه خبری نبود: له ماله وهه دهنگي نه بوو>.

خيرچين / xabarčîn, ها: <عربي/ فارسي> اسم، شووفار؛ چه واني؛ چاوش؛ خه بهر گوهيز؛ قسه راگويز: ۱. قسه بهر؛ خه فيه؛ زوانگير؛ خه وهه رچن؛ ره سني که نهيني و کاري که سان يو که ساني ديکه ده گير پته وه ۲. سيخوور؛ سيخوور؛ ره سني که به مز، هه وال — له باره ي کهس يان بابه تي ديار يکراو — کو ده کاته وه. هه روه ها:

په رچه؛ جيگهي ده ور گيراوي بي ميچ، تايه تي چاو ديڙي مالات ۲. <مجازي> ته نگه تريزي؛ گور موره؛ گور تال؛ گور دهم؛ جيگهي ته نگ و چر. خبايٽ / xabāyes: <عربي> جمع خبيث: خباثت

خبث / xobs: <عربي> اسم، <ادبي> پيسي؛ چه په لي: ۱. يوخلي؛ ناپاكي؛ په له شتي؛ گه ماري ۲. نامهردي؛ ناپياوي؛ ناکه سي.

خبث طينت: بهد ره سني؛ بهو ره سني؛ بهو جنسي.

خبر / xabar: <عربي> اسم، ۱. ها؛ اخبار؛ هه وال؛ خه بهر؛ خه وهه؛ خه وهه؛ خه وهه؛ نووچه؛ هال وهه وال؛ دهنگ وباس؛ نه قلتيک سه باره ت به رووداوي <خير تصادف قطار: هه والي پيک داداني قه تار> ۲. ها/ <دستور> گوزاره؛ به شتي له رسته که واتا ته واو ده کا ۳. <اسلام> به يام؛ وته ي پيغه مبه ران و پيشه وايان ۴. ها/ <چاپ> خه بهر؛ نوو سراويک که له رووي، پيت چني ده کهن و دوايي له چاپي ده ده دن ۵. ناگا؛ هاگا؛ خه بهر؛ خه وهه؛ ناگاداري؛ جه ي؛ هه وال <از او خبری ندارم: ناگام لي نيه> ۶. باس؛ رووداوي؛ خه وهه <نمی دانم چه خبر بود که همه با عجله می دویند: نازانم چه باس بوو هه موو به په له ده رويشتن>.

خبر خير: خه بهري خير؛ هه والي رووداويکي خوش.

خبر بودن: دهنگ وباس بوون؛ رووداوي روودان <خبري بود؟> دهنگ وباسيک بوو؟.

خبر دادن: هه وال دان؛ دهنگ دان؛ ناگا ڪرڻ؛ خه بهر دان <خير آمدن شما را ديروز به من دادند: هه والي هاتني تو يان دويني پيم دا>.

خبر داشتن: خه بهر بوون؛ دهنگ وباس بوون؛ ناگادار بوون؛ هه وال لي زانين؛ هاگا چنه بهي <از او هیچ خبری نداریم: هيچ خه بهر يکمان لي نيه>.

خبر رساندن: ۱. راگه ياندن؛ هه وال دان؛

خبرچینی

خبرخوان / xabarxān، ها؛ ان: [عربی/فارسی/اسم،

۱. ههوالبیز؛ کهسئ که دهقی ههوال
دهخوینیتهوه ۲. ههوالبیز؛ بیژهری ههوالی
رادیو یان تهلهفیزیون ۳. [چاپخانه/ههلهگر؛
نموونهخوین؛ نموونهوان؛ کهسئ که دهقی بؤ
راست کردنهوهی ههلهی چاپی دهخوینیتهوه.

خبردار ۱ / xabardār: [عربی/فارسی/اسم، [نظامی]

خهبردار؛ دؤخ یان چۆنیتهی به پیوه راست و
رپ و هستان. ههروهه: خبردار ایستادن

خبردار ۲: صفت. ئاگادار؛ هاگادار؛ گوئ بیس؛

خهبردار؛ بهئاگا «همه از ماجرا خبردار بودند:

همموان ئاگاداری پروداوه که بوون». ههروهه:

خبردار شدن؛ خبردار کردن

خبردار ۳: صوت. خهبردار؛ دهستووری پراوهستان

به شیوهی خهبردار.

خبردار دادن؛ فهرمانی خهبردار دان.

خبرساز / xabarsāz، ها؛ ان: [عربی/فارسی]

صفت. نووچهچی که؛ دهنگوباس ساز؛ به دؤخ

یان چۆنیتهی نووچهچی کاریهوه.

خبرسازی / xabarsāzi: [عربی/فارسی/اسم،

نووچهچی کاری؛ دؤخ یان چۆنیتهیهک که

دهبیته هؤی بهدیھانتی ههوال.

خبرگزار / xabargozār، ها؛ ان: [عربی/فارسی]

اسم. ههوالنیر؛ ههوالدهر؛ خهبردهر؛ کهسیک

که بؤ دامهزراوهی خپرکردنهوه و راگه یاندنی

ههوال، دهنگوباس دابین دهکا.

خبرگزاری / xabargozāri، ها؛ [عربی/فارسی]

اسم. ههوالنیری؛ په یامنیری: ۱. دامهزراوهیهک

که کاری کوکردنهوه و راگه یاندنی ههواله

۲. کاری بهدهس هینان و راگه یاندنی ههوال.

خبرگی / xebregî, xobregî: [عربی/فارسی]

اسم. لیزانی؛ پسپۆری؛ کارامهیی؛ چازانی

«تلافروشی، خبرگی می خواهد: زیرفروشی، لیزانی

دهوی».

خبرنگار / xabarnegār، ها؛ ان: [عربی/فارسی]

اسم. ههوالنیر؛ په یامنیر؛ ولامنیر؛ خهبردهر؛

کهسئ که کاری نووسین و راگه یاندنی ههواله.

خبرنگاری / xabarnegārî: [عربی/فارسی/اسم،

۱. په یامنیری؛ ولامنیری؛ خهبردهری؛

ههوالنیری ۲. کار و رهوتی وه گیرهینان و

راگه یاندنی ههوال له رۆژنامه، رادیو یان

میدیاکانهوه.

خبره ۱ / xebre, xobre، ها؛ -گان: [عربی/اسم،

لیزان؛ پسپۆر؛ کارامه؛ شاره؛ سهردهرچوگ؛

تیگه یشتوو «یک خبره بیاورید، خانه را قیمت بگذارد:

لیزانی بیتن، نرخ بخاته سهر ماله کهوه».

خبره ۲: صفت. کارناس؛ پسپۆر؛ لیزان؛ کارامه؛

سهردهرچوگ؛ خاوهن ئاگاداری یا پسپۆری له

یهک یان چهن بابه تدا «او در کار قالی خبره است:

ئهو له کاری قالیدا لیزانه».

خبری / xabarî: [عربی/صفت. ههوالی؛

پیوه نیدیدار یان سهر به ههوال، به تایبته وه گیر

هینان و بلاو کردنهوهی دهنگ و باس «برنامه ی

خبری: بهرنامه ی ههوالی».

خبط / xabt: [عربی/اسم. نه زانکاری؛ ههله؛

خهتا.

خبط دماغ: سهر لی شیواوی؛ می شک

په شیوی؛ هزر په شوکی؛ ئاوهز ئالۆزی.

خبط کردن: نه زانکاری کردن؛ ههله کردن؛ به

ههله دا چوون؛ خهتا کردن؛ سه هۆ کردن «خط

کردم که تو را با خودم نبردم: نه زانکاریم کرد تۆم

له گهل خۆم نه برد».

خبیث / xabîs، ها؛ ان، خبیث: [عربی/صفت.

پیس؛ چه پهل: ۱. [نامتداول] په لهشت؛ گهمار

۲. ناکهس؛ نامهر؛ ناپیاو؛ بهدفر؛ دلخراپ؛

دل رهش؛ ناخرا «هنوز زود است که این موجود خبیث

را بشناسی!؛ کوا جاری تا ئهم ههتیوه پیسه بناسی!».

خپل / xepel، ها؛ [گفتاری] خه په لانه؛

خپله / xepele، ها؛ صفت. [گفتاری] خه په لانه؛

یان مهیلو ئه رخهوانیه که له کۆتایی ساقه تهوه به شیوهی دهستهیه کی سی دانه یی لی دئی، چهند جۆری رازینه ری و دهرمانی ههیه: **خطمی ختنه** / xatne: [از عربی] / اسم، خه تهنه؛ خه تنه؛ خیتنه؛ کاری برین و هه لگرتنی پیستی سهر چووکی نیرینه. ههروه ها: ختنه شدن؛ ختنه کردن

ختنه سوران / xatnesûrân، ها: [از عربی] / فارسی / اسم، خه تهنه سوران؛ خرووسه پران؛ نان خه تهنه؛ به زم و بانگیشان بههوی خه تهنه کردنی کوپژگانه وه.

خجالت / xecâlat, xacâlat: [عربی] / اسم، شهرمه زاری؛ شهرمه ندهیی؛ سهرشکستی؛ تهریق؛ خه جالت؛ فهیتکاری؛ فه دیکاری.

□ **خجالت دادن**: شهرمه زار کردن؛ خه جالت کردن (زۆرت به بۆنه ی ئه نجامدانی خزمه تیکی شیاه وه) (خیلی خجالتمان داد: ئیجگار شهرمه زاری کردین).

خجالت داشتن: جی شهرمه زاری بوون؛ شووریهی بوون؛ هوی سهرشکستی بوون «آقا جان، نکیند! این کارها خجالت دارد: کاکه گیان، مه کهن! ئهم کارانه جی شهرمه زارین».

خجالت کشیدن: شهرماهی کردن؛ تهریق بوونه وه؛ تهریق وه بوون؛ شهرمه زار بوون؛ شهرمه نده بوون.

از خجالت آب شدن: / مجازی / دارزان؛ بوون به تنۆکی ئاو؛ به ئه ززیدا چوونه خوار؛ زۆر به خۆدا شکانه وه؛ خراب تهریق بوونه وه.

از خجالت کسی درآمدن: / مجازی / له ژیر شهرمه زاری که سی دهرهاتن؛ قهره بوو کردنه وه؛ قهره بوو دانه وه «انشاءالله از خجالتشان درمی آییم: خوا یار بی له ژیر شهرمه زاریان دهر دین».

خجالت آور / -xacâlat, xecâlatâvar: [عربی] / فارسی / صفت، شهرمه هینه ر؛ شهرماوه ر؛

خه په له؛ خرپن؛ خه په ره؛ خه په تۆله؛ خه پۆل؛ خه په لی؛ خه پوخره؛ خرته؛ خرنۆل؛ خر؛ خرنگه؛ قه له وی کورته بالا «یک زن خبله نشسته بود پهلویش: ژنیکی خه په لانه له پال دهسته وه دانیشتبوو»؛ خهل

ختائی / xatā'i: [عربی] / صفت، ختایی

ختام / xetām: [عربی] / اسم، [دبی] / کۆتایی؛ دوایی؛ دماهی؛ ئاکام؛ نه نجام؛ ئاخر؛ بنه تا «ختام عمر: کۆتایی ژیان».

ختان / xetān: [عربی] / اسم، [دبی] / خه تهنه؛ خیتنه؛ خه تهنه؛ سوننه ت.

ختایی / xetāyi: / اسم، نه خشی خه تایی؛ نه خشیکی رازینه ره له نیگارکیشی، تهونکاری و وه ک ئه وانده دا به شیوهی ریزیک له گول و دهوه و خونچه و گه لا: **ختائی**

ختم / xatm: [عربی] / اسم، ۱. دوایی؛ دماهی؛ تهواو؛ تهمام؛ تواو؛ کۆتایی؛ ئاخر «ختم کردن: دوایی پی هینان» ۲. پرسانه؛ پرسه؛ په رسه؛ سهره خۆشی «برایش ختم گرفتند: پرسه یان بو گرت».

□ **ختم شدن**: کۆتایی هاتن؛ دوایی هاتن؛ کۆتایی پی هاتن؛ به ئاکام گه یشتن؛ تهواو بوون؛ دوایی هاتن؛ ئاخر هاتن؛ دما ئامه ی «جلسه ختم شد: دانیشته که کۆتایی هات».

ههروه ها: ختم کردن

ختم گرفتن: پرسه دانان؛ پرسانه گرتن؛ فاتحا خوینی گرتن؛ په رسه نیایره؛ سهره خۆشی دانان «برایش ختم بزرگی گرفتند: پرسه به کی گه وره یان بو گرت».

ختم ۱: صفت، [گفتاری] / سهرهات؛ سهر؛ سهرامه د؛ سهرامه ت؛ ئاخر؛ له سهرووی هه مووان به تایبه ت له به دکاریدا «ختم روزگار: سهرهاتی رۆژیار».

ختمی / xatmî، ها: [عربی] / اسم، هیرۆ؛ هیروو؛ ههرملی؛ ههرمه لی؛ ههیرۆ؛ ههرمه له؛ هه لمه له؛ ههرمه لی؛ گیاییکی ساقه ته و گه لا کولکن و نه رم، ریشه درێژ، گه لا پان، گول گه وره ی ئال

پرووشکینهر؛ مایه‌ی شهرمه‌زاری.

خجالت زده / xecālātade, xacālat-: [عربی/فارسی] صفت. شهرمه‌نه؛ شهرمه‌زار؛ پرووشکاو؛ ته‌ریق‌ه بووگ.

خجالتی / xecālātī, xacālātī: [عربی] صفت. [گفتاری] شهرمن؛ شهرمنه؛ شهرموو؛ شهرمو؛ شهرموک؛ شهرمی؛ به‌شهرم؛ شهرمین؛ شهرمیون؛ بیروو؛ پرووته‌نک؛ پروونه‌رم؛ که‌م‌ری؛ که‌م‌روو؛ بی دهم و پل؛ دهم په‌لو؛ بی‌دهم؛ فه‌دیکار (عروس خیلی خجالتی است: بووک زور شهرمنه).

خجستگی / xocastegī: [اسم] پیروزی؛ به‌ودمی؛ مباره‌کی؛ مباره‌کی؛ بار و دوخی پیروز بوون.
خجسته / xojaste: [صفت] [ادبی] پیروز؛ به‌ودم؛ به‌فه‌ر؛ مباره‌ک؛ مباره‌ک (عیدتان خجسته باد: جیژنتان پیروز بی).

☐ **خجسته‌بی**: قه‌دهم پیروز؛ پی و ه‌خیر.
خجسته‌روز: به‌خته‌وهر؛ خو‌شبه‌خت.

خجل / xecel, xacel: [عربی] صفت. شهرمه‌زار؛ شهرمسار؛ شهرمه‌نده؛ فه‌دیکار؛ خه‌جالت؛ ته‌ریق؛ ته‌ریق؛ بوور؛ فه‌یت‌کار؛ پروو‌ه‌ش.

☐ **خجل شدن**: شهرمه‌زار بوون؛ ته‌ریق بوونه‌وه؛ شکانه‌وه؛ خه‌جالت بوون؛ بوور بین؛ شکانه‌وه. ه‌روه‌ها: **خجل بودن**؛ **خجل کردن**

خجلت / xecelat, xacelat: [عربی/اسم] [ادبی] شهرمه‌زاری؛ شهرشکستی؛ پرووشکاوی؛ خه‌جالت؛ خه‌جالتی؛ دری؛ فه‌دی؛ پروو‌گیری؛ ته‌ریق (ببخشید این تأخیر بنده اسباب خجلت شد: ببورن دواکوتمن بووه ه‌وی شهرمه‌زاری).

خجلت‌آور / xecelatāvar, xacelat-: [عربی/فارسی] صفت. [ادبی] مایه‌ی شهرمه‌زاری؛ پرووشکینهر؛ شهرمه‌ینهر (رفتار خجلت‌آور؛ ناکاری مایه‌ی شهرمه‌زاری).

خجلت زده / xecelatade, xacelat-: [عربی/فارسی] صفت. [ادبی] شهرمه‌زار؛ شهرمه‌نه؛

ته‌ریق‌ه‌بووگ؛ پروو‌گیر.

خجول / xacūl: [عربی] صفت. شهرمن؛ شهرمین؛ شهرمیون؛ شهرمیوک؛ که‌م‌روو؛ به‌ه‌ستی شهرمه‌وه له به‌رانبه‌ر خه‌لکدا که نه‌بیته به‌ره‌ه‌لستیک بو دهرپ‌ینی مه‌به‌ستی خو.

خدا / xodā: [اسم] خدا؛ خوا؛ خداوه‌ند؛ خواوه‌ن؛ خولا؛ خودی: ۱. یه‌زدان؛ هووما‌ی؛ هو‌مای؛ هووما؛ هو‌ما؛ هو‌مان؛ بینایی چاوان؛ بیناییا چه‌ه‌فان؛ یه‌زن؛ ئیزد؛ هه‌فایزترین و هه‌ره به‌رزترین ه‌وی نارمانی؛ داهینهر و راهینهری جیهان ۲. [اسلام] هه‌ق؛ کردگار؛ هه‌بووی تاکانه و بی‌هه‌مبه‌ری هه‌تایی و هه‌رمان که تن و گو‌ده نیه، نه‌زاوه و ئافرینه‌ری جیهانه ۳. [له‌ا] یان / [قدیمی] خدا؛ خواوه‌ند؛ ختوه‌ند؛ ختو؛ وه‌دیه‌ینهر و کارگیر یه‌ک یان چه‌ند ماک‌ی سروشتی (خدای آتش: خدان‌ی ئاور).

☐ **خدا-خدا کردن**: خوا-خوا بوون / کردن؛ له‌خدا ویستن؛ جه‌خوای واسه‌ی؛ جه‌خوای گه‌ره‌ک بیه‌ی (خدا-خدا می‌کرد، کسی او را در این حال نبیند: خوا-خوای بوو، که‌سی له‌م دو‌خه‌دا نه‌بینی).

خدا خواستن: خدا ویستن؛ خوا پی خوش بوون؛ خوا مه‌یل بوون؛ خوا گه‌ره‌ک بیه‌ی؛ خوا پای له‌سهر بوون؛ ویست و خواستی خوا له‌سهر بوون (خدا خواست و عروسی سرگرفت: خودا ویستی و گو‌وه‌نده‌که‌سهری‌گرت). هه‌روه‌ها: **خدا دادن**؛ **خدا رساندن**؛ **خدا کردن**

خدا را بنده نبودن: [مجازی] خوای خو به‌ه‌حق نه‌ناسین؛ له‌خو بایی بوون؛ خو‌په‌سین و خو‌سه‌پین بوون (از وقتی رییس شده دیگر خدا را بنده نیست: له‌کاتیکه‌وه بووه‌ته‌سهروک، خوای خو به‌حق ناسی).

خدا و خرما را با هم خواستن: [مجازی] خورمژ گه‌ره‌ک بوون؛ به‌داخوازیگه‌لی یه‌ک‌نه‌گر و

ناته‌باوه بوون.

خدائی / xodā'i / خدايي

خدا‌بدور / xodābedūr / دعا. / گفتاری / خوا

نه‌یتیرئ؛ له خوا ئەو رۆژه نه‌کا؛ خوا دووری
بخاته‌وه (تیبینی: بۆ بیزاری له شتیک ده‌گوترئ)

(خدا‌بدور، آنجا هم شهر است که می‌خواهی بروی؟ خوا
نه‌یتیری، ئەویش شاره ده‌ته‌وئ برۆی؟).

خدا‌یامرز / xodābiyāmorz / صفت. خوا

لیخۆشبوو؛ خوا عه‌فوو کردگ؛ په‌حمه‌تی «آن
خدا‌یامرز یک روز خوش ندید؛ ئەو خوا لیخۆشبووه،
رۆژێکی خۆشی نه‌دی».

خدا‌یامرزی / xodābiyāmorzi / اسم. په‌زای

خوا؛ خوا لێ‌پازی بوون؛ خوا لێ‌ خۆش بوون؛
کرده‌وه یان نا‌کارئ که ده‌بیته‌ هۆی په‌زامه‌ندی
و دۆ‌عای خیرئ خه‌لک «او این کار را برای
خدا‌یامرزی می‌کند: ئەم کاره بۆ په‌زای خوا ده‌کا».

خدا‌پرست / xodāparast / ها؛ ان؛ صفت.

خوا‌پهرس؛ خوا‌پهره‌س؛ خوا‌پهرست؛ خوا‌پرئس؛
خوا‌خواز؛ په‌زدۆ؛ په‌رسدار؛ په‌رستینه‌ری خوا.

خدا‌پسندانه / xodāpasandāne / صفت. خوا
په‌سندانه؛ شیاوی په‌سن و په‌زای خوا (کارهای
خدا‌پسندانه: کارگه‌لی خوا‌پسندانه).

خدا‌ترس / xodātars / ها؛ ان؛ صفت. له

خواترس؛ جه خواته‌رس؛ پارئز‌کار «دبال یک
مستأجر سالم و خداترس می‌گردد: بۆ کرئ‌نشینیکی
پاک و له‌خواترس ده‌گه‌رم».

خدا‌جو / xodācû / بیان؛ صفت. خوا‌پرس؛

خوا‌خواز؛ خوا‌واز؛ خوا‌خوا؛ شوین‌هه‌لگری رێگه‌ی
گه‌یشتن به‌ خوا و په‌زامه‌ندی خوا

خدا‌حافظ / xodāhāfez / [فارسی/عربی] دعا.

خوا‌حافیز؛ مالاوا؛ مالا‌فا؛ خاترئ وه؛ خاترئ ته؛
له‌ په‌ناي خوا؛ خوا پارئزه‌ر بی‌ت (تیبینی: کاتی
جوی بوونه‌وه له‌ که‌سئ ده‌گوترئ) «بابا! خدا‌حافظ،
من ر‌فتم: بابا! خوا‌حافیز، ئەوا من چووم».

خدا‌حافظئ / xodāhāfezi / [فارسی/عربی] اسم.

خاترخازی؛ خوا‌حافیزی؛ مالاوایی؛ خاترخوازی؛
وه‌دا؛ دووا؛ مالا‌فایی: ۱. کار یان په‌وتئ گوتنی
مال‌ئاوا «بی خدا‌حافظئ ر‌فت: بی مالاوایی چوو»
۲. ر‌ئ‌وپه‌سمئ که له کاتی ر‌ویشتنئ که‌سئ له
شوینیک به‌رپۆه ده‌چی.

خدا‌داد / xodādād / صفت. / ادبی / خوا‌داو؛
خوا‌داگ؛ خوا‌داو؛ خوا‌دا؛ به‌شی خوا‌یی «ثروت
خدا‌داد: سامانی خوا‌داو»؛ خدا‌دادی

خدا‌دادی / xodādādi / خدا‌داد

خدا‌سالاری / xodāsālāri / اسم. ۱. ده‌سه‌لاتداری

به‌ پئیی نامۆژگاری و باوه‌رگه‌لی دینیکی
دیاریکراوه‌وه ۲. شیوه‌ ده‌سه‌لاتداریه‌ک که
بنه‌ر‌ه‌ت و بنه‌مای قانونی خۆی دیاریکراو له
لایه‌ن خوا و هه‌مبه‌ر به‌ ویستی ئەو ده‌ناسینئ.

خدا‌شناس / xodāšenās / ها؛ ان؛ صفت.

خو‌اناس؛ خو‌اژ‌اناس؛ بروامه‌ند به‌ هه‌بوونی خوا.

خدا‌شناسی / xodāšenāsi / اسم. خو‌اناسی؛

۱. دۆخ یان چۆنیته‌ی باوه‌ر به‌ هه‌بوونی خوا
۲. زانسته‌ ئایینییه‌کان؛ زانستی سه‌ربه‌ خو‌اناسی.

خدا‌قوت / xodāqovvat / [فارسی/عربی] دعا.

ماندوو نه‌بی؛ نه‌بن؛ قه‌وه‌ت له‌ خوا؛ خوا به‌ تۆ
هیزی کار کردن بدا؛ خوا یار بی (تیبینی: بۆ
که‌سئ خه‌ریکی کاریکی دژواره‌ ئیژن) «تا شب
برایش کار کردم، یک خدا‌قوت هم نگفت: هه‌تا شه‌وئ
کارم بۆ کرد، ماندوو نه‌بیکیشی نه‌گوت».

خدا‌م / xoddām / [عربی] جمع خادم

خدا‌نخواسته / xodānaxāste / دعا. خوا‌ی

نه‌خواسه؛ خوا نه‌خواسه؛ خوا‌نه‌خواسته؛ خوا
نه‌کا؛ ر‌وو نه‌دا؛ دووربا؛ به‌ دوور بی «مواظب باش!
اگر خدا‌نخواسته کیفیت را گم کنی، می‌مانی؛ وریا به!
ئه‌گه‌ر خوا‌ی‌نه‌خواسه‌ کیفه‌که‌ت ون که‌ی،
داده‌مینئ».

خدا‌نشناس / xodānašnās / ها؛ ان؛ صفت.

خو‌انه‌ناس؛ خو‌انه‌ژ‌اناس؛ نا‌خودا؛ نا‌اگا له
هه‌بوونی خوا، یان بی‌پروا به‌ هه‌بوونی.

خدا نکرده / xodānakarde : دعا. دوو روا؛ دوو ربا؛ : خوش به.

دووربې؛ خَوای نه‌خواسه؛ خوا ټه و ږوژه نه‌کا؛
دوور بانیه؛ له خودام دهوئ ږوو نه‌دا (زۆرتر
سه‌بارته به ټه‌گه‌ری ږووداوینکی خراپ ده‌گوتړئ)
(برگړد! خدانکرده گرفتار می‌شوی؛ بگه‌ږه‌وه! دووروا
تووش ده‌ی).

خداوندی /xodāvandī/ :اسم. خَوایی؛
خاوه‌نی؛ خاوه‌ندی؛ دۆخ یان چۆنیته‌تی خودا
بوون (به خداوندی خدا قسم: سویند به خاوه‌ندی
خوا).

خدا یا /xodāyā/ :صوت. خَوایا؛ خاوه؛ یا ږه‌سه؛

خدا یا / xodāyā: صوت. خوا یا؛ خواه؛ یا ره‌بی؛
 هه‌ق؛ هاوار له تو خواه (خدا! به فریاد برس:
 خوا یا! بی به هانامه‌وه؟).

پشت و په‌نات بی؛ له ئەمان خوا؛ خوا له‌گه‌لت؛
خوا له پشت؛ خوا چنیت بۆ؛ خوا بته‌پاریزی؛
خودا ئاگاداری تۆ بێ (زۆرتر کاتی جودایی و له
هرسفی خودا‌حافیزیدا ده‌گوتری) «گه‌تم: «مادر من
فتم»، گفت: «خدا‌نگه‌دار، برو سلامت»: گوتم: «دایه
ه‌وا من چووم»، گوتی: «برۆ خونا‌گادارت، به‌ خیر
چی...».

خداو کیلی / xodakili / :فارسی/عربی/آقید.
گفتاری/خودا مابه‌ین؛ خوا وه کیل؛ خوا له به‌ینا
ئی؛ به‌راستی؛ له راستیدا «خداو کیلی، می‌ترسیدم
روم؛ خودا مابه‌ین ده‌ترسام برؤم».

خداوند / xodāvand / اسم. ۱. خواه‌وند؛ خوا؛
خودا؛ خودی؛ خواهن؛ خداوند؛ خودا؛ خویشا؛
خولا؛ بینایچه هفتان؛ بینایی چاوآن (به نام خداوند
نان آفرین؛ به نیوی خواه‌ندی گیان نافرین)
. لآن // ادبی / خواهن؛ خواه‌ند؛ خویه‌ند؛ خاون؛
میسو؛ ددار؛ دار؛ خودان؛ خویگ؛ ساحییو؛
ساحیب.

خوداوند! / xodāvandā /: صوت. خواوه‌نا؛ خوايا؛
نودايه؛ ئه‌ی خوا؛ ئه‌ی خودا؛ خواگيان (خداوند!؛
ييد دل تویی تو؛ خواوه‌نا! دلم هيواي به تویه).

دخاوندگار / xodāvand(e)gār / اسم / ادبی /
 آبروی خانواده خدشده‌ای وارد شود: نابنی کاری بکه‌ی
 نابرووی بنه‌ماله روه‌شده‌یک هه‌لگری.
 خدشده‌دار / xadšedār / (عربی / فارسی) صفت.
 دخاوندگار جهان: خاوه‌نی جیهان.

پرووشار؛ پرووشه‌دار؛ گه‌زنگاز؛ زهرمه‌ند «نباید شخصیت کسی خدشه‌دار بشود: نابیی که‌سایه‌تی که‌سیک رووشار بیت».

که سبک‌گه‌بین؛ به دهور که سبکا هاتن؛ به خزمه‌ت که سبک گه‌یشتن؛ که سبک ته‌می کردن «عیب ندارد خدمت تو هم می‌رسم؛ قعیدی نیه، چاری توش ده‌که‌م».

به خدمت کسی خاتمه دادن: که سب وه‌ده‌رنان؛ که سب له سهر کاره که یه‌وه دهر کردن.

به خدمت کسی رفتن: چوونه خزمه‌ت که سب؛ بو لای که سبکی به‌ریز یان پایه‌بلند رویشتن:

خدمت کسی رسیدن

در خدمت کسی بودن: له خزمه‌ت که سبکدا بوون: ۱. ناماده بوون بو خزمه‌ت کردن «بنده

در خدمت هستم، هر امری دارید، بفرمایید: نه‌من له خزمه‌تدام، هر کاریک هه‌یه، فرمومون» ۲. به

لای که سبکی به‌ریزه‌وه بوون «دیروز در خدمت آقای وزیر بودم؛ دوینئ له خزمه‌تی جه‌نابی وه‌زیردا بووم».

خدمتانه / xedmatāne: [عربی/فارسی] اسم.

ده‌سخوشانه؛ خزمه‌تانه؛ ریژانه یان پاداشی خزمه‌تیک دیاریکراو «سرکار! نامه را برسان و

خدمتانه‌ات را بگیر: سرکار! نامه‌که بگه‌ییننه و ده‌سخوشانه‌ت وه‌رگه».

خدمتکار / xedmatkār: ها؛ ان: [عربی/فارسی] اسم.

خزمه‌تکار؛ خدمه‌تکار: ۱. خزمه‌تچی؛ هه‌ژمه؛ مه‌رف؛ خولام؛ خوبزه؛ نوکهر؛ کورتیلو؛

که سب که له هه‌مه‌بر وه‌رگرتنی مز یان شتیک له مالیکدا کار ده‌کا ۲. به‌رده‌س؛ به‌رده‌ست؛ پیش‌خزمه‌ت؛ ژیرده‌ست.

خدمتگزار / xedmatgozār: ها؛ ان: [عربی/فارسی] اسم.

خزمه‌تکار: ۱. که سب که له مه‌زینگه‌یه‌کی ده‌وله‌تیدا، له ژیر چاودیری کارگیره‌وه کار ده‌کا (وه‌ک به‌رده‌ست، نواوان،

باخه‌وان؛ ناودارچی، شو‌فیر و...) ۲. که سب که به بی مز، یارمه‌تی دیتران ددها و خزمه‌تیاں ده‌کا

۳. هه‌ژمه؛ مه‌رف؛ خزمه‌تچی.

خدمتگزاری / xedmatgozārī: [عربی/فارسی]

خدمه / xod'e: ها: [عربی/اسم،/دبی] که‌له‌ک؛ ته‌له‌که؛ فیل؛ گزی؛ گهر؛ هه‌نگ؛ پاخته؛ فیلک؛ لیپ؛ ریوی فیل؛ ریوی بازی؛ ریوی پیچ «با خدمه و نیرنگ توانست استخدام شود؛ به‌کهر و گور توانی دابمه‌رزی».

خدم / xadam: [عربی] جمع خادم

خدمات / xadamāt: [عربی/اسم، ۱. جمع خادم

خدمت ۲. خزمه‌تکاری؛ چالاکی نابووری به نامانجی جیه‌جی کردنی کاروباری دیتران (وه‌ک راگواستن، به‌شینه‌وه و فروشتنی کالا،

راهینان و بارهینان، دهرمان و...) خدمات‌رسانی / xadamātesānī: [عربی/فارسی]

اسم، راه‌ه‌کاری؛ کار و ره‌وتی خزمه‌ت و یارمه‌تی که سب یان جیگاییک «خدمات‌رسانی به روستاییها باید شتاب بیشتری بگیرد؛ راه‌ه‌کاری بو گوند

نشینان ده‌بی خیراتر بی».

خدماتی / xadamāti: [عربی] صفت، راه‌ه‌یی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به راه‌ه.

خدمت / xedmat: ها؛ خدمات: [عربی/اسم، خزمه‌ت؛ خه‌مه‌ت؛ خه‌ومه‌ت؛ خه‌لمه‌ت: ۱. راه‌ه؛

کاری که قازانجی بو دیتران «او به تو خدمت بزرگی کرد؛ نه‌و خزمه‌تیک گه‌وره‌ی پی‌ت کرد»

۲. خزمه‌تی مه‌زینگه‌یی؛ کاری ده‌وله‌تی «ویژه‌ی خدمت: تاییه‌تی خزمه‌ت» ۳. سهربازی

۴. ناسانه؛ باره‌گا؛ لا «سلام بنده را خدمت ایشان برسان؛ سلاوی من بگه‌ینه خزمه‌تیاں».

▣ خدمت زیر پرچم / وظیفه: سهربازی؛ بیگاری؛ خزمه‌ت سهربازی.

▣ خدمت کردن: خزمه‌ت کردن؛ که‌ل‌گرتن؛ بو که سب یان له شو‌تینیک کار کردن.

خدمت کسی را کردن: کاروباری که سب جیه‌جی کردن؛ بو که سب کار کردن؛ به‌رده‌ستی که سب کردن.

خدمت کسی رسیدن: ۱. به خدمت کسی رفتن ۲. [کنایی] چاری که سب کردن؛ به‌داو

درېژ، كولك و كلک كورته و له هر پادا يهك
ټهنگوست و يهك سمى هه يه ۲. /كنايي/
ساويلكه سايلوچ؛ مرؤى سهرسهرى و بئ ټاوهر.

✻ خر دجال: /فرهنگ مردم/ كهر جهال؛ كهرئ
كه ده لېن ده جال له كاتى سهره لدانيدا
سوارى ده بئ و له هر تاله موويه كى دهنگى
ده بېته وه و...

خر ديزه: كهر ديزى؛ كهر ديزگ؛ كهره ديزه؛
ره گه زئ له كهر به رهنگى خو له ميشى، ناوى
دهر كرووه به وهى كه بؤ زيانى خاوه نه كى
ټاماده يه بټوبئ.

✻ خر آوردن و معركه بار كردن: /مجازى/ بار و
كهر له قور دهر كردن؛ تووشيارى دهر ديسهر و
زه حمه تى زور بوون /وقتي با اين خانواده وصلت
كردى، آن وقت خر بياور و معركه بار كن! كاتى
چووپته نيو ټم بنه ماله وه، ټهوسا وهره له م قوره
دهر كه نهم كهره!.

خر خود را از پل گذراندن: /كنايي/ بهر د نانه
سهر مه لوى خو؛ بار خو نانه بارخانه وه؛ له بار
په رينه وه؛ به ټامانجى خو گه يشتن.

خر خود را راندن: /كنايي/ گوئ له مه شكهى
خو بوون؛ كرد و كو ههر بؤ خو بوون؛ ته نيا له
بيرى خو دا بوون؛ ته نيا ټاور له خو دانه وه «آقا
جان! تو خر خودت را بران و كارى به كار ما نداشته
باش؛ كاكه گيان! با گويت له مه شكهى خوت بئ
و كارت به كارى ټېمه وه نه بئ».

خر دادن و خرما گرفتن: /تعريض/ كهر به
كوپان دان؛ رڼ هينان و ټاو بردن، مامه له و
ټال و وېرى نارېك و بهر والته باش كردن
«ويلا فروختن و ماشين خريدن تو حكايت خر دادن و
خرما گرفتن است؛ مال فروختن و ماشين سه ندنى
تو، نه قلى كهر به كوپان دانه».

خر داغ كردن: /تعريض/ كهر داخ كردن به
كه باب برژاندى زانين؛ شتيكى خوش نه بوون
و دلى خو بئ هو پي خوش كردن.

/اسم/ خزمه تكارى: ۱. كارى خزمه تكار
۲. هه ژميه؛ ټوكه رى؛ كار يان ره وتى خزمه
كردن و يارمه تى دان به ديتران.

خدم وحشم / xadam-o-haşam: /عربى/ اسم،
/مجازى/ ده ست و په يوه ند؛ ده ست و پئ؛
ژېر ده ستان؛ خزمه تكارانى جوړوا جوړى نيومالى
كه نيشانه ي دهوله مه ندى و شكويه «او زمانى
براى خودش كلى خدم و حشم داشت؛ سهرده مانېك بؤ
خوى گه ليك ده ست و په يوه ندى هه بوو».

خدمه / xadame: /عربى/ اسم، ۱. جمع
خادم ۲. خزمه تكاران؛ كوئ كار كهرانى ده زگا
يان ماشينېك «خدمه ي هواپيما؛ خزمه تكارانى
فرځكه».

خدنگ ۱ / xadang: /اسم/ خه ده نك؛ ۱. داريكى
پته و گورخ كه تير و رمى لئ چئ ده كهن
۲. تيرئ كه له چينو دارى وا دروست كراوه
۳. رسق؛ بانېك؛ جانه وه ريكي له تيره ي
سموره و هينديك بچوو كتر

خدنگ ۲: صفت. /ادبى/ رېك؛ راست و پته وه؛
راست و ره خته «قامت خدنگ؛ به ژنى رېك».

خدو / xadû: /اسم، /ادبى/ گلويز؛ گلېز؛ تف؛ ټاوى
دهم كه فرئ بدرئ.

خدوم / xadûm: /عربى/ صفت. /ادبى/ خزمه تى؛
خواه نى خو و خده ي خزمه ت كردن.

خديو / xadiv، ان: /اسم، /ادبى/ ۱. پاوشا؛ پادشا؛
پاتشا؛ پاشا ۲. سهروك؛ فهرمان په وه؛ مير؛ ټه مير
۳. /قديمى/ خدا؛ خوا؛ خودى؛ خولا.

خدلان / xezlân: /عربى/ اسم، /ادبى/ ۱. سووكى؛
سوكى؛ په ستى؛ نرمى ۲. داماوى؛ ليكه و توويى؛
قوره ماوى؛ ليقه و ماوى.

خر ۱ / xar، ها: /ان: /اسم/ كهر؛ ههر؛ خهر؛ كهر:
۱. ولاخ؛ گويدرېژ؛ گويزېژ؛ گوهدرېژ؛ به نه رى؛
غيانه وه رى گوهاندارى چوار پي كه وى، له
تيره ي ټه سپان كه بؤ هه لگرتن و راگواسته وه و
سوارى كه لكى لئ وهرده گيرئ، سهر زل، گوئ

کەسیک بە برەو بوون؛ خاوەن کارتیکەری و
 برشت ھەبوون «توی ادارە خڕش می‌رود: لە نیو
 مەزینگەدا قسە ی برەوی ھەیە».

خر گیر آوردن (کسی را): [مجازی] کەر گیر
 ھێنان؛ کەر خۆ دەسکەوتن؛ کەسیک بە کەر
 زانین؛ کەسێ بە گێل و گەوج زانین و بە
 تەمای فریودانی بوون «او را خر گیر آورده بودند و
 ماشین قراضه‌شان را به نافتش بستند: کەریان گیر
 ھینابوو ماشینە شەق و شەپە کەیان کردە ملی».

از خر شیطان پایین آمدن: [مجازی] لە کۆل
 شەیتان دابەزین؛ لە کلک شەیتان دابەزین؛
 لە کەللەپەقی دەس ھەلگرتن «ەر کاری کردیم
 از خر شیطان پایین نیامد و سر حرفش ایستاد:
 ھەرچە کمان کرد لە کۆل شەیتان دانەبەزی و لە
 سەر قسە ی خوە ی پیتی داکو تا».

بر خر مراد سوار شدن: [مجازی] گای خۆ دیتن
 بە دۆلەو؛ بە کۆل مرادەو بوون؛ بە کام و
 نیازی خۆ گەیشتن «فەلا کە مەنێە خانم بر خر
 مراد سوار است: جاری خۆ مەنێە خان گای خۆ ی
 دیو بە دۆلەو».

مثل خر در گل ماندن ﴿ مثل

مغز خر خوردن ﴿ مغز

خر-^۱: پێشوۆرە. کەر- : ۱. گا- ؛ کەرە- ؛ کەلە- ؛
 خەر- ؛ خەرە- ؛ زل؛ گەپ؛ درشت؛ گەورە
 «خرسنگ؛ خرچنگ؛ خر مەرە؛ خر مگس؛ گابەرد؛
 کەرژنگ؛ خەر موورگ؛ خەرەنگەزە» ۲. فرە؛ زۆر؛
 گەلەک «خر زور؛ کەر زۆر».

خر-^۲: پێوۆرە. - سین- - سان- - کەر؛ کەر یار و سینەر
 «گوسفند خر؛ مەر سین».

خر /xer/: اسم. [گفتاری] دەر ناق؛ ناق.

☐ خر کسی را چسبیدن / گرفتن: [کنایی] بەرۆک/
 بەرەک/بەینە قاقە/ناق کەسێ گرتن؛ پشوو/
 تەنگ بە کەسێ ھەلچنین؛ دریا بە
 کەسێ گرتن؛ بەرە کەو یۆی گیرتە ی: ۱. بە
 کەسیکەو ھەلپێچان؛ کەسێ بە تەنگەو

خر را گم کردن و دنبال پالانش گشتن: [کنایی]
 گوێرە کە گوم کردن و لە گوێرەوسار گەران؛
 لە کاری گرینگ و سەرەکی دەست بەردان و
 کەوتنە دووی وردە کاری بێ بایەخەو.

خر رنگ کردن: چۆلە کە ڕەنگ کردن؛ مێش
 لێ کردنە گامێش؛ خەلکی سادە و ساویلکە
 فریو دان «اینها کاسب نیستند، خر رنگ می‌کنند:
 ئەمانە کاسبکار نین، چۆلە کە ڕەنگ ئەکەن».

خر شدن: [مجازی] کەر بوون: ۱. عەقل لێ
 سنین؛ عەقل گوێیان؛ فریو خواردن و
 ھەلخەتیان «بە حرف بنگاهی خر شدم و این خانه
 خراب شده را خریدم: بە قسە ی بنگەوانە کە کەر
 بووم و ئەم کاول بووم کەر» ۲. گەوجی کردن؛
 کەری کردن؛ کەر گەوجانە کردن «خر شد به
 این آدم لات شوهر کرد: کەر بوو، مێردی کرد بەم
 کابرا لاتە».

خر کردن: [مجازی] کەر کردن؛ ھەلخەتاندن؛
 عەقل لێ سەندن؛ فریو دان و بە کەر
 ھەلخاندن «با زبان چرب او را خر کرد و به کار
 کشید: بە زوانیکی تەر کەری کرد و کێشایە بن
 کار».

خر کریم را نعل کردن: [کنایی] ژیر سمیلی
 دان؛ سمیل چەو کردن؛ بەرتیل دان «آخرش
 مجبور شد خر کریم را نعل کند، تا کارش بگذرد:
 دوایی چاری ئەما ژیر سمیلی بەدا، تا کارە کە ی
 جێبە جێ بێ».

خر (کسی) از پل گذشتن: [کنایی] لە ئاو
 پەرینەو؛ بە مەبەستی خۆ گەیشتن «تا رییس
 شد و خرش از پل گذشت، دوستان را فراموش کرد:
 ھەر بوو سەرۆک و لە ئاو پەرینەو، ھەفالانی لە
 بیر کرد».

خر کسی از کرگی دم نداشتن: [کنایی] چاو لە
 مافی خۆ نووقاندن.

خر کسی رفتن: [مجازی] گا بە دەنگی کەسێ
 چوون؛ بە گەز و رەبی کەسێ پێوان؛ قسە ی

تیکدهرانه>.

خرابکاری / xarābkārī: [عربی/فارسی]/ اسم،
تیکدهری؛ گه‌نه کاری؛ کار یان ئاکاری که
ده‌بیته هوی تیکچوون و خراو بوونی شتی.

خرابه ^۱ / xarābe، ها: [عربی/فارسی]/ اسم،
که‌لاوه؛ کاوله؛ که‌لار؛ که‌لاوه‌کۆن؛ کاوله‌کۆن؛
ویرانه؛ شوینی ویران <شب را در خرابه‌ای خوابید:
شهو له که‌لاوه‌یه‌کدا نووست>.

خرابه ^۲: صفت. کاول؛ که‌لاوه؛ ویران؛ کاز؛ کاوله؛
که‌لکه خراوه؛ قۆخته؛ که‌ل خرۆوه <از مال دنیا
برایش خانه خرابه‌ای مانده: له مالی دنیا ماله کاو‌لیکی
بۆ به‌جی ماوه>.

خرابی / xarābî: [عربی]/ اسم. ۱. کاولی؛ ویرانی
<سیل باعث خرابی صدها خانه و مغازه شد: لافاو بووه
هوی کاولی سه‌دان مال و دووکان> ۲. خرابی
<آفت‌های کشاورزی موجب خرابی محصول می‌شود:
ته‌شه‌گه‌لی کشت و کال ده‌بنه هوی خرابی
به‌ره‌مه‌کان> ۳. شیرزی؛ شله‌ژاوی؛ شیرپوی؛
تیکه‌ل- پیکه‌لی <خرابی کار به خاطر نبودن مدیر توانا
است: شیرزی کار هی نه‌بوونی به‌رپرسیکی
لێهاتوو>.

▣ **خرابی بار آوردن**: شیرزی بار هینان؛ تیک و
پیک دان؛ بوونه هوی ویرانی <ترکیدگی لوله
خرابی زیادی بار آورد: تره‌کاوی لووله شیرزیه‌کی
زۆری بار هینا>.

خراج / xarāc، ها: [مغرب از پهلوی]/ اسم. [قدیمی]
پیتاک؛ خراج؛ میجبیتی؛ ته‌وجی؛ باربؤ؛
سه‌رانه؛ به‌شی ده‌ولت له داهات و ده‌رامه‌تی
خه‌لک.

خراج / xarrāc، ها: [عربی]/ صفت. هه‌له‌خه‌رج؛
نه‌زان خه‌رج؛ ده‌سبا؛ قه‌للاش.

خراجگزار / xarācgozār: [مغرب/فارسی]/ صفت.
پیتاکده‌ر؛ باجده‌ر.

خرازی / xar(r)āzî، ها: / اسم. ۱. ورده‌واله
فروش؛ که‌سی که شت‌ومه‌کی ئارایش، گۆره‌وا،

هینان <فردا نیایی خر مرا بچسبی که زود باش پول
بده!> سبه‌ینی نه‌ییت به‌روکم بگری و بلئی زووبه
پارده‌! ۲. توانی نان مل که‌سی <هر وقت در
محلّه دزدی می‌شد، خر او را می‌چسبیدند: هه‌ر کاتی
له کۆلانه‌که‌دا دزی ده‌کرا، به‌ره‌کی نه‌ویان
ده‌گرت>.

خراب / xarāb: [عربی]/ صفت. ۱. خراب؛ خراب؛
خراو؛ خرا؛ شیواو؛ شیویاک؛ به‌بی پیکه‌ته‌ی
ئاسایی یان دوزه‌نه‌ی سروشتی پیشوو <ماشین
خراب: ماشینی خراب> ۲. ئارۆفته؛ ئاره‌فته؛ کاول؛
که‌ل کوور؛ ویران؛ بی‌ئاوه‌دانی <خانه‌ی خراب: مالی
کاول> ۳. /ها/ خراو؛ خراب؛ گه‌نیو یان دارزاو
<میوه‌ی خراب: میوه‌ی خراو> ۴. خراو؛ تووش؛
ناخۆش <هوای خراب: هه‌وای تووش>، هه‌روه‌ها؛
خراب بودن؛ خراب شدن؛ خراب کردن ۵. /مجازی/
په‌شه‌مه‌س؛ مه‌ستی که‌له‌لا؛ ته‌له‌س؛ زه‌مر؛ گیز؛
شه‌شدانگ مه‌ست ۶. خراب؛ ناووزاو؛ به‌دناو
<خودش را عین زنه‌ای خراب درآورده بود: خۆی راست
وه‌کوو ژنه خرابه‌کان لێ کردبوو>.

خرابات / xarābāt: [عربی]/ اسم. ۱. [قدیمی]
مه‌یخانه؛ شه‌راو‌خانه؛ باده‌خانه ۲. خه‌رابات؛
شوینی که تییدا سه‌ر ده‌که‌نه به‌نگ و باده و
تیکه‌لی کردن له گه‌ل ژنانی خرابکاردا.
خرابات‌ی / xarābātî: [عربی]/ صفت. خه‌رابات‌ی؛
۱. خولیای خه‌رابات ۲. هۆگری مه‌یخانه.

خرابکار ^۱ / xarābkār، ها: /ان: [عربی/فارسی]
/ اسم. که‌سی که به نه‌ینی په‌لاماری دامه‌زراوه‌ی
دژمن نه‌دا.

خرابکار ^۲: صفت. گه‌نه‌کار؛ خراو‌کار؛ خاوه‌نی
تایبه‌تمه‌ندی یان خوو و خده‌ی زه‌ره‌ر گه‌یاندن
یان تیکدان <این بچه خیلی خرابکار است: ئەم مندا له
زۆر گه‌نه‌کاره>.

خرابکارانه / xarābkārāne: [عربی/فارسی]
صفت. تیکدهرانه؛ گه‌نه‌کارانه؛ به‌بار و دۆخی
تیکده‌ریه‌وه <حمله‌ی خرابکارانه: په‌لاماری

خراشیدن / xarāšīdan / مصدر، متعدی.
 خراشیدی: رووشاندن؛ می خراشی: ده‌رووشینی؛
 بخراش: برووشینه // رووشاندن؛ رووشاندن؛
 رووکاندن؛ رووکائن؛ مه‌رتاندن؛ سه‌لخاندن؛
 شه‌قتین؛ رنین؛ رنیه‌ی؛ رهندش؛ ریش /
 ریش‌کهرده‌ی؛ شاخ‌کردن؛ چیخ‌کرن؛ به رووی
 شتیکدا به نام‌رازیکی تیژ شوینه‌واری دانان و
 پیی زبان‌گه‌یاندن. هه‌روه‌ها: خراشیدنی
 ■ صفت فاعلی: خراشنده (رووشه‌ر) / صفت مفعولی:
 خراشیده (رووشاو) / مصدر منفی: نخراشیدن
 (نه‌رووشان)

خراط / xarrāt / ها؛ ان / [عربی] / اسم، سدان؛
 خه‌رات؛ که‌سی قاپ و ئامانی داری و... به
 سووردان و تاشینی چیو چی ده‌کا.

خراطی / xarrāti / [عربی] / اسم، خه‌راتی؛
 ۱. کاری خه‌رات؛ کار یان زانیاری دروست
 کردنی شتی جو‌راو‌جو‌ر به سووردان و داتاشینی
 چیو ۲. /ها/ کارگه‌ی سدان.

خرافات / xorāfāt / [عربی] جمع خرافه
خرافات / xorāfāti / [عربی] / صفت.
 ۱. کۆنه‌په‌رستانه؛ پیوه‌ن‌دیدار یان سه‌ر به
 کۆنه‌په‌رسته‌یه‌وه «باورهای خرافاتی: بیر و باوه‌ری
 کۆنه‌په‌رستانه» ۲. /ها/ کۆنه‌په‌رست «مردم
 خرافاتی: خه‌لکی کۆنه‌په‌رست» * **خرافی**

خرافه / xorāfe / ها؛ خرافات / [عربی] / اسم.
 کۆنه‌په‌ره‌ستی؛ کۆنه‌په‌رستی؛ کرده‌وه یان
 باوه‌ری سه‌رچاو‌ه‌گرتوو له‌نه‌زانی، هیوا به
 جادوو، ترس له‌وه‌ی که نه‌ناسراوه و...

خرافه‌پرست / xorāfeparast / ها؛ ان / [عربی] /
 فارسی / صفت. کۆنه‌په‌رست؛ خاوه‌نی باوه‌ر به
 شتی پر و پووج.

خرافی / xorāfi / [عربی] / صفت خرافاتی
خرام / xarām / [عربی] / صفت خنچکه؛ خلنگ؛
 شه‌له‌نگی؛ گومه‌ته؛ کاکشیر؛ له‌نجه؛ نازه‌ناز؛
 لاره؛ لار و له‌نجه؛ له‌نجه‌له‌نج؛ به ناز؛ چه‌م و

ده‌سمال و شتی وا ده‌فرۆشی ۲. ورده‌واله
 فرۆشی؛ دووکائی که تییدا ئاوه‌ها کالاه‌لی
 ده‌فرۆشن.

خراس / xarās / ها؛ / اسم، [قدیمی] ۱. ناشه‌چاروا؛
 ناشی که به هیزی چاروا، به تایبه‌ت که‌ر
 ده‌گه‌ری ۲. /مجازی/ ئاسمان؛ نه‌زمان.

خراش ۱ / xarāš / ها؛ / اسم، رووش؛ ریش؛
 رویش؛ روویس؛ روویش؛ رووشا؛ رۆش؛ رووشه؛
 خاشه؛ کپ؛ کپ؛ شاخ؛ قرنج؛ مه‌رت؛ رووک؛
 رووکه؛ شوینه‌واری که له کیشرانی شتیکی تیژ
 به سه‌ر روویه‌کدا به‌دی دی «خراش کوچکی روی
 گونه‌اش به چشم می‌خورد: رووشیکی گچکه له سه‌ر
 گۆنايه‌وه دیار بوو».

□ **خراش برداشتن**: رووکان؛ رووشان؛ دارووشان؛
 هه‌له‌رووشان؛ رووش بردن؛ مه‌رتان؛ رووکیان؛
 رووکه‌دار بوون؛ ریش‌بیه‌ی؛ شوینه‌واری
 رووکاوی به رووی شتیکه‌وه ده‌رکه‌وتن «دستم
 خراش برداشت: ده‌ستم رووکیا».

خراش دادن: رووکاندن؛ رووشاندن؛ کپ‌راندن؛
 مه‌رتاندن؛ سه‌لخین؛ که‌لداچۆن؛ رنیه‌ی.
خراش یافتن: رووشان؛ رووکیان؛ رووش بردن؛
 خاشه‌دار بوون.

— **خراش** ۱: پیواژه. — رووشین؛ — کپین؛ — رووکیین؛
 — مه‌رتین؛ — سه‌لخین «جگر خراش: جه‌رگ
 رووشین».

خراشانندن / xarāšāndan / مصدر، متعدی.
 /نام‌تداول رووشاندن؛ رووکاندن؛ مه‌رتاندن؛
 سه‌لخاندن؛ کپ‌راندن؛ رنین.

■ **صفت فاعلی**: خراشاننده (رووشینه‌ر) / مصدر
 منفی: نخراشاندن (نه‌رووشاندن)

خراشیدگی / xarāšidegi / ها؛ / اسم، رووشاوی؛
 کپ‌ریاگی؛ رووکاوی؛ مه‌رتاوی؛ سه‌لخاوی؛ دۆخ
 یان چۆنیه‌تی رووشان «بر روی گونه‌هایش جای
 خراشیدگی مشاهده می‌شود: له سه‌ر کولمانیه‌وه
 شوینی رووشاوی ده‌بیندری».

خەم؛ كرده يان پەوتى لەنجە كردن.

-خرام: ^۲پيواژە، [دبى] - خەلنگ؛ - چەلەنگ؛
- لەنجە؛ - گومەتە؛ - خەرام (خوشخرام؛
خۆش خەلنگ).

خرامان ^۱ / xarāmān / :صفت، [دبى] خەرامان؛
شەلەنگ؛ بە خەمزە؛ بە لەنجە؛ شەلومل؛ بە
لەنجە و لار؛ لاوى قەد باريك و پيڤكەوتوو (سرو
خرامان: سەولتى خەرامان).

خرامان ^۲: قيد. بە لەنجە و لارە؛ بە لەنجە و لار؛
خەرامان؛ چەلەنگ (خرامان مەرفت: دەرۆيى بە
لەنجە و لارە).

خرامىيدن / xarāmīdan / :مصدر. لازم،
//خرامىيدى: خەلنگايت؛ مى خرامى: دەخەلنگى؛ بخرام؛
بەخەلنگە // خەلنگين؛ لەنجان؛ بەناز پويشتن؛
لەنجە كردن؛ ريڤە چوونى بە ئەسپايى و ورد.

■ صفت فاعلى: خرامەندە (ب) / صفت مفعولى:
خرامىيدە (خەلنگاو) / مصدر منفى: نخرامىيدن
(نەخەلنگان)

خەربازار / xarbāzār / :اسم، [كنايى] كەربازار؛
خەلوو؛ هەلا و پەلا؛ جيڭاى قەرەبالغ و بىسەرە و
بەرە «نەمى دانى چە خەربازارى بود! سگ صاحىش را
نەمى شناخت: نازانى چە كەربازارى بوو! كەس كەسى
نەدەناسى».

خەربزە / xarboze / ، ها: / اسم، كالهەك؛ كارهەك؛
هەربزە؛ خەرفيزە؛ قەربوز؛ قاربوز؛ قاون؛ توله؛
گوندۆر؛ گوندۆرە: ۱. گيايىكى پىنچكى لە تيرەى
خەيار، بە لق و پويى كيشراو بەسەر زەويدا، بە
گەلاى پىنچ بەشى و گولەى زەردەوه ۲. بەرى
ئەو گيايە كە ميوەيەكى گەورە و زۆرتر
هەلەكەيى يان خە و پىستى ئەستور و ناوەى
شيرين و ئاودارە: خەربوزە

خەربق / xarbaq / ، ها: [عربى] / اسم، سيادارى؛
سياوەچاو؛ سياچاو؛ گياقالەمە؛ خەربەند؛
پروە كيكي لە تيرەى هەلالانە، بە ريشەى باريك،
لاسكى چەماو و گەلاى دريژ و پەرەگولەى

ريڤەويىكى سوورەوه، كە لە كۆتايى زستان يان
سەرەتاي بەهاردا دەپشكويت.

خەربوزە / xarbûze / ، ها: / اسم، خەريا؛ پىڤهاتەيىك لە

خەريا / xarpā / ، ها: / اسم، خەريا؛ پىڤهاتەيىك لە
مىلە يان تيرگەلى ئاسنى، چيوى يان سيمانى،
پتر بە بيچمى سىڭگۆش كە بۆ دروست كردنى
ميچى هەراو (وەكوو پەرد، هەمار و هيلانەى فۆكە)
بەكار دى.

خەريشتە / xarpošte / ، ها: / اسم، ۱. قۆرت؛ قۆسپە؛
كۆسپ؛ قوتكە؛ گەردۆلكە؛ پىشتەماسى؛ بەرزى و
قۆقزى كە لە جيڭايەك بە شيووى سروشتى
يان دەسكرد بەدپهاتى ۲. هەورەبان؛ كۆماج؛
شوو؛ خەريشتە؛ خەريشت؛ خانووچكەيى كە لە
سەر پليكانى سەر بان دەيەكەنەوه ۳. / قديمى/
تاول؛ پەشمال.

خەريول / xarpûl / ، ها: / صفت، [تعريض] كەريول؛
بەسوودە؛ هەرە دەولەمەن؛ زۆر دەولەمەند
«مى گشت يەك خانوادەى خەريول پيدا كەند، خەودى را
ببند بە ريشان: بە دووى بنەمالەيىكى كەريولدا
دەگەر خەوى بە سەرياندا بەسەپيىنى».

خەرت-خەرت / xertxert / :صوت، خەرمەخەرم؛
كەرمەكەرم؛ دەنگى هەريى يان جەويانى شتيكى
تورت «قند را گذاشت توى دهانش و خرت-خرت جويد:
قەنەكەى نايە زارى و خەرمەخەرم خواردى».

خەرتوپەرت / xert-o-pert / ، ها: / اسم، خەره و
پەرە؛ شەرە و پەرە؛ شەرەبەرە؛ شەر و شاتال؛ شەر و تال؛
پەرتال؛ خەرت و پەرت؛ كەرت مەرت؛ وردى مەردى؛
وردى مەرد؛ وردە مەردە؛ وردە ئەسپاب؛ لاچۆ پاچۆ؛
كەلپەل؛ كەلمەل؛ شەنگەر و شيوال؛ شەخەل و
مەخەل؛ چەك و پەوش؛ چەك و چەول؛
كولومول؛ هورمورور؛ كۆمەلەى شتومەكى
جۆزاوچۆر كە شپەز لە شوپيىڭ داکەوتەيى «چەند
خەرت و پەرت دور خەودت تەلنار كەردەي! چەندە خەره و
پەرتە بە دەورى خەودتا كەلەكە كەردووه!».

خەرتوخر / xartûxar / :صفت، [گفتارى] هەرجى و

خه رجي نار هوا و هه لبه سته پيڭ هيټان «هر روز يك جور خرج مي تراشيد و از من پول مي گرفت: هه ر پوژي به جوژي مه زيخي ده خسته مليم و پاره ي لي ده ستاندم».

خرج خود را در آوردن: خه رجي خو ده رهيټان: ۱. پوول و پاره ي هه لسوورپاني ژياني خو دابين كردن «پسر بزرگم خرج خودش را درمي آورد: كوره گه وره كم خه رجي خو ي ده رديني» ۲. پاره ي ده كار چوو له كاتي فرؤشدا هيټانه وه «اگر اين خانه را بفروشم خرج خودش را در نمي آورد: نه گهر نه ماله بفروشم، خه رجي خو ي ده رناهيټنه وه».

خرج دادن: خه رج دان: نان دان؛ بو پاداشت و لي بوردوويي خير و خيرات كردن «مردی ناشناس، يك هفته خرج مردم آبادي را داد: پياويكي نه ناسراو، هه وتوويه ك خه رجي خه لكی گونده كه ي دا».

خرج روی دست کسی گذاشتن: /مجازي/ خه رج دانه دهس كه سيكه وه؛ خه رج نانه سه ر دهست كه سيكه وه؛ خه رج كردنه ريش كه سيكه وه؛ كه سي ناچار كردن به مه زخاندني پاره يه ك «عروسی كلی خرج روی دستش گذاشت: زه ماوه نده كه زوريك خه رجي دايه ده سيه وه».

خرج شدن: خه رج بوون؛ مه زخ بوون «هر چه پول داشتم، خرج راه شد: هه رجي پاره م هه بوو به ريگه دا خه رج بوو».

خرج كردن: ۱. مه زخاندن؛ خه رج كردن؛ به خت كردن؛ مه زاختن؛ باخت كردن «اين ماه پول زيادي خرج كردی: نه م مانگه پاره يه كي زورت مه زخاند» ۲. **خرج گذاشتن**

خرج کسی كردن: خه رجي كه سي كردن؛ بو كه سي خه رج كردن؛ بو كه سي مه زاختن «پولت را خرج اين و آن نکن: پاره ت خه رجي نه م و نه مه كه».

خرج گذاشتن: خه رج كردن؛ مه زخاندن؛

په رجي؛ كه س له كه س؛ گور گوتاو؛ كه س-كه س؛ گاشه؛ بي سه ره و به ره؛ گور موژه؛ ته را و به را؛ گژؤ-مژه؛ كه ربازار «شرکت چنان خرتوخری شده كه بيا و بين! دابه شگه بووه ته هه رجي و په رجي كه مه پرسه!».

خرتوخری /xartûxarî/ /اسم/، /گفتاری/ كه ربازاري؛ كه س له كه سي؛ گور موژه يي؛ شلووق و بي سه ر و به ره يي «خليها از همين خرتوخری نان مي خورند: زوريك هه ر له م كه ربازاريه تيكه نه گلين».

خرج /xarc/، ها: /عربي/، اسم، خه رج: ۱. مه زيخ؛ مه زيخ؛ مه زاخ؛ مه زخ؛ به خت «خرج تحصيل: خه رجي خويندن» ۲. تيز؛ بازووت؛ ده رمان؛ باره؛ ته قه مه نيه ك كه بو هاويشتني گوله يان مووشه ك و... به كار ده روا.

▣ **خرج آئينا:** /گفتاری/ چونيته ي پاره به با دان؛ مه زاخي له خوړ؛ خه رجي بي جي؛ پاره چوون به هه له خه رجي و خوشگوزه راني «هر چه در آوردی همه را خرج آئينا کردی: هه رچيكت ده رينا هه موويت به با دا».

خرج راه: خه رجي ريگه؛ خه رجي ري «يك هفته برو پيش عمويت، خرج راه با من: هفته ييك برو بو لاي مامت، خه رجي ريگه له سه ر من».

خرج سفره: پاره ييك-جگه له موچه-كه بو ميوانداری كردن به بري له كار به دهستان ده دري».

▣ **خرج بالا آوردن:** خه رج دروست كردن «ماشيم چپ شد و كلي خرج بالا آورد: ماشينه كم چه په بوو، خه رجيكي زوري بوم دروست كرد».

خرج برداشتن/داشتن: خه رج هه لگرتن؛ خه رج تيچوون؛ تيچوون «مهماني ديروز خرج زيادي برداشت: ميواني كه ي دويني خه رجي زوري هه لگرت».

خرج تراشيدن: مه زيخ خسته مل؛ خه رج كردنه كوول؛ خه رج تاواندنه وه؛ خه رج تاشين؛

شیوه‌ی دوو تای پیکه‌وه لکاو که له دوو لای
ئامیزی راگواستنه‌وه (چوارپی، دووچه‌رخه،
موتور) یان به شانه‌وه هه‌لیده‌واسن و بار و

تۆشه‌ی تی ده‌نین. خورچین

خرچسانه / xarčosāne / خورچسونه

خرچسونه / xarčosūne / ها: / اسم. سۆنه‌بۆگه‌نه؛
سۆنی؛ سنه‌بۆگه‌نه؛ میروونیکی گياخۆره به
ره‌نگی قاوه‌یی کال یان سه‌وز، ئەوندە‌ی
قالۆنجه‌یه‌ک که له کاتی هه‌ست به
مه‌ترسی کردندا بۆنیک‌ی پیس له خۆیه‌وه
ده‌داته‌وه: خرچسانه؛ کۆز

خرچنگ / xarčang / اسم. قرژانگ؛ قرژال؛
قرژال؛ قارژنگ؛ قازنگی؛ قازنگ؛ قهرژنگ؛
قرژنگ؛ که‌رژنگ؛ که‌رکنج؛ خه‌رکنج؛ کینفرال؛
کیفرال؛ کینفراله؛ گیزال؛ کیشینگ؛ چنگار:
۱. /ها/ گیانه‌وه‌ریک به دوو چاوی قیت و
ده‌ره‌ریو، قاپی پان و په‌ق و یه‌ک یان دوو
جووت شه‌ویلاکه‌وه ۲. /نجوم/ وینه‌یه‌کی
ئاسمانی چکۆله: سرطان

خرچنگ آب‌شیرین خورچنگ دراز

خرچنگ پهن: قرژالی خر؛ جۆری قرژال له
راسه‌ی ده‌پیان، به شاخه‌لی درێژه‌وه.

خرچنگ دراز: قرژالی درێژ؛ چه‌شنی قرژاله
به قاپیکی درێژۆکه‌ی یه‌کیارچه و له‌شی
پیکهاتوو له سه‌ر و سینگ و سکی گری-گری
که قاپیک سه‌ر و سینگی داپۆشیوه. ئەم
چه‌شنه قرژاله ئەگه‌ر ئەندامیکی داکه‌وی،
ده‌ردیته‌وه و سالیکی چه‌ند جار هاوکات
له‌گه‌ل گه‌شکه‌کردنیدا پیست ده‌خا: خرچنگ
آب‌شیرین

خرچنگ راهب خورچنگ منزوی

خرچنگ شاهی خورچنگ نعلی

خرچنگ صدف‌نشین خورچنگ منزوی

خرچنگ عنکبوتی: قرژانگی جالجالۆکه‌یی؛
چه‌شنی قرژانگ له راسته‌ی ده‌پیان، به پای

مه‌زختین؛ خه‌رج کردنه رێی که‌سی یان شتی؛
خه‌رج کردنه پای که‌سی/ شتی؛ به‌خت کردن
(من روی این خانه خیلی خرج گذاشتم: ئەمن بۆ ئەم
ماله خه‌رجی زۆرم کرد): خرج کردن

به خرج دادن: هینانه کار؛ به کار هینان؛ دانه
خه‌رجدا (خیلی حوصله به خرج دادم تا عصبانی
نشوم: گه‌له‌ک تاقه‌تم هینایه کار به‌شکوو توو‌ره
نهم).

به خرج کسی نرفتن: /مجازی/ به گوئی هرو‌لی
که‌سیکدا نه‌چوون؛ گوئی که‌سیک بۆ شتیک
شل نه‌بوون (هرچی می‌گفتم به خرج او نمی‌رفت:
هه‌رچیکم ده‌گوت به گوئی هرو‌لیدا نه‌ده‌چوو).

خرج تراشی / xarctarāš / ها: / (عربی/ فارسی)
اسم. خه‌رج تاوانده‌وه؛ خه‌رج تاشی؛ کار و ره‌وتی
به دیه‌پنانی خه‌رجی ناپیویست؛ بسات نانه‌وه
(هر روز برایش خرج تراشی می‌کرد: هه‌موو رۆژی
خه‌رجیکی بۆی ده‌تاوانده‌وه).

خرج دررفته / xarcdar.rafte / (عربی/ فارسی)
قید. خه‌رج‌لی‌ده‌رچوو؛ سافی؛ بیجگه‌خه‌رج
(خرج دررفته برایست ده‌هزار تومان می‌ماند:
خه‌رج‌لی‌ده‌رچوو ده‌هزار تمه‌نت بۆ ئەمیڤته‌وه).

خرج و دخل / xarc-o-daxl / (عربی)
دخل و خرج

خرجی / xarci / ها: / (عربی/ اسم. خه‌رجی:
۱. پاره‌یه‌ک که بۆ به‌ریوه‌بردنی کاری
رۆژانه به که‌سی ده‌دریفت (رفت شکایت کرد
که شوهرم خرجی نمی‌دهد: رۆی شکاتی کرد
مێرده‌که‌م خه‌رجی نادا) ۲. پاره‌یه‌ک که بۆ
به‌ریوه‌چوونی شوینیک خه‌رج ده‌کری (به
این ترتیب خرجی دولت زیاد می‌شود! به‌م جۆره
خه‌رجی ده‌وله‌ت زۆر ده‌بیته‌وه).

خرچین / xorcîn, xurcîn / ها: / (عربی/ اسم.
تووبه‌ره: ۱. توور؛ توو‌ریڤن؛ تووره‌که؛ توو‌ره؛
تۆمبه‌ره؛ تۆمۆره؛ تیو‌ره؛ هه‌گبه؛ هور؛ خۆرج؛
خه‌رار؛ گواله؛ گاله؛ دنای؛ هۆندراویک به

دریژه‌وه.

خر چنگ منزوی: چه‌شنی قرژانگ له راسته‌ی ده‌بیان، به له‌شیکی دریژ و پته‌وه‌وه که زۆرت‌ر له قاپلۆخی هرۆلی شه‌یتانۆکه‌دا ده‌ژئ: خرنجگ صدف‌نشین: خرنجگ راهب

خر چنگ نعلی: جۆرئ گیانه‌وه‌ری زه‌ریازی به سهر‌سنگی پیکه‌وه‌نووساو، کاسه‌سنگی که‌وانی له چه‌شنی نالی ئه‌سپ به ره‌نگی قاهوییه بریقه‌دار، جووتی چاوی ساده، جووتی چاوی لیک‌دراو و شه‌ش‌جووت پنیه‌وه: خرنجگ شاهی

خر حمالي / xarhamālī، ها: /فارسی/ عربی/ اسم: [تعریض] که‌رژالی؛ کاری که‌ره‌کی؛ کاری دژوار و بی‌که‌لک یان که‌م داهاات «هرچه خرحمالي است می‌گذارند به عهده‌ی من: هرچی که‌رژالییه به کۆلی منیدا ده‌ده‌ن».

خر خاکی / xarxākī، ها: /اسم: خلیره؛ خه‌رخودا؛ داپه‌رۆشک؛ داپه‌رۆکه؛ پیره‌ژنۆکه؛ پیرایشۆکه؛ پیره‌ژشک؛ مامه‌خۆلینه؛ پوراشیۆکه؛ شه‌گورگانه؛ تیتگه‌شوانه؛ هه‌رله؛ جانه‌وه‌ریکی بۆر و خر‌که‌له، به له‌شی ئالقه‌-ئالقه، بی قاپوولکه و به سکی کورت و پیی زۆره‌وه، گل له سهر کونه‌که‌ی هه‌له‌داته‌وه.

خر-خر / xerxer: صوت. خر-خره؛ خره-خره؛ خر-خره؛ کر-کر؛ کر-کر؛ ده‌نگیکی نزم که له کیشیانی شتی به سهر شتیکی تردا (وه‌کوو ده‌نگی هه‌سان کیشان به سهر چێودا) به‌دی دی.

خر-خر / xorxor، خور-خور / xerxere: اسم: [گفتاری] ناق؛ ده‌رناق؛ قور‌قور‌چاچه؛ قور‌قور‌اگه؛ قور‌قور‌ۆچکه؛ قور‌چاچه؛ قور‌قور‌چاچه؛ قور‌تم؛ گله‌ه‌ژئ؛ کش‌کش؛ بینه‌قافه؛ هه‌فیک «خر‌خه‌ش را گرفته بود و ول نمی‌کرد: نافی گرتیو و به‌ری نه‌ده‌دا».

خر خه‌ره‌ی کسی را جوییدن: [مجازی] سهر و گویلاکی که‌سیک هه‌رین؛ ده‌م و ددان که‌سی

شکاندن؛ تۆپاندن؛ به توندی تیک هه‌لچوون و لیدان «داشتند خرخه‌ی همدیگر را می‌جوییدند: خه‌ریک بوون سهر و گویلاکی یه‌کتریان نه‌هاری».

خرخوانی / xarxānī، ها: /اسم: [تعریض] که‌رخوینی؛ کاری زۆر خویندن و به‌هه‌ره‌ی که‌م بردن. هه‌روه‌ها: خرخوا

خرخیار / xarxiyār، ها: /اسم: قه‌تک؛ قه‌تکه‌خه‌یار؛ خیاره‌دیمیله؛ هه‌روئ دیمیله؛ خه‌یاره‌مارانه؛ بنه‌گیاهه‌کی له تیره‌ی خه‌یاره به ساقه‌ته‌ی ئه‌ستوور گه‌لای سی‌گۆش و گۆلی زه‌رده‌وه، میوه‌که‌ی له زه‌یتوون درشت‌تره و بۆ ده‌رمان ده‌بی.

خرد / xerad: /اسم: [دبی] ئاوه‌ز؛ ئاقس؛ ئاوه‌زان؛ بیر؛ ویر؛ مژئ؛ مه‌ژگ؛ هۆش؛ عه‌قل.

خرد / xord: صفت. ورد؛ ور؛ ورت؛ هورد؛ هوور؛ هۆرد؛ هیر؛ هوویر؛ هیرد؛ هویر؛ هوویرک؛ هیئت؛ زمهر: ۱. وردیله؛ ساوا؛ ساوه؛ ورتکه؛ ورده‌له؛ بووچکه‌له؛ بچووک؛ چووکه؛ بچکه‌له؛ بووچکه‌له؛ چکۆله؛ گچکه؛ کولانجله؛ بچویک؛ بیچک؛ وردی؛ وردیکلانه؛ گولانجلی؛ گولاله (تیرینه)؛ گولالی (مئینه) «کودک خرد: منالی ورد» ۲. گه‌م؛ له‌ت‌وپه‌ت؛ چرت؛ فرد؛ داشکاو یان دابه‌شکراو به پاژگه‌لی چکۆله «استکان را انداخت و خرد کرد: پیاله‌که‌ی داخست و وردی‌کرد» ۳. [دبی] که‌م؛ کیم؛ گه‌م؛ ریز؛ ریز «ز آب خرد ماهی خرد خیزد: له ئاوی که‌مدا ماسیی ورد هه‌لدی» ۴. [مجازی] هووردار؛ بی‌نرخ؛ بی‌باهه‌خ؛ چرووک «نزد دوستانش خرد شد: له لای هه‌واله‌کانیه‌وه ورد بوو» * خورد

خرد کردن: ورد‌کردن؛ په‌رچقاندن؛ گه‌م‌راندن؛ قه‌رمچاندن؛ تووتوو‌خاندن؛ چرت کردن؛ گزمراندن؛ خنگار‌کردن: ۱. شتی به شیوه‌ی به‌شگه‌لیکی چکۆله ده‌ره‌ینان ۲. شکاندن؛ ما‌ره‌ی؛ ما‌ره‌ی ۳. [گفتاری] تیک‌شکاندن؛ تیک‌وپیک‌دان. هه‌روه‌ها: خرد

شدن

خرداد / xordād / اسم. جۆز مردان؛ جۆد ره؛ جۆز مرد؛ کۆکه؛ گیاجنین؛ سیئه مین مانگی بهار له سالی هه تاویدا که ۳۱ رۆژه.

خردبین / xordbîn / صفت. [کنایی، گفتاری] کورت بین؛ هورد بین؛ خاوێن خووخدهی کورت بین؛ خور دبین

خردبینی / xordbîni / ها: / اسم. [کنایی، گفتاری] کورت بین؛ هوردابینی؛ خور دبینی

خرد - خرد / xordxord / قید. ورده - ورده؛ وارم - وارم؛ چکه - چکه؛ ریزه - ریزه؛ کوچه - کوچه؛ هوورک - هوورک؛ کوچه - کوچه؛ کهم - کهم؛ بهر - بهر؛ سهوهر - سهوهر؛ له بهر یکهو؛ به سۆنگه و له سه ره خۆ (خرد - خرد مال اندوزی کرد: ورده - ورده مالی کۆ کردهوه).

خرد زیستمند / xordzîstmand / ان: / اسم. [زیست شناسی] ورد یله وهر؛ ورد یله ژێ؛ گیانه وهری زۆر ورد یله که ته نیا به میکرو سکۆپ ده بیند ریت: خرد سازواره

خرد سازواره / xordsāzvāre / خرد زیستمند

خردسال / xordsāl / صفت. کهم سال؛ کهم ته مهن؛ منال کار؛ میترمنا؛ میترمندا؛ خاوێن ته مهنی کهم (پتر له نیوان ۲ تا ۷ سال). ههروهها: **خردسالی**

خردکننده / xordkonande / صفت. [مجازی] تیک شکین؛ گه رگه سینهر؛ هۆرد کهر؛ به بار و دۆخ یان چۆنیه تیه که کهم ده بیته هۆی ورد بوون، زیان لیکه ووتن یان شکستی زۆر (حادتهی خردکننده: کاره ساتی تیک شکین).

خردگراییی / xeradgerāyî / اسم. ئاوه زه گری؛ ئاوه زه خوازی؛ مژی خوازی؛ مژی گراوی؛ ئامۆژهیه کی فهلسه فی که ئاوه زه به سه رترین پیوه ری ناسینی راسته قینه ده زانی: اصالت عقل؛ اصالت تعلق. ههروهها: **خردگرا**

خردگرایی / xeradgerāzî / اسم.

۱. دژه ئاوه زی؛ دژه مژی؛ دژه ته له گهل بیر کردنه وه و ورد بوونه وه و راپۆژکاریدا ۲. دوزه نه ییکی فیکری پروامه ند به تیگه یشتن له رپی دل و هه ست یان ئیمانه وه، به جینی بیر کردنه وه یان به لگه هینانه وه.

خردل / xardal / ها: / عربی / اسم. خهرداله؛ خه رته له؛ خه رده ل؛ خه رده ل؛ خه رته ل؛ غه رده ل؛ خهرداله؛ شیلموک؛ گیاهه کی ئالیکی یه ک سالان له تیره ی ئیسپوته و ئالات.

☐ **خردل سفید**: خه رته له سپیلکه؛ تاس ئه ور؛ تینه گیا؛ تره وکه؛ شیلمو سپی؛ جۆریک گیاهه رته له ی گول زه ردی بۆنخۆشی دانه درشتی زه ردی ئامال سووره، تامیکی توندی هه یه و تام خۆشکه ری بری چیشه.

خردل سیاه: خه رته له ره شه؛ شیلموک ره شه؛ شیلمو ره شه؛ شیلمو ره شه.

خردل وحشی: شه له مه باخی؛ تۆپله گیا؛ گه رمه ژن؛ توونه گیا؛ شاته ری دهیمی؛ جۆری خه رته له یه کپوی ده روێ.

خردلی ¹ / xardali / عربی / اسم. خه رده لی؛ ره نگی قاوه یی ئامال زه رد.

خردمند / xeradmand / ان: / صفت. [ادبی] مژیوهر؛ ژیر؛ ژیرله؛ ژیرلی؛ ژیرۆل؛ ژیروان؛ ژیرقان؛ ئاوه زمه ند؛ بیروهر؛ بیرمهند؛ ژیره ک؛ خاوێن برستی تیفکیرینی ئاوه زمه ندانه.

خردمندانه ¹ / xeradmandāne / صفت. ژیرانه؛ مژیوهرانه؛ ئاوه زمه ندانه (سخن خردمندانه؛ وته ی ژیرانه).

خردمندانه ²: قید. ژیرانه؛ مژیوهرانه؛ ئاوه زمه ندانه؛ به ری وشوینی ژیران (خردمندانه رفتار می کرد: ژیرانه ده جو لاره).

خردمندی / xeradmandî / اسم. ژیری؛ مژیوهری؛ ژیروانی؛ ژیرقانی؛ ئاوه زمه ندی؛ دۆخ یان چۆنیه تی ژیر بوون.

خرد و خاکشیر / xord-o-xākšīr /: صفت. ورد و خان؛ ورد و هان؛ ورد و هار؛ ورد و خال؛ ورد و خاش؛ ورد و خار؛ لهت و پەت؛ هیت و پیت؛ هه‌پروون-هه‌پروون؛ شکاو به شیوه‌ی پاژگه‌لی زۆر ورد (شیشه خرد و خاکشیر شد؛ شووشه‌که ورد و خان بوو).

خرد و خمیر / xord-o-xamīr /: [فارسی/عربی] صفت. [مغتاری] شەل و پەت؛ شەر و ور؛ شەر و کوت؛ لهت و پەت؛ شی و شیتال؛ تۆپانتەر؛ ورد و هارپاگ؛ مانیاو مەردە (زیر مشت و لگد تمام بدنش را خرد و خمیر کردند؛ له ژیر مست و پالەقەدا ئازای گیانیان شەل و پەت کرد).

☐ **خرد و خمیر کردن**: هەرستاندن؛ هەرستین؛ شەل‌وپەت‌کردن.

خردورزی / xeradvarzi /: اسم. مژیوه‌ری؛ ئاو‌ه‌مندی؛ ژیری؛ کار یان ره‌وتی که‌لک وه‌رگرتن له هزر و بیر.

خرد و ریز / xord-o-rīz /: ها. /: اسم. ورده‌واله؛ شتگه‌لی چکۆله و جۆراو جۆر (زیاتر که‌م بایی)؛ **خُردەریز**

خرده ۱ / xorde /: اسم. ۱. چکئی؛ چکیک؛ که‌میک؛ تۆزیک؛ ریزه‌یه‌ک؛ که‌می؛ تۆزئ؛ نه‌ختی؛ هیندی؛ کوچیو؛ کوچالیو؛ کوچلانیلیو؛ به‌شیک که‌م له شتیک (یک خرده آب به من بده؛ چکئ ئاو م‌ده‌ری) ۲. ریزه‌یه‌ک؛ چکئی؛ که‌می؛ هیندی؛ به‌شیک چکۆله له شتیک (یک خرده کار مانده بود؛ ریزه‌یه‌ک کار مابوو) ۳. ورده؛ ورکه؛ وردکه؛ ورتکه؛ هیرده؛ هوورکه؛ ریزه؛ تیکه‌ی شکاو، دراو یان براو له شتیک (خرده‌ی نان؛ ورده‌ی نان) ۴. پهلپ؛ ورده (خرده گرفتن؛ پهلپ گرتن) * **خورده** [مغتاری]

☐ **خرده گرفتن**: پهلپ پی‌گرتن؛ ورده‌گرتن؛ بر و بیانوو هینانه‌وه؛ عه‌یب لیگرتن (ما که به او خرده می‌گیریم باید کار خودمان بهتر باشد؛ ئیمه که پهلپی پی‌ده‌گیرین ئه‌بی کاری خومان چاتر بی).

خرده ۲: پیشواژه. ورده؛ هورده؛ هیره. ۱. چکۆله (خرده‌مالک؛ ورده‌مالک) ۲. چکه؛ که‌چه؛ ریزه؛ که‌م (خرده‌حساب؛ ورده‌حه‌سیو) ۳. ریزه؛ ورکه؛ هوورکه؛ لهت، دراو یان شکاوی شتیک (خرده‌نان؛ ورده‌نان) * **خورده** [مغتاری]

خرده‌برده / xordeborde /: **خُورده‌برده** **خرده‌بورژوا** / xordebûr(u)vā /: ها. /: [فارسی/فرانسوی] اسم. ورده‌بورژوا؛ ورده‌پا: ۱. ورده‌ملکدار؛ ورده‌مالیک؛ پیشه‌وه‌ری که‌م خاوه‌نی ئامیری به‌ره‌م هینان یان سه‌رمایه‌ی خویه‌تی، به‌لام بۆ بژیوی ژیا‌نی ناچار به‌کار کردنه ۲. [مجازی] هەر یه‌که له ئەندامانی چینی مام‌ناوه‌ندی شار.

خرده‌بورژوازی / xordebûrj(u)vāzi /: [فارسی/فرانسوی] اسم. ورده‌بورژوازی؛ ورده‌پایی: ۱. ورده‌مالیکی؛ چینی ژیرووی بورژوازی که‌م هەرچه‌نده خاوه‌ن ئامیری به‌ره‌م هینان یان سه‌رمایه‌ی خۆیان، به‌لام ناچارن بۆ به‌ریچوونی ژیا‌نیان کار بکه‌ن و پتر له لایه‌ن سه‌رمایه‌دارانه‌وه ده‌چه‌وسینه‌وه: **بورژوازی کوچک** ۲. [مجازی] چینی مام‌ناوه‌ندی شار.

خرده‌بین / xordebîn /: صفت. کورت‌بین؛ هورد‌بین؛ خاوه‌نی خوو و خده‌ی کورت‌بینی. **خرده‌بینی** / xordebîni /: صفت. کورت‌بینی؛ هورد‌بینی؛ چۆنیه‌تی لیکۆلینه‌وه و دۆزینه‌وه‌ی عه‌یب و بابته‌ی بچووک و نه‌زۆر گ‌رنگ.

خرده‌پا / xordepā /: ها. /: صفت. که‌م‌داهات؛ کیم‌بارچه؛ ۱. کاسبی که‌م مایه ۲. جووتیاری خاوه‌ن که‌میک زه‌وی و زار.

خرده‌حساب / xordehesāb /: ها. /: [فارسی/عربی] اسم. ورده‌حه‌سیب؛ ورده‌حه‌ساو: ۱. قه‌رزاری یا بستینکاری که‌م (یک خرده‌حساب مانده بود که آن را هم پرداختم؛ هیندیک ورده‌حه‌ساو مابوو، ئه‌ویشم داوه) ۲. [کتابی] دژمنایه‌تی؛ پرک و دژم‌نی.

☐ **خرده حساب** با کسی پاک کردن: /کنایی/ له
 که سئ پاک بوونهوه؛ تۆله کردنهوه؛ تۆله
 سهندنهوه له که سئ «به بهانهی رسیدگی به کارها
 می خواستند خرده حسابهایشان را با هم پاک کنند: به
 بیانوی پیراگه یشتن به کاره کان ده یانه ویست له
 حیسابی یهک پاک بنهوه».

خرده خرجی / xordexarci ، ها: /فارسی/ عربی/ *اسم*.
 ورده خه رجی؛ خه رجگه لی کم و جوراوجور
 «یک خرده خرجی هایی مثل کرایه ماشین توی هم خرج
 روزانه است: بری ورده خه رجی وه ک کرئ ماشین،
 هه ره له ناو خه رجی رۆژانه دایه».

خرده ریز / xorderiz ، خرد و ریز
خرده فرمایش / xordefarmāyēš ، ها: /اسم،
 /مجازی/ ورده فهرمایش؛ ورده فهرمایشت؛
 ده ستوور یان فهرمانی نارها و بی جی «این آقای
 رئیس هم چقدر خرده فرمایش دارند: ئەم سەرۆکیشه
 چهنده ورده فهرمایشی هه یه».

خرده فروشی / xordefurūšī ، ها: /اسم،
 ورده فروشی؛ تاک فروشی: ۱. کار و رهوتی
 فروشتنی شت و مهک به ئەندازه ی پئویستی
 خه لک ۲. فرۆشگایی که کالا به ئەندازه ی
 پئویستی خه لک ده فروشری. به رانبهر:
عمده فروشی. هه ره ها: **خرده فروش**

خرده کاری / xordekārī ، ها: /اسم، ورده کاری:
 ۱. کارگه لی بچووک، کم بایه خ و جوراوجور «از
 این خرده کاری ها خلاصی ندارم: لهم ورده کاریانه
 ناخه لسم» ۲. به شیکی کم له کار که بۆ
 ته واو کردنی به رنامه ییک یان چئ کردنی شتیک
 ده بی بکری «این خرده کاری آسایش مرا گرفته است:
 ئەم ورده کاریه ئاسایشی بریوم».

خرده گیر / xordegîr ، ان: /صفت، ورده گر؛
 ره خه گر؛ په لپ گر؛ خاوه ن خو و خده ی
 ره خه گری.
خرده گیری / xordegîrī ، ها: /اسم، ورده گری؛
 ره خه گری؛ کار یان رهوتی ره خه و په لپ

گرتن، به تایبته له شتی بچووک و بی بایه خ.
خرده مالک / xordemālek ، ها: ان: /فارسی/
 عربی/ اسم. جۆچین؛ ورده مالیک؛ که سئ که
 خاوه نی زه یینیکی بچووک کشت و کاله.

خرنگ کن / xar.rangkon : /صفت، /تعریض/
 ساخته چی؛ گزیکار؛ فیلبار؛ زه خه ل؛ که له کبار؛
 مه کرباز؛ فریوکار؛ مه کرین؛ زۆل؛ ده هوباز.

خرزور / xarzûr : /صفت، /تعریض/ که رزور؛
 به هیز؛ زۆردار «خیلی خرزور است، میز را تنهایی بلند
 می کند: یه کجار که رزوره، میزه که به تنیا به رز
 ده کاته وه».

خرزه / xarze : /اسم، /مستهجن/ مله ورج؛ خرزه؛
 سیره تی زل؛ گونی زل؛ ئەندامی نیرینه ی پیاو که
 له راده ی ئاسایی گه و ره تر بی.

خرزهره / xarzahre : /اسم، که رکوزه؛ ژاله؛
 پروول؛ پروولک؛ ژالک؛ ژه له؛ ژه له؛ ریل؛ پرویل؛
 لوولک؛ لۆرک؛ لۆیر؛ لوور؛ لوورک؛ قرژانک؛
 دارۆکه یه کی جوانی ژه هراوی، گه لا ئەستوور، پر
 لهق و پۆی چه تر ئاسا.

خرس / xers : /اسم، ورج؛ هرچ؛ خرس؛ هورچ؛
 هه شه؛ هه رس؛ هه رس؛ هورچ؛ حش؛ حه ش:
 ۱. /ها- گیانه وهریکی گوهنداره که زیاتر له
 نیوه ی باکووری زهوی ده ژی و هه موو شتیک
 ده خوا، به ته ختایی پی ده چیته ریوه و
 چنگاله کانی هه میشه به ده ره وهن. کولک و
 مووی زۆر و پیری هه یه، کلکی کورت و
 جهسته ی گه پ و قورسه ۲. /نجوم/ حه وته وانه؛
 ناوی دوو وینه ی ئاسمانی له نیوه ی باکووری
 زهوی «خرس بزرگ و کوچک: ورچی گه و ره و
 بچووک».

☐ **خرس بزرگ**: /نجوم/ ورچی گه و ره؛
 حه وته وانه ی گه و ره؛ وینه یه کی ئاسمانی
 گه و ره یه بریتی له حه وته ئەستیره ی
 دره وشه دار که له به ناوبانگترین ئەستیره کانی
 ئاسمان: بنات النعش کبرا؛ ذب اکبر؛ هفت

اورنگ مهین

خرس خاکستری؛ ورچی خۆله میشی؛ ورچیک زه مین ژیه که زۆر تر له بژویندا دهژی.

خرس سیاه؛ ورچی رهش؛ جوړی ورچی رهش؛ دارچینی یان قاوه ییه که له نیوهی زستاندا دهچینه خهوی زستانیوه.

خرس قطبی؛ ورچی پۆلی؛ هورچی قوتبی؛ ورچی گهوری دهقه ری جه مسهری باکووری به سهر و ملی گچکه، ددانی تیژ و لهشی سپی تووکنهوه.

خرس کوچک؛ [نجوم] ههوتهوانه ی بچووک؛ بنات النعش صغرا؛ ذب اصغر؛ هفت اورنگ کهین

خرس گنده؛ [تعریض] ورچه کۆن؛ ورچه قۆله؛ ورچه کۆله؛ کۆله ورچ؛ کوته خرس؛ خرسه کۆن؛ قهپه؛ زله؛ گوپۆ؛ تهژ؛ چه پهنی؛ چه شه پهرینه؛ گه لهۆ؛ گته؛ خيگه؛ گه وهزه؛ قهلهوی تهوهزل.

خرس مورچه خوار [آردوارگ]

□ با خرس به/ توی جوال رفتن؛ [کنایه] له گه لماردا نووستن؛ له به خه لمارا خهفتن؛ له گه لسه گدا چوونه چالهوه؛ له گه لکه سیکی ناله باردا تیهه لچوون و تیکه ل بوون.

خرسند / xorsand / :صفت. [دبی] ره زامه نند:

۱. دلخۆش؛ شادومان؛ خۆشحال؛ دل په ز؛ شاد؛ دلشاد؛ دلگه شه له رووداو یان ناکامی کاریک
۲. قانع؛ رازی؛ خواز یاری نهو دۆخه تیدایه *
خورسند

خرسک / xersak / :اسم. ۱. کۆله ورچ؛ به چکه ورچ
۲. خرسه ک؛ جوړیک قالی درشتی تووک درژ.

خرسندی / xorsandi / :اسم. ره زامه نندی؛ دۆخ یان چۆنیه تی ره زامه نند بوون؛ خورسندی

خرسنگ / xarsang / :اسم. گاهه رد؛ گاشه؛ کهرا؛ هیم؛ زۆپ؛ تاویر؛ گاشه به رد؛ هیزک؛ ته له سهنگ؛ به ردی زل.

خرطوم / xortûm / : [عربی] / اسم. لمۆز؛ لمبۆز؛

۱. قۆرتم؛ قرتم؛ قورتم؛ خورتووم؛ ئەندامیکی درژی هه لگره وه، گۆشتین و نه رم، بریتی له بئقل و لهوسی سه رووی گو هاندارانی قرتمدار (وهک فیل) ۲. ده رزیه؛ ئەندامیکی باریکه له و لوله ئاسای هه للووشین له میرو و کرمد.

خرطومی / xortûmî / : [عربی] صفت. خورتوومی؛ قورتمی؛ به شکل و شیوهی قورتم «لوله ی خرطومی؛ لوله ی خورتوومی».

خرغلت / xarqalt / :صفت. [تعریض] کار و رهوتی تلدان؛ تلدانه وه؛ تلان؛ خلان؛ خلۆپان؛ گلان؛ له سهر زه میندا خۆ تلاندنه وه «ایقدر روی این خاکها خرغلت زن؛ ئەوه نده له سهر ئەم خاک و خۆله تل مه ده».

خره هه ها؛ خرغلت زدن

خرف / xeref / [خ] خرفت

خرفت / xereft / :ها. [از عربی] صفت. هورفی؛ خه ره ف؛ خه رفاو؛ خه رفی؛ خه رفیو؛ زورهان؛ هۆش لی براو له بهر کزی یان پیری؛ خرف [گفتاری]. هه ره وه ها؛ خرفتی

خرفه / xorfe / :ها. / اسم. په لپینه؛ په لپین؛ په رپین؛ په رپینه؛ په ره په لیک؛ پارپاره؛ پرپره؛ پرپرک؛ پرپرلیک؛ پیرپرلیک؛ په ره پیرلیک؛ ددان تیژ که ره؛ ره کیککی گه لا و لاسک گۆشتنه که له نیو بیستانان زۆر تر به شیوهی گیابزار ده رو و جوړی چیشتی خۆرشتی لی دروست ده کری.

خرفهم / xarfahm / : [فارسی] / عربی] صفت. [تعریض] به گویدا چوو؛ حالی بووگ.

□ خرفهم شدن؛ به گویدا چوون؛ فامین؛ حالی بوون «پس از یک ساعت توضیح دادن آخرش خرفهم شد؛ دوا ی سه عاتیک شی کردنه وه ئاخری به گویدا چوو».

خرفهم کردن؛ به گویدا کردن؛ بردنه که ره که وه؛ تیگه یانندن؛ فاماندن؛ حالی کردن «کمی خنگ است، باید خوب خرفهمش کنی؛ که می خوله، ده بی باش به گویدا بکنی».

خرق / xarq, xerq: [عربی] / اسم، [ادبی] / ۱. چاک؛ تلیش؛ قه‌لش؛ شه‌ق؛ درآوی؛ قه‌لشآوی؛ که‌له‌شتاوی؛ تلیشآوی؛ په‌رتاوی ۲. کار یان ر‌هوتی درآندن یان قه‌لشاندن؛ په‌رتاندن؛ که‌لاشتن.

☐ **خرق عادت:** نااسایی؛ به‌ده‌ر له عاده‌ت.

خرقه / xerqe, ها: [عربی] / اسم، که‌لپۆس؛ خه‌رقه؛ بالاپۆشی ده‌رویش.

☐ **خرقه تهی کردن:** [مجازی] / کۆچی دواپی کردن؛ دنیا به جی هیشتن؛ بارگه و بنه دانان؛ بالگه پیچان؛ دل له خورپه که‌وتن؛ چاو له دنیا به‌ستن؛ جلی دنیا دا‌که‌ندن؛ هه‌وار جه‌م کردن «سرانجام در سال ۱۳۲۰ خرقه تهی کرد: له ناکامدا سالی ۱۳۲۰ کۆچی دواپی کرد».

خرقه‌پوش / xerqepûş, ها؛ لان: [عربی / فارسی] / صفت. ۱. شره‌بار؛ کۆنه‌پۆش؛ شرپۆش؛ سیالپۆش ۲. ده‌رویش؛ بی‌مبالات به مال‌وسامان.

خرک / xarak, ها: / اسم، ۱. تیر یان سی‌پایه‌یه‌ک که دارتاشان بۆ تاشین و برپنه‌وه‌ی چپۆ و ته‌خته به سه‌ریه‌وه، که‌لکی لی‌وه‌رده‌گرن ۲. داربه‌س؛ داربه‌ست؛ ته‌خته یان دارئ که به‌نایان بۆ کارکردن له به‌رزی له سه‌ری راده‌وه‌ستن ۳. [وزرش] / خه‌ره‌ک؛ چوارپاچکه‌ی ته‌سک و درپژ له وه‌رزشتی ژیمناستیکدا ۴. [موسیقی] / خه‌ره‌ک؛ پارچه چپۆ یان ئیسقانی له سه‌ر کاسه‌ی بریک سازی ژیندار، بۆ به‌رگری له لیک که‌وتنی سیم و کاسه ۵. هه‌ره‌تیله؛ هوریل؛ که‌ره‌چکۆله؛ کورینک؛ کورین؛ جانی؛ سینرین؛ شیره؛ که‌ری بالا بچووک «خرکی را به عروسی خواندند: هه‌ره‌تیله‌یه‌کیان ده‌نگ کرد بۆ شایی».

خرکاری / xarkārî, ها: / اسم، [تعریض] / که‌رژالی؛ توو‌په‌کاری؛ کاری زۆر و گران و که‌م‌باه‌خ. هه‌روه‌ها: خرکار

خرکچی / xarakçi, ها: / اسم، که‌ره‌چی؛ ولاخدار؛ ولاخار؛ ئولاخدار؛ ئولاغار: ۱. که‌ردار؛ خه‌ربه‌نده؛ که‌سێ که‌ که‌ر به‌ کرئ ده‌دا ۲. که‌سێ که‌ به‌ که‌ر بار ده‌کیشی.

خرکی ۱ / xarakî: صفت. [گفتاری] / که‌رانه؛ هه‌رانه؛ که‌ره‌کی؛ گه‌وجانه و ناله‌بار «شوخی خرکی: گالته‌ی که‌رانه».

خرکی ۲: قید. [گفتاری] / که‌رانه؛ هه‌رانه؛ که‌ره‌کی؛ وه‌ک که‌ر؛ به‌ شیوه‌ی گه‌وجانه و ناله‌بارانه «خرکی بازی می‌کرد: که‌رانه کایه‌ی ده‌کرد».

خرگاه / xargāh, ها: / اسم، [ادبی] / ۱. هۆبه؛ شاهۆ؛ خه‌رگا؛ تارم؛ تاوُل؛ سه‌راپه‌رده؛ چادری گه‌وره یان کۆمه‌له‌ی ره‌شمالان بۆ هه‌واری که‌سانی خاوه‌ن پله و پایه ۲. [کتابی] / ئاسمان.

خرگوش / xargûş: / اسم، که‌رویشک؛ که‌وریشک؛ که‌وریشک؛ که‌رووشک؛ کویریشک؛ کيفرویشک؛ کيفريشک؛ کيرووشک؛ که‌فرۆشک؛ کيفرویشک؛ که‌رویه؛ هه‌وریشه؛ خه‌روئ؛ که‌رگۆه؛ که‌روئ؛ قوله‌شین؛ هه‌روی؛ کيرگو: ۱. / ها؛ لان / گیانه‌وه‌ریکی گوه‌انداری گياخۆر، شت جاو، گوی‌درپژ، جووچکه کورت و خۆشبه‌زه ۲. [نجوم] / وینه‌یه‌ک له ئاسمانی نیوه‌گۆی باشووری، له نزیکي ر‌اوچیه‌وه: آرنب ۳. چواره‌مین سالی سالیپۆی تورکستانی ☐

تقویم

خرگوشک / xargûşak: / اسم، گایه‌مه؛ گاومه؛ گاومه؛ گاوله؛ گادوممه؛ په‌لۆش؛ گوله‌تۆزینه؛ بالووک‌به‌ر؛ گوی‌به‌رخه؛ گوی‌به‌رخۆل؛ تۆم‌گیر؛ بنه‌گیاينکی گه‌لا تيسکن، گول گه‌وره و زه‌ردی هیشوو‌یه‌وه، گه‌لا و گوله‌که‌ی بۆ کارکردنی زگ‌باشه: گل‌ماهور؛ ماھوتی

خرم / xorram: / صفت. [ادبی] / گه‌وش؛ گه‌وز؛ گه‌ش: ۱. په‌ژ؛ ته‌رچک؛ پارا؛ سه‌رسه‌وز؛ ته‌وزاو؛ تیروا؛ خاوه‌نی ته‌ری و پاراوی «دشت سبز و خرم: ده‌شتی په‌ژ» ۲. شادمان؛ سه‌رشاد «شاد و خرم:

شاد و گەش).

خرما /xormā/؛ اسم. خورما؛ خورمه؛ خوروما؛ خورماوى؛ هورما؛ قەسپ: ۱. خورماوه؛ دارىكى بەرزى گەرميانە، بە قۇتەى خېر و لق و پۇيى وەك چەتر لە سەرەوه. بەرەكەى ھۆشەببە و لە ھەوداكەى تەناف دەھۆننەوه ۲. مېوہى ئەو دارە كە شېرىن و گۆشتن و ناوكدارە.

خرمانى /xormā'i/؛ خرمایى

خرماپازان /xormāpazān/؛ اسم. تۇفى گەرما؛ وەرزی پىنگەيشتنى خورما.

خرمالو /xormālû/؛ اسم. خورمالوو؛ خورمال؛ ۱. دارىكى چەندجۆرەى خەزەلەوہرى دەوہرى رۆژھەلاتى دوورە ۲. لە/ مېوہى جۆرئ لەو دارە كە لە تەماتە دەكا و بەرەنگى نارنجى گۆشتن، ئاودار و شېرىنە.

خرمايى ۱ /xormāyî/؛ اسم. خورمايى؛ پەرەنگى زەردى تۆخ مەيلەو قاوہىيى كال: خرمائى.

ھەرەوہا: خرمایىرەنگ

خرمايى ۲ صفت. خورمايى؛ بەرەنگى زەردى تۆخ مەيلەو قاوہىيى كال: خرمائى.

خرمەگس /xarmagas/؛ ھا؛ ان؛ اسم. مېشەكەرانە؛ مېشەكەرەن؛ مەلشە؛ مۆزك؛ چىز؛ مۆزەشىنە؛ كەرەنگىزە؛ خەرەنگەز؛ خەرەنگەزە؛ خەرەنگىز؛ خەرەمگەز؛ كەرەمىش؛ كەرەمۆز؛ گولال؛ گازولك؛ مېشىكى كەسكى گەورەتر لە رادەى ئاسايىيە بە ئازەلەوہ ئەدا و راگويزى نەخۇشى ئازەلە بۆ مرۆ.

☐ **خرمەگس** مەرکەشدن: ۱. /مجازى/ بوونە كوتەكى ناو چلپاو؛ بوونە دووكل بۆ چاو؛ بوونە ھۆى ئازارى دېتران ۲. بوونە كتكە نەقتىنە؛ بوونە ئاورخۆشكەرە؛ ئازاوە نانەوہ لە كۆرپىكدا؛ ھەرا و قەپ و قال خستەن پ.

خرمن /xarman/؛ ھا؛ اسم. خەرمان؛ ۱. جۆخىن؛ خرمان؛ خەرمن؛ جىخوون؛ بېندەر؛ بېدەر؛ تەرت؛ خەلەى درواو كە لە شوپىنكىدا كۇما

بووہ ۲. خەرمانە؛ تەپلە؛ كۇگا؛ كۇمە؛ ھەر شتىكى وەك خەرمان خېر بوويتەوہ (خرمن گل: خەرمانى گول).

☐ **خرمن باد دادن**: شەن كردن؛ شەن كەردەى؛ لىك جوئ كەردنەوہى دان و كا بە با.

خرمن برداشت: خەرمان ھەلگرتن؛ بىردنى خەلە يان داھاتى كۇمابوو لە خەرمانگاوە.

خرمن كردن: خەرمان كردن؛ كۇگا كردن؛ گرد و كۆ كردنى شتى بەتايبەت بەرەمەمىك لە شوپىنكىدا.

خرمن كوفتن: خەرمان كوتان؛ خەلەكوتان؛ خەرمن ھەپىن؛ لىكەردنەوہى دەخل و دان لە پووش و كلۆش بە خەرمانكوت.

خرمن پا /xarmanpā/؛ ھا؛ اسم. خەرمانەوان؛ پاسەوانى خەرمان.

خرمنجا /xarmancā/؛ خرمىنگاه

خرمندى /xormandî/؛ ھا؛ اسم. ۱. چەشنى خورمالووى جەنگەلى ۲. كەلھوو؛ دارىكى جەنگەلى گەلادريژوو كەى گولوردى مېوہ فنىق ئاساى قاوہىيى پەرەنگە.

خرمن سوختە /xarmansûxte/؛ ھا؛ گان؛ اسم. ۱. خەرمان ئاوبىردوو؛ خەرمان سووتاو؛ كەسى كە ئاور بەرپۇتە خەرمانى ۲. /كنايى/ مال ويران؛ پەنجەبە؛ پەنجەرۆ؛ مرۆى نامراد و زيان ديتوو.

خرمنكوب /xarmankûb/؛ اسم. چوو؛ جەنجەر؛ جەنجەر؛ جەنجەر؛ جەر-جەر؛ مۆشەن؛ گام؛ خەرمان-ھەر؛ ئامراز يان ماشىنى كوتان و جياكەردنەوہى كا و كلۆش لە دان.

خرمنكوبى /xarmankûbî/؛ اسم. گيەرە؛ خەرە؛ ھۆلى؛ ھۆل؛ ھۆلە؛ ھۆلە؛ كار و پەوتى ورد كەردنى دەغل و گيا و جيا كەردنەوہى دان لە كا و كلۆش.

خرمىنگاه /xarmangāh/؛ ھا؛ اسم. خەرمان؛ خەرمانگا؛ بېدەر؛ جى خەرمان؛ شوپىن كە وەرزيان خەلە و خەرمانى خۇيانى تىدا كۇ

ده كه نه وه: خرمن جا

خرمهره / xarmohre ، ها: / اسم، گژک؛ گژي؛
کوژه که؛ کورژا؛ کوژه که؛ موورا؛ مووره که؛
موره که؛ خه رموورگ؛ مووروه که رانه؛
کوژه که رانه؛ موورگه که وله؛ موورگه که وه له؛
مووړوی درشت و شین، پتر به کورتانی
که ره وه ی ده دروون.

خرمی / xorramî / اسم، ته رجکی؛ په ژي؛
گه وزي؛ گه شي؛ سه رسه وزي؛ دؤخ يان چؤنيه تي
په ژ و گهش بوون.

خرناس / xornās ، ها: / اسم، پرخه: ۱. پرخه؛
پرخ پاخ؛ خرین؛ خر-خر؛ خرپف؛ مرخ؛ فزه؛
خرپوق؛ خرپه؛ دهنگی هه ناسه دانی بری کهس
به تایبته به سالاجووان له خه ودا. هه روه ها؛
خرناس کشیدن ۲. مره؛ گوره؛ مرخه؛ هووشه؛
لووشه؛ نه ره؛ مهرژ؛ دهنگی زړوی بری گیانداری
گؤشتخؤر به تایبته له کاتی تووره ییدا: خرناسه
خرناسه / xornāse / خرناس-۲

خرناسه کشیدن: فزین؛ مړاندن؛ گوراندن؛
مرخاندن؛ نه راندن.

خرند / xarand ، ها: / اسم، خه رهند؛ که مه؛ لیوار؛
بهس؛ گورمکی؛ زؤپی؛ باخچه و جوگه له و
لیواره ی شقام.

خرنوب / xarnûb ، ها: / اسم، خر-نوک؛
خه رنوک؛ نه ستری؛ سه رینج؛ چه چه مچه؛
مه چچه؛ حس و خوشمه؛ پاکه متیار؛ شافیر؛
داریکی دړکاوی گه لا پنج و گول هیشووه.

خروار / xarvār ، ها: / اسم، خه روار؛ خه لوار؛
خه ربار: ۱. یه که ی کیشانه له کؤندا به رانبه ر به
سپسه د کیلؤ ۲. / مجازی/ هه ندیکی زؤر له
شتیک.

خرو پف / xor-o-pof / صوت. پرخه؛ پرخه پرخ؛
خرپوق؛ دهنگی هه ناسه دانی بری کهس له
خه ودا.

خروج / xurûc, xorûc / اعربی/ اسم. ۱. کار یان

ره وتی ده رکه وتن؛ وه ده رکه وتن؛ هاتنه ده ره وه
له جیگه یه ک ۲. / قدیمی/ شورش؛ راپه رین؛ سه ر
هه لدان.

خروج کردن: / مجازی/ راپه رین؛ راست
بوونه وه؛ هه ستانه وه؛ شورش کردن.

خروجی / xurûcî, xorûcî ، ها: / اعربی/ اسم،
۱. چوونه ده ر؛ ده ره وه یی؛ جی ده رکه وتن؛ جی

چوونه ده ره وه / در خروجی: ده رکه ی چوونه ده ر؛
۲. گونج؛ کون یان ده رکه یه ک بؤ هاتنه

ده ره وه ی ناواخنی شتیک / خروجی استخر: گونجی
ئه ستیر ۳. ناگاداری کووه بوو له کؤمپیو ته ر یان

ماشین حه ساودا ۴. فده؛ وده؛ لته ات؛ به ره هم
۵. / گفتاری/ به رایي چوونه ده ره وه له شوینیک.

خروس / xurûs, xorûs ، ها: / اسم، که له باب؛
که له باب؛ که ره باب؛ که له شیر؛ که له شیر؛

که ره شینه؛ که ره شیر؛ که ره شیل؛ دیکل؛ دیقل؛
کووک؛ که له کووک؛ لفی مریشک.

خروس بی محل: / مجازی/ که له شیر ناوه خت؛
گووژ ناخلاف؛ تر ناخافل؛ نه وه ی نابجه یی

داخویتی / حالا تو چرا خروس بی محل شدی؛ مگر
قرار نبود حرف زنی؟؛ ئیستا بؤچی بوویه که له شیر

ناوه خت؟ مه گه ر بپار نه بوو قسه نه که ی؟
خروس جنگی: ۱. که له بابی شه رانی؛ که له شیر

لاری؛ که له بابی باره اتوو بؤ که له شیر جهنگی
۲. / مجازی/ سه گی هه واران؛ وه یخر؛ ناخار؛

شه رانی؛ شه راشؤ؛ جهنگه رانی؛ مرؤی گورخ و
شه رخواز.

خروس کولی: زیقاوه؛ جیقؤله؛ دالداله کؤسه؛
داوداوه کؤسته؛ قی قی داوک؛ په له وه ریکی

گه وره یه به رهنگی ره شی ئامال سه وز و سپی،
پؤپه ته سک، پا دریژ و بال پان و خر.

خروس بازی - / xurûsbāzî, xorûs / اسم،
که له شیر جهنگی؛ شه ره که له باب؛ که له شیر

جهنگانی؛ گه مه یه که دوو که له شیر ئه ده نه گژی
یه کتردا، هه رکامیان کشایه دواوه، خاوه نه که ی

دایناوه. ههروه‌ها: خروس‌باز

خروسخوان / xurûsxān, xorûs- / اسم. [کنایی]

به‌ره‌به‌یان؛ گهردی به‌یانی؛ سیسان؛ سه‌لای
سوح؛ مه‌لابانگدان؛ نه‌ماژی؛ به‌یانی زوو
(خروسخوان بود که راه افتادیم: به‌ره‌به‌یان بوو
پێ که‌وتین).

خروس‌قندی / xorûsqandî, xorûs- / ها.

[فارسی/مغرب از سنسکریت/اسم، گوچان‌قهن؛
جوژی ئاونه‌وات له بیچمی که‌له‌باب.

خروس‌ک / xurûsak, xorûsak- / اسم. ۱. [پژشکی]

خرووسه‌ک؛ خورۆسه‌ک؛ خرووزه‌ک؛
خوروزه‌ک؛ خرزه‌ک؛ خه‌ندخه‌ندوک؛ لارنژیت؛
نه‌خۆشیه‌کی سییه‌لاکه‌ کۆخه‌ی وشک و
سه‌ختی له‌گه‌لدایه ۲. [مکانیک] خرۆسه‌ک؛

مۆره‌ی خرۆسی مهره

خروسه / xurûse, xorûse- / اسم، به‌لۆکه؛ کورکه؛

میتکه؛ قیتکه؛ نیۆر؛ چیلکه؛ تیتلک؛ دوو په‌له
گۆشتی لای سه‌رووی شه‌رمی ژن.

خروش / xurûš, xurûš- / ها. اسم. [ادبی] گۆره؛

هاوار؛ خرۆش؛ خورۆش؛ مرۆش؛ ۱. هه‌را؛ قال؛
قیه‌ه؛ قیره؛ قووره؛ فه‌ره؛ ناله‌ی به‌رز «خروشی از
آن خانه برخاست: هاوارێ له‌و ماله‌وه‌ هه‌ستا»
۲. [مجازی] گرم؛ گرمه؛ نه‌عه‌ته؛ هه‌را و
هه‌نگامه.

خروشان^۱ / xurûšān, xurûšān- / صفت. [ادبی]

به‌خور؛ به‌گور؛ به‌تاو «رود خروشان: چه‌می به‌خور»
خروشان^۲: قید. [ادبی] به‌خور؛ به‌گور و تاو؛ له‌ تاو
خوربندا «خروشان و غزان پیش آمد: به‌خور و گرمه‌وه
هاته‌ پێشه‌وه».

خروشیدن / xurûšîdan- / مصدر. لازم. [ادبی]

//خروشیدی: خورۆشایت؛ می‌خروشی: ده‌خرۆشی؛
بخروش: بخورۆشه // خورۆشان؛ خروشیان؛
مرۆشیان؛ گوران؛ خورۆشیه‌ی؛ خورۆشیای:
۱. گوران‌دن؛ خورۆشان؛ به‌قه‌و و زۆتر
تووره‌یه‌وه‌ هاوارکردن ۲. [مجازی] گرماندن؛

گرمه‌ی؛ گرمای؛ گرمین.

■ صفت فاعلی: خروشنده (ب) / صفت مفعولی:

خروشیده (خورۆشاو) / مصدر منفی: نخروشیدن
(نه‌خورۆشان)

خریت / xarîyyat, xarî- / ها. ۱! [فارسی/عربی/اسم]

[مجازی] که‌ریه‌تی؛ هه‌ریه‌تی؛ گه‌وجی؛ گیژی؛
لاژگی؛ نه‌زانکاری.

■ خریست کردن: [مجازی] که‌ریه‌تی کردن؛

گه‌وجی کردن؛ نه‌زانکاری کردن «خریت کرد آن
خانه را فروخت: که‌ریه‌تی کرد ئه‌و خانووه‌ی
فروشت».

خود را به خریست زدن: [تعریض] خۆ له‌و

باره‌که‌ی دان؛ خۆی لێ گێل کردن؛ خۆ له
که‌ری دان؛ خۆ به‌گه‌وج نیشان دان.

خرید / xarîd, xarî- / ها. اسم. ۱. کار یان په‌وتی

سه‌ندن؛ سه‌نن؛ ئه‌سه‌ی؛ ئه‌سته‌ی؛ سانه‌ی؛

کرین؛ کران «خرید اقساطی: سه‌ندنێ پاژ-پاژی»

۲. سه‌نراو؛ کپ‌دراو؛ کالا یا شتومه‌کی که‌ پاره‌ی

دراوه و هه‌لگیراوه «خریدت را نشانم بده بییم:

سه‌نراوه‌کت پېشانم ده‌ بزانم».

■ خرید اقساطی: سه‌ندنێ پاژ-پاژی؛ سه‌ندنێ

که‌ پاره‌که‌ی قرتان‌قرتان بدیته‌وه.

خرید نسبه: قه‌رز؛ سه‌ندن به‌ قه‌رز و قۆله؛

سه‌ندنێ که‌ پاش ماوه‌یه‌ک پاره‌که‌ی

بدیته‌وه.

خرید نقد: هیشکه؛ سه‌ندنێ که‌ پاره‌که‌ی له

کاتی سه‌ندنیدا بدیته‌.

■ خرید رفتن: پڕۆشتن/چوونه‌ شت کرین؛ بۆ

کرین چوون؛ بۆ شت کرین چوون؛ بۆ شت

سه‌ندن چوونه‌ دوکان و بازارپه‌وه «دیروز رفته

بودم خریده‌ دویته‌ پڕۆشتبومه‌ شت کرین».

خرید کردن: شت سه‌ندن؛ شت کرین؛ بازار

کرن «ما از آن مغازه خرید می‌کنیم: ئیمه‌ له‌و

دووکانه‌ شت ده‌سینین».

خریدار^۱ / xarîdār, xarî- / ها. ۱. / اسم. کپ‌یار؛

گشتی سپی ده‌بته‌وه و ته‌نیا جووچکه‌ی بۆر ده‌مینیتنه‌وه، که له‌م کاته‌دا «قالم» ی پی‌ئێژن ۲. خەز: پیستی ئەم گیانه‌وه‌ره و گیانه‌وه‌رانی تر (ی وه‌ک، رپۆی، که‌روێشک، گورگ، سمۆره و...) که موویان نه‌رم و بریقهدار و تیسکنه و هه‌ر به‌و هۆیه‌وه‌ کۆت، پالتاو، کللو، کیف و ئەم جوۆره شتانه‌ی لی دروست ده‌کهن.

خزان / xazān / *اسم، [دبی]* خه‌زان؛ خه‌زام؛ پاییز؛ په‌یز؛ گه‌لا‌پ‌یزان؛ خه‌زه‌لوم؛ گازهل؛ کژی دوای هاوین.

خزان کردن: خه‌زه‌ل وهراندن؛ خه‌زان کردن / که‌رده‌ی؛ گه‌لا‌پ‌یزان کردن؛ زه‌رد هه‌لگه‌پان و داوه‌رانی گه‌لا‌ی داران.

خزان: *قید، [دبی]* به‌ خشکه؛ به‌ خلیسک؛ به‌ خلیشک؛ به‌ خلیزک؛ به‌ خزین؛ به‌ خسان؛ به‌ خشکان «مار خراب گریخت: ماره‌که به‌ خشکه هه‌لات».

خزانه / xazāne / *ها؛ [عربی]* / *اسم*، ۱. خه‌زانه؛ خه‌زنه؛ خه‌زێنه؛ گه‌نجینه؛ گه‌نجخانه؛ هۆده‌ یان خانووێه‌ک که‌ پاره، پیته‌وا و شت‌ومه‌کی گرانی تیدا راده‌گرن «خزانه‌ی بانک: که‌نجینه‌ی بانک» ۲. شه‌تلگه؛ شه‌تلچار؛ زه‌وینیک که‌ شه‌تل یان نه‌مامی بۆ کشت و کال و دارناشتن تیتیدا بار دێن ۳. جیی تینانی گوله و فیشه‌ک له‌ چه‌ک به‌ تاییه‌ت تۆپدا ۴. کۆگه؛ خه‌زنه؛ خه‌زینه «خزانه‌ی اسناد تاریخی: کۆگه‌ی به‌لگه‌گه‌لی می‌زوویی».

خزانه‌دار / xazānedār / *ها؛ ان؛ [عربی]* / *فارسی* / *اسم*، گه‌نجینه‌وان؛ خه‌زێنه‌دار؛ خه‌زنه‌دار؛ که‌سی که‌ سه‌ره‌پرشتی و ناگاداری کردن له‌ پاره و به‌لگه‌ی بایه‌خداری دامه‌زراوه‌یه‌کی وه‌ئه‌ستۆه.

خزانه‌داری / xazānedārī / *ها؛ [عربی]* / *فارسی* / *اسم*، گه‌نجینه‌وانی؛ خه‌زێنه‌داری؛ گه‌نجبانی؛ دامه‌زراوه‌یه‌ک که‌ راگرتنی هه‌ساوی داها‌ت و خه‌رجی ده‌وله‌تی به‌ ئەستۆه.

سه‌نیار؛ بسین؛ پشین؛ ئەسان؛ ک‌رینۆخ؛ ئەوی شت ده‌ک‌ری؛ که‌سی که‌ شت ئەسینێ. به‌رانه‌ر: **فروشنده** «پرداخت هه‌زینه‌ها به‌ عه‌ده‌ی خریدار است: دانی خه‌رجه‌کان له‌ مل ک‌ریاره».

خریدار داشتن: *[مجازی]* ک‌ریار هه‌بوون؛ بازار هه‌بوون؛ باو بوون؛ رۆژ هه‌بوون؛ بابه‌تی سه‌رنج بوون «این حرفها اینجا خریدار ندارد: ئەم قسانه‌ لێره‌دا ک‌ریاریان نیه».

خریدار: *صفت*، ک‌ریار؛ بسین؛ سه‌نیار؛ ئەسان؛ ک‌رینۆخ؛ به‌ تامه‌زروویی و هۆگری بۆ سه‌ندنی شتی «شما خریدار نیستی، پس بی‌خود چانه‌ می‌زنی: ئەتۆ ک‌ریار نی، ئەدی بی‌هۆ چه‌قه‌ ده‌که‌ی».

خریداری / xarīdārī / *اسم*، ۱. ک‌ریاری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی ک‌ریار بوون «به‌ چشم خریداری نگاهش می‌کرد: به‌ جاوی ک‌ریاره‌وه‌ بۆی ده‌روانی» ۲. ک‌رین؛ سه‌ندن «ئها را برای بچه‌هایش خریداری کرده بود: ئەوانه‌ی بۆ منداله‌کانی ک‌ریبوو».

خریدن / xarīdan / *مصدر، متعدی، [خریدی]*: سه‌ندت؛ می‌خری؛ ده‌سینی؛ به‌خر؛ بسینه // سه‌ندن؛ ک‌رین؛ سانن؛ ساندن؛ سه‌نن؛ سه‌نین؛ سه‌نه‌ی؛ سه‌نا‌ی؛ سه‌نته‌ی؛ ئەسه‌ی؛ ئەسای؛ هێرنایینه؛ گه‌ره‌وتش؛ هه‌ری نایش: ۱. بوونه‌ خاوه‌نی شتی‌ک به‌ دانی نرخه‌که‌ی ۲. *[مجازی]* سه‌ندنه‌وه؛ ک‌رینه‌وه؛ ئەدا‌یوه؛ له‌ زه‌ره‌ر لیکه‌وتن و تیداچوون پ‌زگار کردن «آبروی کسی را خریدن: ئاوه‌رووی که‌سی سه‌ندنه‌وه» ۳. *[مجازی]* قه‌بوول کردن؛ وه‌گرتن؛ به‌وار کردن؛ به‌ ئەستۆگرتن «زحمتی را به‌ جان خریدن: زه‌حه‌تیک به‌ گیان ک‌رین».

خریده (سه‌نراو) / *مصدر منفی*: **ن‌خریدن** (نه‌سه‌ندن)

خز / xaz / *ها؛ [عربی]* / *اسم*، قووز: ۱. به‌وه‌رز؛ کووژه؛ کو‌یژک؛ کو‌په‌ش؛ گیانه‌وه‌ریکی راوی گوه‌انه‌دار و گوشتخۆره، پیستی پشتی له‌ هاویناندا قاوه‌یی و ژیر سکی سپیه و له‌ زستاندا

خزاین / xazāyen /: [عربی] جمع خزینه
خزر / xazar /: اسم، خه زەر: ۱. هۆزی سپی
 پیستی ئاریایی دانیشتووی باکووری دهریای
 خه زەر، که له سه دهی ۱۰ ی زاینیه وه به هۆی
 هیرشی هۆز و به رهی ئاسیای ناوهندی پەرژ و
 بلاو بوون و له هۆزه کانی تر دا توانه وه ۲. /ها: /ان/
 هه رکام له که سه کانی نهو هۆزه.

خز عبات / xoza'balāt /: [عربی] /اسم، /ادبی/ قُرت
 و فین؛ پِر و پووچ؛ حه له قمه له ق؛ هه لیت و
 په لیت؛ فشقیات؛ قسه ی بی مانا و هیچ و پووچ.
خزندگان / xazandegān /: اسم، خزۆکان؛
 تاقمی له گیانه وه رانی مۆره داری خوئیسارد، به
 پیستی زرو و زۆر تر پووله که داره وه، بی پهر یان
 موو و تووک (وهک مارمیکله، تیمساح، مار، کیسه ل
 و...) .

خزنده ۱ / xazande /: ها: -گان: /اسم، خزۆک؛
 مارمور؛ هه ره که له گیانه وه رانی پیزی
 خزۆکان.

خزنده ۲: صفت. خه زۆک؛ خزۆک؛ خشۆک؛
 خشنه؛ خزنه: ۱. به تایبه تمه ندی یان توانایی
 خزینه وه ۲. /مجازی/ به بزوان یان رهوتیکی
 هیدیکایی و نادیاره وه.

خزه / xaze /: ها: -گان: /اسم، کهز؛ کهژاو؛ که قس؛
 کووز؛ خورپه جنه؛ خورپه جندۆکه؛ که فز؛ که فزه؛
 قه بزه؛ قه وزه؛ قۆزه؛ قۆزه قرواق؛ گووبۆق؛ گاهوک؛
 جۆله؛ ناوی گشتی نهو ره کانه وا زۆر تر له جیی
 شۆدار و تاریک یان له ناوی مه نددا ده روین.

خزه شناسی / xazešenāsī /: اسم، که زناسی؛ لقئ
 له زانستی گیاناسی که تایبه تی ناسین، لیروانین
 و ریزبه ندی که زه گه له. هه ره ها: **خزه شناس**

خزیدن / xazīdan /: مصدر، لازم، // خزییدی؛
 خزیات؛ می خزی؛ ده خزی؛ بخز؛ بخزه // خزین؛
 خزه ی؛ خزای؛ راخووشین؛ خزیان؛ راخشین؛
 راخوشین؛ خشان؛ خشیان؛ خوشین؛ خزان؛
 خوشیان؛ خشکان؛ شیله هان؛ شیله هین؛

کاشکرن؛ ململین؛ جینگلدان: ۱. خلیسکان؛
 له خشای؛ جوولان به هۆی کشاندنی له ش به
 زه ویدا «دوین مورچه ها و خزیدن مارها: دهرچوونی
 میرووان و خزینی ماران» ۲. /مجازی/ فه رزین؛
 یه کجار خاو و به ئارامی بزوان. هه ره وه ها:
 خزیدنی

■ صفت فاعلی: خزنده (خزۆک) / صفت مفعولی:
 خزیده (خزاو) / مصدر منفی: نخزیدن (نه خزان)
خزیده / xazīde /: قید. /گفتاری/ به خشکه؛
 به خشکان؛ به خزکان؛ به خلیسک؛ به له خش؛ له
 خلیزک؛ له حالی خزاندا «خزیده راه می رفت: به
 خشکه ده چوو».

خزینه / xazīne /: ها: /از عربی/ اسم، خه زینه:
 ۱. جوړنه؛ کورن؛ هه زۆقه کی هه مام که ئاوی
 گهرمی بۆ خۆ شتن تیده کرا ۲. /خزاین/ کۆگه؛
 کۆگا ۳. چالی سه ر ئامرازیک که پیچی تیدا
 جی ده گری.

خس / xas /: ها: /اسم، گهرش؛ کرش؛ پووش؛
 چیلکه؛ پویش؛ گزره؛ قرشک؛ په لاش؛ گلش؛
 دپک و دال؛ به شیکی چکۆله له ئالفی وشک،
 پووش، کا ...

خسارات / xesārāt, xasārāt /: [عربی] جمع خسرار
 خسارت

خسارت / xesārāt, xasārāt /: ها: خسارات: [عربی]
 /اسم، ۱. آسیب ۲. زیان؛ زهره ر (زیان مالی؛
 زیانی مالی) ۳. /گفتاری/ تاوان؛ پاره یه که له
 به رامه ر زیانه وه وه رده گیردری یان ده درئ
 «شیشه را شکستی، باید خسارت بدهی: شووشه که ت
 شکاند، ده بی تاوان بدهی».

□ **خسارت دادن**: /گفتاری/ زهره دان؛ تاوان دان؛
 جهریمه بژاردن.

خسارت دیدن: زیان لی که وتن؛ زهره ر کردن؛
 زهره ر دیتن «ما در آن معامله خیلی خسارت دیدیم؛
 ئیمه لهو مامه له دا زۆرمان زیان لی که وت».
خسارت زدن: زیان گه یاندن؛ زهره ر لیدان.

حه‌سانهوه؛ مانیایو یۆی به‌رشیهی؛ له‌ش
ره‌هت بوون؛ سیایوه «کمی بنشین خستکی‌ات
دبرود: هیندیک دانیشه ماندوویت دهرچی».

خستن / xastan: مصدر. متعدی. / ادبی / ۱. بریندار
کردن؛ زامارکردن؛ زه‌خمارکردن؛ که‌سیره
خستن ۲. پرووکاندن؛ پرووشاندن؛ رنیهی ۳. زیان
یی‌گه‌یاندن؛ زهره‌ر لیدان.

■ صفت مفعولی: خسته (ماندوو)

خسته / xaste: صفت. ماندوو؛ مانوو؛ میهری؛
مانی؛ مانی؛ مانی؛ مانی؛ میهنی؛ واپر؛ خه‌سته؛ خه‌سه؛
۱. / ها؛ گان؛ مانیوا؛ ماندی؛ ماندگ؛ ماندک؛
مانیاگ؛ مانگ؛ مینگ؛ هه‌ره‌گ؛ مه‌نه؛ مه‌ند؛
ده‌وخ؛ وه‌ستاو؛ وه‌ستی؛ وه‌سته؛ مه‌له‌ت؛
شه‌که‌ت؛ شه‌له‌نگ؛ که‌شه‌نگ؛ که‌شه‌ن؛ هیلاک؛
هه‌له‌که‌ت؛ هه‌لاک؛ شه‌قی؛ لوپر؛ فابر؛ گها؛ ئاس؛
قه‌رمل؛ ژاکاو به‌هۆی درێژه‌پیدانی کارێکه‌وه
«پس از چهار ساعت کار خسته شدم: له‌دوای چوار
سه‌عات کار ماندوو بووم» ۲. بیزار؛ وه‌ره‌ز؛ وپرس؛
زوپر؛ ئاس «از زندگی خسته بود: له‌ژیان ماندوو بوو»
۳. / ادبی / په‌نجاو؛ شه‌مزاو؛ په‌شیو «با این سرزنشها
مرا خسته کردی: به‌م سه‌ره‌کۆنه‌کردنته ماندووت
کردم».

■ **خسته‌شدن**: ماندوو بوون؛ قه‌رمیلین؛ فل بوون؛
وه‌ستان؛ وه‌ستیان؛ قه‌رمیلین؛ قه‌رمین؛
له‌بکین؛ ده‌وخین؛ جه‌فلین؛ ئه‌رخین؛ به‌تلین؛
هه‌فان؛ ئړپا که‌فتن؛ لوپر بوون؛ مانیه‌ی.

خسته‌کردن: ماندوو کردن؛ وه‌ستاندن؛
قه‌رملاندن؛ قه‌رماندن؛ له‌بکاندن؛ ده‌وخاندن؛
جه‌فلاندن؛ ئه‌رخاندن؛ به‌تلاندن؛ هه‌فاندن؛
به‌عجاندن؛ ماننای؛ خه‌سه‌کردن؛ ئاس کرن.

خسته‌جان / xastecān: صفت. / ادبی / ژار؛
کو‌تیاگ؛ وه‌ره‌ز و خه‌مین.

خسته‌خانه / xastexāne: ها؛ / اسم. / نام‌تداول /
خه‌سته‌خانه؛ نه‌خۆش‌خانه؛ دامه‌زراوه‌یی که
چاودێری له‌نه‌خۆشانی سه‌ره‌مه‌رگی ده‌کا.

خسارت‌گرفتن: / گفتاری / پی‌بژاردن؛ پی
ژمارتن؛ پی‌وژاردن؛ پنه‌وجاره‌ی؛ وه‌گررتی
تاوانه «آن شیشه را که شکستی، خسارتش را
می‌گیرم: ئه‌و شووشه‌شک‌اندت پیتی ده‌برێرم».

خسارت‌وارد‌کردن: زیان پی‌گه‌یاندن؛
خه‌سار لیدان؛ له‌تمه‌لیدان «جنگ خیلی به‌ما
خسارت وارد کرد: شه‌ر ئیجگار زه‌ره‌ی پی
گه‌یاندین».

خساست / xasāsāt, xesāsāt: / ادبی / اسم.
پژدی؛ له‌جه‌ری؛ چرووکی؛ چنۆکی؛ پیسکه‌یی؛
به‌رچاوه‌نگی؛ به‌رچاوغیراوی؛ ده‌س‌قوو‌چاوی.

خسبیدن / xosbīdan: مصدر. لازم. / ادبی /
/ خسبیدی: نووستی؛ می‌خسبی: ده‌نووی؛ بخسب:
بنوو / نووستن؛ نفستن؛ خه‌وتن؛ خه‌فتن؛ وته‌ی؛
خه‌په‌ته‌کردن.

■ **صفت مفعولی**: خسبیده (خه‌وتوو) / مصدر منفی:
نخسبیدن (نه‌خه‌وتن)

خست / xessat: / ادبی / اسم. / ادبی / پژدی؛
چرووکی؛ نگریسی؛ چنۆکی؛ گناسی؛ قرتنی؛
پیسکه‌یی؛ نان‌کووری؛ ده‌ست‌قوو‌چاوی؛
له‌جه‌ری؛ وشکه‌هه‌وری «خست تنها این نیست که
کس را چیزی ندهی: رژدی هه‌ر ئه‌وه‌نیه‌شتی نه‌ده‌ی
به‌که‌سی».

خستگی / xastegī: / اسم. / شه‌که‌تی؛ ماندوو‌یه‌تی؛
ماندوو‌یی؛ ماندوو‌یتی؛ مانیایی؛ مانیایی؛ مانگی؛
مه‌نگی؛ هیلاکی؛ هه‌له‌که‌تی؛ خه‌سه‌یی؛
پاکه‌می؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی ماندوو بوون «کارش
خستگی می‌آورد: کاره‌که‌ی شه‌که‌تی دیتی».

■ **خستگی‌در‌کردن**: شه‌که‌تی ده‌رکردن؛ وچان
گرتن؛ هه‌سه‌انه‌وه؛ ورین‌دان؛ پیش‌دان؛
ئه‌وه‌سیه‌ی؛ سیایوه «دنبال جایی می‌گشتم اندکی
خستگی در کنیم: به‌شوین جیگایه‌کدا بووین
هیندی شه‌که‌تی ده‌رکه‌ین».

خستگی‌کسی‌در‌رفتن: ماندوو‌یی که‌سیک
ده‌رچوون؛ شه‌که‌تی که‌سی ده‌رچوون؛

و دانی شت به دیتران «شوهرم خیلی خسیس است؛ میرده کهم زور چکوسه».

خسیسی / xasîsî: [عربی] صفت. چکوسی؛ پژدی؛ دهس قوو چاوی؛ دؤخ یا چؤناوچؤنی چکوس و بهرچاوتەنگ بیون «اگر نمونه‌ای از خسیسی او بگویم، باور نمی‌کنید: نه‌گەر وینه‌بیک له چکوسی نهو بیژم، باوهر ناکهن». هه‌روه‌ها: خسیسی کردن

خش / xas: اسم. ۱. رووش؛ ریش؛ رویش؛ خاشه؛ رووکه؛ تیر؛ شوینه باریکه‌یه‌ک به سەر پرویه‌کی سافدا «مواظب باش روی آینه خش نیفتد؛ وریا به ناوینه‌که رووشی تی نه‌که‌وی» ۲. خشه؛ کشه؛ شه‌په؛ گرخ؛ ئالۆزی له ده‌نگدا (به‌تایبەت ده‌نگی مرۆ) «صدایش کمی خش داشت: ده‌نگی که‌می خشە‌ی بوو».

خشاب / xasāb: ها/ اسم. خه‌شاو؛ خه‌شاب: ۱. ساجۆر؛ ساجوور؛ شاجوور؛ سه‌مه‌ندۆگ؛ ده‌راغ؛ جیه‌ک بۆ هه‌ندێ گولله له خه‌زێنه‌ی چه‌کی گه‌رمدا ۲. جوۆری جیی فیلم که له‌گه‌ل فیلمه‌که له دووربیندا جینی ده‌که‌نه‌وه.

خشایی / xasābî: صفت. خه‌شاوی: ۱. به بیچمی خه‌شاو ۲. خاوه‌ن خه‌شاو.

خشت / xesht: ها/ اسم. خشت؛ خشته؛ خیشته: ۱. که‌ریبووچ؛ که‌ریبیج؛ ئاوماڵ؛ له شت‌ومه‌کی خانوبه‌ره‌کردنه‌وه به شیوه‌ی بر‌گه‌گه‌لی ته‌خت و چوار‌گۆشه له گۆل که ده‌نیو قالب پڑاوه و له به‌ر خۆروه‌وه وشک کراوه‌ته‌وه ۲. لینه؛ لگبن؛ شاجۆری کال که ده‌بی دوایی بخ‌ریته‌ نیو کووره‌وه ۳. له خال‌گه‌لی وه‌ره‌ق، به بیچمی خشت.

خشت بر دریا/ آب زدن/ مجازی/ ئاو له دنگا کوتان؛ ئاو جاوین؛ ئاو به بیژنگدا دان؛ ئاو هه‌سه‌وکردن؛ با شه‌ن کردن؛ کوچک کولاندن؛ ئاسنی سارد کوتان؛ گوێز به گومبه‌زا هه‌ل‌خستن؛ کاری بی‌بايه‌خ و فێرۆکردن.

خسته دل / xastedel: ها؛ ان/ صفت. [دبی] دل‌ماندوو؛ دل‌شکاو؛ په‌ژار؛ ژاکاو؛ خه‌مبار؛ دل‌تەنگ و خه‌مین.

خسته و مرده / xaste-vo-morde: قید. [گفتاری] شه‌که‌ت و ماندوو؛ هیلاک و که‌له‌لا؛ شه‌که‌ت و هه‌له‌که‌ت؛ سیس و کز؛ مانیا و مردی؛ مانیا و مه‌رده «ساعت ۱۰ شب، خسته و مرده به‌خانه برگشتیم: کاتژمێر ۱۰ی شه‌وه، شه‌که‌ت و ماندوو گه‌راینه‌وه بۆ مال».

خس — خس / xesxes: صوت. خشه‌خش؛ خیه‌سه‌خیس؛ خیزه‌خیز؛ نیخه‌نیخ؛ سیخه‌سیخ؛ گرخ؛ ده‌نگی هه‌ناسه له کاتی چاک کارنه‌کردنی ده‌زگای هه‌ناسه‌داندا (وه‌ک ته‌نگی نه‌فه‌س یان گیراوی گه‌روو).

خسران / xosrān: [عربی] اسم. [دبی] زبان؛ وه‌زه‌نگ؛ گه‌زه‌ن؛ زه‌ره‌ر.

خسوف / xusûf, xosûf: [عربی] اسم. مانگ‌گیران؛ مانگ‌گیریه‌ی؛ مان‌گیران؛ هیف‌گرتن؛ گیرانی مانگ؛ ماگرتە؛ ماگیرسه؛ ماگیرس؛ نادیار بوونی مانگ؛ دۆخی جیگرتنی گوێ زه‌وی له نیوان مانگ و خۆردا و تاریک بوونی مانگ.

خسوف جزئی: مانگ‌گیرانی به‌شی؛ دۆخی تاریک بوونی به‌شی له مانگ.

خسوف کلی: مانگ‌گیرانی گشتی؛ دۆخی تاریک‌بوونی گشت یان زۆربه‌ی رووی مانگ. خسوف نامرئی: مانگ‌گیرانی نادیار؛ مانگ‌گیرانی که له به‌ر روونی هه‌وا به‌چاو نابینرێ.

خسیس / xasîs, ها؛ ان/ [عربی] صفت. چکوس؛ پژد؛ له‌چه‌ر؛ چرووک؛ کوورقۆش؛ ده‌س قووچاو؛ ده‌س‌نوقیای؛ چوریک؛ نگیرس؛ نه‌تل؛ بزگیر؛ قرتن؛ قیرسیچم؛ قومش؛ خوس؛ کۆرنان؛ نان‌کوور؛ به‌رچاوتەنگ؛ چه‌وته‌نگ؛ وشکه‌هه‌وه‌ر؛ به‌خوو و خده یان وازی خو پاراستن له‌خه‌رج

خشت روی خشت بند نبودن: /مجازی/ ناداری

به سهر پاداره وه نه مان؛ داری به سهر
پهردوو به وه نه هیشتن؛ کوچک له بان
کوچک هوه نه ویسیان؛ بهرد له سهر ههرد هوه
نه مان؛ بی سهر و بهر بوون و تیکچوونی
مریس و قانون «اگر هر کسی بیاید و قانونی
بترشد، آن وقت خشت روی خشت بند نمی شود؛
نه گهر ههر که سیک بیت و قانونیک داتاشی،
نه مجار ناداری به سهر پاداره وه نامینی».

خشت روی خشت گذاشتن: /کنایی/ بهرد نانه
سهر بهرد هوه؛ مال کردنه وه.

خشت زدن: خشت برین؛ خشت پیژان؛ خشت
بیژین؛ ده قالب کردنی قور بۆ که ریووج.

بر خشت افتادن: /مجازی/ زان؛ له دایک بوون؛
هاتنه دنیاوه؛ چاو به دنیا کهوتن؛ چاو به دنیا
هه لیان.

سر خشت نشستن: /مجازی/ منال خستنه وه؛
منال بوون؛ مندال هینانه دونیاوه.

خشت خرابه / xēšt xarābe: /فارسی/ عربی/ اسم
/تعریض/ که لاوه کون؛ ماله کون؛ ویرانه مال؛ که لار؛
مشهمر (تو به این خشت خرابه می گویی خانه؟! تو بهم
که لاوه کونه ئیژی مال؟!).

خشت زن / xēšt zan: خشتمال
خشتک / xēštak: ها/ اسم. نیفه که؛ نه فه که؛
نیفۆک؛ نافه که؛ تلینگ؛ چوار جبوغ؛
چوار چابووغ؛ گورۆل؛ گورۆل؛ چوار چاک؛
چوار خشته که؛ هیفگه؛ به چ شه لوار؛ پارچه یه کی
چوار گۆشه که له نیوان دوو لنگی شوالدا
ده دیدوو ریئن.

خشتک کسی را پاره کردن: /کنایی، مستهجن/
ده ریپی که سئ داکه نندن؛ شوال که سئ له
پیی دهر هیتان؛ که سیک بی ئابروو کردن یان
به توندی تۆله ی لی ساندنه وه.

خشتمال / xēšt māl: ها/ ان/ اسم. خشتمال؛
خشت بر؛ که سئ که خشت دروست

ده کا: خشت زن

خشتمالی / xēšt mālī: /سم. خشت بری؛
خشت مالی: ۱. کار یان رهوتی لیدانی خشت
۲. کاری خشت بر.

خشتی / xēšti: /صفت. خشتی: ۱. خشتین؛
چی بوو له خشت «دیوار خشتی؛ دیواری خشتی»
۲. به بیچم یان نه خشی چوار گۆشه «کاغذ خشتی؛
کاغذی خشتی» ۳. قطع خشتی، قطع

خشخاش / xāš xāš: ها/ اسم. خشخاش؛
خشخاشک؛ خشخاش؛ په به نۆک؛ مه نگه گیا؛
سه بیله گیا؛ خشخاشکه؛ خشخاشه؛ گیاییکی
ئالفی به گه لای گه وره و نهرم و رۆشن، گولی
گه وره ی سیی و سوور و سوور کال یان
به نه وشوه که شيله که ی ده کرپته تریاک.

خشدار / xāš dār: /صفت. خشه دار؛ کشه دار؛
گرخن؛ به شه په «صدای خشدار؛ دهنگی خشه دار».

خش - خش / xēš xēš: /صوت. خشه خش؛ خشه؛
دهنگی لیکدان و به زه ویدا کیشرانی شتی
وشک و سووک.

خشک / xošk, xošg: /صفت. وشک؛ ویشک؛
ئیشک؛ هشک؛ هیشک؛ هوشک؛ هوسک؛ زوها؛
زوا؛ ناقه؛ قرقۆک؛ هه وشان؛ زرا: ۱. بی ئاو

«چشمه ی خشک؛ چاوگه ی وشک» ۲. بی ته ری
«چوب خشک؛ چپوی وشک» ۳. بی ده لاندنی
ئاسایی «پستان خشک؛ مه مکی وشک» ۴. بی باران؛
که م باران «سرزمین خشک؛ ولاتی وشک»
۵. بی سهر سه وزی و پاراوی «درخت خشک؛ داری
وشک» ۶. بی نه رمی یان داهاتن بۆ باو خواردن
«فتر خشک؛ فنه ری وشک» ۷. /مجازی/ به باریکی
ره سمی و نادۆستانه وه «رفتار خشک؛ ئاکاری
وشک».

خشتک زدن: وشک بوون: ۱. رهق بوون؛ رهق
بوونه وه/ بیهی؛ رچان؛ رچیان؛ به ستن «از
شدت سرما خشکش زده بود؛ له بهر تۆفی سه رمادا
وشک ببوو» ۲. /مجازی/ ماق مان؛ تووشی

ژاکاندن؛ سیس کردن؛ چرمساندن؛ چرچاندنی
گیا «یک هفته نبودم، همه گلها را خشکاندی؟»
هفته‌یه‌ک نه‌بووم، گشت گوله‌کانت وشک کرد؟»

۳. [مجازی] بنه‌بر کردن؛ قِر کردن؛ قِر تیخستن؛
یه‌کجاری له ناو بردنی شتی «ریشه‌ی فقیری را
خشکاندن؛ ریشه‌ی نه‌داری هسکاندن». هه‌روه‌ها:
خشکانندی

■ صفت فاعلی: خشکاننده (هشکینه‌ر) / صفت
مفعولی: خشکانده (هشکینه‌راو) / مصدر منفی:
نَخشکاندن (نه‌هشکاندن)

خشک‌اندیش / -xoškandīš, xošg- / ها: /ان:
صفت. [مجازی] وشکه‌میشک؛ بیرکورت؛ به‌خوو و
خده‌یان وازی بیر وشکيه‌وه.

خشک‌اندیشی / -xoškandīši, xošg- / ها: /اسم.
[مجازی] وشکه‌میشکی؛ میشک‌وشکی؛ بیرکورتی؛
کار‌یان ره‌وتی بیر کردنه‌وه له‌رووی خوو و
باوه‌ری فیکری پی‌شووه به‌بی به‌رچاو‌گرتنی
بیر و بۆ‌چوونی تر.

خشکبار / -xoškbār, xošg- / اسم. وشکه‌بار؛
وشکه‌به‌ر؛ میوه‌ی ئیشکه‌وه کراو وه‌ک: هه‌نجیر
و میوژ و قه‌یسی و... یان بۆ‌خۆی وشک وه‌ک:
گوژ و بادام و پسته و...

خشک‌دست / -xoškdast / صفت. [مجازی]
ده‌ست‌قوو‌چاو؛ رژد؛ چرووک؛ چک‌ووس.

خشک‌رست / -xoškrost, xošg- / خشک‌روی
خشک‌روی / -xoškrûy, xošg- / ان: / صفت.

[گیاه‌شناسی] ده‌یمی؛ وشکه‌رؤ؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی یا
توانستی روان له‌ناوچه‌گه‌لی ئیشکارو و بی‌اوانیدا
و هه‌لگرتنی ناو له‌ئهدامگه‌لیدا و خۆ‌راگری له
هه‌مه‌به‌ر وشکی درێژ‌خایه‌نه‌وه: خشک‌رست

خشکسار / -xošksār, xošg- / ها: / اسم. وشکارو؛
وشکه‌رؤ؛ ئیشکارو؛ وشکاژو؛ هسکارو؛ وشکانی؛
بیروون؛ ویرون؛ چۆلی قاق‌ر و بی‌ئاو؛ زه‌وینی
وشک که‌ئاوی پی‌نه‌گا.

خشکسال / -xošksāl, xošg- / ها: / اسم.

سه‌رسوورمانی زۆر هاتن «وقتی او را به آن حالت
دیدم خشکم زد؛ کاتی به‌و حاله‌وه دیتم وشک
بووم».

خشک‌شدن: وشک‌بوون؛ که‌رسین: ۱. وشک
هه‌لاتن؛ هه‌لچۆران؛ گه‌رخین؛ ئاو‌یان‌شۆی
خۆ له‌ده‌سدان «چاه‌خشک‌شده‌بود؛ بیره‌که
وشک‌بیو» ۲. ره‌ق‌بوون؛ نه‌رمی‌خۆ له

ده‌سدان «گردنم خشک‌شد؛ ملم‌وشک‌بوو»

۳. ژاکیان؛ سیسیان؛ سیس هه‌لگه‌رآن «بوته‌ی
یاس خشک‌شد؛ بنه‌یاسه‌که وشک‌بوو»

۴. رچیان «از سرما خشک‌شد؛ له‌سه‌رامادا وشک
بوو» ۵. ماق‌مان؛ دوو‌چاری سه‌رسوورمانی زۆر

بوون «از تعجب خشک‌شدم؛ له‌سه‌رسوورماندا
وشک‌بووم».

خشک‌کردن: ۱. وشک‌کردنه‌وه؛ وشکه‌و
کردن؛ ئاو‌یان‌شۆی شتی‌گرتن «پیراهنم را
شست و خشک‌کرد؛ کراسه‌که‌می‌شۆرد و وشکی
کرده‌وه» ۲. وشک‌کردن «مقداری انجیر خشک
کرده‌ام؛ هیندیک هه‌نجیرم وشک‌کرده‌وه».

خشک و تر باهم سوختن: [کنایی] ته‌ر و وشک
پیکه‌وه سووتان؛ هه‌موو تیک‌را سووتان یا
گه‌زه‌ن دیتن.

خشک و تر را با هم سوزاندن: [کنایی] ته‌ر و
وشک پیکه‌وه سووتاندن؛ گه‌زه‌ن‌گه‌یاندن یا
له‌ناو‌بردنی باش و خراپ بی‌جیاوازی.

خشکار / -xoškār, xošgār / اسم. ۱. ئاردی که
سویکه‌ی نه‌گیردراوه ۲. ها/ها جۆری شیرینی که
به‌وه‌ها ئاردی چی‌ده‌بی.

خشکاندن / -xoškāndan, xošgāndan / مصدر.
متعدی. // خشکاندی: هسکاندت؛ می‌خشکانی؛

ده‌هشکینی؛ بخشکان؛ بهشکینه // هسکاندن؛

ئیشکاندن: ۱. وشک‌کردن؛ داچۆراندن؛
چرمساندن؛ گه‌رمخاندن؛ به‌یین؛ ئاو‌یان‌ته‌راپی
شتی یان شوینتیک له‌به‌ین‌بردن «چاه‌را
خشکاندن؛ بیر هسکاندن» ۲. وشک‌کردن؛

وشكه سال؛ هشه‌سال؛ هشكسال؛ ره‌شه‌سال؛
سیاسال؛ نیشكه‌سال؛ سالی بی‌باران، یا خود
که‌م باران. به‌رانیه‌ر: آبسال

خشکسالی / xošksālī, xošg- / اسم. وشكه‌سالی؛
نیشكه‌سالی؛ مه‌لی؛ دۆخی نه‌بوون یان که‌م
بوونی بارانی سالانه.

خشکشویی / xoškšūyī, xošg- / اسم.
وشك‌شوری: ۱. کار و ره‌وتی شورانی پارچه و
گنج به که‌ره‌سه‌ی کیمیای به که‌می ئاو یان به
بی‌ئو ۲. که‌ره‌سه‌ی تاییه‌تی ئەم کاره ۳. /ها/
کار‌گایه‌ک که ئەم کاره‌ی تیدا ده‌کړئ.

خشک‌کن / xoškon, xošk.kon, xošg- / ها/
اسم. ۱. وشكه‌وکه‌ر؛ وشكه‌وه‌که‌ر؛ ئامرازێ بۆ
وشكه‌وکردنی شتی ۲. زوانگ؛ زومانگ؛ نووسراو
وشكه‌وکه‌ر؛ کاغه‌زی په‌مۆبی تووکن بۆ
وشكه‌وکردنی مه‌ره‌که‌ف ۳. که‌ره‌سه‌یه‌کی
کاره‌بابی بۆ وشك‌کردنه‌وه‌ی ده‌س یان دم و
چاو به‌باینیکی گهرم و به‌ته‌وژم.

خشک‌مغز / xoškmaqz, xošg- / صفت. /مجازی/
میشک‌وشک؛ دل‌فهرسیای: ۱. خاوه‌ن زه‌ینیکی
وا نه‌توانئ نه‌ندیشه‌گه‌لی تازه‌وه‌ربگرئ ۲. به‌بی
هێزی زه‌ینی بۆ نوێکاری و نوئ بیر‌کردنه‌وه.

خشکناي / xošknāy, xošg- / اسم. قور‌قور‌اچک؛
قور‌قور‌انچه؛ قور‌قور‌انچک؛ قور‌قور‌اگه.

خشک و خالی / xošk-o-xālī, xošg- / [فارسی/
عربی] صفت. خت و خالی؛ هالی و په‌تیلا؛ هالی و
هه‌وێلا؛ بی‌هیچ شتیکی تر «اتاق خشک‌وخالی؛ سلام
خشک‌وخالی؛ ژووری خت و خالی؛ سلای هالی و
په‌تیلا».

خشکه ۱ / xoške, xošg- / اسم. ۱. شاته؛ جوړئ
نان که له کاتی پێژاند و ده‌کوو بسکویت وشکی
ده‌که‌نه‌وه ۲. وشكه؛ جوړئ پۆلای سه‌خت و
بی‌ئو که له قالب‌سازیدا به کار ده‌روا.

خشکه ۲ صفت. وشكه؛ هیشكه؛ ۱. وشك؛ ئیشك
«توت خشک؛ توه وشكه» ۲. به‌شیوه‌ی نه‌خت و

بی‌هیچی تر «جیره‌ی خشکه؛ موچه‌ی هیشکه».

خشکه‌پز / xoškepaz, xošg- / ها؛ ان؛ /اسم.
۱. شاته‌پێژ؛ وشكه‌پێژ؛ که‌سه‌ی که شاته ده‌پێژئ
۲. نانه‌وا؛ که‌سه‌ی که نان ده‌کا.

خشکه‌پزی / xoškepazī, xošg- / /اسم.
شاته‌پێژی؛ وشكه‌پێژی: ۱. کاری وشكه‌نان
کردن ۲. /ها/ نانه‌وایی وشكه‌پێژ.

خشکه‌مقدس / xoškemoqaddas, xošg- / ها/
[فارسی/عربی] صفت. /مجازی/ وشكه‌سو‌فی؛
خه‌رسو‌فی؛ پی‌داگر له‌بوا‌ری بیر و باوه‌ری
نایینیدا، به‌بی بیر‌کردنه‌وه.

خشکی / xoškī, xošg- / اسم. هشکی؛ وشکی؛
۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی وشك‌بوون ۲. /ها/
وشکایی؛ هیشکانی؛ پشکانی؛ هیشکایی؛
وشکانی؛ ئیشکایی؛ هشکاتی؛ ره‌شایی؛ به‌ژ؛
به‌شیک له‌رووی زه‌وین که ئاو دای‌نه‌گرتوه.

خشکیدگی / xoškidegī, xošgidegī / /اسم.
وشکی‌تی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی وشك‌ه‌لاتن؛
وشكه‌وه‌بوون «نوعی عنکبوت موجب خشکیدگی برگها
می‌شود: جوړئ جال‌جالوکه ده‌بیتنه‌ه‌وی
وشك‌ه‌لاتنی گه‌لا».

خشکیدن / xoškīdan, xošgīdan / مصدر. لازم.

// خشکیدن: هشکایت؛ می‌خشکی؛ ده‌هشکی؛
بخشک؛ به‌شکه // هشکان؛ وشك‌بوون؛ وشك
بی‌ه: ۱. چرم‌سین؛ ژاکیان؛ سیسیان «خشکیدن
درخت: وشك‌بوونی دار» ۲. وشكه‌لاتن؛ داچوړان؛
وشكاو‌هاتن؛ وشكاو‌داهاتن؛ له‌ناو‌چوونی ئاو
یان تراوی‌تر «خشکیدن چاه: هشکایی بیر»
۳. سفت‌بوونی ئەندامانی له‌ش «خشکیدن دست:

وشكه‌لاتنی ده‌ست» ۴. [گفتاری] ره‌ق بردنه‌وه؛
یه‌خ‌کردن؛ رچیان؛ وشك‌بوون له‌سه‌رمادا «از
سرما خشکیدن: له‌سه‌رمادا هشکان» ۵. /مجازی/
گفتاری/ په‌شوکیان؛ ره‌پ‌وه‌ستان؛ داکوتیان؛ واق
ورمان؛ واق‌مه‌نه‌ی «از ترس سر جای خود خشکیدن:
له‌ترسان له‌جینی خۆوه‌هشکان». هه‌روه‌ها:

خشکیدنی

■ صفت مفعولی: خشکیده (هشکاو) / مصدر منفی:

نخشکیدن (نه هشکان)

خشکیده / xoškîde, xošgîde /: صفت. / گفتاری /

هشکاو؛ وشک بووگ؛ سیس؛ سیس بووگ (علف خشکیده؛ چاه خشکیده؛ ئالفی هشکاو؛ بیرى هشکاو).

خشکیزی / -xoškîzî, xošgî /: صفت. وشکه‌ژی؛ به تاییه‌تمه‌ندی یان خووی ژیان له وشکانیدا.

خشم / xašm /: اسم. / ادبی / ئازر؛ خه‌زر؛ به‌هه‌ج؛

برووت؛ جونگ؛ شیپۆر؛ خشم؛ خه‌ید: ۱. رق؛ قین؛ قینی؛ سێه؛ سلی؛ هه‌به‌جانی

سه‌چاوه‌گرتوو له ناره‌زایی زۆر له ئاست که‌سی یان شتی‌که‌وه ۲. تووره‌یی؛ قه‌لسی؛ گز؛

نیشاندانی ئەو هه‌به‌جانه.

□ خشم خود را فرو خوردن: پیش خوار‌دنه‌وه؛

توو‌ره‌یی خو‌ دهرنه‌خستن؛ رقی خو‌ خوار‌دنه‌وه (هرچه آزارش دادند، خشم خود را فرو خورد و چیزی

نگفت: هه‌رچی ئەزیه‌تیا‌ن کرد، پیشی خوار‌دوه‌وه و هیچی نه‌گوت).

خشم گرفتن: تووره‌ بوون؛ قه‌لس بوون؛ رق هه‌ستان؛ هه‌لچوون؛ تووره‌یی و ناره‌زایی خو‌

دهر‌بر‌پن (پادشاهی بر وزیر خود خشم گرفت: پاشاییک له وه‌زیره‌که‌ی تووره‌ بوو).

خشم آلود / xašmālūd /: صفت. خه‌زریو؛

به‌هه‌جۆک؛ ر‌که‌هه‌ستاو؛ ر‌که‌نه‌ستوو؛ قرم‌پ‌ر (صدای خشم‌لود؛ چه‌ره‌ی خشم‌لود: دهنگی خه‌زریو؛

روومه‌تی به‌هه‌جۆک).

خشمگین / xašmgîn /: صفت. گرگین؛ گرز؛

زوب‌ر؛ تووره؛ درز؛ ناره‌حه‌ت؛ رق‌هه‌ستاو؛ ر‌کین؛ قارس؛ خه‌یدی؛ قه‌لس؛ به‌هه‌جۆک؛ به‌قین؛

هیچی؛ هیچ (صدای خشمگین؛ چه‌ره‌ی خشمگین: دهنگی گرگین؛ رووی گرز).

بودن؛ خشمگین شدن؛ خشمگین کردن

خشمناک / xašmnāk /: صفت. ئازری؛ گرگین؛

سل؛ تووره؛ قه‌لس؛ به‌هه‌جۆک؛ رق‌هه‌ستاو؛

به‌ر‌که‌؛ قه‌رس؛ جازز؛ قالس؛ ر‌که‌هه‌ستای؛

رق‌هه‌لستاو؛ حیدز. هه‌روه‌ها: خشمناک بودن؛

خشمناک شدن؛ خشمناک کردن

خشن / xašen /: [عربی] صفت. ۱. زیر؛ زرو؛ زرو؛

زور؛ زفر؛ زوق؛ رووش؛ زیر؛ ئاز؛ کونج‌ر؛ به روویه‌کی گرنج-گرنج و نار‌یکه‌وه که ئە‌گه‌ر

دهستی لی‌ بده‌ی، پیستی دهست ئازار بدا (پارچه‌ی خشن: پارچه‌ی زرو) ۲. ئازرانه؛

ته‌نگه‌تیلکه؛ پیشن؛ به دۆخ یان چۆنیه‌تی‌ه‌کی دوور له دلۆفانی‌هه (رفتار خشن: ئاکاری ئازرانه)

۳. سرت؛ درشت؛ گزم؛ گه‌رووز؛ گرس؛ قه‌رت؛ توند؛ سبر؛ در؛ بی‌نهرم و لووسی یان له‌باوی.

به‌ران‌به‌ر: نرم (بافت خشن: هۆنه‌ی گزم).

خشنود / xošnûd /: صفت. / ادبی / خوشحال؛

وه‌ر‌که‌؛ رازی؛ قایل؛ قادی؛ شادمان له رووداوی یان له ئاکامی ئەو رووداوه (از شنیدن این خبر

خشنود شد: له بیستنی ئەم هه‌واله خوشحال بوو).

خوشنود

خشنودی / xošnûdî /: اسم. خوشحالی؛

وه‌ر‌ه‌کی؛ قادیتی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی شاد بوون (موفقیت شما مایه‌ی خشنودی همه‌ی ماست:

سه‌ر‌که‌وشتان هۆی خوشحالی هه‌موومانه).

خوشنودی

خشوع / xušû', xošû' /: [عربی] اسم. / ادبی /

خاکه‌ساری؛ مل‌که‌چی؛ گوپ‌رایه‌لی.

خسونت / xušûnat, xošûnat /: ها. / [عربی] اسم.

۱. زوق‌ری؛ زبری؛ گرمی؛ سه‌ختی؛ چۆنیه‌تی زرو و زوق بوون ۲. تووره‌یی؛ سه‌ختی؛ تون و تیژی؛

هه‌لچوویی؛ قه‌لسی.

خسونت‌آمیز / -xušûnatāmîz, xošûnat- /:

[عربی] فارسی] صفت. گرزانه؛ ئازرانه؛ توند و تیژ؛ به دۆخ یان بار‌یکی نادۆستانه‌وه، هاو‌پ‌ر له‌گه‌ل

توو‌ره‌یی (رفتار خسونت‌آمیز: ئاکاری گرزانه).

خسونت طلب / -xušûnat.talab, xošûnat- /: ها.

ان. / [عربی] صفت. گرژ‌یخواز؛ گرزانه‌خواز؛ توند و

تیژی خواز؛ به خده یان وازی گرژانه وه.

خسونت طلبی / xušûnat.talabî, xošûnat- /

ها: [عربی] اسم، گرژیخوازی؛ توند و تیژی خوازی؛ ئوگری به تووریهی و توند و تیژی.

خصال / xesâl / [عربی] جمع ﴿خِصَلَت

خصائل / xasâ'el / [عربی] ﴿خِصَال

خصائص / xasâ'es / [عربی] ﴿خِصَائِص

خصایص / xasâyes / [عربی] جمع ﴿خِصِیصه:

خصائص

خصایل / xasâyel / [عربی] جمع ﴿خِصَلَت:

خصائل

خصلت / xeslat, ها؛ خِصال؛ خِصایل: [عربی] / اسم،

تایبه تمهندی: ۱. خوو؛ گرؤ؛ ئاکاری تایبه تی کهسێ که بووه به خۆ و خدهی «بخشش خصلت

خوبی است: به خشین، تایبه تمهندی که چاکه»

۲. گهوشین؛ لیپاتوی یان دانستهی شتێ

«سوزاندن خصلت آتش است: سووتاندن تایبه تمهندی

ئاگره».

خصم / xasm, ها؛ ان: [عربی] / اسم، [دبی] دژمن؛

دوژمن؛ دژمن؛ نه یار؛ دژ «ای خصم حریف تو سپاه

سحر است: ئەی دژمن هه‌ق‌به‌ری تۆ له‌شکری

به یانانه».

خصمانه^۱ / xasmāne / [عربی] / فارسی] صفت،

[دبی] دوژمنانه؛ دژمنانه؛ دژانه؛ نه یارانه؛ وه کوو

دوژمن «رابطه‌ی خصمانه: پیوهندی دوژمنانه».

خصمانه^۲: [دبی] / نه یارانه؛ دوژمنانه؛ دژمنانه؛

دژاسا؛ دوژمن ئاسا «با او خصمانه رفتار کرد: نه یارانه

له‌گه‌لیدا جوولاه».

خصوصاً / xusûsan, xosûsan / [عربی] / قید،

به تایبهت؛ به تایبهتی؛ نه‌وازا؛ نه‌خوازا «سلام همه،

خصوصاً پدربزرگ را برسان: سلای هه‌مووان،

به تایبهت باوه‌گه‌وره بگه‌ینه».

خصوصی / xusûsi, xosûsi / [عربی] / صفت،

تایبه تی؛ ته‌به تی؛ تاویه تی؛ خۆمالی؛ گه‌وشت:

۱. کهسی؛ کهسین؛ هی یه‌ک یان چهند کهسی

دیار «زندگی خصوصی: ژبانی تایبه تی» ۲. خۆیی؛

خۆخۆیی؛ خۆخۆی؛ هۆمایی؛ خۆمالی؛ بۆ که‌که‌ک

لی وهر گرتنی که‌سێک و هاورپییانی «اتاق

خصوصی؛ درس خصوصی؛ ژووری تایبه تی؛ وانهی

تایبه تی» ۳. نا ده‌وله تی «بیمارستان خصوصی؛

مدرسه‌ی خصوصی؛ نه‌خۆشخانه‌ی تایبه تی؛

قوتابخانه‌ی تایبه تی» ۴. ناو خۆیی؛ نارهمی؛

نافهرمی؛ به شیوه‌ییکی نه‌ک هه‌مووانی و به‌رچاو

«گفتگوی خصوصی: وتووێژی ناو خویی».

خصوصیات / xusûsiyyāt, xosûsiyyāt / [عربی] /

جمع ﴿خصوصیت

خصوصیت / xusûsiyyat, xosûsiyyat / [عربی] /

اسم، تایبه تمهندی؛ گه‌وشین: ۱. ها؛ خصوصیات /

دانسته (یکی از خصوصیات او علاقه‌اش به مطالعه‌ی

کتاب بود: به‌ک له تایبه تمهندی که‌کانی هۆگری به

کتیب خۆپندنه‌وه ببوو» ۲. دۆستایه تی؛ دۆستی؛

که‌ین و به‌ین؛ پیوهندی تایبه تی «ما با هم هیچ

خصوصیتی نداریم: ئیمه هیچ دوستایه‌یه که‌مان

پیکه‌وه نه».

خصوصی سازی / xusûsîsāzî, xosûsî- / ها؛

[عربی] / فارسی] / اسم، تایبه تی کاری؛ کار یان ره‌وتی

گۆرانی خاوه‌نییته ده‌وله تی به خاوه‌نیه تی

گه‌وشتی.

خصومت / xusûmat, xosûmat / ها؛ [عربی] /

اسم، [دبی] دوژمنایه تی؛ دژمنیه تی؛ دوژمنی؛

دژمنی؛ دژمنه کاری؛ نه یاری «پس از مدتی حس

همکاری و اعتماد تبدیل به خصومت شد: پاش

ماوه‌یه‌ک هه‌ستی هاوکاری و هاودلی ببوو به

دوژمنایه تی».

خصی / xasey / [عربی] / صفت، [دبی] / خه‌سیاگ؛

خه‌ساو؛ گون‌براو؛ گون دهره‌هاگ.

خصیتین / xosyateyn / [عربی] / اسم، گونان؛ دوو

هیلکه‌گون؛ هیله‌گونن؛ ههر دوو باتوو.

خصیصه / xasîse, ها؛ خصایص: [عربی] / اسم،

دانسته؛ تایبه تمهندی؛ گه‌وشین «خصیصه‌ی

فداکاری و همبستگی در آنها وجود داشت: دانسته‌ی فداکاری و یه‌کگری له نیویاندا هه‌بوو.

خضاب / xazāb, ها: / [عربی] / اسم: [قدیمی] / خه‌زاو؛ رهن‌گاو؛ ماکی رهن‌گی (وه‌ک خه‌نه و توپکلی گوێز) یان تیکه‌لاوی ئەمانه که پیشتر بۆ رهن‌گ کردنی قژ به کار ده‌چوو.

▣ **خضاب کردن**: رهن‌گاندن؛ گۆناندن؛ رهن‌گ کردن (آن دلاوران جامه به خون خویش خضاب می‌کردند: ئەو جوامێرانە بە خوێنی خۆیان بەرگەکانیان دەرەنگاند).

خضرا / xazrā: / [عربی] / صفت: [ادبی] / ۱. سه‌وز؛ شین؛ که‌سک ۲. سهر سه‌وز؛ شیناوه‌رد (جزیره‌ی خضرا: دوورگه‌ی سه‌ره‌سه‌وز).

خضوع / xozû, xuzû: / [عربی] / اسم: [ادبی] / خاکه‌ساری؛ خاکه‌پایی؛ بێ‌فیزی؛ بێ‌ده‌ماری.

خط / xat(t), ها: / خطوط: / [عربی] / اسم: ۱. هیل؛ کر؛ کێر؛ زاخ؛ کێله؛ نیشانه‌یه‌کی باریک و کێشراو که له شوپن دانانی شتێ له سهر روویه‌کی لووسدا به‌دی دی (خط‌اتو؛ خط‌ترمز؛

هیلی ده‌ق؛ هیلی تورمز) ۲. خه‌ت؛ نیگار؛ ئەلف‌وبێ؛ شیک؛ تی‌ک‌پ‌ای ئەو نیشانه‌ن که وشه و پرسته‌ی زمانیکیان پێ ده‌نووسرێ (خط‌کردی؛

خط‌لاتین؛ خه‌تی کوردی؛ خه‌تی لاتین) ۳. [گفتاری] ده‌سنووس؛ قاقه‌ز؛ خه‌ت؛ نووسراوه؛ به‌لگه؛ نامه «برو از رییس یک خط بیاور؛ بچۆ لای

سه‌رۆکه‌وه، ده‌سنووسی بێنه» ۴. خه‌ت؛ شێوه‌ی نووسینی ئەلف و بێی زمانێ (خط‌نستعلیق؛ خط‌کوفی؛ خط‌خوش؛ خه‌تی نه‌سته‌علیق؛ خه‌تی

کووفی؛ خه‌تی جوان) ۵. [گفتاری] خه‌ت؛ خۆشنووسی؛ جوان‌نووسی؛ گونده‌نووسی (معلم خطا: مامۆستای جوان نووسی) ۶. [هندسه] / الف

هیل؛ شوپنێ که له درێژه‌دانێ خالی‌که‌وه دروست ده‌بێ و ته‌نیا یه‌ک لایه‌ن (درێژایی) هه‌یه‌ ب هیل؛ شوپنێ پێک‌دادانی دوو پالوو

۷. رینگه؛ هیل؛ رێبازی چوون له شوپنیکه‌وه بۆ

شوپنێ تر (خط‌سندج — کرمانشاه: رینگه‌ی سنه‌کرماشان) ۸. هیل؛ ده‌زگایه‌کی یه‌کپارچه

که ده‌بێته‌ هۆی راگواسته‌وه‌ی شتیک (خط‌آهن؛ خط‌تلفن؛ خط‌ه‌وایی؛ هیلی ئاسن؛ هیلی ته‌له‌فون؛ هیلی ئاسمانی) ۹. رێباز؛ دۆز؛ کاربه‌ند؛

گافین؛ مه‌رام؛ مه‌ره‌م؛ گر‌ه‌وین؛ ئۆگره‌تی؛ شێوازی فکری یان ئاکاری (خط‌اسلام؛ خط‌خوشگذرانی؛ رێبازی ئیسلام؛ رێبازی رابواردن)

۱۰. دێر؛ دیخ؛ دیخ؛ گێر؛ خێز؛ خه‌ت (یک خط بخوان؛ دیری بخوێنه‌وه) ۱۱. دێر؛ به‌یت (دو خط شعر خواندم؛ دوو دیر شیعرم خوێنده‌وه) ۱۲. هیل؛

سنوور؛ که‌وشه‌ن (خط‌افق؛ خط‌ساحل؛ هیلی ئاسۆ؛ سنووری به‌ستین) ۱۳. هیل؛ خوله‌گ و هیله‌کانی زه‌وی (خط‌استوا؛ هیلی ئوستوا) ۱۴. هیل؛ هه‌ر

کام له تاییه‌تمه‌ندیه‌کانی دیار، باریک و کێشراوه‌ی ئەندامه‌کانی له‌ش یان وێنه (خط‌ابرو؛ هیلی برۆ) ۱۵. خه‌ت؛ دیوێ له‌سکه‌ وا زۆر‌تر

نرخ‌ی به‌ ژماره‌ له‌ بانیه‌وه‌ نووسراوه؛ ئەو دیوی شیر.

▣ **خط‌آهن**: هیلی ئاسن.

خط‌ابرو: ۱. هیلی برۆ؛ به‌شێ له‌ ژووری چاو که‌ مووی برۆی لێ پرواهه ۲. شێوه‌ی برۆ؛ درێژایی برۆ ۳. نیشانه‌یه‌ک به‌م شێوه‌یه «{ }» که‌ وشه‌ یان پرسته‌به‌کی تی‌ده‌خه‌ن.

خط‌اتو: خه‌تی وتوو؛ هیلی ده‌ق؛ شوپنه‌وار یان ده‌قی که‌ به‌ هۆی کێشانی ئوتوو به‌ سهر پارچه‌دا به‌دی دی.

خط‌اتوبوس: هیلی باس؛ کۆمه‌له‌یه‌ک بریه‌تی له‌ چهند ئوتوو‌بوس که‌ له‌ شوپنیکێ تاییه‌ت‌دا هات‌و‌چۆ ده‌که‌ن. هه‌روه‌ها: خط‌مینى‌بوس؛

خط‌کشتیرانی: خط‌ه‌وایی

خط‌استوا: هیلی ئوستوا؛ هیلی ناوه‌پراست؛ هیلی که‌مه‌ره؛ جه‌غزیکێ گرێمانه‌یی به‌ مه‌ودای به‌رامبه‌ر له‌ جه‌مه‌سه‌ری باکوور و

باشووری گۆی زه‌ویه‌وه.

خط حامل: [موسیقی] خه تی مووسیکا؛ پینج خه تی هاوشان که له نوت نووسیدا به کار دئ. خط خرچنگ قورباغه: [مجازی] خه تی قؤلانچه بی؛ نووسینی لار و خوار و ناشیرین. خط خوانا: خه تی جوان؛ نووسراوه یی که به ئاسانی بخوینریتوه. ههروه ها: خط خوش خط درشت: خه تی درشت: ۱. خه تی که به قهله می نووک پان (زۆتر قهله م نهی) دهنووسریت ۲. نووسراوه یه ک که پیته کانی گه وره ن.

خط راس خط الرأس

خط راست: هیللی راست؛ هیللی ریک؛ هیللی که گشت پیته کانی له یه ک راستادان. خط ریز: خه تی ورد؛ خه تی ریز: ۱. خه تی که به قهله میکی دهم باریک و ورد نووسرای ۲. نووسراوه یه ک که پیته کانی وردن. خط زنجیر: ریز؛ گه لواز؛ گه لوازه؛ زنجیره هیل: ۱. ریزی له که سان که دهستی یه کیان گرتوه و زنجیریکیان پیک هیناوه ۲. رینچه؛ رچه؛ خیزره؛ که ره سووله؛ ره ویله؛ قه تاره؛ کوور؛ ریزی له گیانه وهرانی شوین به شوین له رویشتندا. خط ساحل: هیللی به ستین؛ سنووری ئاو و وشکانی.

خط سیر: ری؛ ریگا؛ ری بازگه.

خط سیریلی: خه تی سیریلی؛ خه تی که زمانی رووسی و بری زمانانیرۆژه لاتی ئوروپای پتی دهنووسن و شیوه که شی له سهره تاوه له خه تی یۆنانی وهر گیراوه: الفبای سیریلی خط شجری: [قدیمی] خه تی شه جهری؛ جوهره خه تیکی باو له میژووی ئیراندا که پیته کانی ئه لف و بیی به شیوه ی خه تیکی ئه ستوونی چکۆله به یه ک یان چهن لقی هه لاناوه و دهنووسرا. خط شکسته: ۱. [هندسه] خه تی شکاو؛ هیللی

خط افق: هیللی ئاسۆ؛ هیللی گریمانه یی له به رامبه ری که سیکه وه که بۆ دوور ده پوانی و له چاوی ئه ودا ئاسمانی بان سه ری له زه وی جیا ده کانه وه.

خط انتقال نیرو: هیللی گواسته وه ی به رق؛ هیللی گۆزانه وه ی کاره با.

خط برنج: نووسینی سیری؛ که ره سه ییک بۆ نه خشانندی خه تی له پیت چنی ده ستیدا.

خط بربل بربل

خط بطلان: خه تی که بۆ به تال کردنه وه یان بی نرخی کردنی نووسراوه یه ک به سه ریدا ده کیشن.

خط تاریخ: هیللی میژوو؛ خه تیکی خه بالی داندراوه که به پنی پیکهاته ی نیونه ته وه یی، سه ره تای رۆژ له لای رۆژاوا ی ئه وه خه ته وه ده ست پی ده کا. که وابه و رۆژ می ره لای رۆژاوا ی ئه وه خه ته وه رۆژیک پیشتر له لای رۆژه لاتیه تی.

خط ترمز: هیللی تورمز؛ ئاسه واری که له تورمز کردنی به توندی ماشین له سه ر جاده و رپوه به دی دئ.

خط تصویری: خه تی وینه یی؛ خه تی که هه ر نیشانه یه ک تیندا نوینه ری واتایه که.

خط تلفن: هیللی ته له فوون؛ کۆمه له ئامراز که ده بیته هۆی کار کردنی ته له فوونیک.

ههروه ها: خط تلگراف

خط تولید: هیللی به ره مه کاری؛ تیکرای که ره سه ته و ره وتی به دیه یانی به ره مه یک.

خط تیره: هیللی رهش؛ هیللی ئاسۆیی بچووک که له نیوان دوو ژماره دا یان بۆ جوئ کردنه وه ی به شیک له رسته به کار دئ. تیره ۲

خط چینی: خه تی چینی؛ خه تی که زمانه کانی ولاتی چینی پی دهنووسریت. ههروه ها: خط کردی؛ خط فارسی؛ خط عربی

شکاوه ۲. شکسته^۱

خط فاصله: هیللی مهودا؛ خه تی دوورینگ؛ هیللیکی بچووک له نیوان دووبهشی وشهیه کی تیکه لدا (وه کوو: فارسی- ئینگلیسی؛ رادیوته له فیژیون).

خط قرمز: هیللی سوور: ۱. [مجازی] سنووری مه ترسی؛ کهوشه نی که لی ترازانی جیی مه ترسیه ۲. خه تی سوور؛ نیشانه ی به تال کردنه وه یان بی بره و کردنی شتی (وه ک نووسراوه ییک).

خط قهر خط القهر

خط کرسی: خه تی کاغه ز؛ هیللیکی ئاسویی که پسته کان له سهر و خواری داده نرین. خط کرسی: خه تی شکاوی؛ هیللی که دوو ژماره له سهر و ژیری وه دهنووسن، به واته ی دابه شینی سه روو به ژیریندا.

خط لاتین: خه تی لاتین؛ خه تی که له ئیتالیدا گوورا و ئیستاکه خه تی باوی ولاتانی ئوروو پای رۆژاوا، ئه مریکا، ئوسترالیا و بری ولاتانی ئاسیا و ئافریقایه: الفبای لاتین

خط لوله: هیللی لوله، کۆمایئ لوله و دهم و ده زگای پیکه وه به ستراو بۆ ناردنی به رده وامی تراو یان گاز له شوئیکه وه بۆ شوئیکێ تر.

خط مشی: رپیازگه؛ شیوه ی ئاکار یان کردار (خط مشی سیاسی: رپیازگه ی رپامیاری).

خط مماس: هیللی لی کهوته؛ هیللی به رکه وته؛ خه تیککی راست که ته نیا له نوقته ییکدا له گه ل خه تیککی چه ماوه دا یه کی گرتووه.

خط منحنی: خه تی چه ماوه؛ هیللی چهوت؛ هیللی کۆم؛ هیللی کوور؛ هیللی که نه راست و نه شکاوه بی.

خط میخی: خه تی بزماری؛ خه تی که ۴۰۰۰ سالی پیش له بهین چۆمان گوورا، ئه لفو بیتکه ی ئهم شیوه نووسینه له بزماری چئوین ده چی.

خط هیروگلیف: خه تی هیروگلیف:

۱. خه تیککی وینه یی له میسری کۆندا ۲. [کنایه] ههر جۆره خه تیککی وینه یی.

□ خط افتادن: پرووشیان؛ پرووشان؛ پرووش تی کهوتن؛ پرووشیان؛ ریش کهوته ینه؛ هیل یان کپر کهوتنه سهر پرووبه ری شتی «دوسه جا روی بدنه ی ماشین خط افتاده بود: له دووسی شوئنه وه ماشینه که رووش بوو». ههروه ها: خط انداختن

خط دادن: [کنایه] رپگا نانه به رپا؛ رپوئینی کردن؛ مۆچیاری که رده ی؛ به رنامه یان ئامۆزه یه کی فیکری یان کرده وه یی به که سی یان دهسته یه ک دان «رادیوهای بیگانه به ضد انقلابها خط می دادند: رادیوه بیگانه کان رپگیان به رپای دژانی شوړش دهنه». ههروه ها: خط گرفتن

خط روی خط افتادن: تیکه ل بوونی هیلگه ل؛ هیل به هیل بوون؛ پهیدا بوونی تیکه لاوی له چه ند ته له فووندا.

خط زدن: خه ت دان؛ کووزدان؛ به تال کردنه وه ی نووسراوه ییک به کیشانی خه ت به سه ریدا «من نمی آیم، اسم را خط بزن: من نایه م، نیوم خه ت بده».

خط کسی را خواندن: [مجازی] گوی بۆ که سی گرتن؛ به قه ول که سی کردن؛ گۆش ده پنه ی؛ گرنگی دان به فه رمان و راسپارده ی که سیک «در آنجا کسی خط مرا نمی خواند: ده ویدا که س گوی بو من ناگری».

خط کشیدن: خه ت کیشان: ۱. هیل کیشان؛ هیل نه خش کردن «زیر صفتها و قیدها خط بکش: ژیر ئاوه لئناو و ئاوه لکاره کان خه ت بکیشه» ۲. خه ت دان «روی این جمله خط بکش: خه تی بکیشه مل ئهم رسته دا».

خط نوشتن: خه ت نووسین؛ ته مرینی جوان نووسی کردن.

وته؛ ئەوێ له هه‌مبەر کۆمه‌ڵیکه‌وه ده‌گوترێ، به‌تایبەت وتاری پەسمی که له پێشدا ئاماده کراوه.

خطاپوش / xatāpūš، ها: / [عربی/فارسی] صفت. / [دبی] هه‌له‌پۆش؛ به‌تایبەتمه‌ندی یان توانستی چاو پۆشین له هه‌له‌ی دیتران. هه‌روه‌ها: **خطاپوشی**

خطاط / xattāt، ها: / [عربی/اسم] خه‌ت‌خۆش؛ خۆش‌نووس؛ جوان‌نووس؛ گونده‌نووس.

خطاطی / xattātī، ها: / [عربی/اسم] خه‌ت‌تاتی؛ جوان‌نووسی؛ خۆش‌نووسی؛ گونده‌نووسی.

خطاکار / xatākār، ها: / [عربی/فارسی] صفت. شه‌پنی؛ تاوانکار؛ خه‌تاکار؛ هه‌له‌کار؛

خواه‌نی کرده‌وی هه‌له. هه‌روه‌ها: **خطاکاری**

خط الرأس / xattorra's، ها: / [عربی/اسم] ۱. هێلی سه‌روو؛ هێلی که له بانترین شوینی

به‌رزاییکه‌وه (وه‌ک کێو، یال، گردۆلکه و وه‌کوو ئەوانه) تیده‌په‌رێ ۲. ئاورپژه؛ ئاورپژگه؛ که‌ند و

له‌ندی زه‌مینی نیوان دوو یا چه‌ند رووبار که ده‌بیته‌ه‌وی دابه‌شی ئاوی باران * **خط رأس**

خط القعر / xattolqa'r، ها: / [عربی/اسم] بنه‌هیل؛ هێلی که له قوولترین شوینی رووباری یان

دۆلیکه‌وه پاده‌بری: **خط قعر**

خط المرکزین / xattolmarkazeyn، [عربی] / **اسم**، هێلی که ناوه‌ندی دوو بیچمی هیندسی

(وه‌ک جه‌غز و چوارگۆشه) پیکه‌وه په‌یه‌وند ده‌دا.

خطایا / xatāyā، [عربی] جمع **خطینه**

خطبا / xotabā، [عربی] جمع **خطیب**

خطبه / xotbe، ها: / [عربی/اسم] وتار: ۱. خوتبه؛ خودبه؛ وتاری مه‌لا پیش نوێژ ۲. / [قدیمی]

وته‌بیژی.

☐ **خطبه‌ی عقد**: وتاری ماره‌پران؛ دۆعاییک که له ماره‌پریندا، ماره‌پر ده‌یخوێتی.

خط-خطی / xatxatī، [عربی] صفت. پێ-پێ؛ خه‌ت-خه‌تی؛ به‌نەخشیکی به‌شیوه‌ی هیلگه‌لی

به‌ خط کردن: ریز کردن؛ له هیلکی‌دا دانان؛ هاندان بۆ به‌ریز وه‌ستان (بچه‌ها را به‌ خط کرد؛ من‌داله‌کانی ریز کرد).

توی / در خط چیزی بودن: / [گفتاری] واز له شتی بوون؛ خێ دان یان ئۆگره‌تی په‌یا کردن به‌ شتیک «آزاد تو خط مطالعه بود؛ ئازاد وازی له خویندنه‌وه بوو».

خطا ۱ / xatā، ها: / [عربی/اسم] هه‌له؛ چه‌وتی؛ قۆرن؛ هه‌ینه؛ سووچ؛ تاوان؛ کارێ که دروست جی‌به‌جی نه‌کراوه، یان له‌گه‌ل قانون یان پێ‌وشوینی کۆمه‌لگادا یه‌ک ناگره‌وه «خطای او این بود که خود را کوچک می‌شمرد؛ هه‌له‌ی ئەوه بوو خۆی به‌ که‌م ده‌زانی».

☐ **خطا رفتن**: به‌ هه‌له‌دا چوون؛ نه‌پێکان؛ به‌ لای نادروستدا چوون «تیرش به‌ خطا رفت؛ تیره‌که‌ی به‌ هه‌له‌دا چوو».

خطا کردن: هه‌له‌کردن: ۱. دروست جی‌به‌جی نه‌کردنی کارێ «در شناختن دوستانش خطا کرده بود؛ له ناسینی دۆسته‌کانیدا هه‌له‌ی کردبوو»

۲. کارێ خراو یان نابەجی کردن «اگر خطا کرده‌ام مرا ببخشید؛ ئە‌گەر هه‌له‌م کردووه بمه‌خشن».

خطا: صفت. هه‌له؛ نادروست؛ چه‌وت؛ قۆرن. به‌رانه‌پر: **صواب** «کار خطا؛ راه خطا؛ کاری هه‌له؛ پێی هه‌له».

خطاب / xetāb، xatāb، [عربی/اسم] ۱. پرووی ده‌م؛ پرووی قسه؛ ئاخواتن له هه‌مبەر یه‌که‌وه ۲. سه‌رکۆنه؛ سه‌رکۆ.

☐ **خطاب کردن**: ناو لێ‌بردن؛ ناو بردن؛ ناو نان «در نامه‌ای او را احق خطاب کرده بود؛ له نامه‌یه‌کدا به‌ گه‌وج ناوی لێ بردبوو».

خطاب‌بخش / xatābaxš، [عربی/فارسی] صفت. / [دبی] خه‌تابه‌خش؛ به‌ خوو یان وازی به‌خشینی گونای دیترا نه‌وه.

خطابه / xatābe، ها: / [عربی/اسم] وتار؛ گوتار؛

یهک له دواى یهک و له سهریهک.

خطدار / xatdār، ها: [عربی/فارسی] صفت. هیلدار؛ خهتدار «کاغذ خطدار؛ قافه‌زی هیلدار».

خطر / xatar، ها: لات: [عربی] صفت. مه‌ترسی؛ بڤ؛ بڤه؛ ڤش؛ خه‌بار؛ بز دینوؤک؛ نه‌گه‌ری هه‌بوونی زیان.

☐ خطر از سر کسی گذشتن ☐ از خطر گذشتن خطر داشتن: مه‌ترسی هه‌بوون؛ مه‌ترسیدار بوون؛ پر مه‌ترسی بوون؛ بڤه بوون «نگاه کردن به نور خورشید برای چشم خطر دارد؛ روانین بؤ خور بؤ چاو مدرسی هدیه».

خطر کردن: خو خستنه مه‌ترسیه‌وه؛ نه‌گه‌ری زیان قه‌بوول کردن «آزاد حاضر شد خطر کند و به آب بزند؛ نازاد ناماده بوو خوی بخاتنه مه‌ترسیه‌ود و با له ناو».

از خطر گذشتن: له مه‌ترسی په‌رینه‌وه؛ له مه‌ترسی رزگار بوون؛ دهر چوون له نه‌گه‌ری به‌لا یان زیان «با تمام شدن توفان، از خطر گذشتیم و به آرامی از کوه پایین آمدیم؛ که باهوزه که دامرکا، له مه‌ترسی رزگار بوون و ورده‌ورده له چیاکوهه دابه‌زاین: خطر از سر کسی گذشتن

به خطر افتادن: که‌وتنه مه‌ترسیه‌وه؛ به‌ر هه‌تر که‌وتن؛ که‌وتنه به‌ر نه‌گه‌ری زیان و وه‌زنگه‌وه «بر اثر سهل‌انگاری و نگرفتن اطلاعات هواشناسی، جان همه به خطر افتاد: له به‌ر که‌مته‌رخه‌می و بی‌ناگایی له چؤناوچؤنی که‌ش، گیانی هه‌مووان که‌ونه مه‌ترسیه‌وه»: به‌خطر انداختن

خطر آفرین / xatarāfarîn، ها: ان: [عربی/فارسی] صفت. مه‌ترسی‌ساز؛ هوئی په‌یدا بوونی مه‌ترسی.

خطرناک / xatarnāk، ها: [عربی/فارسی] صفت. جئ مه‌ترسی؛ مه‌ترسیدار؛ زه‌رنده؛ بڤه؛ نه‌ته‌کن «شنا کردن در دریای طوفانی خطرناک است؛ مه‌له‌کردن له دهریای واهووردا جئ مدرسه».

خط‌شناسی / xatšēnāsi، ها: [عربی/فارسی] اسم. خه‌تناسی؛ ناسینی شیوه‌ی نووسین؛ کاری ناسینی خه‌ت: الف) له‌وه‌ی که پیوه‌ندی به نووسه‌روهه هه‌بی یا نه ب) له باری جووری نه‌لف‌وبیوه یان نه‌وه‌ی که خه‌ته‌که هی چ زه‌مان و چ زمانیکه. هه‌روه‌ها: خط‌شناس

خط کش / xatkeš، ها: [عربی/فارسی] اسم. هیلینگ؛ زاغور؛ راسته؛ خه‌تکیش؛ خه‌تکه‌ش؛ کرکه‌ش؛ نامرازیکی ته‌خت و باریک له چئو، لاستیک یان کانزا، بؤ‌کیشانی خه‌تی ریک و هه‌روه‌ها پیوانی درپژی خه‌ت.

☐ خط کش تی: خه‌تکه‌شی تی؛ هیلینگ تی که سهره‌که‌ی به خه‌تکیشیکی چکوله‌تر له خویه‌وه لکاوه و به‌م بیچمه‌یه «T»، بؤ کیشانی خه‌تگه‌لی له یه‌ک راسته‌دا.

خط کش محاسبه: خه‌تکه‌شی ژمیریاری؛ خه‌تکه‌شی له یه‌کدانه‌وه؛ جوړیک خه‌تکیشی زانیاریه بؤ پیوان و به‌رامبه‌ر کرده‌وه.

خط کشی / xatkeši، ها: [عربی/فارسی] اسم. خه‌تکیشی؛ کار و ره‌وتی هیل کیشان به‌تایبه‌ت کیشانی هیلی هاوشان «این صفحه را خط کشی کن: نه‌م لاپه‌ره خه‌تکیشی بکه» ۲. هیلکاری؛ شتی که له بانیه‌وه خه‌تکیشی کرابی «از روی خط‌کشی عبور کنید: له بان هیلکاریه‌کانه‌وه هات‌وچؤ بکه‌ن».

خطمی / xatmî، ها: [عربی] ختمی خط و خال / xat(t)-o-xāl، ها: [عربی/اسم]. خال و میل؛ نه‌خش، ر‌ه‌نگ و تایبه‌تمه‌ندیگه‌لی ر‌واله‌تی گیانداریک «مار خوش خط و خال: ماری خال و میل جوان».

خطور / xutûr, xotûr، ها: [عربی/اسم]. دزی؛ کار یان ره‌وتی به بیردا هاتن؛ که‌وتنه‌وه بیر؛ به بیر گه‌بشتن؛ پیدا بواردن؛ نامایوه ویر.

خط و ربط / xat(t)-o-rab، ها: [عربی/اسم]. ده‌ست و قه‌له‌م؛ جوان نووسی و نووسه‌ری «خط‌وربط خوبی داشت: ده‌ست‌وقه‌له‌میکی باشی هه‌بوو».

خطوط / xutût, xotût: [عربی] جمع خط

خطونشان / xat(t)-o-nešān: [عربی/فارسی] اسم، نیشانه‌یک به چه‌شنی × یان + که جار و بار له هه‌ره‌شه‌وگوره‌شه‌دا بۆ پیداکری له سه‌ر قسه‌ی خو، به ئەنگووسی نیشانه ده‌یکیشن.

خط و نشان کشیدن برای کسی: [کنایی] هه‌ره‌شه و گوره‌شه کردن له که‌سیک؛ که‌سیک ترساندن.

خطه / xette: [عربی/اسم،/ادبی] ناوچه؛ مه‌ل‌بەند؛ ناوان؛ کافار «خطه‌ی سرسبز بانه؛ ناوچه‌ی ته‌وزاوی بانه».

خطی / xattî: [عربی] صفت. ۱. خه‌تی؛ پتوه‌ندی‌دار یان سه‌ر به هیل «تصویر خطی؛ وینه‌ی خه‌تی». ۲. ده‌ست‌نووس؛ نووسراو به ده‌ست «کتاب خطی؛ کتبی ده‌ست‌نووس».

خطیبه / xatî'e، خطایا: [عربی/اسم،/نام‌تداول] هه‌له؛ چه‌وتی؛ خه‌تا؛ کردار یان ئاکاری نادروست.

خطیب / xatîb، ها؛ ان؛ خطبا: [عربی/اسم،] وته‌وان؛ وتاربیژ؛ وتاروان. ۱. ده‌م پاراو؛ وته‌پاراو؛ که‌سی که له وتاربیژیدا لیها‌توو بی «او خطیب زبردستی بود و می‌توانست شنودگان را به هیجان آورد، بخنداند یا بگریاند؛ وته‌وانیکی لیها‌توو بوو، ده‌یتوانی بیسه‌ران بهه‌ژینی، بیتیته پیکه‌نین یان گریان». ۲. که‌سی که خوتبه ده‌خوینی یان له نوژی هه‌ینیدا قسه ده‌کا.

خطیر / xatîr: [عربی] صفت،/ادبی/ ۱. گرینگ؛ گرنگ؛ گه‌م؛ مه‌زن؛ گه‌وره؛ له به‌رچاو؛ به چه‌ندیته‌ی یان چۆنیه‌تیه‌کی به‌رچاوه‌وه «کمک رسانی به سیل‌زدگان اقدام خطیری بود؛ یارمه‌تی دانی به‌ر لافاو که‌وتوان کاریکی گرینگ بوو». ۲. گران؛ پرمه‌ترسی؛ دژوار؛ هه‌سته‌م «آقایان مأموریت خطیری بر عهده‌شان است؛ براده‌ران کاریکی گرانیان له ئەستۆیه».

خفا / xafā: [عربی/اسم،] نه‌ینی؛ په‌نامه‌کی؛

داپۆشراوی؛ شاراوه‌بی.

خفا: به په‌نامه‌کی؛ په‌نامه‌کی؛ به نه‌ینی؛ له ژیره‌وه؛ چیره‌نه؛ به دزی؛ به دزیه‌وه؛ به دزیکه و «در خفا مبلتی به او داد تا چیزی نگوید؛ مدتی در خفا زندگی می‌کرد؛ به نه‌ینی پاره‌یه‌کی پی دا ده‌نگ نه‌کا؛ ماوه‌یه‌ک په‌نامه‌کی ده‌ژیا».

خفاش / xoffāš، ها؛ ان؛ [عربی/اسم،] پرچه‌میک؛ چه‌کچه‌کی؛ چه‌کچه‌کیله؛ شه‌مسه‌مه‌کویره؛ شه‌مسه‌مه؛ مه‌شموله‌کویره؛ شه‌و‌کویره؛ شه‌فه‌فک؛ شه‌فه‌ه‌فیک؛ شه‌فه‌ه‌فین؛ شه‌فه‌ه‌فینک؛ شه‌فکۆر؛ قه‌رنا‌قووچه؛ قه‌رنا‌قووچ؛ بالنده‌یه‌کی گوه‌انداری شه‌وفر، زستان خه‌و و به‌کچه‌زیه، به گه‌ل به‌رووی لق‌وپۆی داران، یان له‌گازی زناران یا ده‌کونی ئەشکه‌وتاندا ده‌ژین، بریکیان میوه‌خۆر و هه‌ندیکیان میروو خۆرن.

خفاش خون‌آشام: شه‌مسه‌مه‌کویره‌ی خوتنمژ؛ جۆره شه‌فکۆریکی تایبه‌تی ده‌قه‌ری گه‌رمیانه به‌گاز‌گرتن خوتی گیانه‌وه‌رانی‌تر هه‌له‌ده‌مژئ.

خفت / xeffat، ها؛ [عربی/اسم،] ۱. په‌ستی؛ سووکی؛ سه‌رشۆری ۲. زه‌بوونی؛ زه‌لیلی.

خفت دادن: سووک کردن؛ په‌ست کردن «دایم او را خفت می‌داد؛ هه‌میشه سووکی ده‌کرد». خفت کشیدن: لاره‌ملی‌کیشان؛ مل داخستن؛ مل خوارکردن؛ مل که‌چی‌کیشان؛ پروزه‌ردی‌کیشان؛ سه‌ره‌وسه‌یره؛ لاره‌ملی و زه‌بوونی قه‌بوول کردن «چقدر به‌خاطر تو خفت کشیدم و به‌این و آن التماس کردم؛ چنده‌به‌بۆنه‌ی تووه لاره‌ملیم کیشا و له ئەم و ئەو پارامه‌وه».

خفت / xeft، ها؛ [اسم،] ۱. جۆری گریه‌که به‌کیشانی دوو سه‌ری به‌نه‌که سفت‌تر ده‌بیته‌وه ۲. [ریاضی] درێژایی.

خفت انداختن: ۱. گری دان؛ لکه‌ده‌ی ۲. [مجازی] ته‌نگ لی‌هه‌لچنین؛ زۆر بۆ هینان.

بهديتهنەرى هەناسەتەنگى.

خفگی / xafegî / اسم، ۱. خنكاوى؛ تاساوى؛ گەوخانى؛ تاسەنە؛ پشووئەماوى؛ دۆخ يان چۆنەتەى نەبوون يان نەمانى هەوا بۆ هەناسەدان ۲. دۆخ يان چۆنەتەى تەسك بوونەوهى رېگای ھات وچۆى گەرۆكئى (وەك سووتەمەنى يان هەوا). **خفه** / xafe / صفت، ۱. خنكاو؛ خنكيگا؛ خنكيگاى؛ خنكيكا؛ خنكيكاو؛ گەوخا؛ تاسياگ؛ خن؛ تووشى خنكاوى ھاتوو ۲. خفه؛ بئى-هەوا يان رووناكى ئەوتو «اتاق خفه: ديوى خفه» ۳. گيراو؛ گيريا؛ گيرياگ؛ گيرياو؛ خنكاو (صدای خفه: دەنگى گيراو).

□ **خفه شدن**: ۱. كپ بوون؛ گيريان؛ بەسرانى رېگای ھاتنى هەوا يان سووتەمەنى ۲. تاسيان؛ خنكيان؛ خنكان؛ خنجكان؛ خنكيكەى؛ خنكيكاي؛ تاسيای؛ گەوخان؛ خەندقین؛ خەندقان؛ پشوو لئ بران؛ پشوو بران؛ هەناسە نەمان ۳. /تعريض/ لال بوون؛ بئى-دەنگ بوون و قسە نەکردن «چرا خفه شدی؟ حرف بزنی! بۆ لال بوویی؟ دەى قسە بکە!»

خفه کردن: ۱. خنکاندن؛ خنکانن؛ خنکەنى؛ خنجکاندن؛ خەندقانن؛ خەنقانن؛ تاساندن؛ پشوو لئ برين؛ رېگەى ھات وچۆى هەناسە لە گيانەوهرى گرتن و بوونە ھۆى گيان دەرچوونى ۲. كپ کردن؛ گرتن؛ بەستنى رېگای ھاتنى هەوا يان سووتەمەنى ۳. /تعريض/ بئى-دەنگ کردن؛ كپ کردن؛ نق لئ برين؛ دەنگ برين «این رادیو را خفه کن! ئەو رادیۆ بەدەنگ کە!»

خفه خون / xafexûn / از عربی □ **خَفْقَان** - ۳

خفی / xafi / عربی صفت، /ادبی/ ناديار؛ نەديار؛ نەپندى؛ نەپنى؛ پەنامەكى؛ بەرپيوار؛ نەپيوا «بیماری خفی: نەخۆشى ناديار».

خفيف / xafif / عربی صفت، سووک؛ سوک؛ ۱. کەم؛ ھندک؛ لاواز؛ بە کارتيکردنى کەمەوه

خفت کسی را کشیدن: /مجازی/ زىپ بۆ کەسيک ھاوردن؛ رېپ بۆ کەسى ھينان؛ زۆر بۆ کەسيک ھينان «برو خفت پدرشهرت را بکش بيايد: بچۆ زىپ بينە بو خەزورەت با بيت».

خفتان / xeftān / ها، /اسم، ژيەرزي؛ خەفتان؛ خفتان؛ جلی له پەمۆ يا ئاوريشم کە لە کۆندا بۆ شەر لە بن زړيوه دەبەر دەکرا.

خفتگی / xoftegi / نەفتگی - ۲

خفتن / xoftan / مصدر، لازم، /ادبی/ // **خفتی**: خەوتی؛ مئ-خسبی؛ دەخەوی؛ پخسب؛ بخەوه // خەوتن؛ خەفتن؛ نووستن؛ وتەى؛ نفتسن؛ ھەفتن؛ رازان؛ خەفان.

■ **صفت مفعولی: خفته** (خەوتوو) / مصدر منفی: **نخفتن** (نەخەوتن)

خفته / xofte / ها، -گان / صفت، خەوتوو؛ خەفتوو؛ خەفتگ؛ نووستوو؛ ھەفتوو؛ نفتسى؛ خەو لئ کەوتوو «خفته را خفته کى کند بيدار؟ خەوتوو چۆن خەوتوو وە خەبەر دینى؟»

خفچه / xafçe / ها، /اسم، جوړئ گوپیژ؛ بلج.

خفقان / xafaqān, xafeqān / عربی / اسم،

۱. تاساوى؛ تاسياگى؛ ھەناسەتەنگى؛ پشوو سوارى؛ بەرھەنگى؛ ھەناسەبرى؛ دۆخئ کە بە ھۆى پەيدا بوونى گرفتیک لە کارى ھەناسە کيشاندان بەدەى دئ ۲. /سياست/ دەمکوتى؛ دەمەوہسى؛ ئەنگوستلەچاوى؛ تەپەسەرى؛ دۆخى نەبوونى ئازادى سياسى و فەرھەنگى لە کۆمەلگادا ۳. /مجازی/ قەراقوپ؛ قوروقوپ؛ قرقەپ؛ سمرى؛ بئى-دەنگى؛ بئى-ھەست و خوستى لە بەر زەر و زۆر: **خفه خون** /گفتارى/

□ **خفقان گرفتن**: /تعريض/ لال بوون؛ دەم بەستن؛ بئى-دەنگ و مت بوون و ھيچ نەگوتن «چرا جواب نمی-دهی؟ خفقان گرفتی؟ بۆ وەرام نادەیتەوہ؟ لال بوویی؟»

خفقان آور / xafaqānāvar, xafeqān- / عربی / فارسی صفت، بەرھەنگین؛ ھەناسەبرى؛

درد خفيف: ئيشى سووك ۲. بى بايهخ؛ بى نرخ؛ پهست چرا دوست را پيش ديگران خفيف مى كنى؛ بۆ هه واله كهت له لای خه لكه وه سووك ده كهى؟.

خفيه /xofye/ : [عربى] صفت، [ادبى] ۱. نه پىنى؛ شاراه؛ ناديار؛ نه ديار؛ بهر پىوار؛ نه پىويا ۲. نه ناسراو؛ نه ناسياگ؛ نامو؛ نه ناس؛ نه ژناس؛ غهواره؛ كه دهه.

خل^۱ /xol/ : اسم. ژيله مؤ؛ پوول؛ بووله؛ خوله؛ خوله مېش؛ خوله كه وه؛ خوله كه وو؛ به وروو؛ تۆزىنه؛ مشكى؛ مؤر؛ سووتاوى له ئاور به جىماو. خل^۲ /خا/ : صفت. [گفتارى] حؤل؛ گىل؛ گؤل؛ هوړ؛ هاوى؛ نه فام؛ خول؛ سه رشىت؛ په تياره؛ گهللاى؛ كه للهى؛ كه مئاوه؛ سه فېج؛ لولسه؛ ده بهنگ؛ ته ره دىن؛ گوهره نه؛ گوهره نه؛ شىتۆكه؛ نيوه شىت؛ شهل وشىت؛ چه پش. ههروه ها؛ خل بودن؛ خل شدن

خالا /xalā/ : ها/ : [عربى] اسم، [گفتارى] دهس ئاو؛ ئاودهس؛ ئاوده سخانه؛ سهر پيشاو؛ مه وال؛ مستهراو؛ مه ستراو؛ كنار او؛ خه لا.

خالا^۱ /xala/ : [عربى] اسم، بۆشايى؛ چۆلايى؛ ۱. شوپنى كه هيج ماكيكى تيدا نه بى ۲. بار يان دۆخى چۆل بوونى جيگا يان شوپنىك له ماك. بهرانبهر: ملا ۳. دۆخى دوور بوون يان خالى بوون له كارتىكه رى هۆكارىك <خالا سياسى: بۆشايى راميارى>.

خالا^۲ /خالا/ : بۆشايى راميارى؛ نه بوونى هيز يان كه سايه تى راميارى كارا. خالا فكرى: بۆشايى فيكرى؛ نه بوونى بىرى كارا و كارتىكه ر.

خالاب /xalāb/ : ها/ : اسم. ۱. زۆنگ؛ زۆنج؛ زه لكۆ؛ زه لكاو؛ زلقاو؛ قۆپى؛ زق؛ زه وىنى پر له قور و چلپاو ۲. گه نكاو؛ گه نى ئاو؛ له ژمگه؛ له زمان؛ زليتاو؛ جليتاو.

خالاش /xalāš/ : ها/ : اسم. زن؛ زنه؛ قور هليته؛ زه وىنى ته ر و شل و كه زلانى.

خلاص /xalās, xelās/ : [عربى] صفت. ئازاد؛ رزگار؛ ره ها؛ فشه.

خلاصى شدن: رزگار بوون؛ ئازاد بوون؛ ده رباز بوون؛ خه لستن؛ خه لسىن؛ نه فدىن؛ فه رسىن؛ قتلىن <به هزار زحمت از دستش خلاص شده> به هزار نارى عه لى له ده ستيه وه رزگار بووم>، ههروه ها؛ خلاص کردن

خلاصه^۱ /xolāse/ : ها/ : [عربى] اسم. كورته؛ پوخته؛ هه لىزاده؛ بىزاده قسه؛ پوخته ي وتار <خلاصه ي كتاب: كورته ي كتيب>.

خلاصه^۲ /خا/ : صفت. كورت؛ بى شروقه، رافه يان ورده كارى تر.

خلاصه کردن: كورت کردن؛ كورت كرده وه؛ كه م كرده وه ي وتار يان نووسراوه. ههروه ها؛ خلاصه بودن؛ خلاصه شدن

خلاصه^۳ /خا/ : قيد. [گفتارى] به كورتى؛ به پوختى <خلاصه من نمى توانم اينجا بمانم: نه كورتى من ناتوانم ليته دا بمينمه وه>.

خلاصى /xalāsi, xelāsi/ : [عربى] اسم، [گفتارى] رزگارى؛ ئازادى؛ ره ها يى.

خلاصى دادن: په راندنه وه؛ ده رباز کردن؛ ئازاد کردن؛ قوتار کردن؛ به ردان؛ رزگار کردن؛ راپه راندن؛ نه فدانن؛ نه فندانن؛ فه وتانن؛ وه ده ي <چقدر به اين در و آن در دم تا توانستم تو را از زندان خلاصى بدهم: چهنده ئه م لا و ئه و لام كرد تا توانيم له به نديخانه ده ربارت كه م>.

خلاصى داشتن: رزگارى هه بوون؛ ئازادى هه بوون؛ ره ها يى بيه ي <يك روز هم از دستش خلاصى ندارم: رۆژيكيش له ده ستي رزگاريم نيه>.

خلاصى يافتن: رزگارى هاتن؛ رزگار بوون؛ نه جات بوون؛ ئازاد بوون؛ فه تلىن؛ نه فدىن؛ ره ها بيه ي؛ داخه لسىن <شوه رى مرد و او خلاصى يافت: شووه كه ي مر و رزگارى هات>.

خلاف^۱ /xalāf, xelāf/ : ها/ : [عربى] اسم، ۱. پيچه وانه؛ كار يان كرده وه ي نا ر هوا، به

خلافی / xalāfi, xelāfi / ها: / عربی / اسم.
 [گفتاری] تاوان؛ تاوانکاری؛ سهرپیچکاری؛
 چهوتکاری «اگر تا یک سال هیچ خلافی نداشته باشی،
 آزاد می‌شوی؛ نه‌گهر تا سالتیک ناوانیکت نه‌بی، نازاد
 ده‌کری».

خلاق / xallāq /: عربی / صفت. ۱. نافرینه؛
 به‌دیهینه؛ خولقینه «خلاق جهان: نافرینه‌ری
 جهان» ۲. داهینه؛ خاوهن هیژ یان توانایی
 نافراندن «ذهن خلاق: زه‌بینی داهینه»
 ۳. به‌دیهینه؛ هوی به‌دیهانتی شتی تازه «کار
 خلاق: کاری به‌دیهینه» **خلاقه**

خلاقه / xallāqe /: عربی / **خلاق-۳**
خلاقیّت / xallāqīyyat / ها: / عربی / اسم.
 داهینه‌ری؛ داهینه‌ریه‌تی؛ بار و دۆخی داهینه‌ر
 بوون «در کارش خلاقیّت زیادی داشت: له‌کاریدا
 داهینه‌ریه‌کی زوری هه‌بوو».

خلال / xelāl, xalāl /: عربی / اسم. ۱. دوورینگ؛
 دۆرینگ؛ مه‌ودای کاتی؛ درپژیه‌ی ماوه‌ی
 ره‌وتیک له‌سهره‌تاوه تا ئاخر «در خلال این مدت او
 رفته و برگشته بود: له‌دوورینگکی ئهم ماوه‌دا ئهو
 چووبوو و هاتبوووه» ۲. خه‌لتانه؛ خه‌لیله؛
 زلووک؛ زلووکه: / الف / گیای دان ئاژن؛ گیایه‌کی
 لاسک‌ناسکه، وشکی ده‌کهن بۆ ددان ئاژنین.
 ب) ههرشتی که پانۆکه یان باریکه‌ییکیان لی
 ده‌رهینایی «خلال بادام: خه‌لتانه‌ی بادام».

خلال دندان

در خلال: ۱. له‌ماوه‌ی؛ له‌دوورینگکی؛ له
 مه‌ودای کاتی ۲. له‌نیوان؛ نیوان؛ له‌ناو؛ ناو؛
 دلیو؛ له‌درپژایی؛ به‌درپژایی.
 خلال کردن: خه‌لتانه کردن؛ کردنه زلووک؛
 تاشین و وه‌ک قازی ناسک و باریکه‌له
 ده‌رهینانی شتی «تو پسته‌ها را خلال کن: تو
 بسه‌کان خه‌لتانه بکه».

خلال دندان / xalāldandān, xelāl- / ها: / عربی /
 فارسی / اسم. زلووک؛ هیلال؛ چیلکه‌ی دان

پیچه‌وانه‌ی داب و نه‌ریتی کۆمه‌لگا یان قانون
 ۲. / حقوق / کاری ناله‌بار که سزای ته‌نیا چهن رۆژ
 زندان یان بری تاوانه‌یه.

بر خلاف: پیچه‌وانه: ۱. به‌پیچه‌وانه «او
 برخلاف پدرش، بسیار زیرک و کاری است: ئهو به
 پیچه‌وانه‌ی بابی، گه‌لیک وریا و لیها‌تووه» ۲. به
 شیوه‌ی دژانه و یه‌ک‌نه‌گر «برخلاف خواست او
 عمل شد: پیچه‌وانه‌ی ویستی ئهو کارکرا».

خلاف رفتن: هه‌له‌چوون؛ به‌ره‌و چه‌وتی و
 پیچه‌وانه‌ی گه‌له‌مه‌ری یان قانون بزوان.
 خلاف کردن: کفر کردن؛ کاری نارها کردن
 «خلاف که نکردم، خواستم رادیو را درست کنم: خو
 کفرم نه‌کردووه، ویستم رادیوکه چاک که‌مه‌وه».
 خلاف گفتن: درۆ کردن؛ راست نه‌گوتن؛ درۆ
 گوتن؛ راست نه‌درکاندن «شاهد خلاف می‌گوید و
 پیداست که چیزی ندیده است: گه‌واکه درو ده‌کا و
 دیاره‌شتیکی نه‌دیوه».

خلاف ۱. صفت. ۱. پیچه‌وانه؛ چۆپه‌وان؛ چه‌پیوانه
 «جهت خلاف: به‌ره‌وگهی پیچه‌وانه» ۲. هه‌له؛ لار؛
 نادروست «عمل خلاف: کاری هه‌له» ۳. چه‌وت؛
 لاری؛ هه‌له‌کار؛ سهرپیچکار «آدم خلاف: مروی
 چه‌وت».

خلافت / xalāfat, xelāfat /: عربی / اسم.
 جی‌نشینی؛ جیگه‌داری: ۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی
 جی‌نشین بوون «ایران در زمان خلافت حضرت عمر
 فتح شد: ئیران له‌سهرده‌می جی‌نشینی هه‌زهرتی
 عومهردا گیرا» ۲. جیگه یان پیگه‌ی جی‌نشین
 «مأمون در سال ۱۹۲ هجری به خلافت رسید: مه‌ئموون
 له‌سالی ۱۹۲ کۆچیدا به‌جیگه‌داری گه‌یشت».

خلافکار / xalāfkār, xelāf- / ها: / ان: / عربی /
 فارسی / صفت. سهرپیچکار؛ چه‌وتکار؛ پیچه‌وانه‌کار؛
 هه‌له‌کار؛ لاری؛ چه‌وت؛ گه‌نه‌کار؛ نادرووس؛
 خاوهن ئاکاری نارها.

خلافکاری / xalāfkārī, xelāf- / ها: / عربی /
 فارسی / اسم. هه‌له‌کاری؛ تاوانکاری؛ گه‌نه‌کاری.

کانزای گران، که ژنان دیکه نه مه چه کی پیا نهوه ۲. /قدیمی/ پاوه ند؛ پاوه ن؛ پاوه نه؛ پاوانه؛ نهو ئاله یه پی پی چوار پییان پی دهبه ست بؤ نهوه ی نه چن و ویل نه بن.

خلد /xold/: [عربی/اسم./ادبی] ۱. بهه شت؛ بهه شت ۲. /ها/ مشکه کویره.

☐ **خلد برین**: بهه شتی بهرین؛ بهه شتی سهروو.

خلر /xollar, ها/: [اسم./پۆلکه؛ پۆلکه؛ گاگوز؛ گاگوز؛ گاگرووس؛ ولیره؛ ولره؛ خولیره؛ خولیره؛ هولیره؛ خلیره؛ شۆقل؛ گیایه کی که لووداره بهره که ی وه ک ماشی درشت ده چی.

خلسه /xalse/: [عربی/اسم./دۆخی نیوان خه و و بیداری که به هۆی هه بوونی لۆریکی زۆر خوش دهس ده دا (وهک دیتنی دیمه نیکی یه کجار جوان له گهل بیستنی ئاهه نیکی دل بزوتندا).

خلص /xollas/: [عربی/صفت./ادبی] پاک؛ پرووت؛ په تی.

خلط /xalt/: [عربی/اسم./نامتداول] تیکه لاوی؛ خه وش؛ کار یا دۆخی فیه سترانی شتی له گهل شتیکی دیکه دا.

☐ **خلط مبحث کردن**: قسه تیکه ل کردن؛ تیکه ل کردنی باسیک به باسیکی تر (ما راجع به کار شرکت حرف می زنیم، چرا خلط مبحث می کنی؟؛ ئیمه له باره ی کاری به شارگه وه قسه ده که بن، بؤ قسه نیکدل نکه دی؟).

خلط /xelt, ها: اخلاط/: [عربی/اسم./خلت: ۱. /قدیمی/ هه ر کام له چوار توخمی له ش که بریتین له خوین، به لغهم، سه فرا و سه ودا ۲. به لغهم؛ بلخهم؛ تراویکی زهرد و سه وزی خه ست که له سینه و قورگه وه دپته ده ری.

خلط آور /xeltāvar/: [عربی/فارسی/صفت. خلت هینهر؛ چلک لابه ر؛ چلک هه شفین؛ به تایبه تمه ندی یان توانایی لا بردن و هه لکه ندنی به لغهم له ده زگای هه ناسه دا (شربت سینه ی

ئاژن؛ داناژن؛ باریکه ییکی چیوی یان لاستیکی بؤ خاوین کردنه وه ی ددان.

خلاندن /xalāndan/: مصدر، متعدی. /ادبی/ //خلاندی: ئاژنیت؛ می خلانی: ده ئاژنی؛ یخلان: بئاژنه //ئاژنین؛ ئه ژنین؛ ئاژه نای؛ کۆلینه وه؛ چه قانندن؛ چه فاندن؛ تی چه قانندن؛ تیوه چه قانندن؛ پیدایه قانندن؛ پیا چه قانندن؛ زه ندن؛ چه قنه ی؛ تیپرۆ کردنی شتیکی (زۆر تر نووک تیژ یان باریک) ده نیو شتیکی تر دا (خلاندن سوزن: ئاژنیتی ده رزی)؛ خلانیدن. هه روه ها: خلاندنی

■ **صفت فاعلی: خلاننده (-)** /صفت مفعولی: خلانده (-) /مصدر منفی: نخلاندن (نه ئاژنین)

خلانیدن /xalānidan/: [عربی/اسم./نامتداول] خالایق /خالفنراوان؛ بوونه وهران؛ خولقینراوان؛ چیکاراوان ۲. /گفتاری/ خه لک؛ خه لکان؛ مه رد م (خالایق هر چه لایق: خه لک و که لکیان).

خل بازی /xolbāzi, ها/: [اسم./گه وچ بازی؛ گه لحوپی؛ گیژی؛ ده به نگ بازی؛ کاری بلحانه و نه زانانه؛ کاری لاژگانه.

☐ **خل بازی در آوردن**: گه وچ بازی کردن؛ گه لحوپی کردن؛ تیوه چوون به کاری بلحانه و نه زانانه وه.

خلبان /xalabān, ها: بان/: [اسم./فرۆکه وان؛ فرۆکه فنان؛ فرۆکه ئاژو؛ خه له بان؛ ئه وه که سه ی ئاژوونی فرۆکه ی به ئه ستویه.

خلبانی /xalabāni/: [اسم./فرۆکه وانی: ۱. کاری فرۆکه وان؛ پیشه ی فرۆکه ئاژو ۲. کار یان ره وتی لیخوهرینی ماشینی بالگر.

خلجان /xalacān, ها/: [عربی/اسم./ادبی/ ۱. له رزه؛ ره وتی فرپن؛ له ره ی ناویستی نه ندامیک ۲. دله خورپی؛ نیگه رانی؛ په ریشانی.

خلخال /xalxāl, ها/: [عربی/اسم./ ۱. پامووره؛ پاموره؛ خرخال؛ پاوینه؛ پاهله؛ خشلی باز نه یی له

خلطاً؛ شهربی خلت هینهری سنگ).

خلع /xal/ : [عربی] /اسم، ۱. کار یان رهوتی لابرډن؛ کهفاندن؛ که نار خستن؛ لیسه‌ندنه‌وهی پله و پایه یان سهریسه‌شانه‌یه‌ک که به که‌سی دراهو ۲. کاری دامالین؛ داکه‌ندن.

□ خلع درجه کردن: پله‌ک لی که‌ندنه‌وه؛ پله‌ک لی ساندنه‌وه؛ لی ساندنه‌وهی پله‌کی نیزامی «به خاطر فرار از جبهه، او را خلع درجه کردند: به بونه‌ی دهرچوون له شه‌رگه‌وه، پله‌کیان لی که‌نددود».

خلع سلاح کردن: چه‌ک کردن؛ چه‌ک لی ساندن؛ ژ چه‌ک کرن؛ چه‌ک لی ته‌ستاندن؛ لی‌ساندنی به‌زوری چه‌کی که‌سی «نگهبان را خلع سلاح کرده بود: پاسه‌وانه‌کی چه‌ک کردبوو».

خلع کردن از سلطنت: له پاشایه‌تی لابرډن؛ له پاشایی خستن؛ له کار لابرډنی پاوشا (مجلس مؤسسان احمد شاه را از سلطنت خلع کرد: کوری دامه‌زرنه‌ران نه‌حمده‌شایان له پاشایه‌تی لابرډن).

خلع لباس کردن: به‌رگ له به‌ر داکه‌ندن؛ لیداکه‌ندنی به‌رگی تاییه‌تی (وه‌ک هی نه‌فسه‌ر یان مه‌لا) به‌مه‌به‌ستی تمی‌کردن یان سزا دان.

خلع مقام کردن: له پله و پایه خستن؛ له‌زئ لابرډن؛ پله و پایه لی‌ساندنه‌وه.

خلع ید کردن: ده‌ست کورت کردن؛ بی‌ده‌س کردن؛ ده‌ست‌لات بو نه‌هیشتن.

خلعت /xal'at, xel'at/ : [عربی] /اسم، [قدیمی]

۱. بالاپوشی پیشکشی، به‌تاییه‌ت گنجی که که‌سیکی گه‌وره‌تر به‌چکوله‌تری پیشکشی کردبا ۲. پارچه یان گنجی که له لایه‌ن بنه‌ماله‌ی بووکه‌وه بو زاوا یان بنه‌ماله‌ی زاوا پیشکشی ده‌کری ۳. خه‌لاتی گه‌وره‌پیاوان بو ژیر ده‌ستان؛ دیاری گه‌وره‌پیاوان ۴. [مجازی] کفن؛ که‌فهن.

خلف ۱ /xalaf/ : [عربی] /اسم، جیگر؛

یاگه‌گیر؛ یاگه‌دار؛ جی‌نشین؛ پاشهات.

□ خلف صدق: جیگری راسته‌قینه.

خلف ۱: صفت. شیاو؛ جیگر؛ به‌ری‌وجی؛ شیاوی جی‌نشینی (فرزند خلف: روله‌ی شیاو).

خلف /xolf/ : [عربی] صفت. ۱. پیچه‌وانه؛ چوپه‌وانه ۲. سهرپیچکار؛ چه‌وتکار؛ پیچه‌وانه‌کار؛ خراوه‌کیل.

□ خلف وعده کردن: بی‌به‌لینی کردن؛ به‌لین به‌جی نه‌هینان «هرگز ندیدم که خلف وعده بکند: قه‌ت نه‌مدی بی‌به‌لینی بکا».

خلفا /xolafa/ : [عربی] جمع خلیفه

خلفی /xalfi/ : [عربی] صفت. پشتینه؛ پاشین؛ په‌شتین؛ پشتگین؛ پشتنگ؛ دوایین؛ دواگین؛ دمایین. به‌رانبه‌ر: قُدامی «شریان خلفی: سوورده‌ماری پشتینه».

خلق /xalq/ : [عربی] /اسم، ۱. به‌دیپه‌نهری؛ داهینه‌ری؛ کار و رهوتی خولقاندن؛ ئافرانندن؛ شیورانندن؛ به‌دی‌هینان ۲. /ها/ خه‌لک؛ خه‌لق؛ کۆمای مردم.

□ خلق شدن: ئافران؛ درووس بوون؛ به‌دیپه‌اتن؛ هاتنه‌دی؛ چی بوون؛ وه‌ش بیه‌ی. خلق کردن: ئافرانندن؛ درووس کردن؛ ساز دان؛ وه‌دیپه‌ینان؛ به‌دیپه‌ینان؛ چی‌کرن؛ وه‌ش که‌رده‌ی.

خلق /xolq/ ، ها؛ اخلاق؛ [عربی] /اسم، خوو؛ خده؛ زئ؛ ئاکار؛ کرده‌وه‌ی تاییه‌تی هه‌ر که‌س.

□ خلق خود را تنگ کردن: [مجازی] وه‌ره‌ز بوون؛ جاپز بوون؛ تووره‌بوون و تی‌هه‌لچوون (بی‌خود خلق خودت را تنگ نکن: له خورّا وه‌ره‌ز مه‌به‌).

خلق کسی تنگ شدن: [مجازی] دلخورت بوون؛ دلپر بوون و تی‌هه‌لچوون؛ تووره‌بوون «وقتی خلق پدرم تنگ می‌شود، زیر لب دعا می‌خواند: هه‌رکاتی بابم دلخورت ده‌بی، له به‌ر خو‌یه‌وه دؤ‌عا ده‌خو‌یتی».

دارای خلل و فرج زیادی است: پاشور کون و درزی زوری تیدایه.

خلم / xe(o)lm / اسم، [قدیمی] ۱. چلم؛ جرم؛ تراوی خهستی که پو ۲. ختیک؛ که میله؛ چلمی وشکهوه بوو به لووتهوه.

خلمو / xe(o)lmû / صفت، چلمن؛ چرمین؛ چلمه؛ کلمن؛ کلمیشوک؛ لووت به چلمهوه.

خلنج / xalanc / [مغرب از فارسی] خلنج **خلنجزار** / xalanczâr / [مغرب/ فارسی] خلنجزار

خلنگ ۱ / xalang ، ها؛ / اسم، چار؛ خهلهنگ؛ گهسک؛ گزگ چار؛ گیای گزگ: **خلنج خلنگ** ۲: صفت، بازگ؛ بازی؛ بازه؛ دوورنگ؛ بهلهک.

خلنجزار / xalangzâr ، ها؛ / اسم، چارهزار؛ گهسکچار؛ ناوانی له زهوینی بوره که گیازگ و پوار و گز و گیای تری تیدا رواوه: **خلنجزار**

خلواره / xolväre / اسم، ژیلهمو؛ ژیلهمو؛ زیلهمو؛ هرو؛ ژیلی؛ خوله میشی گهرم که هیندیک پشکوی تیدا بی.

خلوت ۱ / xalvat / [عربی] / اسم، ۱. ته نیایی؛ ته نیایی؛ ته نیایی؛ دهر که ناری «در خلوت خویش به موضوع فکر کن: له ته نیایی خوتدا له باسه که بیرکوه» ۲. [نامتداول] نه دیاری؛ نادیار؛ بهر پیواری؛ په نامه کی؛ نهی؛ شوینی دوور له خه لک یان ئاپوره و پرای میهر دم، بهر انبه: **خلوت** ۳. چولایی؛ خه لوته؛ جیگه ته نیایی.

☐ **خلوت کردن**: ته نیایی گرتن؛ ته نیایی هه لباردن؛ دهر که ناری کردن؛ دوور په ریزی کردن «در گوشه ای خلوت کرد و بدان اندیشید: له کونجیکدا ته نیایی گرت و بیر لی کردهوه».

خلوت ۴: صفت، چؤل؛ چوول؛ چؤل و هؤل؛ دینج؛ خه لوته؛ دوور له جه نجال.

☐ **خلوت بودن**: چؤل بوون؛ خه لوته بوون؛ خالی یان بی گومور بوون «خیابان خلوت بود»

خلق کسی سر جایش آمدن: [مجازی] هیور بوونهوه؛ سار بوونهوه؛ داسره کیان «بنشین یک جای بخور تا خلقت سر جایش بیاید: دانیشه چاییک بخو با هیور بیینهوه».

خلق الساعه / xalqossâ'e / [عربی] صفت، دهم و دهس چی بووگ؛ له نه کاو به دیها توو؛ گز و گومت سهر هه لداو؛ کوت و پر وهش بیه.

خلق الله / xalqollâh / [عربی] / اسم، [مجازی] ئاپوره؛ خه لک؛ مهردم؛ مهردوم؛ مه خلوق؛ گورتل؛ هه شامات.

خلقان / xolqân / [عربی] صفت، [دبی] تیتؤل؛ بزگور؛ شر؛ شر و شیتال؛ شر و شیوال؛ پیویا؛ داز زاو؛ داز یازگ؛ داز یازو؛ کونه و دراو.

خلقت / xelqat / [عربی] / اسم، ۱. کار و رهوتی ئافران؛ وه دیهاتن ۲. سروشت؛ سرشت؛ چونیته دی دروست بوونی بنه مای کهس یان شتیک.

خلقی / xalqî / [عربی] صفت، خه لکی؛ مهردمی؛ پیوه نندیدار یان سهر به خه لکهوه.

خلقی / xolqî / [عربی] صفت، ئاکاری؛ کردهوه بی؛ زیی؛ پیوه نندیدار به ئاکاروه.

خلقیات / xolqîyyât / [عربی] / اسم، خو و خده؛ ئاکار و رهوش؛ کار و کردهوه؛ هورز و نیش.

خلل / xalal, xelal / [عربی] / اسم، ۱. [نامتداول] که لشت؛ قه لشت؛ تریشکه؛ تلش؛ درز؛ دهرز ۲. که لی؛ وه زن؛ وه زهنگ؛ گزن؛ زیان.

☐ **خلل رساندن**: زیان گه باندن؛ زیان لیدان؛ کهل کردن. ههروه ها: **خلل رسیدن**: **خلل وارد شدن**

خلل پذیر / xalalpazîr, xelal- / [عربی/ فارسی] صفت، [دبی] ۱. گه زنگاز؛ زیان وه گر ۲. هه شتیک که بو یه هیه خراو ببی یان خه سار بچی. ههروه ها: **خلل پذیری**: **خلل ناپذیر**

خلل و فرج / xolal-o-forac / [عربی] / اسم، کون و درز؛ کون و قوژین؛ قولچه-قولچه بی «سنگ پا

شەقام چول بۆۋ. ھەرۋەھا: خلوت شدن

خلو تخانه / xalvatxāne، ھا: [عربی/فارسی]

اسم. چۆلخان؛ دىنچخانە؛ دىنچخانە؛ شویتى

تایبەت بە خەلۋەت کردن: خلوت تكدە؛ خلوتسرا

خلوتسرا / xalvatsarā: [عربی/فارسی]

خلو تخانه

خلو تكدە / xalvatkade: [عربی/فارسی]

خلو تخانه

خلو تگاه / xalvatgāh، ھا: [عربی/فارسی]

اسم. چۆلگا؛ چۆلەوانى؛ چۆلايى؛ چۆلانى؛ خەلۋەتگە.

خلوت نشین / xalvatnešīn، ھا: ان: [عربی/فارسی]

اسم. ۱. دوورە پەررەز؛ چۆل نشین؛

خەلۋەت نشین؛ چۆلانى نیش؛ چۆلگەماو؛

چۆلگەمەن؛ تايبەتمەندى كەسى كەلە

تەنباييدا دەۋرى (زاھد خلوت نشین دوش بە ميخانه

شد: زاهدی دوورە پەررەز دوشەو چوو بۆ مەيخانه)

۲. تەنبا؛ رەبەن؛ سەلت.

خلوتى / xalvatī: [عربی/اسم. چۆلايى؛ چۆلى؛

خەلۋەتى؛ بار و دۆخ يان چۆنەتى چۆل بوون

(جای به این خلوتی پیدا نمی کنی: چولايتكى ثاوات

دەست ناکەوئ).

خلوتى: ۱. چۆل نشین؛ خەلۋەت نشین؛

چۆلانى نیش ۲. سەلت؛ رەبەن؛ تەنبا.

خل و چل / xol-o-čel: [گفتاری/گيتز و ور؛

گيتز و ويژ؛ گيتج و ويچ؛ گيتج و گيتج؛ ور؛

لەودە؛ لەوج؛ بى ھۆش و ھيزى پيويست بۆ باش

جتيەجى کردنى کار (مغاژه را دادى دست اين داماد

خل و حل: دووکانە کەت داپە دەستى ئەم زاوا گيتز و

ورەت؟).

خلوص / xulūs, xolūs: [عربی/اسم. پاکی؛

۱. دۆخ يان چۆنەتى پاک بوون (برای تعيين

ميزان خلوص به آزمایشگاه فرستاده شد: بۆ

ديارى کردنى رادەى پاکی نيردرە بۆ تاقیگە) ۲.

پاکژى؛ بى خەوشى (خلوص نيت: پاکی دل و

دەروون).

خل وضع / xolvaz: [فارسی/عربی] صفت.

[گفتاری] گەناژ؛ گەناچ؛ گەن ناژە؛ سې و ور؛ سې و

سە بۆل؛ ھش چالاکی؛ گەللايى؛ سەر شىت؛

خاوەن ئاكار يان روالەتى گەوجانە (فروشنده

قدري خل وضع بود: فروشەرە کە تۆزى گەناژ بوو).

خليج / xalīc، ھا: [عربی/اسم. دېرناو؛ دېرنا؛

دەلاو؛ رۆ؛ کەنداو؛ لاوچ؛ خەليج؛ پيشەوہ چوونى

ئاولە وشکانيدا.

خلیدن / xalīdan: مصدر. لازم. متعدى. [ادبی]

//خلیدی: چەقیت؛ مى خلی: دەچەقیت؛ بخل:

بچەقە // لازم. ۱. چەقین؛ پيداچەقین؛

تى ھەلچەقین؛ تى ھەلچوون؛ پيداچەقان؛

تى چەقان؛ تى رۆ چوون؛ داچەقان؛

پياھەلچەقین؛ ئەنەچەقەى؛ تيرۆ چوونى

شتيکی (زۆتر نووک تير يان باريک) دە نيو

شتيکی دیکەدا □ متعدى. ۲. [مجازی] خزین؛

خزبان؛ ئەنەخزەى؛ بە شيوەيکی ناديار چوونە

نيو شويتى يان شتيکەوہ.

■ صفت فاعلى: خلندە (-) / صفت مفعولى: خلیدە

(چەقيو) / مصدر منفى: نخلیدن (نەچەقین)

خليفة / xalīfe، ھا: ـگان؛ خلفا: [عربی/اسم.

۱. [نامتداول] جى نشین؛ جیگر؛ جیگرەوہ؛

ياگەگير؛ ياگەدار؛ ياگەنیش؛ خەلیفە

۲. سەرکارگەر؛ سەرکارگەرى کار و پيشە

کۆنەکان.

خليق / xaliq: [عربی] صفت. [ادبی] ئاكارچاک؛

چاکەکار؛ رەوشتەرز.

خلیلی / xalili: [عربی/اسم. خەلیلی؛ جۆرى

ترينى کارەبايى دانەدار کە زووتر پيدەگا.

خم / xam: [ادبی] خوارى؛ چەم؛ خەم؛

چەماوى؛ چەمى؛ پيچ و پلووچى؛ پيچ و لوولى؛

چەوت و چيلى؛ خوارە کە و پيچکە؛ نووشتاوى.

□ خم بە ابرو نياوردن: [مجازی] بە باي خەيالدا

نەھاتن؛ نەخستەنە خۆ؛ بە خۆ نەزانين؛ خۆ

ليل نەکردن؛ ھەلگرتنى دژوارى و سەخلەتى

خمار آلود / xomārālūd: [عربی/فارسی] صفت.

خومار؛ خاو؛ بی هست و هیز.

خماری / xomāri، ها: [عربی] اسم.

۱. خه والوویی ۲. خاوی؛ خوماری؛ دؤخی دهس نه گه یشتن به که ره سهی خوو پیوه گرتوو؛ سه ریثشهی دواي سهر خؤشی «با یک نخود تریاک او را از خماری در آورد؛ به نؤکیک تلیاک، له خاوی ده ری هینا».

خماندن / xamāndan: مصدر، متعدی. // **خماندی**:

چه ماندت؛ می خمانی؛ ده چه مینیی؛ یخمان؛ بچه مینه // چه ماندنه وه؛ چه ماندن؛ چه مانن؛ قولزاندن؛ فه چفاندن؛ چه منهی؛ چه منایوه؛ ئه ره کؤمنهی؛ چه وتاندنه وه؛ موو چاندنه وه؛ نوشتاندنه وه؛ نهواندن؛ کوور کردن؛ **خمانیدن**

■ **صفت فاعلی**: خماننده (چه مینهر) / **صفت مفعولی**: خمانده (چه میتر او) / **مصدر منفی**: نخماندن (نه چه ماندن)

خمانیدن / xamāndan: **خماندن**

خمپاره / xompāre، ها: / اسم، قومپاره؛ جوریک

گوللهی تۆپ ئاسا که بهر له وهی بگانه زهوی ده ته قینه وه و پرزه ی زۆری لی ده بیتنه وه.

خمپاره انداز / xompāre'andāz، ها: / اسم،

هاوان؛ جورئ تۆپی سووک بو هاو یشتنی قومپاره.

خمپدیر / xampazîr: **صفت**. چه مانی: ۱. به

تایبه تمه ندی یان توانای لار و راسته وه بوونه وه، بی ئه وهی درز بهرئ یان بشکی ۲. به تایبه تمه ندی یان هیزی وه ک خؤ لی هاتنه وه.

خمپدیری / xampazîri: / اسم، چه مانه یی؛ دؤخ

یان چۆنیه تی چه مانی بوون.

خمچه / xomçe، ها: / اسم، گوسک؛ گۆزک؛

کووپه له؛ که دینک؛ قوم؛ بستووه؛ گۆزه ی بچووک؛ ده فری سواله تی خر که له.

خمخانه / xomxāne، ها: / اسم، ۱. [قدیمی]

خومخانه؛ ژیر خانیک خومی شه رابی تیدا

بی خته و بۆله «صد کیلو بار را بلند کرد و خم به

ابرو نیورد؛ سهد کیلو باری هه لگرت و به بای

خه یالیدا نه هات»: **ابرو خم نکردن** **ابرو**

خم شدن: چه مان؛ چه مانه وه؛ چه مینه وه؛

فه چه مان؛ فه چه میان؛ نوو چانه وه؛ نوو چیان؛

نوو چیانه وه؛ نوو شتانه وه؛ نهوین؛ بوونه وه؛

دانه وان؛ دانهوین؛ چه وتانه وه؛ کؤم بوونه وه؛

کؤمه و بوون؛ لار بوونه وه؛ خوار بوونه وه؛ تا

بوون؛ داهاتنه وه؛ داهاتن؛ موو چیانه وه؛ نهوی

قه دیبوون؛ نه میانه وه؛ دانه وینه وه؛ نامیاره؛

ئه ره نامیه ی؛ کؤمیاره؛ قولزاندن؛ قولزین؛

چفان؛ له باری ریک و راستی هاتنه ده ره وه

«خم شد، سکه را از روی زمین برداشتم؛ میله خم

شد؛ دانه ویم و سکه که له زهوی هه لگرت؛

میله که چه مایه وه». **هه ره ها: خم کردن**

در خم یک کوچه بودن: [مجازی] هیشتا له

سه ره تای ریگا یان کاردا بوون.

خم ۱. **صفت**. چه ماو؛ چه ماوه؛ چه فت؛ چه م؛ خم؛

نووچ؛ مووچ؛ لار؛ کؤم؛ دلا؛ کوور «بشت خم؛

پشتی چه ماو».

خم / xom، ها: / اسم، هوومه؛ هومه؛ کووپه؛

کووپه؛ کووپیی؛ کوار؛ کوپ؛ خومالیک؛ خوم؛

کلووس؛ خنوسی؛ خاروف؛ ده فری سواله تی زل

و ده م ئاواله.

□ **خم رنگری**: ۱. [قدیمی] خم؛ هوومه؛ هومه؛

خم خر؛ کووپه یی که ره نگریژان ره نگیان

تی ده کرد و بهن یان قوماشیان پیدا ده ژهند

ره نگ بگری ۲. [کنایی] کاری به هه له داوان؛

به په له و بی تیرمان کار کردن.

خمار / xammār: [عربی] اسم، مهی فروش؛

که سی پیشه ی فروشتنی خوار دنه وهی ئه لکولیه.

خمار / xomār: [عربی] صفت. خاو؛ خومار؛

۱. خه والوو «چشم خمار؛ چاوی خومار»

۲. مه دلمه؛ خوماری پیوه پیچیاو «تریاکش نرسیده،

خمار است؛ تلیاکی پی نه گه یشتوه، خاوه».

حافیز! ثم مهینه تهش ده تارئ ۲. کوژاوه؛ دامراکو.

خمیازه / xamyāze، ها: / اسم، باویشک؛ باوشک؛ بلووشک؛ باوشکین؛ باریشک؛ گرکش؛ وه لایش؛ ده بانک؛ ده بـنک؛ دهمه کاوه کی؛ دهمه کهوکی؛ قه جهره؛ قه دجهره؛ ژاژک؛ ئاژاژک؛ وژینگ؛ وژینگ؛ کشکه ور؛ کیژکا ور؛ نشکی؛ کشکه لان؛ خه وه شک؛ ره وتی هاتنه دهره وهی ناویستی و قوولی هه ناسه ویرای کرانه وهی زار، له بهر ماندوویی، خه والویی یان بی تاقه تی.

■ **خمیازه کشیدن**: باویشک دان؛ باوشک دان؛ ویزره ئاسه ی؛ ویزه ئاسهیره؛ فه تراندن؛ بهنژین؛ هۆنژین؛ دهمه کهوکی کردن «بسیاری از شنندگان به خمیازه کشیدن افتادند: زورئ له بیسه ران، کهوتنه باویشک دان».

خمیدگی / xamîdegî، ها: / اسم، چه ماوی؛ چه میاگی.

خمیدن / xamîdan: مصدر، لازم، // خمیدی؛ چه مایت؛ خم می شوی؛ ده چه می؛ خم شو؛ بچه مه // چه مان؛ چه مانه وه؛ چه میانه وه؛ چه مینه وه؛ چه مین؛ چه قین؛ چه میه ی؛ نوینه وه؛ نه وان؛ ۱. قۆپ بوون؛ قۆزین؛ قۆز بوون؛ قۆلزین؛ داهاتن؛ دانه وین؛ داهاتنه وه؛ ئه رنامه یه ی؛ نامه یه ره؛ ئه ره کۆمیه ی؛ کۆمیا یه ره؛ له دۆخی راست و ئه ستوونی ترازان؛ له قنج و قیتی دهره اتان ۲. گێڕ بوون؛ لار بوون؛ لار بوونه وه؛ لاره و بوون؛ لاره وه بوون؛ شه وین؛ فاق دان؛ خوار بوون ۳. فه چه میان؛ فه چه مان؛ نووشتان؛ فاق دان؛ مووچان؛ مووچیه ی؛ لار و گێڕ بوون؛ پینچه لپینچ بوون؛ قه مچ و پینچ خواردن؛ لار و ویر بیه ی؛ چه فت و چیل بوون. ههروه ها: خمیدنی

■ **صفت مفعولی**: خمیده (چه ماو) / مصدر منفی:

نخمیدن (نه چه مان)

خمیده / xamîde، ها: / صفت. چه ماوه؛ چه له ک؛

هه لده گرن ۲. / کنایه / مه یخانه؛ شوینی خوار دهنه وهی شهراب.

خمر / xamr، ها: / [عربی] / اسم، / فقه / شه راو؛ شه راب؛ نۆشابه ی ئه لکولی.

خمره / xomre، ها: / اسم، لینه؛ لینک؛ لین؛ کوویه ی گهره ی سوا له ت «در جریان کاوش چند خمره ی خالی پیدا شد: له ره وتی گه ران و پشکینیدا چه ند لینه ی خالی دۆزرا یه وه».

خمس / xoms: / [عربی] / اسم، ۱. یه ک له پینچ؛ به شی له پینچ به ش ۲. / شیع / خومس؛ پینچ یه ک؛ پینچ یه کی داهات که دهرئ به جیگری ئیمام یان سهیدی هه ژار.

خمسه / xamse: / [عربی] / صفت، / ادبی / پینچه؛ پینجی؛ پینچ دانیه ی؛ به شی وه ی پینچ به شی له یه ک کۆمه له وه.

خمش / xameš: / اسم، چه ماوی؛ ۱. کار یان ره وتی چه مانه وه؛ چه مان؛ چقان؛ چه مین ۲. دۆخ یان چۆنیه تی چه ماو بوون؛ کۆم بوون؛ کوور بوون.

خمکاری / xamkārî، ها: / اسم، چه مکاری؛ کاریک له کانزا کاریدا بو چه ماندنه وهی په ره، تیکه یان لووله ی له کانزا.

خمودگی / xamûdegî، ها: / (!) [عربی / فارسی] / اسم، ۱. په ژاره یی؛ خه مۆکی ۲. خه و خانی؛ داهیزراوی؛ داچه کاوی؛ ته وه زه لی؛ خاوی؛ سلپی؛ بی حالی؛ بی تاقه تی.

خموده / xamûde: / (!) [عربی / فارسی] / صفت. ژاکاو؛ داهیزراو؛ داچه کاو؛ سر؛ سست؛ بی حال و دل مردوو.

خمودی / xamûdî: / (!) [عربی / فارسی] / اسم، ژاکاوی؛ خه وفانی؛ داهیزراوی؛ بی حالی و بی هه ست و نه ستی.

خמוש / xamûš: / صفت، / مخفف، / ادبی / خمۆش؛ نامۆش؛ خامۆش؛ ۱. بی دهنگ؛ قر و قپ «گفتا خموش حافظ! کاین غصه هم سرآید: گوتی بیده نگ به

گه‌شاهه؛ ته‌نگیا؛ دهمداوه <گل خندان: گولی پشکو‌توو>. هه‌روه‌ها: خندان بودن؛ خندان شدن؛ خندان کردن

خندان^۱: قید. به پیکه‌نینه‌وه؛ به پیکه‌نین؛ به خوايوه <خندان پیش آمد و مرا در آغوش گرفت: به پیکه‌نینه‌وه هاته پیشی و باوه‌شی پیمدا کرد>.

خندان‌ندن / xandāndan / مصدر. متعدی. // خندانندی: که‌نانت؛ می‌خندانی: ده‌که‌نینی؛ بخندان: بکه‌نینه // که‌ناندن؛ خه‌ناندن؛ خوونه‌ی؛ خۆنه‌ی؛ وه پیکه‌نین هینان؛ هاندان بۆ پیکه‌نین یان هۆی که‌نین پیک‌هینان <خندانن مردم، کار ساده‌ای نیست: که‌ناندنی خه‌لک، کاریکی هاسان نیه>: خندانیدن. هه‌روه‌ها: خندانندی

■ صفت فاعلی: خنداننده (که‌نینه‌ر) / صفت مفعولی: خندانده (که‌نینراو) / مصدر منفی: نخندانن (نه‌که‌ناندن)

خندانیدن / xandānidan / خندانندن خندق / xandaq / ها: / [معرّب از فارسی] / اسم. که‌نه‌ک؛ که‌نده‌ک؛ که‌نده؛ کۆزک؛ تایی؛ باهو؛ هه‌رق؛ ره‌هه‌ند؛ خه‌ره‌ند؛ خه‌نده‌ک؛ خه‌نده‌ق؛ خه‌نه‌ق؛ خه‌نه‌ک؛ خه‌ندۆر؛ چالی ده‌سکرد، به‌تایبته قوولگه‌ییکی درێژ که به مه‌به‌ستی به‌ره‌نگاری هه‌لده‌که‌نریت.

□ خندق بلا: / تعريض / کادان؛ کادانه؛ ئەشقه‌مه؛ مه‌شکه‌ره‌ش؛ ورگ؛ سک؛ زگی دوا برپاگ. ■ به خندق بلا سرازیر کردن: / تعريض / هه‌لمه‌قووت کردن؛ له‌ریاندن؛ ماسته‌وه؛ ده‌نک لی نه‌هیشته‌وه؛ قرته لی برین؛ هه‌للووشین؛ چله‌په‌نی؛ له‌پنای <آن همه میوه را به خندق بلا سرازیر کردی؟!>: ئەو همه‌که میوه‌ت هه‌لمه‌قووت کرد؟!>.

خنده / xande / ها: / اسم. خه‌نه؛ خه‌نده؛ خه‌نین؛ خۆه؛ خوه؛ که‌ن؛ که‌نی؛ که‌نین؛ پیکه‌نین؛ پیخه‌نین؛ هو؛ هه‌و؛ په‌نه‌وا؛ وه‌یاش؛ هه‌وایش؛ هواته‌یش؛ هوواتش؛ ویی؛ ویه‌یش؛ بسکه؛

گیابه‌رک؛ بنه‌گیاییکی خۆرسکه به لقی باریک و گه‌لای وردی تیک‌ئالای کولکن و گولی ورد و تۆپه‌ل—تۆپه‌لی بۆنخۆش و هیندیک تال و تفته‌وه.

خنج / xenc / اسم. ۱. خه‌ش؛ خاشه؛ رووکه؛ کێره؛ ریش ۲. / ها: / گیاه‌شناسی / پیکۆل؛ په‌یکۆل؛ په‌یکوله؛ پیکۆلی؛ په‌یکولی؛ کونجر که؛ فونجر که؛ دپه‌سووچه؛ سی‌چوکل؛ سی‌ددان؛ سی‌دان؛ دپ‌کیکی سی‌سووچه به زمویدا پان ده‌بیته‌وه.

خنج / xonc / ها: / اسم. / گیاه‌شناسی / وه‌ن؛ وه‌نی؛ داره‌وه‌ن؛ داره‌به‌ن؛ وه‌مشک؛ وه‌نه‌مشک؛ وه‌نه‌مشکی؛ بنه‌وه‌شيله؛ وه‌نه‌وش؛ کوله‌نگ؛ کولینگ؛ وه‌ناوشه‌ک.

خنجر / xancar / ها: / عربی / اسم. خنجره؛ خنجیر؛ خه‌نجیر؛ خه‌نجهر؛ خه‌نجهره؛ خه‌نجۆک؛ تووژگ؛ شینه‌تیخ؛ خینگر؛ بدگه؛ کیردی گه‌وره و خواری زۆرت‌ر پۆلایین به نووک و تیخی دوولا تیژه‌وه.

□ خنجر زدن: خه‌نجهر لیدان؛ به خه‌نجهر کوتان.

خنجر کشیدن: خنجره‌کیشان؛ خنجره‌له کالان ده‌هینان و گیف‌کردن.

خنجه / xance / اسم. ئانیسک؛ هه‌نیسک؛ هه‌نسک؛ هه‌سکه؛ ده‌نگیکه له خۆشیان یان پاش گریان له قورگه‌وه ده‌ردی.

خنجیر / xencir / اسم. چه‌قه‌ور؛ بۆ کپووز؛ بۆییکی توند و وه‌پسکه‌ره به‌تایبته له هه‌لقه‌چانی ماکی چه‌وریداره‌وه هه‌لده‌سی.

خنچه / xonçe / خوانچه خند / xand / بیواژه. خه‌نه؛ خه‌ند؛ خوه؛ گه‌شه؛ بزه؛ که‌نی؛ که‌نین <سكرخند: زرده‌خه‌نه>.

خندان^۱ / xandān / صفت. ۱. خه‌نۆل؛ خه‌نده‌ران؛ خه‌نه‌ران؛ روولکه‌ن؛ رووخۆش؛ رووگه‌ش؛ دهم به پیکه‌نین ۲. / مجازی / پشکو‌توو؛

دهف كه نوک؛ روو خوش؛ روو گهش؛ دهم به بزه؛ دهم به پیکه نین؛ دهم به پیکه نین «دختر خنده رویی بود؛ کچیکی خنده ران بوو».

خنده زنان / xandezanān: قید. به پیکه نینه وه؛ به قاقا لیدان؛ به تریقانه وه؛ به هیلکانه وه «خنده زنان از او دور شدم؛ به پیکه نینه وه لئی دوور که وتمه وه».

خنده کنان / xandekonān: قید. به پیکه نینه وه؛ به خوايوه؛ له حالی پیکه نیندا «خنده کنان سیی برداشتم و به سوبش انداختم؛ به پیکه نینه وه سیو یکم هه لگرت و بوم هاویشتم».

خندیدن / xandîdan: مصدر. لازم، متعدی.

// خندی: پیکه نیت؛ می خندی: پیده کهنی؛ بخند: پیکه نه // پیکه نین؛ کهنین؛ خه نین؛ ویاته ی؛ خوه ی؛ خوای؛ خه نس؛ هوایش؛ هوا تیش؛ هوواتش؛ ویه ی؛ ویا ی؛ □ لازم. ۱. شادی خو به خنده دهر برین «همه می گفتند و می خندیدند؛ هه مووان قسه یان ده کرد و پینه کهنین» ۲. به شیوه ییکی شاد و گهش رابواردن «آن شب چقدر خندیدیم؛ نهو شهوه چنده بکه نین» □ متعدی. ۳. شوخی پیکردن؛ گالته پیکردن؛ گه مه پیکردن «اگر این حرف را بزنی، همه به تو می خندند؛ نه گهر نه قسه بکه ی هه موو پیت بیدد کهن».

ههروه ها: خندی دنی

■ صفت مفعولی: خندیده (پیکه نیو) / مصدر منفی: نخندیدن (پینه کهنین)

خنزرپنزر / xenzzerpenzer: اسم. [گفتاری] شر و شیتال؛ شره و بره؛ شره و مره؛ شر و تال؛ شنگرشووال؛ پت و پیارسک؛ شه خه ل مه خه ل؛ ورده و پرده؛ شتی جوړاوجوړی کون، شکاو، له کار که وتوو یان دراو «این خنزرپنزر را بریز دور و خودت را راحت کن؛ نهو شر و شیتاله فری ده و خو ت خه لاس که».

خنزرپنزی / xenzzerpenzerî: اسم. [گفتاری] کونه فروش؛ کونه سین؛ هورده فروش؛

باریکی تایبته له روومه ت، نه وازا له لیو و چاودا، که زورتر به هو ی شادی هوه به دی دئ، له گه ل دهنگی نرم یان به رزدا.

□ خنده ی زور کی: پیکه نین نه به دل؛ پیکه نینی به زوری.

خنده ی نخودی: کشمیشی پیکه نین؛ پریکه؛ پلیکه؛ تریقه؛ پیکه نین له گه ل دهنگی هتواش و پچر- پچردا.

□ خنده سردادن: تریقانه وه؛ به قاقا پیکه نین؛ قلیانه وه؛ هیلکانه وه؛ هیلکانه وه؛ قلیا یوه؛ نه وه قلیه ی؛ خه نینه وه؛ به دهنگی به رز و قه و پیکه نین «با دیدن من خنده سرداد؛ که منی دیت تریقایه وه».

خنده گرفتن: پیکه نین هاتن؛ پیکه نین بو هاتن؛ خه نه زور بو هینان؛ خوه ی گیرته ی؛ خوه په ی ثامه ی «خنده اش گرفته بود و نمی توانست جلوش را بگیرد؛ پیکه نینی ده هات و نهیده توانی به ری بگری».

از خنده روده بر شدن: [مجازی] مردن له پیکه نیندا؛ له پیکه نینا برک کردن؛ دران له پیکه نیندا؛ لیک بوونه وه له بهر پیکه نین؛ له کهنینا ناسک بریان؛ جه خوه ی نه جوئ شیه ی «آن شب همه از خنده روده بر شدیم؛ نهو شهوه هه موومان مردین له پیکه نیندا».

به خنده افتادن: که وتنه پیکه نین؛ پیکه نین لی پرژان؛ که وتنه خه نین؛ هاتنه کهنین «از حرفش به خنده افتادم؛ له قسه که ی که وتمه پیکه نین»؛ به خنده انداختن

خنده آور / xande'avar: صفت. پیکه نینی؛ کهنینی؛ پیکه نین هین؛ هو ی بزواندنی بزه «کارهایش خنده آور بود؛ کاره کانی کهنینی بوو».

خنده دار / xandedār: صفت. پیکه نین دار؛ کهنین دار «حرف خنده دار؛ قسه ی پیکه نین دار».

خنده رو / xanderû، ها: صفت. [گفتاری] خه نه ران؛ خه نه رانه (بو میینه)؛ روو کهن؛ که نوک؛

خەنگ^۲ / ھا: / صفت. [گفتاری] خۆل؛ گەلخۆ؛ گەوج؛ گێژ؛ گێج؛ خۆل؛ دەبەنگ؛ گێل؛ ھێر؛ خاوەن بە ھەری ھۆشی کەم کە واتای ڕووداوی دەور و بەری خۆی ئاستەم یان خراپ تێبگا [چقدر خەنگ بوو، اصلاً چیزی نەفەمیدا! چەندە خۆل بوو، ھێچی نەدەفامی!]. ھەروەھا: خەنگ بوون؛ خەنگ شدن

☐ خەنگ خدا: خەپەخۆل؛ گێژوللا؛ لاژگ؛ خۆل لە دایک بوو [آخر خەنگ خدا، مگر عقلت نەمێرسد؛ ئاخەر خەپەخۆل، مەگەر عەقلت پێ نەشکێ؟].
خەنگی / xengi / اسم. گێژێ؛ خۆلی؛ خۆلی؛ گێجی؛ گەوجی؛ لاژگی؛ بار یان چۆنەتی گێژ بوون [آدم به این خەنگی دیدە بودی؟ مەروێ بەم گێژبەت دیتبوو؟].

خەنیاگر / xonyāgar ، ھا: / ان: / اسم. [ادبی] ھۆنیان؛ دەلوو؛ بەزمگێر؛ گۆبەندگێر؛ شایەر؛ کەسێ کە ھەم ساز لێدەدا و ھەم دەخوێت. ھەروەھا: خەنیاگری
خو / xû / اسم. خوو؛ ھوو؛ خەدە؛ خەدە؛ نەریت؛ شێوەی ھەلس و کەوتی ئاسایی و ھەمیشەیی گیاندارێک کە تەبەتی خۆیە و لە درێژایی ژياندا پێی ڕادێ: خوی [ادبی]

☐ خو کردن: خووگرتن؛ خوو پێ گرتن؛ عەدەتکردن؛ ھوکارە بوون. ھەروەھا: خو گرفتن

خواب^۱ / xāb / اسم. ۱. خەو؛ خوو؛ خاو؛ خەون؛ خەف؛ نف؛ خەف؛ ھووت؛ ھووتە؛ دۆخی خەسەنەوێ گیاندار کە لەو ھالەدا چالاکی لەشی و دەمارێ دەشکێتەو و ھەستی گیانەوەر لە بەرانبەر بزۆنەری دەرەکیدا کەم دەبێتەو [خواب بودن: لە خەودا بوون] ۲. / ھا: / خەون؛ خەو؛ وەرەم؛ ھورەم؛ ھەون؛ ھۆن؛ ئەوێ لەو کاتەدا لە مێشکی گیاندار بەدی دێ [خواب دیدن: خەو دیتن] ۳. [مجازی] بار؛ خەو؛ لایەنیک کە بەن، موو، خوری و... دەکەنە سەر یەک

وردەوالەفرۆش؛ کەسێ کە شەڕ و شیتال خەڕ دەکاتەو، یا دەیکرێ و دەیفروشی [یک پیرمرد خەزینەری ھەر روز تۆی کوچەیی ما پیدایش میشد: پیرەپیاوێکی کۆسەفرۆش ھەموو ڕۆژێک لە کۆلانەکی ئێمەدا دەرەدەکووت].

خەنس و فەنس / xenes-o-fenes / اسم. [گفتاری] ھەژاری؛ نەداری؛ فەقیری؛ دەسکورتی؛ پیسی؛ نچاری؛ خەنسی

☐ بە خەنس و فەنس افتادن: کەوتنە پیسیەو؛ کەوتنە سەر ساجی عەلی؛ کەوتنە تەرەتەرەو؛ کەفتنە تاقەوگۆو؛ بێ پارە بوون و بۆ ژیان دامان [آخرهای ماه بولم تمام شد و به خەنس و فەنس افتادم: ئاخەرەکانی مانگ، پارەم پێ نەما و کەوتنە پیسیەو].

خەنسی / xenesî / خەنس و فەنس
خەنسر / xenser / [عربی] / اسم. [ادبی] تووتە؛ گولاتی؛ گولێ؛ گیشا قلینج؛ تەلیا بێچک؛ قامکە تووتە؛ قلیچان؛ قامکە چکۆلە؛ تەلاگچکە؛ قامکە چکۆلەیی دەست.

خەنک / xonak / صفت. ۱. فینک؛ ھینک؛ ھوونیک؛ ھۆنک؛ چایگ؛ چاییگ؛ ھوونیک؛ ھین؛ ھوونک؛ فوونک؛ چیا؛ چیاو؛ سارد؛ چیاگ؛ ساردیکی خۆش [ھوای خەنک: کەشی فینک] ۲. [مجازی] (لەمەر کار یان کردەوێکی نابار و ناخۆش) سار؛ سارد؛ بێ تام؛ بێ مەک [شوخی خەنک: گالتەیی سار].

خەنکا / xonakā / اسم. فینکایی؛ چۆنەتی فینک بوون [خەنکای شەب: فینکایی شەو].

خەنکی / xonaki / اسم. [گفتاری] ۱. فینکی؛ فینکایی؛ فوونکی؛ فینکایەتی؛ ھوونکایی؛ ھینکایی؛ ھوونکایی ۲. ساری؛ ھەراکام لەو خواردەمەنیانە کە خواردنیان ئەبێتە ھۆی فینک بوونەو یان لاچوونی ھەستی گەرما.

خەنگ^۱ / xeng / ھا: / اسم. [ادبی] ئەسپی سپی؛ ئەسپی چەرمگ؛ ئەسپی چەرموو.

باری خەو داھێتان «ماست خواب می‌آورد؛ ماس خەو دینی».

خواب بردن: خەو لیکه‌وتن؛ خەو پیاکه‌وتن؛ خەو بردنەو؛ وەرم پۆره‌که‌وتە ی «روی سەندلی خواب برد؛ لە سەر سەندەلیه‌که‌وه خەوم لی کهوت».

خواب بودن: خەوتوو بوون؛ لە خەودا بوون؛ وەرمەنە بیە «وقتی آمدم تو خواب بودی؛ کاتی هاتم تو لە خەوتیبوی».

خواب به چشم کسی نرفتن / نیامدن: چاوی که‌سی نه‌چوونه خەو؛ خەو له که‌سی نه‌که‌وتن؛ خەو نه‌هاتن؛ وەرم نه‌که‌وتە ی پۆره؛ وەنەوز نه‌دهی «تا صبح خواب به چشم نرفت؛ تا به‌یانی چاوم نه‌چوو خەو».

خواب دیدن: خەون دیتن؛ خەو دیتن؛ خەون بینن: ۱. وەرم دیه‌ی؛ وەرم وینە ی؛ هەون قیانايش؛ هەون دەیش؛ دیتنی شتاییک له خەودا «خواب دیدم رفتم به‌ماه؛ خەونم بینی چووم بۆ مانگ» ۲. «مجازی» به‌هزره‌وه چوون؛ لی‌تیک چوون و که‌وتنه‌گومانەوه «همچو چیزی نیست، خواب دیدی خیر باشد؛ شتی وا نیه، خەوت دیوه‌ خەیر بی» ۳. «تعریض» ته‌ون نانه‌وه؛ خەون بۆ شتی دیتن؛ بۆ که‌سی یان شتیک پیلان گێران «برای پولهای پدرش خوابی دیده بود؛ خەوی بۆ پوول و پارە ی بابی دیبوو».

خواب رفتن: ۱. سڕ بوون؛ ته‌زین؛ له‌ جووله‌ که‌وتن یان ته‌زوو پێدا هاتنی دەست یان لاق به‌هۆی نه‌بزووتنه‌وه یان مانده‌وویی زۆره‌وه «پاهام خواب رفته؛ هەردوو لاقم سڕ بووه» ۲. «بە خواب رفتن»

خواب کردن: کردنه‌ خەو؛ ده‌خه‌وکردن؛ نشاندن؛ خه‌واندن؛ خه‌فاندن؛ وسانای؛ نوان «اول همه را خواب می‌کند بعد خودش می‌خوابد؛ له‌ پێشدا هه‌مووان ده‌کانه‌ خەو، پاشان بۆ خۆی ده‌خه‌وی».

«قالی را از طرف خوابش جارو کن؛ مافوره‌که له‌ باریدا گه‌سک لی‌یده».

□ خواب ابدی: «کنایی» خەوی یه‌ کجاری؛ خەونی هه‌تایی؛ خەوی ئاخیری؛ مه‌رگ «به‌ خواب ابدی فرو رفت؛ چوو خەوی به‌ کجاریه‌وه».

خواب اصحاب کهف: «کنایی» خەوی ئه‌سحابی که‌هف؛ خەوی زۆر قورس و درێژخایه‌ن.

خواب خرگوشی: ۱. که‌رویشکه‌خه‌و؛ خەوی به‌ چاوی نه‌به‌سراو ۲. «مجازی» بی‌خه‌بری.

خواب زمستانی: «زیست‌شناسی» زستانه‌ خەو؛ جستانه‌ خەو؛ خەوی زستانی؛ دۆخی که‌م بوونه‌وه ی به‌ گوژمی چالاکی ژیان له‌ زۆریک گیا و گیانه‌وه‌ردا که‌ به‌ هۆی داشکانی ده‌مای هه‌وا له‌ وه‌رزی زستاندا پروو ده‌دات.

خواب سبک: خەوی سووک؛ سه‌رخه‌و؛ سوو که‌خه‌و؛ هه‌ونی سڤک؛ گورگه‌خه‌و؛ خەوی سووک که‌ زۆر به‌ هاسانی له‌ سه‌ر به‌پێ.

خواب سنگین: خەوی قورس؛ خەوی گران؛ خەوی که‌ خەوتوو به‌ هاسانی خه‌به‌ری نه‌بێته‌وه.

خواب گران: «ادبی» ۱. خەوی قورس؛ خەوی گران ۲. «کنایی» بی‌خه‌به‌ری یه‌ کجاری.

خواب مصنوعی: خەوی ده‌سکرد؛ خه‌وبردنه‌وه به‌ هیپنوتیزم.

□ خواب از سر / چشم کسی پریدن: خەوی که‌سی زړان؛ خەو له‌ که‌سی ږه‌ینه‌وه؛ خەو په‌رین؛ نه‌مانی خه‌والوویی؛ هه‌ون ږه‌میایش؛ وه‌رموو یۆی ږه‌مه‌ی / ږه‌هی «دیگر خواب از سرم پرید و نمی‌توانم بخوابم؛ ئیتر خەوم زړا و ناتوانم بنوومه‌وه».

خواب آمدن: خەو هاتن؛ وەرم ئامه‌ی؛ ده‌ره‌که‌وتنی نیشانه‌کانی خەو «خوابم می‌آید؛ خەوم دی».

خواب آوردن: خەو هێنان؛ وەرم ئاردە ی؛

عروسی با دختر من را به خواب ببینی: کچی من
مه گهر به خدو بیسی.

به خواب رفتن: چوونه خهو؛ ده خهو راجوون؛
ههون به بیش؛ ههون ده بیش؛ خهو لی که وتن؛
وهرم پوره که وتی؛ وتی «سرانجام به خواب
رفت: تاخری جدوه خهو»: خواب رفتن [گفتاری]

به خواب کسی آمدن: چوونه خهوی
که سیکه وه؛ هاتنه خهو که سیک؛ نه نه وهرموو
یوئی ثامهی «دیشب مادرم به خوابم آمده بود:
دویشهو دایکم هانبووه خهوم».

در خواب بودن: له خهودا بوون؛ خهفتگ
بوون؛ وهرمه نه بیهی (ساعت ۱۰ هنوز در خواب
بود: ساعات ۱۰ هیشتا له خهودا بوو).

خواب: صفت: [کنایی] خهوتوو؛ چاوبه سراو؛
بی خه بهر؛ بی هوش «تو هنوز خواب هستی و این
حرفها را نمی فهمی: تو هیشتا خهوتوو و نه م قسانه
نافامی».

- خواب: پیواژه. - خهو؛ - خهف؛ - ههون؛
۱. - وهرم؛ نه وهی که نه خهوی «بد خواب: بهد خهو»
۲. - بووس؛ شیوا یان له بهر چاوگیاو بو خهوتن
«تخت خواب: تهختی خهو».

خواب آلود / xābālūd: صفت. خهوالوو؛
خهوالو؛ خوالی؛ خووالی؛ خوالین؛ خهواوی؛
وهرمین؛ وهرم ناشتین؛ بیداری هیشتا چاو
به خهو «صدایش خواب آلود بود: دهنگی خهوالوو بوو».

خواب آلودگی / xābālūdegī: اسم.
خهوالوویی؛ خهوالویی؛ وهرم ناشتینی؛ بار یان
چوئیه تی خهوالو بوون.

خواباندن / xābāndan: مصدر. متعدی.

// خواباندی: خهواندت؛ می خوابانی: ده خهوتینی؛
بخوابان: بخهوتیه // خهواندن؛ خهفاندن؛
۱. ده خهو کردن؛ نهاندن؛ نهستاندن؛ رازاندن؛
نواندن؛ وسنه ی؛ وسنای «بچه را خواباندن: مندا
خهواندن» ۲. به ستیری کردن له نه خوشخانه دا
«در بیمارستان خوابان: له نه خوشخانه دا خهواندن»

خواب کسی نبردن: [مجازی] خهوی
که سی هاتنه دی؛ دروست خویندنه وه؛ له
خال دان «سرانجام خهوی شد و فلانی مرد:
تاخری جدوه نهی هاتنه دی و کابرا مرد».

خواب کسی ریختن: [مجازی] خهو شکانه چاو
که سیک؛ زور ناتاجی نووستن و له خهو
رانه چوون.

خواب گرفتن: خهو داگرتن؛ خهو بردنه وه؛
وهرم په ی ثامهی؛ خهو زور بو هینان «خواس
گرفت و دست از کار کشید: خهو داگرت، دهستی
له کار کیشا».

خواب ماندن: ده خهو راجوون؛ خه بهر
نه بوونه وه؛ به خه بهر نه هاتنه وه؛ خهو بردنه وه؛
درهنگتر له کاتی پیویست به یار بوونه وه
(ساعت خوابیده بود، صبح خواب ماندم و دیر به
مدرسه رسیدم: سه عات که خهوتبوو، به یانی ده خهو
راجووم و دیر گه یستمته فیرگه).

خواب هفت بادساد را دیدن: [کنایی] له ههوت
سالان راست بوونه وه؛ پر خه لی ههستان؛
چوونه خهوی قورس و در پز خایه نه وه.

از خواب پا شدن: له خهو ههستان؛ له خهو
خه بهر بوونه وه؛ له خهو رابوون؛ وهرمه نه
هؤرسهی «نصف شب از خواب پا شدم: نیوه شهو
له خهو ههساد».

از خواب پریدن: له خهو راجله کان؛
داچله کان له خهو؛ وهرمه نه چله کیایره؛ له پرا
و به هوی کاره ساتیکه وه له خهو ههستان «با
صدای تلفن از خواب پریدم به زرهی تهله قوون له
خدو راجله کان».

به / در خواب دیدن: له خهودا بینین؛
۱. خهو پیوه دیتن؛ وهرمه نه دیهی؛ که سیک
یان شتیک له خهودا هاتنه بهر چاو «دیشب
مادرم را در خواب دیدم: دویشهو دایکم له خهودا
بینی» ۲. [مجازی] به خهو بینین؛ وهرمه نه
وینه ی؛ ده ست نه گیشتن به شتیک «مگر

دامه زراوه یسه کی هه مووانییدا (وه کوو قوتا یخانه ی شهوانه پوژی یان پهروه رشتگا) ۲. خانووبه ره یسه کی تایبته بو حه سانه وه و شهو مانه وه ی کهسانی سر به دامه زراوه یان دهسته یه که «خوابگاه دانشجویان: نووستنگه ی خویندکاران».

خوابگردی / xābgardī: اسم. خهو گه پری؛ نه خونجاویه که له خهوتنی بری کهس که ده بیته هوی ریگه چوونی له خهودا. ههروه ها: خوابگرد

خوابگزار / xābgōzār، ها: ان: اسم. خهولیکدەر؛ خهوقه هین؛ کهسی که گوايه له گویدان به پازه ی نه وه ی که دیتران له خهودا دیتووانه، رووداوه کانی داهاتوو ده لیته وه. ههروه ها: خوابگزاری

خواب گفتاری / xābgōftārī: اسم. کار یان دیارده ی راواندن؛ وراوه کردن؛ ورپنه کردن؛ پراوه ی؛ کرده وه یان دیارده ی قسه کردن له خهودا. ههروه ها: خواب گفتار

خوابنامه / xābnāme، ها: اسم. خهونامه؛ کتیبیک که واتای خهوی تیدا نووسراوه.

خواب نما / xābnemā: اسم. کهسی که داهاتوو به خهو ده بینی یان به خهو له روودانی کاره ساتیک خه به ردار نه بی.

خواب و بیدار / xāb-o-bīdār: صفت. ۱. خهوپر؛ خهو و بیگار؛ خهفته و وریا ۲. /نساجی/ دوو بار؛ دوو به ره که؛ به پرز و پشالگه لی له هه ره دوو لاوه.

خواب و خیال / xāb-o-xyāl: [فارسی/ عربی] صفت. /مجازی/ خه یال پلاو؛ خهو و خه یال؛ خهو و خه یال؛ دوور له راستی «اینکه خانه ارزان می شود، خواب و خیال است: نه می که مال هه رزان ده بی، خه یال پلاوه».

- خوابه / xābe، ها: /پیوازه. /گفتاری/ - خهوه؛ خاوهن دیوی خهوتن «آپارتمان دوخواه: وارخانی

۳. هیدی کردن؛ نارام کردن؛ دامرکاندن؛ داسه کناندن؛ داته مراندن؛ هه داندن؛ له گوژمه ی شتی کهم کردنه وه «سر و صدا را خواباندن: هه را و هووریا خهواندن» ۴. دانه واندن؛ چه ماندنه وه؛ له باری پراوه ستاوی یان قنجی ترازاندن «لبه ی کلاه را خواباندن: قه راغی کلاو خهواندن» ۵. بو هه لگرتن، گوژرانی شیواز، پهنک کردن یان بوژدان خسته ناو تراویکه وه «در سرکه خواباندن: له سرکه دا خهواندن» ۶. دهس پی هه لگرتن یان ویساندن کارئ «کار را خواباندن: کار خهواندن» ۷. /گفتاری/ لیدان؛ سره واندن؛ کوتان؛ وسنه ی (به تایبته زلله) «بیخ گوش کسی خواباندن: خهواندنه لاملی که سیکه وه» ۸. رازاندن؛ راکشاندن؛ هه لاژنین؛ هه لاژاندن؛ وسنه ی؛ ئیزنایره؛ نه ره ئیزنه ی؛ کهسی به باری ئاسویی و به سره روویه کدا ریک کردن «روی تخت خواباندن: له سره تخت خهواندن» ۹. /کشاورزی/ که وشه ک دان؛ شیوه کارئ بو ژور کردنی بری دار به کردنه ژیر خاکی لق وپوه نریکه کانی له زهوی تا رهگ دابکوئی و وهک داریکی جیا و سره به خو ده ری؛ خوابانیدن. ههروه ها: خواباندنی

■ صفت فاعلی: خواباننده (خهوپنه) / صفت مفعولی: خوابانده (خهوپنراو) / مصدر منفی: نخواباندن (نه خهواندن)

خوابانیدن / xābānīdan، ها: خواباندن خواب آور / xābāvar، ها: صفت. خهوهینهر؛ خهوپنهر؛ به تایبه تمه ندی یا توانستی خهو هینان.

خواب زدا / xābzedā، ها: صفت. خهورهوین؛ خهوپه رین؛ خهوزرین؛ به تایبه تمه ندی یان توانای له ناو بردنی خهوالویی یان ههستی نیاز به خهو.

خوابگاه / xābgāh، ها: اسم. حهوانگه؛ خهوتنگه؛ نووستنگه؛ ۱. خهوگا؛ خهفگه؛ وه تاغی تایبه تی خهو، به تایبته له

دوووخهوه.

خوابیدن / xābīdan: مصدر. لازم. // خوابیدی:

خهوتی؛ می خوابی؛ دهخهوی؛ بخواب؛ بخهوه //

خهوتن؛ خهوچین؛ خهفتن؛ نووستن؛ نشستن؛

نشان؛ وتهی؛ هۆتهی؛ وتش؛ ههونا؛ هاو؛

ههفتن؛ ههفتن؛ هۆیتن؛ نشتن: ۱. چوونه

خهوه؛ خهوه بردنهوه؛ وهرم كهوتهی پوره «لالایی

گفتم، خوابید: لایه-لایه و ت، خهوت» ۲. بهستهری

بوون «ده روز تو بیمارستان خوابید: ده رۆژ له

نهخوشخانهدا خهوت» ۳. چالاکی یان جم و

جوول نهمان «کار خوابیدن: کار خهوتن»

۴. دامرکان؛ ههدران؛ ئهروهتهی؛ كهه بوونهوهی

توندی «سر و صدا خوابید: دهنگ و ههرا خهوت»

۵. نیشتهوه؛ سافبوون؛ له دهرپهروی و چرچ

و لۆچی دهرهاتن «اتیش كن تا چینهباش بخوابد:

ئوتووێ كه، با چرچهكانی بخهوی» ۶. «كنایی

بئ خهوهو بوون، بئ ئاگا بوون «تو خوابیدی، از جای

خبر نداری: تۆ خهوتوو، له هیچ كوێ ئاگات نیه»

۷. راکشان؛ رازان؛ رازان؛ رازین؛ ههلازیان؛

ئهرهئیزیای؛ ئیژیهره؛ کیشیایره؛ لهش له باری

ئاسۆیدا دانان «روی تخت خوابیدن: له سه

تهختهوه خهوتن» ۸. «كنایی» هاوجی بوون؛

سهرجیتی کردن؛ تیکهل بوون له گهل كهسیکدا

«خدا می داند با چند نفر خوابیده: خوا ئه زانی له گهل

چهند كهسدا خهوتوو». ههروهها: خوابیدنی

■ صفت مفعولی: خوابیده (خهوتوو) / مصدر منفی:

نخوابیدن (نهخهوتن)

خوابیده / xābīde: صفت. خهوتوو؛ خهفتگ؛

نووستوو؛ رازایی؛ ههفتۆ؛ خهوتو؛ خهولی كهوتوو؛

نووستی؛ نهستی؛ نوستو؛ ههفته؛ نهفت؛ نهستی

خوابیده: قید. بهراکشای؛ رازاو؛ رازاو؛ ههلازیاو؛

ئیزی؛ درێژو بووگ؛ پالکهوتوو؛ پالکهفتگ؛

تهپیا؛ به راکشای «خوابیده درس می خوانی؟!:

بهراکشای وانه دهخوینی؟!»

■ خوابیده پارس کردن: / تعریض / زهرین و

نهپهپین؛ وهك كههری عوزههر سهپینی
ههپیوون و پهپینی نهبوون؛ له دهما هار و له
قهلبا بیمار بوون؛ به قسه ئالی زهنگان و به
کرده ریخ له لنگان بوون؛ هاش و هووش
کردن «اهمیت نده، خوابیده پارس می کند! گوی
مهدهیه، ده زهری، ناپهری!»

خواجهگی / xācegi: اسم. ۱. ساپورهیی؛ دۆخ

یان چۆنیهتی ساپوره بوون ۲. «دبی» سانی؛

خانی؛ ئاغایی؛ دۆخ یان چۆنیهتی سان بوون.

خواجه / xāce: ها؛ لگان؛ / اسم. ۱. ساپوره؛

نیزه مووک؛ نه نیر نه می؛ میردی که سه رجیی

لی نایه (وهك كهسێ كه خهسراوه) ۲. «قدیمی

پیر؛ بابا؛ سه رناویکی بهریزان به پیاوان

«خواجه حافظ: پیر حافظ» ۳. «دبی» سان؛ خان؛ ئاغا؛

ئهرابو؛ ئهراب؛ خودان؛ مهزن؛ سهروهه؛ زهنگین؛

بهگ؛ دهوله مه نه د. ۴. خاوهن؛ خودان؛ ساحیو.

خواجه سرا / xācesarā: ها؛ یان؛ / اسم. «قدیمی

خواجه سهرا؛ ساپوره پهك كه له مالی شایان و

گه وه پیاواندا خزمهتی ده کرد.

خوار / xār: صفت. سووک: ۱. خار؛ زه بوون؛

هوودار؛ پهست؛ بئ ریژ و بایهخ له چاو كهسانی

دیکه دا ۲. «قدیمی» هاسان؛ سانا «کار پسران خوارتر

است: کاری کوران هاسانتره».

□ خوار شمردن: به سووک زانین؛ بایهخ

پینهدان؛ به كهه زانین؛ به هیچ دانان «کس را

نباید خوار بشمری، چرا كه هر كس تواناییهایی دارد:

نابج كهس به سووک بزانی، چونكه ههركهسیك

لینها توویگه لیکی ههیه».

خوار کردن: سووک کردن؛ بئ بایهخ کردن «با

رفتار و گفتارش خود را در چشم دیگران خوار می کرد:

به کردار و گوتاری، خوئی له چاوی كهسانی

دیکه دا سووک ده کرد». ههروهها: خوار بودن؛

خوار شدن

- خوار: پیواژه. - خور؛ - هور؛ - خار؛ بخور

«گوشه خوار: گوشه خور».

خواربار / xār(o)bār :/سم. بژیو؛ تفاق؛ زاد و
زهوات؛ کهرهسهی سهرهتایی خوراکي پوژانهی
مروؤف.

خواربارفروش / xār(o)bārfurūš ، ها؛ ان:/ اسم.
به‌قال؛ که‌سَی که پیداوِیستی خوارده‌مه‌نی
رُژانه‌ی خه‌لکی (وه‌ک برنج، دانه‌ویل، رُژن، قه‌ن و
چای و...) ده‌فرُوشی. هه‌روه‌ها: خواربارفروشی

خوارج / xavārec /: [عربی] جمع خارجی
خواری^۱ / xārî / ، ها/ا: اسم، سووکی؛ پهستی؛
دۆخ یان چۆنیه تی بی بایه خ بوون یان کهوتنه
بهر سووکیه تیه وه (بیچاره از تبار روستایی خود،
احساس خواری می کرد، اما حماقتش موجب خواری او
بود: داماو له لادییی بوونی خوئی، ههستی به سووکی
ده کرد، که چی گئیل بوونی هوی سووکی نهو بوو).

-خواری^۲: پیواژه. - خوړی؛ - وهړی؛ - خاری؛
خواردن (خامخواری: کالخورۍ).

خواست^۱ / xāst, ها:/ اسم. ویست؛ خواز؛
داخواز؛ داخوازی؛ داوخوازی؛ هاس؛ واز؛
خواست؛ نیاز؛ داوا؛ داواکاری «خواست شما چیست؟
به طور دقیق بیان کنید: ویستی ئیوه چیه؟ به وردی
بیلین».

- خواست^۲ / ها: / پیواژه: - خواست؛ - واس؛ - هاس؛
- ویس؛ - ویست: ۱. خوازهر؛ خوازگار؛ خوازیار؛
داخواز؛ داخوازکار؛ ویستیار (دادخواست: دادخواز)
۲. ویستن؛ خواستن؛ داخوازی کردن (بازخواست:
بازخواست).

خواستار / xāstār ، ان: / صفت. خوازیار؛ خوازمه؛
داخوازیکه؛ خوازگار؛ داواکه؛ هه‌ره‌که؛
ئاره‌زووکه «انان آزادی زندانیان را خواستار شدند:
ئه‌وان خوازیاری ئازادی به‌ندیه‌کان بوون».

هه‌روه‌ها: خواستار بودن؛ خواستار شدن
خواست‌اندیشی / xāstandīš /، اسم، کار یان
په‌وتی تیروانین و بیر کردنه‌وه به پتی و یست و
ئاره‌زووی خو به بی‌ئاردانه‌وه له‌راستی و
بی‌یوستی و بار و دۆخی دهر موه.

خواستبرک / xāstbarg / احضارنامه
خواستگار / xāstegār / ها؛ ان؛ اسم؛ داواکار؛
۱. خوازایی که؛ خوازانه؛ خواسته‌نیکه؛
خوستی؛ داوان؛ داوخواز؛ خوهستی؛ هه‌یجوو؛
هه‌یجی؛ هیجوو؛ هه‌یجکار؛ داواکار؛ نه‌وه‌ی
خوازیاری که یان ژنیکه (بو خوی یا که‌سیتی
دی) (برای سارا ۱۰۰ سیتی آمده بود؛ بو سارا ده‌ک
هاتوو) ۲. (نامدول) خوازگار؛ خوازیار؛ که‌سی
که شتیکی نه‌وی.

خواسـتـکـاری / xāst(e)gārī ، ها/اسم،
 خـوازبـینی؛ خـوازگـینی؛ خـوازگـینی؛ خـوازگـاری؛
 ۱. واژبـینی؛ خـوازمـه‌نی؛ داوخوازی؛ هـیجـبی؛
 هنجوی؛ هه‌یجوی؛ داواکاری له کچ یان ژن بو
 یانی هاو‌به‌شی «در اینجا رسم نیست دختر از پسر
 خواستگاری کند؛ لیزه‌دا باو نیه کچ له کور حایزب

«کا» ۲. پری و رەسمی تایبەتی هینجەوی کردن
 وەکوو روژێشتن بۆ مالی کچی دیاریکراو و وتووێژ
 «گەل بنەمالەیدا» «مەش بە حەوا، مەش بە سارا دعوتم:
 مەشۆ بۆ حەوا، مەشۆ بۆ سارا دەنگ کراوم». هەر وەها:

خواستگاری کردن؛ به خواستگاری رفتن
خواستن / xāstan / مصدر. متعدی. لازم.

خواستی؛ ویستی؛ می‌خواهی؛ ده‌ته‌وی؛ بخواه:
ده‌ته‌وی // ویستن؛ خواستن؛ خواسن؛ خوازتن؛
هواواسن؛ هواسن؛ گستن؛ خوهستن؛ واسته‌ی؛
اسه‌ی؛ واستش؛ واسته: □ متعدی. ۱. بانگ
نردنی که‌س؟ هه‌را کردن (آزاد را خواسته بود):

زادايان و پښتو» ۲. هز ليکړدن؛ هز پيکړدن؛
 بهر هک بوون؛ توان؛ وهش سياى «پسرش اورا
 ييلی می خواست: کوږه که ی نهوی زور ده ویست»
 ۱. داوا کړدن؛ نيازى خو دهر برين «آب خواستې:
 و ويستن» ۴. بيوست بوون؛ گهر هک بوون؛

یازمه‌ند بوون «این کار دو ماه وقت می‌خواهد: نیم
ساره دوو مانگی (نیمی) ۵. لئی داواکار بوون؛
نیم‌گهره‌ک بوون «دو ماه بود که از من صد تومان
خواست: دوو مانگ بوو، سهد تمه‌نی له من

// خواندی: خویندت: می خوانی: ده خوینی: بخوان: بخوینه // متعدی. ۱. خویندن: خواندن: خوهن: خۆندن: خوینه: وهنډاینه: وه خویندن: وانایوه: نه وه وانیه: گواسته وهی نیشانه گهلی نووسراوه یه که بۆ مییشک و چی کرنی بر گه و دهنگه کانی ده سنیشانکراو و لیکهاتوو له ته کیاندا

«کتاب خواندن: کتیب خوینده وه» ۲. خواندن: خویندن: وانیه: ده برپینی نه و نیشانانه به دهنگی بهرز: وانایوه: فه هاندن «نامه را برای ما هم بخوان: نامه که بۆ ئیمهش بخوینه وه» ۳. خویندن: خواندن: وانیه: گوتنه وهی شیعر و رسته به ئاههنگه وه «آواز خواندن: ئاواز خویندن» ۴. وانای: وهنته: فیر بوون «آزاد هنر می خواند: نازاد هونه ده خوینی» ۵. // ادبی/ بانگ کردن: گازی کرن: له کهسێ ویستن تاکوو بچیته جیهک «به مهمانی خواندن: بۆ میوانی بانک کردن» ۶. // ادبی/ پیگوتن: ناو نانی کهسێ یان شتی «شهری که مریواش می خوانیم: شاریک که مریوانی پی ئیژین» ۷. // کای/ فرمانبردن: وانته: وه نهی: وه خوژگرتن «کسی خطش را نمی خواند: کهس فرمانی لئ نابا» لازم. ۸. // ادبی/ چواندن: شهباندن: بهرامبهر کردن «به ماه همی خواندن: به مانگ چواندن» ۹. خویندن: فامان: تیگه یشتن: وهنایوه: نه وه زیهی «از قیافه اش خواندم که می خواهد چیزی بگوید: له رواله تیدا خویندمه وه که دهیه وئ شتیک بلئ» ۱۰. خویندن: بهیهک خواردن: پیک خواردن: وانیه «این رنگها با هم نمی خوانند: نه رهنگانه پیکه وه ناخوین».

■ صفت فاعلی: خواننده (خویندر) / صفت مفعولی: خوانده (خوینراو) / مصدر منفی: نخواندن (نه خوینندن)

خوانده^۱ / xānde / ها: -گان: / اسم: [حقوق] خوازراو: بانگ کراو: کهسێ که له دهستیه وه بۆ دادگا سکالا براوه.

-خوانده^۲ / ها: -گان: / پیواژه. -پیاره: زپ-: پس-:

دوویست □ لازم. ۶. توان: نه توان: گهره ک بوون: نیاز بوون: ئاههنگ بوون «خواستم بگویم: نشد: ده مه ویست بلیم، نه کرا» ۷. / دستور/ کاری هاوکار بۆ کاتی داهاتوو «خواهم رفت: ده چم». ههروه ها: خواستی

■ صفت فاعلی: خواهنده (-) / صفت مفعولی: خواسته (خوازراو) / مصدر منفی: نخواستن (نه خواستن)

خواسته / xāste / ها: / اسم. ویست: ۱. داوا: داواکاری: خوازراو: خوازیاگ: ویستراو: تخوون خواسته: نه وی که کهس یان دهسته یه ک خواز یارین «خواسته ی خود را به دست آوردند: ویستی خۆیان به دهس هینا» ۲. / حقوق/ خوازراوی: نه وهی سکالابه ره دادنامهیدا خواز یار به تهی ۳. // ادبی/ مال و سامان: دارایی.

خواص / xavās(s) / عربی/ اسم. ۱. بلیمه تان: هه لکه وتوان: کهسانی هه لباژرده و هه لکه وتوو. به رانبر: عوام ۲. جمع ☞ خاصه ۳. جمع ☞ خاصیت

خوان^۱ / xān / ها: / اسم. خوان: ۱. خوانچه ۲. // ادبی/ سفره.

-خوان^۲ / ها: / پیواژه. -خوین: -خوان: -وان: -وهن: -خۆن: -خوهن: -چر: خویندر «درس خوان: کتاب خوان: وانه خوین: کتیب وان».

خوانا / xānā / صفت. وانا: له باوی خویندنه وه به هاسانی «خط خوانا: خه تی وانا».

خوانایی / xānāyî / اسم. وانایی: بار و دۆخ یان چۆنیه تی وانا بوون: خوانایی

خوانچه / xānče / ها: / اسم. خوانچه: ۱. سینی گهره ی چۆی چه ند رهنگه بۆ شت له سه ر نان و به دیاری بردن ۲. نه و شتانه ی که له سه ر خوانچه وه نه بریت «خوانچه ی عروس: خوانچه ی بووک» * خنج: خۆنچه

خوانندن / xāndan / مصدر. متعدی. لازم.

خوار؛ خوانگ؛ خوی؛ خه؛ خییج؛ خینگ؛ دهره؛
 باجی؛ ئاباجی؛ والی؛ وا؛ واره؛ واهر؛ وایه؛ وایکه؛
 وویه؛ گیانداری میینه (به تاییهت مروف) ی خاوهن
 یه یک دایک و باوک (یان تهنیا باوک یان دایک)
 له گهل که سیکی تر دا.

☐ خواهر تنی: خوشکی دایک و باوکی؛ خوشکی
 حهق وداو.

خواهر دوقلو: گیانه وهریکی میینه که له گهل
 گیانه وهریکی تر دا له سه رده میک و له دایکیکی
 بووبی.

خواهر دینی: ژنی هاوکیش؛ خوشکی ئایینی؛
 خوشکی دینی.

خواهر رضاعی: خوشکی شیر؛ خوشکی

هاوشیره؛ خوشکی هه مشیره: خواهر شیر

خواهر روحانی: خوشکی رۆحانی؛ سه رناویکی

به ریزانه بو ره به نان (جار و بار پله دارانی میینه ی

کلیسا): خواهر مقدس

خواهر شیر ☐ خواهر رضاعی

خواهر مقدس ☐ خواهر روحانی

خواهر ناتنی: زپ خوشک؛ زپ خوهه؛ زپ

خویشک؛ خوشکی هه له باب یان هه له

دایک: ناخواهری

خواهرانه^۱ / xāharāne: صفت. [مجازی]

خوشکانه؛ یه کجار خوشه و یستانه (لطف خواهرانه؛

دلوفانی خوشکانه).

خواهرانه^۲: قید. خوشکانه؛ خوهیشکانه؛ وهک

خوشک و له رووی خوشه و یستیه وه (به همه ی

آنها خواهرانه خدمت کرد؛ به هه موانیان خوشکانه

خزمتی کرد).

خواهرخوانده / xāharxānde، ها؛ گان؛ اسم.

خوشکی هه لېژارده؛ کچ یان ژنیک که

که سیکی تر به خوشکی خوی هه لېژاردووه.

خواهرزاده / xāharzāde، ها؛ گان؛ اسم.

خوارزا؛ خوارزی؛ خویشکهزا؛ خوشکهزا؛ خۆهزا؛

وارهزا؛ منالی خوشک؛ رۆله ی خوشک؛

هه لهک؛ ناوئراو (پدرخوانده؛ باواپاره).

خواندگی / xānandegî: اسم. گۆرانی بیژری؛

ستران بیژری؛ گۆرانی واچی: ۱. کاری گۆرانی بیژر

۲. کار یان رهوتی گۆرانی خویندن.

خواننده / xānande، ها؛ گان؛ اسم.

۱. گۆرانی بیژر؛ گۆرانی چر؛ گۆرانی واچ؛

گۆرانی خوین؛ ستران بیژر؛ ئاوازه خوان؛ ئاواز خوین؛

بچر؛ دهنگ بیژر؛ قام بیژر؛ لازه بیژر؛ لاوک بیژر؛

وهندۆخ (خواننده ی رادیو: گۆرانی بیژری رادیو)

۲. خوینهر؛ وانهر؛ که سی که نووسراوه یه ک

ده خوینیتته وه (از خواننده می خواهیم کمی بلندتر کتاب

را بخواند؛ له خوینهر ده خوازین هیندیک به رزتر

کتیبه که بخوینیتته وه).

-خوانی / xānî، ها؛ پیوژره. خوینی؛ خویندن

(آواز خوانی؛ شعر خوانی؛ ئاواز خوینی؛ شیر خوینی).

خوانین / xavānîn: (به قاعده ی عربی) جمع ☐

خان

خواه^۱ / xāh: حرف. چ؛ خوا؛ یه کئ له دوو

دۆخی نه گهری (هه بوون یا نه بوون)؛ یه کئ له

دوو باری لوان (خواه برود، خواه بماند، فرقی ندارد؛ چ

بروا، چ وه مینئ وه کوو یه ک وایه).

-خواه^۲: پیوژره. خواز؛ واز؛ خاز: ۱. لان/

خوازهر؛ خوازگار؛ خوازیار (خیر خواه؛ خهیر خواه)

۲. دلپه سندن (دلخواه دلخواه) ۳. لان/ لایه نگر؛

هۆگر؛ دۆستداری شتیکی (اسلامخواه؛

ئیسلاامخواه).

خواهان^۱ / xāhān، ها؛ اسم. [حقوق] خوازیار؛

که سی که له که سیکی تر شکایه تی کردووه.

خواهان^۲: صفت. خوازیار؛ خوازگار؛ خوازهر؛

داواکار؛ داواکهر؛ خواز لۆک؛ خاز لۆک؛ خواز لۆک؛

کارنیار؛ داخوازی کار (جوانان خواهان زندگی به ترند؛

لوان خوازیاری ژیانیکی باشترن).

خواهر / xāhar، ها؛ لان؛ اسم. خوشک؛

خویشک؛ خویشک؛ خوهیشک؛ خوشیک؛

خوهیشک؛ خوه؛ خوه؛ خوه؛ خوه؛ خوه؛

فرز هندی خوشک.

خواهرزن / xāharzan ، ها- / اسم. زن خوشک؛

خوشکی زن؛ بالتؤز؛ گۆرم؛ خوارزینه؛ خه زن؛

باتیسک؛ چهن وا؛ زن خوویشک؛ خوشکی زن.

خواهر شوهر / xāharšowhar ، -šo:har ، ها- /

اسم. دش؛ دوش؛ دشه؛ وش؛ گولباجی؛

خانباجی؛ شوو خوشک؛ شاباجی؛ خوشکی شوو؛

خوشک شوو؛ باجی؛ گۆرم؛ خوشکی میرد.

خواهر وار / xāharvār : قید. خوشک ناسا:

۱. وه کوو خوشک ۰۲ / مجازی / زۆر گهرم و

دۆستانه.

خواهری ۱ / xāharī : اسم. خوشکایه تی؛

خوهریشکی: ۱. خوشکینی؛ وایه ی؛

دهسته خوشکایه تی؛ میهره بانی؛ دوستی یان

هاودلی له لایهن زن یان ژنانی کهم تا زۆر

هاوته مه نه وه (در حق من خواهری کرد: له مهر منه وه

خوشکایه تی کرد) ۲. چۆنیه تی خوشک بوون.

خواهری ۲: صفت. خوشکانه؛ پیوه ندیدار یان

سهر به خوشک (رابطه ی خواهری: کهین و بهینی

خوشکانه).

خواهش / xāheš ، ها- / اسم. خوایشت؛

خواهیش؛ ههوین: ۱. تکا؛ کار و رهوتی ویستنی

شتیک به شیوه ییکی ماقوولانه (خواهش می کنم

به من کمک کنی: خوایش نه کهم یارمه تیم بدهن)

۲. نه وه ی بهو شیوه یه خوازراوه (خواهش شما

پذیرفته نیست: خوایشتی ئیوه وهر ناگیردری).

خواهش داشتن: به داخواز بوون؛ خواهیشت

بوون؛ خوایشت هه بوون؛ خواز یاری شتی

بوون؛ تکا کردن (آمده بود از شما خواهشی داشت:

هاتبوو له ئیوه داخوازیکی بوو).

خواهشمند / xāhešmand : صفت. خوازمه ند؛

خوازیار؛ تکا کار؛ داواکار؛ به خواهیشت

(خواهشمندم سلام من را به ایشان برسانید: خوازمه ند

سلاوی منی پی بگه ییتن).

خواهشمند بودن: خوازمه ند بوون؛ خوازیار

بوون؛ داواکار بوون؛ هه بوونی خوایش

(خواهشمند است جواب را هر چه سریعتر بفرستید:

خوازمه ندم وه لاهمه که هه رچی زووتر بنیتر نه وه).

خواه ناخواه / xāhnāxāh : قید. چاری ناچار؛

خوانه خوا؛ خوایی نه خوایی؛ بتهوی و نه تهوی؛ به

ناچاری؛ گهره ک ناگهره ک؛ بقی نه قی؛ خاناخا؛

گهره کت بی و گهره گت نه وی؛ له پرووی

ناچاریه وه (خواه ناخواه قبول کرد فردا بیاید: چاری ناچار

قه بوولی کرد به یانی بییت): خواه ناخواه

خواه ناخواه / xāh-o-nāxāh : خواه ناخواه

- خواهی / xāhî ، ها- / پیواژه. - خوازی؛ - وازی؛

ویستن؛ خواستن (آزادیخواهی: ئازادیخوازی).

خواهی نخواهی / xāhîmaxāhî : قید. [گفتاری]

چاری ناچار؛ گهره ک ناگهره ک؛ بقی نه قی.

- خوئی / xûî : خوبی

خوب / xob : قید. ۱. [گفتاری] باش؛ باشه؛

چاکه؛ ئی؛ وشه یه ک بۆ قه بوول کردنی بیر و

باوه پری که سیک له وه لامی پرسپاریدا (آزاد گفت:

«برویم»، گفتم: «خوب»: ئازاد وتی: «برۆین»، وتم:

«باش» ۲. دهی؛ ئه ی؛ خاس؛ ئه ری؛ له

پرسپاری سه باره ت به درێژه ی پرووداوه یکدا

(خوب بعد چی شد؛ دهی، ئیتر چ بوو؟) * خُب

خوب ۱ / xûb : صفت. باش؛ چاک؛ خاس؛ خوو؛

هه ول؛ هاو له: ۱. وهش؛ به چۆنیه تی دلخواز

(هوا خوب است: ههوا باشه) ۲. خاوهن رهفتار و

کرداری چاک و دلخواز (آدم خوب: مروی چاک)

۳. وهش؛ چابوووه «زخمش خوب شد: زامه که ی

چاک بووه وه» ۴. [دبی] جوان؛ له بار؛ په سندن؛

خشکۆک؛ خۆشیک؛ قه شه نگ (روی خوب:

روخساری جوان).

خوب ۲: قید. باش؛ چاک؛ خاس؛ عال؛ به بار یان

چۆنیه تی به دل؛ شیاو یان خۆش هاتوو (امیر خوب

کار می کند: ئه میر باش کار ده کا).

خوب آوردن: جهخت هیتان؛ باش هیتان؛

بۆ هاتن؛ له گه ل پرووداویکی باش پرووبه پروو

بوونهوه.

که کهسیکی لی پیک هاتووه؛ هه موو ههست و نهستی کهسیک «خود را آزمودن؛ خود را شناختن؛ خو تاقي کردنهوه؛ خو ناسین» ۲. یهک بوونهوه به تهنی و بی بهشداری نهوانی دیکه «با خود اندیشید؛ لای خوبهوه بیرى کردهوه».

☐ به خودی خود: خۆبهخۆیی؛ خۆی بۆ خۆی؛ به خۆیی خۆ؛ به خۆیهوه؛ ژبهه خۆ؛ ویش پهی ویش «انسان به خودی خود موجودی اجتماعی است؛ مرؤف خۆبهخۆیی بوونهوه یکی ئاپورهیه».

☐ خود را از تک و تا نینداختن: وره بهرنه دان؛ خۆ له دهس نه دان؛ خۆ نه دانه دهسهوه؛ خۆ راگرتن. بهرانبهر: خود را باختن

خود را باختن: وره بهردان؛ خۆ دانه دهسهوه؛ له دهس دانى دهسهلات بهسهه کردار و گوتاری خۆدا «با دیدن آزاد خود را باخت و به لکت افتاد: ههه ئازادی دی وره بهردا و کهوته پتهپت».

خود را بالا گرفتن: /مجازی/ خۆ به زل زانین؛ خۆ هه لکیشان؛ وئ زل گیرتهی؛ له خۆ بایی بوون و خۆ هه لدان «خیلی خودش را بالا می گرفت: زور خۆی به زل ده زانی».

خود را بستن ☞ بار خود را بستن، بار خود را به آن راه زدن: /گفتاری/ خۆ گیل کردن؛ خۆ کردنه گووکهه؛ خۆ بی ئاگا شان دان «خود را به آن راه زد، گویی حرف مرا نشنیده است: خۆی گیل کرد، گوايه قسه که ی منى نهیستوه».

خود را به چیزی زدن: /مجازی/ خۆ له شتی دان؛ خۆ وا نیشان دان؛ خۆ به جوړئ نیشان دان «خود را به کری زدن: خو له کهری دان».

خود را به دامن کسی انداختن: /کنایی/ خۆ خسته مالی کهسی؛ پهنا بردنه بهر کهسیک و یاری لی خواستنی «برای پیشرفت کار پسرش خود را به دامن ارباب انداخت: بۆ پیشهوه چوونی کاری کوره کهی خۆی خسته مالی ناغا».

خوب کردن: ۱. دهرمان کردن؛ چا کردن؛ خاس کردنهوه؛ وهش کهرده یوه «آن دارو زخم پایم را خوب کرد: نهو دهرمانه زامی لاقمی چا کردهوه» ۲. چاک کردن؛ خاس کردن؛ کاریکی باش کردن «پرویز خوب کرد که توی این سرما نیامد: پرویز چاکى کرد لهه جهوه ره دا نه هات».

ههروهه: خوب بودن؛ خوب شدن

خوبرو /xûbrû/، هه؛ یان؛ /صفت/، /ادبی/ جوان؛ جوانخاس؛ جوان چاک؛ جوان چال؛ پهسند؛ خوشیک؛ خوشوک؛ خشکوک؛ خاوهن پروومه تی جوان.

خوبی /xûbî/ /سم/، چاکى؛ باشى؛ خاسى؛ ۱. /ها/ کاری چاکه؛ کار یا رهوتی یارمه تی دان و هاوکاری کردنی کهسیک «خوبی کردن ضرری ندارد: چاکه کردن زیانیکی نیه» ۲. قهنجی؛ پهسندی؛ دۆخ یان چۆنیه تی باش بوون «در خوبی و انسانیت نمونه بود: له چاکى و مرؤفا په تیدا هه لکهوته بوو».

☐ خوبی به کسی نیامدن: چاکه بۆ کهسیک نه بوون؛ شیاوی یارمه تی و میرهوانی نه بوون «به آرام خوبی نیامد: چاکه بۆ ئارام نابی».

خوبی کردن: چاکه کردن؛ خاسی کردن؛ باشه کردن؛ یارمه تی و میرهوانی کردن «خیلی به ما خوبی کرده: زۆری چاکه له گه لمان کردوه».

خوبیت /xûbîyyat/ (!) /فارسی/ عربی/ /سم/، /گفتاری/ باشى؛ چاکى؛ شیاوی؛ گونجاوی «این کار هیچ خوبی ندارد: نهه کاره هیچ باشیه کی تیدا نیه».

خوپذیر /xûpazîr/، هه؛ یان؛ /صفت/، /ادبی/ خووگر؛ هوگر؛ هه بوونی تاییه تمه ندیتیک بۆ گرتنی خوو یان قهوینی «نفس انسان خوپذیر است: نه نفسی مرؤ خووگره».

خود^۱ /xod/ /سم/، خۆ؛ خود؛ خوه؛ خه؛ هو؛ وئ؛ ۱. سه رجهمی لهش، هزر، بیر و هه چیکى تر

«وقتی پولدار شد، خودش را کم کرد و دیگر به کس محل نمی گذاشت. وه ختی دهوله مند بووه وه، خوی کوری و ئیدی ناوری له کهس نه نه دایه وه».

خود را هلاک کردن: ۱. خۆ کوشتن؛ گیانی خۆ کێشان ۲. /مجازی/ خۆ کوشتنه وه؛ هه ناسه ی خۆ بپرین؛ خۆ هیلاک کردن؛ کۆشت و ته پستی زۆر کردن.

از خود بیخود شدن: واق ورممان؛ شیوان؛ ماقه وه بوون؛ دهر چوون له حاله تی ئاسایی؛ له دهس دانئ هیوری یان وشیری خۆ «وقتی پسرش را دید از خود بیخود شد و های-های گریه کرد: کاتی کوره که ی دی واقعی و رما و پرم-پرم گریا».

از خود در آوردن: له خۆ وه دهره یان؛ هه له بستن «این حرفها را از خودش درآورده بود: ئه م قسانه ی له خود دهره یان بوو».

از خود گذشتن: گیان به خشین؛ له خۆ بوردن؛ جه وئ و به رده ی؛ ناماده ی گیان به خت کردن بوون.

به خود آمدن: هاتنه سه ره خۆ؛ هاتنه وه سه ره خۆ؛ وه خۆدا هاتن؛ ئامایه ویره؛ وه دهس هینانه وه ی هۆشیاری یان هیوری خۆ «یک ساعت بعد وقتی به خود امدم همه رفته بودند: پاش سه عاتیک که هاتمه وه سه ره خو، گشتیان چوو بوون».

به خود بستن: /مجازی/ خۆ به شتی زانین؛ خۆ هه لکیشان.

به خود پیچیدن: ئۆقره لی بران؛ پیچ له خۆ دان؛ پیچچ دهینه وئ؛ پیچ ئه نه وئ ده ی؛ هه لقرچان و هه دا نه دان له تاوی ئیشدا «از درد به خود می پیچید: له بهر ئیش ئۆقره ی لی برابوو».

به خود رسیدن: ۱. خه می خۆ خواردن؛ چاوه دیری خۆ بوون؛ یاوه ی ویره؛ پاریزگاری له خۆ کردن و گه یین به خۆدا «داشتم کله پاچه

خود را به کوچدی علی چپ ردن: /مجازی/ خۆ دان له نه زانی؛ خۆ لی گیل کردن؛ قسه یه ک به نه بیستراوه زانین یان سه باره ت به بابته ی خۆ بی خه وه نیشان دان «وقتی درباره ی کار تو پرسیدم، خود را به کوچدی علی چپ کاتی له مه پر کاره که ی تۆوه پرسیارم کرد، خوی دانه نرانی».

خود را جمع کردن: خۆ کۆکردنه وه؛ خۆ جه م کردنه وه؛ خۆ ماقوول کردن؛ حاله تی فه رمی به خۆ گرتن «آزاد که روی تشک لم داده بود، با دیدن پدرش خود را جمع کرد و راست نشست: ئازاد که له بان دۆشه که که وه هه لاژیا بوو، که چاوی به بابی که وت خوی سه باره ت بوو و قیت دانیشت».

خود را دست کم گرفتن: خۆ به که م زانین؛ توانایی یان شیاوی خۆ که متر له وه ی هه یه هاتنه به رچا و «تو خود را دست کم گرفته ای: تۆ خۆ به که م زاننه».

خود را سبک کردن: /مجازی/ خۆ سووک کردن؛ بوونه هۆی که م بوونه وه ی بایه خ و به وه ی خۆ «با رفتن پیش این و آن خود را سبک کرد: به چوون بۆ لای ئه م و ئه و خوی سووک کرد».

خود را قاتی کاری کردن: خۆ ئاوتیه ی کاریک کردن؛ خۆ له کاریک تی هه لقورتان؛ وئ و سه ینه کاریو؛ ده ستیوه ردان یان به شداری کردن له کاریکا «تو حدت را قاتی دعوای زنها نمی: تۆ حوت ناوتیه ی شه ر و هه رای ژنان مه که».

خود را گرفتن: خۆ گرتن؛ قیافه و کرداری ره ق و نادۆستانه به خۆ گرتن «خیلی خودش را گرفته بود: زۆر خوی گرتیوه».

خود را کم کردن: /مجازی/ خۆ گۆپرین؛ رابردووی خۆ له بیر بردنه وه یان خۆ لی لا دان و ناوړ نه دانه وه له دۆستان و خویشان

می‌خورد، آمد و گفت: خوب به خودت می‌رسی!؛
خهریکی سهر و پئ خواردن بووم، هات و وتی:
باش خهمی خۆت ده‌خوی! ۲. خۆ رازاندنه‌وه؛
خۆ گیف‌کردن؛ خۆ جوان کردن؛ ده‌ستی به
خۆدا هیئان «پیش از رفتن به عروسی باید کمی به
خودم برسم؛ بهر له‌وهی بیجم بۆ زه‌ماوهن، ده‌بی
تۆزئ خوم برآزینمه‌وه».

به خود گرفتن: کیشانه سهرخۆ «اگر به مرغ
کیش می‌گفتی، او به خود می‌گرفت و قهر می‌کرد؛
ئه‌گهر کشت له‌مریشک ده‌کرد، ئه‌وه ئه‌یکیشایه
سهر خوی و ده‌تۆرا».

در خود فرو رفتن: [مجازی] چوونه نیو خۆوه؛
له‌دنیا دا‌پارن؛ پیوه‌ندی خۆ له‌جیهانی ده‌ور
و به‌روه‌پساندن و خهریک بوون به‌بیر و
هزری خۆوه.

خود: ضمیر. خۆ؛ هو؛ خوه؛ خه؛ وی؛ هی که‌سی
یان شتی «مال خودم؛ مال خودشان؛ هی خوم؛ هی
خۆیان».

خود: ۱. پیشوا. خۆ؛ خوه؛ وی: ۱. هی ئه‌وه
که‌سه یان ئه‌وه شته که ئاماژه‌ی پئ کراوه، نه
که‌سیکی تر «خودپرست؛ خودپسند؛ خۆ پرست؛
خۆپه‌سن» ۲. به‌یارمه‌تی ههر ئه‌وه شته‌ی
ئاماژه‌ی بۆ کراوه، نه‌شتیکی تر «خودتراش؛
خۆتراش».

خود / xūd 𐭠𐭥𐭥 کلاهخود

خود آرا / xodārā: صفت. خۆرا‌زین؛ خۆ
گیف‌کهر؛ خۆ ته‌وزین؛ وی وه‌شکهر؛ خاوهن خوو
یان ئۆگهرتی به‌خۆرا‌زینی «هیچ باور نمی‌کردم آن
جوان خودآرا و قرتی، یک روز چنین شخصیتی پیدا کند؛
ههر باوهرم نه‌ده‌کرد ئا ئه‌وه لاوه خۆرا‌زین و خو‌پریه،
رۆژئ ئاوا که‌سایه‌تیکی لی ده‌ربئی».

خود آرای / xodārāy: ها: اسم. خۆرا‌زینی؛
وی وه‌شکهری؛ هنگ‌ووئگی؛ خۆ رازاندنه‌وه؛
ته‌وزاندنی خۆ تاییه‌ت به‌شیوه‌یه‌کی یه‌کجاری.
خود آزما / xodāzmā: صفت. خۆ تاقیکه‌ره‌وه؛

خۆ ئه‌زموو؛ خوه‌هیچین؛ وی‌زمه؛ خاوهن
تاییه‌تمه‌ندی یان توانایی تاقی کردنه‌وه‌ی خۆ.

هه‌روه‌ها: خود آزمایی

خود آگاهی / xodāgāhî، ها: اسم. خۆ
ناسینه‌وه؛ ئاگاداری که‌س له‌هه‌بوون، کاران و
بیر و بروای خۆ «دستیابی به‌خودآگاهی، باید هدف
زندگی ما باشد؛ گه‌یشتن به‌خۆ ناسینه‌وه، ده‌بی
ئامانجی ژبانی ئیمه‌بی».

خود آموز / xodāmûz، ها: اسم. خۆنامۆز؛
ئامرازیک (به‌تاییه‌ت کتیب) بۆ راهینانی خو‌ینه‌ر
له‌کاریکدا به‌بی یارمه‌تی‌گرتن له‌مامۆستا.

خود آموزی / xodāmûzî: اسم. خۆنامۆزی؛ کار
یان ره‌وتی فی‌ر بوون، بی‌یارمه‌تی‌گرتن له
مامۆستا یان دامه‌زراوه‌ی فی‌رکاری.

خود اتکایی / xod'ettekāyî: [فارسی / عربی] اسم.
خۆ‌ئینی؛ کار و ره‌وتی که‌لک وه‌رگری له
لی‌هاتوی خۆ، بی‌یارمه‌تی‌گرتن له‌خه‌لکی؛ به
سهر پای خۆوه بوون.

خوداشتغالی / xod'ešteqālî، ها: [فارسی /
عربی] اسم. بار یان دۆخی هه‌بوونی کاریکی وا که
له‌لایهن خودی که‌سه‌که‌وه به‌رپۆه ده‌چئی و
کریکار و خاوهن کار خۆیه‌تی.

خودانگیختگی / xod'angixtegî، ها: اسم.
خۆ‌پروینی؛ خۆهاندهری؛ خۆ دنه‌ده‌ری؛ دۆخ یان
چۆنیه‌تی بزواندنی خۆ بی‌ده‌س تی‌وه‌ردانی
که‌سی تر. هه‌روه‌ها: خودانگیخته

خودباختگی / xodbāxtegî، ها: اسم.
خۆ‌دۆ‌پ‌رینی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی خۆ دانه‌ده‌سه‌وه؛
له‌ده‌س دانی هیز و توانای رۆحی بۆ به‌رامبه‌ر
بوونه‌وه له‌گه‌ل رهوداوی تال و ترشی ژباندا.
هه‌روه‌ها: خودباخته

خودباروری / xodbāravî، ها: اسم. له‌خۆرا
بینی؛ ده‌خۆدا بینی؛ دۆخ و چۆنیه‌تی به‌خۆدا
پهرمیان و بر‌وا به‌لی‌هاتوویی خۆ.

خودبخود / xodbexod: قید. ۱. له‌خۆرا؛

که ره سه یه کی ئیلیکترۆنیک کی پاره ی پیویست به شیوه ی خۆمهش ئاراسته ده کا.

خودپرست / xodparast، ها: /ان: صفت. خۆپهرست؛ خۆپهرس؛ وئ پرئس؛ وئ واز؛ خۆخواز؛ خاوهن خوو یان ئۆگره تی به خۆپهرستی.

خودپرستی / xodparasti، ها: /اسم. خۆپهرستی؛ خۆخوازی؛ خوو یان ئۆگره تی زهینی به وهی که که سه ی خۆی له هه موو که س خۆشتر بوئ و ئاور له قازانج یان ئاسایشی خه لک نه داته وه.

خودپژوهی / xodpajûhi، اسم. کار یان ره وتی خۆ هه لسه نگاندن؛ له خۆ تۆژینه وه؛ خوه هه لکه وشاندن؛ خۆ دانه په ی؛ لیکۆلینه وه له توانایی، لئ نه ها تووی و هه موو کرده وه یه کی خۆ. ههروه ها: **خودپژوه**

خودپسند / xodpasand، ها: /ان: صفت. خۆهه لکیش؛ کاو؛ به فیز؛ بفر؛ گه شهزه؛ گه بهزه؛ پارسوستور؛ خۆپه سن؛ خۆپه سندن؛ خودپه سندن؛ خۆ بهزل زان؛ له خۆ بائی؛ بادی هه وا؛ خاوهن هۆکاره یان وازی له خۆ خۆش هاتن.

خودپسندی / xodpasandi، ها: /اسم. خۆپه سنی؛ خۆپه سندی؛ که شخه یی؛ گه شهزه یی؛ قۆره ده ماخی؛ بادی هه وایی؛ خده ی خۆ په سندن؛ خۆ باشر له دیتران زانین.

خودتخریبی / xodtaxribi، [فارسی / عربی] /اسم. خۆخۆری؛ خه سار له خۆ دان؛ کار یان ره وتی ئازار گه یاندنی قهستی به خۆ.

خودتراش / xodtarāš، ها: /اسم. خۆ تراش؛ که ره سه ییک بۆ موو تاشین.

خودتبیهی / xodtambihî, -tanbihî، [فارسی / عربی] /اسم. له خۆ ده ری؛ کار و ره وتی له خۆ دان و خۆ ته می کردن.

خودتنظیم / xodtanzîm، [فارسی / عربی] / خودسامان

ژبه رخۆ؛ له خۆوه؛ هه ره له خۆوه؛ له خۆیه وه؛ بخۆ؛ هه ره بۆ خۆی؛ وئ شو؛ وئ شه وه؛ به شیوه ی نه ویستی «خودبخود چشم قمرز شد: له خۆرا چاوم سوور بوو» ۲. بۆخۆی؛ په ی وئش؛ خۆ به خۆ؛ بی به شداری یان ده س تیومهر دانی که سه ی تر «خودبخود کارش را می کند و احتیاجی به سفارش نیست: بۆ خۆی کار ی خۆی ده کا، راسپاردنی ناوئ». ههروه ها: **خودبخودی**

خودبری / xodborî، [زیست شناسی] / تاییه تمه ندیه ک له برئ گیانه وه ران (وه کوو مارمئیک) که له کاتی مه تر سیدا بۆ یان ده لوئ یه کی له ئەندامه کانی خۆ یان بپرئ. زۆر تر ئەو ئەندامه دوایی ده ردیته وه.

خودبزرگ بینی / xodbozorgbînî، اسم. لووت به رزی؛ خۆ به زل زانی؛ خۆ بینی له راده به ده ره و نه خۆش ئاسایی. ههروه ها: **خودبزرگ بین**

خودبـسندگی / xodbasandegî، اسم. خۆبـژیوی؛ خۆ به رپوه به ری؛ کار یان ره وتی دابین کردنی پیداو یستی خۆ، بی پالپشتی که سه یکی تر.

خودبین / xodbîn، صفت. خۆخوا؛ خۆ بین؛ خۆ په سندن؛ خۆ نما؛ وئ وین؛ گه شهزه؛ مه نه ری؛ خاوهن خوو و خده یان وازی خۆ بینی.

خودبینی / xodbînî، ها: /اسم. خۆ بینی؛ خودبینی؛ خۆ په سندی؛ فیز؛ بادی هه وایی؛ خوو یان ئۆگره تی زهینی به وه ی که سه ییک خۆی باشر و به زتر له دیتران بزانی.

خودپای / xodpāyî، اسم. خۆ پاریزی؛ کار و ره وتی پاراستنی خۆ له هه مبه ره مه تر سی و زیانی ناکوویه وه.

خودپرداخت / xodpardāxt، اسم. به شێ له خه رج (وه ک پاره ی ده رمان) که به پیی هه ل و مه رجی بیمه نامه، به ئەستۆی بیمه ده ره.

خودپرداز / xodpardāz، ها: /اسم.

خودرايى

خودرنك / xodrang: صفت. سروشتى رەنگ؛
خاوەن رەنگى سروشتى. ھەرۋەھا: خودرنگى

خودرو / xodrow، ھا: / اسم. ماشين؛ ماشين؛
ترومبيل؛ ترومبيل؛ سەيارە.

خودرو / xodrû، ھا: / صفت. خۇپسك؛
خۇپست؛ خۇۋەر؛ خۇدەر؛ خواركرد؛ بە
تايەتمەندى روانى خۇبەخۇيى، بىئ ئەۋەي
كەسيك چاندبىتتى «گل خودرو: گولۈ خورسك».

خودروب / xodrûb، ھا: / صفت. خۇمال؛ بە
تايەتمەندى يان تواناي خاۋين كىردنى خۇ بە
شيوەي خۇمەش.

خودزنى / xodzani: / اسم. خۇپرى؛ خۇكوژى؛
كار و رەۋتى لە خۇ دان.

خودساخە / xodsāxte: / صفت. خۇكر؛ خاوەن
تايەتمەندى پەرۋەر دەيى و پيشەرەوت لە
ئاكامى تىكۇشانى خۇ «مرد خودساخه: پياۋى
خوكر».

خودساز كار / xodsāz(e)gār: / صفت. خۇساز؛
خاوەن تايەتمەندى يان تواناي ساچان يان خۇ
رىكخستىن لەگەل دۇخ يان ديار دەيەكى
ديارىكارودا بە شيۋەي خۇمەش.

خودسازى / xodsāzi: / اسم. خۇپەرۋەرى؛ كار
يان رەۋتى بارهينان و پەرۋەر دە كىردنى خۇ.

خودسامان / xodsāmān: / صفت. خۇسامان؛
خۇمريس؛ خۇتەكووز؛ خۇپۇر؛ خۇۋەرژىر؛

۱. خاوەن تايەتمەندى يان تواناي رىكۋوپىك
كىردنى كارى خۇ ۲. خاوەن تايەتمەندى يان
تواناي رىكۋوپىك بوون بە شيۋەي خۇكار *

خودتنظير

خودستا / xodsetā، ھا: / يان: / صفت. [ادبى]
خۇپەسىن؛ خۇپەسند؛ خۇپەسن؛ خۇھەلكيش؛
فۇرتەك؛ منمۇك؛ خاوەن ھوكارە يان ئۇگرەتى
بە خۇپەسىنى.

خودستاينى / xodsetāyi، ھا: / اسم. خۇپەسىنى؛

خودجوش / xodcûš: / صفت. خۇبەخۇ؛ خاوەن
زيۋە و ئاخيزيانى ژبەر خۇيى، بىئ دەس
تېۋەردانى كەس يان كەسانى تر.

خودچسب / xodčasb، ھا: / صفت. خۇچەسب؛
خۇنۋوس؛ خۇەزانقى؛ خاوەن چەسپى سروشتى.
خودخواندە / xodxānde: / صفت. خۇدانائو؛
ناۋرئو لە لايەن خۇۋە بەبى پەسندى گشتى
«دولت خودخواند: دەۋلەتى خودانائو».

خودخواه / xodxāh، ھا: / ان: / صفت. خۇخواز؛
خۇبىن؛ خۇپەسند؛ خۇۋىست؛ بەفیز؛ بايى ھەۋا؛
خاوەن خوۋ يان ئۇگرەتى بە خۇخوازى.

خودخواهى / xodxāhi، ھا: / اسم. خۇخوازى؛
خۇخوايى؛ بەفیزی؛ خۇبىنى؛ خوۋ يان ئۇگرەتى
بە دابىن كىردنى داخوازى و ئاسايشى خۇ، بىئ لە
بەر چاو گرتتى قازانچ و زيانى خەلك.

خودخورى / xodxorî، ھا: / اسم. خۇخوهرى؛
خۇخۇرى؛ خەزازی؛ كار و رەۋتى خەم و
خەفەتى زۇر خواردن و نەدر كاندىنى لە لاي
خەلكەۋە. ھەرۋەھا: خودخور

خوددارى / xod.dārî، ھا: / اسم. خۇدارى؛
خوددارى؛ خۇپراگرى؛ خۇپاريزى؛ پشو لە سەر
خۇيى؛ كار يان رەۋتى بەرخۇ گرتن؛ خۇپراگرتن؛
دەس پراگرتن؛ بەرگرى كىردنى خودى كەس:

الف) لە جىبەجى كىردنى كارى لە لايەن خۇيەۋە
«از ريختن زباله در اين مكان خوددارى كنيد: لە زبل
خستەن ئەم شویتە، خودارى بکەن» ب) لە ئاشكرا
بوونى ھەيەجانگەلى ھزرى و بەرپەرچى واتايى
خۇي «خندەم گرفته بود، ولى از خنديدن خوددارى
مى کردم: پىكەنىنم دەھات، بەلام بەر خوم دەگرت».

ھەرۋەھا: خوددار

خودرايى / xodra'y، ھا: / فارسى / عربى / صفت.
ھەلەشە؛ سەرەرۇ؛ لاسار؛ گوئىنەبىس؛
سەھەندە؛ نەژنەۋا؛ خۇپا؛ بلەۋەز؛ خاوەن خوۋ
يان ئۇگرەتى گوئى نەگرتن بۇ قەسى دىتران و
ھەلنەگرتنى بىر و باۋەرى كەسى تر. ھەرۋەھا:

ئاكار و كهم و كورتى خۆ.

خودشیرینی / xodšīrīnī، ها:/اسم، [مجازی]
خۆشیرینی؛ کرد و کۆش بۆ باش پانانی خۆ له
چاو کەسیکەوه؛ خۆ شیرین کردن؛ خۆ
خۆشەویست کردن «تو با این کارت می‌خواستی
پیش رئیس خودشیرینی کنی: تۆ بەم کارەت
دەتەویست لە لای سەرۆکەوه خۆشیرینی بکە».

خودشیفتگی / xodšiftegi، ها:/اسم، [روانشناسی]
خۆگەرەکی؛ ئۆگرەتی نەخۆش ئاسایانە بە خۆ و
خۆ بە زۆر باشتەر، جوانتر و شیواتر زانین.

خودشیفته / xodšifte، ها:/ـگان، صفت،
[روانشناسی] خۆگەرەک؛ تووشی نەخۆشی
خۆگەرەکی.

خودفرمان / xodfarmān، ها:/ـگان، صفت،
سەربەخۆ؛ خاوەن تایبەتمەندی یا خووی
کارکردن بە خواست و فەرمانی خۆ. هەر وهه:

خودفرمانی

خودفروخته / xodfurūxtē، ها:/ـگان، صفت،
[کنایی] خۆفروش؛ خاوەن دۆخ یان
چۆناوچۆنیەک کە بۆ بە دەس هێانی شتیکی،
خۆی ناوبیته ژێر دەسەلات و ویستی کەسی
یان کەسانی تر وهه «چند خودفروخته می‌خواستند
آشوب به پا کنند: چەند خۆفروش دەیانویست بشیوه
بنینهوه».

خودفروش / xodfurūš، ها:/ان، صفت، [کنایی]
خۆفروش؛ بـفـکـی: ۱. هیز؛ حیز؛ گاندەر
۲. خاوەن خوو یا ئۆگرەتی بە خۆفروشی
۳. [ادی] کەللەبا؛ خۆنۆین؛ خۆنما.

خودفروشی / xodfurūšī، ها:/اسم، ۱. خۆفروشی؛
کار یان رەوتی خۆ فروتن ۲. له/ا/ حیزی؛ هیزی
۲. له/ا/ [ادی] خۆنۆینی؛ خۆنمایی؛ کەللەبا.

خودکار / xodkār، ها:/اسم، قەلەمئووچ؛
جۆریک بنووس بە مەرەکەفی چەورەوه.

خودکار؛ صفت. خۆمەش؛ خۆکار؛ خۆگەر؛
۱. له/ا/ بە تایبەتمەندی یان توانایی ئەنجامدانی

هۆشەکاری؛ بافیش؛ فشه؛ فشه‌فش؛ چاوپاو؛
هەلات؛ کار یان رەوتی بە خۆدا هەلگوتن؛
قاپان؛ خۆهەلکیشان؛ لەمەر چاکە و تواناییگەلی
خۆوه دوان.

خودستایی کردن؛ چیف؛ قاپان؛ خۆ
هەلکیشان؛ بە خۆدا هەلگوتن.

خودسر / xodsar، ها:/ان، صفت، خۆسەر؛
خودسەر؛ سەربەرداری؛ خۆپایی؛ کیزر؛ بێخۆ؛ لە
خۆخەر؛ سەربزیو؛ سەربە خۆ؛ خاوەن هۆکارە
یان ئۆگرەتی بەوهی کە قسە هەر قسەى خۆی
بێ «جوان خودسر: لاوی خوسەر».

خودسرانه / xodsarāne، صفت، خۆسەرانه؛
هەر وهک خۆسەرەن «رفتار خودسرانه: ئاکاری
خوسەرانه».

خودسرانه؛ قید، خۆسەرانه؛ بە ویست و
دلخوازی خۆ و بێ بەرایی کەسیکی تر «وقتی
خودسرانه زن گرفت، اعضای خانواده ترکش کردند:
کاتێ خوسەرانه ژنی خواست، بنەمالە کەى لێى
تە کینه‌وه».

خودسری / xodsari، ها:/اسم، خۆسەری؛
خودسەری؛ لاساری؛ سەربەخۆیی؛ کیزری؛ کار
یان رەوتی شوین خواست و ویستی خۆ کەوتن
و ئاوڕ نەدانەوه له داخواز یان رینۆینی گەورەتر
یان خاوەن پەلی بانتر؛ کار بە ئارەزووی خۆ
کردن؛ گوێ نەدان بە قسەى کەس؛ بەرەهلداپی
و کاری سەربەخۆ کردن «وقتی زن گرفت خودسری
را کنار گذاشت و سر به راه شد: کاتێ ژنی خواست
خوسەری نا لاوه و هاته سەر پێ».

خودسوزی / xodsūzī، ها:/اسم، خۆسووتینی؛
وئسوچنەى؛ خۆ کوشتن بە ناگر «در اعتراض به
بازداشت اوجالان، کردهای زیادی دست به خودسوزی
زدند: بۆ ناپەرەزایەتی دەربرین سەبارەت بە گرتنی
ئوجالان، کوردیکی زۆر دەسیان دایە خوسووتینی».

خودشناسی / xodšenāsī، ها:/اسم، خۆناسی؛ کار
یان رەوتی ناسینی توانایی، بیر و باوەر، خوو،

چاری ناچاره).

خود کشی / xodkošī / ها: / اسم. خۆ کوژی؛ کاری خۆ کوشتن؛ خۆ له ناو بردن.

□ **خود کشی کردن:** خۆ کوشتن (صادق هدایت در سال ۱۳۳۰ خودکشی کرد: صادق همدایت له سالی ۱۳۳۰ (ک.ه.ه.) دا خوی کوشت).

خود کفا / xodkafā, -kefā / [فارسی/ عربی] صفت. خۆدابی: توانا به دابین کردنی پیدایستگهلی خۆ، بئ یارمهتی یان کهلک و مرگری له کهسانی تر (در جهان امروز هیچ کشوری صد درصد خودکفا نیست: له دنیای ئه مرۆدا هیچ ولاتی، سهتاسهت خۆبزیو نیه). ههروهه:

خودکفا بودن؛ خودکفا شدن؛ خودکفا کردن

خود کفایی / xodkafāyī, -kefāyī / [فارسی/ عربی] / اسم. خۆبزیوی؛ دۆخ یان چۆنیهتی خۆبزیو بوون.

□ **به خود کفایی رسیدن:** به خۆبزیوی گه یشتن «در سالهای اخیر در تولید گندم به خود کفایی رسیدیم: له م سالانی دواپی، له بهرهم هینانی گهنمدا، که یشتینه خۆبزیوی».

خود گردان / xodgardān / صفت. سه ره خۆ؛ خۆ گه پێن؛ به دۆخ یان باری سه ره خۆ پیه وه (حکومت خودگردان: حکومتی سه ره خۆ).

خود گردانی / xodgardānī / اسم. سه ره خۆ پی؛ دۆخ یان چۆنیهتی بهر پیه چوون له لایه خه لک یان نوێنه رانیانه وه «انها سالها برای کسب خودگردانی جنگیدند: زۆر سالان بۆ به دهس هینانی سه ره خۆ پی خه باتیان کرد».

خود گرینی / xodgozīnī / اسم. خۆ هه لېژیری: ۱. کار و رهوتی هه لېژاردنی خۆ ۲. کار و رهوتی هه لېژاردن له لایه خودی که سه وه.

خودمانی ^۱ / xodemānī / صفت. [گفتاری] خۆمانی؛ خوهمانی؛ ویمانه: ۱. بئ گری و گۆل؛ به کۆل و کۆی دۆستانه وه (رفتار خودمانی: ئاکاری خۆمانی) ۲. خۆمانه؛ له خۆمان؛ بهش به خۆمان؛

کار یان کارانیکی دیاریکراو، بئ نیاز به دهستیوهردانی که سیک «ساعت خودکار: سهعاتی خومهش» ۲. خاوهن خوو یان ئۆگرهتی به کردنی کارهکانی خۆ بئ سه ره رهشتی و پێنوینی کهسانی دیکه.

خود کار سازی / xodkārsāzi / اسم. ۱. له/ قه له م ئوچ سازی؛ کارگا یان کارخانه ی دروس کردنی قه له م ئوچ ۲. خۆمه شکه ری؛ خۆ کار سازی؛ کار یان رهوتی خۆمه شکه ردنی کاروبار (وهک بهرهم هینان، گواسته وه و...) .

خود کاری / xodkāri / اسم. خۆ کاری؛ خۆمه شی؛ دۆخ یان چۆنیهتی خۆکار بوون □ **خودکار ۲-۱**

خود کافت / xodkāft / صفت. [زیست شناسی] خۆ خۆر؛ خاوهن تاییه تمهندی یان تووشی دیارده ی خۆ خۆری بوون.

خود کافتی / xodkāfti / اسم. [زیست شناسی] خۆ خۆری؛ کار و رهوتی هه لۆه شانوه و له بهر یه ک چوون و دارزانی له شی گیانداریک دوا ی مردنی.

خود کامگی / xodkāmegi / ها: / اسم. سه ره رۆ پی؛ گۆی نه بیسی؛ لاساری؛ له خۆ خه ره پی؛ دۆخ یان چۆنیهتی سه ره رۆ بوون.

خود کامه / xodkāme / ها: / گمان: صفت. سه ره رۆ؛ خاوهن خوو یان ئۆگرهتی کهوتنه شوین ویست و بیر و پای خۆ، بئ پراویژ کردن له گه ل کهسانی تر یان گۆی دان به باوه ری دیتران (حکومهتای خودکامه را مردم حمایت نمی کنند: خه لک له حکومتی سه ره رۆ، پشتیوانی نا که ن).

خود کاوی / xodkāvi / اسم. خۆ پشکنی؛ خۆ کنه پی؛ کار و رهوتی خۆ دۆزین؛ له خۆ کۆلینه وه. ههروهه: **خود کاو**

خود کرده / xodkarde / صفت. خۆ کرده؛ خۆ کرده و؛ وئ کهرده ی؛ جیه جی بوو به هۆی خودی که سه وه (خود کرده را تدبیر نیست: خۆ کرده

دژى بىگانه «او خودمانى است، بىگانه نيست: ئەو خودمانى، بىگانه نيه».

خودمانى: قيد. [گفتارى/خۆمانىانه؛ خۆمانى؛ خۆمانه؛ ويّمانه؛ به شيويه كى دۆستانه، بىئاوردانهوه له رەسم و ياسا] خېلى خودمانى به او گفتم: كارى كه تو مى كنى، عاقبت خوشى ندارد: زۆر خودمانىانه پيём گوت: ئەم كارە تۆ دەيكەى، سەرەنجاميكى باشى نابى.

خودمحورى / xodmehvarî: [فارسی/عربی] / اسم. ۱. دۆخ يان چۆنيه تى به تهوه ره و چهق دانانى هزر و بيرى خۆ، بۆ ههر جوهر بۆچوون و بريارىك ۲. دۆخ يان چۆنيه تى هزر و خواستى خۆ به بنج و بنه ماى هزر و خواستى ديتران زانين: خودمدارى. ههروه ها: خودمحور

خودمختار / xodmoxtar: [افاسى/عربى] صفت. سهر به خۆ؛ خۆگه رين؛ خاوه ن سهر به خۆيى.

خودمختارى / xodmoxtarî: [فارسی/عربی] / اسم. سهر به خۆيى؛ خۆگه رينى؛ كار يان رهوتى به ريوه بردنى كار و بارى ناوخۆ و دابين كردنى ئاتا جگه لى خۆ، به دهستى خۆ و بى دهستيوه دانى نامۆيان.

خودمدارى / xodmadārî: [فارسی/عربی] خودمدارى

خودمير / xodmîrâ: صفت. خۆكوژين؛ خاوه ن تايبه تمه ندى يان تواناى كوژاندنه وه يان له كار خستنى خۆ به شيويه خۆكار.

خودنما / xodnemâ: ها/صفت. خۆنوئين؛ خۆنما؛ خۆرانهر؛ كه لاله با؛ خاوه ن خوو يان ئۆگره تى به خۆنوئينى.

خودنمايى / xodnemâyî: اسم. خۆنوئينى؛ ۱. ها/خۆنمايى؛ كرده وه يان چۆناوچۆنى

نيشاندان و رانانى جوانى، دارايى يان كارانى خۆ؛ خۆنواندن؛ خۆرانان؛ خۆنوانن؛ وي ئرمانه ي؛ خۆ به غللوورى نيشان دان «كارشان رفتن به شب نيشينى و خودنمايى و تفاخر بود: كار يان چوونه

شهوشينى و خونوينى و فيز و دهمارفرۆشى بوو» ۲. دۆخ يان چۆنيه تى خۆنواندن؛ دهركه وتن و دياردان (ماه از پشت درختان خودنمايى مى كرد: مانگ له پشتى داره كانه وه خۆى ده نواند).

خودنويس / xodnevis: ها/اسم. پانندان؛ خۆنووس؛ قه لەم پانندان؛ قه لەم جاف؛ پيئووسى كه خه زينه ييكى بۆ جهوه ره هه يه و به گوشارى سه رى، جهوه ره هيدى هيدى ده رژيته ناو نوو كه كه يه وه و ده نووسى.

خودى / xodî: ها/صفت. خۆيى؛ خۆمانه؛ ويّمانه؛ خوه يى؛ مالخۆ؛ خۆمالى؛ نافخۆ؛ پيئوه نديدار يان به ند به خودى كه س يان دهسته يه كه وه. به رانه ر: بىگانه «تقسيم جامعه به خودى و غير خودى خطرناك است: دابه شينى كۆمه لگا به خويى و ناخويى پرمه ترسيه».

خوديايى / xodyābî: ها/اسم. كار يان رهوتى خۆدۆزينه وه؛ ناسين و دۆزينه وه ي توانايى و لينه اتوو ييگه لى خۆ «خوديايى قدم نخست خودباورى است: خۆ دۆزينه وه يه كه م ههنگاوى له خۆرايينيه».

خوديارى / xodyārî: ها/اسم. خۆيارى؛ كار يان رهوتى يارمه تى دانى كه س يان تاقميك بۆ دابين كردنى پاره و پيداويستى خۆيان «اين مدرسه از راه خوديارى مردم ساخته شده است: ئەم قوتابخانه يه به خوبارى خه لك كراوه ته وه».

خور / xor: ها/اسم. رېژگه؛ ده مى چۆم له شوينى گه يشتنى به زه ربا، كه له ويدا شه پۆل و ئاوى چۆم يه كه ده گرن.

- خور: ۱. پيوژه. - خۆر؛ - خوه ر؛ - وه ر: ۱. ها/ بخۆر؛ بخوه ر؛ خۆرا «نان خور: نان خۆر» ۲. - گر؛ به ركه وتوو؛ ليكه وتوو؛ جيگرتوو له به رامبه ر شتيكه وه «بادخۆر: باخۆر».

خوراك / xorāk: ها/اسم. خۆراك؛ خوراك: ۱. هه رده؛ خوارن؛ خواردن؛ خواردمه نى؛ خواردنى؛ واردمه نى؛ خورد؛ وارد؛ روه ره؛ چه ره؛ چيشت؛ ئەوه ي بۆ لابردينى برسپه تى

ده خوریت «خوراک روزانه: خوراکی رۇژانه»

۲. [مجازی] پیخۇر؛ شیو؛ چیشتی که لی نرابی

۳. هیندی له دهرمان که به جاریک ئه خوری

۴. [مجازی] پیز؛ کاله دوند؛ ماکى سهره کی

پیویست بۆ شتیک «این الیاف خوراک چهارماه

کارخانه را تأمین می کند: ئهم ههوادیه خوراکی

چوارمانگی کارخانه که دابین ده کا».

خوراکی^۱ / xorākî ، ها: / اسم، خوارده مه نی؛

وارده مه نی؛ خۆره ک؛ خۆراک؛ خۆراکی؛

چشت مشته؛ خوارده مه نیگه لی جگه له پیخوری

رۇژانه که زیاتر بۆ چیژ وهرگرتن ده خوریت

(وهک شیرینی، چه رهز، میوه، چلووره و...):

تنقلات

خوراکی^۲: صفت. خوارده مه نی؛ خواردی؛ له

باوی خواردن «میوه ای این درخت خوراکی است:

به ری ئهم داره خوارده مه نیه».

خوراندن / xorāndan: مصدر. متعدی.

// خوراندی: خۆراندت؛ می خورانی: ده خۆرینی؛

بخوران: بخۆرینه // دهر خوارد دان؛ ده خوارد دان؛

دانه دهر خوارد؛ په ژقاندن: ۱. خۆراندن؛ خۆران؛

وهردایش؛ پیخۆر دان به گیانداریک «با پستانک

به او شیر خوراند: به مه مکمه مژه شیرى دایه

دهر خواردی» ۲. به زۆر شتیک دانه گیانداریک

بیخو «به زحمت توانستم شربت را به او بخورانم: به

ناستهم توانیم شه ره به ته که به مه ده خواردی»

۳. [مجازی] دانه خورت؛ خستنه جی؛ شیاندن

«به هزار زحمت آن قطعه را به موتور خوراندیم: به هه زار

دهر دیسه ری ئه و تیکه م دایه خورتی موتوره که»:

خورانیدن. هه ره ها: خوارندنی

■ صفت فاعلی: خوراندنده (دهر خوارده دهر) / صفت

مفعولی: خوراندنده (دهر خوارده دراو) / مصدر منفی:

نخوراندن (دهر خوارد نه دان)

خورانیدن / xorānidan ✎ خوراندن

خورجین / xorcîn: [از عربی] ✎ خُرجین

خورجینک / xorcînak: [از عربی / فارسی] ✎

خُرجینک

خور-خور / xorxor ، ها: / صوت. پر خه پر خ؛

مرخه مرخ: خُرخُرخ

خورد / xord: / اسم، ۱. خورد؛ خۆراکی؛

خوارده مه نی؛ خواردی؛ هه رده؛ وارده؛ وهره؛

پیخۆر «خورد و خوراک: خورد و خۆراک» ۲. / ها /

/ خیاطی / چینی زۆر ورد که به کیشانی به نی

ته قه ل له درووماندا درووس ئه بی.

☐ به خورد کسی دادن: به دهر خوارد که سیک

دان؛ دانه دهر خواردی که سی «غذای شب مانده

را به خورد من داد: چشتی شه ومه نه ی دایه

دهر خواردم».

خورد / xûrd ✎ خُرد

خوردبین / xûrdbîn ✎ خُردبین

خوردبینی / xûrdbînî ✎ خُردبینی

خوردگی / xordegî ، ها: / اسم، خوراوی؛

داخوراوی؛ داپزاوی؛ ئه ره وارده ی؛ پواوی؛

ساویاگی؛ که لی؛ زه پ دیتووی، پرتو کاوی یان

رووشاوی به هۆی هۆکارگه لی میکانیکی،

فیزیکی، کیمیای یان کۆییک له وانه وه «خوردگی

فلزات: خوراوی کانزاگه ل».

خوردن / xordan: مصدر. متعدی. لازم. // خوردی:

خواردت؛ می خوری: ده خۆی؛ بخور: بخۆ // خواردن:

☐ متعدی. ۱. خوارن؛ خارن؛ فارن؛ وهردش؛

وهردایش؛ وارده ی؛ هه ردن؛ هه رده ن؛ قووت دانی

پیخۆر (زۆرت دواى جاوین) له رپی گه رووه وه

به ره وه گه ده ۲. [گفتاری] خوارده وه؛ هه لقوړان؛

قه خارن؛ ئه وه وارده ی؛ وارده یوه «آب خوردن: ئاو

خواردن» ۳. قووت دان؛ داپه چین؛ داقورتانندن؛

هشاقتن؛ له پنه ی؛ ئاسه یه «کلاغ صابون را خورد:

قه له که ساپوونه که ی خوارد» ۴. داگیر کردن؛

وارده ی؛ به نا ره وا خۆ به خاوه نی شتی کردن

«مال کسی را خوردن: مالی که سی خواردن»

۵. دانه با؛ به با دان؛ مه زخاندن؛ خه رج و

باخت کردن «هر چه از پدرش مانده بود خورد: هه رچی

اصلاً خوردنی نبود: فراوینی ئەمڕۆ هیچ خۆرەن نەبوو.

خوردوخوراک /xord-o-xorāk/: اسم، [گفتاری] خورد و خوراک؛ وارده و چهره؛ پيخۆر؛ خواردهمهني؛ چيشته «این پول به اندازهی خوردوخوراک یک نفر هم نیست: ئەم پارە بهقەي خۆرد و خوراکي تاکە کەسيکيش نيه».

✶ **خوردوخوراک نداشتن**: ١. برس چوونه بهس؛ برس بهسيان؛ بههۆي ناساقي لەش يان زەينهوه لە خواردن کەوتن «دو ماھ خۆرد و خوراک نداشتم: دوو مانگ برسم چووېوه بهس».

٢. [نامتداول] بئ پيخۆر بوون. از خۆرد و خوراک افتادن: لە خواردن کەوتن؛ بژۆک بۆ خواردن نەمان «پاک از خۆردوخوراک افتاده بود: تەواو لە خواردن کەوتبوو».

خورده /xorde, xūrde/: خۆرە - خورده /xorde, ها: پيۆزە. -خواردوو؛ ليلداو؛ - وارده؛ ليکەوتوو؛ وه بهر شتي کەوتوو «شکست خورده؛ آفتاب خورده: شکست خواردوو؛ هەتاو ليلداو».

خوردهبرده /xordeborde/: اسم، [گفتاری] پرووده ربابیسی؛ پهروا؛ پارێز «من با کسی خوردهبرده ندارم: من پرووده ربابیسیم له کەس نيه».

خورسند /xorsand/: خۆرسند **خورسندی** /xorsandi/: خۆرسندی

خورش /xoreš, ها: اسم، ١. خۆرش؛ خۆرشت؛ خورشت؛ مهرگه؛ ترشک؛ شله؛ خۆرشتی گراز؛ شله ده گهل گراز؛ پيخۆری کولاو؛ هەر يە کە له پيخۆرگهلي ليندراوی کەم يا زۆر ئاودار کە زۆرتر ده گهل پلاودا ده خورئ: **خورشت** [گفتاری] ٢. /ادبی/ خۆراک؛ خواردهمهني؛ واردهمهني؛ وارده؛ ههرده.

خورشت /xorešt/: خورش - ١ **خورشید** /xoršīd/: اسم، خۆر؛ خور؛ وەر؛ هۆر؛

له باوکیهوه به جئ مابوو خواردی» ٦. **فرو** خوردن، **فرو** ٧. خوارندنهوه؛ ئالۆش هینان؛ خستنه خارشته؛ بهدی هینانی خوریان یا ماسین بههۆی پتوه تهقان و ساویانهوه «لباس پشمی تنم را می خورد: بهرگی له خوری لهشم ددخواتهوه» ٨. خوارندنهوه؛ واردهیره؛ دارزانندن؛ پواندن؛ بهدی هینانی پرتوو کاوی و دارزیباگی «عرق دستش پشت ساعت را خورده بود: ئارهقی دهستی پشتی ساعتهته کهی خواردبوو» □ لازم، ٩. /مجازی/ کەوتنه بهر ئازار يان تەوهرهیه کەوه «خودش هم نفهمید از کجا خورده است: خۆيشی نهيزانی له کوپوه خواردوويهني» ١٠. چۆک دان؛ شکست خواردن؛ دۆراندن «خیال می کنی من از تو می خورم؟ وادهزانی من له بهرانبهتر تۆوه چۆک ددهم؟» ١١. دان؛ کەوتن؛ شتي ليدان «گولله خۆردن؛ زمين خۆردن: گولله خواردن؛ کەوتنه زهوی» ١٢. کەوتنه بهر تاو يان تەوژمی شتيکەوه «اتو خۆردن؛ غصه خۆردن: دهق خۆردن؛ خهفته خۆردن» ١٣. پيکەفتن؛ پنهواردی؛ يەک گرتهوه «این رنگ به دیوار می خورد: ئەم رەنگە به دیواره کە نهخوا» ١٤. هاوکات بوون؛ هه وگاڤ بوون «عروسیمان خورد به موشکباران: زەماوه نه کهمان خوارد به مووشه کبارانه کەوه» ١٥. واردهیهوه؛ به جیگهیی گهيشتن يان تا ئهوی دريژه دار بوون «این خیابان می خورد به میدان مرکزی: ئەم شهقامه بدخواته مهیدانی ناوهندی». ههروهه: **خوردنی**

■ **صفت فاعلی: خورنده (-)** /صفت مفعولی: خورده (خوراو)/ مصدر منفی: نخوردن (نه خواردن)

خوردنی ١ /xordanî, ها: اسم، خواردهمهني؛ خواردنی؛ واردهمهني؛ وارده؛ چهره؛ خۆرەن؛ پيخۆر؛ وەر؛ ئهوی وه ک چيشته يان چهره کە بۆ خواردن دهبي «توی خانه هیچ خوردي نداريم: هیچ خواردهمهنيان له مالدا نيه».

خوردنی ٢ /ها: صفت. خۆرەن؛ شياوی خواردن؛ خاوهن چۆنيهتي خۆراکيکی باش «ناهار امروز

کاری را داشتن

خوره گرفتن: گولی گرتن؛ گول بوون؛ پیسی گرتن؛ توشی گولی هاتن؛ به نه خۆشی خۆره ئاوقان.

خوزی /xūzi/: صفت. خوزوی: ۱. سهر به خوزستان ۲. له/ا خه لکی خوزستان.

خوش ۱ /xoš/: صفت. خۆش؛ خوهش؛ وهش: ۱. شاد؛ دلپهسند (آن روز همه خوش بودیم؛ ئەو رۆژه ههموو خوش بووین) ۲. /ادبی/ چاک؛ باش؛ خاس؛ قهنج.

□ خوش به حالت: [گفتاری] خۆزگه به خۆت؛ خۆشی له خۆت؛ خۆش به دیارت؛ وهشله ی پنهت؛ خۆش به حالت.

□ خوش آمدن: خۆش هاتن؛ وهش ئامه ی: ۱. به دل بوون؛ پهسند بوون؛ پئ خۆش بوون؛ ههز لی بوون (از آن خانه خوشش آمد؛ لهو ماله خوشی هات) ۲. به خیر هاتن؛ هۆی خۆشحال بوون؛ بوونه هۆی گهشانهوه (هر کس بیاید خوش آمده است؛ ههرکس هات به خیر یی).

خوش بودن: شا بوون؛ شاد بوون؛ خۆشحال بوون؛ بهدماخ بوون؛ کهیف ساز بوون؛ کهیف کۆک بوون؛ وهش بیهی.

خوش داشتن: پئخۆش بوون؛ ههز کردن؛ ههز لی بوون؛ پنهوهش بیهی؛ ههرهک بوون؛ دل پئوه بوون (خوش دارم امروز تو را مهمان کنم؛ پییم خۆشه ئەمڕۆ میوانت کهم).

خوش کردن: پئخۆش بوون؛ ههز کردن؛ واز لی بوون؛ ههرهک بوون؛ گهرهک بوون؛ دل پئوه بوون؛ پنهوهش بیهی (خوش کرده ام اشب باهم برویم گردش؛ پییم خۆشه ئەمشهو پئکهوه بچین بۆ گهریان).

خوش ۲: پیشواژه. خۆش-؛ خوهش-؛ وهش-؛ خاس-؛ چاک-؛ باش (خوش آواز؛ خوش عطر؛ خوش بیژ؛ خوش بهرامه).

خوشا /xošā/: صوت. چهن خۆشه؛ خۆشه؛

ویره؛ رۆ؛ رۆژ؛ رۆژیار؛ رۆچیار؛ تیرۆژک؛ تاو؛ تاف؛ ههتاو؛ ههتاو؛ ئافتاو؛ ئهفتهو؛ خوههتاو؛ رۆژی ئاسمان؛ ئهستیره ی خۆربهند که له رۆژانی بئ ههورد له ئاسمانهوه دهرهوشی و سهرچاوه ی رۆشانی و تینی زهویه.

خورشیدی /xoršîdî/: صفت. ههتاوی؛ رۆژی؛ پئوهندیار یان سهر به خۆر (سال خورشیدی؛ سالی ههتاوی).

خورگرفت /xorgereft/، ها/ا: اسم. خۆرگیران؛ وهگیریهی؛ دۆخی جیگرتنی گۆی مانگ له نیوان زهوی و خۆردا.

خورند /xorand/: صفت. شیاو؛ لهباو؛ لهبار؛ دهرخۆر؛ ژههژی؛ ههژ؛ هاوسان و بساز له گه ل شتیکدا و دهردخواردوی ئەو شته (گزر باید خورند پهلوان باشد؛ گورز ده یی شیاوی پالهوان یی).

خورندگی /xorandegî/: اسم. دارزوا ی؛ خوراوی؛ تایبهتمهندی فیزیکی یان کیمیایی شتی که ده بیته هۆی پوان و له بهر یه ک چوونی.

خورنده /xorande/، ها/ا: صفت. دارزینهر؛ داپهچقینهر؛ داپه رتینهر؛ به تایبهتمهندی یان توانایی دارزاندنهوه (اسید مادهای خورنده است؛ ئەسید ماکیکی دارزینهره).

خوروپف /xor(r)-o-pof/: اسم. پر خه؛ پر خه پر خ؛ خرپوق؛ خرپه؛ مرخه مرخ.

خوره /xore/: اسم. گولی؛ گوی؛ نویره؛ پیسی؛ کفت؛ شه قافلووس؛ پووتک؛ خیرک؛ خۆره؛ جوزام؛ نه خۆشینی پیستی په ره گر که ده بیته هۆی دا که وتنی لیو و که پۆ و قامک.

□ خوره داشتن: گول بوون؛ گیرۆده ی گولی بوون.

خوره ی کاری را داشتن: /مجازی/ سهر بۆ کارئ خوربان؛ سهر له شتی ئیشان؛ هۆگری کارئ بوون و شینگیر بوون له سهری؛ کرم

خۆش؛ خوەش؛ وەش؛ بەردل؛ پێکەوتوو؛
پەسند؛ بەردل کەوتوو؛ بە دۆخ یان چۆنیەتی
دلپەسەند و دلخواز بوونەوه «رفقار خوشایند؛
منظره‌ی خوشایند؛ ئاکاری دلخواز؛ دیمەنی خوش».

خوشباش / xošbāš، ها:/اسم، /دبی/ شواوش؛
شاپاش؛ پیروزیایی.

خوشباور / xošbāvar، ها:/ان:/صفت.
خۆشباوەڕ؛ وەشباوەڕ؛ دلساف؛ بێ فێل و
فەرەج؛ بە خوو یان تاییەتمەندی خۆشباوەڕی
«مرا بگو که چقدر خوشباور هستم!؛ تو بزانه من چەند
خۆشباوەرم!».

خوشباوری / xošbāvari، ها:/اسم.

خۆشباوەڕی؛ وەشباوەڕی: ۱. خوو یان
تاییەتمەندییەک کە ئەبێتە هۆی ئەوه کەسیک
قسە یان هەوالی خۆش زوو باوەڕ بکا یان
سەبارەت بەوانەوه، هەلسەنگاندنیکی
خۆشبینانە هەبێ ۲. زووباوەڕی؛ کار یا رەوتی

باوەڕ کردن به قسە‌ی مەردم به بێ لێکۆڵینەوه.
خوشبخت / xošbaxt، ها:/ان:/صفت.

بەختەوەر؛ بەختیار؛ بەختدار؛ خۆشبەخت؛
وەشەخت؛ خاوەن بەختیاری؛ بە بەخت؛
قیولدار «مرد خوشبخت: پیاوی بەختەوەر».
هەر وەها: خوشبخت بودن؛ خوشبخت شدن؛
خوشبخت کردن

خوشبختانە / xošbaxtāne/ قید. بەختەوەرانیە؛
خۆشەبەختانە؛ وەشەبەختانە؛ بە خۆشیەوه؛
وشەبە کە بۆ پیشاندانی چاکی رووداویک بە کار
ئەبرێ «خوشبختانه امسال محصول گندم خوب بود؛
خۆشەبەختانە ئەوسال داھاتی گەنم چاک بوو».

خوشبختی / xošbaxti، ها:/اسم، خۆشەبەختی؛
وەشەبەختی؛ بەختەوەری؛ بەختیاری؛
بەختداری؛ خۆش‌نگینی؛ دۆخی هەبوونی ژانی
دلخواز و پر‌خۆشی «ثروت خوشبختی نمی‌آورد؛ مال،
خۆشەبەختی ناھینێ».

خوشبین / xošbîn، ها:/ان:/صفت. گەشبین؛

خۆشا؛ وەشا؛ وەشەن؛ خۆزگە؛ خۆزی؛ وەشلە‌ی؛
وەرەکن؛ وەرەکینا؛ وەرەک؛ وەرەکنا «خوشا شاهو
و چشمه‌سارانش: چەن خۆشە شاھۆ و
سەرچاوەگەکانی».

خوشا بە حالت: خۆزگە بە خۆت؛ خۆشی لە
خۆت؛ وەشلە‌ی پەنت/ پەنتە؛ چەندە
خۆشەختی؛ چەند بەختیاری (بە کەسیک
دەگوترێ کە بار و دۆخیکی خۆشی بێی یان
چاوەرێی رووداویکی خۆش بێ).

خوشاب / xošāb:/اسم، /قدیمی/ ۱. وەشاو؛
خۆشاو؛ خوەشاو؛ قەیسێ و هەنجیر و مەوێژ
و... ئاوکراو ۲. کومپووت؛ میوە‌ی هیندیک لە
شەربەتدا کولاو.

خوشامد / xošāmad، ها:/اسم، خوشاتن: ۱. بە
خیراتن؛ خیر هێنان؛ بە خیر هاتن؛ خوشهاتن؛
وەش‌نامه‌ی؛ وەبێ کە بۆ پیشوازی کردن لە
کەسیک ئەگوترێت «وزیر به مهمانان خوشامد گفت؛
وەزیر بەخیر هاتنی لە میوانەکان کرد» ۲. وەبێک
کە بۆ خۆش‌حال کردنی دلی کەسیک و
راکێشانی خۆشەویستی و سەرنجی دەگوترێ.

خوشامدگویی / xošāmadgûyi، ها:/اسم.
۱. کار و رەوتی خیراتن و خوشاتن کردن؛ بە
خیر هێنان، یان گوتنی زاراوه و رستەگەلی
پیشوازی کردن لە کەسیک، وەک: خیر هاتن؛
وەش‌نامه‌ی؛ خوشاتن بە نیشانە‌ی پێخۆش بوون
لە هاتنی ئەو کەسە «پس از خوشامدگویی، مهمانان
به اتاقهایشان هدایت شدند: دوا‌ی بەخیر هێنان،
میوانەکان رێنومایی کران بۆ دیوہ‌کانیان» ۲. پێدا
هەلگوتن؛ کار یا رەوتی پێهەلگوتن؛ پێهەلدان
«زیبایی خط شما یک واقییت است و قصد خوشامدگویی
ندارم: جوانی خەتی ئێو بە راستیە و من خە‌یالی
پیداھەلگوتنم نیە».

خوش‌اندەم / xošāndām:/صفت. هەنف؛
وەش‌ئەندەم؛ بەژن‌پێک؛ بەژن لەبار.
خوشایند / xošāyand:/صفت. دلخواز؛ دل‌واز؛

و بیخود سخت نمی گیرد: بهر پرسه که مان، دلاورده و له
خووه بهرؤکمان ناگری. ههروهه: خوش جنسی
خوشحال / xošhāl: [فارسی/عربی] صفت.
خوشحال؛ وهشحال؛ پهرداخ؛ شاد؛ شادمان؛
به دهه ماخ؛ وه که یف.

☐ خوشحال شدن: خوشحال بوون؛ دلشاد بوون؛
شاد بوون؛ وهشحال بیهی «از دیدنت خیلی
خوشحال شدم: له دیتنت زور خوشحال بووم».
ههروهه: خوشحال کردن

خوشحالی / xošhālī: [فارسی/عربی] اسم.
[گفتاری] خوشحالی؛ وهشحالی؛ خوششده ماخی؛
به که یفی؛ خوشه شله خووهشی؛ دلشادی؛ شادی؛
هههس.

☐ خوشحالی داشتن: شیاوی خوشحال بوون؛
گونجاو بو شاد بوون «موقیت، خوشحالی داره»
سهر که وتن، شیاوی خوشحال بوونه.

خوشحالی کردن: شایی کردن؛ خوشحالی
کردن؛ خهریکی شایی بوون «همه دست می زدند
و خوشحالی می کردند: هه موو چه پله یان ده کوتا و
شاییان ده کرد».

خوش حساب / xošhesāb، ها: [فارسی/عربی]
صفت. حساب راست؛ سهر راست؛ خوش حساب؛
خوش / وهش حساب؛ خاوون خوو یان
تابیه تمه ندی قهرز دانه وه له سهر وه ختدا
(مشتربهای ما همه خوش حساب هستن: مشتربانی
ئیمه هه موو حساب راستن). ههروهه:

خوش حسابی

خوش خبر / xošxabar: [فارسی/عربی] صفت.
خوش خبره؛ خوش خبره؛ مژده هین؛
مزگینی دهر: ۱. خاوون هه والی خوش
(خوش خبر باشی! چه شده؟ خوش خبر بی! چ
بووه؟) ۲. خاوون خوو یان توانایی هینانی
هه والی خوش «تو همیشه خوش خبر هستی: تو
همیشه خوش خبری». ههروهه: خوش خبری
خوشخدمتی / xošxedmatī، ها: [فارسی/

خوشبین؛ چاک بین؛ دلروون؛ هزر باش؛
وهش وین؛ ههر به هومید؛ دوور له ناهومیدی؛
خاوون خوشبینی «به آینده خوشبین هستم: به
داهاتوو خوشبینم».

خوشبینی / xošbînî، ها: / اسم. گه شبینی؛
خوشبینی؛ وهش وینی: ۱. باوه به چاک بوونی
دیاردیه ک، رووداو یک یان که سیک ۲. باوه به
چاک بوونی رووداو هکان و له گه شه بوونی
جه هان و هیواداری به داهاتوو «خوشبینی به آینده
از اعتماد بشریت و توانایی های آن سرچشمه می گیرد:
خوش بینی به داهاتوو له باوه به مرؤفایه تی و
تواناییه کانی سهر چاوه ده گری».

خوش پز / xošpoz: [فارسی/فرانسوی] صفت.
[گفتاری] ته کووز؛ قوز؛ وهش دوخت؛ خاوون جل و
به رگ و ئارایشی جوان و دلخواز.

خوشپوش / xošpûš، ها: / ان: صفت. پوشته:
۱. کؤک؛ جلک تازه؛ ته پوش؛ خوش پوش؛
پوشته و پهرداخ «یک جوان خیلی خوشپوش
راهنمای ما را برعهده داشت: لایکی زور پوشته
پینوینی ئیمه به نه ستو بوو» ۲. به خو و توانای
له بهر کردنی گنجی شیاو و جوانه وه «آزاد مرد
خوشپوشی بود: نازاد پیایکی پوشته بوو». ههروهه:

خوشپوشی

خوشتراش / xoštarāš: صفت. له بار؛
ریک و پیک: ۱. باش تاشراو «مجسمه ی خوشتراش:
پهیکه ری باش تاشراو» ۲. جوان و چه له نگ؛
خوشیک «هیكل خوشتراش: تووزی ریک و پیک».

خوش تیپ / xoštîp: [فارسی/فرانسوی] صفت.
نهرمه نیشک؛ جوانخاس؛ جوان؛ خوشیک؛
وه شه ک؛ خاوون نه ندانی ریک و پیک و رازاوه
(خیلی خوش تیپ شده بود: زور نهرمه نیشک بوو بوو).

ههروهه: خوش تیپی

خوش جنس / xošcens: [فارسی/عربی] صفت.
۱. رگه ز چاک؛ به کاله دهندی باشه وه ۲. [کنایی]
دلاور؛ دل هاوهر؛ باش «مدیرمان خوش جنس است

هیدى-هیدى؛ وهش-وهش؛ شینه-شینه؛ شینه-شینه؛ به هیوری «خوش خوشک رفتند تا نزدیک ظهر به آبشار شلماش رسیدند: نهرمه-نهرم رۆیشتن و دهوری نیوه رۆ گیشته تافگه‌ی شلماش».

خوش خیال / xošxiyāl، ها: [فارسی/عربی] صفت. [مجازی] خوش‌خه‌یال؛ خاوه‌ن گه‌شبینی له راده‌به‌ده‌ر و نابجی «من چقدر خوش‌خیال بودم که به امید تو ماندم: من چنده خوش‌خه‌یال بووم و

به هیوای تو مامه‌وه». هه‌روه‌ها: **خوش‌خیالی**
خوش‌خیم / xošxîm: صفت. خوش‌هیم؛ خوش‌خوو؛ بئ‌گرئ؛ بئ‌کارتیکه‌ری یان کاردانه‌وه‌ی زیانده‌ر یان مه‌ترسیدار «غذه‌ی خوش‌خیم: لکی خوش‌هیم».

خوش‌دست / xošdast: صفت. خوش‌ده‌ست؛ خوش‌ده‌س؛ وه‌شده‌س؛ هولی؛ خاوه‌ن دۆخ یان چۆنیه‌تیه‌کی وا که به هاسانی له ده‌ستدا بخونجی و به کار بگيردرئ «زه‌ی خوش‌دست: هه‌ره‌ی خوش‌ده‌ست».

خوش‌دل / xošdel: صفت. ۱. دلشاد؛ دلخۆش؛ شاد؛ ده‌ماخ‌چاخ ۲. رازی؛ ره‌زامه‌ند؛ قایل؛ قادی. هه‌روه‌ها: **خوش‌دلی**

خوش‌ذوق / xošzowq، -zo:q، ها: [ان: /فارسی/عربی] صفت. به‌زه‌وق؛ به‌سه‌لیقه؛ خوش‌چیز؛ خاوه‌ن هیز و زۆخی نوپکاری.

خوش‌رقصی / xošraqsi، ها: [فارسی/عربی/اسم، تعریض] کلکه‌فلئ؛ کلکه‌له‌قی؛ جووچکه‌له‌قی؛ کلکه‌سووته؛ کار و کرده‌وه‌ی زمانلووسانه و به مه‌رایي بۆ به ده‌سه‌ینانی دلی که‌سیک و قازانج لی‌وه‌رگرتنی «کارش شده است خوش‌رقصی پیش معلمها: کاری بۆته کلکه‌له‌قی لای مامۆستایان».

هه‌روه‌ها: **خوش‌رقصی**
خوش‌رکاب / xošrekāb: [فارسی/عربی] صفت.

خۆش‌هنگوو؛ خواهش‌سواری؛ وه‌ش‌وه‌زنگی؛ به تابه‌تمه‌ندی یان توانایی چاک سواری دانه‌وه «اسب خوش‌رکاب: نه‌سپی خوش‌زه‌نگوو».

عربی/اسم. خوش‌خزمه‌تی؛ کار یان ره‌وتی خزمه‌ت‌کردن، زیاتر له‌وه‌ی که پنیوسته، ته‌نیا بۆ سه‌رنج راکیشانی که‌سیک و قازانج لی‌وه‌رگرتنی «آنقدر خوش‌خدمتی کرد تا وزیر شد: نه‌وه‌نده خوش‌خزمه‌تی کرد، بوو به وه‌زیر».

خوشخرام / xošxarām: صفت. [ادبی] خه‌رامان؛ چه‌له‌نگ؛ له‌نجه‌جوان؛ به‌له‌نجه و لار؛ خوش‌گومه‌ته؛ خوش‌خلنگ.

خوشخواب / xošxāb: صفت. ۱. خه‌و‌خۆش؛ خوش‌خه‌و؛ خه‌و‌خه‌و؛ به‌خو و یان لی‌هاتوویی چاک و هاسان خه‌وتنه‌وه ۲. تشک خوشخواب، تشک

خوشخوان / xošxān، ها: صفت. ده‌نگ‌خۆش؛ ده‌نگ‌بیژ؛ خوش‌بیژ؛ خوش‌اواز؛ خوش‌خوین؛ وه‌شوایج؛ وه‌شوان «گر خوش‌آواز بودی و خوشخوان: نه‌گه‌ر ده‌نگ‌خوشیش بووبایه».

خوش‌خوراک / xošxorāk: صفت. ۱. خوش‌خۆر؛ خوارده؛ خواهش‌خه‌وه‌ر؛ وه‌شه‌وه‌ر؛ خاوه‌ن بژۆکی باش «بچه‌ها همه خوش‌خوراک هستند و هیچ وقت غذا از سر سفره بر نمی‌گردد: مندا له‌کان هه‌موو خوش‌خورن و هیچ کاتئ چیشته له سه‌ر خوان ناگه‌رپته‌وه» ۲. [الف] خوش‌چیشکه؛ خاوه‌ن چیزه‌ی باش ب) خواز یاری خوارده‌مه‌نی خوش و به‌سه‌لیقه له هه‌لبژاردنیاندا ۳. خوش‌خوراک؛ شیاو بۆ دروست کردنی پینخۆری چاک «این برنج خیلی خوش‌خوراک است: نه‌م برینجه، زۆر خوش‌خوراکه».

خوش‌خوشان / xošxošan: صفت. [گفتاری] شاگه‌شکه؛ خوش-خۆش؛ له‌سه‌ر شادی و شادمانی زۆر «عروس گریه‌می‌کرد و مادر خوش‌خوشانش بود: بووک ده‌گریا و دایک شاگه‌شکه‌ی ده‌کرد».

خوش‌خوشک / xošxošak: قید. نهرمه‌نهرم؛ به نه‌رمیک؛ لۆزه‌لۆژ؛ به‌هیمنی؛ به‌ئارامی؛ له‌سه‌رخۆ؛ ورده؛ ورده؛ ئارام-ئارام؛ گوفا-گوفا؛

سعی کردم خوش قول باشم و سر وقت آمدم؛ نهمرو نیترو
وامکرد خوش به لیس بيم و له کاتی خویدا هاتم).

ههروهه: خوش قولی

خوشگذران / xošgozarān: صفت. خوشبویتر؛
خوش رابویتر؛ وهشبهه؛ وهشویار؛ خواز یاری
رابواردن به سه رخویشی و بی خه می و
بی خه بهری «چند جوان خوشگذران، روزهای جمعه در
آن باغ جمع می شدند: چهند لایو خوشبویتر روظانی
ههینی لهو باخه دا کو دهبونهوه».

خوشگذرانی / xošgozarāni. ها: / اسم.
خوش بویتر؛ خوش رابویتر؛ وهشبهه؛
وهشویاری؛ خوشگوزهرانی؛ فرههیی؛ کار یان
رهوتی خوشبووران؛ خوش رابواردن؛ تیه پاندنی
سات و دهم به خویشی و شادی یان دلته پری
«ارث پدر را خرج خوشگذرانی خودش و دوستانش کرد:
میراتی باوکی کرده خه رجی خوش بویتر خوی و
ههوالانی».

خوشگل / xošgel. ها: / صفت. [گفتاری] جوان؛
خوشیک؛ خوشکوک؛ سپههیی؛ جوانکیله؛
ماژه خاس «دختر خوشگل؛ ماشین خوشگل؛ کچی
جوان؛ ماشین جوان». ههروهه: **خوشگل بودن**؛
خوشگل شدن؛ **خوشگل کردن**

خوشگلی / xošgeli: / اسم. [گفتاری] جوانی؛
خوشیکی؛ جوانکیله بی «خوشکلی زنش، موجب
درسش شده بود: جوانی ژنه که بیووه هوی
دردیسه ربوی».

خوش گوشت ۱ / xošgūšt: / اسم. خوشه گوشت؛
گوشته خوهه؛ که بابی شیلافه می و شهک.

خوش گوشت ۲: صفت. خوش گوشت؛
گوشت خوش: ۱. خاوهن گوشتی به تام و چیژ
«کبک پرنده ای خوش گوشت است: که و پهله وهریکی
خوش گوشته» ۲. گوشته زوونه؛ خاوهن گوشتی و
که نه گهر زامدار بوو، زوو خوش بیتهوه.

خوشمزگی / xošmaz(z)egi: / اسم. ۱. خویشی؛
چیژ خویشی؛ وهشی؛ بهلهزه تی؛ خوشتامی؛

خوشرو / xošrow: / صفت. خوشبهر؛ بهزه؛
نهوهن؛ شاتر؛ قوچاخ؛ گورج وگول؛ کرژوکول؛
چوست و چهلهنگ؛ بزوز؛ برؤ؛ کرژ؛ لؤپت؛ لؤتهر؛
خیرا له رۆیشتندا.

خوشرو / xošrû. ها: / میان: صفت. پرو خوش؛
خوش پرو؛ روو گهش؛ روو گوشاو؛ روو گوشاد؛
روو کراوه؛ له زگین؛ وهش پرو (نیرینه)؛ وهش پروه
(میینه)؛ دهم به پیکه نین «یک آقای مؤدب و
خوشرو جلو آمد: پایوکی به نه دهب و روو خوش هاته
پیشهوه». ههروهه: **خوشروی**

خوش زبان / xošzabān. ها: / صفت. [مجازی]
قسه خوش؛ خوش زمان؛ خوهش زوان؛
زمان خوش؛ شیرین زمان؛ خوش دهف؛ دهم پاراو؛
خوش گفت؛ خاوهن وتاری خوش و دل رفین یان
پاراو «راهنمایان مردی خوش زبان بود: رینوماکه مان
پایوکی قسه خوش بوو».

خوشقدم / xošqadam: / [فارسی / عربی] صفت.
[فرهنگ مردم] خوشقه دهم؛ پی به ودم؛ پی و قه دهم
چاک «بچه خوشقدم بود و بعد از آمدنش کار و بار ما
خوب شد: منداکه پی به ودم بوو و دوا ی هانتی، کار
و بارمان باش بوو».

خوش قلب / xošqalb: / [فارسی / عربی] صفت.
[مجازی] دلپاک؛ دلخوایار؛ خوشدل؛ خواز یاری
خویشی هه مووان «سارا خیلی خوش قلب و مهربان
است: سارا زور دلپاک و میهره بانه». ههروهه: **خوش قلبی**

خوش قواره / xošqavāre: / [فارسی / عربی] صفت.
له بار: ۱. به دریژی، پانایی و بیچمی له باو «این
فرش خیلی خوش قواره است: نهم قالیه زور له باره»
۲. ته کووز؛ قهنج؛ خاوهن له باری «لباس
خوش قواره: گنجی له بار».

خوش قول / xošqowl, -qo:l: / [فارسی / عربی]
صفت. خوش به لئین؛ به به لئین؛ به لئین راست؛
دهم پراس؛ خاوهن خوو یان به دوا چوون له
نه جامدانی گفت و پهیمانی خو دا «امروز دیگر

هونه‌ری نووسین به جوانی.

خوش و بش / xoš-o-beš، ها: / اسم، [گفتاری]
چاک و خوشی؛ چاک و چوئنی؛ خۆشته‌وازی؛
وهش‌به‌ش؛ وهش و تشی؛ خواهش و بی‌ش؛
خۆش و بی‌ش؛ خۆش و دۆش؛ سلام و سه‌فا،
چاک و چوئنی و وت‌وو‌یژی دۆستانه له سه‌ره‌تای
دیداردا [قدری با هم خوش و بش کردیم: تاویک
پیکه‌وه چاک و خوشیمان کرد].

خوشوقت / xošvaqt؛ [فارسی/عربی] صفت.
خۆشحال؛ شاد؛ خۆش‌ده‌ماخ [از دیدار شما خیلی
خوشوقت شدم: له دیتنی ئیوه زۆر خوشحال بووم].

هه‌روه‌ها: خوشوقتی

خوشه / xûše؛ اسم، ۱. /ها/ هی‌شوو؛ هۆشه؛
هیشی؛ هۆشی؛ ئویشی؛ وشوو؛ وشى؛ ویشی؛
وه‌شه‌ی؛ گۆشه؛ بۆل؛ چه‌ند دانه، به‌ر یان
گولیک که به ته‌وه‌ریه‌که‌وه گلاون (وه‌ک
هیشووێ تری) ۲. /ها/ [مجازی] هه‌ر شتیکی
وه‌ک هی‌شوو ۳. [نجوم] کۆمه؛ تاقمی له
ئه‌ستێران که له یه‌ک رێگه و به‌ خێراییه‌که‌وه
ده‌رۆن ۴. [نجوم] سومبوله؛ وینه‌یه‌کی ئاسمانی
گه‌وره‌یه: سنبله

☞ خوشی پروین ☞ پروین

خوشی مر‌کب: هۆشه‌لوو؛ جو‌ری گولی به
لق و پۆپ.

خوشه‌چین / xûšečîn، ها: /ان/ اسم،
۱. هی‌شووگه‌ر؛ هی‌شووکه‌ر؛ وشووگه‌ر؛ له‌ته‌چن؛
ویشی چن؛ داشی؛ قورف؛ گولچن؛ که‌سی که
به‌جی‌ماو له‌ خه‌رمان کۆ ده‌کاته‌وه ۲. [کنایی]
گول‌بژێر؛ گولچن؛ ته‌ل‌بژێر؛ ئه‌وه‌ی که له
هه‌ر کوێ و هه‌ر شتیک به‌هه‌ر و تۆشه‌یه‌ک وه
ده‌س ده‌خا. هه‌روه‌ها: خوشه‌چینی

خوشی / xošî، ها: / اسم، خۆشی؛ خواهشی؛
وه‌شی؛ وه‌شه‌ی؛ شادی؛ دل‌شادی؛ که‌یف؛ شۆق؛
هه‌ون؛ زه‌وق.

☞ خوشی زیر دل کسی زدن: [گفتاری] سه‌ری

به‌تامی؛ تامداری «خوشمزکی سالاد به‌ خاطر سس آن
است: خوشی سالاد به‌ بۆنه‌ی سوسه‌که‌یه‌وه‌یه»
۲. /ها/ [مجازی] شیرینکاری؛ هه‌نه‌کبازی؛
گۆنگه‌ری «داشت برای مهمانان، خوشمزکی می‌کرد:
خهریک بوو بۆ میوانه‌کان شیرین‌کاری ده‌کرد».

خوشمزه / xošmaz(z)e؛ صفت، ۱. خۆشمه‌زه؛
خۆش‌چێژه؛ خواهش‌مژه؛ به‌تام؛ به‌له‌زه‌ت «غذای
خوشمزه: چیشتی خوشمزه» ۲. [مجازی، گفتاری]
خۆش؛ شۆخ «آدم خوشمزه: داستان خوشمزه: مرؤی
سوخ؛ چیرۆکی خوش».

خوشنام / xošnām، ها: / صفت، خۆشناو؛
وه‌شنا؛ ناو به‌ چاکه‌ ده‌رچووگ «سی کردند یک
آدم خوشنام را جلو بیندازند: تیکۆشان، مرؤفیکی
خوشناو بخه‌نه‌ پێشه‌وه». هه‌روه‌ها: خوشنام بودن
خوشنامی / xošnāmî؛ اسم، خۆشناوی؛
وه‌شنامی؛ ناوچاکي؛ سه‌خه‌ر؛ چۆنه‌تی ناو
ده‌رکردن و ناسراو بوون به‌ چاکه‌ له‌ ناو خه‌لکدا
«او نزد مردم به‌ خوشنامی معروف بود: ئه‌و له‌ ناو
خه‌لکدا به‌ خوشناوی ناسرابوو».

خوش‌نشین / xošnešîn، ها: / اسم، ۱. ره‌شایی؛
قه‌ره؛ خۆش‌نشین؛ گوند‌نشین بی‌ مال و زه‌وی
۲. وه‌رزێر؛ وه‌رزیه‌ر؛ وه‌رزیار ۳. که‌سی که له
هه‌ر کوێ دل‌ی بگه‌ری و خۆشی لێ بی،
نیسته‌جی ده‌بی «اجاره‌نشین، خوش‌نشین است:
گرێنشین، خوش‌نشین». هه‌روه‌ها خوش‌نیشینی

خوش‌نمک / xošnamak؛ صفت، خۆش‌خوێ؛
خواهش‌خوا؛ وه‌ش‌مه‌ک؛ به‌ چێژی سوێری
دل‌خوازه‌وه.

خوشنود / xošnûd ☞ خشنود

خوشنودی / xošnûdî ☞ خشنودی

خوش‌نویس / xošnevîs، ها: /ان/ صفت،
خۆش‌نووس؛ خۆش‌نقیس؛ وه‌ش‌نویس؛ خه‌تات؛
خاوه‌ن خه‌تی جوان و رازاوه.

خوش‌نویسی / xošnevîsî، ها: / اسم، خه‌تاتی؛
خۆش‌نووسی؛ خۆش‌نقیسی؛ گوند‌ه‌نووسی؛

خوک /xûk/: اسم، ۱. /ھا؛ ان/ بهراز؛ وھراز؛ وراز؛ خووک؛ خوو؛ خینگ؛ واش؛ گاکول؛ گیانہوہریکی گوانداری بی شاخہ بہ لمبوزیکی دریز و بزوکہوہ، شفرہدار، جہستہ قورس، چوارپہل کورت، پیست تۆکمہ و تیسکن کہ لہ زور ولاتان بۆ گوشت و چہوری و پیست و تووکہکە دایدہ بہستن ۲. دواز دہہمین سالی پۆژ ژمییری تورکستانی ﴿تقویم﴾ تقویم (تقویم ترکستانی).

﴿خوک خاکی﴾ آردنوارک

خوک دریایی ﴿دلفین﴾ ۲-

خوک گینہ ﴿خوکچہی ہندی، خوکچہ

خوک وحشی﴾ گراز-۲

خوکچہ /xûkčē/: ھا؛ اسم، ۱. بهرازی چکۆلہ؛ خوی بچووک ۲. کۆدہ؛ کودلہ؛ کوودلہ؛ کودی؛ بہ چکہ بهراز.

﴿خوکچہی ہندی﴾ گیانہوہریکی گوانداری چکۆلہی ولاتی نامریکای باشووریہ، بی کلک و کولکنہ و جہستہییکی گوشتنی ھبہ. بہ سانایی کەوی دەبی و لہ تاقیگہی ژینہوہر ناسیدا کەلکی لی وەر دەرگن: **خوک گینہ**

خوکدان /xûkdān/: ھا؛ اسم، ۱. تەویلہی بهراز؛ گہورپ بهرازان ۲. ﴿مجازی﴾ کولانہ سہگ؛ گہور؛ جاتاکانی؛ جینگہی زور پیس و ناشیاو بۆ ژیان ﴿تو اسم این خوکدان را گذاشته ای اتاق؟ تو ناوی ئەم کولانہ سہگەت ناوہ وە تاغ؟﴾.

خوکک /xûkak/: اسم، ملہماسنی؛ ملہخپہ؛ ئوریون؛ نہخۆشی پەنہمیانی لووی بن گوێ.

خوگر /xûgar/: صفت، خووگر؛ ھوکارہ بہ شتیک. ھەر و ھا: **خوگر** بودن: **خوگر** شدن

خوگیر /xûgîr/: ﴿خوگر﴾

خولنجان /xûlancān/: ھا؛ اسم، خولنجان؛ کولنجان؛ قوریجان؛ قولنجان؛ قولیجان؛ قورینگان؛ خرنال؛ گیاییکی بہ رەنگی سووری تۆخ و بۆنی توند و خۆشہ، بہلہق و لاسکی

کەسێ بہ گاز گیران؛ لہ خۆشیدا ھار بوون؛ قەدری ئاسایشت و ئاسوودەیی نەزائین و کرد و کۆش بۆ تیکەوہداننی ﴿مگر خوشی زیر دلت زده، کہ می خواہی این کار را ول کنی؟ مەگەر سەرت بە گاز گیراو، دەرئەوێ دەس لەم کارە بەر دەی؟﴾.

خوش یمن /xošyomn/: [فارسی/عربی] صفت. ﴿گفتاری﴾ بہودم؛ بہ ہورم؛ ہورمیت؛ بہفەر؛ ھۆی پروداو و کاردانہوہی باش ﴿دیدن اسب در خواب خوش یمن است: دیتنی ئەسپ لہ خەودا بہودمہ﴾.

خوش یمنی /xošyomni/: [فارسی/عربی] اسم، ﴿گفتاری﴾ ہورمیتی؛ بہودمی؛ بہفەری ﴿ہر چہ از خوش یمنی این خانہ بگویم، کم گفتم: ھەر چەند لہ ہورمینی ئەم مالہ بیژم، کەمہ﴾.

خوض /xowz/: [عربی] اسم، [ادبی] ھشان؛ کنہ؛ بیرقوولی؛ وردبینی.

﴿خوض کردن﴾ ھشاندن؛ کنہ کردن؛ ورد بوونہوہ؛ تیرامان؛ تیفکرین؛ لہبارہی شتیکہوہ باش-باش کۆلینہوہ.

خوف /xowf/: [عربی] اسم، ترس؛ سام؛ ساو؛ سامی؛ یاس؛ مەترسی؛ تەرسی؛ سوھن؛ بیم.

﴿خوف داشتن﴾ ترس بوون؛ ترسان؛ ترسیان؛ تەرس بیہی ﴿خیلی از تاریکی خوف داشت: زۆری ترس لہ تاریکی بوو﴾.

خوف کردن: ترسان؛ ترسین؛ سام کردن؛ سام کەردەہی ﴿خوف نکن! چیزی نیست؛ دارند تمرین می کنند: مە ترسە! ھیچ نیہ؛ خەریکن مەشق دەرکەن﴾.

خوفناک /xowfnāk/: [عربی/فارسی] صفت. سامناک؛ ترسناک؛ زەرەند؛ بہسام؛ بہ مەترسی؛ خۆفناک؛ سامدار ﴿توی غار خیلی خوفناک بود: نیو ئەشکەوتەکە زۆر سامناک بوو﴾.

خوفور جا /xowf-o-racā/: [عربی] اسم، [ادبی] ھاتونہات؛ ترس و تکا؛ ترس و تەما ﴿ما را میان خوف و رجا نگہ داشتہ بود: ئیمە لہ سەر ھاتونہاتدا ھیشتبوہوہ﴾.

هیشوو ییه وه بۆ ده‌رمان ده‌شی.

خون /xùn/ اسم، خوین؛ خوون؛ خوین؛ خووین؛ خوهن؛ خین؛ خین؛ هون؛ هون؛ هون؛ هون؛ ونی؛ ون؛ گون؛ گونی؛ ۱. تراویکی سووره، دل و دهماری برپرهداران پر ده کاتهوه، ئوکسیژن و ماکي خوراکی ده گه یینیتته ئەندامان و ماکي زیاده و زبلیان لیوه دوور ده خاتهوه ۲. تراویکی کهم تا زور بهو شیویه له بی مۆره کاندای ۳. لها/ مجازی/ کوشت و بر «خون ناخو: خوینی ناخه».

☐ خون ناحق: [کنایی] خوینی ناحق؛ کوشتن به نارهوا.

■ خون آمدن: خوین لیّهاتن؛ خوین هاتن؛ ون
ئامه‌ی (چاقو دستم را برید، خون آمد: چه قوکه
دهسمی بری، خوینی لیّهات).

خون از انگشتان/ دست کسی چکیدن: [کنایه]
خوین له چاوانی که سیّک بارین؛ زور بی به زه
و دلره ق بوون.

خون از دماغ کسی نیامدن: (کنایی) ناخوونی
 کەس رووش نەبوون؛ خوین له لووتی کەس
 نەهاتن؛ بە کەسێ کەمترین وەزەنگ
 نەگەشتن (با اینکه ماشین دوتا معلق زد، حتی
 خون از دماغ کسی نیامد؛ هر چند ماشینە کە دوو
 تلە دا، تەنەت ناخوونی کەس رووش نەبوو).

خون از صورت کسی چکیدن: [کنایی] سہر
کولمی کہ سیک سوور بوون؛ ئاو زانہ ژیر
بستے کہ سیکہوہ؛ بہ دہ ماخ بوونی کہ سی.

خون انداختن: خونیالی کردن؛ خونیاول کردن؛ ونالین که رده‌ی؛ بونه هوی خویین هاتن (زد و دماغش را خون انداخت: لینی دا و لووتی خونیالی کرد).

خون بالا آوردن: خوين رشانه وه؛ خوين
هه لا ورنه وه؛ ون هورئارده يوه.

خون بند آمدن: خوین و پسانه وه؛ خوین
گرسانه وه؛ ون مدرایوه؛ و پستانی خوین له

ئەندامى برينداردا.

خون به پا کردن: ناور دایساندن؛ شهر به پا کردن؛ شهر پی سهخت و خوئین هه لخراندن «آرام باش! چرا می خواهی خون به پا کنی؟ دامر کی! بۆ ده تهوێ ناور دایستنی؟».

خون به دل کسی کردن: [مجازی] داخ نانه
سهر دلی که سیکه وه؛ زو وخوا به که سئ
هه لیتان؛ زور ئازار دان و پهریشان کردنی
که سیک (با این کارهیت خون به دل ما می کنی:
بهم کارانهت داخ ده نیته سهر دلمانه وه): دل

کسی را خون کردن

خون جگر/ دل خوردن/ مجازی/ زووخاو
 هه‌له‌پاوردنوه؛ ناراو چه‌شتن؛ کو‌ل و که‌سه‌ری
 زو‌ر دیتن «خون جگر خوردم تا بزرگت کردم؛
 زو‌خواوم هه‌له‌پاوردنوه تا گه‌وره‌تم کرد».

خون جلو چشم کسی را گرفتن: /مجازی/
خوین پهرینه بهر چاوی که سیک؛ خوین بهر
چاو که سئ گرتن؛ ئاگر له ناو چاو که سئ
بارین؛ دین لای که سئ نه مان؛ به هوی رق و
قینه وه ویستی کوشتنی که سئ کردن (خون
جلو چشمش را گرفته بود و حرف کسی را گوش
نمی کرد: خوین پهریووه بهر چاوی و گوچکه ی به
قسه ی که س نه ده دا): جلو چشم کسی را خون
گرفتن

خون خود را کثیف کردن: [مجازی] توووپه
بوون؛ قهلس بوون.

خون، خون کسی را خوردن: [مجازی/خو
خواردنوه؛ یه کجار تووړه و قه‌لس بوون و
دهنگ نه‌کردن «از حرفه‌ایش خون، خونه را
می‌خورد؛ له قسه‌کاني خوم ده‌خواردوه»].

خون دادن: ۱. خوین دان؛ ون دهی (همه رفتیم خون بدهیم؛ همه موومان رویشترین خوین بدهین) ۲. [کنایی] گیان بهخت کردن؛ له گیان یگردن.

خون را با خون شستن: [مجازی] تۆلەي خويىن

وه ئەستۆی خۆ بوون؛ خوینی کەسیک لە پای خۆی بوون «اگر بیايد، خۆش بای خودش است: ئەگەر بێت، ئوبال وه ئەستۆی خویه».

خون کسی حلال بودن: /مجازی/ خوینی کەسێ ڕەوا بوون؛ خوینی کەسێ حەلال بوون؛ کەسیک شیاوی کوژران بوون «اگر این کار را کرده باشد، خون او حلال است: ئەگەر ئەم کارە ی کردبیت، خوینی رەوايە».

خون کسی در نیامدن: /مجازی/ خوینی لی نەهاتن؛ لەو پەڕی توورەبییدا بوون و نیشان نەدان «اگر کارد می‌زدی خۆش درمی‌آمد: چەقۆت لی بدایە خوینی لی نەدەهات».

خون کسی را به‌جوش آوردن: /مجازی/ قوشقی کردنی کەسیک؛ کەسێ زۆر توورە کردن «آن‌قدر گفت تا خۆش را به جوش آورد: ئەوەندە ی گوت هەتا کوو قوشقی کرد».

خون کسی را به گردن گرفتن: /مجازی/ خوینی کەسیک وه ئەستۆگرتن؛ بەرپرسایەتی کوشتنی کەسێ قەبوول کردن «گفتند تو صغیری اعدامت نمی‌کنند، خون آرام را تو به گردن بگیری: گوتیان تۆ بچووکی ناتکوژن، خوینی ئارام وه نەستۆ بگرە!».

خون کسی را پایمال کردن: /مجازی/ خوینی کەسیک بە فیڕۆ دان؛ کەسیک کوشتن و سزا نەدیتن «نمی‌گذارم خون پسر را پایمال کنند: نایەلم خوینی کورە کەم بە فیڕۆ بدەن».

هەروەها: خون کسی پایمال شدن

خون کسی را درشیشه کردن: /مجازی/ خوینی کەسێ کردنە کاسەو؛ زۆر بۆ کەسیک هینان و ئازار دان «گرانفروشان خون مردم را در شیشه کرده‌اند: گرانفروشگەل خوینی خەلکیان کردوتە کاسەو».

خون کسی را ریختن: /کنایی/ خوینی (ی کەسیک) ڕژاندن؛ کەسێ کوشتن.

خون کسی را مکیدن: /مجازی/ خوینی

به خوین کردنهوه؛ تۆلە ی کوژرانی کەسیک بە کوشتنەو هە گرتن (خون را که نباید با خون شست: نابی تۆلە ی خوین بە خوین بکریته‌و».

خون را بند آوردن: بەر خوین گرتن؛ خوین بەست کردن؛ زەمتانندن؛ ون مدەرنایو؛ بەر خوین چوون لە ئەندامیکی بریندار گرتن «رگش را بست و خون را بند آورد: ڕەگە کە ی بەست و بەر خوینە کە ی گرت». هەروەها: خون بند آمدن

خون را ه‌ افتادن: /کنایی/ خوین ڕژان؛ ون کریە ی؛ کوشتو ب ڕوو دان «گفتم حالا خون راه می‌افتد: گوتم ئیستا خوین دەرژ ی».

خون راه انداختن: /کنایی/ کردنە کوشتو ب ڕ؛ قەلت و ب ڕ نانه‌و «چیزی نمانده بود خون راه بیندازد: شتیکی نەما بوو بیکاتە کوشتو ب ڕ».

خون رفتن: خوین لی چوون؛ خوین ڕیژی کردن؛ ون چنە لوە ی «تا به بیمارستان رسید، یک ربع از بدنش خون رفت: تا گەیشته نەخۆشخانە چارە کێک خوینی لی چوو».

خون ریختن: /کنایی/ خوین ڕژاندن؛ ون مته ی؛ کوشتو ب ڕ کردن «چه خونها ریختند: چ خوینگەلیکیان ڕژاند».

خون کردن: کەسێ کوشتن؛ پیاو کوشتن؛ ون کەر دە ی «چرا بترسم؟ مگر خون کرده‌ام؟ بۆ بترسم؟ مەگەر کەسیک کوشتووە؟».

خون کسی رنگین تر بودن: /مجازی/ چاوی کەسێ ڕەشتەر بوون؛ خوینی کەسێ سوورتر بوون «مگر خون تو رنگین‌تر است؟ مەگەر چاوی تۆ ڕەشتەر؟».

خون کسی به‌جوش آمدن: /مجازی/ چاوی کەسێ پەرينە تەوقی سەری؛ خوینی کەسیک جمان؛ لە دین دەهەری بوون؛ تووشی ڕق و توورەیی زۆر بوون «از این حرف خون من به جوش آمد: لەم قسە چاوم پەریە تەوقی سەرم».

خون کسی پای خودش بودن: /مجازی/ ئۆبال

خون بر / xûnbor / خون بند

خون بند / xûnband / صفت. خوین بر؛ به تاییه تیه کی وا بهر به خوین چوون بگری؛

خون بر

خون بها / xûnbagā / اسم. خوین بایی؛ خوین بژی؛ سهر بهها؛ خیسل؛ نرخي خوینی کوژراو که له مرؤ کوژ (یان خرمانی) ده سینری.

ههروهها: خون بها خواستن / دادن / گرفتن

خونتا / xontā ، ها / اسم. [؟] لیژنه ی چه کداری بهر یوه بهری ولات دواي کووده تا.

خون جگر / xûncegar / جگر خون

خونچکان / xûnčekan / صفت. خوین ده لین؛ خوین چکین؛ هوون تکین؛ وا که تنؤکی خوینی لیژنه وه بتکی «چشم خونچکان: چاوی خوین ده لین».

خونچه / xonče / خونچه

خونخوار / xûnxār / صفت. خوینمز؛

۱. خوینخوار؛ خوینخوژ؛ خوینریژ؛ گونجر؛ دهفلخوین؛ زالم؛ مرؤ کوژ؛ خواز یاری کوشتن و خوین رژاندن «شاه خونخوار: شای خوینخوار»
۲. به تاییه تمه نندی خواردن له خوینی گیانه وه رانی گهرمه خوینه وه (وه کوو زالوو و هه ندیک له شه مشه مه کوپران).

خونخواری / xûnxārī / اسم. خوینمزی؛

گونجری؛ پیاو کوژی؛ خوینخواری؛ گوو جکاری؛ سته مکاری؛ دؤخ یان چؤنیه تی خوینمز بوون.

خونخواهی / xûnxāhī ، ها / اسم. خوین خوایی؛

خوین خویی؛ خوین گری؛ کردو کوؤش بؤ نهستاندنه وه ی تۆله له کوژه ر یان کوژه ران «مردم به خونخواهی شهیدان برخاستند: خه لک بؤ خوین خویی شهیدان هه ستانه وه».

خون دماغ / xûndamāq / اسم. [گفتاری] ره وتی

رژکیان؛ رسین؛ لووت پژان؛ لووت فیشه ی؛ پژانی خوینی بیقل؛ خوینی لووت بهر بوون.

□ خون دماغ شدن: رسکین؛ پژان؛ خوین لووت

که سیک مژین؛ که سیک چه وساندنه وه «مشتی سرمایه دار محترک، خون مردم را می مکند: تا قمیک دهوله مهندي پاونکار خوینی خه لک ده مژن».

خون گرفتن: خوین گرتن؛ ون گیرته ی؛

۱. هه لگرتن و گوپزانه وه ی خوین
۲. حیجامه ت کردن؛ گرتنی خوین به که له شاخ.

از خون خود گذشتن: [مجازی] دهست له

گیانی خو شورن؛ دهس له گیان خو کیشان؛ به ره هفی گیان به خت کردن و مردن بوون «از خون خود می گذرم و حسابت را می رسم: دهست له گیان خوم ده شورم و عیلاجی ده ردت نه که م».

به خون کسی تشنه بودن: [مجازی] له دووی سهری که سی گه ران. ۱. رقی که سی له دلدا هه لگرتن «او به خون من تشنه است: نه وه له دووی سهری من ده گهری» ۲. خواز یاری کوشتنی که سی بوون.

در خون خود غلتیدن: [کنایی] له خوینی خوذا گه وزین؛ خوین لیژرانی زور «وقتی رسیدیم، دیدیم در خون خودش غلتیده: کاتیک گه ییشیتین، دیمان له خوینی خویدا گه وزیوه».

خونابه / xûnābe / اسم. خویناو؛ هووناو؛ ئاوی

خویناوی؛ خوینی تیکه ل به ئاو؛ تراوی که له کاتی گرسانی خویندا به سهر به وه ده مینیته وه.

خون ادراری / xûn'edrārī / [فارسی / عربی] ☞

هماثوری

خون آشام / xûnāšām ، ها / صفت. خوینخوژ؛

خوینمز «خفاش خون آشام: چه کچه کی خوینخوژ».

خون آلود / xûnālūd / صفت. خوینالی؛

خویناوی؛ خویناویل؛ خویناویلین؛ خینالی؛ هوونالو؛ ونالین «در خانه اش کارد و لباسهای خون آلود پیدا کرده اند: له ماله که یدا چه قو و جلی خوینالییان دؤزه توه».

خونبار / xûnbār / صفت. خوینبار؛ به بارشتی

خویناساوه «چشم خونبار: چاوی خوینبار».

خونسنگ / xûnsang / اسم. هیماتیست؛ خاکی ناسن؛ خاکیکی سوورکاره له زوڑترین کانیکه لی ناسن که زیاتر بۆ دروست کردنی ناسن و پؤلا ده کاردی.

خون شاشی / xûnšāšî / هِماتُوری

خون شناسی / xûnšēnāsî / اسم. خوین ناسی؛ لقّی له زانستگه لی ژبان ناسی، سه بارهت به خوین و نهوشتانه ی که خوین پتیک دینن. ههروه ها: خون شناس

خونفشان / xûnfešān / صفت. [دبی] ۱. خون پزین؛ به تاییه تمهندی یان توانایی پزاندنی خوینه وه «چشم خون فشان: چاوی خوین پزین» ۲. خونپز.

خونگرم / xûngarm / صفت. ۱. خوینگهرم؛ به تینی لهشی کهم تا کورت نه گۆر له بهرانبه ر گۆرانی دهمای ئاقاره وه ۲. [کنایی] دلاوه؛ به دلهو نزیک؛ خاوهن ههست و نهستی دلوفانه له ئاست دلوفانی و دۆستی دیترا نه وه * بهرامبه ر: خونسرد

خونگرمی / xûngarmî / اسم. [کنایی] خوینگهرمی؛ دلاوه ری؛ رۆح سووکی؛ دۆخی به ههست و نهست بوون.

خونگیر / xûngîrî / ها/ اسم. خوینگری؛ کار یا رهوتی گرتنی خوین له گیاندار (مرؤ یان حیوان) بۆ تاقی کردنه وه، گۆزانه وه یان دهرمان.

خونمردگی / xûnmordegî / ها/ اسم. ههلازان؛ خوین تێ تزان؛ خوینی گرساوی ژیر پیست «در چند نقطه از بدن، خونمردگی دیده می شد: له چه ند جێ له شیدا، ههلازان ده مینرا».

خون هراسی / xûnharāsî / اسم. [روان شناسی] خوینگرتوویی؛ خوینگیری؛ رهوتی ترسان و تیکچوونی حال له دینتی خوین.

خونی / xûnî / صفت. ۱. خوینی؛ پتوهندی دار به خوینه وه «بیماری خونی: نه خوشی خوینی» ۲. خوینین؛ خویناوی؛ خوینالی؛ خویناولین؛

به ربوون؛ خوین له که پۆ هاتن؛ خوین له بیثقل هاتن؛ خوین لووت به ربوون؛ ون لووت نامه ی «این قدر جلوی آفتاب نگیرد، خون دماغ می شوی: هینده له بهر تاو مه گهره، دهرسکی».

خونروش / xûnraveš / اسم. [پزشکی] خوین تووری؛ فیر که ی خوینی.

خونریزی / xûnrîzî / ها/ اسم. خوینپرژێ: ۱. رزک؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی پزانی خوین له ره گه وه «خونریزی داخلی: خونریزی ناوه کی» ۲. [مجازی] ستمکاری؛ کار و رهوتی خوینمژین و هه شافتن «جنگ و خونریزی: شهر و خونریزی».

☐ **خونریزی داخلی**: خوینپرژێ ناوه کی. ههروه ها: خونریزی خارجی ☐ **خونریزی کردن**: خوینپرژێ کردن؛ خوین چوون؛ تووشی خوینپرژێ بوون.

خونزی / xûnzî / ها/ بان/ اسم. [زیست شناسی] خوینمژه؛ گیاندار ی کژنگی خوین.

خونساز / xûnsāz / ها/ صفت. خوین ساز؛ به تاییه تمهندی یان توانایی زوڑ کردنه وه ی ههندی هیموگلوبین له خویندا.

خونسرد / xûnsard / صفت. ۱. خوین سارد؛ ون سهرد؛ به تاییه تمهندی به ند بوونی تینی لهش به دهمای ئاقاره وه «ماهی جانوری خونسرد است: ماسی گیاندار یکی خوین سارد» ۲. [کنایی] سست؛ شل وشه و یق؛ کهم ههست «آرام بسیار خونسرد است: ئارام زوڑ سسته» ۳. [کنایی] له سه ره خۆ؛ پشوو درپژ؛ خاوهن توانایی بهرگری کردن له دهر پینی بهر په رچه دانه وه ی ههیه جانی له بهرانبه ر رووداوگه لیک ی ناخۆش و ناله باره وه «خونسرد باش، چیزی نیست: له سه ره خو به، هیچ نیه» * بهرامبه ر: خونگرم

خونسردی / xûnsardi / اسم. [کنایی] له سه ره خۆیی؛ ئارامی؛ پشوو درپژ؛ دۆخ یان چۆنیه تی به تاقهت بوون «خونسردی خوب است اما نه این قدر: پشوو درپژ چاکه، به لام نه ک نه مه نده».

خزمی ژن و ژنخوازی تۆ.

خویشاوند نسبی: خزمی خوینتی؛ خزمی هاوپیشت؛ هاوتیره «عموی تو خویشاوند نسبی توست؛ مامت، خزمی خوینی تویه».

خویشاوند نزدیک: خزمی نزدیک؛ بربره؛ لیژم؛ قهومی نزدیک. ههروه‌ها: خویشاوند دور

خویشاوندی / xîšāvandî / ها: / اسم. خزمایه‌تی؛

خۆیابه‌تی؛ خویشایه‌تی؛ خویشی؛ خیشی؛ خۆیه‌تی؛ قهومی؛ قهومی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی خزم بوون «آرام با سارا رابطه‌ی خویشاوندی ندارد؛ ئارام پیوه‌ندی خزمایه‌تی له‌گه‌ل سارادا نیه».

خویشن / xîştan / ضمیر. / ادبی / خۆ؛ خوه؛ وئ؛

خۆی؛ خودی کهس «سرای خویشن؛ مالی خو».

خویشن‌بینی / xîştanbînî / اسم. / ادبی /

خۆبینی؛ فیز؛ بادی هه‌وایی؛ خۆ په‌سندی.

خویشن‌دار / xîştandār / صفت. خۆ راگر؛

خوددار؛ خاوه‌ن خوو یان ئۆگره‌تی به‌خۆراگری.

خویشن‌داری / xîştandārî / ها: / اسم. / ادبی /

خۆراگری؛ دۆخی به‌ر خۆگرتن له‌به‌رانبه‌ر

نیشان‌دانی هه‌ر چه‌شنه‌ کرده‌وه‌یه‌کی دژبه‌ریه‌وه.

خویشفرما / xîšfarmā / ها: / اسم. خۆفرمان؛

که‌سێ که‌ خاوه‌ن‌کاری خۆیه‌تی و به‌جیی

فرۆشتنی هێزی کاری، به‌ره‌می کاره‌که‌ی به‌

کریار ده‌فرۆشێ.

خویشکار / xîškār / ها: / ان: / صفت. / ادبی /

۱. ئه‌رک‌ناس؛ وه‌خۆگر؛ که‌سێ که‌ ئه‌رکی

سه‌رشانی خۆی جوان و پیک‌وپیک به‌رپوه‌ ده‌با

۲. ناماتۆر.

خویشکاری / xîškārî / اسم. / ادبی /

۱. ئه‌رک‌ناسی؛ وه‌خۆگری ۲. ناماتۆری.

خویشی / xîšî / اسم. خزمایه‌تی؛ خویشی؛

خیشی؛ خۆیابه‌تی؛ قه‌ومیه‌تی.

- خویی / xûyî / پیواژه. - خۆیی؛ - په‌وشتی؛

- خوویی؛ دۆخی هوکاره‌ بوون «تندخویی؛

درنده‌خویی؛ تونده‌خویی؛ درنده‌خویی»؛ خوئی

ونالین؛ خوینه‌لۆ «پیراهن خونی؛ کراسی خوینالی»

۳. قه‌سایقه‌س؛ قه‌سته‌سه‌ر؛ خاوه‌ن رق و دژمانیه‌تی زۆر «دشمن خونی؛ دژمنی قه‌سایقه‌س».

خونین / xûnîn / صفت. / ادبی / خویناوی؛

۱. خویناوی؛ ونالین؛ گۆنن؛ گۆنن «صورت

خونین؛ روومه‌تی خویناوی» ۲. به‌کوشت‌وهر «جنگ

خونین؛ شه‌ری خویناوی».

خونین و مالین / xûnîn-o-mālîn / صفت.

خویناوالین؛ خویناوی؛ ونالین؛ خلتان خوین؛

خلپان خوین؛ بریندار و خویناوی «او را خونین و

مالین آوردند و خواباندند روی تخت: خویناوالین

هینایان و له‌سه‌ر ته‌خت درپژیان کرد».

خوی / xoy / اسم. ۱. / ادبی / خۆ؛ خوه؛ خوه؛

ئاره‌ق؛ هاره‌ق؛ نمی له‌ش؛ ئاره‌قی له‌ش ۲. قول؛

ئاوی که‌ له‌زه‌وی هه‌لده‌قولی.

خوی / xûy / ها: / اسم. / ادبی / خوو؛ خۆ؛ خو؛

خووی؛ خده؛ خدی؛ خدیگ؛ هو؛ ره‌وشت؛ ئاکار؛

نه‌ریت؛ قه‌وات.

خویش^۱ / xîš / ها: / ان: / اسم. خزم؛ که‌س؛

کریف؛ کریف؛ کریو؛ خیش؛ خویش؛ که‌س و کار؛

قه‌وم؛ نیاس «خویش نزدیک ماست؛ خزمی

نزیکمانه».

خویش^۲: ضمیر. / ادبی / خۆ؛ خوه؛ وئ؛ خۆی؛

خدی که‌س «دست خویش؛ کتاب خویش؛ ده‌ستی

خو؛ کتییی خو».

خویشاوند / xîšāvand / ها: / ان: / اسم. خزم؛

خویش؛ خیش؛ لیژ؛ مریبا؛ مه‌ردوم؛ مه‌ره‌ف؛

کریف؛ کریف؛ کریو؛ نیاس؛ مه‌ره‌ف؛ قه‌وم؛ قیل؛

قوم؛ قه‌وم و قیل؛ که‌س و کار «با هرکس خویشاوند

بود، کمکش می‌کرد و دستش را می‌گرفت: له‌گه‌ل هه‌ر

که‌ خزم بویه، یاریده‌ی ده‌دا و ده‌ستی ده‌گرت».

خویشاوند سببی: خزمی ژن و ژنخواز؛ هه‌موو

ئه‌و خزمانه‌ که‌ به‌بۆنه‌ی ژن هینان یان شوو

کردنی که‌سێکه‌وه‌ بوونه‌ته‌ خزم «عموی زنت،

خویشاوند سببی تو می‌شود؛ مامی ژنه‌که‌ت ئه‌بیته

خیابان / xiyābān ، ها/: اسم. شهقام؛ خیابان:

۱. ریگهی پان و پیکوت کراو؛ ریگایه کی گشتی که له شار یان گوندیک دروست کراوه و زۆرتتر له دوو لاوه پیاده‌رویی هه‌یه ۲. راسته‌ڕێ؛ بوارگه‌یه‌کی پانی خشت‌پێژی کراو له باخ، پارک، وهرزشتگا و... دا.

▣ خیابان گز کردن: [کنایی] /راوینچکه کردن؛ پیاسه‌کردن؛ خیابان پیمه‌ی؛ بئ‌قازانج ریگه‌کوتان.

خیابان‌بندی / xiyābānbandî ، ها/: اسم. شهقام‌پێژی؛ شهقام‌به‌ندی؛ گه‌لاله‌دارپێژی بۆ کیشانی شهقامی گه‌ره‌ک یان شارێک.

خیابان‌کشی / xiyābānkeşî ، ها/: اسم. شهقام‌کیشی؛ کار یان ره‌وتی دروست‌کردنی شهقام.

خیابان‌گردی / xiyābāngardî ، ها/: اسم. ۱. پیاسه؛ کاری گه‌ران به شهقامدا ۲. [کنایی] /راوینچکه؛ له به‌ر بیکاری یا بۆ کات دانه‌سه‌ر ریگه‌کوتان.

خیابانی / xiyābānî: صفت. شهقامی؛ خیابانی <تظاهرات خیابانی: خۆ‌پیشاندانی شهقامی>.

خیار / xiyār ، ات/: اسم. ۱. /ها/ خه‌یار؛ خیار؛ خیار؛ هاروو؛ ئارو؛ هارو؛ یارو؛ هاروو؛ ئاروو؛ بنه‌گیانیکی لاسک‌راکشای تووکنه به‌گه‌لای پانی ددانه‌دار، گولی زه‌رد و به‌ری خواردنی بۆنخۆشه‌وه ۲. /ها/ خه‌یار؛ هاروو؛ ئاروو؛ به‌ری ئه‌و گیایه ۳. /حقوق/ [عربی] بژاره؛ ئیختیارێک که به‌هه‌ر دوو لای سه‌ودا ده‌درئ، بۆ به‌تال کردنه‌وه‌ی مامه‌له‌یان.

▣ خیار اصلی: /حقوق/ بژاره‌ی بنه‌مایی؛ بژاره‌ی سه‌ره‌کی؛ سه‌ره‌سته‌یه‌ک که به‌برباری قانون بۆ هه‌موو که‌سیک هه‌یه.

خیار تأخیر: /حقوق/ ئیختیاری فروشیار بۆ به‌تال کردنه‌وه‌ی سه‌ودا و مامه‌له، ئه‌گه‌ر ک‌ریار بایی ئه‌و شته‌ی ک‌ریویه له‌کاتی

دیاریکراوی خۆیدا نه‌دا.

خیار ئ‌دلیس: /حقوق/ بژاره‌ی ده‌له‌سه؛ ئیختیاری ک‌ریار بۆ به‌تال کردنه‌وه‌ی مامه‌له، ئه‌گه‌ر فروشیار له‌و شته‌دا که فروشتوو‌یه‌تی فیلی کردبێ.

خیار ترشی: ۱. خه‌یار تورشی؛ خه‌یار ترشی؛ خیار‌ی ورد و جوان بۆ ترشیات ۲. ☞ خیار‌ترشی

خیار جنبر ☞ خیار‌جنبر

خیار حیوان: /حقوق/ بژاره‌ی ئاژەل؛ ئیختیاری ک‌ریار بۆ به‌تال کردنه‌وه‌ی مامه‌له تا سێ پۆژ دوا‌ی مامه‌له‌که، ئه‌گه‌ر ئه‌وشته‌ی که مامه‌له کراوه ئاژەل بێ.

خیار ر‌ؤیت: /حقوق/ بژاره‌ی دیتن؛ ئیختیاری ک‌ریار بۆ هه‌له‌وه‌شاندنی سه‌ودا، ئه‌گه‌ر کالاکه‌شتیک بێ جگه‌له‌وه‌ی که پ‌یشتر دیویه.

خیار شرط: /حقوق/ بژاره‌ی مهرج؛ شه‌رتیک که له سه‌ودا بۆ هه‌ر دوو لای مامه‌له‌دابین ک‌رابێ (وه‌کوو ئه‌وه که ئه‌گه‌ر ک‌ریار تا دوو مانگ کالاکه‌ی نه‌ویست، مافی هه‌له‌وه‌شاندنی هه‌یه).

خیار عیب: /حقوق/ بژاره‌ی خه‌وش؛ ئیختیاری ک‌ریار بۆ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه ئه‌گه‌ر دوا‌ی مامه‌له‌روون بب‌یته‌وه کالاکه‌عه‌یبی هه‌یه و پ‌یشتر فروشیار ئه‌وه‌ی نه‌گوتوه.

خیار عین: /حقوق/ بژاره‌ی چاو پ‌ئ‌که‌وتن؛ ئیختیاری ک‌ریار بۆ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه، ئه‌گه‌ر کالاکه‌له‌ده‌ستی فروشیاردا نه‌ب‌یت (وه‌ک فروشتنی ئه‌و ماسیه که ه‌یشتا نه‌گیراوه).

خیار عین: /حقوق/ بژاره‌ی گزی؛ ئیختیاری هه‌ر کام له‌دوو لای مامه‌له‌بۆ هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه ئه‌گه‌ر هه‌رلاییکی مامه‌له‌که‌بووب‌یته‌ه‌وی خه‌سار دیتنی ئه‌وی دیکه‌یان.

خیار قلمی: خه‌یاری قه‌له‌می؛ خه‌یاری ل‌ووس و باریک.

خیار مجلس: /حقوق/ بژاره‌ی کۆر؛ ئیختیاری

خه یاتی کردن؛ خه ریکی دروومانکاری بوون؛ سازکردنی جل و بهرگ.

خیال / xiyāl، ها: ات: / [عربی] اسم، خه یال؛

خیال: ۱. بووره؛ بیر؛ یاد؛ کار یا رهوتی هینانه بهر چاوی شتیک له میشکدا، کاتیک که نهو شته له پیش چاودا نه بی «همین که بیکار می شد،

خیال وطن، خانه و خانواده به سراغش می آمد؛ هه رکه بیکار ده بوو، خه یالی نیشتمان، مال و بنه ماله که ی ده یایه سه ری» ۲. گومان؛ گه مان؛ تیروانین؛ بوچوونیک که به بۆنه ی به هه له چوونی هه شکوه دپته ناو می شک «به خیال من کسی پشت پنجره بود؛ به خه یالی من که سیک له پشت په نجره که دا بوو»

۳. بووره؛ هزر؛ بیریک که به ره می می شک و بوچوونه کانی بی، نه ک داهاتیکی راسته قینه ۴. بوچوون؛ بیر و نه ندیشه یه ک که هیشتا له

دنیای راسته قینه ی ده ره وه نه بیزراوه و به کار نه هیترراوه ۵. [مجازی] بووره؛ هزر «او را در خیال مجسم می کرد؛ له خه یالدا ده یهنایه بهر چاو»

۶. [گفتاری] ترس؛ سام؛ سامی؛ ته رسی؛ نه ندیشه؛ بیر و بوچوونیک که به هوی خوف و په ریشانه وه به دی بی «خیال برش داشت که نکند

همسایه اش دزد باشد؛ ترس دیگر، نه کا جیرانه کی دز بیت» ۷. [گفتاری] گریمان «خیال کن او دزد، چه چیز تو را می خواهد بیرد؛ گریمان دزی، چیت هه یه

بییا؟» ۸. گومان؛ گه مان «خیال می کنی او از عهده ی این کار برمی آید؟ خه یال ده که ی ته م کاره ی پی ده کری؟»

❑ **خیال باطل / خام / واهی:** خه یال پلاو؛

خه یالی خاو؛ بیر ی هه رز؛ بووره ی دوور؛ لیکنده وه ی بی به ره ر.

❑ **خیال بد به دل راه ندادن:** دل په ریشان

نه کردن؛ نیگه ران و په شیو نه بوون «هر جا باشد

تا یک ساعت دیگر برمی گردد، خیال بد به دلت راه

نده: له هه ر کو ی بی تا سه عاتیکی تر دپته وه، دلی

خوت په ریشان مه که».

هه ر دوو لای مامه له بو هه لوه شانده وه تا کاتی که له کو ری مامه له که نه هات بیتنه ده ره وه.

خیار ترشی / xiyārtorši: اسم، ترشیاتی خه یار؛ خه یار تورش؛ خه یاری که له سر که دا هیشتوو یانه ته وه و ترش بووه و بوته ترشی.

خیار چنبر / xiyārcambar, -čanbar، ها: / اسم، تر رۆزی؛ ته رۆزی؛ تر یزوو؛ چه ماو؛ چه میله؛ شاروخ؛ شاروق؛ قتی؛ خه یار چه مه ر؛ چه مه ره خه یار؛ خه یار چه مه ر؛ خیارشینگ؛ کالیاری فه ریک و کال، به شیوه ی که وان، به پیستی ری- ری و زروه وه.

خیارشور / xiyāršūr، ها: / اسم، خه یارشور؛ خیارشور؛ خه یاریکی ماوه ییک له ناو ئاو خو ی نراو، که وه ک تامی خوراک ی به کاری ده بن.

خیار ک / xiyārak، ها: / اسم، [پزشکی] لووکوان؛ ئالگ؛ ته شه نه ی لووی ناو گه ل یان بن هه نگل.

خیاره / xiyāre: اسم، درزی ته ستوون؛ کیپ؛ کیل؛ گاز؛ درزی باز بووی به ره وخوار.

خیاط / xayyāt، ها: ان: / [عربی] اسم، دروومانکار: ۱. که سی که له خه یاتیدا توانایه ۲. خه یات؛ جلدروو؛ بهر گدوروو؛ بهر گدوروو؛ ماشینه چی؛ ماکینه چی؛ مه کینه چی؛ ده رزی؛ جل وراز.

خیاطی / xayyāti: [عربی] اسم، خه یاتی؛ دروومانکاری: ۱. وراسته ی؛ ورازین؛ دروومان؛ کاری دوورینی گنج و هه ر شتی که له پارچه بی «دارم خیاطی می کنم؛ خه ریکم خه یاتی ده که م» ۲. پیشه ی دروومانکار «خیاطی شغل من است؛ خه یاتی پیشه ی منه» ۳. /ها/ شوینی دروومان «در خیاطی کار می کنم؛ له خه یاتیدا کار ده که م» *

دوزندگی

❑ **خیاطی زنانه:** کار گایه ک به رگی ژنانی تییدا

ئه دوورن. هه روه ها: **خیاطی مردانه**

❑ **خیاطی کردن:** جل و بهرگ دوورین؛

نه بهیشت بخوم).

خیالاتی / xiyālātī: [عربی] صفت. خه یالاوی؛ خه یالاتی؛ ترس و گومان پیوه پیچراو (مثل این که خیالاتی شده ای، اینجا که چیزی نیست: وا دیاره خه یالاوی بووی، لیره خو شتیک نیه).

خیال انگیز / xiyālangīz: [عربی/فارسی] صفت. دلرفین؛ دل بزوین؛ هوئی به دیهاتنی خه یالی خوش (دشت، زیبایی خیال انگیزی داشت: دهشته که، جوانیه کی دلرفینی بوو).

خیالبا ف / xiyālbāf, ها: ان: [عربی/فارسی] صفت. خه یالپهروه؛ خه یالبا ف؛ خاومن خوو یان ئوگره تی به خه یالپهروه ری (جوان خیالبا ف: لاوی خه یالپهروه).

خیالبا فی / xiyālbāfi, ها: [عربی/فارسی] اسم. خه یالپهروه ری؛ کار یا رهوتی پهروه راندنی بیر و هزری ناراست یان ناکرده ویهی (بس است دیگر، دست از این خیالبا فی بردار و قدری چشمت را باز کن: بهسه ئیتر، دس لهم خه یالپهروه ری به لگره و تویزیک چاوت بکوه).

خیالپرداز / xiyālpardāz, ها: ان: [عربی/فارسی] صفت. ۱. خه یالاتی؛ خه یالاوی ۲. خه یالپهروه؛ خاومن ئوگره تی یان توانایی خوش کردنی وینه و دیمه نی خه یالی.

خیالپردازی / xiyālpardāzi, ها: [عربی/فارسی] اسم. ۱. دؤخ یان چؤنیه تی خه یالاوی بوون ۲. خه یالپهروه ری؛ رهوتی هیئانه بهر چاوی دیمه نی خه یالی.

خیالپرست / xiyālparast, ها: ان: [عربی/فارسی] صفت. خه یالپه رست؛ خواز یاری پرووداوانی خه یالی و هزر و بیرری ناکرده ویهی. ههروه ها: **خیالپرستی**

خیالپرو ر / xiyālparvar: [عربی/فارسی] صفت. ۱. خه یالپهروه ۲. خه یالاتی؛ ئوگری خوش کردنی وینه ی زهینی و خه یالی. **خیالپرو ری** / xiyālparvarī, ها: [عربی/فارسی]

خیال بد کردن: بیرری خراپ کرده وه؛ گومانی خراپ کردن؛ خه یالی خراپ کردن (خیال بد نکن او می خواست کمکت کند: بیرری خراپ مه که وه، ئه وه دیویست یاریده ت بدا).

خیال برداشتن: ترس داگرتن؛ تووشی دل زراوی هاتن؛ ترس لی نیشتنه وه (در آن تهایی خیال برش داشته بود: لهو ته نیاییه دا ترس دایگر تبوو).

خیال داشتن: به نیاز بوون؛ گهره ک بوون؛ ههره ک بوون؛ ویستن (خیال داشت خانه را بفروشد، من نگذاشتم: به نیاز بوو ماله که بفروشی، من نه مهیشت).

خیال در سر پروراندن: مرخ لی خوش کردن؛ خه یال پلاو کردن؛ خه یالیکی نابه جی له می شکدا بارهینان (سالها این خیال را در سر می پروراند که آن خانه را تصاحب کند: چهنای چهند سال مرخی لی خوش کردبوو ئه ماله داگیر کا). **خیال کردن**: خه یال کردن؛ گومان کردن؛ وازانین؛ پاسه ی زانه ی.

خیال کسی جمع بودن: نارخه یان بوون؛ نه بوونی نیگه رانی؛ ئاسووده خاتر بوون (از بابت منازه خیالم جمع است: له مهر دوو کانه که وه نارخه یانم). **ههروه ها**: خیال کسی راحت بودن **به خیال افتادن**: که وتنه خه یاله وه؛ وه خه یال که وتن؛ نیهت کردن (به خیال زن گرفتن افتاد: که وته خه یالی ژن هیئانه وه).

به خیال کسی رسیدن: ۱. گومان کردن؛ وازانین (به خیالش رسید چیزی پشت درختها تکان می خورد: گومانی کرد شتیک له پشت داره کانه وه ده جوو لیته وه) ۲. بیر کرده وه (به خیالم رسید بهتر است همه چیز را ول کنم و بروم: بیرم کرده وه چاتره ده ست له هموو شتیک به رده م و بروم).

خیالات / xiyālāt: [عربی] اسم. [گفتاری] خه یالات؛ وه ژاره؛ شه فره شک؛ خاو و خیال (آن شب خیالات او نگذاشت بخوابم: ئه وه خه یالاتی،

کرد و ثابرووی ئیمه‌شت برد).

خیتی /xîti/ : اسم، [گفتاری] ۱. نه‌هاتی؛ ناکامی

۲. سه‌رشووری؛ شهرمه‌زاری * **خیطی**

□ **خیتی** بالا آوردن؛ خراپکاری کردن؛ تی‌ریان؛ شکست خواردن؛ له کاریکدا سهرنه‌که‌وتن «سر امتحان خیتی بالا آوردن و نتوانستم درست جواب بدهم؛ له ئه‌زمونه‌که‌دا خراپکاریم کرد و نه‌م‌توانی چاک وه‌لام بده‌مه‌وه».

خیر /xayyer/ : ها؛ ان؛ عین؛ [عربی] صفت. خیره‌ومه‌ند؛ خیره‌ومه‌ن؛ خیرکار؛ نووک‌کار؛ خاوه‌ن چاکه؛ به‌پیاوه‌تی «مردم خیر به‌یاری سیلزدگان شتافتند؛ خه‌لکی خیره‌ومه‌ند چوونه‌ فریای لافاو لیداو‌ه‌کانه‌وه».

خیر ^۱ /xeyr/ : [عربی] اسم، خیر؛ خه‌یره؛ ۱. کاری چاکه «خیر دیدن؛ کار خیر؛ خیر دیتن؛ کاری خیر» ۲. قازانج؛ به‌هره؛ فایده «خیر او به‌کسی نمی‌رسد؛ خبری به‌کس ناگا».

□ **خیر بردن** ☞ **خیر دیدن**

خیر بودن؛ چاک بوون؛ خاس بوون؛ خیر بوون «نیتان خیر است؛ نیازتان چاکه».

خیر دیدن؛ خیر دیتن؛ چاکه دیتن؛ خاسه دیتن؛ به‌هره پی‌گه‌یشتن «بیر، خیرش را ببین؛ پسر، خیر ببینی؛ بیبه، خبری لی ببینی؛ کوپه‌که‌م، خه‌یر بوینی»؛ **خیر بردن**

خیر رساندن؛ خیر‌گه‌یاندن؛ به‌هره پی‌گه‌یاندن؛ قازانج‌گه‌یاندن «تا حالا چقدر به‌تو خیر رسانده‌باشد خوب است؟ تا ئیستا چهن‌دی خیر پی‌ت گه‌یاندی؟ باشه؟».

خیر کسی را خواستن؛ خیری‌که‌سی وپستن/خواستن؛ هه‌ره‌ک بوونی خیر و به‌خته‌وه‌ری که‌سیک «پدرت خیر تو را می‌خواهد؛ باوکت خیری توی ده‌وی».

خیر کسی رسیدن؛ خه‌یر که‌سی گه‌یشتن؛ له‌وی قازانج گه‌یشتن؛ له‌که‌سی‌که‌وه‌ خیریک گه‌یشتن «خیر او به‌کسی نرسیده که‌من دومی‌اش

اسم. خه‌یالپه‌روه‌ری؛ ره‌وتی هینانه به‌ر چاوی دی‌مهن یان بابه‌تی خه‌یالی.

خیالی /xiyāli/ : [عربی] صفت. خه‌یالی؛ خیالی؛

۱. ناراست «قهرمان خیالی؛ قاره‌مانی خه‌یالی» ۲. ناکرده‌وه‌یانه؛ ناکارانه؛ ناکرداری «نقشه‌های خیالی؛ نه‌خشه‌گه‌لی خه‌یالی».

خیانت /xiyānat/ : ها؛ [عربی] اسم. ناپاکی؛ خه‌یانه‌ت؛ دوخمانی؛ کاریکی دژ به‌بروا و ئه‌مه‌گذاری له‌حاند که‌س یان که‌سانی‌تره‌وه «خیانت در امانت؛ خیانت به‌وطن؛ خه‌یانه‌ت له‌ئهمانه‌تدا؛ خه‌یانه‌ت به‌نیشتمان». هه‌روه‌ها؛ **خیانت دیدن**؛ **خیانت کردن**؛ **خیانت ورزیدن**

خیانت آمیز /xiyānatāmîz/ : [عربی/فارسی] صفت. ناپاکانه «رفتار خیانت‌آمیز؛ کرده‌وه‌ی ناپاکانه». **خیانت پیشگی** /xiyānatpîşegî/ : [عربی/فارسی] اسم. ناپاکی؛ ناپاکیه‌تی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی خه‌یانه‌ت کردنه‌پیشه.

خیانت پیشه /xiyānatpîşe/ : ها؛ -گان؛ [عربی/فارسی] صفت. ناپاک؛ به‌عاده‌ت و هۆگری خه‌یانه‌ت کردنه‌وه «شریکش خیانت‌پیشه بود؛ شه‌ریکه‌که‌ی ناپاک بوو».

خیانتکار /xiyānatkār/ : ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] صفت. دوخمان؛ خاین؛ ناپاک «دوست خیانتکار؛ همسر خیانتکار؛ دوستی دوخمان؛ هاوسه‌ری خاین».

خیت /xît/ : اسم. خیت؛ ۱. ناکام؛ سه‌ر نه‌که‌وتوو «پا‌شدیم رفتیم سینما، بلیط تمام شده بود، خیت شدیم؛ هه‌ستاین رو‌یشتین بۆ سینهما، بلیت ته‌واو بیوو، خیت بووین» ۲. سه‌رشوور «با این پذیرایی‌ات مرا جلو مهمانها خیت کردی؛ به‌م می‌وانداریه‌ت منت له‌لای می‌وانه‌کانه‌وه خیت کرد» * **خیط**

□ **خیت کاشتن**؛ خراپکاری کردن؛ تی‌ریان؛ کاریک به‌خراپی جیبه‌جی کردن و تییدا سهرنه‌که‌وتن «با این سخنرانیت خیت کاشتی و آبروی ما را هم بردی؛ به‌م وتاردانه‌ت خراپکاریت

باشم؛ ئەو خەبىرى بەكەس نەگەيىوھ تا من دووھەمیان بىم.

بە خىر گىزىش: بە خىر چوون؛ خوا لادان؛ خوا داىوھ <نزىدىك بود بروم زىر ماشىن، بە خىر گىزىش: خەرىك بوو بچمە ژىر ماشىنەو، بە خىر چوو>.

خىر^۱: قىد. <گفتارى> نا؛ نە؛ نەى؛ نى ھەرى؛ نەبەلى؛ خەىر؛ خىر؛ نەخىر؛ نەخەىر؛ وھەرامى نەرىنى ماڧوولانە <خىر، اين طور نيست: نا، وا نيه>.

خىرات / xeyrāt: <عربى> / اسم. خىرات: ۱. چاكەكارى، بەتايىبەت بو وەدەس ھىنانى جەزاي بەخىر <چقدر براى پدرش خيرات مى‌کند!> چەندە بو باوكى خىرات دەكا! ۲. سەدەقە؛ كار يا رەوتى مال بەخشىن لە پىگەى خودادا <دراھ خدا خيرات كن: لە پىى خودا خيرات كە>. ھەروەھا: خىرات كردن

خىراتى / xeyrātī: <عربى> / صفت. خىراتى؛ خىرات بووگ يان تايىبەتى خىرات <خلوای خیراتی آورده بود: ھەلوای خىراتى ھىناوو>.

خىراندیش / xeyrandīš، ھا؛ ان: / <عربى> / فارسی / صفت. خىرئەندىش؛ خاوەن خوو يان ئۆگرەتى بە بىرکردنەو لە پى چاكەى دىتراندا <دوستان خیراندیش به او توصیه کردند، مغازه باز کند: دوستانی خیرئەندیش پىيان پاسپارد دووكانىك دانى>. ھەروەھا: خىراندىشى

خىرخواه / xeyrxāh، ھا؛ ان: / <عربى> / فارسی / صفت. خىرخوا؛ چاكەخوا؛ خىرخوا؛ خواىارى خىرۆمەندى <او بخشند و خیرخواه مردم بود: ئەو دەھندە و خىرخوازى خەلك بوو>.

خىرخواھانە / xeyrxāhānە: / <عربى> / فارسی / صفت. خىرخوازانە؛ خىرخوايانە؛ بە دۆخ يان چۆنىەتى خىرخوازيەوھ <نصيحت خیرخواھانە: فعاليت خیرخواھانە: ئاموژيارى خىرخوايانە؛ چالاكى خىرخوازانە>.

خىرخواھى / xeyrxāhī، ھا؛ / <عربى> / فارسی / اسم. خىرخوازى؛ خىرخوايى؛ ھۆگرى

جىيەجى كىردنى كارگەلى وا كە قازانجى بو كەسانى دىكەيە <این حرف من از روی خیرخواهى بود: ئەم قەسى منە لە پرووى خىرخوازيەوھ بوو>.

خىرگى / xîregî: / اسم. ۱. مېرى؛ وېرى؛ بىزى؛ ماڧى؛ دۆخ يان چۆنىەتى چاو زەق بوون ۲. شەوارە؛ شەوارەيى؛ پەك كەوتووبى لە دىتنى شتان بە ھۆى زۆرى تىشكەوھ ۳. لەجى؛ ھەرزەيى؛ لاسارى.

خىرەمقدم / xeyremaqdam: / <عربى> / اسم. بەخىراتن؛ خىرھاتن؛ خىرئامەى؛ وەشئامەى؛ وتەيەك كە بو دەربرىنى خۆشحالى لە ھاتنى كەسىك پى دەگوتىرى <يکى از دانش‌آموزان به میهمانان خیرمقدم گفت: يەك لە فوئابايان بەخىرھاتنى ميوانانى كرد>.

خىروبركت / xeyr-o-bar(e)kat، -barakat: / <عربى> / اسم. <گفتارى> خىر و بىر؛ خەىر و بەىر؛ خىر و بەرەكەت؛ كەلك و قازانجى كە درىژەى ھەيە يان لە زۆر بووندایە <آن روزها کسب مردم خیر و برکت دیگری داشت: ئەو رۆژانە کاسىي خەلك خىر و بىرىكى دىكەى ھەبوو>.

خىرە / xîrە: / صفت. ۱. ماڧى؛ زاقى؛ زەق؛ بىز؛ گىز؛ زەقابى؛ واقى؛ زل؛ مېرى؛ وېرى؛ ھۆرى <نگاه خیره؛ چشم خیره: نوای ماڧى؛ چاوى زاق> ۲. <ادبى> بىھوودە؛ پوچ ۳. <ادبى> پەرىشان؛ پەشىو. ھەروەھا: خىرە شدن؛ خىرە كردن

خىرەسر / xîresar، ھا؛ / صفت. لەج؛ لاسارى؛ لەسەر؛ لەسارى؛ ھەرزە؛ سەرسەخت؛ سەربىزىو؛ گوى نەبىس لە قەسى خەلك. ھەروەھا:

خىرەسىرى

خىرى / xeyrî: / اسم. شەبو

خىرىيە / xeyrîyyە: / <عربى> / صفت. چاكەكارى <مؤسسه‌ی خیریه: دامەزراوھى چاكەكارى>.

خىز^۱ / xîz: / اسم. ۱. باز؛ ھەلبەز؛ ھەلوھز؛ تاو؛ گومەتە؛ لىتك؛ بزوتنەوھى لەپىر و بەرەو سەر <خیز برداشتن: بازدان> ۲. باز؛ ھەلبەز؛ بەرزايى

قووچکه.

خیس /xîs/: صفت، تهر؛ فیس؛ شل؛ لیس؛
نمدار؛ شه‌دار؛ شو‌دار؛ که‌وتا؛ گه‌وزاو له تراویکدا
«دست‌خیس؛ لباس‌خیس؛ ده‌سی تهر؛ جلی فیس».

❑ **خیس خوردن**: خووسان؛ نمان؛ نمان؛
فیسیه‌ی؛ تی‌رۆ چوونی ئاو ده ناو شتی‌کدا
«آلوا را گذاشتم داخل آب، خیس بخورند؛ ئالووه‌کانم
نایه ئاو بخووسین».

خیس شدن: خووسان؛ فیسان؛ فیسایان؛
فیسیه‌ی؛ تهر بوون؛ شل بوون «زیر باران پاک
خیس شدم؛ له ژیر باراندا ته‌واو خووسام».

خیس کردن: ۱. خووساندن؛ فیساندن؛
فیسان؛ فیسنه‌ی؛ فیسنه‌ی؛ تهر کردن «لباسها را
توی تشت خیس کردم؛ جله‌کانم له ناو ته‌شته‌که‌دا
خووساند» ۲. میز کردن؛ تهر کردن؛ هه‌لمیزتن
به شتی‌کدا «بچه خودش را خیس کرد؛ من‌داله‌که
خوی تهر کرد».

خیساندن /xîsāndan/: مصدر، متعدی.
// **خیساندی**: خووساندن؛ می‌خیسانی؛

ده‌خووسینی؛ پخیسان؛ بخووسینه //
خووساندن؛ فیسنه‌ی؛ فیسنا‌ی؛ فیساندن؛
نماندن؛ تلیساندن؛ تلیساندن؛ شتی‌ک بۆ
ته‌ر بوون له گهل ئاو یان هه‌ر تراویکی‌تردا
تیوه‌دان «برنج خیساندن؛ برینج خووساندن»؛
خیسانیدن. هه‌روه‌ها: خیساندن

■ **صفت فاعلی**: خیساننده (خووسینه‌ر) /صفت
مفعولی: خیسانده (خووسینه‌راو) /مصدر منفی:
نخیساندن (نه‌خووساندن)

خیسانده /xîsānde/: اسم، میوه‌ی وشکه‌و‌کراو
یان ده‌نکه‌گیای ده‌رمان که کراوه‌ته نیو ئاووه.

خیسانیدن /xîsānidan/ ❑ خیساندن

خیسی /xîsî/: اسم، خووساوی؛ تهری؛ شلی
«خیسی قالی از شیر سماور است که چکه می‌کند؛ هوی
خووساوی قالیه‌که شی‌ری سه‌ماوه‌ره‌که‌یه تکه
ده‌کا».

هه‌ر پله‌یه‌کی پلیکان «خیز پله؛ بازی پله»
۳. [پزشکی] وهره‌م؛ تۆقله؛ بلۆق؛ کۆ بوونه‌وه‌ی
نا ئاسایی و له راده‌به‌ده‌ری تراو له بۆشایه‌کی
له‌شدا ۴. [گفتاری] هیرش؛ په‌لامار؛ هه‌لمه‌ت؛
شاتاول. هه‌روه‌ها: خیز برداشتن

- **خیز**: ۱. پیاو. ۲. دار؛ نه‌خت؛ به‌به‌ر و بوو
(حاصلخیز؛ نفتخیز؛ به‌ر‌دار؛ نه‌وت‌دار) ۲. /لان/ -خیز؛
- راپ؛ هه‌لس؛ راپهر (سرخ‌خیز؛ سه‌حه‌رخیز).

خیزاب /xîzāb/، ها/، اسم، لیاو؛ لۆچاو؛ خیزاو؛
ئا‌فرین؛ گاپیل؛ نیرینه‌ی ئاو.

خیزان /xîzān/: قید، هه‌لس؛ هۆرز؛ هه‌له‌ته‌ک؛
ئا‌خیزان «آفتان و خیزان؛ به‌هه‌لس و که‌وته‌وه».

خیزاندن /xîzāndan/: مصدر، متعدی. // **خیزاندی**:
هه‌له‌تساند؛ می‌خیزانی؛ هه‌له‌ده‌ستی‌ی؛ پخیزان؛
هه‌له‌سینه // هه‌ستاندن؛ هه‌له‌ساندن؛ هۆرزنه‌ی؛
هۆریزنای؛ راپه‌راندن؛ هۆریزنه‌ی؛ خیزنه‌ی؛
که‌سیک یان شتی‌ک له جیی خۆیدا به‌رز و
راست کردنه‌وه «به‌زور او را از جای خیزاند؛ به‌زۆر له
سه‌ر جی هه‌لیساند»؛ خیزانیدن

■ **صفت فاعلی**: خیزاننده (هه‌له‌سینه‌ر) /صفت
مفعولی: خیزانده (هه‌له‌سینه‌راو) /مصدر منفی: نخیزان
(هه‌له‌نه‌ستاندن)

خیزانیدن /xîzānidan/ ❑ خیزاندن

خیزران /xeyzarān/، ها/، [عربی] /سم، ئارج؛
گوه‌یش؛ حه‌یزه‌ران؛ هه‌زیران؛ هه‌زیران؛ بامبوو؛
قامیشه‌هیندی؛ ته‌ر‌گه‌ز؛ قامیشه‌ی گه‌رمیان؛
گیاییکی تایه‌تی ناوچه‌گه‌لی گه‌رم و شیداره،
چه‌ند جو‌ری هه‌یه، به‌لاسکی قورۆل یان ناو‌پر و
گه‌لای دریژ وه‌کی خورماوه، له‌لقی گۆچان
و دارده‌س چی ده‌بی و له‌گه‌لا و پیسته‌که‌شی
ته‌ناف و رایه‌خ ده‌چنری؛ نی‌خیزران

خیزش /xîzeš/: اسم، ۱. ئاخیز؛ کار یان په‌وتی
هه‌ستان؛ هه‌لسان؛ هۆرسه‌ی ۲. /ها/ شو‌رش؛
راپه‌رین.

خیزک /xîzak/: اسم، ترۆپک؛ ده‌هار؛ دوچک؛

خیسیدن / xīsidan: مصدر لازم، // خیسیدی: خووسایت؛ می‌خیسی: ده‌خووسی؛ پخیس: بخووسه // خووسیان؛ خووسان؛ فیسیه‌ی: ۱. / نامتداول / تهر بوون؛ له تراوینکدا گه‌وزان ۲. خووسیین؛ نهرم بوون به‌هۆی ئاو؛ تیڤۆ چوونی ئاو ده‌ناو شتیکه‌وه «وقتی خوب خیسد، آن را در می‌آوری: کاتییک چاک خووسا، دهری دیتی». هه‌روه‌ها: خیسیدنی

■ **صفت مفعولی: خیسیده** (خووساو) / مصدر منفی: **نخیسیدن** (نه‌خووسان)

خیش / xīš / اسم، ئاموور؛ هه‌وجار؛ هیش؛ هه‌نجار؛ ئاموویر؛ هیسه؛ هه‌لا؛ کیش؛ هه‌فجار؛ دارجفت؛ یه‌ره‌ق؛ گه‌لا؛ ئیره‌ق؛ ئیره‌قه؛ ئامۆ؛ دار؛ باسکه ئاموور؛ ئه‌سپایی جووت؛ داری مابه‌ینی ئیر و ده‌نده؛ ئامیری کالانی زه‌وی که ده‌بیه‌ستنه گاه‌ه‌سنه‌وه.

خیشوم / xīšum: [عربی] صفت، / نامتداول / تفنک؛ مڤگه؛ فرنک؛ فرتک؛ خمخم؛ ماک؛ برناخ؛ برناخه؛ کونی لووت؛ کونالووت؛ کونه که‌پو؛ کونا دفن.

خیشومی / xīšumî: [عربی] صفت، تفنکی؛ فرنکی؛ برناخی؛ پیوه‌ندیدار به کونی لووته‌وه.

خیط / xīt / (!) خیت

خیطی / xīti / (!) خیتی

خیک / xīk، ها: / اسم، خیکه (هی به‌ران بۆ جئ رۆن)؛ خیک؛ خیه؛ شور‌تان؛ شۆرتان؛ پیسته (هی مه‌ر بۆ جئ ماست)؛ هیز؛ هه‌لیزه؛ هنگل؛ پۆسه‌نیر؛ پیستی مه‌ر یان بزن که وه‌ک کیسه‌ییکی گه‌پی لئ ده‌که‌ن و تراو، رۆن یان په‌نیری تیدا هه‌لده‌گرن.

خیکی / xīkî: صفت. ۱. خیکه‌یی؛ هه‌ر شتی له ناو خیکه هه‌لگیرایی «پنیر خیکی؛ په‌نیری خیکه‌یی» ۲. / ها / مجازی / خیکه؛ زۆر چاخ و قه‌له‌و «یک مرد خیکی آمد، نشست کنار دستم؛ پیاویکی خیکه‌هات و له په‌نا ده‌ستمه‌وه دانیشت».

خیل / xeyl، ها: / [عربی] اسم، خیل: ۱. گه‌له‌ئه‌سپ ۲. تاقم؛ هۆز؛ تیره؛ ماکاش؛ پۆلی گه‌پ «یک خیل مهمان ریختند روی سرمان: خیلک میوان هاتنه‌ملماندا».

خیلی / xeylî: [عربی] صفت، / گفتاری / زۆر؛ گه‌له‌ک؛ یه‌کجار؛ فره؛ فریه؛ گوژمه؛ خه‌ولی؛ زه‌حف؛ زاف؛ خه‌یلی؛ به‌هه‌ندیکی گه‌وره‌ی نادیاره‌وه «خیلی بزرگ: زۆر گه‌وره».

خیلی: قید، زۆر؛ فره؛ فریه؛ یه‌کجار؛ گه‌له‌ک؛ خه‌یلی؛ زاف؛ فریو؛ به‌شیوه‌ی گوژمه یان یه‌ک له دوا‌ی یه‌ک «خیلی کار کردم؛ خیلی تند می‌رفت: زۆرم کار کرد؛ فره‌توند ده‌چوو».

خیلیها / xeylîhā: [عربی] فارسی / ضمیر، زۆریک؛ گه‌لیک؛ کۆمه‌لیک؛ تاقمکی زۆر له گرووپییک که ئامازه‌یان پی ده‌کرئ «خیلیها مردند؛ خیلیها رفتند: گه‌لیک مردن؛ کۆمه‌لیک رویشتن».

-خیم / xīm: پیاوژه. هیم؛ تایبه‌تمه‌ندی کرده‌وه «خوش خیم؛ دژخیم؛ خوش هیم؛ دژهم».

خیمه / xeyme، ها: / [عربی] اسم، / ادبی / خه‌رگا؛ شاسه‌یوان؛ خیه‌وت؛ خه‌یمه؛ جه‌رداخ؛ کۆن؛ هه‌واری؛ چایر؛ چادره؛ چادر، به‌تایبه‌ت گه‌وره‌ی.

□ **خیمه‌زدن**: هه‌لدانی چادر؛ چادر لیدان؛ خیه‌وت هه‌لدان؛ جه‌رداخ هه‌لداین.

خیمه‌ش‌بازی / xeymešab.bāzi، ها: / [عربی] فارسی / اسم، شاسه‌لیم؛ بی بی جان‌خانم؛ بووکه‌له‌وازی؛ شانۆیییک بووکه‌شووشه‌یی کۆن که به‌چه‌ن دانه‌بووکه‌شووشه‌له‌سه‌ر شانۆییکی به‌شیوه‌ی چادروه‌به‌پۆه‌ده‌چی و دهره‌ینه‌ر به‌گه‌راندن و جوولاندنی بووکه‌شووشه‌کان به‌هۆی چه‌ندبه‌نی نادیاره‌وه کار ده‌کا.

خیمه‌گاه / xeymegāh، ها: / [عربی] فارسی / اسم، هۆبه؛ زۆم؛ هه‌وارگه؛ جیکه‌یه‌ک که چادری تیدا هه‌لده‌درئ.

د

د /d/ حرف. د؛ دهه مین پیتی نه لفووبیتکه ی زمانى فارسى.

د /de/ اسم. دى؛ دال؛ ناوى دهه مین پیتی نه لفووبیتکه ی فارسى.

د: صوت. [گفتارى] دهى: ۱. نهى؛ دهک؛ تیج؛ پیج؛ حهک؛ حهى؛ عهک؛ نیشانه ی سهیر و سهمه رهی «دا پس آن همه پول را چه کردی؟ نهى! نهو هه مووه پارمت چى لیکرد؟» ۲. ده؛ دا؛ نیشانه ی پی داگری «د بیا؛ دنکن؛ دبخور؛ ده وهره؛ ددى مه که؛ ده بخو» ۳. نیشانه ی بهر هه لستی «دا چرا اینطور مى کنی؟ دهى! بؤچى وا ده که ی؟».

داء الثعلب /dā'ossa'lab/ [عربى] اسم. موورپژه؛ مووهرزه؛ خرکانه؛ نهخوشى تووک وهرین له له شدا.

داء الرقص /dā'orraqs/ [عربى] اسم. بهرژه نگیكى ده ماریه که له هه ندیک نهخوشیه وه سهر چاوکه ده گری و ده بیته هؤى هه لته کان و هه لبه زانى شان و جمگه ی ران (وهک جموجوولی هه لپرکى).

داء الصدف /dā'ossadaf/ [عربى] اسم. پیسوپازیس؛ نهخوشینی نایسان و ههو کردنى پیست به هؤیه کی نادیاره وه، که پتر به شیوه ی پووله که گه لیکى سپى نامال زیو له سهر پیستی نانشک و نهژنودا دهره که وهى.

داء الفیل /dā'olfil/ [عربى] اسم. پاگره؛ پی مره؛

نهخوشى په نه مانى پا؛ پاغره؛ پیلپایی

داء الکلب /dā'olkalb/ [عربى] اسم. هارى؛ سهگه ناز؛ نهخوشیه کی درمه له سهگ و

گورگه وه داده که وهى.

دائر /dā'er/ [عربى] دایر

دائره /dā'ere/ [عربى] دایره

دائمه /dā'em/ [عربى] دایم

دائمی /dā'emî/ [عربى] دایمی

دائماً /dā'eman/ [عربى] دایماً

دائین /dā'en/ [عربى] داین

دائی /dā'î/ [عربى] دایی

دات پرینتر /dātperitner, -pirinter/ [عربى]

چاپگر سوزنى، چاپگر

داخل /dāxel/ [عربى] اسم. ناو؛ ناوه وه؛ دلی؛

۱. نیو؛ دهروون؛ هه ندروو؛ ناوى ههر شتى «داخل

اتاق خیلی گرم بود: ناو دیوه که زور گهرم بوو»

۲. [کنایه] ناوخو؛ ناوه وه ی ولات «در داخل و خارج

شناخته شده است: له ناو و دهره وه ی ولاتدا ناسراوه».

داخل شدن: چوونه ناو؛ چوونه ناوه وه؛ چوونه

ژووره وه؛ چوونه نیو؛ رژیشتنه ناو؛ لواى دلی؛

نهوناو چوون: ۱. چوونه ناو شتى «وقتى داخل

شد وحشت کرد: کاتى چووو ژووره وه تۇقا»

۲. له گهل ریکخراوه یان دهسته یه که

پیی دهری ۳. [گفتاری] ههلا؛ ههرا؛ هاوار؛ دهنگی به قهو.

□ داد دادن: [دبی] / ماف دان؛ داد دان؛ حق دان؛ نه هیشتنی ناحه قیکاری؛ دانی داد به خاوهنی راسته قینهی.

داد زدن: [گفتاری] ۱. هاوار کردن؛ ههرا کردن؛ نه راندن؛ قیراندن؛ قیراندن؛ زړچایش؛ نه رای؛ قیرنه ی ۲. داد کشیدن

داد سخن دادن: وتاردان؛ وتاربیژی کردن؛ وتهوانی کردن؛ باش داخویان له مه پر مه به ستیکه وه.

داد کردن: [دبی] / داد کردن؛ داد گهری کردن؛ به گویره ی قانون یان ماف، کار کردن.

داد کسی بلند شدن / به هوا رفتن: [گفتاری] / هاواری که سیک بهرز بوونه وه؛ هاوار له که سی ههلسان / بهرز بوونه وه «تا دست روی بازویش گذاشتم دلدش بلند شد؛ هه دهم نایه سهر باسکی هاواری بهرز وه بوو».

داد کسی را در آوردن: دهنگی که سی دهرهینان؛ دهنگو یۆ ئارده ی «آن قدر بیلله کرد تا داد مرا در آورد؛ هینده ی هه لپیچام، دهنگی دهرهینام».

داد کشیدن: [گفتاری] / هاوار کردن / که رده ی؛ نه راندن؛ قیراندن؛ قیراندن؛ زړچایش «داد می کشید و کمک می خواست؛ هاواری ده کرد و یارمته ی دهویست»؛ داد زدن

داد گسترده: [دبی] / داد گپران؛ داد پهروه راندن؛ داد به خشین؛ مافی مه ردم دابین کردن؛ داد گپری کردن.

به داد کسی رسیدن: فریای که سی که وتن؛ گهینه فریای که سی؛ بۆ یارمه تی که سیک چوون؛ به هاواری که سیکه وه چوون؛ چوونه هانای که سیکه وه؛ یاوه ی دادوو یۆیه «اگر به داد او نرسیده بودم غرق می شد؛ ته گهر فریای نه که وتبام ته خنکا».

هاوکاری کردن یان به شدار بوون «تو هم داخل حزب شدی؟؛ تۆیش چوویتته ناو حیزبه وه؟».

داخل کردن: تیخستن؛ کردنه ناو؛ خستنه نیو / ناو؛ نه نه وه سی؛ وهینه: ۱. له ناوه وه ی جیگاهیک دانان «داخل چاه کردن؛ کردنه نیو بیره وه» ۲. به شدار بوون یان خو نزیك کردنه وه «خودت را داخل این کارها نکن؛ خو ت مه خه نیو ئهم کارانه وه».

داخل: قید. ۱. له نیو؛ له ناو؛ نه نه دلئ «پول داخل کیف است؛ پاره که له نیو کیفه که دایه» ۲. ناوه وه؛ ژووره وه؛ دلئ «بیا داخل؛ برو داخل؛ وهره ژووره وه؛ برو ناوه وه».

□ داخل آدم بودن: [مجازی] / که سیک بوون؛ له ریزی خه لک، به تاییه ت مرؤ گه لی به ریز و به پردا بوون. ههروه ها: داخل آدم شدن داخل آدم حساب کردن: به که س زانین؛ به بنیاده م حساب کردن؛ بۆ که سی ریز و بایه خ دانان «آزاد او را داخل آدم حساب نمی کرد که نظرش را بپرسد؛ نازاد نهوی به که س نه ده زانی تا بیر و رای لی بپرسی».

داخله ¹ / dāxale: [عربی] / اسم، ناوخو؛ هه ندروو «اوضاع داخله ناآرام است؛ دۆخی ناوخو ئالۆزه».

داخله ²: صفت. ناوخویی؛ دهروونی «چای داخله؛ چایی ناوخویی».

داخلی / dāxeli: [عربی] / صفت. ناوخویی؛ ۱. پیوه ندیدار، هاوگهر یان به نندیوار به ناوه وه «سیاست داخلی؛ سیاسه تی ناوخویی» ۲. ناوه کی؛ ناوه وه؛ هه لکه وتوو له ناوه وه «فضای داخلی؛ بۆشایی ناوه کی».

داد / dād: / اسم، داد؛ دای؛ داو: ۱. [دبی] / پاراستن یان به پیره بردنی نه وه ی دروسته، به تاییه ت به داوه ری بی لایه نانه له نیوان لاینگه ل یا خود ده ست نیشان کردنی پاداش و سزیای شیوا ۲. [دبی] / ماف؛ حق؛ به شیک که هه ر که س به هۆی گه له مپه ری یان قانونه وه

شد: دانیشتنی دادپرسی به داخواری مالکه‌کان پینک هات > ۲. یانه‌ی دادپرسی؛ پرخراوه‌یی که ئەم کاره‌ی له ئەستۆدایه «دادرسی ارتش: دادپرسی نهرتەش».

دادستان / dādsetān، ها: ان: /سم: دادسین؛ دادسان؛ دادستان؛ ماف‌زانێ که له لایەن ده‌وله‌ته‌وه به‌رپرسی ئاگاداری له کۆمافی کۆمه‌لگا، پراگه‌یشتن به‌ سەر درووس جیبه‌جی بوونی قانوون و وه‌دوو‌که‌وتنی سه‌رپینچکاران به‌ یارمه‌تی دادگایه.

دادستانی / dādsetānī: /سم: ۱. دادسانی؛ دادستانی «دادستانی دادگاه مطبوعات: دادسانی دادگای پۆژنامه‌کان» ۲. /ها: ژووری داد؛ ده‌فته‌ری کاری دادستان.

دادسرا / dādsarā، ها: /سم: یانه‌ی داد؛ مه‌زینگه‌یه‌ک که دادستان و کارگیره‌کانی تێیدا کار ده‌که‌ن «او را به‌ دادسرا احضار کردند: بانگیان کرد بۆ یانه‌ی داد».

دادگاه / dādghāh، ها: /سم: دادگا: ۱. دادگه؛ جیگایێ که دادپرس یا دادپرسان له‌گه‌ل دادستاندا به‌ گازی سکا‌لابه‌ران راده‌گه‌ن؛ جیگه‌ی سکا‌لا بۆ بردن ۲. /گفتاری: دادپرسی؛ دادگایی «فردا دادگاه داریم: به‌یانی دادگامان هه‌یه».

دادگاه اداری: دادگه‌ی مه‌زینگه‌یی؛ دادگای کارگیرێ؛ دادگای ئیداری؛ دادگه‌یی که له ئیداره‌یه‌کدا بۆ پێ‌پراگه‌یشتن به‌ سەر هه‌له‌کاری و سه‌رپینچی کارگیران پینک دیت.

دادگاه ارتش دادگاه نظامی

دادگاه استیناف: دادگای له‌ سەر گرتنه‌وه؛ دادگای پێداچوونه‌وه؛ دادگای لیکۆلینه‌وه؛

دادگاه تجدیدنظر

دادگاه انتظامی: دادگایی که له لایەن ئەندامانی تاقمێک یان پێشه‌یه‌کی کۆمه‌لگاوه به‌ مه‌به‌سته‌ی پێ‌پراگه‌یشتن به‌ چه‌وتی و سه‌رپینچی ئەندامه‌کانیه‌وه پینک دیت.

دادانیسم / dādā'ism: /فرانسوی: /سم: داداییسم؛ رێبازیکی هونه‌ری که له ده‌کانی سییه‌می چه‌رخه‌ بیسته‌م، له ئورووپای پۆژئاوادا په‌ره‌ی ساند و له‌ سەر نه‌هیشتنی بنه‌ماغه‌لی باوی نیوکۆمه‌لگای پین‌داگری ده‌کرد.

دادار-دودور / dādārdudūr: /سم: ۱. /گفتاری: شات و شووت؛ لاف و گه‌زاف؛ خۆ هه‌لکێشان به‌ هه‌را و هوریاوه ۲. /کنایی: کاسه و که‌وچک؛ ئەسپاو؛ دودوو‌وله؛ ئەندامی زاوژی نێرینه.

داداش / dādāš، ها: /ترکی: /سم: برا؛ ئابرا؛ ئابا؛ کاکه؛ کاک: ۱. /گفتاری: براده‌ر؛ براله؛ براله «داداش، مواظب باش! برا، هۆشت بێ!» ۲. لاوژا؛ داش؛ کاکه‌برا؛ ئاغه‌برا (زۆرت‌ر برای گه‌وره) «داداش من کارگر آنجاست: کاکه‌م کارگه‌ری ئەوییە».

دادپرو / dādpavar، ها: /صفت: دادپه‌روه‌ر؛ دادبه‌خش؛ عادل؛ خاوه‌ن داد.

داخواست / dādxāst، ها: /سم: داخواز؛ داوخواز؛ داخواز؛ سکا‌لا؛ سکا‌له؛ سکا‌لانامه؛ شکاتنامه؛ نامه‌ی شکات بردنه‌ به‌ر دادگا که تێیدا نووسه‌ر خوازیاری پێ‌پراگه‌یشتنیک ده‌بی.

داخواه / dādxāh: /صفت: داخواز؛ دادبه‌ر؛ سکا‌لابه‌ر؛ سکا‌له‌به‌ر؛ داوخوازکه‌ر؛ شکایه‌ت‌که‌ر؛ گلی‌کار.

داخواهی / dādxāhī، ها: /سم: داوخواری؛ داخواری؛ گازن؛ هانابه‌ری؛ پۆیشتن بۆ جیگه‌ی دادپرسی بۆ گرتنی ماف.

دادرس / dādrs، ها: ان: /سم: دادپرس؛ دادوه‌ر؛ قازی؛ که‌سێ که به‌ داخواری گازنده‌که‌ر راده‌گا و دروست یان نادروستی داخوازه‌که‌ی پوون ده‌کاته‌وه.

دادرسی / dādrēsī: /سم: دادپرسی: ۱. /ها: کار یا ره‌وتی پراگه‌یشتن به‌ سکا‌لای سکا‌لابه‌ر و پوون کردنه‌وه‌ی دروستی یان نادروستیان، به‌تایبه‌ت له لایەن به‌رپرسی ره‌سمیه‌وه (وه‌کوو دادوه‌ر) «جلسه‌ی دادرسی به‌ شکایت مالکان تشکیل

دادگستری / dādgostari / اسم. ۱. /ها/ وهزارهتی داد؛ وهزارهتخانهیی که کار و ئهرکی پیژاگه‌یشتن به سکالای ناحهقی لیکراوان و دانانی رادهی جزیا و تمیی بۆ مله‌پورانه بهرامبه‌ر به قانون ۲. /ها/ دادسرا؛ بانهی داد؛ ههر به‌که له لقه‌لی ئه وهزارهتخانه‌یه له پارێزگاگان، که به‌پرسی ئهم کاره‌یه ۳. [نامتداول] دادپه‌روه‌ری؛ کار یان ره‌وتی په‌ره‌پیدانی داد.

دادن / dādan / مصدر. متعدی. لازم. // دادی: دات؛ می‌دهی: ئه‌ده‌ی؛ پده: بده // دان؛ وه‌دان؛ داین؛ داین؛ یان؛ دای؛ ده‌ی: □ متعدی. ۱. شتی به‌یه‌کی به‌خشین «گله‌را به‌ او دادم؛ به‌ من پول داد؛ گوله‌کانم پی دا؛ پاره‌ی پی‌دام» ۲. هه‌لی بۆ دیتیری ره‌خساندن «راه دادن؛ بار دادن؛ ری دان؛ بار دان» ۳. بار و دۆخی پینک هینان «چین دادن؛ جوش دادن؛ چین دان؛ جوش دان» ۴. هینانه پیش چاو بۆ لی‌پوانین «نشان دادن؛ نمایش دادن؛ پیشان دان؛ نومایش دان» ۵. پیدان؛ به‌ سه‌ردا هینان؛ سه‌پاندن؛ داسه‌پاندن؛ بارکه‌رده‌ی؛ پنه‌ده‌ی «گرسنگی دادن؛ برسه‌تی پی‌دان» ۶. دانان بۆ فروش «توی میدان اینها را می‌داند به‌ صد تومان؛ له مه‌یداندا ئه‌مانه‌یان دهدا به‌ سه‌د تمه‌ن» ۷. به‌ کارئ هه‌لپێچاندن «بدهید درش را ببندند؛ فرمان دادن؛ بیدنه‌ن ده‌رگا‌که‌ی گاله‌که‌ن؛ فرمان دان» ۸. به‌ خوارد دانی شتی «به‌ بچه شیر دادن؛ به‌ گله‌ آب دادن؛ شیر به‌ منداڵ دان؛ ئاوی گول دان» ۹. کردنه‌ هاوسه‌ری پیاویک «دخترشان را داند به‌ پسر همسایه؛ شوهر دادن؛ کچه‌که‌یان دا به‌ کوری دراوسیکه‌یان؛ به‌ شوو دان» □ لازم. ۱۰. به‌دیهاتن؛ وه‌دیهاتن «محصول دادن؛ داهات دان» ۱۱. ده‌لان؛ نمته‌کردن «سماور آب می‌داد، دادم درستش کنند؛ سه‌ماوه‌ره‌که‌ ئاوی دهدا، دام دروستی که‌ن» ۱۲. کردی هاوکرد «جا دادن؛ رو دادن؛ جی دان؛ روو دان». هه‌روه‌ها: دادنی

دادگاه انقلاب: دادگای شۆرش؛ دادگای راپه‌رپن؛ دادگایی که له لایه‌ن رپبه‌رانی راپه‌رینه‌وه بۆ دادگایی کردنی نه‌یاران و دژ هه‌لوستان پیک‌دی.

دادگاه انکیزیسیون: دادگای ئه‌نکیزیسیون؛ دادگایی که له ولاتانی ئوروپای رۆژاوا له سه‌ده‌کانی ۱۵ تا ۱۷ ی زاینیدا، له لایه‌ن کلیسای کاتولیکه‌وه بۆ پشکنینی بیر و رای خه‌لک و راوه‌دوونانی نه‌یارانی کلیسا دامه‌زرا.

دادگاه بدوی: دادگهی سه‌ره‌تایی؛ دادگایی که به‌ چۆناوچۆنی کیشه و شیای دادگاهه‌ راده‌گا.

دادگاه تجدیدنظر دادگاه استیناف

دادگاه صحرائی: دادگای سه‌رپینی؛ دادگایی که هاوکات له‌گه‌ل گیرانی تاوانبار و به‌بی تیبه‌رانی قۆناغه‌لی پیوست پیک‌دی و بریار دهدا و ری‌پرا جیبه‌جی ده‌کا.

دادگاه نظامی: دادگای چه‌کداری؛ دادگای سه‌ربازی؛ دادگایی که به‌ تاوانی چه‌کداری راده‌گا: دادگاه ارتش

دادگاهی / dādgāhi / صفت. [گفتاری] دادگایی؛ ناچار به‌ ئاماده‌ بوون له‌ دادگادا بۆ دادگایی کردن «فرمانده گفت: «می‌دهم دادگاهیات کنند»؛ فه‌رمانده‌ گوتی: «ئه‌تده‌م دادگاییت که‌ن»».

دادگاهی کردن: دادگایی کردن؛ کیشه‌نه‌ دادگا؛ ئه‌نه‌ دادگا کیشه‌ته‌ی.

دادگر / dādgār / ها؛ ان؛ صفت. [ادبی] دادگه‌ره‌؛ دادگێر؛ دادپه‌روه‌ره‌؛ دادبه‌خش؛ خاوه‌ن ئاکاری سازگار له‌گه‌ل قانوندا.

دادگری / dādgari / اسم. [ادبی] دادگه‌ری؛ دادگێری؛ دادپه‌روه‌ری؛ دادبه‌خشی؛ کارکردن به‌ پتی داد له‌ سه‌ر قانون.

دادگستر / dādgostar / ان؛ صفت. [نامتداول] دادپه‌روه‌ره‌؛ هوگری به‌رامبه‌ری و له‌ دووی په‌ره‌ دان به‌ داد و یه‌کچاوپروانی.

آمازی: دراوهی ژمیر کۆیی.

دادە آمایی / dāde'amāyi / اسم. کار یان رهوتی

به رههف کردنی ئاگاداریگه: آمایش داده‌ها

دادە پردازی / dādepardāzi / اسم. کار و

رهوتی دهرهینانی دراوه‌گه‌لی ده‌کارنه‌کراو به

شیوه‌ی شیاوی خویندنه‌وه و کارکردن له

سهریدا به کهمپیوتەر.

دادە ووزی / dādevarzi / اسم. ئه‌نفۆرماتیک؛

زانستی کۆکردنه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی زانیاری به

یارمه‌تی ده‌زگای ئه‌لکترۆنیک و کهمپیوتەری.

دادیار / dādyār / ها: ان / اسم. دادیار؛ جیگری

دادستان.

دار / dār / ها: / از کردی / اسم. ۱. / ادبی / دار؛

دره‌خت ۲. / نامتناول / چێو؛ چۆ؛ دار ۳. داروبار؛

دار؛ چوارچیوه‌ی بۆ چینی ده‌ستی ۴. سیداره؛

قه‌ناره؛ دار؛ داری خنکاندنی تاوانبار ۵. / عربی /

/ نامتناول / مال؛ یانه؛ خانوو؛ جیگای ژیان.

دار اعدام: سیداره؛ قه‌ناره؛ دار؛ داری

پیی‌خنکاندنی تاوانبار.

دار دنیا/ فانی: / کنایی / مال؛ سامان؛ ژیان «از دار

دنیا همین یک پسر را داشت: له مالی دنیا هەر ئه‌و

کۆره‌ی بوو».

دار غور: / ادبی / دنیا؛ به‌رامبه‌ری قیامه‌ت.

دار قالی: دار ته‌ون؛ دار ته‌ئن؛ دار و بار؛

ئامرازیک به شیوه‌ی چوارچیوه که ته‌ونی له

سەر ده‌که‌ن. هه‌روه‌ها: دار جاجیم؛ دار گلیم

دار مکافات: دنیا؛ ئه‌م دنیا به تیدا ده‌ژین.

دار زدن: له سیداره دان؛ له دار دان؛ له

قه‌ناره دان؛ خنکاندنی که‌سیک به

هه‌لواسینی له سیداره «امروز صبح دو قاتل را دار

زدند: ئه‌م به‌یانیه دوو پیاوکوژیان له سیداره دا».

به دار آویختن/ کشیدن

دار فانی را وداع گفتن: / کنایی / کۆچی دوایی

کردن؛ مالاوایی یه‌کجاری کردن؛ چاو لیکنان؛

مردن «نالی در سال ۱۲۷۳ (ه.ق.) دار فانی را وداع

■ صفت فاعلی: ده‌نده (-) / صفت مفعولی: داده

(دراو) / مصدر منفی: ندادن (نه‌دان)

دادنامه / dādnāme / ها: / اسم. دادنامه؛ بپاری

که له لایه‌ن دادگاوه ده‌رده‌چی «به موجب این

دادنامه باید یک سال در زندان باشید: به پیتی ئه‌م

دادنامه‌یه ئه‌بی سالی له گرتوو‌خانه بن».

داد و بیداد / dād-o-bīdād / اسم. هات و هاوار؛

هه‌را و هه‌نگامه؛ هه‌را و هوریا؛ داد و بیداد؛ داو و

بیداو؛ زه‌نا-زه‌نا؛ گریچ؛ هاوار و هه‌لا. نه‌خوازه بۆ

به‌ره‌ه‌لستی، پله‌نده‌ری یان دادخوازی.

داد و بیداد راه انداختن: داد و بیداد کردن؛

داو و بیداو کردن؛ هه‌را و هوریا پرخستن «چرا

سر هه‌یج‌بوچ این قدر داد و بیداد راه انداختی؟ بۆچی

له خۆپایی ئه‌م هه‌موو داد و بیداده ده‌که‌ی؟».

هه‌روه‌ها: داد و بیداد کردن

دادوستد / dād-o-setad / اسم. داوسه‌ت؛ دان و

سان؛ دان و سه‌ندن؛ سه‌ودا و مامله؛ ئالشت؛

ئالش و وێرش؛ واروگۆر؛ فاروگۆر؛ ئالووێر؛

۱. کار یان رهوتی گۆرانه‌وه‌ی شت‌ومه‌ک یان

پاره ۲. بده و بسینه؛ بده و بیته؛ ئه‌و به‌یوه‌ندیه

که به‌م بۆنه‌وه پیک‌دی «با آنجا تاکنون دادوستد

نداشته‌ایم: تا ئیسته له‌گه‌ل ئه‌ویدا داوسه‌تمان

نه‌بوو».

داد و فریاد / dād-o-faryād / اسم. هاوار و داد؛

هه‌را و هاوار؛ دای و فره‌یای؛ قوولا‌قوول؛ هه‌لا؛

قرم و قال؛ هه‌را و مه‌زات؛ چه‌قه و گۆر.

داد و قال / dād-o-qāl / فارسی/ عربی/ اسم.

/ گفتاری / چه‌قه و هه‌را؛ هه‌را و زه‌نا؛ زه‌نا-زه‌نا؛

قایش؛ گۆنگه‌شه؛ کیشه و هه‌را؛ قیره و هه‌را؛

داد و هاوار

دادو‌ه‌وار / dād-o-havār / داد و قال

دادە / dāde / ها: / اسم. ده‌یتا؛ دراوه؛ زانیاریه‌کی

راسته‌قینه و کرده‌وه‌یی (وه‌ک نه‌ندازه یان

ژمیرکۆ) له هه‌ر شتیک که ده‌بیته به‌مه‌ی

بۆچوون، لیکۆلینه‌وه یان هه‌ژماردن «داده‌های

دارالفنون / dārolfunûn, -fonûn, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] یانه‌ی زانباری.

دارالمجانین / dārolmacānîn, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] شیت‌خانه؛ دینگه؛ نه‌خوشخانه‌ی ره‌وانی.

دارالمعلمین / dārolmo'allemîn, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] خویندنگه‌ی مامۆستان؛ یانه‌ی مامۆستان.

دارالمعلمین عالی: [قدیمی] خویندنگه‌ی بالای مامۆستان.

دارالوکاله / dārolvekāle, ها: [عربی] اسم، نووسینگه‌ی بریکاری؛ بنکه‌ی بریکاری.

دارایی / dārāyî, ها: [اسم، دارایی: ۱. دار؛ وار؛ ده‌ولت؛ سامان؛ مال؛ هه‌دار؛ پاره، کالا یا ملکی که کسه‌ی یان مه‌زینگه‌یه‌ک له به‌ر ده‌ستیدایه ۲. وه‌زاره‌تی که وه‌رگرتنی پیتاک و خر‌کردنه‌وی داهاتی ده‌ولت و دابین‌کردنی خهرجی ده‌ولتی له نه‌ستودایه ۳. هه‌ر یه‌که له لڤگه‌لی ئه‌و وه‌زاره‌ته له شاراندا * دارایی

دارایی ثابت: سامان؛ ئامیرگه‌لی که بۆ هه‌لسوو‌پانی کاریکی بازرگانی پئویستن و به‌شیوه‌ی هه‌میشه‌یی که‌لکیان لئ وه‌رده‌گیردرئ (وه‌ک زه‌وین، خانووبه‌ره، که‌له‌ل و...).

دارایی جاری: ئه‌وه‌ی که له ره‌وتی چالاکی بازرگانی و دان و ساندايه (وه‌ک پاره، به‌لگه‌ی مالی، په‌ره‌ی بایه‌خدار و کالا و...).

دارایی غیرمنقول: مالی که نه‌توانرئ جیبه‌جئ بکری (وه‌ک زه‌وین، خانوو، باغ، دووکان).

دارایی نامشهود: ئه‌و جوړه داراییه که هه‌یه، به‌لام له ره‌وتی دان و ساندا نیه (وه‌ک سه‌رقو‌لی، مافی سه‌ره‌شانه و...).

داربست / dārbast, ها: [کردی] اسم، داربه‌ند: ۱. داربه‌س؛ داربه‌ست؛ چۆبه‌س؛ چۆبه‌ست؛

گفت: نالی له سالی ۱۲۷۳ (ک. م.) دا کوچی دواپی کرد.

به دار آویختن/ کشیدن **دار زدن**
دار- ۲: پیشو‌ژه. دار-؛ چۆ **داربست**: داربه‌س.

دار- ۳: پیشو‌ژه. - دار: ۱. دره‌خت؛ به‌تایه‌ت چۆبه‌که‌ی (سپیدار؛ سپیدار) ۲. به-؛ دارا؛ دارنده (پدردار؛ پولدار؛ باوکدار؛ پاره‌دار) ۳. به‌پۆبه‌ره (مغازه‌دار؛ خانه‌دار؛ دووکاندار؛ مالدار).

دارا / dārā: صفت. دارا: ۱. خاوه‌ن **دارای قدرت**: خاوه‌ن هیز ۲. /ها/ ده‌وله‌مه‌ند؛ بووده؛ زه‌نگین؛ مرؤی زه‌نگین و مال خۆش (پدر دختر خیلی دارا است؛ باوکی کچه‌که زۆر دارایه).

دارانی / dārā'i **دارایی**
دارابی / dārābî, ها: [اسم، دارابی؛ سندی: ۱. داریکی شه‌تلی له تیره‌ی نارنج به میوه‌ی میخۆش و زه‌رد په‌نگه‌وه ۲. میوه‌ی ئه‌و داره.

دارالتادیب / dārotta'dîb: [عربی] اسم، [قدیمی] کانون اصلاح و ترتیب **کانون**

دارالتجاره / dārotteskāre, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] یانه‌ی دان‌وسان؛ نووسینگه‌ی بازرگانی.

دارالتریه / dārottarbiye, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] په‌روه‌رشتگا؛ په‌روه‌رشتگه.

دارالترجمه / dārottarcome, ها: [عربی] اسم، یانه‌ی وه‌رگیران؛ جیگایی که نووسراوه‌ی تیدا له زمانیکه‌وه بۆ زمانیکی تر وه‌رده‌گیرن.

دارالحکومه / dārolhukûme, -hokûme, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] دیوانی ده‌سه‌لات «و‌را کشان-کشان به دارالحکومه بردند: به کیشه‌کیش بردیانه دیوانی ده‌سه‌لات».

دارالسلطنه / dārössaltane, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] پاته‌خت؛ پایته‌خت؛ ته‌خت؛ شارئ که ناوه‌ندی به‌پۆبه‌ریه‌تی و ده‌سه‌لاتداری ده‌وله‌تییکی تیدایه.

دارالشورا / dārössûra, ها: [عربی] اسم، [قدیمی] راویژگا؛ راویژگه؛ جیگه‌ی ته‌گیر لئ کردنه‌وه.

چووبهس؛ دارئه لوهس؛ قهرچئو؛ که پرۆکه؛
چهوتهک؛ تۆرپک له تیرگهلی چئوی یان
کانزایی بۆ کارکردن له بیناگهلی بهرز و دهس
پێرانه گهیشتوو (وهک سهر دیوار یا نهۆمگهلی
سهرووی وارخان) که به شیوهی ئهستوونی و
ئاسۆیی پێکهوه ده به سهرینهوه ۲. دالوووت؛
دالیت؛ کورهدار؛ که پر؛ که پره؛ ههرزال؛ ههرزهله؛
پێکهاته به کی هاوسان که ههر وهک پالگهیهک
بۆ رووه کی ههلپچهر (وهک میو) به کار ده روا.
دارت / dārt ، ها: / انگلیسی / اسم، دارت؛
که ره سهیه کی نووک تیز و په ره دار که ده یاریدا
به ره و په ره یه که ده یهاوێژن.

دارچسب / dārčasb ، ها: ان: / اکردی / اسم، ههر
کام لهو گیایانه که بۆ گه شه کردنی به
پالگهیه کهوه (وهک دار، بهرد، دیوار) ده نووسن و
پیدا هه لده کشن (وهک له و لاو).

دارچین / dārčîn ، ها: / اکردی / اسم، دارچین؛
دارچینی؛ توونه دار؛ توپکله داریکی تیز و
بۆنخۆشه به رهنگی قاوهیی کال، بۆ تام و چێژه
خۆش کردن له چێشتی ده کهن.

دارچینی^۱ / dārčînî / اکردی / اسم، دارچینی؛
رهنگ دارچین؛ رهنگی قاوهیی رۆشنی سوور کار.
ههروهها: دارچینی رنگ

دارچینی^۲: صفت. دارچینی: ۱. به رهنگی
قاوهیی رۆشنی سوور کار ۲. به تامی دارچین
(آدامس دارچینی: بنیشتی دارچینی).

دارحلقه / dārhalqe ، ها: / اکردی / عربی / اسم،
[ورزش] دارئالقه؛ دوئالقهی وهکیه که به
مهو دایه کی په چا و کراو له بارفیکسه وه
هه لواسراون و له ژیمناستیکدا به کار ده رۆن.

داردوست / dārdûst ، ها: / اکردی / فارسی / اسم،
گوله سه رکیش؛ گوله چه سپی.

دار کاله / dārkalē / اکردی / اسم، چۆگان؛ گۆچان؛
گۆپال؛ دار دهستی سه رخوار.

دارکوب / dār kūb / اکردی / فارسی / اسم، دارکۆ؛

دارکوه؛ دارکوه؛ دارکوه؛ داره کهوه؛ دارکوت؛ دارکوته؛
دارکوتکه؛ دارکۆرک؛ دارکړۆکه؛ دارکونکه؛
دارکونکه ره؛ دارشکنک؛ دارنسب؛ درهخت سنبه؛
داربړ؛ دارتورکنه؛ دارتورکنهک؛ داره سمه؛
دارسمهک؛ دارسمنهک؛ دارته قنه؛ دارته قینه؛
کوویک؛ به دکوره؛ کاکورک؛ کوتکوتۆک؛
تهوته په؛ چکووچک؛ دارکوتکه؛ خه نجه ره دهم؛
خه نجه ره دهمه؛ قیقی؛ تیره یه که له بالنده گهلی
دارژی، پهل په رنگین، به دهن دووکی تیز و
گورپخه وه که بۆ دۆزینه وهی کرم و میروو، دار
ده کۆلن، نیره کان تاجیکی سوور یان هه یه.

دارمرز / dārmaz / اکردی / اسم، ئەندازه یه که له
به رزایی ده ناوچه یه کدا که له وه سهرتر دارشین
نایی.

دارندگی / dārandegî / اسم، دارندهیی؛ بار و
دۆخ یان چۆنیه تی دارا بوون.

دارو / dārû ، ها: جات: / اسم، ۱. دهرمان؛ دهوا؛
دهرموو؛ دهرمانک؛ ئه وهی بۆ چاره کردنی دهرد
یا بهرگری له نه خۆشی یان به هیز کردنی لهش
به کار ده چئ ۲. ماکی کیمیایی * دوا

داروی بیهوشی: دهوای بیهوشی؛ دهرمانی
بیهوشی.

داروی دباغی: هه لاله؛ هه لال؛ دهرمانی
پێست و چه رم خۆش کردن.
داروی ژنریک: دهوای ژنیریک؛ دهوای به بی
ناوی بازرگانی.

داروی گیاهی: دهوای گیایی؛ دهوایی که
راسته وخۆ و به بی که لک گرتن له ره وتی
کیمیایی له ره وه و مه رده گیرئ (وه کوو
گۆزروان، رکیشه و ناوی بۆژانه).

داروی مسهل: ره ویتنهک؛ برۆین؛ فزۆکه ر؛
ره وانکه ر؛ دهرمانی ره وان کردنی رپخۆله.

داروی نظافت: واجبی.

دارواش / dārvāš ، ها: / اسم، دهموو که؛
دهموو کانه؛ دمکانه؛ دارخوهرک؛ چه سپه لووک؛

ماکی جۆراوجۆر بۆ سازکردنی دەرمانه ۲. کهسێ که وانهی دهواسازی خویندوو.

داروسازی / *dārūsāzi* / اسم، دهواسازی؛ دهرمانسازی: ۱. زانستی که به لیکۆلینهوهی کارکۆیی، کارتیکهری و چۆنیهتی دروست کردنی دهواوه دهپهرژێ ۲. کاریان رهوتی دروست کردنی دهوا.

داروشناسی / *dārūšenāsi* / اسم، دهواناسی؛ دهرمانناسی؛ زانستی پنهونديدار به ناسینی دهوا، بنهما، تیکهلاوی، کارتیکهری، رېژه و چۆنیهتی به کار بردنیا.

داروغه / *dārūqe* ، ها: [ترکی] / اسم، [قدیمی] / داروغه؛ دارغه؛ درقه؛ قولچی شار؛ سهپرهرشتی پاسهوانان.

داروفروش / *dārūfurūš* ، ها: [ان] / اسم، دهرمانفرۆش؛ دهوافرۆش؛ کهسێ که کاری کرین و فرۆشتنی دهوايه.

داروک / *dārovak* ، ها: [ان] / اسم، بۆقی سهردار؛ قورواق داری.

داروگر / *dārūgar* ، ان: / اسم، ههتوانچی؛ کهسێ که لهگهل دهوادا (ناسین، دروست کردن یان فرۆشتنی) سهروکاری ههيه، بهتایبته دهواناس.

داروندار / *dār-o-nadār* / اسم، [گفتاری] / دار و نهدار؛ سهرو مال؛ ههموو ملک و مالی کهسێک <همه‌ی دار و ندار من ههین خانه است: ته‌واوی دار و نه‌دارم ههر ئهم ماله‌يه>.

دارونما / *dārūnemā* ، ها: / اسم، دهوانوین؛ شتی (وه‌کوو حوب) که له دهوا ده‌کا، به‌لام ماکی دهرمانی و کیمیایی تیدا نیه و زۆرتر بۆ هه‌دا گرنتی نه‌خۆشی رهوانی یان بۆ دیاری کردنی کارتیکهری دهوايه‌کی تایبته به کار ده‌روا.

داروینیسیت / *dārvinîst* ، ها: [فرانسوی] / صفت، دارفینیسیت؛ داروینیسیت؛ هۆگر و په‌یگری دارفینیسیم.

داروینیسیم / *dārvinîsm* ، ها: [فرانسوی] / اسم،

روه‌کیکی مشه‌خۆری ههمیشه سه‌وزه له سه‌ر دره‌ختی به‌ردار ده‌ژی، ماکیکی رېسینی لی دهرده‌هینریت و بۆ مه‌به‌ستی بۆشکیش به‌کار دیت.

داروئی / *dārûî* / دارویی **داروپزشکی** / *-pezešgi, -dārûpezeški* / اسم، دهوابزشکی؛ لقی که له زانستی بۆشکی که له سه‌ر تیکه‌لاوی دهرمان و کارتیکه‌رییان ده‌کۆلێته‌وه.

داروخانه / *dārûxāne* ، ها: / اسم، دهواخانه؛ دارووخانه: ۱. نه‌جزاخانه؛ ده‌وايگا؛ دووکانی دهرمان فرۆشتن ۲. دهرمانگه؛ شوینی له دامه‌زره‌وايی (به‌تایبته نه‌خۆشخانه) بۆ هه‌لگرتن و گه‌ياندنی ده‌وا به نه‌خۆشان.

دارووخانه‌چی / *dārûxāne‌çi* ، ها: [فارسی] / ترکی / اسم، [گفتاری] / ده‌واخانه‌دار؛ دهرمانفرۆش؛ نه‌جزاچی.

دارووخانه‌دار / *dārûxānedār* ، ها: [ان] / اسم، ده‌واخانه‌دار؛ دهرمانفرۆش؛ نه‌جزاچی.

دارودرخت / *dār-o-deraxt* / [کردی] / فارسی / اسم، [گفتاری] / دار و درخت (به‌کۆمه‌ل) / حیاطشان بد نبود، دار و درخت هم داشت: هه‌وشه‌که‌یان خراپ نه‌بوو، دار و دره‌ختیشی هه‌بوو.

دارودرمانی / *dārûdarmāni* / اسم، داروودهرمانی؛ کاریان رهوتی دهرمانی نه‌خۆشی به‌ده‌وا.

دارودسته / *dār-o-daste* / [کردی] / فارسی / اسم، [تعریض] / داروده‌سته؛ داروده‌سه؛ ده‌سه و به‌سه؛ ده‌س و پێوه‌ن؛ ده‌ست و پێوه‌ند؛ په‌شه‌ک؛ تابوون؛ کۆمه‌لیک که بۆ ئامانجیکی دیاریکراو کۆ ده‌بنه‌وه (وه‌کوو نه‌نجومه‌ن، حیزب و ...) <در سال ۱۳۵۷ هر کس برای خودش یک دار و دسته راه انداخته بود: له‌سالی ۱۳۵۷ هه‌ر که‌سێ بۆ خۆی داروده‌سته‌یه‌کی رې‌خستبوو>.

داروساز / *dārûsāz* ، ها: [ان] / اسم، ده‌واساز؛ دهرمانساز: ۱. که‌سێ که کاری تیکه‌ل کردنی

چیرۆکی مندالان ۴. دیرۆک؛ چیرۆکی خه‌بالی
«این داستان نیست و واقعیت دارد؛ ئەمه داستان نیه،
راسته» ۵. باسی سهره‌کی رووداو، فیلم، شانۆ
یان کتیبیک «داستان فیلم بسیار تأثرآور است؛
داستانی فیلمه‌که زۆر دلته‌زێنه».

□ داستان اخلاقی: چیرۆکی ئاکاری؛ داستانی
که له سهر بایه‌خه‌لی ئاکاری و گرنگی دان
به جیه‌جی‌کردنیاں داکۆکی ده‌کا.

داستان پلیسی: چیرۆکی پۆلیسی؛ داستانی
پۆلیسی؛ چیرۆکی که سه‌باره‌ت به کوشتن و
جه‌نايه‌ت و تیکۆشانی پۆلیس بۆ دۆزینه‌وه و
قولبه‌ست‌کردنی جه‌نايه‌تکارانه.

داستان تاریخی: چیرۆکی میژوویی؛ داستانی
میژوویی؛ به‌سهره‌هاتی که به پێی رووداو و
له‌مه‌ر ژیا‌نی که‌سایه‌تیه میژووییه‌کانه‌وه
نووسراوه.

داستان تربیتی: چیرۆکی په‌روه‌رده‌یی؛
چیرۆکی راهینه‌ری؛ چیرۆکی که ئامانجی
دلگه‌رم‌کردنی خوینهر بۆ به‌دوادا چوونی
نموونه‌گه‌لی هه‌له‌که‌وته و به‌رز و پڕ‌گرتنی
بایه‌خه‌لی کۆمه‌لایه‌تیه.

داستان جاسوسی: چیرۆکی شۆفاری؛ داستانی
سیخو‌ری؛ چیرۆکی که سه‌باره‌ت به کاری
سیخو‌ری نووسراوه. هه‌روه‌ها: داستان جنایی؛
داستان عشقی؛ داستان فکاهی

داستان کونا‌ه: نه‌زیه‌، نه‌زیره؛ کورته‌ چیرۆک؛
خدۆک؛ تم‌تیل؛ چیرۆکی که له ۵۰۰۰ وشه
زۆرتر نیه.

داستان کودکان: داسانه؛ حه‌قایه‌ت؛ چیرۆکی
مندالان؛ داستانی مندالان؛ چیرۆکی که بۆ
مندالان نووسراوه.

داستان واقعی: چیرۆکی راسته‌قانی؛
به‌سهره‌هات؛ رووداو؛ به‌سهره‌هاتی که‌سان یان
رووداوی راسته‌قانی.

داستانپرداز / dāstānpardāz ، ها: ان: /سم.

دارفینیسیم؛ ئامۆژه‌ی هاوگه‌ر به چارل‌ز دارفین
(۱۸۸۲-۱۸۰۹ زایینی) سروشت‌زانی ئینگلیزی که
بنه‌مای بیر و بۆچوونی بر‌وا به‌گ‌وورانی
گیانداران له‌ساناوه بۆ ئاسته‌نگ و هه‌روه‌ها بر‌وا
به‌مانه‌وه‌ی تۆره‌مه‌ی له‌بارتر و هه‌بوونی ره‌وتی
سازگاری و بازدان له‌گیانداراندايه.

دارویی / dārūyī: صفت، ده‌وایی؛ ده‌رمانی؛
پتوه‌ندیدار یان سهر به‌ده‌وا و ده‌رمانه‌وه «بنگاه
دارویی: بنکه‌ی ده‌وایی»؛ داروئی

— داری / dārī: پیوژه. — داری: ۱. کار یان
ره‌وتی به‌پتوه‌ بردن «باغداري؛ ک‌شورداري؛ باخداري؛
ولتداري» ۲. کار یان پيشه «ق‌پانداری؛ قه‌پانداری»
۳. /ها/ مه‌زینگه یان جیگایه‌ک پتوه‌ندیدار به
پيشه یان کاره‌وه «دامداری: ئاژه‌لداری».

داريه / dār(i)ye ، ها: /از عربي/ اسم، [گفتاری]
۱. دایره ۲. ده‌ف.

داريه - دنبک / -donbak, -dār(i)yedombak;
از عربي/ فارسی/ اسم، [گفتاری] دایره و دمه‌ک؛
ده‌ف و دایره؛ سازگه‌لی مووس‌یقا، به‌تابیه‌ت
سازي زه‌ری «یک دسته توی خیابان راه افتاده بودند
و دایره-دنبک می‌زدند: ده‌سته‌یه‌ک که‌وتیوونه نیو
شه‌قامه‌وه و دایره و دمه‌کیان لی‌ده‌دا».

داس / dās ، ها: /سم/ ۱. داره؛ داس؛ داسک؛
داری؛ شالوک؛ که‌له‌ندۆ؛ داساچلۆ؛ جاخ‌سووک؛
داسی دروینه؛ ئامپ‌ری به‌ده‌مه‌ی تیژ و خوار و
ده‌سته‌یه‌که‌وه بۆ دروینه‌ی گژ و گیا ۲. تیزه؛
بره؛ تیغه‌ی ماشینێ درۆگه‌ر ۳. انگلیسی/ اسم.
داس؛ له زمانگه‌لی به‌رنامه‌نووسی که‌مپیۆته‌ر.

داستان / dāstān ، ها: /سم/ داستان؛ داسانه؛
۱. [قدیمی] سهرگ‌وروشته؛ سه‌ره‌به‌ه‌ورد؛
به‌سهره‌هات؛ مه‌رسه‌لا؛ مه‌رسه‌ده؛ رازی؛ راز؛
ده‌نگ و باسی رابردوو «داستان زندگی‌اش را برایشان
تعریف کرد: داستانی ژیا‌نی بۆیان گیراوه» ۲. [ادبی]
نه‌زیه؛ کورته‌ چیرۆک؛ راز؛ گه‌پ ۳. چیرۆک؛
چیرچیرۆک؛ چیرۆکه؛ حه‌قایه‌ت؛ حه‌کایه‌ت؛

ماشینی وه تاغدار که چرا و کلیل و پیژمیرگهلی
پیژهنیدیار به کاری موتوری تیدایه.

داشت^۱ /dāšt/ اسم. ۱. [کشاورزی/ داشت؛
قوناغیک له نیوان چاندن و هه لگرتنی به ره همدا
که کردو کۆشی وه ک ئاودیران، سه میاشی، بزار
کردن و کوود دان لهو قوناغه دا جیبه جی ده بن
«داشت محصول: داشتی داها» ۲. [کنایه/ هه بوو؛
دارایی «داشت و نداشت: هه بوو و نه بوو».

– داشت: پیژوه. ۱. – نان؛ – گری؛ هه بوون و
راگرتن «گرامیداشت: پیزنان» ۲. – داشت
«یادداشت: بهداشت: یادداشت: بیداشت» ۳. – روانی؛
– داری؛ – یاری؛ – نۆزی؛ – نواری؛ – نیزی
«چشمداشت: چاوه روانی».

داشتن /dāstan/ مصدر. لازم. متعدی. // داشتی:
هه تبوو؛ داری: هه ته؛ بدار: بتیی // لازم. ۱. بوون؛
هه بوون؛ بیهی؛ خاوه ن شتی بوون «خانه داشتن؛
پول داشتن: خاوه ن خانوو بوون؛ به پاره بوون»
۲. هه بوون؛ بوون؛ بیهی؛ له شتی به ره همدا
بوون «ذوق داشتن: جرئت داشتن: چیت هه بوون؛ به
زات بوون» ۳. شیاو هه بوون؛ له بار بوون؛ بیهی؛
«خوردن داشتن: شیاوی خواردن بوون» ۴. هه بوون؛
بوون؛ بیهی؛ پهیره ی کردن له بریار یان
به نامه یه ک «با هم شوخی داریم: پیکه وه شوخیمان
هیه» ۵. [مغتاری/ خه ریک بوون؛ په رزان؛
نیشانه ی درپژده دار بوونی کار «داشت می آمد؛ دارد
می نوشد: خه ریک بوو ده هات؛ خه ریکه ده خواته وه»
□ متعدی. ۶. هه بوون؛ بوون؛ بیهی؛ خاوه نی
پیژهنیدیکی دیاریکراو بوون یان له هه مبه ریدا
بوون «دوست داشتن: رفت و آمد داشتن: خوش
گه ره ک بوون؛ هات و چوو هه بوون» ۷. ناگادار
بوون «هوای کسی را داشتن: ناگاداری که سی بوون»
۸. کردن؛ کاری هاو کرد «تقدیم داشتن: پیشکش
کردن». هه ره ها: داشتنی

■ صفت فاعلی: دارنده (-) صفت مفعولی: داشته
(هه بوو) / مصدر منفی: نداشتن (نه هه بوون)

چیرۆک هوان؛ چیرۆک هوان؛ چیرۆک هوان؛
چیرۆک نووس؛ که سی که داستان ده هونیه وه
یان ده نووسی.

داستانپر دازی /dāstānpardāzi/ ها: /اسم.
چیرۆک هوانی؛ چیرۆک هوانی؛ چیرۆک نووسی؛ کار
یان رهوتی هونیه وه یان نووسینی چیرۆک.

داستانسراییی /dāstānsarāyi/ ها: /اسم.
۱. چیرۆکهوانی؛ چیرۆک هوانی؛ چیرۆک نووسی؛
کار یان رهوتی نووسین یان هونیه وه ی چیرۆک
۲. چیرۆک بیژی؛ کار یان رهوتی گوتنه وه ی
چیرۆک «دباره ی جوانی خود داستانسراییی می کرد؛
سه باره ت به سه رده می لاوه تی خوی چیرۆک بیژی
ده کرد». هه ره ها: داستانسرا

داستانگو /dāstāngû/ ها: یان: /اسم.
چیرۆک بیژی؛ راز بیژی؛ که سی که بۆ کهسانی دیکه
داستان ده گپرتنه وه.

داستانگویی /dāstāngûyi/ ها: /اسم.
چیرۆک بیژی؛ راز بیژی؛ کار یان رهوتی چیرۆک
گوتنه وه؛ راز وه گیلنه ی.

داستان نویس /dāstānnevîs/ ها: ان: /اسم.
داستان نووس؛ چیرۆک هوان؛ که سی که داستان
ده نووسی. هه ره ها: داستان نویسی

داستانی /dāstāni/ صفت. داستانی؛ چیرۆکی؛
به بار یان چۆنیه تی داستانه وه «فیلم داستانی؛
فیلمی داستانی».

داسه /dāse/ اسم. سۆ؛ داسه؛ داسوو؛ داسوولکه؛
داسووک؛ داسوکه؛ بژانگ؛ قه لاس؛ پرزه ی گوله
گه ن و جۆ.

داش /dāš/ ها: /اسم. [مغتاری] ۱. از ترکی
[مخفف] کا؛ ئا؛ ئابرا؛ کاکه؛ کاکه برا؛ ئاغه برا ۲. از
ترکی [ئابا؛ لاتی به ماریفەت: داش مەشتی؛
داش مەشتی ۳. [قدیمی] گل؛ داش؛ کووره؛
کویره؛ جیگه ی سواله ت تیدا سوور کردنه وه.

داشبورد /dāšbord/ ها: [انگلیسی] /اسم.
داشبۆرد؛ سه فحه ی خوار شووشه ی به ره ی

را به دلش گذاشت: راپهرين، داخی وهزير بوونی بو
جی هیشت).

داغ دیدن: *[مجازی]* داغ دیتن؛ داخ چهشتن؛
تووشیاری کول و کهسه ری سهخت و
نه پراڼه وه بوون.

داغ زدن: کهواندن؛ کهلموشک لیدان؛ دروشم
لیدان؛ داخ کردن؛ نیشانه دانان له سهر
پیستوهه (به تابهت بو مالات).

داغ کردن: ۱. داخ کردن؛ داغ کردن؛ کهواندن؛
نارهندن؛ داغ پیوه نان؛ به کانزا یان شتیکی
سووره وه بوو له سهر لهش شوین دانان «با
سیگار چند جای بدنش را داغ کرده بودند: به جگه ره
چهند شوینی لهشیان داخ کردبوو» ۲. *[گفتاری]*
تهواو/ زور گهرم بوون؛ گهرمه وهزه بوون «امروز
حسابی داغ کرده است: ئهمرؤ تهواو گهرمی کردوه»
۳. *[مجازی، گفتاری]* تووره بوون «پاک داغ کردیم:
تهواو تووره بووین».

داغ کسی را تازه کردن: *[مجازی]* داخ/ برینی
کهسیک کولاندنوه؛ داخی کهسیک زیندوو
کردنوه؛ تازه کردنه وهی خه می کهسیک؛
بهستوه زاموو یوی لاهرده ی «با این کار داغ دلم
را تازه کردی: بهم کاره زامه کهمت کولاندنوه».

ههروه ها: داغ دل کسی تازه شدن

داغ: صفت. *[گفتاری]* داخ؛ بهتین؛ تووز؛ سوور؛
سوویر؛ قوم «آب داغ: ناوی داخ». ههروه ها: داغ
بودن؛ داغ شدن؛ داغ کردن

داغان / dāqān: *[از ترکی]* صفت. *[گفتاری]*
۱. تیک و پیک؛ ورد و خان؛ ورد و خاش؛ داغان؛
بژاله؛ ورد و پهرژ و بلاوه بوو به هوی داکه و تن،
لیکه و تن یان شکانه وه «زدی ماشین را داغان کردی:
مالیته ماشین که دا ورد و خانت کرد» ۲. بهرباد؛
په لانه؛ کهل-وهل؛ لیک پساو؛ لیک هه لپساو؛
بی سهره و بهره؛ تهرت و توونا؛ تهفر و توونا
«خانواده مان داغان شد و هرکس به جایی رفت:
بنه ماله مان تهرت و توونا بوون و هه ره که بو لایه ک

داش مشتى / dāšmašti: *[از ترکی / از عربی]* ۱
داش ۲-

داش مشدی / dāšmašdi: *[از ترکی / از عربی]*
داش ۲-

داغی / dā'i: *[عربی]* اسم. *[ادبی]* ۱. گازه کهر؛
نزاواچ؛ نزاخوین؛ نزاکار؛ دؤعا کهر ۲. لان؛ دعات/
بانگ راپه ل؛ بانگیشتن کهر؛ ده وه تکه ر؛
دهنگ کهر ۳. هؤ؛ سؤنگه.

داغیه / dā'ye. ها: *[عربی]* اسم. خوازه:
۱. که لکه له؛ خولیا؛ ویست؛ خواست یان ئاواتی
گهیشتن به پله و پایه ییکی تابه تی «مدتی بود
تبعی ریاست در سر می پروراند: ماوه یه ک بوو
که لکه لیدی سه رهؤ کایه تی له سهر دابوو»
۲. خواز یاری و له خور دیتوو بی بو مافیکی
شیاو «او در زمان خود داغیه سلطنت داشت: له
سهرده می خویدا خواز دی پاتشایه تی هه بوو».

داغ / dāq: ۱. ها/ داغ؛ داق؛
شوینی چزان له سهر پیست به هوی شتیکی
داخه وه «داغ گذاشتن: داخ کردن» ۲. دروشم؛
کهوی؛ سؤیه ر؛ ئامرازیکی کانزایی به
نه خشیکه وه که «زورتر» بو داخ کردن ده شی
۳. *[مجازی]* ئاسه واری پروو داویکی زور دلته زین
«داخ مرگ فرزند: داغ دل: داخی مهرگی مندا ل؛ داخی
دل».

□ داغ دل: *[مجازی]* داخی دل؛ نیشانه ی خه می
که له یاددا ماوه ته وه.

□ داغ چیزی به دل کسی ماندن: *[مجازی]* داخی
شتی به سهر دلی/ به جهرگی کهسیکه وه مان
«حکومت برگشت و داغ وریر شدن به دلش ماند:
دهسه لات پروخا و داخی بوونه و دریر به سهر
دیندوه ما».

داغ چیزی را به دل کسی گذاشتن: *[مجازی]*
داخی شتی بو کهسی جی هیشتن؛ جهرگ
کهسیک به گوچکا دان؛ داخی شتی به
جهرگی کهسیکه وه نان «انقلاب، داغ وزیر شدن

داغى / dāqī /: اسم. [گفتارى] داخى؛ قومى؛ سوورى؛ دۆخ يان چۇنيه تى داخ بوون <داغى كترى دستم را سوزاند: داخى كتره كه دهستى سووتاندم>.

دال / dāl /: اسم. ۱. دال؛ ناوى عه ره بى دهه مين پيتى ئه لف و بيتكه ي فارسى ۲. /ها/ [كردى] /قدىمى/ دال؛ دالاش؛ داراش؛ لاشخور؛ داله كهر خوره؛ داله گورگه؛ لاشه وهه؛ خهر تهل؛ لاشخور؛ شانه كوور؛ مردار خور؛ بالنده يه ك به ميتريك بالاوه كه مه وداى نيوان باله كانى به ۲,۵ ميتر ده كا و سهر و مى كه هم توو كه وه و چند جور يان هه يه.

دال / dāl(l) /: عربى [صفت. نيشانه؛ نيشان؛ نيشاندهر؛ پيشاندهر؛ شاندهر (اين سخنان دال بر رنجش اوست: ثم وتانه نيشانه ي رهنجانيه تى).]

دالامب و دولومب / dālāmb-o-dulump /: اسم. [تعريض] ديمبلى ديمباو؛ ديمبه له ديمباو؛ دهنگى ژهندى چند سازى موسيقا: دامبول- ديمبول □ دالامب و دولومب راه انداختن: ديمبلى ديمباو كردن/ نانه وه؛ بهرنامه ي موسيقا ريختن.

دالان / dālān /: اسم. دالان؛ دالوو: ۱. داره پيچان؛ سپك؛ كه له گى؛ ريگه ي سهر داپوشراو ۲. راره و؛ بندهرگه؛ نيوده ركه؛ نافدهر؛ نيشكو؛ بوارگه ي (زورتر) باريك له نيوان دوو دهركى مالدا.

□ **دالان هـوايى**: دالانى هـه وايى؛ دالانى ئاسمانى؛ ههر يه كه له شوينگه لى هات وچوى فرۆكه له ئاسماندا.

دالاندار / dālāndār /: اسم. دالاندار؛ گاراژدار؛ كه سى كه كارى خاوين كرده وه و ناگادارى له گاراژ و كاروانسه رايه.

دالاندارى / dālāndārī /: اسم. گاراژدارى؛ دالاندارى: ۱. پيشه ي گاراژدار ۲. پاره يى كه دالاندار له كړپار يان خاوهنى كالا و بار وهريده گرى.

چوو ۳. [مجازى] شىواو؛ په شىو؛ شپرز؛ ئالوز؛ په شو كاو؛ په شو كياگ؛ په رۆش <ديروز كه ديدمش پاك داغان بود: دوينى كه ديتم ته واو شىوا بوو>.

ههروه ها: داغان بودن؛ داغان شدن؛ داغان كردن **داغبرگ** / dāqbarg /: اسم. شوپنه گه لا؛ شوپنيك له سهر لاسكه وه كه جى گه لايه كى داوه ريوه.

داغدار / dāqdār /: اسم. نازيه تبار؛ داخدار؛ به داخ؛ زور خه مين به هوى له دهسدانى كه سى يان شتيكى خوشه ويسته وه <بيچاره زن هنوز داغدار پسرش بود كه شوهرش هم مرد: زنى داماو هيشتا نازيه تبارى كوره كى بوو، شووه كه شى مرد>.

داغداغان / dāqdāqān /: اسم. تاوهك؛ تاوك؛ تاوگ؛ تايله؛ تايلى؛ تاوت؛ تاوى؛ تهيله؛ تيره يه ك دره ختى گه وه ي ناوچه ي مه ديترا نه و باكوورى ئيران، به گه لاي هيلكه يى، نووك تيز و ددانه دار، گولى تاقي دريژ و بهرى گوشتن و ميوه ي وشكى خرى رهش يان قاوه يى خوراكيه وه: دغداغان؛ تاقت

داغديده / dāqdīde /: اسم. گان؛ صفت. داخدار؛ ماته مبار؛ داغديه؛ تووشى كول و كه سه ريكي زور به هوى مردنى خوشه ويستكه وه <اين فاجعه را به مادر داغديده اش تسليت مى گوييم: به بؤنه ي ئهم كاره ساته وه، به دايكى داخدارى سهره خووشى ئيژين>.

داغمه / dāqme /: اسم. [فارسي/ تركى] اسم. په ترۆك؛ پترۆك؛ پترۆ؛ په ترۆ؛ به شى له پيست كه به هوى برين، تاوانگازى يان شتى تره وه، رهق و رهش يان قاوه يى ده بيته وه و برى جار دهقه لشى. ههروه ها: داغمه بستن

داغ و درفش / dāq-o-derafš, -darafš /: اسم. [مجازى] داخ و درهوش؛ كو و كونجول؛ ئه شكه نجه ي سهخت <مگر ما دختر شما را داغ و درفش كرديم؟ مگه ر كچه كه تانمان داخ و درهوش كر دووه؟>.

از دام جُستن: له داو داخلېسان؛ ژ داف
قهپسان؛ له داو رايی بوون: ۱. له داو
دهرچوون؛ له تله دهرهاتن ۲. [کنایه] پرزگار
بوون؛ له گیر و گرفتیک دهر باز بوون.
به دام افتادن: کهوتنه داووه؛ دیل بوون؛
بوونه تلهوه؛ ټنه دامی کهوتهی.

داماد / dāmād ، ها: / اسم. زاوا؛ زهما؛ زهوا؛ زافا؛
زاما: ۱. تازه میړد؛ چراغ؛ چراغ (پسرم را داماد
کردم: کوره کم کرده زاوا) ۲. یه زهن؛ شووی کچ
یان خویشک «دامادمان در بازار کار می کند»
زاواکه مان له بازاردا کار دهکا).

◻ داماد سرخانه: زافابه نندی؛ زاوای سهرمال؛
پیاوئ که له مالی خه زووریدا دهژی.

◻ داماد شدن: بوونه زاوا؛ ژن هینان.

داماد کردن (کسی را): ژن بو هینان؛ که سیک
کردنه زاوا «هر سه پرسش را داماد کرد و بعد مرد»
بو ههر سه کوره کهی ژنی هینا پاشان مرد).

دامادی / dāmādī: / اسم. زاوایی؛ زاوایه تی؛
زافایی؛ زهمایی؛ زامایی؛ دؤخ یان چؤنیه تی زاوا
بوون «آدمه ایم تقاضا کنیم پسرمان را به دامادی خودتان
قبول کنید: هاتووین داوا بکه یین کوره که مان به زاوایی
خؤتان قه بوول کهن».

دامان / dāmān: / اسم. / ادبی/ داوین؛ دهوان؛
دامنه «در روزهای تعطیل جمعی به دامان طبیعت پناه
می برند: له رږژانی پشوداندان چینیکی ده چنه داوینیی
سروشته وه».

دامبول — دیمبول / dāmbūldimbūl: /
دالامب و دولومب

دامپر / dāmpēr: / [انگلیسی] / اسم. دهمپهر؛
جؤریک ماشینیی هه لکؤلهر که دیوی شوڤیر له
دواوه و هؤدهی باره کهی له بهر هوهیه و بهرد و
خاک و خؤل هه لده که نی و بهر زیان ده کاته وه:

دَمپر

دامپروړ / dāmparvar ، ها: / اسم. ناژه لدار؛
دوله تدار؛ که سی که کاری راگرتن و

دالانه / dālāne ، ها: / اسم. تونیل؛ دالانه؛
قومهش؛ قوموش.

دالبر / dālbor ، ها: / اسم. ۱. که وانه ی کوور؛
چه ماوه ی کوور ۲. دالبر؛ پرستی که وانه یی له
جلکدا.

دالتونیزم / dāltōnism: / [فرانسوی] / اسم. [پزشکی]
رنگ کوپری (له ناوی «دالتون» زانای به ناوبانگه وه
گیراوه که ټو نه خوښه ی هه بووه).

دالی / dālī: / صوت. میاو؛ باو؛ پشی میاو؛
پشی میاو؛ وشهیه که بو پتکه ناندنی مندال، کاتی
که که سی خؤی شار دؤته وه و خؤی پیشانی
دهدا ده لی.

◻ دالی کردن: باو- باو کردن؛ پشی میاو کردن؛
پشی میاو کردن؛ چه شنی کایه له گهل زاوؤکانه
که ټه گهر خؤی به منداله که نیشان دهدا،
ده لی.

دام / dām ، ها: / اسم. ۱. داو؛ داف؛ دافی؛ دامی؛
دام؛ تله؛ تلهه؛ بهر هرت؛ ته پکه؛ پاداو؛
سووتار؛ نامیریک بو گرتنی گیانه وهران «دام
گذاشتن: دؤ نیانه وه» ۲. [کنایه] داو؛ هؤی گیر و
گرفت «دانه ی در دام افتادن در دام اعتیاد؛ دانیک له
دودا؛ کهوتنه دؤی نیعتیاده وه» ۳. [کنایه] پیلان؛
ده سیسه؛ نه خشه «برایش دام گذاشته بودند: بیلابیل
بو گتړابوو» ۴. ناژه؛ ناژال؛ پاتال؛ ولسات؛ ولس؛
گاوگؤل؛ مهر و مالات؛ چارپی؛ چوارپی؛
زینده مال؛ مالیات؛ ده ولت؛ مالات؛ سهوال؛
گهله و گاهول؛ گیانه وهری جوارپای کهوی و
ثالفخؤر (وه کوو مانگا، مهر، بز، ټه سپ، کهر و
وشر).

◻ دام گذاشتن/ نهادن: داو داخستن؛ داو نانه وه؛
تله نانه وه؛ دامه وه نیه: ۱. تله نیان؛ تله
داخستن؛ داوچه قاندن بو راو «شکارچیان برای
روبه دام گذاشتند: راوچه کان داو بان بو ریوی
داخستند» ۲. [کنایه] پیلان گتړان؛
نه خشه کیشان؛ ده سیسه چنیه ی.

به خپو کړدنی مالاته.

دامپروری / dāmparvarī / اسم، ناژه لدارۍ:

۱. کار و پوهنې راگرتن و به خپو کړدنی ناژه ل

۲. /ها/ دهوله تدارۍ؛ مال تدارۍ.

دامپز شک / dāmpzešk, -pezešk / ها؛ ان؛ /:

اسم، وه پتال؛ به پتال؛ بړیشکی ناژه ل؛ که سې که

کاری ناسینه وه و دهرمانې نه خوځی ناژه له.

دامپز شکي / dāmpzeškī, -pezeškī / اسم،

وه پتالۍ؛ به پتالۍ؛ زانست و توانای ناسینه وه و

دهرمانې نه خوځی ناژه ل.

دامپینگ / dāmpīng / [انگلیسی] / اسم،

بازار شکپنۍ؛ له نه کاو هه رزان کړدنه وې کالا له

لایه ن فروښیاریکه وه، بړ شکاندنی رهاییان؛

دمپینگ

دامدار / dāmdār / ها؛ ان؛ /: اسم، ناژه لدار؛

مال تدار؛ دهوله تدار؛ په زدار؛ که سې که کاری

راگرتن و دابه ستنی ناژه له.

دامداری / dāmdārī / ها؛ /: اسم، ناژه لدارۍ:

۱. دهوله تدارۍ؛ مال تدارۍ ۲. شوپنې راگرتن و

دابه ستنی مال ت.

دامگاه / dāmgāh / ها؛ /: اسم، داوگه؛ دامگا؛

جی داو؛ جی ته له؛ جی ته پکه؛ کختان؛ نهو شوپنه

بړ راو داوۍ لې دهنپنه وه.

دامن / dāman / ها؛ /: اسم، داوین؛ دامپن؛ داوان؛

دامان؛ دهوان؛ ده مان؛ دامهن؛ دامنی؛ داموو؛

۱. ناتگ؛ نه ته ک؛ ته شک؛ په له؛ شاقه ل؛ به شی

خوارووی جل له که له که وه به ره خواری «دامن

پالتو؛ داوینې پالتو» ۲. سه رکاب؛ ناوال کراس؛

جلی ژنانه له که له که وه به ره خواری ده گری «از

این پارچه یک دامن دوختم؛ له م پارچه به داوانیکم

دووری» ۳. پال داوین؛ پال دامپن؛ پال داینه؛ نهو

به شه له شتی که له داویندا جی دهنپنه وه «یک

دامن گل؛ داوینې گول» ۴. پال داوین؛ پال دامپن؛

دهره تان؛ پال داینه «دامن صحرا؛ داوینې دهشت».

◻ دامن برچیدن دامن کشیدن

دامن به کمر زدن: /کنایه/ قول لې هه لمالین؛

چاک به لادا کړدن؛ خو بړ هه ل کړدن؛ لې

وه خو کهوتن؛ خوی لې هه ل کړدن؛ چاک

لې هه ل کړدن؛ بهر کوش هه لدان؛ بهر هه قی کار

بوون «باید دامن همت به کمر بزنیم و حسابی کار

کنیم؛ دهې قولی لې هه لمالین و باش- باش کار

که ی ن».

دامن زدن: /کنایه/ گه شان دهنه وه؛ گه شه و کړدن؛

به دهمه وه دان؛ گر پیدان «تو هم به آتش

دشمنیشان دامن می زنی؛ نه توش ناوړی

ناکوکیه که یان نه گه شینپه وه».

دامن کسی را آلودن: /کنایه/ که سې به دناو

کړدن؛ ناوی که سیک زړاندن.

دامن کسی را گرفتن: /کنایه/ ۱. داوینې

که سې گرتن؛ که سې پیوه بوون؛ به ریشی

که سیکه وه بوون؛ که وتنه بهر تاوان یان

گرفتیکه وه؛ که سیک گرتنه وه «قتل پاسبان دامن

او را هم گرفت؛ کوشتنی پاسه وان داوینې نهویشی

گرت» ۲. دهس به داوینې که سیک بوون؛

دهسته و داوینې که سیک بوون؛ هانا بړ که سې

بردن.

دامن کشیدن: /کنایه/ دوور بوون؛ که ناره گرتن؛

کشانه وه؛ وئ کیشته یوه؛ دامن برچیدن

دامن آلوده / dāman'ālūde / ها؛ /: صفت. /کنایه/،

/دبی/ ۱. دامپن ته؛ دامپن پیس؛ شوال چه پهل

۲. به دناو؛ ناو زړاو.

دامن شلواړی / dāmanšalvārī / ها؛ /: اسم،

شالواړوکه؛ جلی ژنانه، به شیوهی دهر پیی کورت

و هه راو که له دووره وه له دامهن ده کا.

دامن کشان / dāmankešān / /قید. /مجازی/ به

له نجه و لار؛ به له نجه؛ به لاره؛ به بی ناوړ دانه وه؛

به ناین و ئوپنه وه «او می رود دامن کشان؛ ده روا به

له نجه و لاره وه».

دامنگیر / dāmangīr / صفت. داوینگیر؛ هوۍ

گیر و گرفت یان نار هه تی «چند سال بیماری

دامنگیر او شد و پس از آن هم زنش مرد: چهن سالان نه خوشین داوینگیری بوو، پاشان خیزانه کهیشی تیداچوو.

دامنه / dāmane، ها: / اسم، داوین: داویننه؛ دامیننه؛ دامین: ۱. ناتهگ؛ پهله؛ گورت؛ پالداوین؛ پالدامین؛ پی دهشت؛ بنه تار؛ وهرپال؛ بهرپال؛ بنار؛ پادهشت؛ کاس؛ کونتار؛ قونتار؛ بناری یال و چیا «دامنه ی کوه؛ داوینی چیا» ۲. بر؛ نه ندازه ی رهنگدانه وهی چوینه تی، کارکویی، رهوت یان دیارده یان بهری لوژدهیه ک (وهک هه لاجانی ناوهنگ) کاتی که له جیگهی ئاساییدا تا دوورتین شوینی بزووتیه وه هه له نگیزری «دامنه ی نوسان؛ داویننه ی لوژ» ۳. گهر؛ هه ند؛ مهیدانی رهنگدانه وهی شت یان شوینه وایه ک «دامنه ی صدا؛ دامنه ی فعالیت؛ گهری دهنگ؛ هه ندی چالاکي».

دامنه ی ارتعاش / فیزیک / داویننه ی زایه له؛ داویننه ی دهنگدانه وه.

دامنه ی تغییرات: داویننه ی گوران؛ داویننه ی گورانکاری.

دامنه دار / dāmanedār: صفت، بهرین؛ بهربلاو؛ گه وره و بهرپان «برای موفقیت او تلاشهای دامنه داری صورت گرفت: بۆ سه ره که وئنی تیکۆشانیکی بهربلاو کرا».

داموز / dāmūz، ها: ان: / اسم، به فرله؛ به فرمال؛ به فرمالک؛ شه پلته؛ شاپالوخ؛ شه پهلوخ؛ شاپالوغ؛ وهره ره؛ وهر به ره؛ وهره ره؛ وهره مال؛ پارووی پانی به فرمالین.

دامی / dāmî: صفت، ئازه لی؛ مالاتی؛ پتوه نیدیدار به ئازه له وه «بیماری دامی: نه خوشی ئازه لی».

دان / dān، ها: / اسم، [گفتاری] دان؛ دانه؛ دانی: ۱. دهنک «دان کردن: دان کردن» ۲. خوراک، به تاییه ت خوراکي بالنده «دان مرغ؛ دانی مریشک».

دان کردن: قه شارتن؛ دان کردن؛ دانار کردن؛ دان له پیست جوئ کرده وه.

دان: پسوند. - دان؛ - دین؛ - دین؛ دهفر؛ جیگای شتیک «گلدان؛ نمکدان؛ کاهدان؛ گولدان؛ خویدان؛ کادین».

دان: پیواژه. - زان؛ خاوه ن زانست «شیمی دان؛ کیمیا زان».

دانا / dānā، بیان: / صفت، زانا؛ دانا؛ دوونا؛ بزبان؛ حان: ۱. زورزان؛ خاوه ن ناوه و نه زموونی زور «پزشک دانا؛ بژیشتکی زانا» ۲. خاوه ن زانست و ناگایی «مرد دانا؛ پیای زانا».

دانایی / dānāi: دانایی

دانایی / dānāyî: / اسم، زانایی؛ زانه ی؛ زانایی؛ دانایی؛ ئاقلی؛ ئاگاداری؛ باربان چوینه تی زانا بوون «دانایی توانایی است: زانایی تواناییه»: **دانایی**

دانتل / dāntel: [فرانسوی] / اسم، دامته ل؛ چه شن؛ پارچه ی توپه.

دان / dāndān: صفت، دانار-دانار؛ گور-گور؛ به رووی پر له زوپ یان دانه ی زور و وهک یه که وه.

دانستن / dānestan: مصدر، متعدی، لازم، // دانستی: زانیت؛ می دانی: ده زانی؛ بدان: بزانه // زانین؛ زانسن؛ زانه ی؛ زانی؛ زانایش؛ زانه ی؛ زانایه نه: □ متعدی، ۱. ئاگاداری هه بوون یان پهیدا کردن «نام کسی را دانستن: نیوی که سیتک زانین» ۲. داوه ری کردن «گناهکار دانستن: تاوانبار زانین» □ لازم، ۳. پی زانین؛ تیگه یشتن؛ فام کرن «دانستم که دروغ می گوید: زانیم درو ده کا».

هه ره وه ها: دانستن

■ **صفت فاعلی: داننده** (زانه ر) / صفت مفعولی: دانسته (زانراو) / مصدر منفی: ندانستن (نه زانین)

دانسته / dāneste: قید، ده سانه سته؛ ده سه نهقه ست؛ ئانهقه ست؛ ده سای قه س؛ نه نهقه س؛ ده سهقه س؛ له قهقه ست؛ له قهزی «تو دانسته این کار را کردی: تو ده سانهقه س ئهم کاره ت کرد».

کتیبخانه به‌دا به‌شداری بکهن. هه‌روه‌ها:

دانش‌پروری

دانش‌پژوه / dānešpajūh، ان: / صفت.

زانست‌خواز؛ لیکۆله‌ر؛ تۆژه‌ر؛ هۆگری

لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی. هه‌روه‌ها: دانش‌پژوهی

دانشجو / dāneščû، ها: یان: / اسم. خویندکار؛

خۆندکار؛ ئەوانه‌ی له پله‌ی بالا له زانستگادا

ده‌خوینن «دانشجوی دانشگاه کردستان: خویندکاری

زانستگای کوردستان».

دانشجویی / dāneščûyî: صفت. خویندکاری؛

خۆندکاری؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به

خویندکارانه‌وه «کارت: پسونی: پسونوله‌ی

خویندکاری».

دانش‌دوست / dānešdûst، ان: / صفت.

زانستواز؛ زانستیار؛ هۆگری زانست «شرف‌خان

امیری دانش‌دوست و دانشمند بود: شه‌رف‌خان

میریکی زانستواز و زانا بوو». هه‌روه‌ها:

دانش‌دوستی

دانشسرا / dānešsarā، ها: / اسم. یانه‌ی زانست؛

په‌روه‌رده‌ی مامۆستایان؛ دامه‌زراوه‌یه‌کی

فیرکاری بۆ پراهنانی سه‌یدا و مامۆستایانی

قوتابخانه.

☐ دانشسرای عالی: یانه‌ی زانستی بالا؛

په‌روه‌رده‌ی بالای مامۆستایان.

دانشکده / dāneškade، ها: / اسم. زانکۆ؛

به‌شیک له دامه‌زراوه‌یه‌کی بالای پراهنیان

(به‌تایبه‌ت زانستگا) که لقی له زانست، هونه‌ر یان

زانیاری (یه‌ک یان چهن رشته) تیدا ده‌خوینددری

«دانشکده‌ی ادبیات: دانشکده‌ی هنر: زانکۆی وێژه‌وانی؛

زانکۆی هونه‌ر».

دانشگاه / dānešgāh، ها: / اسم. زانستگا؛

زانستگه؛ دامه‌زراوه‌یه‌کی فیرکاری بالا بریتی له

چهن زانکۆ بۆ فیرکردنی خویندکار له بواره‌لی

جۆراوجۆردا.

دانشگاهی / dānešgāhî، ان: / صفت. زانستگایی؛

دانسیمتر / dānsîmetr، ها: / ؟ / فرانسوی / اسم.

قورسی پیۆ؛ پرای پیۆ؛ دانسی‌میتەر.

دانسینگ / dānsîng: [انگلیسی] / اسم. دانسینگ؛

سه‌ماگه؛ تیاترۆخانه؛ ژووری تایبه‌تی هه‌له‌په‌رکی

و سه‌ما له رستووران یان کاباره‌دا.

دانش / dāneš، ها: / اسم. زانست؛ زانه‌ی؛ تۆژه؛

هین؛ کۆمه‌له‌ زانیاریگه‌لی ریکخراو و ته‌کووز و

شیاو بۆ لیک‌دانه‌وه «دانش پزشکی: زانستی

بژیشتکی».

دانش‌افزایی / dānešafzāyî: / اسم. کار یان

په‌وتی زۆرکردنه‌وه‌ی زانست.

دانش‌آموز / dānešāmûz، ها: / ان: / اسم.

قوتایی؛ قوتاوی؛ قتاوی؛ خوینده‌وار؛ خوینده‌وار؛

خونه‌وار؛ که‌سیکی له قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی،

ناوه‌ندی و پاش ناوه‌ندیدا ده‌خوینن «دو تا دختر

دانش‌آموز دارم یکی دستانی و دیگری دبیرستانی: دوو

کچی قوتابیم هه‌یه یه‌کیکیان سه‌ره‌تایی و ئەوی که

پاش ناوه‌ندیه».

دانش‌آموزی^۱ / dānešāmûzî: / اسم.

خوینده‌واری؛ کار یان په‌وتی خویندن؛ فیر

بوونی زانست.

دانش‌آموزی^۲: صفت. قوتابیانه؛ پێوه‌ندیدار یان

سه‌ر به قوتابیه‌وه «مسابقه‌ی دانش‌آموزی: کێبه‌رکێی

قوتابیانه».

دانش‌اندوزی / dānešandûzî، ها: / اسم. کار

یان په‌وتی کۆکردنه‌وه‌ی زانست. هه‌روه‌ها:

دانش‌اندوز

دانشپایه / dānešpāye: / اسم. پۆل؛ پله؛ کلاس

«دانش‌آموز دانشپایه‌ی چهارم: قوتایی پۆلی چواره‌م».

دانش‌پرور / dānešparvar، ان: / صفت.

زانست‌په‌روه‌ر؛ هۆگری په‌ره‌دان به زانست «از

شخصیت‌های فرهنگدوست و دانش‌پرور شهرمان دعوت

می‌شود در تأسیس این کتابخانه شرکت کنند: له

که‌سایه‌تیه فه‌ره‌نگ‌دۆست و زانست‌په‌روه‌ره‌کانی

شاره‌که‌مان بانگ‌یشتن ئەکرئ له دامه‌زرانی ئەم

دانشکده‌ی ادبیات: زانستیاری زانکۆی ویژەوانی.

دانشیاری / *dānešyārī* / *سم*: زانستیاری؛

پله‌یه‌کی راهینه‌ری له دامه‌زراوه‌یه‌کی خویندنی بالا له نیوان سه‌یدیایی و سه‌یدیایاریدا.

دانگ / *dāng* / *سم*: دانگ؛ دانگه: ۱. / *ها* /

دۆنگ؛ شەش یه‌کی هەر شتیک ۲. [موسیقی] نیوه‌ی گامیک.

دانگی ۱ / *dāngî* / *صفت*: دانگانه؛ خاوه‌ن به‌شی

به‌رانبه‌ر له خەر جیدا «ناهار دانگی: فراوینی

دانگانه»: **دۆنگی** [گفتاری]

دانگی ۲: **قیه**: دانگی؛ دانگ به دانگ؛ به شیوه‌ی

به‌شی وه‌ک یه‌ک «پول ناهار را دانگی حساب کردیم:

پاره‌ی فراوینه‌که‌مان دانگی حەساب کرد».

داندە / *dānandē*، *ها*، *ـگان*: *صفت*: [گفتاری]

زانا؛ دانا؛ زانیار؛ ناگا؛ هاگا «بهلول داندە: بوهللولی

زانا».

دانه / *dāne*، *ها*: *سم*: ۱. دان؛ تۆمی هەر

گیایه‌ک که زۆرتر له ناو کالانی‌کدایه و ماکی

خواردنی پتویستی له‌گه‌له ۲. دانه؛ دان؛ دنه؛

ده‌نک؛ میوه‌ی دانه‌ویلە «دانه‌ی گندم؛ دانه‌ی برنج:

دانی گهنم؛ دانه‌ی برینج» ۳. تۆم؛ ده‌نک؛ دان؛

دانه‌ی ورد-ورد له نیو هه‌ندی میوه‌ی ئاوداردا

«انجیر بی‌دانه: هه‌نجیری بی‌تۆم» ۴. گلار؛ گلۆز؛

ده‌نکه؛ ده‌نک؛ هه‌ب؛ هه‌ف؛ بۆل؛ دانی؛ گله؛ هەر

شتیکی چکۆله و خرۆکه «دانه‌ی انگور؛ دانه‌ی

تسیج: گلاری تری؛ ده‌نکی ته‌زیج» ۵. [گفتاری]

دانه؛ دانی؛ ژماره؛ ده‌نک؛ گل؛ گله؛ یه‌که‌ی

ژماردن «بنج دانه‌مداد: پینج دانه‌میداد» ۶. دان؛

دانه؛ دانی؛ خۆراکی په‌له‌وه‌ر «بوتران دانه

برمی‌چیند: کۆتره‌کان دان ده‌چننه‌وه» ۷. [یافتنی]

دانه؛ هەر لۆیه‌کی به‌ن (کاموا) که به ده‌وری

میل (یا قولاپ)دا پتیک‌دیت.

☐ **دانه‌ی آب‌پز**: دانی؛ دانوو؛ ده‌نکه کولاو؛

دانه‌کولاو؛ دانووێ دانه‌ویلە؛ دانووله؛ دانیک؛

دانه‌ویلە‌ی له ئاودا کولاو.

زانستگه‌یی؛ پتوه‌ندی‌دار یان سه‌ر به زانستگاه‌وه «کتاب دانشگاهی: کتییی زانستگاهی».

دانش گستر / *dānešgostar*، *ان*: *صفت*: به توانا

و تایه‌تمه‌ندی په‌رده‌دان به زانست. هه‌روه‌ها:

دانش‌گستری

دانشمند ۱ / *dānešmand*، *ها*، *ان*: *سم*: زانیار؛

زانا؛ هۆزان؛ هزر‌فان؛ که‌سێ که له بواریکی

زانستیدا خاوه‌ن بیر و را و زانیاری به‌هه‌رتی بی

«در این تحقیق چند دانشمند همکاری می‌کنند: لهم

تۆژینه‌وه‌دا چەند زانیار هاو‌قۆلی ده‌که‌ن».

دانشمندا ۲: *صفت*: زانا؛ زانستمه‌ند؛ هۆزان؛

هزر‌فان؛ ئلمیه‌ر؛ زۆرزان «بزشک دانشمند: بژیشکی

زانا».

دانشمندانە / *dānešmandāne*: *صفت*: زانایانه؛

زانستمه‌ندانە؛ هۆزانە؛ پتوه‌ندی‌دار یان سه‌ر به

زانایه‌وه «بیانات دانشمندانە: وتاری زانستمه‌ندانە».

دانشمندی / *dānešmandî*: *سم*: زانستمه‌ندی؛

زانایه‌تی؛ زۆرزان‌ی؛ زانایۆخی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی

زانستمه‌ند بوون «دانشمندی اینشتین مانع از آن

نمی‌شد که شعر بگوید یان ویلن بزند: زانستمه‌ندی

ئه‌نشته‌ین به‌ری شیعەر هۆنیه‌وه و ویۆلۆن ژه‌ندنی

لێ نه‌ده‌گرت».

دانشنامه / *dānešnāme*، *ها*: *سم*: زانستنامه:

۱. پسووله‌ی کۆتایی هینانی خویندن له

زانستگاهی‌ک «دانشنامه‌ی پزشکی خود را از دانشگاه

علوم پزشکی کردستان دریافت کرد: زانستنامه‌ی

بژیشکیه‌کی له زانستگاهی زانسته‌بژیشکیه‌کانی

کوردستان وه‌رگرت» ۳. فره‌هه‌نگی به‌رفراوان.

دانشور ۱ / *dānešvar*، *ها*: *سم*: زانا؛ دانا؛

زانست‌وه‌ر؛ که‌سێ که چالاکیه‌کی زانستی

هه‌یه.

دانشور ۲: *صفت*: زانا؛ دانا؛ زانست‌وه‌ر؛ به زانست؛

خاوه‌ن خوینده‌واری یان ئاگاداری زانستی.

دانشیار / *dānešyār*، *ان*: *سم*: زانستیار؛ که‌سێ

که په‌له‌وپایه‌ی زانستیاری هه‌بی «دانشیار

جیا-جیا «سیپها را دانه-دانه پاک می‌کرد و در میوه‌خوری می‌چید: سیپه‌کانی دهنکده دهنکده خاوین ده‌کرده‌وه و له سهر‌قابه‌که‌ی ده‌جنی».

دانسی^۱ / dāni: [عربی] صفت. [ادبی]
چه‌وت‌وجه‌ویل؛ چه‌پ‌و‌چیر؛ چه‌فت و ناله‌بار؛ به‌ست؛ ته‌ره‌س؛ خو‌پر؛ دوونی؛ بی‌ثاکار؛ نامرد؛ بی‌فهر؛ هو‌قه‌به‌ر.

- دانې: پی‌سوند. [گفتاری] - دان؛ - دانی؛ - دانه؛ جیگه‌ی راگرتن یان جیگه‌داری شتیک «زباله‌دانی: زبل‌دان».

- دانې: پی‌واژه. - زانی؛ - دانی؛ زانین «کاردانی: کارزانی».

داو / dāv: / اسم. ۱. گه؛ سهره؛ چهل؛ ده‌ور؛ گهر؛ نوره‌ی کایه ۲. بانک؛ ته‌و پارویه که بو برد و باخت ده‌خریته نیو گهمه‌وه.

داودی / dāvūdi: / ها؛ / اسم. گوله‌داودی؛ گوله‌داودی؛ گوله‌داویتی؛ گوله‌زووفا؛ گوله‌زوفا؛ گیاییکی رازاوه‌یی یه‌ک یان چهن ساله‌یه که له پاییزاندا ده‌روئ، گوله‌که‌ی به چهن رهنگ و بیچمه‌ویه و که‌م‌پر و زور‌پر‌ی هه‌یه.

داور / dāvar: / ها؛ / اسم. ۱. دادور؛ دادفان؛ قازی؛ که‌سئ که له نات‌ه‌بایی و ناکوکی نیوان دوو یان چهند که‌سدا حوکم ده‌کا ۲. داوهر؛ که‌سئ که له کیبه‌رکیی وهرزشیدا دادوهری ده‌کا تاکوو کایه‌که‌ران له قانونی گهمه‌که لانه‌دهن «یک داوهر اتریشی این مسابقه را داوری می‌کند: داوهریکی ئوتریشی داوهری ئهم کایه ده‌کات».

داور مَرَضی الطرفین: داوهری دوو لایهن رها؛ داوهرئ که دوو لایه‌نی کیشه پی‌ قایلن.

داوری / dāvāri: / ها؛ / اسم. داوهری؛ دادوهری؛ دادفانی: ۱. کار یا ره‌وتی راگه‌یشتن به قسه‌ی دوو لایه‌نی شه‌ر بو پروون کردنه‌وه‌ی دروستی یان نادروستی خوازه‌کانیان ۲. پیشه‌ی داوهر.

داوطلب^۱ / dāvtalab: / ها؛ / اسم. [فارسی/عربی]

دانه‌ی انگور: بؤل؛ بؤلئ؛ گلار؛ گلؤ؛ گوللی؛ دهنکی تری.

دانه‌ی برف: کولیچ؛ کولی؛ پشک؛ کلوو؛ کلؤی به‌فر.

دانه‌ی بلغور: پرویش؛ برپیش؛ دهنکی ده‌غلی به‌رش.

دانه‌ی بوداده: دامشته؛ گهر‌مشته؛ مریشکه؛ بریشکه؛ بریشکه بو‌دراو؛ دانه‌ویل‌ه‌ی له سهر سیل برژاو.

دانه‌ی روغنی: دهنکی رونی؛ دانی که ماکی روناوی زوری هه‌یه و بو رون گرتن که‌لکی لی وهرده‌گیرئ (وه‌ک دهنکی گوله‌به‌روژه).

دانه کردن: دانه‌کردن؛ جوی‌کردنه‌وه‌ی دان له پیست.

دانه‌ای / dāne'î: / قید. ۱. دانه-دانه؛ دانه‌یی؛ به‌دانه‌یی؛ به‌دانه-دانه «کم-کم سیب و گلابی را هم دانه‌ای می‌فروشد: ورده‌ورده سیب و ههر‌مییش دانه-دانه ده‌فروشن» ۲. دانه‌ییک؛ دانی؛ دانیک؛ دانییی؛ دانیو؛ دانیوه؛ دانیه؛ دهنک؛ گلیک؛ ته‌لیک؛ ههر دهنک «موزها دانه‌ای ۲۰۰ تومان: مؤزه‌کان دانه‌ییک ۲۰۰ تمهن».

دانه‌بندی / dānebandî: / ها؛ / اسم. دانه‌به‌بندی؛ چونیته‌تی چنیینی دان له چاو وردی و درشتیه‌وه.

دانه‌خوار / dānexār: / ان؛ / صفت. دان‌خور؛ دانه‌خور؛ خووگر به‌خواردنی دان وه‌کوو خوارده‌مه‌نی «مرغان دانه‌خور: مه‌لانی دان‌خور».

دانه-دانه^۱ / dānedāne: / صفت. دانار-دانار؛ گورؤ-گورؤ؛ به‌روویه‌کی پر له زوپ یان دهنکی یه‌ک چه‌شنه‌وه.

دانه-دانه: قید. دهنکه-دهنکه؛ دهنک-دهنک؛ دانه-دانه؛ دنه-دنه؛ دانه-دانه؛ ته‌ل-ته‌ل؛ چل-چل؛ تاکه-تاکه؛ یه‌کی-یه‌کی؛ لبؤ-لبؤ؛ لب-لب؛ گلوو-گلوو؛ گله-گله؛ هه‌ب-هه‌ب؛ قل-قل؛ به‌شیوازیکی یه‌ک له دووی یه‌ک و

مه‌زینگیه‌ک که کارگه‌لیکی تاییه‌تی له
ئه‌ستۆدایه ۴. /مجازی/ ده‌وم؛ ده‌قەر؛ هیل؛
مه‌یدان؛ گۆڤه‌پان «دابیره‌ی عمل: ده‌وه‌ری کار» *
دائره

□ دایره‌ی زنگی دایره‌زنگی

□ دایره‌ی زدن: دایره‌ی ژه‌ندن؛ دایره‌ی لێدان.

دایره‌البروج / dāyeratolburûc, -borûc /:
[عربی/اسم] بازنه‌ی که‌لوان؛ بازنه‌ی برجگه‌ل؛
وینه‌ی بازنه‌یه‌که‌ کراوه به ۱۲ به‌شه‌وه، هه‌ر
به‌شیک وینه‌ی که‌لوویه‌کی تێدا کێشراوه، وه‌کوو
که‌لووی دوو‌پشک، کارژۆله و...: فلک‌البروج؛

منطقه‌البروج

دایره‌المعارف / dāyeratolma'āref, -ha /:
[عربی/اسم] زانست‌نامه؛ فره‌ه‌نگی به‌رفراوان؛
کتێب یان کتێبی که‌ له‌مه‌ر باب‌ه‌تگه‌لی گشتی،
زانستی، وێژه‌یی، هونه‌ری و...وه به‌ریزی
ئه‌لفوبی یان له‌ پرووی باب‌ه‌ته‌وه، زانیاری ده‌دا.

دایره‌زنگی / dāyerezangî, -ha /:
[عربی/فارسی/اسم] موسیقی/ دایره‌زنگی؛ گه‌وال؛ ده‌فه‌ی
چووکێ به‌ زیره‌.

دایکی / dāyegî, -ism /:
[اسم] دایه‌نی؛ دایه‌تی؛ دایه‌یی؛
تایه‌نی؛ دایینی؛ پیشه‌ یان کاری دایه‌ن «فاطمه
خانم دایکی او را بر عه‌ده‌ داشت: فاطمه‌ خانم دایه‌نی
ئه‌وی به‌ ئه‌ستۆ بوو».

دایم / dāyem /:
[عربی] صفت. هه‌میشه‌یی؛
دایمی؛ دایمه‌یی؛ هه‌تاهه‌تایی «اقامت دایم:
نیشه‌جینی هه‌میشه‌یی»: دائم

دایم^۱: قید. هه‌میشه؛ به‌رده‌وام؛ هه‌میشه‌ ده‌ره‌ی؛
دایمه؛ هه‌ر؛ دۆم؛ دایمه و ده‌ره‌م؛ دایمه‌ی خوا
«دایم به‌انه‌ می‌گرفت و چیزی می‌خواست: هه‌میشه
بیانوی ده‌گرت و شتیکی ده‌ویست»: دائم

دایماً / dāyeman /:
[عربی] قید. هه‌میشه؛
به‌رده‌وام؛ هه‌میشه‌ ده‌ره‌ی؛ دایمه؛ دۆم؛ دایمه و
ده‌ره‌م؛ دایمه‌ی خوا «دایماً می‌ترسید: هه‌میشه
ده‌ترسا»: دائماً

اسم. داوخواز؛ خواستی خۆیی؛ هه‌مت؛ که‌سی
که‌ به‌ خواستی خۆی ئاماده‌ی ئه‌نجامی کارێ
ده‌بی «از دو‌طلبان خواسته می‌شود آرامش خود را حفظ
کنند: له‌ داوخواران داوا ده‌کریت له‌سه‌رخۆ بن».

داوطلب: صفت. داوخواز؛ خاوه‌ن ویستی
جێبه‌جێ کردنی کارێک «من هیچ وقت داوطلب کار
نبوده‌م: من هه‌ر ده‌خواری کار نه‌وگم».

داوطلبانه / dāwtalabāne /:
[فارسی/عربی/فارسی] قید. داخوارانه؛ به‌ ویستی خۆ
«دو‌طلبانه‌ این کار را به‌ عه‌ده‌ گرفت: داخوارانه‌ ئه‌م کاره‌ی وه‌ ئه‌ستۆ
گرت».

داهی / dāhî, -an /:
[عربی] صفت. [دبی] وریا؛ هۆشیار؛ وشیار؛ زیره‌ک؛ زیت و زیره‌ک.
داهیانه^۱ / dāhiyāne /:
[عربی/فارسی] صفت. هۆشیارانه؛ وشیارانه؛ زیره‌کانه «سیاست هۆشیارانه:
سیاستی وشیارانه».

داهیانه: قید. وشیارانه؛ هۆشیارانه؛ به‌ شیوازی
زیره‌کانه «او داهیانه‌ می‌کوشید مردم را علیه دشمن
بسیج کند: هۆشیارانه‌ تێده‌کۆشا خه‌لک دژ به‌ دۆژمن
یه‌که‌ده‌نگ بکا».

دایر / dāyer /:
[عربی] صفت. باز؛ دامه‌زراو؛ کراوه؛
دانراو؛ به‌ر‌ق‌ه‌را؛ ئاماده‌ی کار یان که‌ل‌که‌وه‌ر‌گری
«مغازه‌ی دایر کرد: کتابخانه‌ی دایر شه‌ده‌ است:
دو‌کانیکی باز کرد: کتێبخانه‌یه‌ک دانراوه»: دائر

□ دایر‌بر: له‌مه‌ر؛ سه‌باره‌ت به؛ له‌ باب‌ه‌ت؛
ژبا‌به‌ت؛ پێوه‌ندیدار به «دستوری دایر‌بر افزایش
حقوق معلمان صادر نشد: فره‌مانێک له‌مه‌ر
زۆر کردنی موو‌جه‌ی مامۆستایانه‌وه‌ ده‌ره‌چوو».

دایره / dāyere, -ha /:
[عربی/اسم] ۱. دوا‌یر/
جغز؛ جو‌غز؛ جه‌غز؛ چو‌وز؛ خاز؛ گه‌ر؛ گا‌خ؛ کو‌ز؛
بازنه؛ شو‌وز؛ خیزک؛ گرۆ‌قه‌ر؛ خرت ۲. دایره؛
دایره؛ چه‌مبه‌ره؛ له‌ سازه‌ زه‌ریه‌یه‌کانی ئێرانه‌ له
بازنه‌ییکی چۆی که‌ پێستی ناسکی له‌ سه‌ر
کێشراوه، پێک‌هاتوووه به‌ قامکی ده‌س
لێده‌ه‌ری ۳. /دوا‌یر/ کار‌گیر‌ی؛ لق‌ی له

دایم‌التزاید / dāyemottazāyod: [عربی] صفت. *[نامتداول]* هر له زوری؛ همه‌میشه له زور بوون؛ دایمه له زور بوون؛ به تایبه‌تمه‌ندی زور بوونه‌وی همه‌میشه‌یه‌وه.

دایم‌الخمر / dāyemolxamr: [عربی] صفت. دایمه‌مه‌ست؛ همه‌میشه‌مه‌س؛ دایم و دهرهم خهریکی خواردنه‌وی ئه‌لکول.

دایمی / dāyemî: [عربی] صفت. همه‌میشه‌یی؛ دایمی؛ خاوه‌ن بار و دۆخیکی همه‌میشه‌یی «خانه‌ی دایمی؛ سکونت دایمی؛ خانووی همه‌میشه‌یی؛ نیشته‌جی دایمی»: دائمی

داین / dāyen: [عربی] /سم. [حقوق] بستانکار؛ بستینکار؛ وامدەر؛ خاوه‌ن قهرز؛ که‌سی که قهرز دهدا به خوازبار: دائن

دایناسور / dāynāsor: [انگلیسی] /سم. دایناسوور؛ خزوکی زل‌توووزی دهورانی میزووییک به دریزایی یه‌ک تا ۳۰ میتره‌وه که له به‌ژ و ئاودا ژیاوه و له کۆتایی دهورانی کرتاسه‌وه له ناو چووه: دینوسوور

دایه / dāye: [گان] /سم. دایه؛ دایهن؛ دادی؛ دایان؛ ئادی؛ تایان؛ تایهن؛ دادووک؛ دایین؛ له‌له‌ی ژن؛ ئه‌و ژنه‌ی که له به‌رانبهر وهرگرتنی مووجه‌یه‌که‌وه به مندالی خه‌لک شیر دهدا و ئاگاداری لێوه ده‌کا.

دایه‌ی مهربانتر از مادر: [کنایی] ئه‌سکویی له دیزه به‌کولتر؛ کوچک له ئاگر گهرمتر؛ له چوارشه‌مه سوورتر؛ که‌سی که به درو و نار‌ه‌وا دلسووزی و میهره‌بانی بۆ که‌سی ده‌کا.

دایی / dāyî: [ان] /سم. خال؛ خال؛ خالو؛ خالو؛ خالوو؛ خاله؛ ئالو؛ لاله؛ لالو؛ لاکوو؛ لالوو؛ هالوو؛ هالوا؛ کاکویه؛ کاکو؛ برای دایک: دائی

دایی‌زاده / dāyîzāde: [گان] /سم. خالووزا؛ خالووزاگ؛ لالووزا؛ هالووزا؛ کوره‌خال و کچه‌خال؛ مندالی خال.

دب‌اصغر / dobbe'asqar: [عربی] خرس

کوچک، خرس

دباغ / dabbāq: [عربی] /سم. ده‌واخ؛ ده‌واغ؛ ده‌باخ؛ هه‌لال؛ هه‌لالچی؛ ده‌باخچی؛ بۆنگچی؛ چهرمچی؛ تی‌شوو؛ بۆنگ؛ چهرمگهر؛ که‌سی که پیشه‌ی پاک‌کردن و خۆشه‌کردنی پیسته.

دباغخانه / dabbāqxāne: [عربی] /فارسی] /سم. ده‌باخ‌خانه؛ هه‌لال‌خانه؛ ده‌واخانه؛ خۆشه‌خانه؛ خۆشخانه؛ گه‌مارگه؛ خۆشگه؛ ئه‌و شوینه هه‌لالی تیدا خۆشه ده‌کری.

دباغی / dabbāqî: [عربی] /سم. ده‌باخی؛ گه‌مار؛ خوه‌شه؛ کاری خۆشه‌کردنی چهرم به دهرمان. □ دباغی کردن: هه‌لالکردن؛ هه‌لالدان؛ ئالوون؛ پووین؛ ده‌باغ کردن؛ خۆشه‌کردنی چهرم به دهرمان و جه‌فته‌وه.

دب‌اکبر / dobbe'akbar: [عربی] خرس بزرگ، خرس

دبدبه / dabdabe: [عربی] /سم. سه‌نسه‌نه؛ ته‌نته‌نه؛ سه‌نته‌نه؛ هنگ‌وونگ؛ ئینجه‌وفینجه؛ ده‌دبه‌به؛ ته‌مته‌راق؛ ته‌شریقاتی و به‌شان و شکو.

دبر / dobor: [عربی] /سم. ۱. *[نامتداول]* پشت؛ په‌شتی؛ سه‌ر شان تا که‌مه‌ر، له پشته‌وه ۲. قوون؛ قنگ؛ قن؛ پیزی؛ تن؛ تنه؛ کۆم؛ فیچه‌نه.

دبران / dabarān: [عربی] /سم. [نجوم] ده‌بران؛ بورجی‌گا؛ گه‌شتین ئه‌ستیره‌ی که‌لووی گا که له چای گا ناسراوه و که‌وتوته پشته‌ی ئه‌ستیره‌ی کۆوه.

دبستان / dabestān: [ان] /سم. ده‌بستان؛ سه‌ره‌تایی؛ قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی؛ فیرگه‌ی زارۆکان «آرام به دبستان می‌رود: ئارام ده‌رواته ده‌بستان».

دبستانی / dabestāni: [ان] /صفت. ده‌بستانی؛ سه‌ره‌تایی؛ پێوه‌ندی‌دار یان سه‌ر به پله‌ی

[گفتاری] قۇر؛ قىرە؛ گون شۇر؛ نەخۇشى گون
پەنەمان.

دبی / debî : [فرانسوی] ➡ آبدھی

دیبب / dabîb ، ها؛ ان: [عربی] / اسم. [قدیمی]
 قور او یلکه؛ سارسارۆک؛ ئاورۆشن کەر مه؛
 ئاورۆشن کەر؛ ئاورۆشنه و کەر؛ ئاوروون کەر؛
 ئاوروون کەر؛ مپروویکی رهشی مه یله سووری
 چکۆله به سه ر ئاوی لیخدا به په له دیت و
 ده روا و ساف و زه لالی ده کاته وه.

دیت /dabît/:سم. ساتین؛ ساتان؛ ساتن؛
چەشنی پارچەیی ھەرزان لە لۆکەییە کە سافە و
بۆ ئاستەر بە کار دی.

دبیر / dabîr ، ها؛ ان /:سم، ده‌بیر: ۱. ماموستا؛
که‌سی که له پله‌ی پاش‌ناوم‌دیدا وانه ده‌لیته‌وه
۲. موشی؛ سکر‌تیز؛ به‌ر‌یو‌به‌ر؛ نووس‌یاری

۳. بهر پرس؛ نووسەر؛ رازگر؛ دووهه مین پلهی

بالوئڙ خانہ يہ ک <ديبر سفارت سويس: بهرپرسي
بالوئڙ خانہ ي سويس>.

◻ دیپر کل ➡ دیپر کل

دبیر خانه / dabīrxāne ، ها/ : اسم. نووسینگه؛
دبیرخانه: ۱. یازخانه؛ دفته‌رخانه؛ به‌شی له
پیکخواه که کاری نامه نووسین و وەرگرتن و
هه‌ناردنی نامه له‌ویوه جییه جی ده‌بی «نامه‌ات را
بیر دبیرخانه ثبت کنند: نامه‌کەت به‌ره یازخانه تۆماری

بکه ۲. ناوہندی کارگیری پارت، تهنجومن
یان پیکخواهیه ک.

دیرستان / dabīrestān، ها: /sm، دواناوهندی؛
دهیرستان؛ باش ناوہندی؛ دامه زواوی فیرکاری

پاش پله‌ی ناوه‌ندی و پیش زانستگا.
 دڤیرستانی / dābīrestānî ، ها: / صفت،
 دواناوه‌ندی؛ پاش‌ناوه‌ندی؛ دڤیرستانی؛
 ڤتوه‌ندیدار بان سه‌بارت به دڤیرستانه‌وه

«کتابهای دبیرستانی: کتیبه‌های دواناوهندی».

دخالټ / dexālat, daxālat ، ها: [عربی] / اسم، به‌شدارۍ؛ کارپنوهۍ؛ کاربه‌سهرۍ؛ کاریان په‌وتی ده‌ست تی‌سورده‌ان؛ ده‌ست تی‌سورده‌ان؛ به‌شدار بوون له‌کاریکدا.

دخانیات / doxāni(y)āt: [عربی] / اسم، دوخانیات: ۱. نه‌وه‌ی له‌ته‌ماکو به‌ره‌هم دی و بو دووکه‌ل‌کردن به‌کار ده‌روا (وه‌ک جگه‌ره) ۲. دامه‌زراوه‌یک که پلوانکردنی کرین، فروش، به‌ره‌هم هیتان و... نه‌و ماکانه‌ی وه‌سته‌تویه.

دخت / doxt: [اسم] / ادبی / کچ؛ که‌نیشک؛ کیژ؛ کناجی؛ دویت؛ دوت؛ منالی می‌وینه‌ی مروؤف.

دختر / doxtar ، ها: ان: / اسم، کچ؛ که‌چ؛ کیژ؛ که‌نیشک؛ که‌ینه‌ک؛ که‌ینه‌که؛ کناجی؛ که‌نی؛ کینا؛ کنا؛ ویچان؛ دوت؛ دوه‌ت؛ دت؛ ته؛ دته؛ دویت؛ دوت؛ دومر؛ دویت؛ قز؛ قیز: ۱. فرزه‌ندی می‌وینه‌ی مروؤ (بچه‌شان دختر بود؛ منداله‌که‌یان کچ بوو) ۲. کچ نازو؛ که‌نیشکه‌عازمو؛ کلبل‌به‌بروؤک؛ خاما؛ مروؤفی می‌وینه‌که‌هیشتا شووی نه‌کردووه.

☞ دختر برادر

دختر تلفنی: / کنایه / ژنی به‌دکاره‌که‌مشته‌ریه‌کانی به‌ته‌له‌فوون بانگی ده‌کهن.

☞ دختر خواهر

دختر دم‌بخت: خاما؛ کچی که‌وه‌ختی شوو کردنیه.

دختر سعدی: / کنایه / گه‌رال؛ مالانگه‌ر؛ ماله‌ومالکه‌ر؛ یانه‌ویانه‌که‌ری؛ که‌سی که‌زور خوازباری می‌وانی چوون و گه‌رانه و له‌مالی خوی گیر نابۍ: زن ملانصرالدین

دختر ناتنی: زرکچ؛ زرکه‌چ؛ کچه‌هلی؛ نه‌فس؛ کچی می‌رد بو باوه‌ژن یان کچی ژن بو زرباب.

☞ **دختر دادن**: / گفتاری / کچ دان؛ کنچه‌دای؛ کچی خو بو هاوسه‌ری به‌که‌سیک دان «ما به‌بیکار جماعت دختر نمی‌دهیم؛ نیمه به‌مروؤی بیکار کچ ناده‌ین».

دبیرکل / dabîr(e)kol(l) ، ها: [فارسی] / عربی / اسم، سه‌روؤک؛ سه‌روؤکی پیکخواوه، نه‌جومه‌ن یان حیزیک «دبیرکل سازمان ملل متحد؛ سه‌روؤکی پیکخواوه‌ی نه‌توه‌یه‌کگر تووه‌کان».

دبیری / dabîrî: / اسم، ده‌بیری: ۱. کاری ده‌بیری ۲. به‌ک له‌پله‌گه‌لی فی‌کاری.

دپارتمان / depârt(e)mân ، ها: [فرانسوی] / اسم، دپارتمان؛ به‌ش؛ پاژ (له‌نه‌خوشخانه)؛ گرو (له‌زانستا) به‌شیک له‌مه‌زرینگه‌که‌کاریکی دیاریکراوی تیدا ده‌کری.

دپو / depo ، ها: [فرانسوی] / اسم، ۱. هه‌مار؛ هومار ۲. کوگه؛ کوگا.

دترمینیسم / determinism: [فرانسوی] / اسم، دترمینیسم؛ خورتی‌وازی؛ جه‌برییه‌ت؛ روانگه‌یه‌کی فلسفه‌ی پی‌ریژکراو به‌وه‌ی که‌دیارده‌گه‌لی جیهان به‌پی‌هه‌ل‌ومهرجیک به‌دی دین که‌هه‌لکه‌وت روودانیان مسوگه‌ر ده‌کا و ئه‌م خورتیه له‌ته‌واوی سروشتدا به‌دی ده‌کری.

دکتور / detektor ، ها: [فرانسوی از انگلیسی] / اسم، ناشکرکه‌ر؛ ناشکراساز؛ خویاکه‌ر؛ ده‌رخه‌ر.

دج / dac: / صفت، ده‌ژ؛ ده‌ق؛ ده‌کارنه‌کراو؛ ده‌ست لی‌نه‌دراو (صبح که‌رفت، ظرف شیرینی دج بود؛ به‌یانی که‌چووم، قاپی شیرینه‌که‌ده‌ژ بوو).

دج‌اچه / dac(c)āce: [عربی] / ☞ قو ۱

دجال / daccāl: [عربی] / اسم، / فرهنگ مردم / جال؛ جرجال؛ جه‌جال؛ ججال: ۱. که‌رسواریکی خه‌یالیه که‌گویه‌روژیک ده‌رده‌که‌وئ و خه‌لک بانگ ده‌کاته‌سه‌ر ئایینی خوی ۲. / کنایه / دروژن و گزیکار؛ ساخته‌چی.

دچار / dočār: / قید، تووش؛ تووشبار؛ گیروده؛ دوچار؛ تووش‌بووگ؛ کولک؛ نه‌وقه؛ ناوقه؛ تلیاگ؛ له‌هه‌مبه‌ر دؤخ یان رووداویکی خراپه‌وه «آرام دچار در‌در شده‌است؛ نارام تووشی ده‌ردیس‌ه‌بووه».

دختر خوانده / doxtarxānde ، ها: / اسم، کچی
که کهسیک وه ک مندالی خوی هه لیژاردوه.
دختر خواهر / doxtarxāhar ، ها: / اسم،
کچه خوشک؛ وار که نیا؛ کچی خوشک؛
خوشکه زای میوینه.

دختر دایی / doxtardāyi ، ها: / اسم، کچه خال؛
کهنیشکی خالوی کهسیک.

دختر زان / doxtarzā ، ها: / صفت، کچه زنی؛ به
تایبه تمه ندی به دنیا هینانی کچ له هه موو یان
زۆرتی سک و زاکانیدا.

دختر زاده / doxtarzāde ، ها: / اسم، کچه زان؛
کناچه زان؛ کهنیشکه زان؛ هه کام له مندالانی کچی
کهسیک (زاد دخترزادی دایم است: نازاد کچه زان
خالومه).

دختر عمو / doxtaramû، -'amû ، ها: / فارسی/
عربی / اسم، دو تمام؛ کچه مام؛ کچ مام؛ کناچۆ
مامۆی؛ کچی مامهی کهسیک.

دختر عمه / doxtar'amme، -'amme ، ها: /
فارسی / عربی / اسم، کچه پوور؛ کچ میمک؛
کچه مته تی.

دختر مدرسه / doxtarmadrese، -madrase ،
ها: / فارسی / عربی / اسم، کچه قوتابی؛ کچی که
ده چیته قوتابخانه: دختر مدرسه ای
/doxtarmadrese'i، -madrase'i/

دختر / doxtari ، اسم، ۱. کچی تی؛ کچی ته تی؛
کهنیشکی؛ کچی؛ دوی تی؛ کناچه یی؛ دۆخ یان
چۆنیه تی کچ بوون ۲. [مجازی] بن؛ بنه؛ کچی نی؛
په رده ی کچی ته تی.

دختری؛ صفت، کچی؛ کهنیشکی؛ کناچه یی؛
دوی تی؛ پیوه ندیدار یان سر به کچه وه «نوه ی
دختری: نوه ی کهنیشکی».

دخشه / daxše ، ها: / [؟] / اسم، درۆف؛ هه کام
له و نیشانانه که بۆ نووسین به کار ده روا (وه ک
پیت، ژماره و نیشانه گه لی خالهندی).

دختر گرفتن: [گفتاری] کچ خواستن؛ دهستی
کچ گرتن؛ کچی که به هاوسه ری هه لیژاردن
(این دختر را برای پسر ت بگیر: ته م کچه بۆ
کوړه که ت بخواره).

دختراندر / doxtarandar ، ها: / اسم، زر کچ؛
زر که کچ؛ کچه هلی؛ نه فس؛ کچی میرد بۆ باوه ژن
یان کچی ژن بۆ زرباوک.

دخترانه / doxtarāne ، ها: / صفت، کچانه؛
که چانی؛ کهنیشکانه؛ کناچانه؛ دوی تانه:
۱. پیوه ندیدار یان سر به کچانه وه «لباس
دخترانه: جل و به رگی کچانه» ۲. وه کوو کچان
(قیافه ی دخترانه: رواله تی کچانه).

دختر باز / doxtarbāz ، صفت، پسکه باز؛ کچ باز؛
به خو و هؤگریه تی کچ بازیه وه.

دختر بازی / doxtarbāzi ، اسم، پسکه بازی؛
کچ بازی؛ ته و کرده وه یه که کوړ یان پیاویکی لاو
بۆ پیوه ندی گرتن له گه ل کچاندا دهیکا (وه کوو
دۆزینه وه یان ژیر سر نانی دوستی کچ).

دختر بچه / doxtarbačče ، ها: / اسم، لهیری؛
کچۆله؛ کیژۆله؛ کچک؛ که نیله؛ که چیلۆک؛
کناچلی؛ کچی که به ته مه نی نیوان ۲ تا ۱۲
سالانه وه.

دختر برادر / doxtarbarādar ، اسم، کچ برادر؛
کچه برادر؛ کچی برای کهسیک «دختر برادرش عروس
همسایه ی ماست: کچ برای بووکی دراوسیکه ی
ئیمه یه».

دختر حاجی / doxtarhāci ، ها: / فارسی / عربی /
اسم، [مجازی] کچه شیخ؛ کچه ناغا؛ کچی کهسیکی
زۆر دهوله مه مند.

دختر خاله / doxtarxāle ، ها: / فارسی / عربی /
اسم، کچه پوور؛ کهنیشک میمک؛ کناچۆ مه تی؛
کچی پوور (خوشکی دایک).

دختر خواندگی / doxtarxāndegi ، اسم، دۆخ
یان چۆنیه تی هه لیژاردانی کچ وه کوو فرزند
له لایه ن کهسیکه وه.

تۆبەم داخدىيە ئەلىي ژوور؟ ۲. پەھۆل؛
قوولكەي ژيرزەوينى كە (بەتابەت لە ئايىنى
زەردەشتدا) لاشەي مردوويان تيدا دەهيشتهوه
۳. [ادبى] گۆر؛ گلکۆ؛ قەبر؛ قەبرە.

دخول / doxûl, duxûl: [عربى] اسم. كار يان
پەوتى تىرۆيىن؛ چوونە ناو موه؛ وه ژوور كەوتن؛
چوونە ژوور موه؛ ئەنەدلى لوهى.

دخيل ۱ / daxîl: [عربى] اسم. ۱. لايدە؛ بيانى؛
وشەيەك كە لە زمانىكى بيانيەوه هاتۆتە نيو
زمانىكەوه ۲. /ها/ پەرۆشين؛ تەوەرک؛ پارچە
يان بەنيك كە بۆ بەجى هاتنى نياز بە قسن يان
دارىكى پيرۆزموى دەبەستن: دخيل بستن

دخيل بستن ۲-۱

دخيل ۲: صفت. بەشدار؛ دەستدار لە كارىكدا.

دخيل بودن: بەشدار بوون؛ دەستدار بوون.

دد / dad, دان: [اسم] [ادبى] در؛ درنە؛ درنە؛
لاور؛ گيانەوهرى گۆشتخۆرى كيوى (وەك شير،
پلنگ، گورگ و...).

د.د.ت. / de.de.te: [فرانسوى] اسم. دى. دى. تى؛
ماكيكى سىي بۆندار كە بە شيۆهى گەرد يان لە
ئاو گيراوه بۆ لەنيو بردنى ميروو بەكار دەبرئ.

ددر / dadar: [اسم] [كودكانه] دەر دەر؛

۱. دەر موه؛ جبەر؛ دەر موهى مال ۲. گەردش؛
گەرپان؛ گيلاى.

ددرى / dadarî, ها: صفت. [گفتارى] گەرپال؛
خوازيارى گەرپان و دوور بوون لە مال «خيلى
ددرى شە و ديگر توى خانە آرام نەمى گيرد: تەواو نەمى
بووه و لە مال بەن ناي».

ددمنش / dadmaneš, ان: صفت. [ادبى] در؛
دەر نە؛ دەر نە؛ خاوهن خووى جەنگەراني.

ددە / dade, ها: [اتركى] اسم. ۱. [قدىمى] دەدە؛

سەرناويك بۆ كارەكەراني پەشپيستی ناوماڵ
۲. [نامتناول] باوك؛ باب؛ تاته.

در ۱ / dar, ها: اسم. درگا؛ دەرگا؛ دەرک؛
دەرکە؛ دريا؛ بەرە: ۱. كەرەسەيەك كە رينگەي

دخـل / daxl: [عربى] اسم. ۱. دەخلدان؛ داخلە؛
دەخيلە؛ دەخـل؛ دەغەليە؛ دەغل؛ قوتووى جى
دراوى دوكاندار «پول را گرفت و گذاشت توى دخل:
پارەكەي گرت و نايە نيو دەخلدانەوه» ۲. /ها/
دەخـل؛ دەغل؛ پارەيەك كە لە نيو دەخلداندايە
«همەى دخل من همين است: دەخـلەكەم هەمووى
هەر ئەوندەيه» ۳. /ها/ [مجازى] داها؛ دەر امەت؛
بارەچە «دخل روزانه اش چقدر است؟: داهاى
رۆژانەي چەندە؟» ۴. پيوەندى؛ پيوەندى «اين
كار هيچ دخلى به ما ندارد: ئەم كارە هيج پيوەندىەكى
بە ئيمەوه نيه».

دخـل را زدن: دەخـل برين؛ پارەي نيو دوكان
دزين «تا رفتم جنس بياورم دخل را زد و رفت: تا
رؤيشتم شتى بؤ بينم دەخلى برى و دەرچوو».

دخـل کردن: داها ت بوون «چقدر دخل کردى؟:
چەندت داها ت بوو؟».

دخـل كسى را در آوردن: [مجازى] لە پا
خستنى كەسيك؛ كەسيك دەردى سەگ
دان؛ كەسيك لە كار خستن «دخل آزاد را
در آوردم: ئازادم لە پا خست». هەر وەها: دخـل
كسى آمدن

بە كسى دخـل نداشتن: كارى بە كەسيكەوه
نەبوون «بە تو دخلى ندارد: كارى بە تووه نيه».

دخـل و خرج / daxl-o-xarc: [عربى] اسم.
دەخـل و خەرچ؛ داها ت و داچوو؛ داها ت و
خەرچ: خرج و دخـل

دخـل و خرج کردن: داها ت و داچوو کردن؛
دەخـل و خەرچ کردن؛ بەش کردن؛
وەس كەردەي «اين مغازه كه گرفتى دخل و خرج
مى كند؟ ئەم دوكانەي گرتووتە داها ت و داچوو
دەكا؟».

دخمسه / daxmase: [عربى] دغمسە

دخمه / daxme, ها: اسم. داخمە؛ دەخمە؛
دەغمە: ۱. [مجازى] بۆدر؛ كۆرەولە؛ جيگاي
تەنگ و تاريك «تو اسم اين دخمه را گذاشتى اتاق؟:

در کر کره: در گای کر کره؛ نهو در گایه که به رووی خوډا لو ده خواتهوه یان کو ده بیتهوه.

در کشویی: در گای که شای؛ نهو در گایه که به کیشان بهرو چهپ یان راست ده کر یتهوه و ده به سر یتهوه.

در گیوه گشاد: [کنایی/ قنزل؛ ته پله وس؛ ته پله وسه؛ ته وه زل؛ ته مه ل.

در مخفی: در کی شارواه؛ در گایه که روویان داپوشیوه و بو که سی که نه زانی، نادیاره.

در ورودی: در گای سهر که وتن؛ در کی چوونه ژورور؛ در گایه که بو رویشته نهو جیگه یه که، به تایبته در گای در وه یی خانوو یان ساختومانن که بهرو شه قام ده کر یتهوه.

□ در باغ سبز نشان دادن: [مجازی/ دلخوش کردن؛ به قسه به هار هیانه چوکان؛ واده ی زل و پوچ دان (تو آن روز داشتی در باغ سبز به من نشان می دادی؛ تو نهو روزه خهریک بووی دلمت خوش ده کرد).

در به روی خود بستن: [کنایی/ درگا به سهر خوډا بهستن؛ درگا له سهر خو داخستن؛ خو توتره مش دان؛ له ماله وه دانیشتن و له گهل کهس هه لس و کهوت نه کردن.

در به روی کسی باز شدن: [مجازی/ درگا له که سیک کرانه وه؛ رپگه چاره بو گیر و گرفتیک پهیدا بوون (وقتی کار پیدا کردم همه ی درها به رویم باز شد؛ که کارم دوزیه وه هه موو در گایه کم لی کرایه وه).

در به روی کسی بستن: [کنایی/ درگا له سهر که سیک داخستن؛ له دیتنی که سی دووری گرتن.

در به روی همان پاشنه بودن/ چرخیدن: [کنایی/ دوخ هه مان دوخ بوون؛ بو خالوی دهسته وسان، چ گهرمین و چ کیوسان؛ نه گهر

چوونه ناو یان هاتنه در وه ی جیگایه که و باز و بهسته ده کر [در خانه: در گای مال] ۲. سهر؛ زار باین؛ در گابین؛ در خون؛ در خونه؛ در خووینک؛ که ره سه یه که بو بهستنی ده فریک به کار دهروا [در شیشه: در گای شیشه] ۳. [مجازی/ چه مک یان رپگای گه یشتن به شتی یان جیه که [در آشتی؛ در گفتگو؛ در گای ناشتی؛ در گای وتووینژ] ۴. [مجازی/ چه مک یان مه بهستی وتووینژ (از هر دری سخنی: له هه ر بهر ده که وه بابه تیک).

□ در اضطراری: در کی ناچاری؛ در که یه که بو ده رباز بوون له کاتی مه ترسیدا دانراوه.

در آکاردنونی: در گای ئاکاردیتونی؛ در گایی که تاکانی به سهر یه کدا دنووشتینه وه.

در ایستاده: در کی راه وستاو؛ در گایی که له سهر یا خواریه وه به چارچیه لاولوه ده کر و له کاتی کرانه وه دا ئاسوگی و له بهستندا نهستوونی ده وهستی.

در پیچی: در گای پیچی؛ سهری پیچی؛ در کی پیچی؛ در گای چکوله که به پیچ دان ده به سر یان ده کر یتهوه.

در تابخور: در گای دوولایی؛ نهو در گایه که به هه دوو لادا (بهرو دوا) ئاوه لا ده بی.

در تاشو: در گای چن تایی که تاکانی به یه که وه لکاون و ته نیا یه که تایان به چوارچیه که وه پیوه ند دراوه.

در چرخان: در گای چه رخان؛ در گایی به شیوه ی دو په ری یه کبر که به سهر پاژنه یه که له بان و خواره وه ده چه رخی.

در خروجی: در گای در که وتن؛ در گای چوونه ده؛ نهو در گایه که بو چوونه ده وه له شوینیک دانراوه.

در دولنگه: در گای دووتایی؛ در گایی که له دوو په ری جیلاواز دروست کراوه و هه ردوویان له چوارچیه که کدا جی خراون.

پچه‌پچ کردن 𐭥𐭥 درگوشی

در و تخته به هم جور بودن 𐭥𐭥 در و تخته

دری به تخته خوردن: [مجازی] خوی تو کردن؛ با له باریک‌هوه هاتن؛ پروداویک (زورتر خوش) پرودان «دری به تخته خورد و برادرم رفت سرکار: خوی تو کردی و براکه‌م چووه سهری کار».

از در آشتی در آمدن: [مجازی] بؤ ناشتی کوتان؛ له بیرى ناشتیدا بوون.

از هر دری سخن گفتن: [مجازی] ههر تیریگ له کهندالیک؛ له ههرچی جور و تن؛ له‌مه‌ر ههر شتیکه‌وه دوان.

به این در و آن در زدن: [کنایی] ئەم لا و ئەو لا کردن؛ هه‌موو درگایه‌ک کوتان؛ بؤ لای خه‌لکی و جیگای جوراوجور (بؤ گه‌یشتن به مه‌به‌ست) چوون «آن قدر به این در و آن در زدیم تا آخر این خانه را پیدا کردیم: ئەوندە سەد لا و ئەو لا‌مان کرد تا آخری ئەم ماله‌مان دۆزیه‌وه»: به هر در زدن

به در گفتن که / نا دیوار بشود: [مجازی] به دار وتن با دیوار بژنه‌وی؛ بؤکی له‌گه‌ل تۆمه، خه‌سوو گوئی بگره؛ بؤ تیگه‌یاندنی که‌سئی له بابه‌تیک، به یه‌کیکی‌تر گوتن.

به هر در زدن 𐭥𐭥 به این در و آن در زدن همه‌ی درها را بسته یافتن: [کنایی] هه‌موو درگایی به سهردا به‌سران؛ په‌یدا نه‌کردنی ریگه‌یه‌ک بؤ به مه‌به‌ست گه‌یشتن «وقتی که همه‌ی درها را بسته یافتیم، ناچار پیش شما آمدیم: کاتی که هه‌موو در هاتی به سهرمان به‌سر، ناچار هاتین بؤ لای ئیوه».

در: حرف؛ له؛ جه؛ نه؛ ده؛ ژ؛ ۱. دلپو؛ ئەنه؛ ناوی شتیگ «در جیب؛ در خانه؛ در کوزه؛ له‌گیرفان؛ جه یانه؛ ۲. گۆزک» ۲. به «در فکر کار آینده‌ام بودم: له بیرى کارى داها‌توومدا بووم» ۳. سه‌بارەت؛ له‌مه‌ر «در آن باره باره‌یس حرف زدم: له ئەو باره‌وه له‌گه‌ل

جه‌ژنه و ئەگەر ناوجه‌ژانه، مووچه‌ی که‌چه‌ل ههر دوو نانه؛ حال ههر ئەو حاله بوون «هنوز هم در به روی همان پاشنه است و هر روز با هم دعوا دارند: ئیستاکه‌ش دوخ هه‌مان دوخه و هه‌موو رۆژى شەپانە».

در جایی را گل گرفتن: [کنایی] دەرگای شوینئ له قور گرتن؛ درگای شوینئ هه‌رگ گرتن / گرتنه هه‌رگ؛ جیگایه‌ک داخستن؛ هه‌ر ده‌ی ته‌موو چیتوویه‌ره «در این اداره را باید گل گرفت: دەرکی ئەم مەزرىنگەیه ئەبێ لە قور گیرى».

در دهن را چفت کردن: [مجازی] دۆلمه‌یه‌کی چه‌ور له زار نان؛ زور دهم نهدان؛ فره‌ویژى و زوربلینى نه‌کردن «می‌خواهم در دهن‌ت را چفت کنی: ئەمەوێ دۆلمەیه‌کی چه‌ور لە زارت نی».

در را از پاشنه در آوردن: [کنایی] درگا گرتنه کۆله‌وه؛ دەرگا له‌رېسمه‌هېنان؛ دەرک له‌رېسمه‌دەرھېنان: ۱. به‌په‌له و به‌له‌ز دەرگا کوتان «داشتند در را از پاشنه درمی‌آوردند: خه‌ریک بوون درگا‌که‌یان دەرگه‌ کۆله‌وه» ۲. زور به‌تاسه و ته‌مای شتیگ بوون «خواستگاران دخترش، در را از پاشنه درآوردند: داواکارانی کچه‌که‌ی، درگای مالیان له‌رېسمه‌دەرھېنا‌بوو».

در زدن: له‌دەرگا دان؛ دەرکه‌کوتان؛ دەرگا ته‌فانن؛ دەرگا لېدان بؤ چوونه جیگایه‌ک «در می‌زنند یکی در را باز کند: له‌دەرگا دده‌من یه‌کئ بیکا‌ته‌وه».

در کسی را کوبیدن: [کنایی] بؤ کارئ لای که‌سئ چوون؛ روو نان له‌که‌سئ؛ روو له‌یه‌کئ خستن؛ به‌ره‌و یۆی ئەوه‌له‌قنه‌ی.

در کوزه گذاشتن (و آبش را خوردن): [مجازی] نانه تاق (و چاوکردنه‌زاق)؛ به‌بئ قازانج و لی‌هاتوویی بوون «این قولنامه را باید در کوزه گذاشت: ئەم بېارنامەیه دەبێ بنېته نافه‌وه».

درگوشی حرف زدن: پچه کردن؛ چغه کردن؛

در حین: له کاتی؛ له ئانی؛ له چاخی؛ تان؛
گاڤ؛ وهختوو؛ له وهخت «در حین کار سرم گنج
می رفت: له کاتی کاردا سرم گیزی دهخوارد».

در ضمن: وپرای؛ پپرای؛ چهنی؛ چنی؛ هاوړئ
له گهل «در ضمن گفتگو چای هم آماده شد: وپرای
وتووړ چایش پینگه‌یشت».

در طول: له؛ جه؛ ژ؛ له ماوهی؛ به درپژایی «در
طول یک شب: له شهویکدا».

در طی: له ماوهی؛ به درپژایی «در طی ۲ سال:
له ماوهی ۲ سالدا».

در ظرف: نیوان؛ له ماوهی؛ له نیوان؛ دلیو «در
ظرف یک هفته: نیوان حه‌وته‌یه‌ک».

در عرض: له مه‌ودای؛ له ماوهی؛ له درپژایی
«در عرض یک ماه: له مه‌ودای مانگیکدا».

در قبال: له به‌رانبر؛ له به‌رامبر؛ ژ هه‌مبهر؛
وه‌راوه‌روو؛ له حاست؛ له ئاست؛ له حان
«رفتارش در قبال دیگران تکبرآمیز است: ئاکاری له
به‌رانبر دپترانه‌وه لووت‌به‌رزانه‌یه».

□ در/ توی آستین داشتن: /کنایی/ له گیرفاندا
بوون؛ له باخه‌لدا بوون؛ باخه‌لنه‌بیهی؛
پئ‌بوون.

در برداشتن: گرته‌وه؛ له خوگرتن؛ تیدا بوون؛
له گهل خودا هه‌بوون «مقاله چهار موضوع اصلی را
در برداشت: وتاره‌که چوار بابته‌تی سهره‌کی
ده‌گرت‌هوه».

در بر کردن: /دبی/ له به‌رکردن؛ ده‌به‌رکردن؛
کردنه‌به‌ر؛ ئه‌نه‌که‌ردهی؛ که‌رده‌ینه؛ که‌ردهی
وهر؛ پۆشان «جامه‌ی رزم در برکرد: به‌رگی شه‌ری
له به‌رکرد».

در برگرفتن: /دبی/ له ئامیزگرتن؛ گرته‌نه
ئامیزه‌وه؛ له باوه‌ش‌گرتن؛ گپرت‌ینه‌واشی
«فرزندش را در برگرفت و او را بوسید: مندا‌له‌که‌ی له
ئامیزگرت و ماجی کرده‌وه».

در بند چیزی/ کسی نبودن: پابه‌ی شتی/
که‌سپ‌نه‌بوون؛ ده‌روهن شتی/ که‌سپ‌ک

سهرؤ‌کدا قسم کرد» ۴. بار و چۆنیته‌تی «در دست
ساختمان: له هه‌ره‌تی کردنه‌وه‌دا» ۵. کات؛ ده‌م؛
گاڤ؛ ئه‌نه؛ به‌ند «در شب؛ در زمستان: له شه‌ودا؛ له
زستاندا» ۶. ده‌ر؛ ئه‌نه؛ بار و پید‌اگری به‌له‌زی
«در دم: له پرتا» ۷. /مخفف/ له؛ زمرب له؛ زمریده‌ر
«سه در چهار، می‌شود دوازده: سئ له چوار، ئه‌بیته
دوازده» ۸. لا؛ لایه‌نی؛ له روانگهی «ریا در اسلام
حرام است: سوو‌خو‌ری له ئیسلامدا حه‌رامه» ۹. له؛
بؤ‌ده‌ر‌پ‌رنی هه‌ندی شتی‌ک له ئاست هه‌موویدا
«یک در هزار: یه‌ک له هه‌زار» ۱۰. به‌ره‌و؛ روو؛
به‌ره‌و لای «روی در روی دوست کن: روو له رووی
یار که!» ۱۱. /قدیمی/ به «در هفت باب: له حه‌وت
بابه‌تدا».

□ در اثنای: له کاتی؛ دلیو؛ له ره‌وتی «کاری یان
رووداو‌یکدا» «در اثنای عروسی مریض شدم: له کاتی
زه‌ماوه‌ندا نه‌خوش که‌وتم».

در آن واحد: هه‌ر له‌جی؛ ده‌ر‌لاد؛ له یه‌ک
ده‌مدا «در این واحد هر دو را گرفت: هه‌ر له‌جی
هه‌ردوو‌کیانی گرت».

در این اثنا: له هه‌مان کاتدا؛ هه‌ر له‌و کاته‌دا؛
له‌و ناوه‌ناوه‌دا؛ چی به‌ینه‌نه؛ له ره‌وتی
رووداو‌یکدا «در این اثنا مدیر هم آمد: له هه‌مان
کاندا سهرؤ‌کیش هات».

در برابر: له به‌رانبر؛ له به‌رامبر؛ ژ هه‌مبهر؛
وه‌روو؛ وه‌راوه‌روو؛ جه وه‌راوه‌روو: ۱. له رووی
«در برابر آینه ایستاده بود: له به‌رانبر ئاوینه‌وه
پاوه‌ستابوو» ۲. به‌جی؛ له جی‌گای «در برابر
کاری که می‌کنی پول می‌گیری: له به‌رانبر ئه‌و
کاره‌وه ده‌یکه‌ی پاره وه‌رده‌گری» ۳. له حاست؛
له ئاست؛ له عان؛ له حان؛ له حاند؛ له
پئوه‌ندی له گهل «همه در برابر قانون مساویند:
هه‌مو له به‌رانبر قانونه‌وه به‌رامبرن».

در حدود: نیزی‌ک به؛ نیزی‌ک؛ نیزی‌ک؛ نیزی‌ک به؛
له ده‌ور و به‌ری؛ نزیکه‌و؛ نزیکه‌ی «در حدود صد
متر: نیزی‌ک به‌سه‌د میتر».

کردن؛ بهو بۆنهوه زهحمهت کیشان.

در معرض چیزی بودن: له (همبهر) شتیکدا بوون؛ له بهر شتی بوون؛ رووبهروو بوونهوه؛ له بهرانهر کارتیکه‌ری شتیکدا بوون «خانه در معرض خرابی بود؛ خانوه که له رووخاندا بوو».

در-^۱: پیشوند. دهر-؛ بهر-؛ ۱. رۆیشتنه دهرهوه یان کردنه دهرهوه «درآمدن؛ درکردن؛ دهرهاتن؛ دهرکردن» ۲. بار و چۆناوچۆنی «درشدن؛ درهم شدن؛ بهرشیه‌ی؛ دهرههم بوون».

□ در شدن: ۱. پاک‌له‌پاک بوون؛ دهر بوون؛ داشکیان «این به آن در شد؛ ئهمه بهوه پاک‌له‌پاک بوو» ۲. [دبی] چوونه دهرهوه؛ رۆیشتن بۆ دهرهوه؛ لوی بهر؛ ئهره‌زیه‌ی؛ زیایره.

در کردن: ۱. دهرکردن «خستگی درکردن؛ ماندوویه‌تی دهرکردن» ۲. هاویشتن؛ خستن؛ شانای؛ شه‌نه‌ی؛ په‌رت کردن «تیر درکردن؛ تیر هاویشتن».

- در-^۴: میانوند. -ای-؛ -ا-؛ -له-؛ -او-؛ نیشانه‌ی چۆناوچۆنی یان دۆخیک (پی‌درپی؛ په‌سایه‌س).

- در-^۴: پی‌او‌زه. - در؛ درنده؛ هه‌لد‌رین «برده‌در؛ په‌رده‌در».

در / dor(r) : [عربی] اسم. [دبی] در؛ دور؛ گه‌وه‌هر؛ گه‌وه‌ر.

درآمدن / darāmadan : مصدر. لازم. متعدی.

// درآمدی: دهرهاتی؛ درمی‌آیی: دهردی؛ دریا: دهربی (دهری) // دهرهاتن؛ دراتن: □ لازم.

۱. هاتنه دهر / دهرهوه؛ به‌رنامه‌ی؛ به‌رنامه‌ی؛ ئهره‌زیه‌ی؛ زیایره؛ له جیگایه‌کی (زۆرتر داخراو) دهر کهوتن «از خانه درآمدن؛ از چاه درآمدن؛ له مال دهرهاتن؛ له چالاو دهرهاتن» ۲. هه‌لاتن؛ هه‌لهاتن؛ دهر کهوتن؛ به‌رنامه‌ی؛ به‌رنامه‌ی؛ که‌فته ده‌شتهوه؛ زیه‌ی؛ زیای «درآمدن ماه؛ دهرهاتنی مانگ» ۳. روان؛ هاتنه دهر؛ سه‌ر هه‌لدان؛ سه‌وز بوون؛ ر‌سه‌ی؛ به‌رنامه‌ی؛

نه‌بوون؛ دهر‌بایس نه‌بوون؛ له به‌ندی شتیک / که‌ستیکدا نه‌بوون؛ بایه‌خ پی‌نه‌دان «زیاد در بند بول نبود؛ ئه‌ونده پایه‌ی پاره نه‌بو».

در پوست خود نگجیدن: [مجازی] بال دهرهینان؛ گه‌ز-گه‌ز / گه‌ش-گه‌ش بالا کردن؛ شاگه‌شکه بوون / کردن؛ هه‌ست به شادی و خوشیه‌کی یه‌کجار زۆر کردن «از خوشحالی در پوست خودش نمی‌گنجید؛ له خوشیان خه‌ریک بوو بال دهر‌بینی».

در پی چیزی بودن: به دوا‌ی شتیکه‌وه بوون؛ به شوین شتیکه‌وه بوون؛ شۆنۆ چیۆنویه‌وه بیه‌ی «در پی آن بود که کاری پیدا کند؛ به دوا‌ی ئه‌وه‌وه بوو کاریک بدۆزیته‌وه».

در پیش بودن / داشتن: له به‌ردا بوون؛ له پیشدا بوون؛ وه‌ره رانه بیه‌ی؛ له رینگه یان ماوه‌ی داهاتوودا بوون «کارهای زیادی در پیش داریم؛ راه درازی در پیش داریم؛ کارگه‌لیکی زۆرمان له به‌ره؛ رینگایه‌کی درێژمان له پیش».

در پیش گرفتن: گرته به‌ر؛ وه‌کوو رینگای جوولانه‌وه و شیوازی ئاکار هه‌لب‌زاردن «راه خانه را در پیش گرفت؛ رینگای مالی گرته به‌ر».

در دست بودن: هه‌بوون؛ له ده‌ستدا بوون؛ ده‌سه‌نه بیه‌ی؛ له به‌رده‌ستدا بوون «خبرهایی از او در دست است؛ هه‌والگه‌لیکی لی هه‌به».

هه‌روه‌ها: در دست داشتن؛ در دست گرفتن

در درست کسی بودن: در دست کسی بودن، دست

در طبق اخلاص نهادن: [مجازی] دریغی نه‌کردن؛ دریخ نه‌کردن؛ هیچ نه‌شاردنه‌وه؛ ته‌یار بوون بۆ به‌خشین به که‌سیک «او هر چه داشت در طبق اخلاص نهاد؛ هه‌ر شتیکی هه‌بوو دریغی نه‌کرد».

در کاری دماغ سوزاندن: [مجازی] خۆ به کاریکه‌وه پیر کردن؛ به سه‌ر و مال ده‌کاریکه‌وه چوون؛ خۆبۆ کاریک ماندوو

بهرنامای، زیه‌ی، زیای، شین بوون «ریش درامدن؛ گل درامدن: ردین دهرهاتن؛ گول دهرهاتن»
 ۴. ثامانج دان؛ بهرنامه‌ی / ثامای «بد درامدن؛ درست درامدن؛ خراپ دهرهاتن؛ درووس دهرهاتن» ۵. به دهست هاتن؛ بهرنامه‌ی / ثامای «پول درامدن؛ آب درامدن؛ پاره دهرهاتن؛ ناو دهرهاتن» ۶. دهرکهوتن؛ به‌دیهااتن؛ بهرنامه‌ی / ثامای، زیه‌ی، زیای «از یایم میخچه درآمده بود: له پتیمدا میخچه دهرهاتیوو»
 ۷. له چاپ دران؛ دریایوه بهر؛ چاپ یان بلاو بوونه‌وه «روزنامه درامدن؛ کتاب درامدن؛ رۆژنامه دهرهاتن؛ کتیب دهرهاتن» ۸. داهاتن؛ بوونه باو؛ باو بوون یان داهینران «مدهای تازه درامدن؛ مودی تازه دهرهاتن» □ متعدی. ۹. [گفتاری] ویسانه‌وه؛ وهستانه‌وه؛ بهرهلست بوون «جلو کسی درامدن؛ له بهرامبر کهسیدا ویسانه‌وه» ۱۰. [دبی] چوونه ناو جیگایه‌ک «به گرمابه درامد؛ چووه همامه‌وه»
 هه‌روه‌ها: در آمدنی
 ■ صفت مفعولی: در آمده (دهرهاتوو) / مصدر منفی: در نیامدن (دهرنه‌هاتن)
 در آمیختگی / darāmīxtegī
 در آمیختن / darāmīxtan
 در آمیخته / darāmīxte
 در آوردن / darāvardan, darāvordan / مصدر. متعدی. لازم. // در آوردی: دهرت هینا؛ درمی آوری: دهردینی؛ دریباور / ییار: دهر‌بینه // دهرهاتن؛ دهره‌هاوردن؛ دهر‌نانین: □ متعدی.
 ۱. بهرئارده‌ی؛ شتی له جیگایه‌که‌وه کیشانه دهر «از جیب در آوردن؛ از چاه در آوردن: له گیرفان دهرهاتن؛ له چاه دهره‌هاوردن» ۲. داکه‌ندن؛ که‌ندن؛ شه‌لان؛ ناژین؛ وه‌ته‌ی؛ جل‌وبه‌رگ له بهر دهرهاتن «پیراهن خود را در آوردن: کراسی خو دکه‌ندن» ۳. [گفتاری] له چاپ دان؛ نووسراوه‌یه‌ک چاپ و بلاو‌کردنه‌وه «خلاصه‌ی کتاب را در آوردن: کورته‌ی کتیب دهرهاتن»
 ۴. پروون کردنه‌وه؛ وتار یان مه‌به‌ستیک له نیو

چهند ده‌یتاوه به ده‌سه‌هینان «حساب کسی را در آوردن: هه‌سابی که‌سیک دهرهاتن» ۵. به‌رپوه بردن؛ به‌ری‌بردن؛ رۆنان؛ بۆ نومایش دانان «ادا در آوردن: ئین دهرهاتن» ۶. شتیک به دهس هینان «پول در آوردن؛ محصول در آوردن: پوول دهرهاتن؛ ده‌اهات دهرهاتن» ۷. [گفتاری] درووس کردن؛ هه‌لبه‌ستن؛ وه‌ش که‌رده‌ی «برایش حرف در آوردند: قسه‌یان بۆ دهرهاتن» □ لازم.
 ۸. بهرئارده‌ی؛ زنیه‌ی؛ روانی گیا، موو، شاخ یان ددان «ریش در آوردن؛ گل در آوردن: ردین دهرهاتن؛ گول دهرهاتن». هه‌روه‌ها: در آوردنی

■ صفت فاعلی: در آورنده (دهرهاتنهر) / صفت مفعولی: در آورده (دهرهاتنراو) / مصدر منفی: در نیآوردن (دهرنه‌هاتن)

در آویختن / darāvixtan / مصدر. متعدی. // در آویختی: هه‌لواسیایت؛ درمی آویزی: هه‌لده‌واسییت؛ در آویز: هه‌لواسیه // [دبی]

۱. هه‌لواسین؛ هه‌لواسیان؛ ده‌لاله کۆچکی بوون؛ شتی به دهست‌گرتن و پییه‌وه ئاو‌یزان بوون «به تخته‌پاره‌ای در آویخت: به کوته داریکه‌وه هه‌لواسیا» ۲. [مجازی] چنگاوش بوون؛ ده‌سته‌وه ئیخه بوون «بدو در آویخت و بر سرش مشتی زد: چنگاوشی بوو، مشتیکی له سه‌ری دا».

■ صفت مفعولی: در آویخته (هه‌لواسراو) / مصدر منفی: در نیآویختن (هه‌لنه‌واسران)

دراپ / darāb / اسم. پاشاراو؛ ئاراو؛ دهراو؛ ئاو‌ی دهر‌دراو له ره‌وتیک (وه‌کوو دهر‌دانی ئاو‌ی نه‌ستیر یان شۆردنه‌وه). به‌رانبر: ریزاب
 دراپه / d(e)rāpe, ها: / [فرانسوی] / اسم. دراپی؛ له‌ته پارچه‌ی جوانکاری ئاو‌یزان که بۆ خه‌ملاندنی په‌رده و موبل یان ئیخه‌ی جل‌وبه‌رگ به کار دهر‌وا.

دراج / dorrāc, ها: / ان: / [عربی] / اسم. دوراج؛ ئاؤده‌ل (نیر)؛ گه‌فرک (می)؛ ئایکناسه؛ زیوه‌که‌و؛ پۆر؛ که‌ناچه؛ سوئسکه‌ره‌شه؛ بالنده‌یه‌کی توژی

پاکهوتن؛ پاکهتن؛ پاکهتن؛ فکهتن؛ کهراندش؛
نهرهئیریهی؛ ههلاژیان؛ نلاژیان؛ نلاژیان؛
ههلاژین؛ خړکین؛ پالکهن؛ پالکهن؛
دریژ بوون؛ خو له گه زدان؛ به باری خهوتوویدا
کهوتن، بهتایبته بو حهسانهوه «کمی روی
تخت دراز کسده» له سهر تهخته که هیندیک
راکشام.

دراز / derāz / اسم. دریژ؛ دریژی؛ دریژی؛
دریژه؛ دریژی؛ ۱. سو یان لای دریژ تر یان
دریژترین لای شتیک. بهرانبهر؛ پهنا [قالی را به
درازایش بینداز؛ قالیه که به دریژادا داخه]
۲. نه نازمی کیشراوی یان دریژی شتی به پیی
یه کهی پتوانه ی دریژی [درازای این اتاق چهار متر
است: دریژی ئه دیوه چوار میتره].

دراز دست / derāzdest / ها؛ ان؛ صفت.
دهس دریژ؛ دهست دریژ؛ ۱. دریژه دهست؛ به
دهست و باسکی کیشراوهوه ۲. [مجازی]
سهر کهوتوو.

دراز دستی / derāzdesti / ها؛ ان؛ اسم. [مجازی]
دهس دریژی؛ دۆخ یان چوناوچونی دهست بردن
بو مافی دیتران.

دراز عمر / derāz'omr / [فارسی/عربی] صفت.
[قدیمی] ته مهن دریژ؛ عومر دریژ؛ عهمر دریژ؛
خاوهن ته مهنی زور.

دراز کش / derāzkeš / اسم. دهمه پروو؛
دهمه وروو؛ له پهروو؛ کاری به زگدا له سهر
زهوی خهوتن.

دراز گوش / derāzgûš / ها؛ ان؛ اسم. [ادبی]
کهر؛ ههر؛ خهر؛ گویدریژ.

دراز گویی / derāzgūyi / اسم. دریژدادری؛
فروویژی؛ زوربیژی؛ چهنه بازی؛ وراجی؛ دۆخ یان
چونه تی زور دوان.

درازمدت / derāzmoddat / [فارسی/عربی]
صفت. زورخاین؛ دریژخاین؛ به ماوه ی زورمهوه.
بهرانبهر؛ کوتاه مدت [بیماری درازمدت؛ وام درازمدت؛

گه وره تر له کهوه به دهنگیکی بهرز و خووش،
بالی کورت و خړ و پای دریژ و دهنووکی
کورت، له گوئی ئاو و ناو بېشه لاند دهزی و
گوشتی خووشه.

دراز / derāz / ها؛ صفت. دریژ؛ دریژ؛ ۱. به
دریژیکی زور زیاتر له پانه یی «چوب دراز؛ میخ
دراز؛ چپوی دریژ؛ بزماری دریژ» ۲. به دریژی یان
مه و دای زورمهوه «راه دراز؛ پنگه ی دریژ»
۳. [گفتاری] بالابهرز؛ درآ «آدم دراز؛ مروی دریژ»
۴. [ادبی] دوور و دریژ؛ زور؛ دریژخاین؛ به
ماوه ی زورمهوه «سالهای دراز؛ سالانگی دوور و
دریژ».

دراز به دراز افتادن: پان بوونهوه؛ پانهوپان
کهوتن؛ دریژ بوونهوه؛ له پهروو نهرهئیریهی
«دراز به دراز افتاده بود وسط اتاق؛ له ناوه راستی
زورمهوه کدا پان ببوونهوه».

دراز شدن: دریژ بوونهوه؛ دریژهوه بوون؛
۱. دریژی زور پهیداکردن «آستین خلی
دراز شده: قو له کهی زور دریژ بوتهوه»
۲. دریژه دار بوون؛ مه و دای شتی زور
بوونهوه «در بهار روزها دراز می شود؛ له به هاردا
روژگار دریژ دهینهوه» ۳. [گفتاری] پال
کهوتن؛ پالکهن؛ ههلاژیان؛ رازان؛
ئیریاپره؛ به باری خهوتوویدا بوون «دراز شد
روی تخت؛ له سهر تهخته که دریژهوه بوو».

دراز کردن: دریژهوه کردن؛ دریژکردنهوه؛
۱. دانه دهم شتیکهوه؛ له دوودان و دریژکردن
«دامش را کمی دراز کن: داوینه کهی توژی
دریژهوه» ۲. پاکیشان؛ شتیکی دریژ بو
لایه ک بردن «دستش را به طرفم دراز کرد؛
دهستی بهرو لام دریژکردنهوه» ۳. پاکشاندن؛
نهرهئیریهی؛ شتیکی دریژ به لادا خهواندن
«چوب را دراز کرد روی زمین: داره کهی له سهر
زهوی دریژکردنهوه».

دراز کشیدن: پاکشان؛ رازین؛ رازان؛ رازان؛

نه خوښینی درېځایین؛ وای / وړجایین.

دراژنا /derāznā / [اسم] درېژایی؛ درېژا؛ درېژي؛ درېژه؛ درېژایی شتيک «دراژنای جاده؛ دراژنای شپ؛ درېژایی جاده؛ درېژایی شهو».

دراژنویسی /derāznevisi / [اسم] درېژنووسی؛ ۱. بار یان چوښه تی نووسیښی زور و پر له په راوړیز و بې جی ۲. بار یان چوښه تی نووسیښی رسته گهلی درېژ.

دراژی /derāzi / [اسم] درېژي؛ درېژایی؛ ۱. دؤخ یان چوښه تی درېژ بوون «روز به این درازی داشتی چه می کردی؟ رؤژ به دم دیز به خه ریکی چ بووی؟» ۲. درېژایی؛ درېژا «پارچه را از درازی ببر! پارچه که به درازیدا بپره!».

دراژه /darāže / [فرانسوی] /اسم/ قورس؛ خوب؛ حبه؛ دهرمانی وشکی وهک پووله که ی هیندیک ئه ستور دهرهاتوو.

درافتادن /daroftādan / [مصدر لازم] /درافتادی: ثاوقا بووی؛ درمی افتی: ثاوقا دهی؛ دریفت: ثاوقا به // ثاوقا بوون؛ ثاوقا بوون؛ ده گزراچوون؛ به لشین؛ ثامباز بوون؛ به شهر هاتن؛ هه لپړژان؛ هه لچرژان؛ تیک هالان؛ تیکه لاولو بوون؛ کیشمانه کیش کردن؛ گزیه ی؛ گزای؛ له گهل کهس یان دهسته یه کدا شهر کردن «با این اوباش درافتادن در شان تو نیست: له تو جوان نیه ثاوقای هم لات و لووتانه».

■ مصدر منفی: دریفتادن (ثاوقا نه بوون)

درافشانی /dorašāni / [عربی/فارسی] درفشانی

دراکه /darrāke / [عربی/اسم] فام؛ توانایی تیگه یشتن؛ ثاوزین.

دراډ /d(e)rām / [فرانسوی] /اسم/ درام؛ شانؤنامه یان فیلمنامه یه که هه ر چه شنه رووداوکی، خه مینی یان پیکه نینی تیدایه بې ئه وهی شیوه ی تراژیدی یان کومیدی بدا.

■ درام شدن وضع: /کنایه/ تیکچوون؛ ثالؤز

بوون؛ ثالؤزان؛ خراب بوونی بار و دؤخ وضع آزاد خیلی درام شده: حال و بالی ثازاد ته واولو تیکچووه.

دراډاتیک /d(e)rāmātik / [فرانسوی] /صفت/ دراماتیک؛ ۱. سهر به درام ۲. شانؤیی؛ شانؤکی؛ نومایشی «هنرهای دراماتیک: هونه رگه لی دراماتیک».

دراډامد /darāmad / [اسم] /صفت/ داهات؛ دهسکهوت؛ دهخل؛ باره چه؛ ئه وی که کهس یان مه زرينگه یه که له ماوه یه کی دیاریکرودا له به رانبره فروشی کالایان راژه دا دهستی ده که ووی «آن مغازه درآمد چندان ندارد: ئه و دووکانه داهاتیکی وای نیه».

■ **دراډم سړانه**: داهاتی سهرانه؛ مام ناوونجی دهسکهوتی تاکه کهس یک له ولاتیکیدا له وهی به دیهاتوو.

دراډم ملی: داهاتی نه ته وه یی؛ داهاتی گه لی؛ سهرجه می داهاتی ولاتیک.

دراډندن /darāndan / [مصدر متعدی] // دراندی؛ دراندت؛ می درانی؛ ده درپنی؛ پدران؛ بدرپته // [دبی] ۱. دراندن؛ دران؛ زړاندن؛ چړاندن؛ ده زړاندن؛ په رساندن؛ دادراندن؛ هله اندن؛ هلمینان؛ درپنه ی؛ درنای؛ هؤړنارده ی؛ بوونه هؤی درانی شتی «جامه دراندن؛ جل و بهرگ دراندن» ۲. /کنایه/ داچه قانندن؛ ئه رده رپنه ی؛ زور باز کردن «چرا آن طور چشمه ایت را می درانی؟؛ بؤچی و اچاوت داده چه قینی؟» * درانیدن. هه روه ها: دراندنی

■ **صفت مفعولی**: درانده (درپتراو) / مصدر منفی: ندراندن (نه دراندن)

دراډنیدن /darānīdan / ندراندن **دراوړ** /d(e)rāver / [انگلیسی] /اسم/ دراوړیر؛ که شاولی؛ مجهر؛ مه جهر؛ جورئ کومید، ته نیا به چهن که شاولوه.

دراوړیدی /derāvidi / [اسم] دریاوړیدی؛ ۱. /ها؛ /ان/ ره گه زی سپی پیستی بوومی باشووری

دەروازەوان؛ دەروان؛ قاپوان؛ قاپچی؛ کۆک؛
خزموه تکارئ که له پشت یان لای دەرگاوه
دوهوستی و چاوه دیری هات وچو ده کا «دربان جلو
ما را گرفت و کارت شناسایی خواست: دەرکهوان
به رمانی گرت و داوای پیناسی کرد».

دربانی / darbānī / اسم. دەرکهوani؛
دەرکهوani؛ دهربانی؛ دەروازەوانی؛ دەرواني؛
قاپچیوانی؛ قاپوانی؛ کار یان پیشه ی دەرکهوان.
دربایست / darbāyest / صفت. [دبی] پیویست؛
پیویس؛ جی نیاز؛ یاگو نیاز ی.

دربدر / darbedar / ها. صفت. دەر به دەر؛
دەر وه دەر؛ دەر هندوو؛ ئاواره؛ بیلێقه؛ مەرژیر؛
بەر هه؛ ربهن؛ تهره؛ باشیلا؛ لانهواز؛ هه لوه دا
«جنگ خیلی ها را دربدر کرد: شهر زوری
دەر به دەر کرد».

دربدری / darbedarī / ها. اسم. دەر به دهری؛
دەر وه دهری؛ دەر هندوویی؛ بەر هه یی؛ ربهنی؛
ئاواریه یی؛ هه لوه دایی؛ دۆخ یان چۆنیه تی
دەر به دەر و ربهن بوون «پس از ده سال دربدری به
شهرمان برگشتیم: دوا ی ۱۰ سال دەر به دهری
گه راینه وه بۆ شاره که مان».

درب / darbar / بر ۲-۳

دربردن / darbordan / مصدر. متعدی. // **دربردی**؛
په راندته وه؛ **درمی بری**؛ ده په ر نیتته وه؛ **درببر**؛
بهر پنه وه // په راندنه وه؛ دەر کردن؛ رزگار کردن؛
دەرباز کردن؛ ئەوه پرنه ی؛ پرنایوه؛ به بردنی شتی
یان که سی، له گه زن، مه ترسی یان ده ست
پی گه یشتن دوور کردنه وه «او توانست چیزهای
بارزشی را از آتش سوزی درببرد: ئەو توانی شتگه لیک ی
بایه خدار له سووتمانه که به ر نیتته وه». هه روه ها؛

دربودنی

■ مصدر منفی: **دربردن** (نه په راندنه وه)

درېست ^۱ / darbast / صفت. دەر به س؛ دەر به ست؛
دەر به سته؛ دەر به سه؛ تایبه تی که لک وه رگری
یان خاوه نیه تی ته نیا له لایه ن یه ک که س،

هیندوستان که ئاریایی نین ۲. دهسته یه ک له
زبانگه لی باو له هیند، سربلانکا و پاکستاندا که
بریتین له زمانگه لی تامیل، تۆلۆگو، گوندی و
مالایالام.

دراویش / darāvīš / [عربی] جمع دراویش
درايست / derāyat / ها. [عربی] اسم.
تینگه یشتووی؛ ئاوه زمه ندی «برای این کار هوشیاری
و درایت لازم است: بۆ ئەم کاره وشياری و
تینگه یشتووی پیویسته».

درايو / d(e)rāyv / [انگلیسی] **دیسک گردان**
درايوین سینما / d(e)rāyvīnsinēmā / ها.
[انگلیسی] اسم. دراوین سینما؛ سینهما له
جینگایه کی ئاوه لادا که به ماشینه وه تی ده چن و
سهیری فیلم ده کهن.

درايه / darāye / ها. [عربی] اسم. لیما؛ سهر
وشه؛ وشه یان بابته تیک به تایبه ت له فهره هه نگ،
پیرست یا کتییی سهره کیدا که زانیاریگه لیک له
باره یه وه نووسراوه.

درب / darb / ها. [عربی] اسم. [دبی] دەرگا؛
دەرگا؛ دەرکه؛ دریا؛ بهر «درب را آهسته ببندید:
دەرگا که هێواش بده نه وه».

درباختن / darbāxtan / باختن او ۳

دربار / darbār / ها. اسم. دەر بار؛ ۱. ئەو شوینه
که شا به رایی ده دا بچه دیمان ی «در دبار رفت و
آمد داشت: هات و چۆی دهر باری ده کرد»
۲. ته وواوی ئەو که سانه ی که پتوهندیان له گه ل
شادا هه یه «دربار در هر کاری دخالت داشت: دەر بار له
هه موو کاریکدا ده ستی هه بوو» ۳. کۆشکی شایی؛
کاخی پاتشایی.

دربازکن / darbāzkon / ها. اسم. ۱. ئامرازیک ی
کاره بایی بۆ کردنه وه ی دەرگا له دوور وه
۲. که رهسته ییک بۆ کردنه وه ی دەرگای قوتوو،
بوتری و...

دربان / darbān / ها. ان. / اسم. دەرکهوان؛
دەرکهوان؛ دەرکهوان؛ دهربان؛ درگاوان؛

دهمه‌وانه؛ په‌ره‌یی که دهرک یان کونښ داده‌پوښی «دپوښ چاه آب: دهرپوښی چالاو».

درج / darc: [عربی/اسم/ادبی] کار یان په‌وتی نووسینی شتی له جیگایه‌ک.

درج / dorc، ها: [عربی/اسم/ادبی] مجری؛ قوتوبه‌کی چکوله که زوړتر شتی بایه‌خداری تیدا هله‌دگرن.

درجا / darcā: [اسم/نظامی] له‌جی؛ دهرجا؛ پاکوته؛ له جی خووه به نهرمی هه‌نگاو نان؛ له‌جیوه پی‌هه‌لینان و به زه‌ویدادان.

درجا زدن: [کنایه] له‌جیوه کوتان؛ له جی خوځا مانوه؛ پی‌شپړه‌وت نه‌کردن «همه به جایی رسیدند، اما تو هنوز همان‌طور درجا می‌زنی: هم‌مو به جیگایه‌ک گه‌یشتن، به‌لام تو هه‌ر له جیوه ده‌کوئی».

درجا: قید. [گفتاری] ده‌سبه‌جی؛ ده‌زبه‌جی؛ دهرجا؛ هه‌ر له جی؛ بی‌ویستان؛ بی‌ویسان «درجا کشته شد: ده‌سبه‌جی کوژرا».

درجات / daracāt, darecāt: [عربی] جمع جمع درجه

درجه / darace, darece، ها: درجات: [عربی] /اسم. دهرجه: ۱. [ریاضی] یه‌که‌ی ئەندازه‌گرتنی گوشه‌که‌وانی جه‌زیک «با شیب ۱۰ درجه پایین می‌رفت: به لیژی ۱۰ دهرجه‌وه به‌ره‌و خوار دهرپوښت» ۲. پله‌ک؛ یه‌که‌ی پټوانی ده‌ما «امروز صبح هوا ۵ درجه زیر صفر بود: ئەم به‌یانیه هه‌وا ۵ دهرجه ژیری سیفر بوو» ۳. پله؛ پله‌ک؛ پله‌وپایه «درجی سروانی: دهرجه‌ی سه‌روانی» ۴. پله؛ پله‌ک؛ مه‌قان؛ هه‌رز؛ پله‌وپایه‌ی که‌سی یان شتی له روانگه‌ی چو‌نیه‌تیه‌وه «کارشناس درجه یک: سینمای درجه دو: کارناسی دهرجه یه‌ک؛ سینمه‌مای دهرجه دوو» ۵. نمره؛ پله؛ ئەندازه «درجی اعتبار: دهرجه‌ی هورم» ۶. [گفتاری] گه‌رمایټو (وه‌ک گه‌رمایټوی بژی‌شکی) «درجه گذاشم تب داشت: دهرجه‌م دانا یاوی هه‌بوو».

دهسته یان ریڅخراوه‌وه «خانه‌ی دربست: اتوبوس دربست: مالی دربست؛ نو‌تو‌بووسی دهربه‌ست».

دربست: قید. دهربه‌ست؛ دهربه‌س؛ به‌ته‌واوی و بی‌که‌مایه‌سی؛ له‌گه‌ل هه‌موو که‌ل‌وپه‌لدا «همه چیز دربست در اختیار شماست: هه‌موو شتی دهربه‌ست له خزمه‌تانه».

دربسته / darbaste: صفت. سه‌ره‌سراو: ۱. /ها/ به‌دەرگای داخراوه‌وه «صندوق دربسته: سندووقی سه‌ره‌سراو» ۲. هه‌لنه‌ته‌کیاگ؛ تایه‌تمه‌ندی دهر یان هه‌ر شتی که درگاه‌ی نه‌کراوه‌ته‌وه.

دربستی / darbasti: صفت. [گفتاری] دهربه‌س؛ دهربه‌سی؛ دهربه‌ست «یک مینی‌بوس دربستی گرفته بودند: مینی‌بووسی‌کی دهربه‌سیان گرتبوو».

دربستی: قید. [گفتاری] دهربه‌سی؛ به‌دهربه‌ستی؛ به‌شیوه‌ی دهربه‌ست «ما را دربستی ببر بانه: دهربه‌ستی بمانه‌ره‌بانه».

دربند / darband: /اسم. ۱. /ها/ دهربنه؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک بو‌به‌ستنی دهرگا به‌شیوه‌ی خو‌مه‌ش، که به‌پشتی درگاه‌وه داده‌نری و به یارمه‌تی فنه‌ر، چه‌رخ‌دهنده و لو‌سه‌کار ده‌کا ۲. /قدیمی/ ټالووله؛ دهربوونه؛ کو‌لانی چکوله و ری‌کوورک که زوړتر به‌سه‌ریه‌وه دهر‌وازه هه‌بوو.

درب‌وداغان / darb-o-dāqān: [عربی/فارسی] از ترکی صفت. [گفتاری] ۱. شه‌ق‌وشپ؛ شنیار؛ ورد و خان؛ ورد و خاش؛ به‌به‌ش یان له‌تگه‌لی شکاو و لیک‌پساو به‌هوی لیکه‌وتن و دار‌زاویه‌وه «با یک سواری درب‌وداغان خودمان را رساندیم به شهر: به سه‌واریکی شه‌ق‌وشپ خومان گه‌یانده‌وه شار» ۲. [مجازی] شهل‌وپه‌ت؛ شه‌که‌ت؛ زوړ ماندوو «دیروز که دیدمش درب‌وداغان بود: دویټی که دیتم شهل‌وپه‌ت بوو».

درپوش / darpûš، ها: /اسم. دهرپوش؛ دهرپوښک؛ دهرخون؛ دهرخونه؛ دهرخوین؛ دهرخوینک؛ سه‌ره‌پوش؛ قه‌پاغ؛ قه‌باخ؛ قه‌پاخ؛

چه کداریدا) «امروز عده‌ای از ارتشیها درجه گرفتند: نه‌مرو تا قمنی له نرته‌شیه‌کان پله‌کیان وەرگرت».

درجه‌بندی / -daracebandi, darece, ها: /
[عربی/ فارسی] /سم. پله‌به‌بندی؛ پله‌کبه‌نی؛
دەرەجەبەندی؛ دەرەجەبەنی: ۱. کار یا رەوتی
دیاری کردنی دەرەجەیی چەن شت له
دەستەبەک، له‌بوارێ چۆنیه‌تی، چەندیه‌تی و
ئەندازە و ... دا «قرار است سینماها درجه‌بندی شوند؛
برپاړ وایه سینهماکان پله‌به‌بندی بکړین»
۳. دابه‌شینی کەرەسەیی ئەندازەگری به
پله‌کگەلی وەکیه‌ک به‌گوێرەیی پتۆمانیکی
رەچاو‌کراو «این خط‌کش بر حسب اینج درجه‌بندی
شده است: ئەم خەتکێشە بە‌گوێرەیی ئینج پلەبەندی
کراوه».

درجه‌دار / -daracedār, darecedār, ها: /ان:
[عربی/ فارسی] /سم. دەرەجەدار؛ هەر کام له
ئەندامانی هێزی چه‌کداری ئێران، له‌سەر
دەستەوه‌تا‌پیش ئەفسەری (گرووبانی و
ئۆستواری).

درحالی که / -darhālike, [فارسی/ عربی/ فارسی]
حال

درخت / -deraxt, ها: /ان: /سم. دار؛ درخت؛
درخت؛ درووشه؛ روه‌کیکی هەمیشەیی چێوی
به‌کۆتەیی لانی کەم شەش مێتر بەرزێ و
لق‌وپیوی چه‌ترئاسا له‌سەر‌یه‌وه.

درخت آهـن: ئاسنەدار؛ ئاسندار؛ دارە ئاسن؛
تەختەیی ئاسن؛ داری لیڤەرەواری زۆر پتەو؛
درەختیکە گولە‌کەیی بچوووک و زەردە،
بەرە‌کەیی له‌بادام ئەچێ، هەندێکی ئەخوری
یان رۆنی لی دە‌گیرێ، تەختە‌کەیی رەق و
زەردی کالە، توپکە‌کەشی دەرمانی لی
دروست دە‌بێ.

درخت پیه/دنبه: دارپیو؛ ناوی گشتی بۆ چەن
دار کە چه‌ووری گیا‌ییان هە‌یه و له
پیشه‌سازیدا به‌کار‌ده‌چن: پیه‌برنۆ

درجە ی حرارەت: دەما؛ گەرما یان سەرما
لەش یان ئاقاریک.

درجە — درجە: ۱. پله‌ک—پله‌ک ۲. له
قۆناغیکه‌وه تا قۆناغیکێ تر.

درجە ی دکترا/ دکتري: پله‌ی دوکتوری؛
ناویکی شانازیانه یان دەسکەوتنی بۆ کەسانی
کە پله‌یه‌کی دیاریکراو له‌خوێندنی بالاییان
تیپه‌راندوو ه یان له‌و ئاستەدا توژینه‌وه و
لیکۆلینه‌وه یان هه‌بووه.

درجە ی ذوب: پله‌ی تۆانه‌وه؛ ئەو ئەندازە له
دەما کە ئەبێتە هۆی تۆانه‌وه‌ی ماکیک.

درجە ی ریشتر ریشتر

درجە ی سانتیگراد درجە ی صدبخشی

درجە ی سختی: [زمین‌شناسی] ئەندازە‌ی
خۆراگری کانیک له‌هەمبەر رۆوشانه‌وه.

درجە ی سلیسوس درجە ی صدبخشی

درجە ی صدبخشی: پله‌کی نیشاندانی دەما کە
به‌گوێرەیی تۆانه‌وه‌ی یەخ تا کولانی ئاو، سەد
بەش کراوه، سیفر پیشاندەری خالی بەست‌ران
و ۱۰۰ پیشاندەری خالی هاتنه‌کولی ئاوه:

درجە ی سانتیگراد؛ درجە ی سلیسوس

درجە ی عینک: نمرە‌ی چاویلکە.

درجە ی فارنهایت: پله‌کی فارنهایت؛ پله‌کی
پتۆمانی دەما، کە خالی بە‌سرانی ئاو ۳۲ ژوور
سیفر، خالی کولانی ئاو ۲۱۲ ژوور سیفر و
خالی سیفره‌کەشی بریتیە له‌دەمای
تیکه‌لاویکی به‌فر و خوێ له‌یه‌ک ئەندازەدا.

درجە دادن: [نظامی] پله‌ک دان؛ پله‌ک
پێدان؛ پله‌ پێدان؛ پله‌ک دان له‌هێزی
چه‌کداریدا.

درجە گذاشتن: دەرەجە‌نان؛ دانانی
گەرما‌پیوی بژیشکی له‌ژێر زمان یان هەنگلی
کەسپیکه‌وه بۆ دیاری کردنی دەمای لەش.

درجە گرفتن: [نظامی] پله‌ک وەرگرتن؛ پله
گرتن؛ گە‌یشتن به‌پله‌وپایه‌ی بانتر (له‌هێزی

دار و دوهون، به تاییهت له هه ژماریکی زۆردا
«دیروز بخشی از زمینهای بایر را درختکاری کردند»
دوینی بهشی له زهویگه لی وشکه یان دارچینی
کرد.

درختی / *deraxti*، ها: / صفت. ۱. داری؛
درهختی؛ درختی؛ پیوه نیدار یان سهر به
دارهوه «سیب درختی؛ سیوی داری» ۲. درهختدار؛
به دار «خیابان درختی؛ شهقامی درهختدار»
۳. دارناسا؛ درهخت ناسا (به شیوهی لق-لق)
«ساختار درختی؛ پیکهاتهی دارناسا».

درخش / *deraxš* / اسم. برووسکه؛ بریقه؛
بریسه؛ بریکه؛ بریس؛ ترووسک؛ ترووسکه؛
دروهوشه؛ دروشه؛ درهوش؛ تهلماسه؛ چرووس؛
تابشتی کوتوپری نوور (وهک تیشکدانهوهی
فلاشی دووربینی وپنهه لگری).

درخشان / *daraxšān, deraxšān* / صفت.
درهوشان؛ درۆشن: ۱. رۆشن؛ شهوق دار؛ خهرا؛
بریقه دار؛ به بریقه؛ تهیسۆک؛ تهیسان؛
رووناھیدەر؛ به درهوشین؛ وریشن؛ گرشه دار؛
رهخشان؛ به تابشتی نوورانیهوه (وهک تاو یان
چرای رۆشن) «آفتاب درخشان؛ ههتاوی درهوشان»
۲. بریقه دهر؛ زهرقی؛ به روویه کی ساف و
بریقه دارهوه (وهک ناوینه و زیر) «در میان خاکها شی
درخشانی به چشم می خورد؛ له ناو خاک وخۆلدا
شتیکی درهوشان دیار بوو» ۳. / مجازی / بهرچاو؛
زهق؛ شیایوی سهرنج و زۆر بهرچاو «کار درخشان؛
کاری درهوشان».

درخشان شدن؛ درخشان کردن

درخشش / *daraxšēš, deraxšēš*، ها: / اسم.
۱. درهوشه؛ برووسکه؛ بریس؛ بریسه؛
چروسکه؛ تروسکه؛ ترووسک؛ تیسه؛ تیسه؛
وریشه؛ ورشه؛ ورشه؛ گرشه؛ زیوه؛ بریقه؛ ورچه؛
بهرق؛ زهرق؛ کهل؛ بهله دی؛ مهریس؛ لهیلان؛
تهیس؛ چۆنیتهی درهوشانهوه «درخشش خورشید؛
دروهوشی خۆر» ۲. / مجازی / درهوشانهوه؛ کار یان

درخت سقز؛ وهن؛ وهنی؛ وهنا؛ داروهن؛
داربهن؛ دارکهسکان؛ داری لاپاله کانی
زاگرووس به تاییهت ههورامان که بنیشتی لی
دهگرن.

درخت مراد: / فرهنگ مردم / داری ئاوات؛ دار
مرای؛ داری که بریک به پیروزی دهزانن و به
بهستنی پهرو شین پییهوه خواز یاری
به دیهاتنی ئاواته که یانن.

درخت نان؛ دار نان؛ داری نان؛ داره نان؛
داریکی جوان له تیره ی توو، بوومی ئافریقایه،
به گه لای پان و برگه- برگه ی سهوز و بهری
خرهوه که له بری ناوچهی ئافریقادا نانی لی
ئه کهن.

□ درخت را انداختن؛ دار برینهوه؛ دار خستن؛
درهخت خستن؛ دارهوه دارنای / بریهی؛
برینهوه یان شکاندن و له بهین بردنی دار
«درختهای باغ را انداخت» داره کانی باخیان
بریهوه.

درخت نشاندن؛ دارچاندن؛ دارنیان؛ داربنارتن؛
دار نیای؛ دار چهقنه ی.

درختچه / *deraxtçe*، ها: / اسم. داریچه؛
دارچک؛ داریچک؛ چلوو؛ دوهون؛ بنچک؛
درهختیله؛ دهفی؛ دالی شه خهل؛ شخهل؛ داریکی
چکۆله به بهرزایی یهک تا پینج میتر، که
کۆته ی کی ئهوتۆی نیه و ههر له بنهوه لهق و پۆ
دهکا.

درختزی / *deraxtzi*، ها: / ان: / صفت.
/ زیست شناسی / دارژی؛ به تاییه تمه ندی و توانایی
ژبان له سهر دار و درهختهوه «کوالا جانور درختزی
است؛ کوالا گیانه وهریکی دارژی».

درختستان / *deraxtestān*، ها: / اسم. دارستان؛
دارسان؛ لیپهوار؛ جهنگل؛ شویتی پر دار و
درهخت.

درختکاری / *deraxtkārī*، ها: / اسم. دارچینی؛
کار یان رهوتی دارنیان؛ نهمام ناشتن؛ چاندنی

شتیک «هرچه لازم داری از اداره درخواست کن: هرچیکت دهوی له مه‌زینگه داواکه»
 ۲. داخوازنامه؛ خوازنامه؛ خواستنامه «یک درخواست بنویس بده به منشی: داخوازیک بنووسه و بیده به نووسیاره که» ۳. داوا؛ نهوی که خوازراوه «کارگران خواهان رسیدگی به درخواستشان شدند: کریکاره‌کان خوازباری راگه‌یشتن به داخوازه که‌یان بوون». هه‌روه‌ها: درخواست داشتن؛ درخواست شدن؛ درخواست کردن

درخواستنامه / darxāstnāme ، ها/؛ اسم، داخوازنامه؛ داوانامه؛ لاپه‌ریه‌کی چاپی به کۆمه‌له داواکاریه‌کی کالا یان راژه، له دامه‌زراوه‌یه‌ک.

درخواستی / darxāstî ، ها/؛ صفت. داواکراو؛ خوازراو؛ داخوازی «کتابهای درخواستی فرستاده شد: کتیبگه‌لی داواکراو ناردرا».

درخور / darxor ؛ صفت. گونجاو؛ شیاو؛ ده‌رخۆر؛ درده‌وهر؛ له‌بار؛ له‌باو، هاوسه‌نگ یان هاو‌پژده له‌گه‌ل شتیکدا.

درد ۱ / dard ، ها/؛ اسم، دهرده؛ دهرده: ۱. نیش؛ ژان؛ ئالنگ؛ گزیرک؛ هه‌ستی ناخۆش و گه‌هرپنه‌ر که به هۆی گه‌زن یان نه‌خۆشیه‌وه به‌دی دئ «درد پشت؛ درد استخوان؛ نیشی پشت؛ دهردی ئی‌سک» ۲. /مجازی/ ژان؛ ژان‌ژوور؛ ژان‌وژوور؛ ژانه‌هوویرک؛ پیرک؛ به‌ره‌ژان؛ زاجلانه‌ی؛ گوشار و نا‌ه‌حه‌تیه‌ک که ژن له کاتی زاینده‌هه‌ستی ده‌کا «نیمه‌شب در‌دش شروع شد: نیوه‌شه‌و ژانی ده‌ستی پیکرد» ۳. /مجازی/ که‌سه‌ر؛ خه‌م؛ خه‌فته؛ کول؛ جخار «درد غربت؛ درد بی‌مادری؛ دهردی غه‌ریبی؛ دهردی بی‌دایکی» ۴. /مجازی/ گرفت و دهر‌دیسهری «کسی نیست تا آدم درد خودش را به او بگوید: که‌سێ نیه بنیاده‌م دهردی خۆی پی بلی».

درد بی‌درمان: /کنایی/ دهردی بی‌درمان؛ دهرد کاری؛ دهر‌دگرۆ؛ دهردی که چاری

په‌وتی هه‌لدان، به‌ده‌ست هینانی ناوبانگ و خۆشه‌ویستی «کردستان در زمینه‌ی تولید گندم درخش داشته است: کردستان له به‌ره‌م هینانی گه‌نمدا دره‌وشاوه‌ته‌وه».

درخشندگی / deraxšandegî, daraxšandegî ، ها/؛ اسم، ته‌یسۆکی؛ گرشه‌داری؛ بریقه‌داری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دره‌وشان بوون «از میزان درخشندگی آن کاسته نشده بود: له‌پاده‌ی بریقه‌داریه‌کی که‌م نه‌بووه‌وه».

درخشنده / deraxšande, daraxšande ؛ صفت. /گفتاری/ ته‌یسۆک؛ ورشه‌دار؛ وریشه‌دار؛ گرشه‌دار؛ شه‌وقدار؛ خه‌را؛ بریقه‌دار؛ به بریقه؛ ته‌يسان؛ پروناهیدەر؛ درۆشن؛ وریشن؛ په‌رخشان؛ به دره‌وشین «یک چیز درخشنده به چشم خورد: شتیکی ته‌یسۆک که‌وته به‌ر چاوم».

درخشیدن / deraxšidan ؛ مصدر، لازم، /درخشیدی: دره‌وشایه‌وه؛ می‌درخشی: ده‌دره‌وشیه‌وه؛ پدرخش: بدره‌وشه‌وه// دره‌وشانه‌وه؛ دره‌وشیانه‌وه؛ دره‌وشان؛ دره‌وشینه‌وه؛ دره‌وشین؛ دره‌خشیان؛ دره‌خشانه‌وه؛ دره‌خشینه‌وه؛ زه‌رقین: ۱. ترووسکانه‌وه؛ ترووسکیانه‌وه؛ برووسکانه‌وه؛ ته‌یسین؛ ورشه‌دان؛ زه‌ریقین؛ نه‌وه‌درۆشیه‌ی؛ درۆشیایوه «چراغهای شهر از دور می‌درخشیدند: چراکانی شار له دوور‌وه ده‌دره‌وشانه‌وه» ۲. بریقانه‌وه؛ بریقه‌دانه‌وه؛ شه‌وق دانه‌وه؛ ورچه‌وه‌ده‌ی؛ نوور هه‌لگه‌پاندنه‌وه «چشمش در تاریکی می‌درخشید: چاوی له تاریکیدا ده‌دره‌وشایه‌وه» ۳. /مجازی/ کاریکی به‌رچاوکردن «آزاد در مدرسه خوب درخشید: ئازاد له قوتابخانه‌دا باش دره‌وشایه‌وه». هه‌روه‌ها: درخشیدنی

■ صفت فاعلی: درخشنده (دره‌وشه‌ر) / صفت مفعولی: درخشیده (دره‌وشاو) / مصدر منفی: ندرخشیدن (نه‌دره‌وشانه‌وه)

درخواست / darxāst ، ها/؛ اسم، داخواز: ۱. داخوازی؛ داوا؛ داواکاری؛ کاری خواستنی

ناکړی «حماقت درد بی‌درمانی است: گه‌وجی درد دیکې بی‌دده مانه».

□ درد آمدن: ئیش هاتن؛ هاتنه ئیش؛ ئیشان؛ بی‌شان؛ ئیشه‌ی؛ ئیشای؛ تووشی ئیش هاتن «طوری زد که دردم آمد: جورئ لی‌ددام نشی هات»: به درد آمدن

درد آوردن: ئیشاندن؛ بی‌شانندن؛ شه‌بکاندن؛ هاورندنه ئیش؛ تووشی ئیش کردن؛ ئیش هیتان؛ ئیشنه‌ی؛ ئیشنا‌ی «این آمپول‌ها خیلی درد می‌آورد: ئەم دەرزیانه زۆر دښتنی».

درد داشتن: دهرده‌بوون: ۱. «مجازی/ دهردمه‌ند بوون «چه دردی داری؟ دردت چیست؟ چ دهر دیکت هه‌به؟ دردت چیه؟» ۲. ئیش هه‌بوون؛ به‌ژان بوون؛ به‌نازار بوون «دندانم چرک کرده بود خیلی درد داشت: ددانم چلکی کردبوو ئیشی زۆر بوو».

درد کردن: ئیشان؛ ئیشیان؛ ئیشه‌ی؛ ئیشای؛ ئیش کردن؛ شه‌بکین؛ ژان کردن؛ هه‌ستی ناخو‌ش و به‌نازار کردن «سرم درد می‌کرد: سهرم دښا».

درد کشیدن: ئیش‌کیشان؛ دهر د‌کیشان؛ تووشی ئیش بوون «تا پایم خوب شد، دو ماه درد کشیدم: هه‌تا پام چاک بووه، دوو مانگ ئیشم کښا».

درد گرفتن: هاتنه ئیش؛ ئیشان؛ ئیشیان؛ ئیشه‌ی؛ ئیشای؛ ژانین؛ ژان کردن؛ ژان کهردش؛ ئیش کردن؛ تووشی ئیش بوون «سرم درد گرفت: سهرم هاته ئیش».

دردی را دوا کردن: «کنایی/ دهر د‌یک د‌وا کردن؛ (به) دهر د‌ خواردن؛ دهر د‌ وارد‌ه‌ی؛ کارامه بوون «این حرف‌ها دردی را دوا نمی‌کند: ئەو قسانه دهر د‌یک د‌وا ناکهن».

به درد آمدن ❶ درد آمدن به درد خوردن: «مجازی/ به که‌لک هاتن؛ به کار هاتن؛ به دهر د‌ خواردن؛ دهر د‌ وارد‌ه‌ی

«پول، این روز‌ها به درد می‌خورد: پاره، ئەم پ‌ژ‌انه به که‌لک دی».

— درد ❷: «پیواژه» - ئیشه؛ - ئیشه؛ نیشانه‌ی بوونی ئیش له به‌شی له له‌شدا «سردرد؛ پادرد؛ سهر ئیشه؛ پانسته».

درد / dord / اسم: تلته؛ پلته؛ تلفه؛ تلفاره؛ خلته؛ سهر کو‌زهر؛ چه‌ولوک؛ خه‌وش و ماکی ناتیکه‌ل له تراویکدا که له بنیدا ماوه‌ته‌وه.

درد آشنا / dardāš(e)nā / ها؛ یان: صفت. «ادبی/ دهر د‌زان؛ دهر د‌ه‌زان؛ دهر د‌اشنا؛ خاوه‌ن ئاگایی له خهم و مه‌ینه‌تی خه‌لکی تر و ئاشنایی به دهر دی دیتران «درد خود را باید به درد آشنا گفت: دهر دی خو‌ ئه‌به به دهر د‌زان بیژی».

درد آشنایی / dardāš(e)nāyî / اسم: دهر د‌زانی؛ دهر د‌ه‌زانی؛ دهر د‌اشنایی؛ د‌وخ یان چ‌ونیه‌تی دهر د‌زان بوون.

درد آلود / dardālūd / صفت: به‌ژان؛ ژاندار؛ ژاناوی؛ به‌ئیش؛ تیکه‌ل له‌گه‌ل ئیشدا.

درد آور / dardāvar / صفت: ژانه‌ین؛ ژانده‌ر؛ ئیشینه‌ر؛ دهر د‌پ‌ی‌ده‌ر؛ ئیش پ‌ی‌گه‌یتن؛ به‌دیه‌ینهر و هو‌ی ئیش.

دردا / dardā / صوت. «ادبی/ داخه‌م؛ په‌کوو؛ حه‌یف؛ به‌داخه‌وه؛ مخابن؛ ناخ؛ دهر د‌و؛ ناخ؛ ئای؛ ته‌مه‌ق‌و؛ ئەک؛ ئەک و ده‌ک؛ حه‌یفی؛ حه‌یف و خه‌سار؛ وشه‌یه‌ک بو دهر د‌ر پ‌نی ناکامی و له‌کیس دانی شتیک «دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا: داخه‌م رازی نه‌ین‌ی دهر د‌ه‌که‌و‌ئ سهره‌نجام».

دردار / dardār / ها؛ صفت: سهر دار؛ در گدار؛ دهر دار «شیشه‌ی درد‌ار؛ قوطی درد‌ار؛ شووشه‌ی دهر دار؛ قوتووی سهر دار».

دردانه / dordāne / ها؛ صفت. «مجازی/ نازدار؛ نازار؛ ئاوه‌ختی؛ زۆر خو‌شه‌ویست «عزیز دردانه: نازیزی نازدار».

درددل / dardedel / ها؛ اسم. «مجازی/ دهر د‌ه‌دل؛ دهر دی دل؛ کار-کار؛ له‌جه؛ گله‌یی و

له جی؛ بیډرهنگ؛ یه کهو جار؛ نهؤ؛ نهووک؛ هر دهوکاته دا «دردم کشته شد: دسهجی کوژرا».

دردمند / dardmand ، -ان: صفت. دهردمه-؛ دهردمه-ند؛ دهردکیش؛ دهردهدار؛ دهردار: ۱. [نامتداول] نهخؤش؛ بهئازار؛ دهرداوی؛ لهش بهبار ۲. [مجازی] زویر؛ زوین؛ خه مگین؛ خهفه تبار؛ دلتهنگ «مادر دردمند؛ دل دردمند؛ دایکی دهردمه-؛ دلی دهردمه-ند».

دردمندی / dardmandi: اسم. دهردهداری؛ دهردداری؛ دهردمه-ندی؛ کهزلاته-ی؛ خه مگینی؛ خهفه تباری؛ دلتهنگی؛ دؤخ یان چؤنیه تی خهفه تبار بوون.

دردناک / dardnāk: صفت. بهژان؛ بهئازار؛ لهژان: ۱. هؤی دهرد و ئیش ۲. دهردار؛ دهردمه-؛ به ئیش و دهرد «ندام دردناک: نهندامی بهئازار».

دردو / derdo, derdow ، -ها: صفت. [گفتاری، تعریض/ زمان باز؛ به دهم و پل؛ زیرهک و قسه زان.

دردرفت / dar.raft: اسم. دهرچوو: ۱. [گفتاری] هه زینه؛ خهرج و بهرج ۲. [مجازی] ئه وهی به کار ده چی یان خهرج ده بی.

دردرفتگی / dar.raftegi ، -ها: اسم. له جی/ گه چوویی؛ چرت؛ دهرچوویی؛ جودایی نه خواراوی ئالقه یان به شی له کؤمایي «دردفتگی مفصل: له جی چوویی جمگه».

دردرفتن / dar.raftan: مصدر. لازم. // دررفتگی: دهرچووی؛ درمی روی: دهرده چی؛ دربرؤ: دهرچؤ // دهرچوون؛ دهرپه رین؛ بهرشیه ی: ۱. خؤ راپسکان؛ چرتیان؛ راکردن؛ هه لاتن؛ له بهر دهستی که سیکدا بهر بوون «تا سرم را برگرداند دستش را کشید و دررفت: تا لام کرده و کشاوه و دهرچوو» ۲. فهرقین؛ په کین؛ خه لیان؛ ترانان؛ ترانیه ی؛ ترانای؛ له جیی خؤوه دهرهاتی شتیک به هؤی گوشار یان هیزی ناوه کیه وه

کول و کهسهریک که کهس ی پی خؤشه له لای دؤستی که وه بیدر کیئ.

□ **درد دل کردن** / گفتن: [مجازی] دهردی دل کردن؛ کاز-کاز کردن؛ دهرده دل که رده ی؛ خه فته و رازی خؤ لای کهس گوتن «آمده بود با من درد دل کند: هاتبوو له گه لما دهردی دل بکا».

به درد دل کسی رسیدن: [مجازی] گویدان به ناله ی که سیک؛ به دهرد و گرفتگی کهس گویدان و له گه لیدا هاودهردی کردن و یارمه تی دانی «آخر یک دقیقه هم به درد دل من برس: ساهه میکیش به ناله ی من گوی بده».

دردسر / dardesar ، -ها: اسم. دهر دیسه ر؛ دهردهسه ر؛ زهحه ته؛ ئاشی؛ خهرخه شه؛ دهرد و کویره وه ری «به خاطر آن اعصاب، رییس دانشکده دچار دردسر شد: له بهر ئه و مان گرته، سه رؤکی زانکؤ تووشی دهر دیسه ر بوو».

□ **دردسر دادن**: [کنایی] سه ر ئیشاندن؛ دهر دیسه ر دان؛ سه ره ئارده یوه قولی؛ چه نه و ئیژ کردن و سه ر هیتانه جؤش «ببخشید که این قدر شما را دردسر دادم: ببورن ئه ونده سه رم ئیشاندن».

به دردسر انداختن: خسته نه زهحه ته وه؛ خسته نه دهر دیسه ر؛ هؤی زهحه ته و گرفتاری بوون.

دردسنج / dardsanc ، -ها: اسم. ئیش پیو؛ ئامرازیک بؤ پیتوانی چکؤله ترین گوشاری که ده بیته هؤی به دیهاتنی ئیش.

دردکش / dardkeš: صفت. دهردکیش؛ ئیش کیش؛ تووشیاری ئیش و ناچار به کیشانی. **دردکش** / dardkoš: صفت. ئیش بر؛ دهرد بر؛ ژانبر؛ ژانبه ر؛ به تاییه تمه ندی له ناو بردنی ئیشه وه.

دردم / dardam: قید. دهسه به جی؛ ده زبه جی؛ یه کجی؛ یه کجا؛ هر چانه؛ ده ست و برد؛ هر

هه‌یه.

درزه / darze، ها: / اسم، ۱. / قدیمی / تابه؛ گیشه؛
گرشه؛ قرشه؛ دهرزه؛ کویه‌ک له هه‌ر شتی
۲. درزی چکۆله.

درزی / darzi، ان: / اسم، / قدیمی / خه‌یات؛
جل‌دوور؛ به‌رگ‌دوور؛ شوونک؛ دروومانکار.

درس / dars، ها: / درس؛ / عربی / اسم، وانه؛ دهرز؛
دهرس: ۱. ئه‌وه‌ی که به‌هۆی خویندن و
ئه‌زموونه‌وه‌ فیری ده‌بن «درس‌پزشی؛ وانه‌ی
بژیشتی» ۲. نووسراوه‌ یان ئاگاداری بۆ فیئر بوون
«درس‌خواندن؛ درس‌دادن؛ وانه‌ خویندن؛ وانه
گوته‌نه‌وه» ۳. / مجازی / ئه‌زموون؛ په‌ند «تاریخ‌برای
ما درس‌خوبی است؛ می‌ژوو بۆ مه‌ ئه‌زموونیکێ چاکه».

□ درس‌انفا: وانه‌ی شیوه‌ و چه‌شنی نووسین.
درس‌عبرت: / مجازی / په‌ند؛ په‌ن؛ په‌نگ؛
رووداوێ که ئامۆزگاری لێ وهرده‌گرن.

□ درس‌پرسیدن: وانه‌ پرسینه‌وه؛ لێ پرسینه‌وه؛
پرسینه‌وه‌ له‌ قوتابی له‌مه‌ر ئه‌وه‌ی فیری بووه‌.
درس‌پس‌دادن: وتنه‌وه‌ی ئه‌و وانه‌یه‌ فیری
بووه‌.

درس‌حاضر‌کردن: وانه‌ له‌ به‌ر‌کردن؛ ده‌رس
ئاماده‌کردن «درس‌را به‌خوبی حاضر‌کرده‌ام؛
وانه‌که‌م به‌باشی له‌ به‌ر‌کردوه».

درس‌خواندن: ده‌رس‌خویندن؛ وانه‌
خویندن؛ ده‌رس‌وانه‌ی: ۱. خویندنه‌وه‌ی
نووسراوه‌یه‌کی ده‌رسی «درس‌امروز را بخوان؛
ده‌رسی ئه‌مه‌رۆ وه‌خوینه» ۲. دهرز‌دادان؛
خۆنین؛ وه‌نه‌ی؛ وانای؛ وه‌ندایه‌نه‌؛ وه‌نده‌ی؛
وه‌ندش؛ ده‌رس‌فیئر‌بوون «در‌مدرسه‌ی ما درس
می‌خواند؛ له‌ قوتابخانه‌که‌ی ئیمه‌دا ده‌خوینی».

درس‌خود‌را‌از‌بر / فوت‌آب‌بودن: / مجازی /
۱. وه‌کوو ئاو له‌به‌ر‌بوون؛ وه‌ک ئاو په‌وان
بوون؛ وه‌ربه‌یه‌ی ۲. / کنایی / ده‌رس‌خۆ‌چاک‌له‌
به‌ر‌بوون؛ کاری خۆ‌چاک‌زاین؛ ئاگادار‌بوون
له‌ چۆناوچۆن‌جیبه‌جئ‌کردنی‌کاری‌که‌ پئ

«دررفتن استخوان؛ دررفتن تیر؛ ده‌ریه‌بینی ئیسک؛
ده‌رچوونی تیر». هه‌روه‌ها: دررفتنی
■ صفت‌مفعولی: دررفته (ده‌رچووگ) / مصدر‌منفی:
درنرفتن (ده‌رنه‌چوون)

دررو / dar.row، ها: / اسم، / گفتاری / ده‌رباز‌گه‌؛
ده‌ره‌تان؛ ده‌رو؛ پێی ده‌رچوون «رفت‌توی
کوچه‌ای که دررو نداشت و گیر پاسابها افتاد؛ چوو‌ه‌نیو
کۆلانیکه‌وه‌ ده‌رباز‌گه‌ی نه‌بوو، که‌وته‌گیر
پاسه‌وانه‌کانه‌وه».

درز / darz، ها: / اسم، درز؛ دهرز: ۱. چاک؛
تلیش؛ جیگای پیوه‌ندی یان دروومانی دوو له‌ت
له‌شتیک «درز‌کنت شکافته‌شده‌ است؛ درزی
کۆته‌که‌ت باز‌بووه» ۲. / پزشتکی / الف / لکانگه‌ی
ئیسکه‌کانی کاپۆل پیکه‌وه؛ جینگه‌ی چه‌سپانی
ئیسکه‌له‌ی سه‌ر به‌یه‌که‌وه‌ ب ته‌قه‌ل؛ ته‌قه‌له‌؛
به‌خیه‌ی برینگاری ۳. قه‌لش؛ قلیش؛ قه‌له‌ش؛
قه‌له‌شت؛ تلیش؛ شه‌ق؛ شه‌رق؛ تره‌ک؛ تره‌که‌؛
تریشکه‌؛ که‌لین؛ تریک؛ چاک «از درز در نگاه‌کن:
له‌ درزی درگاه‌وه‌ به‌روانه».

□ درز‌کردن: دزه‌کردن؛ بلاو‌بوونه‌وه: ۱. له‌
درزی شتیکه‌وه‌ چوونه‌ ده‌ر «نور‌از‌شکاف‌در‌درز
می‌کرد؛ تیشک‌له‌ درزی درگاه‌وه‌ دزه‌ی ده‌کرد»
۲. / مجازی / درکان؛ درکیای؛ که‌وته‌نه‌
ده‌ره‌وه‌ی رازیک.

درز‌گرفتن: ۱. درز‌گرتن؛ که‌لین‌گرتن؛ ته‌قه‌ل
دان؛ دوورانی دوو تیکه‌ پارچه‌ به‌یه‌کتره‌وه‌
۲. / مجازی / قسه‌کورت‌کردنه‌وه؛ کۆتا
کردنه‌وه‌ی باس «فوراً ح‌رفم را درز‌کرفتم و بیرون
آمدم؛ ده‌سه‌به‌جئ‌ قسه‌م کورت‌کرده‌وه‌ و
وه‌ده‌ر‌که‌وتم».

درز‌گیری / darzgiri، اسم، درز‌گری؛ کار‌یان
په‌وتی درز‌دادان؛ دووران‌یان داپۆشان‌دنی درزی
شتی (وه‌ک‌جل‌وبه‌رگ، دیوار و...)،

درز و دوز / darz-o-düz، اسم، / گفتاری / دپاوی
جل‌وبه‌رگ که‌ پیوستی به‌ دوورین و پینه‌کردن

سپیتراره «مطمئن باش! من درس خودم را از برم؛
دلنیا به! نهنم دهرس خومم چاک له بدرد».

درس خود را بلد/ روان بودن: دهرسی خو
زانین؛ وانهی خو زانین.

درس دادن/ گفتن: وانه دان؛ دهرس دان؛ وانه
وتنهوه؛ شتیک به مهبهستی فیئر کردن به
دیتران گوتن «امروز معلم چهار صفحه درس داد؛
نهوږ ماموستاکه مان چوار لاپره دهرسی دا».

درس گرفتن: فیئر بوون؛ ههږوتن: ۱. وانه فیئر
بوون؛ هین بوون؛ مسهی؛ ناگایی له ماموستا
وهرگرتن ۲. [مجازی] پهنده وهرگرتن؛ شتی له
رووداو یان تاقي کردنهوهیهک فیئر بوون «از این
حادثه درس خوبی گرفت: لهه رووداوه پهنديکی
باشی وهرگرت».

درس‌افزار / darsafzār، ها: [عربی/ فارسی] اسم،
هر کام له نامیترگه‌لی فیئرکاری (وهک کتیب،
شریت؛ یان وینه ...).

درست ۱ / dorost، ها: صفت. دروست؛ درووس؛
دروس؛ درؤس؛ درس: ۱. بی‌هه‌له یان نادروستی
«حرف درست؛ کار درست: قسه‌ی دروست؛ کاری
درووس» ۲. بی‌کهم و کووپی یان شکاوی
«ساعت درست شد: سه‌عاته‌که دروست بؤوه»
۳. پاک؛ ریک؛ ساق؛ ته‌واو؛ بی‌کهمیه‌سی؛ موک
«صد صفحه درست؛ چهل سال درست: سه‌د لاپره‌ی
ته‌واو؛ ریک چل سال» ۴. [گفتاری] راست؛ پاس؛
چاک؛ باش «آدم درست: مرؤی دروست».

□ درست بودن: دروست بوون؛ درووس بوون؛
۱. هه‌له نه‌بوون ۲. پاک و بی‌خه‌وش بوون؛
بی‌کهمیه‌سی بوون ۳. درووسکار بوون.

درست شدن: ۱. دروست بوون؛ درووس بوون
۲. چاک بوونه‌وه؛ دروست بوونه‌وه؛ دروست
کران؛ وهش‌کریه‌ی ۳. ناماده بوون؛ ته‌یار
بوون. هه‌روه‌ها: درست کردن

درست ۱: قید. راست؛ درووس؛ دروست: ۱. پاس؛
ریک «قطار درست سر ساعت آمد: قه‌تاره‌که راست له

سه‌ر کاتی خو‌ی هات» ۲. به دروستی؛ به
درووسی «آزاد درست همان کاری را کرد که گفته بود؛
آزاد دروست هه‌ر نه‌و کاره‌ی کرد که گوتبووی».

درست آیین / dorostāyîn، ها: صفت. [ادبی]
۱. په‌یره‌وی ثایینی دروست ۲. په‌یره‌و و وه‌فادار
به ثایینیک.

درست‌دین / dorostdîn، صفت. ۱. پرواپته‌و؛
خاوه‌ن خوو و هوگر به په‌یره‌وی ته‌واو له
فهرمانگه‌لی دینی ۲. نورتودوکس.

درستکار / dorostkār، ها: ان: صفت. ناز؛
درووسکار؛ کاردرووس؛ دروسکار؛ راستکار؛
ثافده‌ست؛ ده‌سپاک؛ به‌خته‌وار؛ راست و
دروست؛ بی‌فر و فیئل؛ مرؤی بی‌لاری و خواری و
بی‌گری و فزی «کارگر درستکار؛ کریکاری
درووسکار».

درستکارانه ۱ / dorostkārāne، صفت.
درووسکارانه؛ دروستکارانه؛ دروستانه «رفتار
درستکارانه: ناکاری درووسکارانه».

درستکارانه ۲: قید. درووسکارانه؛ دروستکارانه؛ به
درووسکاریه‌وه؛ له‌گه‌ل دروستکاریدا «درستکارانه
رفتار می‌کرد: درووسکارانه ده‌جو‌لاوه».

درستکاری / dorostkārî، اسم. درووسکاری؛
کاردرووسی؛ دروستکاری؛ سه‌رراستی؛ ناکاری
راست و دروست و به‌دوور له خه‌یانه‌ت و
بی‌گری و فزی.

درست و حسابی ۱ / dorost-o-hesābî، [فارسی/
عربی] صفت. راست‌وپاک؛ ریک‌وپیک؛ سه‌رراست؛
راست‌ودروست؛ به‌چؤنیه‌تی، چه‌ندیه‌تی، یان
باریکی شیاوه‌وه «آدم درست و حسابی؛ کار درست و
حسابی: مرؤی راست‌وپاک؛ کاری ریک‌وپیک».

درست و حسابی ۲: قید. باش؛ به‌باشی؛ به
ریک‌وپیکی؛ راست و پاک؛ چاک؛ به‌جوانی؛ به
خاسی «درست و حسابی در آنجا مستقر شده بود: باش
ده‌ویدا سه‌قامگیر ببوو».

درسته ۱ / doroste، صفت. [گفتاری] ساق:

درشت ۳. /ادبی/ نه پوړ؛ ژاړ؛ ناساف؛ نارېک
 «جامه‌ی درشت: بهرگی نه پوړ» ۴. /مجازی/
 ناشیرین؛ قه‌لپ؛ ناخوښ؛ ناخوښه؛ دشت؛
 ناله‌بار و ټیکه‌ل به قین و ړکه‌وه «حرف درشت:
 قسه‌ی ناشیرین».

درشت بار کسی کردن: /مجازی/ به که‌سې
 کردن؛ قسه‌ی سووک له پاره‌سنگی که‌سېک
 نان؛ زیپک له که‌سېک دان؛ سهرکونه/ لؤمه‌ی
 که‌سې کردن؛ قسه‌ی ناخوښ و ټیکه‌ل به
 لؤمه‌وه به که‌سېک گوتن «امروز صاحبخانه خیلی
 درشت بارم کرد: خاوه‌ن مال‌ه‌وړو ژوری پی
 کردم».

درشتباف /doroštāf/ درشتبافت

درشتبافت /doroštāft/ :صفت. دووشته‌چن؛
 دوشته‌چن؛ درشت‌چن؛ به تان و پوگه‌لیکی
 ئه‌ستوور و لیک‌دووروه «فرش درشتبافت: فره‌شی
 دروشته‌چن»؛ درشتباف/ گفتاری/

درشتخو /doroštū/ :ها؛ یان؛ :صفت. /مجازی/
 /ادبی/ توندخوو؛ تونه‌خوو؛ تونه‌مه‌زاج؛ تنه‌خوو؛
 توند و تیژ؛ خاوه‌ن خووخده‌ی تون و تیژ و
 ټاکاری ناشیرین له‌گه‌ل خه‌ل‌کدا. هه‌روه‌ها:

درشتخویی

درشتخوار /doroštār/ :ها؛ لان؛ /اسم.
 /زیست‌شناسی/ نامؤخوړ؛ سیلولولی بیگانه‌خوړ که
 له پیکه‌تان و سازانه‌وه‌ی شانه‌گه‌لی مؤره‌داراندا

دهوری گرینگی هه‌یه: کلانخوار

درشت‌نی /doroštney/ :ها؛ /اسم. دروښه؛
 لولواک؛ لولواق؛ به‌له‌ک؛ گاللوړ؛ قه‌له‌مه؛ قولمه؛
 هیسکه‌گه‌وره‌ی پا که به زرانی و قوله‌په‌وه به‌ند
 ده‌بی.

درشتی /dorošti/ :اسم. ۱. زلی؛ گه‌وره‌یی؛
 درشتی؛ گردی؛ دؤخ و چوښه‌تی درشت بوون
 ۲. /مجازی/ توند و تیژی؛ ټاکاری به تووړه‌یی و
 بی‌ټارامی و سازشت «خیلی با مادرش درشتی می‌کرد:
 زوړ له‌گه‌ل دایکیدا توندوتیژی ده‌کرد».

۱. ده‌س‌نه‌خواردوو ۲. ته‌واو؛ تواو «یک نان درسته
 را خورد: نانیکي ساقی خوارد».

درسته^۱: قید. ساق؛ به ساقی؛ به یه کجاری «زردالو
 را درسته قورت داد: قه‌سیسه‌که‌ی به ساقی قووت‌دا».

درستی /dorosti/ :اسم. دروستی؛ درووسی؛
 راستی؛ راسی: ۱. دؤخ یان چوښه‌تی دروست
 بوون «درستی کارش معلوم نیست: دروستی کاره‌که‌ی
 دیار نیه» ۲. دروستکاری «درستی او در میان بازار
 معروف است: درووسی ئه‌و له بازاردا به‌ناویانگه».

درسخوان /darsxān/ :ها؛ /عربی/ فارسی/ صفت.
 ده‌رس‌خوین؛ ده‌رزوان؛ خاوه‌ن هوگړیه‌تی به
 ده‌رس خویندن و فیروونی «بچه‌ی درس‌خوان:
 مندالی ده‌رس‌خوین».

درسنامه /darsnāme/ :ها؛ /عربی/ فارسی/ اسم.
 وانه: ۱. کتییی ده‌رسی، به‌تایبته له بواریکی
 وانه‌یی زانستگاییدا «درسنامه‌ی روان‌شناسی: وانه‌ی
 ره‌وان‌ناسی» ۲. هه‌ر چه‌شنه‌نامیلکه یان وتاریک
 که بؤ ئه‌و مه‌به‌سته به کار ده‌روا «بیشتر درسنامه‌ها
 ترجمه‌ی ناقص و نامفهوم کتابهای خارجی است:
 زوړتری وانه‌کان پاچقه‌ی نیمه‌ناته‌واو له کتیبگه‌لی
 بیانین».

درس و مشق /dars-o-māšq/ :عربی/ اسم. وانه و
 مه‌شق؛ خویندن و ته‌کلیفی وانه‌یی «به درس و
 مشق بچه‌ها رسیدگی می‌کرد: به وانه و مه‌شقی
 مندالان راده‌گه‌بشت».

درسی /darsi/ :عربی/ صفت. وانه‌یی؛ ده‌رسی؛
 ده‌رزی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به وانه‌وه «کتاب
 درسی: فعالیت درسی: کتییی وانه‌یی؛ چالاکي
 ده‌رسی».

درشت /dorošt/ :صفت. ۱. له‌ا؛ گه‌وره؛ زل؛
 زه‌لام؛ گرس؛ گر؛ گه‌پ؛ گورپه؛ ئه‌ستوور؛ به
 ئه‌ندازه و هه‌ندی گه‌وره‌تره‌وه «سیب درشت؛
 تخم‌مرغ درشت: سیوی گه‌وره؛ هیلکه‌ی زل» ۲. له‌ا/
 درشت؛ دشت؛ دوشته؛ دووشته؛ گرد؛ زروه؛ به
 بایه‌خی زوره‌وه (بؤ پاره) «پول درشت: پاره‌ی

درشکه / doroške, doroške, ها: / اِروسی / اسم، پیتوون؛ فایتون؛ کالیسکه؛ عاره‌بان‌هی سواری سهرداپوشراو که دوو یان چهند ئەسپ ده‌یکیشن و مسافری پی جیبه‌جی ده‌کهن.

درشکه‌چی / doroškeči, doroškeči, ها: / ان: / اِروسی / ترکی / اسم، فایتونچی؛ کالیسکه‌چی؛ ئازویتی عاره‌بانە.

درصد^۱ / darsad, ها: / اسم، له‌سه‌د؛ سه‌دی‌چن؛ یه‌ک یان چهند به‌ش له‌شتیک که به‌سه‌د به‌شوه‌دابه‌ش بووه «چند درصدی از این پول به‌تو می‌رسد: چهند له‌سه‌دی ئەم پاره‌یه به‌تو ده‌گا».

درصد^۲: قید. سه‌تا؛ له‌سه‌د، به‌شیوازی به‌ش یان به‌شگه‌لیک له‌شتیک (به‌تایبه‌ت پاره) که به‌سه‌د دابه‌ش کراوه «ده درصد تخفیف دارد: سه‌تا ده‌ی داشکاوه».

درصدگیری / darsadgîrî, ها: / اسم، کار یان ره‌وتی له‌سه‌د گرنتی ژماره یان چهن‌دیه‌تیه‌ک. درصورتی‌که / darsûratîke, فارسی / عربی / فارسی صورت

درضمن / darzemn, فارسی / عربی / قید، هه‌روه‌ها؛ هه‌روه‌سا؛ هه‌رپاسه؛ وپرای ئەمه؛ وپرای ئەوه؛ ۱. هه‌ر له‌و کاته‌دا؛ له‌هممان کاتدا «در ضمن پول هم لازم است: هه‌روه‌ها پاره‌یش پیتویسته» ۲. تازه؛ زیاتر له‌وه؛ له‌و به‌دوا «در ضمن پولمان هم تمام شده است: هه‌روه‌ها پاره‌یشمان ته‌واو بووه»: ضمناً

درفش / derafš, darafš, ها: / اسم، ۱. [دبی] / ئالا؛ دروشم؛ به‌ندیز؛ به‌یاخ؛ به‌یداخ ۲. دره‌وش؛ دره‌وشه؛ دریشک؛ دریشک؛ دریشه؛ دریشه؛ ئامیزیک به‌نووکی تیزه‌وه بۆ کون کردن و دوورانه‌وه‌ی چه‌رم.

درفشانی / dorfešāni, ها: / [عربی / فارسی] / [تعریض] و تاربیژی: درافشانی

درک / darak, [عربی / اسم، توون؛ ده‌ره‌ک؛ بن

و بیخی دۆژه؛ بنی جه‌حانم.

☐ به‌درک: به‌توون؛ فینار؛ وه‌جه‌حانم؛ به‌ده‌ره‌ک؛ وشه‌یه‌ک به‌نیشانه‌ی سهرنج نه‌دان به‌رووداویک «گفت: «می‌روم و پشت سرم را نگاه نمی‌کنم»، گفتیم: «به‌درک»: گوتی: «ده‌رۆم و ناگه‌ریمه‌وه»، وتم: «به‌توون».

درک / dark, [عربی / اسم، ۱. ده‌ره‌ک؛ فام؛ ئاوه‌ز؛ سه‌ره‌ده‌ره؛ سه‌روده‌ره؛ کار یان ره‌وتی ئاوه‌زین؛ زانین و له‌شتیک تیگه‌بشتن ۲. [دبی] / دۆخ یان چۆنیه‌تی گه‌بشتن به‌شتیک.

☐ درک‌کردن: ۱. ئاوزان؛ ئاوزیان؛ ئاوزین؛ ئاوه‌زه‌یه؛ ئاوه‌زیای؛ فامین؛ تیگه‌بشتن؛ مسایش؛ مسایه؛ سه‌ره‌ده‌ره‌ئان ۲. [دبی] / بوون؛ شایه‌ت بوون؛ دیتن «محضر آن أستاذ بزرگ را درک کردم: خزمه‌تی ئەو مامۆستا گه‌وره‌یه بووم».

درکردن / darkardan, مصدر. لازم، متعدی. // درکردی: ده‌رت‌کرد؛ درمی‌کنی: ده‌رده‌که‌ی؛ درکن: ده‌ره‌که // لازم، ۱. ده‌ره‌کردن؛ وه‌ده‌رنان «خستگی درکردن: شه‌که‌تی ده‌ره‌کردن» ☐ متعدی، ۲. هاویشتن؛ خستن؛ ته‌قاندن؛ که‌واندن؛ وستە‌ی؛ به‌ره‌که‌رده‌ی «تیر درکردن: تیر خستن».

هه‌روه‌ها: درکردنی

■ صفت فاعلی: درکننده (ده‌ره‌که‌ر) / صفت مفعولی: درکرده (ده‌ره‌کراو) / مصدر منفی: درنکردن (ده‌رنه‌کردن)

درگاه / dargāh, ها: / اسم، ۱. به‌ره‌گا؛ ده‌ره‌که؛ ده‌ری؛ ده‌رگا؛ درگا؛ دریا؛ ناودرگا؛ قاپی؛ گوشادی دیوار که چوارچیوه‌ی درگای تی دادنه‌نین ۲. [نامتداول] ده‌ره‌که؛ ده‌ری؛ به‌رده‌ره‌ک؛ به‌رده‌رگا؛ به‌رده‌ریا؛ وه‌به‌ره‌ه؛ وه‌روه‌ی ۳. درگانه؛ دریانه؛ ئاسان؛ ئاسانه؛ ده‌ریزان؛ ده‌رازین؛ گه‌وره‌مال؛ خانووی خیوانی هی‌ز و گه‌وره‌یی.

درگاهی / dargāhi, ها: / اسم، ۱. قووپاوی نیو

درگوشی^۱: قید. به بچه؛ به بچه-بچه‌وه؛ به چیه؛ به سرتَه؛ به سرکه؛ به فسه؛ به سرپه- سرپه‌وه؛ چیه-چپ؛ نچ؛ بناگویی؛ به هیواشی و له لای گویی بیسه‌روه «دو نفری داشتند درگوشی حرف می‌زدند؛ دوانی دانیشتبوون و به بچه قسه‌یان ده‌کرد».

درگه / dargah / اسم. [مخفف، ادبی] درک؛ دره‌که؛ درگا؛ دریا.

درگیر / dargîr / صفت. گیروده؛ درگیر؛ ناوقه؛ نامقه؛ تووش؛ تووشیاری باریکی سه‌خله‌ت و دژوار «خودت را با این کارها درگیر نکن؛ خوت گیروده‌ی ئەم کارانه مه‌که». هه‌روه‌ها: درگیر بودن؛ درگیر شدن؛ درگیر کردن

درگیراندن / dargîrāndan / مصدر. متعدی. گیروده‌کردن؛ پیوه‌تلاندن؛ تووش کردن.

درگیری / dargîrî / ها: اسم. ده‌رگیری:

۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی تووشی شه‌ر و ناکوکی بوون «با اداره‌ی آموزش و پرورش درگیری داشت؛ له‌گه‌ل مه‌زینگی‌ه‌ی په‌روه‌ده‌دا ده‌رگیری بوو»
۲. کیشه‌وه‌ه‌را؛ مشت‌ومر؛ به‌ریه‌ره‌کانی و شه‌ر؛ کار یان ره‌وتی لیکدان؛ ململانی؛ شه‌ر و پیکدادان؛ «تظاهرات به‌درگیری کشیده‌شد و چند نفر زخمی شدند؛ خویشاندان کیشایه‌لیکدان و چهند که‌سیک بریندار بوون».

▣ **درگیری لفظی**: بنار؛ گلته؛ ده‌مه‌قاله؛ ده‌مه‌قری؛ شه‌ره‌قسه.

درل / derel / [انگلیسی] دریل

درم / deram / [از یونانی] اسم. درم؛ دیره‌م؛ یه‌که‌ی پاره‌ی بری له ولاتانی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست.

درمان / darmān / ها: اسم. درمان:

۱. هه‌توان؛ داوده‌رمان؛ کۆمه‌له‌کار و ئامرازێ که بۆ چا بوونه‌وه‌ی نه‌خۆشیک به‌کار ده‌برین «صدھا بیمار در این بیمارستان درمان شده‌اند؛ سه‌دان نه‌خۆش له‌م نه‌خۆشخانه‌دا ده‌رمان کراون»

دیوار، له بنی زه‌ویه‌وه تا بالای مرۆفیی به شیوه‌ی دۆلاوجه‌یه‌کی بی‌ده‌رک^۲. [گفتاری] ناوده‌رگا؛ ناودریا؛ نیو ده‌رکه.

درگذشت / dargozašt / اسم. [ادبی] مه‌رگ؛ کۆچی دوايي؛ کاره‌هاتی مردن؛ تیدا چوون؛ تیا چوون؛ کۆچی دوايي کردن «درگذشت دوست عزیزمان را در سانحه‌ی رانندگی تسلیت می‌گوییم؛ مه‌رگی دۆستی خوشه‌ویستمان له کاره‌ساتی رانه‌نده‌گیدا سه‌ره‌خۆشی ده‌که‌ین».

درگذشتن / dargozaštan / مصدر. لازم. [ادبی] // درگذشتی: مردی؛ درمی‌گذری: ده‌مردی؛ درگذر: بمره // ۱. مردن؛ مه‌رده‌ی؛ نه‌مان؛ تیدا چوون؛ تیا چوون؛ کۆچی دوايي کردن ۲. خۆش بوون؛ بواردن؛ بووردن؛ ویه‌رده‌ی؛ له مافی خۆ چاوپۆشی کردن «از گناه کسی درگذشتن؛ له گوناھی که‌سیک خوش بوون» ۳. تیه‌ره‌ر بوون؛ ده‌رباز بوون؛ ویه‌رده‌ی.

■ **صفت فاعلی: درگذرنده** (-) / صفت مفعولی: درگذشته (مردوو) / مصدر منفی: درنگذشتن (نه‌مردن)

درگذشته / dargozašte / ها: گان: اسم. [ادبی] کۆچ‌کردوو؛ مردوو؛ مردی؛ مردگ؛ مه‌رده؛ نه‌ماو. **درگرفتن** / dargereftan / مصدر. لازم. // درگرفت: ده‌سی پیکرد؛ درمی‌گیرد: ده‌س پینده‌کا؛ - // ده‌س پیکردن؛ هه‌لگیرسان؛ هه‌لبوون (بۆ ئاور)؛ ده‌س پنه‌که‌رده‌ی؛ تی‌به‌ر بوون؛ ده‌س پیکردنی کار یان کاردانه‌وه‌ی شتیک (ته‌نها به شیوه‌ی سیه‌هم که‌سی تاکي رابردوو و داهاتوو به کار ده‌روا) «درگرفتن جنگ؛ درگرفتن آتش؛ ده‌س پی‌کردنی شه‌ر؛ تی‌به‌ر بوونی ئاگر».

■ **مصدر منفی: درنگرفتن** (ده‌س پی‌نه‌کردن)

درگوشی^۱ / daregûşî / صفت. چیه؛ چوه؛ چفه؛ بچه؛ فسه؛ چریه؛ سرپه؛ نچ؛ تاییه‌تمه‌ندی قسه‌کردنی هیواش و ده په‌نا گویی یه‌کتر «درگوشی ممنوع؛ چیه قه‌ده‌غه‌یه».

۲. [مجازی] دهوا؛ چار؛ چاره «درمان درد من پول است: دهوای دهردی من پارهیه».

درمان بخش / darmānbaxš /: صفت. [دبی] هه توان به خش؛ دهرمان به خش؛ به توانایی و تاییه تمهندی دهرمان کردنهوه. ههروهه:

درمان بخشی

درمانجو / darmāncû /: ها؛ -یان؛ اسم. دهرمانخواز؛ دهرمان پیرس؛ کهسێ که وا له دووی دهرمانی نهخۆشی خۆیهوه «هر روز ۵۰ نفر درمانجو به ما مراجعه می کنند، که بسیارشان اصلاً بیمار نیستند: هه موو روژ ۵۰ دهرمانخواز دین بو لامان، که زۆربه یان ههر نهخۆش نین».

درماندگی / darmāndegî /: اسم. داماو؛ داماگی؛ تیماوی؛ قه تیس؛ ماتی و سه ره گردانی؛ دۆخ یان چۆنیه تی داماو بوون «هم بیکارم، هم بیمار، هم بی پول، مگر درماندگی شاخ و دم دارد؛ ههم بیکارم، ههم نهخۆش و ههم بی پاره، ئیتیر داماو چۆن دهبی؟».

درماندن / darmāndan /: مصدر. لازم. // **درماندی**: دامای؛ درمی مانی: داده مینێ؛ دریمان: دایمینه // دامان؛ تیمان؛ تیدامان؛ تیدامانهوه؛ قه تیس بوون؛ کهوتنه تهنگانهوه؛ پهک کهوتن؛ فل بوون؛ جه نیقین؛ فلتان؛ ئهرمه نهی؛ مه نایره؛ پهک کهوتهی؛ هیز و توانی جیه جی کردنی کاریک له دەس دان «درمانده بودم چه جوابی به او بدهم: تیدامایبوومهوه چ پهرسفئیکی پی بدهمهوه».

ههروهه: **درمانندی**

■ **صفت مفعولی: درمانده** (داماو) / مصدر منفی: **درنماندن** (دانهمان)

درمانده / darmānde /: ها؛ -گان؛ صفت. داماو؛ داماک؛ داماتی؛ تیماو؛ گونهک؛ کلۆل؛ بیتچاره؛ لی قه مواو؛ مه نه؛ وامه نه؛ ئهرمه نه؛ دهرمه نه؛ ئهرامه نه؛ ئهرامه نه؛ لاکه فته؛ بارکهوته؛ لاکهوته؛ پهک کهوته؛ وهستاو؛ قه تیز؛ قه تیس؛ بی دهره تان؛ ناکار له دۆزینهوهی چاره «وقتی به کلی درمانده

شد، سراغ پذیرنش رفت: کانی به تهوای داماو کهوت، چوو بو لای خه زووهی».

درمان شناسی / darmānšenāsi /: اسم. دهرمان ناسی؛ لقیک له زانستی بژیشکی که له سه ره دهرمانی نهخۆشیه کان ده کۆلینتهوه.

درمانگاه / darmāngāh /: ها؛ / اسم. دهرمانگا؛ دهرمانخانه؛ دامه زراوه بهک به کارکه رانی بژیشکی و ئامیگره لی دهرمانیه وه بو دهرمان کردنی نهخۆشی سه ره پایی.

درمانگاهی / darmāngāhi /: صفت. دهرمانگایی؛ دهرمانخانهیی؛ پیوه نیدار یان سه ره به دهرمانگاهوه «فعالیت های درمانگاهی: چالاکیه لی دهرمانگایی».

درمانگر / darmāngar /: ها؛ / ان؛ اسم. دهرمانکهر؛ دهرمانکهر؛ کهسێ که نهخۆشان دهرمان دهکات.

درمانی ^۱ / darmāni /: صفت. دهرمانی؛ پیوه نیدار یان سه ره به دهرمانه وه «هزینه های درمانی: خهرجگه لی دهرمانی».

- **درمانی** ^۲: پیواژه. -دهرمانی؛ دهرمان کردن «پرتو درمانی؛ برق درمانی: تیشک دهرمانی؛ کاره بادهرمانی».

درمنه / dermane, darmane /: ها؛ / اسم. گیابه رک؛ بهرزه لهنگ؛ بهرزه لین؛ زهنگۆله گیا؛ گیابه کی خۆرسکی لاسک کلۆری بۆنخۆشه.

درنا / dornā /: اتوکی / اسم. ۱. [نجوم] وینه یه کی ئاسمانی باشووری ۲. /ها؛ / ان / قازیقو لینگ؛ قازیقو لینگ؛ قولنگ؛ قولنگ؛ قورنگ؛ قورینگ؛ شینه قورینگ؛ قولنگ؛ قولینگ؛ قه تار قولینگ؛ کولنگ؛ بالداریکی کیوی به لهش و مل و بال و پای درێ، دهن دووکی بلیند و ئهستووره وه.

درنبردن / darnabordan /: دربردن

درندشت / darandašt /: صفت. [گفتاری] دهرنده دشت؛ هه شته رخا؛ کاکي به کاکي؛ به دهره تانیکی زۆر بهر بلاوه وه «اتاق درندشت؛

زمین درندشمه: ژووری دهر دنده شت؛ زه مینی ک کی نه کاکي).

درندگی / dar(r)andegî, der(r)andegî / اسم: درنده یی؛ درې؛ دۆخ یان چۆنیه تی درنده بوون «شیر به آن درندگی را رام کرده است: شیر ی بهو درنده یی دهستمۆ کردوه».

درندد / dar(r)ande, der(r)ande / ها؛ گان: صفت. درنده؛ درې؛ درنه؛ دورونه؛ دهه به؛ تیروو؛ راور؛ به تاییه تمه ندی و توانای در بوونه وه «جانور بیه: گیانه وری درنده».

درنده خو / dar(r)andexû, der(r)andexû / ها؛ یان: صفت. درنده؛ درې؛ خاوه ن تاییه تمه ندی و خووی گیانه وهرانی درنده و وه حشی «ابن مرد درنده خو حتی به کودکان خود رحم نکرد: ئەم کابرای دره به زه ی به منداله کانی خوشیدا نه هات».

درنده خو یی / dar(r)andexûyi, der(r)ande- / ها: اسم. درندایه تی؛ دۆخ یان چۆنیه تی در بوون «زبان از توصیف درنده خو یی او قاصر است: زمان کوله له دهر برینی درندایه نی وی».

درنرفتن / darnaraftan / درنرفتن

درنکردن / darnakardan / درنکردن

درنگ / derang, darang / اسم: [دبی] درهنگ؛ دیر؛ دیرس؛ دواکهوت؛ خۆپاریزی له

جییه جی کردنی کاریک بۆ ماوه یی «در این کار درنگ جایز نیست: لهم کاره دا درهنگ ره وانه»

۲. خۆپاری؛ سهبر «ختی درنگ کن که دیگران هم برسند: تۆزی سدر که با نهوانیش بگن». ههروه ها:

درنگ کردن

درنگدشتن / darnagozaştan / درنگدشتن

درنگرفتن / darnagereftan / درنگرفتن

درنماندن / darnamāndan / درنماندن

درنوشتن / darneveştan / نۆزدیدن ۱-

درنیافتن / darnayāftan / دریافتن

درنیامدن / darnayāmadan / درآمدن

درنیاوردن / darnayāvardan / درآوردن

درنیاویختن / darnayāvîxtan / درآویختن

درنیفتادن / darnayoftādan / درافتادن

درو / derow, dero: / اسم: ۱. دروینه؛ دروین؛ دره؛ درینه؛ کار یان رهوتی برینه وه ی پروه کی کیلگه یان زه مینیک «فصل درو: وهزی دروینه» ۲. [کنایی] قهلت و بر؛ کوشتاری به کۆمه لی گیانه وهران، به تاییه ت مرۆف؛ داپاچین «با مسلسل همه را درو کردند: به مترا یۆز هه موویان قهلت و بر کرد».

درو کردن: دروینه کردن؛ دره و کردن؛ دووران؛ دروان؛ دره و که ده ی.

دروازه / darvāze / ها: از کردی / اسم: [قدیمی] دره رازه: ۱. قاپیه؛ دهر گای مه زن؛ درگقایی؛ در گایه کی گه و ره که له و پوه بۆ ناو شار یان قه لایه ک ده چوون «شبانه دروازه را به روی سپاه دشمن گشودند: به شهودا دروازه یان بۆ سوپای دژمن کرده وه» ۲. [مجازی] شوین یا جیگایی که له و پوه ده چنه نیو شوین تر «دروازه ی تمدن: دروازه ی شارسرانیه ت» ۳. [ورزش] گول؛ گول؛ جیگایه ک له دوو سهری گۆره پانی یاری فووتبال و چهند یاری تر که ده بی تۆپی تی که وی.

دروازه بان / darvāzebān / ها؛ بان: از کردی / فارسی / اسم. دروازه بان؛ دره رازه وان: ۱. [قدیمی] قاپیه وان؛ قاپیه فان؛ نواوان ۲. [ورزش] گولیر؛ یاریزانی که ناگای له دره رازه یه، تۆپی تی نه چی. ههروه ها: دروازه بانی

دروپیکر / dar-o-peykar / اسم: در و دیوار؛ درگا و په نجه ره؛ درگا و دیوار و کۆمه لی شهو شتانه ی که نه بیته هوی مان و پاوان بوونی خانویه ک «خانه کهنه و قدیمی بود و در و پیکر درستی نداشت: خانوه که زۆر کۆن بوو، در و دیواریکی ریک و پیککی نه بوو».

دروختنه / dar-o-taxte / اسم: [قدیمی] پیکهاته یه ک له چیو (تهخته) بۆ داپۆشین ی پروی شووشه یان دهریجه، که به پیچ به پروی

درگای دووکاندا ده یانېه سته وه.

☐ در و تخت به هم جور بودن: [مجازی] یو یه ک تاشیان؛ جفت و جوړ بوون.

دروډ /durûd, dorûd/ د.ا. ۱. دروود؛ شاباش؛ شابه؛ شه گه؛ شاگه؛ وشه یه ک به نیشانه ی په سندن، په سن یان خیراتی «دروډ بر قهرمانان وطن: دروود بۇ قارمانانی نیشتمان» ۲. /ها/ [ادبی] سه لام؛ سلاو؛ سلام؛ سلاډ. هه روه ها: درود گفتن؛ درود فرستادن

دروډگر /durûdgar, dorûdgar/ ها؛ ان؛ اسم. [ادبی] چپوتاش؛ چووتاش؛ دارتاش؛ مهره نگوز؛ نه چار.

دروډگری /durûdgarî, dorûdgarî/ ها؛ اسم. [ادبی] چپوتاشی؛ دارتاشی؛ مهره نگوزی؛ نه چاری.

دروډن /durûdan, dorûdan/ درویدن **دروډیوار** /dar-o-dîvâr/ ها؛ اسم. دار و دیوار؛ دهر و دیوار؛ دهرک و بان؛ دهر و دوو؛ ئه وهی که جیگایه ک له دهره وهی جوئ ده کاته وه (وهک دیوار و دهرگا و په نجره) «در و دیوار را تمیز کرده و آذین بسته بودند: دار و دیواریان خاوین کردبووه وه و خه ملاندبوویان».

دروزی /darûzî/ ها؛ ان؛ اسم. دهرووزی؛ ههر کام له په پره وانی لقی له مه زه بی ئیسماعیلی به ناوی دهرووز که ئیسته زوړبه یان له لوبنان و سووریه نیشته جین.

دروس /durûs, dorûs/ [عربی] جمع دروس **دروغ** /durûq, dorûq/ ها؛ اسم. درو؛ قر؛ فرکا؛ قری؛ دروی؛ دروی؛ درئ؛ دروو؛ دره؛ دهره و: ۱. فیخال؛ ئاخلیف؛ قهوانه؛ هه لات؛ پوټ؛ قسه ی هه لیه سته و ناراست که به مه به سته فریودان یا شوپنه گومکي ده گوټری «برای این که تنبیه نشود، دروغ گفت: بۇ ئه وهی جزیا نه درئ، دروی کرد» ۲. قسه یه کی ناراست یان نادروست که ویده چی بیژر چوئیه تیه که ی بزانی یان نه زانی «خبر دروغ؛ هه والی درو».

☐ دروغ دسته نقاشی: [مجازی] دروی وه ک راست؛ دروی داتاشراو؛ درویه ک که به زانیاریه وه ساز کرابی.

دروغ شاخدار: [مجازی] توپ؛ هه لات؛ هووشه؛ دروی زل.

دروغ مصلحت آمیز: دروی مه سلحه ته؛ درویه ک که بۇ کوژاندنه وهی بشپوه و وه بشپوه و به رگری له گه زن و زیان ده گوټری.

☐ دروغ بافتن دروغ بافی

دروغ تراشیدن: درو هه لیه ستن؛ درو تاشین؛ درو درووس کردن؛ درو داتاشین؛ شه نټین.

دروغ در آمدن: به درو دهر چوون؛ به درو دهر هاتن؛ به دروی به رشپیه ی؛ راست دهر نه هاتن؛ روون بوونه وهی درو بوونی وته، رووداو یان هه والیک (خبر آتش بس دروغ در آمد: هه والی ئاگر به س به درو دهر چوو).

دروغ ساختن دروغ سازی

دروغ کسی را در آوردن: [مجازی] که سی به درو خسته وه؛ دروی که سی خسته دهره وه؛ که سی خسته درووه؛ وسه یوه درو؛ ئه وه درو وسه ی؛ روون کردنه وهی دروی که سی که پیشت هه لیه سته وه «از این که دروغ او را در آوردن از من دلخور شد: له وهی که به دروم خسته وه لیتم زیز بوو».

دروغ گفتن: درو کردن؛ درو دان؛ داندن؛ درو دای؛ درئ که رده ی؛ دروی دای؛ درو وتن.

دروغ بافی /durûqbāfi, dorûq-/ ها؛ اسم. [مجازی] درو بزی؛ کاری درو هه لیه ستن؛ درو نانه وه؛ هه لیه ستن و ئاماده کردنی درو «تهمت زنی و دروغ بافی بر علیه روشنفکران بازار گرمی یافت: بوختیان کردن و درو هه لیه ستن دژ به روونا کبیران بره وی په یدا کرد». هه روه ها: دروغ بافی

دروغ پراکنی /durûqparākani, dorûq-/ ها؛ اسم. درو وه شپنی؛ کار یان ره وتی بلاو کردنه وهی

دروژنی کوره‌کهی گازندهی ده‌کرد و زور پهریشان بوو.

دروغما /durûqnemā, dorûq/ دروغیاب
دروغی /durûqî, dorûqî/ درویشی؛
 درویشینه؛ دروینه؛ دروژنه «ورزشکار دروغی؛
 و ورزشکاری درویشی».

دروغیاب /durûqyāb, dorûq/ دروغیاب؛
 دروژدوژ؛ درو ده‌رخه؛ نامیریک بو
 هله‌سنگاندنی راستی یان نادروستی قسه‌ی
 ویزم له سهر بری چالاکي مروث (وه‌کوو هه‌ناسه
 و لیدانی دل و...)؛ **دروغما**؛ **دروغ‌سج**
دروغین /durûqîn, dorûqîn/ دروغی؛
 درویشی؛ دروینه؛ دروژنه؛ دروژنه.

دروگر /derowgar, dro:gar/ دروغگر؛
 ۱. درویننه‌وان؛ دره‌وان؛ پاله؛ ناندروو؛ دره‌وکه‌ر؛
 که‌سی که کاری دره‌وکردنه ۲. دره‌وگهرد؛
 دره‌واسه؛ دروینه‌ک؛ لاویره؛ ماشینی که دره‌و
 ده‌کا.

درون /darûn, dorûn/ درون؛
 ۱. ناو؛ نیو؛ زور؛ هه‌ندروو؛ هوندرا؛ هه‌نده‌روو؛
 دره‌وون؛ هه‌نده‌روون؛ دلی؛ بوشاییه‌ک که له
 نیوان دیوار، له‌مپه‌ر یان که‌وشه‌نیک‌دایه «درون
 خانه؛ ناو مال» ۲. ناو؛ نیو؛ به‌شی ناوه‌وی هه‌ر
 شتیک. به‌رانبه‌ر: **بیرون** «درون و بیرون آن را
 به‌خوبی بررسی کرد؛ دره و ناوه‌وی باش-باش
 تاوتوئی کرد» ۳. «مجازی/زه‌ین؛ ناوه‌ز؛ هزر.

درون /darûne, dorûne/ درون؛
 ناوه‌وه؛ له ناوه‌وه؛ نیو؛ له نیو؛ دلی؛ دلیو؛ دلو
 «درون حیاط حوض بزرگی است؛ حه‌وزیکی گه‌وره له
 ناو حه‌وشه‌که‌دایه».

درونبر /darûnbar/ درونبر؛
 تویکلی ناوه‌وی به‌ری دار که ده‌کری توژیکی
 ناسکی لی بی (وه‌ک هه‌رمی) یان سفت و پته‌و
 بیته‌وه و بیته پیشه (وه‌ک گوژ).
درون‌بوم /darûnbûm/ درون‌بوم؛

قسه و باسی درو. هه‌روه‌ها: **دروغ‌پراکن**
دروغ‌پردازی /durûqpardâzi, dorûq/ دروغ‌پردازی؛
 اسم. درو‌بازی؛ کاری درو هه‌لبه‌ستن؛ درو نانه‌وه؛
 هه‌لبه‌ستن و ناماده‌کردنی قسه‌ی درو.

هه‌روه‌ها: **دروغ‌پرداز**
دروغ - دونگ /durûqdavang, dorûq/ دروغ-دونگ؛
 اسم. «گفتاری» درو-ده‌له‌سه؛ درو و ده‌له‌سه؛
 درو-ده‌له‌سی؛ قسه‌ی درو «این قدر دروغ-دونگ سر
 هم نکن؛ نه‌ونده درو-ده‌له‌سه مه‌تاشه».

دروغزن /durûqzan, dorûq/ دروغزن؛
 «قدیمی» دروژن؛ دره‌وکه‌ر؛ دره‌وین؛ دروژه؛
 فرقه؛ فرقه‌کهر؛ فرقه؛ فیشالباز.

دروغزنی /durûqzani, dorûq/ دروغزنی؛
 دره‌وکه‌ری؛ دره‌وین؛ فرقه‌کهر؛ فیشالبازی.

دروغ‌سازی /durûqsâzi, dorûq/ دروغ‌سازی؛
 درو‌سازی؛ دروژنی؛ کاری هه‌لبه‌ستن و ناماده
 کردنی قسه‌ی درو؛ درو هه‌لبه‌ستن؛ درو نانه‌وه
 «به زودی آن نشریه معتبر به کارخانه‌ی دروغ‌سازی
 تبدیل شد؛ زور زوو نه‌و گو‌فاره به‌پر و ناسراوه بوو به
 کونی درو هه‌لبه‌ستن».

دروغ‌سج /durûqsanc, dorûq/ دروغ‌سج؛
دروغکی /durûqakî, dorûq/ دروغکی؛
 درو؛ به درووه؛ به درو؛ به درو؛ درویشی
 «دروغکی گفت می‌خواهد برود بانه؛ به درووه گوتی
 نه‌یه‌وی پروا بو بانه».

دروغگو /durûqgû, dorûq/ دروغگو؛
 دروژن؛ درو‌باز؛ دره‌وکه‌ر؛ دره‌وین؛ دروژه؛
 فرقه‌کهر؛ فرقه‌کهر؛ فرقه؛ هوفال؛ چاخان؛ که‌لاج؛
 فیشالباز؛ بافیش‌کهر؛ راست‌نه‌بیژ. به‌رانبه‌ر:
راستگو «دروغگو دشمن خداست؛ دروژن دوژمنی
 خواجه».

دروغ‌گوی /durûqgûyî, dorûq/ دروغ‌گوی؛
 دروژنی؛ درو‌کهری؛ درو‌بازی؛ فیشالبازی؛
 چاخانی؛ فرقه‌کهری؛ کار یان ره‌وتی درو‌کردن «از
 دروغ‌گوی پسرش شکایت داشت و خیلی نگران بود؛ له

نیوههریم؛ بهشی ناوهوهی هەر ولاتییک (وهکوو شار، باژیر یان پاریزگا).

درون بین / darûnbîn / ها: / اسم، [پژشکی] ئاندوسکوپ؛ ههناوبین؛ ههناقبین؛ ئامپریکی بژیسکی بۆ بینینی ناوهوهی لهش.

درون بینی / darûnbîni / ها: / اسم، ۱. [پژشکی] ئاندوسکوبی ۲. دهروون بینی؛ ههناوبینی؛ توژیینهوه و تاوتویی بیر و باوه و ههستی خو؛ **درون نگر**

درونپرده / darûnparde / اسم، [کالبدشناسی] پاو؛ ناوهکی ترین پهردی پزدان که تۆلی دهوره داوه و بهسراوه به ناوکهوه: آبپرده؛ **درونشامه**ی رویانی؛ مشیمه

درونپوست / darûnpûst / اسم، ناویست؛ ناوهپۆس: ۱. [کالبدشناسی] ناوهکی ترین توژی سهرهتایی تۆل که پۆشهنی ناوهکی لولهی ههرس پیکدینی ۲. [گیاهشناسی] ناوینترین توژی تۆکی لاسک یان ریشوو.

درونپوش / darûnpûsh / اسم، [کالبدشناسی] ناوهپۆش؛ ناویش؛ توخی له شانیه پۆشهنی دهروونی که دل و دهمارى مۆره داران وهک ئاسته ر داده گرئ.

درونتراو / darûntarāv / درونریز

درون دل / darûndel / درونشامه

درونراند / darûnrând / اسم، رهوتی دهلان؛ دزه کردن؛ گهرانهی بواردنی ماگه له شوینیکی به گوشارهوه بۆ شوینیکی کهم گوشارتر.

درونروی / darûnrûy / ان: / صفت، [گیاهشناسی] به تایهه تمهندی یان توانایی روان له ناو ئەندامانی روهه کیکی تر دا.

درونریز / darûnrîz / ها: / صفت، [زیستشناسی] نیوانریز؛ دهناوریز؛ به نمکی ناوهکیهوه «غدهی درونریز؛ لکی نیوانریز»؛ **درونتراو**

درونزا / darûnzā / ها: / صفت، به تایهه تمهندی یان توانایی ههلهکووتن و گههوه

بوون به یارمهتی هۆکارگهلی دهروونییهوه. بهرانیه: **برونزا**

درونزاد / darûnzād / صفت، ۱. / ان: / [گیاهشناسی] پیکهاتوو له شانیهگهلی ناوهکی گیا (وهک ریشووی لاوهکی) ۲. [زمینشناسی] به سه رچاوهی ناوهکیهوه (وهک بهردی ئاگرین).

درونزهر / darûnzahr / اسم، [زیستشناسی] ناوهزار؛ ژاری ناوهوهی باکتری که تهنیا دواي لهناو چوونی باکتری دیته دهروه.

درونسو / darûnsû / اسم، ناو؛ ناوهوه؛ دیوی ناوهوه؛ لای ناوهوه؛ روو یان لای ناوهوهی ههر شتی.

درونسوز / darûnsûz / موتور درونسوز، موتور **درونشامه** / darûnšāme / اسم، [کالبدشناسی] پهردیهی که رووی ناوهوهی ماسوولکهکانی دل و دهریزهکانی دادهپۆشی: **دروندل**

☞ **درونشامه**ی رویانی ☞ **درونبرده**

درونگانی / darûngāni / اسم، [زیستشناسی] ناوگانی؛ تیکهلی نیوان دوو بوونهوهی لیکنریک، بهتایهت گهردهی دوو گولی گیایهک.

درون گرای / darûngerāy / اسم، هۆگری به سه رکدرنه ناو کاول و توپکلی خووه و دووری و جیایی له ژيانی ئاپۆریه. بهرانیه: **برون گرای**.

ههروهها: **درونگرا**

درونگروهی / darûngurûhî, -gorûhî / صفت، ناوخۆیی؛ نیودهستهیی؛ نیوگروویی؛ پیوهندیدار یان سه به کار و باری ناو خووی دهسته یان گروویپیکهوه «اختلافات درونگروهی؛ بحثهای درونگروهی؛ ناکوکی ناوخۆیی؛ باسی ناوخۆیی».

درونمایه / darûnmāye / اسم، ناوهروک؛ ناوهروکه؛ کاکله؛ بیر یان مهبهستی باس یان بهرهمیکی هونهری.

درونمرزی / darûnmarzî / ها: / صفت، ناوخۆیی؛ ناوهکی؛ پیوهندیدار به ناوهوهی ولات

«برنامه‌ی درونمرزی رادیو: برنامه‌ی ناخوبی رادیو».

درون نگری / darûn.negarî / درون بینی-۲

درون همسری / darûnhamsarî / ها- / اسم.

/جامعه‌شناسی/ ژن و ژنخوازی ناخوبی؛

هاوسه‌ردوژی و زهماوند له ناو دهسته‌یه‌کدا

(وهک بنه‌ماله و خیل) به هۆی باو یان قانونه‌وه.

درونی / darûnî, dorûnî / صفت. دروونی:

۱. ناوه‌کی؛ ناوی؛ ناوه‌وه‌یی؛ پیوه‌ندیدار یان سر

به ناوه‌وه «اتاقهای درونی ساختمان: ژوورگه‌لی

ناوه‌کی خانوو» ۲. /مجازی/ هزری؛ پیوه‌ندیدار به

هۆش و بیره‌وه «احساس درونی: ههستی

دروونی».

دروهمسایه / dar-o-hamsāye / ها- / اسم.

/گفتاری/ هاوسا و به‌راوسا؛ هاوسا و ده‌راوسا؛

هاوسه‌ی-دراوسه‌ی؛ که‌سانه‌ی که له هاوسه‌ییتی

جیگاییکه‌وه‌ن «ما پیش در و همسایه آبرو داریم: ئیمه

لای هاوسا و به‌راوساوه ئاپروومان هه‌یه».

درویدن / deravîdan / مصدر. متعدی. // درویدی:

دوو‌ریت؛ می‌دروی؛ ده‌درووی؛ بدزو؛ بدروو //

دوو‌رین؛ دروون؛ درون؛ دروین؛ دره‌که‌رده‌ی؛

دروونه‌وه؛ دووران‌ه‌وه؛ دورانه‌وه؛ دووران‌ن؛

درویان؛ درووینه‌وه؛ دووران‌ن؛ چین؛ به ده‌سکه

برینی ئالف و گیا به داس، ماله‌غان یان هه‌ر

شته‌ی که تیژ بی: ژرودن /ادبی/

■ **صفت فاعلی**: درونده (دروینه‌ر) / صفت مفعولی:

درویده (درواو) / مصدر منفی: ندرویدن (نه‌دروان)

درویش ¹ / darvîš / ها- / ان؛ دراویش /: اسم.

ده‌رویش؛ ده‌رویش؛ دوریش؛ ده‌رویش:

۱. که‌سه‌ی که په‌یره‌وی یه‌کیک له فیرقه‌کانی

سؤفیه‌یه ۲. ریتاله؛ رینگال؛ قه‌لنده‌ر؛ عه‌بدال؛

که‌سیکی گه‌رال که به جل‌وبه‌رگیکی تایبته و

که‌شکۆل و ته‌وه‌رینه‌وه به کووچه و کۆلاناندا

ده‌گه‌رئ و شیع‌ر ده‌خوینئ و له خه‌لکی پاره

ده‌ستینئ.

درویش ²: صفت. ۱. /مجازی/ سه‌ره‌یه‌تی؛

گوئنه‌ده‌ر به دنیا و مال و سامان و ناوبانگ و

پله و پایه ۲. /ادبی/ ره‌به‌ن؛ هه‌ژار.

درویشی / darvîšî /: اسم. ۱. ده‌رویشی؛

ده‌رویشی؛ کاری ده‌رویش ۲. /ادبی/ هه‌ژاری؛

ره‌به‌نی.

دره / darre / ها- / اسم. دۆل؛ دۆله؛ دۆیل؛ دۆیل؛

ده‌ل؛ ده‌ره‌ند؛ ده‌رفه‌ن؛ که‌ور؛ ده‌هل؛ ده‌ره؛

ده‌راو؛ ده‌راف؛ دراو؛ شیو؛ شیوه‌له؛ شیف؛ توو؛

کان؛ نوهیل؛ نوها؛ نه‌هال؛ دوپ؛ گه‌لی؛ گه‌لی؛

گلال؛ لوف؛ لووف؛ خانۆک؛ قوولایی نیوان دوو

کیو.

درهم ¹ / darham /: صفت. /گفتاری/ ۱. ئاویتته؛

تیکه‌ل؛ تیکل؛ ته‌فل؛ گۆل؛ گزۆله؛ تیکه‌لاو به

سه‌ر یه‌کدا ۲. تیکه‌ل-پیکه‌ل؛ تیکه‌ل-وپیکه‌ل؛

شله‌ژاو؛ په‌ریشان؛ شیواو؛ ئالۆز؛ هه‌ل‌شیواو؛

شیویاگ؛ شیویاو؛ چه‌واشه؛ تیک‌چوو؛ ژه‌لمسه؛

منته‌وه‌ش؛ بی سه‌ره و به‌ره.

□ **درهم** آمیختن: تیکه‌ل کردن؛ تیکه‌لاو کردن؛

شه‌وهاندن؛ فه‌خوماندن؛ هه‌ربلین؛ هه‌بلین؛

که‌رچلانندن؛ جه‌مقاندن؛ گژاندن؛ رژاندن

یه‌ک؛ ته‌قدان؛ هالۆزان؛ ئالۆزان؛ تیک‌هالان.

درهم ریختن: تیکه‌ل-پیکه‌ل کردن؛ تیکه‌وه

دان؛ ئالۆزاندن؛ شله‌ژاندن؛ تیک‌هالان؛ رژانه

یه‌ک؛ به یه‌کدا شیوان؛ تیک‌وپیک ده‌ی/

دای؛ ریک‌وپیک و ته‌کووزی شتیک له به‌ین

بردن.

درهم شدن: ۱. تیکه‌ل-پیکه‌ل بوون؛ شله‌ژان؛

تیک‌چوون؛ فه‌خومان؛ فه‌خومین؛ شه‌وهان؛

په‌ریشان بوون؛ شیوان؛ شیوان؛ تیک‌شیه‌ی/

شیای ۲. تیکه‌ل بوون؛ تیکه‌لاو بوون؛ رژانه

یه‌ک. هه‌روه‌ها: درهم کردن

درهم فشردن: تیک‌گووشین؛ تیک‌گواشتن؛

رپیک‌گووشین؛ به ته‌وژمی ژۆره‌وه بۆ هه‌موو

لایه‌ک گوشار هینان. هه‌روه‌ها: درهم کوبیدن

درهم ³: قید. تیکه‌ل؛ هالۆز؛ تیک‌هالاو؛ ده‌ره‌م؛

تیکه لاو؛ هه‌رهمه؛ به شیوه‌ی تیکه‌ل-پیکه‌ل
<همه را درهم می‌فروشیم؛ هه‌مووی تیکه‌ل
ده‌فرۆشین>.

درهم / derham ، ها: / [م‌عرب از یونانی] / اسم.
دیره‌هم؛ درهمه: ۱. / [قدیمی] / درهم؛ یه‌که‌ی
پاره‌ی زۆریک له ولاتانی ئیسلامی له پ‌ابردوودا
۲. یه‌که‌ی پاره‌ی ئیماراتی عه‌ره‌یی و مه‌راکش.

درهمج‌وش / darhamcûş / صفت.
پیکه‌وه‌کولاو؛ له‌گه‌ل یه‌کتیدا به تیکه‌لی کولاو.
درهمکنش / darhamkoneş / برهمکنش

دری ^۱ / darî / اسم. ۱. ده‌بوونه؛ ئالووله؛ پ‌یگای
تایبه‌تی (وه‌ک: کۆلان، دالان و...) که ده‌رگای
ده‌ره‌وه‌ی ده‌که‌وێته‌وه سه‌ر پ‌یگه‌ی گشتی
۲. فارسی دری، فارسی

- **دری** ^۲: پ‌یواژه. - ده‌رگایی؛ - ده‌ری؛ - ده‌رکی؛
۱. پ‌یوه‌ندیدار یان سه‌ر به درگاوه «پشت‌دری؛
پادری؛ پشت‌درکی؛ پ‌اده‌رگایی» ۲. خاوه‌ن درگا
«پنج‌دری؛ پ‌ینج‌ده‌ری».

دریا / daryā / اسم. ۱. ها/ ده‌ریا؛ ده‌لیا؛ زه‌ریا؛
زه‌ریا؛ زه‌لیا؛ زری؛ زه‌ری؛ زریه؛ کۆمه‌ ئاوپکی زۆر
گه‌وره له ئاوی سوێر که به کۆمه‌گه‌لیکی دیکه‌وه
پ‌یی هه‌یه و وشکانی له چه‌ند لاوه دایگرتووه

۲. / [م‌جازی] / ئوقیانووس ۳. زئ؛ گۆلی گه‌وره؛
زئی گه‌وره‌ی ئاوی سوێر ۴. / [م‌جازی] / ده‌ریا؛
جیگایه‌کی زۆر گه‌وره که زۆر شتی لێیه «شه‌ر
اربی‌ل مثل یک دریا است: شاری هه‌ولێر وه‌کوو
ده‌ریاهه‌که» ۵. / [م‌جازی] / ده‌ریا؛ هه‌یزا؛ هه‌زان؛ زۆر
زانا؛ که‌سایه‌تی زۆر زانا و هه‌یزا «مرحوم بدیع‌الزمانی
دریا بود: خوالێخۆشبوو به‌دیع‌وزمانی ده‌ریاهه‌ک
بوو».

دریائی / daryā'î / دریایی
دریابان / daryābān ، ها: / ان: / اسم. ده‌ریاوان؛
زه‌ریابان؛ سه‌رله‌شکری هه‌یزی ده‌ریایی.
هه‌روه‌ها: دریابانی

دریابد / daryābod ، ان: / اسم. ده‌ریابود؛

ئه‌رته‌شبودی هه‌یزی ده‌ریایی. هه‌روه‌ها: دریابدی
دریاچه / daryāčē ، ها: / اسم. ده‌ریاچه؛ زئ؛
زه‌ریاچه؛ زریچه؛ به‌هرک؛ بیرکم؛ به‌ره‌م؛ باره‌و؛
گۆل؛ به‌شیکی زۆر له ئاوی سوێر یان شیرین که
پ‌یگای به‌ ده‌ریا نیه.

دریادار / daryādār ، ها: / ان: / اسم. ده‌ریادار؛
سه‌رتیپی هه‌یزی ده‌ریایی. هه‌روه‌ها: دریاداری
دریادل / daryādel ، ان: / صفت. / [م‌جازی] /
دل‌گه‌وره؛ خاوه‌ن تابشتی خه‌زراگری،
لێ‌بوردوویی و پ‌یک‌و‌پ‌یکی زۆر. هه‌روه‌ها:
دریادلی

دریازدگی / daryāzadēgi ، ها: / اسم.
ده‌ریاب‌ردوویی؛ ده‌ریاگه‌زی؛ باری هه‌ل‌شێوانی
دل، سه‌رگه‌یژه، سه‌رگه‌یژه و سستی له سه‌فه‌ری
ده‌ریاییدا که به هه‌وی ته‌کان و شه‌کانی
که‌شتیه‌وه له ب‌رئ که‌سان روو ئه‌دا «دریا توفانی
بود و بیشتر مسافران دچار د‌ریازدگی شده بودند: ده‌ریا
باس‌ریشکی بوو و زۆریک له مسافره‌کان تووشی
ده‌ریاب‌ردوویی ببوون».

دریازده / daryāzade ، ها: / -گان: / صفت.
ده‌ریاگه‌ز؛ ده‌ریاب‌ردوو؛ تووشی ده‌ریاب‌ردوویی
«دریازده شده بودم و حالت بدی داشتم: ده‌ریاکه‌ز ببووم
و حالیکه‌ی ش‌رم بوو».

دریازن / daryāzan ، ان: / اسم. ده‌ریاگر؛ دزی
ده‌ریا؛ چه‌ته‌ی ده‌ریایی.

دریازنی / daryāzāni ، ها: / اسم. ده‌ریاگری؛ کار
و ره‌وتی دزینی که‌شتی یان بردنی باره‌که‌ی به
سه‌ر ئاوه‌وه.

دریازی / daryāzî ، ها: / ان: / صفت. / [زیست‌شناسی] /
ده‌ریازی؛ زه‌ریازی؛ به تایبه‌تمه‌ندی یان خووی
ژێانی نیو ئاوی ده‌ریاوه.

دریاسالار / daryāsālār ، ان: / اسم. ده‌ریاسالار؛
سه‌رکرده‌ی هه‌یزی ده‌ریایی. هه‌روه‌ها:
دریاسالاری

دریافت / daryāft ، ها: / اسم. وه‌رگرت؛ گرت؛

زریهر؛ رۆخ؛ رهخ؛ بهر ده‌ریا؛ به‌ستین؛ به‌راف؛
ده‌ریاده‌ر؛ لیواری ده‌ریا؛ جیگای که له که‌نار
ده‌ریاوه‌یه.

دریانورد / daryānavard ، ها؛ ان؛ /اسم. زیرقان؛
ده‌ریاوان؛ که‌سی که کاری ده‌ریاوانیه.

دریانوردی / daryānavardī /اسم. ده‌ریاوانی؛

۱. /ها/ سه‌فر له ده‌ریا به‌تایبته‌ت ناژواندنی
گه‌میه یا خو به‌شداری کردن لهو کاره‌دا
۲. زانستی به‌پۆه‌بردنی که‌شتی، به‌تایبته
شیوه‌ی ناسینی بار و دۆخ، جیگا، مه‌ودا و ریگا.

دریایی / daryāyī /صفت. ده‌ریایی؛ زه‌ریایی؛

۱. پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به ده‌ریاوه «آب و هوای
دریایی؛ ناو و هوای ده‌ریایی» ۲. خاوه‌ن ژیان له
نیو ده‌ریادا «جانور دریایی؛ ژینه‌وه‌ری ده‌ریایی»
۳. پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به ده‌ریاوانیه‌وه «سفر
دریایی؛ نیروی دریایی؛ سه‌فه‌ری ده‌ریایی؛ هیزی
ده‌ریایی» * دریانی

دریبل / dirībl, derībl ، ها؛ /انگلیسی/اسم.
/ورزش/ دریبل؛ دریب؛ کاری رفاندنی تۆپ به
لێزانی.

دریچه / dariče ، ها؛ /اسم. ده‌ریژه؛ ده‌ریچه؛
ده‌ریچه؛ ۱. ده‌لاقه؛ هۆرتمه؛ درگایه‌کی چکۆله
له دیوار یان میچدا که رۆچنه‌یه‌ک داده‌پۆشی
۲. کوناوه‌جه؛ کوناوانجه؛ کوناواجه؛ کولاورۆچنه؛
کوله‌ک؛ رۆچنه؛ بانجه؛ قولیر؛ رۆچنه‌یی که
ئامیریکی بو کردنه‌وه و پیوه‌دان پیوه‌یه
۳. /کالبدشناسی/ پیکهاته‌یه‌ک له بری ئه‌ندامانی
ده‌روونی له‌ش، به‌تایبته له سه‌رمه‌پی ره‌گدا که
بو تاوی رۆگه یان که‌لینی ده‌به‌ستی و چۆنه‌تی
هات‌و‌چۆی تراو (به‌تایبته خوین) دابین ده‌کا.

دریچه‌ی اطمینان؛ ده‌ریژه‌ی هه‌داری؛
ده‌ریچه‌ی دل‌نیایی؛ پیکهاته‌یه‌ک له
ماشین‌گه‌لی هه‌لمیدا که له کاتی په‌نگ
خواردنه‌وه‌ی هه‌لم، به شیوه‌ی خۆمه‌ش باز
ده‌بی و هه‌لمه‌که ده‌رده‌دا.

وه‌گرگی: ۱. کار یان ره‌وتی وه‌گرگرتن؛
گوره‌ته‌نه. به‌رانه‌ر؛ پرداخت «دریافت حقوق؛
وه‌گرگی موچه» ۲. کار یان ره‌وتی وه‌گرگرتن؛ به
ده‌ست هینان «کتاب را دریافت کردم؛ کتیه‌که‌م
وه‌گرگرت» ۳. ئاوه‌ز؛ ده‌رک؛ فام ۴. /حسابداری/
وه‌گریاوه؛ ئه‌وی که گه‌راوه یان نه‌گیردری.
به‌رانه‌ر؛ پرداخت «دریافته‌ای سال جاری؛
وه‌گریاوه‌ی ئه‌مسال».

دریافت شدن: ۱. وه‌گریان؛ گیران؛ سه‌نران
«از هر نفر صد تومان دریافت می‌شود؛ له هه‌ر که‌سی
سه‌د ته‌ن وه‌رده‌گیردرت» ۲. دیار بوون؛
تیگه‌یشتن؛ حالی بوون «از حرفه‌ای شما دریافت
می‌شود که موافق نیستید؛ له قسه‌کانتاندا وا دیاره
که رازی نین».
دریافت کردن؛ وه‌گرگرتن؛ گوره‌ته‌نه؛ گرتن؛
گیرته‌ی: ۱. ساندن؛ ئه‌ستاندن؛ ه‌لانی
۲. حالی بوون؛ تیگه‌یشتن؛ ئه‌نه‌یاوه‌ی.

دریافت کنند / daryāftikonande ، ها؛ -گان؛
اسم. وه‌رگر؛ ئه‌وی که شتی (وه‌ک نامه یان په‌اره)
وه‌رده‌گری یان ده‌بی وه‌برگری «امضای
دریافت‌کننده ضروری است؛ واژۆی وه‌رگر پتویسته».

دریافتن / daryāftan / مصدر. متعدی. // دریافتی؛
تیگه‌یشتی؛ درمی‌یابی؛ تینه‌گه‌ی؛ دریاب؛ تی‌بگه‌//
۱. تیگه‌یشتن؛ حالی بوون؛ زانین؛ ئه‌نه‌یاوه‌ی؛
یاواینه ۲. ده‌سکه‌وتن؛ به بار یان چۆنه‌یه‌ک
گه‌یشتن ۳. /نامتداول/ وه‌رگرتن؛ گرتن؛ گیرته‌ی؛
ه‌لانی. هه‌روه‌ها؛ دریافتنی

■ مصدر منفی: درنیافتن (تینه‌گه‌یشتن)
دریافتی / daryāfti ، ها؛ /اسم. وه‌گرگی؛
گرتی؛ وه‌گریاوه؛ ده‌سکه‌وتوو؛ ئه‌وه‌ی که
وه‌گریاوه یان وه‌رده‌گیریت «دریافتی شما چقدر
است؛ وه‌گریاوه‌ی ئیوه‌ چنده‌؟».

دریافتی: ۱. صفت. وه‌گریاو «پول دریافتی را بشمارید؛
پاره وه‌گریاوه‌که بژمیرن».
دریاکنار / daryākenār /اسم. زریبار؛ زریوار؛

دریدگی / daridegi، ها:/ اسم. ۱. درای؛ دریایی؛ دریای؛ شر و له‌تی؛ شر به هوی درانه‌وه «دریدگی پیراهن: درای کراس» ۲. [مجازی/ بی‌شهرمی؛ بی‌حیایی؛ کوله‌شی؛ به‌روویی؛ پروودامالیاگی؛ پرووه‌لمالیاوی؛ شهرم‌تکاو؛ گوسارتمه‌یی؛ سی‌به‌ندی؛ بی‌چاو و روویی؛ به‌قلیسوکی؛ که‌لزیایی؛ قولته‌شی؛ قولته‌شه‌یی؛ پرووقایمی؛ قرشمالی؛ ده‌لوقه‌لی «آدم به این دریدگی و بی‌چشم‌روویی دیده بودی؛ که‌سی به‌م بی‌شهرمی و بی‌چاو‌رؤییته دیتبوو؟»

دریدن / daridan:/ مصدر. متعدی. // دریدی؛ هه‌لندری؛ می‌دری؛ هه‌لنده‌ری؛ بدر؛ هه‌لنده‌ری // هه‌لندری: ۱. درین؛ دروون؛ دراندن؛ درانن؛ درنه‌ی؛ درنای؛ دریه‌ی؛ دادرین؛ دادراندن؛ شرکردن؛ له‌ت‌کردن؛ فره‌ژاندن؛ فه‌کاندن؛ بزپزاندن؛ چپزاندن؛ پهرتاندن؛ گه‌زخاندن؛ رنای؛ له‌ت‌وپه‌ت‌کردنی شتیک له‌توو‌ری و رک‌یان به‌زور و گوشار ۲. هه‌لندری؛ هوردریه‌ی؛ له‌ت‌وپه‌ت‌کردن؛ گه‌زن گه‌یاندنی گیانداریکی (زورتر) کیوی به‌گیانداریکی‌تر و ته‌نانه‌ت کوشتنی «شیر آهو را درید: شیر ناسکه‌کی هه‌لندری». هه‌روه‌ها: دریدنی

■ **صفت فاعلی: درنده** (هه‌لندری) / صفت مفعولی: دریده (هه‌لندراو) / مصدر منفی: ندریدن (هه‌لنده‌رین)

دریده / daride، ها:/ گان:/ صفت. ۱. [مجازی/ گفتاری] قولته‌ش؛ قولته‌شه؛ کوله‌ش؛ بی‌شهرم؛ بی‌حیای؛ به‌روو؛ پروودامالیاگ؛ پرووه‌لمالیاو؛ شهرم‌تکاو؛ گوسارتمه؛ سی‌به‌ندی؛ بی‌چاو و روو؛ به‌قلیسوکی؛ که‌لزی؛ پرووقایم؛ قرشمال؛ ده‌لوقه‌ل «نزیکه‌ی دریده خجالت نمی‌کشید: ژنه‌تیوی قولته‌ش شهرمی نه‌ده‌کرد» ۲. دراو؛ دریاو؛ دریاگ؛ دریا؛ شپپال؛ شیتال؛ شرکراو «جامه‌ی دریده: جلکی دراو».

دریغ ^۱ / darig / اسم. [ادبی] داخ؛ ناخ؛ مخابن؛

مه‌خابن؛ خه‌بینته؛ ناخ‌وداخ؛ هاوار؛ یازوخ؛ یازوغ؛ دریغ؛ دریغ؛ هایلو؛ داخ و حه‌یف؛ ئه‌وه‌ی که‌نه‌بوونی، به‌تایبته له‌ده‌ست دانی، ده‌بیته هوی داخ و کول و که‌سهر «دریغ از راه دور و رنج بسیار: داخ له‌و ریگا دووره و له‌و هه‌موو ئه‌رکه».

□ **دریغ از چیزی:** داخ بو شتیک؛ ناخ بو شتیک؛ داخ په‌ی چپویتیوی/ چپویه؛ ناخ هه‌لکیشان بو‌نه‌بوونی شتیک «دریغ از یک مرد؛ دریغ از یک وجب خاک: داخ بو پیاویک؛ ناخ بو بستی خاک».

□ **دریغ بودن:** مخابن بوون؛ جیی داخ بوون؛ حه‌یف بوون؛ یاگو داخی بیه‌ی. دریغ داشتن/ کردن: دریغ‌کردن؛ رجوا نه‌دیتن؛ شتیک نه‌دان. دریغ گفتن: ناخ و داخ کردن؛ خه‌می له‌ده‌ست چوو‌یه‌ک خواردن.

دریغ^۲

دریغا / darigā:/ صوت. [ادبی] داخه‌که‌م؛ داخم؛ داخه‌م؛ به‌داخه‌وه؛ داخ و دهرد؛ دهردو؛ وه‌ی‌رو؛ ئه‌ی‌داخ؛ به‌داخه‌وه؛ مخابن؛ موخابن؛ ئه‌ی مخابن؛ داخ و عه‌زرت؛ هاوار به‌مالم؛ وشه‌یه‌ک بو‌ده‌برینی خه‌م و که‌سهر له‌پرووداو‌یک «دریغا تاب و نیروی جوانی: داخه‌که‌م بو‌گور و تینی جوانی»: دریغ^۲

دریل / dereyl، ها:/ [انگلیسی از هلندی] اسم. ۱. دریل؛ سمو؛ به‌ریمه؛ نامتیریک بو‌کون‌کردن، که‌زورتر به‌کاره‌با کار ده‌کا ۲. مه‌ته؛ مه‌تی *درل [گفتاری]

دری — وری / darivarī، ها:/ اسم. [گفتاری] هه‌لیت‌وپه‌لیت؛ حه‌له‌ق — مه‌له‌ق؛ قسه‌ی قور؛ وته‌ی بی‌ناوه‌روک «این دری — وریها چیست که می‌گوی؛ ئه‌م هه‌لیت و په‌لینته‌چیه‌ده‌لینی؟».

دریوزگی / daryūzegi، ها:/ اسم. [ادبی] سوالکه‌ری؛ ده‌روژه‌که‌ری؛ گه‌دایی؛ گه‌دایی؛ خوازه‌لوکی: دریوزه‌گری؛ دریوزه

دربوزه / daryûze / در یوزگی

دربوزه‌گری / daryûzegarî / در یوزگی

دز / doz: [فراښوی] / اسم، دوز؛ فهره‌ک؛ فهره‌ک؛ هندی کارا یان به‌رای دروا له دهوا بو ژه‌می؛ دوز

دزد / dozd، ها: /ان: / اسم، دز؛ مالسې؛ قهره‌پشی؛ شه‌وکوت؛ چاپ؛ شه‌بابوز؛ دزوکهر؛ که‌سې که مالی مردم به نه‌ینی و بی‌ ټاگانان ده‌با [دزد نگرته پادشاه است: دزی نه‌گیراو پاشایه].

□ دزد در بای: [قدیمی] دزی دهریایی؛ کوسار؛ چه‌ته‌ی دهریا؛ که‌سې که له هیرش بردن و دزینی گهمیه و پیت‌ه‌وایدا به‌شداره.

دزد سر کرده: ۱. مله‌گر؛ دزی سهر که‌ل؛ چه‌ته‌ی مله ۲. [کنایه] دزی روژی روشن؛ دزی که به‌بی ترس و به‌ ټاشکرا دزی ده‌کا.

دزد ناموس: [مجازی] دز ناموس؛ فاسق؛ پیاوې که له‌گه‌ل ژنی پیاوېکی تر که‌ین و به‌ینی هه‌یه.

□ دزد بردن: دز بردن؛ دز برن؛ دز به‌رده‌ی؛ دزبان؛ دزبان [دار و ندارم را دزد برد: دار و ندارم دز بردی].

دزد زدن: دز لیدان؛ دز بردن؛ دز برین؛ دز ده ونه‌ی؛ ده‌ستی دز گه‌یشته شوینی یان شتیګ [خان‌ام را دزد زد: دز دای له مالم].

دزد گرفتن: دز گرتن؛ دز گیت‌ه‌ی؛ قول‌به‌س کردنی دز.

دزد: صفت. دز؛ خاومن هوگره‌تی به دزی کردن [شاگرد دزد به درد من نمی‌خورد: شاگردی دز به که‌لکی من نایه]. هه‌روه‌ها: دزد بودن؛ دزد شدن

دزدافشار / dozdařār: / اسم، [نامتداول] دزده‌سه‌ک؛ دزده‌سته‌ک؛ شه‌ریکه‌دز؛ ده‌سکیس؛ هاریکاری دز.

دزدانه / dozdāne: / صفت. به دزیه‌وه؛ به دزی؛ نه‌ینی؛ له ژیره‌وه؛ په‌نامه‌کی وه‌کوو دزان [نگاه دزدانه: روانینی به دزیده‌وه].

دزدانه: قید. به دزیه‌وه؛ بیدزی؛ وه دزیه‌که‌وه؛ بیدزهی؛ به نه‌ینی؛ ب دزیه‌که‌وه؛ به‌بی ټاوردانه‌وه و ټاگاداری دیترا نه‌وه [دزدانه سرک کشیدم بینم چه خبر است: به دزیه‌وه روانیم بزائم چ باسه].

دزدبازار / dozdbāzār: / اسم، دزخانه؛ دزبازار؛ شاره‌دز؛ جیگایه‌ک که دزی زوری لئیه.

دزدکی: / dozdakî: / قید. به دزیه‌وه؛ به دز ده‌ز؛ بی‌دزی؛ بی‌دزیه‌ی؛ به دزیه‌که‌وه؛ وه دزیه‌که‌وه؛ خنز؛ به نه‌ینی؛ له بنه‌وه [دزدکی از پنجره نگاه کردم: به دزیه‌وه له په‌نجره که‌وه روانیم].

دزدگاه / dozdgāh، ها: / اسم، دزکوشکه؛ دزکوژکه؛ مؤله‌دز؛ کولانه‌دز؛ مه‌کوی دزان؛ جیگای کووه بوونی دزان [محل‌ی ما شده بود دزدگاه: گه‌ره‌کی مه بووه دزکوشکه].

دزدگیر / dozdgîr، ها: / اسم، دزگیر؛ دزگر؛ ټامیریکی کاره‌بایی یان ټیلکترونیکي که بو به‌رگری له دزی داده‌نری و به زریکندن یان روشن کردنی چرا هاتنی که‌س یان که‌سانئ تازه‌خبر ده‌دا [دزدگیر را از کار انداخته بودند: دزگیره‌کیان له کار خستوو].

دزدی^۱ / dozdi، ها: / اسم، دزی؛ چرپ؛ ټالان و برې؛ کاره‌هاتی بردنی مالی دیتران به‌بی ټاگاداران.

□ دزدی ادبی: دزی ویژه‌یی؛ دزی شه‌ده‌بی؛ کاره‌هاتی بلاوکردنه‌وه‌ی نووسراوه‌ی دیتران به ناوی خووه.

دزدی دریایی: دزی دهریایی؛ دهریاجری.

دزدی هوایی: فرې که‌رفینی؛ فرې که‌دزی.

□ دزدی رفتن: چوون بو دزی؛ بو دزی رویشتن [رفته بود دزدی، گیر افتاد: چوووو بو دزی، وه‌گیر که‌وت].

دزدی کردن: دزی کردن؛ دزی که‌رده‌ی.

دزدی^۲: صفت. دزیه‌تی؛ دزی؛ دزراو [رادیوی دزدی خریده بود: رادیوی دزیه‌تی کریوو].

دزدیدن / dozdīdan: / مصدر، متعدی. // دزدیدی:

۱. دهنګ ناخوش؛ دژناهنگ؛ خاوهن دهنګی قور
 ۲. دل پیس؛ خاوهن دهورون و نیه تی خراب.
دژبان / dejbān ، ها؛ ان؛ / از کردی/ فارسی/ اسم.
 دژوان؛ دژبان؛ دژدار؛ دژدار؛ قه لادار؛ قه لاتهوان.
دژبانی / dejbāni ، ها؛ / از کردی/ فارسی/ اسم.
 دژوانی؛ دژبانی: ۱. مهزربنگه یه که له نهرتеш
 بۆ چاودیری کرداری سهربازان و بهرپوه بردنی
 قانون له هیزی چه کداریدا ۲. قه لاتهداری؛
 قه لاتهوانی؛ دژداری؛ کاری دژبان.
دژپیه / dojpih /: اسم. لوبه؛ لکی چهوری که له
 بهشیکی جهسته دهر دیت؛ دژپیل
دژخیم / dejxīm ، ها؛ ان؛ / از کردی/ اسم. / ادبی/
 ۱. جه لاو؛ جه لاد؛ که سی که ئیعدامیگهل
 ده کوئی ۲. / مجازی/ دژهیم؛ که سی که زور
 بی بهزی و نازاردهره «او یک دژخیم به تمام معنی
 بود؛ دژهمیکی به راستی بوو» * جلا
دژم / dojam, dejam /: صفت. / ادبی/ ۱. گژم؛
 گرژ؛ چرچه؛ تووره و ییز «چهره ای دژم داشت؛
 ئیمیکی گژمی بوو» ۲. تووره؛ گرگین ۳. / مجازی/
 ناله بار؛ نابار؛ خراب؛ ناساز؛ بهد «روزگار دژم؛
 رۆژگاری ناله بار» ۴. / مجازی/ ژاکاو؛ په ژمراو؛
 ده ژیا.
دسامبر / desām(b)r /: [فرانسوی] اسم. دیسامبر؛
 کانوونی یه که م؛ دوایین مانگی سالی زاینی که
 ۳۱ رۆژه و له ۱۰ ی سهرماوه زهوه دهس پتیده کا.
دسایس / dasāyes /: [عربی] جمع دسایسه
دسپوتیزم / despotizm /: [فرانسوی] دسپوتیسم
دسپوتیسم / despotism /: [فرانسوی] اسم.
 حکومتی مله ورانه؛ حکومتی زوره ملانه؛
دسپوتیزم
دست / dast ، ها؛ ان؛ / اسم. ۱. دهست؛ دهس؛
 له پ؛ نه ندای بهرووی زورتری گوهانداران،
 به تایبته مرؤف، که له باهو، نانشک، مه چه ک
 و له پ و قامکان پیکهاتووه ۲. / گفتاری/ دهست؛

دزیت؛ می دزدی؛ دزدی؛ بدزد؛ بدزه // ۱. دزین؛
 دزیه؛ رواکان؛ چربان؛ شتیک به نهی بی بۆ
 خو بردن «مال کسی را دزدیدن؛ مالی که سیک
 دزین» ۲. / مجازی، گفتاری/ دزینهوه؛ نهوه دزیه؛
 دزیه یوه؛ پنهانان؛ شاردهوه؛ هشاردان؛ لادان و
 پنهاندانی خو یان نه ندایکی له ش بۆ نه بینران و
 خو پاراستن «سرت را بدزد؛ سهرت بدزهوه».
 ههروه ها؛ دزدیدنی
 ■ صفت مفعولی: دزدیده (دزراو) / مصدر منفی:
 نذزدیدن (نه دزین)
دزدیده / dozdid /: صفت. / گفتاری/ به دزیهوه؛
 بی دزی؛ وه دزیکه؛ نهی بی «نگاه دزدیده؛ روانینی
 به دزیهوه».
دزدیده ۲. قید. / گفتاری/ به دزیهوه؛ بی دزی؛
 بی دزه ی؛ وه دزیکه؛ به نهی بی؛ بهی سهرنج و
 ناگاداری دیرانهوه «دزدیده رفتن؛ به دزیهوه
 رۆیشتن».
دزمت / dozmetr ، ها؛ [فرانسوی] اسم. دوزمیتر؛
 دوزیمیتر؛ ئامیری پیوانی راده ی لیدانی
 پرشنگی ناوکه یی له مرؤف یان شتیک له
 ماویه کی دیاریکراودا؛ دزیمتر
دزنفکته / dezanfekte /: [فرانسوی] صفت.
 ۱. پاکژکراو؛ پاقرکراو؛ خاوین کراوه؛ دژگه نی کراو
 ۲. / ها/ / مجازی، تعریف/ وه سواس؛ سوور و
 دل دانه مزراو له سهر خاوینی «خیلی دزنفکته
 تشریف دارید؛ زور وه سواسی».
دزیمتر / dozimetr /: [فرانسوی] دزمتر
دژ / dej ، ها؛ / از کردی/ اسم. دژ؛ دوژ؛ که له ه؛
 که له مه؛ کرۆکه؛ که لات؛ قه لا؛ خانووبه ریپک به
 جیگا و که له لی پتویست بۆ مانه وه ی هیزی
 چه کداری و به تایبه تمه ندی بهرگری له هیرشی
 دوژمن.
دژ - / doj, dej /: پیشوند. دژ - بهد - خراب
 «دژاهنگ؛ دژخیم؛ دژناهنگ؛ دژهیم».
دژاهنگ / dojāhang /: صفت. / ادبی/

لانه خواز؛ چه پخواز؛ خوازیاری ئال و گور له پیوه نندی و بنه ماگه لی کومه لایه تی به قازانجی کوما ی خه لک و نازادی زورترین.

دست خالی: دستی خالی؛ دهس خالی؛ دهسی هالی؛ به بی پاره و ئامیری پیویست «آن خانه را با دست خالی ساخت: نهو ماله ی به دهستی خالی کرده».

دست دوم

دست راست: دهستی راست؛ دهس راس:

۱. دهستی که له لای راستی جهسته وه یه

۲. لای راست؛ دهسوو راسی.

دست راستی: /سیاست/ پاون خواز؛ لایه نگری

راگرتنی پیوه نندی و بنه ماگه لی کومه لایه تی

کون یا گه پانه وه بو سه ر نهوانه.

دست کم

□ **دست آوردن:** باش هینان؛ دهستی باش

هینان؛ خاس هاوردن؛ له کایه ی وهره قاندا

دهستیکی باش بو هاتن.

دست از آستین درآوردن: /ادبی/ قوّل

هه لمالین؛ خو لی هه لکردن؛ ئاماده یی،

دهرفت یان ئازایی بو کاری په یدا کردن.

دست از پا خطا نکردن: /کنایی/ موو نه پساندن؛

له پیستی خو دا نه جوولان؛ پا لار دانه نان؛

هیچ کاریکی خراپ نه کردن (بعد از آن دیگر

دست از پا خطا نمی کرد: دوا ی نهو ئیتر پای لاری

دانه دهنه).

دست از جان شستن: /مجازی/ دهست له گیان

بهردان؛ دهس له گیان داشوردن؛ گاندی

کهوئش؛ ئاماده ی مهرگ بوون «دست از جان

شست و خودش را به پایین پرتاب کرد: دهستی له

گیانی بهردا و خو ی خسته خواره وه».

دست از چیزی شستن: /مجازی/ دهست له

شتی بهردان؛ دهس له شتی داشوردن؛

هیواداری به شتیک نه مان و به دوویدا

نه چوون.

دهس؛ لا؛ سو؛ لایهن «دست راست: دهستی

راست» ۳. دهست؛ دهس؛ کومه له یه کی تهواو له

شتیک «یک دست میز و صندلی: دهستی میز و

سهنده لی» ۴. دهست؛ دهس؛ سه ره؛ گه؛ جار؛ راه؛

که رهت «سه دست بازی کردیم؛ دو دست سرم را

شستم: سی دهست کایه مان کرد؛ دوو دهس سه رم

شت» ۵. دهسته؛ دهسه؛ جوړ؛ چه شن «از این

دست آدمها همه جا پیدا می شود: له دهسته بنیاده مانه

له هه موو جیگاهه کدا هه یه» ۶. دهست؛ دهس؛

دارایی و خاوه نداریه تی «در دست داشتن: له

دهستدا بوون» ۷. /مجازی/ دهست؛ دهس؛

به شداری «توی این کار دست دارد: لهم کاره دا

دهستی هه یه» ۸. یه که ی ژماردنی هه ندیک

شت (وهک جل و بهرگ، بریک له چیشتان،

ساختمان، په له وهران، به تاییهت په له وهرانی راوکه ر)

۹. /مجازی، گفتاری/ یار؛ یاوهر.

□ **دست آخر:** دهر نه نجام؛ دهر نه نجام؛

سه ره نجام؛ ئاخری؛ دواپی؛ دواخری؛ دمایپ؛

ئاخرجار؛ دواچار؛ جاری ئاخر «دست آخر داداشم

برنده شد: دهر نه نجام کاکم بر دیه وه».

دست از پا دراز تر: /مجازی/ دهس له پی

دریژتر؛ دهست له گونان دریژتر؛ دم له

پووش؛ سه ره نه که و توو؛ ناکام «دست از پا دراز تر

برگشت و گفت، نانواپی بسته بود: دهست له پی

دریژتر گه رایه وه و گوئی، نانه واخانه به سراپوو».

دست اول

دست بالا

دست بر قضا: به هه لکه هوت؛ وه هه لکه فت؛ به

پیکه هوت؛ خو و به ختی.

دست به نقد

دست چپ: دهستی چپ؛ دهس چه پ؛

۱. دهستی که له لای چه پی جهسته وه یه

۲. لای چه پ؛ دهسوو چه پی.

دست چپی: ۱. دهستی چه پی؛ دهس چه پی؛

نه وه ی که له لای چه پیه وه یه ۲. /سیاسی/

نەدەبوو.

دست برداشتن: */کنایی/* واز هینان؛ واز ثانین؛
واز هاوردن؛ واز ئاردهی؛ دەس هەلگرتن؛
دەس/ دەست لێ هەلگرتن؛ لێ گەران؛ دەس
ئاسە؛ هیلان؛ لە شتی یان کاریک چاو
پۆشین «دیگر از عیاشی دست بردست؛ ئیتر وازی
لە هەلەیی هینا».

دست بردن: ۱. دەست لێدان؛ دەست
تێ بردن؛ بەبێ پرس یان مافیک لە کاری یان
شتیک دەست تێوەردان «تو حق نداشتی در
نوشتهی من دست بیری؛ نەدەبوو نووسراوه کەم
دەست لێ بەدی» ۲. دەس/ دەست بردن؛
دەس بەر دەی؛ دەس بۆ بەرەوه بردن «دەس
بۆرد و یک سیب برداشت؛ دەستی نەرد و سیویکی
هەلگرت» ۳. */قدیمی/* دەس/ دەست بردن؛
بردنەوه لە کایەدا.

دست بر سر کوفتن: */کنایی، ادبی/* دانە سەردا؛
تازیه تباری کردن؛ تازیه باری کردن.

دست بزن داشتن دست چیزی داشتن

دست بکیر داشتن دست چیزی داشتن

دست به آب رساندن دست به آب

دست به پشت نرفتن: */کنایی/* دەست بە
شوینەوه نەبوون؛ دەست لە دواى خۆدا
نەهاتن؛ دەست بۆ دواى خۆ نەچوون؛ درگا
نەبستن «داداش! می بینی که هوا سرد است، مگر
دست به پشت نمی رود؟ در را ببند! کاکه! دهزانی
سارده، مەگەر دەستت بە شوینەوه نەهات؟
دەرکەکە بەدەوه!».

دست به ترکیب چیزی نزدن: دەست لە
شتیک نەدان؛ دەست نەبردن بۆ شتیک؛
دەس بە شتیکەوه نەدان؛ دەس بە چۆنۆیەوه
نەدەي؛ هیچ گۆرانی بە سەردا نەهینان؛
نەگۆرانی شتی.

دست به جایی بند نبودن: */کنایی/* دەست
نەگەشتن بە کەس یان شتیک؛ دەست بە

دست از چیزی کشیدن: */کنایی/* دەس لە شتی
بەردان؛ دەست لە شتیک کێشانەوه؛ دەس لە
شتی کێشان؛ ویل کردن «دست از کار کشید:
دەسی لە کار بەردا».

دست از سر کسی برداشتن: */کنایی/* لە کۆل
کەسیک بوونەوه؛ لە مل کەسی بوونەوه؛ واز
لە کەسی هینان؛ دەس هەلگرتن لە ئازاری
کەسیک «دست از سر بردارت بردار؛ لە کۆل
براکەت بیهوه».

دست افشاندن: */ادبی/* دەست ڕاتلە کاندن؛
دەست تەکان دان؛ دەست ڕاوهشاندن؛ دەس/
دەست هەلته کاندن: ۱. بە نیشانەى خوڤشی
دەست نیشان دان ۲. دەست ڕاداشتن؛ بە
نیشانەى بە جێ هێشتنی شتیک، دەست
تەکان دان.

دست انداختن: ۱. */مجازی/* سەر نانە سەر؛
کردنە گەپجار «بچه ها آزاد را دست انداخته بودند:
کۆرەکان سەریان نابوو سەر ئازاد»
۲. دەست درێژی کردن؛ لە دووی بە
دەسهینانی شتیکەوه بوون ۳. دەست خستنه
دەور شتی؛ دەست بۆ شتیک بردن؛ دەست بۆ
شتیک درێژکردنەوه یان لە سەر دانان «دست
انداختم دور گردنش: دەستم خستە دەوری ملی».

دست بالا را گرفتن دست بالا

دست بالا کردن: */کنایی/* قۆل هەلمالین؛ قۆل
لێ هەلمالین؛ چۆلی هۆر کەردەي؛ ئاماده بوون
بۆ ئەنجامدانی کاریک «پەر دست بالا کرد و برای
آرام زن گرفت: بابە قۆلی هەلمالی و ژنی هینا بۆ
ئارام».

دست بده داشتن دست چیزی داشتن

دست بردار نبودن: */مجازی/* دەس هەلگیر
نەبوون؛ دەس بەردار نەبوون؛ دەس/ دەست
هەلنەگرتن؛ سوور بوون؛ شیلگیر بوون؛
پێ داگر بوون لە سەر کاریک «اصرار می کرد و
دست بردار نبود: پێکۆلی دەکرد و دەس هەلگیر

«عروس و داماد را دست به دست دادند: دهستی بووک و زاویان نایه ناو دهستی یهک».

دست به دست شدن / گشتن: دهست به دهست بوون / گهړان؛ دهساودهس بوون؛ دهس وه دهس بوون؛ له پیش کهسانی جوړاوجوردا بوون «کتاب آن قدر دست به دست شده بود که دیگر جای سالمی نداشت: کتیبه که نهونده دهست به دهست ببوو تهواو له کهرم کهوتبوو».

دست به دست کردن: دهساودهس کردن؛ دهست به دهست کردن؛ دهس وه دهس کردن: ۱. به دهستی کهسانی جوړاوجورهوه دان ۲. /مجازی/ له دهستیکهوه به دهستیکی تر دان ۳. /کنایی/ سهبر کردن؛ سهور کردن.

دست به دست هم دادن دست به هم دادن ۱-

دست به دل کسی گذاشتن: /کنایی/ دهست له دلی کهسیک دان؛ دهست له دهردی کهسیک دان؛ به دهردی دلی کهسیک گوئ دان «دست به دل هر کس بگذاری سر درددلش باز می‌شود: دهست له دهردی هر کهسیک بدهی بهری دهردهدلی دهکرپتهوه».

دست به دهن بودن: /کنایی/ نان به دؤ نه‌گه‌یشتن؛ نان به کؤلی شیروهه بوون؛ بؤ نانی شهو دامان؛ به دژواری بژیو په‌یدا کردن. دست به روی کسی بلند کردن: /کنایی/ دهست له کهسیک به‌رز کردنهوه؛ بؤ لیدانی کهسیک دهست هه‌لینان «حالا دیگر دست به روی خواهرت بلند می‌کنی؟ ئیسته وات لی‌هاتووه دهست له خوشکت به‌رز ده‌که‌یهوه؟».

دست به سر کردن: /کنایی/ دهس به‌سهر کردن؛ دهسه‌سهر کردن؛ گهړاندنهوه به‌بی وهرامی شیاو.

دست به سر کسی کشیدن: دهست به سهر کهسیکا هینان؛ دهس چپوئویه‌ره ئاردهی؛

جیگاییکهوه گیر نه‌بوون «اگر می‌رفت، دیگر دست من به جایی بند نبود؛ نه‌گه‌ر برؤیشتا دهستم به هیچ کوییه‌ک نه‌ده‌گه‌یشتن»: دست به عرب و عجم بند نبودن

دست به جیب بردن: /کنایی/ دهست به گیرفاندا کردن؛ دهس کردنه گیرفانا؛ دهس په‌ی پاخه‌لی به‌رده‌ی؛ خه‌رج کردن.

دست به جیب بودن: /کنایی/ ۱. دهست به دم گه‌یشتن؛ خاوه‌ن داهات بوون ۲. دهست و دل‌باز بوون؛ دهست نه‌قوو‌جاو بوون؛ دهست شاش بوون.

دست به چیزی بردن: دهست بؤ شتیک بردن؛ به دهسته‌وه‌گرتن یان به کار هینانی شتیک «یک ماه است دست به کتاب نه‌برده‌ام: مانگیکه دهستم بو کتیب نه‌بردووه».

دست به خون کسی آلودن: /کنایی/ دهست چوونه خوینی که‌سیکا؛ خوین کردن؛ که‌سیک کوشتن.

دست به دامن کسی شدن: /کنایی/ دهسه‌وداوینی که‌سیک بوون؛ له که‌سیک یارمه‌تی خواستن «آخرش دست به دامن پدرش شد که برایش ماشین بخرد: ناخری دهسه‌و داوینی بابی بوو ماشینی بؤ بکړت».

دست به دست دادن: ۱. /کنایی/ دهست له دهست نان؛ دهست دانه دهستی یه‌ک؛ دهست به یه‌که‌وه دان؛ بوونه یه‌کیک؛ هاودهست بوون؛ یه‌کانگیر بوون «باید دست به دست بدهیم و کار کنیم: ده‌بی دهست له دهستی یه‌ک بنین و کار بکه‌ین» ۲. دهست به دهست دان؛ دهساودهس کردن؛ دهس وه دهس دان؛ به دهستی یه‌که‌وه دان «بسته‌ها را دست به دست بدهید تا برسد به نفر آخری: به‌سته‌کان دهست به دهست بدهن تا بگاته ناخر که‌س» ۳. دهست نانه ناو دهست؛ دهس نیانه ناو دهس؛ دهستی که‌سیک خستنه ناو دهستی که‌سیکی تره‌وه

دست به فرمان داشتن: [کنایی] به دست و فرمان بوون؛ شاره‌زا بوون له به‌پویه بردنی ماشیندا.

دست به قلم داشتن: [کنایی] دست به قلم‌هم بوون؛ نووسهر بوون؛ لیهاتوو و توانا بوون له نووسیندا.

دست به کار شدن: دست به کار بوون؛ دهس/ دهست دانه کار؛ مل پیوه‌نان بوو کاریک؛ کاریک دهسپیکردن «دست به کار شد و صندلی را درست کرد: دست به کار بوو و سه‌نده‌لیه‌که‌ی چا کرده‌وه».

دست به گریبان شدن: چنگاوش بوون؛ به‌ره‌نگار بوونه‌وه؛ دهسته‌ویه‌خه بوون؛ ئاوقای یه‌ک بوون؛ تیک‌گیران؛ گیرانه یه‌ک؛ لیک‌هالان؛ پره‌ی روه هه‌نترینیه‌وره؛ شهر کردن: دست به یقه شدن

دست به هم دادن: ۱. [کنایی] یه‌ک‌گرتن؛ دهست دانه دهستی یه‌که‌وه «دست به هم دادن و کار را تمام کردند: به‌کیان کرت و کاره‌کیان کو‌تایی پی‌هینا»: دست به دست هم دادن؛

دست به یکی شدن/ کردن ۲. دست دادن

دست به یقه شدن دست به گریبان شدن

دست به یکی شدن/ کردن دست به هم دادن ۱-

دست پایین را گرفتن: لانی‌که‌م گرتن؛ دهستی خوار گرتن؛ لانی‌که‌م دانان «تازه او دست پایین را گرفت که این‌قدر شد: تازه لانی‌که‌میشی گرت که بوو به‌وه‌نده».

دست پیدا کردن دست یافتن

دست پیش را گرفتن: [کنایی] دهست خستنه

به‌ر؛ دهست پیش خستن؛ دهست پیش کردن؛

دهس وه‌لئ وسه‌ی؛ پیش‌دهستی کردن

«خودش پول را گم کرده، حالا هم دست پیش را

می‌گیرد: خو‌ی پاره‌که‌ی ون کردووه ئیسه‌یش

دهس نه‌خاته به‌ر».

که‌سیک نه‌وازشت کردن «دست به سر بجه کشید و او را آرام کرد: دهستیکی به سهر منداله‌که‌دا هینا و هیوری کرده‌وه».

دست به سر و روی چیزی کشیدن: [کنایی] دهست به شتیکدا هینان؛ شتیک ته‌کووز و ریک‌وپنیک کرده‌وه «اگر دست به سر و روی این خانه بکشی، هنوز قابل سکونت است: ته‌گهر دهستیک به ماله‌که‌دا بینی، ئیستاش بوو ژیان دهشی».

دست به سر و گوش کسی کشیدن: [کنایی] لاواندنه‌وه؛ حاواندنه‌وه؛ له‌گهل که‌سیکدا میهره‌بانی کردن.

دست به سیاه و سفید نزدن: [کنایی] دهست بوو ره‌ش و سپی نه‌بردن؛ دهست له ره‌ش و سپی نه‌دان؛ دهس وه ره‌ش و چه‌رموووه نه‌دان؛ پووش و بان پووشه‌وه نه‌نیان؛ هیچ کاریک نه‌کردن «تازه‌عروس تا لنگ ظهر می‌خواید و بعد هم که بلند می‌شد دست به سیاه و سفید نمی‌زد: تازه بووک تا نیوه‌پو ده‌خه‌وت و پاش هه‌ستانیش دهستی به ره‌ش و سپیه‌وه نه‌ده‌دا».

دست به سینه ایستادن: [کنایی] گو‌ی رایه‌ل بوون؛ گو‌ی له مست بوون؛ به‌ر فرمان بوون؛ دهسته‌ونه‌زه‌ر بوون؛ ئاماده‌ی خزمه‌ت بوون.

دست به عرب و عجمی بند نبودن دست به جایی بند نبودن

دست به عصا راه رفتن: [کنایی] دهست پاراستن؛ پا پاراستن؛ به دهست کوتانه‌وه چوون؛ به دهست ترسانه‌وه چوون؛ په‌له نه‌کردن؛ به هوش و گوش بوون؛ به ته‌گیره‌وه کار کردن «فعلاً باید دست به عصا راه رفت تا از این بحران بگذریم: جاری ده‌بی دهست بیاری‌زین تا له قه‌یرانه تیهرین».

دست به فرار کسی خوب بودن: له هه‌لاتندا ئازا بوون؛ له ده‌ر چووندا ئازا بوون؛ هه‌میشه بوو ده‌ر چوون ته‌یار بوون.

دهرفه تیک ره خسان ۲. دهست و مشتاخ کردن؛ دهسه و دهی؛ تۆقه/ تهوقه کردن؛ مچراندن؛ مچرین؛ به بۆنه‌ی خیر هاتن یان له پرووی دۆستایه تیه‌وه دهستی که سیک گرتن یان گوشین «دست دادیم و روبوسی کردیم؛ دهستان دا و ماچ و مووچمان کرد»؛ دست به هم دادن

دست داشتن: «کنایی» ۱. دهست تیدا بوون «سارا هم در آن ماجرا دست داشت؛ ثهو رووداوه ساراش دهستی تیدا هه‌بوو» ۲. کارامه بوون؛ لیها توو بوون «در نجاری هم دست داشت؛ له نه‌چاریشدا کارامه بوو» ۳. هاوکار بوون؛ هاوده‌س و یاریده‌ر بوون.

دست دراز کردن: ۱. «دست‌درازی ۲. دهست/ دهس داکیشان؛ دهس کیشان؛ دهست دریژکردنه‌وه «دست دراز کردم استکان را بردارم؛ دهستم داکیشا پیاله که هه‌لگرم».

دست در بغل بودن: «کنایی» دهسه‌پاچه بوون؛ ئه‌رک و کاری خۆ نه‌زانین.

دست درد نکردن: «کنایی» دهس/ دهست خوش بوون؛ دهس وهش بیهی؛ دهس نه‌پیشان؛ دهس نه‌پیزای؛ وتهیه که بۆ پی‌زانین به کاری که سیک «دستش درد نکند، زحمت کشید پایهی میز را برایمان درست کرد؛ دهستی خوش بی، زهمه‌تی کیشا و پایهی میزه‌که‌ی بۆ چا کردینه‌وه».

دست در یک کاسه داشتن «دست کسی با کسی در یک کاسه بودن

دست-دست کردن: «کنایی» دهسی — دهسی کردن؛ دهساوده‌س کردن؛ دیرکردن «آن‌قدر دست-دست کردی که دیر شد؛ هینه‌دهسی-دهسیت کرد که‌وته دیر».

دست راست و چپ خود را نشناختن: «کنایی» دهستی راست و چه‌پی خۆ نه‌ناسین؛ گون خۆ و گیزه‌ر لیک نه‌کردنه‌وه؛ وه‌کوو مندالیکی

دست پیش کسی دراز کردن: «کنایی» دهست له به‌ر که سیک داکیشان؛ دهس پان‌کردنه‌وه له به‌ر که سیک؛ له که سیک شتیک داوا کردن «کار کن تا دست بش مردم دراز کنی؛ کار بکه با دهست له به‌ر حه‌لکی دانه‌کیشی».

دست تکدی پیش کسی دراز کردن «دست‌تنگ

دست گدایی پیش کسی دراز کردن

دست تنک بودن «دست‌تنگ

دست تنها بودن «دست‌تنها

دست جبناندن: «کنایی» دهسه‌واکردن؛ دهس جوولاندن؛ خۆ هه‌لکردن؛ خیرا کردن؛ دهس و برد کردن؛ دهسه‌وه جوولنه‌ی؛ وهش که‌رده‌ی؛ چابک بوون «دست بجنبانید؛ دیر است؛ دهسه‌وا نکن! دره‌نگه».

دست چپ و راست خود را نشناختن «دست راست و چپ خود را نشناختن

دست چرب خود را به سر کسی کشیدن:

«کنایی» خیر دانه‌وه بۆ که‌سی؛ خیر بۆ که‌سی دانه‌وه؛ به‌هره به که سیک گه‌باندن «بلکه دست خیرس را به سر ما هم بکشند؛ به‌شکوو خیریکیش بو نیمه‌بذاته‌وه».

دست چیزی داشتن: «مجازی» دهس/ دهستی شتیک هه‌بوون؛ له کاریکدا لیها توو بوون؛ دست بده داشتن

دست خود را رو کردن: «کنایی» مشتیی خۆ کردنه‌وه؛ خۆ ده‌رخستن؛ پیلانی کاریک (به‌تایبته‌ فریو و ته‌له‌که‌ی) خۆ ده‌رخستن «مجبور شد دست خود را رو کند و بگوید که کارش قاچاق اسلحه است؛ ناچار بوو مشتیی خوی بکاته‌وه و بیژئ که کاری قاچاگی چه‌که».

دست خوردن: دهس لیدران؛ به‌بی خه‌به‌ری خاوه‌نی دهست له شتئ وهردان «کیفش دست خورده و بوله‌ایش سر جایش نیست؛ کیفه‌که‌ی دهسی لی‌دراود و پووله‌که‌ی نه‌ماوه».

دست دادن: دهس دان: ۱. «مجازی» هه‌ل یان

ههروه‌ها: دست زیاد شدن

دست زیر بال کسی گرفتن / کردن $\Rightarrow$ زیر

بال کسی را گرفتن، زیر

دست سبک داشتن $\Rightarrow$ دست کسی سبک

بودن

دست سنگین داشتن $\Rightarrow$ دست کسی سنگین

بودن

دست شمر / شیطان را از پشت بستن $\Rightarrow$ دست

کسی را از پشت بستن

دست کردن: دهست کردن؛ دهس کرده‌ی؛

دهست بردن بۆ شوپنیک یان به کاریکوهه

هه‌لپنچان $\Rightarrow$ دهس کە د توی جی‌بش و پول درآورد:

دهستی کرد به گیرفانیدا و پوولی دهره‌ینا.

دست کسی از چیزی کوتاه بودن: / مجازی/

دهستی که‌سیک له شتیک بران؛ دهس

که‌سی به چتیک نه‌گه‌یین؛ له به‌رده‌ست

نه‌بوونی ئەو شته بۆ ئەو که‌سه $\Rightarrow$ حالا که دست

پدرت از دنیا کوتاه است: ئیستا که دهستی بابت له

دنیا برآود. هه‌روه‌ها: دست کسی از چیزی

کوتاه شدن

دست کسی با کسی در یک کاسه بودن: / کنایی/

سه‌ریان له ناخوری‌کدا بوون؛ له‌گه‌ل که‌سیکدا

هاوپیاله بوون/ هاوده‌س بوون؛ له‌یه‌ل

که‌سیک له کاریدا (زۆر تر ناره‌وا) شه‌ریک بوون

«یتجا وکیل و وزیر دسسان توی یک کاسه است:

لیره‌دا نوینەر و وه‌زیر سه‌ریان له ناخوری‌کدا‌یه»:

دست در یک کاسه بودن

دست کسی باز بودن: / کنایی/ دهستی که‌سیک

ئاوه‌لا بوون؛ دهس که‌سی باز بوون؛ بۆ که‌سی

لوان؛ بۆ که‌سی دهس دان؛ هه‌ل و دهره‌تی

پتویست بۆ که‌سیک له‌مه‌ر کاریکوهه هه‌بوون

«دس او باز است و می‌تواند هر کاری برای بکند:

دهستی ئاوه‌لا‌یه و ده‌توانی هه‌موو کاریکت بۆ

بکا».

دست کسی برکت نداشتن: / مجازی/ دهستی

چکۆله له دنیا بی‌خه‌به‌ر بوون $\Rightarrow$ تو هنوز دست

راست و چپ را نشناخته‌ای، ادعای مردی می‌کنی: تو

هیشتا دهستی راست و چپت ناناسی، خوازه‌ی

پیاوه‌تیه»:

دست رد به سینه‌ی کسی زدن: / کنایی/ دهست

به رووی که‌سیکوهه نان؛ دهستی که‌سیک

دانه دواوه؛ داخوازی که‌سیک قه‌بوول

نه‌کردن.

دست روی چیزی گذاشتن: / کنایی/ خۆ به‌سه‌ر

شتیکدا سه‌پاندن/ داسه‌پاندن؛ دهست نانه

سه‌ر شتیک؛ خۆ به‌خواه‌نی شتیک دانان یان

حه‌ول دان بۆ داگیرکردنی «دولت دست گذاشت

روی زمینه‌ای بایر: ده‌ولت حوی به‌سه‌ر

زه‌بینگه‌لی به‌یادا سه‌پاند».

دست روی دست گذاشتن: / کنایی/ دهست له

سه‌ر دهست دانان؛ پال دانه‌وه؛ کارئ نه‌کردن

و هیوادار بوون «آن قدر دست روی دست گذاشت

که دیگر وقتش گذشت: ئەونده دهستی له سه‌ر

دهست دانا که کاتی به سه‌ر چوو».

دست زدن: دهست لیدان؛ دهس ده ونه‌ی؛

دهس ئەنه‌ده‌ی: ۱. دهست پیوه‌دان؛ دهس

پیوه ته‌قاندن «دست نزن، داغ است: دهستی لی

مه‌ده، داخه» ۲. / مجازی/ گۆرانکاری به

چه‌ندیه‌تی و چۆنیه‌تی دان «کسی به این پولها

دست زده؟؛ که‌سی دهستی له‌م دراوه داوه؟»

۳. دهس پیوه‌دان؛ جیبه‌جی کردن «دست نزن،

بگذار همین جا باشد: دهستی لی مه‌ده، بیه‌پله با

هه‌ر لی‌ره بی» ۴. / گفتاری/ چه‌پله لیدان؛ چه‌پ

ته‌قاندن؛ چه‌پله‌کوهی «دست بزنی، عروس

می‌خواهد برقصد: دهست لیدن، بووک ده‌یه‌وی

هه‌له‌په‌ی».

دست زیاد بودن: / کنایی/ دهس زۆر بوون؛ له

پیشه‌یه‌کدا هه‌ق‌به‌ر زۆر بوون «امروز در صنعت

پلاستیک دست زیاد است و مشتری کم: ئەوروکه له

پیشه‌ی پلاستیکدا دهس زوره و کرپار که‌م».

دهسهات و توانایی بو سهر بردنی ژيان بوون
 «برای خودش کار می کند و دستش به جیب خودش
 است: بو خوی کاری دهکا و دهستی له گیرفانی
 خویدايه».

دست کسی چسب داشتن: [مجازی] دهستی
 کهسیک لار بوون؛ دهستی کهسیک گيپر
 بوون؛ دز و نادر ووس بوون «مواظب باش دست
 یارو چسب دارد: ناگادار به دهستی شو کابرایه
 لاره».

دست کسی دراز بودن: [کنایی] دهستی
 کهسیک داکیشراو بوون؛ ناتاج بوون؛ نیازمهند
 بوونی کهسیک «دست او دایم پیش مردم دراز
 است: دهستی ههمیشه بو خه لک داکیشراوه».

دست کسی در کار بودن: [کنایی] دهستی
 کهسیک ده کاریکدا بوون؛ کاریک دهستی
 کهسیکی تیدا بوون؛ دهستی کهسیک له ناو
 کاریکدا بوون؛ دهستیوهردانی شو کهسه
 «می گویند دست بازاربها در کار است: دهلین دهستی
 بازاربانی تیدایه».

دست کسی را از پشت بستن: [کنایی] کهسیک
 بوپر دان؛ لیهاتووتر بوون له کهسیک.
 ههروهها: دست شمر/ شیطان را از پشت بستن
 دست کسی را از جای/ چیزی کوتاه کردن:
 [مجازی] پیش له کهسیک برینهوه؛ دهستی
 کهسی له شوینئ/ شتی برین.

دست کسی را باز گذاشتن: [کنایی] بهر بو
 کهسیک شل کردن؛ دهرفته دان به کهسیک
 له کاریکدا «دست او را در مصرف بودجه باز
 گذاشته اند: بو خه رجدنی بووجه بهریان بو شل
 کردوه».

دست کسی را برگرداندن دست کسی را
 رد کردن

دست کسی را بستن: [کنایی] دهستی کهسیک
 بهستن/ بهستهوه؛ ههله و دهرفته کار کردن
 له کهسیک گرتن «قانون دست مرا بسته است و

کهسیک بی پیت بوون؛ له کهسیکهوه به
 دیتری قازانج نه گیشتن «یعنی دسب من برکت
 بره؟: یانی دهستی من بی پیت».

دست کسی بسته بودن: [کنایی] دهستی
 کهسیک بهسران؛ بی دهسهلات بوونی
 کهسیک له مهر کاریکهوه بیان به گشتی
 نه بوونی ههله یان توانایی نه جامدانی کاریک
 «دست من برای استخدام بسته است: دهسبم بو
 دامه زان بسته ده».

دست کسی بند بودن: دهستی کهسیک
 گیران؛ دهسوو یوی گیریهی/ گیرای؛
 دهستی کهسیک به کاریکهوه گیر بوون؛
 شتیک له دهستدا بوون یان خه ریکی کاریک
 بوون «دسبم بند است: در را باز کن: دهسبم کیراوه،
 درگاه وه که».

دست کسی بودن: له دهستی کهسیکدا بوون؛
 وه دهس کهسی بوون؛ به کهسی بوون «این
 کار دست من است: هم کاره له دهستی مندا
 ده».

دست کسی به/ توی جیبش نرفتن: [کنایی] ناو
 له دهستی کهسیک نه تکین؛ دانهی گال له
 دهستی کهسیک نه وه رین؛ دهستی کهسی
 قووچاو بوون؛ پرژد بوون؛ قرسیچم بوون.
 ههروهها: دست کسی به/ توی جیبش نرفتن

دست کسی به خون آلوده بودن: [کنایی] دهس
 کهسی به خویندهوه تلان؛ بکوژ بوونی
 کهسیک.

دست کسی به دهش رسیدن: [کنایی] دهستی
 کهسیک به دهمی گیشتن؛ خاوهن داهات و
 توانا بو ربردنی ژین هه بوون «شکر خدا دستشان
 به دهستان می رسد: شوکور بو خوا دهستان دهکاته
 دهسین».

دست کسی توی جیب خودش بودن: [کنایی]
 دهستی کهسی له گیرفانی خویدا بوون؛
 دهستی کهسیک به دهم خووه بوون؛ خاوهن

که سیک پیدا لئی و هرنه گرتن: دست کسی را برگرداندن؛ دست کسی را پس زدن

دست کسی را گرفتن: [کنایی] پشتی که سیک گرتن؛ ده سوو یؤی گیرته ی؛ یارمه تی به که سیک گه یاندن «وقتی احتیاج داشت دستش را گرفتی؟ له کاتی نیازیدا پشت کرت؟».

دست کسی رسیدن: ۱. به دست کسی رسیدن ۲. دهستی که سیک گه یشتن؛ دهس که سئ گه یین؛ ده سوو یؤی یاوه ی/ یاوای؛ ههل یان ده سرهس هه بوون «اگر دست من به آنجا می رسید پاکش می کردم؛ نه گهر دهستم بدوی ده گه یشت پاکم ده کرده».

دست کسی رو شدن: [کنایی] په ته ی که سیک کهوتنه سهر ئاو؛ دهستی که سئ پروو بوون؛ مشتی که سئ کرانه وه؛ فیلی که سیک ده رکهوتن «آخرش دست حسابدار رو شد؛ سهره نجام په نه ی جه ساودار کهونه سهر ئاو».

دست کسی زیر سر دیگری بودن: [کنایی] دهستی که سیک به سهر که سیک تره وه بوون؛ له ههل و دهرفته و توانای که سیک، که سیک تریش به هره دار بوون.

دست کسی زیر سنگ بودن: [کنایی] رۆژی که سیک له جیگاهه کی خراب ئاوا بوون؛ که سیک تووشیار بوون؛ تووشی گپچهل بوونی که سیک؛ گیر خواردن؛ مزه وهن بوون «آن روز که دست من زیر سنگ بود، کمکم کردی؛ له و رۆژه دا که روزی من له جیکانه کی خراب ئاوا بپ، یارمه تیت دام؟».

دست کسی سبک بودن: [مجازی] دهستی که سیک سووک بوون؛ به پیت بوون؛ خاوهن دهستیکی قازانجده ر و به هره دار هه بوون «دست ازاد سبک است، امروز کاسی خوب می شود؛ دهستی نازاد سووکه، نه ورؤ بازار باش ده بی»:

دست سبک داشتن

دست کسی سنگین بودن: دهستی که سیک

نمی توانم به تو وام بدهم: قانون دهستی به ستووم و ناتوانم وامت پی بدهم.

دست کسی را بند کردن: [کنایی] که سیک له سهر کاریک دانان؛ دهس که سئ بهن کردن؛ دهستی که سیک له کاریکدا گیردان «اگر می توانی دست ازاد را هم بند کن؛ نه گهر ده توانی نازادیش له سهر کاری دابی».

دست کسی را بوسیدن: [کنایی] ۱. به که سیک بوون؛ نیازمه ندی یارمه تی که سیک بوون «تعمیر پایه ی میز دست تو را می بوسد؛ چاکر دهنه ی پایه ی میزه که به تویه» ۲. نیشاندانی بچووکی و خاکه ساری له به رامهر که سیکه وه.

دست کسی را پس زدن به دست کسی را رد کردن

دست کسی را توی پوست گردو گذاشتن: [مجازی] دهستی که سئ نانه کاسه؛ دهست و پیی که سیک به ستنه وه؛ هه لی کاریک له که سیک گرتن «پدر عروس دست داماد را توی پوست گردو گذاشته بود؛ بابی بووک دهست و پیی زاوای به ستبوه».

دست کسی را توی حنا گذاشتن: [کنایی] دهستی که سیک به زاخدا/ به رۆنی داخا کردن؛ زاخ بو که سئ تاواندنه وه؛ که سیک تووشیاری گیر و گرفتیک کردن «پول را سر وقت نداد و دست مرا توی حنا گذاشت؛ پاره کی له کاتی خۆیدا نهاد و دهستی منی کرد به زاخدا».

دست کسی را خواندن: [مجازی] ناو مشتی که سئ خویندنه وه؛ ناو چاوی که سیک خویندنه وه؛ به مه بهست و پیلانی داهاتووی که سیک زانین «دیگر دست او را خوانده بودم و می دانستم چه نقشه ای دارد؛ ئیتر ناو مستیم خویندبوه وه و نه مزانی چ پیلانیک کی له ژیر سهر دایه».

دست کسی را رد کردن: به سهر که سیکدا دانه وه؛ دهس که سئ دانه دواوه؛ نه وه ی که

کورپه‌کان گالته‌یان به نازاد ده‌کرد و سهریان نه‌نا سهری.

دست مالیدن: دس پيدا کيشان؛ دهست ليدان؛ دهست ليخستن؛ دس پيدا هيټان؛ دهس ماشه‌ی «دست بماليد بينيد زیر قالی چيست: دهستنی ليدن بزآن چی له ژير قالیه‌که‌دايه».

دست نگهداشتن: دس راگرتن؛ دس هيلانه‌وه؛ دريژه پي‌نه‌دان؛ ويل کردن «لازم نيست بروی، حالا دست نگهدار: پټويست نيه بروی، جاري دس راگره».

دست و پا زدن دست‌وپا

دست و پا کردن دست‌وپا

دست و پنجه نرم کردن: «کنایه» مل به مله‌وه نان؛ شه‌ره دندووکی کردن؛ گیره‌وکیسه کردن؛ مل‌ملانی کردن؛ به کاریکه‌وه زور خریک بوون «مدتها با کولر دست و پنجه نرم کرد تا درستش کرد: ماوه‌یه‌کی زور به کولتره‌که‌وه خریک بوو تا دروستی کرده‌وه».

دست و دل کسی به کار نرفتن: «مجازی» دهست و دلی که‌سې يه‌ک نه‌گرتن؛ دلی که‌سې بؤ کاری نه‌چوون؛ دل دانه‌مه‌زران له سهر کاریک؛ دهست و دلی که‌سې نه‌چوونه کاره‌وه؛ هاندر، حفر و هوگریه‌تی بؤ کاریک نه‌بوون «از آن روز دیگر دست و دلش به کار نمی‌رفت: لهو روه‌وه ئیدی دهست و دلی یه‌کی نه‌ده‌گرت».

دست و دل کسی سرد/ سست شدن: «مجازی» دهست و پټی که‌سېک سارد بوونه‌وه؛ دس و پای که‌سې داکیشیان؛ سارد بوونه‌وه؛ دلسارد بوونه‌وه.

دست یازیدن: «ادبی» دس بؤ بردن؛ دس په‌ی به‌رده‌ی: ۱. دهست دريژه‌وه‌کردن ۲. «مجازی» هه‌نگاو بؤ هه‌لگرتن «سه سال پیش به این کار دست یازیدم: سی سال له‌وه پیش دهستم بؤ هم کاره برد».

قورس بوون: ۱. خاوه‌ن دهستی به هیژ و توانا بوون ۲. «مجازی» خاوه‌ن دهستی زیانده‌ر هه‌بوون «کسی که این پیراهن را برید دستش سنگین بود و الآن دو ماه است هنوز تمامش نکرده‌ام: که‌سې که هم کراسه‌ی بری دهستنی قورس بوو نه‌وا دوو مانگه ته‌واوم نه‌کردوه» * دست سنگین داشتن

دست کسی کج بودن: «کنایه» دهستی که‌سېک لار بوون؛ دهست که‌سې پیس بوون؛ نادرووس و دز بوون «دست سندوقدار کج بود: بیرونش کردند: دهستی ده‌خلدار که لار بوو، ده‌ریان کرد».

دست کسی/ چیزی ماندن: به دس که‌سې/ شتیکه‌وه گیر خواردن؛ به دهستی که‌سې/ شتیکه‌وه دامان؛ له که‌سې یان شتی ماندوو و قه‌لس بوون «مانده‌ام دست این همسایه‌ی نفهم: به دس هم دراوسی ناحالیه‌وه کیرم خواردوه».

دست کسی نمک نداشتن: «مجازی» چاکه‌ی که‌سې له بهر چاو نه‌بوون.

دست کشیدن: ۱. دست از چیزی کشیدن ۲. دهست پيدا هيټان؛ دهست ليخستن؛ دس پيا ساوین؛ دس ئارده‌ی پوره‌ره «دست بکش بین چه زبر است: دهستنی پيدا بينه بزانه چهن زبره».

دست کم گرفتن دست‌کم^۲

دست کمی نداشتن دست‌کمی

دست گدایی پیش کسی دراز کردن: له که‌سې سوال کردن؛ له لای که‌سې دهست پان کرده‌وه «دست گدایی پیش این و آن دراز کردن: له و لهو سوال کردن»: دست تكدی پیش کسی دراز کردن

دست گرفتن: ۱. به دست گرفتن ۲. «کنایه» گالته پي کردن؛ ته‌وس تیگرتن؛ تیز پي کردن؛ تیتالی پي کردن «بچه‌ها آزاد را دست گرفته بودند و سربه‌سرش می‌گذاشتند:

از دست برادر، ادهاس درآورد: باخه‌ک‌هی له ده‌سست
برازاک‌هی دهره‌ینا.

از دست کسی / چیزی عاجز شدن: له ده‌ستی
که‌سئ / شتی وهره‌ز بوون؛ له ده‌ستی که‌سئ /
شتی یاس بوون؛ له ده‌س که‌سئ / شتی جارز
بوون؛ له کار یان ناکاری که‌سئ (یان شتیک)
قه‌لس بوون «از دست این بچه حاج شد»؛ له
ده‌ستی نهم منداله وهره‌ز بووه.

از دست کسی گرفتن: له ده‌ستی که‌سئ
گرتن: ۱. لئی وهرگرتن (پول را از دست کسی
گرفت: پاره‌ک‌هی له ده‌سئ گرباره‌ک‌ه دهر کرب)
۲. [گفتاری] ده‌ستی که‌سئ گرتن؛ نه‌وین له
ده‌س که‌سئ؛ ده‌سوو یوؤ گیرته‌ی «ده‌سست»
پیرمرد را گرفت و بلندش کرد: ده‌سئ
پیره‌میرده‌ک‌هی کرب و هه‌لیساند.

این دست و آن دست کردن «این

با یک دست دو هندوانه برداشتن» یک

به دست آمدن: به ده‌ست هاتن؛ هاتنه
ده‌سه‌وه؛ ده‌ستگیر بوون؛ ده‌سکه‌وتن؛ نامای
ده‌س «از فروش قالی چندان پولی به دست نماند: له
فرؤشی قالی‌ه که پاره‌یه‌کی وا به ده‌سست نه‌هات».
به دست آوردن: به ده‌ست هینان؛ هاوردنه
ده‌سه‌وه؛ به ده‌س ئارده‌ی؛ ده‌ست خستن؛ وه
چنگ خستن «این همه پول را از کجا به دست
آوردی؟» نهم هه‌موو پاره‌ت له کوپوه به ده‌سست
هیناوه؟».

به دست افتادن: که‌وتنه به‌رده‌ست؛ ده‌ست
که‌وتن؛ که‌فتنه ده‌سه‌وه؛ که‌وته‌ی ده‌س (پولی
به دست او افتاد: پاره‌یه‌ک که‌وته به‌رده‌ستی).

به دست کسی رسیدن: به ده‌ستی که‌سئ
گه‌یشتن؛ گه‌یینه ده‌س که‌سئ؛ یا‌واپوه
ده‌سوو یوؤ «رسد به دست برادر عزیزم: بکانه
ده‌ستی برای خوشه‌ویسنم»: دست کسی

رسیدن. هه‌روه‌ها: به دست کسی رساندن
به دست کسی نگاه کردن: [کنایی] چاو له

دست یافتن: ده‌س که‌وتن؛ وه‌گیر که‌وتن؛ به
ده‌ست هینان؛ خستنه ده‌سته‌وه؛ گرتنه
ده‌سه‌وه؛ وه‌گیره‌ینان؛ ده‌س که‌وته‌ی؛ به شتی
گه‌یشتن «خیال کرد به گنجی دست یافته است:
وای ده‌زانی خه‌زینیه‌کی ده‌ست که‌وتووه»:
دست پیدا کردن

از دست دادن: له ده‌ست دان «سال گذشته
پدرش را از دست داد: سالی پیشوو باوکی له
ده‌ست دا».

از دست در رفتن: له ده‌ست دهر‌چوون:
۱. [گفتاری] هه‌لاتن؛ را‌کردن؛ ده‌سه‌نه
به‌رشیه‌ی «از دست پلیس در رفت: له ده‌ستی
پؤلیس دهر‌چوو» ۲. [مجازی] ده‌سه‌نه ترازیه‌ی؛
کتوپر و بی‌ویست کاری کردن «او به کسی
چیزی نمی‌دهد، لابد از دستش در رفته: ئه‌و شت به
ک‌س نادا، ده‌بی له ده‌ستی دهر‌چووبی».

از دست رفتن: له ده‌س دهر‌چوون؛ ده‌سه‌نه
شیه‌ی: ۱. له ده‌سته‌لات یان ده‌ست
دهر‌چوون؛ له ژیر ده‌سته‌لاتدا نه‌مان «خانه‌ی
به آن بزرگی از دست رفت: مالی وا گه‌وره‌م له
ده‌س دهر‌چوو» ۲. له به‌ین چوون؛ له کیس
چوون «هر چه داشت از دستش رفت: هه‌ر چیکی
هه‌بوو له ده‌ستی دهر‌چوو» ۳. له ده‌س چوون؛
مردن؛ نه‌مان «هفته‌ی گذشته آن عزیز از دست
رفت: حه‌وتووی رابردو ئه‌و خۆشه‌ویسته له ده‌س
چوو». هه‌روه‌ها: از دست دادن

از دست کسی برآمدن: [مجازی] که‌سیک له
ده‌ستی هاتن؛ له ده‌سته‌لاتی که‌سیکدا بوون؛
توانایی هه‌بوون «از دست عمو برمی‌آید برای ما
کاری بکند؟» مامه له ده‌ستی دی کاریک‌مان بؤ
بکا؟».

از دست کسی درآوردن: [کنایی] له ده‌ستی
که‌سیک دهره‌ینان؛ له ده‌سی که‌سئ
دهره‌اوردن؛ له چنگ که‌سئ دهره‌ینان؛ به زور
و گزیکاری له چنگ که‌سیک کرده‌وه «یاغ را

دسته‌ستن ۲. پشتین؛ پشتوین؛ شال؛ پارچه‌یه که بریک به پشته‌وهی دسته‌ستن ۳. دهره؛ دهرسروک؛ دهرسروکه؛ دهرسروک؛ مهنده‌فه؛ ده‌سمالی گه‌وره.

دستاس / dastās، ها/اسم. ده‌ستار؛ ده‌ستار؛ ده‌سار؛ ده‌سیر؛ هاره؛ هاره‌کر؛ هاره‌گل؛ هاره‌گله؛ هاره‌دهسی؛ کره؛ گرک؛ گرک؛ قهره‌ک؛ گیرووسه؛ گیرووشه؛ ناسیاوی ده‌ستی، پیکهاتوو له دوو په‌ره‌ی خری به‌ردین که له نیوه‌راستی سه‌روه‌کدا کونیک هه‌یه بو دانه تیکردن و ده‌سیکیکش بو سووردانی به‌سهر ژیره‌کده‌دا.

دست‌افزار / dastafzār، دست‌افزار

دست‌افشار / dastafšār، صفت. ده‌سگوش؛ ده‌ست‌گوشراو؛ کوشراو یان ئاو‌گیراو به‌ده‌ست. به‌رانبه‌ر: پای‌افشار «آلبیومی دست‌افشار: ئاولیومی ده‌سگوش».

دست‌افشان / dastafšān، قید. [مجازی] به‌هه‌له‌پرکئ؛ له‌حالی هه‌له‌پرکیدا. هه‌روه‌ها: دست‌افشانی

دستاق / dostāq، dustāq، ها/، [ترکی] اسم. قیدی/ به‌ندیخانه؛ گرتوو‌خانه؛ زیندان؛ زینان؛ به‌ند؛ دوساخ؛ دوستاق
دستاقبان / dostāqbān، dustāq-، ها/، یان/، [ترکی] فارسی/ اسم. به‌ندیوان؛ زیندانوان؛ دوساخچی؛ دوستاقبان

دستان / dastān، ها/، اسم. [ادبی] ۱. ستران؛ به‌سته؛ به‌زم؛ ئاهه‌نگی مووسیقیایی
۲. هه‌له‌سته؛ داستانیکی که بو فریوی دیتران ده‌گوترئ ۳. فیل؛ گزی؛ گرپی؛ هه‌نگ ۴. په‌ند؛ مه‌تل؛ مه‌ته‌لۆک.

دست‌انداز / dastandāz، ها/، اسم. ته‌سه؛ قورت؛ ته‌گه‌ره؛ چالی و به‌رزی ریگا.
دست‌اندازی / dastandāzi، اسم. [مجازی] ده‌ست‌دریژی؛ له‌هاندن؛ کار یا ره‌وتی

ده‌ستی که‌سئ کردن؛ چاو برینه که‌سئ؛ توشای ده‌س که‌سئ کردن؛ روانینه که‌سیکا؛ په‌یره‌وی کردن له که‌سیک.

به‌دست گرفتن؛ گرتنه ده‌سته‌وه:

۱. ده‌سیک‌کردن؛ ده‌س پنه‌که‌رده‌ی «کتاب را تازه به‌دست گرفته‌ام و دارم می‌خوانم: کتیه‌که‌م تازه کړنووه‌له ده‌سته‌وه و خه‌ریکم ده‌یخوینمه‌وه»؛ دست‌گرفتن ۲. وه ژیر ده‌سته‌لات خستن؛ خستنه به‌رده‌ست.

در دست بودن ۲ در

در دست‌کاری بودن؛ به‌ده‌سته‌وه بوون؛ له‌دوخی ئه‌نجامی کاریکدا بوون «بیمارستان در دست ساختمان است: نه‌خوشخانه که‌به‌ده‌سته‌وه‌ده بکړینه‌وه».

روی دست بردن ۲ رو

روی دست کسی بلند شدن ۲ رو

روی دست کسی ماندن ۲ رو

زیر دست کسی بودن ۲ زیردست

سر دست بردن ۲ سر

یک دست پیش و یک دست پس داشتن ۲ یک

دست‌آموز / dastāmūz، ها/، صفت. ده‌سه‌مو؛ ده‌سته‌مو؛ رام؛ که‌وه‌ی؛ کدی؛ که‌دی؛ تاییه‌تمه‌ندی گیانداری که ئوگری خاوه‌نه‌که‌ی بووه [طوطی دست‌آموز؛ میمون دست‌آموز؛ تووتی ده‌سته‌مو؛ مه‌یموونی ده‌سه‌مو].

دست‌افزار / dastabzār، ها/، اسم. ئامراز؛ ئامیر:

۱. که‌ره‌سه‌یه‌ک که به‌ده‌ست کاری پی ده‌کری

۲. ئامیری ئه‌نجامدانی کار * دست‌افزار

دستار / dastār، ها/، اسم. [ادبی] ۱. میزه؛ میزه‌ره؛ مشکي؛ سه‌روین؛ سه‌رپیچ؛ سه‌روپیچ؛ پیچ‌ومیزه؛ سه‌ر و شه‌ده؛ جامانه؛ جه‌مه‌دانی؛ جامه‌دانی؛ ئاغه‌بانوو؛ ئاغابانوو؛ ره‌شتی؛ که‌فینک؛ یالغ؛ یه‌شماخ؛ یاشماخ؛ شاشک؛ شاشیک؛ شه‌شک؛ پارچه‌یه‌ک که پیاوان به‌سه‌ریه‌وه

روزها تو در شرکت دست بالا را دانسی: ئەو پوژانه له به‌شدارگه‌دا تۆ له سەدریوه بووی.

دست بالا را گرفتن: [مجازی] دەسبان گرتن؛ لانی زۆر گرتن «تازه من دست بالا را گرفتم، وگرنه این قدر نمی‌شود: تازه من دەسبانم گرت، دەنا ئەوندە نای».

دست بالا: قید. ئەوپەڕی؛ لانی زۆر؛ لای زوور؛ فرەفرە کەمی «دست بالا دو میلیون می‌ارزد: دو بیلیۆن دوو ملیون دینن».

دستبرد / dastbord ، ها: /اسم، دزی؛ دەسبرداری؛ کار یا پەوتی دزینی بەشی له پاره یان دارایی کەس یان جیگایەک «دزدان دیشب بە بانک دەستبرد زەند: دزگەل دوێشەو دریان کرد له بانک». هەروەها: دەستبرد زەند

دست بردار / dastbardār: /صفت، دەس هەلگر؛ دەس بەردار؛ وازەهێن «هەرچە بە او گفتم کار دارم، دەست بردار نبود: هەرحێ پێم گوت کارم هەیە، دەس هەلگر نەبوو».

دست برقصا / dast(e)barqazā: [فارسی/عربی] قید. ۱. بە هەلکەوت؛ خواو/اسان؛ خۆ و بەخت «دست برقصا آن روز باران می‌آمد: بە هەلکەوت ئەو پوژە باران ئەباری» ۲. لەپەر؛ لەپەر؛ لەپەر و نەکاو؛ ناکاوه؛ نەکاو؛ ناگا؛ کوت و پەر؛ گوزوگوم؛ گوزوگومبەت.

دست برنجن / dastberancan ، ها: /اسم، [ادبی] بازنه؛ خرخال؛ دەسبەند؛ دەسبەنە.

دست بسته / dastbaste: /قید، دەست بەسراو؛ دەس بەسیاگ؛ قۆلبەس؛ بە دەستگەلی که به هۆی بەسراویەوه توانایی جوولانەوه و کاریان نیه «دزد را دست بسته تحویل پلیس داد: دزبان دەست بەسراو دایه دەستی پولیسەوه».

دستبند / dastband ، ها: /اسم، ۱. کەله‌پچه؛ کەله‌پچه؛ بەله‌چەک؛ دەسبەندی بەندی؛ ئامرازیک بە دوو ئالقەی ئاسنیەوه، دەستی بەندکرۆی پێ دەبەستن دەرەنجیت «بە دستهایش

داگیرکردن یان کەلک وەرگرتن له مالی کەسانی تر.

دستاندرکار / dastandarkār ، ان: /اسم، دەسبەکار: ۱. ئەوی که خەریک ئەنجامدانی کاریکە «از دو ماه پیش دستاندرکار تعمیر خانه بودیم: له دوو مانگ لەمە پێشەوه دەسبەکاری چاکردنەوهی مال بووین» ۲. [مجازی] کاربەدەس؛ ئەوی که له کاریکدا بەشداره. هەروەها: دستاندرکار بودن

دستاورد / dastāvard ، ها: /اسم، دەسهات؛ دەسکەوت؛ دەسکەفت؛ یاب؛ ئەوهی به پۆنه‌ی کار یان چالاکیەکەوه به دەس دی «دستاوردهای علم: دەسهانگەلی زانست».

دست‌اول / dast(e)'vval ، ها: [فارسی/عربی] صفت، نووی؛ تازه؛ دەستەیه‌ک، بەرانبەر: دست‌دوم «کالای دست‌اول: کالای نوی».

دستاویز / dastāviz ، ها: /اسم، [مجازی] دەساویژ: ۱. دەساویژ؛ چنگاویژ؛ ئەوی بۆ خوازی دروین یان نادروست بە کار ئەبرئ «وصیت‌نامه‌ای جعلی را دستاویز کرد و مدعی مالکیت خانه شد: وه‌سیه‌نامه‌یه‌کی دروینی دەساویژ کرد و هەلیکوتایه سەر ماله‌که» ۲. بیانوو؛ بیانک؛ بەهانه؛ پەلپ؛ گروو «کارگران قطع گاه و بیگاه برق را دستاویز قرار داده بودند و از زیر کار در می‌رفتند: کاریگەرەکان چوونەوهی جار-جاری بەرقیان کردبووه بیانوو، خۆیان له کار ئەدزیهوه».

دستباف / dastbāf ، ها: /صفت، دەستبافت؛ دەستبافت / dastbāft ، ها: /صفت، دەستبافت؛ دەسچن؛ بە دەست تەنراو، بێ کەلک‌وەرگری له ماشین «فرش دستبافت: قالی دەستچن»: دستباف [گفتاری]

دست‌بالا / dast(e)bālā: /اسم، ۱. [مجازی] بان‌دەس؛ هێز یان پله و پایە یانتر ۲. به‌راوردی زۆرینه؛ لای سەروو؛ دەسبان.

دست‌بالا را داشتن: له سەرتەرەوه بوون؛ هێزی زۆرتر یان دۆخی باشتەر هەبوون «آن

دستبوس زدند و رفتند: گنده بچه یان دا له دهستی و چوون ۲. بازنه؛ بازنگ؛ بازن؛ خرخال؛ دهس تبه ند؛ دهس به ند؛ دهس به ن؛ دهس وه ن؛ مووچه وانه؛ قوفلک «می گفتند دستبندش گم شده است: ده یانگوت بارنه که ی گوم بووه».

دستبوس / dastbûs / اسم. ۱. دهس ماچکهر؛ دهسبوس؛ دهس رامووس؛ نهو کهسه که به نیشانه ی ریزگرتن دهستی که سیک ماچ دهکا «آزاد هم دستبوس است: نازادیش ددسبوسه» ۲. [گفتاری] دهس ماچکهری؛ دهسبوسی؛ دهس رامووسی؛ کاری دهست ماچ کردن «امدیم دستبوس پدر بزرگ: هاتین بو ددس رامووسایی باوه گه وره».

دستبوسی / dastbûsi / اسم. دهسبوسی؛ دهس ماچکهری؛ دهس رامووسی: ۱. کاری ماچ کردنی دهستی که سیک ۲. [کنایی] رهوتی نیشاندانی چکوله یی و خاکه ساری له مهر که سیکه وه «بنده زاده برای دستبوسی آمده بود، تشریف نداشتید: کوره کهم بو دهسبوسی هاتبوو، نه بوون».

دست به آب / dastbe'ab / اسم. [گفتاری] ناودهست؛ دهس ناو؛ دهساو؛ دهست به ناو.

☐ دست به آب رساندن: دهست گه یاندنه ناو؛ چوونه سهر ناودهس؛ چوون بو دهست به ناو.

دست به سینه / dastbe sine / صفت. [کنایی] دهس به سینه؛ دهست به سینه؛ دهسته ونه زهر؛ دهست فیلک؛ مل که چ و گوی پرایلی فرمان.

دست به عصا / dastbe'asā / [فارسی/ عربی] ☞ دست به عصا راه رفتن، دست

دست به کار / dastbekār / ☞ دست به کار شدن، دست

دست به نقد ۱ / dastbenaqd / [فارسی/ عربی] صفت. [مجازی، گفتاری] ناماده؛ ته یار؛ نهخت؛ به دهسته وه؛ گیف؛ به رهه ف «کار دست به نقد را می گذاری به امید فردا، بشود یا نشود؟! کاری ناماده داده خمی به ئومیدی به یانی، بیی یان نه بی؟!».

دست به نقد ۲: قید. [مجازی، گفتاری] جاری؛ جاره کان؛ جاریکان؛ ئیسته؛ ئیستا؛ ئیستاکه؛ ئیسی؛ ئیسه؛ ئایسه؛ نها؛ نهو «دست به نقد این جا را بچسب، اگر جای بهتری پیدا شد، می روم آنجا: جاری ئیره بگره، نه گهر جیگایه کی چاکتر پیدا بوو، دهروین بو نهوئ».

دستپاچگی / dastpāčegi / اسم. [گفتاری] هه ولی؛ دهسه پاچه یی؛ دهست پاچه یی؛ حه په ساوی؛ به یده سی؛ په شیوی سهر چاوه گرتوو له دۆخ یان پروداویکی ره چاو نه کراو که توانستی کرداری درووس و شیواو له مرو دهستیئیی «از دستپاچگی پیراهنم را پشت و رو پوشیدم: له هدولیدا کراسه کهم پیچه وانه له بهر کرد».

دستپاچه / dastpāče / صفت. [مجازی، گفتاری] شله ژاو؛ هه ول؛ دهست پاچه؛ دهسه پاچه؛ هله په له؛ رول؛ به یده س؛ به یده ست؛ هه وله کی؛ ولنگه؛ حه په ساو؛ سهر لی شیواو و هه راسان له بار و دۆخ یان پروداویکی له ناکاودا «وقتی که پلیس را دید خیلی دستپاچه شد: کاتی که پولیسی دیت تهواو شله ژا». هه روه ها: دستپاچه بودن؛ دستپاچه شدن؛ دستپاچه کردن

دستپخت / dastpoxt / اسم. دهستاو؛ چیشتی لیئراو به دهستی که سیک «نهار امروز دستپخت عروس خانم است و باید خورد: فراوینی ئه ورؤ دهستاوی بوو که نه خشینه یه و نه شی بیخوین».

دست پرورده / dastparvarde / ها؛ گان / اسم. بارهاتوو؛ دهست په روه رده؛ په روه رده کراو به دهستی که سیک یان له ئاقاریکدا «او دست پرورده ی پدر و مادری معتاد و بی سواد است: بارهاتووی دایک و بابیکی مو عتاد و نه خونه واره».

دست تنگ / dast.tang / صفت. [مجازی، گفتاری] کهمدهست؛ کهمدهس؛ ته نگدهست؛ دهسته نگ؛ هه ژار؛ نه دار؛ بی ئه نوا؛ دهست والا؛ دهس قاله؛ خاوهن باره چهی هندک و که متر له راده ی پیویست بو به سهر بردنی ژیان «این روزها

دهست وخهت؛ نهوهی به دهستی که سی نووسراوه ۲. / [مجازی] نامه «برواز رییس یک دستخط بیار تا پولت را بدهم؛ برؤ لای سرؤ کهوه دهستخه تیک بیته تا پووله کهت پی بدهم».

دست خورده / dastxorde ، ها: / صفت. [مجازی] دهس لی دراو؛ دهس خوار دوو؛ جیبه جی کراو یان گوړاو به دهستی که سیک.

دستخوش ۱ / dastxoš / اسم. دهسخوشانه؛ دهسخوشانه: ۱. پاره یی که وه کوو مزگینی له قومار بازی به رهندهی وهرده گرن ۲. خهلات «بابت خدمتی که کرده بود ده هزار تومان دستخوش گرفت: به بؤنه ی نهو خزمه ته کردبوی ده هزار تمه ن دهسخوشانه ی وهر گرت». ههروه ها: دستخوش داشتن: دستخوش گرفتن

دستخوش ۲: صفت. [مجازی] تووشیار؛ له ژیر کار تیکه ری شتی کهوه «دستخوش سیل؛ دستخوش جنگ: تووشیاری لافاو؛ تووشیاری شهر». ههروه ها: دستخوش (چیزی) بودن: دستخوش (چیزی) شدن: دستخوش (چیزی) کردن

دستخوش ۳: دعا. [گفتاری] دهسخوش؛ دهسوهش؛ مالاولا؛ نافه رین (زورتر به شیوه ی تشر به کار دهبرئ) «بابا دستخوش، عجب رفاقتی کردی!؛ دهسخوش برا، بؤ دوستیکه کردت!».

دست درازی / dastderāzi ، ها: / اسم. [مجازی] دهست دریزی؛ دهسدریزی؛ تیکوشانی ناروا بؤ که لک وهر گرتن له شتی که هی یه کیکی تره «از دست درازی زورمدان به اموال مردم جلوگیری شود: له دهسدریزی زورداران بؤ مالی خه لکی بهرگری بکری».

دست درد / dastdard / درد ۲

دستدوز / dastdûz ، ها: / صفت. دهسدروو؛ دهسچن؛ به دهست دووراو «این کفش دستدوز است: ثم پیلاره دهسدروو به».

دست دوم / dast(e)dovvom ، ها: / صفت. دهسته دوو؛ دهسه دوو؛ به کار براوی وا که

دست تنگ است، باید کمکش کنیم؛ ماوهیه که که مدهسته، دهبی یارمه تی بدهین». ههروه ها:

دست تنگ بودن؛ دست تنگ شدن

دست تنگی / dast.tangî / اسم. [مجازی] که مدهسته تی؛ که مدهسه سی؛ ته نگدهسته تی؛ دهسته نگ؛ هه ژاری؛ نه داری؛ بی نه نوایی؛ دهست والایی؛ دهس ته نکي.

دست تنها ۱ / dast.tanhâ / صفت. [مجازی، گفتاری] ته نیبال؛ دهس ته نیا؛ بی ئاریکار؛ به بی یاور «دیروز دست تنها بودم چند مهمان هم آمدند: دوینی ته نیبال بووم چند میوانیش هاتن».

دست تنها ۲: قید. ته نیبال؛ به ته نیبالیه وه؛ به تاقی ته نی؛ به ته نیایی؛ دهس ته نیا؛ به ته نیایی و بی بوونی هاوکار «مجبور بود دست تنها بچه ها را بزرگ کند: ناچار بوو ته نیبال منداله کان گوره بکا».

دستجات / dastecât / [فارسی/ از عربی] جمع دسته

دستجمعی / dastecam'î / [فارسی/ عربی] دسته جمعی

دست چین / dastcîn ، ها: / صفت. دهسچن؛ ۱. هه لیزیر دراو به دهست ۲. / کنایی/ ته لیزیر؛ تلژین؛ ته لچن؛ هه لیزارده؛ ته لیزین؛ ناوه ژیه «بهترین میوه ها را دست چین کرد و گذاشت توی پاکت: باشترین میوه ی دهسچن کرد و خسته نیو پاکه ته وه». ههروه ها: دست چین بودن؛ دست چین شدن؛ دست چین کردن

دست خالی / dast(e)xâlî / [فارسی/ عربی] آقید. دهس به تال؛ دهس خالی؛ به دهس / دهستی خالیه وه؛ ۱. دهستی خالی؛ بی دهسمایه و نامیری پیویست «دست خالی که نمی شود خانه ساخت: دهس به تال مال دروست ناکری» ۲. به بی دهسکهوت «خواستگار را دست خالی برگرداند: داواکاریان به دهس خالی گه رانده وه».

دستخط / dastxat(t) ، ها: / [فارسی/ عربی] اسم. دهسته خهت؛ دهسخهت؛ دهسکر؛ ۱. دهس وخهت؛

دهبې تۆپه که یان لې بستینې تا ټو که سهی
تۆپه که ی لې ږاوه له جې ټو بیته گورگ.

دستشویی / dastšūyī / ها: / اسم.

۱. ټابده ستخانه؛ ټابخانه؛ دهست شو؛ دهست شوړ؛
دهست شوړک؛ دهسشویی؛ جیگه ی دهست
لې شوتن ۲. [کنایه] دهساو؛ دهس به ټاو؛ کنار او؛
مسته راو؛ مهسته راو؛ مهسته راج؛ سه رهوز.

دستفروشی / dastfurūš / ها: / ان: / اسم. [مجازی]

دپوهه؛ چه رچی؛ دهسگتېر؛ دهست فروش؛
دهس فروش؛ دهزگتېر؛ به خه ل فروش؛ ورده واله
فروش؛ فروشهری گه رپده ی بی دووکان که
شته کانی له سه ر دهست یان چوار چه رخی که له
کووچه و کولاناندا ده فروشی.

دستفروشی / dastfurūšī / اسم. [مجازی]

دهست فروشی؛ دهس فروشی؛ دهزگتېر؛ ورده واله
فروشی؛ چه رچیتې؛ کار یان پیشه ی
به خه ل فروش.

دست فنگ / dastfang / اسم. [نظامی]

دهس فنگ؛ چه شنی ږاگرتنی تفهنگ به لاری
له سه ر سنگ، که لولوله که ی به لای چه پدا و
قوناخه که ی به لای راستدایه.

دستک / dastak / ها: / اسم. [مجازی] ۱. دهفته ر؛

تینووس؛ په راوینک که حسیبگه لی ږوژانه ی
تیدا دهنووسن «دفترو و دستک مرتبی داشت»
دهفته ریکی ږنک و پیکې هه بوو ۲. قیسپ؛ قسپ؛

تیره ک؛ دیره ک؛ تیرک ۳. دارد دهست؛

داره دهس؛ تیلا ۴. ټه ستونده ک؛ ټه ستونده ک؛

ټامیریک بو به رگری له هات وچووی ماشین بو

پیاده رو ۵. [نامتداول] چه پله؛ چه پ؛ دهست؛

دهس؛ کار یان رهوتی له یه کتردانی له پی

دهست به نیشانه ی که یف و شادی.

دستک زدن: [نامتداول] دهست لیدان؛ دهس

لیدان؛ چه پله لیدان؛ چه پ لیدان.

دستکار ۱ / dastkār / ان: / اسم. دهستکار؛

دهسکار؛ که سی که به دهست یان ټامیری

ټیستاش به کار بی. به رانه ر: دست اول «لباس
دست دود؛ فرش دست دود؛ جلی دست دود؛ قالی
دست دود».

دسترس / dastres / اسم. ږادهس؛ ده ردهس؛

ده ردهست؛ به ردهست؛ به ردهس؛ دهسترهس؛

دهسرهس؛ لادهس؛ وه ردهسی؛ قامچ؛ کیس؛

قیس؛ جیگایه ک که به سانای دهستی پی ږابگا

«دارو را از دسترس کودکان دور نگهدارید: دهرمان له

دسترس».

در دسترس بودن: له به ردهستدا بوون؛ له

به ردهسا بوون؛ له دهسترهسدا بوون؛ وه ر

دهسهنه بیه ی؛ ږا دهسهنه بیه ی «هرچه در

دسترس بود فرستاده شد: ههرچی له به ردهستدا بوو

ناردر».

ههروه ها: در دسترس قرار دادن؛ در

دسترس قرار گرفتن؛ در دسترس گذاشتن

دسترسی / dastresi / اسم. دهسترهسی؛

دهسرهسی؛ دهسه یاو؛ ههنا؛ توانایی یان لوان بو

دهست گه ییشتن به که سی یان شتیک «آن روز

به کسی دسترس نداشتیم تا کمکمان کند: ټو ږوژه به

هیچ که سی که دسترس دهمان نه بوو ږامه تیمان بدا».

دسترنج / dastranc / ها: / اسم. [مجازی]

دهسرهنج؛ خه بس؛ ټه وه ی که به هوی کار و

ټیکوژانه وه به دهست دی «او کارگری می کرد و از

دسترنج خودش نان می خورد: کریکاری ده کرد و له

دهسرهنجی خوی ده خوارد».

دست ساز / dastsāz / ها: / صفت. دهست ساز؛

دهس ساز؛ دهستکار؛ دهستکرد؛ دهسکرد؛

دهسکار؛ دهسکوت؛ دروست کراو به دهست و

بی که لک وه رگرتن له ماشین «دیروز یک بمب

دست ساز در کوچه ی ما منفجر شد: دوینې بومیکی

دهست ساز له کولانی مه دا ته قیه وه».

دستش ده / dastešde(h) / اسم. داش بال؛

خیت خیتین؛ خیت خیتینه؛ گمه یه کی به

کومه ل که یاریکه ران شتی «زیاتر توپ» بو

یه کتری ده خهن و یه کټ له وان (به ناوی گورگ)

دهستی کار ده کا.

دستکار ^۱: صفت. دس و کار؛ دهستکرد؛ دستکار؛ دهسکار؛ دهسکهرد؛ درووسکراو به دهست (نه به ماشین) «این تخته نرد دستکار سنج است: ثَم تهخته دهس و کاری سنه به».

دستکاری / dastkārī، ها: / اسم. دهسکاری؛ دهستکاری؛ دهسه ژیه؛ کلگه وری؛ کار یان رهوتی دهست دان له شتی، گوران و جیبه چی کردن (و زورتر تیک دانی) «کسی وسایل مرا دستکاری کرده؟: که سی شته کانمی دهستکاری کردوه؟».

دستکش / dastkeš، ها: / اسم. دهسکش؛ دهسه وانه؛ دهسته وانه؛ له پک؛ لاپک؛ له پک؛ له پیک؛ له پیک؛ ته تک؛ دهستگورک؛ پو شه نیکی نه رم (چنراوه، چهرم، لاستیک یان پلاستیک) بۆ دهست «در این هوای گرم دستکش چرمی پوشیده بود: لهم گهرمایه دا دهسکشیک چیهرمی له دهست کردبوو».

دست کم ^۱ / dast(e)kam، صفت. کم بایی؛ بی بایی؛ کمه بایه خ؛ کمه مرخ؛ به بایه خ و گرنگی کمه وه.

دست کم ^۲: قید. لانی کم؛ لای کم؛ به لانی کمه وه؛ دهستی کم؛ دهس کم: ۱. له که مترین بهراورددا «دست کم صد تومان می ارزید: لانی کم سهد تمهن نه ژیا» ۲. به نیشانه ی که مترین کار «دست کم خوب نگاهش کن: لانی کم جوان چاوی لیکه».

دست کم گرفتن: / مجازی / سووک لی نهوین؛ دهسکه م گرتن؛ کمه بایه خ دان؛ به کمه زانین؛ که متر یان خوارتر له راده ی راسته قینه دانان «او را این قدر دست کم نگیر، برای خودش مردی است: نه ونده سووک لیی مهنه وه، بۆ خوی پیاو بیکه».

دست کمی / dast(e)kamî، / اسم. «گفتاری / کمه؛ که متری؛ دهست کمه ی «این ماشین هم از آن یکی هیچ دست کمی ندارد: ثَم ماشینه هیچ کمه ی

لهوی دیکه نه».

دستک و دنبک / -donbak، -dastak-o-dombak: / اسم. / تعریض / دهول و زورنا؛ زرم و کوت؛ موسیقا و هه لپه رک.

☐ **دستک و دنبک** در آوردن: بر و بیانو هینانه وه؛ بۆ تاشین؛ بیانک هاوردنه وه و ته گهره خستنه بهر کاره وه.

دستگاه / dastgāh، ها: / اسم. دهزگا؛ دهسگا: ۱. کوئه ندام؛ کوئندام؛ دهسته یه ک له شت و ماکگهل یان که سانی که به هاوگری و هاوکاری به که وه، به شیوه ی کوبه ک، کار یان کارگه لیکه دیار یکراو نه نجام ده دهن ۲. دام و دهزگا؛ ده م و دهزگا؛ که ل و په لی تیر و ته سهل و به شکوی ژیان «یا بین چه دستگاهی درست کرده است: پروانه چ دام و دهزگایه کی پیکه وه ناوه» ۳. / موسیقی / ههر کام له ههوت قالبی موسیقایی ناوازی ئیران ۴. یه که ی ژماردنی که ل و په لی دهسکرد «دو دستگاه رادیو؛ پنج دستگاه آبا رتمان: دوو دهسگا رادیو؛ پینچ دهزگا وارخان» ۵. نیازم؛ سامانه ۶. / نجوم / کومه له؛ کوما؛ کومه لیک له گه رۆک و مانگ که به دهوری نه ستیره یه کدا ده خولینه وه.

☐ **دستگاه آوندی**: کوئندامی ناوه ندی: ۱. / گیاه شناسی / شانه گه لی پیکه اتوو له ناوه ندی چیوی و ناوکیش که راگو یزانی ماکه بژی نه یی سان پته و کردنی گیای له نه ستودایه ۲. / جانور شناسی / کوئندامی گه رانی خوین یان ناو.

دستگاه تناسلی ☞ اندام تناسلی، اندام دستگاه تنفس: کوئندامی هه ناسه دان؛ سه رجه می نه و نه ندامانه که ئوکسیژن و گازی که ربون له نیوان له ش و دهر وه ده گور نه وه.

دستگاه عصبی: کوئندامی ده ماری؛ دهسگای ده ماری؛ کوئندامیک له له شی گیانه وهران که بریتیه له: میشک، مۆخ؛ ده مارگه لی کاپولی و ناقاری.

دستگاه عصبی خود کار ☞ دستگاه عصبی

نباتی

دستگاه عصبی مرکزی: کوندامی دهماری
ناوہندی؛ بهشیک له کوندامی دهماری که
بریتیه له: میشک له کاپولدا و مؤخ له
بربراگہدا.

دستگاه عصبی نباتی: کوندامی دهماری
پووه کی؛ بهشیک له کوندامی دهماری، سہر
به میزان کردنی کاری ماسولکھی ناویستی،
هہ ناو و پەگگہلی خوینی: دستگاه عصبی
خودکار

دستگاه گردش خون: کوندامی گہرانی خوین؛
کوندامیک بریتی له دل، پەگی خوینبەر و
خوینہین و موورہگ کہ خوین تیاندا
ہات وچو دہا.

دستگاه گوارش: کوندامی ہہرسک؛
کوندامیک بزیتی له دہم، گہروو، گہدہ،
پخوئل، جہرگ و زراو کہ ہہلتاوینی خوراک
له ئەستودایہ.

دستگاه لنفاوی: کوندامی لەنفاوی؛ سہرجہمی
پەگ و موورہگی لەنفی مۆرغہداران کہ له
پښکھی پەگی خوین ہینی دلہوہ، لەنف
دہگہیہننہ خوین.

دست گرمی / dastgarmî / اسم، [گفتاری]
دہس پەوانی؛ دہست گہرمی؛ دۆخ یان چۆنیہ تی
تہ یار بوون بۆ کارئ بہتایبہت بۆ پپراہاتن «این را
ہمین طور برای دستگرمی ساختم: ئەمەم ہەروا بۆ
دەس پەوانی دروست کرد».

دستگیر / dastgîr / صفت. ۱. بالہہست؛
بالہہستہ؛ قۆلبہستہ؛ قۆلبہست؛ گیراو؛ گیرۆدہ
۲. [مجازی] پشٹیوان؛ دہسگیر؛ یاریدہدەر؛
یاریدەر؛ دہسگیرۆ؛ پشتگر؛ یاوہر؛ یارمہ تی دەر
«مرد آن است کہ دستگیر افتادگان باشد: پیاو ئەو
پیاوہہ کہ پشٹیوانی لښقہوماوہیہ».

دستگیر (کسی) شدن: [گفتاری] ۱. گیر (کەسێ)
کەوتن؛ وە بەر (کەسێ) کەوتن ۲. [مجازی]

دہسگیر (کەسێ) بوون؛ دہست (کەسێ)
کەوتن؛ ہاتنہ دہس / دہست؛ ئاگایی بہ
دہست ہینان «از او چیزی دستگیرت نمی‌شود:
لەوہوہ شتیکت دەستگیر نابێ».

دستگیرہ / dastgîrہ / ها، / اسم، دہسگیر؛
دہسگیرہ؛ دہسہگیرہ؛ دہستگیرہ: ۱. دہسک؛
ہہنگل؛ دہسکہ؛ گیرنگہ؛ ئامیری بۆ بہ دہستہوہ
گرتن «دستگیرہ را گرفتم تا نیفتم: دہسگیرہ کەم گرت
نە کەو» ۲. ئامیری له سہر درگا و پەنجەرہوہ
بۆ کردنہوہ و پتوہدان ۳. دہسگرہ؛ دہزگرہ؛
ئامیری بۆ گرتن و جیبہجی کردنی دہفری داخ
کہ زۆرتەر له پارچہیہ.

دستگیری / dastgîrî / ها، / اسم، ۱. کاری گرتن؛
بالہہست کردن؛ زۆرتەر بۆ راگہیشتن بہ تاوان
«برای دستگیری متهم به خانہاش رفتند: بۆ گرتنی
تاوانبار چوونہ مالہکە» ۲. پشٹیوانی؛ پشتگیری؛
دہستگیرۆیی؛ دہسگیری؛ کار یان پەوتی
یارمہ تی دان بہ داخوازیکل «دستگیری کردن از
بینوایان: پشٹیوانی کردن له بێ ئەوانیان».

دستلاف / dastlāf / دشت ۲-
دستمال / dastmāl / ها، / اسم، دہسمال؛ دہسرہ؛
دہسەر؛ دہسہسەر؛ دہسۆک؛ دہسرہدہس؛
دہرسۆک؛ تہرہ؛ مہندیل؛ کەفی؛ کەفیک؛
کەہک؛ کەہیک؛ پەشتەمال؛ دەرچاف؛ دەرچاو؛
بہشہ پارچہیہ کی چوارگۆشہ کہ بۆ سږپن یان
وشک کردنہوہ بہ کار دی.

دستمال سفرہ ☞ دستمال سفرہ

دستمال کاغذی ☞ دستمال کاغذی

دستمال گردن ☞ دستمال گردن

دستمال سفرہ / dastmāl(e)sofre / ها، / اسم،
بہروان؛ بہروانہ؛ بہروانک؛ بہرانک؛ دہسمالیک
له سہر سفرہوہ بۆ سږپنی دہم و پل و بہرگری
له پیس بوونی جل و بہرگ.

دستمال کاغذی / dastmālkaqazî / ها، /
[فارسی] / از چینی / اسم، دہسرہی کاغہزی؛

«دولت دست‌نشانده» رئیس دست‌نشانده: ده‌وله‌تی داسپارده؛ به‌پررسی داسپارده.

دست‌نوشته / dastnevešte ، ها:/اسم، ده‌ست‌نووس؛ ده‌س‌نووس؛ به‌لگه‌یی (کتیب‌یان کاغذ) که چاپی نیه و به ده‌ستی که‌سیک به قه‌لهم نووسراوه: دست‌نووس

دست‌نوویس ' / dastnevís ، ها:/اسم، [گفتاری] ده‌ست‌نووس؛ ده‌س‌نووس؛ کتیب‌یان هه‌ر شتیکی وه‌کوو کتیب که به ده‌ست نووسراوه «دست‌نووس مقاله را با خودش آورده بود: ده‌ست‌نووسی وتاره‌که‌ی له‌گه‌ل خو هینابوو: دست‌نووشته

دست‌نوویس: صفت. ده‌ست‌نووس؛ ده‌س‌نووس؛ نووسراو به ده‌ست (مقاله دست‌نوویس بود، دادیم تاییش کنند: وتاره‌که ده‌ست‌نوویس بوو، دامان پیتچنی که‌ن).

دست‌وارگی / dastvāregi:/اسم، [یزشکی] ئوگره‌تی به که‌لک وه‌رگرتن له ده‌ستیک زوړتر له ئه‌و ده‌سته‌که‌ی تر (وه‌ک راست‌ده‌ستی و چه‌پ‌ده‌ستی).

دست‌وبال / dast-o-bāl:/اسم، [گفتاری] ۱. ده‌ست و پل؛ ده‌س و بال؛ ده‌س‌گه‌ل «دست و بال بچه را خوب شست؛ ده‌ست و بالی من‌داله‌که‌ی باش شوړد؟» ۲. ده‌ست و پی؛ ده‌س و پا.

دست‌وپا / dast-o-pā:/اسم، ۱. ده‌ست و پی؛ ده‌س و پا؛ ئه‌ندامگه‌لی دوا‌یی‌نی مړه، چوار‌پی‌یان و بریک گیان‌داری تر ۲. [مجازی] ده‌ست‌ودوو؛ پهل‌و‌پو؛ زره‌نگی؛ زرینگی؛ زیره‌کی ۳. [مجازی] ده‌س‌ویل؛ پهل‌و‌پو؛ جم‌وجوول؛ بزاف؛ له‌بت.

□ دست و پا زدن: ۱. قوله‌فری کردن؛ لاقه‌فرته کردن؛ لاقه‌فرتی کردن؛ ده‌ست و پا ته‌کان دان «دست و پا می‌زد و نمی‌گذاشت آمپولش را تزریق کنند: قوله‌فری نکرد و نه‌یده‌هیشت دهرزیه‌که‌ی لی‌بدن» ۲. [کنایی] په‌له‌قازی کردن؛ په‌له‌قازه کردن؛ په‌له‌فرتی کردن؛ په‌له‌فرته کردن؛ پاله‌قه کردن؛ پاقره کردن؛

ده‌سمال کاغذی؛ چه‌شنیک کاغذی لؤکه‌یی مژینه‌ر که به جیگای ده‌سمال بو جاریک که‌لکی لی‌وه‌رده‌گرن.

دستمال گردن / dastmālgardan ، ها:/اسم، ده‌ورملی؛ ده‌سره‌ملی؛ چه‌شنیک ده‌سره که بو جوانی له ملی ده‌که‌ن.

دستمالی / dastmāli:/اسم، [گفتاری] ده‌ساوژو؛ ده‌ساوه‌ژو؛ کاری خراب یان پیس کردنی شتیک به هو‌ی ده‌ست ساوین به سهریدا یان گرتنی به ده‌سته‌وه «نگار بچه‌ها میوه‌ها را دستمالی کنند: مه‌هیله من‌داله‌کان میوه‌که ده‌ساوژو که‌ن».

دست‌مایه / dastmāye ، ها:/اسم، ده‌سمایه؛ ده‌ستمایه؛ سهرمایه‌ی که‌م.

دست‌مریزاد / dastmarizād:/دعا، ده‌سخو‌ش؛ ده‌ست‌خو‌ش؛ ده‌سوه‌ش؛ هو‌پ؛ وته‌ی په‌سند کردن.

دستمزد / dastmozd ، ها:/اسم، مز؛ کارانه؛ ده‌ستمز؛ کری‌ی ده‌ستی؛ پاره یان کالایه‌ک که له به‌ران‌به‌ر کاریک‌ه‌وه به که‌سیک ده‌دری «در اینجا دست‌مزد خیلی پایین است: لیره‌دا مز زور که‌مه».

دست‌نبو / dastambû , dastanbû ، ها:/اسم، شه‌مامه؛ شه‌مامه؛ شه‌مام؛ شه‌مامو؛ شه‌ماموک؛ شه‌ماموک؛ شه‌ماموک؛ شه‌مامو‌مه؛ ده‌ساموو؛ که‌موو: ۱. گیایه‌کی بنچکی له تیره‌ی خه‌یار به بونیکی خو‌شه‌وه ۲. به‌ری ئه‌و گیایه: شه‌مامه

دست‌نخورده / dastnaxorde:/قید. ده‌ژ؛ به ده‌ژی؛ سه‌ره‌به‌مؤر؛ سه‌رمؤر؛ سه‌رده‌ق؛ ده‌س‌نه‌وارده؛ ده‌ست لی‌نه‌دراو «همه چیز همان‌طور دست‌نخورده مانده بود: هه‌موو شتیک هه‌روا ده‌ژ مابوو».

دست‌نشانده / dastnešānde ، ها:-گان:/صفت، [مجازی] داسپارده؛ ده‌سنیشان؛ ده‌سنیز؛ دان‌ریاگ؛ خاو‌ن پیشه یان پله و پاییه‌ک که له لایه‌ن که‌سی تره‌وه دان‌دراوه و گو‌پ‌رایه‌لی ئه‌وه

زیره ک؛ لپهاتوو؛ کرژوگول؛ خاوهن توانایی و لپهاتوویی «دخترش خیلی دست و پادار است و کارها را اداره می کند: کچه که ی زور به دهسه لاته و کاره کان به پویه دهبا».

دست و پاشکسته ^۱ / dast-o-pāšekaste /: صفت. /مجازی/ تهق ولهق؛ لهق وتهق؛ دهس و پی شکاو؛ کهل و ناته واو «با انگلیسی دست و پاشکسته به او فهماندم... به ئینگلیزیه کی تهق و لهق حالیم کرد...».

دست و پاشکسته ^۲: قید. تهق ولهق؛ لهق وتهق؛ به ناته واویه وه؛ دهس و پی شکاو «دست و پاشکسته چیزهایی به او گفتم: تهق و لهق شتگه لیکم پی گوت».

دست و پاگیر / dast-o-pāgīr /: صفت. /کنایی/ به رده ستگیر؛ به رده سگر؛ هوی به رگری له جووله یا چالاک، یا خو که مکرده وهی «این میزها خیلی دست و پاگیر هستند؛ ثم میزانه زور به رده ستگیر».

دست و دل باز / dast-o-delbāz /: صفت. /مجازی/ گفتاری/ دهست به ردا؛ دهست بلاو؛ دهسه نه دار؛ دهسواز؛ دهس و دل باز؛ چاف قه کری؛ به خشینه ر؛ دلاوا؛ دههنده؛ دههنده؛ وساخه؛ خاوهن به خشنده بی و به زهیی «آرام دست و دل باز است: آرام دهست به ردا به».

دست و دل بازی / dast-o-delbāzi /: اسم. /مجازی/ دهست به ردا بی؛ دهست بلاوی؛ دهسه نه داری؛ دهسه نه؛ دهس و دل بازی؛ دلاوایی؛ به خشنده بی؛ دههنده بی؛ دههنده بی؛ وساخه؛ دؤخ یان چونیته بی به خشنده بوون.

دست و دل پاک / dast-o-delpāk /: صفت. /گفتاری/ دروستکار؛ پاک؛ دهست و دل پاک؛ دهس و چاو پاک؛ به باور و ئاکاریکی باشه وه. هروه ها: دست و دل پاک بودن؛ دست و دل پاک

دستور / dastūr /: اسم. دهستور: ۱. /لات/ فرمان؛ فرمان؛ ریچکه و ریپاز؛ یاسا و ریسا؛

پهله کوتی کردن؛ پلووشانن؛ دهست و لاق جوولاندنوهه بؤ رزگار بوون له چورتم «برای نجات خودش دست و پا می زد: بؤ رزگاری خوئی به لده فزده دی دکرد».

دست و پا کردن: /مجازی/ جور کردن؛ هاورنده دهس؛ ته یار کردن «سرانجام توانست برای خودش کاری دست و پا کند: ئاخری توانی کاریک بؤ خوئی جور بکا».

دست و پای خود را جمع کردن: /کنایی/ ۱. خو لی ههل کردن؛ قول لی هه لمالین؛ خوئی بؤ ته یار کردن ۲. خو کوکرده وه؛ خو پیچانه وه؛ به خو دا هاتنه وه؛ فر به خو وه بوون؛ ئاگا له خو بوون؛ ئاگاداری ئاکاری خو بوون و هه لسه نگانندی «با یک نگاه خشمگین مدیر، همه دست و پای خود را جمع کردند: به مؤر بردنوهه کی به ریپرس، هه موو خویان کو کردوه».

دست و پای خود را کم کردن: /مجازی/ شله ژان؛ شپرز بوون؛ سه ر لی شیوان؛ دهست و پای خو گوم کردن «وقتی سرزده وارد شد دست و پای خود را کم کردم و زبانم بند آمد: هه ر که له پر هاته ژووره وه شله رام و زمانم به ست».

دست و پا افتادن: /کنایی/ که و تنه خو؛ که و تنه پهل و پو؛ پهله پرووسکی کردن؛ که و تنه هه ول دان؛ که و تنه پهله قازه؛ که و تنه جم و جوول.

روی دست و پای کسی افتادن ❶ رو

زیر دست و پا افتادن ❷ زیر

دست و پاچلفتی / dast-o-pācolofti /: صفت. /گفتاری/ نه گوئه: ۱. بی دهسه لات؛ لی نه هاتوو؛ به بی توانای که لک وه رگرتن له دهست و پای خو ۲. /کنایی/ گه مژه؛ حؤل؛ دهه ننگ؛ چه پؤل * چلفتی

دست و پادار / dast-o-pādār /: صفت. /گفتاری/ به دهسه لات؛ دهسالاتدار؛ وساق؛ به کار؛ زیت و

گول گولاو > ۵. / دستجات / گرويهک له که سان که پیکهوه کاریکي دیاریکراو نه نجام ددهن > دستي ارکستر: دهسته ی ئورکیستر > ۶. / دستجات / نظامی / پهل: یه گانیک بریتی له سی جووخه (دهور و بهری ۲۵ کهس).

□ دسته به راه انداختن: دهسه وادیره ریخستن؛ گرويهک پیکهوه بو شوینی بهرئ کردن (به تابیت به مهبهستی رامیاری یان مهبهبی).
دسته کردن: دهسه کردن؛ دهسته کردن؛ به گویره ی چهن یان جنس له هه ژمار یان نه نذازه ی دیاریکراودا ریک و پیک کردن > کاغذا را دسته کن و بگذار روی میز: کاغزه کان دهسته بکه و بینه سهر میزه کهوه >.

دسته بندی / dastebandi / ها: / اسم، دهسته بندی؛ دهسه بهندی: ۱. کار یان رهوتی دهسته کردن؛ ریک کردن و له لای یهک دانانی شتی وهک یهک > (پولها را دسته بندی کرد و گذاشت توی صندوق: پاره کانی دهسته کرد و خسته نیو سندووقهوه > ۲. کار یان رهوتی پیکهوه هاوقول بوون و بوونه دهسته یهک بو وه پیش خستنی کاریک > هر یک از رهبران، دسته بندی جداگانه ای کرده بودند و برنامه های خودشان را دنبال می کردند: هر کام له ربه ره کان دهسته بندی که جیاوازیان ساز کردبوو، بهرنامه کانی خویان بهرپوه دهبرد >.
ههروه ها: دسته بندی شدن؛ دسته بندی کردن

دسته جمعی / dastecam'i / : [فارسی / عربی] صفت. تیکرایی؛ گشتی؛ هه مووتی؛ گهله کوپی؛ گهله کوومی؛ گهله مپه ری؛ گردی > گردش دسته جمعی: سهیرانی تیکرایی >: دستجمعی

دسته جمعی: قید. تیکرایی؛ به گشتی؛ هه مووتی؛ پیکهوه و به شیوازی یهک دهسته یی > (دسته جمعی پا شدیم و رفقیم پیش رییس: تیکرایی

هه ستاین و چووین بو لای سهروک >: دستجمعی
دسته چک / dastecek / ها: / [فارسی / انگلیسی] اسم، دهسته چهک؛ دهسه چهک؛ پهراویکی چاپی،

فرمانیک له لایهن پایه یان که سیکی سهرترهوه که تیدا له سهر نه نجامدانی کاریک جهخت کراوه > این دستور جناب وزیر است: هه دهستوری جهنابی وهزیره > ۲. ریزمان؛ لقیک له زانستی زمانهوانی که له مه ر کاربه ری وشه، پیکهاته و ریزبهندی رستهوه باس دهکا > دستور زبان کردی؛ ریزمانی کوردی > ۳. / لات / فرمان؛ فرمان؛ پیش بینیکه لیک بو چونیته ی نه نجامدانی کارئ > دستور جلسه: فرمانی دانیشن > ۴. / لات / شیواز؛ شیوه و رهوشتی نه نجامدانی کاریک > دستور پختن قورمه سبزی: شیوازی لینانی خورشتی سهووزی > ۵. / لان / سهرواوی بو مه لایانی زهردهشتی.

دستور العمل / dastürol'amal / ها: / [فارسی / عربی] اسم، فرمان نامه؛ ریکارنامه؛ ریکار؛ نووسراوه یهک له مه ر چونیته ی نه نجامدانی کار یان کارگه لیکهوه > دستور العمل انتخابات: فرمان نامه ی هه لباردن >.

دستوری / dastüri / صفت. ۱. ریزمانی؛ پیوه نیدار یان سهر به ریزمانهوه > ۲. فرمانیشی؛ به دوخ یان چونیته ی فرمان له پشت بوونهوه > (انتخابات دستوری: هه لباردنی فرمانیشی).

دسته / daste / ها: / اسم، دهسته؛ دهسه: ۱. دهسک؛ دهسگ؛ کلک؛ دهسکه؛ هه نگل؛ بهشیک له ئامیرئ بو گرته دهست، هه لگرتن، راگرتن یان جوولاندنهوه ی > (دهستی ظرف؛ دهستی اتو؛ دهسه ی دهفر؛ دهسته ی ئوتوو > ۲. پؤل؛ گؤل؛ تاقم؛ گرویهک که نه ندامانی له یهک چهنشن > (یک دسته پرند؛ یک دسته آدم؛ بولیك بالنده: دهسته یهک مروف > ۳. چهپکه؛ دهسکه؛ چهپه؛ چهپ؛ پر؛ بهشیک له شتی که له دهستدا جیی دهپیتهوه > (یک دسته اسکناس: دهسته یهک نهسکه ناس > ۴. چهپک؛ چهپکه؛ چهپه؛ دهسکه؛ چهنند دانه له شتی که به بهن یان سیرمه یهک پیکهوه بهستراوه > (یک دسته گل محمدی: چهپکیک

خستنی هر شتیکی گرانبایی ده‌بی کۆشش بکریت.

دستیار / dastyār ، ها: /ان: /اسم: [مجازی] به‌رده‌ست؛ وهرده‌س؛ ده‌ستیار؛ کۆمه‌ک‌کار؛ یاریده‌ر؛ خه‌لفه؛ که‌سی که له کاریکدا ئاریکاری که‌سیکی تره و له ژیر ده‌ستیدا کار ده‌کا «دستیار خلبان: به‌رده‌ستی فرۆکه‌وان».

دست یازی / dastyāzi / اسم: [ادی] ده‌سدریژی؛ کار یان ره‌وتی ده‌ست بردن بۆ شتی به‌مه‌به‌ستی به‌ده‌ست هی‌نان یان که‌لک لی‌وه‌ر گرتی «دست‌یازی به‌اموال مردم: ده‌سدریژی بۆ مالی خه‌لکی».

دستیینه / dastine ، ها: /اسم: ۱. [قدیمی] واژۆ؛ ئیمزا ۲. ده‌ستنامه؛ کتییی پینۆینی؛ نامیلکه‌ی رینوما.

دستی - دستی / dastidasti / قید. به‌قه‌ستی؛ ده‌ستی - ده‌ستی؛ ده‌سی - ده‌سی؛ به‌ده‌ستی خۆ «دستی - دستی خودش را به‌کشتن داد: به‌قه‌ستی خۆی به‌کۆشت دا».

دسر / deser ، ها: [فرانسوی] / اسم: دی‌سیر؛ ئه‌وه‌ی (بریتی له‌میوه‌یان شیرینی) که‌دوای چیشتی سه‌ره‌کی ده‌خوریت «دسر عبارت بود از بستنی و خربزه: دی‌سیر بریتی بوو له‌به‌سته‌نی و کاله‌ک».

دسیسه / dāsise ، ها: دسایس: [عربی] / اسم: ۱. پیلان؛ نه‌خشه‌یه‌کی نه‌ینی بۆ کاریکی ناره‌وا و دژی قانون «این دسیسه‌ی همسایه‌ها بود که

آبرویش را ببرند: ئه‌مه‌پیلانی دراوستیکان بوو که‌بی ئابرووی که‌ن» ۲. پیلان‌ریژی؛ کاری پیلان‌گیران «نیروهایی در جامعه علیه یکدیگر دسیسه می‌چیدند: هیزگه‌لیک له‌کۆمه‌لگادا دژی یه‌کتر پیلانیان ده‌گیرا» ۳. هه‌روه‌ها: دسیسه‌چیدن؛ دسیسه‌کردن **دسیسه‌بازی** / dāsisebāzi ، ها: [عربی/فارسی] /

اسم: پیلان‌گیر؛ پیلان‌ریژی؛ کار یا ره‌وتی خۆ له‌پیلانگه‌لی جۆراوجۆر دان بۆ گه‌یشتن به‌مه‌به‌ست. هه‌روه‌ها: دسیسه‌جویی؛ دسیسه‌کاری

بریتی له‌چهند به‌رگه‌چه‌ک که‌له‌لایه‌ن بانکه‌وه به‌مشته‌ریان ده‌دریت.

دسته‌دار / dastedār / صفت. ده‌سکدار؛ ده‌سه‌دار؛ ده‌سته‌دار؛ به‌ده‌سک؛ به‌هه‌نگل؛ قولف‌دار: الف) کلک‌دار؛ کلکن؛ خاوه‌ن شتگه‌لیک بۆ به‌ده‌سته‌وه‌گرتن «لیوان ده‌سته‌دار: لیوانی ده‌سته‌دار» ب) خاوه‌ن جیگه‌یه‌ک بۆ ده‌ست له‌سه‌ر دانان «صندلی ده‌سته‌دار: سه‌نده‌لی ده‌سه‌کدار».

دسته‌گل / dastegol ، ها: /اسم: چه‌پکه‌گول؛ چه‌پک؛ ده‌سه‌گول؛ ده‌سکه‌گول؛ قه‌فت؛ هوویزی؛ چهن ته‌ل گول که‌پیکه‌وه به‌سراون «همه‌دسته‌کل آورده بودند، جز ما: هه‌موو چه‌پکه‌کولیان هی‌نا بوو، جگه له‌ئیمه».

☐ **دسته‌گل به‌آب دادن: کنایی** / پهن دان؛ گول به‌بادان؛ تووشی هه‌له و په‌له‌یه‌ک بوون «باز دسته‌کل به‌آب دادم، موجودی صندوق کسری دارد: دیسان پهنم داوه، پاره‌ی صندوق که‌می هی‌ناوه».

دستی ۱ / dasti / صفت. ده‌ستی؛ ده‌سی: ۱. به‌ده‌ست جیه‌جی‌کراو و بی‌که‌لک وهرگرتن له‌ماشین (یان به‌بی‌ماشینی خومه‌ش) «کار دستی: کاری ده‌ستی» ۲. به‌توانای کارکردن به‌ده‌ست «ترمز دستی: تورمزی ده‌ستی» ۳. ده‌سته‌لگر؛ به‌ده‌س‌بر؛ تاییه‌تمه‌ندی شتیکی که‌به‌تاقه‌که‌سیک بگۆزریته‌وه «تلویزیون دستی: ته‌له‌ویزیونی ده‌سته‌لگر».

دستی ۲: قید. ده‌ستی؛ ده‌سی: ۱. به‌شیوه‌ی نه‌خت و به‌بی‌دان و گرتنی نووسراوه‌یه‌ک «صد تومان هم دستی گرفت: سه‌د تمه‌نیشی ده‌ستی وهرگرت» ۲. به‌ده‌ستی خۆ؛ به‌هۆی ده‌سته‌وه «نامه را ببر دستی بده: نامه‌که به‌ره و ده‌ستی بیده‌یه».

دستیایی / dastyābi / اسم: ده‌سه‌یاو؛ کار یان ره‌وتی ده‌ست خستن؛ به‌ده‌ست هی‌نان «برای دستیایی به‌هر چیز گرانبیا باید تلاش کرد: بۆ ده‌ست

له هه ویرکە ی رووباردا، که له متمانه کە ی پیکهاتوو و له لافاودا داده پوشری.

دشت ماهوری: کاجینه؛ زوورکان؛ دهشتی که ته پۆلکه-ته پۆلکه ی بچووکی تیدایه.

❑ دشت کردن: سفتاح کردن؛ هه وەلین پاره ی فروش ی رۆژانه وەرگرتن «پول را گرفت و گفت بسم الله، امروز هم از دست شما دشت کردیم: پاره کە ی وەرگرت و وتی به ناوخوا، ئە وەرپۆش له دهستی ئێوه سمناحمان کرد».

دشت کسی را کور کردن: [مجازی] رزقی که سیک برین؛ نانی که سیک برین؛ بوونه هوی که سادی کاری که سیک.

دشتبان / daštban، ها؛ ان؛ /اسم؛ دهشته وان؛ شنه پا؛ وشه که؛ که سی که ناگاداری زه وینگه لی کشت وکالی له گوندیک یان به شیک له و گونده ی له ئە ستودایه.

دشتگون / daštgūn، ها؛ /اسم؛ [زمین شناسی] گۆره پان؛ پاناییی له زه و ی که به هوی داچوونه وه که دهشتی لی هاتوو.

دشتی^۱ / dašti، /اسم؛ [موسیقی] دهشتی؛ له ئاواز گه لی ئیرانی له دهستگای شوور، که باریکی خه مین و ناسکی هه یه.

دشتی^۲: صفت. دهشته کی؛ دهشتی؛ پیوه ندیدار یان هاوگر به دهشته وه «آهوی دشنی؛ ناسکی دهشته کی».

دشداشه / dašdāše، ها؛ [عربی] /اسم؛ دژداشه؛ دهشداشه؛ کراسی درژ و فشی عه ره بی.

دشک / došak، [ترکی] /تَشْک /تشکجه / došakçe، [ترکی/فارسی] /تَشْکْجِه

دشمن^۱ / došman، ها؛ ان؛ /اسم؛ دوژمن؛ دژمن؛ دژمین؛ دژمن؛ دژ؛ دوشمن؛ دوشمه؛ دشمن؛ دهقه ز؛ مده ی؛ گاقبه ر؛ نه یار؛ نه تل؛ نه ته ل؛ نه ته و ی؛ خه نیم؛ مه خرک؛ تاسب؛ مخانه؛ نه دۆست؛ خوینه خوار؛ خوینه خواره؛ خوینه ر؛ ۱. ئە وە ی که له مه ر که سیکه وه به دخاوه «از آن

دسیسه چینی / dasisečini، ها؛ [عربی/فارسی] /اسم؛ [مجازی] پیلان پێژ ی؛ کارمه هاتی پیلان گیران؛ خه نه بۆ گرتنه وه.

دسیکاتور / desikātor، ها؛ [فرانسوی] /اسم؛ دیسیکاتور؛ دهفریکی پتر شیشه یی به سه ربۆشیکی هه وابه نده وه بۆ وشک کردنه وه ی ماکی کیمیایی.

دسی گرم / desig(e)ram، [فرانسوی] /اسم؛ دیسی گرم؛ دهیه کی گرم؛ یه کی ئە ندازه گرتنی قورسی به رانبه ر ۰،۱ گرم.

دسی لیتر / desilitr، [فرانسوی] /اسم؛ دیسی لیتر؛ دهیه کی لیتر؛ یه کی ئە ندازه گرتنی بارستایی به رانبه ر ۰،۱ لیتر.

دسیمتر / desimetr، [فرانسوی] /اسم؛ دیسی میتر؛ دهیه کی میتر؛ یه کی پیتوانی درێژایی به رانبه ر ۰،۱ میتر.

دش — / doš، پێشوند. دژ —؛ دوژ —؛ دوش —؛ خراب؛ زشت «دشوار؛ دشمن؛ دژوار؛ دوژمن».

دشارژ / dešarj، [فرانسوی] /صفت. خالی؛ به تال؛ هالی؛ والا.

❑ دشارژ شدن: خالی بوونه وه؛ داته مران (زۆتر له بیلدا)؛ به تال بوونه وه؛ هالی بوونه وه؛ والا بوونه وه.

دشپل / došpel، دژپیه

دشت / dašt، ها؛ /اسم؛ دهشت؛ ۱. دهشته؛ چۆل؛ له یلان؛ سارا؛ کرک؛ بیاوان؛ یاز؛ پین؛ سه پال؛ زه وینیکی پان و به رین و بی دار یان به داری که م و لیک بلاوه وه «دشت شهرزور؛ دهشتی شاره زوور» ۲. سفتاح؛ داشت؛ سفته؛ وهشت؛ هه وه ل فروش ی رۆژانه «امروز هنوز دشت نکرده ام؛ ئە وەرۆ تا ئیستا سفتاحم نه کردوه»؛ دستلاف

❑ دشت ساحلی؛ به ستین؛ دهشتیک له که ناری ره ماخوه وه، بریتی له زه وینگه لیک که تازه له ژیر ئاوه وه ده رهاتوون.

دشت سیلابی؛ زیخه لان؛ پرخه لان؛ دهشتیک

دلخوش کردنی دوزمن.

دشمن شکن / došmanšekan، ان: / صفت.

دوزمن شکن؛ دژمن به زین؛ به زینه‌ری دژمن
(نیروهای دشمن شکن؛ هیزگه‌لی دوزمن شکن).

دشمنکام / došmankām، ان: / صفت. / ادبی/

پژرپه‌ش؛ پژره‌په‌ش؛ سیاجاره. هه‌روه‌ها:

دشمنکام بودن؛ دشمنکام شدن؛ دشمنکام گشتن

دشمنی / došmanī، ها: / اسم. دوزمنی؛

دژمنایه‌تی؛ نه‌یاری؛ دژایه‌تی؛ دژمناتی؛ دژمه‌نی؛

دژمه‌نی؛ دوشمنایه‌تی؛ دشمنی؛ لاری؛ نوین؛

بیفک؛ ناحه‌زی؛ ۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی دوشمن

بوون (پس از آن، دوستی او تبدیل به دشمنی شد:

دوای نه‌وه، دۆستایه‌تیه‌که‌ی بوو به دژمنایه‌تی)

۲. دژبه‌رایه‌تی و به‌دخواری (خیلی با ما دشمنی

کرد: له‌گه‌لماندا زۆری دوزمنی کرد). هه‌روه‌ها:

دشمنی کردن؛ دشمنی ورزیدن

دشمنیار / došmanyār، ان: / صفت. / ادبی/

دۆس دوزمن؛ یاریده‌ری دوشمن؛ نه‌یاردۆس؛

پشتیوانی دژمن.

دشنام / došnām، ها: / اسم. / ادبی/ جوین؛ جینو؛

جوین؛ جمین؛ دژمان؛ دژمانی؛ دشمان؛ دژنام؛

دژون؛ دژوون؛ دژوین؛ دژوون؛ دژوین؛ دژوین؛ دژوین؛

دژمین؛ ژنیو؛ جوون؛ ژوون؛ فیس؛ چتر؛ سکان؛

سخیف؛ سخیف؛ سقیف؛ خه‌راو؛ خراو؛ خوسن؛

خۆسن؛ خه‌به‌ر؛ فاش؛ ناو یان ناوینتکه‌یه‌ک بۆ

به‌خراو دهرکردنی که‌سیک.

□ دشنام دادن / گفتن: جوین دان؛ جینودان؛

خه‌راو وتن؛ سخیف‌گوتن؛ قیلین؛ سکان؛

دژمان ده‌ی / دای؛ فیسین؛ هه‌لسکاندن؛

ششتن؛ شتن؛ شوستوشۆ دهریتان.

دشنام شنیدن: جوین بیستن؛ ناسزا بیستن؛

دژوین ژنه‌فتن؛ دژمان ژنیه‌ی؛ دژمان وارده‌ی

(به‌خاطر تو از دیگران دشنام شنیدم: به‌بۆنه‌ی تۆوه

له‌خه‌لکی جینوم بیست).

دشنام آلود / došnāmālūd، صفت. جویناوی؛

روز با آزاد دشمن شد: له‌و پژه‌وه له‌گه‌ل نازاددا بوو به

دیزمن ۲. که‌س، گرو یان ولایتیک که له‌گه‌ل

دیتری له‌شه‌ر و تووشی دان (کشور دشمن؛

نیروهای دشمن؛ ولاتی دوزمن؛ هیزگه‌لی نه‌ته‌ل).

□ دشمن جان: میمل؛ ملۆزم؛ دوزمنی گیان؛

قه‌ستی سه‌ر؛ نه‌وه‌ی که به‌دووی کوشتنی

که‌سیکه‌وه‌یه.

دشمن خانگی: دوزمنی خۆبی؛ دژمنیک که له

دانیشتوانی مال، شار یان ولاته.

دشمن حونی: خینی؛ خیندار؛ دژمنی خۆینی؛

خۆینه‌خۆ؛ خۆینه‌خوار؛ خۆینه‌خواره؛ خۆوینه‌ر؛

نه‌وه‌ی که به‌ته‌مای رشتنی خۆینی که‌سیکه.

□ دشمن تراشیدن: / مجازی/ دشمن تراشی کردن

دشمن تراشی

دشمن: صفت. دوزمن؛ دژمن؛ دژمن؛ دوشمن؛

دشمن؛ نه‌یار؛ گافه‌ر؛ نه‌ته‌ل؛ نه‌تل؛ ناکۆک و

نه‌ساز (تبلی، دشمن سلامت است: ته‌وه‌زه‌لی

دوزمی له‌ش‌ساغیه). هه‌روه‌ها: دشمن بودن؛

دشمن شدن؛ دشمن کردن

دشمنانه / došmanāne، صفت. دوزمنانه؛

گافه‌رانه؛ نه‌یارانه؛ وه‌کوو دوزمن (رفتار دشمنانه:

ناکاری نوبرمانه).

دشمن پرور / došmanparvar، ان: / صفت.

دژپه‌روه‌ر؛ نه‌یاریار؛ یاریده‌ری دوزمنی خۆ.

دشمن تراشی / došmantarāši، ها: / اسم.

/ مجازی/ دوزمن تاشی؛ کار یان ناکاریک که‌هۆی

هه‌ل‌خراندنی دژبه‌رایه‌تی دیتران و بوونه

دوزمنیانه؛ دژمن بۆ خۆ دروست کردن (با این

مقاله‌ها که می‌نویسی، تنها برای خودت دشمن تراشی

می‌کنی: به‌م وتارانه ده‌یانووسی، هه‌ر بۆ خۆت

دوزمن ده‌تاشی).

دشمن خو / došmanxû، یان: / صفت. / ادبی/

جهنه‌رانی؛ جینگن؛ پله‌نده‌ر؛ دوزمن‌خۆ؛

شه‌راشۆ؛ به‌ناکاری دژمنانه و هۆگری نه‌یارانه‌وه.

دشمن شاد / došmanšād، صفت. هۆی

تیکه‌ل به جنیو.

دشنام آمیز / došnāmāmîz: صفت. دژویناوی؛
جنیواوی؛ تیکه‌لاوی جوین.

دشنام گونه / došnāmġûne: صفت. دژوین ئاسا؛
وه کوو جنیو.

دشنامگویی / došnāmġûyi، ها: / اسم.
جنیوفرؤشی؛ دژمان دهری؛ جوین فرؤشی؛ کار
یان رهوتی جنیو دان.

دشنه / dešne, dašna، ها: / اسم. دشنه؛ کالانی؛
تووژگ؛ تیژک؛ چه قویه ک به تیغه‌ی درېژ و
تیژوهه بؤ چه قانندن به جییکدا یان هه‌لدرېنی
شتیک (به تایبته له‌ش).

دشوار / došvār: صفت. دژوار؛ دوژوار؛ نه‌سته؛
حاسته؛ حه‌سته؛ سه‌خت؛ دوخشار؛ چه‌توون؛
ئارشه؛ ئارشه؛ ئاسی؛ هه‌سه‌م؛ هاسی؛ عاسی؛
هش؛ گران؛ نه‌گواز؛ به دؤخ یان چۆنیه‌تیه‌کی وا
که هه‌لکردن له‌گه‌لیدا زور سه‌خته. به‌رانبهر:
آسان <کار دشوار> زندگی دشوار: کای دژوار؛ ژيانی
حه‌سته‌م.

دشواری / došvārî، ها: / اسم. دژواری؛
دوژواری؛ سه‌ختی؛ چه‌توونی؛ دؤخ یان چۆنیه‌تی
حاسته‌م بوون. به‌رانبهر: آسانی

دعا / do'ā، ها: ادعیه: / [عربی] / اسم. نقا؛ دؤعا؛
دوعا: ۱. نزا؛ گاز؛ وته‌گه‌لیک که بؤ خواستنی
شتیک، ږوو به‌خودا و بری جار پیغه‌مبهر و
پیروزان ده‌گوتری ۲. [اسلام] نزا؛ گاز؛ کومه‌لی
داخوازی له‌خودا، زۆرتر به‌زمانی عهره‌بی که له
قورئان یان گه‌وره‌گه‌لی دینه‌وه وه‌رگیراون
۳. نووشته؛ نۆشته؛ نشتوو؛ نووسراوه‌یه‌ک، جار و
باره له‌گه‌ل نیشانه‌گه‌لیک بؤ دهرمانی نه‌خؤشی
یان به‌رگری له‌نه‌خؤشی.

دعای افطار: دوعایه‌ک که له‌کاتی به‌ربانگ
کردنه‌وه‌دا ده‌خوینریت. هه‌روه‌ها: دعای

تحویل سال

دعای بد: تووک؛ نفر؛ نفره؛ نفرین؛ دؤعای

خراب؛ دؤعای شهر.

دعای خیر: دؤعای چاکه؛ دؤعای خیر؛
داخوازی شتی باش له‌خودا بؤ که‌سیک.

دعا خواندن: دؤعا خویندن؛ گوتنی دؤعا؛
خویندنه‌وه‌ی نووسراوه‌یه‌کی دؤعایی که بؤ
ږی و ره‌سم یان ئایینیکی تایبته ئاماده‌کراوه.
دعا کون: دؤعا کون؛ گازه‌کردن؛ نزا کردن؛
له‌خودا پارېنه‌وه؛ له‌خودا یان هه‌ر که‌سیکی
گه‌وره و مه‌زن شتیک خواستن.

دعای کسی مستجاب / اجابت شدن: دؤعای
که‌سیک گرتن؛ دؤعای که‌سیک گیرا بوون؛
دؤعای که‌سی که‌وتنه‌که‌رم.

دعا گرفتن: نووشته‌گرتن؛ له‌نووشته‌نووس بؤ
به‌دیهاونی ئاوات داوای نووشته‌کردن.

دعا گفتن: دؤعا کون؛ بؤ که‌سیک له‌خودا
شتیک خواستن.

دعا نوشتن: دؤعا نووسین؛ نووشته‌کردن؛
نووشته‌نووسین؛ بؤ به‌رگری له‌گه‌زن یان
نه‌خؤشی نۆشته‌کردن.

دعائات / do'āt: [عربی] جمع دعا

دعاگو / do'āġû، ها: یان: / [عربی / فارسی] / اسم.
دؤعاخوین؛ نزاخوان؛ نزاخوین؛ که‌سی که له
خودا بؤ که‌سیکی تر داوای چاکه ده‌کا.

هه‌روه‌ها: دعاگوی

دعانویس / do'ānevîs، ها: ان: / [عربی / فارسی] /
اسم. دؤعانووس؛ نووشته‌نووس؛ نۆشته‌نووس؛
که‌سی که بؤ خه‌لکی چاه‌زار دهنووسی.

هه‌روه‌ها: دعانویسی

دعاوی / da'āvî: [عربی] / اسم. ۱. جمع دعا

۲. جمع دعوی

دعوا / da'vā، ها: [عربی] / اسم. ۱. [گفتاری] داوا؛
شهر؛ جه‌نگ؛ جه‌نگه‌م‌رینگی؛ ئاکاریک که
نیشانه‌ی کاردانه‌وه‌یه‌کی رقاوی که‌س یان
گرویه‌ک له‌به‌رانبهر که‌س یان
گرویه‌کی تره‌وه‌یه: // الف) شهره‌قسه؛ ده‌مه‌قاله؛

بانگہیشتنی کہ لہ لایہن خاوهن پلہ و پایہ ییک
یان بہ شیوہ یہ کی رہسمی بہر پوہ دہ چیت.

□ دعوت حق را لبیک گفتن: [مجازی] تہمری
خودا بہ جی ہینان؛ عہمر خوا کردن؛ مردن.

دعوت داشتن: بانگہیشتن کران؛ دہعوت بوون
بو جیگاہیک، بہ تاییہت وہ کوو میوانیک «من
ہم بہ عروسی دعوت داشتم ولی نرفتم؛ منیش بو
زہماوہند بانگہیشتن کرابووم بہ لام نہ چووم».

ہر وہا: دعوت شدن؛ دعوت کردن

دعوت کسی را اجابت کردن: بانگہیشتنی
کہ سییک قہ بوول کردن؛ داوہ تی کہ سییک
پہ ژیران؛ خواہیشتی کہ سییک پہ ژیران «دعوت او
را اجابت کرد و در جلسہ حاضر شد: بانگہیشتنہ کہی
قہ بوول کرد و لہ دانہیشتنہ کہدا بہ شدار بوو».

دعوتنامہ / da'vatnāme، ها: [عربی/فارسی]
اسم، داوہ تنامہ؛ بانگہیشتنامہ؛ نامہ یی کہ
کہ سیکی تیدا بو شوین یان کاریک بانگ
دہ کہن «از کنگرہ برایش دعوتنامہ فرستادہ اند: لہ
کونگرہوہ بانگہیشتنامہ یان بو ناردوہ».

دعوی / da'vī، ها: دعاوی: [عربی/اسم، خوازہ؛
داوا؛ وتیہ کہ کہ دروستی یان نادروستیہ کہی
نہ سہلماوہ. ہر وہا: دعوی داشتن؛ دعوی کردن

دغدغان / daqdaqān، داغداغان

دغدغک / daqdaqak، قُدقُدک

دغدغہ / daqdaqe، ها: [عربی/اسم، نیگہ رانی؛
کہ لکہ لہ؛ نہ نییش؛ ترس؛ تہرسی؛ خوف؛ بیم؛
ہراس؛ ہراسہ.

□ دغدغہی خاطر: پیریشانی؛ بیرئالوژی.

دغسر / daqsar، اسم، کہسی کہ بہر سہری
تاسہ.

دغل / daqal، ها: ان: [عربی] صفت. گزیکار؛
گہرباز؛ فاکوفیک کەر؛ چوغل؛ دہ غل؛ فیلباز؛
ناراست؛ فریوکار؛ نادرووس؛ داوباز؛ گغنی باز؛
تہ شقہ لہ؛ کہ لک باز؛ دغلباز؛ دغلکار

دغلباز / daqalbāz، [عربی/فارسی] دغل

بۆرہ بنار؛ بنار؛ گپروکیشہ؛ گیرہ وکیشہ؛ کاری بہ
گڑا چوون؛ ہلپرژانہوہ ب) کار یان رہوتی
لیکدان؛ گژیہی ۲. دعاوی/سکالا؛ سکالہ؛
داخوازی یان شکاتیک کہ لہ دادگادا پیی
رادہ گہن.

□ وسط دعوا نرخ طی/تعیین کردن وسط

دعوا داشتن: ۱. شہرہاتن؛ شہر خواردن؛ شہر
بہ دہستہوہ بوون؛ جہنگ نامہی/نامای «مگر
دعوا داری؟ مہ گہر شہرت دی؟» ۲. شہر بوون؛
جہنگ بیہی؛ دوشمنایہ تی و گیرہ وکیشہ
بوون «دو سال با ہم دعوا داشتند: دوو سال پیکہوہ
شہریان بوو».

دعوا شدن: بوونہ شہر؛ شہر دروست بوون؛
شہر پیکہاتن؛ شہر خوش بوون؛ شہر
داگراسان؛ خوش بوونی پیکدادان یان کیشہ و
ہہرا «دیشب میان ہمسایہا دعوا شد: دویشہو لہ
نیوان دراوسیکاندا بوو بہ شہر».

دعوا کردن: شہر کردن؛ دہ گڑا چوون؛
ہلپرژانہ سہر یہ ک؛ جہنگ کہ ردہی؛
گژیہی؛ گیرہ وکیشہ کردن و پیکدادان
«ہمسایہا دعوا می کنند: دراوسیکان شہر
دہ کہن».

دعوائی / da'vā'i، [عربی] دعوائی

دعوائی / da'vāyi، ها: [عربی] صفت. [گفتاری]
شہرانی؛ شہر آشو؛ جہنگہ رانی؛ تیزو؛ شاخی؛ درژ
و گرز؛ شہر لا؛ رووش؛ ہلٹووژین؛ ہلچوو؛
جینگن؛ جرچوگانگی؛ پلہ ندر؛ پہنگلہ مییش؛
خاوهن ئاکاری ناہیمین و نہ گونجاو «تازگہا خیلی
دعوائی شدہ است: بہ تازہ یی زور شہرانی
لی دہرہاتوہ».

دعوائی

دعوت / da'vat، ها: [عربی/اسم، بانگہیشتن؛
بانگہیشتن؛ بانگہواز؛ لی گیرانہوہ؛ دہعوت؛ کار
یان رہوتی بانگ کردنی کہ سییک بو ہاتنہ
جیگاہیک یان نہ نجامدانی کاریک.

□ دعوت رسمی: بانگہیشتنی رہسمی؛

دفاعی / defā'i /: [عربی] صفت. بهرگرانه؛ پیشگرانه «نیروی دفاعی: هیزی سیکرانه».

دفاعیات / defā'iyyāt /: [عربی] جمع ۱. دفاعیه دفاعیه / defā'iye /، ها؛ دفاعیات: [عربی] /اسم. باشارنامه؛ بهرگرینامه؛ نووسراوه یان وتاری که بو بهرگری له خوازه و داوای که سیک به کار دهروا «دفاعیه اش در روزنامه ها چاپ شده است: باشارنامه که له روژنامه کاندای چاپ بووه».

دفاين / dafāyen /: [عربی] جمع ۱. دفینه دفتر / daftar /، ها؛ دفاتر: [مغرب از یونانی] /اسم. دهفتهر: ۱. پهراو؛ تینووس؛ پهراوی؛ دهسته یه ک کاغیزی سبی پیکهوه لکاو/ دووراو که بو نووسین به کار دی «دفس مشق؛ دف اندیکاتور: پهراوی مه شق؛ دفس مشق؛ دفس اندیکاتور».

۲. نووسینگه؛ نفیسینگه؛ مه کتبه؛ جیگایه ک (بریتی له یه ک یان چند هوده) که دهویدا کاری بازرگانی و مه زرينگه یی ده کریت «دف وکالت: نووسینگه ی بریکاری» ۳. نووسینگه؛ نووسگه؛ نووسینگه؛ نفیسخانه؛ یازخانه؛ دهفتهرخانه؛ دیوی نووسینی به کومه؛ بهشی له دامه زراوه یان مه زرينگه که کار و باری نامه نووسین و هه ناردن و وه رگرتنی نامه جیبه جی ده کا.

۱. دفتر ارسال مراسلات ۲. دفتر نامه رسانی دفتر اسناد رسمی: دهفتهرخانه؛ نووسگه؛ نووسینگه؛ ریخراوه یه کی ره سمی بو تومار کردنی سهودا و ده رکردنی به لگه و نفیسکی ره سمی: دفترخانه؛ محضر

دفتر اموال: دهفتهرئ که ناو و نرخه هه موو دارایی دامه زراوه ییکی تیدا نووسراوه. ههروهه: دفتر اسناد؛ دفتر کالا

دفتر اندیکاتور: دهفتهرئ نه اندیکاتور؛ دهفتهرئ تومار کردنی میژوو، ژماره و کورته ی مه بهستی نامه گه لی که هاتوو یان نیردراوه: دفتر نماینده

دفتر اندیکس: پهراوی نه اندیکس؛ دهفتهرئ که

دغلبازی / daqalbāzi /: [عربی/فارسی] ۱. دغلی

دغلکار / daqalkār /: [عربی/فارسی] ۲. دغل

دغلکاری / daqalkāri /: [عربی/فارسی] ۳. دغلی

دغلی / daqali /، ها: [عربی/اسم. چوغلی؛ ناراستی؛ فیلبازی؛ گزیکاری؛ فریوکاری؛ دهغه لی؛ داوبازی؛ که له ک بازی؛ غغنی بازی؛ شلتاخی؛ ته شقه له بازی: دغلبازی؛ دغلکاری

دغمسه / daqmase /، ها: [از عربی/اسم. /گفتاری/ قهرقهش؛ قهرقهشه؛ ده ر دیسه ر؛ گیره و قهرقهش؛ ته نگ وچه له مه؛ بار و دوخی دژوار و سه خلت: دغمسه؛ دغمسه

۱. توی دغمسه افتادن: که وتنه چه له مه وه؛ تووش بوون؛ تووشی ده ر دی سه ر هاتن؛ تووشی گیره و قهرقهش بوون.

دغمسه / daqmase /: [عربی] ۲. دغمسه

دف / daf /، ها: [مغرب از آرامی/اسم. /ادبی/ دهف؛ دهفه؛ دهفک؛ عاره بانه؛ نامراز یکی مووزیک له پیستی به سه ر که مه دا کی شراو.

دفاتر / dafāter /: [عربی] جمع ۱. دفتر

دفاع / defā' /، ها: [عربی/اسم. خوپاریزی؛

بهرگری؛ بهره فانی: ۱. بهره هلهستی؛ بهره نگاری؛ وه ستانه وه له بهرانبهر مه ترسی یان هیرشه وه «در برابر مهاجمان از خودش دفاع کرد: له بهرانبهر

هیرشبه رانه وه خوی پاراست» ۲. کار یان رهوتی به لگه هینانه وه: /الف/ بو جواب دانه وه یا خو

په راندنه وه له مه ترسی «در برابر دادگاه از خودش دفاع کرد: له بهرانبهر دادگاه به ره فانی له خوی کرد»

ب) بو نیشاندانی راستی و دروستی شتیک که قسه ی لیکراوه ۳. باشار؛ بهرگیری؛ هه ر کاریک

بو بهرگری کردن له سه ر که وتنی دوژمن یان هامبازوه ۴. کهس، هیز یان نامراز گه لیک که

کاری بهرگریان وه نه سئویه ۵. /ورزش/ به که؛ دیفاع؛ هه ر کام لهو یاریکه رانه ی تیمی فووتبال

که نزیکترن به دهروازه موانه وه و له پشت سه ری یاریکه ره کانی تردان.

که کاغزه کهی خان-خانه.

دفتر صورتجلسه: پهراوی دانیشتن؛ دهفته‌ری که باس و خواسی دانیشتنگه‌لی فره‌می دامه‌زراوه یان کورپکی تیدا تۆمار ده‌کرئ.

دفتر قانونی: پهراوی قانونی؛ هه‌ر یه‌که له دهفته‌رگه‌لی مالی دامه‌زراوه‌یه‌ک که له لایه‌ن مه‌زینگه‌ی داراییه‌وه پنج و مؤرکراوه و له لیکدانه‌وه‌ی حیسابه‌کاندا ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ری. دفتر کار: نووسینگه؛ هۆده یان خانوبه‌ره‌یی که ده‌ویدا چه‌شنیک چالاکی بازرگانی و مه‌زینگه‌یی ده‌کریت.

دفتر کپه ☞ دفتر رونوشت

دفتر کل: پهراوی گشت؛ گنوووس؛ دهفته‌ری که هه‌ر دامه‌زراوه‌یه‌کی بازرگانی پتویسته ئاگاداری لئوه بکات و هه‌موو حه‌فته‌یه‌ک لانی کهم یه‌ک جار گشت دانوسته‌کانی خۆی بابه‌ت به بابه‌ت تیدا تۆمار بکا.

دفتر مشق: دهفته‌ری مه‌شق؛ په‌راویک که قوتابی بۆ راهان، دهرسه‌کانی تیدا ده‌نووسیت.

دفتر موعین: له دهفته‌رگه‌لی بازرگانی که تیدا حیسابه‌کان به هه‌لاواردیه‌ی له په‌ره‌گه‌لی جیاوازا ده‌نووسری.

دفتر نامه‌رسانی: دهفته‌ریک که وه‌رگری نامه ئیمزای ده‌کا که راگه‌یه‌نی که نامه‌که‌ی وه‌رگرتووه: دفتر ارسال مراسلات

دفتر نماینده ☞ دفتر اندیکاتور

دفتر وکالت: نووسینگه‌ی بریکاری؛ شوینی کارکردنی بریکار.

دفتر یادبود: دهفته‌ری بیرئانین؛ په‌راوی که دیدارکهران بیروپا یان بیره‌وه‌ری خۆیانی تیدا ده‌نووسن.

دفتر یادداشت: دهفته‌ری یادداشت؛ دهفته‌ری که بۆ یادداشت‌کردنی نووسراوه به کار ده‌بری.

نامه‌گه‌ل به رزنیکی تایبه‌ته‌وه تیدا ژماره ده‌بن و پاشان له دهفته‌ری ئەندیکاتوردا تۆمار ده‌کرین: دفتر راهنما

دفتر بایگانی: په‌راوی بایگانی؛ دهفته‌ری که به‌لگه‌ی بایگانی کراوی تیدا تۆمار ده‌بی.

دفتر پاکنویس: په‌راوی پاکنوووس؛ دهفته‌ری که نووسراوه‌گه‌لی تیدا پاکنوووس ده‌کرئ. هه‌روه‌ها: دفتر چرکنویس

دفتر تجارتي: ۱. تینوووسی بازرگانی؛ دهفته‌ری که هه‌ر دامه‌زراوه‌یه‌کی بازرگانی له‌سه‌ره‌یه‌تی که حیسابه‌گه‌لی یانه‌ی بازرگانی تیدا بنوووسی و ئاگاداری لئوه بکا ۲. نووسینگه‌ی بازرگانی؛ یانه‌ی بازرگانی.

دفتر خاطرات: یادنامه؛ دهفته‌ری بیره‌وه‌ری. دفتر دارایی: په‌راوی دارایی؛ هه‌ر یه‌که له دهفته‌رگه‌لی قانونی (وه‌ک دهفته‌ری رۆژنامه و دهفته‌ری گشتی) که هه‌ر دامه‌زراوه‌یه‌کی بازرگانی ده‌بی بیپاریزی و هه‌موو سالیک (بۆ ده‌ستیشان‌کردنی بری مالیات یان پیراگه‌یشتنی) نیشانی به‌رپوه‌به‌رانی مه‌زینگه‌ی دارایی بدات.

دفتر راهنما ☞ دفتر اندیکس

دفتر روزنامه: ۱. په‌راوی رۆژانه؛ تینوووسی رۆژانه؛ په‌راوی که سه‌ودا و مامه‌له‌ی رۆژانه‌ی دامه‌زراوه‌یه‌کی بازرگانی تیدا ده‌نووسن ۲. مه‌زینگه‌ی رۆژنامه.

دفتر رونوشت: په‌راوی روونوووس؛ دهفته‌ری که روونفیس له هه‌موو نووسراوه‌گه‌لی دامه‌زراوه‌یه‌کی تیدا: دفتر کپه

دفتر سیاسی: بنکه‌ی رامیاری؛ دیوان؛ دهفته‌ری سیاسی؛ کومیته‌ی به‌رپوه‌به‌راهیه‌تی.

دفتر سیمی: په‌راوی سیمی؛ په‌راوی ته‌له‌به‌ست؛ دهفته‌ری که په‌ره‌کانی به ته‌ل پیکه‌وه به‌سراون.

دفتر شطرنجی: په‌راوی شه‌تره‌نجی؛ دهفته‌ری

دفترچه / daftarče ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
دهفته‌رچه؛ دهفته‌ری چکوله.

☐ **دفترچه‌ی پس‌انداز**: دهفته‌رچه‌ی پاشه‌که‌وت.

دفترخانه / daftarxāne ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
دفتر اسناد رسمی ☞ دفتر

دفتردار / daftardār ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
دهفته‌ردار: ۱. که‌سئی که به‌رپرسی نووسین، ریک‌وپیک کردن و ناگاداری له دهفته‌رگه‌لی دامه‌زراوه‌یه‌که ۲. سه‌رده‌فته‌ر؛ به‌رپوه‌به‌ر یان خاوه‌نی نووسینگه.

دفترداری / daftardārī / [مغرب / فارسی] / اسم.
دهفته‌رداری: ۱. کار یان ره‌وتی ریک‌وپیک کردن و ناگاداری له دهفته‌رگه‌لی دامه‌زراوه‌یه‌که ۲. پیشه‌ی دهفته‌ردار.

دفترک / daftarak ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
بروشوور: ۱. نووسراوه‌ی چاپی زیاتر له دوولاپه‌ره و که‌متر له ۴۸ لاپه‌ره، بی‌به‌رگ و شیرازه‌ی تایبته ۲. کورته نووسراوه‌ی چاپی سه‌بارته به‌ تایبته‌مندی و چؤن‌اوچؤنی که‌ره‌سته‌ییک.

دفتر و دستک / daftar-o-dastak / [مغرب / فارسی] / اسم. [گفتاری]
دهفته‌ر و دهسته‌ک؛ کؤمای دهفته‌ر، یادداشت و حسیبگه‌لی که‌س یان مه‌زرینگه‌یه‌ک.

دفتری / daftari / [مغرب / صفت، نووسینگه‌یی؛ نووسگه‌یی؛ پی‌وه‌ندیدار یان سه‌ر به‌ نفیس‌نگه‌وه
<کار دفتری: کاری نووسینگه‌یی>.

دفتریار / daftaryār ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
دهفته‌ریار؛ جیگری سه‌رده‌فته‌ر له دهفته‌رخانه‌دا.

دفته / dafte ، ها: / [مغرب / حسبی] / که‌لکیت؛ که‌رکیت؛ ده‌ف؛ ده‌فه؛ هه‌پک؛ هه‌پؤ؛ هه‌په؛ نام‌رازیکی کان‌رازی و قورس بؤ کوتانه‌وه‌ی پؤ:
دفتین؛ دفه

دفتین / daftin / [از عربی] ☞ دفته

دفزن / dafzan ، ها: / [مغرب / فارسی] / اسم.
/ [دبی] ده‌فژن؛ ده‌فزن؛ ده‌فه‌لیده‌ر؛ ژهنیاری ده‌ف.

دفع / daf / [عربی] / اسم.
ده‌له‌ک؛ ده‌لله‌ک؛ کار یان ره‌وتی دووره‌وه‌کردن، ره‌واندن و رانان؛ ده‌رانندن ۲. ده‌راوی؛ کار یان ره‌وتی تلته و ریخ دانه‌ده‌ر؛ راداشتن. هه‌روه‌ها: دفع شدن؛ دفع کردن

☐ **دفع فاسد به‌افسد کردن**: پیس به‌ پیس‌تر پاکه‌وه‌کردن؛ خراو به‌ خراوتر رانان؛ به‌ خراپ‌تریک خراپ‌یک له‌نیو بردن.

دفعات / dafa'āt / [عربی] جمع ☞ دفعه
دفعتا / dafa'tan / [عربی] قید.
ناکاو؛ له‌نکاو؛ له‌نه‌کاو؛ یه‌کجاره؛ یه‌که‌ه‌و؛ گوزوگومه‌ت؛ گزوگومه‌ت؛ ناگا؛ کوت‌وپر؛ له‌کتوپر؛ له‌پر‌دا <دفعتا بلند و شد و راه افتاد: له‌نکاو هه‌ستا و که‌وته ری>.

دفعه / daf'e ، ها: / [عربی] / اسم.
که‌ره‌ت؛ را؛ که‌شه؛ چهل؛ گلؤنگ؛ گه‌لانکه؛ هه‌و؛ هه‌ل؛ حه‌ل؛ دال؛ سه‌ر؛ گل؛ گا؛ باره؛ واره؛ ده‌حه؛ ده‌فحه؛ ژماره‌ی ره‌وداو یان کاریکی دوو یان چهند پاته‌یی <چهار دفعه به‌ دیدن آمدن نبود: چوار جار هاتم بؤ لات، نه‌بووی>.

دفعی / dafi / [عربی] / صفت.
ده‌رکردنی؛ رانانی؛ ده‌ردانی ۲. ده‌رداو؛ دوورخراو.

دفن / dafn / [عربی] / اسم.
۱. خاک‌سپیری؛ ده‌فن؛ کار یان ره‌وتی ناشتن؛ ناژتن؛ مردوو ته‌مراندن؛ به‌ خاک سپاردن، به‌تایبته‌ ته‌رمی مردوو ۲. کار یان ره‌وتی شاردنه‌وه / شاردرانه‌وه؛ هه‌شاردان / هه‌شاردران؛ لمتش؛ وه‌دارتش؛ وه‌داروتش؛ وه‌ده‌تش؛ وه‌ده‌رتش؛ وه‌شاربان یان وه‌شارتنی شتیک له‌ ژیر کؤمایئ شتی‌تره‌وه، به‌تایبته‌ خاک <در زیر توده‌ی بهمن دفن شده بود: له‌ ژیر کؤمای هه‌رسدا شاردراپوه‌وه>.

دفن شدن؛ دفن کردن

دغه / dafē / دغه

دښل / defile / [افرانسوی/اسم، نامتداول/پژده؛
پژده.دښلۍ مد: پژه ی باو؛ پانانی باو؛ پانوانی
مود.دښنه / dafine ، ها؛ دښان؛ [عربی/اسم، ژیرخاکی؛
گهڼج یان شتی بهنرخ که له ژیر خاکدایه.دق / deq(q) / [عربی/اسم، دیق/دیق؛
۱. [قدیمی] ژانه زراف؛ دهرده باریکه؛ کان؛ تهق؛
نه خوښی سیل ۲. نه خوښینی که به هوۍ خهم
و خهفته ی زوره وه توووشی که سیک ده بیټ
۳. [مجازی] کول وکه سهر؛ داخ و ئاخ؛ جه خار؛
ئالوز؛ خهم و خهفته ی زور.

دق دل دق دلی

دق کردن: دیق/دیق کردن؛ به هوۍ
کول وکه سهری زوره وه توووشی نه خوښین
هاتن [از شنیدن خبر دار زدن دخترش دق کرد و
مرد: له بیستنی خه بهری له سیداره درانی
کچه که ی دیقی کرد و مرد].دق الباب / daqqolbāb ، ها؛ [عربی/اسم، [دبی]
تهقه؛ کاری له درگا دان؛ تهقه لیدان؛ دهرگا
کوتان [دق الباب کرد و منتظر ماند؛ تهقه ی دا و
چاوهری ما]. ههروه ها: دق الباب کردن

دقایق / daqāyeq / [عربی] جمع دقایقه

دقت / deqqat ، ها؛ [عربی/اسم، ۱. وردی؛
هویری؛ هیژیکی زهینی که له ښک هینان یان
وه بهر نان و ئاماده کردنی شتیک، به تاییهت به
ورد بوونه وه له ورده کاریه کانیدا ده کار چووه
۲. راده ی دروستی و ته بایی شتیک به پپی
ئندازه و پیومانگه لی په چاو کراره وه ۳. سهرنج؛
سهرنجه؛ دی؛ کار یان رهوتی لیروانین و
هه لسه گاندنی شتیک به وردی.

دقت کردن: زهینین؛ سهرنج دان؛ ورد

بوونه وه؛ هوور بوونه وه؛ به وردی لیروانین؛

به کارهینانی زهین، هزر و بیر یان

که رهسه گه لی سهنگاندن بؤ گه یشتن به
ئاکامی دروست و په چاو کراو.دق دلی / deq(q)deli ، ها؛ [عربی/فارسی/اسم،
[مجازی، گفتاری] داخی دل؛ داخه دلی؛ رقی دل؛
قینی دل؛ تووره یی به بؤنه ی دهر د و په نجی
زوره وه: دق دلدق دلی در آوردن: داخی دل پړاندن؛ دل
خالی کردنه وه؛ باربوو کردنه وه ی چه وساوهری
و بی به شی.دق دلی سر کسی / چیزی خالی کردن /
در آوردن / در کردن: [مجازی] داخی دل به
سهر که سی / شتیکدا خالی کردنه وه / پړاندن؛
دلشواوی و تووره یی خو به ئازار گه یاندن به
که س یان شتانی تروه لابر دن [دق دلی اش را
سر ظرفها درآورد: داخی دلی به سهر قاپه کاند
پړاند].دق کش / deqkoš / [عربی/فارسی] صفت.
زووخاو کوژ؛ زووخاو زگ؛ دیق کوژ؛ توووشی مهرگ
هاتوو به هوۍ کول وکه سهری زوره وه [با همین
کارهات آخرش مرا دق کش می کنی: ههر بهم کارانهت
ئاخری من زووخاو کوژ ده که ی].دق مرگ / deqmarg / [عربی/فارسی] صفت.
[گفتاری] داخ کوژ؛ ژانه مهرگ؛ مردوو به هوۍ
دهر د و په نج و خهفته خواردنی زوره وه [بعد از
اعدام پسرش دق مرگ شد: دوا ی ئیعدامی کوره که ی
داخ کوژ بوو]. ههروه ها: دق مرگ شدندقه / daqqe ، ها؛ [اسم، [مکانیک] پلته؛ ترپه؛
دهنگیک که به هوۍ باش نه سووتانی بنزینی
موتوره وه به دی دی.دقیق / daqîq / [عربی] صفت. ریک؛ ورد؛
۱. میزان؛ دووز؛ به سهرنج [ساعت دقیق؛
کات ژمیری ریک] ۲. ریک وپیک؛ هاوگر له گهل
پیوره گه لی دیاریکراودا [وقت دقیق؛ کار دقیق؛ کاتی

ریک؛ کاری ریک وپیک]. ههروه ها: دقیق بودن

دقیق شدن: ورد بوونه وه؛ ورده وه بوون؛ به

نهټنی و نائاشکرایي وه لائران <وقتی ارباب دک شد، افتادیم به جان پیشکار: کاتیک ناغا له مل بووه>؛ کهوتینه گیانی زاوته کهوه>.

دک کردن: شهلانندن؛ له مله وکردن؛ له کؤل کردنهوه؛ تهر کردن؛ قهوراندن؛ قهچفاندن؛ پتاندن؛ ههلفرتاندن؛ ههلفرتانن؛ چفاندن؛ قهشتاندن؛ ههلفرتاندن؛ وهدهرنان؛ بهرپرناي؛ رهفاندن؛ رهواندن؛ قهلتاندن؛ به فیل و تهله که له جیگایهک دور کردنهوه <چقدر زور زدیم تا او را دک کردیم: چهن پهل وپومان کرد تا له ملمان کردوه>.

دکاگرم /dekāg(e)ram/ [فرانسوی/اسم، دیکاگرم؛ یه کهی نهاندازه گیری پیوانی کیش بهرانبر به ۱۰ گرم.

دکالیتیر /dekālitr/ [فرانسوی/اسم، دیکالیتیر؛ یه کهی نهاندازه گیری بارستایی بهرانبر ۱۰ لیتر.

دکامتر /dekāmetr/ [فرانسوی/اسم، دیکامیتیر؛ یه کهی پیوانی دريژایی بهرانبر ۱۰ متر.

دکان /dok(k)ān/ [دکاین؛ ها؛ دکان؛ دوکان؛ دوکان؛ دوکان؛ ۱. هؤدهی له سهر گوزهری گشتهوه بؤ رانانی کالا یان راژهی پیویستی خه لک ۲. /مجازی/ ریگای دایین کردنی داهات به شیوهی نادر ووس و نه گونجاو <آقا، این که مدرسه نیست، دکان است: کاکه، نه مه قوتابخانه نیه، دوو کانه>.

□ **دکان کسی تخته شدن:** [کنایی] ۱. کاری که سیک خه وتن؛ کاری که سیک راهوستان ۲. له بره وکهوتنی کاری که سیک؛ کاری که سیک که ساد بوون <با آمدن کامپیوتر دکان حروفچینها تخته شد: به هاتنی کؤمپیوتر کاری بیتچنه کان له بره وکهوت>.

دکاندار /dokāndār/ [ان؛ ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] /اسم، دووکاندار؛ دوکاندار؛ خاومن دوکان.

دکتر /doktor/ [ها؛ [فرانسوی/اسم، دوکتور؛

سهرنجهوه روانین و لیکؤلینهوه له شتیک <وقتی به صورتش دقیق شدم، او را شناختم: کاتی که له دهم وچاوی وردهوه بووم، ناسیمهوه>.

دقیقا /daqīqan/ [عربی/اقید، راست؛ ریک؛ تهخت؛ ریک وراس؛ بهوردی؛ به راستی و دروستی <دقیقا چه گفت؟> دقیقا چهار کیلومتر بود: راست چی گوت؟؛ ریک چوار کیلومتر بوو>.

دقیقه /daqīqe/ [ها؛ دقیق؛ [عربی/اسم، ۱. هوردهمه؛ خولکه؛ خولکه؛ دهقیقه؛ دهقه؛ دقیقه؛ دهیقه؛ وردهک؛ یه کهی پیوانی کات بهرانبر به ۶۰ چرکه ۲. یهک له شهست (۱/۶۰) ی پلهک (دهرهجه) ۳. /مجازی/ تاو؛ سات؛ دهقیقه؛ دقیقه؛ کاتی زور کهم <یک دقیقه آرام بگیر: تاوینک نؤقره بگره> ۴. /ادبی/ چه مکی ریک وپیک؛ بابتهی ورد.

دقیقه ای ۱. /daqīqe'ī/ [عربی/صفت، خولکهیی؛ خولکه کی؛ دهقیقهیی؛ دقیقهیی؛ پیوه نیدار به دهقیقهوه <کار دو دقیقه ای؛ کاری دوو خولکهیی>.

دقیقه ای ۱. قید. دقیقهیی؛ خولکهیی؛ خولکه کی؛ دهقیقهیی؛ به پیتی دهقیقه <دقیقه ای پول می گرفت: دقیقهیی پاره ی وهرده گرت> ۲. خولکه یهک؛ خولکه کی؛ دقیقه یهک؛ دهقیقه یهک؛ له ههر دهقیقه یه کدا <دقیقه ای صد حرف تایپ می کرد: دقیقه یهک سه د پیتی تایپ ده کرد>.

دقیقه شمار /daqīqešomār/ [عربی/فارسی/اسم، خولکه کژمیر؛ دقیقه شمار؛ عهقره به دريژؤکهی سهر بهر هی کاتژمیر که خولکه نیشان ده دا.

دقیقه شماری /daqīqešomārī/ [عربی/فارسی/اسم، [کنایی] چاوه ریپی ویرای بزوزی و بی نؤقره می.

دک /dak/ [اسم، [گفتاری] سهر؛ سهره؛ کهله؛ کهللی.

□ **دک شدن:** له مل بوونهوه؛ له کؤل بوونهوه؛ تهر بوون؛ له مله و بوون؛ قهچفیان؛ دهر کران؛ رتان؛ قهوران؛ دهک بوون؛ ههلفرتان؛ به

دکتور: ۱. بژیشک؛ پزشک؛ حه کیم ۲. دهواساز؛
دهرمان چی کهر ۳. کهسپک که له بواریکی
زانستیدا بانترین پلهی زانستگایی ههیه.

دکترا / doktora: [فرانسوی] اسم. دوکتورا؛
دهرهجهی دوکتوری «دکترای ادبیات: دوکتورای
ویژوهانی».

دکتورس / doctores: [فرانسوی] اسم. [نامتداول]
خانم دوکتور؛ ژنی که پلهی دوکتوری ههیه.

دکتوری / doctofi: [فرانسوی] اسم. دوکتوری؛
۱. چۆینهتی دوکتور بوون ۲. دوکتورا؛ پیشه یان
پلهکی دوکتور.

دکتورین / doktorin: [فرانسوی] اسم. نامۆژه؛
رېياز؛ کۆمهلهی بنهماگهلی فیژکاری پیوهنديدار
به بابته، کهس یان رېيازیکي دیاریکراوهوه.

دکستروز / dekst(e)roz: [فرانسوی] گلوکز

دکل / dakal: [فرانسوی] ده کهل؛ دیکهله؛
دیگهله؛ دیگهله؛ ئهستۆن؛ هوستون؛
۱. کۆله کهی گهمیه؛ کۆله کهیهکی ئهستوونی له
سه ره کهشتی، بۆ ههلهدانی بادهوان و لار و

سهنگی راداشتنی ۲. دیرهگ؛ پیکهاتهیهکی
ئهستوونی و بهرز و باریک له چپو یان کانزا بۆ
ههلهکێشانی شتومهک ۳. کۆلهکه؛
پیکهاتهیهکی ئهستوونی بهرز له چپو یان کانزا
بۆ راگرتن و پارازتنی شتیکی له بهرزایی
پیوستدا.

دکلۆر / dekolore: [فرانسوی] صفت.
رهنگلێ-سپراو؛ بێ-رهنگ بوو؛ کاله و بووگ؛
بێ-رهنگ کراو؛ رهنگ سپراو.

دکلمه / deklame: [فرانسوی] اسم.
دیکلمه؛ کار و رهوتی خویندنهوهی بهرههمیکی
ویژهیی به حالهتیکی کارا.

دکمه / dokme: [ترکی] تکهمه

دکوپاژ / dekopāj: [فرانسوی] اسم. دیکوپاژ؛
کار و رهوتی دابهش بوونی فیلمنامه به پیتی
بهش و نماغهلی جۆراوجۆرهوه.

دک وپوز / dak-o-pûz: [اسم] [تعریض] ۱. دهم
و فلج؛ دهم و قهپۆز؛ دهم و لهوس؛ چر و
چهناکی؛ دهم و فلج «می-زنم دک و پوزت را خرد
می-کنم: لیت دهدهم دهم و فلجت دپنمه یهک»
۲. دیامان؛ سیمای تههر؛ بیچم؛ چر و چاو؛ تووز.

دک و دنده / dak-o-dande: [اسم] [گفتاری] شان
و پهراسوو؛ سه ره و سینگ «دک و دندهی پیرمرد را
شکست؛ شان و پهراسووی پیرمههرده کهی شکاند».

دکور / dekor: [فرانسوی] اسم. دیکۆر؛ رازه؛
۱. کهلهبدون؛ ئهوهی بۆ خهملاندنی جیگایهک
(وهک شانۆ، ژوور، نووسینگه و...) و ده رههینانی به
شیوازی دلخواز به کار دهبرئ ۲. پهرده یان
قایمکی گهوه که وینهی تیدا کیشراره و بۆ
پازاندنهوهی شانۆ به کار دهروا ۳. شتی که
لایهنی نومایشی ههیه و ههر به مه بهستی
به دهیهینانی روانینیکی تایبته له بینهردا به کار
دهبرئ «این کتابخانه دکور است و اینجا کسی کتاب
نمی‌خواند: نهم کتیبخانهیه دیکوره و کهس لیهره
کتیب ناخوینئ».

دکوراتور / dekorator: [فرانسوی] اسم.
پازینکار؛ رازینههر؛ دیکوراتۆر: ۱. به رهههف کری
شاشهی شانۆ ۲. ئهوهی که جیگایهک
ده رازینتیهوه.

دکوراتیو / dekoratīv: [فرانسوی] صفت.
ئارایشتی؛ رازاندنهوهیی؛ پیوهنديدار به
پازاندنهوهوه.

دکورازه / dekorāje: [فرانسوی] صفت. دلسارد؛
دلسهرد؛ دلسار.

دکوراسیون / dekorās(i)yon: [فرانسوی]
اسم. دیکوراسیون؛ رازینی: ۱. کار، رهوت،
زانست یان هونههری رازاندنهوهی جیگایهک «آرام
کارشناس دکوراسیون داخلی است: آرام کارناسی
دیکوراسیونی ناوهکیه» ۲. کهلهبدون؛ شتی یان
شتهگیلیک که بۆ ئارایشتی شانۆ به کار دهروا
۳. رازاندنهوهی ناوهوهی مال «دکوراسیون خانهات

را عوض کرده‌ای؟ دیکوراسیون‌نی مال‌ه‌ک‌ه‌ت
گؤراوه؟»

دکه / dakke ، ها: /عربی/ اسم. ۱. هۆلک؛ ده‌که؛
هۆده‌یه‌ک له په‌نای پیا‌ده‌رۆ‌دا که رۆژ‌نامه و
ورده‌شتی لی ده‌فرۆشن ۲. دوکانۆ‌که؛ دوکانچه؛
دوکانی بچکۆله ۳. پساتی ده‌سفرۆشی به
شیوه‌ی ته‌خت یان میزیک‌ی ورده‌واله له سهر
چنراو.

دکه‌دار / dakkedār ، ها: ان: /عربی/ فارسی
اسم. ده‌که‌دار؛ هۆلک‌دار؛ که‌سێ که خاوه‌نی
ده‌که‌یه‌که و له‌ویدا کار ده‌کا.

دگر^۱ / degar /: صفت. /مخفف/ دی؛ تر؛ ته‌ر؛
دیکه؛ دیتەر «بار دگر به‌هار شد؛ جاریکی تر بوو به
به‌هار».

دگر^۲ - قید. دیسان؛ ئیتر؛ ئه‌یتر؛ ئیتره‌؛ ئیتره‌؛
هم‌دیس؛ هم‌میسان؛ هم‌دی؛ هم‌متر؛ هم‌مه‌ر
(دگر بگۆی: دیسان بیژه).

دگر^۳ - پێشو/ژ. - نوێ؛ - جیاواز؛ جیا - جۆریکی
جیاواز (دگراندیش: بیرنوی).

دگراندیش / degarandîš ، ها: ان: /صفت.
بیرجیاواز؛ خاوه‌ن بیریک‌ی جیاواز له‌گه‌ل
ئه‌ندیشه‌ی زال به سهر کۆمه‌لگا یان گرۆیه‌ک‌دا.
هه‌روه‌ها: دگراندیشی

دگر‌بار / degarbār ، ها: ان: /قید. جاری‌تر؛
جاریکی تر؛ رای‌ی تر؛ رای‌یک‌ی تر؛ جاری‌تەر؛ دووباره.
هه‌روه‌ها: دگر‌باره

دگر‌بار‌ورس‌بازی / degarbārvarsāzi ، ها: /اسم.
دگر‌بار‌وری

دگر‌بار‌وری / degarbārvarī ، ها: /اسم.
/زیست‌شناسی/ ره‌وتی به‌به‌رکردنه‌وه؛ به‌ردار
کردنه‌وه؛ به‌رگرکردنه‌وه؛ تیکه‌لاو بوونی
گانه‌گه‌لی نێر و مای که‌سانی جیاوازی سهر به
گۆنه‌یه‌ک: دگر‌بار‌ورس‌بازی؛ دگر‌گه‌شتی

دگر‌باق‌تی / degarbāfti /: /اسم. /زیست‌شناسی/
گۆرانی بیج‌می شانه‌یه‌ک بۆ شانه‌یه‌کی تر (وه‌ک

گۆرانی کرۆژه به ئێسک): دگر‌سازی

دگر‌دیس‌ی / degardîsi ، ها: /اسم. /زیست‌شناسی/
چه‌رخه‌ی گۆرانی له په‌ستای گیانه‌وه‌م‌رێک له
ساوا‌یه‌وه تا جحیل‌ی که هاو‌رپیه له‌گه‌ل له
ده‌ست دان یان به ده‌ست هینانی ئه‌ندامانیک.

دگر‌سازی / degarsāzi ، ها: /اسم. /زیست‌شناسی/
دگر‌شکل‌ی

دگر‌سانی / degarsāni ، ها: /اسم. /زیست‌شناسی/
دگر‌شکل‌ی

دگر‌شکل‌ی / degarşekli ، ها: /فارسی/ عربی
اسم. /زیست‌شناسی/ هه‌ر یه‌که له تایبه‌تمه‌ندی‌گه‌لی
دوانه‌ی دایک و بابی که دژ به‌یه‌کن و یه‌کیکیان
له گیانه‌وه‌ردا ده‌بیندریته‌وه (وه‌ک به‌رزی و نرمی
بالا، ره‌نگی چاو و...) دگر‌سانی. هه‌روه‌ها:

دگر‌شکل؛ دگر‌سان

دگر‌گه‌شتی / degargoşni ، ها: /اسم. /زیست‌شناسی/
دگر‌گه‌شتی

دگر‌گون / degargûn /: /صفت. /ادبی/ گۆراو؛
گۆر‌دراو؛ واریا؛ به دۆخ یان چۆنیه‌تی‌ه‌کی جیاواز
له‌گه‌ل دۆخ یان چۆنیه‌تی پێشوودا «رنگش
دگر‌گون شد؛ ره‌نگی گۆرا»؛ دگر‌گون. هه‌روه‌ها:

دگر‌گون‌بودن؛ دگر‌گون‌شدن؛ دگر‌گون‌کردن

دگر‌گونگی / degargûnegi /: /اسم. گۆرانکاری؛
گۆر‌دراوی: ۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی گۆراو بوون
«انقلاب موجب دگر‌گونگی جامعه شد؛ راپه‌رین بوو به
هۆی گۆرانکاری له کۆمه‌لگادا» ۲. کار یان ره‌وتی
گۆران.

دگر‌گونه / degargûne /: /صفت. /ادبی/ گۆر‌دراو؛
گۆراو؛ گۆر‌یاگ؛ واریا؛ به دۆخ یان بیج‌میک‌ی
گۆراوه‌وه «هنگامی که به شهر خود بازگشت، وضع را
دگر‌گونه یافت؛ کاتی گه‌راپه‌وه بۆ شاره‌که‌ی، بار و
دۆخیک‌ی گۆر‌دراوی بینی». هه‌روه‌ها: دگر‌گونه

بودن؛ دگر‌گونه‌شدن؛ دگر‌گونه‌کردن

دگر‌گونی / degargûni ، ها: /اسم. گۆرانکاری؛
دۆخ یان چۆنیه‌تی گۆران؛ گۆریان؛ واریه‌ی؛
واریای «انقلاب موجب دگر‌گونی جامعه شد؛ شۆرش
بوو به هۆی گۆرانکاری له کۆمه‌لگادا».

دگر‌وار / degarvār ، ها: /اسم. چهند بیج‌م؛ هه‌ر

بستن: دل به کاریک خوش کردن) د) نهندهزی ههستوکی له بهرانهر رهنجی کهسانی تروهه «نازک دل: دل ناسک» ۵. نادیارترینی ههستونهستان «از دل کسی خبر داشتن: له دلی کهسیک ناگدار بوون» ۶. /ها/ یه کییک له چوار نه خشی وهرق بازی ۷. نمانای ئهوین وهک ژماره ی «۵» ی بهراوه ژۆ.

□ دل خوش: /مجازی/ دلی خوش؛ دلی وهش؛ دلی شاد؛ رۆحیهیه کی شاد و به دوور له کول و کهسه ر «مهمانی رفتن دل خوش می خواهد: میوانی چوون دلی خوشی دهوئ».

دل سیر: /مجازی/ تیر و تهسل؛ تیر و پر؛ پر به دل؛ تا به دهست هیئانی رهزانهندی دل «یک دل سیر تماشایش کردم: تیر و تهسل سه یرم کرد».

از ته دل: /کنایی/ له ناخی دلوهه؛ له کانگای دلوهه؛ پر به دل «از ته دل برایش آرزوی خوشبختی کردم: له ناخی دلوهه داوای خوشبه ختم بوی کرد».

از دل و جان: /کنایی/ به دل و گیان «از دل و جان برایش کار کردم: به دل و گیان کارم بۆ کرد».

در / توی دل: /کنایی/ له دلوهه؛ له دلا؛ دلنه؛ نه نه دل؛ لای خووه؛ له گهل خوودا «در دل به او نفرین می کرد: له دلوهه تووکی ده کرد».

□ دل از دست دادن: /مجازی/ دل دانان؛ زۆر ئهویندار بوون «همان روز دل از دست داده بود: هه ره ئه و رۆژه دلی دانابوو».

دل از کسی بردن: /مجازی/ دل له کهسیک ر فاندن؛ ئهویندار کردن؛ دل بردن؛ دل دزین «با زیبایی خود از همه دل برده بود: به جوانی خوئی دلی له هه موو ر فاندبوو».

دل باختن: /مجازی/ دل دانان؛ ئهویندار بوون؛ عاشق بوون.

دل برای کسی سوزاندن: /مجازی/ دلسوزی کردن ☞ دلسوزی

یه که له بیچمگه لی جیاوازی توخمییکی شیمیایی (وهک کهربون که له بیچمی سوخال، گرافیت و ئهلماسدایه).

دگروارگی / degarvāregî / اسم، چهند بیچمی؛ چۆنیه تی چهند بیچم بوون.

دگم^۱ / dogm / [فرانسوی] اسم، دوگم؛ بی قسه؛ ئهوه ی وهک بنه مایه کی سه ره کی وه رگیراوه و جینگای هیچ قسه و باسیکی تیدا نیه.

دگم^۲ / ها / صفت. دوگم؛ وشک؛ بیروشک؛ به سراو؛ گرساو؛ خاوهن ئوگره تی به ئه ندیشه گه لی نه گوێ.

دگماتیسم / dogmātism / [فرانسوی] اسم، بیروشک وازی؛ سه رهشکی؛ نه گوێ؛ بیروشکی. دگماتیسک / dogmātik / [فرانسوی] صفت، دوگماتیسک؛ وشک؛ بیروشک؛ بیروشک واز.

دگمه / dogme / [ترکی] ☞ تکه م

دگنک / dagank / ها / [ترکی] اسم، [گفتاری] کوته ک؛ داردهس؛ داره دهست؛ گوپال؛ زۆلاخ؛ تیلا؛ زنج؛ زۆپ؛ گود؛ زۆپک؛ زۆپا؛ زۆپه؛ کوپار؛ کوپار؛ کوپال.

دل / del / اسم، دل: ۱. /ها/ قهلب؛ ئه ندامی هلۆلی ماسوولکه یی له شی زۆرینه ی گیانه وه ران که به پشکووتن و ویکهاتنی (زۆرت) یه ک جۆر و په یتا په یتا، خوین ده گه یینیتسه له شه وه ۲. [گفتاری] زیل؛ له مه؛ سک؛ زگ؛ زک «دل درد؛

سر دلم سنگین است: سک ئیشه؛ سه ر دلم قورسه» ۳. /مجازی/ جهرگه؛ ناو؛ نیو؛ ناخ؛ ناوه ند؛ دلی؛ چۆنگ؛ چه ق یان ناوه راسی هه ر شتیکی «در دل شب؛ در دل تاریکی: له دلی شهودا؛ له جهرگه ی تاریکاییدا» ۴. /مجازی/ ئه وه شه ی زه ین که پیوه نندی له گهل عاتیفه و هه ستدایه: /الف/ ئهوین؛ میهر؛ دۆستایه تی «دل بردن؛ به دل نشستن؛ دل بردن؛ به دلوهه نیشن» ب) جهرگ؛ نازایه تی؛ زات؛ بویری «پر دل؛ دل کاری را داشتن: به جهرگ؛ زاتی کاریک هه بوون» ج) هۆگره تی «دل به کاری

تووشی دلہراوکه و نیگه رانی بوون <دل سدی
دلہم بود: دلہم له مستمند بوو>.

دل خواستن: دل پیوه بوون؛ دل پوهوه بیهی؛
دل ویستن؛ دل خواستن؛ دل گهرهک بوون؛
دل واسه‌ی؛ به ثاوت بوون؛ پی‌دلخواز بوون؛
حه‌زکردن؛ دل چوونه سهر؛ خوازیار و به
ثاوت بوون <دلہم می خواست بودی و می دیدی: دلہم
پیوه بوو بیوای و بتدیبا>.

دل (خود را) با کسی صاف کردن: <مجازی> دل
(خو) له‌گهل که‌سیکدا پاک کردنه‌وه: ۱. چیتیر
له که‌سیک شه‌مزاو و دل‌مهند نه‌بوون <ل و
دلہت را صاف کن: دلہت له‌کدلی باک‌کموه>
۲. له‌گهل که‌سیکدا میهرمان و نیزیک بوون.
دل خود را خالی کردن: <کنایی> خو
خالی کردنه‌وه؛ دل خالی کردنه‌وه؛ وتنه‌وه‌ی
جخار و کول‌وکه‌سهری خو؛ گو‌شه‌ی دل
کردنه‌وه <حرف بز، دلہت را خالی کن: قسه بکه،
خوت خالی کموه>.

دل خود را صابون زدن: <مجازی> دلی خو
خوش کردن؛ خو خوش کردن؛ دل تاودان؛
بی‌هؤ به شتیک هیوادار بوون <دل خود را صابون
زده بودیم که ما را می‌بری گردش: دلی خومان
خوش کردبوو که ئەمانبە‌ی بۆ سە‌یران>.

دل خوش کردن: دل‌خوش کردن؛ دل
وه‌ش‌کهرده‌ی: ۱. شادکردن ۲. هیوادار
کردن؛ به‌ته‌ما کردن.

دل دادن به کسی: <کنایی> دل به که‌سیک
دان؛ دل وه‌بر که‌سیک نان؛ به که‌سیک
نازایه‌تی و بویری دان <هی به خودم دل می‌دادم
که نترس، چیزی نیست: ههر دلہم به خو ده‌داوه
مه‌ترسه، هیچ نیه>.

دل دادن و قلیوه گرفتن: <تعریض> سهر به
سهری یه‌کترمه‌وه نان؛ پیکه‌وه لنگ راکیشان؛
سهر یه‌کتر بردنه‌وه‌ما؛ وتوو‌پزی زور
دوستانه له‌نیوان دوو که‌سدا هه‌بوون <دو برادر

دل به چیزی/ کسی بستن: <کنایی> ۱. به آن/او
امید بستن ۲. امید ۳. دل‌بسته بودن ۴.
دل‌بسته

دل به چیزی خوش کردن: دل به شتیک
خوش کردن؛ دلخوش بوون به شتیکه‌وه.

دل به دریا زدن: <مجازی> چش لی کردن؛
چش له هه‌موو شتی کردن؛ بؤ کردنی کاریک
خو خستنه مه‌ترسیه‌وه <دل به دریا زدم و عازم
سفر شدم: چشم لی کرد و ته‌یاری سه‌فهر بووم>.

دل به دل راه داشتن: <کنایی> دل‌ئاوینه‌ی دل
بوون؛ دل ئاگای له دل بوون؛ میهره‌بانی و
دوستانه‌تی له دوولایه‌نه‌وه بوون <راست
می‌گویند دل به دل راه دارد: راسته ده‌لین دل
ئاوینه‌ی دله>.

دل به دل کسی دادن: <مجازی> دل به قسه‌ی
که‌سیک دان؛ دل دانه که‌سیک؛ هاودلی
له‌گهل که‌سیک کردن؛ نیشان‌دانی هؤ‌گره‌تی و
خوازیاری بؤ بیستنی قسه‌ی که‌سیک <زیاد دل
به دل این پسر نده، پررو می‌شود: هینده دل مه‌ده‌ره
ئه‌و کور‌وه پرودار ده‌بی>.

دل به کاری دادن: <کنایی> دل دانه کاریکه‌وه؛
شان بؤ کاریک شل کردن؛ خی به کاریک
دان؛ به هؤ‌گره‌تی‌هوه کاریک کردن <اگر دل به
کار بدهی زود یاد می‌گیری: ئە‌گەر دل بە‌دە‌یتە
کارە‌وه زوو فێری دە‌بی>.

دل به کسی دادن: <کنایی> دل به که‌سیک
دان؛ ئه‌وینداری که‌سیک بوون؛ عاشق که‌سی
بوون <دل به تو دادم که یارم باشی: دلہم پیدای که
بیته یارم>.

دل پزی داشتن: <مجازی> دل پر بوون؛ دل‌مهند
بوون؛ زور رهنجاو و گه‌هراو بوون <از تو دل
پری داشت: دلی پر بوو لیت>.

دل توی دل کسی نبودن: <مجازی> دل له
مشتی که‌سیکدا بوون؛ دل نه‌مان؛ به
دله‌خو‌رپی/ دله‌ته‌پی بوون؛ دل له لا نه‌مان؛

ههستان؛ په‌زاره داگرتن؛ زور خه‌مین بوونی که‌سیک «از شنیدنش دلم آتش گرفت؛ له بیستی گر بهر بووه هه‌ناوم».

دل کسی آشوب شدن: /کنایی/ دلی که‌سیک هه‌لشیوان؛ دلی که‌سیک به یه کدا هاتن؛ دل کازین؛ دل تیکه‌لاتن؛ دلوو یوی تیک شیه‌ی؛ که‌وتنه هیلنجدانه‌وه «از دیدن آن همه کثافت دلش آشوب شد؛ له بینینی ئەو هه‌موو پیسیه دلی هه‌لشیوا».

دل کسی آرام گرفتن: دلی که‌سیک سوکنایی گرتن؛ سوکنایی بۆ که‌سیک هاتن؛ دلی که‌سیک دامه‌زران؛ ئارخه‌یان بوونی که‌سیک؛ دلنیا بوونی که‌سیک؛ دلو یووی سره‌وای؛ دل داسه‌کنان؛ دل بجی بوون؛ دل روون بوون «با دیدن پسرش دلش آرام گرفت؛ به بینینی کوره‌که‌ی سوکنایی هات».

دل کسی آمدن: /کنایی/ دلی که‌سیک هاتن؛ دلی که‌سی به‌رای دان؛ زی‌لوو یوی ئامه‌ی؛ پازی بوونی که‌سیک (رافه؛ زۆرتر به شیوه‌ی نه‌رتنی به کار دهروات) «دلش نیامد بچه‌را دست‌خالی برگرداند؛ دلی نه‌هات مندا‌له‌که هه‌روا بگه‌رتنیت‌ه‌وه».

دل کسی از جا کنده شدن: /مجازی/ دلی که‌سیک داکه‌وتن؛ دلی که‌سیک نه‌مان؛ توقای؛ دلوو یوی که‌وته‌یره؛ زور ترسان «یک دفعه دلم از جا کنده شد؛ ناکا دلم داکه‌وت».

دل کسی باز شدن: /مجازی/ دلی که‌سیک کرانه‌وه؛ دلوو یوی کریایوه؛ دهر‌باز بوونی که‌سیک له کول و که‌سه‌ر «کمی گرداندش، بلکه دلش باز شود؛ که‌می گه‌راندم، به‌لکوو دلی بکریته‌وه».

دل کسی با کسی صاف نبودن: /مجازی/ له که‌سی دلم کرمول بوون؛ له‌گه‌ل که‌سیک یه‌کدل نه‌بوون؛ له که‌سیک دپ‌دونگ یان دلشیلوو بوون «دل آرام هیچ وقت با تو صاف نبود؛

دل داده بودند و قلوه می‌گرفتند؛ دوو برا سه‌ریان به سه‌ری به‌کتر موه نایوو».

دل داشتن: /مجازی/ ۱. (خاوه‌ن) دل بوون؛ به رۆحم بوون؛ ره‌حمین بیه‌ی؛ خاوه‌ن هه‌ست و به‌زه‌یی بوون (مگر آزاد دل ندارد؛ مه‌گه‌ر ئازاد دلی نه‌) ۲. به جهرگ بوون؛ به دل و جهرگ بوون؛ ئازا و بویر بوون «خیلی دل داری که این کارها را می‌کنی؛ زور به جهرگی که ئەم کارانه ده‌که‌ی».

دل-دل کردن؛ پاپا‌کردن؛ ئەم‌پا و ئەوپا کردن؛ پارایی کردن؛ تووشی دپ‌دونگی و دوودلی بوون.

دل راه ندادن: /کنایی/ دل پتوه نه‌بوون؛ دل نه‌بیه‌ی پوه‌وه/ پوه؛ دل ری نه‌دان؛ وه‌به‌ر دل نه‌که‌وتن؛ هۆگه‌رتی و خواز‌یاری دهر‌ووینی نه‌بوون.

دل سنگ آب شدن: /مجازی/ به‌رد تاوانه‌وه؛ کافر به‌زه‌یی پیدا هاتن؛ زور دلت‌ه‌زین بوون؛ به دۆخیکی زور هه‌ست بزوین و ناخۆشه‌وه بوون «از دیدن آن منظره دل سنگ آب می‌شد؛ به دیتی ئەو دیمه‌نه دلی به‌رد دد‌تاویه‌وه».

دل شیر داشتن: /مجازی/ دلی شیر هه‌بوون؛ به جهرگ بوون؛ دل زه‌خم بوون؛ زور ئازا و نه‌ترس بوون.

دل کاری را نداشتن: /کنایی/ توانای کاریک لا نه‌بوون؛ نه‌ویران؛ زات نه‌بوون؛ دلی کاریک لا نه‌بوون؛ ئازایه‌تی و توانایی کاریک لا نه‌بوون «من دل دیدن این حادثه را ندارم؛ من توانای دیتی ئەم کاره‌ساته‌م نید».

دل کسی آب شدن: /مجازی/ دلی که‌سیک دهر‌هاتن؛ بی‌ئارام و قه‌رار بوون له به‌ر ویستنی شتیک «زود باش! دل بچه آب شد؛ زوویه! دلی مندا‌له‌که دهر‌هات».

دل کسی آتش گرفتن: /مجازی/ گر به‌ر بوونه هه‌ناوی که‌سیکه‌وه؛ کزه له دلی که‌سیکه‌وه

دل کسی غنچ زدن

دل کسی (به) هزار راه رفتن: [مجازی/دلی
کهسیک به هزار لادا چوون؛ به بۆنه‌ی
نیگه‌رانیه‌وه بیرری جؤراوجؤر کردنه‌وه «دیر
کردی و دل ما (به) هزار راه رفت: دیر هاتی و دلمان
به هزار لادا چوو».

دل کسی به هم خوردن: [کنایی/دلی کهسیک
هه‌لشویان؛ دلزقرین؛ دل تیکه‌لاتن؛ دلی
کهسیک هاتنه یه‌کا؛ جه‌رگ و دلی کهسیک
به‌یه‌کدا هاتن؛ دلی کهسیک تیکه‌لاتن؛ دلوو
یؤی تیک شی‌یه؛ دل‌کازین؛ تووشی
دل‌شیواوی بوون «داشت دلم به هم می‌خورد:
خه‌ریک بوو دلم هه‌لد‌دشیوا».

دل کسی پایین / فرو ریختن [مجازی/ دل
کسی ریختن

دل کسی پوسیدن: [مجازی، گفتاری/دلی
کهسیک په‌زمران؛ دلی کهسیک داگیران؛ دل
کهسیک مردن؛ دلی کهسیک ته‌مران؛ تووشی
که‌سه‌ر و دلته‌نگی بوون «توی این خانه دل زنت
پوسید: لهم ماله‌دا دلی زنه‌ک‌هت په‌زمر».

دل کسی پیش کسی گیر کردن: [مجازی/دلی
کهسیک لای کهسیک‌ه‌وه به‌ند بوون؛ دلی
کهسیک گیرؤده‌ی کهسیک بوون «دلش پیش
ان دختر گیر کرده بود: دلی لای نه‌و کچد به‌ند
بیو».

هه‌روه‌ها: دل کسی پیش کسی بودن
دل کسی تاقچه نداشتن: [مجازی/دهم نه‌ویساو
بوون؛ ده‌می کهسیک ته‌قه‌لی پیوه نه‌بوون/قایم
نه‌بوون؛ رازدار نه‌بوونی کهسیک.

دل کسی تپیدن: دلی کهسیک لی‌دان؛ زؤر‌تر
بوونه‌وه‌ی کوت‌ه‌ی دل به‌تایب‌ه‌ت له‌کاتی
دل‌ه‌راو‌که‌دا «دل سارا به شدت می‌تپید: دلی سارا
به توندی لی‌ده‌دا».

دل کسی ترکیدن: [مجازی/ ۱. دل‌گیران؛ زؤر
خه‌مگین و دلته‌نگ بوون ۲. دل‌تره‌کیان؛
زؤر ترسان؛ تۆقیان؛ زیق کردن؛ دل له‌ت بوون؛

ئارام هه‌میشه له‌تو دل کرمؤل بوو».

دل کسی برای چیزی لک زدن: [مجازی/دلی
کهسیک بؤ شتیک کور‌که کردن/ده‌ره‌هاتن؛
دل‌بؤؤک بوونی کهسیک بؤ شتیک؛ دلی
کهسیک بؤ شتی/کهسیک تۆقله کردن.

دل کسی برای کسی/چیزی پرپر زدن:
[مجازی، گفتاری/دلی کهسیک بؤ کهسیک/شتیک
په‌ر ده‌ر کردن/فرین؛ دلی کهسیک بؤ کهسیک/
شتیک ده‌ره‌هاتن؛ زؤر به‌ئاو‌ته‌وه بوون (بؤ
کهسیک/شتی)؛ دل‌سووتاوی کهسیک/شتیک
بوون؛ دلی کهسیک بؤ کهسیک/شتیک لی‌دان
«دل دختر برای دیدن پدرش پرپر می‌زد: دلی
کچه‌که بؤ دیتنی بابی ده‌فری».

دل کسی برای کسی یک ذره شدن: [مجازی/
زؤر به‌تاسه‌ی کهسیک‌ه‌وه بوون؛ زؤر خواز‌یاری
بینینی کهسیک بوون «کجا بودی؟ دلم برایت
یک ذره شده بود: له‌کوی بووی؟ زور به‌تاسه‌ته‌وه
بووم».

دل کسی به حال کسی سوختن: [مجازی/دلی
کهسیک بؤ کهسیک سووتان؛ به‌بۆنه‌ی
کهسیک‌ه‌وه خه‌مین بوون؛ به‌زه‌یی به‌کهسیک‌دا
هاتنه‌وه «دل همه به حالش سوخت: هه‌موو دلیان
بوی سووتا».

دل کسی به درد آمدن: [کنایی/دلی کهسیک
هاتنه‌ژان؛ دلی کهسیک هاتنه‌کول؛ دلی
کهسیک بوونه‌بریان؛ خه‌مین و نا‌ه‌حه‌ت
بوونی کهسیک «از دیدن رنج‌آوارگان دل ما هم به
درد آمد: له‌بینینی ره‌نج و ئازاری تراقیه‌کان
دلمان هاته‌ژان».

دل کسی به رحم آمدن؛ به‌زه‌یی به‌کهسیک‌دا
هاتنه‌وه؛ له‌زیز بوونی کهسیک نا‌ه‌حه‌ت
بوون «دل مهمان‌ها به رحم آمد و به‌او کمک کردند:
مسوانه‌کان به‌زه‌بیان پیدا هاته‌وه و یارمه‌تیان دا».

هه‌روه‌ها: دل کسی را به رحم آوردن

دل کسی به قیلی‌ویلی افتادن [مجازی/

دلّی کهسیک کیشان؛ دل جه یۆی سانای؛
دل کهسیّ بهرهو خو کیشان؛ شهیدا و
ئهویندار کردنی کهسیک.

دل کسی را زدن: /مجازی/ دان له دلی
کهسیک؛ کهسیک وهره زکردن؛ دهماخی
کهسیک پروانن؛ دوزاخه دان؛ دلّوو یۆی
کهیل کهردهی؛ ئیتر تاقفت و توانای هه لکردن
نهبوون «دیگر آن خانه دل آنها را زده بود؛ ئیتر ئه و
ماله دابووی له دلیان».

دل کسی را سوزاندن: /مجازی/ دلّی کهسیک
ئیشاندن؛ دلّی کهسیک ره نجانندن؛ خه مبار
کردنی کهسیک: دل کسی را آزرده؛ دل کسی
را به درد آوردن

دل کسی را شکستن: /مجازی/ دلّی کهسیک
شکاندن؛ کهسیک ناهومید و ناکام کردن «با
حرف خود دل پیرزن را شکست؛ به قسه کانی دلی
پیره ژنه کهی شکاند».

دل کسی را نرم کردن: /مجازی/ دلّی کهسیک
نهرم کردنهوه؛ توورهیی و زویری کهسیک
لابردن «با قصه گفتن دل او را نرم کرد؛ به چیرۆک
گیرانهوه دلی نهرم کردهوه».

دل کسی رفتن: /مجازی/ دلّی کهسیک
لئ چوون؛ دلّوو یۆی وهنه چئویۆی شیهی؛
هۆگر و خوازیار بوون «هر روز دلش پی چیزی
میرفت؛ ههر رۆژیک دلی له شتیک ده چوو».

دل کسی روشن بودن: /مجازی/ دلّی کهسیک
روون؛ رۆشن بوون؛ بهرچاوی کهسیّ روون
بوون؛ هیوادار بوونی کهسیک «دلّم روشن است
که کارت درست می شود؛ دلّم روونه که کاره کهت
جیبه جی ده بی».

دل کسی ریختن: /مجازی/ دلّی کهسیک
داکهوتن؛ دلّی کهسیک نه مان؛ دلّی کهسیّ
تهپین؛ له نه کاو تووشی مه ترسی و خلیله ی
زهینی بوون: دل کسی پایین /فرو ریختن
دل کسی ریش شدن: /مجازی/ دلریش شدن

دلّوو یۆی چیاوه بیهی.

دل کسی تنگ شدن: /مجازی/ دلّی کهسیک
گیران دلتنگ

دل کسی مثل سیر و سر که جوشیدن: /مجازی/
کهوتنه دلّه فرکی / دلّه راوکی؛ زۆر نیگه ران
بوون «دلّم مثل سیر و سر که می جوشید؛ کهوتبوومه
دلّه فرکی».

دل کسی چرکین شدن: /مجازی/ دلّی
کهسیک کرمۆل بوون دلچرکین

دل کسی خنک شدن: /مجازی/ شاوه کامی
هاوردن؛ دلّی کهسیک فینک بوونهوه؛ ئۆخه ی
کردن؛ خۆشحال بوون به هۆی رهنج یان
گهزن دیتنی دوژمنهوه «وقتی خانه ی حاجی را
دزد زد، دل همسایه ها خنک شد؛ کاتی مالی
حاجیان تالان کرد، دراوسیزان شاوه کامیان
هاورد».

دل کسی درد کردن: /مجازی/ سکی کهسیک
ئیشان؛ ناو سکی کهسیّ ئیشان؛ له مۆ یۆی
مدره ی گیر.

دل کسی را آب کردن: /مجازی/ دلّی کهسیک
ده رهینان؛ کهسیک زۆر ئاواخواز و خوازیار
کردن «زود باش بگو، دل همه را آب کردی؛ زوو که
بیژ، دلی هه ممووت ده رهینا».

دل کسی را آزرده دلی کهسیّ را سوزاندن
دل کسی را به درد آوردن دل کسی را
سوزاندن

دل کسی را به دست آوردن: /کسای/ دلّی
کهسیک به دهست هینان؛ دلخۆش کردنی
کهسیک؛ به کار و رهوتاری خو دلّی کهسیک
به رهو لای خو هینان «آن قدر حرف زدیم تا دل او
را بدست آوردیم؛ ئه وندهم قسه تا دلیم به دهست
هینا».

دل کسی را ربودن: /مجازی/ ادبی/ دلّی
کهسیک بردن؛ دلّی کهسیک رفاندن؛ دلّی
کهسیک دزین؛ دلّی کهسیک سه نندن / سه نن؛

دلربش

دل کسی سوختن: [مجازی/ دلی که سیّک سووتان؛ تووشی رهنج و کهسر بوون <دل زن از آن می سوخت که کاری نکرده بود: دلی ژنه که لهوه ده سووتا کاریکی نه کردبوو>.

دل کسی شکستن: [مجازی/ دلی که سیّک شکان؛ به هؤی نامرادی و ناهومیدیوه تووشی کول و کهسر هاتن <با مرگ پسرش دل پیروزن شکست: به مردنی کوره که ی دلی پیره ژنه که شکا>.

دل کسی شور زدن: [مجازی/ کهوتنه دلهره او کهوه؛ کهوتنه دلهره خور پیوه؛ نیگه ران بوون و تووشی خلیله هاتن <از صبح دل من شور می زد: له به یانیه وه کهوتومه دلهره او که>.

دل کسی ضعف رفتن: ۱. دلی که سیّک خاو بوونه وه؛ دلی که سیّک بی حال بوون؛ تووشی سستی و بی حالی هاتن <از گرسنگی دل او ضعف می رفت و نمی توانست بایستد: له برسیه تیدا دلی خاو بیووه وه و نهیده توانی خوی راگری> ۲. زور تامه زرو بوون <برای استراحتی کوتاه دلم ضعف می رفت: زور تامه زرو ی وچان دانیک بووم>.

دل کسی غنج زدن: [مجازی/ دلی که سیّک کور که کردن؛ زور به ئاره زووی شتیکه وه بوون؛ یه کجار دل به شتیکه وه بوون؛ زور خوازوکی شتیّک بوون: دل کسی به قیلی ویلی افتادن

دل کسی فرو ریختن ۱. دل کسی ریختن دل کسی کباب شدن: [مجازی/ زکی که سیّک پی سووتان؛ دلی که سیّک بوونه بریان؛ دلی که سیّک بوونه کهواو؛ زور خهفه تبار بوون <دل مردم برابیم کباب شد: زکی خهلکی پیم سووتا>.

دل کسی گرفتن: [مجازی/ دلی که سیّک داگیران؛ دلوو یؤی گیربایره؛ خهفه تبار، دلتهنگ یان شله ژاو بوون <شب که می شد، از تاریکی، سکوت و تنهایی دلم می گرفت: شهو که

داده هات، له تاریکی، بی دهنگی و تنهایی دلم داددگیرا>.

دل کسی هوای چیزی کردن: [مجازی/ دلی که سیّک بو شتیّک شنیان؛ زور به ئاوات و ئاره زووی شتیکه وه بوون.

دل کندن: [مجازی/ دهست لی بهردان؛ دل لی هه لکهندن؛ دهست لی هه لگرتن؛ ددان چنه هؤر کهنته ی؛ پشت لی کردن <به این آسانی نمی شود از آن دل کند: بهم هاسانیه ناکری دهستی لی بهرده ی>.

دل نازک بودن ۱. دل نازک

دل نگران بودن: دل نیگه ران بوون؛ دل په شیو بوون؛ به دلهره یی بوون.

دل و رودی چیزی را در آوردن: [مجازی/ جهرگ و ریخوله ی شتیّک دهره یان؛ شتیّک تیّکومه کان دان؛ رۆخله و چتویوی به رنارده ی؛ شتیّک داژهنین؛ لهت و کوتی شتیّک دهره یان؛ له بهر یه که هه لوه شانندی کهل و په لی شتیّک <چرا دل و رودی رادیو را در آوردی؛ بؤچی جدرک و ریخوله ی رادیو کهت دهره یان؟>.

دلی از عزا در آوردن: [مجازی/ سکیک سواخ دان؛ دل چه راندن؛ دهماخ تهخت کردن؛ به حهزی دل گه یشتن <دیروز در سیمنا دلی از عزا در آوردیم: دویئی له کؤبوونه وه کهدا سکیکمان سواخ دا>.

از دل کسی خبر دادن: [مجازی/ به دلی که سیّک کردن؛ له ته که دل که سیکا گه ریان؛ به خواست و ئاواتی که سیّک قسه کردن.

از دل کسی خبر داشتن: [مجازی/ به دلی که سیّک زانین؛ ئاگا له دلی که سیّک بوون؛ له بیر و را و ئه ندیشه ی که سیّک ئاگادار بوون.

از دل کسی در آوردن: [مجازی/ له دلی که سیّک دهره یان؛ زیزی که سیّک لابردن و ئاشت کردنه وه ی <برادرت از دستم ناراحت شده بود،

رښتم از دلش دراوردم؛ براكه له دهستم زيز بيوو،
چووم له دليم دهرهينا.

از دل کسی گذشتن: /مجازی/ دان له دلی
که سیک: له دلی که سیک دان؛ به دل
که سیدا هاتن؛ نامای دلوو یویره؛ تیفکرین بو
ماوه په کی کهم «از دلم گذشت که امشب بروم
سینما؛ دای له دلم که نه وشو بروم یو سینه ما».
از دل و دماغ افتادن: /مجازی/ له پهل وپو
کهوتن؛ دل/ مهیل ساردبوونهوه؛ بی حال و
حهوسله بوون.

بد به دل راه ندادن ﴿٢٠﴾ به دل بد نیاوردن
به دل بد نیاوردن: /کنایی/ رهشبین نه بوون؛
خراب بیر نه کردنهوه؛ بد به دل راه ندادن
به دل کسی افتادن: /مجازی/ به دلی که سیکدا
هاتن؛ کهوتنه زهیني که سیکهوه.

به دل کسی برات شدن: /مجازی/ به دل
که سیکدا هاتن؛ به که سیک سهرو بوون «به
دلم برات شده بود که امروز می آیی؛ به دلمدا هاتیوو
نه ورؤ دیی».

به دل کسی چسیدن: /مجازی/ به دل
که سیکهوه نیشن؛ دل که سئ گرتن؛ به
که یفی که سئ بوون «حرفی زد که خیلی به دلم
چسید؛ قسه په کی کرد ته وای به دلمه وه نیش».

به دل گرفتن: /مجازی/ گرتنه دله وه؛ دلمه مند
بوون؛ رهنجیان ﴿٢١﴾ دلگیر
به دل نشستن: /مجازی/ به دله وه نیشن؛ زور
خوش و دلنشین بوون.

توی دل چیزی را خالی کردن ﴿٢٢﴾ تو
توی دل چیزی رفتن ﴿٢٣﴾ تو
در/ توی دل گفتن: /مجازی/ له دله وه گوتن؛
دله نه واتهی؛ له دلا وتن؛ له بهر خووه
بیر کردنهوه.

یک دل نه صد دل عاشق شدن ﴿٢٤﴾ یک
دل آزار / delāzār: صفت. دلآزار؛ هوی
رهنجای و دل ئیشاوی.

دل آزدردگی / delāzordegī، ها: /اسم.
دلآزاری؛ دلمه نندی؛ دل ئیشاوی؛ شه مزای؛
دل جخاری؛ دؤخ یان چوئیه تی دلآزار بوون.

دل آزرده / delāzorde، ها: /صفت.
دلشکاو؛ دلمه مند؛ دلمه ن؛ دلته نگ؛ دلپر؛
دلگران؛ دلرهنجاو؛ دل جخار؛ شه مزای؛ رهنجاو؛
رهنجیاگ؛ دل ئیشاو.

دل آسوده / delāsūde: صفت. /ادبی/ دلنیا؛
نارخه یان؛ خاترجه م؛ خاجه م؛ خاوه ن
دل دامه زراوی و دوور له مه ترسی و نیگه رانی
«دل آسوده باش که کارها بر وفق مراد است؛ دلنیا به
کاره کان باش دهرؤنه پیشه وه».

دل آسودگی / delāsūdegī: /اسم. /ادبی/
دلنیاپی؛ نارخه یانی؛ خاترجه می؛ دؤخ یان
چوئیه تی خاترجه م بوون.

دل آشوب / delāšūb ﴿٢٥﴾ پنج انگشت ۲-
دل آگاه / delāgāh، ان: /صفت. /ادبی/ دل ناگا؛
ناوهمه مند؛ بیره وه؛ بیرمه ند؛ ژیره ک؛ خاوه ن
ناگایی و زانایی.

دلار / dolār، ها: /انگلیسی/ اسم. دلار؛ په که ی
پاره ی نامریکا، کانادا، ئوسترالیا و ههندي ولاتی
دیکه.

دلارام / delārām: صفت. /ادبی/ دلارام؛ ده لال؛
۱. سوکنا؛ دلته نا؛ نارامی دل ۲. به ردل؛ زور
خوشه ویست.

دل افروز / delafrūz، ان: /صفت. /مجازی، ادبی/
دل گه شین؛ دلخوش که ر؛ دل پروون که ره وه؛ دلار؛
هوی دلخوشی.

دل افکار / delafigār، ان: /صفت. /ادبی/
دل په شیو؛ دل پریشان؛ دل برین؛ خه مبار؛
پریشان؛ دل نه وگار؛ دلفکار

دلاک / dallāk، ها: /ان. /عربی/ اسم. ناتر؛
ده لاک؛ سه رشور؛ کاریگه ریک که له گه رماودا
خه لکی ده شوات.

دلاکی / dallākī، ها: /عربی/ اسم. ناتری؛

دهللاکي؛ پيشه‌ی ده‌للاک.

دلال / dallāl، ها: ان: /عربی/ اسم، ده‌لال؛ کزیر؛ نیواچی؛ که‌سئ که پسته‌وای فروشیار به کربار ده‌ناسینی و خوشکهری کرین و فروشتنه. **دلال محبت**: که‌واد؛ قه‌واد؛ قه‌لته؛ قه‌لته‌بان؛ ده‌ویت؛ دویت؛ ژن‌حیز؛ قور‌مساخ؛ ماسکه‌ش؛ مه‌ئرس؛ که‌سئ که ژنی ناپاک بو پیاوانی ناپاک جور ده‌کا.

دلال مظلومه: /مجازی/ ده‌سته چيله؛ که‌سئ که تووشی گونا و کاری خراپه ده‌بیت و دیتران که‌لکی لی‌وه‌ده‌گرن.

دلالت / delālat, dalālat، ها: /عربی/ اسم، ۱. نیشانه؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی ده‌لیل بوون (مشاهده‌ی دود دلالت دارد بر وجود آتش: دیتنی دوو‌که‌ل نیشانه‌ی بوونی ئاوره) ۲. رینویتی؛ رپ‌شانده‌ری؛ رپ‌نمای؛ رانمای؛ ئاموژگاری؛ به‌تابیه‌ت له‌بواری کرداری و ئاکاریه‌وه «می‌خواستم او را دلالت کنم: دهم‌ویست رینویتی بکه‌م» ۳. /منطق/ رپ‌تیبه‌ری؛ هۆیه‌تی؛ شوین‌ه‌لگری؛ کار یان ره‌وتی پیزانینی شتیک به‌هۆی بوونی شتیک‌ی تره‌وه «به‌دلالت عقل: به‌رپ‌تیبه‌ری ئاوره» ۴. /قدیمی/ ئامازه؛ هیما.

دلالت کردن: ۱. رپ‌نویتی کردن؛ رپ‌نمای کردن؛ رپ‌نیشاندان؛ رانیشان ده‌ی ۲. نیشانه بوون؛ دروشم بوون. هه‌روه‌ها: دلالت شدن

دلالی / dallāli، ها: /عربی/ اسم، ده‌لالی؛ ۱. کاری ده‌لال «مدتی دلالی آهن می‌کرد: ماوه‌یه‌ک ده‌لالی ئاسنی ده‌کرد» ۲. حه‌قی ده‌لالی؛ پاره‌یه‌ک که به‌بۆنه‌ی کرین یان فروشتنی پیته‌واوه به‌ده‌لال ده‌دریت (یک درصد هم دلالی گرفت: یه‌ک له‌سه‌دیش ده‌لالی وه‌گرت).

دل‌انگیز / delangîz، صفت، دل‌گه‌شین؛ دل‌بزوین؛ دل‌رفین؛ هۆی دلخۆشی و شادی «رقص دل‌انگیز؛ هوای دل‌انگیز: هه‌له‌په‌رکینی دل‌بزوین؛ هه‌وای دل‌گه‌شین».

دلاور / delāvar، ها: ان: /صفت، بویر؛ دلاوه‌ر؛ ئازا؛ دل‌زه‌خم؛ دل‌شیر؛ دل‌ستور؛ ده‌ل؛ نه‌گیت؛ چاونه‌ترس؛ چاونه‌ترساو؛ نه‌ترس؛ دلیر؛ بی‌باک؛ به‌جهرگ؛ گه‌رناس؛ زیخ؛ جامیز؛ موکور؛ چه‌لاق؛ بی‌تهرس؛ که‌له‌وا؛ که‌له‌با؛ گرۆبه‌نده «ژنی دلاور بود و همه از او حساب می‌بردند: ژنیکی بویر بوو هه‌موو کوپان لی ده‌کرده‌وه».

دلآوری / delāvari، ها: /اسم، ئازایه‌تی؛ بویری؛ دلاوه‌ری؛ دل‌شیری؛ دل‌ستوری؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی ئازا بوون.

دلاويز / delāviz، صفت، /ادبی/ دلگه‌شین؛ به‌کاریتیکه‌ریه‌کی خۆش به‌سه‌ر دل و ده‌رووندا «بوی دلاويز: بوی دلگه‌شین».

دلایل / dalāyil، /عربی/ جمع **دلایل**

دل‌باختگی / delbāxtegi، ها: /اسم، /مجازی/ ئه‌وینداری؛ ئه‌فینداری؛ ئه‌فینی؛ دل‌به‌سته‌یی؛ دلخواری؛ عاشقی.

دل‌باخته / delbāxe، ها: گان: /صفت، /مجازی/ ئه‌ویندار؛ ئه‌فیندار؛ دلدار؛ دل‌به‌سته؛ دل‌سوئی؛ دل‌داناو؛ عاشق.

دل‌باز / delbāz، صفت، /مجازی/ دل‌باز؛ دلگوشا؛ سابق؛ به‌به‌رژوه‌نی جوان یان به‌رپانه‌وه که هه‌ستی مرؤ ده‌بزوینی. به‌رانهر؛ دل‌تنگ؛ دلگیر «اتاق دل‌باز؛ حیاط دل‌باز: هۆده‌ی دل‌باز؛ هه‌وشه‌ی دلگوشا».

دل‌بخواه / delbexāh، صفت، /گفتاری/ دلیان؛ که‌ژ؛ دل‌ها؛ دلخوای؛ دلخاز؛ دلخوا؛ هه‌لبزیردراو به‌پیتی حه‌ز و ویستی خۆی و بی‌سه‌رنج دان به‌بنه‌ما، قانون یان ده‌ستوریک.

دل‌بخواهی / delbexāhi، /اسم، دل‌هایي؛ دلخواری؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی دلخواز بوون.

دلبر / delbar، ها: ان: /اسم، /ادبی/ دل‌به‌ر؛ دوله‌ر؛ دلوه‌ر؛ کچ یان ژنیک که دلیان بو ده‌شنیت «دلبر جانان من، برده دل و جان من: دل‌به‌ره وه‌ک گیانه‌که‌م، بردی دل و گیانه‌که‌م».

۲. [ریاضی] نیشانه‌ی بگوریک (وهک α)
 ۳. [ریاضی] نیشانه‌ی دیاریکراوی موعادل‌ه‌ی
 ۴. //ها// [زمین‌شناسی] نافروو؛ نیوان
 دوو ناو؛ دهشتی ناوالمشتی وهک په‌نجه که له
 پښتګه‌ی پروباردا پیک‌دی.

دلتنګ /deltang/ :صفت. [کنایی] دلته‌نگ؛
 ۱. دلپه‌روښ؛ خه‌مبار؛ دلپړ؛ دل‌تږی؛ گرته؛
 قدیک؛ خه‌ماوی؛ په‌نجاو و خه‌مین له کاره‌سات
 یان دؤخیک «پس از رفتش خیلی دلتنګ شدم: دواي
 رویشتنی زور دلته‌نگ بووم» ۲. دلخه‌ف؛

ته‌نگ‌وتووش؛ تاریک و ناخوښ. به‌رانبه‌ر؛ دل‌باز
 «اتاق دلتنګ: خانه‌ی دلتنګ: ژووری دلته‌نگ؛ مالی
 دلخه‌ف». هه‌روه‌ها: دلتنګ بودن؛ دلتنګ شدن

دلتنګی /deltangi/ :ها/؛ اسم. [کنایی] دلته‌نگی؛
 دلپه‌روښی: ۱. دؤخ یان چوښه‌تی دلته‌نگ بوون
 ۲. خه‌مباری؛ دلخوړی؛ دلشکاوې؛ خه‌فه‌تباری
 و په‌نجاوی به‌بوڼه‌ی پروداوېکی ناخوښه‌وه.

□ **دلتنګی کردن**: دلته‌نگی کردن؛ بی‌تاقه‌تی
 کردن؛ نا‌په‌حه‌تی کردن؛ به‌شیوه‌یه‌کی ناشکرا
 توووشی خه‌فه‌ت و خه‌م بوون، به‌تایه‌ت
 ده‌رپرینی ټه‌و حاله‌ته «سارا برای مادرش دلتنګی
 می‌کرد: سارا بؤ دایکی دلته‌نگی ده‌کرد».

دلجو‌بی /delcûyi/ :ها/؛ اسم. [مجازی] دلجو‌بی؛
 دلنه‌وا‌بی؛ دلنه‌وا‌زی؛ دل‌داری‌دانه‌وه؛ کاری
 دلخوښی‌دانه‌وه؛ لاواندنه‌وه؛ فه‌ژاندن؛ دل‌دانه‌وه؛
 ناشت‌کردنه‌وه؛ میه‌ره‌وانی و ټیکوښان بؤ
 سرپنه‌وه و لا‌بردنی په‌ژاره و په‌نجاوی که‌سیک
 «گاندی همواره از آسیب‌دیدگان دلجو‌بی می‌کرد: گاندی
 هه‌میشه له لیقه‌وماوان دلجو‌بی ده‌کرد». هه‌روه‌ها:

دلجو

دلچرکین /delčerkîn/ :کنایی] صفت. [گفتاری]
 دل‌کرم‌وؤل؛ دل‌کرم‌ن؛ دل‌کرمی؛ دل‌گیر؛
 دل‌په‌نج؛ دل‌گران؛ دل‌مهن؛ دل‌نی‌شاو؛ دل‌مای؛
 به‌گله‌یی؛ په‌نجاو و زیر «پس از آن گفتگو از من
 دلچرکین است: دواي ټه‌و وت‌ووېژه لیم دل‌کرم‌وله».

دلبر ۲: صفت. دلبر؛ دولبر؛ دل‌دایې؛ دل‌رفین؛
 دل‌رفین؛ گراوی؛ خاوه‌ن جوانی و دل‌پاک‌یشی.
دلبری /delbari/ :ها/؛ اسم. دل‌به‌ری؛ دول‌به‌ری؛
 دل‌وه‌ریا؛ کار یان په‌وتی دل‌لی‌ساندن؛ دل
 به‌ره‌و خو پاک‌یشان.

دل‌بستګی /delbastegi/ :ها/؛ اسم. گیر‌وده‌یی؛
 گیر‌و‌یی؛ دل‌گراوی؛ دل‌به‌سته‌یی؛ هه‌بوونی
 پیوه‌ند و هوگره‌تی له ناخی دل‌هوه «هر انسان
 عاقلی به میهن خود دل‌بستګی دارد: هه‌موو مرو‌فیکي
 ژیر گیر‌وده‌یی به ولاتی خوی هه‌یه».

دل‌بسته /delbaste/ :صفت. گیر‌وده؛ خاوه‌ن
 پیوه‌ند و هوگره‌تی له دل و هه‌ستا له‌مه‌ر شت
 یان که‌سیکه‌وه «آرام و سارا از سالها پیش دل‌بسته‌ی
 یکدیگر بودند: آرام و سارا چه‌نای چه‌ن سال
 گیر‌وده‌ی یک‌ه‌وون».

دل‌بند /delband/ :ان/؛ [کنایی] صفت. به‌ندل؛
 به‌ر‌دل؛ به‌ر‌دلان؛ به‌ندی دل؛ زور خوښه‌ویست
 «یار دل‌بند؛ فرزند دل‌بند؛ یاری به‌ندل؛ مندالی
 به‌ر‌دلان».

دل به هم خوردګی /delbehamxordegî/ :
 اسم. دل‌ټیک‌چووی؛ دؤخی په‌شانه‌وه؛ هینانه‌وه؛
 دؤخیک که مرو هه‌ست ده‌کا ناچاره بر‌شیت‌هوه
 «بر اثر گرما دچار دل‌به‌هم خوردګی شده بودم: به‌هوی
 که‌راموه توووشی دل‌ټیک‌چووی بووم».

دل‌پذیر /delpazir/ :ها/؛ صفت. [مجازی]
 دل‌په‌سند؛ دل‌گر؛ ته‌رز؛ له‌به‌ر‌دلان؛ جوان و له‌بار
 «فضای دل‌پذیر؛ هوای دل‌پذیر؛ جیګای دل‌گر؛ هه‌وای
 دل‌په‌سند»: دل‌پسند

دل‌پسند /delpasand/ :دل‌پذیر

دل‌پیچه /delpîçe/ :اسم. با‌پیچ؛ دل‌پیچه؛
 دل‌نی‌شه؛ ژان و برک؛ گفټری؛ نی‌شی ریخ‌وله که
 له‌گهل زګ‌چوون‌دایه «یک ساعت بعد دچار دل‌پیچه
 شدم: پاش سه‌عاتیک توووشی دل‌پیچه بووم».

دل‌تا /deltā/ :یونانی] اسم. دل‌تا: ۱. نیوی
 چواره‌مین پیتی ټه‌لف‌وبیټکه‌ی یونانی (Δ,δ)

دلوهش؛ شاد؛ كه يځوځش؛ نۆنگه؛ كه يځساز؛ گهش؛ دلروون؛ دلشاد؛ شادمان له هه بوونی دؤخیک یان شتیك و ئۆگره تی بهو شته «من به تو دلخوش بودم، كه تو هم داری می‌روی: من به تو دلخوش بووم، ئەوا تۆیش خه‌ریکی ئه‌رۆی».

دلخوش کنگ / delxoškonak / *اسم، [گفتاری]*
دلخۆشكه‌ره؛ شتیکی بی‌بايه‌خ كه بیته‌و ده‌بیته هۆی هیواداری و خۆشحالی «این حرفها فقط دلخوش کنگ است و به حل مشکل کمکی نمی‌کند: ئەم قسانه هەر دلخۆشكه‌ر دیه و چاره‌سه‌ری گرفته‌کان ناکات».

دلخوشی / delxoši / *ها؛ /اسم، [گفتاری]*
دلخۆشی؛ دلخوه‌شی؛ دلوه‌شی؛ وه‌شه‌ک:
۱. خۆشحالی یان ئارامشتی زه‌ینی ۲. ئه‌وه‌ی که ده‌بیته هۆی وا خۆشیه‌ک «تنها دلخوشی او پسرش بود: تهنیا دلخوشی ئەو کۆره‌که‌ی بوو».

دلخوشی دادن: دلخۆشی دانه‌وه؛ هیوادار کردن «هر روز به من دلخوشی می‌داد كه بزودی آرام آزاد می‌شود: هه‌موو رۆژی دلخوشی دده‌نامه‌وه كه ئارام به زوویی رزگار ده‌بیته».

دلخون / delxûn / *صفت، [مجازی]* دلخوین؛ دلخوون؛ جگه‌رخوین؛ تووش‌بووی کول و كه‌سه‌ری زۆر و ئازاردەر «سارا از دست شوهرش دلخون است: سارا له ده‌ستی شووه‌که‌ی دلخوینه».

دلدادگی / deldādegī / *ها؛ /اسم، [مجازی، ادبی]*
ئه‌وین؛ ئه‌فین؛ هه‌فین؛ عیشق؛ عه‌شق؛ خۆشه‌ویستی زۆر.

دلداده / deldāde / *ها؛ /گان؛ /اسم، [مجازی، ادبی]*
ئه‌فیندار؛ ئه‌ویندار؛ هه‌فیندار؛ به‌نده‌وار؛ خاتره‌وا؛ عاشق؛ دلداگ؛ كه‌سێ كه به ته‌واوی عاشقه «دلدادە‌ی بینوا: ئه‌وینداری کلۆل».

دلدار / deldār / *ان؛ /اسم، [ادبی]* دلدار؛ دل‌بهر؛ ئه‌وه‌ی كه دل بۆی ده‌شنی و وه‌بەر ئه‌وین ده‌که‌وی و ئه‌وینداری ده‌بن «افسوس كه دل خون شد و دلدار نیامد: داخی داخانم دلم ده‌رهات و دلدارم

هه‌روه‌ها: دلچرکین بودن؛ دلچرکین شدن؛ دلچرکین کردن

دلچسب / delčasb / *صفت، [مجازی]* دلگیر؛ دلگه‌ر؛ دل‌په‌سند؛ له به‌ردلان؛ خاوه‌ن دؤخی به دلوه‌ نیشتن «محیط دلچسب؛ قیافه‌ی دلچسب: ناخاری له به‌ردلان؛ سیمای دلگیر».

دلخراش / delxarāš / *صفت، [مجازی]* دلته‌زین؛ جهرگ‌ب؛ دلچرین؛ هۆی ئازراوی و كه‌سه‌ری زۆر «فاجعه‌ی دلخراش؛ مرگ دلخراش: کاره‌ساتی دلته‌زین؛ مهرگی دلچرین».

دلخسته / delxaste / *صفت، [کنایی]* دل‌ماندوو؛ دل‌برین؛ دل‌به‌خه‌م؛ تووشی كه‌سه‌ر و ماندوو‌یه‌تی ده‌روونی «سرانجام بیمار و دلخسته به ميه‌ن بازگشت: دواخري نه‌خۆش و دل‌ماندوو گه‌رپه‌وه بۆ ولات».

دلخواه / delxāh / *صفت، دلخوا؛ دلخواه؛ دلخاز؛ واسته‌ن؛ واسته‌نه*: ۱. هاوگه‌ر له‌گه‌ل خواستی ده‌روونی مرۆدا «این همان خانه دلخواه توست: ئەمه ئه‌و مالى دلخواى تۆيه»
۲. هه‌لبزێردراو به‌حه‌زى خو نه‌ك له‌سه‌ر ناچارپه‌وه «كار دلخواه؛ غذاى دلخواه: كاری دلخواه؛ چێشتی دلخوا».

دلخور / delxor / *صفت، [مجازی، گفتاری]* دلخۆر؛ دلخوره؛ دلوه‌ر: ۱. دل‌مه‌ن؛ دل‌گران؛ په‌نجاو؛ په‌نجیاو؛ په‌نجیاگ «از حرفهای من دلخور نشو: له قسه‌ی من دل‌مه‌ن مه‌به» ۲. په‌رۆش؛ دلته‌نگ؛ دلگیر؛ دلته‌زی؛ خه‌ماوی؛ نیگه‌ران؛ دل‌په‌ریشان؛ دل‌په‌شیو؛ گرته «نمی‌دانم چرا امروز خیلی دلخور بود: نازانم ئه‌ورۆ بۆ وا په‌رۆش بوو».

دلخوری / delxorī / *ها؛ /اسم، [مجازی]*
دلخۆری؛ دلخوردی؛ دل‌گرانی؛ دل‌مه‌نی؛ لوه‌ته‌لای؛ لاله‌وتی؛ نیگه‌رانی؛ دل‌په‌ریشانی؛ دؤخ یان چۆنیه‌تی دلخۆر بوون «داداش، باختن كه دلخوری ندار: كاكه، دانان دلخۆری پێ ناوی».

دلخوش / delxoš / *صفت، [مجازی]* دلخۆش؛

نه‌هات.

دلداری / deldāri، ها: / اسم، دل‌نه‌وایی؛ دل‌دانه‌وه؛ هاو‌ده‌ردی ده‌گه‌ل که‌سیکدا که تووشیاری په‌ژاره‌یه و تیځو‌شان بو کهم کردنه‌وه‌ی په‌روشی و په‌ریشانی. هه‌روه‌ها: دلداری دادن

دل‌درد / deldard، / اسم، ژان؛ دل‌ئی‌شه؛ دل‌ده‌رد؛ قلوومک؛ له‌مده‌ژین؛ نه‌خو‌شی و ئیشی که له ناو‌زکدا په‌یدا ده‌بی «غذا از گلویش پایین نرفته بود که دل‌درد شدیدی گرفت: هیشتا چی‌شته که له زاری نه‌چوو‌بووه خو‌اره‌وه دل‌نیشه‌یه‌کی خراپی پیندا پینچرا».

دل‌ربا ^۱ / delrobā، / اسم، دل‌ه‌ربا؛ چه‌شنی عاقیق به په‌هنگی سه‌وز تا سووری مه‌یلوه قاوه‌یی که به بونه‌ی ده‌نگکه‌لی وردی میکاوه بریکه‌داره و له گه‌وه‌ه‌سازیدا به کار ده‌روا.

دل‌ربا ^۲ - / یان: / صفت، / مجازی / دل‌رفین؛ دل‌فرین؛ دل‌په‌ئین؛ دل‌به‌ر؛ دل‌به‌ر؛ زور جوان و ده‌لال که هوی هۆ‌گره‌تی و تاماز‌روویه «او زنی دل‌ربا بود: ژنیکی دل‌رفین بوو».

دل‌ربایی / delrobāyi، ها: / اسم، / مجازی / دل‌رفینی؛ دل‌فرینی؛ دل‌به‌ری؛ دل‌به‌ری؛ کار یان په‌وتی سه‌رنج راکی‌شان و به‌ده‌یه‌پنانی هه‌ز و تامه‌ز‌رویی له دیترا‌ندا.

دل‌رحم / delrahm، ها: / فارسی / عربی / صفت، / گفتاری / دل‌نه‌رم؛ دل‌به‌رحم؛ دل‌په‌حمین؛ خاوه‌ن به‌زه‌یی «خیلی دل‌رحم است و نمی‌تواند گریه‌ی کسی را ببیند: زور دل‌نه‌رمه و ناتوانی گریانی که‌س ببینی».

دل‌ریش / delriš، / صفت، / مجازی، ادبی / داخ له‌دل؛ دل‌جه‌خار؛ دل‌برین؛ دل‌زام؛ ده‌روون‌زام؛ گه‌ه‌راو؛ زور خه‌مین و خه‌مبار.

دل‌زدگی / delzadegi، ها: / اسم، / مجازی / بی‌زاری؛ وه‌زه‌زی؛ وه‌پ‌سی؛ جاززی؛ فروز «تکرار و ابتذال موجب دل‌زدگی است: دووپاته‌کردنه‌وه و چرووکی

هوی بی‌زاریه».

دل‌زده / delzade، / صفت، / مجازی / وه‌زه‌زی؛ وه‌رس؛ جاززی؛ که‌یل؛ عیدر؛ بی‌مه‌عد؛ وپ‌رس؛ که‌رخ «می‌گفت از این طرز زندگی سخت دل‌زده‌ام: ده‌یگوت له‌م چه‌شنه ژیا‌نه ته‌واو وه‌زه‌زم».

دل‌زندگی / delzendegi، / اسم، / کنایی / دل‌زیندوو‌یی؛ دلاوه‌دانی؛ دل‌گه‌شی؛ دۆخ یان چۆ‌نیه‌تی شاد و سه‌رکه‌یف بوون.

دل‌زنده / delzende، / صفت، / کنایی / دل‌زیندوو؛ دل‌زینگ؛ دل‌زینی؛ دلاوه‌دان؛ دل‌گه‌ش؛ خوا‌زاری شادی، پیکه‌نین و شو‌خی و گه‌شین و هیوادار به ژیان «پیرمرد دل‌زنده‌ای بود: پیرمه‌ردیکی دل‌زیندوو بوو».

دل‌سخت / delsaxt، / صفت، / مجازی / دل‌ه‌رق؛ دل‌به‌رد؛ دل‌سه‌خت؛ بی‌به‌زه؛ بی‌به‌زه‌یی «ما تو‌را این قدر دل‌سخت نمی‌دانستیم: تۆمان ئە‌مه‌ننه دل‌ه‌رق نه‌ده‌ناسی»:

دل‌سرد / delsard، / صفت، / مجازی / دل‌سارد؛ دل‌سار؛ دل‌سه‌رد؛ نا‌هومید؛ بی‌مه‌یل و هیوا یان به‌بی هۆ‌گره‌تی پيشوو «سارا با این حرفه‌ایش مرا دل‌سرد کرد: سارا به‌م قسانه‌ی دل‌ساردی کردمه‌وه».

دل‌سردی / delsardi، / اسم، / مجازی / دل‌ساردی؛ دل‌ساری؛ دل‌سه‌ردی؛ نا‌هومید؛ دۆخ یان چۆ‌نیه‌تی ته‌واسان و له ده‌ست دانی هۆ‌گره‌تی و هیوا «چرا می‌خواهی باعث دل‌سردی من بشوی؟: بۆچی ده‌ته‌وی بی‌ته هوی دل‌ساردیم؟».

دل‌سوخته / delsuxte، / صفت، / مجازی / جگه‌رسووتاو؛ جه‌رگ‌سووتاو؛ زگ‌سووتاو؛ دل‌سزیای؛ دل‌برژاو؛ تووشیاری که‌سه‌ریکی گه‌وره به هوی نا‌کامی یان له ده‌ست دانی شتی یان که‌سیکی زور خو‌شه‌ویسته‌وه (به‌تایه‌ت مندال).

دلسوز / delsüz، ها: / صفت، / مجازی / دل‌سو‌ز؛ خه‌مخۆ‌ر؛ هه‌ق‌سو‌ز؛ جگه‌رسو‌ز؛ خاوه‌ن هۆ‌گره‌تی هاو‌ری له‌گه‌ل هاو‌ده‌ردیدا «او برای ما

دل‌خورې؛ قا؛ راجه‌نیوی؛ نیگه‌رانی «دیر کردی، همه به دلشوره افتادیم؛ زورت پی‌چوو، هه‌موو توووشی دل‌ه‌راو کی بووین».

دل‌ضعفه /delza'fe/: فارسی/عربی/اسم، *[گفتاری]* دلخوای؛ بوراوی؛ هستی بی‌حالی و سهرگیزه (زورت به هوی ماندوویی و برسیه‌تیه‌وه).
دل‌فریب /delfarib/: صفت، *[مجازی]* دل‌رفین؛ دل‌فرین؛ زور جوان و خوشیک به جورئ که سهرنج‌راکیش بی «چهره‌ی دلفریب: چاری دلفرین».

دل‌فگار /delfegār: دل‌آفگار

دل‌فین /delfin: زبان‌درقفا

دل‌فین /dolphin/: انگلیسی/اسم، دولفین:
۱. /ها/ گیانه‌وه‌ری گوانداری ناوژی به دریای ۱،۵ تا ۴،۵ متره‌وه که زورت‌تر به کومل له زه‌ریا و زه‌ریا‌شاره‌کاندا ده‌ژین و زوو که‌وی ده‌بن: **خوک دریایی** ۲. وینه‌یه‌کی ناسمانی له له‌ته‌گۆ باکووریدا.

دل‌ق /dalq/: اسم، *[قدیمی]* شره‌وپره؛ شره‌وشیتال؛ ریپال؛ گنجیکی هه‌ژانه‌ی به شره و پینه‌دووراو.

دل‌قرصی /delqorsi/: اسم، *[مجازی، گفتاری]* دل‌نیایی؛ دل‌ته‌نایی؛ دل‌قایمی؛ نارخه‌یانی؛ خاترجه‌می؛ بی‌خه‌می؛ کاریان ره‌وتی دل ناو‌خواردنه‌وه «چون از طرف تو دل‌قرصی نداشتم، نتوانستم جواب بدهم؛ چونکو له لایهن توه دنیاییم نه‌بوو، نه‌متوانی وه‌لام بده‌مه‌وه». هه‌روه‌ها: **دل**

قرصی دادن؛ دل قرصی داشتن؛ دل قرص

دل‌لق /dalqak: ها/ان/اسم؛ ۱. کوسته‌بابی؛ گالته‌چی؛ حه‌نه‌کچی؛ گه‌پچار؛ گۆسارتمه؛ که‌سی که به کار و قسه‌ی، ده‌بیته‌هوی پیکه‌نینی دیتران ۲. *[مجازی]* قه‌شمر؛ لیوک؛ هیلول؛ که‌سی که ناکاری له چاو خه‌لکه‌وه به گالته و گمه‌دپته‌هر چاو ۳. قردک؛ کۆسه؛ لیوک؛ هیلول؛ وشکه‌رن؛ ئیشکه‌رن؛

پدری مهربان و معلمی دلسوز است: بۆ مه‌باوکیکی دلۆڤان و مامۆستایه‌کی دلسۆزه».

دلسوزی /delsûzi: ها/اسم، *[مجازی]* دلسوزی؛ هه‌قسۆزی؛ خه‌محۆزی: ۱. سهرنج و چاودیری له‌گه‌ل هۆگره‌تیدا «با علاقه و دلسوزی از بچه‌هایش نگهداری می‌کند: به دلسوزی و خۆشه‌ویستی‌هوه منداله‌کانی به‌خيو ده‌کا» ۲. ئاکارئ که نیشانه‌ی نیگه‌رانی و په‌ژاره‌یی له‌مه‌ر دهد و ره‌نجی که‌سانی دیکه‌وه‌یه «دلسوزی تو برای این قاتل بی‌رحم عجیب است: دلسۆزیت بۆ ئهم مرۆکوژه دل‌ره‌قه‌سه‌یره». هه‌روه‌ها: **دلسوزی کردن**

دل‌سیاه /delsiyāh: صفت، *[مجازی]* دل‌ره‌ش؛ دلسیاو؛ دل‌پیس؛ رقاوی و به‌دگومان «این موجود دل‌سیاه و بی‌رحم به پیرزن و کودک هم رحم نکرده است: ئهم داعبا دل‌ره‌شه بی‌به‌زه‌ییبه ره‌حمی به پیره‌ژن و مندالیش نه‌کردوه».

دل‌شاد /delšād: صفت، *[مجازی]* دل‌گه‌ش؛ دل‌شاد؛ دل‌خۆش؛ دل‌شا؛ دل‌شای؛ به‌که‌یف؛ ده‌ماخ‌چاخ؛ به‌ره‌ش له شادی زور.

 دل‌شاد کردن؛ دل‌شاد کردن؛ دل‌خۆش کردن؛ دلاقدان؛ دلاودان؛ مژده‌ی خۆش پیدان.

دل‌شده /delšode: ها/گان/صفت، *[مجازی]* /بی/ دل‌دانو؛ دل‌نه‌ماو؛ گیرۆده‌ی ئه‌وینی زور.

دل‌شکستگی /delšekastegî/: اسم، *[مجازی]* دل‌شکاو؛ زگ‌سووتاوی؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی دل‌ته‌نگ و خه‌مبار بوون به هوی ناهومیدی و ناکامیه‌وه «کارهایت مایه‌ی دل‌شکستگی دوستانت شده است: کاره‌کانت بۆته هوی دل‌شکاو هه‌والانت».

دل‌شکسته /delšekaste: ها/گان/صفت، *[مجازی]* دل‌شکاو؛ دل‌شکای؛ زگ‌سووتاو؛ تووشیاری خه‌م و خه‌فت و ناهومیدی به هوی نامرادی و ناکامیه‌وه: **شکسته‌دل**

دل‌شوره /delsûre: ها/اسم، *[مجازی، گفتاری]* دل‌ه‌راوکی؛ دل‌خورتی؛ دل‌خوردی؛ هه‌له‌به‌ل؛

دل گشاد / delgošād: صفت. [مجازی، گفتاری] لهش گران؛ لهش به دوشاو؛ پروسارد؛ بی‌خه‌يال؛ بی‌مبالات؛ که‌مته‌رخم و ته‌وه‌زل.

دل گنده / delgonde: صفت. [تعريض] گادل؛ که‌ردل؛ خوینسارد و پیشوودریژ له‌مه‌ر پرووداوانه‌وه «تو چقدر دل‌کنده‌ای، مگر نمی‌بینی از سر بچه خون می‌آید: چنده گادلی، مه‌گر نابینی له سهری مندا له‌کوه خوین دیت؟».

دلگی / dalegi: ها: / اسم. زگه‌رویی؛ چلیسی؛ زگدرای؛ زک‌کووری؛ ده‌له‌یی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی زۆرخور بوون «این قدر دلگی نکن، زشت است: نه‌ونده زگه‌رویی مه‌که، که‌سنة».

دلگیر / delgîr: صفت. [گفتاری] ۱. دل‌مه‌ند؛ دلگران؛ ره‌نجاو؛ گه‌هراو؛ تازراو «به خاطر حرف آن روزم از من دلگیر شد: به بۆنه‌ی قسه‌کانی نه‌وه رۆژه‌مه‌وه لیم دل‌مه‌ند بوو» ۲. خف؛ به دۆخ یان چۆنیه‌تیه‌کی خه‌م و خه‌فت‌ه‌یه‌ره‌وه. به‌رانبهر: دل‌باز؛ دل‌گشا «اتاق دلگیر: ژووری خف».

دلگیری / delgîrî: ها: / اسم. ۱. دل‌مه‌ندی؛ دلگرانی؛ ره‌نجیایگی «ترسیدم حرف‌هایم باعث دلگیری او بشود: ترسام قسه‌کانم بی‌تته هوی دل‌مه‌ندی نه‌وه» ۲. دۆخ یان چۆنیه‌تی خف بوون.

دل‌مردگی / delmordegî: / اسم. [مجازی] دل‌مردویی؛ دل‌مردیی؛ دل‌ته‌مری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دل‌مردگ بوون «فقر، بیکاری و ناکامی باعث دل‌مردگی او شده بود: نه‌داری، بیکاری و نامرادی بی‌وه هوی دل‌مردویی نه‌وه».

دل‌مرد / delmorde: صفت. [مجازی] دل‌مردو؛ دل‌مرد؛ دل‌مردی؛ دل‌مری؛ دل‌مردگ؛ مه‌لول؛ مه‌لول؛ به‌بی دل‌خوشی، گه‌ش‌بینی و هیوا به ژیان «وقتی آزاد شد خیلی دل‌مرد بود: کاتی به‌ر درا زۆر دل‌مردو بوو».

دلمشغولی / delmašqûlî: ها: [فارسی/عربی] / اسم. [مجازی] دل‌په‌رتی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دل‌شوشان؛ داگیرانی هزر و بیر بۆ چاره‌سه‌ر

ده‌لی‌دومان؛ ده‌لوی‌دومان؛ گالته‌جاری گه‌مه‌ی سیرک.

دلفک‌بازی / dalqakbāzî: ها: / اسم. ۱. [تعريض] شانوی کومیدی ۲. گه‌پجاری؛ گالته‌جاری؛ ئاکاری نه‌گونجاو و نه‌شیاو که ده‌بیته هوی پیکه‌نینی خه‌لکی.

دلکش / delkeš: صفت. [مجازی، ادبی] دل‌کیش؛ شه‌پال؛ دل‌کپ؛ دل‌به‌ر؛ فوودل؛ زۆر وه‌به‌ردلان و سهرنج‌راکیش «آواز دلکش: ئاوازی دل‌کیش».

دلکشی / delkešî: / اسم. [مجازی] شه‌پالی؛ دل‌کیشی؛ دل‌کپی؛ فوودلی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی سهرنج‌راکیش بوون.

دلکو / delko: ها: [انگلیسی] / اسم. [مکانیک] دل‌کو؛ نامیری دابه‌شینی کاره‌با بۆ ته‌قینه‌وه له موتوردا.

دل‌کور / delkûr: کوردل دل‌گداز / delgodāz: صفت. [مجازی] دلته‌زین؛ جه‌رگ‌بپ؛ دلسووتین؛ دل‌چرپین؛ زۆر خه‌فت هینه‌ر که مرۆ تووشی ره‌نجاوی ده‌کا «فاجعه‌ی دل‌گداز: کاره‌ساتی دلته‌زین».

دلگرم / delgarm: صفت. [مجازی] دل‌گه‌رم؛ چی؛ دل‌گه‌ش؛ هیوادار و دل‌ئاسووده «او با سخنان ما را دلگرم کرد: به قسه‌کانی دل‌گه‌رمی کردین».

دلگرم‌کننده / delgarmkonande: صفت. [مجازی] دل‌گه‌رم‌ه‌وه؛ دل‌گه‌شین؛ هوی دل‌گه‌رم بوون «سخنان دلگرم‌کننده: قسه‌گه‌لی دل‌گه‌رم‌ه‌وه».

دلگرمی / delgarmî: / اسم. [مجازی] دل‌گه‌رمی؛ هۆگره‌تی، هیوا و گور و تین بۆ داهاتووی کار یان پرووداوی.

دلگشا / delgošā: صفت. [مجازی] دل‌گو‌شا؛ دل‌باز؛ دل‌واز؛ به‌ردل؛ دل‌وا؛ به دۆخ، جیگا و چۆنیه‌تیه‌ک که هوی دل‌شاکه‌ری و هیوری بی. به‌رانبهر: دلگیر

تووشی به لایه ک هاتیبیتی>.

دلنگرانی / delnegarāni: صفت. دلخورتی؛ نیگه رانی؛ دلنیگه رانی؛ دل شەووشی زهینی <یک زنگ بز، مادرت را از دلنگرانی در بیار>: تله فوونیک بکه، دایکت له نیگه رانی دهرینه>.

دل نمک / delnamak: اسم. خوالین؛ بهرده خوئ؛ بهرده خوا؛ بهردیک له خوئ که بلوریکی پروون و سافه.

دلنواز / delnavāz: صفت. [مجازی] دلنهوا؛ دل لاوین؛ دلاوهر؛ دلداری دهر؛ دلخوشی دهرهوه؛ هوی دل دامه زران و خوشی.

دلنوازی / delnavāzi: اسم. دلنهوایی؛ دل لاویتی؛ دلجوئی؛ دلداری؛ ده لالهت؛ کار یان رهوتی دلدانهوه؛ دلخوشی دانهوه.

دلو / dalv: [عربی] اسم. ۱. هه لکه؛ دؤل؛ دهول؛ دؤلچه؛ رهندؤل؛ سه تل؛ به قهره ج؛ زرک؛ ده فریکی چه رمی یان کانزایی زۆر تر بۆ هه لگۆزانی ناو له چا ۲. [نجوم] وینه یه کی گه وره ی ئاسمانی له له ته گۆی باشووریدا ۳. [تقویم] یازدهههه مین که لوو له بورجگه لی دوانزهه یینه ی سال، به رانه بر به ربه ندان.

❑ **دلو چرمی**: جهوهنده؛ جهوهنه؛ جهوهنگه.

دلواپس / delvāpas: صفت. [مجازی، گفتاری] دلهودوا؛ دلهدوا؛ چاوه دوا؛ چاوله دوو؛ نیگه ران <دلواپس مباح، او که دیگر بچه نیست: دلهودوا مه به، خو ئیتر مندال نیه>.

دلواپسی / delvāpasi: ها: اسم. [مجازی، گفتاری] دلهودوایی؛ دلهدوایی؛ چاوه دواپی؛ نیگه رانی و ترس <با مادرت حرف بز و او را از دلواپسی در بیار>: له گه ل دایکتدا قسه بکه و له دلهودوایی دهریینه>.

دلوار / delvār: صفت. دل ئاسا؛ به بیچمیکی وه کوو دل.

دل و جان / del-o-cān: جان و دل

دل و جرئت / del-o-cor'at: [فارسی] [عربی] اسم.

کردنی گیر و گرفت، له بهر نیگه رانی له رووداو یک <وضع سارا باعث دلمشغولی خانوادهاش شده بود: حالی سارا ببوه هوی دل پهرتی بنه ماله>.

دلمل / dolmol: اسم. فره یک؛ قهره؛ جهرمه؛ زورده؛ فره یکه ی ده خل و دانه وئله.

دلمه / dalame: صفت. ده له مه؛ دلمه؛ دؤلهمه؛ پلپ <در چند جای دیوار خون دلمه بسته بود: له چه ند جیگی دیواره که وه، خوین ده له مه ی به ستبوو>.

❑ **دلمه بستن**: ده له مه به ستن؛ پلپ به ستن؛ گرسا؛ گرسیان؛ رسین؛ رسیان؛ گرسه ی؛ گرسای؛ مه یین؛ هیندیک خوگرتن و توند بوونه وه ی تراو.

دلمه / dolme، ها: [ترکی] اسم. سارمه؛ دؤلهمه؛ قونتک؛ یاپراغ؛ یاپراخ؛ یاپراخی؛ ئه پره خ؛ پراخ؛ ئاپراخ؛ چه ن جوړ خۆراک که په سایان له برنج، سه وزی و گوشته و له نیو گه لامیو، که له م، باینجان، ته ماته، بیبار یان کووله که ی دهنین و ده یکوئینن. هه روه ها: دلمه ی بادنجان؛ دلمه ی برگ؛ دلمه ی فلفل؛ دلمه ی کلم

دلمیت / dolomit: [فرانسوی] ❑ دؤلومیت

دلنازک / delnazok، ها: صفت. [مجازی] دلناسک؛ ناسکدل؛ که مدل؛ که مه لکرد له مهر دیتنی کول و که سه ر، ئازار یان سه ختی به تایبته له لایه ن دیترا نه وه <فکر نمی کردم این قدر دلنازک باشی: باوه رم نه ده کرد ئه ونده دلناسک بی>.

هه روه ها: دلنازک بودن

دلنشین / delnešin: صفت. [مجازی] دلنشین؛ خوش؛ دلگر؛ دلچه سپ؛ چه یات؛ دلخواز و په سندرکراو، به تایبته له بواری هه ست و هزره وه <موسیقی دلنشین: رفتار دلنشین: موسیقای دلنشین؛ ئاکاری دلگر>.

دلنگران / delnegarān: صفت. [گفتاری] دلخورت؛ نیگه ران؛ دلنیگه ران؛ دلپهریشان؛ دلهودوا <ما همه دلنگران بودیم که مبادا بلایی به سرت آمده باشد: هه موومان دلخورت بووین نه وه کوو>

دله دزد / daledozd ، ها: ان: / صفت. [گفتاری]
سیرمه خۆر؛ که ردز؛ هووردز؛ لادز؛ شره خۆر؛
دله دزد؛ خاوهن خۆ و هوگره تی به دزینی شتی
بئ نرخ.

دله دزدی / daledozdî ، ها: / اسم. / لادزی؛
دله دزدی؛ سیرمه خۆری؛ شره خۆری؛ کاری
دزینی شتگه لی کهم بایی «گاهی از دخل مغازه
دله دزدی می کرد؛ جار-جاره له دهغلی دووکان لادزی
ده کرد».

دلهره / delhore ، ها: / اسم. / گفتاری] دلخورتی؛
دلشهوشی؛ چورچ؛ هۆفر وونی؛ ههله بهل؛
دله خورپی؛ دله راوکی؛ راجه نیوی؛ پهروشی؛
په شوکاوی؛ په شیوی؛ خرت ویرتی دل.

دلهره آور / delhoreāvar: / صفت. [گفتاری]
دل شهوشین؛ هوی به دیهینانی دلخورتی و
په شوکان.

دلیجان / delicān ، ها: / از فرانسوی] اسم.
[قدیمی] کالیسکه؛ دلیجان؛ فایتون؛ پهیتون؛
دروشکه؛ که ره سه ی راگواسته نه وه به
چوارچه رخه وه که زۆر تر به دوو یان چوار
ئه سپه وه ده به سړی.

دلی - دلی / deleydeley: / اسم. / تعریض،
گفتاری] میزه میز؛ گیزه گیز؛ ویره ویره؛ سۆزه؛
نارمه نار؛ لۆره لۆر؛ گۆرانی نهرم و له به رخۆ.

دلی-دلی / دلی کردن: میزه میز کردن؛ گیزه گیز
کردن؛ ویره ویره کردن؛ ئیورین؛ لۆرینه وه؛
لۆرانه وه؛ له بهر خۆوه نهرمه نهرم گۆرانی
خویندن.

دلیر / dalîr, delîr ، ها: ان: / صفت. [ادبی] دلیر؛
دلیر؛ دل ستوور؛ به جهرگ؛ به جهرگ و دل؛
دل زهخم؛ ئازا؛ بویر؛ عه گید؛ عه گن؛ جامیر؛
گه ناس؛ مهر خوز؛ نه وهرد؛ چاوتوند؛ چاوقایم؛
چاونه ترس؛ چاونه ترساو؛ به جهرگ.

دلیرانه / dalîrâne, delîrâne: / صفت. دلیرانه؛
دلیرانه؛ ئازایانه؛ بویرانه؛ بههرمه نند له

[گفتاری] دل و دهروون؛ جهرگ؛ دل؛ زراو؛
ئازایی؛ ئازایه تی؛ ههناو؛ وره؛ زههله؛ زهندهک؛
زه نهق؛ زهندهق؛ بویری؛ ههویری؛ ویرایی؛
کهلی؛ دلیری؛ نه ترسی «من دل و جرت این کار را
ندارم؛ من دل و دهروونی ئەم کارەم نیه»

دل و دماغ / del-o-damāq: / اسم. [گفتاری]
دهس و دل؛ واز؛ لهش؛ تاقهت و تابشت «دل و
دماغ هیچ کاری را ندارم؛ دهس و دلم بۆ هیچ کاریک
ناروا».

از دل و دماغ / افتادن: / مجازی] له پهل و پۆ
کهوتن؛ تین نه مان؛ گوڕ نه مان؛ سارد بوونه وه؛
بئ تاقهت و دلسارد بوونه وه «دیگر از دل و دماغ
افتاده بود و کمتر از خانه بیرون می رفت؛ ئیتر له
پهل و پۆ کهوتیوو، کهم له مال ده رده کهوت».
ههروه ها: دل و دماغ داشتن؛ دل و دماغ پیدا
کردن

دل و روده / del-o-rûde: / اسم. [گفتاری] ناوسک؛
ناوزگ؛ جهرگ و ناو؛ جهرگ و ریخۆله؛ ههفرگ؛
رۆخله ی ئەندام یان پاژگه لی ناوه وه ی ههر شتی
«آمدم دیدم دل و روده ی تلویزیون توی اتاق پهن است؛
هاتم دیتم ناوژگی ته له فیزیۆنه که له نیو هۆده کهدا
بلاوه».

دله / dale ، ها: / اسم. ده لهک؛ گیانه وه ری
گوانداری گۆشتخۆر به کهولیکی نهرم و کولکنی
خورمایی یان رهش و خۆله می شه وه، له ریوی
ده چی و به ئەندازه ی پشیله یه که.

دله / ها: / صفت. نهوسن؛ نهوسنی؛ ده له؛
چلیس؛ زگه رۆ؛ زگه رۆ؛ زکونوی؛ زگدراو؛ زکین؛
زکن؛ سکن؛ زک له وه پین؛ زک کوور؛ زۆرخۆری
وا که له خواردن ناوه سستیته وه (خۆی ناگرئ)
«خیلی دله است، نمی تواند جلو شکمش را بگیرد؛ زۆر
نهوسنه، ناتوانی بهر سکی بگرئ».

دله / dalle: / اسم. ده بوو؛ ده فری سه ر ئاوه لای
چوارپالوو یان گرۆقه ری جی ئاجیل یان
دانه وئله له بری فرۆشگادا.

دلیل خواستن: به‌لگه ویستن؛ نیشانه گهره‌ک
بوون؛ داوا کردنی شتی له خوازهر که
دروستی قسه‌که‌ی به‌لمینتی.

دلیل داشتن: ۱. به‌لگه هه‌بوون؛ خاو‌ن نیشانه
بوون «برای کارش دلیل داشت: بۆ کاره‌که‌ی
به‌لگه‌ی هه‌بوو» ۲. هۆ هه‌بوون؛ هاندەر یان
سۆنگهدار بوون «خرابی دیوار دلیل داشت و آن هم
فشار آب بود: خرابی دیواره‌که هوی هه‌بوو، ئه‌ویش
گوشاری ئاو بوو».

دم / dam، ها/اسم. ۱. هه‌ناسه؛ بێهن؛ بینک؛
بین؛ په‌تۆ؛ کار یان ره‌وتی هه‌لکیشان یان
هه‌لمزانی هه‌وا بۆ ناو سی یان سی‌ئاو «دم زدن:
هه‌ناسه دان» ۲. هه‌ناسه؛ په‌تۆ؛ ئاه؛ هه‌لم؛
هه‌وا به‌ک که له سنگه‌وه ده‌درپته ده‌روه «دم
گرم: هه‌ناسه‌ی گهرم» ۳. سات؛ هه‌ل؛ هه‌له؛ تاو؛
تان؛ دم؛ کات؛ قاس؛ هه‌ناسه؛ نه‌فس؛ گاف؛
گام؛ عان؛ ئان؛ کاتیکی زۆر کورت به‌ئەندازه‌ی
هه‌ناسه دانیک «یک دم آرام نمی‌گرفت: ساتیک
نه‌ده‌سره‌وا» ۴. دم؛ ده‌مه؛ مووشه‌ده‌مه؛ پفه‌ک؛
نه‌پاخ؛ جۆریک ترومپای با به‌شیوه‌ی
کیسه‌یه‌کی چه‌رمی گه‌وره و ده‌سکدار که له
کارگه‌گه‌لی ده‌ستیدا بۆ گه‌شانه‌وه و
هه‌لگیرساندن ئاور به‌کار ده‌روا «دم را دمید تا
آتش سرخ شد: ده‌ماندیه ده‌مه‌که‌وه تا ئاوره‌که
گه‌شایه‌وه» ۵. دم؛ ده‌مه؛ ده‌قهر؛ لیوار؛ لیو؛
لیواره؛ زیوار «دم تیغ: ده‌می تیخ» ۶. /گفتاری/
هه‌لم؛ هه‌لمی؛ هه‌وه؛ هه‌پ؛ هالاو؛ که‌لدومان؛
بۆق «هوا دم دارد: هه‌وا هه‌لمی هه‌یه» ۷. به‌ر؛ وه‌ر؛
که‌راخ «دم در بد است، بفرماید داخل: به‌ر ده‌رگا
عه‌یه، فهرموونه ژووره‌وه».

□ دم آخر: ۱. ئاخ‌ر کات؛ دوایین کات؛ ئاخ‌ر

سهر؛ دوا کات «دم آخر پشیمان شد: ئاخ‌ر کات
په‌شیمان بۆوه» ۲. ئاویلکه؛ ئاو‌زینگ؛
ئاوه‌زینگ؛ گیانه‌لا؛ گیانه‌لاو؛ گیانه‌لاو؛ دوا
هه‌ناسه؛ دوا ده‌م؛ جوو‌که‌نه؛ دما هه‌ناسه؛

باله‌وانه‌تی و نه‌ترسی «رفتار دلیرانه: ئاکاری
دلیرانه».

دلیرانه: قید. دلیرانه؛ دلیرانه؛ ئازایانه؛ بویرانه؛
به‌بی‌ترس «در برابر دشمن دلیرانه پایداری کردند: له
هه‌مبه‌ر دوزمنه‌وه دلیرانه به‌رخودانیان کرد».

دلیری / dalîrî, delîrî، ها/اسم. دلیری؛
ئازایه‌تی؛ دل‌داری؛ چکی؛ به‌جه‌رگی؛ بویری؛
جامیری و ئازایی «دلیری به‌زور بازو نیست: دلیری
به‌هیزی قۆل و باسک نیه».

دلیل / dalîl، ها/عربی/اسم. ۱. /دلایل/ آدله/
به‌لگه؛ پرنۆ؛ پاژ؛ پاژه؛ به‌لسا؛ مدوور؛ ده‌لیل؛
ئه‌وه‌ی بۆ سه‌لماندنی دروستی خوازیه‌ک به
کار ده‌روا «به‌چه دلیل این حرف را می‌زنی؟ به‌کام
به‌لگه‌وه ئه‌م قسه ده‌که‌ی؟» ۲. /دلایل/ آدله/ هۆ؛
سۆنگه؛ بۆنه؛ هه‌نگیزه «دلیل رفتن شما به‌سلیمانیه
چیست؟ هوی چوونتان بۆ سلیمانی چیه؟»
۳. نیشانه؛ نیشانی؛ شانه‌ک؛ شانی؛ شانیک؛
هوی زانین به‌شتی یان په‌سندکردن و
چه‌سپاندنی «برخاستن دود دلیل وجود آتش است:
هه‌ستانی دوو‌که‌ل نیشانه‌ی هه‌بوونی ئاوره»
۴. /ادبی/ پینما؛ پینوین؛ رانما ۰۵. /نبایی/
پادیوار؛ رزنی هه‌وه‌لی ئاجۆر یان کاشی که
پزنه‌کانی‌تر به‌گوێه‌ی ئه‌و پیز ده‌کرتن.

□ دلیل آوردن: به‌لگه هینانه‌وه؛ گوته‌نی قسه
یان نیشاندانی شتی که دروستی خوازیه‌ک
ده‌سه‌لمینتی «برای کار کردنش صد تا دلیل آورد:
بۆ کارکردنی سهد به‌لگه‌ی هینانه‌وه».

دلیل بودن: نیشانه بوون؛ به‌لگه بوون؛
دروست بوونی خوازیه یان بۆچووینیک «همیشه
دود دلیل آتش نیست: هه‌میشه دوو‌که‌ل نیشانه‌ی
ئاور نیه».

دلیل تراشیدن: بر و بیانوو هینانه‌وه؛ به‌لگه
تاشین (زۆرتر ناراست) «می‌خواست برای غیبت
برادرش دلیل بتراشد: ده‌یه‌ویست بۆ نه‌بوونی
براکه‌ی بر و بیانوو بپینته‌وه».

که سیک؛ که سیک ساز کردن؛ که سیک (به) پوول یان به تهما خستن) بۆ کاریک ته یار کردن.

دم کشیدن: دم کیشان؛ ناماده و به رههف بوونی ئه وهی که لیتراوه.

دم گرفتن: به کۆ چرین؛ کۆمبیز کردن؛ پیکه وه خۆندن؛ پیوه ره واتهی؛ دم گرتهی؛ گهره لاوژه/ گهره لاوژی/ گهره لاویژی کردن؛ به گهل خویندن؛ ئاوازی به کۆمهل خویندن، به تایبته چامه یهک چه ندپاته کردنه وه.

دم / dame: حرف. بهر: ۱. لای؛ کن؛ له بهر؛ وهروو؛ لاو؛ دهف؛ ل جهم؛ نک؛ زۆر نیزی که به شتیکه وه «دم دست: بهر دهست» ۲. ژیر «خانه را گرفت دم جارو: ماله کی دایه بهر گه سک» ۳. بهره؛ سهره؛ کات؛ گاڤ؛ گاو؛ گاپس؛ دم؛ قاس؛ له وه ختی «دم صبح: دم مرگ: بهر به یان؛ سهره مرگ».

☐ دم بخت: عازو؛ پینگه ییو؛ وه خته شوو؛ بهر به خت؛ پینگه یشتوو؛ کلبل به بهر وک «دختر دم بخت: که نیشکه عازو».

دم دست: بهر دهست؛ بهر دهس؛ وهر دهس؛ ۱. له بهر دهست ۲. له ژیر دهست «دم دست پدرش کار می کند: له بهر دهستی بابی کار ده کات».

دم دستی ☐ دم دستی

دم صبح: بهر به یان؛ بهر به یان؛ دم دهما؛ دم دهمان؛ کازیوه؛ کازیوه؛ بوولیل؛ بوومه لیل؛ بوولیل؛ شه وه کی زوو؛ گهفل؛ کاتی به یانی.

دم مرگ: ئاو یلکه؛ ئاو زینگ؛ ئاو ه زینگ؛ هه وزینگ؛ گیانه لاو؛ گیانه لاو؛ سهره مرگ؛ دوا هه ناسه؛ نوکتکا به یه ن؛ ده می مرگ.

از دم: «گفتاری/ هه موو؛ تیکر؛ ویکر؛ له بهر یهک؛ سهر و بهر؛ گشت؛ گرد؛ به گهل؛ ته واو؛ تو او؛ ته مام».

سهره مرگ؛ کاتی مردن؛ دوا کاتی ژبان.

دم به ساعت: پهیتا-پهیتا؛ پهستاپهستا؛ پهسا-پهسا؛ ههیتا-ههیتا؛ له پهستا؛ ده ما یدهم؛ تاو نه تاو؛ ده ماو دهه؛ له ماوه گهلی کورت و دوا به دوا ی یه کدا.

دم سرد: «مجازی/ ۱. ئاهی سارد؛ هه ناسه ی سارد؛ ئاه ۲. قسه ی ناهمی که؛ قسه ی دلسارد که».

دم گرم: «مجازی/ هه ناسه ی گهرم: ۱. قسه ی شادی هیت و هیوا به خش ۲. قسه ی به تین و گور».

دم واپسین: ئاو یلکه؛ گیانه لا؛ گیانه لاو؛ گیانه لاو؛ ئاو زینگ؛ ئاو ه زینگ؛ هه وزینگ؛ نوکتکا به یه ن؛ دوا هه ناسه؛ دما هه ناسه؛ دوا دهه: ۱. دوا نه فسه ی پیش مهرگ ۲. جوو که نه؛ سهره مرگ؛ کاتی مهرگ؛ ده موو مهرگی.

☐ دم بر نیاوردن: «مجازی/ دهه لیکنان؛ نق نه کردن؛ فزه لئوه نه هاتن؛ کپ و کپ بوون؛ بی دهنگ بوون؛ دهه گرتن؛ هیچ نه گو تن؛ دهنگ نه که رده ی؛ وزه نه که رده ی؛ دم در کشیدن

دم در کشیدن ☐ دم بر نیاوردن

دم زدن: ۱. هه ناسه دان؛ هه ناسه کیشان ۲. «مجازی/ ناو بردن؛ دهه هاو یشتن؛ داندن؛ دهف ئاو یتن؛ هه لشلنگاندن؛ هه لشلنگاندن؛ شات و شووت کردن؛ لاف و گه زاف کردن «او همیشه از دوستی دم می زد، ولی برای کسی کاری نمی کرد: هه می شه له دۆستای ته ناوی ده برد، که چی بۆ که سیش کاریکی نه ده کرد».

دم کردن: ۱. دهه کردن؛ لیان؛ چی کرنی شتی به هه لم «دم کردن چای؛ دهه کردنی چایی» ۲. هه لم کردن؛ بۆق کردن؛ به دیهاتنی هه وا ی گهرم و شو دار.

دم کسی را دیدن: «گفتاری/ کولاندنی

دم خود را تو کشیدن: / تعریض / کلکی خو ده گهلوز گرتن؛ قنگ به سهر شوالی خو دان؛ به هوی ترس، ناکامی یان نه گه یشتن به نامانج، کز کردن.

دم در آوردن: / تعریض / قولاب دهر دان؛ قولاب دهر هاوردن؛ چغه دهر کردن؛ دهم گرتن؛ دوو دهر آوردن؛ هیز یان بویری پهیدا کردن «حالا دیگر او هم دم در آورده و به من جواب می دهد!؛ ئیسته ئه ویش قولابی دهر داوه و جواوه جوویم ده کا!».

دم را روی کول گذاشتن: / تعریض / کلک دانه سهر شان؛ دوچکه به کولا دان؛ جووچکه دانه ناو گهل؛ باریکه وه بوون؛ دووی بوره گریدان؛ ناهومید و ناکام بوون (له گهل رۆیشتن ده کهوئ) «دمش را گذاشت روی کولش و از آنجا رفت؛ کلکی دابه سهر شانی و لهوئ رۆیشت».

دم سیخ شدن: / مجازی / دهم داچه قانندن؛ دهم داچه قانن؛ له نیو چوون؛ سلسار بوونه وه؛ قولی جووت بیهی؛ کلاش جفت بوون؛ مردن.

دم شتر به زمین رسیدن: / کنایی / پش گه یشتنه بهر پی؛ پیویست به کاتیکی زور بوون «تا آن وقت دم شتر به زمین می رسد؛ تا ئه و کاته ریشم ده گانه بهر پی».

دم کسی را توی بشقاب گذاشتن: / تعریض / شووتی دانه ژیر بال کهسیک؛ با کردنه قول کهسیک؛ با کردنه کهسیکدا؛ پووش / پشکه ل نانه ژیر پای کهسیکه وه؛ له رواله ته وه به کهسیکدا هه لگو تن و ریز لینانی.

دم کسی گیر بودن: / مجازی / جووچکه ی کهسیک له بهر دهر گادا بوون؛ پای کهسی گیر بوون؛ تووش بوون؛ گرفتار بوون «تا وقتی دمش گیر بود، صدایش در نمی آمد؛ تا جووچکه ی له بهر دهر گادا بوو، دهنگی دهر نه ده هات».

دم گاوی به دست آوردن: / کنایی / دهست له شوئیک بهن بوون؛ دهس به ئاو و نانیک

دم / dom، ها: / اسم، کلک؛ دوو؛ دم؛ دویف؛ دیف؛ دوک؛ دوک؛ دوو؛ دووچ؛ دووچکه؛ جووچکه؛ قنیچکه؛ قلیچکه؛ کوری؛ قاچک؛ قاچ؛ ۱. بهشی (زورتر) باریکی دوا ی لهشی زوریک له مؤرغه داران که بریتیه له ناخرین مؤرغه ری پشتیان «دم گاو؛ دم گربه؛ کلکی گا؛ جووچکه ی پشله» ۲. بهشی دوا یینی لهشی پهله وهر له گهل په ره کانیدا «دم خروس؛ جووچکه ی کهله شیر» ۳. بهشی دوا یینی لهشی خزکان که زورتر باریکه «دم مار؛ کلکی مار» ۴. پهلی دوا یینی ماسی یان گواندارانی ئاوژی ۵. بهشی دوا یینی فرۆکه، هیلی کوپتیر یان مووشه ک «دم هواپیما؛ کلکی فرۆکه» ۶. / گیاه شناسی / بهندیکه؛ بهنیکه یه کی باریک که میوه به شاخه یان هیشوو وه ده لکینیت ۷. / مجازی / دوا؛ دما؛ کلکه؛ شوئن؛ دریژه.

☐ دم خروس: / مجازی / کلکی کهله باب؛ جووچکه ی کهله شیر؛ بهلگه ی ناراستی و درؤزنی.

دم گرگ: / مجازی، قدیمی / سه و گورگ؛ سه و گر؛ سه و گور؛ پروناکی خوره لات له کاز و کووزی به یانیدا.

☐ دم به تله ندادن: / مجازی / دوو به تله وه نه دان؛ خو له ئاوی خوړ نه دان؛ عن نه دهی تله وه؛ خو تووش نه کردن «خواستم برای آزاد زن بگیرم دم به تله نداد؛ ویستم بؤ نازاد ژن بینم دووی به تله وه نه دا».

دم جنبانندن: / تعریض / کلک بادان؛ کلکه له قی کردن؛ کلکه سووتی / سووته کردن؛ کلکه فلی کردن؛ کلکه سووته کی کردن؛ جووچکه له قی کردن؛ ماستاو کردن؛ ماستاو سارد کردن؛ دهف هلو کردن؛ دالانی مالایره؛ پیاز پاک کردن؛ زمان لووسی کردن؛ خو لسته کردن؛ پیدا هه لگو تن «این روزها خیلی برای دم می جنباند؛ ثم رؤژانه زور کلکت بو با ده دا».

گه‌یشتن؛ هوی بژیوی ژيان دۆزینه‌وه.

دمی به خمره زدن: /مجازی/ لیوئیک تهر کردن؛ چۆرئیک شه‌راو خواردنه‌وه «آن شب دمی به خمره زده بودند و می‌ترسیدند گیر بیفتند: نه‌و شه‌وه لیوئیکان تهر کردبوو دهرترسان گیر که‌ون».

با دم خود گردو شکستن: /مجازی/ به تر گۆزه‌له/ گویز شکاندن؛ بزه‌ی سمیل هاتن؛ به کلک به‌رده‌ئاش سووراندن؛ زور شاد و به‌که‌یف بوون «وقتی خبر را شنید با دم‌ش گردو می‌شکست: کاتی خه‌به‌ره‌که‌ی بیست به تر گۆزه‌له‌ی ده‌شکاند».

با دم شیر بازی کردن: /کنایی/ به ئاور کایه کردن؛ یاری به ئاگر کردن؛ کاری پر مه‌ترسی کردن.

به دم کسی بستن: /تعریض/ به که‌سه‌یکه‌وه هه‌لواسین/ چه‌سپاندن «کلی لقب و عنوان دهن‌پرکن به دم او بستند: زۆرئیک نازناو و سه‌رناوی زله-زله‌یان پیوه هه‌لواسی».

دما /damā / ها: /اسم. ۱. ده‌ما؛ پله‌ی ساردی و گهرمی به پیی پیومانیکی دیاریکراو (وه‌ک دهره‌جی سلیسیوس یان فارنهایت) ۲. تین؛ تینی؛ تن؛ تاو؛ تاوه؛ گهرما؛ گرّه.

دما‌ی اشعال: ده‌مایئ که شتیک به‌خۆیه‌وه تیدا داگرسی؛ گهرمایه‌ک که بتوانئ شتیک به‌بی ئاور پیوه‌نان هه‌لایستنی.

دما‌ی صفر مطلق: سیفری ره‌ها؛ ده‌مای ۲۷۳، ۱۶- سانتی‌گراد/ سلسیوس که وایده‌گرن مولوکووله‌کانی تیدا دهره‌مون و ماک، وزه‌ی گهرمایی و جووله‌ی نامینئ.

دما‌پای /damāpāy / ترموستات

دما‌جفت /damācoft / اسم، نامیرئ بۆ پیوانی تین له ده‌ز گاییکدا؛ تیرمۆکوپل.

دما‌دم /damādam / دم‌دم

دما‌ر /damār / [ترکی / ۱؟ / اسم، ده‌مار؛ ره‌گ و په‌ی؛ ره‌گ و ریشه.

دما‌ر از روزگار کسی درآوردن: /کنایی/

ریشه‌ی که‌سئ دهره‌ئنان؛ ده‌مار له که‌سئ دهره‌واردن؛ ئاو چاو که‌سئ سه‌ندن؛ به سه‌ختی که‌سیک نه‌شکه‌نجه و ئازار دان.

دم‌اسب / dom(e)'asb / ها: /اسم. کلکه ئه‌سپ؛ فلچه‌ی بۆتل؛ گیایه‌کی ده‌شته‌کی ناوچه‌گه‌لی شیدار، به ده‌نکی بچوو‌ک و قاوه‌یه‌وه، که بۆ دروست کردنی ته‌زیج و ره‌نگی موو که‌لکی لئ وهرده‌گرن.

دم‌اسبی / dom(e)'asbi / صفت. دوو نه‌سپی؛ دامووسی؛ وه‌کوو کلکی ئه‌سپ.

دما‌سه‌پر / damāsepehr / گرم‌گره

دما‌سنج / damāsanc / ها: /اسم. ده‌ما‌پیئو؛ گهرما‌پیئو؛ ههر کام له ئامراز گه‌لی جۆراوجۆر بۆ نه‌ندازه‌گرتنی ده‌ما، به‌تابیه‌ت لووله‌یه‌کی ناسکی شیشه‌یی که سه‌ریکی به‌سراوه و نه‌و سه‌ره‌که‌ی به‌گلۆبی له تراو (زۆرتر جیوه و نه‌لکول) ده‌گا که به‌هه‌لکشانی پله‌ی گهرما هه‌لده‌چی و له ساردوه‌وه بووندا داده‌کشئ.

دما‌سنج پزشکی: ده‌ما‌پیئو بژی‌شکی؛ گهرما‌پیئو پزشکی؛ چه‌شنیک ده‌ما‌پیئو که به ۳۵ تا ۴۲ دهره‌جی سه‌ده‌شی دابه‌ش کراوه و بۆ پیوانی پله‌ی گهرمای له‌ش به کار دهر‌وا. دما‌شپ / damāšib / اسم، تو‌یژالئ له تراودا که ده‌مای بان و خواری جیاوازه.

دما‌غ / damāq / اسم. ۱. ها: /گفتاری/ لووت؛ لووته؛ بیئل؛ نو‌فت؛ دفن؛ تفنک؛ که‌پک؛ زنجی؛ که‌پۆ؛ که‌پ «از دماغ او خون زیادی می‌رفت: خوینیکی زۆر له لووتی ده‌ها» ۲. /مجازی/ که‌یف؛ ده‌ماخ؛ حال «دماغ چاق بودن: که‌یف ساز بوون» ۳. /گفتاری/ که‌پک؛ لووت «دماغ کشتی؛ دماغ هواپیمای لووتی فرۆکه؛ که‌پکی که‌شتی».

دما‌غ خود را بالا کشیدن: چلمی خۆ هه‌للووشان؛ لووت خۆ هه‌لخستن؛ چلموو وئ هۆرلووشتی.

دماغ کسی باد داشتن: [کنایی] به دهعیه و دهمار بوون 𐭠 باد دماغ، باد^۱
دماغ کسی چاق بودن: [مجازی، گفتاری] که یفی که سیپک خۆش / ساز / کۆک بوون؛ دهماخ بیهو یۆی؛ به دهماخ بوون؛ خۆشحال و سهرزیندوو بوونی که سیپک «دماغت چاق است؟» که یفت خۆشه؟.

دماغ کسی را به خاک مالیدن: [کنایی] دهمی که سیپک شکانندن؛ که سیپک بهزاندن و سووک کردن «دماغ دشمن را به خاک مالیدیم؛ دهمی دوژمنمان شکاند».

دماغ کسی را سوزاندن: [کنایی] دهم له پووش کردنی که سیپک؛ که سیپک خیت کردن؛ ناهمی کردنی که سیپک «حسابی دماغ او را سوزاند؛ چاک-چاک دهم له پووشی کرد».

دماغ کسی سوختن: [کنایی] دهم له پووش بوونی که سیپک؛ خیت بوونی که سیپک؛ ناهمی بوونی که سیپک «دماغش سوخت و دست خالی برگشت؛ خیت بوو، خالی گهراوه».

دماغ گرفتن: ۱. لووت گیران؛ کپ بوونی لووت ۲. لووت سرپین؛ لووش کردن؛ لووشاندن؛ لووش کهردهی؛ شم کردن؛ هنگ کردن.

از دماغ فیل افتادن: [مجازی] لووت بهرز بوون؛ له لووت فیله وه داکهفتن؛ دهمار بهرز بوون؛ بادی ههوا بوون.

از دماغ کسی افتادن: [مجازی] به دهم دانیان؛ له دهم شتیکه وه داکهوتن؛ وه کوو شتیپک بوون؛ له شتیپک چوون «انگار از دماغ دایش افتاده؛ هه ژئیزی خالی به دهم دایناوه».

از دماغ کسی بیرون آمدن: [مجازی] له لووت که سیپک هاتنه وه؛ له قورگ که سیپک هاتنه وه؛ تیپکچوونی که یف و خۆشی پیښوو «آن روز هرچه تفریح کرده بودیم از دماغمان بیرون آمد؛ ئەو پۆژه هه رچی رامان بوارد له لووتمان هاتنه وه».

در کاری دماغ سوزاندن: [کنایی] 𐭠 در^۲
سر دماغ بودن 𐭠 سر دماغ
موی دماغ شدن: [مجازی] 𐭠 موی دماغ، مو دماغ / demāq: [عربی] / اسم، [ادبی] / میشتک؛ مهژگ؛ مهژی؛ مژی.

دماغ پرور / demāqparvar: [عربی] / فارسی] صفت، [مجازی، ادبی] بۇنخۆش، خۆشبو؛ وه شبو.
دماغ سوختگی / damāqsūxtegî: [اسم، گفتاری] دهم له پووشی؛ خیتی؛ ناکامی؛ دۆخ یان چۆنیه تی سهرنه کهوتن «جواب سارا باعث دماغ سوختگی او شد؛ وه لامی سارا بووه هۆی دهم له پووش بوونی».

دماغ سوخته / damāqsūxte، ها: / صفت، [گفتاری] خیت؛ دهم له پووش؛ ناکام «آن روز نیامدی، حسابی دماغ سوخته شدیم؛ ئەو پۆژه نه هاتی، تهواو خیت بووین».

دماغ کوفته ای / damāqkūfte'î: / صفت، [گفتاری] لووت گونکه یی؛ گونکه لووت؛ خاوهن لووتی پان و پۆر.

دماغه / damāqe، ها: / اسم، دهماغه: ۱. که پک؛ پیشتکۆ؛ باریکه بهژی که له ئاودا چووه ته پیشه وه ۲. که پک؛ لووت؛ بهشی بهرووی ماشین، فرۆکه یان کهشتی که به رهرو پیشت هاتوو ۳. لووتکه؛ لووتکه؛ لووته؛ که لپه؛ کیلبه؛ که لپه شاخ؛ دهره پری له کیو و شاخدا.

دماغی / demāqî: [عربی] / صفت، میشتکی؛ مهژگی؛ پیوه نیدار یان سهر به مهژگه وه «قوای دماغی؛ هیزگه لی میشتکی».

دماکره / damākore 𐭠 گرمکره
دمان / damān: / صفت، [ادبی] به دهمان؛ به دهه؛ خاوهن لیها توویی و توانایی دهماندن (وه کوو دهرانی ههوا ی زۆر له ریگه ی دهم یان لووته وه) «ژدهای دمان؛ ههژدیهای به دهمان».

دمانگار / damānegār، ها: / اسم، دهمانووس؛ ئامیری ئەندازه گیری و نووسینی دهما.

دمب / domb، ها: / اسم، [گفتاری] کلک؛ دوو؛

دویف؛ دووچکه؛ جووچکه؛ قلیچکه.

دمباریک / dambārik ، ها: / اسم.

۱. دهمباریک؛ چهشنی نه مؤردهستی که نووکه که ی باریک و دریژه ۲. دویردیک به تیخه گه لی باریکه وه.

دمبدم / dambadam: قید. پهیتا-پهیتا؛

ههیتا-پهیتا؛ ههیتا-ههیتا؛ پهسایپهس؛

پهستا-پهستا؛ پهسا-پهسا؛ له پهسا؛ ده مایدهم؛

ده ماودهم؛ ده به ده م؛ زوو-زوو؛ بی وچان؛

هه میشه؛ له ماوه گه لی که مدا (دبدم می آمد و پول

می خواست: پهیتا-پهیتا نه هات و پاره ی دهویست):

دمادم

دمبرگ / dombarg ، ها: ان: / اسم، (گیاه شناسی)

قینچک؛ قه نچک؛ دووچکه گه لا؛ لقیکی ناسک

که پانایی گه لا به لاسکه وه ده لکینی.

دمبریده / domboride ، ها: / صفت، (کنایی،

گفتاری) ۱. دواپراو؛ دواپریاو؛ دواپریاگ؛ دوو پریای؛

وریای ناوژیرکا (از این دم بریده هر کاری برمی آید:

نهم دواپراوه هه موو کاریکی لی دی).

دمبک / dombak: تَنبک

دمبل / dambel ، ها: [انگلیسی] / اسم، ده مبل؛

میله یه کی کورت به دوو گوؤی هاو کیش یان

په ره گه لی ناسنی له م لا و له و لایدا، بو

چه شنیک وه رزش.

دمپایی / dampāyi ، ها: / اسم، سه ریایی؛

شمشک؛ شمشک؛ پاپوچه؛ سوو که پیلاو؛ سوؤل؛

مداس؛ مهس؛ پالاله هه مانه؛ سوو که سوؤل؛

نالک؛ سوو که له ی بی پاینه؛ ده ریای؛ پیلاوی

راچه تی سوو کی بی پشت و پاژنه یان پاژنه کوئا

که زوو له پا ده کری.

◻ دمپایی چوبی: قاپقاپ؛ تهق ته قیل؛ سه ریایی

له دار چی کراو.

دمپختک / dampoxtak: / اسم، باقله پلاو؛ شیوی

برنجی نه پالئوراو به باقله ی وشکه وه.

دمپر / damper: [انگلیسی] ◻ دامپر

دمپر / dompar ، ها: / اسم، دووچکه؛ جووچکه؛

په ری سه ر کلکی بالنده.

دمپهن / dampahn ، ها: / اسم، ده مپان:

۱. چهشنی نه مؤردهست به ده می پان و

دریژه وه که بو برین و قرتاندن به کار ده روا:

دم تخت ۲. چه کوچی سه ر پان ۳. دویردیک به

تیغی پانه وه.

دمپینگ / damping: [انگلیسی] ◻ دامپینگ

دم تخت / damtax: ◻ دم پهن ۱

دم جنبانک / domcombānak, -conbānak:

/ اسم، کلک هه لته کینه؛ کلک ته قینه؛ کلک ته قنه؛

فنگ هه لته کینه؛ فیسقه؛ کلک هه لسه نگینه؛

جقه؛ په یتوکه؛ سو فیله؛ توترواسک؛ قین له قنه؛

عنه وه سونگی؛ دوه ژینک؛ گاجه رینک؛

گاجیرین؛ بهر گایلیکه؛ بهر گایله؛ بهر گایلیکه؛

گایلیکه؛ بهر گایلیه؛ گایلیکه؛ دوو فرپ؛

هه ق له رزینک؛ په له و مریکی قه راخ ناو ژیه، به

جهسته و پا و دهن دوو کی باریک و

جووچکه یه کی دریژه وه که هه ره هه لیده ته کینی

و له زهوبن یان له تو ی بهردا هیلانه ده کا و له

میروو یان گیا ده خوات: آبدار؛ سقا هک

دمخور / damxor: / اسم، هاودهم؛ هاوته ک؛

هاوال؛ هاودنگ؛ هوگر؛ نه وه ی هه میشه له گهل

که سیک هاوقسه و هاو پییه (چقدر به تو گفتم با

این آدمهای بد دمخور نشو: چنده پیتم گوتی له گهل

نهم نه پورا نه دا هاودهم مه به).

دمدار / damdār: / صفت، هه لماوی؛ هه لمن؛

هه لمن؛ بوقدار.

دمدار / domdār ، ها: ان: / صفت، کلکدار؛

جووچکه دار؛ دووچکه دار؛ قلیچکه دار؛ کلکن

(میمونه ای دمدار: مه میمونگه لی کلکدار).

دمدستی / dam(e)dastî ، ها: / صفت.

به رده ست؛ دوو ده سی؛ به رده س؛ به رده ستی؛

له بار و ره چاو کراو بو کاری روژانه یان که لک

وهر گرتنی خیرا (ظرفهای دمدستی: ده فرگه لی

به رده ست.

دمدمه / damdame ، ها: / اسم. [مجازی، ادبی]

۱. دهه؛ دهه؛ شات و شووت؛ فاکوفیک؛
قسه ی فریودهر «به دمدمه ی شما فریفته نگردم: به
دهه ی ئیوه ناخه لیتیم» ۲. دهنگ؛ هه را؛ ئاواز
۳. حه لقه مه لقه؛ وته ی نه شیواو ۴. ناوبانگ؛
ئاوازه.

دمدمها / damdamhā: قید. ده مدده مان؛
ده مدده ما؛ نزیک؛ لا؛ نئیزیک به کاتی «دمدمهای
صبح؛ دمدمهای غروب؛ ده مدده مانی به یانی؛ لای
ئیواره»: دمدمه ها

دمدمه ها / damdamehā: دمدمها

دمدمی / damdami: صفت. [گفتاری] وازی-وازی؛
وازاوازی؛ را-را؛ تاوتاوی؛ وه سواس؛ ده مدده می؛
هؤکی؛ هؤکی-هؤکی؛ شیتته و ژیره؛ لیزؤکی؛
شیتته ویز؛ سهرسهری؛ حولحولی؛ هه رده بیر؛
هه رده می؛ هه رده له سهر خه یالیک «من
نمی توانم با این آدم دمدمی زندگی کنم: ناتوانم له گهل
ئهم کابرا وازوازیه دا بژیم».

دمدمی مزاج / damdamimezāc, -mazāc ، ها؛
هان: [فارسی/عربی] صفت. عه نته ره مزاج؛
سهرسهری؛ وازی-وازی؛ واز-وازی؛ گرئ-گرئ؛
بیبار؛ هوکی؛ را-را؛ به بی ویست و پی داگری و
هه را توئیک له سهر به زمئیک.

دمده / demode: [فرانسوی] صفت. لاکه وته؛ بی
باو؛ باونه ماو؛ ناباو؛ له باو که وتوو؛ له باو که وتوو «این
لباسها دیگر دمده شده است: ئهم جل و بهر گانه ئیتر
لاکه وته بووگن».

دمر / damar: قید. [گفتاری] ۱. ده مه وروو؛
ده مه ورو؛ ده مه وخوار؛ سهره مر؛ به ده مه وه؛ به
سکهو؛ به سکا؛ دولور؛ دولوره؛ له په وروو؛ تللوور؛
لنگه تللوور؛ لنگه وتلوور؛ به را پشت؛ کشتکانی؛ ورو
به زهوی و پشت به ئاسمان «دمر افتاده بود روی
زمین: ده مه وروو که وتوو سهر زهوی» ۲. ئاوه ژوو؛
به راوه ژوو؛ ئاوه ژؤ؛ دهر نخون؛ دهر نه خوون؛

سهرنخون؛ سهره ونخون؛ وه ره گه راو؛ واژی؛
هه له وگه ریگ؛ وه له و دیم؛ به راوه ژؤ؛ به باری
خؤدا نه که وتوو «بشقاب را بهر گذاشت روی میز؛
ده وریه کی نه وروو نایه سهر میزه که»: دمر و.
هه روه ها؛ دمر افتادن؛ دمر خواپیدن؛ دمر شدن؛
دمر کردن

دمرو / damrû: دمر

دمساز / damsāz: صفت. [مجازی، ادبی]
۱. هاوده ننگ؛ هاوارا؛ هاوده م؛ هاونشین
۲. هاوبیر؛ هاوارا؛ هامرا؛ هه فگر.

دمسج / damsanc ، ها: / اسم. هه ناسه پیو؛
ئامیری ئه ندازه گرتنی هه وایی که له هه ناسه داندا
ژوو و دهر ده کا.

دمسیاه / domsiyāh: / اسم. دومسیاه؛ چه شنی
برنجی باش که دوچکه ی دهنکه کانی له رهش
ده کا.

دمغ / damaq: [از عربی] صفت. [گفتاری] مات؛
واق؛ په کهر؛ ره نجاو «وقتی که گفتم کار من نیست،
خیلی دمغ شد: کاتی که گوتم کاری من نیه، زور مات
بوو» دمق

دمغازه / domqāze: / اسم. قارچک؛ یه که مین
ئیسقانی کلکی گیانه وهر، به شوئن کلینچکه دا.

دمق / damaq: (!) [از عربی] دمع

دمقیچی / damqeyçi ، ها: [فارسی/ترکی] / اسم.
ده مه دوئر؛ ده مه قه یچی؛ کوت و له ته ماوه ی
چکؤله که له برینی پارچه، کاغه ز و... به دی
دی.

دم کج / damkac ، ها: / اسم. ده ملار؛ ده مگیر؛
چه شنی ئه مؤرده ستی ده م باریک به نوو کیکی
هه لگه راوه وه.

دمکرات / demokrāt: [فرانسوی] دموکرات

دمکراتیک / demokrātik: [فرانسوی]

دموکراتیک

دمکراسی / demokrāsī: [فرانسوی]

دموکراسی

دم کرده / damkarde /: صفت. ۱. دهمکراو؛ دهمکیشاو؛ ناماده کراو له ریښه ی دهم کرده وه (سه باره ت به ماکی گیایی) ۲. هه لماوی؛ هه لمن؛ بۆ کردوو «هوای دم کرده: که شی هه لماوی».

دمکش / damkeš /: اسم. دهمکیش؛ په ریښه کی کانزایی کون-کون که بۆ که کم کرده وه ی تین و بهرگری له تاوی راسته وخوی ټاگر له سهر کوانوو، چرا یان سه ماوه ری داده نین.

دم کلفت / domkoloft /: ها/؛ صفت. /تعریض، گفتاری/ مل قهوی؛ سهرزل؛ سهرقهو؛ خاوهن هیز و کارا «رفت یک پارتی دم کلفت پیدا کرد: چوو پارتی کی مل قهوی دۆزیه وه».

دمکنی / damkonî /: ها/؛ اسم. ماده؛ مادی: ۱. ماگه؛ رفیده ی مه نجه ل؛ شتیکی وه ک دۆشه کیکی چکوله ی خر بۆ بهرگری له دهرچوونی هه لم و دهمکیشانی شیو (به تابه ت برنج) که له سهر ده فری داده نین ۲. پارچه یه کی نه ستووری چه ند لۆ که بۆ دهمکیشانی چایی ده یکیشنه سهر قۆریدا.

دمکاد / domgāh /: اسم. دووگا؛ پاشه لی په له وهران.

دم گرد / damgerd /: ها/؛ اسم. دهم گرد؛ دهم خرت؛ جوړیک نه مۆرده ستی دهم باریک که نوو که کی خرته و بۆ پیچاندنی سیم و شتی وا ده بی.

دمگل / domgol /: ها/؛ اسم. قینچک؛ قه نچک؛ دووچکه گول؛ باریکه رسی که گول به لاسکه وه ده لکینن.

دمل / domal /: ها/؛ [عربی] اسم. نارینج؛ کوان؛ کونک؛ کولک؛ کۆن؛ کۆفان؛ کوفان؛ که وهن؛ پرزک؛ ناشین؛ کونیر؛ قونیر؛ گۆنر؛ چافک؛ په فیژۆک؛ ماده؛ لۆک؛ هالی؛ دومه ل؛ دمه ل؛ دومه له؛ دومل؛ دومل؛ بلۆقی چلکینی به ژان که له ژیر پیسته وه دهر دئ «زیر بغلش یک دمل درآمده: له ژیر بالیه وه ریچیک دهرهاتوه».

◻ دمل خونی: کوانی خوینی؛ دومه لیک که به هو ی گرسانی خوین له جیگاهه کی نائاساییدا دهر دیت.

دمل ری: کوانی سی؛ کوانی که به هو ی نه خو شی سی، رۆچوونی خوین، چلک یان ههر شتیکی دهره کی بۆ ناو سی، له سپه لاکدا به دی دئ.

دمن / daman /: اسم. /ادی/ داوین؛ دامین؛ دامینه؛ داوینه؛ داینه؛ ټاگه؛ په له؛ گۆرت؛ پالداوین؛ پالدامین؛ پی دهشت؛ پادهشت؛ وهرپال؛ بهرپال؛ بنار؛ بناری کیو؛ بناری چیا «دشت و دمن: دهشت و داوین».

دمنگار / damnegār /: ها/؛ اسم. دهمه؛ دهمنه؛ ټامیری نووسینی خیرایی و قوولی هه رازانی هه ناسه.

دمنه / damne /: از کردی/ اسم. دهمه؛ دهمنه؛ گولبینه؛ گولپونه؛ گولوو؛ کولوونه؛ کونی بنه وه ی تهنور بۆ هه ناسه دان و گر خۆشبوونی.

دمنه بند / damneband /: از کردی/ اسم. دهمنه بهن؛ گولواخن؛ گولبینه ناخن؛ تۆپه په رۆی کپ کردنی دهمه بۆ دامر کاندنی ټاوری تهنوور.

دمور / damûr /: اسم. ویره؛ لۆره؛ وره؛ سۆزه؛ ټاوازی هیواش و له ژیر لیوه وه.

دمودستگاه / dam-o-dastgāh /: اسم. دام و ده رگا: ۱. تهواوی ده سگا و ټامیرگه لی که س، مه زرینگه یان ریکخواه یه ک ۲. [گفتاری] هنگ و ونگ؛ ده بده به و که بکه به؛ سامان و گر نووز «در آنجا دم و دستگاه مفصلی راه انداخته بود: له وئ دام و ده رگایه کی قورسی ری خستبو».

دموکرات / demokrāt /: ها/؛ [فرانسوی] صفت. دیموکرات: ۱. هوگری رژیم دیموکراسی ۲. نه ندام یان هوگری حیزبی دیموکرات (له ولاتانی جوړاو جوړدا) * دمکرات: مردم سالار

دموکراتیک / demokrātīk /: [فرانسوی] صفت. دیموکراتیک؛ پیوه نیدار یان سهر به

دیمو کراسیهوه: دمکراتیک: مردم سالارانه

دمو کراسی / demokrāsi، ها: [فرانسوی] اسم، دیمو کراسی: ۱. سیستمیک که هر تاکیکی کومه لگا تیتیدا مافی هیه نازادانه و بی بهر هه لست هه لویست و بریار له سهر بایه خه کانی نه و کومه لگایه بدا و له هه ل و بهر هه م و کار و نه رکي نه و کومه لگایه بدا هاوبه ش بی ۲. گه ل مه زنی، نیزامیکی سیاسی که کار به دهستانی حکومت له لایه خه لک یان نوینه رانیانه وه هه لده بژیردرین و له هه مبه رانیانه وه بهر برسن ۳. گه ل مه زنی، یه که ییکی سیاسی وا که تیتیدا دهنگی زورینه راژوره * دمکراسی:

مردم سالاری

دمو گرافی / demogrāfi، ها: [فرانسوی] اسم، نا پوره ناسی؛ جفات ناسی؛ جه ماوه رناسی.

دمونستراسیون / demonstrāsyon، ها: [فرانسوی] اسم، [سیاست] گه له کوی؛ کار یان ره وتی خویشاندان؛ خو شاندان؛ ری پتوان.

دموی / damavi، ها: [عربی] صفت، خوینی؛ پیوه ندیدار به خینه وه.

دموی مزاج / damavîmezâc, -mazâc، ها: [عربی] صفت، خو ش ده ماخ؛ خاوه ن پوچیکی بزور و گه شبین.

دمه / dame، اسم، کرپوه؛ کرپوه؛ کرپه؛ کلافه؛ باسریشک؛ بازریشک؛ باکوزیک؛ باپوک؛ باووه؛ باده وه؛ گیت؛ دمه؛ شلیوه؛ بارو فیه؛ باپوسکه؛ باهو؛ وره با؛ هو ره با؛ باهو؛ کره با ی توندی به به فروه.

دمی / damî، اسم، [مخفف] باقله پلاو؛ شیوی که ته و باقله ی وشک.

دمی / domî، صفت، کلکی؛ جوو چکه یی؛ دوو چکه یی؛ پیوه ندیدار به کلکه وه.

دمیدن / damîdan، مصدر، لازم، متعدی، [دمیدی] هه لاتی؛ می دمی؛ هه لیدی؛ پدم؛ هه لبی //

□ لازم، ۱. هه لاتن؛ هه لهاتن؛ نه لاتن؛ هلاتن؛ نهنگووتن؛ نهنگوتن؛ گه فلین؛ زه یقین؛ زیه ی؛ زیای؛ وه رکه تن؛ دهرهاتن؛ دهرکه وتن؛ که وتن؛ هو رنامهی؛ هو رنامای؛ به رنامی؛ به رنامای؛ دیاری دانی خو ر، مانگ یان نه ستیره «آفتاب دمی دن: خو ر هه لاتن» ۲. دهرهاتن؛ شین بوون؛ سهوز بوون؛ دم دان؛ روان؛ پان؛ به رنامی؛ به رنامای؛ په سی؛ په سی؛ هاتنه دهره وه ی گیا له زه وین «دمین گل: دهرهاتنی گول» □ متعدی، ۳. هه لدان؛ فوودان؛ ده ماندن؛ ده مانن؛ ده مین؛ ده منه ی؛ ده منای؛ تووراندن؛ توورنای؛ ده ف دان؛ دم دان؛ پف کردن؛ پف دان؛ فوو تیکردن؛ فوو نه نه که ره ده ی؛ با کردنه نیو شتیکه وه «کوره را دمی دن: ده ماندنه کووره وه» ۴. [قدیمی] ده ماندن؛ ده مانن؛ ده منه ی؛ ده منای؛ به ده منه با گه یاندنه ناگر و نایساندن. ههروه ها: دمی دن

■ صفت فاعلی: دمنده (ب) / صفت مفعولی: دمیده (هه لاتوو) / مصدر منفی: ندمیدن (هه لته هاتن)

دنات / den'at, dan'at، ها: [عربی] اسم، [ادی] سپله یی؛ خو پریه تی؛ خو پریه تی؛ ناکه سی؛ نانه جیی؛ په ستی.

دنبال / دنبāl, donbāl، اسم، [نامتداول] شوین؛ شون؛ شوینی؛ شوون؛ دوا؛ دوپف؛ دما؛ په ی؛ پاش؛ پاشه ل؛ روال؛ واهوو؛ تانتوو؛ پشت سهر؛ په شته سهر «او از پیش می رفت و من در دنبال نه و له پیشه وه ده جوو و منیش به شوینیدا».

□ به دنبال ➤ دنبال

□ دنبال کردن: شوین که وتن؛ به دوا دا که وتن؛ که وتنه شوین؛ له شوون چین؛ وه دوو که وتن؛ که وتنه دوو؛ که وته ی شوینی؛ دانه په ی؛ شوین گیر ته ی؛ له په ی چوون؛ نیانه شوین؛ شوینه وه نیه ی / نیای؛ به دوا چوون؛ لوه ی / لوی شوینه ره؛ رامال نیه ی؛ جه نیقاندن (له راودا)؛ رانان؛ راوانان؛ دانه دوو «خرگوش را دنبال کرد و رفت: که وته شوین که رویشکه که و رویشته».

«یک وقتی هم دنبال صدام افتاده بود: ماوه‌یه‌کیش که‌وتی‌ووه شوین سه‌دام».

دنبال کسی رفتن: به شوین که‌سیکدا چوون؛ به دووی که‌سیکدا رۆیشتن؛ شوئۆ یۆیه‌ره لوه‌ی؛ که‌وته‌ی شوئۆ یۆی «رفت دنبال دکتر: به شوین دوکتوردا چوو».

دنبال نخود سیاه فرستادن: [کنایی] بۆ ده‌سه‌سه‌ره‌که ناردن؛ بردن بۆ راوه ژیشک/ ژووژووهره‌را؛ له ژوانی ژیرکان دانان؛ حه‌واله‌ی سه‌ر چاله‌به‌فرکردن؛ که‌سی به بیانووییک بۆ به ده‌ست هینانی شتیکی دووره‌ده‌ست له جیگایه‌ک دوور خسته‌وه «بچه‌ها را فرستادن دنبال نخود سیاه و با هم رفتند سینما: منداله‌کانیان نارد بو ده‌سه‌سه‌ره‌که و پیکه‌وه چوون بۆ سینهما».

دنباله / dombālče, donbālče /: اسم. کلێجه؛ کلێجه؛ کلینچک؛ که‌لیژ؛ کلێژ؛ کلینچک؛ کلینچک؛ تهری؛ قه‌مچک بزوو؛ بزوو؛ جووچکه؛ سمپه؛ ئیسکگه‌لی خوارووی مؤغهری پشت که پیکه‌وه لکاوان و له مرۆدا بریتی له سێ تا پینچ مۆره‌ی کورته‌وه‌بووه.

دنباله / dombāle, donbāle /: ها/ اسم. کلکه؛ ۱. چاک؛ به‌شی له شتیکی (وه‌ک جل‌وبه‌رگ) که له دواوه شوژر بووه‌ته‌وه «دنباله‌ی پیراهن: چاکي گنج» ۲. درێژه؛ پاشکۆ؛ پاشماوه؛ به‌شی له شتیکی که به دوا‌ی به‌شی پيشوویدا‌یه «دنباله‌ی داستان: دنباله‌ی راه: درێژه‌ی چیرۆک؛ درێژه‌ی ریگه» ۳. دوا؛ به‌شی پشتی «دنباله‌ی کشتی: کلکه‌ی که‌شتی» ۴. [ریاضی] پرزیک‌ی دوا‌دار یان بی‌پرا‌نه‌وه له ژماره یان پرسته‌گه‌لی جبه‌ری که به پیی قانونیک به دووی یه‌کدا دین.

□ دنباله پیدا کردن: درێژه‌ه‌ساندن/ گرتن؛ به‌رده‌وام بوون؛ کۆتایی نه‌هاتن؛ دوا‌یی نه‌هاتن و هه‌ر له ئارادا بوون «گرفتاری او دنباله پیدا کرد و کار به دعوا و طلاق کشید: گرفته‌کانی درێژه‌ی

دنبال / dombāle, donbāle /: حرف. به شوین؛ شوینی؛ شوئۆ؛ وه شوئ؛ دوا؛ لدویف؛ ل په‌ی؛ ل پشت؛ دماو؛ ۱. پشته‌سه‌ری که‌سی یان شتی له کاتی رۆیشتندا «دنبال مادرش راه افتاد: به شوین دایکیدا که‌وته‌ی» ۲. له گه‌ران بۆ شتیکی په‌یدا کردن و به ده‌ست هینانی «دنبال دکتر رفتن: به شوین دوکتوردا چوون» * به دنبال

□ دنبال چیزی بودن: به دوا‌ی شتیکیا بوون؛ به شوین چتیکیا بوون؛ شوئۆ چیتویه‌وه به‌یه‌ی «معلوم نبود آن وقت شب دنبال چیست؟: ده‌ره‌که‌وت له‌و تاریک‌انی شه‌وه‌دا به دوا‌ی چیه‌وه‌یه؟».

دنبال چیزی رفتن: به دووی شتیکیا رۆیشتن؛ چوون به شوین چتیکیا؛ شوئۆ چیتویه‌ره لوه‌ی؛ به شوین شتیکیا رۆیشتن؛ بۆ به ده‌ست هینانی شتیکیان نه‌نجامدانی کاریک رۆیشتن «رفته بود دنبال کار: به شوین کاردا چوو‌بوو».

دنبال چیزی گشتن: به دوا‌ی/ شوین/ دووی شتیکیا گه‌ران؛ له دوا‌ی/ شوین/ دووی شتیکیا گه‌ران؛ شوئۆ چیتویه‌ره گیله‌ی «توی جیش دنبال بول خرد می‌گشت: له گیرفانیدا به دوا‌ی بوله‌وره‌ده ده‌گه‌را».

دنبال خود انداختن: خسته‌نه شوین/ دوا‌ی/ دووی خو؛ به/ له شوین/ دوا‌ی/ دووی خو خسته‌ن؛ به/ له شوین/ دوا‌ی/ دووی خو بردن؛ وه‌ی شوئۆ وێره؛ ئه‌ره‌شوئۆ وێ وه‌ی «دو نفر را هم دنبال خودش انداخته و آورده بود: دوو که‌سیشی خسته‌بووه شوین خوی و هینا بوونی».

دنبال کسی افتادن: که‌وته‌نه شوین که‌سی؛ شوین که‌سیک که‌وتن/ گرتن؛ شوین که‌سی هه‌ل‌گرتن؛ به شوین که‌سیکدا چوون؛ ۱. که‌وته‌نه دووی که‌سیکه‌وه؛ به دوا‌ی که‌سیکدا رۆیشتن؛ له په‌ی که‌سیکا چوون؛ که‌وته‌ی شوئۆ یۆی ۲. [تعریف] پشتی که‌سیک گرتن؛ له که‌سی لایه‌نگری کردن

سائد و کار کیشایه شهر و جیایی).

دنباله داشتن: دریژه‌دار بوون؛ دریژه هه‌بوون؛ کلکه‌دار بوون؛ نات‌ه‌او بوون (این داستان دنباله دارد و به این زودی تمام نمی‌شود؛ نهم پرووداهه دریژه‌داره و بهم زووانه ت‌ه‌او نابیی).

دنباله‌دار / dombāledār, donbāle- / ها: صفت. ۱. دووچکه‌دار؛ کلکه‌دار؛ کلکن؛ دوایی‌دار؛ کلکه‌دار؛ پاشلدار؛ به دوایی (بادبادک دنباله‌دار؛ به‌رز‌ه‌ه‌وایله دیوچکه‌دار) ۲. دریژه‌دار؛ هیشتا کۆتایی نه‌هاتوو (داستان دنباله‌دار؛ چیرۆکی دریژه‌دار).

دنباله‌رو / dombālerow, donbāle- / ها: لان: صفت. شوینگر؛ شوینکه‌وتوو؛ شوینکه‌وته؛ شوینکه‌وته؛ شوین‌ک‌ه‌فته؛ وه‌دواکه‌وته؛ خاوه‌ن خۆ و ئۆگره‌تی شوین‌ک‌ه‌وتووایی.

دنباله‌روی / dombāleravî, donbāleravî / ها: اسم. شوینگری؛ شوین‌ک‌ه‌فته‌یی؛ وه‌دواکه‌وته‌یی؛ ره‌وتی به دوا‌دا چوون و وه‌گرتنی ریباز و رینوینی و شیوه‌کاری کهس یان کهسانیک (اعتقادات ما همه دنباله‌روی گذشتگان است: بیر و بر‌وای ئیمه هه‌مووی شوینگری رابردووانه).

دنبک / dombak, donbak / تَنبک

دنب‌لان / dombalān, donbalān / ها: اسم. کدارک؛ کدادک؛ کوفکارک؛ که‌مبولۆک: ۱. دومبه‌لان؛ دونبه‌لان؛ دمبه‌لان؛ دمه‌لان؛ دۆبه‌لان؛ دونبه‌لمان؛ چمه؛ کیارک؛ کمی؛ گونه‌لان؛ هیلکه‌گونی چوار‌پییانی که گۆشتیان ده‌خوری (دنب‌لان گاو: دومبه‌لانی گا) ۲. گونه‌لان؛ که‌بابی دومبه‌لان ۳. گه‌پله؛ که‌یارک؛ کارگ؛ له چه‌شنیک کارگی خۆراکی که له ژیر خاکدان و پرووه‌که‌ی خړه و به ره‌نگی ره‌ش، خۆله‌میشی و سپی له سروشتدا هه‌یه.

دنبه / dombe, donbe / / اسم. ۱. دووگ؛ دوو؛ دووگه؛ دمه؛ دوف؛ دیف؛ دونگ؛ دووف؛ ته‌ری؛

ساکه‌ته؛ دومی؛ کۆمه به‌زی ژیر پاشه‌لی مه‌ر ۲. پاشه‌لی مه‌ری ئاسیایی.

دنج / denc / : [ترکی] صفت. [گفتاری] مهند؛ مهن: ۱. ئامۆش؛ هامۆش؛ خامۆش؛ کونج؛ فه‌نا؛ خه‌لوه‌ت؛ خالوه‌ت (یک گوشه‌ی دنج پیدا می‌شد خوب بود: کونجیکی سید بیوایی چاک ده‌بوو) ۲. ته‌ریک؛ ئارام؛ بی‌ده‌نگ و قال (خانه‌ی دنج خوبی داری: مالیکی به‌ریکی بشت هه‌یه).

□ جای دنج □ جا

دندان / dandān / ها: / اسم. ددان؛ دنان؛ دیان؛ دگان؛ دران؛ دزان؛ دندان؛ دان؛ دنوو؛ هه‌ر یه‌که له ئەندامانی سه‌ختی نیو زار که له سه‌ر شه‌ویله‌کی مۆغره‌دارانه‌وه ده‌روین و بۆ جوی و داکرۆژنتی خۆراک یان وه‌ک نامیری به‌ره‌نگاری به‌که‌لک دین.

□ دندان آسیا: کاکيله؛ کاکیکله؛ خلینه؛ خړینه؛ خریپ؛ هه‌ر کام له چوار ددانی (ئه‌گه‌ر ددان عه‌قلیش ده‌ره‌تایی پینج) که له هه‌ر دوو لای شه‌ویله‌که‌کانه‌وه ده‌ردین و بۆ جاوین و ساوینی پاروو به کار دین: دندان کرسی دندان پیش: بره؛ کیلب؛ که‌لپ؛ کیلبه؛ ددانی پیش؛ دگان به‌ر؛ هه‌ر کام له‌و ددانانه‌ی پیشه‌وه که بۆ برین و هه‌لکه‌ندن به کار دین: ئنایا

دندان دایمی: ددانی هه‌میشه‌یی؛ هه‌ر کام له‌و ۳۲ ددانه‌ی مروّف که به دوا‌ی هه‌وت ساله‌ییدا ده‌ردین.

دندان شیر: ددانی شیر: ددانی هه‌وت ساله؛ هه‌ر کام له‌و ۲۰ ددانه که له مندا‌لانی شیر‌ه‌خۆره‌دا له دوا‌ی شه‌ش مانگیه‌وه تا دوو سالان ده‌ردین و له ده‌ور و به‌ری هه‌وت ساله‌ییدا ده‌که‌ون.

دندان عازیه: [گفتاری] ددانی ده‌سکرد؛ تاقم.

دندان عقل: کورسی؛ خلینه؛ ددانی عه‌قل؛ ئاخ‌رین ددانی هه‌ر دوو لای شه‌ویله‌کی

مروّف که دواى همزده ساله‌یى دهردين و جارجاره‌يش ههر دهرنايه‌ن.

دندان کړسى دندان آسپا

دندان کرم‌خوړده: ددانی خوراو؛ ددانی کرموّل؛ ددانی قرول؛ ددانی کرم‌خواروو؛ ددانی که پواوه.

دندان مسوعی: تاقم؛ ددانی ده‌سکرده؛ دنوده‌رکي؛ دنون ده‌شه‌کي؛ دنان عاریه؛ ددانی که به ده‌ستی ددانساز چي ده‌کړی و له جی ددانه نهماوه‌کان به کار دهرېن.

دندان نیش: چیر؛ دروک؛ چوار ددانی نووک‌تیز که له ههر دوو لای شه‌ویلکه‌وه له نیوان ددانی بهر و کاکيله‌وه دهردين.

□ دندان پر کردن: ددان پر‌کردنه‌وه؛ دیان پر‌کردن؛ ددان پهره‌وه‌که‌رده‌ی؛ چا‌کردنه‌وه‌ی ددانگه‌لی کرموّل یان سهرکه‌ل به ده‌ستی ددان‌بژیشک «دکتر دو تاسان مرا کشید و یکی را هم بر لبه دوکتور دوو ددانی کیشام و دانیکیشی به‌کردنه‌وه».

دندان نیز کردن: «کنایی» ددان تیژ‌کردنه‌وه؛ مرغ لی خوځ‌کردن؛ ته‌ماح تی‌کردن؛ گیف بوون و خوازیاری وه چنگ خستنی شتی‌ک بوون «آقایان برای ده‌علی‌آباد ددانی نیز کرده بودند: سهرزلان بؤ‌ئاوایی عه‌لی‌ئاوا. داندان تیژ‌کړده‌وه».

دندان چیری/کاری را بداشتن: ددانی شتی نه‌بوون؛ ددانی ساق بؤ‌خواردنی شتی نه‌بوون «پسر جان! من ددانی بداشتن خوردم ندارم: کوره‌کم! من ددانی بداشتن خوردم ندارم».

دندان درآوردن: ددان دهره‌پان؛ دیان دهره‌اوردن؛ ددان زنیه‌ی؛ دهره‌اتنی ددان و داندانر بوون «بچه از شش ماهگی دندان درمی‌آورد: من‌دال له شه‌ش مانگیه‌وه ددان دهر‌دنی».

هه‌روه‌ها: دندان درآمدن

دندان روی جگر کاشتن: «مجازی» ددان به

خووه‌گرتن؛ دیان نانه خو‌دا؛ ددان به سهر جهر‌گدا نان؛ له به‌رانبر دهرده و زه‌حمه‌ته‌وه تابشت هپان و ده‌نگ نه‌کردن «دندان روی جگر کداسم و هیچ نگفتم: ددانم به خووه‌گرت و نقم نه‌کرد».

دندان زدن: ۱. قه‌پ لیدان؛ قه‌پ‌گرتن؛ گاز گرتن؛ قه‌پ‌گیرته‌ی؛ گاز‌گیرته‌ی ۲. «مجازی» نانه ژیر ددان؛ به ددان تاقی‌کردنه‌وه (وه‌کوو تاقی‌کردنه‌وه‌ی نهرمی یان سفتی شتی‌ک).

دندان طمع را کشیدن: «مجازی» دل لی‌هه‌لکه‌ندن؛ له شتی چاو پو‌شین و چیت‌ر به شویندا نه‌چوون.

دندان کسی افتادن: ددانی که‌سیک که‌وتن؛ دیان که‌سې که‌فتن؛ ددانوو یؤی که‌وته‌ی «یکی از دندانهایش افتاده بود: یک له ددانه‌کانی که‌وتیوو».

دندان کسی پیش چیزی/کسی گیر کردن: «مجازی» دلی که‌سیک گیر‌وده‌ی شتی/که‌سیک بوون؛ دل چه‌قینه سهر که‌س/شتی؛ زور خوازیاری شتی/که‌سې بوون «دندان آزاد پیش سارا گیر کرده بود: دلی نازاد گیر‌وده‌ی سارا بیوو».

دندان کسی را شمردن: «کنایی» به سر و تری که‌سیک زانین؛ که‌سیک به باشی ناسین و له عه‌بیه‌کانی ناگادار بوون «زن و شوهر دندان هم را شمرده بودند و دیگر از حرف زدن فایده نداشت: زن و می‌رده‌که به سر و تری به‌کیان زانیوو، چیت‌ر قسه و باسیک نهماوو».

دندان کسی را کرم خوردن: ددانی که‌سیک کرموّل بوون؛ ددانی که‌سې تووشی پو‌واوی بوون «یکی از دندانهایم را کرم خورده بود: ددانی‌کم کرموّل بیوو».

دندان کسی را کشیدن: ددانی که‌سیک کیشان؛ دیان که‌سې کیشان؛ ددانوو یؤی کیشته‌ی.

ان/: اسم. دندان پزشکی؛ دندان پزشکی؛ دیان پزشکی؛ کسی که له رشته ی دندان پزشکی را خوانده است. / دندانی پزشکی / -pezešgi, -dandānpezeški:

اسم. دندان پزشکی؛ دندان پزشکی؛ زانست و پیشه ی ناسینی نه خوشی و گه زنی دندان و شه ویلکه و چوناوچونی دهرمان و چا کردنه ویان.

دندان درد / dandāndard / درد

دندان ساز / dandānsāz, ها: ان/: اسم.

۱. دندان ساز؛ دنان ساز؛ دان ساز؛ دیان ساز؛ وه ستای دروست کردنی ددانی ده سکرد ۲. [گفتاری] دندان پزشکی.

دندان سازی / dandānsāzi/: اسم. دندان سازی؛

دیانسازی: ۱. پیشه ی ددان ساز ۲. /ها/

کار گای ددان ساز ۳. /ها/ [گفتاری] سهر دانگه ی دندان پزشکی.

دندان شکن / dandānšekan/: صفت. [مجازی]

دهم کوتکهر؛ ددان شکن؛ زور سهخت و نازاردهر <جواب دندان شکن؛ وهرامی دهم کوتکهر>.

دندان قروچه / dandānqorūče/: اسم.

دانه کروژه؛ دانه جیر؛ ددانه چیره؛ دیانه کیره:

۱. ریج؛ دنوریچه؛ چیر؛ کار یان رهوتی دان جیر

کردنه وه؛ دان چیر کردنه وه؛ چیر وه کهرده ی؛

ریک خسانی ددانان به یه کدا، به تاییهت به هوی

توور هییه وه ۲. [پزشکی] کار یان رهوتی

لیک ساوینی ددان له خه ودا. ههروه ها: دندان

قروچه کردن/ رفتن

دندان گرد / dandānger, ها: صفت. [مجازی]

چنوک؛ چاوچنوک؛ چاف چنوک؛ چاونه زیر؛

چاوبرسی؛ چاف برسی؛ چلماس؛ چهلماس؛

چهلماسک؛ دهقبهش؛ پرکیش؛ تهماکار؛

لیشتوک؛ ههفهفه ی <خیلی دندان گرد است با او

نمی شود معامله کرد: زور چاوچنوک و مامله ی

له گهل ناکری>.

دندان کسی ریختن: ددانی که سیک کهوتن؛

هموو یان زوریک له ددانگه لی کهسیک له

شه ویلکه جیا بوونه وه و داکهفتنی <قدش

خمیده و ددانهایش ریخته بود: بالای چهما بووه و

ددانه کانی کهوتیوو>.

دندان گذاشتن: دیان تی کردنه وه؛ ددان نان؛

ددان نیه ی/ نیای؛ ددانی ده سکرد نانه جی

ددانی کهوتوو.

دندان نشان دادن: [کنایی] چاو لی گرتن؛ چاو

لی بز کردن؛ مؤر بردنه وه؛ چاو لی دهر پهراندن؛

چاو لی شکاندن؛ چاو سوور کردن؛ ددان

لی چیر کردنه وه؛ لی چیر وه کردن؛ هه شه و

گور شه کردن <با این کار می خواست به او دندان

نشان بدهد: بهم کاره ده یه ویست گوشه چاویکی

تی بگری>.

دندانهای کسی کلید شدن: دهمی کهسیک

هاتنه یه ک؛ دهم کهسی چوونه کلیله؛ زاری

کهسیک رهق بوون؛ دانی کهسیک ده به ست

چوون؛ کرژ بوونه وه ی ماسولکه ی شه ویلاک

به چه شنی که نه کریته وه.

باب دندان بودن: [کنایی] باو دل بوون؛ سیاوی

حال بوون؛ باوشان بوون؛ گیای کهسیک بوون

<این میوه باب دندان نیست: ثم میوه باوی دلم

نیه>.

به دندان کشیدن: قه پاندنه وه؛ نه وه قه پنه ی؛ به

قهپ خواردن؛ قه پخور کردن؛ به ددان

لیکردنه وه و خواردنی شتیک <چاچ هندوانه را

برداشت و به دندان کشید: قاشه شووتیه کی

هه لگرت و قه پاندیه وه>.

به دندان گرفتن: به ددان گرتن؛ گرته

دیانه وه؛ گرته ده مه وه؛ به دهم گرتن؛

گیرته ی ده مه وه؛ راگرتن به دیان <گره بچهاش

را به دندان گرفت و برد: پشیلکه بیچوه کی گرته

ددانه وه و بردی>.

دندانپزشک / -pezešg, -dandānpezešk, ها:

بؤ گۆرینی جووله، لایهن و خیرایی له موتوردا
(دنده‌ی یک: دنده یه ک).

□ دنده‌ی آزاد: گنده پهراسوو؛ ههر کام له دوو
یا سێ جووتی خوارینی پهراسووی گوانداران
که کورت تره و ناگاته ئیسکی سنگ: دنده‌ی

کاذب

دنده‌ی حقیقی: پهراسووی راسته‌قینه؛ ههر
کام له حهوتی جووتی سهرووی پهراسووی
مرو که له بهروه به هوی بهشی کرۆژهیی به
ئیسکی سنگهوه ده‌لکین.

دنده‌ی کاذب □ دنده‌ی آزاد

□ دنده په‌ن بودن: /کنایی/ ته‌پلۆسه / ته‌پلمۆس /
ته‌پلۆس / له‌ش گران / ته‌پ / تره‌پال بوون؛
ته‌ه‌وه‌ل بوون؛ قنگ قورس بوون.

دنده چاق کردن: /مجازی/ لی خورین؛ ئازۆتن؛
پانه‌نده‌یی کردن

دنده عقب رفتن: پاشه‌وپاش چوون؛ به‌ره‌و دوا
چوون: ۱. به‌ره‌و دوا پانه‌نده‌یی کردن ۲. /کنایی/
گفتاری / پاشه‌کشه‌کردن؛ به‌ره‌و پاش چوون.

دنده‌ی کسی خاریدن: /کنایی/ کوته‌ک خوران؛
گیان خوران / خوربان؛ شان / لووتی که‌سی
لیی خوران؛ شەق خوران؛ شیاوی کوته‌ک
خواردن بوون «مگر دنده‌ات می‌خارد که سربه‌سر
این آدم شارلاتان گذاشته‌ای؟» مه‌گه‌ر کوته‌ک
ئه‌خوری، سهر ئه‌نیته سهر ئه‌م کابرا شه‌للاتیه؟.

دنده‌ی کسی نرم شدن: /کنایی/ سلی که‌سی
ساردوه‌و بوون؛ چاو که‌سی چه‌رمگه‌و بوون؛
مردن.

از دنده‌ی چپ بلند شدن: /کنایی/ له‌سه‌ر باری
ناله‌بار بوون؛ که‌یف ساز نه‌بوون.

از این دنده به آن دنده شدن: شان‌ه‌وشان
کردن؛ تل دان؛ له لایه‌که‌وه به لایه‌کی‌تردا
که‌وتن (به‌تایبته به هوی بی‌خه‌وی یان خه‌و
زپانه‌وه).

دنده‌ای / dandē'ī: /صفت. دنده‌یی؛ دنده‌دار؛

دندان گردی / dandāngerdī، ها: /اسم.
چنۆکی؛ چاوچنۆکی؛ چاونه‌زیری؛ ته‌ماکاری؛
دوڤ یان چۆنیته‌ی چاوهرسی بوون «در معامله نباید
دندان کردی بکنی: له مامه‌له‌دا نابێ چاوچنۆکی
بکه‌ی».

دندانگیر^۱ / dandāngîr، ها: /اسم. دندانگیر؛
ئامپریک به شیوه‌ی لاستیکیکی ناو به‌تال، که
له کانی ده‌ره‌ینانی ددانی زارۆدا پنی ده‌ده‌ن به
ددان بیگری تا ده‌می تاک بی.

دندانگیر^۲: /صفت. /مجازی/ به‌رچاو؛ ده‌ردخواردوو؛
ده‌ردخۆز؛ ده‌ردوه‌ر؛ ده‌ردوه‌وه‌ر؛ ئه‌وتۆ؛ به‌هورم و
بایه‌خ «دزد چیز دندانگیری در خانه پیدا نکرده بود: دز
شتی به‌رچاوی له ماله‌که‌دا نه‌دۆزیووه‌و».

دندان‌موشی / dandānmûshî، ها: /اسم.
نه‌خشیک به شیوه‌ی دالبې که پتر بۆ
رازاندنه‌وه‌ی په‌راویز و لیواره‌دووری سه‌ر قوماش
به کاری ده‌بن.

دندان‌ه / dandāne، ها: /اسم. دالبې؛ ددانه؛
دیانه: ۱. دن؛ دچ؛ ددانوک؛ دانه؛ چوکه‌له؛ قارت؛
ده‌ن؛ ههر کام له قوتکه‌گه‌لی یه‌ک‌پیز و یه‌ک له
دوای یه‌ک «دندان‌ه‌ی اره؛ ددانه‌ی کلید: ددانه‌ی
هه‌ره؛ دیانه‌ی کلیل» ۲. /گیاه‌شناسی/ پره‌مبه‌ری
لیواره‌ی گه‌لا که به شیوه‌ی ددان‌ه‌ن.

دندان‌ه‌دار / dandānedār: /صفت. دالبې-دالبې؛
ددانه‌دار؛ دیانه‌دار؛ به‌دیانه و دالبې‌گه‌لی تیژ له
لیوار و که‌ناره‌وه.

دندانی^۱ / dandānî: /اسم. دووپایی؛ ئازه‌لی
دوو‌کۆبی؛ ئازه‌لی که بۆ داشت و به‌شداری له
ده‌سه‌هاتی، لای که‌سیکه‌وه داده‌نریت.

دندانی^۲: /صفت. ددانی؛ دانی؛ دانی؛ پیوه‌ندیدار
یان سه‌ر به‌ددانه‌وه.

دنده / dande، ها: /اسم. دهنده؛ دهنه؛ ده‌ن؛
۱. پهراسوو؛ په‌راسی؛ په‌ره‌که؛ سیسی؛ ده‌نگ؛
ده‌نک؛ ده‌نکه؛ پارخان؛ پارووخان؛ ئیسکی
که‌وانه‌یی له سینگدا ۲. ده‌سگایه‌کی میکانیکی

و پهزم؛ بڼ و برؤ؛ فیک و فاک؛ کاری به پیشه کی و پهراویز و درېزه سان «دیدم خلی دځک و غځک دارد، از خیرش گذشتم؛ زانیم خرم و رزمی زوری هه یه، وېلم کرد».

دنی / danî / [عربی] صفت. [دبی] ۱. پهست؛ پهس؛ خوږی؛ سووک؛ ناکهس ۲. بی-فهړ؛ هیچ و پوچ؛ ناچیزه؛ سهرسوالکهر؛ ناکهس به چه.

دنیا / donyā / [عربی] اسم. دنیا؛ دونه؛ دنی؛ دنا:

۱. جههان؛ جیهان؛ گهر دوون؛ چهرخ؛ سهرسات «دنیا خلی بزرگ است؛ دب گه له گه گوره یه»
۲. ژبان «به دنیا آمدن؛ هاتنه ساوه». بهرانبهر:
آخرت ۳. نیشته جیکانی زهوین؛ دانیشتوانی زهوی «دنیا گواه است؛ دب نه زانی» ۴. تاقمیکي دیار یکراو له خه لک و خه ز و خواز گه لی تاییه تیان «دنیای ورزش؛ دنیای ورزش» ۵. کار و بار و دلخوازی گه لی سهر به ژبانی رږژانه «از دنیا بریدن؛ له دنیا وهرز بوون» ۶. جی ژبان و دهوړ و بهری ههر که سیک «دنیای کوچکی دارد؛ دونه یه کی چکوله ی هه یه».

□ دنیای جدید 𐰽 بر جدید، بر

دنیای خاکی؛ زهوی؛ زهوین؛ زهمین؛ ئهرز؛ ههرد؛ ههرند؛ عهرد.

دنیای قدیم 𐰽 بر قدیم، بر

آن دنیا؛ ئه و دنیا؛ دنیای پاش مهرگ؛ جههانی مردووان «در آن دنیا باید جواب پس بدهی؛ له و دنیا دهی و هرام بده یه وه».

این دنیا؛ ئه م دنیا؛ ژبانی دنیایی «امیدوارم در این دنیا خوشبخت باشی؛ هیوادارم لدم دنیا یه دا خوشبخت بی».

□ دنیا به آخر رسیدن: [مجازی] کوله که ی

ناسمان رووخان؛ قیامت راهاتن؛ سهر دنیا هاتنه یه ک؛ رووداویکی گرنگ پیشهاتن «مگر دنیا به آخر رسیده؟؛ مه گهر نوله که ی ناسمان رووخواه».

دنیا به کام کسی بودن؛ رږژ، رږژی که سیک

به دنده وه «موتور دنده ای؛ موتوری دنده ای».

دن ژوان / donjûvān / [فرانسوی] اسم. [کنایی] ژنباز؛ تولاژ؛ دږژهن؛ زرتک؛ که سی که وازی له ژنانه و وا ناسراوه.

دن کیشوت / donkišot / [؟] اسم. [کنایی] پالهوان په مه؛ که سی که توو شیراری نارمانجگه لی نه گونجاو و خه یالگه لی پالهوانیه تیه.

دنگ ۱ / dang / اسم. ۱. لھا/ دینگ؛ دنگ؛ سیرکو؛ ده سوسندوژ؛ چالک؛ برنجکوت؛ نامرزی برنج کوتان ۲. [مجازی] دهنکده شه؛ ههرا و هوریا؛ دهنک؛ دهنکده دنگ؛ داکو که؛ قیره؛ گرم و قال؛ قرم و قال «کاری می کند که هر روز دنگی در آید؛ کاریک ده کا هه موو رږژی دهنکده شه یک بهرز بیته وه» ۳. نهوس؛ هه وهس؛ خولیا «دنگ کسی گرفتن؛ نهوسی که سی ههستان».

□ دنگ کسی گرفتن: [تعریض] که لکه له که و تنه سهری که سیک؛ ههوا که و تنه سهری که سیک؛ ههوا له سهری که سیک دان؛ ههوا که سیک گرتن؛ نهوسی که سی هه لسان؛ که و تنه سهر هه تهر وه؛ که فتنه سهر هه واوه «اگر فردا دنگ گرفت و نخواستی کار کنی، تکلیف من چیست؟؛ ئه گهر سبهینی که لکه له که و تنه سهرت و نه تو یست کار بکهی، چاری من چیه؟».

دنگ ۲ 𐰽 دنگ - دنگ

دنگال / dangāl / صفت. هه شته رخان؛ وراق؛ بهریان؛ زور گه و ره و بهر فراوان «اتاق دنگال؛ کرسی دنگال؛ ژووری هه شته رخان؛ قورسی وراق».

دنگاله / dangāle / اسم. گلیله؛ گلیزه؛ گه زووز؛ چلووره؛ زه مبه لیک؛ زه مبه لیک؛ زه مبه لوله؛ زه مبه لولویه؛ به یسی؛ شووشه سه هؤل؛ سه هؤلی که به شاخ و گویتسوانه دا شور ده بیته وه.

دنگ - دنگ / dangdang / صوت. زرينگه زرينگ؛ زه زه زه؛ دهنکی ئاهه نگی و گری که به هوی لیکدانی شتی کانزایی به دی دی؛ دنگ

دنگ و فنگ / dang-o-fang / اسم. [تعریض] بهزم

دو / do / اسم. ۱. دوو؛ دوی؛ ژماره ی سهره کی گهره تر له یهک و چکوله تر له سی. ۲. [ایتالیایی / موسیقی] دؤ؛ هه وه لاین نوتی موسیقا له گامی دیاتینیکدا.

دو: صفت. دوو؛ دوی: ۱. یه کی زورتر له یهک دانه «دو مرد؛ دو کتاب؛ دوو پیاو؛ دوو کتیب» ۲. دووهم؛ دووهم «شماره ی دو؛ ژماره ی دوو».

▣ دوه دو دودو

دو جان در یک قالب: [مجازی] گیانیک و دوو جهسته؛ زور گهرم و لیک نیزیک.

▣ دو پا داشتن و دو پا هم قرض کردن: [مجازی]

لاق / قولی لی بوون به چوار؛ عابا لی بوون به با؛ تی تهقان؛ تی تهقاندن؛ کلک له سهر شان دانان؛ به هه له داوان هه لاتن؛ بوی دهر چوون؛ خو راپسکان؛ خو راپسکاندن «دو پا داشت و دو پا هم قرض کرد و جیم شد؛ لاقی لی بوون به چوار و بوی دهر چوو».

دو چشم داشتن و دو چشم هم قرض کردن: [مجازی] چوار چاو ورد بوونهوه؛ چاو بوون به چوار؛ روانین به سهرنج و ورديهوه.

دو دوزه بازی کردن: [مجازی] سه گی دوولاهو؛ بوون؛ له سهره وه هه ی کردن و له ژیره وه ده ی کردن؛ دوولاخوری کردن؛ له هه دوو لا خواردن؛ له گهل هه ر دوو لای مامه له یان شه ر بوونه هاوده ست و هه ر دوولایش فریودان «برخی از نمایندگان دو دوزه بازی می کردند؛ بریک له نوینه ران سه گی دوولاهو؛ بوون».

دو قورت و نیمش باقی بودن: [مجازی] داوی باقیه که بشی کردن دوو نه ونه شی باقی بوون؛ شتی زیبای داوا کردن و به نار هوا خو به خاومن بهش زانین.

دو: پیشواژه. دوو؛ دوه؛ خاوه نی دوو دانه له شتی «دوکاره؛ دوتیغه؛ دووکاره؛ دووتیغه».

دو / dow, do / اسم. ۱. هه ر؛ پاه؛ غار؛ خار؛

بوون؛ رژی که سی بوون؛ کامیاب و خاتر جهم بوون «امروز دنا سه که نه پاس؛ نه ورژ رژی ندانه».

دنا را برداشتن: [مجازی] دنیا داگرتن؛ دنیا گرتن؛ له هه موو جیگایه ک بوون «بیماری ایدز دنا را برداشت؛ نه خوشی نه ییز دنا راگرتووه».

از دنیا رفتن: کوچی دواپی کردن؛ له دنیا (دهر) چوون؛ مالاوایی کردن؛ مالاوایی به کجاری کردن؛ مردن «آرام بجه بود که پدرش از دنیا رفت؛ آرام مندا ل بوو، بابی کوچی دواپی کرد».

به دنیا آمدن: هاتنه دنیاوه؛ له دایک بوون؛ پهیدا بیهی «دیشب بجه اش به دنیا آمد؛ دویشه و مندا له کی هاتنه دنیاوه».

به دنیا آوردن: بوون؛ به دنیا هیئان؛ هاوردنه دنیاوه «یک دختر به دنیا آورد؛ کچیکی بوو».

دنیاپرست / donyāparast ، ها؛ ان؛ / عربی /

فارسی | صفت. دنیاپرست؛ مالپرست؛ خواز یاری زور تامه زرویی به ده ست هیئانی سامان و دارایی ته نیا بؤ خوشی و ناسایشی خوئی: دنیادوست دنیاسند / donyāpasand: / عربی / فارسی | صفت. دنیاه پسند؛ په سندرکراو له لایه ن خه لکه وه «حرفها و سیاستهایش دنیاسند بود؛ قسه و سیاسته کانی دنیاسند بوو».

دنیادار / donyādār ، ان؛ / عربی / فارسی | صفت.

دنیار؛ پی داگر و سوور له سهر کووه کردنی سامان و پاره.

دنیادوست / donyādūst: / عربی / فارسی |

دنیاپرست

دنیادیده / donyādīde ، ها؛ / عربی / فارسی |

صفت. دنیادیده؛ دنیادیوو؛ دنیادیه؛ چاوکراوه؛ گهریده؛ خاومن نه زموون و ناگاداری به هوئی به سالاجوویی.

دنیوی / donyāvī: / عربی | صفت. دنیایی؛

پیوه ندیدار یان سهر به دنیاوه.

دوات / davāt ، ها: [عربی/اسم، هورینگ؛ دهوات؛ دهواته؛ دویت؛ دهویت؛ دفتیت؛ حوقه؛ مهره که بدان؛ مهر که فدان؛ قوتووی مهره کب بؤ قهلم تیکردن و نووسین.

دواتگر / davātgar ، ان: [عربی/فارسی/اسم، چیکری بری له دهفرگه لی کانزایی وهک سه ماوهر و سینی.

دواجات / davācāt: [عربی/جمع] دوا

دواخانه / davāxāne ، ها: [عربی/فارسی/اسم، /گفتاری] دواخانه؛ دهرمانخانه؛ نه جزاخانه؛ دارووخانه؛ دوکانی دها و دهرمان.

دواخانه چی / davāxānečī ، ها: [عربی/فارسی/ترکی/اسم، /گفتاری] دواخانه دار؛ نه جزاچی؛ خاوهنی دواخانه.

دوا - درمان / davādarmān ، ها: [عربی/فارسی/اسم، /گفتاری] داودهرمان؛ دها و دهرمان؛ دها؛ کار یان رهوتی چاره سهرکردنی نه خوشین «چرا دوا - درمان نمی کنی؟ بؤچی داو و دهرمان ناکه ی؟».

دوار / davār: [عربی/اسم، /ادبی] خول؛ سوور؛ چهرخ؛ چهرخان؛ زقر.

دوار سر: سهر گیژه؛ سهر گیجه.

دوار / davvār: [عربی/اصفت، /ادبی] گهرؤک؛ به ههلسوورانهوه؛ سوورینه؛ له سوور؛ خول خور؛ له خول؛ به خول؛ به گهر؛ گهرنده «چرخ دوار؛ چهرخی گهرؤک».

دوازده ^۱ / davāzdah: [اسم، دوازده؛ دوانزه؛ ژماره ی سهره کی نیوان یازده و سیژده.

دوازده ^۲: صفت. دوازده؛ دوانزه: ۱. به کی زورتر له یازده دانه ۲. دوازده ههم؛ دوانزه ههم.

دوازده امامی / davāzdah'emāmī ، ها: [فارسی/عربی/اصفت، /شیعه] دوازده ئیمامی؛ دوانزه ئیمامی؛ پروامهند به ئیمامه تی عه لی کوپی نه بیتالب و یازده کس له کوپ و کوپه زاکانی.

دوازدهم / davāzdahom: صفت. دوازده ههم؛

خار-خار؛ ره مهره مالی؛ بهز؛ دهو؛ دوو؛ هه لینگ؛ کار یان رهوتی راکردن؛ شه قاندن؛ غاردان؛ قاچان «مسابقه ی دو: کبهر کبی ههرا» ۲. /گفتاری/ فشه؛ بافشه؛ هه ره شه ی بی بن و ره مکه کی «بی خود دو نیا، ما گوشمان از این حرفها پر است: بی هؤ فشه مکه، زورمان له مانه بیستوه» ۳. چهل؛ چله؛ سهره؛ سهری؛ گیوه؛ باو؛ نوره له کایه دا.

دو مارا تئن: دهوی مارا تون؛ کبهر کبی راکردن به مهوای ۲۱۹۵ میتر.

دو و میدانی دوومیدانی

دو آمدن: فشه کردن؛ بافشه کردن؛ هه ره شه ی بن شر کردن.

دو به دست کسی افتادن: هه ل کهوتنه دهستی که سیکه وه؛ دهر فته تی کاریک (زورتر نارهوا) بؤ که سی ره خسان «چه خبر است؟ دو به دست افتاده: چیه؟ هه ل کهوتوه ته دهست».

دو آتسه / doātaše: صفت. ۱. دوو کول؛ دوو جار کولوا یان له بهر ئاور بووگ ۲. دووناته شه؛ دوولابرژاو «نان دو آتسه: نانی دووناته شه» ۳. /کنایی/ توند و تیز؛ تون و تیز؛ ره شه «وطن پرست دو آتسه: نیشتمان پرستی توند و تیز».

دو آلیست / dū'alīst ، ها: [فرانسوی/اصفت، دووپه رست؛ دوانه پهرست؛ پروادار به دوانه پهرستی.

دو آلیسم / dū'alīsm: [فرانسوی/اسم، دووپه رستی؛ دوانه پهرستی؛ پروا به هه بوونی دوو ئافرینه له جیهاندا.

دوا / davā ، ها: [عربی/اسم، دهرمان؛ دها؛ ۱. لجات؛ ادویه؛ دارو «دکتر چند قلم دوا نوشت: دوکتور چهن جور دها ی نووسی» ۲. /مجازی/ عیلاج «درد من دوا ندارد: دهرم بی دهرمانه» ۳. ماکی کیمیاوی، به تایبته ماکی سهر به شیمی پیشه سازی.

دواب / davāb(b): [عربی/اسم، /ادبی] چاروا یان؛ یه کسمان؛ چوار پیتیانی بار کیش.

دوام داشتن: ۱. خۇپراگر بوون؛ به دهوام بوون؛
به گورخ بوون ۲. [قدیمی] دریژدهار بوون؛
به‌ردهوام بوون.

دوان / davān: قید. [ادبی] به غار؛ هله داوان؛
به هه پ؛ به راکردن؛ به دهرچوونه وه؛ به
رهمه رمالی.

دواندن / davāndan / مصدر، متعدی، // **دواندی**
 غارت‌دا؛ می‌دوانی: غار دده‌ی؛ **بِدوان**: غار ده //
 ۱. غاردان؛ غار پیدان؛ خاردان؛ غار پیکردن؛
 تاودان؛ رَه‌فاندن؛ هه‌لینگ / لینگ دان؛ لنگاردان؛
 لوغُغاندن؛ لوکاندن؛ رَه‌منه‌ی؛ رَه‌منای «هر روز
 مدتی اسب را می‌دواند: هه‌موو رَوژێ ماوه‌یه‌ک
 ئه‌سپه‌که‌ی غار دده‌ا» ۲. داکوتان؛ رَه‌گاژَوُکردن؛
 هه‌لبگاردن؛ هه‌لبگێراندن؛ بلاوکردنه‌وه «ریشه
 دواندن: بن داکوتان» * **دوانیدن**. هه‌روه‌ها:

دواندنی

■ صفت فاعلی: دواننده (غاردر) / صفت مفعولی: دودوانده (غاردر او) / مصدر منفی: ندواندن (غارنهدان)
دوان-دوان / davāndavān: قید. به غار-غاران؛ به به هرا-هرا؛ به هه‌له‌داوان؛ به خار-خارانی؛ له حالی را کردند «دوان-دوان به سویش رفتیم: به هرا-هرا چووم بۆ لای».

دوانیدن /davānîdan / ➡ دواندن

دواوین / davāvîn : [عربی] جمع ➡ دیوان

دواير / davāyer : [عربی] ۱. جمع دایره
۲. جمع اداره

دوئیل / dū'el ، ها: [فرانسوی/سم، دوئیل؛
ململانیتی دوو کەس بۆ پاراستنی شەهەرە و
پوشکین با یکی دوئل کرد و کشته شد:
پوشکین لەگەڵ یەکیکدا دوئیلی کرد و کوژرا.

دوئیټ / do'īyyat، ها: /فارسی/ عربی/ اسم.
دووېره کی؛ دووېره کاپه تی؛ جیایی «از این
دوئیټ دست بردارید و با هم کار کنید: لهم دووېره کیه
دهست ههلگرن و پیکهوه کار بکن».

دوباره^۱ /dobāre/: صفت. دووباره؛ دوباره؛ دواړه؛

دوازدهمین؛ دوازدهه‌مین؛ دواززه‌مین؛
دواززه‌هم؛ دواززه‌ه‌مین؛ به پله و پایه، رزن یان
جیگای دوازدهه‌میه‌وه.

دوازدهمی / davāzdahomî ، ها/ : ضمیر.
دوازدهه‌می؛ دوازده‌می؛ ئه‌وی که له پله‌ی
دوازدهه‌مدایه .

دوازدهمین / davāzdahomîn / :صفت.
دوازدهه‌مین؛ دوازده‌یه‌مین؛ به پله و پایه‌ی
دوازدهه‌مه‌وه.

دوازدهه /davāzdahe /:سم. دوازده له؛
دوازده یینه؛ دوازده گړی؛ هوه ولین به شی
ریخو له ی چکوله له گوانداراندا.

دوافروش / davāfurūš ، ها: ان: [عربی/ فارسی] *اسم، [گفتاری]* ده‌دوافروش؛ نه‌جزاچی؛ که‌سئی که کاری کرین و فروشتنی ده‌وايه.

دوال /davāl/: اسم، سیرم؛ سیرمه؛ سیریمه؛
ترسمه؛ دوال؛ دواله؛ دوئل؛ زویل؛ زؤلہ؛ زؤلاک؛
زؤل؛ سیپ؛ قایش؛ نهواری له چەرم.

دواڤا /davālpā /: اسم، [فرهنگ مردم] دواڤا؛
 بوونه وهریکی خه یالی که ده لَین دوو پائِ
 درِیژی وهک ده والی هه یه و نه گهر له دۆل و
 ده شتدا که سیک به ته نیایی ببینیته وه، پا
 ده خاته ده وری ملی و سواری ده بی و به زور
 ده بگه ریئی .

دوام / davām: [عربی/اسم، دہوام: ۱. خورِاگری؛ توانایی بہرہ نگار ہونوہ لہ بہرانبہر تہوہرہ و ھوکاری زیندہر و لہ نیوہرہوہ «دوام این پارچہ خوب بود: دہوامی تہم پارچہیہ باشہ» ۲. پایہ داری؛ سہقام؛ خورِاگری «دوام آوردن: دہوام ھینان» ۳. دریژہ: بہرہ دہوامی؛ پاشماوہ «دوام داشتن: بہرہ دہوام ہون»۔

❑ دوام آوردن: هه لکردن؛ بهرگه گرتن؛ بر کردن؛ دهر بردن؛ و مرگه گیرته ی (او بود که در برابر این همه سختی دوام آورد؛ هه ر ئه و بوو له بهرانبه ر ئه و هه موو دژوار به وه هه لیکر د).

دوو پاته؛ دوو پات؛ دسه؛ له نوو «دیدار دوباره؛ دیمانه‌ی دووباره».

دوباره: قید. سهرله نوو؛ دووباره؛ دووارة؛ دواره؛ هی؛ هی دی؛ هه متی؛ هه متر؛ هه مته؛ هه مدی؛ ههینا؛ ههونا؛ هاونا؛ هانجی؛ گلانا؛ گلانگینا؛ گر؛ باز؛ واز؛ دسه؛ له نوو؛ هه م؛ هه میس؛ هه مدیس؛ هه میسا؛ هه میسان؛ هه میسانه وه؛ نه وه دیسان؛ دیسا؛ دیسان؛ دیسانه وه؛ دوچاره کی؛ ژ نوو؛ ۱. جاریکی تر؛ جاریو تهر «دوباره بگو بینم چه گفتی؛ دووباره بلن بزائم چیت گوت» ۲. هه مبار بهو شیوه به «دوباره برگشتم سر کار قبلی؛ دیسان گه رامه وه سهر کاره پی شووه کم».

دوباره کاری / dobāre kārī / اسم. دووچاره کاری؛ دووپاته کاری؛ دووباره کاری؛ ره وتی دووپاته کردنه وهی بیهو یان ناړه وای کاریک (وقتی از کار یکدیگر خبر نداشته باشیم، ممکن است دوباره کاری بکنیم؛ کاتی که ناگهان له کاری یه کتر نهی، ویده چی تووشی دووباره کاری ببین).

دوبامبی / dobāmbi / قید. دووچه پوکی؛ دووچه پوکه؛ دووله پی؛ ههر وه دهسه؛ دووده سی؛ دووده ستی؛ به زهره ی ههر دوو له پی دهست «دوبامبی زد توی سر خودش؛ دووچه پوکی دای به سهر خویدا».

دوبدو / dobedo / قید. دوان-دوان؛ دووبه دوو؛ دووه دوهی؛ دوه-دوه؛ دوو دانه-دوو دانه؛ به شیوه ی دوانه یی و به دووی یه کدا «آنها را دوبدو بچین؛ دوان-دوان بیانچه»؛ **دوبه دو**

دوبر / dobar / صفت. دووبه؛ دوه وهر؛ دوه لا؛ دوو لابه؛ دوو نه بش.

دوبدی / dobo'di / فارسی/عربی صفت. دووبه؛ دوولایی (سه بارهت به روپه، تنهیا دریژی و پناپی).

دوبل / dûbl / فرانسوی صفت. دووبه رامبه؛ دووبه رابه؛ دوو نه ونده؛ دوو نه ونه؛ دووچه نانه؛ دووچه ندان «یکباره درآمدش دوبل شد؛ یه کجاری

دهسهاتی دووبه رامبه ربووه».

دوبل: قید. دووبه رابه؛ دووبه رانبه؛ دووبه رانده؛ دووچه ندان «قیمتش را دوبل حساب کرده؛ نرخه کی دووبه رابه؛ حسیب کردوه».

دوبلاژ / dûblāž / فرانسوی/سم. دووبلاژ؛ کاری وهر گتران (بو فیلم و نومايش) «مدیر دوبلاژ؛ بهررسی دووبلاژ».

دوبلکس / dûbleks / از فرانسوی [دوبلکس] دوبلور / dûblor / ها؛ [فرانسوی/سم. دووبلور؛ ۱. که سی که کاری گوتنه وهی قسه کانی نیو فیلم به زمانیکی جگه له زمانی هوهل «او یکی از دوپلورهای چیره دست و خوش صداست؛ نهو یه کی له دووبلوره لیزان و خوش دهنه گانه» ۲. که سی که له دهنگی به جینی یه ک یان چهند نه کتر له فیلمدا که لک وهر ده گیریت.

دوبله / dûble / [فرانسوی] صفت. دووبله؛ به په یقی جگه له زمانی سهره کی (وهک بو فیلم).

دوبله کردن: دووبله کردن؛ وهر گتران؛ گوتنه وهی په یقی فیلم به زمانیکی تر.

هروه ها: **دوبله شدن**

دوبله: قید. دووبه رانبه؛ دووبه رابه؛ دووبه رامبه؛ به شیوازی دوانی یان دووبه رامبه.

دوبله پارک کردن: پال به پالی یه ک راگرتن؛ وه ستاندنی دوو ماشین له پال یه کتره وه.

دوبه / dûbe / [؟] اسم. که لک؛ که رهسته یه کی ته ختی سهر ناو بو گواسته وهی بار له رځخانه دا که ده به سرتیه یه ده ککیشه وه.

دوبه شک / dobešak / فارسی/عربی صفت. [گفتاری] دوو دل؛ دوو شک؛ دوه شک؛ در دونه؛ در دونه؛ شکدار؛ دل دانه مه زراو له مهر دوو شتی ری تیچووه «دوبه شک بودم و نمی دانستم بهتر است بروم یان بمانم؛ دوو دل بووم و نهمده زانی باشر وایه برؤم یان بمینمه وه».

دوبهمزن / dobehmzan ، ها: صفت. / گفتاری / به زاجکه؛ نیوان تیکده؛ چوکله شکین؛ شوفا؛ شیوه نه؛ کوله بنه؛ پاکل؛ پاکله؛ شه ی تانی که؛ خاو من خوو یا مه یل به هه لگیر ساندنی دوژمنی له نیوان خه لکیدا (من تو را این طور دوبهمزن نمی دانستم؛ نهمده زانی تاوا به زاجکه ری).

دوبهمزنی / dobehmzani ، ها: / اسم. به زاجکه ری؛ نیوان تیکده ری؛ چوکله شکینی؛ شوفا ری؛ کاره هاتی به ده ی تانی دوژمنی و دژایه تی له نیوان خه لکدا.

دوبیتی / dobeyti ، ها: / فارسی / عربی / اسم. چوارخشته کی؛ چوارخشتی؛ چه شنی شاعر که بالگه لی هه ول، دووهم و چواره می هاو پاشلن و پتر له سهر کیچی «مه فاعیلون، مه فاعیلون، مه فاعیل» ن (وه ک چوارخشته کانی بابه تاهیر).

دوبینی / dobini ، / اسم. / نیشکی / خیلی؛ خویلی؛ خوولی؛ خپچی؛ چاو خواری؛ چاوشاشی؛ چافو ری؛ چافو پری.

دوپایه / dopaye ، صفت. / گیاه شناسی / جووت جینگه؛ جووت خانه؛ دوو خانه؛ بوونی گولی نیر و گولی می هه ری که له سهر رووه کیکی جیاواز به گولگه لی میینه یان نیرینه له بته یان دارگه لی جیاوازا (وه ک داری خورما). به رانه ری: یکپایه

دوپشته / dopošte ، قید. دوورزنه؛ دووریزه؛ دوورزه؛ دوه چین؛ له دوو ریزدا (مردم دوپشته ایستاده بودند؛ خه لکی دوورزنه راوه ستابوون).

دوپلکس / dupleks ، / از فرانسوی / صفت.

۱. دووقات؛ به دیوگه لیک له دوو قاتدا به پلیکانه ی ناو خووه: دوپلکس / گفتاری /
۲. دوونهموم؛ به دوو جینگای جیاوازه له ده سگایه کدا که ده کری له ههر دووی به جیاواز که لک و هر بگیری دریت ۳. به توانایی هه ناردنی دوو په یامی هاوکات بو دوو لا.

دوپوشه / dopuše ، صفت. / معماری / دووپوشه؛

دوولو؛ به دوو لای پو شنه ی جیا له یه کتره وه «دیوار دوپوشه: دیواری دووپوشه».

دوپهلو / dopahlû ، صفت. / مجازی / به توپکل؛ به توکل؛ دووپالوو؛ نه ریسات؛ دوولایه ن؛ به دوو واتای جیاوازه وه «یک جواب دوپهلو داد و نتوانستم منظور را بفهمم؛ وه لامیکی به توپکلی دایه وه و نه متوانی له مه به سستی تی بگهم».

دوپیس / dopiyes ، ها: / فرانسوی / اسم. جل و به رگی ژنانه به شیوه ی کوټ و دامین له یه ک پارچه.

دوپیکر / dopeykar ، / اسم. / نجوم / جه وزا؛ وینه یه کی ئاسمانی که به شیوه ی دوو مرؤی لفه دوانه دیته به رچاو: جوزا

دوپینگ / doping ، / انگلیسی / اسم. / ورزش / دوپینگ؛ کاره په هاتی که لک و هر گرتنی و هر زشکار له ماکي هیزده ری پیش له ده سپیکردنی یاری.

دوتانی / dotāni ، دوتایی

دوتا دوتا / dotādota ، قید. دوان-دوان؛ دوو-دوو؛ دوو-دوه؛ دوفر دوو؛ دوو دانه-دوو دانه؛ دوو به دوو؛ به شیوه ی دوانی «دوتا دوتا راه افتادید که همین را بپرسید؟ دوان-دوان هاتوون نمه بپرسن؟»
دوتار / dotār ، ها: / اسم. دوتار؛ سازی کی ژیندار به دوو سیمه وه که زورتر له باکووری روزه لاتنی ئیران و ولاتانی دراوسیدا باوه.

دوتایی^۱ / dotāyi ، صفت. دوانی؛ دوو دانه یی؛ به دوان له شتیک «دسته های دوتایی: دسته گه لی دوانی»؛ دوتایی

دوتایی^۲؛ قید. دوانی؛ دوو به دوو؛ دوه یی؛ ههر دوو پیکه وه؛ له لا یان له پال یه کتریه وه؛ ویرای یه که وه «دوتایی رفتیم سینما: دوانی چووین بو سینما»؛ دوتایی

دوترکه / dotarke ، قید. دووپشته کی؛ دووپشکه؛ دووپشکه یی؛ دووته رکه؛ دوه تهرکه؛ به شیوه ی دوو که سی پشت سهر یه ک و ویکرا له سهر

دوچرخه ساز / dočarxesāz ، ها: /ان: / اسم،
دووچرخه ساز؛ که سې که کاری چاگردنه وهی
دووچرخه یه.

دوچرخه سازی / dočarxesāzi ، ها: / اسم،
دووچرخه سازی: ۱. کارخانه یه ک که
دووچرخه ی تیدا دروست ده کړیت ۲. کارگه ی
چاگردنه وهی دووچرخه ۳. پيشه یان کاری
دووچرخه ساز.

دوځانه / doxāne: صفت. دووچاوه؛ دوودیو؛
دووژوور <جمعی دوځانه: جابه ی دووچاوه>.

دوخت / dūxt ، ها: / اسم. دروومان؛ دوورمان؛
دوژ: ۱. کار یان رهوتی دووران؛ دروون؛ دروین؛
دووړین <آموزش برش و دوخت: فیرکاری برین و
دروومان> ۲. کیل؛ وراز؛ وراز؛ وراست؛ دؤخ یان
چؤنیه تی دووړین <خوش دوخت: خوش کیل>.

دوختن / dūxtan: مصدر. متعدی. // دوختی:
دووړیت: می دوزی: ددهووری؛ یدوز: بدووره //
دووړین؛ دروون؛ دووړین؛ دادروون؛ دوورانندن؛
دووړانن: ۱. کیلسدان؛ ورازین؛ وراستهن؛
وراسه ی؛ وراسته ی، ته قفل دان؛ پیکه وه لکاندن
دوو شتی وه ک پارچه به بهن و سوژن یان
مه کینه ی دروومان <لحاف دوختن: لیف دووړین>
۲. دالکندن؛ دالکانن؛ ئهرله کنه ی؛ شتیک به
بهن و دهرزی به ماکیکی ده قخوره وه لکاندن
<دگمه دوختن: پشکوژ دالکندن> ۳. [مجازی] برین/
تی برین (بو چاو)؛ کل نه کردن (بو چاو)؛ شتیک
له شوینیکدا جیگیر کردن <چشم به چیزی دوختن:
چاو برینه شتی>. ههروه ها: دوختی

■ صفت فاعلی: دوزنده (ب) / صفت مفعولی: دوخته
(دووراو) / مصدر منفی: ندوختن (نه دووړین)

دوخت و دوز / dūxt-o-dūz: / اسم. [گفتاری]
دروومان؛ وراز؛ وراست؛ خه یاتی <کار دوخت و دوز
به عهده ی دختر بزرگتر است: کاری دروومان له
نه ستوی کچه گه وړه که یه>.

دوخته / dūxte ، ها: / صفت. دووراو؛ دووریو؛

ئسب، دووچرخه یان موتوروه سوار بوون
<یک دوچرخه کرایه می کردیم، دوترکه سوارش
می شدیم: دووچرخه یه کمان به کړی ده گرت و
دوو پشته کی سواری ده بووین>.

دوتیریم / doteryom, dūteryom: / [فرانسوی]
/ اسم. دؤتریؤم؛ هیدروژنی قورس؛ ئیزؤتوپی یه ک
نوترونی هیدروژن.

دوجانبه / docānebe: / [فارسی/عربی] صفت.
دوولایه نه؛ پیوه نندیدار یان سهر به دوو لا، دوو
که س یان دوو گرووه <جاسوس دوجانبه: توافق
دوجانبه: شؤفاری دوولایه نه؛ پیکه اتنی دوولایه نه>.

دوجنسی / docensî ، ها: / [فارسی/عربی] اسم.
نیر- می؛ نیر- ما؛ نیروما: ۱. دووړه گه زی؛
خاوه ن تایه تمه ندیگه لی ههر دوو جنسی نیر و
می ۲. [روان شناسی] خاوه ن تایه تمه ندیگه لی
کرده وه یی و می شکي ههر دوو جنسی نیر و می
* دوجنسی تی

دوجنسی تی / docensîyyatî: / [فارسی/عربی]
دوجنسی

دوجین / docîn, ducîn: / از فرانسوی / اسم.
دهرزن؛ دهرزن؛ دووچین؛ یه که ی ژماردنی کالا
بریتی له دوازه دانه.

دوچینی / docînî, ducînî: / از فرانسوی / آقید.
دهرزنی؛ دووچینی: ۱. به شیوه ی دوازه
دانه یی <مدادها را دوچینی خریدیم: قه له مه کانمان
دهرزنی کړی> ۲. دهرزنی ک؛ ههر دووچین
<دوچینی چهار صد تومان: دهرزنیکی چوار سه د
تمه ن>.

دوچرخه ^۱ / dočarxe ، ها: / اسم. دووچرخه؛
نامرازیکی گواستنه وه یی به بی موتور، به دوو
چرخه ی له دووی یه ک، فهران، زین و رکیفی
که به پا لیدان و چرخاندنی ده بووی.

دوچرخه ^۲: صفت. دووچرخه؛ دووچرخ؛ به دوو
چرخه وه <کالسه کی دوچرخه: کالیسه کی
دووچرخه>.

دووکله‌که‌ی نه‌چیته‌ چاوی خوت).

دود خوردن: دووکهل خواردن؛ دووکهل هلمژین «توی این شهر صبح تا شب دود می‌خوریم: لهم شارهدا پوژ تا شهو دووکهل ده‌خوین».

دود دادن: دووکهل دان؛ قانگ دان؛ له بهر دووکهل‌دا دانان «ماهیه‌ها را برای نگهداری دود می‌دهند: ماسیه‌کان بو هلمگرتن دووکهل ده‌دهن».

دود زدن: دووکهل لیندان؛ دووکهل‌لاژو بوون؛ که‌وته بهر دووکهل یان له دووکهل زیان و ته‌گهره پیگه‌یشتن «دود زده همه‌ی دیوارها را سیاه کرده: دووکهل لی‌ی داوه ههموو دیواره‌کانی ره‌ش کردو‌ته‌وه».

دود شدن: [مجازی] بوونه دووکهل؛ بوونه توژ؛ سووتان و فهوتان «هر چه داشت دود شد و به هوا رفت: همر چیه‌کی هه‌بوو بووه توژ و به دم باوه چوو».

دود کردن: دووکهل کردن؛ دووکهل‌که‌رده‌ی: ۱. به بو‌نه‌ی باش نه‌سووتانه‌وه، گازیکی ره‌ش یان توخ له ناگر به‌رز بوونه‌وه ۲. [کنایی] کیشانی جگهره یان ماک‌ی خاو‌که‌ر: دود کشیدن

دود کشیدن ۲- دود کردن

دود گرفتن: دووکهل داگرتن؛ دووکهل داوه‌ستان؛ دووکهل هلمگرتن؛ دووکهل گیرته‌یره «همه‌جا را دود گرفته بود: ههموو جیگایه‌ک دووکهل دایگرتیوو».

دود آلود / dūdālūd: صفت. دووکهل‌لاوی؛ دووکهل‌لین؛ دووکهل‌لی؛ دوکیلی؛ تیکه‌ل به دووکهل «هوای دود‌آلود: هه‌وای دووکهل‌لاوی».

دودانگیز / dūdangîz: صفت. [نامتداول] دووکهل‌که‌ر.

دودره / dodare: صفت. [گفتاری] دوددرگا؛ دودودریا؛ دوو دهرکه؛ دوه‌به‌ره؛ به دوو درگاهو.

دودریاگ؛ ورازیا؛ دروست کراو له دروومان «لباس دوخته: گنجی دودراو».

دوخته‌فروشی / dūxtefurūši، ها: / اسم. جل‌وبه‌رگ‌فروشی؛ گنج‌فروشی؛ جیگای جل‌وبه‌رگ فروشتن. هه‌روه‌ها: **دوخته‌فروش** دوخوابه / doxābe، ها: صفت. دووخه‌وه؛ به دوو ژووری تایبته بو خهو «یک آپارتمان دوخوابه به فروش می‌رسد: وارخانیکی دووخه‌وه بو فروشه».

دود / dūd: / اسم. دووکهل؛ دوکیل؛ دووکیل؛ دوکله؛ دویکیل؛ دودو؛ دوو؛ دوی؛ دومان؛ دوومان؛ سیاتگ؛ کادو؛ کادوو؛ کادی؛ مؤران: ۱. گازیک که له سووتانی ماک‌ی که‌ربونداره‌وه به‌دی دی و به بو‌نه‌ی تیکه‌ل بوونی توژی خهلوو له گهلیدا به چاو ده‌بینریت ۲. ماکیک که به شیوه‌ی گاز ببینریت، به‌تایبته‌تووتن و ده‌سه‌هاته‌کانی «شما اهل دود نیستید؟ ئیوه دووکهل ناکهن؟».

□ **دود از کله‌ی کسی بلند شدن:** [مجازی] تمه بهر چاوی که‌سیک‌گرتن؛ بهر چاو که‌سی تمه داگرتن؛ زور تووره‌بوون، خهم داگرتن یان واق وړمان «وقتی این را گفت دود از کله‌ام بلند شد: که نه‌وه‌ی گوت تمه بهر چاوی گرتم».

دود از کنده بلند شدن: [کنایی] دووکهل له ئاور بوونه‌وه؛ باز له سه‌ر داری پیر نیشن؛ کار له ده‌ستی که‌سی چاو‌کراوه و به سالاجوو دهره‌هاتن.

دود چراغ خوردن: [کنایی] شه‌ونخوونی کیشان؛ پی‌شه‌شکان؛ شه‌وانی زور نه‌خه‌وتن و موتالا کردن «برای نویسنده شدن باید دود چراغ خورد: بو بوونه‌نووسه‌ر نه‌بی شه‌ونخوونی بکیشی».

دود چیزی به چشم کسی رفتن: [کنایی] دووکهل‌لی شتی چوونه چاوی که‌سیکه‌وه؛ پای که‌سیک‌گرتنه‌وه؛ گه‌زن و تاوانی شتیک به که‌سی گه‌یشتن «این کارها را می‌کنی آخر دود آن به چشم خودت می‌رود: نهم کارانه ده‌که‌ی ئاخری

دودل / dodel ، ها: / صفت. [مجازی] / دودول؛ دوه‌دل؛ درې‌دونگ؛ درې‌دونگ؛ به‌گومان؛ دلخورد؛ سه‌ددل؛ ناخاترجه‌م؛ پا-پا؛ دووشک له هه‌لېژاردن نیوان دوو شتدا «برای قبول پیشنهادش دودل بودم: بۇ په‌زیرانی پیشنیاره‌که‌ی دودول بووم».

دودلی / dodeli ، ها: / اسم. [گفتاری] / دودولۍ؛ درې‌دونگی؛ درې‌دونگی؛ دلی-دلی؛ نیگه‌رانی؛ ئه‌رئ-نه‌ریی؛ پارایی «دودلی را کنار بگذار و زود تصمیم بگیر: دودولی بڼه لاه و زوو بریار بده».

دودم / dodam ، صفت. / دوده‌مه؛ دوه‌دهمه؛ به دوو لیواری تیژوهه (سه‌بارته به شیر، تیغ و...) .

دودمان / dūdman ، ها: / اسم. ۱. بڼه‌ماله؛ بنچینه؛ بنچیه؛ په‌چه‌له‌ک؛ په‌ته‌وه؛ بڼه‌چه؛ بڼه‌چه‌که؛ به‌ره‌باب؛ لؤن؛ خان و مان؛ خانه‌دان؛ بناوان؛ هه‌موو ئه‌وانه‌ی باب و کالیان په‌کیکه ۲. خیل؛ هۆز؛ تیره.

دودمان کسی را بر باد دادن: [مجازی] / سهر و مالی که‌سیک تیدا بردن؛ قهره‌چولی که‌سیک برېنه‌وه؛ که‌سیک و بڼه‌ماله‌که‌ی قر تیخستن.

هه‌روه‌ها: دودمان کسی بر باد رفتن

دودو / dōdow, do:do ، اسم. / ره‌ش‌وبه‌ش؛ ره‌شکه‌ویشکه؛ فرکه‌فرک؛ رمل؛ له‌رزینی په‌شینیه‌ی چاو «از گرسنگی و خستگی چشم‌هایم دودو می‌زد: له‌شه‌که‌تی و برسیه‌تیدا چاو ره‌شکه‌ویشکه‌ی ده‌کرد».

دود و دم / dūd-o-dam ، اسم. [کنایی] / چره‌دوو‌که‌ل؛ شه‌ره‌دوو‌که‌ل؛ چه‌قه‌چۆمان؛ چره‌چه‌مان؛ دوو‌که‌ل و هه‌لمی به‌دیها‌توو له‌چز و بز (وه‌کوو ئاماده‌کردنی که‌باب و قلیان) «بین چه دود و دمی راه انداخته: پروانه‌چ جره‌دوو‌که‌لیکی ناوه‌ته‌وه».

دودوزه / dodūze ، دودوزه بازی کردن، دودا
دوده / dūde ، اسم. ۱. دیله؛ دودوه؛ تهن؛ تهنی؛ ره‌شک؛ دۆرژنگ؛ دودورنج؛ په‌ژهن؛ هیس؛ هیس؛ سیان؛ قورم؛ ماکیکی ره‌ش که به هۆی

دودره‌کردن: [مجازی] / ۱. دیر هاتن و زوو دهرپه‌رین؛ زووتر له‌کاتی دیاریکراو و به‌دزیه‌وه دهرچوون ۲. هه‌لمه‌قووت‌کردن؛ هه‌لخستن؛ قاپاندن؛ قووت دان؛ شتی به‌یئ ناگای خاوه‌نه‌که‌ی هه‌لگرتن و بردن «پولها را دودره کرد: پاره‌کانی هه‌لمه‌قووت‌کرد».

دودزا / dūdza ، ها: / صفت. / دوو‌که‌لکه‌ر؛ به‌تابیه‌تمه‌ندی دوو‌که‌ل‌کردن «وسيله‌ی نقلیه‌ی دودزا: که‌ره‌سه‌ی گواسته‌وه‌یی دوو‌که‌لکه‌ر».

دودزده / dūdzade ، ها: / صفت. / دوو‌که‌لاوی؛ دوو‌که‌لاژو؛ دوو‌که‌لی؛ دوو‌که‌لین؛ دوو‌که‌ل لیداو؛ وه‌به‌ر دوو‌که‌ل که‌وتوو «با سر و صورت دودزده وارد شد: به‌چر و چاوی دوو‌که‌لاویه‌وه هاته‌ناوه‌وه».

دودستگی / dodastegi ، ها: / اسم. / دوو‌به‌ره‌کی؛ دوو‌ده‌سته‌یی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دوو ده‌سته بوونی که‌سان له‌گرویه‌کدا به‌بۆنه‌ی دژپروایی و به‌دیها‌تانی دۆژمنایه‌تی له‌نیوانیاند «خیلی زود در انجمن دودستگی پیدا شد و اعضا به‌جان هم افتادند: زۆر زوو له‌نیو ئه‌نجومه‌ندا دوو‌به‌ره‌کی داکه‌وت و ئه‌ندامه‌کان که‌وته‌نه‌گیانی په‌ک».

دودستی / dodastî ، قید. ۱. دوو‌ده‌ستی؛ دوو‌ده‌سی؛ به‌هه‌ر دوو ده‌سته‌وه «پول را دودستی تقدیم کرد: پاره‌که‌ی دوو‌ده‌ستی پیشکش کرد» ۲. [مجازی] / سفت و سؤل؛ به‌پئ‌داگریه‌وه «دودستی بچسب به‌کارت: سفت و سؤل بڼه‌وه له‌کاره‌که‌ت».

دودکش / dūdkeš ، ها: / اسم. / دوو‌که‌لکش؛ پۆژینگ؛ لؤژن؛ لooجن؛ دوو‌دکش؛ دوو‌که‌لگیر؛ که‌مووتره (بۆ په‌شمال)؛ لoolه یان پلووسکی له‌کانزا، ئاجور (یان شتی‌تر) بۆ دهر‌باز بوونی دوو‌که‌ل و گازی‌تر له‌سۆبه، کوانوو یان کووروه.

دودکش جن: [زمین‌شناسی] / کۆله‌که‌به‌کی سروشتی له‌خاک له‌بناری که‌ژدا، که‌سهره‌که‌ی به‌تاشه‌به‌ردیک داپۆشراوه: گرزديو

گرتن؛ نامه یوه بالی «موتور دور برداشت: موتوره که دهوری هه لگرت» ۲. [مجازی] پا هه لگرتن؛ پای زیایی داکیشان «چرا این قدر دور برمی داری، چه خبر است: بؤ وا دهور هه لده گری، چیه؟».

دور به دست کسی افتادن: هه ل بؤ که سیک ره خسان؛ هه ل دهستی که سیک که و تن؛ دهرفته تی جالاکي و سه رکه و تن بؤ که سیک دهست دان.

دور زدن: دهور دانهوه؛ دهور موه دهی «میدان را دور زد: دهوری مهیدانه کهی داوه».

دور گرداندن: دهور گیران؛ به دهوردا گه راندن؛ گه راندن؛ گه راندن؛ دهور پی دان؛ گیلنه؛ به دهور گه راندن «جعبه ی شیرینی را دور گرداند: قوتووی شیرینه کهی به دهوردا گیرا».

از دور خارج شدن: فت بوون؛ له چالاکي و کاریکدا لاجوون یان لایران «دو نفر از بازیکنان تیم از دور خارج شدند: دوان له کایه کارانی تیم فت بوون». ههروهه: از دور خارج کردن

دور / dowr, do:re /: [عربی] حرف. دهور: ۱. به دهوری؛ له دهوری؛ به دهور؛ له دهور؛ په گالوو «دور میز نشسته بودند: له دهوری میزه که دانیشتبوون» ۲. په رانپه ر «دور چیزی گشتن: به دهوری شتیکدا گه ران».

□ دور جایی گرداندن: له جیگایه ک گه راندن؛ به دهوری جیگایه کدا گه راندن «عروس را دور شهر گرداندند: بووکیان به دهوری شاردا گه راند».

دور چیزی/ کسی را خط کشیدن: [کنایی] دهس له شتی/ که سی هه لگرتن؛ چاو پوشین له شتی یان که سیک؛ خیری شتی/ که سی به خشینه وه؛ خیری جتی/ که سیک به شه و کردن «دور این پسر را خط بکش: دهست له م کوره هه لگه».

دور چیزی گشتن: به دهور شتیکدا خول خواردن/ خولانه وه/ سوورانه وه: ۱. به دهوری

سووتانی شتی، یان وپرای سووتانی سووته مهنی، به شیوه ی وردیله گه لیک بلاو ده بیته وه ۲. /ها/ [دبی] خیزان؛ بنه ماله.

دودی / dudi /: صفت. ۱. [مجازی] /ها/ دوو که لی؛ دوو که لکیش؛ قه نده کیش؛ خوگر توو به ماکي خاو که ر «من دودی نیستم: من دوو که لی نیم» ۲. /ها/ بون کادوو؛ بؤ دوو که ل؛ دوو که لاژو؛ وه بهر دوو که ل خراو «ماهی دودی: ماسی بون کادوو» ۳. دوودی؛ به رهنگی خو له میشی تاریکه وه «رنگ دودی: عینک دودی: رهنگی خو له میشی؛ چاولیکه ی دودی». ههروهه: دودی رنگ ۴. وه ک دوو که ل «حرکت دودی: بزای وه ک دوو که ل».

دور / dowr, do:r /: [عربی] اسم. دهور؛ گیز که؛ گیز که؛ ۱. خول؛ سوور؛ چه رخ «دور زدن: دهور دانه وه» ۲. هاویدور؛ هاویدور؛ هاویر؛ دهوراند هور؛ دهور بهر؛ په رانپه ر؛ ناقار «دور حیاط: دهوری حه وشه» ۳. /ها/ له دابه شگه لی میژوووی زه وین ناسی که چه ندیکیان دهوره یه ک به دی دین ۴. چهل؛ سه ره؛ سه ری؛ نوبه؛ نوره؛ نوگه؛ گه ر؛ جار؛ که رت «دور دوم بازی: دهوری دوو هه می کایه» ۵. [مجازی] هه ل؛ کات؛ دهرفته؛ باو ۶. [قدیمی] خول؛ کار یان ره وتی گه رانی جامی باده له کوردا ۷. [مجازی، قدیمی] رۆزگار؛ رۆزگار؛ چه رخ؛ فه لک ۸. [فلسفه] چۆنیه تی بهندیواری و نیازمندی دوو شت له بوونیندا، به جوړی که هه ر کام ناکامی ئه وی دیکه یه (وه ک مریشک و هیلکه).

□ دور تا دور: دهوراند هور؛ دۆر مادار؛ په رانپه ر؛ ئه م په ر و ئه و په ر؛ گرد و په ر؛ گردای گرد؛ هۆره؛ دهور و بهر.

دور قطبی ژوور جه مسه ری؛ ژوور هیتمی؛ چۆنیه تی دیار و بهر چاو بوونی هه میشه یی ئه ستیره یه ک له سه ر ئاسۆوه: پیرا قبطی

□ دور برداشتن: دهور هه لگرتن: ۱. خیرایی

مه‌ودای ریگایی زۆره‌وه ۲. /مجازی/ جودا؛ جیا؛ جوئ؛ جگا ۳. به مه‌ودایه‌کی کاتی زۆره‌وه ۴. /مجازی/ کلا؛ بهر کنار ۵. /مجازی/ نه‌گونجاو؛ نه‌ره‌خساو ۶. /مجازی/ بی‌خه‌به‌ر ۷. /مجازی/ بیگانه؛ نامۆ.

□ دور بودن: دور بوون؛ دور بیهی: ۱. مه‌ودای ریگایی زۆر بوون «خانه‌مان خیلی دور است؛ مالمان زۆر دور» ۲. /مجازی/ به دور بوون؛ جودا بوون؛ جوئ بوون؛ جیا بیهی؛ لیک‌پران؛ لیک داب‌پران «آزاد سه سال از مادرش دور بود؛ نازاد سی سال له دایکی دور بوو».

دور شدن: دور بوونه‌وه؛ دور کەفتنه‌وه؛ دورره‌وه بیهی «راهمان دور شد؛ ریگه‌مان دور بووه‌وه».

دور: قید. دور: ۱. له مه‌ودای زۆره‌وه «دور از خانه: دور له مال» ۲. به شیوه‌ی مه‌ودادار «دور کردن: دور کردنه‌وه».

□ دور از چشم کسی: له دیار نه‌بوونی که‌سیک؛ به دزی که‌سیکه‌وه؛ به نه‌پنی له که‌سی «دور از چشم پدرش سیگار می‌کشید: له دیار نه‌بوونی بابی جگه‌ری ده‌کیشا».

□ دور افتادن: دور کەوتنه‌وه؛ دور وه‌کەفتن؛ دورره‌وه‌کەوته‌ی؛ جودا مانه‌وه؛ هه‌رافستش؛ برپان؛ داب‌پان؛ داب‌پان؛ برپه‌ی «مدتی است از شهرمان دور افتاده‌ایم؛ ماوه‌یه‌که له شاره‌که‌مان دور کەوتوو نه‌ته‌وه».

دور انداختن: فری دان؛ فری دان؛ فری ده‌ی؛ توو‌پ دان؛ برک دان؛ په‌رت کردن؛ شه‌م‌پاندن؛ فه‌زه‌لاندن؛ دورره‌وه وه‌سی؛ هه‌وا داین؛ له خۆ دور کردنه‌وه «کفشهای به آن خوبی را دور انداخت: که‌وشی به‌و باشیه‌ی فری دا».

دور ریختن: فری دان؛ فری دان؛ فری دان؛ فری داین؛ فری ده‌ی؛ هه‌وا داین؛ برنگ دان؛ خستنه دهره‌وه؛ توو‌پ دان؛ برک دان؛ په‌رت کردن؛ توو‌پ / فری دان؛ له خۆ دور کردنه‌وه‌ی

شتیکدا گه‌پان؛ ده‌وروو چیتو‌پویه‌نه‌گیله‌ی «دور خانه می‌گشت: به دور ماله‌که‌دا خولی ده‌خوارد» ۲. /مجازی/ چوونه‌ده‌ور و به‌ری شتیکدا؛ توخنی شتی که‌وتن؛ په‌رژانه‌کاریک؛ له‌گه‌ل شتیکدا خه‌ریک بوون «پدرم می‌گفت: «دور سیاست نگرده»؛ بابم ده‌یگوت: «به ده‌وری سیاست‌دا مه‌سوور وه»».

دور خود چرخیدن: به دور خۆدا خولانه‌وه؛ ۱. خول خوار دنه‌ده‌ور خۆدا؛ به ده‌وری خۆدا گیکچه‌کردن؛ ده‌وروو وینه‌چه‌ریه‌ی؛ به خول داجوین؛ له گه‌پ بوون «مثل فرفره دور خودش می‌چرخد: وه‌کوو خولخوله به ده‌وری خویدا ده‌خولیتنه‌وه» ۲. /مجازی/ به دور خۆدا خوله‌هاتن؛ سه‌رگه‌ردان بوون؛ به‌بی ئامانج و به‌رنامه‌کاری په‌مه‌کی کردن «صبح تا شب توی این مغازه دور خودمان می‌چرخیم؛ به‌یانی تا شه‌و له‌م دوکانه به ده‌وری خوماندا ده‌خولیتنه‌وه».

دور کسی را گرفتن: ده‌وری که‌سی‌گرتن؛ ۱. گه‌مارۆی که‌سیک دان؛ خر بوونه‌وه به ده‌وری که‌سیکدا؛ کۆوه‌بوون به ده‌وری که‌سیکدا «دور آزاد را گرفته بودند و از او شیرینی می‌خواستند: ده‌وری نازاد‌پان گرت‌بوو داوای شیرینیان لی ده‌کرد» ۲. یارمه‌تی دان و هه‌واداری له که‌سیک کردن «بچه‌ها دور او را گرفتند و گذاشتند زیاد غصه‌بخورد؛ هه‌والان ده‌وریان گرت و نه‌یان‌ه‌پشت زۆر خه‌فەت بخوا».

دور کسی گشتن: /مجازی/ له ده‌وری که‌سیک گه‌پان؛ له به‌ر که‌سی مردن؛ هاتنه‌ده‌ور که‌سیکا؛ ئامه‌ی ده‌وروو یۆیه‌نه؛ قوربان و ساقه‌ی که‌سی بوون «الهی دورت بگردم! یا خوا له ده‌ورت گه‌پیم!».

دور هم بودن: پیکه‌وه‌بوون؛ به ده‌وری یه‌که‌وه‌بوون «فرداشب بیاید دور هم باشیم: سبه‌ی شه‌و وهرن پیکه‌وه‌بین».

دور / dūr /: صفت. دورو؛ دویر؛ دیر: ۱. به

چهرخیانهوه؛ ههلسووران؛ زفرین؛ ئهوهخولیهی؛
ئهوهچهرخیهیی.

□ دوران دادن: چهرخاندن؛ چهرخدان؛ خول
دان؛ خولاندنهوه؛ گهراندن؛ سوورانندن؛
سوورانندهوه؛ ههلسوورانندن؛ ئهوهخولیهی؛
خولنایوه؛ ئهوهچهرخهیی؛ چهرخنایوه؛
گیلنهی؛ گیلنای؛ هۆرخلنهی.

دوران کردن: چهرخان؛ چهرخین؛ خول
خواردن؛ سوور خواردن؛ له گهر بوون؛
خولانهوه؛ گهران؛ سوورانهوه؛ سووران؛
خولیاندهوه؛ ههلسووران؛ گر دان؛ زفران؛ چهرخ
دان؛ چهرخ خواردن؛ ئهوهخولیهی؛ خولنایوه؛
ئهوهچهرخیهیی؛ چهرخیایوه؛ گیلنهی؛ گیلای؛
هۆرخلیهیی؛ هۆروهخلیهیی؛ به دوران افتادن

به دوران افتادن دوران کردن

دوران / dōw-rān, do:rān / ها: /از عربی/ اسم.
۱. سهردهم؛ چاخ؛ سوور؛ رۆژگار؛ رۆژگار؛ کات و
ساتی پێوهندیدار به دیارده یان رووداو یکهوه «در
دوران قدیم: له سهردهمی پێشوو» ۲. خول؛ گهر؛
گهوارهترین یه که بۆ بهشبهندی میژووی
زهوین ناسی، بریتی له چهند دهوهر.

□ دوران اول: خولی دیرین ژبواری.

دوران پازینه سنگی: پالئولیتیک؛ خولی کۆن
بهردی.

دوران چهارم: گهری دووههم له خولی نوێ
ژبواری.

دوران دوم: خولی دووههم؛ خولی نیوان
ژبواری.

دوران سنگ: عصر حجر □ عصر

دوران سوم: گهری ههوهل له خولی نوێ
ژبواری.

دوران نوسنگی: خولی نوێ بهردی؛ سهردهمی
بهردینی نوێ.

دور انداختنی / dūr-andāxtanī / صفت. به
که لک نه هاتوو؛ به دهر نه خۆر؛ بێ نرخ؛

شتان به بۆنهیی نهوێستیان «این خرت و پیرته را
دور بریز: ئهم شه خه ل- مه خه لانه فیه بده».

دور ساختن □ دور کردن

دور شدن: دور بوونهوه؛ دور کهوتنهوه/
کهفتنهوه؛ دور بیهیوه؛ رۆیشتن؛ پهڕ بوون «از
آنجا دور شد: لهوێ دور بوو».

دور کردن: دور کردنهوه؛ دور خستنهوه؛
دور و سهیوه؛ جودا کردنهوه؛ لا بهردهیی؛
مهودا پیدان «خطر را از خودش دور کرد: مه ترسی
له خۆی دور کرد» دور ساختن

دور ماندن: دور کهوتنهوه؛ جیا مانهوه «وقتی از
همسرش دور ماند، خود را از سرگرم کار کرد: کاتی له
هاوسره کهی دور کهوتنهوه، خۆی به کارهوه
خهریک کرد».

دور آگاهی / dūr-āgāhī / اسم. دور ناگایی؛
تیلیپاتی؛ دووهشکهیری؛ پێوهندی نیوان دوو
کەس له مهودایه کی دور هوه به ههست، بیر
یان تهنا ته چاو، به بێ هیچ ئامیزیک.

دورادور / dūr-ādūr / قید. دوراودور؛ دوراندور:
۱. [نامتداول] له دور هوه «دوراودور دستی تکان داد:
دوراودور دهستیکی راشه کاند» ۲. [مجازی] به
شیوهی ناراسته وخۆ «او را دورادور می شناختم:
دوراودور دهمناسی».

دور از جان / dūr-azcān / دعا. دور له گیان؛
دور و؛ دور بێ له گیان؛ دور بای؛ خوا
نه کهرده؛ خوا نه خواسته؛ رۆز و شهیی که له کاتی
قسه کردن له رووداو یکی ناخۆشه وه ده گوتری
«دور از جان ممکن بود بلایی به سرتان بیاید: دور له
گیان لهوانه بوو تووشی به لایه ک بێن».

دور افتاده / dūr-oftāde / صفت. دور کهوتوو؛
دور کهوته؛ دور کهفته؛ دور کهفتگ؛ جیگر توو
له مهودایه کی دوردا «جای دور افتاده؛ دهکدهی
دور افتاده: جیگای دور کهوتوو؛ ئاوی دور کهوته».

دوران / davarān / [عربی] اسم. خول؛ سوور؛
چهرخ؛ لهر؛ کار یان رهوتی خولانهوه؛ سوورانهوه؛

بی‌بایه‌خ؛ بی‌بایه‌خی بۇ فېندان.

دوراندیش / dūrāndīš، ها: /ان: /صفت. دوروبین؛ دوابین؛ تی‌بین؛ دورنوار؛ دورئەندیش؛ خاومە توانایی و لی‌هاتوویی بۇ هەلسەنگاندنی ئاکام و کاردانه‌وه‌ی کارگەل له داهاتوودا «آدم دوراندیش فکر فردا را هم می‌کند: مروی دورنوار له بیرری پژوی دوایشدا هه‌یه».

دوراندیشی / dūrāndīši، ها: /سم: دوروبینی؛ دوابینی؛ دورنوار؛ دورئەندیشی: ۱. دۆخی هه‌بوونی توانایی بۇ هەلسەنگاندنی ئاکام و شویتنهاتی کار و پرووداوان ۲. توانایی به‌رنامه‌پێژی بۇ پرووبه‌روو بوونه‌وه له‌گەل پروودا‌وگەلی هات‌ونه‌هاتدا ۳. کار یا ره‌وتی په‌چاوکردنی هۆیان ریگایه‌ک بۇ به‌رگری له مه‌ترسی یان گەزنی هات‌ونه‌هاتی.

دوراه‌هی / dorāhi، ها: /سم: دوروپیان؛ دوروپیان؛ دورا؛ جیگایه‌ک که دوو ریگه‌ی لی جیا دهنه‌وه «سر دوراه‌هی نگه‌دار: له‌سه‌ر دوروپیان‌ه‌که‌دا راه‌سته».

دوربرد / dūrbord، صفت. دوروپێو: ۱. به‌مه‌ودای زۆره‌وه؛ وه‌ها که تا ریگایه‌کی دوروبروا ۲. دوروهاوێژ؛ به‌هیزی هاویشتن بۇ مه‌ودایه‌کی دوروبر.

دوربرگردان / dōrbargardān, do-r-، ها: /سم: دیروین؛ که‌وانه‌پێ؛ به‌شیک له‌بوارگه‌به‌شیوه‌ی که‌وانه‌یی که‌گه‌رانه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌ی راگواستنه‌نی بۇ لایه‌کی تر ئاسان ده‌کاته‌وه.

دوربین ۱ / dūrbîn، ها: /سم: دوروبین؛ دیربین: ۱. ئامیتریک بۇ دیتن و گه‌وره و نزیک‌کردنه‌وه‌ی دیمه‌ن و شتانی دورو ۲. کامیتر؛ هه‌ریه‌که‌له‌و ئامیترانه‌ی که‌وینه‌ی شتی راسته‌قانی تۆمار ده‌که‌ن «دوربین عکاسی؛ دوربین فیلمبرداری: دوروبینی وینه‌کیشی؛ کامیتری فیلم هه‌لگرتن».

دوربین زمانی: دوروبینی کاتی؛ دوروبینی که له‌ماوه‌گه‌لی دیاریکراودا (وه‌ک سه‌عاتی جاری)

به‌شیوه‌ی خۆمه‌ش وینه‌هه‌لده‌گرێ.

دوربین عکاسی: کامیتر؛ دوروبینی وینه‌گرتن؛ ئامیتر بۇ گرتنی وینه، پتر به‌هۆده‌کیکی تاریک و پژنه‌یه‌که‌وه‌که‌ وینه‌ده‌خاته‌سه‌ر په‌ریه‌کی هه‌ستۆک و تۆماری ده‌کا.

دوربین فیلمبرداری: کامیتر؛ چه‌شنی دوروبینی وینه‌هه‌لگرتن که له‌دیمانه‌به‌شیوه‌ی خۆمه‌ش له‌سه‌ریه‌ک وینه‌هه‌لده‌گرێ.

دوربین نجومی: تلیسکۆپ؛ که‌ره‌سته‌یه‌ک بۇ پروانین له‌ئه‌ستیره‌و گه‌رۆکی ئاسمانان.

دوربین نقشه‌برداری: دوروبینی نه‌قشه‌هه‌لگری.

دوربین نقشه‌کشی: دوروبینی نه‌قشه‌کیشان.

دوربین انداختن: دوروبین خستن؛ دوروبین کیشته‌ی؛ دوروبین به‌ره‌و شویتنی گرتن «دوربین انداخت به‌طرف کشتی و توانست نام کشتی را بخواند: دوروبینی به‌ره‌و که‌شتیه‌که‌حسب و توانی ناوه‌که‌ی بخوینته‌وه».

دوربین ۲ / ل‌ها: /صفت. دوروبین: ۱. دورنوار؛ دورئەندیش؛ تی‌بین؛ دوابین ۲. تووشی نه‌خۆشی دوروبینی چاو.

دوربینی / dūrbīni، /سم: دوروبینی: ۱. نه‌خۆشینیک له‌چاودا که نه‌خۆش دور به‌باشی ده‌بینی، به‌لام نزیک جوان نابینیت ۲. دورنوار؛ تی‌بینی؛ دوابینی؛ کاریان ره‌وتی پیش‌بینی‌کردنی به‌رنامه‌ی داهاتوو.

دورپرواز / dūrparvāz، /ان: /صفت. دورره‌فر؛ به‌لی‌هاتوویی و توانایی فرین تا مه‌ودایه‌کی دورو.

دورخیز / dūrxīz، /سم: هوژم؛ گوژم؛ وزاق؛ هه‌لبه‌ز؛ چۆنیه‌تی خۆکشانه‌وه‌بۇ بازدان.

دورخیز کردن: وزاق به‌ستن؛ وزاق دان؛ هوژم بردن؛ هوژمه‌وه ئارده‌ی؛ گوژم هینان؛ له جیگایه‌که‌وه‌خۆبۇ په‌رین ئاماده‌کردن «دورخیز

کرد و خواست از جوی آب بیرد ولی افتاد وسط آب؛
وزاقي بدست و ویستی له جوگه که وه به پرتیه وه
به لام که وته نیو ټاوه که وه.

دوردست / dūrdast ، ها: صفت. دوور ده دست؛
دوور دهس؛ دوور دهس؛ دوور تره ک؛ هه لکه وتوو
ده جیه کی دوور دا.

دورریختنی / dūr.rixtāni: صفت. به که لک
نه هاتوو؛ به دهر د نه خور؛ پرت کردنی؛ تهوش؛
بی بایه خ؛ بی نرخ؛ مهراش؛ شیاوی فرهدان.

دورزن / dūrzan: صفت. دوور پیک؛ دوور هنگیو؛
به توانایی پیکان و هاویشن تا مه و دایه کی دوور
'توب دورزن: توبی دوور بیک'.

دور دورها / dūrdūrhā: اسم. [گفتاری]
دوور دورانه؛ دوور اندوور؛ جیگای زور دوور 'در
آن دور دورها درختی دیده می شد: له و دوور دورانه
داریک به دی ده کرا'.

دورریز / dūr.riz ، ها: اسم. [گفتاری] پرتاوتیه؛
لی که فت؛ ټو شتانه که له بهر زا به بوونیان
ده یان ریژن 'یک کیلو سبزی خریدیم، نصفش دورریز
شد: کیلویه ک سه وزیمان کړی، نیوه ی پرتاوتیه
بوو'.

دورسخنی / dūrsoxāni ، ها: اسم. دوور په یقی؛
وتوو پیژنی چن که س له مه و دای دوور وه، به
ټامراز گه لی دهنک و رهنک: تله کنفرانس؛
ویدئو کنفرانس

دورسنج / dūrsanc ، ها: اسم. دوور په پیو؛
١. ټامریک بو ټه ندازه گرتنی چهن دیه تیه ک
(وه ک دهما، نم یان گوشار و هه نار دنی ټاکامی له
دوور وه) ٢. مه و داپیو * تله متر

دورسنجی / dūrsanci: اسم. دوور په پیوی؛
١. زانست و لی هاتوویی ټه ندازه گرتنی چهن دیه تی
له ریگه ی دوور وه ٢. زانیاری و ده ی تا گه لیک
که له و زانسته وه به ده ست هاتوو * تله متري

دورگه / dorage ، ها: صفت. دوور ه گه؛ دوور ه؛
دوراجه؛ دراجه: ١. دوور پیژنه؛ دوور ه؛ دور ه؛

دوور ه ک؛ مه له ز؛ دوور ه گ؛ دوور ه گه؛ دور ه ک؛
به دی هاتوو له دوور ه گه زی لیک جیاواز 'اسب
دور که: ټه سی دوور ه گه' ٢. دوو ټومه؛ دوور پیژنه؛
به دی هاتوو له تی که لی دوو جنسی لیک جیا له
گیا دا ٣. دوو دانگ؛ به دوو چو نیه تی جیاواز له
یه که وه 'صدای دور که: دهنکی دوور ه گه'.

دورنشین / dūrmešīni: اسم. دوور نیشته یی؛
دوور گری؛ کار یان ر ه وتی نیشته جی بوون له
جیگایه ک جگه له جیگه ی ژبانی ټاسایی و
ده رامت ی خو و به شداری نه کردن له کار و
به ره مه پنانی (وه کوو مال، زه و ی و زار یان
کارخانه). هه روه ها: دورنشین

دورنگ / dorang ، ها: صفت. [مجازی] دوور وو؛
دوور نگ؛ فیلباز و دروزن؛ ناراست؛ ده اچه؛
دووراز؛ دوورزان؛ دوویل؛ دوولاژن.

دورنگار / dūrnegār ، ها: اسم. دوور نووس؛
فاکس: ١. ټامرازیک بو هه نار دنی نوو سراوه،
به لگه یان وینه بو جیگایه کی تر به هیل ی
ته له فوون ٢. وینه یی که به م شیوه یه
ده سک ه وتوو * دورنویس؛ ټما تر

دورنگاری / dūrnegāri: اسم. کار و ر ه وتی
هه نار دنی په یام به دوور نووس.

دورنگری / dūrnegāri ، ها: اسم. دوور نواری؛
دوابینی؛ چو نیه تی یان توانایی تی گه یشتن یان
به راورد کردنی کار دانه و ی کار یان پرو و دایک له
داها تودا. هه روه ها: دورنگر

دورنگی / dorangi ، ها: اسم. [مجازی]
دوولاژنی؛ دوور هنگی؛ دوور ووی؛ دورازی؛
ناراستی؛ دوولاژنی؛ دروزنی و گریکاری.

دورنما / dūrnemā ، ها: اسم. بهر ژه وه وند؛
بهر جه وهن؛ دوور نما: ١. بهر چاو؛ دیمه ن؛
چاوه نداز؛ وینه ی دیمه نی له سروشت
٢. [مجازی] دیلمان 'دورنمای این کار خوب است:
بهر ژه وه وندی ټم کاره باشه'.

دورنویس / dūrnevīs دورنگار

زموږ ناسی چکوله تر له خول و له چمن دهوړ
 ۴. زیوار؛ لیواره؛ پهراویژ؛ دهوړاندهوړ؛ قهراخ؛
 کهناره ی هر شتی به تایبته شتی خرت
 «دوره ی کلاه؛ لیواره ی کلاو» ۵. خول؛ قوناغ؛
 دهوړه ی خویندن «دوره ی ابتدای؛ خولی
 سه رهای» ۶. دهوړه میوانی؛ چه شنی میوانی که
 گرویه که له ماوه گه لی دیاریکراودا و هر جار به
 میوانداری که سیک دهیگیرن ۷. کوړ؛ کو
 بوونه وهی که سانیک له ماوه گه لی کاتی و به
 نامانجی دیاریکراوه وه و به شیوه ی نافه رمی
 «دوره ی قرائت قرآن؛ کوری خویندنه وهی قورثان».

☐ دوره ی احتیاط: خولی سپړ؛ خولی فیرکاری
 چه کداری بو هیزی یه دهک که نه رکی
 سه ربازی به جی هیناوه.

دوره ی آموزشی: خولی راهینان؛ خولی
 فیرکاری؛ خولی که تیدا له ماوه یه کی
 دیاریکراو، به که سانیک دیاریکراو،
 ناموژه گه لیک دیاریکراو ده درئ.

☐ دوره افتادن: «مجازی» سوورانه وه؛ خول
 خواردن؛ که وخته خول؛ بو نه جامدانی کاریک
 بو لای که سانی جوراوجور چوون «دوره افتاده
 بود و برای مجله مشترک جمع می کرد؛ ده سووراه و
 بو گوفا ره که، به شداری خر ده کرده وه».

دوره ایستادن: دهوړه دان؛ دهوړه گرتن؛ دهوړه
 دان؛ به دهوړه شتیکی یان له جیگاهه کدا
 چه مه ره دان «مردم دوره ایستاده بودند و به
 حرفهایش گوش می دادند؛ خه لک دهوړه یان دابو
 گوینان له قسه کانی ده گرت». هه روه ها: دوره
 نشست

دوره ی چیزی گذاشتن: هه رته ی شتی به سر
 هاتن؛ جهنگه ی شتی به سر چوون؛ دهوړه ی
 شتی به سر چوون/ ته وواو بوون/ نه مان؛ باوی
 شتیکی نه مان؛ کاتی بره و کاردانه وهی شتی
 به سر هاتن «دوره ی درشکه و کالسکه گذشت:
 هه رته ی عاره بانه و کالیسکه به سر هات».

دورو /dorû/: صفت. دووړوو: ۱. به پشت و
 بهری وه کوو یه که وه «پارچه ی دورو؛ پارچه ی
 دووړوو» ۲. به رنګ و نه خشی دوو لایه نه ی
 پشت و پروو ۳. ها/ «مجازی» دووړاز؛ دووړوی؛
 دهاجه؛ خاوه ناکاری رپاکارانه «آدم دورو؛ مرؤی
 دووړوو».

دورویر /dowr-o-bar, do:r-/: ها/ «عربی»
 فارسی/ اسم. دهوړوبه ر؛ ناقار؛ هیل؛ هاویردور؛
 هه سوولا؛ کهراخ بیجاخ؛ قهراخ و بیجاخ؛ کهناره و
 کهنار «در آن دور و بر هیچ مفاز نبود؛ لهو
 دهوړوبه ردا هیچ دوکانیک نه بوو».

دورو تسلس /dowr-o-tasalsol, do:r-/: «عربی»
 اسم. یه که له دوو یه ک؛ په وتی دووپاته بوونه وهی
 له په ستای زنجیره رووداوه گه لی له ماوه و
 مه وداگه لی وه که یه کدا.

دور و دراز /dûr-o-derâz/: صفت. دوور و دریژ:
 ۱. زور دریژ «راه دور و دراز؛ ریگه ی دوور و دریژ»
 ۲. «مجازی» تیر و ته سمل؛ تیر و پر «آرزوهای دور
 و دراز؛ ناواتگه لی دوور و دریژ».

دورویه /dorûye/: صفت. دووړوو؛ به هر دوو
 لای وه که یه کی به کارها تووه.

دورویی /dorûyi/: ها/ «اسم» «مجازی»
 دووړوویی؛ دوولانه ی؛ دووړه نگه ی؛ دووړازی؛
 خوړیخه ری و هاوړیی به درو بو خله تاندنی
 خه لک «می خواست با چرب زبانی و دورویی خودش را
 دوست ما نشان بدهد؛ گره کی بوو به زمان لووسی و
 دووړوویی خوی به دوستی نیمه پشان بدا».

دوره /dowre, do:re/: ها/ «عربی»/ اسم.
 ۱. «ادوار» سه رده م؛ چاخ؛ ماوه یه کی دیاریکراو که
 زنجیره رووداوه یه کی تیدا ته وواو ده بی «دوره ی
 بلوغ؛ دوره ی بیماری؛ سه رده می پیگه یشتن؛ چاخ
 نه خوشی» ۲. سه رده م؛ چاخ؛ روژگار؛ روژگار؛
 کاتی سه ر به ژبانی که سی یان به دیهاتنی
 رووداویک «دوره ی سیاه شاه عباس؛ سه رده می
 ره شی شاه عباس» ۳. له به شبه ندیگه لی

دوری / dūrī، ها: / اسم، دوری: ۱. پلی؛ دُخ
یان چۆنیه‌تی دور بوون ۲. مه‌ودا؛ دۆرینگ؛
نیوان؛ وهره‌نگ ۳. جیایی؛ جودایی ۴. [مجازی]
دور پهریزی؛ که‌ناره‌گیری؛ خۆلاده‌ری [از این
جور آدم‌ها دوری کن: لهم جۆره بنیاده‌مانه دوری
بکه].

□ دوری کردن: دوری کردن؛ دور گرتن؛ دور
بوونه‌وه؛ خۆ پاراستن؛ پاریز کردن؛ ته‌کانه‌وه؛
توخن نه‌که‌وتن؛ دور پهریزی کردن.

دور یختی / dōrīxtī، ها: / اسم، دوو ته‌حری؛
دوویچی؛ دوو سه‌کوتی: ۱. [کانی‌شناسی] دُخ
یا چۆنیه‌تی دهر که‌وتن به دوو شیوه‌ی جیاواز
(وه‌کوو که‌روناتی که‌سیوم) ۲. [گیاه‌شناسی] دُخ
یان چۆنیه‌تی دارا بوونی دوو جۆر پهرچهم، که‌لا
یا گول * دوشکلی

دوز / doz، فرانسوی [دوز] دُز
دوز / dūz، ترکی / اسم، چووزان؛ ریزان؛
سی‌ریزکانی؛ سی‌ریزکین؛ سی‌چوکل؛ دوزوو؛
چه‌شنی یاری دوو که‌سی له‌سه‌ر رووپه‌ریک که
هه‌ر که‌س ۱۲ به‌رد یان مۆره‌ی خۆی به‌نۆبه
(هه‌ر جاریک دانن) له‌سه‌ر جیگاه‌ک داده‌نی و
پاشان به‌نۆبه‌ت به‌رده‌کان راده‌گوین تا ریز
بکه‌ون (چووز بین): دوزبازی

- دوز: پیوژ. - دورو: - دوروین: - وراز؛
- نه‌وه‌وراز؛ بدورو؛ دروومانکار «کفشدوز؛ لباسدوز؛
پینلادوور؛ به‌رگ‌دروو».

دوزاری / dō:zārī، دوهارزی
دوزبازی / dūzbāzī، ترکی / فارسی [دوز]
دوزخ / dūzax، اسم، [دبی] دۆژ؛ دۆژ؛ ئارتوون؛
دۆژه؛ دۆژه‌ه؛ دۆزه‌خ؛ دوزه‌خ؛ دۆزه‌ق؛ دوزه‌ق؛
جه‌ه‌ننهم.

دوزخی / dūzaxī، ها: / ان: / صفت. [دبی]
دۆزه‌هی؛ ئارتوونی؛ دۆزه‌خی؛ جه‌ه‌ننهمی؛
جه‌ه‌نده‌می: ۱. نیشته‌جینی دۆزه‌خ ۲. [مجازی]
خراپکار و تاوانبار.

دوره داشتن: دورهمیوانی هه‌بوون «با
همکلاسیه‌ای سابقمان دورداریم: له‌گه‌ل هاوپیله
پیشووه‌کانماندا دورهمیوانیمان هه‌یه».

دوره دیدن: دوره‌دیتن؛ خولیکی فیرکاری
دیاریکراو ته‌واوکردن: دوره‌گذراندن

دوره کردن: ۱. دورکردنه‌وه؛ دوره‌کردنه‌وه؛
دورکهرده‌یوه؛ نه‌وه‌نه‌ی؛ خویندنه‌وه‌ی
دووباره‌ی وانه بۆ باشتەر فیر بوون «کتاب شیمی
را دو بار دوره‌کردیم: کتییی کیمیا دوو جار دور
کردنه‌وه» ۲. دوره‌دان؛ به‌دور که‌سی/
شتیکه‌وه کۆ بوونه‌وه و داگرتن.

دوره‌گذرانندن دوره‌دیدن

دوره‌ای / dōwe'ī, dō:re'ī، [عربی] صفت.

دوره‌یی: ۱. به‌شیوه‌ی خولی «مهمانی دوره‌ای؛
میوانی دوره‌یی» ۲. به‌نۆبه «حمله‌های دوره‌ای؛
هیرشی دوره‌یی» ۳. نۆبه‌تی؛ نۆره‌یی؛ نۆگه‌یی؛
خولی «به‌تر است بحث دوره‌ای باشد و هر کس نظرش
را بگوید: باشتەر باسه‌که نۆبه‌تی بی و هه‌ر که‌س
بۆچوونی خۆی بیژی».

دوره‌گرد / dōwregard, dō:regard، ها: /
[عربی/فارسی] صفت. گه‌رۆک؛ بازقان؛ به‌بی
جیگای دیاریکراو و هه‌میشه‌یی بۆ کار
«فروشنده‌ی دوره‌گرد؛ گدای دوره‌گرد؛ فروشنه‌ری
گه‌رۆک؛ دهرۆزه‌ی بازقان».

دوره‌گردی / dōwregardī, dō:re-، ها: / [عربی/
فارسی] اسم. ۱. کار و ره‌وتی خولانه‌وه؛
سوورانوه؛ سه‌فه‌ر و گه‌شتی بی‌ئامانج یان به
بی‌به‌نامه‌ی پیشوو ۲. گه‌رۆکی؛ کار یان پیشه‌ی
بازقان.

دوری / dōwri, dō:ri، ها: / [عربی] اسم.
دوروی؛ قاپ؛ هیرمان؛ هیربار؛ جۆزی ده‌فر به
لیواره‌ی کورتی هیندیک راسته‌وه (پیچه‌وانه‌ی
دوروی ئاسایی که‌ لیواره‌ی پان و ته‌خته).

دوری: صفت. نۆبه‌تی؛ نۆبه‌یی؛ نۆره‌یی؛ نۆگه‌یی؛
گه‌ری؛ سه‌ری.

دوزمانه / dozamāne ، ها: / صفت. دوزهمانه؛
دوو کاتی؛ دوو ساتی؛ به کارکرد له دوو قوناغی به
شوین یه کدا <موتور دوزمانه: موتوری دوزهمانه>.

دوزندگی / dūzandegî / اسم. خه یاتی؛ خیاتی:

۱. دروومانی؛ جلدروویی؛ دروومانکاری؛ کاری

به‌رگ دوور <دوزندگی می‌کند: خه یاتی ده‌کات>

۲. /ها: دروومانگه؛ کارگای خه یاتی <دوزندگی

دارد: خه یاتی هه‌یه> ۳. دروومان؛ کاری دوورین

<آموزش دوزندگی: هه‌فۆتی خه یاتی>.

دوزنده / dūzande ، ها: /گان: / اسم. خه یات؛

به‌رگ دروو؛ دروومانکار؛ که‌سی که کاری دروونه

(به‌تایبته جل‌وبه‌رگ).

دوزو کلک / dūz-o-kalak ، ها: /ترکی/ فارسی

/اسم. /گفتاری/ فِر و فیل: ۱. فاک‌وفیک؛

فیل‌وفه‌ره‌ج؛ که‌لک و کلۆک؛ فیل و ته‌له‌که؛

فهند و فیل؛ فهن و فوون؛ گزی؛ هه‌قه ۲. پاو و

پیو؛ ساز و باز؛ ساخت و پاخت؛ پا و ریوی؛

پیلان.

دوز و کلک چیدن / سوار کردن: /مجازی/

پیلان نانه‌وه؛ فیل و فره‌ج / فه‌ته و فره‌جی

کردن؛ پیلان گیتان؛ پاو و ریوکردن؛ ساخت و

پاخت کردن.

دوزه / dūze ، ها: /اسم. نووسنه‌ک؛ پرمیشک؛

په‌نیرشک؛ در‌کیکی خرتۆکه‌ی دیمه‌زاره.

دوزیست / dozîst ، ها: /ان: / صفت. /زیست‌شناسی/

دووژینه؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به دوو ژیه‌نه‌وه:

دوزیستی

دوزیستی / dozîstî / دوزیست

دوسالانه^۱ / dosālāne / اسم. دووسالانه؛

رئ‌وپه‌سمی (وه‌کوو جیژن، کتبه‌رکی یان پیشانگا)

که ههر دوو سال جاریک به‌رپوه ده‌چی: بی‌ینال

دوسالانه^۲: صفت. دووسالانه؛ دووساله؛

پیوه‌ندیدار یان سهر به دوو ساله‌وه <جشن

دوسالانه: جیژنی دووسالانه>.

دوست^۱ / dūst ، ها: /ان: / اسم. دۆست؛ دۆس؛

دۆ: هه‌وال؛ ئاوال؛ هه‌ئال؛ هاولف؛ هه‌فرئ؛

هاورئ؛ هه‌مباز؛ باخوی؛ ده‌سته‌برا؛ یار؛ هالا؛

براده‌ر؛ خۆناس؛ هامرا؛ ره‌فیق؛ ره‌فیق؛ ویست؛

میر و چیر؛ چیر؛ چه‌ژ؛ چه‌ژ؛ که‌سی که

ده‌یناسن، خۆشیان ده‌وی و ره‌حمیان بۆی

ده‌چی و لئی دلنیاں <دوست من آهنگ‌ساز است:

دۆسته‌که‌م مووسیقاره>.

دوست صمیمی: هه‌ئبه‌ند؛ هه‌فالۆشک؛

هه‌ئالبه‌ند؛ دۆستی گیانی-گیانی؛ هه‌والی

زۆرنزیک.

دوست داشتن: ۱. خۆش لیّه‌هاتن / هاتن؛

خۆش ویستن؛ خۆش گه‌ره‌ک بوون؛ وه‌شه

سیه‌ی / سیای؛ چه‌ز لی بوون؛ چه‌باندن؛

هه‌باندن؛ لیلاندن؛ به‌ر دل‌که‌وتن <این‌گُل را

خیلی دوست دارم: ئهم گوله‌م زۆر خوش ده‌وی>

۲. پی خۆش بوون؛ خۆش هاتن؛ ویستن؛

گه‌ره‌ک بوون / بیه‌ی؛ چه‌ز کردن؛ چه‌ز

که‌رده‌ی؛ دل له سهر بوون؛ خوازیار بوون

<همیشه دوست داشت در بانه زندگی کند: همیشه

پینی خۆش بوو له بانه بژیت> ۳. خۆش ویستن؛

خۆش گه‌ره‌ک بوون؛ وه‌ش ئه‌سیه‌ی /

ئه‌سیای؛ وه‌ش گه‌ره‌ک بیه‌ی <برادرزاده‌ام را

خیلی دوست دارم: برازا‌که‌مم زۆر خوش ده‌وی>

۴. خۆش لیّه‌هاتن؛ خۆش ویستن؛ وه‌ش

ئه‌سیه‌ی / ئه‌سیای؛ ژئ چه‌ز کردن؛ چه‌ز

لی‌کردن؛ ئه‌ویندار بوون <آزاد سارا را دوست

داشت: ئازاد سارای خوش ده‌ویست> ۵. هه‌وال

بوون؛ دۆست هه‌بوون؛ ره‌فیق هه‌بوون؛ دۆس

بیه‌ی <دوستی داشتم خیلی مهربان بود: دوستیکم

هه‌بوو گه‌له‌ک دلۆفان بوو>.

دوست شدن: بوونه دۆست؛ بیه‌ی به دۆس؛

بوونه هه‌وال؛ بوونه ره‌فیق؛ گرسانی پیوه‌ندی

دلۆفانی وێپرای پهرمیان و میهره‌بانی <در دوران

دانشگاه با او دوست شد: له سهرده‌می زانستگادا

له‌گه‌لی بوو به دۆست>. هه‌روه‌ها: دوست بودن

دوستايه تي گردن ۲. ناسياوي؛ ناشنايه تي؛ هه بووني پيوهندي عاتيفي و دلخواز (سالهاست با هم دوستي نزديكي داريم: چهن ساله پيکه وه دوستايه تي نيزيکمان هيه) ۳. ياري؛ هاوريي و پشتيواني (شرط دوستي را به جا آوردن: مهرجي دوستايه تي به جي هينان). ههروه ها: دوستي

داشتن: دوستي گردن

☐ دوستي خاله خره: /کنايي/ دؤستي که سي که به بؤنه ي نه زانيه وه ده بيته هؤي گه زه ن و نازار.

دوستيabi / dūstyābi، ها: /سم/ دؤست گري؛ کار يان رهوتي دؤزينه وي ئوال؛ دؤست گرتن؛ ره فيق گرتن (آيين دوستيabi: شيوه ي دوست گري).

دوسره ۱ / dosare، ها: /صفت/ دووسره؛ دووسره؛ دووسره که؛ به کارهاتي هه ر دوو لايه نه (براي اروميه بليط دوسره گرفتيم: بؤ ورمي بليتي دووسره مان گرت).

دوسره ۲: قيد. دووسره؛ له هه ر دوو سه ر / لاوه. ☐ دوسره بار گردن: ۱. دووسره بار ليدان؛ له هه ر دوو لاوه بار هه لگرتن ۲. /تعريض/ سه گي دوولا وه بوون؛ ره فيقي قافله و شه ريكي دز بوون؛ قازانج بردن له هه ر دوو لايه نه وه.

دوسوتوان / dosûtavān: /صفت/ تايه تمه ندي که سي که له نه ندامه کاني هه ر دوو لاي له شي وه ک يه ک که لک وه رده گري.

دوسوتواني / dosûtavāni /سم/ توانايي که لک وه رگرتن له هه ر دوو لاي جهسته به شيوه ي به رامبه ر. به رامبه ر: سو بر تري

دوسيه / dusiye, do:siye، ها: [فرانسوي] /سم/ /قديمي/ دؤسيه؛ په روه نده؛ هه فنقيس؛ کؤمه ليک کاغه ز سه باره ت به کاري يان که سيک.

دوش ۱ / dūš /سم/ ۱. کؤل؛ شان؛ دؤش؛ ناوشان؛ قه لاندؤش؛ ناو ملان؛ نافقؤلنج؛ نهو

دوست گرفتن: دؤس گرتن؛ دؤس په يدا گردن؛ له گه ل کور يان پياويک پيوهندي جنسي يان نه ويند ارانه دامه ز راندين (بؤ کچ يان ژن به کار ده برت) (چشمه روشن؛ باز دخترت دوست گرفته: چاوت رؤشن؛ کچه که ت ديسانه که دوستي گر توده).

دوست ۲ / ها: /ان: /صفت/ دؤست؛ دؤس؛ هؤگر؛ پشتيوان؛ لايه نگر؛ يار؛ خاوه ن په يوه ندي که دؤستانه (کشور دوست: ولاتي دوست).

- دوست ۳: پيازه. - دؤست؛ - دؤس؛ - يار؛ - واز؛ - ويست؛ خوازيار (آسيانه دوست: هيلانه دوست).

دوستار / dūstār، ان: /سم/ /ادبي/ خؤشويست؛ هؤگر؛ خوازمه ند؛ خوازيار.

دوستاق / dūstāq: [تركي] ☐ دُستاق دوستاقبان / dūstāqbān: [تركي/فارسي] ☐ دُستاقبان

دوستانه ۱ / dūstāne: /صفت/ دؤستانه؛ دؤسانه؛ وه کوو هه والان (قيافه ي دوستانه: تووزي دوستانه).

دوستانه ۲: قيد. دؤستانه؛ دؤسانه؛ ره يقانه؛ نافه رمي؛ به شيوه و ئاکاري دؤستان. به رانبه ر: رسمي (پيش آمد و دوستانه سلام کرد: هاته پيشه وه و دوستانه سلاوي کرد).

دوستدار / dūs(t)dār، ان: /سم/ خؤشويست؛ ئاواتخواز؛ خوازمه ند؛ خوازيار؛ جهز که ر؛ ئاره زووکهر؛ هؤگر؛ نهوي، که سي يان شتيکي خؤش ده وي.

دوست داشتني / dūs(t)dāštāni، ها: /صفت/ /گفتاري/ دلگر؛ ره زاسووک؛ زه ره شييرين؛ ئيسک سووک؛ ههستي سفق؛ خؤشه ويست؛ خوين شييرين؛ خوين شيرين؛ له به ر دلان؛ به ر دلک (بچه ي دوست داشتني: مندالي دلگر).

دوستي / dūsti، ها: /سم/ دؤستايه تي؛ دؤسايه تي؛ دؤستاني؛ دؤستي؛ دؤسي؛ هه واله تي؛ ئاواله تي؛ ۱. ريکاتي؛ ريکايي؛ دؤخ يان چؤنيه تي هه وال بوون (دوستي گردن:

دوشادوش / dūšādūš / حرف. شان به شان؛
 گوی به گوی: ۱. پیکه وه جووت؛ له لای
 یه کتره وه «دوشادوش یکدیگر راه می رفتند»
 شان به شانی یه کتر ده رُیشتن» ۲. به هاوکاری
 یان هاوړیی یه کتر «دوشادوش شوهرش کار می کرد»
 شان به شانی شووه که ی کاری ده کرد» * دوش به
 دوش

دوشس / duşes ، ها: (فرانسوی) اسم. دووشیس؛
سه‌رناوی ماقوولانه‌ی؛ هاوسه‌ری دووک له
ئوروو پادا.

دوش فنځک / dūšfang / اسم، [نظامی]
 دوو شفه‌نگ؛ دوخی له فیڅکاری چه کداریدا که
 قوناخی چه ک له سهر له پی دهست و لووله‌کی
 له سهر شانه.

دوشک / došak : [ترکی] ➡ تَشَك
دوشکلی / došekli : [فارسی / عربی] ➡
دوربختی

دوشنبه / došambe, došanbe ، ها: /فارسی/
 [آرامی] اسم، دووشه‌مه؛ دووشه‌ممه؛ دووشه‌می؛
 دووشه‌مب؛ دووشه‌مبی؛ ناوی رۆژی سێهه‌می
 هه‌وته.

دوشنبه شب / došambešab, došanbe / ها: /
 افارسی / آرامی / فارسی / اسم. شه‌وی سئ-شه‌مه؛
 دووشه‌مه‌شه؛ شه‌وی دووشه‌مه له سه‌ر
 سئ-شه‌مه؛ شه‌وی دواي روژي دووشه‌مه.

دوشیدن / dūšidan: مصدر، متعدی. // **دوشیدن:** دوشویت؛ می دوشی؛ ددهوشی؛ بدوش؛ بدوشه // ددوشوین؛ دوشان؛ دوشانن؛ دووشین؛ دوشته‌ی؛ ددوشه‌ی؛ دوشای؛ دوتن: ۱. شیر له گوان داددوشینان «گاو دوشیدن: مانگا دوشین» ۲. [مجازی] داددوشین؛ له کس‌یک به فیل و فره‌ج و زور، پاره وەرگرتن (هر بار به بهانه‌ای پدرش را می‌دوشید: همه‌موو جار یک به بیانویک‌هوه بای ددهوشی).

ههروه‌ها: دوشیدنی

■ صفت فاعلی: دوشنده (دۆشه‌ر) / صفت مفعولی:

به‌شه له له‌ش که که‌وتۆته نیوان ده‌س و مل و سنگ و پشته‌وه ۲. /ها/ [فرانسوی] دووش؛ چه‌شنی شیر، که ئاو له سه‌روهه بو خوارێ ده‌پژینی و له ژێریدا خو ده‌شۆن ۳. /دبی/ دویشه‌و؛ دوینی‌شه‌و؛ هی‌زی‌شه‌و؛ ئیز‌شه‌و؛ دوه‌شه‌و.

دوش به دوش دوشادوش

❑ دوش گرفتن: دووش گرتن؛ ئاوكردنه خۇدا؛ ئاۋ ئاسەي وڤرە؛ لە ژيەر دووشەوہ خۆ شۆردن «پرو دوش بگير خستگىات در برود: بېرۆ دووش بگيرە با ماندوويه تيت دەر چي».

به دوش كشيدين: به كۆل كيڭشان: ۱. به شان
كيڭشان؛ له سهر شاني خۆ بار بردن ۲. [كنايي]
دژواري و سهختي كيڭشان.

روی دوش کسی سوار شدن: [کنایی] ههوساری
که سیپک گرته دهسته وه؛ سوار ملی که سیپ
بوون؛ که سیپک فهرمانه ری خۆ کردن.

— دوش^۲: پیو/ژه. — دوش؛ دوشهر (شیردوش: شیردوش).

دوشا / dūšā /: صفت. دۆشەنى؛ دۆشانى؛
دۆشەدەنى؛ دووشا؛ تاييەتمەندى ئازەلى كە
شىر پدا «گاو دوشا: مانگاي دۈشەنى».

دوشاب /dūṣāb/: اسم، دۆشاب؛ دۆشاو؛ دۆشاف؛ دیشاف؛ شیلە؛ شۆک؛ ئاوی ترى يان تووی کولای هیندیک خەست.

دوشاخه ^۱ /došāxe، ها/ :سم. دووشاخه؛ دوولک؛ دوولهق؛ دپهل، ئامیریک له مایکی نارسانا (پلاستیکی یان کانوچو) بۆ گه یاندنی هیزی کارهبا له پریزه وه به ئامیریکی کارهبايي «دوشاخه ئو را در بیاور: دووشاخه ئی ئوتوه که دهرینه».

دوشاخه^۲: صفت. دووشاخه؛ دووپه‌لان؛ دووله‌پان؛ دووفلیقانه؛ دووحاچه؛ دوولق؛ دوولق؛ دووفاقه؛ دووفاق؛ دووپهل؛ دوویهل؛ دوولک؛ دوولکه «یک چوب دوشاخه پیدا کن: چټوپکې دووشاخه بدوږ موه».

ږه نځیکي شینه وه.

دوقلو / doqolû / ها: [ترکی] صفت. هاولف:

۱. دوانه؛ دوانی؛ لفه دوانه؛ لفه دوانه؛ جووته؛ هه وال دوانه؛ ئاوال دوانه؛ جیوک؛ جهک؛ جیمک؛ جیفی؛ جویک؛ جفی؛ جووی؛ جیمک؛ جفک؛ لقانه؛ لفه؛ هه فال جهو؛ هه فال جیو؛ هه فالزا؛ هه فزک؛ هه مبیزه؛ جو مړانه؛ زگه دوانه؛ جوملانه؛ به دیهاتوو به شیوهی جووت له سک و زایه کدا (فرزند دوقلو: مندالی لفه دوانه) ۲. دوولنه قان؛ دوه له قان؛ به جووتی هاوتاوه «آبشار دوقلو: تافی هاولف» ۳. دووانه؛ به دیهاتوو به شیوهی دوو له تی هاوتا یان لکاو به یه که وه «بستی دوقلو؛ چسب دوقلو: به سته نی دوانه؛ چه سپی لفه دوانه».

□ **دوقلوهای سیامی**: شملي بهر هکت؛ شملي براکه؛ لفه دوانه ی پیکه وه لکاو.

□ **دوقلو زاییدن**: لفه دوانه هیتان؛ دوانی بیه ی؛ هیتانی دوو زارو له زاینیدکا.

دوقندی / doqandî / ها: [فارسی/مغرب] اسم. /شمی/ دووقندی؛ تیکه لاوئ که له دوو قندی ساده وه پیکهاتوو (وهک ساکاروز و مالتوز).

دوک / dûk / اسم. ۱. تهشی؛ تهش؛ له تهره؛ نه تهره؛ له تهری؛ لوتهر؛ دووک؛ دیک؛ دویک؛ دووک هک؛ دووخ؛ خهړ هک؛ جیکنه؛ چیکن؛ کلافه؛ نامازی ساکاری خرتوله که به خولانه وه، خوری یان په مو ده کاته بهن ۲. /ها/ [فرانسوی] دووک؛ ریزناوی پیاوانه له نوروپادا بانتر له کینت.

□ **دوک ریسیدن**: تهشی ریسین؛ له تهره ریسه ی؛ به تهشی بهن بادان.

دوکاو / dokāv / صفت. دوولاکوور؛ به هر دوو رووپهړی کوور هوه: **مقرر الطرفین**

دوک ریسی / dûkrîsî / اسم. تهشی ریسی؛ له تهره ریسه؛ که سی که به تهشی، خوری باده دا.

دوک ریسی / dûkrîsî / اسم. تهشی ریسی؛ کار یان رهوتی خهړ هک رهستن؛ نه تهره رهستن؛ به

دوشیده (دوشراو) / مصدر منفی: **ندوشیدن** (نه دوشین)

دوشیزگی / dûşîzegî / اسم. کچینی: ۱. کچی؛ که نیشکی؛ کناچه یی؛ دوتی؛ دوخ یان چونه تی کچ بوون ۲. /مجازی/ بن؛ توژالیکي ناسک له شهرمی کچدا.

دوشیزه ¹ / dûşîze / ها؛ گان: /اسم. ۱. یایه؛ سه رناویک بو ریزنان له کچان ۲. کچی که شووی نه کردوو.

دوشیزه ²: صفت. کچ؛ که نیشک؛ که نیشک؛ که نیک؛ کنا؛ کناچی؛ کچکا؛ دوت؛ تایبه تمندی کچی که شووی نه کردوو «هنوز دوشیزه است: هیشتا که» هه روه ها: **دوشیزه بودن**

دوغ / dûq / اسم. دؤ؛ دوو؛ دهو؛ دهویک؛ هالیر؛ ماستاوی له مه شکده ژهنراوی که ره لی گیراو.

□ **دوغ بنگ**: خواردنه وه یه کی سر که ره له کولاندنی شادانه ده شیردا ساز ده بی: **بنگاب**

□ **دوغ زدن**: ماست ژهندن؛ تیکه ل کردنی ماست له گهل ئاودا بو دروست کردنی دؤ.

دوغ و دوشاب برای کسی فرق نداشتن / یکی بودن: /مجازی/ که و گا لیک جیا نه کردنه وه؛ هه ره له بره جیا نه کردنه وه؛ چاک و خراپ لیک نه کردنه وه «برایش دوغ و دوشاب فرقی ندارد: که و گا لیک جیا ناکانه وه».

دوغاب / dûqāb / اسم. دؤغاو؛ شوورواړژ؛ دوو غاو؛ دؤغاوه؛ تیکه لاویکی تراوی ناههک، که چ یان سیمان له گهل ئاو که له به ناییدا به کار ده بری.

دوغبا / dûqbā / اسم. دؤکلیو؛ دؤخهوا؛ دؤخوا؛ دؤخواه؛ دانه دوو؛ دهوین؛ مه هیر؛ مه یر؛ مه هر؛ چیشتی دؤ، گیا و دانه ویله.

دوغی ¹ / dûqî / اسم. ۱. /ها/ دؤ فروش؛ دؤ ورهش ۲. که وه؛ رهنگی سپی به بنه ره نځیکي شینه وه.

دوغی ²: صفت. که وه؛ به رهنگی سپی و بنه

تەشی بادانی کولکه.

دوکفه‌ای / dokafe'i / ها: [فارسی/عربی/اسم]
گیاندار، به‌تایبەت گیاندارى نەرمۆکه، که
لیکەیه‌کی دوو لەتی هەیه.

دوکوژ / dokûj / صفت. دوو لاکۆم؛ به‌هەر دوو

پرووپەری کۆمەو: محدب‌الطرفین

دوکی / dûki / صفت. ۱. خەپەکی؛ وەکوو

تەشی ۲. [مجازی] مەرەمووکه؛ مەرەمدوو؛
هەلووک؛ دارکەپێچان؛ لەجەر؛ قاریت؛
قاپچووک؛ بزمۆک؛ لەخەر؛ لەغەر؛ چەگال؛
دالگۆشت؛ زۆر لەپ و لاواز.

دوگانگی / dogānegi / ها: /اسم. دووباری؛

دوانەیی؛ دۆخ یان چۆنیەتی دوانە بوون «این
دوگانگی توجیه ندارد: ئەم دووباریە قووت ناچێ».

دوگانه / dogāne / صفت. ۱. دوانە؛ خاوەن دوو

ئەندام یان دوو هێمان «در مسابقه‌های دوگانه
شرکت کرد: لە کێبەرکی دوانەکاندا بەشداری کرد»
۲. [مجازی] دوو پالوو؛ دوولا «جواب دوگانه: وەرامی
دوو پالوو».

دوگوشی / dogûshi / ها: /اسم. هێدفون؛

ئامپێرێک بۆ وەرگرتنی راستەوخۆی دەنگ لە
گوێدا بەبێ بلاو بوونەو لە جیگایەکی تردا.

دول / doval / [عربی] جمع دولت

دول / dûl / ها: /اسم. [گفتاری] ۱. [سربیانی]

سەتل؛ دۆل؛ دولچە ۲. چووک؛ چوو؛ چوچ؛
کور؛ بلی؛ ددوولە؛ گونی کورێ چکۆلە.

دولا / dol(l)ā / صفت. دوولا: ۱. دووقەد؛ دوولۆ؛

بە دوو پرووپەری یان لۆی پێکەو‌ه‌ل‌کاو «پارچەى دولا:
پارچەى دوولا» ۲. [گفتاری] کۆم؛ چەماو؛ چەمیو؛

دووقەد؛ دانووشتاو؛ داچەمیو؛ ئەرەکۆمیا؛
چەمتاو؛ جفی؛ داهااتوو؛ خوارەو‌ه‌بوو؛ نوشتاو؛
شەوین.

دولا پەنا: دوولا بەر؛ دوو قەو؛ قوماشی که لە
کارخانەدا بە بۆنەى پان بوونى لە درێژیه‌و
دەقى دەکەن.

□ دولا پەنا حساب کردن: [مجازی] بێ‌هەساو

دانە بەر؛ کێچ بە‌گا کردن؛ زۆر گران
هەستێ‌کردن «پول غدا را دولا پەنا حساب کرد:
پارەى چێشتە‌که‌ى بى‌هەساو دایە بەرى».

دولا - دولا راد رفتن: کۆمە-کۆم پڕۆیشتن؛

کۆمە-کۆمە پڕیگە چوون؛ کوورە-کوورە پڕۆیین؛
بە‌نووشتاوی چوونە پڕی؛ پڕی چوون بە‌پشتی
چەماو.

دولا شدن: دانەوینەو؛ دانەوین؛ نەوین؛

نەمیانەو؛ نەوان؛ کۆمیانەو؛ کۆمانەو؛

چەمانەو؛ چەوتانەو؛ چەمینەو؛ چەمان؛

داهاتنەو؛ داهاتن؛ لار بوونەو؛ خوار بوونەو؛

تا بوون؛ مووچیانەو؛ ئەرەکۆمیه‌ی؛ کۆمیايرە؛

ئەرەنامیه‌ی؛ نامیايرە؛ بەرەو خوار لار بوونەو؛

نووشتانەو؛ شکانەو «دولا شد، کیف را برداشت:

دانەوینەو، کیفە‌که‌ى هەلگرت».

دولا کردن: نووشتاندنەو؛ ۱. چەماندنەو؛

خوارکردنەو؛ دانەواندن؛ دانەوانن؛ کۆمەو

کردن؛ ئەرەکۆمەنى؛ ئەرەنامەنى؛ کۆمیايرە؛

نامنایرە؛ لارکردنەو «کمتر را دولا کن: ناوقەت

بجەمێنەو» ۲. قەدکردن؛ دوولا کردن؛

مووچاندنەو؛ دامووچاندن؛ تەواندن؛

ئەو‌ه‌نوێرنەى؛ شکاندنەو؛ تاکردن «دولا کن

بگذار توى جيب: قەدى که بیه‌ه‌گيرفانت».

دولاب / dûlāb / ها: [سربیانی/فارسی/اسم.

دۆلاو؛ دۆلاب؛ دۆلاب: ۱. جەر‌جەر؛ جەر‌جەر؛

دول؛ دولک؛ چەر‌خاو؛ چەر‌خی‌ئاو هەلکێشان لە

بیر ۲. ناودیوارى؛ کەنتۆز؛ کومود؛ کومیدی نیو

دیوار.

دولابچه / dûlābçe / ها: [سربیانی/فارسی/اسم.

دۆلاوچە؛ کومیدیکی چکۆلە که لە نیو دیوارەو

دروست کراو.

دولا چنگ / dolāchang / :اسم. [موسیقی]

دوولاچەنگ؛ یە‌که‌ى کات لە‌نۆت‌نووسیدا که

دریژاییه‌که‌ى بە‌رانبەر بە‌نیو چەنگە.

دولبه /dolabe/: صفت. دووده‌مه؛ دوو‌دهم؛ دوو‌تیغه؛ به دوو که‌ناره‌ی تیژه‌وه «تیغ دولبه: تیغی دووده‌مه».

دولبی /dolabi/: صفت. [زبان‌شناسی] دوولپوی؛ لیوی؛ تایبه‌تمه‌ندی دهنگی که به لیک‌ته‌قیانی دوولپوه‌وه ده‌گوتری، وه‌ک /ب/، /پ/.

دولپه /dolappe/: ها/: صفت. [گیاه‌شناسی] دووله‌په‌یی؛ جووت له‌تکه‌یی؛ گیای خاوه‌ن توومی لفه‌دوانه (وه‌ک نوک و بادام).

دولپه‌ای /dolappe'/: دولپه

دولت /dowlat, do:lat/: ها/: اسم. ده‌ولت:

۱. /دول/ کۆمه‌له‌ی دامه‌زراره و ریخ‌خراوه‌گه‌لی که به‌رنامه‌ریژی، سیاست دانان و به‌ریژه‌ بردنی کار و باری ولایتکیان به ده‌سته‌وه‌یه «دولت‌ماد: ده‌ولت‌تی ماد» ۲. تاقمی چووکه له که‌سانی ولاتی که له سه‌رده‌میکدا پله و پایه‌گی گرینگی به‌ریژه‌به‌رایه‌تیا به ده‌سته و به‌رپرسی گیران و چاوه‌دیتری کار و باری گشتین «دیشب دولت جلسه داشت: دوشه‌وه‌ ده‌ولت دانیش‌تیا بـوو» ۳. کۆمه‌له‌ی ریبه‌رایه‌تی سیاسی ولایتیک «دولت حزبی: دولت نظامی: ده‌ولت‌تی حزبی: ده‌ولت‌تی چه‌کداری» ۴. سامان؛ دارایی؛ پوول و پاره «مال و دولت: مال و ده‌ولت».

☐ دولت‌اتلافی: ده‌ولت‌تی هاوپه‌یمان؛

ده‌ولت‌تیک که ئەندامانی، نوین‌ه‌رانی دوو یان چهند حیزب یان گروهی هاوپه‌یمان.

دولت‌اقلیت: ده‌ولت‌تی که‌مایه‌تی؛ ده‌ولت‌تیک که به ده‌ستی حیزبی که‌مین‌ه‌ی سیاسی و پتریش به هاوپه‌یمان بوون له‌گه‌ل حیزبگه‌لی‌تردا دروست بووه.

دولت‌تک‌حزبی: ده‌ولت‌تی تاقه‌حیزبی؛ ده‌ولت‌تی یه‌ک‌پارتی؛ ده‌ولت‌تیک که ئەندامه‌کانی ته‌نیا سه‌ر به حیزبیکن.

هه‌روه‌ها: دولت‌چند‌حزبی

دولت‌در‌تبعید: ده‌ولت‌تی له تاراوگه؛

ده‌ولت‌تیک که له ده‌روه‌ی ولات به ده‌ستی تارپتران یان په‌نابه‌ران دامه‌زراره.

دولت‌مستعجل: [دبی] ده‌ولت‌تی ناپایار؛ ده‌ولت‌تی گروپ؛ ده‌ولت‌تی ته‌مه‌ن کورت؛ ده‌ولت‌تی که خیرا وه لا نری.

دولت‌موقت: ده‌ولت‌تی کاتی؛ ده‌ولت‌تیک که به بۆنه‌ی گۆرانی بار و دۆخی سیاسی، پیش له هه‌لب‌زاردن و دهنگدان داده‌نری.

دولت‌نظامی: ده‌ولت‌تی چه‌کداری؛ ده‌ولت‌تی که له لایه‌ن سه‌رپه‌لانی ئەرته‌شه‌وه داده‌مه‌زری.

از دولت سرکسی: [مجازی] له سایه‌ی سه‌ر که‌سیکه‌وه؛ به بۆنه‌ی که‌سیکه‌وه «از دولت سر باب‌بزرگ بچه‌های ده صاحب مدرسه شدند: له سایه‌ی سه‌ر باوه‌گه‌وره وه مندا‌لانی دئ بوونه خاوه‌ن قوتا‌بخانه».

دولتخواهی /dowlatxāhî, do:lat-/: ها/:

عربی/ فارسی/ اسم. ده‌ولت‌تخوازی؛ ده‌ولت‌توازی؛ لایه‌نگری له ده‌ولت. هه‌روه‌ها: دولتخواه

دولتسرا /dowlatṣarā, do:lat-/: ها/:

عربی/ فارسی/ اسم. دیواخان؛ ته‌لار؛ سه‌رناویک بۆ خانووی بیسه‌ر یان که‌سیکی به‌ریژ «آمدن دولتسرا تشریف نداشتید: هاتم بۆ دیواخان له‌وئ نه‌بوون».

دولت‌منزل

دولت‌مرد /dowlatmard, do:lat-/: ان/:

عربی/ فارسی/ اسم. پله‌داری ده‌ولت‌تی؛ لیپ‌سراو؛ که‌سیک که له ده‌ولت‌تیکدا پایه‌ی گرنگ و سه‌ره‌کی هیه.

دولت‌مند /dowlatmand, do:lat-/: ها/:

عربی/ فارسی/ صفت. ده‌وله‌مه‌ند؛ ده‌وله‌مه‌ن؛ ده‌وله‌تمه‌ن؛ ساماندار؛ مایه‌وه‌ر؛ دارا؛ ده‌سمایه‌دار.

دولت‌منزل /dowlatmanzel, do:lat-/: [عربی]

☐ دولتسرا

دولتی /dowlatî, do:latî/: ها/:

عربی/ صفت.

دؤمینیه که له جنسی بهرد، ئیسک یان پلاستیکن و پروویهکی کراوه به دوو بهشهوه و له ههر بهشدا چهند خالی لئ نهخش کراوه.

دومینیکی / domînikan /: [فرانسوی] دومینیکی

دومینیکی^۱ / domînikî /، ان: [فرانسوی] / اسم. دومینیکی: ۱. رپیازی ربهنانی خاچیه رستی کاتولیک که له سهدهی ۱۲ی زاینی له لایهن قدیس سن دومینیکی سپانیاییهوه دامه زرا ۲. ههر کام له رپر هوانی نهو رپیازه * دومینیکی دومینیکی^۲: صفت. دومینیکی؛ پیوه نندیدار یان سهر به دومینیکیهوه: دومینیکن

دون / dùn /، ان: [عربی] صفت. [دبی] زه بوون؛ خوار؛ ژیر؛ نزم؛ پهست؛ پهس؛ نهوی؛ پیسکه.

دون اشل / dùn'eşel /: [عربی] / فرانسوی] صفت. پله خوار؛ پایهنزم؛ ژیردهست؛ چیردهس.

دونبش / donabš /: صفت. [ساختمان] / دووبهر؛ دوهوهر؛ دوونه بش «سر کوچهی ما یک بقالی دونبش هست: له سهر کولانی ئیمه بهقالیهکی دووبهر هیه».

دونپایه / dûnpāye /: [عربی] / فارسی] صفت. پله خوار؛ پایهنزم؛ ژیردهست؛ به پله و پایه کهم و گمهوه «کارمند دونپایه: کارگیری پله خوار».

دونپرور / dûnparvar /: [عربی] / فارسی] صفت. [دبی] / سپله پهرور.

دوندگی / davandegî /، ها: / اسم. هات و چوو؛ هات و چو؛ ره مه ره مالی؛ راوړاوان؛ نامشو و تیکوشانی زور بو ئه ملا و لا بو ئه نجامدانی کاریک یا گه یشتن به مه بهستیگ «کارش شده بود دوندگی توی ادارات: کاری بیووه هات و چوو له مه زرينگه کاند».

دوندگی کردن: هات و چوو کردن؛ کرد و کوشی هاوړئ له گه ل هات و چوئ زور کردند.

دونده / davande /، ها: / گان: / اسم. راکهر؛ کسهی که خیرا راده کا «دوندهی ماراتن: راکهری

دهوله تی؛ میری؛ سهر به دهوله ت «کار دولتی: کاری دهوله تی».

دولتین / dowlateyn, do:lateyn /، ها: / [عربی] / اسم. دوو دهوله ت؛ دهوله تان «روابط دولتین ایران و عراق: پیوه نندی دوو دهوله تی ئیران و عراق».

دولچه / dûlçe /، ها: / [سریانی] / فارسی] / اسم. دؤلچه؛ سه تلی چکوله.

دولک / dolak /، ها: / اسم. هه لووک؛ هه لویک؛ پهلیک؛ پلیک؛ چتیوکی چکوله که له کایه ی هه لووکاند به دار هه لووک دیهاوین.

دوم / dovvom /: صفت. دووهه؛ دووهه؛ به پله، ریز یان جیگای دووههوه.

دوما / dovvoman / (!) [فارسی] / عربی] قید. [گفتاری] له دووهه مدا؛ دووهه؛ دووهه؛ له قوئانی دووهه مدا.

دوما / dûmā /: [روسی] / اسم. دووما؛ کۆری قانون دانانی رووسیه.

دوم شخص / dovvomšaxs /: [فارسی] / عربی] / اسم. [دستور] دووهه م کهس؛ نهوی که بیسه ره «تو» ضمیر دوم شخص مفرد است: «تو» جیناوی دووهه م کهسی تاکه».

دومی / dovvomî /، ها: / ضمیر. دووهه می؛ دووهه می؛ نهوی که له ریز، پله یان جیگه ی دووهه مدایه «دومی گفت: من نمی آیم: دووهه می کوتی: من نایم».

□ دومی نداشتن: بی هاوتا بوون؛ بی وینه بوون «هنرمندی است که دومی ندارد: هونه رهنندیکه هاوتا نیه».

دومین / dovvomîn /: صفت. دووهه مین؛ دووهه م؛ به پله و پایه، ریز یان جیگای دووهه مهوه «دومین نفر از سمت راست: دووهه مین کهس له لای راستهوه».

دومینو / domîno /: [فرانسوی] / اسم. دؤمینیه؛ دؤمنه: ۱. چه شنی کایه ی سهر میژ که به مؤره ده کرئ ۲. لها/ ههر کام له ۲۸ مؤره ی کایه ی

ماراتون^۱.

دوو قرانی: دوزاری [گفتاری]

□ دوهزاری کسی کچ بودن ☞ دوهزاری

کسی نیفتادن

دوهزاری کسی نیفتادن: [مجازی] که سیک

تینه گه یشتن؛ له قسه ی بیژر حالی نه بوون

«هنوز دوهزاری من نیفتاده بود که مقصودش چیست:

هیشتا تینه گه یشتبووم که مبهستی چیه»:

دوهزاری کسی کچ بودن. ههروهه: دوهزاری

کسی دیر افتادن

دویدن / davīdan / مصدر. لازم. // دوییدی:

رات کرد؛ می دوی: راده کی؛ بُدو: راکه // راکردن؛

هه راکردن؛ رهمه ی؛ رهمای: ۱. هه لاتن؛ غاردان؛

خاردان؛ بهزین؛ بهزان؛ وهزین؛ دوقین؛ لنگ

دان؛ هه لین گدان؛ قاچان «تا سر کوچه دویدم: تا

سر کولان رام کرد» ۲. [مجازی] دهر چوون؛ فرین؛

هه لاتن؛ بهرشیه ی؛ هه شتاو کردن «بدو دو تا نان

بخر: دهر چو دوو نان بکر» ۳. هات وچوو کردن «از

صبح تا حالا برای پیدا کردنش دویده ام: له به یانیوه تا

ئیستا بو دوزینه وه ی رام کردووه». ههروهه:

دویدنی

■ صفت فاعلی: دونده: (راکهر) / صفت مفعولی:

دویده (راکردو) / مصدر منفی: ندویدن (را نه کردن)

دویست^۱ / divīst, devīst / اسم. دووسده؛

دوهسه ده؛ دویست؛ ژماره ی سه ره کی

دووبه رامبه ری سده، له نیوان سده و نه وه و نو

و دووسده و یه کدا.

دویست^۲: صفت. دووسده؛ دویست؛ دوهسه ده:

۱. یه کی زوژتر له سده و نه وه و نو دانه

۲. دووسده ده م.

دویستم / divīstom, devīstom / صفت.

دووسده ده م؛ دویستم؛ به پله و پایه، ریز یان

جیگای دووسده ده مه وه.

دویستمی / divīstomî, devīstomî / ضمیر.

دووسده ده می؛ دویستمی؛ نه وه ی که له پله، ریز

یان جیگای دووسده ده مدایه.

دون صفت / dūnsefat / ان: [عربی] صفت.

زه بوون؛ پهست؛ خوار؛ نه وی؛ خاوهن خو و

خده ی ناحه ز و دوور له راستی و دروستی.

دونفره^۱ / donafare / ها: [فارسی/عربی] صفت.

دوو که سی؛ دوو که سه؛ تایبهت یان شیاو بو دوو

که س.

دونفره^۲: قید. دوو که سی؛ دوو که سه؛ ههر دوو

که س پیکه وه «دونفره در آن اتاق زندگی می کردند:

دوو که سی له و ژوره ده زیان»: دونفری

دونفری / donafarî / [فارسی/عربی] ☞ دونفره

دونقطه / donoqte / ها: [فارسی/عربی] / اسم.

دوو خال؛ جووت خال؛ نیشانه یه ک به م شیوه یه

«:» که پیش له رافه ی بابه تیک یان گوته وه ی

قسه یه ک داده نری.

دونگی / dongî / ☞ دانگی

دونم / donam / اسم. [گفتاری] تهر؛ به شو ی

زوژتر له نم و که متر له خووساو. ههروهه: دونم

کردن

دون همت / dūnhemmat / ان: [عربی] صفت.

خوپری؛ بی به هره له هه لگ و شهوقی پیویست

بو کاری گه و ره.

دونین / devoniyān / [فرانسوی] / اسم. دیقونیه ن؛

چواره مین دهره له خولی هه وه لی زه وین ناسی.

دوو قته / dovaqte / ها: [فارسی/عربی] صفت.

دوو کاته؛ دووساته؛ دوونوره: ۱. به دوو نوره کاتی

کار له ههر رۆژدا (زوژتر بهر له نیوه رۆ و دوا ی

نیوه رۆ) «مدرسه ی ما دوو قته است: قوتاخانه ی ئیمه

دوو کاته یه» ۲. به نوره ی کاری جیاوازه وه (به

شیوه ی به یانی و دوا ی نیوه رۆ یان رۆ و شهو).

دوومیدانی / dov-o-meydānî, dov-va-mey- /

[فارسی/عربی] / اسم. ۱. کیبه رکپی و ورزشی بریتی

له چهن رشته (وه کوو راکردن و بازدان و هاویشن

و...) ۲. ههر کام لهو رشته و ورزشیانه.

دوهزاری / dohezārî / ها: / اسم. دوو قهرانی؛

دوېستمین / divistomîn, devistomîn: صفت. دووسه ده مین؛ دوېسته مین؛ دوه سده مین؛ به پله، ریز یان جیگای دووسه ده موه.

دوېستی / divistî, devistî، ها: / اسم، [گفتاری] دووسه ده دی؛ دوېستی؛ دوه سده دی؛ ئه سکه ناسی ۲۰۰ تمه نی (۲۰۰ ریالی) (یک دوېستی گذاشت کف دستم و رفت: دووسه ديه کی نايه له پی دهستم و روښت).

ده ۱ / dah: / اسم، ده؛ ژماره ی سهره کی دواى نو و پیش له یازده.

ده ۲: صفت. ده: ۱. یه کئ زورتر له نو دانه > ده کتاب؛ ده مرد؛ ده کتیب؛ ده پیاو ۲. ده یهم؛ ده هم > (دیف ده؛ رزنی ده).

ده ۳ - پېشوازه. ده - به ده دانه ئه ندام یان به شهوه > (ده طبقه؛ ده نفره؛ ده نهؤم؛ ده که سی).

ده ۱ / deh، ها؛ / اسم، دئ؛ لادئ؛ گوند؛ گون؛ ئاوايي؛ لاکه؛ ده گا؛ لاده گا؛ کهند؛ کو مەلیک له چەند مال و مەزرا له لای یه که وه که له ۵ تا ۵۰ بنه ماله ی تیدا بژین.

ده اربابی: دپیه گی؛ دپئ مالکی؛ گوندی ئاغه واتئ؛ دپیه ک به یه ک یان چەند خانه وه. ده خرده مالکی: دپئ ورده به گی؛ گوندی ورده مالکی؛ دپیه ک که هی چەند ورده مالکه.

— ده ۴: پېوازه. — ده؛ — ده؛ ده هنده > شیرده؛ شیرده.

دها / dahā: [عربی] / اسم، [دبی] / ژیری؛ زیره کی؛ زرنگی؛ بزئوی؛ وریایی؛ وشياری؛ چاوماری.

دهات / dehāt, dāhāt: [فارسی] / عربی] جمع ده.

دهات / dohāt: [عربی] جمع داهی دهاتی / dehātī، ها؛ / ان: [فارسی] / عربی] صفت. دپهاتی؛ لاکه یی؛ لادییی؛ دیکانی؛ گوندی؛ دیاتی: ۱. پتوه نديدار یان سهر به دئ > (لباس دهاتی: جل و بهرگی دپهاتی) ۲. له دایک بوو یان

گه وه بووی دئ > (زن دهاتی: ژنی دپهاتی).

دهاقین / dehāqîn: [عربی] / نامتداول] جمع دهقان

دهان / dahān، ها: / اسم، دم؛ دم؛ دهو؛ ده مگه؛ ده ف: ۱. زار؛ زهر؛ هلو لیه ک له جهسته ی گیانداراندا که له وپوه خوراک ده چپته ناو له شیان ۲. زار؛ زهر؛ هلو لیه ک له جهسته ی مؤرغه داراندا که له نیوان لیو و گه روودایه و زمان و هاروو و ددان داده گرته وه ۳. زارک؛ ده رگا؛ درگا؛ ده ر؛ ریگای چوونه ناوه وه له هه ر شتیکی ۴. ئه ندامی قسه کردن > (یک دهان خواندن: ده میک خویندن) * دهن [گفتاری]

دهان به دهان گذاشتن / دادن: [مجازی] / دم نان ده؛ دم نه ده مانئ کردن > (چرا دهان به دهانش می گذاری؟؛ بوجه دم نهسته ده می؟).

دهان به دهان گشتن: [مجازی] / ده ماو ده م گه ران؛ ده ماو ده م چوون؛ ده ماو ده م که فتن؛ ده مه و ده م گپله ی؛ به شپوه ی هه وال بلا وه وه بوون.

دهان را آب کشیدن: [کنایی] / دم شور دهنه وه؛ دم سرین؛ له قسه ی پیس توبه کردن > (این حرفها کفر است، برو دهانت را آب بکش: ئه م قسانه کفرن، برو دمته بشوره وه).

دهان را شیرین کردن: دم شیرین کردن؛ شتیکی شیرین خواردن > (این خرما خیلی خوشمزه است، دهانتان را شیرین کنید: ئه م خورما یه زور خوشه، دهانتان شیرین کن).

دهان کسی آب افتادن: [کنایی] / ئاو زانه ده می که سیک؛ زور که و تنه سهر هوا > (پولها را که دید دهانش آب افتاد: پاره کانی که بینی ئاو زایه

ده می). هه روه ها: دهان کسی را آب انداختن دهان کسی آستر داشتن: [مجازی] / ده می که سیک بهر گهی خوار دنی شتی زور گه رم > (داخ) گرتن.

دهان کسی بوی شیر دادن: [کنایی] / ده می

به دهان کسی چشم دوختن: /کنایی/ چاو له دهمی که سئ بوون؛ چاو پرینه دم که سئ؛ قسه ی که سئیک به جئ هیئان: به دهان کسی نگاه کردن

به دهان کسی مزه کردن: /کنایی/ که سئیک چهشته خوره بوون؛ دلخوازی که سئیک بوون «پیداست که پول مفت به دهان آرام مزه کرده است: دیاره نارام چهشته خوره ی پاره ی مفت بووه».

به دهان کسی نگاه کردن ⑤ به دهان کسی چشم دوختن

به دهانها افتادن: /مجازی/ کهوتنه سهر زاران؛ بلاوه بوون؛ بلاو بوونهوه.

توی دهان کسی زدن ⑥ تو^۲

یک دهان خواندن ⑦ یک^۲

دهان بند / dahānband ، ها: /اسم. ۱. دمامک؛ دهمه لپیچ؛ پارچه یهک که بهر دهمی پی دادپوشن ۲. دم بین؛ زاربین؛ زیار؛ له واشه؛ زار بهست؛ دهم بهست؛ دهم بهس؛ دهم بهند؛ دهم بهس؛ بزمهک؛ بزموک؛ ده فینک؛ زاربینک؛ نامرازیک بؤ بهستنی دهمی چوارپی.

دهان بین / dahānbîn ، ها: ان: /صفت. /مجازی/ زوباور؛ چاوله دهم؛ دهم بین؛ به خو و خده و هؤگره تی پرواکردن به قسه ی دیتران، به بی هه لسه نگاندنیان «شوهرش خیلی دهان بین است: شووه که ی زور زوباوره»: دهن بین

دهان بیننی / dahānbîni: /اسم. /مجازی/ زوباور؛ چاوله دهم؛ دؤخ یان چۆنیه تی چاوله دهم بوون: دهن بیننی

دهان پرکن / dahānporkon: /صفت. /مجازی/ پرته متهراق؛ به رواله تیکی گرنک، به لام بی ناوهرؤک «برای شرکت یک اسم دهان پرکن پیدا کن: بؤ بهشارگه، ناویکی پرته متهراق پهیدا که»:

دهن پرکن

دهان دره / dahāndarre ، ها: /اسم. باویشک؛ باوشک؛ باوشکین؛ باریشک؛ وه لایش؛ ده بانک؛

که سئیک بؤی شیر دان؛ بؤی شیر له دهمی که سئ هاتن؛ هیشتا له هیلکه نه جووقان؛ هیشتا منداال یان که ته مه من بوون «زن بگیری؟ تو هنوز دهانت بوی شیر می دهد: زن بینی؟ تو هیشتا دهمت بوی شیر ددها».

دهان کسی چفت و بست نداشتن: /مجازی/ دهمی که سئیک نه ویسان/ لهق/ شر بوون؛ زوانی که سئیک نه وه ستان؛ دهمی که سئیک بهره لا بوون؛ رازدار نه بوون.

دهان کسی را باز کردن: /کنایی/ سهری که سئیک داکیشان؛ که سئیک هیئانه قسه وه؛ قسه له که سئ کیشانه وه.

دهان کسی را بستن: /کنایی/ دهمی که سئیک دادروون؛ دهم کوت کردنی که سئیک؛ بهره دهمی که سئ گرتن؛ دهمی که سئیک بهستن؛ له قسه کردنی که سئیک بهرگری کردن.

دهان گرم داشتن: /مجازی/ دهم پاراو بوون؛ دهم گرم بوون؛ زار خووش بوون؛ دهم اوهر بیهی؛ قسه خووش بوون «خیلی دهان گرمی دانست و آدم از صحبت باش سیر نمی شد: زور دهم بارو بوو، کهس له قسه ی ماندوو نه ده بوو».

از دهان افتادن: /مجازی/ ۱. له باو کهوتن/ کهفتن؛ کوژانه وه؛ چیدی سه بهارت به بابه تیک قسه نه کران ۲. بوونه دهمی مردگ؛ له دهم/ خواردن کهوتن؛ سارد و بی تام بوونه وهی چیشیت.

از دهان کسی پریدن: /مجازی/ له دهمی که سئ دهر پرین؛ له دهم که سئ باز بردن؛ له دهم که سئ داکهفتن؛ دهم نه تره ی؛ بی ویست و له پر قسه کردن «از دهانم پرید که دیروز آزاد را دیدم: له دهم دهر پریری دویکه نازادم دیوه».

از دهان کسی فاپیدن: /مجازی/ له حه واهو گرته وه؛ قسه ی که سئیک کردنه به لگه یان سهرنج پیدان.

دهولت له میره دیکه که له ژیر چاوه دیری به خشاردا کار دهکا.

دهدهی / dahdahî / کسر اعشاری، کسر

دهر / dahr / دهور: [عربی/اسم]/[ادبی] ۱. رۆزگار؛

رۆزگار «مرد باید که در کشاکش دهر/ سنگ زیرین آسیا باشد: له بگره و بهردهی رۆزگار! پیاو دهی/

قورس و قایم هر وه کوو بهرده نش بی» ۲. دنیا؛

دنئ «دهر بسیار چو من بی سر و سامان دیده ست/ چه تفاوت کند این بی سر و سامانی ما: دنیا وهک من بی ثنوی یه کجار دیوه/ فهرقی چیه ثمن پروت یان پۆشته بم».

دهره / dahre / ها: [سنسکریت/اسم/دارپاچ؛

تهر داس؛ تهورداس؛ چه شنی داسی قورس و دهسک دریژ.

دهری / dahrî / ها: ان: -ون: [عربی/اسم/

دهری؛ له دین دهر چوو؛ که سی که جیهان به هربوو و هرماو و بی ثافرینه دهرانی.

دهستان / dehestān / ها: [اسم/میرهدی؛

گوندی قهوغا؛ کومه لهی چهند دئی لیک نریک که ناوچه یهک به دی دینئ و به دهستی کوخیا یهک به ریوه ده چی.

دهش / deheš, daheš / [ادبی] دههنده بی؛

کار یان رهوتی به خشین پاره و مال به دیتران «رسم دهش ز همت اهل جهان مجوی/ طفلند و دستشان به دهان آشناتر است: دههنده بی بؤ دنیادوست دس نادا/ وهک منداله و دهستی به زاری فیره».

دهشاهی / dahšāhî / ها: [اسم/قدیمی] دهشایی؛

سکه یهک له ئیران به رانبر به ۵۰ دینار (نیو قران) که تا دهکانی ۱۳۴۰ برهوی هه بووه.

دهشت / dehšat / [عربی/اسم/ادبی] ترس؛

تهرسی؛ بیم؛ سههم؛ سامی؛ ههراس؛ خوف.

دهقان / dehqān / ها: ان: دهاقین: [عرب از

فارسی/اسم/هرزپر؛ وهرزیر؛ وهرزیار؛ کیلگر؛ دیتهانی؛ گوندنشین؛ دی نشین؛ به تایبته پیای

دهبه نک؛ ئازارک؛ ئازارگی؛ ئازنازه؛ ئازاشکه؛ ویزه؛ گرکش؛ قه دجه ره: دهن دره

☐ **دهان دره** کردن: باویشک دان؛ باریشک دان؛ ویزه ره ناسه.

دهان دریده / dahāndaride / صفت. [مجازی]

دهم شر؛ دهم پیس؛ دهم چه پهل؛ دهم دریا؛ دهم به ره لالا؛ جنیو فروش؛ جوین فروش؛ دوزین فروش؛ دژمین دهر؛ دهف پیس؛ زمان شر؛ دهف چیر؛ دهف گه نی؛ سخیف بیژ؛ زمان رهش؛ خوگر توو به گوتنی قسه ی ناشیرین و جنیودان: دهن دریده

دهان سوز / dahānsūz / صفت. داخ؛ سوور؛ زور

گهرم؛ دهم سووتین: دهن سوز

دهان کجی / dahānkacî / ها: [اسم/

۱. لاسایی؛ دهمه لاسکی؛ دهمه لاسکه؛ لاسایی؛ لاسای؛ زارزارک؛ کاری گالته بی کردن و لاسایی کردنه وهی قسه ی که سی ۲. [مجازی] کار و رهوتی سووک و چرووک کردن؛ سووکایه تی کردن * دهن کجی

دهان گشاد / dahāngošād / ها: صفت.

دهم تاک؛ دهم گوشاد؛ دهم هه راو؛ دهم زل؛ به زاری گهوره وه «شیشه ی دهان گشاد: شووشه ی دهم تاک» دهن گشاد

دهانه / dahāne / اسم. دهم؛ زارک؛ دهرگا؛ درگا؛

دهر؛ دهرقه دامک؛ کونی سه ره وهی شتیکی هلول «دهانه ی غار؛ دهانه ی بطری: زارکی شهسکهوت؛ دهمی بتری».

☐ **دهانه ی آشفشانی**: زارکی گرکان؛ چالی سه ر

تروپکی کیوی گرکان که دوو کهل و گازی لیوه دهر دی.

دهانه ی رودخانه: ناو ریژ؛ کیه؛ شوینی رزانه دهریای پروبار.

دهانی / dahānî / صفت. دهمی؛ زاری؛ دهفی؛

پیوه نندیدار یان سه ر به دهمه وه.

دهدار / dehdār / ها: ان: [اسم/کوخا؛ کوخا؛

کیخا؛ قیخا؛ قه یخا؛ دیدار؛ دیهدار؛ نوینه ری

که له دیدا له سهر زهوی کار دهکا.

دهقانی / dehqāni / [مغرب] صفت. وهرزپری؛
گوندی؛ دینشینی؛ پتوهندیدار یان سهر به
گوندنشینانهوه «خانهی دهقانی؛ مالی وهرزپری».

دهکده / dehkade / ها: / اسم. گوند؛ دین؛ لادی؛
ناوایی، بهتایبته شوین و ئاقاری دهو و بهری.
دهکوره / dehkûre / ها: / اسم. کویره دین؛
کویره دین؛ دییه کی زور چکوله، ویرانه و
کهمجهماوهر «معلوم نبود از کدام دهکوره آمده است»
کهس نهیده زانی له کام کویره دیوه هاتووه.

دهگان / dahgān / اسم. ۱. جمع دهه
۲. دهکان؛ پاشیه کان؛ دووههم ریزی
ژماره گهلی سروشتی.

دهل / dohol / ها: / اسم. دههؤل؛ دهؤل؛ دهؤل؛
دههوول؛ دهؤل؛ دؤل؛ داوول؛ دیول؛ نهقرا؛
تهبلی گهوهی بهزمگیران.

☐ **دهل زیر کلیم زدن:** [کنایی] خور به تویهقور
داپوشان؛ دهؤل له ژیر عاباوه لیدان؛ بو
شارندهوی راستیهک بیهو تیکوشان.

دهل کسی دریده شدن: [کنایی] تهشتی
کهس له سهر بان داکهفتن؛ ناوی کهسیک
زبان؛ قالی کهسیک دهرچوون؛ رازی کهسیک
ناشکرا بوون.

دهل کسی را زدن: [کنایی] ناوی کهس له
کهپهناوه خویندن؛ کیشانه خواری کهس؛
کهسیک له پلهوپایه لا بردن؛ دهر کردن.

دهل دریده / doholdaride / ها: / صفت. [کنایی]
ناوزراو؛ ناوزریاگ؛ بهدناو؛ رسوا.

دهل شکم / doholšekam / ها: / صفت. [کنایی]
زکدرپا؛ سکهپو؛ زکهپو؛ فرهخور؛ لهمدپیا؛
نهوسن.

دهلوی / dehlavi / ها: / ان: / صفت. دیهلهوی؛
سهر به شاری دیهلی له هیند.

دهلیز / dehliz / ها: / [مغرب از فارسی] اسم
دالان؛ دالوو؛ ۱. راپه؛ ریگهی سهر داپوشراوی

ناو مالان ۲. بوارگهیهک له ئهشکهوت به
شیوهی راپهوی پیچهلپیچ ۳. [کالبدشناسی]
پیکهاتهیهکی پتچاوپنچ له ئهندامانی ناوهوهی
جهستهدا، وهک هی گوئ و دل.

دهم / dahom / صفت. دهههم؛ دهههمین؛
دهیهم؛ دهیهمین؛ به پله، ریز یان جیگای دهوه
(نفر دهم: کهسی دهههم).

دهمی / dahomî / ها: / ضمیر. دهههمی؛
دهیهمی؛ ئهوهی که له ریز یان جیگای
دهههمدایه.

دهمین / dahomîn / صفت. دهههمین؛
دهیهمین؛ دهههم؛ دهیهم؛ به ریز، پله یان
جیگای دهههموه.

دهن / dahan / دهان

دهن بین / dahanbîn / دهان بین

دهن بینی / dahanbîni / دهان بینی

دهن برکن / dahanporkon / دهان برکن

دهن دریده / dahandaride / دهان دریده

دهن دره / dahandarre / دهان دره

دهنده / dahande / ها: / گان: / اسم. دههنده:

۱. بده؛ ئهوهی که شتی دهدات ۲. [پزشکی]
کهسیک که لهووه خوین بو نهخوشتیک یان
ئهندامی بو پهیوهندکردن به کهسیکی تر
دهگیریت * بهرانهر: گیرنده

دهن سوز / dahansûz / دهان سوز

دهن کجی / dahankaci / دهان کجی

دهن گشاد / dahangoşād / دهان گشاد

دهن گنده / dahangonde / ها: / صفت.

[نامتناول] دهمزل؛ خاوه زاری زل و ناشیرین.

دهن گیره / dahangîre / اسم. [مجازی، گفتاری]

بهردل؛ خواردمهمنیهکی کهم که له نیوان
فراوین تا شیو بو بهرگری له برسیهتی
دهخوریت.

دهن لق / dahanlaq / صفت. [مجازی، گفتاری]

زمان شر؛ زارش؛ دهم نهویستاو؛ دهم نهویسیاگ؛

این دیگه از کجا پیدا شد: په کوو، ئەمه ئیتر له کوپوه هات.

دهیک /dahyek/: اسم. دهیهک؛ یهک له ده؛ ده له سهده؛ به شی له ده بهشی شتیک.

دی /dey/: اسم. بهفرانبار؛ بهفره نبار؛ مانگی دهه می سالی ههتاوی ئیرانی که سی رۆژه.

دی /di/: اسم. [دبی] دوی؛ دویسی؛ دویکه؛ دویتیکه؛ دویته که؛ دۆ؛ دۆه؛ دی؛ هیزی.

دیابست /diyābet/: [فرانسوی/اسم. [پزشکی] دیابیت؛ نهخۆشینی قهه؛ نهخۆشینی شهکر؛ نهخۆشینیک که له گهل زۆر بوونی میز،

تینووه تی و زۆر بوونی ئووره له خویندا هاورییه.

دیاپازون /diyāpāzon/: ها. [فرانسوی/اسم. دیاپازون؛ ئامپریکی چکوله به دوو لقهوه (زۆتر

کانزایی) که ئەگەر لقهکان بلهرینهوه دهنگیک به فریکانسی دیاریکراوه به دی دئ و له کوک

کردنی سازگه لدا که لکی لی وهرده گرن.

دیات /diyāt/: [عربی] جمع ديه

دیاتومه /diyātome/: ها. [فرانسوی/اسم. قهوزه؛ کهفره؛ جلشین؛ گیایه کی وردیله ی تیره ی

جلشینان به پهنگی زهر د یان خورمایی که له ئای سویر و شیرین، له سهر خاک یان ههر

رووپه پریکی شیدار، به ته نیایی یان به کۆمه ل دهژین و زۆریک بهردی ئاهه کی و سهرچاوه ی

نهوتیان لیوه بهدی دین.

دیار /dayyār/: [عربی/اسم. جووقهوار؛ کهس؛ دالهوار؛ زیندهوار؛ مشه کهر؛ یۆ؛ کهسیکی ته نیا و

نه ناس [در آنجا هیچ دیاری به چشم نمی خورد؛ لهوئ جووقهواریک بهدی نه ده کرا].

دیار /diyār/: [عربی/اسم. سهرزهوی؛ ولات؛ سهرزهوین؛ سهرزهمین.

□ **دیار عدم**: دوا ههوار؛ ئەو لا؛ مه رگ (او را روانی دیار عدم کرد؛ به ره و دوا ههوار به پنی کرد).

دیا فراگم /diyāf(e)rāgm/: ها. [فرانسوی/اسم. دیا فراگم: ۱. گلیجه؛ ناوپه نچک؛ ههر په رده یان

دهم دراو؛ دهم شر؛ دهم هه له؛ به لۆک؛ زاردراو؛ قسه په پین؛ ده شو؛ ده فشۆ؛ تینه وه ستاو (آدم

دهن لق؛ مرؤی زمان شر).

دهن لقی /dahanlaqi/: ها. [اسم. [مجازی] زمان شر؛ زارشری؛ دهم نه وه ستاوی؛ دهم

نهوئسیاگی؛ دهم دراوی؛ دهم شر؛ ده شوئی؛ دۆخ یان چۆنیه تی رازدار نه بوون (مبادا دهن لقی

بکنی و ما را لو بهدی؛ نه کا زمان شری بکه ی و بمانده یته دهسته وه).

دهنه /dahane/: اسم. ۱. دهم؛ زارک؛ ده رگا؛ درگا؛ ده ر؛ ده رقه دامک؛ هلۆلی سه رووی

شتیکی ناوخالی ۲. ده رگا؛ چاوه؛ یه که ی ژماردنی دوو کان (چهار دهنه مغازه داشت؛ چوار

ده رگا دوو کانی بوو) ۳. هه وسار؛ له غاو؛ له خام؛ بلاوه؛ له ته کانزایه کی هه له ک که له سهر و

دهمی چوارپای سواری (به تابهت ئەسپ) قایم ده کهن.

دهنه /dahne/: اسم. [زمین شناسی] مالاکیته؛ کانیه کی سهوزی به دیهاتوو له که ربوناتی مس،

که له گه وه ره سازی و په نگه سازیدا به کار ده برئ.

دهنی ¹ /dahanî/: اسم. ۱. ده می؛ میکرو فونی ته له فوون ۲. ده منه؛ کونی سازگه لی بایی که بو

ژهن دنیان ده بی لیوی پیوه به چه سپی.

دهنی ²: [گفتاری] ده ماوی؛ دهم لیدراو (با قاشق من بستنی خوردی، دهنی شد؛ به که وچکی من

به سته نیت خوارد، ده ماوی بوو).

دهور /duhûr/: [عربی] جمع دهر

دهه /dahe/: اسم. ۱. له گان؛ ده کان؛ کۆمه لیکی ده دانیه ی ۲. له/ا دهیه کان؛ ههر

کام له به شگه لی ده دانیه ی کات (دهه ی سوم سده ی بیستم؛ دهیه کانی سییه می چه رخی بیسته م).

دهه /dehe/: صوت. [گفتاری] په کوو؛ تهج؛ تیج؛ پیج؛ های؛ هه یه وو؛ وشه ی سهر سوورمان (دهه،

پنکها ته یه کی جیا که ره وه، به تایبته ئه و پهرده
ئهستوره که هلؤلی زگ له سینگ جیا
ده کاته وه ۲. پهره یه که له دووربینی وینه گری،
تیلیسکوپ یان باقی نامیر گه لیککی تیشکیدا که
را دهی تیشک چوونه ژووری ده زگایه که هم و
زور ده کاته وه.

دی اکسید /di'oksîd/ [فرانسوی] **دیو کسید**
دیاگرام /diyāg(e)rām/ ها: [فرانسوی] /سم/
نه خشه؛ دیاگرام؛ گه لاله یه کی هیللی که ریز و
پنوه ندیکه ل پیشان ده دا.

دیاگنوستیک /diyāgnostik/ [؟] /سم/ [پزشکی]
ره وتی ناسینی نه خوشین.

دی الکتریک /di'elekt(ri)k/ ها: [فرانسوی]
/سم/ به رقی راگر؛ به تایبته مهنندی یان هیژی
به ره بست کردن و بهر گرتنی کاره باوه.

دیالکتیک /diyālektik/ [فرانسوی] /سم/
۱. /منطق/ بناشت؛ گلته؛ شیوهی وتووێژ و
دهمه قاله ی مهنتیقی بو گه یشتنه راسته قانی
۲. /فلسفه/ بیرۆکه ی فهلسفه ی گینژۆرک هیگل
(۱۷۷۰-۱۸۳۱ ی ز.) که بهو پییه، بزوا ی بیر له
په گه ی وتنه وه ی تز (هیم) و به ده ست هینانی
ثانتی تز (به رهیم) دژ هیم) ری ده با ته سه ننز (هم/
هیم) و نه نجامی مهنتیقی ۳. /فلسفه/ بیرۆکه ی
فهلسه فی کارل مارکس (۱۸۱۸-۱۸۸۳) که بهو
پییه، راسته یکانی جیهان له سه ر چوار بنه مای
سه ره کی: گوران، هه فگری دژ گه ل، ململانیی
دژ گه ل و باز دان داده مه زری ۴. لیکدانه وه ی ئه م
په مو ته ۵. به کار بردنی ئه م بیرۆکه به تایبته له
لیکۆلینه وه ی بابه تگه لی کۆمه لایه تیدا.

دیالمه /diyālame/ جمع **دیلمی**
دیالوگ /diyālog/ ها: [فرانسوی] /سم/
وتووێژ؛ گفت و گو؛ ده مه ته قه؛ ده مه ته قی.

دیالیز /diyālîz/ [فرانسوی از انگلیسی] /سم/
دیالیز: ۱. شیوهی جیا کردنه وه ی کلۆئید گه لی
ناو گیرا وه یه که له ماکی تر ۲. /پزشکی/ ره وتی

بالاوتن و خاوین کردنه وه ی تراوی گورچیله به
ده سگای تایبته.

دی.ان.ا. /di.en.e/ [انگلیسی] /سم/ [مخفف]
ماکی کیمیای خانۆکه ی گیانه وه ران و گیایان
که داگری ئاگاداریگه لی ژنیتیکی و خیزانیه.

دیانت /diyānat/ [عربی] /سم/ ۱. دین «حکومت
بر مبنای دیانت: حکومت له سه ر بناغه ی دین»
۲. دینداری «این کارها خلاف دیانت است: ئه م کارانه
دژی دیندارین».

دیبا /dībā/ [دبی] /سم/ **دیبا؛ دیوا؛ دیوا؛**
پارچه ی ئاوریشمی گولدار.

دیباچه /dībāče/ ها: /سم/ سه ره تا؛ ده سپنیک؛
دیباچه؛ دیواچه؛ بهر داشت؛ پیشه کی کتیب،
به تایبته نووسراوه یان وتاریکی کورت له
هه وه لی په رتوو که وه «دیباچه ی گلستان سعدی:
سه ره تای گولستانی سه عدی».

دیپلم /diplom/ ها: [فرانسوی] /سم/ **دیپلوم؛**
۱. پروانامه ی ته واو کردنی خویندنی دوانا وه ندی
(پاش ناوه ندی) ۲. پروانامه ی دوا یی هینانی
خویندنی دوکتوری ۳. پهره یه که تیدا
سه رپشکی یان شانازییه که به که سیک ده دریت:
دیپلم افتخار

 دیپلم افتخار **دیپلم-۳**
دیپلمات /diplomāt/ ها: [فرانسوی] /سم/
رامیار؛ دیپلومات؛ که سی که پیشه ی له بواری
سیاست و پیوه ندی له گه ل ولاتانی تر دایه.

دیپلماتیک /diplomātîk/ [فرانسوی] /صفت/
رامیاری؛ دیپلوماتیک: ۱. سیاسی «روابط
دیپلماتیک: پیوه ندی رامیاری» ۲. پیوه نیدار به
دیپلوماته وه «مصونیت دیپلماتیک: پارێزراوی
رامیاری».

دیپلماسی /diplomāsi/ ها: [فرانسوی] /سم/
رامیاری؛ سیاست؛ دیپلوماسی «دیپلماسی فعال؛
دیپلماسی گفتگو: سیاستی کارا؛ رامیاری وتووێژ».
دیپلمه /diplome/ ها: [فرانسوی] /صفت/.

هانی چاودا بوون؛ ههف دیتن.

دید زدن: دیتن؛ دین؛ به چاو کردن؛ تماش کردن؛ روانین؛ نوپین؛ مهیزین؛ بهرا دان؛ سهرتاتکی کردن؛ چهه وسه؛ چاو لی کردن.

دیدار / *dīdār*، ها: / *سم*، ۱. دیدار؛ دیار؛ دیمان؛ کار یان رهوتی چاویکهوتن؛ سهرقوتان؛ دیتنی کهسێک بۆ وتووێژ یان پتوهندی «دیدار با نمایندگان: دیدار له گهڵ نوێنه‌ران» ۲. سهرکێشی؛

کار یان رهوتی سهر دان؛ پۆیشن بۆ لای کهسێ یان جیگایهک بۆ ئاگادار بوون له بار و دۆخی «دیدار کردن از آسیب‌دیدگان سیل: سهرکیشی کردن له گه‌زنگازانی لافاو» ۳. / *لورزش* / کیهه رکێ.

ههروه‌ها: دیدار کردن؛ به دیدار کسی / جایی رفتن
 دیدار به قیامت: دیار به / دیاره و قیامت؛ ئیتر له ژياندا یه‌کتری نابینن.

دیداری تازه کردن: چاو پێ کهوته‌وه؛ چهه پنه کهوته‌ی؛ دووباره دیتنه‌وه، به‌تایبهت دواي ماه‌یه‌ک.

دیداری / *dīdārī*، صفت. دیداری؛ دیمان‌ه‌یی؛ پتوه‌ندی‌دار یان سهر به دیتنه‌وه «آموزش دیداری: فێرکاری دیداری».

دیدبان / *dīdebān*، دیده‌بان

دیدرس / *dīdres*، / *سم*، چاویک؛ چاودی؛ چاوپر؛ هه‌تر؛ له مه‌ودایه‌کدا که چاو هانی بکا.

دیدسنج / *dīdsanc*، ها: / *سم*، ئامیری ئەندازه‌گرتنی مه‌یدانی بینایی و هانی چاو.

دیدسنجی / *dīdsanci*، ها: / *سم*، ئەندازه‌گرتنی مه‌یدانی بینایی و هانی چاو.

دیدگانی / *dīdegānī*، / *سم*، ئۆپتیک؛ لقی له زانستی فیزیک که له تاییه‌تمه‌ندیگه‌لی تیشک، به‌رهه‌م هێنان و بلاو بوونه‌وه‌ی له کۆئه‌ندامی بیناییدا ده‌کۆلێته‌وه.

دیدگاه / *dīdgāh*، ها: / *سم*، روانگه؛ بیر و بۆچوون؛ بۆچوون؛ شیوه‌ی داوه‌ری (خواستم دیدگاه شما را درباره‌ی انتخابات اخیر بدانم: ویستم

دیپلومه: ۱. خاوه‌ن بره‌وانامه‌ی خوێندنی

دواناوه‌ندی «دیپلمه‌ی هنر: دیپلومه‌ی هونه‌ر»

۲. خاوه‌ن بره‌وانامه‌ی خوێندنی دوکتوری «دیپلمه‌ی جراحی: دیپلومه‌ی برینکاری».

دیت / *diyet*، ها: / *؟* / *سم*، دیت؛ ئەنجومه‌نی شۆرا یان قانون دانان له ئالمان، ئیسکاندیناوی و تاقمێ له ولاتانی تر (وه‌ک له‌هه‌ستان، مه‌جارستان و ژاپون).

دیجور / *deycûr, dicûr*، ها: / *عربی* / *سم*، / *ادی* / شه‌وه‌زەنگ؛ شه‌وه‌زەنگه؛ تاریکه‌شه‌وه؛ ده‌ججور؛ شه‌فتاری؛ شه‌وی تاریک و ئەنگوسته‌چاو «از پس این شب دیجور سحر در راه است: ئەم شه‌وه‌زەنگه به‌یانی له دوايه».

دیجیتال / *dicîtal*، / *انگلیسی*، دیجیتالی
دیجیتالی / *dicîtalî*، / *انگلیسی*، صفت.

دیجیتالی: ۱. خاوه‌ن ده‌زگایێ بۆ وه‌رگرتن و ناردنی هه‌رچی پێدراوه به شیوه‌ی ژماره‌ی سیفر و یه‌ک به نیشانه‌ی بوون یا نه‌بوونی سیگنالی ئەلکترۆنیکی «دوربین دیجیتال: دووربینی دیجیتال» ۲. به شاشه یان ده‌زگای پێشان‌دان به شیوه‌ی ژماره «ساعت دیجیتالی: سه‌عاتی دیجیتالی» * **دیجیتال: دیژیتالی**

دید / *did*، / *سم*، ۱. روانگه؛ بینشت؛ به‌رچاوپروونی؛ توانایی ورد بوونه‌وه له پرووداوان بۆ ئەنجام‌دان یان ئەنجام نه‌دانیان «در زمینه‌ی صنعت دید وسیعی داشت: له به‌واری پێشه‌سازیدا روانگه‌یه‌کی بازی هه‌بوو» ۲. بینایی؛ وینایی؛ هه‌تر؛ سۆما؛ هانا؛ نووت؛ برشت «دید چشمش خیلی کم شده بود: بینایی چاوی زۆر که‌م به‌بووه‌وه» ۳. دیمان؛ ديه‌نی «دید و بازید: ديه‌نی و دیدار» ۴. به‌رجه‌وه‌ند؛ به‌رجه‌وه‌ن؛ به‌رژموه‌ند؛ به‌رچاوه‌گه؛ به‌رچاو «دید سمت جنوب خیلی زیباست: به‌رجه‌وه‌ندی لای باشوور زۆر جوانه».

دید داشتن: ۱. به به‌رژموه‌ند بوون؛ به‌رجه‌وه‌ندار بوون ۲. له به‌ر چاو بوون؛ له

روانگهی ئیوه سهبارته بهم ههلبازاردنه دوااییه بزائمه.

دیدن / didan / مصدر. متعدی. لازم. // دیدی:

دیت: می بینم؛ ده بینم؛ بین: بینم // دین: بینم؛ دیدن: دیدم؛ وینهی: وینتهی؛ وینای: وینتهی.

۱. وهرگیرانی دیمه نیک له چاودا، ناردنی وینه که می بۆ می شک و لیکدانه وهی «کسی را دیدن: که سیک دیت» ۲. روانین؛ نوپین؛ رامینان؛

فتراندن؛ ههونیایش؛ هاسایش؛ وهنیایش؛ دیه؛ دیای؛ تماشا کردن «دیدن فیلم: دیتنی فیلم»

۳. سه رکشی کردن «به دیدن عمویم رفته بودم؛ چوو بووم بۆ بینم مام» ۴. ههلسهنگاندن،

داوهری یان پیش بینم کردن «آیندهی او را درخشان می بینم؛ داهاتووه کی روونی بۆ ده بینم»

۵. ویزیت کردن «امروز دکتر مریض نمی بیند: نه ورۆ دوکتور نه خوش نابینیت» ۶. بۆ هاوده سی و

ساخت و پاخت چوون بۆ لای که سیک «کدخدا را دیدن و ده را چایدن: کوپخا دیتن و دئ تالان کردن»

۷. بۆ کاریک بریاردان «برو آستادکاری را بین بیاید این را تعمیر کند: بچۆ وهستاکاریک بینم بیت ته مه

دروست بکاته وه» ۸. لازم. // دیه؛ دیای؛ هه بوونی سۆمای چاو «چشمش خوب می دید: چاوی

باشی ده بینم» ۹. کاری هاوکرد به واتای هه لکردن و کیشان «رنج دیدن: رهنج دیتن».

■ صفت فاعلی: بیننده (بینهر) / صفت مفعولی: دیدمه (بینراو) / مصدر منفی: ندیدن (نه بینم) / نه دیتن

□ دیدن کردن: دیدار کردن دیدار به دیدن کسی رفتن: به دیدار او رفتن دیدار

دیدنی / didani / صفت. دیدنی؛ دیه نی؛ دلرفین؛ تماشایی؛ تواشایی؛ شباوی دیتن.

دیدوبازدید / did-o-bāzdid / اسم. دیه نی و دیدار؛ دیمانیه؛ هات وچوو؛ نامشه ورهفت؛

نامه ولوای.

دیدور / didevar / دیدور

دیدمه / dide / ها: اسم. ۱. لگان / ادبی / دیدمه؛ دیه؛ تیه؛ چاو؛ چه؛ چه عفت «نور دیدمه: نووری

دیدمه» ۲. بینراوه؛ دیتراوه؛ ته وهی که بینراوه (زۆرتتر به شیوهی کو).

□ دیدمه از جهان فرو بستن: کنایی / کوچی دواایی کردن؛ چاو لیک نان؛ مالاوایی به کجاری کردن؛

مردن «استاد حمدی در سال ۱۳۶۶ دیدمه از جهان فرو بست: ماموستا حمدی له سالی ۱۳۶۶ دا

کوچی دواایی کرد».

- دیدمه: بیوازم - دیتوو: ۱. دیدمه - دیه؛ - بینم؛ تاکی کردوو یا چاو پیکه وتوو «جهان دیدمه: جهان دیتوو» ۲. وه بهر شتی که وتوو «بلادیدمه: به لادیتوو».

دیدمه بان / didebān / ها: اسم. دیدمه وان؛ چاویار؛ تیه فان؛ نیرپن فان؛ نیره فان؛ گو یار؛

پاسه وانیه که له روانگه وه دهروانیتته ده ور و بهردا تا نه گهر که سئ یان شتی نزیک بووه وه، هه وال

بدا: دیدبان. ههروه ها: دیدمه بانی: دیدبانی

دیدمه بوسی / didebūsi / ها: اسم. ماچ و مووچ؛ رامووسی؛ کاری رامووسینی (به تایهت سه

چاوی) که سئ به نیشانهی گهش بوونه وه له بینمینی «با هم دیدمه بوسی کردند: پیکه وه

ماچ و مووچیان کرد».

دیدمه ور / didevar / ها: ان: اسم. [نظامی] دیدمه ور؛ پیشه نگ؛ پیشه شاه نگ؛ سه ریاشقه؛

ته وهی بۆ ناگاداری له هه بوونی دژمن و هه والدان، به مه وادیه کی دیاریکراو له پیش

هیزی خۆبیه وه ری ده پئوی.

دیر / deyr / ها: [معر از سریانی] اسم. دهیر؛ په رستنگایه که په به نانی خاچیه رستی تیدا

پیکه وه ده ژین و په رستش ده که ن.

دیر / dir / اسم. دیر؛ دیرس؛ درهنگ؛ کاتیکی دریر خایه ن «چقدر دیر! چهند دیر».

دیر: صفت. دیر؛ دیرس؛ درهنگ؛ هه لکه وتوو له

زور پی چوو؛ به پایهداری یان خیانی زورهوه
 «سرما دیږیا؛ زمستان دیږیا: سرما دیږیځایه؛
 زمستانی دیږیځایه».

دیر پای / *dīrpāyī* / اسم. دیږیځایه؛ دوخ یان
 چوڼیه تی پایه دار بوون.

دیر جوش / *dīrcūš* / صفت. ۱. [مجازی] سارد و
 سر؛ سهرد و سر؛ بهی هؤگره تی یان توانای
 دامه زانندی پتوهندی له ماویه کی کهم یان
 پتوهندیه کی نریک له گهل دیتړاندا «آدم دیرجوش؛
 مروی سارد و سر» ۲. دیرکول؛ بهی خیرایی
 شیوا له کولاندا «مایع دیرجوش: تراوی دیرکول»
 ۳. دیرکولین؛ دیرکول؛ بهی خیرایی له هینانه
 کولدا «سماور دیرجوش: سهماوه ری دیرکول».

دیر دم / *dīrdam* / صفت. دیردم؛ پتویست به
 کاتی زور بو دم کیشان «این جای خلی دیردم
 است: هم چایه زور دیردمه».

دیر رس / *dīr.ras* / صفت. [زیست شناسی]
 دیررس؛ دیریاو؛ نافرهمکی؛ بی خیرایی پتویست
 له گیشتن یان پیگه یشتندا «سب دیررس: سیوی
 دیررس».

دیرک / *dīrak* / ها: اسم. دیرهک؛ دیرهگ؛
 ۱. بالار؛ کاریته؛ کوتره؛ چلاک؛ بهست؛ گرش؛
 راز؛ داری دارمړا ۲. تیری چنوی.

دیرکرد / *dīrkard, dīrkerd* / اسم. دیرها؛
 دواکهوت؛ دیرکرد؛ کار یان رهوتی جیه جی
 نه بوون له کاتی شیوا و دیاریکراودا «بهره ری
 دیرکرد: سووی دیرها».

دیرگاه / *dīrgāh* / اسم. [ادبی] دیر؛ درهنگ؛
 درهنگان؛ دیرهخت.

دیرگداز / *dīrgodāz* / صفت. دیرتاو؛ به
 تایه مهندي تاوینه وه به سه خلت و له دهمای
 زور باندا.

دیرگوار / *dīrgovār* / صفت. قورس؛ دیرهزم.
 بهرانه ر: آسانگوار

دیروز / *dīrūz* / اسم. دویکه؛ دوینی؛ دوینه که؛

ساتی دوی کاتی شیوا و رهچاوکراودا «فردا دیر
 است: امروز باید کاری کرد: بهیانی دیره، همړه دهی
 کاری بکری».

دیر بودن: دیر بوون؛ دیر بهی؛ شیوا
 نه بوونی کات به بونه به سهر چوونیه وه «فردا
 خلی دیر است: سبهی زور دیره».

دیر شدن: دیر بوون؛ درهنگ بوون؛ دیر
 پنه شیه؛ به سهر چوونی کاتی شیوا یان
 دیاریکراو «دیر شد، ممکن است به هواپیما نرسیم؛
 دیره رهنه نه گهینه فرکه دا».

دیر: قید. دیر؛ درهنگ؛ دوی کاتی شیوا و
 رهچاوکراو «دیر آمده ای و می خواهی زود بروی؟! دیر
 هاتووی و دتهووی زوو بروی؟!».

دیر رسیدن: دیرگه یشتن؛ درهنگ گه یین؛ دیر
 یاوهی؛ دیر پنه یاوای «دیر رسیدی همه را
 خوردیم: دیرگه یشتی هم موومان خوارد».

دیر کردن: درنگ / دیرکردن؛ دیرکردهی؛
 نه هاتن یان نه گه یشتن له سهر کاتی
 رهچاوکراودا «آزاد امروز دیر کرد: آزاد همړه
 درنگی کرد».

دیر ماندن: کهوتنه دیر؛ کهوتهی وه دیر؛
 کهوتنه درهنگه وه؛ ماویه کی زور مانه وه.

دیر: پیشوازه. دیر. ۱. دوی کاتی همیشه یی
 «دیررس: دیررس» ۲. له ماویه کی دیر هاورپ
 له گهل دژواریدا «دیرباور: دیرپروا».

دیر آشنا / *dīrāšnā* / صفت. ساردوسر؛ نه کول؛
 دیرجوش؛ بهی توانایی یان هؤگره تی بو بوونه
 دؤست له گهل دیتړاندا. هروه ها: دیرآشنایی

دیرباور / *dīrbāvar* / ها: ان: صفت. دیرپروا؛
 دیرباور؛ لاسار؛ به خو و خدهی دیر پروا
 کردنه وه.

دیربه دیر / *dīrbedīr* / قید. دیراودیر؛ دیر. دیر؛
 به ماوه گه لی زوره وه «دیربه دیر می آمد؛ دیربه دیر او را
 می بینم: دیراودیر دهات؛ دیر. دیر ده بینم».

دیرپا / *dīrpā* / صفت. دیریځایه؛ دیریځایین؛

ماوه‌یه‌ک؛ کاتیک؛ ماوه‌یه‌کی زۆر «دیری‌ست که از یار پیامی نرسیده است: دهمیکه یار هه‌والیکی نه‌داوه».

دیر یاب / *dîryāb* /: صفت. / ادبی / ۱. ده‌گه‌ن؛ دیردۆز؛ تایبه‌تمه‌ندی ئه‌وه‌ی دیر په‌یدا ده‌بی یان به‌رهمه دی ۲. / نامتداول / گیل؛ حۆل؛ گێژ؛ که‌م‌ئاوه‌ز؛ لاژ؛ لاژگ.

دیرین / *dîrîn* /: صفت. / ادبی / دیرین؛ له‌مێژین؛ له‌مێژینه؛ که‌ونا‌را؛ پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به‌کاتی پێشوو «دوست دیرین: دۆستی دیرین».

دیرینزا / *dîrînzā* /: اسم. پالێئوژین؛ دوو خولی ئوسین و لیگوسین له‌خولی سێهه‌م له‌زه‌وین‌ناسیدا.

دیرین‌زیوی / *dîrînzîvî* /: اسم. دیرین‌ژیواری؛ کۆن‌ژیواری؛ سێهه‌مین قۆناغی مێژووی زه‌وین یان خولی هه‌وه‌ل که‌ماسیان، دووژینان، خزۆکان و مێرووانی تیدا به‌دیها‌تن: پالئوژوئیک

دیرین‌شناس / *dîrînşenās* /: ان. / اسم. که‌ونا‌راناس؛ له‌مێژینه‌ناس؛ دیرسی‌ناس؛ که‌سی که‌زانست و خوێندنی له‌بواری له‌مێژینه‌ناسیدا.

دیرین‌شناسی / *dîrînşenāsi* /: اسم. له‌مێژینه‌ناسی؛ که‌ونا‌راناسی؛ دیرین‌ناسی؛ دیرسی‌ناسی؛ لیکۆلینه‌وه‌ی زانستی به‌ردینه‌گه‌ل له‌بواری ناسینی ژبانی گيا و گيا‌نه‌وه‌ران له‌پێش‌ویدا.

دیرینگگی / *dîrînegî* /: اسم. له‌مێژینه‌یی؛ که‌ونا‌رای؛ دیرینی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دیرینه‌بوون.

دیرین‌نگاری / *dîrîn.negārî* /: اسم. ۱. لیکۆلینه‌وه و راژه‌ی زانستی به‌لگه‌گه‌لی کۆن ۲. به‌لگه‌گه‌لی کۆنی راژه‌کراو * پالئوگرافی

دیرینه / *dîrîne* /: صفت. له‌مێژینه؛ دیرینه؛ دیرین؛ پێشونه؛ قۆجه؛ زوگین؛ پێوه‌ندیدار به‌کاتی درێژه‌داره‌وه «یار دیرینه؛ یاری دیرین».

دیرینه‌سنگی / *dîrînesangî* /: پارینه‌سنگی

دوینیکه؛ دوینه؛ دوه‌نا؛ دینیا؛ دینیی؛ هیزی؛ هیزیکه‌ی؛ هیزیکه؛ دویی؛ دونی؛ دووش؛ دۆه؛ دۆ: ۱. رۆژی پێش له‌ئهم‌رو *dîrîz* «دو‌روز چوارشبه‌بود: دو‌یکه‌ چوارشهممه‌بوو» ۲. / مجازی / کاتی پێش‌ووی نزیک به‌ئێستا «این کارها و حرفها مال دیرۆز بود، نه‌امروز که دنیا عوض شده است: ئهم کار و قسانه‌هی دو‌یکه‌ بوو، نه‌ئهم‌رو که هه‌موو شتیک گۆراوه».

دیرۆز: قید. دو‌یکه؛ دوینیی؛ دوینه‌که؛ دوینیکه؛ دینیا؛ دوه‌نا؛ دوینه؛ دینیی؛ هیزی؛ هیزیکه‌ی؛ هیزیکه؛ دویی؛ دونی؛ دووش؛ دۆه؛ دۆ: ۱. له‌رۆژی پێش‌ویدا «دیرۆز به‌من خبر دادند: دوینیی خه‌به‌ریان پیدام» ۲. له‌ماوه‌ی پێش‌ووی نزیکدا «دو‌روز دستم را می‌بوسید، امروز سرم را می‌شکنند!» دو‌یکه‌ ده‌ستی ماچ ده‌کردم، ئهم‌رو سه‌رم ده‌شکێتی!

دیرۆزی / *dîrîzî* /: صفت. دوینیی؛ دو‌یکه؛ دویی؛ دونی: ۱. پێوه‌ندیدار به‌دو‌یکه‌وه «ناهار دیرۆزی خوشمه‌بود: فراوینیی دوییی خوش‌بوو» ۲. / مجازی / جار‌ان؛ پێش‌ووتر؛ پێوه‌ندیدار به‌رۆژگاری به‌رینه‌وه «او دیگر آن آدم دیرۆزی نیست: ئهو ئیتر م‌رو‌که‌ی جار‌ان نه‌».

دیروقت / *dîrvaqt* /: فارسی / عربی / اسم. دره‌نگان؛ دیر؛ دره‌نگ؛ دیر‌وه‌خت؛ هه‌ره‌ی؛ ماوه‌ی دوا‌ی کاتی دیاریکراو «شب تا دیروقت کار می‌کرد: شه‌و تا دره‌نگانج کاری ده‌کرد».

دیره‌ضم / *dîrhazm* /: فارسی / عربی / صفت. قورس؛ دیر‌هه‌رس؛ دیر‌هه‌زم؛ دۆخی خوار‌دنیک که‌بو‌توانه‌وه‌له‌گه‌ده‌دا نیازی به‌کاتیک‌ی زۆره «کو‌فته‌خیلی دیر‌ه‌ضم است: کو‌فته‌زۆر قورسه».

دیری / *dîrî* /: اسم. دیر؛ دیری؛ دره‌نگی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دیر‌بوون «گر مرد رهی غم مخور از دوری و دیری: ئه‌گه‌ر ر‌پ‌بواری به‌راستیت خه‌می دووری و دیری مه‌خۆ».

دیری / *dî:ri* /: قید. / ادبی / ده‌میک؛ سه‌رده‌میک؛

حکومته له لایه نۆینه رانی چینی کریکاره وه و داسه پاندنی به رنامه ی سوسیالیستی و به شهر وهستان له هه مبه ر نه یارانیانه وه.

دیکتاتوری نظامی: مله پوری چه کداری؛ رژیمی که به یارمه تی ئه رته ش هاتۆته سهر کار.

دیکته / dikte، ها: [فرانسوی] /سم، ئیملا؛ ری نقیس؛ خۆپندنه وه ی بابه تی که دیترا ن (به تایبته قوتایان) بینووسن، بۆ راهاتن به نووسینی زمانیک.

□ دیکته کردن: داسه پاندن؛ سه پاندن؛ ئه ره سه پنه ی (به تایبته له مه ر ده ستوور و داخوازه وه) «آمریکا خواسته ی خود را به دولتمردان ایران دیکته می کرد: ئامریکا نیازی خوی به سهر پیاوانی دهوله تی ئیراندا داده سه پاند».

دیکته گفتن: ئیملا وتن؛ ری نقیس شان دان؛ فه کیشان دن؛ گوته نه وه ی بابه تی به دیترا ن بۆ تا قی کردنه وه ی لیها توو بیان له نووسیندا.

هه ره وه ها: دیکته نوشتن

دیکشنری / dikšeneri، ها: [انگلیسی] /سم، ۱. فره هه نگ؛ قامووسی وشه ۲. وشه نامه؛ وشه دان.

دیگ / dig، ها: /سم، به رۆش؛ تیان؛ تیانه؛ ته یان؛ خه زان؛ خه زگان؛ قازان؛ قازانگ؛ قازانه؛ دیگه؛ قورشق؛ جقه؛ نقره؛ مه نجه ل؛ مه نجیل؛ ساتل: ۱. ده فری گه وه ی ویره یی بۆ چیش ت لێنان، که بنه که ی هیندیک گه وه تره ۲. ده فری گه وه ی سهره دار بۆ لێنانی چیش ت یان گهرم کردنی ئاو.

□ دیگ بخار: تیانه ی هه لم: ۱. پاژیک له ماشینی هه لم بۆ ئاو تیدا هینانه کول ۲. ده فریکی کپ کراو که ئاوی تیدا ده کولینن و گهرما یان هیزی لی به ره هم دینن.

دیگ پاتن: تیانه یه که تینی تراوی تیدا ده به نه سهر به بی ئه وه ی که بیته کول.

بوغمه؛ به غمه؛ وهناق؛ وناخ؛ نه خۆشه کی گیرۆیه له جۆری باسیل سهر هه لده دا و توژالینکی نووسته ک له سهر گه روو، قورقورانچک و بری جار چاو و شهرمی ژن دروست ده کا.

دیفتونگ / diftong، ها: [فرانسوی] /صفت، [زبان شناسی] /بزوینی تیکه ل؛ وشه یه کی یه ک بره گی به دوو دهنگی به شوین یه کدا (وه ک: شه و).

دیفرانسیل / difransiyel: [فرانسوی] /سم، دیفرانسیل: ۱/ [ریاضی] /ده زگایی له حسیبی دیفرانسیلدا ۲. ده زگایی له ماشین و بریک ئامیری موتوری دیکه دا که له چهن چهرخه دهنده له نیو جابه به کدا پیکهاتوه و به هوی میل گاردانه وه وه گهر ده که وئ و به دوو میل پلۆسه وه جووله ده خاته چهرخه کان و به ههر چهرخی ری خیرایی تایبه تی خوی ده دا.

دیکتاتور / diktator، ها: [فرانسوی] /سم، ۱. لاسار؛ مله پور؛ دیکتاتور؛ سهر سه خت؛ ماریس؛ مارز؛ که سی که به بی ره چاو کردنی قانون و رای خه لکی حکومته ده کا «دیکتاتور شیلی: لاساری شیلی» ۲. ئارامبه ند؛ که ره سه ته یی بۆ هیواش پیوه دانی درگا (ده رکی ئاسانسور و ماله چه) به شیوه ی خۆمه ش.

دیکتاتور: ۱. صفت. لاسار؛ سهر ره پۆ؛ هه له شه؛ سه هه ند؛ سهر سه خت؛ سهر ره ق؛ خۆرا؛ گوی نه ده ر به بیر و رای دیترا ن «مدیرمان خیلی دیکتاتور است: بهر پر سه که مان زۆر لاساره».

دیکتاتوری / diktatori، ها: [فرانسوی] /سم، لاساری؛ سهر سه ختی: ۱. حکومته تی تاکه که سی یان گرۆیه ک، بی ئاوردانه وه له بیر و رای خه لک ۲. نیزامی حکومته تی که ته نیا لایه نگرانی خاوه ن ده سه لات ده توانن چالاکی سیاسیان هه بی.

□ دیکتاتوری پروتاریا: ده سه لاتداری کریکاری؛ به ده ست گرتنی ده سه لاتی سیاسی و

ههميسان؛ ههمديس «ديگر اين كار را نكن: نتر
ئهم كاره مه كه» ۵. سا؛ دهيسا؛ كه وايه «ديگر
چيزي نگو: سا شتي مه يژه».

ديگر^۲: حرف. ئيتتر؛ ئيتتر؛ ديتتر؛ ئيدي؛ ئيديكه:
۱. وشه ي نارەزايه تي به نه برانه وه ي ئاكار ي «ول
كن ديگر: ئيتتر واز بينه» ۲. وشه ي ناوازه «اين ديگر
كار بچه هاست: ئهمه ندي كاري منداله كانه».

ديگران / digarān: جمع ديگرى

ديگرگون / digargûn: دگرگون

ديگرى / digarî، ديگران: ضمير. ئه وي تر؛ ئه و تر؛
ئه و تر؛ هيتتر؛ ئيكه؛ ئيديكه؛ ئه في ديتتر؛ يه ونا؛
يه كي تر؛ ئيدن؛ هيدن: ۱. كهس يان شتي جگه
له وه ي كه نامازه ي پي كراوه «يكي مي آيد، ديگرى
مي رود: يه كيگ دي، ئه وي تر دهر و» ۲. كهس يان
شتي دوايي «ديگرى را بده: ئه وي تر بده».

ديلاق^۱ / deyîlâq، ها: [تركي/اسم، به چكه
و شتر.

ديلاق^۲: صفت. [گفتاري] لوق؛ حؤل؛ لوقلوقى؛
دريژ تا ئيواره؛ داهؤل؛ دريژ و له ر «يك جوان
ديلاق ايستاده بود سر كوچه: لايكي لوق له سهر
كؤلاندا راوه ستابوو».

ديلم / deyîlam، ها: [اسم، ده يله م؛ ده له م؛
باريه؛ بيرهم؛ سلنگ؛ كوسكي؛ چل مي رده؛
ئاميريك بؤ شكاندن و كون كردني به رد،
ديوار و... به شينوه ي ميله ييكي ئاسني به
سهر يكي پانه وه».

ديلماج / dîlmâc، ها: [تركي/اسم، [گفتاري]
وه رگير؛ پاچقه وان؛ ديلماج؛ ديلمانج «من خود
زيان دارم، ديلماج نمي خواهم: من خوم زمانم هه يه،
وه رگيرم ناوي».

ديلمى / deyîlamî، ها: ان؛ ديالمه: صفت.
ده يله مي: ۱. پيروه نديدار يان سهر به ره ته وه ي
ده يله ميان (چهرخي ۴ و ۵ كؤچي) ۲.
پيروه نديدار به ده يلمى گيلان له باكووري ئيراندا
۳. سهر به به نده ري ده يله م له پاريزگاي

ديگ جن / غول: [زمين شناسي] كوني كه له
تاشي ئه شكه وتاني قه راخي ئاودا به دي دي.

ديگ زود پز: ده فريكي كانزايي به درگايه كي
كه وه كه بؤ زوو كولاني چيشت كه لكى
لي وه رده گرن.

□ ديگ طمع كسي به جوش آمدن: [مجازي]
كه وتنه ته ماعه وه؛ ددان تيژ كردن.

ديگ بر / digbar: [اسم، [قديمي] ئاميرى له
چهرم وه ك تۆشه به ره كه قازاني چيشتيان پي
جيبه جي ده كرد.

ديگ به سر / digbesar: [اسم، [گفتاري] قازان به
سهر؛ تيانه به سهر؛ شتيكي خه يالي كه
مندالان يان پي ده ترساند.

ديگپايه / digpāye، ها: [اسم، ديسپا؛ سي پيگ؛
سي لنگه؛ سي پايه هك كه قازاني له سهر
داده نين و له ژيري دا ئاور ده كه نه وه: ديگدان

ديگ جوش / digcûş: [اسم، [قديمي] پياز او؛
كارواناشي؛ ئاولولتي؛ چه شني چيشتي ههرزان و
تهوش.

ديگچه / digçe، ها: [اسم، پاتيله؛ پاتيل؛ تيانچه؛
ديگيلك؛ مه نجه لوك؛ قوشقانه؛ قازانچلي؛
به روشي گچكه.

ديگدان / digdān: ديگپايه

ديگر^۱ / digar: صفت. ديكه؛ تر؛ ته ر؛ دن؛ دي؛
ده؛ كه؛ هم ژي؛ ئه دي؛ ديگر: ۱. جياواز له گهل
ئهو «رنگ ديگر؛ كار ديگر: رهنگي تر؛ كاري تر»
۲. زور تر له وه «دو كتاب ديگر هم گرفت: دوو كتيبي
تريشي وه رگرت» ۳. دوا؛ دوايي «روز ديگر؛ سال
ديگر: رۆژي تر؛ سالي ديكه».

ديگر^۲: قيد. ۱. ئيتتر؛ ئيتتر؛ ئيدي؛ چيدي؛ پاش
پووداوي باس ليكراو «ديگر پول ندارم: نيتتر پارهم
نيه» ۲. ئيتتر؛ ئيتتر؛ هيتتر؛ ئيدي؛ جگه له وه «ديگر
چه گفت؟؛ ديگر چه مي خواهي؟؛ نيتتر چي گوت؟؛
ئيدي چت ده وي؟» ۳. تر؛ ته ر؛ ديكه؛ ديتتر
۴. ئيتتر؛ ئيتتر؛ ئيدي؛ ديسان؛ هه ما؛ ههميسا؛

بووشپهری ئیراندا.

دیم /deym/ :اسم، دیم؛ دهیم: ۱. دیمه کاری؛ دیمه چینی؛ دهیمی؛ دهیمکاری؛ چه شنیك كشت و كال كه ئاودیرانی تیدا نیه ۲. دیمزار؛ دیمه رۆك؛ زهویی كه ئاودیری له بارانه و بهس ۳. دیمی؛ داهاتی كه بی ئاودیری بهرهم هاتوو.

دیمزار /deymzār/، ها: /اسم، دیمزار؛ دیمه رۆك؛ دیمه كار؛ دهیمه زار؛ زهویی دیم. دیمکاری /deymkār/، ها: /اسم، دیمه کاری؛ دیمه چینی؛ دیمی؛ دهیمه کیلی؛ كشت و كال له زهویی كه ته نیا ئاوی بارانی پیده گا. ههروه ها: دیمكار

دیمه /dîme/، ها: /اسم، نهرمه باران؛ خوناڤ؛ خوناو؛ خوناو كه؛ بارانی ئارام و بی په هیله و ههروه تریشه كه چند رۆژ درێژهی ههیه.

دیمی^۱ /deymî/ :صفت. ۱. دهیمی؛ دیمی؛ دیمه كار؛ به ژك؛ پیوه نبدار به دهیمه وه «گندم دیمی: گهنمی دهیمی» ۲. [مجازی] گۆتره بی؛ په مه کی؛ هه ره کی؛ هه یكۆ؛ هاكۆ؛ هه روابی؛ بی بهرنامه پێژی و تیفكرین «كار دیمی: كاری ره مه کی».

دیمی^۲ /deymî/ :قید. [مجازی] به گۆتره؛ په مه کی؛ هه ره کی؛ هه یكۆ؛ هاكۆ؛ به شیوهی بی بهرنامه و بیر لی كردنه وه «دیمی بار آمدن؛ دیمی بازی كردن؛ به گۆتره بارهاتن؛ ره مه کی كایه كردن».

دین /deyn/، ها: دیون: [عربی] /اسم، [ادبی] قه رزداري، قه رز؛ وام؛ واړه، واړه (به تایبته له بواری ئاكارى و مافناسیه وه).

دین /dîn/، ها: ادیان: [اسامی] /ایرانی] /اسم، دین؛ ئاین: ۱. کۆمه له ئامۆژه گه لیک كه له لایهن پیغه مبه ریکه وه رانراوه و به دهستی بری له شوینكه وتووانی کۆ کرانه ته وه «دین اسلام: دینی ئیسلام» ۲. کۆمه له ی هۆکاره، بهروا و کرده وهی كه سیک بو دامه زران دنی پیوه ندیه کی باش

له گه ل هیز گه لی ژوو ره سروشتی و راکیشانی یارمه تی و سه رنجیان.

☐ دین اسلام ☐ اسلام

دین بودا ☐ بودائیت

دین تائو ☐ تائوئیسیم

دین زرتشت ☐ مزدیسنی

دین مسیح ☐ مسیحیت

دین یهود ☐ یهودیت

دین آور /dînāvar/، ان: /صفت، دین هینه ر؛ دیناوه ر؛ ناسینه ری دینیکی تازه.

دین آوری /dînāvarî/، ها: /اسم، دین هینه ری؛ دیناوه ری؛ کار و په وتی هینانی دینیکی تازه كه هیما نه ناسراوه.

دینار /dînār/، ها: [یونانی از لاتینی] /اسم، دینار؛ په كه ی پاره ی تاقمیی ولاتان، وه كوو عیراق، كوهیت، به حره یین و لیبی.

دینام /dînām/، ها: [از فرانسوی] /اسم، دینام؛ ژنراتۆر، به تایبته ژنراتوری بهر قی راسته وخۆ.

دینامومتر /dînāmometr/، ها: [فرانسوی] /اسم، هیز پیو؛ ئامیڕی بو ئه ندازه گرتنی هیزی میکانیکی.

دینامیت /dînāmît/، ها: [فرانسوی] /اسم، دینامیت؛ ماکیکی ته قه منه نی كه له تی ئین تی و ورده ئاجۆر دروست ده بی.

دینامیسیم /dînāmîsm/ : [فرانسوی] /اسم، ۱. /ها/ دینامیسیم؛ هه ر هزریکی فه لسه فی كه دیار ده گه لی سروشتی (وهك ماك و بزوتن) به هۆکاری هیز گه لی جیاواز ده زانی ۲. بزویی جمه و جووله؛ جم و جوول؛ كرد و كۆش.

دینامیک^۱ /dînāmîk/ : [فرانسوی] /اسم، دینامیک؛ لقیک له زانستی میکانیک كه له باره ی چۆنیه تی بزافی ده زگایه ك له ژیر کارتیکری هیزدا، به تایبته ئه وه هیزانه ی كه له ده ره وه ی ده زگا كه دان، ده كۆلته وه.

دینامیک^۲ :صفت. ۱. بزۆز ۲. [مجازی] چالاك؛

کوشا.

دین باور / dīnbāvar، ان: صفت. به دین؛ به

پروا؛ به ثابین؛ ثابیندار. ههروهه: دین باوری

دین پرور / dīnparvar، ان: صفت. دین پرور؛

هؤی بهر وه پیش چوونی دین.

دین پناه / dīnpanāh، ان: صفت. دین پاریز؛

پاریزه و پشتیوانی دین.

دیندار / dīndār، ها: ان: صفت. دیندار؛

ثابیندار؛ پروامه‌ند به دین و پی‌داگر له سهر به‌یوه بردنی داب و ده‌ستووری دینی.

دینداری / dīndāri، اسم. دینداری؛ ثابینداری؛

دوخ یان چۆنه‌تی دیندار بوون.

دینوسور / dīnosor: [فرانسوی] دیناسور

دیو / div، ها: ان: اسم. [فرهنگ مردم] دیو؛

درنج؛ دیولپا؛ دیوه؛ دیو؛ دی: ۱. بوونه‌وهریکی

خه‌یالی له شیوه‌ی مریه‌کی زور ناشیرین و

ناحه‌ز و زه‌بللاج، زورتر به شاخ و کلک و چنگی

دریژه‌وه ۲. [مجازی] که‌سی ناخار؛ ناقولا؛

زه‌بللاج؛ زه‌بللوج؛ زلحورت؛ زه‌پزه‌په؛ ته‌ژه؛

حؤل؛ حه‌یته؛ زه‌لامی دریژی ناله‌بار؛ ناقولا و

به‌وته‌شک ۳. [مجازی، قدیمی] ئه‌هریمه‌ن؛

شه‌یتان؛ هووت.

دیو ۴: پی‌شوژه. دیو؛ زور ناشیرین و پی‌س

[دیوسیم؛ دیو ته‌شک].

دیوآلبالو / divālbālū، ها: اسم. ته‌فری؛

دارشرت؛ دار یان ده‌وه‌نیک له تیره‌ی

گوله‌سووران، که خورسک و لی‌هواره.

دیوار / divār، ها: اسم. دیوار. ۱. دقیر؛ دیقه‌ر؛

شوره؛ شووره؛ سوور؛ شوور؛ وارش؛ هه‌لچنراوی

بلند له ئاجور یان هه‌ر شتیکی تر ۲. [مجازی]

له‌مپه‌ر؛ په‌رچین؛ په‌رچین؛ په‌رژین؛ جاج؛

گه‌پل؛ به‌ره‌هلت.

دیوار به دیوار: بانه‌وبان؛ شانه‌وشه‌و؛ دیوار به

دیوار؛ دوو جینگای پیکه‌وه لکاو.

دیوار سرد: دیواری سارد؛ مه‌ودای نیوان دوو

ئاو به تینی جیاوازه‌وه.

□ دیوار صوتی را شکستن: سه‌وت شکاندن؛ به

خیرایه‌ک زورتر له خیرایی ده‌نگ فرین.

دیوار کسی را کوتاه پیدا کردن: [مجازی] به

که‌سی ویران؛ که‌سی به بی‌هیز و لاواز زانین.

دیوار کشیدن: دیوار کشی کردن □ دیوار کشی

دیوار موش داشتن: [کنایی] شؤفار تیدا هه‌بوون

«مواظب حرف زدنت باش! دیوار موش دارد: هؤشت

به ده‌مه‌وه بی! شوفارمان تیدایه».

از دیوار راست بالا رفتن: [کنایی] به دیواری

راستا هه‌لگه‌پان؛ به ده‌س و پاوه نه‌ویشان؛ له

کونی تفه‌نگی شه‌یتان ده‌په‌رین؛ چه‌موو

ماری به‌رناردی؛ یه‌کجار بزۆز بوون «این

بچه‌ها از دیوار راست بالا می‌روند: ئهم مندا لانه به

دیواری راستا هه‌لده‌گه‌رین».

از دیوار مردم بالا رفتن: [کنایی] مالی خه‌لک

برین؛ دزی له مه‌ردم کردن.

با دیوار حرف زدن: [کنایی] له‌گه‌ل دیوار قسه

کردن؛ له‌گه‌ل دار و به‌رد قسه‌کردن؛ چنی

دیواری بیهی؛ گوی بیس نه‌بوون «مگر من با

دیوار حرف می‌زنم، چرا ساکتی؟ مه‌گه‌ر له‌گه‌ل دیوار

قسه ده‌که‌م، بۆچی بیده‌نگی؟».

دیوار بست / divārbast، ها: اسم. که‌له‌ک؛

شکه‌به‌ر؛ پاره‌د؛ دیواری که بۆ به‌رگری له‌رژانی

خاک یان به‌دیپه‌نانی رووپه‌ریکی ساف و ته‌خت

له‌سهر به‌رزاییدا دایده‌نین.

دیوار پوش / divārpûš، ها: اسم.

دیوار پوش؛ هه‌ر کام له‌وه‌به‌ره‌مانه‌ی (وه‌کوو

کاغه‌زدیواری، پارچه‌وه‌...) بۆ داپۆشیننی پرووی

دیوار یان میچ.

دیوار چینی / divārčini، ها: اسم.

دیوار چینی؛ دیوار هه‌لچنی؛ دیوار نیان؛

کاری چینی ئاجور، به‌رد یان بلووک بۆ

دروست‌کردنی دیوار.

دیوار کشی / divārkeši، ها: اسم. دیوار چینی؛

کار و رهوتی دیوار نان.

ديوار کوب / dīvārkūb، ها: / اسم. پهرده و تهونی که بو پازاندنه وه به دیواریه وه هلهده واسن.

ديوار تگارده / dīvārmegāre، ها: / اسم. نه خشه دیوار؛ نه ققاشی دیواری؛ نه خشیک که له سهر دیوار ده یکیشن.

ديواره / dīvāre، ها: / اسم. دیواره: ۱. نه وهی وهک دیوار وایه ۲. قهورخه؛ قه دپال؛ رووپه ری که ناری شتی / دیواره ی سد قشلاق؛ دیواره ی به ربه ندی قشلاق ۳. / زیست شناسی / تیغه؛ سپین؛ زهمومه؛ نه وهی که دوو هلول یان چاوه لیک جیا ده کاته وه.

دیوال / dīvāl، ها: / اسم. دیوال؛ دیواره یه کی نه ستوونی له به رده ناگرینه که له بهر بوونه وهی به رده تاواه کان به ره و توژی زهوی و سهر د و رهق بوونه وه یان به دی دی.

دیوان / dīvān، ها: / اسم. ۱. / لواوین / دیوان؛ کومه له شیعری شاعیریک «دیوان نالی؛ دیوان حافظ؛ دیوانی نالی؛ دیوانی حافیز» ۲. مه زینگه؛ فه رمانگه؛ کارگیری «دیوان عالی کشور؛ مه زینگه ی بالای ولات» ۳. / قدیمی / کاناپه.

☐ دیوان انشا: / قدیمی / نفیسنه گی به ریوه به رایه تی.

دیوان بلخ: / کنایی / دادگا یان مه زینگه یه ک که کاری هیچ و پوچی تیدا ده کری و دادی نار هوا دهرده کهن.

دیوان دادرسی کشور: مه زینگه ی دادی ولات؛ بانترین سهر دانگه ی داد که لیکدانه وهی بریاری دادگا گهل و شهر و هه رای ده ولته تی وه نه ستویه: دیوان کشور؛ دیوان عالی تمیز

دیوان عالی تمیز ☐ دیوان دادرسی کشور

دیوان کشور ☐ دیوان دادرسی کشور

دیوان محاسبات: مه زینگه ی محاسبات؛

مه زینگه یه ک له وه زاره تی دارایی که گه یشتن به حه سابگه لی ده ولته تی وه نه ستویه.

ديوانسالاری / dīvānsālārī: / اسم. دیوانسالاری؛ کاغه زبازی؛ بوور و کراسی؛ نیزامی حکوومه تی که داب و ده ستووری کارگیری زنجیره ی پله و پایه ی تیدا به توندی و زیده ریوانه ره چاو ده کری.

ديوانگور / dīvāngūr، انگور فرنگی، انگور

ديوانگی / dīvānegī، ها: / اسم. شیتی؛ شیتایه تی؛ لیوه یی؛ لیوه ی؛ دیوانه یی: ۱. دؤخ یان چۆنیه تی دیوانه بوون «خودش را زده بود به دیوانگی: خوی له شیتی دابوو» ۲. / مجازی / کارگه لی نااسایی و نه گونجاو «دیوانگی نکن! به کارت ادامه بده: شیتی مه که! کاره که ت دریره بده» ۳. / روان شناسی / لیویاگی؛ لیواوی؛ دؤخ یان چۆنیه تی که مه بوونه وهی توانایی هزر و بیر به هوی گه زنی می شک و دله وه.

ديوانه ۱ / dīvāne، ها: / گان: / اسم. شیت؛ دیوانه؛ دیفانه؛ دین؛ لیوه؛ لیغه؛ لیوه؛ چل؛ ههرده؛ که سی که به هوی ئازار دیتنی می شک یان دلویه، ئاکار و کرده وهی نااساییه «دیوانه چو دیوانه ببیند خوشش آید: شیت نه گهر شیت ببینی که یفی سازه».

☐ دیوانه ی زنجیری: شیتی په ت بر؛ نه خۆشیکی ره وانی وا که پیویسته هه می شه چاوه دیری لی بکری.

ديوانه ۲: صفت. شیت؛ دیوانه؛ دیلان؛ دیفانه؛ دین؛ لیوه؛ لیغه؛ لیغه؛ لیوه؛ نیست؛ ههرده: ۱. به ئاکاری نااساییه وه «دختره ی دیوانه به جوان به آن خوبی جواب رد داد: کچه شیته کوری به و باشیه ی جواب دا» ۲. تووش بووی تووریه یی و دله ره پی زور «داشتم دیوانه می شدم: خهریک بوو شیت ده بووم» ۳. / مجازی / تووشیاری تاسه ی زور «دیوانه ی زنش بود: شیتی ژنه که ی بوو».

ديوانه خانه / dīvānexāne، ها: / اسم.

شیت خانە؛ دینگە؛ جینگە ی شیتان.

دیوانهوار / dīvānevār: قید. شیتانە:

۱. وهك شیتان «دیوانهوار خودش را به در و

دیوار میزد؛ شیتانە خوئی له دار و بهرد دهدا»

۲. له رادهبهدهر؛ دیوانهئاسا؛ زۆر زهبنند و

سهەرچالانە «او را دیوانهوار دوست داشت: له

رادهبهدهر خوشی دهویست».

دیوباد / dīvād, ها: /سم. گژهبأ؛ باهۆز؛

بابهلیسک؛ بایهکی توند و خیرا که خاک و

خۆلی زۆر ههلهدهستینی و دهبیته هۆی لیل

بوونی ههوا.

دیوٹ / dayyūs, ها: /ان: /عربی/سم.

دهییوس؛ دویت؛ دهویت؛ قورمساخ؛ گهواد؛

جاکهش؛ بی نامووس: ۱. کهسی که ژن

(یان نزیکان)ی خوئی به گرتنی پاره بۆ لای

پیاوانی نامۆ دهبا ۲. پیاوی که یه کێ له

خزمانی نزیکی خراپکاره.

دیوٹی / dayyūsī: /عربی/سم. دهییوسی؛

دهویتی؛ جاکهشی؛ قورمساحی؛ گهودای: ۱. کار

و پیشه ی بی نامووس ۲. دۆخی دهویت بوون.

دیوخو / dīvxū, یان: /صفت. دیوخۆ؛ خاوهن

خۆی زۆر ناشیرین و نالهبار: **دیوخوی** /ادبی/

دیوخوی / dīvxūy: دیوخو

دیود / diyod, ها: /فرانسوی از انگلیسی/سم.

دیۆ؛ لامبی ئیلیکترونی بۆ یهک لاکردنهوهی

پهوتی کارهبا.

دیوراما / diyorāmā: /فرانسوی/سم. دیۆراما؛

شانۆیی که بۆ دهبرینی مهههست له پهردهی

ناسک و ڤوون، پهیکه، تیشک و دهنگ که لک

وهرده گریت.

دیوسرشت / dīvserešt, ان: /صفت. دیوخده؛

خاوهن ناکار و کردهوهی ناحهز: **دیوسیرت**

دیوسیرت / dīvsīrat: /فارسی/عربی/

دیوسرشت

دیوسیمما / dīvsimā: /فارسی/عربی/صفت.

/مجازی/ دیوسیمما؛ بهوتهشک؛ خاوهن چر و

چاوی زۆر ناشیرین و ناحهز.

دیوکسید / diyoksīd, ها: /فرانسوی/سم.

/شیمی/ دی ئوکسید؛ ئوکسیدیک بریتی له

دوو ئهتومی ئوکسیژن له مولوکوولیکدا:

دی اکسید

☞ **دیوکسید نیتروژن**

دیوکسید کرین: دی ئوکسیدی که ربون؛

گازی قورسی بی رهنگ، گرنهگر و

هیندیک ژههری که له ناتهوا سووتانی

خهلووز بهرهم دێ و ده ژیر گوشاردا به

شیوهی تراو دهری دینن: **گاز کرینیک**؛

کرین دیوکسید

دیوکسید نیتروژن: دیوکسیدی نیتروژن؛

گازی خورمایی رهنگ به بۆنی تیژ و

ناخۆشهوه که له بووژاندنهوه و

لیکدانهوهی بری نیتراگهل به تینی

گهرماوه بهرهم دێ: **دیوکسید ازت**؛

نیتروژن اکسید

دیولاخ / dīvlāx, ها: /سم. /ادبی/ کونه دیۆ؛

کۆنه دێ؛ دێ کۆن؛ جینگایهکی دوور له ئاوه دانی،

که کهسی تیدا ناژی و ههبوونی دیوی دهخاتهوه

بیری مړۆ.

دیون / diyon: /عربی/ جمع ☞ **دین**

دیه / diye, ها: /دیات: /عربی/سم. ۱. /فقه/ دیه؛

تاوان؛ خوینبایی؛ پاره یان مالیک که تاوانکار

دهبی به کهسی که گهزهنی پی گه یاندووه یان به

بنهماله که ی بدات ۲. /قدیمی/ گوند؛ ئابادی؛ دێ؛

لادی.

دیهم / deyhīm: /یونانی/سم. ۱. /گیاه شناسی/

جۆری گۆلی رازاوهیی به هیشوو که له بنهوه

دریژ بۆتهوه ۲. /ادبی/ زهرهنگ؛ تاج؛ تانج؛

تانجیک؛ تاز؛ نافسه رک؛ کولیلک؛ خهرمانه؛

کلاوی خهملای پاشایان که به زیڤ و زهنهیر

رازاهوتهوه و له سهری دهنن.

ز

شیوهی ژنیکی دانیشتوو له سهر ئه سكه مل
(سه نده لی).

ذاتی / zāti: [عربی] صفت. ذاتی؛ خوئی؛ پیوندیدار یان سر به زاتوه «تایل ذاتی به هنر داشت: هۆگره‌تی زاتی به هونه‌ر بو».

ذاکر / zāker، هان؛ ین: /اِعرَبی/ اسم. زاکیر:
 ۱. زیرکار؛ ویردخوین ۲. /شعیه/ پژوهخوان؛
 که سئی که دهر د و رهنجی بنه ماله ی پیغمبر
 ده لیته وه.

ذال / zāl: / عربی/ اسم. زال؛ ناوی یازدهمین پیتی نه لفوبیتکه‌ی فارسی.

ذایقه / zāyeqe، ها/ [عربی/ اسم. ۱. چِژایِ؛ چِژَه؛ هه‌ستِیک که گیانه‌به‌ران به‌وه‌وه تام و چِژَه دهناسن (حس ذایقه: هه‌ستی چِژایِ) ۲. تامی دهم (این شیرینی را هم برای تغییر ذایقه بخورید: ئەم شیرینی‌هش بۆ گۆرینی تامی دهم بچۆن) ۳. [مجازی/ به‌سند؛ سه‌لیقه، به‌تایبەت لەمەر خواردەمەنی‌وه (با ذایقه‌ی من جور نیست: به‌حِزە‌ی من ناخوا) * ذائقه

ذبابه / zobābe : [عربی] مگس -
 zebh / ذبح : [عربی] اسم، کار یا پوهتی
 سهربرین: سهرژیکرن، به تاییهت سهربرینی
 گیانله بهر یک که گوشتی ده خوری.

□ ذبح کردن: ۱. سهر برین ۲. کوشتن؛

ذ / z : حرف. نیشانه‌ی پیتی یازده‌هَم له
ئەلف و بیستگەی زمانی فارسی که له زمانی
عەرەبیەوه هاتوووە و هەر وەک « ز »
ئەخوێندرێتەوە.

ذ /ze /: اسم. زال؛ یازدهه‌مین پیتی
 ئه‌لف و بیتکه‌ی فارسی.

ذائقه / zā'eqe: [عربی] ذائقه
ذات / zāt ، ها؛ ذوات: [عربی] اسم، ذات؛ خو؛
خود؛ هیم؛ سرشت؛ هه یه تی؛ پشته؛
گه وهه ری سوره شی هه شتیک (بد ذات؛ به
ذات).

ذاتاً / zātan / : [عربی] قید. هورا! له خویدا؛ زاتهن
(«ذات» مرد بدی نیست: هورا! پیایوکی خراب نیه).

ذات الجنب / -canb, -zātolcamb: [عربی/اسم.
 بهر زام؛ سه تلوجهم؛ ساتوورجهم؛ نه خوْشیه ک
 که یاو، کوْخه، چلک و دژوار هه ناسه دانی
 له گه له.

ذات الريحه / zātorriye : [عربی] اسم، دهردهسی؛
ژانهسی؛ پژوو؛ فرک؛ نه کسه؛ نه خووشی پهز؛
نه خووشی پنه مان و چلک کردنی سیپه لاک که
یاو، کوخه و به لخی پیوهیه.

ذات الكرسي / zātolkorsi : [عربی/ اسم، [نجوم]
 ئەستێرەى كۆ، پێروو، پێرۆ، وێنەى كە
 گەردوونی دە ئاسمانى نیوێ گۆی باكووریدا، بە

و گوله میوینه‌ی له ده‌ور و به‌ری گه‌لاوه
ده‌ردی، دانه‌ی خری سفت و بریقهدار به
ره‌نگی سپی، زه‌رد یان قاوه‌یی ئامال سووری
هه‌یه ۲. ده‌نکی ئه‌و گیایه * زرت

ذرع / zar' : [عربی/اسم] زهرع؛ گه‌ز؛ گه‌زه؛
یه‌که‌ی کونی پیوانی درێژایی، به‌رانبه‌ر به ۱۰۴
سانتی‌متر: ذراع

□ ذرع کردن: میت‌کردن؛ مترکردن؛ گه‌ز
کردن؛ گه‌ز‌که‌رده‌ی؛ درێژایی شتیک
پیوان.

ذرع نکرده پاره کردن: [کنایی] بی‌فوو له
دۆ کردن، خۆ تـی کوتان؛ به‌بی
هه‌له‌سه‌نگاندن کاریک کردن «گفتم اول
درست فکر کن، این‌طور ذرع نکرده پاره نکن!»
وتم باش فیکری لـی‌وه‌که، بی‌فوو له
دو کردن خوتی نی‌مه‌کوته!

ذروه / zorve : [عربی/اسم] [دبی] ترۆپک:
۱. دوند؛ دون؛ لوتکه؛ پۆیه؛ قوله؛ زه‌ره‌وه
۲. سه‌راوان؛ دۆچک؛ ته‌شق؛ به‌رزترین خالی
هه‌ر شتیک.

ذره / zarre : [عربی/اسم] ۱. نون؛
زه‌ره؛ وردیله؛ قردگ؛ به‌شتیکی زۆر ورد له
ماکیک ۲. نون؛ زه‌ره؛ وردیله؛ نیتگ؛ نیتکه؛
ماکی هه‌ره ورد ۳. گه‌ردیله؛ تۆزقال؛ تۆزکال؛
تۆز؛ چکیک؛ چکی؛ هه‌ندیکی زۆر هندک «یک
ذره گرمتر است: تۆزقالیگ گه‌رمتره».

ذره‌بین / zarrebîn : [عربی/فارسی/اسم]
ه‌وورک‌بین؛ زه‌ره‌بین؛ ئامرازیکی چاوی که
شتی چکۆله له به‌ر چاو زلتر ده‌کاته‌وه.

ذره‌بینی / zarrebîni : [عربی/فارسی/صفت]
ه‌وورک‌بینی؛ زه‌ره‌بینی: ۱. هه‌ر شتیککی زۆر
ورد که به‌بی زه‌ره‌بین نابیندریت ۲. به
تایبه‌تمه‌ندی گه‌وره‌کردنه‌وه‌وه «عینک ذره‌بینی:
چاویلکه‌ی زه‌ره‌بینی».

ذریه / zorriyye, zorriyye : [عربی/اسم]

کوشتی. هه‌روه‌ها: ذبح شدن
ذبیح / zebih : [عربی/صفت] ۱. سه‌ره‌پراو؛
سه‌ره‌پراگ؛ سه‌رژیکراو ۲. قوربانی.

ذخائر / zaxā'er : [عربی] جمع ذخیره؛
ذخایر / zaxāyer : [عربی] جمع ذخیره؛
ذخائر

ذخیره / zaxîre : [عربی/اسم]
پاشه‌که‌وت؛ پاشه‌که‌فت؛ نه‌که‌پووز؛ کوویت:
۱. پاشمه‌نه؛ په‌زمه‌نده؛ په‌سمه‌نده؛ په‌سمه‌نه؛
په‌زمه‌نه؛ گرده‌وه‌کۆبی؛ نیاته؛ فه‌بوور؛ ئه‌وه‌ی
کۆ کراییته‌وه ۲. فه‌بوور؛ پاشه‌که‌وتی؛ گله‌ودراو؛
گله‌ودراو؛ پاشقل ۳. ئه‌وه‌ی له کانگادایه و بۆ
که‌لک وه‌رگرتن ده‌شی ۴. که‌سێ که له کاتی
شه‌ردا بۆ ئه‌رتشه‌ش بانگ ده‌کړی ۵. که‌سێ که
بۆ جیگری ئه‌ندامی گرۆیه‌ک (له کاتی نه‌بوون
یان لاچوونیدا) رچاو کرابی.

□ ذخیره شدن: گرده‌وه‌کۆ بوون؛ پاشکه‌وت
بوون؛ پاشکه‌فت بوون.

ذخیره کردن: کۆکردنه‌وه؛ پاشقل دان؛
نیانه‌یه‌که‌وه؛ هه‌نۆتن؛ خـر فه‌کرن؛
کۆمکرن؛ جه‌ماندن؛ فه‌بوورین؛ گێترانه‌وه؛
پاش خستن؛ نیایوه وریو؛ پاشه‌که‌فت
کردن؛ پاشه‌ناز کردن.

ذرات / zarrāt : [عربی] جمع ذره
ذرائح / zarārîh : [عربی] روغن ذرائح،
روغن

ذراع / zer'a' : [عربی] ذرع
ذرت / zorrat : [عربی/اسم] گه‌نمه‌شامی؛
گه‌رمه‌شامی؛ گه‌رمه‌شانی؛ گه‌نم‌شامی؛ شامی؛
گه‌نمه‌کابه؛ گوله‌پیتغه‌مبه‌ره؛ لازویت؛ زه‌رات؛
زورپات؛ زورپت؛ زه‌راته؛ کارس؛ گارس؛
سه‌رداری؛ گه‌نمۆک؛ گه‌نه‌گه‌رچه‌ک؛ گلگل؛
دیميله: ۱. گیایه‌کی ئالیکی، یه‌ک سالان و
چاندنی به‌گه‌لای زروی درێژ و ده‌نووک تیژه‌وه
که هێشووێ گوله‌نیرینه‌ی له سه‌ره‌وه‌ی لاسک

[[ادبی]] مندال؛ منال؛ مندار؛ زارؤ؛ زارؤچه؛ زارؤله؛
دووندان؛ تۆرمه؛ بهره؛ زار و زیچ.

☐ ذریه ی رسول: مندالی پیغمبهر؛ کهسی که
له تۆرمه می پیغمبهره.

ذغال / zoqāl / ☞ زغال

ذق / zoq / ☞ زق

ذکاوت / zekāvat, zakāvat / ها: [عربی] / اسم.
[[ادبی]] زیره کی؛ وریایی؛ وشیار؛ هوشیار؛
بیرتیژی؛ بیرتیژی.

ذکر / zakar / [عربی] / اسم. [[ادبی]] چووک؛ دم؛
سیره؛ کیر؛ کیر؛ ئه ندامی زاوژی گوهاندری
نیر.

ذکر / zekr / ها: اذکار: [عربی] / اسم. ۱. بیرئانی؛
بیره وری؛ ویره ۲. زیرک؛ ویرد؛ نزای له بن
لیوانه وه.

☐ ذکر خیر: باشه؛ په سنی پشته سهر؛ ستایشی
که سیک له نه بوونی خؤیدا.

ذکر مصیبت: ۱. کار یا رهوتی کلوزانه؛
کر ووزانه وه؛ دهر برینی دهر د و رهنج یان
دئواری کاریک ۲. [شیعه] باسی به سهرهاتی
دلته زینتی نیمام حوسین و یارانی.

☐ ذکر شدن: گوتران؛ وتران؛ واجیهی؛ کهوتنه
بیر؛ وه بیر کهوتنه وه؛ کهفتنه بیر [نامی هم از او
ذکر شد: ناویکیش لهو گوترا].

ذکر کردن: وتن؛ ناو بردن؛ یادکردن؛ گوتن؛
واتهی؛ بیر ئانینه وه؛ بیر هیئانه وه [این را هم
ذکر کنید: ئه مهش بزن].

ذکر گفتن: زیکر کردن؛ دوعا کردن؛
په یتا په یتا نزا کردن و ویرد خویندنه وه.

ذکور / zukûr, zokûr / [عربی] صفت. کور؛ نیر
[زۆرت ره لهما مرفه وه] [فرزند ذکور: مندالی نیر].

ذکی / zakî / [عربی] صفت. [[ادبی]] وشیار؛
هوشیار؛ هوشیار؛ وریا؛ زرنک؛ زیره ک؛ زیخ؛
به هوش.

ذلت / zellat / ها: [عربی] / اسم. ۱. زه بوونی؛

پهستی؛ ناکه سی ۲. بیچارهیی؛ بهسته زمانی؛
به سه زوانی * ذیلی

ذله / zelle / [عربی] صفت. [گفتاری] وهره؛
وهره س؛ وهره س؛ یاس؛ کهیل؛ تیداماو [از دستش
ذله شده بودم: له دهستی وهره س ببووم]؛ زله.

ههروه ها: ذله شدن؛ ذله کردن

ذلیل / zalîl / ها: [عربی] صفت. زه بوون؛ زه لیل؛
پهست؛ که ساس؛ پچووک؛ سووک؛ چرووک.

ذیلی / zalîlî / [عربی] ذلت

ذم / zam(m) / ها: [عربی] / اسم. لومه؛ سهرکونه؛
فر؛ خراپه بیژی؛ کار یان رهوتی خراپه گوتن و
فر پیدادان.

ذمت / zemmat / [عربی] ذمه

ذمه / zemme / [عربی] / اسم. [[ادبی]] به لین؛
په یمان؛ نگرؤ؛ گفت؛ سؤز؛ بریار: ذمت

☐ بر ذمه گرفتن: وهه ستوگرتن؛ گرتنه گهردن؛
وهه ستوگرتنی کار یان ئه رکیک له مه
دیتربه وه.

ذن / zen / [فرانسوی از ژاپنی] / اسم. زین؛ له
مه زه به گه لی بوودایی که تاکه ریازی
گه یشتن به راسته قانی له ریگهی بیر کردنه وه
و تیروانینه وه ده زانی.

ذوات / zavât / [عربی] جمع ذات

ذوب / zowb, zo:b / ها: [عربی] / اسم. رهوتی
توانه وه؛ تاوینه وه؛ تاویانه وه؛ گۆرانی ماکیکی
خوگر به تراو به هؤی گهرم بوونه وه.

☐ ذوب فلز: توانه وهی کانزا؛ جیا
کردنه وهی کانزا له به ردی کانگایی به
تواندنه وهی له کووره دا. ههروه ها:

ذوب آهن: ذوب مس

☐ ذوب شدن: توانه وه؛ تاوین؛ تاویان؛ تیوان؛
تاویانه وه؛ تاوینه وه؛ ئه وه تاویه ی؛ تاویاوه؛
هه لیایش؛ هله م یاسین؛ هه لیان؛ بوونه تراو.

ههروه ها: ذوب کردن

ذوذنوب / zûzanab / [عربی] ستاره ی

دنباله دار، ستاره

دوزنقه / zûzanaqe ، ها: [عربی/اسم]
زوزنه‌قه؛ بیجمیکی چوارگوشه‌ی تاخت که
دوو پالی له بهک پږدان.

ذوق / zowq, zo:q / [عربی/اسم] زهوق:

۱. مه‌زاق؛ توانایی وەرگرتنی جوانی و چیرژی
شتیک «خیلی بی‌ذوق است: زور بی‌زهوقه»
۲. چیرژه؛ توانایی ویرای هۆگره‌تی زور بو فیر
بوون «ذوق هنری: زهوقی هونه‌ری» ۳. [گفتاری]
خو‌ه‌ش‌حالی؛ وه‌ش‌حالی؛ که‌یف‌خو‌شی به‌بونه‌ی
رووداو‌یکه‌وه «وقتی آزاد در کنکور قبول شد، پدرش
خیلی ذوق کرد: کاتی که‌ نازاد له‌ کونکوردا
سهر‌کوت، بابی زور خو‌ش‌حالی کرد».

□ ذوق کسی را کور کردن: دلی که‌سیک
سارد‌کردنه‌وه؛ زهوقی که‌سی کوشتن؛
که‌سیک له‌ کاریک سارد و بی‌هۆگره‌تی
کردنه‌وه: تو(ی) ذوق کسی زدن
تو ذوق زدن: دانه‌ ناو چاودا؛ ناحز نواندن
«این رنگ قرمز خیلی تو ذوق می‌زند: هم‌ پهنه‌
سووره زور دده‌اته ناو چاودا».

تو(ی) ذوق کسی زدن ☞ ذوق کسی را کور
کردن

ذوق‌افیتین / zûqāfiyateyn / [عربی/اسم]
دوو‌پاشل؛ دووبه‌شاوه‌ند؛ شیعی‌یک به‌ دوو
قافیه‌وه.

ذوق‌زدگی / zowqzadegi, zo:q- / [عربی]
فارسی/اسم، شاگه‌شکه‌یی؛ خو‌شیه‌کی زور له
روودانی شتی زور خو‌ش و له‌نکاو.

ذوق‌زده / zowqzade, zo:q- / [عربی]
فارسی/صفت. شاگه‌شکه؛ خاومن خو‌شیه‌کی
زور به‌ بونه‌ی رووداو‌یکه‌وه «سارا خانم از
دیدن پسرش ذوق‌زده شده بود و نمی‌توانست حرف
بزند: سارا خان له‌ دیتنی کوپه‌که‌ی شاگه‌شکه
بیوو، نه‌یده‌توانی قسه‌ بکات». هه‌روه‌ها:
ذوق‌زده شدن؛ ذوق‌زده کردن

ذوقی / zowqi, zo:qi / [عربی/صفت. زهوقی:

۱. پیوه‌ندیدار یان هاو‌گه‌ر به‌ کاریکی
دلخوازه‌وه که‌ هۆی خو‌ش‌حالی و دلخو‌شیه
۲. پیوه‌ندیدار به‌ هه‌ستی وەرگرتنی جوانیه‌وه
«نقاشی یک کار ذوقی است: وینه‌کی‌شی کاریکی
زه‌وقیه».

ذهن / zehn ، ها؛ اذهان: [عربی/اسم]

۱. زهین؛ سهرجه‌می ئه‌وه‌ هیمنه‌ی که‌ له
میشکدا چالاکیگه‌لی وه‌ک هه‌ست، ئاوه‌ز،
ویست، تیفکرین و... دهره‌خسین «امروز
ذهن من خوب کار نمی‌کند: ئه‌ورو زه‌ینم باش
کار ناکات» ۲. بیر؛ ویر؛ هۆش؛ هزر؛ هرز؛
ئه‌وه‌ به‌شه‌ی میشک که‌ ئاوه‌ها کارگه‌لیکی
وه‌ئه‌ستوه «نمی‌دانم در ذهن تو چه می‌گذرد:
نازانم چی له‌ برتدایه» ۳. [مجازی] به‌ر؛ بیر؛
ویر؛ حافظه؛ توانایی زه‌ینی بو بیر هینانه‌وه
یان دووپات‌کردنه‌وه‌ی شتانی فیربوو «به
ذهن بسپارا! له‌ به‌ری که‌!».

ذهن‌گرایی / zehngerāyi / [عربی/فارسی]

/اسم، بیرفانی؛ ئامۆزه‌یه‌ک که‌ به‌ره‌مگه‌لی
زه‌ینی له‌ چالاکیگه‌لی میشک هاویر ده‌کا:
اصالت ذهن

ذهنی / zehni / ها: [عربی/صفت. ۱. زه‌ینی؛

بیری؛ هزری؛ هۆشی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به‌
زه‌ینه‌وه ۲. زه‌ینی؛ پیوه‌ندیدار به‌ هیژ و کاری
میشکه‌وه «حساب ذهنی: ژماردنی زه‌ینی»
۳. خه‌یالی؛ به‌رچاو هینراو به‌ بیر و خه‌یاله‌وه.
به‌رانبه‌ر: عینی

ذهنیت / zehniyyat ، ها: [عربی/اسم، شیواز

یان چه‌شنی بیر‌کردنه‌وه و تیفکرین، به‌تایبته
له‌مه‌ر دادوه‌ری و هه‌لسه‌نگاندنه‌وه.

ذهنی‌گرایی / zehniğerāyi / [عربی/فارسی]

/اسم. ۱. ئامۆزه‌یی که‌ هه‌ر به‌ به‌ره‌مگه‌لی
زه‌ینی بایه‌خ ده‌دا و ناسین به‌ داهاتی ئاگایی
زه‌ینی ده‌زانی ۲. ئامۆزه‌یی که‌ به‌ده‌س هینانی

رهمه کی ناکا).

ذی صلاحیت / zīsalāhiyyat: [عربی] صفت.

[ادبی] خاوهن را؛ به مشهور (باید یک مرجع ذی صلاحیت به این کار رسیدگی کند: پیوسته شوینیکی خاوهن را بهم کاره را بگا).

ذی علاقه / zī'alāqe: [عربی] صفت. [ادبی]

خوازیار؛ خاوهن دلخوازی، سهرنج یان مافیک له ناست شتیکیدا «مؤسسات ذی علاقه می توانند با ما تماس بگیرند: ریخواوه گه لی خوازیار ده توان پیوه ندیمان له گهل بگرن».

ذیقعه ده / zīqa'de: [عربی] اسم. زیقه عده؛

ناف جه زنان؛ مانگی نیوان شه شه کان و قوربان؛ مانگی یازده هه می سالی کچی مانگی:

ذی القعه

ذی قیمت / zīqeymat, zīqimat: [عربی] صفت.

[ادبی] هیژا؛ به بایه خ؛ پربایه خ؛ بایه خدار؛ به نرخ؛ به نه رزش؛ هه ژی؛ کوک؛ حه لکی؛ باییدار؛ هاوله؛ کاو «از خدمات ذی قیمت او به مردم شهر قدردانی شد: له راژه گه لی هیژای نهو بو خه لکی شار ریژگیرا».

ذیل / zeyl: [عربی] اسم. [ادبی] ۱. خوار؛ وار؛

خواره وه؛ ژیر؛ پهین؛ داوین «از صدر تا زیل: له سهر تا خوار» ۲. ژیره وه؛ ژیره؛ خواره وه؛ خوارو «در ذیل این نوشته بیان می شود: له ژیره وه ی نه م نووسراوه دا ده گوتری» ۳. /ها/ پاشینه؛ نووسراوه به ک که له دووی نووسراوه به کی تردا و بو تهواو کردنی هاتبیت.

ذیلاً / zeylan: [عربی] قید. [ادبی] له ژیر؛ له خوار؛ له ژیره وه؛ له خواره وه؛ وارنه؛ پهینه نه «اسمی آنان ذیلاً ذکر می شود: ناویان له خواره وه دی».

ذی نفع / zīnaf: [عربی] صفت. به شدار؛ خاوهن

ماف؛ سهرقال به کاریک و بههره دار له ناکامی «آزاد در آن کار ذی نفع بود: نازاد لهو کاره دا به شدار بوو».

نه زموون یا ههستی زهینی (وهک له زهت) به باشرین شت داده نی و ههست و تیگه یشتنی ههر که سیک به نهوپه ری باشی و دروستی ده زانی.

ذی الحجه / zīlhacce, zelhacce: [عربی]

ذیخجه

ذی القعه / zīlqa'de, zelqa'de: [عربی]

ذیقعه

ذیحجه / zīhacce: [عربی] اسم. زیحه جه؛ نه ههک؛ مانگی قوربان؛ مانگی دوانزه هه می سالی کچی مانگی: **ذی الحجه**

ذیحساب / zīhesāb: ها؛ ان؛ [عربی] اسم.

حه ساویشکین؛ نوپه ری و هزاره تی دارایی له ریخواوه به کی دهوله تیدا.

ذیحسابی / zīhesābi: ها؛ [عربی] اسم. لقیک

له و هزاره تی دارایی له ریخواوه به کی دهوله تیدا که کاری پشکنینی حه ساوگه لی نهو ریخواوه به.

ذی حق / zīhaq(q): [عربی] صفت. [ادبی]

حه قدار؛ به حهق؛ خاوهن حهق «پدرم او را ذی حق نمی دانست: بایم نهوی به حهق دار نه ده زانی».

ذی حیات / zīhayāt: [عربی] صفت. [ادبی]

گیانله بهر؛ زینده وه؛ گیاندار؛ مشه کهر؛ جووقه وار «هیچ ذی حیات در آنجا دیده نمی شد: گیانله بهر یکیشی لی نه ده بینرا».

ذی ربط / zīrāb: [عربی] صفت. پیوه ندیدار؛

په یوه ندیدار؛ به پیوه ند له گهل بابه تی ره چاو کراودا.

ذی روح / zīrūh: [عربی] اسم. گیاندار؛

جانه وه؛ زیندوو؛ زینوو؛ زنی؛ بوونه وه؛ جووقه وار؛ جان دبه ر؛ نزآوری.

ذی شعور / zīšo'ūr: [عربی] صفت. [ادبی]

مژیوه؛ ناوه زمه ند؛ خاوهن فام؛ خاوهن توانای بیر کردنه وه «هیچ موجود ذی شعوری چنین کار نسجیده ای نمی کند: هیچ مژیوه ری کاری وا

له باره‌ی؛ دهر باره‌ی؛ جیگری «به» ی بهر کاری
 «دانایی را گفتند: نه زانایکیان گوت» ۴. [دبی] له؛
 جه؛ نه؛ ژ؛ جینشینی «ار» «قضا را؛ له
 چاره‌نووسدا» ۵. [دبی] بۆ؛ په‌ی؛ ژبۆ؛ له‌بهر؛ وهروو
 «خدا را؛ بو خودا».

راب / rāb ، ها: [r] /سم، راب؛ گیانه‌وهریکی
 له‌ش‌نهرمه زۆر له شه‌یتانۆکه ده‌کا.
 رابط / rābet ، ها: [عربی] /سم، په‌یوه‌ندیده‌ر:
 ۱. ئه‌وه‌ی دوو یان چهند شت پیکه‌وه په‌یوه‌ند
 ده‌دا «سیم رابط: سیمی په‌یوه‌ندیده‌ر» ۲. لان؛ عین/
 په‌یوه‌ندیکار؛ نیوانچی؛ به‌ریوان؛ که‌سی که‌هۆی
 په‌یوه‌ندی نیوان خه‌لک یان ریکخواه‌یه‌که
 «رابط میان دولت و مردم: په‌یوه‌ندیکاری نیوان
 ده‌وله‌ت و خه‌لک».

رابطه / rābete ، ها: روابط: [عربی] /سم،
 په‌یوه‌ندی: ۱. نیوان؛ دۆخ یان چۆناوچۆنیه‌ک
 که‌ دوو یا چهند شت یان به‌ش به‌ شتیک یان
 کاریکی تره‌وه په‌یوه‌ند ده‌دا «رابطه‌ی سیاسی:
 په‌یوه‌ندی سیاسی» ۲. به‌رامبه‌ری؛ فورموول؛
 قانون یان بنه‌مایه‌کی گشتی له‌ زانستی
 بیرکاریدا بۆ که‌ییشتن به‌ ئامانجیک
 ده‌گوتریته‌وه «رابطه‌ی نیوتن: فرموله‌ی نیوتون»
 ۳. [دستور] یه؛ ه؛ ه؛ ن؛ ل؛ نه؛ وشه‌یی که
 «مسند» و «مسندالیه» پیکه‌وه په‌یوه‌ند ده‌دا (خدا

ر / r: حرف. نیشانه‌ی دوازده‌هه‌مین پیت له
 ئه‌لف‌وبیتکه‌ی زمانی فارسی.

ر / re: /سم، ری: ۱. ناوی دوازده‌هه‌م پیتی
 ئه‌لف‌وبیتکه‌ی فارسی ۲. [موسیقی] [فرانسوی]
 ناوی دووه‌هه‌مین نوت له‌ گامی دیاتۆنیکدا.

رآلیست / re'ālist ، ها: [فرانسوی] صفت،
 ریئالیست؛ له‌ سه‌ر ریئازی ریئالیسم: رئالیست
 رآلیسم / re'ālism: [فرانسوی] /سم، ریئالیسم:
 ۱. ئۆگه‌رتی و ئاوړ دانه‌وه له‌ هه‌لکه‌وته و کار و
 باری گونجاو و به‌ دوور له‌ خه‌یال‌په‌روه‌ری ۲.
 ئامۆژه‌یه‌ک که‌ جیهان به‌ هه‌لکه‌وته‌ییکی ده‌ر له
 زه‌ینی مرؤ ده‌زان ۳. بروا به‌وه‌ی که‌ هه‌رچی
 به‌هۆی بیر و هزره‌وه‌ ده‌ناسریت، خاوه‌نی
 هه‌بوونیکه‌ له‌ جیهاندا ۴. ئه‌مه‌گذاری له
 سروشت یان ژییانی راسته‌قینه و لی ورد
 بوونه‌وه‌ی به‌بی خه‌یال‌په‌روه‌ری.

را / rā: [عربی] /سم، را؛ ناوی عه‌ره‌بی
 دوازده‌هه‌مین پیتی ئه‌لف‌بیتی فارسی.

را: حرف. ۱. نیشانه‌ی به‌رکاری بی‌پێناو (مفعول
 بی‌واسطه)؛ له‌ کوردیدا نیشانه‌یه‌کی تایه‌تی نیه
 به‌لام بۆ بیژگه‌ له‌ مرؤ، له‌گه‌ل نیشانه‌ی ناسیاویدا
 (معرفه) هاوړپیه (کتاب را خریدم: کتیه‌که‌م کړی)
 ۲. له‌مه‌ر؛ له‌باره‌ی؛ دهر باره‌ی؛ جه‌باره‌و «علی را
 می‌گفت: له‌مه‌ر عه‌لیه‌وه‌ ده‌یگوت» ۳. [دبی]

دانا است: خودا زانابد).

⊞ رابطەى باز تايى/ انعكاسى: پەيوەندىيەك لە كۆمەلەيەكدا كە ھەر كام لە بەشەكانى، پەيوەندەكەيان بگەپتەوہ بۇ خۇيان. رابطەى جنسى: تىكەلاوى نىر و مى؛ خلىنە و بلىنەيى لە نيوان ژن و پياودا كە بە تىكەل بوون و عىلاقە كردن بگا. رابطەى زناشويى: پەيوەندى ژن و مىردا يەتى؛ پەيوەندى نيوان ژن و شوو. رابطەى سبى: خزمايە تىيىك كە بە ھۇى ژن و ژن خواز موہ پيدا بوويى. رابطەى متقابل: پەيوەندى دووقۇلى؛ پەيوەندى بارتەقايى؛ پەيوەندى نيوان دوو يان چەن لايەن بە شيۋەيىك كە لە ھەموو بارىكەوہ وەك يەك بىنەوہ. رابطەى متقارن: پەيوەندى پابەپا؛ پەيوەند بە شيۋەيىك كە ھەر تاكىك لەگەل تاكىكى تردا پەيوەندى دووقۇلى ھەيى. رابع / 'rābe/: [عربى] صفت، [ادبى] چوارەم <رکن رابع: بنەماى چوارەم>. رابعاً / 'rābe'an/: [عربى] قيد، [ادبى] چوارەم؛ لە چوارەمدا <رابعاً معلوم كنيد مقدار آب مصرف شده را: چوارەم پروون كەنەوہ چ رادەيەك ئاو بەكار چووہ>. رابى / 'rābî/: سەم، رابى؛ سەرناويكى پىزگرانە بۇ ناوانى دىناوەرانى جوولەكە و ئاشوورى، بە واتاى مامۇستا يان فېركار. راپېرت / rāport، ھا: [فرانسوى] سەم، ۱. [نامتداول] گرېبەند؛ سالۇخ؛ سالخ؛ راپۇرت؛ راپۇر؛ راژە گوتنەوہى پرووداويىك ۲. [كنايى] كار يان رەوتى ھايدان؛ خەبەر ليدان بە نووسىن؛ ھەوالى كەسيىك، پرووداوى دانىشتنى يان كۆرپىك، بە كەسى يان شوپتىك دان. ⊞ راپېرت دادن: ۱. سالۇخ دان ۲. [كنايى]

شۇقارى كردن؛ قسە ھىتان و بردن؛ سيخورى كردن؛ دزنىرۆيى كردن. راپرتچى / rāportčî، ھا: ان: [فرانسوى] تركى] سەم، [نامتداول] ۱. ھايدەر؛ سالۇخقان ۲. سيخور؛ شۇقار؛ دزنىرۆ؛ زىدەقان؛ زىدەوان. راپسودى / rāpsodî، [فرانسوى] سەم، راپسودى؛ جۇرىك مووسىقاي پۇژاوايى. راپيد / rāpîd، [فرانسوى] راپيدۇگراف راپيدوگراف / rāpîdog(e)rāf، ھا: [فرانسوى] سەم، راپيد؛ چەشنى پىنووسى ھىل كىشان بە سەر قەلەمى جۇراوجۇرەوہ: راپيد راتبە / rātebe، ھا: [عربى] سەم، راتبە؛ راتوہ؛ بوورس؛ مووچەى خويندن. راتبەگير / rātebegîr، ان: [عربى] فارسى] سەم، مووچەخۇر؛ بوورسيە. راتيانج / rātiyānc، [مەرب از يونانى] سەم، شريز؛ چريز؛ كەتيراي دارى كاج: راتيانە راتيانە / rātiyāne، [مەرب از يونانى] راتيانج راج / rāc، خاس راجع / 'rāce/: [عربى] سەم، ۱. وەگەر؛ ئەواگيل؛ فەگەرەوہ ۲. [موسيقى] گۆشەيەك لە دەزگاي نەوا و ھومايون. ⊞ راجع بە: سەبارەت بە؛ لەمەر؛ لەبارەى؛ دەربارەى؛ جەبارەو <نشستند و يك ساعت راجع بە كار آزاد حرف زدند: دانىشتن و سەعاتىك سەبارەت بە كارى ئازاد قسەيان كرد>. راجعە / rāce'e، [عربى] تب راجعە، تب راجە / rāce، ھا: [سنسكريت] سەم، [قدىمى] راجە؛ نازناوى ئاغا و گەورەى خىل لە ھىنددا. راجى / rācî، سەم، راجى؛ ھەر يەكە لە بن زاراوہ جۇراوجۇرەكانى باوى زمانى فارسى لە ناوہندى ئيراندا (وہ كوو كاشان، دليجان و ديھاتەكانى دەوروبەرى تاران). راحت ۱ / rāhat، [عربى] سەم، [ادبى] ئاسوودەيى؛ ھىسايى؛ ئاسايش؛ تەنايى؛ تەناھى؛ راحەتى؛

په‌حه‌تی «اسباب راحت او هم فراهم شد: هۆی ئاسووده‌یی ته‌ویش پینک‌هات».

④ راحت جان: /ادی/ ئارامی گیان؛ ئارامی دل؛ پ‌احه‌تی جه‌سته؛ ئارامی ژین؛ هۆی ئارامی و ته‌نایی گیان «راحت جان باش و باش! ببه و ئارامی گیانم به!».

راحت^۱: صفت. ئاسووده؛ په‌حه‌ت: ۱. راحت «خواب راحت: خه‌وی راحت» ۲. خوش؛ هۆی ئاسایش «جای راحت: جیگای ئاسووده» ۳. راحت؛ ئاسووده‌حال؛ ته‌خت؛ دل دامه‌زراو «در آنجا راحت است: له‌وئ ئاسووده‌یه» ۴. ئاسان؛ هاسان «کار راحت: کاری ئاسان». هه‌روه‌ها: راحت بودن؛ راحت شدن؛ راحت کردن

راحت^۲: قید. ئاسان؛ هاسان؛ به‌ئاسانی؛ په‌حه‌ت؛ به‌پ‌احه‌تی به‌بێ سه‌ختی و دژواری «راحت رفت توی سوراخ: ئاسان رو‌یشته‌ناو کونه‌که‌وه».

راحت افزا / rāhat'fzā: /عربی/ فارسی/ صفت. /ادی/ هه‌داگه‌شین؛ ئاسایش‌ده‌ر؛ هۆی زۆر بوونه‌وه‌ی ئاسایش.

راحت الحلقوم / rāhatolholqūm, ها: /عربی/ اسم. په‌حه‌ت؛ جۆره شیرینه‌که له‌نشاسته، شه‌کر و مزه‌مه‌نی چێ‌ده‌کری.

راحت‌باش / rāhatbāš: /عربی/ فارسی/ اسم. /نظامی/ ۱. فه‌رمانی که‌ نیشانه‌ی دوایی هاتن یان پش‌وودانیکی کورت له‌ راهاتنی چه‌کداربدایه ۲. دۆخی وچان دان و حه‌سانه‌وه.

راحت‌بخش / rāhatbaxš: /عربی/ فارسی/ صفت. پ‌احه‌تی‌ده‌ر؛ ئارامیه‌خش.

راحت‌طلب / rāhat.talab, ها: /ان: /عربی/ صفت. ئاسایش‌خواز؛ ئاسووده‌یی‌خواز؛ خاوه‌ن خوو یان ئۆگه‌رتی به‌ ئاسایش‌خوازی.

راحت‌طلبی / rāhat.talabī, ها: /عربی/ اسم. ئاسایش‌خوازی؛ ئاسووده‌خوازی؛ گرنگی دان به‌ ئاسایش و پ‌احه‌تی‌خۆ.

راحت‌کده / rāhatkade, ها: /عربی/ فارسی/ اسم.

/ادی/ پش‌ووگه؛ هه‌ده‌هۆ؛ شوینی (وه‌کوو مال) که‌ که‌سی تیتیدا هه‌ست به‌ په‌حه‌تی ده‌کا.

راحتی^۱ / rāhatī: /عربی/ اسم. ئاسایش؛ ئاسووده‌یی «راحتی من در رضایت شماس: ئاسایشی من له‌ په‌زامه‌ندی ئیوه‌دایه».

راحتی^۲: صفت. ئاسووده؛ پ‌احه‌ت؛ هۆی ئاسایش «کفش راحتی: پینلوی ئاسووده».

راد / rād, ان: /صفت. /ادی/ ۱. جوامیر؛ پیاوچاک؛ می‌رخاس؛ می‌رخوز؛ دلیر؛ ئازا؛ گه‌رناس ۲. ده‌سواز؛ به‌خشنده ۳. زانا؛ ژیر.

رادار / rādār, ها: /فرانسوی/ انگلیسی/ اسم. رادار؛ دیار‌که‌ر؛ که‌ره‌سه‌یه‌که بۆ دیار‌یکردنی جیی شتی به‌ هۆی شه‌پۆلی رادیوییه‌وه.

رادع / rāde': /عربی/ اسم. /ادی/ له‌مپه‌ر؛ به‌ره‌ه‌لست؛ چه‌ت؛ به‌رگر؛ په‌رچه‌ده‌ر؛ به‌په‌رچه‌ده‌ر؛ گه‌پل؛ دارده‌ست؛ ئه‌وه‌ی له‌ کار یان رووداو‌یک به‌رگیری بکا «در این راه هیچ مانع و رادعی نیست: له‌م پ‌نگه‌دا هیچ له‌مپه‌ر و کۆسپ‌ک نیه».

رادمرد / rādmard, ان: /صفت. /ادی/ جوامیر؛ جۆمه‌رد؛ ئازا؛ خۆشمرو؛ که‌له‌میر؛ که‌له‌پیاو؛ پیاوی‌پیاو؛ په‌ند؛ می‌رخاس؛ عه‌گید؛ پیاگ‌خاس؛ خاوه‌ن گه‌دی چاکی (وه‌ک به‌خشنده‌یی، خیرخوازی و بویری و...).

رادون / rādon: /فرانسوی/ اسم. رادون؛ توخمیکی کیمیای رادیۆنه‌کتیف له‌ گرووی گازه‌ نایابه‌کان، به‌ ژماره‌ی ئه‌تومی ۸۶ و کیشی ئه‌تومی ۲۲۲: نیتون

رادی / rādī: /اسم. /ادی/ پیاوه‌تی؛ جوامیری؛ گه‌رناسی.

رادیاتور / rādiyātor, ها: /فرانسوی/ اسم. رادیاتور: ۱. شوفاژ؛ جوړی که‌ره‌سه‌ی گه‌رم کردنی ژوور به‌ کۆمه‌لی لووله یا په‌ره‌ی ناوخالی بۆ هات‌وچووی ئاوی گه‌رم ۲. جوړی که‌ره‌سه‌ی فینکه‌وه‌که‌ری موتوری ماشین.

راديان / rādiyān: [فرانسوی/اسم،/ریاضی]
 رادیان؛ یه‌که‌ی پیتومانی چه‌ماوه و گو‌شه
 به‌رانبه‌ری ۵۷ پله‌ک (ده‌ره‌جه) و ۳۰ خوله‌ک
 (ده‌قیقه).

رادیس / rādīs: [؟]/[اسم،/ریاضی/بنه‌ما.
 رادیکال^۱ / rādīkāl، -ها: [فرانسوی/اسم،
 رادیکال: ۱. نیشانه‌یه‌ک به‌بیجمی^۱ که
 نه‌گه‌ر ژماره‌یی ده‌ژیریدا جی‌بگری،
 پیویسته‌ریشه‌ی (به‌پنی هندی دیاریکراو له
 فورجه‌ی رادیکالدا) به‌ده‌ست بیت
 ۲. ریشه‌ی دیاریکراوی ژماره‌یه‌ک^۲ $\sqrt{\quad}$
 نیشانه‌ی ریشه‌ی دووه‌م، $\sqrt[3]{\quad}$ نیشانه‌ی
 ریشه‌ی سیه‌م $\sqrt[4]{\quad}$ نیشانه‌ی ریشه‌ی onمی
 هندیکه): ریشگی^۳. [نیمی/بنه‌ما؛ پیژ.
 رادیکال^۴ / -ها: صفت. /سیاست/رادیکال:

۱. بنیاتخواز؛ لایه‌نگری گو‌رانکاری بنه‌مایی،
 شیواز یان پیکهاتگه‌ل (حزب رادیکال: حیزبی
 رادیکال^۲). ۲. توند و تیژ (نیروهای رادیکال: هیزه
 رادیکاله‌کان).

رادیکالیسم / rādīkālīsm: [فرانسوی/اسم،
 /سیاست/ ۱. بنیاتخوازی^۲. توند و تیژی.

رادیوم / rādiyom: [فرانسوی/اسم، رادیوم؛
 توخمی کیمیای کانزایی رادیوئه‌کتیف به
 ژماره‌ی نه‌تومی ۸۸ و کیشی نه‌تومی ۲۲۶،۰۲
 که کانزایه‌کی سی و سه‌می و بریقه‌داره له
 ده‌وا سازیدا به‌کار دی. له هه‌لوه‌شانه‌وه‌ی نه‌م
 توخمه رادون به‌دی دی.

رادیو / rād(i)yo: [فرانسوی/اسم، رادیو: ۱. /ها/
 نامزای فه‌گری شه‌پولی دنگی که له لایه‌ن
 ئیزگه‌ییکه‌وه ده‌نیردرین (یک رادیو ۱۰ موج
 خردیم: رادیوییکی ۱۰ مه‌وجم کری) ۲. /مجازی/
 ئیزگه‌ی رادیو (کودتاجیان رادیو را گرفتند:
 کوده‌تاجیه‌کان رادیویان گرت).

رادیو آکتیو / rādiyoāktīv: [فرانسوی/اسم،
 پرتوزا

رادیو آکتیوئه / rādiyoāktīvite: [فرانسوی]
 پرتوزایی
 رادیوایزوتوپ / rādiyoīzotop: [فرانسوی/اسم،
 ئیزوتوپی رادیوئه‌کتیف؛ ئیزوتوپییک که له
 خویه‌وه تیشک نه‌داته‌وه.

رادیونی / rād(i)yo'ī: [فرانسوی/اسم، رادیویی
 رادیوترایی / rādiyot(e)rāpī: [فرانسوی/اسم،
 تیشک‌ده‌رمانی.

رادیوتلسکوپ / rādiyoteleskop: [فرانسوی/اسم،
 تلسکوپ رادیویی تلسکوپ
 رادیوساز / rādiyosāz، -ها: [فرانسوی/فارسی]
 /اسم، رادیوساز؛ چاکه‌وکه‌روه‌ی رادیو.

رادیوسازی / rādiyosāzī: [فرانسوی/فارسی]
 /اسم، رادیوسازی: ۱. کار یان ره‌وتی دروست
 کردنه‌وه‌ی رادیو^۲. /ها/ کارخانه‌ی دروست
 کردنی رادیو^۳. /ها/ کارگه‌ی چاک کردنه‌وه‌ی
 رادیو.

رادیوسکپی / rādiyoskopī: [فرانسوی/اسم،
 رادیوسکپی؛ کاری چاو له شتیک کردن
 (به‌تابیه‌ت نه‌ندامی نه‌خوش) له ری به‌ده‌سه‌پیتانی
 وینه‌به‌ک له نه‌وه نه‌ندامه، به‌که‌ره‌سه‌ی
 رادیوگرافی.

رادیوشیمی / rādiyošimī: [فرانسوی/اسم،
 رادیوشیمی؛ لقی له زانستی شیمی که له ماک
 و دیارده‌گه‌لی تیشکزا ده‌کولیت‌ه‌وه. هه‌روه‌ها:
 رادیوشیمیدان

رادیوضبط / rādiyozabt، -ها: [فرانسوی/عربی]
 /اسم، رادیوزه‌بت؛ که‌ره‌سه‌ی رایو و تو‌مارکه‌ر و
 بلاکه‌ره‌وه‌ی نه‌واری کاسیت پیکه‌وه.

رادیوگرافی / rādiyog(e)rāfi: [فرانسوی]
 /اسم، رادیوگرافی؛ کار یان ره‌وتی وینه‌به
 ده‌سه‌پیتان، به‌هوی که‌ره‌سه‌ی تاوینه‌ری
 تیشکی ئیکسه‌وه.

رادیوگرام / rādiyog(e)rām، -ها: [فرانسوی]
 /اسم، رادیوگرام: ۱. که‌ره‌سه‌ی رادیو و گرامافون

اعتماد بود: مرقىكى رازدار و جى باوهر بوو.
ههروهه: رازدارى

رازقى / rāzēqī - ها: /عربى/ اسم. رازقى؛ ياسى
رازقى؛ دارچىكى گهلاپانه له تيرهى زهيتوون
كه گولهكهى بۇنىكى زور خۇشى ههيه.

رازك / rāzak - ها: /اسم. گيايهكى ئاليكى
چەند سالەى خۆرسكه، بەرىكى بۇنخۇش و تالى
ههيه بۇ بيرەسازى و دەرمان كەلكى لى
وهردهگرن.

رازونياز / rāz-o-niyāz - اسم. راز و نياز؛ سكالاه؛
وتووړى خۇشەويستانه؛ گازە «او هر شە با خدا
راز و نياز مى کرد: هه موو شهوئ لگهل خودا راز و
نيازى ده کرد».

رازى / rāzī - صفت. رازى؛ پتوهنديدار يان سەر
به شارى «رەى»، له باشوورى شارى تاران.

رازىانه / rāziyāne - ها: /اكردى/ اسم. رازىانه؛
رازانە، رەزەنە، رەزىانك، هەبۇسان، هەبۇسان؛
گيايهكى ئاليكى و بۇنخۇشه به ريشووى قايم،
لاسكى بەرز، بەرى درېژى سەوزرەنگ و تامى

شيرينهوه كه بۇ دەرمان دەشى: باديان
رأس / ra's - ها: /عربى/ اسم. ۱. لووتكه؛ سەر؛
پۇيه؛ سەرچل؛ سەرچلۇپە؛ دوند؛ ترۆپك؛ دهار؛
چله پۇيه؛ نووك؛ مله؛ گاز؛ بەرزترين خال، شوين
يان پىنگهيهك «راس كوه: لووتكهى كيو» ۲. سەر؛
قۇق؛ يهكهى ژماردىن ئاژەل و چوارپى «پنج رأس
اسب: پنج سەر ئەسپ» ۳. /روس/ هندسه/ ئەو
خالەى كه به هۇى له يەكدانى دوو يان چەند
هئىلى هەندەسى له شوپىتكدا دروست دەبى
۴. /جغرافيا/ كه پۇل؛ كه پۇلك؛ كاپۇلك.

رأس / ra'se - عربى/ حرف. له سەر؛ سەروو؛
سەرى؛ له سەرەتای؛ له كاتى «سخنرانى رأس
ساعت هفت شروع شد: وتارىژيه كه له سەر سەعاتى
حهوتدا دەستى پىکرد».

رأسا / ra'san - عربى/ قيد. به تەنيا؛
به تەنيايى؛ تەنيايى؛ بۇخۇ؛ به تەنى؛ به هۇ

پىكهه ۲. فىلمى كه تيشك به پروويهه تاو
دراوه.

رادىيولۇزى / rādiyolōjī - /فرانسوى/ اسم.
رادىيولۇزى: ۱. كار و رەوتى لى پروانين و
ناسىنى نەخۇشى و تەوهرگهلى لەش به
كەلك وەرگرتن له تيشكى ئيكس
۲. زانست و زانىارى پتوهنديدار به تيشكى
ئيكس بۇ رادىيۇگرافى و رادىيۇسكوبى *
پرتوشناسى ۳. دامەزراوه يان شوپىنك كه
رادىيۇگرافى تيدا ئەنجام دەدرى.

رادىيولۇيست / rādiyolōjīst - ها: /فرانسوى/
اسم. رادىيولۇيست؛ پسپۇرى رادىيولۇزى؛
تيشكناس.

رادىيومتر / rādiyometr - ها: /فرانسوى/ اسم.
رادىيومتر؛ هەر يەكه له كەرسەگهلى ئەندازە
گرتنى گوژمەى وزەى تابشتى.

رادىيوى / rādiyoyī - /فرانسوى/ صفت. رادىيوى؛
۱. پتوهنديدار يان سەربە رادىيۇ ۲. تابشتى *

رادىيوى

راز / rāz - ها: /اسم. راز: ۱. سەر؛ نەينى؛ ميانى؛
مەلامەت؛ قەشرى؛ قەشارتى؛ وشپرنه؛ وشنهو؛
وشپرو؛ وشمهو؛ قەسهان؛ پروداويك كه له
ديتران دشاردرپتووه «آزاد، راز عشقش را در دل
پنهان کرده بود: ئازاد، رازى ئەوینى خۇى له دلدا
شاردبووه» ۲. /مجازى/ رازە؛ نەينى؛ گلکار؛ توو؛
ئەو شتە كه چۆنیه تیه كهى بۇ كەس پروون نیه
«روح، رازى است پوشیده بر انسان: رۆح، رازىكى له
مرؤ داپۇشراوه» ۳. /مجازى/ رەند؛ رەنگ؛ رەمز؛
رېياز و شپووزى گەيشتن به شتيك «راز تندرستى:
رازى لەش ساغى» * سِر

راز سەر به مهر: /ادبى/ رازى نەدركاو؛ رازىك وا
داپۇشراو ماوه و كەسى لى ئاگادار نیه.

رازدار / rāzdār - ان: /صفت. رازدار؛ پەردەپۇش؛
رازهەلگر؛ رازگر؛ رازيار؛ رازپاريز؛ سەر قايم؛
پاريزەرى رازى ديتران «او انسانى رازدار و قابل

يان له لايهن خودی که سه‌وه به بی
دهستی‌وهردانی دیتری «در مورد خراب کردن
دیوار، او رأساً شروع کرد: له‌مه‌ر پروو‌خاندنی
دیواره‌که‌وه، به ته‌نیا دهستی پیکرد».

رأس الجاثي / ra'solcāṣi: [عربی] / اسم، [نجوم]
برجی سه‌گی شوان؛ هه‌ساره‌یه‌ک له برجی
شواندا.

رأس الجدی / ra'solcadī: [عربی] / اسم، برجی
گیسک؛ خالیکی گریمانه‌یی له سه‌ره‌تای
بورجی جه‌دیه‌وه، که کاتی خۆر ده‌گاته‌وه
شوینه، سه‌ره‌تای هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی زستانه‌یه.

رأس السرطان / ra'sossaratān: [عربی] / اسم،
[نجوم] / برجی قرژال؛ خالی گریمانه‌یی له
سه‌ره‌تای برجی قرژاله‌وه و کاتی خۆر ده‌ویدا
ده‌بینی، سه‌ره‌تای هه‌لگه‌رانه‌وه‌ی هاوینییه.

رأس الغول / ra'solqûl: [عربی] / اسم، [نجوم]
برجی دیو.

راسب / rāseb: [عربی] / صفت. بنه‌نیش؛ په‌گر؛
گیره؛ به تایبه‌تمه‌ندی یان توانایی نیشته
بنه‌وه.

راست^۱ / rāst: / اسم، راست؛ راس؛ ۱. ئەو لایه‌ی
که نه‌گه‌ر به‌ره‌و پرووی باشوور پاره‌ستین له
پۆژاوايه و نه‌گه‌ر پروو له باکوور که‌ین له
پۆژه‌ه‌لاهه ۲. ئەو نیوه له له‌ش که دل له
به‌رامبه‌ریدا‌یه، به‌رانبه‌ر؛ ۳. چپ / موسیقی/
گۆشه‌یه‌ک له ده‌زگای راست په‌نجگادا.

راست^۲: صفت. راست؛ راس؛ ۱. دروست؛ حل؛
رێک له‌گه‌ل راسته‌قینه‌دا «خبر راست؛ هه‌والی
راست» ۲. رێک؛ لوور؛ ته‌خت؛ ره‌ق؛ قنج؛ قیت؛
به‌ل؛ تاو؛ گه‌ز؛ بی خێچی و خواری «خط راست؛
هێلی راست» ۳. جیگر له لای راسته‌وه «چشم
راست؛ چاوی راست» ۴. / مجازی، سیاست/
پاوان‌خواز.

▣ به راست - راست: سوور به لای راسته‌دا.

نظر به راست

▣ راست آمدن: ۱. رێک هاتن؛ رێک
که‌وتن؛ جوړ بوون؛ راست هاتن؛ باش
سووران؛ دروست بوون؛ به ده‌سته‌وه
هاتن؛ باش هاتن؛ بارهاتن؛ جوړ هاتن؛
رێک‌نامه‌ی؛ رێک‌که‌وته‌ی «همه‌ی کارها
راست آمد: هه‌موو کاره‌کان رێک‌هاتن»
۲. [نامتداول] پی‌گه‌یشتن؛ تووش‌هاتن؛
پرووبه‌پروو بوونه‌وه؛ یاوه‌پنه‌ی «به پیرمردی
راست آمد و از او نام و نشان پرسید: گه‌یشته
پیره‌پیاویک و ناوینشانی لی پرسی».

راست دانستن / شمردن: بر‌وا کردن؛ باوهر
پێ کردن؛ باوهر‌که‌رده‌ی؛ به راست زانین.

راست در آمدن: هاتنه‌ دی؛ راست هاتنه‌وه؛
به‌راست ده‌رچوون؛ وه‌دیها‌تن؛ به‌دیها‌تن؛
پروودان؛ به‌گا‌نامه‌ی؛ به‌راس به‌رشیه‌ی؛ رێک
به‌رنامه‌ی «همه‌ی حرفه‌ای پدرم راست درآمد:
گشت قسه‌کانی باوکم هاتنه‌دی».

راست شدن: راست بوونه‌وه؛ زه‌ق و ره‌پ
بوون؛ هه‌ستان؛ قنج بوونه‌وه؛ قیت بوونه‌وه؛
له‌باری چه‌ماوه‌یی و لاری ده‌رهاتن. هه‌روه‌ها:
راست کردن

راست گفتن: راست وتن؛ راست گوتن؛ راست
کردن؛ راست کرن؛ چۆک کردن؛ راس واته‌ی:
۱. ئاخافتنی بی‌درو؛ وتنی ئەوه‌ی که راسته
«فه‌میدم راست می‌گوید: زانیم راست ده‌لی»
۲. وتنی ئەو شته‌ی دروست و له‌پرووی
ئاوه‌زه‌وه‌یه «راست می‌گویی، باید همین کار را
بکنیم: راست ده‌که‌ی، ده‌بی هه‌ر ئەو کاره
بکه‌ین».

راست^۳: قید. / گفتاری / راس؛ راست؛ ۱. رێک
«راست رفت توی سوراخ: راس چووه‌ نیو کونه‌که‌وه»
۲. لای راسته‌وه؛ راسه‌وانه؛ به‌لای راسته‌وه «بیج
به راست؛ بی‌پچه‌ بو لای راسته‌وه».

راستا / rāstā: / اسم، راستا؛ راسا؛ ۱. / ریاضی/
دریژایی ۲. لا؛ پروو؛ پرووبه؛ به‌ره‌وگه؛ سو؛ گاز «در

راستای سیاستهای دولت بود: له راستای سیاسته‌ته‌کانی ده‌وله‌تدا بوو.

راستاحسینی / rāstāhoseynî / [فارسی/عربی] راست و حسینی

راست‌باز / rāstbāz / صفت. [ادبی] کارچاک؛ دروستکار؛ راستکار. هه‌روه‌ها: راست‌بازی
راست‌بالا / rāstbālā / صفت. [ادبی] نه‌مام؛ به‌ژن
رپک.

راست‌برتری / rāstbartarî / اسم. راست‌زالی؛ بار
و دۆخ‌یان چۆنیه‌تیه‌ک که لای راستی له‌ش له
لای چه‌پ به‌هیزتر بی. به‌رانبر: چه‌برتری
راست‌بین / rāstbîn / صفت. راس‌بین؛
حه‌قیقه‌ت‌بین؛ به‌لیه‌تاتوویی ناسینه‌وه‌ی ئه‌وی
راسته‌قینه‌یه.

راست‌پنجگاه / rāstpancgāh / اسم. راست
پینجگا؛ ده‌زگایه‌ک له‌مؤسیقای ئیرانی به‌گامی
وه‌ک ده‌زگای ماهووره‌وه: پنجگاه

راست‌دست / rās(t)dast / ها: صفت. راستیل؛
راسته‌س؛ راست‌ده‌ست؛ راسته‌وانه؛ راسته؛ به
خوو‌یان ئوگره‌تی کارکردن به‌ده‌ستی راست.
به‌رانبر: چه‌دست

راست‌دستی / rās(t)dastî / اسم. راستیلی؛
۱. راست‌ده‌ستی؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی
راست‌ده‌ست بوون ۲. دۆخی هۆگریه‌کی زۆرتر
بۆ به‌کاره‌ینانی ده‌ستی راست * به‌رانبر:
چه‌دستی

راست‌روده / rāstrûde / اسم. ریخۆله‌ی کۆم؛
دواین به‌شی ریخۆله‌گه‌وره.

راستشکافت / rāstšekāft / صفت. [زمین‌شناسی]
راسه‌گاز؛ راست‌که‌لشت؛ خاوه‌ن‌روویه‌کی
شکیرداری ئه‌ستوونی به‌سه‌ر یه‌کتردا.

راستکی / rāstakî / صفت. [گفتاری] راسته‌قینه؛
راسته‌قانی؛ راسته‌کینه؛ راستینه؛ راستکینه؛
راسته‌کی؛ راستی-راستی «هواپیمای راستکی بود؛
فرۆکه‌یه‌کی راسته‌قینه‌بوو».

راستگر / rāstgar / یک‌سوساز

راستگرا / rāstgerā / ها: بیان: صفت. [سیاست]
پاوانخواز؛ راسته‌وگر؛ راست‌گراف؛ خوازیاری
پاراستنی باری دامه‌زراو و دژ به‌گۆراندکاری.
راست‌گرایی / rāstgerāyî / اسم. پاوان‌خوازی؛
راسته‌وگری؛ راستگرافی؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی
پاوان‌خواز بوون.

راست‌گرد / rāstgard / راستگردان

راستگردان / rāstgardān / صفت. راست‌گه‌ر؛
راست‌خول؛ راستگیل؛ به‌گه‌رانه‌وه‌یان جوولانه‌وه
به‌لای راستدا: راستگرد

راستگو / rāstgû / ها: بیان: صفت. راست‌بیژ؛
راست‌ویژ؛ راست‌ده‌ر؛ راست‌گو؛ راست‌وک؛
قسه‌راست؛ راست‌وچ؛ دوور له‌فشه و درۆ.
به‌رانبر: دروگو

راستگوشه / rāstgûše / ها: صفت. راستگوشه؛
به‌یه‌ک‌یان چەند سووچی ۹۰ ده‌ره‌جه‌وه «مثلث
راستکوشه: سی‌گۆشی راستکوشه».

راستگویی / rāstgûyî / ها: اسم. راست‌ویژی؛
راست‌بیژی؛ راست‌گویی؛ راست‌وچ؛ کرده‌وه‌یان
ره‌وتی قسه‌ی راست‌کردن «از راست‌گویی ضرر
نمی‌کنی: له‌راست‌ویژی زیان نابینی».

راست‌وجهی / rāstvachî / ها: [فارسی/عربی]
صفت. راست‌پالوو؛ به‌چه‌ن‌رووی دووبه‌دووی
راست به‌سه‌ر یه‌کدا.

راست‌وحسینی / rāst-o-hoseynî / [فارسی]
عربی‌آقید. [گفتاری] خواوراسان؛ به‌راستی؛
راسته‌وراست؛ له‌وپه‌ری راستیدا؛ به‌بی‌گری و
گۆل: راستاحسینی

راست‌وریس / rāst-o-rîs / صفت. [گفتاری]
جۆر؛ ناماده؛ ساز؛ به‌ره‌ه‌ف؛ گیف؛ ده‌بر «باید پولی
راست‌وریس کنیم: ئه‌بی‌پوول و پاره‌یه‌ک جور
که‌ین».

راست‌وریس‌کردن: رپک‌وپنیک‌کردن:
۱. ده‌برانندن؛ سه‌ر و سامان‌پیدان؛ په‌سارنایوه

راستی / *rāstī*: حرف. راستی؛ راسی؛ بهراست؛ وهراست؛ ئه‌ری؛ وشه‌یه‌ک بۆ سه‌رنج راکیشانی بیسه‌ر، که له نیو قسه و له سه‌ره‌تای پرسته‌دا دی «راستی کی عروسی می‌کنی؟ راستی که‌ی زه‌ماوه‌ن ده‌که‌ی؟».

راستیز / *rāstîz*، ها: / *اسم*. / *زیست‌شناسی* / ژیر راسته.

راستین / *rāstîn*: صفت. / *ادبی* / راسته‌قینه؛ راسته‌کینه؛ راسته‌کی؛ راسینکه؛ راسینه؛ بهراستی؛ بی‌درو «عشق راستین؛ ئه‌وینی راسته‌قینه».

راسخ / *rāsex*: / *عربی* / صفت. قایم؛ پته‌و؛ گورخ؛ راه‌ه‌ستاو؛ په‌یت؛ نه‌گۆر؛ ریخته؛ ره‌خته؛ له‌سه‌ر پی وه‌ستاو «اعتقاد راسخ؛ بروای پته‌و».

راسو / *rāsû*، ها؛ ان؛ بیان: / *اسم*. / *راسو*؛ راسو؛ مشکی خورما؛ گیانه‌وه‌ریکی گوهان‌داری گۆشتخۆری په‌نج‌ه‌داره به جه‌سته‌ی درێژ و پی‌ی کورت و پی‌ستی تووکنه‌وه که له کاتی به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌دا بۆنیک‌ی ناخۆش له خۆی به‌ر ده‌داته‌وه.

راش / *rāš*، ها: / *اسم*. / *راش*؛ داریک‌ی به‌رز، به پی‌ستی کۆته‌ی ساف و خۆله‌می‌شی، گه‌لای بی‌ددانه یان که‌م‌ددانه و گۆلی هیشوو‌یی کورت و کۆ و به‌ری درکاویه: **آلاش**

راشی / *rāši*، ان: / *عربی* / *اسم*. / *ادبی* / به‌رتیل‌ده‌ر. **راشیتیس** / *rāšîtîsm*: / *فرانسوی* / *اسم*. / *پزشکی* / *راشیتیس*؛ پیشه‌نه‌رمی؛ ئیسک‌نه‌رمی؛ نه‌خۆشی به‌هۆی که‌می ویتامین «دی» یان کالسیوم و فوسفۆر هوه.

راضی / *rāzî*، ان: / *عربی* / صفت. / *رازی*: ۱. دلخۆش؛ هاشت؛ په‌زاه‌مه‌ند له دۆخ یان کاریک به‌بۆنه‌ی ساچانی له‌گه‌ل داخواری یان ئاتاجدا «او از کارش راضی بود: له‌کاره‌که‌ی رازی بوو» ۲. قایل؛ ره‌زا «راضی شد آنجا درس بخواند: رازی بوو له‌وئ دهرس بخوین».

«کارها را راست و درست کن: کاره‌کان رینک‌وپینک بکه» ۲. ئاماده‌کردن؛ به‌ره‌ه‌ف کرن؛ ساز کردن؛ ساز دان؛ ئه‌یفه‌زاندن.

راسته ۱ / *rāste*، ها: / *اسم*. ۱. پشت‌مازه؛ گۆشتی دووپال‌وو‌ی چاره‌وئ؛ گۆشتی راسته ۲. / *زیست‌شناسی* / راسته؛ به‌شئ له‌را‌ده‌بی؛ له‌یه‌که‌گه‌لی ریزبه‌ندی گیانه‌وه‌ران بریتی له‌چه‌ن تیره ۳. / *قدیمی* / راسته؛ کۆلان یان گوزهری راست و بی‌پیچ و په‌نا «راسته‌ی زرگرها: راسته‌ی زیرنگه‌ران».

راسته ۴: قید. راسته‌و‌راست؛ راست و درێژ؛ راه‌و‌راس «آجرها را راسته چیده‌اند: خشته‌کانیان راسته‌و‌راست چینه‌و».

راسته‌بازار / *rāstebāzār*: / *اسم*. / *قه‌یسه‌ری*؛ گوزهر؛ بازاری سه‌ردا‌پۆش‌راو؛ راسته‌بازار؛ بازاری سه‌ره‌کی که زۆر جار بازارپکی راست و درێژه و چه‌ند بازاری‌تری لئ جوی ئه‌بیته‌وه.

راسته‌چینی / *rāstçîni*، ها: / *اسم*. / *راسته‌چنی*: ۱. / *چاپ* / کار و ره‌وتی چینی پیت و له‌چاپ دانی ده‌قی وا که ته‌واوی پیت‌ه‌کانی به‌یه‌ک شیوه و ئاسایی بن ۲. / *بنایی* / کاری و ئهرکی چینی خشت به‌درێژایی و سانایی و راسته‌و‌راست، له‌دیواردا.

راستی ۱ / *rāstî*: / *اسم*. ۱. راستی؛ راستکاری؛ دۆخ یا چۆنیه‌تی راست بوون؛ قیت و راه‌ه‌ستاو بوون «قامت به‌این راستی و بلندی، مگر چه‌عیی دارد: به‌ژن به‌م راستی و به‌رزیه، چ‌خه‌وشیکی تیدا‌یه؟» ۲. / *ادبی* / چاکه؛ دروستی؛ خاسی؛ راستی؛ کرده‌وه‌ی دروست «راستی کن! که راستان رستند: راستی بکه و وه‌کوو راستان رزگار به!» ۳. راسته‌قانی؛ هه‌ق؛ هه‌قانه‌ت؛ راستی و ره‌وا‌یی.

راستی ۴: قید. به‌راستی؛ بی‌سو؛ هه‌ر به‌راست؛ راسی-راسی؛ بی‌شۆخی «راستی شعر زیبا‌ییست؟ به‌راستی شیعریک‌ی جوانه؟».

شدن؛ راضی بودن؛ راضی کردن

راغ / rāq: / اسم. / ادبی / ۱. گهواره؛ دهشت؛ دهشت و دهر؛ دهشت و بهر؛ سارا؛ لیلالت؛ دؤل ۲. ریزوم؛ رهمه؛ زهمه؛ سوزه لانی؛ میگر؛ میرخوزار؛ بژوین ۳. بنار؛ راخ؛ پالداوینی سهوزی چیا.

راغب / rāqeb, ان: / [عربی] صفت. / ادبی / تامه زرو؛ ثاره زوومنه؛ خوازبار؛ دل له دووی کردنی کاریک «خیلی راغب است که برود؛ زور تامه زروه پروا».

رافت / ra'fat, ها: / [عربی] اسم. / ادبی / دلوفانی؛ میهره بانی.

رافضی / rāfezi, ها: ان: / [عربی] صفت. / ادبی / بی به لئین؛ په یمان شکین؛ بی گفت و لغت.

راقم / rāqem: / [عربی] اسم. / ادبی / نووسهر؛ نفیسهر: ۱. که سی که شتیک دهنووسی ۲. دانه ری کتیب.

□ راقم سطور: نووسهری نهم نووسراوه یه.

راقیه / rāqiye: / [عربی] صفت. / قدیمی / پیشکوه و توو (ملل راقیه: نه توه گه لی پیشکوه و توو).

راک / rāk: / اسم. ۱. کووه؛ بهران؛ مازماز ۲. موسیقی؛ گۆشه یه که له ده زگای ماهوور و راست په نجگا.

راک اندرول / rākandrol: / [انگلیسی] اسم. / راک نه اندرول؛ جۆریک سه مای دوونه فهری رۆژاواایی که هه لیه ز و دابه زی زۆره.

راکب / rākeb, ان: / [عربی] اسم. / ادبی / سوار؛ سواره؛ سوویار «راکب و مرکوب همه از میان رفتند؛ سوار و سوار بهر به تیکرا تیداچوون».

راکت / rāket, ها: / [فرانسوی از عربی] اسم. / راکت: ۱. نالقه یه کی هیلکۆکه یی و ده سکار که پرووه که یان تۆرچن کردوو و له یاری تنیس یان به دمیئتۆندا تۆپی پی لی نه ده دن ۲. په ریه کی جه غزۆکه یی ده سکار که بۆ یاری پینگ پۆنگ به کار دیت ۳. مووشه ک.

راکد / rāked: / [عربی] صفت. ۱. مهن؛ مهنه؛ وهستاو؛ ویساو؛ پارهستاو؛ ویسیاگ؛ چهق؛ ماش؛ بی جووله؛ بی جمشت؛ بی زیویان «آب راکد؛ ناوی مهن» ۲. مهنگ؛ داسه کیو؛ بی جم و جوول؛ بی چالاکي «بازار راکد؛ بازاری مهنک».

راکن / rākon: / [انگلیسی] اسم. / راکون: ۱. جۆره گیانه وه ریکی گۆشتخۆره که زۆرتر له دور و بهری چه و که ناری پرووبار ده زی و قریۆک و ماسی و قرژال و میوه ده خوا ۲. /ها/ جۆری گیانه وه ری له تیره ی راکونه که هه موو شتیک ده خوا و زوو دهسته مۆ ده بی و له پیسته که ی جل و بهرگ دروست ده که ن * راکون

راکون / rākon: / [انگلیسی] راکون

راگی / rāgbi: / [انگلیسی] اسم. / راگی؛ جۆره یارییکی نیو گۆره پانی وه ک فووتباله به دوو دهسته ی پازده که سی بهر پوه ده چی: رگی

راگو / rāgo: / [فرانسوی] اسم. / راگو؛ جۆره خوار دنیکی رۆژاواایی له چه شنی تاسکه باب.

رالی / rāli: / [انگلیسی از فرانسوی] اسم. / رالی؛ جۆریک کیبه رکی به ماشین له جاده ی ئاساییدا بۆ سهنگاندنی لیزانی و وریایی راننده.

رام / rām: / صفت. دهسته مۆ؛ دهسه مۆ؛ کهوی؛ رام: ۱. بی وازی، سهریزی یان نافهرمانی «او شیر را هم رام می کند؛ نهو شیریش ده سنده ده کا» ۲. لینی؛ لینگ؛ فیر؛ که دی؛ کدی؛ باهه قوت؛ چه مایه؛ قهره؛ خووگرتوو؛ مالی؛ بهر بار؛ تهی؛ که فی؛ دهستی؛ که هی؛ راهاتوو «این اسب خیلی رام است؛ نهم نه سپه زۆر ده سنده مویه».

رام شدن؛ رام کردن

رامش / rāmeš: / اسم. / ادبی / ۱. چه سانه وه ی له گهل خوشیدا ۲. ئاسووده یی؛ قارایی.

رامشگر / rāmešgar, ان: / اسم. / ادبی / گۆرانی بیژ؛ ستران بیژ؛ گۆرانی واچ؛ چاوه ش؛ بیلتیقان؛ شایهر.

رامشگری / rāmešgari, ها: / اسم. / ادبی /

خولی یاری؛ قۇناغى له كىبهر كىندا >در بازى بكس، راند اول را آزاد باخت: له یاری بوكسدا، ئازاد يەكەم خولى كايەى دۇراند<.

راندەمان / rāndemān : [انگلیسی] بازده

راندەن / rāndan : مصدر. متعدی. // راندی:

لیخوریته؛ می رانی: لی ده خوری؛ پیران: لیخوره //

۱. لیخورین؛ هاژۇتن؛ هاژۇتاندن؛ راندن؛

ئاژۇتن؛ زیواندن؛ پرواندن؛ بزواندن؛

نرڤاندن؛ لـه پتاندن؛ ئەرەجمنەى؛

وئەخوپرەى؛ خستنه زیویانهوه <اسب راندن؛

ئەسپ لیخورین> ۲. رامنەى؛ گەرانه یەك

بەرپوهردن ۳. دەرکردن؛ وەدەرنا؛

چتورانندن؛ قەرراندن؛ قارودان؛ چفاندن؛

رواندن؛ ول کـرن؛ هەسر بیایش؛

بەرکەردهى؛ ئەرەزنیەى؛ دووروه وەسەى؛

له خو دوورکردنەوه <از خانه راندن: له مال

دەرکردن> ۴. کـردن؛ کەردهى؛ بەجی هینان؛

ئەنجامدان؛ مەشانندن؛ کوداندن؛ پرواندن

<سخن راندن: قسه کردن> ۵. /مجازی/ پەلامار

دان؛ هاژۇتن؛ هاژۇتاندن ۶. /مجازی/

رامالندان؛ پوپورانندن؛ تالان کردن. هەرروها:

راندنى

■ صفت فاعلی: راننده (لیخوپر) / صفت مفعولی:

رانده (لیخوپرتراو) / مصدر منفی: نراندن (لی

نەخوپرین)

راندهوو / rāndevû : [فرانسوی] / اسم. ژوان؛

وادهى يەك دیتن، بەتایبەت بۆ ئەویندارى.

رانش / rānēš : ها: / اسم. هەزار؛ کار یان رەوتى

هەژبان؛ هەژهان؛ هەژین؛ جمان؛ جمەى؛

رانشت <رانش زمین: هەزازی زەوى>.

رانكى / rānakī : ها: / اسم. / گفتاری / پالۆ؛ پالى؛

پالیف؛ پالدوو؛ پالوو؛ هیشرمه؛ هاشرمه؛

پالدووڤ؛ پالده؛ کەژوئ کە دەرکریته پاشوو؛

کەژوو یان گوریتیک کە له بن کلکی بارەبەرەوه

دەبەستریته ئەم لا و ئەو لای کۆپانەوه.

گۆرانی بیژى؛ چاوهشی؛ بیتلیقانی؛ شایه‌رى.

رامکا / rāmka : ها: / اروسى / اسم. / چاپ / رانگا؛

سینی چاپ؛ سینیەکی کانزایی لیوارەدارە پیتی

چنراوی تیدەنن: رانگا

رامکلی / rāmkalī : [سنسکریت] / اسم. / موسیقی /

گۆشەیکە له ئاوازی ئەبووعەتا له بەندەکانی

دەزگای شوور.

رامی / rāmī : اسم. / دەستەمۆبی؛ دۆخ یان

چۆناوچۆنی کەوی بوون <تواز اسب بە این رامی

می ترسی؟> له ئەسپیکی بەم دەستەمۆبیە

دەترسی؟>.

رامی / rāmī : [انگلیسی] / اسم. / رامی؛ جۆرئیک

یاری بە وەرەق له نیوان دوو یان چەند کەسدا

<چند نفر هم در یک گوشه‌ی اتاق رامی بازی می کردند:

چەند کەسیش له سووچی ژوورە کەدا، کایەى

راسیان دەکرد>.

ران^۱ / rān : اسم. / ران؛ رهن؛ ئیت؛ هیت:

۱. له ئەژنۆ بەرەو ژوور ۲. گۆشتى ئەو پاژەى

لەشی ئاژەل <گوشت ران: گۆشتى ران>.

■ ران ملخ: [کناى] / ئالە کۆک؛ پای کولە؛ دیاری

کەمبایەخ: پای ملخ

- ران^۲ / ها: / پیوژە. - ئاژۆ؛ - هاژۆ؛ - خور؛ - ران؛

- بزوتین؛ - لەپتین؛ نرڤین <ارابه ران: هەرابه ئاژۆ>.

رانت / rānt : ها: / [فرانسوی] / اسم. / رانت؛

کاکەبەشەنەى حوکمەتى؛ سەرەشانەىەکی

تایبەت <ناپووری، رامیاری، فەرەنگى و...> کە

دراپیتە کەس یان دامەزرراوییک.

رانت خوار / rāntxār : ها: / ان: / [فرانسوی] / فارسی /

صفت. / رانت خۆر؛ خاوەن خوو یان ئوگرەتى بە

کاکەبەشەنەى حوکمەتى.

رانت خوارى / rāntxārī : [فرانسوی] / فارسی /

اسم. / رانت خۆرى؛ کاکەبەشەنەى؛ کار یان

رەوتى کەلک وەرگرتن له کاکەبەشەنەى

حوکمەتى.

راند / rānd : [انگلیسی] / اسم. / ورزش / خولى کایە؛

رانگا / rāngā : [روسی] رانگا

رانندگی / rānandegī : / اسم. راننده‌یی؛ شوفیری: ۱. کار یان رهوتی ئاژوتنی کهرسه‌یه که «در رانندگی، احتیاط از اهمیت ویژهای برخوردار است: له راننده‌ییدا، پاریز کردن گرنگیکی یه کجاری هه‌یه» ۲. کاری شوفیر «مدتی کارم شده بود رانندگی: ماوه‌یه که کارم بیووه شوفیری».

راننده / rānande : ها؛ -گان / اسم. لیخوره؛ رۆینهر؛ ئاژوهر؛ راننده؛ شوفیر؛ شووفر؛ هاژوره؛ رانبار؛ که‌سی که کهرسه‌یه که - به‌تایبته ماشین - لی ده‌خوریت.

رائه / rāne : ها؛ / اسم. ۱. کهرویشکه؛ هه‌وریشه؛ رهوتی جوولانه‌وه‌ی به‌شیئیه‌یی ئاو یان گهنم به‌دهم باوه ۲. ماش؛ رامالک؛ ئاومال یان بابرده‌له‌یه که به‌هوی با، ئاو یان پیرچاله‌وه له شویئیک بۆ شویئیکی دیکه راگوئیزراوه‌ته‌وه ۳. ههر جوهره ئامیزیک که بۆ گواستنه‌وه‌ی بار یان موسافیر به‌کار دی (وه‌کوو نه‌سپ، ئۆتۆموبیل، فرۆکه و...) .

رائی / rānî : / صفت. رائی؛ پتوه‌ندی‌دار به‌رائه‌وه «استخوان رائی؛ ئیسقانی رائی».

- رائی: ۱. بیژره. -رائی؛ -ئاژویی؛ -لیخوری؛ کاری هاژوتن «کشتیرانی؛ گهمیه‌رائی».

راود / rāvad : / اسم. چه‌روان؛ له‌وه‌ر؛ میرگ؛ زه‌وی زن و گرنالی پر له‌گیا.

راوند / rāvand : / اسم. ۱. زه‌مه‌ند؛ زه‌مه‌ن؛ بژوین؛ ریوهر؛ باسکلاو؛ کلاوبن؛ بنی ریواس؛ کلاوبنه ۲. وه‌ره‌نه؛ وه‌ردینه؛ تیرۆک؛ تیرۆکه؛ ئامیزی نان پان کردنه‌وه.

راوی / rāvi : ها؛ -ان / [عربی] اسم. [ادبی] بیژهر؛ راوی: ۱. وتارگێڕه‌وه؛ نه‌وه‌ی که داستان یان هه‌وال ده‌گێڕێته‌وه «راست و دروغش به‌عه‌ده‌ی راوی: راس و دروی له‌بالای بیژهر» ۲. [اسلام] که‌سیک که وتار یان حه‌دیسیک له‌په‌غه‌مبه‌ر یان گه‌وره‌گه‌لی ئابینی ئه‌گێڕێته‌وه «راوی حدیث:

راوی حه‌دیس».

راه / rāh : ها؛ / اسم. ری؛ ری؛ ریگه؛ ریگ؛ را: ۱. بوارگه‌یه‌ک بۆ هات‌و‌چۆ و راگواستنه‌وه‌ی کالا له‌شویئیکه‌وه بۆ شویئیکی تر (وه‌ک: شه‌قام، جاده، هێلی ئاسن و...) ۲. باز؛ ریگه‌یی که له‌شویئیکه‌وه بۆ شویئیکی تر پیوراوه «راه زیادی رفتم تا به‌آنجا رسیدیم: بیه‌کی زۆرمان بری تا گه‌یشتی نه‌وی» ۳. ریگا؛ راگه؛ ریچک؛ به‌ره‌وه‌گه؛ سوسه؛ وه‌ن؛ ریبار «هر کس به‌راه خودش می‌رفت: ههر که‌سیک به‌ریی خۆیدا ده‌رۆشت» ۴. ریگا؛ شیواز؛ ره‌وشی کار «راه درس خواندن را یادت می‌دهم: بی دهرس خویندنت فیر نه‌که‌م» ۵. هوی گه‌یشتن به‌شتی یان به‌شویئیک «داشت راه وزارتش را هموار می‌کرد: خهریک بوو ری بوونه وه‌زیری خۆش ده‌کرد» ۶. ریگا؛ مه‌ودا؛ دۆرینگ؛ وه‌ره‌نگ؛ راگه «تا آنجا راه زیادی در پیش داریم: تا نه‌وی ری‌کایه‌کی زۆرمان له‌به‌ره» ۷. [مجازی] سه‌فه‌ر ۸. [مجازی] به‌رای؛ ره‌وتی ره‌وا دیتن؛ به‌روایی دان «دل‌م راه نمی‌دهد بروم: دل‌م به‌رای نادا برۆم».

▣ راه آب رانگا

راه آبی: ئاوه‌ری؛ بوار؛ بگا؛ ریگه‌ی ئاوی؛ ریگایی که به‌کهرسته‌ی سه‌ر ئاو پیدا هات‌و‌چۆ ده‌کری.

راه ارتباطی: بوارگه‌یه‌ک - به‌تایبته جاده‌یی - که دوو شوین پیکه‌وه به‌یوه‌ند ده‌دا.

راه بُرو رۆرو

راه پارچه: تان؛ رایهل؛ هه‌ودای درێژایی پارچه که پته‌وتر له‌پۆکه‌به‌ته‌ی و که‌متر کیشی دی.

راه پله رانه‌له

راه ترانزیتی: جاده‌ی ترانزیتی رانه‌له

راه حل: دهره‌تان؛ ریگه‌چار؛ ری‌چار؛ ری نه‌جات؛ ری‌ی لابرندی گرفت و کیشه‌یان گه‌یشتن به‌وه‌رامی شیواو.

ریم بریوه > ۲. [کنایی] سازیان؛ سازان؛
ساجیهی؛ لهف هانتن؛ نامهینه را > ریس با همه
راه می‌آمد: سەرۆک له گهل هه‌موواندا ته‌سازا >.

راه افتادن: ۱. که‌وتنه رێ؛ وه‌رێ که‌وتن؛
رێ که‌وتن؛ نیشته‌رێ بوون؛ رێ دا‌گرتن؛
که‌وته‌ی را؛ جمایره؛ سەر رێ که‌وتن بۆ
رۆیشتن > [ازاد راه افتاد: بیاید پیش تو: ئازاد که‌وته
ری بیت بۆ لای تو] > ۲. پێ‌گرتن؛ پا‌گرتن؛
که‌فتنه سەر پا؛ په‌ی گیرته‌ی؛ که‌وتنه
جهم‌وجوول > [بچه راه افتاد: مناله‌که پیی گرت].
۳. که‌وتنه رێ؛ به‌ره‌ه‌ف بوونی پێشه‌کی
پێویست بۆ جێبه‌جێ بوونی کار > [راه افتادن
کارخانه: ری که‌وتنی کارخانه].

راه انداختن: ۱. خستنه‌رێ؛ خستنه سەر رێ؛
وه‌رێ خستن؛ هه‌ر‌کاندن؛ وه‌ی را > [ماشین را
راه انداختم: ماشینه‌که‌م خسته ری] > ۲. به‌رێ
کردن؛ روانه‌کردن؛ روانه‌کردن > [مهمانها را راه
انداختیم و برگشتیم: میوانه‌کانمان به‌ری کرد و
گه‌راپه‌وه] > ۳. خستنه رێ؛ وه‌ی را؛ به
ئه‌نجام گه‌یاندنی کار یان ویستی که‌سیک
یان لابردنی گرفتی که‌سی > [منونم که کار مرا
راه انداختی: سپاست ئه‌که‌م کاره‌که‌مت
خستری].

راه باز کردن: رێ‌کردنه‌وه؛ در‌دان؛ رێشه
کرن؛ ره‌خساندن؛ هه‌ل‌وه‌ه‌رجی گه‌یشتن
به‌شتیک یان جێگه‌یه‌ک > [راه را برای
عروس و داماد باز کنید: ری بۆ بووک و زاوا
بکه‌نه‌وه].

راه بردن: به‌رێوه‌بردن: ۱. [نامه‌داول]
چه‌رخاندن؛ به‌رده‌ی راوه؛ سهرپه‌رشتی کردن
۲. یارمه‌تی دانی که‌سیک له‌رۆیشتندا؛
به‌رده‌ی رانه > [زیر بازویش را گرفت و کمی راهش
برد: ژیر بالی گرت هێندیک برده‌ی ریه].

راه بریدن: [نامه‌داول] رێ برین؛ مه‌ودا برین؛
دوو‌رینگی برین.

راه راست: [مجازی] راسته‌رێ؛ پای‌راسه؛
رێگه‌ی بێ‌پێچ؛ رێبازی ژێانیکی دروست
> [پروردگار! به‌راه راست هدايتم فرما: خواجه! له
راسته‌ری شاره‌زام که].

راه سراسر: رێگه‌ی سه‌ر‌راس؛ رێگه‌یه‌ک که
قه‌مچ و پێچی زۆری نیه و به‌سانایی له‌و
رێگاوه رێبوار به‌ئامانج ده‌گا.

راه شوسه: جاده‌ی شوسه > جاده
راه شیر: پێگای شیر؛ کاکه‌شانی که
کۆمه‌ی خۆریشی تێدا‌یه و شه‌وان وه‌ک
باریکه‌ییکی رۆشن له‌ئاسماندا دیاره: راه
مکه

راه کج: [کنایی] لاره‌رێ؛ هه‌تله؛ ئافارپیی؛
رێگه‌ی چه‌وت؛ رێ‌چه‌وێل؛ رێ‌خراب؛ شیوه
و شیوای نادروست ژیان، به‌تایبه‌ت له‌رووی
ئاکاره‌وه > [پروردگار! ما را از راه کج برحذر دار:
خواجه! له‌لاره‌ری بمانپاریزه].

راه مالرو: رێچ؛ ولاخه‌رێ؛ بزنه‌رێ؛ کویره‌رێ؛
کۆره‌را؛ رێکۆک؛ باریکه‌رێ؛ تووله‌رێ؛
رێ‌باریک؛ هشار؛ ئاسته‌نگ؛ ئاهه‌را؛ لاپی؛
شفه‌رێ؛ شقارێ؛ شفيله؛ رچه؛ رێچکه؛
رێگایی که‌ته‌نیا به‌پێ‌یان چوارپێ پێیدا
هات‌و‌چۆ ده‌کری.

راه مکه > راه‌شیری
راه میانبر: سه‌ربەر؛ قه‌وهر؛ نافهر؛ نیوهر؛ رێگایی
که‌مه‌ودای نیوان دوو شوین (سه‌ره‌تا و بنه‌تا)
کورت ده‌کاته‌وه.

راه نجات: ده‌رو؛ ده‌ره‌تان؛ رێ‌رزگاری.
از راه نرسیده: رێ‌روا؛ راوه؛ له‌رێ‌وه؛
برمین‌برمین؛ تازه‌گه‌یشته‌و > [از راه نرسیده،
دوباره برگشت: برین، گه‌راوه].

سر راه > سر^۳

□ راه آمدن: ۱. رێ برین؛ هاتنه‌رێ‌وه؛ رانه
نامه‌ی؛ نامه‌ی راه؛ دوو‌رینگی پیوان؛ برینی
مه‌ودایه‌ک > [چهار کیلومتر راه قدم: چوار کیلۆمتر

راه دادن: رڼا دان؛ رڼگا دان؛ را دهی: ۱. بوار دان؛ رڼ پڼ دان؛ بهرایي دان به کهسی/ شتی تا له جیگاییکهوه تیپه رڼ «راه بدهید این بچه رد بشود؛ ریکه بدهن با نهم مناله بروا» ۲. [کنایی] پا دان؛ به رهوا زانین؛ به چاک زانین؛ گونجان «اگر راه داد کمی نصیحتش کن: نه گهر پای دا، توژی ئاموژگاری بکه».

راه داشتن: رڼ هه بوون؛ را بیه ی: ۱. بؤ ره خسان؛ دهست پی گه یشتن ۲. شیوه و شیوازیکی شیوا هه بوون «هر کاری راه دارد؛ هر کاریک ری هیده».

راه دست کسی بودن: [گفتاری] رڼ دهستی کهسی هه بوون؛ بؤ کهسیک لوان؛ بؤ کهسیک کران؛ توانین؛ په ی یوی کریه ی «اگر راه دست بود، پولی به من قرض بده: نه گهر ری دهست بود، پاره یه کم به قهرز به ری».

راه دست داشتن: رڼ دهست هه بوون؛ له بهر دهستدا بوون؛ یاگه دهس بیه ی «برای باز کردن پیچ، راه دست نداشتیم: بؤ باز کردنی پیچه که، ری دهستمان نه بوو».

راه رفتن: ۱. به رڼدا رڼ یشتن؛ به رڼدا چوون؛ رڼ رڼ یشتن؛ رڼ رڼ یښ؛ رڼ روون؛ رڼوه چوون؛ رانه لوه ی؛ لوه رانه ی؛ له بازیکندا بزوان «از این راه بروی، پیدایش می کنی: لهم ریوه بروی، نه بدو زیهوه» ۲. رڼ برین؛ مهودا برین؛ لوی رانه «چقدر راه رفتیم! چهنده ریم بری!» ۳. [محازی] رڼ کهوتن؛ پیکهاتن؛ لهف هاتن؛ ساچان؛ رڼهه فی کرن؛ کهوته ی وریو «باهم راه نمی روند و هر روز دعوا دارند: پیکهوه ری ناکهون و ههمو رڼوئی شه ریانه».

راه زدن: رڼ گرتن؛ رڼگری کردن؛ چته یی کردن.

راه کج کردن: رڼ گوران؛ رڼ کل کردنهوه؛ له رڼ کلا بوونهوه؛ لا واسه ی «برای اینکه مرا نبیند، راهم را کج کردم و از کوچهی پشتی آمدم: بؤ

راه به جایی نبردن: دهم له پووش مانهوه؛ به هیچ کوئی نه گه یشتن؛ به ئاکام نه گه یشتن؛ بههره نه بردن له شتیک؛ به دڼگی نه یاوه ی «با این روش راه به جایی نمی بری: بهم شیوازه به هیچ کوئی ناگهی».

راه پیدا کردن: رڼ بردن؛ رڼ دۆزینهوه؛ را یوسه یوه: ۱. رڼ تی بردن؛ رڼ بردن؛ رانه نه بهرده ی؛ چوونه نیو جیگه ییکهوه «موشها به انبار راه پیدا کرده بودند: مشکه کان رییان بر دبووه ههماره کهوه» ۲. رڼ چاره دۆزینهوه؛ چاره سهر دۆزینهوه؛ هؤ یان ره خسیوی به دهس هیان «برای خریدن خانه یک راه پیدا کرده ام: بؤ کرین مال ریبه کهم دۆزیه توه».

راه یافتن

راه پیش پای کسی گذاشتن: رڼ بؤ کهسی دانان؛ را په ی یوی نیایوه؛ ئاموژگاری کهسی کردن؛ کهسیک رڼوینی کردن «راه پیش پایش گذاشتند که برود وکیل بگیرد: رییان بو دانا بروا بریکار بگری».

راه پیش و پس نداشتن: بی دهره تان بوون؛ بی دهره تان مان؛ را په ی نه مه نه یوه؛ ته کان چنه بریه ی.

راه (چیزی) را بستن: رڼی شتی بهستن؛ رڼگا له شتی بهستن/ گرتن؛ راو چیووی بینه ی: ۱. رڼ لی گرتن؛ بهر رڼ گرتن؛ بهری لهف گرتن؛ له زیویان بهرگیری کردن «دیشب برف آمده بود و راه را بسته بود: دویشهوه بهر بارییوو ریکه ی بهستیوو» ۲. بهری گه یشتنی کهسی/ شتی بؤ شوینیک گرتن «راه آب را ببند: ریی ئاوه که بیسه».

راه خود را کشیدن/ گرفتن و رفتن: ملی رڼ گرتن و چوون؛ مل پیوه نان؛ سهری خو داخستن و چوون؛ بی ئاوردانهوه له دیتران له جیگاییکهوه رڼ یشتن «راهش را کشید و رفت: ملی ریگای گرت و چوو».

راه آب / rāh'āb / ها: / اسم. جۆگه له؛ ئاوه رێ؛ شوپنی دهسکرد بۆ گه پانی ئاو.

راه آهن / rāhāhan, -'āhan / ها: / اسم. هیلای ناسن: ۱. دامه زراوه یه ک بریتی له ریل و قه تار و ئیزگه و... به گشتی ۲. ئیداره و رێخراوه ی هیلای ناسن ۳. ئهو هیله قه تاری به سهردا ده روا.

راه انداز / rāhandāz / ها: / اسم. رێخه ر؛ کلیل یان ئامپیری وه کار خستنی ده زگایه ک.

راه اندازی / rāhandāzī / ها: / اسم. رێخه ری؛ کار یان رهوتی به رهه ف کردن و خستنه کاری ماشین، ده زگا، کارخانه یان دامه زراوه «راه اندازی کارخانه ی برق: رێخه ری کارخانه ی کاره با».

راهب / rāheb / ها: / ان: / عربی / اسم. ته ره که دنیا؛ که سی (زیاتر خاچ په رست یان بوودایی) که بۆ پاک بوونه وه ی گونا هانی، له ژبانی نیو خه لک ده تارێ و له به رزایی یان ده بیر که وه دووره په ریز ده بی و به په رستین ده په رژی: ره بان

راهبرد / rāhbord / ها: / اسم. ۱. زانیاری یان کاری گیف کردن و خستنه کاری هه موو هیز و توانایی بۆ ده سه که وتنی ئامانج یه ک ۲. ئیستراتژی؛ سه ره جمی به رنامه گه لی دابینکاری پیویست بۆ ئه م کاره .

راهبردی / rāhbordī / صفت. ئیستراتژیکی؛ پیوه ندیدار یان سه ر به ئیستراتژی.

راهبرگردان / rāhbargardān / ها: / اسم. ۱. رێگایه کی لکاو به و رێگای سه ره که وه، بۆ گۆرانی رپی هات و چووی ئامیر گه لی راگواستنه وه ۲. که ره سه یی که (وه ک بلووک، به رد و...) که بۆ ئه م مه به سه ته به کار ده روا.

راهبلد / rāhbalad / ها: / ان: / اسم. ریزان؛ رێگه ناس؛ که سیک که شه ره زای رێگایه ک بیت «آزاد راهبلد بود و گم نشدیم: نازاد ریزان بوو، هه له نه چووین».

راهبند / rāhband / ها: / اسم. به ره به س؛ رێبه ند؛

ئهو نه مبینی، ریکه م کل کرده وه و له کۆلانی پشته وه هاتم.

راه کشیدن: رێگا کێشان؛ جاده کێشان؛ رێ برده وه؛ راگه کێشه ی.

راه گم کردن: ۱. رێ ون کردن؛ رێ هه له کردن؛ راگمه که رده ی؛ له پرووی هه له یان نه زانیه وه چوونه جیه ک ۲. رێ لێ تیک چوون؛ به رپی هه له دا رۆیشتن.

راه نزدیک کردن: [مجازی] رێ کورت کردنه وه؛ مه نزلای نزیکه تر هه ل بزاردن «راه نزدیک کید و تشریف بیاورید منزل ما: ری کورت که نه وه و ته شریف بێنن بۆ مالی ئیمه».

راه و چاد را شناختن راهوچاه

راه یافتن راه پیدا کردن

از راه به در کردن: له رێ ده ر کردن؛ کار و کرده وه ی خراپ به که سی فێر کردن «تو بچه ی مرا از راه بدر کردی: تۆ مندا له که مت له ری ده ر کرد».

از راهش وارد شدن: له رێگه ی خۆ به وه بۆ چوون؛ به شیوه ی له بار و له باو به کارێ په رژان (باید از راهش وارد می شدی، آن هم اظهار دوستی بود: ده بوو له رێگه ی خۆ به وه بۆی بچی، ئه ویش نیشاندانی دۆستی بوو).

از سر راه پیدا کردن 'سر'

بد راه شدن 'بدره'

به راه آمدن: [کنایی] هاتنه سه ر رێ؛ ئامه ی سه ر و رای، راهاتن و باره اتن «عاقبت به راه آمد و بچه ی خوبی شد: سه ره ته نجام هاته سه ر ری و مندا لیککی باشی لێ ده ره ات».

به راه بد کشیده شدن: که وتنه نیو رپی خراپه وه؛ تووشی خۆی گهنده لی هاتن.

در راه ماندن: ۱. په ک که وتن؛ له ریدا مانه وه؛ له پێ که وتن؛ پا خستن؛ رانه مه نایوه؛ له برینی رێگا یان نه نجامدانی کار یه ک دامان ۲. سه ره نه که وتن؛ به ئامانج نه گه یشتن.

یانه‌ی ریگه‌وان؛ شوینتی بۆ ریوان و هه‌روه‌ها کهل‌وپه‌لی پیویست بۆ ئەو کاره‌ که له په‌راوێزی ریگایه‌ کدا کراوه‌ته‌وه‌.

راه‌دار / rāhdār، ها: / اسم، ریگه‌وانی؛ بنکه‌ی‌تکی مه‌زرینگه‌یی که کار و ئه‌رکی پاراستنی ریگاو‌بانی له‌ سه‌ر شانه‌.

راه‌دان / rāhdān، ها: / اسم، ری‌ن‌وین؛ شه‌ره‌زای ری؛ ری‌زان: ۱. ری‌ناس؛ ریگه‌ناس؛ ئه‌وه‌ی ریگه‌ ده‌ناسی ۲. ئەو که‌سه‌ی ری چاره‌سه‌رکردنی گیر و گرفتار ده‌زانی «یک نفر راه‌دان لازم است تا این مشکل‌مان را حل کند: که‌سیکی ری‌زان پیویسته‌ تا ئەم گرفته‌مان بۆ چاره‌سه‌ر بکا».

راه‌دانی / rāhdānī، اسم، ری‌زانی؛ شه‌ره‌زایی له‌ ریگه‌؛ بار و دۆخی ری‌زان بوون «او در زیرکی و راه‌دانی نظیر نداشت: له‌ زیره‌کی و ری‌زاندایی‌وتنه‌ بوو».

راه‌راه / rāhrāh، صفت، راه‌راه‌ری؛ میل-میل؛ خه‌ت-خه‌ت؛ خه‌ج-خه‌ج؛ گه‌خ-گه‌خ؛ خه‌ل-خه‌ل؛ خاوه‌ن نه‌خشی به‌ شیوه‌ی هه‌نگه‌لی له‌ په‌نا یه‌ک.

راه‌رو / rāhrow، ها: / اسم، ۱. نێفکۆ؛ نافه‌ر؛ دالان؛ که‌رمه‌وت؛ پی‌شخانه‌؛ که‌وشکه‌ن؛ راه‌رو؛ بۆشاییه‌کی زۆرتر درێژ و باریک له‌ مالدا که‌ هۆده‌کان ئەباته‌وه‌ سه‌ر په‌له‌کان یان ده‌رگای ده‌روه‌ ۲. ری‌وار؛ راه‌وار؛ ری‌فنگ «تا راه‌رو نباشی کی راه‌بر شوی؟ تا ری‌وار نه‌بی چۆن ده‌به‌ی ری‌ه‌ر؟».

راه‌زن / rāhzan، ها: / ان، اسم، ری‌گر؛ ری‌گیر؛ ری‌ی؛ ری‌ژن؛ راه‌ی؛ چه‌ته‌؛ گۆران؛ که‌له‌شه‌؛ که‌له‌شه‌ی؛ که‌لی‌شو؛ هایدووت؛ سه‌رری‌گر؛ سه‌رمه‌گیر؛ مه‌زه‌ن؛ ده‌گرده‌نه‌؛ ده‌ری‌گر؛ ته‌یره‌؛ ته‌ری‌ده‌؛ ته‌ری‌ره‌؛ جه‌رده‌؛ قه‌ره‌پشی؛ که‌سی که‌ له‌ ده‌روه‌ی شاران به‌ زۆره‌م‌لی ری‌واران راه‌ده‌گری و پاره‌ و

به‌ربه‌ست؛ ری‌به‌ست: ۱. له‌مه‌ه‌ری سه‌ر ریگه‌؛ جۆره‌ ئامی‌ریک (وه‌ک زه‌نجیر، میله‌، لۆسه‌ ...) که‌ بۆ به‌رگری له‌ هات‌و‌چووی ئازادی ماشین و زۆرجاریش مرۆ له‌ سه‌ر ریگایه‌ کدا داده‌نری ۲. تیر یان میله‌یی که‌ به‌ خوار و بان بردنی ریگایه‌ک به‌سه‌تری و بکری‌ته‌وه‌.

راه‌بندان / rāhbandān، ها: / اسم، ری‌به‌ندان؛ راه‌بنان؛ ری به‌سه‌تران؛ دۆخی به‌سه‌رانی ری و برپانی هات‌و‌چوو به‌ هۆی پروخانی پرد، خراپی ری، پروخانی کیو، به‌فر و بۆران، زۆری ماشین و ... «در بزرگراه بر اثر تصادف چند خودرو، راه‌بندان به وجود آمده است: لیکدانی چه‌ند ماشین له‌ شه‌ریگه‌دا، بووه‌ته‌ هۆی ری‌به‌ندان».

راه‌بندی / rāhbandī، اسم، ری‌به‌ندی؛ کار یان ره‌وتی به‌سه‌تنی ریگا بۆ به‌رگری له‌ هات‌و‌چۆ.

راه‌به / rāhebe، ها: / گان: / عربی / اسم، راه‌یه‌ه‌؛ ره‌به‌نه‌؛ ژنی که‌ بووه‌ته‌ ره‌به‌ن؛ ژنی ته‌رکه‌دنیا.

راه‌پله / rāh(e)pelle، ها: / اسم، پلیکان؛ پلیکان؛ په‌له‌کانه‌؛ ری‌پله‌؛ راه‌پلی؛ ده‌ره‌ج؛ شوینی ته‌رخان کراو بۆ پی‌په‌لکه‌ و دیواری ده‌ور و به‌ری.

راه‌پیمایی / rāhpeymāyī، ها: / اسم، کار یان ره‌وتی ری‌پیوان: ۱. پیوانی مه‌ودایه‌ک به‌ پی

«پس از چند ساعت راه‌پیمایی به آن ده رسیدیم: پاش چه‌ند سه‌عات ری‌پیوان، گه‌یشینه‌ ئەو ئاوابیه‌»

۲. «سیاست» کار و ره‌وتی خو‌ پی‌شاندان؛ بزوو‌تنه‌وه‌ی به‌ کۆمه‌لی خه‌لکی، زۆرتر به‌ گرته‌

ده‌ستی نووسراوه‌ و وینه‌یه‌ل و وتنه‌وه‌ی دروشم یان خو‌یندنه‌وه‌ی شه‌یر بۆ راه‌یاندنی داخواری

خو «دیروز در دیاربکر راه‌پیمایی برگزار شد: دوینتی له‌ دیاربکه‌ کدا ری‌پیوان به‌ری‌وه‌ چوو».

راه‌دار / rāhdār، ها: / ان، اسم، ریگه‌وان؛ ریوان؛ ره‌خدار؛ راه‌دار؛ ره‌ره‌فانی ریکی؛ ئاگاداری ریگه‌ و بان؛ که‌سی که‌ چاوه‌دیری ریگایه‌کی وه‌ئسته‌ویه‌.

راه‌دارخانه / rāhdārxāne، ها: / اسم، ریگه‌وانی؛

پیته‌وایان به تالان دهبأ.

راهزنی / rāhzanī / ها: / اسم. ریگری؛ چته‌یی؛
چته‌گه‌ری؛ کاره‌مهاتی تالان و مالان کردنی
ریواران له چاخی سه‌فهدا.

☐ راهزنی دریایی: دهریاگری؛ برینی که‌شتی.

راهزنی هوایی: فرۆکه‌دزی.

راهسازی / rāhsāzī / ها: / اسم. ری‌سازی؛
ری‌کیشی: ۱. کار و ره‌وتی ریگا کیشان؛ دروست
کردنی ریگا یان هیلای ناسن به‌تایبته له
دهره‌وی شاران ۲. بنکه و دامه‌زراوه‌ی
به‌ری‌سیاری نه‌و کاره.

راهسپار / rāhsēpar / رهسپار

راهک / rāhak / اسم. ۱. له‌/ کوی‌ره‌ی؛
تاریکه‌ی؛ باریکه‌ی؛ ره‌ه‌ند؛ دالانی ته‌نگ و
باریک ۲. / کالبدشناسی/ ره‌ه‌ندی که ری‌له‌خوی
سه‌ره‌تایی تۆل پی‌وه‌ند دهبأ به‌دهره‌وه.

راهکار / rāhkār / ها: / اسم. ری‌کار؛ پا‌کار؛ شیواز
و ری‌ی جیه‌جی کردنی کاریکی تایبته.

راهگشا / rāhgōshā / یان: / اسم. / مجازی/ ری‌فه‌کر؛
که‌سیک یان شتی که نه‌بیته هوی چاره‌سه‌ر
بوونی گرفتیک. هه‌روه‌ها: راهگشایی

راهن / rāhen / ان: / عربی/ اسم. بارمه‌گر؛
بارمه‌دار؛ که‌سی که ملک و مالیک به‌ره‌هن
ده‌گری.

راهنامه / rāhnāme / ها: / اسم. ری‌نامه؛
نووس‌راوه‌یه‌ک که ری‌گه‌ی شاران، مه‌ودای
نیوانیان و ناگاداریگه‌لی پی‌ویستی تیدا ره‌چاو
کراوه.

راهنشین / rāhnešīn / ان: / صفت. / دبى/ خاکه‌را؛
ری‌گه‌نشین؛ ری‌نیشتوو؛ ری‌نیشته؛ به‌خوو یان
نۆگه‌رتی به‌دانیشن له‌بواره‌ی گشتی (زۆرت‌ر
بۆ گه‌دایی) «با من راهن‌سین باده‌ی مستانه‌ی زدن: وپرای
منی خاکه‌را باده‌ی مه‌ستانه‌ی گه‌را».

راهنما / rāhnemā / ها: یان: / اسم. ری‌شانده‌ر؛
رانما؛ ری‌نۆتین؛ گه‌زه‌ک: ۱. قه‌لاوز؛ به‌له‌د؛ به‌له‌وه؛

ری‌زان؛ چاوساخ؛ شاره‌زای ری‌گه؛ که‌سی یان
شتیک که ری‌نیشان دهبأ ۲. که‌سی که
شیوازی دروست کار کردن له‌بابه‌تی‌که‌وه فی‌ر
ده‌کا * رهنما

☐ راهنمای تلفن: ۱. ده‌فته‌ر ته‌له‌فونو؛
ده‌فته‌رۆک یان کتییی که ژماره
ته‌له‌فونگه‌لی شارای یان گرویه‌کی تیدا
نووس‌راوه ۲. به‌شی له‌مه‌زینگه‌ی
ته‌له‌فونخانه که به‌ته‌له‌فون، ژماره‌ی
داواکراو به‌داواکه‌ر دهبأ.

راهنمایی / rāhnemāyi / ها: / اسم. ری‌نۆتینی؛

۱. ری‌شانده‌ری؛ کار یان ره‌وتی پیشاندانی
ری‌گایی به‌که‌سی بۆ گه‌یشتنی به‌جیه‌ی
دلخواز؛ مسنایش؛ مسناینه «پسری مارا به‌اینجا
راهنمایی کرد: کوریک ئیمه‌ی ری‌نۆتینی کرد بۆ ئیره»
۲. کار یان ره‌وتی پیشاندانی ری‌گه‌ی ری‌ویشتنه
دهره‌وه؛ شانان؛ مسنایش؛ مسناینه «راهنمایی
کنید از کدام طرف باید رفت: ری‌نۆتینی بکه‌ن له‌کام
لاوه‌ئیی بیجین» ۳. کار یان ره‌وتی هه‌له‌وه‌زارتن
و به‌ری‌وه‌بردنی هات‌و‌چۆی نامیزگه‌لی
را‌گواسته‌نه‌وه له‌بواره‌گه‌کاندا «مأمور راهنمایی:
به‌ری‌رسی ری‌نۆتینی» ۴. کار و ره‌وتی پیشاندانی
شیوه‌ی دروستی جیه‌جی کردنی کار یان
کارگه‌لی تایبته «پدرم مرا در زندگی خیلی راهنمایی
کرده است: بابم له‌ژیندا زۆری ری‌نۆتینی کردووم» *

رهنمایی

☐ راهنمایی تحصیلی: خولی ناوه‌ندی؛
قوناخیکی خویندکاری بریتی له‌دهره‌ییکی
سی‌ساله له‌دوای پله‌ی سه‌ره‌تایی و پیش
دواناوه‌ندی.

راهوار / rāhvār / ها: / صفت. / دبى/ خوشبه‌ز؛
خۆشرۆ؛ چه‌له‌ک؛ ره‌ه‌وان؛ ره‌ه‌وال؛ پاوار؛
به‌پی؛ لی‌هاتوو بۆ هه‌لگرتنی سوار و بار به
چاکی و ئاسانی به‌بزاڤ و جووله و توانایی
«اسب راهوار: هه‌سپی خوشبه‌ز». ره‌وار

راه و چاه / rāh-o-čāh / اسم، راست و چهوت؛ نوون؛ ری و شیوازی چاره‌سهرکردنی کۆسپ و ته‌گه‌ره و دژواری.

□ **راه و چاه را شناختن:** /مجازی/ عه‌قلی که‌سک و سوور په‌یدا کردن؛ چاکه و خراپه لیک جیا کردنه‌وه؛ چاک له چرووک هه‌لاواردن؛ ناسینی شیوه‌ی دروست و پیوستیگه‌لی کار یان ژیان «چند ماه طول می‌کشد تا در آنجا راه و چاه را بشناسی: چند مانگ ده‌خایی‌نی تا له‌وی چاکه له خراپه بناسیته‌وه».

راه و رسم / rāh-o-rasm / ها، /اسم، /گفتاری/ ری‌وشوین؛ ری‌وره‌سم؛ گه‌له‌مپه‌ری؛ هۆرته؛ هۆرته و به‌ره؛ شیوه و بنه‌مای په‌سن‌کراو و باوی کۆمه‌لیک «راه و رسم زندگی: ری‌وشوینی ژیان».

راهی: صفت. /گفتاری/ به‌ری؛ راوا؛ پرونیاه؛ له‌رۆیشتندا؛ خه‌ریکی چوون «سارا راهی مه‌باد است: سارا به‌ربی مه‌بادده‌یه».

راهی کردن: هه‌روه‌ها: راهی

راهیابی / rāhyābī / ها، /اسم، ۱. چاره‌سه‌ری؛ ته‌گبیر؛ ده‌بر؛ کار یان ره‌وتی دۆزینه‌وه‌ی چاره‌ری «این جلسه برای مشورت و راهیابی تشکیل شده است: ئهم کۆره بۆ راویژ و چاره‌سه‌ری پینکه‌هاتوو».

۲. کار یان ره‌وتی چوونه شویتنی یان به‌شداری کردن له ره‌وتیکدا؛ پاکرانه‌وه «از راهیابی افراد بدسابقه جلوگیری کنید: له پاکرانه‌وه‌ی که‌سانی شوین پیس به‌رگری بکه‌ن».

رای / rāy / ها، آرا؛ /عربی/ اسم، را؛ ۱. برپا یان داوه‌ری که‌سیک له‌مه‌ر که‌س یان کاریکه‌وه «باید دید، رای پدر و مادر در این باره چیست: ده‌بی بزاین رای دایک و بابت له‌م باره‌وه چیه».

۲. ده‌نگ؛ بیر و را؛ بیر و بۆچوون؛ برپاوی زۆرینه یان هه‌مووی تاکه‌لی لیژنه، کۆر یان کۆمه‌لگایه‌ک «رای مردم: رای خه‌لک».

۳. به‌لگه؛ نووسراوه‌یی که‌ بیر و رای‌ی به‌ شیوه‌ی فه‌رمی تیدا

ده‌برپایی «رای دادگاه را برایم خواند: رای دادگای بۆ خویتندمه‌وه».

۴. برپار؛ برپاری دادوه‌ر یان دادوه‌رگه‌لی دادگا له‌باره‌ی سکا‌لا یان تاوانیکه‌وه «رای به‌ محکومیت او داده شد: برپار به‌ تاوانبار بوونی درا».

۵. به‌لگه‌یی که‌ به‌ ده‌س ده‌نگده‌ر ده‌خریته سندۆق (بان ده‌فر)ه‌وه و تابیته به‌ راپرسی و برپا یان هه‌لبژاردی ئه‌وه.

□ **رای اعتماد:** ده‌نگی برپا؛ ده‌نگی پارلیمان یان ئه‌نجومه‌نگه‌لی قانون دانان له سهر په‌زیرائی شاندی ده‌وله‌ت یان هه‌ر کام له وه‌زیره‌کانی.

هه‌روه‌ها: رای عدم‌اعتماد

رای با ورقه: ده‌نگی نووسراو: **رای کتبی**

رای کتبی 𐎠 رای با ورقه

□ **رای دادن:** ده‌نگ دان؛ ۱. ده‌رخستنی برپا یان هه‌لبژاردنی که‌سێ سه‌بارته به‌ بابه‌تی ده‌نگ‌دانه‌وه

۲. خستنی ده‌نگ به‌ ناو سندۆق یان ده‌فری ده‌نگ‌دان.

رای کسی برگشتن: په‌شیمان بوونه‌وه؛ هه‌له‌وه‌شانه‌وه‌ی خواستی که‌سێ بۆ جیبه‌جی کردنی کارئ «می‌خواست خانه را بفروشد، ولی رایش برگشت: ده‌یه‌ویست ماله‌که بفروشی، به‌لام په‌شیمان بووه‌وه».

رای کسی را زدن: په‌شیمان کردنه‌وه؛ تیکدانی خواستی که‌سێ «ظاهراً زنش رای او را زده بود: وادیار بوو ژنه‌که‌ی په‌شیمانی کردیوه».

رای گرفتن: ده‌نگ وهرگرتن.

رای / rāy / اسم، ۱. بیر؛ ویر؛ هزر «جوانان به‌ نیروی و پیران به‌ رای: لاوان به‌ باسک و باهۆ، پیران به‌ بیر و ویریان».

۲. برپا؛ باوهر «مرا رای چنین است و جز این نیست: ئهم‌ن له‌ سهر ئهم‌ برپایه‌م و هیچی‌تر».

۳. چاره «چيست این رای که‌ اندیشیده‌ای؟: کامه‌یه ئهم چاره‌یه دیتووته‌وه؟».

۴. به‌رژه‌وه‌ندی «رای شما در این است، از سخن خود منصرف نشوید: به‌رژه‌وه‌ندی ئیوه له‌وه‌دایه، له‌ قسه‌ی خۆتان پاشگه‌ز

له کوئوه هاتووه؟!.

رایزن / rāyzan ، ها: /ان: /سم: /راویژیار؛
راویژکار: ۱. ته گیرکهر؛ /راویژر؛ /خاوهن
مهقامیکی کۆنسولگه‌ری که له بواریکدا کار
ده‌کا «رایزن فرهنگی؛ رایزن مطبوعاتی؛ /راویژیار
فهره‌نگی؛ /راویژیار /رژنامه‌وانی» ۲. //دی/ /
راویژکهر؛ که‌سی که له گیر و گرفتیکدا
رینگیک ده‌بینیته‌وه.

رایزنی / rāyzanî /سم: ۱. /ها/ /راویژ؛ /کار یان
په‌وتی باس و وتووێژ کردن سه‌بارت به
بابه‌تگه‌لی بۆ نر‌خاندن یان دۆزینه‌وه‌ی
چاره‌سه‌ریک «برای رایزنی در زمینه‌ی انتشار مجله
چندین جلسه تشکیل شد: بۆ /راویژ سه‌بارت به
بلاوکردنه‌وه‌ی گۆفاره‌که چهند دانیشتن سازکرا»
۲. /راویژکاری؛ /راویژیار؛ /کاری /راویژیار.

رایگان / rāy(e)gān /صفت: //دی/ /خو‌پایی؛
خو‌پایی؛ هه‌روا؛ هه‌وانته؛ هه‌له‌مته؛ /ئاوانته؛
مفته؛ /موفت؛ به‌لاش؛ /فیرۆ؛ ده‌سکه‌وتوو یان
ئابو‌روا به‌ی دانێ پاره «تحصیلات رایگان؛
خو‌پندنی خو‌پایی».

رایگانی / rāy(e)gān /سم: /خو‌پایی؛
هه‌وانته‌یی؛ /مفته‌کی؛ /دۆخ یان چۆنیه‌تی خو‌پایی
بوون.

رأی‌گیری / ra'ygîrî /ها: /عربی/ /فارسی/ /سم:
ده‌نگدان؛ /کار یان په‌وتی ویستن و لیکۆلینه‌وه
له بیر و رای ده‌سته یان کۆمه‌لگا سه‌بارت به
بابه‌تیکی دیاریکراو «به خاطر مخدوش بودن رأی‌ها،
رأی‌گیری تجدید شد: به‌هۆی ده‌ستیوه‌ردروی
ده‌نگه‌کان، ده‌نگدان دووپات کرایه‌وه».

رنال / r'eāl ، ها: /فرانسوی/ /سم: /چاپ/ /جو‌ره
میژیکی /روولێژ بۆ دانانی جه‌عبه‌ی پیت له
سه‌ری یان پیتچنی له‌ناویدا.

رنالیست / r'eālist /فرانسوی [ر] /رالیست

رنالیسم / r'eālism /فرانسوی [ر] /رالیسم

رنوس / ro'ûs, ru'ûs /عربی/ /سم: ۱. جمع [ر]

نه‌بنه‌وه ۵. نیاز؛ خواست؛ /مراز؛ /ئاهه‌نگ «به
نزدیک ما امشبت رای نیست: /ئەوشۆ به‌نیاز نیت /امان
بمینی» ۶. شیوه؛ /په‌وش؛ /زئ «سالها بر این رای
بوده‌ایم: چهنای چهن سال له سه‌ر /ئهم شیوه
بووگین» ۷. /فرمان؛ ده‌ستور؛ ده‌سوور «تا رای
پادشاه چه باشد: بزاین /فرمانی /پادشا چیه».

رایات / rāyāt /عربی [جمع] /رایت
رایانه / rāyāne ، ها: /سم: /خیراکار؛ /که‌مپیوتەر.
رایت / rāyat ، ها: /رایات: /عربی/ /سم: /نامتداول/
به‌ندیز؛ /ئالا؛ /په‌رجه‌م؛ به‌یداخ.

رایج / rāyec /عربی [صفت: /باو؛ به‌هه‌رمین؛
به‌رمین؛ /بره‌و؛ /رووبازاری؛ /بره‌ودار؛ /به‌رواج؛ /له‌باو
«پول رایج؛ /پاره‌ی باو».

رایج بودن: /باو بوون؛ له‌بره‌و بوون «زبان
فارسی در ایران، افغانستان و تاجیکستان رایج است:
زمانی فارسی له‌ئیران و /ئه‌فغانیستان و
تاجیکستاندا /باوه».

رایج شدن: /باو بوون؛ /بره‌و سه‌ندن «امروزه
بهره‌گیری از کامپیوتر در بانکها رایج شده است:
/ئه‌ورو‌که که‌لک وه‌رگرتن له‌که‌مپیوتەر له
بانکه‌کاندا /باو بووه».

رایج کردن: /باو کردن؛ /بره‌و پی‌دان «این ما
بودیم که /حروفچینی کامپیوتری را رایج کردیم: /ئه‌وه
/ئیمه‌بووین که /پیت‌چنی که‌مپیوتەریمان /باو
کرد».

رایحه / rāyehe ، ها: /روایح: /عربی/ /سم: /به‌رامه؛
بێن: /بۆنی خو‌ش «رایحه‌ی /دلپذیر به‌هارنارنج انسان را
مست می‌کرد: به‌رامه‌ی /دل‌بزوینی به‌هارنارنج مرؤی
مه‌ست ده‌کرد».

رأی‌دهنده / ra'ydahande ، ها: /گان: /عربی/
فارسی/ /سم: /ده‌نگه‌ر؛ /ئهو که‌سه‌وا /پروا یان
هه‌لبێزاردی /خۆی له‌ده‌نگدانێکی گشتیدا
ده‌رده‌خا «با اینکه رأی‌دهنده خیلی کم بود، عجیب
است که این همه رأی از کجا آمده است؟! /هه‌رچه‌ن
ده‌نگه‌ر زۆر که‌م بوو، /پی‌م سه‌یره‌ئهم هه‌موو ده‌نگه

رأس ۲. سهرديږ؛ سهرباس (رئوس مطالب: سهرديږي بابته کان).

رئوستا / re'ostā، ها: [فرانسوي از انگليسي] / اسم، رئوستا؛ ثامرازئ له دهمزگاييکي کارهباييدا بؤ کهم يان زؤرکردنه وهی هيزی کارهبا.

رئوف / ra'ûf: [عربي] صفت، [دبی] دلؤفان، مهیره بان؛ ميريقان؛ بهبهزه می «به نام خدا که بخشنده و رئوف است: به ناو خودا که دههنده و دلؤفانه».

رئیس / ra'is: [عربي] رئیس

رب / rab(b): [عربي] / اسم، پهروه رینه؛ پهروه رډگار؛ پهروه رنده؛ خوا؛ خودا؛ خواوه؛ خودی.

رب و رُب خود را یاد کردن / از یاد بردن / فراموش کردن: [مجازی] نهو دنیا به چاوی خو دیتن؛ ناوی خو له بیرکردن؛ پیس پیوه بوون؛ خراپ کهوتنه تنگاننه وه؛ تووشی ئازار و نهشکه نجه و دهرديسه ری زؤر هاتن.

رب / rob(b): [عربي] / اسم، رب؛ روب؛ دؤشاو؛ شيله؛ بهرهمميکی خؤراکيه به شيوهی تراوی خهست که به کولاندن و خهست کردنه وهی ئاوی برئ میوهی ترش (وهک: تهماته و ههنا) پیکدی.

ربا / rebā: [عربي] / اسم، فايژ؛ سوو؛ سووت؛ سوود: ۱. [اسلام] نزوول؛ کار يان کاره په هاتی وه رگرتنی بههره له واموهرگر ۲. سوودی پارهیی که به قهرز نه درئ.

ربا / robā: [پهواژ]، رفین؛ -رپا؛ -رهبا؛ -رهبا؛ -راکیش؛ -رپان «دلربا؛ کهربا؛ دلرفین؛ کارهبا».

ربائی / robā'i: [عربي] -ربایی

رباب / robāb، ها: [عربي] / اسم، شاهشک؛ رؤبابه؛ سازيکی کونی به بیچم وهک تاره.

ربات / robāt، ها: [انگليسي از چکی] / اسم، رپوت؛ مروؤی ماشینی: ۱. ماشینی وهک مروؤ که برئ کاری مروؤ (وهک ناخوئن يان ريگه چوون)

دهمه شینئ ۲. ئامير يان که رهسه يه کی خؤکار به توانای جیهه جئ کردنی برئ ئاکاروه که به روالهت پیویستی بههره هیه * روبات؛ رُپوت؛ روبات

رباتیك / robātik: [از انگليسي] / اسم، رپوتیک؛ روباتی؛ زانست و هونه ری چیکردن و کهلک گری له روبات: روباتیک؛ رُپوتیک؛ رپوتیک

رباخوار / reobāxār، ها: ان: [عربي] / فارسی

اسم، [اسلام] سووت خؤر؛ سوووخؤر؛ سوووخور؛ قهبال؛ کهسئ که له بهرانبهر وه رگرتنی بههره وه، پاره به وام ددها به خهلک. ههروه ها:

رباخواری

رباط / rebāt, robāt، ها: [عربي] / اسم، ۱. رئیس ۲. کاروانسهر ۳. [کنایی] دنیا؛ جههان.

رباعي / robā'i: [ان:] / عربي] / اسم، چواربه ن؛ چوارینه؛ چوارینه؛ چارینه؛ چارین؛ چوارخشته کی؛ شیعیری چوارله ته؛ شیعیری چوارله تی سئ پاشل که له سهر کیشی «لا خول و لا قوة الا بالله» بیت.

رباعیات / robā'iyāt: [عربي] جمع رباعي

رب النوع / 'no- / rabbolnow، ها: ارباب انواع: عربي] / اسم، خيو؛ خودان؛ خيوه ند؛ بوونه وا يان هيزيکی بهدر له سروشتی که هه ندئ له خهلکان به ئافرینه ر بهرپوبه ری جؤرئ له شتان يان ديارده گه لی ده زانن «رب النوع آتش؛ رب النوع دریا؛ خيوی ئاگر؛ خيوی زه ربا».

رباني / rabbāni: [عربي] / صفت، [دبی] / خوابی؛ خوابی: ۱. سهر به خودا ۲. خودا په رهست؛ خوابه رهس؛ خوابريس؛ خواناس.

ربایش / robāyeš: [اسم] ۱. کار يان په وتی رفان؛ رهفان؛ رهف؛ رفین؛ رفان؛ وراق؛ قهپ؛ هه لبرسقا، رفاندن؛ پر پیدا کردن و بردن ۲. پاکیشی؛ کاری پاکیشان؛ بهره خو هیتان.

نامتداول/ پهروره دگاریه تی؛ خوداییه تی؛ خواوه نی؛ دۆخ یان حاله تی خودا بوون «مقام ربوبیت» پایه ی پهروره دگاریه تی.

ربوت / robot: [انگلیسی] ربات

ربوتیک / robotik: [انگلیسی] رباتیک

ربودن / robûdan: مصدر، متعدی، [ادبی]

// ربودی: رفاندت؛ می ربایی: ده رفینی؛ بریای: بر فینه // رفاندن: ۱. ترافانن؛ رفاندن؛ فراندن؛ چرپانن؛ رفانای؛ ئرفانه ی؛ ئه رفای؛ رمواندن؛ وراقه؛ ئه لوا قانن؛ وه شانایش؛ هه لبرسقان؛ هه لپرچاندن؛ هه لپروزقاندن؛ پر پیدا کردن؛ شتی به هه لپه سەندن بی ویستی خواوه نه که ی ۲. قه پانن؛ قه پاندن؛ قاچاندن؛ هه لگرتن؛ هه لانن؛ هۆرگیرته ی؛ به گه روگور شتی له که سی سەندن ۳. راکیشان؛ به ره و خو بردن: رباییدن. هه ره وها: ربودنی

■ صفت فاعلی: رباینده (رفینەر) / صفت مفعولی:

ربوده (رفینراو) / مصدر منفی: نربودن (نه رفاندن)

ربیع الآخر / rabî'olāxar: [عربی] ربیع ثانی

ربیع الثانی / rabî'ossānî: [عربی] ربیع ثانی

ربیع الاول / rabî'ol'avval: [عربی] ربیع اول

ربیع اول / rabî'avval: /سم، مه ولوو؛ مانگی که

پیغه مبه ری ئیسلامی تیدا له دایک بووه؛ مانگی

سیه مه ی سالی کوچی-مانگی: ربیع الاول

ربیع ثانی / rabî'sānî: [عربی] /سم، چواره مین

مانگی سالی کوچی-مانگی: ربیع الثانی؛

ربیع الآخر

رپ / rap، ها: [انگلیسی] /سم، ره پ؛ خوونک؛

قوانه ی هه ر کام له و جوانانه (به تایبته له ولاتانی

رؤواودا) که به جل و بهرگ و ئارایش و ئاکاری

سهیر و سه مه ره وه له کومه لگا و کوگای گشتیدا

خو ده رده خهن.

رپر تاژ / reportāž، ها: [فرانسوی] /سم، هه وال؛

خه به ری رووداو؛ راپۆر؛ راپۆرت؛ سالۆخ؛

گوزارشت «رفته بود از تظاهرات رپر تاژ تهیه کند:

- ربایی / robāyî: پیواژه. - رفینی؛ رفاندن
(آدم ربایی؛ کیف ربایی؛ مرؤرفینی؛ کیف رفینی):

- ربائی

رباییدن / robāyîdan: [عربی] /سم، به ره ی پول

ربح / rebh، ها: [عربی] /سم، به ره ی پول

به ره

رب دوشامبر / robdošām(b)r، ها: [فرانسوی]

/سم، روویدوشامبر؛ کراسیکی گه وه و به رتاک

که له مالدا به سه ر بهرگی خه ویدا ده که ن.

ربط / rabt: [عربی] /سم، ۱. په یوه ند؛ پیوه ن؛

پیوه ستی نیوان دوو یا چهند شت یان شتی

له گه ل که سیکدا «من ربا این حرف را با موضوع

بحث نفهمیدم: من به یوه ندی ئه م قسه یه م له گه ل

بابه ته که دا نه زانی» ۲. ریک و پیککی؛ مریس؛

دوزنه «خط و ربط: ریک و پیککی ده ست و قه له م».

▣ ربط دادن: کیشانه سه ر؛ په یوه ند دان؛

به ستنه وه «حرفه ایم را به دعوای دیروز ربط نده:

قسه کانم مه کشته سه ر شه ری دو ئنیه».

ربط داشتن: په یوه ندی هه بوون (به شتی یان

که سیکه وه)؛ په یوه ن دیدار بوون «کار شما به من

ربطی ندارد» کاری ئیه په یوه ندی به منه وه نه».

هه ره وها: ربط پیدا کردن

ربیع / rob'، [عربی] /سم، چاره ک؛ ۱. چواره ک؛

یه ک له چوار؛ کارت؛ به شیک له چوارپاژ؛ له

چواره بش، به شیک «ربع دایره نود درجه است:

چاره کی جه غز نه وه د پله که» ۲. کوتی له

چوار کوتی یه ک ساعت، هاوسانی ۱۵ خوله ک

(یک ربع است که منتظرم: چاره کیکه چاره ویم).

ربعی / rob'î، [عربی] /سم، چاره کی؛ به ئه ندازه

یان چهندیتی به رامبه ری چواره کی شتیک

(کاغذ ربعی: قاقهزی چاره کی).

ربوبی / rabûbî, robobî: [عربی] /سم، [نامتداول]

خودایی؛ خوایی؛ پهروره دگاری؛ پیوه ن دیدار به

خواوه «ذات ربوبی: ذاتی خودایی».

ربوبیت / rabûbîyyat, robobîyyat: [عربی] /سم،

چووبوو له خوږيشاندانه كه هه وال كوكاته وه.

رېپرتېر / reporter، ها: /ان: /افرانسوي /اسم، هه وال نووس؛ هه وال دهر؛ راپورتېر.

رتاتېو / rotātīv، ها: /افرانسوي /اسم، /چاپ/ رېتاتېو؛ ماشيني چاپي خوښه ش كه له كاتي برېښه وه، دهق ددها و بهسته به نديش ده كا.

رتبه / rotbe، ها: /عربي /اسم، پله؛ ترنگ:

۱. رېزگه ي ئاست و پېنگه ي كهس: /الف/ له بواړي چاكتړ و هه فياز بووني كار موه <رتبه ي عالي: پله ي سه روو> ب) له بواړي هه فياز بووني كار يان پېنگه ي جه ماوهرېه وه <عالي رتبه: پله به رز> ۲. پايه ۳. /نظامي/ پله ك؛ دهره جه.

رتق وفتق / ratq-o-fatq: /عربي /اسم، /ادبي/ كار يان رهوتي رېك وپېك كردن؛ هه لوه ژارتن؛ نه وه په سارنه ي؛ جېبه جي كردن؛ بهر يوه بردن و تاقت كردني كار.

رتور / rotor: /افرانسوي / روتور

رتوش / rutūš, rotūš، ها: /افرانسوي /اسم، جوانكار ي؛ روتووش؛ كار يا رهوتي دهست تيوره دان و ته وزاندي فيلم و وينه؛ په رداوتن <عكس را رتوش كرده اند، خودش به اين خوشگلي نيست: وينه كه ي جوانكار ي كراوه، خوي نه ونده جوان نيه>.

رتوشكار / rutūškār, rotūškār، ها: /ان: /افرانسوي /فارسي /اسم، روتووشكار؛ په رژانكار؛ په رداوتكار؛ كه سې كه كاري روتووش كړنه.

رتيل / roteyl، ها: /عربي /اسم، هه له په زه؛ هه په پزه؛ قژ-قژه؛ بژ-بژه؛ سپسه كوله؛ په سپسه كوله؛ سپيسوك؛ ممان؛ ميه ته پا؛ گارد ي؛ چنگني؛ رته يلا؛ جانه وهر يكي رهش و زهردي چنگ قوژه، وهك جالجالوكه ي زل دهچي و تاييهت به ولاتاني گهرم و ويشكه:

رتيلا؛ رطيل

رتيلا / roteylā: /عربي / رتيل؛ رطيل

رثا / rasā: /عربي /اسم، سه ردولكه؛ نازيه تي؛ كار

يا رهوتي لاواندنه وه؛ نه وه لاونه ي <شاعران در رثاي او شعرها سروده اند: شاعيران له لاواندنه وي نه ودا هونراوه گه ليان هونيوه ته وه>.

رج / rac، ها: /اسم، قه تاره؛ رېز؛ رهج؛ رهگ؛ هيليك كه له پال يهك گرني چهندي شتي وهك يهك پېك دي <وهك گرني شتي چن دراو يان دانده نه ي ئاجور>.

رجا / racā: /عربي /اسم، /ادبي/ هيوا؛ هوميد؛ هه ويا؛ هيثي.

رجاي واثق: /ادبي/ هيواي راسته كي؛ ئوميد ي راسته قينه؛ هيواي راسته قاني؛ دلخوشي جي متمانه.

رجال / recāl: /عربي /جمع رجُل

رجاله / raccālē: /عربي /اسم، ۱. پرووت؛ راش و پرووت؛ رهش و پرووت؛ عه لو جـهـلـو؛ حه لو جـهـلـو؛ پروت و پروتـه؛ گه جهر گوجهر؛ خوري و توري؛ لات و لووت؛ لاپوتي؛ منال و كال؛ پرووت و ره جاله؛ خه لـكي بي سه روپا ۲. لها؛ گان؛ بوره پياو؛ بوره پياگ؛ چه وره؛ خوړي؛ مرو ي چوت و خوار.

رجب / racab: /عربي /اسم، ره جهب؛ حه و ته مين مانگ له سالي كوچيـمانگي.

رجحان / rochān: /عربي /اسم، /ادبي/ هه فيازي؛ سه رتري؛ چوني هتي باشتـر بوون <در كارداني و سياست بر ديگران رجحان داشت: له كارزاني و سياسته ندا هه فيازي به سه ر خه لـكي تر دا بوو>.

رجز / racaz، ها: /عربي /اسم، ۱. شات و شووت؛ لاف و گه زاف؛ هاشه و هووشه؛ خو هه لكيشي؛ بافېش؛ وته گه لي كه له په سني باشي و لي هاتووي خو دا ده گوترين <همه از دست رجزهاي او خسته شده بودند: هه مووان، له دهستي شات و شووت ي وهره ز بوون> ۲. ره جهز؛ يه كي له كيشه كاني

شيعري سه رووي ۳. /موسيقي/ ره جهز؛ نه رجووه؛ گو شه يهك له ده زگاي چوارگا له

موسیقیای نثرانیدا.

رجز خوانی / racaxānî ، ها: [عربی/فارسی] اسم. خۆپه‌سنی؛ شات‌وشووت‌کهری؛ خۆه‌لک‌تیشی؛ کار و رهوتی کور‌کاندن؛ به‌خۆدا هه‌لگوتن.

رجعت / rac'qat, rec'at : [عربی/اسم] [ادبی] کار یان رهوتی گه‌رانه‌وه؛ هاتنه‌وه؛ زفرین؛ نه‌وه گینه‌ی.

رجل / racol ، رجال: [عربی/اسم] [ادبی] ۱. پیاو؛ پیاگ؛ پیا ۲. [ادبی] گرگه؛ گرگر؛ گراگر؛ که‌له‌پیاو؛ گه‌وره‌پیاو؛ پیاوی هه‌لکه‌وته.

رجل سیاسی: رامیار؛ پیاوی سیاسی؛ پیاوی راویرمهند.

رجم / racm : [عربی/اسم] [ادبی] ۱. به‌رده‌باران؛ کوچک‌واران؛ سه‌نگباران؛ سه‌نگه‌سار؛ ره‌سخ؛ کاره‌مه‌هاتی که‌فراندن ۲. [نامتداول] کار یا رهوتی راوانان؛ ره‌واندن؛ ره‌فاندن؛ ده‌کردن؛ تاراندن؛ دوور کردنه‌وه.

رجوع / rocû' : [عربی/اسم] ۱. [نامتداول] کار یان رهوتی گه‌رانه‌وه؛ هه‌لگه‌رانه‌وه؛ بادانه‌وه؛ وه‌رگه‌رانه‌وه؛ زفرین؛ نه‌وه گینه‌ی؛ گیتایه‌وه ۲. [اسلام] زه‌ماوه‌ند و په‌یوه‌ندی دوباره‌ی ژن و شوو پاش جیا بوونه‌وه‌یان ۳. کار یا رهوتی چاو لێ کردنه‌وه؛ پێدا چوونه‌وه؛ لێ‌روانینه‌وه؛ گه‌ران؛ چاو پێدا خشانده‌وه «رجوع به‌پرونده، موضوع را روشن می‌کند: جاء لیکردنه‌وه‌ی دۆسه‌که، بابه‌ته‌که پروون ده‌کاته‌وه». هه‌روه‌ها: رجوع کردن

رحل / rahl : [عربی/اسم] ۱. [ادبی] بارگه؛ بار و بنه؛ بار و به‌رگج که‌گه‌ریده له‌گه‌ل خۆی ده‌بیا ۲. کورسی/قورسی‌قورئان؛ راگری کتیب بۆ خویندنه‌وه ﴿رحله‌ی قرآن﴾

رحل اقامت افکندن: [ادبی] بنه‌خستن؛ بنه‌گیر بوون؛ بنه‌دایوه؛ بنه‌وه‌ده‌ی؛ نیشته‌جێ بوون؛ ئاکنجی بوون؛ مانه‌وه؛ نه‌وه‌مه‌نه‌ی.

رحلت / rehlat : [عربی/اسم] [ادبی] مه‌رگ؛ کۆچی دواپی؛ کۆچی یه‌کجاری.

رحلت کردن: کۆچی دواپی کردن؛ کۆچی یه‌کجاری کردن؛ مردن؛ دنیا به‌جێ هێشتن؛ نه‌مری خودا به‌جێ هێنان؛ عه‌مر خوا کردن «استاد هه‌زار» در سال ۱۳۶۹ شمسی، رحلت کرد: مامۆستا هه‌زار، له‌سالی ۱۳۶۹ ی هه‌تاویدا، کوچی دواپی کرد.

رحلی / rahlî : [عربی] قطع رحلی، قطع رحم / rahem : [عربی/اسم] منالدان؛ منالدان؛ تۆلدان؛ زپدان؛ زایه‌دان؛ پزدان؛ هه‌له‌په‌ز؛ فاگینا؛ هه‌فال بچووک؛ پېزانک؛ پزلی؛ پزو؛ کاردانک؛ گلکک؛ هه‌ماز؛ زامار؛ هاوباز؛ بز؛ پاور «مادرش هر چه‌باشد، او را ۹ ماه در رحم خود پرورده‌است: دایکی هه‌رچی بێ، ۹ مانگ له‌منالدانی خۆیدا په‌روه‌رده‌ی کردوه».

رحم / rahm : [عربی/اسم] ۱. به‌زه؛ به‌زه‌یی؛ به‌زه‌ی؛ بزێ؛ به‌زه‌وی؛ دلنه‌رمی؛ دل‌سۆزی ۲. دلۆفانی؛ میره‌وانی؛ میهره‌وانی.

رحم آمدن: به‌زه‌یی پێدا هاتنه‌وه؛ دل سוותان به‌حالی که‌سێک «رحمش آمد و او را به‌بیمارستان برد: به‌زه‌یی پێدا هاتنه‌وه و بردی بۆ نه‌خۆشخانه».

رحم کردن: په‌حم‌کردن: ۱. دلۆفانی کردن «خدا به‌ما رحم کرد: خوا ره‌حمی کرد پیمان» ۲. دلنه‌رمی‌کردن؛ دل‌سۆزی کردن؛ دل سוותاندن «به‌بچه‌هایم رحم کنید و مرا ببخشید: ره‌حم به‌منداله‌کانم بکه‌ن و لێم ببوورن».

رحمان / rahmān : [عربی] صفت. [ادبی] به‌خشینه‌ر؛ به‌خشنه؛ به‌زه‌یی‌دار؛ به‌زه‌یار؛ دلۆفان؛ په‌حمان «خداوند رحمان: خودای به‌خشینه‌ر».

رحمت / rahmat : [عربی/اسم] [ادبی] په‌حمه‌ت؛ ۱. دل‌اواپی؛ دلۆفانی؛ میهره‌وانی «بر این جان پر از

غم رحمت آرید: دلآواییهک بو ئهم گیانه په‌روشه
 ۲. به‌خشنده‌یی؛ په‌وتی لی خو‌ش بوون «خداوند
 مردگان شما را رحمت کند: خودا له مردووه‌کانتان
 خو‌ش بی» ۳. ده‌هنده‌یی؛ دل‌و‌فانی «ابر رحمت:
 هه‌وری ره‌حمه‌ت».

☐ رحمت کردن: په‌حمه‌ت کردن: ۱. دل‌و‌فانی
 کردن ۲. به‌خشنده‌یی کردن؛ لی خو‌ش بوون؛
 داوا کردن له خودا بو به‌خشیینی که‌سی «خدا
 مردگان شما را رحمت کند: خوا له مردووه‌کانتان
 خو‌ش بی» ۳. [مجازی] چاکه وتن؛ به‌چاکه
 بیرکردنه‌وه؛ به‌چاکه نیو بردن.

به رحمت خدا پیوستن / رفتن: [کنایی] کو‌چی
 دوایی کردن؛ مالاوایی کردن له دنیا؛ به‌ر
 به‌زه‌یی خوا که‌وتن؛ مردن.

رحیل / rahil: [عربی] / اسم. [ادبی] کو‌چ؛ سه‌فه‌ر؛
 په‌وه‌گه؛ کو‌چ‌وبار (عزم رحیل کردن: نیازی کو‌چ
 کردن).

رحیم / rahīm: [عربی] صفت. [ادبی] دل‌و‌فان؛
 میهره‌وان؛ دل‌و‌فانی‌کار؛ زور به‌ره‌حم «خداوند رحیم:
 خودای دل‌و‌فان».

رخ / rax: / اسم. گاز؛ له‌له؛ که‌لشت؛ هیل؛ کی‌ر؛
 شکهن؛ شوخت؛ دهرز؛ کیل؛ کیله؛ تره‌که؛ هیل
 که به‌سه‌ر شتیکی په‌قه‌وه (وه‌ک به‌رد یان ئاسن)
 به‌دی‌دی.

رخ / rax: / اسم. ۱. روخ؛ قه‌له‌ه؛ قه‌لا؛ له
 مؤره‌کانی شه‌تره‌نجه که‌به‌شیوه‌ی
 ئاس‌ویی یا کو‌له‌که‌بی ده‌گه‌رئ و هه‌ر
 یاری‌کاریک له‌سه‌ره‌تای کایه‌دا دوانی هه‌یه
 ۲. [ادبی] روخ؛ په‌خ؛ ئال؛ لادیمه؛ هه‌ر کام
 له‌دوولای دهم‌و‌چاو ۳. [ادبی] پرومه‌ت؛
 دهم‌و‌چاو؛ روخسار؛ چار؛ په‌ه؛ پوی ۴. [ادبی]
 گونا؛ سه‌ر کو‌لم.

☐ رخ دادن: پرودان؛ پیش‌هاتن «این‌واقع‌ه‌در
 سال ۲۱ هجری روی داد: ئهم کاره‌ساته له‌سالی
 ۲۱ کو‌چی رووی دا».

به رخ کشیدن: رانان؛ کیشانه پرودا؛ نواندن؛ به
 شیوازیکی ناراسته‌وخو، نیشانی دیتران دان
 «سه‌ماه‌رفته انگلیس، حالا که برگشته سواد
 انگلیسی‌اش را به رخ می‌کشد: سی‌مانگ چوه‌ته
 ئینگلیس، ئیسته که گه‌راوه‌ته‌وه سه‌وادی
 ئینگلیسی خو‌ی دهنویی».

رخام / roxām: [عربی] / اسم. ۱. مه‌مه‌ر؛
 مه‌مه‌ر؛ به‌ردی گه‌چی دانه ورد به‌ره‌نگی سپی،
 په‌گدار و پروون که له په‌یکه‌رتاشی و که‌ل‌وپه‌لی
 ته‌وز‌ینیدا به‌کاردئ ۲. [قدیمی] مه‌مه‌ری سپی.
 رخبام / roxbām: طره

رخ‌پذیر / raxpazir: صفت. [کانی‌شناسی]
 وه‌رقه‌هه‌لگر؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی شکان له
 لایه‌کی دیاردا و به‌شیوه‌ی (که‌م یان زور)
 ساف و ری‌ک.

رخت / rāxt: / ها. / اسم. ۱. جل‌وبه‌رگ؛ په‌خت؛
 گنج؛ پ‌شاک؛ پ‌شمه‌نه‌ی؛ پ‌شینه؛ پ‌شنه؛
 پ‌شانه؛ به‌رگ و شمه‌ک؛ ئه‌وه‌ی له‌به‌ری
 ده‌که‌ن «رفتند برای خرید رخت عروسی: چوون بو
 کرینی جل‌وبه‌رکی زه‌ماوه‌ند» ۲. [قدیمی] به‌ر و
 بوخچه؛ خسته‌ک و راه‌خ؛ پرتال؛ شت‌ومه‌کی
 پ‌اخراوه‌ی نیومال (وه‌ک قالی و پیخه‌ف).

☐ رخت بر بستن: [مجازی] تیا چوون؛ مردن.
 رخت بستن: [ادبی] بار کردن؛ کو‌چ کردن؛ بار‌گه
 بردن؛ نه‌مان؛ نه‌مه‌نه‌ی؛ پ‌یین؛ تاران؛ وار‌گه
 چوون؛ له‌به‌ین چوون یان به‌رپیوار بوون
 «آرامش از خانه‌ی ما رخت بست: له‌مالی ئیمه‌نارا و
 قارا باری کرد».

رخت در آوردن: [گفتاری] جل‌وبه‌رگ
 داکه‌ندن؛ به‌رگانه‌ده‌ره‌ئان؛ گنج‌ده‌ره‌ئان؛
 جل‌وبه‌رگ له‌به‌ر که‌ندن «رخش را درآورد و
 لخت شد: جل و به‌رگی داکه‌ند و پروت بووه‌وه».

رخت آویز / raxtāviz: / ها. / اسم. هه‌په؛ مه‌هین؛
 چیل‌یاسی؛ که‌ره‌سه‌ی گنج‌هه‌لاوه‌سین له
 کاتی نه‌کرانه‌به‌ردا «شلوارت را آویزان کن به

رخت‌آویز: شواله کەت بە هەبە کەدا هەل‌واسە.

رختخواب / raxtexāb ، ها: / اسم، پیخەف؛ سەرناز؛ نفین؛ نوین؛ سەرەخەر؛ بەخۆدادەر؛ جیگەویان؛ جاگە؛ جل و جیوان؛ جل جیوان؛ بەستەک؛ دەستەنوین؛ مێیل؛ ڕەختخاو؛ یەتاخ؛ یاتاخ؛ پرتال؛ پرتان؛ سەرجمی ئەو کەرەسانە کە بە ڕووی نفینگە یان زەویندا بۆ خەوتنی ڕادەخەن (وەک: دۆشەک، لیفە؛ پەتوو، سەڕین و...) .

☐ بە رختخواب رفتن: چوونە ناو جیگەووە؛ چوونە ناو نوینەووە؛ چوونە سەر جیگەخەو؛ تەیار بوون بۆ خەوتن.

توی رختخواب افتادن: کەوتنە ناو جیووە؛ کەفتنە جی؛ لە جیگەدا کەوتن؛ لاکەفتە بوون؛ نەخۆشی ناو جی بوون «دو ماہ توی رختخواب افتاده بود: دوومانگ کەوتبوو ناو جیووە».

رختخواب پیچ / raxtexābpîç ، ها: / اسم، مەوج؛ ھەنجەل؛ قوماشیکی چوارگۆشە کە لە بریک مالاندا پیخەفەکانی پێ دەپیچنەووە و لە ڕۆژدا بە دیوارووە ھەلی دەسپێرن.

رختدار / rax(t)dār ، ها: / اسم، پیخەفدار؛ پرتاندار؛ کەسیک کە لە دامەزراوێکە (وەک: ھوتیل، نەخۆشخانە، سەربازخانە و...) دا نەکرداری ڕاگرتن و ئاگەداری کردن لە پیخەف و پیخەفگە یە.

رختدارخانە / rax(t)dār xānē ، ها: / اسم، پیخەفگە؛ پرتانگە؛ ھۆدەیکە لە دامەزراوێکەدا (وەک: نەخۆشخانە، ھوتیل، میوانخانە و...) کە پۆشانە و پیخەف لەوێ ھەڵدەگیردرێ.

رختشو / raxtšû ، ها: / بیان، اسم، جلشۆر؛ بەرگشۆر؛ کۆلکەر؛ کۆلکەر؛ بالاڤکەر؛ کەسیک کە جلک و گنجی خەلک بە پارە دەشوا.

رختشو خانە / raxtšû xānē ، ها: / اسم، جلشۆرک؛ کەبەکی؛ شیوو کۆل؛ بالاڤ؛ ئەو جیگە جلکی لێ دەشۆن.

رختشور / raxtšûr ، ها: / اسم، [گفتاری] جلشۆر؛ بەرگشۆر؛ کۆلکەر؛ کۆلکەر؛ بالاڤکەر؛ کەسیک کە جلک و کووتالی خەلک بە پارە دەشوا.

رختشورخانە / raxtšûr xānē ، ها: / اسم، [گفتاری] جلشۆرک؛ جلشۆرخانە؛ کۆل؛ کەبەکی؛ کەبەکی؛ شیوو کۆل؛ بالاڤ؛ ئۆدە یا سالۆنی بە پێداویستی خۆبەووە بۆ جلک شۆردن.

رختشوری / raxtšûrî ، ها: / اسم، [گفتاری] جلشۆری؛ کۆلکەری؛ بەراف؛ شیوو کۆل؛ بالاڤ؛ دراف؛ کۆل؛ تمتوشو؛ شستوشو؛ بالاو؛ شوار.

رختشویی / raxtšûyî ، ها: / اسم، بەراف؛ بالاڤ: ۱. کار یان ڕەوتی جل شستن ۲. شیوو کۆل؛ کاری جلشۆر ۳. [گفتاری] کەبەکی؛ شۆردنگە؛ جلشۆرخانە ۴. ماشینی جلشۆری * رختشوری [گفتاری]

رختکن / raxtkan ، ها: / اسم، ۱. ھۆدە یان جیگەبەکی سەردا پۆشراو بۆ لە بەرکەندن و گۆڕانی پۆشمەنی ۲. ھۆدەیکە کە کاتی چوونە ناووە، کلاو و بالته و چەتر و... ی لێ ڕادەگرن.

رخت و پخت / raxt-o-paxt ، اسم، شت و مەک؛ شمەک؛ پرتال؛ کەل و پەل؛ کەلپەل؛ مال؛ ناوماڵ؛ ناومالی.

رخداد / roxdād ، ها: / اسم، ڕووداو؛ مەرسەلا.

رخدیس / roxdîs ، ها: / اسم، ڕوو پۆشەک؛ ماسک.

رخسار / roxsār ، ها: / اسم، [دبی] ڕوخسار؛ دیمەن؛ دیم؛ دیمە؛ ڕوو؛ ڕووە؛ ڕوی؛ چار؛ چارە؛ وینە؛ تەتەلە؛ گۆنە؛ دەم‌و‌چاو؛ موور؛ سەحەت؛ ڕەنگ‌و‌روو «خوشا چشمی کە رخسار تو بیند: خۆزگە بەو چاوە روخسارت ببینی».

رخسارە / roxsāre ، ها: / اسم، ۱. ڕوو؛ ڕووە؛ ڕوی؛ دیم؛ دیمە؛ دیمەن؛ سەرووچاو؛ دەم‌و‌چاو؛ روخسار؛ ڕوخسارە؛ چار؛ چارە؛ سیمما؛ وینە؛

وهه گهراندوهه بۆ خاوهنی ۲. رده؛ رته؛ کار یان پهوتی قهبوول نهکردن و وهرنهگرتن «پیشنهاد او رارد کرد؛ پیشنهادیه کهی رده کردهوه» ۳. له/ شوین؛ شوین؛ شوین؛ شوون؛ ههرونه؛ ههرونه؛ ههرون؛ هورهنده؛ شوپ؛ شوب؛ شو؛ شوینهوار؛ ئاسهوار؛ شوئمه؛ شوئمه؛ شوئمه؛ کهرخ؛ یافت؛ رینج؛ نونگ؛ رته «رد صدا؛ رد پا؛ رد کسی را گرفتن؛ شوینی دهنگ؛ شوین پا؛ شوینی کهسی هه لکردن» ۴. تیپه؛ رده؛ کار یان پهوتی تیپه رین له شوینیکدا (کسی از اینجا رد نشده است؛ کهسیک لیرموه تیپه رین نه کردهوه).

□ رد شدن: ۱. رده بوونهوه؛ قهبوول نهبوون؛ وهرنهگیران ۲. تیپه رین؛ رده بوون؛ بوردن؛ ویه ردهی؛ په رینهوه؛ رابواردن؛ پرایوه «از خیابان رد می شدم که با ماشین تصادف کردم؛ له شهقامه کهوه تیده بهریم، که ماشین لینی دام».

رد کردن: ۱. دانهوه؛ بی دانهوه؛ گهراندنهوه؛ دایوه؛ ئهوه گیلنهی ۲. سپاردن؛ دانه کهسی تر؛ پرنایوه؛ ئهوه پرنهی ۳. رده کردن؛ تیپه راندن ۴. رده کردنهوه؛ وهر نهگرتن؛ پهسند نهکردن؛ هه لخواوشان؛ لا داین؛ دانه دواوه.

رد کسی را پیدا کردن؛ شوینی کهسی دوزینهوه؛ شوین کهسی هه لکردن؛ شوئو یوی هور که ردهی؛ هه وال یان نیشانهیه که له جیگهی کهسی بهدهس هیئان.

رد کسی را گرفتن؛ به شوین/ له شوینهوار کهسیکدا چوون؛ شوین کهسی گرتن؛ کهوتنه شوینی کهسیک؛ رینجی کهسی دانه پهی؛ شوئمه وایویره گیلهی (بۆ کهوتنه شوینی یان دوزینهوهی).

رد: ۱. صفت. [گفتاری] سهه رنه کهوتوو؛ رده؛ قهبوول نهبووگ؛ وهرنهگیراو «آزاد از امتحان رد شد؛ نازاد له نهزمونه کهدا سهه نه کهوت».

ردا / radā, redā, ها: [عربی] اسم. [قدیمی] بالاپوش؛ عاپا؛ عابا؛ بهرگیکی شور و ئاودامانی

تهته له «دوش می آمد و رخساره برافروخته بود؛ رووی هه لایسبوو دویشهو که دههات» ۲. [زمین شناسی] کومه له تاییه تمه ندیگه لی بنه نیشیتیک له روانگهی بهردناسی، کۆنینه ناسی و هه ل و مهرجیک که بۆته هوی بنه نیشتن.

رخشان / raxšān: صفت. [مخفف] درهوشان؛ درهوشاوه؛ گهشاوه؛ بریقه دار؛ گرشه دار؛ ته یسان؛ رهوشه ن؛ رۆشن «خورشید رخشان؛ هه تاوی درهوشان».

رخشنده / raxšānde: صفت. [مخفف] تیشکده؛ به درهوشه؛ بریسکه ده؛ تروسکه ده؛ برووسکه ده؛ بریکه ده؛ به ته یس؛ بریقه ده «چو رخشنده مهتاب سر برنهد؛ کاتی مانگی تیشکده سهه رهینی».

رخصت / roxsat: [عربی] اسم. [ادبی] به رای؛ ریگانه؛ ئیجازه «رخصت خواستن؛ به رای خواستن».

رخنه / rexne, raxne, ها: اسم. ۱. په هۆل؛ ده رز؛ درز؛ که لشت؛ شکه ن؛ شکپ؛ تریشکه؛ قه لش یان چاکلی له شتیکدا که تا ناوهوه درێژهی ههیه ۲. کون؛ وله.

□ رخنه کردن؛ دزه کردن؛ کون کردن؛ چوونه نیو شتی یان شوینیکی به سترهوهوه «آب در دیوار رخنه کرده بود؛ ئاو دزه ی کردهوهوه دیواره کهوه».

رخوت / rexvat, raxvat: [عربی] اسم. ۱. خاوی؛ سستی؛ تهوه زهلی؛ ته پلمووسی؛ ته پله مووسی «رخوت و تبلی جز بدبختی حاصلی ندارد؛ سستی و لهش گرانی به دبه ختی له شوینه و بهس» ۲. خاوی؛ کاسی؛ داهیزراوی؛ کهم هیزری «به تدریج دارو داشت اثر می کرد و وجودم دستخوش رخوت می شد؛ بهره بهره دهواکه کاری ده کرد و خاوی دایده گرت».

ردا / rad(d): [عربی] اسم. ۱. رده؛ کار یان پهوتی دانهوه؛ وهرنه گهراندنهوه؛ گهراندنهوه؛ وهرگیران «پول را به صاحبش رد کرد؛ پوله کهی

بهروز و بی‌قویچه که له سهر جل‌وبه‌رگی تری ده‌که‌ن.

ردخور /radxor/ : [عربی/فارسی] صفت. [گفتاری]/
وه‌رنه‌گیراو؛ شیاوی ره‌دکردنه‌وه.

☐ **ردخور** نداشتن: بی‌سی‌ودوو بوون؛ ته‌واو بوون؛ بی‌که‌مایه‌سی بوون؛ وه‌گیرانی بی‌قسه‌وباس (حرفهایش ردخور نداشت: قسه‌کانی بی‌سی‌ودوو بوو).

رده /rade/ ـها: /اسم. ۱. ریز؛ ریز؛ ریزه؛ ریزه؛ رزن؛ پیژه؛ چینه؛ سه‌ف؛ ره‌ج ۲. /زیست‌شناسی/ له‌یه‌که‌گه‌لی رزن کردنی گیانه‌وه‌ران و گیاه‌گل، بریتی له‌چهند راسته، که‌خوی به‌شیکه‌له‌لقیک.

رده‌بندی /radebandi/ ـها: /اسم. ریزه‌بندی؛ ریزگری؛ کار و ره‌وتی مریس‌کردنی شتان له‌ریزه و ده‌سته‌یان گرو‌گه‌لدا به‌پی‌تایبه‌تمه‌ندیان.

ردی /raddi/ ـها: [عربی/اسم. رفووزه‌یی؛ دۆخ یان چۆنیته‌ی سهر‌نه‌که‌وتن. به‌ران‌به‌ر: قبولی
ردیاب /radyāb/ ـها: [عربی/فارسی/اسم. شوپ‌هه‌لگر؛ شوپ‌اژو؛ شوپ‌گر؛ شوین‌هه‌لگر؛ هه‌رند؛ شوین‌گیر؛ که‌سیک یان که‌ره‌سه‌یی که‌به‌ره‌وگه‌ی رویشتن یا شوینی که‌سی یان شتی ده‌دۆزیتنه‌وه. هه‌روه‌ها: ردیابی

ردیز /radeiz/ ـها: [؟]/اسم. /زیست‌شناسی/ ژیر‌ریزه؛ به‌شیک‌ی جیاواز له‌ریزیک.

ردیف /radif/ ـها: [عربی/اسم. ۱. ریز؛ رز؛ رزن؛ رزگ؛ که‌سان یان شتانی که‌له‌پال یان له‌پشته‌سه‌ری یه‌کتزیدان (آنها در دو ردیف پشت سر هم نشسته بودند: ئەوان له‌دوو ریزدا پشته‌سه‌ری یه‌ک دانیشتبوون ۲. ریز؛ پیژه؛ ریز؛ رزن؛ قه‌تار؛ رقات؛ هیلێ که‌بهم جوهر دروست ده‌بی (نفر وسط از ردیف سوم: نه‌فه‌ری ناوه‌راست له‌ریزی سیه‌هم ۳. وشه‌یان وشه‌گه‌لی که‌له‌دوایی هه‌موو دیز‌گه‌لی شیعه‌روه‌دی و دووپاته‌

ده‌بیته‌وه (وه‌ک وشه‌ی «بی‌تو» له‌کو‌تایی دیز‌گه‌کانی ئەم به‌یته‌شیعه‌ی نالیدا «نه‌مردم من ئەگه‌ر ئەم‌جاره‌بی‌تو/ نه‌چم شهرت بی‌هه‌تا ئەم خواره‌بی‌تو» ۴. /موسیقی/ چۆنیته‌ی شوین‌یه‌ک که‌هوتنی گۆشه‌گه‌ل له‌ده‌زگای مووسیقی ئیرانیدا.

ردیفی /radifi/ : [عربی/اقید. به‌ریز؛ ریزی؛ رزی؛ به‌بیجمی ریزه‌وه (ردیفی نشسته بودند: به‌ریز دانیشتبوون).

ردیم /rod(i)yom/ : [فرانسوی/اسم. رادیوم؛ توخمی کیمیای کانزایی به‌ژماره‌ی ئەتومی ۴۵ و کیشی ئەتومی ۱۰۲،۹۰ به‌ره‌نگی سپی، نهرم و بیجمرگ، له‌ناو ناو ناتویته‌وه و له‌هه‌مبه‌ری ئەسیده‌وه‌خوگره، له‌گه‌ل کانیه‌لی پلاتیندا هه‌یه و له‌ئاوکاری، ئالیا‌سازی و شمه‌کی ئەندازه‌گری ئەستیره‌وانیدا به‌که‌لکه: **رودیم**

رذائل /razā'el/ : [عربی] رذایل
رذالت /rezālat, razālat/ ـها: [عربی/اسم. په‌ستی؛ خویر‌یه‌تی؛ ناکه‌سی؛ چه‌په‌لی؛ ته‌ره‌سی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی په‌ست بوون (تو به‌این رذالت تن دادی که‌بچه‌هات را به‌گدایی ببری؛ تو خۆت دا له‌قه‌ره‌ی ئەم په‌ستی که‌منداله‌کانت به‌ری بۆ سوال‌که‌ری؟).

رذایل /razāyel/ : [عربی] جمع رذیلت: رذائل
رذل /razi/ ـها: [عربی] صفت. په‌ست؛ خویر‌ی؛ خویر‌ی؛ ته‌ره‌س؛ ناکه‌س؛ گه‌مار (آدم باید خیلی رذل باشد، که از حق هم‌کیش خود بدزد: مرو ده‌بی زور په‌ست بیت، که‌له‌مافی هه‌فالی خوی دزی‌کات).

رذیلانه /razilāne/ : [عربی/فارسی] اقید. به‌په‌ستی؛ په‌ستانه؛ خویر‌پانه؛ پیسانه (در دوران جنگ خیلی رذیلانه برخورد می‌کرد: له‌سه‌رده‌می شه‌ردا زور به‌په‌ستی ده‌جولاوه).

رذیلت /razilat/ ـها: رذایل: [عربی/اسم. خویر‌یه‌تی؛ پیسیه‌تی؛ گه‌مار‌یه‌تی.

رذ /raz/ ـان: /اسم. میو؛ مه‌یف؛ ره‌ز؛ داری تری؛

داری ههنگوور: مو

رز / roz: [فرانسوی] گل سرخ، گل

رزاز / razzāz، ها:ان: [عربی] اسم. ۱. برنج کوت
۲. کەسێ که کاری فرۆشتنی برنج و برویش و
دانه‌ویله.

رزازی / razzāzi: [عربی] اسم. ۱. کپینگە
برنج؛ دووکانی برینج‌فرۆشی ۲. کاری فرۆشتنی
برنج و دانه‌ویله.

رزاق / razzāq: [عربی] صفت. [ادبی] پۆژیدەر؛
پۆزیدەر؛ بژێودەر.

رزبان / razbān، ها:ان: [اسم] پەزوان؛ پەزقان؛
باخەوانی باخی ترێ.

رزرو / rezerv: [فرانسوی] اسم. دابین؛ ئەوەی
پەچاو کراوە تا جیگەرەوی کەسێ یان شتیکی تر
بێ «از حالا برام توی هتل جا رزرو کردەاند: هەر لە
ئێستانو لە ئوتیلدا جێیان بۆ دابین کردووم».

هەرەو هە: رزرو بودن؛ رزرو شدن؛ رزرو کردن

رزق / rezq، ارزاق: [عربی] اسم. بژیو؛ پۆژی؛
نان و سۆل؛ نان و خۆی؛ رزق «رزق آدم را خدا می‌دهد:
بژیوی مرۆ لە لای خواوە».

رزم / razm، ها: [اسم] [ادبی] شەر؛ جەنگ
«جامە ی رزم بر تن کرد: بەرگی شەری کردە بەر».

رزم آزموده / razmāz(e)mûde: [ادبی]
شەپدیتوو؛ شەرچەشە؛ پەرمازما؛ خاوەن
ئەزموون لە شەردا.

رزم‌آور / razmāvar، ان: [صفت] [ادبی] جەنگاوەر؛
سەفدەر؛ جەنگی؛ نەبەز؛ شەپانی؛ شەرپۆر؛
شەپاوی؛ ئازا لە شەردا «مرد رزم‌آور: پیاوی
جەنگاوەر».

رزمایش / razmāyesh، ها: [اسم] پۆنانگە
جەنگ؛ خەبات و چالاکی پۆردراوی بە بەشداری
کەسان و کەرەسەگەلی پێویست بۆ تاوتوێ کردن،
دابین کردن یان نمایشدانی بەرھەفی بۆ شەر.

رزمجو / razmcû، ها: [صفت] [ادبی]
جەنگەرانی؛ جەنگەرانی؛ شەرپوێست؛ جەنگەر؛

شەپچی؛ شەپانی؛ جەنگاوەر؛ جەنگی «مرد
رزمجو: پیاوی جەنگەرانی».

رزم‌دیده / razmdide، گان: [صفت] [ادبی] شەر
دیتوو؛ شەرنازما.

رزمگاه / razmgāh، ها: [اسم] [ادبی] شەرگە؛
هێلگە؛ مەیدانی جەنگ.

رزم‌نامه / razmnāme، ها: [اسم] شەرنامە؛
کتیب و پەرتووکی کە لە بابەت شەرەو
نووسراوە.

رزمناو / razmnāv، ها: [اسم] کەشتی جەنگی.

رزم‌نده / razmande، ها: گان: [صفت] [ادبی]
شەرکەر؛ بەشەر؛ خاوەن هیزی شەرکردن
«نیروی رزم‌نده: هیزی شەرکەر».

رزمی / razmî: [صفت] [ادبی] جەنگی؛ شەرەکی؛
شەری؛ پێوەندیدار بە شەرەو.

رزمیدن / razmīdan: [صفت] [ادبی]
// رزمیدی: شەرکرد؛ می‌رزمی: شەر دەکە
پروم: شەر بکە // شەرکردن؛ گژیە؛ جەنگین؛
بەرزاندن؛ بەلشین.

■ صفت فاعلی: رزم‌نده (شەرکەر) / صفت مفعولی:
رزمیده (-) / مصدر منفی: ن‌رزمیدن (شەر نەکردن)

رزوه / rezve، razve، ها: [اسم] رزوه. ۱. گیرە؛
ئالقه‌یه‌ک کە سەری زافتە کە دەکەوێتە ناوی و
قفلە کە ی لێ دەخەن: رزوه. ۲. دهنده‌ی
پێچاوپیچ؛ شاشە (وەک دهنده‌ی پێچ).

رزوه / raze: [۹] رزوه - ۱

رزیدن / razīdan: [صفت] [ادبی] [قدیمی]
// رزیدی: رەشت؛ می‌رزی: دەرپژی؛ برز: برپژە
رەژتن؛ رشتن؛ رژتن: رەشتە؛ گۆناندن؛
رەنگاندن؛ رەنگ کردن.

■ صفت فاعلی: رزنده (-) / صفت مفعولی: رزیده
(رەژیاگ) / مصدر منفی: ن‌رزیدن (نەرژتن)

رزیدنت / rezident، ها: [انگلیسی] اسم.
رژیدنت؛ برژیکی کە بۆ تێپەرکردنی دەورە
پسپۆری لە نەخۆشخانەدا یە.

رزیستانس / rezîtâns / [فرانسوی/اسم/بزرگ] /
رزیستانس؛ باشار؛ بهرگری؛ مقاومت.

رژین / rezîn / -ها/ [فرانسوی/اسم/تیمی] /رژین؛
هر یه که له تنگه‌لی نه‌گۆر یان نیمچه نه‌گۆر
بی‌بیچم و ئاگرگر به ره‌نگی زهردی ئامال
قاوه‌یی که له ده‌لاندنی بری گیاهه پیک‌دی.

رژ / roj / [فرانسوی] رژ

رژه / reje / -ها/ [اسم/سان؛ رژه؛ ری‌ورسمی
مەشقی گرویه‌ک بۆ بۆنه‌یه‌کی فەرمیه‌وه (جێژن
یان دیمانه‌ی که سایه‌تیه‌ک) له ریزگه‌لیکی
ته‌کووزدا له به‌رانه‌ر کهس یان شتیکه‌وه.

رژه رفتن: وه‌ته‌رانیش؛ رژه‌چوون؛ تیپه‌ر
بوونی ریزگه‌لی له کهسانی ده‌سته‌یه‌ک له
به‌رانه‌ری که‌سیک یان شتیکه‌وه.

رژیسور / rejîsor / -ها/ [عربی/اسم/ریژیسور؛
ده‌ره‌ینه‌ری شانۆ.

رژیم / rejîm / -ها/ [فرانسوی/اسم/رژیم؛
۱. دوزنه (به‌تایه‌ت دوزنه‌ی سیاسی)؛ دام و
ده‌زگای ده‌سه‌لات (بسم‌جمه‌وری: رژیمی
کۆماری) ۲. ده‌وله‌ت یان ده‌سه‌لات (رژیم
اسرائیل: رژیمی ئیسراییل) ۳. پارێز؛ پارێزانه؛
پێنامه‌یه‌کی دیاریکراو بۆ نه‌خواردن و خواردنی
چه‌شنی خواردمه‌نی (من رژیم دارم، شام
نمی‌خورم: ئەمن پارێز ده‌که‌م، شیو ناخۆم).

رژیم کرفتن: رژیم‌گرتن؛ پارێزکردن؛ له
پێنامه‌یه‌کی تایه‌تی بۆ خواردن و نه‌خواردن
که‌لک وه‌رگرتن. هه‌روه‌ها: رژیم‌داشتن

رس / res, ras / -پیاوژه. - په‌س: ۱. ئەوه‌ی که
بگا؛ په‌س‌نده (نوس: تازه‌س) ۲. جیگه‌یی که
بکری پێی بگه‌ی (دست‌س: ده‌سه‌س)
۳. پێراگه‌یتن (دار: فریا).

رس / ra(o)s / -صفت. هه‌قه‌ده‌لووش؛ چلیس؛
زکن؛ زکین؛ بخواره؛ زک‌کوور؛ زکوون؛ به‌رچاو
برسی؛ سکه‌رۆ؛ سکن؛ چه‌وره.

رس / ros / [اسم/پس؛ خاکه‌سووره؛ رست

رس آهکی: رسی قسلی؛ خاکه‌سووره‌ی
تیکه‌لاو له‌گه‌ل قس‌لدا. هه‌روه‌ها: رس‌ماسه‌ای؛
رس‌آهنی

رس چربی‌زدا: جوړیک خاکی رسی دانه‌پیزی
سروشتی، به‌هیزی هه‌لمژانی زۆره‌وه، که بۆ
سپینه‌وه‌ی ره‌نگ که‌لکی لی ده‌گرن.

رس‌ن‌سوز: رسی نه‌سوچ؛ جوړی خاکه‌سووره
که له به‌رامبه‌ر گه‌رمای زۆره‌وه باشاری ده‌کا
و بیچمی ناگۆر‌دی.

رسا / rasā, resā / -صفت. په‌سا؛ رزگ؛ هه‌راش؛
خاوه‌ن چه‌نده‌تی یان چۆنه‌تی ته‌واو یان
دلخواز (صدای رسا: ده‌نگی ره‌سا).

رسائل / rasā'el / [عربی] رسایل

رسانی / rasā'i, resā'i / [عربی] رسایی

رسالات / resālāt / [عربی] جمع رساله

رسالت / resālāt / [عربی/اسم. ۱. پیغه‌مبه‌ری؛
په‌یام‌نێری (پینمبر اسلام یازده‌سال پیش از هجرت
به‌مدینه، به‌رسالت رسید: پیغه‌مبه‌ری ئیسلام
یازده‌سال پیش کۆچی بۆ مه‌دینه، بوو به‌ پیغه‌مبه‌ر)
۲. له‌/ئه‌هرکیکی ده‌روونی و سه‌ره‌کی که‌س
بۆ به‌ریوه‌بردنی، خۆی به‌ به‌رپرس بزانی ۳. کار
یان روتی تیگه‌یاندن و پێگه‌یاندنی په‌یام.

رساله / resāle / -ها؛ رسالات؛ رسایل؛ [عربی/اسم،
نامیکه؛ نامه؛ سیپاره؛ کتیبۆکه؛ ۱. وتاریکی
تیروته‌سه‌ل یان کتیبیکی چکۆله‌له‌مه‌ر
بابه‌تییکی زانستیانه‌وه، به‌تایه‌ت ئەوه‌ی که له
قوناغه‌لی زانستگاییدا ده‌بی له‌لایه‌ن
خوێندکارانه‌وه بنووسرێت ۲. فتوا و بریارگه‌لی
شهرعی که دیناوه‌ریکی شهرعی ده‌یدا.

رسال / rassām / [عربی/اسم. ۱. له‌/ئامرازی
په‌سم‌کردن؛ که‌ره‌سه‌یی که بکری شتیکی پی
په‌سم‌بکه‌ی ۲. له‌/ان؛ که‌سی که کاری کیشان و
په‌سم‌کردن بیت.

— رسان / resān, rasān / -پیاوژه. - به‌ر؛ -گه‌یتن؛
— یاون؛ گه‌یتنه‌ر (نامه‌رسان؛ نامه‌گه‌یتن).

رسانا / resānā, rasānā: صفت. پهسانا؛ به تاييه تمهندی راگويژانی کارهبا، ههوايان دهنگهوه. ههروهه: رسانیي

رساندن / resāndan, rasāndan: مصدر. متعدی.

// رساندی: گهياندت؛ می رسانی: ده گيینی؛ برسان: بگيینه // گهيانندن؛ گهيانندن؛ گهيانندن؛ ياونهي؛ ياونهای؛ پنه ياونهي؛ پهسانن؛ پهسانندن: ۱. کهسيک يان شتيک تا جيجگيهک بردن

«بچه را به مدرسه رساندم؛ منداله کهم گهيانده قوتابخانه» ۲. پيگهيانندن؛ وتنهوهی پهياميک بؤ فهگری «سلام مرا به او برسان: سلاوی منی پی بگهيینه» ۳. پيگهيانندن؛ کهسيک يان شتي خستنه

کاريک يان رووداويکهوه «زيان رساندن: زيان پی گهيانندن» ۴. کهسيک يان شتي پهروه رانندن يان ههراش کردن و په ره پيدان «کسی را به مقامی رساندن: کهسيک به پايه يهک گهيانندن»

۵. /گفتاری/ پيگهيانندن؛ راگهيانندن؛ ياونه پنهی؛ ههف گهيانندن؛ ناگدار کردنهوه؛ ههوال دان «به او رسانده بود که قرار است خانه را بفروشد: پی گهياندهبو که برباره ماله که بفروشي» ۶. پيگهيانندن؛

دابين کردن؛ به رههف کرن؛ دابهستن؛ ناماده و تهيار کردن «مقاله را تا فردا برسان: وتاره که تا به يانی پی بگيینه» ۷. شتيک له گهل مه بهست يان ماوه يه کی تاييه تيدا هاوئا ههنگ يان سازگار

کردن «بايد با همين پول خودمان را تا آخر ماه برسانيم؛ ده بی هه بهم پاره يه خومان بگييينينه سه ری مانگ * رسانیدن. ههروهه: رساندنی

■ صفت فاعلی: رساننده (گهيینهر) / صفت مفعولی: رساننده (گهيیندراو) / مصدر منفی: نرسانندن (نه گهيانندن)

رسانه / resāne, rasāne: ها: / اسم. پهسيينه؛ پهسانه؛ راگهيانه؛ که ره سه يهک بؤ راگهيانندن په يام.

☐ رسانه ی گروهی / همگانی / جمعی: که ره سه ی په يوه ندى گشتی؛ که ره سه يهک که خه بهر

يان په ياميک به تاقميکی زور له خه لکی راده گهيینی.

- رسانی / resāni, rasāni: ها: / پيوژه. - گهيینی؛ - بهری؛ - په سيینی؛ چونيته تی گهيانندن «نامه رسانی: نامه گهيینی».

رسانیدن / resānidan, rasānidan: رساندن رسایل / rasāyel: [عربی] جمع رساله: رسائل

رسایي / resāyi, rasāyi: / اسم. په سایی؛ دؤخ يان چونيته تی په سا بوون: رسانی رست / rast: / اسم. [ریاضی] پانایی؛ بهر؛ وهر؛ مه وداي ئهستوونی له ته وه ری دريژايدا.

رست / rost: / رُس - رست: پيوژه. - رسک؛ - نیا؛ - رس؛ نه وهی که ده روئ (خود رست: خورسک).

رستاخيز / rastāxiz: / اسم. ۱. پهسلان؛ پهسلان؛ سهلا؛ قيا؛ قيامت؛ رهوتی ناخيزانه وه؛ رابوونه وه؛ ژيانه وهی دواي مه رگ؛ ههستانه وهی دواي مردن ۲. /ها/ بزوتنه وه؛ خه بات؛ کار و رهوتی تيکووشان بؤ له بهين بردنی هه ره شنه خراوی يان دواکه وتنيک.

رستگار / rast(e)gār: ان: / صفت. / ادبی/ رزگار؛ نازاد؛ نازا؛ رها؛ رههی؛ ده رباز؛ خه لاس؛ قوتار؛ ده رباس؛ به شدار له رزگاری. ههروهه: رستگار بودن؛ رستگار شدن

رستگاری / rast(e)gārī: / اسم. رزگاری؛ نازادی: ۱. دؤخ يان چؤناو چؤنی ده رباز بوون يان دوور بوون له مه ترسی ۲. رهوتی گهيشتن به نامانج يان دؤزينه وهی ريگهی گهيشتن به مراو «راستی، مايه ی رستگاری است: راستی ههوينی رزگاريه».

رستم / rostam: / صفت. [کنایی] پالهوان؛ به هيژ؛ رۆسه م؛ گه رناس؛ مير په نجه؛ مه رخوز؛ زوردار.

☐ رستم در حمام: [کنایی] پالهوان فس-فس؛ پالهوان په مه؛ لاتی چؤلایی؛ پالهوانی درؤينه؛ ناوی بی ناوه روک.

رستمن و یك دسته اسلحه: [كنایى] دوكانى به كره
و دوو قالب سابوون؛ دؤخى هه‌بوونى ته‌نیا

یه‌ك ئامیر یان پێچار، به‌تایبەت بۆ
جل‌وبەرگ.

رستى / rastan: مصدر. لازم. [ادبی] // رستى:

خەلسای؛ مێ‌ره‌ی: دە‌خەلسی؛ رها‌شو؛ ب‌خەلسە //
خەلسین؛ خەلسان؛ خەلستن؛ داخەلسان؛
فلتین؛ دە‌رباز بوون؛ سەر هەلینان؛ پ‌ه‌ستەى؛
پ‌ه‌سین؛ پ‌اپسکان؛ وە‌ربیه‌ی؛ پ‌زگار بوون.

■ صفت مفعولی: رسته (خەلساو) / مصدر منفی:
نرستن (نە‌خەلستن)

رستى / rostan: مصدر. لازم. [ادبی] // رستى:

پ‌سکایت؛ مێ‌رویى؛ دە‌پ‌سکى؛ پ‌رو(ی)؛ پ‌رسکە //
پ‌سکان؛ پ‌ه‌ه‌ستن؛ پ‌سەى؛ پ‌سای؛ پ‌پان؛ پ‌وان؛
پ‌روویان؛ شین بوون؛ هە‌لدابوون؛ پ‌ه‌وانى پ‌وه‌ک؛
سە‌وز بوونى گيا.

■ صفت مفعولی: رسته (پ‌سکاو) / مصدر منفی:
نرستن (نە‌پ‌سکان)

رستنگاه / rostangāh: اسم. رواوگە؛ روار؛
جیگە‌ی پ‌وان.

رستنى / rostanî: ها. / اسم. پ‌وه‌ک؛ گيا؛ گياواو؛
گژ؛ هەر چى له زە‌وى شین دە‌بێ.

رستوران / restûrân: ها. / [فرانسوى] / اسم.
خوار‌دنگە؛ خوار‌نگەه؛ ئاش‌خانه؛ چیش‌تخانه؛
شوینى دامە‌زراو بۆ خوار‌دن و خوار‌دنه‌وه‌ی
مشته‌ریان.

رسته / raste: ها. / اسم. پ‌زگ؛ پ‌یز؛ پ‌ز؛ پ‌پ‌ره‌:
۱. دە‌سته و تاقمى هاوکار یان له پ‌ه‌نايه‌ک
۲. هەر کام له تاقمگە‌لى پ‌سپ‌ۆرى، به‌تایبەت له
قۆشە‌ن و سپادا.

رستى / rosfî: رسمى

رسد / rasad: اسم. ۱. / [نظامى] پ‌ه‌ل؛ پاژیکى
چە‌کدارى به‌ران‌بەر سێ جووخە (۲۴ کە‌س)
۲. دە‌سته‌ی پ‌يشاهە‌نگى ۳. / [قدیمى] باهر؛ پ‌شک؛
بە‌ش؛ بە‌شه؛ گوپ‌چ.

ر‌س‌د‌ب‌ان / rasadbân: ان. / اسم. سەر‌پ‌ه‌ل؛
فەرمانده‌ی پ‌ه‌ل.

ر‌س‌د‌يار / rasadyâr: ان. / اسم. ر‌اب‌ه‌رى
دە‌سته‌یه‌کى پ‌يشاهە‌نگى.

ر‌س‌ل / rosol: [عربى] جمع رسول

ر‌س‌م / rasm: ها. / [عربى] / اسم. ۱. وێنه؛ ئە‌وه‌ی
به‌قه‌لە‌م کیشراوه ۲. وێنه‌ی خە‌تى شتى
۳. / رسم / داب؛ هۆ‌رتە؛ پ‌ست؛ گە‌له‌مپ‌ه‌رى؛
پ‌ه‌سم؛ پ‌ئ‌وشوینى باو و پ‌ه‌سندکراوى نێ‌و
کۆمه‌لگا «رسم لباس پوشیدن: دابى جل‌وبەرگ به‌ر
کردن» ۴. / [منطق] / پ‌ه‌سم؛ ئە‌وه‌ی شتى له‌ پ‌رووى
نیشانه‌کانیه‌وه‌ بناسینى (وه‌ک ئە‌مه‌ی له‌م‌ه‌ر م‌رؤ‌وه
ب‌گوت‌رى: «گيانە‌وه‌رى ئاخيوەر»).

ر‌س‌م‌ خط: ۱. پ‌ئ‌نووس؛ شێ‌وه‌ی نووسینى
واته‌کان و نیشانه‌گە‌لى خال‌به‌ندى ۲. شێ‌وه‌ی
جوان نووسین؛ شێ‌وا‌زى خۆ‌شنووسى /
گوندە‌نووسى.

ر‌س‌ما / rasman: [عربى] قيد. به‌ شێ‌وه‌ی فەر‌مى؛
به‌ران‌بەر له‌گە‌ل بنە‌ما و پ‌ئ‌وشوینى پ‌ه‌سندکراو.

ر‌س‌م‌دان / rasmdân: ان. / [عربى] / فارسی / صفت.
پ‌ئ‌وشوین‌زان؛ داب‌نە‌ریت‌زان؛ هۆ‌رتە‌زان؛
ئاگادار له‌ پ‌ه‌سم و داب و دە‌ستوورى باو «بايد
يک نفر آدم رس‌مدان جلو بيافتد و مراسم را اداره کند:
ده‌بێ يه‌ک‌کى پ‌ئ‌وشوین‌زان پ‌يش ب‌که‌وئ و
پ‌ئ‌ورە‌سمە‌که به‌پ‌ئ‌وه‌ بيا».

ر‌س‌م‌دانى / rasmdânî: [عربى] / فارسی / اسم.
پ‌ئ‌وشوین‌زانى؛ نە‌ریت‌زانى؛ هۆ‌رتە‌زانى؛
ئاگادارى له‌ پ‌ئ‌وشوین‌گە‌ل؛ دؤخ یان چۆ‌نيه‌تى
پ‌ئ‌وشوین‌زان بوون.

ر‌س‌مى ¹ / rasmî: ها. / [عربى] / صفت. ۱. فەر‌مى؛
پ‌ه‌سمى؛ سازگار و هاو‌پ‌ه‌نگ له‌گە‌ل قانون‌گە‌ل و
پ‌ئ‌و‌زبى وەر‌گیراودا «جلسه‌ی رسمى: دانیشتى
فەر‌مى» ۲. فەر‌مى؛ پ‌ه‌سمى؛ به‌پ‌ئ‌ى قانون یان
نە‌ريتى جە‌ماوەر «دیدار رسمى: دیمانه‌ی فەر‌مى»
۳. ئاسایى «گوچه‌رنگى رسمى: ته‌ماته‌ی ئاسایى».

ههلهلین؛ خسن؛ پنهیاوهی؛ ههراش بوون؛ بلۆق بوون «رسیدن میوه: گه یشتنی میوه» ۳. بهئەندازە بوون؛ ریک بوون؛ یەک ئەندازە بوون «قدش به دو متر می‌رسید: بالای به دوومیتەر ده‌گه‌یشت» ۴. هاتن؛ ئامه‌ی «رسیدن بهار: گه‌یشتنی به‌هار» ۵. «گفتاری» هه‌ل ده‌سکه‌وتن؛ په‌رژان؛ ده‌رفه‌ت هه‌بوون؛ په‌رده‌چه‌ی «نرسیدم به سلمانی بروم: نه‌گه‌یشتم بچمه ده‌لاکی» ۶. ده‌سکه‌وتن؛ ده‌س‌یاوه‌ی «به مقامی رسیدن: گه‌یشتنه پایه‌یه‌ک» ۷. پێراگه‌یشتن؛ په‌رستاری کردن؛ پۆره‌یاوه‌ی «به درختها رسیدن: گه‌یشتنه داره‌کاندا» ۸. پیک‌گه‌یشتن؛ پنه‌یاوه‌ی؛ یاوه‌ی هه‌نترینی؛ توشی یه‌کتري هاتن «به هم رسیدن: گه‌یشتنه یه‌ک» ۹. درێژ‌ه‌دار بوون تا شوین یا قۆناغیک «قصه به آنجا رسید که... داستانه‌که گه‌یشتنه ئه‌وێ که...» هه‌روه‌ها: رسیدنی

■ صفت مفعولی: رسیده (گه‌یشتوو) / مصدر منفی: نرسیدن (نه‌گه‌یشتن)

رسیده / *reside, raside* / صفت. ۱. بالغ؛ پێگه‌یشتوو؛ پێگه‌ییگ؛ په‌سا «دختر رسیده: کچی پێگه‌یشتوو» ۲. گه‌یشتوو؛ گه‌ییگ؛ گه‌یوو؛ په‌سیو؛ په‌سیده؛ نیرسایا؛ گه‌هیشتی؛ یاوا؛ یاوه‌ی (له‌مه‌ر میوه‌وه) به‌هه‌راش؛ به‌گه‌شکه‌ی ته‌واو. به‌رانبه‌ر: کال «نجیر رسیده: هه‌نجیری گه‌یشتوو».

رش / *raš* / آرش

رشادت / *rešadat, rašadat* / ها: [عربی] / اسم. دلیری؛ جوامیری؛ دلاوه‌ری؛ بویری؛ ئازایه‌تی «این کار رشادت نیست، حماقت است: ئەم کاره دلیری نه‌یه، ده‌به‌نگیه».

رشتن / *reštan* / ره‌شتن

رشته / *rešte* / ها: / اسم. ۱. رسته؛ رست؛ رِس؛ رستک؛ رِسک؛ هه‌فده؛ هه‌فۆ؛ پۆ؛ رشته؛ تال؛ تاله؛ رژده؛ ماکیکی درێژی نهرمۆک به شیوه‌ی هه‌وداگه‌لیک که پیکه‌وه بادراون یان ئالقه‌گه‌لیک که به دوا‌ی یه‌کدان «رشته‌ی نخ:

پێراگه‌یشتن «دادرس: دادرسه‌ی».

رسی / *rosî* / صفت. رَسینه؛ رَسین؛ رَسی: ۱. به خاکه‌سووره «نهشت رسی: ماشی رَسینه» ۲. له جنسی خاکه‌سووره «جلگه‌ی رسی: مه‌خه‌ری رَسینه» * رُستی

رستال / *resitâl* / ها: [فرانسوی] / اسم. [موسیقی] رِستِیال؛ کونسرتی که له لایه‌ن تاقه ژهنیاریک یان سترانییژیکه‌وه به‌رپۆه ده‌چی.

رسید / *resid, rasid* / ها: / اسم. دَفانه‌ک؛ ره‌سید؛ نووسراوه‌یی که گرتنی شتی له لایه‌ن نووسه‌ره‌که‌یه‌وه ده‌سه‌لمینی «پول را که می‌دهی رسیدش را بگیر!» پاره‌که ده‌ده‌ی، دَفانه‌ک وه‌گره‌!

هه‌روه‌ها: رسید خواستن؛ رسید دادن؛ رسید گرفتن؛ رسید نوشتن

رسیدگی / *residegî, rasidegî* / ها: / اسم.

۱. پێگه‌یشتوویی؛ پنه‌یاویی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی پێگه‌یشتوو بوون «بچه‌ها در سن رسیدگی بودند:

منداله‌کان له ته‌مه‌نی پیکه‌یشتوویدا بوون»

۲. پێراگه‌یشتوویی؛ سه‌رکه‌شی؛ کار یان ره‌وتی

لێپرسینه‌وه؛ چنه‌وه په‌رسه‌ی؛ سه‌ره‌په‌رستی و به

سه‌ر راگه‌یشتن و پارازتنی که‌س یان شتیک

«باید به حادثه‌دیدگان رسیدگی کرد: پتویسته به

لێقه‌وماوان برانگدن» ۳. کار یان ره‌وتی

پرسینه‌وه؛ پێراگه‌یشتن؛ چنه‌وه په‌رسه‌ی؛

تۆژینه‌وه و پرس و را، بۆ تیگه‌یشتن له

چۆناوچۆنی رووداوێک «رسیدگی به شکایت مردم:

لێپرسینه‌وه له سکالای خه‌لک». هه‌روه‌ها:

رسیدگی شدن؛ رسیدگی کردن

رسیدن / *residan, rasidan* / مصدر. لازم.

// رسیدی: گه‌یشتی؛ می‌رسی: ده‌گه‌ی؛ پرس: بگه //

گه‌یشتن؛ گیشتن؛ گه‌یین؛ گه‌ین؛ گه‌هیشتن؛

گه‌هین؛ گه‌هان؛ گه‌هان؛ گه‌شتن؛ گه‌شتان؛

گه‌زین؛ یاوه‌ی؛ یاوا؛ په‌سین: ۱. رۆیشتن تا

جێیه‌ک و دامه‌زران تییدا «به‌خانه رسیدن:

گه‌یشتنه ماله‌وه» ۲. په‌بیتن؛ پێگه‌یشتن؛

رشته‌فرنگی / reštefarangî / اسم. هر رشته
فهره‌نگی؛ بهره‌میکمی چیشینه‌یه به شیوه‌ی
رشته‌گه‌لی باریک که به‌تابیه‌ت ده چیشتاوی
ده‌کهن.

رشد / rošd / [عربی/اسم. خیف؛ زوچ؛ هر؛ بار؛
۱. گه‌شکه؛ هه‌ره‌ش؛ کار یان په‌وتی گه‌وره
بوون «پسر سارا خوب رشد کرده بود؛ کوره‌کی سارا
باش خیف ببوو» ۲. هه‌راش؛ فره‌رازی؛ فره‌راژوو؛
فراژی؛ کار یا په‌وتی زور بوون؛ په‌ره‌سهندن؛ له
زیاد بوون؛ فره‌بوونه‌وه «رشد جمعیت؛ زوربوونه‌وه‌ی
ئاپوره» ۳. پیش‌په‌وت؛ په‌وتی گه‌شه‌سهندن؛
چل‌کیشان؛ ئیوزینه‌کردن؛ گه‌شه‌دار بوون «رشد
کشاورزی؛ پیش‌په‌وتی کشت‌و‌کال».

رشک / rašk, rašg / اسم. [دبی/ ئیره‌ی؛ کال؛
سوو؛ هه‌ست به ناخو‌شی و نازار دیتن له
هه‌قیازی و خو‌شی و به‌رز بوونه‌وه‌ی خه‌لکی
«همه به او رشک می‌بردند؛ هه‌موو نیره‌بیان پی
ده‌برد».

رشک بردن؛ رشک ورزیدن

رشک / rešk, rešg / ها/ اسم. سپیلک؛ رشک؛
رشکی؛ میتک؛ میتکه؛ میتوکه؛ که‌را؛ گه‌رای
ئه‌سپی.

رشن / rašn / ها/ اسم. ته‌پۆلکه؛ ته‌پ؛ ته‌پک؛
ته‌په؛ گر؛ گرد؛ گردۆک؛ کو‌مت؛ کو‌مه یان
ته‌پۆلکه‌ی خپ.

رشوه / rešve, rošve / ها/ [عربی/اسم. به‌رتیل؛
ه‌بوودی؛ رشوه‌ت؛ رشفه‌ت؛ رشپه‌ت؛ پوولی که
خاو‌ن ده‌سته‌لات بو رپک‌خسته‌نی کاریک به
نا‌روا ده‌یسنی «دیگر طوری شده بود که برای
نوشتن اسم بچه‌ها هم باید رشوه می‌دادیم؛ ئیر وای لی
هاتبوو بو ناو‌نووسی من‌داله‌کانیش ده‌بوا به‌رتیل‌مان
بدایه».

هه‌روه‌ها؛ رشوه‌دادن؛ رشوه‌گرفتن

رشوه‌خوار / rešvexār, rošve- / ها/ ل/ [عربی/
فارسی] صفت. به‌رتیل‌خو‌ر؛ به‌رتیل‌خو‌از؛
خوو‌گرتوو یا لایه‌نگری به‌گرتنی به‌رتیل «یک
مشت مأمور رشوه‌خوار در کار مردم اخلاص می‌کنند؛

رسته‌ی ده‌زوو» ۲. تال؛ تاله؛ رشته؛ رسته؛ رست؛ رس؛
رستک؛ رسته؛ رسک؛ هه‌فده؛ هه‌فۆ؛ به‌ن؛ رژده؛
یه‌که‌ی ژماردنی شتانی وا «چهار رشته سیم؛ چوار
تال سیم» ۳. رشته؛ گشته‌ک؛ کشته‌ک؛ رژده؛
له‌موو؛ داو؛ هه‌ودا؛ رپس؛ ره‌سن؛ وه‌ریس؛ رست؛
رس؛ رستک؛ رسته؛ رسک؛ هه‌فده؛ هه‌فۆ؛ فریت؛
هه‌ودا‌یه‌ک که بادراوه و به‌شیوه‌ی به‌ن
ده‌ره‌اتوو» ۴. هه‌رشته؛ رشته؛ بهره‌میکمی
چیشته‌ن له هه‌ویری نان، که به‌شیوه‌ی
نه‌وار‌گه‌لیکی باریک بر‌دراون و ئیشک‌کراون و
له‌بریک چیشته‌دا به‌کاردی «رشته‌ی پلویی؛
هه‌رشته‌ی پلاوی» ۵. رزد؛ رزده؛ رزدی؛ گازه؛
گه‌لوازه؛ رزگ؛ سه‌فان؛ رزن؛ زنجیره؛ ریزی له
شتگه‌ل یان رو‌وداو‌گه‌لی سه‌ر به‌یه‌ک «رشته‌کوه؛
رزدی کتو» ۶. [فیزیولوژی] کشته‌ک؛ پیکه‌اته‌ی
دریژ و به‌ن‌ئاسای شانه‌گه‌لی بوونه‌وه‌ر «رشته‌ی
ماهیچه‌ای؛ کشته‌کی ماسوولکه‌یی» ۷. نه‌خو‌شینئ
پیستی که به‌هۆی ئه‌نگه‌لی به‌نیو «رشته» وه له
قا‌بووره‌ی پی یان مه‌چه‌کدا سه‌ره‌له‌ده‌دا
۸. رشته؛ پشک؛ باب‌ه‌ت و بواری کاریک «رشته‌ی
شغلی؛ رشته‌ی پیشه‌یی».

☐ **رشته‌ی سخن را به‌دست گرفتن؛ [مجازی/]**
سه‌ری قسه‌گرتنه‌ده‌سته‌وه؛ له‌وتوو‌یژ یان
وتاریژیدا به‌شداری کردن و دریژه‌پیدان.

**رشته‌ها را پنبه‌کردن؛ [مجازی/ رپس کردن‌وه
به‌خوری؛ رنج‌دانه‌با؛ رهنج‌ئاویه‌ره‌ده‌ی؛
ئا‌کام و ئه‌نجامی کاریک‌تیک‌دان و له‌به‌ین
بردن «مادربزرگ همه‌ی رشته‌ها را پنبه‌کرد و
نقشه‌ی ما نقش بر آب شد؛ دایه‌گه‌وره‌هه‌موو
رپسمانی کرده‌وه به‌خوری و نه‌قشه‌که‌مانی به‌تال
کرده‌وه».**

به‌رشته‌ی تحریر درآوردن؛ نووسین.

رشته‌پلو / -polo, reštepollow / اسم. رشته‌پلاو؛
جو‌ری پلاو که هه‌رشته و گوشت و جاروبار می‌وژ
و خو‌رمای سووره‌وه‌کراوی تیده‌کهن.

کچه که ی رەزایەتی دا ۲. لە دادی خو چاو پۆشین «بالاخره رضایت داد و آرام را آزاد کردند: ناخری رەزایەتی دا و ئارامیان ئازادکرد».

رضایت داشتن: لە پرازی بوون؛ رەزایەت دان؛ دلخۆش بوون «همه در این محله از او رضایت دارند: همه مو لهم گه ره که دا لێ رازین».

رضایت بخش / rezāyatbaxš: [عربی/فارسی]

صفت. هۆی دلکراوهیی و پرازی بوون.

رضایتنامه / rezāyatnāme, ها: [از عربی/فارسی]

اسم. رەزایەتنامە؛ نامەیه ک که تییدا ههست به پرازی بوون و دلپروونی له کار یان کردهوهی کهسێک، گرۆ یان ریکخراوهیه ک دهربراهه.

رطب / rotab, ها: [عربی/اسم. خورمای تازه؛

خورمای تهر.

رطل / ratl, ها: [معرب از لاتینی/اسم. رهتل؛

پێوانهیه که له ولاتانی جۆراوجۆردا کهم و زیاد

ئهکا و له ۳۰۰ گره مهوه تا دهوری ۱۸۰۰ گره می ههیه و بهرامبهه به ۸۴ مسقالیشیان گرتوه.

رطب و یابس / rotab-o-yābes: [عربی/اسم.

۱. [نامتداول] تهر و وشک؛ شتگهلی تهر و وشک

۲. [کنایی] هاته‌ران-پاته‌ران؛ ههله‌ق- مهله‌ق؛ قرت و قوین «یک مشت رطب و یابس تحویل داد و گذاشت و رفت: برێ هاته‌ران-پاته‌رانی گوت و لییدا رویشت».

رطوبت / rotûbat, rutûbat, ها: [عربی/اسم.

شی؛ نم؛ شه؛ شو؛ مچهو؛ له‌زم؛ شه‌م؛ قه‌راوی؛

قه‌رای؛ هوت؛ هی‌می؛ هی‌میتی؛ هی‌میتی؛ هی‌و؛ هی‌وایی؛ هی‌وی؛ هی‌ویتی: ۱. ته‌رایی؛ ته‌ری؛ هه‌لماو له هه‌وادا (میزان رطوبت ۸۵٪، دما ۱۰ درجه بالای صفر؛ راده‌ی شی ۸۵٪، دما ۱۰ پله‌ک بان سیفر) ۲. وردیله ئاوی هه‌لم‌زیاغ به هۆی شتانیکی وه‌ک پارچه یان خاکه‌وه «هنوز کمی رطوبت دارد: هیشتا که‌می نمی هه‌یه».

رطوبت سنج / rotûbatsanc, rutûbat-: [عربی/

تاقمیک مه‌مووری به‌رتیل خور بشیوه ده‌خه‌نه نیو کاری خه‌لکه‌وه».

رشوه خواری / rešvexārî, rošve-: ها: [عربی/فارسی] اسم. به‌رتیل خۆری؛ کار و پیشه‌یه‌ک که له پێگای به‌رتیل گرتنه‌وه باره‌چه‌ی بێی.

رشوه گیر / rešvegîr, rošve-: ها: [ان: [عربی/فارسی] صفت. به‌رتیل خۆر؛ به‌رتیل گر.

رشید / rašîd: [عربی] صفت. پێگه‌یشتوو؛ بای بالداو؛ به‌لرمان (جوان رشید: لای پێگه‌یشتوو).

رصد / rasad, ها: [عربی/اسم. [نجوم] کار و ره‌وتی دیتن و ناسینه‌وه و به‌دووی ته‌نگه‌لی ئاسمانیدا گه‌ران.

رصدخانه / rasadxāne, ها: [عربی/فارسی] اسم. ئاسمان پێو؛ جێگه‌یه‌ک که تییدا به‌ ئامرازانیکی تایبته، ته‌نگه‌لی ئاسمانی ده‌بینن و ده‌یانناسن و ده‌یانپێون.

رضا / rezā: [عربی/اسم. ره‌زا؛ ره‌زامه‌ندی (برای رضای خدا؛ بۆ ره‌زای خودا).

رضا داشتن: پرازی بوون؛ ره‌زا بوون.

رضا: صفت. [مغتاری] پرازی؛ ره‌زا؛ دۆخی پێ خۆش بوون (من رضا نیستم یک مواز سرش کم شود: من رازی نیم تالیک مووی لی کهم بینه‌وه).

رضاعی / rezā'î: [عربی] صفت. [ادبی] شیریی؛ شیره‌کی؛ پێوه‌ندیدار به شیر خواردنه‌وه.

برادر رضاعی ㊟ برادر

خواهر رضاعی ㊟ خواهر

مادر رضاعی ㊟ مادر

رضامندی / rezāmandî: [عربی/فارسی] اسم. ره‌زامه‌ندی؛ دۆخ یان چۆنه‌تی ره‌زا بوون.

رضایت / rezāyat, ها: [از عربی] اسم. قییم؛ را؛ ره‌وت یا دۆخی پرازی بوون؛ پێ پرازی بوون؛ قایل بوون؛ قادی بوون.

رضایت دادن: ره‌زایه‌ت دان: ۱. پرازی بوون؛ مل نیانه پاسبه؛ مل هاورده‌نه پاسی «عاقبت به عروسی دخترش رضات داد: ناخری بۆ زهماوه‌ندی

فارسی | نم سنج

رطوبت گیر - /rotûbatgîr, rutûbat- / [عربی]

فارسی | نمگیر

رطوبت گیری - /rotûbatgîrî, rutûbat- / [عربی]

فارسی | نمگیری

رطوبی - /rotûbî, rutûbî- / [عربی] صفت. شیدار؛

نمار؛ نمدار؛ نماوی؛ هیودار «هوای رطوبی؛ هوای شیدار».

رطیل - /roteyl- / [عربی] رتیل

رطیلا - /roteylâ- / [عربی] رتِیلا

رعاف - /ro'af- / [عربی] اسم. [ادبی] دُخ یان

چوناوچونی رسکین؛ دارسان؛ پژانی که پو؛ خوین له لووت هاتن؛ لووت فشیه؛ خوین لووت بهر بوون.

رعایا - /ro'āyā, ra'āyā- / [عربی] جمع رعیت

رعایت - /re'āyat, ra'āyat- / [عربی] اسم. کار

یا روتی له بهرچاو گرتن یان پژگرتن؛ بهرهمی رچاو کردن. ههروهه: رعایت شدن؛ رعایت کردن

رعب - /ro'b- / [عربی] اسم. [ادبی] ترس؛ سام؛

بیم «همه از آن صدا دچار رعب شدید: ههموو لهو ناله به ترس دایگرتین».

رعب آور - /ro'bāvar- / [عربی] فارسی] صفت.

ترسینهر؛ ترساوهر؛ سامدار؛ هووی پهیدا بوونی ترس «صدای رعب آوری شنیدیم: دهنگیکی ترسینهرمان بیست».

رعب انگیز - /ro'bangîz- / [عربی] فارسی] صفت.

ترسینهر؛ ترساوهر؛ ترس ئهنگیز «عرش رعب انگیزی سکوت شب را شکست: گرمیه کی ترسینهر بیدهنگی شهوی شکاند».

رعد - /ra'd- / [عربی] اسم. گورژ؛ ههوره گرمه؛

ههوره گوله؛ گرمه ی ههور «از صدای رعد بیدار شدم: له گرمه ی گورژ راجله کیم».

رعد آسا - /ra'dāsā- / [عربی] فارسی] صفت.

۱. گورئهاسا؛ گورئه گورهبه؛ گورژه؛ دهنگی زور

توندی وهک گورژانی ههور ۲. [مجازی] نرکه؛ گورئه؛ ناله؛ شریخه؛ شریخ؛ شریقه؛ شریق؛ چریقه؛ به دهنگیکی زور بلیندهوه.

رعدزا - /ra'dzā- / [عربی] فارسی] صفت.

گورژهینهر؛ پیکهینهر یان هووی بهدیهای ههوره گرمه.

رعدویرق - /ra'd-o-barq- / اسم. ههوره تریشقه؛

ئهوره تهرهقه؛ ته شبرق؛ ئاسمان قیره؛ به لاجههر؛ گرمه و تریشقه ی ههور؛ برووسکه و شریخه ی ههور.

رعشه - /ra'she- / [عربی] اسم. لهرزه؛ لهره؛

ههژهک؛ شهکه ی وهک بهک و په بتا-په ی تای ئه ندامانی لهش، به تاییهت دهست و پی «دستهای بیرمرد رعشه داشت: دهستی پیره میترده که، لهرزه یان بوو».

رعنا - /ra'nā- / [عربی] صفت. شهنک؛ شهنکه؛

شهنکین؛ جوان و لهبار؛ ره پره په؛ خشکوک؛ خاوون به ژن و بالابه کی جوان و ته کووز.

رعنائی - /ra'nā'î- / [عربی] رعنائی

رعنائی - /ra'nā'yî- / [عربی] اسم. شهنکی؛ دُخ یان

چوناوچونی شهنک بوون: رعنائی

رعونت - /ra'unat- / [عربی] اسم. [ادبی] ۱. قاپانی؛

هوشگی؛ خو په سندی؛ خوینی ۲. دُخی خو رازاندنهوه.

رعیت - /ra'yyat- / [عربی] اسم. [قدیمی]

گجه؛ رایهت؛ ره عیهت: ۱. جووتیاریک که بهسه ر زهوی ئاغاوه کاری ده کرد و له گوندی ئاغاوشا ده ژیا «او بیش از سیصد خانوار رعیت داشت: زورتر له سیتسه دهنه مالله گجده ههبوو» ۲. خه لکیک که له ژیر فرمانی پاتشا یان دهوله تیکدا ده ژیان «رعیت انگلیس: گجده ئینگلیس».

رعیت پرور - /ra'yyatparvar- / [عربی] فارسی]

صفت. گجه پهروه؛ خاوون خوو یان حهز به پی راکه یشتن به سه ر خه لکی ژیر فرمانی خوډا.

ههروهه: رعیت پروری

رہوت: لوا؛ کار یان رہوتی رۆیشتن <رفت و آمد؛
هات و چو> ۲. [ورزش] خولی ههوهل له
کیتهر کیگهلی دووقوناغیدا. بهرانهر: برهشت
رفتار / raftār, ها/: اسم، ئاکار؛ مهش؛ رهوت؛
رتوو؛ رهوش؛ شیوه؛ رهفت؛ چگونگی؛ رهفتار؛
کریار؛ کرده؛ کهرده؛ کردار؛ نول؛ نۆل: ۱. زئی؛
شیوهی کردوهی گیانداریک له دۆخ یان
ههله و مهرجیکی تابه تدا ۲. [زیست شناسی]
چۆنیهتی جوولانهوهی کس، گرۆ یان تهویریک
له شوپنی خۆیدا ۳. [روان شناسی] کۆمهلی
پهرسنگهلی ئهندامی و لۆیی گیانله بهریک له
بهرانهر دۆخ یان کاریکی دیاردهوه ۴. [مجازی]
کۆی کارگهله و په یوه ندیگهلی کۆمه لایهتی
کهرسیک <تاوقتی زن نگرفته بود کسی از رفتار
راضی نبود: ههتاژنی نه هیئابوو کس له ئاکاری رازی
نه بوو>.

رفتار کردن: رابهستن؛ جوولانهوه؛ رهفتار
کردن.

رفتارگرایی / raftgerāyî/: اسم، ریبازیکی
رهوانشناسیه که ته نیا پهرسنگهلی شیایوی
ههله سهنگاندن، شایانی لیکۆلینهوه ده زانی:

اصالت رفتار

رفتاری / raftārî/: صفت. ئاکاری؛ نۆلی؛ رتوویی؛
پتوه نیدیاریان سه ره ئاکارهوه <پژوهشهای
رفتاری: په یدۆزیگهلی ئاکاری>.

رفتگان / raftegān/: اسم، مردوان؛ رۆیشتوان؛
مهردی <خدا رفتگان همه را بیامزد: خوا له مردوانی
هه موو لاییک خوشیی>.

رفتگر / roft(e)gar, ها: ان/: اسم، پاکهوان؛
سپوور؛ کۆلان مال؛ زبیل ریز؛ سفوور؛
سه بره گچی؛ زبل مال؛ کارگهریک که کاری
گهسکدانی شه قام و کۆلان و لابرینی زبل و زال
له بهر دهرکی مالانه.

رفتگری / roft(e)garî/: اسم، پاکهوانی؛
سپووری: ۱. کاری پاکهوان ۲. کاری گهسکدان

رعیت نواز / ra'īyyatnavāz/: [عربی/فارسی]
صفت. گجه نهواز؛ به خوویان هۆگری
یارمهتی دان و دلنه وایی کردن له خه لکی ژیر
فرمانی خۆ. ههروه ها: رعیت نوازی

رغبت / reqbat, raqbat/: [عربی/اسم، واز؛ ههز؛
۱. ئوگره تی؛ گرایش؛ کار و رهوتی گرهوین؛
گرافین <هیچ رغبت به خوردن غذا نشان نمی داد: هیچ
وازی له خواردن نه بو> ۲. ویست؛ خواز؛ خواست
<آدم رغبت نمی کرد به صورتش نگاه کند: کهرس
نهیده ویست چاو له پرومته تی بکا>.

رغبت داشتن: واز لئ بوون؛ ههز لئ بوون.
ههروه ها: رغبت کردن

رف / raf, ها/: اسم، رهف؛ رهفه؛ رهفک؛ رهفکه؛
رف؛ رهفه؛ رهفکه؛ رهفانک؛ رهوال؛ رهواله؛ تاقه ی
له چتو یا گهچ له دیواردا بۆشت له سه ره دانان.
رفاوت / refāqat, rafāqat, ها/: [عربی/اسم،

ههواله تی؛ ههفالینی؛ ههفاله تی؛ ئاواله تی؛
هه مازی؛ ههواله تی؛ ئهفالی؛ رهفقیایه تی؛
۱. دۆستی؛ دۆستایه تی؛ ههفگری <چند بار گفتم با
این قماش آدمها رفاقت نکن! چهنده پی گوتی له گهل
ئه م هه تیوانه دا دوستی مه که!> ۲. [نامتداول]
هاوړیی.

رفاقتی / refāqatî, rafāqatî/: [عربی] قید.
دۆستانه؛ ههواله تی؛ به دۆستایه تی؛ به ئاوالیه تی؛
به شیوه ی براده رانه <نوشته ای رد و بدل نشد،
همین طور رفاقتی معامله کردیم: نووسراوه یه ک ئال وگۆر
نه کرا، هه روا دۆستانه مامه له مان کرد>.

رفاه / refāh/: [عربی/اسم، ئاسووده یی؛ ئاسایش؛
راحه تی <در آنجا امور رفاه مسافران فراهم شده بود:
دهویدا کار و باری ئاسووده یی مسافران دابین
کرا بو>.

رفاهی / refāhî/: [عربی] صفت. ئاسایشی؛
پتوه نیدیاری به ئاسایشه وه <خدمات رفاهی: رازه مه نی
ناسایی>.

رفت / raft/: اسم، چۆ؛ چوو؛ شو؛ رهفت؛

و خاوین راگرتنی کۆگای گشتی.

رفتن / raftan /: مصدر لازم. // رفتی: رۆیشتی؛

می روی: دەرۆی، بُرۆ، برۆ // رۆیشتن؛ مهشین؛

چوون؛ چووین؛ چۆن؛ رۆیین؛ رووین؛ لوی؛

لوهی؛ شین؛ شیان؛ شیهی؛ ههپن؛

۱. رۆیشتنهوه؛ چوونهوه؛ دوور بوونهوه له لای

بیژمر، بیسەر، کهس یان جینگهی دیاریکراو «به

خانه رفتن: رۆیشتنهوه بۆ مال» ۲. دوورینگ یان

پینگایهک پیوان «تا سر کوجه رفت: تا سەر کۆلان

رۆی» ۳. له جیهه کدا ئاماده بوون، بهتایبته له

کۆ بوونهوهیه کدا بهشداری کردن «رفته بود

عروسی: چوووه زه ماوه‌ند» ۴. [گفتاری، مجازی]

چوونهوه؛ کیشانه‌سەر؛ شیاپوه؛ وهک یهک بوون؛

له یهک کردن «بچه به عمویش رفته: منداله که

چووه‌ته‌وه سەر مامی» ۵. چوونهوه؛ له باریکدا

مانهوه؛ چۆنیه‌تیهک لی پیدایا بوون «به خواب

رفتن؛ از هوش رفتن: چوونه خه؛ له هۆش چوون»

۶. دەرچوون؛ جوولان؛ بزووتن؛ نرفان؛ بزوان؛

وه‌گه‌ر بوون «مثل باد رفتن: وه‌کوو با رویشتن»

۷. [ادی] به‌سهردا هاتن «نمی‌دانی بر ما چه‌ها رفت؛!

چووژانی چیمان به‌سهرات!» ۸. ویستن؛ گه‌ره‌ک

بوون؛ به‌نیاز بوون «رفت با مشت او را بزند که دستش

را گرفتم: رۆی به مست لییدا ده‌ستیم گرت» ۹. له

گه‌ر که‌وتن؛ بریانی گه‌رانه‌یه‌ک «برق رفت: کاره‌با

رۆی» ۱۰. [مجازی] له ده‌ست دان؛ له کیس دان؛

له‌کیس چوون «خانه رفت: ماله‌که رۆی»

۱۱. کاری هاوکرد «در رفتن: دەرچوون».

هه‌روه‌ها: رفتنی

■ صفت فاعلی: رونده (ب) / صفت مفعولی: رفته

(رۆیشتوو) / مصدر منفی: نرفتن (نهرۆیشتن)

رفتن / roftan / روبریدن

رفته / raftane /: قید. [گفتاری] له رۆیشتندا؛

کاتی رۆیشتن «رفته در را ببند: له رویشتندا

دەرگا‌که‌ بیه‌سه): رفتنی

رفت و آمد / raft-o-āmad /: اسم. هات و چوو؛

هات و چۆ، ئاموشۆ، هامشۆ، ئامه‌ولوی: ۱. کاری

رۆیشتن و گه‌رانه‌وه «در داخل ظرف کوچکی

رفت و آمد می‌کند: له نیو ده‌فرۆکه‌یه‌کدا هات و چوو

ده‌کا» ۲. جوولان و جیهه‌جی بوونی خه‌لک،

گیانه‌وه‌ر یان ماشین به‌رینگادا «دو تا مینی‌بوس به

آن جا رفت و آمد دارد: دوو مینه‌بووس هات و چوو

ئه‌وی ده‌که‌ن» ۳. له / مجازی / ئامشۆر هفت؛

په‌یوه‌ندیه‌ک که ده‌بیته‌هۆی دیداری

په‌سا‌په‌سای چهن که‌س له‌گه‌ل یه‌کتیدا

«مدتی با او رفت و آمد داشتیم: ماوه‌یه‌ک له‌گه‌لیدا

ئاموشومان بوو».

رفت و روب / roft-o-rûb /: ها، /: اسم. ۱. کار و

ره‌وتی رامالین؛ رامالان؛ پارفان ۲. گسک و مال؛

کاریان ره‌وتی گه‌سکدان و تۆز ته‌کاندن

«روزهای جمعه مشغول رفت و روب خانه می‌شد:

رۆژگه‌لی هه‌ینی خه‌ریکی گسک و مالی خانووه‌که

ده‌بوو».

رفته-رفته / rafterafte /: قید. ورده-ورده؛

به‌ره-به‌ره؛ هییدی-هییدی؛ که‌م-که‌م؛

تۆز-تۆزه؛ هن‌به‌ن؛ به‌تپه‌ر بوونی کات

«رفته-رفته همه‌ی کارها را به‌دست گرفت: ورده-ورده

ته‌واو کاره‌کانی گرت ده‌سته‌وه».

رفراندم / refrāndom /: ها، /: [فرانسوی] اسم.

[سیاست] کۆمه‌لپرسی؛ لی‌پرسینی گشتی؛

کۆپرسان؛ کار و ره‌وتی پرسی خه‌لکی کردن بۆ

سه‌لماندن یان لاپردنی قانونیک.

رفرانس / ref(e)rāns /: [فرانسوی] مَرَجَع-۳

رفرم / reform /: ها، /: [فرانسوی] اسم. ریفۆرم؛

باشتر کردنه‌وه‌ی دۆخێ که به‌رقه‌راه.

رفرمیست / reformîst /: [فرانسوی] صفت.

چاکه‌وه‌خواز.

رفرمیستی / reformîstî /: [فرانسوی] صفت.

چاکه‌خوازانه.

رفع / raf /: [عربی] اسم. کاریان ره‌وتی:

رفوزه شدن؛ رفوزه کردن

رفوکاری / -rufükārī, rofû- / ها: [عربی/فارسی] اسم. هفتیزکاری؛ هفتیزکاری؛ کار یان رهوتی هفتیز کردنی شتیک.

رفوگر / -rufûgar, rofû- / ها: ان: [عربی/فارسی] اسم. هفتیزگر؛ که سئ که کاری چاک کردنهوهی دروای و پوای پارچه و چنراوگهلی دیکهیه.

رفوگری / -rufûgarî, rofû- / اسم. هفتیزکهری:

۱. کاری هفتیز کرن
۲. پیشه‌ی هفتیزگر
۳. کارگهی هفتیزگر.

رفیده / -rafîde / اسم. رفیده؛ ماده؛ مایه؛ مادی؛ نان‌بن؛ که ره‌سه‌یی له کولوش یان شوول که متقالی به سهردا گیراوه و بۆ نان به تهنورهوه دان که لکی لی ده‌گرن.

رفیع / -rafi' / [عربی] صفت. [ادبی] به‌رز: ۱. بلند؛ بلیند؛ خاوه‌ن به‌رزیه‌کی زۆر ۲. به‌رچاوگر و گنگ (مقام رفیع؛ پایه‌ی به‌رز).

رفیق / -rafiq, refiq / ها: ان: رفقا: [عربی] اسم. یار؛ هاوباز؛ هم‌باز؛ هامفهرد: ۱. دۆس؛ دۆست؛ ده‌سه‌بر؛ ده‌سته‌بر ۲. هاوته‌ک؛ هاوال؛ هاوپی؛ هاوپی؛ ره‌فیق؛ هالا؛ هافال؛ ناوال؛ هاوهل؛ هامپرا؛ ناوهل؛ برادر؛ هه‌فال؛ ناوپی؛ ره‌هه‌ف؛ هاوال؛ هاوادم؛ هه‌وپی؛ هه‌ته‌ک ۳. ره‌فیق (له زاراهوی رپبازی مارکسیسمدا)؛ هاوبیر؛ هاومراز (رفیق لنین: ره‌فیق لینین).

رفیق شفیق: دۆستی دلۆقان؛ دۆستی دلسۆز؛ هه‌فالۆشک؛ دۆستی به‌راستی.

رفیق نیمه‌راه: نیمچه‌دۆس؛ ره‌فیق نیمه‌رینگه؛ دۆستی سست.

رفیق آش و پلو کسی بودن: [کنایی] دۆستی سهر سفره‌ی که سیک بوون؛ دۆستی مه‌رامی که سیک بوون؛ له‌گه‌ل که سیکدا به‌خاتری ده‌سکوت و قازانج دۆستایه‌تی کردن.

رفیق بودن: دۆس بوون؛ هه‌وال بوون. هه‌روه‌ها: رفیق شدن

۱. نه‌هیشتن ۲. [ریاضی] ساغ کردنهوه؛ کاری هه‌لاواردنی ژماره‌ی ساخ له ژماره‌ی شکاو «اگر ۱۳/۲ را رفع کنیم می‌شود ۶/۲: نه‌گه‌ر ۱۳/۲ ساغ بکه‌ینهوه ده‌بیته ۶/۲».

رفع ابهام: نه‌هیشتنی گرژی و دژواری بابه‌تیک و ئاشکرکردنی چۆنیته‌تی نه‌و گرپیه. رفع تکلیف: [مجازی] کار یا رهوتی له‌مل کردنهوه؛ له‌سهر لادانی کارپک و که‌مته‌رخه‌م بوون له‌به‌رانبه‌ریدا «با این آمدنش فقط می‌خواست از خودش رفع تکلیف کرده باشد: به‌م هاتنه‌هه‌ر گه‌ره‌کی بوو له‌ملی بکاتوده».

رفع توقیف: [حقوق] کار و رهوتی ئازاد کردنی که‌س یان مالیکی زه‌وت‌کراو.

رفت / -rafat / [عربی] اسم. [ادبی] ۱. به‌رزایی؛ بالایی؛ بلیندی ۲. هیزایی؛ هه‌فیازی؛ سه‌روانی؛ سه‌راونی.

رفع‌ورجوع / -raf' -o- rucû, -rocû- / [عربی] اسم. جیبه‌جی؛ کار یان رهوتی لابردنی ئالۆزی و بشیوه‌ی به‌دیها‌توو.

رفق / -refiq / [عربی] اسم. [ادبی] ۱. هاوپی؛ هاوپی‌تی ۲. دۆستی؛ هه‌والی؛ هه‌مبازی.

رفقا / -rofaqâ / [عربی] جمع رفیق

رفو / -rufû, rofû- / ها: [عربی] اسم. هفتیز؛ هفتیز؛ کاری چاک کردنهوه و داپۆشانی دروای و پزای له‌قوماش و هه‌لچنراوگه‌لی تردا به‌شیوه‌ی دروونه‌وه‌ی نه‌و جیگانه به‌چه‌شنی پيشوو و به‌به‌نی هه‌ر به‌و ره‌نگه، که دیار نه‌بی.

رفو کردن: هیفاختن؛ هیفاستن؛ هیفاشتن؛ چینه‌هوه؛ چناندن؛ فه‌چنین؛ وه‌چناندن؛ فه‌چناندن؛ دراو به‌هه‌ودا دروونه‌وه. هه‌روه‌ها: رفو شدن

رفوزه / -rufûze, rofûze- / ها: [فرانسوی] صفت. [گفتاری] رفوزه؛ دۆخ و چۆناوچۆنی قه‌بوول نه‌بوون و له‌جیی خۆدا مانه‌وه؛ دواکه‌وتن؛ ده‌ره‌نچوون له‌وانه‌دا. هه‌روه‌ها: رفوزه بودن؛

دهبیته هؤی زایه‌لدار بوونی دهنگ و هیندی
بوونه‌وهی فنه‌ری س‌ه‌ات.

رقاصه / raqqāse, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم،

هه‌لپه‌رکئی که‌ر؛ ژئی که‌ کارى هه‌لپه‌رینه.

رقاصی / raqqāsî, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم، ۱. کار یان ره‌وتی

هه‌لپه‌رکئی کردن ۲. کارى هه‌لپه‌رکئی که‌ر.

رقاع / reqâ / [عربی/ اسم، یه‌کیک له‌ خه‌تگه‌لی

عه‌ره‌بی که‌ له‌ ر‌ا‌بر‌دودا له‌ نووسینی فارسیشدا

به‌کار ده‌چوو و زۆتر له‌ که‌تیه، فرمان و

سه‌ردی‌ری په‌رتوو‌کاندا به‌کار ده‌برا.

رقبا / roqabā / [عربی/ جمع رقیب

رقبات / raqabāt / [عربی/ جمع رقیبه

رقبه / raqabe, رقبات: / [عربی/ اسم، ملک یان

زه‌وی و زاری به‌خ‌ش‌راو به‌ شوین یان

دامه‌زراوه‌ییک.

رقت / reqqat / [عربی/ اسم، ۱. ته‌ری (به‌رامبه‌ری

خه‌ستی)؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی ته‌ر و بر بوون

۲. [مجازی/ ناسکی ۳. [مجازی/ تورتی؛

شکینه‌ری.

□ رقت قلب: ۱. دل ناسکی ۲. خه‌م و که‌سه‌رئ

که‌ به‌ هؤی دیتنی ئازاری خه‌لکی تره‌وه‌ دل

داده‌گرئ.

رقت آور / reqqatāvar / [عربی/ فارسی/ صفت.

دلته‌زین؛ هؤی خه‌مبار کردن و دل ته‌زاندن.

رقت انگیز / reqqatangîz / [عربی/ فارسی/ صفت.

دلته‌زین؛ هؤی خه‌فه‌تبار کردن و دل هینانه

په‌حم (حال رقت‌انگیزی داشت؛ دۆخیکی دلته‌زینم

هه‌بوو).

رقت‌بار / reqqatbār / [عربی/ فارسی/ صفت.

دلته‌زین؛ هؤی به‌دیپه‌تانی جه‌خار و دل

ته‌راوی «آمدی و زندگی رقت‌بار او را دیدی: هاتی و

ژیانی دلته‌زینی نه‌وت دی».

رقص / raqs, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم، هه‌لپه‌رکئی؛

سه‌ما؛ کای؛ دیلان؛ لیز؛ لۆتک؛ قنجی؛ ئورزان؛

هۆرپ‌رای؛ هۆرپ‌ره‌ی؛ له‌یس؛ له‌یز؛ هه‌لای؛

رفیق گرفتن: (له‌مه‌ر ئن یان کچه‌وه) دۆس
گرتن؛ دل گیرته‌ی؛ بوونه‌ دۆست و ئه‌وینداری
کردن له‌گه‌ل پیاوێکدا.

رفیقانه^۱ / rafiqāne, refiqāne / [عربی/ فارسی/

صفت. دۆستانه؛ دۆسانه؛ هه‌فالانه؛ وه‌ک دۆست

«کمک رفیقانه: یارمه‌تی دۆستانه».

رفیقانه^۲: قید. دۆستانه؛ دۆسانه؛ هه‌فالانه؛ وینه‌ی

دۆسان؛ هاو‌رئ له‌گه‌ل دۆستایه‌تی زۆردا «رفیقانه

او را در آغوش گرفت: دۆستانه‌ باوه‌شی پیدا کرد».

رفیق‌بازی / rafiqbāzî, refiqbāzî, ها: ـه‌ان: / [عربی/

فارسی/ اسم، دۆسبازی؛ دۆستبازی: ۱. زیده‌پ‌ویی

له‌ دۆستایه‌تی کردن و بوونه‌ په‌فیک له‌گه‌ل

خه‌لکدا ۲. دۆستان له‌ هه‌ر کاریکدا سه‌ر خستن

و له‌ به‌ر ئه‌وان حق نانه‌ لاوه ۳. (له‌مه‌ر ئن یان

کچه‌وه) کار یا ره‌وتی دامه‌زراندنی پتیه‌ندی

خۆشه‌ویستی له‌گه‌ل پیاوێکدا. هه‌روه‌ها: رفیق‌باز

رفیقه / rafiqe, refiqe, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم، دۆس؛

کچ یان ژنی که‌ له‌گه‌ل پیاوێکدا

خلینه‌وبلینه‌ی هه‌بی.

رقابت / reqābat, raqābat, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم،

ها‌فرکئ؛ هه‌فرکئ؛ په‌که‌به‌رکئ؛ رقیبه‌رقه؛

به‌ربه‌ره‌کانئ؛ په‌که؛ مله؛ مل‌ملانه؛ کیبه‌ره‌کئ؛

هه‌فدوبرن؛ کار یا ره‌وتی کۆشان بۆ پیشکه‌وتن

له‌ کاریک یان به‌ ده‌ست‌هینانی شتی که‌

جیگای سه‌رنجی هه‌مووانه «برای جلب توجه آن

دختر با هم رقابت می‌کردند: بۆ ر‌اک‌یشانی سه‌رنجی ئه‌و

کچه‌ پتیه‌وه‌ ها‌فرکیان ده‌کرد».

هه‌روه‌ها: رقابت داشتن؛ رقابت کردن

رقاص / raqqās, ها: ـه‌ان: / [عربی/ اسم، سه‌ماکه‌ر؛

داوه‌ت‌گیر؛ کای که‌ردۆخ؛ لیزه‌قان: ۱. که‌سێ که‌

به‌ هه‌لپه‌رکئی و سه‌ما سه‌رنجی که‌سان بۆ لای

خۆ ده‌با ۲. که‌سێ که‌ له‌ هه‌لپه‌رکئیدا کارامه‌یه.

رقاصک / raqqāsak, ها: ـه‌ان: / [عربی/ فارسی/ اسم،

به‌ندۆل؛ له‌رزان؛ ئامرازیک له‌ کاتر‌م‌یردا که‌ به‌

هات‌و‌چۆی یه‌ک‌میزانی به‌ره‌و چه‌پ و راست،

رقص نگاری / raqsnegārī: (عربی/فارسی) اسم،
کار و موتی دانانی شیوهی سهما، به تاییهت
باله.

ناخهس: ۱. کال؛ ئاوه کی؛ ته؛ شل [چای رقیق؛ رنگ رقیق: چای کهم رهنګ؛ رهنګی ته] ۲. به رهنګی که موهه [آرایشی رقیق کرده بود: ئارایشیکی کالی کردبوو].

رقیق القلب / raqīqolqalb: [عربی] صفت. دلناسک؛ دل هلوو؛ دلنهرم.

رک ۱ / rok: صفت. [گفتاری] رپ و راست؛ سه راقکی؛ وه کات؛ هه ربی؛ سفت و ساده؛ بی پرووینی؛ بی په رده؛ خاوهن راشکاو و راستی له دهر برینی ئه وهی دلخوازی بیسه ر نیه [آزاد خیلی رک بود و راحت حرفش را می زد: ئازاد زور رپ و راست بوو، په هحت قسهی خوی ده کرد].

رک ۲: قید. به راشکاو؛ بی ده راویسی؛ رپ و راست؛ رپ و رهوان؛ پان به پان؛ رپا و رپ؛ بی پرووینی؛ دهق و دهق [خیلی رک به من گفت: نمی خواهم با ما بیایی: زور به راشکاو پی می گوت: نامهوی له گه لماندا بی].

رکاب / rekāb - ها: [عربی] اسم. ۱. ئاوزهنگی؛ زهنگوو؛ زنگی؛ وزهنگی؛ ویزهنگی؛ زهنگ؛ مهنهک؛ رکیف؛ ئالقهی نیوه جهغزی ئه ملا و ئهولای زین که له کاتی سواریدا پیی تی دهخن ۲. جیی پا له دووچه رخنه و موئوردا ۳. پلهی ماشین و قهتار که له کاتی سوار بووندا پیی له سه ر ده نین ۴. پارچه نهواری هه لواسینی شالوار له سه ر شان.

□ رکاب دادن: ۱. سواری دان ۲. [کنایی] بهر فرمان بوون.

رکاب زدن: پالیدان؛ دووچه رخنه ئاژوئن. رکاب کشیدن: به تاو بردن؛ لنگاردن؛ لنگدان؛ به قیر هه لپیچان.

رکاب گرفتن: په نجه هه لپیکان و دوو دهست به شیوهی ئاوزهنگی دهره یان بۆ پا تی خستن و سه رکهوتنی که سیکی تر.

در (الزام) رکاب کسی بودن: [مجازی] وپرای گه وریه ک بۆ شوینیک چوون؛ هاویری

که سیکی گه وریه بوون.

رکابدار / rekābdār: ها، ان: [عربی/فارسی] اسم. پيشهنگ؛ که سی که له پیش سواره وه به پیاده ده روا و له سوار بوون و دابه زیندا یارمه تی ده دا.

رکابدار: صفت. ۱. رکابی ۲. مهنه کدار؛ خاوهن مهنه ک [ماشین رکابدار: ماشینی مهنه کدار].

رکابی / rekābî: [عربی] صفت. ۱. رکابی؛ خاوهنی رکاب [پیراهن رکابی: کراسی رکابی] ۲. مهنه کی؛ مهنه کدار؛ وه کوو مهنه ک [استخوان رکابی: ئیسقانی مهنه کی].

رکات / rekākat, rakākat: [عربی] اسم. نه چینی؛ ناپه سندی؛ دزیوی؛ دۆخ یان چۆنیه تی نه چی بوون.

رکتوم / rektom: [فرانسوی] اسم. [کالبدشناسی] ریخۆله ی کوُم؛ به شی دواپی ریله خۆی گه وریه.

رکعت / rak'at, rek'at, rok'at: ها: [عربی] اسم. [اسلام] رکات؛ ره کات؛ ره کاته؛ پاژیک له نوێژ، بریتی له وهستان، خویندنی ئایهت و سووره له قورئان، دانهوان و سه ر نانه زهوی.

رک گوپی / rokgūyî: ها: [اسم] زمان پرووتی؛ قسه پرووتی؛ وه کات واچی؛ کار یان چۆناوچۆنی به ئاشکرا و بی مه رایبی قسه کردن؛ پرووت و په تی وتن [رک گوپی همه جا خوب و نیست و گاهی کار دست آدم می دهد: زمان پرووتی همه شیه باش نیه و زور جار مرؤ تووش ده کا].

رکن / rokn: ها؛ ارکان: [عربی] اسم. [ادبی] کۆله که: ۱. ئه ستوون؛ ئه ستوونگ؛ پایه؛ کۆله کی. ۲. [مجازی] هۆی راوه ستاوی شتیک [مطبوعات را کُن سوم دمکراسی می دانند: رۆژنامه گه ل به کۆله که ی سیه می دموکراسی ده زان].

رکود / rokûd: [عربی] اسم. مهندی؛ نه جوولان؛ بی جهشت بوون؛ خهفتن؛ کار و په وتی داوه ستان.

را بردارم، کمرم رگ به رگ شد: دانه ویم جانتاکه هه لگرم، پشتم ره گاوره گ بوو.

رگ خواب کسی را به دست آوردن: /مجازی/ لایه‌نی که مایه‌سی که سئ دوزینه‌وه و که لک لینی وهر گرتنی.

رگ خود را زدن: له ره‌گی خو دان؛ خو کوشتن؛ خو مراندن؛ رپو وئ برپه‌ی.

رگ دیوانگی کسی گل کردن: /مجازی/ به سهردا هاتن؛ دان له سهر؛ له بهر توورپه‌ی زور، وه کوو شیت لیّهاتن و ئاکاری سهر لی بوونه‌وه (مثل این که باز رگ دیوانگی تو گل کرده که این طور داری نمره می‌کشی: وادیاره دیسان به سهرتا هاتووه ئاوا ده‌قیرتی).

رگ زدن: ۱. برین یان دراندنی ره‌گ «تا رسیدن رگ خودش را زده بود: تا گه‌یشتن، ره‌گی خو‌ی بریوو» ۲. خوین بهردان؛ جه‌جامه‌ت.

رگ غیرت کسی جینییدن: غیرت کسی به جوش آمدن ځه غیرت

رگ کردن پستان: ره‌گ پندا هاتن؛ شیر زانه سینه‌ی ژن.

رگ کردن کسی بیرون آمدن: /کنایی/ خوین هاتنه به‌رچاو؛ زور توورپه‌ی بوون؛ ره‌گ مل به‌رزو بوون/ دهرپه‌رین.

به رگ غیرت کسی بر خوردن: /مجازی/ له ره‌گی غیره‌تی که سیک دان؛ غیره‌ت جمانی که سیک به هوی بزواندنه‌وه «حرف من به رگ غیرتش بر خورد و کتاب را پس داد: قسه‌که له ره‌گی غیره‌تی دا و کتیه‌که‌ی داوه».

رگبار /ragbār/، ها: /اسم/ رپژنه؛ ره‌ژنه؛ گوزم؛ خورپه‌م: ۱. ره‌یله؛ ره‌هیله؛ ره‌هیئل؛ شه‌س؛ شه‌ست؛ شه‌سته؛ تاوه؛ لیزمه؛ ئیزم؛ ئاز؛ هرشت؛ شه‌ماله؛ بارینی پرتاو و له‌نکاو که گه‌لیک جار ده‌گهل بازیشک و باده‌وه‌دایه ۲. ده‌سریژ؛ ده‌سترپژ؛ ره‌گبار؛ تیرهاویژنی ره‌مارپه‌م و بی‌وچان. به‌رانبه‌ر: تک‌تیر

رکورد /rekord/، ها: /انگلیسی و فرانسوی/ اسم. ریکورد؛ بانترین شوپ یان ئەندازه (له چوینی یان چەندی) که به هوی کاریکه‌وه ده‌س که‌وئ.

رکورد به دست آوردن: ریکورد هینان؛ به ده‌س هینانی بانترین شوپ یان ئەندازه.

رکورد شکستن: ریکورد شکاندن؛ بردنه سهره‌وه‌ی بانترین راده‌ی پیشوو.

رکورد گرفتن: ریکورد گرتن؛ تاقی کردنه‌وه‌ی توان بو گه‌یشتن به بانترین شوپ یان ئەندازه.

رکورددار /rekord.dār/، ها: /ان/؛ انگلیسی و فرانسوی/ فارسی/ صفت. ریکورددار؛ خاوه‌نی بانترین شوپ.

رکوع /rukū', rokū'/، ها: /عربی/ اسم. /اسلام/ رکوع؛ به‌شی له نوپژ له ههر ره‌که‌تدا که نوپژ خوین دادنه‌وئ و ده‌ست له سهر ئەژنۆی ده‌نی و رسته‌یه‌کی په‌سنی خودا ده‌لی.

رکیک /rakik/؛ /عربی/ صفت. پیس؛ دزیو؛ په‌له‌شت؛ بی‌حوزم؛ ناماقوول و هوی نه‌مانی شهرم و شوورپه‌ی (حرف رکیک: قسه‌ی پیس).

رگ /rag/، ها: /اسم/ ۱. ره‌گ؛ ره‌ی؛ ری؛ ریتگه؛ گیث؛ ره‌هی باریک و ناسک له مۆر‌ه‌داراندا که خوین ده‌گه‌ینیتیه‌قه‌لب ۲. /مجازی/ غیره‌ت «فکر نمی‌کردم اینقدر بی‌رک باشد: پیم وانه‌بوو ئەوه‌نده بی‌غیره‌ت بی» ۳. ره‌گ؛ باریکه؛ شوینه باریکه.

رگ خونی: ۱. سووره‌ده‌مار ۲. ده‌ماری ره‌ش؛ ره‌شه‌ره‌گه ۳. ره‌گه مووینه؛ باریکه‌ده‌مار.

رگ نفی: ره‌پیسک؛ ره‌خیسک؛ ره‌گی سپی یا ئاوه‌ندی له‌نفی که تراوی له‌نفی تیدا ده‌گه‌رئ.

رگ به رگ شدن: ره‌گاوره‌گ بوون؛ ری‌گیله‌ی؛ تاک‌ولۆ که‌وتنی ماسوولکه‌ی له‌ش، به‌هوی ته‌وژمی زۆره‌وه (خم شدم چمدان

□ به رگبار بستن: دهرپژ کردن؛ گولله هاویشتنی په‌یتا-په‌یتا و بی‌وچان به‌رهو کهس یان شتیک.

رگبرگ / ragbarg، -ها: /اسم. دارک؛ ره‌گه و ریشاله‌ی پشت‌گه‌لا؛ ههر کام له ده‌سته‌گه‌لی باریکه‌ره‌گی سهر گه‌لا.

رگبند / ragband، -ها: /اسم. ره‌گبه‌س؛ ئامیری بۆ به‌ستنی سووره‌ره‌گیکی له‌ش، که لووله‌یه‌کی لاستیکی باریکه به قولاپیک له سهریه‌وه: شریان‌بند؛ گارو

رگبندی / ragbandî: /اسم. [زیست‌شناسی] ۱. چۆنیه‌تی ریزبهنندی و تیکه‌لاوی ره‌گه و ریشاله له گه‌لادا ۲. چۆناوچۆنی داریژانی ره‌گه و ریشوله‌ی بالی میروان.

رگبی / ragbi: [انگلیسی] راکبی رگ‌شناسی / ragšenāsî: /اسم. ره‌گناسی؛ زانستی خۆندنه‌وه و لیکۆلینه‌وه له‌مه‌ر ره‌گ و په‌ی و کۆنده‌امگه‌لی پیوه‌ندیداره‌وه.

رگل / regl: /فرانسوی /اسم. بی‌نوویژی؛ نه‌خۆشی مانگانه‌ی ژنان. رگل^۱: صفت. بی‌نوویژ، تووشیاری نه‌خۆشی مانگانه.

رگل‌اتور / reg(û)lător، -ها: /از فرانسوی /اسم. ریگلاتور؛ ئامیری ریک‌کردن و ریک‌خستنی که‌ره‌سته‌یه‌ک.

رگلاژ / reglāj: /فرانسوی /اسم. ریگلاژ؛ کار یان ره‌وتی ریک‌کردنی که‌ره‌سته‌یه‌ک بۆ نه‌وه‌ی باش کار بکا.

رگ‌نگاری / ragnegārî: /اسم. [پزشکی] کار و ره‌وتی وینه‌گرتن له ده‌مارگه‌لی له‌ش دوا‌ی وه‌شاندنی ماکی تایبته.

رگ‌وریشه / rag-o-rîše: /اسم. ۱. -ها /پنج و ره‌گ؛ ده‌مار و بنه‌کۆکی گوشت ۲. [مجازی] بنه‌چه؛ بنه‌چه‌گه؛ باب و باپیران؛ بنچین؛ بنچن؛ ره‌گ و ریشه؛ بنج و بناوان؛ ره‌چه‌له‌گ؛ توو و

تۆرمه «آزاد رک و ریشه‌ی او را هم می‌شناخت: نازاد بنه‌چه‌شی ده‌ناسی».

رگه / rage، -ها: /اسم. ۱. ره‌گ؛ نه‌خش یان شوپیکی ره‌گ‌ئاسایی ۲. [زمین‌شناسی] ره‌گه؛ رینج؛ کاره‌ی ناو زه‌وی؛ چینی جیاوازی ناو خاک و به‌رد «رگه‌ی طلا: ره‌گه‌ی زیر» ۳. ره‌گه؛ نژاد؛ نه‌زار؛ بنچینه «دو رگه: دو ره‌گه» ۴. [مجازی] شوین؛ شوپ؛ شوینه‌وار؛ شوینه‌ما؛ رینج «در سخنانش رگه‌ای از غم و اندوه احساس می‌شد: له قسه‌کانیدا شوپنیک له خه‌م و که‌سه‌ر هه‌ست پی‌ده‌کرا».

رل / rol، -ها: /فرانسوی /اسم. ۱. فهرمانی ماشین «پشت رل: پشت فهرمان» ۲. ده‌ور؛ نه‌خش له شانو یان فیلمدا «در این فیلم رل رئیس‌جمهور را بازی می‌کند: له‌م فیلمدا نه‌خۆشی سه‌رۆک کۆمار ده‌گیر».

رله / rele، -ها: /فرانسوی /اسم. ۱. که‌ره‌سه‌یه‌ک بۆ به‌هیزکردنی پینگه‌لی ده‌نگی ۲. که‌ره‌سه‌ی دووپات که‌ره‌وه‌ی ده‌نگ و ره‌نگ.

رم / ram: /اسم. ۱. ره‌م؛ ره‌ف؛ ره‌و؛ سل؛ سله‌مه؛ سلم؛ سه‌لم؛ کار یان ره‌وتی سله‌مان ۲. ران؛ گه‌له.

□ رم دادن: سله‌ماندن؛ ره‌م دان؛ ره‌واندن «صدای تیر، اسب را رم داد: ده‌نگی تیر نه‌سه‌په‌کی سله‌ماند».

رم کردن: سل کردن؛ سله‌مان؛ سله‌مینه‌وه؛ ره‌ف کرن؛ ره‌وینه‌وه؛ په‌رموون؛ گورگه‌بوون؛ سل بوون؛ هه‌لترنگان؛ هه‌لتوران؛ هه‌لتووژان «اسب رم کرد و او را زمین زد: نه‌سه‌په‌که‌سلی کرد و داخست».

رم / rom: /فرانسوی از انگلیسی /اسم. روم؛ جۆریک شه‌راوی شیرین.

روماتیسم / romātîsm: /فرانسوی /اسم. روماتیسم؛ ژان و ژوو؛ نه‌خۆشی جومگه؛ ژانی به‌ندی ئیسک؛ زاراه‌یه‌ی بۆ تاقمیکی جیاواز له

نەخۇشېگەل كە لايەنى ھاوبەشى ھەموویان ئالۋىزى و ئىش، سەفتى و ماسىنى ماسوولكە و جومگەگەلى لەشە: رومانىسىم

رومانىسىمى /romātismî/ [فرانسوى] سەفت. رومانىسىمى: ۱. پىئوھەندىدار بە نەخۇشى جومگەوھە ۲. تووشىارى نەخۇشى جومگە.

رمان / rammāl / ھا؛ لان: [عربى] /سم. خىرە؛ فالجى؛ تالچىين؛ فالوئى؛ فالگرەوھە؛ ئەوھى كە بە رەمل دەيەوئ رازى سەربەمۇر ئاشكرا بكا. ھەرۈھە: رمانلى

رمان / romān / ھا؛ [فرانسوى] /سم. رومان؛ چىرۈكى دىرئرا؛ چىرۈكە پەخشانىك كە لە رووداۋگەلى ژيانى مرۇف ھۇنراوھەتەوھ.

☐ رمان بلىسى: رومانى پولىسى؛ خىكايەتى مرۇ كوزى و دزى و شوپن گرتنى پولىس بۇ دەرختىنى راستى رووداۋ.

رمان نارىخى: رومانى مېژوۋىي؛ رومانى كە قارەمانەكانى كەسايەتى مېژوۋىن يان سەبارەت بە رووداۋىكى مېژوۋىيەوھ نووسراوھ. ھەرۈھە: رمان جاسوسى؛ رمان عشقى

رومانىسىم /romāntism/ [فرانسوى] ☐ رماننى سىسىم

رومانى سىسىم /romāntisism/ [فرانسوى] از ايتاليانى /سم. روماننى سىسىم؛ بزووتنەوھىەكى وئزەيى و شىۋازىكى ھونەرى و فەلسەفە كە لە چەرخى ھەژدەھەمى زاينى لە ئوروپاى رۇژاۋادا سەرى ھەلدا و باسى لە ھەست و نەست و خەيال و خۇشەويستى دەكرد و كار و بارى سروسشتى و ژيانى خەلكى ئاسايى پىشان دەدا: روماننىسىم

رومانتىك /romāntik/ [فرانسوى] سەفت. رومانتىك؛ ھەست بزوۋىن: ۱. ھاۋگەرى روماننى سىسىم <سېك... شىۋازى روماننىك> ۲. /ھا/ ھەستىار؛ ھەستۈكى و خەياللاۋى <تو خېلى روماننىك ھستى: ئەتۇ زۇر پەلسەفەكى> ۳. بە

تايەتمەنى و چۇناۋچۇنى بزواندىنى خەيال و ھەستى خۇشەوھ <منظره رمانتىك: دىمەنى روماننىك> ۴. بە ناوەرۇك و چۇناۋچۇنىەكى ھەستۈكى يا ئەويندارانەوھ <زندگى رمانتىك: ژيانى روماننىك>.

رماندن / ramāndan /: مەصدەر. مەندى. // رماندى: رەماندت: مى رمانى: دەرەۋىنى؛ برمان: پەرۋىنە // رەواندن؛ رەواندەوھ؛ وەرەمەنە؛ فەترىسكاندن؛ فەتروۋىسكاندن؛ دەرپەراندن؛ رەفاندن؛ ھەلترنگاندن؛ ھەلتوراندن؛ ھەلتوزاندن؛ ھەلتىزاندن؛ ھەلجوزاندن؛ ھەلفراندن؛ ھەلفراندن؛ تارنىەى؛ رەمنای؛ ترساندن و تاراندن (بەتايەت سەبارەت بە گيانەوھەرانەوھ):

رمانىدن

■ صەف مەفەولى: رماندە (رەۋىنراۋ) / مەصدەر مەفەلى: نرماندن (نەرماندن)

رمانىدن / ramānidan / ☐ رماندن

رمانىدن / rombāndan /: مەصدەر. مەندى. // رمانىدى: رماندت: مى رمانى: دەرۋىنى؛ برمان: برمىنە // رماندن؛ رووخاندن؛ ورنەى؛ ورنای؛ وئران كەردن؛ دىوار يان مالىك ھاوردنە خوارەوھ.

■ صەف مەفەولى: رماندە (رەۋىنراۋ) / مەصدەر مەفەلى: نرماندن (نەرماندن)

رەمبىدن / rombādan /: مەصدەر. لازم. // رەمبىدى: رەماى؛ مى رەمبى: دەرۋى؛ برەمب؛ پرەم // رەمان؛ رەۋخان؛ رووخان؛ ورنەى؛ ورنای؛ وئران بوون؛ ھاتنە خوارەوھى دىوار يان مالىك.

■ صەف فەاعلى: رەمبندە (-) / صەف مەفەولى: رەمبىدە (رەماۋ) / مەصدەر مەفەلى: نرەمان

رەمپ / ramp / ھا؛ [انگلىسى] /سم. ۱. لىژاى؛ لىژى؛ سەرەولتېزى؛ شىوهرى ۲. پەيژەى فرۇكە، كە جىبەجى دەكرى.

رمز / ramz / ھا؛ رموز: [عربى] /سم. رەمز: ۱. كۆمەلە نىشانە، ئەژمار، ئامازە يان وتە و

شيعری عهرووزی.

رمل / raml / -ها: [عربی/اسم]. ۱. ريخ؛ ريخ؛
چهو؛ لم؛ زيخ؛ رهمل؛ رهم ۲. نامرازی فالچی
۳. فووک و فهنی کاری تالحيين.

رموز / rumûz, romûz: [عربی] جمع رم
رموک / ramûk: صفت. [گفتاری] سلی؛ رموهک؛
قوشقی؛ واپۆک؛ بهیدەس؛ چهمووش؛ گورگه؛
قوت؛ رهمکار؛ رهمەن؛ چلهک؛ تۆر؛ قاچاخ؛
سول؛ سرک؛ جهبه؛ جۆنگ؛ سلک؛ سرگ؛ سړد؛
خوگرتوو به سل کردن.

رমে / rame / -ها: [اسم] رهمه؛ رپوینگ؛ ران؛
ريهن؛ رپپهن؛ رپن؛ کهرک؛ ميگهل؛ گهله؛
شهگهل؛ شهگهله؛ بۆل؛ پۆل؛ کۆمهلی ئاژهل
بهتاييهت بزن و مر.

رهمی اسب: رموه؛ رموکه؛ رموگه؛ رموگ؛
رهمه؛ رهمۆ.

رهمی بره: بهرغهل؛ بهرخهل؛ گهله بهرخ.

رهمی خوک: لۆده؛ رموه بهراز.

رهمی گاو: گاهگل؛ گهلهگا؛ گهلهگاهگل.

رهمی گرگ: وهرگان؛ گهلهگورگ.

رهمه بان / ramebān: [اسم] رموکهوان؛ رموگهوان؛
رهمووان؛ گهلهوان.

رهمه یار / ramyār: [اسم] شوان؛ شقان؛ ناگاداری
ئاژهل.

رمیدگی / ramîdegî: [اسم] سلی؛ رموهکیهتی.

رمیدن / ramîdan: مصدر. لازم. // رمیدی:

رهمیای؛ میرمی؛ دهرهوی؛ برم؛ برهوه // ۱. رهمیان؛
رهمین؛ سلهوینهوه؛ سلهمینهوه؛ سلهمانهوه؛

سهلهمینهوه؛ رهمناي؛ سړدین؛ فهتروویسکیان؛
فهتروویسکین؛ ههلفرتیان؛ ههلفریتان؛

ههلفتنگان؛ ههلتووران؛ ههلتوزان؛ ههلاجووزان؛

ههلتیزان؛ ههلاجووزین؛ سلکین «از گرگ رمیدن:

له گورگ رهمیان» ۲. لادان؛ خو لی لادان؛ بیز
کردن له شتی و خو لی دوور خستنهوه «به خاطر

سابقه‌اش همه از او می‌رمیدند: له بهر پيشینهی گشت

وشه‌گه‌لیکی ره‌چاوکراو بۆ دامه‌زاندنی
به‌یوهندی یان گۆرپنه‌وه‌ی په‌یام به‌ نه‌ینی «نامه
را به رمز نوشته بود: نامه‌که‌ی به رمز نووسیوو»
۲. رازی ده‌سکه‌وتنی شتی یان شیوه‌ی
جیبه‌جی‌کردنی کاریک «رمز موفقیت در امتحان:
رهمزی سه‌رکه‌وتن له تاقی کردنه‌ودا».

رمز چیزی را گشودن: سه‌ر ده‌رکردن له
شتیک: ۱. ده‌رخستنی راسته‌قینه‌ی شتیکی
په‌نامه‌کی ۲. دۆزینه‌وه‌ی رهمزی شتی؛
پین‌زانین.

رمزگشا / ramzgošā: [عربی/فارسی] صفت. به
تایبه‌تمه‌ندی یان توانایی کردنه‌وه‌ی رهمزه‌وه.

رمزگشایی / ramzgošāyî: [عربی/فارسی] اسم.
۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی هه‌بوونی توانایی
دۆزینه‌وه‌ی رهمز و چاره‌سه‌ری کاری دژوار
۲. کار یان رهمتی رهمز کردنه‌وه یان رهمز باز
کردن.

رمزی / ramzi: [عربی] صفت. رهمزی «قفل
رمزی: قولفی رهمزی».

رمزینه / ramzîne: [عربی/فارسی] اسم. بارکود؛
نوانه؛ نیشانه‌یه‌ک بریتی له چهند هیل و ژماره
به سه‌ر به‌سته‌ی که‌له‌وه‌وه.

رمضان / ramazān: [عربی] اسم. رهمه‌زان؛
مانگی نۆه‌می سالی کۆچی—مانگی و کاتی
پۆژوو گرتنی موسولمانان.

رمق / ramaq: [عربی] اسم. هیز؛ تابشت؛ تاقه‌ت؛
پرزه؛ نه‌وا؛ ئاه؛ هازی؛ ئاز؛ نز؛ نرگ؛ هازی؛ وزه؛
ته‌شه.

رمق چیزی را گرفتن: هیز له شتی ساندن؛
پرزه له شتیکی برین.

رمق داشتن: هیز تیدا مان؛ هازی چنه‌بیه‌ی.
از رمق افتادن: له پا که‌وتن؛ پرزه‌بران؛
نه‌فسه‌چنیا؛ بی‌هیز که‌وتن؛ هاز نه‌مان؛ جه
هاز که‌وته‌ی.

رمل / ramal: [عربی] اسم. رهمهل؛ کیشیکی

لابان لی نهدا.

■ صفت فاعلی: رمنده (ب-) / صفت مفعولی: رمیده (رہویاک) / مصدر منفی: نَرَمیدن (نہرہویان)

رمیده / ramide: صفت. ۱. تۆراو؛ زیزبوو؛ تۆریاک؛ دل ئیشاو (دل رمیده: دل توراو) ۲. هه لوه‌ده؛ رهویو؛ تار؛ تاربووگ؛ هه تله؛ هه لاتوو (رمیده از عطش سُرُخ آفتاب کویر: هه لوه‌ده له تینی سووری خۆری سارا).

رنج / ranc، -ها: / اسم. که زلاته‌ی: ۱. ره‌نج؛ ئەمەک؛ ئازار؛ لاره؛ که‌سه‌ر؛ مه‌ینه‌ت؛ دۆخی که به هۆی ئیش، خەم و مه‌ینه‌ت بیان کاری دژوار هوه به‌دی دی (رنج سفر؛ رنج کار؛ ئازاری سه‌فه‌ر؛ رهنجی ئیش) ۲. ژان؛ کویر هوه‌ری؛ خه‌بس؛ زه‌رب و چه‌نگ؛ ده‌ردی گران (رنج زندگی: ژانی ژیان).

■ رنج بردن: ره‌نج کیشان؛ ده‌رد و مه‌ینه‌ت کیشان؛ کویر هوه‌ری دیتن؛ خه‌بسی بوون؛ چه‌وسانه‌وه؛ به ژان ده‌ربردن؛ به کویر هوه‌ری سه‌ر کردن؛ له ره‌نجدا بوون (دو سال از بیماری رنج می‌بردم: دوو سال له نه‌خۆشی ره‌نجم ددکیشا).

رنج دادن: ئازار دان؛ ده‌رد و مه‌ینه‌ت به‌سه‌ردا هینان؛ ئاراندن؛ ئازراندن؛ گه‌هراندن؛ چه‌وساندنه‌وه (بیماری قلب مرا رنج می‌داد: نه‌خۆشینی دل، ئازاری دددام).

رنج دیدن: ئازار دیتن؛ چه‌وسانه‌وه؛ مه‌ینه‌ت کیشان (در زندان رنج بسیار دید: له به‌ندیخانه‌دا ئازاری زۆری دی).

رنج آور / rancavar: / اسم. ئازار ده‌ر؛ قیچمه؛ هۆی به‌دیته‌نی ره‌نج (این بیماری خیلی رنج‌آور است: ئەم نه‌خۆشیه‌یه‌که‌جار ئازار ده‌ره).

رنجانندن / rancāndan: / مصدر. متعدی. // رنجاندی: ره‌نجاندت؛ می‌رنجانی: ده‌ره‌نجینی؛ پرئنجان: به‌ره‌نجینه // ۱. ئازار دان؛ ره‌نجاندن؛ ئیشاندن؛ ئیشنه‌ی؛ ئیشنه‌ی؛ ئیش پی‌گه‌یاندن؛

ئاراندن؛ گه‌هراندن؛ ئازراندن؛ ره‌نجنه‌ی (این آمپول برای رنجاندن تو نیست برای از بین بردن درد توست: ئەم ده‌ره‌یه‌ی بۆ ئازاردانی تۆ نیه، بۆ لابردنی ئیشی تۆیه) ۲. دل ئیشاندن؛ دل هه‌شت؛ ناره‌حت کردن (قصد رنجاندن تو را نداشتم: به‌نیازی دل ئیشاندنت نه‌بووم) * رنجانیدن

■ صفت فاعلی: رنجاننده (ره‌نجینه‌ر) / مصدر منفی: نَرَنجاندن (نہرهنجاندن)

رنجانبیدن / rancānidan / رنجاندن رنجبار / rancbār: / صفت. مه‌ینه‌تی؛ به ره‌نج و ئاخ و داخه‌وه؛ پر له ده‌رد؛ پر له ژان (زندگی رنجبار: ژانی مه‌ینه‌تی).

رنجبر / rancbar، -ان: / اسم. ره‌نجبه‌ر: ۱. زه‌حمه‌ت‌کیش؛ ئەرک‌گران؛ بارقورس؛ که‌سی که له ده‌سه‌ره‌نجی خۆی و به زه‌حمه‌ت و مه‌ینه‌ته‌وه ده‌ژی ۲. (مجازی) کارکه‌ر؛ کاریه‌ر؛ کرێکار.

■ رنجبر کشاورز: سه‌پان؛ پاله؛ ره‌نجبه‌ری پینج‌یه‌ک به‌ر، یان سی‌یه‌ک به‌ری داها. رنجر / rencer، -ها: / عربی / اسم. (نامتداول) / رنجر: ۱. نو‌اوانی چه‌کداری ناوچه‌یه‌ک ۲. چریک؛ پیتشمه‌رگه.

رنجش / ranceš، -ها: / اسم. دل ئیشاوی؛ نقاری؛ قاری؛ ئازراوی؛ خیز؛ ملووله‌ی (به‌تایه‌ت له‌به‌ر ئاکاری که‌سانی‌تر)؛ زیزی (موجب رنجش همکارانش شد: بووه هۆی دل ئیشاوی هاوکاره‌کانی).

رنجور / rancûr: / صفت. (ادبی) / ده‌رده‌دار: ۱. ئیشدار؛ به‌ژان؛ چلدار (پای رنجور؛ عضو رنجور: پای ئیشدار؛ ئەندامی به‌ژان) ۲. / ان / نه‌خۆش؛ نه‌وه‌ش؛ ناساغ؛ بیمار (پدرش پیر و رنجور است: باوکی پیر و ده‌رده‌داره).

رنجه / rance: / صفت. (ادبی) / ماندوو؛ کز؛ په‌که‌ه‌وته (مکن رنجه تیغ زبان را به لاف: نه‌که‌ی ماندوو زمانت بۆ قسه‌ی پووچ). هه‌روه‌ها: رنجه شدن: رنجه کردن

رنجیدگی / rancidegi - ها/ اسم. دل ماوی؛ دل شکوی؛ رهنجیایی.

رنجیدن / rancidan - مصدر. لازم. // رنجیدی:

رهنجای؛ می رنجی؛ دهره نجی؛ پرنج؛ برهنجه // رهنجان؛ رهنجیان؛ دل نیشان؛ دل مان؛ دل شکنان؛ رهنجیهی.

■ صفت مفعولی: رنجیده (رهنجاو) / مصدر منفی: نرنجیدن (نهرنجان)

رنجیده / rancide - صفت. رهنجاو؛ رهنجیاگ؛ دل داماو؛ خیز؛ سه؛ دل شکاو.

رنجیده خاطر / rancidexater - [فارسی/عربی] صفت. دل نیشاو؛ دل مهن؛ دل گران «از حرف تو رنجیده خاطر شد: له قسه که ی تو دلی نیشا».

رند / rend - ها؛ ان؛ ژند / صفت. رهند؛ وریا؛ زرت و زیندوو؛ سهگ فروول؛ زیرهک و شهیتان؛ پیتؤل به تایبته: /لف) له شارندنه وه و دهرنه خستنی تواناییگه، بیر و هزر یان خواسته کانیدا «رند است، خودش را لو نمی دهد: رهنده، خوی دهرناخا» ب) زؤل؛ له که لک وهرگرتن و به ههل زانینی کار و باران به قازانچی خو «او رند است، سر همه تان کلاه می گذارد: زؤل، کلاو دهنیته سهری همه مو تان»: مردردن

رندانه^۱ / rendane - صفت. رهندانه؛ وه کوو رهندان «لبخند رندانه ای زد و هیچ نگفت: بزه یه کی رندانه ی کرد و هیچی نه گوت».

رندانه^۲: قید. رهندانه؛ به رهنده وه «رندانه لبخند می زد و هیچ نمی گفت: رندانه بزه ی ده کرد و فزه ی نه ده کرد».

رنده / rande - ها/ اسم. رهنه؛ رهنده؛ رنه؛ رنه:

۱. رهندهش؛ کوشته ره؛ کهشته را؛ ئامرازی نه جار بو لووس کردنی دار ۲. رهنده تی؛ رنکه؛ په ریه کی کون - کونه بو ورد کردنی بری خوارده مهنی تورث (وهک: پیواز، سیفه زه مینه و...) .

□ رنده کردن: رهنه کردن؛ رهنده کردن:

۱. تاشین و لووس کردنی چیو به رنه ۲. له رنه دان؛ ورد کردنی شتی به تایبته ماکی خوارده مهنی به رنه.

رندی / rendi - اسم. رهندی؛ ۱. وریایی؛ بار یان چوناو چونی رهند بوون «با خودش را خلاص کرد: به وریایی خوی رزگار کرد» ۲. شهیتانی؛ سهگ فروولی؛ پیچ و پهنایی؛ زولی «می خواست رندی کند و سرم را شیر به مال؛ دهره ویست سه بایی بکا و کلاوم له سهر بنی».

رندیدن / randidan - مصدر. متعدی. // رندییدی: رهنه ت کرد؛ می رندی: رنه ده که ی؛ برند: رنه بکه // رهنه کردن؛ رهنده کردن؛ رهنه دان: ۱. ریک کردن یان تاشین و ناسک کردنه وه ی پرووی شتیک (به تایبته له مهر چیو وه) ۲. /قدیمی/ رنین؛ رهنه ی؛ کراندن؛ پرووش تی خستن ۳. /قدیمی/ کراندن؛ هه لکراندن؛ جیا کردنه وه.

■ صفت مفعولی: رندیده (رهنده کراو)

رنسانس / ronesans - [فرانسوی] اسم. ۱. رهوتی نو ی بوونه وه؛ له نو سهره لندانه وه ۲. دهرانی سهره لندانه وه و ژووژانه وه له باری ویزه و زانست و هونه ر و پیشه سازی له میژووی ئوروو پادا (له نیوان چهرخی ۱۴ تا ۱۶ ی زاینی).

رنگ / rang - اسم. ۱. رهنگ؛ چر؛ بیژ؛ دیارده ی نووری یا پیزانینی چاوی که ده بیته هوی ئه وه ی شتان لیک جیا بکرینه وه «در تاریکی که رنگ چیزی معلوم نیست: له تاریکیا خو رهنکی هیچ شتی دیار نیه» ۲. /ها/ رهنگ؛ چر؛ بیژ؛ ههر یهک له تایبه تمه ندیگه لی ههر شتیک که به چاو

ههستی پی ده کری «رنگ سفید؛ رنگ آبی؛ رهنکی سپی؛ رهنکی ئاوی» ۳. /ها/ رهنگ؛ چر؛ بیژ؛ ماک یان پیکه اتهایی که رهنگ ده دا به شت «برو یک قوطی رنگ بخر! بچو قوتوو بیگ رنگ بسینه!»

۴. /مجازی/ فیله؛ فیل «می خواست مرا رنگ کند: دهره ویست فیل له من بکا» ۵. /مجازی/ بو؛ تام؛ نیشانه و شوینه واری دؤخ یان حاله تیک

«حرفهایش رنگ تعصب داشت: قسه‌کانی بوی رکه‌ی لیوه ده‌هات».

☐ رنگ اصلی: رهنگی سهره‌کی؛ سی رهنگی سوور و کهسک (سهوز) و شین (ئاوی) که له تیکه‌لیان، ههموو رهنگه‌کانی‌تر درووست ده‌بن.

رنگ روغن / روغنی: رهنگی نه‌وتی؛ رهنگی به ماکئ چه‌وره‌وه که دواي نه‌وه وشک بیت‌هوه، وه‌کوو په‌ر‌یه‌کی رهنگی لی دئ و ئاو نایا. رنگ سرد: رهنگی سارد؛ ههموو رهنگه‌کانی نیوان کهسک و به‌نه‌وش.

رنگ گرم: رهنگی گهرم؛ ههموو رهنگه‌کانی نیوان زمرد و ئه‌رخه‌وانی.

☐ رنگ باختن: ۱. پرووسقان؛ رهنگ چوون؛ رهنگ لی نه‌مان؛ کال بوونه‌وه؛ شه‌مزان؛ کهم‌رهنگ بوونه‌وه؛ رهنگی خو له ده‌ست دان ۲. رهنگ په‌رین؛ رهنگ په‌ریان؛ رهنگ پریه‌ی؛ رهنگ بزکان به هوی ترس یان نار‌ه‌تیه‌وه ۳. [کنایی] بی‌قدر بوون؛ قیمه‌ت نه‌مان؛ سووک بوون؛ بی‌بر بوون؛ شکو و گرانیی خو له دم‌س دان.

رنگ به رنگ شدن: رهنگ گۆران؛ رهنگ وارپه‌ی / وارپای: ۱. به رهنگی‌تر دهره‌اتن ۲. کاله‌وه بوون؛ کاله‌وبوون؛ هه‌زار رهنگ گۆران؛ به‌هوی شه‌رمه‌زاریه‌وه سوور و زمرد هه‌لگه‌ران «نامه‌را که دید، رنگ‌بد رنگ شد؛ هه‌ر نامه‌که‌ی دی رهنگی کور یا».

رنگ پریدن: رهنگ لی‌په‌رین؛ هه‌لبزرکان؛ رهنگ بزکان؛ رهنگ فرین؛ نه‌مانی بریقه و دره‌وشانه‌وه‌ی رهنگ.

رنگ دادن: رهنگ دانه‌وه؛ رهنگه‌وه دای «این پارچه رنگ می‌دهد: نه‌م پارچه‌یه، رهنگ ده‌دانه‌وه».

رنگ زدن: ۱. رهنگ کردن؛ گۆناندن؛ رهنگاندن «رنگ زدن در: رهنگ کردنی دهرگا» ۲. [مجازی]

کلاو له سهر نان؛ فریو دان * رنگ کردن رنگ عوض کردن: ۱. رهنگ گۆرین «برگهای کم‌کم رنگ عوض کرد: گه‌لاکانی به‌ره — به‌ره، رهنگیان گوری» ۲. [کنایی] خو گۆرین؛ وی وارپه‌ی؛ پۆس وه‌ته‌ی؛ شیوه و ریبازی ئاکار و کرداری خو گۆرین و به‌جوریکی‌تر خو نیشان‌دان «تا ورق برگشت، او هم رنگ عوض کرد و شد مسلمان دواتشه: که ده‌وران گۆرا، ئه‌ویش خوی کوری و بوو به‌موسولمانیکی توند و تیز».

رنگ کردن [کنایی] رنگ زدن

رنگ گرفتن: رهنگی بوون.

رنگ نداشتن: بی‌رهنگ یان کهم‌رهنگ بوون؛ رهنگ لی نه‌بوون «این جایی رنگ ندارد: نه‌م چاییه کهم‌رهنگ».

رنگ / reng — ها: / اسم. به‌زمی مووسیقیایی؛ شیوازیکی کرژ له مووسیقادا که زور کات له کوتایی ئاهه‌نگیکدا به‌رپوه‌ی ده‌بن.

رنگ آمیزی / rang'āmizî, rangāmizî — ها: / اسم. رهنگ؛ رهنگ‌کاری؛ کفتکاری؛ کار یان ره‌وتی رهنگاندن؛ رهنگ هه‌لسوون ده‌شتیکدا «نقاشی را با مداد رنگی رنگ‌آمیزی کرد: نه‌قاشیه‌که‌ی به‌قه‌له‌م‌رهنگی رهنگ کرد».

رنگار / rangār — اسم. چه‌ره‌رهنگیله؛ سه‌مای رهنگه‌ل (وه‌ک رهنگیله‌ی بلقی سابوون).

رنگارنگ / rangārang — صفت. ۱. رهنگامه؛ رهنگاوه‌رهنگ؛ ئالایی؛ گول گولی؛ به‌له‌ک بردینی ۲. [تعریض] جوراوجور؛ جوراوجور؛ جوربه‌جور «آدمهای رنگارنگی به‌آن خانه رفت و آمد داشتند: که‌سانیکی جوراوجور هات‌و‌چووی ئه‌و ماله‌بان ده‌کرد» * رنگ و وارنگ

رنگباختگی / rangbāxtegi — اسم. هه‌لبزرکاوی؛ رهنگ‌بزرکاوی؛ چۆناوچۆنی له‌ده‌س‌دانی رهنگی ناسایی.

رنگباخته / rangbāxte — صفت. کال: ۱. رهنگ بزکاوه‌و؛ هال؛ کاله‌وه‌بووگ؛ رهنگ نه‌ماوه؛

رنگ روغن / rangrowqan, -ro:qan / رنگ
رنگزا / rangzā / صفت. په رنگ دهر؛ به
 تايه تمه ندی یا توانستی به ده پینانی په رنگی دیار
 «ماده ی رنگزا؛ ماکي رنجدهر».

رنگ زدا / rangzodā / صفت. په رنگ لابه ر؛
 په رنگ هه لگر؛ به تايه تمه ندی یا توانی لابر دنی
 په رنگ «آب اکسیژنه، رنگ زداست؛ ناوئو کسپژنه،
 په رنگ لابه ر».

رنگ زدايي / rangzodāyi / اسم. په رنگ لابه ر؛
 په رنگ هه لگری: ۱. کار یان په وتی په رنگ لئ
 کړنده وه؛ په رنگ هه لگر تنه وه ۲. کار و په وتی
 په رنگ لئ سپړنه وه.

رنگ سازی / rangsāzi / اسم. په رنگ سازی: ۱. کار
 و په وتی په رنگ چي کړدن؛ په رنگ دروست کړدن
 ۲. لها/ شوینی په رنگ چي کړدن.

رنگ سنج / rangsanc / ها/ اسم. په رنگ پیو؛
 که ره سه یه ک بو دیاری کړدن و ناسینه وه ی
 په رنگ.

رنگ سنجي / rangsanci / اسم. په رنگ پیوی؛
 زانست یان زانیاری ناسینه وه و ده ست نیشان
 کړدنی په رنگه کان.

رنگ شناسی / rangšenāsi / اسم. په رنگ ناسی؛
 به شتيک له زانستی ناسینی په رنگ که له زوړی و
 که می په رنگ گهل ده کولیتنه وه.

رنگ کار / rangkār / ها؛ ان/ اسم. په رنگ کار؛
 نه قاش؛ که سئ که کاری په رنگ کړدنه «رنگ ک
 اتومبیل: رنگ کاری ماشین».

رنگ نکاری / rangnegāri / ګروماتوګرافي

رنگ ورو / rang-o-rû / اسم. په رنگ و وروو:
 ۱. شکل و بیچم؛ مه عد؛ په رنگی ورو «با این
 رنگ ورو داد می زند غریبه است: بهم شکل و بیجمه وه
 زه ق دیاره نا مویه» ۲. په رنگی ورواله تی هه ر شتيک
 «آن میز قبلی دست کم رنگ ورویی داشت: میزه
 پیشووه که هیچ نه بی رنگ و ورویه کی هه بوو».

رنگ وورفته / rang-o-rûrafte / صفت. ۱. هال؛

بی بهش کړاو له په رنگی ناسایی خو «چهره ی
 رنگ باخته: ورومه تی په رنگ بزر کاو» ۲. [مجازی]
 که مه په رنگ؛ رزاو؛ کونه؛ ولانراو «این آبی خیلی
 رنگ باخته است: هم شینه زور کاله».

رنگبری / rangbari / اسم. کار یان په وتی په رنگ
 لئ هه لگر تنه وه؛ په رنگ لئ سپړنه وه. هه وروها:
 رنگبر

رنگ بندی / rangbandi / اسم. په رنگ به ندی؛
 چو ناو چونی ویک که وتن و جیگر بوونی په رنگ له
 ناسه واریکدا (وهک وینه کیشی، وینه گری) یان له
 کومه له یه کدا (وهک: جل و بهرگ و...).

رنگ به رنگ / rangberang / صفت. [گفتاری]
 په رنگمه؛ په رنگاو په رنگ.

رنگ پریدگی / rangparidegi / اسم.
 په رنگ په ریوی؛ په رنگ پرای؛ ژاکاوی؛
 په رنگ بزر کاوی؛ بار یان چونی ته تی په رنگ په ران.

رنگ پریده / rangparide / صفت. په رنگ په ریو:

۱. کاله وه بووگ؛ گه وز که وتا «پارچه ی رنگ پریده:

پارچه ی کاله وه بووگ» ۲. کال؛ که مه په رنگ «آبی
 رنگ پریده: شینی کال» ۳. په ژمه ریو؛ گه وز که وتا
 «آفتاب رنگ پریده: تاوی په رنگ په ریو» ۴. لها/

په رنگ بزر کاو؛ سیس و ژاکاو؛ به په رنگ پیستی
 توخ به تاییه ت له بهر نه خوشی یان نا لوزی
 «صورت رنگ پریده: دیمه نی ژاکاو».

رنگتابی / rangtābi / فام نمایی

رنگدانه / rangdāne / ها/ اسم. په رنگدانه؛ ماکي
 هو ی په رنگی بوونی هه ر شتيک، وهک
 کولوروفیل له گیادا و هیموگلوبین له خویندا.

رنگرز / rangraz / ها؛ ان/ اسم. خومچی؛
 خومخانه چی؛ خمگر؛ خومگر؛ په رنگ ریژ؛
 که سئ که کاری په رنگ کړدنی تال و هه ودا و
 چنراو هیه.

رنگریزی / rangrazi / اسم. ۱. خومگره ی؛
 په رنگ ریژی ۲. خومخانه؛ دوکانی خومگره ی

۳. پیشه ی په رنگ ریژی.

تہستوونہ زیر پینہ؛ تکہسکہ سوور؛ کہسکہ سوور؛
کہسکہ سوور؛ ہور ہوری؛ پلوورہ وارانی؛

ناوچاو دانه‌یه‌کا؛ روو گرژکردن؛ روه ترشنه‌ی؛
وهره‌زی و بیزاری خو پیشان‌دان.

رو دادن: /مجازی/ روو پیدان؛ روودار کردن؛
گوساخ کردن؛ کسپیک به هو‌ی میهره‌وانی
کردن له‌گه‌لیدا «به این شاگردت رو نده!» ظرفیت
ندارد: بهم به‌رده‌سته‌ت روو مده! هه‌لیناگری.

رو دادن و آستر خواستن: /کنایی/ روو پیدان و
پا به سهردا نان/ پای زیادی داکیشان؛ له
به‌خشین، یارمه‌تی یان میهره‌وانی کسپیک
که‌وته‌ن تازموه و چاوهره‌وانی زورتر هه‌بوون «به
او رو بدهی استر هم می‌خواهد: رووی بی بدهی،
پات به سهردا دهی».

رو داشتن: /مجازی/ روودار بوون؛ بیشهرم
بوون؛ بی‌حیا بوون.

رو درماندن: له روو هه‌لنه‌هاتن؛ شهرم کردن؛
له روودا مانه‌وه؛ له شهرمدا وهرامی ئه‌ری
دانه‌وه.

رو شدن: ۱. دهرکه‌فتن؛ دهرکه‌وتن؛ که‌وته‌ی
سارا ۲. روو بوون؛ له روو هه‌لنه‌هاتن؛ شهرم
نه‌کردن؛ خه‌جالت نه‌کیشان؛ روه بیه‌ی
«رویت می‌شود او را دست خالی برگردانی؟؛ رووت
هه‌یه به ده‌ستی خالی بی‌گه‌رپیتته‌وه؟».

رو کردن: ۱. دهرخستن؛ خویا کرن؛ نشان
دان «هرچه داری روکن!؛ ههر چیکت هه‌یه،
دهریخه» ۲. روو کردن؛ روه که‌رده‌ی؛ به‌رمو
که‌سپیک یان شتیک روانین؛ چاو لی‌کردن؛
لی روانین «رو کرد به من و جواب داد: رووی له
من کرد و جوابی دایه‌وه».

رو گرداندن: روو وهرگه‌راندن؛ چاوپووشی
کردن؛ چاو پووشین له ئه‌نجامدانی کاریک و
نه‌کردنی ئه‌و کاره «از قبول ریاست رو کرداند: له
په‌زیرانی سه‌رو‌کایه‌تی رووی و: که‌راند».

رو گرفتن: روو کردن؛ روه که‌رده‌ی؛ شهرمه
کردن؛ دیمه‌ن پووشین؛ دهم و چاوی خو
دایووشان «از آنهاست که از خروس هم رو می‌گیرد:

به رووی گه‌شه‌وه خیرات نمی‌کرد».

روی جلد: رووپه‌ری کتیب؛ سه‌ره‌برگ؛ بان
جهد؛ ئه‌و به‌شه له کتیب که پتر ناوه‌که‌ی به
سه‌روه‌یه (له کتیبی کوردی و فارسی و عهره‌بیدا
لای راست و له کتیبی لاتیندا لای چپ).

روی سخن: دهمی قسه؛ لایه‌نی وت‌وو‌یژ «روی
سخنم با شماست: دهمی قسم له ئیوه‌یه».

به روی چشم: سه‌رچاوان؛ به‌سه‌رچاو؛ بان‌چاو؛
سه‌رووچه‌ما؛ وه‌بان‌چاو/ چه‌و؛ سه‌ر
هه‌ردووچاو؛ به‌چاوان؛ وه‌بانی دیده.

□ رو آمدن: هاتنه‌بان؛ هاتنه سه‌روه‌و؛ هاتنه
سه‌ر؛ هه‌لاتن: ۱. هاتنه‌وه سه‌ر؛ له بنه‌وه
به‌رمو سه‌ر هاتن «آمد روی آب: هاتنه‌وه سه‌ر ئاو»
۲. /مجازی/ سه‌رکه‌وتن «خوب روآمده‌ای: چاک
هاتیه سه‌ر».

رو آوردن: هانا بردن؛ روو هیئان؛ به‌رمو لای
که‌سی یان شتی (زورتر به هیوای یارمه‌تی)
چوون «برای کمک، به شما رو آوردم: بۆ یارمه‌تی،
هانام برده ئیوه».

رو انداختن: روو خستن «برای تأمین آن پول، به
همه رو انداخت: بۆ دابین‌کردنی ئه‌و پاره‌یه رووی
له هه‌موو که‌سپیک خست».

رو برگرداندن: /کنایی/ روو هه‌لچه‌رخاندن؛ روو
وهرگه‌راندن؛ روه وه‌گیلنه‌ی؛ دووری لی‌گرتن
«وقتی زنش را طلاق داد، همه از او رو برگرداندند: که
ژنه‌که‌ی ته‌لاق دا، هه‌موو روویان لی
هه‌لچه‌رخاند».

رو به قبله دراز شدن: /کنایی/ روو کردنه
ره‌شه‌با؛ لنگ جووت کردن؛ که‌وته‌نه
سه‌ره‌مه‌رگ؛ روو نیانه گیانه‌لاو؛ له کاتی
مه‌رگدا بوون.

رو پنهان کردن: خو شاردنه‌وه؛ خو حه‌شاردان؛
روو نشان نه‌دان «این روزها از من رو پنهان
می‌کنند: لهم روژانه‌دا خوی لیم ده‌شاریتته‌وه».

رو ترش کردن: /مجازی/ ناوچاو تال کردن؛

لهوانیه که له کهله بابیش روو دهکا.

رو نشان ندان: خو نه دانه نیشان؛ خو نیشان نه دان؛ خو دهرنه خستن؛ خو شارندهوه؛ وئ سهخت که ردهی؛ دهرنه که و تن «رتم در خانه اش، به نشان داد: چوومه دهر کی مالی، خوی نشان نه دا».

روی چیری را بوستاندن: ته فزاندن؛ سهر شتیک داپوشان؛ بان شتی دان؛ رووی شتیک داپوشین؛ سهر شتیک نانهوه؛ رووه چپویوی نهره پوژنه ی.

روی خوش نشان ندان: [مجازی] نه په ژیران؛ ریک نه هاتن؛ هاورپی نه کردن؛ ههف نه هاتن؛ خوزیان «به پیش نهادم، پی خوش نشان ندان: پیشیاره که می بدید».

روی کاری را ندان: له رووه هه لنه هاتن؛ شهرم کردن و خه جالت کیشان بو کردنی کاریک «پی دگشتن به جلد را هم ندانست: له روی هه لنه هات بیتوه مالیش».

روی کسی / چیری را سفید کردن: [مجازی]
۱. بوونه هووی روو سووری و سهر به رزی
۲. [تعریض] له که سی / شتی بردنه وه؛ له خراپه دا پتیکه و تن «او در بی رحمی روی حنک را سفید کرده بود: له دل به قیدا له جهنگیزی بردیده».

روی کسی را به زمین انداختن: [مجازی] رووی که سی دانه زه ویدا؛ داخوازی که سییک به جی نه هینان «باور نمی کردم روی بدرت را زمین بندازی: باوهرم نه ده کرد روی ناگهکت بددیته زه وید».

روی کسی را کم کردن: [مجازی] دهن دوک که سییک شکاندن؛ دهن دوک که سی قرتانن / کردن؛ رووی که سییک که م کردن؛ پیش له بی شهرمی که سی گرتن.

روی کسی زیاد شدن: روودار بوونی که سییک؛ رووی که سییک زور بوون.

از رو بردن: روو شکاندن؛ له روو بردن؛ سهر پی داخستن؛ سهر له بهر کردن؛ شاقه ل شکاندن؛ شاخی که سییک شکاندن «این قدر اصرار کرد که مرا از رو برد: هینده پی داگرت، روومی شکاند».

از رو خواندن: خویندنه وه؛ له روو خوهندنه وه؛ رووه وه نه ی «شعر عقاب را برایش از رو خواندم، گفت باید از تر کنی: شیعی هه لوم بو خویندنه وه، گوتی ده بی له بهری که ی». هه رووه ها: از رو نوشتن

از رو نرفتن: [مجازی] له روو نه چوون؛ پاشگه ز نه کردنه وه؛ پی چه قینی کردن له بهرام بهر بهر په رچ دانه وه دا.

آن روی کسی بالا آمدن: [مجازی] تووره بوون؛ رق هه ستان؛ خه زین؛ ئارده یوه مه لی «مگذار آن روی من بالا بیاید: مه هیله تووره بیم».

به رو افتادن: به دهمه وه که و تن؛ دهمه وروو که فتن؛ له په وروو که و تن؛ دهمه وخور که و تن؛ دهمه وروو که فتن؛ پومره که و ته ی؛ که و تنه زه ویدا به شیوه یه ک که پشت بهرمو ئاسمان بی.

به روی خود نیاوردن: [مجازی] خو لی گیل کردن؛ خو کردنه توولپر؛ خو کردنه گوو که ر؛ به رووی خو دا نه هینان؛ خو نا ناگا و نا نا شنا نیشان دان «چند بار صدایم کرد، ولی به روی خودم نیاوردم: چن جار قاوی لیکردم، به لام خوم لی گیل کرد».

به روی کسی نیاوردن: [مجازی] به رووی که سیکا نه دانه وه؛ له مهر باس و بابه تیک (که پیوه ندی بهو که سه یه و نه و لی ناگاداره) له گه لیدا نه دوان «هیچ به رویش نیاوردم که قبلاً می دانستم: ههر نه مدا به روویدا که زووتر دهمزانی».

تو(ی) روی کسی ایستادن: له بهرام بهر که سیکه وه وه ستان؛ بهر نه نگار بوونه وه و ریک

روی حرف کسی حرف زدن: له بهرامبهر
قسهی کهسیکهوه وهستان «ناید روی حرف
مادرت حرف بزنی: نابج له بهرامبهر قسهی
دایکتهوه بوهستی».

روی خود/ کسی کشیدن: بهسهر خو/
کهسیکدا دان/ کیشان؛ خو/ کهسی داپوشین
«پتو را روی بجه یکش، هوا سرد است: پهتووه که
بده سهر منداله کدا، ههوا سارده».

روی دایره ریختن: ئاشکرا کردن؛ درخستن
«هرچه داری بریز روی دایره! ئهوهی پیتیه،
ئاشکرای که!».

روی دست بردن: [کنایی] به سهر دهستهوه
بردن؛ راه بهردهی؛ زهوی نهگرتن؛ زور
بهبرهو بوون: سردست بردن

روی دست کسی بلند شدن: دهرقهوی کهسی
هاتن؛ له بهرامبهر کهسیکهوه راستهوه بوون
«در زور بازو، روی دست همه بلند شده: له هیزی
باسکدا دهرقهوی ههموو هاتووه».

روی دست کسی ماندن: [کنایی] مانهوه؛ زهوی
گرتن؛ له برهو کهوتن «هرچه برای فروش آورده،
مانده روی دستش: ئهوی بؤ فروتن هیناویه،
ماوهتهوه».

روی دست و پای کسی افتادن: کهوتنه مل
دهست و پای کهسیکدا؛ لالانهوه و پارانهوه له
کهسیک؛ له بهرانبهر کهسیکدا بهندهیی و
خاکهساری پیشان دان «افتاده بود روی دست و
پای قاضی و التماس می کرد: کهوتبووه مل دهست
و پای دادوهردا و دهپارابهوه».

روی دندهی چیزی افتادن: [مجازی] کهوتنه
سهر باری شتیک؛ له رهفتاری خودا شتیک
نیشان دان «وقتی روی دندهی لج بیفتد، به هیچ
صراطی مستقیم نیست؛ وقتی روی دندهی جوانمردی
بیفتد، سرش مال خودش نیست؛ آن روز آزاد روی
دندهی چپ افتاده بود و با همه دعوا داشت: کاتی
بکهویته سهر باری رکدا، خودای خوئی به حقی

نههاتن لهگهل کهسیکدا «تو نباید تو روی بدرت
بایستی و با او یکی بهدو کنی: ئهتو نابج له بهرامبهر
باو کتسهوه بوهستی و چهقه و ههرای لهگهلدا
بکهی».

تو روی کسی گفتن: نیانه پرووی کهسیکهوه؛
(له) پرووبه پرووی کهسیکدا وتن.

رو^۱: قید. ۱. بان؛ سهر؛ له بان شتیکهوه «بر روی
میز: له بان میزهوه» ۲. سهر؛ پروو؛ پوه؛ قهه؛ به
پرووی شتیکهوه «روی دیوار نوشته بودند: له سهر
دیواره کدا نووسیووین» ۳. له بان؛ لهسهر؛ لهمهر
کهسی یان شتیکهوه «روی آن زمین خیلی کار
کردهاند: له بان ئهو زهمینهوه زوریان کار کردووه».

□ روی هم: سهرجهم؛ له بان یهک؛ لهسهریهک؛
پیکهوه؛ بهیه کهوه؛ یه کجی؛ پیوهره؛ یووه
«روی هم می شود صد تومان: سهرجهم دهبیته سهد
تمن».

□ روی آب افتادن: [کنایی] کهوتنه سهر ئاو؛
عالمه پی زانین؛ دهرکهوتن «حقه اش روی آب
افتاد و همه فهمیدند: فیله کهی کهوته سهر ئاو و
ههمووان پییان زانی».

روی آب نشستن: [کنایی] بهسهر ئاوهوه بوون؛
ئاو بردن؛ له باریکی ناله بار و نامه نددا بوون.

روی پا بند نبودن: [کنایی] سهقام نهگرتن؛
ئارام نهگرتن (بهتایبته له خوشیاند)؛ له
جموجوولدا بوون «از خوشحالی روی پایش بند
نمی شد: له خوهشیدا سهقامی ندهه گرت».

روی پای خود ایستادن: [کنایی] خو به پیوه
بردن؛ خو بهخیو کردن؛ له سهر پیی خووه
وهستان «با وجود این همه مشکلات، او توانسته است
روی پای خودش بایستد: بهم ههموو گیر و
گرفتهوه، توانیویه خوی به ریوه ببا».

روی چیزی کشیدن: کیشانه سهر شتیکدا؛ لی
زیاد کردن «هر سال ده هزار تومان می کشد روی
اجارنامه: ههموو سالی ده هزار تمن ده کیشیته
سهر کرئ ماله کدا».

روى هم ريختن: ۱. خستنه سهر يهك؛ كؤ كردهوه له شوينيكدا «پولهياشان را روى هم ريختند، شد سيصد تومان: پولهكانيان خسته سهر يهك، بوو به سپسه تهن» ۲. كهوتنه يهك؛ پيكهوه سازيان و ئاريكاري كردن؛ لهف هاتن؛ يهك گرتن «روى هم ريخته بودند، اتومبيل آزاد را بدزدند: كهوتبونه يهك، ماشينه كهى نازاد بدن» ۳. /مجازى/ كهين وبهين خوش كردن؛ دامه زرانن؛ پيكهوه نان «با زن همسايه روى هم ريخته بود: له گهل ژنه هاوسيكه دا كهين وبهينيان خوش كردبو».

روى هم گذاشتن: ۱. له سهر يهك نان؛ نانه سهر يهك؛ يووه نيای «دوتا چهارپايه روى هم گذاشت و رفت بالا: دوو دانه چوارپايه ي له سهر يهك نا و چووه سهر» ۲. له شوينيك كؤ كردهوه «پولهيامان را روى هم گذاشتيم و يك راديو خريديم: پاره كانمان نايه سهر يهك و راديو ويكمان كرى». رو - ۱. پيشوازه. روو - ۱. روو كيئش؛ پؤشش «روانداز: رووخهر» ۲. دؤخ يان چؤنيه تى له بان شتيكهوه بوون «روكار: روو كار».

- رو: ۱. پيسوازه. ۱. - رسك؛ - رست؛ - رؤ؛ به روانهوه «خودرو: خورسك» ۲. - روو؛ - روه؛ خاوهن تايبه تيهك له روومه تدا «خوشرو: خوشرو».

روا /ravā/ : صفت. رهوا: ۱. به جى؛ له جى؛ حليو؛ حليپ؛ هه ليپ «روا شمردن: رهوا زانين» ۲. وهر گيراو؛ په ژيراو؛ په سندر كراو؛ به ديهاوتو؛ قه بوول كراو؛ جيپه جى كراو؛ به گا ئاما «حاجتش روا شد: نيازه كهى وهر گيرا» ۳. رجوا؛ شياو؛ گونجاو له گهل قانون و دابونه ريتدا «عمل روا: كارى رهوا». بهرانبهر: ناروا

□ روا بودن: باش بوون؛ په سندر بوون «روا نيست مادرت را بازارى: باش نيه دايكت نازار بدهى».

روا داشتن: وهر گرتن؛ به شياوى وهر گيران زانين «آيا قانون چنين كارى را روا مى دارد؟ ثابا

ناناسى؛ كاتى بكدويته سهر بارى جواميريدا، سهريشى داده ني؛ ئهو رؤژه نازاد كهوتبوه سهر بارى خراب و له گهل هه موو كهسيكدا شهري دههات».

روى زمين سفت نشاشيدن: /مجازى، عاميانه/ تووشى سهختى و سهخلهت نه هاتن؛ سهختى نه ديتن «تو هنوز روى زمين سفت نشاشيده اى تا بفهمى: تۆ هيشتا تووشى سهختى و سهخلهت نه هاتنوى تا بزاني».

روى سر/ چشم خود جا دادن: /مجازى/ له سهر سهر/ چاوى خؤ نان؛ زؤر ريز گرتن و خوش ويستن.

روى سر كسى خراب شدن سر كسى خراب شدن، سر^۳

روى سر گذاشتن: /مجازى/ ۱. له سهر سهر/ چاو دانان؛ زؤر ريز گرتن «من آن را روى سرم مى گذارم: ئهنم ئهوه له سهر سهر/ جاوى داددنييم» ۲. گرتنه كؤلهوه؛ نانه بان سهرهوه؛ زؤر شلؤغ كردن و تيكدانى شوينيك «خانه را روى سرش گذاشته بود: ماله كهى گرتبوه كولهوه».

روى شاخس بودن: /مجازى/ پيوه بوون؛ مسؤگهر بوون؛ بيشك وهها بوون «سه سال زندان روى شاخس است: سى سال زيندانى پيوه».

روى غلتك افتادن: /كنايى/ كهوتنه رى؛ كهوته رى؛ رى كهوتن؛ داهاتن؛ جى به جى بوون «كارها كه روى غلتك افتاد، من مى روم: ههر كاره كان كهوتنه رى، من دهرؤم».

روى كسى/ چيزى حساب كردن: /مجازى/ به هيوای كهسى/ شتيك بوون؛ دل به كهسى/ شتيك خوش كردن «خيلى روى تو حساب مى كردم: زؤر به هيوای تو بووم».

روى كسى/ چيزى سرمايه گذارى كردن: به ئوميدى قازانج، پوول و پاره يهك بؤ كهسى يان شتى خهرج كردن.

۱. رېبازى فلسفه‌فې يونانى باستان که ده‌یگوت، مروّفى ژېر ده‌بې له هه‌وا و هوک دوورى بکا و تووشیاری رک و خوښی نه‌بې و مل بدا به عیشقی خوړسک ۲. /ها: ان: -ون/ هر کام له په‌پړه‌وانی ټهو پړبازه.

روال / revāl, ravāl / اسم شپږوا: روال؛ په‌وشت؛ زى؛ ټاکار > کار آنها پرداخت کارانه است، نه حقوق: سیمې کارى ټه‌وان دانى کارانه‌یه نه‌ک مووچه>.

روان / ravān / اسم، په‌وان: ۱. گيان؛ گيون؛ گان؛ جان؛ کومه‌له‌ی هيزی هه‌ستی و جمشتی گياندار ۲. پړوچ؛ کومه‌له‌ی توخم و هيزی هزری، عاتيفی و کرده‌وه‌یانه.

روان: صفت. په‌وان: ۱. وه‌گه‌ر؛ فیه‌پړژ؛ به تاييه‌تمه‌ندی گت نه‌کردن له پړيښدا <آب رو: > ټاوی <په‌وان> ۲. به لپه‌اتوویې بزوانه‌وه <ریگ رو: > ټملی <په‌وان> ۳. فیو؛ هوژاندى؛ دهرخ <آزاد درسش را خوب روان بود: > نازاد دهرسه‌کى باش <په‌وان بوو>. روان: قيد. له پويشتندا؛ له چووندا؛ به‌گه‌ر؛ وه‌گه‌ر؛ خه‌ریکی چوون <به سوی خانه روان بود: > به‌رو مال له پويشتندا بوو>.

روانبرق / ravānbarq / فارسی/ عربی/ اسم، ټیلیکترودینامیک؛ زانستی که ده‌په‌رژيټه سهر پیوه‌ندی نیوان ديارده‌گه‌لی به‌رقی، مه‌گنه‌تیسى و میکانیکی.

روانبرقی / ravānbarqī / فارسی/ عربی/ اسم، ټیلیکترودینامیکی؛ سهر به ټیلیکترودینامیک.

روان‌پریش / ravānparīš / صفت. په‌وان نه‌خوښ؛ تووشیاری نه‌خوښی په‌وانی.

روان‌پریشى / ravānparīši / اسم، نه‌خوښی په‌وان؛ نه‌خوښینی په‌وانی که‌گه‌زن له که‌سایه‌تی نه‌خوښ ددها و له چوناوچونی هزر و بیرى خوښی و راستیگه‌لی دهره‌وه، بې‌ټاگای ده‌کا.

روانپزشک / ravānpezešk, -pezešk / ها: ان: /

قانون ټاوا کارى ودرده‌گری؟>.

روا دانستن/ دیدن > روا شمردن

روا شدن: به‌پړټوه چوون؛ کودان؛ قه‌دان؛ مه‌شان؛ جیبه‌جې بوون.

روا شمردن: رچوا دین؛ په‌وا دیتن؛ په‌زیران؛ په‌ژیران؛ پې قایل‌بوون؛ هه‌لگرتن؛ قیم پې ټانین؛ دل پې رازی بوون: روا دانستن/ دیدن

روائی / ravā'i / روایی

روابط / ravābet / [عربی] جمع > رابطه

روابط عمومی > روابط عمومی

روابط عمومی / ravābet(e)'umûmî, '-omûmî / [عربی/ اسم] (دايره‌ی) پیوه‌ندیه‌گشتیه‌کان: ۱. کار و په‌وتی ناساندن و هوگرکردنی خه‌لک به‌رابهر به‌کسې یان دامه‌زراوه‌یه‌ک ۲. مه‌زړینگه یان ټاقمیک که ټهو کاره‌یان به ټه‌ستویه.

رواج / ravāc / [عربی/ اسم] باو؛ بره‌و؛ په‌واج:

۱. مؤره؛ ټمین؛ گه‌ر؛ په‌ونه‌ق؛ گهردان؛ کار یا په‌وتی که‌لک وهرگرتنی گشتی یان گه‌له‌ک زیده <اینجا قهوه چندان رواج ندارد: > لیره‌دا قاوه زور ټیه ۲. گه‌شه؛ پیشره‌وت <در اینجا خانه‌سازی رواج زیادی دارد: > لیره‌دا مال کرده‌وه که‌شه‌پیکى زوری هه‌یه>. هه‌روه‌ها: رواج دادن؛ رواج داشتن؛ رواج یافتن

رواج یافتن: په‌ره‌گرتن؛ په‌ره‌ساندن؛ که‌وته‌نه گه‌ر؛ هاتنه ټمین؛ بره‌و په‌یدا کردن.

رواداری / ravādārī / اسم. ۱. کار یان په‌وتی هه‌لکردن له‌گه‌ل بیر و پړوا یان دینگه‌لی دیکه‌دا ۲. کار یان په‌وتی به په‌وا زانین؛ رچوا دیتن.

روادید / ravādīd / اسم، ویزا؛ به‌رایې چوونه ولاتیک که له لایهن نویټه‌ری ټهو ولاته، به بیانان دهری.

رواق / ravāq, ها: [عربی/ اسم] به‌ره‌یوان؛ وهره‌یوانه؛ باله‌خانه؛ بالاخانه؛ به‌رمه‌یتاوی پینشه‌وه‌ی مال که زورتر سهرگیراوه.

رواقی / ravāqī / [عربی/ اسم] په‌واقی:

اسم. بژيشكى پهوان.

روانپزشكى / -pezešgi, -ravānpezeškī / اسم.
زانستى بژيشكى پهوان؛ لقى له بژيشكى كه
تايبه ته به ناسين و لابردي نه خوښيگه لى
پهوان.

روان تنى / ravāntanī / صفت. جۇړئ نه خوښى
پهوان كه له شيش تووش ده كا.
روانداز / rū'andāz / ها: / اسم. خومام؛
له ش پوښ؛ په توو، ليف، مه لافه و... كه له كاتى
خه و يان راکشاندا به خوږيدا ددهن.

روان درماني / ravāndarmānī / اسم. دهرمانى
نه خوښه كانى پهوان به قسه و كار و كايه و
دهوا.

روان رنجور / ravānrancūr / روان نژند

روان رنجورى / ravānrancūrī / روان نژندى
روانساز / ravānsāz / ها: / اسم. پهوانساز؛ ماكى
كه بۇ كه مكرده وهى تيك گيرانى نيوان
به شگه لى جووله وهرى ماشين به كاردى (وهك):
رؤن و گريس).

روان سنجى / ravānsancī / اسم. دهر وونپيوى؛
پيوانى ماوه و توندى گه پيانى دهمارى له
له شدا.

روانشاد / ravānsād / صفت. روڅشاد؛ خاوه
روڅحانه تى شاد له بهر ټاكارى په سدى ماوهى
ژيانى (بۇ مردووان).

روان شناختى / ravānšenāxtī / صفت. سهر به
دهرون ناسى.

روان شناس / ravānšenās / ها: / ان: / اسم.
پهوان ناس؛ كه سى كه خاوه زانست و
نه زموونى پهوان ناسيه.

روان شناسى / ravānšenāsī / اسم. پهوان ناسى؛
زانستى توژينه وه و لپروانينى ديارده و
كرده وه گه لى پهوانى (وهك هزر، بير، ههست،
تيگه يشتن، تيفكرين، ټاكار) و شيوهى رووبه روو
بوونه وه له گه ل ټالوز بوونياندا.

روان شناسى اجتماعى: پهوان ناسى
كؤمه لايه تى؛ به شيك له پهوان ناسى كه به
ليروانينى ټاكارى گروگهل و كار ليكردنى ټاك
و كؤمه ل له سهر يهك ده پهرژئ.

روان شناسى افتراقى: پهوان ناسى جياوازى؛
به شيك له پهوان ناسى كه به ليكدانه وهى
جياوازيگه لى دهر وونى و ټاكارى نيوان گرو و
ټاكه گه لى جوړاو جوړ ده پهرژئ.

روان شناسى بالينى: پهوان ناسى سهرينى؛
ليكدانه وهى بارودوڅ و ديمانى حاله تگه لى
نه خوښى پهوانى له سهرينى نه خوښدا.

روان شناسى تربيتى / پرورشى: پهوان ناسى
په روه رده كارى؛ كه لك وهر گرتن له
بنه ماگه لى پهوان ناسى بۇ فير كردن و
راهينان.

روان شناسى تكوينى: پهوان ناسى پيكهاته يى؛
شيويهيك له پهوان ناسى كه ديارده گه لى
زهينى و كردارى له ريگاي ليكدانه وهى
سهرچاوه و پهوتى گه شه سه نديانه وه
هه لده سه نكيڼ.

روان شناسى جنابى: پهوان ناسى تاوانكارى؛
زانستى ليكدانه وهى هاندهرگه لى دهر وونى بۇ
تاوانكارى.

روان شناسى رشد: دهر وون ناسى گه شه؛ كار و
زانستى لپروانينى گؤرانككارى و
تايبه تمه نديگه لى پهوانى سهرچاوه گرتو و له
سهردهمى گه شه كردن و گه وره بووندا.

روان شناسى شخصيت: پهوان ناسى كه سايه تى؛
كار و زانستى ليكدانه وهى لايه نه
جوړاو جوړه كانى كه سايه تى مرو له بوارى
پهوان ناسيه وه.

روان شناسى صنعتى: پهوان ناسى پيشه يى؛ كار
يا پهوتى به كار هينانى شيوه گه لى
دهر وون ناسى له بوارى سه نعت و ټابووريدا
(وهك هه ليزيرى و راهينانى كارگران، شيوه گه ل)

و ههل ومهرجى كار و...).

روان شناسى عمومى: پهوان ناسى گشتى؛ كار يا پهوتى ليكدانهوى قانون و بنچينه گهلى گشتى كه به سهر ميشكد زالن.

روان شناسى كاربردى: پهوان ناسى كاربهري؛ به شيك له پهوان ناسى كه تيده كوشى دسهپاتگهلى خوى له كاروبارى پوژانهى ژياندا به كار بيتى.

روان شناسى كودك: پهوان ناسى منډال؛ به شيك له دهر وون ناسى كه له زهين و ناكارى مرؤف، له سهردهمى له دايك بوونهوه تا سهره تاي پيگه بشتن ده توژيتهوه.

روان شناسى مديريت: پهوان ناسى كارگيرى؛ ليكدانهوى شيوه گهلى جوولانهوه له گهل كارمندان و كارپنه رانى پيخواوهيك.

روان شناسى مقايسه اى: پهوان ناسى به راوردى؛ به شيك له دهر وون ناسى كه به هه لسه نگاندى جوولانهوهى گيانه وهران له ناوخويان و له گهل مرؤفا ده پهرژى.

روان شناسى يادگيرى: پهوان ناسى فير بوون؛ به شيك له دهر وون ناسى كه به توژينه وهى چوښه تى فير بوونى ژينه وهران، به تاييبت مرؤف ده پهرژى.

روانكاو / ravānkāv / ها: ان: / اسم. پهوانكول؛ پهوان ناس يان دهر وونبژيشكى كه به پيى بنهماگهلى دهر وونكولى به توژينه وه و ناسينه وه و چاره سهرى نه خوشيگهلى دهر وونيه وه ده پهرژى.

روانكاوى / ravānkāvī / اسم. پهوانكولى؛ شيكارى پهوان؛ شيوه ييك له پهوان ناسى و دهرمانى نه خوشيگهلى دهر وونى كه زيگموند فرؤيد (۱۸۶۵-۱۹۳۹ زايينى) به دى هينا و بنه په ته كeshى ليكولينه وه له رابردوو، هه لس و كه وتى بنه ماله يى، نهوين و هه وياگهلى نه خوشه، بؤ دوزينه وهى هوى نه خوشى و

ناساندنى به خودى نه خوش و هاندانى بؤ

بهرهنگار بوونهوه له گهلدا: **آناليز روانى**

روانگردان / ravāngardān / صفت. پهوانگور؛ به تاييه تمه ندى كارتيكه رى له سهر بارگهلى زهين و توانى گورانيان (دروهاى روانكردن): دهرمانگهلى رهوانگور).

روان نژند / ravān.najand / ها: ان: / صفت. دهر وونپه ژار؛ بهر كه وتووى دهر وون سووتاوى:

روان رنجور

روان نژندى / ravān.najandī / ها: / اسم. دهر وونپه ژارى؛ ههر كام له پشيوپيگهلى عاتيفى يان ميشكى كه له پهوان نه خوشى كه متر مه ترسيداره و كه سى تووشيار، هيشتا پيوهندي خوى له گهل راستيدا به ته واوى نه بريوه و كه سايه تى تا راده يى سنورى خوى راده گرى، به لام به وهه شه وه نهو كه سه له گهل بار و دؤخى ناقاريدا، ناكاريكى شياو و گونجاوى نيه:

روان رنجورى

روان نويس / ravān.nevīs / ها: / اسم. پهوان نووس؛ چه شنى پينووسى نووك ساچمهيى كه جى جه وهه ره كهى ههر له كارخانه دا پر كراوه و تهر و پهوان دهنووسى.

روانه / ravāne / قيد. روانه؛ پهوانه؛ پهوانيا؛ بهريوه؛ وهريكه وتوو؛ له چووندا؛ خهريكى چوون بؤ شوښنيك.

□ **روانهى بازار كودن:** / مجازى / ناردن بؤ بازار؛ ناردنه بازار؛ نيشاندان بؤ فروشتن «ماه اينده محصولات جديد خود را روانه ي بازار مى كسم: مانگى داهاتوو بهرهمه تازه كانمان دهنرين بؤ بازار».

ههروه ها: روانه ي بازار شدن

روانه ي بيمارستان كردن: / كتابى / خستنه نه خوشخانه وه؛ بازار پي گهياندى. ههروه ها:

روانه ي بيمارستان شدن

روانه شدن: وهري كه وتن؛ كه وتنه ري؛ كه وتهى را؛ رويين؛ چوون؛ لوهى؛ پهوانيا

— روایی^۱: پیوژم. ۱. — رانی؛ پیکهاتن؛ کودان؛ به‌دیهاتن «کامروایی؛ کامرانی»

۲. — روایی؛ روان؛ به‌پویه چوون «فرمانروایی؛ فرمانروایی» * — روایی

— روئی / rû'î / — روئی

روئیدن / rû'idan / — روئیدن

روئین تن / rû'îtan / — روئین تن

— روب / rûb / پیوژم. — لؤ؛ — مال؛ رامال؛ پادەر؛ بمال «برفروب؛ خاکروب؛ به‌فرلؤ؛ خؤلمال».

روبات / robât / [انگلیسی] — ربات

روباتیک / robâtik / [انگلیسی] — رباتیک

رو باز / rûbâz / صفت. روباز؛ رووواز؛ سه‌رواز؛ به‌بی میچ؛ دهرپۆش، رووکنیش یان له‌مپهر «ظرف روباز؛ دهری رووباز».

روبان / rûbân / —ها: [فرانسوی از هلندی] / اسم. قه‌یتان؛ قه‌یتانه؛ قردیله؛ شه‌به‌د؛ به‌نؤک؛ سارغی؛ نه‌واریکی (زۆتر) هه‌وریشم یان هه‌ودای ده‌ستکرد که بؤ جوانی به گنجیه‌وه ده‌دوورن یان به شتیکیه‌وه ده‌به‌ستن.

روباه / rûbâh / اسم. ۱. —ها: /ان: / پیوی؛ رویشی؛ روفی؛ چتر؛ چیتیر؛ رواس؛ رواسه؛ روا؛ روو؛ لو؛ لویه؛ لوی؛ لووی؛ لودی؛ گیانه‌وه‌ری گوهاندار له به‌ره‌ی سه‌گ، به پیی کورت، جه‌سته‌ی درێژ، گوئی زل، قه‌پۆزی نووک تیژ، کلکی درێژی کولکن و بریکیان به که‌ولی خه‌زه‌وه ۲. [نجوم] / وینه‌ی گه‌ردوونی له ئاسمانی له‌ته‌گۆی باکووریدا که له نیوان وینه‌گه‌لی دولفین و تیرهاویژدایه: ثعلب

روبراه / rûberâh / صفت. ۱. به‌ره‌ه؛ ساز؛ ئاماده «مغازه تا آخرماه روبراه می‌شود؛ دوو‌کانه‌که هه‌تا سه‌ری مانگ به‌ره‌ه دهبی» ۲. ریک‌وپییک؛ ته‌کووز «کارها را روبراه کرد؛ کاره‌کانی ریک‌وپییک کرد» ۳. [مجازی] نه‌رم‌ونیان؛ رام؛ دروست «آدم روبراهی است؛ بنیاده‌میکی نه‌رم‌ونیانه».

روبرو^۱ / rûberû / اسم. روبه‌روو؛ رووه‌روو؛

بیهی «از آن جا رفته‌ی اروپا سد؛ له‌ویوه به‌ره‌و ئوروپا وهری کدوب».

روانه کردن؛ ناردن؛ هه‌ناردن؛ به‌ری کردن؛ کیانای؛ کیاسته‌ی؛ کیاسه‌ی «حجاج را روانه‌ی مکه کردند؛ حاجیه‌کانیان نارد بؤ مکه‌که».

روانه‌ی قبرستان کردن: [کنایه] هه‌ناردن بؤ ئەو دنیا؛ ناردن بؤ ئەو دنیا‌که؛ ناردنه ئەو دنیا؛ کوشتن؛ مرنه‌ی «این آقای دکت‌ر خلیها را تا حالا بوته‌ی قبرستان کرد؛ است؛ ئەم جه‌نابی دوکتوره تا ئیستا زۆر که‌سی هه‌نا، دهبه‌ سو‌ده‌و دنیا».

هه‌روه‌ها: روانه‌ی قبرستان شدن

روانی^۱ / ravânî / اسم. ره‌وانی؛ تراوی؛ بار یان چۆنیته‌ی شل / ته‌ر بوون «گرما موجب روانی عسل می‌شود؛ گرما ده‌بیته‌ه‌وی دولی هه‌نگوین».

روانی^۲: صفت. ره‌وانی: ۱. سه‌ر به ره‌وان «وضع روانی او مساعد نیست؛ بازی روانی باش نیه» ۲. —ها: [گفتاری] لیوه؛ دین؛ به‌رکه‌وتووی نه‌خۆشی ره‌وانی «آخرش با این کارها بچه را روانی می‌کنی؛ به‌م کارانه‌ت ئاخ‌ری مندا له‌که لیوه نه‌که‌ی».

روایات / ravâyât, revâyât / [عربی] جمع — روایت

روایت / ravâyât, revâyât / —ها: روایات: [عربی] / اسم. ۱. کار یان ره‌وتی گێرانه‌وه؛ وتن؛ گیلناپوه؛ ئەوه‌گیلنه‌ی؛ گه‌رانه‌وه‌ی هه‌وال یان باسیک له زمانی که‌سیکی ته‌روه «از قول پدرش روایت می‌کرد؛ له زمان باوکیه‌وه ده‌که‌که» ۲. [اسلام] روایه‌ت؛ وته، هه‌وال یان باسی که‌هی پیغه‌مبه‌ر یان پیاوه‌یانییه‌کانی ته‌ری. هه‌روه‌ها: روایت کردن

روایی^۱ / ravâyî / [عربی] / اسم. [دبی] ۱. به‌ره‌و؛ باو؛ پمین؛ ره‌واج ۲. ره‌وایی؛ دۆخ یان چۆنیته‌ی ره‌وا بوون * روایی

روایی^۲: صفت. چیرۆکین؛ گێرانه‌وه‌یی؛ وه‌ک چیرۆک؛ چیرۆکاسا «شعر، وایی؛ شیعری

چیرۆکین» * روایی

داشته باشی: کاتی ندراسم، نو بده له گهل ئاوا دۆخیکدا دهبج وریا بی) ۲. کار یان رهوتی لیک وهستانهوه؛ به گژ یه کدا چوون و پروبه پرووی یهک وهستان «تو می خواهی ما را به روبرویی با هم واداری: دهتهوی لکمان به دهسیسهوه» * روبرویی روبرویی: صفت. پروبه پروو؛ بهرانبه؛ وهراوه؛ روبرو پرووین؛ بهرانبهری «خانهی روبرویی: مالی روبرو پروو» روبرویی

روبل /rùbl/ (اروسی/اسم، روبل؛ یهکهی پارهی پرووسیا.

روبا /rùbanā/، ها: (فارسی/عربی/اسم، رووچن؛ رووچین: ۱. سهرته مهله؛ ئهو بهشه له مال که له سهر بنچینه که یهوه دروست ده کری ۲. (جامعه شناسی/ سهرچین؛ ههر کام له بنکه کۆمه لایه تیه کان (وهک بنه ماله، دهولت، ...) که پیشاندهری بارودۆخی ئابووری، فهرهنگی و ناوچهیی کۆمه لگایه که: روساخت

روبند /rùband/، اسم، ۱. روبنده ۲. (گیاه شناسی/ پهری کارک؛ ناسکه پهرده یهک که له قۆتهی کارکه وه به رهو دور و بهر نووساوه ۳. تیرهک؛ ته مبهل؛ کۆله که ییک که بۆ پیوه لکان و پته و کردنه وهی دوولاقی دنگه (خه رپا) له ناوه راستیه وه دایده کوتون.

روبنده /rùbande/، ها: (اسم، پروبه بند؛ پروبه نه؛ پروبه ن؛ په چه؛ پیچه؛ پووشی؛ خیلی؛ پارچه یی که (ژنان به تاییهت) پرومه تیانی پی داده پۆشن: روبند

روبوت /robot/ (انگلیسی) ربات

روبوتیک /robotik/ (انگلیسی) رباتیک

روبوسی /rùbûsi/، اسم، ماچ و مووچ؛ دهس و موچ؛ دهس و بۆس؛ دهس و موشتاق؛ رامووسانی؛ کاری یه کتر ماچ کردن، زۆر تر بۆ نیشاندانی خۆشه یستی.

روبه /rùbah/، ان: (اسم، مخفف، ادبی) رپوی؛ روو؛ روقی؛ لوو؛ لووی؛ روا؛ رواسه؛ چتر؛ چیتر.

روهروو؛ روی بروی؛ پرووله پروو؛ هه قبه؛ هه مبه؛ هه مبه؛ هومبهی؛ هه ندا؛ هه نداو؛ هه قشه؛ هه قاهر؛ وهراوه؛ وهراوه؛ بهرانبه؛ پروبه پروو؛ رووبار؛ قاچی؛ مشلاق: ۱. شوینی جیگرتنی دوو شت له دوو سهری هیلک یان دوو سهری مه و داییکه وه «روبرو را نگاه کن: پروانه بۆ رووبه پروو» ۲. شوینی دوو گیانه وه که روویان له یهک بی «متهم را با شاهد روبرو کردند: تۆمه تباریان له گهل گه واهه که رووبه پروو کرده» ۳. ههر یه که له دوو به ره و گه یه که که دژبه ری یه کترین «ماشینی که از روبرو می آمد او را زیر گرفت: ماشینی که له رووبه پروو دههات کردیه ژیره وه».

روبرو: صفت. بهرانبه؛ پروبه پروو «مغازهی روبرو مال حاجی آقاست: ئهو دوو کانه بهرانبه ره، هی مام حاجیه».

روبرو: قید. بهرانبه؛ پروبه پروو؛ له پروبه پروو دا؛ له بهرامبه ردا؛ له بهرانبه ره وه؛ وهراوه ره وه «روبروی من ایستاد: بهرانبه رم راوه ستا».

روبرو شدن: تووش هاتن/ ئامه ی؛ تووشیار هاتن: ۱. پروبه پروو بوون؛ پروبه پروو بوونه وه؛ تووش بوون؛ هه له ته قین؛ تهفه قه هاتن؛ له هه مبه ر شتیکه وه قوت بوونه وه «با آزاد روبرو شدم: تووش ئازاد هاتم» ۲. تووشیار بوون؛ سهر و کار پهیدا کردن له گهل گیر و گرفت یان که تنیکدا «با مشکل روبرو شد: تووشی گرفت هات».

روبرو کردن: پروبه پروو کردنه وه؛ هه قروو کرن؛ به ره و پروو کردنه وه؛ هینانه هه مبه ر یه که وه «متهم را با شاهد روبرو کردند: تۆمه تباریان له گهل گه واهه که دا رووبه پروو کرده».

روبرویی /rùberûi/ روبرویی

روبرویی^۱ /rùberûyi/، اسم، ۱. رووبه پرووی؛ به ره و پرووی؛ دۆخ یان چۆنیه تی بهرامبه ر بوونه وه؛ تووش هاتن/ بوون؛ پروبه پروو بوونه وه «در موقع روبرویی با چنین وضعی باید آمادگی کافی

خوینی ریشی دیان بؤ پرکردنه‌وی ددانی
کرمؤل.

روتینیم / rûtenyom: [فرانسوی/اسم، روتینیۆم؛
توخمیکی کیمیایی کانزایی به ژماره‌ی ئەتۆمی
۴۴ و کیشی ئەتۆمی ۱۰۱،۰۷، خۆله‌میشی
په‌نگ و تور و په‌قه و له‌ئاو و ئەسیددا
ناتۆیته‌وه. له‌پیشه‌سازی وه‌ک سانا‌که‌ر و
په‌قه‌ره‌وه له‌ئالیاژدا به‌کارده‌ی.

روتور / rotor، ها: [انگلیسی/اسم، روتور؛
۱. به‌شی سووپی‌نه‌ری موتوری کاره‌با؛ ئارمیچر
۲. به‌شی سووپی‌نه‌ری کۆمپی‌رسۆر یان توربین
۳. چه‌کوشی کاره‌باری ئوتوموبیل: رتور
روحامه / rûcâme، ها: /اسم، که‌وا؛ به‌رگی‌ک که
به‌سه‌ر جلی‌تردا ده‌یپۆشن.

روح / rûh، ها: [عربی/اسم، رۆح؛ روه؛
۱. گیان؛ گان؛ گیون؛ جان؛ په‌وان ۲. هه‌وینی
ژبان؛ هی‌ز و گه‌وه‌ره‌ی که‌ه‌وی ژبانی له‌شه
۳. هه‌وین و هی‌مای په‌راسروشتی، هه‌تاهه‌تایی و
غه‌یره‌ماکی ۴. [مجازی/هه‌وین؛ لا‌گری؛
ئۆگره‌تی، ئەنگیزه و بزوی‌نه‌ری زه‌ینی «روح‌جسه»
روح‌قاردا: هه‌وینی کۆر؛ هه‌وینی برپار؛
۵. [مجازی/تین؛ هه‌ست و نست؛ ه‌وی جم و
جوول، شۆر و سه‌رحالی «حرفه‌ایش روح‌نداشت»
قسه‌کانی تینی نه‌بوو ۶. ناوه‌ندی به‌زه‌یی و
هه‌ستی مرۆف «روح‌حساس؛ روح‌پژمرده» روحی
به‌هه‌ست؛ روحی ژاکاو ۷. تارمایی؛ تا‌پۆی
غه‌یره‌مادی که‌سی مردوو «مگر روح‌دید؟» مه‌گه‌ر
روح‌ت دیوه‌؟.

روحاً / rûhan: [عربی/قید، به‌رۆح؛ له‌باری
رۆحیه‌وه «روحاً‌افسرده‌بود» به‌رۆح ژاکابوو.

روح‌افزا / rûhafzâ: [عربی/فارسی/صفت،
گیان‌گه‌شین؛ گیان‌به‌خش؛ رۆح‌په‌روه؛ ه‌وی
باشتر بوونی حاله‌تی رۆحی مرۆف «محیط روح‌افزا»
ده‌قه‌ری کبان‌گه‌شین.

روح القدس / rûholqodos: [عربی/اسم، رۆحی

رۆبه‌مراج: ۱. ترسه‌نۆک؛ ترسه‌زاوه‌ر؛ که‌له‌زات
۲. فیل‌باز؛ ته‌له‌ک‌چی؛ پیچ؛ نا‌راست.

رویدین / rûbîdan: مصدر، متعدی.
// رویدیدی (رقتی): مالیت؛ می‌روبی؛ ده‌مالی؛ پ‌روب؛
بماله // مالین؛ رامالین؛ گه‌سک‌دان؛ گزگ‌دان؛
ئه‌ره‌ماله‌ی؛ مالایره؛ رادان؛ دوور خسته‌نه‌وه‌ی
شتیک (به‌تایه‌ت خۆل و زبل و به‌فر) به
که‌ره‌سه‌بی‌ک له‌شوینیک و خاوین‌کردنه‌وه‌ی
ئه‌و شوینه: رقتن [گفتاری]. هه‌روه‌ها: رویدین

■ صفت‌مفعولی: رویدده (مالینراو) مصدر‌منفی:
نرویدین (نهمالین)

رویدیم / rûbîdiyom: [فرانسوی/اسم،
پویدیدیۆم؛ توخمیکی شیمیایی کانزایی، به
ژماره‌ی ئەتۆمی ۳۷ و کیشی ئەتۆمی ۸۵، ۴۶،
نهرم و سپی‌زیوی، که‌خیرا له‌هه‌وادا گر
ده‌گری.

روپوست / rûpûst، ها: /اسم، [کالبدشناسی]
سه‌رپیست؛ چینی ده‌ره‌وه‌ی پیست، که‌له
مۆرغه‌داراندا گرنج‌گرنجه.

روپوش / rûpûsh، ها: /اسم، ۱. پو‌پۆش؛
پۆشه‌مه‌نیک به‌تایه‌ت کراسی شۆر که‌به‌سه‌ر
جل‌وبه‌رگدا له‌به‌ری ده‌که‌ن ۲. پو‌که‌ش؛ به‌ره؛
پۆشه‌نیک (له‌کاغه‌ز، مقه‌وا، پارچه‌یان‌نیلۆن) که
شتیکی ده‌نیۆیان ده‌ژێر ده‌نین.

روپیه / rûpiye: [هندی/اسم، پو‌پی‌ه؛ یه‌که‌ی
پاره‌ی هیند، پاکستان و بری له‌ولاتانی
هاوسی‌یان.

رۆختی / rûtaxtî، ها: /اسم، لی‌فک؛ لی‌فک؛
چه‌رچه‌ف؛ په‌رده‌یی که‌به‌سه‌ر ته‌خیدا
ده‌کیشن.

رۆت‌کانال / rûtkānāl: [انگلیسی/اسم،
[دندان‌پزشکی] رۆت‌کانال؛ په‌گ‌ه‌لی خوینی له
ریشه‌ی دداندا.

رۆت‌کانال‌کردن: رۆت‌کانال‌کردن؛ باز
کردن و پاک و خاوین‌کردنه‌وه‌ی په‌گ‌ه‌لی

پېرۇز؛ يه کيک له سې پایه ی پېرۇزی دینی مه سیح.

روح انگیز / *rūhangīz*: [عربی/فارسی] صفت. دل بزوین؛ دلرښین؛ دلگر؛ هو ی به دیهاتن یان هاندانی ههستی خو ش «نوی روح انگیز موسیقی به گوش می رسد: دهنگی دل بزوینی موسیقا ده بیسری».

روحانی^۱ / *rūhānī, ro:hānī*: ها؛ ان؛ ون؛ [عربی/اسم] مه لا؛ مه لا: ۱. که سې که خه ریکی پېسه ری و به رپوه بردنی کار و باری دینی ۲. که سایه تی مه زه به ی؛ زانی ثابینی. روحانی^۲: صفت. رڅو ی: ۱. سه ره گیان. به رانه ر: جسمانی «عوالم روحانی: دنیا گه لی روحی» ۲. خاوه نی گیانی پاک و به رز «فضای روحانی: که شی رڅو ی».

روحانیت / *rūhānīyyat*: [عربی/اسم]. ۱. رڅو انیتی؛ رڅو انیه ت؛ بار و دڅ یان چو ښه تی مه لا بوون «نشانه ی روحانیت که تنها لباس نیست: ته نا جل و به رگ پیشانده ری روحانیتی نه» ۲. مه لایان؛ مه لای؛ کومه لی مه لا؛ سه رجه می مه لایان «روحانیت تشیع: مه لایانی شیعه».

روحانی نما / *rūhānīnemā, ro:hānī-*: ها؛ یان؛ [عربی/فارسی] اسم. کۆلکه مه لا؛ که سې که ته نا به رواله ت مه لا بی.

روح بخش / *rūhbaxš*: [عربی/فارسی] صفت. گیان به خش؛ رڅو به خش «گوش به آوای روح بخش خواننده می سپارم: گوئ به دهنگی گیان به خشی گۆرانی بیژ نه سپرم».

روح پرور / *rūhparvar*: [عربی/فارسی] صفت. رڅو پهرور؛ رڅو گه شین؛ هو ی پهرور شت و به رز کردنه وه ی رڅو «نوی روح پرور: دهنگی رڅو پهرور».

روح نواز / *rūhnawāz*: [عربی/فارسی] صفت. بلاوین؛ رڅو لاوین؛ هو ی لاوانده وه ی هه ست و دلنه رمی «از نسیم روح نواز سحری بیدار شدم: به

سروه ی بلاوینی به یان هه ستام».

روحوضی / *rūhowzī, rūho:zī*: [فارسی/عربی] نمایش نمایش روحوضی، نمایش روحی / *rūhi*: [عربی] صفت. ۱. رڅو ی؛ ده روونی؛ سه ر به رڅو «آرامش روحی: سوکنایی روحی» ۲. رڅو ښه؛ له رڅو؛ له جنس یان ټالیازی کانزای رڅو «قابلمه ی روحی: قاولمه ی روحینه».

روحیات / *rūhiyyāt*: [عربی] جمع روحیه روحیه / *rūhiyye*: ها؛ روحت؛ [عربی/اسم] حال؛ رڅو ښه: ۱. حاله تی عاتیفی (وهک شادی، هو مید یان خه م) یان ټاکاری که س یان ټاقمیک «روحیه ی همکاری بر جمع ما حاکم بود: روحیه ی ټاریکاری به سه ر کوره که ماندا زال بوو» ۲. لایه نی ئه ری نی ئه م حاله ته به تابیه ت هیوا و زات «به ما روحیه داد: روحیه ی دابینی».

روحیه داشتن دادن؛ روحیه داشتن روحوانی / *rūxānī*: [اسم] روو خوینی؛ کار یا ره وتی له روو خو ښه وه؛ خو ښه وه ی بابه ټیک له رووی نوو سراوه وه «سخترانی که نبود، آمد چیز ی را روحوانی کرد و رفت: وتاریژی نه بوو، هات شتیکی روو خوینی کرد و رڅو ی».

رود / *rūd*: ها؛ [اسم]. ۱. روو بار؛ رڅو؛ روو؛ روو بار؛ رڅو ځانه؛ چه م؛ چو م؛ گه ری سروشتی ئاو له بار ستاییه کی زوردا بو ماوه یه ک (لانی که م پتر له دوو مانگ له سالدا) که برژ ټه ده ریاوه ۲. [مجازی] روو بار؛ رو؛ رڅو؛ روو؛ روو بار؛ رڅو ځانه؛ چه م؛ چو م؛ ئه وه ی به م شیوه بگه ری «رود خون: روو باری خوین» ۳. [قدیمی] روود؛ سازی ژبی که به ده ندو که ده یژنه ن.

رود خون: [مجازی] روو باری خوین؛ شه ر و کوشتاری بی نامان و دژوار.

رودار / *rūdār*: صفت. [گفتاری] روودار: ۱. خاوه نی تابیه تمه ندی یان توانایی جوولانه وه له گه ل که سانی تردا، به یی ههستی شه رم کردن

□ رودست نداشتن: بان دەس نەبوون؛ باشتريان سەرتر له خۆی نەبوون «این کفشها رودست ندارد: ئەم پێلوانە بان دەسیان نیە».

رودسنگ / rûdsang / اسم: [زمین شناسی] چۆم پیچ؛ خرکه بهرد؛ خره بهرد؛ دهسته بهرد؛ کوپه ل؛ خرک؛ پهل؛ جمه خرکێ که له لاپالیکدا به رهو خوار ده بنهوه.

رودشکن / rûdšekan / ها: اسم: [زمین شناسی] شوینی کهم یان زۆر بوونه وهی لیژایی چۆم.

رودک / rûdak / اسم: [جانور شناسی] چاله که؛ چالک؛ چالگ؛ چاله؛ چالوو؛ کوپه بهش؛ کوپه بهشه؛ کوپه بهشه؛ گیانه وهه ریکی شه وگه پری لهش قورس و ئەستووره زهوی هه لده کۆلی.

رودل / rûdel / اسم: [گفتاری] سهردل؛ روودل؛ سقل؛ گرفت؛ نهخۆشی قورس بوون و داهیزانی سک له بهر پری گه ده.

□ رودل کردن: سهردل گرتن؛ گرفت کردن؛ توووشی نهخۆشی و ژانی گه ده بوون (به هۆی پری و قورسیه وه).

رودوزی / rûdûzi / ها: اسم: سهر دروو؛ جۆره دروونی که تهقه له کان له دهر وه بن.

روده / rûde / ها: اسم: ریخۆله؛ رۆخله؛ له غروو؛ رپله خو؛ رپخه لۆ؛ لیخه روو؛ له خه روو؛ رپخه لۆ که؛ رپخه لۆک؛ لوپخه رۆ؛ رۆله خوای؛ رۆخلا؛ رپقی؛ رپقیک؛ رپوشیک؛ رپقیک؛ رپۆدی؛ رووقی؛ ئور؛ پزور؛ بهشی که له لووله ی گه وارشت له بهر گه ده وه هه تا سوو.

□ رودهی آعور ۱ رودهی کور

روده ی باریک ۲ رودهی کوچک

روده ی بزرگ: زیله ک؛ سور؛ ریخۆله ئەستووه؛ رۆقی رهش؛ رپله خۆی گه وه؛ رۆقی ستوو؛ بهشی له ریخۆله بریتی له ریخۆله کوپره، قوولون (کوولون) و ریخۆله ی راست: رودهی فراخ

۲. /ها/ پرروو؛ بی شهرم؛ بی چه یا؛ گوسار تمه. روداری / rûdāri / اسم: [گفتاری] پروواری؛ بار یان دۆخی پروو دار بوون.

رودپیچ / rûdpič / اسم: [زمین شناسی] چۆم پیچ؛ وهر چه رخانه له مهرخی پروو باردا که زۆر تر دوا ی ماوه یه ک وه ک باز نه ییکی لی دئی.

رودخانه / rûdxāne / ها: اسم: رۆخانه؛ پروو بار؛ پروو بار: ۱. بواری سروشتی و کهم و زۆر هه میشه یی روو ۲. چۆم؛ چۆمی؛ پروو باری گه وه که برژێته دهریا وه.

رودربایستی / rûdarbāyestī / اسم: پروو دهر بایسی؛ له پروو داماو ی: ۱. دۆخ یان چۆنیه تی ههستی شهرم کردن له به جی نه هینانی داوا یان ئاره زووی که سییک «در رودربایستی گیر کردم و توانستم جواب رد بدهم؛ که وتمه ناو پروو دهر بایسیه وه و نه متوانی جوابی بکه م» ۲. کهم پرووی؛ شهرمیونی؛ ههست به وه ی که پتویسته له پرووی که سییکدا ره سمی بجوولیته وه «خیلی با او رودربایستی داشتم و حتی در حضور او بلند نمی خندیدم؛ له گه لیدا زۆر پروو دهر بایسیم هه بوو، ته نانهت له لایدا بهرز پێ نه ده که نیم».

رودررو / rûdar.rû / قید: پروو بار؛ پروو به پروو؛ له هه مبه ر یه کتریه وه «رودررو هه م چیز را به او گفتم؛ هه موو شتی کهم پروو بار پێ گوت».

رودست^۱ / rûdast / اسم: [مجازی، گفتاری] گزی؛ ته له که؛ فریو؛ فیل.

□ رودست خوردن: فریو خواردن؛ هه لئه تان؛ ده سخه رۆ بوون؛ ده ست به زاخا چوون «از یک پسر بچه رودست خوردم؛ فریوی مندا لیکم خوارد».

رودست زدن: فریو دان؛ فیل کردن؛ خه له تاندن؛ لا باندن؛ خه له تنای «غصه نخور، به من هم رودست زد؛ خه فته مه خو، منیشی فریو دا».

رودست^۲: صفت. بان دهس؛ بالاده ست؛ سه رده ست؛ سه رده س؛ باشترا؛ سهرتر؛ تا.

روراست / rūrast: صفت، [مجازی، گفتاری]
یه‌ک‌روو؛ رووراست؛ رووراس؛ بی‌پیا؛ راست و
ره‌وان؛ بی‌درو و دوورووئی «بهتر است با من
روراست باشی؛ چاتره له‌گه‌لمدا س‌د‌و بی!».

روراست: قید، [گفتاری] رپ‌وراست؛ راس‌وپاک؛
رووراست؛ روراست؛ راست‌ویژانه؛ پان‌به‌پان؛
به‌راشکاوای «هر چه بود، همه را تعریف کرد؛
هر چی بوو، همه‌مووی گئراوه».

رورووک / rowrovak, ro:rovak، ها: / اسم،
سه‌لالیک؛ سه‌لیلانک؛ ره‌ره‌وه؛ وه‌ره‌وه‌ره؛
پیچ‌چوک؛ ته‌شیره؛ کهرسه‌ییکی چکوله و
چهرخداره زاروی پی فییره پویشتن دهی.

روز / rüz، ها: / اسم، رۆژ: ۱. رۆ؛ رۆچ؛ رۆچ؛
پروژ؛ مه‌ودای نیوان دوو شه‌و که به‌روون بوونی
هه‌وا هه‌تا تاریک بوونه‌وه‌ی دیاری ده‌کری «در
تابستان روز از شب طولانی‌تر است؛ له‌هاویندا روز له
شه‌و دریت‌تره» ۲. شه‌و و رۆژ «ده‌ی در بیمارستان
بستری شد؛ ده‌ی له‌نه‌خوشخانه‌دا که‌وتیوو»
۳. ماوه‌یی که‌ته‌نیکی ئاسمانی ده‌وریک به
ده‌ور خولگه‌ی خویدا ده‌سووریت‌ه‌وه ۴. کات؛
گاف؛ هنگاف؛ وه‌خت «روز کار؛ روز تعطیل؛ روز عید؛
روزی کار؛ روزی پشوووان؛ دزی جیژن»
۵. سال‌وه‌گه‌ری ریوره‌سمیکی تایبست «روز
کارگر؛ روز مادر؛ روزی کرکار؛ دزی دایک» ۶. (له
حاله‌تی کودا) رۆژگار؛ رۆژگار؛ رۆژیار؛ رۆژان «آن
روزها ارزانی بود؛ نه‌وه‌ه‌ه‌ر زانی بوو».

روز از نو، روزی از نو: [مجازی] سهر له‌نوی؛
له‌سهر؛ دیسانه‌که؛ دیسانه‌وه؛ هه‌م‌دیسان؛
هه‌میسان؛ هه‌مدیس؛ هه‌م‌دواره «وقتی از زندان
آزاد شد، باز، روزی از نو، هه‌م‌دیزه‌ی این خانه را
خالی کرد، فرداشب آن ماشین را دزدید، تا دوباره گیر
افتاد؛ کاتیک له‌به‌ندیخانه به‌ردرا، سهر له‌نوی،
ئه‌مشه‌و ئه‌م‌ماله‌ی چه‌پاو کرد، سبه‌ی شه‌و ئه‌و
ماشینه‌ی دزی، هه‌تا دیسانه‌وه‌گیرا».

روز بازخواست: رۆژی پساتی؛ رۆژا په‌سلان؛

روده‌ی لائیم: ریخوله‌ی به‌تال؛ ریخوله‌ی
به‌رۆژوو؛ به‌شی له‌ریخوله‌ی باریک له‌نیوان
دوانزه‌گری و ئیلیومدا.

روده‌ی فراخ روده‌ی بزرگ

روده‌ی کوچک: ریخوله‌ی باریکه؛ ریخوله‌ی
باریک؛ ریخوله‌ی بچووک؛ رۆفی زراف؛ به‌شی‌ک
له‌ریخوله‌ی بریتی له‌دوانزه‌گری، ریخوله‌ی
به‌تال و ئیلیوم: روده‌ی باریک

روده‌ی کور: ریخوله‌ی کویره؛ تووره‌که
ئاساییک له‌سهره‌تای کوولونی ژووره‌پۆوه که
ئه‌پاندیس له‌ئاخردایه: روده‌ی آعور

روده‌ی راست در شکم کسی نبودن: [مجازی]
وه‌ک‌گوریسی ناو‌هه‌نبانه‌بوون؛ حه‌وت رۆژ
به‌ره‌له‌شه‌یتان له‌دایک بوون؛ زۆر به‌پیچ و
پا بوون؛ درۆزن و شه‌للانی بوون «این آقا یک
روده‌ی راست در شکمش نیست؛ ئه‌م‌پیاهه‌وه‌ک
گوریسی ناو‌هه‌نبانه‌یه».

روده‌بر / rûdebor روده‌بر شدن

روده‌بر شدن: [مجازی] ناوسک بران؛ ولک
بران؛ ژان کردنی ماسوولکه‌ی زگ به‌هۆی
پیکه‌نینی زۆره‌وه: روده‌بر

روده‌بند / rûdeband: اسم، [کالبدشناسی] کنته؛
چینیکی پان له‌کراسه‌زه‌وه که‌ریخوله‌کان به
رووبه‌ری پشتی سکه‌وه‌ده‌نووسین.

روده‌دراز / rûdederāz: صفت، [کنایی، گفتاری]
نووزه‌دریژ؛ زۆربلی؛ لاکیش؛ زۆریژ؛ چه‌نه‌باز؛
چه‌نه‌واز؛ چه‌نه‌روو؛ چنروو؛ چه‌نه‌چه‌قاوه؛ زۆر
قسه‌که‌ر «از آن آدمهای روده‌دراز و حراف است؛ له‌و
بنیاده‌مه‌نووزه‌دریژ و زۆریژانه‌یه».

روده‌درازی / rûdederāzi، ها: / اسم، [کنایی،
گفتاری] نووزه‌دریژی؛ چه‌نه‌بازی؛ لاکیشی؛ گیره؛
کار یا دۆخی چه‌قه‌کردن و چه‌نه‌لیدانی زۆر
«چرا این قدر روده‌درازی می‌کنی؟؛ بۆ ئه‌مه‌نده
نووزه‌دریژی ده‌که‌ی؟».

رودیم / rod(i)yom: [فرانسوی] ردیم

روز نجومی: رۆژی ستیژی؛ مه‌ودای نیوان
دوو جار تیپه‌پینی ئه‌ستییه‌یه‌ک له به‌رامبه‌ر
شوێنیکی دیاریکراو له زویدا.

روز نحس: زیپ؛ پۆژی تووش و شووم؛ پۆژی
که هه لکهوت و رووداوی ناخۆشی زۆره.

روز: قید، پۆز؛ به پۆزدا؛ له پۆزا؛ پۆنه (برو روز بیا؛ روز کار می کنیم و شب می خوابیم: بڕۆ به رۆژدا و مه‌روهه، رۆژ کار ده‌که‌ین و شه‌و ده‌نووین).

روزافزون / rûzafzûn /: صفت. [مجازی] به
تابه تمه ندى فره / زور بوونی یه تابه تابه.

روزامد / rûzāmad /: صفت. به رۆژ؛ گونجاو و
هاوێ له گهڵ رۆژيان کاتێ ئێستادا. ههروهها:

روزآمد بودن؛ روزآمد شدن؛ روزآمد کردن

روزانه ¹ /rūzāne/: صفت. رۆژانه: ۱. رۆژینه؛
 هەر رۆژی؛ هێ رۆژی؛ پێوه‌نیدار یان سەر به
 رۆژیک (غذای روزانه؛ مزد روزانه؛ چێشتی رۆژانه؛
 مزی روزانه) ۲. رۆژین؛ پێوه‌نیدار یان سەر به
 رۆژ (کار روزانه؛ مدرسه‌ی روزانه؛ کاری رۆژانه؛
 قوتابخانه‌ی رۆژانه).

روژانه^۲: مین. روژانه، روژینه؛ له روژیکدا؛ روژونه
(روژانه پانصد تومان مزد می‌گرفت: روژانه پیتسه‌د
تمه‌ن می ده‌گرت).

روزبخیر / rûzbexeyr: [فارسی/ عربی] ادعا.
 پۆرۆباش؛ ریزوشیی که ده کاتی پۆڤدا بۆ چاک و
 خۆشی به کار ده‌روا، به واتای «هیوادارم پۆژیکی
 باشت هه‌ب».

روزپرواز / rûzparvâz ، ها؛ ان: صفت. پوژف؛
(پرندهی روزپرواز: په‌لومری روژف).

روزشکار / rûzšekār ، ها؛ ان: / صفت، رۆژراو؛ به
هۆگرهتی یان تایبهتمه‌ندی راو و بژیو په‌یدا
کردن له رۆژدا (جانور روزشکار: گیانه‌ومری رۆژراو).

روز شمار / rûzšomār /: اسم، پۆژمێر؛ رۆژئەژمێر؛
پۆژمێر؛ پۆژپێو؛ ئەوەی کە لە بارەی هەر یەکە
لە رۆژانی دیاریکراوی هەفته، مانگ یان سالدا

رېڙا پهسلانې؛ رېڙي پهسلان؛ رېڙا پاشين؛
دواروږ؛ رېڙي قيامت: روز قيامت

روز به روز: پۆژ به پۆژ؛ پۆژ وه پۆژ؛ پۆبه پۆ؛
هه‌موو پۆژێ؛ هه‌ر پۆژ (پۆبه‌پۆژ) حاله‌ بدتر
می‌شد: پۆژ به‌ پۆژ حاله‌ خراپتر ده‌بوو.

روز تولد: زارپوژ؛ پوژی له‌دایک بوون؛ پو
په‌یدا بیهی.

روز جزا: رڙڙا پاشين؛ رڙڙي پهسلان؛ نيروانا؛
نيرفانا؛ رڙڙي قيامت: روز قيامت

روز حشر: رۆزى پەسلان، نىروانا؛ رۆژاپاشين؛
رۆژاسلاتى؛ رۆزى پەسلان؛ رۆزى پىستى؛ رۆ و
حەشرى؛ رۆزى ھەستەنەوھى دواى مەرگ:
روز قىامت

روز خورشیدی: پۆژی خۆری؛ پۆژی ههتاوی؛
مهوادی نیوان دووجار تیپه‌پینی په‌تا-په‌یتای
پۆژیار له سه‌ر شوپنیککی دیاریکراو له زه‌ویدا.
روز رستاخیز: په‌سلان؛ سه‌لا؛ پۆژی سه‌لا؛ روز
قامت

روز سیاه: [مجازی] تهنگانه؛ پژوی رهش؛ پژوی
تهنگ؛ کاتی گیروگرفت و دهوره دانی دژواری
و رووداوی ناخوش (پول سفید برای روز سیاه
است: یاره‌ی سیه، یه‌ی رهش).

روزِ شمار: رڙي پهلان؛ رڙي ههستانه وه
دواي مهرگ.

روز قیامت: /اسلام/ رۆژی پەسلان؛ رۆژی پساتی؛ رۆژاپەسلانی؛ رۆژی سەر هەلدانەوهی پاش مردن که به چاکه و خراپه‌ی خه‌لک راده‌گهن: روز بازخواست؛ روز جزا؛ روز حشر؛ روز رستاخیز؛ روز محشر

روز کارگر: پوڙی کاریگر؛ پوڙی کریکار؛
پوڙیکی دیاریکارو بو پڙیگرتن له پله و پایه ی
کریکاران (پوڙی یه کمه می مانگی مهی، بهرامبه ر
به یازدهی گولان). ههروهه: روز مادر؛ روز
معلم

روز محشر: روژی پهسلان: روز قیامت

ئاگاداريگه ليک ده دا.

روزشماری /rûzšomârî/: اسم. [کنایی] هه زاره؛ پۆژمیری؛ بۆ پرودانى پروداویک پۆژ ژماردن «او برای آزادی برادرش روزشماری می کرد: بۆ ئازاد بوونی براکهی هه زاره ی ده کرد».

روزکوری /rûzkûrî/: اسم. پۆژکویری؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی کهم بوونه وه ی سۆمای چاو له پرووناکی زۆردا.

روزگار /rûz(e)gâr/: ها؛ لان/: اسم. پۆزگار؛ پۆژگار؛ پۆزیار؛ سهردهم؛ سهروهه نند: ۱. زه مانه؛ دنیا؛ ده مان؛ ده ور و زه مانه «روزگار پیروی؛ در روزگار خانی؛ روزگاری پیروی؛ له سه رده می خانیدا» ۲. [مجازی] ده وران؛ گهردوون؛ بار و دۆخ؛ حال وههوا؛ هه ل و مه رج «روزگار ناموافق؛ گردش روزگار؛ روژگاری ناساز؛ سووپی ده وران».

روزگار گذراندن: پۆژگار دانه سه ر؛ پۆژگار تیپه پاندن؛ ژین به سه ر بردن؛ ته مه ن به سه ر دان؛ پۆژ به سه ر دان؛ قه رقه دانندن؛ پۆژ قه تاندن؛ ژیان؛ ژیه ی.

روزگرد /rûzgard/: ها؛ لان/: اسم. پۆکیشک؛ سپارده ی کیشکی پۆژ؛ نواوانی که به پۆژدا له شویتیک ده گه پێ. به رانبهر؛ شب گرد

روزگرد: صفت. پۆزگه ر؛ پۆگیل؛ به چالاکی و گه پان و جه و جوول له پۆژدا (له مه ر گیانه وه رانه وه).

روزمرگی /rûzmarregî/: اسم. هه رپۆژه یی؛ بار یان چۆنیه تی هه موو پۆژه بوون.

روزمه /rûzmarre/: [فارسی/عربی] صفت. هه رپۆژه؛ هه موو پۆژی: ۱. پیوه نیدار به کارگه لی ئاسایی ژیا نی پۆژانه وه ۲. پیوه نیدار به کار یان پروداوگه لی ئاسایی و هه ر پۆژه ییه وه.

روزمزد /rûzmozd/: صفت. پۆژمزد؛ وه رگری مزی پۆژانه له به رانبهر کاری پۆژانه دا «کارگر روزمزد: کریکاری پۆژمزد».

روزن /rowzan, ro:zan/: ها؛ /اسم. [مخفف، ادبی] پۆژن؛ پۆچن؛ پۆژنه؛ کونی له دیوار یان سه ربان بۆ پرووناکی و...

روزنامجات /rûznâmecât/: (!) [فارسی/از عربی] جمع روزنامه

روزنامه /rûznâme/: ها؛ روزنامجات/: اسم. ۱. پۆژنامه؛ پۆژنامه؛ غه زه ته؛ قه زاته؛ بلاقۆکی چاپی به شیوه ی په ره یان په ره گه لی بی به رگ و جزو به نند نه کراو که زۆرتر له کاتیکی دیاربکراوی پۆژانه یان هه فته نه دا بلاو ده بیته وه و ناواخنی ده نگ و باسی پۆژ، بابته گه لی پامیاری، کۆمه لایه تی، هونه ری و وه کوو ئه وانه یه ۲. [قدیمی] یادداشت یان گوزارشتی پۆژانه.

روزنامه ی دیواری: پۆژنامه دیواری؛ پۆژنامه ی دیواری؛ نووسراوه یی پتر ده س نووس، وه ک پۆژنامه (واته بریتی له وتار و بابته گه لی جۆراوجۆر) که بۆ خویندنه وه ی خوینهران له سه ر دیواره وه دایده کوتن «روزنامه ی دیواری مدرسه: روزنامه دیواری قوتابخانه».

روزنامه خوان /rznāmexān/: ها؛ /صفت. پۆژنامه خوین؛ هۆگرتوو به خویندنه وه ی بلاقۆکی گه ره گه پانه، به تایبه ت پۆژنامه. هه روه ها:

روزنامه خوانی

روزنامه فروشی /rûznāme furûšî/: اسم. پۆژنامه فروشی: ۱. کاری فروشتنی پۆژنامه ۲. /ها/ شویتنی که پۆژنامه ی لی ده فروشن.

هه روه ها: روزنامه فروش

روزنامه نگاری /rûznāmenegārî/: اسم. پۆژنامه نووسی؛ پۆژنامه وانی: ۱. کار و په وتی نووسینی وتار له پۆژنامه دا ۲. کار و په وتی پیک و پیک کردن و چاپ و بلاوکردنه وه ی پۆژنامه. هه روه ها: روزنامه نگار؛ روزنامه نویسی؛

رونامه نویس

روزنه /rowzane, ro:zane/: ها؛ /اسم. پۆچنه؛ پۆچن؛ پۆچینک؛ پۆچین؛ پۆژنه؛ پۆژهن؛

کولانچکه؛ کولانکه؛ کولانه؛ کوناوچه؛ کولاورژنه؛ کلاورژنه؛ تەشە؛ درز یان کوناپەکی گچکە لە دیوار یان ڕوویە کدا کە دیوی ناو پێوەندی دەدا بە دیوی دەرەو بە ڕووناکایی و...
 روزد /rûze/ : اسم. ڕۆژوو؛ ڕۆژگ؛ ڕووزگ؛ ڕۆژی؛ ڕۆچئ؛ کاریکی پەرستنی بە شیوەی خۆ پاراستن لە خواردن و خواردنەو و هەروەها بڕئ کاری تر، لە ڕۆژ، حەفتە یان مانگیکی دیاریکراوا.

□ روزدی کجشکی: ڕۆژوو یان بۆلە؛ ڕۆژگ تا نیوەڕۆ.

□ روزد حوردن: ڕۆژوو خواردن؛ ڕۆژوو نەگرتن لە کاتی خۆیدا، یان شکاندنی.

روزد داشتن ❶ روزە بودن، روزە ❷ روزدی شکدار گرفتن /کنایی/ نەگەشتنە ناو قول هەلکردن؛ ئەنجام دانئ کاری بەبئ دلنیایی لە ئاکامی «اول بین آزاد ماشین را می فروشد بعد برو برای خریدش پول قرض کن! چرا روزی شکدار می گیری؟» لەبەردا بزانه ئازاد ماشینە کە دەفرۆشئ، جا بچۆ پوولی بۆ قەرز کە! بۆ هیشتا نە کە یسنوویە ناو قول هەلەدە کە؟.

روزد شکستن: ڕۆژوو شکاندن؛ ڕۆچئ / ڕۆچە مارەئ؛ کۆتایی هێنان بە ڕۆژوو.

روزد گرفتن: ڕۆژوو / ڕۆژگ گرتن؛ ڕۆچئ / ڕۆچە گیرتەئ.

روزە کشودن: بەربانگ کردن؛ ڕۆژوو کردنەو؛ ڕۆچەو کەردەئ؛ دەسپێکردنەوئ خواردن لە کاتی خۆیدا.

روزە ❶ صفت. /گفتاری/ بە ڕۆژوو؛ ڕۆژوو؛ ڕۆژگەوان؛ ڕۆژووەوان؛ ڕۆچەوان (خواهرم روزد است: خوشکم بهروزوو).

□ روزە بودن: بە ڕۆژوو بوون؛ ڕۆژگ بوون؛ ڕۆچئ / ڕۆچە بیەئ: روزە داشتن

— روزە ❶ بیواژە. — ڕۆژە؛ — ڕۆ؛ — ڕوہ: ❶ پێوەندیدار بە مەودای کاتی بە پێی ڕۆژوہ

«دەروژە: دەروژە ❶ ❷. — ڕۆژان؛ بەتەمەن بە گوێرەئ ڕۆژ «نوزاد دوروزە: کۆرپەئ دوروزە».

روزد خواردی /rûzexârî/ : اسم. کاری ڕۆژوو خواردن؛ ڕۆژوو نەگرتن؛ بە ڕۆژوو نەبوون. هەروەها: روزەخوار

روزدەداری /rûzedârî/ : اسم. ڕۆژگەوانئ؛ ڕۆچەوانئ؛ بە ڕۆژوویی؛ کاری ڕۆژوو گرتن و بەجئ هێنانئ دایب ڕۆژوو. هەروەها: روزەدار

روزدەگشایی /rûzegošâyî/ : اسم. کاری بەربانگ کردنەو؛ ڕۆچەو کەردەئ. هەروەها: روزەگشا

روزی ❶ /rûzî/ : اسم. بژیو؛ داژیار؛ ڕۆزی: ❶ پێخۆری ڕۆژانە ❷. ❶ سق؛ ❷ زق؛ ئەوئ

گیاندار لە ڕۆژدا بە دەستی دیتئ «روزی را خدا می رساند: بژیو لە خواوەیە».

روزی ❶ قید. ڕۆژی؛ ڕۆژیک؛ ڕۆیو؛ ڕۆییو؛ ڕۆیوئە: ❶ ڕۆژانە؛ لە هەر ڕۆژدا «روزی هشت ساعت کار می کنیم: ڕۆژی هەشت سەعات کار دەکەین» ❷. شەو و ڕۆژی؛ لە درێژایی شەوانە ڕۆژدا «روزی چہار قرص مصرف شود: ڕۆژیک چوار حوب بخورئ».

روزی رسان /rûzîresân/ : صفت. ڕۆزی دەر؛ بژیو دەر؛ ڕۆزی گەیین؛ دابینکەری داژیاری ڕۆژانەئ کەسان.

روژ /roj, rûj/ ، ها: /فرانسوی/ اسم. ماتیک؛ ڕۆژ؛ ماکینکی ڕەنگی بۆ ڕەنگ کردنی لیو: رژ لب

□ روژ گونە: ماکینکی ڕەنگی بە شیوەئ ئارد یان هەویر بۆ جوان کردنی سەرگونا.

روس /rûs/ ، ها: /اسم. ڕووس: ❶. هەر یەکە لە کەسانی سەر بە یەکیک لە ھۆزەکانی سلاوئ دانیشتووی ئورووپای ڕۆژھەلات کە بە زمانی ڕووسی قسە دەکەن ❷. هەر یەک لە دانیشتوانی خەلکی ڕووسیا یان منداڵەکانیان.

روسا /ro'sâ / : [عربی] جمع ❶ ریس روساخت /rûsâxt/ ، ها: /اسم. ڕووسچین؛ دیم؛ ڕووسچن؛ هەر کام لە بنکە کۆمەڵایەتیەکان (وەک

از امتحان روسفید بیرون آمد: له نه‌زمونه‌که‌دا رووسوور ده‌رهات>.

روسفیدی / rûsefidî, -sifidî / اسم. [مجازی]
 رووچه‌رمگی؛ رووسووری؛ سهربه‌رزی؛ دۆخ یان
 چۆنیته‌ی رووچه‌رمگ بوون <او مایه‌ی روسفیدی
 پدر و مادرش شد: بووه هؤی رووچه‌رمگی دایک و
 باوکی>.

روسوفیل / rûsofil / ها: / ؟[صفت. لاگری
 رووس: ۱. رووس په‌رست؛ لایه‌نگری رووسان
 ۲. لایه‌نگری سیاسه‌تی ده‌وله‌تی رووسییه.
 روسی^۱ / rûsî / اسم. رووسی؛ له زمانه
 هیندو-ئوروپاییه‌کان، لقی سلاو که رووسه‌کان
 قسه‌ی پی ده‌کن.

روسی^۲: اسم. رووسی؛ سهر به رووسییه یان هی
 رووسییه <سماور روسی: سه‌ماوهری رووسی>.

روسایاه / rûsîyah / ان: / صفت. [مجازی]
 رووره‌ش: ۱. ناوژپاو؛ رووسیواو <این بجه ما را پیش
 مردم روسایاه کرد: ئەم منداله لای خه‌لکیه‌وه
 رووره‌شی کردین> ۲. شهرمه‌زار؛ شهرمه‌سار؛
 خه‌جالت؛ خه‌جالت‌بار <خدایا! این بنده‌ی روسایاه
 خودت را ببخش: خویاه! له‌م بنده‌ی رووره‌شه‌ی
 خۆت خۆش بیه>.

روسایاهی / rûsîyahî / اسم. [مجازی] رووره‌شی؛
 شهرمه‌زاری؛ دۆخ یان چۆنیته‌ی رووره‌ش بوون
 <زمستان می‌رود و روسایاهی به زغال می‌ماند: زمستان
 ده‌پوا و رووره‌شی ههر بۆ خه‌لووز ده‌مینیتیه>.

روش / raveš / ها: / اسم. ره‌وش؛ ره‌وشت؛ زئ:
 ۱. تهرز؛ چۆناوچۆنی جیبه‌جی کردنی کاریک
 <روش‌انشا؛ روش‌آشپزی: ره‌وشی نووسین: نه‌رزی
 ئاشپه‌زی> ۲. ری‌وره‌وش؛ چۆناوچۆنی ئاکار و
 شیوه‌ی که‌سی له‌مه‌ر بابه‌تیکی دیاریکراوه‌وه
 <روش من این نیست که با مردم دعا کنم: ره‌وشی من
 وایه له‌گه‌ل خه‌لک‌دا به شهر بیم>.

روش‌شناسی / raveš.šenasî / اسم. ره‌وش‌ناسی؛
 ره‌وشت‌ناسی: ۱. کۆمه‌له‌یی‌ک له شیوه و

بنه‌ماله و ده‌وله‌ت) که پیشاندهری بار و دۆخی
 ئابووری، فهره‌هنگی و ناوچه‌یی کۆمه‌لگاییکه.

روسازی / rûsazî / اسم. رووسازی؛ رووکاری؛
 کاری چی‌کردنی رووبه‌ری ده‌ره‌وه‌ی شتی،
 به‌تایه‌ت توژی ده‌ره‌وه‌ی بوراگه (جاده، شه‌قام،
 پیاده‌رۆ).

روسی / rûspî / ها: / ان: / اسم. [ادبی] سۆزانی؛
 سۆزمانی؛ جنده؛ ژنی خۆفروش؛ ژنی داوین‌ته‌ر.
 روسپی‌خانه / rûspîxâne / ها: / اسم. [ادبی]
 ماله‌جنده؛ قاحبه‌خانه؛ جنده‌خانه.

روسیگری / rûspîgarî / اسم. [ادبی] جنه‌یی؛
 جنه‌گه‌ری؛ کار و ره‌وتی پاره‌به‌ده‌س هینان له
 ږنگای تیکه‌لی کردن له‌گه‌ل پیواندا.

روستا / rûstā / ها: / اسم. [ادبی] لادی؛ دئ؛
 لاده‌گا؛ ده‌گا؛ دپه‌ات؛ لاگا؛ لاگه؛ ئاویی؛ گوند.

روستائی / rûstā'î / روستایی
 روستازاده / rûstāzāde / ها: / گان: / صفت.
 گوندی؛ دپه‌اتی: ۱. له دایک‌بوو له لادی‌دا
 ۲. تاییه‌تمه‌ندی که‌سی که دایک و بابی
 لادیین.

روستایار / rûstāyār / ان: / اسم. دییار؛ که‌سی
 که کار و باری، یاری گه‌یاندن به دپه‌اته.
 هه‌روه‌ها: روستایاری

روستایی / rûstāyî / ها: / ان: / اسم. لادییی؛
 گوندی؛ دپه‌اتی؛ پیوه‌ندی‌دار به لادی یان سهر
 به لادییه‌وه <زندگی روستایی: ژنی لادییی>: روستائی
 روسری / rûsarî / ها: / اسم. سه‌ریۆش؛
 رووسه‌ری؛ ده‌وملی؛ جزیه؛ قوماشی سی یان
 چوارگۆشه (زۆرت‌ر به شیوه‌ی سی‌سووچی
 مووچاوه) که ژنان به سه‌ری‌دا ده‌دن <روسری
 گلدار قشنگی سرش کرده بود: سه‌ریۆشکی گول‌داری
 جوانی دابوو به سه‌ری‌دا>.

روسفید / rûsefid, -sifid / صفت. [مجازی]
 رووسوور؛ رووچه‌رمگ؛ رووسی؛ سهربه‌رز؛
 کامه‌ران له جیبه‌جی کردنی کاری په‌سنددا <او

بنهماگه‌لی ده کارکراو له نامۆزه‌یه کدا (زانستی، فلسفه‌ی، هونری و...) ۲. لیکدانه‌وه و لیروانیینی بنهما و شیوه‌گه‌لی که‌لک لی‌گیراو له بواریکی تایبه‌تدا.

روشن /rowšan, rošan/: صفت. پرووناک؛ رۆشن؛ ره‌وشه‌ن؛ پرووشن؛ پروون: ۱. خواه‌ونی پرووناکی «اتاق»؛ روز؛ روشن؛ دیوی روشن؛ رۆژی پرووناک؛ ۲. داگیرساو؛ هه‌لکراو؛ جاخ؛ خواه‌ونی پرووناکی یان گهرما «چراغ روشن»؛ اجاق؛ بوسه؛ چرای روشن؛ و جاحی روشن؛ ۳. هه‌لکراو؛ له‌حالی داگیرسان یان کارکردندا (له‌مه‌ر ده‌زگاگه‌لی کاره‌بایی یان موتۆریه‌وه) «رادیو روشن» است ولی صدایش درنی‌آید؛ رادیوه‌که روشن؛ به‌لام ده‌نگی لینه‌ویه ۴. به تیشکدانه‌وه‌ی زۆتره‌وه «رنگ روشن؛ رهنگی روشن» ۵. دیار؛ ئاشکرا؛ خویا؛ له‌بار بۆ به‌باشی و سانایی زانین، دیتن یان تیگه‌یشتن «روشن بود که‌نمی‌خواهد قبول کند؛ ده‌بوو نایه‌وێ قبولی بکا» ۶. به‌ئاگایی و بیره‌وه «فکر روشن؛ ذهن روشن؛ بیر روشن؛ زه‌ینی روشن».

روشن کردن؛ رۆشن کردن: ۱. داگیرساندن؛ هه‌لگیرساندن؛ هه‌لکردن؛ رۆناندن؛ ره‌وشاندن؛ گریسه‌ه‌ن؛ گیه‌سه‌نه؛ گیه‌سانن؛ نه‌نه‌گیسه‌نی؛ گیه‌ساننه؛ ئۆکردن؛ ده‌م داین؛ داگیرساندنی شتیک «اجاق را روشن کردم؛ و جاحه‌که‌م روشن کرد» ۲. هه‌لکردن؛ داگیرساندن؛ گریه‌ه‌ن؛ گیه‌ساننه؛ وه‌گهر خستنی کاره‌با له‌خولگه‌یه‌کی کاره‌بایدا «تلویزیون را روشن کن؛ تله‌فیزینه‌که‌روشن که!» ۳. هه‌لکردنی موتۆریک «موتور را روشن کرد؛ موتۆره‌که‌ی روشن کرد» ۴. «مجازی» حالی کردن؛ تی‌گه‌یاندن؛ رۆشن کردنه‌وه؛ پروون کردنه‌وه؛ بابه‌تی بۆ که‌سیک پروون کردنه‌وه «من درست نفهمیدم منظور چیست، لطفاً مرا روشن کن؛ باش نه‌مزانی مه‌به‌ستت چیه، تکایه‌ حالیم کن!» ۵. هه‌روه‌ها؛ روشن شدن

روشنایی /rowšanā'î, ro:šanā'î/ روشنایی
روشنایی /rowšanāyî, ro:šanāyî/ روشنایی
رۆشنایی؛ رۆچنایی؛ پرووناکی؛ رۆژنهای؛
رۆژنایی؛ روشنایی؛ رۆناهیاتی؛ پروونایی؛
رۆنکایی؛ پرووناکی؛ سو؛ رهنک؛ ۱. دۆخ یان
چۆناوچۆنی رۆشن بوون «روشنایی اتاق کم است؛
روشنایی دیوه‌که‌که‌مه» ۲. نوور «از دور روشنایی
ضعیفی به چشم می‌خورد؛ له‌دوو‌ره‌وه‌ روشناییکی کز
ده‌بیرا» ۳. سه‌رچاوه‌ی نوور و رۆشنایی *

روشنایی

روشن بین /rowšanbîn, ro:šan-/: هه‌لان؛
صفت. «مجازی» رۆشن بین؛ بینا؛ ۱. پرووناک‌بین؛
خواه‌ونی بیرى ورد و باش ۲. توانا له‌تیگه‌یشتنی
نه‌نگیزه و سه‌ره‌نجامه‌کانی کار و پرووداو‌گه‌لدا.
روشن دل /rowšandel, ro:šan-/: صفت. «مجازی»
رۆشن‌دل؛ پرووناک‌دل؛ ۱. وریا؛ خواه‌ونی هۆشیاری
و لیها‌توویی زه‌ینی بۆ ئاگایی په‌یدا کردن
له‌باره‌ی پرووداو‌گه‌له‌وه: روشن ضمیر ۲. ل‌ان/
«مجازی» نابینا؛ کویر؛ مجرؤ.

روشن ضمیر /rowšanzamîr, ro:šan-/: افارسى
عربى روشن دل
روشنفکر /rowšanfekr, ro:šan-/: هه‌لان؛
افارسى/ عربى | صفت. «مجازی» رۆشن‌بیر؛
پرووناک‌بیر؛ تیگه‌یشتوو؛ ۱. خواهن‌بیر و
پروانینیکی ئاگاهانه، دروست و دوور له
وشک‌میشکی و نه‌فسانه ۲. زانا به‌دابی زه‌مان؛
تیگه‌یشتووی پیگه‌یشتوو؛ پروه‌مه‌ند به‌ده‌ور و
نرخ‌ی زانست و فره‌ه‌نگ له‌به‌ره‌و پیش‌بردنی
کۆمه‌لگادا.

روشنفکری^۱ /rowšanfekrî, ro:šan-/: افارسى/
عربى | اسم. «مجازی» رۆشن‌بیری؛ پرووناک‌بیری؛ دۆخ
یان چۆنیه‌تی رۆشن‌بیر بوون «سواد و تحصیلات به
تنهایی نشانه‌ی روشنفکری نیست؛ خوین‌ه‌واری و
زانباری به‌ته‌نی نشانه‌ی رۆشن‌بیری نه‌ه».
روشنفکری^۲: صفت. «مجازی» رۆشن‌بیری؛

روضة خوانی / rowzexānī, ro:ze- / ها: [عربی/فارسی] / اسم. روزه خوینی: ۱. کاری و تنه‌وهی روزه ۲. کۆرئ که تیدا روزه ده‌خوین.

روغن / rowqan, ro:qan- / ها: / اسم. رۆن؛ روون؛ دون؛ روین؛ روهن؛ روهن؛ روغان: ۱. هر کام له ماگه‌لی چه‌ور و تراو، نیوه‌تراو یان لبق که تیکه‌لی ئاو نابێ به‌لام تیکه‌لی ئەلکول و ئیتر ده‌بێ و له بان قوماش یان کاغه‌زه‌وه شوینی ده‌مینیتوه ۲. به‌رهمیکی خواردمه‌نی چه‌ور، نه‌گۆر یان تراو که له چیش‌ت دروست‌کردندا به‌کار دی ۳. مه‌له‌هم؛ دهرمانیک له ماگه‌لی چه‌وره که ده‌یساونه شوینی برین یان ئیشه‌وه ۴. هر کام له چه‌وریگه‌لی ره‌وانکهر که له پیشه‌سازیدا بو‌ره‌وانی و که‌م کردنه‌وهی لیک‌گیران به‌کار دی و زۆرتر له کانگاوهرده‌گیرئ ۵. هر کام له چه‌وریگه‌لی بریقه‌ده‌ر.

☐ روغن آراشید: رۆنی بادام‌زه‌مین.

روغن استخوان: رۆنی پێشه؛ رۆنیککی تۆخ و بۆگه‌نه که له رینگای به‌تنۆکه‌کردن و وێرایی دارزانی ئیسک به‌ده‌س دی و سه‌رچاوهری پیریدینه.

روغن اسکاتیف: رۆنی ئیسکاتیف؛ هر یه‌که له رۆنگه‌لی گیایی (وه‌کوو رۆنی به‌زهره‌ک یان خورما) که له رهنگسازي و رهنگاریدا بو‌خیرا وشک کردنه‌وهی رهنگ به‌کار دی.

روغن الیف: رۆن ئەلیف؛ رۆنیککی سه‌نعه‌تی که له به‌زهره‌کی ده‌گرن و له رهنگکاری چيودا به‌کار دی.

روغن بنگ: رۆنی به‌نگ؛ خواردمه‌نیه‌کی هۆشبه‌ره که به‌کولاندنی چرۆی گولی شادانه له ناو رۆنی بادام یان که‌ردها دروست ده‌بێ.

روغن تونگ: رۆنی تونگ؛ رۆنی که له چيوی چینی ده‌یگرن.

رووناکبیری؛ رۆشن‌بیرانه؛ رووناکبیرانه‌وه؛ پێوه‌ندیدار به‌ رووناکبیرانه‌وه (مخفله‌ای روشنفکری؛ بحثه‌ای روشنفکری: جفت‌گه‌لی رۆشن‌بیری؛ قسه و باسی رۆشن‌بیری).

روشنگری / rowšangarī, ro:šan- / اسم. [مجازی] کار و ره‌وتی ئاگادار کردنه‌وهی خه‌لکی له چۆنیه‌تی کاران، به‌تایبه‌ت له‌مه‌ر دیارده‌گه‌لی سروشتی و زانستی یان ره‌وداوگه‌لی رامیاریه‌وه. هه‌روه‌ها: روشنگر

روشنه / rowšane, ro:šane- / ها: / اسم. وله‌یار؛ شوینی ئاوه‌لا له لێره‌واردا.

روشنی / rowšanī, ro:šanī- / اسم. رۆشنی؛ رووناکی: ۱. رۆهنی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی رۆشن بوون ۲. رۆشنایی؛ رووناکایی.

روشور / rūšūr, - / ها: / اسم. [گفتاری] سپیاو؛ سپیاف؛ ماکی خاویڤ که‌ره‌وه‌ی له‌ش.

روشوفاز / rūšûfāj, -šofāj- / ها: / فارسی / فرانسوی / اسم. پۆشه‌نی رادیاتوری شووفاز که به‌سه‌ریدا ده‌ده‌ن (به‌تایبه‌ت جابه‌ییکی چيوی کون-کون): روشوفازی

روشوفازی / rūšûfājī, -šofājī- / فارسی / فرانسوی / روشوفاز

روشویی / rūšûyî, - / ها: / اسم. ده‌سشۆری؛ ده‌سشۆیی؛ ده‌سشۆ؛ ده‌سشۆرک.

روضه / rowze, ro:ze- / ها: [عربی] / اسم. ۱. راز و چیرۆک له‌مه‌ر به‌سه‌رهاتی پیاوچاکانی دینه‌وه که جار و بار له‌گه‌ل شیعر و ئاوازی به‌سۆز و گریاندا به‌ ۲. کۆرئ که ئەم باسانه‌ی تیدا ده‌بێژرئ ۳. [ادبی] باخ.

☐ روضه‌ی رضوان: باخی به‌هه‌شت؛ باخوو به‌هه‌شتی.

روضه‌خوان / rowzexān, ro:ze- / ها: [عربی/فارسی] / اسم. [شيعه] که‌سیک ده‌جل‌وبه‌رگی مه‌لاییدا که کاری روزه‌خوینی و لاواندنه‌وه و هینانه‌گریانی خه‌لکه.

تاشين؛ له كووله كهى تەردا ئاور كىردنەو؛ زۆر
فيلە باز و ئاو ژېركا بوون «مواظب باش! اين از
آنهاس ت كه بى روغن سرخ مى كند: هۆشت بى! ئەمە
لهوانهيه كه به وشكى سەر دەتاشى».

روغندان / rowqandān, ro:qan / **ها:** / **اسم:**
پۇندان؛ پووندان؛ دەفرى به لووله يىتىكى بارىك و
درېژموه كه پۇنى تىدە كەن و له پۇنكاريدا
به كار دى.

روغن سوزى / rowqansûzî, ro:qan / **اسم:**
۱. پۇن سووزى؛ كارى سووتانى پۇن له گەل
سووته مەنى، به هۆى گرفتى موتورەو
۲. **[مجازى]** چۆنەتە لاكه هاتن؛ زوان كه فتنه
لاى دەم؛ دەم بۇ گىلاخه خواردن چوون؛ تەكهى
مل هاتن؛ بار و دۆخى هېژ له دەس دان و گيان
تىدا نەمان «امروز ديگر از زور خستگى به روغن سوزى
افتادم: ئەمرو ئىتر هيندە ماندووم لاکەم دى».

روغن شكن / rowqanşekan, ro:qan / **ها:** / **اسم:**
چەورى بىر؛ پۇن شكىن؛ پۇن بىر؛ هەر شتىك كه
ماكى چەورى لىك بكا تەو.

روغن فروش / rowqanfurûş, ro:qan / **ها:** / **ان:**
اسم: پۇن فروش؛ پوهن ورەش؛ به تايبەت
فروشياری پۇنى كەرە.

روغنكارى / rowqankārî, ro:qan / **ها:** / **اسم:**
پۇنكارى؛ ۱. كار يا پەوتى پىدا ساوينى پۇن بۇ
نەرم كىردن يان بىرقە پى خستىن ۲. كارى
تئ كىردنى پۇن به جەمگە، خولگە، ياتاقان و
پنتەگەلى لىكساوينى موتور و... بۇ پەوانكىردنى
جم و جوول له نىوانياندا؛ چەور كىردنى مەكىنە.

روغن كشى / rowqankeşî, ro:qan- / **اسم:**
پۇن گرى؛ پۇن گىرى؛ كار يا پەوتى گرتنى پۇن
له تۆمگەلى پۇندار.

روغنى ¹ / rowqanî, ro:qanî / **ها:** / **اسم:** **[گفتارى]**
پۇن فروش.

روغنى ²: صفت. ۱. پۇندار؛ به پۇن «دانەى روغنى؛
تۆمى رۇندار» ۲. چەور؛ پۇناوى؛ پەونىن «دستم

روغن جلا: پۇنى جەلا؛ هەموو چەشنە
پۇنىكى سەنەتەتى كه بۇ بىرقە دار كىردنى
پووكارى چىو به كار دى.

روغن چراغ: پۇنى چرا: ۱. نەوت ۲. **[قدیمی]**
پۇنى گەرچەك.

روغن حیوانى: پۇنى حەيوانى: ۱. چەورى و
بەزى نىو شانەگەلى گيانەوهران ۲. **روغن**
كرمانشاهی

روغن خاکستری: پۇنى گورگى؛ پۇنى كه
ئوكسىدى جيوهى تىدايه و بۇ مەلەهمى بىر
وەرەمەلى لهش به كار دى.

روغن خوراکی: پۇنى خۇراكى؛ پۇنى كه بۇ
خواردن به كار دى.

روغن دیمید: پۇنى پەدراو؛ پۇنى كه به هۆى
پفدانەو هەست بۆتەو.

روغن زرد **روغن کرمانشاهی**

روغن کرمانشاهی: پۇنى كەرە؛ پۇن كوردى؛
پۇن خۇمانى؛ پوهنە ویمانه؛ چەشنى پۇنى
خۇراكى كه له كولاندن و پالاوتنى كەرە
به دەس دى و له چىشتى دەكەن: **روغن**
حیوانی؛ روغن زرد

روغن گیاهی: پۇنى گىايى؛ پۇنى كه له تۆم و
گولى گياگەل دەگىرى.

روغن ماهی: پۇنى ماسى؛ پۇنى كه له جەرگى
ماسى دەگرن و له خواردن و دەرماندا كەلكى
لى وەرەدەگرن.

روغن موتور: پۇنى موتور؛ پۇنىك له
بەرەمگەلى نەوتى كه بۇ پەوانكىردنى
به نەدەكانى موتور به كاردەپوا.

روغن نباتی: پۇنى نەوانى؛ پۇن پوهكى؛ پۇنى
كه له تۆمگەلى گىاي خۇراكیهو دەگىردى.

□ **روغن زدن:** پۇن لىدان؛ پوهن دەنەى.

روغن گرفتن: پۇن گرتن؛ پۇن كىشان؛ پۇن
لى گرتن.

بى روغن سرخ كردن: **[كنایه]** به وشكى سەر

روغنی شد؛ دهسم چهور بوو.

روکار^۱ / rûkār ، ها: / اسم. دیم؛ رووکار؛ رهپن؛
 پرووی بنیا؛ نمای دهرهوهی مال «ساختمانی بود با
 روکار سیمان سفید؛ ساختمانیک بوو به دمی
 چیمهنتووی سپیهوه».
 روکار^۲: صفت. رووکار؛ له رووبهری دهرهوه.
 بهرانبه: توکار «سیمکشی روکار؛ سیمکشی
 رووکار».

روکش / rûkēš ، ها: / اسم. ۱. دیمه؛ چینکو؛
 چیمکو؛ نهوهی بؤ داپوشینی دیوی دهرهوهی
 شتی و پتر بؤ پاراستن یا رازاندنهوهی بهکار
 دهروا^۲. [چاپ] رووکهش؛ رووکیش؛ بهرگیك که
 زیاتر بؤ جوانی له کتییی دهگرن.

روکم کنی / rûkamkonî: / اسم. [گفتاری]
 لهرووبهری؛ کارمههاتیك بؤ بهرهنکاری له
 رووداری، بی شهرمی یان نانهوه جئ خوئی کس
 یان کهسانیک؛ کال کردنهوه.

روکوکو / rokoko: [؟] / اسم. روکوکو؛ شیوازیکی
 هونهری که له سهدهی ۱۸ی زایینیدا له
 ئوروپای رۇژاوا له گۆرینی شیوازی باروک
 بهدیها و پتر له بواری نزیارقانی، نیگارکیشی و
 موسیقادا خوئی دهرخت.

روگذر / rûgozar ، ها: / اسم. رووبوار؛ رووگوزر؛
 بوارگهیهك (وهك پرد یان شەقام) بهزرت له
 پرووی زهوین، یان به سهر بوارگهیهکی تردا.

روگردان / rûgardān: / صفت. [مجازی] روو
 وهرگیر؛ خاوهن بار یان چۆنیهتیهك که له
 ویستنی شتی یان جیههجی کردنی کاریك
 چاوپویشی بکا و ئیدی به لای نهو شته یان نهو
 کاردا نهروا. ههروهه: روگردان بودن؛ روگردان
 شدن

روگردانی / rûgardāni: / اسم. روووهرگیر؛ کار
 یا رهوتی وازهینان و چاوپویشی کردن له شتی
 یان کاریك.

رول^۱ / rol ، ها: / [فرانسوی] اسم. رول؛ لئول؛

لئوله؛ تۆپ؛ یهکهی ژماردنی شتی که به
 شیوهی گرؤفر پیچراوهتهوه.

رول^۲: صفت. تۆپ؛ به بهستهبهندی گرؤفریهوه.
 رول پلاک / rolp(e)lāk ، ها: / [از انگلیسی] / اسم.
 رؤل پلاک؛ پیکهاتهیهکی پلاستیکی یان چئوی
 هلؤل بؤ قایم کردنی پیچ له پنتیکدا که به مهته
 کون کراوه.

رولت / rolet ، ها: / [فرانسوی] / اسم. رولیت؛
 ۱. چهشنی شیرینی خامهیی ۲. چهشنیک
 خواردمههانی به شیوهی بابؤل له ههویری نان،
 که پینخوری تری له نیو دهنین و سووری
 دهکهنهوه ۳. چهشنی ماشینی قومار ۴. [خیاطی]
 ئامیرئ بؤ گواستهوهی نهخش و نیگار بؤ سهر
 قوماش یان کاغهز.

رولور / rovelver ، ها: / [انگلیسی] / اسم. وهروره؛
 دهمانجهی تۆپی.

روماتیسیم / romātism: / [فرانسوی] ☞ روماتیسیم
 رومال / rûmāl: / اسم. روومال؛ ماکیکی لینج
 (وهك چهرمینهی هیلکه) که بهر له برژاندنی نان
 و شیرینی، بؤ خوشرنگ بوونهوه به سهزیدا
 دهناون.

رومان / romān: / [فرانسوی] ☞ رومان

رومانتیسیم / romāntism: / [فرانسوی] ☞
 رومانتیسیسم

رومانسک / romānesk: [؟] ☞ رومیایی - ۱

رومیانی / rûmiyā'i: [؟] ☞ رومیایی

رومیایی / rûmiyāyî: [؟] / اسم. روومیایی؛

۱. شیوازیك له هونهری نزیارقانی ئوروپای
 رۇژاوا له نیوان هونهری رۆمی و هونهری
 گۆتیک، که پاش ههزارهی یهکهمی زایینی،
 بهتایبته به شیوهی کهلک وهرگرتن له تاقی
 کهمانی بهدیها: رومانسک ۲. دهستهییك له
 زمانگهلی هیندوئوروپایی که ریشهیان له
 زمانی لاتینییهوه وهرگرتووه (وهك: ئیتالیایی،
 رۆمانیایی، فهرانسهوی، ئیسپانیایی، پورتهغالی و...)

* رومیانی

رومیزی^۱ / rûmîzî / ها: / اسم. پرومیزی؛
چنراویک له پارچه، مشه‌ما یان نایلۆن که بو
دابۆشاندنی پرووی دهره‌وه‌ی میز به‌کارده‌روا.

رومیزی^۲: صفت. پرومیزی؛ بان‌میزی؛
سهرمیزی؛ شیاو بو دانان له بان میزه‌وه <چراغ
رومیزی؛ ساعت رومی: چرای رومی: کاترمیری
سهرمیزی>.

روناس / rûnās / ها: / اسم. سوړنگ؛ نووسه‌ک؛
رۆنیاس؛ پرونیاس؛ گیاییکی ئالیکی به لاسکی
پۆشراو له زۆر درکی چکۆله و قولایی، گهلای
هیلکۆکه‌یی گولی به کۆمه‌لی زهره‌ی به‌ری
سووری گۆشته‌وه. له په‌نگی پېشووی ئەم
گیاه له په‌نگریژیدا که‌لک وهرده‌گرن.

روناسی^۱ / rûnāsi / اسم. پرونیاسی؛ په‌نگی
سووری ئامال زهره. هه‌روه‌ها: روناسی‌رنگ
روناسی^۲: صفت. پرونیاسی؛ به‌په‌نگی سووری
ئامال زهره.

روند / ravand / اسم. په‌وت؛ په‌وتانه؛ په‌وه‌ن؛
چۆنیه‌تی گه‌رانه‌یه‌ک له باری به‌ه‌وه‌گه، خیرایی
یان ئۆگره‌تیه‌وه.

روند / rond / [فرانسوی] صفت. سهرراست؛
سهرپاس؛ ریک.

روند کردن: ۱. سهرراست کردن؛ ریک
کردن ۲. [ریاضی] گردو‌کۆکردن.

رونده / ravande / صفت. په‌ونده: ۱. به‌توانایی
یان تاییه‌تمه‌ندی بزوانه‌وه <گیاه رونده: گیای
په‌ونده> ۲. رابگار؛ رې‌بوار؛ راگوزار؛ راگوزهر؛
رې‌فنگ.

روندی / rûndî / اسم. رۆندی؛ له زمانگه‌لی
باتنۆ، زمانی خه‌لکی رواندا و برۆندی له
ئه‌فریقای رۆژه‌لاته‌وه: کیروندی

رونق / rownaq, ro:naq / [عربی] اسم. بره‌و؛
په‌ره‌ئه‌ستینی: ۱. گه‌شک؛ گه‌شه؛ کار یان
په‌وتی په‌ره‌سه‌ندن <رونق شهرها: رونق کشاورزی>.

په‌ره‌ئه‌ستینی شاران؛ گه‌شکه‌ی کشت‌وکال
۲. پېش‌په‌وت <برۆدی کارش رونق گرفت: هه‌ر زوو
کاری به‌ه‌وی به‌یداکرد> ۳. په‌واج؛ پمین <رونق مد؛
رونق شهرنشینی: به‌ه‌وی مۆد؛ ره‌واجی شارنشینی>.
هه‌روه‌ها: رونق بخشیدن؛ رونق دادن؛ رونق گرفتن
رونما / rûnemā / ها: / اسم. شهرمه‌شکانه؛
سهرمه‌شقانه؛ سهرمه‌شقانی؛ دیارییه‌ک که پاش
زهماوه‌ند زواا بو دیتنی بووک، پیتی ده‌دا.

رونوشت / rûnevest / ها: / اسم. رایش؛ له‌به‌ر
نوسراو؛ کۆپی؛ ئه‌وه‌ی له پرووی شتیک
نووسراپیتیه‌وه: المثنی

رونویسی / rûnevîsi / اسم. پروونووسی؛ له‌به‌ر
نووسینه‌وه؛ له‌به‌ر خه‌ت گرتنه‌وه؛ په‌وه‌ه
نویسه‌ی؛ کار یان په‌وتی فهرکان؛ نووسین له
پرووی ده‌قیق.

روی / ravî(y) / [عربی] اسم. په‌وی؛ دواپین
پیتی سهره‌کی به‌شاه‌وه‌ند له هه‌نزاوه‌ی
هه‌رووزیدا <وه‌کوو پیتی دال له «مه‌رد» و
«ده‌رد» د>.

- روی / ravî / پیواژه. - رۆیی؛ رۆیین <پیاوه‌روی؛
سواده‌رۆیی>.

روی / rûy / اسم. ۱. رۆح؛ توخمیکی کیمیایی
کانزایی به‌ژماره‌ی ئەتۆمی ۳۰ و کیشی ئەتۆمی
۶۵، ۳۷، کانزاییه‌کی تورتی سپی ئامال ناوی،
ناتیکه‌لاو له‌ئاو، تیکه‌لاو له‌ئەسید یان بازی
داخدا که له‌کانزاکاری و دهره‌ینانی ئالیاژدا
به‌کار دی ۲. هه‌ر یه‌که له‌داهاتگه‌لی چێکراو له
رۆح ۳. /ها: / [دبی] پروومه‌ت؛ دهم‌وچاو؛ چار؛ په‌ه؛
دیمه‌ن.

روی دادن: قه‌ومان؛ پروودان؛ پېش‌هاتن؛
قۆمیه‌ی <در ساختمان همسایه آتش سوزی شدیدی
روی داد: له‌ماله‌ درواستیدا سووتمانیکی دژوار
قه‌وما>.

رویا / ro:yā, ro'yā / ها: / [عربی] اسم. ۱. خه‌و؛
خه‌ون؛ هۆن؛ هۆون؛ هاون؛ هه‌و؛ خه‌وخه‌ون؛

ديمه‌ن، پرووداو، بير و ئه‌نديشه‌گه‌لى كه له زه‌ينى مرؤى خه‌وتودا پيدا ده‌بى ۲. بىروۆكه و گومانگه‌لى خۆش كه وه‌ك ديمه‌نى پاسته‌قىنه دپنه به‌رچاو ۳. [مجازى] ئه‌وه‌ى سه‌رسووڤنهر ده‌نوئىتى.

رويا /rûyā/: صفت. به‌ توانايى پوانه‌وه.

رويانى /ro:yā'î, ro'yā'î/: [عربى] رويابى

رويانى /rûyā'î/: رويابى

روياروى /rûyārûy/: قيد. [ادبى] ڤووبه‌ڤووه؛ ڤووه‌ڤووه؛ به‌ره‌ڤووه؛ به‌رانبه‌ره؛ وه‌رانوه‌ره؛ له هه‌مبه‌ره يه‌كتره‌وه «دو حريف روياروى يكدیگر قرار گرفتند: دوو غه‌نيم رووبه‌رووى يه‌ك وه‌ستان».

روياريو /rûyārûy/: اسم. ڤووبه‌ڤوويى:

۱. دۆخ يان چۆنيه‌تى ڤووبه‌ڤووه‌وه؛ له ئاست يه‌كدا بوون؛ به‌رامبه‌ره يه‌ك بوون؛ هه‌له‌ته‌قين «هنگام رويارویی با چنين وضعی چه بايد كرد؟ کاتی رووبه‌روو بوونه‌وه له‌گه‌ل ئاوا دۆخیکدا ده‌بى چبكه‌ين؟» ۲. كار يان ڤه‌وتى كه‌وتنه هه‌مبه‌ره يه‌كه‌وه؛ ڤووبه‌ڤووه‌وه «ادامه‌ى اختلاف سرانجام موجب رويارویی آنان شد و کار به دعوا کشيد: دريژهی ناكۆكیه‌كه ئاخري بووه هۆی رووبه‌روو بوونه‌وه يان و شه‌ڤ قه‌وما».

رويان /rûyān/: ها:/اسم. ۱. [جانورشناسى] تۆل؛ پىز؛ بوونه‌وه‌ره، له سه‌ره‌تاكاني گه‌شكه‌ييدا، به‌تايه‌ت قۆناغى ده‌بالداني هيلكۆكه‌ى باردار له سه‌ره‌تاي ده‌وره‌ى ئاوسيدا ۲. [گياه‌شناسى] گوه؛ به‌شى ڤه‌كه‌ى گيا له تۆمدا كه به‌هه‌لكه‌وتنى بار و دۆخى شياو، ده‌ڤووى و ده‌پپته‌گياييكي تازه.

روياندن /rûyāndan/: مصدر. متعدي. // روياندى: ڤواندت؛ مى‌روياني: ده‌ڤوينى؛ ڤروياني: ڤروينه‌ // ڤواندن؛ ڤياندن؛ سه‌هوز كردن؛ شين كردن؛ پينگه‌ياندن؛ پنه ياونهى؛ بووز بۆ روانى ڤه‌كه‌ لواندن «روياندن گله‌ى گلخانه‌ى: رواندى گولگه‌لى گولخانه‌ى»: رويانين. هه‌روه‌ها: رويانين

■ صفت فاعلى: روياننده (ڤوينه‌ره) / صفت مفعولى:

رويانده (ڤوينه‌ره) / مصدر منفى: تروياندن (نه‌رواندن) رويان‌شناسى /rûyānšenāsî/: اسم. تۆلناسى؛ پىزناسى؛ ليكدانه‌وه و ليكۆلينه‌وه‌ى گه‌شه‌ى زينه‌وه‌ره له تۆم يان تۆمى باروه‌ركراوه‌وه.

رويانى /rûyāni/: صفت. تۆلى؛ پىزى «مرحله‌ى روياني: قۆناغى بۆلى».

رويانين /rûyānidan/: رويانين

رويائى /ro:yā'î, ro'yā'î/: [عربى] صفت. خه‌يالى: ۱. زۆر خۆش وه‌ك خه‌يالى خۆش ۲. نه‌گونجاو؛ ناراست و خه‌يالاوى ۳. خه‌يالاوى؛ خه‌يالپه‌رست؛ هاوانايى؛ خاوه‌نى خوو يا هۆگرى به‌ بىرى خۆش، به‌لام نه‌گونجاو * رويائى

رويائى /rûyā'î/: اسم. دۆخ يان چۆنيه‌تى ڤوا بوون؛ به‌ توانايى پوانه‌وه: رويائى رويت /ro:yāt, ro'yāt/: [عربى] اسم. [ادبى] ديدار؛ ديمانه؛ ديار.

رويت شدن: بىنران؛ ديتران؛ ڤويه‌ى «هلال ماه نو رويت شد: كه‌مه‌ى هه‌يڤى نوئ بىر».

رويت كردن: بىنين؛ ديتن؛ دين؛ ديه‌ى؛ دياى؛ وينه‌ى؛ چاو پى كه‌وتن «تنها يك بار آن را رويت كردم: تنها جارئ بسم».

روياداد /rûydād/: ها:/اسم. ڤووداو؛ ڤووداى؛ ده‌گمه؛ پيكه‌هات؛ پيشه‌هات؛ بوهره؛ ئه‌وه‌ى به‌ديها‌تووه يان نه‌نجام‌دراوه «بیماری مادر برایش رويداد غم‌انگیزی بود: نه‌خۆشى داىكى ڤووداد پيكي خه‌ماوى بوو بۆى».

روييزيونىست /revîzyonîst/: [فرانسوى] تجديد نظر طلب روييزيونىسم /revîzyonîsm/: [فرانسوى] تجديد نظر طلبى رويش /rûyêš/: اسم. كار يان ڤه‌وتى ڤوان؛ سه‌هوز بوون؛ ڤسه‌ى «نور خورشيد و خاک خوب موجب رویش گیاهان می‌شود: تيشكى خۆر و خاكى چاك، ده‌پپته‌هۆى ڤه‌اسى گيا».

رويكرد /rûykard/: ها:/اسم. كارى سه‌ره‌تايى

بۇ گەشتە مەبەست.

رویکر / rūygar ، ها: /ان: /اسم. مسگەر؛ مزگەر؛
کەسێ کە دەفری مسی بە مالین سپی
دەکاتەوه.

رویکردان / rūygardān: /صفت. /مجازی، ادبی/
پووهر گێر؛ پشت تیکەر؛ پشت لیکەر؛ خۆپاریز.

رویکردانی / rūygardānî: /اسم. /مجازی، ادبی/
پووهر گێر؛ خۆپوێری؛ خۆپاریزی.

رویکری / rūygarî ، ها: /اسم. مسگەری؛
مزگەری؛ کار و ڕهوتی سپی کردنەوهی دەفری
مسی بە پێدا مالین.

رویه / ravî(y)ye ، ها: /فارسی/ عربی/ اسم. شیوه؛
پێناز؛ تلۆج «اگر بە این رویه ادامه بدهی موجب
ناراحتی دیگران خواهی شد: ئەگەر بەم شیوێه
بمێنیتەوه، دەبیە هۆی دڵمەندی کەسانی تر».

رویه / rūye ، ها: /اسم. پوو؛ پووال: ۱. پووکار؛
پووکیش؛ ئەوهی بە پوو شتیکیهوه دەدەن.
بەرانبەر: ۲. پوو؛ بەشی دەرهوهی هەر
شتیک ۳. بانە؛ بەشی له کهوش که سەرپه‌نجە
داده‌پۆشی. بەرانبەر: تخت/ زیره ۴. /ریاضی/
ناست؛ سەتج.

روی هم‌رفته / rûyehamrafte: /قید. بە‌گەشتی؛
بە‌سەر یە‌کەوه: ۱. لە‌سەریە‌ک؛ سەر‌جەم؛ تیکرا؛
گرددوه «روی هم‌رفته صد هزار تومان خرج شد:
لە‌سەریە‌ک سەد هەزار تەمەن خەرج کرا» ۲. پیکرا؛
پیکه‌وه؛ بە‌لە‌بر‌چاو‌گرتنی هەموو شتی‌ک
«روی هم‌رفته آدم خوبی است: بە‌کەشتی، م‌ر‌و‌ف‌تیکی
باشه».

رویی ¹ / rūyî: /صفت. بانین؛ بانگین؛ سە‌رین؛
جی‌گرتوو له‌ پوو‌هوه «کتاب رویی: کتییی بانین»:

روئی

رویی ² / ها: /ضمیر. بانین؛ سە‌رین؛ ئە‌وه‌ی له‌
پوو‌هوه‌یه «رویی بهتر است: بانیه‌که‌ باش‌تره»: روئی
- رویی ³: پ‌و‌ا‌زە - پ‌و‌و‌ی؛ خاوه‌ن چ‌و‌نیە‌تیە‌ک له‌
دە‌م‌چاودا بوون «خوش‌رویی: خوه‌ش‌رووی».

رویییدن / rūyîdan: /مصدر. لازم. // روییدی:
روای؛ می‌روی؛ ده‌روی؛ پ‌رو‌ی؛ پ‌روه // پ‌وان؛ پ‌پ‌ان؛
پ‌سکان؛ پ‌سە‌ی؛ پ‌سای؛ شین بوون؛ سە‌وز بوون؛
پ‌ه‌ستن: ۱. چه‌کەرە دە‌ر‌کردنی دان و سەر
هە‌ل‌پ‌نانی لاسک دە‌ ت‌و‌ی خاکدا «روییدن دانە:
شین بوونی دانە» ۲. گە‌شە‌ کردن و گە‌وره
بوونی گیا «روییدن گل: روانی گول»: رستن؛
روئیدن. هە‌روه‌ها: روییدنی

■ صفت فاعلی: روینده (ـ) /صفت مفعولی: روییده
(پ‌واو) /مصدر منفی: ن‌روییدن (نە‌پ‌وان)

رویین تن / rūyîntan: /صفت. /مجازی/ گیان پ‌ؤ‌لا؛
خاوه‌ن لە‌شی وا که هیچ چه‌ک‌یک کاری
ت‌ی‌نە‌کا: روئین تن

ره / rah: /اسم. /مخفف، ادبی/ پ‌ی؛ پ‌یگا؛ پ‌ا «ره
چنان رو که ره‌روان رفتند: بە‌ ر‌یدا وا ب‌ر‌ؤ‌ ر‌ی‌واره‌کان
چوون».

رها / rahā: /صفت. /ادبی/ پ‌ه‌ها؛ راهی: ۱. دە‌رباز؛
دە‌رباس ۲. قوتار؛ قورتال؛ پ‌زگار؛ بە‌ی س‌ن‌و‌ور و
بە‌ره‌ل‌ست ۳. بە‌ره‌لا؛ بە‌ره‌لدا؛ وێل؛ وێ؛ بە‌ی
چاودێر و سەر‌پ‌ه‌ر‌شت. هە‌روه‌ها: رها بودن؛ رها
شدن؛ رها کردن؛ رها گشتن

رهانی / rahā'î: /رهایي

رهانیدن / rahāndan: /مصدر. متعدی. /ادبی/
// رهانیدی: فە‌ر‌ساند؛ می‌رهانی: دە‌فە‌ر‌س‌ینی؛
پ‌ره‌ان: ب‌فە‌ر‌س‌ینه // فە‌ر‌ساندن؛ پ‌زگار کردن؛ دە‌رباز
کردن؛ نە‌ف‌دان‌دن: ۱. ئازاد کردن / کرن / کە‌رده‌ی؛
بە‌ردان؛ بە‌ره‌ل‌دا کردن ۲. پ‌ا‌س‌کان‌دن؛ ر‌اندن؛
پ‌ا‌پ‌ه‌ر‌اندن؛ نە‌جات دان؛ له‌ مە‌تر‌سی پ‌ه‌ر‌اندنە‌وه

* رهانیدن. هە‌روه‌ها: رهاندنی

■ صفت فاعلی: رهاننده (فە‌ر‌س‌ینەر) /صفت
مفعولی: رهانده (فە‌ر‌س‌ینراو) /مصدر منفی: ن‌رهانیدن
(نە‌فە‌ر‌ساندن)

رهانیدن / rahānîdan: /رهانندن

رهاورد / rahāvard ، ها: /اسم. دیاری؛ سە‌وقات؛
س‌و‌قات؛ ئە‌وه‌ی پ‌ی‌وار و گە‌شتیار لە‌گە‌ل خ‌و‌یدا

دهيهينينهوه.

رهایی / rahāyî / اسم: پژاری؛ په‌هایی؛ رایى؛

ده‌ربازى؛ بار يان دۆخى ده‌رباز بوون: رهائی

☐ رهایی دادن / بخشیدن: پژار کردن؛ نازاد کردن.

رهایی یافتن: پژار بوون؛ ده‌رباز بوون؛ بهر بوون.

رهایی بخش / rahāyibaxš / صفت: نه‌جاده‌ر:

۱. پژاریده‌ر؛ پژار که ۲ ده‌رباز که ره دلی یان په‌نج و پژدی.

رهبان / rohbān / [عربی] راهب

ره‌بانیت / rohbāniyyat / [عربی] اسم:

ته‌ر که دنیایی؛ په‌به‌نایه‌تی: ۱. دنیا تاراوی؛ گوشه‌گیری؛ دوور هه‌لکی؛ دوور په‌ریزی؛ کار یا ره‌وتی تاران له ژيانی کومه‌لایه‌تی و گوشه‌نشینی و عیبادت کردن بۆ به‌خشرانی تاوان و نزیک بوونه‌وه له خودا ۲. بار يان دۆخى ته‌ر که دنیا بوون.

ره‌بر / rahbar / ها؛ ان: / اسم: رابه‌ر؛ ربه‌ر؛

ره‌ه‌بر؛ پی‌شه‌وا: ۱. پی‌شه‌نگ؛ ئەو که سه‌ی ری پیشان ئەدا و خه‌لکی وه دووی ده‌که‌ون ۲. گه‌وره‌ی گشت؛ که‌سێ که میلله‌ت يان کۆمه‌لیک ربه‌ری ده‌کا.

ره‌بری / rahbarî / ها؛ / اسم: ربه‌ری؛ رابه‌ری:

۱. ربه‌رایه‌تی؛ کاری رابه‌راندن و به‌رپوه بردنی پۆل يان کۆمه‌لیک له ریگای گه‌یشتن به ئارم‌انج و ئامانج‌گه‌لی دی‌یاریکراو ۲. به‌رپه‌رایه‌تی؛ به‌رپوه‌به‌رایه‌تی؛ کۆر يان پی‌گه‌یی که ئەم کارانه‌ی له نه‌ستۆدایه.

ره‌تۆشه / rahtûše / ها؛ / اسم: [ادبی] تۆشه؛ تۆشه‌ر؛ بژیوی سه‌فه‌ر.

ره‌رو / rahrow / ان: / اسم: [ادبی] ربه‌وار؛ رابه‌وار؛

ربه‌وار؛ ربه‌رو؛ ره‌ونده؛ ره‌وه‌ن؛ ره‌فنگ؛ ره‌فنگی؛ که‌سێ که به‌ ریگایه‌کدا يان به‌ره‌و ئامانج‌یک به‌رپوه‌یه.

ره‌سپار / rahsepār / ان: / صفت. ره‌ونیا؛ له

ره‌شتندا؛ له حالی چووندا: راهسپار

☐ ره‌سپار شدن: به‌رێ بوون؛ ره‌شتن؛ که‌وته‌نه رێ؛ ره‌وونیا؛ ره‌وون؛ له‌وه‌ی.

ره‌شناس / rahšēnās / ان: / صفت. ره‌زان؛ ره‌تناس؛

شاره‌زای رێ؛ خاوه‌ن زانست و ناسین له‌مه‌ر ره‌توه.

ره‌ه‌فرش / rahfarš / ها؛ / [فارسی / عربی] اسم:

ره‌پۆش؛ پۆشه‌نی ره‌وکاری گوزه‌رگا و ره‌پاز (وه‌ک: ئیسفالت؛ سه‌نگکاری؛ مووزاییک و...).

هه‌روه‌ها: ره‌فرش شدن؛ ره‌فرش کردن

ره‌ه‌گ‌زار / rahgozar / ها؛ ان: / اسم: ره‌بوار؛ رابه‌گار؛

ربه‌وار؛ ره‌یگار؛ ره‌وار؛ راویه‌ار؛ ره‌بوار؛ راگوزار؛ راگوزهر؛ ره‌نۆنگ؛ ره‌وه‌ن؛ ره‌فقی؛ ره‌فنگ؛ ره‌فنگ؛ ئەوه‌ی له ره‌یه‌کدا ده‌روا [از ره‌گذری نشانی گرفت: ناوینشانم له ره‌بواریک گرد].

ره‌هن / rahn / [عربی] اسم: گره‌و؛ گره‌یو؛ بارمه‌؛

ربه‌اری که به‌ گوه‌ره‌ی ئەوه‌وه، که‌سیک له به‌رامبه‌ر وه‌رگرتنی پاره‌یه‌ک له که‌سیکی‌تر، مالیکی له لا داده‌نی.

☐ ره‌هن دادن: له گره‌و نان؛ له گره‌یو نان؛ نانه‌گره‌و.

ره‌هن کردن: به‌ گره‌وگرتن؛ گرتنه‌گره‌یو.

از ره‌هن درآوردن: له گره‌یو ده‌ره‌ینان؛ به‌بره‌و کردنی به‌ریانامه‌ی گره‌و.

ره‌هنما / rahnemā / [ادبی] راهنما

ره‌هنمایی / rahnemāyî / [ادبی] راهنمایی

ره‌هنمود / rahnemūd, rahnomūd, rahnamūd / ها؛ / اسم: ره‌نۆنه؛ وتار يان نووسراوه‌یی که بۆ

ره‌نۆنی که‌س يان که‌سانی دی.

ره‌هنمون / rahnemûn, rahnomûn, rahnamûn /

اسم: ره‌نۆین؛ ره‌شانده‌ر؛ ره‌نما؛ پانما؛ که‌سێ که ره‌ی شان ده‌دات.

☐ ره‌هنمون شدن: ره‌ی نیشان‌دان؛ ره‌ی شان‌دان؛ ره‌ی‌نۆندن؛ را نیشان ده‌ی / دای.

رهن نامه / rahn.nāme ، ها: [عربی/فارسی]/سم،
گروه نامه؛ نووسراوه یی که تییدا گرهونانی ملک
و بایی، ماوه، مهرجگهل و ناوی گرهونه ر و
گره وگر نووسراوه.

رهنورد / rahnavard ، ان: /سم. [ادبی]/رپیئو؛
رېبوار؛ نهوهی ری ده پیوئ.

رهنی / rahni: [عربی] صفت. بارمته یی؛ گرهوی:
۱. پیوهندیدار به گرهوهوه ۲. له گرهودا بوو.

رهوار / rahvār: [عربی] راهوار

ره یافت / rahyāft: /سم. ریڈوز: ۱. قۇناخی
سهره تایی له ری گه یشتن به ئامانجدا ۲. کاری
که بۇ گه یشتن بهم قۇناخه ده کری.

رهیدن / rahidan: مصدر. لازم. [ادبی] // رهیدی:
فهرسیت؛ می ره یی: ده فهرسی؛ رهاشو: بفهرسه //
فهرسین؛ فهرسان؛ قهوتان؛ رهسته یی؛ نه فیدین؛
ره سین؛ راپسکان؛ نازاد بوون؛ رها بیه ی: ۱. له
به ند بهر بوون ۲. رزگار بوون؛ خه لستن؛ فلتین؛
له سه ختی، دژواری یان گرفت دهر باز بوون.

■ صفت مفعولی: رهیده (فهرسیو) / مصدر منفی:
نر هیدن (نه فهرسین)

رهین / rahin: [عربی]/سم. [ادبی] بارمته؛ نهوهی
له گرهوی دیترا نه.

□ رهین ممت کسی بودن: له ژیر منهت
که سیکدا بوون؛ له بهر یارمه تی و چاکه کاری
که سیک، منه تباری بوون.

ری / rey: [از عربی]/سم. ۱. ره ی؛ یه که ی
کیشی خۇمائی بهرام بهر ۱۲ کیلو گره م ۲. پیت؛
پیت؛ کیش؛ دۇخ یا چۇناوچۇنی زۇرکردنی
بارستایی شتیک [برنج خوبی بود و هر استان، نیم
استکان ری می کرد: برنجیکی باش بوو، ههر
پیاله یه یک نیوپیاله پیتی ده دایه وه:] ریع
۳. په له وه ریگ له راسته ی و شترمران به
جهسته یه کی مامناوه ندی، په ری نه متر له
و شترمر، سی نهنگووس به جیی دووئه نگووس و
دووچکه ی بی په ره وه: شترمرغ آمریکایی

ریا / riyā: [عربی]/سم. چاوه؛ رووینی؛ ری؛
دوو روپی؛ روا؛ رواله ت؛ رهوتاری له بار و شیاوی
درؤینه بۇ لاباندنی کهسانی تر.

ریانی / riyāi: [عربی] ریایی

ریاحین / riyāhin, riyāhīn: [عربی]/سم. [ادبی]
گولان؛ گولی؛ گولگهل؛ گولیهل.

ریاست / riyāsāt: [عربی]/سم. سهرؤکایه تی؛
سالاری؛ سهردار ی؛ ره نیسی؛ سهرؤکی:
۱. پیشه یان پله ی سهرؤک «ریاست دانشگاه»
سهرؤکایه تی زانستگا ۲. بار یان چۇناوچۇنی
سهرؤک بوون «از ریاست فقط افاده اش را دارد: له
سهرؤکی گه وهزه ییه که ی هه یه و بهس»
ههر وه ها: ریاست کردن

ریاست طلب / riyāsāt.talab ، ها: ان: [عربی]
صفت. ئاغایی خواز؛ هؤگر و خواز یاری
سهرؤکایه تی و گهره یی کردن. ههر وه ها:
ریاست طلبی

ریاضت / riyāzat ، ها: [عربی]/سم. که زلاته ی؛
ریزه ت؛ سه ختی؛ ئهرک و رهنجی که که سی بۇ
راهینانی رۇج و رام کردنی نه فی خوی رجوا
نه بی نی.

ریاضت پیشه / riyāzatpīše ، ها: گان: [عربی]
فارسی صفت. ریازه ت پیشه؛ خاوه ن هؤگره تی و
خووی سه ختی کیشان.

ریاضت کش / riyāzatkeš: [عربی/فارسی] صفت.
ریازه ت کیش؛ هه لگری رهنج و سه ختی.

ریاضی^۱ / riyāzī: ات: [عربی]/سم. بیرکاری؛
ریازیات؛ ریازی.

ریاضی^۲: صفت. بیرکاری؛ ریازی؛ پیوهندیدار به
ریازیاته وه.

ریاضیات / riyāziyāt: /سم. ریازیات؛ زانستی
کرده وه، په یوه ندی و پیکهاته گه لی پیوهندیدار
به چه ندیه تگهل و ره قه م و نه ندازه گیری.

ریاضیدان / riyāziydān ، ها: ان: [عربی]
فارسی]/سم. بیرکار؛ ریازیدان؛ پسپوز یان

زانستمه‌ندی ریازی.

ریاکار / riyākār / ها: ان: / [عربی/فارسی] اسم.
ریاباز؛ پرووبین؛ دووروو؛ پرواباز؛ ریایی‌کەر؛
روالته‌باز؛ ریاکار؛ پرووباز؛ قسه‌میچکه؛
مه‌راییی‌کەر؛ دووروان؛ ئه‌وه‌ی به درۆ خووی
پاریزیار، چاکه‌کار و به‌به‌زه‌یی نیشان ده‌دا.
هه‌روه‌ها: ریاکاری

ریال / riyāl / ها: / از اسپانیایی/اسم. ریال؛
قهران؛ قران؛ یه‌که‌ی پاره‌ی ئیران و عه‌ره‌بستان
و چهند ولاتی‌تر.

ریایی / riyāyî / [عربی] صفت. / [دبی] ریاباز؛ ریایی
ریب / reyrb, rîb / [عربی] اسم. / [دبی] ۱. شک؛
شکه؛ پرویز؛ گومان ۲. دلپرسی؛ دوودلی
۳. دووروویی؛ ریابازی.

ریبوفلاوین / rîbof(e)lāvin / [فرانسوی] اسم.
ویتامین ب ۲

ریتم / rîtm / ها: / [فرانسوی] اسم. ریتم؛
۱. کیشی موسیقا؛ کوتاه‌نگ ۲. شیوه‌ی وتن؛
ناه‌نگ.

ریتمیک / rîtmîk / [فرانسوی] صفت. ریتمیک؛
ناه‌ه‌نگی: ۱. زه‌ری؛ لی‌دانی؛ کوتانی
۲. ناه‌نگین.

ریتین / rîyateyn / [عربی] اسم. سیگهل؛
هه‌ردووسی.

ریحان / reyhān / [عربی] اسم. ۱. ریحانی
۲. /ها/ ریحانه؛ ریحان؛ رحان؛ ریان؛ ریوون؛
رئون؛ گیاه‌کی ئالفی یه‌ک‌ساله‌یه، به‌گه‌لای
هیلکه‌یی و نووسکن به‌رانبه‌ر به‌یه‌ک و لیوار و
دانه‌دار که‌ بۆن و تامیکی خوشی هه‌یه و بۆ
سه‌وزی خواردن به‌کار دی: بادروچ؛ بادروگ

ریحانی / reyhānî / [عربی] اسم. له‌خه‌تگه‌لی
عه‌ره‌بی و فارسی که‌ پتر له‌ نووسینه‌وه‌ی
قورئاندا به‌کار دی: ریحان - ۱

ریخت / rîxt / اسم. ۱. بیچم؛ روالته؛ تووز؛
سوئیس؛ پیکه‌ته‌ی ده‌روه «خانه‌شان ریخت

خانه‌های دهاتی را داشت: ماله‌که‌یان بیچمی ماله
لادیسه‌کان بوو) ۲. دیامان؛ بیچم؛ ته‌شک؛
فه‌سال؛ ئه‌ژم؛ دیدار؛ سه‌کوت؛ سه‌کوم؛ که‌سم؛
سه‌روسیما؛ ره‌خت؛ سه‌ر و قلیخ؛ سه‌ر و سه‌کوت؛
ریخت؛ ریئت؛ قه‌لافه‌ت؛ شکل و پیکه‌ته‌ی
گیانداریک یان هه‌ر یه‌که له‌ ئه‌ندامانی «بدریخت؛
به‌ودیامان» ۳. /زمین‌شناسی/ ریژمانی ده‌روه‌ی
به‌ردگهل له‌لایه‌ن زه‌وین‌ناسیه‌وه ۴. ریئت؛ کار
یان ره‌وتی رژان؛ رژاندن «ریخت و پاش: رژان و
پژان».

ریخت کسی / چیزی بودن: له‌که‌سی/ شتی
چوون؛ له‌که‌سی/ شتیک کردن؛ وه‌ک
که‌سی/ شتیک بوون؛ ئه‌وه یووی/ چتوویی
شیه‌ی «سر و وضع ریخت بازاربها بود: سه‌ر و
سه‌کوتی له‌بازری ده‌جوو».

از ریخت افتادن: /مجازی/ له‌ته‌شک که‌وتن؛
بیچم و حاله‌تی خو له‌ده‌س‌دان. هه‌روه‌ها: از
ریخت انداختن

به ریخت کسی/ چیزی در آوردن: /مجازی/ خو
وه‌کوو که‌سی/ شتی پیکردن؛ به‌ره‌نگی
که‌سی یان شتی ده‌ره‌ئیان «با این لباس خودت
را به ریخت گداها درآوردی: به‌م گنجته‌ خووت
وه‌کوو سوالکەر یی کردووه».

ریخت‌شناسی / rîxtşenāsi / اسم. بیچم‌ناسی؛
۱. لقیک له‌ژین‌ناسی که‌ له‌مه‌ر نزم و پیکه‌ته‌ی
روه‌ک و جانه‌وه‌رانه‌وه‌یه ۲. لیکۆلینه‌وه و
لیکدانه‌وه‌ی پیکه‌ته‌ی وشه‌گهل له‌ زمانیکدا؛
مرفولوژی

ریختگری / rîxtgarî / ریخته‌گری
ریختن / rîxtan / مصدر. لازم. متعدی. // ریختی؛
رژاندت؛ می‌ریزی: ده‌رژینی؛ بریز: برژینه // لازم.
۱. رژان؛ رژان؛ رژیان؛ رشیان؛ مجیه‌ی؛ به‌ر
بوونه‌وه‌ی تراو، ده‌نک یان ئه‌ندامگه‌لی
کۆمایه‌ک، له‌ به‌رزاییه‌وه بۆ خوار «سامور برگشت و
آبجوش ریخت روی پایم: سه‌ماوه‌که‌ داریایه‌وه و

خراپترین شیوه و تیکدانی بار و دۆخ «تو هم که با آن ریدمان آبروی ما را بُردی؛ توش بهم گوو کاریهت نابروومانت برد».

ریدن / rīdan /: مصدر. لازم. [مستهجن] // دیدی؛ ریای؛ می‌رینی؛ ده‌ریی؛ پیرین؛ بری(نه) // ریان؛ ریتن؛ رین؛ گوو کردن. هه‌روه‌ها: ریدنی

■ صفت مفعولی: ریده (ریاو) / مصدر منفی: نریدن (نه‌ریان)

ریز / rīz /: اسم. ریز؛ پیرستی پاژگه‌لی کۆمه‌له‌یه‌ک «ریز اسامی: ریزی ناوگه‌ل».

ریز ۱ / ۲ / ها: صفت. ورد؛ وردیله؛ ورده‌له؛ چکۆله؛ هیر؛ هوویر؛ هیرد؛ هوور؛ هۆرد؛ هیت؛ هرووشه؛ گهردیله؛ خونگه؛ خورد؛ خوچۆک؛ پراش؛ خاش؛ ژیله؛ زیل؛ ریز؛ سیره‌نجن؛ سیره‌نجن؛ گرده‌ل؛ بووچکله؛ بیچکله (ماهی ریز؛ ماسی ورد).

ریز ۳: پیوژم. ۱. — ریز؛ — ریژ؛ — وەر؛ برژین «گلریز؛ خونریز؛ گولریز؛ خوینریژ» ۲. — رژاو؛ — ریژاو؛ — رژیگ «دورریز؛ دورر ژاو».

ریزاب / rīzāb /: اسم. ریژاو؛ ئاوی وەرگیراو بۆ گه‌رانه‌یه‌ک. به‌رانبهر: دراب

ریزابه / rīzābe / ها: اسم. ریژاوه؛ ئاوی که ده‌رژیتته نیو کۆماییکی ئاوه‌وه (وه‌ک گووم، چه‌م یان ئەستیرک).

ریزان / rīzān /: پیوژم. — ریزان؛ — رزان؛ — وهران؛ — ریژ؛ له‌حالی وهریندا «برگریزان؛ گه‌لاریزان».

ریزبافت / rīzbāft / ها: صفت. وردچن؛ ته‌نزیل؛ به‌تان‌پووی لیك نزیکه‌وه «قالی ریزبافت: قالی وردچن».

ریزبر / rīzbor / ها: اسم. ناسک‌بر؛ ئامیری بۆ برینی په‌ره‌گه‌لی زۆر ناسک: میکروژم

ریزبین / rīzbīn / ها: اسم. هووربین؛ وردبین؛ میکروسکوپ

ریزسنج / rī(z)sanc / ها: اسم. وردپیو؛ ریژپیو؛ میکرومیتز.

ئاوه‌کوله‌که‌رژا به‌سەر پامدا» ۲. تکان؛ وهرین؛ له‌ناو چوون «آبروی کسی ریختن: ئاورووی که‌سیک تکان» □ متعدی. ۳. دارژاندن؛ ئه‌ره‌مته‌ی؛ به‌شیوه‌ی نیو قالب ده‌رینان «مجسمه‌ریخن: کوتهل

رژاندن» ۴. رژاندن؛ ریوی کرن؛ قهریتن؛ رشتن؛ مته‌ی؛ ریتن؛ ریختن؛ رهن؛ رژتن؛ به‌ر دانه‌وه‌ی تراو، دهنک یان ئەندامگه‌لی کۆمایه‌ک له‌به‌رزاییه‌که‌وه بۆ خوار «خاک را ریخت توی باغچه:

خۆله‌که‌ی رژانده‌نیو باخچه‌که‌وه» ۵. [مجازی] / رژاندن؛ تکاندن؛ بردن؛ له‌ناو بردن «آبروی کسی را ریختن: ئاورووی که‌سیک تکاندن» ۶. رژاندن؛ داخستن؛ پاشین؛ پژاندن؛ بلاو کردنه‌وه یان وه‌شانندی شتیك «دانه‌ریختن: دانه‌رژاندن» ۷. [بانک] / رژاندن؛ خستنه‌حه‌ساو «پول به‌حساب کسی ریختن: پاره‌رژاندنه‌حه‌ساب که‌سیکه‌وه».

هه‌روه‌ها: ریختنی

■ صفت فاعلی: ریزنده (رژینه‌ر) / صفت مفعولی: ریخته (رژاو) / مصدر منفی: نریختن (نه‌رژاندن)

□ به‌هم ریختن ۱ هم
روی هم ریختن ۲ رو

ریخت و پاش / rīxt-o-pāš /: اسم. کار یان ره‌وتی رژاندن و پژاندن؛ رژان و پژان / الف) / تیکه‌ل — پیکه‌لی ب) [مجازی] هه‌له‌خه‌رجی؛ ته‌خشان-په‌خشان؛ کار یان ره‌وتی هه‌رشاندن «اگر بخوایم ریخت‌وپاش کنیم، کارمان به‌ورشکستگی می‌کشد: گهر بمانه‌وئ هه‌له‌خه‌رجی بکه‌ین، تیده‌شکین».

ریخته‌گری / rīxtegarī /: اسم. ۱. پیشه‌ی ریختمان‌کار ۲. ریختمان‌کاری؛ کاری دارشینی کازا ۳. /ها/ کارگه‌یه‌ک که ئەم کاره‌ی تیدا ده‌کری: ریخته‌گری. هه‌روه‌ها: ریخته‌گر

ریدمان / rīdemān /: اسم. [مستهجن] ۱. کاری ریان؛ گوو کردن «بچه‌مشغول ریدمان است ببرید پاکش کنید! مندا‌له‌که‌خه‌ریک ریانه، بیسه‌ن پاک‌ی که‌نه‌وه» ۲. [مجازی] گوو‌کاری؛ کردنی کاریک به‌

ریزش / rīzeš / اسم. ۱. کار یان رهوتی پڑان؛ وهرین؛ دابارین «ریزش آب: رژانی ناو» ۲. /ها/ بارشت؛ نهوهی به شیوهی بهفر، باران، ته‌رزه و... له ناسمانه‌وه ده‌باری.

ریزفیلیم / rīzfilm / ها: /فارسی/ فرانسوی/ اسم. میکرؤفیلیم؛ وردفیلیم؛ فیلمی نووسراوه‌ییکی چایی یان وینه‌ییک له ئەندازهی زۆر وردیله‌دا.

ریزموج / rīzmowc, -mo:c / ها: /فارسی/ عربی/ اسم. وردپیل؛ ورده‌پیل؛ کهل.

ریزنقش / rīznaqš / ها: /فارسی/ عربی/ صفت. /مجازی/ ژیکه‌له؛ خاومن ئەندامگهل و پواله‌تی ورد و پوال «یک جوان ریزنقش سخترانی کرد: لاویکی ژیکه‌له قسه‌ی کرد».

ریزوئید / rīzo'zīd / ها: /فرانسوی/ اسم. /گیاه‌شناسی/ پیشال؛ پیشۆله؛ ورده و پرده‌ی به‌ن‌ئاسا له‌جی ریشه له بری پوه‌کدا.

ریزه / rīze / ها: /اسم. ورده؛ ورتکه؛ پرتکه؛ پرتک؛ پرت؛ پراش؛ که‌مووسکه؛ که‌مووسکه؛ هیرده؛ هیره؛ ئەنجه؛ پارچه‌ییکی بجووک و باریک له شتییک «ریزه‌ی نان: ورده‌ی نان».

ریزه؛ صفت. /گفتاری/ ریزه: ۱. /ها/ تۆزقال؛ وردیله؛ ژیله؛ چووکه؛ به‌بارستایی یان بیجمی بجووک‌ه‌وه ۲. که‌مووسکه؛ زۆرکه‌م «اگر یک ریزه همت داشتی، این‌طور نمی‌شد: ئەگەر تۆزقال‌تیک هیمه‌ت هه‌بوایه، ئاوا نەدەبوو».

ریزه‌خوار / rīzexār / ها: /ان/ صفت. ورده‌خۆر؛ پاڤخوان خۆر؛ ریزه‌خۆر؛ به‌خوو و هۆگره‌تی ریزه‌خۆریه‌وه.

ریزه‌خواری / rīzexārī / ها: /اسم. /مجازی/ پاڤخوان خۆری؛ ورده‌خۆری؛ کار یان رهوتی دابین کردنی زه‌وا له پاشماوه‌ی پیخۆر و زه‌واي که‌سانی‌تر.

ریزه‌خوانی / rīzexānī / ها: /اسم. ۱. /مجازی/ پرت‌ه‌بوؤله؛ ویزه‌ویز ۲. کار و رهوتی به‌گویدا دانه‌وه؛ ئاماده‌کردنی که‌سیک بۆ په‌زیرانی که‌سانی‌تر.

داخوایه‌ک له رپی و تنه‌وه‌ی په‌یتا - په‌یتا و یه‌ک له سه‌ر یه‌کی قسه‌گه‌لیکه‌وه «آن‌قدر ریزه‌خوانی کرد تا قبول کردم: هینده‌ی به‌کوب‌دا داموه تا به‌راییم دا».

ریزه‌کاری / rīzekārī / ها: /اسم. ورده‌کاری؛ ریزه‌کاری؛ ۱. پاژگه‌لی ورد و جی تی‌پامانی شتییک ۲. کاری ریز و ورد، به‌تایه‌ت کاری هونه‌ری که‌ ئاوا تایه‌تمه‌ندیه‌کی هه‌بی.

ریزی / rīzī / اسم. وردی؛ وردیله‌یی؛ بار یان چۆناوچۆنی ورد بوون «سبب به‌این ریزی و به‌این گرانی؟! سیوی به‌و وردیه، هینده‌گران؟!».

- **ریزی**؛ پیواژه. - ریزی؛ رشتن «خونریزی: خوئیری».

- **ریس** / rīs / پیواژه. - ریس؛ بریس؛ ریس‌ه‌ر «پشم‌ریس: خوری‌ریس».

ریسک / rīsk / ها: /فرانسوی از ایتالیایی/ اسم. یف؛ مه‌ترسی؛ جه‌ربه‌زه‌یی؛ دوه‌ختی؛ ده‌بی یان نایی؛ مل نان به‌کاریکه‌وه که‌ ئاکامی نادیاره.

□ **ریسک کردن**: کاری بشه/دووبه‌ختی کردن «ولی من مجبورم ریسک بکنم، بلکه از این وضع نجات یابم: به‌لام من ناچارم بشه بکه‌م، به‌لکوو له‌م دۆخه‌ده‌رچم».

ریسمان / rīsmān / ها: /اسم. گوریس؛ گوریس؛ قهریس؛ وهریس؛ وهریسک؛ وه‌ریسه؛ سیتا؛ سیته؛ فریت؛ پەت؛ چهلە؛ چەلا؛ جله؛ هه‌بی؛ کر؛ دوژ؛ کندر؛ چنراوی دریتی چەند تالی له هه‌ودای بادراو به‌یه‌که‌وه، بۆ به‌ستنه‌وه یا هه‌لخستنی شتییک له‌سه‌ری.

□ **با ريسمان کسی به‌ته‌چاه‌رفتن**: /کنایی/ به‌گوریسی که‌سیک خو‌خستنه‌چاوه؛ به‌پشتیوانی و هاندانی که‌سیکه‌وه کاریکی بشه کردن.

ریسندگی / rīsāndegī / اسم. ۱. کاری ریستن ۲. /ها/ کارگه‌یییک که‌ به‌نی تیدا ده‌رپسن.

ریسه / rīse / ها: /اسم. ریه‌سه؛ رسته؛ ریز؛ رست؛

تال؛ گشتهک.

□ ریشه رفتن: قل کردن؛ سوّس جوین؛ تریقانهوه؛ حلیکانهوه؛ نهوه قلیه؛ خهش کردن.

ریشه شدن: قه تار بهستن؛ قه تار بوون؛ ریز بوون؛ رز بهستن؛ ریز بهستن؛ که ره سوول بهسه؛ یهک له شوین یه کدا بوون «یک مشت عمله پای دیوار ریشه شده بودند: کومه لی کرکار له پال دیواره کدا قه تار یان بهستبو».

ههروهه: ریشه کردن

- رِیسی / rîsî / : پیواژه. رِیسی؛ رستن «پشم رِیسی: خوری رِیسی».

رِیسیدن / rîsîdan / : مصدر. متعدی. // رِیسیدی: رست؛ می رِیسی: ده رِیسی؛ رِیس؛ برِیسه // رستن؛ رِیسان؛ رِسین؛ رِیسه؛ رِیسای؛ رِیسته؛ مووناندن؛ هونینهوه؛ هوندنهوه؛ هونه؛ مونی؛ مومین؛ وادای؛ بادان «نخ رِیسیدن: بهن رستن»؛ رشتن. ههروهه: رِیسیدنی

■ صفت فاعلی: رِیسنده (ـ) / صفت مفعولی: رِیسیده (رِیستر) / مصدر منفی: نَرِیسیدن (نه رستن)

ریش^۱ / rîš / : اسم. ریش: ۱. ردین؛ نه ردین؛ رندین؛ رین؛ رین؛ ری؛ ره؛ ریه؛ رِیوی؛ ههردیسه؛ ره؛ موویهک که له روومهت و زورتر له چهناکه و ژیر زنج و گوپی پیاودا دهروئ ۲. موویهکی دریژ که له چهنه و ژیر چهنه ی بریک گیانله بهران (وهک بز) دهردی ۳. // دبی / ریش؛ زام؛ زهخم؛ زهم؛ برین.

□ ریش بز: ریشی تریشته یی؛ ریشی بزنی؛ ریشیکی پر و ته نیا به چهناگهوه. ریش توپی: کوزه ره؛ ریشی خپ؛ ردینی تۆپ؛ ریشی تۆپهل؛ ریشیکی پر به پهراپه ره دهموچاوهوه.

ریش محرابی: ریشیک به شیوهی ههلهک.

□ ریش تراشیدن: ریش تاشین؛ ریش کره دای؛

مووی دهموچاو لابرین: ریش زدن / گفتاری /

ریش چیزی در آمدن: / مجازی / شر له شتی بریان؛ کون / کونه بوون؛ بی بره بوون؛ شروو چیووی شنیه؛ مهراش بوون «این حرفها دیگر ریشش درآمده: نه قسانه ئیتر شریان لی براوه».

ریش خود را به دست کسی دادن: / کنایی / خو به کهسی سپاردن؛ خو له بهر دهستی کهسی نان «تو نباید ریش خود را به دست او بدهی: تۆ نایی خوت بهو بسپیری».

ریش خود را در آسیا سفید کردن: / کنایی / سه ری خو له ناشدا / سه ره له بهر تاوئی سپی کردن؛ گیا به کتوهوه خواردن؛ نانه به گوشتی ژاوهی / ژاوا؛ له ژیان نه زموون وهرنه گرتن و له نه زانیدا پیر بوون «خیال نکن من ریش خود را در آسیا سفید کرده ام: وا مه زانه، سه رم له ناسیاودا سپی کردوه».

ریش زدن ✎ ریش تراشیدن

ریش کسی را گیر انداختن: / کنایی / پای کهسی گیردان؛ سه ری کهسی به پته وه کردن؛ کهسیک گیر خستن «قسطهایش را نداد و ریش مرا پیش فروشنده گیر انداخت: قسته کانی نه دایه وه و پای منی لای فروشنده گیردا».

ریش گذاشتن: ۱. ریش هیشتنهوه؛ ریش دانان؛ ریشه وه ناسه ی «تازگی ریش گذاشته و اهل مسجد شده: به تازه یی ریشی هیشتوه ته وه و ناموشوی مرگه وت دهکا» ۲. ✎ ریش گرو گذاشتن

ریش گرو گذاشتن: / کنایی / سمیل دانان؛ به لینی نه خلایق دان «من به خاطر تو ریش گرو گذاشته ام: من بو تۆ سمیل داناه»؛ ریش گذاشتن - ۲

ریش و قیچی را به دست کسی دادن: / کنایی / گه ز و قه یچی / مقهست دانه دهس کهسیکه وه؛ له کاریکدا ئیختیاری تهواو دان به

پیکه‌نین به که‌سی.

❑ ریشخند شدن: ریشخه‌ن بوون؛ بوونه ریشخه‌ن؛ گالته پی کران «به حرفش اهمیتی ندادند و از سوی حاضران ریشخند شد؛ بایه‌خیان به قسه‌کائی نهاد و له لایه‌ن دانیش‌توانوه ریشخند بوو».

ریشخند کردن: گالته‌کردن؛ ریشخه‌ن کردن «آن روز همه او را ریشخند می‌کردند: نهو روزه هموو کالته‌یان بی ده‌د».

ریشدار / rîšdār ، ها: صفت. ریشن؛ ریشوو؛ ریشدار؛ به ردین؛ خاوه‌ن ریش «یک آقای ریش‌پشت میز نشسته بود: کابرایه‌کی ریش له پشت میزه‌کوه دانیش‌توو».

ریش - ریش / rîšrîš: صفت. ریشال - ریشال؛ ریزال-ریزال؛ زیشال - زیشال؛ لیک‌هه‌لوه‌شاو و دراو؛ به ریشه یان هه‌وداگه‌لی لیک‌پساوه‌وه: ریش

ریش سفید / rîšsefid ، ها: یان / اسم. ریش‌سپی؛ ریش‌سپی؛ ریش‌چهرمگ؛ ریش‌چهرمه؛ ئیختیار؛ پیاو‌ماقوول؛ پیایو به‌سالاچووگ و به‌ئه‌زموون و زانا «یک ریش‌سفید نداشتید، دعوا را بخواباند؛ ریش‌سپیه‌کتان نه‌بوو، شه‌ره‌که دامر‌کیتی؟».

به‌رانهر: ریش سفید

ریشک / rîšak ، ریشه‌نما

ریشگی / rîšegî ، رادیکال ۲

ریشو / rîšû ، ها: صفت. گفتاری / ریشدار؛ به‌ردین؛ ردین‌دار؛ ریشوو؛ ریشن؛ ریه‌ه دریز. ریش و پشم / rîš-o-pašm / اسم. [تعریض] کولک و موو؛ ریش و پشم؛ سهر و ریش؛ مووی دریز و پری سهر و روو «با یک خروار ریش و پشم آمده بود عروس‌سی: به‌خه‌رواری کولک‌مووه‌وه هاتبووه زه‌ماوه».

ریشه / rîše ، ها: اسم. ریشه: ۱. ریشک؛ ئاجار؛ پنجار؛ پنج؛ پنجک؛ بنج؛ رین؛ قور‌تیس؛ ره‌گ و بنی‌گیا؛ به‌شی بنه‌ه‌ردی گیای تومدار که

که‌سیک «من دیگر ریش و قیچی را به دست شما می‌دهم تا خودتان کار را تمام کنید: نه‌وه ئیتر گه‌ز و قه‌یچی ده‌دهم به ده‌ستی ئیوه‌وه تا خو‌تان کاره‌که ته‌واو کن».

از ریش کسی خجالت کشیدن: له مووی سپی که‌سیک شه‌رم کردن؛ ریز له ته‌مه‌ن و به‌سالاچوویی که‌سیک گرتن؛ له ریش چهرمگ که‌سی خه‌جالت کیشان.

به ریش کسی بستن: [کنایی] کردنه ریش که‌سیکه‌وه؛ به‌سهر‌دا سه‌پاندن؛ به‌مله‌و کردن «همه جمع شدند و این ماشین قراضه را به ریش من بستند: هموو کو بوونه‌وه و ئه‌م ماشینه که‌لاکه‌یان کرده ریشمه‌وه».

به ریش کسی خندیدن: به کلاو که‌سی تیتالی کردن؛ به که‌سی پیکه‌نین؛ گالته به که‌سیک کردن «می‌خواهی همه به ریش من بخندند؟ گه‌ره‌کته هموو به کلاوم تیتالی بکن؟».

به ریش گرفتن: [مجازی] به راست زانین؛ پروا هینان؛ باوه‌ر‌که‌رده‌ی «چند بار بچه‌ها، استاد-استاد گفتند و او هم به ریش گرفت: کوره‌کان چهن جار ماموستا-ماموستایان وت و ئه‌ویش وایزانی راسته».

ریش ۱: صفت. ۱. ریش؛ بریندار؛ نازراو؛ زه‌خمار؛ زامدار؛ زامار؛ گه‌زنگاز ۲. ریش-ریش ریش‌بابا / rîšbābā ، ها: اسم. سهره‌قووله؛ ریش‌بابا؛ هه‌نگوره‌که‌له‌شیری؛ چه‌شنی تریی ده‌نک‌دریز و درشتی ئاودار.

ریشتر / rîšter: از انگلیسی / اسم. ریشتر؛ یه‌که‌ی ژماره‌ی پی‌توانی له‌راندنه‌وه‌ی بوومه‌له‌رزه که به ژماره‌گه‌لی ۱ تا ۹ پیشان ده‌دری.

ریش تراش / rîštarāš ، ها: اسم. ریش‌تراش؛ ریش‌تاش؛ خو‌تراش؛ خو‌تاش؛ خودته‌راش؛ مه‌کینه‌ی ریش تاشین.

ریشخند / rîšxand / اسم. ریشخه‌ن؛ ریشخه‌ن؛ ریشخه‌ن؛ قه‌ژمه‌ری؛ ته‌وزه؛ کاری گالته کردن و

نه‌ندامی کیشان و نیاته‌کردنی زه‌وا یان هۆی پته‌وی و بنه‌گری گیایه و به نه‌بوونی گری، چرۆ و گه‌لا له لاسکه‌که‌یدا، ده‌ناسرپته‌وه «ریشه‌ی درخت: ریشه‌ی دار» ۲. بنه‌چه‌ک، بنه‌رته؛ بنیات؛ بنه‌ما و سه‌رچاوه‌ی شتیک «باید ریشه‌ی بی‌سوادى را کند: ده‌بى ریشه‌ی نه‌خوینده‌وارى له بن ده‌ربى» ۳. «مجازى/ په‌گ و ریشه؛ ناخیزگه‌ یان میژینه‌یه‌کی دیار و پروون «دشمنی آنان ریشه در گذشته‌های دور داشت: دژمنایه‌تیاں په‌گ و ریشه‌ی پیکى کۆنى هه‌بوو» ۴. ریشه؛ ناخارى ریشه‌گه‌لی ته‌نراو (وه‌ک قوماش و قالى) که بو جوانى نه‌چندراوه ۵. «زبان‌شناسى/ شیوه‌ی سه‌ره‌تایی وشه ۶. «زبان‌شناسى/ په‌گ؛ وشه‌ی که به زنده‌کردنی وه‌ن یان وشه‌یه‌کی تر، وشه‌یه‌کی نوپى لى چى بکرى (وه‌ک: «رو» که وشه‌گه‌لی: روشتن، برده، پيشرو و... لى دروست ده‌بى).

☐ ریشه‌ی افشان: «گیاه‌شناسى/ چه‌شنى ریشه‌ که له نیوان ریشه‌ی سه‌ره‌کی و لاوه‌کیدا جیاوازیه‌کی به‌رچاوه‌یه (وه‌ک ریشه‌ی گه‌نم). ریشه‌ی دندان: کولابه؛ ریشه‌ی ددان؛ په‌گی ددان؛ ریشه‌و ددانى؛ به‌شى له ددان که له نیو پوو‌کدایه.

ریشه‌ی راست: «گیاه‌شناسى/ جوړیک په‌گ که ریشه‌ی سه‌ره‌کی تیدا گه‌شه‌یه‌کی زۆر ده‌کا و ریک پۆ ده‌چى به زه‌ویدا و ورده‌ریشه‌ی به ده‌ور و به‌ردا ده‌روى.

ریشه‌ی غده‌ای: «گیاه‌شناسى/ جوړیک بنج که زه‌واى تیدا کو ده‌بیته‌وه (وه‌ک بنجی گیزه‌ر و سیفه‌زه‌مینى).

ریشه‌ی فرعى: «گیاه‌شناسى/ ریشه‌وگه‌لی باریک که له ریشه‌ی سه‌ره‌کی ده‌بنه‌وه.

ریشه‌ی مو: پیاز مو ☞ پیاز

ریشه‌ی موبین: ته‌ل، ته‌لی هه‌لمژ ☞ تارا ریشه‌ی نابجا: «گیاه‌شناسى/ ریشه‌ی ناوه‌جى؛ چه‌شنى ریشه‌ که له به‌شگه‌لی جو‌راو‌جو‌رى

گیا (وه‌ک لاسک، گه‌لا و دوو‌چه‌گه‌لا) پیک‌دئ.

ریشه‌ی هوايى: «گیاه‌شناسى/ ریشه‌ی هه‌وايى؛ چه‌شنى ریشه‌ که له ده‌ره‌وه‌ی خاکدا له سه‌ر به‌شگه‌لی هه‌وايى گیاه‌ ده‌رئ.

☐ ریشه‌ی چیزى را خشکاندن/ قطع کردن: «کنایى/ شتیک له بن ده‌ره‌یتان؛ بن‌پر کردن؛ بنه‌پر که‌رده‌ی؛ په‌کسه‌ره توونا کردن.

ریشه‌ دواندن: ۱. ریشه‌ داکوتان؛ ریشه‌ کوتان؛ په‌گه‌وه وه‌ته‌ی؛ په‌گ به‌رده‌ی/ پیکه‌ی؛ په‌گاژۆ کردن و په‌ره سه‌ندنى ریشه «به‌زودى در خاک ریشه‌ دواند و رشد کرد: زۆر زوو ریشه‌ی داکوتا و گه‌وره بوو» ۲. «کنایى/ چنگ داکوتان؛ چنگ دادان؛ ته‌نینه‌وه؛ ته‌شه‌نه کردن «فساد در همه جا ریشه‌ دوانده بود: گه‌نده‌لى له هه‌موو شوپنیکدا چنگى داکوتابوو» * ریشه‌ کردن

ریشه‌ کردن: ۱. ریشه‌ کردن؛ به ریشه‌ بوون؛ ریشه‌دار بوون ۲. ☞ ریشه‌ دواندن

از ریشه‌ درآوردن: ۱. له ریشه‌ ده‌ره‌یتان؛ بیخه‌نه که‌فته‌ی؛ ده‌ره‌یتانى گیا به ریشه‌وه ۲. ☞ از ریشه‌ کندن

از ریشه‌ کندن: «کنایى/ له ریشه‌ ده‌ره‌یتان؛ بن‌پر کردن؛ ته‌فر و توونا کردن: از ریشه‌ درآوردن

تیشه به ریشه‌ی چیزى/ کسى زدن ☞ تیشه ریشه‌ای / rîše'î / صفت. بنه‌رته‌ی؛ بنیاتی؛ بنه‌مایى؛ ریشه‌یى «معالجه‌ی ریشه‌ای: ده‌رمانى بنه‌رته‌ی».

ریشه‌ای: قید. بنه‌رته‌ی؛ ریشه‌یى؛ سه‌ره‌کی؛ بنه‌مایى؛ به شیوه‌ی بنه‌رته‌ی؛ به شیوه‌ی بنه‌مایى «در مورد مبارزه با فساد باید ریشه‌ای عمل کرد: له‌مه‌ر ململانى له‌گه‌ل گه‌نده‌لیدا ده‌بى بنه‌رته‌ی کار بکرى».

ریشه‌پوش / rîšepûş / ها: اسم. «گیاه‌شناسى/

په لاش؛ كالانې كه رېشه ي سهره تايي گهنم و
خه له ي تر ده پوښي.

رېشه چه / rīšeče / اسم. [گياه شناسي]
رېشوکه؛ بنه چه که؛ بنچه که؛ رېشه ي تو لي
گيا گه لي تو مدار که پاشان دهنه رېشه ي
سهره تايي.

رېشه دار / rīšedār / صفت. رېشه دار؛ ره گدار؛
پنجدار؛ به ره هه؛ به بن [گياهان رېشه دار؛ خانواده ي
رېشه دار؛ گياي رېشه دار؛ بنه مالې ره گدار].

رېشه شناسي / rīšešenāsi / اسم. رېشه ناسي؛
۱. به شې له زانستي زمان ناسي که به
ليکدانه وه ي گوړاني جار له دوو ي جاري وشه تا
گه يښتن به شپوړي سهره کي ده په رږي
۲. ليکولينه وه له مهر سهرچاوه ي به ديهانتي
شتي، به تاييه ت اخيژگه و هو ي به ديهانتي
نه خوښي.

رېشه کن / rīšekan / صفت. بنېر؛ بنه بر؛ بيخ بر؛
قې؛ شپنه؛ شولگه نه؛ شوينه وار براو؛ ۱. بنېراو له
رېشه [توفان درختان را رېشه کن کرد؛ باسريشک،
داره کاني بنېر کرد] ۲. نابووت؛ له به ين چوو
[بيماري آبله در جهان رېشه کن شد؛ نه خوښي هاو له له
جيهاندا بنېر کړا].

رېشه کني / rīšekanī / اسم. بنېري؛ بنه بري؛
شوينه وار بري؛ کار يان په وتي هه لکهندن يان
له نيو بدن و يافت بريني شتيک.

رېشه نما / rīšnemā / ها؛ اسم. [گياه شناسي]
رېشو له؛ هر يه که له رېشه گه لي ته سکی وه کوو
تال، له بري په کدا که کاري کيشاني ماک له
زهويه وه ده کهن؛ ريشک

ريغ / rey / [عربي] ري ۲

ريغ / rīq / اسم. [مستهجن] فير؛ فير که؛ فېرک؛
فېر؛ ته قه فيره؛ ترووشقه؛ ترالي؛ گووشه؛ فيقه؛
پيسي زگچوو؛ ريق

□ **ريغ افتادن**؛ فيران؛ زگچوون؛ سکچوون؛ پا
کار کردن؛ شاتان؛ زگ پويين؛ فيرکان؛

فيريان؛ هه لشوولان.

ريغ (ش) در آمدن؛ [کنايي] جيق (ي)
دهره اتن؛ جيق و فيق دهره اتن؛ بي هيژ و
لاواز بوون.

ريغ رحمت را سر کشيدن؛ [تعريض] ثاوي ژيان
هتيق کردن؛ قاچ جووت بوون؛ سلار بوونه وه؛
سل سارد بوونه وه؛ مردن.

ريغماسي / rīqmāsi / ريغو

ريغو / rīqû / صفت. [مستهجن] ۱. فيرن؛ فيرن؛
ريخن؛ سکچووک ۲. [مجازي] ريخوو؛ ريغن؛
رهقه له؛ دالگوشت؛ گوجه ر؛ گاندایش؛ دهغه زار؛
له ر و لاواز؛ بي هيژ و بيچوو؛ له نه خوښ چوو *

ريغماسي

ريق / rīq / ريغ

ريکشا / rīkšā / ها؛ اسم. ريکشا؛
ناميريکي گواسستنوه بو هه لگرتني
رېبوارېک، به دوو چه رخي بليند و دوو
دهسته له پيشه وه، که سيک ده يکشا و تا
۱۰-۲۰ سال پيشتر له بري ولاتاني ناسيادا
باو بوو.

ريگ / rīg / ها؛ اسم. ريخ؛ ريخ؛ ريژ؛ خيز؛ زيخ؛
خر؛ سيلک؛ سيل؛ رهفل؛ رتام؛ رهلم؛ رهمل؛
مل؛ ليم؛ لم؛ قوم؛ قوم؛ خار؛ دانه به رده گه لي
که م تا کورت خر [گه وره تر له جهو] که به هو ي ناو
يان باوه ورد بووگن و سواون.

□ **ريگ روان**؛ ريژ؛ رمل؛ کومايکي زيخ که به
هو ي هه لکردني باوه هم لا و نه و لا ده کا و
گرده لم پينک ديني.

□ **ريگ ته جوي آب بودن**؛ [مجازي] به ردي
بن گوم بوون؛ مانا و هه رمان بوون [ما در اينجا
ريگ ته جوي آبيم، ولي ديگران مي آيند و مي روند؛
نيمه ليتره به ردي بن گومين، به لام که ساني ديکه
دين و ده رږون].

ريگي به کشف داشتن؛ [مجازي] شتي له ژپر
کلاودا بوون؛ ريخ له کلاشا بوون؛ به ويستيني

ز **اَبراه** / zāberā(h) :صفت. [گفتاری]

۱. زاله تره ک؛ زار؛ دل نه ماو؛ دل داکه و توو؛
دل ناشیو؛ دل په شیو؛ ناتواو؛ نوو شیاری دله راو کئ
و بیرئالوژی «دیشب سارا دیر آمد و همه را زابراه کرد؛
دویشو سارا دیر هاتوه و همه موومانی زاله تره ک
کرد» ۲. [مجازی] مهر ژیر؛ ترافیه؛ بهرزه؛ تهره؛
زایه؛ دهر به دهر؛ ئاواره ۳. سهرگردان؛
سهر لئ شیواو؛ سهرسام.

ز **اَبرگ** / zābgar, zābgor :سم. [قدیمی] گوپچر؛
گوپچر؛ پلومه؛ مستی که له زاری پر له پفه وه
دهدری تا با به دهنگه وه بای لی فت بی.

ز **اَپاس** / zāpās :ها. [اروسی] صفت. سپتر؛
زاپاس؛ پیتکه؛ یه ده ک؛ به بار و لوری ئامیری
جیگره وه «تایر زاپاس؛ ته گهره ی سپتر».

ز **اَچ** / zāc :معرب از کردی/سم. [شیمی] زای؛
زاگ؛ زاخ؛ زاج؛ ساج؛ شهب؛ همه وو جوره خوئی
ئالومینیوم داری ئه سید سوولفوریک، که
گهر دیکسی سپی، بی بون و ئاله.

ز **اَچ آبی**؛ قازقاژه؛ ژهنگار؛ مووروه شینه؛
مووروه شین؛ مووروی شین؛ زاخی شین؛
کانزایه که به رهنگی شینی توخ که بو دهرمان
دهشی.

ز **اَچ آهن**؛ زای ئاسن؛ مووروه ی ئاسن؛
سولفات ی دوو بهرام بهرکراوه ی ئاسن و

ز /z/ :حرف. ز؛ نیشانه ی پیتی سیزده همی
ئلف و بیتکه ی فارسی.

ز **اَ /ze/** :سم. زی؛ ناوی سیزده همین پیتی
ئلف و بیتکه ی زمانی فارسی.

ز **اَ** :حرف. [مخفف، ادبی] له؛ نه؛ جه؛ ده؛ وه؛ ژ
«گفتار او شاد شد؛ له راویژی گه شایه وه».

ز **اَ /zā/** :سم. ۱. زی؛ نیوی عهره بی سیزده همی
پیتی ئلف و بیتکه ی فارسی ۲. سک؛ زک؛ له مه؛
زگوزا؛ زاء؛ کاری زاین؛ زارو بوون «مادرش سر ز
رفته است؛ دایکی له سهر سکه وه چوه».

ز **اَ سر زارفتن** سر **اَ**
- ز **اَ**؛ پیواژه. - ز **اَ**؛ - ز **اَ**؛ - هین؛ بز **اَ** «بچه ز؛
زاورزا».

ز **اَند** /zā'ed/ :عربی زاید
ز **اَند الوصف** /zā'edolvasf/ :عربی **اَ**
زاید الوصف

ز **اَند** /zā'ede/ :عربی زاید
ز **اَئر** /zā'er/ :عربی زایر

ز **اَئل** /zā'el/ :عربی زایل
ز **اَئو** /zā'û/ :ها. [گفتاری] زیسان؛ زه یسان؛

زه یستان؛ زیسان؛ زاوران؛ زاوهران؛ تازه ز؛
زه یسانه؛ ژنی که دهزی یان تازه زاوه.

- ز **اَئی** /zā'i/ زایی
ز **اَئیدن** /zā'idan/ زاییدن

زهو؛ زگوزا؛ زکوزا؛ سکوزا؛ زا و زوه؛ کار یان
 رهوتی توره مه خسته نهوه (سن زادآوری در انسان ۳۰

سال است: تهمنی زا و زی له موژدا ۳۰ ساله).

زادبوم /zād-o-bûm/: اسم. /ادبی/ زید؛ زاگه؛
 شوینهزا؛ جاخ؛ وار؛ نیشتمان؛ شوینی له دایک
 بوون.

زادراه /zādrāh/: اسم. توشه ری؛ راشن؛ زوده؛
 تویشووی ریگه.

زادروز /zādrûz/: اسم. زاروژ؛ روژی له دایک
 بوون؛ روژی هاتنه دنیای که سیک.

زادگاه /zādgāh/: اسم. زید؛ زاگه؛ زادگه ه؛
 شوینهزا؛ زاینکه؛ شوینی له دایک بوون.

زادن /zādan/: مصدر. متعدی. لازم. /ادبی/ زادی؛
 زای؛ می زایی؛ ده زی؛ بزا؛ بزئ // □ متعدی.

۱. بوون؛ دین؛ دیه؛ به دیه پتان؛ وه دیر
 هاوردن؛ زاروک بوون؛ زاوله دیه؛ وینای؛ بیچو

دیتن؛ مندال هینان؛ بیچوو هینان (زادن و کشتن
 و پنهان کردن/ دهر را رسم و ره دیرین است: بوون و

کوشتن و ده ژیرخاک را کردن/ ناکاری له میژینهی
 روژگار ۲. /مجازی/ به دیه پتان؛ هینانه ناراه؛

هینانه گوژ □ لازم. ۳. زایمان کردن؛ له بار
 بوونهوه؛ زان؛ زاین؛ زاین؛ زه؛ زای؛ زایش؛

زهین؛ زههین؛ زهان؛ زایه نه (بو ژا ه) ۴. له
 دایک بوون؛ به دنیا هاتن؛ بوون؛ پیدا بیه؛

بیه؛ زان؛ زاین؛ زاین؛ زه؛ زای؛ زایش؛
 زهین؛ زههین؛ زهان (یارب از مادر گیتی به چه

طالع زادم؛ خوابه به چ ناوچاوکیه وه زام؟
 ۵. /مجازی/ سره هلدان؛ لیوه هاتن؛ پیدا بیه؛

بیه؛ وه بهر هاتن؛ دهر هاتن؛ بهرنامه؛ بوون؛
 زان؛ زاین؛ زاین؛ زه؛ زای؛ زایش؛ زهین؛

زههین؛ زهان؛ هاتنه ناراه (آیا فقر از جهل
 می زاید یا جهل از فقر؟) آیا نه داری له نه زانیه وه

سره هلددها یان نه زانی له نه داریه وه؟
 ۶. /مجازی، قدیمی/ زانه وه؛ زیه؛ زیای؛

هه لقولان؛ هه لقولیان؛ هه لقولتان؛ هه لقولتیان؛

پوتاسیوم، ته نی نه گوپی وه نهوش که له ئاودا
 ده تویتوه.

زاج سبز؛ قیزالکه؛ مردارسه نگ؛ مردارسه نگ؛
 شهبی سهوز؛ زاحی سهوز؛ سولقاتی ناسنی

بلورناسا، خوی سهوز که له ئاودا ده تویتوه و
 بووژینه ره و بو په نگ ریژی و دروست کردنی

مره که ف به کار دی.
 زاج سفید؛ سولقاتی دوانه ی ئالومینیوم و

پوتاسیوم، ته نیکی نه گوژ و بی په نگ، بلورناسا
 به شیوه ی هشت پالووی ریگ، زورتر له

ئای گهرمدا ده تویتوه و له په نگکاری و
 ده باغی و بژیشکیدا به کار دی.

زاج سوخته؛ سیازاخ؛ قلیاو؛ زاحیکی سپی که
 پاش تانه وه و سارده وه بوون دیسان تینی

پیدراوه و ئاوه چن بووه و وه ک کوماییکی
 سپی کون-کونی لیها تووه.

زاجسنگ /zācsang/: امعرب/ فارسی/ اسم.

زاخه به رد؛ به ردی ئالوم؛ سولقاتی ئاوداری
 ئالومینیوم، بریتی له پوتاس، ئالومین و جار-جار

هیندیک سودیوم که له به ردگه لی گرکانیدا
 به دی ده کری؛ سنگ آلم

زاد ۱. /zād/: اسم. ۱. زای؛ زهه؛ زاد؛ زوه؛
 زگوزا؛ زک و زای؛ سک و زای؛ زای؛ زا و زو؛

زومه؛ زایه نه (بو ژا ه)؛ رهوتی زاین (زاد و ولد
 کردن؛ زا و زای کردن) ۲. زاهره؛ به چکه؛ مندال؛

روژه؛ زارو؛ زای؛ زاور؛ زاوله؛ زاروژه؛ زوه؛ نایل
 ۳. /عربی/ /ادبی/ شن؛ زاد؛ زهاد؛ زهوه؛ تیشوو؛

تویشه؛ توشه؛ زهوا؛ بژیوی سه فهر (زاد راه؛
 راشن).

زاد ۴. /پیشوژه. زاد؛ زهه؛ له دایک بوون (زادروز؛
 زاروژ).

زاد ۵. /پیشوژه. زای؛ زاد. ۱. به چکه؛ مندال
 (پری زاد؛ پری زای) ۲. بوو؛ زاو؛ زاگ؛ له دایک

بووگ؛ به دنیا هاتوو (نوزاد؛ نوزاد).

زادآوری /zādāvārī/: اسم. زای؛ زای؛ زو و زو؛

— زار: پسوند. — زار: — سار: — جار: — ئەلان: — لان: شوین یان ناوانی کە لە شتی، زۆری تێدا یە (گلزار: گولزار).

زارت و زورت / zārt-o-zūrt / اسم. [مستهنج] گالە و گیڤه؛ شات و شووت؛ گەڤ و گور؛ گەڤ و ھەرەشە؛ ھەرەشە و گورەشە؛ زیت؛ ھۆگالە؛ ھەرا و ھەرەشە؛ گالەگالی تیکەل بە ھەرەشە (مگر تو چکارەیی کە این طور زارت و زورت می کنی؟ مەگەر تۆ کێی کە ئاوا کالە و گیڤە دەکە؟).

زارع / zāre / ها؛ ان؛ یین: /عربی/ اسم. وەرزیار؛ وەرزیەر؛ وەرزیڕ؛ وەرزیڕ؛ وەرزووان؛ وەرزیگر؛ جووتیار؛ کێلگەر؛ تووچین؛ دەشتەوان؛ کەشاورز؛ کشتیار؛ ھیتیاری؛ ھیتەوان؛ چێنەر؛ زارە؛ فەلا.

زار و زندگی / zār-o-zendegî / اسم. [مجازی، گفتاری] مال و ژیان؛ کەلپەل؛ دار و نەدار؛ دار و بەر؛ بژیوی؛ ژێوار؛ ئامیانی ژیان؛ بەرگی ژین؛ کەل و پەلی بە سەر بردنی ژیان (زار و زندگی ھەمە را سیل برد: سێلاو مال و ژبانی ھەموانی برد).

زار و نزار / zār-o-nazār / صفت. زار و زوین؛ زوین؛ زار و نزار؛ نزار؛ زار و زوار؛ کز و کەنفت؛ لەر و لاواز؛ بێ گریک؛ ژار؛ نەخۆش؛ کز؛ کەم دار و بار (با حال زار و نزار روی تختخواب افتاده بود: بە حالیکە زار و زوینەو لە سەر تەختە کە کەوتبوو).

زاری / zārî / ها؛ /اسم. شین؛ زاری؛ ژاری؛ زمی؛ کپروز؛ کەوگری؛ زوو کەزووک (تا صبح زاری می کرد: تا بەیانی شینی دە کرد).

زاریدن / zārīdan / مصدر. لازم. [نامتداول] زارین؛ زاریان؛ زمیھتن؛ زمین؛ کالین؛ زمایش؛ شین کردن؛ کەوگرین؛ ژاری کردن؛ زای کردن.

زاغ / zāq / ۱. /ها؛ ان؛ قەل؛ قەلەرەشە؛ قەلەرەش؛ قەلەرەشکە؛ قالاو؛ قەلاسیلکە؛ قزاک؛ قلازێلک؛ زاق؛ پەلەوهریکی پێر قیژ و قاز، بە

ھەلقولین؛ جۆشان؛ جۆشیان؛ دەردان؛ دانە دەر؛ تەقەیی؛ تەقایی؛ دەلانی ئاو دە کانی و زناودا. ھەرەھا؛ زادی

■ صفت فاعلی: زاینده (ب) / صفت مفعولی: زاده (زاو) / مصدر منفی: نژادن (نەزاین)

زاد و رود / zād-o-rūd / اسم. [گفتاری] زار و زیچ؛ زایا؛ زازا؛ زاف و زیچ؛ زاف و زیچ؛ وەچ و بەرە؛ زا و زیچ؛ زێر و زیچ؛ کورەزا و کچەزا و ھەموو ئەوانەیی کە لە کەسیکەو بەدیھاتوون (بعد از آن زمین لرزه، ھەمە زاد و رود او کوچ کردند و آمدند شهر: دواي ئەو بوومەلەرە، ھەموو زار و زیچی باریان کرد و ھاتنە شار).

زاد و ولد / zād-o-valad / ها؛ /فارسی/ عربی / اسم. زکوزا؛ سک و زان؛ زگوزا؛ زمو؛ زاوزوو؛ زای و زێ؛ زاد و وەلەد؛ زایەنە (بۆ ئاژەل) (گوسفندان زاد و ولد کردند: پەزەکان زکوزایان کرد).

— زاده / zāde / ها؛ گان: /پیواژە. — زاده: — زایە؛ بێچوو؛ مندال (شاھزادە: شاھزادە).

زار ۱ / zār / اسم. ۱. شین؛ شیوەن؛ شەپۆر؛ پۆرۆ؛ کەوگری؛ کەلگری؛ گریان بە دەنگی بەرز ۲. [فرهنگ مردم] جنۆکەیی کە بە پڕوای پێی لە خەلکی رۆژھەلاتی ئەفریقا و دەور و بەری زەریای عەمان و کەنداوی فارس، ئەگەر بچیتە نیو لەشی ھەر کەسیکەو، تووشی نەخۆشینێ دەکا و بۆ تاراندنی لە لەشی نەخۆش، پێ وەرەسمیکی تایبەتی وێرایی گۆبەندی بۆ دەگێرن.

□ زار زدن: زارین؛ زمیھتن؛ زمین؛ زاریان؛ زمایش؛ زارەزار کردن؛ شین و شەپۆر کردن؛ کەوگریان؛ شین کردن؛ زۆرەزۆر کردن: زار-زار گریه کردن

زار — زار گریه کردن ☞ زار زدن

زار: صفت. زار؛ ژار؛ نزار؛ زوین؛ زویر؛ زوار؛ لاواز؛ ناخۆش؛ خەمبار؛ کۆلیل؛ بێ گریک (حال زار: حالی زار).

جسته‌ی قاوه‌یی ئامال چیره‌یی، په‌ری شین و
رەش و سپی به‌ شیوه‌ی ری-ری له‌ سەر بال،
جووتی چاوی شین و کلکی ره‌شه‌وه ۲. زاخاو؛
بریه‌ی کانزا؛ ره‌نگی بریه‌داری سەر کانزا
۳. شین‌تۆخ؛ ره‌نگی ئاوی پرره‌نگ ۴. زاج
□ زاغ سیاه کسی را چوب زدن: /مجازی/

که‌سیک دانه ژیر چاو؛ پا سەر که‌سی نان؛
کوله‌ی که‌سی گرتن؛ چاو له‌ که‌سی
دانه‌خستن؛ سەر ده‌ دووی که‌سی نان؛ جی
پی که‌سی هه‌لگرتن؛ ره‌دوو که‌وتنی که‌سی
بی ئه‌وه‌ی بزانی، بۆ سهرده‌ره‌ینان له‌ کاری
<زاغ سیاهش را چوب زدم بینم می‌خواهد کجا برود:
دامه ژیر چاو، بزائم بۆ کوێ ده‌چی>.

زاغ ۱: صفت. شین‌تۆخ؛ شین؛ زاق؛ که‌وگ؛ به‌
ره‌نگی ئاوی پرره‌نگ <چشم زاغ: چاوی شین‌تۆخ>.
زاغچه / zāqçe، ها: /اسم. قشقه‌ره؛ قشقه‌له؛
قه‌شقهل؛ قهل؛ قه‌لقشک؛ قه‌لقیشک؛
قه‌له‌به‌له‌ک؛ قه‌لانچه؛ قه‌له‌ژازه؛ قه‌له‌باچکه؛
قوله‌بازله؛ قوره‌باچکه؛ قاز؛ قازوو؛ قاقیشک؛
قەرک؛ قزک؛ قزگه؛ قزاک؛ قزاکه؛ زاخی؛
دوڤمه‌ساسه؛ په‌له‌وه‌ری له‌ تیره‌ی قه‌لان، به‌
جسته‌ی گچکه و ره‌نگی ره‌ش-شین
په‌رداخه‌وه که‌ نیر و مبی وه‌ک یه‌ک وایه.

زاغک / zāqak، ها: /اسم. گوراله مووسایانه؛
عه‌مرۆکه؛ قه‌ل‌خوهرک؛ قالاوخوهر؛ نیوی چهند
بنه‌ گیای ئالیکی خوهرسک و پایا، به‌ لاسکی
راست یان خزووک، گه‌لای تووکن، گولی زه‌رد،
سوور یان نارنجیه‌وه.

زاغ و زوڤ / zāq-o-zûq /اسم. /گفتاری/ ۱. قیز
و واژ؛ قیز و قاز؛ زمی و ناله؛ زاق و زیق؛ زاق و
زووق؛ زیق و واق؛ زیق و هوڤر؛ زاک و زووک؛
زاک و زیک؛ زیره‌زیر؛ قیزه‌قیز؛ چویره <شب تا
صبح زاغ و زوڤ بچه‌ نگذاشت بخوابم: شه‌و تا به‌یان قیز
و واژی منداله‌که‌ نه‌یه‌یشت بنوم> ۲. /کنایی/ زاله؛
سکالا؛ گله‌ی؛ گله‌بی؛ گله؛ منجه‌منج <بین اگر

بخواهی دایم زاغ و زوڤ بکنی، معامله‌مان نمی‌شود: بپروا
ئه‌گه‌ر بته‌وێ هه‌ر زاله‌ بکه‌ی، مامه‌له‌مان نابێ> *
زاغ و زوق
زاغه / zāqe، ها: /اسم. که‌ویل؛ کوول؛ کویل؛
زاخه؛ زاخ؛ زاخه‌ر؛ زاخون؛ زاخوڤر؛ زاخوور؛ ته‌وخ؛
ره‌هۆل؛ سولتان؛ ته‌مووشه؛ گوره؛ ئه‌شکه‌وتی
ده‌سکرد له‌ کێو، ته‌پۆلکه‌ یان ره‌تیمدا که‌ بۆ
هه‌لگرتنی شتی یان تیدا مانه‌وه هه‌لیده‌کۆلن.
زاغه‌نشین / zāqeneşin، ها: /ان: /صفت.
زاخه‌نشین؛ که‌ویل‌نشین: ۱. دانیشتووی زاخه
۲. /کنایی/ خاوه‌ن مال و لانه‌ی هه‌زارانه‌ی وه‌ک
زاخه.

زاغی / zāqî /اسم. کلاغ زاغی کلاغ
زاغ و زوق / zāq-o-zûq زاغ و زوڤ
زال / zāl، صفت. ۱. زال؛ که‌ز؛ که‌ز؛ مووسپی؛
قزچه‌رموو؛ قزچه‌رمگ؛ بور-بور ۲. /ادبی/ پیر؛
زورهان؛ دانسال؛ سال‌لی‌چوو؛ که‌وله‌کۆن؛
به‌سال‌اچوو.

زال‌نی / zāltanî زالی
زال‌الک / zālālak، ها: /اسم. گۆیز؛ گۆیز؛
گۆیز؛ کینۆز؛ گویج؛ گفیر؛ گفیز؛ گفیش؛ گوج؛
گوج؛ گوڤز؛ گوڤز؛ گوهیز؛ گوهیز؛ گهوڤز؛ گیژ؛
گفیشک؛ گوریج؛ گوویشک؛ گویشک؛ گویشک؛
گوڤشک؛ گوویشک؛ گه‌یشک؛ گوهیشک؛
گوهووشک؛ گومش؛ گووومش؛ گیج؛ گیزۆک؛
گیژه‌له؛ گویشک؛ بلج؛ بلج؛ بلجی؛ بلت؛ بله‌ت؛
بله‌تی؛ به‌له‌چ؛ ته‌نگیز؛ دیژه‌له؛ پ‌لی:
۱. دارچکیکی در‌کاوای به‌ گولی هیشووپی
بچوووک و سپی یان زه‌ردی جوانه‌وه ۲. به‌ری
ئه‌و داره‌ که‌ چکۆله و خواردمه‌نیه، ره‌نگی زه‌رد
یان سووره و پاییزان پیده‌گا.

زانو به زانو نشستن: *[کنایی]* لَووت به لَووت دانیشتن؛ چۆک به چۆک دانیشتن؛ ئەژنۆ به ئەژنۆ دانیشتن؛ دانیشتن بهرامبەر به یه کتر و زۆر نیزیکی به یه ک «چند ماه زانو به زانو می نشستیم و با هم بحث می کردیم؛ چند مانگ لَووت به لَووت دادەسستین و پێکەوه قسەمان دەکرد».

زانو خم کردن: *[کنایی]* چۆک دادان؛ نیشتنه سەر چۆک؛ گلان؛ بەزین؛ بەزیان؛ کۆل دان؛ شکست هینان له کار یان کتیه رکته کدا «در برابر حریفش زانو خم کرد؛ له هه‌مبەر خه‌نمه‌که‌یه‌وه حوکی دادا».

زانو زدن: ۱. چۆک دان؛ دانیشته سەر زرانی؛ ئەژنۆ دانه سەر زه‌وی؛ زه‌نگۆلهر ده‌ی؛ له سەر چۆک دانیشتن ۲. *[کنایی]* چۆک دادان؛ هاتنه سەر چۆک؛ له هه‌مبەر که‌سیکدا به‌یده‌ست بوون «همه در برابرش زانو زدند؛ هه‌موو له به‌رامبهریه‌وه حوکی دادا».

زانوی غم در بغل گرفتن: ده‌سته‌و ئەژنۆ دانیشتن؛ په‌نجه‌هه‌لپێکان؛ زرانی خه‌م گرتنه‌ باوه‌ش؛ چنگزین؛ له به‌ر خه‌م و په‌ژاره، نووشتاندنه‌وه‌ی ئەژنۆ و هه‌لپێکانی ده‌ست به‌ ده‌وریدا و سەر نانه‌ سه‌ری «چه خبر است زانوی غم در بغل گرفته‌ای؟؛ چ چه‌وماوه، ده‌سته‌و ئەژنۆ دانیشتوو؟».

به زانو در آمدن: *[کنایی]* ۱. چۆک دادان؛ نوشته هینان؛ شکان؛ تیکشکان؛ به‌زان؛ به‌زیه‌ی؛ به‌زیای «ارتش‌المان سرانجام به زانو درآمد؛ سپای‌المان ناخری حوکی دادا» ۲. *[ادبی]* له پا/پێ که‌وتن؛ له پا که‌فتن؛ ڕمیان؛ هیز و توان لی‌بران «ناگهان به زانو درآمد و دیگر نتوانست برخیزد؛ له‌ناکو له پا که‌وت و چیدی نه‌یتوانی هه‌لسیته‌وه».

به زانو در آوردن: *[کنایی]* چۆک پێدادان؛ شکست پێ‌دان و له ته‌ق‌ودوو خستن «بیماری

ناوی شیریندا ده‌ژی و به یارمه‌تی ئەندامگه‌لی مژۆکیه‌وه ده‌زله‌قیته‌ گیانه‌به‌ران و خوێنیان هه‌له‌ده‌مژێ.

زالى / zālī / اسم. که‌ژی؛ که‌زی؛ زالی؛ مووچه‌رمگی؛ دیارده‌یی که به هۆی نه‌بوونی زکماگی په‌نگدانه‌وه ده‌بیته هۆی سپی بوونی موو، ڕۆشن و کال بوونی په‌نگی پیست و چاو؛ زال‌تی؛ بوربوری

زامیاد / zāmyād / اسم. زامیاد؛ ۱. فریشته‌ی به‌رپرسی زه‌وی له ئایینی زه‌رده‌شتیدا ۲. ناوی ڕۆژی بیست و هه‌شتمی مانگ له سالی هه‌تاویدا.

زان / zān / قید. /مخفف، ادبی/ له‌و؛ ژۆ؛ چا؛ له ئەو «زان آتش اگرچه پر زور است/ایمن بود آن کسی که دور است؛ له‌و ئاره‌ ئه‌رجی تین و نووره/بی‌وه‌ی ئەوه‌یه که لێی به‌دووره».

زانو / zānû / ها؛ زانوان؛ /اسم. ئەژنۆ؛ ئەژنوو؛ هه‌ژنۆ؛ هه‌ژنی؛ وژنی؛ ژنۆ؛ ژه‌نوو؛ ژوونی؛ وژنگ؛ وژینگ؛ زانو؛ زانوو؛ زرانو؛ زانی؛ زرانی؛ زه‌نگۆل؛ هه‌نگۆل؛ چۆک؛ کورک؛ قچ؛ ورزنگ؛ ۱. جمگه‌یی له پای مرۆفدا، له نیوان ئیسکی ڕان، که‌شکه‌وژنگ (کلاوه‌ژنۆ) و به‌له‌کدا، هه‌روه‌ها ئەو به‌شه له پێ که‌ ئەژنۆش ده‌گرته‌وه ۲. جمگه‌ی پێی چوارپێیان که وه‌ک ئەژنۆی مرۆیه ۳. جمگه‌ی پاژنه‌یی له په‌له‌وه‌راندا ۴. جمگه‌ی نیوان ڕان و کلاوه‌ژنۆ له میروواندا ۵. به‌شێ له پاتۆل و شالوار که سەر ئەژنۆ داده‌گرێ ۶. ئانیشکه؛ تیکه‌ییکی چکۆله‌ی ناو بۆشی چه‌ماوه بۆ لادانی ڕینگه‌ی لوله‌.

زانو انداختن: سەر چۆک خستن؛ سەر زرانی دان؛ ده‌رپه‌رینی سەر زرانی پانتۆل یان شه‌روال به هۆی زۆر له به‌رکردنه‌وه «آنقدر چهارزانو نشسته بودم که شلوارم زانو انداخته بود؛ ئەونده چوارمه‌شقی دانیشتبووم پاتۆله‌که‌م سەر چۆکی خستوو».

سووچی گۆرستانی پیاوانی ئایینی و پیرۆزان که
بینایه کیان بۆ کراوه تهوه.

☐ زاویه ی اتاق: کاژیر؛ کوله سووچ؛ قوژبن؛
کونجی مال؛ سووچی ئۆده.

زاویه ی باز ☞ زاویه ی منفرجه

زاویه ی برگسته ☞ زاویه ی کوز

زاویه ی برگشته ☞ زاویه ی کاو

زاویه ی تکایا: کاژیر؛ ئۆده ی خه لوه ت له
ته کیه دا.

زاویه ی تند ☞ زاویه ی حاده

زاویه ی حاده: گۆشه ی تیز؛ گۆشه / سیله /

سووچ / کونجی تهنگ؛ سووچ / سیله / کونجی

تیز؛ کونجی که متر له ۹۰ پله ک: زاویه ی تند

زاویه ی کاو: گۆشه / سیله / سووچ / کونجی

قورپ؛ گۆشه یی له ۱۸۰ تا ۳۶۰ پله ک:

زاویه ی برگشته: زاویه ی مقعر

زاویه ی کوز: گۆشه / سیله / کونجی کۆم؛

گۆشه یی له ۰ تا ۱۸۰ پله ک: زاویه ی برگسته؛

زاویه ی محدب

زاویه ی محدب ☞ زاویه ی کوز

زاویه ی مقعر ☞ زاویه ی کاو

زاویه ی منفرجه: گۆشه ی باز؛ گۆشه یه ک له

نیوان ۹۰ و ۱۸۰ پله کدا: زاویه ی باز

زاویه های متمم: دوو گۆشه ی وا که پیکه وه

ده بنه ۹۰ پله ک.

زاویه های مکمل: دوو گۆشه ی وا که پیکه وه

ده بنه ۱۸۰ پله ک.

زاویه سنج / zāviyesanc: [عربی/فارسی] ☞

زاویه باب

زاویه نشین / zāviynešîn, ها: [عربی/فارسی]

صفت. گۆشه گیر؛ خه لوه ت نشین؛ پشت له

دنیا کردو.

زاویه باب / zāviyeyāb, ها: [عربی/فارسی]

اسم. گۆش / سیله / سووچ / کونج پیو؛

پانتومیتیر؛ که ره سه ی ئەندازە گرتنی گۆشه

او رایە ئۆرە ئۆرە: نه خۆشی جوگی سدادا.

روی زانو ناسدن: له سه ر ئەژنۆ دانان؛ نیانه

سه ر وژنگ؛ له سه ر چۆک دانان؛ سه ر وو

زەنگۆلاوه نیه ی «بچه رایە» ی زانویت بنشان:

منداله که به سه ر نه یه د. [دلی].

روی زانوی کسی نشستن: له سه ر ئەژنۆی

که سی دانیشن؛ دانیشن له سه ر چۆکی

که سی؛ سه ر وو زەنگۆلوو / زەنگۆلاو یۆیه وه

نیشته یه «چه ار دست و پا رفت و روی زانوی

سەر و گەش سەست: به گولکی پۆی و له سه ر

هەژنۆی ناچەری دانەست.

زانوئی / zānū'i ☞ زانوپی

زانوبند / zānūband, ها: /اسم. ئەژنۆیه ن؛ له ته

پارچه یه کی کیشی به ندار یا ئالقه یی که بۆ

پاراستنی ئەژنۆ له ئاست لیدان یان دەر چوونه وه

پیوه وه ی ده به ستن.

زانوویی / zānūyî, ها: /اسم. زانوو؛ ئانیشکه؛

له ته به کی بچووک لوه یی ه لۆل به سیله ی

جۆراوجۆره وه بۆ گۆرانی باری لوه له یان لیوه

بوونی لوه یه کی تر و... زانوئی

زانسی / zānî: [عربی/اسم. /اسلام]

دامین پیس؛ دامین ته پ؛ داوین ته پ؛

داوین پیس؛ شوال چه پهل؛ زیناکار؛ فلیته؛

پیاوئ که گانی هه رامی کردوه.

زانیه / zāniye: [عربی/اسم. /اسلام] ژنی

داوین ته پ؛ ژنی زیناکار؛ ژنی که گانی هه رامی

داوه.

زاویه / zāviye, ها: زوایا: [عربی/اسم. سیله؛

سووچ؛ قۆزی؛ گۆشه؛ کونج؛ قوژبن؛ چمک:

۱. خالی که دوو یان چەن رووپەر، هیل یان

لیواره ی تیدا ده گه نه یه ک. ۲. [ریاضی] به شیک

له لاپه ره که له چه رخانێ نیوه هیلێ به ده ور

سه ره تای خۆیدا به دیهاتوه ۳. [ریاضی]

ئەندازە ی هه راوی یان تهنگی ئەو شکله یان

زیکی و دووری ئەو دوو باله له یه ک ۴. زیوه؛

که له نه‌خشه هه‌لگرتن و هه‌لسه‌نگاندنی

زه‌ویدا به کار دی: زایوه‌سج

زاهد / zāhed ، ها؛ ان؛ زُهاد: [عربی] / اسم.

ته‌رکه‌دنیا؛ هه‌بیس؛ هه‌ریس؛ پارسا؛ خۆپاریز؛

تاییم؛ که‌سی که بۆ نزیك بوونه‌وه له خودا

پاریزکاری گرتۆته پیش.

زایا / zāyā: صفت. [دی] بزۆک؛ زایا؛ زه‌فۆک؛

زایی؛ به زگ‌وزا؛ به زاوزۆ؛ لیها‌توو له زا و زی‌دا.

زایانی / zāyāi: زایایی

زایاندن / zāyāndan: مصدر. متعدی. // زایاندی؛

زایاندت؛ می‌زایانی؛ ده‌زایینی؛ بزایان؛ بزایینه‌//

زایاندن؛ زایانن؛ یاری کردنی دایک له زاندا؛

زایانیدن. هه‌روه‌ها؛ زایاندنی

■ صفت فاعلی: زایاننده [نامتداول] (زایینه‌ر) / صفت

مفعولی: زایانده (زایینه‌راو) / مصدر منفی: ن‌زایاندن

(نه‌زایاندن)

زایانیدن / zāyānidan: زایاندن

زایایی / zāyāyi: اسم. زایایی؛ بزۆکی؛ زه‌فۆکی؛

بار و دۆخ یان چۆنیه‌تی بزۆک بوون؛ زایانی

زاید / zāyed ، ها؛ [عربی] صفت. زیادی؛ زیده؛

نه‌پۆیست «این لباسا زاید بودند؛ ئەم بەرگانه زیادی

بوون»؛ زائد

■ زاید بو؛ پتر له؛ فره‌تر له؛ زۆرتر له؛ فره‌ته‌ر

جه؛ جیا له «زاید بر نیاز؛ پتر له نیاز».

زاید‌الوصف / zāyedolvasf: [عربی] صفت. له

قسه نه‌ها‌توو؛ له وتن نه‌ها‌تگ؛ سه‌رتر له راده و

ئاستی ده‌رب‌رین و هه‌وال دان؛ زائد‌الوصف

زایده / zāyede ، ها؛ زواید: [عربی] / اسم. گرووز؛

لک؛ زیده؛ زه‌قی یا ده‌رپه‌پوی، به‌تایبه‌ت له

ئه‌ندام یا ئی‌سکدا؛ زائده

زایر / zāyer ، ها؛ ان؛ یین؛ زُوار: [عربی] / اسم.

زیاره‌تکهر؛ زیاره‌تکار؛ ئەوی که که‌سیک یان

جیگا و شوپنیک زیاره‌ت ده‌کا؛ زوار؛ زائر

زایرسرا / zāyersarā ، ها؛ [عربی] / فارسی] / اسم.

شوینێ بۆ نیشته‌جێ بوون و هه‌سه‌انه‌وی

زیاره‌تکهران.

زایش / zāyēš: / اسم. زه‌ها؛ زا؛ زاگ؛ زاوزوو؛

زازه‌و؛ زاوزۆ؛ زاوزی؛ زه‌هاک (بۆ ئاژەل)؛ زه‌هه‌ک

(بۆ ئاژەل)؛ کار یان ره‌وتی زان.

زایشگاه / zāyēšgāh ، ها؛ / اسم. زایینگه؛

زیسانگه؛ نه‌خۆشخانه یان ده‌رمانگه‌ی تایبه‌ت به

زایینی ژنان.

زایشی / zāyēši: صفت. زه‌هایی؛ زا و زۆیی؛

پێوه‌نیدار یان سه‌ر به زاوزی.

زایل / zāyel: [عربی] صفت. نه‌ماو؛ فه‌وتاو؛

نوقمه‌سار؛ هه‌ر‌شاو؛ ون بوو؛ له ناوچوو؛ زائل

□ زایل شدن؛ له نپۆ چوون؛ لاچوون؛ ون بوون؛

بزر بوون؛ نه‌مان؛ شیاپوه «بژودی لکه‌های روی

پوستش زایل شد؛ خیرا په‌له‌کانی سه‌ر پیتی له

نپۆ چوو»؛ هه‌روه‌ها؛ زایل کردن

زایمان / zāyemān ، ها؛ / اسم. زا؛ زه‌ها؛ زۆمه؛

زان؛ زایه‌نه (ئاژەل)؛ زهه؛ کار یان ره‌وتی زایین.

زاینده / zāyande ، گان؛ / صفت. ۱. [نامتداول]

زاوزی‌کهر؛ بزۆک؛ زایا؛ زه‌فۆک؛ زایی؛ خاوه‌ن

توانایی و لیها‌توویی زایین ۲. زاینده؛ به توانایی

زیده بوونه‌وه.

- زایی / zāyi: پیاوژه. - هینی؛ - پیکه‌ینی؛

- به‌دییه‌ینی؛ - زایی؛ - زییی «گرمازی؛

گرماهسی»؛ زائی

زاییدن / zāyīdan: مصدر. متعدی. لازم.

// زاییدی؛ زاییت؛ می‌زایی؛ ده‌زیی؛ پزا؛ بزئ // □

متعدی. ۱. دین؛ دیتن؛ دیه‌ی؛ بوون؛ بیه‌ی؛

بیچوو دیتن؛ زاوله دیه‌ی؛ وینای؛ وه دیر

هاوردن؛ زوه‌ی خۆ هینانه‌ دنیا؛ بیچوو هینان؛

مندال بوون «زنت پسر زاید؛ ژنه‌کت کوری دیوه»

□ لازم. ۲. زایین؛ زاین؛ زان؛ زه‌هان؛ زه‌هین؛

زهین؛ زه‌ی؛ زای؛ زایش؛ زۆر بوون؛ فره‌ بوون

«انگار بوله‌ایت زایدده؛ چما پاره‌کانت زاون»

۳. زایه‌نه؛ له بار بوونه‌وه «خرگوش دشوار زاند؛

که‌رویشک ئاریشه‌ ده‌زی» ۴. بوون؛ له دایک

زبل کیش؛ کهرسه یا دم و دەرگای زبل و پال
گواستنه وه.

زبان / zabān ، ها: / اسم، زمان؛ زوان؛ زبان؛
زوبان؛ هه زمان؛ ئە زمان؛ زۆ؛ زموون؛ ۱. زان؛
زوخان؛ ئەندامی گوشتنی بزۆز ده زاری زۆره ی
بربره داراندا که له ناسینه وه ی چێژه گه لی
جۆراوچۆر، قووت دانێ خۆراک و قسه کردن له
مرۆدا، دهوری هیه ۲. زوانی ئاژه لێ گوشتی
که به کوللوی ده یخۆن «ساندویج زبان خورديم؛
بابۆله ی زوانمان خوارد» ۳. / مجازی/ هیز یا توانایی
قسه کردن «مگر زبان نداری چرا حرف نمی زنی؟»
مه گهر زمانت نیه بۆ قسه ناکه ی؟ ۴. گه لاله یه کی
سامانمه ند له مێشکی مرۆدا که به هۆی دهنگ
و نیشانه گه لی نووسینی و به گوێره ی
بنه ماگه لیک پۆردراو، به دی دئ و هۆی
تێگه یشتن و تێگه یاندنه «ما همه به یک زبان
صحبت می کنیم؛ ئیمه همه مو به زمانێ قسه ده کین»
۵. کۆمه له درۆشم و نیشانه گه لی که له بواری
به ستینیک تاییه ت ده نیوان گرۆیه کدا به کار
ده روا «زبان حیوانات؛ زبان کامپیوتر؛ زمانی
گیانه وه ران؛ زمانی که مپیوته ر» ۶. / مجازی/ زمانی
بیانی؛ زمانی نامۆ «آزاد زبان می خواند که برود خارج؛
آزاد زمان ده خوێنی که بچی بۆ هه نده ران»
۷. / گفتاری/ قسه؛ وتار «زبان ریختن؛ قسه
ره قانده وه» ۸. / مجازی/ زاراه و شیوه ی
قسه کردن «زبان خوش؛ زمانی خوش» ۹. جوړئ
نان شیرینی وه کوو زمان.

□ زبان ادبی؛ زمانی وێژه یی؛ زمانی ئەدهبی؛
وشه و زاراوئ که له نووسینی زمانیک
به تاییه ت له نووسراوه ی دابی و ئەدهبیدا به
کار ده چێ.

زبان اشاره؛ زمانی ئاماژه؛ زوانو هه ناره ی؛
کاری تێراگه یاندنی مه به ستی خو به ئاماژه.
زبان بارداز؛ زمانی به بار؛ زمانی بارگرتوو؛
زوانی که سی که له بهر یو یان کار ترازانی

بوون؛ به ی؛ پهیدا به ی؛ به دنیا هاتن «برهنه
ز بند ز مادر همه؛ همه مو به رووتی له دایکیان ده بن»
۵. / مجازی، قدیمی/ زانه وه؛ زبه ی؛ زبای؛ قه مزتن؛
هه لقولان؛ هه لقولیان؛ هه لقولتان؛ هه لقولتیا؛
هه لقولین؛ جۆشان؛ جۆشیا؛ ده ردان؛ دانه ده ر؛
ته قه ی؛ ته قای؛ ته قینه وه ی ئاو له کانی و
زۆنگدا؛ زائیدن. هه روه ها؛ زاییدن

■ صفت فاعلی؛ زاینده (-) / صفت مفعولی؛ زاییده
(زاییگ) / مصدر منفی؛ نۆاییدن (نه زایین)

زباد / zabād ؛ / عربی/ اسم، زه باد؛ ۱. / ها/
گیانه به ریک و هک پشیله یه، به پینستی
خۆله میشی رێ-رێوه که له ژێر کلکیدا لکینکی
هه یه و له وێوه ماکینکی بۆنخۆش ده ده لێنی له
عه ترسازیدا به که لک دئ؛ گره به ی مشک
۲. ناوی ئەو ماکه بۆنخۆشه.

زباله / zobāle ، ها: / عربی/ اسم، گوهور؛
شه خه ل؛ پال؛ زبل؛ زبیل؛ زویل؛ زرویل؛ زویل؛
کرس؛ خه وش و خال؛ پل و پووش؛ خشت و خال؛
خۆل و خاش؛ شتانی بێ بایه خ بۆ فره دان (وهک
پاشماوه ی پێخۆر، توپکیلی میوه، کاغه ز دراه و
ئهو ی له گه سک داند کۆ ده بیتنه وه).

زباله بند / zobāleband ، ها: / عربی/ فارسی/ اسم
زبل پێچ؛ ده زگا یا ماشینی که به گوشاردان،
بارستایی زبل که م ده کاته وه تا هه لگرتن و
جیه جی کردن ساناتر بیت.

زباله دان / zobāledān ، ها: / عربی/ فارسی/ اسم
زبلدان؛ زبلگه؛ یاگه شه خه ل؛ ۱. ده فری یان
شوینی که زبلی تی ده رژین ۲. زبلدانی.
زباله دانی / zobāledānī ، ها: / عربی/ فارسی/
/ اسم، زبلدانی؛ ۱. جیگایی که زبلی لئ خر
ده که نه وه ۲. زبلدان.

زباله سوز / zobālesûz ، ها: / عربی/ فارسی/ اسم
زبل سووتین؛ کووره یان کوانوو به ک که زبلی
تیدا ده سووتین.

زباله کش / zobālekeš ، ها: / عربی/ فارسی/ اسم،

گهده، دائيساوه و پهنگي گؤږاوه.

زبان بى زباني: /مجازى/ زمانى بى زمانى؛ كار يان پهوتى دهرپرېن و تيگهياندى مهبهستى بى نهوهى به راشكاوى قسهى ليوه بكرى.

زبان بين المللى: زمانى نيونهتهوهيى: ۱. زمانى كه له نيوان نهتهوهگهلى جوراوجوردا پهري سهندووه و به زمانى يه كگرتووى جههاني يان نيو نهتهوهيى ناوبانگى دهركدووه و به كار دهچى (وهكوو فهرانسهيى له رابردوودا و ئينگليزى له ئيستادا) ۲. /كنايى/ زمانى ئاماژه.

زبان تندوتيز: /مجازى/ زمانى پهش؛ زمانى شهر؛ زمانى تال؛ دهمى پيس؛ قسهى پهق؛ قسهى تفت و تال؛ قسهى شر و در.

زبان حال: /كنايى/ زمانى حال؛ نهو شتهى كه چلونايهتى و بار و دوخى كهسى يان شتيك دهردهبرى.

زبان خوش: /مجازى، گفتارى/ زمانى خوش؛ قسهى خوش؛ زمانى شيرين؛ لفت و گفتى خوش وپراى دلوقانى.

زبان رايانه‌اي: زمانى كهمپيوتهرى؛ ههر كام لهو بهرنامانهى كه له كومهله پيت، ژماره، نيشانه و شپوه كارگه ليك پيكهاتوون و له كهمپيوتهردا كارتيكان پي نهجام دهرى.

زبان رسمى: زمانى پهسمى؛ زوانى فهرمى؛ زمانى كه له مهزرينگه و دام و دهرگا دهولتهيهكان و نووسراوهگهلى سهر به دهولتهى ههر ولايتك به كار دهچى.

زبان زرگرى: زمانى زيړنگه‌ران؛ شپوه ئاخافتنيكى تايهت كه له گؤږانى راوپړ و جيجهچى كرانى برهگهلى زاراوهى تاراني له ناو ريزى زيړنگه‌راندا پيكهاتووه، بهم چهشنه كه دواى ههر پيتييك «ز» يهك زياد دهكهن.

زبان عاميانه: زمانى كووجى و كؤلان؛ زمانى

خهلكى؛ زاراوه و ئاخافتنى خهلكى نهخوه‌نوار.

زبان كوچك: بهله‌زوانه؛ بهله‌زمانه؛ نهله‌نگه؛ نهلنگه؛ بهلوونكه؛ زمانوك؛ زانك؛ زيل؛ زوانه چكوله؛ پارچه گؤشتى گچكه له بنى زمان و سهره‌تاي گهروودا.

زبان مادري: زگماكى؛ زمانى زكماك؛ زوانى مايى؛ زمانى دايكى؛ زوانى ماري؛ زوانوو له‌ماوهردى؛ زمانى كه مرؤف له منداليهوه له ريگاي ئاخافتنى دايك و بابيهوه فيرى دهبى و بهو زمانه له‌گه‌ل هاوولاتيانيدا قسه دهكا.

زبان مار: درويشى؛ دريشوكى؛ دريشووكه؛ كاله‌گ؛ دريشووكه‌ى مار.

زبان محاوره: زمانى وت‌وويز؛ وشه و زاراويهك كه له وت‌وويزى نيوان جه‌ماوهردا به كار دهچى.

□ زبان آدم سر كسى نشدن: /مجازى/ قسهى حيسابى به گوږى كهسيكدا نه‌رؤيشتن؛ به هيچ زمانى حالى نه‌بوون؛ زمانى بنيادهم به سهرى كهسيكدا نه‌چوون؛ له قسهى بنيادهم حالى نه‌بوون؛ سهه‌نه بوون؛ مل نه‌دان به وت‌وويزى ژيرانه و رى نه‌دان به قسهى پهوا «مگر زبان آدم سر كسى نشود: مه‌گهر قسه‌ى حيسابى نه كويدا نروا».

زبان باز كردن: /مجازى/ زمان‌گرتن؛ زمان‌كرانهوه؛ زمان‌كردنهوه؛ زوان وهر بيهى؛ پهيدا كردنى هيز و توانايى قسه‌كردن «بجهاش تازه زبان باز كرده بود: منداله‌كه‌ى تازه رسيد» كرتبو.

زبان به دهان كرفتن: /گفتارى/ دهم و يستان؛ دهم ليكنان؛ زمان بهستن؛ وهروو دهمى گيرتهى؛ زوانهوه وراسهى؛ تاقه‌ت هينان و قسه نه‌كردن «يك دقيقه، يان به دهان بگر و به حرفباى من گوش بده: تاوى دهمت بودسى و گوږى بگره بؤ قسه‌كانم».

تووشی توری هاتن «زن خیلی خوبی است، ولی زبانش می‌گیرد: ژنیکی زور باشه، به‌لام سهر زمان ده‌کری».

زبان کسی مو در آوردن: [مجازی] زمانی که سیک کول بوون؛ دم که سئ داکه‌فتن؛ زمانی که سیک موو دهره‌ینان؛ زوانوو یؤی موو به‌رئارده‌ی؛ بؤ به ده‌ست هینانی ره‌زامه‌ندی که سیک، زور قسه‌کردن «بس که این حرف را گفتم، زبانی من در آورد: هینده هم قسم کرد، زبانی من کول بوو».

از زبان کسی گفتن: له زمانی که سیکه‌وه وتن؛ له قه‌ول که سیکه‌وه قسه‌کردن؛ زوانوو یؤیه‌وه واته‌ی؛ وته‌یک له لایه‌ن که سیکه‌وه دهر برین «رفته از زبان من گفته که با عروسی مخالفت: چووه له زمانی منه‌وه گو‌توویه دژ زه‌ماوه‌ندم».

به زبان آمدن: [مجازی] ۱. هاتنه قسه؛ هاتنه زمان؛ قسه‌کردن؛ نامایوه زوان «ناگهان مار به زبان آمد و گفت...: لهنکاو مار هاتنه قسه و گوتی...» ۲. ده‌نگ دهره‌اتن؛ هاتنه زمان/ زوان؛ نامایوه ده‌نگی؛ نار‌ه‌زایی دهر برین؛ به‌ره‌له‌ستی کردن «آن قدر اذیت کردی که بالاخره به زبان آمد: نه‌ونده ناراندت ده‌نگی دهره‌ات». هه‌روه‌ها: به زبان آوردن

به زبان کسی حرف زدن: [مجازی] ۱. لاسایی که سئ کردنه‌وه؛ به زوانوو یؤی قسه‌کرده‌ی؛ به وشه و شیوه‌ی که سیک و وه‌ک خو‌ی قسه‌کردن ۲. به‌رام‌به‌ر به‌بیر و پرایان سه‌لیقه‌ی که سئ قسه‌کردن.

به سر زبانها افتادن ﴿سر زبانها افتادن، سر ۲ زبان آموز / zabānāmûz /: اسم. ۱. کهره‌سه، به‌تایبته‌ کتیبی که زمانیکی ناموی پی فی‌ر ده‌بن ۲. خویندکاری زمان؛ یا قوتایبته‌ک که خه‌ریک فی‌ر بوونی زمانیکه. هه‌روه‌ها:

زبان‌آموزی

زبان جرب و نرم داشتن: [مجازی] دم‌ته‌ر بوون؛ زمان لووس بوون؛ زمانباز بوون؛ زمان‌چه‌ور بوون؛ خاوه‌ن قسه و وتاری دؤستانه و میهره‌بانانه هه‌بوون.

زبان خود را گاز گرفتن: [کنایی] به‌ر دم خو‌گرتن؛ زوانی خو‌گازگرتن؛ قه‌پ‌کردن به زمانی خو‌دا؛ زوانوو وی نه‌وه‌گه‌سه‌ی؛ دم له قسه‌پاراستن «این حرفها چیست که می‌زنی؟ زبانت را گاز گرفت: هم قسانه چیه ده‌یکه‌ی؟ به‌ر ده‌ست مکرده».

زبان ریختن: [مجازی] دم دان؛ دم ته‌قنه‌ی؛ قسه‌ره‌قاندنه‌وه؛ بؤ رازی کردنی که سیک زور قسه‌کردن «یک ساعت برایش زبان ریختم: سه‌عاتیک ده‌م دا بؤی».

زبان سیمرخ برای کسی خواندن: [مجازی] قسه‌کردن به‌نرم و نیانی و زیره‌کی له‌گه‌ل که سیکدا بؤ رازی کردنی.

زبان کسی را بستن: [مجازی] دم که سئ به‌ستن؛ ده‌موو یؤی بینه‌ی؛ قو‌لف پی‌کردن؛ قو‌لف به‌که‌سئ کردن؛ هه‌لی قسه‌کردن له که سئ برین «حرفی زد که زبانی من را بست: قسه‌ینیکی کرد ده‌می به‌ستم».

زبان کسی را فهمیدن: له زمانی که سئ حالی بوون؛ له قسه‌ی که سئ تیگه‌یین؛ تیگه‌یشتن له مه‌به‌ستی که سیک «باز تو زبان او را بهتر می‌فهمی: هیشتا تو له زمانی نه‌و باشتتر حالی ده‌ی».

زبان کسی را موش خوردن: [تعریض] زمان له زار/ ده‌می که سیکدا نه‌بوون؛ بی‌ده‌م و پل/ زمان بوون؛ چه‌پؤل می‌ش خو‌ر بوون؛ بی‌ده‌نگ بوون و قسه‌نه‌کردن له کاتی پی‌یستدا «انگار زبانش را موش خورده بود: چما زوان له زاریدا نه‌بوو».

زبان کسی گرفتن: [مجازی] سهر زمانی که سئ گرتن؛ زوانوو یؤی گیر‌یایره؛ تور بوون یا

تی‌هه لقولتاندن؛ دهم لی‌دان؛ قسه کردن له باره‌ی شتی‌کوه که کاری بیژر نیه. هه‌روه‌ها: زبانداز

زبان درقا / zabāndarqafā ، ها: /فارسی/ عربی/ اسم. گوله‌نالۆز؛ زوانه‌بوو که؛ گیاییکی یه‌ک ساله یا هه‌میشه‌یی له تیره‌ی هه‌لالان، به هیشووی پیچه‌لپنجی دریژ و بنه‌وش، سوور یان سپیه‌وه: دلفین

زبانزد / zabānzad ، ها: /اسم/ مجازی/ سهرزاره‌کی؛ رسته یان وشه‌یه‌ک که له نیو ویزه‌رانی زمانیک له باب‌ه‌تیکی تایه‌تدا به کار ده‌روا و بیر کردنه‌وه‌ی ناوی (وه‌ک شه‌وه‌ک‌سپیک ئیژی: «سه‌لام» نه‌وی تر جواب ده‌داته‌وه: «سه‌لام سهر چاو»).

زبانزد: / صفت. / مجازی/ قسه‌ی سهر زار؛ له سهر زمانی خه‌لک و باب‌ه‌تی قسه و باسی خه‌لک «داستان عشق آنان» سهر مردم شهر بود: باسی شه‌وینی شه‌و دووه قسه‌ی سهر زاری خه‌لکی شار بوو.

زبان‌شناختی / zabānšēnāxtī: / صفت. پیوه‌ندیدار یان هاو‌گه‌ری زمان‌ناسی.

زبان‌شناس / zabānšēnās ، ها: /ان: /اسم. زمان‌ناس؛ زوان‌ناس؛ زمانه‌وان؛ که‌سی که له سهر به‌ک یان چهند زمان، چیه‌تی، پیکهاته و گو‌ران‌کار به‌کانی ده‌کۆل‌یته‌وه.

زبان‌شناسی / zabānšēnāsī: /اسم. زمان‌ناسی؛ زوان‌ناسی؛ زمانه‌وانی؛ زانستی لیک‌دانه‌وه‌ی په‌یقی مرو‌ف، که یه‌که‌گه‌ل، چیه‌تی، پیکهاته و گو‌رانی زمان ده‌گریته‌وه.

زبانک / zabānak ، ها: /اسم. /گیاه‌شناسی/ زمانوک: ۱. زیاده‌یی گچ‌که له پیوه‌نگای پانکه‌له و چله‌ناسکه‌ی گه‌لا به‌لاسکی گیاوه. ۲. پووله‌کیکی گچ‌که له سهر بنکی گه‌لای بری گیاوه. ۳. جامۆله‌ی وه‌ک زمانی بری گولوو‌گه‌ل.

زبان آور / zabānāvar ، ان: /صفت. /مجازی/ ده‌مه‌وه‌ر؛ ده‌ماوه‌ر؛ زمان‌ته‌ر؛ ده‌م‌پاراو؛ وته‌پاراو؛ قسه‌زان؛ قسه‌ه‌وان؛ زار‌شیرین؛ به‌دهم و زمان؛ خاوه‌ن توانایی و هونه‌ری جوان و رازاوه قسه‌کردن.

زبان‌آوری / zabānāvarī: /اسم. /مجازی/ ده‌مه‌وه‌ری؛ ده‌ماوه‌ری؛ زمان‌پاراوی.

زبان‌باز / zabānbāz: /صفت. دیلباز؛ دیلبان؛ زوانباز؛ زمانباز؛ زمان‌لووس؛ زمان‌ته‌ر؛ خولته‌که‌ر؛ زمان‌چه‌ور؛ لی‌هاتوو له قسه‌ی جوان و دلخواز بو به‌دهست هینانی دلی دیتران به‌مه‌به‌ستی گه‌یشتن به‌مرازی خو. هه‌روه‌ها: زبانبازی

زبان‌بره / zabānbarre: / بـاره‌نگ ۱- زبانبسته / zabānbaste ، ها: /صفت. به‌سته‌زمان؛ به‌سه‌زوان: ۱. بی‌سهر و زوان؛ بی‌زمان؛ زوان‌به‌سه؛ زمان‌به‌سراو؛ زوان‌به‌سیاگ؛ بی‌دهم‌وپل؛ بی‌دهم و دوو؛ بی‌دهم و زوان؛ ده‌مسارد؛ تایه‌تمه‌ندی شه‌وه‌ی نه‌توانی یان بو‌ی نه‌کری قسه‌بکات ۲. /کنایی/ چه‌وساوه؛ زولم‌لیکراو؛ ده‌شه‌نی.

زبان‌پریشی / zabānparīši: /اسم. /روان‌شناسی/ نه‌مان یان کز بوونی توانایی قسه‌کردن پتر به‌هوی و مه‌زه‌نیکی می‌شیکه‌وه. هه‌روه‌ها: زبان‌پریش

زبانچه / zabānče: /اسم. زبان‌کوچک زبان زبانداز / zabāndār ، ها: /ان: /صفت. /کنایی/ زماندار؛ ده‌مدار: ۱. به‌دهم و زوان؛ سهر و زواندار؛ تایه‌تمه‌ندی شه‌وه‌ی به‌بی‌ترس و رووداشکان قسه‌ی خو‌ی ده‌کا ۲. ده‌م‌راس؛ ده‌م‌راست؛ ده‌م‌راست؛ ره‌وان‌بیژ؛ ده‌خۆر له گه‌یاندنی مه‌به‌ستدا.

زبان‌دان / zabāndān ، ها: /ان: /اسم. زمان‌زان؛ زوان‌زان؛ که‌سی که یه‌ک یان چهند زمانی بیانی ده‌زانی. هه‌روه‌ها: زباندانی

زبان‌درازی / zabānderāzi ، ها: /اسم. /مجازی/ زمان‌دریژی؛ در‌دوو‌کی؛ کار یان ره‌وتی خو

زبانی / zabānī /: صفت. زمانی؛ زوانی؛
 ۱. پیوه‌نیدار به زمانه‌وه ۲. ده‌فکی؛
 ده‌می؛ زاره‌کی؛ به دهم و تراو ۳. /مجازی/
 سه‌رزاره‌کی؛ سه‌رزاری؛ گوویی؛ به‌بی
 هاو‌پیی له‌گهل کرداردا «دوستی زبانی؛
 دوستی رمایی».

زبانبار / zabānyār /: ها؛ ان؛ /اسم. زمانبار؛ ئه‌وی
 که‌بو فی‌کردنی قسه به‌بی دهم و دوان پاهاتووه
 و له‌م کاره‌دا لی‌هاتوویی هه‌یه.

زبانباری / zabānyārī /: /اسم. زمانباری؛ فی‌کاری
 زمان؛ زانست یان شیوه‌ی فی‌کردنی په‌یقین
 به‌و که‌سانه‌ی که له قسه‌کردندا که‌م و کوور بیان
 هه‌یه.

زبده / zobde /: ها؛ گان؛ /عربی/ صفت.
 هه‌لی‌زارتوو؛ هه‌لی‌زاردوو؛ هه‌لی‌زارته؛ هه‌لی‌زارده؛
 لی‌هاتوو؛ ژیهاتی؛ له‌بار؛ هه‌لکه‌وتوو؛ خاوه‌ن
 تایه‌تمه‌ندی گرینگ و به‌رجاو «زبده‌ی مخلوقات؛
 هه‌لی‌زارتوو‌ی نافرین‌راوان».

زبر / zēbar, zabar /: /اسم. سه‌ر؛ سه‌ره؛
 ۱. نیشانه‌یه‌کی بزای له شیوه‌نووسینی فارسی
 و عه‌ره‌بیدا که بکه‌ویته سه‌ری هه‌ر پیتی‌ک،
 ده‌نگی «ه» یان «ه» یی‌ده‌دا ۲. /ادی/ بان؛
 زت؛ پرووی هه‌ر شتیک «زبر خاک؛ بانی خاک».

زبر / zēbr /: صفت. زبر؛ زرو؛ زفر؛ زبره؛ زروه؛
 زرب؛ زرف؛ زور؛ زورف؛ زه‌ور؛ زوفت؛ زیر؛ گر؛
 گرنال؛ گرنور؛ گرنج؛ قورنج؛ گه‌رووز؛ گرس؛ گرژ؛
 گزم؛ درشت؛ دشت؛ پرووش؛ پرووشه؛ قه‌رت؛
 خنج؛ گوژم؛ به‌پرووییکی ناساف و چال و به‌رزی
 ورد و سفتیه‌وه. به‌رانبه‌ر: نرم «پوست زبر؛ پیستی
 زبر».

زبرا / zēbrā /: [انگلیسی از ایتالیایی] گورآسب
 زبرجد / zēbarcad /: /عربی/ اسم. یا‌قووتی‌زه‌رده؛
 به‌ردئ له ئلیوین به‌مه‌نیه‌زیوم یا مه‌نیه‌زیوم و
 ناسنه‌وه، به‌په‌نگی قاوه‌یی و سه‌وز که له
 گه‌وه‌ه‌رسازیدا به‌کار دی.

زبان گنجشک / zabāngoncešk, -goncešg /:
 ها؛ /اسم. بناو؛ بناف؛ به‌ناف؛ به‌ناو؛ بناوی؛
 بناوه‌چ؛ بناوچ؛ وناوچ؛ زوانه‌مه‌لووچکه؛
 زوانه‌مه‌لیچک؛ داریکی چیوی پایا له تیره‌ی
 زه‌یتوون به‌گولی بی‌کاسه و جام که به‌ر له‌گه‌لا
 کردن ده‌پشکون، چرووی ره‌شی کولکنه و
 گه‌لای شانیه‌یی یان پرووه‌پروو، به‌ری وشکی
 توپک‌لدار و ناوکه‌ی رۆنداره و بو‌بو‌نخوش‌کردنی
 برئ نۆشابه به‌کار ده‌چی.

زبان‌نفهم / zabān.nafahm /: ها؛ /فارسی/ عربی/
 صفت. تینه‌گه‌یشوو؛ ناحالی؛ ۱. له زمان حالی
 نه‌بوو؛ له قسه تینه‌گه‌ییو؛ تایه‌تمه‌ندی که‌سی
 که له قسه‌ی خه‌لک تی‌ناگا ۲. /کنایی/ گوپله‌ق؛
 گو‌شور؛ گو‌هشور؛ ده‌بنگ.

زبان‌ه / zabāne /: /اسم. ۱. زوانه؛ زمانه؛
 دهر‌په‌ریوه‌کی وه‌ک زمان له شتیکدا «زبان‌ه‌ی
 قفل؛ روان‌ی قوف» ۲. سک داویه‌کی به‌رت‌سک
 له گل و ماسه له ناو که‌نداودا.

زبان‌ه‌ی آتش: گور؛ گول؛ گوری؛ گر؛ گر‌ناور؛
 گر‌په؛ کلپه؛ کله؛ کللی؛ په‌هت؛ پیت؛ بل‌یسه؛
 بلووزه؛ زمانه؛ تله‌تل؛ رفین؛ رمی؛ مه‌فشه‌ل؛
 گر‌ی هه‌لچوو‌ی ناگر.

زبان‌ه‌ی خورشیدی: بل‌یسه‌ی هه‌تاوی؛
 ته‌قینه‌وه‌گه‌لیکی کورت و زۆر به‌تین به
 شیوه‌ی مه‌لبه‌ندگه‌لیکی دره‌وشاوه له په‌نگین
 گو‌ی تاودا.

زبان‌ه‌ی سکت: کوره‌ک؛ زمانه‌ی ئالقه‌ زوونه.
 زبانه‌ی قفل: زمانه‌ی قوفل؛ زوانه‌ی قوفل؛
 دوورک (بو‌قوفلی داری‌ن)؛ په‌لی
 دهر‌په‌ریوی قوفل که به‌کیل ده‌کر‌یته‌وه
 و ده‌به‌ستری.

زبان‌ه‌ کشیدن: بل‌یسه‌ دان؛ هه‌لی‌شکووتن؛ کلپه
 سه‌ندن؛ گو‌ری‌دان؛ گر‌پیکه‌ی؛ خوار و
 بان‌کردنی گر «آتش درون بخاری زبانه‌می‌کشیدن؛
 ناگری ناو سۆبه‌که‌بل‌سیدی ده‌دا».

زبردست / zebardast, zabar- / ان: / صفت. / ادبی /

۱. بالادست؛ بالادستی؛ زوردهست؛ دهسه لاتدار؛ زت؛ خاوهن هیز و گوری زؤرتَر «ای زبردست زبردست آزار؛ ثهی بالادستنی ژیره دهست چهوسین» ۲. دهست ههل؛ چنگه؛ مامؤستا؛ لیها توو؛ لیزان؛ کارامه «ناطق زبردست: بیژهری لیها توو». ههروهه: زبردستی

زبر و زرنک / zebr-o-zerang, ها: / صفت. / گفتاری / زبت و زرهنگ؛ زرت و زرينگ؛ زرک و زینگ؛ کرژ و کؤل؛ گورج و گؤل؛ چوست و مه زبووت؛ وت و وریا؛ زیتهل؛ زیتله؛ تروسک؛ چهلهنگ؛ گوربز؛ به دهست و برد «کارگر زبر و زرنک: کریکاری زبت و زرهنگ».

زبره / zebre / اسم. زروه؛ زروه؛ قرتیل (بؤ دانهو یله؛ ثهوهی له بهر سفتی و ورد نه بون هیلهک داینادا و تیتیدا دهمنیتتهوه. بهرانبهه: نومه

زبری / zebri / ها: / اسم. زبری؛ زروی؛ زرویی؛ گرناالی؛ ناپیکی له پرویه کدا. بهرانبهه: نرمی زبل / zebel, ها: / از عربی / صفت. / تعریض، گفتاری / سه گانی؛ سه گ؛ زورزان؛ فره زان؛ گزهون؛ زیرهک؛ فیلباز؛ زؤل «این رفیق تو خیلی زبل است، همه مان را گول زد: نه مه رفیقته یه کجار سه گه، همه مومانی فریو دا».

زبون / zabûn / صفت. / ادبی / زوپن؛ زه بوون؛ ۱. بهزیو و تهزیو له درژهدانی مله ۲. پهست؛ خوار؛ کوره؛ کوره؛ ئابرووتکاو؛ ئابروونه ماو ۳. داماو؛ دهسه وهستان؛ دهسه پاچه؛ بی دهسه لات؛ کز و لاواز. ههروهه: زبونی

زپرتی / zepertî / ها: / صفت. / تعریض، گفتاری /

۱. کهم پایهخ «کتاب زپرتی: کتیبی کهم پایهخ» ۲. شق وشر؛ سس؛ سست «خانهی زپرتی: مالی شق وشر» ۳. بی هیز؛ کز؛ لاواز؛ له جهر؛ زه پرتی «پیرزن زپرتی: پیره ژنی بی هیز» ۴. شل وشؤل؛ شله پهنی؛ ثهوهی بهر گهی گوشار ناگری

«پارچهی زپرتی: قوماشی سل و سول»: / فزرتی

زجاجیه / zocâciyye / عربی / اسم. تراویکی پروون و لینجه که زؤرتترین بهشی گؤی چاو له پشتهوهی گلینه پر ده کاتهوه.

زجر / zacr / عربی / اسم. نازار؛ ئیش؛ ئەشکهنجه؛ جهه ز؛ ناراو؛ زووخاو.

□ زجر دادن: زووخاو پیدان؛ زووخاوه سک کردن؛ نازار دان؛ جهه زهوه دان؛ زهجر پیدان؛ ئەشکهنجه دان؛ ناراو دان؛ ناراو پی هه لیان؛ رهنج دان؛ نازراندن؛ ناراندن؛ نه راناندن؛ بن پهنج کرن؛ ته رپلاندن؛ که فاندن؛ دهوساندن؛ دهسین «این قدر مادرت را زجر ده: ئەمهنده زووخاو مده به دایکت».

زجر دیدن: نازار دیتن؛ ئەشکهنجه دیتن؛ جهه زهوه دیتن؛ زووخاو چوونه سک؛ ناراو دیتن؛ کهوتنه بهر نازار دان؛ رهنج دیتن «ده سال زجر دده و دم بر نیاوردم: ده سال نازارم دی و دهنگم دهرنه هات».

زجر کشیدن: نازار کیشان؛ ئەشکهنجه کیشان؛ زهجر کیشان؛ رهنج کیشان؛ زووخاو چیشتن.

زجر آور / zacrâvar / عربی / فارسی / صفت. پر له زووخاو؛ پر جهه زه به؛ پر نازار؛ نازار دهر؛ هؤی ئەشکهنجه و نازار «زندگی زجر آوری داشتم: ژیانیکی پر له زووخاوم هه بوو».

زجر دیده / zacdîde / عربی / فارسی / صفت. چهوساوه؛ نازار دیتوو؛ زه جردیتوو؛ ئەشکهنجه دیتوو؛ تمهله.

زجر کش / zacrkeš / عربی / فارسی / صفت. زهجر کش؛ تووشیاری ئەشکهنجه و دهرد و نازاری زؤر.

زجر کش / zacrkoš / عربی / فارسی / صفت. نازار کوژ؛ کوژراو به هؤی شکهنجه و نازار هوه.

□ زجر کش کردن: نازار کوژ کردن؛ به ئەشکهنجه و جهه زه به دان که سی کوشتن «او را زجر کش کرده بودند: نازار کوژ بیان کردبوو».

دیگر زحمت کم می‌کنیم؛ نه‌گەر ئیجازه بهن با ئیتر له کۆل بینهوه.

زحمتکش / zahmatkeš, ها؛ ان /: [عربی/فارسی] صفت. زه‌حمه‌تکیش؛ زه‌حمه‌تکیش:

۱. پهنجدهر؛ پهنجهر؛ ئهرک‌دهر؛ بارگران؛ بارقورس؛ هه‌لگری پهنج و سه‌ختی له کاردا
۲. ناندۆز؛ خاوه‌ن پیشه‌ی سه‌خت و پهر دهریسهر.

زخارف / zaxāref: [عربی/اسم. /ادبی]

۱. سلسله و پلپله؛ سسله‌وپله؛ ههر شتیکی گرانابی و پهنگاوره‌نگ ۲. خشل؛ زیر و زه‌نبهر؛ ره‌وش.

☐ زخارف دنیوی: ۱. زیر و زیوی دنیا ۲. زهرق و به‌رقی ژیان.

زخم / zaxm, ها؛ /: [اسم. زه‌خم؛ زام؛ زیه‌م:

۱. برین؛ زه‌خمه‌ل؛ کولک؛ چوئ؛ نۆد؛ پریش؛ گه‌زندئ که به پینست ده‌گا ۲. ئالگ؛ زه‌خمه‌ل؛ چوئ؛ نۆد؛ پریش؛ کوان؛ چاک و قازئ که له جی‌گایه‌کی له‌شدا په‌یدا ده‌بی و چلک یان خوینی لیوه دی ۳. [مجازی] گه‌زه‌نی رۆحی و هه‌ستی «زخم زبان؛ زه‌خمی زار» ۴. روه‌وشی که له سهر شتیکه‌وه به‌دی‌بی.

☐ زخم بستر: برینی ناوجئ؛ زامی سهرجئ؛ زامئ

که له به‌ر هه‌لاژییانی زۆری برئ نه‌خۆشان، زۆرتهر له پشتیاندا به‌دی‌دی.

زخم تازه: گهرمه‌برین؛ تازه‌برین؛ برینی که هه‌شتا سارد نه‌بۆته‌وه و خوینی لی‌دی.

زخم چرکین: دۆژه‌دهر؛ زامئ که کیم و هه‌وای هه‌یه.

زخم زبان / [مجازی] پلار؛ زیپک؛ شاتال؛ شاتاول؛ تانه و ته‌شه‌ر؛ لاره؛ قسه‌ی تال و ناخۆش.

زخم کاری / [کنایی] برینی کاری؛ زامی قوول؛ برینی تیز؛ زامئ که بیته‌هۆی مه‌ترسی فه‌وتان و له‌نیو چوونی که‌سیک یان

زحاف / zehāf: [عربی/اسم. /ادبی] شتیوازکی

گۆزان له کینشی شیعی عه‌رووزیدا (به‌حر) که به‌لابردنی یه‌ک یان چه‌ند پیت کینشیکی تازه به‌دی‌دیت، وه‌ک «مُسْتَفْعِلُنْ» بیته «مُفْتَعِلُنْ».

زحل / zohal: [عربی/اسم. که‌یوان؛ ئاستان؛

دوو‌هه‌مین گه‌رۆکی گه‌وره‌ی کۆمه‌له‌ی هه‌تاوی دوا‌ی موشته‌ری و شه‌ه‌مین گه‌رۆک له‌باری دووری له‌خۆروه‌، که به‌چاو ده‌بینرئ و

ئاخه‌یه‌یک ده‌وره‌ی داوه: کیوان

زحم / zohm: [عربی] زهم

زحمت / zahamāt: [عربی] جمع زحمت

زحمت / zahmat, ها؛ زحمت /: [عربی/اسم.

زه‌حمه‌ت: ۱. زامه‌ت؛ ئه‌مه‌ک؛ ئهرک؛ پهنج و

ئهرک «زحم زندگی، دحمه‌سی ژیان»

۲. سه‌خه‌لت؛ کاری دژوار «ساختن خانه‌خیلی

زحمت داشت؛ کردنه‌وی مال زۆر زه‌حمه‌ت بوو».

☐ زحم ریاد: گوپچر؛ دهریسهر؛ ناری عه‌لی؛

زۆر به‌دژواری «بارحمه‌ت زیاد به‌ی را‌ازش گرفتم؛

به‌ههر کۆجری بوو قه‌رزه‌که‌م لی‌سانده‌وه».

☐ زحمت دادن: زه‌حمه‌ت دان؛ زامه‌ت دا‌ی؛

دهریسهر دان؛ پهنج پیدان؛ ئه‌زیه‌ت دان؛

چه‌وساندن؛ کاری دژوار به‌که‌سیک

داسه‌پاندن.

زحمت کشیدن: زه‌حمه‌ت کیشان؛ ۱. پهنج

دان؛ پهنج کیشه‌ی؛ ئهرکی گران جیه‌جئ

کردن؛ کراندن؛ ئهرک کیشان؛ که‌فته‌دان؛

چه‌وسانه‌وه «برایش خیلی زحمت کشید؛ زۆر

زه‌حمه‌تی بو‌ناست» ۲. مه‌ینه‌ت کیشان؛

که‌فته‌ن زه‌حمه‌ت؛ کاریکی سه‌خت کردن

«زحم کسیدید، این همه راه را برای دیدن ما

تشریف آوردید؛ زحمه‌تان کینا، بۆ دیتنی ئیمه

ئهو هه‌موو پێگه‌یه‌هاتن».

زحمت کم کردن / [مجازی] له‌کۆل بوونه‌وه؛

زه‌حمه‌ت که‌م کردن؛ کردنه‌به‌هه‌شت؛ له‌لا

یان له‌مالی که‌سیک چوون «اگر اجازه بفرمایید

گیانه‌وهریک.

زخمی / *zaxmî* ، ها: /ان: /سم. بریندار؛ ریشدار؛ زامدار؛ زامار؛ زیهمدار؛ کولدار؛ که‌سئ که گه‌زەنی پی‌گه‌یشتوو و بریندار بووه (زخمی را به درمانگاه بردیم: بریندار که‌مان برده دهرمانگا).

زخمی^۱: صفت. بریندار: ۱. زامدار؛ زامار؛ زیهمدار؛ کولدار؛ ریشدار؛ چویدار؛ زه‌خموو

(دستم زخمی شد: دەسم زامار بوو) ۲. رووش؛ رووشدار؛ به‌روویه‌کی کراوه و گه‌زەن دیتوووه (مواظب جعبه‌ی تلویزیون باشید، موقع جابجا کردن زخمی نشود: وریای جعبه‌ی تەلەفیزۆنە که بن، له جیبه‌جی کردندا رووش هەلنە‌گرت).

زخیدن / *zaxîdan*: مصدر. لازم. [قدیمی]
۱. نالاندن؛ نالانن؛ نالان؛ نالین؛ ناله‌ی؛ نالای؛ نالایش؛ ناله‌نه؛ ناله‌کردن ۲. نقاندن؛ نقان؛ نقه‌ی؛ نقای؛ خو‌رێک‌کوشین و زورکردن به‌تایبەت له کاتی ریاندا.

زد^۱ / *zad*: پیشوازه. کوتان؛ لیدان؛ مالین (رد و خورد: کوتان و خواردن).

زد^۲ / *zad*: پیوازه. - دیر؛ - گه‌ز؛ - گاز؛ - که‌وت (نامرد: ناودیر).

زدا / *zedā*: پیوازه. - لابه‌ر؛ - سپرین؛ - سه‌ر؛ سه‌روه (چرک‌زدا؛ رنگ‌زدا؛ چلک‌لانەر؛ په‌نگ‌س‌رین).

زدایی / *zedāî*: - زدایی

زدایی / *zedāyî*: پیوازه. - سپر؛ - ماله‌فه؛ کار یان ره‌وتی سپرنه‌وه؛ خاوین کردنه‌وه (رنگ‌زدایی: په‌نگ‌س‌ری): - زدایی

زدگی^۱ / *zadegî* ، ها: /ان: /سم. که‌لی؛ زه‌ده‌داری؛ گۆسه‌پی؛ روکیاگی؛ کریاوی؛ پروکه یا دراپویه‌کی چکۆله له سه‌ر شتی که زۆتر به هۆی کوتیان یان سووانه‌وه په‌یدا ده‌یی (میز از دو جا زدگی داشت: میزه‌که له دوو لاوه که‌لی هه‌بوو).

زدگی^۲: پیوازه. - لیدای؛ - بردوویی؛ - نانگازی؛ - ئەنگازی؛ - ئەنگه‌زی؛ - گه‌زی؛ - ئازۆیی؛ - ئارۆیی؛ - برده‌یی؛ - بردگی؛ - به‌رده‌یی؛ - لیکه‌وتوویی؛ - ئازار دیتن یان

زخم معدە: قورعه؛ قورحه؛ برینی له ناو گه‌ده‌دا که به هۆی شیوانی گه‌پانی خوین له دیواره‌یدا، هاندرانی ده‌ماری سه‌مپاتیک، زور بوونی ته‌وش و ترشی گه‌ده یان کرژ بوونه‌وی ماسووله‌کانی گه‌ده به‌دی دئ.

زخم برداشتن: زه‌خمی بوون؛ زامار بوون؛ بریندار بوون؛ به هۆی کوتران یان گه‌زەنه‌وه زامار بوون.

زخم بستن 𐭮𐭥 زخم‌بندی

زخم بودن: زه‌خم بوون؛ بریندار بوون؛ زام بیهی؛ خاوەن گه‌زندئ چلکین یان خوینین بوون. هه‌روه‌ها: زخم شدن

زخم زدن: بریندار کردن؛ زامدار کردن؛ زه‌خمی کردن؛ ریشدار کردن؛ چویدار کردن.

زخم کردن: بریندار کردن؛ کردنه زخم؛ ئازار گه‌یاندن به پیست و چینی ژیر پیست.

به زخم کاری زدن: [مجازی] که‌لینیک / که‌له‌بریک / که‌ل و کونیک پی پرکردنه‌وه؛ دانه ته‌مووی زامیکدا؛ کونیک پی‌گرتن؛ وله‌که‌له‌کیو پنه‌گیر ته‌ی؛ که‌لک وه‌رگرتن له شتی بۆ کارئ (اگر آن پول زودتر می‌رسید به زخم کاری می‌زدیم: گه‌ر ئەو پاره زووتر بگه‌یشتایه، که‌لینیکم پی‌پر ده‌کرده‌وه).

زخم‌بندی / *zaxmbandî* ، ها: /ان: /سم. برین‌پیچی؛ زام‌به‌ندی؛ کار یان ره‌وتی به‌ستنی زه‌خم، به‌تایبەت ره‌وتی خاوین کردنه‌وه، ده‌وا لیدان و داپۆشینی برین به برین‌پیچ.

زخم‌وزیلی / *zaxm-o-zilî*: صفت. [گفتاری] بریندار؛ زامار؛ پرزام؛ پر له برین، رووش یان شوینی کوتان (شب با دست و پای زخم‌وزیلی برگشت: شو به دەس و پێی بریندار هوه‌هاته‌وه).

زخمه / *zaxme* ، ها: /ان: /سم. [ادبی] پیژهن؛ زه‌خمه؛ ده‌نووکه؛ میزراب؛ ئەو شته‌ی ژیی دیوان و تار و... پی‌ده‌ژهنن.

لیدان؛ دژ به که سې کارکردن «برای کسی زدن: بؤ که سیک کوتان» ۱۰. برین؛ بریهی؛ دزی کردن؛ چه پاو کردن؛ له شوینې دزی کردن «بانک را زدن: بانک برین» ۱۱. [مجازی] چار کردن؛ دهره قهت هاتن؛ سهر که وتن؛ یاره ی؛ نه وه پیکنه ی؛ دروست هاتن «او همه شان را می زد: جاری همه مویان ده کا» ۱۲. لیدان؛ ساوین؛ سوون؛ ساوه ی؛ ساوای؛ هه نوون؛ ماله ی؛ مالای؛ پیداساوین؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ شتی مالین «دوا زدن: دهاو لیدان» ۱۳. [مجازی] دان؛ لیدان؛ بردن؛ به رده ی؛ نازار که یاندن به شتی «دل را زدن: دل له دل» ۱۴. [مجازی] لیدان؛ گرتن؛ تیگرتن؛ نه نه گیر ته ی؛ وه نه گیر ته ی؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ که سې یان شتی خستنه بهر کاریکه وه «تهمت زدن: تومت لیدان» ۱۵. کردن؛ پیوه کردن؛ تیکردن؛ نه نه که رده ی؛ که رده ی نه؛ شتی زیاد کردن «نمک زدن: خوی کردن» ۱۶. لیدان؛ کوتان؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ به نامیرې شیلگیرانه کار کردن «با زدن: پی لیدان» ۱۷. دان؛ کوتان؛ خستن؛ دای؛ داونه ی؛ نه نه دای؛ به هه شتاو خو به شوینې گه یاندن «زورتر به شوینکی باز» «به آب زدن: دان له ئاو» ۱۸. لیدان؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ ژه ندنی ساز «گیتار زدن: گیتار لیدان» ۱۹. [مجازی، گفتاری] دانان؛ دامه زرانیدن؛ نه نه مهرانه ی؛ مهرانیره؛ خستنه ری «فروشگاه زدن: فروشگه دانان» ۲۰. [گفتاری] وه شان؛ وه شانندن؛ لیدان؛ شه ی؛ شای؛ شانه ی؛ وه نه دای؛ نه نه دای «آمبول زدن: دهرزی وه شان» ۲۱. [گفتاری] بهرهم هینان؛ سازین؛ چی کرن؛ وه نه دای؛ نه نه دای «روزی صد تا تلویزیون می زنند: روژی سهد دانه تله فیزیون بهرهم ده هین» ۲۲. [گفتاری] لیدان؛ له چاپ دان؛ بلاو کردن وه «خبرش را زده بودند توی روزنامه: هه واله که یان له روژنامه دابوو» ۲۳. [گفتاری] پیوه دان؛ که ستن؛ پیوه وه ده ی؛ که سه ی «زنبر زدن: هه نه ژاله

که وتنه بهر ته وژمی شتیکه وه و گه زه ن پیگه یشتن «آفتاب زدن: گرما زدن: سرما زدن: تاو زدن: گهرما زدن: سرما، دیویم».

زډن / zadan /: مصدر. متعدی. لازم. // زدی: لیتدا؛ می زنی: لیده ده ی؛ یزن: لیده // متعدی. ۱. لیدان؛ لیان؛ کوتان؛ کوتاندن؛ که وتاندن؛ پیداکیشان؛ پیاکیشان؛ پیامالین؛ هه رشانندن؛ نه لی داین؛ کوه ی؛ کوا ی؛ پیدامالین؛ پوره کی شه ی؛ پوره ماله ی؛ به هیز و گوشاره وه شتی به شوینیکدا کوتان «کاسه را به سنگ زدن: بایه له بهر د...» ۲. لیدان؛ کوتان؛ کوتاندن؛ وه شانندن؛ تی سره واندن؛ تی سره وائن؛ کوا ی؛ نه لی داین؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ که مشاندن؛ کوتان؛ تاشاندن؛ پوران؛ ترپان؛ داین؛ نه ت کردن؛ ژهن؛ کوشته ی؛ ده لای؛ شه نه ی؛ شانه ی؛ شای؛ خستنه بهر لیدانه وه «کتک زدن: کوه ک لیدان» ۳. پیکان؛ لیدان؛ نه نگاوتن؛ نه نگافتن؛ کوتاندن؛ پیداکیشان؛ پیاکیشان؛ پیدامالین؛ نه لی داین؛ پیکه ی؛ پیکای؛ که سې یان شتی که وتنه بهر سه گمانه وه «شکاری دو تا پرند را زد: پاوچی دوو په لوه ری سگ» ۴. برین؛ بریه ی؛ رینه وه؛ درویننه کردن یان کورت کردنه وه «چمن را زدن: چیمه برین» ۵. لیدان؛ نه لی داین؛ زنگین؛ وه نه دای؛ نه نه دای؛ داینه؛ ده نگ له شتیکه وه دهره ینان «زنگ را زدن: زهنگ لیدان» ۶. دان؛ لیدان؛ هه لواسین؛ ناويزان کردن؛ نه ره که رده ی؛ نه ره ناوچنه ی؛ ناوچنایره؛ وه نه دای؛ داونه ی؛ داره لوز کردن «کراوات زدن: به میخ زدن: که راوات لیدان؛ که رده بزماردا» ۷. داکوتان؛ داکوتاندن؛ لیدان؛ نه ره کوه ی؛ کوا یره؛ شتی له شوینیکدا دامه زرانندن «چادر را زیر سایه ی درختها زدیم: چادره که مان له بن سینه ری داره کانددا داکوتا» ۸. کردن؛ دان؛ که رده ی؛ له شوینیک له حقه ی که سې یان شتی که کاریک کردن «با کسی حرف زدن: له گهل که سیکدا قسه کردن» ۹. کوتان؛

پیوه‌دان (۷۰۴م.ز.م. ۲۴. /گفتاری/ لیدان؛ پلدان
 <زدن نبض: لیدانی پته> ۲۵. دهرهاتن؛
 دهرکهوتن؛ دیارکهوتن؛ کهوتن؛ سهره‌لدان؛
 کهوتنه دیار؛ کهوته‌ی؛ زیای؛ زیه‌ی <آفتاب زدن؛
 هتاو دهرهاتن> ۲۶. /گفتاری/ دانان؛ گرتن <زدیم
 و کار تو گرفت: دامن‌نا و کاره‌کی تو گرتی>
 ۲۷. کوتان؛ هه‌ولدان؛ ته‌قالا کردن؛ تیکوشین
 <برای ریاست زدن: کوتان بؤ سهرؤکی> ۲۸. دان؛
 نواندن؛ خو به جوړی نیشاندان <خود را به مریضی
 زدن: خو له نه‌خوشتی دان> ۲۹. نواندن؛ دانه
 چاووه <به سیاهی زدن: رهش نواندن> ۳۰. کردن؛
 کهرده‌ی؛ دهنگ دهره‌ینان؛ بانگ کردن <فریاد
 زدن: هاوار کردن>. هه‌روه‌ها؛ زدنی

■ صفت فاعلی: زنده (لیدر) / صفت مفعولی: زده
 (لیدراو) / مصدر منفی: نژدن (لی‌نه‌دان)
 زدوبند / zad-o-band ، ها- / اسم- / مجازی/

که‌ین‌وبه‌ین؛ سهر و ساخت؛ ساخت و پاخت؛
 هاوده‌ستی بؤ پیلانگیزی <برای دزدیدن پولهای
 شرکت با حسابدار زد و بند کرده بود: بؤ قاپاندنی پاره‌ی
 به‌شدارگه له‌گه‌ل حسیدباره‌که که‌ین‌وبه‌ینی
 کردبوو>. هه‌روه‌ها؛ زد و بند کردن

زدوخورد / zad-o-xord ، ها- / اسم- مشت‌ومر؛
 کوته‌ککاری؛ به‌ریه‌ره‌کانی؛ شق‌وله‌ق؛ کار یان
 ره‌وتی له‌یه‌کدان؛ پیک‌دادان؛ شق‌شهی؛
 چنگ‌ناوش بوون؛ له‌هه‌قدودان؛ له‌هه‌قدان <در
 وسط عروسی کار به زد و خورد کشیده شد: له‌ناو
 زه‌ماوه‌نه‌کدا کار گه‌یشته مشت‌ومر>. هه‌روه‌ها؛ زد
 و خورد کردن

زدودن / zedûdan, zudûdan, zodûdan /
 مصدر. متعدی. / ادبی / ازدودی: سریت؛ می‌زدایی؛
 ده‌سری؛ بزدا؛ بسره- ۱. سرپنه‌وه؛ نه‌سرتپنه‌وه؛
 سرپن؛ فه‌سرپن؛ سهرته‌ی؛ لابریدن؛ هه‌شفین؛
 هه‌شفاندن؛ پاک کردنه‌وه؛ پاکه‌وکردن؛ خاوین
 کردنه‌وه؛ پاکژ کردنه‌وه <چربی جامه را زدودن:
 چه‌وری سهر جلک سرپن> ۲. پرواندن؛ پروونه‌ی

۳. کراندن؛ کرنه‌ی. هه‌روه‌ها؛ زدودنی

■ صفت فاعلی: زندانیده (سرپنه‌روهه) / صفت
 مفعولی: زدوده (سرپن‌راوه) / مصدر منفی: نژدودن
 (نه‌سرپاندنه‌وه)

زده / zade ، ها- / اسم. زده‌ه؛ که‌لی؛ گؤسپه؛
 رووشیاگی یان گه‌زن له‌سهر شتیکه‌وه <سیبها
 زده داشتند: سیوه‌کان زده‌یان هه‌بوو>.

زده-۱: صفت. / گفتاری/ وهره‌ه؛ وهره‌س؛ وپرس؛
 که‌یل؛ بیزار؛ ئالؤز؛ تووره؛ زویر؛ زیر <دیگر از درس
 و مدرسه زده شده: ئیتر له‌وانه و قوتابخانه وهره-
 بووه>.

- زده-۲: بیواژه. ۱. - لیداو؛ - ئانگاز؛ - نه‌نگاز؛
 - نه‌نگه‌ز؛ - گه‌ز؛ - ئاؤز؛ - ئارؤ؛ - بردوو؛ - برده؛
 - بردگ؛ - برده‌ه؛ - گرتوو؛ - لیکه‌وتوو؛ - لیکه‌وته؛
 و به‌هر گه‌زن که‌وتوو <آفتاب ده؛ گرم‌ده؛ سرما‌ده؛
 سیل زده: تاوانگاز؛ گه‌رم‌ده؛ سهر‌ما‌ده؛ سیلاو‌کرتوو>
 ۲. وهره‌ه؛ بیزار؛ زیر؛ ئالؤز.

زده‌دار / zadedār ، ها- / صفت. زده‌دار؛ که‌ل؛
 گؤسپه؛ سه‌قه‌ت؛ عه‌بیدار؛ عه‌یار؛ قه‌لبه.

زر / zar ، اسم- / ادبی/ زیر؛ زهر؛ ئالتوون؛ ته‌لا؛
 تلا.

زر / zer / صوت. زریکه؛ زیکه؛ زیقه؛ زیره؛ زیق؛
 زاک؛ زاق؛ زاکه؛ زاقه؛ قیزه؛ قیجه؛ ۱. ده‌نگی
 گریان ۲. ده‌نگی ناخو‌ش و دل‌نه‌خواز <وه‌ک
 ده‌نگی نک و ناله> * زر- زر

■ زر زدن: / تعریض/ ۱. زیریکاندن؛ زیرقاندن؛
 زیرقاندن؛ زیره‌زیر کردن؛ زیرق و هؤر کردن؛
 زیریکنه‌ی؛ باسنه‌ی؛ گریان، به‌تایبه‌ت گریان
 من‌دال <چرا بچه زده‌ی زده‌ی؟> بؤ من‌داله‌که
 ده‌زریکینی؟ ۲. ور لیدان؛ ئه‌لف له‌یله‌ خویندن؛
 بلویر به‌زاندن؛ سه‌لکه‌ چؤله‌که‌ قووت دان؛
 پستن؛ قسه‌ی بی‌که‌لک کردن <چقدر زر می‌زنی!>
 چهند ور لیده‌ده‌ی! * زر- زر کردن

زرادخانه / zarrādxāne ، ها- / عربی/ فارسی/

اسم. کارگاهی پیک‌هینانی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی.

تیره‌ی سهرووان، به کوتهره‌ی راستی ری—
ری و گازدار، کاژی ناسک و رهنکی قاوه‌یی
رؤشن، پهل و پوی ئاسویی، گه‌لای وه‌ک
دل، چپوی گه‌زوداری بونخوش و هه‌لکه‌ر
له شوی زوردا که له پیشه‌سازیدا به کاری
دینن.

زرت / zert / صوت. [گفتاری، مستهجن] تر؛ شیر؛
جر؛ دهنگی بهر بوونه‌وه‌ی بای سک.

☐ زرت چیزی / کسی در رفتن: [کنایی] ته‌که‌ی
گوئ/ مل که‌سئ هاتن؛ تری شتی/ که‌سئ
بریان؛ پوان؛ له کار که‌وتن: زرت چیزی/ کسی
قَمصور شدن

زرت چیزی/ کسی قَمصور شدن ☞ زرت
چیزی/ کسی در رفتن

زرت / zorrat / از عربی ☞ ذُرَّت
زرتار / zartār / صفت. زیرتال؛ زیرتان؛ زیرتار؛
پارچه‌ی رایهل زیرین.

زرتشتی / zartoštī / اسم. ۱. زه‌رده‌شتی؛
زه‌رتوشتی: ۱. دینی که زه‌رده‌شتی پیغه‌مبه‌ر
(رهنکه له سه‌رده‌شته‌وه له سه‌ده‌ی شه‌شی پیش له
زاین) دایه‌یین. ۲. /ها/ بان/ گاور؛ گهور؛ هه‌ر یه‌که
له پی‌ه‌وانی ئهم دینه * زردشتی

زرتی / zertī / قید. [گفتاری، مستهجن] فرت؛
ناکاو؛ له‌پرا؛ زرت؛ یه‌که‌ه‌و؛ ژنشکاف؛
نشکاف؛ شکا «تا کشیدم، زرتی پاره شد: هه‌ر
کیشام، فرت قرتا».

زرخرید / zarxarid / صفت. زه‌رخری؛ زه‌رخرید؛
زیرکراو؛ زیرسه‌نراو؛ زیرکری؛ زیرخری؛ سه‌ندراو به
پاره (زیر) «بنده‌ی زرخرید: کویله‌ی زه‌رخری».

زرخیز / zarxiz / صفت. نه‌خت؛ به‌وه‌چ؛ ماک؛
ماکه؛ زور به‌ره‌مدار و بایه‌خدار له بواری
سامانی سروشتی و کانگای پربایه‌خه‌وه «خاک
زرخیز: خاکی نه‌خت».

زرد^۱ / zard / اسم. زه‌رد؛ زه‌ر؛ یه‌کی له رهنکه
سه‌ره‌کیه‌کان له شیوه‌ی رهنکی لیموی گه‌ییو،

زراعت / zerā'at / [عربی] اسم. ۱. کشت‌وکال؛
که‌شت‌وکال؛ کینشت؛ که‌شته؛ که‌شاوه‌رزی
۲. /ها/ زار؛ جووت؛ هیت؛ کیل؛ کار و ره‌وتی
کیلان.

زراعتی / zerā'atī / [عربی] صفت. زاری؛
کیلگه‌یی؛ چاندنی؛ کشت‌وکالی؛ که‌شاوه‌رزی؛
فه‌لایه‌تی.

زراعی / zerā'i / [عربی] صفت. که‌شاوه‌رزی؛
زاری؛ کشت‌وکالی؛ پی‌وه‌ندیدار به کشت‌وکاله‌وه
«زمین زراعی: زه‌وی گه‌سه‌ره‌رزی».

زرافه / zarrāfe / [عربی] اسم. زه‌رافه: ۱. /ها؛
گان/ گیانه‌وه‌ریکی گوانداری مل‌دریژه که
به‌رزیه‌که‌ی، له سمیه‌وه هه‌تا نووکی شاخی
شه‌ش میتر ده‌یی و گه‌لای دار ده‌خوا ۲. [نجوم]
شیوه‌ییکی ئاسمانی گه‌وره و که‌م‌دره‌وش له
ئاسمانی نیوه‌گوئی باکووریدا.

زراندود / zarandūd / صفت. ته‌لاکت؛
زیرکت؛ ئاو‌زیر؛ ئالدوز؛ میته‌لا؛ مه‌لا؛ به
رووییکی دایوشراو به په‌ره یان ئاوی ته‌لا.

زراندوز / zarandūz ، ان/ صفت. پاره‌مؤل؛
زیرباخن؛ مالدۆس؛ پاره‌دۆست؛ مال و سامان
خر که‌روهه.

زراندوزی / zarandūzi / ها/ اسم. مالدۆستی؛
۱. کار یان ره‌وتی خر‌کردنه‌وه‌ی مال و سامان
۲. ئوگره‌تی یان گزه‌گزی سه‌ر مالدۆستی
«زاندوزی با پارسایی سازگار نیست: مالدۆستی له‌گه‌ل
پاریزگاریدا یه‌ک ناگره‌وه».

زاراوند / zarāvand / اسم. کالیاره‌تاله؛
کاله‌گه‌مارانه؛ کاره‌گه‌مارانه؛ کاله‌که‌ماران.

زربافت / zarbāft / صفت. زیربافت؛ زیرباف؛
زیرچن؛ چنراوه‌یه‌ک که تالی زیرینی تیدا ده‌کار
کراین.

زربفت / zarbaft / صفت. [ادبی] زیربافت؛
زیرباف؛ زه‌ری؛ زیرتال؛ قوماشی رایهل‌زیر.

زربین / zarbīn ، ها/ اسم. دره‌ختیک له

۱. درهختی به گۆنه و جۆرگه‌لی زۆره‌وه، گه‌لای بی‌تووک و هیلک‌هیی و ددان‌ه‌دار و گول سپیکه‌له‌وه که به‌ره‌که‌ی خۆراک‌یه ۲. میوه‌ی ئەو داره که گۆشتن و ئاوداره و درزیکی پتویه و ناوکه‌که‌ی سفت و سافه.

زردید / zardbid / بید زرد، بید

زردپوست / zardpust / ها؛ ان؛ صفت. زردپیست؛ زردپۆس؛ پتویه‌نیدار یان سهر به یه‌کئ له چوار گرۆی گه‌وره‌ی په‌گه‌زی مرۆ، خه‌لکی رۆژه‌لاتی دوور، به پیستی زرد، چاوی کیشراو و قزی ره‌ش و سافه‌وه.

زردپی / zardpey / اسم. به‌ندۆک؛ ورده‌مار؛ ورده‌ره‌گ؛ نه‌واریکی سفت و پته‌و له شانه‌ی لفکه‌یی که سهری جمگه‌ی ئیسکه‌کان پیکه‌وه ده‌لکینئ، یا ئەندامان له سهر جیی خۆیان راده‌گری.

زردچوبه / zardčube / اسم. زهرده‌چیوه؛ زهرده‌چۆ؛ زهرچه‌وه؛ زهرده‌جوه؛ زهرده‌چه‌وه؛ ژهرژووه؛ کرکم؛ په‌ها‌زەر؛ ۱. /ها/ گیایی ئالفی له ده‌سته‌ی زهنجه‌فیلان ۲. وشکه‌وه‌کراوی گیای په‌ها‌زەر که بۆ په‌نگ‌جوانی و بۆنخۆشی ده‌یکه‌نه نیو چیشته‌وه.

زردخار / zardxār / اسم. دروه‌زهرده؛ زهرده‌سیری؛ گیاییکی دپکاوی په‌نگ زهرده، زۆتر له نیو جار و ده‌یم و کێلگه‌دا ده‌روی.

زردرو / zardrû / صفت. په‌نگ‌زهرده؛ پرووزهرده؛ زهرده‌داگه‌راو؛ ۱. زهرده‌وله؛ زهرده‌وله؛ زهرده‌پالی؛ خاوه‌ن روخساری زهرده به هۆی نه‌خۆشی، برسیه‌تی یان شه‌که‌تیه‌وه ۲. /گفتاری/ ترساو یان شه‌رمه‌زار.

زردرویی / zardrûyi / اسم. پرووزهردی؛ په‌نگ‌زهردی؛ دۆخ و چۆنیه‌تی زهرده و کر بوونی روخسار.

گولی رۆجیار په‌رشت یان زهرده‌چیوه /الف/ په‌نگی که له شه‌به‌نگدا ده‌که‌ویته نیوان په‌نگی که‌سک و نارنجیه‌وه ب/ پرشنگی به دریزی شه‌پۆلی نیوان ۵۷۵ تا ۵۹۵ نانۆمیتره‌وه. هه‌روه‌ها؛ زردرنگ؛ زردفام

زرد طلائی: زهردی زیری؛ زهردی ورشه‌دار به په‌نگی زیر.

زرد قناری: زهردی قه‌ناری؛ زهردی زهرده؛ زهردی تۆخ.

زرد کادیم: زهردی کادومیوم؛ زهردی ئامال نارنجی.

زرد کاهی: کار په‌نگ؛ زهردی پۆشن.

زرد ناپل: زهردی ناپل؛ زهردی ته‌لایی خه‌ست.

زرد ها‌نز؛ زهردی مات.

زرد؛ صفت. زهرده؛ ۱. به په‌نگی زهرده ۲. /مجازی/ ژاکاو؛ کز؛ په‌ژمه‌راو؛ بی‌تین؛ نه‌خۆش؛ نه‌وه‌ش.

زرد شدن: زهرده‌بوون؛ ۱. سیسیان؛ ژاکان؛ په‌ژمان؛ چه‌رمسین؛ گه‌چلان؛ ژاکای؛ سیس بوون؛ دامرانی گول و گیا به هۆی گۆرانی وهرز یان نه‌خۆشیه‌وه ۲. زهرده‌ه‌لگه‌ران؛ بوونه زهرده؛ په‌نگی زهرده په‌یدا کردن.

زرد کردن: /تعریض/ خۆ چه‌په‌ل کردن؛ زهرده‌کردن؛ خۆ ته‌پکردن؛ وی پیس که‌رده‌ی؛ گووکردنه‌خۆدا؛ زۆر ترسان /آرام حسابی زرد کرده بود؛ ئارام ته‌واو خوی چه‌په‌ل کردنبوو.

زرداب / zardāb / اسم. /گفتاری/ زراو؛ زهرتال؛ زالی؛ سه‌فرا؛ زهرداو؛ تراویکی زهردی ئامال‌سه‌وزی تاله له جه‌رگه‌وه ده‌ده‌لی و چه‌وری پتیه‌تیه‌وه.

زردالو / zardālû / ها؛ اسم. قه‌یسی؛ شیلانه؛ شه‌لانی؛ شه‌لانه؛ شیلانی؛ شیلانی؛ شیلانی؛ شیلانه؛ زهردی؛ زهرده‌لی؛ زهردالی؛ زهردالو؛ زهرده‌لوو؛ مژمژ؛ مژمه‌ه؛ هیرۆگ؛ مشمش؛

پهنگدیتنی که له ئەندامانی بئ-سه‌وزیتنی گيادا به‌دی‌دی و ده‌بیته هۆی به‌دی‌هاتنی په‌نگی زهره‌د.

زر - زر / zerzer / زر

زر - زر کردن زر زدن، زر

زر - زرو / zerzerû / صفت، [گفتاری] زیقن؛ زی‌قاول؛ زی‌قاوله؛ میزن؛ گرینۆک؛ جیقن؛ خاوه‌ن خوویان خده‌ی زار و زیقه‌کردن (بچه‌ی زر-زرو؛ مندالی زیقن).

زرزوره / zorzûre / ها؛ /اسم، په‌سپه‌سکه‌ره؛ په‌سپه‌سه‌کۆله؛ په‌سپه‌سه‌که‌ره؛ ته‌فنی‌پیرک؛ کاکله‌مووشان؛ داپیروۆشک؛ جیلاباف؛ جۆلاته‌نه؛ جال‌جالۆکه؛ داوته‌نه؛ تارتنۆک؛ جاته‌نه.

زرشک / zerešk, zerešg / ها؛ /اسم، زریشک؛ زریسک؛ دپ‌که‌زی؛ زئ؛ ده‌وه‌نیکی دپ‌کاویه به‌گولی زهردی هیشوویی و به‌ری خری سووره‌وه ۲. به‌ری ئەو ده‌وه‌نه که ترشه و هه‌م بۆ نیو چیشت (پلاوزریشک) و هه‌م وه‌ک خواردنه‌وه

(ناو‌زریشک) ده‌خوری * زرشک

زرشک‌پلو / zerešgpolow, zerešgpolo / /اسم، زریشک‌پلاو؛ جۆری پلاوه، که گوشت (زۆتر گوشتی مریشک)، زریشک و زافه‌رانی تیکه‌له.

زرشکی^۱ / zereškî, zerešgî / /اسم، زریشکی؛ په‌نگی سووری ئامال که‌وه؛ زرشگی. هه‌روه‌ها؛

زرشکی‌رنگ

زرشکی^۲؛ صفت، زریشکی؛ به‌په‌نگی

زریشکیه‌وه؛ زرشگی

زرشک / zerešg / زرشک

زرشگی / zerešgî / زرشکی

زرفین / zorfîn / زرفین

زرفینک / zorfînak / [؟] /اسم، [گیاه‌شناسی] ئەندامی زاو‌زی میینه له قه‌وزه‌گه‌لدا.

زرق و برق / zarq-o-barq / [عربی] /اسم، زریقه و بریقه؛ بریچه؛ زریق و بریق؛ زه‌رق و به‌رق؛ خشلی به‌را‌چا‌و‌گر، دیار و بئ-بایه‌خ «گول زرق و

زرد زخم / zardzaxm / /اسم، زه‌رپی‌ز؛ نه‌خۆشینیکی پیستی چه‌توون و میکروبی که ئە‌گه‌ر په‌ره‌ی ساند، به‌شی‌وه‌ی بلۆق‌گه‌لیکی چلکی و زۆر گیرۆ ده‌رده‌که‌وئ.

زردشتی / zardoštî / زرشتی

زردک / zardak / ها؛ /اسم، گیزه‌ر؛ گه‌زه‌ر؛ گزه‌ر؛ گه‌زه‌رکی؛ هه‌ویج.

زردماهی / zardmāhî / ها؛ /اسم، زنی‌ر؛ سمیله‌ک؛ ماسیه‌زه‌رده؛ زه‌رده‌ماسی؛ جۆری‌ک ماسی زه‌ردکاره له ئاوی شیرینی چۆم و رووباران ده‌ژی.

زردنبو / zardambû, zardanbû / ها؛ /اسم، [مجازی، گفتاری] ۱. زه‌رد دا‌گه‌را‌و؛ بئ-په‌نگ؛ په‌نگ‌په‌ریو؛ ماخه‌زه‌رد؛ مه‌ر مه‌و‌و‌که؛ خاوه‌ن روخساری که له به‌ر نه‌خۆشی یان کزی زه‌رد بووه ۲. زه‌رده‌له‌گه‌را‌و؛ زه‌رده‌بو‌و‌گ؛ به‌په‌نگی زه‌رد که نیشانه‌ی ژاکاوی و سیسیه «خیار زردنبو؛ خه‌یاری زه‌رده‌له‌که‌را‌و».

زردوزی / zardûzî / ها؛ /اسم، زی‌رپافی؛

۱. هونه‌ر یان لیزانی دروومانی نه‌خش و نیگار له سه‌ر جل‌وبه‌رگه‌وه به‌به‌نی زه‌ردی زی‌رین ۲. جل‌وبه‌رگی که زی‌ر‌دووری له سه‌ر کراوه ۳. کارگه‌یی که ئەو کاره‌ی تیدا ده‌کری.

هه‌روه‌ها؛ زردوز

زرده / zarde / ها؛ /اسم، زه‌ردینه؛ زه‌ردینک؛

۱. زه‌ردینه؛ زه‌رک؛ زه‌رتک؛ زه‌ردکی؛ ماکي په‌نگ زه‌ردی ناو هیلکه‌ی په‌له‌وه‌ران ۲. [زیست‌شناسی] ماکي پاشه‌که‌وتی هیلکۆکه له زۆربه‌ی گیانه‌وه‌راند که ته‌ژی له پرۆتین و چه‌وریه.

زردی / zardî / /اسم، زه‌ردی؛ ۱. زه‌راهی؛ زه‌ردایی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی زه‌رد بوون ۲. [گفتاری] زه‌ردوویی؛ یه‌ره‌قان؛ به‌زه‌ک؛ زه‌رده‌یی؛ زه‌رکی؛ زه‌رۆکی؛ زه‌ره‌ک.

زردینه / zardîne / /اسم، [گیاه‌شناسی] زه‌ردین؛

زرنگ / zerang ، ها: صفت. / گفتاری / زرنګ؛
زرينګ؛ زيت؛ زيتهل؛ زبت؛ زرګ؛ زيكل:

۱. وريا؛ وشيار؛ شووت؛ هلدایي؛ ههوار؛ کونا؛
زيرهک؛ وته؛ قوته؛ به هؤش؛ هاي؛ لوكوش؛ ئيار؛
يهمان ۲. مه زبوت؛ به چنگ؛ گرژ؛ کرژ؛ تروسک؛
لؤبت؛ لؤتەر؛ گورد؛ به کار؛ خه يرا؛ چابک؛
چالاک؛ چهنگ چيل؛ بزؤز؛ ئازا؛ قوچاخ
۳. سه ههنده؛ سه ههنه؛ سه هنده؛ گورد؛ گورج؛
گوريز؛ چه لهنگ.

زرنګار / zarnegār / اسم. زهړنيګار؛
به رنامه يتيکی که مپيوته ري بؤ نووسين.
زرنګار: صفت. / ادبي / زړنه خش؛ زړپر کيښ؛
نه خش ته لايي.

زرنګي / zerangi / اسم. زرنګي؛ زرينګي؛
وريابي؛ که لپه ي؛ دؤخ يان چؤنيه تي زرنګ
بوون.

زرنېخ / zarnix / اسم. / شمې / زهرنق؛ زهړنيق؛
زهړنيخ؛ کانزايه کی زهرده به ناوی سولفیدی
ئارسنیک.

زرورق / zarvaraq ، ها: / فارسی / عربی / اسم.
زهړوهرق: ۱. پهړه يه کی ناسک، پته و
هينديک روون، به په رنگي جوړاو جوړه وه که له
هويړي مژګي چيو دروست دهبي ۲. پهړه يي
که يهک لا يان هر دوو لای به تيکه لاو له
پهنگدانه (سبي يان په نګي تر) و ما کيکي
چه سپناک داپؤشراوه و بريقه ي لي خراوه و بؤ
بهسته به ندي و زړپر کوتي بهرګ، که لکی لي
ده گرن.

زروزيور / zar-o-zivar / فارسی / سغدی / اسم.
خشل و زهمبر؛ زړ و زهمبر؛ زړ و زيو؛ زهړ و
زيوی بایه خدار.

زره / zereh ، ها: / اسم. زري؛ زرخ؛ زره؛
۱. / قدیمی / بهرګي شهړ؛ بهرګي له ئالقه گه لی
پؤلايي ناسک و باريک که بؤ بهرګري له گه زني
تير و شیر له شهړدا دهبر دهکرا ۲. پهړه ي پؤلا

برق دخترک را خورد: فريوی زهرق و بهرفی کچه تيوی
خوارد.

زرک / zarak / اسم. ۱. پهړه ي زؤر ناسکی زړپر
که له بهر تيشکدا سهوز دهنو يني و له
زړپر کړدنې شيشه دا به کار دي ۲. / قدیمی /
گه رده به کی په رنگ زړپر که ژنان ده يانپژانده
سهر قزياندا.

زرکش / zarkeš / اسم. زړپراف: ۱. زړپر دوور
۲. زړپر کار؛ زړپر چن؛ به زړپر چنراو.

زرکوب / zarkûb / صفت. زړپر کوت؛
۱. زړپر کفت؛ به رووپه ري زړپر کاری کراوه وه
۲. زړپر نووس؛ زړپر نه خش؛ به بهرګي نه خشاو يا
نوو سراو به په رنگي کانزايي بريقه داره وه.

زرکوبي / zarkûbi / اسم. زړپر کوتي؛ کاری
کوتاني نه خش و نيگار به کانزا به تايهت زړ به
سهر رووپه پړيکه وه.

زرګر / zargar ، ها: / ان: / اسم. ۱. زړپر کار؛
زړپر نيګهړ؛ زهړ نيګهړ؛ زړپر گهړ؛ زهړ گهړ؛ ئالتوونچي؛
پيشه سازي که به زړپر و بهردی به نرخي تر
خشل و که ره سه ي جوان و رازينه دروست
دهکا ۲. ته لافروؤش؛ زړپر فروؤش؛ که سي که ئه و
خشل و زهمبرانه ده سي ي و ده فروؤش يته وه *
طلاکار؛ طلاګر

زرګري / zargari / اسم. زړپر نيګهړي؛ ۱. کار و
پهوتي دروست کړدنې که ره سه ي جواني له زړپر
و بهردی به نرخي تر ۲. / ها / کارګاي زړپر نيګهړ
۳. / ها / ته لافروؤشي؛ گه وه ره فروؤشي؛ فروؤشګاي
زړپر و بهردی به نرخ.

زرګون / zargûn / افرانسوی از آلمانی از سريانی از
طريق عربی / اسم. زړپر ګون

زرګون: صفت. زهړپاسا؛ زړپر ين؛ ته لايي؛
زړپرواشه؛ زهړ بهش؛ زهړ ديله؛ زهړ دواش؛ زهړ دباف؛
وه کوو زړپر.

زرنّا / zornā / سُرنا

زرنب / zarnab / سُر خدار

یا ئالیاژگه‌لی قایم که ماشین و کهشتی شه‌ری پی‌داده‌پوشن.

زرهپوش / zerehpûš ، ها: / اسم، زرئ‌پۆش؛ ده‌بابه: جوړئ ماشینئ چه‌کداری یا ناوی جه‌نگی که ته‌نه‌که‌ی به کانه‌یبه‌کی قایم داپۆشراوه تا گولله نه‌یسمئ.

زرهدار / zerehdār ، ها: / ان: / اسم، زری‌دار؛ خاوه‌ن زرئ؛ به زرئ.

زره‌ی / zerehi / : صفت. ۱. [نامتداول] زری‌دار ۲. زره‌یی؛ زریه‌یی؛ سهر به یه‌که‌ی چه‌کداری که به ئامرازی زری‌داره‌وه شه‌ر ده‌کا.

زری / zari / : اسم، زیری؛ زهری؛ ۱. پارچه‌ی هه‌وریشمی که به گولابه‌توون نه‌خشی زه‌قیان له سهری چنیوه ۲. قوماشی که تالی زیری یا زیوینی تیندا به کار چوو.

زرین / zarrîn / : صفت. [ادبی] زیرن؛ زیرین؛ ته‌لایی.

زرین‌ماهی / zarrînmâhi / : اسم. ۱. ها: / ان: جوړئ ماسی چکۆله که زۆرت‌ر به ره‌نگی زهری ته‌لاییه و له ناو هه‌وز یان ئاکواریمدا راپده‌گرن ۲. [نجوم] وینه‌یه‌کی گچکه‌ی ئاسمانی له خولگه‌ی جه‌مسهری باشووریدا: شم‌شیر‌ماهی

زشت / zešt / : صفت. که‌سن؛ ناشیرین؛ دشت؛ دشته؛ زشت؛ نه‌چی؛ کریت؛ ۱. به چۆناوچۆنی خراپ و ناله‌باره‌وه <حرف زشت: قسه‌ی ناسیرین> ۲. قیزه؛ که‌ست؛ ناحه‌ز؛ دزیو؛ ده‌عه‌جانی <چه‌ره‌ی زشت: ته‌شکی ناسیرین>. هه‌روه‌ها: زشت بودن؛ زشت شدن؛ زشت کردن

زشتخو / zeštxû ، ها: / ان: / صفت. کریت؛ به‌خۆ؛ ره‌زاتال؛ ره‌زاگران؛ ره‌زاقورس؛ ئیسک‌قورس؛ خوینتال؛ به‌دخوو؛ ناخار. هه‌روه‌ها: زشتخویی زشترو / zeštrû ، ها: / یان: / صفت. به‌دته‌شک؛ ناشیرین؛ ناحه‌ز؛ که‌مر؛ کریت؛ به‌دیمه‌نی ناحه‌زه‌وه. هه‌روه‌ها: زشترویی زشتی / zešti / ، ها: / اسم، زشتی؛ کریتی؛

که‌سنی؛ که‌مری؛ دشتی؛ ناحه‌زی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی ناشیرین و ناحه‌ز بوون.

زعامت / za'āmat / : [عربی] / اسم، [ادبی] رېبه‌ری؛ رېبه‌رایه‌تی؛ سهر کر دایه‌تی.

زعفران / za'farān, za'ferān / : [عربی] / اسم، زه‌عه‌ران؛ زاه‌ران؛ زاف‌ران؛ زه‌حفه‌ران؛ زه‌فیروو؛ زه‌ردی‌باخ؛ ۱. ها: / گیایه‌کی ئالفی له تیره‌ی زه‌مه‌قان به شیوه‌ی جوړاو جوړ، گوشتن، به گولی بنه‌وشی ئال یان ئه‌رخه‌وانیه‌وه ۲. گه‌رده‌ی ئه‌و گیایه، به بۆنی تیژ و تامی تونده‌وه که بۆ جوان و بۆنخۆش کردنی خۆراک به کار دی.

زعفرانی / za'farānî, za'ferānî / : [عربی] / اسم، [ادبی] زه‌عه‌فرانی؛ زاف‌رانی؛ زاه‌فرانی؛ زه‌حفه‌رانی؛ ره‌نگی زه‌ردی ئامال نارنجی. هه‌روه‌ها:

زعفرانی‌رنگ زعفرانی^۲: صفت. زه‌عه‌فرانی؛ زاه‌فرانی؛ زاف‌رانی؛ ۱. به ره‌نگی زاه‌فران ۲. زاه‌فران دار؛ زاه‌فران تیکراو.

زعم / za'm / : [عربی] / اسم، [ادبی] گومان؛ ۱. دوودلی؛ دلاودلی؛ سو^۲. خه‌یال؛ ئه‌ندیشه؛ ره‌ت؛ گزه‌گز؛ بیر؛ هه‌ز؛ ویر.

☐ به زعم کسی: به گومانی که‌سیک.

زعما / zo'amā / : [عربی] جمع زعيم زعيم / za'im / ، ان: / زعما: / اسم، [ادبی] پيشه‌وا؛ رېبه‌ر؛ سهر کرده؛ سهرۆک؛ یه‌مان؛ گه‌وره‌ی خیل.

زغال / zoqāl ، ها: / اسم، سوخال؛ زوخال؛ زغال؛ زخال؛ زووخال؛ زۆخال؛ ۱. خه‌لووز؛ خلووز؛ خلوژ؛ ره‌ژی؛ ره‌ژوو؛ رېژئ؛ رېژوو؛ کوومر؛ ماکیکي سووته‌مه‌نی ره‌ش که له نات‌ه‌واو سووتانی چيو له شوینیکی سهر به‌ستراودا به‌ره‌هم دی^۲. ماکئ که زۆره‌ی پیکهاته‌که‌ی که‌ربونی په‌تیه و له تنۆکاندنی چيو، پيشه یان شه‌کر په‌یدا ده‌بی و له کاتی سووتاندا دووکه‌لی

نيه و گهرمای زور بهدی دینئ ۳. میلهی له جنسی فریت که له رادیودا به کار دئ ۴. میلهی له جنسی سوخال که بهرق ده گه یی نیتته موتور * ذغال

زغال حیوانی: خه لووزی گیانه وهری؛ سوخالئ که له سووتاندنی ماکى گیانه وهر دروست ده بئ، فوسفاتی زور و کهربونی که می تیدایه و له پهنگ سریدا به کار دئ.

زغال زنده: خه لووزی زیندوو؛ سوخالئ که هیدروکهربونی لیگیراوه و هیزی راکیشانی زورتر کراوه ته وه: زغال فعال

زغال سنگ ۱ زغال سنگ

زغال فعال ۲ زغال زنده

زغال قرع: سوخالئ بیخ خوش که دهنیشیتته سهر دیواره ی کورره ی پاکژ کردنی سوخاله وه و بو دروست کردنی جه مسهری سوخالئ به که لک دئ.

زغال قهوه ای: جوړئ بهرده خه لووزی قاوه یی، پیکهاته که ی وه کوو چیوه و دوو که لی شوله که ی زوره.

زغال اخته / zoqālaxte ، ها: /فارسی/ ترکی/ اسم، کفری؛ کيفری؛ کوفیری؛ مړ: ۱. دارچکيکی لیړه واری، شه تلی و هه میسه سهوزه ۲. بهری نهو دارچکه که خړیکی سوورتوخه، ناوکه که ی دریژ و تامی ترش و شیرینه و به که لکی خواردن و دهرمانیش دئ.

زغال دانی / zoqāldānî ، ها: /اسم، ره ژیدان؛ سوخالدان؛ زوخالدان؛ زغالدان؛ خه لووزان؛ خه لووزدان: ۱. هه ماری خه لووز تیدا هه لگرتن ۲. جی زوغال؛ مهنقل؛ ده فری هه لگرتنی خه لووز ۳. /کنایی/ کوناگورگ؛ جیگه ی تهنگ و تاریک و پیس.

زغال سنگ / zoqālsang /: اسم، بهرکه مره؛ که مړ؛ کۆمړ؛ خه لووز بهر دینه؛ ههر کام له بهر دگه لی

سووتمانی که له گورانی سروشتی گیاهه لی کونه مردووی ژیر زه ویدا پیک دئ و به پیی ریژه ی کهربون و شو، چهند جوړی لی ده بیته وه. زغال سنگ خشک: کۆمړی وشک؛ که مره وشکه؛ بهرکه مره ی وشک؛ خه لووز بهر دینه ی وشک؛ جوړئ بهرده خه لووزی ره شی بریقه دار، داگری ۹۰٪ کهربون که به ناستم و به گرپکی بی هیز و بی بۆن و دوو که له وه ده سووتی.

زغال سنگ قیری: بهرده خه لووزی ره شی ئاسایی به کهربونی زور و ئاوی که مه وه، بی دوو که ل و به گهرمای زوره وه ده سووتی.

زغال سنگ نارس: بهرده خه لووزی پی نه گه ییو و سۆک به پهنگی قاوه یی یا ره شه وه که به ناستم ده سووتی و بۆنیککی ناخوشی لی هه لده ستی.

زغالی ۱ / zoqālî ، ها: / اسم، خه لووز فرۆش؛ سوخال فروش؛ فرۆشهری خه لووز.

زغالی ۲: صفت. خه لووزی؛ سوخالئ؛ زوخالئ: ۱. شیاو بو دروست کردنی زوخال (چوب زغالی؛

چیوی خه لووزی) ۲. خه لووزاوی؛ خه لووزین؛ به سوخاله وه تالو (با دست و صورت زغالی بیرون آمد: به دهست و دهم و چاوی خه لووزیه وه هاته دهرئ).

زغره / zaqre ، ها: / اسم، پهراویز؛ نهواری کهم تا کورت پان له لیواری ئاسه ری کلاوه وه بو بهرگری له دهر دانی ئاره ق یان چهوری.

زغن / zaqan ، ها: / اسم، قیز؛ قازوو؛ قژاک؛ قهله باز له؛ کۆر کۆره؛ کۆر کۆر؛ کۆلاره؛ قشقه ره؛ مشک خور؛ مشک گیر؛ په له وه ریکی له ش ناوهندی که له گواندارانی چکۆله و خزۆکان یان لاشه ی گیانه وه رانی تر بژیوی خوی دابین ده کا:

غلیواج؛ غلیواژ؛ موش گیر

زغنبود / zaqnabûd /: اسم، ژه قنه مووت؛ زه قنه پووت؛ زه قنه بووت؛ ژه قنه؛ زه قنه؛

زکات / zakāt : [عربی/اسم، /اسلام] زهکات؛ ههندی دیاریکراو له مالی موسلمان که دهبی دهریکا و بیداته ئهوانه ی پینان دهگا: زکوه

☐ زکات فطر: سهرفتره؛ سهرفیتره؛ سهروتره؛ دراو یان مالی که دواي پوژووی رهههزان به ههژار و نهدار دهدری.

زکات مال: زهکاتی مالیات؛ موسلمان ئهگهر مالی (واته مانگا، پهز، وشر، زیر یان زیو، گهنم، جو، خورما و میوژی) بگاته رادهیهکی دیاریکراو، دهبی بهشیکی بدا به ئهوانه ی پینان دهگا.

زکام / zokām : [عربی/اسم، ههلامهت؛ ئهلامهت؛ ئالامهت؛ حهلامهت؛ هالمهوت؛ ههلا؛ پهتا؛ ساف؛ پهسیوو؛ پهسیو؛ پهسیف؛ پهرسیف؛ پهرسیف؛ پهرسیو؛ بابینی؛ ئاسرم؛ ئاسرم؛ دهههنی؛ پهژیک؛ مړک؛ تماو؛ فرقیینک؛ دیاردهی ئایسان و ئاو پیداهاتنی چاو و لووت، هاوړی لهگهل پژم و هژردا.

زکوه / zakāt : [عربی] زکات زکی / zakî : ازکیا؛ [عربی] صفت. /ادبی] پاک؛ ۱. خاوین؛ تهمیس ۲. پارسا؛ پاریزگار؛ چاکهکر؛ خوپاریز.

زکی / zekî : صوت. /گفتاری، مستهجن] ترچیو؛ ترچهو؛ شیر؛ پیتی تیتالی و رشحهن «زکی! ساعت دوازه است و آقا میگوید: صبح به خیر: ترچیو! سهعات دوازه ده و ئابرام ئیژ: بهیانی باش».

زگیل / zigîl, zegil : /اسم، بالووکه؛ بالووک؛ بالووکه؛ بالووکه؛ بالوویک؛ بالوک؛ بایله؛ نازهخ؛ گهنمه؛ گهنمه؛ سگل؛ پالوو؛ کار: ۱. دیاردهی ویرووسی، به شیوهی ههلتوقاویهکی نهپوژ به سه پستهوه ۲. ههر جوړه ههلتوقاویهکی وهک بالووک.

زل / zol : /اسم، ماق؛ واق؛ زهق؛ دؤخی چاو برینه شتی بؤ ماوهیهک.

☐ زل زدن: ماق بوون؛ زهق بوونهوه؛ ماق

ههلایههل؛ گهرانی؛ زهبرهههاند؛ زلفنج؛ کندرووس؛ قوزهلقورت؛ دهره؛ وشه ی جنیو، هاوواتای زههری مار.

زفاف / zafāf : [عربی/اسم، زافانی؛ بووکیینی؛ چوونه پهرده؛ هاوخوهی بووک و زاوا.

زفت / zaft : /صفت. /ادبی] ئهستوور؛ قهلهو؛ کلّفت؛ کلّوفت؛ کولفت؛ چاخ؛ زنتول؛ زهبلح.

زفت / zeft : /اسم، زهفته؛ زفت؛ زهفت؛ قیری سروشتی؛ هیدروکهربونی نهگور یان ههویری که له کوندا له قهلاشتی بری بهردهوه دهبانگرت و بؤ دهرمان به کار دههات.

☐ زفت انداختن: زهفته لیدان؛ قیرتاو لیدان؛ ساوینی زفت به سه قوماش و لکاندنی به سه شوینیک له لهشدا.

زفت / zoft : /صفت. /ادبی] ۱. پژد؛ دهسوشک؛ بهرچاوتهنگ؛ چرووک؛ چکوود؛ چکووس؛ پیسکه؛ قرچوک ۲. بهوتاو؛ تفت و توون؛ به چیهی ناخوشهوه.

زق / zoq : زق - زق: ذق زق - زق / zoqzoq : /اسم، /گفتاری] ژانی تاوتاو؛ ئیشی که له مهوداگهلی کورت و پهیتا-پهیتادا سه رههلهدها: زق

☐ زق - زق کردن: چلدان؛ چل کیشان/ شانهی؛ برووسکه وهشاندن؛ ئیش کردنی پهیتا- پهیتا (وقتی آب سرد میخورم دندانم زق - زق می کند: که ئای سارد دهخومهوه ددانم چل یددا).

زقوم / zaqqûm, zaqqom : [عربی/اسم، ۱. ژاری مار؛ زههره مار؛ زههری ههلالیل؛ ژاعربیايش؛ ههر شتیکی زور تال که رهنگه ژاراویش بیت ۲. /اسلام] داریکه له جهحانمدا که بهرههکی پهکجار تاله.

زکاب / zakāb : /اسم، زاخاو؛ زاخی تاویندراوه که بؤ قایم کردنهوهی شتی لهق به کار دی.

بوونهوه؛ چاو برینه شوینی یا شتی.

زل-زل نگاه کردن: زاق-زاق پوانین؛ زل-زل پوانین؛ چاو تی-پرین؛ ماقهوه بوون؛ به پی-داگری و سهرنجهوه پوانین.

زلال / zolāl: [عربی] صفت. زهلال؛ زولال؛ چاوقرژانگ؛ زور پروون و بی-خهوش (به تاییهت بو تراوان).

زلالیه / zolālīyye: [عربی] اسم. تراوکی پروون و لینج که له چاوی مؤره داراندا، مهودای نیوان گلینه و زوجیه پر ده کاتهوه.

زلزله / zelzele، ها: [عربی] اسم. بوومه له رزه؛ بوومه له رزه؛ بووله رزه؛ بووه له رزه؛ بیمه له رزه؛ بیفه له رزه؛ زهوی له رزه؛ زمین له رزه؛ زهله له؛ ژیلی عهره؛ له رزان؛ له رزهک؛ هه ژانی زهوین.

زلزله سنج / zelzelesanc، ها: [عربی/فارسی] اسم. له رزه پیو؛ نامرزی نه ندازه گرتنی له رهی زهوی به تاییهت له کاتی بوومه له رزه دا.

زلزله نگار / zelzelenegār: [عربی/فارسی] اسم. له رزه نووس؛ که رسته یی بو ناسین و نووسینی شه پۆلی له ره، به تاییهت بوومه له رزه.

زلزله نگاری / zelzelenegāri: [عربی/فارسی] اسم. له رزه نووسی؛ کار و پهوتی نیشاندانی هیز، بهره و بهره وگی شه پۆلی له ره، به له رزه نووس.

زلف / zolf، ها: ان: /اسم. زلف؛ زلف؛ زولف؛ زووف؛ بژی؛ گودله؛ فر؛ که زی؛ که زیه؛ تیت؛ نه گریجه؛ چینک؛ بسک؛ گیشک؛ قژی سهر.

زلف گذاشتن: زولف هیشتهوه؛ زلفهوه ئاسه؛ درێژکردنهوهی مووی سهر.

زلفی / zolfi: [عربی] زلفین

زلفین / zolfin، ها: /اسم. کلیت؛ پرده؛ ره زن؛ گهو؛ قولف؛ زفرین؛ گۆله؛ ئالقهی دهرگا که شه وژمن یان زنجیری تیده چی؛ زرفین؛ زلفی

زلم زلمبو / zalamzīmbo، zalamzīmbo: ها: /اسم. [گفتاری] زه و زهنگیانه؛ متومووروو؛ ههر چهشنه زپ و زیو ئاسای مهراش و کهم بایهخ.

زله / zelle: [از عربی] ذله

زمام / zemām، zamām، ها: [عربی] اسم.

۱. هه وسار؛ هه فسار؛ دهسته وسار؛ پشمه؛ پشمه؛ دهسکه پشمه؛ جلهو؛ په تی که به لغاوهوه ده به ستری تاکو سوارکار، چوارپی باری یان سواری پی رابگری و بیگه پرنی ۲. [مجازی] دهسه لات؛ ئیختیار.

زمام امور را به دست گرفتن: [مجازی] بوونه ره حیم ساحو مال؛ کار و بار به دهسته وه گرتن؛ ریبه ری و به ریوه به ری کار و باران به دهسته وه گرتن.

زمامدار / zemāmdār، zamāmdār، ها: ان: [عربی/فارسی] اسم. دهسه لاتدار؛ ره مکیش؛ که سی که ریبه ری و به ریوه به رایه تی کار و باری به تاییهت ریبه ری دهوله تیکی به دهسته وه یه.

زمامداری / zemāmdārī، zamāmdārī: [عربی/فارسی] اسم. دهسه لاتداری؛ کار و بار یان پیشه دهسه لاتدار.

زمان / zamān، ها: آزمنه: /اسم. کات؛ دهم؛ زهمان؛ زموون: ۱. وهخت؛ وهقت؛ گاف؛ گام؛ گامه؛ گۆم؛ بهنگ؛ چاخ؛ دهمان؛ وهختان؛ هنگام؛

محله؛ سهردهم؛ پهوتی له گهر و بی پرانه وهی هه بوون، دیارده و پرووداوان ۲. وهخت؛ وهقت؛ گاف؛ گام؛ گامه؛ گۆم؛ بهنگ؛ چاخ؛ دهمان؛

وهختان؛ محله؛ سهردهم؛ به شیکی دیار و دابری نهم پهوته: /الف) که به پیوه ریگ (چهرخ، سال، هوهته، پۆژ، کاتمیر و...) نه ندازه بگیریت

ب) دهوره؛ دهوران؛ پۆژگار؛ پۆژگار؛ پۆژیار؛ که هاوکاته له گهل پرووداوان پرووداوه لی تردا

(زمان جنگ: کاتی شهر) ج) که بو کار یان چالاکیکی دیاریکراو په چاوکراوه (زمان کار: کاتی کار) ۳. [دستور] تاییهتمه ندی کردار که کاتی پروودانی (له رابردوو، ئیستا یان داهاتوودا) پیشان

دهدا.

زمان تقویمی: زهمانی که له بزووتنی ههر

زمردى / zomorrodî / [مەرب] / اسم. زمرووتى؛ زامرووتى؛ پەنگى زەمرووت؛ پەنگى سەوزى پروون.

زمردى: صفت. زمرووتى؛ زامرووتى؛ بە پەنگى زامرووت؛ بە پەنگى سەوزى پروون.

زمردين / zomorrodin / [مەرب / فارسی] / صفت. [دبی] / زمرووتى؛ زامرووتى؛ زمرووتى.

زمره / zomre / [عربی] / اسم. ریز؛ پیژ؛ چین؛ تاقم؛ پۆل؛ دەستە؛ دەسە؛ گرو [در زمره] آزادخواهان بود: لە ریزی پژاریخوازاندابوو.

زمزایی / zamzāyî / [سرمایه] - ۲

زمزمه / zamzame, zemzeme / ها: [مەرب] / فارسی] / اسم. ۱. مۆره؛ ویره؛ ویر؛ مۆر؛ لۆره؛ نارەنار؛ لۆرەلۆر؛ سۆزە؛ مۆرەمۆر؛ گۆرانپێ که لە بەر خۆوه بە دەنگی نزم دەخویندێ ۲. ورتە؛ ورت؛ پرتە؛ پرتەپرت؛ ورتەورت؛ رېچار؛ قسەى لە ژێر لیوانهوه «از گوشه‌ی اتاق زمزمه‌ای بلند شد: لە کونجی دیوه‌که‌وه ورتەورتیک هه‌ستا» ۳. نارەنار؛ وه‌یتە؛ ویر؛ مۆر؛ لۆره؛ لۆرەلۆر؛ سۆزە؛ مۆرەمۆر؛ هۆرە؛ هۆرەهۆر؛ ورنگەورنگ؛ ئاهەنگی بە دەنگی هیدی و دل‌بزوین و دلگەروه «زمزمه‌ی بلبلان: نارەناری بولبولان».

□ زمزمه کردن: مۆرەمۆرکردن؛ هوربانندن؛ نیورین؛ لۆراندن؛ بە نەرمە و لە بەر خۆوه خۆندن.

زمستان / zemestān / ها: [مەرب] / اسم. زمستان؛ زسان؛ زۆسان؛ زووسان؛ زمسان؛ زمستان؛ زفستان؛ جسان؛ جستان؛ زم؛ زمستوو؛ زمسوو؛ زمستون؛ ۱. یه‌کێ له چوار وەرزی سال له سەرزه‌یگه‌لی ناوچه‌ی مام‌ناوندی، که کهوتۆته‌ نیوان پاییز و به‌هاره‌وه ۲. [کنایی] / کژی سەرما و سۆله؛ وەرزی سەرما؛ چاخی سەرما «هنوز آذرماه نیامده زمستان شروع شده است: هېشتا سەرماوه‌ز نه‌هاتوه‌ووه زمستان ده‌ستی پیکردوه».

□ زمستان هه‌سته‌ای: زمستانی ئەتومی؛ بار و

گه‌رۆکیک به‌ ده‌وری خۆر، یان مانگ به‌ ده‌وری گه‌رۆکی خۆیدا، به‌ دی دیت.

زمان بندی / zamānbandî / ها: [مەرب] / کار یان پەوتی دیاری کردن یان پینش‌بینی کردنی کاتی پیویست بۆ جێبه‌جێ بوون یان به‌رپۆه‌ چوونی قوناگه‌لی جۆراوجۆری گه‌لاله، به‌رنامه یان زنجیره‌کارگه‌لیک.

زمان سنج / zamānsanc / ها: [مەرب] / کات‌بژێر؛ کورنۆمیتەر؛ ئامرازێ بۆ ژماردنی مه‌وداگه‌لی کاتی زۆر کورت.

زمانمند / zamānmand / صفت. کاتبەر؛ کاتگر؛ ماوه‌خایه‌ن؛ پیویست به‌ رابردنی کات «تحصیل کاری زمانمند است: خۆیندن کاریکی کاته‌ره».

زمانمندی / zamānmandî / اسم. کاتبهری؛ کاتگری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی کاتبەر بوون.

زمانه / zamāne / اسم. ده‌وران؛ ده‌ور؛ دۆر؛ چه‌رخ؛ رۆژگار؛ رۆچیار؛ زه‌مان؛ زه‌مانه؛ فله‌ک؛ فله‌ک؛ دنیا؛ گه‌ردووون «مانه‌ با تو نساژد، تو با زمانه‌ بساژد! ده‌وران به‌ مه‌یلی تو‌ی نه‌کرد، تو به‌ مه‌یلی ده‌وران بکه!».

زمانی / zamānî / صفت. کاتی؛ زه‌مانی؛ سهرده‌می؛ سه‌ر به‌ کات یان پیوه‌ندی‌دار به‌ کاته‌وه.

زمپای / zampāy / [سرمایه] زمخت / zomoxî / ها: [مەرب] / صفت. [گفتاری] / قولۆر؛ ناقولا؛ نه‌پۆر؛ دشت؛ به‌ پیکه‌هاته‌ی ناریک‌وپیک و دوور له‌ وردی و جوانیه‌وه.

زمختی / zomoxî / اسم. قولۆری؛ ناقولایی؛ نه‌پۆری.

زمرد / zomorrod / [مەرب] / اسم. زمرووت؛ زمرۆت؛ زامرووت؛ جۆری به‌ردی به‌نرخ‌ی که‌سک به‌ بری ئوکسید کرۆمه‌وه که له‌ گه‌وه‌هرسازیدا به‌ کار ده‌چێ.

زمردفام / zomorrod fām / [مەرب / فارسی] / صفت. زامرووت‌واش؛ زمرۆت‌واژ؛ به‌ پەنگی زمرووت.

یان مالی له سهر بکاته وه ۵. [مجازی/ تهختای؛ تهختی دیو یان ههر شوینیکي تر. بهرانبر: هوا] «توی تاکسی پول افتاد زمین و رفت زیر پای راننده: له ناو تاکسیه دا پاره که کهوته زه و چووو ژیر پای راننده که وه» ۶. /ها/ گوره پان؛ مهیدان؛ دهره تانی که بؤ چالاکیه کی تایهت دروست کراوه «زمین بازی: کورمانی کایه».

زمین آنرا: زوهو؛ لهرزک؛ زنه؛ زناو؛ زهوینی که ههمیشه تهر و ناو دهره لینی.

زمین آبسته: زهوینی کوله وهس؛ زهوینی ره پسته؛ زهوینی ئاوه نیا؛ زهوی و زاری که ناو دراوه و شوکراوه و دواپی تووی لی چیندراوه و ئاماده ی پروان و بهر دانه.

زمین آبی: بهراو؛ بهراف؛ بهراوی؛ مه دره ب؛ زهوینی که ئاودیری دهری.

زمین باتلاقی: زه لکاو؛ زه لکؤ؛ زه لکه؛ چارچیق؛ زونگ؛ قوی.

زمین باز: بهرای؛ دهشت؛ گوره پان؛ بهشی له زهوی که مال، دامه زراوه یان دار و که ژ و دیارده ی سروشتی تیدا نیه.

زمین بازی: گوره پان؛ مهیدان؛ زهوی کایه؛ دهره تانی که بؤ کایه تهرخان کراوه.

زمین بایر: بهون؛ بهور؛ بهور؛ بهووره؛ وهرد؛ به یاز؛ به یار؛ بایر؛ باهیر؛ کوره؛ کاش؛ مووش؛ دهم؛ زهوینی که خاوه نی هیه، به لام هیچ جوهر چالاکیه کی کشت و کالی، خانوسازی و پیشه یی تیدا ناکری.

زمین بی گیاه: کرار؛ کرال؛ قاق؛ بی بر؛ ریتال؛ کریل؛ کرین؛ وشکان؛ رووتهن؛ رووتال؛ رووته نی؛ گر که زهوی؛ زهوینی که له بهر بار و دؤخی سروشتی گژ و گیای لی ناپوئی یان زور کهم دهری.

زمین پر حاصل: نانگر؛ نانگیر؛ ماک؛ ماکه؛ نهخت؛ به پرشت؛ زهوی بهر ژه؛ زهوی به پیت

دؤخیک که نه گهر شه ری ناوکی بقه ومی، پرو دها و به هوی بهرز بوونه وهی تۆز و خولی یه کجار زور، تیشکی خور ناگاته زهوی و هه موو شوینیک دهرچی و زیان ده پیچته وه.

زمستان خوابی / zemestānxābî / اسم. [زیست شناسی] زستانه خهوی؛ چۆنیه تی بری گیانه وهران که له زستاندا ده چنه خه و له م ماوه دا راده ی سووت و ساز و ده مای لهشیان دیته خواره وه، هه ناسه و ته په ی دلیان هیواش ده بیته وه و بؤ دریزه دان به ژبانیان له و چه وره ی که پیشت له لهشیاندا کؤ بؤته وه، که لک وهرده گرن.

زمستانی / zemestānî / صفت. زستانی؛ زمسانی؛ زؤسانی؛ زستانه؛ زستانه یی؛ زمسانه: ۱. سهر به زؤسان یان پیوه ندیدار به زستانه وه «هوی زمستانی: کهشی زستانی» ۲. شیاوی وهرزی زستان «لباس زمستانی: جل و بهرگی زستانی».

زهمیر / zamharîr / [مغرب از فارسی] اسم. [کنایی] زهمیر؛ زهمیر؛ ۱. نهخته؛ زیک؛ ساواق؛ سهقم؛ سهرما و سؤله؛ سهرمای تووش ۲. زؤزان؛ جیگی زور سارد.

زمین / zamîn / اسم. زهوی؛ زهوین؛ زهمین؛ زهی؛ زه؛ زهفی؛ وهل؛ هارزهو: ۱. ههرد؛ ئهرد؛ عهرد؛ ئهرز؛ ههرند؛ عهرز؛ قاد؛ کاد؛ قات؛ سهرزهوی؛ بهژ؛ وشکی؛ وشکانی؛ وشکایی؛ بهر و بووم؛ ئه و بهشه له گؤی زهوی که ناو داینه گرتوه ۲. ههرد؛ ئهرد؛ عهرد؛ ئهرز؛ ههرند؛ عهرز؛ قاد؛ کاد؛ قات؛ سهرزهوی؛ بهژ؛ رووپه ری دهره کی بهشی نه گؤری ههر گه رۆک یان مانگیک ۳. بوو؛ بووم؛ ئه و گۆیه که مرؤ به سه ریه وه ده ژی ۴. /ها/ پارچه ییک له زهوی که هی که سیکه و دهری کشت و کالی تیدا بکا

می‌خواهی بروی گردش؟ گشت کاره‌کان داکه‌وتووه
و تو ده‌ته‌وی بجی بو سه‌یران؟: بر زمین ماندن
[ادبی]

زمین و آسمان/ زمان را به هم دوختن:
[مجازی] له دار و بهرد دان؛ شان و قول کوتان؛
زه‌وین و ئاسمان به یه‌کا دان؛ دنیا دان به
یه‌کدا؛ تهق و ده‌وکردن؛ هه‌ول و ته‌قالای زور
دان «برای نجات پسرش زمین و آسمان را به هم
دوخت: بو پرگارکردنی کوره‌که‌ی له دار و به‌ردی
دا».

از زمین بلند کردن: ۱. هه‌لگرتن؛ به‌رزوه
کردن؛ هوربرنه‌ی؛ زهمینه‌نه هورگیرته‌ی؛
شتیکی (زورتر) قورس له سهر زه‌ویه‌وه
به‌رزکردنه‌وه ۲. راست‌کردنه‌وه؛ راسه‌وه
که‌رده‌ی؛ هه‌لستانده‌وه؛ شتی که له سهر
زه‌ویدا یه راست‌کردنه‌وه ۳. [کنایی]
ده‌س‌گرتن؛ یارمه‌تی دانی که‌سیکی داماو به
پشتگری یان پاره.

از زمین تا آسمان فرق داشتن: [کنایی] ئاسمان
و زه‌وی بوون؛ زور جیاواز بوون؛ کوجا بر کوجا
بوون.

از زمین در آمدن: ۱. سه‌وز بوون؛ شین بوون؛
سهره‌ل‌دان؛ روان؛ رسه‌ی ۲. دهره‌اتن له ژیر
زه‌ویه‌وه؛ له بن زه‌ویه‌وه دهره‌اتن؛ زهمینه‌نه
به‌رنامه‌ی؛ له زه‌ویدا هه‌لینجران. هه‌روه‌ها: از
زمین در آوردن

بر زمین ماندن 𐎠 زمین ماندن

به زمین افتادن: داکه‌وتن؛ داکه‌وتنه
زه‌وی؛ که‌وتنه سهر ئه‌رز؛ به زهمیندا
که‌وتن؛ ئه‌ره‌زه‌مین‌که‌وتنه‌ی؛ که‌وته‌یره
زه‌مین «از اسب به زمین افتاد: له ئه‌سپه‌وه
داکه‌وت».

به زمین انداختن: داخستن؛ خسته‌بان زه‌وی؛
ئه‌ره‌زه‌مین و سه‌ی؛ وسته‌یره زه‌مین؛ شتی
به‌ردان تا ده‌که‌ویته سهر زه‌وین «چوب را به

و ریژه‌وو: زمین حاصلخیز

زمین پر گیاه و علف؛ بزوین؛ زهمه‌ند؛ بزون؛
زه‌وی پر له گیا و له‌وه‌ی.

زمین چمن؛ چیمه‌ن؛ می‌رگ؛ چیمه‌ن؛ زه‌وینی
کایه که روه‌که‌ی به چیمه‌ن (سروش‌تی یان
ده‌سکرد) داپوشراوه.

زمین حاصلخیز 𐎠 زمین پر حاصل

زمین شهری: زه‌وی‌شاری؛ پارچه زه‌ویگه‌لی له
سنووری قانونی شار یان شاروچکه‌یه‌ک.

زمین موات: زه‌وی بی‌خاوه‌ن؛ زه‌مینی باهتیر
که خاوه‌نی دیار نه‌بی یان هه‌ر بی‌خاوه‌ن بی.
زمین ناهموار: هیری؛ زه‌وینی زورکانی به
که‌ند و له‌ند.

زمین هموار: هور؛ مه‌خهر؛ گوهور.

𐎠 زمین خوردن: کوترا نه زه‌ویدا؛ که‌وتنه
زه‌ویدا؛ دریان به زه‌ویدا؛ کوتیانه عه‌رز؛ دریانه
زه‌ویا؛ که‌وته‌ی؛ زهمینه‌ره‌کوویه‌ی: ۱. که‌وتن؛
به عه‌رزدا دان؛ گلیان؛ گلیره‌ی؛ گلیرای؛ به
توندیکه‌وه که‌وتنه سهر زه‌وی یان ته‌ختایی
شتیک «دیروز موقع بازی زمین خوردم و پایم
شکست: دویتی له نیو کایه‌دا که‌وتم و لاقم شکا»
۲. [مجازی] به‌زین؛ به‌زیان؛ به‌زیای؛ دۆران؛
تیشکان؛ پشتدان؛ کۆلدان؛ شکست خواردن
«با این گشادبازی آخرش زمین می‌خورد: به‌م
گوتره‌کاریمه‌وه ئاخری نیده‌شکی».

زمین زدن 𐎠 به زمین زدن

زمین گذاشتن: ۱. 𐎠 به زمین گذاشتن
۲. [کنایی] دانان؛ ده‌س لی‌هه‌لگرتن؛ ده‌س
لی‌کیشان؛ لی‌گه‌ران؛ واز لی‌هینان؛ به‌جی
هیشتن؛ ده‌س چنه ئاسه‌ی؛ واز چنه ئارده‌ی؛
ده‌س چنه‌ه کیشای «چند ماه است سیگار را زمین
گذاشته: چهند مانگیکه جگه‌ره‌ی داناوه».

زمین ماندن: [کنایی] داکه‌وتن؛ داکه‌فتن؛ هه‌ر
وا مانه‌وه؛ به ده‌سه‌وه مان؛ ئه‌وه‌مه‌نه‌ی؛
بی‌دایه‌ر بوون «همه‌ی کارها زمین مانده و تو

زمین انداخت: چپوه که ی داخست.

به زمین زدن: له پتانندن؛ له ئه رز دان؛ به زه ویدا دان: ۱. دانه زه ویدا؛ کوتانه زه ویدا؛ شتییک یان که سیک خستنه سهر زه وین ۲. [مجازی] به زانندن؛ تیشکانندن * زمین زدن [گفتاری]

به زمین گذاشتن: دانان؛ دانیان؛ نیانه زه وی؛ ئه ره زمه مین نه ی؛ نیایره زمه مین؛ له سهر زه وین دانیان (توپ را به زمین گذاشت: توپه که ی نایه زه وی): زمین گذاشتن

زمین بازی / zamînbāzî / اسم. [مجازی] کار یان ره وتی کرپن و فروشتنی زه وی (به تایبته زه وینی ده ور و بهری شاران) بۆ بردنه سهر وه و ی بایی و وه دهس خستنی قازانجی زۆرتتر. زمینخوار / zamînxā / ها؛ ان؛ اسم. [مجازی] زه و یخۆر؛ که سی که زه و ی بۆ مال یان کشت و کال له رپی نار ه واه داگیر ده کات. زمین خورده / zamînxorde / ها؛ صفت. [مجازی] لبقه و ماو؛ که وتوو؛ که فته؛ قوپه ماو؛ کلۆل؛ داماو؛ نوشت هیناو (به آدم های زمین خورده باید کمک کرد: ده بی یارمه تی مرؤی لبقه و ماو بدرئ).

زمیندار / zamîndār / ها؛ ان؛ اسم. زه ویندار؛ زه میندار؛ مه زراوان؛ خاوهن زه وی؛ که سی که زه وینی کشت و کالی هه یه.

زمینریخت / zamînrîxt / اسم. [زمین شناسی] نژمی زه وی، پیکهاته و چۆنیته ی جیگرتنی ئاو، به ژ و که ند و له ندگه لی زه وی.

زمینریخت شناسی / zamînrîxtşenāsi / اسم. [زمین شناسی] لقیک له زانستی زه ویناسی که ده په رژیته سهر چال و چۆلی، به ژ و ئوقیانووسگه لی زه وی و هؤی به دیه اتنیان.

زمینزی / zamînzî / صفت. زه و یژی؛ به تایبته مهن دی یان خووی ژبان له سهر زه ویندا.

زمین ساخت / zamînsāxt / اسم. لقیک له زه ویناسی که له سهر پیکهاته ی چین و لؤی نه گۆری زه وی و هیز و بار و دۆخگه لی که ده بیته هؤی جم و جوولی (وهک په یدا بوونی کیو، بوومه له رزه و که ندوله ند) باس ده کا.

زمین سنجی / zamînsancî / اسم. زه و ی پیوی؛ کار و ره وتی لیکۆلینه وه له شیوه و ئه ندازه ی زه و ی به وردی و دیاری کردنی ههر خالیک له سهر یه وه.

زمین شناس / zamînşenās / ان؛ اسم. زه ویناس؛ که سی که له پیکهاته ی زه و ی چۆنیته ی دروست بوونی به ردگه ل شار مه زایه.

زمین شناسی / zamînşenāsi / اسم. زه ویناسی؛ زانستی که له پیکهاته و سهر به وردی زه و ی به تایبته به سهرنج دان له سهر به ردگه ل و پیکهاته ی ئیستایان ده کۆلیته وه.

زمین شیمی / zamînşimî / [فارسی / فرانسوی] اسم. زه و ی شیمی؛ زانستی که له پیکهاته و گۆرانکاری کیمیایی به شی نه گۆری زه و ی ده کۆلیته وه.

زمین فیزیک / zamînfîzik / [فارسی / فرانسوی] اسم. زه و ی فیزیک؛ زانستی که له سهر ره واتنه گه لی ماکی زه و ی، وهک هه واه، ئاو، بوومه له رزه، گرکان، شوینه واری میغناتیسی و رادیۆئه کتیف ده کۆلیته وه.

زمینگر / zamîngerā / صفت. [زیست شناسی] به تایبته مهن دی گه شه کردن و لاره و بوون به ره و زه و ی.

زمین گراییی / zamîngerāyi / اسم. [زیست شناسی] ره وتی گه شه کردن یان خوار بوونه وه به ره و زه و ی، به تایبته له گژ و گیادا.

زمینگیر / zamîngîr / صفت. [مجازی] زه وینگیر؛ زه مینگیر؛ لیک که وتوو؛ لیکه فنگ؛ په ک که وته؛ که له لا؛ لاکه فته؛ ته ختی؛ گونوله؛ گولۆله؛ شه هتی؛ ناکارا له جمشت، به تایبته له بهر

نه‌خو‌شی یان کزی <پس از آن حادثه یک سال ر‌س‌ک‌ر شد: د‌و‌ای نه‌و پرو‌د‌او‌ه س‌ا‌ل‌ی‌ک ر‌ه‌و‌ی‌ن‌ک‌ر بو‌و>.

زمینلاد / *zamînlād* / اسم، به‌ژایی؛ پاناییه‌کی گه‌وره و به‌رین له وشکی که بریتیه له زۆربه‌ی خاکی ولاتی‌ک و زۆرتر له به‌رام‌به‌ر دور‌گه‌وه به کار دی.

زمین ل‌ر‌ز‌د / *zamînlarze*، ها: / اسم، بو‌ومه‌له‌رز‌ه؛ بو‌وه‌له‌رز‌ه؛ ز‌مه‌له‌رز‌ه؛ ز‌ه‌م‌ی‌ن‌له‌رز‌ه؛ له‌رز‌ه‌ک؛ له‌ره‌ی نا‌کا‌و‌ی به‌ش‌ی‌ک له تو‌ی‌ک‌ل‌ی ز‌ه‌و‌ی.

زمین لغ‌زد / *zamînlaqze*، ها: / اسم، گ‌ن‌د‌ر؛ دی‌ار‌ده‌ی به‌ر بو‌ونه‌وه و گ‌ن‌د‌ر‌ی‌ن و ک‌و‌ما هات‌نه خ‌وار‌ه‌و‌ی به‌رد و خ‌ۆ‌ل.

زمین‌وار / *zamînvār* / صفت، ز‌ه‌و‌ی‌نا‌سا: ۱. به بی‌ج‌می گر‌ی‌ما‌نی گ‌و‌ی ز‌ه‌و‌ی ج‌گ‌ه له ک‌ه‌ند و له‌ند و چال و چ‌ۆ‌ل‌ی‌گ‌ه‌لی ۲. به بی‌ج‌می گ‌و‌ی نا‌ته‌وا‌و، وه‌ک گ‌و‌ی ز‌ه‌و‌ی.

زمینه / *zamîne*، ها: / اسم، ۱. ژ‌یر‌نه‌خ‌ش؛ ته‌خت؛ ته‌خته؛ مه‌تن؛ به‌نه‌ک‌وک؛ نه‌و به‌شه له چ‌ن‌را‌وه یان و‌ی‌ته‌یه‌ک که که‌و‌ت‌ۆ‌ته ده‌و‌ر‌ان‌ده‌و‌ری نه‌خ‌شه‌وه <ن‌قاش دخ‌تری را در زم‌یه‌ی جن‌گل ان‌بو‌هی کش‌یده بود: ش‌ی‌وه ک‌یش ک‌ی‌ژ‌ی‌کی له ژ‌یر‌نه‌خ‌شی ل‌یر‌ه‌و‌ار‌ی‌کی چ‌ر‌دا ک‌ی‌شا بو‌و> ۲. پ‌ی‌ک‌ه‌اته؛ بار و د‌ۆ‌خ‌ی ر‌ه‌خ‌سا‌و ب‌ۆ پرو‌دان‌ی پرو‌دا‌و‌ی یان ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کرد‌نی کار‌ی‌ک <ب‌ه‌ی این کار از قبل ف‌را‌هم ش‌ده بود: پ‌ی‌ک‌ه‌ادی نه‌م کاره له پ‌ی‌شه‌وه پای که‌وت‌بو‌و> ۳. <م‌جاز‌ی> مه‌به‌ست؛ بو‌ار؛ با‌به‌تی کار یان پرو‌دا‌و‌ی ۴. <ز‌م‌ی‌ن‌ش‌نا‌سی> ش‌انه؛ به‌نه‌ک‌وک؛ نه‌ند‌ازه، ش‌ی‌وه و ر‌ی‌زی ج‌ی‌گ‌رت‌نی کان‌ی‌گ‌ه‌ل له به‌ر‌د‌دا.

زمینه داشتن: ۱. نه‌گ‌ه‌ری سه‌ر‌که‌وت‌ن هه‌بو‌ون ۲. به‌ره‌ه‌ف بو‌ون؛ ته‌یار بو‌ون. هه‌روه‌ها:

زمینه ف‌را‌هم کردن

زمینه‌چینی / *zamîneçînî*، ها: / اسم، ر‌ی‌خ‌ۆ‌ش‌ک‌ه‌ری؛ کار یان ر‌ه‌وت‌ی به‌ره‌ه‌ف‌کرد‌نی

پ‌ی‌شه‌کی ب‌ۆ ج‌ی‌به‌ج‌ی‌کرد‌نی کار‌ی‌ک.

زمینه‌ساز / *zamîneaz* / اسم، ر‌ی‌خ‌ۆ‌ش‌ک‌ه‌ر؛ ر‌ی‌ک‌ه‌ر؛ نه‌وی کار، ر‌ه‌وت یان د‌ۆ‌خ‌ی د‌ا‌ب‌ی‌ن ده‌کا <ج‌نگ ز‌م‌ی‌نه‌س‌از ث‌رو‌ته‌ای باد‌آ‌ور‌ده شد: شه‌ر بو‌و به ر‌ی‌خ‌ۆ‌ش‌ک‌ه‌ری سام‌ان‌گ‌ه‌لی م‌فت و مه‌رح‌به>.

زمینه‌سازی / *zamînsāzî*، ها: / اسم، ر‌ی‌خ‌ۆ‌ش‌ک‌ه‌ری؛ کار یان ر‌ه‌وت‌ی د‌ا‌ب‌ی‌ن‌کرد‌نی پ‌ی‌دا‌و‌ی‌ستی یان بار و د‌ۆ‌خ‌ی له‌بار ب‌ۆ ده‌س‌پ‌ی‌کرد‌نی چ‌الا‌کی یان کار‌ی‌ک.

زمینی / *zamînî* / صفت، ز‌ه‌و‌ی‌نی؛ ز‌ه‌م‌ی‌نی: ۱. پ‌ی‌وه‌ن‌د‌ی‌دار یان سه‌ر به ز‌ه‌و‌ی <م‌ح‌ص‌ول ز‌م‌ی‌نی: د‌اه‌اتی ز‌ه‌م‌ی‌نی> ۲. پ‌ی‌وه‌ن‌د‌ی‌دار به گ‌و‌ی ز‌ه‌و‌یه‌وه <م‌و‌ج‌ود ز‌م‌ی‌نی: بو‌ونه‌وه‌ری ز‌ه‌و‌ی‌نی> ۳. به‌ژ‌ی؛ پ‌ی‌وه‌ن‌د‌ی‌دار به وش‌کی‌ه‌وه <ن‌ی‌رو‌ی ز‌م‌ی‌نی: ه‌ی‌زی ز‌ه‌و‌ی‌نی>.

زن^۱ / *zan*، ها: / ان: / اسم، ژ‌ن؛ ژ‌ه‌نی؛ ز‌ه؛ ز‌ینه؛ پ‌یره‌ک؛ پ‌ن‌ک‌ۆ؛ پ‌ت‌ۆ: ۱. ن‌اف‌ره‌ت؛ ع‌اف‌ره‌ت؛ م‌رو‌ی م‌ی‌و‌ی‌نه‌ی پ‌ی‌گ‌ه‌ی‌شت‌وو <ه‌مه از زن و مرد در انتخابات شرکت کردند: هه‌موو به ژ‌ن و پ‌یا‌وه‌وه له هه‌لب‌ژ‌ارد‌ندا به‌ش‌دار‌یان کرد> ۲. ها‌وس‌ه‌ری پ‌یا‌و؛ ها‌و‌ژ‌ی‌نی پ‌یا‌و؛ ئا‌و‌جو‌وت؛ ها‌م‌جو‌وت <زن هم‌س‌ایه‌مان م‌ری‌ض است: ژ‌نی در‌او‌س‌ی‌که‌مان نه‌خ‌ۆ‌شه> ۳. م‌رو‌ی م‌ی‌و‌ی‌نه که م‌ی‌رد‌ی کرد‌وه <زن ب‌ی‌وه: ژ‌نی ب‌ی‌وه>.

زن پای در زنجیر: ۱. <ن‌جو‌م> ژ‌نی ک‌ۆ‌ت له پا؛ و‌ی‌ته‌یه‌کی ئا‌س‌مان‌ی با‌کو‌وری ۲. هه‌و‌ر‌ی‌کی م‌ار‌پ‌ی‌چی رو‌ونا‌ک له‌و و‌ی‌نه‌دا * الم‌ر‌أ‌ة الم‌س‌ل‌س‌له: ام‌ر‌أ‌ة الم‌س‌ل‌س‌له؛ م‌ر‌أ‌ة الم‌س‌ل‌س‌له زن خان‌ه؛ ک‌اب‌ان؛ که‌بی‌انو‌و؛ که‌ی‌و‌انو‌و؛ که‌ی‌وان‌ه؛ که‌بان‌ی؛ ژ‌نی مال؛ ژ‌ه‌ن‌ۆ یان‌ه‌ی؛ به‌ه‌وان؛ به‌ه‌وانه؛ ژ‌نی که به‌ر‌پ‌ۆه ب‌رد‌نی کار و ب‌اری ن‌ی‌و مالی له نه‌س‌ت‌ۆ‌د‌ایه.

زن بردن: <م‌قت‌اری> ژ‌ن خوا‌ست‌ن؛ ژ‌ن ه‌ی‌نان؛ ژ‌هن واس‌ه‌ی؛ ژ‌هن ئا‌رده‌ی <آ‌زاد از ده‌ما‌زن ب‌رده است: ئا‌زاد له د‌ی‌ی ئ‌ی‌مه ژ‌نی خوا‌ست‌وه>.

زن دادن: ژ‌ن پ‌ی‌دان؛ ژ‌ن دان؛ ژ‌هن ده‌ی؛

زنانه /zanāne/: صفت. زنانہ؛ ژہانہ: ۱. سہر بہ ژنان یا تایبہت بہ ژنان (پیراہن زنانہ: کراسی زنانہ) ۲. وہک ژنان (رفتار زنانہ: ٹاکاری زنانہ).

زنانہدوز /zanānedūz, ہا: /ان: صفت. زنانہدور؛ دوورینی جل و بہرگ و پیلاو و کیفی ژنان.

زن بابا /zanbābā, ہا: /اسم. گفتاری/ باوہ ژن؛ باوہ ژہنی؛ زردایک؛ ژنباہ؛ ژنی باوک.

زنبارگی /zanbāregi/: اسم. ژنباری؛ تولاہی؛ دؤخ یان چۆنیہ تی لہ شوین ژنان بوون.

زنبارہ /zanbāre, ہا: /ان: صفت. ژنبار؛ تولاہ؛ ئوگری ئہوینداری و ہاوائامیزی کردن لہ گہل ژنان: زنباز

زنباز /zanbāz, ہا: /ان: اسم. برارژن؛

زن برادر /zanbarādar, ہا: /اسم. برارژن؛ برارژہنی؛ ژنی برا؛ زورار؛ ژنی تی.

زنبق /zambaq, zambaq, ہا: /ان: اسم. از مغرب از فارسی/ اسم. لہیلانک؛ زمہبہق؛ زمہق؛ گول زیوا؛ گال: ۱. گیاہ کی رازینہ بی لہ تیرہی زمہبہقان، بہ لاسکی قیت و گہلای کہسکی تۆخی خہنجرئاسا و گولی نارپک و پیٹکہوہ ۲. گولی ئہو گیاہ کہ گہورہ و سیی، و مہوش یان زہردی بۆنخۆشہ و چہند جۆری ہہیہ.

زنبور /zambûr, zambûr, ہا: /ان: اسم. عربی/ اسم. زہرگتہ؛ زہرگیتہ؛ زہرگیتہ؛ زلگیتہ؛ زلگیتہ؛ زرکتک؛ ئہستنگ؛ مووز؛ سیو؛ ناوی گشتی ہہر یہ کہ لہ گرؤی زہرگہکان، لہ راستہی ناسکبالان، بہ لہشی خر و لووس، دمہی کہ شتی پی ہلہدمژن یان ورد دہکەن و چز و بالہوہ، زۆربہیان گیاخۆرن و ژیانہ بہ کۆمہلیان ہہیہ.

زنبور زرد: شاندهلیک؛ ستانگ؛ ستہنگ؛ گونجہ زہردہ؛ زہردہوالہ؛ زہرگتہ؛ زہنگتہ؛ زلقتی؛ زرقٹک؛ زہرگتہ یہ کی چکولہی چزارہ پیوہدہدا.

ژمن داپنہی؛ ژنی کردنہ ہاوسہری پیاوٹک (آنہا بہ غریبہ زن نمی دہند: ئہوان ژن نادہنہ بیگانہ).

زن گرفتن: ژن ہینان؛ ژن خواستن؛ ژن ہاوردن؛ ژن ئانین؛ ژمن ئاردہی؛ زمہاوہن کردنی پیاوٹ لہ گہل ژنیکدا (امسال برای پسرش زن گرفت: ئہمسال ژنی ہینا بۆ کورہ کی).

زن: ۱. پیوازہ. لیدہر: ۱. ژمن؛ کوت؛ کۆ؛ ژہنیار؛ ئہوہی کہ لیدہدات (بۆ نامیری مووسقا) (ڈھلزن: دہول ژمن) ۲. وہشین؛ شان؛ شہن؛ ئہوہی کہ لی ئہدات (شمشیرزن؛ خشت زن: شیروہشین؛ خشت لیدہر) ۳. ژمن؛ ژین؛ راتلہ کین؛ ئہوہی کہ دہ ژہنیت (مشک زن: مہشکہ ژمن).

زن آقا /zanāqā/: فارسی/ مغولی/ اسم. گفتاری/ ۱. سہیژن؛ ژنی کہ ہاوسہری پیاوٹ سہیدہ ۲. سہیزادہ؛ سہیزا؛ ژنی کہ سہید بیت. **زنا** /zenā/: عربی/ اسم. اسلام/ زینا؛ زیناح؛ زیناع؛ زہنی؛ تیکہ لاوی ژن و پیاوٹ کہ ہاوسہری یہک نین. ہہروہا: زنا کردن **زنای مُحصَنہ**: اسلام/ تیکہ لاوی لہ گہل ہاوسہری کہسی تر.

زناشوئی /zanāšû'î, ہا: /ان: اسم. زناشوئی

زناشوئی /zanāšû'î/: اسم. ہاوسہری؛ ژن و میزدایہ تی؛ ژن و میزدی؛ کار و پوہتی بوونہ ہاوسہری یہ کتری ژن و پیاوٹ **زناشوئی** **زناکار** /zenākār, ان: /عربی/ فارسی/ اسم. اسلام/ زیناکار؛ زیناح کار؛ زیناع کەر؛ زہنی کەر؛ کہسی کہ زینا دہکات.

زناکاری /zenākārî/: عربی/ فارسی/ اسم. اسلام/ زیناکاری؛ تیکہ لاوی ژن و پیاوٹ کہ ژن و شووی یہک نین.

زنانگی /zanānegî/: اسم. ژنایہ تی؛ ژنہ تی؛ دؤخ یان چۆنیہ تی ہہبوونی تایہ تمہندیگہ لی ژنانہ.

زنبور سرخ: زهنگه سووره؛ زهنگه زمهره؛
سیرهموزه؛ سیرهموزه؛ سوورهموزه؛
سوورهمزه؛ سوورپیازه؛ شهنگه سووره؛
کونجه سورخه؛ زفرک؛ سینلگ؛ ستهنگ؛
ستانگ؛ زهرگه تیه کی سووره و زهردی
چزووداره و له زهرگه تهی ئاسایی زلتره.
زنبور سیاه: شه مه تر یلکه؛ به درمه؛ شاه درمه؛
پیشوک؛ جوری زهرگه تهی رهشی کولکن، که
بیچووه کانیاں میملی میرووانی ترن.
زنبور طلایی: جوری زهرگه ته به پیستی
رهنگامه ی بریقه داره وه که زیر سکی تهخته و
له ناو شانیه ههنگ و زهرگه ته کیویدا هیلانه
دهکا.

زنبور عسل: ههنگ؛ میشهنگوین؛
میش ههنگوین؛ میشی ههنگوین؛
میش ههنگوف؛ میشهنگف؛ کاوینه میش؛
میشه ههنگ؛ میشهنگ؛ میش؛ میسه سسل؛
وهوه؛ جوری یک زهرگه ته که زهر و رهش و
قاوهیی و تهانهت ته لایی و دوو رهنگیشی
ههیه، به کومهل دهژین و له شیریهی گول و
گیا ههنگوین دروست دهکن.

زنبور عسل ملکه: ماک؛ ماکه؛ شاههنگ؛
سهره ههنگ.

زنبور زدن: زهرگه ته پیوه دان؛ زهرده واله
پیوه دان؛ زهرده واله گهسهی؛ ههنگه ژاله دانه
قهدهو «زنبور دستم را زده این قدر باد کرد؛ زهرده واله
پیوهی دام، ئەمەندە دەستم پەنەما».

زنبور خوار / zambûrxâr, zambûr- / ها؛ لان؛
[عربی/فارسی] اسم، حهوه رنگیله؛ رهنگ ریژه؛
ههفت رهنگیله؛ میش خوره؛ ههنگه خوره؛
ههنگه چنه؛ ههنگه چین؛ پهله وهریکی کومهل ری،
به جهسته ی باریک، بالی دریژ و نووک تیژ، کلک
و دهنوکی دریژ و باریکه وه که له میرووان
دهخوا.

زنبور داری / zambûrdârî, zambûr- / ها؛

[عربی/فارسی] اسم، ههنگداری؛ کار یان رهوتی
پهروه رده کردن و به ختوکردنی میشهنگوین بۆ
به رههم هیئانی ههنگوین.

زنبورک / zambûrak, zambûrak / ها؛ [عربی/
فارسی] اسم، ۱. سازیکی ژیداری وه که چهنگی
زور چکولهیه که له نیوان ددانی دهئین و به
لیدانی له زوانه ییکی کانزایی و هیزی هه ناسه
ده ژهنری ۲. جوری تویی چکولهی کون که له
شهردا به سهر و شتره وه دهیانبرد.

زنبوری / zambûrî, zambûrî / [عربی] اسم،
۱. قوماشی توری درشت چن ۲. چراتۆر؛
چراتۆری؛ جوری چرای روشنایی به نهوت سووت
که له جیی پلیته، تۆرکی نهسوئی ههیه و
نهوت به تهوژمه وه وه کوو تۆز پییدا ده پۆریت و
به تیشکی سپی دهگری.

زنبه / zambe, zanbe / ها؛ اسم، زهمه؛ زهممه؛
زمهر؛ ناوه؛ دهفریکی چوار گوژی لیواره کورت
به چوار دهسته له ههر دوو لاوه که ماک
مالساز ی پی جیه جی دهکن.

زنبیل / zambîl, zambîl / ها؛ اسم، ۱. زهمیله؛
زهمبیله؛ زهمبیل؛ زنبیل؛ دهسکله؛ چنگله؛
خانک؛ گوشهر؛ قهوشهر؛ تلۆخ؛ بهرچینه؛
دهسهچینه؛ کهتله؛ دهفریکی نهرمی چنراو له
لاسکه گیا، نایلون یان سیم، به دهسته ی
دریژه وه که بۆ هه لگرتن و جیه جی کردنی
کهلهل به تاییهت له کاتی کریندا به کار دهجی
۲. [مجازی] تریان؛ قهرتاله؛ قرتاله؛ سهووته؛
سهله؛ سهلک.

زنبیلک / zambîlak, zambîlak / رههتند ۳-
زن پدر / zanpedar / ها؛ اسم، داماری؛ داماک؛
زردایک؛ باوهژن؛ باوه ژهنی؛ ژن بانی.

زنجار / zancâr / ها؛ [عرب از فارسی] اسم،
ژهنگ؛ ژهنگار؛ خۆرک؛ خۆسهره؛ چلک و ژهنگی
سهر کانزا.

زنجبیل / zancabîl / ها؛ [عرب از فارسی] اسم،

دانه کیو؛ شیت بوون.

زنجیر زدن ㊦ زنجیرزی

زنجیر کردن: زه زنجیر کردن؛ به زه زنجیر بهستن.

به زنجیر کشیدن: کوټ و زنجیر کردن؛ پاوهن کردن؛ بؤ بهرگری له هه لاتن به زه زنجیر بهستنوه «در این عکس میرزا رضای کرمانی را می بینیم که به زنجیر کشیده شده است: لهم وټنه یه دا میرزا رهزای کرمانی ده بینن که کوټ و زه زنجیر کړاوه».

زنجیر زنی / zancîrzanî ، ها: / اسم: / شیعہ /

جوړی پړه سمی تازه باری به تایبته له مانگی محوره دا که تازه باران به زنجیر بهتال په پیتا ناو شانی خویان ده کونته وه. هه روه ها: زنجیر زدن

زنجیره / zancîre ، ها: / اسم: زنجیره: ۱. شریته؛ نه وهی له بیجمی زنجیر بی ۲. چهرخه؛ خول؛ گهلوازه؛ گاز؛ کار و په وتگه لی پتوه نندیدار پتیکه وه «زنجیره ی تولید: زنجیره ی بهرهم» ۳. گرنج؛ هیلگه لی لیواړه ی سکه ۴. ئالقه گه لی له شوین یه کی وهک زنجیر له چینندا، به تایبته قولاب چنی ۵. تالی گولابتوون یان ئاوریشمی چندراو به شیوه ی زنجیر له په راوټزی جل و بهرگا.

㊦ زنجیره ی غذایی: زنجیره ی بژیوی؛ زنجیره پله ی گیاندارانی ده فهریکی سروشتی که هه ره گه زئ له ژینه وهران، په گه زی تر ده خوا و ده یکاته بژیوی خوی.

زنجیره ی / zancîre'î: صفت. زنجیره یی؛ زنجیره دار؛ به بیجم یان دؤخی زنجیره وه، به تایبته به یه ک له شؤن یه کی و بهرده وومی یان پتیک پتوه نندیه وه.

زنجیری / zancîrî: صفت. پته بر؛ زه زنجیری؛ ده سوه شین؛ شیتی به تره ف که پتویسته ده ست و پای به ستریتیه وه

هه له زه؛ زه زه فیل؛ زه زه فیل؛ گیاییکی ئالفی، به گه لای ساکاری درټ و له دووی یه ک، گولی نیر- می ناریک و زهره، ریزومی گوشتنی بؤنخوشی تام تیزه وه که له پاش وشک کرده وه وه ک به هارات به کاری دټن.

㊦ زنجیل شامی: خه رواش؛ گیاییک به ریشووی قایم و درټ و گوشتن، لاسکی ریک و لقلق، گه لای نووک تیژ و تووکن، گولی زوانیه یی و لووله یی زهره و بهری قاوه یی په نگه وه، بؤ دهرمان به که لکه.

زنجیره / zancare ، ها: / گان: / اسم. بهرزه چر؛ چیچرک؛ چرچرؤ؛ چیرچیرؤک؛ سیسؤک؛ سیسؤکه؛ سیرسیره؛ شیرشیره؛ میروویه کی گچکه به شاخیکی درټی وه ک موو له نیو چاوان و نه ندای دهنگ چیکر له لای سکیه وه.

زنجموره / zanc(e)mûre: / اسم: / گفتاری / کپوزه؛ گریانی هاوړی له گهل هاوار و ئالیندا.

زنجمویه / zancemûye: / اسم: / ادبی / کپوزه؛ رؤ- رؤ؛ شین و شه پؤ؛ گریانی به کپوزانه وه.

زنجیر / zancîr ، ها: / از کردی / اسم. ۱. زنجیر؛ زه زنجیر؛ زنجیله؛ ئالقه پټز؛ زیرزه؛ زری؛ گهلوازه یه کی کانتزایی پتیکه وه لکاو بؤ بهستن، هه لواسین و گوزانه وهی هیزی

میکانیکی یان (به جوړیکی تر) بؤ خشل و زه مبه به کار دی ۲. زنجیر؛ زه زنجیر؛ زنجیله؛ چمن رپسه ئالقه ی ناسکی پتیکه وه به سراو که له پړه سمی زنجیر لیداندا به کار دی ۳. / مجازی / پابه ند؛ پاوهن؛ کوټسپ؛ له مپه؛ گه پل؛ به ره ه لست.

㊦ زنجیر چرخ: زه زنجیری چهرخ؛ زنجیری که له کاتی به سته له کدا بؤ بهرگری له خزین، به چهرخی ماشینیوه ده بهستن.

㊦ زنجیر پاره کردن: / کنایی / ۱. چاو دهر پهرین؛ هه لپفان؛ که ف چهراندن؛ زؤر تووړه بوون ۲. پته برین؛ پته پساندن؛ هه ردی بوون؛

زنج / zanax / اسم. [ادبی] زنج؛ زهنج؛ ئه زهن؛
ئه زرنک؛ ئه زرننگ؛ ئارزینگ؛ چهن؛ چهنه؛ چانه؛
چهنه گه؛ چهنه گه؛ چناکه؛ چهناکی؛ چهناخ؛
ئاگرگوشک؛ خوارترین بهشی دهم و چاو به
شیوهی دهره پریوهک له شهویلاکی ژێروودا.

زنخدان / zanaxdān / اسم. [ادبی] چناوه؛
چهنه گه؛ چناکه؛ چهنه گه؛ چالی چهنه.

زنداداش / zandādāš / ها؛ [فارسی] ترکی / اسم.
[گفتاری] براژن؛ براژهنی؛ ژنتی؛ ژنی برا.

زندار / zandār / ها؛ ان / اسم. [گفتاری] ژندار؛
ژهندار؛ پیاوی که ژنی ههیه و سهلت و سپات
نیه.

زنداری / zandārī / اسم. ژنداری؛ ژهنداری؛
لیهاتوویی و توانایی ژندار بوون «این رسم زنداری
نیست: ژنداری و نابی».

زندان / zendān / ها؛ / اسم. زینان؛ زندان؛
زیندان: ۱. بهند؛ بهن؛ دامه زراوه ییک بو
راگرتی به زۆری تاوانباران یان بهرتاوانان
۲. بهندیخانه؛ گرتیخانه؛ گرتووخانه؛ گرتیگهه؛
دوساخ خانه؛ بهیخانه؛ چهپس؛ قهلا؛ قولیک؛ مال
یان بینایهک که بو ئهم مه بهسته تهرخان کراوه
۳. شوینی که کهسی بی ویستی خوی دهویدا
را ده گیردری و له هاتنه دهره وهی بهرگری
ده کری.

□ زندان ابد: حبس ابد ☞ حبس

زندان سکندر: ۱. زندانی تهسکه ندهر؛ شوینی
زۆر تاریک و خوڤناک و ناخۆش ۲. [قدیمی]
لهقه بی شاری یهزد له کۆندا.

زندان مجرد: حبس انفرادی ☞ حبس

□ به زندان افتادن: کهوتنه زندان؛ کهفتنه
زیندان؛ بهندکران؛ خراشه بهندیخانه وه؛
زیندانی بوون. ههروه ها: به زندان انداختن

زندانبان / zendānbān / ها؛ ان / اسم.
زیندانه وان؛ زینانه وان؛ زینانوان؛ وهردیان؛
بهندیوان؛ بهنگیوان؛ دوساخچی؛ چاوه دیر یا

کارگیری بهندیخانه.

زندانی^۱ / zendānī / ها؛ ان / اسم. بهندی؛
بهنگی؛ زیندانی؛ زینانی؛ زندانی؛ وهنی؛ سنی؛
گراو؛ گرتوو؛ کهسی که له بهندیخانه دا راگیر
ده کری «امروز سه زندانی آزاد شدند: ئه ورۆ سی
بهندی بهردران».

□ زندانی سیاسی: زیندانی سیاسی؛ کهسی که
به هۆی بیر و بوچوونی وه گیراوه.

□ زندانی شدن: زیندانی بوون / کران؛ له بهند
گیران؛ بهندکران؛ له بهندیخانه دا راگیردران
«چهار ماه در تبریز زندانی شد: چوار مانگ له
تهویرژدا زیندانی بوو».

زندانی^۲: صفت. بهندی؛ بهنگی؛ گرتوو؛ گراو؛
دیل؛ گیراو؛ زیندانی؛ زینانی؛ زندانی؛ گیراو و
چاودیری لیکراو له بهندیخانه دا «آزاد هم سه سال
در اینجا زندانی بود: ئازادیش سی سال لیرو دا زیندانی
بوو».

زندایی / zandāyī / ها؛ / اسم. خالۆژن؛
لالۆژهنی؛ زنالۆ؛ ژن خال؛ ژنی خال؛ هاوسهری
خال.

زندگانی / zendegānī / ها؛ / اسم. [ادبی] ژیان؛
ژین؛ ژی؛ ژیهوی؛ ژیهوی؛ ژیهوار؛ زینگانی؛
زینگی؛ جیو.

زندگی / zendegî / ها؛ / اسم. ژیان؛ ژین؛ ژی؛
ژیهوی؛ ژیهوی؛ ژیهوار؛ زنهگی؛ زنهیی؛ جیو؛ زینگی؛
زینگانی؛ زیندهگی؛ زانی؛ زیوار؛ ژیهوار؛ نسک:
۱. تایه تمهندی بوونه وهری زیندوو که ده بیته
هۆی جیاوازی له گهل شتگه لی بی گیاندا و به
سووت و ساز، گه شه و گووران، زا و ز و
په رچدانوه خوی دهرده خات «زندگی جانوری؛
ژینی گیانه وهری» ۲. گوزهران؛ لایهنی له چالاکی
یان رابواردنی کهسی «زندگی خصوصی: ژبانی
تایه تی» ۳. جیو؛ نسک؛ زیوار؛ ژیهوار؛ بژیوی؛
پیداویستی ژیان «با ماهی دو یست هزار تومان زندگی
او نمی گذشت: به مانگی دوو سهد هزار تمه ن ژبانی

دور گردنش پیچید و به زندگی او خاتمه داد:
سهرپوشه‌ک‌ی پیچانده دهوری ملیه‌وه و قالی
بریه‌وه.

زندگی سوز / zendeğisüz /: صفت. [مجازی]
ژیان‌بیز: ژیان‌تالکهر؛ ژیان‌تاریک‌کهر؛
ژیان‌ره‌شکهر؛ ژین‌کویرکهر؛ به تایه‌تمه‌ندی یان
توانایی به‌دیه‌تنانی ره‌نج و دژواری و به
فیرۆدانی ژیان.

زندگینامه / zendeğîname ، ها/ : اسم. ژینامه؛
ژیننامه؛ ژیان‌نامه؛ گوزارشیک له‌مه‌ر به‌سهرهاتی
ژیانی که‌س یان که‌سانیکه‌وه.

زنده / zende ، ها/ : گان/ : صفت. زیندوو؛ زندوو؛
زینوو؛ زینگ؛ زینه؛ زینوو؛ زنه؛ زیندی؛ زنه‌ی؛
زینه؛ زیندک؛ زنه: ۱. ژیاندار؛ زینده‌وار؛
زینده‌مال؛ زینده‌موهر؛ ژیه‌ی؛ به‌هره‌موهر له ژیان
(ماهی زنده: ماسی زیندوو) ۲. زینده‌وار؛
زینده‌مال؛ زینده‌موهر؛ به‌جم‌وجوولئ که له
بوونی گیانه‌وه‌ران دمه‌وشینه‌وه «شهر زنده: شاری
زینوو» ۳. به‌گور و گه‌شه «زنده‌دل: دل‌زیک»
۴. لیهااتوو له نیشاندانی هه‌ستی چالاکی، گور و
گه‌شه‌دا «صحنه‌ی زنده: دیمه‌نی زیندوو»
۵. راسته‌وخۆ (له‌بلا‌کردنه‌وه‌ی به‌رنامه‌ی رادیو و
ته‌له‌فیز یوندا) هاوکات له‌گه‌ل به‌رپوه‌چوونیدا
۶. کال؛ نه‌کولیو؛ نه‌کولاو (له‌مه‌ر برنج، نوک
و...).

□ زنده شدن: ژیان‌ه‌وه؛ زیندوو بوونه‌وه؛ زینه‌وه
بیه‌ی: ۱. وشیار بوونه‌وه؛ وریا بوونه‌وه؛ به
ده‌ست هیتانی دووباره‌ی ژیان «پس از سه
ساعت که از مرگش می‌گذشت، دیدند زنده شده و
دارد نفس می‌کشد: سئ سه‌عات دوا‌ی مردنی،
بینیان که زیندوو بوونه‌وه و خه‌ریکه هه‌ناسه ده‌دا»
۲. ژووژانه‌وه؛ ژووژیان‌ه‌وه؛ بووژانه‌وه؛
ئه‌وه‌ژیه‌وه‌ی؛ ژیوا‌یوه؛ که‌وته‌نه‌خۆ؛ به‌ده‌ست
هیتانی دووباره‌ی سه‌لامه‌ت، پاراوی یان
چالاکی خۆ «دشت از بارانهای بهاری زنده شد:

به‌رپوه‌نه‌ده‌چوو» ۴. [مقتاری] شت‌ومه‌ک؛
که‌ل‌وپه‌لی ناو مال ۵. به‌سهرهات؛ ژیان‌نامه
(کتابی درباره‌ی زندگی پاستور خواندم: کتیبیکم له‌مه‌ر
ژیانی پاستور خوینده‌وه).

□ زندگی سگی: [تعریض] ژیانی سه‌گی؛ سه‌گ
مه‌رگی؛ سه‌ومه‌رگی؛ ژیواری پر له ژاری.
□ زندگی دادن: ژیان‌دن؛ ژیانن؛ به‌خ‌یوکردن؛
بژبو پیدان.

زندگی را بدرود گفتن: [دبی] کۆچی
دوایی کردن؛ کۆچی یه‌کجاری کردن؛ مالاوایی
یه‌کجاری کردن؛ دنیای روون به‌جئ‌ه‌یشتن؛
مردن؛ فه‌وتان «استاد هزار در سال ۱۳۶۹ زندگی را
به‌درود گفت: مامۆستا هه‌زار له‌سالی ۱۳۶۹دا
کۆچی دوایی کرد».

زندگی کردن: ژیان؛ ژیه‌وه‌ی؛ ژیوای؛ یاشتن؛
زینده‌گی کردن: ۱. هه‌بوونی چالاکی‌گه‌لی
پێوه‌نیدار به‌گیانه‌به‌رموه (وه‌ک سووت و
ساز، گه‌شه و گوران، زا و زئ و...) ۲. ژین به
سهر بردن؛ دانه‌سهر؛ به‌سهر بردن؛ ماوه‌یی
له‌ته‌مه‌ن له‌شوینئ یان له‌بار و دۆخیکدا
دانه‌سهر «سه‌سال در آن شهر زندگی کرد: سئ
سال له‌و‌شاره‌دا ژیا».

از زندگی سیر/بیزار/خسته شدن: له‌ژیان
وه‌ره‌ز بوون؛ ژیان له‌به‌ر چاو که‌وتن؛ ژینه‌تال
نه‌ویستن؛ له‌ژین یاس بوون؛ جه‌زینه‌گی
بیزار بیه‌ی؛ جه‌زینه‌گی مانای؛ ئۆگری ژیان
نه‌بوون.

به‌زندگی خود خاتمه دادن: قالی خۆ
برینه‌وه؛ به‌ژیانی خۆ دوایی هیتان؛ خۆ
کوشتن؛ وئ‌کۆشته‌یوه؛ خۆ‌کوژی کردن (با
خوردن دارو به‌زندگی خود خاتمه داد؛ به‌خواردنی
ده‌رمان قالی خوی بریه‌وه).

به‌زندگی کسی خاتمه دادن: قالی که‌سیک
برینه‌وه؛ سپی کردن؛ سپی‌کردنه‌وه؛ بوونه
باییسی که‌سئ؛ که‌سیک کوشتن «روسی را به

دهشت به بارانی به هاری ژووژایهوه
۳. ژووژانهوه؛ بووژانهوه؛ بزووتنهوه؛
ئهوه ژیهوه؛ ژیوایوه؛ به دهست هینانی بره و
باوی لهما پیش «اقتصاد کشور زنده شد؛ نابوری
ولات ژووژایهوه». ههروه ها: زنده بودن؛ زنده
کردن

زنده باد / zende bād: دعا، بژی، نهمری؛ وشهیی
بۆ ده برپینی داخوازی خوارگری و مانهوهی
کهمی یان شتیکی «زنده باد صلح، بژی ناشتی».
زنده بگور / zende begûr: صفت. زینه چال؛
زینده به گور؛ زینه به گور؛ زینه چال؛ کار یان
پهوتی داپوشران له ژیری شتیکهوه (وهک خاک،
بهره، بهفر) بهر له مهرگ که بیتته هوی مردن
«ده نفر در زیر آوار زنده به کور شدند: ده کس له ژیر
دار و پهردودا زینه چال بوون».

زنده دل / zende del: ان: صفت. ۱. دل زیندوو؛
دلگهش؛ دلاوا؛ دلاوه دان؛ به گور؛ دل زیندی؛
دل بژی ۲. [کنایی] ئهویندار.

زنده ز / zende zā: اسم. زگوزا؛ زگوزی؛ زا و
زی؛ سک و زا؛ زا و زوو؛ زهو؛ کار یان پهوتی
زان؛ زای؛ بپچوو دیتن.

زنده ز / صفت. [زیست شناسی] به چزی؛ بپچوو زی؛
ژیوزی؛ لیتهاتوو له زانی بپچوو زیندوو
گووړاودا (وهک مرؤف). بهرانه: تخمزا

زنده یاد / zendeyād: ان: صفت. نهمر؛ خاوهنی
ژیان و کاری شایانی وا که دواي مردنیش له بیر
و دلدا ماوه تهوه «زنده یاد گوران در شعر نوآوری
داشت: نهمر گوران له شیعردا داهینانی هه بوو».

زندیق / zendîq, zandîq: ان: [معرّب از پهلوی]
صفت. [قدیمی] زندیق؛ مانهوهی؛ شوینکهوتوو
یهکی له ناینگهلی ئیرانی، به تایبته ئایینی
مانی.

زن ذلیل / zanzalîl: ها: [فارسی/عربی] صفت.
ژن ناغه؛ ژناخه؛ دهستگۆ؛ ژیردهست و گوئی له
مستی ژن (هاوسهر) «همسایهی ما خیلی زن ذلیل

است: دراوسیکه مان یه کجار ژن ناغهیه».

زن سالاری / zansālārî: اسم. [جامعه شناسی]
ژن سالاری؛ ژن مه زنی؛ نیزیامیکی کۆمه لایه تی که
تیتیدا دهسه لات به دهستی ژنانهوهیه.

زن ستیزی / zansetîzî: اسم. دژایه تی له گهل
ژناندا و بی باوه پی به لیتهاتووپی و توانایی ژنان.

زن عمو / zan'amû: ها: [فارسی/عربی/فارسی]
اسم. مامۆژن؛ مه مۆژن؛ ئامۆژن؛ مامۆژنی؛
مامۆژه نی؛ ژن ئاپ؛ نیازی؛ ژنی مام.

زنک / zanak: اسم. [تعریض] ژنه تیو؛ کچه تیو؛
ژنی ئاماژه پیکراو «زنک می خواست بچه می مرا بدزد؛
ژنه تیو ده بویتت منداله کم برفینی».

زنکن / zonkan: ها: [آلمانی] اسم. زونکهن؛
پهروه ندان؛ ناوی بازرگانی که رهسته ییک وهک
به رگینکی گه وه و ئهستوو که به لگه و
نووسراوهی تیده نین و بۆ بهرگری له بلاوه
بوونیان، لیواره کانیا کون ده کهن و به
میله یانهوه ده کهن و به فنه ر ده یانهستن.

زونگن

زنک / zang: اسم. زهنگ؛ زهنگه: ۱. /ها/ زیل؛
زهنگل؛ زهنگۆله؛ ئامپیری بۆ سه رنج راکیشان یان
وشیاری دان به شیوهی: /الف/ که رهسته یه کی
کانزایی ناو هلۆل که گۆبه کی له ناودایه و له
هه ژانندا دهنگیکی زایه له داری لی دیت
ب) په ره یه کی کانزایی هه لواسراو که به هوی
کو تانی به چه کوچه وه دهنگیکی زایه له داری لیوه
دهردی ج) ده زگایی ئیلکترومیغنا تیسسی، بریتی
له په ره یه کی کانزایی و میغنا تیسکی نزیک به
یهک که به لیدانی دوگمه یهک، کاره با له
ناوه ندی میغنا تیسیه که دا وه گه ر ده که وئ و
پادانی له په ستای په ره ی کانزایی ده بیتته هوی
به رز بوونه وهی دهنگیکی وشیار که ره وهی
زایه له دار د) ده زگاییکی ئیلکترونیکی که به
لیدانی دوگمه یی کاره بای تیدا وه گه ر ده که وئ
و ده بیتته هوی بلاو بوونه وهی دهنگ یان

زنگ مس 𐭠 زنگار - ۲

𐭠 زنگ خوردن: زنگ لیدران؛ زنگ دریعی؛ زنگلین؛ زنگ دران؛ بهرز بوونه‌وی دهنگی زنگ «وقتی به مدرسه رسیدیم زنگ خورده بود: کاتی گه‌یشینه قوتاخانه زنگ لیدرایوو».

زنگ زدن: ۱. زنگ لیدان؛ زنگدان؛ زنگ داین؛ له زنگ دان؛ زنگ دهی/ دای؛ زنگانه‌وه؛ دهنگ له زنگه‌وه دهره‌ینان «زنگ زدند، بین کیست: زنگ‌دان لید، بزاکیت» ۲. زنگدان؛ زنگ لیدان؛ زنگ دهی/ دای؛ ته‌له‌فوون کردن «به آزاد زنگ دای، حالش را بیرس: زنگیک لید، بؤ‌ئازاد، بزانه‌چونه» ۳. زنگ هینان؛ زنگ لیدان؛ زنگ لی‌نیشتن؛ گه‌زن دیتنی گز و گیا و ده‌غل و دان به هوی زنگه‌وه «ساقی زنگ زد: ساقه‌ته‌ی زنگ هیناو» ۴. زنگ هینان؛ زنگ هاوردن؛ زنگ ئارده‌ی؛ زنگ لی‌نیشتن؛ ئوکسیده بوونی کازا؛ په‌یدا بوونی ماک‌ی زنگ به پرووی کازاوه «ساعتم زنگ زده بود: سماعه‌کم زنگ‌ی هیناوو».

زنگاب / zangāb /: اسم. زنگاو؛ زه‌داو؛ په‌له یا شوینی نم (زورتر به سهر میچ و دیواره‌وه). زنگار / zangār /: اسم. زنگار: ۱. [دبی] زنگ؛ چلکی سهر کازا ۲. زنگی مس؛ زه‌نجار؛ زنگی مس که ماکیکی که‌سکی شینباوه و زور ژارابییه و زورتر له پهنای ئه‌سید یان به هوی پواویه‌وه په‌یدا ده‌یی: زنگ مس

زنگاری / zangārī /: اسم. زنگاری؛ زنگالی؛ پیروزی؛ زنگی سه‌وزی ئامال شین؛ زنگی که‌سکی مه‌یله و که‌وه.

زنگاری: صفت. زنگاری؛ زنگالی؛ به زنگی سه‌وزی ئامال شین. زنگدار / zangdār /: صفت. زنگدار؛ زنگین؛ ۱. زنگی؛ زنگار؛ به زنگ «ساعت زنگدار: سعاتی زنگی» ۲. زایه‌له‌دار؛ به زنگه؛ زنگه‌دار

ناهه‌نگیکی تایبته «زنگ بلبل؛ زنگی بولبولی» ۲. /ها/ [قدیمی] سازیکی زهرپی وه‌ک سنج ۳. /ها/ کاتی چالاکی تایبته له قوتاخانه «زنگ تاریخ: زنگی میژوو» ۴. ده‌نگی زنگی که سهره‌تا یان کو‌تایی ئهم چالاکیه راه‌گه‌یی «پاشو! مگر زنگ را نمی‌شنوی؟ هه‌سته! مه‌گه‌ر زنگه‌که نابسی؟» ۵. /ها/ ماوه‌ی چالاکیه‌کی وانه‌یی دیاریکراو (ده‌ور و به‌ری ۴۵ تا ۵۵ ده‌قیقه) له قوتاخانه‌دا ۶. چینگ؛ زونگه؛ زایه‌له؛ کار یان ره‌وتی زرینگانه‌وه (وه‌ک ده‌نگی ویککه‌وتنی دوو کازا) «گوشم زنگ می‌زند: گویم ده‌زرینگه‌وه» ۷. زنگ؛ زنگی؛ زه‌نگار؛ کوورمووری؛ ماکیکی سوورتوخی ناسک که له سهر کازا، به‌تایبته‌ی ئاسن، به هوی هه‌وای شو‌دارمه‌ به‌دی دیت «قابله زنگ زده است: قابله‌مه‌که زنگی هیناوه» ۸. زه‌نگ؛ زنگی؛ زه‌نگار؛ ههر کام له نه‌خوشیگه‌لی جو‌راو‌جو‌ری گیایی که به هوی چالاکی جو‌ری کارگه‌وه سهر هه‌له‌دا و ده‌بیته هوی پواوی و زه‌نگ لیدانی پيشوو، لاسک و گه‌لای گیا «بیشتر گندمه‌ها زنگ زده‌اند: زوربه‌ی گه‌مه‌کان زه‌نگیان هیناوه»: زنگ گیاهی

𐭠 زنگ اخبار؛ زیل؛ زرنه؛ زه‌نگ؛ زه‌نگیک که بؤ‌وه‌ناگا هینانی که‌سیک به کار ده‌بری.

زنگ بلبل؛ زنگی بولبولی؛ جو‌ری زه‌نگی ئیلکترونیکی که ده‌نگی چریکه‌ی لیوه دی. زنگ تفریح: زه‌نگی وچان؛ کاتی هه‌سانه‌وه؛ کاتی پشوودان؛ ماوه‌ی کورتی دوا‌ی که‌رتیکی وانه که قوتا‌بیان ده‌توانن له پؤل بچنه دهره‌وه و پشوویه‌ک بدن.

زنگ جاودار: جو‌ری کارگی گیایی جاودار. زنگ خطر: زه‌نگی مه‌ترسی؛ زه‌نگی خه‌ته‌ر. زنگ کاروان: بؤل؛ زه‌نگی ملی پیشه‌نگ. زنگ کلیسا: جمخار؛ زرنه‌ی کلیسه؛ زه‌نگی کلیسا؛ ناقووس.

زنگ گیاهی 𐭠 زنگ - ۸

«صدای رنگدار: دهنگی رنگین».

زنگ زدگی / zangzadegi / اسم. ژهنگاژویی؛ ژهنگارویی؛ ژهنگهیناوی؛ ژهنگ لیداوی؛ ژهنگ لی-نیشتوویی؛ دۆخ یان چۆنیه تی ژهنگ ههلهینانی کانزا.

زنگوله / zangûle / ها: / اسم. زهنگوله؛ زهنگوله؛ زهنگول؛ زهنگوله؛ زهنگل؛ زهنگل؛ زهنگله؛ چهنگ؛ زهنگی گچکه که پتر دهیکه نه ملی چوارپینان.

☐ زنگولهی پای نابوب: / مجازی / ههلهواخوری دهور تاوت؛ مندالی وردی که سیکي بهسالاجوو.

زنگی / zangi / ها: / ان: / صفت. / ادبی / رهش پیست؛ قوله رهشه؛ رهش پیس؛ رهش پؤس. زنده / zanande / صفت. ناحهز؛ لیدهر؛ جاپزکه؛ ناشیرین و هوی بیزاری «بوی زنده؛ بونی ناحهز».

زن نما / zan.nemā / صفت. ژنانی؛ ژنانیله؛ ژنه رهنگه؛ سه رهژنانه؛ سه رهژنانیله؛ بله کناچی؛ پۆین؛ کناچله رهنگ؛ قاله ژنه؛ خاوهن رواله تی ژنانه «مرد بن به: پیاوی ژنایی».

زن و بچه دار / zan-o-baččedār / صفت. / گفتاری / خیزانبار؛ خیزاندار؛ منالدار؛ ژن و مندالبار؛ خاوهن هاوسهر (ژن) و مندال «ما مستاجر زن و بچه دار نمی خواهیم؛ نیمه کرئ نشینی خیزانبارمان ناوی».

زنون / zenon / [از انگلیسی] گزئون زنهار / zenhār / ها: / اسم. / نامتداول / ده خیله؛ ده غیله؛ ده خیل؛ ئامان؛ ئه مان؛ نامه؛ ناما؛ نامهردان؛ دوج؛ زینهار

☐ زنهار خواستن؛ ئامان خواستن؛ ئه مان خواستن؛ ئه مان ویستن؛ مؤلته ویستن؛ هانا بردن.

زنهار دادن؛ ئه مان دان؛ ئامان دان؛ هانا دان؛ پهنا پیدان.

به زنهار آمدن؛ داماو بوون؛ بی ده رهتان داکهوتن؛ دهستهوسان بوون؛ دهست و دامان مان؛ کۆست کهوتن؛ کهوتنه ههلهولا.

زنهار^۱: صوت. / ادبی / ئامان؛ نامه؛ ئه مان؛ ده خیله؛ دوج؛ نهی؛ نه کهی؛ وشه ی مه ترسی دان «زنهار زبان ز بد نگهدار؛ نامه زمان له چهوت بپاریزه»؛ زینهار

زنهاره / zenhāre / اسم. دواهای؛ ئولتیماتوم؛ دوایین به گویدا دانی هاوړی له گهل هه ره شه و دیاری کردنی مؤلته بۆ وه رام.

زنی^۱ / zani / اسم. ژنی؛ ژنه تی؛ دۆخ یان چۆنیه تی ژن بوون.

- زنی^۱: پیواژه. - لیدهری؛ - وه شینی؛ - شانی؛ - شه نی؛ - ژه نی؛ - ژینی؛ کار یان رهوتی لیدان «پاروژی؛ دفتری؛ پارۆشه نی؛ ده فره نی».

زوائد / zavā'ed / [عربی] زوايد زوار / zavvār / [عربی] صفت. زیاره تچی؛ زیاره تکه ر.

زوار / zovvār / [عربی] جمع زایر زوال / zavāl / [عربی] اسم. / ادبی / فهوتای؛ گر و فری؛ تیاجوویی؛ نابوودی؛ رهوتی تیدا چوون؛ نه مان؛ نه مه نه ی؛ ئاوا بوون؛ له نیو چوون.

☐ زوال عقل؛ نه مانی ژیری؛ نشیوی هزر؛ رهوتی که م بوونه وه ی هیزی هزر (بیره وه ری، کو کردنه وه ی زهینی، تی فکرین) به هوی گه زن روودان له میشکدا (ژارای درێخایه ن، نه خوشی یان پیری).

☐ زوال یافتن؛ له نیو چوون؛ فهوتان؛ فهوتیان؛ نه مان؛ نه مه نه ی؛ تیدا چوون.

زواله / zavāle / اسم. پرپۆله؛ دانی جووچکی تازه له هیلکه ده رهاتوو.

زوايا / zavāyā / [عربی] جمع زاویه

زوايد / zavāyed / [عربی] اسم. ۱. جمع زايدة ۲. بی که لک؛ زیایی؛ ناپیویست؛ ئه وی زۆر پیویست نه بی * زوائد

کردهوهی ناحهزی دیترا نهوه. ههروهه:

زودرنجی

زود کدر / zûdgozar: صفت. کهم ته مه نه؛ خیراتییه؛ زور پی نه چوو؛ لهز تییه.

زود کوار / zûdgovâr: صفت. سووک؛ سوک؛ زوو هه رس؛ زووتاو؛ به تاییه تمه ندی زوو هه رسک بوونهوه.

زود گیر / zûdgîr: صفت. ۱. خوش گر؛ زوو گر؛ به تاییه تمه ندی زوو هه لگرسانهوه. ۲. زوو گرس؛ زوو گر؛ به تاییه تمه ندی خیرا سفت بوونهوه و به شیوهی دلخواز دههاتهوه (سیمان بودک؛ چسب بودک؛ سیمانی به دههاتهوه؛ چه سبی بودک).

زود میر / zûdmîr: نان؛ صفت. [نامتداول] ژین کورت؛ خاوهن ژیناییکی کورت.

زود هضم / zûdhazm: [فارسی/عربی] صفت. سووک؛ سوک؛ زووده نه؛ زوو هه رس؛ زووتاو؛ به تاییه تمه ندی زوو هه لتاویانهوه.

زودی / zûdî: اسم. زوویی؛ دۆخ و چۆنیه تی زوو بوون (به این رودی تمام شد؛ بهم رو به تهواو بوو).

☐ به ای رودی؛ ئابهم زوو؛ بهم زوویییه؛ بهم زووییانه؛ ئی بی زوه؛ پی زوه نه؛ پی زوونه؛ له ئاوا ماوه یه کی کهمدا.

زودیاب / zûdyâb: صفت. [ادی] بهردهست؛ به تاییه تمه ندی دۆزیانهوه، له ماوه ییکی کهمدا.

زور / zûr: اسم. زور. ۱. هیژ؛ هازی؛ وزه؛ ستوری؛ ستین؛ زهر؛ ده گهره؛ گوژم؛ قهوه ت. ۲. گوشار؛ تهوژم؛ نهییم. ۳. که له مهک؛ ستهم؛ گووچ؛ جهور؛ کار یان کردهوه پی که نه به گویره ی ژیری یان عه داله ت، به لکوو به پی زور و گوشاره وه بی.

☐ از زور؛ له تاو؛ له بهر (دور گرسنگی برگ درخت می خوردند؛ به برسیه تیدا گه لای داریان ده خوارد).

با زور؛ به زور. ۱. به پی داگریه وه. ۲. به زهر پی هیژ.

☐ زور آوردن: [گفتاری] زور هینان؛ زور هاوردن؛ زور ئارده ی؛ زور بو هینان؛ گوشار خسته سهر شتی (آب زور آورد، پل را شکست؛ ئاو زوری هینا، پرده کی برد). ههروهه: زور آمدن

زور دادن: [گفتاری] زور لی کردن؛ هیژدان؛ زور وه نه که رده ی؛ هوژم بردنه سهر شتی (زور بده؛ بلکه باز شود؛ زور که! به شکوو بکریته وه). زور داشتن. ۱. زوردار بوون؛ به هیژ بوون (آزاد زور زیادی داشت؛ ئازاد بوو یکی فره ی هه بوو). ۲. زور لی هاتن؛ پی زور بوون؛ دژوار بوون؛ سهخت بوون؛ پی سهخت بوون (برایم زور داشت بروم منت این و آن را بکشم؛ پیم زور بوو بچم منتهی ئەم و ئەو بکیشم).

زور زدن. ۱. زور کردن؛ زوردان؛ هیژدان؛ زور که رده ی (هر چه زور زدم باز نشد؛ ههر چه زورم کرد نه کرایه وه). ۲. [مجازی] زور لیکردن؛ زور بو هینان؛ زور ئارده په ی؛ هه ول دان؛ ته قالادان؛ تیکوشان (چقدر زور زدم تا قول داد پولی به تو قرض بدهد؛ چهندهم زور لیکرد تا بریاری دا قهرزت پی بدا).

زور کردن: [گفتاری] زور کردن؛ مپران؛ زور که رده ی؛ پی داگری کردن (خیلی زور کرد تا مرا هم ببرد؛ گه لیک زوری کرد تا منیش ببات).

زور کسی آمدن؛ زور لی هاتن؛ که سی؛ پی سهخت بوون؛ به مه یلی که سی نه بوون (زورش می آمد جواب سلام را بدهد؛ زوری لی دهاته وهرامی سه لامم بداته وه).

زور کسی نوسیدن؛ زوری که سیک پی نه شان؛ زوری که سیک نه گیشتن؛ ده رفه ت نه هاتن؛ ده رفه وه نه باشتن؛ نه توانین (زورش نمی رسید کیسه را بلند کند؛ زوری پی نه ده شکا کیسه که هه لگرت).

زور گفتن: [مجازی] زورمه لی کردن؛ به زور پی کردن؛ که ره گایی کردن؛ که له گایی کردن؛ که لک گرتن له زهر و زور بو گوئ له مست

کردنی خه لک.

ناعیلاج؛ زوردهستی؛ که ره زه پری «خنده ی زور کی؛
پیکه نینی (زور کی)».

زور کی^۱: قید. [گفتاری] به زور؛ به زوری؛ زوری؛
زورانی؛ زوره کی؛ زورهملی؛ به خورتی؛ جهبری؛
نه وه دلی؛ به زهبری هیز (نمی گرفت، زور کی دادم؛
نمیده گرت، به زور، پیمدا).

زورگو / zûrgû، ها؛ یان؛ صفت. زوربیژ؛ مله پور؛
ملهر؛ خاو من خوو یان مهیل به که لک
وه رگرتن له زور و گوشار بۆ ترساندن خه لک و
هه لنانیان بۆ جیه جی کردن کاریک
«صاحبخانه ی ما خیلی ... است: خاو من ماله که مان
به کجار زور بیاه».

زورگویی / zûrgûyi، ها؛ اسم. زوربیژی؛
زورهملی؛ زورملی؛ زورداری؛ که ره گایی؛
که له گایی؛ که لک وه رگری له زور و گوشار بۆ
هه لنانی خه لک به کردن کار یا بۆ
گوئ پاهل کردنیان.

زورگیر / zûrgîr، ها؛ اسم. [گفتاری] باج سین؛
خاوه سین؛ که سی که به زورداری خه لک
ته له که ده کا.

زورگیری / zûrgîrî، ها؛ اسم. [گفتاری]
باج سین؛ خاوه سین؛ کار یان ره وتی
داگیر کردن به زوری زورداری.

زورمداری / zûrmdārî، ها؛ [فارسی/عربی]
اسم. [سیاست] زورداری؛ ته په سه ری؛ شیوه ی به
کار هینانی زور و ته وژم بۆ ترساندن یان
مل که چ کردن خه لک و گوئ پاهل کردنیان.
هه ره وها: زورمدار

زورمند / zûrmand، ان؛ صفت. ده سه لاتدار؛
۱. ده گه نه ک؛ ده گه نگ؛ زوردار؛ له هیرت؛
خورت؛ پر زور؛ به هیز؛ پاله وان؛ خاوه نی هیز یان
لئها تووی ۲. [مجازی] خاوه نی هیز و ده سه لاتی
سیاسی و کومه لایه تی.

زورمندی / zûrmandî؛ اسم. ده گه نگ؛
پاله وان؛ زورداری؛ دۆخ یان چۆنیه تی زوردار

زور آزمایي / zûrāz(e)māyi، ها؛ اسم.
زوره زمه؛ زوره زمی؛ زورانبازی؛ زورانی؛
زورهمانی؛ زوره بانئ؛ عه فره؛ مرمار؛ کار یان
ره وتی تاقی کردنه وه ی زور و گوری خو؛
زورورزی. هه ره وها: زور آزمایي کردن؛ به
زور آزمایي پرداختن

زورآور / zûrāvar؛ صفت. ۱. زوردار؛ به هیز؛ به
قه وت ۲. به ته وژم؛ به گوشار.
☐ زورآور شدن: زور بۆ هینان؛ زور په ی ئارده ی؛
ته وژم هینان «گرستی به او زور آور شد: برسیه تی
زوری بو هینا».

زورافزایی / zûrafzāyi؛ اسم. هیزنکی؛
وزه ده ری؛ دوپینگ؛ کار یان ره وتی که لک
وه رگرتن له ده وای هیز دهر.

زور تپان / zûrtapān، زورچپان
زورچپان / zûrchāpān؛ صفت. پاله په ست؛
پاله په ستۆ؛ زورته پین؛ زورته پان؛ تی په ستاو؛
زور ئاخن؛ زور مخن؛ به زور ئاخراو له شوینیکدا؛
زور تپان

☐ زورچپان کردن: پاله په ستۆ کردن؛ زور مخن
کردن؛ زورته پین کردن؛ به زور ئاخنین؛
ته پانندن؛ به زور په ستانندن؛ به زور په ستاوتن؛
ترنجاندن؛ تی ترنجاندن؛ تی پ کردن «کتاها را
این طور توی قفس زورچپان می کنی، جلدشان خراب
می شود: ناو ها کتیه به کان ده ناخسه ناو قه فه سه وه،
به رگه کانیا ن خراب ده بی».

زورخانه / zûrxāne، ها؛ اسم. زورخانه؛ باشگای
وه رزشی کونی ئیرانی بریتی له دالانیکی سه ر
داپوشراو و گۆره پانیکی جه غۆکه و چال که
وه مرزشگه لی که ونارای تیدا ده کری.

زورق / zowraq, zo:raq، ها؛ [عربی] اسم.
[ادی] به له م؛ لۆتکه.

زور کی^۱ / zûrakî؛ صفت. [گفتاری] زوره کی؛
زوری؛ زورانی؛ به زور؛ به خورتی؛ خورتی؛

بوون.

زورنا / zurnā / سُرنا

زورورزی / zûrvarzî / زورآزمایی

زوری / zûrî / :صفت، [گفتاری] زۆره کی؛ زۆری؛ زۆره ملی؛ خورتی؛ نهوه دلی؛ داسه پیئی «چیزی را که زوری باشد دوست ندارم: شتی زوره هم پی خوش نیه».

زوری :قید، [گفتاری] به زوری؛ زۆره کی؛ زۆری؛ نهوه دلانه؛ زۆریگیری؛ زۆره ملی؛ به زۆر؛ به گوشاره وه «آقا مگر مهمانی رفتن زوری است: کاکه مه گهر میوانی چوون شه به».

زوزه / zûze / ها، /سم، لووره؛ لوور؛ لهولهو؛ لوورهلوور؛ لووله؛ کاز-کاز؛ کووز-کووز؛ نه کوچ؛ ۱. زووره؛ سه گلوور؛ لیسه؛ قروسکه؛ کپووزهی گیانهوه رانی تیره؛ سه گاسایان که وهک ناله ی بهرز وایه ۲. ناله و شین به دهنکی بهرز و زیق.

زوزه کشیدن: لوورانندن؛ لوبرانن؛ لوورنه ی؛ لوورنای؛ لوولانندن؛ لوولانن؛ لیراندن؛ لیرین؛ لوبرین؛ لوورین؛ لوورانده وه؛ لیلکه شیه ی؛ نهوه لووربه ی؛ لوریایوه؛ کاستین؛ کووزین؛ زوورین؛ قروسکانندن؛ نه کوچاندن؛ ۱. دهنک هه لبرینی گیانهوه رانی وهک گورگ، سهگ و چهقه ل ۲. ناوه ها دهنکیک له خووه دهرهینان.

زوفا / zûfā / ها، /عربی/سم، گیارلفه؛ پیره زلفه؛ گیارلفان؛ گیایه کی پایا و بونخوش به لاسکی چیوی، گهلای گچکه ی بونخوش، گولی جوانی سپیلکه ی شین یان ئالی هیئشوویه وه، که بۆ دهوای به کار دینن.

زولبیا / zûlbiyā, zûlûbiyā / ها، /سم، زلوبیا؛ شیرینیه کی تورته له ماستی ئاوچن و نشاسته که له ناو پۇندا سووری ده که نه وه و له شیریه شه کری ده گه وزینن بۆ نه وه ی شیرین بیئ، مانای له ره گه زدا وانا شیاوی پاروو لی گرتن.

زولو / zûlû / اسم، زوولوو؛ ۱. هۆزی

رهش پیستی ئه فریقای باشووری ۲. ههر کام له بانتۆزمانانی ولاتی ناتال له ئافریقای باشووریدا ۳. له زمانگه لی بانتۆ که له ناو نه وه هۆزه دا قسه ی پی ده کری.

زوم / zûm / :انگلیسی/سم، زووم؛ جۆری نیسکۆی دووربینی وینه گری و فیلم هه لگری به مهوادی ناوهندی بگۆره وه.

زوم کردن: زووم کردن؛ کاری گۆرینی مهوادی ناوهندی نیسکۆی دووربین؛ بۆ بهرامبه رکردنی له گه ل بابه تی ویستراوی وینه گر یان فیلم گر و دهرخستنی له ناو چوارچیه دا.

زونا / zonā / :فرانسوی/سم، زۇنا؛ نهخوشیه کی سهختی ویروسسی که به شیوه ی زیپکه و بلوق له دریه ی ده ماریکی پیستدا خو دهنوینن و ئیش و خارشتی زۆری هیه.

زونکن / zonkan / :انگلیسی [زونکن

زه / zeh / ها، /سم، ۱. زه؛ زهه؛ زه؛ زئی؛ ریخۆله ی بادراوی چواریی ۲. زئی؛ شریته یی که بۆ راگرتن و پاراستنی شتیپک پیوه وه ی ده به ستن ۳. زئی؛ زئی؛ ژیکه وان؛ زه؛ زهه؛ ریخۆله ی بادراو که دوو سه ری که وان پیکه وه ده به ستن ۴. زئی؛ تالی ساز ۵. که ناو؛ تکاو؛ شوینن که ئاوی که می لی دهرده چی و بۆ خالی کردنی ئاوی سه ره رزی چی کراوه ۶. تانی تهو.

زه زدن: [گفتاری] ۱. په یمان شکاندن؛ به لین شکاندن؛ هه لوه شانده وه ی به لین «رفقا زه زدن و مرا جا گذاشتند: دۆستان په یمانیان شکاند و به جیمیان هیشت» ۲. کار به جی هیشتن؛ کار نیمه کار داخستن؛ ناتهاو جی هیشتنی کاری وه نه ستوگیراو «به همین زودی خسته شدی و زه زدی»؛ هینه زوو ماندوو بووی و کاره که ت به جی هیشت؟.

زه :صوت، [دبی] چاک؛ ئافه رین؛ بزئی؛ هه ی

ماکانه‌ی که بری گیانه‌وهر و گیا به‌ره‌می دینن و زۆرت له رپی کاردانه‌وه‌یه‌کی کیمیایی له له‌شی گیانداریکدا ده‌بیته هۆی مه‌رگ یان ژاراوی بوونی.

☐ زهر قاتل: ژه‌هری کوژهر؛ ژاری بکوژ؛ زه‌هری کوشنده.

زهر مار: زه‌هره‌مار؛ زه‌هرمار: ۱. ژه‌هری مار؛ ژاری مار؛ ماکی ژه‌هری که له کیسه‌ی لای چزی مارگه‌لی ژه‌هرداره‌وه‌یه ۲. /کنایی/ زه‌هری هه‌لایل؛ ژه‌هری هه‌لایل؛ شتی زۆر تال و ناحه‌ز «این چه عه‌سی بود دادی خوردم؟ ئەمه چ زه‌هره‌ماری بوو داته‌ه‌ه‌خواردم؟» ۳. ژه‌هره‌مار؛ سندان؛ قوزلقورت؛ ژه‌قنه؛ ژه‌قنه‌مووت؛ ژه‌قنه‌بووت؛ سنان؛ ده‌ردی کاری؛ ده‌ری؛ زه‌هری هه‌لاهه‌ل؛ گه‌رانی؛ زه‌هره‌به‌ند؛ جوړه جینیویکه له وه‌رامدانه‌وه به قسه یان پیکه‌نینی نابه‌جینی که‌سیک «بلی وهره‌ه!» خجالت نمی‌کشی؟ به‌لێ و ده‌ه‌مار! دانارزی؟» زهر هه‌لاهه‌ل: /کنایی/ هه‌لاهه‌ه‌ل؛ ژه‌هری هه‌لاهه‌ه‌ل؛ ژه‌هری گیانه‌له‌به‌ری دیروکان که گوايه زۆر بکوژه.

☐ زهر چشم گرفتن: /مجازی/ ئاو چاو سه‌ندن/ گرتن؛ جوو‌جکه ترسین/ منداڵ ترسین کردن؛ ترساندن «مدیر تازه از بچه‌ها حسابی زهر چشم گرفت؛ به‌رپوه‌به‌ری تازه به ته‌واوی نا‌جادی هه‌واله‌کانی سندن».

زهر خود را ریختن: /مجازی/ چزی خۆ وه‌شاندن؛ ئازاری خۆ گه‌یاندن؛ ده‌ستی خۆ وه‌شاندن؛ له که‌سیکه‌وه ئازار و زه‌ره‌ری که چاو‌ه‌روانی ده‌کرا، گه‌یشتن «آرام با دروغی که گفت زهر خودش ریخت و پیرمرد بیچاره را پریشان و دلشکسته کرد؛ نارام به‌و درویه‌کردی، جری‌جری وه‌شاند و ئەو پیره‌می‌رده هه‌زاره‌ی په‌شیو و دلشکاو کرد».

زهر دادن: ژار پیدان؛ ده‌رمان‌خواردکردن؛

بژی؛ باره‌قه‌للا؛ ئافه‌ره‌م؛ به‌ه؛ به‌خ؛ چاوی خودای پیوه‌بی؛ وشه‌ی پی‌هه‌لگوتن «فلک گفت: احسن، ملک گفت: زه؛ فه‌له‌ک گوتی؛ ئافه‌رین، مه‌له‌ک گوتی؛ هه‌ی بژی!».

زهاب / zehāb / اسم، زه‌هاو؛ ئافه‌ره‌ه : ۱. ئاوی که له ژیر زه‌وییه‌وه هه‌له‌ده‌قو‌لی و پرووی زه‌وین داد‌ه‌پۆشی ۲. زناو؛ زنه؛ زۆنگ؛ زۆنج؛ زۆنکاو؛ زۆنگاو؛ زه‌نه‌ک؛ ته‌رازان؛ قۆپیه؛ زۆه‌وړ؛ ئاو‌ه‌زۆ؛ ئاو‌ه‌زا؛ شوینی ئاو‌ه‌زی.

زه‌اد / zohhād / [عربی] جمع زاهد زه‌ار / zehār / [عربی] اسم، زارگا؛ زاره‌گا؛ به‌رگه‌ده؛ بانه‌گه؛ پانه‌گا؛ به‌ر؛ شه‌رم؛ شه‌رمگه؛ شه‌رمگا؛ وه‌ر.

زه‌اندن / zehāndan / مصدر، متعدی، /قدیمی/ ره‌وان کردن؛ خسته‌ه‌گه‌ر؛ شیاندن؛ هه‌رکاندن (بۆ تراو به‌تایه‌ت ئاو و شیر). هه‌روه‌ها: زه‌انیدن زه‌تاب / zehtāb / ها؛ بان / اسم، ۱. ژێ پێس؛ ئەوه‌ی له ریخۆله‌ی چوارپیتیان تالگه‌لی قایم چی ده‌کا ۲. راجین؛ داجین؛ که‌سه‌ی که به‌نی رایه‌لی ته‌ون ته‌یار ده‌کا؛ که‌سه‌ی که ته‌ون ده‌نیته‌وه.

زه‌تابی / zehtāb / اسم، راجینه‌ری؛ داجینه‌ری؛ ژێ پێسی؛ کار یان ره‌وتی راجاندن زه‌د / zohd / [عربی] اسم، پارێز کاری؛ هه‌به‌یسی؛ هه‌ریسی؛ ته‌رکه‌دنیا‌یی؛ تاییمی؛ پارسایی؛ کار یان ره‌وتی دووری گرتن له کارگه‌لی دزیو.

زه‌دان / zehdān / ها؛ اسم، پزدان؛ پیزه‌دان؛ زیدان؛ پاور؛ منال‌دان؛ منداڵ‌دان؛ به‌چه‌دان؛ بێچوودان؛ مالبچویک؛ تیزانگ؛ شاگینا؛ زاگه؛ زامار؛ بز؛ پزان؛ یاوهره؛ کاردانک؛ هه‌له‌په‌ز؛ پېرزانگ؛ هاوباز؛ یاگۆزاو‌له‌ی؛ ئەندامیک له گواندارانی میوینه‌دا که تۆلی تیدا گه‌وره‌ ده‌بی و تا هاتنه دنیاوه تیدا ده‌می‌نێ.

زهر / zahr / ها؛ اسم، زه‌هر؛ ژه‌هر؛ ژیه‌ر؛ ژار؛ ژهر؛ جه‌حر؛ ژال؛ زل؛ مه‌رگه؛ هه‌ر کام له‌و

دلیری؛ ئەترەش؛ ھەترەش؛ ئازایی؛ ورار؛ زالە؛ زەلە؛ زیەلگ؛ زاور؛ زاور؛ زروا؛ زەنەق؛ زەندەق؛ زەھلە؛ زەھلک؛ پشتووری؛ نەترە.

☐ زەرە داشتن: [مجازی] زات ھەبوون؛ ئازا بوون؛ زەنەقدار بوون؛ بویر بوون؛ دلیر بوون؛ ورەدار بوون.

زەرەکی کسی آب شدن: [مجازی] کەسێ زالەترەک بوون؛ زەنەقی کەسێ چوون؛ دلێ کەسێک تۆقان؛ زالەکی کەسێک تۆقین؛ زاولەترەک بیەکی؛ زاور چوون؛ لەنکاو زۆر ترسان و ھەپەسان.

زەرە / zohre: [عربی/اسم] زوھرە؛ زۆرە؛ ناھید؛ دووھەمین گەرۆکی کۆمەلەکی خۆر لەباری نزیکەی بە خۆرەووە کە خولگەکە لە نیوان ساوہ (تیر) و زەویندایە؛ ناھید

زەرەترەک / zahretarak: [مجازی، گفتاری] زەرەترەک؛ زالەترەک؛ زاولەترەک؛ زەلەقات؛ زەلەرەتە؛ زەلەتراق؛ زەندەق چوو؛ زەنەق چوو؛ زەرەچوو؛ زراوچووگ؛ تۆقاو؛ زۆر ترساو و لیقەوماو لە کارەساتێک [بیچارە پیرمرد از صدای موشکها زەرەترەک شد و مرد؛ پیرەمێردی ھەزار لە گرمی مووشەکەکان زەرەترەک بوو و مرد].

زەھکشی / zehkeši، ھا: [اسم] ۱. زەنەکیشی؛ کار یان ڕەوتی ھەلکیشانی ئاوگەلی ڕووەکی لە دەشتیکدا ۲. جۆگەگەلی کە بۆ دەرکیشانی ئاوی زەلکاو و زەناو لە قەراخیانەووە دەکیشرێ ۳. کاری دروستکردنی زیوار.

زەھگیر / zehgîr، ھا: [اسم] ژینگەر؛ ژینگەر؛ ئەنگۆستیلەکی سەر پەنجە کە ژێی کەوانی پێ دەگیرێ.

زەھم / zohm: [عربی/اسم] بۆدەر؛ بۆدەر؛ بۆسار؛ بۆنسارد؛ بۆی توندی گۆشتی نەکولیو بەتایبەت مریشک و ماسی.

زەھوار / zehvār، ھا: [اسم] چوارچێوہ؛ زیوارہ؛ شریتە یا ھۆندراویکی باریک کە بۆ رازانەوہ یان

ژاراوی کردن؛ ژار دانە دەرخوارد [سگ بیچارە را زەر دادە بوئەد؛ سەگە بەستەزمانە کە یان رار دا بوو].

زەر کردن: [کنایی] کردنە ژار؛ لێ کردن بە زار؛ لێ تال کردن؛ ڕەش کردن؛ کردنە زەرمار؛ ئازاردەر و ناخۆش کردنی ژیان [او با رفتارش زندگی را به همی ما زەر کردە بوئەد؛ بە ئاکاری خۆی ژیانی لێ کردبوون بە زار].

زەرمار کردن: [تعریض] کردنە زەرەمار؛ کردنە زەرەر؛ کردنە ژەقنە؛ خواردن (بۆ سووکایەتی و ناسزا) [یک کاسەکی پەر آش رشتە زەرمار کردە، باز می گوید گرسنەام! کاسەکیەک ئاش رشتە کردووە زەرەری ماری و ھێشتا دەلێ برسیمە].

زەر آگین / zahrāgîn: [دبی] ۱. ژاراوی؛ ژەرەراوی؛ زاراوی؛ تیکەل بە ژەرە ۲. زۆر تال و ناحەز * زەر آلود

زەر آلود / zahrālūd [عربی/اسم] زەر آگین؛ زەر اب / zahrāb: [مفتاری] میز؛ میز؛ گمیز؛ زاراو.

زەر ابە / zahrābe، ھا: [اسم] ناراو؛ ژەرەراو؛ زەرەراو؛ ژاراو؛ زاراو؛ ۱. توکسین؛ بەرھەمی ژاراوی باکتری یا خانکەگەلی تر کە بە وەشاندن یان لەشی گیانداران، دەبیته ھۆی دروست بوونی دژەژار ۲. تراوی ژاراوی کە لە شتیکیەو دەدەلێت.

زەر خەند / zahrxand: [مجازی] زارخەن؛ ژارخەن؛ خەندەکی تال؛ زارخەنە؛ زەرەخەنە؛ پیکەنینی تال و ناحەز لە بەر تووڕەیی و قەلسی.

زەر شناسی / zahršenāsi: [اسم] ژارناسی؛ زانستی کە لە سەر ژەر و کاریگەری و بابەتگەلی (کیمیایی و پشەیی و حقوکی)

پتوہەندیدار بە ژەر دەکۆلێتەوہ: [اسم] ۱. کیسەکی صفر [کیسە زەرە / zahre: [اسم] ۱. کیسەکی صفر] ۲. [مجازی] ورە؛ زارە؛ زات؛ نەترسی؛ جربزە؛

پته و کاری ده بیه سنه لیواری شتی که وه.

زهوار دررفته / zehvārdar.rafte, ها/: صفت.
[کنایی] ژئ براو؛ شفق و شر؛ دازاو؛ سه وه تهی
پته بریاگ.

زهی / zehî/: صفت. ژیدار؛ ژیی؛ ژه هی «ساز
زهی؛ سازی ژیدار».

زهی / zehî/: صوت. [ادبی] ئافهرین؛ ئافهریم؛
ئافهرم؛ بهه؛ بهه بهه؛ باره قه لالا؛ باریکه لالا؛
ده سخوش؛ بهخ.

زهیدن / zahidan, zehidan/: مصدر. لازم.
متعدی. [قدیمی] □ لازم. ۱. قه مرتن؛ قه مستن؛
زانه وه؛ زیهی؛ زیای؛ هه لقولان؛ هه لقولیان؛
هه لقولتان؛ هه لقولتیان؛ هه لقولین؛ جوشیان؛
دهر پهرینی ئاو ده زهوی □ متعدی. ۲. زان؛ زاین؛
زایین؛ زه؛ زای؛ زهیش؛ زهین؛ زهین؛ زهین؛
زهان؛ زایه نه.

زی^۱ / zî/: حرف. [ادبی] ۱. بهر وه؛ بهر وه لای؛ بۆ
لای ۲. به لای؛ له کن؛ لای؛ لاو ۳. بۆ؛ بۆ؛ پهی؛
ئه پای.

— زی^۲: پیواژه. — ژئ؛ ژین به سهر بهر؛
ژینه گی کهر «بزی؛ ئاوژی».

زیا^۱ / ziyā/: اسم. [زیست شناسی] ژیو؛ ژاندار؛
زیندی؛ زیندوو؛ زینه؛ گیانه وهر؛ بوونه وهر،
به تابهت گیانه وهرانی کومه لیک دیاریکراو.

زیا^۲: صفت. ژیو؛ ژاندار؛ زینگ؛ زیندوو؛ زیندی؛
زینه.

زیا^۳ / ziyād/: [از عربی] صفت. زۆر؛ فره؛ فراوان؛
فریه؛ فری؛ زه بند؛ زه بهن؛ زه بهنگ؛ زیاد؛ زیای؛
زه حف؛ زاف؛ زاف؛ بۆش؛ پور؛ پر؛ مۆل؛ ئه نقه زه؛
گن؛ له به وونی «کار زیاد؛ کاری زۆر».

□ زیاد شدن: زۆر بوونه وه؛ فره وه بوون؛ فره
بیهی؛ فریه بوون؛ زیاد بوون؛ زاف بوون.

زیاد کردن: زۆر کردنه وه؛ فره وه کردن؛
فره کهردهی؛ زیده کردن؛ زیاد کردن.

زیاد^۴: قید. زۆر؛ فره؛ فریه؛ زیاد؛ زیای؛ گه له کی؛

گه لی؛ گه له ک؛ گه لیک «زیاد کار می کرد؛ زۆر کاری
ده کرد».

زیاده^۱ / ziyāde/: [عربی] قید. زیاد؛ زیده؛ زۆر؛
زۆرت؛ زۆرت له پادهی ویستراو «زیاده نمی خواهم؛
زیاده نامی».

زیاده^۲: پیشواژه. زیاد؛ زیاد؛ زیده؛ فره؛
زۆرت؛ زیاتر «زیاد طلب؛ بخوار».

زیاده خواهی / ziyādexāhî, ها/: [عربی]
فارسی/ اسم. زیده خوازی؛ زیاخوازی؛ فره خوازی.
ههروه ها: زیاد خواه

زیاده روی / ziyāderavî, ها/: [عربی/ فارسی]
اسم. زیده روی؛ زیار وهی؛ ته لاس؛ زیده کاری؛
زۆرت له وهی پیویسته له کاریکا چوونه بهر وه؛
کاریان په وتی پای زیاد داکیشان «یک روز در
خوابیدن زیاده روی می کند یک روز در شب زنده داری؛
روژی له خهوتندا سهدرهی ده کا، روژی له
شه و نخونیدا».

زیاده طلبی / ziyādetalabî, ها/: [عربی/ اسم].
زیاده خوازی؛ فره خوازی. ههروه ها: زیاد طلب

زیادی^۱ / ziyādi, ها/: [از عربی] صفت. زیاد؛
زیایی؛ زیده؛ زافهی؛ زافی؛ زه حفی؛ فرهیی «آدم
زیادی؛ مروی زیاد».

زیادی^۲: قید. زیادی؛ زیایی؛ زۆر؛ زافهی؛ زافهی؛
له پاده بهدر؛ زۆرت له پادهی پیویسته «زیادی
حرف می زند؛ زیادی قسه ده کا».

زیارت / ziyārat/: [عربی/ اسم]. ۱. ها/
زیارت؛ کار و په وتی چوونه سهر پیر،

شوینگه لی پیرۆز و گلکۆی گه وره پیاوان
«زیارت کعبه؛ زیارتی کابه» ۲. دیه نی؛
دیمانه؛ دیدار؛ چاو پیکه وتن «به زیارت

دوستان و آشنایان رفتیم؛ چوینه دینهی دوستان
و تاشنایان». ههروه ها: زیارت رفتن؛ زیارت

شدن؛ زیارت کردن

زیارتگاه / ziyāratgāh, ها/: [عربی/ فارسی/ اسم].

زیوه؛ خزن؛ قسن؛ چاک؛ زیاره تگه؛ شوینی که

زهرمر کرد.

زیان آور / ziyānāvar / صفت. خساردهر؛
زیانی دهر؛ وزه نؤک؛ زیندار؛ هؤی خساردانی
شتی به نرخ «فاضلابها دارای مواد زیان آور برای
محیط زیست هستند؛ فاولاوه کان له خوگری ماکي
خساردهر بؤ ژینگه».

زیانبار / ziyānbār / زیان آور

زیانبخش / ziyānbaxš / زیان آور

زیانکار / ziyānkār / ها؛ ان؛ صفت. زیانؤک؛
زیانه خورؤ «بؤ ئاؤل»؛ زیانکار؛ گزه نندار؛
زهرمر دار؛ زیندار؛ لیهاتوو یا خووگرتوو به
زهرمر گه یاندن «موش جانور زیانکاری است؛ مشک
گیانله بهریکی زیانؤکه».

زیانکاری / ziyānkāri / ها؛ / اسم. زیانی؛
زیانکاری؛ زیانؤکی؛ کار یان پوهتی زهرمر و زیان
دان له خه لک «دیروز که خانه نبودیم، بچه ها خیلی
زیانکاری کرده بودند؛ دوتی که له مال نه بووین
منداله کان زور زیان یان دابوو».

زیب / zīb / اسم. [ادبی] رازینه؛ زمبهر؛ پرموش؛
خشل؛ چهک.

زیبا / zībā / صفت. جوان؛ شهنګ؛ زیبا؛ زیبا؛
زیوا؛ قهنج؛ قه شهنګ؛ بازره؛ بافره؛ ۱. گؤزهل؛
ژیکه لانه؛ به دهو؛ دهلال؛ که لهش؛ په نگین؛
چه لهک؛ خاوهن دیمه نی دلخواز «باغ زیبا؛ باخی
جوان» ۲. لها؛ شین؛ که لان؛ سه لاره؛ زهری؛
رند؛ سپه هی؛ گؤزهل؛ خوشیک؛ خوشکؤک؛
ژیکه لانه؛ به دهو؛ خال خاش؛ دهلال؛ گه ژال؛
خومخوم؛ جوان چاک؛ جندی؛ پهنین؛ خنج و
خؤل؛ خنج و منج؛ خوش سیم؛ جوانکیلانه «زن
زیبا؛ زنی جوان» ۳. چه لهک؛ که لهش؛ له به ردل؛
دلگر؛ به چۆنیه تیه کی چاک و دل په سنده وه
«آهنګ زیبا؛ ئاهه نگی جوان».

زیبایی / zībā'i / زیبایی

زیبا پسند / zībāpasand / ها؛ ان؛ صفت.

جوان په سمن؛ خاوهن چیره ی نرخاندن و چیره

کۆمه لیک به پیروزی ده زانن و ده چنه سه ری.

زیارتنامه / ziyāratnāme / ها؛ / عربی / فارسی
اسم. زیارت نامه؛ ۱. دوعایی تاییه ت که له کاتی
چوونه سه ر مهرقه د یان شوینیکی پیروز
دهیخوینن ۲. نووسراوه یه ک که ئهو دوعایه ی
تیدایه.

زیارتی / ziyāraṭi / عربی / صفت. زیارته ی؛

۱. پیروز؛ شیاوی زیارته کردن ۲. پیوه ندیدار
یان سه ر به چاوپیکه و تنه وه.

زیان / ziyān / ها؛ / اسم. زیان؛ زان؛ زهرمر؛

۱. خوسار؛ خه سار؛ خه سارته؛ نه ستیل؛ زهر؛
زیون؛ کاری له ده سدانی شتی بایه خدار «زیان
کردن؛ زیان کردن» ۲. ئاسیب؛ خوسار؛ خه سار؛
خه سارته؛ گزه نه ی که ده بیتنه هؤی فه و تانی
شتیکی بایه خدار «خشکسالی موجب زیان کشاورزان
شد؛ وشکه سالی بوو به هؤی زیانی وهر زیان»
۳. شتیکی بایه خدار که بفه و تی «یک میلیون زیان
کردیم؛ ملیونی زهره مان کرد».

□ زیان بردن زیان کردن

زیان داشتن؛ زهرمر هه بوون؛ زیان هه بوون؛
زیاندار بوون؛ گزه نندار بوون؛ زهردار بوون؛
هؤی زهرمر گه یاندن یان له ده ست چوونی
شتی به نرخ «معامله ی چای برایمان زیان داشت؛
مامه له ی چایی زهره دتی هندوو بؤمان».

زیان دیدن؛ ۱. زیان کردن؛ زهرمر کردن؛ له
ده ست دانی به شی له مال و سامان «در آن
معامله چند میلیون زیان دیدیم؛ لهو سه و دایه دا چند
میلیون زیانمان کرد» ۲. گه زن دیتن؛ ئاسیب
دیتن؛ خه سار دیتن؛ زیان پیگه یشتن «کشور از
جنگ زیان می بیند؛ ولات له شه ک زن ده بینیی».
ههروه ها؛ زیان زدن؛ زیان رساندن؛ زیان وارد
کردن

زیان کردن؛ زهرمر کردن؛ زیان کردن؛ خه سار

دیتن؛ له ده ست دانی مال و سامان «در فروش

خانه خیلی زیان کرد؛ له فروشتنی ماله که دا زوری

وهرگرتن له جوانى.

زىيارو / zībāru، يان:/: صفت. جوان چاك؛ سۆرپەرى؛ لەقەند؛ شیرین شپۆه؛ شپۆه شیرین؛ جوان چال؛ جوان خاس؛ جوان شیرین؛ خوشیک؛ شین؛ ژیکەلانه؛ بەدەو؛ دەلال؛ جندى؛ قشت؛ قشتيله؛ خۆش سیمما؛ جوانکیلانه؛ زەرى؛ سەلارە؛ کەلان؛ سپەهى.

زىباسازى / zībāsāzi /: اسم. جوانکاری؛ خەملکاری؛ کار یان پەوتى جوان کردنى شوینى، زۆرتر بە رازاندنەو «زىباسازى شەر: جوانکاری شار».

زىباشناسى / zībāshēnāsi /: زىبایى شناسى

زىبایى / zībāyi، ها:/: اسم. جوانى؛ قۆزى؛ چۆنیەتى یان بار و دۆخى لە شتیکدا کە دەبیته هۆى پاکیشانى سەرنج و هۆگرى و چێژ لى گرتنى (زىبایى صورت: جوانى پرومەت): زىبایى [زىبایى سورى: پەوش؛ جوانى روالەتى؛ جوانیى کە بە چاو دەبیرى.

زىبایى معنوى: جوانى سەرچاو هەرگرتو له بایەخگەلى وەرگیراو له لایەن کەس یان تاقمیکەوه.

زىبایى شناختى / zībāyīshēnāxti /: صفت. جوانى ناسیانه؛ پێوەندیدار بە جوانى ناسیهوه.

زىبایى شناسى / zībāyīshēnāsi /: اسم.

۱. جوانى ناسى؛ لقى له فەلسەفە کە لەمەر چیهتى جوانى، هونەر، زەوق، ئافرانندن و هەلسەنگاندن یان دەکۆلیتهوه ۲. بۆچوونیکی تاییەت له بارەى جوانى و هونەرەوه * زىباشناسى

زىبق / zeybaq /: [مەرب از فارسى/اسم،/قدیمی] ژووڤه؛ جیوه.

زىبندگى / zībāndegi /: اسم. لەبارى؛ رازاوەیی؛ پیکەوتوویی؛ جوانى؛ دۆخ یان چۆنیەتى شیاو و له بەر دلان بوون.

زىبندە / zībānde /: صفت. جوان؛ لەبار؛ رازاوە؛

شیاو؛ پیکەوتوو؛ باش؛ چاک «رفتار زیندەى یک مرد: ئاکارى لەبارى پیاویک».

زىبوزیور / zīb-o-zīvar /: اسم. خشل و زەمبەر؛ زێر و زەمبەر؛ پەوش؛ شتى رازینەیی و مەتوموورووی جۆراو جۆر کە بۆ زیندەکردنى جوانى و شکۆ کەلکی لى وەرەدەگرن.

زىبیدن / zībīdan /: مصدر. لازم،/ادبی] پیکەوتن؛ پیکەفتن؛ لى جوان بوون؛ پى شیان؛ شیان؛ لپهاتن؛ پەنەکەوتەى؛ پەنەکەوتەى؛ پەنەشیەى؛ پەنەشیای؛ شیهى؛ شیاى؛ پەنەئامەى؛ پەنەئامای: ۱. رازاوە بوون «این جامه به تو می‌رسد: ئەم گنجەت پێدەکەوى» ۲. بۆ بوون؛ لى وەشانەوه؛ پى پەوان بوون؛ بۆ لەبار بوون؛ ژ هەژى بوون؛ ب سەرڤه بوون؛ شیاو و پەوا بوون «این کارها به او نمی‌رسد: ئەم کارانەى بى ناکەوى».

■ صفت فاعلى: زىبندە (ب)/ مصدر منفى: نزیبیدن (پینەکەوتن)

زىپ / zīp، ها:/: انگلیسى/اسم. زىپ؛ چورت؛ قیر؛ جۆرى بەس (بۆ هەلپیکانى جلوبەرگ، کیف و ...) بریتى له دوو رز ددانە و گیرەیی کە بە کیشانى بەرەو لایى دەبەسرى و بەرەو لایەکی تر دەکریتهوه.

زىپو / zip(p)o /: آب زىپو، آب

زیتون / zeytūn، ها:/: عەربى/اسم. زەیتوون: ۱. دارچکێک بە کۆتەرەى لیکئالا و لق و پۆدار، گەلای سەوزى بریقەدار و پشت زۆیەوه ۲. بەرى ئەو دارچکە کە گوشتن، چکۆلە، خۆراکی، زرو، پەش یان سەوزە و پۆنیشى لى دەگرن.

■ زیتون تلخ [سنجدتلخ ۲

زیتونى / zeytūni /: عەربى/اسم. زەیتوونى؛ کەسکەتارى؛ پەنگى سەوزى وەکوو پەنگى زەیتوون. هەرەها: زیتونى رنگ زیتونى! صفت. زەیتوونى؛ کەسکەتارى؛ بە پەنگى زەیتوون.

زیج / zīc /، ها: /معرب از فارسی/ اسم، /قدیمی/ زیج: ستیری؛ سهرجه می‌نهد و مالکانه که جیگه‌ی ته‌ستیره و گه‌رؤکانی له رؤژانی سالدا پی‌شان داوه و هه‌روه‌ها زانیاری‌تری ته‌ستیره‌ناسی تیدا‌بوو.

زیج سته: زیج به‌ستن؛ ناماده‌کردنی زیج. زیج سته: /مجازی/ کونج‌گرتن؛ گوشه‌گرتن؛ گوشه‌نشینی هه‌لبژاردن.

زیجی / zeydî /، صفت. زهیدی: ۱. پیوه‌ندیدار یان سهر به‌ریبازی زه‌یدییه ۲. /ها/ شوینکه‌وتووانی نه‌و‌ئایینه.

زیجیه / zeydîyye /، عربی/ اسم، /شیعه/ زه‌یدییه: ریبازیکی ئیمامیه که شوینکه‌وتووانی زه‌ید کوری زه‌ینولعابدین، به ئیمامی نادیار ده‌زان.

زیج / zîr /، ها: /اسم، ۱. ژیر؛ ژیل؛ زیل؛ ژیل؛ چیر؛ بن؛ ناو؛ تو؛ دل؛ ناوه‌وه ۲. زمین؛ زه‌وی ۲. ژیر؛ ژیل؛ ژیل؛ زیل؛ چیر؛ لایه که به‌ره‌و‌خوار یان به‌ره‌و‌زه‌ویه ۳. میز؛ میز؛ به‌رانبهر: رو ۳. ژیره؛ نیشانه‌به‌کی ئاوابی که ده‌که‌و‌ئته ژیر پیته‌وه و مه‌کسوری ده‌کا (وه‌ک) پیتی گ و له وشه‌ی «کین» دا، ئهم نیشانه له ریئوسوی کوردیدا / جیتی گردۆته‌وه: کسره

زیج کورد: کورنه ژیره‌وه؛ ئهره‌شیله‌ی؛ سهرنه‌لوه‌ی؛ دان له شتی یان که‌سیک؛ به ماشین یان هه‌ر ئاژویه‌کی تر، له سهر که‌سیک یان شتی‌که‌وه چوون یان ئازار پی‌گه‌یاندنی «گره‌بی بیچاره را با دوچرخه زیج کورد» ئه‌و پشیله به‌سته‌زمانه‌ی به‌دوچرخه‌که‌کورد. زیج کورد: هه‌روه‌ها: زیر گرفتن

زیج: صفت. زیل؛ زیل؛ زیر؛ زیج؛ زیق؛ ناسک؛ ده‌نگی تیژی باریک به‌فریکانسی زۆره‌وه (وه‌کوو ده‌نگی مندا). به‌رانبهر: به

زیج: قید. ژیر؛ چیر: ۱. له خواره‌وه‌ی شتی‌کدا «ب‌میز: ب‌میز» ۲. له به‌شی ناوه‌کی یان پشتی هه‌ر شتی‌کدا «لباس: جل‌وبه‌رگ».

زیر بغل: ژیربال؛ بن‌بال؛ بن‌باخه‌ل؛ بن‌باغه‌ل؛ بن‌ده‌ست؛ بنکه‌ش؛ بنوبالی؛ چیروو‌که‌شی؛ هه‌نگلی: ۱. که‌وش؛ که‌ش؛ بن‌هه‌نگه‌ل؛ نافچه‌نگ؛ بنه‌نگل؛ گورچک؛ واوش؛ قوولایی نیوان سنگ و باسک له ژیر شاندا ۲. که‌فش؛ بن‌که‌وش؛ نه‌و تیکه له جل‌وبه‌رگ که دا‌یده‌پۆشی.

زیر بله (ای): ژیر بله؛ ژیر پلیکان؛ بۆشاییه‌ک (وه‌ک دیو یان هه‌مبار، ...) که له ژیر پلیکاندا به‌دی دی.

زیر جلدی: ژیر پیستی؛ له ژیر پیستدا.

زیر خاکی زیرخاکی

زیر قیمت: ژیر بایی؛ ژیر نرخ؛ که‌متر و هه‌رزان‌تر له بایی راسته‌قینه‌ی خوی «همه‌را زیر قیمت فروخت و خیلی ضرر کرد: هه‌مووی به ژیر بایی فروشت و زۆری زهره‌ر کرد».

زیر ابرو برداشتن زیر برداشتن، ابرو

زیر اخیه کشیدن: /کنایی/ ته‌نگ پی‌هه‌لچنین؛ ته‌نگ پی‌هینان؛ خسته‌ته‌نگ و تاوه‌وه؛ خسته‌ته‌نگانه‌وه؛ گوشار بۆ هینان و پرپ بۆ هاوردن.

زیر آوار ماندن: بوونه ژیر سه‌خمه‌وه؛ له ژیر ئاواردا مانه‌وه؛ به‌هۆی پرووخانی مال، له ژیر دار و په‌ردوودا گیر کردن.

زیر بار (چیزی) رفتن: /کنایی/ چوونه ژیر بار؛ مل دان: ۱. وه‌رگرتن؛ مل پندا کردن؛ چوونه ژیر؛ قه‌بوول کردن «هر چه گفتم، زیر بار نرفت: هه‌ر چه‌ند گوتم، ملی نه‌دا» ۲. کار یان دۆخی دژوار هه‌لگرتن «زیر بار قرض رفتن: چوونه ژیر باری قه‌رز».

زیر نال کسی را گرفتن: /کنایی/ ده‌ست دانه ژیر بالی که‌سیکدا؛ ده‌س و بالی که‌سیک گرتن؛ یارمه‌تی که‌سیک دان «وقتی از اداره اخراج شد دوستان زیر بالش را گرفتند و برایش کاری پیدا کردند: کاتی له مه‌زینگه‌ده‌رکرا، دۆستان

ریخستن؛ پلشانده‌نوه؛ له ژیر پیتدا پلچاندن؛ ده‌بر پیتدا پان‌کردنه‌وه.

زیر پای کسی انداختن: ۱. خستنه بهر پای که‌سیک؛ له رپی که‌سیکدا راخستن «یک‌قالی انداخته بودند بر ماشین؛ قالیچکیان خستبووه بهر یان» ۲. خستنه ژیر پای که‌سی؛ شتی دانه دهستی که‌سیکه‌وه «یک ماشین نو را انداختم زیر ماشین ماشینی تازم خسته ژیر پیت».

زیر پای کسی پوست خربزه گذاشتن: [مجازی] سابوون دانه ژیر پای که‌سیک؛ پیلانگتری کردن له که‌سیک بۆ به‌زاندن یان بی‌ئابروو کردنی «پوست خربزه زیر پای ریس گذاشتند و باعث عزل او شدند؛ سابوونیان دایه زیر پای ره‌یس و بوونه هوی لابردنی».

زیر پای کسی را جارو کردن: [کنایی] ئاو کردنه ژیر که‌سی؛ جی به که‌سی لئیز/ته‌نگ کردن؛ کردنه کاری که‌سی شوینی خوی به جی بیلی «از راه نرسیده زیر پای مادرشوهرش را جارو کرد و او را به خانه‌ی دخترش فرستاد؛ رتورا ناوی کرده ژیر پای خه‌سووی و ناردی بۆ مالی کچه‌کی».

زیر پای کسی علف سبز شدن: [مجازی] ژیر پتی که‌سیک چه‌که‌ره‌دان؛ ژیر پتی که‌سی سه‌وز بوون؛ چاره‌روانی زۆر و بی‌که‌لک کردن «این‌قدر بایست تا زیر بایت علف سبز شود؛ نه‌ونده راه‌سته تازیر بیت چه‌که‌ره‌یدا».

زیر پای کسی نشستن: [کنایی] چوونه بن کلیشه‌ی که‌سیکه‌وه؛ بی‌داگری بۆ رازی کردن و هاندانی که‌سی بۆ جیبه‌جی کردنی کاری «آرام زیر بایم نشست و مرا راهی تهران کرد؛ نارام جووه بن کلشه‌مه‌وه و ناردمی بۆ تاران».

زیر پوست کسی آب رفتن: [مجازی] ره‌نگ و پرووی که‌سی کرانه‌وه؛ ئاو زانه ژیر پیستی که‌سی؛ به‌خودا هاتن؛ زۆر شاد و گه‌ش و

ده‌ستیان دایه ژیر بالی و کاریکیان بۆ دۆزیه‌وه. زیر بال گرفتن: [کنایی] له ژیر په‌ر و بال گرتن؛ خستنه ژیر په‌ر و بال؛ هه‌وانده‌وه؛ پشتیوانی کردن؛ پشت گرتن؛ ژیر بال گرتن؛ هاو‌پشتی کردن «بچه‌های برادرش را زیر بال گرفت و بزرگشان کرد؛ مندا له‌کانی براه‌کی خسته زیر په‌ر و بالی خوی و گه‌ره‌یانی کرد».

زیر بنه عمل آمدن: [مجازی، تعریض] له بن ته‌پاله/کوچک‌هوه ده‌ره‌اتن؛ له ژیر توو‌رگ ده‌ره‌اتن؛ بی‌باوک و دایک یان بی‌بنه‌ماله‌ییکی باش بوون «خیال می‌کند بقیه زیر بنه عمل آمده‌اند؛ واده‌زانی نه‌وانی‌تر له بن ته‌پاله‌وه ده‌ره‌اتوون».

زیر بغل زدن: دانه بن‌بال؛ دانه بن‌باخه‌ل؛ دانه بن ده‌ست؛ بن‌باخه‌ل دان؛ ده‌ی چی‌رووو که‌شی؛ نانه به‌ین باسک و لاپال هه‌لگرتن «کتاب را زیر بغل زد و برد؛ کتیبه‌که‌ی دایه بن بالی و بردی»؛ بغل زدن

زیر بغل کسی هندوانه دادن/گذاشتن: [کنایی] با کردنه قول که‌سیک؛ شووتی دانه ژیر بالی که‌سیک؛ گونی که‌سیک نانه ته‌رازوو؛ که‌سیک له‌خسته بردن؛ فیز و هه‌وا دان به که‌سیک «آن‌قدر هندوانه زیر بغلش دادند تا رفت و خودش را به کشتن داد؛ نه‌ونه بایان کرده قولی هه‌تا چوو و خوی به‌کوشت دا».

زیر پا کشی کردن

زیر پا گذاشتن: [کنایی] ۱. ژیر پی نان؛ پاشیل کردن؛ پیشیل کردن؛ به‌ر پی‌خستن؛ بایه‌خ نه‌دان؛ بی‌بایه‌خ کردن؛ بایه‌خ پی‌نه‌دان؛ سوک لی‌نه‌وین «دوستی سی‌ساله را زیر پا گذاشت؛ دوستی‌ته‌ی سی‌ساله‌ی نایه ژیر پی» ۲. دانه پاوه؛ وشکنه‌ی؛ گه‌ران، به‌تایه‌ت به‌شوینی شتی‌کدا «تمام شهر را زیر پا گذاشت، کتاب را پیدا نکرد؛ ته‌واو شاری دا پاوه، کتیبه‌که‌ی نه‌دۆزیه‌وه».

زیر پا له کردن: هه‌رستاندن؛ هه‌رستین؛ پی

زیر دل کسی را زدن: [مجازی] دان له دلی
کهسیک؛ کهسیک بیتزار کردن.

زیر دندان کسی مزه کردن: [کنایی] مهزه ی
چوونه ژیر ددانی کهسیک؛ دهمه چیشته
بوون؛ خوښ له شتیک هاتن و کهوتنه
تهمایهوه «پول مفت زیر دندان مزه کرده: مهزه ی
پاره ی مفت چوته ژیر ددانت».

زیر دین کسی بودن: ۱. [مجازی] له ژیر منه تی
کهسیکدا بوون؛ له باری مړؤفایه تیه وه
پنبه ندی کهسی بوون ۲. قهرزداري کهسیک
بوون؛ له ژیر قهرزی کهسیکدا بوون.

زیر زبان کسی را کشیدن: [مجازی] سر کهسی
داکیشان؛ له ژیر زمانی کهسیک کیشانوه؛ له
کهسیک کیشانوه؛ به زمان چهوری و فیل و
فربو نهینیک له کهسیک کیشانوه «زیر زبان
او را بکش، ببین دیروز کجا رفته؟: سهری داکیشه،
بزانه دوینی بؤ کوئی چوو؟».

زیر سایه ی کسی بودن: [مجازی] له
سایه ی کهسیکدا بوون؛ له ژیر سیهری
کهسیکدا بوون؛ له یارمه تی و پشتیوانی
کهسیک کهلک وهرگرتن «زیر سایه ی شما
وضعمان بد نیست: له سایه ی ئیهوه حال و
بالمان خراب نیه».

زیر سیلی در کردن: [مجازی] به روودا
نههینان؛ نههینانه روو؛ ههله یان گوناحی
کهسیک له بهر چاو نهگرتن «خوب شد مدیر با
این که فهمیده بود زیر سیلی درکرد و چیزی نگفت:
چا بوو ههر چن بهر یوه بهریش زانیووی، بهلام به
روویدا نههینا و هیچی نهگوت».

زیر سر داشتن: [کنایی] له ژیر سهردا بوون؛
نانهوه؛ شک بردن؛ زووتر ناماده بوون «چند تا
خواستگار پولدار زیر سر داشت: چن داواکاری
دهوله مندلی له ژیر سهردا بوو».

زیر سر کسی بلند شدن: [تعریض] سهر کهسی
جوولیان؛ قه بوول نهکردنی ثم بار و دؤخه و

سهر حال بوونهوه «وقتی از سفر برگشت زیر
پوشش آب رفته بود: کاتی له سهر هاتهوه رهنگ
و رووی کر بووده».

زیر جلکی / جلی کار کردن ۱. زیر جلکی
زیر چشمی نگاه کردن: له ژیر چاووهه روانین؛
به دزیهوه تمه شاگردن؛ چیره نه دیه ی.

زیر چیزی رفتن / ماندن: ۱. بوون به /
بوونه ژیر شتیکهوه؛ چوونه ژیر شتیک؛
پینکدا دان؛ دان له یهک «گره رفت زیر
ماشین و مرد؛ پشيله که بووه زیر ماشینهوه و
تؤپی» ۲. [کنایی] قورسایي و سه خله تی
شتی وههستوگرتن.

زیر چیزی زدن: [مجازی] ۱. دانه ژیر شتیکدا؛
نکوولی کردن له شتی «وقتی از آزاد پرسیدم
زیرش زد و گفت: من این حرف را نردهام: کاتی له
ئازادم پرسى، دایه ژیریدا و گوتی: من هم
قسه یه نه کردووه» ۲. دانه ژیر قهولیکدا؛ له
ژیر قهولیک دهرچوون؛ له بهلینیک پاشگهز
بوونهوه «آدم نباید زیر قولش بزید: پیاو نابی بداته
زیر قهولی حویدا» ۳. دان له شتیک؛ دانه ژیر
شتیکدا؛ له ناکاو دهست پیکردنی کارئ
(وهک پیکه نین، گریان و ...) «تا این را گفتم، زد
زیر خنده: ههر که نههم گوت، دای له فاقای
بکهنین».

زیر دست (کسی) بودن ۱. زیر دست
زیر دست و پا افتادن: کهوتنه ژیر دهست و
پچ / پاوه؛ داکهوتن؛ به هؤی سهرنج نه دان
کهوتنه شوئینیکی نهگونجاو و بهر به هات وچؤ
گرتن یان به هات وچؤی خه لکهوه خهسار
دیتن.

زیر دست و پا ریختن: [کنایی] پڑان؛ فراوان
بوون؛ زور بوون؛ پڑانه نیو دهست و پاوه؛ فره
و فراوان بیه ی؛ مشهمه ر بیه ی «آنجا لوازم
خانگی زیر دست و پا ریخته بود: نهوئ کهلپه لی
مالی لی رزایوو».

له دووی گوږینی کهوتن.

زیر سر کسی بودن: /مجازی/ له ژیر سهری کهسیکدا بوون؛ زهدهی دهس کهسی بوون «این دعاواها همه‌اش زیر سر ارام بود که خواهرش را تحریک می‌کرد؛ ئەم سواژانه هه‌مووی له زیر سهری نارامدا بوو که خوشکی هه‌لده‌خړاند».

زیر سر گذاشتن: نانه‌وه؛ نیانه‌وه؛ نانه ژیر سهر؛ دابین کردن؛ زووتر ناماده و تہیار کردن «اول پس‌اندازی زیر سرت بگذار، بعد برو زن بگیر؛ سهره‌تا شتی بنه‌وه جا بجو ژن بخوازه».

زیر سؤال بردن: دانه بهر باس و خواست؛ دانه بهر لی پرسینه‌وه؛ خستنه ژیر پرسینه‌وه؛ شک کردن و خستنه بهر گومان و پرسینه‌وه.

هه‌روه‌ها: زیر سؤال رفتن؛ زیر سؤال قرار دادن زیر قول خود زدن؛ برپاری خو ژیر پی نان؛ له ژیر قه‌ول دهرچوون؛ له به‌لینی خو ملیچکچ کردن؛ به‌لینی خو به‌پوئه نه‌بردن «تو نباید زیر قولت بزنی؛ تو نایع برپاری حیو ژیر پی بنی».

زیر کاسه نیم کاسه‌ای بودن: /مجازی/ شتیک له ژیر کلاودا بوون؛ گهر و گیچه‌لیک له کاردا بوون؛ له پشته‌وهی پروداویک‌هوه نه‌تیه‌ک بوون «معلوم شد این رفت‌وآمدها دلیل دارد و زیر کاسه نیم کاسه‌ای هست؛ دهرکه‌وت ئەم هات‌وچۆیانە هەر وا نیە و شتیکە لە زیر کلاودایە».

زیر لب گفتن: له ژیر لی‌هوه‌وتن؛ چیروو لچانه واتە؛ به ئەسپایی و لیو بزوانی نهرم و نارام‌هوه قسه‌کردن.

زیر مهمیز کشیدن: /مجازی/ خستنه ژیر ږکیفه‌وه؛ له‌غاو کردن؛ دوو لنگه به‌ملدا شوږ کردنه‌وه؛ سه‌ختگری کردن و کیشانه ژیر پای خو «سارا خانم خیلی زود عروستش را زیر مهمیز کشید؛ خاتو سارا هەر زوو بوو که‌ه‌ی خستنه‌وێر رکیفی خویه‌وه».

زیر نکین کسی بودن: /مجازی/ به دهس کهسیکه‌وه بوون؛ له دهست کهسیکدا بوون؛ له ژیر دهسه‌لات یان فرمانی کهسیکدا بوون (به تاییهت ملک و ولات).

از زیر چیزی در نی: /مجازی/ له ژیر کاریک دهرچوون؛ نه‌چوونه ژیر شتیک؛ نه‌ویستی شتیک و نکوولی لیکردنی.

به زیر آوردن: هینانه خواره‌وه؛ هاوردنه خوار؛ کیشانه خوار؛ داگرتن؛ داهینان؛ نه‌ره‌ئارده‌ی؛ نه‌ره‌گیرته‌ی؛ ئارده‌یره. هه‌روه‌ها: به زیر کشیدن

زیر: پیشواژه، ژیر: چیر: ۱. به‌شی پچوو‌کتر یان سهر به شتی‌تر؛ ورد: ۲. راده: ۳. بن؛ له ژیر شتیکدا «بینا: ۳. له پشت یان دوا‌ی شتیکه‌وه «پوست: ۴. پیست: ۵. له خوارترین به‌شی شتیکدا «نویس: ۶. رنووس» ۷. بۆ کلک‌گرتن له ژیر شتیکه‌وه «پیراهن: ۸. کراس» ۹. له ژیر؛ له ږی ژیره‌وه‌ی شتیک «چشمی: ۱۰. چاوه‌وه».

زیر آبی / زیر آبی: /zîrābi/ صفت. ژیرئاوی؛ ژیراوی؛ پتوه‌ندیدار به ژیر ئاوه‌وه.

زیر آبی: قید. ژیرئاوی؛ ژیراوی؛ له ژیر ئاودا. زیر آبی: /zîrābi/ ۱. ژیرئاوی چوون؛ مه‌له‌کردن له ژیر ئاودا ۲. /کنایی/ خلینه و بلینه هه‌بوون؛ په‌نامه‌کی / له ژیره‌وه / به دزیه‌وه کارئ کردن؛ به نه‌ینی و دوور له چاوی خه‌لک کارئ کردن «گاهی هم بازن همسایه بر من سر زد؛ جاروبارش له‌گه‌ل ژنه دراوسیدا خست؛ به‌سهره‌وه».

زیر / زیر: /zîrā/ حرف. /ادی/ له‌ورا؛ چون؛ چونکه؛ چکو؛ چونکوو؛ چنکی؛ چونکی؛ چونکاتی؛ چوون؛ چوونکوو؛ چوونکه‌ی؛ چوونکه‌ته‌ی؛ ئه‌ری‌یه؛ ژبه‌رکو؛ ولام؛ له بهر ئه‌وه‌ی؛ نیشانه‌ی ږاڤه له باره‌ی هۆ یان هۆکاره‌وه «می‌ترسید برو: ۱. دهرسا بروا».

ٹابور بناغہی کومہ لگایہ>.

زیر پاکشی / zīr(e)pākešī / اسم. [مجازی]
 ژیر زوان چیژئی؛ کار یان پھوتی سہر
 داکیشان؛ لہ ژیر زمان کیشانہوہ؛ قسہ لئ
 دہرہینان؛ ہاندانی خہلک بہ درکاندنی
 نہینی یان زانیاری، بہ فیل و تہلہ کہ و
 زمانلووسی <با زیر پاکشی ہمسایہ ہا توانست
 علت دعوای انہا را بفہمد: بہ سہر داکیشانی
 دراوسیکان توانی ہوی شہرہ کہ یان بزانی>.

ہہروہا: زیر پاکشی کردن

زیر پای / zīrpāyī / اسم. ۱. ژیر پی؛ پایہ ناز؛
 پایہ نداز؛ ژیر پراخہر؛ ژیر پی پراخہر؛ قالی، موکت،
 بہرہ و ... کہ شوینیکی تاییہ تی پی دادہ پوشن
 (وہک شوینی ہاتنی کہ سایہ تہ کی گہورہ، پاپلہ
 و...) ۲. کہرہ سہیہ کی لیژی چیوی کہ لہ کاتی
 دانیشن لہ سہر سہندہ لیہوہ دہیخہنہ ژیر پی.

زیر پلہ / zīrpelle / زیر پلہ، زیر^۲

زیر پوست / zīrpūst / اسم. [زیست شناسی]
 ۱. بن پیست ۲. پوک؛ ژیر پیست؛ ژیر پوس؛
 توئی لہ خانگہلی ژیرین و زیندووی پیست
 کہ لہ گیانہوہ راندا بریتہ لہ شانہی پیوہندی
 چہوری، رہگی خوینی و لہنفی، لووی ٹارہق و
 پیازی موو: لا پوست

زیر پوش / zīrpūš / اسم. ژیر پووش؛ بہرگی
 کہ لہ ژیری جل و بہرگہ کانی دیکہوہ دہ کریتہ
 بہر (بہ تاییہٹ ژانہ کہی).

زیر پیراھن / zīrpīrahan / اسم. ژیر کراسی؛
 ژیر کراس؛ چیڑگیجی؛ گریشان؛ گریوان؛ دفلوک؛
 فانیلہ؛ کہنزہ؛ کراس ٹاسایہ کہ کہ لہ ژیر
 جل و بہرگی ترہوہ دہیکہنہ بہر (بہ تاییہٹ
 پیوانہ کہی): زیر پیرھن

زیر پیرھن / zīrpīrahan, zīrpīrahan /
 زیر پیراھن

زیر تیرہ / zīrtīre / اسم. [زیست شناسی]
 ژیر تیرہ؛ ژیر خیزان؛ بہ شیکی جیاواز لہ

زیراب / zīrāb / اسم. سولین؛ ژیراؤ؛ ٹاوہرؤ؛
 رہہندئی لہ ژیر خہزینہی تراوہوہ کہ لہوئوہ
 خالی دہ کری.

زیراب کسی را زدن: [مجازی] ٹاو کردنہ
 ژیر مالی کہسیک؛ ٹاو لہ ٹاوہرؤ
 کہسیکہوہ دہر کردن؛ ژیر پای کہسی
 خالی کردنہوہ؛ سہندہ لی لہ ژیر کہسی
 کیشانہوہ؛ کہسیک لہ پلہوپیایہی
 داخستن و لہ شوینیک دہر کردن.

زیراکس / zīrāks / اسم. زیراکس:
 ۱. شیوہیک بؤ وینہ گرتن لہ بہلگہ ۲. ہہر
 شتی کہ بہو جؤرہ گیراؤہ. ہہروہا: زیراکس
 کردن؛ زیراکس گرفتن

زیراکسی / zīrāksi / اسم. [مقتاری]
 ۱. دامہ زراوہی کہ بہ شیوہی زیراکس
 لہ پہرہ و بہلگہ وینہ دہ گرن ۲. بہر پرس یان
 کاربہری ٹو دامہ زراوہ.

زیراکسی: صفت. زیراکسی؛ وینہ گیراؤ.
 زیر انداز / zīrandāz / اسم. رایہخ؛ رایاخ؛
 رایخ؛ ژیرخہر؛ ژیرہخہر؛ ژیر پراخہر؛ پاژیر؛
 چیڑخہر؛ ہہر شتی کہ لہ تہختی شوینی
 رایدہخہن (وہک دوشہک، قالی، بہرہ و...) .
 بہرانبہر: روانداز

زیرایند / zīrāyand / اسم. بنہما؛ بنہمان؛ ٹاستی
 کہ شتی یان شتائیک لہ سہریوہ جئ دہ گرن
 یان کار دہکھن <خاک زیرایند بسیاری از گیاهان
 است: خؤل بنہمانی زؤری لہ گیاگہلہ>.

زیر بقل / zīrbaqal / زیر بقل، زیر^۳
 زیر بنا / zīrbānā / اسم. [فارسی/عربی] اسم.
 ۱. ژیربنا؛ سفنک؛ ٹہنازہی پانتایی مال <زیربنای
 اینجا ۶۵ متر است: زیربنای ٹیرہ ۶۵ میترہ>
 ۲. ژیربنا؛ زہوینی کہ خانووی لہ سہر
 کراوہ تہوہ <نصف زمین رفتہ زیرنا: نیوہی زہویہ کہ
 بوٹہ زیربنا> ۳. بناغہ؛ بناخہ؛ تہمہلہ؛ ہمہ؛
 خیم؛ سوکین؛ بنہرہٹ <اقتصاد زیربنای جامعہ است:

تیره‌یه‌ک، که پیکه‌وه پیوه‌ندیان هه‌یه.

زیر جامه / zîrcâme ، ها: / اسم، [ادبی]
جل‌وبه‌رگی ژیر (ژیر شوالی، به‌تایبته
پیاوانه‌که‌ی).

زیر جلکی / zîrcolaki: / فارسی / عربی / قید.
[گفتاری] به‌دزیه‌وه؛ وه‌دزیکه‌وه؛ بی‌دزیه‌وه؛ به
شیوه‌ی نه‌پینی «زیرجلکی پول را برد و داد به
برادرش؛ به‌دزیه‌وه پاره‌که‌ی برد و دای به‌براکه‌ی»:

زیر جلی. هه‌روه‌ها: زیرجلکی / زیر جلی کار کردن
زیر جلی / zîrcoli: / فارسی / عربی / زیرجلکی
زیر چشمی / zîrcēšmî / زیرچشمی نگاه
کردن، زیر^۲

زیر خاکی / zîrxākî ، ها: / صفت، [گفتاری]
ژیرخاکی؛ گه‌وری؛ به‌دهست‌هاتوو له‌ژیر
خاکه‌وه وه‌کوو که‌لوپه‌لی که‌ونارا.

زیر خانواده / zîrxānevāde ، ها: / اسم.
[زیست‌شناسی] ژیرخیزان؛ ژیرتیره.

زیر دامنی / zîrdāmanî ، ها: / اسم، ژیرداوین؛
بنکوش؛ ژیرداوینی؛ پۆشه‌نیککی وه‌ک دامان پتر
له‌قوماشیککی ناسک‌تر و نه‌رمتر که‌ژنان له‌ژیر
دامینه‌وه له‌پیی ده‌که‌ن.

زیر دریایی / zîrdaryāyî ، ها: / اسم، نقۆک؛
نۆقار؛ ژیرده‌ریا؛ ژیرزوی؛ ژیرزویه؛ ژیرده‌ریایی؛
جوړی که‌شتی که‌ده‌توانی به‌ژیرئاوادا برّوا.

زیر دست / zîrdast ، ها: / ان: / صفت، [مجازی]
ژیرده‌سه؛ ژیرده‌سته؛ ژیرده‌س؛ ژیرده‌ست؛
چیرده‌س؛ خواره‌ده‌س؛ خواره‌ده‌ست؛ گوێ‌پایه‌ل
و شوینکه‌وتووێ که‌سێ یان که‌سانی‌تر «او
نمی‌خواست زیردست این و آن باشد؛ نه‌یده‌ویست
ژیرده‌سه‌ی ئەم‌وئەو بی». هه‌روه‌ها: زیردست
(کسی) بودن؛ زیردست (کسی) شدن؛ زیردست
کردن

زیر دستی / zîrdastî: / اسم، ژیرده‌ستی؛
ژیرده‌سی: ۱. پیش‌ده‌سی؛ ده‌وری ۲. په‌یه‌که
له‌چیو، فیبر یان لاستیک بۆ دانانی کاغەز له

سه‌ری، کاتی نووسین یان نه‌خشه‌کیشان
۳. [مجازی] بچووکی؛ بار و دۆخی ژیر ده‌سته
بوون.

زیر رسته / zîr.rāste ، ها: / اسم، [زیست‌شناسی]
ژیرراسته؛ به‌شیکی جیاواز له‌راسته‌یی که
پیوه‌ندی پیوه‌یه.

زیر رده / zîr.rade ، ها: / اسم، [زیست‌شناسی]
ژیرریز؛ ژیرپزن؛ به‌شیکی جیاواز له‌پیزی که
پیوه‌ندیان پیکه‌وه هه‌یه.

زیر زار / zîrzār: / اسم، [ادبی] میزه؛ نووزه؛ ناله‌ی
کز و خه‌مبار.

زیر زبانی / zîrzabānî / ۱. زیرلبی
۲. زیرلفظی

□ زیر زبانی خواستی □ زیرلفظی خواستن،
زیرلفظی

زیر زبانی: صفت، ژیرزمانی؛ ژیرزوانی؛
پیوه‌ندیدار به‌ئەندامانی ژیری زوانه‌وه «عصب
زیرزبانی: ده‌ماری زیرزبانی».

زیر زمین / zîrzamîn ، ها: / اسم، ژیرخان؛
ژیرزه‌مین؛ ژیرزه‌وی؛ ژیرزه‌وین؛ چیرزه‌مین؛
زاخۆن؛ وارنشین؛ ناویس؛ سه‌یزان؛ ماران؛
سارداو؛ هۆده یان شوپنی له‌مال که‌که‌وتۆته
خواره‌وه‌ی رووبه‌ری زه‌وین.

زیر زمینی / zîrzamîni: / صفت، ۱. ژیرزه‌وینی؛
هه‌لکه‌وته له‌ژیرزه‌ویدا «آبهای زیرزمینی؛ ناوی زیر
زه‌ویی» ۲. [مجازی] نه‌پینی؛ په‌نامه‌کی؛ شارداو؛
نادیار (فعالیت زیرزمینی؛ چالاکی نه‌پینی).

زیر زیرکی / zîrzîrakî: / قید، [گفتاری] به‌دزیه‌وه؛
وه‌دزیه‌وه؛ بی‌دزی؛ به‌نه‌پینی؛ نه‌پینیانه «زیر زیرکی
به‌انبار دستبرد می‌زد؛ به‌دزیه‌وه له‌هه‌مار دزی
ده‌کرد».

زیر ساخت / zîrsāxt ، ها: / اسم، بنه‌ره‌ت؛ بنه‌ما؛
شه‌نگسته.

زیر سازی / zîrsāzi ، ها: / اسم، ژیرسازی؛ کار
یان ره‌وتی ریک‌وپینک و به‌ره‌ه‌ف‌کرنی ئاستیک

دهست و برد؛ هاوړئ له گهل لیهاتووی و وریایدا.

زیر کونیوم / zîrkon(i)yom: [فرانسوی/اسم، ماکي کیمیایی کانزایی، به ژماره ی ئه تومی ۴۰ و کیشی ئه تومی ۹۲، به رهنگی زیو، له ئه سیددا ناتویته وه و ژهنگ لیی نادا و له زور کاری پیشه سازیدا به کار ده روا.

زیر کی / zîraki: ها: /اسم، چالاکي؛ زیره کی؛ زیرنگي؛ بار یان دؤخی زیره ک بوون.

زیر گاه / zîrgāh: ها: /اسم، [نامتداول] له سهر نیش؛ ههر یه که له و کهل و په لانه که بؤ دانیشن به کار دین (وه کوو چوارپی، سنده لی و مویل).

زیر گذر / zîrgozar: ها: /اسم، ژیرپرا؛ ژیرگوزهر؛ ژیربگار؛ ژیربوار؛ نه غمه؛ بواریک خوارتر له ئاستی زهوی یان له ژیر بواریکی دیکه وه.

زیر گونه / zîrgûne: ها: /اسم، [زیست شناسی] ژیرجور؛ به شیکي جیاواز له جوریک که پیکه وه پیوه نديان هه یه.

زیر لبی / zîrlabî: قید، [کنایی] به سرته؛ به سرکه؛ له ژیر لیوه وه؛ پتاپت؛ به چپه؛ به چقه؛ چیروولچانه؛ له به رخووه؛ به ئه سپایی و رانه گه بندراو وتن [زیرلی چپه های گفت که درست نفهمیدم؛ به سرته شتانیکی وت که باش تی نه گه یستم]؛ زیرزبانی

زیر لفظی / zîrlafzi: ها: [فارسی/عربی/اسم، شهرمه وانه؛ دیارییه که زاوا پاش ماره برین به بووکی ددها بؤ شکاندنی شهرمی قسه کردن؛

زیرزبانی

□ زیر لفظی خواستن: [تعریض] شهرمه وانه گهره ک بوون/ویستن؛ له قسه کردن خو پاراستن؛ به ئه نقه ست قسه نه کردن [انگار زیر لفظی می خواهی؟ چما شهرمه وانه ت گهره که؟]

زیرزبانی خواستن

زیرنویس / zîrnevîs: ها: /اسم، ۱. په راویز؛ یادداشتیک له لای خواره وهی لاپه ره یان

(وه کوو ئاستی رینگه یان هیلئ ئاسن) بؤ کارگه لی دوايي (وه کوو قیررژئی، رهیل داخستن و...).

زیرسری / zîrsarî: ها: /اسم، [معماری] ژیرسهری؛ چواردار؛ تیکه یان ماکیکی ساختمانی له دریزایی سهر دیواردا که هیز و قورسایی تیر و میچ ده که ویته سهری.

زیرسیکاری / zîrsîgarî: ها: /فارسی/فرانسوی/اسم، ئادیدانک؛ خولیدانک؛ خولیدان؛ ژیرجغاره؛ ژیرجگهره؛ ته پله ک؛ ژیرسیگاری؛ ژیرسگار؛ چیرجگهره؛ ده فریکی (زورتر) چوو که له بؤ جیی سووتکه ی جگهره.

زیر شاخه / zîrsāxe: ها: /اسم، [زیست شناسی] ژیرلق؛ به شیکي جیاواز له له فیک که پیکه وه پیوه نديان هه بی.

زیرشلواری / zîrsālvarî: ها: /اسم، پاوه ره؛ ده ری؛ توونکه؛ تنکه؛ ژیرشوالی؛ ژیرپاتؤل؛ چیرپاتؤل؛ جوریک شهروالی (زورتر) کورت له قوماشیکی نهرم و ناسک تر که له ژیر شهرواله وه له پنی ده که ن (پتر پیاوانه).

زیرشیروانی / zîršîrvānî: ها: /اسم، ژیرشیروانی؛ بؤشاییه ک له نیوان سرمیچ و شیروانی مالیکدا که ده کرئ وه که همار، یان به توزئ ده ست لیدناوه و بیته جیی دانیشن.

زیرفون / zîrfûn: ها: [یونانی/اسم، زیرفوون؛ زیرفوون؛ جورئ گیای رازینه یی به شیوه ی دار، ده ون، بنچک یان گژ و گیا به گه لای ناوه ناوه، گولی مریس و بهری وشکه وه که بؤ چن مه به ستی جوراو جور به کار ده چی: زیرفون؛ نمدار

زیرک / zîrak: ها: ان: /صفت، زیره ک؛ زیرنگ: ۱. چالاک؛ چه له نگ؛ تروسک؛ به ده ست و برد؛ چوست؛ زیخ: ۲. وریا؛ ده گهل؛ زیتل؛ زیکل.

زیرکانه / zîrakāne: قید، زیره کانه؛ به چالاکي؛ چالاکانه؛ چه له نگانه؛ به زرنگی؛ ژیرانه؛ به

به ریشووی هه‌لمساو، لاسکی ریک، گه‌لای ناسک و باریک، گولی سپی و گۆپکه‌ی چه‌ترئاساوه ۴. زیره؛ ژیره؛ زیرن؛ کومین؛ به‌ری ئه‌و گیایه که چووک و په‌نگی قاوه‌یی ئامال زهره، سه‌وز و په‌شه و بۆنخۆشه و وه‌ک به‌هات به‌کار ده‌روا.

□ زیره به کرمان بردن: [کنایی] هه‌لووچه بۆ نایسه‌ر بردن؛ ماسی فی‌ره مه‌له کردن؛ یه‌خ په‌ی شاه‌وێ (به‌رده‌ی؛ بردنی شتیک بۆ جیگایه‌ک که ئه‌و شته له‌ویدا به‌فراوانی هه‌بێ «از آلمان برایمان قالی می‌آوری؟ این را می‌گویند زیره به کرمان بردن!» له‌ئالمانه‌وه قالیمان بۆ تیری؟ به‌مه ئیژن هه‌لووچه بۆ نایسه‌ر بردن!.

زیره‌پلو / polo- /zîrepolow/، اسم، زیره‌پلاو؛ جوړی پلاو، که زیره و گۆشتی تی‌کراوه.

زیری / zîrî /، ها- /، اسم، زیقی؛ زیلی؛ زیلی؛ زیکی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی زیق بوون «زیری صدا؛ زیقی ده‌نگ».

زیری^۱؛ صفت، [گفتاری] ژیرین؛ ژیرگین؛ ژیرگ؛ ژیره؛ ژیرنگ؛ خواریگ؛ چیرین «بشقاب زیری؛ ده‌وری ژیرین».

زیری^۲؛ ضمیر، ژیرین؛ ژیرنگ؛ چیرین؛ خوارین؛ ئه‌وی له‌ ژیردا «زیری را بده؛ زیره‌که به».

زیرین / zîrîn /، صفت، [ادبی] ژیرین؛ ژیروو؛ ژیرگ؛ ژیره؛ ژیرگین؛ چیرین؛ ئه‌وی له‌ ژیره‌وه‌یه.

زیرفون / zîzfûn /، [یونانی] زیرفون زیست^۱ / zîst /، اسم، ژی؛ ژیار؛ ژیارو؛ زیوار؛ نسک؛ جیو؛ ژیو؛ کار یان په‌وتی ژیان؛ ژین؛ زنده‌گی کردن «شرایط زیست؛ هه‌ل‌ومه‌رجی ژین».

زیست^۲؛ پیشواژه، ژی-: ۱. ژیان؛ گوزه‌ران؛ زینگی؛ ژیار ۲. گیاندار؛ گیانله‌به‌ر.

زیستبوم / zîstbûm /، اسم، ژینگه؛ جی‌ژین؛ جیگه و شوینی ژیان.

زیست‌سنجی / zîstsancî /، اسم، ژین‌پیتوی؛

ناخری نووسراوه‌یه‌که‌دا، بۆ روون کردنه‌وه یان ته‌واوکردنی مه‌به‌ست ۲. ژیرنووس؛ ژیرن‌فیس؛ نووسراوه‌یه‌ک له‌ ژیر فیلمه‌وه که بریتیه له وه‌رگێرانی ئاخفتنی هونه‌ریشه‌کان.

زیر و رو / zîr-o-rû /، صفت، ژیره‌وژور؛ ژیر و ژور؛ ژیر و روو؛ دیواندیو؛ دیواندیو؛ دیواودیو؛ دیواودیو؛ دیوه و دیو؛ چه‌قله و بان: ۱. ژیر و بان؛ ئەم‌دیو- ئەودیو؛ هه‌لگێر- وه‌رگێر؛ هه‌لگێر؛ هه‌لگێر- وه‌لگێر؛ نام‌مه‌ل و بی‌ریک‌وپیکی «این قدر آن کتابها را زیر و رو نکن؛ هینده ئه‌و کتیبانه دیواندیو مه‌که» ۲. [مجازی] هه‌لگێر- وه‌رگێر؛ هه‌لگێر؛ هه‌لگێر- وه‌لگێر؛ ئالۆز؛ په‌ریشان؛ په‌شیتو؛ شتواو «آن حادثه مادرم را به کلی زیر و رو کرد؛ ئه‌و کاره‌ساته دایکمی ته‌واو دیواندیو کرد» ۳. [مجازی] ژیر و بان؛ کاول؛ ویران؛ خاپوور؛ خراو «خانه زیر و رو شده بود؛ ماله‌که ژیر و بان کرابوو».

□ زیر و رو کردن؛ هه‌لگێر- وه‌رگێر کردن؛ دیواندیو کردن؛ هه‌لگێر- وه‌لگێر کردن؛ ژیر و روو کردن؛ هه‌لگه‌راندنه‌وه؛ هه‌لگه‌راندنه‌وه؛ وه‌ل‌ودیم که‌رده‌ی؛ هه‌لگێراندنه‌وه؛ هه‌لگێران؛ هۆره‌وه وێلنه‌ی.

زیر و زیر^۱ / zîr-o-zabar /، اسم، سه‌ر و ژیر؛ ژیر و سه‌ره؛ سه‌ره‌وژیره؛ موو‌فرک؛ نیشانه‌ی جووله‌ی پیت له‌ زمانی عه‌ره‌بی و فارسیدا.

زیر و زیر^۲؛ صفت، [مجازی] سه‌ر و ژیر؛ ژیر و ژور؛ سه‌رنخوون؛ سه‌ر به‌ره‌و ژیر؛ بان و خوار؛ قلی؛ قه‌لب؛ قولب؛ وه‌له‌ودیم؛ هه‌له‌وه‌گه‌راو؛ هه‌له‌وه‌گه‌راو؛ ویران؛ کاول «شهر بر اثر بمباران زیر و زیر شد؛ شار به‌هۆی بومبارانه‌وه سه‌ر و ژیر بوو».

زیره / zîre /، ها- /، اسم، ۱. ژیره؛ چیره؛ به‌شیک له‌ که‌وش بریتی له‌ پاژنه و ته‌خته‌که‌ی که ده‌لکێ به‌ رووه‌که‌یه‌وه ۲. ژیر؛ خوار؛ به‌ش یان رووپه‌ری ژیرین * به‌رانه‌ر؛ رویه ۳. زیره؛ ژیره؛ زیرن؛ کومین؛ گیایه‌کی ئالیکی پایا، بی‌کولک،

زیستن / zîstan /: مصدر. لازم. [ادبی] // زیستی:

- زین / zîn ، ها: / اسم. زین؛ ماره که: ۱. کهرسته به کی چهرمی وه ک پالشتیکی نیو چال، به تنگه و مامزه وه، که له کاتی سواریدا دهیخنه سهر پشتی ئه سپ و به سهریه وه داده نیشن ۲. جیگه ی دانیشن له سهر دووچه رخه یان موتور.
- زین کردن: ۱. زین کردن؛ تهنگدان؛ زین بهستن به پشتی ئه سپه وه ۲. / کنایی/ گورجه وه بوون؛ ناماده بوون؛ گیف بوون؛ ته یار بوون بۆ رۆیشن بۆ شوینیک «آزاد هم زین کرده بود همراه ما باید؛ نازادیش گورجه وه ببوو، له گه لمان بی».
- زین افزار / zînafzār ، ها: / اسم. ۱. زین و بهرگ؛ زین و تقم زین؛ که له وپه لی زین ۲. / ادبی/ چهک؛ چهک و رهخت.
- زین پوش / zînpûš ، ها: / اسم. زین پوش؛ سهر زین؛ پارچه یه ک که به سهر زیندا ده گیرئ.
- زینت / zînat ، ها: / عربی/ اسم. رازینه: ۱. رهوش؛ خشل؛ زهمبه ر؛ خه مل؛ خه وش؛ ئه و شته ی که بۆ جواتر کردنه وه ی شتیکی دیکه ده چیته کار، وه کوو زپ و زه نه ر «خانه شان هیچ زینتی نداشت؛ ماله که یان هیچ رهوشیکی نه بوو» ۲. ئه و شته ی که ده بیته هۆی رازاندنه وه «عروس هیچ زینتی نداشت؛ بووک هیچ رازینه یه کی نه بوو».
- زینت یافتن: زهینین؛ زهیینین؛ رازانه وه؛ خه ملین؛ خه ملان؛ ئه وه رازیه ی.
- زینت آلات / zînatālāt: / عربی/ اسم. خشل؛ زه نه ر: ۱. سهرجه می ئه و شتانه ی که بۆ رازاندنه وه ی که س یان شوینیک به کار ده چن ۲. زپ و زه مبه ر؛ زیوه ر.
- زینت بخش / zînatbaxš: / عربی/ فارسی/ صفت. رازنهر؛ جوان کهره وه؛ به تایبه تمه ندی یان توانایی رازاندنه وه و جوان کردنی که س یان شتیکه وه. زینت افزا
- زینتی / zînatî: / عربی/ صفت. رازینه یی؛ به تایبه تمه ندی به کار چوون وه ک خشل «کالای زینتی: کالای زینت».
- زین ساز / zînsāz ، ها: / ان: / اسم. زیندوور؛ زیندروو؛ زینساز؛ ئه و که سه ی که کاری دروست کردنی زینی ئه سپه.
- زینک / zînk ، ها: / انگلیسی از آلمانی/ اسم. زینک؛ پله ت؛ په ره ی کانزایی، زۆتر له جنسی رۆح، که له چاپی ئۆفستیدا به کار ده چی.
- زینک مسی: زینک/ پله تی مسی؛ په ره ی کانزایی له ئالیازی مس که به ده وه ام تره و بۆ چاپ له ژماره ی زۆردا به کار دی.
- زین کوهه / zînkûhe ، ها: / اسم. / قدیمی/ سه مبه ره؛ سنگه ی پاش یان پیشه وه ی زین.
- زین و برگ / zîn-o-barg ، ها: / اسم. / قدیمی/ زین و بهرگ؛ زین و تقم زین؛ که له وپه لی تایبه ت بۆ شه رفانی سوار.
- زینه / zîne ، ها: / اسم. پله: ۱. پله ک؛ ده ره جه ۲. / قدیمی/ پی پیلکه؛ پلیکان؛ پله کانه؛ پله کان ۳. نه ردیوان؛ نه رده وان؛ په یژه؛ په ینجه؛ پاپه ینجه.
- زینهار / zînhār ، ها: / زینهار
- زیور / zîvar ، ها: / اسغدی/ اسم. خشل؛ خه مل؛ خشر؛ خه وش؛ زه نه ر؛ زه مبه ر؛ تیتک (خشلی ناوچاوان)؛ تیته؛ زه ردینه؛ رهوش «علم زیور انسان است؛ زاین خشلی مروه».
- زیور آلات / zîvarālāt: / اسغدی/ عربی/ اسم. سلسله وپلپله؛ خشل و زه نه ر؛ زه مبه ر؛ خشروخال؛ چهک؛ چهک و خشان؛ و شتانه ی که بۆ خه ملاندن و جوان بوون به خۆیدا ده کهن (وه کوو خرخال، ملوانکه، ئه نگوستیله، بازنه و ...).
- زیوی / zîvî: / پیواژه. - زیوی؛ - نسکی؛ - جیوی؛ - زیواری؛ ژیان؛ ژین.

ژ

ژ / z: حرف. ژ؛ نیشانه‌ی پیتی چواردده‌هه‌می ئەلف‌وبیتکه‌ی زمانی فارسی.

ژ / zə: / اسم. ژئ؛ ناوی چواردده‌هه‌مین پیتی ئەلف‌وبیتکه‌ی فارسی.

ژاژ / zəz, ha: / اسم. / ادبی / ۱. گاکۆتەل؛ کۆتەل؛ کۆزر؛ کۆزەر؛ کۆیزر؛ چەت؛ هەر کام لە گیاگەلی خۆرسک و دێکاوی سارا کە بۆ سووتان دەشی ۲. / مجازی / چەلتە؛ گەزاف؛ شاتە؛ مزەمز؛ رێوەریو؛ قسە‌ی قۆر؛ وتە‌ی بێ‌هۆ و لابە‌لا.

□ ژاژ‌خاییدن: / ادبی، کنایی / ژاوه‌ژاو کردن؛ لاژە‌لاژ کردن؛ کاویژ کردن؛ مزەمز کردن؛ رێوەریو کردن؛ قسە‌ی بێ‌کە‌لک وتن، یان چەند‌پاتە کردنە‌وه‌ی قسە‌یە‌ک.

ژاژ‌خانی / zəxā' / ژاژ‌خایی

ژاژ‌خایی / zəxāy, ha: / اسم. / ادبی، کنایی / رێوەریو؛ هەرزە‌گویی؛ لاژە‌لاژ؛ ژاوه‌ژاو؛ درێژ‌دادری؛ چەند‌پاتە کردنە‌وه‌ی قسە‌ی بێ‌تام؛

ژاژ‌درایی؛ ژاژ‌خانی. هەروە‌ها: ژاژ‌خا

ژاژ‌درایی / zədarāy / ژاژ‌خایی

ژاغر / zəqar: / اسم. چیک‌ل‌دان؛ جیق‌ل‌دان؛

زێقە‌تۆرە؛ سێقە‌تۆرە؛ سیکە‌تۆرە؛ جێ‌دە‌نک و دانە لە ژێر مل و سەر‌سینە‌ی پە‌له‌وه‌ران.

ژاکارد / zəkārd: / [فرانسوی] / اسم. ژاکارد؛

۱. کەرستە‌یە‌ک لە سەر‌ماشینی جۆ‌لابی بۆ

نە‌خ‌ش‌دارکردنی پارچه.

ژاکت / zəkāt, zəkēt, ha: / [فرانسوی / از انگلیسی]

/ اسم. جاکەت؛ چاکەت؛ کۆتی چنراو لە کاماوا.

ژالاب / zālāb: / [فرانسوی] ژالاب

ژالاب / zālāp, ha: / [فرانسوی] / اسم. گیایی

پە‌ل‌کوت، بە‌ دوو جۆر ریشووی ناسک و

هە‌لماسیو، سە‌ل‌کی گە‌ل‌ای سە‌وزی رۆشنی

بێ‌د‌دانە‌ی وە‌ک د‌ل، گۆ‌لی شە‌ی‌پورئاسا و بە‌ری

خ‌ر‌ه‌وه، لە ریشووه‌ هە‌لماسیوه‌کە‌ی دە‌وای

رە‌وانکەر دروست دە‌ک‌ری: جالاب؛ جَلَب؛ ژالاب

ژاله / zāl, ha: / [سنسک‌ری‌ت] / اسم. / ادبی / شە‌و‌ن‌م؛

شە‌ق‌ن‌م؛ ئا‌ون‌گ؛ ئالشت؛ ئالشتە. شینم

ژامبون / zāmbon: / [فرانسوی] / اسم. ژامبۆن؛

گۆشتی پان بە‌تایبە‌ت گۆشتی پانی بە‌راز، گ‌ا

یان م‌ریشک کە لە کارخانە‌دا بە‌سە‌بە‌ندی

دە‌ک‌ری وە‌ک باسترە‌ دە‌پ‌ی‌چ‌ر‌یتە‌وه‌ و جۆ‌ره

خوار‌د‌نیکە.

ژانیت / zānet: / [؟] / اسم. ژانیت؛ دە‌س‌ک؛

ئامرازیک بۆ ئۆتووکردنی قۆل، وە‌کوو سە‌رین

وايه و لە نیو قۆل‌دا جی‌دە‌گر‌ی.

ژاندارم / zāndārm, ha: / ان: / [فرانسوی] / اسم.

جە‌ند‌رمە؛ جاندارم؛ قۆ‌ل‌چی؛ پۆ‌لی‌سی رینگاوبان و

دە‌ور و بە‌ری شار.

ژاندارمری / zāndārmeri: / [فرانسوی] / اسم.

لهقی له زهویزانی که له سهر زۆپی، چالی،
ئاوهکان و بهژگهلی زهوین و هوی بهدیهاختیان
دهکۆلێتهوه.

ژین / jepon، ها: /از فرانسوی/سم، ژپیون؛
کولههوار؛ کولهداوینیک که بۆ پف تیچوون و
بهزروه بوونی داوین، له ژیرهوه دهپووشن؛
ژپین

ژتون / jeton، ها: /فرانسوی/سم، ژیتون؛ ئاسن،
پلاستیک یان کاغهزیک که له دان و ستانی
ناوخواپی شوینیکدا (وهک: چیشخانه، قومارخانه
و...) بایه بری پارهیه.

ژ.ث. / je.se، ها: /[؟]/سم، ژئ.سن؛ ناوی
بازرگانی جوړی چهکی خۆمهش.
ژرژت / jorjet: /فرانسوی/سم، ژورژیت؛ جوړیک
پارچهی ناسکی وردچن، که ڕووهکی هیندیک
زبره.

ژرسه / jerse: /فرانسوی/سم، ژیرسی؛ جهرسه؛
پارچهیهکی کیشافی سادهیه که له بهن چنراوه
و زۆتر بۆ بهرگی ژانه، گنجی وهرزی و
ژیرپۆش به کاری دهبن.

ژرف / jarf: /صفت، /دبی/ قبول: ۱. نووق؛
نق؛ کوور؛ کوور؛ کوویر؛ قیل؛ گاود؛ سووتار؛
ساکول؛ ساکول؛ سووتال؛ باهوو؛ به
درژایی زۆرهوه بۆ لای خواروو «دریای ژرف»
زهیریای قیل؛ ۲. دژوار لـهباری
تیگهیشتهوه «مفهوم /رف: مانای قبول»
۳. درژ؛ به مهوادیهکی زۆر له راستانیدا
«غار ژرف: ئەشکهوتی» ۴. به پیز، هیز
یان پیشینهیهکی زۆرهوه «نلوه ژرف: خهمی
قول».

ژرفا / jarfā: /سم، قوولایی؛ کووراهی؛ کووایی؛
قوولی؛ ناخ؛ کووپی؛ بار یان چۆنیته قول
بوون.

ژرفاسنج / jarfā sanc، ها: /سم، قوولایی پیو؛
نامیزیک بۆ پیتوانی قوولایی زۆر به یارمهتی

ژاندارمیری؛ پیرخواهیهکی دهولهتی که
به ڕۆمهردنی نهزم و قانونی دهرموهی شاری به
ئهستۆوه.

ژانر / jānr: /فرانسوی/سم، ژانر؛ شیواز؛ چهشن و
چهمکیکی تایبته له ئاسهواری ویزهیی و
هونهریدا.

ژانویه / jānvīe: /فرانسوی/سم، ژانویه؛
کانوونی دووههم؛ مانگی ههولتی سالی زایینی
که ۳۱ ڕۆژه و له ۱۱ بهفرانباروه دهس
پێدهکات.

ژاول / jāvel: /فرانسوی/ آ ب ژاول، آب
ژئوپلیتیک / je'opolitik: /فرانسوی/سم،
ژئوپولیتیک: ۱. تیکهلاویهک له هۆکارگهلی
جوگرافیایی و پامیاری ۲. جوگرافیای سیاسی.
ژئوتاکتیسیم / je'otaktism: /فرانسوی/سم،
ژئوتاکتیسیم؛ جمه و جووله به هوی هیزی
راکشهری زهویهوه: ژئوتاکیسی

ژئوتاکیسی / je'otāksi: /فرانسوی/ آ ب
ژئوتاکتیسیم

ژئوتروپیسیم / je'ot(e)ropism: /فرانسوی/سم،
/زیستشناسی/ زهویخوازی؛ زهویوازی؛
زهویهوگری؛ پهوتی روان یا لارهو بوون بهرهو
زهوی بهتایبته له گیادا.

ژئودزی / je'odezi: /فرانسوی/سم، زهوی پیوی؛
تۆزینهوه له بیجمی زهوین و دۆزینهوهی ههموو
شوینیکی سهر زهوی.

ژئوشیمی / je'ošimī: /فرانسوی/سم،
زهوی شیمی؛ زانستی که باس له تیکئالاوان و
گۆرانکاری کیمیایی بهشی سفت و گرتووی
زهوین و گۆکانی تر دهکا.

ژئوفیزیک / je'ofizik: /فرانسوی/سم،
زهوی فیزیک؛ زانستی که له ماکی زهوین، وهک
ههوا، ئاو، بوومهلهززه، گپکان، شوینهواری
میکناتیسی و رادیۆئهکتیف دهکۆلێتهوه.

ژئومرفولوژی / je'omorfolojī: /فرانسوی/سم،

ئالمان.

ژرمنی / *germanî* / [فرانسوی] / اسم، ژیرمەنی؛
لښک له زمانه هیندو-ئوروپاییه کان، (بریتی له
ئالمانی، ئینگلیزی، هولەندی، فەلاندري، ئافریکان و
ئیسکاندیناویایی).

ژروئیت / *jezo'it* / [فرانسوی] / یسوعی

ژست / *jest* / ها: / [فرانسوی] / اسم، بیچم؛ بر
و بیچم؛ ژیست؛ ملق: ۱. زیوه یان دیامانی
ئەندامان، بەتایبەت دەس، بالاتەنە و
سەر و چاو بۆ دەربڕینی مەبەستیک یان
پێداگری له سەر شتیک «ژست خوبی داشت»
بروویچمیککی باشی هەبوو ۲. [مجازی] بزوان
یان هەلس و کەوتیک کە نیشاندەری واتا
یان پڕواپە کە «ژست سیاسی: بیچمی
پامیاری».

ژست گرفتن: قیافە گرتن؛ خو بە جوړیکی
تایبەت شاندان.

ژستی / *jestî* / [فرانسوی] / صفت، [گفتاری] / خوونین؛
خاوەن جم و جوول و دیامانیکی پڕوالەتی بۆ خو
نواندن.

ژفک / *jafak* / اسم، رپیوق؛ چلکی چاو.

ژل / *jel* / ها: / [فرانسوی] / اسم، ژیل؛ هەر ماکیکی
تیکەلای کلوئیدی گرساو (وەک ژیلی دەرمان و
قژ و...) .

ژلاتین / *jelātin* / [فرانسوی] / اسم، ژیلاتین؛
تیکەلایک له پڕۆتئینگەل بە شیوەی
گەرد یان پەرەگەلیکی بێرەنگ، بێبۆن و
بێتام کە بۆ بەرەم هینانی چەسپی
کاغەز، فیلمی ویتەهەلگری، بەستەنی و
ژیلە بە کار دەروا.

ژلاتینی / *jelātini* / [فرانسوی] / صفت، ژیلاتینی؛
۱. بە چۆنیەتی و دۆخی ژیلاتینەوه ۲. له
جنسی ژیلاتین.

ژله / *jelē* / [فرانسوی] / اسم، ژیلە: ۱. ژیل
۲. جوړی خواردەمەنی کە بە ئاومیوه و ژیلە و

خیزایی دەنگ له ئاودا، هەروەها: ژرفاسنجی

ژرفاندیش / *jarfandîš* / ان: / صفت،
وردبین: ۱. بیرمەند؛ خاوەن توانایی
بیرکردنەوه بە وردی ۲. وردابین؛ خاوەن
هۆگرەتی بە چالاکی بیرکردنەوهی له سەر
بەک و بێپسان.

ژرفاندیشی / *jarfandîši* / اسم، وردبینی؛
چۆنیەتی وردبین بوون.

ژرفبین / *jarfbîn* / ان: / صفت، [دبی] / وردبین؛
خاوەن بیر و تێرامانی ورد.

ژرفبینی / *jarfbîni* / اسم، وردبینی؛ بە کار
هینان یان هەبوونی بیرى ورد.

ژرفزی / *jarfzî* / ان: / صفت، [زیست‌شناسی] / بە
تایبەتمەندی یان توانایی ژیان له قوولایی ئاودا.

ژرفسنگ / *jarfsang* / اسم، [زمین‌شناسی] /
باتوولیت؛ بازار؛ جوړی بەردە کە له توێگەلی
ژیرەوهی زەویدا دروست بووه.

ژرفش / *jarfeš* / اسم، دۆخ یان چۆنیەتی قوول
بوونەوه.

ژرفنا / *jarfnā* / ها: / اسم، [دبی] / قوولایی؛ کانگا؛
جیگای قوول.

ژرفنگری / *jarfnegari* / اسم، وردبینی؛ کار
یان رەوتی ورد بوونەوهی ژیرانە، هەروەها:
ژرفنگر

ژرمانیم / *jermāniyom* / [فرانسوی] / اسم،
ژیرمانیۆم؛ توخمی کیمیایی کانزاسا بە
ژمارەى ئەتۆمی ۳۲ و کیشی ئەتۆمی
۷۲، ۵۹، رەق و سپی ئامال خۆلەمی،
تیکەل بە ئاو نابێ و ئالیاژ پتەو دەکاتەوه و
دەبێتە هۆی داشکاندنەوهی تیشک له
شیشەدا.

ژرمن^۱ / *german* / ها: / [فرانسوی] / اسم، ژیرمەن؛
پەرەزی خەلکی ئالمان و زۆربەى ئوتریش و
بەشیک له خەلکی سوویس.

ژرمن^۲: صفت، ژیرمەن؛ ئالمانی؛ سەر بە خەلکی

ژنریک / jenerik: [فرانسوی] داری

ژنریک، دارو

ژنریک: صفت. ۱. گشتی؛ ههمووانی ۲. ژنریک؛ بهبې ناوی بازرگانی.

ژنی / jenî: [فرانسوی] صفت. ۱. بلیمهت ۲. پټوهندیدار یان سهر به ژین.

ژونن / jû'an: [فرانسوی] اسم. هزیران؛ حوزهریان؛ مانگی شهشهمی زایینی، ۳۰ پوژو و له ۱۱ جوزهردانوه دهسپیدهکات و له ۹ پووشپهردا دهبرېتهوه: جون

ژونیه / jû'iyye: [فرانسوی] اسم. ژوویه؛ تهمووز؛ مانگی حهوتهمی سالی زایینی، ۳۱ پوژو و له ۱۰ پووشپهروه دهس پیدهکات و له ۹ گهلویژدا تهواو دهبی: جولای

ژوت / jû't: [اسم] کهنه؛ جووت؛ گیایهک له تیره ی تورکیان به پشالی سؤلؤلوزی قایمهوه.

ژوراسیک / jû'rāsik: [فرانسوی] اسم. ژوراسیک؛ دووههمین خول له خولی دووههمی زهوین ناسی که به سهرهلدانی دایناسوران و گوهانداران و پهلهوهوانی سهرهتایی دهناسرېتهوه.

ژوردوزی / jûrdûzi: [فرانسوی] فارسی/ اسم. جؤړی دروومان بؤ رازاندنوهی پارچه که له سهر تالکیش کردنی چهند تالی تان و پو درووس دهبی.

ژورنال / jûrnāl: [فرانسوی] اسم. ژورنال؛ گوډاری تاییهتی کاردهستی و باوی پوژ.

ژورنالیست / jûrnālist: [فرانسوی] اسم. ژورنالیست؛ پوژنامه نووس؛ پوژنامهوان؛ کهسی که بؤ پوژنامه ههوال دهنیږ.

ژورنالیستی / jûrnālisti: [فرانسوی] صفت. پوژنامهوانی؛ پوژنامهیی «فالیتهای ژورنالیستی: چالاکیهلی روزنامه‌وایی».

ژوکر / joker: [فرانسوی] انگلیسی/ اسم. شیتانه؛ جؤړی ومهرقی پاسوور که له ههر

شهکر چی دهکړی.

ژمول / jemûl: [۹] اسم. [زیست‌شناسی] وهچ؛ گو؛ خهلفی دوايینی گیا.

ژن / jen: [فرانسوی] اسم. ژین؛ هؤکاری راگواستنی دانسته‌گهلی په‌گهزی له کرؤموژمؤدا.

ژن بارز/ غالب: ژینی زال؛ ژینیکي بههیزتر که تاییهتمهندی میراتی دژه خوی داده‌پووشی و ههلی ره‌خسانی پی‌نادا.

ژن نهفته/ مغلوب: ژینی شاره/ به زیو؛ ژینی لواز که به ژینیکي بههیزتر داده‌پووشی و هیچ شوینې له خوی جی ناهیلې.

ژنتیک / jenetik: [فرانسوی] اسم. ژنتیک؛ زانستی که له سهر دیاردهی میراتبهری، هؤکاره میراتبه‌کان و شوینه‌وايان ده‌کؤلېتهوه.

ژنتیکی / jenetiki: [فرانسوی] صفت. ژنتیکي؛ میراتی؛ وهراسه‌تی؛ ټیرسی.

ژندرمانی / jendarmāni: [فرانسوی] فارسی/ اسم. ژین‌دهرمانی؛ دهرمانی ناسامانیهلی میراتی (وهک تالاسمی و هیموفیلی) به دهست لیډانی ژینگه‌لی دیاریکراو.

ژنده / jende: [صفت] ادبی/ ۱. شر؛ شهکی؛ له‌بهره؛ کهفن؛ تیتؤل ۲. شره‌بار؛ خه‌سپال.

ژنده‌پوش / jendepûš: [ادبی] شره‌بار؛ که‌ریال؛ شر و شه‌وئل؛ رینگال؛ شرؤل؛ جل‌شر؛ تیتله؛ شیرؤل؛ گیتته؛ به‌رگ‌شر؛ شرپوش؛ سپالپوش؛ کونه‌پوش؛ جلک‌قه‌تیی.

ژنراتور / jen(e)rātor: [فرانسوی] اسم. موتوربه‌رق؛ ژنراتور؛ دینه‌مو؛ زابه‌نر؛ ماشین که هیزی میکانيکی ده‌کاته هیزی کاره‌با.

ژنرال / jen(e)rāl: [فرانسوی] اسم. ژنرال؛ ۱. سهرله‌شکه‌ر ۲. تیمسار؛ ئەمیر؛ ئه‌رتەش؛ جنرال

لەش، بەهۆی زۆر بوونەوهی هۆرمونی گەشە لە لەشدا.

ژینگلور / jîglor, ها: [فرانسوی] / اسم. ژینگلور؛ لوولەیهکی ئاسنی پێچدار بۆ گەیانندی سووتەمەنی لە چاوەگەیه کەوه بۆ شۆلە.

ژینگو / jîgo: [فرانسوی] / اسم. ژینگو؛ خوار دەمەنەیک لە گۆشت بەبێ ئێسقان.

ژینگول / jîgul: [از فرانسوی] / صفت. / مخفف، گفتاری / تەپۆش؛ خۆراژین؛ ژیکەلە.

⊞ ژینگول کردن: دەق دان؛ خۆ رازاندنەوه؛ جلی تازه لەبەرکردن؛ وێ دەق دەی؛ دوخت ئاردەی؛ خۆ پۆشتهکردن بە جل و بەرگی تازه «امروز خیلی ژینگول کردەای؛ ئەمڕۆ زۆر خۆت لە دەق داوه».

ژینگولت / jîgulet, ها: [فرانسوی] / اسم. کچی کە بۆ چاوە پیکردنی کوران خۆ دەرازینیتەوه.

ژینگولو / jîgulû, ها: [فرانسوی] / اسم. کوری لاو کە بۆ چاوە پیکردنی کچان خۆ دەرازینیتەوه.

ژیلت / jîlet: [فرانسوی] / اسم. ژیلت؛ ناوی بازەرگانی جۆری خۆتراش.

ژیلە / jîle: [فرانسوی از اسپانیایی] / اسم. جلیسقه؛ جلیقه؛ جلیتقه؛ جۆرە کراسیکی بێ قۆل.

ژیمنازیوم / jîmnâz(i)yom, ها: [فرانسوی] / اسم. ژیمنازیوم؛ جیگا یان بەشیکی لە شوێنی کە شت و مەکی پێویستی ژیمناستیکیی تێدا یە.

ژیمناست / jîmnâst, ها: [فرانسوی] / اسم. ژیمناست؛ کەسێ کە شارەزای ژیمناستیکە.

ژیمناستیک / jîmnâstîk: [فرانسوی] / اسم. ژیمناستیک؛ ۱. وەرزشی کە وەرزشکار بۆ تەیاربوونی لەش و ڕاهێنانی لە چالاکییدا خەریکی دەبێ ۲. کار و چالاکیەکی وەرزشی بریەتی لە لوول خواردنەوه، تەقلە

لێدان و وەرچەرخان بە سەر کەرستەگەلیکی تایبەتدا.

دەستەدا دوو دانە ھەیه و بە جێی ھەر کام لە وەرەقەکانی تر بە کار دێ.

ژول / jûl: [فرانسوی] / اسم. / فیزیکی / ژوول؛ پێوانەی کار و ھێز لە کۆئەندامی میترا.

ژولیدگی / jûlîdegî: / اسم. ئالۆزای؛ شپێزی؛ گرژی؛ درژی؛ گرژ و درژی؛ شپێزیایگی؛ شپێزی.

ژولیدن / jûlîdan: / مصدر. لازم. / ادبی / ئالۆزیان؛ ھالۆزیان؛ ئالۆزکیان؛ تیک ھالان؛ لیک ھالان؛ ھالیان؛ ئالیان؛ دژیەیی؛ دژیایی؛ دژیەیی؛ شیوان؛ شپێزان؛ شەمزان؛ ژلوقان؛ ژلیوان؛ شیویەیی؛ شیویایی؛ تیک چوون؛ تیک شییەیی.

■ صفت مفعولی: ژولیدە (ئالۆزاو)

ژولیدە / jûlîde: / صفت. شیواو؛ ئالۆزاو؛ شپێزاو؛ گژن؛ گژولە؛ شپێز؛ شپێبو؛ گیزالی؛ شلەزاو؛ شپێزە؛ دەژیا؛ دژیای؛ ئالۆز؛ تیک ھالالاو؛ تیکەل—پیکەل «موی ژولیدە: قژی شیواو».

— ژە / jê: / پسوند. / ادبی / — یژە؛ — ئیکلە؛ — ئیچکە؛ — ئۆلە؛ — ئوولە؛ — ئیجە؛ — ئیچە؛ — ئیژگە؛ — ئەکلە؛ — ئژگە؛ — ئۆکە؛ نیشانەیی چکۆلەکردنەوه.

ژیان / jîyān: / صفت. / ادبی / درندە؛ توورە؛ ئارژی؛ گرگین؛ درژ؛ گرژ؛ رق ھەستاو.

ژیبرلین / jîberlîn: / [ə] / اسم. ژیبەرلین؛ جۆرە ھورموونیکیی گیاییە کە دەبیتە ھۆی خیرا گەشکەکردن و بەردار بوونی گیا؛ جیبرلین

ژیبون / jîbon: [فرانسوی از انگلیسی] / گیئون / ژیبس / jîps: [فرانسوی] / اسم. بەردی گەچ؛ گەچەبەردینە.

ژیپون / jîpon: / ژپن / ژیکانتیسم / jîgāntîsm: [فرانسوی] / اسم. / پزەشکی / جیبرمەیی؛ دۆخی زل بوونی لە ڕادەبەدەری

س

۱. سەيوان؛ سەيفان؛ سەيوانە ۲. سەيپەر؛ سەيپەر؛
سەيپەر؛ سەھەن؛ سەي؛ سا ۳. دالان؛ سەيپە؛
سەيپک؛ کەلەگى؛ ليوان؛ رېگەي سەرداپۇشراو.
سابعاً / sābe'an: [عربى] قيد، [نامتداول]
۱. ھەوتەمىن؛ ھەفەتەمىن؛ لە پلەي ھەوتەمدا
۲. ھەوتەم؛ ھەفەتەم؛ ھەوتەم جار؛ جارى ھەوتەم.
سابق^۱ / sābeq: [عربى] صفت، پېشوو؛ رابردوو؛
رابطاردوو؛ بەرىن؛ بەرگ؛ بەرنگ؛ ۋەلىن؛
۱. بەرگىن؛ پېشىن؛ بەندىوار بە سەردەمى بەر
لە ئىستەۋە «رېس سابق دانىشگە؛ سەرۋكى پېشوو
زانستگا» ۲. كۈن؛ جاران؛ زوو؛ ۋەردە؛ بەندىوار
بەۋەي بەر لە ئىستا بوۋە «اين رسم و رسوم مال
سابق است: ئەم داب و دەستورە ھى پېشوو».
سابق^۲: قيد، [گفتارى] جاران؛ چەلان؛ ئەوسا؛
پېشوو؛ لە رابردوودا «سابق مردم مهربانتر بودند:
جاران خەلكى دلوقاتر بوون».
سابقاً / sābeqan: [عربى] قيد، جاران؛ زوو؛ لە
پېشدا؛ پېشوو؛ پېشوو تر؛ بەر لە ئىستە؛ لە
بەرىدا؛ لەمەۋەر؛ ئەوسا؛ ئەودەم؛ لەۋە پېش؛
چەلان؛ بەرى؛ بەروو؛ زووتر؛ پېشان؛ چىۋەل
«سابقاً اينجا يابان بود: جاران ئېرە بياۋان بوو».
سابق الذكر / sābeqozzeker: [عربى] صفت،
ناۋىراۋ؛ نەبىرى؛ باسكراۋ؛ ناۋ لىيراۋ لە پېشدا «در
كتاب سابق الذكر هم آمده است: لە كىتەبە

س / s: حرف، س؛ نىشانەي پىتى پانزەدەھەم لە
ئەلف و بىتەكەي زمانى فارسىدا.
س / se: اسم، ۱. سى؛ سىن؛ ناۋى پازدەھەمىن
پىتى ئەلف و بىتەكەي فارسى ۲. [مخفف] پ؛
پرسىار «س: كجا مى روى؟ ج: منزل: پ: بۇ كوى
دەرۋى؟ و: مالەۋە» * سىن
سآنس / se'āns، ها: [فرانسوى] اسم، سانس؛
ھەر يەكە لە نۆرەكانى شاندىنى فېلىم لە سىنما
لە شەۋ و رۇژىكدە.
سا / sā: يېۋازە، ۱. [مخفف] ئاسا؛ - گوین؛
- چەشن؛ - رەنگ؛ - سار؛ ۋەك؛ ھەزەي؛ شىۋە
«پرىسا: پەرى ئاسا» ۲. - ساۋ؛ - سوۋ؛ ساۋىن؛
ساۋدەر؛ ساۋكەر؛ رېخەر «سفال سا؛ كىشك سا؛
ھىلە ساۋ؛ كەشك ساۋ»؛ ساي / ادبى ۳. - ساۋ؛
- گەژمىن؛ - ھار؛ ۋەركەر «سنگ سا: بەردە ساۋ».
سائر / sā'er: [عربى] سايىر
سائقه / sā'eqe: [عربى] سايقە
سائل / sā'el: [عربى] سايلى
- سائى / sā'i: سايى
سائىدگى / sā'idegî: سايىدگى
سائىدن / sā'idan: سايىدن
- ساب / sāb: يېۋازە، [گفتارى] - ساۋ؛ - مال؛
- ساۋىن «كف ساب: كەف ساۋ».
ساباط / sābāt، ها: [عربى] اسم، سابات؛

نویسه که شدا هاتووه.

سابقه / sābeqe، ها؛ سوابق: [عربی] / اسم، پیشینه؛
پیشوونه: ۱. رابرده؛ رابردوو؛ رابوردوو؛ زانیاری
له مەر رابوردهی که سی یان شتیکه وه «سابقه ی او
را از من بیرسید: بیرسی ئه وه له من بیرسن»
۲. رووداوێک له رابردوودا که دووپات بووه ته وه
(کشتن پدر، فرزند و نزدیکان در میان شاهان سابقه دارد:
کوشتنی دایک و منداڵ و خزمان له نیو شاگهلدا
سیندی ههیه) ۳. رووداو یان دیاردیه که له
رابردوودا که ببیته به لگه [سابقه ی کار: پیشینی
کار].

□ سابقه ی کار: پیشینه ی کار؛ ماوه یه که که
که سیک کارێکی به دهسته وه بووه یان له
شوێنێکدا خهریکی کار بووه.

سابقه دار / sābeqedār، ها؛ ان: [عربی] / فارسی
صفت. پیشینه دار: ۱. رهشناو؛ به دناو؛ خاوهن
پیشینه و ئه زمون له کاری خراپه کردندا
۲. [حقوق] له لایهن دادگاوه له رابردوودا به
تاوانبار دهرچوو.

سابوتاژ / sābotāj: [فرانسوی] / اسم، [سیاست]
کارشکنی، چوکه له شکینی، خراپه کاری به
قهستی.

ساییدن / sābīdan، سایدن

ساین / sābīn: [فرانسوی] / اسم، [گیاهشناسی]
ههفریشک؛ سهروه کنبوله؛ ههفر؛ هافرېسک؛
عه رعه ر؛ هه ورېس؛ وه هل؛ ئه رز؛ ئیرفست؛
ههفرست؛ داریکی بی بهری لیره واریه که باش به
خودا دی و زور بهرز ده بی.

سایروفت / sāprofit: [فرانسوی] / صفت.

[زیستشناسی] / گهنیشن؛ گهنگهش؛
به تابه تهنه دی روان له سه ر یان له نیو ماکی
زنده لی گهنیودا (وه ک بری کارک و باکتری).

سایورت / sāport: [انگلیسی] / اسم، [قدیمی]
پشتیوانی؛ پشته فانی.

ساتراپ / sātrāp، ها: [یونانی از فارسی باستان]

اسم، [قدیمی] / پارێزگار؛ رازور؛ حاکم؛ والی؛
حوکمران (له ئێرانی سه رده می هه خامه نشیدا).

ساتن / sātan: [فرانسوی از عربی] / ساتین

ساتور / sātur: [عربی] / ساتور

ساتورن / sāturn: [انگلیسی] / اسم، کهش؛
که یوان؛ کاروان کوژی؛ کاران قره؛ سه شه م
گه رۆکی هه تاو که ۹۵ ئه ونده ی گو ی زهویه و له
۲۹ سالدا سوورێک به دهوری خوردا ده داته وه و
به وه ناسراوه ئه لقه یه کی به دهوره وه یه که ته نیا
له ته لسه کوپدا دهرده که ویت.

ساتوری / sāturî: [عربی] / ساتوری

ساتین / sātin: [فرانسوی از عربی] / اسم، ساتان؛
پارچه یه کی ساف له هه وریشم یان رېون به
رووی بریقه دار و پشتی ماته وه: ساتن

ساج / sāc: [ترکی] / اسم، ۱. /ها؛ ساج؛ سیل؛
سیل؛ سیهل؛ دهفریکی خر و کۆمی کانزایی بو
نان له سه ر کردن و بریشکه تیدا برژاندن
۲. /ها؛ [مغرب] / تیک؛ سووره چناری هیندی؛
داریکی هه میسه سه وز، تابه ته ی باشووری
رۆژه لاتن ئاسیا، به گه لای گه وه ره، چپوی
سهخت و قورس و به ده وامه وه: تیک؛ تیک
۳. تیک؛ تیک؛ چپوی قورس و قایمی قاوه بی
مه به لو زه ردی ئه وه داره که بو کهشتی سازی و
که له وپه لی چپوی به کار دیت: تیک؛ تیک

ساجور / sācûr: [عربی] / اسم، سه مه ندۆک؛
سنگ؛ که له ن؛ کالان؛ قه لاده؛ مه ره س؛ قرینه؛
سازور؛ سانجۆل؛ سانجی؛ ساجوور؛ زنجیر، زویل
یان گه وی کانزایی پته وه که له ملی سه گ و
راوری ده که ن.

ساجی / sācî: [ترکی] / صفت. ساجی: ۱. [ترکی]
پتوه نیدار به ساجه وه (نان ساجی: نان ساجی)
۲. [مغرب] / له جسنی چپوی ساج.

ساجمه / sācme، ها: [ترکی] / اسم، ساجمه؛
گزموله مزی زۆتر ورد که له تفهنگی راو و
هه ندی ئامیری پیشه سازیدا که لکی لی

وهرده گرن.

ساحت / sāhat: [عربی/اسم، [ادبی] ۱. [نامتداول]

گۆره پان؛ مهیدان؛ پانایی؛ دهشت؛ دهفهر؛ دهفور
۲. پیښگا؛ باره گا؛ بهر دهسه لات؛ جیگایي که
کەس یا دیارده یهک به سه ریدا زاله «ساحت او از
معصیت مبراست؛ باره گای وی له گوناوه پاکه».

ساحر / sāher، ان: [عربی/اسم، [ادبی]
جادوو گهر؛ جادوو کهر؛ سحر باز؛ ئەفسوونکار؛
تله سمباز؛ باره ژنگهر؛ چاچۆلگهر؛ جادوو کار
«ساحری از هند به آن شهر آمده بود؛ جادوو گهریک له
هیندوه هاتبوو بۆ ئەو شاره».

ساحرانه / sāherāne: [عربی/فارسی] قید.
جادوو گهرانه؛ سحر بازانه؛ ئەفسوونکارانه؛
۱. وه کوو جادوو گهران ۲. به شیوهی جادوویی.

ساحره / sāhere، ها: [عربی/اسم، [ادبی]
سخری جن؛ ژنی سحر باز؛ ژنی جادوو گهر.

ساحری / sāheri: [عربی/اسم، جادوو گهری؛
سحر بازی؛ ئەفسوونکاری.

ساحل / sāhel، ها؛ سواحل: [عربی/اسم، کنارین؛
بهستین؛ زریوار؛ زریبار؛ هیش؛ لیوار؛ پهراق؛
تنک؛ یه نک؛ زریه پهر؛ که فی؛ ده ریا بار؛ ده ریا پهر؛
ده ریا ده ر؛ له وچک؛ به ستوره؛ رهخ/ره فی ئاو؛
قەراخ/که نار ئاو؛ وشکانی پهنا کۆمای ئاو (زه ریا،
زه ریاچه، چۆم).

ساحلبانی / sāhelbāni: [عربی/فارسی] اسم.
هیشه وانی؛ ۱. چاوه دیری له سنووری کنارینی
ئاو ۲. چافدیری کنارین له هه مبه ر دیارده گه لی
که شیه وه ۳. کار یا ره وتی پاراستنی ژینگه ی
زیواری زه ریا. ههروه ها: ساحلبان

ساحل نشین / sāhelneşin، ها؛ ان: [عربی/
فارسی] صفت. هه قاف؛ زیورانشین؛ هیش نشین؛
نیشته جینی قهراخ ئاو (زه ریا، زیوار، چۆم) «شغل
بیشتر مردم ساحل نشین ماهیگیری است؛ کاری زۆریه ی
خه لکی هه قاف ماسی گرتنه».

ساحلی / sāheli: [عربی] صفت، به ستوره یی؛

هیشی؛ زریواری؛ زریباری؛ کنارینی؛ زریه پهری:

۱. پیوه ندیدار یان سه ر به ره خی ئاو «زمینه ی
ساحلی؛ زه وینگه لی به ستوره یی» ۲. هه لکه وته له
زریواردا «کلبه ی ساحلی؛ کۆلیتی هیشی».

ساختار / sāxāroz: [از فرانسوی] ساکارز

ساختارین / sāxārīn: [از فرانسوی] ساکارین

ساخت / sāxt: [اسم، ۱. پیکهاته؛ پیکهاته؛
ده سکرد «ساخت محکم دیار؛ پیکهاته یه کی پته وی
هیه» ۲. ده سکر؛ ده سکرد؛ کار یا ره وتی
ساز کردن؛ دروس کردن؛ چیی کرن؛ وهش

که رده ی «ساخت هه وایما؛ چی کرنی فرۆکه»
۳. کرد؛ کر؛ ده سکر؛ ده سکرد؛ پیکهاته گ؛
چی کراو؛ ساز کراو؛ دروس کراو «ساخت اورامان؛
چی کراوی هه ورمان» ۴. له/دستور/شیوه یه ک
له وشه که کهس یان کاتی پیوه ندیدار به
کاره وه نیشان ده دا: صیغه ۵. له/قدیمی/زین و
به رگ.

ساختار / sāxtār، ها: [اسم، پیکهاته؛ کردمان:

۱. چۆناوچۆنی داریژراوی شتیک «ساختار فلزی؛
پیکهاته ی کازایی» ۲. شیوای ریخ خستن و
چنینی به شگه لی شتیک «ساختار نردبانی؛
پیکهاته ی پله کانی» ۳. پیکهاته و؛ پیکهاته گ؛ کر؛
کرد؛ به ره هم؛ چی کراو؛ شتی درووس کراو (وه ک
خانویه ره).

ساختار ملکولی: پیکهاته ی مولوکوولی؛
شیوه ی داریژرانی ئەتومگه لی پیکهاتنه ری
مولوکوولیک.

ساختارگرایی / sāxtārgerāyi: [اسم،
پیکهاته خوازی؛ ۱. یه کیک له ری بازه
هزریه کانی مه ردمناسی که له لایه ن رادکلیف
براو (مه ردمناسی کۆمه لایه تی بریتانیا) و کلود
لوی شتراوس (پیکهاته خوازی مه ردومناسی
فرانسه) وه به دی هات و له م ری بازه دا
دیارده گه ل به گویره ی پیوه ندیدان پیکه وه
ده ناسرین ۲. شیوای شروقه و شیکاری

مال کرده‌وه؛ یانه‌وه کرده‌ی؛ یانه‌که‌رده‌یوه
 «در کوچی ما دارند ساختمان می‌کنند: له کۆلانی
 ئیمه‌دا خەریکی خانوو کردنه‌وه».

ساختمانی / sāxtemānî: صفت. ساختمانی؛
 خانووبه‌ره‌ی؛ پتوه‌ندی‌دار به ساختمانه‌وه (فعالیت
 ساختمانی: چالاک‌ی ساختمانی).

ساختن / sāxtan: مصدر. متعدی. لازم. // ساختی:
 دروست کرد؛ می‌سازی: دروست ده‌که‌ی؛ بساز:

دروست بکه □ // متعدی. ۱. دروست /
 درووس کردن؛ چیکرن؛ سازدان؛ سازکردن؛ ریک
 هاوردن؛ خاس کردن؛ سازای؛ کردن؛ کرده‌وه؛
 به‌دیپتانی پیکه‌تیه‌یک له رووی گه‌لاله و به

پتی بنه‌ماگه‌لی ده‌ست نیشان کراو و کهل‌وپه‌لی
 تاییه‌ته‌وه «خانه ساختن؛ آهنگ ساختن: مال کرده‌وه؛

ناهنگ دروست کردن» ۲. هه‌لبه‌ستن؛ درووس
 کردن؛ هۆربه‌سه‌ی «دروغ ساختن: درۆ هه‌لبه‌ستن»

۳. سازاندن؛ به‌ره‌ه‌ف‌کرن؛ گیف‌کردن؛
 له‌بارکردن؛ گیزکردن؛ خوش‌کردن؛

وه‌ش کرده‌ی؛ سازکردن؛ ئاماده‌کردنی که‌سیک
 بۆ کاریک یان شتیک «با مشروب خودش را ساخت و

برگشت: به خواردنه‌وه خۆی سازاند و گه‌راوه»
 ۴. // ادبی / کردن؛ کرن؛ کرده‌ی «عصبانی ساختن:

تسوهره‌کردن» ۵. // مجازی / خوش‌کردنه‌وه؛
 وه‌شه‌وه‌که‌رده‌ی؛ هینانه‌وه ده‌ق «دو تا از این

قرصها را که خوردم، مرا ساخت: دوان لهم قورسانهم که
 خوارد، خوشی کردم‌وه» ۶. // مجازی / رازاندنه‌وه؛

دورس کردن؛ ئه‌وه‌رازنه‌ی؛ ئارایش‌کردن «مردها
 خودشان را مثل زن‌ها می‌سازند: پیاوان خۆیان وه‌ک

ژنان ده‌رازی‌ننه‌وه» ۷. کردن؛ کولاندن؛ لێنان؛
 که‌رده‌ی؛ وه‌ش کرده‌ی؛ نانه‌سه‌ر؛ پیکه‌نانین

«غذا ساختن: چیش‌کردن» □ لازم. ۸. سازیان؛
 سازین؛ سازان؛ ساچان؛ ساچه‌ی؛ ساچای؛

پیکه‌هاتن؛ هه‌ف‌هاتن؛ لیک‌هاتن؛ سازشت‌کردن:
 // الف / سه‌رکردن؛ بردنه‌سه‌ر؛ له‌گه‌ل که‌سیک یان
 شتیکدا هه‌لکردن و نهرم و نیانی نیشان دان «با

(ده‌قیکی وێژه‌یی یان سیستمیکی سیاسی) له
 پتوه‌ندی ده‌گه‌ل مه‌ردم‌ناسی و به‌پیتی
 شانه‌گه‌لی فهره‌نگی و کرده‌ویی.

ساختاری / sāxtārî: صفت. پیکه‌تیه‌ی؛
 پتوه‌ندی‌دار به پیکه‌تیه‌وه «ویژگیهای ساختاری:
 تاییه‌تمه‌ندیگه‌لی بیکه‌تیه‌ی».

ساختگی / sāxtegî، ها: صفت. هه‌لبه‌سته؛
 ده‌س هه‌لبه‌ست: ۱. ده‌سکردی؛ درووس‌کراوه؛

نه‌ک راسته‌قینه «عصبانیت ساختگی: تووهری
 هه‌لبه‌سته» ۲. درۆینه؛ ساخته‌کارانه؛

ساخته‌چیانه؛ ساخته‌یی «این سند ساختگی است:
 ئهم به‌لگه هه‌لبه‌سته‌یه».

ساختمان / sāxtemān: اسم. ۱. کار و ره‌وتی
 کرده‌وه؛ سازکردن؛ چیکرن؛ درووس‌کردن؛

سازاندن؛ وه‌ش‌که‌رده‌ی؛ که‌رده‌یوه؛
 ئه‌وه‌که‌رده‌ی «ساختمان صد دستگاه آپارتمان آغاز شد:

کرده‌وه‌ی سه‌ده‌ده‌گا وارخان ده‌ستی پیکرد»
 ۲. پیکه‌تیه «ساختمان چشم: پیکه‌تیه‌ی چاو»

۳. ساختمان؛ خانووبه‌ره؛ خانی؛ خانوو؛ یانه؛
 مال؛ به‌ر و شوینیکی که‌م تا کورت کلیده و

سه‌رگیراوی هه‌میشه‌یی بۆ نیشه‌جی بوون، کار،
 راگرتنی گیانه‌وه‌ران و پیته‌وا، که به که‌ره‌سته‌ی

خانووبه‌ره ده‌کریته‌وه «ساختمان اداری: خانووبه‌ره‌ی
 مه‌زینگی».

☐ **ساختمان آجری**: خانووبه‌ره‌ی ئاجۆری؛
 خانووبه‌ره‌ی که‌رپووجی؛ خانووبه‌ره‌یه‌ک که

له دیواره‌کانیدا ئاجۆر ده‌کارکراوه. هه‌روه‌ها:
ساختمان سنگی؛ ساختمان سیمانی

ساختمان پیش‌ساخته: خانووی پیش‌کرده/
 پیش‌ساز؛ خانووبه‌ره‌ی له پیش‌سازکراو؛

بینایه‌ک که‌پازه‌کانی له کارگه‌دا چیکرایی و
 پاشان له شوینی خۆیدا دامه‌زری.

☐ **ساختمان کردن**: کرده‌وه‌ی ساختمان؛ خانوو
 کرده‌وه؛ کرده‌وه؛ چیکرنی خانوو؛ مال
 درووس کردن؛ خانی کرده‌وه؛ بینا‌کرده‌وه؛

سختیها ساختن: به سه خله تیه وه ساچن
 ب) هاودهستی کردن؛ دهست کردنه یهک «با
 قاضی ساختن: له گهل دادوه رد ساچان»
 ج) پی کهفتن؛ بژوون بوون؛ سازگار بوون «هوای
 اینجا با او نمی سازد: هوای ئیره یه پی ناکه فی»
 ۹. /مجازی/ پیکه وتن؛ لیک جور بوون؛ جور
 دهرهاتن؛ پی خواردن. ههروهه: ساختنی
 ■ صفت فاعلی: سازنده (دروستکهر) / صفت
 مفعولی: ساخته (دروستکراو) / مصدر منفی: نساختن
 (دروست نه کردن)
 ساخت و پاخت / sāxt-o-pāxt, ها: / اسم,
 /مجازی، گفتاری/ کاکهوبراله؛ بهن وبهس؛ ساز و
 باز؛ ساز و باز؛ ساخت و پاخت؛ خلینه و بلینه؛
 سازشت و هاودهستی بۆ پیلانگیچان.
 □ ساخت و پاخت کردن: /مجازی/ سازوباز کردن؛
 کاکهوبراله کردن؛ ساخت و پاخت کردن؛
 بریاردانان بۆ گیچانی پیلانیک «ارباب با پلیس
 ساخت و پاخت کرد و آزاد را انداخت زندان؛ ناغا له گهل
 پولیسدا ساز و بازی کرد و ئازادی خسته
 بهندیخانه وه».
 ساخت و ساز / sāxt-o-sāz, ها: / اسم، /گفتاری/
 کرد و کار؛ کار و رهوتی کردنه وهی خانووبهره.
 ساخته^۱ / sāxte, ها: / اسم، دهسکار؛ دهسکرده؛
 کار «ساخته های سنگی: دهسکرده بهردینه کان».
 ساخته^۲: صفت. ۱. ههلبهسته؛ دهس ههلبهست؛
 درؤینه ۲. /مجازی/ پیکه هیئراو؛ درووسکراو؛
 بهرهمه هیئراو.
 □ ساخته بودن / نبودن: لی هاتن / نه هاتن؛ لی
 وه شانوه / نه وه شانوه؛ ئامه ی / ئامه ی چنه؛
 چنه ئامای / نامای؛ سزا بوون / نه بوون بۆ
 جیبه جی کردنی کاریک «این کار از من ساخته
 نیست: ئهم کارهم لی نایهت».
 ساخته و پرداخته / sāxte-vo-pardāxte: صفت.
 ئاماده؛ ساز؛ په رکال؛ لیک وله بار؛ په رداخ؛ ساز و
 له بار «دو سال طول کشید تا پل ساخته و پرداخته شد:

دوو سالی خیاند تا پرده که هاند بوو».
 ساخلو / sāxlo, sāxlo: ها: / ترکی / اسم، /قدیمی/
 سپاگه؛ سه ربا ز خانه؛ سپاخانه؛ پادگان.
 سادات / sādāt, /عربی/ جمع سید
 سادسآ / sādesan: /عربی/ قید. /نامتداول/
 ۱. شه شه مین؛ له پله ی شه شه مدا ۲. شه شه م؛
 جاری شه شه م؛ شه شه جار.
 سادگی / sādēgī, ها: / اسم، ۱. سانایی؛ ئاسانی؛
 هاسانی؛ سه ناه ی؛ ساکاری؛ هیسای «موضوع به
 این سادگی را نمی فهمی؟!؛ بابه تی و سنا تیناگه ی؟!»
 ۲. ساکاری؛ سانایی؛ ساوایی؛ چۆنیه تی بی
 نه قش و نیگار بوون ۳. /مجازی/ ساویلکه یی؛
 ساوایی؛ سایلۆحی ۴. ساکاری؛ ساده یی؛ دۆخی
 زۆ و زه مبه ر نه بوون؛ چۆنیه تی ساکار بوون
 «سادگی بهترین زینت است: سادگی جواترین
 رهوشته».
 ساده / sādē, ها: / صفت. ۱. ساده؛ ساکار؛ به بی
 نه خش و رهوش و ئارایش «لباس ساده: بهرگی
 ساکار» ۲. ساکار؛ ساده؛ به بی تابه تمه ندیه کی
 بهرچاو (وه کوو خال، ههلقوپاوی، داقوپاوی،
 بهرچاوی و...) «دیوار ساده: دیواری ساکار»
 ۳. ساکار؛ ساده؛ ئاسایی؛ به بی نموود و
 سه رنج را کیشی «زندگی ساده: ژیا نی ساد»
 ۴. سانا؛ هاسان؛ هیسا؛ سه نا؛ گانگاز؛ نه دژوار؛
 بی گری و گۆل «کار ساده: کاری سانا» ۵. سانا؛
 ئاسان؛ هاسان؛ سه نا؛ هیسا؛ بی گری؛ گانگاز؛ فام
 هاسان «پرش ساده: پرشی سانا» ۶. /مجازی/
 ساویلکه؛ ساده؛ ساده کار؛ ساده لۆح؛ ساده لۆک
 «تو فقیر ساده ای!؛ تو چند ساویلکی!» ۷. ساده؛
 ساکار؛ به بی شاره زایی و پسپۆری له پیشه ییکدا
 «کارگر ساده: کرێکاری ساده» ۸. ساده؛ ساکار؛
 پرووت؛ پاک؛ ساف؛ بی خهوش؛ په تی؛ ناتیکه لاهو
 «آب ساده: ئاوی ساده» ۹. ساده؛ ساکار؛ بی ئه زوا و
 به هارات و چهوری و... «آش ساده: چیشتی ساده»
 ۱۰. ساده؛ بی گری؛ ساکار؛ به بی لهت یان

توخمی زوری جوراوجوره (جمله‌ی ساده: رسته‌ی ساده).

ساده دل / sādedel ، ها: ان: / صفت. / مجازی /
۱. دلیاک؛ دلیاک؛ ختوی دل و بیرى پاک و بی‌خوش، خوش‌باور و گه‌شبین ۲. سایلۇخ؛ ساده‌لۇخ؛ ساده‌لۇک؛ بی‌پنچ و پا؛ ساویلکه؛ ساده‌کار.

ساده‌رو / sāderû ، ها: یان: / صفت. ده‌کهل؛ بی‌موو؛ بی‌تووک؛ ساده؛ لووس؛ دهم‌رووت؛ کورپی هیشتا موو لی نه‌راو.

ساده‌لوح / sādelowh, -lo:h ، ها: ان: / فارسی /
عربی / صفت. / مجازی /
فەقیرحال؛ ساده؛ ساده‌لۇک؛ ساده‌لۇخ؛ سایلۇخ؛ ساویلکه؛ سافیلکه؛ زووباو؛ ساده‌کار؛ به‌سرمان و گیل. هه‌روه‌ها: **ساده‌لوحی**

ساده‌نویسی / sādenewisi ، ها: / اسم.
ساکارنووسی؛ ساده‌نووسی؛ چۆناوچۆنی نووسین به‌وشه‌ی سانا و رسته‌ی کورت به‌جۆریک که ههمان لی تیگهن. هه‌روه‌ها: **ساده‌نویس**

سادیست / sādīst ، ها: / فرانسوی / صفت.
سادیست؛ ئازاردەر؛ تووشیاری نه‌خۆشی سادیسم.

سادیسیم / sādīsm: / فرانسوی / اسم.
۱. / روان‌شناسی / سادیسم؛ ئازاردەری؛ نه‌خۆشینیکی ره‌وانیه‌که تییدا، دامرکانی جینسی نه‌خۆش، له‌گریوی ئازاردانی هاوئلفه‌که‌یدایه. ئەم ناوه‌وهرگیراو له‌ناوی مارک دو ساد (۱۷۴۰-۱۸۱۴ ز.) نووسەری فەرەنسەویە، که به‌هۆی ئازارگه‌یانندن و کوشتنی هاوسره‌کانی، زیندانی‌کرا و دوا‌یی به‌هۆی نووسینی چیرۆکه‌شهرم‌شکینه‌کانی به‌ره‌و تیمارستان به‌پێ‌کرا ۲. / مجازی /
مەردم‌ئازاری؛ کاره‌ره‌هاتی خەلک تووشی زه‌حمەت و دهر‌دیسەر کردن.

سار / sār ، ها: / اسم. ریشۆل؛ ریشۆله؛ ریشۆله؛

ریشۆلی؛ ره‌شۆله؛ ره‌شۆلی؛ ره‌شیله؛ ره‌شیله؛ گاوانی؛ شاروور؛ شالوور؛ شالوول؛ شاوو؛ شالوویل؛ شالیل؛ که‌شوشکه؛ که‌شۆیله؛ سیروو؛ سیاکه‌رک؛ سویروو؛ خه‌زایی؛ عه‌ینه‌مه‌ل؛ عایله‌مه‌ن؛ ئایله‌مه‌ن؛ ئایره‌مه‌ل؛ ئیره‌مه‌ل؛ مرجیله؛ مرجۆله؛ قازه‌لاخ؛ قازلاخ؛ قازلاخی؛ ته‌یتۆک؛ تیتک؛ تیتل؛ تیتی؛ ئاگره‌مه‌لووچک؛ ئاگره‌مه‌لیچ؛ ئودرمه‌لیچ؛ مه‌لیکی گچکه‌ی ده‌نگ دهره‌هاتووی پێ‌قیز و قازە، دهمه‌لاسکه‌ی مه‌لانی تر ده‌کاته‌وه، ره‌شی بریقه‌ونی که‌سک و ئه‌رخوانیه، په‌لوپۆی ده‌زستاندا پێ‌له‌خالی سپی ده‌بی، جووچکی گچک، بالی نووک تیژ و دهنووکێ درێژ و تیژه، فێنی به‌له‌ز و ریکه‌ و به‌کۆمه‌ل و له‌پۆلی گه‌وره‌دا هه‌له‌ده‌فێن.

☐ **سار‌آبی**: نوقمۆکه؛ بالنده‌یه‌کی چۆله‌که‌ئاسای لای‌ئاوه، به‌له‌شی ره‌ش و سینگی سپی که‌بو‌راوی ماسی‌خۆی له‌ئاودا نوقم ده‌کا.
سار‌کنه‌خوار آفریقایی: شوان‌خه‌له‌تینه؛ بالنده‌ییکی له‌تیره‌ی ریشۆله، به‌ره‌نگی قاوه‌یی و زه‌رد و سوور، شوپێ‌ ئاژهل ده‌که‌وێ و گه‌نه‌ و میشی سه‌ره‌شیان ده‌خوا.

- **سار**: پسوند. - سار: ۱. - یان: - سال؛ شوپینی شتیک (کوه‌سار؛ گرم‌سار؛ کۆسار؛ گهرمیان) ۲. وینه؛ شیوه (سگ‌سار؛ سه‌گ‌سار) ۳. - ئاسا؛ - چەشن (خاک‌سار؛ خاکه‌سار) ۴. لا؛ سو (رخ‌سار؛ روخ‌سار) ۵. - زار؛ خاوه‌ن‌بار و چۆنیه‌تیه‌ک (شر‌سار؛ شه‌رمه‌زار).

سارافن / sārāfon ، ها: / روسی / اسم. سارافۆن؛ که‌وايه‌کی ژنانه‌ی بی‌قۆل و یه‌خه‌که‌به‌سه‌ر کراسدا ده‌کرێته‌به‌ر.

ساران / sārān: / اسم. / قدیمی / که‌بار؛ سه‌ره‌تا؛ ده‌سپیک.

ساربان / sār(e)bān ، ها: ان: / اسم. ساره‌وان؛ سالوان؛ سالقان؛ وشتره‌وان؛ هیشترفان؛ شووفک‌فان؛ خوشتروان؛ شقانی ده‌قه‌هان؛

کاروان‌فان؛ شوانی و شتران.

ساردین / sârdîn، ها: [فرانسوی] / اسم. ساردین:

۱. هر یه که له ده‌یان جۆر ماسیگه‌لی بچووک که کونسیرویان لی دروست ده‌کهن ۲. بیچوه ماسی کونسیرو کراو ۳. قوتووی جی گوشتی ماسی کونسیرو.

سارسل / sârsel: [؟] / اسم. [جانورشناسی] / سۆنه؛ مراویتیکی بچکۆله به پشتی قاوه‌یی مه‌یلوه سپی و سهری خه‌نه‌ییوه.

سارغ / sâroq، ها: [ترکی] / اسم. [قدیمی] / پریسکه؛ پریاسکه؛ پریزه؛ تۆشه‌به‌ره؛ بوخچه؛ پارچه‌یه‌کی چوارگۆشه بۆ کهل‌وپهل تینان.

سارق / sâreq، ها: ان؛ ین: [عربی] / اسم. [ادبی] / دز.

سارق مسلّح: جهرده؛ چه‌ته؛ دزی چه‌کدار.

سارکپت / sârkopt، ها: [انگلیسی] / اسم. [جانورشناسی] / سچ؛ زچ؛ چنگنه؛ تورنوو؛ ئەسپیتی به‌رد؛ میروویه‌کی بچووک و تووشه‌له ژیر پیستدا ده‌ژی و ده‌بیته هۆی گه‌ری.

سارگپه / sârgape، ها: [؟] / اسم. ۱. سنقر ۲. په‌له‌وهریک، به بالی پانی قاوه‌یی و دووی گه‌وره و ملی کورت و فرینی قورس و خاوه‌وه که زۆرتر مردار‌وه‌بوو ده‌خوا.

سارگپه‌ی جنگلی: سنقر عسل‌خوار سنقر ساروج / sârûc: / اسم. سارووج: ۱. جاروو؛ تیکه‌لاوی قسلاو و خۆله‌میش بۆ سواغدانى جهوز و... که پیش دروست‌بوونی سیمان باوی هه‌بوو ۲. [کالبدشناسی] / جۆره‌شانه‌یه‌کی ئیپسکی که ریشه‌ی ددانى مۆرغه‌داران داده‌پۆشی.

ساروی / sâravî، ها: ان؛ / صفت. ساره‌وی: ۱. سه‌ره‌به‌شاری ساری له‌مازهنده‌راندا ۲. خه‌لکی شاری ساری له‌باکووری ئیران.

ساری / sâri، ها: [هندی] / اسم. ساری؛ گنجیکی ژنانی هیند و پاکستانه، به‌شیوه‌ی پارچه‌یه‌کی سوک و دریز که سه‌ریکی وه‌ک

پشتین ده‌به‌ستن و ئەو سه‌رکه‌شی به‌سه‌ر شان یان سه‌ریدا ده‌دهن.

ساری: [عربی] / صفت. [ادبی] / گیرو؛ درم؛ په‌تا.

ساریغ / sâriq: / از فرانسوی / ساریگ

ساریگ / sârig، ها: [فرانسوی] / اسم. ساریگ؛ گیانه‌وه‌ری گوانداری چکۆله‌ی دارژی ناوچه‌ی ئەمریکا، له‌تاقمی کیسه‌داران که هه‌موو شت خۆر و شه‌وگه‌ره: ساریغ؛ أبوسوم

ساز / sâz، ها: / اسم. ۱. ساز؛ نامرازی مووسیقیا؛ نامیرئ که ئاهه‌نگی مووسیقی پی ده‌ژه‌نری ۲. ئاهه‌نگ ۳. [قدیمی] / نامراز؛ نامیر؛ ئەسپاو (به‌گشتی) ۴. [قدیمی] / نامیری شه‌ر ۵. سات؛ پیداو‌یستی؛ ئەوه‌ی بۆ ئەنجام‌دانی کاریک پیویسته ۶. [قدیمی] / پئ و ره‌وش؛ زئ؛ ریگا؛ ریپاز ۷. [قدیمی] / به‌رگ؛ گنج؛ هنجگ ۸. [قدیمی] / سامان ۹. [قدیمی] / ساز؛ کار یان ره‌وتی سازیان؛ ساز بوون.

ساز بادی: سازی بایی / باژن؛ هه‌ریه‌ک له‌و سازانه به‌هات‌و‌چۆی با دینه‌ده‌نگ (وه‌کوو: نه‌ی، شمشال و سرن‌و...).

ساز ده‌نی / سازده‌نی

ساز زهی: سازی ژیدار؛ ژێژن؛ هه‌ریه‌که‌له‌و سازانه‌ی به‌بزواندنی ته‌له‌کانیان دینه‌ده‌نگ (وه‌ک دیوان، تار، سئ‌تار، ته‌مبور، که‌مانچه، ویولۆن، سه‌نتور و...).

ساز ضربی / کوبه‌ای: سازی زهری / کوتانی / لیدهری؛ هه‌رکام له‌نامیرگه‌لی مووسیقیا که به‌لیدان ده‌ژه‌ندری (وه‌کوو: ده‌ف، دمه‌ک، ده‌ول، ته‌پل و...).

ساز زدن: ساز ژه‌ندن؛ ساز لیدان (آرام چه‌سازی می‌زند؟ / آرام چه‌سازی ده‌نه‌ی؟).

ساز کردن: ژه‌ندن؛ لیدانی ئاهه‌نگ «نغمه‌ی تازه‌ای ساز کرد: ئاهه‌نگیکی نوی ژه‌ند».

به‌ساز کسی رقصیدن: [کنایی] / به‌هه‌وا / بلویری که‌سئ هه‌له‌په‌رین؛ به‌ئه‌نگوستی

کەسێ گەران؛ بەهۆی نەزانێهه کەوتنە دووی قسەى کەسیک (دیگر حاضر نیستم بە ساز تو برقصم؛ چیدی بە هەوای تو هەلناپەرم).

هەر روز سازى زدن: /مجازى/ هەر تاوی لە سەر هەوايى/ بە زمى بوون؛ هەردەمە لە سەر وازیک بوون؛ هەر رۆژیک داخواز و ئاکارى نواندن.

- ساز: ^۱بیواز. ۱. - ساز؛ چیکر؛ - وەدى هین؛ - وەش کەر «آهنگساز؛ ئاههنگساز» ۲. - ساز؛ - وەش کەر؛ چاک کەر وهه «رادبوساز؛ رادیوساز» ۳. - بین؛ - وین؛ - ساز؛ دابینکەر «چارەساز؛ چارەمین» ۴. /ادبی/ - گیر؛ - ساز؛ - دامەزڕین «انجمن ساز؛ کۆرکیر» ۵. - هەلبەس؛ - هەلوەس؛ - هەلبەست؛ - تاش «سندساز؛ بەلگەهەلبەس» ۶. - ساز؛ - ساج؛ تەبا؛ ساچەر «ناساز؛ نەساز» ۷. دروووسکراو؛ چیکراو؛ وەش کریا: /الف/ - کرد؛ - کر؛ - ساز؛ بەهۆی کەسێ یان شتیک «دستساز؛ دەسکرد» ب. - ساز؛ لە ماوهیه کی دیاریکراودا «نوساز؛ تازەساز»

سازا / sāzā /: اسم. پیکهینەر؛ پیکهین؛ هەر کام لە بەشه پیکهینەرەکانی شتیک.

سازبندی / sāzbandî /: ها. /: اسم. ریک و پیک کردنی ئاههنگیک بۆ لیدان لە لایەن ئورکیستر یان گرووی موسیقاوه.

سازجەندی / sāzac-e-hendî /: اسم. /گیاهشناسی/ کشمیش هیندی؛ دەوێکە بەره کەى تام و بۆنیکى خوشى هەیه و ناو کەهێ شیرینه.

سازدەهێ / sāzdehanî /: ها. /: اسم. سازدەمى؛ سازیکى بايى بچووک و دريژۆکەیه بە هەناسە دەژەنرێ.

ساززن / sāz.zan /: ها. /: اسم. ژەنیار؛ سازژەن؛ سازبەند؛ موسیقاژەن، بەتایبەت سازە ژێدارەکان.

سازش / sāzēš /: ها. /: اسم. ۱. سازشت؛

وێکەوتووێ؛ ریکاتی؛ کاریان رەوتی سازان؛ سازین؛ ساچین؛ پێ کەوتن؛ پنه/ پەنە کەوتەى «هواى اینجا با مزاج من سازش ندارد؛ هەوای ئێره بە دەماخی من ناسازی» ۲. هاو دەنگی؛ سازشت؛ سازش؛ تەبايى؛ ریکاتی؛ کاریان رەوتی سازیان؛ ساچان؛ سازان؛ ساچای؛ ساچیهی؛ ساچای؛ کران؛ کریان؛ کریهێ؛ کەوتنە یەک؛ ریک کەوتن؛ پیکهاتن؛ گونجان؛ کەوتەى وریو؛ ساز هاتن؛ لەف هاتن «زن و شوهر با هم سازش ندارند؛ ژن و شوو پیکهوه هاو دەنگیان نیه» ۳. ئاشتى؛ سازشت؛ کاریان رەوتی ئاشت بوونهوه «با پادرمیانی همسایه‌ها سازش کردند و روی همدیگر را بوسیدند؛ بە نینوچگه‌ه‌ری دەراوسیه‌کان ئاشتیان کردوه و یه‌ک‌تریان پامووسی».

□ سازش داشتن: تەبا بوون؛ سازگار بوون؛ سازان؛ ساز هاتن؛ سازیان؛ کران؛ کریه‌ی. سازش کردن: سازیان؛ سازان؛ سازش کەردەى؛ پیکهاتن: ۱. لیک هاتن؛ هاو بار بوون؛ هاو دەنگی کردن؛ هاو رێ یان هاو دەست بوون ۲. ئاشت کردنهوه؛ ئاشتهو کردن.

هەر وه‌ها: سازش دادن

سازشکار / sāzēškār /: ها. /: صفت. سازشکار؛ خۆرپخەر؛ هۆکار بە سازیان لە گەل کەسان، بەتایبەت بۆ خۆ پاراستن لە شەر و مەترسی «پدرش آدم سازشکاری بود و با همه می ساخت؛ بابی مرقۆشیکى سازشکار بوو دە گەل هەموواندا پیک دەهات».

هەر وه‌ها: سازشکاری

سازشکارانه / sāzēškārāne /: صفت. سازشکارانه؛ خۆرپخەرانه «رفتار سازشکارانه؛ ئاکارى سازشکارانه».

سازشکارانه ^۲: قید. سازشکارانه؛ خۆرپخەرانه؛ بە سازشکاریهوه؛ بە شیوه‌ی سازشکاران «سازشکارانه لێخندى زد و هیچ ن‌گفت؛ سازشکارانه بزه‌یه‌کى کرد و هیچى نه‌گوت».

سازشناسى / sāzšēnāsi /: اسم. سازناسی؛

به‌شیک له هونه‌ری مووسيقا که ده‌پەرژیته
سەر ناسینی ئامرازگه‌لی مووسيقا و چۆنیه‌تی
به‌کار هینانیا.

سازشنامه / sāzešnāme ، ها/: اسم. سازشنامه؛
نووسراوه‌یی که دوو لایه‌نی کیشه به پەژیرانی
مەرجه‌لی ره‌چاوکراو دوابی به ناکۆکی یان
دژایه‌تی نیوانیان دینن.

سازگار / sāz(e)gār : صفت. جۆر؛ سازگار؛
سازیار. ۱. هاوئاهاهنگ؛ به توانایی ریک و له‌بار
بوون و لیکهاتن (این رنگه‌با هم سازگار نیستند؛ ئەم
رەنگانە پێکەوە جۆر نین) ۲. ساز؛ کۆک؛ خاوه‌ن
توانایی یان ئۆگرتی به هاوکاری، هاوڕێیی یان
پیکه‌وه ژیان (پچه‌ها با هم سازگار بودند؛ مندا له‌کان
پیکه‌وه ساز بوون). هه‌روه‌ها: سازگار بودن؛
سازگار شدن؛ سازگار کردن

سازگاری / sāz(e)gārī : اسم. جۆری؛ سازگاری؛
سازیار: ۱. بار یان چۆنیه‌تی جۆر بوون؛
سازگار بوون؛ سازیان؛ ساچان؛ پیکهاتن
۲. /زیست‌شناسی/ گۆڕانکاری یه‌ک یان چەن
ئەندامی لەشی زینەوەر بە پێی پێداویستیگه‌لی
ژینگه‌که‌ی. هه‌روه‌ها: سازگاری داشتن؛ سازگاری
یافتن

سازمان / sāz(e)mān ، ها/: اسم. ریکخراوه؛
رێخراوه: ۱. ناوه‌ندیک که له لایه‌ن چەن تاقم
یان ده‌وله‌ته‌وه بۆ گه‌یشتن به ئارمانجیک
داندراره (سازمان ملل متحد؛ ریکخراوه‌ی نه‌ته‌وه
یه‌ک‌گرتووه‌کان) ۲. یه‌که‌ی سه‌ره‌خۆی کارگیر
که به‌رێوه‌به‌ره‌که‌ی زۆتر له لایه‌ن سه‌ره‌ۆک
کۆمار یان وه‌زیره‌وه هه‌له‌ده‌بژێردری و ده‌سه‌لاتی
له هه‌موو ولاتدا به‌رבלاو (سازمان محیط زیست؛
رێخراوه‌ی پاراستنی ژینگه‌) ۳. کۆمه‌له‌یه‌کی
ئامانجدار که شوێنکه‌وتوو سیسته‌میکه (کار
جمعی نیازمند سازمان است؛ کاری به کۆمه‌ل پێویستی
به رێخراوه‌یه) ۴. پیکهاته (پس از انقلاب ایران
سازمان نیروهای مسلح تغییر کرد؛ پاش راپه‌ڕینی ئێران

ریکخراوه‌ی هیزه چه‌کداره‌کان گۆردرا).
[سازمان امنیت: ریکخراوه‌ی ئاسایش؛ ناوه‌ندی
له بری له ولاتاندا بۆ به‌ربه‌ره‌کانی ده‌گه‌ل
چالاکی نه‌یارانی حکوومه‌ت یا نه‌یارانی
قازانجی گه‌لدا.

[سازمان دادن: ریکخستن؛ پیکهتیا (باید اول
نیروهای فعال را سازمان داد؛ سه‌ره‌تا پێویسته هیزه
چالاکه‌کان ریک بخرن). هه‌روه‌ها: سازمان

بخشیدن؛ سازمان داشتن؛ سازمان یافتن
سازمانبندی / sāz(e)mānbandī ، ها/: اسم. کار
یان ره‌وتی دیاری کردنی به‌شه جۆربه‌جۆره‌کانی
رێخراوه یان پیکهاته‌یه‌ک له باری چۆنیه‌تی
پێوه‌ندیان پیکه‌وه و په‌که‌بندی نیوانیان.

سازمان‌دهنده / sāz(e)māndahande ، ها؛
-گان/: اسم. ریکخه‌ر؛ که‌س یان ریکخراوه‌یی که
دامه‌زراوه؛ بزاف یان چالاکیه‌ک به‌رێوه ده‌با
(سازمان‌دهنده‌ی تظاهرات، انجمن دانشجویی بود؛
ریکخه‌ری خۆپیشاندانه‌که، ئەنجومه‌نی خۆپێداکاران
بوو).

سازمانده‌ی / sāz(e)māndehī ، ها/: اسم.
رێخه‌ری؛ کار و ره‌وتی ریکخه‌ران؛ رێخه‌ران؛
رێک‌خستن؛ رێک‌و‌پێکی له شوێن یان شتی‌کدا
به‌دی هینان (نیروها به‌خوبی سازمانده‌ی شده بودند؛
هیزه‌کان به‌چاکی ریکخا‌بوون).

سازمانی / sāz(e)mānī : صفت. ریکخراوه‌یی؛
رێخراوه‌یی: ۱. په‌یوه‌ندی‌دار یان به‌ستراو به
رێخراوه‌وه ۲. ئەندامی رێخراوه‌یه‌کی تایبەت
(وه‌ک ریکخراوه‌ی ئاسایش).

سازمند / sāzmand : صفت. رێخراو؛ ریکخراو؛
به‌ره‌ف؛ پۆرمه‌ند؛ مریس؛ له‌بار و ته‌کووز؛
هه‌له‌په‌تاو.

سازندگی / sāzandegī ، ها/: اسم.
۱. دا‌هێنه‌ری؛ سازینه‌ری؛ بار و دۆخی سازینه‌ر
بوون (من در این برنامه هیچ سازندگی نمی‌بینم؛ من
له‌م به‌رنامه‌یه‌دا هیچ دا‌هێنه‌ریه‌ک نابینم)

پیکهولکاو بۆ کارئیکی تایبته (وهک پرد، سهکوی زهویکولی و ...).

📐 مهندسی سازه 📐 مهندسی

– سازی / sâzi، ها: / پیواژه. – سازی: ۱. کاری دروس کردن؛ ساز کردن (راهسازی: ریسازی)
۲. کارخانه یان کارگاهی بهره‌مه‌پین (کیفسازی: جانتاسازی) ۳. شوینی چاک کردنه‌وه (چراغسازی: چراغسازی) ۴. کار و رهوتی هه‌لبه‌ستن (سندسازی: به‌لگه‌سازی).

ساس / sās، ها: / ان: / اسم. هه‌مجه؛ جوو‌جوو؛ جوو‌جه؛ جوو‌جه؛ پنت؛ پند؛ چنگنه؛ سۆنی؛ ساسی؛ قپنۆ؛ ته‌خته‌بینک؛ میروویه‌کی خوین‌مژه به‌جه‌سته‌ی پانی ئامال سوور و بۆنئیکی پیسه‌وه.

📐 ساس درختی: میش‌گه‌زۆ؛ کیسه‌له؛ سوون؛ جوړئ له میش و مه‌گه‌ز، شیلە‌ی پرووه‌ک هه‌له‌دمۆیت و زیانه‌خشه.

ساسات / sāsāt، ها: / اروسی / اسم. ساسات؛ سوپاپ یان رۆچنیک له زارکی کاربراتوردا بۆ که‌م کردنه‌وه‌ی هه‌وا له کاتی رۆشن‌کردنی موتوردا.

ساسون / sāsūn, sāson، ها: / اروسی / اسم. /خیاطی / ساسۆن؛ درزئیکی سئ‌گۆشه‌ بۆ که‌م کردنه‌وه‌ی فش‌وفۆلی جلک.

ساطع / 'sāte: / (عربی) صفت. /ادبی / تیشکده‌ر؛ گه‌شاوه؛ گه‌ش؛ پروناکی‌ده‌ر؛ رۆشن‌که‌ره‌وه؛ دره‌وشان؛ دره‌وشه‌ر.

ساطور / sātūr، ها: / (عربی) / اسم. جه‌خار؛ شه‌تیر؛ چزلک؛ چه‌په‌جاخ؛ چه‌په‌جاغ؛ ساتوور؛ ساتۆره؛ ساتۆره؛ ساتۆر؛ ساتۆرک؛ جۆره‌کار‌دئیکی ده‌م‌پان و قورس بۆ شکاندنی پی‌شه و قرتاندن و هه‌نجینی گۆشت و سه‌وزی: ساتور

ساطوری / sātūrî: / (عربی) صفت. جنراو؛ هه‌نجراو؛ ساتووری؛ کوتراو و وردکراو به‌ساتۆر: ساتوری

۲. ئافادسازی؛ ئاوه‌دان کاری؛ ئاوادکاری؛ کار یا رهوتی ئاوه‌دان کردنه‌وه (سازند: کشور: ئافادسازی ولات).

سازنده / sāzande، گان: / صفت. ۱. پیکه‌پینه‌ر؛ چی‌کر؛ سازینه‌ر؛ داهینه‌ر؛ وه‌ش‌که‌ر؛ خوش‌که‌ر؛ ساز‌که‌ر؛ وه‌دیه‌پین؛ به‌دیه‌پین؛ کارساز؛ خاوه‌ن تایبه‌تمه‌ندی یان توانستی دروست کردن (نیروهای سازه: هیژه‌سازنده، ه‌کان) ۲. /مجازی / کارساز؛ ریکه‌پین؛ به‌که‌لک؛ پر‌قازانج؛ سازنده؛ وه‌ریخه‌ر؛ کارامه و به‌به‌سته بۆ دروست کردن یان دروست کردنه‌وه (انتقاد سازنده: ره‌خنه‌ی سازنده) ۳. /قدیمی / سازبند؛ ژهنیار؛ سازلیده‌ر؛ سازژهن؛ سازنده؛ سازنه؛ سازوان؛ سازقان.

سازواره / sāzvāre، ها: / اسم. ئەنداموهر؛ ژینوهر.

ساز و آواز / sāz-o-āvāz: / اسم. /گفتاری / ساز و ئاواز؛ مووسیفقا و گۆرانی؛ ئاوازی و پرای ساز. ساز و برک / sāz-o-barg: / اسم. باروبنه؛ بارگه؛ بارگه‌وبنه؛ که‌ل‌وپه‌ل؛ شت‌ومه‌کی پئویست بۆ کارئیک (ساز و بارگه: سفر: باروبنه‌ی سه‌فه‌ر).

ساز و ده‌ل / sāz-o-dohol: / اسم. /مجازی / ساز و ده‌ول؛ ئەو سازه‌خۆمالیانه‌که‌له‌جیژن و شاییدا باون (وه‌کوو زورنا، ده‌ول، دایره) (با ساز و ده‌ل از عروس و داماد استقبال کردند: به‌ساز و ده‌وله‌وه پئشوازیان له‌بووک و زاوا کرد).

ساز و کار / sāz-o-kār، ها: / اسم. ۱. پئی‌وچار؛ پئی‌چار؛ زانیاری یان رهوتیک بۆ گه‌یشتنه‌ ئامانج (برای پیشگیری از قحاق، ساز و کار مؤثری نداریم: بۆ به‌رگری له‌قاجاخ، ساز و کار یکی لیهاتوومان نیه) ۲. کار یان چالاکی ماشینی یان ماشین ئاسا ۳. میکانیزم؛ چۆناوچۆنی ره‌وتگه‌لی بنه‌مایی فیزیکی یان کیمیایی ناو دیارده‌گه‌ل که‌ده‌بیته هۆی زیج، کاردانه‌وه یان دیارده‌یه‌کی‌تر.

سازد / sāze، ها: / اسم. ۱. /ریاضی / هۆکار ۲. بنه‌ماییکی پیکه‌هاتوو له‌هه‌ندیک پاژگه‌لی

ساعت به ساعت: [مجازی] دهم به دهم؛ دهم او دهم؛ سات به سات؛ ساه و سات؛ په پتا-په پتا؛ له هر ساه عاتدا «ساعت به ساعت حالش بدتر می‌شد: دهم به دهم حالی خراپتر ده‌بوو».

ساعت جیبی ⌚ ساعت بغلی

ساعت خودکار: کاترمیتری خوکار؛ کاترمیتری خو-مه‌ش؛ ساهاتی که پیویستی به کوک کردن نیه.

ساعت دیجیتالی: کاترمیتری دیجیتالی؛ کاترمیتریک که کات به ژماره پیشان ددها:

ساعت کامپیوتری

ساعت دیواری: کاترمیتری دیواری؛ ساهات دیواری؛ کاترمیتریک به په‌په‌یه کی پان و گه‌وره که به دیواردا هه‌لده‌واسری.

ساعت رملی ⌚ ساعت شنی

ساعت رومی‌زی: کاترمیتری سهرمی‌زی؛ ساهاتیکی پایه‌دار که له سهر می‌ز داده‌نری. ساعت شماطه‌دار: کاترمیتری زه‌نگی؛ کاترمیتریک که له کاتی دیاریکراودا زه‌نگ لی‌ده‌دا.

ساعت شنی: کاترمیتری ماسه‌یی؛ ساهات رملی؛ کاترمیتری که به پتی دارژانی زیخ له نیوان روچنه‌ی ده‌فریکی شووشه‌ناساوه بو‌ناو ده‌فریکی تری هاوده‌قی، زه‌مان ده‌پیوی:

پنگان

ساعت فیزیولوژیک: کاترمیتری فیزیولوژیک؛ پیکه‌تاهیه کی تاییه‌ت له گیانداراندا که له کاتیکی دیاریکراوی شه‌و و روژ، ده‌بیته هوی کاردانه‌ویه کی تاییه‌ت (وه‌ک شکووتنی بریک گول له خو‌واو و له خه‌و هه‌ستانی مرو له کاتیکی دیاریدا، ...).

ساعت کار: کاتی کار؛ کاتی که که‌سی یان ریکخراوه‌یه که له‌و کاته‌دا کار ده‌کا.

ساعت کامپیوتری ⌚ ساعت دیجیتالی

ساعات / sā'at / [عربی] جمع ⌚ ساعت

ساعت / sā'at / [عربی] اسم، کاترمیتر؛ دهم ژمیتر؛ گووسک؛ ساهات: ۱. /ها/ ساه‌عاه؛ که‌ره‌سه‌یه که بو پیوانی زه‌مان و دیاریکردنی کات ۲. کاتی که به هوی‌ئو که‌ره‌سه‌یه پیشان ده‌دری «ساعت هشت است: کاترمیتر هه‌شته» ۳. /ها/ ساهات/ یه‌که‌ی پیوانی کات که به‌و که‌ره‌سه‌یه ده‌پیوری، به‌رانبه‌ری ۲۴/ شه‌و و روژ «قطار دو ساعت بعد حرکت می‌کند: قه‌تار دوو کاترمیتری تر ده‌روا» ۴. /نجوم/ وینه‌یه‌کی گه‌ردوونی له ئاسمانی له‌ته‌گوی باشووری له روژ‌ه‌لاتی ئه‌ستیره‌ی ناخیره‌ننه‌هدا.

⌚ ساعت آبی: کاترمیتری ئاوی؛ ههر یه‌که له که‌ره‌سه‌گه‌لی جو‌راو‌جو‌ر، بریتی له ده‌فریک به‌کونیک‌ی بچووک له ژیره‌وه که به‌خالی یان پر بوونه‌وه‌ی ده‌فره‌که تیپه‌پرینی کات دیاری ده‌کری: پنگان/قدیمی/

ساعت آفتابی: کاترمیتری هه‌تاوی؛ په‌په‌یه‌کی پله‌کدار که به‌سهریه‌وه میله‌یه‌ک به‌گو‌شه‌یه‌کی دیاریکراوه‌وه دانراوه و به‌دانانی له به‌رانبه‌ر تیشکی خو‌ر و کورت و دریژ بوونه‌وه‌ی سیبهری میله‌که کات ده‌زانری: شاخص

ساعت اتمی: کاترمیتری ئه‌تومی؛ کاترمیتری ناوکه‌یی؛ ساهاتی که به‌بزواندنی ئه‌توم یان مولکول کار ده‌کا.

ساعت الکترونی: کاترمیتری ئه‌لکترونی؛ ساهه‌تی که به‌بزواندنی ئیلکترون کار ده‌کا. ساعت برقی: کاترمیتری کاره‌بایی/به‌رقی؛ کاترمیتریک که‌موتوره‌که‌ی به‌هوی هی‌زی به‌رق‌ه‌وه کار ده‌کا. هه‌روه‌ها: ساعت باتری‌دار

ساعت بغلی: ساهاتی باخه‌لی؛ کاترمیتری باخه‌لی؛ ساهات گیرفانی؛ کاترمیتری گچکه‌ی پتر قاب و زنجیردار که ده‌باخه‌ل (که‌وا یان سه‌لته‌دا) قایم ده‌کری: ساعت جیبی

ساعت کوارتز: کاترمیری کوارتز؛ سه‌عایتیک که به‌هات‌و‌چوی ئیلیکترون له نیو بلوری کوارتزدا ده‌گه‌رئ.

ساعت گردنی: کاترمیری ملوانکه‌یی؛ سه‌عاتی که وه‌ک ملوانکه؛ ده‌کریتته‌مله‌وه.

ساعت مچی: کاترمیری ده‌ستی؛ سه‌عات ده‌سی؛ کاترمیری که به‌مه‌چه‌کی ده‌سته‌وه ده‌به‌ستری.

ساعت هفته‌کوک: هه‌فته‌کوک؛ هه‌فتوک؛ سه‌عاتی که به‌هه‌و‌رۆژ جاری کرژ ده‌کریتته‌وه.

ساعتساز / sā'atsāz، ها: لان: [عربی/فارسی]/سم، سه‌عاتساز؛ نه‌و‌که‌سه‌کاری چاکردنه‌وه‌ی سه‌عاته.

ساعت‌سازی / sā'atsāzi، [عربی/فارسی]/سم، سه‌عاتسازی: ۱. خستنه‌وه‌کاری سه‌عاتی له‌کارکه‌وتوو. ۲. کاری سه‌عاتساز. ۳. /ها/ کارگه‌ی سه‌عات‌سازی. ۴. /ها/ کارخانه‌ی به‌ره‌هم‌هینانی سه‌عات. ۵. کاری چیکرنی سه‌عات.

ساعت شمار / sā'atšomār، [عربی/فارسی]/سم، کات‌بژیر؛ کاترمیر، عه‌قه‌به‌یی به‌سه‌ر‌رووپه‌ری سه‌عاته‌وه‌که سه‌عات به‌پیتی کات‌نیشان‌ده‌دا. ساعت‌شماری / sā'atšomāri، [عربی/فارسی]/سم، [مجازی] چاوه‌روانی؛ ته‌مای بی‌هه‌ودا.

ساعت‌شماری کردن: بی‌ئۆقره‌بوون؛ چاوه‌روانی کردن؛ زۆر چاوه‌روان‌بوون «برای آمدن پسرش ساعت‌شماری می‌کرد؛ بۆ هاتنه‌وه‌ی کۆره‌که‌ی بی‌ئۆقره‌بوو».

ساعتگرد / sā'atgard، [عربی/فارسی]/صفت، راس‌پیچ؛ به‌سوورانه‌وه‌له‌باری عه‌قه‌به‌ی سه‌عات (له‌چه‌په‌وه‌بۆ‌راست).

ساعت / sā'ate، [عربی/پهلوی]/صفت، ۱. سه‌عاتی؛ به‌سه‌عات؛ پیوه‌ندیدار به‌مه‌وادێ کاتی به‌پیتی سه‌عاته‌وه «دوسا‌عه: دووسه‌عاته»

۲. به‌ته‌مه‌ن‌یان‌ده‌وام‌به‌پیتی سه‌عات «دوسا‌عه رفت و برگشت: دووسه‌عاته‌چوو و هاته‌وه».

ساعتی / sā'atî، [عربی/صفت، سه‌عاتی: ۱. به‌تایه‌تمه‌ندی ریک‌کردن‌یان‌بژاردن‌به‌پیتی سه‌عات «بمب‌ساعتی: بومبی سه‌عاتی» ۲. گل ساعتی، گل

ساعتی: قید. ۱. هه‌ر سه‌عاتیک؛ به‌سه‌عات؛ به‌پیی‌یا‌به‌رامبه‌ری هه‌ر کاترمیریک «ساعتی پنجاه تومان می‌گرفت: هه‌ر سه‌عاتیک په‌نجا‌تمه‌نی وه‌رده‌گرت» ۲. سه‌عاتی؛ سه‌عاتیک؛ سه‌عاتیه؛ کاترمیریک؛ له‌هه‌ر کاترمیریکدا «ساعتی یک صفحه می‌نوشت: سه‌عاتیک لاپه‌ره‌یکه‌ی ده‌نوو‌سی». ساعد / sā'ed، ها: [عربی]/سم، مه‌چه‌ک؛ زه‌ند؛ ساکول؛ هه‌ژگ؛ ساقول؛ باسک؛ گورمرک؛ نه‌و‌به‌شه‌له‌ده‌ست‌که‌له‌نیوان‌جومگه‌و‌ئانیشکدا‌یه.

ساعی / sā'î، [عربی/صفت، ادبی] کوشا؛ تیک‌کۆشه‌ر؛ ره‌نجده‌ر؛ ته‌قالاده‌ر؛ هه‌ولده‌ر «دانش‌آموز ساعی حتماً موفق می‌شود: قوتابی کوشا بی‌گومان سه‌رده‌که‌وی».

ساغر / sāqar، ها: [اسم، ادبی] گیلان؛ گیلان؛ پیاله؛ یاله؛ جام؛ جامی شه‌راب؛ ده‌فری که شه‌رابی پی ده‌خۆنه‌وه.

ساغری / sāqari، [معرّب‌از‌ترکی] چرم ساغری، چرم

سافتبāl / sāftbāl، [انگلیسی]/سم، سافتبāl؛ یاریه‌کی وه‌کوو‌به‌یسبال‌که‌له‌زه‌وینیکی بچوو‌کتر و به‌تۆپیکی گه‌وره‌تر ده‌کری.

ساق / sāq، ها: [عربی]/سم، ۱. به‌له‌ک؛ پووژ؛ بویژ؛ پیز؛ پووژی؛ له‌ته‌ر؛ لینگ؛ گاللۆر؛ گیتەر؛ گیتک؛ هه‌ژگ؛ هیئت؛ قاچ؛ چیم؛ زه‌بلک؛ پل؛ فُرچُک؛ به‌شیکی پی له‌نیوان‌قوله‌قاپه‌و‌ئه‌ژنۆ: ساق‌با ۲. [گفتاری] لاسک؛ لاسکه؛ ساقه‌ته

۳. پووژ‌ه‌وانه؛ مل؛ مله؛ نه‌و‌به‌شه‌له‌پووتین و گۆره‌وا که پووژ‌داده‌پۆشی ۴. قۆلوانه؛ قۆله‌وانه؛

ته پاو.

□ ساقط شدن: ۱. داکهوتن؛ داکهفتن؛ هاتنه خوار؛ کهفتنه خوارموه؛ نهره کهوتهی؛ کهوتهیره؛ دارمان؛ ریمان؛ داتهپان؛ پرووخان؛ نهره تهپهی؛ تهپایره؛ ورهی؛ ورای؛ نهره ورهی؛ وراپره؛ سهقهت بوون «بخشی از سقف بر اثر زلزله ساقط شد؛ لایهک له میچکه به هوی بوومهله رزهوه داکهوت» ۲. دابر بوون؛ کهل بوون؛ کهوتنه لا؛ داتهکین؛ بی بهش بوون «از هستی ساقط شدن؛ له ژین دابر بوون» ۳. هه لپچیان؛ وه لانران؛ باو نه مان؛ بی بر بوون؛ وه لا خران «دولت ساقط شد؛ دهولت هه لپچیان» ۴. داکهوتن؛ کهوتهیره؛ سهقهت بوون؛ نه مان؛ جیمان یان له بیر چوون «چند کلمه از این جمله ساقط شد؛ چند وشه له م رسته یه دانهوتوه» ۵. سهکتین؛ مردار بوونهوه.

ساقط کردن؛ داخستن؛ هه لپچاندن؛ لابر دن؛ سهقهت کردن.

ساق عروس / sāq(e)arūs: [عربی/اسم، ساقه عروس؛ جوره شیرینه کی باریکی لوول کراو له ئارد، هیلکه، کهره و گولوا که ناوه کهی له شه کر و بادام ناخنراوه و خاکه قهندی پیدا کراوه. ساق و سالم / sāq-o-sālem: [ترکی/عربی] صفت. [گفتاری] ساغ و سهلامهت؛ ساق و سهلیم؛ ساغ و سلامهت؛ ساق و سالم: ۱. زیت و زهلام؛ لهش ساق «رفتم دیدم ساق و سالم نشسته است؛ رویشتم دیدم ساغ و سهلامهت دانیشتوه» ۲. بی خهوش؛ بی کهم و کووری «من ظرفها را ساق و سالم تحویل دادم؛ من دهره کانم ساق و سهلیم بی دای».

ساقه / sāqe، ها: [عربی/اسم، لاسک؛ نیرتک؛ نیرک؛ لچک؛ قاسک؛ چل؛ قل؛ تل؛ قله گیا؛ ساقه ته؛ قه؛ قهف؛ قهسل: ۱. تهوهرهی سهره کی به هه وادا هه لچووی گیاگهلی ئاوخورهی ناوهندی که گه لا و چووزه و

به شیک له دهستکیش که باسک داده پویشی.

□ ساق پا ساق ۱-

ساق دست: [گفتاری] باسک؛ مه چهک؛ قول؛ ساقول؛ زهند؛ نیوان جومگه و ئانیشک.

ساق عروس ساق عروس

ساق بلند / sāqboland: [عربی/فارسی] صفت. ملکه بهرز؛ ملکه بلند؛ ملکه دریز «جوراب ساق بلند؛ گورهویی ملکه بهرز»: ساقه بلند. ههروه ها: ساق کوتاه

ساق بند / sāqband: [عربی/فارسی]

ساق پیچ

ساق پیچ / sāqpič، ها: [عربی/فارسی/اسم، زهرگال؛ زهنگال؛ بهلهک پیچ؛ ساق پیچ؛ پلپیز؛ پووز هوان؛ پووز هوانه؛ پوز هوانه: ساق بند

ساق دست / sāqdašt، ها: [عربی/فارسی/اسم، قولهوانه؛ قولوانه؛ سؤرانی؛ فقیانه؛ پوشه نیک بؤ سهر باسک.

ساق دوش / sāqdūš، ها: [ترکی/فارسی/اسم، شوشبان؛ برازاوا؛ برازاوا؛ برازهما؛ پیاوئی له خیلی زاوا که له کاتی زماوهندا له پهنای زاوا داده نیشتی و رینوینی ده کا.

□ ساق دوش عروس: پاخه سوو؛ بهربووک؛ بهربیک؛ بهربوو؛ بهربووی؛ پاوه یوه؛ ژنیک که ده گهل بووک ده کهوئی و رینوینی ده کا.

ساق زر / sāqzar: [عربی/فارسی] صفت. [گیاه شناسی] گۆچانه زیرینه؛ گیاییکی قیت به گهلای دریزو کهی وه ک رم، گولی ورد و زهردهوه، ماکیکی سابوونی لی دهر دینن که بؤ مهبهستی بژیشکی (پاک کردنه وهی خوین و دهرمانی گرفتی میز کردن) به کار دیت.

ساق شلوار / sāqšalvārī، ها: [عربی/فارسی] اسم. پاپوشیکی ژنانه یه که تا قوله پی داده پویشی.

ساقط / sāqet: [عربی] صفت. له کارته؛ که تی؛ سهقهت؛ سهکت؛ لاکه وته؛ لاکه وتوو؛ قهرت؛ قهرمت؛ داکه وتوو؛ داکه وته؛ روخواو؛ تماو؛ ته پیو؛

ساقه آغوش / sāqe'āqūš: [عربی/ فارسی] اسم،
گه لاگه لئی که راسته خوؤ به لاسکه وه لکان.
ساقه بلند / sāqeboland: [عربی/ فارسی] ۱

ساق بلند

ساقه پر / sāqepar: [عربی/ فارسی] اسم، قه دی
په؛ لاسکی په؛ قه لمی په؛ به شی بنه وه ی
په ری بالنده.

ساقه چه / sāqeče: [عربی/ فارسی] اسم، چووزه؛
تووزه؛ چووزه ره؛ چویره؛ چویره ره؛ چووزه له؛
تووز؛ تووزره؛ چه کهره؛ چه قهره؛ چووقره؛ لاسکی
سهره تابی و ناسکی گیا که ساقه ته ی سهره کی
لی نه روی.

ساقی / sāqī: [عربی/ اسم، ادبی] مه یگپر؛
مه یگهر؛ ساقی؛ که سی که شهراب له ناو
شهر اوخوړاندا ده گهر پنی.

ساقیگری / sāqīgarī: [عربی/ فارسی] اسم،
ساقیگری؛ باده گپر؛ کاری مه یگپر.

ساقینامه / sāqīnāme: [عربی/ فارسی] اسم،
[ادبی] ساقینامه؛ مه سنه ویه که به حری
موت قاریدا که تییدا شاعیر رووی قسه ی له
مه یگپر به به مهر اش و به لاش زانیی دنیا،
هانی ددها باده کی بگپر.

ساک / sāk: [فرانسوی] اسم، ۱. ساک؛
چیمانی؛ چهنه؛ چهنک؛ هه گبه؛ جانتا؛
چهنه ی سهره؛ کهره سیکی وه کیسه و
به ندار، زورتر له چهرم، پلاستیک یان بریزنت
که تیشوو و کهل وپه لی پیوستی تیده نی و به
دهست هه لیده گرن «ساک را با خودت بیاور»

ساکه که له گهل خوؤ بیته ۲. آش ساک، آش
۱ ساک بچه؛ جانتای ساوا؛ ساکی ساوا؛ جوریک
لانک، له بیچی جانتا، بؤ هه لگرتنی مندالی
ساوا.

ساكارات / sākārāt: [فرانسوی] اسم، [شیمی]
ساكارات؛ ناویتیه که له ساکارید و ژهنگیکی
کانزایی.

نه ندامانی زا و زئی (گول) هه لده گری ۲. هه
پیکه اته کی لاسک ناسا «ساقه ی مغز» لاسکی
مه ژی.

ساقی بالارونده: لاسکی هه لچه؛ لاسکی
پیته لگهر؛ لاسکی نهرم و لاواز که به شتی کدا
هه لده چی (وهک لاسکی میو): ساقه ی رونده
ساقه ی پیچنده: لاسکی هه لپیچ؛ لاسکی که له
هه لچووندا، به دهوری گیا و داری تره وه
ده نالی (وه کوو لاسکی لیلو پهر).

ساقه ی خرنده: ته رزکیش؛ لاسکی خزوک؛
ته رز؛ قه دی خشوک؛ لاسکی هه ندی له
رووه کان که به سهر خاکدا ده کشی و لاسکی
نوی هه لدها (وه کوو لاسکی تووه فهره نگی).

ساقه ی رونده ۱ ساقه ی بالارونده
ساقه ی زیر مینی: لاسکی بن بوومی؛ لاسکی
ژیرز موی؛ لاسکی که به بن زه ویدا دهر و
به بی تاوی خوؤ گه شه ده کا.

ساقه ی غده ای: لاسکی سه لکی؛ لاسکه
پیاز که؛ لاسکی ژیرز هوینی که وهک لک
هه لده ماسی (وهک لاسکی سیبهره د).

ساقه ی غله: کلوش؛ کوروش؛ کوله ش؛
قهره ش؛ پیزل؛ سهریت؛ قرچه؛ قه زه ب؛
لاسکی خه له.

ساقه ی کاوک: پیک؛ قافو؛ قه له توورک؛
قالوره؛ قالور؛ لاسکی کلوری گیا.

ساقه ی گوشتی: لاسکی گوشتی؛ لاسکی
هه لچه ی نه ستوور و ناودار که له بری جوړدا
گه لاکانی بوته دروو (وهک لاسکی کاکتوس).

ساقه ی ماشوره ای: لاسکی پیک؛ لاسکی
گری-گری و هلول (وهک گهنم): ماشوره

ساقه ی مغز: لاسکی مه ژی؛ ساقه ته ی میشک.

ساقه ی هوایی: لاسکی هه وایی؛ لاسکی
هه لچه؛ لاسکی که له دهره وه ی خاک و به
که لک وهر گرتن له تیشکی هه تاو گه شه
ده کا.

ساکارز / sākāroz: [فرانسوی/اسم، /شیمی]
 ساکاروز؛ شه کری چهوندهر و قامیشی شه کر؛
 قه نیکی بلورینی بی پهنگ و شیرینه که له ئاو و
 هیندیک ئه لکولدا ده تویتوه و له شیرین کردنی
 چیشته و دهرمانسازى و چى کردنی تهقه مه نیدا
 به که لک دى.

ساکارومیست / sākāromîst، ها: [فرانسوی]
 /اسم، [زیست شناسی] ساکارومیست؛ ره گه زى له
 کارگی کیسه یی (ئاسکویت)، که له هه ویرترشی
 نان و هه وینى شه راودا وه کوو ترشینه ر به کار
 دى.

ساکارید / sākārid: [فرانسوی/اسم، /شیمی]
 لیکدراوى بازیکى ئالى و قهن (وهک کارزین
 ساکارید).

ساکارین / sākārin: [فرانسوی/اسم، /شیمی]
 ماکیکى سپی بلوورین که له ئاودا ده تویتوه و
 ۴۰۰ ئه ونده ی شه کر شیرینه و له جیی شه کر
 به کار دهرى: **ساخارین**

ساکت / sāket: /صفت. ۱. بى دهنگ؛ کپ؛ کش؛
 خپ؛ مات؛ کز و مات؛ قهره قپ؛ بى هه را؛ نه ملج؛
 کر؛ نوو؛ وست؛ وس؛ بى دهنگ و دۆ (ساکت باش
 و دیگر حرف نزن! بى دهنگ به و چیدی قسه مه که!)
 ۲. هیور؛ ئارام؛ دامرکاو؛ هیدی؛ هیمن (درد
 ساکت شد؛ ئیشه که هیور بووه وه). ههروه ها: **ساکت**
بودن؛ ساکت شدن؛ ساکت کردن

ساکسوفن / sāksōfon، ها: [فرانسوی/اسم،
 ساکسیفون؛ سازیکى باژهنی وهک سورنایه که
 به دوگمه کانی نۆتگه لی موسیقا ده زهنرى:
ساکسیفون

ساکسیفون / sāksīfon: [از فرانسوی]

ساکن / sāken: [عربی] صفت. ۱. /ان؛ یین؛ سکنه/
 دانیشته وو؛ ئادار؛ نیشته جى (ساکن سنندج؛
 دانیشته ووی سنه) ۲. مهن؛ مهن؛ نه جم؛ نه جوول؛
 بى خوست؛ نه بزۆک. ههروه ها: **ساکن بودن؛**

ساکن شدن؛ ساکن کردن

ساکول / sākûl، ها: [؟]/اسم، [کالبدشناسی]
 ساکول؛ یه کئ له دوو کیسه ی پیکه وه لکاو ی
 گوئی ناوین (ئه وى تریان ئه تریکوول) که
 سه رچاوه ی ئه ندامی بیسته ن.

ساکی / sāki: [انگلیسی از ژاپنی/اسم، ساکی؛
 ناوی خواردنه وه ی ئه لکولی ژاپونه که له
 گه رانه وه ی ئاره قى برنج به دهست دى: **عرق**
برنج

سال / sāl، ها: یان: /اسم، سال؛ ساله:
 ۱. یه که ی پیوانی زهمان به رانه ر به سوورپیکى
 زه وى به ده وری خوردا، که بریتیه له سیسه د و
 شهست و پینج شه و روژ و نزیک پینج ساعته
 و چل و نۆ خوله ک (سالی هه تاوی) ۲. یه که ی
 پیوانی زهمان به رانه ر دوازه جار خولی مانگ به
 ده وری زه ویدا، که بریتیه له سیسه د و په نجا و
 چوار روژ (سالی مانگی) ۳. ته مه ن؛ یه که ی
 پیوانی ژبانی که سئ یان شتیک (چند سال دارید؟)
 چهند سالته نه؟ ۴. به روا ر؛ میژوو؛ زه مهانی
 پرووداو یک به پپی سه ره تابه کی میژوو (انقلاب
 مشروطه در سال ۱۳۲۴ قمری روی داد: راپه رپینی
 مه شهروته له سالی ۱۳۲۴ ی مانگیدا رووی دا)
 ۵. خولیکى چالاکی دامه زراوه یه ک له درپژایی
 سالی کدا (سال تحصیلی: سالی خویندن) ۶. پۆل؛
 پله ک یان پایه ی قوتابی یان خویندکار له
 دامه زراوه یه کی فیرکاریدا (سال اول فلسفه: سالی
 هه وه لی فه لسه فه) ۷. سه رجه می ژماره گه لی
 گوڤار یان روژنامه یه ک له مه ودا ی سالی کدا
 ۸. /مجازی/ سالی ژۆ؛ سالی هات؛ سالی هات؛ روژئ
 که یه ک یان چهند سالی له وه پپیش پرووداو یکى
 تیدا رووی داوه (فردا سال پدرمان است: به یانی
 سالی بابمانه).

 سال اعتدالی **سال خورشیدی/شمسی**

سال به دوازده ماه: سالی دوازه ماهه **سالی**
سال به سال: سال به سال؛ سال وه سال؛

سال نورى: سالى نورى؛ مهودايه ك كه نور
له ماهوى يه كسالدا ده يپيوى (مهودايه كى
يه كجار دريژ بهرامبهر به $9,611 \times 10^{12}$
كيلومتر).

سالهاى سال: سالانى سال؛ چهنای چهن سال؛
ساله هاى سال؛ زورسالان؛ سالانى زور؛
سالهاتى سال؛ ماهويه كى دريژ (سالهاى سال
است كه به آنجا نرفته ام: سالانى ساله نه چوممه ته
ئه وئ).

سال هجرى خورشيدى: سالى
كؤچى هه تاوى؛ سالى ئيرانى كه رؤزى
ئه وه لى نه ورؤز (خاكه ليوه) دهس پي ده كا.

سال هجرى قمرى: سالى كؤچى مانگى؛
سالى هه يقى ئيسلامى كه له هه وه لى
موحه رپه مه وه دهس پي ده كا.

□ سال كسى بودن: [مجازى] سالى كه سيك
بوون؛ سالهاتى مه رگى كه سيك بوون؛
سالرؤزى مردنى كه سي بوون.

سال كسى را گرفتن: [مجازى] سال نيان بؤ
كه سيك؛ سال بؤ كه سي گرتن؛ گرتنى
سالرؤزى مردنى كه سيك.

— سال: پيواژه. — سال: ۱. به تايبه تمه ندى
ته مه نيكى دياريكراو (بزگسال: گه وه سال)
۲. ساليك به تايبه تمه نديكى دياره وه (ابسال:
ته ره سال).

سالاد / sālād، ها: [فرانسوى] /سم، سالاد؛
زه لاته؛ سلپاته؛ ئاوپته يه كه له سه وزى، دانه ويله،
گوشت يان هيلكه و ... كه به ساردى و ويراى
خواردمه نى تر ده خورى.

□ سالاد ألويه: سالادى ئولوفيه؛ زه لاته يه كه له
سيفه زه مينه، هيلكه ي كو لاو، گوشتى
مريشك، گيزهر، نؤكه فه رنكى و خه يارشورى
وردكراو و سؤسى تايبه ت دروست ده كرى.
سالاد فصل: سالادى وه رز؛ زه لاته ي وه رزى؛
تيكه لاوى له سه وزى و مايه ي سالادى

ساله وسال؛ سال له بهر سال؛ سال له دواى
يه ك؛ هه رسال؛ هه مووسالى؛ هه ر چى ساله
(سال به سال حالش بهتر مى شد: سال به سال حالى
باشتر ده بوو).

سال تا سال: سال بؤ سال؛ سال تا سال؛ سال
هه تا سال؛ ساله وسال؛ له ماهوى سالدا؛ ئه م
سال بؤ ئه و سال (سال تا سال رنگ حمام را
نمى بيند: سال بؤ سال چاوى به گه رماو ناكه وئ).

سال تحصيلى: سالى خويندن؛ ماهويه ك
(بهرامبهرى ۹ مانگ) له سالدا كه ده زگايه كى
فيربارى كار ده كا.

سال جارى: ئه وسال؛ ئيمسال؛ ئه مسال؛
ئه فسال؛ ئيسال.

سال خورشيدى / شمسى: سالى هه تاوى؛ سالى
رؤزى؛ مهوداى دووبىگارى رواله تى
له شوين يه كى خؤر له خالى به هاربه وه
(به رانبهرى ۳۶۵ رؤز و ۵ ساعات و ۴۸ خوله ك و
۴۶ چركه): سال اعتدالى

سال قمرى: سالى مانگى؛ سالى هه يقى؛
مهوداى زه مانى دوازده جار گه رانى دوا به
دواى مانگ به ده ورى زه ويدا (نزيك به ۳۵۴
رؤز).

سال كيبسه: سالى كه بيسه؛ سالى پر؛ سالى
كه ره شه مه ي سى رؤز بئ؛ سالى ۳۶۶ رؤزه.

سال مالى: سالى مالى؛ دوازده مانگى
په ساپهس له سه ره تايه كى دلخوازه وه كه بؤ
خوليكى حيسابدارى ره چاو ده كرى.

سال ميلادى: سالى زايينى؛ سالى هه تاوى كه
له سه ره تاي ژانويه وه (۱۱ به فرابار) ده ست
پي ده كا.

سال نجومى: سالى ئه ستيره يى؛ مهوداى
زه مانى دوو بوارى دوا به دواى زه وين له
شوينيكى گرمانه يى دياريكراو له ئاسماندا
(به رانبهر به ۳۶۵ رؤز، ۶ ساعت، ۹ خوله ك و ۱۵
چركه).

شیاوی وهرز.

سالادخوری / sālādxorī ، ها: /افرانسوی /فارسی/ اسم. سالادخوری؛ دهفري تاييه تي زه لاتِه دانان له سهر سفره.

سالادی / sālādi: /افرانسوی/ صفت. زه لاتِهیی؛ سالادی؛ شیاو بۆ کردنه زه لاتِه <خيار سالادی: خه یاری زه لاتِهیی>.

سالار ^۱ / sālār ، ها: ان: /اسم. /ادبی/ سهروک؛ سهردار؛ سهرکرده؛ سالار؛ يه کمان؛ گه وری کۆمهل <سالار لشکر: سهروکی لهشکر>.

سالار ^۲: صفت. مهزن؛ مازن؛ میر؛ سالار؛ خاوهن خو و خدهی بهرز و هه فیاز <مرد سالاری است: پیاویکی مهزنه>.

سالاری / sālārī: /اسم. سالاری؛ سهروکایه تی؛ سهرکردهیی؛ میری؛ مهزنی <اشراف سالاری: خان سالاری>.

سالامبور / sālāmbor: /؟/ /اسم. سالامبور؛ پیستهی هه لال دراوی چوار پییان که کولک و چهوری لی سروته وهه و نامادهی دهباغیه.

سالانه ^۱ / sālāne: /صفت. سالیانه؛ سالانه؛ سالیन؛ سالکی: ۱. پیوه نیدیدار و بهندیوار به سالیکه وه <محصول سالانه: بهرهمی سالیانه> ۲. پیوه نیدیدار و بهندیوار به ساله وه <رویدادهای سالانه: رووداو گه لی سالیانه> * **سالیانه**

سالانه ^۲: قید. سالی؛ سالیک؛ له سالدا؛ سالانه؛ له سالیونه؛ له ماوهی سالیکیدا <سالانه چهار بار به اروپا می رود: سالی چوار ده چیه ئوروپا>: **سالیانه**

سال تحویل / sāltahvīl: /فارسی/ عربی/ تحویل سال، تحویل

سالخورده / sālخورده ، ها: گان: /صفت. /مجازی/ به سالدا چوو؛ به تمهمن؛ به سالادچوو؛ سالدار؛ دانسال: ۱. /ادبی/ کون؛ کهون؛ کهفتار؛ کهونار؛ کۆنه سال؛ پیر؛ پیرۆک؛ پیره ک؛ میر؛ میر؛ قه دیمی؛ گه وهه؛ تمهمن پۆیشتوو؛ خاوهن

تمهمنی زۆر <درخت سالخورده: داری به سالدا چوو>

۲. کال (بۆ پیاو)؛ سالبۆری؛ کۆنسال؛ رهندۆل؛ ئیختیار؛ زۆرهان؛ خاوهن تمهمنی له ۶۰ سال به رهو سهر (له مروفا) <مرد سالخورده: پیاوی به سالدا چوو>.

هه وهه ها: **سالخوردی**

سالادات / sālādāt ، ها: /اروسی از ایتالیایی/ /اسم. سالادات؛ سهربازی پرووس.

سالروز / sālārūz: /اسم. سالرۆژ؛ سالههات؛ سالهات؛ رۆژی که يه ک يان چهند سالی پیش رووداویکی تیدا پرووی داوه <سالروز: تولد: سالروز ی له دایک بوون>.

سالشمار / sālšomār: /اسم. سال ژمیر؛ سالبژیر؛ ئه وهی (به تاييه ت نووسراوه) که له مه ر رووداو گه لیکی هه لبژیر دراو له هه ر سالدا ئاگاداری ده دا <سالشمار زندگی دهخدا: سال ژمیری ژبانی دیهخودا>.

سالشماری / sālšomārī: /تقویم - ۲

سالک / sālāk: /اسم. ۱. نهخۆشینکی پیستی به شیوهی زامیکی گه وهی چلکین له سهر ده موچاو، که به هوی پیوه دان می شوله ی خاکی تووشی مرو ده بی ۲. شوینی ئه و زامه.

سالک / sālāk ، ان: /عربی/ /اسم. /ادبی/ ۱. رپرۆ؛ رپرۆ؛ رپوه؛ رپوهن؛ رپنگ؛ رپنگی؛ ئه وهی رپه ک ده گرته بهر، به تاييه ت ئه و ی له که س يان ئارمانیک په پره و ی ده کا ۲. /تصوف/ ئه و که سه ی پله کانی عیرفانی به رپنۆینی پیریک ده پنۆی.

سالگرد / sālگرد: /اسم. سالههات؛ سالهات؛ سالوه گه ر؛ سالبر؛ سالفه گه ر؛ زهمانی که يه ک يان چهند سال له رووداویک تیه رپوه <سالگرد: مرگ پدربزرگ: سالو ده کهری مهرگی باپیر>.

ساله / sālēm: /عربی/ صفت. ۱. ساق؛ ساخ؛ ساغ؛ سالم؛ وهش؛ واش؛ سلامه ت؛ ته ندر ووس <انسان سالم: مروی ساق> ۲. خاوین؛ پاک؛ پاکژ؛ پاکژ؛ بژون؛ دوور له پیسی و خراپی <آب ساله: ئاوی خاوین> ۳. /مجازی/ پاک؛ خاوهن ئاکاری

چاک و گونجاو (جوان) است: لاویکی لاکه).

سالم ساری / sālemsāzi: / اعربی / فارسی / اسم.
پاکژکاری؛ کار و پهوتی پاکژکردنه‌وه؛ خاوین
کردنه‌وه؛ له به‌ین بردنی نه‌وه‌یانه‌ی که
نه‌خوشتی ساز ده‌کهن (سالم ساری آب: پاکژکاری
ناو).

سالمند / sālmānd: / ها؛ ان؛ صفت. ۱. زۆره‌هان؛
کۆنه‌سال؛ به‌سالداجوو؛ دانسال. ۲. پیر؛ خاوین
تهمه‌نی ۵۰ تا ۶۰ سال (له‌مرۆدا).

سالمند سالی / sālmāndsālārī: / اسم.
پیرمه‌زنی؛ پیرسالاری؛ سیسته‌میکی
کۆمه‌لایه‌تی-رامیاری یان کارگیرێ که له‌لایه‌ن
پیر و کالانه‌وه به‌رێوه‌ده‌بری.

سالمند ساسی / sālmāndšenāsī: / اسم. پیرناسی؛
لقیک له‌زانستی بژیشکی سه‌باره‌ت به‌
پیک‌هاتنی نه‌خۆشینگه‌لی پیران و ریگه‌ی
چاره‌سه‌رکردنیان و چۆنیه‌تی خواردن و
پاراستنیان: پیری‌شناسی

سالن / sālon: / ها؛ [فرانسوی از ایتالیایی] / اسم.
سالۆن؛ تالار؛ هۆل؛ هۆده‌ی گه‌وره؛ دیوێ که
زۆر کهس ده‌دیژی.

سالی تاران تالارێ که مسافرانی ده‌روه‌ی
تیدا چاوه‌ڕێی سواربوونی که‌ره‌سه‌ی
راگوێزانی‌تر ده‌بن.

سالنامه / sālnāme: / ها؛ / اسم. سالنامه؛
۱. سالنما؛ کتییی که‌ رووداوی سالیکی تیدا
ده‌نوسری. ۲. گوڤاری که‌ سالی جاریک بلای
ده‌کرێته‌وه.

سالنما / sālnemā: / تقویم ۱

سالوس / sālus: / اسم. [ادبی] ۱. فیلبازی؛
گزیکاری؛ گزه‌ونی؛ گزه‌ده‌ری؛ سالۆزی؛
سالۆسی؛ هه‌نگ؛ فرت و فیل؛ فاک و فیک؛
خاپینۆکی؛ خاپینی ۲. ماستاوکه‌ری؛ زمانبازی؛
خولته‌که‌ری؛ زمانلووسی * سالوسی

سالوس / sālus: / ان؛ صفت. [ادبی] ۱. فیلبازی؛ گزیکار؛

گزه‌ون؛ گزه‌ده‌ری؛ سالۆز؛ سالۆس؛ خاپینۆک؛
خاپین ۲. ماستاوکه‌ری؛ زمانبازی؛ خولته‌که‌ری؛
زمانلووس.

سالوسی / sālūsī: / سالوس ۱
- ساله / sāle: / پیواژه. - سالان؛ - ساله؛ - سال؛
- سالی (بۆ مێ): ۱. پێوه‌ندیدار به‌ ئه‌ژماری
سالگه‌ل؛ پێوه‌ندیدار به‌ مه‌ودایه‌کی زه‌مانی به‌
پێی سال (ده‌ساله؛ ده‌سالان). ۲. خاوه‌ن تهمه‌ن
یان عومر به‌ پێی سال (مرد چهل ساله؛ شهر
هزارساله؛ پیاوی چل سالان؛ شاری هه‌زارساله).

سالی / sāli: / قید. سالیک؛ سالی؛ سالیوه؛
سالیه؛ یی-سال: ۱. به‌ پێی سال «هزینیه‌ی
نگه‌داری آنجا سالی چنډ هزار تومان بیشتر نبود؛
خه‌رجی نواداری نه‌وی سالیک چنډ هه‌زار تهمه‌ن
زۆتر نه‌بوو». ۲. له‌ درێژایی هه‌ر سالدا «کارگران
سالی یک ماه مرخصی دارند: کرێکاران سالی مانگی
پشوویان هه‌یه».

سالی دوازده ماه: سال دوازده مانگ؛
دوازده‌مانگه‌ی خوا؛ سه‌رانسه‌ر سال؛ ته‌واوی
سال: سال به‌ دوازده ماه

سالیان / sāliyān: / جمع سال
سالیان سال: چه‌نای چه‌ن سال؛ سالانی سال؛
سالیانی سال؛ ساله‌های سال؛ سالانی په‌بق؛
ساله‌های سال «سالیان سال بود که از او خبری
نداشت: چه‌نای چه‌ن سال بوو که لێی بی‌خه‌به‌ر
بوو».

سالیانه / sāliyāne: / سالانه
سالیسیلات / sālisilāt: / [فرانسوی] / اسم. [شیمی]
سالیسیلات؛ خوئی ته‌سید سالیسیلات.

سام / sām: / باد سام، باد
ساماریم / sāmār(i)yom: / [فرانسوی] / اسم.
ساماریوم؛ توخمیکی کیمیایی کانزایی له‌
ده‌سته‌ی لاتانیده‌کان به‌ ژماره‌ی ته‌تۆمی ۶۲ و
کیشی ته‌تۆمی ۵۰، ۱۵۰، خۆله‌میشتی و به‌
خوێگه‌لی سه‌هوز و چێره‌یه‌یه‌وه که له‌

دروست کردنى شووشه‌ی چاویلکه‌دا که‌لکی لی ده‌گرن.

سامان / sāmān / اسم. ۱. سامان؛ ریک‌وپیکی؛ ته‌کووزی ۲. سهرزه‌وین؛ مه‌لبنده؛ شوین؛ ناوان؛ بهر و بووم ۳. بژیوی؛ که‌ل‌وپه‌لی ژیان ۴. /قدیمی/ شو؛ ئەندازە؛ گۆرەبا ۵. /قدیمی/ توان؛ هیز؛ هاز؛ هازی. هه‌روه‌ها: سامان دادن؛ سامان گرفتن؛ سامان یافتن

ساماندهی / sāmāndehî / اسم. سامانده‌ری؛ کار یان ره‌وتی ریک‌وپیکی کردن؛ ته‌کووز کردن؛ هه‌له‌په‌رتاوتن؛ سامان دان؛ پۆر کردن؛ پۆراندن (ساماندهی اقتصاد: سامانده‌ری ئابووری).

سامانمند / sāmānmand / صفت. دروست؛ سامانمهنده؛ ۱. به ریک‌وپیکی «برای اداره‌ی کارخانه از روشهای سامانمند بهره‌می‌گرفت؛ بۆ به‌ریوه‌بردنی کارخانه له شیوه‌گه‌لی دروست که‌لکی وهرده‌گرت» ۲. ریک‌وپیکی؛ به سامان؛ ته‌کووز؛ به شیوه‌یه‌کی دروست و شیوا «کارخانه دارای وضع سامانمندی است: کارخانه بارودۆخیکی ریک‌وپیکی هه‌یه».

سامانه / sāmāne / ها؛ /اسم. دوزه‌نه؛ سیسته‌م. **سامبا** / sām̐bā / [فرانسوی از پرتغالی] /اسم. /قدیمی/ سامبا؛ سه‌مایه‌کی کۆنی برزیلی که توند و پرجم‌وجووله و له سه‌ماکانی باوی ئەفریقا ده‌چی. **سامعه** / sām̐e / [عربی] /اسم. /ادبی/ ژنه‌وایی؛ شنه‌وایی (حس سامعه: هه‌ستی ژنه‌وایی).

سامی / sāmî / ها؛ /ان؛ /اسم. سامی؛ ۱. به‌شیکی گه‌وره له مه‌ردمی سپی پیست، بریتی له عه‌ره‌ب، جووله‌که، ئاشۆریان، ئاکه‌دیگه‌لی کۆن، که‌نعانیان و به‌شی له خه‌لکی حه‌به‌شه ۲. لقی که‌ل زمانانه که پیکه‌وه‌نزیکن، وه‌کوو عه‌ره‌بی، عیبری، ئاشۆری و حه‌به‌شی.

سامورائی / sāmūrāi / [فرانسوی/ انگلیسی از ژاپنی] /اسم. سامورایی؛ ۱. چینیک له ئاغه‌واتی شه‌رکه‌ر له ژاپونی سه‌رده‌می ده‌ره‌به‌گایه‌تیدا

۲. ها؛ /ان؛ هه‌ر یه‌که له که‌سانی ئەو چینه. **سان** ۱ / sān / اسم. سان؛ ۱. ری و ره‌سمی که تییدا که‌سانی کۆمه‌له‌یه‌ک (زۆرتەر) چه‌کداری، به‌ریز و ته‌کووز راده‌وه‌ستن هه‌تا سه‌رکرده یان بالاده‌ستیک له به‌رده‌میاندا تیپه‌ری ۲. هۆزی ره‌ش‌پیستی باشووری ئەفریقا (زۆرتەر دانیشتووی بووتسونان) ۳. هه‌سان؛ به‌رده‌سان؛ کارتیک؛ به‌راف؛ به‌رده‌لووسی کرد، شیر و ئەوانه تیژ کردن ۴. /قدیمی/ پشک؛ باهر؛ به‌ش؛ به‌شه؛ گییه‌ف؛ گوچ.

□ **سان دیدن**: سان دیتن؛ به‌شداری کردن ده ری و ره‌سمی ساندا، بیستنی گوزارشتی سه‌رکرده و تیپه‌رین له به‌رانیه‌ر که‌سانیکه‌وه که له سه‌ر هه‌ست ر‌اوه‌ستاون.

- **سان** ۱: پسوند. - ئاسا؛ - سان؛ - گۆر؛ چه‌شن «کشان؛ یکسان؛ کیش‌ئاسا؛ یه‌کسان».

ساناتۆریزم / sāmātoryom / ها؛ /؟ /اسم. حه‌سانگه؛ هه‌سانگه؛ چی حه‌وانه‌وه.

سانترالیسم / sāmtrālism / [فرانسوی] /اسم. /سیاست/ ناوه‌ندوازی؛ ناوه‌ندخوازی؛ بپروا به پیویست بوونی ناوه‌ندی بپاردان و به‌ریوه‌به‌رایه‌تی و فه‌رمانیه‌رداری له‌و ناوه‌نده.

□ **سانترالیسم دیمکراتیک**: ناوه‌ندخوازی/ ناوه‌ندوازی دیموکراتیک؛ باوه‌ر به ناوه‌ندی که ئەندامانی به‌راپرسی ئازادانه هه‌له‌بژێردین و به شیوه‌ی دیموکراتیک بچوولنه‌وه.

سانتریفوژ / sāmtrifūj / [فرانسوی] /اسم. سانتریفوژ؛ سانتریفوژ؛ که‌رسته‌ی جیا کردنه‌وه‌ی ته‌نگه‌لی جۆراوجۆر به‌قورسی جیاوازمه، گرتنی ئاو، ته‌رایی یان هه‌لمی ماکیک به شیوه‌ی سووردانی زۆر به‌قه‌وه‌ت ۲. جیاکردنه‌وه یان ئاوگرتن به‌و که‌رسته‌یه.

سانتیکراد / sāmting(e)rād / [فرانسوی] ☞

درجه‌ی صدبخشی، درجه

سانتیکرم / sāmting(e)ram / [فرانسوی] /اسم.

سانتیگره؛ یه که ی کیشان بهرامبر به ۰,۰۱ گره.

سانتی لیتر / sāntilītr : [فرانسوی] /سم. سانتی لیتر؛ یه که ی بارستی تراو بهرامبر به ۰,۰۱ لیتر.

سانتیم / sāntim : [فرانسوی] /سم. سانتیم؛ سه دیه کیکی فرانک (پاره ی پیشووی فرانسه و هندی له ولاتانی تر) و یورو (پاره ی ئیستاکی ولاته یه کگرتوو هکانی ئوروپا).

سانتیمانتال / sāntimāntāl : [فرانسوی] /صفت.

۱. هه ستۆک؛ پر هه ست؛ تیژ هه ست؛ خوینگه رم ۲. [گفتاری] ته ریۆش؛ له فه ند؛ رازاوه؛ خوشیک؛ وهش دوخت (یک دختر سانتیمانتال در را به روم باز کرد؛ کجیکی ته ریۆش ده رگای به روومدا کرده وه).

سانتیمتر / sāntimētr : [فرانسوی] /سم. سانتیمتر؛ یه که ی پیوانی در یژایی بهرامبر به ۰,۰۱ متر. □ سانتیمتر مربع: سانتیمتری چوارگۆشه / چوارگۆش؛ یه که ی رووبه ر بهرامبر به ۰,۰۰۰۱ متری چوارگۆشه.

سانتیمتر مکعب: سانتیمتری چوارپالوو / چوارپال؛ یه که ی بارست بهرامبر به ۰,۰۰۰۰۱ متری چوارپالوو.

سانحه / sānehe ، ها؛ سوانح؛ [عربی] /سم. کاره سات؛ که ت؛ رووداوی له پر و ناخۆش (در یک سانحه ی هواپی چند نفر کشته شدند: له کاره ساتیکی هواپییدا چهند که س کوژران).

ساندویج / sāndevīč ، ها؛ [انگلیسی] /سم. نهواله؛ بابۆله؛ بالۆله؛ له فه؛ له فه؛ قه پاله؛ قه باله؛ قه واله؛ باسترمه؛ کادک؛ دورووم؛ دورمه؛ لۆت؛ هۆچ؛ ساندویج؛ تیکه پیخۆری به نان پیچراو (دو تا ساندویج مرغ بخر؛ دوو نهواله ی مریشک بکړه).

ساندویچی / sāndevīči ، ها؛ [انگلیسی] /سم. ۱. نهواله یی؛ نهواله فروش؛ بابۆله فروش؛ ساندویچی (برو به ساندویچی بگو، پنج تا ساندویج مرغ بگیرد؛ برۆ به نهواله فروش بلتی پینج دانه نهواله ی

مریشکمان بۆ سازبکا ۲. دووکانی که ساندویچی تیدا ده فروشن.

ساندویچی^۱؛ صفت. بابۆله؛ نهواله یی (نان ساندویچی؛ نانی بابۆله).

سانسکریت / sānsk(e)rīt : /سم. سانسکریت؛ سه نسکریت؛ له زمانه هیندو- ئیرانیه کان؛ زمانی کهوناری گهلی ئاریایی هیند.

سانسور / sānsor ، ها؛ [فرانسوی] /سم. سانسور؛ پشکاندنی رۆژنامه، گۆفار، فیلم، شانۆنامه و هه مووچۆره بلافۆکیک به ر له بلاو بوونه وهی، بۆبه رگری له په ره ساندنی هه وال، قسه یان وینه گهلی دیاریکراو.

سانسورچی / sānsorči ، ها؛ [فرانسوی] /ترکی /سم. سانسورچی؛ که سئ که ئیشی سانسور کردنه.

ساواکی / sāvāki ، ها؛ /سم. ساواکی؛ به ریۆه به ر یان کارگیر ی ریخراوه ی ئاسایشی ئیران (له سالانی ۱۳۳۶ تا ۱۳۵۷).

ساوجی / sāvacī, sāvocī ، ها؛ ان؛ /صفت. ساوه جی؛ ساوه یی؛ پیوه ندیدار یان سه ر به شاری ساوه (سلمان ساوجی؛ سهلمانی ساوه جی).

ساولن / sāvlon : [انگلیسی] /سم. ساولون؛ چه شینیک تهوشی دژه گهن بۆ سپینه وهی کیم و زووخ ی برین.

- سای / sā / - سا - ۲

سایا / sāyā : /صفت. بساو؛ به تایبه تمه ندی یان لیتهاتوویی سواندنه وه (وه کوو نه لماس، سماته، مؤره ت و...)

سایاندن / sāyāndan : /مصدر. متعدی. // سایاندی؛ سواندت؛ می سایانی؛ ده سوینئ؛ پسایان؛ بسوینئ // سواندن؛ سوینه وه؛ ساودان؛ سوان؛ بوونه هوی سوانی شتیک.

سایبان / sāyebān ، ها؛ /سم. ۱. سه یوان؛ سایه بان؛ سایه وان؛ سابات؛ چه رداخ؛ سه نها؛ میچیکی سووک بۆ به رگری هه تاو یان باران به

سەر شوئینیکی ئاوه لادا «دِر خانه شان سایان دارد؛
درگای ماله که یان سه یوانی ههیه» ۲. سابات؛
سه یوانه؛ که ره سه هیه کی چه ترئاسا به
هه سوونیکه وه بۆ بهرگری له باران یان تیشکی
خۆر.

سایت / sāyt ، ها: /انگلیسی/ اسم. ۱. پایه گاه؛
بنکه؛ شوئینی دامه زرانندی رادار یان سه کۆی
مووشه ک هاویشتن «سایت موشکی؛ پایه گاه
مووشه کی» ۲. سایت؛ مالپهر؛ ناوه ندیک به
ناونیشانیکی تاییه ته وه له ئینترنندا «این خبر روی
سایت بی بی سی آمده؛ ئەم هه واله له سەر ساینی
بی بی سی هاتوو».

سایدبای ساید / sāydbāysāyd: /انگلیسی/ صفت.
هاوته ک؛ هاوپال؛ پال به پال یه ک جیگرتوو.
سایر^۱ / sāyer: /عربی/ صفت. /دبی/ ۱. رڤۆک؛
ره ووک؛ ره وان ۲. باو؛ داکه وتوو «مثل سایر؛
مه ته لی باو» ۳. دیکه؛ دی «در سایر کتابها هم
نوشته اند؛ له کتیبانی دیکه شدا نووسیوانه» * سائر
سایر^۲ / سین: / ضمیر. دیکه؛ باقی؛ دیتەر؛ کهس،
شت یان بابته تی تر جگه له وهی باسی لیوه
ده کری یا ئاماره ی پئی کراوه «آرام آنجا ماند و
سایرین رفتند؛ ئارام، له وی مایه وه و باقی رۆیشتن»؛
سائر

سایز / sāyz ، ها: /انگلیسی/ اسم. ئەندازه؛ ئەنازه؛
به ر؛ ژماره؛ ئەندازه ی بهرگ و پۆشن، کلاو،
کهوش و وه ک ئەمانه «سایزتان چند است؟؛ این سایز
شماست؛ ئەندازه تان چهنده؟؛ ئەمه به بهری تویه».

سایش / sāyēš: / اسم. ۱. کار و رهوتی ساوین؛
مالین؛ ساوینه وه؛ ساودان «می توان به وسیله ی
سایش سطح آن را صیقل داد؛ به ساوین پرووه که ی
لووس نه کری» ۲. کار و رهوتی ساوین؛
ساوینانه وه؛ مالیان «بر اثر سایش پاره شده است؛ به
هۆی ساوینانه وه دراه».

سایقه / sāyeqe ، ها: /عربی/ اسم. /دبی/ ئەنگیزه؛
بزوئنه: سائقه

سایکوز / sāykoz: / [؟] / اسم. /روانشناسی/ په رۆشی؛
شێواوی؛ ره وان شپهرزی؛ ره وان کۆی.

سایل / sāyel ، ان: /عربی/ اسم. /دبی/
۱. خوازه لۆک؛ سوالکه ر؛ گه دا؛ ده رۆزه که ر
۲. /نامتداول/ پرسیار که ر * سائل

سایه / sāye ، ها: / اسم. سیهر؛ سیوه ر؛ سه یوه ر؛
سای؛ سای؛ سایه؛ ساگات: ۱. سیکک؛ سه هان؛
سه هین؛ سه هه ند؛ سه هه ن؛ سه هه نگ؛ سایه ک؛
سه ی؛ سه ؛ سه ؛ سه ؛ سیه ؛ لیلی یان تاریکیه ک
که به هۆی نه بوونی رووناکی راسته وخوو به دی
دی ۲. شه م؛ نسج؛ نیسی؛ بیتاو؛ نسا ر؛ نسرم؛
لاسا ر؛ سیکک؛ سه هان؛ سه هین؛ سه هه ند؛
سه هه ن؛ سه هه نگ؛ سایه ک؛ سه ی؛ سه ؛ سه ؛
سیه ؛ شوئینی که ئاوه ها دۆخیکی هه یه .
به رانه ر: آفتاب «اینجا آفتاب است، برویم به سایه»
ئیره هه تاوه، بچینه سه هه وه ۳. سیکک؛
سایه ک؛ سه ی؛ سه ؛ سه ؛ سیه ؛ وینه یه ک له
شتیکی ناروون که به هۆی که وتنه بهر
رووناکیه وه، له دزبه ریدا به دی دی «باش افتاده
بود روی دیوار؛ سه هه کی که وتبووه سەر دیوار»
۴. /مجازی/ ئەوه ی بتوانی پشتی که سی یان
شتیک بگری «در سایه ی پولی که بدست آورده بود،
زندگی باشکوهی داشت؛ له سایه ی پاره یه ک که دهستی
که وتبوو، ژیا نیکی هه گ وونگی بوو» ۵. /مجازی/
ئوه ی به شیوه ی نو قسان و لیل دیار ده بی
«سایه ی لبخندی در گوشه ی لبش نمایان شد؛ سایه ی
بزیه یی له گو شه ی لیویه وه ده رکه وت» ۶. به شیک
له وینه کی شی یان نه قشه که به ره نگ بۆ
نیشان دانی قوولی یا پالوو که لک و مرده گرن
۷. سی؛ ماکیکی رازینه وه یی ئارایشتی و
ره نگین و هه ندیک چه ور که ژنان به پشتی
چاویانه وه ده ساون ۸. /مجازی/ تاپۆ؛ تارمایی؛
سوئس؛ شوئنه وار یان نیشانه ی شتیک «سایه ی
مرگ؛ سه هه ی مهرگ».

□ سایه افکندن □ سایه انداختن

لیمان ناپرسن>.

سایه‌ی کسی کم نشدن: [کنایی] سایه‌ی که سئ کم نه‌بوون؛ میهره‌وانی و پشتیوانی که سیک به‌رده‌وام بوون «سایه‌تان کم نشود: سایه‌تان کم نه‌بی>.

سایه گستردن: سیبهر خستن: ۱. سیبهر شوینئ داگرتن؛ سه‌ی وسه‌ی ۲. [مجازی] زال بوون؛ چر بوون «وحشت بر همه جا سایه گسترده بود: ترس له همه‌وو شوینئ سیبهری خستبوو>.

از سایه‌ی خود ترسیدن: [کنایی] له خشه‌ی گلا ترسان؛ له سیبهری خو ترسان؛ له بای زگی خو ترسان؛ به کشئ مردن؛ له خشه‌ی تالوو په‌وینه‌وه؛ تووشیاری ترسی زور هاتن «آن روزها مردم از سایه‌ی خودشان هم می‌ترسیدند: لهو سهرده‌مانه‌دا خه‌لک له خشه‌ی گه‌لاش ده‌ترسان>.

زیر سایه‌ی کسی بودن: [مجازی] له ژیر سیبهری که سیکدا بوون؛ وه بهر پشتیوانی و پالپشتی که سیک بوون.

مثل سایه دنبال کسی بودن: [مجازی] وه‌ک سیبهر به دوو/دوای/شوین که سیکه‌وه بوون؛ دوا به دوای که سیکه‌وه بوون.

سایه افکن / sāye'afkan / سایه‌گستر

سایه خشک / sāyexošk, -xošk / صفت. وشک کراو یان وشکه‌لاتووی بهر سیبهر.

سایه‌دار / sāyedār, ها: صفت. سیبهردار؛ سیبهردار؛ سادار «درختان سایه‌دار: دارگه‌لی سیبهردار>.

سایه‌دوزی / sāyedûzi / اسم. [خیاطی] جوړه دروومانیکي زیگزاگه له پشته‌وه‌ی پارچه ده‌کړئ و تنیا سیبهریکي ده‌که‌وینته پوو.

سایه‌رس / sāyerās / صفت. سایه‌ره‌س؛ پینگه‌یو له سیبهردا (سه‌بارته به میوه‌وه).

سایه‌رو / sāyerû / صفت. بهر سیبهر؛ نسئ؛ نسا؛ به‌ره‌و سیبهر «اتاق سایه‌رو: ژووری بهر سیبهر>.

سایه انداختن: سیبهر خستن: ۱. سیبهر کردن؛ سه‌ی که رده‌ی؛ بهر تیشکدانه‌وه‌ی راسته‌وخو‌ی پرووناکی گرتن «درختان بر بخشی از حیاط سایه انداخته بودند: داره‌کان به سهر به‌شیکی حه‌وشه‌دا سیبهریان خستبوو> ۲. [مجازی] شوین دانان؛ شوین خستن؛ شوین‌ه‌وار دانان «سکوت همه‌جا سایه انداخته بود: بیده‌نگی سیبهری خستبوو سهر همه‌وو لایه‌کدا> * سایه افکندن [ادبی]

سایه بودن: سیبهر بوون؛ نسا؛ بوون؛ نسرم بوون؛ سه‌ی/سای بیه‌ی «پشت آن دیوار سایه است: پشت ئەو دیواره سه‌ره>.

سایه به سایه‌ی کسی رفتن: [مجازی] جووچکه‌شوانه‌ی که سئ بوون؛ دوا به دوای که سئ چوون؛ قهره وه قهره‌ی که سئ که‌فتن؛ که‌وته شوین که سئ بو همه‌وو شوینتیک «سایه‌به‌سایه‌س رفتم تا ببینم کجا می‌رود: دوا‌به‌دوای جوو، ببینم بو کوئ ده‌روا>.

سایه زدن: سیبهر لیدان: ۱. پرپر‌ه‌نگ کردنه‌وه‌ی به‌شئ له وینته بو زیاتر دیار بوونی ۲. سایه لیدان؛ ساوینی سایه «پشت چشمها را سابه‌ی غلیظی زده بود: سابه‌یکي توندی له پشت چاوی دابو>.

سایه‌ی کسی را با تیر زدن: [مجازی] پچ له سهر سیبهری که سئ نان؛ له شوین سیبهر که سئ گه‌ران؛ له گه‌ل که سیکدا زور دوزمن بوون «او سایه‌ی مرا با تیر می‌زد: ئەو پچی له سهر سیبهری من داده‌ی>.

سایه‌ی کسی روی سر دیگری بودن: [مجازی] سیبهری که سئ له سهر کسیکی تروه بوون؛ حه‌وانه‌وه به هوئ که سیکي تروه.

سایه‌ی کسی سنگین شدن: [مجازی] بریتی له لئ‌نه‌پرسین؛ هه‌وال نه‌پرسین؛ سهر لئ‌نه‌دان؛ له هات‌وچوکه‌وتن؛ ئیتر نام‌وشو نه‌کردن «مدتی است سابه‌ی سرکار سنگین سده: ماوه‌یه‌که

به رانبر: آفتابرو

سایه روشن / sāyerowšan, -ro:šan / اسم.

تاریک و پروون: ۱. به شگله تاریک و پروون که به رزی و نرمی و بارستانی و چوینه تی بهر تیشک که وتنی شتان نیشان ددهات ۲. شوینی که به شگله یکی لیل و تاریک و به شه کانی تری پروونه «در سایه روشن اتاق همه چیز حالت رؤیایی داشت: له تاریک و پروونی هؤده که دا هم مو شتی باریکی خه یالایو بو» ۳. بوومه لیل، بوولیله؛ گورگ و میش؛ گافی له رۆژ که هیشتا پرووناک یان تاریکی به ته وایو چیر نه بووه «در سایه روشن غروب درختان به صورت اشباح هولناک به نظر می آمدند: له بوومه لیلی ئیواردا داره کان وه کوو تا پوگه لیک ی سامناک دهاته بهر چاو».

سایه سار / sāyesār / اسم. / ادبی / نزار؛ سه ههن؛ سه هه ند؛ سه هه نگ؛ ساگات؛ نسوم؛ زهوی یان جیگایه ک که له بهر سییه ردا بیت (به تاییه له سییه ری داردا).

سایه گستر / sāyegostar / صفت. / ادبی /

۱. سییه ردار؛ سییه ردار؛ به سییه ری پان و پوره وه «درختان سایه گستر؛ دارگله سییه ردار» ۲. / مجازی / زال؛ چیر؛ چیر؛ به شوینه وای داسه پویه وه «سکوت بر همه جا سایه گستر شد: بیده نگ له هم مو شوینیک زال بوو» * سایه افکن
سایه وار / sāyevār / قید. وه ک سییه ر؛ سایه سا؛ سییه ر ئاسا «سایه وار دنبالش می کرد: وه ک سییه ره و تپوه شوینی».

سای / sāyî / پیازه. ساوین؛ مالین: - سائی
ساییدگی / sāyidegî / اسم. سوای: ۱. کار یان ره وتی سوان؛ سووین؛ مالیان ۲. / گفتاری / شوینه واری سوان «دو - سه جای شلوارش ساییدگی داشت: دوو - سی شوینی پانتوله که ی سوای هه بوو».

ساییدن / sāyîdan / مصدر. متعدی. لازم. // ساییدی: سویت؛ می سایی: ده ساوی؛ پسای:

بساهو // □ متعدی. ۱. ساوین؛ ساودان؛ ساین؛ هه ساوین؛ هه سوون؛ هه سوان؛ سوین؛ سووین؛ سوون؛ سوینه وه؛ سوونه وه؛ سواندن؛ لؤسان؛ هیسوون؛ هۆسین؛ مالین؛ ماله ی؛ مالای؛ پیدا مالین؛ شتیک له شتیک تر په تا - په تا و به گوشاره وه خشاندن «دستهایش را بهم می ساید: دهستی لیک ده ساوی» ۲. هه نوون؛ ناوین؛ ناوه ی؛ ناوای؛ ساودان؛ فمشتن؛ شتیک به هؤی ساوینی له په ستا و به ته ورمی پیساویکه وه، برین، ورد کردن یان سوان «زعفران ساییدن: زافهران ساوین»: سودن / ادبی /؛ ساییدن / گفتاری / سائیدن. هه روه ها: ساییدن □ لازم. ۳. سوان؛ سیوین؛ سووین؛ ساویه ی؛ ساوای؛ مالین.

■ صفت فاعلی: ساینده (-) / صفت مفعولی: ساییده (ساویاگ) / مصدر منفی: نساییدن (نه ساوین)
ساییده / sāyide / صفت. قه سپ؛ سواو؛ ساویاگ؛ سیویاگ؛ سوویاگ؛ ساویا؛ سایسه.

سانس / se'āns / [فرانسوی] سانس
سبابه / sabbābe / [عربی] انگشت سبابه، انگشت

سبب / sabab, ها؛ اسباب: / [عربی] / اسم. هؤ؛ هاوا؛ سؤنگه؛ بؤنه؛ بؤن: ۱. سه خمه راتی؛ نه وه ی که دیارده یان رووداو یک پیک دینتی «باد سبب شکستن شیشه ها شد: با بوو به هوی شکانی شووشه کان» ۲. سه وه؛ ئامراز و نه سپاب «سارا سبب آشنایی ما شد: سارا بووه هوی ئاشنایی ئیمه».

هه روه ها: سبب بودن؛ سبب شدن

سبب ساز / sababsāz / [عربی / فارسی] صفت. / ادبی / هؤ ساز؛ سؤنگه ساز؛ هؤ ره خسین؛ هؤ پیکه پین؛ پیکه پینه ری ئامراز ی پیش بردنی کار «خدا خودش سبب ساز است: خوا بو خوی هه سازه».

سبب سازی / sababsāzi / [عربی / فارسی] صفت. / ادبی / هؤ سازی؛ بؤنه سازی؛ سؤنگه سازی؛ هؤ پیکه پینه ری: ۱. دؤخ یان چوینه تی هؤ ساز بوون

زمر ووت ئاسای میروو کوژ و پاریزه ری چیو، که تیکه لاویکی مس و ئارسنیکه.

سبز چمنی: شین؛ سهوزی توخ؛ کهسکه تازی؛ سهوزی پر رهنګ، وه کوو سهوزه لانی تازه.

سبز زنگاری: سهوزی ژهنگاری/ زهنگاری؛ ژهنگار؛ سهوزی شین و تاریک.

سبز فیروزه ای: سهوزی پیروزه یی؛ سهوزی تیکه لالو له گهل ئاوی پیروزه دا.

سبز کاهویی: کهسکه زهلال؛ کهسکی ئاچوخ؛ سهوزی رۆشن؛ رهنګی سهوزی بن زهره (ئامال زهره).

سبز لجنی: کهسکه تازی؛ سهوزی توخ؛ کهسکی توخ؛ سهوزی تاریک و مات.

سبز^۱: صفت. سهوز؛ سهبز؛ ههوز؛ کهسک: ۱. به رهنګی سهوز «پارچه ی سبز؛ پارچه ی سهوز»
۲. گیاندار؛ زیندوو (بۆ گول و گیا) «درخت سبز؛ دره ختی سهوز».

سبز شدن: ۱. شین بوون؛ سهوز بوون؛ سهوز بیهی؛ دهم دان؛ روان؛ رسکان؛ رسه ی؛ چه که ره کردن و هه لدانی گیا «سبز شدن نهال؛ شین بوونی نهام»
۲. بوون به سهوز؛ سهوز دهره اتن؛ بوون به/ بوونه سهوز؛ سهبز هه لگه ران «پس از شستن رنگش سبز شد؛ دوا ی شۆردن رهنګی بووبه سهوز»
۳. «مجازی/ شین بوون؛ سهوز بوون؛ بۆز کردنه وه؛ سهوز بیهی؛ روان؛ رسکان؛ رسه ی؛ بۆز بوون؛ دهره اتنی موو له بان روخساره وه «پشت لبش تازه سبز شده بود؛ بهر سمیلی تازه سهوز ببوو»
۴. «گفتاری/ هاتنه دی؛ به گا ئامه ی؛ رپک دهره اتنی پیئشبینی «می دانستم یک روز حرفم سبز می شود؛ دهم زانی رۆژی وته کهم دیتهدی»
۵. «مجازی/ پهیدا بوون؛ شین بوون؛ سهوز بوون؛ دهره کوهن؛ له پر و ناکاو هاتن؛ سهوز بیهی؛ هه لتۆقین؛ هه لقولین؛ هه لقولان؛ قووت بوونه وه؛ قوت بوونه وه؛ بهر پره ی؛ زیه ی؛ پرای

۲. کار و رهوتی پیکهینانی ئامراز یان هه لی پیویست.

سبب شناسی / sababshenāsi: [عربی/ فارسی/ اسم، هۆناسی؛ به شیک له ئازارناسی که له هۆکاری نه خۆشیه کان ده کۆلیتته وه.

سببی / sababi: [عربی/ صفت. هۆیی؛ سۆنگه یی پیوه ندیدار به هۆوه.

حوساوند سبی خوشاوند

سبحان الله / sobhānallāh: [عربی/ ادعا، سوبحانه لالا: ۱. خوا له کهم و کووری پاک و پواره ۲. تهح؛ حهح؛ په کوو؛ وشه ییک بۆ دهربرینی سهر سوورمان.

سبد / sabad، ها/ اسم. سه به ته؛ سه وه ته؛ سه فی؛ سه به ت؛ سه ل؛ سه وه: ۱. ده فری له رپسه یان توول چنراو بۆ راگرتن یا هه لگرتنی شت ۲. سه لک؛ تریان؛ تریان؛ قرتاله؛ قهرتاله؛ قه توف؛ بهر چن؛ بهر چینه؛ بهر چنه؛ سه به تی میوه چنی ۳. سه له؛ نانه شان؛ سه وین؛ سه له؛ سه له شیرک؛ سه وه ته ی کون-کون بۆ ئاوه چۆر کردن ۴. زه مییل؛ ده سه چینه؛ ده سه چنه؛ پووشینه؛ زه نییل.

سبد خانوار: / اقتصاد/ سه به تی مالبات؛ سه رجهم ئه وه ی مالباتی له جاریکدا ده یکرئ.

سبدبافی / sabadbāfi: / اسم. سه وه ته چنی؛ سه به ده چنی؛ سه به ته چنی: ۱. کاری ته نین و چینی سه وه ته؛ سه به ته دروس کردن ۲. ها/ کارگا یان شوینی سه وه ته چنین؛ کارگه ی درووس کردنی سه به ته. هه روه ها؛ سبدباف

سبز / sabz: / اسم. سهوز؛ سهبز؛ ههوز؛ شین؛ هیشین؛ کهسک؛ زه رقی. رهنګیک له نیوان زهره و ئاویدا؛ رهنګی چیمه یان گه لای تازه ۲. هه ر کام له تیرۆزگه لی تاقه رهنګی نیوان ۴۹۲ تا ۵۷۷ نانومیتەر. هه روه ها؛ سبزرنگ

سبز بارس: سهوزی پاریس؛ گهردی سهوزی

بهر «سر راهم سبز شد: له سهر ږيگام په پيدا بوو». سبز کردن: سهوز کردن؛ تۆم يان گيايهک ږواندن.

سبز ۱ - پيشواړه. سهوز-؛ خاوهنی ږهنگی سهوز «سبزپوش: سهوزپوش».

سبزی ۱ / sabzābi / اسم. کهسکهشین؛ شین؛ ږهنگی که له ټيکهال کردنی یهک بهیه کی شین و سهوز به دس دی.

سبزی ۲ - صفت. کهسکهشین؛ به ږهنگی بهرهم هاتوو له ټيکهالی ږهنگهلی سهوز و ناوی.

سبز پوش / sabzpûsh / ها؛ ان؛ صفت. سهوزپوش؛ کهوه لا؛ خاوهن پۆشهنی ږهنگ سهوز.

سبز فام / sabzfām / اسم. ههوزهک؛ کهسکوویی؛ سهوزواشه؛ ئامال کهسک؛ ئامال سهوز؛ ږهنگی ئامال سهوز.

سبز قبا / sabzeqabā / ها؛ / فارسی / عربي / اسم.

۱. سهوزه کو؛ کاسه له شینکه؛ کهنده سمه؛ حهوت ږهنگيله؛ خه نجه ربالا؛ ئه سپه شینه؛ کاشه له شینه؛ خومه ږژه؛ خومه ږژه؛ په له وه ریکی وهک قل، تاییه تی ناوچه ی گهر میان و فینک، به دندووکی پتهوی به هیزه وه، ئهنگوستی سیههم و چواره می له بنه وه گووراه و پیکه وه لکاهه: سبزه قبا

۲. سهوزه مراوی؛ مراویه کیوی؛ پی به قنگه؛ جوړی مراوی به سهر و ملی سهوز و سنگی خه نه یی، پشی قاوه یی، دندووکی زهردی مه یله و سهوز و قاچی مه یله و خه نه ییه وه.

سبزه ۱ / sabze / اسم. سهوزه؛ ۱. شینکه؛ کاخیل؛ گیای چیمه ن ۲. میوژه سهوزه؛ جوړی کشمیش ۳. سمه نی؛ گهنم یا نیسکی به تاییه تی چیندراو و ږوواو بؤ سهره تای سال و جیژنی نه ورؤژ.

سبزه ۲ سبزه رو

سبزه رو / sabzerû / صفت. ئه سمهر؛ سهوزه؛

سهوزه له؛ کهره نه زهر؛ سهوزه ږهنگ؛ زهری؛ گهنمی؛ خاوهن پیستی هه نديک تاریک (وهک ږهنگی پیستی سیی که ماوه یهک له بهر هه تاو مابیته وه): سبزه

سبز هزار / sabzezār / ان؛ / اسم. / ادبی / ۱. میړگ؛ شینایی؛ سهوزه لان؛ سهوزه لانی؛ سهوزه لانی؛ شینه لانی؛ شیناهی؛ چه مهن زار؛ سهوزه زار؛ بزوین ۲. ئالفجار؛ له وه ږگه؛ گياچار؛ وشکه پهل؛ چایهر؛ شوینی ږر له گیا شین.

سبزه قبا / sabzqabā / / فارسی / عربي / سبزه قبا سبزی / sabzī / اسم. ۱. / ها؛ جات / سهوزی؛

سه بزی؛ سهوزه؛ سهوز هوات؛ ئه سوور؛ گیای ئالیکي که لاسک، ږیشوو، گه لا یان میوه که ی وهک به شی له خوراکي سفره به کاردی ۲. / مجازی / گیا؛ ږوهک؛ شینایی ۳. دؤخ یان چؤناو چؤنی شین بوون؛ سهوز بوون.

سبزی پاک کردن: سهوزی پاک کردن؛ سه بزی خاوین کردنه وه؛ لبردنی خراوه، شؤردن و ئاماده کردنی سهوزی بؤ خواردن.

سبزی کسی را پاک کردن: / کنایی / بؤ که سی ماستاو کردن؛ پیازی که سی پاک کردن؛ دالانی په ی یوی مالایره؛ خوشخزمته ی که سی کردن؛ به دهور و بهری که سیکدا هاتن «این روزها خیلی سبزی ریس را پاک می کند: لهم ږوژانه یه کجار بو سهروک ماستاو ده کا».

سبزی آرایي / sabzi'ārāyi / / فارسی / اسم. ۱. کاری سفره رازاندنوه به سهوزی ۲. کاری رازاندنوه ی سهوزی بؤ سهر سفره.

سبزی پلو / sabzipolow, -polo / / اسم. سهوزی پلاو؛ جوړی پلاو که سهوزی خواردنی ټيکه لاوه.

سبز یجات / sabzicāt / (!) / فارسی / عربي / جمع سبزی

سبزی خوردن / sabzixordan / / اسم. سهوزی خواردن؛ سه بزی خواردن؛ سهوزی وارده ی؛ ههر کام له سهوزه گه لی که پهل و پو، گه لا، لاسک

کردن یا له لای یهک تیپه‌پینی که‌ره‌سه‌ی هات‌و‌چۆ.

سبک / sabk. ها: [عربی] اسم. شیواز:

۱. شینویه‌کی تایبته له به‌پ‌یوه‌بردنی کاریک
یان پیکه‌پ‌نانی شتیکدا ۲. پ‌ی‌وزی و پ‌ی و
ره‌وش؛ ره‌وش «سبک زندگی شهری و روستایی
جداست: ری‌وزی ژبانی لادیی و شار جیا‌وازه»
۳. تایبته‌تمه‌ندیکه‌لی پیکه‌هاته‌یی نیو ئاسه‌واریک
که پ‌یوه‌ندی به‌ک‌ه‌س (نووس‌هر، هۆزانیان،
هونه‌رمه‌ند....) قوتا‌بخانه (خوراسانی، گوتیک،
کوبیسیم،...) یان ده‌وره‌یه‌کی دیاریک‌راو (ساسانی،
ر‌ن‌سانس،...) نیشان ده‌دا.

سبک / sabok. صفت. سووک؛ سوک؛ سفک؛
سفک: ۱. سووکه‌له؛ که‌مۆکه؛ به‌کیشی که‌م
(بار سبک: باری سووک) ۲. به‌کیشی که‌متر له
هه‌ندی پ‌یویست یان په‌چاو‌ک‌راو «چه‌ار کیلو شکر
خریدم، به‌نظر سبک آمد، وزن کردم سه کیلو نیم بود!»
چوار کیلو شه‌کرم ساند، پ‌یم سووک بوو، کیشام س‌ئ
کیلو و نیم بوو! ۳. مه‌راش و ناخۆش «رفتار سبک:
ئاکاری سووک» ۴. «مجازی» چالاک؛ فرز؛ کرز؛
تون «سبک‌دست: سووکه‌دست» ۵. «مجازی» ه‌ی‌ئ‌ور؛
ه‌ی‌من؛ ئاسووده؛ ئارام؛ راحت «کمی گریه کردم،
دل سبک شد: تۆزئ گریام، سوک بووم» ۶. هاسان؛
سانا؛ ساکار «کارش سبک بود، می‌توانست به‌درسش
هم برسد: کاره‌که‌ی سووک بوو، ده‌یتوانی
ده‌ره‌سه‌که‌شی بخویتی».

□ سبک بودن: سووک بوون؛ سوک بوون؛
سووک بیه‌ی: ۱. قورس نه‌بوون «کیف سبک
است: کیفه‌که سووکه» ۲. به‌تەوزم یان ه‌ی‌زی
زۆر نه‌بوون «خواب من سبک است: خه‌وی من
سووکه» ۳. «مجازی» هورم بوون؛ به‌پیت بوون؛
به‌ره‌که‌ت‌دار بوون «دستش سبک است: ده‌ستی
سووکه» ۴. «مجازی» بی‌پر و بایه‌خ بوون
(رفتارش خیلی سبک است: کرده‌وه‌ی زۆر
سووکه).

یان ر‌یشووه‌که‌یان به‌شینویه‌ی کال یان له
چ‌یشته‌دا ده‌خوری (وه‌ک که‌وه‌ر، ته‌ره‌تیزه، ر‌یحان،
توور و...).

سبزی فروشی / sabzîfurûşî: اسم.

سه‌وزی‌فروشی؛ سه‌وزی‌وره‌شی: ۱. کاری
سه‌وزی‌فروتن ۲. دوو‌کانی‌فروشتنی
سه‌وزیگه‌لی‌خو‌راکی و میوه. هه‌روه‌ها: سبزی
فروش
سبزی‌کاری / sabzikārî: اسم. سه‌وزیکالی؛
ته‌ره‌کالی؛ سه‌وزه‌کاری: ۱. کاری‌چاندنی
سه‌وزی‌خو‌راکی ۲. زه‌وینی‌تایبته‌تی
کشت‌وکالی‌شیناوه‌رد.

سبزی نه / sabzîne: اسم. کلۆرۆفیل؛ ماکی
سه‌وزی‌نیو پیکه‌هاته‌ی ره‌وک و بناخه‌ی
به‌ره‌مه‌پ‌نانی ه‌یدراتگه‌لی که‌ربون به‌ه‌وی
فۆتۆسه‌تیزه‌وه.

سبع^۱ / sabo': [عربی] سگ گرگ -

سبع^۲ / -ان: [عربی] صفت. [دبی] درنده؛ لاور؛
وه‌حشی؛ راور.

سبعانه^۱ / sabo'âne: [عربی] فارسی] صفت. [دبی]
درندانه؛ لاورانه؛ راورانه؛ وه‌حشیانه (حمله‌ی
سبعانه: ه‌یرشی درندانه).

سبعانه^۲: قید. درندانه؛ لاورانه؛ راورانه؛ وه‌حشیانه؛
به‌درنده‌بیه‌وه (سگ سبعانه حمله می‌کرد: گه‌ماله‌که
دراندانه ه‌یرشی ده‌برد).

سبعیت / sabo'iyat: [عربی] اسم. [دبی]

درنده‌یی؛ درندایه‌تی؛ لاوریتی؛ راور؛
درنده‌خووبی «این همه سبعیت در آدم باورکردنی
نیست: ئەم هه‌موو درنده‌بیه‌ له‌م‌رؤف‌دا جئ باوه‌ر
نیه».

سبقت / sebqat: [عربی] اسم. پ‌یش‌بر‌کی.

□ سبقت گرفتن / جستن: پ‌یش‌بر‌کی کردن؛ له
دیت‌ران پ‌یش‌که‌وتن.

سبقتگاه / sebqatgāh. ها: [عربی] فارسی] اسم.
به‌شی‌پان له‌ر‌یگه‌ی ته‌سک بو پ‌یش‌بر‌کی

[مجازی] ره‌زاشیرین؛ ئیسک‌سووک؛ زویر؛ خوین‌شیرین؛ خوین‌گهرم؛ پۆح‌سووک.

سبکسر / saboksar: صفت. [مجازی] سووک‌ه‌سەر: ۱. هه‌رزه؛ گوی‌نه‌ده‌ر؛ لاسار له‌ ئاستی داب و بنه‌مای ئاکاری و بایه‌خگه‌لی کۆمه‌لگادا. ۲. که‌مه‌ترخه‌م؛ بی‌مبالات.

سبکسری / saboksarî, ها: / اسم. سووک‌ه‌سەری؛ هه‌رزه‌یی؛ لاساری؛ گوی‌نه‌ده‌ری؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی سووک‌ه‌سەر بوون.

سبک‌شناسی / sabkšēnāsi: [عربی / فارسی] / اسم. شیوازناسی؛ لایه‌نیک له‌ ویژ‌ه‌وانی که‌ له‌ سەر شیوازی شاعیر یان نووسەر یان ئاسه‌واری ویژ‌ه‌یی ده‌وره‌یه‌کی میژ‌وویی ده‌کۆلیته‌وه (وه‌ک شیوه‌ی به‌کار هێنانی وشه، زاراوه، وشه‌ی لیک‌دراو، باری نووسراوه و چۆناوچۆنی پیکه‌ته‌ی رسته).

سبک‌عقل / sabok'aql: [فارسی / عربی] سبک‌مغز

سبک‌مغز / sabokmaqz: صفت. [مجازی] لاژ؛ لاژگ؛ که‌مه‌ئاوه‌ز؛ نه‌فام؛ ه‌ش‌س‌فک؛ به‌رزه‌ه‌قل؛ که‌مه‌فام؛ ئاقل‌سووک؛ گیلۆکه؛ گه‌مژ؛ گۆل؛ به‌ لی‌ها‌توویی زه‌ینی و به‌ه‌ره‌ی ه‌وشی که‌مه‌وه.

سبک‌وزن / sabokvazn: [فارسی / عربی] صفت. سووک؛ سۆک؛ س‌فک؛ ۱. به‌ کیشی که‌م «دزد به‌ سراغ چیزهای سبک‌وزن می‌رود: دزد سۆسه‌ی شتانی سووک ده‌کا» ۲. [وزرش / الف] به‌ کیشی ۶۰ تا ۶۷٫۵ کیلوگرم له‌ وه‌زنه‌ه‌لگریدا (ب به‌ کیشی ۶۲ تا ۶۷ کیلوگرم له‌ زۆره‌بانیدا ج) به‌ کیشی ۵۷ تا ۶۰ کیلوگرم له‌ بوکسدا.

سبکی / sabokî: / اسم. سووکی؛ سوکی؛ ۱. س‌فکی؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی سووک بوون «بار به‌ این س‌کی رانمی‌توانی بلند کنی؟» بار به‌م سووک‌ه ناتوانی هه‌لگری؟» ۲. [مجازی] کارگه‌لی بی‌بایه‌خ و ناخۆش «این قدر س‌کی نکن! ئەوه‌نده سووکی مه‌که!» هه‌روه‌ها؛ سبکی‌کردن

سبک‌بودن پای کسی / پای کسی سبک‌بودن، پا

سبک‌بودن خواب کسی / خواب سبک‌خواب

سبک‌بودن دست کسی / دست سبک‌داشتن، دست

سبک‌بودن لباس / لباس سبک، لباس

سبک‌شدن: سووک بوونه‌وه؛ سۆک بوون:

۱. که‌م بوونه‌وه‌ی قورسی شتیگ «این دوتا را برداری سبک می‌شود: ئەم دوانه‌ لابه‌ی سووک ده‌بیته‌وه» ۲. [مجازی] ئارام بوونه‌وه؛ دابه‌زینی گوشار یا توندی شتی «از دیروز دردت سبک شده است: له‌ دوێکه‌وه ئیشه‌که‌ی سووک بووه» ۳. [مجازی] زه‌بوون بوون «نمی‌خواهم پیش مردم سبک شوم: نامه‌وی له‌ لای خه‌لکه‌وه سووک بيم».

هه‌روه‌ها؛ سبک‌کردن

سبک‌و‌سنگین کردن: [مجازی] سه‌نگ‌وسۆک کردن؛ سۆک و سه‌ه‌نگین کردن؛ هه‌له‌سه‌نگاندن؛ لیک‌دانه‌وه؛ وردبوونه‌وه؛ باش لیک‌دانه‌وه.

سبکبار / sabokbār, ها: / ان: صفت. [ادبی]

بارسووک؛ بارسوۆک؛ سووکبار: ۱. [کنایی]

ئاسووده؛ که‌م ئه‌رک؛ بی‌گیرۆده‌یی، نیگه‌رانی

یان دژواری ۲. سۆک و سه‌لت؛ سۆک و سۆل؛

به‌بی‌که‌ل‌وپه‌ل و باری زۆر. هه‌روه‌ها؛ سبکباری

سبکبال / sabokbāl, ها: / ان: صفت. تیزفر؛ به‌

فرینی سووک و هاسانه‌وه. هه‌روه‌ها؛ سبکبالی

سبکپا / sabokpā: / صفت. به‌له‌پا؛ تیزره‌وه؛ به‌قول؛

زیخ؛ چالاک؛ خۆشه‌ز.

سبک‌دست / sabokdast: / صفت. ۱. ده‌ست‌هه‌ل؛

به‌ ده‌ست‌و‌برد؛ به‌ توانا له‌ کاری خۆدا

۲. [مجازی] ده‌س‌سووک؛ سووک‌ده‌ست؛

خواه‌نی ده‌ستی به‌پیت و به‌ره‌که‌ت و قازانج بۆ دیتران.

سبک‌روح / sabokrûh: [فارسی / عربی] صفت.

گوپ داشوړيان؛ نارېحه ت بوون <چرا سبيلت اوبزان است>؛ يوچه لووت داژه نياگه؟>.

سبيل کسی را چوب کردن: /کنایه/ بهر سمیلي که سبیک چهور کردن؛ سمیلي که سبیک چهور کردن؛ سمیل چهوری به که سبیک دان؛ بهر تیلیکی که به که سبیک دان <مجبور بودم سبیل نگهبان را چرب کنم: ناچار بووم سمیلي ننگاوانه که چهور کم>.

سبیل کسی را دود دادن: /کنایه/ گوئی که سبیل چهردان؛ گوئی که سبیل بادن؛ چهړ سوبل دانی که سبیل؛ که سبیل تاشاندن؛ ته مې کردنی که سبیک <سبیل آرام را حسابی دود دادند: گویی نارامیان باش چهردا>.

سبیل گذاشتن: سمیل هیشتنهوه؛ سوبل دانان؛ سمیلهوه ناسه ی <یک هفته سبیل می گذاشت، یک هفته می تراشید: هفته یه که سمیلي ده هیشتنهوه، هفته یه که ده پتاشی>.

سبیلو /sebilû, sibilû/ ها: /صفت/ <گفتاری/ سمیلي؛ سوبلی <مرد سبیلو: پیاوی سمیلي>.

- سپار /sepār/ پیاوژه. - سپیر. - سپار؛ بسپیر؛

تهوه ی شتی ده سپیری <راهسپار: ریسپیر>.

- سپاری /sepārī/ پیاوژه. - سپیری؛ کاری سپاردن؛ ته سپاردن <خاکسپاری: خاکسپیری>.

سپاس /sepās/ ها: /اسم/ <ادبی/ سپاس؛ سنوپاس؛ مالافا؛ ملاوایی؛ کار یان رهوتی پیزانین و ریز گرتن <سپاس خدا را که کار بخوبی پایان یافت: سپاس یو خوا که کاره که به باشی دواپی هات>.

سپاس داشتن: /ادبی/ رازی بوون؛ دلخوش بوون <از بخت خود سپاس داشتن: له به ختی خو رازی بوون>.

سپاس گزاری /sepāsgozārī/ اسم: /ادبی/ شوکرانه بژیړی؛ سپاس و پیزانی؛ شوکورخوازی؛

سبکی /sabkî/ :عربی /صفت. شیوازی؛ پتوه ندیدار یان سهر به شیوازهوه <ویژگیهای سبکی شعر هندی: تایه تمه ندیگه لی شیوازی شیعی هندی>.

سبیل /sabâl/ :عربی /اسم. سه بهل؛ سه بهل؛ نه خوشیه کی چاوه، چاوی پی سوور ده بی و هه لده ماسی.

سبو /sabû/ ها: /اسم/ <ادبی/ گۆزه؛ گۆزک؛ گۆزی؛ سهویل؛ کووزی؛ کووزوو؛ کووپه؛ کووپه له؛ سهویلک؛ سهویک؛ چهړه؛ چهړه ک؛ که دون؛ مهرو.

سبوس /subûs, sobûs, sabûs/ سبوس سب ولعن /sab(b)-o-la'n/ :عربی /اسم/ <ادبی/ تووک ونفرین؛ تفونه حله ت؛ تووک و نزا؛ جنیو و سخیف <همه او را سب و لعن می کردند: هه موو تووک و نفریان ده کرد>.

سبیل /sabil/ :عربی /اسم/ <ادبی/ ری؛ را؛ ریگا؛ ریاز.

بر سبیل: بؤ؛ ژبؤ؛ رای؛ ته رای؛ له ری؛ راو؛ چه راو؛ به شیوه ی <بر سبیل امتحان: بو تاقی کردنهوه>.

سبیل: /صفت/ <گفتاری/ خیرات؛ به لاش؛ خورایی؛ هه وانته <دیشب همه جا شیرینی و شربت سبیل بود: دویشهو له هه موو شویتیک شیرینی و شهره ت خیرات بو>.

سبیل /sebil, sibil/ ها: /اسم. سمیل؛ سمبیل؛ سمبل؛ سوبل؛ سوبل؛ سیول؛ سیول؛ زمیل؛ زمیل؛ زمیلی؛ زمی؛ مووی لیوی ژوورووی پیاو و هه ندیک گیانه وهه ری تر.

سبیل از بناکوش در رفته: سمیل باپر؛ سمیلي دریژ که تا بناکوی ده گا.

سبیل چخماقی: سمیل چه خماخی؛ سمیلي دریژ که دوو سه ره که ی به ره و ژور با دراهو.

سبیل کسی آوبزان شدن: /کنایه/ لووت که سبیک داژه نیان؛ لووت که سبیل لار بوون؛

دان بۆ هه‌لگرتن و چاوه‌دیری لی کردن «خانه را به همسایه‌مان سپردیم: مالمان سپارده درواستیکه‌مان»
 ۲. کردنی کاریک له که‌سیک ویستن «به کدخدا سپرده بود که برایش گوسفند بخرد: به کویخای سپاردبو مهری بۆ بکری» ۳. /ادی/ برین؛ به‌سه‌ر بردن؛ تیی‌ه‌راندن؛ تیی‌ه‌رکردن؛ گوزه‌راندن؛ قهرقه‌داندن؛ بگاردن؛ رابوورین؛ رابارتن «راه سپردن: ریگه برین». هه‌روه‌ها: سپردنی

■ صفت فاعلی: سپارنده (/ـ/ صفت مفعولی: سپرده (سپزراو) / مصدر منفی: تیسپردن (نه‌سپاردن)
 سپرده / seporde، ها: /اسم. سپاره؛ سپارتی؛ نه‌سپارده؛ سپورده؛ سپه‌رده؛ سپارده: ۱. نه‌وه‌ی بۆ پاراستن به لای که‌س یان ریخراوه‌ییکه‌وه به ئەمانەت داده‌نری ۲. پاره‌یه‌ک که له حیسابینکی بانکی که‌س یان ریخراوه‌یه‌ک راده‌گیردری ۳. بارمه؛ پاره یان مالیک که بۆ ده‌سته‌به‌ری یان به‌لین به جیبه‌جی کردنی کاریک ده‌دریته لایه‌نیک‌ی تر.

□ سپرده‌ی بانکی سپرده ۲

سپرده‌ی ثابت: پاره‌یه‌ک که بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو به لای بانک‌وه داده‌نری.
 سپرده‌ی دیداری: سپارده‌یه‌ک که خاوه‌نه‌که‌ی ده‌توانی هه‌ر کات بیه‌وی وهری‌بگری.
 سپرده‌ی قانونی: پاره‌یی که ریخراوه‌یه‌ک به ناوی ده‌سته‌به‌ری ده‌بی به بانکی ناوه‌ندی بسپیری.

سپرده‌گذاری / sepordegozārī، ها: /اسم. کاری سپاردنی پاره یان مالیک بۆ ده‌سته‌به‌ری ئەنجام‌دانی کاریک.

سپرز / seporz /اسم. سپل؛ سه‌په‌ل؛ ئەسپوول؛ شمش؛ شوشو؛ خالخالک؛ دیک؛ خوش خوشک؛ خوش خوشکه؛ گورگ‌نه‌خۆره؛ پارچه گوشتیکی ره‌شه له هه‌ناودا، خویتی ساوای تیدا دروست بووه.

ئاکاری که بۆ پیزانین و له‌به‌رچاو بوونی چاکه ئەنجام ده‌دری. هه‌روه‌ها: سپاسگراز

سپاه / sepāh /اسم. سپا؛ سوپا: ۱. /ادی/ هیزی چه‌کداری ۲. یه‌که‌ی چه‌کداری بریتی له سی له‌شکه‌ر.

سپاهی / sepāhī، ها: /ان: /اسم. سپایی؛ چه‌کداری.

سپتامبر / septām(b)r /فرانسوی /اسم. سپتامبر؛ نه‌یلوول؛ مانگی نۆیه‌می سالی زایینی که ۳۰ رۆژه و له ۱۰ی خەرمانانه‌وه ده‌ست پیده‌کا.

سپتیمی / septisemī /فرانسوی /اسم. /پژشکی/ خوین‌پسی: گندخونی

سپتی‌سیسم / septisism / [؟] /اسم. /فلسفه/ شک‌به‌ری؛ دوو‌دلی: شکاکیت

سپر / separ، ها: /اسم. سپه‌ر؛ سوپه‌ر؛ سپیز؛ سوپیز: ۱. مه‌رتال؛ مه‌تال؛ قه‌لغان؛ قه‌لخان؛ نه‌سپه‌ره؛ په‌ره‌یه‌کی پته‌وی کانزایی ده‌سکدار که شه‌رکه‌ران بۆ خو پاراستن له شیر و تیر پێیان بوو ۲. نه‌واریکی پتر کانزایی که بۆ پاراستنی ماشین له به‌ر و دوايه‌وه دانراوه ۳. /مجازی/ هه‌ر شتی که بۆ به‌رگری له گه‌زند و ترس به کار ده‌روا.

□ سپر انداختن: /کنایی/ کۆل دان؛ چۆک دادان؛ مل‌دان؛ به‌یده‌ست بوون؛ خو به ده‌سته‌وه دان.

سپر بلا‌ی کسی شدن: /مجازی/ خو دانه به‌ر که‌سیکه‌وه؛ مه‌ترسی یان دژواری که‌سیک په‌زیران.

سینه سپر کردن سپینه

سپردار / separdār /اسم. میروویه‌کی وردیله‌ی تیره‌ی سپیان که میملی داری میوه‌یه.

سپردن / seporidan / مصدر. متعدی. // سپردی؛

سپاردت؛ می سپاری؛ ده‌سپیری؛ بسپار؛ بسپیره // سپاردن؛ سپارتن؛ نه‌سپاردن؛ سپاره‌ی؛ سپارای؛ تیسپاره‌ی: ۱. شتی که به ئەمانەت به که‌سیک

سپری /separi/ :صفت. ۱. به سهر چوو؛ تیپه ریو؛ بگاردی؛ بوورده؛ رابرده؛ رابردگ (له مه ر کاتهوه) «روزگار سیری: رۆژگاری به سهر چوو» ۲. به برانه وه؛ جیی ته و او بوون «جهان سیری: دنیای به برانه وه».

□ سپری شدن /گشتن: تیپه ریوون؛ ته و او بوون؛ کۆتایی هاتن؛ دواپی هاتن؛ به سهر چوون؛ رابگاردن؛ ته مامیهی؛ هه رادیای «مهلت ثبت نام سیری شد: ماوهی ناو نووسی تیپه ریو».

سپری کردن: تیپه ری کردن؛ بردنه سهر؛ دانه سهر؛ ماوه یه ک به سهر بردن؛ ته مامنه ی «دوران سربازی را در کردستان سیری کرد: ماوهی سهربازی که ی له کوردستاندا تیپه ری کرد».

سپس /sepas/ :قید. /ادبی/ پاشان؛ دواپی؛ له و دوا؛ له و ده و دوا؛ ئه مجار؛ ئه و جار؛ ئینجا؛ ئیمجا؛ دمای؛ هه نی؛ دوا ی کار ی یان کاتی «سپس گفت:» «امروز وقت گذشته است»: پاشان وتی: «ئه مریۆ کات به سهر چوو».

سپستان /sepestān/ :ها؛ /اسم/ سپسوو؛ سه یه سوو: ۱. داریکی گهرمه سیتریه به گه لای بی کولکی هیلکه بی، گولی سپی یان زهر د و به ری پی شه داروه ۲. به ری ئه و داره که ئه وهنده ی گیلایکه و بۆ دهرمان ده شی.

سپلشت /sepelešt/ :سه پلشت

سپلشگ /sepelešg/ :سه پلشت

سپند /sepand/ :اسم. سداب؛ ئه سپه نده ر؛ دیدی؛ قان؛ قانگ؛ گیای ئسپه ند.

سپوختن /sepûxtan, supûxtan, sopûxtan/ :

مصدر. متعدی. /ادبی/ // سپوختی: پووړاندت؛

می سپوژی: ده پووړینی؛ سپسپوژ: بیووړینه // پووړاندن؛ راپوړاندن؛ (تی) په ستاندن؛ (تی) په ستاوتن؛ تی پرین؛ ته پاندن؛ (تی) ته پاندن؛ (تی) ئاخین؛ تیپه ست کردن؛ (تی) کوتان؛ تی کوتان؛ تی خونجان؛ (تی) ترینجانن؛ قرساندن؛ دهوساندن؛ هه زاندن؛ هه شانندن؛ هه شفاندن؛ ئه نه بریه ی؛ ئه نه ته پنه ی؛

ئنه ئاخه نه ی؛ به زۆر و پاله په ستۆ ده ناو شتیک راکردن: سپوژیدن

■ صفت مفعولی: سپوخته (پووړاو) /مصدر منفی: ئسپوختن (نه پووړاندن)

سپور /supûr, sopûr/ :ها؛ /ان: /اترکی/ اسم. /گفتاری/ پاکه وان؛ کۆلان مال؛ زبلرێژ؛ که نناس؛ زبلجی؛ سپوور؛ کرێکاری که کاری گه سک لیدان و رامالینی زبل و زویل له کۆلان و دهرمالان و به کورتی خاوین کردنه وه ی شاره

رفتگر

سپوژیدن /sepûzîdan, supûzîdan, sopûzîdan/ :

سپوختن

سپوس /supûs, sopûs/ :ها؛ /اسم/ سوئ؛ سو؛ سو؛ که په ک؛ کرپک؛ توپکلی دانه ویله ی له ده ستار کراو که له دابیزراند له ئارده که ی جوئ ده بیته وه: سپوس

سپه /sepah/ :اسم. /مخفف/ سپا؛ سوپا.

سپهبد /sepahbod/ :ها؛ /ان: /اسم/ سپاپورد؛ سپابود؛ ئه فسه ری به پله ی سپاپوردی.

سپهبدی /sepahbodî/ :اسم. سپاپودی؛ سپاپوردی؛ پله کی چه کداری بالاتر له سهرله شکهری و خوارتر له ئه رته شبودی.

سپهر /sepehr/ :اسم. /ادبی/ ئاسمان؛ ئه زمان.

سپهسالار /sepahsālār/ :اسم. سوپاسالار؛ سپاسالار؛ سهر کرده ی هه موو له شکر.

سپید /sepîd/ :صفت. /ادبی/ سپی؛ ئسپی؛ چه رمگ.

سپیدائی /sepîdā'î/ :سپیدایی

سپیدار /sepîdār/ :ها؛ /ان: /کردی/ اسم. سپیدار؛ ئه سپیدار؛ ئه سپیندار؛ سپیندار؛ ئه سپیندار؛ هه واران؛ سپیه چنار؛ کووله که چنار؛ هه فران؛ شاتان؛ ئه سپین؛ داریکه له تیره ی داره بیان، به تاجیکی باز و هیلکه بی، گه لای سپی لۆکه ئاسا، چرو ی سپی و تال-تال و جهوی نووسنه که وه: سفیدار

سپیده / sepîde / اسم، کردی / ادبی / سپیده؛
سپیده؛ زهره؛ پرووناکی که مهربانی لای
پروژه لاتی ناسمان بهر له خور که و تن.

■ سپیده دمیدن: /ادبی/ سپیده دان؛ گه فلین؛ به بیان نهنگووتن؛ بهر مه یان بوون؛ بولیله پیدا بوون؛ دیاری دانی رووناکي له ئاسووی خۆره لاتدا به نیشانی سه ره تای روژ.

سپیدەدەم / sepîdedam /: اسم. [ادبی] سپیدە؛
سپیدە؛ سپیدەزوو؛ بەرەبەیان؛ بەرەبیان؛ بەیانی؛
بەیانەکی؛ گەفل؛ سیسان؛ کازیو؛ کازیو؛
کازو کووز؛ شەوێکی؛ گورگومیش؛
ناریک و ورون؛ تاریک و لیئە؛ بوولیلە بەیانی؛
کاتی دەسپیکردنی رۆژ؛ سەرەتای رۆژ.

سپید دمان / sepīdedamān / قید. / ادبی /
 کارژیوان؛ به یانان؛ دهمو به یان؛ له کاتی به یانیدا.
 سپیدی / sepīdi / اسم. / ادبی / سپیه تی؛ سپایی؛
 چهرمگی؛ چهرمویی؛ چهرمای.

ست /set/ : [انگلیسی] اسم، ۱. ست؛ سه‌رجه‌م
 «ست کامیوتر: ستی کامپیوتر» ۲. ده‌ست؛ ده‌س
 «این ظرفها ست است، تکی نمی‌فروشیم؛ هم ده‌فرانه
 ده‌ستن، دانه‌یی نایانفروشین».

□ ست کردن: دهسته کردن؛ دهسه کردن؛ به شیوه‌ی سه‌رجه‌م یان دهست دهره‌نن.

- ستا / setā ، ها؛ -یان / پیواژه. -په‌سن؛ په‌سهن؛
په‌سندەر (خودستا: خو‌په‌سن).

- ستائی /setā'î/ - ستایی

ستاد / setād ، ها: / اسم: ستاد: ۱. ناوهند یان مه‌زینگیه‌ی که کاری برنامهریزی و وی‌کخستی ناوه‌کی دامه‌زراوه‌یه‌کی وه‌ئه‌ستویه . ۲. کۆمه‌له‌ی کارگیرانی ئه‌م ناوه‌نده .

ستاره / setāre ، ها: -گان: / اسم، ئه‌ستیره؛
 هه‌ستیره: ئه‌ستیر؛ ستیر؛ ستیره؛ ستیر؛ ستاره؛
 هه‌ستاره؛ هه‌ساره؛ ئاساره؛ ئاسیره؛ ئاستیره؛
 چتاره؛ هه‌رین: ۱. ئه‌خته؛ هه‌ر یه‌که له
 تهنگی له به‌زریوه‌ی ئاسمان که له کاتی شه‌ودا

دەبىندىڭىن ۲. ئىختەر؛ ھەر يەكە لە تەنگەلى
ئاسمانى پىڭكەتوۋ لە گازى بەتەن و تىشكەدەر
۳. نىشانە و دروشمىك بە شىۋەى ئەستېرە (*)
۴. ئەۋەى بە شىۋەى ئەستېرە لە كانزا يان
شىتىكى تر دروستى دەكەن (ۋەك ئەستېرەى كە
لە پلەكى چەكدارىدا بەكاردى) ۵. /مجازى/
دەورگىرى بەناۋانگ؛ (ھەسارەى سىنەما،
ھەسارەى شانۇ، ھەسارەى فووتبال) ۶. /مجازى/
بەخت؛ ھات.

☐ ستاردی داود: ئەستێرەى داود؛ نەخشیك بە شێوەى ئەستێرەى شەش پەر، كە بۆتە درۆشمى جوو .

ستارەى دبالەدار: کلکەستېر؛ ئەستېرەى
کشاۋ؛ ھەر كام لە تەنگەلى ئاسمانى بە
سەرىكى ۋەك ھەورى پۇشن بە دەورى
ناۋىكىكى پۈوناكەۋە كە بە دەورى خۇردا
دەگەپىن ۋ كاتى لە خۇر نىك دەبنەۋە،
دوۋىەكى درەوشانىيان لى بەدى دى: ذۇنۇب

ستاردی دونایی: دوو ئەستێره؛ دوو ئەستێر؛
دوو خوشکە؛ جووتە ی کەوان؛ دوو هەسارە ی
پەنایەک، کە هێزی ڕاکێشانی نیوانیان بۆتە
هۆی ئەوەی لە دەوری یەکتدا بخولبنەوه:

ستاره‌ی مزدوج

ستاره‌ی سحر (ای) ستاره‌ی صبح

ستاردی سعد: ئەستێرە ی بەخت؛ ئەستێرە یان
گەرۆکیەک کە وا دەزانن نمانای بەختن (وەک
ناھید و ھورمز).

ستاردی سهیل: سوہیل؛ سیوہیل؛ پروناکترین
ٹہستیرہی وینہی گہردوونی کہشتی لہ
لہتہ گوی باشووری ٹاسماندا۔

ستاره‌ی صبح: ناهی؛ ناهید؛ زل؛ ئەستێره
 گەشه؛ قورخ؛ قورغ؛ ئەستێرکه؛ کاروان کوژە؛
 کاروان کوژ؛ کارفانکوژ؛ کاروانقراڤ؛ مژمر؛
 زیرگون؛ هه‌ساره‌ی رۆژ؛ ئەستێره‌ی رۆژی؛
 ئەستێره‌ی زوهره که له ناخه‌ی شه‌ودا

هه‌لدی: ستاره‌ی سحر(ی)

ساردی غول بکر: ئەستێره‌که‌ته؛ هه‌ر یه‌ک له‌و ئەستێره‌انه‌ی که ۲۰ تا ۳۰ به‌رامبه‌ر له‌ خۆر گه‌وره‌ترن و زۆرتر له‌ ۱۰۰ ئەوه‌نده‌ پرووناکترن.

ساردی قحطی: جوده‌ی؛ گه‌شت‌ترین هه‌ساره‌ی که‌لووی ورچی بچووک له‌ سه‌ر جه‌مه‌سه‌ری باکووردا.

ساردی کۆنونه: ئەستێره‌ی گرگن؛ هه‌ر یه‌که له‌ ئەستێره‌گه‌لی سپی که‌م ترووسکه‌ی گچکه به‌لام تۆکه‌م.

ساردی متغیر: هه‌ر کام له‌و ئەستێره‌انه‌ که له‌ ماوه‌یه‌کی دیاریکراودا له‌ پڕ تیشکیان زۆر ده‌بی و پاشان به‌ره‌ به‌ره‌ که‌م ده‌بیته‌وه.

ساردی مزدوج ☾☿ ستاره‌ی دو‌تایی

ساردی نحس: ئەستێره‌ی شووم؛ ئەستێره‌ یان گه‌رۆکیک که‌ وا ده‌زانن نمانای شوومین (وه‌ک که‌یوان و بارام).

ساردی نو‌برونی: ئەستێره‌ی نو‌ترونی؛ ئەستێره‌یه‌کی زۆر تۆکه‌م و چ‌ره‌ که‌ زۆرتر له‌ نو‌ترون پیکه‌تاوه‌ و به‌ هو‌ی ه‌یزی کیشستی زۆره‌وه‌ به‌ هیچ فوتونی پ‌ڕی ده‌رچوون نادا و به‌م بۆنه‌وه‌ تاریکه‌.

☐ ساردی سه‌هیل سدن: /مجازی/ بوونه‌ گوله‌ گه‌زیزه‌؛ بوونه‌ قه‌نی ماله‌گه‌دا؛ که‌م و دره‌نگ ده‌رکه‌وتن «ساردی سه‌هیل سدن» دیگه‌ نه‌یتوان ش‌ما را دید: بوونه‌ گوله‌ گه‌زیزه‌، که‌س ناتانبینی.

ساره‌ شمردن: /کنایی/ هه‌ساره‌ ژماردن؛ شه‌ویدار بوون؛ شه‌و‌خوونی کیشان.

ساره‌ نداشتن: /مجازی/ ناوچاو نه‌بوون؛ به‌خت نه‌بوون؛ هه‌ساره‌دار نه‌بوون.

ستاره‌ دياران /setārebārān/: صفت. /ادبی/ ئەستێره‌باران؛ هه‌ساره‌واران؛ پ‌ڕ ئەستێره‌ «آسمان ستاره‌دار» بود: ئاسمان به‌م ستاره‌باران بوو.

ستاره‌ی دریایی /setāreyedaryāyī/، -گان دریایی: /اسم/ ئەستێره‌ی زه‌ریایی؛ گیانه‌وه‌ری ناوژی به‌ شیوه‌ی ئەستێره‌.

ستاره‌دسوخته /setāresûxte/: صفت. /مجازی/ چاره‌په‌ش؛ رۆژپه‌ش؛ به‌ده‌خت؛ به‌خت کو‌تر.

ستاره‌شناس /setāreshēnās/، ها: /ان: /اسم/ ۱. ئەستێره‌ناس؛ ئەستێره‌شناس؛ هه‌ساره‌ناس؛ هه‌ساره‌ژناس ۲. ئەستێره‌گه‌ر؛ ژماره‌گه‌ر. هه‌روه‌ها: ستاره‌شناسی

ستاک /setāk/، ها: /اسم/ ۱. /ادبی/ وه‌ج؛ گه‌شه‌؛ خه‌لف؛ پۆ؛ سادیل؛ په‌ژیک؛ لق‌ی تازه‌ ده‌ره‌اتوو ۲. /زبان‌شناسی/ په‌گ؛ بن‌ی کار.

- ستان /setān/: پیاو‌ژه. /ادبی/ - ئەستێن؛ - ستین؛ - سین؛ - ستان؛ - سان؛ - ئەس؛ - گر؛ سینهر؛ بگر «جان‌ستان: گیان‌نه‌ستین».

- ستان /estān/: پسوند. - ستان؛ - سان؛ جینگه‌ و شوینی شتی «گلستان؛ کوهستان؛ گولستان؛ کیوسان» شوینی سه‌قامگیر بوونی نه‌ته‌وه‌ییک «کردستان؛ کوردستان».

ستاندن /setāndan/: مصدر. متعدی. /ادبی/ // ستان‌دی: ستاندت؛ می‌ستانی: ده‌ستینی؛ پستان: بستینه‌ // ستاندن؛ ئەستاندن؛ وه‌ستاندن؛ سه‌ندن؛ سه‌نن؛ ساندن؛ سه‌نین؛ سه‌ندن؛ وه‌گرتن؛ سانه‌ی؛ سانای؛ ئەسه‌ی؛ ئەسای؛ ئەسته‌ی؛ ستانای؛ گرتنی شتیگ له‌ دیت‌ری: ستدن. هه‌روه‌ها: ستاندنی

■ صفت فاعلی: ستاننده (سینهر) /صفت مفعولی: ستانده (سینراو) / مصدر منفی: نستاندن (نه‌ستاندن)

- ستانی /setānī/: پیاو‌ژه. - سین‌ی؛ - ئەستین‌ی؛ - ستین‌ی؛ - سان‌ی؛ سه‌نین؛ ئەستاندن «باج‌ستانی: باج‌سینی».

ستاوند /satāvand/: /اسم/ [معماری] ۱. شو‌نیه‌کی سه‌رداگیراوی بی‌دیوار که‌ میچه‌که‌ی ته‌نیا به‌ سه‌ر چه‌ند ئەسته‌وونه‌وه‌ دامه‌زراوه‌ (وه‌ک ئارامگای حافیز له‌ شیراز) ۲. سه‌کویه‌کی به‌رز که‌ به‌ سه‌ر

چەن كۆلەكەۋە دروست كراۋە.

ستايش / setāyēš، ھا/: اسم. پەسن؛ پاسين؛ ستايشت؛ رەۋش؛ كارى ھەلگوتن؛ پىدا ھەلدان.

▣ **ستايش كودن**: پەسن كودن؛ ستايشت كودن؛ ھەلگوتن؛ پىدا ھەلدان؛ پۆرە چىنەي.

ستايش آمىز / setāyēšāmīz، صفت. پەسناۋى؛ تىكەلاۋ لەگەل پەسندا؛ وپراي رەۋش.

ستايش انگىز / setāyēšangīz، صفت. پەسن بزوین؛ خاۋەن توانايى يان تاييەتمەندى بزواندنى پەسن.

ستايشگر / setāyēšgar، ان/: اسم. پەسن دەر؛ پەسنكەر؛ تاريغدەر؛ بوژى چاكي كەس يان شتيك «بىياري ستايشگر نوشتەھاي او بوندن: زۆرىك پەسن دەرى نووسراۋەكانى بوون».

- **ستاىي** / setāyī، پياۋزە. - پەسنى؛ - پەسنەنى؛ ھەلگوتن «خودستايى: خۆپەسنى» - **ستائى**

ستېر / setabr، ھا/: صفت. [ادبى] ئەستورر؛ ستورر؛ ستوير؛ زۆپ؛ كەت؛ قەپە؛ قەبە؛ جەبلە؛ قالەن؛ قەۋى؛ كولوفت؛ بەگرتك «گردن ستېر: مى ئەستورر».

ستېبرا / setabrā، اسم. [ادبى] ئەستوررايى؛ ستوررايى؛ قەۋيايى؛ زۆپى؛ كولوفتى.

ستېربازو / setabbāzû، صفت. [ادبى] ساقۇل قەۋى؛ مەچەك ئەستورر؛ خاۋەن باسكى ستورر و بەھىز.

ستېر سىنە / setabrsīne، صفت. [ادبى] سىنەپان؛ خاۋەن سنگى زۆپ و پان.

ستېرى / setabrī، اسم. ئەستورر؛ رېس؛ رەۋق: ۱. دۆخ يان چۇناۋچۇنى ئەستورر بوون ۲. ئەستوررايى؛ كولوفتى؛ قەۋيايى.

ستدن / setadan، ستاندن

ستىر / setr، [عربى] اسم. [ادبى] پۇشش؛ پۇشەن.

▣ **ستىر عورت**: كارى خۇ داپۇشىن؛ شەرم داپۇشىن.

ستردن / setordan، مصدر. متعلی. [ادبى]

// **ستردى**: سۈپتەۋە؛ مى ستىرى؛ دەسۈپتەۋە؛ پستىر؛ سۈپتەۋە // ۱. سۈپتەۋە؛ ئەستۈپتەۋە؛ ئەستۈپىن؛ سۈپىن؛ قەسۈپىن؛ سەۋتەي؛ ھەشفاندن؛ ھەشفاندن؛ ھەشفىن؛ شتيك لە شوپىنېك پاك كودنەۋە «اشك ستردن: فرمىسك سۈپتەۋە» ۲. تاشىن؛ تراشىن؛ تاشەي؛ تاشاي؛ تاشتەي. ھەرۋەھا: **ستردنى**

▣ **صفت مفعولى: سترده** (ۋەسراۋ) / مصدر منفى: **نستردن** (نەسۈپتەۋە)

ستىرگ / setorg، صفت. [ادبى] ۱. مەزن؛ مازن؛ گەپ؛ گەم؛ گەۋرە؛ زل؛ زۆپ؛ گەۋرە؛ قەبە «پهلوان سترگ: پالەۋانى مەزن» ۲. گرنگ؛ خاۋەن بايەخ.

سترون / setarvan، صفت. [ادبى] ۱. نەزۇك؛ ئەستۈر؛ ستيور؛ ستهۋر؛ خرش؛ قسر؛ قرد؛ بەيچەل؛ بەيى توانايى زاۋىي يان زۆر بوۋنەۋە «زن سترن: زنى نەزۇك» ۲. بژون؛ پاقر؛ پاكر؛ بى ترس لە بەدىھانتى ھۇكارگەلى نەخۇشيھين «محيط سترن: دھەرى پاقر». ھەرۋەھا: **سترونى**

سترون سازى / setarvansāzi، اسم. ۱. نەزۇكسازى؛ كارى لە زگوزا خستن يان خەساندن گيانەۋەر ۲. كار و چارئ كە بۇ سۈپتەۋەي پىسى لە ئافارىك دەكرى.

سترونى / setarvanī، اسم. ۱. نەزۇكى؛ ئەستۈرۈي؛ ستيورى؛ قسرى؛ بەيچەلى؛ خرشى ۲. بژونى؛ پاكرى؛ دۆخ يان چۇنيەتى بژون بوون.

ستىم / setam، ھا/: اسم. [ادبى] ستەم؛ ستەۋ؛ گوج؛ زينات؛ زۆر؛ زورر؛ ناھەقى؛ زلم؛ بىداد؛ كارى ناۋەۋا بۇ ئاراندنى كەسيك.

▣ **ستىم ديدن**: چەۋسانەۋە؛ چەۋسىنەۋە؛ ستەم لى كران؛ ستەم ديتن؛ چەۋسىنران؛ ۋە بەر ئازارى ناھەقى كەۋتن «مردمى كە سالھا ستىم ديدند و دم بر نياوردند ... ئەۋ خەلكەۋا زۆر سالان

مارز؛ مارس؛ زۆردار؛ سته مكار؛ سته مگه ر؛
خاوه ن خووی ناهه قی کردن؛ ده ست دریژ که ر
بۆ مافی ره وای خه لک.

ستمگرانه /setamgarāne/: صفت. چه وسینه رانه؛
سته مکارانه؛ سته مگه رانه «رفتار ستمگرانه؛ ناکاری
ستمکارانه».

ستمگری /setamgarî/: ها/؛ اسم. سته مگه ری؛
سته مکاری: ۱. بار یان دۆخی سته مگه ر بوون
۲. کاره ره هاتی سته م کردن؛ چه وساندن.

ستنبه /setambe, setambe/: صفت. [قدیمی] زل؛
زلام؛ زه لام؛ گه پ؛ قه له وه؛ گه وره؛ ئه ستوور «شیر
ستنبه؛ شیر ی زل».

ستوان /setvān, sotvān/: ها/؛ اسم. ستوان؛
سو توان؛ ئه فسه ری به پله کی ستوانی، ژووری
ئوستواری و خواری سه روانی، که سه ر کرده یی
لقیکی چه کداری وه ئه ستوه. هه روه ها: ستوان
سوم. ستوان دوم. ستوان یکم

ستوانی /setvānî, sotvānî/: اسم. ستوانی؛
پله کی ئه فسه ری له هیزی چه کداری ئیراند،
خوار تر له سه روانی.

ستودان /sutûdan, sotûdān/: مصدر. متعدي.
ستودن /sutûdan, sotûdan/: مصدر. متعدي.

[ادبی] // ستودی: په سن تدا؛ می ستایی: په سن
ده ده ی؛ پستاری: په سن ده // په سن دان؛
هه لگوتن؛ هه لدان؛ هه لنان؛ ئه فاخن؛
ستایش کردن؛ وتنه وه ی چاکه و هه فیا زیگه لی
چاوگری که س یان شتیک. هه روه ها: ستودنی

■ صفت فاعلی: ستاینده (په سن ده ر) / صفت
مفعولی: ستوده (په سن دراو) / مصدر منفی: ناستودن
(په سن نه دان)

ستوده /sutûde, sotûde/: گان/؛ صفت. [ادبی]
باش؛ چاک؛ شیاو؛ له بار؛ په سندر او؛ شیاوی پیدا
هه لگوتن.

ستور /sutûr, sotûr/: اسم. [ادبی] یه کسم؛
پاکیش؛ دهوار؛ دهویر؛ ولاخه به رزه؛ به رزه ولاخ؛

چه وسانه وه و دهنگیان ده ر نه ده هات...».

ستم رسیدن: سته م پئ گه یشتن؛ سته م
لئ چوون؛ ئازار یان گه زن دیتن به هوی
سته مه وه «از او به مردم ستم بسیار رسید؛ له وه وه،
سته می زۆر به خه لکی گه یشتن».

ستم روا داشتن: چه وساندنه وه؛ سته م ره و
دیتن؛ سته م کردن.

ستم کردن: چه وساندنه وه؛ چه وساندنه وه؛
سته م کردن؛ ئه رناندن؛ ئه نراندن؛ به نا ره و
دیتری ئازار دان و مافی پیشیل کردن «او به
مردم کردستان ستم بسیار کرد؛ ئه وه خه لکی
کور دستانی زۆر چه وساندنه وه».

ستم کشیدن: چه وسانه وه؛ چه وسینه وه؛ سته م
چیژتن / چیژان؛ سته م کیشان؛ به ر کرده وه ی
سته مکار که وتن و هه لکردن ده گه ل سته میدا
«این همه ستم کشیدن بس نبود؛ ئه م هه موو
چه وسانه وه به س نه بوو؟».

ستمديده /setamdide/: ها؛ گان/؛ صفت.
چه وساو؛ چه وسیتراو؛ زۆر لئ کراو؛ له سته م
ئازراو «مردم ستمديده: خه لکی چه وساو».

ستمشاهی /setamšāhi/: اسم. ده سه لاتی شایی
ویژای زۆر.

ستمکار /setamkār/: ها؛ گان/؛ صفت. چه وسینه ر؛
سته مکار؛ گووچ کار؛ زالم؛ زینانکار؛ زۆر کار.
هه روه ها: ستمکاری؛ ستمکارانه

ستمکش /setamkeš/: ها؛ گان/؛ صفت. چه وساو؛
چه وساو؛ سته مکیش؛ وه به ر کرده وه ی
سته مکار که وتوو.

ستمکشی /setamkešî/: اسم. چه وساو هیی؛
۱. دۆخ یان چۆناو چۆنی سته مکیش بوون
۲. کاره ره هاتی له ژیر باری سته مدا بوون.

ستم کشیده /setamkešide/: ها؛ گان/؛ صفت.
چه وساو؛ چه وساو؛ زۆر لئ کراو؛ سته م لئ کراو
«مادر ستم کشیده؛ دایکی چه وساو».

ستمگر /setamgar/: ها؛ گان/؛ صفت. چه وسینه ر؛

چاروئ، به تاييهت ئەسپ و هيستر و كهر.

ستون / sutûn, sotûn ، ها/؛ اسم، ئەستون؛ ئەستوون؛ ستون؛ ستوون؛ سوون؛ ستوین؛ هەستون؛ هەسوون؛ ئەستوونە؛ ستوونە؛ ئەستوندەك؛ ئەستۆنگ؛ ئەستوند؛ ستینگ؛ ۱. كۆلەكە؛ كۆلەكێ؛ لەی؛ دیلەك؛ دیرەك؛ دیرەگ؛ گاوه؛ پیکهاته به کی وهستاو له كانزا، چێو یان بەرد بۆ راگرانی میچ که دەدریته ژیری «ستون وسط اتاق ترک برداشته بود: کۆلەكە ی ناو دیوه که قەلشابوو» ۲. کۆلەكە؛ کۆلەكێ؛ لەی؛ قوڵە؛ جزر؛ چەلەگە؛ پیکهاته به کی وهستاو له بەرد یان چێوی داتاشراو و زۆرتر گرۆفەری که به سەر پایەییكەوه دادەمەزرێ و به سەریهوه سەر ستوونیک هەیه ۳. کۆلەكە؛ هەر چێک وه کوو ئەستوون بێ ۴. /چاپ/ پزیک نووسراوه له ژیر یه کتری و له پال پز یان پزگەلی تردا «ستون روزنامه: ستوونی رۆژنامه» ۵. /نظامی/ پز؛ گرۆیه ک له کهسان و گەرۆکان که بۆ چوونه جیگایه ک ده کهونه پشت سەر یه کهوه ۶. هەر یه که له پزگەلی ئەستوونی خشته یان دهفتهری حیساب ۷. /مجازی/ کۆلەكە؛ پشتیوان؛ پالپشت «ستون خانواده بودن: ئەستوونی مال بوون».

▣ **ستون اعزامی:** شاندى چه کدارى؛ هیزی چه کدارى که بۆ جێبه جێ کردنى کارێک رهوانه ده کړی. ههروهها: ستون امدادی؛ **ستون تدارکاتی**

ستون آگهی: کۆلەكە ی ناگادارى؛ ستوونی ناگادارى؛ ئەستوونیک له داوینی بوارگه یه کدا، بۆ داکوتانی ناگه داری.

ستون پنجم: /مجازی/ ستوونی پینجهم؛ شۆقاران و ئەوانه یه نامه کی بۆ دوژمن کار ده کهن. ئەو دهسته وازه یه له سهردهمی قهومانى شه ره ناوخۆیه کانی سپانیا (۱۹۳۹ به رهو دوا) دا باو بوو، کاتی که چوار ستوون له

لایهنگرانی ژنرال فرانکو به رهو مادرید (پاتهخت) پېشهره ییان ده کرد، سهرداره که یان گوتی: «جگه له م چوار ستوونه، ستوونی پینجه میشمان هه به که له ناو مادرید به قازانجی ئیمه ده جوولنه وه». لهو کاته وه ئەم زاراوه یه چوو نه یو سیاسه ته وه و به م مانایه به کاردی.

ستون تهویه: پیکهاته به کی قیتی هلۆل بۆ ههوا گۆرانی فازلاو.

ستون فقرات: مۆرهغه؛ مۆرخه؛ مۆرخه؛ مورتخه؛ مۆرتخه؛ مورهتخه؛ پشتهمازه؛ بربره؛ بربرهگه؛ گازره؛ گهوبه ند؛ گهوبه ند؛ مازگه؛ مازی؛ مازه؛ گارگاره؛ سنسل؛ بربرهگی؛ ته رخته؛ مووری؛ کرک؛ نافده رگ؛ دۆرپشت؛ مۆره/ مازه/ کاریته/ گازى/ ناوه راست/ مورک/ ماری/ بربره ی/ مۆرخه ی/ موڤکا/ ستوونا/ تیغه ره ی پشت؛ تره خته/ تیغه له/ کاریته/ تیله قه/ تیره قی/ تیره قه/ تره خته ی پشتی.

ستون مهره ﷻ **ستون فقرات**

ستون یادبود: بېنا یان پارچه به رد، خشت یان ئاسنیک به شیوه ی گرۆفەر یان چوارپالوو که شتیکی بۆ بیره وه ری به سهردا نووسرا بێ.

▣ **ستون زدن:** کۆلەكە دان؛ دیلەك دان؛

تیره ک دان؛ دامه زراندى ئەستوون ده ژیر شتیکدا.

ستون کردن: دانه ژیر؛ کردنه کۆلەكە؛ کردنه ئەستوون؛ وه رقلاندن؛ شتیك راسته و کردن له ژیر شتیکی تردا دانان.

ستون بندی / sutûnbandî, sotûnbandî /؛ اسم، ئەستوون پزێی؛ کار و رهوتی هه لومژارتن و به ریز کردنى پزنى هەر شتیك «ستون بندى روزنامه مغشوش است: نهستوون پزێ رۆژنامه که شێواوه».

ستونی / sotûnî, sutûnî /؛ صفت، ئەستوونی؛ کۆلەكە بێ: ۱. وه کوو ئەستوندەك؛ وه ک کۆلەكە ۲. ئەستووندار؛ کۆلەكە دار.

ستود^۱ / sutûh, sotûh / اسم، وەرەزى؛ جارزى؛ ماندووبه تى و لهدەس دانى ھىز و پرست بو دريژە دان به تىكۆشان.

☐ به ستود آمدن: / ادبى / وه زاله هاتن؛ جر هاتن؛ تەنگەتاو بوون؛ دامان؛ ھەراسان بوون؛ ياس بوون؛ وەرەز بوون؛ جارز بوون. به ستود آوردن: جر کردن؛ ياس کردن؛ تەنگەتاو کردن؛ ماندوو کردن؛ ھەراسان کردن؛ جارز کردن؛ وه زاله ھینان.

ستوهانیدن / sotûhānīdan, sutûhānīdan / مصدر، متعدى. / ادبى / تەنگەتاو کردن؛ وه زاله ھینان؛ ھەراسان کردن؛ ھەفاندن؛ وەرەز کردن؛ ماننەى؛ مانناى؛ جارز کردن؛ وهستاندن؛ ماندوو- مردوو کردن.

ستە / sete / صفت. / گیاه شناسى / گوشتن؛ نابشکاف و به يەک يان چەن دەنکەو (لەمەر میوه گەلى وەک ترى و تەماتە).

ستیز / setiz / اسم، / مخفف / شەر؛ جەنگ؛ سواز؛ سواش؛ کیشە؛ ھەلا؛ ھۆملکى؛ مرخیش؛ سەریندۆ (سەر و گریز؛ شەر و ھەلات-ھەلات).

ستیزە / setize / ها، / اسم، / ادبى / مشتومر؛ مرومشت؛ سواش؛ سواز؛ جەنگەمرینگى؛ کیشە؛ بەرەنگارى؛ پالوو؛ بەرەبرەکانى؛ داوا؛ ھەفروشى؛ خروجر؛ شەر و ھەرا.

☐ ستیزە کردن: مشتومر کردن؛ مرومشت کردن؛ جەنگ کەرەدەى؛ ستیزە کردن؛ تیک بەربوون؛ داواکردن؛ شەر کردن؛ به ستیزە برخاستن / ادبى /

به ستیزه برخاستن

ستیزەجو / setizecû / ها، / بیان / صفت. / ادبى / شەرانی؛ شەرأشو؛ جینگن؛ جەنگ خواز؛ وەیحەر؛ مقەرس؛ شەر فروش؛ زەرەک؛ پلەندەر؛ نەقەنۆ؛ سەرەنەوق؛ دەمسور؛ شەر و در؛ به کیشە و ناساز؛ خاوەن حەز بە شەر و پیک دادان. ھەر وەھا: ستیزەجوى

ستیزەگر / setizegar / ها، / ان / صفت. / ادبى / دەگر چاچۆ؛ تیکه پەلچۆ؛ مرومشت کەر؛ شەرانی؛ شەرأشو؛ قرووش؛ خاوەن خوویان حەز بە شەر کردن. ھەر وەھا: ستیزەگرى

ستیزی / setizi / بیواژه. - سوازی؛ - سواشى؛ - بەلشی؛ چۆنیەتى بەرەنگارى کردن لەگەل شتیکیدا <فرهنگ ستیزی: فەرھەنگ سوازی>.

ستیزیدن / setizidan / مصدر، لازم. / ادبى / / استیزیدى: شەرت کرد؛ مى ستیزی: شەر دەکەى؛ / ستیز: شەر بکە // شەر کردن؛ جەنگ کردن؛ به شەر هاتن؛ بەلشین؛ بەرزاندن؛ گزیەى؛ گزیای؛ ستیزای؛ بەر بەرەکانى کردن. ھەر وەھا: ستیزیدنى

■ صفت فاعلى: ستیزنده (شەرکەر) / صفت مفعولى: ستیزیده (شەر کردوو) / مصدر منفى: نەستیزیدن (شەر نەکردن)

ستیع / setiq / ها، / اسم، / ادبى / ۱. چووک؛ لاشاخ؛ لاشان؛ تیغەشان؛ سەر شان؛ سەر یال؛ یالە؛ سەر قەل؛ کاوان؛ تەلان؛ تەلان؛ بەندەن؛ ملە؛ بستى؛ کەل؛ بانترین شانى بەرزایی ۲. سەرکاو؛ سەرکەل؛ چلەپۆپە؛ زینو؛ بستو؛ ترۆپک؛ کۆپ؛ قولە؛ چک؛ پۆپە؛ لووتکە؛ دوند؛ نووک؛ سەر نووک؛ گل.

ستیهندگی / setihandegi / اسم، / ادبى / تووشى؛ پلەندەرى؛ جینگنى؛ نۆیى؛ شەرأشوئى؛ زەرەكى؛ وەیحەرى؛ دۆخ یان چۆنیەتى تووش بوون.

ستیهنده / setihande / ـگان / صفت. / ادبى / تووش؛ ۱. شەرأشو؛ پلەندەر؛ نەقەنۆ؛ جینگن؛ زەرەک ۲. توورە؛ قەلس؛ کەسکین؛ کەسکون؛ تونە مەزاج.

ستیهیدن / setihidan / مصدر، لازم. / ادبى / کیشە و ھەرا کردن؛ چنگاوش بوون؛ رەھەستن؛ فەگفرین؛ جەنگەمرینگى کەرەدەى؛ نۆیین؛ شەر و قال کردن.

سجاده / saccāde / ها، / عربى / اسم، بەرمال؛

جانماز؛ جارماز؛ دوگرد؛ دووگرد؛ شهملک؛ چالک؛ مازلۆخ؛ سوجایه؛ رایهخی که نوپژی له سەر ده کهن.

سجاف / secāf. ها: [عربی/اسم، قارنج؛ زنجاف؛ سنجاف؛ کهناره؛ کۆبه؛ باریکه قوماشی که بۆ ئەستوور و پتەو کردن به پەراویز یان لێواری ناوەکی جل و بەرگەو (وەک سەر قۆل، پیسیر یا ملیوان) دایده گرن.

سجایا / sacāyā: [عربی] جمع سَجِيه

سجده / sacde, secde, socde. ها: [عربی/اسم، سوژده؛ شرده: ۱. /اسلام/ له هیمه کانی نوپژ که بریتیه له نانه سەر زهوینی ههوت ئەندام (تهویل، دوو له پی دهست، دوو ئەژنۆ، دوو پەنجە ی پئ) و خویندنه وهی رسته سایه کی دۆعایی ۲. هەر کاریکی وه کوو سوژده.

☐ **سجده کردن**: سوژده بردن؛ سوژده کردن؛ هەنی نانه سەر زهوی بۆ نیشاندانی رێز و خاکەساری.

به سجده رفتن: چوونه سوژده وه؛ سوژده ئەنجام دان.

سجع / 'sac: [عربی/اسم، /دبی/ ۱. سه جع؛ ئاهەنگ و کیشی و ته (وهک «گۆر» و «سەر شۆر» له رستهی «پیوا لاشە ی ناو گۆر بی، ئەک بمینێ و سەر شۆر بی» ۲. /قدیمی/ گمه؛ گومه؛ گم؛ گوم؛ گمه گم؛ گومه گوم؛ دهنگی کوتر و گوگوختی.

سجل / secl(I). ها: ات: [عربی/اسم، پیناسه؛ ناسنامه؛ سجیل؛ بەلگه یی که ناو و نیشانی که سیکی تیدایه.

سجود / sucūd, socūd: [عربی/اسم، /دبی/ سوژده؛ کاری سوژده بردن.

سجیه / sacīyye. سجایا: [عربی/اسم، /دبی/ خده؛ خوو؛ گەد؛ پەوشت.

سحاب / saḥāb: [عربی/اسم، /نامتداول/ ۱. بۆق؛ هەلەم؛ هەپ ۲. هەور؛ هەفر؛ عەور؛ ئەور؛ ئەوره.

سحابی / saḥābī. ها: [عربی/اسم، /نجوم/ هەر یه که له کۆما درۆشنه کانی وهک هەر یان ته مئاسا له ئاسماندا، که شهوانی سامال دهرده کهون.

سحر / saḥār: [عربی/صفت، /دبی/ ئەفسوونکار؛ نپرهنگ باز؛ سحر او ی.

سحر / sahar. ها: [عربی/اسم، سه حەر: ۱. به ره به یان؛ دهمه و به یان؛ شه وه کی زوو؛ سەر سو؛ به یانی؛ سه لای سوخ؛ به ربانگ؛ مه لا بانگ دان ۲. پارشیو؛ پار شهو؛ دوا کاته کانی شهو، پیش روون بوونه وهی ههوا.

سحر / sehr. ها: [عربی/اسم، نپرهنگ؛ جادوو؛ سیحر؛ ئەفسوون؛ که له ک؛ فه ن؛ ته له که؛ مه کر؛ چاچۆل؛ فیل.

☐ **سحر خواندن**: جه لجه لووت و تن؛ فه ن و فوو خوهندن؛ سیحر خویندن.

سحر کردن: فه ن و فوو کردن؛ سیحر کردن؛ له سۆنگه ی ئەفسوونه وه که سی یا شتیک به دۆخیک دهره یان. ههروه ها: **سحر شدن**.

سحر آسا / seḥrāsā: [عربی/فارسی/صفت، سیحر ئاسا؛ جادوو ئاسا؛ ئەفسوون ئاسا؛ وهک جادوو؛ به دۆخ یان چۆنیه تی جادوو ییه وه.

سحر آمیز / seḥrāmīz: [عربی/فارسی/صفت، ئەفسووناوی؛ سحر او ی: ۱. ئەفسوونکار؛ تیکه لاو به سیحر و جادوو ۲. /مجازی/ هه ژه ند؛ سه رسووپنهر؛ زۆر سه یر و به لاجه وهی «سخنان

سحر آمیز: قسه گه لی ئەفسووناوی» * **سحرانگیز** **سحرانگیز** / seḥrangīz: [عربی/فارسی/صفت، سحر آمیز

سحر خیز / saharxīz. ها: ان: [عربی/فارسی/صفت، زووراب؛ زووخیز؛ سه حەر خیز؛ خاوەن خوو یان ئۆگره تی به زوو له خه و رابوون.

سحر خیزی / saharxîzî: [عربی/فارسی/اسم، زوورابی؛ زووخیزی؛ کاری زووهستان له خهوی به یانی.

سه‌خواه‌تمه‌ند.

سخت ^۱ /saxt/: صفت. ۱. سه‌خت؛ زه‌ب؛ رَه‌ق؛ زوها؛ گوژم؛ گژ؛ چه‌ق؛ هَشک؛ هِشک؛ پتِه‌و؛ سفت؛ به‌خُورِاگری زُور له‌هم‌بهر لیدان‌یان
گوشار‌هوه «چوب‌سخت؛ چِیوی‌سخت»
۲. ئارِیشه؛ سه‌خت؛ سه‌ستم؛ ئاسته‌م؛ دژوار؛ ئاسته‌نگ؛ سه‌خَلت؛ گران؛ ئاسی؛ ئاسیه؛ هاسی؛ دوخ‌شار «کار‌سخت؛ زندگی‌سخت؛ کاری‌سخت؛ ژبانی‌ئارِیشه» ۳. تیژ؛ تیژ؛ سه‌خت؛ تون؛ توند؛ تن؛ به‌ته‌وژم «باران‌سخت؛ بارانی‌تیژ»
۴. /گفتاری/ چه‌ق؛ نمِرج؛ لاسار له‌سه‌ودادا «تو‌چقدر سخت‌هستی! تو‌چهنده‌چه‌قی!».

سخت‌بودن: سه‌خت‌بوون؛ گران‌بوون؛
۱. رَه‌ق‌بوون؛ زه‌ب‌بوون؛ زوها‌بوون؛ گوژم‌بوون؛ خُ‌راگر‌بوونی زُور له‌به‌ران‌بهر لیدان و ته‌وژمه‌وه «مثل‌سنگ‌سخت‌بود؛ وه‌کوو‌بهرد‌سه‌خت‌بوو» ۲. ئاسته‌م‌بوون؛ سه‌ستم‌بوون؛ دژوار‌بوون؛ هاسی/ ئاسی‌بوون «کار‌خیلی‌سخت‌بود؛ کاره‌که‌زُور‌ئاسته‌م‌بوو». هه‌روه‌ها:
سخت‌شدن؛ سخت‌کردن

سخت‌کسی‌آمدن/بودن: پی‌گران‌بوون؛ بۆ‌که‌سیک‌سه‌خت‌بوون؛ بۆ‌که‌سیک‌سه‌ستم‌بوون؛ وه‌نه‌و‌یوی‌سه‌خت‌ئامای؛ بۆ‌که‌سیک‌دژوار‌یان‌دلنه‌خواز‌بوون «سخت‌می‌آمد‌بیایی‌حالی‌از‌من‌پرسی؟ پنت‌گران‌بوو‌به‌هاتبای‌هه‌والیک‌له‌من‌پرسیا؟».

سخت‌گذراندن: ئاسته‌م‌بردنه‌سه‌ر؛ تال‌چوون؛ سه‌خت‌دانه‌سه‌ر؛ گران‌بگاردن؛ سه‌خت‌ویارده‌ی؛ به‌ژاری و دژواری و وِترای‌ره‌نج و په‌ژاره‌ژبان‌دانه‌سه‌ر «آن‌سال‌را‌در‌خارج‌سخت‌گذران‌دیم؛ ئەو‌ساله‌مان‌له‌هه‌نده‌ران‌ئاسته‌م‌برده‌سه‌ر».

سخت‌گذشتن: ئاسته‌م‌تیپه‌رین؛ سه‌خت‌گوزه‌ران؛ سه‌خت‌ویه‌رده‌ی؛ سه‌رده‌می‌به‌دژواری و ژاری به‌سه‌ر‌چوون.

سحر‌گاه /sahargāh/، ان: /عربی/ فارسی/ اسم.
/ادبی/ ده‌مه‌وبه‌یان؛ ده‌م‌ده‌ما؛ بوولیل‌ه‌ی‌به‌یان؛ سپیده‌ده‌م؛ کاز و کووز؛ کازیوه؛ کاتی‌به‌یانی.
سحر‌گاهان /sahargāhān/: /عربی/ فارسی/ قید.
/ادبی/ ده‌مه‌وبه‌یانان؛ بوولیل‌ه‌ی‌به‌یانان؛ له‌کاتی‌ده‌مه‌و‌به‌یاندا.

سحر‌گاهی /sahargāhi/: /عربی/ فارسی/ صفت.
ده‌مه‌و‌به‌یانی؛ سپیده‌یی؛ سه‌ر به‌ده‌مه‌و‌به‌یان «نسیم‌سحر‌گاهی؛ شنه‌ی‌ده‌مه‌وبه‌یانی».

سحری ^۱ /saharī/: /عربی/ اسم. پاشیو؛ پارشیو؛ پارشه‌و؛ ساگور؛ نانی‌به‌ره‌به‌یانی‌روژ‌گه‌وان «امروز‌بی‌سحری‌روژه‌گرفتیم؛ ئەمرۆ‌بی‌پارشینو‌رۆژووم‌گرت».

سحری ^۲: صفت. ده‌مه‌به‌یانی؛ به‌ره‌به‌یانی؛ ده‌مه‌سبه‌ینان؛ پیوه‌ندیدار‌یان‌به‌ندیوار‌به‌به‌ره‌به‌یان «ستاره‌ی‌سحری؛ ئەستێره‌ی‌ده‌مه‌به‌یانی».

سحری ^۳: قید. /گفتاری/ ده‌مه‌وبه‌یان؛ پاشام؛ له‌کاتی‌به‌ره‌به‌یاندا «سحری‌بیدار‌شدم؛ ده‌مه‌وبه‌یان‌وه‌خه‌بهر‌هاتم».

سحور /sahûr/: /عربی/ اسم. /ادبی/ سحری

سحرا /saxā/: /عربی/ اسم. /ادبی/ دل‌لایه‌ی؛ دل‌لایه‌ی؛ ده‌سه‌بازی؛ ده‌سه‌بلایه‌ی؛ به‌خ‌شنده‌یی؛ ده‌هه‌نده‌یی.

سَخافت /saxāfat/: /عربی/ اسم. /ادبی/ نه‌زانکاری؛ که‌مه‌ئاوه‌زی؛ گه‌مه‌ژه‌یی؛ گیلی؛ گه‌وجی؛ حۆلی؛ گێژی؛ وِری؛ دۆخ‌یان‌چۆنیه‌تی‌گێژ و حۆل‌بوون.

سَخاوت /sexāvat, saxāvat/: /عربی/ اسم. ئادا؛ دل‌لایه‌ی؛ دل‌لایه‌ی؛ شاخسی؛ ده‌س‌ودلبازی.

سَخاوت‌مند /sexāvatmand, saxāvat-/: /عربی/ فارسی/ صفت. که‌ره‌م‌کار؛ ده‌هه‌نده‌ی؛ به‌خ‌شنده‌ی؛ جوامیر؛ نان‌ده‌ی؛ نان‌بده‌ی؛ که‌ره‌مدار؛ خوارده‌ی؛ ده‌س‌ودلباز؛ خۆش‌نان؛ دل‌لوا؛ شاخس؛

سخت کامه / saxtkāme / اسم. [کالبدشناسی]
 ئیسکهمه لاژ؛ سه ختمه لاژ؛ ره قه مه لاژ؛ به شی
 به ره وهی مه لاژ که له دوو له ته ئیسک به
 ناوی ئیسکی مه لاژ پیکهاتوو: سخت کام

سختکوش / saxtkūš / ها؛ ان؛ صفت. [ادبی]
 تیکۆشهر؛ خاوهن خوو یان هۆگره تی زۆر به
 تیکۆشان.

سختکوشی / saxtkūšî / ها؛ اسم. تیکۆشهری؛
 داکۆکی و کۆششی زۆر.

سختگیر / saxtgîr / صفت. سختگیر؛ توند و تیز؛
 بهزا کوون؛ سختگیر؛ خاوهن خوو یان ئۆگره تی
 به سه سختگیری «مدیر سختگیر؛ بهرپوه بهری
 سه سختگیر».

سختگیرانه / saxtgîrāne / صفت. سختگیرانه؛
 بهزا کوونانه؛ توند و تیزانه؛ به دۆخ یان چۆنیه تی
 سه سختگیره وه «تدابیر سختگیرانه؛ ته گیرگه لی
 سه سختگیرانه».

سختگیرانه؛ قید. سختگیرانه؛ بهزا کوونانه؛ توند و
 تیزانه؛ هاوړی له گه ل سه سختگیریدا «سختگیرانه»
 عمل می کند: سختگیرانه کار ده کا.

سختگیری / saxtgîrî / ها؛ اسم. سختگیری؛
 سه سختگیری: ۱. کار یان ره وتی هه لپچانی
 خه لک به: /الف/ کارگه لی دژوار ب هه لکردن له
 بار و دۆخی دژواردا ج چاوبهری ورد و توند له
 سیستهم، ده ستوور یان قانون «پدرم نسبت به من
 خیلی سختگیری می کرد: بایم له ئاست من زۆر
 سه سختگیری ده کرد» ۲. بهزا کوونی؛ پیداکری؛
 داکۆکی زۆر، به تایبته له شۆنگری و پیداکری
 له سه ر قانون، ده ستوور یان بهرنامه «امسال در
 مدرسه خیلی سختگیری می کنند: نه مسال له
 قوتابخانه دا زۆر سه سختگیری ده کهن».

سختی / saxtî / اسم. ۱. ره قی؛ هیشکایی؛
 سه سختی؛ زه بی؛ گژی؛ گوژمی؛ سفتی؛ پته وی؛
 گرانی؛ دۆخ یان چۆنیه تی سه سخت بوون «به
 سختی سنگ: به ره قی بهرد» ۲. /ها/ سه سختی؛

سخت گرفتن: سه سخت گرتن؛ پیداکرتن؛
 لاساری کردن؛ سه سختگیری کردن؛ پادانه گه ز.

سخت؛ قید. پیس؛ سه سخت؛ زۆر؛ خراو؛ ئاستهم؛
 به سه سته م «سخت خشمگین شد: پیس توو ره بوو».
 سخت؛ پیشواژه. سه سخت؛ سه ختمه: ۱. ره ق؛ -
 زه ب؛ - خاوهن ره قی یان پته وی «سختپوست:
 ره ق پیست» ۲. به گز و گوژمه «سختکوش:
 سه سختکوش».

- سخت؛ پیشواژه. - سه سخت؛ - ره ق؛ - گران؛
 - پته و؛ - هه سه م؛ به ره قی یان زه بی «جان سخت:
 سرسخت: گیان سه سخت؛ سه ره ره ق».

سخت افزار / saxtafzār / ها؛ اسم. سه سختامیز:
 ۱. له ته و پاژگه لی ئیلیکترۆنیککی و میکانیکی
 که مپیوتەر ۲. له ته و ده زگاگه لی کانزایی ماشین
 ۳. جهنگامیزگه لی کانزایی ۴. ئامیزگه لی
 فیرکاری (وهک ویدیو؛ زه بت، گرام و...) .

سختیا / saxtpā / صفت. خوگر؛ به نه جی و نه گوړ
 له بهرام به ره کارگه لی ده ره کیه وه (وهک ده ما،
 لیدان، گوشار). هه ره وه ها: سختپایی

سختپوست / saxtpūst / ها؛ ان؛ اسم.
 ره ق پیس؛ سه سخت پیست؛ هه ره یه که له
 گیانه وه رانی تیره ی ره ق پیستان که زۆر به یان له
 ئاودا ده ژین و قاییکی پته ویان پپوهیه (وهک
 قرژال).

سختپوست؛ صفت. پیست ره ق؛ پۆس کولۆفت؛
 که ول سه سخت؛ خاوهن پیستی پته و.

سخت جان / saxtcān / جان سخت

سخت جانی / saxtcānî / جان سختی

سختدل / saxtdel / دل سخت

سخت سر / saxtsar / سر سخت

سخت شامه / saxtšāme / اسم. [کالبدشناسی]
 سه ختمه کاژی؛ ره قه کاژی؛ شانه ی پپوهندی پته و
 که میشک و مۆخی مۆرغه داران داده پۆشی و
 ره گی خوینی تیدایه.

سخت کام / saxtkām / سخت کامه

دژواری؛ ئاسته‌می؛ ئاسته‌نگی؛ هسته‌می؛ سه‌خله‌تی؛ ته‌نگاوی؛ دوخشاوی؛ ته‌نگی «سختی کشیدن: سختی کیشان» ۳. /مکانیک/ پته‌وی؛ خۆراگری؛ هەندى خۆراگری شتيك له هەمبەر بيجم گۆرانهوه ۴. قورسى؛ دۆخى هەبوونی ماکی کانی له ئاودا «سختی آب: قورسى ئاو».

□ سختی دادن: ئازاردان؛ سه‌خت لی‌گرتن؛ خسته ته‌نگانه/ ته‌نگیه‌وه؛ ره‌نج و زه‌حمه‌ت پێدان «خیلی به‌بچه‌ها سختی داد، آنها را گرسنه نگه می‌داشت: منداڵه‌کانی زۆر بازار دده‌دان و برسی ده‌یه‌په‌شته‌وه».

سختی دیدن سختی کشیدن

سختی کشیدن: سه‌ختی کیشان؛ ته‌نگی کیشان؛ تال و سویری چیشتن «تا بزرگ شدند، سختی کیشان: تا گه‌وره‌بوون سه‌ختیان کیشان».

سختی دیدن

— سختی: پیواژه. — سه‌ختی؛ هەبوونی خۆراگری و به‌رده‌وامی «جان سختی: گیان سه‌ختی».

سختی سنج / saxtîsanc ، ها: /اسم. ۱. سه‌ختی پیو؛ نامرازیك بۆ ئەندازه‌گرتنی سه‌ختی كانزا و ماکی تر ۲. قورسی پیو؛ که‌ره‌سته یان ئامیتریک بۆ پێوانی قورسی ئاو.

سخرد / soxre /: [عربی] /اسم. /ادبی/ ۱. ته‌وزه؛ تیتالی؛ گالته؛ قه‌ژمه‌ری؛ قه‌شمه‌ری؛ ر‌شخه‌ن؛ کاری ته‌وزه پێ کردن: سخریه ۲. بێگاری؛ بێگار؛ سوخره؛ سۆژه؛ سوغره؛ زه‌ود؛ کاری به‌زۆر.

□ به‌سخره ک‌رفت: گالته پێ کردن؛ به‌گالته گرتن/ زانین؛ به‌تیتالی گرتن؛ به‌گه‌مه‌گرتن؛ ته‌وزه پێ کرن؛ به‌شۆخی گێرتی؛ به‌فشه‌گرتن؛ به‌ته‌شقه‌نه‌گرتن؛ ر‌شخه‌ن پێ کردن؛ گرتنه‌گه‌مه‌جار «او مرگ را به‌سخره می‌گفت: کالده‌ی به‌مردن ده‌گ‌رد».

سخریه / soxriyye /: [عربی] سخره

سخن / soxan ، ها: /ان: /اسم. /ادبی/ ۱. قسه؛ قسه‌یه؛ قسێ؛ قه‌سه؛ په‌یف؛ په‌یف؛ واته؛ وته؛

گفت؛ گپ؛ گلی؛ گوته؛ وشه؛ وشه‌یان رسته‌گه‌لی که‌ بۆ ده‌رپرینی مه‌به‌ست ده‌گوترین ۲. /مجازی/ هه‌لبه‌ست؛ هۆنراوه؛ شیعەر؛ شیعره؛ هۆزان.

□ سخن راندن: وتار/ گوتار دان؛ وتار وێژان؛ دوان؛ قسه‌کردن؛ وتوو؛ دوه‌ی؛ دواي «او دربارهی آزادی سخن می‌راند: له‌مه‌ر ئازاده‌یه‌وه وتاری ده‌دا».

سخن گفتن: قسه‌کردن؛ قسه‌یه‌کردن؛ ئاخفتن؛ ئاخوتن؛ ئاخه‌فتن؛ ئاخفتن؛ په‌یشتن؛ قسه‌که‌رده‌ی؛ قسێ که‌رده‌ی؛ واتش.

به‌سخن درآمدن: هاتنه‌قسه؛ هاتنه‌زمان؛ به‌قسه‌هاتن؛ به‌وتار هاتن؛ ده‌س به‌وتن کردن؛ ئامایره‌قسێ؛ ده‌س به‌قسه‌کردن «وقتی به‌سخن درامد، همه‌چشم به‌او دوختند: کاتی هاته‌قسه، هه‌موان چاویان لی‌بری».

سخن پراکنی / soxanparākani ، ها: /اسم. /ادبی/ کار و ره‌وتی قسه‌بلاو‌کردنه‌وه.

سخن پرداز / soxanpardāz ، ها: /ان: /اسم. /ادبی/ ۱. وته‌بیژ؛ گوته‌بیژ؛ زمان‌ته‌ر؛ قسه‌زان ۲. شاعیر؛ هۆنەر؛ هۆزانفان.

سخن چین / soxančîn ، ها: /ان: /اسم. /ادبی/ دووزمان؛ قسه‌هین؛ قسه‌به‌ر؛ شووفار؛ شۆفار؛ نیوان تی‌کده‌ر؛ که‌سێ که‌قسه‌و باسی که‌سیک به‌بی‌ویستی نه‌و که‌سه، بۆ که‌س یان که‌سانی تر ده‌با «سخن چین خود آسایشی ندارد: دووزمان بۆ خۆی له‌ته‌ناهی دوره».

سخن چین: صفت. تی‌چین؛ قسه‌به‌ر؛ شووفار؛ شۆفار؛ شه‌یتانی که‌ر؛ خه‌به‌ر گوهر؛ قسه‌راگوێز؛ چول؛ چوله‌ئاشوو؛ به‌کرۆک؛ وات—وات؛ قسه‌هین؛ قسه‌هه‌لچن؛ به‌زاخ؛ به‌زاجکه‌ر؛ خاوه‌ن خوو یان ئۆگره‌تی به‌دووزمانی «سخن چین این‌ماجرأ آرام بود: تی‌چن له‌م کاره‌ساته‌دا ئارام بوو».

سخن چینی / soxančîni ، ها: /اسم. دووزمانی؛ دووزوانی؛ زمان‌شپی؛ زارشپی؛ قسه‌هه‌لچنی؛

لیکدانه وه هه‌سه‌نگاندن و دهرخستنی بایه‌خی و یژه‌یی و ته‌یه‌ک «او مردی سخن‌شناس بود و می‌دانست این سخن از کجاست: پیاویکی قسه‌ناس بوو، ده‌یزانی ئەم و ته له کوپوه دئ». هه‌روه‌ها:

سخن‌شناسی

سخنگو ^۱ / soxangû ، ها: /یان: / اسم، بیژهر؛ ویژهر؛ و ته‌بیژ؛ و ته‌وات؛ قسه‌که‌ر؛ قسیه‌که‌ر؛ ده‌م‌راست؛ که‌سی که له لایهن گرو یان دامه‌زراوه‌یی‌که‌وه، له‌مه‌ر کار و بار یان خواسته‌کانیانه‌وه قسه‌ده‌کا «سخنگوی تظاهرکنندگان در مصاحبه با خبرنگاران گفت: ... بیژهری خوپیشاندهران له و توو یژ له‌گه‌ل هه‌والده‌راندئا گوتی: ...».

سخنگو ^۲: صفت، قسه‌که‌ر؛ و ته‌وان؛ ویژهر «مرغ سخنگو: مه‌لی فسه‌که‌ر».

سخنور ^۱ / soxanvar ، ها: /ان: / اسم، [ادبی] هه‌لبه‌ستان؛ شاعیر؛ هۆنه‌ر؛ هه‌ستیار؛ شایه‌ر. سخنور ^۲: صفت، [ادبی] دیواند؛ قه‌ل؛ قسه‌زان؛ ده‌م‌پاراو؛ ده‌ماوه‌ر؛ زوان‌پاراو؛ لیها‌توو له‌باش قسه‌کردندا.

سخنوری / soxanvarî ، ها: /ان: / اسم، [ادبی] ۱. قسه‌زانی؛ ده‌ماوه‌ری؛ دۆخ یا چۆنیه‌تی جوان قسه‌کردن ۲. شاعیری؛ هه‌ستیاری. **سخی** / saxî: [عربی] صفت، [ادبی] ده‌ه‌نده؛ به‌خ‌ش‌نده؛ دلاوا؛ به‌دل؛ ده‌ست‌فه‌کری؛ ده‌ست‌کراوه؛ ده‌ست‌ودلباز؛ به‌رچاوتیر «سخی و بلند همت بود: ده‌ه‌نده و به‌رزه‌مژی بوو».

سخیف / saxîf: [عربی] صفت، [ادبی] ۱. /ان: [نامتداول] به‌یته‌شه؛ که‌م‌ئاوه‌ز؛ لاژگ؛ ساویلکه ۲. گه‌وجانه؛ لاژگانه؛ نه‌فامانه؛ گیلانه؛ حۆلانه «عمل سخیف: کاری که‌و‌جانه».

سد / sad(d) ، ها: /عربی] / اسم، ۱. سه‌د؛ ئاوبه‌ند؛ به‌ند؛ به‌ریه‌ند؛ به‌ریه‌ن؛ وه‌ن؛ به‌روه‌ن؛ به‌نداو؛ به‌ریه‌ست؛ به‌ریه‌س؛ که‌ریه؛ به‌ره‌گه؛ پێش‌به‌ست؛ له‌مپه‌ری که‌وه به‌ر ئاوی گه‌رۆک (به‌تابیه‌ت

قسه‌هینی؛ قسه‌به‌ری؛ به‌زاج؛ شۆفاری؛ شه‌یتانی؛ کار یان ره‌وتی گوتنه‌وه‌ی قسه و باس به‌م‌رازی نیوان تی‌کدان.

سخندان / soxandān ، ها: /ان: / صفت، قسه‌زان؛ ده‌م‌راست؛ زمان‌پاراو؛ ده‌ماوه‌ر؛ و ته‌پاراو؛ قسه‌ره‌نگین؛ ویژا: ۱. خاوه‌ن زانست له‌بواری ویژه‌وانی به‌تابیه‌ت شیعردا ۲. ته‌پ‌زان؛ ته‌پ‌ده‌م؛ به‌گفت و لفت؛ به‌ده‌م؛ ده‌م‌هه‌راش؛ به‌ده‌م‌ودوو؛ ده‌م‌پاراو؛ خاوه‌ن توانایی باش قسه‌کردن. هه‌روه‌ها: سخندانی

سخنران / soxanrān ، ها: /ان: / اسم، و تاربیژ؛ بیژهر؛ و تارده‌ر؛ گوتوخ؛ په‌یفگو؛ که‌سی که‌بو گرویه‌کی بیسه‌ر له‌کو‌پ‌ریکی فه‌رمیدا له‌مه‌ر بابه‌تی‌که‌وه قسه‌ده‌کا «سخنران در پایان مردم را به آرامش و تفاهم دعوت کرد: بیژهر له‌ئا‌کامدا، خه‌لکی به‌ره‌و هیمنی و لیک‌گه‌یشتوویی بانگ کرد».

سخنرانی / soxanrānî ، ها: /ان: / اسم، و تار؛ گوتار؛ گفتار؛ و تاربیژی؛ کار یان ره‌وتی قسه‌کردن بو گرویه‌کی بیسه‌ر، زۆرتر له‌کو‌پ‌ریکی فه‌رمیدا و له‌مه‌ر بابه‌تیکی تابه‌ته‌وه.

□ **سخنرانی کردن**: دوان؛ و تاردان؛ مروکیایش؛ و تاربیژی کردن.

سخن‌سرا / soxansarā ، یان: /ان: / اسم، [ادبی] شاعیر؛ هۆنه‌ر؛ هۆزنا‌فان.

سخن‌سرای / soxansarāyî ، ها: /ان: / اسم، [ادبی] هۆزنا‌فانی؛ شاعیری؛ کاری شیعر هۆنینه‌وه؛ هه‌لبه‌ستن؛ شیعر دانان.

سخن‌سنجی / soxansncî ، ها: /ان: / اسم، ۱. ره‌خنه‌ی ویژه‌یی؛ ره‌وتی لی‌روانین و تو‌ژی‌نه‌وه‌ی تابه‌تمه‌ندی‌گه‌لی جوانکاری و بایه‌خی هۆنه‌ری به‌ره‌مه‌یکی ویژه‌یی؛ ره‌خنه‌ی ئە‌ده‌بی ۲. و ته‌وانی؛ قسه‌زانی. هه‌روه‌ها: سخن‌سنج

سخن‌شناس / soxanšenās ، ها: /ان: / صفت، قسه‌ناس؛ و ته‌ناس؛ په‌یف‌ناس؛ خاوه‌ن توانایی له

دهسفرؤشان لهویدا ناوریان گرتیو. سداپ /sodāb/ ها/اسم/ نه‌رمیلی؛ پیچن؛ پیچه؛ پیچی؛ پیچی؛ همرمه‌ل؛ گیاه‌کی ئالیکی پایا، به بونیکی تیژ و ناخو‌ش، گهلای ئه‌ستوو و گوشتنه‌وه که بۆ ده‌رمان ده‌شی.

سدر /sedr/ اسم/ کونار؛ کینار؛ زهرک؛ سیترا؛ نه‌بگ؛ ته‌عو: ۱. داریکی گهرمه‌سیری به گه‌لاگه‌لی گچکه و که‌سکی وه‌ک کاجه‌وه ۲. ورده‌گهلای وشکه‌لاتووی داری کونار که له ناودا کف ده‌کا و سهر و له‌شی پی‌ده‌شون.

سدس /sods/ [عربی] /اسم/ [ادبی] شه‌ش‌یه‌ک؛ یه‌ک له شه‌ش؛ شه‌ش‌یه‌کی.

سده /sade/ اسم/ سه‌ده: ۱. جیژنیکی کۆنی ئیرانه له شه‌وی ده‌ی رپه‌نداندا که به دایساندن ئاگر به رپه‌وه ده‌چی ۲. سه‌ته؛ سه‌دسال؛ چه‌رخ؛ یه‌که‌ی زهمان به‌رانبهر به سه‌د سال.

سدید /sadiḍ/ [عربی] صفت. [ادبی] پته‌و؛ بته‌و؛ په‌یت؛ گوریخ؛ قایم [سد سدید: به‌ندی پته‌و].

سدیم /sod(i)yom/ [انگلیسی/فرانسوی] /اسم/ سودیوم؛ توخمی کیمیای کانزایی، به ژماره‌ی ئه‌تومی ۱۱ و کیشی ئه‌تومی ۲۲,۹۸، به ره‌نگی زیو، نه‌رم و بی‌هرگه که خیرا له هه‌وادا ئوکسیده ده‌بی و له ده‌مایه‌کی خواردا ده‌شکی و له‌گه‌ل ناودا تیکه‌ل ده‌بی: ناتریم

سر /sar/ اسم/ سهر: ۱. به‌شی ژوو‌رووی جه‌سته‌ی گیاندار له مله‌وه به‌ره‌و بان ۲. /ها/ که‌لله؛ سهره؛ سه‌لک؛ سه‌لگ؛ سه‌رک؛ به‌چک؛ بانترین پاژی له‌ش له گوپه‌وه به‌ره‌و بان «سرش شکست: سه‌ری شکا» ۳. سهره‌تا؛ ده‌سپیک؛ هه‌وه‌ل؛ که‌بار. به‌رانبهر: ته «از این سر تا آن سر: له‌م سهر تا‌ئه‌و سهر» ۴. نووک؛ سهره؛ به‌شی دوایی «سر سوزن: سهره‌ده‌ری» ۵. سهره؛ زاره‌وانه؛ ده‌م؛ داپو‌ش «سر چاه: سهره‌ی بیر» ۶. یه‌که‌ی بژاردنی گیانداران «هفت سر عایله؛ پنج

چه‌م) ده‌خری تالای بدا یان به‌شیکی لی گلدانه‌وه ۲. کار یان ره‌وتی به‌ستن؛ ری گرتن «یک هفته است، بهمن راه را سد کرده: هه‌وتوو‌یکه هه‌ره‌س ریگای بد‌سود» ۳. [مجازی] له‌مپه‌ر؛ به‌رگر؛ گه‌پل؛ به‌ره‌ه‌لست؛ رتم [سد راه ترقی: ده‌سهری رپی پیشکه‌وتن].

سد انحرافی: به‌ندی ئاو راگوپز؛ به‌ره‌ندی که بۆ هینانه سه‌ره‌وه‌ی ئاو و گواستنه‌وه‌ی دروست‌کراوه.

سد جوع: [ادبی] کار یا ره‌وتی به‌ر برسیه‌تی گرتن؛ لابر‌دنی برسیه‌تی؛ برسیه‌تی شکاندن؛ برسیه‌تی نه‌ه‌یشتن؛ ئاورایی کۆشته‌ی؛ به‌ر برسیه‌تی گرتن «هر روز با یک قرص نان سدجوع می‌کرد: هه‌موو رۆژی به‌تاقه‌نانیک به‌ر برسیه‌تی ده‌کرب».

سد سکندر: [کنایی] به‌ره‌به‌ست یان به‌ره‌ه‌لستی ئاسته‌م و پته‌و.

سد مخزنی: به‌ره‌ندی که زریواری له پشتیه‌وه بۆ نیاته‌کردنی ئاو و به‌ره‌ه‌م‌هینانی کاره‌با پیک‌هاتوه.

سد بستن: به‌ره‌به‌ند به‌ستن؛ به‌ند دابه‌ستن؛ به‌ره‌به‌ند قایم کردن؛ به‌ند دروست کردن.

سد راد کسی شدن: [مجازی] ری له که‌سی برپه‌وه؛ بوونه له‌مپه‌ری ریگای که‌سیک؛ به‌ر به‌ریگه‌ی که‌سی گرتن؛ بوونه به‌ره‌ه‌لستی که‌سیک؛ به‌ر به‌رۆیین یان پیشکه‌وتنی که‌سیک گرتن.

سد کردن: به‌ستن؛ به‌ره‌به‌ست کردن؛ به‌ند کردن؛ به‌ره‌به‌ند کردن؛ بینه‌ی؛ بینه‌ی؛ هله‌به‌ستن؛ هه‌له‌به‌ستن «در آنجا راه دشمن را سد می‌کردند: له‌ویدا ریگیان به‌دوژمن ده‌به‌ست».

سد معبر کردن: ناو ری گرتن؛ ری به‌ستن؛ وه‌ره‌را گیرته‌ی؛ به‌ر ری گرتن؛ ناو ده‌س و پا گرتن؛ به‌ر به‌هات‌و‌چۆ گرتن به‌هۆی کار و پیشه‌وه «دستفروشان در آنجا سد معبر کرده بودند:

سر گوسفند: ههوت سهر خیزان؛ پینج سهر پهز >
 ۷. [گفتاری] قز؛ قزئ؛ مووی سهر «سرم را تراشید:
 سهرمی تاشی» ۸. [مجازی] ژیان؛ ژین «سرش را به
 باد داد: سهری به بادا» ۹. [مجازی] بیر؛ ناو میسک
 «نمی دانم در سرش چه می گذرد: نازانم چی له
 سهریدایه» ۱۰. [مجازی] نیاز؛ قهست؛ ویست؛
 مرار «سر جنگ داشتن: به نیازی شهر بوون»
 ۱۱. [ان] [مجازی] سهرهک؛ سهرۆک «سر قبیله:
 سهر هۆز» ۱۲. نووک؛ چله پۆپه؛ پۆپه؛ سهراون؛
 گل؛ سهره قهد؛ بهر زترین شوینی بهر زاییهک «سر
 کوه: سهری کیو» ۱۳. لچ؛ لچ؛ لیواره؛ پهراویز؛
 قهراخ «سر آستین: سهر باسک» ۱۴. لا؛ تالی؛ پهز
 «آن سر میدان: نهو سهری مهیدان» ۱۵. [گفتاری]
 هه قجیاوازی نرخي شتیک «ساعتم را دادم، هزار
 تومان هم سر دادم، این یکی را گرفتم: سه عاته کم دا،
 هزار تمه نیشم نایه سهری، نه مه مه وهر گرت»
 ۱۶. (له تیکه لاوی لیکه مردا) // الف) هاوکاری «سر و
 کار: سهر و کار» ب) پیک و پیککی «سر و سیم؛ سر و
 سامان: سهر و پۆتراک؛ سهر و بهز».

□ سر بینه

سر پاکت: سهری پاکهت؛ ده رکی پاکهت؛
 لیواری پاکهت که به سهر لیواره که ی تریدا
 قهد بووه.
 سر پل: سهری پرد؛ سهروو پردئ؛ ۱. دهم
 پرد؛ سهره تایی پرد ۲. دهور و بهری پرد.
 سر چراغ: سهر شهو؛ سهره تایی شهو؛
 چراکه ران؛ هه وه لی شهو؛ دهم نشیوان.
 سر دل: [گفتاری] سهر دل؛ بان دل؛ سهروو
 دلی؛ گده، به تایبته به شی سهره وهی.
 سر زانو: سهر چۆک؛ سهر زرانی؛ سهر نه ژنۆ؛
 سهر زهنگۆل؛ کلاوه ژنۆ؛ کلاوه ی وژنگ؛
 که شکهک؛ دهر په یوی نه ژنۆ.

سر تا سر

سر خانه

سر خود

سر گذر: چهن رښان؛ جینگای یهک
 گرته وهی چهن رښه.

سر نخ: [کنایی] سۆسه؛ سووسه؛ شوین یان
 رښجی شتیک.

□ سر آمدن

سر آوردن: ۱. به سر آوردن ۲. [تعریض]
 بۆ ناگر هاتن؛ زۆر به پهله هاتن «صبر کن! مگر
 سراوردی؟» سهر که! مه گهر بو ناگر هاتووی؟

سر از پا نشاخن: [مجازی] جئ به خووه
 نه گرتن؛ پئ له عهرز نه کهوتن؛ پا زهوی
 نه گرتن بال دهر هینان؛ سهر هاتن «از خوشحالی
 سر از پا نمی شناخت: له خوشیانا جئ به جود»
 نده کرت.

سر از تخم در آوردن: ۱. سهر له هیلکه
 دهر هینان / جوو قاندن؛ سهره تایی دهر هاتنی
 جوو چک له هیلکه ۲. [کنایی] بای بال دان؛ به
 خو دا هاتن؛ گه وره بوون ۳. [کنایی] دهم بووی
 شیر دان؛ منال و کال بوون.

سر از تن کسی جدا کردن: سهری که سیک
 برین / په راندن / ژئ کردن؛ سهر له ملی
 که سئ کرد نه وه؛ ملی که سیک هه لکیشان.

سر باز زدن: [مجازی] سهر بزوی کردن؛ سهر
 هه لئنان؛ به قسه نه کردن؛ ملی چکئی کردن؛
 نافه رمانی کردن؛ نه چوونه ژیر فرمان؛ خو
 بواردن له نه جامدانی کاری «سربازان از فرمانش
 سر باز زدند و از میدان جنگ گریختند: سهر بازه کان
 له فرمانی سهر بزویان کرد و له مهیدانی شهر
 هه لاتن».

سر باز کردن: دهم کرد نه وه؛ دهم باز کردن؛
 دهم وه که رده ی؛ کرانه وهی زاری شتیک «زیر
 پایش چاهی سر باز کرد: له ژیر پیتیدا چاوانه ییک
 دهمی کرده د».

سر بر آسمان افراشتن / سودن: [ادبی] سهر له
 ئاسمان سوان: ۱. سهر گه یشتنه هه وران؛
 هه وایر بوون؛ زۆر بلیند بوون ۲. سهر

سر به زمین گذاشتن: سر نانهوه؛ سرهوه
 نیه: ۱. خهوتن؛ خهفتن؛ نووستن «تا سرم را
 به زمین گذاشتم، صدای تلفن بیدارم کرد: تا سرم
 ناهوه، زرهی تلهفوفون خهبره کردمهوه»
 ۲. [کنایی] مردن؛ کوچی دواپی کردن «فردا که
 سرت را زمین گذاشتی دولت همه چیز را ضبط
 می کند: سبهی سهرت نایهوه، دهولت همهوو
 شتیکت داگیر دهکا».

سر به سر کسی گذاشتن: [مجازی] سر نانه
 سر کهسیک: ۱. گپ و گالته کردن به
 کهسی؛ سر کردنه سر کهسیکهوه؛ سر
 خستنه سر کهسیک؛ مل بیایش «داشتیم سر
 به سرت می گذاشتیم، دلخور نشو: سرمان دنایه
 سهرت، مهیگره دل» ۲. سر و میشک تیکدان؛
 کهسیک نازار دان.

سر به فلک کشیدن: [مجازی] به ناسماندا
 هه لکشان؛ له ناسمان رۆچوون؛ ههوابر بوون؛
 یه کجار بهرز بوونهوه «گرداگرد دره، کوهها، سر به
 فلک کشیده بودند: دهوراندهوری دۆله که، کیوه کان
 به ناسماندا هه لکشابوون».

سر به کوه و بیابان گذاشتن: [کنایی] سر خۆ
 هه لگرتن؛ دان به کهژ و کیودا؛ بهرهو چۆلی
 دوور له خه لک هه لاتن «از دست تو سر می گذارم
 به کوه و بیابان: له دهس تۆوه، سر خۆم
 هه لده گرم».

سر به گریبان بودن: [مجازی] دهس به ئه ژنۆ
 بوون؛ دهسته زانی بوون؛ په نجه هه لپیکان؛
 خهفت خواردن یان بیر کردنهوه «سر به
 گریبان بود و نمی دانست چه کند: دهس به ئه ژنۆ بوو،
 نهیده زانی چ بکا».

سر بی آب تراشیدن: [کنایی] تهون دانه
 دهسهوه؛ بوونه هۆی نازار و دهردیسهر.

سر بی شام زمین گذاشتن: به سکی برسی
 سه رنانهوه؛ سر بی شیو نانهوه؛ به بی شیو
 خهوتن «پول نداشتیم و سر بی شام زمین

گهیشته ناسمان؛ ههست به سه ربه رزی
 کردن.

سر بر آوردن: سر هه لپنان؛ سر هه لپنان؛
 سه ره هۆرپرنه ی؛ سر هه لنانین: ۱. سر
 بهرز کردنهوه؛ سر به رزهوه کردن ۲. [کنایی]
 خۆ ده رختن؛ وی وهی سارا؛ سر هینانه
 دهه؛ سر بهر ئارده ی؛ خۆ پیشان دان.

سر برداشتن ۳
 سر بردن: ۱. به سر بردن ۲. [تعریض] کفن
 بۆ مردوو بردن؛ بۆ ناگر هاتن؛ به پهله رۆیشتن
 «مگر داری سر می بری؟ این قدر عجله برای چیست؟
 مه گهر کفن بو مردوو نهیدی؟ ئه وهه موو پهله یهت
 له چیه؟».

سر بلند کردن: سر بهرز کردن/ کردنهوه؛
 ۱. سر هه لپرن؛ سر هه لپنان؛ سه ره
 هۆرپرنه ی. «سر بلند کرد و به او نگریست: سه ری
 بهرز کرددهوه و بۆی روانی» ۲. [کنایی] سر
 هه لپنان؛ سر بلند کردن؛ شانازی کردن «مرا
 پیش مردم سر بلند کردی: منت لای خه لکه وه
 سه ربه رز کرد» ۳. [مجازی] سر بهرز کردنهوه؛
 سر بلند کردنهوه؛ راپهرین؛ شۆرش کردن «اگر
 کسی سر بلند می کرد، کشته می شد: ئه گهر که سی
 سه ری بهرز بگردا بدهوه، ده کوژرا»؛ سر برداشتن
 سر به تن کسی نبودن: [مجازی] سه ری که سی
 بوونه ژیر لاشه یه وه؛ مردن یان کوژرانی
 که سی «می خواهم سر به تنت نباشد! ده مه وی
 سهرت بیتنه ژیر لاشه توه».

سر به جهنم زدن: [تعریض] باری کهر نه کران؛
 ئیجگار زۆر و نه گونجاو بوون «حساب این پولها
 سر به جهنم می زند: هه سی پی ئهم پاره یانه، باری
 کهر نا کری».

سر به چیزی زدن: به شتیک گهیشتن؛ شان
 له شتیکه وه دان؛ له گه ل شتیکدا به رامبه ر
 بوون «ثروت او سر به میلیونها می زند: داراییه که ی
 به میلیون دهگا»؛ سر زدن - ۴

سهری شتی «سر کیسه را هم بیاز و بانخ ببند: سهر کیسه که ببند یکد و به بهنیک بیبهسته» ۲. /مجازی/ شتی برینهوه؛ کوټا کردن؛ بهس کردن؛ دواپی هینان به دؤخ یان کاریک و بهرگری کردن له دریژه پیدانی «دیدم فایده ندارد، زود سر بخت را هم آورد؛ دیتم بیخوه، زوو قسه کهم بریده».

سر حرف را باز کردن: /مجازی، گفتاری/ سهری قسه داهینان /داخستن؛ سهر قسه داهوردن/ داخستن «با خدمتکار خانه سر حرف را باز کرده؛ له گهل خزمه تکاری مالدا سهری قسمد داهیا».

ههروهها: سر حرف باز شدن

سر خر را کج کردن: /تعریض/ پیچ کردنهوه؛ پیچه و کردن؛ دووی بۆره گریټان؛ رپی خو گۆرین «تارئیس را از دور دیدم سر خر را کج کردم و برگشتم به اداره؛ ههر له دوورهوه سهرؤکم دی، پیچم کردوده و گهراومه بؤ مهزینگه».

سر خم کردن: /کنایی/ سهر دانهواندن؛ سهرنهوی کردن؛ فهرمان بردن؛ سهره ره نامنهی؛ بهرپوه بردنی دهستور و فهرمان: سر فرود آوردن

سر خواباندن: /مجازی/ ناخلاف لی گرتن؛ به ناخافلدا خستن؛ به سهر اوون؛ خافلگیر کردن «خیال نکن می توانی مرا سر بخوابانی: وا نه زانی ده توانی ناخلافم لی بکری».

سر خود را بالا گرفتن: /مجازی/ سهر خو هه لیرین؛ سهر خو بهرز کردنهوه؛ شانازی کردن «آفرین، هم دزدی بکن، هم سرت را بالا بکیر!؛ نافهرم، دزی بکه و سهریش هه لیره».

سر خود را به باد دادن: /مجازی/ سهری /سهر خو به بادان؛ بوونه باییس خو؛ سهر خو خواردن؛ خو تیدا بردن «به خاطر این کارها سرش را به باد می دهد؛ له بهر ئهم کارانه، سهری خوی ددها به بادا».

سر خود را به جایی زدن: سهر /سهری خو له

می گذاشتیم: پارهمان نه بوو، به زکی برسی سهرمان دهناره».

سر بی صاحب تراشیدن: /مجازی/ کاری بی کارانه کردن؛ له سهد ناش کردن و له یه کیان نه مالینهوه؛ کاری بیهؤ کردن «این کارها برایت نان و آب نمی شود، با این مقاله ها سر بی صاحب می تراشی؛ ئهم کاره نابیتنه نان و ئاو بؤت، بهم وتارانه کاری بی کارانه ده کهی».

سر پیچیدن: /مجازی/ نافهرمانی کردن؛ بی قهولی کردن؛ سهر بزوی کردن؛ سهر بادان؛ به قسه نه کردن؛ سهر پیچی کردن؛ مل نه دان:

سر پیچی

سر تسلیم فرود آوردن: مل دان؛ سهر دانهواندن؛ گوئ رایهل بوون «در برابر استدلالهای او سر تسلیم فرود آورد؛ له ههمبه ره به لگه هینانه وه کانیدا ملی دا».

سر تغار کسی پایین رفتن: /تعریض/ قۆرهی مهشکه رهش که سی هه لسان؛ قۆرهی سک که سیک هاتن؛ برسی بوون.

سر تیشه را بند کردن: /کنایی/ چنگ گیردان؛ بؤ خو هوی داهاتی دریژخایه و به زبانی دیتری دۆزینهوه.

سر چیزی باز شدن: سهری شتیک کرانهوه /کریانهوه؛ سهری شتی باز/ واز بوون:

۱. هه لته کیان؛ ئاوه لا بوونی ده رکی شتی «سر قوطی باز شد: سهری قوتووه که کرایه وه» ۲. /گفتاری/ ده ستیکردنی شتیک «سر صحبت باز شد: سهری قسه کرایه وه». ههروهها: سر

چیزی را باز کردن

سر چیزی را گرفتن: سهری شتیک گرتن؛ گرتنه دهسته وهی ئاخری شتیک «سر میز را بگیر ببریم بیرون: سهری میزه که بگره بیبهینه دهره وه».

سر چیزی را هم آوردن: ۱. سهر شتی هینانه یه یک؛ دم شتی هاوردنهوه؛ جهم کردنه وهی

کلاوی خۆوه بوون/ گرتن؛ دهست وهر نه دان له کاری دیتران «سرت در آخور خودت باشد و کار به کار کسی نداشته باش!» دهست به کلاوی خوتهوه بی و کارت به کاری کهسوه نه بی!.

سر در آخور کسی کردن: / تعریض/ کوپخایی کهسئ کردن؛ خۆ هلقوتاندن له کاری کهسئیکدا «کار تو همین است که سر در آخور این و آن بکنی؟ کارت ههر ئهمهیه کوپخایی ئهم و ئهو بکھی؟».

سر در آوردن: سر دهرهینان/ دهرینان؛ سر دهرهاوردن؛ سهره بهر ئاردهی: ۱. /مجازی/ سر لی دهرکردن؛ تی گه یشتن «بالاخره از کارش سر در می آورم: ناخری له کاری سهر دهر دینم» ۲. دهر کهوتن؛ سهر هه لئینان؛ کوتوپر له جیگایه کهوه قوت بوونهوه «چند ماه بعد از آمریکا سر در آورد: چهند مانگ دواتر، له ئهمریکاوه سهری دهرهینا».

سر دواندن: /مجازی/ سهگ به ههسارکردن؛ دهساو دهس پی کردن؛ دهسی — دهسی پی کردن؛ هاتوچوووی بی هۆ پی کردن و به لئینی ئهمرۆ و بهیانی پی دان «دو ماه مرا سر دواند و آخر هم خانه را به دیگری فروخت: دوو مانگ سهگ به ههساری پی کردم و له دواپییدا ماله کهی به یه کیکی تر فروشت».

سر راحت به زمین گذاشتن: /کنایی/ سهری سووک نیانه سهر سهرین؛ به بار سووکی خهوتن (یان مردن)؛ سهری بی خهه نیانهوه «در طول آن سالها یک شب نشد سر راحت به زمین بگذاریم: لهو ههموو سالانه دا، شهویک نه بوو سهری سووک بنهینه سهر سهرین».

سر راه کسی را گرفتن: سهره پئی به کهسئ گرتن؛ پئی پی گرتن؛ پئی لی گرتن؛ پئی به کهسئ گرتن؛ وهره راو یۆ گیرتهی؛ بهرگری کردن له رۆیشتنی کهسئیک «شها سر راه مردم را می گرفتند و لختشان می کردند: شهوانه

جیهک دان/ کوتانه/ مالینه جیگاییکدا؛ سهر/ سهری خۆ به جیگاییکدا مالین.

سر خود را پایین انداختن: سهر/ سهری خۆ داخستن: ۱. سهر دانه واندن؛ سهری خۆ به لای سنگدا دانه واندن؛ سهره و وی و سهیره «سرم را انداختم پایین و چیز ی نگفتم: سهرم داخست و هیچم نه گوت» ۲. /مجازی/ سهر خۆ کز کردن؛ ئاور له هیچ لایه که نه دانهوه «سرم را انداختم پایین و کارم را کردم: سهرم داخست و کاره کهمم کرد» ۳. /مجازی/ سهر شوپر بوون؛ سهرمه زار بوون؛ سهرمه سار بوون «به خاطر رفتار زشت تو باید سرم را پایین بیندازم: له بهر کردهوهی دزیوی تو، ئه بی سهرم داختم».

سر خود را جای پای خود گذاشتن: /کنایی/ لووت شوپر کردنهوه؛ سهر شوپر کردنهوه؛ لووت داژاندن/ داژاندن؛ سهر ده بهر خۆ نان «دو روز دیگر سرت را می گذاری جای پایت و برمی گردی: دوو پۆژی تر لووت شوپر ده که یه وه و ده گه ریته وه».

سر خود را دزدیدن: سهر/ سهری خۆ دزینه وه؛ سهری خۆ کیشانه دواوه.

سر خود را زدن: /مجازی/ سهر کو تاکردنه وه؛ کو تاکردنه وهی قژ.

سر خوردن: /مجازی/ دل ته زین؛ دل دامان؛ به خۆدا شکانه وه «از آن دختر سر خورده بود: دلی لهو کچه ته زیوو».

سر دادن: ۱. هه لدان؛ بهردان؛ وهر دهی/ دای «آواز سر داد: بانگی هه لدا» ۲. نانه سهر؛ سهر دان؛ نیای سهر؛ باقی دانه وه؛ له سه و دادا، دانه وهی زیادهی نرخ ی کالای وهر گیراو «ساعت هاما را عوض کردیم و من پانصد تومان سر دادم: سه عاته کانمان گۆریه وه و ئهمن پانسه د تمه نم نایه سهری» ۳. /مجازی/ سهر بو شکاندن؛ سهر نانه پئی؛ سهر له پیناو نان؛ بو کهسئ یان شتی گیان به خت کردن.

سر در آخور خود داشتن: /تعریض/ دهست به

خانه برگشت: ماوه‌ی سهربازیه‌ک‌هی به سهر چوو،
 گه‌راپهوه بۆ مال > ۲. به سهردا چوون؛ سهر
 بوونهوه؛ چوونه سهردا؛ تیگه‌یشتن؛ حالی
 بوون <من این حرفها سرم نمی‌سوزد: من نه‌م
 قسانم به سهردا حاجی>: سر کسی شدن
 سر عملی داشتن: کاری له سهردا بوون؛ به
 نیازی کاریک بوون <سر رفتن ناسم: رو‌یستنه
 سهردا بووه>.

سر فرود آوردن > سر خم کردن
 سر کتاب باز کردن: /مجازی/ دهم کتیب
 کردنهوه؛ له رووی کتیب، فال بۆ
 که‌سیک‌گرته‌وه.

سر کردن: ۱. بردنه‌سهر؛ دانه‌سهر؛ به سهر
 بردن؛ گوزهراندن؛ گوزهران کردن؛ هه‌لکردن؛
 گوزهرنای <سه سال در آنجا سر کردم: سئ سالم
 له‌وئ برده سهر> ۲. /مجازی/ سهرکیشان؛
 مل کیشان؛ سهره‌تاتکی کردن؛ سهر تی کردن؛
 سهر نه‌نه‌که‌رده‌ی؛ سهری خۆ بردنه‌ناو جئ
 یان شتیکه‌وه <سرت را نکن توی اتاقشان: سهر
 مه‌کیشه‌نیو دیوه‌که‌یان> ۳. به سهردا دان؛ دانه
 سهر؛ا کردنه سهر؛ ئه‌ره‌ده‌ی؛ دایره؛ به مل
 سهرداکی‌شان <روس‌ریش را سهر کرد:
 سهرپۆشه‌ک‌هی دا به سهریا> ۴. /گفتاری/ کران؛
 سازان؛ ساچیان؛ پیکهاتن <با هم سر نمی‌کنند:
 پیکه‌وه نانا‌نکری>.

سر کسی از خودش نبودن: /مجازی/ سهری
 که‌سئ هی خۆی نه‌بوون؛ سهر په‌تی بوون؛
 خۆ نه‌دیتن؛ یه‌کجار له خۆ بوردوو بوون <مرد
 نازنینی است، وقتی پای رفاقت به میان بیاید، سرش از
 خودش نیست: پیاویکی پیاوانه‌یه، کاتئ پای
 دۆستایه‌تی بیته‌پیشه‌وه سهریشی هی حوی
 نیه>.

سر کسی با تهن بازی کردن: /مستهجن/ گای
 بنه‌بوون؛ گاکوو بوون؛ گئژ و وئژ بوون؛ هۆش
 له خۆ نه‌بوون.

سهره‌ریبان به خه‌لک ده‌گرت و پرووتیان
 ده‌کردنه‌وه>.

سر رسیدن: ۱. گه‌یشتنه سهر؛ په‌یدا بوون؛
 گه‌یشتنه به‌ره‌وه؛ پی‌گه‌یشتن؛ په‌نه یا‌وا‌ی؛
 سهره‌نه‌نامه‌ی؛ نه‌نه‌زیه‌ی؛ هاتن یا گه‌یشتن،
 به‌تایبه‌ت له کاتی پرووداویکدا <دزد داشت فرار
 می‌کرد که آزاد سر رسید: دزه‌که خه‌ریک بوو
 ده‌رچی ئازاد گه‌یشته سهری> ۲. /مجازی/ ته‌واو
 بوون؛ هاتنه سهر؛ به سهر هاتن؛ ته‌واو بوونی
 ماوه‌ی شتیگ <مهلتت سر رسیده: ماوه‌ت ته‌واو
 بووه>.

سر رفتن: هه‌لچوون؛ چوون؛ شیه‌ی؛ شیای؛
 سهرریژ بوون؛ لیواولیو بوون و پژان <شیر سر
 رفت: شیر که هه‌لچوو>.

سر زدن: ۱. سهر هه‌لدان؛ هه‌لهاتن؛ نه‌نگوتن؛
 نه‌نگوتن؛ شلپین؛ زه‌یقین <سر زدن آفتاب: سهر
 هه‌لدانی خۆر> ۲. لی‌بوونه‌وه؛ ده‌رکه‌وتن؛
 زیه‌ی؛ زیای؛ ئاشکرا بوون <از او کارهایی سر می
 زد که حیران می‌ماندی: کاری وای لی ده‌بووه‌وه
 سهرت سوور ده‌ما> ۳. سهر دان؛ سهر قوتان؛
 سهر لی دان؛ سهر وه‌نه‌دای؛ دیه‌نی کردن یان
 پتر‌گه‌یشتن <سری به خانه‌ی آرام زدم: سهر یکم
 دا له مالی ئارام> ۴. > سر به چیزی زدن

سر سالم به گور بردن: /مجازی/ سهری ساق
 نیانه‌وه؛ بی‌ترس و خه‌م ژیان و به‌مه‌رگی
 ئاسایی مردن <تو با این کارهایت آخر سر سالم به
 گور نمی‌بری: نه‌تۆ به‌م کارانه‌وه ده‌یکه‌ی ئاخری
 سهری ساق نایته‌وه>.

سر سبک کردن: /مجازی/ خۆ ره‌حه‌ت کردن؛
 ده‌س به ئاو گه‌باندن؛ خۆ‌خالی کردنه‌وه.

سر سپردن: /مجازی/ سهر سپاردن؛ هاتنه به‌ر
 فه‌رمان: سرسپرده

سر سنگین بودن > سرسنگین

سر شدن: ۱. به سهر چوون؛ ر‌ابردن؛ کو‌تایی
 هاتن؛ دوا‌یی هاتن <مدت سهربازی‌اش سر شد و به

سر کسی توی چیزی بودن: /کنایی/ سهری که سیک ده نیو شتیکدا بوون؛ مل ده بهر شتیکهوه نان؛ خهریک بوون به کاریکهوه «همیشه سرش توی کتاب است: همیشه سهری ده نیو کتییدایه».

سر کسی نوی حساب بودن: /مجازی/ سهری که سیک له ناو کاردا بوون؛ ئاگه دار / ئاگادار بوون «تو که سرت توی حساب است و وضع ما را می دانی: تو که خوت هایت له ناو کاردا و بار و دۆخمان ده زانی».

سر کسی نوی لاک خودش بودن: /مجازی/ سهر که سیک له ناو کهول خۆیدا بوون؛ ههر خهریکی کاری خۆ بوون و لا له کاری که سیک تر نه کردنهوه «همیشه سرش توی لاک خودش است: همیشه سهری له ناو کهولی خوییدایه».

سر کسی خلوت بودن: ۱. /مجازی/ سهری که سیک سووک / چۆل بوون «اگر سرت خلوت شد، این نامه را بخوان: ئه گهر سهرت سووک بوو، ئه م نامه یه وه خوینه» ۲. /تعریض/ سهری که سیک وهرین؛ که م موو یان بی موو بوونی سهری که سیک. ههروه ها: سر کسی خلوت شدن

سر کسی را بردن: /مجازی/ می شکی که سیک خواردن؛ سهری که سیک تهقانن؛ می شکی که سیک بردن؛ مژگوو یۆی واردهی / بهردهی / وسته یه: به ههرا و زله یان چه نه بازی که سیک ئازار دان «بچه ها چه خبرتان است؟ سر همه را بردید: مندالان ئه وه چتانه؟ می شکماتان خوارد».

سر کسی را به باد دادن: /مجازی/ سهری که سیک دانه بادا؛ سهر که سیک دانه یا؛ سهره و یۆی واردهی؛ سهر که سیک وه بهر گولله دان؛ بوونه هۆی کوزرانی که سیک «آن قدر در گوشش خواندی و او را وارد معرکه کردی که آخر،

سر کسی برای کاری درد کردن: /مجازی/ سهری که سیک بۆ کاریک خوران؛ سهر که سیک بۆ کارئ ئیشان؛ خولیای کارئ هه بوون «تو هم که سرت درد می شد برای بخت و جدل: تۆش خۆ سهرت یو کیسه ده خورن».

سر کسی بوی فریاد سیری دادن: /مجازی/ سهری که سیک بۆ گۆنگه لان خوران؛ سهری که سیک بی سهودا نه وه ستان؛ سهر لی ئیشان / خوران؛ قسه ی بفه کردن.

سر کسی به نیش / به کلاهش ادریدن: /مجازی/ خاوه ن بایه خیک بوون.

سر کسی به تش زیدادی کردن: /مجازی/ گیانی که سیک بوونه ملی؛ له گیانی خۆ یاس بوون؛ خۆ خستنه مه ترسیه وه «انگار سرت به تش رییدی گرده که با این نره غول طرف شده ای: ده لیتی کتال بوته ملت وا به ره نگاری ئه م زلخۆرته بووی».

سر کسی به سرناد / شیر مانیدن: /تعریض/ ماستاو بۆ که سیک کردن؛ مه رایبی کردن بۆ که سیک؛ با کردنه قولی که سیک؛ زمانلووسی بۆ که سیک کردن؛ به که سیکدا هه لگوتن.

سر کسی به سنگ خوردن: /مجازی/ لووت که سیک دانه بهرد؛ ئاوقای چوترم بوون «وقتی سرت به سنگ خورد، آن وقت معنی حرفم را می فهمی: که لووت دای له سرت، ئه و کاته له قسه م تیده گهی».

سر کسی به کار خودش بودن: /مجازی/ سهرقالی کاری خۆ بوون؛ بهس به کاری خۆ په رزان.

سر کسی بی کلاه مانیدن: /کنایی/ که سیک دهم له پووش بوون؛ بهش له ئاسمان و زهوین بریان؛ بهش که سیک حه بوو کریان؛ بی بهش مانئ که سیک؛ دهس که سیک له بن هه وانه وه ده رچوون «همی خوارکیها را خوردند و سر اراد بی کلاه ماند: هه مووی خواردنه کانیا ن ماشیه وه و ئازاد دده له پیووش بوو».

مه‌مه‌مه‌مژ بنیته دهمم؟.

سر کسی را گرم کردن: /مجازی/ سهری که‌سیک گهرم‌کردن؛ که‌سیی خلا‌فاندن: ۱. که‌سیی خله‌نجانندن؛ خاواندن؛ به‌قسه‌گرتن <کمی سر مهمانها را گرم کن تا شام حاضر شود: که‌می سهر میوانه‌کان گهرم که تا شیو پینده‌گا> ۲. له‌خشته‌بردنی که‌سیی؛ که‌سیک خاپاندن؛ که‌سیک فریودان <سر پاسیان را گرم کرد و من توانستم فرار کنم: پاسه‌وانه‌که‌ی خلا‌فاند و من توانیم هه‌لیم>.

سر کسی شلوغ بودن: /مجازی/ سهری که‌سیک جه‌نجال بوون؛ سهر‌قال بوونی که‌سیک <دیدم سرت شلوغ است، نخواستم وقتت را بگیرم: دیتم سهرت جه‌نجاله، نه‌مویست وه‌ختت بگرم>.

سر کسی گرم بودن: سهر‌گهرم بوونی که‌سیک؛ سهر قال بوونی که‌سیک؛ سهر جه‌نجال بوونی که‌سیک <خوب است در مغازه سرش گرم است: باشه له دوو‌کاندا سهری گهرمه>.

هه‌روه‌ها: سر کسی گرم شدن

سر کسی گیج رفتن: سهری که‌سیک له گیژ‌هوه چوون؛ مامره‌گیجی به که‌سیی هاتن؛ سهره‌و یوی گیج وارده‌ی <سرم گیج رفت، افتادم: سهرم له گیژ‌هوه چوو، که‌وتم>.

سر کشیدن: ۱. /مجازی/ سهر‌دان؛ سهر‌کیشی کردن؛ سهر کردن <به همه جا سر می‌کشید: سهری نه‌دا له هه‌موو شوینیک> ۲. سهر‌کیشان؛ سهره‌تاتکی کردن؛ مله‌تاتکی کردن؛ مله‌قوتی کردن؛ مله‌قوته کردن؛ مل کیشان؛ بۆ دیتن سهر و ملی خو بردنه‌بهره‌وه <از پنجره سر کشیدم بینم کیست: له ده‌لا‌قه‌که‌وه سهرم کیشا بزانم کییه> ۳. /مجازی/ نانه سهره‌وه؛ فر‌کرن؛ ورماشه‌نه ۴. هه‌للووشان؛ هه‌للووشین؛ یه‌کجی دهم پیوه نان و هه‌لقوراندن.

سر کیسه را شل کردن: /کنایی/ ده‌س به باخه‌لدا کردن؛ ده‌س بۆ لای چه‌پ بردن؛

سرش را به باد دادی: نه‌ونده به گویتدا دا و هیناته هیله‌وه، ناخری سهرت دا به بادا>.

سر کسی را به تاق کوبیدن: /کنایی/ که‌سیک دهم له پووش کردن؛ ده‌ستی که‌سیک به زاخ/ زاخاودا کردن؛ کلاو نانه سهر که‌سیک؛ که‌سیک به فر و فیل بی‌به‌ش کردن <با خوابیدن توی رختخواب و ناله کردن، سر طلبکار را به تاق کوبید: به له نیو جی خه‌وتن و نالاندن، خاوه‌ن قهرزه‌که‌ی دهم له پووش کرد>.

سر کسی را تراشیدن: /کنایی/ له که‌سیی ته‌له‌که‌کردن؛ سهر که‌سیک بۆ چال بردن <همه را تیغ زده و حالا آمده می‌خواهد سر تو را بترشد: ده‌ستی هه‌مووی بریوه و ئیسه هاتووه و ده‌یه‌وئ ته‌له‌که‌ت لی بکا>.

سر کسی را خوردن: /مجازی/ سهر که‌سیک خواردن؛ بوونه‌هوی مهرگی که‌سیک، به‌تایبته له بهر بی‌فه‌ری <سر دو تازن را خورده، دارد سومی را می‌گیرد: سهری دوو ژنی خوار‌دوووه، خه‌ریکه سیه‌هه‌میان دینی>.

سر کسی را درد آوردن: /مجازی/ سهر که‌سیک ئیشاندن؛ سهر که‌سیی هاوردنه ئیش؛ به فرمه‌وژی که‌سیک ماندوو‌کردن و ئازاردان <باید ببخشید، سر شما را درد آوردم: سهر‌تانم ئیشانم، ده‌بی بیوورن>.

سر کسی را دور دیدن ۱ چشم کسی را دور دیدن

سر کسی را زیر آب کردن: /کنایی/ سهری که‌سیک به گو‌مدا کردن؛ سهر که‌سیی نیانه چال؛ که‌سیک کوشتن <سر صاحبخانه را زیر آب کرد و پولها را برد: سهری خاوه‌ن‌مالی کرده گو‌مدا و پاره‌کانی برد>.

سر کسی را شیره مالیدن: /کنایی/ مه‌مه‌مه‌مژ نانه دهم که‌سیک؛ به زمانی خوش یان به شتیکی که‌م که‌سیک خاپاندن <با این حرفها داری سر مرا شیره می‌مالی؟: به‌م قسه و باسانه خه‌ریکی

سر و دست برای چیزی شکستن: [کنایی] سر و مل بۆ شتی شکندن؛ یه کجار خواز یاری شتیک بوون «زمرستان، مردم برای نفت سر و دست می شکستند: زمستان، خه لکی بۆ نهوت سر و ملیان ده شکاند».

سر و سامان دادن ﴿سر و سامان سر و صدا را خواباندن ﴿سر و صدا سر و صورت دادن ﴿سر و صورت سر و صورت را صفا دادن ﴿سر و صورت سر و کار داشتن ﴿سر و کار سر و کله زدن ﴿سر و کله سر و کله ی کسی پیدا شدن ﴿سر و کله سر و کیسه کردن ﴿سر کیسه کردن سر و گوش آب دادن ﴿سر و گوش سر و گوش کسی جنبیدن ﴿سر و گوش سر ی از هم جدا بودن: [مجازی] گیانیک له دوو له شدا بوون؛ رۆحی له دوو جهسته دا بوون؛ گه له ک ئۆگری به کتر بوون «در آن سالها فقط سر ی از هم جدا بودیم؛ له و سالانه دا گیانیک بووین له دوو له شدا».

سر ی توی سرها در آوردن: [مجازی] ناوبانگ ده رکردن؛ سر هاور دنه ناو سر گهل؛ ریز و بریک به دهست هینان.

از سر به در/ بیرون کردن: [مجازی] له سر ده رکردن؛ له سر لآبردن؛ له بیر خۆ بردنه وه «فکر رفتن را از سرت به در کن! بیر رۆیشتن له سرت ده رکه!».

از سر چیزی گذشتن: چاوپۆشی کردن له شتیک؛ له شتی چاو نووقاندن؛ لی گوزهریان «این بار از سر خطایت می گذرم؛ ئەمجار له تاوانت چاوپۆشی ده کهم».

از سر خود باز کردن: [مجازی] له مل خۆ کردنه وه؛ له کۆل خۆ کردنه وه؛ له خۆ دوور کردنه وه «این ماشین را از سرم باز می کنم؛ ئەم ماشینه له مل خۆم ده کهمه وه».

دهست به گیر فاندن کردن «اگر سر کیسه را شل کنی. کارت درست می شود: ئەگەر دەس بکەینە ئاخذلنا کاره کهت پیک دئ».

سر کیسه کردن: [کنایی] کلاو سر نان؛ به فیل و ته له که له کهسیک شتیک وەرگرتن: سر و کیسه کردن

سر کاو توی/ در خمرد گیر کردن: [کنایی] کهر به باره وه له قور چه قین؛ له مپهر یان گرفتیک پی شیبینی نه کراو هاتنه پری.

سر گرفتن: ۱. [مجازی] سرگرتن؛ پیکهاتن؛ جینه جی بوون؛ ریک کهوته ی «سرانجام عروسی سر گرفت: ئاخری زهماوهن سهری کت» ۲. له باقی سه ندنه وه؛ سر وەرگرتن له مامه له دا «ساعتم را عوض کردم، سیصد تومان هم سر گرفتیم: سه عاته کهم گۆریه وه، سیسه د تمه نیشم باقی سه ندنه وه» ۳. [گفتاری] نانه بان سره وه؛ گرته سره وه؛ له سر سر نان؛ سه روو سه ره ی نیه ی «قرآن سر گرفته بودند: قورعانیان نابوه بان سه ره وه».

سر مویی فاصله داشتن: تاله موویه ک له به یندا بوون؛ مه وادیه کی زۆر کهم هه بوون.

سر مویی فرق نداشتن: [مجازی] عه ین و مه ین بوون؛ عه ین و مه غان یه ک بوون؛ ته و او وه کوو یه ک بوون؛ کوت و مت یه ک بوون؛ کوت و له ت بیه ی. هه ره وه ها: سر مویی فرق نکردن

سر ترس داشتن: نازا بوون؛ به جهرگ بوون؛ چاو نه ترساو/ چاو نه ترس بوون؛ نه ترسان «خیلی سر ترس داری که این طور می نویسی: زۆر نازای که ئاوا دهنووسی».

سر نخ به دست آوردن: [کنایی] شوین هه لکردن؛ شوین هه لگرتن؛ رینج یان نیشانه یه ک دۆزینه وه «پس از مدتی جستجو، سر نخ ی بدست آوردند و توانستند دزد را بگیرند: دوا ی ماهه یه ک گهران، شوینیان هه لکرد و توانیان دزه که بگرن».

هات). ههروهه:ا بر سر کسی آوردن؛ به سر

کسی آمدن؛ به سر کسی آوردن

به سر آمدن: /مجازی، ادبی/ کۆتایی پێهاتن؛

دوایی هاتن؛ دمای ئامه؛ قهتان؛ ههراڤای؛

برانهوه؛ تهواو بوون «مهلتش به سر آمد: ماوه که ی

کۆتایی پێهات:» سر آمدن

به سر آوردن: /مجازی، ادبی/ دانه سهه؛ بر دنه

سهه؛ کۆتایی پێهاتن (عمر خود را در آن شهر

به سر آورد: تهمنی خوی لهو شاره دا یه سهه):

سر آوردن

به سر بردن: /مجازی، ادبی/ به سهه بردن؛

سهه کردن؛ قهقهه دانن؛ ژیان بردنه سهه (در

سختی به سهه بردن؛ با کسی به سهه بردن: له

سهختیدا به سهه بردن؛ له گهل که سهی

سهه کردن:» سر بردن

به سهه کسی زدن: /مجازی/ دان له سهه

که سهی: ۱. لیویان؛ پهینه سهه؛ شیت بوون

(چرا این طور می کنی؟ مگر به سهه زده: بۆچی وا

ده که؟) مه گهه داویه له سههت ۲. ئامه ی

سهه وه یۆیه وه؛ له کتوپر بیریکی سهه به

خه یالدا هاتن (به سهه زده که خانه و زندگی اش را

بفروشد و به اروپا برود: دای له سهه ی مال و

سامانه که ی بفرۆشی و بچی بۆ ئوروپا).

به سهه کسی قسم خوردن: /مجازی/ به سهه ی

که سهیک سویند خواردن: ۱. به دروستی و

راستی که سهیکدا پهرمیان (همه به سهه او قسم

می خورند، تو می گویی دزد است؟) هه موو به سهه ی

سویند دهخون، تۆ ده لیتی دزه؟ ۲. سویند به

سهه ی که سهیک؛ بۆ که سهیک ریزنان و به

ژیانی سویند خواردن (به سهه شما قسم می خورم

که نمی دانستم: سویند به سهه ی ئیوه نه مده زانی).

تو سهه چیزی خوردن: /مجازی/ له به وه که و تنی

شتیک؛ له برشت و بایه خی شتی که م بوونه وه

(این روزها تو سهه مدرک تحصیلی خورده و دیگر ارج

و قرب گذشته را ندارد: ئه م رۆژانه به لگه ی

از سهه راه پیدا کردن: /کنایی/ له دهشتا

دۆزینه وه؛ له جۆگه هه لگۆزان؛ ئه وه یۆسه ی؛

مفت وه گیر هینان (مگر از سهه راه پیدا کرده ام که

به این قیمت بدهم؟) مه گهه له دهشتا دۆز یومه ته وه

به م نرخه بیده م؟).

از سهه کسی افتادن: /مجازی/ له سهه که سهیک

دهه چوون؛ له بهر چوونه وه و ئیدی

لیتی نه کۆلینه وه (فکر کاسبی از سهه ش افتاد:

هه وای کسم و کار له سهه ی دهه چوو).

از سهه کسی زیاد بودن: له سهه که سهیک زیاد

بوون؛ زۆتر له نیاز یان بایه خی که سهیک

بوون (هزار تومان از سهه هم زیاد بود: هه زار تهمن

له سهه ریشم زیاد بوو).

از سهه گذراندن: تیپه راندن؛ تیپه ر کردن؛

بگاردنی ر و و داو یان سهه ده میکی دژوار و

ناله بار (او خطرهای زیادی را از سهه گذرانده است:

مه ترسیگه یه کی زۆری تیپه راندووه).

از سهه گرفتن: دهس پێ کردنه وه؛ چوونه وه

سهه؛ دیسانه وه در یژه دان (از سهه بازی که

برگشت کارش را از سهه گرفت: له سهه بازی که

گه راپه وه کاره که ی، دهس پێ کرده وه).

از سهه و کول هم بالا رفتن ^١ سهه و کول

با سهه آمدن: /مجازی/ به سهه وه هاتن؛ به

که له وه هاتن؛ به سهه و له وه وه هاتن.

ههروهه: با سهه رفتن

بر سهه دوراهی قرار گرفتن: /کنایی/ که و تنه

سهه دوو رپانه وه؛ که و تنه دوو دلپه وه؛ مانه وه

له هه لیکدا که پێو یستی به هه لپژاردنی یه کی

له دوو رینگه یان دوو بار بیت (سارا در مورد

انتخاب یکی از دو خواستگارش بر سهه دو راهی قرار

گرفته بود: سارا له هه لپژاردنی یه کی له دوو

خوازیننه کانی که و تنه وه سهه دوو رپانه وه).

بر سهه کسی آمدن: /مجازی/ به سهه که سهیدا

هاتن / بارین؛ ئامه ی مله ره؛ که سهیک تووشی

شتی هاتن (بلاها بر سهه آمد: زۆر به لام به سهه را

ژیانه‌وه؛ چاک بوونه‌وه «چند روز در بیمارستان خوابید تا سر حال آمد؛ چهند رۆژ له نه‌خۆشخانه‌دا خه‌وت تا هاته‌وه سه‌ر خو».

سر حال آوردن: /مجازی/ رۆژواندنه‌وه؛ بووژاندنه‌وه؛ هینانه‌وه گوپ «هوای خنک او را سر حال آورد؛ هه‌وای فینک رۆژواندیه‌وه».

سر حال بودن: /مجازی/ به‌گوپ بوون؛ کۆک بوون؛ ساز و دل‌خۆش بوون؛ ساق و سه‌لیم بوون؛ گوربزه بوون؛ نۆنگه بوون.

سر کیف بودن: /مجازی/ به‌که‌یف بوون؛ به‌ده‌ماخ بوون؛ هه‌بوونی هه‌ستی شادی و خۆشی «دیشب خیلی سر کیف بودی؛ دویشه‌و زۆر به‌که‌یف بووی».

از کسی سر بودن: له‌که‌سیک سه‌رتر بوون؛ له‌که‌سیک هه‌فیاز بوون «آزاد در ادبیات از همه سر است؛ ئازاد له‌ویژموانیدا له‌همموان سه‌رتره».

سر ۳: حرف. ۱. سه‌ر؛ سه‌ره‌تا؛ له‌سه‌ر «سر شب؛ سه‌ره‌تای شه‌و» ۲. سه‌ر؛ بان؛ له‌سه‌ر «سر راه؛ سر کوه؛ سه‌ر پێگا؛ بان یال» ۳. نیو؛ ناو؛ سه‌ر «حمام سر خانه؛ هه‌مامی نیو مال» ۴. کاتی؛ له‌کاتی؛ له‌سه‌ر؛ سه‌ر؛ لای؛ هند «سر شام؛ کاتی شیو» ۵. له‌سه‌ر؛ سه‌ر؛ پای؛ له‌باره‌ی «دعوا سر پول است؛ شه‌ر له‌سه‌ر پاره‌یه» ۶. له‌رووی؛ له‌سه‌ر؛ له‌به‌ر؛ سه‌روو «سر سیری؛ له‌رووی تیریوه» ۷. سه‌ر؛ بان؛ لا؛ له‌لا؛ چه‌ق «سر سفره؛ سر میز؛ سه‌ری سفره؛ بان میز».

سر بزنگاه: له‌کاتی خۆی؛ سه‌روه‌خت؛ باشترین کات بۆ ئاماده‌بوون له‌جیگایه‌ک «آزاد سر بزنگاه رسید؛ ئازاد له‌کاتی خۆیدا گه‌یشت».

سر تا ته: سه‌ر و بن؛ ۱. هه‌وه‌ل تا ئاخ‌ر «سر تا ته کتاب را خواند؛ سه‌ر و بنی کتێبه‌که‌ی خۆینده‌وه» ۲. هه‌ر؛ ته‌نیا «سر تا ته‌ش هه‌مین بود؛ سه‌ر و بنی هه‌ر ئه‌مه‌بوو».

سر راه: سه‌ره‌ری؛ سه‌ره‌را؛ له‌سه‌ر پێگا؛ بان

خۆینده‌واری له‌برده‌که‌وینوه و ئیتر باوی جارانی نه‌ماوه».

تو سر چیزی زدن: /مجازی/ شتیک تۆپاندن/ مراندن/ مرداره‌و کردن؛ بێ‌نرخ و بایه‌خ کردنی شتیک «خواست نو سر فیمت بێ‌زد؛ ویستی نه‌رحه‌که‌ی سوپینی».

تو سر کسی زدن: دانه سه‌ر که‌سیکدا؛ کوتانه سه‌ر که‌سیکدا؛ که‌سیک ته‌می کردن.

در سر پروراندن: /مجازی، ادبی/ له‌خه‌یالدا بوون؛ له‌بیر و هه‌زدا وه‌ک ئاوات و پلانیکی پیوه‌خه‌ریک بوون «ساله‌ها فکر فرا را در سر می‌پروراند؛ له‌میژسال بیرى دهرچوونی له‌خه‌یالدا بوو».

در سر داشتن: له‌سه‌ردا بوون؛ به‌نیاز بوون؛ له‌بیردا بوون «از اول در سر داشت که کاری پیدا کند؛ له‌سه‌ره‌تاوه له‌سه‌ردا بوو کاریک بدۆزیته‌وه».

زیر سر داشتن زیر

سر ۲: صفت. سه‌ر؛ ۱. هه‌فیاز؛ بانتر؛ باشتر؛ چاکتر؛ خاستر؛ قه‌نجتر «سر بودن؛ سه‌ر بوون» ۲. به‌دۆخ یان چۆنه‌تییه‌ک «سر حال؛ سه‌ر حال».

سر هم: له‌سه‌ریه‌ک؛ سه‌ریه‌ک؛ پیکه‌وه؛ یۆوه؛ ۱. لیک په‌یوه‌ست؛ سه‌روو هه‌نترینی «این چهار تکه سر هم بود؛ ئه‌م چوار تیکه له‌سه‌ریه‌ک بوون» ۲. سه‌ره‌جهم؛ ویکرا؛ تیگرا؛ پیوه‌ره «سر هم چقدر خرج کردی؟؛ له‌سه‌ریه‌ک چه‌ندت خه‌رج کرد؟».

سر پا بودن: ۱. سه‌ر پا بوون؛ به‌سه‌ر پاوه بوون ۲. /کنایی/ به‌گوپ بوون؛ به‌تین بوون؛ هه‌بوونی توانایی و هیزی پیویست بۆ درێژه‌ی ژبان یان کار و چالاکی «عمو جان در هشتاد سالگی هنوز سرباست؛ ئامامۆ له‌هه‌شتا سالی‌دا هیشتا نه‌گۆره».

سر پا نگهداشتن: وه‌رقلاندن؛ راگرتن به‌پاوه. سر حال آمدن: /مجازی/ هاته‌نه‌وه سه‌ر خۆ؛ هاته‌نه سه‌ر خۆ؛ سه‌ر هه‌لینه‌نه‌وه؛ رۆژوانه‌وه؛

را سر پا بکیر تا خودش را خیس نکند: منداله که رایبله با خوی تهر نهکا).

سر تاس نشاندن: *[مجازی]* فقه کؤلی کردن؛ قسه لی کیشانهوه؛ به هه ره شه و لیدان، قسه لی دهرهینان.

سر جا آمدن: هاتنهوه سر خۆ؛ هاتنه سر جی؛ هاتنهوه جی؛ ئامایوه یاگی؛ گه رانهوه سر باری ئاسایی *[کمی نشستیم تا حال من سر جا آمد؛ حواس من سر جا آمد؛ تۆز دانیشتین تا هاتمهوه سر خوم؛ هۆشی هاندوه سر خوی]*. ههروهها: سر جا آوردن

سر جای خود رفتن: چوونه جیی خۆی؛ لوايوه یاگو وئ؛ له جیگای خۆدا جی گرتن *[پیچ را فشار دادم، رفت سر جایش؛ پالم به پنجه کهوه نا، چووه جیی خوی]*. ههروهها: سر جای خود انداختن

سر جای خود نشاندن: *[کنایی]* نانهوه سر جیی خۆی؛ ئه ره یاگو وئ نیشنهوه؛ داته مراندن؛ داسه کناندن؛ نیشناپره؛ بهر به فره چوونی کهسیک گرتن *[خیلی هارت و پورت می کرد، مجبور شدم او را سر جایش بنشانم؛ هاشوهووشه ی زۆری ده کرد، ناچار بووم بینمهوه سر جیی خوی]*.

سر جایش بودن: ۱. له جیی / جیگای خۆدا بوون؛ له سر جیی خۆ بوون؛ یاگو وینه بیه ی *[کتاب سر جایش بود؛ کتیبه که له جیی خویدا بوو]*. ۲. *[مجازی]* له سر خۆ بوون؛ له دۆخی ئاساییدا بوون *[حالش سر جایش نیست؛ حالی له سر خوی نیه]* ۳. *[کنایی]* هه ره ده وهام بوون؛ له جیی خۆدا مان *[قولی که دادی سر جایش هست؛ ئه وه بلینه دابووت هه ره بهر ده وهام؟]*

سر جای کسی نشستن: ۱. له جیی / جیگای کهسیک دانیشتن؛ دانیشتن له سر جیگه یه که ئی کهسیکی دیکه یه ۲. له جیی / جیگای کهسیک دانیشتن؛ نیشته جیگه ی کهسیک؛ جی کهسیک

را؛ سه ری ریگه؛ له ریگه؛ سه ری؛ رانه؛ وه ره را؛ به ریوه؛ به ریډا؛ له شوینی ئام و شوډا *[سر راه دو تا نان بخر؛ سه ره ری دوو نان بکهر]*.

سر سیری: *[کنایی]* نه به دلی؛ به بی مهیلی *[او مدتی است سر سیری کار می کند؛ ماوه یه که نه به دلی کار ده کا]*.

سر سیاه زمستان: *[مجازی]* سۆله ی زۆسان؛ سه ختی زستان؛ شه خته ی زستان؛ له سه رما و سۆله ی زستاندا *[سر سیاه زمستان ما را از خانه اش بیرون کرد؛ سۆله ی زوسان له ماله که ی دهری کردین]*.

سر صبر: له سه ر خۆ؛ به هیمنی؛ به کاوه خۆ؛ به پشووه؛ نه بهلز؛ به شینه یی و هیدیکایی *[سر صبر بنشین و درست مطالعه کن؛ له سه ر خۆ دانیشه و جوان وه خوینه]*.

سر ضرب: بهلز؛ زووبه زوو؛ ده سه به جی؛ ئازا؛ ده موده س؛ خیرا؛ تافل؛ زوو؛ کرژ و کۆل؛ گورج و گۆل.

سر فرصت: ۱. له کاتی خۆی؛ وه ختی خۆی؛ له وه ختی شیاودا ۲. له دهره فته یکه؛ له کاتیکه که کاریکی تر هه بی *[سر فرصت این کتاب را بخوان؛ له دهره فته یکه ده م کتیبه بخوینه]*.

سر وقت: سه ره وه خت؛ له سه ره وه خت؛ له کاتی دیاریکراو یان شیاودا.

از سر: له سه ر؛ له سه ره وه؛ له سه ره وه؛ سه ره وه؛ هه م دیس؛ هه میسان؛ دیسان؛ دیسانه وه؛ ژنۆ؛ دووباره؛ له سه ره تاوه؛ له هه وه له وه.

□ سر پا ایستادن: *[گفتاری]* به پیوه راوه ستان؛ وه پاوه ویسیان؛ په یوه / پاوه مدره ی؛ وه ستان به سه ر پیوه.

سر پا گرفتن: *[گفتاری]* راهیلان؛ داهیشتن؛ راداشتن؛ راهیشتن؛ ئه ره دارته ی؛ داراپره؛ یارمه تی دانی مندا ل بۆ ده سه به ئاو کردن *[بچه*

شتیک کار کردن (سر ماشین کار می‌کنم: له سر ماشین کار ده‌کم).

سر چیزی گذاشتن: له سر شتیک دانان: ۱. له بان چتیکه‌وه دانان؛ نیانه بان شتیک؛ ئه‌ره سه‌روو چیوئیوی نیه؛ نانه سر شتیک (ساعت را گذاشت سر طاقچه: سه‌عته‌که‌ی له سر رفه‌که دانا) ۲. [مجازی] له پئی شتیک دانان؛ بۆ‌گه‌یشتن به شتیک، له ده‌ست دان (جاناش را سر این مرز و بوم گذاشت: گیانی له سر ئهم ولاته دانا).

سر چیزی نشستن: له سر شتیک دانیشتن؛ سه‌روو چیوئیویه‌وه نیسته‌یره: ۱. له لیوار یان لای شتیکه‌وه دانیشتن (نشست سر حوض: له سر حوزه‌که دانیشتن) ۲. [مجازی] له سر شتیک دانیشتنه‌وه؛ به کاریکه‌وه په‌رژان (نشستم سر کارم: دانیشتمه‌وه سر کاره‌کم).

سر حرف خود ایستادن/بودن: [گفتاری] له سر قسه‌ی خو راوه‌ستان/وه‌ستان/بوون؛ پابه‌ندی قسه و به‌لینی خو بوون (اگر تو دبه‌نکی من سر حرف خود ایستادام: ئه‌گەر تۆ دهبه‌نه‌که‌ی، من له سر قسه‌ی خوم وه‌ستاوم).

سر حرف را باز کردن: [مجازی] سر قسه دهاوردن؛ سهری باس/قسه داهینان؛ سهر قسه دهرخستن؛ ده‌ست پیکردنی وتووێژ.

سر خاک کسی رفتن: چوونه سهر خاکی که‌سیک؛ پۆیشتن بۆ سهر قه‌بری که‌سیک؛ چوونه سهر زیاره‌تی که‌سی.

سر خشت افتادن: [کنایی] که‌وته ناو ته‌شت؛ له دایک بوون؛ هانته دیناوه.

سر خشت رفتن: [کنایی] چوونه سهر ته‌شت؛ زاین؛ منال هاوردن.

سر خشت نشاندن: [کنایی] نانه سهر ته‌شت؛ زایاندن؛ یارمه‌تی دان به دایک له کاتی منداڵ بوونیدا.

سر خود کشیدن: نخافتن؛ کێشانه مل سه‌ردا؛

گرتنه‌وه؛ پله و پایه‌ی که‌سیک وه ده‌ست هینان (بعد از رضا شاه پسرش سر جایش نشست: دواى ره‌زا شا کوره‌که‌ی له جیی دانیشتن) ۳. [کنایی] جیی که‌سیک گرتنه‌وه؛ یاگو یۆی گیرته‌یوه؛ دریژه پیدانی کار یان کرده‌وه‌ی که‌سیک (مدتی از دست بچه‌ها خواب نداشتیم، حالا نوه‌ها سر جایشان نشسته‌اند: ماوه‌یه‌ک به بۆنه‌ی منداڵه‌که‌نوه خه‌ومان نه‌بوو، ئیستا نه‌وه‌کان جیان گرتونه‌ته‌وه).

سر چیزی آمدن: ۱. هانته‌وه سهر شتیک (امدیج سر بحث قبلی: هاتینه‌وه سهر باسی پیشوو) ۲. هانته سهر شتیک؛ نزیک شتیک که‌وته‌وه؛ هانته لای شتیک (امدیج سر میز: هاتینه سهر میزه‌که) ۳. [مجازی] هانته/هانته‌وه سهر شتیک؛ دهرکه‌وتنی شتیک (سر شوق آمدن: هانته سهر که‌یف).

سر چیزی انداختن: خستنه سهر شتیک؛ به دهم شتیکه‌وه دان (پستو را هم انداختیم سر مغازه، کمی بزرگتر شد: پیشخانه‌که‌شمان خسته سهر دوو‌کانه‌که، تۆزئ گه‌وره بۆوه).

سر چیزی بازی درآوردن: له سهر شتیک پرهبیانوو هینانه‌وه (سر فروش خانه بازی درآورد: له سهر فروشتنی ماله‌که بر و بیانوو هیناوه‌وه).

سر چیزی رفتن: ۱. چوونه سهر شتیک؛ چوونه سۆراخی شتیکه‌وه (رفت سر قابلمه و یک تکه گوشت برداشت: چووه سهر قابلمه‌که و پله گۆشتیکی هه‌لگرت) ۲. چوونه سهر شتیک؛ به شتیکه‌وه په‌رژان (برویم سر بحث اصلی: بچینه سهر باسی سه‌ره‌کی) ۳. له سهر شتیک چوون؛ به بۆنه‌ی شتیکه‌وه له به‌ین چوون (ماشین هم سر قمار رفت: ماشینه‌که‌ش له سهر قومار چوو).

سر چیزی کار کردن: له سهر شتیک کار کردن: ۱. خهریکی شتیک بوون؛ سه‌رقالی شتیک بوون (سر مقاله‌ی دیروزی کار می‌کنم: له سهر وتاره‌که‌ی دویتیکه کار ده‌کم) ۲. به

خو داپوشين به سهره نډاز.

سر دست بردن ^۱ څو روی دست بردن، رو^۲

سر دست بلند کردن: به سهر دهستهوه گرتن؛
گرتنه سهر دهستهوه؛ بهرز کردنهوه و له سهر
دهست و سهر نان «قهرمان را سر دست بلند
کردند: قارهمانه که یان به سهر دهستهوه گرت».

سر دست رفتن: سهرسم دان؛ سهرسم بردن؛
سهرانگړئ بوون؛ تهرپلین؛ ساتمه بردن؛
ههله نگوټن؛ پرت بردنی چاره‌وی.

سر ذوق آمدن: /مجازی/ سؤز ههستان؛ هاتنه
سؤز؛ چيژه و دؤخیکي تایبته بؤ چالاکیهک
په‌پیدا کردن.

سر راه گذشتن: له سهر ری دانان؛ نانه سهر
ری؛ له سهره ری؛ سهره ریگا دانان؛ نیایره
سهروو پای؛ ویل کردن له سهر بوارگه‌دا «بچه
را گذاشته بودند سر راه: منډاله که یان له سهر ری
دانا بوو».

سر زا رفتن: به سهر زگهوه چوون؛ له سهر
سکهوه چوون؛ سهروو له‌میننه لوهی؛ مردن
(منډال یان دایک) له کاتی زکو زادا «زن
اولش سر زا رفت؛ بچه‌ی دومش سر زا رفت: ژنی
ههوه‌لی به سهر زگهوه چوو؛ منډالی دووهه‌می له
سهر سکهوه چوو».

سر زبانه افتادن: کهوتنه سهر زاران: ۱. ناو
دهر کردن؛ ناو داخستن؛ به‌ناوبانگ بوون «این
شعر سر زبانه افتاده بود: ثم شيعره کهوتیووه سهر
زاران» ۲. بلاوهوه بوون؛ باو سه‌ندن؛ کهوتنه
دهم «یک روز سر زبانه افتاد که قرار است صلح
بشود: رږږيک کهوته سهر زاراندهوه که بریاره ناشتی
بکړی» * به سر زبانه افتادن

سر سبیل شاه نقاره زدن: /مجازی/ قهف سمیل
بادان؛ خاوهن هیمنی، ناسایش و مال و
سامانی زور بوون.

سر شوق آمدن: /مجازی/ نه‌شه‌گرتن؛ هوگره‌تی
په‌پیدا کردن؛ هاتنه سهر شه‌وق.

سر غیرت آمدن: /مجازی/ خیرهت جمین/
جمه‌ی؛ خیرهت گول کردن.

سر قدم رفتن: /مجازی، گفتاری/ چوونه ده‌ساو؛
دهس به ناو گه‌یاندن «شبی پنج بار سر قدم
می‌رو: شهوی پیټچ جار ده‌جینه ده‌س».

سر قوز افتادن: /مجازی، گفتاری/ رک کردن؛
ورک کردن؛ گه‌ی کردن؛ سینگ کردن؛ سهر
قین کهوتن؛ هاتنه سهر ناکوکی و دژه‌به‌رایه‌تی
«سر قوز افتاده بود: و از رادیو دست برنمی‌داشت:
رکی کردیوه دهستی له رادیوکه هه‌لنده‌ده‌گرت».

سر قول خود بودن: له سهر به‌لټنی خو بوون/
مان؛ پابه‌ندی گفت و به‌لټنی خو بوون «هنوز
سر قولت هسی؟ هیشتا له سهر به‌لټنت موی؟».

سر کار آمدن: هاتنه سهر کار: ۱. بؤ شوټنی
کار هاتن «حالا وقت سر کار آمدن است؟ ئیسته
کاتی هاتنه سهر کهوه؟» ۲. به سهرؤ‌کایه‌تی و
حکوموهت گه‌یشتن «بعد از کودتا، زاهدی سر
آمد: پاش کووده‌تا، زاهدی هاتنه سهر کار».

سر کار رفتن: چوونه سهر کار: ۱. سهرقالی
کار بوون؛ به کار پهرژان؛ خهریکی کار بوون
«تازه سر کار رفته است: تازه چوتنه سهر کار
۲. چوون بؤ سهر کار؛ بؤ شوټنی کار کردن
چوون».

سر کار گذاشتن: ۱. نانه سهر کار؛ دامه‌زاندن
«او را برد کارخانه و گذاشت سر کار: برديه کارخانه و
نایه سهر کار» ۲. /کنایی/ گالتنه/ تیتالی پی
کردن؛ سهرقال کردن و خلافاندنی که‌سیک بؤ
بوونه گالتنه‌جار «میخواست تورا سر سر بگذاشت و
کمی بخندد: به‌نایز بوو گالتنه‌تی بک و هیندیک
پی‌بکه‌نی».

سر کردن: کردنه سهر؛ دانه سهر؛ ئه‌ره‌ده‌ی؛
دایره؛ سهر داپوشان «کلاه سهری: کلاوی
کرده سهری».

سر کسی آمدن: /مجازی، گفتاری/ ۱. به سهر
که‌سیکدا هاتن؛ هاتنه سهر که‌سیکا؛ ملوو

که سیدا <لحاف را کشید سرش: لیفه‌ک‌هی دایه س‌ریدا>.

سر کسی کلاه رفتن: /مجازی/ کلاو چوونه س‌ر که‌سیک: ۱. فریو خواردنی که‌سیک <در این معامله کلی سر تو کلاه رفت: له‌م مامه‌له‌دا کول‌ی کلاو چووه س‌رت> ۲. زهره‌ر لیکه‌وتن؛ زهره‌ر کردن <سرت کلاه رفت، این ماشین را نخریدی: کلاو چووه س‌رت، ثم ماشینت نه‌کری>.

سر کسی کلاه گذاشتن: /مجازی/ کلاو نانه س‌ر که‌سیک؛ که‌سیک فریو دان؛ یو گول ده‌ی <فروشنده سرش کلاه گذاشت و رادیو دست دوم را به جای نو به او فروخت: فروشیاره‌که کلاوی نایه س‌ری و رادیوی ده‌سته دووی به جینگای تازه پی‌فروشت>.

سر کسی هوو آوردن <هوو آوردن سر کسی، هوو

سر گنج نشستن: /تعریض/ له س‌ر خه‌زینه دانیشتن؛ خاو‌ن پاره‌ی فراوان و بی‌نه‌ژمار بوون <مگر سر گنج نشسته‌ام که از این پولها خرج کنم؟ مه‌گر له س‌ر خه‌زینه دانیشتووم که پوولی وا خرج که‌م؟>.

سر لچ افتادن: له‌نج کردن؛ رک کردن.

سر وقت کسی/ چیزی رفتن: چوونه س‌ر که‌سی/ شتیک؛ بو لای که‌سی/ شتیک چوون <رفته بود سر وقت موزها: چووبوه س‌ر موزه‌کان>.

سر وعده حاضر شدن: له س‌ر بریار ناماده بوون؛ له کاتی بریاردارو له جی‌ژوان بوون.

به سر زبانه‌ها افتادن <سر زبانه‌ها افتادن

به سر کسی آوردن <سر کسی آوردن

سر - ۱: پیشواژه. ۱. س‌ر-؛ س‌ره‌ک؛ س‌ره‌وک

<س‌رپاسبان؛ س‌رپرست؛ س‌ر پاسه‌وان؛ س‌ر پهرشت>

۲. س‌ر-؛ س‌ره-؛ به‌شی س‌ره‌روی ه‌ر شتیک

<س‌ربخاری؛ س‌ره‌سوپا> ۳. س‌ره‌وو-؛ س‌ره-؛

ده‌س-؛ ده‌ست-؛ به‌ره‌وو-؛ ره‌وو-؛ سو؛ لا؛

لایه‌ن <س‌ربالا؛ س‌رپایین؛ س‌ره‌ووژور؛ س‌ره‌وخوار>.

یویه‌ره نامه‌ی؛ وه‌به‌ر کاره‌سات یان پرووداو‌یک که‌وتن <تا س‌رم نامه بود باور نمی‌کردم: تا به س‌رم‌دا نه‌ه‌انوو پروام نه‌ده‌کرد> ۲. هاتنه س‌ر که‌سیک <مده سر س، می‌گوید پول بده: هاتونه س‌رم، ده‌لی پاره‌م بده‌یه>.

سر کسی آوردن: /مجازی، گفتاری/ به س‌ر که‌سیک‌دا هینان؛ هاوردنه س‌ر که‌سیکا؛ که‌سیک تووشیار کردن: به سر کسی آوردن سر کسی افتادن: /مجازی، گفتاری/ که‌وتنه س‌ر که‌سیک؛ که‌فتنه مل که‌سی؛ بوون به پیشی که‌سیکه‌وه؛ به س‌ر که‌سیک‌دا سه‌پان <خرج او هم خاد س‌ر من: خه‌رجی نه‌ویش که‌وتنه س‌ر من>.

سر کسی نازی در آوردن: /مجازی/ پت‌په‌تین به س‌ری که‌سیک‌دا هینان؛ به‌ناکاری گزیکارانه و دروژنانه که‌سیک‌نازار دان <نمی‌دانی در این دو سال چه نازی س‌ر ما درآوردند: نازانی له‌م دوو ساله‌دا چ س‌ر س‌ه‌نیک‌بان نه‌س‌رماندا خسا>.

سر کسی حامله/ آستن بودن: به که‌سیکه‌وه ناوس بوون؛ که‌سیک له زگدا بوون؛ سنگ به که‌سیکه‌وه پر بوون <تازه سر س‌ری دومش حامله بود: تازه به مندا نه‌دوهم‌ده‌که‌بده‌ ناوس بوو>.

سر کسی خراب شدن: /مجازی/ ته‌پ دانه س‌ر که‌سی؛ بوونه س‌ره‌باری که‌سیک؛ بی بانگیشتن بوونه میوانی که‌سیک: روی سر کسی خراب شدن

سر کسی در آوردن: /مجازی/ به س‌ر/ ملی که‌سیک‌دا ر‌ژاندن؛ به که‌سیک‌دا ر‌ژاندن؛ ر‌یته‌ی ملوو یویه‌ره؛ له س‌ر که‌سی توله‌کردنه‌وه <چرا دق دل‌ات را به من درآوردی؟: بوچی داخی خو‌ت به س‌ری مندا ر‌راند>.

سر کسی شدن <سر شدن ۲-

سر کسی کشیدن: /گفتاری/ به س‌ر که‌سیک‌دان؛ کیشانه س‌ر که‌سیکا؛ دانه مل

سر: پیواز. - سهر؛ - دهس؛ - دهست؛ سو؛ لا
<بالاسر: بان سهر>.

سر: پسوند. - سهر؛ جیگا؛ شوین (له ناوی
شاروچکه و گوندان) <روانسر؛ روانسر>.

سر /¹ser/ : [انگلیسی] /سم. سیژ: ۱. سهرناویکی
ماقوولانه بۆ پیاوانی ئینگلیزی، خوارتر له لورد
۲. سهرناویک بۆ پیاوانی ئینگلیزی زمان، به
واتای: ئاغا، قوربان.

سر: صفت. <گفتاری> سر؛ کهرخ؛ بی-ههست
<دستهیم از سرما سر شده بود: دهستم له سهرما سر
بیوو>.

سر /²ser(r)/ : ها؛ اسرا؛ / [عربی] /سم. راز؛ نههین؛
نههینی؛ مهلامهت <سر این کار چیست؟ رازی ئهم
کاره چیه؟>.

سر /³so(r)/ : صفت. <گفتاری> خز؛ کاش؛ ته-حس؛
خلیسک؛ شهمت؛ شه-میت؛ شه-میتوک؛ تووز؛
خه-زگ؛ سو؛ به رووپه-ریکی لووس و خزهوه.

سر بودن: خز بوون <زمین خیلی سراسه،
مواظب باش! زهوی زور خزه، وریا به!>.

سر خوردن: خزان؛ خزیان؛ خلیسکان؛
خلیسکیان؛ خلیسکین؛ هه-لخلیسکین؛
خزیهی؛ خزیای؛ شه-متین؛ حولیسین؛
حولسین؛ ته-حسین؛ سو؛ خواردن <پایم سر
خورد و اقدام: پام خزا و کهوتم>.

سر دادن: خزان-دن؛ خلیسکاندن؛
هه-لخلیسکاندن.

سر آستین /⁴sarāstīn/ : ها؛ /سم. سهرقۆل؛ سهر
ئاسین؛ مه-چهک پۆش له کراس و کهوادا.

سر آسیاب /⁵sarās(i)yāb/ : /سم. شوینه-ئاش؛
جیی دامه-زرانی ئاش.

سر آشپز /⁶sarāšpaz/ : ها؛ /ان. /سم. سهرئاشپهز؛
که-سێ که سهرپه-رشتی چهن شیوکه-ری له نیو
دامه-زراوه-یه کدا به ئهستهوه.

سر آغاز /⁷sarāqāz/ : ها؛ /سم. سهره-تا؛ دهسپیک؛
که-بار؛ به-ژهره-نگ؛ گهرد و گول <سراغاز کار؛ سراغاز

گفتگو: سهره-ئای کار؛ دهسپیکی وتووێژ>.

سرا /¹sarā/ : ها؛ /سم. ۱. یانه؛ خانوو؛ مال؛
خانگ؛ خانک؛ خینی؛ جیگای بوونی شتی
<سرای سالمندان: یانهی دانسالان> ۲. تیمچه؛
قهیسه-ری؛ بازارۆکه؛ هه-هوشیهک و چهند دالانی
سهر داپۆشراو، سهرانسهر دووکان و حوچرهی
بازرگانان که شوینی سهودایه ۳. <قدیمی> سهر؛
ته-لار؛ کاخ؛ کۆشک ۴. <ادی> جیهان؛ دنیا.

سرای آخرت: ئهو لا؛ مالی ئهولا؛ دنیای پاش
مه-رگ؛ ئهو دنیا؛ مالی قیامهت.

سرای سالمندان: یانهی دانسالان؛ ئاسایشگای
به سالا جوان؛ مالی پیران.
سرای کودک: باخچهی مندا لان؛ یانهی
مندالان.

سرا: پیواز. - سهر؛ جیگا؛ جیگه؛ جیی شتی
<کاروانسرا: کاروانسهر>.

سرا /²sarā, sorā/ : پیواز. - هۆن؛ - قان؛ - بیژ؛
- وێژ؛ - واچ؛ - چر <ترانه-سرا: لاوک-هون>.

سرای /³sarā'i, sorā'i/ : - سرای
- سرائی /⁴sarā'i/ : - سرای

سرائیدن /⁵sarā'idan, sorā'idan/ : سراییدن
سراب /⁶sarāb/ : /سم. ۱. [عربی] تراویلکه؛ هال؛
لهیلان؛ په-هوهو؛ په-په-رک؛ ئاونما؛ به-رده-تراویلکه؛
به-رده-پێژگه؛ په-هوهوک؛ دیارده-یهکی کهشی به
هۆی تیشکدانه-وهی نوور له-سهر تووێژیکی ههوا
گهرمدا، که دیمه-نیکی وهک ئاو به-دی-دینی
۲. /ها/ سهراو؛ سراو؛ بنه-هنگه؛ بناوان؛
سهرچاوکه؛ سهرچاوگه؛ سهرچه-مه؛ سهرچاوانه؛
کونجی کارێز؛ شوینی هاته-نده-ری ئاوی چاوکه
یان کارێز ۳. سهرچه-م؛ سهرچه-مه؛ بهشی
سهرووی چه-م.

سراپا /⁷sarāpā/ : قید. سهرتاپا؛ سهرتاپی؛ سهراپا؛
سهرایی: ۱. سهر له بهر؛ هه-موو لهش؛ له سهر
تا پی؛ هه-موو ئه-ندام <سراییش زخمی بود و از آنها
خون می-چکید: سهرتاپای بریندار بوو، خوینی

کاسه که داکهوت و ثاو لیژموه بوو به سهر
فرشه کهدا). ههروه‌ها: سرازیر کردن
سرازیری / sarāziri، ها/اسم، سهره‌موخواری؛
لیژایی؛ لیژی؛ سهره‌وولیژایی؛ به‌ره‌وولیژایی؛
سهره‌وولیژی؛ سهره‌موخوار کئی؛ سهره‌موخواره؛
سهره‌موخواره‌کئی؛ سهر به‌ره خوواره؛
به‌ره‌موخوار کئی؛ به‌ره‌موخوار که؛ به‌ره‌موژیژی؛
به‌ره‌ژیژی؛ به‌ره‌موژیژ که؛ به‌ره‌موژیژه؛ سهر به‌ره
ژیژه؛ سهر به‌ژیژه؛ سهره‌ژیژی؛ سهره‌موژیژی؛
سهره‌واره؛ سهره و واره؛ سهره‌وار کئی؛ سهره
چیژی؛ سهره‌وچیژی؛ ره‌وه‌و نشیوی. به‌رانبه‌ر:
سهربالایی «سرازیری کوه؛ سرازیری جاده:
سهره‌موخواری کینو؛ لیژی ریگا».

سراسر / sarāsar /: قید. سہرانبھر؛ سہرتاسہر؛
سہراسہر؛ سہراسا: ۱. پہرانیہ؛ شہقانشق؛ لہم
سہر تا ۱۰ سہر «سراسر جہان: سہرانبھری
جیہان» ۲. [ادبی] گشت؛ گشک؛ گش؛ گرد؛
گش لہ گش؛ ھموو؛ ویکرا؛ تیکرا؛ پیکھوہ۔

سراسری / sarāsari/: صفت، سهرانسهری؛
سهراتسهری؛ سهراسهری؛ سهراسایی؛ گشتی؛
ههموانی؛ پیوهندیدار به ههموو شوئیکی ههریم
بیان ولایتیکهوه «راهآهن سراسری؛ انتخابات سراسری؛
هیلی فاسنی سهرانسهری؛ ههلبژاردنی
(سهراسهری).

سراسقف / sarosqof ، ها: ان: / آفازسی / معرب از یونانی / اسم، ئوسقوفی گه وره؛ سر وک ئوسقوفی که سر وکایه تی ئوسقوفه کانی تری له ناوچه یان ولاتیکدا به دهسته .

سرائسیمگی / sarāsimegī / اسم، شله ژاوی؛
سهرسامی؛ دهسه پاچهیی؛ دۆخ یان چۆنیه تی
سهر لئ شینوان؛ دامان؛ سهرسام بوون (در همه جا
سرائسیمگی به چشم می خورد؛ له ههموو جیگهیه کدا
شله ژاوی بهر جاو بوو).

سراسیمه^۱ /sarāsîme/: صفت. [ادبی] شله ژاو؛
سه رسام؛ ده سه پاچه؛ سه رلی شیواو؛ هوویل؛

لئەدەتکا ۲. [مجازی] سەراسەر؛ سەرانسەر؛ موو
بە موو؛ گش؛ گرد؛ گشت لە گشت؛ بە تەواوی
'سەرا' گۆش بووند: سەرانایی گۆینی بوون.

□ سرا پا گوش بودن: [مجازی/ باش گوئ گرتن؛ جوان- جوان گوئدان؛ به وشياری و سه رنجی زۆرموه گوئ شل کردن.

سرپرده / sarāparde، ها/اسم، [قدیمی]
 سرپرده: ۱. شاه‌په؛ باره‌گا؛ مالیک که به
 چادر، پهرده، فهرش و شتی و ابو دانیشتی
 دهمه‌وختی شا (یان ده‌سلاتدارانی‌تر) دروست
 ده‌کرا ۲. ژور؛ ئنده‌روون؛ هۆده‌ی تاییه‌تی
 ژنانی پاشا * پرده‌سرا

سراج / sarrāc ، ها؛ ان: / [عربی] اسم. چهرمدروو؛
چهرمدوور؛ کهسی که که رسته‌ی چهرمی ساز
ده‌کا.

سراجی / sarrāci: [عربی] / سم. ۱. پیشہ
چہرمدور ۲. /ھا/ دوکان یاں جیکاری
چہرمدروو.

سراچه / sarāče ، ها: / اسم. سہرا؛ چاوه؛ سویت؛
ھۆدہ یان ژووری گچکە.

سرازیر / sarāzīr/: صفت. سەرەژێر؛ سەر موژێر؛
سەر بەرە ژێر؛ سەر بەرە و ژێر؛ سەرە و خوار؛
سەر بەرە و خوار؛ سەر و خوار؛ سەر بەرە و خوار؛
سەرە و وار؛ بەرە و خوار؛ سەرە وار؛ سەر بە ژێر؛
بەر بژێر؛ بەرە و ژێر؛ بەرفە ژێر؛ ڕوو بە خوار؛ لێژ؛
نشیۆ؛ بەرە ژێر؛ سەرە چێر؛ سەرە و چێر؛
سەرە و لێژ؛ خیم؛ سەرنشیفی. بەرانبەر: سەربالا
(خیاان سرازیر: شەقامی سەردەر).

□ **سرازیږ شدن:** سهره و خوار بوونهوه؛ شهختين؛
بهره و ژيړ بوونهوه؛ سهره و ژيړ بوونهوه؛
سهره واره بيهی: ۱. ږووو خوار بزوان؛
سهره و خوار بوونهوه؛ لوور بوونهوه «همه سرازیږ
شدند به سوی میدان: هه مو بهره مهیدان سهره و
خوار بوونهوه» ۲. مجازی/ لیږهوه بوون؛ خور
بوونهوه «کاسه و افتاد و آب سرازیږ شد روی فرش:

که سیک ئاگایی به دهست هینان «برایم کاری سراغ کرده است: کاریکی بۆم دیتنهوه».

سراغ کسی رفتن: به شوین که سیکدا چوون؛ بۆ دۆزنهوه و دیتنی که سیک رویشتن «رفت سراغ دکتەر: چوو به شوین دۆکتورد».

سراغ گرفتن: شوین گرتن؛ شوین هه لگرتن؛ قه ره گرتن؛ ویکه وتن؛ له شوین گهریان؛ سؤراغ کردن/ گرتن؛ له مه ر نیشان و شوینی کهس یان شتیک پرس و جو کردن.

به سراغ چیزی رفتن: رویشتن/ چوون بۆ شتیک؛ به/ له شوین شتیکدا چوون؛ چوونه دهم شتیکهوه؛ سهردهموو چیتوییه وه لوهی؛ بۆ دهست خستن یان به کار هینانی شتیک رویشتن «دزد: قه بو: سراغ خستوو: دز رویشتنو بو سندوقه که».

سرافراز / sarafrāz، لان: صفت. سهربره ز؛ سهرفهراز؛ سهرفراز؛ سهربلندی.

سرافرازی / sarafrāzi، ها: /سم، سهربره رزی؛ سهرفه رازی؛ سهربلندی.

سرافکندگی / sarafrāz /سم، سهرشۆری؛ شهرمه زاری؛ سهرله به ری؛ سهرنه وه ری؛ سهرنزمی؛ سهرکزی؛ سهروهاری؛ دۆخ یان چۆنیه تی سهرشۆر بوون.

سرافکندە / sarafrāz /سم، سهرشۆر؛ سهرنه وه ی؛ سهرنه مه؛ سهرنزم؛ سهرنه وه ر؛ سهروهار؛ سهرداخستوو؛ سهرکز؛ سهربره ر ژێر؛ سهرله به ر؛ شهرمه زار و خه جاله ت، به تاییه ت به هۆی شکست یان رسواییه وه «پس از فرار دخترش پیش دوستانش سرافکندە شد: دواى هه لاتنى کچه که ی لای دۆستانیوه سهرشۆر بوو».

سرامد / sarāmad: صفت. گرۆبه ر؛ هه لکه وته؛ ژێهاتی؛ سهرامه د؛ مووده؛ سهرتر له هه مووان.

سرامیک / serāmik، ها: /فرانسوی/سم، سرامیک؛ کاشی؛ سهرامیک؛ به ره ه می سواله تی به خاکه به رد و کانولین تۆژدراو.

حۆل؛ گێژ؛ واج؛ هاج؛ هاژ؛ تاس؛ تاساو؛ ههول؛ واقور؛ واقورماو؛ ههول؛ ور؛ سهراسیمه؛ شله ژاو و حه په ساو به هۆی رووداوکی له نه کاو «از دیدن من سراسیمه شد: به دیتنی من شله ژا»: آسیمه سر

[ادبی]

سراسیمه: قید. [ادبی] سهرسام؛ دهسته پاچه؛ سهرلێشتیواو؛ به هه شتاو و هه په جانی زۆره وه به هۆی رووداوکی نه کاو «سراسیمه از پله ها بالا رفت: سهرسام له پلیکانه کانه وه چووه سهری»: آسیمه سر

[ادبی]

سراسیب / sarāšib / صفت. سهرهولێژ؛ سهره موخوار؛ سهره موژێر؛ سهره ونشیتو؛ سهربره ر ژێر؛ سهربره ر موژێر؛ سهربره ر موخوار؛ سهره موچێر؛ سهره مووار؛ روو به لای ژێروو؛ به لێژیه کی روو به خواره وه «از یک خیابان سراسیب پایین رفتیم تا رسیدیم به در باغ: له شه قامیکی سهرهولێزه وه داگه راین تا گه ییشتینه به ر ده رکی باخه که».

سراسیبی / sarāšibi، ها: /سم، لێژایی؛ لێژی؛ سهرهولێژی؛ سهرهولێژایی؛ سهرنشپۆی؛ سهرنشپۆی؛ سهربره ر ژێری؛ سهربره ر موژێری؛ به ره موخواره؛ سهره موخواره؛ سهره موخوارکی؛ سهرنسوڤ؛ کوور؛ خه زگ؛ خه شیقولک؛ بوار به باری به ره موخواره وه.

سراغ / sorāq: [ترکی]سم، نیشان؛ نیشانی؛ ناو نیشان؛ گێژ؛ سهر و شوین؛ شوین؛ دهوس؛ بنه؛ نونگ.

سراغ داشتن: شک بردن؛ به دی کردن؛ ناسین؛ له هه بوونی شتی یان کهسێ له جیگایه ک به ئاگا بوون «آپارتمان خالی برای اجاره سراغ داری؟: وارخانی به تال بۆ کرێ شک ده به ی؟». ههروه ها: سراغ نداشتن

سراغ کردن: دیتنه وه؛ سۆسه/ سووسه کردن؛ قه ره کردن؛ سؤراغ کردن؛ کهرده یوه بنه؛ سه باره ت به جیگه یان دۆخی شتی یان

سرامیکی / serāmīkī / [فرانسوی] صفت. سرامیکی؛ سهرامیکی؛ له جنسی سرامیک.

سرانجام^۱ / sarancām / [اسم] سهره نجام؛ سهرئه نجام: ۱. دوايي؛ دمايي؛ دماهي؛ دواخري؛ ناخر؛ قوناعي دواييڼي ره وټيک «معلوم نيست سرانجام اين کار چه از آب درآيد: ديار نيه سهرئه نجامي»
 ۲. ناکام؛ برانه و هې کار؛ بهرهمه و دهسهاتي چالاکيهک «اين کار سرانجامي نخواهد داشت: هم کاره سهر دجاميکي ناي».

سرانجام دادن: گهياننده نه نجام؛ کوتايي پي هينان؛ دوايي هينان؛ سامان دان؛ ئارده يوه کو؛ هينانه بهر؛ وه بهر هينان؛ هينانه بهرهمه؛ پي گهيانندن؛ گوشتانندن؛ به ناکامي دلخواز گهيانندن «وقتي کار باغ را سرانجام داد به شهر برگشت: کاتي کاري باخه که ي کهيانده نه نجام، گهرايهوه بو شار».

سرانجام داشتن: ناکام هه بوون؛ دهسهات هه بوون؛ بهرهمه هه بوون «تلاشهاي شبانه روزي او سرانجامي نداشت: تيکو شاني روژ و شهوي (نهو) ناکاميکي نه بوو».

سرانجام يافتن: به ناکام گه بشتن؛ کوتايي هاتن؛ دوايي هاتن؛ پيکهاتن «کار تاسيس کارخانه سال پيش سرانجام یافت: کاري دامه زراي کارخانه که سالي پيشو به ناکام گه بشت».

سرانجام: قيد. له ناکامدا؛ له کوتاييدا؛ سهره نجام؛ سهرئه نجام؛ دواخري؛ دوماخر؛ دهس ناخر؛ ناخري «سرانجام ما پيروز شديم: له ناکامدا نيتمه سهر که وټين».

سرانداز / sarandāz / [اسم] سهره ناز: ۱. [دبي] سهر ناز؛ سهر پوش؛ نهوه ي سهر و ملي پي داده پوشن (وهک سهر وټين، چارشيو و...) ۲. لاکيش؛ که ناره؛ مافووره ي دريژو که ۳. دير هک؛ کاريته؛ شاتير؛ تيرحه مال.

سراندن / sorāndan / [مصدر، متعدي] // سراندی: خزانده؛ مي سراني؛ ده خزني؛ بسران؛ بخزنه //

خزاندن؛ خزانن؛ خزنه ي؛ خزنای؛ خلیسکاندن؛ خشاندن؛ خشکاندن؛ ته هساندن؛ شه متانندن؛ رته پي دان؛ سور دان؛ وهري خستني شتيک به سهر روويه ريکي ليژيان لووسدا. ههروه ها: سراندني

■ مصدر منفی: نسراندن (نه خزاندن)

سرانگشت / sarangošt / [اسم] هان؛ ها؛ ان؛ اسم. ترت؛ سهر په نجه؛ سهرئه نگوست؛ گوک؛ سهر ي قامک؛ کومي تللي؛ بهشي دواييڼي نه نگوست بو گرتن و دهست پندا هينان.

سرانگشتي^۱ / sarangošti / [صفت] مجازی] گوتره؛ بره؛ هه رهمه (حساب سرانگشتي؛ حه ساوي گوتره).
 سرانگشتي^۲: قيد. گوترمه؛ به قامک؛ به په نجه؛ به شيوه ي حه سيب به قامک «همين جا سرانگشتي حساب کن! هه ليره گوترمه حيسابي که!».

سرانگشتي حساب کردن: گوترمه حيساب کردن؛ به بره حه ساو کردن.

سرانه^۱ / sarāne / [اسم] سهرانه: ۱. سهر؛ ماوه؛ باقي؛ نهوه ي به هو ي نرخ جيابي دوو شت له دان و ستاننيکدا دهر دي يان وهرده گيرييت «ساعتم را با ساعتش عوض کردم، ۱۰۰۰ تومان هم سرانه گرفتم: سه عاته که م ده گهل سه عاته که ي گوريه و ۱۰۰۰ تمه نيش سهرم گرت» ۲. [قديمي] ساوهر ي؛ پيتاکي؛ باجي که له که سيک وهر يانده گرت.

سرانه^۲: صفت. سهرانه؛ پيوه نديدار به هه که سهوه «جيره ي سرانه: مووچه ي سهرانه».

سرانه^۳: قيد. سهرانه؛ به پتي سهر؛ بو هه که سيک «سرانه تقسيم کرد: سهرانه بهشي کرد».

سرای / sarāy / [اسم] [دبي] مال؛ يانه؛ سهر؛ خانوو «سرای آخرت: مالي دوايي».

– سرای / sarāy, sorāy / [پيواژه] [دبي] – هوڼ؛ – فان؛ هوڼر «ترانه سراي؛ لاکو هوڼ».

سرایت / serāyat, sarāyat / [اسم] [عربي] اسم. ستيرمه؛ گيرو يي؛ داگري؛ ته شه نا؛ ته شه نه؛

خۆ خستنه ئه‌ستوی دیتران یان ژیان بردنه سهر به ده‌سره‌نجی که‌سانی‌تر.

▣ سرباز شدن: بوونه سهرباز؛ ئه‌رک و زه‌حمه‌تی خۆ خستنه سهر شانی دیتران. هه‌روه‌ها:

سرباز بودن

سرباز / sarbāre /: اسم، خلت و خه‌وشی که له دوای توانه‌وه‌ی کانزا به سهریه‌وه کۆ ده‌بیته‌وه.

سربازی / sarbārî /: سرباز

سرباز / sarbāz /: ها، /: اسم، سهرباز؛ سهرواز؛ بالباز: ۱. /ان/ که‌سی که له هیزی چه‌کداری، به‌تایبه‌ت ئه‌رته‌شدا خزمه‌ت ده‌کا و خوارترین پله‌کی چه‌کداری هه‌یه ۲. /ان/ که‌سی که له کاتی به سهر بردنی ماوه‌ی خزمه‌تیدایه ۳. /ان/ [مجازی] که‌سی که بۆ شهرکردن ئاماده‌ی چه‌ک هه‌ل‌گرتنه «سرباز وطن؛ سرباز آزادی؛ سهربازی نیشتمان؛ سهربازی پرزگاری» ۴. [شطح‌نچ] پیاده ۵. یه‌کێ له وهره‌فگه‌لی کایه‌ی پاسور.

سرباز: ۱. صفت. [گفتاری] ۱. سهرپه‌تی؛ سهره‌به‌تی؛ سهرپرووت؛ سهره‌رووت؛ سهرقوتین؛ سهرقوتی؛ سهرقوت؛ سهرخواس؛ سهرکۆل؛ به‌بی پۆشه‌نی سهر «خانمها روسری داشتند، اما دخترها سرباز بودند: ژنه‌کان سهروینیان هه‌بوو، به‌لام که‌ه‌کان سهرپه‌تی بوون» ۲. سهرباز؛ سهر ئاوه‌لا؛ سهره‌هل‌دیریاگ؛ ده‌رفه‌کری؛ سهرپه‌تال؛ سهرپه‌تاک؛ بی به‌سه و سهرپوشی ریک‌وپیک «چند تاق‌قرص از یک قوطی سرباز ریخت توی پاکت: چهن دانه‌ه‌بی له قوتوویه‌کی سهرباز هه‌ل‌ژانده نیو پاکه‌تیکه‌وه».

سرباز: ۳. قید. ۱. به سهر په‌تی سهر پرووت؛ سهرپه‌تی؛ سهرپرووتی؛ به سهری پرووته‌وه «این‌طور سرباز بیرون نرو: ئاوا به سهر په‌تی مه‌چۆ ده‌روه» ۲. سهرتاک؛ سهرباز؛ سهرئاوه‌لا؛ به‌بی درگا و سهر نانه‌وه «غذا را این‌طور سرباز نگذار: چی‌شته‌که‌وا سهرتاک مه‌هیل‌ه».

سربازخانه / sarbāzxāne /: ها، /: اسم، [گفتاری] سهربازگه؛ قۆله؛ قشله؛ سهربازخانه؛

چۆنیه‌تی لیگرتنه‌وه؛ راگواستنی دۆخیک (وه‌ک نه‌خۆشین، پیکه‌نین و ...) له یه‌کێ بۆ یه‌کیکی‌تر.

▣ سرايت کردن: ۱. په‌ره سه‌ندن؛ په‌ره گرتن؛ گوێزانه‌وه‌ی دۆخ یان حاله‌تیک (وه‌ک نه‌خۆشی، پیکه‌نین، په‌ژاره، شورش و ...) له یه‌کیکه‌وه بۆ یه‌کیکی‌تر ۲. ته‌نینه‌وه؛ ته‌ناپوه؛ ته‌شه‌نا؛ ته‌شه‌نه‌کردن؛ په‌ره گرتن؛ لیگرتنه‌وه.

سرایت‌کننده / sarāyatkonande, sarāyat- /: ها، /: [عربی/فارسی] صفت. گیرودار؛ په‌ره‌گر؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی راگوێزان یان کاریگه‌ر بوون له یه‌کیکه‌وه بۆ یه‌کیکی‌تر.

سرایدار / sarāydār, serāy- /: ها، /ان/ اسم، پاشماله؛ پاشماره؛ ژیرماله؛ قاپچی؛ دالاندار؛ پاسه‌وانی سهرایه‌ک.

سرایداری / sarāydārî, serāy- /: اسم، پاشماله‌یی؛ ژیرماله‌یی؛ کار یان پیشه‌ی دالاندار.

سرایه / sarāye /: ها، /: اسم، پاویوون؛ ژووری تایبه‌تی هه‌سه‌نه‌وه‌ی بژیشک له نیو نه‌خۆشخانه‌دا.

— سرايی / sarāyî, sorāyî /: پیاوژه. — هۆنی «ترانه‌سرایي: لاوک‌هۆنی» — سرايی

سراییدن / sarāyîdan, sorāyîdan /: ۱. ▣ سهرودن؛ سهرائیدن ۲. خويندن؛ خوهندن؛ به‌دهنگ و ئاهه‌نگ خويندنه‌وه.

سرب / sorb /: اسم، سورب؛ سرب؛ سرفت؛ سهرمی؛ مزا؛ قورقوشم: ۱. توخمی کیمیای کانتایی، به ژماره‌ی ئه‌تومی ۸۲ و کیشی ئه‌تومی ۲۰، ۲۰۷، نهرم و چه‌کوچخۆر و بۆره ۲. ههر کام له ده‌سه‌هاتگه‌لی که له‌و کانتایه‌ ساز ده‌بی.

سربار / sarbār /: اسم، سهرباز؛ سهروار؛ چه‌مپال؛ ناییش‌سهر؛ لنگه‌بار یان به‌سته‌یی که له سهر باری حیوانی باربه‌ری ده‌نین: سربازی

سرباز: ۲. صفت. [مجازی] سهرباز؛ سهرباره؛ خاوه‌ن خۆ و خده یان هۆگره‌تی به ئه‌رک و زه‌حمه‌تی

سهروازخانه؛ سپاگه؛ پادگان؛ بنکهی چه کداری دهولهت.

سربازگیری / sarbāzgīrī / اسم، سهروازبگیری؛ سهربازگیری؛ سهربازگری؛ کار یان رهوتی بانگیشتن، بردن یان دامهزrandنی کهسان بۆ سهربازی.

سربازی ^۱ / sarbāzī / اسم، سهربازی؛ سهروازی؛ ۱. دۆخ یان چۆناوچۆنی سهرباز بوون «او از سربازی نفرت داشت؛ نهو رقی له سهربازی بوو» ۲. خزمهت؛ نهركی چه کداری «او را بردند به سربازی؛ نهویان برده سهروازی» ۳. دهورانی سهرباز بوون «سربازی من در آن شهر گذشت؛ سهربازیم دهو شاره‌دا تیهر بوو».

سربازی ^۲، صفت، سهربازی؛ سهروازی؛ پیوه‌ندیدار به سهربازوهو «کلاه سربازی؛ کلای سهربازی».

سربال / sarbāl / اسم، [کالبدشناسی] سهرئیسک؛ ههر یه که له دوو سهری ئیسک‌گه‌لی دریژی له‌ش که له‌گه‌ل ئیسکی ترده‌دبنه‌ جمگه، له سهره‌تادا کرۆژنه‌یین و دواپی ده‌بنه‌ ئیسک.

سربالا ^۱ / sarbālā / صفت، ۱. سهره‌وژوور؛ به‌ره‌وژوور؛ سهر به‌ره‌و ژوور؛ سهره‌کو؛ به‌ره‌وسهر؛ به‌لیژی پرووه‌وسهر. به‌رانبه‌ر: سرازیر «این خیابان سربالا را که بروی، می‌رسی؛ نه‌م شه‌قامه‌ سهره‌وژووره نه‌گه‌ر برۆی ده‌گه‌یتی» ۲. [مجازی] لالووت؛ ناحه‌ز؛ دلنه‌ویست؛ ناخۆش «جواب سربالا، وه‌رامی لالووت».

سربالا ^۲، قید، سهره‌وژوور؛ به‌ره‌وژوور؛ سهره‌وکۆ؛ پرووه‌وسهر؛ سهره‌قراز؛ به‌ربژۆر؛ روو به‌بان «شیشه را سربالا بگیر که نریزد؛ شووشه‌که سهره‌وژوور بگره‌با نه‌ژئی» ۲. [مجازی] به‌لالووت؛ نه‌به‌دلی «سربالا جواب می‌دهد: به‌لالووت وه‌رام ده‌داته‌وه».

سربالانی / sarbālā'ī / سربالایی

سربالایی / sarbālā'ī / ها، / اسم، به‌ره‌وژووری؛ سهره‌وژووری؛ به‌ره‌وژوورکی؛ به‌ره‌وژوورکه؛ سهره‌وژوور کایی؛ سهره و ژووره؛ به‌ره‌وژووره؛

به‌ربژۆری؛ سهره‌وکۆیی؛ بنار؛ نه‌قرازی؛ ههروازی؛ هه‌قراز؛ نه‌قراز؛ نه‌قراز؛ هه‌قراز؛ بلندی؛ بلندی؛ رووه‌و بلندی؛ بواری که به‌ری به‌ره‌و بانه. به‌رانبه‌ر: سرازیری؛ سربایینی «این سربالایی را که تمام کنیم، به چشمه می‌رسیم؛ نه‌م به‌ره‌وژووریه تیهر به‌ره‌وژووریه کهن، ده‌گه‌ینه‌کانی»؛ **سربالانی**

سربتو / sarbetû / سربه‌تو

سربراه / sarberāh / سربه‌راه

سربروغ / sarbaraq / ها، / اسم، به‌نگا؛ به‌نگه؛ شیلگه؛ شله‌گه؛ که‌له‌وه‌ری ئاو؛ جیگی داشکانی جۆگه له چۆم.

سربره‌نه / sarberehne / صفت، [ادبی] سهررووت؛ سهرپه‌تی؛ سهرخواس؛ سهرکۆل؛ به‌سهری بی‌سهروین.

سربزیر / sarbezîr / سربه‌زیر

سربروگ / sarbarg / ها، / اسم، سهرنامه؛ ۱. لاپه‌ره‌یی که له لای سهرروویه‌وه، ناو و پیناسه‌ی دامه‌زراه یان که‌سیکی له سهر چاپ کراوه. ۲. ناو نیشانی که له سهر قاقه‌زه‌وه چاپی ده‌کهن. ۳. به‌شیک له پهره‌ی فهرمی (وه‌ک پهره‌ی ده‌نگ‌دان یان وه‌ره‌قه‌ی ئازموون) که ناو و نیشانی تیدا ده‌نووسن و جوئی ده‌کریته‌وه * **سرهاغذ**

سربزورگی / sarbozorgî / اسم، [کنایی] خۆ به‌زل زانی؛ گه‌قه‌زه‌یی؛ ده‌ماربه‌رزی؛ ده‌مارزلی؛ ئاکاری که نیشانه‌ی خۆ به‌گه‌وره‌ زانیینی پیوه‌یه.

سربسته ^۱ / sarbaste / صفت، سهربه‌سته؛ سهربه‌س؛ ۱. سهربه‌سراو؛ پیچراو ۲. [مجازی] سهرداخراو؛ داپۆشراو؛ شاراو؛ به‌پیچ و په‌نا؛ نه‌رئسات «حرف سربسته: قسه‌ی سهربه‌سته».

سربسته ^۲، قید، سهربه‌سته؛ سهربه‌سه؛ ۱. به‌سته‌یی؛ به‌سه‌یی؛ به‌شیوه‌ی به‌سته‌کراو «همین‌طور سربسته خریدم؛ هه‌روا به‌سته‌یی سه‌ندم» ۲. [مجازی] په‌نامه‌کی؛ ناراسته‌وخۆ؛ به‌پیچ و

په ناوۀ نهریسات؛ به داپوشرای «باید سربست»
 بگویم که از خیرش بگذر! با سهریه سته بیلیم لئی
 گهرئ!.

سرېسر / sarbesar / سهریه سر

سرېبلند / sarboland / صفت. [کنایی] سهر به رز؛
 سهر فهارز؛ سهر بلند؛ ۱. خاوهن ههستی خوځ
 به بؤنه ی کرده و ی چاکه وه ۲. خاوهن ریز و
 رهوشی ئاپوره یی به بؤنه ی کار یان
 کرده و ی پیکه وه. ههروه ها: سرېبلند بودن؛ سرېبلند
 شدن

سرېبلندی / sarbolandî / اسم. [کنایی]
 سهر به رزی؛ سهر فهارزی؛ سهر بلندی؛ هه بوونی
 ریز و ستایشی جفاتی به بؤنه ی ئاکاری چاکه وه.
 سرېمهر / sarbemohr / سر به مهر

سرېند / sarband ، ها: / اسم. سهر وین؛ سهر و
 شه ده؛ پنچ؛ سهر پیچ؛ سهر پینچه؛ پارچه یی که
 دهبه ستن به سهر وه.

سرېنیست / sarbenîst / سهر به نیست

سرېها / sarbahā / اسم. پوول یان مالی که بؤ
 رزگار بوون له کوژران ئه درئ.

سرېه تو / sarbetû / صفت. [مجازی] دهروون دار؛
 ده خهس؛ دل قورس؛ به تاقهت؛ بهرخوگر.
 ۲. [نامتداول] سهر خوار؛ شهر میون؛ شهرمین؛ ژیر
 و ماقوول و سهر خوار * سربتو

سرېبه راه / sarberāh / صفت. [گفتاری]
 ۱. به رقهول؛ گوی بیس؛ گوی بیست؛ به گوپیچکه؛
 گوی رایه ل بؤ به رپوه بردنی فه رمان
 ۲. شوینکه و توتوی بایه خ و دابی ئاکاری: سبراه.

ههروه ها: سهر به راهی

سرېه زیر / sarbezîr / صفت. [کنایی] سهر خوار؛
 مه ن؛ مه ند؛ کاوه خو و به رفه رمان: سربزیر.
 ههروه ها: سهر به زیری

سرېه سر^۱ / sarbesar / صفت. [گفتاری] سهر به سهر؛
 سهر وه سهر؛ ده قاو ده ق؛ پاک له پاک؛
 راسته و راست؛ یه ک به یه ک؛ وه ک یه ک.

به رامبه ر: سرېسر

سرېه سر^۲: قید. پاک له پاک؛ یه کسهر؛ پاک؛ گرو؛
 گشت؛ ته ف «همه سرېه سر تن به کشتن دهیم: هه موو

پاک له پاک خو به کوشتن ده ده ی ن: سرېسر

سرېه فلک کشیده / sarbefalakkeşide / [فارسی]
 عربی/ فارسی/ صفت. [مجازی] هه واپر؛ زور به رز.

سرېه مهر / sarbemohr / صفت. ۱. سهر مۆر؛ سهر
 به مۆر؛ نه کراوه؛ به مۆری سهر به سته یان
 پاکه ته وه بؤ دنیایی له هه لته نه کاندن و ده س
 تی نه بردنی ۲. [مجازی] سهر مۆر؛ سهن ته؛ نه یینی؛
 زور نه پندی * سرېمهر

سرېه نیست / sar-be-nîst / صفت. [گفتاری]
 ۱. سهر داگوم؛ بی سهر و شوین؛ نادیار؛ به رپیوار؛
 ناخویا؛ خیف؛ نوخوم. ۲. تونوا؛ تونوا و تونو؛
 ته یوو؛ فه و تاو؛ له نیو براو «جوانان را می بردند و
 سرېه نیست می کردند: لاوانیان ده برد و تونو تیان
 ده کردن» * سرېنیست. ههروه ها: سرېه نیست
 شدن؛ سرېه نیست کردن

سرېهوا / sarbehavā / [فارسی/ عربی] سهر به هوا

سرېه هوا^۱ / sabehavā / [فارسی/ عربی] صفت.
 [گفتاری] خو یله ر؛ خه نوک؛ خو لیبویر؛ سهر چل؛
 خه مسار؛ گه لایی؛ که لله یی؛ گوی نه ده ر؛
 که تره خه م: سرېهوا

سرېه هوا^۲: قید. سهرشکین؛ سهر سه ری؛ خه مسار؛
 لامسه ر لایی؛ به سهر چلی؛ به بی تیروانین و ورد
 بوونه وه «این طور سهر به هوا نشمار، کمی دقت کن: ئاوا
 سهرشکین مه یژمیر، هیندیک ورد به وه!»: سرېهوا

سرېی / sorbî / صفت. سرپی؛ سورپی؛ سهرفتی؛
 ۱. دروس کراو له سرپ ۲. بؤر؛ به رهنگی
 خو له میشی بریقه دار؛ رهنگی سرپی. ههروه ها:

سرېی رنگ: سرېی فام

سرېا / sar(e)pā / صفت. ۱. سرپا بودن، سر^۲

۲. سرپایی

سرپائین / sarpā'in / سرپایین

سرپایینی / sarpā'īnī / سرپایینی

سرپاسبان / sarpāsban / ها: / اسم، سرپاسه‌وان؛
گورووبان؛ کارگیری شاره‌وانی.

☐ سرپاسبان سوخ: گورووبان سیئه‌می
شاره‌وانی. هه‌روه‌ها: سرپاسبان دوم؛

سرپاسبان یکم

سرپایی / sarpāyī / ها: / اسم، سرپایی؛
سرپایی؛ ده‌مپایی؛ پیلایوی سووکی بی پشت و
پاژنه.

سرپایی: صفت. وه‌ستاو؛ سرپایی؛ سرپیئی؛ به
سرپاوه؛ به‌راوه‌ستانه‌وه؛ به‌بی دانیشتن یان
راکشان: سرپا

سرپایین / sarpāyīn / صفت. سه‌ره‌وخوار؛
سه‌ره‌وار؛ به‌ره‌وخوار: ۱. سه‌رنخون؛ سه‌رخوار؛
سه‌ره‌به‌ژیردا که‌وتوو ۲. سه‌ره‌به‌ره‌وخوار؛ سه‌ره‌
به‌ره‌ووژیر؛ سه‌ره‌ووژیر؛ سه‌ره‌ولیز؛ نشیو؛
سه‌ره‌ووچیر. به‌رانبه‌ر: سرپالا * سرپایین

سرپایین: قید. سه‌ره‌وخوار؛ سه‌ره‌وووار؛
پروبه‌وخوار؛ به‌ره‌وو خوار «این‌طور سرپایین‌گیر! دارد
می‌ریزد: ناوا سه‌ره‌وخوار مه‌گیر! خه‌ریکه‌ده‌رژئ»:

سرپایینی

سرپایینی / sarpāyīnī / اسم، سه‌ره‌وخواره؛
سه‌ره‌وخوار کایی؛ به‌ره‌وخوار کایی؛ به‌ره‌وخوار که؛
سه‌ره‌وخوار کئ؛ به‌ره‌وخواره؛ به‌ره‌وخوار کئ؛
سه‌ره‌واره؛ سه‌ره‌ووژیری؛ خوارایی؛ سه‌ره‌به‌ره‌وو
خواری. به‌رانبه‌ر: سرپالایی: سرپایینی

سرپتی / sarpātī / [کردی] صفت، [گفتاری]
سه‌ره‌پتی؛ سه‌ره‌په‌تی؛ سه‌ره‌پوت؛ سه‌ره‌پوتوت؛
سه‌ره‌پوتوت (بۆ مئ)؛ سه‌ره‌خواس؛ سه‌ره‌کۆل؛
سه‌ره‌قۆت؛ سه‌ره‌قۆتی؛ سه‌ره‌قۆتین؛ به‌سه‌ری
بی‌سه‌روینه‌وه.

سرپر / sarpor / صفت. سه‌ره‌پر: ۱. پر؛ په‌ر؛
گۆزان؛ دارمال؛ تژه؛ تژی؛ سه‌ره‌پرژ؛ لیواولیو؛
لیوانلیو؛ لرپ؛ که‌فه‌سه‌ر ۲. /قدیمی/ ده‌م‌پر؛ به
تایبه‌تمه‌ندی پر بوون له سه‌ری لولو‌له‌وه «تفنگ

سرپر: تفه‌نگی سه‌ره‌پر.

سرپرست / sarparast / ها: / اسم،
سه‌ره‌پرست؛ سه‌ره‌پرشت؛ سه‌ره‌پرئس؛
سه‌ره‌پرستیار؛ بنار؛ سه‌ره‌پرشتیار؛ واهر؛ واهار؛
سه‌ره‌گه‌فار؛ سه‌ره‌گه‌فاز؛ مشوورخۆر؛ مشوورخۆره؛
گۆهدار؛ گوهدره؛ خیتو؛ خوی؛ ئەوی ئاگاداری
دامه‌زراوه، ریکخواه یان که‌سیکی له ئەستۆدایه
و به‌رپوه‌ی ده‌بات.

☐ سرپرست خانواده: سه‌ره‌گه‌فار؛ سه‌ره‌گه‌فاز؛
واهار؛ واهر؛ وائیریئن؛ سوورگول؛ بنار؛
سه‌ره‌پرستی خیزان؛ گه‌وره‌ی مال.

سرپرست جامعه: نیروی؛ سه‌ره‌پرستی کۆمه‌ل.
سرپرستار / sarparastār / ها: / اسم،
سه‌ره‌پرستار؛ په‌رستاری که‌سه‌ره‌پرشتی و
چاوه‌دیری کار و باری په‌رستارانی به‌شیکی
نه‌خۆشخانه یان ده‌رمانگایه‌کی له ئەستۆدایه.

سرپرستی / sarparasti / اسم، سه‌ره‌پرشتی؛
مشوورخۆری؛ خوینداری: ۱. کار یان پیشه‌ی
سه‌ره‌پرشت ۲. ئیوه‌ت؛ خاوه‌نداری؛ ده‌هم؛
گۆهداری؛ گوهدیری؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی
سه‌ره‌پرشت بوون.

☐ سرپرستی کردن: حاواندنه‌وه؛ حه‌واندنه‌وه؛
به‌خۆکردن؛ وه‌ی که‌رده‌ی.

سرپرستانک / sarpestānak / ها: / اسم،
سه‌ره‌مه‌مکه؛ سه‌ری شووشه‌شیری مندالان.
سرپناه / sarpanāh / ها: / اسم، سه‌ره‌پنا: ۱. په‌نا؛
په‌ناگا؛ جیگایه‌کی سه‌رداپۆشراو که‌بکری له
ژێریدا په‌نا بگری ۲. /مجازی/ چاوه‌خانوو؛ خانوو؛
مال «داشتن یک سرپناه حق همه‌ی مردم است:
خاوه‌نیه‌تی چاوه‌خانوو‌په‌ک، مافی هه‌موو که‌سیکه».

سرپنجه / sarpance / ها: / اسم، په‌نجه: ۱. پینج
ئه‌نگوست به‌تیک‌رای؛ قامکانی ده‌ست
۲. پاژیک له پیشه‌وه‌ی بی که‌ئه‌نگوسته‌کانیش
ده‌گریته‌وه ۳. سه‌ره‌په‌نجه؛ به‌شئ له گۆره‌وا و
ده‌سکیش که‌په‌نجه داده‌پۆشی.

نه‌دان.

سرتاپا / sartāpā: قید. [گفتاری] سهرتاپا؛ سهرتاپی؛ له سهر موه تا پی «سرتاپا خیس شده بود: سهرتاپا خووسابوو».

سرتاس / sartās، ها: / اسم. تاس؛ سهرتاس؛ کهره‌س‌یه‌کی نیوه گرؤفه‌ری به بنیکه‌وه، که له دوو کانان بۆ هه‌لگرتنی کالای شفته (وه‌ک دانه‌ویل، ئازیل، شه‌کر و...) و له نیو پاکه‌ت کردنیان که‌لکی لی وهرده‌گرن: **سرتاس**

سرتاسر / sartāsar: قید. [گفتاری] سهرانسهر؛ سهراسهر؛ سهرتاسهر؛ گشت؛ هه‌موو «سرتاسر خیایان را پیمودم: سهرانسهری شه‌قامه‌که‌م دایه‌پاوه». **سرتاسری** / sartāsarî: صفت. [گفتاری] سهرانسهری؛ سهراسهری؛ سهرتاسهری.

سرتو / sorter، ها: [انگلیسی] / اسم. ئامیز یان دهم‌گایه‌ک بۆ هه‌له‌وه‌ژیران و ته‌کووز کردنی ئەندامانی کۆمه‌له‌یه‌ک به‌گوێره‌ی دۆزه‌یه‌کی دیاریکراو (وه‌ک ریزکردنی ناوی خویندکارانی بۆلیک به‌پی ئه‌لف‌وبیتکه‌ یان جیاکردنه‌وه‌ی سیو به‌پی ورد و درشتی): **سورتو**

سرتق / serteq: [ترکی]؟ صفت. [گفتاری] لاسار؛ سهرره‌ق؛ سهرشه‌ق؛ نه‌گرس؛ توخس؛ چه‌توون؛ له‌جهاز «خیلی سرتق است، به‌این آسانی دست از سرت برنمی‌دارد: زۆر لاساره‌، وا سووک هاسان وازت لی ناهێنی».

سرتقی / serteqî: [ترکی]؟ / اسم. [گفتاری] لاساری؛ سهرره‌قی؛ سهرشه‌قی؛ نه‌گریسی؛ له‌جهازی؛ چۆنیه‌تی لاسار بوون.

سرتپی / sartîp، ها: / اسم. [نظامی] سهرتیپ؛ ئەفسه‌ری خاوه‌ن پله‌کی سهرتیپی.

سرتپی / sartîpî: / اسم. سهرتیپی؛ پله‌کی له‌هێزی چه‌کداری، سهرتر له‌سهره‌نگ و خوارتر له‌سهرله‌شکه‌ر.

سرتیز / satîz: صفت. نووک‌تیز؛ سهرتیز. **سرجمع** / 'sarcam': [فارسی] / عربی] قید.

☐ **سرپنجه‌گرفتن**: سهرپه‌نجه‌داگرتن؛ دوورینه‌وه‌ی نووکی گۆره‌وی یان ده‌سکیش.

سرپوش / sarpûş، ها: / اسم. سهرپۆش؛ ۱. سهرپۆشک؛ دهرخۆنه؛ ده‌مپی؛ زاربێن؛ دهربێنک؛ زاربێنک؛ دهرخون؛ دهرخوین؛ دهرخووین؛ دهرخووبنک؛ دهرخۆن؛ سهرک؛ خوانکه؛ ده‌فۆک؛ قه‌یاخ؛ قه‌یاغ؛ قه‌باخ؛ ئامیز خاوه‌ن داپۆشین و سهرنانه‌وه‌ی ده‌فر، که‌لین یان ده‌می شتیک ۲. [کنایی] کار یان ئامرازیک بۆ داشاردنێ شتیکێ ناله‌بار.

☐ **سرپوش‌گذاشتن**: [کنایی] شارده‌وه؛ داشاردن؛ داپۆشین؛ داپۆشان؛ داپۆشاندن؛ داپۆشانن؛ سهرپۆش نانه‌وه.

سرپوشدار / sarpûşdar: صفت. سهرپۆشدار؛ به‌دهرخۆنه؛ ده‌مبێندار.

سرپوشیده ۱ / sarpûşide: صفت. ۱. سهرگیراو؛ داپۆشراو؛ به‌میچ «سالن سرپوشیده: سالونی سهرگیراو» ۲. به‌سهرپۆش؛ سهرپۆشدار «یک دختر سرپوشیده آمد دم در: کچیکی به‌سهرپۆش هاته‌ به‌ر ده‌رگا».

سرپوشیده ۲: قید. [کنایی] نه‌ریسات؛ سهرپۆشراو؛ لابه‌لا؛ سهربه‌سیاغ؛ نا‌پاسته‌وه‌و «سرپوشیده حالش کردم که این کار درست نیست: نه‌ریسات پیم گه‌یاند که ئەم کاره‌ درووس نیه».

سرپهن / sarpahn: صفت. سهرپان؛ به‌سهری پانه‌وه «میخ سرپهن: بزماری سهرپان».

سرپیچ / sarpîç، ها: / اسم. سهرپیچ؛ کهره‌سه‌یه‌کی قوولی پینچدار که‌گولۆپی تیده‌خه‌ن و به‌تیلی کاره‌بایه‌وه‌ده‌نین.

سرپیچی / sarpîçî: / اسم. [مجازی] سهرپیچی؛ ملیپچی؛ مله‌پیچی؛ سهرکیشی؛ مکووری؛ ناهه‌رمانی؛ سهربزپۆی؛ ئەشقیایی؛ کار یان ره‌وتی نه‌هاته‌ به‌ر فه‌رمان.

☐ **سرپیچی کردن**: [مجازی] سهرپیچی؛ ملیپچی؛ سهرکیشی؛ سهربزپۆی؛ ناهه‌رمانی کردن؛ مل

به‌سته‌ی کالاوه.

سرچشمه / sarčešme, ها: / اسم. سهرچاوه؛ سهرچاوه‌که؛ سهرچاوه‌گه؛ سهرچمه: ۱. سهرچمه؛ سهراو؛ سهرسهراو؛ پناز؛ سهروکانی؛ شوینی که چۆمئیکی لیوه به‌دی دی و مهرخی له‌ویوه ده‌ست پی‌ده‌کا ۲. کانی؛ هانی؛ خانی؛ سهراو؛ چاوه؛ سهرکانی؛ سهروکانی؛ سهروچاوی؛ چاوه‌که؛ سهرچاوه‌که؛ سهرچاوه‌گه؛ سهرچمه؛ سهرکیه‌نی؛ سهرسهراو؛ سهرچاوه؛ چه‌شمه؛ جی و شوینی کانی و ئاو ۳. / مجازی/ شوینی سهر هه‌لدان «سرچشمه‌ی این توطئه‌ها در یک سفارتخانه‌ی خارجی بود؛ سهرچاوه‌کی ئهم ساز و بازانه له بالوێزخانه‌یه‌کی بیانیدا بوو».

▣ **سرچشمه‌ گه‌رفتن:** / مجازی/ سهرچاوه‌که‌گرتن؛ سهرچاوه‌گرتن؛ لی‌بوونه‌وه؛ سهر لی‌هه‌لدان؛ لیوه به‌دیهاتن «همه‌ی این کارها از همان جا سرچشمه‌ می‌گیرد؛ همه‌وو ئهم کارانه له‌ویوه سهرچاوه‌که‌ده‌گرن».

سرچین / sarčîn: صفت. ته‌لچن؛ ته‌لبژین؛ ته‌لبژێر؛ هه‌لبژارده؛ بژارده: ۱. هه‌لبژێراو؛ تلژین؛ به وردی هه‌لچنراو ۲. / کنایی/ سهرتل؛ سهرشف؛ سهرتا؛ سهرتەل؛ سهرگول؛ سهرچن؛ تل؛ هه‌ره‌باش و هه‌لبژارده.

سرحال / sar(e)hāl: [فارسی/ عربی] سرحال بودن، سر^۲

سرحد / sarhad(d): ها: /ات: [فارسی/ عربی] / اسم. مهرز؛ سنوور؛ که‌وشه‌ن؛ که‌رخ؛ جه‌سپه‌ر؛ چيله؛ ناوینی؛ سهرچه‌د؛ سهریهر.

سرحدی / sarhad(d)î: [فارسی/ عربی] صفت. سنووری؛ که‌وشه‌نی؛ مهرزی.

سرحلقه / sarhalqe, ها: / [فارسی/ عربی] / اسم. / مجازی، ادبی/ سهرکان؛ سهرگه‌وره؛ سهرمه‌زن؛ گه‌وره‌ی تاقمی که له کۆپێکدا کۆ ده‌بنه‌وه.

سرخ ^۱ / sorx: / اسم. سوور؛ سوړ؛ سوویر؛ سوهر؛ سوخره؛ قرمز؛ له ږه‌نگ‌گه‌لی سهره‌کی وه‌ک

۱. سهرجه‌م؛ پێکه‌وه؛ به‌یه‌که‌وه؛ به‌یه‌که‌و؛ تیکر؛ سهرپاک؛ پیوه‌ره؛ یۆوه؛ کترم؛ کترمی؛ له سهریه‌ک؛ له بان یه‌ک؛ به‌تیکرایی؛ به‌گشتی «سرجم می‌شود ده‌هزار تومان؛ سهرجه‌م ده‌بیته‌ده هزار تمه‌ن» ۲. له سهر؛ له‌بان «عیب‌ندارد، این هم سرجم همه‌ی آنها؛ قه‌یدی ناکا، ئهمیش له سهر همه‌وو ئه‌وانه».

سرجنبان / sarcombān, -conbān, ها: /ان: / اسم. ۱. / مجازی/ یه‌کمان؛ سهرکرده؛ سهرپهل؛ رپهری تاقمی به‌تایه‌ت که‌سه‌ی که‌هاندان، بزواندن و به‌ریوه‌به‌رایه‌تی گروییکی سهربزوی له ئه‌ستۆدایه ۲. / مجازی/ که‌سه‌ی که‌له کۆمه‌لگادا خاوه‌ن ریز و پایه‌یه‌کی به‌رزه ۳. سهرته‌کین؛ سهرله‌قین؛ که‌سه‌ی که‌به داته‌کاندنی سهر، قسه‌ی که‌سی تر په‌سند ده‌کا. **سرجوخگی** / sarcûxegî: / اسم. سهرجووخه‌یی؛ پێکه‌یان پله‌کی سهرجووخه.

سرجوخه / sarcûxe, ها: / گان: / اسم. سهرجووخه: ۱. سهربازی که‌فه‌رمانده‌یی جووخه‌یه‌کی وه‌سته‌وه ۲. سهربازی که‌شیاوێ ئاوا کارێ یان خاوه‌ن پله‌کی سهرجووخه. **سرجوش** / sarcûş: / اسم. ۱. به‌رکول؛ به‌رکۆل؛ به‌کول؛ به‌رکه‌ل؛ تۆزه‌چیشتی که‌پیش کولینی ده‌یچیژن ۲. سهرگول؛ سهرتەل؛ چیشتی که‌به ناو باشتەر، له سهر دیگه‌وه هه‌لیده‌گرن.

سرجیق / sarçopq, ها: / [فارسی/ ترکی] / اسم. سهره‌سه‌بیل؛ سهره‌قه‌نده؛ سهره‌قه‌نگه؛ سهرقه‌ننه؛ به‌شی پیاله‌ئاسای به‌ده‌منه‌ی سه‌بيله‌وه لکاو که‌تووتنی تیده‌که‌ن.

سرجراغی / sar(e)çerāqî: / اسم. [گفتاری] هه‌وه‌لین پاره‌یی که‌فرۆشیار دوا‌ی هه‌لکردنی چرای دوکانه‌که‌ی (له سهره‌تای شه‌ودا) له کړیاری وه‌رده‌گرئ.

سرچسب / sarçasb, ها: / اسم. سهرچه‌سپ؛ نیشانه‌کاغه‌زی که‌کارخانه‌ده‌یلکینیته‌سهر

پهنگی خوینی تازه: قرمز/گفتاری/ ۲. درپژترین

شەپۆلی تیشکی دیار، تیشکی تاقه پهنگی نیوان
۶۲۲ تا ۷۷۰ نانۆمیتەر. ههروهها: سرخر-رنگ:

سرخفام

سرخ: صفت. سوور؛ سۆر: ۱. گولناری؛ به

پهنگی سوور «سیب سرخ: سیوی سوور»

۲. [مجازی] شۆرشگێرانه؛ شۆرش؛ خوینین؛

خوازباری کردهوهی توند و تیژ ۳. [مجازی]

کومونیسیت؛ شیوعی.

□ سرخ شدن: سوورهوه بوون؛ سوور بوونهوه:

۱. به پهنگی سوور ههلهگهپان «از خجالت سرخ

شد: له شهرمدا سوور بووهوه» ۲. تاودران؛

قهمران؛ برژان «سیبزمینی توی روغن سرخ شد:

سیتفه زمینی که له رۆنه کهدا سوورهوه بوو».

سرخ کردن: ۱. قهلانیدن؛ قهمرانیدن؛

سوورکردنهوه؛ سوورهو کردن؛ سوورهوه

کهردهی؛ له رۆندا تاودان و برژانیدن

۲. سوورکردن؛ به پهنگی سوور دهڕێنان.

سرخ - : پێشووتر، سوور - ؛ سووره - ؛ سور - ؛ به

پهنگی سوور «سرخفام: سوورکار».

سرخاب / sorxāb / : اسم. ۱. [قدیمی] سوورافک؛

سووراو؛ سوهراف؛ سؤراف؛ دهزمانی سوور که

ژنان بۆ جوانی له گۆنایانی ههلهدهسوون ۲. /ها/

سوورهقولینگ؛ سووره قاز؛ فلامینگۆ.

سرخاب و سفیداب / sorxāb-o-sefidāb, -sifidāb / :

/اسم. [گفتاری] ۱. سووراو-سپیاو؛ دهزمانی خۆ

جوان کردن ۲. [مجازی] ئارایشته؛ تاس و لووس؛

بهزهک؛ خۆ پازاندنهوه.

□ سرخاب و سفیداب کردن: [تعریض]

سووراو-سپیاوکردن؛ خۆ تیل کردن؛ خۆ تاس

و لووس دان؛ روومتهی خۆ جوان کردن.

سرخابی^۱ / sorxābī / : اسم. سوور ته‌لخ؛ پهنگی

سووری ئامال به‌نه‌وش، که له تیکه‌لاوی پهنگی

سوور و ئاوی پیک دی. ههروهها: سرخابی‌رنگ

سرخابی: صفت. سوور ته‌لخ؛ به پهنگی سووری

ئامال به‌نه‌وش.

سرخانه / sarxāne / : صفت. سه‌رمال؛ ناومال؛

ناوماله «حمام سرخانه: گه‌رماوی ناومال».

سرخیاد / sorxbād / : باد سرخ، باد^۱

سرخ‌بید / sorxbīd / : بید سرخ، بید

سرخپوست / sorxpūst / ، ها؛ ان؛ صفت.

سوورپێست؛ سۆرپێست؛ سه‌ر به یه‌کیک له

چوارگرۆی گه‌وره‌ی په‌گه‌زی مرۆ، خه‌لکی

قورنه‌ی ئەمریکا و دورگه‌کانی ئوقیانووسی ئارام،

به پێستی قاوه‌یی رۆشنه‌وه.

سرخیوستی / sorxpūstī / : صفت. سوورپێستی؛

سوورپێستانه؛ پێوه‌ندی‌دار یان سه‌ر به

سوورپێستان «کلبه‌ی سرخیوستی: که‌ویلی

سوورپێستی».

سرخیوش / sorxpūš / : صفت. سوورپۆش؛ خاوه‌ن

پۆشه‌نیک به پهنگی سوور.

سرخر ترسی / sorxtarsi / : اسم. سوورپه‌ریژی؛

۱. [روانشناسی] ترسی نااسایی له پهنگی سوور

(به‌تایبته‌ خوین) که‌ بێتیه‌ هۆی نه‌خۆشی

۲. [مجازی] دۆخی وره‌ به‌ردان و ترسی زۆر له

کومونیسیم یان کومونیسیتان.

سرخرجه / sorxce / : اسم. سوورپێژک؛ سوورپێژکه؛

سوورپێژک؛ نه‌خۆشیه‌کی ئاسته‌می و یرووسی

وینه‌ی سوورپێژه‌یه‌ که‌ یاو، چۆره‌، داییسانی

ناوپۆشی چاو، زیپکه‌ی سوور و گه‌وره‌بوونه‌وه‌ی

ل‌و‌له‌گه‌لی له‌نفاوی له‌ نیشانه‌کانیه‌.

سرخ‌دار / sorxdār / ، ها؛ ان؛ [فارسی] کردی]

/اسم. هه‌فریسک؛ عه‌ره‌ر؛ داری به‌رزی لێره‌واری

هه‌میشه‌ سه‌وز؛ زرنب؛ سرخه‌دار

سرخر / sarxar / : صفت. [تعریض] به‌لای بۆگه‌ن؛

به‌لای به‌د؛ سه‌ره‌خه‌ر «تاسی خواستم دو کلمه‌ با

دختر همسایه‌ حرف بزیم، کلفتشان می‌آمد و سرخر

می‌شد: تا ده‌هاتم دوو قسه‌ له‌گه‌ل کچه‌ هاوسیکه‌مان

بکه‌م، کلفه‌ته‌که‌یان وه‌ک به‌لای بۆگه‌ن ده‌هات».

□ سرخر شدن: بوونه‌ به‌لای بۆگه‌ن؛ بۆ زه‌حمه‌ت

دان هاتن؛ بۆ درووس کردنی دهردیسەر و
زه‌حمهت هاتن.

سرخرگ / sorxrag ، ها: / اسم، سووردهمار؛
خوینبره: رهگی خوین راگویزان له دلوه وه بۆ
ئەندامان.

سر خړو /sorxɾu/: صفت. ږووسوړ: ۱. دم و
چا و سوړ؛ ږوومت سوړ به تايبته به بڼه ی
شايي و له ش ساغيه وه ۲. [کنایي] شاد و
به خته وه. به هوۍ سهر که وتنه وه.

سرخس / saraxs ، ها: ان /: اسم، سی پهل؛
سییهره؛ باو هشیئه؛ نیرووک؛ سه فرابه؛
گولداروو؛ که رهوزه کیویله؛ بارپره؛ مناله پره؛
به رهزا؛ قژی کچ؛ قژی کنیشک؛ پهل
سیاوه شان؛ ریشی پیرمه پانه؛ گیایکی پایا، به
پارچه گه لای بی ددانه وه که ده زیریدا خالگه لی
وردی بریقه داری زهرده هیه.

سرخط / sarxat(t)، ها/: [فارسی / عربی] اسم.
 سهرديږ؛ ناو يان بابته تي وتارې که له سهریه وه
 دهنووسړې.

□ سرخط اخبار: سہر دیپری ہہ وال؛ کورتہی
ہہ وال.

سرخک /sorxak/:اسم، سووریژە؛ سووړځه؛ سووړځه؛ سووړیژه؛ سووريجه؛ سووړيجه؛ سیرۆژه؛ سۆرگ؛ سۆرک؛ سوورك؛ سووريك؛ سووريكه؛ سووركه؛ سووريكه؛ سوورلئ؛ سۆرك؛ سوژك؛ سووركئ؛ گەزنه؛ ئەسپه؛ نهخۆشیه کی زۆر ئاستەمی ویروسسی که به یاو، زیکه و ئاوهچۆروه سه ره هلهدهدا و له منداناندا زۆر گیرۆیه.

سرخ کن / sorxkon ، ها: / اسم. نامرازیکی
کاره باییه بو باش سووروه کردنی بری
خوارده مہنی به کار دی.

سرخ مو / sorxmû : صفت. مووسوور؛ قرشوور؛
موسرخ؛ موقرمز

سرخنای /sorxnāy/ مری

سرخود^۱/sar(e)xod/: صفت. ۱. [گفتاری]
سەرڅەر، سەرره‌خەر، لاسار، خۆسه‌ر؛ گۆش
نه‌داپنه؛ ناگۆشگیر ۲. له‌خۆ؛ له‌سه‌رخۆ؛ هی‌خۆ؛
وێرای شتی به‌شیوه‌ی به‌شی له‌و شته «آستین
سرخود: قۆل له‌خۆ».

سر خود: قید. [گفتاری] له خووه؛ به خووه؛
سه ره خو؛ خو سه رانه؛ بی پرس؛ بۆ خوئی (سر خود
خانه خریده؛ له خووه چوو ه خانووی کریوه).

سر خور / sarxor : صفت. [مجازي، فرهنگ مردم]
 سهره‌خوره؛ سهرخور؛ سهره‌ور؛ به دۆخ يان
 چاره‌نووسى كه به شووم و هۆى مهرگى
 تاكيكى تر (وهك داك و باب يان هاوسره) بزانرى.

سرخوردگی / sarxordegi / ها: اسم، [مجازی]
به خودا شکاوی، خوبانی، دلساردی،
خهفه تخانی، وههزی و ناهومییدی به هۆی
شکست و نامرادی له کار یان نهگه‌یشتن به
ئامانجیک.

سر خورده / sarxorde /: صفت. [مجازی] به
خوداشکاو؛ ناهمی؛ دلسارد؛ خهفه تخان؛ خوبان.

سرخوش /sarxoš/: صفت. ۱. شاد؛ ده‌ماخ؛
وهش؛ خوْشحال؛ سهرکه‌یِف؛ به‌که‌یِف؛ دل‌شاد
۲. سهرخوْش؛ سهروهش؛ مه‌ست؛ ته‌له‌س.

سرخوښی / sarxošî ، ها: /سم. ۱. شادی؛
خوښحالۍ ۲. سهرخوښۍ؛ سهرهوشۍ؛
مهستی.

سرخه دار /sorxedār/ سُر خدار
 سرخی /sorxî/ اسم، سووری؛ سووریتی؛
 سووراتی؛ سۆهری؛ سوورایه تی؛ چۆنایه تی سوور
 بوون.

سرد / sard/: صفت. سارد؛ سهرد؛ سار؛ تهزی؛
پونج: ۱. به تینیکی که متر له تینی دهره کی
لهش که دپیته هوئی ههست به ناره‌ه‌تی یان

۲. به تینیکی
که متر له تینی رَ چاوکراو (چای سرد: چای سارد)
۳. گهرمه وهنه کراو؛ گهرمه وه نوگ (خوراک سرد؛

ده کهن و له گهنینی نهوی تیدایه بهرگری ده کات.

سردر / sardar ، ها: / اسم. سهردهر؛ سهردهرگا:

۱. زفقیل؛ سهردهرانه؛ سهر بهره؛ سهرهوهی ده رگا ۲. جوانکاری سهرهوهی در گای خانوو.

سردرختی / sarderaxti ، ها: / اسم. میوه یه ک که هیشتا به دارهویه.

سردرد / sardard / درد

□ **سر درد** گرفتن: سهرئیشه گرتن؛ سهرئیشه گرتن؛ سهر ئیشان؛ ژانه سهرگرتن. ههروهه: **سردرد داشتن**

سردرگم / sardargom: صفت. ۱. شیواو؛ هالۆز؛

نالۆز؛ تیک هالاو؛ هالۆزاو؛ هم گم؛ بی سهره و بهره؛ گرفنج؛ گرفنج؛ هه ربل؛ شیواو و تیکهوه

پیچیاو به شیوه یی که سهره که ی نه دۆز یتهوه (کلاف سردرگم: پاری شیواو) ۲. /مجازی/

سهر لی شیواو؛ ری لئون بووی وا که نه زانی به کویدا بروا (ناگهان در پیچ و خم غار سردرگم شد و

مسیری را که آمده بود، گم کرد: له کتوپردا له پیچه لپوچی نه شکوه ته که دا سدری لی شیوا و نهو

رینگه لیوه هاتبوو لیی گوم بوو) ۳. /مجازی/ **حه په ساو؛ په شیواو؛ شاش؛ په شوکاو؛**

په شوکیاگ؛ هه یران و بی توانستی بریاردان.

□ **سردرگم شدن؛** هه بلین؛ هه ربلین:

۱. نالۆزان؛ تیک هالان؛ بی سهره و بهره بوون

۲. /مجازی/ سهر لی شیوان؛ سهر گهردان بوون؛ **په شوکیان؛** هه په سان.

سردرگمی / sardargomi ، ها: / اسم. /مجازی/

شیواوی: ۱. هالۆزی؛ نالۆزی؛ تیک هالاولی؛ هم گمی ۲. سهر لی شیواوی؛ شاشی.

سردست / sardast: / اسم. ۱. باله که؛ باله کی؛

گۆشتی بالی نالۆل ۲. /ها/ سهر قۆل؛ سۆزانی؛ **فه قیانه.**

سردسته / sardast ، ها: / گان: / اسم. سهردهسته؛

سهردهسه؛ یه کمان: ۱. سهر بهند؛ ربه ره

آب سرد: خۆزاکي سارد؛ ناوی سارد) ۴. چایگ؛ چیا؛ چییگ؛ چیی؛ تهزی؛ وه بهر سهرما نراو

(نوشیدنی سرد: خواردنهوهی سارد) ۵. /مجازی/ سارد و سهر؛ سهر؛ به بی ههست و وروژانی

دهروونی (نگاه سرد: مهیزی سارد).

□ **سرد بودن؛** سارد بوون؛ سهرد بیهی:

۱. چایی بوون؛ چایگ بوون (آب سرد است:

ناوه که سارد) ۲. /مجازی/ سارد و سهر بوون؛

گوپ و تین نیشان نه دان (فتارش خیلی سرد بود: **ناکاری زۆر سارد بوو.** ههروهه: **سرد شدن**

سرد کردن؛ سارد کردنهوه؛ سهردهوه که ردهی:

۱. فینکه وکردن؛ هینانه خوارهوهی دهه (شیر

را کمی سرد کن: شیره که که می سارد کهوه) ۲. /مجازی/ **دلسارد کردنهوه.**

سرداب / sardāb / **سردابه**

سردابه / sardābe ، ها: / اسم. سهرداف؛ سارداو؛

سهرداو؛ سارداوه؛ ئافسارک؛ زاخۆن؛ ماران؛ مه سنا؛ ناویس؛ سارنج؛ ژیرخانی قوول که

ئال وگۆری دهمای زۆر کهمه، بۆیه زۆتر بو **هه لگرتنی ماکی پیخۆر، به کاردی: سرداب**

سردار / sardār ، ها: / ان: / اسم. سهردار؛ سپاران؛ سهر کرده و رابه ری هیژیکی چه کداری.

سرداری / sardāri: / اسم. سهرداری:

۱. سهرۆکی؛ رابه ری ۲. /قدیمی/ **حشکاو؛**

خهفتان؛ ئیشکاو؛ جۆریک پالتاوی بهرۆک بهسراوی بی یه خه یپاوانه.

سردبیر / sardabîr ، ها: / ان: / اسم. سهرنووسهر؛

سهره ک نووسهر؛ سهر نفیسهر؛ سهر نفیسکار؛

سهر په رشتی نووسهرانی بلاو کراوه یه کی دهوره یی یان کۆمه له وتاری، که کاری

کۆکردنهوه و ریک و پیک کردن یان چاوه دیریانی **وه نه ستویه. ههروهه: سردبیری**

سردخانه / sardxāne ، ها: / اسم. سهردخانه:

شوینیکی بهسراو و تین پارێز که ده زگاگه لی

سهر ماده ر بۆ له خۆ راگرتنی سهرما تیددا کار

سردمزاجی / -mazāci, -sardmezāci: [فارسی/عربی] اسم. ساردمزاجی؛ کمی یان نه بوونی
 حزی جنسی. ههروهه: **سردمزاج**
سردوزی / sardûzi, ها: / اسم. [خیاطی]
 سهردروو؛ دروونئ که تهقه له کان به دهرهوه بن.
سردوشی / sardûshi, ها: / اسم. ۱. شریتهیه کی
 باریک که بو رازاندنه وهی سهرشانی برئ
 جل و بهرگ که لکی لی ده گرن ۲. باریکه
 پارچه یه یک بو سهرشانی چه کداران که پله کیانی
 پیوه ده لکینن: **پاگون**
سردوگرم / sard-o-garm: / اسم. [مجازی] تال و
 سویر؛ سارد و گهرم؛ سهرد و گهرم؛
 نه زموونگه لی جوراو جورئ ژیان: **گرم و سرد**
 سرد و گرم چشیدن: [مجازی] تال و سویر
 چه شتن؛ وریا بوونه وه به هوی نه زموونی
 خوش و ناخوشی ژیان.
سردوگرم چشیده / sard-o-garmçeşide, ها: /
 صفت. [مجازی] تال و سویر چه شتوو؛ له ژین
 خراو؛ به نه زموون.
سردی / sardî: / اسم. ساردی؛ سهردی: ۱. دؤخ
 یان چۆنیته ی سارد بوون «سردی هوا؛ ساردی
 کهش» ۲. نه زموون و بۆچوونیک کی کۆن سه بارهت
 به تایبه تمهنندی برئ پیخۆر و خواردنه وه که
 ده بیته هوی دابه زینی گهرما و هیزی گشتی
 لهش «خیار سردی است؛ خه یار ساردیه».
 سردی کردن: ساردی کردن؛ سهردی
 که رده ی؛ چپامانی کیشته ی؛ ههست کردن به
 کزی، بی حالی یا دل هه لشیوان به هوی
 خواردنی برئ پیخۆر و خواردنه وه «حتماً
 سردی کرده، عسل بخورد، خوب می شود؛ دیاره
 ساردی کردوو، ههنگوین بخو، چا ده بیته وه».
سردیس / sardîs, ها: / ان: / اسم. کۆته لی سهری
 مرؤ یان گیاندار.
سرراست ۱ / sar.râst: / صفت. سهرراس؛
 سهرراست: ۱. راسته و راست؛ راسته ووخۆ؛

دهسته؛ پیشه نگی دهسته ۲. سهرگه وه؛
 سهرۆک؛ رپهر و پیشه وای گرۆیه ک.
سردستی / sardasti: / قید. [گفتاری] به سهر
 دهسته وه؛ به په له؛ له ماوه یه کی کورتدا «سردستی
 دو خط بنویس ده دستش؛ به سهردهسته وه دوو خه تی
 بۆ بنووسه و بیده یه».
سردسیر ۱ / sardsîr: / اسم. رۆزان؛ سهرده سیر؛
 سهردسیر؛ کوستان؛ کیوسان؛ ئیلاخ؛ ئیلاخ؛
 له یلاخ؛ کۆسال؛ ناوچه یه ک که هاوینانی فینک
 و زستانانی شه خته یه «از گرمسیر به سردسیر رفتن؛
 له گهرمیان وه بو رۆزان چوون».
سردسیر ۲: / صفت. سهرده سیر؛ سهردسیر؛ رۆزان؛
 به نیوانه ده مای که متر له ۲۰ سانتیگرا.
سردسیری / sardsîri: / صفت. [گفتاری]
 سهرده سیر؛ سهردسیر.
سردفتر / sardaftar, ها: / ان: [فارسی/عرب]
 / اسم. سهرده فته ر؛ سهرپهرشتی نووسینگه ی
 به لگه ی ره سمی.
سردکن / sardkon, ها: / اسم. چیلر؛ ساردکۆکه ر؛
 سارد وه کهر.
سردکننده / sardkonande, ها: / اسم.
 ۱. سارد وه کهر؛ ساردکۆکه ر؛ ساردکهره وه؛ ههر
 جور ده زگایئ که سهرما وه دی بینئ ۲. ته نی
 که به هوی کاردانه وه ی کیمیایی سهرما به ره هم
 دینئ.
سردم / sardam, ها: / اسم. ۱. سه کۆی جئ
 دانیشتنی مورشیدی زۆرخانه ۲. خانه قا؛
 جینگه ی کۆ بوونه وه ی ده رویشان.
سردماغ / sardamâq: / [فارسی/عربی] صفت.
 [گفتاری] گوریز؛ گوریزه؛ ساز؛ به ده ماخ؛
 که یف خوش. ههروهه: **سر دماغ بودن**
سرمدمدار / sardamdâr, ها: / ان: / اسم.
 ۱. [مجازی] سهرۆک؛ به پیوه به ری زنجیره کار و
 چالاکی گرۆیی ۲. پرسه گیر؛ کارگیر پرسه؛
 شین گیر ۳. مورشیدی زۆرخانه.

دوايي سيله ندری گاز داده پوښی ۲. کلاوهی
موتور که سيله ندره کان داده پوښی و له وټوه
سووته مهنی ده پښته ناو موتور هوه.

سر سينه / sarsîne / اسم. سهر سينگ؛ گوشتی
سينگی مهر و مالات.

سر شاخ / saršāx / صفت. شاخ به شاخ؛ سهر شاخ؛
به حاله تی کی بهر کی یان شهر و هه مبر
بوونه هوه (وهک زورانبازان یان نازلهی شادخار).

سر شاخ شدن: شاخ به شاخ بوون؛ سهر شاخ
بوون؛ تووشبار یان سهر قالی شهر و داوا بوون.
سر شاخه / saršāxe / ها / اسم. سهر چل؛
سهر لهق؛ چله پوپه؛ به شی دوايینی لق.

سر شار / saršār / صفت. / ادبی / دارمال: ۱. پراویر؛
پربه پر؛ لرب؛ ته ژی؛ تژی؛ لیواولیو؛ لیوانلیو؛
لیوان؛ که فهر پښ؛ پر؛ پهر؛ لیپ ۲. زور و زه بند؛
زور؛ زه بند؛ فره «ثروت سرشارت از رنج مردم است»
مالی زور و زده بندت له خوینی خه لکه.

سر شاری / saršāri / اسم. / ادبی / دارمالی؛
پراویر؛ پری؛ لیوانلیوی؛ که فهر پښ؛ زه بند و
زوری؛ دؤخ یان چوناوچونی پر بوون.

سر شانه / saršāne / ها / اسم. سهر شان:
۱. به شیک له جل و بهرگ که شانه ده لکینیتیه
قوله وه ۲. ناوشان؛ نهو به شه له جل و بهرگ که
شان داده پوښی.

سر شت / serešt / اسم. / ادبی / سوروشت؛
سروشت؛ سرشت؛ گه وههر؛ چیه تی خوئی و
پیکهاته ی بنه مایی کهس یان شتیک.

سر شتن / sereštan / مصدر. متعدی. / ادبی /
// سرشتی: تیکه لاندت؛ سرشته می کنی: تیکل

ده دهی: سرشته کن: تیکه لده // تیکه لدان؛
کهرچلاندن؛ فستراندن؛ ثامینن؛ لیکدان؛
تیکدان؛ ثاویته کردن؛ ثامیته کردن؛ ثامیژه
کردن؛ تیکه ل کردنی شتیک ده گهل

شتیکی تر دا. ههروه ها: سرشتی

■ صفت مفعولی: سرشته (تیکه لاو) / مصدر منفی:

شتیک له سهری ۲. خلیسکین؛ خزکی؛
خزه کانی؛ خززه کانی؛ خزخان؛ خش خشان؛
که رهسته یه کی کایه ی زارو کانه بؤ به سهریه وه
خزان.

سر سهره یازی: خلیسکانی؛ خلیسکین؛
خز خزه کانی؛ خلیسکینن؛ خلوو زگی؛
کایه ییکی مندا لانه به شیوه ی خو خزاندن
به سهر شوین یان که رهسه به کی تاییه تی نهو
کاره.

سر سري ۱ / sarsari / صفت. سهر چل؛ سهر سهری؛
که مته رخمه؛ سهر پورت؛ ته ول باز؛ ته وهل؛
سه که ماتی؛ سهر پوت؛ گهلایي؛ سهره پو؛ به بی
سهرنج دان و شویندا چوون.

سر سري ۲: قید. به سهر چلی؛ سهرشکین؛
سهر سهری؛ گوتمه؛ لاسمال؛ به گوتمه؛
بی تیروانین «سر سري درس خواندن: به سهر چلی
ده رس خویندن».

سر سلامتی / sarsalāmātī / [فارسی / عربی] / اسم.
سهر سلامه تی؛ سهر خوښی؛ سهره خوښی؛ نهوه ی
بؤ هاوده ردی و به مه بهستی دلدانه وه ی خاوه
مردود ده گوتمی.

سر سلامتی دادن: سهره خوښی لی کردن؛
سهر سلامه تی دانه وه؛ پرسه و سهره خوښی
کردن.

سر سلسله / sarselsele / ها / [فارسی / عربی] / صفت.
سهر کان: ۱. سهره ته وه؛ دامه زړینه ری
بنه مال به که له پادشایان ۲. پیشهوا؛ سهر پهل؛
پیشه نگ و ده سپیکه ری کارئ که دهسته یه ک
پتی په رزاون.

سر سنگین / sarsangīn / صفت. / مجازی / لالووت؛
نه بان له ئاست دیتران. ههروه ها: سر سنگینی

سر سوزن / sarsūzan / ها / اسم. سهره ده رزی؛
سهره چهن؛ سهری ثاودوژک.

سر سیلندر / sarsilandr / ها / [فارسی / فرانسوی]
/ اسم. سهر سیله ندر: ۱. سهر پوښی که به شی

نسرشتن (تیکه‌ل نه‌دان)

سرشتی / sereštī: صفت. سرشتی؛ سورشستی.

سرشک / serešk, serešg: اسم. [ادبی] نسرین؛

فرمیسک؛ فرمیسک؛ هرسی؛ هیستر؛ نسر؛

رؤنتک؛ هورمیس؛ رندک؛ هه‌ستار؛ رؤندک؛

سوروشک: سرشگ

سرشکستگی / saršekastegî: اسم. [مجازی]

سهرشور؛ ریسوایی؛ شهرمه‌زاری.

سرشکسته / saršekaste: صفت. ۰۱. [کنایی]

سهرشور؛ سهرنهمه؛ سهرنزم؛ شهرمه‌زار به‌هوی

روودای ناخوش و زورتر شهرمه‌مین

۰۲. سهرشکاو؛ سهرشکیاگ؛ سهره‌م‌ریا.

سرشکن / saršekan: صفت. [مجازی] دابه‌ش؛

سهرشکینه؛ دابه‌ش کراو له نیو نهدامانی

دهسته‌یه‌کدا «مخارج أسفالت کوچه را میان همسایه‌ها

سرشکن کردند: مزاحمتی ناسفالتی کولانه‌کهمان له

نیو هاوسیکاندا دابه‌ش کرد». هه‌روه‌ها: سرشکن

شدن: سرشکن کردن

سرشگ / serešg: اسم. سرشک

سرشماری / saršomārî: اسم. سهرژمیری؛

سهرژماری؛ سهرژمه‌ژمیری؛ سهرنقیسی؛

۰۱. هه‌لژمار؛ کاریان رهوتی سهرژمارکردن؛

بژاردنی که‌سانیک له نیو کۆمه‌لگایه‌ک ۰۲. / لها/

نامارگری «سرشماری نفوس: سهرژمیری خه‌لک».

هه‌روه‌ها: سرشماری شدن: سرشماری کردن

سرشناس / saršenās, ها؛ ان؛ صفت. [مجازی]

به‌ناوبانگ؛ سهرناس؛ به‌دهنگ و ناو؛ ناودار؛

نامدار؛ ناسراو له کۆمه‌لگایه‌کدا.

سرشو(ی) / saršū(y): اسم. سهرشو؛ سهرشور؛

ماکی خاوتیکه‌روه‌ی (وه‌ک شامپو، سابوون یان

هه‌ندی نامیته‌گه‌لی گیایی) سهر و قز.

سرشیر / saršîr: اسم. تۆ؛ تۆی شیر؛ سهرشیر؛

سهرتۆی؛ سهرتۆ؛ تۆزی؛ تۆزگ؛ کاژ؛ کاژه؛

قه‌یماخ؛ قه‌یماغ؛ پرۆته‌یین و چه‌وری شیر که

پاش ساردبوونه‌وی وه‌ک توژ به‌سهریه‌وه

ده‌به‌سری.

سرصفحه / sarsafhe, ها؛ [فارسی/عربی/اسم.

سهرلاپه‌ره؛ نه‌وه‌ی له سهر په‌روه‌ه و جیاه

ده‌قی په‌ره‌که نووسراوه.

سرطاس / sartās: [فارسی/عربی] سرتاس

سرطان / saratān: [عربی/اسم. ۰۱. [پژشکی] شیر

په‌نجه؛ کیف‌زاله؛ قر‌زاله؛ کورنجه؛ سهره‌تان؛

نه‌خوشیه‌ک به‌هوی ته‌شه‌نه کردنی بی‌پاده‌ی

شانه‌گه‌لی له‌ش ۰۲. [نجوم] خرنجگ - ۱

۰۳. [تقویم] کیف‌زال؛ قر‌زانگ؛ قر‌زال؛ چواره‌مین

که‌لوو له‌دوازه‌که‌لووی سال، به‌رانبه‌ر به

پوشوپه‌ر.

سرطانزا / saratānzā: [عربی/فارسی] صفت.

شیرپه‌نجه‌هین؛ هویان هوکاری به‌دیها‌تنی

نه‌خوشی شیرپه‌نجه.

سرعت / sor'at, ها؛ [عربی/اسم] خیرایی؛ تاو:

۰۱. گورجی؛ توندی جم و جوول ۰۲. / مکانیک/

نرخ‌ی بزووتنی بزۆکی به‌گویره‌ی یه‌که‌ی کات

«بیش از ۱۲۰ کیلومتر در ساعت سرعت داشت: پتر له

۱۲۰ کیلومتر له‌کاتژمیردا خیرایی هه‌بوو»

۰۳. [گفتاری] په‌له؛ له‌ز؛ خیرا له‌به‌پۆه‌بردنی

کاریکدا «آزاد کارهای را به سرعت انجام داد: نازاد به

په‌له‌کاره‌کانی کرد».

سرعت آغازی [سرعت اولیه]

سرعت انتقال: [مجازی] وریایی؛ زیره‌کی؛

تیزی؛ وریایی؛ وشیری؛ بار و دۆخی زوو

تیگه‌یین.

سرعت آبی: خیرایی ساتی؛ خیرایی بزاقی

شتیکی بزۆک له‌چرکه‌ساتیکی دیاریکراودا.

سرعت اولیه: خیرایی سهره‌تایی/ ده‌سپیک؛

خیرایی ته‌نیکی بزۆک له‌سهره‌تای

رپکه‌وتیدا.

سرعت لاک‌بشتی: [کنایی] کیسه‌ل‌رۆ؛

کیسه‌ل‌ناسا؛ وه‌ک کیسه‌ل، زۆر هیواش.

سرعت مجاز: خیرایی شیاو؛ خیرایی ریدراو؛

خیراییه ک که نایی لئی لایدری.

سرعت یکنواخت: خیرایی یه کهاوی/ به کدهس/ یه کجور؛ خیراییه ک که ئەندازی له چەن ماوه کاتی بهرامبهردا، یه کسانه.

□ سرعت بخشیدن/ دادن: خیرا کردنهوه؛ خیرایی پیدان؛ توند کردنهوه؛ بوونه هوی خیرا تر بوونی شتی «ماشین آلات جدید، به تولید سرعت بخشید: دەرگاواله تازه کان بهرهم هینانیا خیرا کردهوه».

سرعت گرفتن/ یافتن: دهور هه لگرتن؛ دهور گرتن؛ خیرا بوونهوه «ماشین در سرازیری سرعت گرفت: ماشینه که له سه ره وخواریدا دهوری هه لگرت».

سرعت سنج / sor'atsanc ، ها: /عربی/ فارسی/ اسم. خیرایی پیو: ۱. نامرزی ئەندازە گرتنی خیرایی نامرزیان که رهسته یه کی بزۆک ۲. نامرزی له که رهسته ی گواسته نی دا که خیراییه که ی به پیی کیلۆمیتەر له یه که ی کاتدا (سهعات، دهقیقه و...) نیشان ده دا.

سرف / serf ، ها: /اروسی/ اسم. سرف؛ ره عیعت؛ رایعت؛ مسکین؛ خه لکی لادیی له سه ره ده می فیو دالیدا که وه ک زه وی و زار ده سینران و ده فرۆشان.

سرفراز / sarfarāz ، ان: /صفت. /مجازی/ سه ره برز؛ سه ره بلن؛ سه ره بلند؛ سه ره فیراز؛ سه ره فراز.

سرفراز / sarfarāzi ، ها: /اسم. /مجازی/ سه ره برزی؛ سه ره بلندی؛ سه ره فیرازی؛ سه ره فراز.

سرفصل / sarfasl ، ها: /فارسی/ عربی/ اسم.

۱. سه ره تا؛ ده سپیکی هه ره بهش (له کتیبدا) ۲. ده سپیک؛ ده سپیکانه؛ نووسراوه یان ناوی سه ره تا ی هه ره بهشیک ۳. /مجازی/ سه ره تا؛ گۆرانکاریه کی دیار له ره وتیکدا «کشف آتش سرفصل تازه ای در زندگی بشر بود: دۆزینه وه ی ئاور له

ژیانی مرؤدا، سه ره تا بیک نو ی بوو ۴. /حسابداری/ سه ره تا؛ لاپه ره یان بهشیک له ده فته ری حیسابدار ی، له مه ر حیسابگه لی دیاریکرا وه وه.

سرفه / sorfe ، ها: /اسم. کۆخه؛ کۆکه؛ کوخ؛ کۆخی؛ کۆخت؛ کۆخک؛ کوخک؛ قف؛ قفه؛ قفه؛ قوفه؛ قۆز؛ قۆزه؛ قۆخه؛ قۆزی؛ سه وه قه؛ کوله؛ قوته؛ قلخه؛ ره وتی هاتنه ده ره وه ی له پر و دهنگدار ی هه وا ی سیگه ل به هوی وه خو رو و هاتنی رینگه ی هه ناسه «سرما خورده بود و سرفه می کرد: سه رمای خو ارد بو و کوخه ی ده کرد».

□ سرفه کردن: کۆخین؛ کوخاین؛ کۆخاندن؛ کۆکین؛ قۆزان؛ قۆزیان؛ قۆزین؛ قۆزه ی؛ قۆزای؛ قلخین؛ قفین؛ قوفین؛ کلهايش؛ سه وه قان؛ کۆخه/ قۆزه کردن.

سرفه گرفتن: که وتنه کۆخین؛ هاتنه کۆکین؛ که وتنه کۆکیان؛ هاتنه قۆزین؛ که وتنه قۆزیان؛ تووشی قۆزه هاتن «سیگار می کشیدند، سرفه ام گرفت: جگه ره یان ده کیشا، که وتنه کوخه»: به

سرفه افندان

به سرفه افندان ☞ سرفه گرفتن

سرقت / serqat ، ها: /عربی/ اسم. /ادبی/ دزی (به جرم سرقت از خانه ی مردم دستگیر شد: به تاوانی دزی له مالی خه لک قۆلبه ست کرا).

□ سرقت ادبی: دزی وێژیه ی؛ کار یا ره وتی پی ناسین یان بلا و کردنه وه ی نووسراوه ی دیتران به ناوی خۆوه.

□ سرقت شدن: دزبان؛ دزیان؛ دزیه ی؛ دزیای؛ بران؛ بریان «ماشینم سرقت شد: ماشینه که م دزرا»: به سرقت رفتن

سرقت کردن: دزین؛ بردن «دوچرخه اش را سرقت کرده بودند: دووچرخه که یان دزیوو»: به

سرقت بردن

به سرقت بردن ☞ سرقت کردن

به سرقت رفتن ☞ سرقت شدن

سرقفلی / sarqofli ، ها: /فارسی/ عربی/ اسم.

سر برگ

سر کج / sarkac: صفت. سرکه‌ج؛ سرگوج؛ سرلار؛ سرخوار؛ به سر یان بهشی پیکاری خوار (له چاو دهسته یان کوته‌ریهوه) (بیل سرکج؛ میخ سرکج؛ پیتمه‌ری سرکه‌ج؛ بزمار ی سرگوج).
سر کردگی / sarkardegi: اسم. سرپه‌لی؛ سرکرده‌یی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی سرکرده بوون (او را به سرکردگی برگزیدند: به سرپه‌لی هه‌لیانباردا).

سر کرده / sarkarde، ها؛ -گان: اسم. سرپه‌ل؛ سرکرده؛ سرکرده؛ رپیتر یان سرۆکی گرویه‌ک (سرکرده‌ی راهزنان؛ سرکرده‌ی شورشیان؛ سرپه‌لی چه‌ته‌کان؛ سرکرده‌ی ئازاوه‌چیان).
سرکش / sarkeš، ها؛ -ان: اسم. سرکلارو؛ سرکیش؛ هیل ی چه‌وت بۆ سر پیتی کاف و گاف.

سرکش / ها؛ -ان: صفت. [مجازی] سربریزو؛ سرکیش؛ سرکه‌ش؛ سرزه‌یه؛ سرچه‌وت؛ مله‌پیچ؛ نافه‌رمان؛ هوگر یان به خو و خده‌ی سر نه‌هاوردنه‌ ریوه (اسب سرکش؛ بچه‌ی سرکش؛ ئه‌سیی سرکیش؛ مندالی سربریزو).

سرکشی / sarkeši، ها؛ -ان: اسم. [مجازی] سرکیشی: ۱. سهربریزو؛ نافه‌رمانی؛ سرکه‌شی؛ یاخیه‌ری؛ سرشیتی؛ سرچه‌وتی؛ مله‌پیچی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی سرکیش بوون (دیگر سرکشی نمی‌کند: ئیتر سهربریزو ناکا).
 ۲. دیمانه له کهس، جیه‌ک یان شتیکی بۆ ئاگادار بوون له بار و دۆخی. ۳. کار یان په‌وتی راگه‌یشتن (از وقتی توانستم به باغچه سرکشی کنم، علف همه جا را گرفته است: لهو کاته‌وه نه‌متوانیوه سرکیشی باخچه‌که بکه‌م، گژ و گیا هه‌موو جیه‌گیه‌کی داگرتوه).

سر کنسول / sarkonsül، ها؛ -ان: [فارسی/فرانسوی] / اسم. سهرکونسول؛ سرۆکی کونسولگه‌ریه‌کانی ولاتی له ولاتیکی تر دا.

سهرقفل ی؛ پاره‌یه‌ک که خاوه‌ن دوکان له کاتی کرئ‌دانیدا له کرئ‌نشینی ده‌ستینی.

سر قلم / sarqalam، ها؛ -ان: [فارسی/عربی] / اسم. نووکه‌قه‌له‌م؛ سهرقه‌له‌م؛ نووکی قه‌له‌م.

سرقلیان / sarqalyān، ها؛ -ان: [فارسی/؟] / اسم. سهرقلیان؛ سهرقه‌نده؛ سهرقه‌نگه؛ سهرقه‌ننه؛ سهری نیرگه‌له؛ تیکه‌یه‌کی ناو به‌تال، کون-کون و گروقه‌ری له سهر قلیانه‌وه بۆ ئاگر و ته‌ماکو تی کردن.

سرک / sarak: اسم. [گفتاری] سهرتاتکی؛ سهره‌تاتکی؛ مله‌تاتکی؛ مله‌قوته؛ مله‌قوتی؛ هه‌لقوت؛ هه‌لقورت؛ کاری روانین بۆ جیگا یان شتیکی به شیوه‌ی به‌رزکردنه‌وه‌ی سهر یان له‌شی خو.

☐ **سرک کشیدن**: مل کشان؛ سهرکیشان؛ سهر قوتان: ۱. کورت و سهرسهری به شتیکیا روانین (سرکی کشیدم بینم بچه‌ها چه می‌کنند: مل‌یکم کیشا بزائم منداله‌کان چی ده‌کهن).
 ۲. [مجازی] سهره‌تاتکی کردن؛ مله‌قوته‌کردن؛ سهر هه‌لینان؛ هه‌لقوتان؛ هه‌لقورتان؛ به دزه‌وه روانین بۆ سهرده‌ره‌ینان (کسی از پشت درخت سرک می‌کشید: یه‌کی له پشتی داره‌که‌وه ملی ده‌کیشا).

سرکار / sarkār: اسم. ۱. سهرکار؛ سهرناویکی به‌ریزانه بۆ ئه‌ندامانی هیزی چه‌کداری خوارتر له سهره‌نگ ۲. خان؛ خات؛ خاتوو؛ سهرناویک بۆ ژنان.

☐ **سرکار علیه**: پوروی؛ خات؛ خاتوو؛ جی‌ناوی ریزگرانه بۆ ژنان.

سرکار: ضمیر. به‌ریزان؛ ئیوه؛ جی‌ناوی ریزگرانه به جیگی تو (سرکار رفیق: به‌ریزان رۆیشتن).

سرکارگر / sarkāgar، ها؛ -ان: اسم. سهرکاریگه‌ر؛ سهرعه‌مه‌له؛ کاریگه‌ری لیزان که چاوه‌دیری کاری کرپکاران ده‌کا.

سرکاغذ / sarkāqaz: [فارسی/چینی] ☞

سرکنجبین / serkangabin / سِکَنجَبین

سرکوب^۱ / sarkûb / سَرکوبی

سرکوب: صفت. [کنایی] سرکوت؛ دامرکاو؛ داته‌مراو؛ تیشکاو و له هیز کهوتوو «دشمن سرکوب شد؛ مخالفان را سرکوب می‌کنند؛ دوزمن سرکوت بوو؛ نه‌یاران سرکوت ده‌کن».

سرکوبگر / sarkûbgar ، ان: صفت. [کنایی] سرکوت‌کهر؛ داته‌مرین؛ دامرکین؛ هوگر یان خاوه‌ن خوی سرکوت‌کهری «نظام سرکوبگر؛ رژیم سرکوت‌کهر».

سرکوبی / sarkûbî: اسم. [کنایی] سرکوت‌کهری؛ کاره‌په‌هاتی شکست‌دان و هیزی چالاکي و به‌ریه‌کانی لئ سهندن: سرکوب
سرکوفت / sarkûft ، ها: اسم. [کنایی، گفتاری] سرکؤ؛ سرکونه؛ سرکفت؛ سرزنشت و پرای سووکایه‌تی.

سرکوفت زدن: [مجازی] سرکونه‌کردن؛ سرکفت‌کردن؛ سرکفت‌لیدن؛ بهر تیر و توانج‌دان «دایم به من سرکوفت می‌زد که چرا خوب درس نمی‌خوانم؛ همیشه سرکونه‌ی ده‌کردم بؤچی دهرس ناخوینم».

سرکوفت کسی را به دیگری زدن: [مجازی] تانه‌ی که‌سیک له که‌سی‌تر دان؛ به‌بونه‌ی سرپیشکی یان سرکه‌وتنی که‌سی، که‌سیکی تر لؤمه‌کردن «دایم سرکوفت پسرعمویم را به من می‌زدند؛ همیشه تانه‌ی ناموزاکه‌میان لیم ده‌دا».

سرکوفته / sarkûfte: صفت. [کنایی] سرکوت‌کراو؛ داته‌مراو؛ دامرکاو «آرزوه‌ای سرکوفته؛ ناواتگه‌لی سرکوت‌کراو».

سرکه / serke: اسم. سرکه؛ سیک؛ سهک؛ سیهک؛ ته‌وشیکی ترش که له کردوکوی باکتریگه‌لی ترشینهر له ئه‌لکولی تراودا به‌ره‌هم دئ و ترشی پئ دروست ده‌کن.

سرکه انداختن: سرکه نانه‌وه؛ سرکه

خه‌فاندن؛ ترشاندنی ماکه شه‌کریه‌کان (به‌تایبه‌ت میوه) بؤ سازکردنی سرکه.

سرکه‌ای^۱ / serke'i: اسم. سرکه‌یی؛ په‌نگی به‌نه‌وشی کال.

سرکه‌ای^۲: صفت. سرکه‌یی: ۱. به‌په‌نگی به‌نه‌وشی کال ۲. سرکای؛ له سرکه‌دا گه‌وزاو «دستم سرکه‌ای شده است؛ دستم سرکه‌یی بووه».

سرکه‌شیره / serkešire: اسم. سرکه و دؤشاو؛ تیکه‌لاوی سرکه و دؤشاوی ترئ و ئاو که شهربه‌تیکی وه‌کوو سکه‌نجه‌بین وایه.

سرگذشت / sargozašt ، ها: اسم. به‌سهرهات؛ سهرگؤت؛ سهربرده؛ سهربهورد؛ سهربهوردی؛ سهربهوردوو؛ سهرگوروشته؛ سهرگورشته؛ سهرگوزه‌شته: ۱. سهمهره؛ سهربووری؛ هه‌والی پرووداو‌گه‌لی پیونه‌ندیدار به‌که‌س یان شتتیکي دیاربیکراوه‌وه «سرگذشت پرواز انسان؛ به‌سهرهاتی فرینی مرؤف» ۲. نووسراوه‌ی پیونه‌ندیدار به‌وه پرووداوانه‌وه «سرگذشت پاستور را می‌خواندم؛ به‌سهرهاتی پاستورم ده‌خوینده‌وه» ۳. ژین‌نامه؛ ژیان‌نامه «سرگذشت مردان نامی؛ به‌سهرهاتی پیاوانی ناودار».

سرگران / sargerān: صفت. [مجازی] ۱. لالووت ۲. لووت‌به‌رز؛ خو به زل‌زان؛ گه‌وه‌زه؛ قاپان؛ به‌ده‌عیه و ده‌مار.

سرگرانی / sargerāni: اسم. [مجازی، ادبی] ۱. لالووتی ۲. لووت‌به‌رز؛ خو به زل‌زانی.

سرگرد / sargord ، ها: اسم. سهرگورد؛ ئه‌فسه‌رئ که خاوه‌نی پله‌ی سهرگوردیه.

سرگردان / sargardān: صفت. [مجازی] مشه‌خت؛ سهرگه‌ردان؛ سهرگندان؛ باهیر؛ سهر لی‌شیواو؛ له‌وجه؛ قه‌وجه؛ چاش؛ شاش؛ په‌شیواو؛ چارچاف؛ گه‌وشه‌ک؛ کلافه؛ کلافه؛ ده‌سه‌سهر؛ ته‌یا؛ تیا؛ ویل؛ وه‌یلان.

سرگردان کردن: سهر لی‌شیواندن؛ ته‌رتلاندن؛ شاش کردن؛ باهیر کردن؛ گیژ

کار باعث سرگرمی می‌شود: نهم کاره ده‌بیته هوی
سرگهرمی. /

سرگروه / sargurūh, -gorūh, ها: / اسم،
سرپهل؛ سرده‌سته؛ دهم‌سپی؛ که‌سئ که
رپهرابه‌تی گرویه‌کی وه نه‌ستویه.

سرگروه‌بان / sargurūhbān, -gorūhbān, ها: /
اسم، سرگرووبان؛ سرگرووه‌بان؛ پله‌کداری
هیزی چه‌کداری.

سرگروهبانی / sargurūhbānî, -gorūhbānî, ها: /
اسم، سرگرووبانی؛ سرگرووه‌بانی؛ پله‌کیک له
هیزی چه‌کداری بانتر له گرووبان دووه‌می و
خوارتر له ئوستواری.

سرگشاده / sargošāde, صفت، ۱. سرئاواله؛
سرگوشاد؛ سه‌رواز؛ بی‌سه‌رپوش ۲. نامیه
سرگشاده، نامه

سرگستگی / sargaštēgi, ها: / اسم، تیماوی؛
سرلئ‌شیواوی؛ سرلئ‌شیویاگی؛ مشه‌ختی؛
سه‌رسامی؛ چه‌په‌ساوی؛ سه‌رسوورماوی؛
سهرزق‌رانی؛ سه‌رماسیوی؛ داماوی له بریاردان و
لیبران.

سرگشته / sargašte, ها: / گان: صفت، / ادبی /
چه‌په‌ساو؛ تیماو؛ سه‌رسام؛ په‌شیو؛ په‌شیویاگ؛
په‌شؤ‌کاو؛ سه‌رماسیو؛ هاژ؛ عه‌به‌ساو؛
سه‌رسوورماو؛ سهرزق‌رانی (پدر نیز سرگشته‌ی کار
خود بود: باوکیشم چه‌په‌ساوی کار و باری خوی بوو).
سرگیجه / sargîce, اسم، سه‌رگیژه؛ سه‌ره‌گیژه؛
سه‌رگیژی؛ سه‌رگیجه؛ سه‌ره‌سووره؛ سه‌ره‌خولی؛
هه‌ستی سوورانه‌وی ده‌وروبه‌ر به‌ده‌وری سه‌ر،
یان خولانه‌وی که‌س به‌ده‌وری خؤیدا.

سرگین / sergîn, ها: / اسم، / ادبی / سه‌نیر؛
سه‌نیر؛ سنیر؛ سه‌رگین؛ سه‌رین؛ سه‌وفر؛ سه‌ورو؛
سؤن؛ سوهان؛ لاس؛ ته‌رس؛ لاز؛ لاسک؛ ریخ؛
شیاکه؛ ترؤل؛ ته‌رده؛ جه‌لله؛ چؤسله؛ چه‌مین؛
گووی چارووبیان.

سرگین غلتان / sergînqaltân, ها: / اسم،

کردن.

سرگردانی / sargardānî, ها: / اسم، / مجازی /
سه‌رگه‌ردانی؛ سه‌رلئ‌شیواوی؛ چارچه‌شی؛
چارچاقی؛ باهیزی؛ تیایی؛ شاشی: ۱. بار و
دۆخی نه‌دۆزینه‌وی ریگای گه‌بیشتن به
مه‌به‌ست (پس از مدتی سرگردانی در جنگل، به کلبه‌ی
جنگلبان رسیدم: پاش ماوه‌یه‌ک سه‌رگه‌ردانی له
جه‌نگه‌لدا گه‌بیشتم که‌وئلی جه‌نگه‌لبان) ۲. بار و
دۆخی نه‌ناسین یان نه‌زانینی مه‌به‌ستی خو (در
آن سرزمین به دنبال کسی می‌گشتم که مرا از آن
سرگردانی نجات دهد: له‌و ولاته‌دا له‌که‌سئ ده‌گه‌رام
که له‌و سه‌رک‌ردانه‌یه‌ر زگام کات).

سرگردی / sagordî, اسم، سه‌رگوردی؛ پله‌ی
چه‌کداری بانتر له‌سه‌روان و خوارتر له
سه‌ره‌نگ.

سرگرم / sargarm, صفت، / مجازی / سه‌رقال؛
سه‌رگه‌رم؛ خه‌جل؛ لئ-لئ؛ خه‌ریک؛ خه‌رکاو؛
مژول؛ مژویل (سرگرم کار بودم که تلفن زنگ زد:
سه‌رفالی کار بووم ته‌له‌فوون له‌زه‌نگی دا).

☐ **سرگرم شدن**: سه‌رقال بوون؛ سه‌رگه‌رم بوون؛
خلافان؛ خله‌فان؛ غافلان؛ هه‌فژین؛ تاوژین؛
په‌رژان؛ په‌رژیان؛ خه‌ریک بوون؛ گه‌رم بوون؛
گه‌رم راهاتن؛ پیچانه‌کاریکه‌وه. هه‌روه‌ها:
سرگرم بودن

سرگرم کردن: سه‌رقال کردن؛ سه‌رگه‌رم کردن؛
خاوانن؛ خاواندن؛ خافلاندن؛ خلافاندن؛
خله‌فاندن؛ خلافنه‌ی؛ خلاونای؛ خه‌جلنای؛
خه‌ریک کردن؛ خلافانن؛ خه‌ریک کردن به
کاریکه‌وه.

سرگرمی / sargarmî, ها: / اسم، / مجازی /
سه‌رگه‌رمی: ۱. لیسته‌ک؛ خو‌خلافکی؛ کازه؛
چالاکیه‌ک بۆ رابواردن، خافلاندن و هه‌سانه‌وی
زه‌ین (جوان به‌سرکرمی نیاز دارد: گه‌نج پتویستی به
سه‌رگه‌رمی هه‌یه) ۲. مژولا‌هی؛ خه‌ریکی؛ پژگال؛
مژولی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی سه‌رگه‌رم بوون (این

گووخلینکه؛ گووخلینه؛ گووگلین؛ گووگه‌رین؛ گووخرته‌وکه‌ره؛ گووبه‌ره؛ گام‌گلوس؛ گی‌گلو؛ گی‌گله؛ گووپلده‌ر؛ گی‌پلده‌ره؛ خلینکه؛ ریخ‌گلینه؛ کیز؛ کیزک؛ گازالک؛ گازولک؛ میروویه‌کی‌له‌ش‌پان و قاپلۆخ‌په‌قی‌له‌تیره‌ی قالۆچه‌که‌پیگه‌یوه‌کانیان، گزمولهی‌شیاکه‌بو گه‌را‌تیکردن‌خر‌ده‌که‌نه‌وه: پهن‌غلطانک: جغل

سرگینگاه / sergīngāh ، ها: / اسم، سهرانگولک؛ سهرانوئلک؛ سهرانوئلک؛ سهرانگولک؛ سهرنوئلک؛ سهروانک؛ سهرگو؛ سهرخو‌گه؛ ریخه‌لان؛ لاسگا؛ گو‌فک؛ گوو‌فک؛ سهنیرگا؛ سنیر‌گه؛ کو‌شکه‌لان؛ جی‌گای‌رژاندن و کو‌کردنه‌وه‌ی‌سهنیر.

سرلاد / sarlād ، ها: / اسم، / ادبی / سهردیوار؛ بان‌دیوار؛ سهرپاسار؛ که‌له‌که‌پاسار؛ که‌لکه‌پاسار؛ سهرووی‌حه‌سار؛ ریزی‌سهرووی‌دیوار. به‌رانبهر: بئلاد

سرلشکر / sarlaškar, sarlašgar ، ها: / اسم، سهرله‌شکه‌ر؛ سهرله‌شکر؛ قوماندان؛ ئه‌فسه‌ری‌خواه‌نی‌پله‌کی‌سهرله‌شکه‌ری: سرلشکر

سرلشکری / sarlaškarî, sarlašgarî / اسم، سهرله‌شکه‌ری؛ سهرله‌شکری؛ پله‌کی‌چه‌کداری‌بانتر‌له‌سهرتیپی و خوارتر‌له‌سپه‌هبودی: سرلشگری

سرلشگر / sarlašgar ، سهرلشکر

سرلشگری / sarlašgarî ، سهرلشکری

سرلوحه / sarlowhe, -lo:he ، ها: / افارسی / عربی / اسم، ۱. کار، کرده‌وه‌یان‌سیاسه‌تی‌که‌له‌سهرووی‌به‌رنامه‌گه‌لی‌که‌س، گرو‌یان‌ریخ‌راوه‌یه‌کدایه ۲. / قدیمی / ئارم؛ نیشانه؛ دروشم؛ هه‌وه ۳. / قدیمی / تابلۆ.

سررم / serom: / افرانسوی / اسم، ۱. / فیزیولوژی / زه‌رداو؛ زیچ‌کاو؛ زربنچ‌کاو؛ زربنچک؛ ئاو‌ی‌زولال و زه‌ردکاری‌خوین‌که‌له‌خوینی‌گرساو‌جیا‌ده‌بیته‌وه ۲. سهرم‌فیزیولوژیکی - ۲ *

سررم

سرما / sarmā: / اسم، سهرما؛ زام؛ زما؛ سهردا؛ ۱. ده‌مای‌خوارتر‌له‌پاده‌ی‌ئاسایی‌یان‌دلخواز ۲. ده‌مای‌خوارتر‌له‌ده‌مای‌ئاقار ۳. / فیزیکی / دیاردیه‌کی‌به‌دی‌هاتوو‌له‌که‌م‌بوونه‌وه‌ی‌تین‌که‌ده‌بیته‌هۆ‌ی‌رچان‌یان‌چوونه‌یه‌کی‌شتان ۴. / گفتاری / ئافاری‌که‌هه‌واکه‌ی‌سارده «چرا‌ایستاده‌ی‌توی‌سرما، بیا‌تو: بۆچی‌له‌وه‌سهرمایه‌دا‌راوه‌ستای، وه‌ره‌ژووری».

☐ **سرما‌خوردن**: / گفتاری / سهرما‌خواردن؛ سهردا‌واردی؛ تووشیاری‌هه‌لامه‌ت‌بوون. سرما‌دادن: رچاندن؛ سهرما‌دان؛ سهرما‌لیدان؛ دانه‌به‌ر‌هه‌وای‌سارد «نجره‌را‌ببند‌همه‌مان‌را‌سرما‌دادی: په‌نجره‌که‌به‌سته‌هه‌موومان‌رچاند».

سرما‌زدن: سهرما‌بردن؛ له‌به‌ر‌سهرما‌بوون و گه‌زنگاز‌بوون «دیشب‌گله‌را‌سرما‌زده: دویتشه‌سهرما‌گوله‌کانی‌بردوو».

سرمانی / sarmā'î ، سهرمای

سرما‌بندی / sarmābandî: / اسم، سهرما‌په‌ریزی؛ سهرما‌پاریزی؛ کار، ره‌وت‌یان‌زانباری‌پاراستنی‌شوینیک‌له‌هه‌مبه‌ر‌سهرماوه.

سرما‌پای / sarmāpāy ، ها: / اسم، سهرما‌پیو؛ چه‌شنی‌ده‌ما‌پیو‌بو‌به‌رگری‌له‌سهره‌وه‌چوونی‌ده‌مای‌ده‌سگا‌یان‌جی‌گایه‌ک: زهمای

سرما‌خوردگی / sarmāxordegî: / اسم، / مجازی / په‌تا؛ هه‌لامه‌ت؛ هاله‌موت؛ ئاله‌مه‌ت؛ ئارسم؛ ئاسرم؛ په‌سیو؛ په‌سیف؛ پسکه؛ نه‌کسو؛ مرک؛ په‌رسیو؛ په‌ر؛ فر‌فینگ؛ ده‌مه‌نی؛ زه‌که‌م؛ زوکام؛ ره‌وتی‌نه‌خۆش‌که‌وتن‌له‌به‌ر‌سهرما.

سرما‌دەرمانی / sarmādarmānî: / اسم، سهرما‌ده‌رمانی؛ کار‌یا‌ره‌وتی‌که‌لک‌وه‌رگرتن‌له‌سهرما‌بو‌ده‌رمانی‌برئ‌نه‌خۆشی.

سرما‌ریزه / sarmārîze: / اسم، زوقم؛ زه‌ق؛ زق؛ زوقم؛ خويز؛ زوخم؛ زوغم؛ خيسار؛ خووس؛

به‌شدار گه‌یه‌ک له سه‌ره‌تای دامه‌زرائیه‌وه
دایده‌نین یان دانه‌وه‌ی وه ئه‌ستۆ ده‌گرن.

سرمایه‌ی ثابت: ئه‌و به‌شه له دارایی که‌س یان
پێخراوه‌یی که‌ دان و سانی پێ ناکرێ (وه‌ک
مال و ماشین).

سرمایه‌ی نر‌ گ‌ردش: سه‌رمایه‌یی که‌ بۆ وه
به‌ره‌تانی داها‌ت ده‌ساوده‌سی پێ‌ده‌کرێ
(وه‌ک دراو، ماکی خام و کالای به‌ره‌مه‌هێنراو).

سرمایه‌دار / sarmāyedār ، ها: /ان: /سم،
ده‌سمایه‌دار: سه‌رمایه‌دار؛ مایه‌دار؛ که‌سی که‌
خاوه‌ن سه‌رمایه‌یه، به‌تایبه‌ت که‌سی که‌ له
پیشه‌سازی یان بازرگانیدا سه‌رمایه‌ داده‌ئێ.

سرمایه‌دار²: صفت. [مجازی] ده‌وله‌مه‌ند؛
ده‌وله‌مه‌ن؛ سه‌رمایه‌دار؛ دارا؛ بووده؛ زه‌نگین؛
مایه‌دار؛ مایه‌بۆش.

سرمایه‌داری / sarmāyedārī: /سم،
سه‌رمایه‌داری؛ گه‌هوور‌دی: ۱. ئابووری
سه‌رمایه‌داری؛ دوزه‌نه‌یه‌کی ئابووری که‌ له‌ودا
به‌شی سه‌ره‌کی ژبانی ئابووری به‌تایبه‌ت
خاوه‌نیه‌تی ئامراز و کالای سه‌ر به‌ پێخراوه‌ و
که‌سانی ناده‌وله‌تیه ۲. دوزه‌نه‌یه‌کی سیاسی که‌
له‌ سه‌ر ئه‌م ئابووریه‌ چنراوه‌.

سرمایه‌گذاری / sarmāyegozārī ، ها: /ان: /سم،
کار و په‌وتی به‌ کار خستنی ده‌سمایه‌ بۆ به‌
ده‌ست هێنانی قازانج.

سرمایی / sarmāyī: صفت. [گفتاری] سارۆکی؛
سه‌رمایی؛ سه‌رده‌وچ (بۆ نێر)؛ سه‌رده‌وچه (بۆ
مێ)؛ زۆر هه‌ستۆک به‌ سه‌رما و که‌مه‌برگه‌ له‌
به‌رانه‌ر سه‌رماوه (سارا خیلی سرمایی است: سارا زۆر
سارۆکیه): **سرمایی**

سرم‌دی / sarmadī: [عربی] صفت. [ادبی]
هه‌میشه‌یی؛ هه‌تایی؛ هه‌تا‌هه‌تایی؛ بێ‌دوایی؛
نهر‌پاوه؛ دایمی؛ هه‌ر ماو؛ هه‌ر هه‌.

سر‌مست / sarmast ، ان: /ان: صفت. [مجازی]
۱. سه‌رمه‌ست؛ سه‌رمه‌س؛ مه‌ست؛ مه‌س

خوسار؛ خازی؛ خووز؛ خوێز؛ خوێس؛ خووسار؛
سووخار؛ خوزه؛ سووخ؛ خوویس؛ سیخوار؛
زهمه‌گولیک؛ شه‌لته؛ ئالشت؛ ئالشک؛ قه‌ر؛
قورۆ؛ ئه‌لماسه؛ وه‌هق؛ قراقه؛ قراف؛ پێز؛ دۆخ
یان په‌وتی به‌ستنی شه‌ونم له‌ کاتی ساردبوونی
که‌شدا.

سرمازا / sarmāzā: صفت. سه‌رماده‌ر؛ به‌
تایبه‌تمه‌ندی یان توانایی به‌دیه‌پێنانی سه‌رما.

سرمازایی / sarmāzāyī: /سم، ۱. سه‌رماده‌ری؛
دۆخ یان چۆنیه‌تی به‌دیه‌پێنانی سه‌رما
۲. زانستی لیکۆلینه‌وه‌ی دیارده‌گه‌لی سه‌رما:
زمازی

سرمازدگی / sarmāzadegī: /سم،
سه‌رمابر‌دوویی؛ سه‌رماژویی؛ گه‌زه‌نی که‌ به‌ هۆی
سه‌رما‌ی زۆروه‌ به‌ جه‌سته‌ یان په‌وه‌ک،
به‌تایبه‌ت داری میوه‌ ده‌گا.

سرمازده / sarmāzade: صفت. سه‌رمابر‌دوو؛
سه‌رمالیداو؛ سه‌رپری؛ سه‌رماژۆ؛ سه‌رمابر‌دگ؛
سه‌رمابر‌ده؛ سه‌ردابه‌رده؛ سه‌رمابر‌ده‌ل؛ تووشی
سه‌رمابر‌دوویی.

سرما‌ساز / sarmāsāz ، ها: /ان: /سم، سارد‌که‌روه‌ه؛
فێنکه‌وکه‌ره؛ فێنک‌که‌روه‌ه.

سرما‌یش / sarmāyesh: /سم، کار یان په‌وتی
به‌دیه‌پێنانی سه‌رما.

سرما‌یشی / sarmāyeshī: صفت. پێوه‌ندیدار یان
سه‌ر به‌ به‌دیه‌پێنانی سه‌رماوه.

سرما‌یه / sarmāye ، ها: /ان: /سم، سه‌رمایه؛
ده‌سمایه؛ ده‌زمایه؛ ده‌ستمایه: ۱. سه‌رمال؛
سه‌رمیان؛ ته‌نخوا؛ کۆمه‌له‌ داراییه‌ک که‌ بۆ
دایینی داها‌ت به‌ کار ده‌چێ (سرمایه‌ی شرکته‌؛
ده‌سمایه‌ی شیرکته‌) ۲. [مجازی] هه‌یاتیی؛
دارایی، چ مادی و چ مه‌عنه‌وه‌ی (سرمایه‌ی نقدی؛
سرمایه‌ی علمی: ده‌سمایه‌ی به‌ نه‌خت؛ سه‌رمایه‌ی
زانستی).

☐ **سرمایه‌ی اسمی**: سه‌رمایه‌یی که‌ به‌شدارانی

ده کړیته سالاد و دهنکه که ی ده بیته هوی
ر هوانی و پ شانوه.

سرممنزل /sarmanzel/: [فارسی/عربی/اسم، یوم؛

۱. وارگه؛ هه وارگه؛ نشینگا؛ مال؛ خانوو؛ یانه

۲. دوا قوناغ؛ نامانج؛ جیگایي که که سی به

نیازی ریشتن بؤ ئه ویه.

سرمه /sorme، ها/: [اسم، سورمه؛ کل؛ کله؛ کل؛

کله؛ کله سونجانی؛ هه رچی که چاوی پی

بریژن، به تایبته: [الف] گهردی سولفوروی

ثانیموان (ب) گهردی سولفوروی سرپ (ج)

دوو که لی که ره.

□ میل سرمه □ میل

□ سرمه به چشم کور کشیدن: [کنایه] تۆز و

خۆل کردنه خهله؛ ئاو هه سهو کردن؛ ره قهن

کیل کردن؛ دیمه کار کیلان؛ بؤ که ر خويندن و

بؤ کویر سهما کردن؛ کاری بی جی کردن.

سرمه را از چشم دزدیدن: [مجازی] به کونه بانا

گاجووت سر خستن؛ جوړه به حه واهه نال

کردن؛ له دزی کردندا ته واهه و هستا بوون.

سرمه کشیدن: رشتن؛ ره شته؛ ریژان؛

دارشتن؛ کل کرن؛ کل ده چاو کردن؛

سورمه کیشان؛ کل کیشان «مثل اینکه

چشمه یاش را سرمه کشیده بود؛ وه که شتی چاوی

رشتبو».

سرمه ای^۱ /sorme'i/: [اسم، سورمه یی؛ هه وره؛

رهنگی شینی ئامال رهش: سورمه ای. هه وره ها:

سرمه ای رنگ

سرمه ای^۲: صفت. سورمه یی؛ کلی؛ به رهنگی

شینی ئامال رهش: سورمه ای

سرمه دان /sormedān، ها/: [اسم، کلدان؛

کلدان؛ کلده دان؛ سورمه دان؛ سورمه دوو؛ که لته؛

کله؛ کلتوور؛ میلیان؛ قه ولهق؛ قاوغلی کل؛

تووره که ی چکوله ی جیگه ی سورمه.

سرمه دوزی /sermedûzi/: [فرانسوی/فارسی]

اسم. ۱. چه شنی گول دووری سونه تی وه کوو

۲. شاد؛ سرخ خوش؛ سرخو هه؛ سره وه؛

سهرگرم ۳. لووت بهرز؛ قاپان؛ گه وهزه؛ دقنبلند؛

ئاخایوک؛ نه روم؛ به ده عیه؛ خۆ به زل زان.

هه وره ها: سرمست بودن؛ سرمست شدن؛

سرمست کردن

سرمستی /sarmastî/: [اسم، سرمه سستی؛

سرمه سی؛ دۆخ یان چۆنیه تی سرخ خوش بوون.

سرمشق /sarmaşq، ها/: [فارسی/عربی/اسم،

سرمه مشق؛ ۱. نوو سراوه به ک بؤ مه شق کردن له

پرویه وه «امروز معلم سرمشق نداد؛ ئه مړه ماموستا

سهرمه شقی نه دا» ۲. [مجازی] کاری که مه به سستی

نیشان دانی نمونه یه ک بؤ چاو برینی دیترا نه

«رفتار پدر و مادر سرمشق بچه هاست؛ ئاکاری دایک و

باب سرمه شقی مندالانه» ۳. [مجازی] نمونه؛

نمووده؛ نمووج؛ نمووج؛ نما نا؛ که س یان کاری

که دیترا ن چاوی لی ده برن «تو باید سرمشق

دیگران باشی؛ تۆ ده بی سرمه شقی دیترا ن بی».

هه وره ها: سرمشق دادن؛ سرمشق شدن؛ سرمشق

گرفتن؛ سرمشق نوشتن

سرمشناسی /seromşenâsi/: [فرانسوی/فارسی]

اسم، سرؤم ناسی؛ زانستی لیکؤ لینه وه له سرؤمی

خوین، له چی پیک هاتو وه و که لکی چیه.

سرمفیز یولوژیک /seromfiz(i)yoloji/:

[فرانسوی/اسم، [بزشکی] ئاوتنؤکی تی که له به

هیندیک خوئی یان قهند (یا ماکیکی تر) بؤ

ته ر کردنه وه ی خوینی خه ست و دهرمان یا

خؤراکی که له ری خوی نه وه به نه خوش

ده درئ: سرم

سرمقاله /sarmaqāle، ها/: [فارسی/عربی/اسم،

سهروتار؛ وتاری سهره کی به لافؤ کیکی ده وری یی

که زؤر تر سهرنووسهر دهینووسی و له مهر

سیاسه تی بلا وکراو، ناوه رؤک و بابه تگه لی رؤز

یان شتی گرنگی دیکه وه باس ده کا.

سرمک /sarmak/: [اسم، پی قاز؛ سپیناغه کیو یله؛

پووه کینک وه ک کاهوو، که ده یکیلن، گه لاکه ی

هه-ل-بژاردنی ئەندامانی ڕەچاواوکراوی
کۆمایەک.

سر نسخه / sarnosxe ، ها: /ا: /فارسی/ عربی/ اسم،
لاپەرەیه کی چایی به ناو و نیشانی بژیشک (یان
دەرمانگا، نەخۆشخانه) بۆ نووسینی دەستووراتی
بژیشکی.

سر نشین / sarneshin ، ها: /ا: /سم، سەرنشین؛
ئەوی له کەرەستەیه کی گواستەنیدا دادەنیشی.

سر نشیندار / sarneshindār: /صفت، سەرنشیندار؛
به سەرنشین.

سرنگ / sorang ، ها: /ا: /فرانسوی/ اسم، شیرینقه؛
سرنگ؛ سرینگ؛ ئابدۆزەک؛ ئاودۆزەک؛
ئاودووزەک؛ چەنی؛ فیچقه؛ فیشقه؛ ترومپایه کی
بچووکی گروڤه‌ری (له ماکیکی ڕوون وه ک شیشه
یان پلاستیک) به سەری دەرزیدار موه، بۆ
وەشانندی دەوا له له‌شی گیاندار یان
دەرکێشانی تراو.

سرنگون / sarnegûn: /صفت، سەرنخوون؛
سەرنه‌خوون؛ سەرنه‌خوون؛ سەرنوخین؛
سەره‌ونگوم؛ سەره‌ونگگون؛ ژیر و ژوور؛ ژیر و
ڕوو؛ ژیر و بان: ۱. سەره‌ونوون؛ سەراوه‌نوون؛
دەمه‌وخوار؛ دەمه‌ونخون؛ وەرگه‌راو؛ لنگه‌وقووج؛
بەراوه‌روو؛ بەراوه‌ژوو؛ بەراوه‌ژی؛ واژی؛
دەمه‌ونخوون؛ به دۆخیکی پیچه‌وانه و ڕوو به
خوار ۲. نخووم؛ نخوون؛ نوخ؛ قلوب؛ قلوب؛
وه‌بەر نه‌مان و تیاچوون.

سرنگون شدن: ۱. سەرنخوون بوون؛ نخوون
بوونه‌وه؛ سەره‌و نخوون بوون؛ نوخون بوونه‌وه؛
هه‌لگه‌رانه‌وه؛ هه‌لگه‌رپانه‌وه؛ وەرگه‌ران؛ ژیر و
ڕوو بوون؛ واژی بوون؛ بەراوه‌ژوو بوون؛ ئاوه‌ژوو
بوون؛ سەره‌ونوون بیه‌ی؛ ئەوه‌نوونیه‌ی؛
وه‌لۆدیم بیه‌ی؛ قلوب بوونه‌وه؛ نوقم بوونه‌وه؛
قولوه‌و ژوور بوون؛ قلوب بوون؛ دەمه‌و خوار
بوون ۲. به‌ر بوونه‌وه؛ داكه‌فتن؛ داكه‌وتن،
به‌تایبه‌ت له به‌رزاییكه‌وه ۳. /مجازی/ ژیر و

نەخشی ترمه له سەر شال ۲. مه‌لیله‌دووری.
سرنا / sornā, surnā ، ها: /ا: /سم، سرنّا؛ زرنّا؛ زورنّا؛
زورنّا؛ سورنّا؛ سرنّاوی؛ سازیکی بازه‌نه به شیوه‌ی
لووله‌یه‌کی سه‌رقووج به شه‌ش تا هه‌وت کون و
دوو زمانه له نیو ده‌منه‌کانیه‌وه که ده‌نگی
مووسیقایی به فوو تیکردن و دانان و هه‌لگرتنی
قامک له سەر کوناکانیه‌وه ڕیکی دیت: سَورنّا؛
زُرنّا؛ زُورنّا

سرنا را از سر گشادش زدن: /تعریض/ له
کلکه‌وه له‌غاوکردن؛ کاریک به شیوه‌ی
نادرووس و ناشیانه ئەنجامدان.

سرناڤ / serenād: /فرانسوی از ایتالیایی/ اسم،
/موسیقی/ سیرناڤ؛ هەر یه‌که له ئاهه‌نگ و
ئاواز گه‌لی ئەویندارانه‌ی پیشووی ئوروپا.

سرنام / sarnām ، ها: /ا: /سم، سەرنّاو؛ وشه‌یان
ناویک که له پیتگه‌لی سەره‌تای ناو یان
زاراوه‌یه‌کی تیکه‌ل دروست کراوه (وه‌ک «هتد»
که سەرنّاوی هه‌تا دواپیه).

سرنامه / sarnāme: /سەرپرگ ۱-
سەرنّاوی / sarnāvi: /ا: /سم، سەه‌رنّاوی؛
سەرجووخی هیزی چه‌کداری ده‌ریایی.

سرنج / soranc: /اسم، سورەنج؛ تیترو کسیدی
سەرپ که ماکیکی سوور و بریقه‌داره و له
نیگارکێشی و خه‌تاتیدا به کار دی.

سرنخ / sarnax: /سەر‌نخ، سَرنّا
سرنڤ / sarand ، ها: /ا: /سم، سەره‌ن؛ سەره‌ند؛
سەره‌ند؛ سەره‌د؛ سەره‌د؛ سەره‌ت؛ که‌و؛ کارماخ؛
خاک‌بیژ؛ گلگیر؛ په‌ره‌یه‌کی تۆری درشت له
تیل که بۆ جیاکردنه‌وه‌ی درشت له ورد
به‌کاردی.

سرنڤ کردن: ۱. سەرداندن؛ دابیزان؛ سەره‌ن
کردن؛ به که‌وا ته‌فان؛ له که‌و دان؛ له سەره‌د
دان؛ ته‌قاندنه‌وه؛ ویزانن؛ ته‌قنه‌ی؛ جیا
کردنه‌وه‌ی دانیه‌ی ورد و درشت به سەره‌ند
۲. /مجازی/ ته‌لبیزکردن؛ جوداکردنه‌وه یان

و چر به میوه‌ی قووجه‌کی و کوتهره‌ی
ئه‌ستوروه که تا ۲۵ و ۳۰ متر بهرز ده‌ب.

☐ سرو کوهی: سه‌وله کیفی؛ سه‌لفی کیوی؛
ناوی گشتی تا قمی له دارگه‌لی هاوړه‌گه‌زی
سه‌ول.

سرو ناز: سه‌روه‌ناز؛ دارده‌ماخ؛ سه‌ولیکی
پازینه‌یی به لق‌وپووی کوتا و به شیوه‌ی
تاجیکی باریک.

سرو /serv/ [فرانسوی/اسم. ۱. سیرف؛ پانانی
خواردده‌مینی و خواردنه‌وه بؤ ناماده‌بوان ۲. /ها/
/ورزش/ سرویس؛ هاویشتنی تۆپ بؤ وه‌گه‌ر
خستنه‌وه‌ی یاری یان دریژه پیدانی (له یاریگه‌لی
وهک والیبال؛ تهنیس و...).

سرو /sorû/، ها/؛ /اسم. ئه‌سرؤ؛ ئه‌سروو؛ کلۆچ؛
شاخ؛ قۆچ؛ شه‌قۆل؛ قۆچی گیانه‌وهر (وهک گا و
به‌ران و...).

سروان /sarvân/، ها/؛ /اسم. سه‌روان؛ ئه‌فسه‌ری
خاوه‌ن پله‌کی سه‌روانی.

سروانی /sarvânî/؛ /اسم. سه‌روانی؛ پله‌کی
چه‌کداری بانتر له سوتوان یه‌که‌می و خوارتر له
سه‌رگوردی.

سروپ /sar-o-poz/ [فارسی/فرانسوی/اسم.
/گفتاری/ دهق؛ دوخت؛ شاش و به‌ر؛ ئارایش و
پۆشن.

سروتراپی /serot(e)râpi/ [فرانسوی/اسم. سرۆم
ده‌رمانی؛ کار یا په‌وتی ده‌رمانی نه‌خۆشی به
سرۆم.

سروته^۱ /sar-o-tah/؛ /اسم. ۱. سه‌روب؛ سه‌روتا؛
سه‌روان و به‌هوان؛ سه‌ره‌تا و به‌هتا؛ سه‌وه‌ل و
ئاخری هه‌ر شتیک (سر و ته توپ پارچه: سه‌ر و
بنی تۆپی پارچه) ۲. به‌ر و دوا (سر و ته گاری: به‌ر
و دوا ی عاره‌بانه).

☐ سروته یک کرباس بودن: /کتابی/ له یه‌ک
قوماش بوون؛ سه‌روقنگی کلاشیک بوون؛
جاشی ماکه‌ریک بوون؛ هه‌ر له چه‌شن و

ژوور بوون؛ هه‌لگه‌پانه‌وه؛ هه‌لگه‌پانه‌وه؛
وه‌رگه‌پان؛ واژی بوون؛ به‌راوه‌ژوو بوون؛
سه‌ره‌ونوون بیهی؛ وه‌لۆدیم بیهی؛ هیز یان
پله‌و پایه له ده‌ست دان «دولت نظامی پاکستان
سرنگون شد: ده‌وله‌تی چه‌کداری پاکستان ژیر و
ژوور بوو». هه‌روه‌ها: سرنگون کردن

سرنگونی /sarnegûnî/؛ /اسم. سه‌رنخوونی؛
سه‌ره‌ونخوونی: ۱. دۆخ یان چۆنیه‌تی ژیره‌وژوور
بوون؛ هه‌لگه‌پانه‌وه «سرنگونی دولت نظامی موجب
خوشحالی مردم شد: سه‌رنخوونی ده‌وله‌تی چه‌کداری
بووه هۆی خوشحالی خه‌لک» ۲. کار یان په‌وتی
سه‌رنخوون کردن؛ هه‌لگه‌پاندنه‌وه؛ هۆروپلنه‌ی؛
وه‌لۆدیم که‌رده‌ی «همه‌ی گروه‌های سیاسی در
سرنگونی آن شرکت داشتند: همه‌و گروه سیاسیه‌کان
له سه‌رنخوونی ئه‌ودا به‌شدار بوون».

سرنگهدار /sarnegahdâr/؛ [عربی/فارسی/صفت.
/گفتاری/ ده‌م‌قورس؛ پازدار؛ پازه‌لگر «سارا
سرنگهدار نیست، میرود پیش همه می‌گوید: سارا
ده‌م‌قورس نیه، ئه‌چی به‌لای گشته‌وه ئیژی».

سرنوشت /sarnevešt/؛ /اسم. چاره‌نووس؛
چاره‌نویس؛ خوانووس؛ سه‌رنفۆوس؛ یازی:
۱. به‌خت و هات؛ قسمه‌ت؛ سه‌ره‌جه‌می
پرووداوانی ژیان ۲. ئاکام؛ ئاخ‌ر و ئاکامی ژبانی
گیانداریک یان چۆنیه‌تی په‌وتیک «سگ بیچاره
سرنوشت بدی پیدا کرد: سه‌گی داماو تووشی
چاره‌نووسیکی خراب هات».

سرنوشت ساز /sarnevečstsāz/؛ /صفت. /مجازی/
چاره‌نووس ساز؛ خاوه‌نی ده‌وری سه‌ره‌کی له
پیکه‌یتان و به‌دییه‌تانی ژبانی داها‌توودا.

سرنیزه /sarneyze, sarnîze/، ها/؛ /اسم.
سه‌ره‌نیزه؛ سه‌رنیزه؛ سه‌ره‌پم؛ کورته نه‌یزه‌یی
که ده‌کریته سه‌ری چه‌که‌وه.

سرو /sarv/، ها/؛ /اسم. سه‌ول؛ سه‌لو؛ سه‌لوو؛
ئه‌سرؤ؛ ئه‌سروو؛ سه‌لفی؛ سه‌رو؛ ئاژه‌موه‌ن؛
ئاره‌موه‌ن؛ دارناز؛ داری چواروهرز شینی گه‌لا زبر

هه‌ل‌به‌ست دانان؛ شیعِر ږِیک خستن: سرايیدن
۲. /قدیمی/ ستراندن؛ چرین؛ چرای؛ گوتن؛ وتن؛
واته‌ی؛ گۆرانی‌گوتن؛ ستران‌گوتن؛ وه‌نده‌نه؛
خویندن؛ هۆن ۳. /قدیمی/ وتن؛ گوتن.

هه‌روه‌ها: سروونی

■ صفت فاعلی: سراينده (وه‌هۆنەر) / صفت مفعولی:
س‌رووده (هۆن‌راوه) / مصدر منفی: ن‌س‌روودن
(نه‌هۆنینه‌وه)

س‌رووده / surûde, sorûde ، ها: /سم. هۆن‌راوه؛
هۆنیا؛ هۆنه؛ هه‌ل‌به‌ست؛ به‌سته؛ شیعِر، به‌تایبته
شیع‌رئ که شاعیریکي ناسراو گوتوویه‌تی.

س‌رور / sarvar ، ان: /سم. س‌ه‌روه‌ر؛ س‌ه‌ردار؛
سالار؛ س‌ه‌رگه‌وره؛ که‌سئ که هه‌مووان بر‌وایان
به س‌ه‌رۆ‌کایه‌تی و س‌ه‌رپه‌رشتی هه‌یه.

س‌رور / surûr, sorûr : /عربی/سم. /ادبی/ شایي؛
شادی؛ شادمانی؛ هه‌وه‌ن؛ خۆشی.

س‌رور‌آمیز / surûāmîz, sorûr- : /عربی/ فارسی
صفت. دل‌خۆشکەر؛ گۆشا؛ دل‌گۆشا؛ شادیهین؛
هۆی شایي.

س‌رور‌انگیز / surûrangîz, sorûr- : /عربی/
فارسی] صفت. شادیهینەر؛ شادیهین؛ دل‌گۆشا.

س‌رورو / sar-o-rû : /سم. /گفتاری/ دهم‌وچاو؛
دیم‌وچاو؛ چ‌روچاو؛ دهم‌ویل؛ س‌ه‌روچاو؛ س‌ه‌روروو؛
چار (یک مشت آب به س‌روروی بچه بزن: لامشتی ناو
بده به دهم‌وچاوی مندا له‌که‌دا).

س‌رور‌ی / sarvarî : /سم. س‌ه‌روه‌ری؛ س‌ه‌رداری؛
سالاری؛ پایه‌به‌رزی؛ مه‌زنايه‌تی؛ گه‌وره‌یی؛ دۆخ
یان چۆنیه‌تی س‌ه‌رگه‌وره بوون.

س‌رور‌یخت / sar-o-rîxt : /سم. /گفتاری/ س‌رووضع

س‌رور‌یش / sar-o-rîš : /سم. /گفتاری/ س‌ه‌ر و
ریش؛ مووی س‌ه‌ر و دهم‌وچاو.

س‌روزبان / sar-o-zabân : /سم. /مجازی، گفتاری/
دەم وزمان؛ دهم‌وزوان؛ دهم‌ویل؛ س‌ه‌روزوان؛
گفت و لغت؛ توانایی قسه‌کردن «فروشنده باید
س‌روزبان داشته باشد: فرۆشیار ده‌بئ دهم‌وزمانی

بیچمیک (زۆتر خراپ) بوون «آنها هر دو سر و
ته یک کرباسند، به هیچکدام نمی‌شود کار سپرد: هه‌ر
دووکیان له یه‌ک‌قوماشن، ناکرئ به هیچیان کار
بسپئرئ».

□ سروته چیزی را هم آوردن: /مجازی/ کردنه
ده‌سنوئیزی خیل‌ه‌شیان؛ کۆ‌کردنه‌وه / کۆوه
کردنی شتیک؛ س‌ه‌روبنی شتیک هینانه‌وه
یه‌ک؛ س‌ه‌روه‌ری شتیک پیکه‌هینان «یک
جوری سر و ته صحبت را هم آوردیم: هه‌رچۆنیک
بوو ک‌ردمانه ده‌سنوئیزی خیل‌ه‌شیان».

از سر و ته چیزی زدن: له کلک و گوئ شتیک
دان؛ به‌شتیک له شتئ لابردن یان
کورت‌کردنه‌وه‌ی.

س‌روه‌نه: قید. پیچه‌وانه؛ به‌راوه‌وۆ؛ به‌راوه‌وۆ؛
به‌راوه‌زی؛ واژۆ؛ واژی؛ س‌ه‌ر و تا.

□ سروته کردن: س‌ه‌روتا‌کردن؛ به‌شیوه‌ی
پیچه‌وانه ده‌رهینان «ماشین را سر و ته کرد:
ماشینه‌که‌ی س‌ه‌ر و تا کرد».

س‌روه‌نه گرفتن: س‌ه‌ره‌وخوار‌گرتن؛ پیچه‌وانه
گرتن؛ به‌شیوه‌ی به‌راوه‌وۆ‌گرتن «روزنامه را سر
و ته گرفته بود: روژنامه‌که‌ی س‌ه‌ره‌وخوار گرتبوو».

س‌رود / surûd, sorûd ، ها: /سم. س‌روود؛
۱. خویندنیکی کرژ و هه‌ست بزوین که زۆتر
به کۆمه‌ل و له‌کۆریکی فه‌رمیدا ده‌یخوینن
۲. مارش؛ مووسیقای وه‌ها خویندنیکی
۳. هۆن‌راوه؛ گۆرانی؛ هه‌ل‌به‌ستیکی کورت که بۆ
گۆرانی هۆن‌راوه‌ته‌وه.

□ س‌رود ملی: س‌روودی نه‌ته‌وه‌یی؛ س‌روودیک
که له‌لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه بۆ ژه‌ندن له
ږئ‌وره‌سمی فه‌رمیدا هه‌لب‌ژ‌ېرد‌راوه.

□ س‌رود یاد‌مستان دادن: /مجازی/ هه‌ل‌خ‌راندن؛
هه‌ل‌نانی که‌سانی بو کاریکي ناله‌بار.

س‌روودن / surûdan, sorûdan : /مصدر. لازم.
// س‌روودی: هۆنیه‌ته‌وه؛ می‌س‌رایي: ده‌هۆنیه‌ته‌وه؛ بس‌را:
به‌هۆنه‌وه // ۱. هۆنینه‌وه؛ شیعِر ساز‌کردن؛

هه‌بی).

سروزباندار / sar-o-zabāndār / صفت، مجازی، گفتاری / دهموزماندار؛ به دهموزمان؛ دهموزواندار؛ دهموپل دار؛ سه‌روزواندار؛ به توانا له قسه‌کردندا «پدر داماد خیلی سه‌روزباندار بود: باوکی زاوا زور دهموزماندار بوو».

سروسامان / sar-o-sāmān / اسم، سهر و سامان؛ سامان؛ ریک‌وپیکی؛ ته‌کووزی؛ ته‌کویزی؛ مریس؛ سر و صورت. هه‌روه‌ها: سر و سامان دادن؛ سر و سامان گرفتن؛ سر و سامان یافتن

سروستان / sarvestān / ها: / اسم، سه‌ولستان؛ سه‌ولاوا؛ باخی سه‌ولان.

سروسر / sar-o-ser(r) / فارسی / عربی / اسم، که‌ین‌وبه‌ین؛ خلینه وبلینه؛ خرتی وپرتی؛ سه‌روساخت؛ پیوه‌ندی نزیک و نه‌ینی «پیدا بود که با دختر همسایه سروسری دارد: دیار بوو له‌گهل کچه دراوسیدا که‌ین وبه‌ینیکیان هه‌یه».

سروش / surūš, sorūš / اسم، ادبی / سرووش:

۱. سه‌رؤ؛ ده‌نگه‌ژه؛ هه‌وال و زانستی که له لایه‌ن هیز‌گه‌لی ژوور سروشتیه‌وه ده‌گا
۲. جبره‌ئیل؛ جو‌برایل؛ فریشته‌ی هه‌والده‌ری خودا بۆ پیغه‌مبه‌ران.

سروشکل / sar-o-šekl / ها: / فارسی / عربی / اسم، گفتاری / سه‌روروو؛ تم‌تیل؛ چه‌رخ وچیا‌مان؛ تووز؛ سه‌روسه‌کو‌ت؛ دیمه‌ن؛ سه‌رودیم؛ بی‌چم «سروشکل خوبی داشت: سه‌رورویه‌کی جوانی هه‌بوو».

سروصدا / sar-o-sedā / ها: / فارسی / عربی / اسم، هه‌راوه‌ریا؛ گرم‌وقال؛ قرم‌وقال: ۱. ده‌نگه‌ده‌نگ؛ همین؛ گاز‌ه‌گاز؛ زی‌یؤ؛ جو‌وقه؛ هه‌ست و خوست؛ ده‌نگ و بزوا؛ ده‌نگی ئازارده‌ری در‌یژه‌دار و نا‌ئاسایی ۲. هور‌په‌هورپ؛ هه‌را و هور‌یا؛ چه‌قه‌وه‌گو‌ره؛ شاته‌شات؛ زه‌نا‌زه‌نا؛ هه‌راوه‌وار؛ هه‌را-هه‌را؛ قووله؛ قاوه‌قاو؛ قیر‌ه‌قیر؛ قیر‌ه‌قیر؛ وئله؛ ویل؛ زله؛ قه‌ره؛ هو‌گاله؛ هو‌ل؛ واله‌وال؛

هه‌لا-هه‌لا؛ هه‌لا-هه‌لا؛ قه‌ب و قال و شلو‌قی به‌کو‌مه‌ل ۳. له‌زه؛ دا‌کو‌که؛ حه‌له‌لا؛ که‌پوره؛ چه‌قه‌وه‌ه‌را؛ گینه‌شو؛ گینه‌شو‌ک؛ گو‌نگه‌شه؛ گو‌مه‌ل؛ گو‌لمه‌ز؛ زه‌نا‌زه‌نا؛ قزین؛ قو‌ر؛ حوله‌سی؛ هه‌را-هه‌را؛ چه‌قه‌وه‌گو‌ره؛ چه‌قه‌چه‌ق؛ چیه‌چه‌چیق؛ خر‌وجز؛ هه‌راوه‌ریا؛ هه‌لمه‌له؛ هه‌رمه‌له؛ گیره و نیره؛ گو‌نگه‌ر؛ جه‌نجال؛ س‌نگه‌س‌نگ؛ س‌م‌ر-س‌م‌ر؛ س‌ر‌مه‌س‌ر‌م؛ غه‌لبه‌غه‌لب؛ س‌م‌ر؛ س‌ر‌مه؛ گاله‌گال؛ قسه‌ی به‌ده‌نگی به‌رز وپ‌رای شه‌ر و دا‌وی به‌کو‌مه‌ل.

□ سروصدا بلند شدن: گرم و قال به‌رز‌وه بوون؛ قرم‌وقال هه‌لسان؛ ده‌نگه‌ده‌نگ هاتن؛ هه‌راوه‌ریا به‌رز‌وه بوون؛ زه‌نا‌زه‌نا ده‌س‌پیکردن «تا سروصدا بلند شد دویدیم توی کوچه: هه‌ر گرم‌وقال به‌رز‌وه بوو هه‌لاتینه نیو کو‌وجه». هه‌روه‌ها: سر و صدا بودن؛ سر و صدا شدن؛ سر و صدا کردن

سروصدا خوابیدن: / مجازی / ده‌نگه‌ده‌نگ نه‌مان؛ هه‌را و هور‌یا خه‌وتن؛ قرم و قال کو‌ژرانه‌وه.

سروصدا را خواباندن: / مجازی / بی‌ده‌نگ کردن؛ قرم‌وقال کو‌ژاندنه‌وه؛ ده‌نگه‌ده‌نگ خه‌واندن؛ نه‌ه‌یشتنی هه‌راوه‌ریا و زه‌نا‌زه‌نا. سروصدا راه انداختن: / مجازی / گرم‌وقال نانه‌وه؛ قیل قال کردن؛ قری‌وه / ده‌نگه‌ده‌نگ کردن؛ سازکردنی هه‌راوه‌ریا «باز چه سر و صدایی راه انداخته‌اید؟ دیسانه‌وه چ کرم‌وقالیکتان ناوه‌ته‌وه؟».

سروصورت / sar-o-sûrat / فارسی / عربی / اسم، ۱. ده‌م‌چاو؛ سه‌رودیم؛ سه‌روروو؛ سه‌روسیم؛ چار؛ سه‌روچاو؛ دیم‌ی؛ سه‌روبه‌چک؛ ده‌ک‌ودیم؛ ری ۲. ☞ سر و سامان

□ سر و صورت دادن: / مجازی / سهر و سامان دان؛ سامان دان؛ ریک‌وپی‌ک کردن؛ ته‌کووز کردن؛ مریس کردن «کار مغازه را سر و صورت داد: کاری دووکانی سهر و سامان دا». هه‌روه‌ها:

سر و صورت گرفتن

سرو صورت را صفا دادن: /کنایی/ لاو لوسکه دان؛ لاو لوسه دان؛ تیف تیفه دان؛ خو جوان و لووس کردن (سر و صورتش را صفا داد و لباس پوشید: لاو لوسکه ی خو ی دا و لیباسی له بهر کرد).

سروقامت /sarvqāmat/: [فارسی/ عربی] ۱۰

سروقد

سروقد /sarvqad/: [فارسی/ عربی] صفت. [مجازی/ بالابهرز؛ بهژن زراف؛ بهژن و بالا بهرز؛ به بهرزایی و بالای ریک و پیکه وه: سروقامت

سروکار /sar-o-kār/: اسم. سروکار؛ بهین؛ پیونه ندی؛ نیوان «بهتر است با او سروکار نداشته باشی؛ باشره سروکار ت له گه لی نه بی». ههروه ها: سرو کار داشتن؛ سرو کار پیدا کردن

سروکار کسی با جایی/ کسی افتادن: سروکار له گه ل که سی/ شتیکدا پهیدا کردن؛ کار که و تنه جیگه یان لای که سی؛ پا که و تنه شوینی/ لای که سیک: سروکار کسی با کسی/ چیزی بودن

سروکله /sar-o-kalle, ها/: اسم. [گفتاری/ سر؛ سروکله له؛ سروسه که ت؛ سروپوتراک؛ سروپوترک؛ سروپوته لاک؛ سروپوتلاک؛ سروپوتراک؛ سروپه چک؛ سروگوپلاک؛ بانترین بهشی جهسته له گوئ بهره و سر.

سروکله زدن: [مجازی/ دهمه- دهمه کردن؛ دهمه قالی کردن؛ دهمه قالی کردن؛ دهمه قره کردن؛ پیوه ماندوو بوون؛ باس کردن «چقدر با مردم سرو کله می زنی؛ چهنده له گه ل خه لکیدا دهمه- دهمه ده که ی؟».

سروکله ی کسی پیدا شدن: /کنایی/ دهر که و تنی که سیک؛ که سیک بی خه بهر هاتن «یک دفعه سرو کله ی پدرم پیدا شد؛ له پر بایم دهر که و ت».

به توی سروکله ی هم زدن: مشت و مپر کردن:

۱. سروگوپلاک یه ک شیلان؛ بهر بوونه سروپوتراک یه کتر ۲. /کنایی/ پیکه وه چه قه کردن؛ قرین؛ دهمه قاله کردن؛ دم به دمه کردن.

سروکول /sar-o-kûl, ها/: اسم. [گفتاری/ سرکول؛ سرشان؛ قه لاندوش؛ قه لادووشان؛ پشته مل.

از سروکول هم بالا رفتن: /کنایی/ ۱. په رینه پشته مل یه کتری؛ په رینه کول یه کتر؛ له بهر جمکوت یان بی سهره و بهر می پاله په ستوی یه کتری دان ۲. هه لتیقان؛ هه لبه زین؛ هه لیزوقین؛ جرت و فرت کردن؛ کایه و هه لس و نیش ت کردن.

به سروکول هم پریدن: په رینه کول یه کتر؛ هه لبه ز و دابه ز کردن به سروکولی یه کتر دا.

سروگاه /sorûgâh/: اسم. شوینی هه لتوقینی شاخی گیانه وهر.

سروگوش /sar-o-gûš/: اسم. [مجازی/ سروگوئ؛ هیژی زهینی و ههستی ژنه وایی.

سروگوش آب دادن: [مجازی/ گوئ ته قانندن؛ گوئ هه لختستن؛ گوئ ته کاندن؛ هه وال گرتن «خواستم سرو گوش آب بدهم، بینم چه خبر است؛ ویستم گوئ بته قینم، بزنام چ باسه».

سروگوش جیبیدن: [مجازی/ قولاب دهرهاوردن/ دهر کردن؛ چووژه دهردان؛ په رژان و گوئ دان یان گهران بو بابه تگه لی جینسی، کومه لایه تی، سیاسی و وه ک نه وانه «آزاد هم کم-کم دارد سرو و گوشش می جنبد؛ نازادیش که کم-کم خه ریکه قولاب دهردینی».

سرولباس /sar-o-lebās, ها/: [فارسی/ عربی] اسم. [گفتاری/ سهر و جل؛ دوخت؛ دهق؛ په روپو؛ باری جل و بهرگ.

سروم /serom/: [فرانسوی] ۱۱

سرومور /sor-o-mor/: صفت. [گفتاری/ زرت و زیندوو؛ زرک و زینگ؛ زیکل؛ ساق و

سه‌لیم.

سرووضع /sar-o-vaz/: [فارسی/عربی/اسم،
[گفتاری] سه‌کوت؛ سه‌کووم؛ سه‌کوم؛ تووز؛
سه‌روسیما؛ سه‌روقلخ؛ سه‌روسه‌کوت؛ چۆنیه‌تی
ئارایش و پۆشن: **سروریخت**

سروهمسر /sar-o-hamsar/: [اسم، [گفتاری]
که‌س‌وکار؛ چیرۆمیر؛ کریف؛ دۆست، ئاشنا،
خزم، هاوکار و هه‌موو ئه‌وانه‌ی هه‌موشۆی
که‌سیک ده‌که‌ن.

سرویس /servîs/: [فارانسوی/انگیسی/اسم،
سرویس: ١. پراژه؛ په‌رایه؛ خزمه‌ت؛ کار یان

کارگه‌لی که زۆرتر بۆ ئاسایشی دیتران ده‌کرین
«راه‌آهن باید به مردم سرویس بدهد: ریئاسن ده‌بی
سرویس بداته خه‌لکی» ٢. کار یان په‌وتی شۆردن
و ورده‌کاری ده‌زگاگه‌لی میکانیکی «ماشین را
دیروز دادم سرویس کردند: دوینتی ماشینه‌که‌م دا
سرویس‌یان کرد» ٣. کۆمه‌له‌ که‌ره‌سته‌گه‌لی

هاوگه‌ر به‌چالاکیه‌ک، به‌تاییه‌ت کاری ناو مال
«سرویس دستشویی: سرویسی ده‌سه‌شۆری»
٤. که‌ره‌سته‌ی سه‌باره‌ت به‌چه‌شنی خزمه‌ت

«سرویس حمل و نقل: سرویسی گواسته‌وه»
٥. سه‌عاتی کار؛ ماوه‌ی چالاکی رۆژانه‌ له
مه‌زینگه‌دا «سرویس اداری: سرویسی مه‌زینگه‌یی»
٦. [گفتاری] ماشینی هات‌و‌چۆ پیکردنی
پێخراوه‌یه‌ک «سرویس کارخانه: سرویسی کارخانه»

٧. پێخراوه‌ی پراژه‌یی/خزمه‌تگوزاری «سرویس
پستی: سرویسی پوستی» ٨. [گفتاری] که‌ره‌سه‌ی
پاکژی «اپارتمان‌ی شامل دو اتاق خواب، هال و سرویس:
وارخانیک به‌دوو زوور، هال و سرویسیکه‌وه»
٩. [ورزش] کاری هاویشتنی تۆپ بۆ وه‌گه‌ر
خستنی کایه‌ یان درێژه‌پیدانی.

☐ **سرویس دادن**: سرویس دان؛ په‌رایه‌ی دان؛
خزمه‌ت کردن «این اداره باید به مردم سرویس
بدهد: ئەم مه‌زینگه‌یه‌ ده‌بی به‌خه‌لک سرویس
بدات». هه‌روه‌ها: **سرویس خواستن**: سرویس

گرفتن

سرویس کردن: سرویس کردن؛ چاک و
پیک‌وپیک کردن «ماشین را سرویس کرد:
ماشینه‌که‌ی سرویس کرد».

سرویس دهی /servîsdehî/: [فارانسوی/فارسی]
/اسم، خزمه‌تکاری؛ خزمه‌تگوزاری؛ پراژه‌کاری؛ کار
یان په‌وتی پراژه‌دان.

سرویسکار /servîskār, ها؛ ان/: [فارانسوی/
فارسی/اسم، سرویس‌کار؛ کاریگه‌ری لێزان یان
به‌رپرسی سرویس (چاک‌کردنه‌وه، خاوین و
پیک‌وپیک کردن).

سره /sarē/: [دبی] ١. دروست؛ راست
٢. چاک؛ باش؛ خاس؛ قه‌نج؛ بی‌که‌م و کووری
٣. په‌تی؛ بی‌خه‌وش.

سره‌م‌بند /sar(e)hamband/: [صفت، [مجازی،
[گفتاری] سه‌رچل؛ سه‌رشکین؛ سه‌ره‌ری؛ به‌بی
سه‌رنج له‌کارکردندا.

سره‌م‌بندی /sar(e)hambandî/: [اسم، [مجازی،
[گفتاری] سه‌رچلی؛ شه‌غله‌کاری؛ گۆتره‌کاری؛
کاری به‌بی لێ‌وانین و پیک‌وپیک.

سره‌نگ /sarhang, ها؛ ان/: [اسم، سه‌ره‌نگ؛
ئه‌فسه‌ری خاوه‌ن‌پله‌ی سه‌ره‌نگی.

☐ **سره‌نگ دوم**: سه‌ره‌نگ دوو؛ ئه‌فسه‌ریک به
پله‌کی بانتر له‌سه‌رگورد و خوارتر له
سه‌ره‌نگ.

سره‌نگی /sarhangî/: [اسم، سه‌ره‌نگی؛ پله‌کی
چه‌کداری بانتر له‌سه‌رگوردی و خوارتر له
سه‌رتیی.

- **سری** /sarî/: [بیواژه، -سه‌ری؛ پێوه‌نیدار به
سه‌روه‌ه «بالاسری؛ پشت‌سری: بان‌سه‌ری؛
پشته‌سه‌ری».

سری /serri/: [عربی] صفت. په‌نامه‌کی؛ نه‌ینی؛
سه‌نته؛ شارداروه له‌دیتران.

سری /serî, ها/: [فارانسوی/اسم، ١. زنجیره؛
پێسه؛ رپس؛ رشته؛ ئامیر یان رووداوگه‌لی یه‌ک

سريش؛ سريش؛ سريش؛ سريشه؛ چريش؛ چريش؛
شريڙ؛ شپريڙ؛ شهڙ؛ شريش؛ شريس؛ شريس؛
ئەسريئەك؛ ئەسريئەك؛ ئەسريئەك؛ ئەسريئەك؛
زريچ؛ ١. ماسريشمه؛ گياچريش؛ گوولەك؛
سترك؛ گياهەكە خورسكى بئەلا، بە گولە
دركاوى و بنجەكە ئەستورە ٢. گەردەكە
نەرم كە لە بنجە و شكەوه كراوى گياى سريش
دەگيردە.

سریشم / sirīšom, serīšom / ها: / اسم، هیلَمْ؛
 ماسریشم؛ ماسریشمه؛ غهړه؛ زربچ؛ نهو ماکه
 چهسپینانه که له پیشه و په لاشی گیانه وهران
 یان پیستی سهری ماسی بهرهم دی و له ناو
 ناوی گهرمدا وهک ماکیکی چهسپوکی لیقنی
 له دی.

سریع ¹ / 'sari: / [عربی] صفت. توند؛ تون؛ تن؛
گورج؛ کرژ؛ خیرا؛ زوو؛ چهسبو (جریان سریع
رودخانه؛ پھوتی توندی پروبار).
سریع ² قید. توند؛ تون؛ تن؛ گورج؛ کرژ؛ به پهلہ؛
بہلہز؛ بہ ہشتاو؛ خیرا؛ زوو؛ چهسبو (سریع برو؛
توند برو!).

سرِیعا / sarî'an /: (عربی) قید۔ خیر! گورج،
گورجی، کرز، زوو، به پہلہ، به ہہشتاو (سرِیعاً به
خانوادہ اش خیر بدہ! خیر! مالہ وہی خہ بہ دار کہ!)

سريع الانتقال / sarī'ol'enteqāl : [عربی] صفت.
 بیرتیژ، بیرتیژ؛ وریا، به بیر؛ زیرهک؛ بزئو؛
 زیت.

سريع التأثير / sari'otta'sir: [عربی] صفت.
سریمه؛ زوو کارتیکه؛ به تاییه تمه ندی یان
توانای، زوو کارتیکر دنه وه.

سريع الزوال / sarī'ozzavāl : [عربی] صفت.
گروفر؛ به تاییه تمه ندی زوو فه وتیانه وه.

سريع السير / sarī'osseyr / : [عربي] صفت، خیر؛
 زەرۇپ؛ بەپا؛ خۇش رەو «قطار سریع‌السير: قەتاری
 خەلق».

سريع الهضم / sarî'olhazm : [عربي] صفت.

له دوو يهک له مهبهستيک «برای تشکیل شرکت تعاونی، یک سری گفتگوهای شده بود: بؤ دامه‌زانی به‌شدارگی هه‌روه‌زی، زنجیره و توو پزیک کرابوو» ۲. ده‌ست؛ ده‌س؛ چین؛ دانه‌یهک له که‌له‌لی هاوجنس که پینکه‌وه کو‌مه‌لی پتیک‌دینن (یک سبزی قاشق و چنگال نقره: ده‌ستی که‌وچک و چنگال، زپو).

سريال / ser(i)yāl، ها: [فرانسوی/سم. سريال؛
پښتو: زنجيره؛ ټوټه به شيوې به شگلې به
شو. به کدا بلاو ده پته وه.

سریان / sarayān : [عربی] اسم، [ادبی، نامتداول]
 ۱. گهر؛ گهشت؛ کاریان رهوتی گهران
 ۲. ستیرمه؛ گیرویی؛ ته‌شهنه؛ ته‌شهنه؛ کاریان
 رهوتی ته‌نینه‌وه.

سوریانی / soryāni / : [عربی/اسم، سوریانی:
 ۱. ھۆزیکى سامى که له بهین چۆمان دەژيان
 ۲. /ھا:ان/ ھەر کام له کهسانی ئو ھۆزە ۳. له
 زاراوەگەلى زمانى ئارامى که له سووریا و
 بهین چۆماندا قسەى یێ دەکرا.

سریدن / sorīdan /: مصدر. لازم. // سریدی: خزای؛
می‌سری: ده‌خزای؛ پسر: بخزه // [گفتاری] خزان؛
خزین؛ خزیان؛ قه‌لزین؛ خلیسکان؛ هه‌لیسکان؛
فسکین؛ زه‌لین؛ ده‌رحه‌سین؛ هولیسین؛
هولسین؛ ته‌هسین؛ خوشکین؛ خزه‌ی؛ خزای؛
شه‌متین؛ شه‌پین؛ هه‌لخلیسکیان؛
هه‌لخلیسکین؛ سور خواردن.

■ صفت فاعلی: سرنده (-)/ صفت مفعولی: سریده
(خزاو)/ مصدر منفی: نَسَریدن (نه خزان)

سری دوز / serîdûz ، ها: ان: /فرانسوی/فارسی
 اسم. دهس دووور؛ دهستدروو؛ دوورینی تیکه،
 ئەندازە یان چەشنیکی دیاریکراوی پۆشاک لە
 ئەماری زۆردا. ههروهها: سری دوزی

سریر / sarîr ، ها: [عربی] اسم. [ادبی] تهخت؛
 کهت؛ کورسی (سریر پادشاهی: تهختی پاشایی).

سِر ش /sirîš, serîš/: اسم. خوزه؛ خوزی؛

سزاواری / sezāvārī, sazāvārī / اسم. هیژایی
شیاو؛ شرژاوی؛ دۆخ یان چۆنیه تی شیان
لیهاتن؛ لی وه شانه وه؛ وه شانه وه.

سزیم / sezyom / [فرانسوی] / اسم. سیزیوم
توخمی کیمیای کانزایی، به ژماره ی ئه تومی
۵۵ و کیشی ئه تومی ۱۳۲،۹۰، نهرم و زیولام کر
له بهر هه وادا زۆر زوو رهش ده بیته وه.

سس / ses / ها. / اسم. تر تره؛ سه راجه
میوه خوه رکه؛ میوه خوه؛ گورگه؛ گیاه له
گیاهه کی میمل به گولی سپی دوو چکه دار
گه لاجه ی کورته وه که له گیای تر ده هالی
وشکی ده کا.

سس / sos / ها. / [فرانسوی] / اسم. سوس؛ ههر کا
له و تامانه ی که به به هارات بۆنخۆش کراون و
شیوه ی تراویکی خهست ده یکه نه سه ر سالاد
چیشتی ئاماده وه و ده یخۆن «سس گوجه فرنگی
سس قارچ: سوسی ته ماته؛ سوسی کارگ».

سست / sost / صفت. سست؛ سس: ۱. کر
گهوش؛ شل؛ به بی پتهوی پتیوست «این سفت
خیلی سست است، می ترسم دوام نیاورد: ئهم سرمیچ
زۆر سسته، ده ترسم بهرگه نه گری» ۲. لۆق؛ له ق

ناقایم؛ خلی؛ خۆنه گر؛ ترغهل؛ شل و ول
هه مین؛ شله په ته؛ شله په تی؛ قز؛ فش؛ فشه لۆک
بی پته ونده ی پته و له نیوان به شگه لیدا «رابطه»
سست: پته ونده ی سست» ۳. خاو؛ خاو و خلیچک

خاو و خلیسک؛ ته وه زهل؛ ته مه ل؛ مه لاس
مه دلمه؛ سلپ؛ ترال؛ ته پ؛ نه به گه؛ له شگران
که هال؛ کاهیل؛ شوق؛ شل و شه ویق؛ کاسوول
بی تان؛ شل و شۆل؛ بی هیزی پتیوست «آ»
سست: مروی خاو».

□ سست شدن: سست بوونه وه؛ سس بوونه وه

خاومه به یه: ۱. داهیزان؛ داهیزران؛ ش
بوون؛ خاو خلیسک بوون؛ لاواز بوون؛ شل
شه ویق بوون؛ کر و بی ته شه بوون ۲. /مجازی
دلسارد بوونه وه؛ ناھومید بوون؛ شل بوونه وه.

زووگویر؛ زووحهل؛ زووتاو؛ به تایبه تمه نده ی زوو
هه ره سه ک بوونه وه.

سری کار / serikār / ها. ان. / [فرانسوی] / فارسی
/ اسم. چی که ری کۆمه لیک که ره سه ته و ئامرازی
وه ک یه ک. هه ره وه ها: سری کاری

سیریم / seryom / [فرانسوی] / اسم. سیریوم
توخمی کیمیای کانزایی له ده سه ته ی
لانتانیده کان، به ژماره ی ئه تومی ۵۸ و کیشی
ئه تومی ۱۲، ۱۴۰، په نگی خۆله میشی و
چه کچخۆر، له ئاودا ده تویته وه و له هه وادا
ده سه ووتی و بۆ به ره هه مه ینانی ئالیازی
به رده چه خماخ و تۆری چراتۆری به کار دیت.

سرین / sorîn, soreyn / ها. / اسم. [ادی] / سمت؛
سمته؛ سورین؛ سوورین؛ پاشل؛ لاعن؛ قالچه؛
که ماخ؛ کاماخ؛ دوپنه ی؛ کولمیک؛ کلۆت؛
کلۆک؛ ته راف؛ ته راف؛ زۆپی ژیر ناوقه د و ژووری
پان.

سزا^۱ / sezā, sazā / اسم. سزا؛ جزیا؛ پاداشی کار
یان ئاکاریک، به تایبه ت کاری ناله بار «سرانجام
سزای عملت را می بینی: دواخری سزای کاره که ت
ده بینی».

سزا^۲: صفت. شیاو؛ سزا؛ هیژا؛ شایان «چنین رفتاری
با او سزا نبود: وه ها کاریک له گه لیدا شیاو نه بوو».

سزار / sezār / ها. / [فرانسوی] / اسم. سزار؛
قه یسه ر؛ نازناو و سه رناوی که به ئیمپراتوورانی
رۆمیان ده دا.

سزارین / sezār(i)yan / [فرانسوی] / اسم. [پزشکی]
سیزاریه ن؛ کار و ره وتی برینی منالدانی ژنی
دووگیان له ریگی برینکاری سه ر سه که وه بۆ
ده ره ینانی منال له کاتیکدا که زاوی ئاسایی
نه بی.

سزاوار / sezāvār, sazāvār / صفت. هیژا؛
سزاوار؛ شایان؛ شرژاو؛ لایق؛ پیکه وتوو؛ هه ژ؛
شیاو ی هه بوون له بهر کار یان ئاکاریک «او
سزاوار این پاداش بود: هیژای وه ها خه لاتیک بوو».

شریته کانه‌یه کی لووس و بهرز و باریک، بۆ برینی کاغز به کار ده‌هات.

سطح / sath ، ها: سطوح: [عربی/اسم] ۱. رووپه‌ری؛ رووپه‌ری؛ به‌ری؛ رووکار؛ روو؛ سه‌له‌نده؛ به‌شی ئاسۆیی هه‌ر شتی یا شوینی «سطح آب؛ سطح میز؛ رووپه‌ری ئاو؛ رووپه‌ری میز» ۲. رووکار؛ رووپه‌ری؛ به‌ری؛ رووپه‌ری؛ دهره‌کی ترین سنووری هه‌ر ماکئیک «سطح زمین؛ رووکاری زه‌وین» ۳. ئاست؛ سنووری سه‌رووی هه‌ر شتی «سطح درامد؛ سطح زندگی؛ ئاستی داها؛ ئاستی ژیان» ۴. [ریاضی] پانایی؛ هه‌رای؛ هه‌راوی؛ به‌راوی؛ شوینی که تیدا دریژی و پانی هیه.

□ سطح آزاد آب □ سطح ایستایی

سطح دریا: به‌ری زه‌ری؛ رووپه‌ری ئاوی ئوقیانووس که به ده‌سپیکی به‌رزایی دهناسری و له نه‌بوونی هۆکارگه‌لی دهره‌کیدا له هه‌موو ئوقیانووس و دهریاکاندا به‌کسانه.

سطح زندگی: ئاستی ژیان؛ نه‌ندازه‌ی داها و ده‌سکه‌وتی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی که‌س، بنه‌ماله‌ یان کۆمه‌لیک.

سطحی / sathî [عربی/صفت] ۱. رووپه‌ری؛ رووکاری؛ روویی «آبه‌ای سطحی؛ ئاوه‌لی رووپه‌ری» ۲. [مجازی] سه‌رسه‌ری؛ گۆترمه‌یی؛ به‌بی ورد بوونه‌وه و چوونه‌ ناخه‌وه «مطالعه‌ی سه‌رسری؛ خویندنه‌وه‌ی سه‌رسه‌ری» ۳. [مجازی] سه‌رپۆت؛ به‌بی توانای تیفکیرین و ورد کردنه‌وه «آدم سطحی؛ مرؤی سه‌رپۆت».

سطحی نگر / sathînegar [عربی/فارسی/صفت]. سه‌رسه‌ری؛ بی‌بینشت و هه‌له‌سه‌نگاندنی ورد.

سطر / satr ، ها: سطور: [عربی/اسم] دیر؛ ریز؛ خه‌ت؛ رزئیکی ئاسۆیی له نووسراوه «هر سطر از این نوشته دارای حدود شش واژه است: هر دیر لهم نووسراوه نیک به شش وشه‌یه».

سطل / satl ، ها: [عربی/اسم] سه‌تل؛ سه‌تله؛ ساتل؛ ستل؛ سیتل؛ دۆل؛ دۆله؛ بالدی؛ په‌قره‌ج؛

سست کردن؛ هه‌لساندن؛ سست کردن؛ شل وول کردن؛ خاوکردنه‌وه؛ شل کردنه‌وه.

سست اراده / sost'erāde [فارسی/عربی/صفت. [مجازی] نه‌پر؛ شلک؛ خاوهرن ویستی نه‌گرساو.

سست بنیاد / sostbonyād [صفت. [ادبی] له‌ق؛ ناپته‌وه؛ به‌بی بنه‌ره‌تی پته‌وه.

سست پیمان / sostpeymān [صفت. [ادبی] په‌یمان شکین؛ بی‌به‌لین؛ بی‌به‌ینه‌ت؛ سس په‌یمان؛ بی‌شه‌رت و به‌قا.

سست رأی / sostra'î [فارسی/عربی/صفت. [مجازی] دهمده‌می؛ حولحولی؛ عه‌نته‌رمه‌زاج؛ بی‌پیداگری و وزه‌ی وه‌ستان له سه‌ر بیر و باوه‌ر و پای خۆ.

سست عنصر / sost'onsor [فارسی/عربی/صفت. [مجازی] وازوازی؛ به‌بی ویست و گه‌دی پته‌وه.

سست عهد / sost'ahd [فارسی/عربی/صفت. [مجازی] بی‌به‌لین؛ په‌یمان شکین؛ بی‌به‌خت.

سستی / sostî [اسم. سستی؛ سسی: ۱. شلی؛ شولی؛ ته‌پی؛ خاویلکه‌یی دۆخ یان چۆنیه‌تی ته‌یرین؛ مرتین؛ سست بوون ۲. له‌ها/ [مجازی] گرو؛ که‌توه‌ری؛ خو‌په‌یه‌تی؛ له‌ش‌گرانی؛ شل‌وشه‌ویقی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی ته‌وه‌زه‌لی کردن و خۆ له کار دزینه‌وه «چرا این قدر سستی می‌کنی؟ بۆ هینه‌ده سستی ده‌که‌ی؟».

سسک / sesk ، ها: [اسم. فرنه‌گوله؛ فیسته‌گوله؛ فیرنه‌گوله؛ په‌له‌وه‌ری چکۆله‌ی ئاوازخوینی وه‌ک قه‌ناری به دهنووکی باریکه‌وه، که په‌ر و بالی زوو په‌نگ ده‌گورئ.

سشوار / seš(o)vār ، ها: [فرانسوی/اسم. سیشوار؛ ئامیتریکی کاره‌بایی که به سازکردنی بای گهرم، قژ و شک ده‌کاته‌وه.

سطاخیس / satāxis [؟] [اسم. گیابراین؛ گیادایکه؛ ده‌وه‌نیکه‌ گولی بۆنخۆش ده‌گرئ، شیر زۆر ده‌کا و به‌هیزکه‌ره.

سطاره / sattāre [عربی/اسم/قدیمی] کاغه‌زپر؛

سعتەر / sa'tar /: [عربى] اسم. جاتره؛ كاكوتى؛ گياداننو؛ گيايى بۇنخۇش بە گولى سېى ئامال پەمەيىهە كە بۇ مەمەستى بېشكى و بەھارات و گرتنى بۇنخۇشى بە كاردى.

سعد / sa'd /: [عربى] صفت. /ادبى/ پىرۆز؛ ھەزەخ؛ مبارەك؛ ھومايۆن «ستارەى سعد؛ ئەستىرەى پىرۆز».

سعد / so'd /: [عربى] اسم. /ادبى/ سۆتكە؛ سمل؛ سملى؛ سملە؛ سپاوسەدە؛ گيايەكى گەلابارىك لە تىرەى دەغل و دان بە سەلكى بچووكى رەش و بۇنخۇشەو، دەكرىتە دەرمان بۇ بەھىز كرىنى پووك، ھەرۋەھا بۇ ملوانكە كونى دەكەن و دەپھۆننەو.

سغفىص / sa'fas /: [عربى] اسم. نىوى پىنچەمىن دەستەى پىتى ئەبجەد، بىرىتى لە «س»، «ع»، «ف» و «ص».

سەى صدر / se'eyesadr /: [عربى] اسم. /مجازى/ دل فراوانى؛ سىنگ فراوانى؛ بېھن فرەھى؛ بىن فرەھى؛ توانايى ھەلكردن لەگەل رۋوداو و دۇخى ناخۇشدا «ھەسايەھا خىلى سەى صدر داشتند كە سر و صداى ما را تحمل كردند: دراوسىكان گەلئ دل فراوانسان ھەبوو لەگەل قىرموقالى ئىمەدا راھاتن».

سعى / sa'i /: [عربى] اسم. تەقالا؛ ھەول؛ كۆششت؛ كۆشش؛ تەپشت؛ كىرەك كۆش؛ كىرەك كۆش؛ كەفتەلەفت؛ شەرك؛ كۆشەو؛ خەبات؛ كۆشە.

سعى بلىغ: /ادبى/ خەباتى بى پشوو؛ كارى بەپرشت؛ ھەولى بەكجارى؛ كەفتەلەفت؛ تەقالاى ھەمەلايەنە و بى كەمايەسى: جەد بلىغ

سعى داشتن: تىكۆشان؛ تىكۆشىن؛ كۆشىن؛ كۆششت كرىن؛ ھەول دان؛ تەقالا دان «سعى داشت ما را قانع كند: تىدە كۆسا ئىمە رازى بكا».

سعى شدن: ھەول دران؛ كۆششت كران؛ تەقالا دران «سعى سده بود خانه زودتر آماده شود: ھەول

ئەلپ؛ دەفرىكى زۆرتەر گرۆفەرى قوول و دەسكدار بۇ ھەلگرتن و گويزانەوھى شت، بەتايىبەت تراو.

سطل آشغال / زباله: سەتلى زىل؛ زىلدان؛ دەفرى زىل تىكردن «ھەمە را پاره كرد و ريخت توى سطل آشغال: ھەمووى دراند و خستىه نىو سەتلى زىلەو».

سطلى^۱ / satli /: [عربى] صفت. سەتلى؛ دۆلى؛ ناوسەتل؛ بە سەتل يان بە بەستەبەندى ۋەكوو سەتل «ماست سطلی ارزاتر است: ماستى سەتلى ھەرزاتر».

سطلى^۲: قىد. ۱. سەتلى؛ ھەر پەقرەج «سطلى پانصد تومان است: سەتلى پانسەد تەمەن».

۲. سەتلى؛ لە نىو سەتل «آب را سطلی می فروختند: ئاوبان سەتلى دەفرۆشت».

سطوت / satvat /: [عربى] اسم. /ادبى/ سام؛ سامى؛ ھەبەت؛ ھەبەت؛ راسەر؛ بەرزى و ھىزى كە ترس و رىزى بىنەر دەبزوئى.

سطوح / sutûh, sotûh /: [عربى] جمع سطح سطور / sutûr, sotûr /: [عربى] جمع سطر سعادت / sa'adat /: [عربى] اسم. خۇشەختى؛ ۋەشەختى؛ بەختەوهرى؛ بەختيارى؛ كامەرانى؛ بەھاتى؛ فەر و فیت.

سعدت داشتن: خۇشەخت بوون؛ ۋەشەخت بىهى؛ بەختەوهر بوون؛ بەختيار بوون.

سعدت يافتن: خۇشەخت بوون؛ بەختەوهر بىهى. ھەرۋەھا: سعدت پيدا كرىن

سعادت مند / sa'adatmand /: [عربى] فارسى] صفت. بەختەوهر؛ خۇشەخت؛ ۋەشەخت؛ بەختيار؛ بەبەخت؛ كامېران؛ كامېران؛ كامەران؛ بەھات.

سعایت / sa'ayat /: [عربى] اسم. /ادبى/ ۱. سىخوړى؛ دووزمانى؛ بەزاخى؛ دۆقلەھرى؛ شۇفارى؛ شووفارى؛ قسەبەرى ۲. خراپەبىژى؛ گالەگورت؛ كورت و پست؛ پاشەملە؛ خراپە وتنى كەسىك لە پشتهسەرى. ھەرۋەھا: سعایت كرىن

اسم. راسپیتر؛ سفارش‌دهر؛ ئه‌وه‌ی خوازبیری
به‌ره‌هم هینان یان کرپینی که‌ل وپه‌له.

سفارش‌گیرنده / sefārešgîrande ، ها؛ گان؛
اسم. ئه‌وه‌ی به‌ره‌هم هینان یان فروشتنی
که‌ل وپه‌لیکی لی‌خوازراوه.

سفارشی / sefārešî ، ها؛ صفت. راسپیتراو؛
۱. پی‌سی‌پی‌راو «نامه‌ی سفارشی؛ نامه‌ی راسپیتراو»
۲. راسپارده «مشتری سفارشی؛ موشته‌ری راسپیتراو»
۳. راسپاردوو؛ داواکراو؛ خوازراو «کتابهای سفارشی
را آوردیم؛ کتیبه راسپیتراو‌کانمان هینا» ۴. [مجازی/
تاییه؛ زور باش «این کفشها سفارشی است؛ ئه‌م
پنلاوانه تاییه‌تن».

سفاک / saffāk ، ها؛ ان؛ [عربی] صفت. [ادبی]
خوین‌پرژ؛ بی‌ه‌حم؛ بی‌به‌زی؛ بی‌به‌زه.
هه‌روه‌ها؛ سفاکی

سفال / sofāl ، ها؛ /: اسم. ۱. سوال؛ سواله‌ت؛
کریچ؛ ئه‌شکه‌و؛ هه‌رگینه؛ قوری؛ کاشوول؛
ئیربار؛ به‌ره‌مه‌ی که‌ل گلی هه‌ورگه‌ری
ده‌پیژن ۲. توئکلی پسته، بادام، فندق و ... که
زور و قورنج- قورنج بن.

سفال‌سازی / sofālsāzi ، ها؛ ان؛ /: اسم. هه‌ورگه‌ر؛
سفالگر / sofālgar ، ها؛ ان؛ /: اسم. هه‌ورگه‌ر؛
ئیربارگه‌ر؛ کاسه‌که‌ر؛ ئیر بارکه‌ر؛ گۆسکه‌ر؛
پیروٚت؛ گۆزه‌که‌ر؛ قه‌واق؛ که‌سئ که‌ده‌فری
سواله‌ت چی ده‌کا.

سفالگری / sofālgari ، ها؛ /: اسم. هه‌ورگه‌ری؛
کاسه‌که‌ری؛ قه‌واقی؛ گۆزه‌که‌ری؛ ۱. کار و
هونه‌ری سواله‌ت دروست کردن ۲. کارگه‌ی
دروست کردنی سواله‌ت * سفال‌سازی

سفالی / sofālî ، ها؛ صفت. سواله‌تی؛ سواله‌ت؛
گلین؛ گلینه؛ له‌گل چیکراو «کوزه‌ی سفالی؛
گۆزه‌ی سواله‌تی».

سفالین / sofālîn ، ها؛ صفت. [ادبی] سواله‌تی؛
کریچی؛ گلین؛ گلینه؛ سواله‌ت؛ له‌قور
دروست کراو.

دراوو ماله‌که‌ زووتر پی بگا.

سعی کردن: تیکۆشان؛ تیکۆشین؛ کۆشان؛
هه‌ول دان «سعی کن زودتر کارت را تمام کنی؛
تیکۆشه‌ کاره‌که‌ت زوو ته‌واو که‌ی».

سعید / sa'îd ؛ [عربی] صفت. [ادبی] هه‌زه‌خ؛ پیروٚز؛
به‌ودم؛ موباره‌ک؛ موباره‌ک؛ ماره‌ک؛ هومایۆن؛
مارک.

سغدی / soqdî ؛ /: اسم. سوغدی؛ لقی‌ک له
زمانگه‌لی هیندو- ئیرانی، که‌له‌کۆندله‌ ئاسیای
ناوه‌ندی (سوغد) قسه‌ی پی ده‌کرا.

سغر / soqor, soqar ؛ [از کردی] /: اسم. [قدیمی]
سیخور؛ سیخ‌چوله؛ سووچه‌ر؛ سیچر؛ سووچ؛
گیانه‌وه‌ری له‌تیره‌ی ژووژک و هیندیک
گه‌وره‌تر.

سفانن / safa'en ؛ [عربی] سفاین
سفارت / sefāret, safārat ؛ [عربی] /: اسم.
۱. بالوئیزی؛ راسپارده‌یی؛ سه‌فیری؛ بالیۆزی؛ کار
و پیشه‌ی بالوئیز ۲. /ها/ [گفتاری] بالوئیز‌خانه.
☐ به‌سفارت رفتن: ۱. بوونه‌ی بالوئیز ۲. [گفتاری]
چوونه‌ی بالوئیز‌خانه؛ بۆ بالوئیز‌خانه‌چوون.

سفارتخانه / sefāratxāne, safāratxāne ، ها؛
[عربی/فارسی] /: اسم. بالوئیز‌خانه؛ خانووبه‌ره‌یان
نووسینگه‌یک که‌ی بالوئیزی ولاتیکی بیانی و
هاوکارانی تیدا ئه‌رکی فه‌رمییان به‌جی دینن.

سفارش / sefāreš ، ها؛ /: ات /: اسم. داخوازی؛
داوخوازی؛ ۱. له‌مه‌له‌م؛ سپاره‌یی؛ سپارده‌یی؛
سفارشت؛ راسپیتر؛ قه‌وینتی ۲. [اقتصاد] داوای
به‌ره‌هم هینان یان ناردنی کالا.

☐ سفارش‌دادن؛ رادان؛ راسپاردن؛ که‌ل‌وپه‌ل
خواستن.

سفارش‌کردن؛ راسپاردن؛ سه‌ختی کردن؛
قه‌وینتی کردن.

سفارش‌کسی را کردن؛ خوازبیری جیه‌جی
کردنی کاری که‌سیک بوون.

سفارش‌دهنده / sefārešdahande ، ها؛ گان؛

■ **صفت مفعولی:** سفته (سماو) / مصدر منفی: نسفتن (نه‌سمن)

سفته / safte ، ها: / اسم. سفته؛ پسوله‌ی حواله؛ به‌لگه‌یی که به پی‌ی نه‌وه که‌سئ دانه‌وه‌ی پاره‌یی له واده‌یه کی دیاری‌کراودا وه نه‌ستو ده‌گرئ.

■ **سفته امضا کردن:** سفته ئیمزاکردن؛ به ئیمزا کردنی سفته، دانه‌وه‌ی پاره‌یی وه نه‌ستو گرتن. هه‌روه‌ها: سفته دادن

سفته گرفتن: سفته‌گرتن؛ به وه‌رگرتنی سفته‌ی ئیمزاکراوی که‌سئ، نه‌وه که‌سه پی‌بهندی دانه‌وه‌ی دراوی کردن.

سفته‌بازی / saftebāzi ، ها: / اسم. ۱. کپینی پهره‌گه‌لی بایه‌خدار بو هه‌لکیشانی نرخیان و فرۆشتنیان له‌پاش گران بوون ۲. کپینی شت‌ومه‌ک به سفته و فرۆشتنی به پاره ۳. کپینی شت‌ومه‌ک له قه‌باره‌ییکی زۆردا به‌یی پاره و له‌ریگه‌ی به‌لگه و سفته‌وه.

سفت و سخت / seft-o-saxt: قید. [گفتاری] سفت و سؤل؛ ره‌ق و پته‌و؛ توند و پته‌و؛ قورس و قایم؛ زۆر به راستی و به پی‌داگریه‌وه.

سفتی / seftî: / اسم. سفتی؛ ره‌قی؛ پته‌وی؛ سه‌ختی؛ توندی؛ قایمی.

سفج / safc: / اسم. [قدیمی] خرچ؛ خرچه؛ قه‌ره‌خرچه؛ به‌چکه گندۆره؛ عه‌نجوور؛ کاله‌که‌ی نه‌گه‌یشتوو و زرک.

سفر / safar ، ها: / اسفار / نام‌تداول: / [عربی] / اسم. سه‌فه‌ر؛ یۆم: ۱. ئۆغر؛ کار یان ره‌وتی له شار یان ولایتیکه‌وه بۆ شار یان ولایتیکی تر رۆیشتن ۲. کار و ره‌وتی رۆیشتن له شوینیکه‌وه بۆ شوینیکی تر به ئامیری گواستنه‌وه «سفر درون شهری: سه‌فه‌ری نیوشاری» ۳. جی‌گایه‌ک دوور له مال یان شوینی نیشته‌جی بوون. به‌رانبه‌ر: خَصَر «به سفر رفتن: چوونه سه‌فه‌ر»

■ **سفر آخرت:** [مجازی] دواه‌ه‌وار؛ دواکۆچ؛

سفالینه / sofāline ، ها: / اسم. گلینه؛ هه‌رگینه؛ قافلۆک؛ هوود؛ درووست‌کراو له سواده‌ت.

سفاهت / sefāhat, safāhat: / [عربی] / اسم. [ادبی] گه‌وجی؛ نه‌زانی؛ بی‌ئاوه‌زی؛ بی‌ئه‌قلی؛ نه‌فامی «این کار منته‌ای سفاهت است: نه‌م کاره نه‌و پهری گه‌وجیه».

سفاین / safāyen: / [عربی] جمع سَفینه: سفائن

سفت / seft: / صفت. [گفتاری] سفت؛ سف؛ سفت‌وسؤل؛ سخ: ۱. پته‌و؛ په‌یت؛ نه‌سته‌م؛ هیتیم؛ ره‌پ؛ پرپۆ؛ زۆپ؛ زت؛ سه‌خت؛ گوژم؛ زوها؛ زوا؛ سرت؛ ره‌ق؛ رچ. به‌رانبه‌ر: نرم «چوب سفت: داری سفت» ۲. راوه‌ستاو؛ پته‌و؛ قایم؛ خۆگرتوو «سفت بایست: سفت راوه‌سته» ۳. ره‌ق؛ پنز؛ کزر؛ وشک؛ کر؛ پندر؛ پند؛ زوا؛ زوها؛ ره‌ق و بی‌ئاو «خوراک سفت: خۆراکی سفت». هه‌روه‌ها: **سفت بودن؛ سفت شدن؛ سفت کردن**

سفت / soft: / اسم. ۱. [گیاه‌شناسی] ریگه باریکه‌یه‌ک له سه‌رووی هیلکۆکه‌وه که له دانه‌گه‌لی پیگه‌یشتوودا به شی‌یازی کونی له توئیکلی دانه‌وه دیاره و توخم له سه‌ره‌تای روانی دانه له‌ویوه تیده‌پهری ۲. [جانورشناسی] کونی له نیو هیلکۆکه‌ی بریک له میرووان که سپیرومی لی ده‌بویری و تۆم پیک دینی ۳. [ادبی] کونیه؛ سو؛ کونی گچکه.

سفت کاری / seftkārî: / اسم. سفت کاری؛ به‌شی له ره‌وتی مال کردنه‌وه بریتی له کاری به‌ره‌ت دانان، دیوار هه‌لچنین و گرتنی میچی خانوو. به‌رانبه‌ر: نازک‌کاری

سفتن / softan: / مصدر. متعدی. [ادبی] // سفتی: سمیت: — // — سمین؛ سمتین؛ سمتن؛ سمتاندن؛ سمتاندن؛ سمه‌ی؛ سمای؛ سوئتن؛ نوژین؛ نووژین؛ نوهتن؛ قوقلین؛ قوقلاندن؛ قوولی / قولیز کردن؛ کوناکردن؛ وله‌که‌رده‌ی؛ قول کردن؛ کون کردن.

خوان پراخستن؛ کهول پان کردنهوه؛ سفره ره یاوه‌ی؛ سفره یاوایره؛ سفره بلاوکردنهوه.

سفره چیدن: سفره چینن؛ خوان چینن.

سفره‌ی دل خود را پیش کسی باز/پهن کردن: [مجازی/ نهیینی خو لای که‌سی درکاندن؛ سفره‌ی دلی خو بۆ که‌سی کردنهوه.

سفره کردن: [کنایی/ هه‌لدپین؛ درپن؛ دادپین؛ هۆردپیه‌ی «شکم کسی را سفره کردن: زکی که‌سیک هه‌لدپین».

سفره‌آراییی / sofre'ārāyî ، ها: / اسم، سفره‌پازینی؛ کار، رهوت یان هونه‌ری پازاندنهوه‌ی سفره و خوان.

سفره‌خانه / sofrexāne ، ها: / اسم، [قدیمی/ دیواخان؛ دیوی خوان؛ دیوه‌خوان؛ دیوی نان خواردن.

سفره‌ماهی / sofremāhi ، ها: / ان: / اسم، ماسی کارتوو‌خک؛ سفره‌ماسی؛ جۆریک ماسیه به له‌شی پان و ته‌خته‌وه.

سفری / safarî: [عربی] صفت. سفره‌ری: ۱. به که‌لک بۆ سفره «لباس سفری: جل‌وبه‌رگی سفره‌ری» ۲. [گفتاری] له‌سه‌ر سفره «ماهم سفری شدیم: ئیمه‌یش له‌سه‌ر سفره‌ه‌ین» ۳. [دبی/ سفره‌کردوو یان له‌ناو سفره‌دا «یار سفری: یاری سفره‌ری».

سفسطه / safsate ، ها: [معرّب از یونانی] / اسم،

شاشویژێ؛ هه‌له‌ویژێ؛ شاش و بیژ؛ شاش و ویش: ۱. وت‌وو‌یژێ به‌بی به‌لگه‌ی راسته‌قینه و له‌سه‌ر گومان ۲. به‌لگه‌ هینانه‌وه‌ی هه‌له‌.

هه‌روه‌ها: سفسطه کردن

سفلا / sofḷā: [عربی] صفت. خواروو؛ خوارگ؛ خوارین؛ وارین «زاغه‌ی سفلی: زاخه‌ی خواروو».

سفلگی

سفلگی / soflegî: [عربی/ فارسی] / اسم، سپله‌یی؛

په‌نه‌زانی؛ په‌ستی؛ په‌سپنده‌یی؛ په‌سپنده‌یی؛

کوچی دواپی؛ مه‌رگ.

سفر بخیر: سفره به سه‌لامه‌ت؛ سفره خوش؛ سفره بی‌خه‌ته‌ر؛ ئۆغر به خیر؛ یۆم بخیر (له‌کاتی خواحافیزیدا به مسافری ده‌لین).

سفر فضایی: گه‌شتی ئاسمانی.

سفر قندهار: [تعریض/ سفره‌ری دوور و درێژ.

□ سفر کردن: سفره کردن؛ بۆ سفره چوون.

از سفر آمدن: له‌سفره هاتنه‌وه؛ گه‌رانه‌وه له‌سفره.

سفر / sefr ، اسفار: [عربی/ اسم، / نام‌داول]

۱. کتیب؛ په‌رتووک «سفر پنجم: کتیبی پینجهم»

۲. هه‌ر یه‌که له‌پینج به‌شی ته‌ورات.

سفر / sofār: [عربی] جمع سفر

سفر نامه / safarnāme ، ها: [عربی/ فارسی] / اسم،

سفرنامه؛ نووسراوه‌یی که ره‌وداو یان به‌سه‌رهاتی سفره‌ری تیدا نووسراوه «سفرنامه‌ی ریچ به کوردستان: سفره‌نامه‌ی ریچ بۆ کوردستان».

سفره / sofre ، ها: / اسم، ۱. سفره؛ سه‌خردان؛

خوان؛ تۆشه‌به‌ره؛ تفال؛ کهول «بیر سفره را پهن کن!» سفره که به‌ره دایخه! ۲. [مجازی] ئه‌وه‌ی له‌

سه‌ر سفره داده‌نرێ «سفره‌ی رنگین: سفره‌ی

ره‌نگاو‌ره‌نگ» ۳. جۆرێ پێ‌وه‌سمی ئایینی

«سفره‌ی نذری: سفره‌ی نه‌زر و نیاز»

۴. / زمین‌شناسی/ توپوژیکێ پان و به‌رین له‌ماکی

کانی یان ژێرزه‌وینی که ناوچه‌ییکی داپۆشیوه و

ئه‌ستوریه‌که‌ی له‌پانیه‌که‌ی که‌متره.

□ سفره‌ی رنگین: سفره‌ی رازاوه؛ سفره‌ی

ره‌نگاو‌ره‌نگ؛ سفره‌ی ره‌نگین.

سفره‌ی عقد: سفره‌ی ماره‌ بران؛ سفره‌ی که

له‌پیش بووک و زاوادا پرایده‌خه‌ن و ئاوینه و

شه‌مدان و قورئان و برێ خواردمه‌نی که

زۆرتر نمانان له‌سه‌ری داده‌نین.

سفره‌ی نذری: سفره‌ی نه‌زر و نیاز.

سفره‌ی هفت‌سین هفت‌سین

□ سفره‌ انداختن: سفره پراخستن/ داخستن؛

بی‌فهری.

سفله / sofle ، ها: -گان: / [عربی] صفت. / [ادبی]

سپله: پی‌نه‌زان؛ په‌ست؛ په‌س؛ په‌سپنده؛

په‌سپهنده؛ بی‌فهر؛ گوورنه‌به‌ش؛ هؤقه‌به‌ر؛ تخیل؛

بی‌بایه‌خ و بی‌وهری له‌ناکاری شیاو.

سفله پرور / sofleparvar: [عربی / فارسی] صفت.

[ادبی] سپله‌په‌روه؛ په‌روه‌رینه‌ری مرؤی په‌ست و پی‌نه‌زان.

سفله نواز / soflenavāz: [عربی / فارسی] صفت.

[ادبی] سپله‌په‌روه.

سفلای / soflā: [عربی] سفلای

سفلیس / seflis: [فرانسوی] سفیلیس

سفها / sofahā: [عربی] جمع سَفیه

سفید^۱ / sefid, sifid: / اسم. سپی: ۱. چه‌رمگ؛

ئسبی؛ چه‌رموو؛ چه‌رمه؛ چؤر؛ ئسپیه؛ سپی؛

ره‌نگی به‌فریان شیریتازه. هه‌روه‌ها؛

سفیدرنگ^۲. / [موسیقی] یه‌که‌ی کات له‌نؤت

نووسیندا که‌دریژیه‌که‌ی نیوه‌ی «گرد» یکه.

☐ سفید یخچالی: ره‌نگی شیریت.

سفید^۱: صفت. ۱. سپی؛ ئسبی؛ ئسپیه؛ چه‌رمگ؛

گه‌ور؛ سفی؛ چه‌رمه؛ چه‌رموو؛ که‌شک؛ به

ره‌نگی سپی «پارچه‌ی سفید؛ پارچه‌ی سپی»

۲. سپی‌بۆز؛ ره‌نگی خۆله‌میشتی که‌م ره‌نگ

«موی سفید؛ قژی سپی» ۳. نه‌نووسراو؛ چه‌رموو؛

بی‌نه‌خش و نیگار «کاغذ سفید؛ کاغذی سپی».

سفید^۲: - پيشواژه. - سپی؛ - چه‌رمگ؛ - چه‌رموو؛

- چه‌رمه «سفیدمو؛ مووسپی».

سفیدآل / sefid'al: ها: / اسم. دارچکیکی

لی‌ره‌واری به‌ساقه‌ته‌ی چوارگۆشه و گه‌لای

کورکداری هیلکه‌بیه‌وه.

سفیداب / sefidāb: / اسم. ۱. گله‌سپی؛ گل‌سپی؛

گل‌سفی؛ گه‌ردیکی سپی له‌که‌ربوناتی سرپ و

رۆج یان‌قه‌لا که‌بۆ سپی‌کردنه‌وه‌ی دیوار به

که‌لک دی^۲. ۲. سپیاو؛ ده‌رمانی دهم‌وچاو سپیکردن بۆ خۆ‌رازینی؛ هه‌والی سووراو^۳. / [گفتاری]نیمه‌شۆره؛ دیمه‌شۆره؛ ماکیکی خاوی‌نکه‌ره‌وه‌ی
کۆن بۆ شۆردنی له‌ش له‌گله‌سپی و ماکی
ناژه‌لی.

سفیدار / sefidār: سیدار

سفیدامضا / sefid'emzā: / [فارسی / عربی] اسم.

سپی واژو؛ لاپه‌ره‌یه‌کی نه‌نووسراو و واژوکراو که

به‌که‌سپکی تری دده‌دن تا هه‌ر چی ده‌یه‌ه‌وئ

به‌ناوی خاوه‌ن واژووه‌بینووسی (چک سفیدامضا؛

چه‌کی سپی‌وارو): سفیدمه‌ر

سفیدبخت / sefidbax: / صفت. [مجازی]

به‌خته‌وه‌ر؛ خۆش‌نگین؛ خودانبه‌خت؛ خاوه‌ن

ژیانی خۆشی ژن و می‌ردایه‌تی (له‌مه‌ر ژنانه‌وه به

کار ده‌روا). به‌رانبه‌ر: سپاه‌بخت

سفیدپزی / sefidpazi: ها: / اسم. نانه‌واخانه‌یی

که‌به‌ئاردی سپی نان ده‌که‌ن.

سفیدپوست^۱ / sefidpust: ها: / ان: / اسم.

سپی‌پیست؛ خه‌لکی سپی‌پیست؛ یه‌کئ له‌چوار

گرؤی گه‌وره‌ی خه‌لکی دنیا.

سفیدپوست^۲ / sefidpust: ها: / ان: / صفت.

سپی‌پیست؛ پتوه‌ندیدار یان به‌ندیوار به‌یه‌کئ له

چوار گرؤی گه‌وره‌ی ره‌گه‌زی مرؤ که‌پیستیان

سپی‌کاره (له‌سپی شیربه‌وه تا سه‌وزه‌ی تال).

سفیدپوش / sefidpûš: / صفت. سپی‌پۆش؛

خاوه‌ن پۆشه‌نی به‌ره‌نگی سپی.

سفیدچشم / sefidčešm: / صفت. [مجازی، گفتاری]

چاف‌هیشک؛ بی‌چاو‌روو؛ چاوتوند؛ چاوقایم؛

بی‌شهرم.

سفیدرگ / sefidrag: ها: / اسم. رگ‌لنفی ☐

رگ

سفیدرو / sefidrû: / صفت. ۱. روومه‌ت چه‌رموو؛

ده‌م و چاو‌سپی؛ به‌ده‌م‌وچاوی سپی^۲. / [کنایی]

رووسپی؛ رووچه‌رمگ؛ رووچه‌رموو؛ رووسوور؛

سه‌ربه‌رز.

سفیدشویی / sefidšûyi: ها: / اسم. سپی‌شۆری؛

کاری له‌که‌و په‌له‌سپینه‌وه و شۆردنی

جل و بهرگی سپی.

سفیدک / sefidak ، ها: / اسم. [گیاه‌شناسی]

دوهک؛ دۆک؛ دۆوک؛ دۆکه؛ دهوکه؛ کیفکۆ؛ گه‌چیره؛ چه‌رمه‌یی؛ شۆکه؛ جۆزئ نه‌خۆشینێ کارگی گول و گیاه که سه‌ره‌تا له سه‌ر گه‌لا وه‌کوو چه‌ند په‌له‌ی سپی بچووک ده‌رده‌که‌وئ و پاشان له به‌رنکه‌وه هه‌موو گه‌لا و برئ جار لاسکه کانیش داده‌گرئ.

سفیدکاری / sefidkāri / اسم. سپی کاری؛ کار

یان ره‌وتی گه‌وراندن؛ چه‌رموو کردنه‌وه؛ چه‌رمه‌وه که‌رده‌ی؛ سپی کردنه‌وه‌ی خانوو.

سفیدگر / sefidgar ، ها: / ان: / اسم. مزگه‌ر؛

مسگه‌ر؛ که‌سێ که ده‌فر و ئامانی مسی به ساوینی قه‌لایی سپی ده‌کاته‌وه.

سفیدگری / sefidgari ، ها: / اسم. مزگه‌ری؛

کاری ساوینه‌وه‌ی قه‌لایی تهاوه به‌سه‌ر ئاوانی مسیدا بۆ به‌رگری له ژه‌نگه‌هینان.

سفیدمو / sefidmû / صفت. مووسپی؛

مووچه‌رموو؛ مووچه‌رمگ؛ مووسفید

سفیدمهر / sefidmohr / سفیدامضا

سفیده / sefide ، ها: / اسم. ۱. سپینه؛ چه‌رمینه؛

سپیلکی هیلکه؛ تراوی لینج و سپی ژێر تویکلی هیلکه‌ی بالنده ۲. [گفتاری] سپیده؛ سه‌وگر؛ بوولیله‌ی به‌یان.

سفیده زدن / گفتاری] سپیده داهاتن؛ رۆژ

بوونه‌وه؛ به‌یان نه‌نگوتن.

سفیدی / sefidî ، ها: / اسم. چه‌رمگی؛ سپیه‌تی؛

سپیاتى؛ سپیایى؛ سپیتى؛ گه‌ورى؛ دۆخ و چۆنیه‌تی سپی بوون.

سفیدی چشم: چه‌رمگی چاو؛ چه‌رموویی چاو؛

سپیایى چاو؛ به‌زى چاو؛ سپینه‌ی چاو؛ چه‌رمه‌و چه‌ما؛ په‌رده‌یه‌کی سپی رۆشن که ده‌ورنده‌وری گلینه‌ی چاوی داگرته‌وه.

سفیر / safir ، ها: / ان: / سفا: / [عربی] اسم. بالیۆز؛

بالۆز؛ بالباز؛ شاه‌نده‌ر؛ بالیۆز؛ سه‌فیر؛ بریکاری

ده‌وله‌ت له ده‌وله‌تیکی ترده؛ سپارده‌ی میری:

سفیر کبیر

سفیر آکر دیته: نوینه‌ری فه‌رمی ولاتیک له ولاتیکێ ترده که دانیشتووی ئه‌وئ نیه، به‌لام له کاتی پێویستدا له‌وئ ده‌بی.

سفیر سیار: بالۆیزئ که بۆ جیه‌جی کردنی کار و ئه‌رکی پئ سپێردراو، سه‌ردانی ولاتانی جۆراوجۆر ده‌کا.

سفیر کبیر / safir kabîr / [عربی] سفیر

سفیل و سرگردان / safil-o-sargardân / صفت.

[گفتاری] ۱. ویل؛ سه‌رگه‌ردان؛ ویل و وه‌یلان؛

ئاواره و ده‌ربه‌ده‌ر؛ تاروته‌ره (صاحبخانه بیرونمان کرد و ماندیم سفیل و سرگردان: خاوه‌ن‌مال ده‌رمانی کرد و ویل و سه‌رگه‌ردان داکه‌وتین)

۲. ده‌سته‌پاچه؛ قه‌تیس؛ سه‌رگه‌ردان؛

سه‌رلی‌شیواو «توی خیابان، یک ساعت سفیل و سرگردان بودم: له ناو شه‌قامدا، سه‌عاتیک

ده‌سته‌پاچه بووم).

سفینه / safine ، ها: / [عربی] اسم. ۱. / سفاین /

[نامتداول] که‌شتی؛ پاپۆز؛ گه‌میه ۲. کۆمه‌له

نوو سراوه‌یه‌کی جۆراوجۆر به‌تایبه‌ت شیعی

دلداری ۳. [نجوم] کشتی - ۲

سفینه‌ی فضایی: ناو کیهانی

سفیه / safiḥ ، ها: / ان: / سفا: / [عربی] صفت. خه‌شۆ؛

ده‌به‌نگ؛ که‌م‌ئاوه‌ز؛ حۆل؛ بلج؛ باله؛ سائه‌قل؛

گه‌وج؛ لاژگ؛ که‌مه‌قل.

سق / saq(q) / اسم. [گفتاری] مه‌لاژ؛ مه‌لاژوو؛

مه‌لاژی؛ مه‌لاژگ؛ مه‌لازه؛ مه‌لاشو؛ مه‌لاشوو؛

ملاشک؛ مه‌لاشک؛ ملازگ؛ ئاسمانه؛ لاس؛

بن‌میچی زار.

سق سیاه / مجازی] ۱. قۆشمه؛ قۆشه؛ به‌د و دم؛

ده‌مه‌ره‌ش ۲. که‌سێ که پێشگۆیی خراپ بکا و

خه‌ونه‌کانیشی بینه‌دی.

سق زدن: ۱. خووساندنی خوارده‌مه‌نی

(وشک) له ناو ده‌مدا؛ ده‌زار زه‌لاندن

۲. /مجازی/ خواردنی شتی رهق و وشک.

سق کسی را با چیزی برداشتن: /کنایی/ ناوک /فرچکی که سیک به شتی برین؛ خوو پی گرتن (مثل اینکه سق او را با دروغ برداشته اند: و دياره ناوکیان به درو برپوه).

سقا /saqqā/، ها: بیان: /عربی/ اسم. /قدیمی/ ثاوکیشت؛ تیراوی؛ ثاوبهر؛ سهقا؛ که سق که خه لکی تیراو ده کرد، به تاییبته ئه وهی له هه مبر وهر گرتنی پاره وه، ئاوی خواردنی ده برده بهر مالان.

سقایی /saqqā'i/، /عربی/ سقایی
سقاخانه /saqqāxāne/، ها: /عربی/ فارسی /اسم. /قدیمی/ سهقاخانه؛ که ندیکی گچکه له دیواری بواره گ و کولاناندا، ئاوی خواردنه و بیان لی داده نا و ریزیکی ئاینی هه بوو.

سقاھک /saqqāhak/، /عربی/ فارسی /اسم. /قدیمی/ دُم خنَبانک

سقای /saqqāyî/، /عربی/ اسم. ثاوکیشتی؛ سهقای؛ ثاوبهری: سقایی

سقر /saqqez/، /اسم. بنیشت؛ بنیشت؛ به نیشت؛ به نوشت؛ جاجکه؛ داچکه؛ چاچک؛ چاچکه؛ جاجک؛ جاجگ؛ ژاژکه؛ ژاژک؛ وژرن؛ شیلهی داره بن؛ شیرهی دار قه زوان که له کورده واریدا زور ناسراوه.

سقط /saqat/، /عربی/ صفت. سه قهت؛ سه کهت؛ سه کهت: ۱. مرداره بوو؛ به لادا هاتوو؛ مردوو ۲. تۆپیو؛ تۆپیگ؛ تۆبی پۆخله وات؛ له کار که وتوو؛ زایه بووگ؛ عه یب دار ۴. /نامتداول/ خراپ؛ په ست.

سقط شدن: زنگرین؛ تۆپین؛ تۆپان؛ تۆپهی؛ تۆپای؛ که وتین؛ شایین؛ سه کتین؛ فه تین؛ سه کهت بوون؛ تۆپه رایوون؛ هه لتۆپین؛ هه لتۆپین؛ مردار بوونه وهی گیانه وهران (یکی روستایی سقط شد خرش: دانی لاگه یی که ره کهی تۆپی).

سقط کردن: سه کهت کردن؛ تۆپاندن؛ که وتاندن؛ هه لتۆپان؛ مردار کردنه وهی گیانه وهران (آخرش این حیوان بیچاره را سقط می کنی: ثاخری ئهم بی زوانه سه کهت ده کهی).

سقط گفتن: /نامتداول/ جنیودان؛ دژوین دان؛ سکانن؛ قیلین؛ دژمان دهی /دای.

سقط /saqt/، /عربی/ اسم. کاره هاتی داکه وتن؛ له بار چوون. ههروه ها: سقط کردن

سقط جنین: کار یا ره وتی به راوتین؛ بهر هاویشتن؛ بهر ته وانن (بو گیانه وهر)؛ بهر خستن؛ له بار چوون؛ مندا ل زیان کردن؛ له بار چین؛ هاتنه دهر وهی پیزه له پزداندا به مردوویی و زورتر بهر له کاتی خوی.

سقط آور /saqtāvar/، /عربی/ فارسی /صفت. له بار بهر؛ بار خهر؛ زیان پی که ره؛ به تاییبته مندی له بار بردنی بیچووی نازوگ.

سقط فروش /saqatfurūš/، ها: /ان: /عربی/ فارسی /اسم. /قدیمی/ ورده واله /وردکه واله فروش. ههروه ها: سقطفروشی

سقف /saqf/، ها: /عربی/ اسم. ساپته: ۱. میچ؛ ساپتیک؛ سهراپته؛ سقیک؛ ئاسمانه؛ کاش؛ بن میچ؛ سرمیچ؛ کاشخانک؛ بنساپته؛ بن بان؛ بنو دارا؛ پۆشه نی بان مال بان که ره سهی سه رنشیندار (سقف خانه: میچی خانوو) ۲. /اقتصاد/ سه راوان؛ بانترین ئاستی په رده زی.

سقف دهان /saqf dēhān/، سق

سقف کاذب: بن میچی له ژیر میچی سه ره کیدا که باریک هه لئاگری و بو جوانکاری یان داپۆشیننی لووله و کانال، سازی ده کهن.

سقف زدن: میچ لیدان؛ سه رگرتن؛ بن میچ گرتن؛ سرمیچ گرتن؛ داره را کردنی مال؛ سه ری خانوو گرتن (فردا سقف را می زنند: به یانی میچ لی ده دهن).

سقلمه /soqolme/، ها: /ترکی/ اسم. /مغتاری/

زوقورتمه؛ سیخورمه؛ سیخورمه؛ سوخورمه؛
زهخت؛ زهخته؛ کولم؛ نوکورت؛ کلینجی؛
مسته کول؛ مسته کوله؛ مسته کؤل؛ مسته کوله.

سقمولیمس / saqmolimos [یونانی/اسم.
دېرکه زهرده؛ زهرده سیری؛ گیایینکی دهشته کی
به گهلای گهوره، درووی زهره، گولی بنهوش و
رهگی ئهستوروه که شیرینه و دهخورت.

سقمونیا / saqmûniyā [معرب از یونانی/اسم.
خهشیک؛ خوشیلک؛ گیایینکی خۆههلواس، به
گولی زهره، زهمقیک ریسنی رهوانکهرهوه که
له رهگه کهی دهردههینریت.

سقتقور / saqanqûr، ها؛ ان؛ [معرب از لاتینی/
اسم. گیانهوه ریکی خزوک و زینووزای تایبه تی
گهرمینانه به دهستی سپهوه که له ناوچه ی
گهرم و فینکدا دهژی: ریگماهی

سقوط / soqût, suqût [عربی/اسم. ۱. کار یان
رهوتی داکهوتن؛ داکهتن؛ کهتن؛ کهوتن؛
ئهره کهوتهی؛ کهوتهیره؛ بهر بوونهوه؛ وهر بیهی؛
رپسیان؛ ههلدران؛ چهوانچه بوون «سقوط سنگ؛

داکوهوتنی بهرد» ۲. رهوتی دابهزین؛ داکشان؛
هاتنه خوار؛ هندکین؛ کهم بوونهوه؛ نزم بوونهوه
«سقوط قیمت ها؛ دابهزینی نرخته ل» ۳. [مجازی/
کاره رههاتی رهووخان؛ ورپیهی؛ له سهر کار یان پا

و پلهی خۆ لا چوون «سقوط دولت؛ رووخانی
دهولت» ۴. [مجازی/شکان؛ رهووخان؛ بار و
دۆخی داگیرکران له لایهن دوزمنهوه؛ به
دهستهوه دران «سقوط برلین؛ شکانی برلین»

۵. شکان؛ دۆخ یان چۆنیه تی له دهسدانی
پینگهی ئاکاری یان کۆمه لایه تی خۆ «انخطاط و
سقوط جوانان خوشگذران و بی خبر؛ شکان و فهوتانی
لاوانی خۆشاپویر و بی ناگا». ههروه ها؛ سقوط

کردن

سقوط آزاد؛ دۆخ یان چۆنیه تی بهر بوونهوه؛
ته کهر بوونهوه؛ داکهوتن یان داته کینی شتیک
له بهرزیه کهوه، بهی گوشاریک له سهری.

سک / sok، ها؛ /اسم. [گفتاری] ۱. نه قیزه؛
نه قیزی؛ زهخت؛ زهخته؛ زهقت؛ سوکه؛
پهره سی؛ شه بیک؛ دارئ نووک تیژ که چاره ویی
یئ لیده خورن ۲. ههرشتیکی وه که نه قیزه.

سک زدن؛ نه قیزه دان؛ سیخ دان؛ زیخاندن.
سکام / sekām [فرانسوی/اسم. سیکام؛ جۆریک
پیشاندانی رهنگی وینه ی تهله فیزیونی.

سکان / sokkân، ها؛ [عربی/اسم. سوکان؛
نامیری بهرپوه بردنی که رهسته گهلی سهر ئاو
(گهمیه، لۆتکه و...) یان بالگره وه (فرۆکه،
هیلی کوپتر و...) .

سکاندار / sokkândār، ان؛ [عربی/فارسی/اسم.
سوکاندار؛ بهرپوه بهری که رهسته گهلی سهر ئاو
یان بالگره وه.

سکانس / sekâns، ها؛ [فرانسوی/اسم. سیکانس؛
زهنجیره دیمه نی یه که له دوا یه کی فیلمی
که بابته یان رهووداویکی دیاریکراو نیشان ده دا
و به رهوون بوونهوه ی بهر مبه ره ی دیمه ن دهس
پیده کا و به تاریک بوونهوه ی کۆتایی دیت.

سکتاریسم / sektarîsm [فرانسوی/اسم. [سیاست/
تاقم خوازی؛ خوازیاری و هۆگری بۆ پیک هاتنی
تاقمیک جیاواز یان خۆ دانه پال کۆمه لیک و.

سکته / sakte, sekte، ها؛ [عربی/اسم. ۱. قۆتک؛
وهستان؛ ویست؛ مفاجات؛ موفاجات؛ سه کته؛
دۆخ یان چۆنیه تی وهستانی له نکاوی دل یان
میشتک ۲. [ادبی/دۆخ یا چۆنیه تی تیک چوونی
کیشی شیعر.

سکته ی قبیح؛ [ادبی/ههلبه زینه وه؛ دۆخ یا
چۆنیه تی شیوانی کیشی شیعر به شیوه یه کی
زهق و ناخۆش.

سکته ی قلبی؛ دله کپی؛ ویستی دل؛ دۆخی له
لیدان کهوتنی دل.

سکته ی کامل؛ ویستی تهواو؛ سه کته ی تهواو؛
شه پله یه که که مهرگی به دواوه یه.

سکته ی مغزی؛ سه کته ی مه غزی؛ شه پله ی

میشک؛ بېهۆشی و بوورانه‌وه‌ی دهم و ده‌ست به‌هۆی گیرانی ده‌ماریکي می‌شک به‌تنۆکه خوښیکي گیرساو یان هه‌رچیکي تر.

سکته‌ی ملیح: [دبی] هه‌لدانه‌وه؛ هه‌لبه‌زینه‌وه‌ی کیشی شیع به‌شیوه‌ی وچانیکی کورت و هیز دان له‌سهر وشه‌یه‌ک، که‌ده‌بیته‌هۆی جوانی و‌پازانه‌وه‌ی وتار.

سکته‌ی ناقص: سه‌کته‌ی ناته‌واو؛ له‌کارته‌بوونی ده‌ماری سهر به‌بزاوی و‌یسته‌کی به‌شی له‌له‌ش به‌هۆی سه‌کته‌وه.

☐ سکته‌کردن: سه‌کته‌کردن؛ شه‌پله‌لێدان.

سکر / sokr: [عربی] / اسم. [دبی] مه‌ستی؛ سه‌رخۆشی.

سکرآور / sokrāvar، ها: [عربی] / فارسی] صفت. مه‌سته‌مه‌نی؛ مه‌ستی‌هین؛ مه‌سته‌کر.

سکرات / sakarāt: [عربی] / اسم. ۱. مه‌ستی؛ سه‌رخۆشی؛ دۆخی بی‌خه‌به‌ری به‌هۆی مه‌سته‌یه‌وه ۲. دۆخی له‌هۆش‌چوون و بی‌ئاگایی له‌کاتی سه‌ره‌مه‌رگدا.

سکرتر / sekreter: [فرانسوی] / اسم. نووسیار؛ پازگر؛ نه‌نییگر؛ نویسیاری (زۆتر) ژن‌که‌وه‌ئه‌ستۆگری نووسینگه‌ی به‌پرسانه‌.

سکس / seks: [انگلیسی] / فرانسوی] / اسم. سی‌کس؛ کار و باری جینسی.

سکستان / sekstān: [فرانسوی] / اسم. سی‌کستان؛ ۱. ها/ ئامیری ئەندازه‌گرتنی مه‌وداگه‌لی

گۆشه‌یی بۆ دۆزینه‌وه‌ی شوینی که‌شتی یان فرۆکه ۲. [نجوم] وینه‌یه‌کی ئاسمانی له‌له‌ته‌گۆی باشووریدا که‌وه‌کوو سی‌پایه‌ییکی وینه‌گری وایه‌.

سک - سک / soksok: صوت. شار-شار؛ قه‌له‌؛ وشه‌یه‌که‌من‌دالان له‌یاری چاوشارکیدا دووپاته‌ی ده‌که‌نه‌وه‌.

سکسه / sekseke، ها: / اسم. نزه‌ره؛ نزه‌ری؛ نزرگ؛ نزره؛ نزی‌ره؛ نیزی‌ره؛ نزه‌ره؛ ئیسک؛

ئیسکه؛ عیسک؛ نسکه؛ هه‌سر؛ سه‌هی؛ هه‌رس؛ به‌رسنجک(سۆک)؛ چۆنه‌تی گرتنه‌وه و به‌ردانی دیافراگم که‌ده‌بیته‌هۆی حالیکي وه‌کوو هه‌ناسه‌پرک به‌ده‌نگیکي تایبه‌ته‌وه.

سکسی / seksi: [انگلیسی] / فرانسوی] / صفت. سی‌کسی: ۱. پیوه‌ندیدار به‌کار و باری جینسی ۲. هۆک بزوین؛ هۆکاوی؛ هه‌وه‌ساوی؛ هه‌وه‌س هه‌لسین.

سکنا / soknā: [عربی] / اسم. ئاکنجیتی؛ نیشه‌جیی؛ ره‌وتی جی‌گرتن و مانه‌وه له‌شوینیک: سکنی

سکناات / sakanāt: [عربی] / اسم. حال‌وبال؛ دۆخ و جوولی ناویسته‌کی که‌سی له‌حاله‌تیکي تایبه‌تا.

سکنج / sekonc, sokonc: صفت. [قدیمی] ۱. ده‌م‌زل؛ زاردراو ۲. ده‌م‌بۆگه‌نیو؛ ده‌م‌بۆگه‌ن ۳. حه‌فلج؛ لیوتلیشاو؛ لیوکه‌ت؛ له‌وشه‌قه‌تا.

سکنجبین / sekancabîn: [عرب از کردی] / اسم. سکهنجه‌بین؛ ئەسکه‌نجه‌بین؛ ئەسکه‌نجه‌مین؛ شه‌ریه‌تی سرکه و هه‌نگوین: سکرنگبین؛ سکنگبین

سکندری / sekandari: / اسم. له‌تر؛ ته‌پل؛ ته‌سه؛ ته‌پوخ؛ تۆبغ؛ نوچ؛ ره‌ت؛ سه‌تمه؛ ساتمه؛ سه‌رتقلی؛ سه‌رتوقلی؛ سه‌ره‌نگری؛ سه‌رسم؛ سه‌رسمتی؛ هه‌له‌نگوته؛ له‌ده‌س‌چوونی خۆراگری بۆ تاویک به‌هۆی پا‌هه‌لکه‌وتن یان پاچه‌قول بوون.

☐ سکندری خوردن: هه‌له‌نگوتن؛ هه‌له‌نگووتن؛ هه‌لنگفتن؛ هه‌لنگافتن؛ هه‌لنگفتن؛ هه‌لنووتن؛ هه‌لنووتان؛ ته‌پلین؛ گلان؛ گلیره‌ی؛ ساتمه‌کردن؛ ساتمه‌دان؛ سه‌ره‌نگری بوون؛ ره‌ت‌بردن؛ پا‌هه‌لکه‌فتن؛ له‌تر دان؛ نوچ‌بردن/ دان؛ سه‌رسم دان.

سکنگبین / sekangabîn: [از کردی] / سکنجبین

سکنة / sakane: [عربی] جمع ساکن

سکني / soknā: [عربی] سکنا

سکو / sakū: ها/اسم، سه کو؛ ساکو: ۱. دکه؛ دووشک؛ زاب؛ پروبه ریکی ته ختان که به کهرسه ی ساختمان ی چی ده کرئ و پتر بؤ دانیشن به کاردی ۲. پیپرک؛ هه رزال؛ ئاوا پیکهاته یی بؤ دانان یا دامه زرانندی ئامیر، کهرسه یان دهم و ده ز گایه ک به سه ریوه «سکوی پرتاب موشک: سه کوی هاویشتنی موشه ک» ۳. پروبه ری تهخت و قوت بؤ سوار بوون و دابه زین له قه تار یا بار کردن و داگرتن و شتی وا «سکوی راه آهن: سه کوی هیلی ئاسن» * سکوب

سکوی چادر: ته باره؛ ته روال؛ پیپرک.

سکوی حفاری: سه کوی هه لکۆلین؛ تهختانیك (به تاییهت به سه ر کۆمیه کی ئاودا) که ده کهل و کهل و په لی هه لکۆلینی به سه ره وه داده مه زری.

سکوب / sakküb: سکو

سکوت / sukût, sokût: [عربی] اسم، بیده نگي: ۱. بم؛ قروپ؛ خامۆشی؛ کپی؛ نز؛ دۆخ یا چۆنیه تی نه بوونی دهنگ و هه را «سکوت بر همه جا حاکم بود: بیده نگي بالی به سه ر هه مو شوینیکدا دابوو» ۲. مات؛ مق؛ کار یان ره وتی بیده نگ بوون؛ هیچ نه وتن؛ دهنگ نه کردن «چرا سکوت کردی؟ بۆچی بیده نگ بووی؟».

سکوت شدن: دهنگ نه مان؛ هه را بریان؛ له دهنگ که وتن؛ بیده نگ بوون؛ قر و قپ بوون. هه ره وه ها: سکوت بودن

سکوت کردن: قسه نه کردن؛ بیده نگ بوون؛ وست بوون؛ مات بوون؛ کپ بوون؛ هیچ نه گوتن؛ نق نه کردن؛ نق که رده ی.

سکولار / sekolār: [از انگلیسی] صفت. سیکولار؛ لادینی؛ نادینی؛ دین لایی.

سکولاریسم / sekolārism: [فرانسوی] اسم.

سیستمی لادینی؛ سیکولاریسم؛ سیستمی حکومتی یان فیرکاری که کاری به سه ر ئامۆژه گه لی دینیوه نه.

سکون / sukûn, sokûn: [عربی] اسم، [دبی] هه دا؛ هه دار؛ نه جمی؛ تۆقره؛ تۆخژن؛ هه ندر؛ بی خوستی؛ بی جم؛ ماتی؛ بی هه ست و خوستی. سکونت / sukûnat, sokûnat: [عربی] اسم. نیشته جیی؛ سه قامگیری؛ ئاکنجیتی؛ گله وه بری؛ دیماتی؛ کاری هه دا دان و نیشته جی بوون له شوینیکدا به تاییهت بؤ ژیان.

سکونت داشتن: نیشته جی بوون؛ جیگیر بوون؛ مانه وه؛ هیزیرین.

سکونت کردن: مانه وه؛ نیشته جی بوون؛ دانیشن؛ مه زران «مدتی درخانه ی خویشاوندانش سکونت کرد: ماوه یه ک له مالی خزمانیدا مایه وه». هه ره وه ها: سکونت گزیدن

سکه / sekke: ها/اسم، سکه؛ سکه؛ سکی؛ قهره پول؛ پاره ی له کانزا.

سکه بودن کار کسی یا چیزی: [مجازی] وه بره و بوونی/ له سه ر ده ور بوونی کاری که سیک «امروز کار دلال ها سکه است: ئه مرؤ کاری ده لاله کان وه بره وه».

سکه زدن: ۱. سکه لیدان؛ پوول لیدان؛ دراو کوتان «دولت سکه ی ۵۰ تومانی زده است: ده ولت سکه ی ۵۰ تمه نی لیداوه» ۲. [مجازی] پوول ماشینه وه؛ پوول ماشتنه وه؛ پوول گه سک دان؛ پاره له چاپ دان؛ درامه تی یه کجار زۆر بوون «فروشندگان زمین دارند سکه می زنند: زه می فروشان پوول ده ماشنه وه».

سکه ی یک پول کردن: [مجازی] به پووش ده ر کردن؛ بی بره و و قیمهت کردن «با حرفهایی که زد، او را سکه ی یک پول کرد: به و قسانه کردی، به پووش ده ری کرد». هه ره وه ها: سکه ی یک پول شدن

از سکه انداختن: [مجازی] له بره و خستن؛ بی

به‌نرخه.

سگ بزرگ: وینه‌یه کی ئاسمانی له رۆژه‌ه‌لاتی باشووری که‌لووی راوچیه‌وه که شه‌عرا یه‌مانی پرشن‌گدارترین ئه‌ستیره‌یه‌تی.

کلب‌اکبر

سگ پلیس: سه‌گی پۆلیس؛ به‌شدار؛ جوړی سگ که له دۆزینه‌وه‌ی تاوانکاران یا که‌سانی جی‌گومان، یارمه‌تی پو‌لیس ده‌دا.

سگ تازی سگ شکاری

سگ حسن‌دله: [کنایی] سه‌گی هه‌واران؛ سه‌گه‌ خو‌پ‌ری؛ سه‌گی به‌ره‌لا؛ نمانای «خو‌پ‌ری‌ته‌ی»، «خۆتیه‌ه‌لقوتینه‌ی» و «بی‌کاره‌یی» که‌سی خو‌پ‌ری و بی‌کاره که سه‌ر به هه‌موو شو‌پ‌نیک‌دا ده‌کا.

سگ خانگی: سه‌گی مالی؛ سه‌گی لینی.

سگ راه‌نما: سه‌گی ریشاندەر؛ سه‌گی راه‌اتوو بۆ رێ پێشاندانی کو‌پ‌ران.

سگ روس‌باه: [کنایی] سه‌گه‌ره‌ش؛ سه‌گی پرو‌ره‌ش؛ مرو‌فی تاوانباری خو‌پ‌ری.

سگ شکاری: تل؛ تانجی؛ تانجیه؛ تاژی؛ جوړی سگ که به بۆن یا دیتن ده‌که‌و‌یت‌ه شو‌پ‌ن نی‌چ‌یر: سگ تازی

سگ کوچک: سه‌گه‌ چوک‌ه؛ وینه‌یه‌کی گه‌ردوونی له رۆژه‌ه‌لاتی که‌لووی راوچی که به چاو ته‌نیا یه‌ک ئه‌ستیره‌ی به‌ ناوی شه‌عرا‌ی شامی دیاره: کلب‌اصغر

سگ گله: شام‌بویی؛ توول؛ گۆل؛ گه‌مال؛ سه‌گی که بۆ چاو‌ه‌دیری پان راه‌ینراوه.

□ سگ شدن: [مجازی] ب‌و‌ونه سه‌گ؛ خراو هه‌ل‌چوون؛ زۆر تووره‌یان وه‌ره‌ز ب‌و‌ون «امروز رانده‌مان سگ شده بود و پاچه‌ی همه را می‌گرفت: ئه‌م‌رۆ ئازۆره‌که‌مان ب‌و‌و‌ه سه‌ک و ده‌رپاچه‌ی هه‌مووی ده‌گرت».

سگ صاحبش را نشناختن: [کنایی] سه‌گ خاوه‌نی خۆ نه‌ناسین؛ تووته وه‌ی نه‌ژناسه‌ی؛

بره‌و و بی‌باه‌خ کردن؛ بی‌قیمه‌ت کردن «بد اخلاقی او، کارش را از سکه انداخته بود: بی‌ثاکار بوونی، کاره‌که‌ی له‌ بره‌و خستبوو». هه‌روه‌ها: از سکه افتادن

سکه‌ای / sekke'î: [عربی/فارسی] صفت. سکه‌یی؛ پوولی؛ دراوی «تلفن سکه‌ای: ته‌له‌فوونی سکه‌یی».

سکه‌شناسی / sekkeşenâsi: [عربی/فارسی] اسم. سکه‌ناسی؛ زانستی پێوه‌ندیدار به‌ لی‌روانین و ناسینه‌وه‌ی سکه‌گه‌لی سه‌ر به‌ ولاتان و سه‌رده‌مگه‌لی جو‌راو‌جو‌ری می‌زوویی.

سکیدن / sokidan: مصدر. متعدی. [گفتاری]

// سکیدی: سیخاندن؛ می‌سکی: ده‌سیخ‌ینی؛ پسک: بسیخ‌ینه // ۱. سیخاندن؛ زیخاندن؛ به‌ زیخ‌ ئاژنین؛ سیخ‌دان؛ به‌ سیخ‌ لیدان ۲. کۆلین؛ هه‌ل‌کۆلین؛ هه‌ل‌که‌واشتن؛ هه‌ل‌که‌وشاندن؛ دانه‌وه‌ه‌ ک‌نه‌کردن * سک‌زدن

سکیزیدن / sekîzîdan: مصدر. متعدی. [قدیمی]

هه‌ل‌تۆزان؛ هه‌ل‌توو‌زان؛ هه‌ل‌تۆزاندن؛ هه‌ل‌توو‌زاندن؛ هه‌ل‌تیزان؛ هه‌ل‌تیزاندن؛ هه‌ل‌جooزان؛ هه‌ل‌جooزانن؛ هه‌ل‌جooزین؛ جووته‌هاو‌یشتن؛ له‌قه‌ وه‌شاندن؛ جۆتلی شای؛ لووشکه‌هاو‌یشتن و هه‌ل‌ه‌زوقین.

سگ / sag: اسم. سه‌گ: ۱. /ها؛ /ان/ سه‌و؛

سه‌ی؛ سه‌؛ سپه‌ر؛ سه‌په‌که؛ کۆچه‌ک؛ کوچک؛ کووچک؛ گه‌مال (نیر)؛ ده‌ل (بۆ می)؛ کوسۆک؛ کووتی؛ کسۆک؛ تووته؛ که‌لپ؛ گیانه‌وه‌ری گواندار و گوشت‌خو‌ری که‌وی، په‌نجه‌پوو، به‌ چوار قامکی کۆوه‌بوو له‌ پێ‌دا، که له‌ گور‌گه‌وه‌ نزیکه ۲. یازده‌هه‌مین سالی رۆژمیری تورکستانی

تقویم ۳. [نجوم] دوو وینه‌ی گه‌ردوونی له ئاسمانی له‌ ته‌گۆی باکووریدا.

□ سگ آبی: سه‌گاو؛ سه‌گای؛ سه‌گاف؛ سه‌گافی؛

سه‌گالا؛ سه‌یاف؛ میکی ئافی؛ مه‌یکی ئافی؛ میا ئافی؛ گیانه‌وه‌ریکی مه‌له‌وانه، زیاتر ماسی و ئاو‌زیان ده‌خوا و پێست و رۆنه‌که‌ی زۆر

جنيويکه کاتي داني شتيک به ناچاري و نابه دلي ده گوتري به ماناي واده زانم سگ خوار دويوه تي) (بگير، اين هزار تومان هم سگ خور! بگره، ثم سده تمه نيشه سگ خور! ههروه ها: سگ خور شدن؛ سگ خور کردن

سگداني / sagdāni، ها: / اسم، کوله سه؛ کوله: ۱. کولانه سهگ؛ جيگا و کوني سگ ۲. / کنایي / کونه پويي؛ کوليت؛ نه زه لوک؛ جيگاي زور پيس و تنگ (يعني تو به اين سگداني مي گويي خانه؟ ياني تو بهم کوله سه يه ئيزي مال؟).

سگدست / sagdast، / اسم، سه گده س؛ جمگه يي له ماشيندا که چهرخ به ميله به که وه (به ناو ميله ي سه گده ست) ده لکيني به ته وه ري چهرخه کان (ئيکسيل) وه.

سگدو / -do: / sagdow، / اسم، / گفتاري / ته قله دهو؛ تهق ودهو؛ راويچکه؛ راويژکه؛ هات وچوي زور و بيخو.

سگدو زدن: ته قله دهو دان؛ تهق ودهو وکردن (چقدر توي اين شهر براي يك اتاق خالي سگدو زد؛ چهنده لهم شاره بو وتاغيني چول ته قله دهوم دا). سگدوي / sagdovi، / اسم، / گفتاري / ته قله دهو؛ تهق ودهو.

سگره / segerme، ها: / اسم، / گفتاري / خهت تويل؛ لوجي ته ويل؛ ناوچاو.

سگره هاي کسي توي هم بودن: / کنایي / ناوچاواني که سي بوزان کردن؛ ناوچاو که سيک گرژ بوون؛ تووره يان نارحعت بووني که سي (چه شده؟ سگره هاي توي هم است: چ بووه؟ ناوچاوانت بوزان دهکا). ههروه ها:

سگره هاي کسي توي هم رفتن

سگ زبان / sagzabān، ها: / اسم، گه مالدو؛ گه مالدو؛ دوو- دوو کهر؛ دوودي که ره؛ گيايي ثاليکي دووسالان، به ره گي ئه ستور، لاسکي راست، گه لاي ته سک و نهرم و گولي هيشووي سوور يان بنه وشوه که گه لا و ره گي بو دهرمان

زور زله و شپزه بوون (آن قدر شلوغ بود که سگ صاحبش را نمی شناخت: نه ونده شلوغ بوو سگ خاوه ني خوي نه دهناسي).

سگ کسی به چیزی يا کسی ارزیدن: / تعريض / تاله مووي که سي سده شت / که سي تر هينان؛ زور سووک و بي بايه خ بووني شتي له چاو شتيکي تر (سگ آزاد مي ارزد به صدتا مثل دارا: تاله موويه کي نازد سده ي وه ک دارا ديني).

سگ کسی نبودن: / تعريض / سه گي جيگايي / شويني نه بوون؛ هيچ گه م و بايه خيک نه بوون (ارباب سگ کيست که بخواهد مرا از زمينم بيرون کند: ناغا سه گي کوبيه بيه وي من له زه وي خوم هه لکه ني).

سگاله / sagāle، ها: / اسم، کوپري چه وان؛ کووره ي چه ودهن؛ جوړي کارگي مي ملي گياي چاوداره که دهرماني خوين راگري ئيرگوتيني لي دهرگر.

سگاليدن / sagālidan: مصدر، لازم، / نامتداول / // سگاليدی: رامای؛ می سگالی: راده مي ني؛ پسگال: رامينه // رامان؛ پونجين؛ دهراندن؛ بيرکردنه وه؛ هزر کرن.

سگ انگور / sagangûr، تاجر يزي سياه، تاجر يزي

سگباد / sagbād، / اسم، / تعريض / هاري؛ نه خوشيني سه گي در (مواظب باش! امروز رئيس سگباد دارد: ورياي خوت به! نه ورؤ سه رؤک هاري گرتووه).

سگ توله / sagtûle، توله سگ

سگ جان / sagcān: صفت، / مجازي، گفتاري / گيان سه خت؛ سه گ گيان (اين ساعت خيلي سگ جان است؛ تا حالا چند دفعه از دستم افتاده، باز کار مي کند: ثم ساعه ته زور گيان سه خته، تا ئيستا چهند جار له دهستم داکه وتووه، هيشتا هه کار دهکا).

سگ خور / sagxor: صفت، / مجازي / سه گ خور؛ سه گ خواردگ؛ له بار بو خوراکي سه گ (جوړه

ده شی.

سگسان / sagsān ، ان /: صفت. سه گاسا؛
تووته ناسا: ۱. سه گسار؛ وهک سه گ ۲. سهر به
تیره ی سه گان.

سگک / sagak ، ها /: اسم. بهر مزبانه؛ بهر مزوانه؛
مهله زوانه؛ ئالقه زوونه؛ ئاوزوون؛ ئاوزوونه؛ ئاغزونه؛
سیر؛ یزیم؛ یزیم؛ قرته؛ قرینه؛ نه رما؛ نه رماده؛
نیرامی؛ نیر و می؛ نیره مۆک؛ نیره موسی؛ ئالقه ی
ددانه داری کانزا که کوره کی تیدایه و بۆ
داخستنی قایشی که مهر و کهوش و بهر هزین
و... به کار ده بری.

سگ کش / sagkoš /: اسم. سه گ کوژ؛
سه گ توپین: ۱. که سی که کاری کوشتنی
سه گه له ۲. کاره هاتی کوشتنی گیانداری به
جه زربه و ئازاری زۆر؛ شکه نه که کوژ کردن.
ههروه ها: سگ کش کردن

سگ کن / sagkan / مهر گیاه

سگ لرز / saglarz /: اسم. [مجازی] لیوه له رزه؛
دانه رچه؛ ددانه چیره؛ ددانه قه؛ له رزی ئاستهم.
سگ ماهی / sagmāhi ، ها؛ ان /: اسم.
سه گ ماسی؛ جوژیک له ماسیانی ورد به له شی
باریک و گرۆقه روه که له میرووان و
بی مؤرغیان ده خۆن.

سگی / sagi /: صفت. [مجازی] سه گی؛ ناخۆش؛
نالله بار؛ پیس؛ زۆر خراپ؛ زندگی سگی؛ ژبانی
سه گی.

سل / sal ، ها؛ ان /: اسم. پرده باز؛ که له ک؛ که له س؛
که له سپردی سه ره سهری، به تاییه تخته یان
هه لوو که گه له که بۆ په رینه وه به سه ر پوو باردا
داده نری.

سل / sel(I) /: [عربی] اسم. ئازاری سی؛ باریکه؛
سیل؛ ئازاره سیل؛ ئازاره باریکه؛ ده رده باریکه؛
ژانه زراف؛ نه خۆشیه کی چلکی درێژ خایه نه له
مرۆ یان گیانه وه راندا که به هۆی باسیلی
کو خه وه به دی دیت.

سل ارزنی؛ دیق؛ دیق؛ نه خۆشی سیل کاتی
که باسیله که ی ده گاته خوین و له و یوه به
هه موو له شدا بلاو ده بیته وه.

سل استخوان؛ سیلی پیشه؛ سیلی ئیسک؛
نه خۆشیی ئازاره باریکه که به هۆی
ته نینه وه ی باسیلی کوخ بۆ میشکی ئیسک
ده بیته هۆی ده ردانی زیپکه ی چلکی و
گه نین و تیپکچوونی ئیسک.

سل پرندگان؛ ئازاره باریکه ی بالنده.

سل ریه؛ ئازاری سی.

سل گاوی؛ ئازاره باریکه ی چیل.

سل / sol /: [فرانسوی] اسم. [موسیقی] سۆل؛
پینجه مین نۆتی مووسیکا.

سلاح / selāh ، ها؛ اسلحه؛ تسلیحات؛ [عربی] اسم.
چه ک؛ ته رک؛ چه کان: ۱. ئامازی شه؛
جه نگامیر ۲. [مجازی] هه ر چه شنه ئامیری که
پینی شه؛ بکری [دشمن از سلاح تفرقه انداختن
استفاده می کند: دوژمن له چه کی دووبه ره کی نانه وه
که لک وه رده گری].

سلاح سرد؛ اسلحه ی سرد

سلاح گرم؛ اسلحه ی گرم

سلاخ / sallāx ، ها؛ ان /: [عربی] اسم. ۱. گورین؛
سه ره بری هه یوان ۲. [کنایی] کوشتۆخ؛
قه لاجۆکار؛ په ش کوژ؛ که سی که خه لکی
بی تاوان ده کوژی.

سلاخ خانه / sallāx.xāne /: [عربی] فارسی

کشتارگاه

سلاخی / sallāxi /: [عربی] اسم. ۱. گورینی؛
پیشه و کاری گورین ۲. له / [مجازی] کوشتۆب؛
وێرای ئه نجن ئه نجن کردن [زن و شوهر را توی
خانه شان سلاخی کرده بودند: زن و شووه که یان له مال
خۆیاندان ئه نجن- نه نجن کردبوو].

سلاخی کردن؛ ئه نجن ئه نجن کردن؛
قه سفاندن؛ گوراندن؛ گوراندن؛ سه ر برین و
له ت و کوت کردنی که لاک گیاندار. ههروه ها:

سلاخی شدن

سلاست / salāsāt: [عربی] اسم. [ادبی] پاراوی؛ پهوانی؛ بې گیر و گرفتی له دهربرینی وتار یان نووسراوه دا «سلاست بیان: پاراوی وته».

سلاطین / salāṭīn: [عربی] جمع سلطان سلاله / solāle: [عربی] اسم. ۱. بهره باب؛ زاروی هه لکه وتوو ۲. بهره؛ زازا؛ بنه وچه؛ وچه و بهره؛ چینی نوی و تازه بیکه یشتوو.

سلام / salām, ها: [عربی] اسم. سه لام؛ سلاو؛ سلام؛ سلاف: ۱. شاگه؛ شه گه؛ شه گکه؛ وته یی که له سهره تای دیمانه یان وتوو یتر، له گهل که سیکدا ده گوتری ۲. [اسلام] رسته گهل که نویژ خوین له رکاتی ئاخری نویژدا ده یلی ۳. رپوره سمی که رۆژانی جیژن له خزمهت سهرۆکی ولاتدا ده یگیرن ۴. رپوره سمی که بۆ که سیکي خاوهن پیکه ی بهرز جیه جیی ده کهن و پتر ده گهل ته قاندنی تۆپدایه.

سلام دادن: ۱. سلاو کردن؛ وتنی وشه ی سه لام «به مدیر سلام دادم: سه لامی بهرپرسم کرد»؛ سلام کردن ۲. سلاو دانه وه؛ نویژ ته واو کردن.

سلام رساندن / فرستادن: سلاو ناردن؛ سلام گه یاندن؛ سلام یاونهی / یاونای. سلام کردن سلام دادن ۱

سلام کسی را نكرفتن: [ادبی] سلاوی که سی نه سه ندنه وه؛ وه لام به سه لامی که سی نه دانه وه؛ جواو سلام نه دانه وه «سلام دادم، سلام را نگرفت، شاید نشنیده باشد: سلام کرد، سلاوه که می نده ندنه وه، پهنگه نه بیستی».

سلامت / salāmat: [عربی] اسم. [ادبی] تهن دروستی؛ سه لامهت؛ ساخی؛ ساخ و سه لامه تی؛ سه رساغي؛ فهت؛ لهش ساغي؛ قهلب ساقی؛ ساقی؛ فراقهت «از سلامت کامل برخوردار است: تهن دروستیه کی ته واوی ههیه».

سلامت: صفت. [گفتاری] بې وهی؛ سه لامهت؛

۱. خۆش؛ ساغ؛ ساق؛ ساخ؛ سه رساغ؛ وه سه تی؛ لهش ساق؛ تهن دروست؛ چاک؛ باش؛ وهش «آزاد هم سلامت است: ئازادیش سه لامهته» ۲. ساق؛ به دهق؛ ساخ؛ بې کهل و کوتره؛ بې کهم و کووپی «این شیشه را همین طور سلامت به مقصد برسان! نه شیشه، هه روا ساخ بگهینه بهر وه» ۳. دوور له مه ترسی؛ بې خه تر «این روزها سفر هوایی سلامت است: نه م رۆژانه سه فهری هه وایی بې وهیه».

سلامت بې وهی؛ به سه لامهت؛ به ساقی «آنها را به سلامت به مقصد رساند: بې وهی گه یاندنی بهر وه».

سلامتی / salāmātī: [عربی] اسم. سه لامهت؛ سه لامهت؛ فهت؛ تهن دروستی؛ ساقی؛ ساغی «سلامتی که باشد، بقیه ی چیزها درست می شود: سه لامه تی که بېی، شتانی تر درووست ده بن».

سلامتی: (!) به سه لامهت؛ به قهلب ساقی «به سلامتی فارغ شد: به سه لامهت زا».

سلام علیک / salām'aleyk: [عربی] سلام و علیک

سلام علیکم / salāmon'aleykom: [عربی] دعا. سه لامون عه له یکم؛ شاگه؛ شه گه؛ شه گکه؛ سلام؛ مه رحه با؛ سلاوتان لی بې؛ وته ییکه له کاتی سلاو کردنا ده گوتری.

سلام و علیک / salām-o'-aleyk: [عربی] اسم. [مجازی] چاک و چۆنی؛ ناشنایه تی؛ ناسیاری «با هم مختصر سلام و علیکی داشتیم: پیکه وه سووکه چاک و چۆنیه کمان هه بوو».

سالنه - سالانه / sallāne-sallāne: [ترکی] ائید. [گفتاری] هیدی-هیدی؛ لۆزه لۆژ؛ نه رم نه رم؛ شله شل؛ گۆله گۆل؛ سه بر-سه بر؛ قۆله قۆل؛ ته که ته ک؛ له قه لهق؛ کور که کورک؛ نه رم نه رم؛ هه لته ک-هه لته ک؛ پاشه لهقه؛ ئارام و له سه رخۆ «سالنه-سالنه راه می رفت: هیدی-هیدی ده چوو».

سلب / salb: [عربی] اسم. [ادبی] بیوهری؛ بې بهری؛ کار و په وتی بې بهش کردن؛ پیکه

لی گرتن؛ لی سهندن؛ لی دامالین؛ لی کهندن.

☐ سلب اختیار: دۆخ یان رهوتی دهسهلات لی سهندن؛ سهرهستی بۆ نههیشتن. ههروهها: سلب قدرت؛ سلب حیثیت

☐ سلب کردن: لی گرتنهوه؛ لی سهندنهوه؛ بیوهی کردن؛ بی بهش کردن (همهی اختیارات او را سلب کردند: هه موو دهسهلاته کانیان لی سهندنهوه). ههروهها: سلب شدن

سلبی / salbî /: [عربی] صفت. نه ریئی؛ به دۆخ یان شیوهی وهر نه گه رانهوه. به رانهبر؛ ایجابی سلتی / seltî /: اسم. سلتی؛ لقیک له زمانگه لی هیندو-ئورووپایی، وه که زمانگه لی سکا تله ندی، ئیر له ندی و بریتونی.

سلحشور / salahşûr /: [از عربی/فارسی] صفت. [دبی] شهر فشان؛ شه روان؛ چه که ریز؛ پرچه که؛ چارچه که؛ چه کداری ساز و ته یار له شه ردا. ههروهها: سلحشوری

سلخ / salx /: [عربی/اسم] [دبی] ۱. سه لخ؛ دوایین رۆژی مانگی قه مەری ۲. گور؛ گرز؛ کار یان رهوتی پیست گرتنهوه.

☐ سلخ کردن: ۱. گووراندن؛ گوورین؛ گوراندن؛ گرزاندن؛ که فلاندن؛ قه لخ کردن؛ پیست دامالین؛ پیست گرتنهوه ۲. هه لکه نندن؛ هه لقه نندن؛ هۆر که نته ی؛ ده رکیشانی گیا ده زه ویدا ۳. [مجازی] ده رهینان؛ داکه نندن؛ دامالین؛ رووت کردنهوه؛ وه ته ی؛ به راره دی.

سلسله / selsele /: ها: [عربی/اسم] زنجیره: ۱. ریز؛ رزن؛ راف: [الف] رزده؛ رزدی؛ رزد؛ سه فان؛ که ژ و کۆی له شوین یه که «سلسله کوهه ی زاگرس؛ زنجیره چیای زاگروس» (ب) گزوره که؛ خیزه ره؛ رپچکه «یک سلسله مورچه به دور لاشه ی سوسکی می چرخیدن؛ ریزیک میرووله به دهوری لاشه ی قالۆنجه یه کدا ده سوورانهوه» (پ) رسته؛ رپسه؛ رپس؛ گه لوازه؛ تاقمیک شتی له شوین یه که خراو «سلسله کتابهای آموزشی»

زنجیره کتینی فیزکاری» ۲. سان؛ که سائیک له بنه ماله یه کدا که یه که له دوا ی یه که پاشایه تی ده گرنه دهسته وه «سلسله ی پادشاهی؛ زنجیره ی پاتشایی» ۳. دهسته یه که که یه که به شوین یه که ده بنه رپهر و پیشه وای چینیک «سلسله ی دراویش؛ زنجیره ی ده رویشان» ۴. [زیست شناسی] هه ره یه که له سی دهسته ی سهره کی دابه شی بوونه وهران (که ره کان، ره وکان و گیانه وهران) که نیو خویشاندان زۆر لق و پۆ ده بیته وه.

سلسله جنبان / selselecombān, -conbān /: [عربی/فارسی] اسم. [مجازی، ادبی] بزوینهر؛ پال پیونه ره؛ ده له که ده ره؛ رازینه ره؛ دنه ده ره؛ هانده ره؛ هه لخرینه ره؛ هۆکاری هه لنانی دیتران بۆ کردنی کار «همت اگر سلسله جنبان شود/ مور تواند که سلیمان شود: هیممه ت نه گهر بزوینهر بی/ تنۆکیک ده شی گوههر بی».

سلسله مراتب / selselemarāteb /: [عربی/اسم] زنجیره پله وپایه؛ پیوهندی نیوان نه ندامانی دامه زراوه یه که به شیوه ی یه که له سهر و یه که له خوار تا بان.

سلسیوس / selsiyûs /: [؟] درجه ی صد بخشی، درجه

سلطان / soltān /: ها: سلاطین: [عربی/اسم] سولتان؛ سلتان؛ سان؛ پاتشا «سلطان عثمانی؛ سولتانای عوسمانی».

سلطانی / soltānî /: [عربی] صفت. ۱. پاشایی؛ پادشایی؛ سانی؛ پیوه ندیدار یان سهر به سولتان ۲. چلوکباب سلطانی، چلوکباب ۳. قطع سلطانی، قطع

سلطنت / saltanat /: [عربی/اسم] سه لته نه ت؛ پاشایی؛ شایه تی «نادر شاه در سال ۱۱۴۸ (ه. ق) به سلطنت رسید: نادرشاه له سالی ۱۱۴۸ ی (ک. م) گه بیته سه لته نه ت».

☐ سلطنت فردی: حکومت مطلقه ☐ حکومت

☐ سلطنت داشتن: شا بوون؛ پادشا بوون؛ له سهر

تهخت بوون <محمدرضا شاه ۳۷ سال سلطنت داشت: همه رها شا ۳۷ سال شا بوو>.

سلطنت کردن: پاشایه تی کردن؛ شایبی کردن؛ حوکومته کردن <کریم خان بر بخشی از ایران سلطنت می کرد: کهریم خان به سهر به شی له ئیراندا پاشایه تی ده کرد>.

به سلطنت رسیدن: بوون به پاشا؛ بوونه شا؛ چوونه سهر تهختی پاشایی.

سلطنت طلب / saltanat.talab. ها؛ ان: /عربی/ اسم، شادوؤس؛ پاشاخواز <نیروهای سلطنت طلب: هیزه شادوسه کان>.

سلطنتی / saltanatî: /عربی/ صفت. پادشایی؛ پاتشایی؛ پاشایی؛ پاشایی: ۱. سهر به پادشایی <خانواده ی سلطنتی: بنه ماله ی پادشایی> ۲. /مجازی/ شکودار <ماشین سلطنتی: ماشینی پاشایی>.

سلطه / solte: /عربی/ اسم، که لیژ؛ زالی؛ دهسه لات؛ دهسه لاتداری؛ دهستداری؛ زووخ؛ چیری؛ چیری؛ توانایی چیر بوون به سهر که سی یان شتیکدا و بهر یوهردنی.

سلطه داشتن: زال بوون؛ به دهسه لات بوون؛ دهس رؤیشتن؛ دهسه لات هه بوون <او به شوهر و فرزندان سلطه داشت: ئهو به سهر میرد و منداله کانیدا زال بوو>.

سلطه یافتن: زال بوون؛ چیر بوون؛ دهسه لات سهندن <بزودی بر همه ی کارها سلطه یافت: زووبه زوو به سهر گشت کاره کاندا زال بوو>.

سلطه پذیر / soltepazîr. ها؛ ان: /عربی/ فارسی/ صفت. کولدهر؛ ناماده و بارهاتوو بوو چوونه ژیر باری دهسه لات؛ بهرامبر: سلطه جو. ههروه ها؛ سلطه پذیر

سلطه جو / soltecû. بیان: /عربی/ فارسی/ صفت. دهسه لات خواز؛ خوازیاری زال بوون به سهر خه لک و سهر خستنی ویستی خو؛ بهرامبر:

سلطه پذیر. ههروه ها؛ سلطه جویی

سلطه طلب / soltetalab. ها؛ ان: /عربی/ صفت.

دهسه لات خواز. ههروه ها؛ سلطه طلبی

سلطه گر / soltegar. ها؛ ان: /عربی/ فارسی/ صفت. دهسدر ژیکر؛ له هیئهر <دولتهای سلطه گر: دهوله ته دهسدر ژیکره کان>.

سلف / salaf. اسلاف: /عربی/ صفت. /گفتاری/ پیشین؛ پیشوو؛ رابردوو؛ هی دهورانی رابردوو <پادشاهان سلف: پاشایانی پیشوو>.

سلف / self. ها؛ ان: /عربی/ اسم. /گفتاری/ سلپ؛ سلپه.

سلف خر / salafxar. ها؛ ان: /عربی/ فارسی/ اسم. سهوز خر؛ سهله مسین؛ سهله مکار؛ که سی که کالایه ک پیش بهرهم هانتی دهسینی و پاره که شی ده دا.

سلف خری / salafxarî: /عربی/ فارسی/ اسم. سهوز خری؛ سهله مسینی؛ کار یان رهوتی کرینی کالا له جووتیار پیش له بهرهم هانتی.

سلفدان / selfdân. ها؛ ان: /عربی/ فارسی/ اسم. /گفتاری/ سلپدان؛ تلفدان؛ جی تلفی؛ دهفری تیکردنی سلپ و تلف و هه موو جوهر خلتیک.

سلفژ / solfej: /فرانسوی/ اسم. /موسیقی/ سولفیژ؛ شتواریک بو ناماده کردنی چاو و گوئی تا قوتایی موسیقا بتوانی هه موو نوتی گورانیه ک له کاتی بهر یوهر چووندا ناویا.

سلف سرویس / selfservîs. ها؛ ان: /فرانسوی/ اسم. سیلف سرویس؛ رستورانی که کریار بوو خوئی خواردن هه لده بر ژیر و ده بیاته سهر میزه که ی.

سلفیدن / solfidan, selfidan: /؟/ مصدر. متعدی. /گفتاری/ // سلفیدی: داجرتانند؛ می سلفی: داده جرتینی؛ سلف: داجرتنه // داجرتانند؛ به زور و له ناچاری پاره دان <دیشب رفتیم رستوران، ده هزار تومان سلفیدیم: دویشوو چوونیه رستوران، ده هزار ته نمان داجرتانند>.

■ صفت مفعولی: سلفیده <داجرتاو> /مصدر منفی: نسلفیدن <دانه جرتانند>

سَلَق / selq: /عربی/ اسم. سلق؛ زلق؛ گیایه کی

رەوشت؛ رەوئیل؛ کردار؛ زئ؛ هەلس وکەوت؛ رەوت و رەوشت «خس سلوک: جوانی رەوشت»

۲. [گفتاری] ئاکارباشی؛ رەووخۆشی؛ رەوش باشی؛ رەوت و رەوشت جوانی.

☐ سلوک کردن: رەووخۆش بوون؛ هەلس وکەوتی باش کردن «با هم سلوک کنید! نەگزارید سر و صدا بلند شود: پیکهوه رەووخۆش بن! مەهیلن بێتە زلە».

سلول / sellûl ، ها: [فرانسوی] /سم. سیلولول؛ چاوه: ۱. خان؛ خانه؛ خانک؛ خانوک «سلول گیاهی: خانی گیایی» ۲. [نامتداول] حوجره؛ جیگا یان خانووکهی بچووک ۳. ژوووری تاکه کهسی بۆ بهندی.

☐ سلول تخم: [زیست‌شناسی] زیگوت؛ خانی هێلکه.

سلولوز / sellûloz : [فرانسوی] /سم. سیلولولوز؛ ماکی سەرەکی پیکهینەری دیوارە خانیگەلی گیایی که له هیدراتگەلی کەربون دروست بووه: سلۆلوز

سلولونید / sellûlo'id : [فرانسوی] /سم. [ئیمی] سیلولونید؛ ماکی بەرەهم‌هاتوو له لیکدرای نیتراتی سیلولولوز له‌گەڵ کافووردا، که زۆر زوو گر دەگرێ و له چێ کردنی برێ کال، کەرەسهی ددان‌بێشکی و برینکاریدا بە‌کار‌دێ.

سلولوز / sellûloz : [فرانسوی] ☞ سلۆلز سلولی / sellûli : [فرانسوی] /صفت. سیلولولی؛ چاوه‌یی؛ خانی؛ خانوکه‌یی؛ پێوه‌نیدار یان سەر به سیلولول «زیست‌شناسی سلولی: ژیانی سیلولولی».

سله / selle, selle : /سم. ۱. /ها [عربی] قەر تالە؛ زەمبیل؛ زەمیلە؛ تریان؛ دەسەچین؛ دەرچین؛ گۆشەر؛ قەوشەر؛ تەیکە؛ تەيجە؛ تلۆخ؛ سەبەتە؛ سەوه‌تە؛ سەلک ۲. تۆرکە؛ تۆرکە؛ درەهی؛ لەمشکە؛ تۆژالێ له قور و لیتە که دواي باران يا ئاو به سەر زوویه‌وه دەمێتێه‌وه و به هۆی ئیشک بوونه‌وه، سفت دەبێتێه‌وه و دقه‌لشی

گە‌لاپانە له چۆنەر دە‌کا و گە‌لاکە‌ی بۆ چێشت دە‌شی.

سلک / selk : [عربی] /سم. ۱. [نامتداول] ریس؛ ریسە؛ دە‌زوو؛ دە‌زی؛ مە‌چیر؛ تال؛ بە‌ن ۲. ریز؛ راف؛ پێر؛ رزن؛ سەر؛ سان «در سلک غافلين درآمد: چووہ ريزی گيل چۆلانه‌وه».

سلمانى / salmānī ، ها: [عربی] /سم. [گفتاری] ۱. سەر تاش؛ دە‌لاک؛ بە‌رەر «سلمانى سقزی بود: دە‌لاکە‌که سەقزی بوو» ۲. دە‌لاک؛ سەر تاش‌خانه؛ سەلمانى «موهايت بلند شده، برو سلمانى: قزت زۆر بووه، بچۆ بۆ دە‌لاک».

سەلمە ترە / salmetare ، ها: /سم. تەرە‌سێمانە؛ تەرە‌س‌رێمانە؛ سەلمان تەرە؛ سەلمۆکە؛ سەلمکە؛ سەلیمکی؛ سەلمانکە؛ گیایە‌کی ئالیکى به لاسکی لووس، لق و گە‌لای بە‌ران‌بەر یە‌ک و گۆلی نیرماوه، هەموو ئەندامانى ئەم گیایە بۆ دەرمان دە‌شین.

سەلندەر / salandar : /صفت. [گفتاری] تە‌یا؛ سەرلێ شێواو؛ سەرگە‌ردان؛ وێل؛ وە‌یلان؛ ترافیە؛ تێماو «آزاد رفت و من سفيل و سلندر مانند وسط خیابان: نازاد دای لێ رۆی و من تە‌یا و تە‌نیا له‌ چە‌قی شە‌قامە‌کە‌دا مامە‌وه».

سەلنۆید / soleno'id ، ها: [؟] /سم. سیم‌پێچ؛ تە‌لپێچ: سۆلنۆید

سەلنیم / selenyom : [فرانسوی] /سم. سەلنیوم؛ توخمی کیمیایى ناکانز، بە‌ ژمارە‌ی ئە‌تومی ۳۴، کیشی ئە‌تومی ۷۸، ۹۶ و بە‌ روالە‌تیکى کانزایی و بە‌ رە‌نگی خۆ‌لە‌میشی که له ئاودا ناتۆیتە‌وه.

سلو / solo ، ها: [ایتالیایی] /سم. [موسیقی] سۆلۆ: ۱. تاکە‌ژنە ۲. تاکە‌چری؛ تاکە‌خوێنی * سۆلو سولوفان / solofān ، ها: [انگلیسی] /فرانسوی] /سم. دە‌لق؛ دە‌لق؛ سولوفان؛ کاغە‌زینکی رە‌وان (وە‌ک شیشە) له‌ جنسی سولولوزی بووژاوه که بۆ بە‌ستە‌بە‌نی و بە‌رگ‌سازی کتیب بە‌‌کار‌دێت.

سلوک / sulûk, solûk : [عربی] /سم. ۱. [ادبی]

□ **سماق مکیدن:** [تعريض] پا له په يين / په يين دان؛ مائل بوون؛ چاوه پروانی بېهوکيشان «فعلاً بايد سماق بمکي: جارئ دهبی پا له په يين بدهی!». **سماق پالا** / somāqpālā ، ها: [مغرب/فارسی]

سم، نانه شان؛ تينجه؛ ئاوکيش؛ سماق پالان؛ ئاشپالوو؛ سرله؛ سووزمه؛ ده فری تهشت ئاسای له چلی بی يان ئه رخه وان چی کراو بو ئاوکيش کردن يان پالاوتن.

سماک / semāk: [عربی/اسم، نجوم] ناوی دوو نه ستیره ی پرووناک له دوو کهلوی ئاسمانیدا. □ **سماک أعزل:** پرووناکترین نه ستیره ی کهلوی هیثوو.

سماک رامج: نه ستیره ییکی پرشنگذاره له کهلوی عهوادا.

سمانتیت / semāntīt: [؟]/اسم، [صنعت] سمانتیت؛ کاربیدی ئاسن؛ کهربووی ئاسنی رهق و تور ت که له پیکهاته ی چودهن و پؤلادا ههیه.

سمانتیک / semāntīk: [فرانسوی/اسم، واتاناسی؛ ماناناسی].

سماوات / samāvāt: [عربی/اسم، ئاسمانگهل؛ ئاسمانان؛ ئاسمانی]. **سماور** / samāvar ، ها: [روسی/اسم، سهماوهر؛ چاهه؛ چالین؛ که رهسته یه کی کانزایی بو وه کول هینانی ئاو و دهم کردنی چایی].

سماورساز / samāvarsāz ، ها: ان: [روسی/فارسی/اسم، سهماوهرساز: ۱. چیکری سهماوهر ۲. چاکه و کری سهماوهر. ههروه ها: سماورسازی

سماوی / samāvi: [عربی/صفت، ادبی] ئاسمانی «اجرام سماوی: تنگه لی ئاسمانی».

سمباده / sambāde: [عربی/اسم، پؤخله وات؛ ته ته په خن؛ هاکو؛ ههیکو؛ شپزه کاری؛ کاری که به بی سهرنج و ورده کاری جیبه چی کرابی: سنبیل

سمبل / sambol: [فرانسوی] سَمْبُول **سمبل** / sambol: سُنْبِل

سمبل کاری / -sambalkārī, sanbal: /اسم، پوخله کاری؛ هاکو کاری؛ ههیکو کاری؛ پوخله وات؛ شپزه کاری؛ کردنی کاریک به سهرسری، بی سهرنجدان و وردبوونه وه «برخی صنعتگران ما سمبل کاری می کنند و بروی صنعت را می برند: بری له پیشه کارانمان پوخله کاری ده کهن و ئابرووی پیشه سازیش دهبهن».

سمبول / sambol ، ها: [فرانسوی/اسم، نیشانه؛ نوینه؛ نما؛ نمووده: سَمْبِل **سمبولیست** / sambolīst ، ها: [فرانسوی/صفت، نماواو؛ نیشانه خواز؛ نماناگر؛ نمووده خواز «شاعر سمبولیست: شاعیری نماواو».

سمبولسیم / sambolīsm: [فرانسوی/اسم، نماواوای؛ نیشانه خوازی.

سمبولیک / sambolīk: [فرانسوی/صفت، نمایی؛ نوینه یی؛ نیشانه یی «شعر سمبولیک: شعری نمایی».

سمبه / sombe: [عربی/اسم، سَمْبَات / sampāt ، ها: [فرانسوی/صفت، گفتاری] لایه نگر؛ هوگر؛ ههوادار؛ دلبهسته، به تاییه ت ئی گرویه کی سیاسی: سمپاتیزان

سمپاتی / sampātī: [فرانسوی/اسم، ۱. لایه نگری؛ هوگری «عهده ی نسبت به او سمپاتی داشتند: بریک هوگر بیان پی هه بوو» ۲. [نامتداول] هاوده ردی.

سمپاتیزان / sampātīzān: [فرانسوی] سَمْبَات **سمپاتیک** / sampātīk: [فرانسوی/صفت،

سمباده / sambāde: [عربی/اسم، پؤخله وات؛ ته ته په خن؛ هاکو؛ ههیکو؛ شپزه کاری؛ کاری که به بی سهرنج و ورده کاری جیبه چی کرابی: سنبیل

گيڙه و سهرسهخت؛ هۆکاره به پادانه گه ز و
ره قاندنه وهی زۆر و نابهجی «گدای سمج؛ پارسه کی
سمر».

سمچال / somčāl ، ها: / اسم، جی سم؛ سمچال؛
چالی شوین سمی چوارپییان.

سمدار / somdār ، ان: / صفت، سمدار؛ به سم
(له جیتی نینۆک) له دوبهشی ئەندامی رۆیین
(وهک ئەسپ، گا و مهر).

سمرو / somrow: / صفت، سمرو؛ سمرو؛ به
تایبه تمهندی ریگه چوون به سهر سمهوه (وهک
ئەسپ و گا و ...).

سمسار / samsār ، ها: / ان: [مەرب از سنسکریت]
/ اسم، نافیبیژ؛ نافچیت؛ سمسار؛ سمسیژ؛
کۆنه فروش؛ که سی که کهل و پهلی ده کار کراوی
مال دانوسان ده کار.

سمساری / samsāri: / [مەرب] / اسم، سمساری؛
۱. کاری نافیبیژ ۲. / ها دووکان دهسه دوو؛
شوین که کهل و پهلی دهسته دووی تیدا
دانوسان ده کری.

سم شناسی / samšenāsi: / [عربی / فارسی] ۳

زهرشناسی

سمع / sam: / [عربی / اسم، / ادبی] ژنه وایی؛
بیایی.

☐ **به سمع کسی رساندن**: گه یاندنه گوئی
که سیک؛ به گوئی که سیک گه یاندن «لازم است
اعتراض ما به سمع مقامات مسئول برسد: پیویسته
به رته کی ئیمه بگانه گوئی لیبرسراوان».

سمعک / sam'ak ، ها: / [عربی / فارسی] / اسم،
بیستۆک؛ بیستۆکه؛ بیستۆک؛ ئامرازیکی
ئەلکترۆنیکی که دهنگ به هیزتر ده کار و ئەنجا
وه بهر گوئی ده خا تا باشتیر بیسری.

سمعی / sam'i: / [عربی] صفت، ۱. گوئی؛
گوچیکه یی ۲. بیستنی؛ ژنه فتنی؛ شنه فتنی.

سمعی - بصری / sam'ibasarī: / [عربی] ۳

سمعی و بصری

دلخواز؛ به ردل؛ دلگر «قیافه ی سمپاشیک: نژی
دلخواز».

سمپاش / sampāš ، ها: / [عربی / فارسی] / اسم،

۱. سه مپژین؛ سه مپژ؛ که رسته یه کی دهستی
یان موتۆری که سه می دژی ته شه و میمل به
هه وای پاله په ستراو وهک تۆز ده پژینئ
۲. سه مپژ؛ کریکاری که کاری سه مپژینی
ده کار.

سمپاشی / sampāši ، ها: / [عربی / فارسی] / اسم،

سه مپژینی: ۱. کار و رهوتی پژاندنی ده زمانی
ژاری بۆ تیدا بردنی گیاندارانی زیانه خرو
۲. [کنایی] سهر شیواندن له خەلک به درۆ و
ده له سه.

سمپوزیوم / sampoz(i)yom ، ها: / [فرانسوی]

/ اسم، کۆبوونه وه: ۱. کۆری فه رمی گرویه ک له
سهرده رچوان و کارزانان بۆ ده ربړینی بیر و را
یان دانی زانیاری به به شدارانئ نیو کۆره که
۲. شوین به ریوه چوونی ئاوا کۆریک.

سمت / samt ، ها: / [عربی] / اسم، لا؛ لایه ن؛

ره هه ند؛ ئالی؛ سو؛ به ره وه گه؛ ربات.

☐ **سمت راست**: لای راست؛ ئالی راس؛ دهس

راس. هه روه ها: **سمت چپ**

سمت / semat ، ها: / [عربی] / اسم، ۱. پله؛ پایه «در

آن اداره سمت خوبی داشت: له و مەزینگه یه ده
پله یه کی باشی هه بو» ۲. کار؛ پیشه ۳. نشان؛
شوین؛ جیگای به جی ماو له شتی.

سم تراش / somtarāš ، ها: / اسم، سم گر؛

سم تراش؛ سم تاش؛ سمارته؛ ئامرازیکه نالبه ندان
سمی یه کسمانی پی ده تاشن.

سمتگیری / samtgirī ، ها: / [عربی / فارسی] / اسم،

لاگری؛ لایبری؛ ریبری؛ کار و رهوتی
داگرته بهر؛ بریار دان بۆ رۆیین به ره و لایه ک.

سمج / semec ، ها: / [عربی] صفت، سمپر؛ سوور؛

پی داگر؛ سامنج؛ سمنج؛ پیچه قین؛ مکور؛
ره چوکار؛ دیقه لان؛ دوف دوفک؛ دیقه لانک؛ به

خواردەمەنیه کی شیرنه که له شیرە ی گەنمە
فەریکە و ئارد سازی دەکەن و زۆر جاریش له
سفرە ی حەوتسین دادەنرێ.

سمنوپازان / samanûpazān /: اسم. پێ و پەسمیکی
کۆنە بۆ لێنانی سەمەنوو که ژنان بەرپۆه ی
دەبەن.

سمنه / somne /: اسم. پەیکول؛ پەیکوله؛
تووژە که شوانه؛ گیاییکی درکاویه به گولیکی
سپیهوه.

سمور / samûr /: ها؛ ان؛ / اسم. سمۆر؛ سمۆره؛
سفۆر؛ سفۆر؛ سفۆره؛ سهقۆری؛ سمۆلهک؛
سهقۆری؛ سهقۆری؛ سهقۆره؛ سهقۆری؛
گوهنداریکی گۆشتخۆری وهک پشیلەیه به
جەستەیه کی گچکە ی باریک و کیشراو و پێی
کورتهوه کهوێی نهرم و تووکی خورمایی یان
رەش و خۆله میشیه.

◻ سمور آبی ◻ شینگ رودخانه

سمور رودخانه ◻ شینگ رودخانه

سموم / samûm /: [عربی] / اسم. باد سام ◻ باد

سموم / somûm, sumûm /: [عربی] جمع ◻

سم

سمی / samî /: ها؛ [عربی] صفت. ۱. زەهردار؛
ژەهرین؛ ژاراوی؛ ژەهراوی؛ زەهراوی؛ ژاردار؛
ژەهردار ۲. ماکی ژاراوی؛ مەسمووم کەر.

سمیت / samîyyat /: [عربی] / اسم. ژاریتی؛
سەمیتی؛ بار یان دۆخی ژەهری بوون «سمیت آن
بسیار زیاد است و به مرگ شخص منجر می شود؛
ژارتیه کی یه کجار زۆره و دەبیتە هۆی مردن».

سمین / samîn /: [عربی] صفت. [ادبی] قەلەو؛
قەلەو؛ قەرەو؛ چاخ؛ گۆشتن؛ تەگۆشت؛ خاوەن
لەشی له راده ی ئاسایی گەورەتری تەژی له
گۆشت و چەوری.

سمینار / semînār /: ها؛ [انگلیسی از آلمانی] / اسم.
سمینار: ۱. زنجیرەتارگەلێ که له لایەن
شارەزایانەوه سەبارەت بە بابەتیکی دیاریکراو

سمعی وبصری / sam'î-yo-basarî /: [عربی] / اسم.
فێرکاری له پێگە ی بیستن و دیتنەوه.

سمفنی / samfonî, sanfonî /: ها؛ [فرانسوی]
/ اسم. سەمفونی؛ کۆمژەن؛ موسیقایە کی سازی
دریژخایەن له چوار بەشدا که له لایەن
ئۆرکستریکی تەواوەوه دەژەنرێ: سَمفونی؛
سَمفنی: سَمفونی

سمفنیکی / samfonîk, sanfonîk /: [فرانسوی]
صفت. سەمفونیکی؛ سەر بە سەمفونی: سَمفونیکی؛
سَمفنیکی: سَمفونیکی

سمفونی / samfonî /: [فرانسوی] ◻ سَمفنی
سمفونیکی / samfonîk /: [فرانسوی] ◻
سَمفنیکی

سمنامبولیسم / somnābolîsm /: [؟] / اسم.
[روان‌شناسی] خەوڕۆیی؛ کار یان رەوتی پێگا
رۆیشتن بە دەم خەووەوه.

سمنت / sement /: [انگلیسی] / اسم. سمنت؛
چیمەنتۆ؛ سیمان.

سمنتی / sementî /: [انگلیسی] صفت. سیمانی؛
سمنتی؛ چیمەنتۆیی.

سمند / samand /: اسم. [ادبی] سەمەن؛ ئەسپی
زەرد.

سمندر / samandar /: ها؛ ان؛ [یونانی] / اسم.
۱. خەج خەجۆک؛ خەجۆکە؛ کەشکەسەرە؛
کەشکەسەر؛ گیانەوهری وشکاوی مارمیلک ئاسا،
به جەستە و جووچکی دریژ و دەست و پێی
کورتهوه که له تیشکی راستەوخۆ خۆی لادەدا
۲. [قدیمی] گیانەوهریکی ئەفسانەیی که به برۆای
پیشینان له ئاگردا دەژیا.

◻ سمندر آبی: قورنایلیکە؛ گیانداریکی دووژی
وهک بۆق وایه و هیواش دەجووێ و لەشی
لاکیشەیه، به شهو رەنگی رەشه و پەلە ی
زەردی تێدایه، کرم و میروو دەخوا و له
زستاندا خۆی مت دەکا.

سمنو / samanû /: اسم. سەمەنی؛

پیشکەش دەکرێ ۲. کۆرێ کە ئەو وتانەى تیدا دەخوێنرێتەوه.

سن / sen ، ها/ /سم. ۱. [فرانسوی] شانۆ «هنرپیشه‌ها آمدند روی سن: شانۆیاران هاتنه سەر شانۆ» ۲. سوون؛ سوونه؛ سن؛ سنک؛ کیسه‌له؛ قمل؛ ره‌قه‌ک؛ ره‌قک؛ به‌لا گهنمه؛ میروویه‌کی میملی گیایه به‌ره‌نگی سه‌وز، قاوه‌یی یان ئاوی که‌ بۆنیکێ ناخۆشی لێوه‌ دی.

سن / sen(n) ، ها؛ سنین؛ /عربی/سم. ته‌مه‌ن؛ تامان؛ عه‌مر؛ عومر؛ ئه‌مر؛ ئه‌مر؛ سال؛ ماوه‌ی ژيان؛ ژماره‌ی سالانی ژيانی ژینه‌وه‌ریک به‌تایبه‌ت مرۆ.

☐ سن عقلی: ته‌مه‌نی ژیری؛ پرژه‌ی لیها‌توویی ه‌زری ه‌هر که‌سیک له‌ چاو ته‌مه‌نی.

سن قانونی: ته‌مه‌نی قانونی؛ ته‌مه‌نی پرووتیکردنی ئه‌رك و مافی تايبه‌تی ه‌هر که‌سیکی پێگه‌یشتوو له‌ کۆمه‌لدا.

☐ سنی از کسی گذشتن: ته‌مه‌ن له‌ که‌سیک رۆیین؛ چاوکرانه‌وه؛ له‌ مندالی په‌رینه‌وه «دیگر سنی از تو گذشته و باید این چیزها را بدانی: ئیتر ته‌مه‌نیکت لی‌روویه‌ و ده‌بێ ئه‌م شتانه‌ بزانی».

سنی نداشتن: ته‌مه‌نیککی وا نه‌بوون؛ که‌م ته‌مه‌ن بوون؛ جارێ منال بوون؛ ه‌یشتا گهنج و لاو بوون «سارا که‌ ه‌نوز سنی ندارد: سارا خو‌ ه‌یشتا ته‌مه‌نیککی وای نه‌یه».

از سن کسی گذشتن: له‌ که‌سیک بووردن؛ بۆ ته‌مه‌نی که‌سیک نه‌بوون؛ له‌ که‌سێ بووردن؛ چیدی شیاوی ته‌مه‌نی که‌سێ نه‌بوون «دیگر از سن من گذشته که‌ دنبال یادگرفتن تار بروم: چیدی له‌ من بووردوه‌ بکه‌ومه‌ شوین فیربوونی تار».

سنا / sanā ، ها/ /سم. [عربی] سه‌نا؛ سینامه‌کی؛ سه‌نامه‌کی؛ ده‌سته‌یه‌ک له‌ گیاهه‌لی دارچکی یان بۆته‌یی گه‌رمه‌سه‌یری خو‌رسک له‌ تاقمی گوله‌نه‌رخه‌وان که‌ گۆپکه‌ و میوه‌که‌ی که‌لکی ده‌رمانیان هه‌یه‌.

سنا / senā /:سم. [فرانسوی] سنا؛ پارله‌مانی پیران؛ یه‌کێ له‌ دوو پارله‌مانی قانون دانانی پری ولاتان.

سنا / sennan /: [عربی] قید. [گفتاری] به‌ ته‌مه‌ن؛ به‌ مانگ و سال «سنا از من کوچکتر است: به‌ ته‌مه‌ن له‌ من مندا‌لتره».

سنا‌ت / sonāt /: [فرانسوی از ایتالیایی] /سم. سونا‌ت؛ به‌سته‌یه‌کی موسیقا که‌ تاییه‌تی سازه‌ (به‌بی‌ ئاواز) و به‌ پتی جو‌ری ساز و ژماره‌ی ژهنیارانی ناوی ده‌گۆرێ.

سنا‌تور / senātor ، ها/ : [فرانسوی] /سم. نوێنه‌ری سنا؛ ئەندامی پارله‌مانی پیران.

سنا‌ریست / senārîst ، ها/ : [فرانسوی] /سم. فیلمنامه‌نووس؛ سنا‌ریژنووس: سنا‌ریژنووس

سنا‌ریو / senār(i)yo ، ها/ : [فرانسوی] /سم. فیلمنامه؛ داستانی فیلم له‌ سەر کاغەز.

سنا‌ریژنوویس / senār(i)yonevîs : [فرانسوی] /فارسی] سنا‌ریست

سنان / senān /: [عربی] /سم. [قدیمی] نه‌یزه؛ رم؛ رمب.

سنباده / sombāde, sonbāde ، ها/ : /سم. زمپه‌ره؛ زمپاره؛ سما‌ته؛ سمبا‌ته؛ سمار‌ته؛ سمپار

☐ سنگ سنباده

کاغذ سنباده

سنبل / sanbal / سمبل

سنبل / sombol, sonbol ، ها/ : /سم. سنبل؛ سمل؛ سمل؛ سمبل؛ سوینکه؛ هه‌لال؛ سیاوسه‌ده؛ سیاوسه‌ره؛ بنیککی گول بنه‌وشی خو‌ش ره‌نگ و بۆنه، بۆ جوانی باری دیتن.

سنبل‌الطیب / sombolottîb, sombolettîb /: [عربی] /سم. ۱. گیایی ئالیککی خو‌رسکه‌ به‌ لاسکی ئەستوور و به‌رزایی زۆر، گه‌لای ددانه‌داری به‌رامبه‌ر یه‌ک و گولی سپی یان ئالی بۆنخۆش به‌ رواله‌تیککی چه‌تراساوه ۲. گیاکتک؛ گیاکتکه؛ سم‌له‌تیف؛ ئاو‌پژه؛

سنت / sent ، ها: [انگلیسی] اسم. سینت؛ یهک
له سهدی دولار؛ له پاژگه‌لی دولار، پارهی
ئامریکا، کانادا و چهند ولاتی تر.

سنت / sonnat ، ها؛ سنن /: [عربی/سم. ۱. پرست؛
پرستک؛ پرستک؛ ره سم؛ ریچکه؛ داب؛ نه ریت؛
هۆرته؛ دام و ده ستور؛ پی ودان؛ هۆرته و به ره؛
بېروا، خده، سه ليقه و بېروا گه لی که له
بهره یی که وه بۆ به ریه کی تر له گه ره ۲. / [اسلام]
سوننه؛ ئاکار و کرداری پیغمبه ری ئیسلام.

□ سنت کردن: [مجازی، گفتاری] خه‌ته‌نه کردن؛
سونه‌ت کردن.

سنت گذاشتن: کردنه پرسم؛ نه ریت داهینان؛ داهینان.

ستنز / santez ، ها: [فرانسوی] اسم، سەنتز:
 ۱. [شیمی] تیکنالاڤی توخم یان تەنگەلی ساکار
 پیکهوه ۲. تەنئێ که بەم شئیوه پیکدئ
 ۳. [منطق] هه‌فهیم؛ دیالکتیک؛ ناکامی
 کار، دانهوه.

سنت شکنی / sonnatšekani ، ها: / عربی / فارسی
اسم، نهریت شکنی؛ داب شکنی؛ پست شکنی؛
کار یان پھوتی سہر بادان یان بہرہنگار بوونہوہ
لہگلہ نہریتدا «دانشگاہ رفتن دختران و زنان
سنت شکنی بود: چوونہ زانستگای ژنان و کچان،
نہریت شکنی، بوو».

سنت گرایى / sonnatgerāyī ، ها: [عربی/فارسی] اسم. ۱. نهریت خوازى؛ دابوازى؛ ناموژه یان کرده وى که سانی که لایه نگرى له داب و نهریتی کوژ ده که ن ۲. کوژه خوازى؛ کوژه پهرستى؛ دژایه تی له گهل نؤباوى و لبر الیسمدا. ههروه ها: سنت گرا

سنتور / santūr ، ها: /سم، سەنتوور؛ سەمتوورە؛ سازى ژىدارى دەندووكەيى بە ۷۲ ژۆهەر چوار سىم بۆ دەنگىك كۆك دەبن و بە دوو مىزىرايى جۆهە بارىكەوھە دىئەنن.

سنتونین / :santonîn [؟] سانتونین

ئەشەدبۇ؛ رېخەدارو؛ سونبەتيف؛ گيايىكە بۇ
دەرمان دەيى، پشيلە زۆر حەز لە بۇنەكەي دەکا
و پىي مەست دەيى: آله والريان؛ والرين

سنبلک / sombolak, sonbolak ، ها: / عربی /
فارسی / اسم. [گیاه‌شناسی] هوشه‌لوو؛ هیسه‌لووک.

سنبله / sombole, sonbole / [عربی] / اسم.
 ۱. خوشه - ۲. [تقویم] شه‌شهمین بورج
 له سال، پیکه‌وتی مانگی خەرمانان ۳. گل‌آذین
 سنبله، گل‌آذین

سنبوسه / sambûse, sanbûse /: اسم -
 ۱. سئ سووچ؛ سئ گوشت، به تاييهت پارچه يه کي
 سئ گوشه که له جل و بهرگي برئ ناوچه دا
 ده يدوورن ۲. /ها/ سه مېووسه؛ چه شنه
 خواردنيکه، سه بزي، گوشت يان پووره ي په تاته
 و هه زوئله و پياز له له تيکي سئ گوشتي هه وير
 يان ناندا ده پيچنه وه و له رندا سووري
 ده که نه وه.

سنبه / sonbe, sonbe ، ها/ :اسم. سمه؛ سه‌مبه؛
سمۆه؛ سوۆمه؛ زمه؛ مه‌تکهو؛ ئامرازێکی باریک و
درێژه‌و بۆ تیرۆکردنی شتی ده‌ نیۆ په‌ره‌ یان
کوێنکدا: سُمبه

□ سنبه را پر زور دیدن: [مجازی] پروو به پروو
 بوونه وه له گه‌ل هتێ پکی، زۆردا.

سنبهی کسی پر زور بودن: [مجازی] به قهوهت
بوون؛ پر زور بوون؛ باهوودار بوون.

سنبه نشان / sombenešān, sonbe- /سم
سمهیه کی نووک تیژ که بۆ نیشان دانان له سهر
کانزا به کار دەر و ا.

سنیدن / *sombîdan, sonbîdan* / مصدر. متعدی.

[قدیمی] نووژین؛ نوژین؛ سوئتن؛ نوھتن:

۱. کون کردن؛ سمين؛ سمتين؛ سمتن؛ سمتاندن؛ سماندن؛ سمه‌ی؛ سماي؛ قوقلين؛ قوقلانندن؛ هيڀرین ۲. ئازنين؛ فەتاندن؛ هه‌له‌که‌واشتن؛ هه‌له‌که‌وشاندن؛ کۆلین؛ کنه‌کردن؛ شه‌ن‌وکه‌وکردن.

سنتی / sonnatī /: [عربی] صفت. دابی؛ نه‌ریتی؛ داب و نه‌ریتی؛ سهر به داب و نه‌ریتی کۆن.

سنج / sanc /: [یواژه]. ۱. - پیو؛ ئامیری پیوان «دماسنج؛ دهماپیو» ۲. - هه‌لسه‌نگین؛ - سه‌نگین؛ سه‌نگاندن؛ سه‌نگین؛ به توانستی هه‌لسه‌نگاندنه‌وه «سخن سنج؛ وته‌هه‌لسه‌نگین».

سنج / senc /: [ها/از: عربی] /سم. چه‌قه‌وانه؛ چه‌قه‌نه؛ زنج؛ سازى زهری به شیوه‌ی دووبه‌ره‌ی گروه‌ری برنج‌یه‌ی که به یه‌کیداد ده‌دن و ده‌نگی لێ‌ده‌ردینن: **صَنَج**

سنجاب / sancāb /: [ها/از:سم. سنجاو؛ سه‌نجاو؛ گیانه‌وه‌ریکی گوانداری گچکه‌ی جاکینه‌ره به تووکی نه‌رم و چر و کلکی ئه‌ستوور و کۆلکنه‌وه، که داره‌وان و رۆژگه‌ره.

سنجاق / sancāq /: [ترکی] /سم. سنجاق؛ سنجاقی؛ سنجاق؛ ده‌رزى؛ که‌ره‌سه‌ی گچکه‌ی پیکهاتوو له‌ماکیکی رهق (وه‌ک کاتزا، پلاستیک و...) بۆ پیکه‌وه‌ لکاندنێ چهن شت یان هه‌لواسینیان پیکه‌وه.

سنجاق زدن: سنجاق لێ‌دان؛ ده‌رزى لێ‌دان. **سنجاق کردن:** سنجاق کردن؛ لکاندن «هر دو را به هم سنجاق کن: هه‌ر دووکیان پیکه‌وه سنجاق که».

سنجاق نه‌گرد / sancāqtaħgerd /: [ها/از: ترکی] /فارسی] /سم. سنجاقی سه‌رخ؛ ده‌م‌نووس؛ سنجاقی به شیوه‌ی میخیکی ناسک، بچووک و نووک‌تیز: **سوزن ته‌گرد**

سنجاق سر / sancāqsar /: [ها/از: ترکی] /فارسی] /سم. قژگیره؛ گیره‌ی سهر؛ جۆرێ گیره‌ی دووده‌مه، دینه‌وه یه‌ک و قژ له‌نیوان خۆ راده‌گرن.

سنجاق سینه / sancāqsīne /: [ها/از: ترکی] /فارسی] /سم. گول به‌رسینه؛ زه‌مه‌به‌رێ که به سنجاق گیره‌وه له‌به‌رۆکی ده‌دن.

سنجاق قفلی / sancāq.qofli /: [ها/از: ترکی] /عربی] /سم. ده‌رزى پرووسی؛ ده‌رزى ئینلیسی؛ چه‌نه

نیه‌یه؛ جناق؛ لاک؛ چه‌نۆ ده‌سمالا؛ ته‌لیکی لول‌دراوه، سه‌ریکی ده‌رزى و سه‌ریکی قولاوه و لیک ده‌ئالین، بۆ به‌ستن یان دالکاندنی شتیکی به‌سه‌ر شتیکی‌تردا.

سنجاقک / sancāqak /: [ترکی] /فارسی] /سم. پیووش به‌قنگه؛ پیووش به‌قوونه؛ زه‌له‌به‌قوونه؛ زه‌له‌قوونگ؛ زلاقوونگ؛ چوکه‌قنگه؛ چوکه‌لعه‌نه؛ دومدیکه؛ زل به‌قنگه؛ زل به‌قوونه؛ میرویه‌کی فرۆکه به‌له‌شی پسته‌یی که‌مه‌رنگ، چاوی زل و زه‌ق، دووبالی ناسکی جوان و ره‌نگامه و سکی باریک و درێژه‌وه و پینگه‌یشتووێ راوچی و تون‌فره و له‌سه‌ ئاو یان به‌سه‌ر گیای ئاوژیه‌وه گه‌را ده‌کا.

سنجاق کش / sancāqkeš /: [ترکی] /فارسی] /سم. سنجاق کیش؛ سنجاق‌که‌ن؛ که‌ره‌سه‌یه‌کی وه‌ک گیره به‌دوو ده‌می نووک‌تیزه‌وه بۆ لیک‌درنه‌وه‌ی سنجاق له‌کاغه‌ز: **سوزن کش**

سنجد / senced /: [ها/از:سم. سهرینچک؛ سهرینچک؛ سرنجگ؛ سرنجی؛ سهرینچک؛ سنج؛ سنجه؛ سه‌نجیه؛ سنجۆ؛ سنجوو؛ سنجۆک؛ سنجی؛ سنجه‌ی؛ سنجه‌وی؛ سنجی؛ سنجید؛ ئاردگن؛ گوسنج؛ لاسی ده‌سچین: ۱. داری سنجوو و هاوما‌له‌کانی؛ داریکی دێ‌کاویه به‌گه‌لای هیلکۆکه‌یی و پروبه‌ری زیوین له‌ژێره‌وه، زۆر گولی بچووکى بۆنخۆشی ناو زه‌رد و ده‌ر زیوین ده‌کا ۲. به‌ری پینگه‌یشتووێ ئه‌و داره‌ که ئه‌وه‌نده‌ی زه‌یتوونیکه، به‌تیکولی زه‌رد، نارنجی یان سوور، گۆشتی سبی وه‌ک ئارد (که‌ماکی قه‌ندی تێدايه) و ناوکیکی دێ‌ژۆکه‌ی لووسسی چێویه‌وه.

سنجد تلخ ۳ سنجدتلخ

سنجد تلخ / sencedetax /: [سم. سهرینچکه‌تاله؛ سنجوه‌تاله؛ داریکی لێ‌ه‌واری جوانه به‌گه‌لای پیکهاتوو له‌ورده‌گه‌لای نووک‌تیز و ددانه‌دار، گولی به‌نوشی هیشووویی و بۆنخوش و به‌ری

ز هرد و ژهراوی وهک نوک و پیشه‌ی ره‌قه‌وه؛
زیتون تلخ؛ شال پستانه؛ شال زیتون؛ شال سنجده؛
شیطان زیتون

سنجدي / sencedi / صفت. سرینچکی؛
سنجه‌یی؛ سنجوویی؛ به‌ره‌نگی سرینچک
(سووری نامال نارنجی).

سنجش / sançeş / ها: / اسم. ۱. کار و ره‌وتی
هه‌لسه‌نگاندن؛ دوپیه‌ک «سنجش معلومات؛
هه‌لسه‌نگاندنی زانیاری قوتابیان» ۲. ئەندازە‌گری؛
کاری پیوان؛ وه‌هه‌نگاوتن «سنجش گرمای هوا؛
پیوانی تینی هه‌وا».

سنجشگر / sançeşgar / ها: / اسم. ۱. ها /
هه‌لسه‌نگین؛ هه‌لسه‌نگینه‌ر؛ نرخینه‌ر؛ نه‌هینه‌ر؛
که‌سه‌ی که (پرشت یان لیه‌تاووی) که‌س یان
شتیک هه‌لده‌سه‌نگینی ۲. پنیپو؛ پیوه‌ر؛ ئامیر
یان که‌ره‌سه‌یه‌ک که شتی (وه‌ک خیزی یان
کات) ده‌پیوی.

سنجه / sançe / ها: / اسم. پیوانه: ۱. سه‌نگاتی؛
شتی که چه‌ندایه‌تیه‌کی پی ده‌پیون (وه‌ک
ته‌رازو) ۲. سه‌نگ؛ چه‌ندیه‌تیه‌ک که بو
ئه‌ندازه‌گرتن به‌کار ده‌روا (وه‌ک سه‌نگی ته‌رازو).
سنجه‌شناسی / sançeşenāsi / اسم. پیوانه‌ناسی؛
زانستی پیوان و هه‌موو ئامراز و که‌رسته‌ی
ئه‌ندازه‌گرتن؛ اندازه‌شناسی

— سنجی / sancî / پیواژه. — هه‌لسه‌نگینی؛
— سه‌نگینی؛ کاری هه‌لسه‌نگاندن / سه‌نگاندن
(بینایی سنجی؛ شنوبی سنجی؛ بینایی هه‌لسه‌نگاندن؛
بیسایی سه‌نگاندن).

سنجیدگی / sancîdegî / اسم. گونجاوی؛
له‌باری؛ دروستی شتیک و ته‌با بوونی له‌گه‌ل
پیوه‌ره‌ناسراوه‌کاندا.

سنجیدن / sancîdan / مصدر. متعدی.
// سنجیدی: هه‌لت‌سه‌نگاند؛ می‌سنجی؛
هه‌لده‌سه‌نگینی؛ — سنج: هه‌لسه‌نگینه //
هه‌لسه‌نگاندن؛ هه‌لسه‌نگانن؛ به‌راورد کردن؛

۱. وه‌هه‌نگاوتن؛ پیوان؛ پیمه‌ی؛ پیفان؛
ئه‌ندازه‌گرتن؛ سه‌نگاندن؛ چه‌ندیه‌تی شتیک به
ئامیریک پیوان ۲. نه‌هانندن؛ نرخاندن؛
خه‌ملاندن؛ قهرساندن؛ قهرساندن؛ سه‌نگاندن؛
قه‌بلاندن قه‌ولاندن؛ هه‌سباندن؛ کریشه‌یش؛
هیزاندن «موقعیت را سنجیدن: هه‌ل هه‌لسه‌نگاندن»
۳. له‌به‌ر یه‌ک نان؛ له‌یه‌ک دان «دو چیز را با هم
سنجیدن: دوو شت پیکه‌وه‌هه‌لسه‌نگاندن»
۴. / قدیمی / کیشان؛ کیش کردن؛ کیشه‌ی؛
سه‌نگ‌وسووک کردن. هه‌روه‌ها: سنجیدنی

■ صفت فاعلی: سنجنده (هه‌لسه‌نگینه‌ر) / صفت
مفعولی: سنجیده (هه‌لسه‌نگینراو) / مصدر منفی:
نسنجیدن (هه‌لنه‌سه‌نگاندن)

سنجیده / sancîde / صفت. گونجاو؛ له‌بار؛ شیاو؛
هیزا «رفتار سنجیده: ئاکاری کونجاو».

سنخ / senx / ها: / عربی / اسم. / ادبی / جور؛
چه‌شن؛ جنس؛ نفس.

سنخیت / senxiyyat / [عربی] / اسم. هاوچه‌شنی؛
هاونفشی؛ هاو‌ره‌گه‌زی؛ جور؛ هام‌جنسی؛ بار
یان چۆنیه‌تی له‌یه‌ک جور بوون «هیچ سنخیتی
میان ما نبود: هیچ هاوچه‌شنیه‌ک له‌نیوانماندا
نه‌بوو».

سند / sanad / ها: / اسناد / [عربی] / اسم. به‌لگه؛
به‌نگ؛ سه‌نده؛ نیشانه: ۱. نفیسک؛ نووسراوه‌یی
که بو سه‌لماندن یان دانه‌دواوه‌ی خوازه‌یه‌ک
که‌لکی لی بگیردری ۲. نفیسک؛ قه‌باله؛ قه‌واله؛
نووسراوه‌یه‌کی ده‌ستووسی یان فره‌می که هو
یان چه‌سپینه‌ری شتیکه ۳. ده‌لیل؛ پاژ؛ هه‌ر
چه‌شنه‌نووسراوه‌ی یان شتی که نیشانه‌ی راستی
شتیکه.

□ سند انتقالی: / بانکرداری / به‌لگه‌ی راگوپزی؛
به‌لگه‌یی که راگوپزانی هه‌ندێ پاره‌له
حیساییکه‌وه‌بو حیساییکی تر نیشان ده‌دا.

سند رسمی: به‌لگه‌ی ره‌سمی؛ نیشانه‌ی
فره‌می؛ به‌لگه‌یی که له‌مه‌زینگه‌یه‌کی

دهسته ييک نيشانه که پيکه وه سهر هله ده دن و هه وال له نه خوښي يان بهر ژهنگي ده دن.

سندروس / sandarūs, sandrūs ، ها: / امعرب از يوناني / اسم. سنده لئوس؛ دارچيکي بچووک له دهسته ي سهولي کيوي که جهويه که ي بؤ دهرمان ده بي.

سندسازي / sanadsāzi ، ها: / [عربي / فارسي] / اسم. کار يان رهوتي بهلگه هه ليه ستن.

سندده / sende, sonde ، /: / اسم. / مستهجن / سل؛ سنله؛ تنگ؛ سله گوو؛ ته په گوو؛ سلته گوو؛ ساقه گوو.

سندده سلام - / sendesalām, sonde /: / [فارسي / عربي] / اسم. باپشکيو؛ سیتکه سلاو؛ سیتکه سلاوه؛ سیتکه زه لام؛ سیچکه سلاو؛ سیچکه سلاوه؛ سیسکه سلا؛ قیچکه سلام؛ قنچکه سلاو؛ چينچک؛ چينچکه سلاوه؛ چيچکه سلاو؛ چنچکه سليمانه؛ سينچکه؛ فردوک؛ ديقلوک؛ سله زه وه؛ مووريسلام؛ بوک؛ دگ دهگ؛ زيپکه ي چلکي له چني پيلووي چاودا.

سنديت / sanadīyyat ، /: / [عربي] / اسم. بهلگابه تي؛ بهلگه يه تي؛ بار و دؤخی بهلگه بوون.

سندیکا / sandikā, sendikā ، ها: / [فرانسوي] / اسم. سهندیکا؛ يه کيه تي؛ يه کيتي؛ ريکخراوه يي که له يه کانگير بووني که سان، تاقم يان ولاتاني هاومه به ست و هاودؤز پيک دي.

سندیکائي / sandikā'i, sendikā'i ، /: / [فرانسوي] / سندیکايي

سندیکاليسم / sandikālism, sendikālism ، /: / [فرانسوي] / اسم. سهندیکاليسم؛ نامؤژه يه ک له بزووتنه وه کاني ريکاريدا که زال بوون به سهر سه رمایه داري و گرته دهستي ده سه لات، له ريگه ي مان گرتن و خه بات له چوارچيويه ي يه کيه تي ريکاران ده زاني و خه باتي سياسي و ئيديؤلؤزيانه ره ت ده کاته وه. ههروه ها: سندیکاليسم

دهوله تي يان له نووسينگه يه کي بهلگه ي ره سميدا، به گويره ي قانون ريک ده خري.

سند مالکيت: تاپؤ؛ قؤچان؛ که وال؛ قه باله؛ قه باره؛ بنچاخ؛ چاخ؛ قه باله ي ملک؛ قه باله ي مولکايه تي؛ بهلگه يي که خاوه ن بووني که سپک به سهر مالیکدا پيشان ده دا.

سند زدن: قه باله نووسين؛ سهنه د؛ سهنه د؛ قه باله دهره ينان.

سند ۱ / send ، /: / اسم. / قديمي / زؤل؛ زويل؛ زؤلک؛ بيچ؛ بيچ؛ بيژوؤ؛ بيژي؛ قومه زه؛ سووتار؛ سووتال؛ سنؤته؛ سنؤره؛ به چکه ي ژن و شووي ليک مار هه کراو.

سند ۲: صفت. زؤل؛ زؤلک؛ بيچ؛ بيچ؛ بيژوؤ؛ بيژي؛ سووتار؛ سووتال؛ سنؤته؛ قومه زه؛ به ديها توو له جووت بووني نار هوا.

سند / sond ، /: / [فرانسوي] / ميل ۲- سندائژ / sondāj ، /: / [فرانسوي] / اسم. ۱. کاري گومانه ليدان ۲. / برشکي / سؤنداژن؛ کاري سؤندا پيدا کردن * سونداژ

سندان / sendān ، ها: / [سرياني] / اسم. ژيرده م؛ سندان؛ سنگان؛ سنان؛ سنديان؛ سنجيه؛ ده زگا؛ ده ستگا؛ له ته پؤلايه کي قورس و پته و تهخت که کانزاي به سهر وه ده کو تن.

سندان گوش: ئيسکي سندان؛ ئيسکيله ي ناوبني گوي.

سنداني / sandānī ، /: / [سرياني] / صفت. سندان؛ زاني «ستخوان سندان؛ ئيسکي سندان».

سندر / sandar ، ها: / [؟] / اسم. دار تووس؛ دار تهويس؛ دره ختي به کوته ي سپي، گه لاي بادامي نووک تيژي ددانه دار و هيشووه گولي نيژينه ي شوړ و پوله که بيه وه که داره که ي بؤ کاغز و ماکي ده باخي، گه لاکه ي بؤ چايي و ناوه که شي له شهربادا که لکي هه يه.

سندرم / sendrom ، ها: / [فرانسوي] / اسم. ديارده؛

دارهست؛ دژواری؛ بهر ۰.۵ [پژشکی] بهرد؛ سه‌نگ؛
ته‌نی ر‌ه‌ق که له بری ئه‌ندامی له‌شدا درووس
ده‌بی «سنگ کلیه: به‌ردی گورچیه».

☐ سنگ آتشرنه: به‌رده ئه‌ستی؛ به‌رده‌ستی؛
به‌رده‌ئ‌ه‌ستی؛ به‌ره‌ستی؛ به‌رسته؛ به‌رداگره؛
به‌ردی چه‌خماخی؛ به‌رده‌چه‌رخ؛ به‌رده
چه‌خماخ؛ ته‌وه‌ن چه‌خماخ؛
کوچک‌چه‌خماخه؛ که‌فر ئه‌ژیر؛ به‌ردی
ئاگرپژین؛ سه‌نگی چه‌خماخ؛ به‌ردیکی ر‌ه‌ق و
تورت و تۆکه له جنسی سیلیسی گوشراو،
به ر‌ه‌نگی ر‌ه‌ش، قاوه‌یی یان خۆله‌میشی که
بۆ چه‌خماخه لیدان و ناگر کردنهوه به‌کاردی.
سنگ آتشفشانی: به‌ردی گر‌کانی؛ به‌رده
گر‌کانی؛ به‌ردیکی ئاگرینی بلورئاسایه که له
سه‌ر زه‌وی یان له ئاستیکی نیزی که له سه‌ر
زه‌وی، به‌ه‌وی چالاکی گر‌کانه‌وه پینک‌دیت.

سنگ آذرین: به‌ردی ئاگرین؛ به‌رده‌ئاگرین؛
به‌ردی که له ماکه ت‌واوه‌کانی گر‌کان
پینک‌دی.

سنگ آسمانی: شخانه؛ به‌ردی که له مه‌ودای
نیوان گه‌رۆکانی ئاسمانه‌وه به‌ره‌و زه‌وی دی.
سنگ آسیا: هاره؛ به‌رداش؛ به‌راش؛ فه‌راش؛
به‌رد ئاسیاو؛ سه‌نگ ئاساو؛ به‌ری ئیش؛ سه‌نگ
ئاسیاو؛ هاره‌ئاساو؛ هاراسیاو؛ که‌تابنی؛
که‌تاسه‌ری؛ به‌رده هار؛ به‌راف؛ تلت؛ خره
به‌ردیکی زلی یه‌ک‌پ‌وو گر‌نج، له جنسی
به‌ردی بن‌گرت‌ووی سیلیسی که بۆ کردنه
ئاردی دانه‌ویل به‌که‌لک‌دی.

سنگ آهک: به‌ردی قسل؛ به‌ردی ئاهه‌ک؛
به‌ردی که زۆرت‌رین به‌شی که‌ربوناتی
که‌لسیومه.

سنگ بنا: ۱. به‌ردی به‌ره‌ت؛ به‌ردی بناغه؛
ته‌مه‌له؛ ته‌مه‌لیت؛ به‌ردی که له هیمی مالدا
ده‌رواته کار ۰.۲ [مجازی] به‌ره‌ت؛ شه‌نگسته؛
بنه‌ما؛ بنچینه؛ بارخانوو؛ بارخانی ۰.۳ سه‌نگ؛

سندیکایی / sandikāyî: [فرانسوی] صفت.

سه‌ندیکایی؛ سه‌ر به سه‌ندیکا: سندیکایی
سنسور / sensor ، ها: [انگلیسی] /سم. که‌ره‌سه‌یی
که له هه‌مه‌یه دیارده‌یه‌کی فیزیکی دیاریکراوه‌وه
(وه‌ک تیشک، گه‌رما، سه‌رما و...) ده‌که‌ویته کار و
مرۆ وریا ده‌کاته‌وه یان کاردانه‌وه‌یه‌ک ده‌نویتی.

سنفنی / sanfonî: [فرانسوی] ☞ سَمَفَنی
سنفنیکی / sanfonîk: [فرانسوی] ☞ سَمَفَنیک
سنفونی / sanfonî: [فرانسوی] ☞ سَمَفَنی

سنفونیکی / sanfonîk: [فرانسوی] ☞ سَمَفَنیک
سنقر / sonqor ، ها؛ یان: [ترکی] /سم. شمقار؛
شنقار؛ ریگزاده؛ له زلت‌رین بازگه‌لی ناوچه‌ی
سارده‌سپه، به جه‌سته‌یه‌کی باریک، بالی درپژ
و که‌ل و پی و جووچکی درپژه‌وه که له به‌رزایی
که‌مدا ده‌فری و له زه‌وی یان قامیشه‌لاندا
هیلانه ده‌کا: سارگه

☐ سنقر تالایی: شمقاری زه‌لکاوی؛ جوړیک
شمقاری زلی بال پانی نزم‌فره، که زۆرت‌ر له
زه‌لکاوان ده‌نیشیت‌ه‌وه.

سنقر عسل‌خوار: هه‌سه‌نه سسته؛ په‌له‌وه‌ریکی
وه‌ک هه‌لویه به سه‌ری بچوو و ملی درپژ و
په‌ر و بالی ر‌ه‌نگامه‌وه که مه‌لی بچوو،
مشک و میش ده‌خوا و پتر له قه‌راخی
دارستان و له‌سه‌ر کۆنه هیلانه‌ی قه‌لان
هه‌لده‌نیشی.

سنکپ / sankop: [فرانسوی] /سم. [پژشکی]

۱. خوو؛ گه‌شکه؛ غه‌ش؛ نه‌هش؛ فه‌رکه‌م
۲. وپست؛ شه‌پله؛ قۆتک. هه‌روه‌ها:

سنکپ‌کردن

سنگ / sang ، ها: /سم. ۱. به‌رد؛ به‌ر؛ کوچک؛
کوچک؛ سه‌نگ؛ ته‌وه‌نی؛ توه‌نی؛ که‌فر؛ که‌مور؛
که‌را؛ کارا؛ ته‌نی تۆکه و پته‌وی سروشتی که
له خاک یان کانه‌گه‌لی جۆراو‌جۆر پیکه‌تاوه‌وه
۲. گۆه‌ر؛ گه‌وه‌ر؛ جه‌واهیر ۰.۳ کیش؛ سه‌نگ
(سنگ ترازو: کیشی ترازوو) ۰.۴ [مجازی] په‌ل؛

سەنگى خانووبەرە.

سنگ بلور: دور؛ مروارى كىوى بىر پەنگ و روون.

سنگ پا: بەردەپى؛ بەردەپا؛ پاشۇر؛ سەنگ پا؛ بىر شۇر: ۱. بەردە ئاگرىنى سووك و ھەورى و رەش بە رووبەرىكى گرنج-گرنجەو ھە بە شۇردنى پىر كەللى لى وەردە-گرنج ۲. بەردە شىشەى گرپكانى كون-كون و كلۇر-كلۇر كە زۇر سووك و رەنگەكەى سىپى يان خۇلەمىشە.

سنگ ترازو: بەردە قەپان؛ بەردى ترازوو؛ سەنگ؛ كىشى كە بۇ ھەلسەنگاندنى رېژەى كالا دەيخەنە سەر ترازوو.

سنگ جەنم ۱ نىترات نقرە، نىترات

سنگ چاپ: بەردى چاپ؛ بەردى ئاھەكى دەنكورد كە لە چاپى بەردىدا بە كار دەچوو. سنگ چاقوتىز كنى: ھەسان؛ بەردەسان؛ بەردەساو؛ بەراف؛ جۇرە بەردىكى سىلىسى كە بۇ لووس كەردنى كانزا و تىژ كەردنى چەقۇ كەللى لى وەردە-گرنج: سنگ فسان

سنگ چىخماق ۲ سنگ آتشنە

سنگ خروجى: بەردى كە بە ھۇى بزوانى گر كەنەو ھاتۇتە سەر زەوى.

سنگ دىگرگون: بەردى گۇراو؛ بەردى كە بە ھۇى ھۇكار گەلى جۇراو جۇرى ئاقار (وەك گوشار و دەما) گۇراو و بۇتە بەردىكى تر.

سنگ ساختمانى: بەردى ساختمان؛ كوچك مال كەردنەو؛ ھەر يەكە لەو بەردانە لە دروست كەردنى مال و وارخاند بە كار دىن.

سنگ سلیمانى: ئاقىق؛ بەردى سلىمانى؛ بەردى كوارتز.

سنگ سماق: جۇرىك بەردى گرپكانى كە لە پىكەتەيدا بلوورى گەورە كەوتۇتە نىوان بلوورى وەردەو.

سنگ سنباده: بەردى سماءە؛ زروە؛ بەردە

زروە؛ كەورە زبرە.

سنگ سپاه: بەردە رەشە؛ كوچكە رەش.

سنگ صابون: بەردە سابوون؛ بەردىكى گۇراو كە لە دەست لىداندە وەك سابوونە و زۇرتەر لە دەلق و ماكى تر (وەك مىكا، كوارتز، ئاسن و...) پىكەتەتو و لە رەنگى خۇلەمىشەو تە سەوزى ھەيە و بە چەقۇ دەبردى

سنگ صبور: ۱/ قەرىنگ مردم؛ بەردىكى ئەفسانەيى كە خەللى دەردەدلىان بەلاو دەكرد ۲. / كىلى مامەخەمە؛ خەمان؛ خالەخەمە؛ خەمخۇرەى ھەورامان؛ كەسىكى دەردناس و پىروو كە بىرئ دەردەدلى وەلاو ھەلپىتى.

سنگ صفر: سەنگ سەفرا؛ بەردەزىلك؛ كوچكەزراف؛ بەردى زراف؛ بەردى كە لە كىسە زەرداودا پىكەدى. ھەروەھا: سنگ كلىه؛ سنگ مئانە

سنگ فسان ۲ سنگ چاقوتىز كنى

سنگ قبر: كىل؛ كىلە؛ ھەنگىزە؛ دووبەرد؛ مىل؛ ھەدد؛ بەردى قەبر؛ بەردى كە بۇ ناسىنەو مىل وەردو لە سەر گلكۇى دادەنەن و زۇر جار ناوەكەشى بە رووبەو دەنووسن؛ سنگ لحد

سنگ لحد ۲ سنگ قبر

سنگ لوح: تۇلاشە بەرد؛ پلاشە بەرد؛ درك؛ گلەبەردى گۇراو دەنكورد كە بە سانايى تۇلاش-تۇلاش دەبىتەو.

سنگ مجسمه: بەردى پەيكەرە؛ سىلىكاتى ئاودارى ئەلەمىنىوم بە رەنگى سەوزى كال كە پەيكەر و شتى جوانى لى دروست دەكەن.

سنگ محك: بەردەزموون؛ بەردى مەحەك؛ بەردى زىرئەزموون؛ بەردىكى رەشى زۇر رەقە بۇ ھەلسەنگاندنى عەيارى زىر.

سنگ معدن: كانە؛ بەردى كان؛ بەردى وا كە

بایه‌خی له کټو دهره‌پناني هه‌ی.

سنگ معدده: به‌رد/ سه‌نگی گه‌ده؛ خلتی که بری جار له گه‌ده‌دا دهنیشی، یان به‌ردی که گیانه‌وه‌ر قووتی ده‌دا.

سنگ نمک: خوالین؛ به‌رده خوی؛ کانه‌ی کلوریدی سدیم که بی‌خه‌شه‌که‌ی پروون و بی‌ره‌نگه.

□ سنگ انداختن به چیزی: پهل خستن بۆ

شتی؛ پهل بۆ شتی فره‌دان؛ کوچک بۆ شتی په‌رت‌کردن؛ ته‌وه‌ن شه‌ی په‌ی چټو‌پو‌ی <سنگ انداخت شیشه‌ی هم‌سایه‌ را شکست: په‌لی خست شیشه‌ی جیرانه‌که‌مانی شکاند>.

سنگ انداختن جلو پای کسی: <کنایی> ته‌گه‌ره خستنه به‌ر پی که‌سیک؛ بۆ که‌سیک کۆسپ نانه‌وه؛ چو‌کل‌ه‌شکینی کردن له‌کاری که‌سیک‌دا <به‌قدری سنگ جلو پاش انداختند که دست از کار کشید: هینده‌یان ته‌گه‌ره خسته به‌ر پی، ده‌ستی له‌کاره‌که‌ه‌ل‌گرت>.

سنگ بزرگ برداشتن: <کنایی> تیکه‌ی زل‌گرتن؛ ده‌ست دانه‌کاریکی دژوار و ده‌ست‌نه‌داوه‌وه.

سنگ به‌ترازوی کسی نگذاشتن: <کنایی> کا/گوو به‌کلای که‌سی نه‌پتوان؛ ئاور له‌که‌سیک نه‌دانه‌وه.

سنگ به‌شکم خود بستن: <مجازی> که‌م خواردن و کز دانیشتن؛ برسیه‌تی کیشان و هه‌ل‌کردن له‌گه‌ل کو‌یر مه‌ریدا.

سنگ تمام گذاشتن: <مجازی> سکه/گاله پی‌کردن؛ کاریک به‌باشی و بی‌که‌م و کووری جیه‌جی کردن.

سنگ خود را با کسی وا‌کندن: <مجازی> له‌گه‌ل که‌سیک‌دا یه‌ک‌لا‌کردنه‌وه/قال برینه‌وه/یه‌کچاو‌کردنه‌وه‌ی باس و خواسیک.

سنگ را بستن و سگ را گشودن: <کنایی> کار دیو‌کردن؛ کا به‌پشيله و گوشت به‌که‌ر دان؛

کاری پینچه‌وانه و نار‌ه‌وا‌کردن.

سنگ روی چیزی گذاشتن: <کنایی> سه‌ری شتی نانه‌وه؛ ده‌ست له‌شتی به‌ردان؛ له‌سه‌ر شتی نه‌رۆ‌یشتن.

سنگ روی سنگ بند نشدن/نماندن: <کنایی> ئاداری به‌سه‌ر پاداره‌وه نه‌مان؛ به‌رد به‌هه‌رده‌وه نه‌ویستان؛ ئاخۆ‌ران-باخۆ‌ران بوون؛ زۆ‌ر ئالۆ‌ز بوونی بار و دۆخ.

سنگ روی یخ شدن: <کنایی> دهم بوونه ته‌له‌ی ته‌قیو؛ بوونه پووشیکی وشک؛ ناکام و سه‌رشۆ‌ر بوون. هه‌روه‌ها: سنگ روی یخ کردن

سنگ زدن: به‌رد لیدان: ۱. به‌به‌رد له‌شتیک دان؛ دانه به‌ر پهل ۲. به‌رد خستن/هاویشتن؛ پهل هاویشتن؛ کوچک فره‌دان؛ ته‌وه‌ن شای.

سنگ سر راه کسی شدن: <مجازی> بوون به‌چق‌لی مهم و زینان (بۆ که‌سی)؛ بوون به‌به‌ردی به‌ره‌ه‌یلی که‌سیک؛ بیه‌ی به‌تلوو مه‌روو هیتی؛ بوونه کۆسپ و له‌مه‌پر بۆ به‌ر‌په‌وه‌چوون کاری که‌سیک.

سنگ کردن: <مجازی> به‌ر به‌فرۆشی شتی‌گرتن.

سنگ کسی/چیزی را به‌سینه‌زدن: <مجازی> تاسووی که‌سی/شتی کیشان؛ خۆ بۆ که‌سی یان شتیک کوتان؛ زگی خۆ بۆ که‌سی یان شتیک دران.

تیر کسی به‌سنگ خوردن 𐰽 تیر

سنگاب / sangāb ، ها: /اسم، [قدیمی] سه‌نگاو:

۱. هه‌زو‌که‌یه‌کی به‌ردی که له‌بری مرگه‌وتان یان زیاره‌تی پیر و چاکان دایاندنا و ئاوی خواردنه‌وه‌یان تی‌ده‌کرد ۲. ماقۆ‌ر؛ چاله‌قۆ‌تی؛ ته‌و؛ به‌ردی قوول که‌ئاوی تی‌دا راده‌وه‌ستی.

سنگارد / sangārd ، sang'ārd: /اسم، [زمین‌شناسی] به‌ردارد؛ سه‌نگارد؛ ماکی به‌ردینی ورد که له‌سوانی یه‌خه‌چالان پینک‌هاتوون.

سنگ‌اندازی / sang'andāzi ، ها: /اسم،

۱. تاشین؛ بهر برین؛ ره برتن؛ کارئ که بهردتاش دهیکا ۲. /ها/ کارگهی بهردبری ۳. /ها/ بهردتاشی؛ بهردکۆلی؛ بهردبری؛ نه خشی هه لکۆلراو یان قۆقزی پرووی بهرد * حجاری

سنگچین /sangčîn/ :اسم. بهردچن؛ کوچک چن؛ سهنگچن: ۱. شوینئ که به چینی رزنه بهردیک دیاریان کردوو ۲. نزار؛ خن؛ نژن؛ ئه و بهردانه که به شیوهی دیوار یان هه سار له سه ره یهک که له که کراون ۳. نزاری؛ مالی سهنگ چن.

سنگ چینی /sangčîni/ :اسم. بهردچنی؛ کوچک چنی؛ سهنگچنی: ۱. نزار؛ نژن؛ کاری چینی بهرد له جیهک ۲. نژاندن؛ کاری هه لچینی دیوار به وشکه بهرد.

سنگدان /sangdân/ :اسم. سیه که توره؛ کۆله زرگ؛ سیه که توره؛ زیقه توره؛ بهشی ماسوولکه بی گه دهی زۆرهی په له وه ران که هه رچی خوار دوویانه، تیدا ورد ده بی.

سنگدل /sangdel/ ، ها؛ ان؛ صفت. [مجازی] دلره ق؛ دلره ش؛ بی بهزه؛ دل سهخت؛ بی ئاوردانه وه له حه نای ئیش و مهینه تی خه لک. ههروه ها: **سنگدلی**

سنگ دوزی /sangdûzi/ :اسم. پووله که دووری: ۱. نه خشیکی رازینه بی که به مووروو، مهنجوق، پووله که و بهردی بریکه دار، له سه ره جل و بهرگی ده دوورن ۲. هونه ری ئه و شیوه دوورینه.

سنگر /sangar/ ، ها؛ اسم. چه پهر؛ سهنگهر؛ سنگر؛ خه ل؛ خه ل؛ سوویه ر؛ سپیر؛ سپهر؛ مه تره س؛ مه تره یس؛ مه تره یز؛ تایی؛ تاییه: ۱. په ناگه یه ک له هه مبه ر سوپای نه یاردا که له مپه ری بینه ران یان نه نگیورانه ۲. [مجازی] شوینی خه بات؛ شوینی مله؛ جیی به رهنگاری.

☐ **سنگر بستن**: سهنگه ره بهستن.
سنگر گرفتن: سهنگه ره گرتن؛ جی گرتن له نیو یان له پشتی سهنگه ردا.

سنگربندی /sangarbandi/ :اسم. سهنگه ره بهندی؛

۱. بهر تفتک؛ بهرده فرکی؛ په له فرکی؛ بهردهاویژی؛ ته وه نه فرانی؛ کار یان رهوتی راندن؛ کوچک خستن ۲. [مجازی] چو کله شکینی؛ کاره ره هاتی کوسپ و ته گه ره نانه وه بۆ نه کرانی کار یک «در اداره بعضی ها سنگ اندازی می کردند و نمی گذاشتند کار پیش برود؛ له مه زرینگه دا بری چو کله شکینیان ده کرد و نه یانده هیشک کار بیخته بهر موه».

سنگبری /sangbori/ :اسم. بهردبری؛ سهنگبری: ۱. کار و رهوتی برینه وهی تاشه بهرد بۆ کاری خانووبه ره ۲. کارگهی سهنگبری. ههروه ها: **سنگبر**

سنگ پرانی /sangparāni/ :اسم. بهر تفتک؛ بهرده فرکی؛ بهردهاویژی؛ کار یان رهوتی راندن؛ هاویشن؛ کوچک فره دان؛ په ل خستن.

سنگ پشت /sangpošt/ :اسم. کیسه ل: ۱. /ها؛ ان/ کیسه لی؛ کووسه ل؛ کوویسه ل؛ که وسه ل؛ کسل؛ کیسو؛ کیسوو؛ کووسی ۲. [نجوم] وینه یه کی چکۆله ی گه ردوونی له ئاسمانی نیمه گوی باکووریدا: **شلیاق**

سنگپوز /sangpûz/ ، ها؛ اسم. [زمین شناسی] قۆقره؛ ده ره پریوی باریک و دریزی وشکاتی ده نیوی ئاودا.

سنگپوش /sangpûš/ :اسم. [زمین شناسی] بهرده ریژ؛ بهرده بووم؛ سهنگریژ؛ سهنگفه رش؛ تۆزیک له ماکه بهردیه کان له بهشیکی بهربلاوی تویکی زهویدا که به خاک داپۆشراوه.

سنگتراش /sangtarāš/ :اسم. ۱. بهردبری؛ بهربری؛ بهردتاش؛ ته وه نتاش؛ که فر تراش؛ که فر تراش؛ نه قار؛ کوچک تاش؛ سهنگ تراش؛ ئهوی کاری کۆلین، تاشین، سواندن و بیچم پیدانی بهرده، به تاییهت بۆ خانو ۲. [نجوم] وینه یه کی چکۆله ی گه ردوونی له ئاسمانی نیوه گۆی باشووریدا * **حجار**

سنگتراشی /sangtarāši/ :اسم. ۱. کاری بهرد

کار و ږهوتی سەنگەر درووس کردن.

سنگ رست / sangrost: صفت. [گیاه‌شناسی]
به‌رده‌رسک؛ به تاییه‌تمه‌ندی یان توانایی ږوان
له به‌رده‌لاندا.

سنگروی / sangrûy: اسم. به‌ردینه؛ تری
قه‌له‌ه‌شکه؛ گیاه‌کی هاوینی به لاسکی چټوی،
گه‌لای دهرزبله‌یی لووس، گولی سوور، به‌ری
ږه‌ش و ترش و له بیجی تری که بو دهرمان
به‌کاردی.

سنگریز / sangriz: اسم. [زمین‌شناسی] زاخړ؛
زاخړ؛ ږیخه‌لان؛ ږاخیز؛ ږاخیزیه؛ ږاخیزیا؛
خیشیا؛ ږیزه‌خال؛ ناوړیز؛ کومابه‌ک له خړکه و
خیز ده لاپال یان بناری چیدا، که زورتر لیژ و
ږژده.

سنگریزه / sangrize، ها: اسم. زگار؛ زغرک؛
زخور؛ خړه‌برد؛ چهو؛ زیخ؛ زیچ؛ زیپک؛ زیپکه؛
خړکه‌برد؛ ورکه‌برد؛ وردکه‌برد؛ به‌رده‌ورتکه؛
خشبه‌رک؛ به‌ردی ورد به‌ئستووری چند
میلی‌متر.

سنگ زنی / sangzani: اسم. به‌رده‌ساوی؛ کاری
ساو و مشت‌ومال دانی شت، به‌تاییه‌ت کانزا و
به‌رد به‌مه‌کینه‌گه‌لی جوراوجوړی
به‌رده‌سماته‌وه.

سنگ سا / sangsā، ها: اسم. هه‌سان؛
به‌رده‌هه‌سان؛ به‌رده‌ساو؛ به‌راف؛ به‌ردی که بو
تیژ کردنی که‌ره‌سە پیږ (وه‌ک چه‌قو، قه‌یچی
و...) به‌کاردی.

سنگسار / sangsār: اسم. ږه‌سخ؛ به‌رده‌باران؛
به‌رده‌باران؛ کوچ‌واران؛ سەنگه‌سار؛ سەنگباران؛
کاره‌هاتی که‌فراندن؛ هاویشتنی له سەر یه‌کی
به‌رد به‌ره‌و که‌سی یان شتیک. هه‌روه‌ها؛
سنگسار کردن

سنگسر / sangsar، ها: اسم. سەنگسەر؛ جوړی
ماسی پانی خوارده‌مەنی ناوی سوږه، به‌ږه‌نگی
سه‌وزی نامال خوله‌میښی؛ ماهی سنگسر

سنگسری / sangsari: اسم. سەنگسەری؛ له
زمانه‌کانی ئیرانی ږوژاوبی که هیشتا ده ږی
شوینانی ږاریزگی سمنان له ئیراندا باوه.

سنگ شکن / sangsekan، ها: اسم.
سەنگ شکن؛ به‌ردشکین؛ که‌وله‌شوانه؛ بنیکی
کورت‌ه‌بالای ناوچه‌گه‌لی شیداره، به‌گه‌لای
ئەستوور و جوان و تووکن، هیشووگولی
گچکه‌ی به‌هاری و تووی وه‌ک مرواریه‌وه که
جوړیکی له مالان به‌خیو ده‌کهن و بو مه‌به‌ستی
ږیشکیش به‌که‌لک دی.

سنگ شناسی / sangšenāsi: اسم. به‌ردناسی؛
لقیک له زانستی زه‌ویناسی که له چوناوچونی
پنکهاتنی به‌رد و پنکهاتنی کیمای و بیجی
فیزیایی و ږیزه‌ندیان ده‌کولیته‌وه.

سنگفرش / sangfarš، ها: اسم. وشکه‌سی؛
نه‌تک؛ سەنگ‌فرش؛ به‌رده‌ږیز؛ سەلبه‌ند؛ ږه‌قف؛
شوینې که به‌توژی له به‌رد داپوشراره.

سنگ قلاب / sangqollāb: [فارسی/عربی] اسم.
[گفتاری] قه‌لماسک؛ قه‌لماسنگ؛ قه‌لماسن؛
قالماسک؛ قالماسکه؛ چوکیشمان؛ به‌ره‌قانی؛
مه‌زره‌قانی؛ لاستیق؛ قوچه‌قانی؛ که‌هنیک؛
ئامرازیک بو هاویشتنی به‌رد، پیکهاتوو له ږارچه،
چهرم یان په‌ږویه‌کی ئەستوور که دوو سەری به
دوو په‌ته‌وه به‌سراوه.

□ **سنگ قلاب کردن**: [مجازی] له کول خو
کردنه‌وه؛ له مل کردنه‌وه و هه‌ناردن بو
جیگاه‌کی تر.

سنگک / sangak، ها: اسم. سەنگه‌ک؛
سەنگه‌کی؛ سەنگه‌کیه؛ نان کوچکی؛ نانی درټ و
سی‌گوش که له سەر چه‌وی سوور مه‌ه‌وو
ده‌ږزی.

سنگ کار / sangkār، ها: ان: اسم. سەنگ‌کار؛
به‌ردکار؛ که‌سی که به‌به‌ردی خانووسازی کار
ده‌کا به‌تاییه‌ت ئەوه‌ی به‌جوانی له پیکهاتیکدا
ده‌یخاته‌په‌نایه‌ک.

۱. قورس؛ به کیش؛ سه نگدار؛ سه نگ «بار سنگین: باری قورس» ۲. تۆکمه؛ قورس؛ به کیشیکی تایبته یان تۆلای زۆرموه «آب سنگین: ئاوی گران» ۳. [دبی] بهردین؛ تهوهنین؛ له جنسی بهرد «تبر سنگین: بیوری بهردین» ۴. [مجازی] /الف/ قورس؛ دژوار؛ ئاستهم؛ له بواری هه لکردنه وه «خرج سنگین: خه رجی سه نگی» ب/ قورس؛ ئه سته م له بواری هه لتاواندن «عبارتهای سنگین: سارسته گه لی گران» ۵. [مجازی] به بی ژنه وایی باش یان به سنده «گوش سنگین: گوپی گران» ۶. [مجازی] قورس؛ له سه رخو «رفتار سنگین: ئاکاری سه نگی» ۷. [مجازی] قورس؛ یه کجار زۆر یان گه مره «خواب سنگین: خه وی قورس» ۸. [مجازی] قورس؛ به نرخ «هده یه سنگین: دیاری سه نگی» ۹. ههروه ها:

سنگین بودن: سنگین کردن: سنگین شدن

سنگین ورنگین^۱ / sangîn-o-rangîn / : صفت. [مجازی] ریک وپیگ: گران و جوان؛ ریک و له بار؛ سه نگی و په نگی؛ سه نگ و په نگ؛ له سه رخو؛ رازاوه و ریک وپیگ «رفتار خلی سنگین و رنگین بود: ئاکاری زۆر ریک وپیگ بو».

سنگین ورنگین^۲: قید. ریک وپیگ: گران و جوان؛ ریک و له بار؛ سه نگی و په نگی؛ سه نگ و په نگ؛ موورک و مایه «آمد، سنگین و رنگین حرفش رازد و رفت: هات، ریک وپیگ قسه ی خوی کرد و رۆی».

سنگینی / sangîni / : اسم. گرانی؛ قورسای؛ سه نگی؛ سوڤ؛ قورسی؛ کولپ: ۱. موورک و مایه؛ دۆخ یان چۆنیه تی قورس و سه نگی بوون ۲. کیش؛ سه نگ.

☐ سنگینی قیمت: گرانی؛ نرخ گرانی.

سنگینی گوش: گوئ گرانی؛ گوپچکه سه نگی.

سنگینی وزن: زۆری قورسای؛ قورسی.

سنگینی وژه: چری؛ تۆلایی؛ تۆکمه یی.

☐ سنگینی کردن: سه نگی کردن: ۱. بار

سنگ کاری / sangkārî / : اسم. سه نگ کاری؛ بهرد کاری؛ کاری بهرد کردن.

سنگ کره / sangkore / : [فارسی / عربی] / اسم. پۆشه نی بهردینی گۆی زه وی که وه ک توپکلیکی ره ق دهوری ناوکی ناوه کی زه وی داوه.

سنگکی / sangakî / : صفت. سه نگی که؛ پنه وندیدار به نانی سه نگی که «ناوایی سنگکی: نانه واخانه ی سه نگی».

سنگلاخ / sanglāx / : اسم. بهرده لان؛ بهردانی؛ بهرداوی؛ ریخه لان؛ ریخناخ؛ زاخان؛ زیران؛ شاوان؛ شه هوان؛ شکار؛ تم تمان؛ تم تم؛ تم تمهن؛ په قانه؛ په قهن؛ چه قهن؛ زورن؛ زوورک؛ که مهن؛ که فره؛ که فری؛ که فرۆک؛ که ره؛ که ره؛ گهر-گهر؛ گپ-گپ؛ بهرد بهرد کوو؛ گپ؛ وره؛ سیتک؛ سیتکه؛ ته قته ق؛ قۆم؛ زه وینی داپوشراو له بهردی گه وره و بچووک.

سنگبشته / sangnebešte / : ها / : اسم. بهرده نووس؛ بهرده نووشته؛ نووسراوه یه که به رووی بهرده وه هه لکولراوه: سنگوشته

سنگ نگاره / sangnegāre / : ها / : اسم. وینه بهردینه؛ وینه یان نووسراوه ی زۆبی به سه ر بهرده وه هه لکه نراو.

سنگنوردی / sangnavardî / : اسم. شاخه وانی؛ بهرده وانی؛ زه رده وانی؛ کار و وه رزشی به ریگای تات و تیشه شاخندا سه رکه وتن.

سنگو شنه / sangnevešte / : سنگبشته سنگوار / sangvāre / : ها / : اسم. که له خه به رد؛ لاک؛ قاپلیکی؛ لهش یان پاشماوه ی گیانه وه ر یان گیای که فنارا که له نیو نیشه گه لی زه ویدا ماوه ته وه.

سنگی / sangî / : صفت. بهردی؛ بهردین؛ کوچکی؛ تهوه نی؛ کوچکین؛ تهوه نین؛ تهوه نینه؛ له بهرد چی بوو «خانه ی سکی: مالی بهردین».

سنگین / sangîn / : صفت. سه نگی؛ گران:

نه زمونی > ۲. /ادبی/ فه قیری؛ گه دایی؛
سوالکهری * سوال

□ سوال دادن: پرسیار دان؛ دیاری کردنی
پرسیار بؤ نه زموندەر «ده تا سوال داده بودند که
جواب همه را نوشتیم: ده دانه پرسیاریان دابوو که
وهرامی هه موویم نووسی».

سوال شدن: پرسیار کران «از متهم درباره‌ی شب
حادثه سوال شد: له تاوانبار له باره‌ی شهوی
رووداوه کهوه پرسیار کرا».

سوال کردن: ۱. پرسین؛ پرس کردن؛
پرسیار کردن «از او سوال کردم که آیا متهم را
می‌شناسد: لیم پرسی تاوانبار که دهناسی»
۲. /ادبی/ گه دایی کردن؛ سوال کردن.

سوال پیچ /so'ālpič/ :عربی/ فارسی/ صفت.
/مجازی/ بهر پرس که وتوو؛ تایبه تمندی که سی
که که وتوته بهر تهوژمی پرسیار یه که له دوی
یه که وه.

□ سوال پیچ کردن: /مجازی/ بهر پرس خستن؛
پرسیار پرچین کردن؛ یه که له دوی یه که
پرسیار لی کردن؛ بی وچان لی پرسین.
ههروه‌ها: سوال پیچ شدن

سوال و جواب /so'āl-o-cavāb/ :عربی/ اسم.
۱. /ها/ پرسیار و وهرام؛ پرسیار و پرسف
۲. /گفتاری/ قسه وباس؛ وت و ویز؛ هه فیه یقین
«برو این پول را بگذار و بیا! سوال و جواب هم لازم
نیست بکنی: برؤ ثم پاره دانهو بگه رهوه!
قسه وباسیشی ناوی».

سوا /savā/ :عربی/ صفت. /گفتاری/ جیا؛ جیاواز؛
جگا؛ جودا؛ جیاگ. ههروه‌ها: سوا بودن؛ سوا
شدن؛ سوا کردن

□ سوا: بیجگه؛ بیژگه؛ بیجگه له؛ جگه له؛ جیا
له «سوا من، چند نفر دیگر هم بودند: بیجگه من،
چهند که سیک دیکهش هه بوون».

سوا بق /savābeq/ :عربی/ جمع □ سابقه

سوا حل /savāhel/ :عربی/ جمع □ ساحل

قورسی کردن؛ بارگرانی کردن؛ به وه زنی خو
گوشاردانی شتی یان شوینی «کوله پستی روی
شانه هایم سنگینی می‌کند: کوله پستی به سهر
شانه وه سه سنگینی ده کا» ۲. /مجازی/ باری گران
بوون؛ بوونه هو ی پهنج و جخار «غم دوری او
روی دلم سنگینی می‌کرد: دهردی دووریه که ی له
سهر دلم سه سنگینی ده کرد».

سنن /sonan/ :عربی/ جمع □ سنت

سنوات /sanavāt/ :عربی/ جمع □ سنه

سنواتی /sanavāti/ :عربی/ صفت. سالانه؛
سالانه.

سنوزوئیک /senozo'ik/ :فرانسوی/ □ نوزوی

سن و سال /sen-o-sāl/ :عربی/ فارسی/ اسم.

/گفتاری/ تیروته مهن؛ سال و ته مهن؛ ماوه و
مه‌ودای ژیان «مادربزرگ سن و سال زیادی داشت:
دایره تیر و ته مهنیکی زوری هه بوو».

سنه /sane/ ، سنوات: /عربی/ اسم. /ادبی/ سال؛
ساله.

□ سنه ی جرت مانه: /تعریض/ سالی به فیه
قورسه که؛ سالی چوله که زوره که؛ زه مانی
را بردووی ناروون.

سنه ی قمری: سالی مانگی؛ سالی هه یقی.

سنی /senni/ :عربی/ صفت. ته مهنی؛ پیوه‌ندیدار
به هه‌ندی ته مهنه وه.

سنی /sonni/ ، ها؛ ان: /عربی/ صفت. سوننی؛
شوین که وتوو یه که له چوار مه زه‌به ی ته‌هلی
سوننهت «مسلمان سنی: موسولمانی سونی».

سنین /senin/ :عربی/ جمع □ سن

سنیور /senyor/ :[۹] □ سینیور

سو /sû/ :اسم. ۱. لا؛ نالی؛ لایه؛ لایین؛ هاویر؛
نک؛ نکال؛ ناته که؛ لای خالی ناماژه پیکراو «سوی
شمال: لای باکوور» ۲. سووما؛ هه‌ته‌ر؛ هانا؛ سو؛
پرووناکی؛ نوور «سوی چشم: سومای چاو».

سوال /so'āl/ ، ها: /عربی/ اسم. ۱. لات/

پرسیار؛ ویسته «سوال امتحانی: پرسیار

سواحلی / savāheli /: [عربی] اسم، سهواحلی:

۱. /ها؛ ان/ هه ریه که له خه لکی کناره کانی زهنگبار و ناوچه گهلی دهو و بهری ۲. له زمانگهلی بانتو، که زمانی رهسمی زۆربهی ناوچه گهلی رۆژهلاتی ئه فریقا و دهو و بهری کونگۆیه.

سواد / savād /: [عربی] اسم، سهواد؛ سیوا:

۱. خویندهواری؛ خۆنهواری؛ خونهواری؛ توانایی خۆندن، نووسین و حهساوکردن ۲. /کنایی/ زانیاری؛ ئاگه داری؛ تیگه یشتووایی زانستی و ئهدهبی «معلم ما سواد خوبی دارد: مامۆستا که مان زانیاریه کی باشی ههیه» ۳. خۆنهواری؛ خویندهواری؛ خۆیندنی مه دره سهیی «سواد ابتدایی: خۆنهواری سه ره تایی» ۴. /قدیمی/ فهرک؛ روونووس؛ نووسراوهیی که ده قلاودهق له رووی نووسراوهیی تر هه لگیراوه.

سواد کسی نم کشیدن: /مجازی/ سهوادی

کەسێ کە پروو هێنان؛ سهواد کهسێ دوو کهل کردن؛ کهم خۆنهوار بوون؛ خویندهواری ئهوتۆ نه بوون (مثل این که سواد تو هم نم کشیده است!؛ وا دیاره سهواده کهی توش کهرووی هیناوه!).

سواد آموز / savādāmûz, ها؛ ان: /عربی/

فارسی] اسم، نوؤفیر؛ نوؤمس؛ کهسێ که تازه خویندن و نووسین فیر دهبی.

سواد آموزی / savādāmûzi /: [عربی/ فارسی]

اسم، نوؤفیری: ۱. کار یان رهوتی فیریوونی سهواد ۲. کار یا رهوتی فیرکردنی سهواد به خه لک.

سوار / savār /: ها؛ اسم، سوار؛ سیار؛ سویار:

۱. /ها/ کهسێ که به سه ره ئه سپه وه رۆنیشتووه یان ئه سپ سواری ده کا ۲. هه ریه که له مۆره گهلی شه ترهنج، جگه له شا و پیاده.

سوار: صفت، سوار؛ سیار؛ سویار: ۱. له سه ر یان ده نیو پیگۆزیکدا (وهک ماشین، فرۆکه و...) بوون ۲. دانراو و دامه زراو به سه ر شتیکه وه

۳. /مجازی/ زال؛ چیر به سه ر کهسێ، شتی یان کاریکدا.

سوار شدن: سوار بوون: ۱. وه نشتا؛ وه نشتش؛ سه ر کهوتن؛ له سه ر یا له نیو پیگۆزیکدا بوون «ماشین سوار شدن: ماشین سوار بوون» ۲. دامه زران؛ مونتاژ بوون؛ به سه ر شتیکی یا شوینتیکه وه نران ۳. /مجازی/ زال بوون «نگران نباش! بعد از یک سال سوار کار می شوی: مه ترسه! دوا ی سالتیک به سه ر کاره که دا زال ده بی».

سوار کردن: ۱. سوار کردن؛ سه ر خستن؛ له سه ر یا ده نیو پیگۆزیکدا دامه زراندن «او را هم سوار ماشین کرد: ئه ویشیان سواری ماشین کرد» ۲. دانان «یک نگین الماس رویش سوار کرده بودند: مۆرخانه یه کی ئه لماسیان له سه ر دانابوو» ۳. سوار کردن؛ خستنه سه ر یه ک؛ مونتاژ کردن «قطعات را سوار کردم: پاژه کانم سوار کرد».

سوار کسی شدن: /مجازی/ سوار کۆل/ مل کهسێ بوون؛ شیره بوون به مل که سیکدا؛ سواروو یۆی بیهی؛ به سه ر که سیکدا زال بوون «سوار شریکش شده بود و او را می تازاند: سوار کۆل شه ریکه که ی ببوو غار غارینی پی ده کرد».

هه ره وه ها: سوار کسی بودن

- سوار: پیواژه. - سوار: ۱. خواوه نی جوړیک پیگۆز «دوچرخه سوار: دووچه ر خه سوار» ۲. خواوه کارامه یی له سواریدا «یکه سوار: شوژه سوار».

سوار کار / savārkar, ها؛ ان: /صفت، سوار کار؛ سوار؛ سواره؛ هه لینگده ر؛ شوژه سوار؛ سووکه له سوار؛ سووکه له سوار؛ لیها توو ده ئه سپ سواریدا. هه ره وه ها: سوار کاری

سواره / savāre /: قید، به سواری؛ سواره؛ سیاره «سواره از آنجا گذشت: به سواری بهویدا تیه ری».

سواره رو / savārerow, -ro, ها؛ /اسم، ماشین رۆ؛ سواره رۆ؛ به شی له ری که تاییه تی تیه رینی پیگۆزه.

سواره نظام / savārenezām, ها؛ /فارسی/ عربی]

سوء سابقه: پیشینه؛ به‌دناوی؛ به‌وناوی؛ کار یان کرده‌وی نار‌هوا یان پیچه‌وانه‌ی قانون له لایهن که‌سیکه‌وه که پیشتر به‌وه ناسراوه:

سوء پیشینه

سوء ظن: خانه‌گومانی؛ به‌د گومانی (بۆ ژن و میرد له حاندی یه‌کترا) «نسبت به زنش دچار سوء ظن شده بود: به ژنه‌که‌ی خانه‌گومان ببوو».

سوء قصد: کرده‌ویه‌ک بۆ کوشتنی که‌سی.

سؤال /so'āl/ [عربی] سؤال

سوئیت /sû'it/ [فرانسوی/سم، سویت: ۱. /ها/ وارخانیک‌ی بچووک که دیوی جیاوازی نیه ۲. ناوی گشتی بۆ به‌ش‌به‌شی مووسیقایی سازی رۆژناوا: سویت

سوئچ /sû'ic/ [انگلیسی] سوچ

سو برتری /sûbartari/ [سم، لاسه‌ری؛ سه‌رت‌ر بوونی لایه‌کی ئەندامانی له‌ش له چالاکی و لیت‌هاتوویدا (وه‌ک ده‌ستی چه‌پ یان ده‌ستی راست). به‌رانبهر: دوستوانی

سوئکتیو /sûbjektiv/ [فرانسوی] صفت، زه‌ینی؛

ه‌زری؛ ه‌شی.

سوئکتیویسم /sûbjektivism/ [فرانسوی/سم،

زه‌ینیخوازی؛ ه‌زری‌خوازی؛ ئامۆژه‌یی که ته‌نیا بایه‌خ به زانیاریگه‌لی زه‌ینی ده‌دا و به‌س.

سوبسید /sûbsid/ ها: [فرانسوی/سم، یارانه؛ سوبسید؛ یارمه‌تی مالی ده‌ولت بۆ دایین‌کردنی که‌ل‌وپه‌لی پتویستی هه‌موانی به‌هه‌رزان و به‌رگری له‌گران‌بوونیان.

سوپ /sûp/ [فرانسوی/سم، سووپ؛ شۆربا؛ شۆرباو؛ شله؛ چیشتی ته‌ر بریتی له گوشتی مریشک، سه‌وزی و جاروباره‌ش په‌رشته.

سوپاپ /sûpāp/ ها: [فرانسوی/سم، سووپاپ؛ گولینه؛ گۆل؛ گولونه؛ گولونه؛ ئامیرێ که گه‌ریانێ ته‌وشیک (تراو، گاز و...) له نیو ده‌ستگایه‌کی لوله‌ئاسادا راده‌گرێ.

سوپخوری /sûpxori/ ها: [فرانسوی/فارسی]

اسم، [قدیمی] سواری باده‌ران؛ چه‌کداری سواری؛ ده‌سته‌ی سواران؛ به‌شی له سوپا که له سه‌ر ئه‌سپه‌وه ده‌چوونه شه‌ر.

سواری^۱ /savāri/ [سم، سواری: ۱. سیاری؛ سواری؛ کاری سواری بوونی پینگۆزیک و هات‌و‌چۆ پی‌کردنی «مدتی سواری کردیم: ماوه‌یه‌ک سواریمان کرد» ۲. بار یان چۆناوچۆنی سواری بوون «سواری این ماشین حرف ندارد: سواری ئه‌م ماشینه زۆر خۆشه».

سواری دادن: سواری پی‌دان؛ کۆلی دان: ۱. خه‌لک هه‌لگرتن و جێبه‌جێ کردن «این اسب چند سال به ما سواری داد: ئه‌م ئه‌سپه‌ چه‌ند سال سواری پی‌داین» ۲. [مجازی] کۆلکیشی کردن؛ بوونه کۆلکیش؛ کۆل دان «اگر به این مردم سواری بدهی کارت زار است: ئه‌گه‌ر به‌م خه‌لکه سواری بدهی حالت شه‌».

سواری^۲ /ها: صفت، سواری؛ سیاری؛ سواری؛ له بار بۆ سواری بوون «اتومبیل سواری: ماشینێ سواری».

سواری^۳: پیوژه، سواری؛ سیاری؛ سواری؛ کار یان ره‌وتی سواری بوون «اسب‌سواری: ئه‌سپ‌سواری».

سوانح /savāneh/ [عربی] جمع سانحه سوء /sû/ [عربی] صفت، [دبی] به‌د؛ نار‌هوا؛ گه‌ست؛ گه‌س؛ خراب؛ گه‌ن؛ خراو؛ دزیو؛ کریت. سوء استفاده: که‌لک وه‌رگری به‌ نار‌هوا و نادروست.

سوء پیشینه سوء سابقه

سوء تغذیه: به‌دبزیوی؛ گه‌نه‌خۆری؛ خراپی یان که‌م بوونی خۆراکی که ده‌خوړئ «نیمی از کودکان و مادران از سوء تغذیه رنج می‌برند: نیوه‌ی مندالان و دایکان له به‌دبزیویدا ده‌تلنه‌وه».

سوء تفاهم: لیک تی‌نه‌گه‌یشتویی؛ خراب تی‌گه‌یشتویی؛ په‌نجیانی له به‌ر لیک تی‌نه‌گه‌یین.

کیشای؛ فیکه کیشان؛ فیتو لیدان؛ فیکه کرن؛ شووت کیشان «داور سوت زد و پایان بازی را اعلام کرد: داوهر فیکه کیشا و کوتایبی کایه ی راگه یاند».

سوت کردن: [گفتاری] توور دان؛ فره دان؛ برک دان؛ فرک دان؛ لووره دان «کلاهم را سوت کرد بالای درخت: کلاوه که می توور دایه سهر داره که».

ههروه ها: سوت کشیدن

سوت کشیدن: فیکه کیشان / کردن: ۱. فیکاندن؛ فیکانن؛ فیکاندن؛ فیکین؛ کووفین؛ یاساین؛ شووت کیشان «مردم سوت می کشیدند: خه لکی ده یان فیکاند» ۲. [مجازی] شووت کیشان؛ دهنگیکی وهک فیکه لی ههستان «گوشم سوت می کشد: گویم فیکه ده کیشی».

سوت سوتک / sùtsùtak ، ها: / اسم. فیکه فیکه؛ فیت؛ فیتوو؛ فیکه و کونا؛ فیکه کونی؛ فیکه واکونا؛ فیکه وه کونی؛ لیستوکیکی هلول به شیوه ی مه لی به دوو کونه وه که ناوی تیده کهن و که فووی پیدا بکهن دهنگیکی وهک چریکه ی مه لان به دی دیت.

سوتک / sùtak ، / اسم. [موسیقی] جووره سازیکی بایی جیوی وهک فلووت به ده کوناوه.

سوت و کور / sùt-o-kûr ، صفت. [گفتاری] قروقپ؛ کپ و کر؛ بی ههست و خوست؛ بی دهنگ؛ مات و مت؛ مامش؛ مات؛ مت؛ مات و مه لولول «وقتی برگشتم، همه رفته بودند و خانه سوت و کور بود: کاتی گه رامه وه، هه موو رویشتبون و مال قر و قپ بوو».

سوتی / sùtî ، ها: / اسم. [گفتاری] چونیته تی جووربان؛ هه له ی زمان؛ ته ته له کردن.

سوتیتیر / sutitr ، ها: [؟] / اسم. لاسه ردپر؛ سه ردپری لاته کی.

سوتین / sùtiyan ، ها: [فرانسوی] / اسم. سینه بند

اسم. سووپخوری؛ ده فری ده رخونه دار که چیشتی تی ده کهن و ده بهیننه سهر سفره.

سوپر / super ، ها: [انگلیسی] / اسم. [مخفف] سووپیر؛ سووپر مارکت.

سوپر: [فرانسوی] صفت. سووپیر؛ هه ره باش؛ بی کهم و کووری.

سوپرانو / sùperāno ، [ایتالیایی] / اسم. [موسیقی] زیکترین دهنگی ژنی گوژانی بیژ.

سوپر سونیک / sùpersonik ، [فرانسوی] صفت. ژووره دهنگ؛ ژوورووی دهنگ؛ زیکتر له وه ی بیبیری.

سوپر مارکت / supermāket ، ها: [انگلیسی] / اسم. سووپر مارکت؛ فروشگای گه وه که چاوه ی زوری بوژانانی شت و مه که هه به.

سوپری / superî ، ها: [انگلیسی] / اسم. [گفتاری] ۱. خاوهن یان فروشیاری سووپر مارکت ۲. سووپر مارکت.

سوت / sùt ، ها: / اسم. ۱. فیت؛ فیتوو؛ فیته؛ فیکه؛ فیک؛ فیکه؛ فینکه؛ شیت؛ شیت؛ پیبیک؛ ویتوو؛ دهنگی زیکی ناو دوولپو، له کاتی دهردانی ههوا ۲. فیزه؛ هاشه؛ هوشه؛ هازه؛ کشه؛ ویزه؛ لوهش؛ دهنگی باریک و تیژ به هوی تیپه رینی ههوا به درزیکدا ۳. فیتک؛ فیتکه؛ فیکه؛ فیتفیته؛ فیققیقه؛ فیقنه؛ فیکه نه؛ فیزوک؛ فیزفیزوک؛ ماسووله؛ شیتک؛ الف) ئامیریکی بایی به شیوه ی لووله یه کی بچووک به دوو کونه وه که به فوو کردنه نیو یه کیانه وه، دهنگیکی زیق و تیژی لی بهرز ده بیته وه ب) ئامیری که به هوی فت بوونی ههوا یان هه لم له ره هوّل و که لینی، دهنگیکی بلیندی لی هه لدهستی.

☐ سوت بللی: فیکه بولبولی؛ فیکه ی وهک چریکاندنی بولبول.

☐ سوت زدن: فیکاندن؛ فیکانن؛ فیکه نن؛ فیکاندن؛ فیکین؛ یاساین؛ فیکه کیشان /

سوځ / sūx، ها: / اسم، [گياه‌شناسی] سه‌لک؛ که‌سځ؛ کځس؛ خيسکه؛ خسکه؛ لاسکی خر و کورتی ژيرزموینی برې ړووه‌ک.

سوځاری / sūxārī، sōxārī: / اروسى / اسم، سووځاری: ۱. /ها/ نانی چنده له‌ت کړاو و برژاو ۲. بریان؛ براستی؛ بریژیا؛ بورش؛ هەر چه‌شنه خواردن، به‌تایبته‌ گوشتی برژاوی مریشک و ماسی.

سوخت / sūxt: / اسم، شه‌وته‌ک؛ سووته‌مه‌نی؛ سووته‌نی؛ کله؛ ئاوردوو؛ ئاردوو؛ واردوو؛ ئاگوردی؛ سووت؛ سوخت؛ سوخت؛ کار بووران: ۱. /ها/ ماکې که له سووتانی، گهرما یان وزه به‌ره‌م دى ۲. ماکې که ليوه وزه‌ی نه‌تومی به‌ره‌م دى، به‌تایبته له رپاکتوردا ۳. /مجازی/ سووته؛ سوتې؛ نه‌وه‌ی تیا ده‌چې.

سوخت زمستانی: ئازاله؛ ئازاله؛ سووته‌مه‌نی تایبته‌ی وه‌رزى زستان.

سوخت شدن: /مجازی/ سووتان؛ فهوتان؛ فت بوون؛ تیا چوون؛ له ناو چوون؛ سوتې؛ سووچان؛ سوچایى «تمام داراييم سوخت شد و چیزی دستم را نگرفت: همه‌مو سامانم سووتا و شتيکم گیر نه‌کوت».

سوخت آما / sūxtāmā / کاربۇراتور

سوختپاش / sūxtpāš، ها: / اسم، سووتپاش؛ سووتپژ؛ سووتپژين؛ که‌رسته‌یه‌ک له موتور یان ماشینى گهرماييدا که سووته‌مه‌نی به‌ ته‌وژمه‌وه ده‌پژنيته‌ نيو موتوروه.

سوختگی / sūxtegi، ها: / اسم، سووتاوای؛ سووتياگی؛ سووچيايی؛ سچيايی؛ شوينه‌وار سووتان «جای سوختگی: جینی سووتای».

سوختن / sūxtan: / مصدر، لازم، // سوختی؛ سووتای؛ می‌سوزی؛ ده‌سووتی؛ بسوز؛ بسووتی // سووتان؛ سووتیان؛ سوتان؛ سوچان؛ سووچان؛ سوچیان؛ سوچيايی؛ سووچيايی؛ سچيان؛ سووزان؛ سووزيان؛ سوزان؛ سوزيان؛ سوزان؛

سوژين؛ سووژيان؛ سوتن؛ سوتې؛ سوتې؛ سوتې؛ سووتن؛ سووتان؛ شوتان؛ شوتين؛ شه‌وتان: ۱. گر گرتن / گرتې؛ هه‌لگران؛ پاتن؛ ئاور بردن؛ ئاگر تيهر بوون؛ ئاگر تيچوون؛ ئاگر گرتن؛ به‌هوى گر، ليکخشان يان هوکاري تره‌وه، تيکه‌ل بوون له‌گه‌ل ئوکسيژن و بوونه‌ گهرما، رووناکی، گاز، سوخال يان خوئله‌ميش «سوختن نفت: سووتانی نه‌وت» ۲. /مجازی/ داگرسان؛ داگرسيان؛ گرپان؛

هه‌لبوون؛ روژن بوون؛ نه‌نه‌گيسيې؛ گيسيائنه؛ گرېه‌ی؛ گرای «سوختن چراغ: سووتانی چرا» ۳. له به‌ر گهرما يان ليکه‌وتنی شوله يان ئاگر زبان ديستن «سوختن دست: سووتانی ده‌ست»

۴. /مجازی/ سووتانه‌وه؛ سووتيانه‌وه؛ سوليانه‌وه؛ نه‌وه‌کزيه‌ی؛ کزيايوه؛ کزيانه‌وه؛ کووزيان؛ سووزانه‌وه؛ کووزانه‌وه؛ کوزيانه‌وه؛ چووزانه‌وه؛ سووزيانه‌وه؛ کاويانه‌وه «گلويم می‌سوزد: گه‌رووم ده‌سووتيه‌وه» ۵. /مجازی/ له کار که‌وتنی

که‌ره‌سته‌یه‌کی کاره‌بايی به‌هوى داپزان يان تيکچوون «سوختن يخچال: سووتانی يه‌خه‌چال»

۶. /مجازی/ تووشيارى جخارى دژوار بوون «دلم سوخت: دلم سووتا» ۷. /مجازی/ گرگرتن؛

هه‌لگران؛ داگرسان؛ نه‌يرگيرتې؛ ته‌ريشين؛ هه‌لپفان؛ ئاران؛ يه‌کجار تووره‌ بوون؛ ئاگر تيهر بوون؛ ئاگر تيچوون؛ ئاور تيچوون؛ هه‌لچوون «از اين حرف من سوخت: لهم قسه‌يه‌م گری‌گرت»

۸. /کنايی/ فهوتان؛ تيا چوون؛ ئاگر تيهر بوون؛ ئاگر تيچوون «تمام سرمايه‌اش سوخت: ته‌واوی ده‌سمايه‌که‌ی سووتا» ۹. /مجازی/ فت بوون؛ هه‌له‌کردن يان دژراندن له‌گه‌مه‌ی به‌کومه‌لی مندالانه‌دا «برو بيزون، تو سوختی: بچؤ دهره‌وه، سووتای».

هه‌روه‌ها: سوختنی

■ صفت فاعلی: سوزنده (-) / صفت مفعولی: سوخته (سووتاو) / مصدر منفی: نسوختن (نه‌سووتان)

■ سوختن و ساختن: /مجازی/ کردن و ساچان؛ ره‌نج‌کيشان و هه‌لکردن.

سوخت و ساز / sūxt-o-sāz / اسم. [زیست شناسی]

سووت و ساز: پهوتی فیزیایی و کیمیای ژینه‌وهر که ماکي بژیوی وهرده‌گری، تیکه‌لی ده‌کا، لیکي ده‌دا و ده‌یکاته وزه‌ی ژیان.

سوخت و سوز / sūxt-o-sūz / اسم. [گفتاری]

قت و قوت: کار یان پهوتی سووتان؛ مال تیا چوون؛ دارایی له کیس چوون «معامله با او سوخت و سوز ندارد: مامه‌له له‌گلیدا قت و قتی نه».

سوخته^۱ / sūxte / اسم. سووخته؛ ژهنگی تریاک که وه‌ک توژیژیکی په‌ق به دیواره‌ی وافووروه ده‌نیشی.

سوخته^۲: صفت. ۱. سووتاو؛ سووتیاگ؛ سوته؛ سوتهی (بؤ می)؛ په‌شوهه بوو به هوی سووتان «نان سوخته: نانی سووتاو» ۲. [مجازی] فهوتاو؛ سووتاو «طلب سوخته: قهرزی فهوتاو» ۳. تال؛ توخ؛ نامال په‌ش «قهوه‌ای سوخته: قاوه‌یی تال».

سود / sūd / اسم. ۱. سوو؛ سوود؛ قازانج؛ قانجاز؛ قانزاج؛ که‌لک؛ کار؛ هافل؛ باو؛ به‌هره؛ نه‌ف؛ نه‌حف؛ نه‌هف؛ مه‌فا: الف) ده‌رامده؛ داهات؛ داهاتی که له دان و ستان یان سه‌رمایه دانان به‌دهست دی، به‌تایهت له فروشتنی کالایه‌ک به نرخنی پتر له نرخنی ته‌واو بوو «سود خالص: سوودی په‌تی ب» فایده؛ فیده؛ ناکامی باش و دلخواز له کارئ «سود این کار دادن آگاهی به مردم است: قازانجی نه‌م کاره وریاکردنه‌وه‌ی خه‌لکه ب» به‌هره؛ بیژ؛ باره؛ باهر «سود بانکی: سووی بانکی» ۲. فایده؛ فیده؛ ناسه‌واری خوش و دلخوازی شتیک «سود این گونه زندگی چیست؛ به‌هره‌ی نه‌م جوړه ژینه چیه» ۳. [فرانسوی] /شیمی/ سوود؛ هیدروکسیدی سدیم.

سود خالص / ویزه: خیر / قازانج / سوودی په‌تی / تایهت؛ راده‌ی زوژرتربوونی نرخنی فروش له نرخنی سه‌ندن و هه‌موو خه‌رجیکی له سه‌ریه‌ک.

سود سپرده: خیر / قازانج / سووی سپارده؛

قازانجی که ده‌خړیته سه‌ر پاره‌یی‌ک که له بانک دانراوه.

سود سهام: خیر / قازانج / سوودی به‌شان؛ نه‌و داهاته‌ی به‌شدار که له نیوان خاوه‌نه‌کانیدا به‌ش ده‌کړیته‌وه.

سود بردن / کردن: قازانج کردن / بردن؛ خیر کردن؛ به‌هره پی‌گه‌یشتن / بردن؛ خه‌یر کردن؛ فیده کردن / بردن؛ هافل بوون «از این کار سالی صد میلیون سود برده است: له‌م کاره سالیک سه‌د میلیون قازانجی کردوه». هه‌روه‌ها: سود داشتن

سود جستن: به‌هره بردن؛ که‌لک وه‌رگرتن «از امکانات دیگران هم سود می‌جست: له هه‌ل و ده‌رفه‌تی خه‌لکیش به‌هره‌ی ده‌برد».

سودآور / sūdāvar / صفت. خیره‌وده‌ر؛ قازانج‌ده‌ر؛ خیره‌ده‌روه؛ خیره‌ودا؛ سووده‌ینه‌ر «فعالیت‌های سودآور: کار و باری خیره‌وده‌ر».

سودآوری / sūdāvari / اسم. که‌لکده‌ری؛ خیره‌وده‌ری؛ قازانج‌ده‌ری؛ بار و دؤخی قازانج‌ده‌ر بوون؛ سووده‌ینی «تازه کارخانه به سودآوری رسیده است: تازه کارخانه گه‌یشتوته که‌لکده‌ری».

سودا / sowdā, so:dā / اسم. سه‌ودا:

۱. دان‌وستان؛ دان‌وسان؛ کپین و فروتن؛ داوپسین؛ داوسته؛ تال و ویر؛ داوسته؛ مامه‌له؛ داوپسه‌ت «با بدعهدان سودا نکنید: له‌ته‌ک بی‌به‌لیناندا سه‌ودا مه‌کن» ۲. [عربی] /روان‌شناسی/ الف) مه‌راق؛ هه‌لشله‌ژاوی ره‌وان و تیکچوونی هؤشی ئاده‌میزاد به هوی ماته‌مینیه‌وه، که نه‌بیته هوی خرؤشانیکی گشتی له‌و که‌سه‌دا که له خؤیه‌وه پی‌ده‌کهنی و نه‌گری و له دوا پیدا مات ده‌بی ب) گه‌لایی؛ هووکی؛ هؤکی؛ مالیخولیایی؛ میلانخؤلی؛ ماخؤلان؛ واسواسی؛ وه‌سواسی ۳. [عربی] /مجازی/ خه‌یال؛ گز؛ شه‌فره‌شک؛ هه‌وا ۴. [عربی] /قدیمی/ له چواره‌ی می سه‌ره‌کی

سودبخش / sūdbaxš: صفت. سوودمه‌ند؛ قازانجده‌ر؛ به که‌لک «نسخه‌ای که پزشک تجویز کرد سودبخش بود و بیمار شفا یافت: پسووله‌یی که بژیشکه‌که نواندی سوودمه‌ند بوو و نه‌خۆشه‌که چاک بووه‌وه».

سودجو / sūdçû, ها؛ میان: صفت. قازانجه‌کی؛ سووپه‌رست؛ هه‌لپه‌رست؛ له دووی قازانج و سووی خو به‌بی ره‌چاوکردنی سوود و زیانی خه‌لک. هه‌روه‌ها: **سودجوئی**

سودگرای / sūdgerāyî: اسم. قازانج‌خوازی؛ که‌لک‌خوازی؛ نامۆزه‌یه‌کی باو له ولاتانی رۆژئاوا که ده‌لئ هه‌رچی قازانجی هه‌یه باشه و هه‌لس‌وکه‌وتی دروست ئه‌وه‌یه که قازانجیکی به‌داوه هه‌بی: اصالت‌فایده: اصالت‌نفع

سوودمند / sūdmand: صفت. به‌که‌لک؛ سوودمه‌ند؛ سوودمه‌ن؛ خیر؛ قازانجدار: ۱. به سوود؛ پرخه‌یر «معامله‌ی سوودمند: دان و سانی به‌که‌لک» ۲. به‌فایده؛ فیده‌مه‌ند؛ به‌شوینه‌وا یان ئه‌نجامیکی دلخواز «فعالیت سوودمند: کار و چالاکی سوودمه‌ند».

سوودمندی / sūdmandî: اسم. خیر؛ دابه‌ری؛ سوودمه‌ندی؛ قازانج‌داری؛ قازانج‌ده‌ری؛ دۆخ یان چوناوچۆنی به‌قازانج‌بوون «سوودمندی این برنامه در عمل معلوم می‌شود: خیری ئەم به‌نامه‌یه له کاردا ده‌رده‌که‌وئ».

سوودن / sūdan: مصدر. [دبی] ساوان؛ سوان؛ پیا مالین؛ پیندا هینان؛ لیخستن؛ ریخستن؛ سایین؛ ساوین؛ ساوای؛ ساوه‌ی؛ پیا ساوین؛ سوون. هه‌روه‌ها: **سوودنی**

■ **صفت‌مفعولی: سووده (سواو) / مصدر‌منفی: ن‌سوودن (نه‌سوان)**

سور / sor: سرو خمره‌ای، سرو **سور** / sūr: اسم. سوور: ۱. سوورانه؛ میوانی؛ خرّیفه‌ک؛ بانگه‌یشتنی زۆرت‌ر و یرای خواردن و خواردنه‌وه ۲. شایانه؛ سووران؛ هانگ؛ داوه‌ت؛

سروشتی مرقفه‌که وایان ده‌زانی له سپلدا پتیک‌دی ۵. [عربی] / مجازی / بیرۆ؛ گه‌زنه‌ک؛ بیرۆف؛ گه‌زنه؛ خۆلیا؛ گزنه‌ک؛ بیرۆی ته‌ر؛ نه‌خۆشیه‌کی پیسته.

■ **سودا پختن:** [مجازی] خه‌یال‌پلاو کردن؛ ئاره‌زووی به‌تال کردن.

سودا کردن: مامه‌له کردن؛ ئال و وێر کردن؛ دان‌وستان کردن.

سودای چیزی در سر داشتن: هه‌وای شتیک له سه‌ردا بوون؛ له بیر و به‌شوین شتیک‌دا بوون «سودای ریاست در سر داشت: خولیای سه‌روکی له سه‌ردا بوو».

سودانی / sowdā'î, so:dā'î: [عربی] سودایی

سودازده / sowdāzade, so:dā-: ها؛ -گان: [عربی] / فارسی / صفت. [دبی] مه‌راق‌کردوو؛ ماخولیانی؛ ماخوله؛ هاژ و واژ.

سوداگر / sowdāgar, so:dā-: ها؛ -ان: / اسم. [دبی] بازرگان؛ مامه‌یه‌ر؛ مامه‌له‌گه‌ر؛ سه‌وداکار؛ که‌سێ که دان‌وسان ده‌کا.

سوداگری / sowdāgarî, so:dā-: / اسم. ۱. بازرگانی؛ سه‌وداکاری؛ مامه‌له‌گه‌ری ۲. **مِرکاتیلسم**

سوداوی / sowdāwî, so:dāwî: [عربی] صفت. سه‌ودایی؛ سه‌وداوی؛ ۱. ماخولیانی؛ خولیانی؛ ماخولیای «بیمار سوداوی: نه‌خۆشی ماخولیانی» ۲. مگیزی سه‌ودایی؛ تووشی ئاوات و ئاره‌زووی دوور و درێژ و بن‌شر.

سوداوی‌مزاج / sowdāwîmezāc, so:dāwîmazāc, ها؛: [عربی] صفت. تاوت‌واوی؛ ده‌مه‌ده‌می؛ وازوازی؛ حول‌حولی؛ ده‌مه‌ده‌می مه‌زاج؛ عه‌نته‌رمه‌زاج؛ هۆکی-هۆکی.

سودایی / sowdāyî, so:dāyî: [عربی] صفت. [روان‌شناسی] ماخولیانی؛ خولیای؛ خه‌یالاوی؛ وازوازی؛ تووشیاری نه‌خۆشی ماخولیا: **سودائی**

بخری، پوت را دادی به این ابوطیاره: برا راسه ربی
ژیریت ون کردووه، لهبری ئه وهی مال بکری،
پاره کت داووته ئه م لوقلوقه یه.

سورخ شدن: کون بوون؛ کون تی بوون؛ قول
بوون؛ کونا بوون؛ قوقلین؛ وله بیه نه ی/ بیه نه
(زانوی شلوارم سورخ شد: سهر ئه ژنوی شواله م
کون بوو). ههروه ها: سورخ بوون؛ سورخ کردن
سورخ: صفت. کون؛ کونا (جیب سورخ: گیرفانی
کون).

سورخ سنبه / -sonbe, /sûrāxsonbe/ سوراخوسنبه

سورخوسنبه / -sonbe, /sûrāx-o-sombe, /ها:
/سم، کون وقوژبن؛ کون وبون؛ کوناوینا؛ کون و
کاژیر؛ که لین و کولین؛ کون و که له بهر؛ جیگای
پینچ و بهرچاونه گر بۆشت شارندنه وه «همه ی
سورخ و سنبه ها را گشتند و چیزی نیافتند: هه موو کون
و قوژبنیکیان پشکنی و شتیکیان نه دۆزیه وه»:
سورخ سنبه

سورپریز /sûrprîz: [فرانسوی] /سم، سوورپریز؛
کاری چاوه روانه کراو که ده بیتنه هوی
خوشحالی کهسانی تر.

سورتر /sorter: [فرانسوی] ستر
سورتمه /sûrtme, /ها: [ترکی] /سم، کاشه؛
خزاگ؛ تاخورک؛ پینگوزی بی چهرخ که له
شوینی بهسته لهک و به فردا به خلیسکان
ده کیشری.

سورچران /sûrčarān: صفت. [مجازی]
ورگ له وه پین؛ مووسهل؛ چه ره؛ چلیس؛ زکن؛
له گام؛ وه دهک؛ له م له وه پنه؛ سک چه رین؛
هۆکاره به زگ بهردانه وه.
سورچرانی /sûrčarāni, /ها: /سم،
ورگ له وه پینی؛ سک چه رینی؛ مالا نگه ری بۆ
خواردن و زگ بهردانه وه.

سورچی /sûrčî, /ها: /ان: [ترکی] /سم، ئاژور؛
ئاژوان؛ لیخور؛ رانبار؛ راننده (به تابهت ئی گاری و

جیژن؛ شادمانی؛ گۆوهن؛ گۆبهن؛ گۆبه نه؛
گۆفه نه؛ شایی؛ به زم ۳. هیللی له درێژایی
مۆغه ره ی پشتی بری چاروایان ۴. چاروایی که
هیللی وای هه یه.

سور دادن: سوورانه دان؛ شایانه نان؛ دیلانی
دان (حالا که کارت درست شده باید سور بدهی:
ئیتسه که کاره کت ریکی هاتووه، ده ی سوورانه
بدهی).

سورخ /sûrāx, /ها: /سم، کون؛ کونا؛ کنا؛
کوان؛ کوته؛ سیلا؛ سیلاخ؛ قول؛ قولیک؛ سۆنت؛
نقول؛ نقول؛ وله؛ قلیل: ۱. هلۆلی؛ شه به ق؛
بۆشاییه کی خر و که م تا زۆر قول له پرو به ری
شتیکدا ۲. که لما؛ هیلانه یی که گیانه وه ران به
هه لکۆلینی شوینی یان له ده ره تانیکی ته نگدا
به دی دینن «سورخ مار؛ سورخ موش: کونی مار؛
کونه مشک» ۳. هه ره یه ک له ده ره تانگه لی
ئه ندامانی له ش «سورخ گوش: کونی گوئ»
۴. دراویه کی گچکه «سورخ جوراب: کونی
گۆره ی» ۵. [مجازی] کوویژرک؛ کاژیر؛ قوژبن؛
قولینچک؛ سووچی ته نگه به ره و بی فه ر.

سورخ بینی: خرناش؛ برناخ؛ قولی بیقل؛
فرمک؛ ولۆ لووتی؛ کونه که یۆ؛ کونه تفنک؛
کونه لووت.

سورخ سوزن: کونه/ کونای ده رزی؛ کنای
ده رزی: ۱. سۆ؛ سۆما؛ ولۆچه نی؛ کوته سیزه؛
قولی ده رزی؛ کونی بن ده رزی که به نی لیوه
تیپه ر ده که ن ۲. [مجازی] وله چه ن؛ کونی زۆر
بجووک و ریز.

سورخ کلید: کلر؛ کلیر؛ کونی ده رگا؛ ولۆ
به ره ی؛ جی کلیل له ده رکه دا «از سورخ کلید
داخل اتاق را نگاه کردم: له کلره که وه بۆ نیو
ژووره که م روانی».

سورخ دعا را گم کردن: [تعریض] /راسه ربی
ژیری ون کردن؛ کاری نابه جی کردن «داداش
تو سورخ دعا را گم کرده ای، عوض این که خانه

دروشكه).

سورئالیست / sūr.re'ālist ، ها: [فرانسوی]

صفت. سورئالیست: ۱. پەپەرە یان لاپەنگری

سورئالیسم ۲. سورئالیستی

سورئالیستی / sūr.re'ālisti: [فرانسوی] صفت.

سورئالیستی؛ سەر بە سورئالیسم:

سورئالیست — ۲

سورئالیسم / sūr.re'ālism: [فرانسوی] / اسم.

سورئالیسم؛ بزوتنەوێهێکی وێژەیی و ھونەری
کە بپروای بە ویناکردنی ئازادانە و راشکاوی
زەین و ھزرە، بێ ئەوەی ئاوەز، ژیری یان داب و
نەڕیت دەستیان تێوەردا و بیانگۆڕی.

سورسات / sūrsāt: [ترکی] / اسم، [گفتاری]

سورسات؛ تۆشە و تفاقێ پێویست «فردا مەھمان
داریم و باید از امروز سورسات مەھمانی را فراھم کنیم:

سبەینێ میوانمان ھەبە و ھەر لە ئەمڕۆوە دەبێ
سورساتی میوان دابین کەم»: **سیورسات؛ سور و
سات**

سورشارژ / sūrsārj ، ها: [فرانسوی] / اسم.

سورشارژ؛ پارەبەکی زێدە و زۆرتر لە نرخێ
ئاسایی بۆ جۆرە پازەیی کە بە گۆرانی
ھەلومەرج وەردەگیردرێ «کشتیھا برای هر هفته
تاخیر در تخلیه ی بارشان، سورشارژ می گیرند: گەمبەکان
بۆ ھەر ھەوتەیک دواکەوتنی داگرتنی بارەکانیان،
سورشارژ دەستپێن».

سورمەای / sorme'î: سورمەای

سورنا / surnā: سورنا

سورنجان / sūrancān ، ها: / اسم. گولەگەزیزە؛

گولەئاوەنیا؛ گولەجووتیار؛ گولەجووتیرە؛

گولەعزەرتی؛ گولەخەیارک؛ گولەپاییزە؛

جووتیارۆک؛ بەنگلەژیلە؛ بکیل و مەکیل؛

بکیلیەپاییز؛ پیازی ھوورچ؛ سورنجان؛

سورریجان؛ زەغفرانی مێرگ؛ گیایەکی ئالیکێ

گوشتن و سەلکدارە بە گەلای درێژ و باریک و

نووک تیز و بێ کولکەو، بە پەنگی سەوزی تۆخ،

گولی بنەوش و بەری کەپسولی دەنک زۆر، کە
گول و سەلک و دانەکە ی بۆ دەرمان دەبن.

سور و سات / sūr-o-sāt: [ترکی] سورسات

سورە / sûre ، ها: [عربی] / اسم. سور؛ سوررەت؛

ھەر یەک لە پاژگەلی جیاوازی قورعان کە بۆ
خۆی دەبێتە چەند ئایەت.

سوری ۱ / sūrî ، ها: [عربی] / اسم. سووری؛

سووریەیی؛ سووریایی؛ ھەر کام لە خەلکی
ولاتی سووریە.

سوری ۲: صفت. ۱. بەزمی؛ گۆڤەندێ؛ دیلانی؛

ئوگری میوانی و رابواردن ۲. [عربی] سووریەیی؛

سووریایی؛ سووری؛ پێوەندیدار یان سەر بە

ولاتی سووریە.

سوز ۱ / sūz: / اسم. سۆز؛ کزە؛ سۆز؛ سۆزە؛ سزە:

۱. [مجازی] ئەوەی دەبێتە ھۆی ئازاری لەش

یان پەوان «سوز سرما؛ سوز غم: کزە سەرما؛

سوزی خەم» ۲. [مجازی] کەزلاتە ی دەروون «سوز

جان: کزە ی گیان» ۳. سەقەم؛ سۆلە؛ کزەبا؛ سزە؛

سوو؛ تۆژن؛ بای و پرای ساردی.

☐ **سوز آمدن:** سۆزکردن؛ کزە ھەلکردن؛ کزە

ھاتن؛ کزە ھۆرکەردە ی؛ سۆلەبا/ کزەوا

ھەلکردن.

— **سوز** ۲: **پیاوژە**، — سووتین؛ — شۆز؛ — سۆز؛ — سۆز:

۱. — کزین؛ ھۆی ئازار و سووتان «جانسوز:

گیانسووتین» ۲. — سۆچن؛ سووتینەری شتیک

«نفت سوز: نەوت سوز».

سوز آور / sūzāvar: صفت. سووتینەر؛ بە

تایبەتمەندی و قەوەتی سووتاندنەو «سود

سوزآور: سودی سووتینەر».

سوزاک / sūzāk: / اسم. سۆزەنەک؛ سوسەنەک؛

نەخۆشیەکی چلکی جنسی گیرۆدارە کە بە

ئایسان و سووتانەوێ میزەرۆو دەناسرێ.

سوزان ۱ / sūzān: صفت. بەتین؛ بەتین و تاو؛ زۆر

گەرم «عشق سوزان: ئەوینی بەتین».

— **سوزان** ۲: **پیاوژە**، — سووتان «کتابسوزان:

کتیپ سووتان.

سوزاندن / sūzāndan / مصدر. متعدی.

// سوزاندی: سووتاندت؛ می سوزانی: ده سووتینی؛

بسوزان: بسووتینه // سووزاندن؛ سووتاندن؛

سووزانن؛ شهوتاندن؛ شووتاندن؛ داچزاندن؛

سووتانن؛ سچاندن؛ سچانن؛ سوزاندن؛

۱. ناگردان؛ گر تی بهردان؛ سوزاندن؛ سوزتاندن؛

سوزاندن؛ سۆچنه؛ سۆچنای؛ گر نه؛ گر نای؛

ئهر ده؛ ئایر دای؛ بۆ سووته منه و

به ره مه پتانی گهرما، که لک له شتی وهر گرتن

«روزی ۲۰ لیتر نفت می سوزاند: به رۆژیک ۲۰ لیتر

نهوت ده سووتینی» ۲. هه لکردن؛ داگرساندن؛

نایساندن؛ ئه نه گیسنه؛ گیسناينه؛ رۆشن کردن؛

بۆ به ره مه پتانی رووناکي که لک له شتی

وه رگرتن ۳. به هۆی ناگر یان گهرماوه، تیدا

بردن «سوزاندن زباله: سووتاندنی زبل و زال»

۴. /مجازی/ ئاوردان؛ ناگر تی بهردان؛ به هه جاندن؛

ئاراندن؛ زۆر توو په کردن ۵. /مجازی/ ئیشاندن؛

ته زاندن؛ ئازراندن یان خه می یه کجاری پیدان

۶. /پیشگی/ لابر دنی بالووک و خال به لهر یان

کاره با یان ماکی کیمیای ۷. توو زاندن؛ به داغ

یان گهرمی، ئازار گه یاندن «لفل دهانم را سوزاند:

ئاله ته که ده می سووتاندم» ۸. سووتاندنه وه؛

سۆلاندنه وه؛ ئه وه سۆلنه؛ سۆلنايوه؛ کزاندنه وه؛

چووزاندنه وه؛ توو زاندنه وه؛ ئه وه کزنه؛ کزنايوه؛

کووزاندنه وه؛ تووشیاری سۆزشت یان ژان کردن

* سوزانیدن. هه روه ها: سوزاندنی

■ صفت فاعلی: سوزاننده (سووتینهر) / صفت

مفعولی: سوزانده (سووتینراو) / مصدر منفی:

نِسْوزاندن (نه سووتاندن)

سوزانیدن / sūzānidan / سووزاندن

سوزش / sūzeš / ها: /سم: کزه؛ کووز؛ چووز؛

۱. کاوه؛ کار یان ره وتی سووتانه وه، برزانه وه،

تووزانه وه، چووزانه وه، چووزینه وه، سووزانه وه،

کاپانه وه، کزانه وه، ئه وه کزیه، کزیایه؛

ههستی ژانی پیست به هۆی لیکه وتنی داخی

۲. کزانه وه؛ چووزانه وه؛ خورانه وه؛ ههستی ژان

به هۆی تیرپوچوونی شتی (وهک چز، درک،

فیشهک و...) له پیست دا ۳. هه ر شتیکی له وه

چه شنه «سوزش غم: کزه ی خه م».

سوزمانی / sūzmāni / صفت. /گفتاری/ په تیار؛

سووزانی؛ له وهن؛ سووزمانی؛ جلف؛ سووکه سه ر

(بۆ کچ و ژن).

سوزن / sūzan / ها: /سم: دهرزی؛ دهرزه؛

دهرزن؛ دهرژهن؛ سیزه؛ سیزی؛ سووزن؛ شوپژن؛

چه نی: ۱. ئامپیری دروومان به شیوه ی

میله یه کی پۆلایی و چکۆله و باریکی نووک تیژ

به کونیکي ریز له و بینه وه بۆ تیخستنی به ن

۲. /قدیمی/ شریقه؛ سوره نگ ۳. /قدیمی/

ئهمپوول ۴. میله ی نووک تیژی مقه نه زمه که

ده بیته هۆی ته قینه وه ی گولله ۵. /گیاه شناسی/

درک؛ دروو؛ چقل؛ چه قل ۶. /مجازی/ هه ر

شتیکی وهک دهرزی «سوزن گرامافون: دهرزی

گرامافون» ۷. سۆژن؛ سووژن؛ که ره سته یه که به

شیوه ی دوو په یلی بزۆک، به لکامپیره کانیه وه، بۆ

گۆرانی هیلی قه تار یان لکومۆتیو.

☐ سوزن ته گرد ☞ سنجاق ته گرد

☐ سوزن به تخم چشم خود زدن: /مجازی/ خۆ

کوپړ کردن؛ دوورین و خه یاتی زۆر کردن «برای

یک لقمه نان سوزن به تخم چشم می زنم: بۆ پاروووه

نانیک خه ریکم خوم کویر ده که م».

سوزن زدن: ۱. دهرزی پیوه کردن؛ پینه و په رۆ

کردن؛ ته قه ل لیدان؛ دروومان کردن «برای

گذران زندگی بچه ها از صبح تا شب سوزن می زنند: بۆ

به رپوه چوونی ژبانی منداله کان له به یانه وه تا

ئیسواری هه ر دهرزی پیوه ده کا» ۲. دهرزی

لیدان؛ دهرزی وه شانندن؛ چه ن شه ی / شای؛

ئامپۆل لیدان ۳. /گفتاری/ دوو تال ده زوو

پیوه کردن؛ دووران؛ دروان؛ دوورینه وه؛

ئه وه ورسه ی؛ چه ن وه نه دای «این دگمه شل

دەرزیه‌وه.

سوزنی ^۱ / sūzanî ، ها: / اسم، / قدیمی / دۆشه‌کچه؛ تیکه پارچه‌یه‌کی له جنسی ترمه، مه‌خمه‌ل یان که‌تان به نه‌خشی رازاوه‌ی دووراهه که پتر له جل که‌ندنی هه‌مامدا بۆ له سه‌ردانیشتن دایانده‌نا.

سوزنی ^۲: صفت. ۱. دەرزێله‌یی؛ دەرزینه؛ وه‌ک دەرزێ؛ نک‌تیزێ «برگه‌ی سوزنی؛ گه‌لا دەرزێله‌یه‌کان» ۲. سووژنی؛ ده‌رژنه‌ی؛ سه‌ربه‌ی ده‌رزێ یا پێوه‌ندی‌دار به‌ ده‌رزیه‌وه «طب سوزنی؛ بژیشکی سووژنی».

سوزنی‌برگ / sūzanîbarg ، ها: / ان: / اسم، گه‌لا‌ده‌رزێله؛ گه‌لا‌ده‌رزێله‌یی؛ گه‌لا به‌ تایبەت دار و ده‌وه‌نی لێ‌ه‌واری که‌ گه‌لا‌کانی درێژ و باریک هه‌ر وه‌ک ده‌رزێ یا وه‌ک پووله‌که‌یه و زۆتر له‌ ناوچه‌گه‌لی سارده‌سێردا ده‌بینرێ (وه‌ک کاج، سه‌ول و...) .

سووزوگ‌داز / sūz-o-godāz / اسم، / ادبی / کول‌وکه‌سه‌ر؛ ده‌رد و مه‌ینه‌ت؛ ده‌رد و ئازار؛ خه‌م و جه‌خار؛ خه‌م و خه‌فه‌ت؛ مه‌راق «این همه‌ سووز و کداز از پی چیست؟ هۆی چیه‌ ئه‌م هه‌موو کول و که‌سه‌ره؟» .

سووزیخانه / sūzîxāne ، ها: / اسم، سوووتینگا؛ بێنایه‌ک جار و باره‌ له‌ په‌نا په‌رسه‌گه‌وه (له‌ هه‌ندیک ولاتان)، که‌ لاشه‌ی مردوانی تێدا ده‌سووتین و ده‌یکه‌نه‌ بوول .

سوژه / sūje ، ها: / فرانسوی / اسم، مژدا؛ درگه؛ درخه؛ بابه‌ت؛ کرۆک؛ هه‌یه‌ره؛ کاربه‌ند «کاره‌ایش شه‌د بود سوژه‌ی جوک؛ کاره‌کانی بې‌ووه‌ مرادی تیتالی» .

☐ **سوژه‌ی داغ**: / مجازی / قاله‌ باس؛ قال «برای مقاله‌ات یک سوژه‌ی داغ پیدا کرده‌ام: بۆ وتاره‌که‌ت قاله‌ باسیکم دۆریه‌ته‌وه» .

سوس / sūs / شیرین‌بیان

سوسپانسیون / sūspānsiyon / فرانسوی / اسم،

شه‌د، بگه‌ر دو تا سوژن به‌ش بژن! ئه‌م دوگمه‌ شل بۆته‌وه، هانی دوو تاله‌ ده‌زووی پێوه‌ که‌!

سوژن — سوژن شدن: / مجازی / ته‌زین؛ ده‌رزێ‌ئژن بوون؛ چه‌ن‌ئژین بیه‌ی «پاهایم سوژن‌سوژن می‌شد؛ پێم ده‌ته‌زین» .

سوژن شدن و به‌ زمین فرو رفتن: / مجازی / بوون به‌ تکی‌ ئاو و چوون به‌ زه‌ویا؛ زه‌وی قووت دان یا ئاسمان هه‌ل‌لوشین؛ به‌ نان هاتن و به‌ ئاو قووت دریان؛ به‌ تالی موو بوون و له‌ ئاسمان و زه‌ویدا نه‌مان؛ نوقم بوون؛ مه‌خفه‌و بوون .

سوژن نخ کردن: ده‌رزێ پێوه‌کردن؛ ده‌زوو به‌ ده‌رزیه‌وه‌کردن؛ مه‌چه‌رکردنه‌ کونای ده‌رزیدا؛ چه‌ن که‌رده‌ پۆنه‌ی «چشم خوب نمی‌بیند، بگه‌ر این سوژن را نخ کن! چاوم کز بوون، ها ئه‌م ده‌رزیه‌ پێوه‌ که‌!» .

سوژناک / sūznāk: صفت. به‌سوژ؛ سوژناک؛ سوژاوی؛ خه‌ماوی یان خه‌مه‌ینه‌ر «آواز سوژناک؛ هه‌وا‌ی به‌سوژ» .

سوژن‌بان / sūzambān, sūzanbān ، ها: / ان: / اسم، سووژن‌وان؛ سوژن‌وان؛ مه‌قه‌سه‌چی؛ کارگیرێ رێناسن که‌ له‌ شوێنی لق لێوه‌ بوونی هێله‌کاندا به‌ به‌ستنی هێلی لاته‌کی، قه‌تار به‌ره‌و هێلی سه‌ره‌کی خۆی رێ‌نویتی ده‌کا. هه‌روه‌ها: **سوژن‌بانی**

سوژن‌دان / sūzandān ، ها: / اسم، ده‌رزیدان؛ ده‌رزندان؛ ده‌رزیدانک؛ کۆره‌ده‌رزێ؛ سووژندان؛ چه‌ندان؛ کیسه‌ یان قووتوله‌یه‌ک بۆ جی ده‌رزێ. **سوژنکاری** / sūzankārī ، ها: / اسم، ده‌رزیکاری؛ نه‌قش و نیگاری به‌ سه‌ر پارچه‌دا دووراو.

سوژنکش / sūzankeš / سنجاک‌کش **سوژن‌ماهی** / sūzanmāhī ، ها: / ان: / اسم، ماسیه‌ ده‌رزێله؛ ده‌رزێ ماسی؛ ماسیه‌کی پێشه‌داری له‌ش‌ناسک و درێژه‌ به‌ قاپێلکی په‌قه‌وه .

سوژن‌نخ کن / sūzan.naxkon ، ها: / اسم، به‌ن تێخه‌ره؛ به‌ن پێوه‌ که‌ر؛ که‌ره‌سه‌یی بۆ به‌ن کردنه‌

همیشه‌یی، به گه‌لای درپژ و باریک و گولی
هیشووی همه‌رهنگه‌ی گه‌وره و بۇنخۆشه‌وه.

سوسنبر / sūsambar, sūsānbar ، ها: / اسم،
سووسه‌مبه‌ر؛ سووسه‌نبه‌ر؛ سیسه‌نبه‌ر؛ جاتره‌مه؛
جاتره‌کیویه؛ هه‌زیله‌کیویه؛ چه‌شنیک جاتره‌ی
بۇنخۆش به گولی سیی مه‌یله‌و ئال و گه‌لای
پان و ددانه‌داره‌وه که بۆ مه‌به‌ستی بژی‌شکی و
به‌هارات و عه‌ترساز‌ی به‌کار دیت.

سوسن‌عنبر / sūsān'ambar، -anbar، / فارسی /
عربی | سوسنبر

سوسنی^۱ / sūsānī: / اسم، سوئسنه‌رهنگ؛
سوسونی؛ ره‌نگی ئال به تامیکی بنه‌وشه‌وه.

سوسنی^۲: صفت، سوسونی؛ به ره‌نگی تالی
نه‌ختیک بنه‌وش.

سو - سو / sūsū: / اسم، سووسه؛ ویسکه؛ زیره‌ه؛
ترووکه‌ترووک؛ سووسه‌سووس؛ ورشه‌ورش؛
ویس-ویس؛ ویسه‌ویس؛ زیره‌زیرو؛ نووته؛
دۆخی تیشکی کز و بی‌گیان، که له په‌ستا وه‌ک
هه‌لبی و دایبسی دیته به‌رچاو. هه‌روه‌ها:
سو - سوزدن

سوسول / sūsul، ها: / صفت، [مجازی] قرت و
فرت؛ قرت؛ قرتی؛ جلف؛ سووسول <یک جوانک
سوسول هم آمد، نشست بغل دشتن: لایکی قرت و
فرتیش هات و له په‌نایدا دانیش>.

سوسه / sūse، ها: / اسم، [گفتاری] ۱. فیل؛ گز؛
گزه؛ گزی؛ ته‌له‌که؛ فر و فیل <باور کن هیچ
سوسه‌ای در کار نیست: بپرا که هیچ فیل نه‌کراوه>
۲. پیلان؛ داو؛ ته‌له.

سوسه آمدن: داو نانه‌وه؛ پیلان بۆ دارشتن <در
اداره برایش سوسه آمدند و موجب اخراجش شدند: له
مه‌زینگه‌دا داوایان بۆ نایه‌وه و بونه‌هوی
ده‌رکرانی>.

سوسه دواندن در کار کسی: [مجازی]
چوکه‌لشکینی کردن له کاری که‌سیکدا؛ له
کاری که‌سیکدا کارشکینی کردن؛ دژ به

/شیمی/ سووسپانسیون: ۱. دۆخی ته‌نیک، کاتی
گه‌ردیله‌کانی له‌گه‌ل تراو یان نه‌گۆرپکدا تیکه‌ل
ببی به‌لام تییدا نه‌تۆته‌وه ۲. ته‌نیک به‌تایبه‌ت
تراوی که ئەم دۆخه‌ی هه‌بی.

سوسری / sūsari، ها: / اسم، سیسرگه‌چه‌په‌له؛
خزۆک؛ قالدۆچه‌ی هه‌مام.

سوسک / sūsuk، susg، / اسم، قالدۆچه؛ قالدۆنچه؛
قولاچه؛ قۆلانچه؛ قولانچه؛ قالدۆنچک؛ قۆلانچی؛
قالوره؛ قۆله؛ خروک؛ خازباز؛ خازیار؛ کیز؛
کیزک؛ قالدۆچه‌ی که‌سک؛ ناوی گشتی میرووانی
بالقاپ به‌چار باله‌وه که دووی سه‌روویان ره‌ق
بووه و دووی ناوه‌وه ده‌پاریزی.

سوسک حمام: سیسرگه‌چه‌په‌له؛ خزۆک؛
قالدۆچه‌ی هه‌مام.

سوسک طلا‌یی: قالدۆنچه زه‌رده؛ میروویه‌کی
زل و هیواش ره‌وته، به ره‌نگی زیری ئامال
سوور که هیرش ده‌باته سه‌ر کشت و کالی
چۆنه‌ر و چۆنه‌رقه‌ن، میوینه‌که‌ی له بن زگه‌وه
شاخۆکه‌یی تیژی هه‌یه زه‌وی پی
هه‌لده‌کۆلی.

سوسمار / sūsāmār، ها: / ان: / اسم، مارتووله؛
مارمیلکه؛ مارمالووک؛ مارمزووک؛ مارمه‌زووک؛
مارگیسک؛ مارگیس؛ سووسه‌مار؛ مالمالک؛
قۆربانه؛ مالمالۆک؛ مارشپۆک؛ بلقه‌ده‌ر؛
شه‌وگه‌رد؛ خلنه‌زه‌ر.

سوسمار شاخدار: مارمیلکه‌ی شاخدار؛ جۆری
مارمیلکی دنیای تازه (ئهمریکا و ئوسترالیا) به
له‌شی پان و ته‌خت و درکن و دووشاخ‌ی
گه‌وره به سه‌ریه‌وه.

سوسمار ماهی / sūsāmārmāhi، ها: / ان: / اسم،
مارمیلکه ماسی؛ جۆری ماسی تایبه‌تی زه‌ریای
ناوچه‌ی ئوستوا.

سوسن / sūsān، ها: / اسم، سوئسنه؛ سووسن؛
سۆسن؛ سوئسن؛ گوئه‌سۆسه‌نی؛ سیسنه؛
سیسنه؛ کاری؛ په‌لیزه؛ گیای سه‌لکداری

کەسێ بانگەشە کردن.

سوسیال دمکرات / sos(i)yāldemokrāt:

[فرانسوی] صفت. [سیاست] سووسیال دیموکرات:

۱. سەر بە سووسیال دیموکراسی ۲. لایەنگر و شۆینەرۆی سووسیال دیموکراسی.

سوسیال دمکراسی / sos(i)yāldemokrāsî:

[فرانسوی] اسم. [سیاست] سووسیال دیموکراسی؛ بزوتنەوێ ئاپۆرەیی لایەنگری گۆیزرانەوێ کۆمەلگا لە سەرمايەداريەوێ بۆ سووسیالیستی بە شۆپەگەلی ئاشتی خوازە و دیموکراتیک.

سووسیالیست / sos(i)yālist, ها: [فرانسوی]

صفت. [سیاست] سووسیالیست؛ لایەنگر و شۆینەرچووی سووسیالیسم.

سووسیالیستی / sos(i)yālistî: [فرانسوی] صفت.

سووسیالیستی؛ پتوێندیدار یان هاوگەری سووسیالیسم.

سووسیالیسم / sos(i)yālism: [فرانسوی] اسم.

[سیاست] سووسیالیسم: ۱. ئامۆژەییەکی فەلسەفی کە برۆای بە لاچوونی خواوەنداریەتی کەس بە سەر ئامیتری بەرھەم هێنان و سەرمايەدایە ۲. سیستەمیکی سیاسی کە بە پینودانی ئەم ئامۆژەییە پیکهاتووێ.

سووسیالیسم ملی [نازیسم]

سووسیس / sosîs, ها: [فرانسوی] اسم. زونگ؛ باسترە؛ باسترە؛ گوشت و سۆیای قیمە کراوی بارهاتووی لوولە کراو.

سوش / sûš, ها: [فرانسوی] اسم. ۱. بنچەک؛ تاجەک ۲. [قدیمی] بنج، بناوان، رەگ و ریشە.

سوغات / sowqāt, so:qāt, ها: [ترکی] اسم. [گفتاری] دەسەدیاری، دیاری، دەسایز، دیهاری؛ سوغات؛ سەوقات؛ دەستەریقانە: سوغات

سوغات / sowqātî, so:qātî, ها: [ترکی] اسم. [گفتاری] دیاری، دەسەدیاری، دەسایزی؛ سوقاتی؛ ئەو یە دیاری دەیهینن: سوقاتی

سوفار / sūfār: اسم. ۱. راد، پەری تیری کەوان؛

چوکلەیی لای خوارووی تیر ۲. سۆما؛ سۆ؛ سۆنت (بەتایبەت ئی دەرزى).

سوفستانی / sūfestā'î, sūfastā'î: [مەرب از یونانی] سوفسطایی

سوفسطایی / sūfestāyî, sūfastāyî, ان: [مەرب از یونانی] صفت. سووفەستایی؛ لایەنگری رییازی فەلسەفی یۆنانی کەونارا کە بە ھۆی بەلگەھێنانەوێ زیرەکانە و قسەوباسی بە روالەت دروست، ناوبانگی ھەبوو: سوفسطایی

سوفلور / sūflor, ها: ان: [فرانسوی] اسم. [تئاتر] سوفلور؛ چپەدوو؛ کەسێ کە لە ژیر شانۆدا دادەنیشێ و قسەکانی شانۆیاران، لە پرووی شانۆنامەوێ، بە گۆیاندا دەداتەوێ.

سوفماھی / sūfmāhi, ها: ان: اسم. تەشی ماسی؛ ماسی پانک؛ ماسیەکی دێرکن، بە لەشی وەک تەشی، دەمی زل، شەویلاکی زۆپ و دوو بالەیی سەر پشتی جیا لە یەکەوێ: ماھی سوف: ماھی خاردار زرد؛ پرش؛ قەرخ

سوق / sowq, so:q: [عربی] اسم. [ادبی] هان؛ دنە؛ بۆق؛ کاری ھەلەن و بەرھەو لایەک بردن [برادرس را در جهت پیشرفت سوق می‌داد: براکەیی بەرھەو پیشکەوتن هان دەدا].

سوقات / sowqāt, so:qāt: [ترکی] سوغات

سوقات / sowqātî, so:qātî: [ترکی] سوغاتی

سوق الجیشی / sowqolceyi, so:q-: [عربی] صفت. ستراتیژیکی؛ سەر بە ستراتیژی.

سوگ / sūk: اسم. ۱. لا؛ ئالی؛ نک؛ لایەن ۲. [گفتاری] سووچ؛ سیلە؛ گۆشە؛ موور.

سوگسە / sūkse: [فرانسوی] اسم. [گفتاری] ھۆگری؛ وە بەردل کەوتووی [این رنگ تازگیها سوگسە پیدا کرد: ئەم رەنگە ماوێەکە ھۆگری پەیدا کردووێ].

سوگ / sūg: اسم. [ادبی] سوێ؛ سو؛ سۆ؛ تازیەت؛ تازیە؛ ماتەم؛ تازیەتی؛ شین؛ پرسە؛

چهمەری؛ بنهاری؛ گریان و شین و ماتەم لەبەر
لە دەست دانی کەسی یا شتیکی هێژا.

☐ بە سوگ نەشاندن: ۱. داخدار کردن؛ نازیه تبار/
نازیه بار کردن «مرگ او همه را به سوگ نشاند»
مەرگی ئەو هەمووی نازیە تبار کرد ۲. [کنایی]
نیانه قور؛ نازار پێگه یاندن.

بە سوگ نەشتن: ۱. نازیە تبار / نازیە بار بوون
۲. نازیە تی گرتن / دانان.

سوگلی / sowgoli, so:goli / ها: / ترکی] صفت.
[گفتاری] نازار؛ نازدار؛ نازی نار؛ نازیله؛ نازی؛
خۆشەویستی تایبەتی «آرام، فرزند سوگلی خانواده
بود؛ آرام، مندالی نازاری مال بوو».

سوگنامە / sūgnāme / ها: / اسم. / ادبی] شین نامە؛
دەقی کە سەبارەت بە ماتەم و نازیە نووسراوە:
تەزیت نامە

سوگند / sowgand, so:gand / ها: / اسم.
سویند؛ سوینگ؛ سوین؛ سۆند؛ سووند؛ سۆکەند؛
سویند؛ قەستەم؛ قەسەم: ۱. کار و ڕەوتی
سویند خواردن ۲. وشەیان ڕیزوشەیک بۆ ئەو
مەبەستە.

☐ سوگند خوردن: سویند خواردن: ۱. سویند
بەرز دان؛ گەواگرتنی کەس یان شتیکی
پیرۆز بۆ دروستی وتە ی خۆ «بە خون شهیدان
سوگند می خوریم که از پای نشینیم» بە خوینی
شەهیدان سویند دەخوین هەدا نە دەین:
سوگند یاد کردن ۲. مەرج کردن لە سەر
ڕووداویکی نالەبار بۆ پێداگری و بە دروست
زانیی قسە ی خۆ «وەک «خودا ئەمن بکوژی
ئەر درۆم گوئی» * قسم خوردن

سوگند دادن: سویند دان؛ سویند پێدان؛
قەسەم دان «او را سوگند داد که راستش را بگوید»
سویندی دا راستە کە ییژی.

سوگند شکستن: سویند شکاندن؛ پێنانه
سوینددا؛ بەلینی کە سویندی لەسەرە، بەجی
نەهێنان.

سوگند یاد کردن ☐ سوگند خوردن ۱-
سوگندنامە / sowgandnāme, so:gand- / ها:
/ اسم. سویندنامە؛ سۆندنامە؛ دەقیکی فەرمی و
دەپیش ئامادە کراو لە سۆندان بۆ سویند خواردن
و سویند دان «سوگندنامە ی پزشکان: سویندنامە ی
بژیشکان».

سوگوار / sūgvār / ان: / صفت. نازیە تبار؛
نازیە بار؛ عازیە تدار؛ ماتەمبار؛ تووشی پەژاری
ئاستەم بە بۆنە ی لە دەست دانی کەسی یا
شتیکی هێژا «این مصیبت را به خانواده های سوگوار
تسلیت می گویم: ئەم کارە ساتە لە بنەمالە گەلی
نازیە تبار سەرەخۆشی دەکەین».

سوگواری / sūgvārī / ها: / اسم. نازیە تباری؛
نازیە تی؛ شینگێری: ۱. باری نازیە تبار بوون «ایام
سوگواری: رۆژانی نازیە تباری» ۲. ئەو کارانە ی کە
لە خەمی نەمانی کەسیکی خۆشەویستدا
دەکرین «مراسم سوگواری: داب و دەستووری
نازیە تی».

سولفات / sūlfāt / ها: / [فرانسوی] اسم. سولفات؛
خوینی ترشی سوولفوریک.

سولفو / sofej / ☐ سۆلو

سولنجان / sūlancān / ☐ سورنجان

سولنویید / solenoïd / : [فرانسوی] ☐ سۆلنویید

سولو / solo / : [ایتالیایی] ☐ سۆلو

سوله / sole / ها: / [؟] / اسم. سووله؛ جوړی
پۆشەنی لالیژی میچ کە زۆر تر بۆ هەمار و کاری
پیشه سازی چی دەکری.

سولیست / solist / : [فرانسوی] ☐ سۆلیست

سوم / sevvom / : اسم. سی رۆژە: ۱. هیرینه؛
هیرین؛ سیهەمین رۆژی مردنی کەسیک «امروز
سوم پدر آرام است: ئەمڕۆ سێ رۆژە ی بابی ئارامە»
۲. سێ رۆژانە؛ ڕی و ڕەسمی رۆژی سیهەمی
مردن.

سوم: ۲. صفت. سیهەم؛ سیهەم؛ سییمه؛ یەرەم؛
یەرۆم؛ هیرن؛ هیرین؛ هیرینه؛ بە ریز، رزن، پایە

یان جینگه‌ی سی‌وه.

سومری / sùmeri /: اسم. سومری: ۱. /ها؛ ان/ هر یه که له خه‌لکی ولاتی کهونارای سومر له باشووری عیراقی ئیستادا ۲. زوانی ئه‌و خه‌لکه که پیوه‌ندی له‌گه‌ل گرو زوانه‌کانی‌تردا نه‌ناسراوه.

سوم شخص / sevvomšaxs /: ها/ [فارسی/ عربی] /سم/ [دستور] سیههم کهس؛ یهره‌م کهس؛ ئه‌وه‌ی له باره‌یه‌وه قسه ده‌کری «او» و «آن»، ضمیر سوم شخص مفرد است، «پشان»، «آنها» و «آنان» ضمیر سوم-شخص جمع: «ئه‌و» و «ئه‌وه» جیناوی سیههم کهسی تاکه و «ئه‌وان» و «ئه‌وانه» جیناوی سیههم کهسی کو.

سومی / sevvomi /: ها/ ضمیر. سیههمی؛ سیومی؛ یهره‌می؛ ئه‌وه‌ی له ریز، پله یان جینگه‌ی سیههم‌مدايه.

سومین / sevvomîn /: صفت. هیرین؛ سیههمین؛ هیرییه‌ن؛ یهره‌مین؛ به پله، ریز یان جینگه‌ی سیههم‌مه‌وه.

سونا / sonā /: [فرانسوی از فنلاندی] حمام سونا، حمام

سونات / sonāt /: ها/ [فرانسوی از ایتالیایی] سنات سنات

سوند / sond /: [فرانسوی] میل ۲

سونداژ / sondāj /: [فرانسوی] سنداژ

سونوگرافی / sonog(e)rāfi /: [فرانسوی] اسم. [پزشکی] سونوگرافی؛ سونوگرافی: ۱. به‌کاربردنی شه‌پۆلی ژوو‌ده‌هنگ بۆ دیاری دانی جیی پیکهاته‌گه‌لی نیو له‌ش (وه‌ک به‌ردی گورچيله یان تۆلی نیو پزدان): ۲. آلتراسونوگرافی. /ها/ ریخواوه یان به‌شێ که ئه‌م کاره‌ی تیدا ده‌کری «بخش سونوگرافی: به‌شی سونوگرافی».

سونولوژیست / sonolojîst /: ها/ [فرانسوی] اسم. سنولوژیست؛ پزشکی پسیپوری سنوگرافی.

سوهان / sowhān, so:hān /: ها/ اسم.

۱. برپه‌ند؛ برپه‌ن؛ بروه‌ن؛ برپه‌نگ؛ مپه‌ند؛ برپه‌نگ؛ نه‌ربه‌ند؛ رنه‌ک؛ سوان؛ قه‌وره؛ قه‌لبه؛ کارتیک؛ کارتیک؛ کارتیک؛ کارتیک؛ کارتیک؛ خوروک؛ چوو‌ه‌سۆ؛ مه‌وره؛ مه‌وره‌ت؛ مورته؛ مۆرت؛ مه‌وره‌د؛ مه‌وره‌د؛ مووره‌د؛ ئامرازئ (زۆرت) له پۆلا به بیجمی سی‌سووچ، چوارسووچ، میله‌یی گرد یان ته‌خته‌وه که گشت یان به‌شیک له پروه‌که‌ی گرنج-گرنج یان زوو‌ره و بۆ رنین یان سوونی چۆ یان کانزا که‌لکی لی ده‌گرن ۲. [از هندی] سۆهان؛ سه‌وهان؛ جوړئ شیرینی که به ئاردی گوله‌گه‌نم، رۆن و شه‌کر (هه‌نگوین یان شيله) دروستی ده‌کن.

سوهان روح: [مجازی] به‌لای گیان؛ میملی گیان؛ ئه‌وه‌ی هۆی نازاری هه‌میشه‌یی رۆح و گیانه.

سوهان عسلی: سۆهانی هه‌نگوینی.

سوهان زدن: سواندن؛ قهراندن؛ له برپه‌ند دان؛ مۆرت لی‌دان.

سوهان پز / sowhānpazî, so:hān- /: ها/ [از هندی/ فارسی] اسم. سۆهان‌پیژ؛ ئه‌وی کاری دروست کردنی شیرینی سۆهانه.

سوهان پزی / sowhānpazî, so:hān- /: [از هندی/ فارسی] اسم. سۆهان‌پیژ: ۱. کار یان پیشه‌ی سۆهان‌پیژ ۲. دوو‌کان یا کاره‌گای سۆهان‌پیژان.

سوهانکاری / sowhānkārî, so:hān- /: اسم. برپه‌نکاری؛ برپه‌ندکاری؛ کاری ساودانی کانزا. هه‌روه‌ها: سوهانکار

سوی / sūy /: اسم/ ادبی/ لا؛ لایه‌ن؛ نک؛ ئالی.

سویا / soyā /: ها/ [انگلیسی/ فرانسوی از هندی] اسم. سوویا؛ سۆیا؛ سووژا: ۱. گیایه‌کی ئالیکی یه‌ک‌ساله به لاسکی داپۆشراو له هه‌ودای سپی، گه‌لای ناوه-ناوه و پیکهاتوو له سی‌گه‌لاچک، گولی سپی ئامال بنه‌وش، به‌ری به کالانگه‌لی درێژ که دوو تا پینج ده‌نکی وه‌ک نۆکی تیدا به

سه بخشى / seboxši / : صفت. سى به شى؛
سى پاژى؛ يه ره به شى.

سه بر / sebar / : صفت. سى بهر: ۱. [نامنداول]
سى لا؛ سى پال «شكل سه بر: نژمى سى بهر»
۲. سى پال؛ سى گۆش؛ يه ره موور؛ سى نه بش
(خانه ي سه بر: مالى سى پال).

سه بعدى / sebo'di / : ها: [فارسى/ عربى] صفت.
سى لاى: ۱. سى لايه نى؛ به دريژايى، پانايى و
به رزى؛ خاوه ن بارستايى «جسم سه بعدى: ته نى
سى لايه نى» ۲. شياو بۆ نواندى وه ها دۆخىك
(تصوير سه بعدى: ويته نى سى لاى).

سه پايه / sepāye / : ها: / اسم. سى پا؛ سى پايه؛
سپىك؛ سى پى: ۱. كه رسته يى به سى لاقه وه بۆ
له سه ر دانىشتن «سه پايه را كشيده جلو و رويش
نشست: سپاكه ي كيشايه پيشه وه و له سه رى
دانىشت» ۲. كه رسته يه ك به سى لاقه وه بۆ شت
له سه ر نان «سه پايه ي نقاشى: سپايه ي ويته كيشى»
۳. كلاف؛ ئالقه ي ده سته دارى كانزايى بۆ
راگرتن و ده ست پيونه دانى ليوان و ئيسكان.

☐ سه پايه ي نقاشى ☐ نقاش ۱

سه پشته / sepošte / : قيد. سى پىز؛ سى پىزه؛
سى پزه؛ سى پىچكه؛ سى چين؛ يه ره چين؛ له
سى پىزى له دووى يه كدا «مردم سه پشته ايستاده
بودند: خه لكى سى رير وه ستابوون».

سه پلشت / sepelešt / : اسم. ۱. سى جك؛
سى جگ؛ دۆخىك له قاپيندا كه قولكه ي هه موو
قاپه كان به ره و ژوور بى ۲. [كنايى] قوژت؛
كوژسپ؛ ته گه ره؛ نامه تى؛ نه هامه تى؛ بارى
يه كجار ناله بار * سپلشت؛ سپلشگ. هه ره ها:

سه پلشت آمدن؛ سه پلشت آوردن

سه پهلو / sepahlû / : ها: / اسم. سى پالوو؛
سى سووچ.

سه تار / setār / : ها: / اسم. سى تار؛ سازى ژيبدارى
ئيرانى به چوار تاله وه وه كوو تارى چكۆله كه به
نينۆك ده ژهندرى و پيشتى سى سيمى هه بووه.

و له برى جوژى رۆن ده گرن ۲. دانه ي رۆن
گيراوى ئه م گيايه كه وه ك پيخوژ ده خوژى.
سويايى / sūyābi / : ها: / اسم. لادوژى؛
لايه ن دۆزى؛ كار يان ره وتى دۆزينه وه ي لايه نى
دلخواز.

سويت / suvit / : [فرانسوى] ☐ سوئيت ۲
سوئىج / suvič / : ها: [انگليسى] / اسم. سوئىج؛ كليل؛
ئامرازى خسته رپى برى ده زگا يان هه لكردى
خولگه يى «سوئىج ماشين: سوئىج ماشين» : سوئىج
سوئىجى / suviči / : [انگليسى] صفت. سوئىجى؛
سوئىچدار (قفل سوئىجى: قولفى سوئىجى).

سوئىچىنگ / suvičing / : انگليسى / اسم. ۱. كار
يان ره وتى خسته رپى ده زگا يان ماشين
۲. ده زگاى قت يا هه لكردن يا گوژانى خولگه.

سه / se / : اسم. سى؛ يه رى؛ هيره؛ هيره؛
ژماره ي سه ره كى نيوان دوو و چوار.
سه : صفت. سى؛ يه رى؛ هيره: ۱. يه كى ژوژتر له
دوان «سه كتاب: سى كتيب» ۲. سپهه م؛ سپيه م؛
سى هير «درجه ي سه: پله كى سى».

سه - : پيشوژه. سى - ؛ يه ره - ؛ به سى دانه له
شتى «سه خوابه: سى خه وه».

سها / sohā / : [عربى] / اسم. [نجوم] ئه ستيره يه كى
كزى نيزيكى كارهمى، له ويته نى گه ردوونى
ورجى گه وه ردا كه سوئماى چاوبان پى تاقى
ده كرده وه.

سهام / saham / : [عربى] جمع ☐ سَهْم
سهامدار / sahamdār / : ها: / ان: [عربى/ فارسى]
/ اسم. به شدار؛ هاوبه ش؛ هه مبه ش؛ خاوه ن به ش؛
هه ره كه له و كه سانه له دامه زراوه يه كى ئابووردا
به شيان هه يه «او هم در آن شركت سهامدار است:
ئه ويش له و به شدار گه يه دا به شداره».

سهامى / sahami / : [عربى] صفت. به شكۆ؛
هاوبه شى؛ به ش - به ش؛ تايه تمه ندى
به شدار گه يى كه سه رمايه كى به چهن پاژ
دابه ش بووه «شركت سهامى: به شدار گه ي به شكۆ».

سه جهانی / secahāni / اسم، سی جیهانی؛
 ئامۆژه‌یه کی سیاسی له ده‌یه‌کانی ۱۹۶۰ تا
 ۱۹۷۰ دا که ولاتانی دنیای به سی گرو (ئامریکا و
 سوئیت، ولاتانی پیشه‌یی و ولاته نه‌داره‌کان)
 دابه‌ش ده‌کرد.

سه چرخه / sečarxe / ها / اسم، سی چهرخ؛
 سی چهرخه؛ سی قول: ۱. پیگوزیک به سی
 چهرخه‌وه که به پالیدان ده‌جوولنی، به‌تایبه‌ت
 بچووکه‌کی لیستۆکی مندالانه ۲. هەر چه‌شنه
 پیگوزی به سی چهرخه‌وه.

سه راه / serāh / اسم، سی‌را؛ سی‌رپیان؛ شوینی
 له رپگا که ده‌بیته دوو په‌له‌وه و به‌ره‌و دوو لا
 ده‌چی «سه‌راه بیجار؛ سی‌رای بیجار».

سه‌راهه / serāhe / سهراهی

سه‌راهی / serāhi / ها / اسم، ۱. [گفتاری]
 سی‌رپیان؛ سی‌رپان ۲. سی‌را؛ لووله‌ییکی
 بچووکه که سی‌زارکی هه‌یه و بۆ په‌ل‌پیدانی
 لووله‌یی به‌کار دیت ۳. [برق] سی‌را؛ ئامرازێ له
 ماکیکی لێپاریژ (پلاستیک یان کانوچۆ) به سی
 پریری جیاکاره‌وه بۆ لیدانی سی‌ده‌زگای به‌رقی
 پیکه‌وه «دوشاخه‌ را بز به سه‌راهی: دووشاخه‌ که بده
 له سی‌را» * سه‌راهه

سه‌ره / sehre / ها / اسم، سه‌یره؛ مه‌لی
 خۆشچری وه‌ک چۆله‌که به‌ ده‌ندووکی کورت و
 په‌لی زه‌ردی تیکه‌لاو به‌ سه‌وز، له بان زه‌مین و
 سه‌ر دار و به‌ته‌وه هیلانه ده‌کا و بری‌جار له
 میرووان ده‌خوا، نیر و ماکه‌ی له یه‌ک ناکهن و
 بێجگه‌ کاتی زا و زی به‌ کۆمه‌ل ده‌ژین.

سه‌سو / sesû / اسم، سی‌گۆش؛ سی‌سوچ.

سه‌شنه / sešambe, -šanbe / ها / [فارسی /
 آرامی] اسم، سی‌شه‌مه؛ سی‌شه‌م؛ یه‌ره‌شه‌مه؛
 سی‌شه‌مبی؛ ناوی رۆژی چواره‌می هه‌فته‌ی
 ئێرانی نیوان دووشه‌مه و چواره‌مه.

سه‌شنه‌ عاشق، چهارشنبه فارغ: [کنایی]
 تاوتای؛ ده‌مه‌می؛ هۆکی-هۆکی؛ حۆلحۆلی؛

حۆلحۆلی؛ عه‌نته‌رمه‌زاج؛ هەر ده‌م له سه‌ر
 مه‌رامی.

سه‌شنه‌شب / sešambe, sešanbe / ها /
 [فارسی / آرامی / فارسی] اسم، شه‌وی چواره‌شه‌مه؛
 سی‌شه‌مه‌شه‌و؛ شه‌وی دواي رۆژی سی‌شه‌مه.

سه‌طلاق / setalāq / [فارسی / عربی] اسم، [فقه]
 سی‌ته‌لاق؛ سی‌مه‌زه‌وه؛ سی‌وه‌سی؛ یه‌ره‌ته‌لاق؛
 جوړی ته‌لاق که پیاو سی‌جار ژنی خۆی ته‌لاق
 ده‌دا و ئه‌گه‌ر بیه‌وی دیسانه‌وه بیه‌خوای،
 به‌رامبه‌ر به‌ ئاین ده‌بی پیاوی‌تر (جاش) بیته
 ئاراهه.

سه‌طلاقه / setalāqe / [فارسی / عربی] صفت، [فقه]
 سی‌ته‌لاقه؛ سی‌به‌سی؛ یه‌ره‌ته‌لاقه؛ ته‌لاق‌دراوی
 یه‌کجاری که ئیتر گری نه‌خواته‌وه، مه‌گه‌ر
 پیاویکی‌تر بی به جاش «نش را سه‌طلاقه‌ کرد؛
 ژنه‌که‌ی سی‌ته‌لاقه‌ کرد».

سه‌قلو / seqlû, seqlû / ها / [فارسی / ترکی]
 اسم، سیانه؛ هیرله‌ت؛ سی‌گیانه‌وه‌ر که له
 رۆژیکدا و له‌ دایکیکه‌وه زاون.

سه‌کنجی / sekonci / ها / اسم، ۱. سی‌کونجی؛
 سی‌سوچی؛ شوینی به‌ سی‌گۆشه‌وه ۲. گۆشه؛
 کونج؛ سووچ.

سه‌گانگی / segānegi / اسم، سی‌یانه‌یی؛
 سی‌یه‌تی؛ سی‌به‌شی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی سی‌یانه
 بوون.

سه‌گانه / segāne / صفت، سی‌یانه: ۱. به‌ سی
 ئه‌ندام یان سی‌توخمه‌وه ۲. به‌ بار و دۆخی
 سی‌به‌شیه‌وه.

سه‌گه‌ / segāh / اسم، سی‌گا؛ ده‌زگایه‌کی
 مووسقای ئێرانی.

سه‌گۆش / segûš / صفت، سی‌سووچ؛ سی‌چوکل؛
 سی‌گۆش؛ سی‌چوکل؛ سی‌قولینچک؛
 یه‌ره‌سووچ؛ سی‌سووک.

سه‌گۆشه / segûše / ها / اسم، سی‌گۆشه؛
 سی‌سووچه؛ یه‌ره‌گۆشه؛ سی‌چوکل؛ سی‌چوکل.

لى بويىز؛ كەترەخەم؛ گويى نەدەر؛ بە بى تەفرىنج،
پى داگرى و بەدوادا چىوويى لە كاردا «رانندەى
سەھل انگار: ئاژۇرى كەمتەرخەم».

سەھل انگارى / sahlengārī، ها: [عربى/فارسى]
/سم. كەمتەرخەمى؛ خەمسارى؛ خەنۆكى؛ خۆ
لى بويىزى: ۱. ئاسان گرى و پى داگر نەبوون «بايد
از سەھل انگارى دست بردارى و با جدیت درس بخوانى:
دەبى لە كەمتەرخەمى واز بىنى و لە سەر خويندن
سوور بى» ۲. دۆخى نەبوونى سەرنج و
چاودەيرى شياو و پىويست «سەھل انگارى موجب
ايجاد حريق شد: خەمسارى بوو بە ھۆى سووتمان».

سە لايسى / selāyī: صفت. سى لۆ؛ سى چىن؛
سى توئى؛ سە لاى؛ ھىرلا؛ ھىرقات؛ سى قات
«تختە سە لاى: تەختەى سى لۆ».

سەھم / sahm، ها: /سم. ۱. /سەھم [عربى] بەش؛
بەشە؛ واش؛ بەرى؛ ھەش؛ بىشە؛ بىش؛ پش؛
پشك؛ بەر بەش؛ ھەر يەكە لە پاژە گەلى پوول
يان سەرمایە كە بەش- بەش كراو «چەار سەھم از
دە سەھم شركت مال اوست: چوار بەش لە دە بەشى
بەشدارگە ئى ئەو» ۲. [عربى] ماف؛ بەش؛ بەشە؛
واش؛ بەرى؛ بىش؛ ھەش؛ بىشە؛ پش؛ پشك؛
ھەق؛ پاژى لە شتىك كە ھى كەسىكە «سەھم
من از اين پول چقدر است؟: مافى من لەم پارەيە
چەندە؟» ۳. [ادبى] سام؛ سامى؛ برووت؛ سەھم
«سەھناك: سامناك».

**سەھم امام: /شيعە/ مە لا بەشانە؛ بەشى لە
خومس كە دەبى بدرى بە مە لا يا نوئەرى.**

**سەھم تىر: بر؛ ھانای گوللە؛ بانترىن ئاستى
بەرەوگەى گوللە يان ھەر ھاوژراو يكى تر.**

**سەھم بردن: بەش بردن؛ بەش پى گەيىن؛
بەش يالواى؛ بەش بەردەى «در اسلام پسر دو
سەھم مى برد: بە پى ئىسلام كور دوو بەش دەبا».**

**سەھم دادن: بەش دان «سەھم را و بده! بەشەكەى
ئەويش بە! ھەر وەھا: سەھم داشتن: سەھم
گرفت**

سەھل / sahl: [عربى] صفت. /ادبى/ سانا؛ ئاسان؛
ھاسان؛ گانگار؛ نەدژوار؛ تافل؛ سووك؛ سووك؛
رەھەت.

**سەھل ممتنع: سانای چەتوون؛ شيعر يان
وتەبى كە لە بەر زۆر رەوان بوونى، زۆر ئاسان
و ئاسايى نيشان بەدا، بەلام ھۆندنەو ھە يان
وتەو ھى وا، يە كجار دژوار بى.**

**سەھل بودن: ۱. /ادبى/ ئاسان بوون؛ سانا بوون
۲. [گفتارى] نەك ھەر؛ نەك؛ ھىچى؛ ھىچ
(تەنيا بە شىو ھى «سەھل است» بە كار دەروا) «تو
كە سەھل است، جواب پدريت را هم نمى دهند:
نەك ھەر خۆت، جوابى بايشت نادەنەو».**

سە لا چىنگ / selāčang: /سم. /موسيقى/
سى لا چەنگ؛ يەكەى زەمان لە نوت نووسيدا كە
دریژەى بەرامبەر بە چوار يەككى چەنگە.

سەھل الحصول / -hosûl, sahlolhusûl: [عربى]
صفت. سانا دەسكەوت؛ ئاسانياو؛ بە تايبەتمەندى
سانا دەسكەوتن «در آنجا خدمات درمان
سەھل الحصول است: لەوئى راژە دەرمانيەكان سانا
دەسكەوتە».

سەھل العبور / -obûr, sahlol'ubûr: [عربى] صفت.
سانابوار؛ راوەر خۆش؛ بە تايبەتمەندى يا
توانستى لىيەو ھە تىيەر پىن بە ئاسانى «راه
سەھل العبور: رێى سانابوار».

سەھل العلاج / sahlol'ialāc: [عربى] صفت.
ساناچار؛ بە تايبەتمەندى ھاسان دەرمان
بوونەو.

سەھل الوصول / -vosûl, sahlolvusûl: [عربى]
صفت. سانا دەسكەوت؛ ئاسانياو؛ بە تايبەتمەندى
سانا و ئاسان كەوتنە دەستەو.

سەھل الهضم / sahlolhazm: [عربى] صفت. سووك؛
بە تايبەتمەندى ئاسان ھەرس بوونەو «غذاى
سەھل الهضم: چىشتى سووك».

سەھل انگار / sahlengār: [عربى/فارسى] صفت.
/مجازى/ كەمتەرخەم؛ خەمسار؛ خەنۆك؛ خۆ

هاسانی؛ ئاسانی؛ سانایی؛ هیتسانی «سهولت کار؛ هاسانی کار».

ه به سهولت: به ئاسانی؛ به هاسانی؛ به سانایی «به سهولت می توان او را پیدا کرد: به ناسانی ده کرئ بیدوزیهوه».

سهوی / sahvî / [عربی] صفت. ههلهیی؛ یانشی؛ پیوهندیدار به ههلهوه.

سهی / sahi / [عربی] صفت. / [دبی] زراف؛ هه لکشاو؛ راست پروا؛ شووش و باریک «سرو سهی؛ سهولی زراف».

سهیل / soheyl / [عربی] اسم. / [نجوم] گه لاویژ؛ گه فئیز؛ گولاویژ؛ لاقیز؛ سیوهیل؛ سوهیل؛ پهرهک؛ گه شترین ئهستیره وینهی گهردوونی کهشتی و دووههم ئهستیره گهشی ئاسمان که له ژوور بهری ۰ ۳۷ ی باکووریهوه نابینرئ.

سهیم / sahim / [عربی] صفت. بهشدار؛ هاوبهش؛ هامبهش؛ خاوهن بهش؛ شهریک. ههروهه: سهیم بودن؛ سهیم شدن؛ سهیم کردن

سی^۱ / sî / [اسم. سی: ۱. هیرس؛ هیهرس؛ ژمارهی سهرهکی دواي بیست و نو و بهر له سی و یهک ۲. [ایتالیایی] / موسیقی] ههوتهمین نوئی موسیقا.

سی^۲: صفت. سی: ۱. دانهیهک زۆرتر له بیست و نو دانه ۲. سیههمین.

سی / siye / حرف. / گفتاری] بۆ؛ لۆ؛ ئهراي؛ پهي؛ سی «او سی خودش کار می کند: ئهو بو خوی کار ده کا».

سیاتیک / siyātik / [فرانسوی] اسم. ۱. دههماری سیاتیک: عصب سیاتیک، عصب ۲. [پزشکی] نهخۆشیهکی ژانواي که به هۆی ئایسان یان قرنجانی دههماری ههستی پئ (دههماری سیاتیک) بهدی دئ و پتر له کهمهروهه بۆ پشت ران و بهروه ئهژنۆ چل ئهوهشینئ.

سیاح / sayyāh / [ان:] [عربی] اسم. گهشتیار؛ گهشتۆک؛ دنیاگهر «سیاح مشهور: گهشتیاری

سهم الارث / sahmol'ers / [عربی] اسم. بهشه میرات؛ بهشی ههر کام له بهش پئ براوه کانی هشتهیهک.

سهم الشرکه / sahmōššerke / [عربی] اسم. بهش؛ بهشی ههر بهشداریک له هاوبهشگهیهک.

سهم بندی / sahmbandî / [عربی / فارسی] اسم. بهشبهشی؛ بهش پئ؛ کار یان پهوتی بهش کردن و پروون کردنهوهی بهشی ههر کام له بهشداران: تسهیم

سهمگین / sahmgin / [عربی] صفت. / [دبی] سامناک؛ بهسام؛ سافدار؛ بهسههم؛ زهرنده؛ زۆر ترس هینهه «انفجار سهمگین: تهقینهوهی سامناک» سهمناک

سهمناک / sahmnaḳ / سهمگین سهمیه / sahmîyye / ها: [عربی] اسم. بهشه؛ گوئچ؛ گیههف؛ بهش؛ بیهش؛ بیش؛ پش؛ پشک؛ بههر؛ باره؛ پاره؛ بهرکهوت؛ بهر؛ بهشی له مال یان کالا که به کهسئ یان شوئین دهگا «سهمیهی آرد ناوایی: بهشه ئاردی نانهوایی».

سهمیه بندی / sahmîyyebandî / ها: [عربی / فارسی] اسم. دابهشکاری؛ بهشه بهندی؛ کاری دهست نیشان کردنی بهش بۆ تاقمئ له کهسان یا دامه زراوه گهل.

سه نظام / senezām / ها: [فارسی / عربی] اسم. سئ نیزام؛ ئامرازئ له بیجمی سئ شهویلکهی ریکخواو بۆ سفت راگرتنی شتی به سهر ئامیز یان ده زگاییکهوه.

سهو / sahv / ها: [عربی] اسم. / [دبی] ههله؛ سههو؛ سههوه؛ یانش؛ ئهوهی له پرووی نهزانی و کهمته رخمیهوه پروو ده دا.

سهو / sahvān / [عربی] قید. به ههله؛ له پرووی ههلهوه «سهو نامه را به شخص دیگری دادم: به ههله نامه کم دایه کهسیکی تر».

سهو القلم / sahvolaqlam / [عربی] اسم. ههلهی قهلهم؛ ههلهی نووسین؛ ههله له نووسیندا.

سهولت / sohûlat, suhûlat / [عربی] اسم.

ناودار) .

سیاحت / siyāhat ، ها: [عربی/ اسم، گهشتیاری؛ سه‌یر؛ سه‌یران؛ گهشت: ۱. جه‌هانگه‌ری؛ جه‌هانگیلی ۲. گهشت و گیل؛ سه‌یران و تهمه‌شا.

سیاحتنامه / siyāhatnāme ، ها: [عربی/ فارسی] / اسم، گهشتنامه؛ بیر هوه‌ری نووسراوی گهشتیار «سیاحتنامه‌ی ابراهیم‌بیگ نخستین رمان طنز سیاسی به زبان فارسی است: گهشتنامه‌ی ئیبراهیم بهگ هوه‌لین رومانی تیزوتانه‌ی سیاسی به زمانی فارسیه» .

سیاخاک / siyāxāk: / اسم، [کشاورزی/ خاکه‌په‌شه؛ خۆله‌په‌شه؛ خۆلی نهرم و برشت و نهختن ره‌ش یان قاوه‌یی که له بارن و گیاخاک و برئ ماک‌ی قسلی پیکهاتوه و بی‌نیاز به کووت، ماوه‌یه‌کی زۆر به‌ره‌م دده‌ا.

سیادت / siyādāt ، ها: [عربی/ اسم، ۱. هه‌قیازی؛ به‌ترتی؛ له پێشی «ژاپن سیادت صنعتی غرب را به خطر انداخته است: ژاپون هه‌قیازی پۆژاوی له پێشه‌سازیدا خستۆته به‌ر مه‌ترسیه‌وه» ۲. ناغایی؛ سه‌روه‌ری؛ کوپخایی «زمانی انگلستان بر جهان سیادت می‌کرد: سه‌رده‌می ئینگلیس به سه‌ر دونیادا ناغایی ده‌کرد» .

سیار / sayyār: [عربی/ صفت، گه‌را؛ گه‌رۆک؛ گه‌رۆل؛ گه‌ریانۆح؛ گه‌پنده؛ بی‌وچان له گه‌ران، له شوپنیکه‌وه بۆ شوپنیک‌تری.

سیارات / sayyārāt: [عربی/ جمع سیاره سیارک / sayyārak ، ها: [عربی/ فارسی/ اسم، ئەستێرۆکه؛ هه‌ر یه‌که له ته‌نگه‌لی ئاسمانی چکۆله (به بارس‌تایی ۱،۵ تا ۶۵۰ کیلۆمتر) که زۆرتر ده‌بۆشایی نیوان بارام و هورمز، به ده‌وری خۆردا ده‌خولینه‌وه: اخترۆش

سیاره / sayyāre ، ها: سیارات: [عربی/ اسم، گه‌رۆک؛ ئەستێرۆک: ۱. هه‌ر یه‌که له ته‌نگه‌لی ئاسمانی که ده‌خولگه‌یه‌کی جه‌غزاسا به

ده‌وری خۆردا ده‌گه‌رێن ۲. هه‌ر ته‌نیک‌ی ئاسمانی هاوچه‌شن له کۆمه‌له هه‌ستێره‌یه‌کی تر‌دا.

سیاس / sayyās ، ها: [از عربی/ صفت، ۱. [نامتداول/ رامیار ۲. [کنایی/ لێزان؛ چازان؛ به‌مشوور؛ خاوه‌ن زی‌ره‌کی و ته‌گبیر.

سیاست / siyāsāt ، ها: [عربی/ اسم، ۱. رامیاری؛ سیاست؛ زانست یان زانیاری ده‌سه‌لاتداری ۲. رامیاری؛ سیاست؛ زانیاری یان زانستی که له‌پێه‌ری یان کارتیکه‌ری به سه‌ر ده‌سه‌لاتدا ده‌کۆلێته‌وه ۳. رامیاری؛ سیاست؛ کار و باری سه‌ر به‌پێه‌ندی ده‌وله‌تیک له‌گه‌ل ده‌وله‌تانی تر‌دا ۴. رامیاری؛ سیاست؛ کۆمه‌له‌ی رێ و چاره و په‌وشگه‌لی ده‌وله‌ت یان که‌سیک بۆ به‌رپێه‌بردنی کار و باری خۆ ۵. هه‌لوپست؛ هه‌لووس؛ به‌رنامه و شیوازی بنکه یان که‌سیک له به‌رانبه‌ر کۆمه‌لێ باب‌ه‌ته‌وه «سیاست‌خانه‌داری: هه‌لوپستی مالداری» ۶. [قدیمی/ سزا «این سه‌ گناه‌کار را سیاست فرمودند: ئەم سێ تاوانکاره‌یان سزا دا» .

سیاست‌باز / siyāsāt‌bāz ، ها: [ان: [عربی/ فارسی] / اسم، رامیارفان؛ سیاست‌باز؛ که‌سێ که بۆ گه‌یشتن به ئارمانج‌ی خۆی ده‌س ده‌داته‌ گێره و کێشه‌ی سیاسیه‌وه. هه‌روه‌ها: سیاست‌بازی سیاست‌پیشه / siyāsāt‌pīše ، ها: [گان: [عربی/ فارسی/ صفت، رامیار؛ سیاست‌پیشه؛ سیاست‌کار.

سیاست‌گذاری / siyāsāt‌gozārī ، ها: [عربی/ فارسی] / اسم، سیاسه‌ت‌پێژی؛ کار یا په‌وتی ده‌ست‌نیشان‌کردنی راویژ و په‌وشگه‌لیکی تابیه‌ت بۆ کار و بار؛ سیاست‌دانان «سیاست‌گذاری آموزشی نیازمند بررسی دوباره است: سیاسه‌ت‌پێژی فی‌رکاری پێویستی به‌پیداچوونه‌وه‌یه» .

سیاستگر / siyāsātgar ، ها: [ان: [عربی/ فارسی] / صفت، رامیار؛ سیاست‌پیشه؛ سیاست‌کار.

سیه‌مین کهس بووم).

سیانور / *siyānūr*: [فرانسوی] اسم. سیانور؛ هەر یه‌که له‌چهند جوړه ماکی کیمیاوی زوړ کوژهر، که له‌چې کردنی میروو کوژان، ئاوکاری کاره‌بایی و دهره‌ینانی زیر و زیودا به‌کار ده‌ړوا: سیانید
سیانوز / *siyānoz*: [۹] / *اسم*. [پژشکی] سیانوز؛ شین‌وړه‌ش؛ دؤخی دیاریدانی ږه‌نگی که‌وه له‌شانه‌گه‌لدا (نینوکان، پیست و...) به‌هؤی کهم بوونی ئوکسیژن.

سیانوزن / *siyānojen*: [فرانسوی] اسم. [شیمی] سیانوزن؛ گازی گرگری ژاراوی بی‌ږه‌نگ، که له‌ئاو، ئه‌لکول و ئیتیردا ده‌وتیته‌وه و بو به‌رهمه‌پینانی میروو کوژ به‌کار دیت.

سیانید / *siyānid*: [فرانسوی] سیانور

سیاه ^۱ / *siyāh*: اسم. ږه‌ش؛ ږه‌ژ؛ سیاو؛ سییه؛ سیه: ۱. ږه‌نگی خه‌لووز یان ئاسمانی شه‌وی تار ۲. ږه‌نگی که که‌مترین تیشکدانه‌وه‌ی هه‌یه ۳. [موسیقی] یه‌که‌ی زهمان له‌نوت‌نووسیدا به‌دریژایی به‌رانبهر به‌نیوه‌ی سپی ۴. [مجازی] گنجی ږه‌ش؛ به‌رگی تازیبه‌باری «هنوز سیاه می‌پوشد: هیشتا ره‌شپو‌شه».

▣ **سیاه کسی را به‌تن کردن**: [مجازی] ږه‌ش پو‌شین بو که‌سی؛ له‌شینی که‌سیکدا به‌رگی ږه‌ش له‌بهرکردن. هه‌روه‌ا: سیاه کسی را به‌تن داشتن

سیاه ^۱: صفت. ږه‌ش؛ ږه‌ژ؛ سیاو؛ سییه: ۱. سیاوون؛ به‌ږه‌نگی ږه‌ش. هه‌روه‌ا: سیاه‌رنگ ۲. [مجازی] چه‌وسینه‌ر «روزگار سیاه: ږوژگاری ږه‌ش» ۳. تاریک «شب سیاه: شه‌وی ږه‌ش» ۴. [مجازی] ناخوش؛ دزیو «کارنامه‌ی سیاه: کارنامه‌ی ږه‌ش» ۵. لان [مجازی] ږه‌ش پیست؛ سیاپوس.

▣ **سیاه بودن**: ۱. ږه‌ش بوون؛ سیاو بیه‌ی؛ به‌ږه‌نگی ږه‌ش بوون «این پارچه سیاه است: ئهم پارچه‌یه ره‌شه» ۲. تاریک بوون؛ لیل بوون

سیاستمدار ^۱ / *siyāsatmadār*، ها: ان: [عربی] اسم. ږامیار؛ سیاست‌مه‌دار؛ که‌سی که له‌کار و باری پیوه‌ندیدار به‌به‌ږیوه‌بردنی ولاتدا به‌شداره یان ده‌ستی هه‌یه.

سیاستمدار ^۲: صفت. [مجازی] به‌سیاسه‌ت؛ سیاست‌زان؛ به‌مشوور «مادرش خیلی سیاستمدار است و می‌داند چطور همه را راضی نگه دارد: دایکی زوړ به‌سیاسه‌ته و ده‌زانی چو‌ن هه‌موو ږازی بکا».

سیاستمداری / *siyāsatmadārī*: [عربی] اسم. سیاست‌مه‌داری؛ ږامیاریه‌تی؛ دؤخ یان چو‌نیه‌تی سیاست‌مه‌دار بوون.

سیاسی / *siyāsī*: [عربی] صفت. ږامیاری؛ سیاسی؛ پیوه‌ندیدار یان هاو‌گه‌ری سیاست.

سیاق / *siyāq*: [عربی] اسم. ۱. له‌ها [گفتاری] شیواز؛ شیوه؛ ږه‌وش؛ ږه‌وش و چه‌شن؛ ږی‌وشوین «به‌سیاق قدیم: به‌شیوازی کو‌ن» ۲. [قدیمی] جوړی ژماره‌نووسی که له‌حه‌سابداریدا ده‌چووه کار.

سیال ^۱ / *sayyāl*، ها: ات: [عربی] اسم. ته‌وش؛ هه‌ر یه‌که له‌و ماکانه‌ی ږه‌وانن و بیچمی ده‌فر وه‌خو ده‌گرن.

سیال ^۲: صفت. ته‌وش؛ ږه‌وان؛ وه‌گه‌ږ.

سی‌ام / *si'om, siyom*: صفت. سیه‌م؛ سیه‌م؛ سیوم؛ به‌ږیز، ږزن، پله یان جیگه‌ی سی‌وه «نفر سی‌ام: که‌سی سیه‌م».

سیامانگا / *siyāmāngā*، ها: [۹] / *اسم*. سیامانگا؛ گیانه‌وه‌ری گوانداری دره‌خت‌ژي و هه‌مووشت‌خوړی له‌تاقمی مرو‌ئاسایان، به‌ده‌ست و پتی دریژ و ده‌نگی زله‌وه.

سی‌امی / *si'omī, siyomī*: ضمیر. سیه‌می؛ سیه‌می؛ ئه‌وه‌ی له‌ږیز، پله یان جیگه‌ی سیه‌مدایه.

سی‌امین / *si'omīn, siyomīn*: صفت. سیومین؛ سیه‌مین؛ سیه‌مین؛ به‌ږیز، ږزن، پله یان جیگه‌ی سیه‌مه‌وه «من سی‌امین نفر بودم: من

«همه جا سیاه بود: هه موو جییه ک تاریک بوو»
 ۳. [مجازی] رەش بوون: سیاو بیهی؛ دلته زین بوون «روزگارش سیاه بود: رۆزگاری رەش بوو»
 هه روه ها: سیاه شدن

سیاه کردن: ۱. رەش کردن؛ سیاو کهردهی؛ به رەنگی رەش دەرھینان «دستم را سیاه کرد: دەسمی رەش کرد» ۲. رەش کردن؛ تاریک کردن؛ لیل کردن «ابر روی آسمان را سیاه کرد: هه ور ئاسمانی رەش کرد» ۳. [مجازی] رەش کردن؛ تال کردن؛ پرئازار کردن «فرمانده روزگارش را سیاه کرد: سەرکرده رۆژی لێ رەش کرد» ۴. [گفتاری] ته شقه له خاپاندن؛ پی کردن «نیمو جی می خواست مرا سیاه کنند: به بستیک بالاوه ده بهه ویست بمحایینی».

سیاه - : پیشواژه. سیا-؛ رەش-؛ سیه-؛ رەشه-:
 ۱. به رەنگی رەش «سیاهچال: سیاچال»
 ۲. [مجازی] به بار و دۆخی خراب «سیاهخزم: رەشەبرین».

سیاهار به /siyāh'arbe/ سیاہار به
 سیاه آل /siyāh'āl/ ها-: اسم، بهرالوو، بهرهلوو؛ شینک؛ داریان دوهوئیکی بهلالووک ئاسایه به گولی سپیهوه که پیش گهلا دهرکردن ده شکوفی: آل

سیاهبازی /siyāhbāzi/ اسم، ۱. سیابازی؛ جوړئ شانوی کون که کهسی نوکهریکی رەش پیستی گیز و حولی ههیه و کاری سهیر-سهیر و خوش دهکا ۲. سیاہبندی

سیاهبخت /siyāhbaxt/ ان-: صفت، [مجازی]
 ۱. رۆژرەش؛ سیاچاره؛ چاره رەش؛ گدی؛ بهخت رەش؛ کلۆر؛ کلۆل؛ قهر بهخت؛ قهر بهش
 ۲. بهخت کویر؛ بی بهش له ژیا نی ژن وشوویی خوش و بی قهر. بهرام بهر: سفیدبخت

سیاه بندی /siyāhbandi/ اسم، [گفتاری] کاری ریکخستنی شانۆ درۆینه بۆ فریودانی کهس یان کهسانیک: سیاهبازی - ۲

سیاه بهار /siyāhbahār/ اسم، [مجازی] سیابههار؛ بههاری درەنگ که ههوا ی دیر خوش دهبی و شینکه ی دوا ده کهوی.

سیاهبید /siyāhbîd/ بید سیاه، بید
 سیاهپوست /siyāhpûst/ ها-: ان-: صفت. رەش پیست؛ رەش پیس؛ قول هه وهش؛ سیاپوس؛ سهربه یه کیک له چوار گروی گهوره ی رەگهزی مرۆ، ئاکنجی قورنه ی ئافریقا، که پیستیکی تاریک، مووی گرژ و لیوی تهستوریان ههیه.

سیاهپوش /siyāhpûsh/ صفت. رەشپوش؛ سیاپوش؛ سیاپوش؛ ۱. خاوهن پۆشه نی رەش «مرد سیاهپوش: پیاوی رەشپوش» ۲. [کنایی] تازی بهار؛ نازی بهار «تمام شهر سیاهپوش بود: تهواوی شار رەشپوش بوون».

سیاهپوشک /siyāhpûshak/ ها-: اسم، جوړه درکیکی بیاوانی به گولی زهردی جوانهوه.

سیاد تخمه /siyāhtoxme/ سیاہدانه - ۲
 سیاهتوسه /siyāhtûse/ ها-: اسم،

رەشه ههر جنک؛ ههجنه بایه م؛ رەشه ئەرژهن؛ نه هیقه زاگروسی؛ دهو من یان داریکی بچووک ی، پایا، تایه تی ناوچه ی گهرمی شیدار، به لق و پوی بی درک، گه لای تاکی هیلکه بی، گولی تاکه بی یان به کۆمه ل و بهری ناوکه داری سووره وه که دوا بی رەش ده بی. چیه که ی سووکه و له پیشه سازیدا که لکی ههیه:

سیاهتوسکا

سیاهچادر /siyāhčador/ ها-: [فارسی] سنسکریت] اسم، رەشمال؛ رەشمار؛ که وهنده؛ تاول؛ کون؛ دهوار؛ سیامال؛ دهواو؛ دووار؛ چادری رەش؛ خیهو تهی رەشی له موو چنراو که کۆچه رانی تیدا ده زین.

سیاهچال /siyāhčāl/ ها-: اسم، [قدیمی] سیاچال؛ ژیر خانیکی تهسک و تهپ و ترووک که یه خسیرانیان بۆ سزا تیدا راده گرت.

سیاهچاله /siyāhčāle/ ها-: اسم، [نجوم]

ئاۋەل كە بە شېۋەى كوانىكى چلكىنى ناۋرەش سەر ھەلدەدا.

سیاه سرفه / siyāhsorfe /: اسم، قۆتك؛ قۆزەرەشە؛ كۆخەرەشە؛ كۆكەرەشە؛ كوخكارەش؛ سیەقوتە؛ قورباجە؛ خەندەكۆكە؛ كووكەى دوودەنگى؛ نەخۇشى چلكى مىندالان كە بە ھېرشى بە تەۋژمى قۆزە و ھاژەى ھەناسە و یاو و درم، دیارى دەدا.

سیاهسنگ / siyāhsang /: اسم، بازار؛ بەردەرەشە؛ جۆرئ بەردى رەشى وردیلە و رەنگاۋرەنگ؛ بازالت

سیاه سوخته / siyāhsûxte /: ها، صفت. [گفتارى] رەش ھەلگەراۋ؛ رەشتالە؛ بە رەنگى پىستى قاۋەيى يان سەۋزى تۇخ [از چەرەى سیاه سوخته اش پيدا بود، اهل جنوب است: له چارى رەش ھەلگەراويدا دیار بوو، خەلكى باشوورە].

سیاه قلم / siyāhqalam /: ها، فارسی/ معرب از يونانى/ اسم، سیاقەلەم؛ چەشنى وینە کیشى كە تەنیا لە قەلەمىكى رەش كەلك وەردەگرن.

سیاهك / siyāhak /: اسم، كوپرەك؛ كوپرک؛ كیرۆ؛ كوپروو؛ كۆروو؛ رەشك؛ زىقان؛ زیوان؛ زیزانە؛ زیزان؛ ناوی گشتى برئ نەخۇشى قارچى دەغل و دان.

سیاهكار / siyāhkār /: ها، ان؛ صفت. [مجازى، ادبى] ۱. بەدكار؛ خراپكار؛ تاوانبار ۲. ستەمكار؛ ناحەقى كار.

سیاهكارى / siyāhkārī /: ها، اسم. [ادبى] خراپكارى؛ بەدكارى؛ كارى نارەۋا و پىچەۋانەى بايەخگەلى مرۇفایەتى.

سیاهگوش / siyāhgūš /: اسم، گوی رەش؛

۱. لھا/ سیولۆ؛ وشەك؛ ورشەك؛ وشەگ؛ ھەنگوینخۆر؛ گیانەۋەرى گوهاندارى راۋەر لە تیرەى پشیلە، بە پتی دريژ، كلكى كورت، گونی مەندۆلەيى و پىستى قاۋەيى ئامال سوورەۋە كە بە بوونى ۲۸ ددان لە باتى ۳۰ ددان، لە باقى

كونەرەش؛ تەنئ گچكەى ئاسمانى بە گۆرەپانى راكیشەرى زۆر بە ھیزەۋە كە لە ئاكامى ليك ھەلەۋەشانەۋەى ھەسارەپىكەۋە پەيدا دەيى.

سیاه چرده / siyāhçorde /: صفت، رەشتالە؛ سیاچەرەدە؛ سیاۋتالە؛ سیەۋالە؛ رەشكەلە؛ سیاۋالا؛ سەۋزە؛ سیاۋاۋە [جوان سیاچەردەى در زیر درخت نشسته بود: لاویكى رەشتالە لە ژیر دارەكەدا دانیشتبوو].

سیاه چشم / siyāhčesm /: صفت، چاۋرەش؛ چەم سیاۋ؛ خاۋەن گلینەى چاۋى رەش [مرد سیاچشم لهجەى ھندى داشت: كابراى چاۋرەش زاراۋەى ھىندى ھەبوو].

سیاه دار / siyāhdār /: ها، فارسی/ کردى/ اسم، سیادار؛ دارىكى زل بە گەلای ھىلكەيى و دانەدار و میوۋى ناۋكەدارى رەش و درشتەۋە؛

سیاهاربه؛ سیاہدرخت

سیاہدانه / siyāhdānc /: ها، اسم، سیاۋلە؛ رەشكە؛ كورە؛ ھەپرەش؛ ھەپرەشك؛ رەشكەى نان: ۱. گیایەكى ئالىكى يەكسالانى خۆرەسك، بە گەلای ھیل-ھیلی بارىك، گولى تاكى شیری لیۋارە شین و دەنكى رەشەۋە ۲. دەنكى رەش، سئ گۆش و بۆنخۇشى ئەۋ گیایە كە بۆ دەرمانىش دەشى. ھەرۋەھا: سیاہتخمە

سیاہدرخت / siyāhderaxt /: سیاہدار

سیاہدل / siyāhdel /: ان؛ صفت. [مجازى] دل رەش؛ دل سیاۋ؛ بەدگومان؛ خاۋەن دەروونىكى پرکاۋى و دردۆنگ؛ تیرەدل

سیاہرگ / siyāhrag /: ها، اسم، سپارەگ؛ پرەگى كە خوین بۆ دل دەگەرنیتەۋە و جمشت و گوشارى خوینی تیدا لە سوورەرەگ كەمترە.

سیاہروز / siyāhrûz /: ان؛ صفت. [مجازى] رۆژرەش؛ رۆژەرەش؛ رۆژكوپر؛ كوپرەۋەر؛ خاۋەن زيانى خەماۋى و پرئازار.

سیاه زخم / siyāhzaxm /: اسم، تیراۋئ؛ سیازام؛ برینارەش؛ نەخۇشى چلكى ھاۋبەشى مرؤف و

■ سیاهی رفتن چشم: رهشکه و پیشکه کردنی

سیخی که باب: ۲. هەر چه‌شنه شتیکی وه ک
سیخ ۳. [مجازی] ئەو به‌شه له شتی برژاو که ده
سیخ کراوه، یه‌که‌ی گوشت و جگر و ... [از این
کباب دو سیخ خورده‌ام؛ لهم که‌بابه دوو شیشم
خواردوو].

□ سیخ زدن: ۱. سیخ پێداکردن؛ سیخ لێدان؛
سیخ کردنه شتی‌کدا؛ سیخ کوا پۆره‌ی
۲. [کنایی] تیوه ژەندن؛ نه‌قیزه لێدان؛ تیزه
دانن؛ زۆر هێنان بۆ که‌سێ بۆ نه‌نجامی
کار یک ۳. [کنایی] سیخ دان؛ هه‌ل‌خ‌راندن؛
زیخاندن؛ هه‌ل‌ز‌ر‌نگاندن؛ هاژوتاندن.

به سیخ کشیدن: ۱. له سیخ دان؛ سیخه
کێشان؛ له شیش دان؛ بلیسه‌که‌نه که‌رده‌ی؛
سیخ کردنه شتی‌کدا بۆ نیانه بان ناگر «کبابها را
به سیخ بکش: که‌باکه له سیخ بده» ۲. [کنایی]
که‌باب کردن؛ برژاندن؛ برپژنه‌ی.

نه سیخ سوختن و نه کباب: [کنایی] نه شیش
سووتان و نه که‌باب؛ به هیچ لا زبان
نه‌گه‌شتن.

سیخ: صفت. [گفتاری] راست؛ راس؛ سیخ؛ رپ؛
قیت؛ قنج؛ قوت.

□ سیخ شدن: راست بوونه‌وه؛ سیخ بوون؛
سنگ‌سنگ بوونه‌وه؛ گژ بوون؛ گژ بوونه‌وه [از
ترس موهای سرم سیخ شد: له حه‌یه‌تان مووی
سهرم راست بووه‌وه]. هه‌روه‌ها: سیخ کردن

سیخچه /sɪxʃe/: اسم. داسگ؛ داس؛ داسووکه؛
داسووله؛ بژانگ؛ برژانگ؛ قه‌لاس؛ قه‌لتاس؛
قه‌لاس؛ قه‌لداس؛ سیخچه؛ قلچک؛ قلچفی
گوله‌گه‌نم.

سیخکی /sɪxaki/: قید. [گفتاری] ۱. سیخ‌ئاسا؛
وه‌کوو سیخ ۲. راست؛ راس؛ رپ؛ قوت؛ رپ.

سیخونک /sɪxúnak/: ها؛ /اسم. زخت؛ زه‌خت؛
زه‌خته؛ زه‌قت؛ نه‌قیزه؛ نه‌قیزئ؛ سۆک؛ پیره‌سی؛
شه‌بیک؛ شتیکی نووک تیز و سیخ‌ئاسا،
چوارپێانی پێ ده‌بزوینن یان ده‌پوتینن.

هێله‌رماسی؛ یاره‌لماسی: ۱. گیایه‌کی ئالیکی به
لکی ژیر‌خاکیه‌وه که‌ چهند چووزی به
سهریه‌وه‌یه و له روانی ئەو چووزانه لاسکیکی
ئه‌ستور به دی دئ، گولی بنه‌وشی روون یان
سپی و به کۆمه‌ل به شیوه‌ی هیشووی چه‌تراسا،
گه‌لای لیکدراو و میوه‌ی خر و سوور و ژه‌هرن
ده‌دا ۲. سه‌لکی ژیرزه‌وینی ئەو گیایه که ته‌ژی
له ناشاسته‌یه و بۆ خواردنیکه‌ی هه‌مووانیه.

□ سیب‌زمینی ترشی: سی‌بن‌ه‌رد؛ سی‌بنه‌رد؛
سی‌بنه‌ه‌رد؛ گوله‌سیپو؛ په‌ل‌وو‌ک‌باخی؛
سیپه‌هرزله؛ سیپه‌بن عه‌رزله؛ سیقه‌روگ؛
سیپی بن عه‌رز: ۱. گیای‌یکی ئالیکی به
لاسکی ریک و زیر و په‌ل‌په‌ل، لق‌ی هه‌وایی
زۆر کورت، گه‌لای ساکاری تاک که به سه‌ر
زه‌ویه‌وه ده‌ردئ و دوو جوړ گولی زه‌ردی
لووله‌یی له نیوه‌راستدا ده‌رده‌کا ۲. لاسقی
بن‌ئه‌رزئ ئەو گیایه.

سیبک /sɪbak/: اسم. گوپزه: ۱. جوړه
سهرپنجیکی خری پته‌وه که تار‌اده‌یی به هه‌موو
لایه‌کدا ده‌سوورئ «سیبک فرمان: گوپزه‌ی
فرمان» ۲. [گفتاری] سیب آدم [کالبدشناسی]
سیبل /sɪbl/: ها؛ [فرانسوی از آلمانی] /اسم. نیشانه:
۱. ئامانج؛ کیلک؛ نیشانی ۲. ته‌خته یان
مقه‌وایه‌کی وینه‌دار یان نوانه‌دار که بۆ راهینانی
تیراوژی ده‌کرێته نیشانه.

سیتی اسکن /sɪtiyeskan, sɪti'eskan/: [انگلیسی]
/اسم. [پزشکی] سیتی سکه‌ن؛ شیوه‌یه‌ک وینه‌گری
له ئەندامانی له‌ش (وه‌ک می‌شک، گورچیه و ...) به
هۆی تیشکی نادیارای ایکس و گاما بۆ
ناسینه‌وه‌ی ئەندامی نه‌خۆش و ده‌رمانی
نه‌خۆشی.

سیخ /sɪx/: ها؛ /اسم. سیخ؛ سیخ؛ شیش؛ کاش؛
فیش؛ بژ؛ زیخ؛ شیشه: ۱. میله‌به‌کی باریکی
کانزایی و بری‌جار چیوی به نووکی تیزه‌وه که
پتر بۆ شت برژاندن به‌که‌لک‌دئ «سیخ کباب:

سیر قهقرايی: رهوتی دواوه کی؛ بزاوی
پاشه کشانه و بهرودوا؛ گهشتی دواگه ری.
سیر نزولی: رهوتی خواره کی؛ جوولانه وه
بهره وخوار.

□ سیر آفاق و آنفس کردن: [دبی/ شار و ولاتان
گهړان و له کار و باری خه لک پامان.

سیر کردن: ۱. گهړان؛ گهشت کردن؛ گهشت
و گیلان؛ کهوتنه ری له شوینیکه وه بو
شوینیکی دی ۲. [گفتاری/ روانین؛ نوارین؛
تهواشا کردن؛ سهیر کردن.

سیر ۱ / sîr، ها/ اسم، سیر: ۱. یه کهی کیشان
به رانبهر به ۷۵ گرمه ۲. سیری؛ سیروک؛
سیرک؛ گیاه کی نالیکی به سه لکی هه لتوقیوی
بن نه رزیله ی له تکه جیاوازی له ناو کاژی ناسک
و سپی، به گه لای هیلکه یی نووک تیر و گولی
سپی چه تریه وه ۳. سه لکی نهم گیاه که
که لکی خوراک و دهرمانی هه یه.

□ سیر کوهی ۴ واک

از سیر تا پیاز: [مجازی/ نووک و بهد؛ ورد و
درشت؛ خاس و خراو؛ سه رتا خوار؛ هه موو
بابه تی به وردی (نشست و از سیر تا پیاز ماجرا را
برایم تعریف کرد: دانیش و نووک و بهدی
رووداوه که ی بوم گیراوه).

سیر: ۱. صفت، سیر؛ تیر: ۱. مپ؛ تهسل؛ مرد؛ مپ؛
بی نیاز له شتیک به هوی بهرهمندی لهو شته
بی که م و کووری «از غذا سیر شدن: تیر بوون له
چیش ۲. [مجازی/ بیزار؛ وهرز «از زندگی سیر
شدن: له زیان تیر بوون» ۳. توخ؛ به رهنگی
یه کده ست، خه ست وخول و تاریکه وه «قهوای
سیر: قاوه یی توخ».

□ سیر شدن: تیر بوون؛ سیر بیهی: ۱. تهسل
بوون؛ مپ بوون ۲. [مجازی/ بیزار بوون.

سیر کردن: تیر کردن؛ سیر کرده ی: ۱. به
نه اندازه ی به سنده چیش به که سی دان
۲. بی نیاز کردن ۳. [کنایی/ لی بیزار بوون؛ چنه

□ سیخونک زدن: تیوه ژان؛ تیوه ژانندن؛
تیوه ژهنندن؛ پیوه ژهنندن؛ نه قیزه دان؛
نه قیزه کوتان.

سیخی ۱ / sîxî: صفت. [گفتاری/ ۱. به سیخ؛
سیخدار ۲. راست؛ قیت؛ قنج؛ قوت.

سیخی: ۱. قید. ۱. سیخی؛ سیخیک؛ سیخیو؛
بلیسکیوه؛ هه ر سیخ «کیاب سیخی چند؛ که باب
سحیک چهنده؟» ۲. راست؛ قوت؛ به شیوه ی
قیت و ره پ.

سید / sayyed, seyyed، ها؛ سادات: [عربی/ اسم،
سه یی؛ سهد؛ سه ی؛ سی؛ نهوی له توره مه ی
پیغه مبه ری نیسلام بی.

سیدریت / sîdrît: [؟/ اسم، [کانی شناسی/
سیدریت؛ که ربوناتی سروشتی ناسن؛ جو ری
پولای سروشتی که له پولای ده سکرد قایم تره.

سیدد / sayyede, seyyede، ها؛ [عربی/ اسم،
سه یژن؛ سه یزاده؛ سه یژا؛ ژنی که له توره مه ی
پیغه مبه ری نیسلام بی.

سی دی. / sî.dî، ها؛ [انگلیسی/ اسم، سی دی؛
که رسته یه ک به شیوه ی په ری ه کی گرد و
ناسکی پلاستیکی بو گلدانه وه و گواسته نه وه ی
زانیاری که مپیوتر (به دنگ و رهنگ و نووسراوه):
دیسک فشرده، لوح فشرده

سیر / siyar: [عربی/ جمع ۴ سیرت

سیر / sayr: [عربی/ اسم، گهشت: ۱. گهړانه؛
رهوت؛ کار یا رهوتی رویشتن له شوینیکه وه بو
شوینیکی تر (سیر سعودی: که رانه ی هه لچو)
۲. سهیر؛ گهشت؛ نوره؛ گهړان و ته ماشا؛ گهشت
و گیل؛ سیل «سیر آفاق و آنفس: سهیری خه لک و
ولاتان».

□ سیر باطن: [مجازی/ گهشتی دهروون.

سیر تکاملی: رهوتی گوروان؛ روشتن به رهو
پینگه شستن و کامل بوون.

سیر سعودی: رهوتی هه ورازی؛ چوون به رهو
بان.

بیزنه‌ی.

سیر^۱: قید: تیز؛ تیز و ته‌سهل؛ سیر و پهر
 «می‌خواهم سیر نگاهت کنم: دهمه‌وی تیر لیت
 پروانم».

- سیر^۲: پیواژه. - سیر؛ - یان؛ جی «گرمسیر؛
 گهرمه‌سیر».

سیرائی /sirā'i/ سیرایی

سیراب /sirāb/: صفت. تیراو؛ پاراو؛ به‌ش‌بردوو له
 ثاوی پیویست.

سیراب بودن: ترهان؛ پاراو بوون؛ تیراو بوون؛
 تهر و بر بوون. هه‌روه‌ها: سیراب شدن؛ سیراب
 کردن

سیرایی /sirābi/: اسم. ۱. /ها/ ورگ؛ کرش؛
 نه‌شقه‌مه؛ هور؛ هیلگ. ۲. کیپا؛ گیپا؛ کیپار؛
 گیپار؛ گییی؛ گیپال؛ گیپه؛ پیخوری که له ورگ
 دروست ده‌کری^۳. پاراوی؛ تیراوی؛ سه‌قا؛ دۆخ
 یان چۆناوچۆنی تیراو بوون.

سیرایی /sirāyi/: اسم. [گفتاری] تیری؛ سیری؛
 ته‌سه‌لی «این بچه اصلاً سیرایی ندارد: ئەم منداڵە خۆ
 تیری بۆ نیه»؛ سیرائی

سیرت /sirāt/: ها؛ سیر؛ [عربی] /اسم/ [ادبی] مۆنه؛
 هو؛ خوو؛ خده و ناکار «صبر کن ای دل! که صبر
 سیرت اهل وفاست: سه‌برکه گیانه! سه‌بر مۆنه‌ی
 ئەهلی وه‌فایه»؛ هه‌روه‌ها: سیره

سیرت کردن: [گفتاری] خراب کردن؛
 بی‌نابروو کردن؛ ئیلاقه‌کردنی کچ یان ژن.

سیرتوشی /sīrtoršī/: اسم. ترشی سیر؛ تورشی
 سیر.

سیرچشم /sirčəšm, -čašm/: ان؛ صفت.
 [مجازی] چاوتیر؛ بی‌واز و نیاز له شتی.

سیرخواب /sirxāb/: صفت. [مجازی] تیرخه‌و؛
 تیرخه‌و؛ سیروهرم؛ بی‌نیاز به‌خه‌و له به‌ر زۆر
 نووستن.

سیرداغ /sīrdāq/: اسم. سیرداخ؛ سیری وردکراو
 و له رۆندا سووره‌وه‌کراو.

سیرسیرک /sīrsīrak/: ها؛ ان؛ /اسم/ سیریه؛
 سیرسیر؛ سیرسیریه؛ سیرسیرگ؛ سیرسری؛
 سیرسک؛ میروویه‌ک به‌له‌شی قول و تۆخ،
 شاخی دریژ و مه‌چه‌کی چواربه‌ندی، بریکیان
 بی‌بال، که پتر له‌سه‌ر پیی دواوه‌ده‌زوون و له
 ژیر خۆل یان ماکی داپزیو یا گژ و گیاهه‌گه‌را
 ده‌که‌ن.

سیرسیرک خانگی: به‌رسورکه؛ رپولک؛
 سوپ‌سور؛ سوپ‌سوره؛ سفره‌پره؛ سفره‌فره؛
 سیرسه؛ سیرسک؛ سیرسگ؛ مه‌شکه‌دپ؛
 سیرسیره‌مای؛ سه‌یله‌مالی؛ سیرسهرگی.

سیرسیرک درختی: سیرسه؛ چرچرک؛
 شیرشیره؛ جۆری سیرسک که لاسکی گیا
 ده‌سمی و گه‌رای تی‌ده‌کا.

سیرسیرک صحرائی: سیرسگه؛ سیرسیره
 ده‌شتی؛ له‌جۆره‌کانی سیرسک که زیان و
 میلمی گژ و گیاهه.

سیرک /sīrk/: ها؛ [فرانسوی] /اسم/ سیرک؛
 ۱. شوینی رانانی شانۆکی گیانه‌وه‌رانی
 ده‌سته‌مو، به‌نبازان، گالته‌جاران و چاوبه‌ستان
 «رفته بودیم سیرک خیلی دیدنی بود: چوو‌بووینه سیرک
 زۆر سه‌یر بوو» ۲. گرۆیه‌ک که به‌رنامه‌ی وا
 به‌رپۆه‌ده‌به‌ن.

سیرک‌باز /sīrkbāz/: ها؛ ان؛ [فرانسوی] فارسی
 /اسم/ سیرکیار؛ سیرک‌باز؛ هونه‌رمه‌ندی شانۆگیر
 له سیرکدا.

سیرم /sīrom/: از کردی /اسم/ [قدیمی] سیرم؛
 سیرمه؛ دوال؛ دفیئل؛ دوهیئل؛ دفتیت؛ زویئل؛
 زۆله؛ زیوار؛ ته‌سوو؛ پارچه‌ی له‌چهرم‌پراو.

سیرمانی /sīrmānī/: اسم. [گفتاری] تیری؛
 تیرایی.

سیرمانی نداشتن: تیری بۆ نه‌بوون؛ ناگای
 تیری نه‌زانین.

سیره /seyre/ سیره

سیره /sīre/: [عربی] سیرت

رېځکوپېک که کومه له یهک پېک دینن «سیستم متری: سیستمی متری» ۲. نیزام؛ دوزنه ۳. تۆر؛ نهوهی به شینهوهی شتی یان بهر یوه بردنی راژه گه لیکلی وه نه ستوه ۴. نهوهی (به تایبته لهمه ماشین و دهز گاهه) بیچم، پیکهاته، یان شتومه کی تایبته هیه.

سیستماتیک / *sistemātik*: [فرانسوی] صفت. سامانه‌ند؛ دوزنه دار.

سیستول / *sistol*: [فرانسوی] اسم، [پزشکی] سیستول؛ قوناخ ویکهاتنه وه و کرژ بوونه وهی دل له خولیکي کارکردنیدا.

سیسموگراف / *sismog(e)rāf*، ها: [فرانسوی] اسم، لهره نگار؛ لهره نگار؛ نامرایی بۆ ناسین و نووسینی شه پؤلی لهره، به تایبته لهره ی بومله رزه.

سیسمولوژی / *sismoloji*: [فرانسوی] اسم، لهره ناسی؛ لهره ناسی؛ زانستی لیکولینه وه سه بارت به بومله رزه و لهره گه لی ده سکرد.

سیسمومتر / *sismometr*، ها: [؟] اسم، لهره پیټو؛ لهره پیټو؛ نامرایی نه اندازه گرتنی راده و مه ودای لهره.

سیسمونی / *sīsmōnī*: [از سنسکريت] اسم، جل و پيداويستی کورپه، که له لایه ن مالی دایکوه پیش له دایک بوونی به دیاری بوی دینن.

سی.سی. / *sī.sī*: [انگلیسی] اسم، [مخفف] سی.سی.؛ سانتیمتری چوارپالوو.

سی.سی.یو. / *sī.sī.yū*: [انگلیسی] اسم، [مخفف] سی.سی.یو.؛ به شی تایبته تی چاهه دیر له نه خوشانی دل له نه خوشخانه دا «نیمه شب حالش به هم خورده بردنش سی.سی.یو. نیمه شه و حالی ټیکچوو، بردیانه سی.سی.یو.»

سیصد^۱ / *sīsad*: اسم، سیسه ده؛ سیسه ت؛ یهره سه ده؛ هیره سی؛ هیره سه ی؛ هیره سه ی؛ ژماره ی سهره کی دوا ی دوو سه ده و نه وه و نۆ و

سیری / *sīrī*: اسم، تیری؛ تیره تی؛ تیرایی؛ ته سه لی؛ سیری؛ دۆخ یان چۆنیه تی تیر بوون. سیریلی / *sīrīlī*: [فرانسوی] خط سیریلی خط

سیری ناپذیر / *sīrīnāpazīr*: صفت. تیری نه ناس؛ به بی توانایی یان تایبه تمه ندی تیر بوون «عطش سیری ناپذیر؛ تینوویه تی تیری نه ناس».

سیزاب / *sizāb*، ها: اسم، گازین گیا؛ گیاتیراوی؛ گهری گیا؛ چهن جوړه گیای گولداري هه میشه یی، به لاسک و گه لای گوشتن، گه لای ددانه دار یا خو بی ددانه و به رامبر به یهک، گولی گچکه ی سپی یان که وهی رۆشنه وه.

سیزده^۱ / *sīzda(h)*: اسم، سیزده؛ سیانزه؛ سیازده؛ سیانگره؛ سیزه؛ سینزه؛ زیارده؛ هیریس؛ هیره س؛ ده و سی؛ ژماره ی سهره کی دوا ی دوازه و بهر له چارده.

سیزده^۲: صفت. ۱. سیزده؛ سیازده؛ سیانزه؛ سینزه؛ زیارده؛ دانه یهک زۆر تر له دوازه دانه ۲. سیزده هم.

سیزده بدر / *sīzda(h) - sīdebedar*: اسم، سیزده به ده؛ سینزه به ده؛ سیانگره وه ده؛ سیانگره ی وه هار؛ رۆژی سیزده هه می خا که لیه وه که له جینگه لی کونی ئیرانیه و خه لک له و رۆژدا به گشتی ده چنه سه یران.

سیزدهم / *sīzdahom*: صفت. سیزده هم؛ سیانزه هم؛ به ریز، پله یان جینگه ی سیزده وه.

سیزدهمی / *sīzdahomî*: ضمیر. سیزده هه می؛ نه وه ی له ریز، پله یان جینگه ی سیزده همدایه.

سیزدهمین / *sīzdahomîn*: صفت. سیزده یه مین؛ سیزده هه مین؛ سیازده مین؛ به پله، ریز یان جینگه ی سیزده هه مه وه.

سیستم / *sīstem*، ها: [فرانسوی] اسم، سیستم؛ سیستم؛ ۱. دهزگا؛ سامانه؛ کۆندام؛ گرۆیه ک له شت، بابه ت یان دیارده گه لی پیکه وه گیري

بەر له سیسد و یه ک.

سیصد^۲: صفت. سیسه؛ یه رهسه د: ۱. یه کئ زۆر تر له دوو سه د و نه وه د و نو دانه ۲. سیسه ده م.

سیصد م / sîsadom: صفت. سیسه ده م؛ سیسه دوم؛ به ریز، پله یان جیگه ی سیسه ده وه. سیصد می / sîsodomî: ضمیر. سیسه ده می؛ سیسه ته می؛ نه وه ی له ریز، پله یان جیگای سیسه ده مایه.

سیصد مین / sîsodomîn: صفت. سیسه ده مین؛ سیسه ته مین؛ یه رهسه ده مین؛ به پله، ریز یان جیگه ی سیسه ده مه وه.

سی سنار / sîsan(n)ār: /سم، /قدیمی، /گفتاری/ ۱. سی سنار؛ ۳۰۰ دینار؛ نه وه نده ی ۶ شای یان ۳۰ دیناری پاره ی کۆنی ئیران ۲. /کنایی/ پاره یه کی زۆر که م.

سیطره / seytare: /عربی/ /سم، /ادبی/ ده سه لات؛ ده سه چووی؛ چیری /می خواست سیطره ی خود را بر مجلس همچنان حفظ کند: ده یه وه ویست ده سه لات ی خۆی به سه ر کۆردا هه روا به ره دوام را گرت.

سیفلیس / sîflis: /فرانسوی/ /انگلیسی/ سیفیلیس

سیفن / sîfon، ها: /فرانسوی/ /سم، سیفون:

۱. ده فره ئاوێ که به داکیشانی لۆسه یی، ناوه که ی به ته وژمه وه به ره ده بیته ناو کاسه ی ده ساو و ده ی شۆر یته وه ۲. لووله یی که به گوشاردانی لۆسه ی سه ری، ئاوا کار ی ده کا ۳. /نامتداول/ و شتر گه لوو؛ و شتر گه روو؛ گونجه ی سواله تی، سمندی یان چوده نی تیک خراو بۆ راگوزانی ئاو ۴. لووله یه کی چه ماوه به شیوه ی به سه ریکی به رزتر له ویتری، که تراو له کۆگه ی سه ره نزمه که وه هه لده کی شریته ناو لووله به رزه که وه، نه م که رسته یه بۆ خالی کردنه وه ی تراوی کۆگاگه لی جی مه ترسی

وه ک باکی بنزین به کار دئ * سیفون

سیفون / sîfon: /عربی/ سیفن

سیفی / seyfi: /از عربی/ سیفی

سیفیلیس / sîfilis: /فرانسوی/ /انگلیسی/ /سم،

سفلیس؛ فه رنگی؛ هالۆق؛ بای بوور؛ نه خۆشیه کی کۆنی په تایه که تووشی نه ندامانی شه رم دئ. هه ره ها: سفلیس؛ سیفلیس

سیک / sîk، ها: /از هندی/ /سم، سیک؛ ئایینیک له هیندوستان؛ شوینکه و تووانی ئایینی «وشنو» که لقیک له دینی بوودایه.

سیکل / sîkl، ها: /فرانسوی/ /سم، چه رخه؛ خول: ۱. ماوه کاتی که زنجیره رووداو یان دیارده گه لیکی تیدا روو ده دا «سیکل کرین: چه رخه ی که ربون» ۲. ده وه؛ ماوه یه کی دیاریکراو بۆ جیبه جی بوونی کارگه لیک «سیکل اول: خولی یه که م».

سیکل کرین / سیکل کرین، چه رخه

سیکلامن / sîklāmen: /فرانسوی/ نگونسار^۱

سیکلمه / sîklame: /از فرانسوی/ /سم، ۱.

نگونسار^۲. په مه بی به به ره رنگیکی به وه شه وه.

سیکلمه: صفت. به ره رنگی په مه بی به ره رنک به نوش.

سیگار / sîgār، ها: /فرانسوی/ /اسپانیایی/ /سم،

سگار؛ سیار؛ سیگار؛ جگه ره؛ جگاره؛ جفاره؛ جفهره؛ توتنی ده کاغه زه وه پینچراو بۆ کیشان.

سیگار برگ: جگه ره ی به رگ؛ گه لا؛ گه لا توتنی لیکه وه پینچراو بۆ کیشان.

سیگار پیچیدن: لا پینچان؛ سیگار / جگه ره /

سیگار پیچانه وه؛ جگه ره ره پیچنه ی؛ توتن به کاغه زکردن و سازکردنی سیگار.

سیگار کشیدن: سیگار / جگه ره / سیگار کیشان /

خواردن؛ جگه ره کیشای / کیشه ی؛

هه لمژینی دوو که لی جگه ره «جوان کم سالی

ایستاده بود و داشت سیکار می کشید: لاویژه یه ک
وهستا بوو خهریک بوو سیکاری ددکیشا».

سیگاری^۱ / sigārī ، ها: [فرانسوی/اسم،
۱. سیگاری؛ سیگار فروش؛ جگه ره فروش
۲. غه ره ی به نی باریک و دریژ.

سیلاب / silāb ، ها: [فرانسوی/اسم، [زبان شناسی]
برگه؛ بهش؛ بره؛ بچوو کترین یه که ی زمانی
په یفین، دوا ی واج، بریتی له (لای کهم) پیتیکی
دهنگدار و یه کیکی بی دهنگ.

سیگاری^۲ / ها: [صفت. سیگاری؛ سگاری؛ سیاری؛
جفاره کیش؛ جفاره خور؛ جفهره خور؛
جفهره کیش؛ جگه ره خور؛ جگه ره کیش؛
ثالووده ی سیفار (من سیکاری نیستم؛ من سیکاری
نیم).

سیلان / sayalān : [عربی/اسم، [ادبی] رهوانی؛
بزاقی ماکئ شل.

سیگما / sigmā : [یونانی/اسم، سیگما؛
۱. هه ژدهه مین پیتی ئه لف و بیته که ی یونانی
»δ« : زیگما

سیلان / silān : [؟] / [اسم، شیرهی خورما.
سیل بند / seylband ، ها: [عربی/فارسی/اسم،
بهند؛ لاوگر؛ بهریند یان دیواری که بو بهرگری
له هه لمه تی لافاو دروست کراوه.

سیگنال / signal ، ها: [فرانسوی/انگلیسی/اسم،
سیگنال: ۱. هه نار؛ هه وه؛ ئامازه ی دهنگی یان
تیشکی ۲. بوق؛ فیهه.

سیلت / silt : [؟] / [اسم، [زمین شناسی] سیلک؛
خوله بهردی دهنگوردی بچوو کتر له زیپک و
گه وره تر له دهنگی گله ئیربار که نزیکه ی ۰/۰۳
میلی متره و له بن چۆم و زئ و زیباراندا به دهم
با و ئاوه وه دهنیشی.

سیگنال سیستم / signālsistem ، ها: [فرانسوی]
/اسم، ده زگای ئامازه کهر.

سیل خیز / seylxîz : [عربی/فارسی/صفت،
لافاوگر؛ لافاوگه؛ به تاییه تمه ندی لافاو داگرتن
«ایجاد سد و سیل بند در مناطق سیل خیز ضروری است؛
دانانی بهند و لاوگر له ناوچه گه لی لافاوگردا
پنیوسته».

سیل / seyl : [عربی/اسم، لافاو؛ ۱. لیفاو؛ لاپاو؛
سیلاو؛ لاسامه؛ لاختیز؛ لاو؛ له ی؛ له ی؛ لیشت؛
لی؛ لی؛ لا؛ لالاف؛ لیسه ر؛ لییه؛ لوشاو؛ له هر
۲. [مجازی] شالاو؛ لیثاو؛ ههرشتی که وه کوو
کوماییکی زل له کتوپرا به ربیته وه «سیل سپاه
دشمن؛ شالای سوپای دوژمن».

سیلر / sîler : [انگلیسی/اسم، سیلیر؛ درزگر؛
ههر یه ک لهو ماکانه ی که بو بهرگری یا
گرتنی درز و که لین، پروکاریکی پی سواخ
دهدن.

سیل آمدن: لافاو/سیلاو/لاختیز ههستان؛
لافاو/سیلاو/لاختیز هاتن؛ لاو ئامه ی «در جنوب
سیل آمد و خسارات زیادی به بار آورد؛ له باشووردا
لافاو ههستا و زهره یکی زوری دا».

سیل زده / seylzade ، ها: هان: [عربی/فارسی]
صفت. لافاو لیدر او؛ لافاو بردوو؛ ئاو بردوو؛
گه زنگاز به هوی لافاووه.

سیل گرفتن: لافاو داگرتن؛ ئاو داگرتن؛ لاپال
داگرتن؛ لاوهره گیرته ی «خیلی از زمینهای
کشاورزی را سیل گرفت؛ لافاو زوری زهوی و زاری
داگرت».

سیلک^۱ / silk : [انگلیسی/اسم، هه وریشم؛
ئاوریشم.

سیل / sil : [؟] / [اسم، فک
سیلاب / seylāb : [عربی/فارسی/اسم، لافاو؛
لیفاو؛ لاپاو؛ لالاف؛ لاشاو؛ لیثاو؛ تیژاف؛

سیلک^۲: صفت. هه وریشمی.
سیل گیر / seylgîr : [عربی/فارسی/صفت. لافاوگر؛
بهر لافاو؛ وهره لاو؛ لاوداگر؛ لافاوگه؛ لیفاوگر؛

چل دان.

سيمهای کسی قاتی شدن: /مجازی، گفتاری/ تیکچوون؛ شپرز بوون؛ شیوانی که سیک؛ سهر له که سیک شیویان؛ ئالۆزیان؛ تووشیاری ئالۆزی زهینی بوون «سرهمین قضیه سیمهایش قاطی شد: ههر له سهر ئه و بابه ته تیکچوو».

به سیم آخر زدن: /مجازی/ چش له ههموو شتی کردن؛ به توون لی کردن؛ بۆ رووبه روو بوونه وه له گهل باریکدا، له هیچ نه سلهمینه وه و موکور دهست بۆ ههموو شت بردن «دیدم چاره ای نیست، به سیم آخر زدم و توی آب پریدم: دیم چار نیه، چشم له ههموو شتی کرد و بازم دایه نیو ناوه که وه».

سیم^۱ /simā/ : [عربی/ اسم، /ادبی/ سیم؛ سهروسیم؛ سه کوت؛ ریخت؛ بیچم؛ سه کوم؛ دیمهن؛ په چک؛ به چک؛ سکه؛ سکوم؛ نموود؛ ماژه؛ قهواره؛ ئه دگار؛ ئادگار: ۱. روومهت؛ روخسار؛ چار؛ دهم و چاو؛ چر و چهنه؛ چر و چاو؛ چههره؛ سه حهت؛ روو؛ دیم؛ روی ۲. دیدار؛ تهحر؛ قه لخت؛ قه لافهت؛ قیافه؛ قله؛ ماعد؛ سهر و سه کوت؛ که سم؛ ته شک؛ زهرا؛ پهزا؛ رهخت؛ تووز؛ دیلمان.

- سیم^۲ : پیواژه. - دیمهن؛ - روومهت؛ - تووز؛ - نموود «پری سیم؛ پهری دیمهن».

سیماب /simāb/ : [اسم، /ادبی/ سیماف؛ زیو؛ زیوه؛ جیوه.

سیمان /simān/ : [فرانسوی/ اسم، چه مهنه؛ چیمه نته؛ چیمه نتوو؛ سمیت؛ سمنت؛ سیمان؛ گهردی که له پیترانی ئاههک و گلله ئیربار پیکدی و به تیکهل بوونی ده گهل ئاودا رهق داده گهری: سیمان پرتلند

سیمان پرتلند

سیمانکاری /simānkārī/ : [فرانسوی/ فارسی] اسم، سیمانکاری: ۱. پیشه ی که سی که به

سه تار: سیمی سی تار^۴. جوړیک ماسی ئاوی شیرین که له قاسمه ده کا: ماهی سیم

سیم افشان: سیمی چه پک؛ سیمی که له چهن رسته ی سیمی باریک پیکهاتوو.

سیم برق: تیلی کاره با؛ سیمی پتر له مس بۆ گواستنه وه ی کاره با. ههروه ها: سیم تلفن؛ سیم تلگراف

سیم خاردار: ئاسنورک؛ ئاسندرک؛ هه سن درک؛ درکه ئاسنینه؛ تیلی وارشی درک دار.

سیم رابط: سیمی پیوه ند؛ له ته تیلی روو کیشداری سه ریک پریز و سه ریک دووشاخه، بۆ دریتر کردنه وه ی سیمی که رسته ی کاره بایی و ته له فون.

سیم رادیو: تیکه سیمی روو کیشدار به دووشاخه ییکه وه بۆ گه یاندنی کاره با به رادیو. ههروه ها: سیم اتو؛ سیم تلفن؛ سیم یخچال

سیم زمین: سیمی زهوی؛ سیمی ئیتر؛ ریسه یی له سیم بۆ دابین کردنی هیمنی له ئامیرگه لی کاره بایی و بهرگری له بهرق گرتن و زیان دیتنی ئامیره که، به زهمینه وه ده نین. سیم ظرفشویی: سیم؛ ته ل فافون؛ هه وادی کانزایی بۆ شوردن و بریقه لی خستنی دهفر و دۆله.

سیم فاز: تیلی فاز؛ تیلی که له تووری به شینه وه ی کاره بای که م تهوژمدا له چاو نه رز و به ده نه ولتاژی هه یه.

سیم کابل: تیلی کابل؛ کابل.

سیم نول: تیلی نول؛ تیلی که له تووری به شینه وه ی کاره بای که م تهوژمدا له چاو نه رز و به ده نه ولتاژی سیفر یان زور که می هه یه.

سیم کشیدن: ۱. سیم داخستن؛ سیم کیشان ۲. /مجازی، گفتاری/ چل کیشان؛ چل وه شانن؛

سیمان کار ده کا ۲. /ها/ کارگهی دروست کردنی بهرهمی سیمانی. ههروهها: سیمانکار

سیمانی / simāni: [فرانسوی] صفت. سمتی؛ سیمانی؛ چیمهنتوویی «آجر سیمانی؛ ناچوری سمتی».

سیمبان / simbān ، ها: /ان/ اسم. سیموان؛ تیلئان؛ کریکارئ که چاوه‌دیری سیمی کاره‌با، برووسکه یان ته‌له‌فوونی وه ئه‌ستویه.

سیم‌پوش / simpûš ، ها: /اسم/ سیم‌پوش؛ تیل‌پوش؛ لوله‌یه‌ک که کابل داده‌پوشی و ده‌بیاریزی.

سیم‌پیچ / simpîč ، ها: /اسم/ سیم‌پیچ؛ سیم‌لوله؛ سیملول؛ سیمیکی لول‌پیچ که به هوی تیپه‌رینی کاره‌باوه، مه‌یدانی میگناتیسی به‌دی دیتیت. سیم‌لوله

سیم‌چین / simčîn ، ها: /اسم/ سیم‌چن؛ جوری ئه‌موردست به شه‌ویله‌کی تیژی که‌وانه‌یه‌وه بو برینی سیم.

سیمرخ / simorq: /اسم/ سیمرخ؛ سیمورغ؛ سیرنگ؛ سیمرخ؛ سیمه‌رخ؛ سیمرخ: ۱. /ها/ مه‌لیکی ئه‌فسانه‌یی که نمانای ژیرییه و ده‌کیوی قافدا ده‌ژی ۲. /نجوم/ عه‌نقا؛ وینه‌ی گه‌ردوونی له ئاسمانی نیمه‌گۆی باشووریدا.

سیم‌فام / simfām: /صفت/ [دبی/ زیوین؛ زیوین؛ زیوی؛ زیولام؛ به‌رنگی زیو «پرتو سیم‌فام ماه‌بر همه‌جا گسترده‌بود؛ تریفه‌ی زیوینی مانگ له‌همموو لاوه‌بلاوه‌ی کردبوو».

سیمک / simak ، ها: /اسم/ قولاپه‌یان چیوی سه‌رچه‌وت که تالی هه‌وریشمی پی با‌ده‌دهن.

سیم‌کارت / simkār: /ها: [از انگلیسی] /اسم/ سیم‌کارت؛ کارتیکی تایه‌تی بو ریخستنی برئ که‌رسته‌ی کاره‌بایی (وه‌ک ته‌له‌فوون، کارتی بانکی

یان قولفی کارتی).

سیمکش / simkeš ، ها: /اسم/ سیمکش:

۱. که‌سێ که پیشه‌ی دامه‌زاندنی سیمه‌بو کاری جوراوجور ۲. ئامرازئ که زیرینگه‌ران تیلی زیر و زیوی پی ساز ده‌کهن.

سیمکشی / simkeši: /اسم/ سیمکشی؛ کار و ره‌وتی دامه‌زاندنی سیم و پیدایسته‌کانی له شوئینیکی تایه‌تی بو پینک‌هینانی خولگه‌یان تۆرکی نوئ. هه‌روه‌ها: سیمکشی کردن

سیمگون / simgûn: /صفت/ [دبی/ زیوی زیوین؛ زیوینه؛ زیولام؛ زیقی؛ سینه‌م؛ سیمه‌ن؛ وه‌ک زیو.

سیم‌لخت‌کن / simloxtkon ، ها: /اسم/ سیم‌رووتین؛ جۆریک ئه‌مبورده‌ست که لیواره‌ی شه‌ویله‌کانی به‌روه‌ناو داشکاوه و سیمی پی رووت ده‌که‌نه‌وه.

سیم‌لوله / simlûle: /اسم/ سیم‌پیچ

سیمی / simî: /صفت/ سیمی؛ ته‌لی؛ تیلی:

۱. چی‌کراو له سیم «تور سیمی؛ تۆری سیمی» ۲. سیم‌دار (تلفن سیمی؛ ته‌له‌فوونی سیمی) ۳. به‌تابه‌نی سیمی «دفتر سیمی؛ ده‌فته‌ری سیمی».

سیم‌کردن: سیمی کردن؛ به‌رگ‌گرتنی کتیب و ده‌فته‌ر به‌تیرۆکردنی سیم له ریزه‌کونی په‌راوێزدا به‌جیگه‌ی تابهن.

سیمیا / simiyā: [معرّب/ اسم/ قدیمی/

سیمیا؛ له‌زانسته‌کۆنه‌کان، که پنیان وا‌بوو به‌و زانسته‌وه‌وشه و ناوی وا‌ده‌ست ده‌که‌ون که به‌وته‌وه‌یان هه‌ر ویست و داخوازیه‌ک جیبه‌جی ده‌بی و هه‌روه‌ها بیر و هزری که‌سانی تری پی ده‌زانئ.

سیمین / simîn: /صفت/ [دبی/ زیوین؛ سیمین:

۱. سیمه‌ن؛ زیقین؛ زیوینه؛ سیمینه؛ سینه‌م؛ دروس‌کراو له‌زیو «جام سیمین؛ جامی سیمین» ۲. چۆر؛ سپی و بریقهدار وه‌ک زیو «سیمین ساق؛ به‌له‌ک (زیوین)».

سینمایی /sînemā'î, sînamā'î/: [فرانسوی] سینمایی

سینماتیک /sînemātek, sînamātek/: [فرانسوی] /سم. سینهمایه کی بچووک که ته نیا فیلمی هه لکه وته و سه رکه وتووی تیدا پیشان ده درئ.

سینماتیک /sînemātik, sînamātik/: [فرانسوی] /سم. سینهماتیک؛ به شیک له زانستی دینامیک که له سه ر باوی شت، به بی چاو کردن له جرم یا هیژ ده کۆلێته وه:

کینماتیک

سینمادار /sînemādār, sînamā-/: [فرانسوی] /سم. سینهمادار؛ خواهنی سینهما.

سینماداری /sînemādārî, sînamā-/: [فرانسوی] /فارسی] /سم. سینهماداری؛ ۱. خاوهن سینهما بوون ۲. به رپوه بردنی سینهما.

سینمارو /sînemārow, sînamā-/: [فرانسوی] /فارسی] /صفت. فیلمباز؛ هۆگر و هۆکاره به رویشان بۆ سینهما «جوانهای سینمارو او را خوب می شناسند: لاوه فیلمبازه کان باش ده یانسان».

سینماسکوپ /sînemā(e)skop/: [فرانسوی] /سم. شیپوهی فیلمهه لگری بۆ شاندان به سه ر په رده یه کی پان به رپژه ی پانی به درپژایی ۱ به ۲، ۵ وه.

سینماگر /sînemāgar, sînamā-/: [فرانسوی] /فارسی] /سم. سینهماوان؛ ئه وی کاری به ره هم هینان و ده رهینانی فیلمی سینهمایه؛ سینماکار «یک سینماگر فرانسوی نیز در این جشنواره شرکت داشت: سینهماکاریکی فرهانسه ویش له م میهره گانه دا به شدار بوو».

سینمایی /sînemāyî, sînamāyî/: [فرانسوی] /صفت. سینهمایی؛ سینمایی؛ پیوه نیدار یان سه ر به سینما «فیلم سینمایی: فیلمی سینهمایی».

سین /sîn/: /سم. سین؛ سی؛ ناوی عه ره بی ساز ده هه مین پیتی ئه لفوبیتکه ی فارسی.

سیناپس /sînāps/: [فرانسوی] /انگلیسی] /سم. [کالبدشناسی] شویتی یه ک گرتنی دوو خانه ی ده ماری.

سینتیک /sînetik/: [فرانسوی] /سم. [فیزیک] سینتیک: ۱. لقئ له زانستی فیزیک که ده په رژیه سه ر کاریگری هیژ به سه ر جووله ی ته ندا ۲. کار و ره وتی گۆرانکاریه کی فیزیکی یان کیمیاوی * کینتیک

سین جیم /sîncîm, sînam-/: [فرانسوی] /سم. [تعریض] /باس و خواص؛ لی پرسینه وه «چرا داری این قدر سین جیم می کنی؟ بۆ ئه مه نده خه ریکی باس و خواص ده که ی؟».

سینرژتیک /sînerjetik/: [؟] /سم. سینرژتیک؛ زانستی که له سه ر به شداری کردنی پاژگه لی سیسته میک له پیکهینانی پیکهاته گه لی شونی، کاتی یان کار کردی ده په رژی.

سینرژیسیم /sînerjîsm/: [؟] /سم. هاویاری؛ ئاریکاری؛ هاوکاری.

سینک /sînk/: [انگلیسی] /سم. سینک؛ کاسه ی ده فرشوری؛ له گانی کانزایی که له چیشتخانه دا له ژیر شیر ی ئاوه وه بۆ ده فر شستن دایده نین ۲. [نامتداول] له گان؛ کاسه ئاسایه ک بۆ ژیری مندال و نه خۆش.

سینما /sînemā, sînamā/: [فرانسوی] /سم. سینهما؛ ۱. ببنایه ک به یه ک یان چهند ژووره وه بۆ رانی فیلم ۲. هونه ر و پیشه ی ساز کردنی فیلمی سینهمایی ۳. که ره سه ته ی شاندانی فیلم (پروژیکتور، په رده، ئاپارات و ...).

☐ **سینمای صامت**: سینهما ی بی ده نگ؛ زانیاری ساز کردنی فیلمی وا که ده نگ ی هونه ریشه کانی تیدا نابیسری. هه روه ها: **سینمای ناطق**

سینمائی

سینوزیت /sinozīt/ : [فرانسوی] /سم،
[پرتسکی] سینوزیت؛ ئاییسان و هه و کردنی
سینووس.

سینوس /sînûs/ ، ها: [فرانسوی] /سم،
[کالبدشناسی] سینووس؛ هلۆل و کلۆری
نۆئیسکی کاپۆل که پتر یان له گهل ڤیگای
هه ناسه دا له پێوه نیدان (وهک سینووسه کانی
لووت).

سینوسوئید /sînûso'id/ : [؟] /سم، [ریاضی]
که وانهی سینووسی؛ که وانهی وهک پێل (ه).

سینه ^۱ /sine/ : /سم. ۱. سنگ؛ سینگ؛ سین؛
سینه؛ بهشی پێشووی لهش له ژێر ملهوه تا
ژوووهوی سک «سینه‌اش را جلو داده بود؛
سنگی دابوو» ۲. /ها/ سه‌رسنگ؛
سه‌رسین؛ مه‌مک؛ مه‌مه؛ چیچه؛ سینگ و
به‌رۆک، به‌تایبەت له ژناندا «سینه‌های
برجسته‌ای داشت: سینگى خړ بوو» ۳. /ها/
[گفتاری] سنگ؛ سی «شریت سینه: شهره‌تی
سنگ» ۴. /مجازی/ ناخ؛ سینگ؛ سنگ؛ دل؛
هه‌ناو؛ هه‌ناف «سینه مالامال درد است ای دریا
مرهمی: ناخ پراوێر داخه، ناخ بۆ مه‌له‌میک»
۵. /مجازی/ یادگه؛ به‌ر؛ بیر؛ حافیزه «همه‌را
از سینه نقل می‌کرد: گشتی له به‌ر ده‌گوتوه»
۶. سنگ؛ سنگه‌ل؛ سنگه؛ به‌ر «سینه‌ی کوه:
سنگه‌ی کێو».

☐ **سینه به سینه**: ده‌مه‌به‌ده‌م؛ ده‌ماو‌ده‌م؛
سینه‌به‌سینه؛ به‌شێوه‌ی را‌گو‌ی‌زانی سه‌ر
زاره‌کی «این داستان سینه‌به‌سینه نقل شده است:
ئهم چیرۆکه ده‌مه‌به‌ده‌م هاتوو».

☐ **سینه زدن**: سینگ کوتان.

سینه سپر کردن: [کنایی] سنگ کردنه
قه‌ل‌خان؛ سنگ دانه به‌ر؛ له به‌ران‌به‌ر
که‌سی یا هیزیکه‌وه راوه‌ستان و پاشگه‌ز
نه‌بوون «سالها در برابر مشکلات زندگی سینه

سپر کردم و آخ نگفتم: ساله‌های سال سینگم
دایه به‌ر ته‌نگ و چه‌له‌مه‌ی ژین و ده‌نگم
نه‌کرد».

سینه صاف کردن: /مجازی/ ئیج کردن؛ به‌کۆخ
یان دهر‌دانی هه‌وا، ڤیی هه‌ناسه به‌ردان
«سینه‌اش را صاف کرد و گفت ... نیحی کرد و
گوتی: ...».

سینه کردن: [گفتاری] ۱. گهل /هه‌ره‌وه‌ز
کردن؛ به‌ره‌ه‌ف‌ک‌رنی ده‌سته یان
گرۆیه‌ک بۆ ئه‌نجامی کاریک ۲. وه‌به‌ر
نان؛ سه‌ر پێوه‌نان؛ لیک‌تر کۆکردنه‌وه و
دانه به‌ر خۆ و برد ۳. سک دان «دیوار
سینه کرده بود و داشت خراب می‌شد: دیواره‌که
سکی دابوو، خه‌ریک بوو دهر‌پووخا».

سینه ^۱: صفت. [گفتاری] کۆم؛ داچه‌ماو؛ کوور؛ به‌ره‌وه
دهر چه‌ماوه.

سینه‌الی /sînâli/ : /سم. سینه‌الی: ۱. /ها/ هه‌ر
یه‌که له که‌سانی هۆزێ که زۆربه‌ی خه‌لکی
ولاتی سربیلانکا پێک دێن ۲. زمانی ئه‌وه هۆزه،
له زمانگه‌لی هیندو-ئێرانی.

سینه‌بند /sineband/ ، ها: /سم،
۱. سینه‌به‌ره؛ سینه‌نگه‌به‌ره؛ سینه‌به‌ند؛
سینه‌به‌ن؛ مه‌مکه‌به‌ن؛ مه‌مکه‌به‌ن؛ جو‌رێ
ژێرپۆشی ژانه بۆ به‌رگری له داهێزانی
مه‌مکان ۲. به‌رسینه؛ وه‌رزین؛ سنگ‌به‌ند؛
به‌ره؛ به‌رسینگ؛ به‌رسینگه؛ به‌ره‌ک؛ به‌ره‌ی
زین؛ قایش و قرووشی سنگی ئه‌سپ.

سینه‌په‌لو /sînepahlû/ : /سم. [گفتاری]
سینه‌پالوو؛ پزوو؛ فرک؛ ئاف‌سینگ؛ به‌ره‌زام؛
ژان و برک له سه‌رماوه «هوا حسابی سرد شده،
این کت را بپوش وگرنه سینه‌په‌لو می‌کنی: هه‌وا
به‌راستی سارد بووه، ئهم کۆته له‌به‌ر که ده‌نا
سینه‌پالوو ده‌گری».

سینه‌چاک /sînečāk/ : صفت. [مجازی]
دل‌سووتاو؛ جه‌رگ‌بر‌ژاو؛ ئه‌وینداری زۆر به

تاسه ی خه م داگرتوو.

سینه خیز / *sînexîz*: اسم. سنگه خشکی؛ سینه خشئی؛ سکه خشئی؛ سکه خشکه؛ دۆخی لهش له کاتیکدا که هه ر سهر و سنگ له زهوی بهرز بێتهوه و رویشتن له سهر ئانیشک بێ.

☐ سینه خیز رفتن: سنگه خشکی چوون؛ سکه خشئی کردن؛ راخوشین به سهر زهویدا به یارمهتی ئه ژنۆ، ئانیشک و سهر ئهنگوستانی بێ.

سینه درد / *sînedard*: درد^۲

سینه راما / *sînerāmā*: [فرانسوی] اسم. سینه راما؛ شیوهیهکی فیلمه لگری که له سێ دووربین و چهند کههستهی دهنگه لگری که لک وهرده گیرئ و به رووی پهردهیهکی پانی چهماوه دا و به سێ پروژیکتورهوه نیشان دهدرئ.

سینه ریز / *sînerîz*: ها:/ اسم. ناشق بهند؛ سینه ریز؛ ملوانکهی به کۆمهله شت پێوه ههلواسراو.

سینه زنی / *sînezani*: ها:/ اسم. شینگیری؛ چهمه ره؛ تازیه باری به خۆ کوشتن و به سهر سینگدان هوه.

سینه سرخ / *sînesorx*: ها:/ اسم. بوو که سووره؛ مه لئیکی له تیره ی تووکا به سه رپشتی خۆله می شئی ئامال ئاوی و جووچکی رهش و سنگ و پالی سوور و فرپنی نزمه وه.

سینه سوز / *sînesûz*: صفت. [مجازی] جهرگ سووتین؛ جهرگ بېر؛ دل برژین؛ هۆی ئازاری ههست و نهستی زۆر و درێژخایهن «آه سیه سوز؛ ناخی جهرگ سووتین».

سینه کش / *sînekeš*: اسم. سینگه لان؛ سینه کیش؛ سینه کهش؛ دهسه وه نه؛ لیس؛ دهسته وهه وراز؛ جیگای بهربلاو و راسا له

به رانه ره وه «سینه کش کوه؛ سینگه لانی چیا».

سینه مال / *sînemāl*: اسم. سینه خشئی؛ سینگه خشئی؛ سکه خشئی؛ خشکه به سهر ئانیشکه وه به شیوه یێ که ته نیا سهر له زهوی بهرز بێته وه.

سینی / *sîni*: ها:/ اسم. سینی؛ سینیکی؛ ته وه ق؛ ته باخ؛ ۱. بهر کهش؛ بهر گهش؛ مه عجمه؛ مه جومعه؛ مه جوعمه؛ مه جمعه؛ مه جحه؛ یالته بهق؛ ته بسی؛ دهفریکی تهخت و پهل بۆ له سهر دانان و بردنی شتومهک به تابهت دهفری خواردن و خواردنه وه ۲. بهر کهش؛ بهر گهش؛ مه عجمه؛ مه جومعه؛ مه جوعمه؛ مه جمعه؛ مه جحه؛ یالته بهق؛ ئاوا دهفرئ به ناوه روکیه وه ۳. په ره یێ که ده ژیر بهشی له که رهسته یهک ده خرئ بۆ کۆکردنه وه ی دارژاوه ۴. مه نگری؛ له نگه ری؛ دهفریکی گرد و کهم تا زۆر گه وه له چئو که له به وه جاریدا که لکی لئ ده گرن ۴. [مکانیک] پاژیک له ماشیندا.

سینیور / *sîneyor*: [اسپانیول] اسم. سینیور؛ ئاغایا؛ له نازناو و سه رناوه کانی ئاغه واتی ئوروو یا: سنیور

سیور سات / *siyûrsât*: [ترکی] سورسات

سیویل / *sîvîl*: [فرانسوی] صفت. ناچه کداری؛ ولاتی؛ شه خسی.

سیه^۱ / *siyah*: صفت. [مخفف، ادبی] رهش؛ سیاو؛ سیه.

سیه^۲: پێشوژه. رهش-؛ سیا-؛ سیه- «سیه چادر؛ ره شمال».

سیه جسم / *siyahcesm*: [فارسی/عربی] اسم. جسم سیاه ☐ جسم

سیه فام / *siyahfām*: صفت. [ادبی] رهشتاله؛ سه وه ره؛ رهش باف؛ رهش باو؛ ته خلک؛ تیه؛ تاله؛ سیازندۆق؛ سیازهندۆق.

ش

تېخه يه کی زور تیزه وه بۆ لابر دنی پرزه و ورده لکی سهر کانزا.

شاپور زدن: شاپور دان؛ برهن/ بروهن لیدان؛ تاشینی ورده لکی سهر کانزا به برهن.

شابک / šābek, ها:/ اسم. / مخفف / شابک؛ شابهک؛ ژماره ی سپارده؛ ژماره ی ستانداری نیونه ته وه بی کتیب.

شابلون / šāblon, ها:/ [آلمانی] / اسم. شابلون؛ کلیشه؛ کهرسه یهک له وینه ی پهره ی کانزایی یان پلاستیکی به کون و درزگه لیکي به شیوه ی پیت، ژماره یان شکلی جوراوجوره وه، بۆ نووسینی پیت، ژماره، نه اندازه گرتنی سهری مه ته و...

شابلون زن / šāblonzan, ها؛ ان:/ [آلمانی] / فارسی / اسم. شابلون کار؛ کلیشه کار؛ نهو کریکاره که به شابلون؛ کار ده کات.

شابه / šābe:/ [از عربی] / اسم. هاوتا؛ هاومال؛ نیشه؛ چه شن؛ جفت؛ له وینه «شابه ندارد: هاوتای نیه».

شاییزک / šābīzak, ها:/ اسم. به له دوون؛ گیایا یه مه؛ سنیوه خوو گانه؛ هه نگووره تاله؛ هه سه ن به گی؛ قیره گیا؛ تووله زره؛ گیاییکي ژاراوی له تیره ی باینجان، به ریشوی نه ستور و قه لهو و په گاژو، گه لای باریک و کورت، گولی

ش / š:/ حرف. ش؛ نیشانه ی شازده هه مین پیتی نه لف و بیتکه ی فارسی.

ش / še:/ اسم. ۱. شی؛ ناوی شانزده هه مین پیتی نه لف و بیتکه ی زمانی فارسی ۲. / مخفف / ه؛ سالی هه تاوی «سال ۱۳۱۸ ش.؛ سالی ۱۳۱۸ ی ها» ۳. / مخفف / ژ؛ ژماره؛ نه ژمار «ش ۷۰: ژ ۷۰» (واتا: ژماره ی هفتا).

ش - / aš, eš / ضمیر. ۱. - ی؛ - ش؛ جیناوی ملکی لکاو بۆ سییه م که سی تاک «دستش؛ کتابش؛ خانه اش؛ دهستی؛ کتیبی؛ یانه ش» ۲. - ی / - ی؛ - ش؛ جیناوی بهرکاری لکاو بۆ سییه م که سی تاک «بردش بانه و مدتی آنجا نگهش داشت: بردی بۆ بانه و له ویدا ماوه یهک رایگرت».

ش - / eš / پسوند. - شت؛ - ش؛ نیشانه ی ناوی چاوگ «برش؛ آزمایش؛ پرشت؛ نازمایش».

شا - / šā / پیشوازه. / مخفف / شاه شاه ۲

شائه / šā' ebe / [عربی] شایبه

شائق / šā' eq / [عربی] شایق

شاباش / šābāš, ها:/ اسم. شاباش؛ شواش؛ پووله؛ زه پنهوشان؛ زه پهوشان؛ پاره یی که له زه ماوه ندا ئه یکه نه سهر بووک و زاوا یان نهو که سهیدا که هه لده پهری.

شابر / šābor, ها:/ [آلمانی] / اسم. شاپور؛ برهن؛ بروهن؛ کهرسه یه کی وه ک مؤرت، به دهسته و

شاخ گل: لقی گول؛ په لی گول؛ لکی گول.

شاخ نبات: شاخه نهوات.

□ شاخ به شاخ شدن: شاخه و شاخ بوونه وه:

۱. شهر کردن؛ لیک هه لشاخان؛ ټیک گیران؛

گریه ی «دیروز دامادها شاخ به شاخ شده بودند:

دوینن زواکان شاخه و شاخ بیوون»

۲. ویک که وتن؛ گه پچان؛ لیکدانی دوو

که ره سه ی گواستنه وه له رووبه رووی یه کدا

(با یک کامیون شاخ به شاخ سد؛ له گه کامیونیکدا

شاخه و شاخ بوون).

شاخ توی جیب کسی گذاشتن: /مجازی/

که سیک دنده دان؛ پف کردنه قولی که سیک؛

هه لخراندنی که سیک؛ که سیک هه لنان بو

کاری (به تابه ت مملاتی له گه ل که سیکی تردا)

(داری شاخ توی جیب می گذاری؟؛ خه ریکی دنه

ده ده ی؟).

شاخ در آوردن: /مجازی/ شاخ دهره پنان؛

شاخ زنیه ی؛ یه کجار سه رسو و پمان «از این

حرفش شاخ در آوردم؛ له م قسه یه شاخم دهره پنا».

شاخ زدن: قوچ تی هه لدان؛ شاخ تی هه لدان؛

شاخ لیدان؛ قوچدان؛ قوچ لیدان؛ شاخ وه شان؛

قوچ وه شانندن؛ قوچ هاویشن؛ قوچه ی؛ شاخ

شانه ی؛ شه قون؛ به شاخ له که سی یان

شتیک دان (مواظب باش ساخت نزن؛ وشیار به

ساخت لی نه دات).

شاخ کسی را شکستن: /مجازی/ ده می که سیک

شکاندن؛ چاو که سی چهرمگه و کردن؛

به زاندنی که سی یان شتیک «هر کس با من در

بیفتد شاخش را می شکنم؛ هه ر که سیکم لی راست

بیته وه ده می ده شکنم».

شاخ و دم نداشتن: /مجازی/ بی شاخ و بال

بوون؛ ئاسایی بوون؛ سه یر و سه مهره نه بوون

(این هم خانه، خانه که شاخ و دم ندارد؛ ئه مه یش

مال، مال خو شاخ و بالی نه).

شاخ و شانه کشیدن: /مجازی/ هه ره شه کردن؛

گه وره و تاک و قاوه یی ئامال به نه وش و به ری

هینده ی گیل اسه وه که گه بیوه کانی ره ش و

بر یقه دارن: پلادن

شاو / šāpo ، ها: /فرانسوی/ اسم، شاو؛

له نگه ری؛ شه پکه؛ جوړه کلاویکی پیوانه ی

خرتی لیوا ره گیراوه: کلاه لگنی

شاتر / šāter ، ها: /انگلیسی/ اسم، شاتیر؛

په رده یه کی بچو و که له پشت دیافراگمی

دووربینی وینه گری و فیلم هه لگری

ئانالوگ وه که به باز بوون و به سرانی له

خیرایی جوړا و جوړدا، هندی لیدانی تیشک

له سه ر فیلمه که ته کووز ده کات.

شاتن / šāton ، ها: /فرانسوی/ اسم، شاتون؛

ده سته ی پیستون که له گه ل بان و خوار کردنی

پیستوندا ده جوولی و میل له نگ له نیو موتوردا

ده سوورینیتته وه * شاتون

شاتون / šāton: /فرانسوی/ شاتن

شاخ / šāx: /اسم، ۱. شاخ؛ سترو؛ ستروو؛ ستر؛

ستره؛ ستره ه؛ ئه سرو؛ ره ه؛ شوق؛ شوته؛

قوچ؛ کلوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛ قوچ؛

هه‌ره‌شه و گوره‌شه‌کردن؛ گه‌فاندن؛ گه‌فین.
 ازاین شاخ به آن شاخ پریدن: /کنایی/
 شاخه‌وشاخ/ بانه‌وبان کردن؛ ئەم لق و ئەو لق
 کردن؛ له‌سەر کاریک نه‌وه‌ستانه‌وه؛ له
 کاریکدا دانهمه‌زران؛ نه‌حه‌وانه‌وه: این شاخ و
 آن شاخ کردن

این شاخ و آن شاخ کردن ﴿﴾ از این شاخ به
 آن شاخ پریدن

شاخابه / sāxābe، ها: /سم، ۱. سک‌دان و به‌ره‌و
 پیش چوویی کۆمای ئاو (زه‌ریا، زیریار، چۆم) له
 به‌ژدا ۲. لق‌ئاو، ئاوی که له کۆمای ئاویکی
 گه‌وره‌تر (وه‌ک که‌نداو، زیریار یان رووبار) جوئ
 بووه‌ته‌وه.

شاخدار / sāxdār، ها: /ان: /سم، قۆچدار؛
 شاخدار؛ سترۆدار «جانور شاخدار: گیاندار
 قۆچدار».

﴿﴾ دروغ شاخدار دروغ

شاخسار / sāxsār، ها: /ان: /سم، ۱. لک‌وپۆ؛
 لق‌وپهل؛ پهل‌وپۆ؛ به‌شیک له‌دار که له‌لق‌وپۆی
 زۆری لئ‌بووه‌ته‌وه ۲. شالق؛ لقیکی گه‌وره‌که
 خۆی چه‌ندین لقی هه‌یه.

شاخص^۱ / sāxes، ها: /عربی/ اسم، پیناسه:
 ۱. چه‌نینه‌یه‌کی نه‌گۆر و دلخوازی وا که
 ناسینه‌ری ئەندامیک له‌کۆمه‌لیکدا به «شاخص
 سلسبوس برای نشان دادن: پیناسه‌ی سلسبوس
 بۆ نیشاندانی تین» ۲. ژماره‌یی که گۆرانی
 که‌مینهی له‌ناست ژماره‌ی پایه‌پیشان ده‌دا
 «شاخص قیمت: پیناسه‌ی نرخ» ۳. پارامیتر «دما،
 فشار و رطوبت از شاخصهای جوئ‌اند: تین، ته‌وژم و
 شی له‌پیناسه‌گه‌لی که‌شن» ۴. /قدیمی/ سه‌عاتی
 هه‌تاوی؛ کات‌ئمی‌ری رۆژی ۵. خه‌ت‌کی‌شیک
 پله‌که‌دار بۆ ئەندازه‌گرتنی مه‌ودای خالگه‌ی
 نه‌خشه‌هه‌لگری ۶. میل؛ ده‌مه‌یی که‌ژماره، لا
 یان به‌ره‌و شوئینیک پیشان ده‌دات ۷. نیشاندەر؛
 پیشاندەر؛ نوانه؛ پینوئین ۸. پتوانه؛ پتومان؛

پتوهر.

شاخص^۲: صفت. هه‌لکه‌وته؛ هه‌لکه‌وتوو؛ به‌رچاو؛
 دیار؛ گرۆبه‌ر «او در میان همکارانش شاخص بود: ئەو
 له‌نیو هه‌لکه‌وته‌کانیدا هه‌لکه‌وته‌بوو».

شاخک / šaxak، ها: /سم، شاخه‌ک:
 ۱. هه‌شکه‌ر؛ شاخ؛ زیده‌یه‌ک له‌بان سه‌ری
 میروان، هه‌زارپینیان و سه‌خت‌پیناسه‌وه که
 وه‌ک ئەندامیکی هه‌ستیار کار ده‌کا ۲. قۆچکه؛
 شاخۆچکه؛ چووکه‌له‌قۆچ ۳. چل؛ پۆ؛ شاته؛
 لکی گجکه‌ی دار.

شاخکدار / šaxakdār، ها: /ان: /صفت.
 شاخه‌کدار؛ قۆچکه‌دار؛ شاخۆچکه‌دار؛ هه‌شکدار؛
 به‌هه‌شک.

شاخ‌وبرگ / šax-o-barg، ها: /سم،
 له‌لق‌وپۆ؛ لق‌وپۆ؛ لک‌وپۆ؛ لق‌وپهل؛ له‌لق‌وپۆ؛
 لک‌وپهل؛ پهل‌وپۆ؛ چل‌ووئیل: ۱. بژوپۆ؛
 جق‌وبه‌لگ؛ سه‌رجه‌می چل‌وپۆی گیاه‌که
 «شاخ و برگ درخت جلو پنجره را گرفته بود:
 له‌لق‌وپۆی داره‌که به‌ره‌ده‌لاقه‌کی گرتبوو»
 ۲. /مجازی/ رافه‌کاری زیده‌له‌وتاردا «خیلی
 به‌داستانش شاخ و برگ داده بود: زۆر لق‌وپۆی به
 چیرۆکه‌کی دابوو».

شاخه / šaxe، ها: /سم، ۱. شاخه؛ لق؛ پهل؛
 پهلک؛ لپ؛ لک؛ لکه؛ له‌ژگ؛ قیت؛ تا؛ چلۆک؛
 چل؛ شات؛ به‌شیک له‌لاسکی دار، ده‌وه‌ن یان
 پنجه‌گه‌یا که وه‌ک ساقه‌ته‌یه‌کی بچووکت لئ‌وه
 سه‌ره‌له‌دا «یکی از شاخه‌های درخت توت رفته بود
 خانه‌ی همسایه: لقیک له‌دارتوو که چوو‌بووه‌نیو
 مالی دراوسیکه‌وه» ۲. لق؛ شاخه؛ پهل؛ به‌شیک
 له‌کۆمه‌لیکی به‌ربلاوتر: /الف/ که‌باپیرانیان
 به‌کیکه «شاخه‌ای از گردهای کرمانجی را به قوچان
 کوچ دادند: لقیک له‌کوره‌کرمانجیه‌کانیان به‌ره‌و
 قوچان تاراند» ب) ده‌سته‌زمانگه‌لی که به‌بۆنه‌ی
 ویکچوونی وشه‌کانیان له‌گه‌ل زمانیکدا، پیکه‌وه
 هاو‌ره‌گه‌زن «زبانهای ایرانی شاخه‌ای از زبانهای

شاخی: ماکی شاخین.

□ شاخی شدن: رَه‌قینه به‌ستن؛ رَه‌قيله به‌ستن؛ شه‌قار- وه‌قار بیهی؛ رَه‌ق هه‌لگه‌پران و وه‌ق ماکی شاخی لپه‌تانی به‌شیک له سهرپِستی گیانداران «پاشنه‌هایش پینه بسته و شاخی شده بود؛ پاژنه‌کانی ببوونه پینه و رَه‌قینه‌یان به‌ستبوو».

شاد / šād: صفت. شاد؛ شاو؛ شای: ۱. گه‌وز؛ به‌که‌یف؛ ده‌ماخ‌چاخ؛ دل‌روون «همه شاد شدند؛ همه‌وو شاد بوونه‌وه» ۲. شادی هپنه‌ر «روز شاد؛ رۆزی شاد». هه‌روه‌ها: شاد بودن؛ شاد شدن؛ شاد کردن

شاداب / šādāb: صفت. په‌ژ؛ سهرحال؛ گه‌ش؛ گه‌وش؛ گه‌وز؛ نازاف؛ ته‌روبه‌ر؛ ته‌روتول؛ گه‌ش‌وشلک؛ ته‌رچک؛ بسکوری؛ هه‌قیاری شادی «چهره‌ی شاداب؛ گل شاداب؛ روخساری په‌ژ؛ گولی گه‌ش».

شادابی / šādābî: اسم. په‌ژ؛ گه‌شی؛ گه‌وشی؛ به‌گه‌شه‌یی؛ به‌نه‌شه‌یی؛ له‌گه‌شه‌یی؛ ته‌رچکی؛ ته‌روبه‌ری؛ گول‌به‌ده‌می؛ تی‌راوی؛ سهرحالی؛ نازافی.

شادان / šādān: قید. شادان؛ به‌شادیه‌وه؛ به‌که‌یفخۆشیه‌وه؛ به‌دلخۆشیه‌وه «شادان و خندان به‌خانه بازگشت؛ شادان و دم به‌پیکه‌نین گه‌رایه‌وه بۆ مال».

شادباش / šādbāš: ها/ اسم. پی‌روزیایی؛ شاگا؛ شه‌گه؛ شابه؛ شاواش؛ شوانی؛ شوباش؛ شاباش؛ وته‌یه‌ک به‌نیشانه‌ی به‌شداری له‌شادی یان دلخۆش‌بوون له‌سهرکه‌وتنی که‌سیک پیتی ده‌گوتری یان بۆی ده‌نوو‌سری «حاضران در مجلس به‌عروس و داماد شادباش گفتند؛ ئاماده‌بوان له‌کۆره‌که‌ پی‌روزیاییان له‌بووک و زاوا کرد».

شادخواری / šādxārî: ها/ اسم. [دبی] کاری مه‌ی خواردنه‌وه هاورِی ده‌گهل که‌یف و خوشیدا. هه‌روه‌ها: شادخوار

شادروان / šādorvān: اسم. [قدیمی]

هندوایرانی هستند: زمانگه‌لی ئیرانی لَئیک له‌زمانه هیندوو-ئیرانیه‌کانن» ج) به‌شیک له‌زانباری که‌بکریته له‌به‌ستینگه‌لی پی‌وه‌ندیداری تر جوو بکریته‌وه «خون‌شناسی شاخه‌ای از علم پزشکی است: خوین‌ناسی شاخه‌یه‌ک له‌زانستی بژیشکیه» د) به‌شی له‌ریخ‌راوه‌یه‌ک «شاخه‌ی آموزشی وزارت نفت: به‌لی فی‌کاری وه‌زاره‌تی نه‌وت» ه) باریکه‌یی که‌له‌جاده، رووبار یان زیباریک جوو ده‌بیته‌وه «شاخه‌ی از آب سیروان: لَئیک له‌ئاوی سیروان» و) به‌شیک له‌چلچرا که‌گل‌پۆنکی پی‌وه هه‌لده‌واسری ۳. /زیست‌شناسی/ لق؛ شاخه؛ په‌ل؛ له‌دابه‌شکراوه‌گه‌لی گیانه‌وه‌ری و گیایی؛ به‌شیک له‌زنجیره‌یی که‌خۆی ده‌بیته‌چهند ریز «شاخه‌ی پرندگان: لقی په‌له‌وه‌ران».

□ شاخه‌ی گل: لقی/چلی/ په‌لکی گول؛ په‌لی چکۆله‌ی گیایه‌کی گولدار که‌گولی پی‌وه بی «چند شاخه‌ی گل آورد و توی گلدان گذاشت: چهند له‌ق گولی هینا و خستیه‌نیو گول‌دانه‌وه».

شاخه‌ای / šāxe'î: قید. ۱. لَئیک؛ له‌قیک؛ چلیک؛ چلیو؛ په‌لی؛ له‌قیو «شاخه‌ای صد تومان می‌فروخت: لَئیکی به‌سهد تمه‌ن ده‌فروشت» ۲. چلی؛ په‌لی؛ به‌چلی؛ به‌پیی لق «شاخه‌ای حساب می‌کنند: چلی حیسابی ده‌که‌ن».

شاخه-شاخه / šāxešāxe: صفت. لق-لق؛ له‌ق-له‌ق؛ په‌ل-په‌ل؛ چل-چل؛ زۆر لق و په‌ل‌دار «رو‌دخانه در آن نقطه شاخه‌شاخه می‌شود: چۆم له‌و شوینه‌دا لق-لق ده‌بیته‌وه». هه‌روه‌ها: شاخه-شاخه‌شدن؛ شاخه-شاخه کردن

شاخه‌نبات / šāxenabāt: ها/ [فارسی/عربی] اسم. شاخه‌نه‌وات؛ تیکه‌نه‌واتی که‌به‌شیوه‌ی لق دروست کراوه.

شاخی / šāxî: صفت. شاخین؛ قۆچی؛ له‌ماکی کراتین، واتا ماکی پیکه‌ینه‌ری قۆچ «ماده‌ی

۱. په شمال؛ خپوه؛ هڅه؛ تاول؛ چادره؛

سیامال ۲. سابات؛ ساوات؛ سه یوان؛ که پر ۳. به ربه ند؛ ناوگر.

شادروان / šādravān ، ان /: صفت. خوالیخوښوو؛ په وان شاد؛ خاوهن په وان شاد به بونه ی چاکه کاری له دریژایی ژباند (پیزناوی مردووان).

شاد کام / šādkām ، ان /: صفت. /دبی/ که یفخوښ؛ به هره وه له شادی و خوښی به هوی کامه رانیوه «دلم شد به دیدار تو شاد کام؛ که یفخوښ بووم به دیداری تو».

شاد کامی / šādkāmī ، ها /: اسم. که یفخوښی؛ کامه رانی؛ دؤخ یان چونیته تی شاد و دلخوښ بوون.

شادمان / šād(e)mān : صفت. /دبی/ شاگه شکه؛ شادمان؛ شادومان؛ دلخوښ؛ شاد؛ شا؛ که یفخوښ؛ به هره وه له شادی، به تایبته شادی گه وړه و دریژخایه «از شنیدن این خبر شادمان شد: له بیستنی هم هواله شاگه شکه بوو».

شادمانه / šādmāne : قید. /دبی/ به شادمانیه وه؛ شادمانانه؛ به شادیه وه؛ به دلخوښیه وه «شادمانه می خندیدند: به شادمانیه وه پیده کهنین».

شادمانی / šād(e)mānī ، ها /: اسم. شاگه شکه یی؛ شادمانی؛ شادومانی؛ خوښی زور؛ شابووی؛ شادانی؛ شاهینه؛ دؤخ یان چونیته تی شاد بوون، به تایبته به هره مه ند بوون له شادی گه وړه و دریژخایه.

شادی / šādi ، ها /: اسم. خوښیان؛ شادی؛ شایی؛ سؤز؛ تووک؛ به ده ماغی؛ خوښی؛ خوښی-خوښی؛ گه شه؛ شهوق؛ په مهت؛ به که یفی؛ هه ون؛ ته په ده ماخی؛ که یف سازی؛ که یف خوښی؛ باری ده روونی که له سر که وتوو یی، به خته وه وری یان هه بوونی شتیکی دلخوازه وه سر چاوه ده گری «از شادی سر از پا نمی شناختم: له خوښیاند پام زه وی

نده گرت».

شادی کردن: شادی کردن؛ شایی کردن؛ خوښی کردن؛ وه شی که رده ی؛ که یف کردن؛ ده بر پینی خوښحالی و شادی خو «همه می خوانند، می رقصیدند و شادی می کردند: هه موو ده یان خویند و هه لده په رین و شادیان ده کرد».

شادی آور / šādi'āvar, šādiyāvar : صفت. دلغه که ری؛ دلخوښکه ری؛ شادیه پین؛ به دیه پینه ری شادی.

شادیانه / šādiyāne : اسم. /نامتداول/ شایانه؛ خوښی؛ چه پله پیزان؛ شایلوغان؛ کاری که به نیشانه ی ده بر پینی خوښحالی له رووداو یک، نه نجام ده در پست (وه کوو دیاری دان به که سیک یان پیک خستنی جه ژن و میوانی).

شادیبخش / šādībaxš : صفت. دلخوښکه ری؛ شادی به خش؛ شادیه پین؛ دلگوشا؛ شادیه پینه ری؛ هوی شایی «خبر شادی بخش: هوالی شادیه پینه ری».

شاذ / šāz(z) : [عربی] صفت. /دبی/ ده گمه ن؛ نایاب.

شارب / šāreb ، ها /: [عربی] اسم. /دبی/ سمیل؛ سوئل؛ سیول.

شاربن / šārbon : [فرانسوی] اسم. /پیزسکی/ په شه برین؛ په شه زام؛ سیازام.

شارت و شورت / šārt-o-šûrt : اسم. /تعریض/ هه په شه وگو په شه؛ شاته شات؛ قه پ و قال؛ هه را و هه په شه؛ گه ف و گو په شه؛ شات و شووت؛ هارت و پورت؛ قال و قوو؛ زارت و زورت

شارح / šāreh ، ان /: [عربی] اسم. لیکوله ری؛ رافه کار؛ که سی که و اتا شی ده کاته وه یان له سر کتیپیک رافه دهنووسی «او شارح اصول اقلیدس بوده است: نه و لیکوله ری بنه ماگه لی نوقلیدوس بووه».

شارژ / šārj : [فرانسوی] اسم. گه ش؛ ۱. چه ندیتی

شازاده؛ شاهزاده؛ شازا.

شاسترسون / śāstersūn / [؟] بهمنی سرخ،

بهمنی

شاسی / śās(s)î / ها؛ [فرانسوی] اسم. ۱. شاسی؛

چوارچیوهی ژیرینی ماشین که هوده و

بهشکانی دیکه‌ی له سهر سواره ۲. دوگمه؛

کلیل؛ پشکۆژ؛ کللی که به نه‌نگوست گوشاری

ده‌دهن تا ده‌زگای بکه‌ویته کار ۳. ژیرده‌ستی؛

ژیرده‌سی.

شاش / śāš / اسم. [گفتاری] میز؛ میز؛ گمیز؛

گمیز؛ زاراو؛ پیتشاو؛ شاش؛ فوک.

☐ شاش بزرگ: [مجازی] عه‌عی ره‌ش؛ عه‌عا؛

کارگاه‌ره «شاش بزرگ کرده: عه‌عی ره‌شی

کردوه».

شاش خالی / کوچک: میز؛ میز؛ گمیز؛ میزکال؛

میز‌ته‌ره؛ کاربووچک.

☐ شاش کردن: میزتن؛ میزتن؛ میزبان؛ میزبان؛

میزان؛ میستن؛ میز / میز کردن؛ گمیز کردن /

که‌رده‌ی.

شاش کسی کف کردن: / تعریض / ناو له گونانی

که‌سیک گه‌ران: ۱. گمیزی که‌سیک کف

کردن؛ مه‌یلی که‌سیک جمین ۲. پینگه‌یشتن؛

بالغ بوون؛ پهرفین؛ چوونه سهر دیوار «تازه

شاشش کف کرده بود: تازه پینگه‌یشتبو».

شاش کسی گرفتن: بۆ که‌سی میزهاتن؛

میزهاتن؛ گمیزنامه‌ی / نامای «بد وقتی شاشش

گرفته بود: ناوخت میزی ده‌هات».

شاشبند / śāšband / اسم. [پزشکی] شاشبه‌ن؛

چورکه‌پیچ؛ دۆخ یا دیارده‌ی میزگیران؛

میزگیران؛ گمیزگیریه‌ی؛ پیتشاو قه‌تیس بوون؛

دیارده‌ی کووه بوونی میز له میزه‌لدان و خالی

نه‌بوونی به‌هۆی نازاری ده‌ماری، چيامانی، و...

حبس بول

شاشو / śāšû / ها؛ / صفت. [گفتاری] ۱. ده‌له‌میز؛

ده‌له‌میز؛ ده‌له‌میز؛ میزه‌ک؛ گمیزن؛ میزن؛

کاره‌با، به‌تابیه‌ت که‌می یان زۆری

نیلیکترونه‌کان له شتیکدا ۲. کار یان ره‌وتی

گه‌شانه‌وه؛ گه‌شاندنه‌وه؛ کار و باری پرکردنه‌وه

«شارژ گاز فندک؛ شارژ باتری موبایل: که‌شانه‌وه‌ی

گازی فنده‌ک؛ که‌شاندنه‌وه‌ی باتری موبایل»

۳. چارجینگ

☐ شارژ شدن: گه‌شانه‌وه: ۱. گه‌ش

بوونه‌وه؛ گه‌شه‌وه بوون له‌به‌ر وه‌رگرتن و

هه‌لگرتنی شتیک به‌ پیچه‌وانه‌ی به‌تال

بوونه‌وه‌ی ۲. [مجازی] بووژانه‌وه؛

ژووژانه‌وه؛ ژووژایانه‌وه. هه‌روه‌ها: شارژ

کردن

شارع / šāre' / ها؛ [عربی] اسم. ۱. [ادی]

/شوارع/ شه‌قام؛ ره‌واز؛ ره‌باز؛ بوارگه؛ ره‌گا؛

ره‌ی ۲. /ان/ دیناوه‌ر؛ داهینه‌ر یان

دامه‌زرینه‌ری شه‌ریعت.

☐ شارع عام: شه‌قام؛ ره‌واز؛ ره‌باز؛ بوارگیشتی؛

ره‌گیاه‌ک که بۆ هه‌موان ده‌بیته.

شارلاتان / šārlātān / ها؛ [فرانسوی از ایتالیایی]

صفت. شارلاتان؛ فیلباز؛ یارمباز؛ شلتاغ؛ که‌له‌ش؛

قولته‌شه؛ ساخته‌چی؛ هه‌له‌مته‌چی؛ سووتار؛

ته‌وه‌ل؛ چه‌قاوه‌سوو؛ گه‌ره‌فۆش؛ شه‌للاتی؛

قه‌لاش؛ سنۆته؛ گریکار؛ فریوکار.

شارمند / šārmand / ان؛ / اسم. هاوولاتی؛

هاوشاری.

شاره / šāre / اسم. [فیزیکی] ره‌وان؛ هه‌رکام له‌و

ماکانه‌ی که به‌خوون و به‌ بیجمی ده‌فر ده‌ردین

(وه‌ک تراو و گاز).

شاریدن / šāridan / مصدر. لازم. [فیزیکی]

راخوشین؛ خوړه کردن؛ شوړه کردن؛ ره‌وان

بوون؛ خوشه‌ی؛ کیژین؛ شیان؛ به‌ر بوون؛

شردین [گفتاری]

■ صفت فاعلی: شارنده (-) / صفت مفعولی: شاریده

(راخوشیو)

شازده / šāzde / ها؛ / اسم. [مخفف، گفتاری]

می‌زهل؛ که‌لمیز؛ گه‌لمیز؛ گه‌له‌گمیز؛

گمیزه‌نه‌که‌ر؛ به‌کرده‌وه یا خووی میز به‌خودا کردن ۲. [کنایی] حیزهل؛ حیزه‌له؛ حیزی حیزان؛ ترسه‌نۆک «پسره‌ی شاشو تا آنها را دید به‌گریه و التماس افتاد: کورِه حیزهل تا چاوی پییان کهوت که‌وته‌گریان و پارانه‌وه».

شاشیدن / šāšidan / مصدر، لازم. // شاشیدی؛ میزیای؛ می‌شاشی؛ ده‌میزی؛ بشاش؛ بمیزه // [گفتاری] میزتَن؛ میزیان؛ می‌زیان؛ میزان؛ میستن؛ شاشین؛ چوره‌ن؛ میزکردن؛ میزکردن؛ گمیز کردن؛ میز دهردان.

■ صفت مفعولی: شاشیده (میزاو) / مصدر منفی: نشاشیدن (نه‌میزتن)

شاطر / šāter / ها؛ ان؛ [عربی] اسم. شاتر؛ نان‌که‌ر؛ نان‌واه؛ نان‌پیژ؛ نان‌بریژ؛ نان‌ه‌په‌چ؛ که‌سی که‌ئنگوتک به‌ته‌نووره‌وه ددها.

شاعر / šā'er / ها؛ ان؛ شعر؛ [عربی] اسم. هه‌ستیار؛ شاعیر؛ شاعیره؛ شایه؛ هه‌لبه‌ستوان؛ هۆزانفان؛ هۆنهر؛ به‌یت‌بووش؛ که‌سی که‌هه‌لبه‌ست ده‌هۆنیه‌وه.

شاعرانه ¹ / šā'erāne / [عربی/فارسی] صفت. هه‌ستیارانه؛ شاعیرانه: ۱. هۆنراوانه؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی شاعیره‌وه، به‌تایبه‌ت‌خاوه‌ن چۆنیه‌تی هه‌ستیاری یان هاندهری هه‌سته‌وه «روحیه‌ی شاعرانه: وره‌ی شاعیرانه» ۲. وه‌کوو شاعیران «رفتار شاعرانه: ناکاری هه‌ستیارانه».

شاعرانه ²: قید. شاعیرانه؛ به‌شیوه و شیوازی شاعیران «خیلی شاعرانه حرف می‌زد: زۆر شاعیرانه قسه‌ی ده‌کرد».

شاعره / šā'ere / ها؛ [عربی] اسم. هه‌ستیار؛ شاعیر؛ ژن یان کچی که‌شاعر ده‌لی.

شاعری / šā'erî / [عربی] اسم. شاعیری: ۱. بار یان چۆنیه‌تی شاعیر بوون «از شاعری نان در می‌آورد: له‌پی شاعیره‌وه نانی دهر‌دینی» ۲. هونه‌ری شاعر گوتن «کارش شاعری است: کار و

باری شاعیره».

شاغل / šāqel / ها؛ ان؛ -ین؛ [عربی] صفت. کارمهند؛ له‌سه‌ر کار «در وزارت دارایی شاغل است: له‌وه‌زاره‌تی داراییدا کارمهنده».

■ شاغل بودن: کارمهند بوون؛ به‌ئیش بوون «سه‌سال پیش شاغل بود: سی‌سال له‌مه‌پیش کارمهند بوو».

شاغل شدن: دامه‌زران؛ دامه‌ریزان؛ چوونه‌سه‌ر کار «سه‌سال پیش شاغل شد: سی‌سال له‌مه‌پیش دامه‌زرا».

شاغول / šāqûl / ها؛ / اسم. شاول؛ شاقول؛ ئامپریک بۆ هه‌له‌سه‌نگاندنی ترازوی ئه‌ستوونی بریتی له‌به‌نیک که‌کانزایه‌کی خر و نووک‌تیژی پیوه‌هه‌لواسراوه: شاقول

شاف / šāf / ها؛ / از عربی / اسم. [گفتاری] شاف؛ شیاف.

شافت / šāft / ها؛ / [فرانسوی] اسم. شافت؛ شه‌فت؛ قورم؛ شفق؛ ده‌ستک؛ شفاک؛ میله‌یه‌ک که‌پوولی، چه‌رخ دهنده‌یان بولبرینگی له‌سه‌ر دادنه‌ری و جووله و خولی

ماشین له‌به‌شیکه‌وه دده‌اته به‌شیک‌تری: شفت شافعی ¹ / šāfe'i / [عربی] اسم. شافعی؛ شافعی؛ یه‌کیک له‌چوار رېبازی به‌ناوبانگی موسولمانانی سوننی، که‌ئیمام شافعی موحه‌مه‌د، کوری ئیدریس (۱۵۰-۲۰۴ م.) و خویندکارانی دایانمه‌زراند.

شافعی ² / ها؛ ان؛ / صفت. شافعی؛ شافعی؛ شوینکه‌وته‌ی ئایینی شافعی «فقیه شافعی: زانای شافعی».

شاق / šāq(q) / [عربی] صفت. [دبی] دژوار؛ گران؛ ئاریشه؛ سه‌خله‌ت؛ رژد «عمل شاق: کرده‌وه‌ی دژوار».

شاقول / šāqûl / شاعول شاکر / šāker / ها؛ ان؛ -ین؛ [عربی] صفت. [ادبی] شوکرانه‌بژیژ؛ شوکرانه‌بیژ؛ سپاس‌ویژ؛ پیزان «من

چه پهره بن؛ مل پیچ؛ تیکه پارچه یه کی
په شمی یان ده سچنی ساکار یان گولداره
که له سه رما بو داپوشانی سه ر و مل به کار
ده روا ۳. /ها/ میړا؛ موندی؛ میمن؛ پشتیند؛
پشتوین؛ پشتین؛ بیبن؛ پارچه یی که به
دهوری که مه روه ده به ستری. هه روه ها:

شال گردن؛ شال کمر

□ شال و کلاه کردن: [مجازی] خو پیچاندنه وه؛
خو گورجه و کردن؛ خو ته یار کردن بو
رؤیشتن [باز کجا شال و کلاه کرده ای؟: هه میسان
بو کوئ خوت پیناوه ته وه؟: کفش و کلاه کردن
شالاپ شلویپ / -šolûp, /šālāpšulûp/

شلپ شلویپ

شال پستانه /šālpestāne/ سنجد تلخ-۲
شال زیتون /šālzeytûn/ [فارسی/ عربی] سنجد تلخ-۲

شال سنجد /šālsenced/ سنجد تلخ-۲

شالک /šālak/ تبریزی

شالنگ /šālang/ ها: /اسم/ گلیمه؛ په لاس؛
ژیر فهرشی؛ رایه خی که ده خریته ژیر قالیه وه.

شالوده /šālûde/ ها: /اسم/ بنه رت؛ بنیات؛
بنه ما؛ بنچینه؛ بناخه؛ بناغه؛ شه نگسته؛ خیم؛
هیم؛ ۱. سوکین؛ رستی؛ بنه رتی سروشتی یان
ده سکرد بو له سه ر دانانی خانووبه ره «شالوده ی پل
هنوز سالم است: بنه رتی پرده که هیشتا هه ر ساغه»
۲. پیژ؛ تین؛ شیشک؛ هیم؛ بنه رخ؛ قانگه؛
سه رجه می کار و هه موو به راوردیک بو
ده سپیگردنی کاریک «شالوده ی این کار غلط بوده
است: بنه رتی هم کاره هه له بووه».

شالی /šālî/ ها: /اسم/ چه لتووک؛ پشکیک؛
پوشیک؛ پیشک؛ پادینگ؛ برنجی نه کوتراو.

شالیزار /šālîzār/ ها: /اسم/ چه لتووک جار؛
مه رزه؛ قه ره؛ برنجه جار؛ برنجار؛ گرنجار؛
کیلگه ی برنج.

شالیکار /šālîkār/ ها: /ان/ اسم. برنج چین؛

از بخت خودم شاگردم: من له به ختی خوُم
شوکرانه بیرم.

شاکی^۱ /šākî/ ها: /ان/ شکات: [عربی/اسم]
دادبهر؛ سکالابه ر؛ گله کار؛ گازنکار؛ گلی که ر؛
شکات که ر؛ نه و که سه که سکالای خو ی ده باته
لای دادوهر «از شاکی خواسته شد، موضوع شکایت را
اظهار کند: له دادبهر داواکرا بابه تی سکالاکه ی
ده بری».

شاکی^۲ /ها: /ان/ صفت. [گفتاری] گله مه ند؛
گله مهن؛ نارازی؛ ناره ز؛ تووره و تیگ هه لچوو
«آزاد از دست شاکی است: نازاد له ده ست
کله مه نده».

شاگرد /šāgerd/ ها: /ان/ اسم. شاگرد؛
۱. قوتابی؛ قوته؛ قتاو؛ قوتاب؛ که سی که
خهریکی فیربوونی زانست یان کاریکه «شاگرد
مدرسه؛ شاگرد مکانیک: قوتابی فیرگه؛ شاگردی
میکانیک» ۲. به رده ست؛ وه رده س؛ کریکاری نیو
دوکان، به تاییه ت کارگه ی چکوله «شاگرد سلمانی؛
شاگرد نجاری: شاگردی سه لمانی؛ به رده ستی
چیوتاش».

شاگردانگی /šāgerdānegî/ شاگردانه

شاگردانه /šāgerdāne/ ها: /اسم/ شاگردانه؛
ده سخوشانه؛ نه وداره؛ دیاری یان پاره یی که
وه ک ده سخوشی به کریکاری نیو دووکان
ده دریث «شاگردانه ی بچه ها فراموش نشود؛ این صد
تومان هم شاگردانه ی شما: ده سخوشانه ی منداله کانت
له بیر نه چی؛ هم سه د تمه نه ش شاگردانه ی ئیوه».

شاگردانگی

شاگردی /šāgerdî/ اسم. شاگردی؛ به رده ستی؛
کار یان ره وتی شاگرد بوون «مدتی پیش عمومیم
شاگردی کردم: ماوه یه کیش لای مامم شاگردیم
کرد».

شال /šāl/ اسم. شال: ۱. شاشک؛ شوتیک؛
شویتک؛ شیتک؛ موندی؛ بووزوو؛ جوژیک
قوماشی په شمی ده سچن و نه رمه ۲. /ها/

شامگاه /šāmgāh/: اسم. [ادبی] چراکه‌ران؛ بانگاف؛ تاریکان؛ تاریکه‌ی؛ دره‌نگان؛ سهرشه‌و؛ دواى ئیواره؛ بوومه‌لیل؛ بوولیله؛ شیوانگا؛ وه‌ختی شیوان؛ دهمی چرا هه‌لکردن؛ کاتی شه‌و؛ له سهره‌تای تاریک بوونی هه‌وا تا کاتژمیریکی دواتر «هر شامگاه درمیانه‌ی میدان صف می‌بستند؛ چراکه‌ران له ناو گۆره‌پاندا ږیزان ده‌به‌ست».

شامگاهان /šāmgāhān/: قید. [ادبی] چراکه‌ران؛ بانگافان؛ کاتی چراکه‌ران؛ سهرشه‌و.

شامگاهی /šāmgāhi/: صفت. شیوانگایی؛ بانگافی؛ پئونه‌دیدار یان سهر به چراکه‌رانه‌وه «برنامه‌ی شامگاهی: برنامه‌ی شیوانگایی».

شامل /šāmel/: [عربی] صفت. بریتی؛ بریتی؛ بریه‌تی؛ داگر؛ له‌خوگر؛ به‌رخۆده‌ر «این کتاب شامل واژه‌های امروزی است: ئەم کتێبه بریتیه له وشه‌ی ئەوروکە».

□ شامل بودن: بریتی بوون؛ له به‌رگرتن؛ دقه‌ر گرتن «این برنامه شامل سه بخش است: ئەم به‌رنامه بریتید له سێ به‌ش». هه‌روه‌ها: شامل شدن

شامورتی /šāmvûrtî, šāmûrtî, šāmortî/: [ارمنی] اسم. کهل‌وپه‌لی چاوبه‌ستی؛ که‌ره‌سه‌گه‌لی که کارگه‌لی سه‌یر و سه‌مه‌ره‌ی پئیده‌که‌ن.

شامورتی‌بازی /šāmvûrtîbāzî, šāmûrtî-, šāmortî-/: [ارمنی] فارسی/اسم. [تعریض] جانقولی‌بازی؛ چاوبه‌ستی «این شامورتی‌بازیها برای چیست؟ ئەم جانقولی‌بازیانه بۆ چیە؟».

شامه /šāme/: [اسم] پهرده؛ دهرسووک؛ کاژ؛ کاش: ۱. [زیست‌شناسی] پهرده‌یه‌کی ناسک و روون که سیتوپلاسمی خانگه‌لی گیایی و گیانه‌وه‌ری داده‌گرئ ۲. [کالبدشناسی] کاژئ؛ پهرده‌یه‌کی ناسک، که ئەندامانی هه‌ناو (وه‌ک سی، دل، گورچيله ...) داده‌پۆشی.

شامه /šämme/: [عربی] اسم. ۱. بۆیایی؛ هه‌ستی

برنج‌کیل؛ جۆدانه؛ جۆدان؛ جه‌وان؛ گۆخل؛ مه‌ره‌زه‌وان؛ وه‌رزیرئ که برنج ده‌چینی.

شالیکاری /šālîkārî/: اسم. ۱. جه‌وانی؛ کار یان ره‌وتی برنج چاندن؛ برنج وه‌شاندن ۲. /ها/ [گفتاری] برنجار؛ چه‌لتوو‌کجار؛ برنجه‌جار؛ گرنجار؛ مه‌زرای برنج «همه‌ی این زمینها تا سه سال پیش شالیکاری بود: ته‌واو ئەم زه‌وینانه تا سێ سالی پیش چه‌لتوو‌کجار بوو».

شالیکوبی /šālîkûbî/: اسم. ۱. کار و ره‌وتی برنج کوتان؛ چه‌لتوو‌ک کردنه‌وه؛ کوتاندنی لقى برنج بۆ جوئ کردنه‌وه‌ی دانه‌ی برنج له پێسته‌که‌ی ۲. /ها/ شوینی برنج کوتان.

شام /šām/: اسم. ۱. شیو؛ شوم؛ شوم؛ به‌رشوئو؛ به‌رشیش؛ شیش؛ شووف؛ وێره‌گانه؛ چاشنه‌شه‌و؛ چاشنه‌شام؛ چیشتی شه‌وانه «شام خورديم و خوابيديم: شیومان خوارد و خه‌وتين» ۲. [ادبی] ئیواران؛ ئیواره؛ سهرئیواره؛ وێره‌گا؛ سهره‌تای شه‌و؛ سهرشه‌و «صبح و شام در خدمت او بود: به‌یانی و ئیواران له خزمه‌تی ئەودا بوو».

شامپانزه /šāmpānze/: ها/ [از فرانسوی] اسم. شامپانزه؛ گیانداریکی گوانداره که به داره‌وه ده‌ژئ و وه‌ک مرؤ ده‌نوئیی، له‌شی له‌گوریل بچوو‌کتر و لاوازتر و گوئی گه‌وره‌تره: شمپانزه
شامپانی /šāmpāny/: [فرانسوی] اسم. شامپانی؛ شامپاین؛ جۆره شه‌راویکی که‌فاوی گازدار و سپیه: شامپاین

شامپاین /šāpāyn/: [فرانسوی] شامپانی
شامپو /šāmpo, šāmpû/: ها/ [انگلیسی از هندی] اسم. شامپو: ۱. سابوونی تراو، به‌تابیه‌ت ئەوی بۆ شۆردنی سهر به‌کار دئ ۲. پیشۆرئ تراو بۆ شت‌وشۆی مووکیت، قالی و مویل.

شامت /še'āmat, ša'āmat/: [عربی] شامت
شامخ /šāmex/: [عربی] صفت. [ادبی] به‌رز؛ بلند؛ بلیند؛ هه‌لکه‌وته؛ هه‌لکه‌وتوو «مقام شامخ: پله‌وپایه‌ی به‌رز».

شانزدهم /šānzdahom/: صفت. شانزدهههه؛
شانزدهههه.

شانزدهمی / šānzdahomî / ضمیر. شانزدهمی؛
شانزدهمی؛ شانزدهمی؛ ٹوہوی کہ لہ ریز، پیگہ
بان جنگہی شانزدهمدا ہے۔

شانزدهمین / šānzdahomîn / :صفت.
شانزدهمین؛ شانزدهمین؛ شانزدهم؛
شانزدهم.

شانس / šāns, ها: [فرانسوی] اسم. به‌خت؛ به‌خته؛ ناوچاو؛ شانس؛ تاله؛ فیشکه؛ ره‌شنه؛ پروچه؛ هات؛ هات‌وبات؛ فریشته؛ <شانس به تو روی آورده، استفاده کن؛ خدا شانس بدهد: به‌خت رووی تنکر دووی، که لکی له‌ره‌ر گرّه؛ خودا به‌خت بدا>.

❑ شانس آوردن: به‌خت هیټان؛ پیوه هاتن؛ شانس بوون؛ شانس هیټان؛ به‌خت یار بوون؛ هه‌لی چاک بوؤ که‌سیک هه‌لکه‌وتن «شانس آوردن کسی آنجا نبود مرا ببیند: به‌ختم هیټای که‌سیک له‌وی نه‌بوو بمیټیت».

شانس به کسی رو آوردن: به‌خت/شانس روو
کردنه که‌سیک؛ شانس به دهم که‌سیکه‌وه
هاتن؛ به‌خت/شانس گرتن؛ به‌خت له که‌سی
یار بوون؛ به‌خت بۆ که‌سیک په‌رزان؛ که‌وته
به‌خته‌وه‌ریه‌وه (شانس به او روی آورد و کار خوبی
پیدا کرد؛ به‌خت رووی تیکرد و کاریکی چاکی
دۆ: بیه‌وه).

شانس داشتن: بهخت یار بوون؛ شانس هه بوون
 «این جور وقتها سارا خیلی شانس دارد: کاتی وا سارا
 زۆر بهختی یاره».

شانس کسی گفتن: [گفتاری] بهخت پرو له
 که سې کردن/ هیڼان؛ بهختی که سیک یار
 بوون؛ له گېل سهر که وټن و پرو داوی چاک
 پرو به پرو بوون «پاشو شانست گفته! برنده شدی؛
 هسته بهخت رووی لیت کردووه! بردو ته وه».

هه‌روه‌ها: روی شانس بودن
شانسی^۱ / šānsî: [فرانسوی/اسم، به‌خته‌کی؛ خو و

بۆزەنى؛ بۆن ھەست پيكردن <حس شامە: ھەستی
بىيايى> ۲. ئەندامى بۆن كردن.

شامی / šāmi، ها: /سم، شامی که باب؛
 شانی که باب؛ شامی که واو؛ شفته؛ گفته؛
 گفته ناو تاوهیی؛ جوړئ که باب له قیمه و
 ئاردی نو که قه نی که له ناو پړوندا سوور
 ده کر ټه وه.

شان / šān / ۱. شانه ۶- ۲. شانه‌ی
عسل، شانه

— شان / ešān ، ها / ضمير. — يان / ۱. — شا؛
جیناوی خاوه‌نیه‌تی لکاو بو سیّهم که‌سی کو
(دستان: پایشان: دهستان: پایان) ۲. — ن: — ی؛
جیناوی به‌رکاری لکاو بو سیّهم که‌سی کو
(بردشا: به‌خانه: بردبان: / بردن: بو مالوه).

شان / ša'n ، ها؛ شئون /: [عربی] اسم، شان؛ پیگه؛
پله و پایه.

☐ در شان کسی: له‌بارهی که‌سیکه‌وه؛ سه‌بارت
به که‌سیک؛ له مه‌پ که‌سیکه‌وه (این آیه در شان
او نازل شد: ثم ثابته له‌بارهی نه‌دوده هاتووه‌ته
خواره‌ه). هه‌روه‌ها: در شان چیزی

❑ در شان کسی نبودن: شیاوی که سیّک نه‌بوون؛ هیژای که سیّک نه‌بوون؛ له شانی که‌سیکدا نه‌بوون «این کار در شان او نیست؛ ثَم کاره شیاوی نه‌و نه».

شانتاؤ / šāntāj / ، حا: [فزانسوی/اسم، شهر و گهر؛
کار یا رھوتی ھەول دان بۆ ھەزانندی لایەنی
نەیار لە ڕێگەی سەفسەتە، تێۆ کردن،
ھەلخراوندی بیسەرەن و بەرگری لە قسەکردن
یان کاریگەر بوونی قسە لایەنی نەیار «او خوب
بلد است شانتاؤ کند و حرفش را پیش ببرد: ئەو چاک
دەزانێ شەر و گەر بکا و قسە ی باتە بەر ھو».

شانزده / ʃānzdah / اسم. شانزه؛ شانزه؛ شانزه؛
ژماره‌ی سهره‌کی دوا‌ی بازده و پیش‌ه‌فده.
شانزده^۲: صفت. شانزه؛ شانزه: ۱. دانه‌یه‌ک
زورتر له یازده. ۲. شانزده‌یم؛ شانزه‌هم.

عسل / گفتاری

شانه‌ی بافندگی: به‌وش؛ شه؛ شانه‌ی نیوان کری جاجم، بؤ په‌ستاوتنی پؤ.

□ شانه بالا انداختن: /کنایی/ شان هله‌ته‌کاندن؛ له ئاست شتیک لالووت بوون «شانه‌اش را بالا انداخت و چیزی نگفت؛ شانی هله‌ته‌کاند و شتیکی نه‌گوت».

شانه خالی کردن: /مجازی/ شان لادان؛ نه‌چوونه ژیر کار «می‌خواست شانه خالی کند و جواب مرا ندهد: ده‌یویست شان لادا و وه‌رامم نه‌داته‌وه».

شانه زدن / کردن: شانه‌کردن؛ داهینان؛ ئه‌ره‌ئاردی؛ ئارده‌یره؛ داهاوردنی موو «موهایش را شانه کرد؛ قژی شانه‌کرد».

شانه‌ای / šāne'î / صفت. شانه‌یی: ۱. وه‌کوو شانه. هه‌روه‌ها: شانه‌ای شکل ۲. /گیاه‌شناسی/ به‌گه‌لای ئاویت‌ه‌وه که په‌لکه‌کانی دووبه‌دوو به‌دوولای دووچکه‌گه‌لای سهره‌کیه‌وه بن.

شانه‌به‌سر / šānebesar ، ها: /اسم/ گفتاری / تیفرگ؛ په‌پووسیمان؛ چۆره‌پۆینه؛ په‌پوو سلیمان؛ په‌پووسله‌مانکه؛ بووبووک‌ره؛ شانه‌سهره؛ هه‌پووک؛ هه‌پوو؛ که‌له‌شیر په‌بخه‌مبه‌ری.

شاه / šāh ، ان: /اسم/ شاه؛ پادشا؛ پاوشا؛ پالش؛ پاشا؛ شاه؛ شه: ۱. که‌سی که ده‌سه‌لاتی ولایتیک بؤ ماوه‌یه‌کی دلخواز و به‌شیوه‌ی میرانی وه‌ئسته‌ئۆ ده‌گری «شاه سوئد؛ شاه سابق؛

پادشای سوید؛ شای پیشوو» ۲. گرینگ‌ترین مؤره‌ی شه‌ترنج که هه‌ر لایه‌نیکی کایه، به‌ک دانه‌ی هه‌یه «شاه سیاه کیش است: شای ره‌ش کشت» ۳. له خاله‌کانی وه‌ره‌ق «شاه خشت: شای خشت» ۴. به‌رپۆه‌به‌ری کایه‌ی شاو و وه‌زیر «بازی شاه و وزیر: کایه‌ی شا و وه‌زیر».

□ با شاه پالوده نخوردن: /کنایی/ ئاخوهر به‌رز / چه‌ور بوون؛ شا به‌سه‌پانی خۆ نه‌زانین؛ خۆ له

به‌خت؛ خوابه‌خته‌کی؛ شانسی؛ پر یان پووج. شانسی^۲: قید. خوابه‌خته‌کی؛ شانسی؛ خۆ و به‌خت؛ خواوهرسان؛ به‌هه‌لکه‌هوت «دستم را کردم توی کشو، شانسی این آمد توی دستم: ده‌ستم کرده نیو که‌شاوه‌که‌وه، خوابه‌خته‌کی ئه‌مه‌هاته ده‌سمه‌وه».

شانه / šāne ، ها: /اسم. ۱. شانه؛ کۆل؛ که‌ت؛ شان؛ ناوشان؛ قولی؛ قه‌لاندووش؛ ناوملان؛ نیوان هه‌ر دوو پیل؛ به‌شی ژوورینی له‌شی مرۆ که بال به‌له‌شه‌وه ده‌لکینن، بریتیه له‌ئیسکی شان، جومگه و ماسوولکه‌کانی «شال سرخی روی شانه‌اش انداخته بود: شالیکی سووری خستبووه سهر شانی»

۲. شانه؛ شانی؛ چلچنگ؛ شه؛ شه‌ه؛ شه‌هک؛ شه‌هن؛ ئامزازی به‌رپز ددانه داری سهر داهینان «شانه‌اش را از جیش درآورد: شانه‌که‌ی له‌گیرفانی ده‌ره‌ینا» ۳. شه؛ به‌وش؛ ئامزازیکی وه‌ک شانه‌ی سهر بؤ شی کردنه‌وه‌ی خوری و... ۴. /نساجی/ ده‌فه؛ ده‌فینه؛ که‌رکووتک؛ لیفه؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک بؤ شی کردنه‌وه و ته‌کووزکردنی تان‌وپۆ، به‌تایبه‌ت خوری ۵. خه‌شاو؛ فیشکه‌دان؛ فیشه‌کلۆخ؛ فیشه‌که‌بند؛ شان / گفتاری / ۶. شانه؛ ده‌فرناسیه‌کی چاوه‌چاوه بؤ راگرتنی شتی ناسک «شانه‌ی تخم‌مرغ: شانه‌ی هیلکه» ۷. به‌شی له‌نیوان زگ و ملی بریک ده‌فر (وه‌ک بوتری؛ تونگه‌یان گۆزه) ۸. شانه؛ قه‌راخ جاده؛ په‌راویزی ریگا که بؤ وه‌ستانی ماشین په‌چاوکراره.

□ شانه به‌شانه: شان به‌شان؛ پشت به‌پشت؛ لوایلو؛ پال به‌پال؛ دوو قولی؛ له‌پال به‌کدا. شانه‌ی عسل: شانه‌ی هه‌نگوین؛ نانی نیشا؛ شانۆ / شانه‌وه‌ه‌نگوینی؛ نانی هه‌نگفی؛ ماله‌هه‌نگ؛ کۆمابه‌ک له‌چاوه‌گه‌لی ریک‌وپیکی شه‌ش گۆشه له‌مۆم که‌هه‌نگ بؤ به‌خیوکردن و پاراستنی بېچوو‌ه‌کانی و به‌ره‌هم هینانی هه‌نگوین، چیی ده‌کا: شان

قاوه‌یی و دهنگی ناحه‌زه‌وه، که نیچیری گه‌وره وه‌ک که‌روپشک‌راو ده‌کا.

شاه‌بیت / šāhbeyt ، ها: /فارسی/ عربی/ اسم، شابه‌یت؛ به‌هین چامه؛ تهل؛ باشترین و جوانترین به‌یتی پارچه‌شعریک.

شاه‌پر / šāhpar ، ها: /اسم، سهربال؛ شاه‌پر؛ پهری دروشتی مه‌ل؛ هه‌ر کام له‌و پهره گه‌ورانه‌ی که له‌سهر بالی په‌له‌واران: شاه‌بال؛ شهر /ادی/

شاه‌پرک / šāhparak ، شب‌پره - ۱

شاه‌پسند / šāhpasand ، ها: /اسم، شاه‌پس‌سند؛ شاه‌پس‌سن؛ مینا؛ ته‌وقه‌گول؛ تۆقه‌گول؛ گیاده‌ریمان؛ گیاه‌کی ئالفی یه‌ک‌ساله‌ی پازینه‌یه له‌تیره‌ی شاه‌پس‌نان به‌گه‌لای برگه‌یی هه‌مبه‌ر یان کۆز، گولی ره‌نگامه‌ی ورد و نارپک، گول‌پازینه‌ی هیشوو و به‌ری وشک و دانه‌دانه‌ی زۆروه، بۆ دهرمانی پشانه‌وه و ئالووی ناو ده‌م به‌کار دئ.

شاه‌پور / šāhpûr ، ها: /اسم، شاه‌پور؛ کورپه‌شا؛ کورپی شا؛ کورپو شای؛ شازاده.

شاه‌تیره / šāhtare ، ها: /گان: /اسم، شاته‌ره؛ شه‌تیره؛ شاته‌ره؛ شیرین‌شاته‌ره؛ خوین‌پالین؛ چاره‌چه‌قیله؛ چارانه‌چه‌قیله؛ لیرا؛ شاپاقاه؛ گیاه‌کی ئالیکه‌ی یه‌ک سالان، به‌گولی هیشوویی سوور یان ئه‌رخه‌وانی.

شاه‌توت / šāhtût ، ها: /فارسی/ آرامی/ اسم، توت سیاه توت

شاه‌تیر / šāhtîr ، ها: /اسم، تیر حمال تیر **شاهد** / šāhed ، عربی/ اسم، شایه‌ت؛ شه‌هات؛ گۆفا؛ گه‌فا؛ گه‌وا؛ گوا: ۱. /ها: /ان: شه‌ود/ که‌سی که له‌کاتی قه‌ومانی رووداو یکه‌دا له‌و شوینه‌دایه و ده‌بینی «من شاهد بوم که موتورسوار زد به‌او: من شایه‌ت بووم که موتورسواره‌که‌لیدا» ۲. /ها: /ان: شه‌ود/ ئه‌وه‌ی که له‌دادگادا سه‌باره‌ت به‌بابه‌تی شایه‌تی ده‌دا ۳. /شواهد/ ئه‌وه‌ی که دیتنی ببیته

دیتران سهرتر زانین؛ ده‌مار نه‌هینان (به‌تایبه‌ت به‌بۆنه‌ی مال و سامان و پله و پایه‌وه) <حالا دیگر آزاد با شاه پانوده نمی‌خورد؛ ئیستا ئیتر ئازاد شاه به‌سه‌پانی خوی نازانی>.

شاه - ۲: پیشوا، ژر، شا: ۱. گزنگ؛ سهره‌کی «شاه‌راه؛ شاه‌کلید؛ شاه‌لوله؛ شارئ؛ شاکلیل؛ شالوله» ۲. شایانه؛ خاوه‌ن چۆنیه‌تیه‌کی هه‌ره‌باش «شاه‌توت؛ شاه‌دانه؛ شاتوو؛ شادانه» * شا- /گفتاری/

شاه‌اسپرغم / šāhesparqam ، اسپرغم **شاه‌اندازی** / šāhandāzi ، /اسم، کار یان ره‌وتی وپ لیدان؛ قسه‌ی قۆر کردن؛ فروفیشال کردن؛ هاش‌وه‌ووش کردن؛ هه‌لشلنگاندن.

شاهانه / šāhāne ، صفت. شاهانه؛ شایانه: ۱. پتوه‌ندیدار یان پالدراو به‌شاهوه «توجه شاهانه؛ سهرنجی شایانه» ۲. وه‌ک شا؛ به‌ره‌وشی پاشایان «رفتار شاهانه؛ ئاکاری شاهانه» ۳. /مجازی/ زۆر به‌رز؛ هه‌فیار و شکۆدار «زندگی شاهانه؛ ژیانی شایانه».

شاهانی / šāhāni ، /اسم، شه‌هیلی؛ سه‌هانی؛ ساهانی؛ سانی؛ جوړئ تری سپی که زوو پی‌ده‌گا.

شاه‌باز / šāhbāz ، شه‌باز

شاه‌بال / šāhbāl ، ها: /اسم، شاه‌پر.

شاه‌بالا / šāhbālā ، /اسم، برازاوا؛ برازا‌فا؛ برازه‌ما.

شاه‌بلوط / šāhbalût ، ها: /ان: /از کردی/ اسم، شاه‌پروو؛ شاه‌لوو؛ که‌ستانه؛ به‌پرووه‌خاسه؛ قسه‌ه: ۱. ناوی گشتی چهن جوړه دره‌ختی گه‌وره له‌تیره‌ی پیاله‌داران که به‌ریکی شیرین و بۆنخۆشیان هه‌یه ۲. کۆپه‌ک؛ به‌ری داری شاه‌پروو که له‌ناو پیاله‌یه‌کی درکاویدایه و خواردمه‌نیه.

شاه‌بوف / šāhbûf ، ها: /ان: /اسم، شابوو؛ کونده‌بوو؛ کونده‌به‌بوو؛ کوندی‌بۆر؛ گایه‌بم؛ گه‌وره‌ترین جوړی کوند له‌ره‌گه‌زی بوو، به‌گوپه‌ری درێژ و دیار، بان پشتی زهردی ئامال

ره گه ئه ستوره که له دوو لاملی مروڤه وه تی ده پرن.

□ **شاهرگ** کسی جنبیدن: /کنایی/ ره گی که سیک فرین؛ خوین له ره گدا بوون؛ تا مانی که سیک؛ تا مهنه و یوی؛ دلی که سیک لیندان؛ هیشتا زیندوو بوون «تا شاهرگم می جند دست از این کار نمی کشم؛ تا ره کم ده فری دهس لهم کاره هه لنارگم».

شاهرگ کسی را زدن: /کنایی/ گیانی که سیک کیشان؛ که سیک بردنه شهرای مهر گه وه؛ که سیک تا شهرای مهرگ نه شکه نجه کردن «اگر شاهرگ مرا هم بزنند از حرفم بر نمی گردم؛ نه گهر کیانیشم بکیشن له قسه کانم پاشگهز نابمه وه» **شاهرگ** کسی رفتن

شاهرگ کسی رفتن ☞ **شاهرگ** کسی را زدن **شاهزاده** /šāhzāde / ها؛ -گان: /اسم. شازا؛ شازده؛ شازاده: ۱. مندالی شا ۲. که سی که له بنه ماله ی شایه.

شاهسپرم /šāhesparam / ☞ **اسپرغم** **شاهفانر** /šāhfānar / ها؛ /فارسی/ ترکی/ اسم. شافه نر؛ په ره یه کی پۆلایینی فه نه ری که له ژیر ئوده ی ماشیندایه و فه نه ره کانی تری له سه سوارن.

شاهکار /šāhkār / ها؛ /اسم. شاکار: ۱. کاری یه کجار سه یرو سه مهر و بهرچاو «با این وزنه ای که برداشت واقعا شاهکار کرد؛ بهم وه زنه وه هه لیگرت به راستی شاکاری کرد» ۲. به ره همی و ژه یی یان هونه ری که نیشانه ی مامۆستایی و لیزانی داهینه ره که یه «گلستان سعدی از شاهکارهای ادبیات جهان است؛ گلستانی سه عدی له شاکاره و ژه یه کانی جیهانه».

شاه کلید /šāhkilid-, kēlid / ها؛ /فارسی/ یونانی/ اسم. شاکلیل؛ شاکلیل؛ کلیلی به ددانه ی زۆره وه که زنجیره قولفگه لی کارخانه یه کی سازینه ری پی ده کریته وه.

هوی ده ره که وتنی شتیکی تر «حضور او در محل و خون روی لباسش شاهد این مدعا است؛ بوونی ئه وه لهو جیگه دا و خوینی سه ر جل و بهر گه که ی گه وای ئه م خوازه یه» ۴. /ها/ /ادبی/ رسته یان وتراوه یه ک (شیر یان په خشان) که له سه ر دروستی واتای وته یان بابیه تیک جه خت ده کا «برای هر جمله دو تا شعر هم شاهد می آورد؛ بۆ ههر رسته یه ک دوو شیریش گه وای دینیته وه».

□ **شاهد** از غیب رسیدن: گه وای له ئاسمانه وه داکه وتن؛ له ناکاو هاتنی که سی که راستی قسه یان رووداو ده رخا.

شاهد آوردن: ۱. شایه ت هینانه وه؛ شایه ت هاوردن؛ گوڤا هینان؛ گوا هینانه وه؛ هاوردن یان ناسینه وه ی که سی که به ناو شایه ت «حاضر م تا شاهد بیایم که آن شب در خانه بودم؛ ئاماده م ده که س شایه ت بینمه وه، که ئه وه شه وه له ماله وه بووم» ۲. نمونه هینان؛ باس کردنی قسه یه ک له دیتران بۆ سه لماندنی راستی وته یه ک «شعر حافظ را شاهد آورد؛ شیرعی حافظی شایه ت هینا».

شاهدانه /šāhdāne / ها؛ -گان: /اسم. شاینه؛ شادانه؛ شه دانک؛ شه دانه؛ شادان؛ شاگانه: ۱. گیا که ندهر؛ گیایه کی ئالفی له تیره ی شادانان به گه لای په نجه یی ئاویتته ی بۆن تیز، گولی نیز و می و گول رازینی هیشووپی و به ری فنۆقی و ناوکه یه کی بی ئالبومینه وه ۲. دانه ی ئه وه گیایه که چه و و خۆراکیه.

شاهدخت /šāhdocht / ها؛ /اسم. کچه شا؛ کچی شا؛ کناچۆ/ کناچه شای؛ شاکچ.

شاهراه /šāhrāh / ها؛ /اسم. شارپ؛ شارپا؛ شارپگه؛ راسه ری؛ کاروانه ری؛ شو سه؛ ری سی سه ره کی که چه ند شار پیکه وه ده لکینی و چه ن ری گچکه شی لی ده بیته وه.

شاهرگ /šāhrag / ها؛ /اسم. که زیگه؛ شارپه گ؛ شاده مار؛ ته مار؛ ده ماره گه وره؛ هه رکام له و دوو

شادلولة / šāhlûle، ها: / اسم، شالولوه؛ شابۆری؛
لوولله ئهستووری سهره کی بۆ گواستنوهی
تراویان گاز.

شاهماهی / šāhmāhi، ها: / اسم، شابۆری؛
شاماسی؛ چهشنی ماسی چکۆله، به لهشی
پووله کهیی و سهری بی پووله که، چوار درزی
ئاوسی و بالهی نیوه نهرمهوه، که مۆرهیان نیه و
گهراکه یان تۆپه ل-تۆپه لی پیکه ولکاوه: شاهماهی
آزاد

◀ شاهماهی آزاد ▶ شاهماهی

شاه مقصود / šāhmaqsûd؛ فارسی / عربی / اسم،
شاهه قسوو؛ به ردیکی کاره بایی به باباخ که
تهزبیحی لی درووس ده کهن.

شاهنامه خوان / šāhnāmexān، ها: / اسم،
شانامه خوین؛ ئهوهی که به دهنگی بهرز و به
ئاههنگیکی تایبه تهوه شیعره کانی شانامه
(دانراوهی فیردهوسی، ئه بولقاسم مه نسوور، ده ور و
به ری ۳۲۹ - ۴۱۵ ک.م) بۆ خه لکی ده خوینیته وه.

ههروه ها: شاهنامه خوانی

شاهنشاه / šāhanšāh، ان: / اسم، شاهه نشا؛
شای شایان؛ پالشای پالشایان؛ نازناوی شاکانی
ئیران.

شاهنشاهی / šāhanšāhi؛ صفت. شاهه نشایی؛
شاهانه؛ پادشایانه؛ پاشایانه؛ پالشایانه؛ شایانه؛
پێوه نیدار یان سهر به شاهه نشاوه «دربار
شاهنشاهی: کۆشکی شاهه نشاهی».

شاهنشین / šāhnešîn، ها: / اسم، [قدیمی]
شانشین؛ بالاخانه؛ ئۆدهیه کی گه وره به له پی
هه ندئ بهر زرت و کۆله کهی رازینه یی یان به
شیوه ی ئۆدهیه کی چکۆله تر له نیو
ئۆدهیه کی تردا، بی ده رک و دیواری
جوو که ره وه.

شاهوار / šāhvār؛ صفت. ۱. شاهانه؛ شایانه؛
شیاوای شایان «گوهر شاهوار؛ گه وهه ری شاهانه»
۲. نایاب؛ هه لکه وته؛ زۆر باش و بی وینه «سهر

شاهوار: هه له بهستی نایاب».

شاهی / šāhi؛ / اسم، شایی: ۱. شاهی؛ پادشاهی؛
پاوشایی؛ پالشایی؛ پالشایه تی؛ کار یان پله و
پایه ی شا «به شاهی نشست: به شایی گه یشت»
۲. /ها/ [قدیمی] یه که ی کۆنی پاره ی ئیران
به رانه ر به پینج دینار ۳. /ها/ دیژنک؛ تووزه ک؛
ره شادۆک؛ ته ره تیزه؛ ته ره تووزه؛ گیایه کی
یه کسه له ی بۆنخۆشه، گولی سپی ده دا و
گه لاکه ی ده خورئ.

◀ شاهی آبی: کووزه له؛ بریه می؛ گیاییکه
خواره ده منی، به گه لای سه وز و گولی سپی
یان زه ره ده وه، له ئاودا ده روئ، تامی تووونی
هه یه و بۆ ده رمایش ده شی.

شاهی فرنگی: کک کوچ خوراکی ▶ کک کوچ
شاهی: صفت. شایی؛ شاهی؛ پاوشایی؛ پاشایی؛
پادشایی؛ پێوه نیدار یان سهر به شاوه «تاج
شاهی: تاجی شایی».

شاهین / šāhin؛ / اسم، ۱. /ها/ باهوو؛ شاهین؛
شایه ن؛ شه هین؛ شایین؛ داری درێژی ته رازوو
که ته رازووی لی قایم ده کهن ۲. شه هین؛
شاهین؛ تیره یه ک له په له وه رانی رۆژ راوکه ری
تاکه ژێ، له ریزی بازناسان، به بال و کلکی درێژ،
ده ندووی کورتی وه ک قولاو که زۆر تیژفرن و
نیجیریان له کاتی فریندا ده گرن: قوش ۳. /ها/
شاهین؛ شه هین؛ مکوړ، په له وه ریکی راوکه ره له
تیره ی شاهین سمیلکی قاوه یی ئامال ره شی
هه یه ۴. [نجوم] وینه یه کی گه ردوونی گه وره له
ئاسمانی نیوه گۆی باکووریدا به شیوه ی
باله وازه ی هه لۆ: عقاب.

شایانی / šāyā'i؛ / شایایی

شایان / šāyān؛ صفت. شایان؛ هیژا؛ شیاو؛
لێهاتوو؛ وه شاو؛ له بار؛ سزاوار؛ بی شان؛ باو؛ حه ل؛
مه شیا؛ هه ژێ؛ بهرکه تی؛ لایق؛ شایسته؛ په سندن
و له بهر دل و چاو.

◀ شایان توجه: شیاوای سه رنج؛ له بار بۆ ره چاو

کردن یان ناوردانهوه.

شایایی / šāyāy / ها: / اسم. / ادبی / لیها توویی؛

هیژایی؛ لی وه شاهوویی؛ شایایی

شاییه / šāyibe / ها: / عربی / اسم. خلتیه؛ خوش؛ ناپاکی؛ پیسی؛ پیوه تلاوی؛ چه پهلای؛ تیکه لاوی / می خواست رفتارش عاری از شاییهی ریا باشد؛ دهیو بیست ئاکاری به دوور له هه چه شنه خلتیهی مهاری بی: شاییه

شاید / šāyad / ها: / قید. / رهنگه؛ رهنگه؛ ویده چی؛ گاهه ن؛ گاهه ز؛ گاهه س؛ گاس؛ گه هاس؛ شایه ت؛ شایه د؛ دینایی؛ نه شئی؛ ده شئی؛ شو؛ قه می؛ شایه تا؛ لاک؛ شاکم؛ مه بت کو؛ وشه یه ک که نه گهری روودانی رووداوئیک ده گه یینی / شاید بیاید و شاید هم نیاید: رهنگه بیت و رهنگه نه بیت.

شاید و باید / šāyad-o-bāyad / ها: / اسم. شیاو؛ نه شیا و مه شیا؛ نه شئی و بشی / آن طور که شاید و باید کار پیش نمی رود؛ نهو جوړه که شیاوه کاره که ناچیتیه پیشه وه.

شایستگی / šāyestegī / ها: / اسم. لیها توویی؛ ژیهاتوویی: ۱. هیژایی؛ هه ژیاتی؛ شاسهیی؛ شیاوی؛ دۆخ یان چۆنیه تی شیاو بوون / شایستگی هر کس در هنگام کار کردن معلوم می شود: لیها توویی هه ره که سیک له کاتی کار کردندا دهرده که وی ۲. دۆخ یان چۆنیه تی هه بوونی زانایی و توانایی پیو بیست / او شایستگی لازم را نداشت: نهو لیها توویی پیو بیستی نه بوو.

شایسته / šāyeste / صفت. شیاو؛ شایان؛ شاسه؛ لیها توو؛ ژیهاتی؛ لیها تی؛ لیها تگ؛ هیژا؛ هه ژیا؛ پیکه فتگ؛ به ژمیر؛ هه ژی: ۱. دۆخ یان چۆنیه تی شیاوی / مقام شایسته؛ شغل شایسته؛ بله پاییهی شیاو؛ کاری شایان ۲. بهر که تی؛ هه بوونی هیژ یان دهر دخواوردوویی ره چاو کراو / کارگر شایسته؛ کریکاری لیها توو ۳. هاو ته راز و هاوړی له گه ل کار یان نامانجی دیاریکراودا / تلاش شایسته:

کردو کۆشی شیاو. ههروه ها: شایسته بودن

شایسته سالاری / šāyestesālārī / اسم. / سیاست / هیژامه زنی؛ هیژا سالاری؛ شیاومه زنی؛ رژیمیکی حکوممه تی که به پیی لیها توویی / زانایی، نه زمون و توانایی / پایه به رزان له ناویدا هه لده بژێردری و کار و باریان پی نه سپێردری.

ههروه ها: شایسته سالار

شایع / šāye / عربی / صفت. بلاو؛ په خش؛ داکه وتوو و په ره گرتوو له نیو کۆرێکدا.

□ **شایع شدن**: ۱. داکه وتن؛ بلاوه کردن؛ په ره سهندن / بیماری اسهال در میان کودکان شایع شده بود: نه خوشینی زگه شوړه له نیو مندالاندا داکه وتوو ۲. دهنگو داکه وتن؛ زړان؛ زریان؛ به شیوهی قاو / ههوالی نه راست و نه درو / له نیو خه لکیدا بلاوه کردن / شایع شد که می خواهند کوبن بدهند: دهنگو داکه وت که ده یانه وی کۆپین بدن.

شایعات / šāye'āt / عربی / جمع شایعه

شایعه / šāye'e / ها: / شایعات: / عربی / اسم. دهنگو؛ وته؛ واتو؛ بهنگ وباو؛ بهندوباو؛ وته وت؛ قاو؛ گوته؛ گوته؛ گوته گوته؛ راوچاو؛ چلچاو؛ لؤغه ت؛ گوته / شایعه ای پخش شد که قرار است طلا گران بشود: دهنگویه ک داکه وت که برپاره زیر گران بیی.

شایق / šāyeq / عربی / صفت. ادبی / تامه زرو؛ خوازیار؛ به تاسه؛ به شهوق؛ داواکار / پدرم به دیدارتان شایق بود: بابم تامه زروی دیتنتان بوو.

شائق

شایورد / šāyvard / اسم. / ادبی / خه رمانه؛ ئاخله؛ خو خینه؛ خه رمانه ی مانگ.

شنامت / šē'āmat, ša'āmat / عربی / اسم. نه حسی؛ دوو مۆری؛ دوپری؛ بیوله تی؛ به دغه ری؛ نامه تی؛ به ویومنی؛ ناوچاو ره شی؛ به دودمی.

شنون / šō'un / مات: / عربی / جمع شأن

شنونات / šō'unāt / عربی / جمع شأن

شب / šab / ها: / اسم. شهو؛ شهف؛ شهوه؛

۳. /مجازی/ دوايین رۆژه کانی مانگی ره شه مه. شب قدر: شهوی قه در: ۱. شهوی زور پیرۆز
۲. ده شهوی ئاخری مانگی ره مه زان (زۆر تر شهوانی تاقی ئەو ده شهوه).

شب هفت: حهفته؛ حهوته مین رۆژ و شهوی پاش مردنی که سئ که رهنگه هاوړی بی له گه ل ری و ره سمی تایبه تدا «فردا شب هفت مادر شوهرم است: سبهین حهفتهی خه سومه».

شب یلدا: ۱. شهوی زستان؛ شهو زمسان؛ شهوؤ زمسانی؛ شهو یه لدا؛ یه که مین شهوی مانگی به فرانبار: شب چله

☐ شب را به روز آوردن: پۆژ کردنه وه؛ پۆوه که رده ی؛ پۆکه رده یوه؛ شهو به سهر بردن: شب را گذراندن

شب را گذراندن ☞ شب را به روز آوردن
شب شدن: شهو داهاتن؛ شهو هاتن؛ شهو گه ییشتن؛ بوونه شهو؛ شهوه ره بیه ی؛ شهوه وه ئامه ی.

شب و روز خود را ندانستن: شهو و پۆژ لی تیکچوون/ شئیوان؛ شهو و پۆونه گم بیه ی؛ گیرۆده ی خه م و په ژاره ی زور بوون.
از شب رفتن/ گذشتن: له شهو لادان؛ شهو تییه ر بوون؛ له شهو رۆیین؛ جه شهوئ ترازیه ی «دو ساعت از شب می رود و هنوز از شام خبری نیست: دوو ساعت له شهو لایداوه و هیشتا له شتو باسیک نیه».

شب: قید. شهو؛ شهوه؛ شهوانه؛ به شهو؛ شهوه نه؛ شهوئ؛ له کاتی شهودا «شب می خوابیم؛ شب هوا تاریک است: شهو ده خهوین؛ به شهو هوا تاریکه».

شباب / šabāb / اعربی / اسم، / ادبی / لاوی؛ لاوه تی؛ گهنجی؛ خورتی؛ جهوانی؛ جحیلی؛ جاهیلی؛ هه رزه کاری.

شب ادراری / šab'edrārī, šabedrārī /: افراسی/ عربی / اسم، میزه لی؛ که مه رشلی؛ چۆنیه تی میزن

مهودای نیوان دوو پۆژ که له تاریک بوونی ههوا هه تا روون بوونه وه ی دیاری ده کریت؛ کاتی که به دوا ی ئیواره وه ده ست پیده کا و هه تا کازیوه ده خایینی.

☐ شب احیا: /اسلام/ شهوی نه حیا؛ شهوی پۆژ کردنه وه؛ ده شهوی ئاخری مانگی ره مه زان (زۆر تر شهوانی تاقی ئەو ده شهوه).

شب برات: شهوی به رات؛ شهوی پازده ی مانگی هه شته می کۆچی.

شب به شب: شهو به شهو؛ شهوانشهو؛ شهوه و شهو؛ شهونه شهو؛ هه موو شهو یک «شب به شب می آمد؛ شب به شب یک قرص بخور؛ شهو به شهو ده هات؛ شهوانشهو حه بی یک بخو».

شب پیش: دوینئ شهو؛ دویشهو؛ هیزی شهوئ.

شب تاریک: تاریکه شهو؛ شهفتاری؛ شهفتاری؛ شهوه زهنگه؛ شهوی تاریک و بی تریفه ی مانگ.

شب جمعه: شهوی ههینی؛ شهو جومعه؛ شهوئ که به یانیه که ی ههینی. ههروه ا؛ شب شنبه؛ شب اول ماه

شب چله ☞ شب یلدا
شب دیجور: / ادبی / شهوی زستان؛ شهوی شووتی شکان/ هه نی شکان؛ شهوی یه لدا؛ یه که م شهوی به فرانبار ۲. /مجازی/ شهوه زهنگ؛ شهوه زهنگه؛ تاریکه شهو؛ تاریکه شهوه؛ شهوی تاریک و بی دهنگ و نهنگه سته چاو.

شب شعر: شهوی شیعر؛ ئیواره شیعر؛ ری و ره سمیک ی شهوانه که چهند شاعیریک تییدا هۆزراوه کانی خۆیان بو دانیشخوان ده خویننه وه.

شب عید: ۱. شهو/ شهوی نه ورۆز؛ شهوؤ نه ورۆزی؛ دوايین شهوی ره شه مه ۲. شهوی جیژن؛ ئەو شهوه ی به یانیه که ی جیژنه

له خه ودا.

شباط /šabāt/: [سربانی/سم، شوبات؛ فیقریه؛ مانگی دووهمی سالی ههتاوی له پۆژژمیری بری له ولاته عهرهبیهکاندا، که له ۱۰ ی پیه‌نداندهیه.

شبان /šabān: ها؛ ان/؛ اسم، [دبی/شوان؛ شقان؛ شوانه؛ میگهلوان؛ میگهلوان؛ بهرخشان؛ بهرگهلوان؛ بهرگهلوان؛ گهلوان؛ گاون.

شبان فریبک /šabānfaribak: ها؛ ان/؛ اسم، شوان خه‌له‌تینه؛ شوان خه‌له‌تین؛ شوان هه‌له‌تینه؛ شوانه‌له‌تین؛ شقانکوژ؛ شقان‌خاپین؛ مه‌لیکی پچووکی بۆره‌لۆکه‌یه له پاساری گهوره‌تر.

شبانگاه /šabāngāh: اسم، [دبی/کاتی شهو؛ شه‌وار؛ شه‌ووار؛ شه‌فتاری؛ شه‌فتاری (روزی تا شبانگاه بر کنار آب نشسته بود: پۆژیک هه‌تا کاتی شهو له زیواری ناوه‌که‌وه دانیشتبوو).

شبانگاه ^۱: قید، [دبی/کاتی شهو؛ شهو؛ شه‌وه‌کی؛ شه‌وی (روزی تا شب رفته بودیم و شبانگاه به پای حصاری خفته: پۆژیک هه‌تا ئیواران رۆیشتبووین و کاتی شهو له پای په‌رژینیکدا نووستبووین).

شبانگاهان /šabāngāhan: قید، [دبی/به‌شه‌وه؛ شه‌وانه؛ شه‌فانه؛ شه‌وگار؛ شه‌وه‌ی؛ سه‌رانسه‌ری شه‌وه؛ له کاتی شه‌ودا «شبانگاهان به دروازی شهر رسید: به شه‌وه‌گه‌ییشه‌ده‌روازی شار).

شبانگاهی /šabāngāhi: صفت، شه‌وگاران؛ شه‌وگاری؛ شه‌واری؛ پیوه‌ندیدار یان سه‌ر به کاتی شه‌وه‌وه (نسیم شبانگاهی: شنه‌ی شه‌وگاران).

شبانگردان /šabāngardān: شبگردان

شبانە ^۱ /šabāne: صفت، شه‌وانه: ۱. شه‌وان؛ شیوان؛ شه‌وی؛ پیوه‌ندیدار به شه‌ویکه‌وه (غذای شبانه: خواردمه‌منی شه‌وانه) ۲. پیوه‌ندیدار به شه‌وه‌وه (کار شبانه؛ مدرسه‌ی شبانه: کاری شه‌وانه؛ قوتابخانه‌ی شه‌وانه).

شبانە ^۲: قید، شه‌وانه؛ شیوان؛ به شه‌ودا؛ به شیوان؛ له درژایی شه‌ویکه‌دا «شبانە ده نفر را در منزلش جا می‌داد: شه‌وانه ده که‌سی ده‌برده‌ماله‌وه).

شبانەروز /šabānerūz: اسم، شه‌وه و پۆژ؛ شه‌وانه‌پۆژ؛ یه‌که‌ی کات (زه‌مان) له پۆژه‌لاتنیکه‌وه تا پۆژه‌لاتنیک‌ی تر (هر شبانه‌روز ۲۴ ساعت است: شه‌وه و رۆژیک ۲۴ سه‌عته).

شبانەروزی ^۱ /šabānerūzi: ها؛ اسم، شه‌وانه‌پۆژی؛ شه‌وانه‌پۆژی؛ فیگره‌یی که قوتابه‌کانی شه‌وه و پۆژ له‌ویدان و جی‌خه‌وه و خوراکیان بۆ دابین کراوه: مدرسه‌ی شبانه‌روزی

شبانەروزی ^۲: صفت، شه‌وانه‌پۆژی؛ شه‌وه‌پۆژی: ۱. خاوه‌ن چالاک‌ی به درژایی شه‌وه و پۆژ «داروخانه‌ی شبانه‌روزی؛ مدرسه‌ی شبانه‌روزی؛ ده‌واخانه‌ی شه‌وانه‌روزی؛ قوتابخانه‌ی شه‌وه‌روزی» ۲. پیوه‌ندیدار به هه‌موو کاتی شه‌وه و پۆژه‌وه «فعالیت شبانه‌روزی؛ مراقبت شبانه‌روزی: چالاک‌ی شه‌وانه‌روزی؛ چاوه‌دیری شه‌وه‌روزی».

شبان‌ی /šabāni: اسم، [دبی/شوانی؛ شقانی؛ به‌رگهلوانی؛ شوانیه‌تی؛ شه‌وونی؛ کاری ئاگاداری له مهر و مالات و له‌وه‌راندنیان.

شباوین /šabāvin: ها؛ اسم، [دبی/توتاک؛ قزاوکه؛ قزاکه؛ قزالکه؛ تاق‌تاق‌که‌ره؛ حه‌ق‌ح‌ه‌ق‌که‌ره؛ په‌له‌وه‌ریکی بووناسایه، زیاتر به شه‌وان و به ده‌نگیک‌ی نات‌ه‌واو ده‌خویتی.

شباھت /šabāhat, šebāhat: ها؛ [عربی/اسم، مانایش؛ ویکچوونی؛ ویچوونی؛ وه‌که‌ی‌کی؛ وه‌کیه‌تی؛ شبه؛ درووف؛ درووب؛ فهرجی؛ تیزبۆر؛ قام؛ میناهی؛ هاوشیوه‌یی؛ مینین؛ چون‌یه‌کی؛ نۆلانی؛ میناکی؛ له یه‌ک چوونی؛ لیک‌چوونی؛ دۆخ یان تابه‌تمه‌ندیه‌ک (وه‌ک بیچم، ره‌نگ، چۆنیه‌تی و...) هاوبه‌ش له نیوان دوو یان چهند شتدا.

▣ **شباھت لفظی**: ویکچوونی وته‌یی/زاره‌کی؛

په پووله: شاهپرک ۲. / قدیمی / چه کچه کی؛
چلی-چلی؛ چل؛ چپله می؛ چه کچه کیله؛
چه کچه کیله؛ شه فرنگ؛ شه فر هئینک؛
شه فر فیک؛ شه فر هون؛ شه فر هئین؛
شه فشه فوک؛ شه فکوز؛ شه فاقوچ؛ شه فاقوچه؛
شه مه له کوره؛ مه شمو له کوره؛ شه مه له؛ شه مشه؛
شه مشه له؛ پارچک؛ جلجلی؛ چه کچه کوله؛
شه مشه مه کویره.

شبت / šebət، ها: / اسم. شویت؛ شیتوت؛ شویته؛
شووته؛ دوراخ: ۱. گیایه که له سه وزوات،
که لاکانی ورد و زهیتوونی رهنگی له شیوهی
چه تره ۲. که لای نهو گیایه که بونخوش و
خورادهمه نیه و وهک هه زوئله دهیکه نه نیو
چیشته وه شود؛ شوبد / گفتاری /

شبتاب / šabtāb، ها: / اسم. گوله نه سستیره؛
گول نه سستیره؛ گوله سستیره؛ گوهاره؛ گی ئاساره؛
نه یره قووله؛ نه سستیروک؛ میروویه که له تیره ی
گوله نه سستیره به نه ندازه ی ۱۱ تا ۱۳ میلیمتر،
قاوه یی رهنګ، میوینه کانیاں بی بالن و له شهودا
دهدرهوشینه وه.

شبتاب ۲: صفت. شه ونما؛ شه ودروش؛
شه وبریس؛ به تایبه تمه ندی درهوشانه وه له
تاریکیدا: شبنما

شبتابی / šabtābi، اسم. شه ونمایی؛ شهوی
بریس؛ شه ودروشی؛ دؤخ یان چوئیه تی
دروشانه وه له تاریکیدا.

شېچراغ / šabčeraq، ها: / اسم. شه وچرا؛
گوهه ریکی دیرؤکیه که گوايه له تاریکی و
شهودا هه وهک تیشکی چرا دهدرهوشینه وه.

شېچره / šabčare، šabčere، ها: / اسم.
شه وچهره؛ شه وچهره ز؛ شه وچه له؛ ئاجیل و
میوه به که له به شهودا دهیخون.

شېخ / šabah، ها: / اشباح: [عربی] / اسم. ۱. تاپو؛
قهره؛ قهره نتوو؛ تارمایی؛ دؤلپا؛ تیبا؛ سای؛
ساموتک؛ سوتیس؛ قهراته؛ سه هوبر؛ سه هه نه؛

دوو یان چند وشه که وتیان وه کوو یه که،
وهک شیر (شمشیر) و شیر (خوارده مهنی).
شبا هت معنوی: ویکچوونی واتایی؛ ویکچوویی
مانایی؛ دوو یان چند وشه که واتا کانیاں
وه کوو یه که، وهک قورس و گران؛ په له وهر و
بالدار.

شباهنګ / šabāhang، اسم. / ادبی / ۱. [نجوم]
شعرا یمانی ۲. شعرا ۳. / ها: / سرخوونک؛
بولبول؛ بلبل؛ بولبول؛ بلبل؛ واف؛ په له وهری
دهنگ خوشی سترانبیژ.

شېبو / šab.bū، ها: / اسم. شه وبو؛ شه وبون؛
شه وبو سان؛ شه فبو؛ گیابه ن؛ گیایه کی رازینه یی،
به گولی چوارپه ری بونخوش و زهره یان زهردی
ئامال قاوه یی (له جوړگه ل تریدا به رهنگی سوور،
خورمایی یان بنه وش)، که لای ساکاری باریک و
نووک تیژ و تووکنه وه: خیری

شېبه خیر / šab.bexeyr، [فارسی / عربی] دعا.
شه وباش؛ شه وه وهش؛ شه ویککی خوش؛ شه و
خوش؛ ریز وشه یی که ده شهودا بو سلاو و
مال ئاوا یی ده گوتری، واتا هیودارم شه و به
خوشی به رنه سهر.

شېبیدار / šab.bidār، ها: / صفت. شه وخنوون؛
شه ونه خووس؛ شه ونشین؛ شه وپیدار؛ شه فوک؛
به تایبه تمه ندی نه خوتن به شهودا.

شېبیداری / šab.bidārī، صفت. شه وخنوونی؛
شه وخنووسی؛ شه ونو خوسی؛ شه وخنوونی؛
شه وپیدار؛ روتی نه خوتن له شهودا.

شېبا / šabpā، ها: / اسم. شه وبه یار؛ شه وپیدار؛
پاریزه ری شه وانه، که سنی که به شهودا پاسه وانی
بدا، به تایبه ت له نیو باخ و مه زادا.

شېب پرواز / šabparvāz، ها: / ان: / صفت
/ جانورشناسی / شه وفر؛ به تایبه تمه ندی فرین له
شهودا.

شېپره / šabpare، ها: / گان: / اسم.
۱. شاپه ریک؛ پریریک؛ په رپه رک؛ په رپه روک؛

سههنگ؛ سهههنده؛ ديوجامه؛ شتي خهيالي
كه دېته بهر چاو ۲. /مجازي/ ديوهمزه؛ نهو
شتهي كه دهبيتته هوۍ ترس و قيني
همميشه يي «شبح جنگ؛ شبح گرسنگي؛ ديوهمزه
شهر؛ ديوهمزه برسپه تي».

شب خسب / šabxosb /، ها: /اسم، پاقله مارانه؛
پاقله ديوانه؛ دارجه وي؛ نه كاكې؛ شهوگه شه؛
گول ههوريشم؛ دار يان دهوونيكي پازينه يي
تايهت به ناوچه ي گهرمين، به لق و پوي
چه ترئاسا، گولي زهر د يان په مهي، گه لاي
ئاويتته شانهي و په لكې وا كه شهوانه
دووبه دوو دهنووشتيته وه. بۆ بهتو كردني زهوي
به كار دي.

شب خوش / šabxoš /، دعا. شهويكي خوش؛
شهوباش؛ شهووهش؛ وتهيي كه شهو له كاتي
ليك جودابوونه وه دهگوتري، وانا: به هيوام كه
شهويكي خوشتان بيت «من رفته، شب خوش! من
رويشتم، شهويكي خوش!».

شبدر / šabdar /، ها: /اسم، شهوهر؛ شهوهرگ؛
شهوهرگ؛ شهوهری؛ شهوهر؛ شادوهر؛ شهبدهر؛
شهفدهر؛ شور؛ ههندهقو؛ ههندهكو؛ هندكو؛
ههنهكه؛ بارپزه؛ دانوك؛ سئپهړه؛ سئوهره؛
گيايه كي ئالفي گولداري يه كساله، دووساله يان
پايابه به گه لاي سئپهړه يي و هيشووه گولي
خرې ئال، سوور، نهرخهواني، سبي يان
دوورنگه وه كه بۆ لهوهرې مالات دهكيلدري.

شبرم / šaram /، صفت. /گياه شناسي/ شيرماره
كيويله؛ جوړي له رووه كي شيرمار، به گولي
شين و پچو كهوه، قهده كه ي ژههراويه.

شبرنگ / šabrang /، ها: /اسم، شهوهرنگ؛
ماكيكي پهنگيه كه له تاريخايدا نوور لي بدا،
دهدروشيته وه.

شبرنگ؟ صفت. ۱. /ها/ شهوهرنگ؛ به ماكيكي
پهنگي كه له نيو تاريخيدا نه گهر نوور لي بدا،
بدرهوشيته وه ۲. /دبي/ شهفين؛ رهش؛ تاريخ و

تنوك وه كوو شهو.

شبرو / šabrow /، صفت. شهوړو؛ شهوهره؛
شهفرو؛ ۱. به تايه تمهندي له شهودا پويين
«توبوس شبرو؛ پاسي شهوړو» ۲. /ها/ شهفوك؛
شهوگهرد؛ شهوگهر؛ خاومن چالاكي شهوانه؛
شبرگرد

شبرو / šebro /، شوړو
شبزنده دار / šabzendedār /، ها: /ان: صفت.
شهونخون؛ شهوبه يار؛ شهوبيدار؛ خاومن
ئوگره تي به شهوبيداري.

شبزنده داري / šabzendedāri /، ها: /اسم،
شهونخوني؛ شهونخووسي؛ شهوبيداري؛
شهوبه ياري؛ دوخ يان چوئيه تي شهو بيدارمان،
پتر له گل چالاكيه كي تايه ندا (وهك كه سي كه
شهو تا به ياني ناخوويت و چاوهديري نه خوشيكه يان
نويز دهخويني يان خهريك رابواردنه) «در اردو
كارمان به شبزنده داري مي گذشت؛ له نوردودا كار و
بارمان ههر شهونخوني بوو».

شبهستان / šabestān /، ها: /اسم، ۱. شهوسان؛
شبهستان؛ نهو به شهي مزگهوت كه سهری
گيراوه ۲. /دبي/ نووستنگه؛ جي خهو.

شبهغاز / šabqāz /، ها: /اسم، /قديمي/ ههفشې؛
پهچه؛ ههسارگه؛ ههفيز؛ ههويژ؛ ههوشه مهر؛
پهچه مهر؛ ههفش؛ شهوين؛ كوژان؛ جيگهي
پشووداني شهوانه ي نازه ل دهشت.

شبق / šabaq /، (معرب از فارسي) شَبَقه
شبكار / šabkār /، ها: /ان: صفت. شهوکار؛
شهفكار؛ خاومن چالاكي پيشه يي له شهودا
«پدرم شبكار است و روزها به خانه مي آيد؛ بایم شهوکاره
و به رۆژ دیتتهو بۆ مال».

شبکاری / šabkārī /، ها: /اسم، شهوکاری؛
شهفکاری؛ كار و بارپك كه له كاتي شهودا
بهړپوه دهچي «يك ماه است كه شبکاری مي كند تا
پول بيشترى بگيرد؛ مانگيكه خهريكي شهوكار به تا
پاره يه كي زورتر وهربگري».

شبڼگر د /šabgard/، ها: /ان: /اسم. شه‌فرې؛ شه‌وړې؛ چوکدار؛ شه‌وگه‌ر؛ شه‌وگه‌رد؛ جه‌زايه‌رچي؛ جه‌زايه‌رچي؛ چه‌رخه‌چي؛ پاسه‌واني که شه‌و له شوڼيکدا کي شک نه‌دا. به‌رانبه‌ر؛ روزگرد

شبڼگر د: /šabgard/، ها: /ان: /اسم. شه‌وگه‌ر؛ شه‌وگيل؛ شه‌وهره‌و؛ به‌تايه‌تمه‌ندي له شه‌ودا گه‌ران يان هه‌لسووران.

شبڼگر د /šabgardī/، ها: /ان: /اسم. شه‌وړې؛ شه‌وهره‌وې؛ شه‌فرې؛ کار و باري شه‌وړې. شبڼگر /šabgīr/، ها: /ان: /اسم. /ادبي/ کازيوه؛ کازيوه؛ به‌رهبه‌يان؛ مه‌لا بانگدان؛ به‌ياني زوو.

شب‌مانده /šabmānde/، ها: /ان: /اسم. شه‌ومه‌نده؛ شه‌ومه‌نه؛ شه‌ومن؛ شه‌في؛ شه‌وي؛ پاشماوه‌له شه‌وي رابردوو (زورتر سه‌بارت به‌پيخوړي ليناوه) (پک پياله آش شب‌مانده را آورد و گذاشت جلوی من: پياله‌يک چيشتي شه‌ومه‌نده‌ي هينا و نايه به‌رده‌مم).

شبنامه /šabnāme/، ها: /ان: /اسم. /قديمي/ شه‌ونامه؛ بلاوکراوه‌يي که له لايه‌ن تاقم يان ريکخراوه‌ي که‌وه که هه‌لسووراني نه‌ينيان هه‌يه، دهرده‌چي (همه جا شبنامه چسبانده بودند: له هه‌موو شوڼيک شه‌ونامه‌يان داکوتابوو).

شب‌نشينی /šabnešīni/، ها: /ان: /اسم. شه‌ونشيني؛ شه‌ويړي؛ شه‌فوري؛ شه‌فرېونک؛ شه‌فره‌فينک؛ شه‌فه‌هري؛ شه‌وياري؛ زيگار؛ ئالايش؛ شه‌وميواني، چ له مال يان شوڼيکي تر (وه‌ک ميوانخانه) که زورتر له‌گه‌ل مووسيقا، هه‌لپه‌رکي و گورانيديا.

شبڼم /šabnam/، ها: /ان: /اسم. شه‌ونم؛ شه‌فتم؛ شه‌فتمه؛ ئافي؛ خناف؛ خناو؛ خوناو؛ خوناو؛ ئانگو؛ ئاونگ؛ ئاهنگ؛ خو؛ خوۍ؛ خوه؛ ئوه؛ ريل؛ دنگ؛ ئالشت؛ ئالشته؛ ئاوشه؛ قه‌راو؛ ورده تنوکی نمي هه‌وا که له سهر شتي سارد، به‌تايه‌ت له شه‌ودا دهنيشي.

شبکلاه /šabkolāh/، ها: /ان: /اسم. شه‌وکلاو؛ کلاويکي پتر نهرمچن و بي‌لنواړه که له مال يان شه‌وانه کاتي نووستن ده‌يکه‌نه سهر.

شبکور /šabkūr/، ها: /ان: /اسم. شه‌وکوير؛ شه‌وکوور؛ شه‌وکووره‌ک؛ شه‌وکور؛ شه‌وکوره؛ ترته‌ميس؛ گه‌ر کوير؛ شه‌فکور؛ تووشيارى نه‌خوشي شه‌وکويري.

شبکوري /šabkūri/، ها: /ان: /اسم. شه‌وکووري؛ شه‌وکويري؛ شه‌فکوري؛ گه‌ر کويري؛ لاوازي سؤماي چاو، له شه‌و يان له رووناکايي زور که‌مد.

شبه /šabake/، ها: /ان: /اسم. تور؛ ره‌شکه: ۱. تورچن؛ پيکه‌هاته‌يک له هيل، شريت، چيو يا سيمي پيک‌گه‌يشتووي تيکه‌ل (شبه‌ي هواکش؛ تورچني هه‌واکيش) ۲. کومه‌ليک له ئيزگه، هيلي راگواستنه‌وه و لقه‌کانيان (شبه‌ي تلفن: توري ته‌له‌فون) ۳. کومه‌ليک له دامه‌زراوه‌ي ساناکار يان رازه‌گه‌لي سهر به‌ناوچه‌ي که جوگرافيائي (شبه‌ي حمل‌ونقل؛ شبه‌ي راهب‌ي ارتباطي؛ توري راگواستن؛ توري ريگه و بان) ۴. ريکخراوه‌يي که نه‌ندامه‌کاني له تاقم و شوڼي جياوازا دچالکيان هه‌به (شبه‌ي حربي؛ شبه‌ي قاچاق؛ توري حيزي؛ توري قاچاخ) ۵.

تور-۵

شبه‌ي اطلاعاتي؛ توري ئاسايش؛ کومه‌ليک ئامراز و که‌ل‌وپه‌ل و که‌سانې که بو کورکندنه‌وه‌ي زانياري که‌لکيان لي وهرده‌گيردري و زورتر بو ريکخراوه‌ي شوفاړي، دژه شوفاړي و هه‌والگري ولايتيک به‌کار دين.

شبه‌ي /šabakiyye/، ها: /ان: /اسم. تورپنه‌ي چاو؛ توري چاو؛ پوښه‌ني ناوه‌کي هه‌ستيار به‌نووري گوي چاو، که له هه‌شت تويي له سهر يه‌ک پيکه‌هاتووه، هه‌وتيان ده‌ماريه و يه‌کيان ره‌نگدانه‌يه.

ده گهل دهولت ههيه و تهواوېش دهولته تې نيه.

شبه فلز: ۱. /شیمی/ نیوچه کازا؛ نیمچه کازا؛ توخمیک به تایبه تمه ندی فیزیکی کازا و تایبه تمه ندی کیمیاوی ناکازاوه ۲. /مجازی/ ناکازا.

شبه قاره: ۱. نیوچه به ژه ک؛ سابه ژه ک؛ کوما وشکانیه کی گه وره (وه کوو گروئه نلنند) که به رینایی له به ژه ئاساییه کان که متره ۲. به شیکې به ریلای جیاواز یان دیار یکراو له به ژه کیکدا «شبه قاره ی هند: نیوچه به ژه کی هیند».

شبه وبا: وباى التور

شبهات /šobahāt/ : (عربی) جمع شبهه
شبهه /šobhe/ ، ها: شبهات/ : (عربی) اسم. گومان؛ دوودلی؛ سؤ؛ دلاودلی؛ درپونگی؛ دؤخ یان چۆنیه تیه ک که بېته هؤی شک یان دوودلی له مهر راست یان درؤ، دروست یان هه له، چاک یان خراب بوونی شتیکه وه «حرفهای تو این شبهه را ایجاد می کند که کار ما درست نبوده است: و ته کانت هم گومانه دینئ که کاره که مان درووس نه بووه».

شبی /šabî/ : قید. شهویک؛ شهوئ؛ شهوئوه؛ شهویه؛ به شهویک: ۱. له ههر شهویکدا «شبی دو ساعت کتاب می خواند: شهویک دوو ساعت کتیب ده خوینیتته وه» ۲. له درپژایی شهویکدا «شبی هشت ساعت می خوابد: شهویک ههشت ساعت ده خوئ».

شېبخون /šabîxûn/ ، ها: /اسم، شهوخوونی؛ شهفوخوونی؛ شهووه خوون؛ شهبېخوون؛ شهوخی؛ چه یخوون؛ شهویولغار؛ دابه پزانی شهوانه بؤ سهر دوژمن «ساعت یک بامداد با شېبخون به دشمن آنها را غافلگیر کردند: کاتژمیر یه کی به یانی به شهوخوونی که دایان به سهر دوژمندا شهوهاندنیا». ههروه ها: شېبخون زدن

شېنما /šabnemā/ : /اسم، شهونما؛ ماکیکی فوسفوری یان شهوړنگ که له تارمايیدا ده دره وشیتته وه.

شېنما: صفت. شهونما؛ تیکهل به ماکي فوسفور یان شهوړنگ «ساعت شېنما: کاتژمیری شهونما».

شبه /šabah/ : /اسم، /کانی شناسی/ شهقه؛ شهوړنگ؛ شهوگ؛ شهوئ؛ شیا؛ به ردیکی کانگایی له جوړی لیگنیتی رهق، رهش و بریقه دار که هیله ساو ده درئ و له گه وهه سازیدا به که لکدی: شبک

— شبه /šabe/ : پیواژه. — شهوه: ۱. شهو؛ پیوه نیدار به ژماره ی شهوان و ههروه ها پیوه نیدار به مهودای کاتی به پنی شهو «همه شبه؛ هر شبه؛ هه مووشه؛ هه رشه و» ۲. خاوهن ته من به پئ شهو «سی شبه؛ یک شبه: سی شهوه؛ یه که شهوه».

شبه- /šebh/ : (عربی) پیشواژه. وه ک- ؛ — ئاسا؛ سا- ؛ وه کی- ؛ وه که- «شبه انسان: وه کمرؤ».

شبه پول: پاره ئاسا؛ ئه و مالانه ی به پیی دراو بایه خیان دیاری ده کرئ و به ئاسانی ده بنه دراو، به لام خوځان دراو نین (وه ک به لگه به نرخه کان، به لگه قه رزیه دهوله تیه کان).

شبه جزیره: /زمین شناسی/ نیودورگه؛ گرافه؛ نیمچه جزیرگه؛ که رکه؛ جزیره ئاسا؛ که رگراف؛ نیمچه دورگه؛ زه وینیک سی لای ئاو بی و لاییکی وشکانی (وه ک نیو دورگه ی عه ربهستان).

شبه جمله: /دستور/ کلؤز؛ رسته تا؛ رسته ئاسا؛ رسته یه کی به بی کردار که نیشانه ی دؤخیکی عاتیفی وه ک ئافهرین، سهر سوورمان، شادی و داخ و وه ک ئه وانه یه (وه کوو خوژگه؛ داخه کم).

شبه حصه: ساگرانه تا؛ جوړئ تهوی رېخو له که سهختی و ماوه که ی که متر له گرانه تایه.

شبه رسمی: سامیری؛ نیوه دهوله تی؛ ده زگایه ک یان ری وشوینیک که په یوه ندی

هه تاو؛ بریو؛ پو؛ له په؛ په له؛ له زاهی: ۱. سهرپی؛ هه لپ؛ هه لپه؛ زوو؛ زوی؛ ته لئوکه؛ تالوکه؛ سانی؛ دهف؛ دهوال؛ کار یان رهوتی نهجامدانی کاریک له کاتیکی که متر یان به خیرایه کی زورترهوه ۲. خیرایی؛ توندی؛ گورجی؛ کولوکی ۳. مکانیک/ چندیتی ئال وگوری خیرایی به پیی کات (سانتی متر له چرکه دا).

☐ شتاب دادن: هه شتاو پیدان؛ پال پیوه نان؛ زورکردنی خیرایی «باید به کارها شتاب بیشتری داد: ده بی هه شتاوی زورتر بدری به کاره کان».

شتاب داشتن: ۱. به تاو بوون؛ به لهز بوون؛ دهور فره بوون «موتور شتاب زیادی داشت: موتوره که زور به لهز بوو» ۲. به پهله بوون؛ بی ته شه بوون؛ به هه له داو بوون؛ پهل و پو بوون «شتاب داشت خود را به دوستانش برساند: به پهله بوو خوئی بگه پییته هه والانی».

شتاب کردن: پهله کردن؛ لهز کرن؛ به له سه بوون؛ وه پهله کهوتن «برای رسیدن به خانه شتاب می کرد: بو گه پیشتنه ماله وه پهله ی ده کرد».

شتاب گرفتن: دهور هه لگرتن؛ دهور گرتن؛ هه شتاو گرتن؛ نامه یه وه بالی «موتور شتاب گرفت: موتوره که دهوری هه لگرت».

شتابان / šetābān: قید. به پهله؛ لهز و بهز؛ به پهله؛ به لهز؛ به هه تاو؛ به خیرایی؛ له زالهز؛ لهز گین؛ پهله پاتور؛ بهل؛ لهز کانی؛ تیزه- تیزه؛ بریو- بریو؛ نازا- نازا؛ زوو- زوو؛ هه لات- هه لات؛ به هه له داوان؛ پهله وداوان؛ هه شتاوان «شتابان می رفت: به پهله ده رویش».

شتابانندن / šetābāndan: مصدر. متعدی. // شتابانندی: تاوت دا؛ می شتابانی: تاوده دی؛ بشتابان: تاو ده // تاو پیدان؛ هنجرانندن؛ پرتافانندن؛ پرتافان: ۱. گوری شتیک زورکردن ۲. دهور پی دان؛ خیرا کردن. هه روه ها:

شتابانندی

شبيه / šabih: [عربی] صفت. هاووینه؛ هاوچه شن؛ وه کوو یه ک؛ له یه ک چوو؛ هه قرات؛ ته چ؛ زاناف؛ وه ک یه ک؛ وینه ی یه ک؛ پینسو یوی؛ به روالهت وه ک یه ک و له بنه مادا جیاواز «بچه ها به قدری شبیه بودند که همیشه آنها را عوضی می گرفتم: مندا له کان هینده هاووینه بوون که هه می شه لیم ده گوران».

شبيه خوانی / šabihxāni: [عربی/ فارسی] ☐ تعزیه خوانی

شبيه سازی / šabihsāzi: ها: [عربی/ فارسی] اسم. منیاک سازی؛ هاو شپوه سازی؛ کار، رهوت یان پیشه ی دروست کردن ی وه ک یه ک: // الف) به ره میکی پیشه یی ب) شپوه کاری ده ز گایه ک به که میو ته ر.

شبيه گردان / šabihgardān: [عربی/ فارسی] ☐ تعزیه گردان

شپش / šepeš: ها: / اسم. سپی؛ هه سپی؛ نه سپی؛ هه پش؛ هه پیشی؛ نه سپشی؛ هه سپی؛ سپی؛ سپه؛ هه شپش؛ هه شپشی؛ هه شپشی؛ گنار؛ میروویه کی چکوله یه که رهشی له قژدا و سپیه کی له توئی جل و به رگدا گه را ده کا و گه وره کانیا ن نه خوئی بلاو ده که نه وه.

☐ شپش مرغ: یند؛ که پله؛ نه سپی مریشک.

☐ شپش گذاشتن: سپی تیدان؛ سپی لیدان؛ سپی نانه وه؛ هه شپشی هورئارده ی «سرش شش گذاشته بود: سهری سپی تیدابوو».

شپشک / šepešak: ها: / اسم. میروویه کی ورد و بی بالی رهنگ ره شه که ملوژی دار و گیایه: شپشه

شپشو / šepešû: ها: / صفت. [گفتاری] ۱. نه سپیون؛ سپیون؛ رشکن؛ رشکاوی؛ رشکو ۲. [مجازی] چلکن؛ چه لکن؛ قیزه ون؛ گه مار؛ دژوین.

شپشه / šepeše: ☐ شپشک شتاب / šetāb: ها: / اسم. لهز؛ پهله؛ هه شتاو؛

■ صفت فاعلی: شتاباننده (تاودەر) / صفت مفعولی: شتابانده (تاودراو)

شتابدار / šetābdār / صفت. به تاو؛ به له؛ له زه ی.

شتابزدگی / šetābzadegī / ها / اسم. به له پهرتکی؛ هه له داوی؛ هه له؛ ته نگه تاوی؛ به له زی؛ به له پروو زه یی؛ به له پروو زکی؛ دۆخ یان چۆنیه تی به له ز بوون «با شتابزدگی خود را به اتاق رساند: به به پهرتکی خۆی گه یانده هۆده کهوه».

شتابزده: قید. به پهله؛ به هه له؛ به له؛ گورج؛ گورجی «شتابزده گفت: من خبر ندارم: به به له گوتی: من ناگام نیه».

شتاب سنج / šetābsanc / ها / اسم. له پیتو؛ که ره سه یه ک بۆ ئەندازە گرتنی له ز یان دۆزینه وه و ئەندازە گرتنی له ره.

شتابناک / šetābnāk / صفت. ادبی / به پهله؛ خیرا؛ به هه له داوان؛ به هه شتاو؛ به خیرایی زۆر موه.

شتابنده / šetābande / گان / صفت. خیرا؛ گورج؛ گورج و گۆل؛ خاوهن خیرایی.

شتابیدن / šetābīdan / شتافتن

شتافتن / šetāftan / مصدر. لازم. // شتافتی:

گارت دا؛ می شتابی: غار دده ی؛ بشتاب: غارده //

غار دان؛ له زین؛ له پین؛ له زیان؛ هنجران:

۱. دهر چوون؛ راکردن؛ په کین؛ به رشیه ی؛ به

خیرایی زۆر موه رویشتن «گویی زمان چون باد

می شتافت: چما کات وه ک با ده له زی»

۲. تی ته قانن؛ په له کردن؛ له زکرن؛ پرتافیان؛

پرتافان؛ په له که رده ی؛ به په له بۆ لایه ک

رویشتن «به خانه شتافت: به ره مال تیی ته قاند» *

شتابیدن. هه روه ها: شتافتنی

■ صفت فاعلی: شتابنده (غاردهر) / صفت مفعولی:

شتافته (غار دراو) / مصدر منفی: نشتافتن (غار نه دان)

شتالنگ / šetālang / اسم. کاب؛ قاپ؛ میچ؛

جگ؛ جک؛ چوو؛ کاپ؛ ماچ؛ ده قاق؛ پی شیه ی

پاشنه ی پی.

شتر / šotor / ها؛ ان / اسم. وشتر؛ شوتر؛ خوشتر؛

هیشتتر؛ هه شتر؛ حیشتتر؛ وه شتر؛ هۆشتتر؛

هوشتر؛ ئشتتر؛ سار؛ سال؛ ده فه؛ ده فه ه؛

ده وه ه؛ ئارقانه؛ گیانه وه ریکی گواندار له تیره ی

وشران، به رهنگی شه که ری ئامال خورمایی

رهش، سه ری بچووک، ملی به رز و گوئی

بچکوله وه، بۆ بار بردن، گوشت، چه رم، خوری و

ته نانه ت شیریش راپیده گرن: اشتتر / ادبی /

■ شتر بی کوهان: لاما؛ وشتریکی ئامریکیایه.

شتر عصارخانه: کنایی / گای بنه؛ ئه وه ی که

هه ول و ته قالا ی بی هۆ ددها.

شتر لوک: کنایی / لۆق؛ حووج؛ حۆل؛ در یژ تا

ئیواره؛ که سی که له ر و لاواز و در یژ و ناحزه.

شتر نقاره خانه: مجازی / ئه وه ی که له هه ره شه

و گو ره شه ناترسی.

■ شتر با بارش گم شدن: مجازی / که ره به باره وه

نوقم بوون؛ ماهه ره چنه گمه بیه ی؛ شوینی

زۆر ژلۆق-پلۆق و هه لپرژاو بوون «توی این خانه

شتر با بارش کم می شود: له م ماله دا که ره به باره وه

نوقم ده ی».

شتر در خانه ی کسی خوابیدن: کنایی / ئه مپرو

له من و سبه ی له تۆ بوون؛ نۆره ی زه حمه ت

و دژواری به که سی گه یشتن.

شتر را با ملاقه آب دادن: کنایی / وشتر به

قایۆله به پروو ئاودان؛ ئامرازی ناله بار بۆ کار یک

به کار بردن.

شتر را با نمد داغ کردن: کنایی / هیلکه له قه ل

دزین؛ به ئاو هیلکه و پۆن دروست کردن؛ له

ئاو که ره گرتن؛ له سه ر ئاو ئاگر کردنه وه؛

ده رزی له چاو مار دهر هینان؛ یه کجار زرینگ

و فیلباز بوون «اینجا شتر را با نمد داغ می کنند:

ئهمانه هیلکه له قه ل نه ددن».

شتر بان / šotorbān / ها؛ ان / اسم. وشتره وان؛

شوتره وان؛ ئارقانه بان؛ سالوان؛ ساره وان؛

هیشترفان؛ خوشتره وان؛ هه شترچی؛ وشترچی؛

به‌رزی زۆرتر له ۱۵۰ سانتی‌متر و سەر و مل
بێ‌پەر و تانجیکی وه‌ک کلاو خووده‌وه که
شه‌وان ده‌گه‌رێ: کامواری، بۆمرغ

شترنج / šatranc: [از سنسکریتی] شترنج
شتره / šatare: [صفت، گفتاری] شپرز؛ شه‌له‌خته؛
شپرزه؛ شپرنۆ؛ په‌رژ و بلاو؛ رېپال.
شتری^۱ / šotorî: [اسم، وشتی؛ هیشتری؛
قاوه‌یی کال؛ په‌نگی قاوه‌یی کال. هه‌روه‌ها:
شتری‌رنگ

شتری^۲: [صفت، وشتی؛ حوشتی؛ هیشتری؛
۱. قاوه‌یی کال؛ به‌ په‌نگی قاوه‌یی کال
۲. پیوه‌نیدار یان سەر به‌ وشتروه (رقص
شتری: هه‌له‌په‌ر کیتی وشتی).
شتک / šatak: [اسم، پرشه؛ پرژه؛ په‌روشک؛
پریشک؛ پژگه؛ تنۆکی تراو (به‌تایه‌ت تراوی
خه‌ست یان پیس) که به‌ بێ‌ ویست بپه‌رژێت.
شتک زدن: پژان؛ په‌رژان؛ په‌رژانی دلوپه‌گه‌لی
تراویک (خون به‌ دیوار شتک زده و خشکیده بود:
خوین پزایو به‌ دیواردا و وشک هه‌لاتبوو).
شتل / šetel: [اسم، ۱. ته‌له‌که؛ پاره‌یه‌ک که
قومارخانه‌دار له‌ قومارخانه‌بازانی ده‌ستینێ
۲. ده‌سخۆشانه؛ پاره‌یه‌ک به‌ ناو شادیانه که له
قومارخازی به‌ره‌نده‌ی ده‌ستین * شتیلی

شتم / šatm: [عربی/اسم، ادبی] جنیو؛
جوین؛ خوئن؛ خوه‌سن؛ دژمان؛ دژوین؛
دژمانی؛ دووژن؛ ناتۆر.
شته / šate: [ها: /اسم، شه‌فی؛ شه‌ته؛ ترتول؛
شۆبه؛ شۆکه؛ شوک؛ میروویه‌کی وردی په‌شه به
گه‌زۆی داره‌وه ده‌نیشی و خه‌ساری ده‌کا.
شته‌ی پالیزی: گه‌زۆکی؛ دۆکه‌ی په‌لکی
بیستان.

شته‌ی نباتات: گه‌ز؛ شۆکه‌ی دار و دره‌خت.
شتیلی / šitilî: [عربی/اسم، شتیل
شجاع / šocā: [ان: /عربی] صفت، دلیر؛ بویر؛
نازا؛ وره‌دار؛ میو؛ میو‌خاس؛ مه‌رخوز؛ به‌جه‌رگ؛

ئه‌و که‌سه چاودێری و شترانه، به‌تایه‌ت ئه‌وه‌ی
که‌ باریان پێ‌ده‌کیشی.

شتر خار / šotorxār: [خار شتر
شترخان / šotorxān: [ها: /اسم، و شترخان؛
شوینی پاراستنی و شتران.

شترسواری / šotorsavārî: [اسم، و شترسواری؛
هیشترسواری؛ کاری سوار بوون له‌ سەر پشته‌ی
و شتر.

شترسواری دولا-دولا: [کنایی] شارده‌وه‌ی
نابه‌جی و ناشیانه.

شترق / šataraq: [صوت، شریخه؛ شه‌قه؛ شه‌ق؛
ده‌نگی به‌رز و له‌نه‌کاوی شکانی شتیک (وه‌ک
چیو)، یان ده‌نگی ته‌قانی گوله.

شترگاو پلنگ / šotorgāvpalang: [اسم، و شترگا؛
هیشترگا؛ زه‌رافه؛ و شترپلنگ؛ و شتربه‌له‌ک.

شترگره‌به / šotorgorbe: [اسم، /کنایی] ورج و
عه‌با؛ که‌ر و کوله‌نجه؛ هه‌شه و کوله‌نجه؛ که‌رگه
و پرچکه؛ هه‌ر شتیکێ دزیو و ناله‌بار.

شترگلو / šotorgalû: [ها: /اسم، سیفون؛
و شترگه‌لوو؛ لووله‌یه‌کی چه‌ماوه که له‌ ژێر
کاسه‌ی مه‌ستراو و په‌هه‌ندا دایده‌نین.

شترماب / šotorma'ab: [فارسی/عربی] صفت،
/کنایی] لووت‌به‌رز؛ فیزن؛ به‌ده‌مار؛ نه‌سه‌ق‌زل؛
ترزل؛ خاوه‌ن ناکاریکی وشک، په‌سمی و به
ده‌عیه و ده‌ماره‌وه (شریکش خیلی شترماب تشریف
دارد: شه‌ریکه‌که‌ی زۆر لووت‌به‌رز ده‌نوینی).

هه‌روه‌ها: شترمابی

شترمرغ / šotormorq: [ها: /ان: /اسم، و شترمرغ؛
هه‌شترمه؛ ناگرخۆره؛ حوشرمه‌ل؛ حوشرمرخ؛
و شترمریشک؛ که‌ردیکل؛ په‌له‌وه‌ریکی نه‌فر، به
سەر و مل و رانی بێ‌په‌ر یان که‌مه‌په‌ر، په‌نگی
په‌ش و بریقه‌دار، کلک و سه‌ربالی سپه‌وه که
ماکانیان قاوه‌یی نامال خۆله‌میشیه‌و به‌رزی بپه‌ر
له‌ نیره‌کانیان ده‌گاته ۲،۵ متر.

شترمرغ استرالیایی: په‌له‌وه‌ری لێ‌په‌واری به‌

یہ مان؛ نہ ترس؛ نہ ترس؛ زیخ؛ زہنہ قدار؛ ہوّل؛
 ہوّل؛ زاتدار؛ بہ زات؛ دلشیر؛ ویر؛ وہند؛ قادقین؛
 ہہ ویر؛ ویر؛ عہ گیت؛ عہ گید؛ عہ گن؛ جوامیر؛
 جامیر؛ جندی؛ بہ کار؛ گہ پناس؛ گہ نووس؛
 سہندر؛ کور؛ دل شوور؛ وہ کار؛ جہرگ قایم؛
 قہر تہ میر؛ فیّر؛ فیّر؛ پردل؛ سرباز شجاع؛ مرد
 شجاع؛ سہر بازی دلیر؛ پیاوی بویر۔

شجاعانه ^{1/} /šoc'ā'ne/: [عربی / فارسی] صفت.
 نازایانه؛ نازانه؛ که لانه؛ وهندانه؛ بویرانه؛ دلیرانه؛
 میړه کی؛ میړانه «دفاع شجاعانه؛ مقاومت شجاعانه؛
 بهرگری نازایانه؛ خوږاگری نازایانه».

شجاعانه^۲: قید. بویرانه؛ نازیانه؛ که لانه؛ وهندانہ؛
هاوړی ده گهل بویریدا «او شجاعانه جنگید: نازیانه
شهری کرد».

شجاعت / šocā'at ، ها: / اعربی / اسم، دلیری؛ سویری؛ نازیستی؛ نازی؛ ویری؛ ورار؛ زراو؛ ههناو؛ وره؛ زههله؛ زندههک؛ زهنهق؛ زندههق؛ ییرانی؛ ههویری؛ هیور؛ ههوتانایش؛ هوره؛ ییرخاسی؛ گهپناسی؛ ههیهیز؛ ههترهش؛ نهتره؛ ههتره؛ چاوسووری؛ نهترسی.

شجره / šacare ، ها: / عربی / اسم. ره گز؛
 ه چه له ک؛ بنه چه ک؛ بنه چه؛ بنه چه که؛ نوانه بی
 نه پیوه ندی بنه مالیه یی که سان یان گرؤویی
 نیانوه وران یان گیاغل پیکه وه نیشان دهدا.

سجَر دَنامه / šacarenāme ، ها: [عربی / فارسی]
سم. رَه گَه زَنامَه؛ شَه جَه رَه؛ سَه جَه رَه؛ نوو سَراوِی

ه په یوه نډی که سیک له گهل پیشینانی، یان
هس و کاری خانه دانی و خزمایه تی نڼوانیانی
بدا نووسراوه و گه له ک جاریش به شیوه ی نوانه
شان ددری.

جری / šacarî : [عربی] صفت. دارئاسا؛ وه کوو
هخت؛ پهل- پهل.

بخار /šaxār/: آرامی/سم. شه‌خار؛ خۆله‌می‌شی
- باگه‌لی و شکارو که له سابوون سازیدا که لکی
- به: شغار

شخانک / šaxānak ، ها:/ اسم. شوله؛ شه هاب.

شَخَاهه / šaxāne، ها: اسم، بهردی ئاسمانی؛
بهردی که له بۆشایی نیوان گه‌ڕۆکانی
ئاسمانیه‌وه به‌ره‌و زه‌وی دی: سینگ آسمانی

شخص / šaxs ، ها؛ اشخاص /: [عربی] اسم، کہس:

۱. مَرُو؛ کیس (هر شخص حق دارد آزاد زندگی کند:

هەر کەسێ مافی هەیه ئازاد بژیت ٢. کیس؛ خو؛

خودی مرؤ ډپول به شخص او تحويل شد: پاره که درا

به خودی که سه که ۳۰. [حقوق] تاک؛ نه وهی که

مافی ھەيە و ئەرکی لە سەر شانه (شخص حقیقی؛

شخص حقوقی: کسی راسته قانی؛ کسی حقوقی).

□ شخص ثالث: [حقوق] سیہم کہس؛ کہسیکی

سیّھم کہ لہ پیوہندی نیوان دوو کہ سدا

دیتہ ٹاراوہ (بیمہ‌ی شخص ثالث، یعنی بیمہ‌ی

شخص یا اتومبیلی جز راننده و اتومبیل بیمه شونده:

دایینی سیہدم کہس، یانی دابین کردنی کہس

یان ماشینیک بیجگه له ئاژوان و ماشینیی

دابین کراؤ.

شخص حقوقی: [حقوق] بنکە یان نووسینگەیی

که قانون به رسمی ناسیویه (وہ کوو

به‌شدارگهی بازه‌رگانی).

شخص حقیقی: کہ س؛ تھو کہ سہ کہ ھہ یدہ۔

شخصا / šaxsan /: [عربی] قید. بۆ خۆ، خۆ؛ وی؛

له لایهن خودی که سه وه شخصاً او را

نمی‌شناسم، اما با برادرم دوست است: بو خوم

نایناسم، به لام له گهل براكه مدا دوسته.

خاصی / šaxsî : [عربی] صفت. ۱. کہ سی؛

«سین؛ خۆیی؛ پێوه‌ن‌د‌ی‌دار به‌ مرۆوه‌» و‌ظ‌ای‌ف

خاصی؛ حقوق شخصی؛ نھر کی کہ سی؛ مافی کہ سی)

لها/ که‌سی؛ خو‌یی؛ پی‌وه‌ن‌د‌ی‌دار به

سانیکه وه (اتومبیل شخصی: ماشینی که سی).

انبہر: جمعی؛ ہنگانی؛ عمومی ۳. /ھا/

حسی؛ به رانبه‌ری نیزامی «لباس شخصی:

و به رکی شه خسی).

خصیت / šaxsiyyat / : [عربی] اسم. که سایه‌تی؛

هیت که رده‌ی؛ خه پراندن؛ شووم برین؛ شیف برین؛ شو بریه‌ی؛ وهرد برین؛ جووت کردن؛ خهت دان؛ هیل-هیئل هه لکه ندنی پرووی زهوی بو کشت و کال. ههروه‌ها: شخم خوردن

شخیص /šaxîs/: [عربی] صفت. مه‌زن؛ مازن؛ گراگر؛ گرگر؛ هیژا [شخص شخص: مروی مه‌زن].
شدامد /šodāmad/: [سم. هات وچو؛ هات وچوو؛ نام‌وشو؛ نامه‌لوله‌ی: ۱. ترافیک؛ گهر و خولی نامیرگه‌لی گواستنه‌وه ۲. جه‌نجالی؛ چروپری له هات وچوودا.

شداید /šadāyed/: [عربی/اسم. /دبی] دژواری؛ تووشی؛ گرفتگ؛ گرانی؛ سه‌ختی؛ سه‌خله‌تی؛ چه‌توونی؛ چورتمه؛ ته‌نگی و چه‌له‌مه «تحمل شداید را نداشت: به‌رگه‌ی دژواری نه‌ده‌گرت».

شدت /šeddat/: [عربی/اسم. توندی؛ زوری؛ گوژم: ۱. هیژ؛ زهبر «از شدت ضربه بیهوش شدم: له‌به‌ر گوژمی لیدانه‌که بوورامه‌وه» ۲. زیادی؛ فره‌یی؛ فره‌هی؛ که‌لنایا؛ کوله‌کول؛ سرتی (به‌تابیبت له باری هیژ یان گوشاره‌وه) «شدت روشنایی: زوری رووناک».

شدت گرما: گهرماهی؛ تین؛ ته‌وژمی گهرما؛ که‌لیلان؛ کل؛ کوله‌کولی گهرما؛ تاو؛ گهرمه‌وه‌زه؛ تاو و تینی گهرما.

شدت گرفتن /یافتن: تاو سه‌ندن؛ توند بوونه‌وه؛ زورگرتن؛ سه‌خت یان زورتر بوونه‌وه‌ی گوشاری شتیک.

شدکار /šedkār: [شیدار
شدن /šodan/: مصدر. لازم. /اشدی: بووی؛ می‌شوی؛ ده‌بی؛ بشو؛ به// ۱. بوون؛ بیه‌ی؛ بین؛ به بار و دۆخیک دهره‌اتن «بزرگ شدن: گه‌وره بوون» ۲. روودان؛ بیه‌ی «جنگ شدن؛ شب شدن: شهر بوون؛ بوونه‌وه» ۳. [گفتاری] شیان؛ شییه‌ی؛ شیای؛ شیاو بوون؛ له باو بوون «نه لباس به تنش می‌شد و نه کفش به پایش: نه جل به به‌ری ده‌بوو نه

که‌سیه‌تی: ۱. گه‌د، ره‌وشت یان چۆنیه‌تیه‌ک که ده‌بیته‌ه‌وی که‌وتنه‌ به‌ر چاو و بایه‌خی که‌سیک له لایهن خه‌لکه‌وه «فرد با شخصیتی بود: مرۆیه‌کی که‌سایدتی‌دار بوو» ۲. کوی دانسته‌گه‌لی هه‌ر که‌سێ که له که‌سانیک‌ی‌تر جیای ده‌کاته‌وه «شخصیت و سواسی: که‌سایدتی وه‌سواسی» ۳. /له‌ا/ [حقوق] دۆخی هه‌بوونی قانونی «شخصیت حقوقی: که‌سایدتی حقوقی» ۴. /له‌ا/ هه‌ر یه‌که له قاره‌مانگه‌لی فیلم، چیرۆک یان شانۆیه‌ک «شخصیت اصلی: شخصیت بد: که‌سایدتی سه‌ره‌کی؛ که‌سایدتی خراب»: پرسناژ

شخصیت حقوقی /حقوق/ که‌سایدتی حقوقی؛ ریک‌خراوه، بنکه یان کۆمه‌لی که له بواری قانونیه‌وه هه‌بوونی سه‌لماوه و ماف و به‌رپرسیایه‌تی هه‌یه.

شخصیت حقیقی /حقوق/ که‌سایدتی راسته‌قینه؛ که‌سێ که هه‌یه و هه‌بوونیک‌ی خه‌یالی یا گریمانه‌یی نیه.

شخصیت پردازی /šaxsîyyatpardāzi, /ها: [عربی/فارسی/اسم. کار یان ره‌وتی ناساندنی که‌سایدتی له چیرۆک، شانۆ یان فیلمدا له ریگای نیشان‌دانی تایبه‌تمه‌ندی به‌ده‌نی، وته‌یی، هه‌زی و ئاکاریه‌وه.

شخصی ساز /šaxsîsāz, /ها: [عربی/فارسی] صفت. خۆخوتی؛ درووستکراو (زورتر خانوو) بو که‌لک لی‌وه‌رگرتنی که‌سیکی تایبته و نه وه‌ک بو فرۆش.

شخم /šoxm/: [سم. شیو؛ شیف؛ شوو؛ شو؛ شووم؛ شوهم؛ کاش: ۱. /له‌ا/ هیئل؛ کیئل؛ هیئلگه‌لی که ده‌رووی زه‌ویدا هه‌لکه‌که‌نرین ۲. هیته؛ شوو؛ شیوه‌مرد؛ وهرد؛ خه‌پر؛ گایار؛ جووت؛ جۆت؛ جفت؛ کار یان ره‌وتی شیف برینی زه‌وی بو چاندن.

شخم زدن: کیلان؛ کالین؛ کالیان؛ کاله‌ی؛ کالای؛ هیئل‌دان؛ کاش کردن؛ جفت کردن؛

کردند: رۆژنامه‌کان به توندی شالوویان کرده سەر
شاره‌دار.

شدید / *šadīd* / *šadīdollah*: [عربی] صفت.
خاوێن و ته‌ی توند و تال.

شر / *šar(r)*: [عربی] / *šar(r)*: اسم. شه‌ر: ۱. خراپی؛
به‌دی؛ خراوی ۲. / *šar(r)*: گفتاری / ئاژاوه؛ گاشه؛ بشیوه.

☐ **شر پیاکردن**: شه‌ر هه‌لگرساندن؛ شه‌ر
پێخستن؛ ئاژاوه نانه‌وه؛ شه‌ر نانه‌وه؛
ئاژاوه‌گیران؛ ئاژاوی وه‌ش کهرده‌ی.

شر چیزی / *šar(r)*: کسی را کندن؛ شتی / که‌سیک له
مل / کۆل کردنه‌وه / خستنه‌وه؛ رزگار یان
ناسووده بوون، به‌هۆی له‌نیو بردن یان
دووور کردنه‌وه‌ی شتی یان که‌سیک.

از **شر چیزی** / *šar(r)*: کسی خلاص شدن؛ شتی /
که‌سیک له‌کۆل بوونه‌وه؛ له‌مل بوونه‌وه‌ی
که‌سی یان شتی / «طلاق گرفت و از شر مادر
شوهرش خلاص شد؛ ته‌لاقی سه‌ند و خه‌سووی له
کولی بووه‌وه». هه‌روه‌ها: از **شر کسی** / چیزی
خلاص کردن

شر / *šar(r)*: صفت. / *šar(r)*: گفتاری / شه‌ر؛ ئاژاوه‌چی؛ گۆتال؛
ئاژاوه‌گیر؛ بشیونه؛ شیوه‌نه؛ شیوین؛
سه‌ره‌سوڤه‌ره؛ جووت قۆشه؛ کیشه‌هه‌لایسین؛
شه‌ر هه‌لایسین؛ هۆی زه‌حمه‌ت و ئارێشه «او آدم
شری بود و هر جا می‌رفت مردم را به‌ستوه می‌آورد؛
مروفتیکی شه‌ر بوو، بۆ هه‌ر کوی ده‌رۆشت خه‌لکی
وه‌زاله ده‌هینا».

شر / *šer*: / *šer*: اسم. / *šer*: گفتاری / شه‌ر؛ بزگور؛ ریندۆل؛
تیتۆل؛ به‌رگ یان قوماشیکی شر و شیتال که
تان و پۆی یه‌کالا بۆته‌وه.

شرانط / *šarā'et*: [عربی] شرایط
شراین / *šerā'in*: [عربی] شراین

شراب / *šarāb*: ها؛ اشربه / *šarāb*: [عربی] / *šarāb*:
شه‌راو؛ شراو؛ مه‌ی؛ مه‌ه؛ خوارده‌وه‌ی ئه‌لکولی
که له‌گه‌رانه‌وه‌ی ئاوی میوه، به‌تایبه‌ت تری
به‌رهمه‌ی دی.

پیلایه‌به‌ پای ۴. کران، بارهاتن؛ ده‌سدان؛
ره‌خسان؛ رخسان؛ لوان؛ لیویه‌ی؛ بیه‌ی؛
ری که‌وتن «نشده‌که‌ برویم؛ نه‌که‌ا برۆین» ۵. / *šar(r)*:
چوون؛ رۆیشتن؛ شییه‌ی؛ شیای؛ لوه‌ی؛ لوی
«آمدوشد؛ هات‌و‌چوو» ۶. تیپه‌رین؛ بوورین؛ بۆرین؛
بووردن؛ تیپه‌ر بوون؛ به‌سه‌ر چوون؛ رابردن؛
ویه‌رده‌ی؛ شییه‌ی «روزگارم شد به‌ نادانی؛ ژینم
تیپه‌ر به‌ نه‌زانی».

■ **صفت فاعلی**: شونده (-) / صفت مفعولی: شده
(بووگ) / مصدر منفی: نشدن (نه‌بوون)

شدنی / *šodanî*: صفت. / *šodanî*: گفتاری / بووزخۆر؛
به‌تایبه‌تمه‌ندی ئه‌گه‌ری روودان «رییس گفت: این
کار شدنی نیست و برایم مسئولیت دارد؛ به‌پرپر گوتی؛
ئه‌م کاره‌ بووزخۆر نای و بۆم به‌پرپرسایه‌تی هه‌به».

شده / *šadde*: [عربی] / *šadde*: ۱. شه‌ده؛ مشکی؛
قوماشیکی ده‌ست چنی ئاوریشمی گوله‌نگداره
که له‌بری ناوچه‌دا وه‌ک سه‌رپێچ یان پشتین
ده‌یه‌ستن ۲. / *šadde*: قدیمی / ملوانکه؛ ملوانک؛ مووروو؛
موورگ؛ ریزیکی مرواری (یان به‌رده
بایه‌خداره‌کانی‌تر) که له‌ده‌ور سه‌ر و ملدا
هه‌لێاندوه‌اسی.

شدیار / *šedyār*: اسم. جار؛ په‌ریز؛ کینلگی
درواو؛ شدکار

شدید / *šadīd*: [عربی] صفت. توند؛ تون؛ تن؛
۱. گومر؛ سه‌خت؛ دژوار؛ به‌ته‌وژم؛ به‌هیز؛ به
زه‌حمه‌ت «ضربه‌ی شدید؛ بیماری شدید؛ لیدانی توند؛
نه‌خۆشینی سه‌خت» ۲. به‌تاو؛ به‌تین؛ تیز؛ تیز
«باران شدید؛ محبت شدید؛ بارانی به‌تاو؛ خۆشه‌ویستی
به‌تین».

☐ **شدید بودن**: توند بوون؛ به‌تین / تاو بوون
«باران شدید بود؛ باران توند بوو».

شدید شدن: تاو سه‌ندن؛ زۆرگرتن؛ تین
گیرته‌ی «بعداً شدید شد؛ دوایی تاوی سه‌ند».

شدیدا / *šadīdan*: [عربی] / *šadīdan*: به
تونی؛ به‌سه‌ختی «روزنامه‌ها شدیدا به‌شه‌ردار حمله

۱. شرافت؛ دؤخ يان چؤنيه تي شهر ياف بوون
 ۲. [گفتاری] شهر ف؛ ئابروو؛ سه خه ر.
 شرافتمند / šarāfatmand, šerāfat- [عربی/فارسی] صفت. به شهر ف؛ شرافتمند؛ شریف
 شرافتمندان / šarāfatmandāne, šerāfat- [عربی/فارسی] قيد. شرافتمندانه؛ به شتيوه ي سازگار له گهل شرافه تدا.
 شرافتي / šarāfatī, šerāfatī [عربی] صفت. شرافه تي؛ پتوه نديدار يان سهر به شرافه ت.
 شراکت / šerākat, ها- [عربی/اسم] ۱. هاوبه شي؛ هه فېشكي؛ شريكي؛ كار يان رهوتي هاوبه شي بوون «اين كار را با شراکت هم انجام دادند: ثم كار ه يان به هاوبه شي يه كتری به پتوه برد»
 ۲. به شداري «هر دو در آن شراکت داشتند: هر دوو تييدا به شداريان هه بوو».
 شراکتی / šerākatī [عربی] قيد. به هاوبه شي؛ به شريكي؛ شريكانه؛ به هه فېشكي «خانه را شراکتی خريديم: خانوه كه مان به هاوبه شي كړي».
 شرايط / šarāyet [عربی/اسم] ۱. جمع شرايط ۲. بار و دؤخ؛ ههل و مهرج «شرايط برای کار مناسب نبود: بار و دؤخ بؤ كار له بار نه بوو» * شرائط
 شرايع / šarāye [عربی] جمع شرايع شرايين / šarayin [عربی] شريان؛ شرايين شرب / šorb [عربی/اسم/ادبي] كاري خواردنه وه؛ فه خوارن؛ نه وه وارده ي؛ نوشين؛ نوشان «از شرب آب آلوده پرهيز كنيد: له خواردنه وه ي ناوي پيس خو بپاريژن».
 شربت / šarbat, ها- [عربی/اسم] ۱. شربه ت؛ شربه ته؛ شربه تاو؛ خواردنه وه يه ك له ئاو، ئاره ق يان شيله و ماكينيكي شيرين (وهك شه كر، قه ن، هه نگوين و...) ۲. خو شاو؛ خوه شاو؛ ئاو ميوه ي كوليتراو (وهك باللووك، پرتقال، به ي ليمو و...) يان ئاره ق (وهك بيمشك، گولاو و...) له گهل شه كر دا ۳. شربه ت؛ شربه ته؛ تراوي

شراېخوار / šarābxār, ها- [عربی/فارسی] صفت. شهراوخور؛ شهراوخوه ر؛ مه يخور؛ مه يخوه ر؛ خاوه ن خوو يان هؤگره تي به خواردنه وه ي شهراو.
 شرابه / šarrābe, ها- [عربی/اسم] شوړابه؛ شوړاوه؛ گيز؛ ريشوو؛ گولينگه؛ گيزو گوليک؛ گيزو گولنگه؛ ريشوله؛ گيزو گولينگي ته وزيني هه لواسراو به پهراويزي شتيك به تاييه ت جلوبه رگوه؛ آويز
 شرايي / šarābī [عربی/اسم] شهرايي؛ شهراوي؛ رهنكي سووري توخي ئامال قاوه يي. ههروه ها؛ شرايي رنگ
 شرايي ۱: صفت. شهراوي؛ شهرايي؛ سووري توخي ئامال قاوه يي: ۱. به رهنكي شهراو ۲. پتوه نديدار يان سهر به شهراو.
 شرارت / šarārat, ها- [عربی/اسم] شهراشويي؛ گهنده ژه يي؛ به دكاري؛ كار يان رهوتي هه را و هوريا، شهر يان ئاژاوه نانه وه «گاه در خيابان شرارت می کرد و مزاحم زن و بچه ی مردم می شد: جار و باره له شهقامدا شه راناشويي ده كرد و بهري به زن و مندالي خه لكي ده گرت».
 شراره / šarāre, ها- [عربی/اسم/ادبي] ئاورينگ؛ ئاورنگ؛ هه ورينگ؛ كريس؛ كريسك؛ كريسكه؛ پرؤسك؛ پزيسك؛ پزيسكه؛ پزووسك؛ پزووسكه؛ پرشنك؛ پريز؛ پريزگ؛ پليز؛ پليس؛ پريشكه؛ فه ژه ن؛ بزيسك؛ چوريسك؛ قيرسك؛ بريسك؛ برووسكه؛ شهراي ئاگر؛ شرر
 شراع / šerā', ها- [عربی/اسم] باده بان؛ باده وان؛ بايه وان؛ باده وه؛ چارؤكه؛ نه ياس؛ يه لكه ن؛ يه ركه ن؛ چارؤكه ي كه شتيگه لي پيشوو كه به هيزي با ده ريشتن.
 شراع الحنك / šerā'olhanak, šarā'olhanak, ها- [عربی/اسم] ملاشوو؛ مه لاژگ؛ مه لاژي؛ ملاژي؛ ملاشك؛ بن ميچي زار كه نه رمه.
 شرافت / šarāfat, šerāfat [عربی/اسم]

شرح و بسط / šarh-o-bast، ها: [عربی] / اسم. تاوئوئ؛ شروقه کاری؛ کار و پهوتی شروقه کردن به شیوهی تهواو و به ورده کاریه وه [موضوع را خوب شرح و بسط داده بود: بابه ته که ی چاک تاوئوئ کردبووه].

شرح و تفسیر / šarh-o-tafsîr، ها: [عربی] / اسم. راژه: راه: رافه: کار و پهوتی والا کردن؛ واتا شی کردنه وه؛ وهرزین؛ لیکدانه وه.

شرح و تفصیل / šarh-o-tafsîl، ها: [عربی] / اسم. رافه کاری؛ گوزارشیکی تهواو هاوړئ له گهل ورده کاریه کانیدا.

شرحه / šarhe، ها: [عربی] / اسم. [ادبی] / توی؛ توا؛ پارچه یه کی ته نک له هه رشتی به تایبته گوشت.

شرح-ه شرحه: خار-خار؛ له ت-له ت؛ شه قار-شه قار؛ دابه ش-دابه ش؛ نه نجن-نه نجن؛ پارچه-پارچه؛ جیا-جیا؛ توی-توی؛ پهل-پهل؛ توا-توا؛ تو-تو؛ له ته-له ته.

شرخر / šarxar، ها: ان: [عربی] / فارسی] / اسم. نهو کهسه مال و سامانی به گیچهل، یان چهک و سفته ی هه لگه راه، به نرخیکی هه رزان له خاوه نیان ده کړئ، که له ړینگای قانونیه وه یان به هه ره شه بیکاته پاره و به قازانج بگا. هه روه ها: شرخی

شر / šarar، [عربی] شراره

شرزه / šarze، صفت. [ادبی] / ناژری؛ گرگین؛ توند و تیژ؛ تون و تیژ؛ به خوو یان ژوگره تی که لک وهرگرتنی یه کجاره له هه موو هیژ و توان یا نیشان دانی تهواو تووریه یی خو «شیر شیزه: شیر ی ناژری».

شر-شر / šoršor، صوت. شؤر-شؤر؛ چور-چور؛ خور-خور؛ چؤر-چؤرئ؛ چوور-چار؛ شؤر-شؤر؛ گوړ-گوړ؛ خور-خور؛ خم-خم؛ خوش-خوش؛ خول-خول؛ شر-شر؛ دهنگی داړژانی تراو «شر-شر آب؛ شر-شر باران؛ شور-شوری ئاو»

خواردنه وه بؤ دهرمان «شربت سرفه: شربه تی کوخه».

شربت به لیمو: لیموناد؛ شهربه تی به ی که ئاولیموی تیده کهن و دهیکولینن.

شرپا / šerpā، ها: یان: / اسم. شرپا؛ هه ریه که له کهسانی هؤزگه لی ته بهت، دانیشتووی داوینی چیاکانی هیمالیا که له که ژوانیدا کارامه بیان هه یه و ړینوینی و کو له بهری بؤ که ژوانه دهره کیه کان ده کهن.

شرجی / šarcî، [؟] / اسم. هه لماوی؛ هه وای شیدار؛ هه وای بؤق کردوو؛ کهش و هه وای گهرم و زؤر نمدار.

شرح / šarh، [عربی] / اسم. ۱. راژه: رافه؛ شروقه؛ راه: نازه نتي؛ نه وه ی بؤ هه والدان ی پرووداویک، دؤخی یان وته یه ک ده گوتړئ «جریان سفر را شرح داد: پهوتی سه فوره که ی شروقه کرد» ۲. ها: شروح / شی کردنه وه؛ نووسراوه یان وته یه ک که واتای نووسراوه یان وته یه کی دیکه ده داته وه یان رافه ی له سهر ده کات «شرح دیوان نالی: شی کردنه وه ی دیوانی نالی».

شرح حال: به سهرات. ۱. ژیننامه؛ ژیاننامه ۲. دهربرینی چؤناوچؤنی بار و دؤخیک.

شرح کشف: [کنایی] / تبیین وجهه جهر؛ خاس تا خراو؛ گوزارش و به یانی رافه کراو هاوړئ له گهل هه موو ورده کاریه کانیدا: شرح مبسوط شرح مبسوط

شرح وظایف: نه رکنامه؛ گوزارشتی پښوهندیدار به ئامانج، پله و پایه ی ړیکخراوه یی، بهرپرسیاریه تی و نه رکه کانی پښوهندیدار به کار و پیشه یه ک له زنجیره پیگه گه لی دامه زراوه یه کدا.

شرح دادن: ړوون کردنه وه؛ وه دهر خستنی مه بهستی نه زانراو.

شرح کردن: رافه کردن؛ راژه کردن؛ شروقه کردن؛ شی کردنه وه ی واتا.

چوره- چوری باران>.

شرشرد /šoršore/؛ اسم، /گفتاری/ ئاوهه لډیر؛
قهلبهزی یچووکى دهسکرد.

شرط /šart/، ها؛ شروط؛ شرایط؛ /عربی/ اسم، مهرج؛
گریو؛ گړه؛ گړه؛ هوی؛ ۱. شهرت؛ شهرته؛
بهندیواری نیوان کار یان دیاردهیه که له گهل کار
یان دیاردهیه کی تر، به جوړی که یه کیکیان
بهی نهوی دیکه جیبه جی نه بیت <شرط موفقیت
تلاش و پیگیری است: مهرجی سهرکوتهن ټیکوښان و
پی داگریه> ۲. کاری که جیبه جی کردن یان
به جی هیشتنی له رهوتی بریارنامهیه کدا
ونهستو گیراوه <تخلیه ی خانه در رأس مدت شرط
شده است: چؤل کردنی خانوو که له سهر ماوهی
خویدا بوته مهرج> ۳. شهرت؛ نهوهی له
پیوپیستیگه لی کار یان پلهوپایهیه که <شرط رفاقت:
شهرتی دوستی>.

□ به شرط چاقو: به شهرتی چهقو؛ به مهرجی
چهقو لیدان پیښ له کرین (بو شووتی و
جار-جاریش کاله ک).

□ شرط بستن؛ هویاندن؛ مچکاندن؛ گریوکردن؛
مهرج دانان؛ مهرج بهستن؛ گرهوکردن/
که ردهی؛ شهرت بینه ی.

شرط کردن؛ مهرج کردن؛ مهرج دانان؛ شهرت
کردن؛ تهی کردن؛ شهرت ره نیه ی؛ ره خسانی
باریک یان کودانی کاریک، جیبه جی کردنی
نه رکیک له داهاتوودا وه نهستوگرتن <با
فروشنده شرط کردم، اگر لباس اندازهات نبود بیرم
عوض کند: له گهل فروشیاره کهدا مهرجم دانا که
نه گهر جله که به بهرت نه بوو بیهم، بیگوریتته وه>.

شرط بندی /šartbandi/، ها؛ /عربی/ فارسی/ اسم،
گریو؛ مهرج؛ گړه؛ مچک؛ شهرت؛ جک؛ کاری
هویاندن؛ مچکاندن؛ بریاری دانی شتی له لای
یه کی له دوو لایه نه وه بهوی دیکه نه گهر شتیکی
دیاریکراو روو بدا یان نه دا <شرط بندی بر سر برنده
شدن اسب: کریو له سهر سهرکوتهنی نه سپ>.

شرطی /šarti/؛ /عربی/ صفت، مهرجی؛
۱. شهرت دار ۲. مهرجین؛ به مهرجی شتی.

□ شرطی شدن؛ /روان شناسی/ شهرتی بوون؛
مهرجی بوون؛ سهره هلدانی بار و دؤخیک له
گیانداردا که له هه مبر دیارده یان کاریکی
دیاریکراوه وه کاردانه وه یه کی دیاریکراوی
هه بی. ههروه ها: شرطی کردن

شرع /šar' /؛ /عربی/ اسم، شهرع؛ شهرعه؛
۱. دین؛ شهریهعت <شرع اسلام: شهرعی
ئیسلام> ۲. قانونی دین <به حکم شرع: به
پنی شهرع>.

شرعاً /šar'an/؛ /عربی/ ائید. به پنی دین؛ له
شهرعدا؛ له سهر بنه مای دینی <این عمل شرعاً
حرام است: نه م کاره به پنی دین حرامه>.

شرعی /šar'î/؛ /عربی/ صفت، شهرعی؛ ئایینی؛
۱. دینی؛ پیوه ندیدار به دینه وه <وظایف شرعی:
نه رکه شهرعیه کان> ۲. تبا له گهل ئاییندا <عمل
شرعی: کاری ئایینی>.

شرعیات /šar'îyyāt/؛ /عربی/ اسم، شهرعیات؛
ئاموژگاری دینی، به تایهت ئاموژیه که که
پیوه ندی به عبادت و نه رکه دینه کانه وه
هه یه.

شرف /šaraf/؛ /عربی/ اسم، شهره ف؛ سه خه ر؛
۱. ناوچاکی و وه جی کومه لایه تی که له ریز
دانان بو بایه خگه لی نه خلاقى به دی دئ <شرف او
مانع می شد تا پیش دیگران سر خم کند: شهره فی
نه یده هیشت سهر بو کس دانه وینی> ۲. هه فیازی
مه عنه وی؛ پهیره وی له بایه خگه لی نه خلاقى
به رز <خانهای قدیم صد بار به این صاحبان مجتمعهای
کشت و صنعت شرف داشتند: به گه کانی پیشوو سه د
جار شهره فیان هه بوو به سهر نه م خاوه نانی
کومه گه لی کشت و پیشه ییه دا>.

□ شرف حضور یافتن؛ وه خزمهت گه یین؛
خزمهت گه وره یه که گیشتن.
شرف صدور یافتن؛ فره مان دهرچوون.

به شرف عرض رساندن: به گوئی گه‌وره‌یه‌ک گه‌یاندن.

شرف /šorof/: [عربی/اسم، ئاسانه؛ هه‌ناز؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی له ئاسانه‌دا بوون؛ نزیك بوون. **در شرف**: له ئاسانه‌ی «وقتی او را گرفتند در شرف ازدواج بود: کاتیك گرتیان له ئاسانه‌ی زه‌ماوێن کردندا بوو».

شرفه‌دووزی /šarafedûzi/: [عربی/فارسی/اسم، خیاطی/جۆریك گۆلدوورینی نه‌خشی گۆل و بنچكه‌كه‌ی به‌ شیوه‌ی ئالقه‌گه‌لێ له‌ ناو یه‌كدا. **شرفیابی** /šarafyābi, ها/: [عربی/فارسی/اسم، به‌ خزمه‌ت گه‌یشتن؛ چوونه‌ خزمه‌ت؛ چوونه‌ ژوور؛ کاری چوونه‌ خزمه‌ت كه‌سیكی گه‌وره‌ یان خاوه‌ن پله‌ و پایه‌ «در روزهای شرفیابی لباس رسمی می‌پوشید و عصازنان خود را به‌ دربار می‌رساند: له‌ پۆژانی چوونه‌ ژووردا جل‌وبه‌رگی ره‌سمی له‌ به‌ر ده‌كرد و گۆچان به‌ ده‌ست خۆی ده‌گه‌یاندە‌ ده‌ربار». **هه‌روه‌ها: شرفیاب شدن**

شرق /šarq/: [عربی/اسم، پۆژه‌ه‌لات؛ خۆره‌ه‌لات؛ خوه‌ره‌ه‌لات؛ شەرق: ۱. هۆراسان؛ یه‌كێك له‌ چوار لای سه‌ره‌كی كه‌ به‌ یانیان هه‌تاو له‌ یۆه‌ له‌ دیت ۲. ئەو مه‌له‌بە‌ندانە‌ی وان له‌ پۆژه‌ه‌لاتدا: /الف/ [مجازی/ ناوی گشتی ولاتانی ئاسیایی و ئافریقایی ب/ [جغرافیا/ ئەو به‌شه‌ له‌ گۆی زه‌وی كه‌ كه‌وتۆته‌ لای پۆژه‌ه‌لاتی گرینیوچه‌وه‌.

شرق اقضا: پۆژه‌ه‌لاتی دوور؛ (بریتی له‌ ژاپون و چین و كوره‌ و...).

شرفاً /šarqan/: [عربی/اقید. له‌ پۆژه‌ه‌لاته‌وه‌؛ له‌ خۆره‌ه‌لاته‌وه‌ «شرقاً محدود است به‌ یک باغ: له‌ پۆژه‌ه‌لاته‌وه‌ لكاوه‌ته‌ باخچه‌كه‌وه‌».

شرق‌شناسی /šarqšenāsi/: [عربی/فارسی/اسم، پۆژه‌ه‌ه‌لات‌ناسی؛ پۆژه‌ه‌لات‌ناسی؛ خۆره‌ه‌لات‌ناسی. هه‌روه‌ها: **شرق‌شناس شرقی** /šarqi, ها: ان/: [عربی/صفت.

پۆژه‌ه‌لاتی؛ خۆره‌ه‌لاتی؛ خوه‌ره‌ه‌لاتی: ۱. پێوه‌ندیدار و سه‌ر به‌ خه‌لكی شه‌رقه‌وه‌ «موسیقی شرقی: مووسیقیای پۆژه‌ه‌لاتی» ۲. له‌ لای پۆژه‌ه‌لاته‌وه‌ «در شرقی: كۆشورهای شرقی: ده‌رگای پۆژه‌ه‌لاتی؛ ولاته‌ پۆژه‌ه‌لاتیه‌كان» * **خاوری شرک** /šerk/: [عربی/اسم، شیرك؛ چۆنیه‌تی باوه‌ردار بوون به‌ زۆرتر له‌ یه‌ك خودا.

شرکا /šorakā/: [عربی/جمع شرک **شرکت** /šerkat/: [عربی/اسم، ۱. هاوبه‌شی؛ کار یان ره‌وتی هاوبه‌ش بوون ۲. /ها/ به‌شدارگه‌؛ به‌شگه‌؛ هاوبه‌شگه‌؛ کۆبه‌ش؛ شیركه‌ت؛ دامه‌زراوه‌یه‌کی مافی كه‌ به‌ هاقۆلی چه‌ند كه‌س بۆ چالاکیه‌کی بازرگانی پێك هاتووه‌ «شرکت صنعتی: به‌شدارگه‌ی پیشه‌یی» ۳. ناو کۆیی؛ ناوبه‌شی؛ هه‌قه‌به‌شی؛ هاوبه‌شی؛ هه‌قیایی؛ هاوده‌سی یان هاوریی «شرکت در قتل: ناو کۆیی له‌ کوشندا» ۴. به‌شدارگی؛ کار یان ره‌وتی بوون له‌ رێ‌وه‌رسمیکدا «من هم در مجلس قمار شرکت داشتم، ولی بازی نکردم: منیش له‌ کۆری قوماردا به‌شداریم بوو، به‌لام کایه‌م نه‌كرد».

شرکت با مسئولیت محدود: به‌شدارگه‌یی كه‌ دوو یان چه‌ند كه‌س به‌ ده‌سمایه‌ی دیاریكراوه‌وه‌ (بێ ئه‌وه‌ی به‌ش-به‌ش بکړیت) تێدا هاوبه‌شن و به‌ گۆره‌ی ده‌سمایه‌ی خۆیان به‌رپرسی به‌لینگه‌لی به‌شدارگه‌که‌یانن: **شرکت نسبی**

شرکت بیمه: به‌شدارگه‌ی دابین؛ به‌شدارگه‌یه‌ك كه‌ له‌ بواری پێشكه‌ش‌کردنی خزمه‌تگه‌لی دابینكاریه‌وه‌ چالاکی ده‌كا. هه‌روه‌ها: **شرکت پیمانکاری؛ شرکت تولیدی؛ شرکت صنعتی؛ شرکت ساختمان‌ی**

شرکت بین‌المللی: به‌شدارگه‌ی نێونه‌ته‌وه‌یی. **شرکت تجاری**: شه‌ریکه‌؛ هه‌ق‌رایي؛ به‌شدارگه‌ی بازرگانی؛ بنكه‌ی هاوبه‌شی له‌ بازرگانیدا.

شرکت تضامنی: به‌شدارگهی هاوئه‌رکی؛ به‌شدارگه‌یه‌ک که هەر به‌شداریک به‌ته‌نیایی به‌رپرسی هه‌موو به‌لینه‌کانی به‌شدارگه‌یه.

شرکت تعاونی: به‌شدارگهی هه‌روه‌زی؛ دابه‌شگهی زباره‌یی؛ به‌شدارگه‌یی که به‌دهست و سه‌رمایه‌ی ده‌سته‌یان تا‌قمی بۆ یارمه‌تی دانی ئەندامانی خۆی (به‌هینانی شتومه‌کی پیویست، فروشتنی به‌ره‌هم‌یان به‌رئوه‌بردنی خزمه‌ته‌کان) دامه‌زراره.

شرکت چند ملیتی: به‌شدارگهی چهند نه‌ته‌وه‌یی؛ به‌شدارگه‌یی که به‌هاو‌قۆلی خه‌لکی چهند ولات، یان له‌لایه‌ن خه‌لکی ولاتی‌که‌وه له‌چهند ولاتی‌تردا داده‌مه‌زری.

شرکت سهامی: کارجف؛ به‌شکو؛ بازرگانی هاو‌به‌شی؛ به‌شدارگه‌یی که سه‌رمایه‌که‌ی به‌ش-به‌ش کراوه و دان و ستانی‌شی پی ده‌کری.

شرکت عمومی: به‌شدارگهی گشتی؛ فره‌به‌ش؛ دارایی و داهاتی که زۆر که‌سی تیدا هاو‌به‌شه.

شرکت قانونی

شرکت قهری: به‌شدارگهی ناچارى؛ هاو‌به‌ش بوونی چهن که‌س له‌مال و سامانی‌کدا به‌بی وستی خۆیان، وه‌ک هاو‌به‌شی میراتبه‌ران له‌سامانی که‌سیدا که‌مردووه: شرکت قانونی

شرکت مضارب‌ه‌ای: به‌شدارگهی پاره‌بازی؛ بنکه‌یی که له‌پیی وه‌رگرتنی وامی ماوه‌دار له‌خاوه‌نانی سه‌رمایه و دانی قازانجیکی له‌پیش دیاری کراو، سه‌رمایه‌ی سه‌ره‌کی خۆی دابین ده‌کا.

شرکت نسبی

شرکت داشتن: ۱. به‌شدار بوون؛ هاو‌به‌ش بوون؛ له‌ریزی تا‌قمی‌کدا بوون و هیندی‌ک له‌تایبه‌تمه‌ندی یان چۆنیه‌تی ئەو تا‌قمه به‌خۆگرتن «مورچه در رده‌ی حشرات شرکت دارد: میرووله له‌ریزی میروواندا به‌شداره»

۲. هاوده‌س بوون؛ هاو‌پیی یان هاو‌به‌ش بوون (من هم در آن کار شرکت داشتم: منیش له‌و کاره‌دا هاوده‌س بووم). هه‌روه‌ها: شرکت کردن

شرکت‌کننده / šerkatkonande، ها؛ -گان: [عربی/فارسی] صفت. به‌شدار؛ هاو‌به‌ش یان هاو‌کار له‌چالاکیه‌کدا «جوانان شرکت‌کننده در مراسم برایش کف زدند و هورا کشیدند: لاوانی به‌شدار له‌رئ‌وره‌سمه‌که‌دا چه‌پله‌یان بۆ لیدا و کردیانه‌قووله». شرکت‌نامه / šerkatnāme: [عربی/فارسی] اسم. به‌شدارنامه؛ ئەساسنامه‌ی به‌شدارگه.

شرم / šarm: اسم. شهرم: ۱. هه‌ستی زیز بوونی عاتیفی به‌هۆی: /الف/ گونا‌ح کردن و به‌هه‌له‌دا چوون ب) هه‌بوونی عه‌یب یا که‌مایه‌سی ج) په‌شیمانی، سه‌رکۆنه‌یان سووک بوون ۲. هه‌یا؛ فه‌دی؛ فه‌یت؛ ئەخماز؛ خۆ لا‌دان له‌ئه‌نجامدانی کاریک له‌به‌ر ترس له‌زه‌لیلی و ئابروو چوون «او شرم داشت از این که دیگران بفهمند ترسیده‌است: شهرمی بوو له‌وه‌ی که خه‌لکی بزنان ترساوه» ۳. هه‌یا؛ فه‌دی؛ ویل؛ چاو‌روو؛ چه‌شوری؛ چه‌یشۆ؛ فه‌هید؛ فه‌هیت؛ دۆخیکی زه‌نینه که له‌ئه‌نجامدانی کارئ که‌بیته‌هۆی ره‌نجاندن و دل‌شکاندنی که‌سی‌ک به‌رگری ده‌کا «شرم نگذاشت به‌او بگویم چقدر از رفتارش آزرده شده‌ام: شهرم نه‌یهیشت که‌پیتی بی‌ژم چنده‌له‌ناکاری دلم ئیشاوه». هه‌روه‌ها: شرم داشتن؛ شرم کردن

شرم‌حضور: شه‌رمه؛ دۆخ یا په‌وتی له‌روودامان؛ شه‌رم‌کردن له‌به‌رانبه‌ر که‌سی‌که‌وه.

شرم‌آور / šarmāvar: صفت. ئابروو‌به‌ره؛ ئابروو‌به‌ره «رفتار شرم‌آور: ناکاری ئابروو‌به‌ره».

شرم‌زده / šarmzade: صفت. شه‌رمه‌زار؛ شه‌رمسار.

شرمسار / šarmsār: صفت. شه‌رمه‌زار؛ شه‌رمسار؛ شه‌رمه‌نده؛ سه‌رشۆر؛ ته‌ریق؛ ته‌ریق؛ درى‌به‌رده؛

رووز هرد؛ گبر.

شرمگاه /šarmgāh/؛ اسم. خه‌م‌شه؛ خه‌پشه؛ خه‌پله؛ بانه‌گا؛ به‌رگه‌ده؛ زارگا؛ زاده‌گا؛ هیلین؛ شهرم؛ روٚفک؛ هه‌ند؛ هه‌ندو؛ دلوو؛ به‌ر؛ به‌رموسلدان؛ ئەو به‌شە لەش که که‌وتۆته سەر ئێسکی ژێر سکه‌وه.

شرمگاهی /šarmgāhî/؛ صفت. بانه‌گایی؛ هیلینی؛ سەر به‌ شوینی بانه‌گاوه.

شرمگین /šarmgîn/؛ صفت. /ادبی/ ۱. شهرمه‌زار؛ خه‌جالت؛ تریق؛ ته‌ریق؛ سه‌رشوړ؛ رووز هرد «بسیار شرمگین شد: زۆر شه‌رمه‌زار بوو» ۲. شهرمیون؛ شهرمو؛ شهرمن؛ شهرمین؛ به‌ شهرم «چهره‌ای شرمگین داشت: سیمایه‌کی شهرمیونی بوو».

شرمندگی /šarmandegî/، ها/؛ اسم. شهرمه‌زاری؛ شهرمزاری؛ ته‌ریق؛ خه‌جالتی؛ رووز هردی؛ گبریتی؛ فه‌دیکاری؛ دۆخ‌یان چۆنیه‌تی ته‌ریق‌ه‌وه‌ بوون «رفتارش مایه‌ی شرمندگی است: ناکاری هۆی شه‌رمه‌زاریه».

شرمنده /šarmande/؛ صفت. شهرمه‌زار؛ شهرمزار؛ شهرمسار؛ شهرمنده؛ شهرمه‌نه؛ فه‌دی‌کار؛ سه‌رشکه‌ستی؛ قوتۆ؛ ته‌ریق؛ چاوشوړ؛ چافشوړ؛ فه‌یتکار؛ چاوه‌به‌ره‌ژیر؛ فه‌یدکار؛ خه‌جالت‌بار؛ سه‌رشوړ؛ ده‌ری‌برده؛ رووز هرد.

شرنگ /šarang/، ها/؛ اسم. /ادبی/ ۱. ژار؛ ژه‌هر؛ ماکی ژه‌هراوی ۲. کاله‌که‌مارانه؛ که‌له‌که‌مارانه؛ گوژهلک؛ گوژالک؛ زه‌مند؛ کوزارک؛ زه‌رنگ؛ گونده‌منه؛ ژوژالک؛ جوژه‌رووه‌کیکی خشوکی سالانه‌یه، یاره‌ماکه‌ی له‌شوونی ده‌چی و به‌ره‌که‌ی به‌قه‌ده‌ر شه‌مامه‌یه‌ک ده‌یی، به‌کالی، سه‌وزی خه‌ت‌خه‌ته و که‌گه‌ییشت وه‌ک شه‌مامه‌ زه‌رد ده‌یی، زۆر تاله و گه‌لیک ده‌رمانی بژی‌شکی لی به‌ره‌هم دی. هه‌روه‌ها: به‌ریک ده‌گریت که‌وه‌کوو گوئی وایه، بۆ کوشتنی کرم ده‌کری به‌برینی ناژه‌له‌وه.

شروح /šurûh, šorûh/؛ عربی/ جمع شرح **شورو** /šarûr/، ها؛ ان/؛ عربی/ صفت. شهره‌لایسین؛ جه‌نگه‌ران؛ جه‌نگه‌ری؛ به‌دغه‌ر؛ دوزه‌مه؛ ول‌وه‌ش؛ تووش؛ شه‌رانی؛ کیشه‌هه‌لایسین «چند تن از افراد شورو را دور خودش جمع کرده بود: چهن که‌سی شه‌ره‌لایسینی به‌ده‌ور خۆدا کو کردبووه».

شرو و شور /šar-o-šûr/؛ عربی/ فارسی/ اسم. /گفتاری/ گورخی؛ گوریخی؛ کار و ره‌وتی گه‌ران به‌شوین کاری پر له‌مه‌ترسیه‌وه.

شروط /šurût, šorût/؛ عربی/ جمع شرط **شروع** /šurû', šorû'/؛ عربی/ اسم. ده‌سپیک؛ ده‌سپیکه‌ری؛ سه‌ره‌تا «ساعت شروع کار: کاتی ده‌سپیکی کار». هه‌روه‌ها: شروع شدن؛ شروع کردن

شرو و ور /šerr-o-ver/، ها/؛ اسم. /گفتاری/ هه‌لیت‌وپه‌لیت؛ هیچ‌وپووج؛ هه‌لیان‌وپه‌لیان؛ هه‌له‌ق‌مه‌له‌ق؛ هاته‌ران-پاته‌ران؛ هه‌له‌وشاش؛ بی‌ته‌رز و ریز؛ وته‌گه‌لی بی‌سه‌ره و به‌ره.

شروه /šarve/؛ اسم. شه‌روه؛ دووبه‌یتی ناوچه‌یی له‌زاراوه‌کانی باشووری ئیراندا که‌به‌تایبه‌ت له‌پرسه و شینگیریدا ده‌یخوینن.

شروه‌خوانی /šarvexānî/؛ اسم. شه‌روه‌خوینی؛ شه‌روه‌بیژی؛ کاری خویندنی ئەو بالۆره‌تایبه‌ته به‌ناهه‌نگیکی خه‌مینه‌وه له‌پرسه‌دا.

شره /šare/؛ عربی/ صفت. /ادبی/ هه‌له‌په؛ چنۆک؛ چاف‌چنۆک؛ چاو‌چنۆک؛ چاونه‌زیز؛ چاو‌برسی؛ چاف‌برسی؛ چلماس؛ چه‌لماس؛ چه‌لماسک؛ ده‌فبه‌ش؛ پر‌کیش؛ ته‌ماکار؛ لی‌شتۆک؛ هه‌فه‌ه‌فی.

شره /šorre/؛ اسم. /گفتاری/ چۆره؛ شوژه؛ رۆیشتنی تراویک به‌شیوه‌ی دل‌په‌نگه‌لی په‌یتا-په‌یتا، پتریه‌سه‌ر رووپه‌ریکدا «رنگ روی دیوار شره‌کرده‌بود: په‌نگ به‌سه‌ر دیواره‌که‌دا چۆره‌ی کردبوو».

که سانیکی دیکه یه.

شریک دزد: دایکه دزه؛ دهسکیس؛ دزده سهک؛ دزکه؛ پاش دز.

شریک زندگی: [کنایی] هاوسهر؛ هامسهر؛ هاوژین؛ هه ژین؛ هاو جووت؛ هاو جفت؛ هاو بهشی ژیان.

☐ شریک دزد و رفیق قافله بودن: [مجازی] سهگی دوولامو بوون؛ له گهل گورگدا گر تک خواردن و له گهل شواندا شین کردن؛ به کهرویشک وتن راکه و به تاژی وتن بیگره؛ هاریکاری کردنی دوولایه نی پیشبرکنی.

شست / šast / ☞ انگشت شست، انگشت

☐ شست کسی خبردار شدن: [مجازی] با به گویدا دان؛ گل خهبر بو هینان؛ وریا بوونه وه؛ به شیوهی له نه کاو و پتر به نهی نی له پرووداو یک ناگدار بوون (یک وقت شستش خبردار شد که میخواستند او را اخراج کنند: کاتی با به گویدا دا که ده یانویست ده ری بکن).

شستشو / šostešû, šost-o-šû، ها: / اسم، گنا؛ بالا؛ شوار؛ شت وشو؛ کار یان ره وتی شوژدن؛ شتن؛ شستن؛ شواردن؛ شتهی.

☐ شستشوی مغزی: [کنایی] کاره په هاتی می شک شوژدنه وه؛ هه لیچاندنی که سیک بو ده ست هه لگرتن له بروای فله سفی، رامیاری یان نایینی خووی و په سهندکردنی باوهری نوی، له ریگی گوشاری زه یینی وه.

شستن / šostan /: مصدر، متعدی. // شستی: شوژدت؛ می شویی: ده شوژی؛ بشوی: بشوره // شوژدن: ۱. شتن؛ شردن؛ شواردن؛ شستن؛ شوژین؛ شوشتن؛ شووتن؛ شوورتن؛ شویشتن؛ گازر کردن؛ شتهی؛ شوژتهی؛ لبردنی پیسی له سهر شتیک به ناو (یان تراویکی تر) و ماکیکی خاوین کره وه ۲. شتنه وه؛ شوژدنه وه؛ شورتنه وه؛ نه وه شتهی؛ نه وه شوژتهی؛ لبردنی ماکیک (وه کوو رهنک یان نه سید) به دانانی له نیو

شریان / šar(a)yān، ها: شراین: [عربی] اسم، سووره ده مار؛ خوین بهر؛ سوور په گ؛ ده ماری خوین راگوژ له له شدا.

شریان بند / šar(a)yānband، [عربی] فارسی | رگبند

شریانی / šar(a)yāni: [عربی] صفت، سووره ده ماری؛ پیوه نیدار، ویکچوو یان سهر به سووره ده مار وه «خون شریانی: خوینی سووره ده ماری».

شریدن / šoridan: مصدر. [گفتاری] چوژیان؛ شوژان؛ شوژیان؛ شوژه کردن «باران از سر و صروتش پایین می شرب: باران به سهر و چاویدا دادد چوژا».

شریر / šarîr، ها: ان؛ اشرار: [عربی] صفت. // ادبی / شهرانی؛ به لاگیر؛ شهره لایسین؛ کیشه هه لایسین؛ جه نگران؛ به ده رف؛ گونجر؛ جینگن؛ تووش؛ شهره لگیر سین؛ شهر فروش.

شریعت / šar'at، ها: شرایع: [عربی] اسم، ۱. دین ۲. نایین.

شریف / šarîf: [عربی] صفت. ۱. به شهره ف؛ خاوهن شهره ف ۲. هژا؛ مه زن؛ گه وه؛ به ریژ؛ ریژدار؛ پایه به رز.

شریک / šarik، ها: ان؛ شرکا: [عربی] اسم، هاو بهش؛ هاویشک؛ هه قبهش؛ هه مبهش؛ هامبهش؛ براو بهش؛ دوکوت؛ هوم بیه ر؛ ۱. هه مپشک؛ هه قپار؛ هه قبه هر؛ هاو پاژ؛ هه قدار؛ نه و که سه به شیک له مالیکی هه یه «او هم در این مغازه شریک است: نه ویش له دوو کانه دا هاو به شه» ۲. که سی که له به شدار گه یه کدا به شی هه یه «سه م شریک خود را خرید: به شی هاویشکه کی کری» ۳. هامیار؛ هه میار؛ هه مبار؛ که سی که له کاریکدا له گهل که سانیکی تر هاوړی یان هاوده سه «شریک زندگی: هاویدشی ژیان».

☐ شریک جرم: هاو تاوان؛ که سی که له نه جامدانی تاوانیکدا هاوده سی که س یان

توینه‌ریکدا ۳. سرپینه‌وه؛ لابرَدنی ماکیکِی نه‌خواراو له سهر شتیک (وه‌کوو خه‌لووز) به‌ئاو. هه‌روه‌ها: شستنی

■ صفت فاعلی: شوینده (-) / صفت مفعولی: شسته (شُوراو) / مصدر منفی: نشستن (نه‌شُوردن)

شسته-رفته / šosterofte, ها: / صفت. / گفتاری / پاک و خاوین؛ پوخت و جوان؛ پاک و پوخته؛ جوانکیله؛ جوانیکله «خانه‌ی شسته - رفته‌ای داشت؛ بشین یک مقاله‌ی شسته - رفته بنویس؛ مالیکی پاک‌خواوینی هه‌بوو؛ دانیشه وتاریکی پوخت و جوان بنووسه»؛ شسته و رفته

شسته و رفته / šoste-o-rofte / شسته-رفته شستنی / šasti, ها: / اسم. ۱. پالیت؛ ته‌خته ره‌نگی نه‌قفاشی و ره‌سم‌کیشان ۲. بشکوک؛ بشکۆژ؛ قوپچه؛ دوگمه؛ دوکمه؛ دوکمه‌یی که قامکی پیوه دهنرئ تا ده‌زگایی بکه‌ویته کار «شتی زنگ اخبار؛ بشکۆکی زه‌نگی خه‌به‌ر».

شش ¹ / šeš / اسم. شه‌ش؛ شش؛ ژماره‌ی سهره‌کی دوا‌ی پینچ و به‌رای هه‌وت «تا شش بشمار؛ تا شه‌ش بژمیره».

شش ²: صفت. شه‌ش؛ شش: ۱. یه‌کیک زۆرت‌ر له پینچ دانه «شش مرد؛ شش کتاب؛ شش پیاو؛ شش کتیب» ۲. شه‌شهم «طبقه‌ی شش؛ مرتبه‌ی شش؛ نه‌ۆمی شه‌شهم؛ قۇناعی شه‌ش».

شش / šoš, ها: / اسم. سی؛ سه‌یی؛ سیپه‌لاک؛ سیپه‌لک؛ سه‌په‌لیک؛ سیپه‌لاک؛ شیشار؛ شۆشی؛ شمش؛ پیلاسی؛ شی؛ پشی؛ جه‌رگی سی؛ سووی؛ پشاسپی؛ پوف؛ ئەندامی هه‌ناسه دان له ده‌رووندا.

شش‌دانگ ¹ / šešdāng / صفت. شه‌ش‌دانگ؛ شش‌دانگ؛ هه‌مووی شتیک «شش‌دانگ حواسش به حرفه‌ای معلم بود؛ شه‌ش‌دانگی هۆشی به‌لای مامۆستاوه بوو».

شش‌دانگ ²: قید. شه‌ش‌دانگ؛ شش‌دانگ؛ شه‌ش‌دانگه؛ شش‌دانگه؛ به‌شیوه‌ی شه‌ش‌دانگ

«خانه را شش‌دانگ به نام پسرش کرد؛ ماله‌که‌ی شه‌ش‌دانگ کرده‌ئاو کۆره‌که‌یه‌وه».

ششدر ¹ / šešdar / اسم. شه‌ش‌خان؛ شش‌خان؛ شه‌شده‌ر؛ ششده‌ر؛ باری له کاپه‌ی نه‌ردیندا که مۆره‌کانی یاریکاری یه‌که‌م له شه‌ش‌خانه‌ی په‌نای یه‌کدا جی‌ده‌گرن و ئیدی یاریکاری دووه‌هم هیچ مۆره‌یه‌کی پشی ئه‌و شه‌ش‌خانه‌ی نابزوی و ده‌ربازی بۆ نیه.

■ به‌ششدر افتادن: شه‌شده‌ر لی‌گیران؛ شه‌ش‌خان لی‌به‌سران: ۱. له نه‌ردیندا رپی ده‌رباز بوون نه‌مان ۲. /کنایی/ که‌وته ته‌نگانه‌وه؛ بی‌ده‌ره‌تان بوون؛ قه‌تیس داکه‌هوتن؛ بی‌ده‌ره‌تان مانه‌وه؛ ده‌ره‌تان لی‌بران؛ ده‌رباز لی‌بران؛ ری ده‌رچوون نه‌مان.

ششدر ²: صفت. /مجازی/ بی‌ده‌ره‌تان؛ بی‌ده‌رباز؛ داماو؛ قه‌تیس.

■ ششدر کردن: /کنایی/ شه‌شده‌ر لی‌گرتن؛ شه‌ش‌خان لی‌به‌ستن: ۱. داخستنی شوینی هه‌لاتن له که‌سیک؛ رپی را‌کردنی که‌سیک به‌ستن ۲. هه‌لی چالاکي له که‌سیک گرتن.

ششدد ¹ / šešsad / اسم. شه‌شسه‌د؛ ششسه‌د؛ ژماره‌ی سهره‌کی پاش پینسه‌د و نه‌وه‌د و نۆ و پیش له شه‌شسه‌دویه‌ک.

ششدد ²: صفت. شه‌شسه‌د؛ ششسه‌د: ۱. یه‌کیک زۆرت‌ر له پینسه‌د و نه‌وه‌د و نۆ ۲. شه‌شسه‌ده‌م.

ششددم / šešsadam / صفت. شه‌شسه‌ده‌م؛ به‌ریز، پیگه‌یان جیگه‌ی شه‌شسه‌ده‌وه.

ششددمی / šešsadamî / ضمیر. شه‌شسه‌ده‌می؛ ئەوه‌ی له‌ریز، پیگه‌یان جیگه‌ی شه‌شسه‌ده‌مدایه.

ششددمین / šešsadamîn / صفت. شه‌شسه‌ده‌مین؛ به‌ریز، رزن، پیگه‌یان جیگه‌ی شه‌شسه‌ده‌مه‌وه.

ششلول / šešlûl / ها: / اسم. شه‌ش‌ئاگر؛ شه‌شار؛ شه‌ش‌ده‌رب؛ ده‌مانچه‌ی توپی؛ چه‌کی گهرمی

یهک رهش و سپی و ۱۶ مؤره‌ی رهش و ۱۶ مؤره‌ی سپیه‌وه بۆ هەر یهک له کایه‌که‌ران: شترنج

شطرنج باز / šatrančbāz, ها: ان: [معرّب] فارسی/اسم. شه‌تره‌نج‌باز؛ که‌سی که شه‌تره‌نج کایه ده‌کا.

شطرنجی / šatrančī, ها: [معرّب] صفت. شه‌تره‌نجی؛ چوارخانه؛ خانه‌خانه: ۱. به نه‌خشی چوارگۆشه‌ی یهک نایه‌ک هاو‌ره‌نگه‌وه «پارچه‌ی شطرنجی: قوماشی چوارخانه» ۲. به هیلگه‌لیکی یه‌کان‌به‌روه «کاغذ شطرنجی: کاغه‌زی شه‌تره‌نجی».

شعائر / ša'ær: [عربی] شعایر

شعار / šo'ār, še'ār, ها: [عربی] اسم. دروشم: ۱. رسته‌یان ریزوته‌یی که داخوازی یان ئامانجی گرویه‌ک له خه‌لکی یان ریک‌خراوه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی ده‌خاته‌روو ۲. [مجازی] گووپ؛ قسه؛ قسی؛ وته‌ی ئارمانی یان خوش که ناچیته‌کار.

شعار دادن: دروشم دان: ۱. ده‌برینی ئارمانج و داخوازی کۆمه‌لیک به ده‌نگی به‌رز و به شیوه‌ی رسته‌یان قسه‌یه‌کی دیار «دانشجویان شعار می‌دادند، توپ، تانک، مسلسل، دیگر اثر ندارد: خویندکاران دروشمیان ددها، توپ، تانک، موسلسه‌ل چیت‌ر باوی نه‌ماوه» ۲. [مجازی] گوتنی قسه‌ی دلخۆشکه‌رانه و زۆر جار ده‌کارنه‌چوو بۆ سه‌رنج راکیشانی خه‌لک و تامه‌زرۆکردنیان «تو کارت این است که شعار بدهی، اما موقع عمل غیبت می‌زند: تو کارت نه‌مه‌یه که دروشم بدهی، به‌لام له کاتی کرده‌وه‌دا نوقم ده‌بی».

شعاع / šo'a', ها: اشعه: [عربی] اسم. ۱. تیشک؛ تریسک؛ تیژک؛ تیژیژ؛ تیروژ؛ تیژ؛ تیژ؛ تیژهژ؛ لیسک؛ به‌شت؛ کورزه؛ تیجیه؛ لیژگ «شعاع نور: تیشکی نوور» ۲. تیسک؛ ده‌سته‌تیشک

که‌مه‌ری که شه‌ش گولله ده‌خوات: رۆلور

ششول بند / šēšlūband, ها: صفت. [کنایی] زۆربیز؛ که‌له‌گا؛ خاوه‌ن خوو یان ئۆگره‌تی زۆربیزی و به چه‌ک هه‌ره‌شه له خه‌لک کردن. ششم / šēšom, صفت. شه‌شه‌م؛ ششم؛ به ریز، رزن، پیگه یان جیگه‌ی شه‌شه‌وه.

ششمی / šēšomî, ها: ضمیر. شه‌شه‌می؛ شه‌شه‌مین؛ شه‌شه‌مین؛ ئه‌وه‌ی له ریز، پیگه یان جیگه‌ی شه‌شه‌مه‌وه‌یه.

ششمین / šēšomîn, صفت. شه‌شه‌مین؛ شه‌شه‌مین؛ ئه‌وه‌ی له ریز، پیگه یان جیگه‌ی شه‌شه‌دا‌یه.

شصت^۱ / šäst, اسم. شه‌ست؛ شه‌س؛ شیست؛ هیرقیستی؛ شه‌یشتی؛ شه‌ش چهل ده؛ ژماره‌ی سه‌ره‌کی پاش په‌نجا و نۆ و پیش له شه‌ست و یه‌ک.

شصت^۲: صفت. شه‌ست؛ شه‌س؛ شیست؛ ۱. یه‌کی زۆرتر له په‌نجا و نۆ ژماره ۲. شه‌سم؛ شه‌سته‌م؛ شیسته‌م؛ شه‌سوم.

شستم / šästom, صفت. شیسته‌م؛ شه‌سته‌م؛ شه‌سم؛ شه‌سوم؛ به ریز، رزن، پیگه یان جیگه‌ی شه‌سته‌وه.

شستمی / šästomî, ضمیر. شه‌سته‌می؛ شه‌سه‌می؛ شه‌سومی؛ ئه‌وه‌ی له ریز، پیگه یان جیگه‌ی شه‌سته‌مه‌وه‌یه.

شستمین / šästomîn, صفت. شه‌سته‌مین؛ شیسته‌مین؛ شه‌ستومین؛ به ریز، رزن، پیگه یان جیگه‌ی شه‌سته‌مه‌وه.

شط / šat, ها: [عربی] اسم. شه‌ه؛ شه‌ت؛ شارۆ؛ رووباری گه‌وره که له پیک‌گه‌یشتنی دوو یان چه‌ند چۆم پیک دیت.

شطرنج / šatranč, [معرّب از پهلوی] اسم. شه‌تره‌نج؛ شاترنج؛ شاتورنج؛ شترنج؛ شه‌ترنج؛ سه‌ترترینج؛ یاریه‌کی دوو که‌سی به سه‌ر په‌ره‌یه‌کی چوارگۆشه‌وه به ۶۴ خانۆی یه‌ک نا

ناوی به حر) هه.یه.

شعر غنایی: ههلبهستی دلداري؛ شيعری
ئهوینداری؛ ههلبهستی که ههستی دلداري و
تهزووی عاتيفی تیدا دهگوتری: شعر بزمی؛
شعر تغزلی

شعر نو ۱ شعر آزاد

شعر هجایی: شيعری بر گه یی؛ ههلبهستی که
پایه ی کیش تیدا، ژماره ی بر گه ی باله کانه،
وهک شيعری فولکولوری کوردی که بیست
بر گه ی چواره به شیهه.

۱ شعر سرودن: شيعر دانان؛ شيعر گوتن؛ شيعر
ههلبهستن؛ شيعر هۆنینه وه.

شعر ۱ /še'ra/ (عربی/اسم/ نجوم) دوو ئەستێره له
کهلووی سه گه ی گه وه ره و سه گه ی بچوو کدا.

۱ شعرای شامی: ههشته مین ئەستێره ی
رووناکی ئاسمان له وینه ی گهردوونی سه گه ی
بچوو کدا.

شعرای یمانی: گه لاوێژ؛ کاروان کوژه؛
پرشنگدارترین ئەستێره ی ئاسمان له وینه ی
گهردوونی سه گه ی گه وه کدا.

شعر ۱ /šə'arā/ (عربی) جمع ۱ شاعر

شعر باف /šar'bāf/ ها؛ ان؛ (عربی/فارسی/اسم.
/قدیمی) شالباف؛ که سێ که کاری چینی
پارچه ی ده سچنه.

شعر بر نیکه /ša'rebrenike/ [۹] ۱ گیسو ۲

شعری /še'ri/ (عربی) صفت. شيعری؛ پێوه ندى دار
یان پالدارو به شيعره وه «تخلص شعری: نازناوی
شيعری».

شف /ša'af/ (عربی/اسم./ادبی) خوشی؛ وهشی؛
شادی؛ شایي؛ شادمانی؛ خوشحالی «موجب شف
زايدا لوصفى شد: بووه هۆی خوشه کی له راده به ده ر».

شعله /šə'le/ ها؛ (عربی/اسم. بلیسه؛ بلیسه؛
شۆله؛ گرپه؛ گر؛ گرپه؛ کلپه؛ کل؛ میرگه؛ کور؛
گرو؛ گرشه؛ گورپ؛ ئالاف؛ پیت؛ سۆله؛ رفین؛
شه ماله ۱. بهشی له ئاگر که وهک گازیکي

درووشاوه ی لی هاتوو ه «شعله ی گاز: بلیسه ی گاز»
۲. بهشی رووناک و دروشاوه ی ئاگر که
ههلبهستی «شعله ی آتش؛ شعله ی شمع: گری ئاگر؛
گری شه م» ۳. /مجازی/ هه ر شتی که وهک ئاگر
بدره وشیته وه «شعله ی امید؛ شعله ی عشق: گری
هیا؛ بلیسه ی هۆین» ۴. یه که ی هه ژماردن بۆ
ئامیزگه لی رووناکیده ر (وه کوو شه م یان چرا)
«توی این مغازه هشت شعله چراغ روشن است: له م
دوو کانه دا هه شت شۆله چرا ههلبوه».

شعله پخش کن /šə'lepaxškon/ ها؛ (عربی/
فارسی/اسم. شۆله په رشین؛ ئامرازیکه وهک
رووپه ریکی کون-کون بۆ به رگری له لیکه وتن
یان لیدانی راسته وخۆی شۆله و بلاوکردنه وه ی
تینه که ی.

شعله ور /šə'levar/ (عربی/فارسی) صفت. گه شه؛
داییساو: ۱. رۆشن؛ په شقه ل؛ گر دار؛ مه شقه لان؛
شۆله دار؛ بای داییسان «هنوز آتش شعله ور است:
هیشتا ئاگره که گه شه» ۲. /مجازی/ نێلدار؛ به تین
یان ته یسه وه «آتشی در دلم شعله ور شد: ئاوریکم له
ده روون داییس».

۱ شعله ور شدن: داگرسان؛ داگیرسان؛
داگرسیان؛ هه لگرسان؛ داییسان؛ هه لاییسان؛
ئاییسان؛ ئەنه گیسیه ی؛ بلیسه دان؛ پی بوون؛
ههلبوون؛ گور گردن.

شعله ور کردن: داگرساندن؛ داگیرساندن؛
داگریساندن؛ هه لگرسانن؛ داییسانن؛
هه لاییسانن؛ ئاییسانن؛ ئەنه گیسنه ی؛ پی
کردن؛ هه لکردن.

شعور /šə'u'r, šə'u'r/ (عربی/اسم. ئاوه؛ ئاوز؛
۱. ژیرقانی؛ دۆخ یان چۆنیه تی ئاگاداری له
شتیک، به تایبهت له بار و دۆخی زهینی خۆ
۲. ژیرقانی؛ چۆنیه تی ئاگاداری له شتی، دۆخی
یان هه لکه وتیکي دهره کی ۳. ژیرقانی؛ دۆخی
که هه ست، خواست، عاتیفه و بیرکردنه وه له
تایبه ته ندیه کانه ۴. ژیرقانی؛ فره هه نگ؛ ئەقل؛

هۆش؛ شعور؛ سەرجه مى دۆخگەلى ئاگابانەى
كەسپىك ۵. وشيارى؛ لە سەرھەستى؛ ئاگەھى؛
ھىنايى؛ دۆخى ئاسايى ژيانى ئاگادارانە كە مرؤ
لە ھالى خەو، بېھۆشى، مەستى يان نەخۇشيدا
نيەتى.

شغار / šaqār : [رامى] شغار

شغار / šeqār : اسم، [قدیمی] ژن بەژن؛ ژن وەژن؛
ژناوژن؛ ژن بەژنە؛ بەردیل؛ ژن بەژەنى؛
پىنك گۆرپنەوھى دوو كچ (يا ژن) لە كۆندا، كە
مارەبى ھەر كاميان لە گرؤى ئەوى دىكەدا بوو.
شغال / šqāl ، ھا؛ لان / اسم، چەقەل؛ تۆرى؛
تورى؛ تۆرك؛ توورك؛ تورگ؛ گەرەشاخ؛
كەمچانە؛ برقەندەرە؛ تۆر؛ توپرى؛ تویری؛
توویری؛ تیروو؛ تووری؛ تۆرى؛ واویك؛
گیاندارىكى گواندارى دپندە و شەورۆپە وەكوو
گورگ بەلام نەختى بچووكتەرە و لە گۆشتى راو،
تۆپو و برى جار مېوھىش دەخوا و زۆرتريش بە
كۆمەل راو دەكا.

شغالدىست / šqāldast ، ھا؛ / اسم، سەگدەست؛
تەوەرەپەك كە چەرخى پىشى ماشين رادەگرئ
بەلام خۇى لەگەل چەرخەكەدا ناسووړپتەوھ.

شغل / šql ، ھا؛ مشاغل؛ [عربى] / اسم، كار؛ ئىش؛
پىشە؛ شوغل؛ كاربەند؛ شوول؛ فەرمان؛
۱. چالاكى بەردەوام و پتر پىكوپىك كراوى
كەس، تاقم يان جەماوەر، بەتاييەت لەو بوارانەدا
كە قازانجى ئابوورى ھەيە «شغل آزاد؛ شغل تولیدی؛
كارى ئازاد؛ كارى بەرھەمھێنەر» ۲. ھەرمانە؛
ھەرمان؛ گورو؛ گورە «وقتى از شغل او پرسیدم،
گفت دانشجویست: كاتى كە لە كاریم پرسى، گوتى
خویندكارم».

شغل آزاد؛ كارى ئازاد؛ ۱. پىشەى نادەولەتى
۲. شوغلى كە خاوەنەكەى كارفەرماي نیه.

شغلى / šqlī : [عربى] صفت، پىشەبى؛
پتوھنديدار يان سەر بە كاروھ «امنىت شغلى؛
پیشرفت شغلى؛ ھيمنى پىشەبى؛ پيشكەوتنى

پيشەبى».

شفا / šafā, šefā : [عربى] / اسم، شفا؛ مفا؛ مەفا؛
موف؛ چۆنەتى چا بوونەوھ لە نەخۆشى،
بەتاييەت بە ھۆى خودا، پىغەمبەر و شتانی
پىرۆزەوھ.

شفا بخشیدن؛ چاگردنەوھ؛ خاسەوکردن؛
خوھشەوکردن؛ وەشەوھەکردەى؛ شفا دان؛
شفا دادن

شفا خواستن؛ داواى چا بوونەوھ و رزگار بوون
لە نەخۆشى بۆ كەسێ كردن.

شفا دادن شفا بخشیدن
شفا گرفتن؛ چا بوونەوھ؛ خاس بوونەوھ؛
خوھشەو بوون لە نەخۆشى بە ھۆى
دەسەوداوينى پىرۆزەكانەوھ.

شفا يافتن؛ چاك بوونەوھ؛ چا بوونەوھ؛ ساقەو
بوون؛ خۆش بوون؛ خۆشەو بوون؛ خوھشەوھ
بوون؛ خاس بوونەوھ؛ وەشەوھە بىەى؛
فەتريسين؛ فەتريستين؛ لە نەخۆشى
ھەستانەوھ «دو روز بعد چشمش شفا يافت؛ پاش
دوو رۆژ چاوى چاك بوودەوھ».

شفابخش / šafābaxš, šefā- : [عربى] / فارسى
صفت، چاكەرەوھ؛ خۆش كەرەوھ؛ وەشەوھەكەر؛
شەفابەخش؛ شەفادەر؛ ھۆى خاس بوونەوھ يان
دەرمان «داروى شفابخش؛ دەرمانى چاكەرەوھ».

شفاعت / šafā'at, šefā'at ، ھا؛ [عربى] / اسم،
ناقبيژى؛ ناقبيژى؛ مەھدەر؛ مەدەر؛ دىلەك؛
شفات؛ خوايشت؛ ھىقى؛ تكا؛ كار يان رەوتى
پارنەوھ لە كەسپىك بۆ چاوپۆشى كردن لە
گوناهى كەسپىكى تر. ھەرەھا؛ شفاعت كردن

شفاف / šeffāf : [عربى] صفت، روون؛ رۆشن؛
زەلال؛ ۱. رووتەنك؛ زولال؛ پاشبين؛ رووھن؛
بىلئىلايى؛ بە تاييەتمەندى لە خۆ رەدكردنى
رووناكى و دياربوونى ديمەنى پىشتەوھى
۲. «مجازى» بەبى لىلى و شاراوھى «سياست
شفاف؛ سىاسەتى روون».

شفافیت / šeffāfiyyat، ها: /عربی/ اسم، پروونی؛ پرووته‌نکی؛ زه‌لالی؛ رۆشنی؛ دۆخ یان چۆنیسه‌تی پروون بوون.

شفاها / šafāhan, šefāhan: /عربی/ قید، زمانی؛ زوانی؛ ده‌می؛ زاره‌کی؛ به ده‌می؛ به وتن؛ به قسه کردن؛ به ئاخاوتن نه‌ک نووسین «شفاها» دستور داده شده بود: زمانی فه‌رمان درابوو.

شفاهی / šafāhî, šefāhî: /عربی/ صفت، زاره‌کی؛ ده‌می؛ زمانی؛ زوانی؛ به تاییه‌تمه‌ندی ئه‌وه‌ی که به زمان دهرده‌بردرئ «امتحان شفاهی؛ دستور شفاهی؛ ئه‌زموونی زاره‌کی؛ فه‌رمانی ده‌می».

شفّت / šaft: /انگلیسی/ شافت **شفّت** ۱: صفت، [فارسی] /گیاه‌شناسی/ گوشتن و شکوفا؛ به ناوکیکی ره‌قه‌وه که دهنک یان دهنکه‌کانی ده‌گریته به‌ر (له مه‌ر میوه‌ی وه‌ک هه‌لووژه، قوخ، گیلان و...).

شفتالو / šaftālû، ها: /اسم، هه‌شتالوو؛ هه‌شتالوئ؛ شه‌فتالوو؛ شه‌فتالی؛ قوخ؛ قوخی؛ خوخ: ۱. داریک به تویکلی قاوه‌یی رۆشن، گه‌لای درئۆکه یان نوسکن، گولی تاک که به‌ر له وه‌چ دهردئ ۲. به‌ری خوراکي ئهم داره که خر، تووکن، که‌سک یان ئال و به‌شیکي سووره و پی‌شه‌ی هیلکه‌یی که به گوشته‌که‌یه‌وه نووساوه. **شفته** / šefte، ها: /اسم، شفته؛ تیکه‌لاوی ماسه و قسلی شل و ئاودار که بۆ بنه‌ره‌ت و ژیرسازي خانوو به کار دهره‌وا.

شفشا‌هنگ / šafšāhang، ها: /استانلاگمیت **شفعه** / šofe: /عربی/ حق شفعه، حق **شفق** / šafaq: /عربی/ اسم، زه‌رده‌په‌ر؛ خۆره‌زه‌رد؛ خۆره‌زه‌ردکه‌ه؛ وه‌ره‌زه‌رده؛ وه‌ره‌شیله؛ ئاسۆی سوور ده‌کاتی ئیواره‌دا.

شفقت / šafaqat, šafaq(q)at: /عربی/ اسم، دلنه‌واپی؛ دلۆفانی؛ دلنه‌رمی؛ هاودهردی؛ هامده‌ردی؛ نه‌رم و نیانی هاوړی له‌گه‌ل به‌زه‌ییدا «زلزله‌زدگان را مورد شفقت قرار دادند: له

بوومه‌له‌رزله‌یدراوان دلنه‌واپیان کرد». **شفیرگی** / šafiregi: /اسم، میتوولکه‌یی؛ دۆخ یان چۆناوچۆنی میتوولکه‌ بوون.

شفیره / šafire، ها: /اسم، قوزاحه؛ میتوولکه: ۱. بی‌چووی ساوای میروو که وه‌ک میرووی پی‌گه‌یشتوو و ته‌نیا بالی که‌مه و ده‌زگاری زاوړی ته‌واو نیه ۲. قوناخی له خولی ژیاپی برئ میروو، له نیوان ساوایی و پی‌گه‌یشتندا که چالاکي ژیاپی تییدا ده‌گاته که‌مترین ئاستی خوی.

شفیع / šafi، ان: /عربی/ اسم، تکاکار؛ تکاکه‌ر؛ به‌ره‌وان؛ ناوه‌نی؛ دیله‌کچی؛ ناقبیز؛ شفات که‌ر «شفیع روز قیمت: تکاکاری رۆزی په‌سلان».

شفیق / šafiq، ان: /عربی/ صفت، [دبی] دلنه‌وا؛ دلۆقان؛ دلنه‌رم؛ به‌به‌زه‌یی؛ دل‌سۆز و میهره‌بان «رفیق شفیق: هه‌والی دلنه‌وا».

شق / šaq(q)، صفت، په‌پ؛ به‌شیوه یان بارئ که له خۆرا چه‌م و راست نایته‌وه و لۆچ و ده‌قیش هه‌لناگړئ «آمد و با گردن شق جلو میز ایستاد: هات و به ملیکی ره‌په‌وه له به‌ر میزه‌که راهه‌ستا».

شق / šeq(q)، ها: /عربی/ اسم، بژارده؛ یه‌کیک له دوو یان چه‌ند شیوازی کار یان باری ره‌خساو «غیر از این دو، شق دیگری وجود ندارد: بئجگه له‌م دوانه، بژارده‌یه‌کی تر نیه».

شفاق / šeqāq: /عربی/ اسم، ۱. دووبه‌ره‌کی؛ ناته‌بابی؛ ناکوکی؛ دژایه‌تی؛ جیاپی؛ دووده‌سه‌یی ۲. [بزرگی] قه‌لش؛ قلیش؛ تلیش؛ شه‌قار؛ شه‌ق و لیکبه‌ربوویی یان قه‌لشای له موخاتدا.

شقاقل / šaqāqol، ها: /اسم، چه‌پۆله؛ گیزه‌رۆکه؛ گیزه‌ره‌ده‌شتی؛ گیزه‌ری ده‌یمی؛ گیزه‌ری زیر؛ گیزه‌ری سپی؛ گیایه‌کی شفشینک یان دوو سالان، به‌بنجاری سپی و ئه‌ستوو و گه‌لای بۆنخۆشه‌وه.

شفاقولوس / šaqāqolûs: /معرب از یونانی/ اسم.

[قدیمی] شہ قاقلوس؛ مہرگی بہ شیک لہ
شانہ گہلی لہش بہ ہوی پی نہ گہ یشتنی خوین،
لیدران یان گہ ناژوی.

شق القمر / -šaqolqamar, šaqqo- [عربی/اسم،
[مجازی] کیو کھندن؛ کیو لہ بنہ وہ ہینان؛
کؤکھنتہی؛ کاری زور گران و جیہ جی نہ کراو.

شقاوت / -šeqāvat, šaqāvat- [عربی/اسم،
دل پرہقی؛ بی روحمی «شقاوت او حتی مورد اعتراض
ہمراہانش قرار گرفت: دل پرہقی ئەو تہانہت بووہ ہوی
نا پرہزیہتی ہاور پیانی».

شقاوت آمیز / -šeqāvatāmīz, šaqāvat- [عربی/
فارسی] صفت. دل پرہقانہ؛ بی بہ زہ بیانہ؛ بی روحمانہ،
بی پرہمانہ؛ تیکہل و لہ گہل دل پرہقیدا «رفتار
شقاوت آمیز؛ ناکاری دل پرہقانہ».

شقایق / -šaqāyeq- [عربی/اسم، گولالہ؛
گورالہ؛ ہلالہ؛ گولالہ سوورہ؛ سوورہ ہہالہ؛
گولہ خہ ندران؛ گولہ بہوی؛ گولہ مؤلہ؛ نیسان؛
کور کھ نیسان؛ میلاق؛ میلاقہ؛ خہ شخاشک؛
گولالہ سوورہی بہاران؛ گیایہ کی ٹالیکی جوان
لہ تیرہی ہہلالہ، بہ گہ لای تووکن و
برگہ برگہ، گولی سووری توخ و پلہ پلہی
رہش، پرچہ می زور و بہری وہک خہ شخاش
بہ لام بچوو کتر.

شقایق نعمانی: گولہ مزبانی؛ گولہ مزانی؛
گولہ ہہالہ؛ گونگلؤک؛ گونگیلؤک؛ گیایہ کی
ٹالیکی جوان لہ تیرہی ہہلالہ، بہ گہ لای
برگہ برگہ، گولی تاکی بنہوش یان ٹامال
سوور، بی بؤن و بہ تامی تفت و توونوہ.

شقایق دریایی / -šaqāyeqedaryāyī- شقایقہای
دریایی: [عربی/فارسی] اسم. ہہلالہی دہریایی؛
جورہ گیانداریکی پرہنگینی دہریایی جوانہ، لہ
گولالہ دہچی و بہ بہرہ دہہ دہنووسی.

شق — شق / -šeq-šeq- صوت. تہقہ تہق؛
قرچہ قرچ؛ چہقہ چہق؛ دہنگی نرمی کھم
زایہ لہی ویک کھوتنی شتگہلی وردکہ (وہک

ددان یان پوولہ وردہ).

شقراق / -šeqerrāq- [عربی/اسم، [۹] / جانورشناسی]
سہوزہ مراوی؛ مراویہ کیوی؛ پی بہقنہ؛ جوری
مراوی سہر و مل سہوز و سنگ خہ نہیی و
پشت قاوہیی بہ دہنووی زہردی مہیلہ و سہوز
و قاچی مہیلہ و خہ نہیی.

شق ورق / -šaq-q-o-raq(q)- [عربی/اسم، [گفتاری]
رہپ؛ بی چین و لؤچ «توی شلوارش خیلی شق و رق
بود: دہقی پانٹولہ کی زور رہپ بوو».

شق ورق: قید. [مجازی] رہپ — رہپ؛ رہپ ورہق؛
تہق ورہق؛ شق و تہق «شق ورق ایستادہ بود و مزہ
ہم نمی زد: رہپ — رہپ راوہ ستابوو و چاویشی
نہدہ تروو کاند».

شقوق / -šoquq, šuquq- [عربی] جمع شق
شقہ / -šaqqe- [عربی/اسم، کوت؛ لہت:
۱. کھرت؛ کھر؛ لا؛ پارچہ؛ پاژ؛ پاژنی لہ شتیک
(وہ کوو لاشہی پھز) ۲. قاش؛ کاش؛ کوو؛ قاز؛
ئوہی بہ لیدان بووہ بہ چہند کھرتہوہ «گوشت را
شقہ کرد، و گذاشت توی یخچال: گوشتہ کی کوت
کرد و نایہ نیو یخچالہ کھوہ».

شدن: شقہ کردن

شقی / -šaqī- [عربی/اسم، [ادبی]
دل پرہق؛ بی بہ زہیی «ظالم شقی؛ آدم شقی:
چہوسینہری دل پرہق؛ مروی بی بہ زہیی».

شقیقہ / -šaqīqe- [عربی/اسم، لاجانگ؛
بلاجانگ؛ بناجانگ؛ لاجان؛ لاتیاگ؛ تیاگ؛
جانگیہ؛ جینگ؛ گنجہنہ؛ گنجگ؛ بہ شیک لہ
لای ژوورینی چار لہ نیوان سیلہی چاو ہہتا
گوئی.

شک / -šak(k)- [عربی/اسم، شک؛ شکہ؛
دشک؛ گومان؛ گہمان؛ دردؤنگی؛ دوودلی؛
ہہدان؛ ہیدان؛ شہی؛ روژ: ۱. / شکیات؛ شکوی/
چؤنیہتی نرخاندن یان داوہری بہ دردؤنگیہوہ
«شک دارم این کار درست باشد: شکم ہہیہ ئەم کارہ
دروست بی» ۲. بہدگومانی؛ نوون (مثل این کہ تو

به من شک داری: وا دیاره لیم دردونکی).

□ شک بردن کسی: شک بردن؛ شک کردن؛ دوودل بوون؛ دردؤنگ بوون؛ گومان بردنی کهسیک؛ به دلاهااتنی کهسیک «حتی شکشان نبرد که ممکن است من گفته باشم: تنانته سکسیان نبرد، گاهز من گوتیتم».

شک داشتن: ۱. دوودل بوون؛ شک کردن؛ دردؤنگ بوون ۲. بهدگومان بوون؛ دوودل کهفتن؛ دل کرمی بوون. ههروهه: شک کردن شک رفتن به کسی: شک چوون بؤ کهسیک؛ له کهسیک دوودل بوون؛ شک چوونه سهر کهسیک؛ شکه پهی یؤی لوهی؛ له کهسیک بهدگومان بوون «شک من به همسایهی روبرویی رفت: شکم جوو بؤ هاوسا بهرامبه ره که».

شک کسی را برداشتن: کهوتنه شکوهی کهسیک؛ دوودل کهوتنی کهسیک؛ کهسی کهوتنه گومانوه: ۱. دردؤنگ بوون؛ دوودل بوون «شک برم دؤشت، نکند پول کم بیاید: کهونمه شکوه، نه کا پاره بهش نه کا» ۲. بهدگومان بوون؛ گومانی خراو بردن «شک برش داشت که شاید او دزد بوده: کهوتنه شکوه ناکا نهو دز بوویت».

به شک افتادن: کهوتنه شکوه؛ به شک کهوتن؛ کهوتنه نیو دوودلیهوه؛ تووشی شک و دوودلی و گومان بوون.

شک / šök: [فرانسوی] شوک

شکات / šökāt: [عربی] جمع شاکي

شکار / šekār: [اسم] راو؛ راف؛ راوه؛ شکار؛ ئشکار؛ کهروه: ۱. شز؛ کار و رهوتی وه گیر خستنی گیانهوه ری کیوی یان ههلاتوو ۲. شز؛ کار یان رهوتی گرتن، کوشتن یان ههلدیرینی گیانهوه ریگ بؤ خواردن «گره همه ی موشها را شکار کرد: پشله گشت مشکه کانی راو کرد» ۳. /ها/ نیچیر؛ نیچیر؛ نهو گیانهوه ری که به کوشتن، زامار کردن یان تهله گیراوه «برایمان گوشت شکار

آورده بود: گوشتی راوی بؤ هینابوون» ۴. شز؛ کرد و کوشی که به مبهستی کوشتن، بریندار کردن یان ده تهله و داو خستنی گیانهوه ری ده کری «رفته بوم شکار، ولی دست خالی برگشتم: رویشتبووم بؤ راو، به لام، دهم له پووش هاتمهوه» ۵. /نظامی/ کار یان رهوتی پیکان و تیک شکاندنی ئامیرگه لی شه ری دوژمن (وهک فرؤکه، ناو یان تانک) ۶. /گفتاری/ کار یان رهوتی کهسیک خستنه تویرهوه؛ کهسیک خسته داوهوه؛ سه رنج، ههز یان هاریکاری کهسیک، به رهوه خو راکیشان به تاییهت به شیوه ی ناروا «شکار مشتری؛ شکار شوهر: راوی کپار؛ راوی شوو». ههروهه: شکار شدن؛ شکار کردن

شکار: [صفت] /گفتاری/ زویر؛ زیز؛ وه رز؛ وه رس؛ وپرس؛ جازز؛ ئاراو؛ گهراو.

□ شکار بودن: /گفتاری/ وه رز بوون؛ جازز بوون؛ قهلس بوون؛ زویر بوون «آزاد از دست ریسمان خیلی شکار است: ئازاد له دهست بهر پرسه کهمان زور وه رهزه».

شکاربان / šekārbān، ها؛ ان؛ /اسم/ راوگهوان؛ رافگه فان؛ پاسهوانی راوگه.

شکاربانی / šekārbāni؛ /اسم/ راوگهوانی؛ رافگه فانی؛ پاسهوانی له ناوچه گه لی راو بؤ بهرگری له راوی ناروا و زیده به دهر.

شکارچی / šekārçi، ها؛ ان؛ /افارسی/ ترکی /اسم/ راوچی؛ راویار: ۱. راوکه ر؛ راوچی؛ نه چیروان؛ نیچیر فان؛ نیچیر فان؛ نیچیر هوان؛ نیچیر کار؛ رافرؤ؛ رافه فان؛ رافکار؛ سهیده هوان؛ سه یقان؛ کهسی که گیانهوه ران راو ده کا ۲. /نجوم/ ویتیه کی ئاسمانی له رؤژه لاتنی بیچی گادا، که له رواله تی پیاویکی گوپال وه دهست و شیر له شان پیشان ده درئ: جتار

شکارگاه / šekārgāh، ها؛ /اسم/ راوگه؛ رافگه؛ راوگا؛ نیچیرگا؛ جی راو؛ جی راوگه؛ شکارگه؛ جیگه ی شیواوی راو کردن.

شەق بردن؛ قەلش بردن؛ وه بیەش
«هندوانە شکاف خورد؛ زمین شکاف برداشت؛
شووتیه که تلیشا؛ زهوی قەلشا».

شکاف دادن: چاک دان؛ تلیشاندن؛
هەلتلیشاندن؛ دراندن؛ هەلدړاندن «گوښه ی
لحاف را شکاف داد؛ گوښه ی لیفه که ی چاک دا».

شکافت / /šəkāft/ /اسم. تلیش؛ قەلش؛
کەلشت؛ دەرز؛ در؛ درنه؛ شکەن: ۱. تیزمالک؛
چۆنیەتی تۆلاش-تۆلاش یان پەر-پەرە بوونەوه
۲. کار یان رەوتی تلیشان؛ قەلشان.

شکافتگی / /šəkāftegi/ /ها. /اسم. قەلشاوی؛
تلیشاوی.

شکافتن / /šəkāftan/ /مصدر. متعدی. لازم.

// **شکافتی:** قەلشاندن؛ **می شکافی:** دەقەلشینئ؛
بشکاف: بقەلشینئ // □ متعدی. ۱. قەلشاندن؛

قلیشانندن؛ قەلاشتن؛ قەلاشتن؛ قەقەلاشتن؛
قلاشتن؛ کەلاشتن؛ کەلاشتن؛ تلیشانندن؛
داتلیشانندن؛ داقەلشانندن؛ پەرچفاندن؛ درین؛
دادړین؛ هەلتلووفانن؛ دردان؛ دەرزانندن؛
وه کەردش؛ درندە ی؛ تره کښه ی؛ تره کښای؛
شکاوه ی؛ شکاوا ی؛ تلیشنه ی؛ تلیشنای؛ قەلش
دە شتیک بەدیھینان «شکافتن دیوار؛ شکافتن

جمعیت: قەلاشتنئ دیوار؛ دردانئ ناپۆره»

۲. هەلتلیشانندنهوه؛ قلیشانندنهوه؛ تلیشانندنهوه؛
هەلدړاندن؛ هەلتەکانندنهوه؛ هەلتەکانن؛
هۆرته کښه ی؛ هۆرته کښه ی؛ هۆرته کښایوه؛
هەلوه شانندنهوه ی دروومان یان درزیک «لحاف را
شکافتن: لیفه هەلتەکانندنهوه» ۳. بشکافتن؛

قلیشانندنهوه؛ هەلوه شانندنهوه؛ هەلتەکانندنهوه؛

هۆرته کښه ی؛ چنراوه بیک دیسانه که کردنهوه
بەن «کلاه بافتی را شکافت تا از کاموایش دستکش
بیافد: کلاه که ی هەلو دشانندنهوه تا له کامواکه ی

دەسه وانه بچنئ» ۴. /مجازی/ کولک و مووش
کردنهوه؛ شی کردنهوه؛ راقە کردن؛ هەلکەواشتن؛
هەلکەوشاندن؛ تا و تۆکەرده ی؛ توژیینهوه؛

شکارگر / /šəkārgar/ /ها. /ان. /اسم. راوړ؛ راوهر؛
راوچی؛ راوکهړ؛ رافکهړ؛ گیانداری که ژبانی له
رپی راوکردندا به رپیوه ده چی و خواردنمه ی
سهره کی خوی وا دابین ده کا.

شکارگری / /šəkārgari/ /اسم. راوچیگهړی؛
راوړی؛ راوهری: ۱. کار یان پیشه ی راوچی
۲. قۆناغیک له ژبانی کۆمه لگا کانی مرودا که
خەلکی به راو ده ژبان.

شکاری / /šəkāri/ /صفت. شکاری: ۱. راوی؛
پنوه نندیدار یان له بار بۆ راو ۲. رافړۆ؛ راوچی؛
راوکهړ؛ راویار؛ به تابیەتمه ندی یان توانایی
راو کردن «هواپیمای شکاری؛ پرندە ی شکاری؛
فرۆکه ی شکاری؛ بالندە ی راوچی».

شکائی / /šökāi/ [؟] کنگر فرنگی وحشی،
کنگر

شکاف / /šəkāf/ /ها. /اسم. کەل؛ کەلین؛ درنه؛
درز؛ دەرز؛ قەلش؛ تلیش؛ فاق؛ کەلاش؛
کەلاش؛ کەلش؛ کەلش؛ کەلشت؛ کەلشت؛
قەلاش؛ قلاش؛ قەلش؛ قەلشت؛ قەلش؛
قەلشت؛ قلیش؛ قەرش؛ شەق؛ تلیشه؛ چاک؛
تره که: ۱. مه وادی که به هو ی لیک برانی دوو
به شی شتیک یان دوو شتی پیکه وه لکاوه له
نیوباندا پیک دیت «شکاف خوردن: کەل بوون»
۲. بۆشایی نیوان دوو مه ودا «شکاف در: کەلینی
درگا» ۳. /مجازی/ ناتەبایی؛ ناکۆکی؛ دووبه ره کی؛
نەسازیری «میانسان شکاف افتاده بود: کەلین
که و تپوه نیوانیان» ۴. خمخۆرک؛ تره ک یان
لیک پساوی زهوی که درژیایی له چەند میتر
زۆر تر نەبیت.

□ **شکاف افتادن:** /مجازی/ کەلین/کەل تی که و تن؛
کەفتنه به ین؛ دووبه ره کی/ ناکۆکی که و تنه
نیوان.

شکاف خوردن/ برداشتن: تلیشیان؛
قەلشان؛ قەلشیان؛ تره ک بردن؛ درز
هەلگرتن؛ درز تی که و تن؛ شەق بوون؛

تاوتویی شتیک دهرهینان «بحث را شکافتن؛ مشکل را شکافتن: شی کردندهوی باس؛ کولک و مووش کردنسی گرفت» □ لازم. ۵. درز بردن؛ قهرشیان؛ قلیشیان؛ قهرش بردن؛ قه‌لشان؛ تلیشان؛ قه‌لشین؛ که‌لشین؛ پهرچقین؛ تره‌کیه‌ی؛ تره‌کیای؛ نشکاویه‌ی؛ تلیشیه‌ی؛ تلیشیای؛ شق بردن؛ هه‌لتره‌کان؛ قهرشان؛ قه‌لش ده شتیک به‌دیپهاتن «یخ زیر پایش شکافت؛ سه‌هولی ژیر پای قه‌لشا». هه‌روه‌ها: شکافتنی

■ صفت فاعلی: شکافنده (قه‌لشینەر / -) / صفت مفعولی: شکافته (قه‌لشینراو / قه‌لشاو) / مصدر منفی: نشکافتن (نه‌قه‌لشاندن / نه‌قه‌لشان)

شکافته / šekäfte / : صفت. که‌لاشتی؛ که‌لاشتی؛ قه‌لاشتوو؛ قه‌لشاو؛ که‌فته؛ قه‌لشیو؛ قه‌لشیگ؛ قهرشاو؛ قلیشاو؛ تلیشیگ؛ تلیشاو؛ تلیشیا؛ نشکاویا.

□ شکافته شدن: قه‌له‌شان؛ قلیشان؛ قه‌لشان؛ درز بردن؛ تلیشیان؛ قه‌لشین؛ قه‌لشین؛ پهرچقین؛ قلیشانه‌وه؛ تلیشیه‌ی؛ تلیشیای؛ تره‌ک وارده‌ی «سنگ خورد به سرش، ۱۰ سانت شکافته شد؛ به‌رد دای له‌سه‌ری، ۱۰ سانت قه‌لشا».

شکا ک / šakkāk / ، ها: /ان: / [عربی] صفت. در‌دو‌نگ؛ دوودل؛ به‌گومان «خیلی شکاک است، حرف هیچ کس را باور ندارد؛ زور در‌دو‌نگه، بروای به قسه‌ی که‌س نیه».

شکا کیت / šakkākīyyat / ، ها: / [عربی] / اسم. ۱. دوودلی؛ به‌گومانی؛ در‌دو‌نگی؛ دو‌خ یان چۆنیه‌تی دوودل بوون ۲. ناینی که‌شاره‌زایی راسته‌قینه یان ته‌واو له‌مه‌ر بابه‌تیکه‌وه به‌ئه‌سته‌م و به‌لکوو نه‌گونجاو ده‌زانی.

شکا ل / šekāl / : [عربی] / اسم. سندنم؛ پی‌وه‌ن؛ پی‌وه‌ندی ئاسنین؛ پی‌به‌ندی ئاسنین.

شکاندن / šekāndan / : مصدر. متعدی / گفتاری / شکاندن؛ شکانن؛ هراندن؛ مارته‌ی.

شکایات / šekāyāt / : [عربی] جمع شکایت

شکایت / šekāyat / ، ها: شکایات: / [عربی] / اسم.

۱. گازه: گازنده؛ داد؛ شکات؛ شکایه‌ت؛ گیره؛ گه‌ره؛ ئه‌وه‌ی له‌مه‌ر سته‌م یان خراپه‌کاری که‌سی یان خراپی شتیکه‌وه، بو داخواستنی رینگه‌چاره و باربوو کردنده‌وی ده‌گوتریت «مردم از مسئولان شکایت داشتند: خه‌لک له‌به‌رپرسان گاز به‌یان هه‌بوو» ۲. هانا؛ گازنده؛ گه‌ره؛ داد؛ شکایه‌ت؛ شکات؛ داوخوازی؛ داوخوازی «برای گرفتن پولم شکایت کردم: بو وه‌رگرتنه‌وه‌ی پاره‌که‌م شکاتم کرد» ۳. گله‌ی؛ گله‌یی؛ سکالا؛ وته‌یی که‌نیشانه‌ی دل‌نیشان یان نارهمانه‌ندیه «از وضع زندگی‌اش شکایت داشت: له‌بار و دو‌خی ژیانی گله‌ی هه‌بوو».

هه‌روه‌ها: شکایت داشتن؛ شکایت کردن
شکایت نامه / šekāyatnāme / ، ها: / [عربی] / فارسی / اسم. سکالانامه؛ دادانامه؛ دادخوازنامه؛ شکاتنامه.

شکر / šekar, šakar / : [سنسکریت] / اسم. شه‌کر؛ شه‌که‌ر؛ ماکیکی بلوری شیرین و بی‌رنه‌نگ یان سپیه که‌له‌نیشه‌که‌ر یان چۆنه‌ری قهند دروست ده‌کرئ و پالیوراوه‌کی به‌شیوه‌ی دانه‌داننه‌ی شه‌کر یان که‌له‌ی قهند دیته بازاره‌وه.

□ شکر سوخ: شه‌کری سوور. ۱. شه‌کری پالفته نه‌کراو ۲. ماک که‌له‌کولاندنی شه‌کر یان قهندی سپی به‌دی دیت.

شکر / šokr / : [عربی] / اسم. سپاس؛ سوپاس؛ شکر؛ شوکر.

□ شکر کردن: شوکر کردن؛ سپاس کردن؛ نیشاندانی پیزانین و ئه‌مه‌گناسی خو ده‌رحق چاکه‌ی که‌سیکی‌تر، به‌تایبه‌ت خودا.

شکر گفتن: شوکرانه‌بژیری کردن؛ سپاس کردن؛ سوپاس به‌جی‌هینان.

شکرا ب / šekarāb, šakar- / : [سنسکریت] / فارسی / اسم. شه‌کراو؛ شه‌که‌راوه؛ قهنداو؛ شه‌ربه‌تی شه‌کر

و ناو به گولاو یان بیمشکهوه.

■ **شکرا ب شدن میانه:** /مجازی/ نیوان شهر به ت بوون؛ نیوان ناخوش بوون؛ نیوان تیکچوون؛ تیکچوونی پتوهندی نیوان دوو کهس له سۆنگه‌ی لیک په‌نجیانه‌وه «چند روز است که میانه‌شان شکرا ب است: چهند رۆژیکه نیوانیان شهر به ت».

شکرانه /šokrāne/ :عربی/ فارسی/ اسم، شوکرانه؛ شوکرانه‌بژیری؛ کاری که بۆ سپاس به‌جی هینان و پیزانین ده‌کریت «شکرانه‌ی سلامت: شوکرانه‌ی ساغی».

■ **به شکرانه‌ی چیزی:** به شوکرانه‌ی شتیک؛ بۆ سپاس کردن به بۆنه‌ی شتیکه‌وه «به شکرانه‌ی پیروزی ورزشکاران: به شوکرانه‌ی سهرکه‌وتنی وهرزشکاران».

شکر بار /šekarbār, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ صفت، /ادبی/ شه‌کراوی؛ زۆر شیرن و خوش‌چیژه.

شکر پاره /šekarpāre, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، /مجازی/ شه‌که‌ره‌سیو؛ شه‌که‌ره‌سیف؛ قه‌نده‌ه‌نگوین؛ ههر شتیکی زۆر شیرین و به زار خوش.

شکر پاش /šekarpāš, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، شه‌کریاش؛ شه‌کردان؛ شه‌که‌ردان؛ ده‌فریکی چکۆله به سهریکی کون-کونه‌وه بۆ شه‌کر داکردن.

شکر پنبیر /šekarpanîr, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، شه‌که‌ره‌پنبیر؛ شه‌که‌ره‌نیر؛ جوړئ نوقل له شه‌کر، ئارد و بۆنخوشجات.

شکر خند /šekarxand, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، /مجازی/ بسکه؛ شه‌که‌رخن؛ شه‌که‌رخن؛ شه‌که‌رخنه: ۱. بزه‌ی به خوشی؛ پیکه‌نین له پرووی شایبی و سه‌رخۆشه‌وه ۲. پیکه‌نینی جوان و دل‌بزوین.

شکر خواب /šekarxāb, šakar-/ :سنسکریت/

فارسی/ اسم، /مجازی/ شیرین‌خه‌و؛ شیرین‌وهرم؛ خه‌وی خوش و دل‌گر.

شکر دان /šekardān, šakar-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، شه‌که‌ردان؛ شه‌کردان: ۱. ده‌فری جی شه‌کر ۲. شه‌کریاش؛ ده‌فری شه‌کر داکردن.

شکر سخن /šek(k)arsoxan, šak(k)ar-/ :سنسکریت/ فارسی/ صفت، /ادبی/ مجازی/ شه‌کرلیف؛ شه‌کرشکین؛ شه‌کرلیو؛ قسه‌خوش؛ قسه‌وه‌ش؛ قسه‌شیرین؛ قسه‌جوان؛ گفت خوش؛ لغت په‌وان «طوطیان شکرسخن شیرین گفتار: تووتیگه‌لی قسه‌خوشی شیرین وتار».

شکر ک /šekarak, šakarak-/ :سنسکریت/ فارسی/ اسم، شه‌که‌ره‌ک؛ ده‌نکه‌ورتکه‌ی بلۆری قه‌ند که به هوی هه‌ندی هۆکاری فیزیکی یان کیمیاپیه‌وه له بریک تراوی شیریندا به‌دی دی. ■ **شکر ک زدن/ بستن:** شه‌که‌ره‌ک دان؛ په‌یدا بوونی دانه‌گه‌لی بلۆری له تراویکدا که ماکي قه‌ندی تیدایه یان بلۆری بوونی ئەو ماکه «سر مربا را باز نگذار، شکر می‌زند: سهری مره‌باکه تاک مه‌که، شه‌که‌ره‌ک ده‌دا».

شکر گزار /šokorgzār/ :عربی/ فارسی/ صفت، شوکرانه‌بژیر؛ پی‌زان؛ به‌جی هینه‌ری سپاس «تام عمر شکر گزار محبت شما خواهم بود: تا ماوم شوکرانه‌بژیری چاکه‌تان ده‌بم».

شکر گزاری /šokrgozārî/ :عربی/ فارسی/ اسم، شوکرانه‌بژیری؛ شوکرانه؛ کار یان ره‌وتی شوکر کردن یان سیاسی خۆ نیشاندان «کشاورزان به خاطر بارندگیهای اخیر شکرکاری کردند: وهرزیران به بۆنه‌ی بارشتی ئەم دواپانه‌وه شوکرانه‌بژیریان به جی هینا».

شکری ¹ /šekarî, šakarî-/ :سنسکریت/ اسم، شه‌که‌ری؛ شه‌کری؛ ره‌نگی زه‌ردی ئامال سوور. هه‌روه‌ها: شکری‌رنگ

شکری ²: صفت، شه‌کری؛ شه‌که‌ری: ۱. به ره‌نگی

شکست یافتن شکست خوردن

به شکست انجامیدن: سهر نه که و تن؛ ئاخر نه هینانه وه.

شکست خورده / šekastxorde، ها؛ -گان؛ /: صفت. به زیو؛ به زیاغ؛ به زیا؛ تیشکاو؛ تیکشکاو؛ ئشکیاغ؛ وه بهر شکست یان ناکامیه وه که و تنو؛ شکسته (عاشق شکست خورده؛ سپاه شکست خورده؛ گراوی به زیو؛ سوپای تیشکاو).

شکستگی / šekastegi، ها؛ /: اسم. ۱. شکاوی؛ شکاویه تی؛ کهل؛ دؤخ یان چۆنیه تی لی بوونه وه یهک یان چند به شی شتیک یان پهیدا بوونی درز یان قه لشل به هؤی گوشار یان لیدانه وه «شکستگی استخوان: شکاوی ئیسک» ۲. /مجازی/ داشکاوی؛ تیشکاوی؛ ژاکاوی؛ له دهست دانی پاراوی و له ش ساعی «آثار شکستگی در چهره و قامتش هویدا بود: شوینه واری شکاوی له سیما و بالایدا دیار بوو».

شکستن / šekastan؛ مصدر. متعدی. لازم.

// شکستی: شکاندن؛ می شکنی: ده شکینی؛ بشکن: بشکینه // □ متعدی. ۱. شکاندن؛ شکان؛ شکه ناندن؛ شکهستن؛ شکیناندن؛ شکیناندن؛ ئشکه ن؛ ههرستین؛ ههرستاندن؛ ههرساندن؛ ههرشانندن؛ پاژ-پاژ کردن؛ هرانندن؛ قهرساندن؛ توو توو خاندن؛ دهر زاندن؛ مارِ هِی؛ مارِ ای؛ مارِ ته ی؛ مهرده ی؛ لیک کردنه وه ی شتیک به گوشار یان لیدان «شیشه را شکستن؛ صندلی را شکستن: شووشه شکاندن؛ ئه سکه مله شکاندن» ۲. /مجازی/ شکاندن؛ شکان؛ شکه ناندن؛ ژیر پا نان؛ سهر با دان؛ مارِ هِی؛ مارِ ای؛ مارِ ته ی؛ گوئ نه دان و یاخی بوون «قانون را شکستن: حرمت کسی را شکستن: قانون شکاندن؛ ریژی که سی نانه ژیر پا» ۳. شکاندن؛ شکان؛ شکه ناندن؛ برین؛ مارِ هِی؛ مارِ ای؛ مارِ ته ی؛ به ناته و اوی هیشته وه ی شتیک «قول خود را شکستن؛ نماز را شکستن: به لینی خو شکاندن؛ نویژ برین» ۴. /مجازی/ شکاندن؛ شکان؛

زه ردی ئامال سوور ۲. شه که ردار؛ به شه که روه «حلواسکری؛ هه لواسه کدری».

شکرین / šekarîn, šakarîn؛ /: اسنسرکیت/ فارسی] صفت. /ادبی/ شه کرین؛ شه که رین؛ ۱. شه کراوی؛ تیکهل به شه که روه ۲. زور شیرین و له به ردل «خنده ی شکرین؛ بوسه ی شکرین: بزه ی شه کرین؛ ماچی شه کدرین».

شکست / šekast، ها؛ /: اسم. شکست؛ شکهست: ۱. شکاوی؛ شه کاوی؛ شکیاگی «شکست برداشتن: شکست تی که و تن» ۲. به ئاکام نه گه یشتن له به ریوه بردنی کاریک یان نه گه ییشتن به شتیک «شکست از عشق؛ شکست در تجارت: شکهست له ئه وین؛ شکهست له بازار گانی» ۳. کار یان ره وتی دؤراندنی ململانی یان شهر؛ دانان؛ نیایره. به رانهر؛ پیروزی «شکست ورزشی؛ شکست جنگی؛ شکهستی و ورزشی؛ شکستی جهنگی».

□ شکست نور: داشکانی تیشک؛ گؤرانی ریگه ی تیپه رینی نوور له ماکینی ته که وه بو شتیک خهست.

□ شکست برداشتن: درز بردن؛ زهنگ بردن؛ شکست تی که و تن؛ تره کین؛ تره کیان؛ تره ک وارده ی «دیوار از دو جا شکست برداشت: دیواره که له دوو لاهه درزی برد».

شکست خوردن: شکست خواردن؛ دانان؛ بهزان؛ بهزین؛ وهزین؛ دانیان؛ شان؛ تیشکان؛ کؤل دان؛ ئه رهنیه ی؛ نیایره؛ به ئامانج و داخوازی خو نه گه ییشتن «دشمن شکست خورد؛ در مسابقه شکست خوردم: دوزمن شکستی خوارد؛ له کتیه رکتیدا دامنا»: شکست یافتن

شکست دادن: شکست پیدان؛ به زانندن؛ تیشکاندن؛ به زان؛ به زنه ی؛ به زنا ی؛ کؤل پیدان؛ به سهر دوزمن یان هاو به ردا سهر که و تن «حریف را شکست داد؛ بیماری را شکست داد: هاو به ره که ی به زانند؛ نه خو شینه که ی تیشکاند».

شکهناندن؛ بهزاندن؛ بهزنه‌ی؛ بهزنای؛ مارِ‌هی؛ مارای؛ مارِ‌ته‌ی؛ تیک‌شکاندن «دشمن را شکستن؛ دوژمن بهزاندن» ۵. شکاندن؛ شکانن؛ شکهناندن؛ ناراندن؛ نازراندن؛ رهنجاندن؛ مارِ‌هی؛ مارای؛ مارِ‌ته‌ی؛ دل‌نیشاندن «دل کسی را شکستن؛ دلی که‌سپیک شکاندن» ۶. تووکاندن؛ داشکاندن؛ تهناندن؛ مارِ‌هی؛ مارای؛ مارِ‌ته‌ی؛ نهرمارِ‌هی؛ نهرمارِ‌ته‌ی؛ مارِ‌ته‌یره؛ ده توئیکل دهره‌ینانی کاکله‌ی میوه «تخمه شکستن؛ تووم تووکاندن» □ لازم. ۷. شکان؛ شکیان؛ نَشکیان؛ داقولین؛ له‌ت بوون؛ ورد و خاش بوون؛ دهرزین؛ شکه‌ستن؛ شکین؛ تووتوووخین؛ مریه‌ی؛ مهریای «شیشه شکستن؛ صندلی شکستن؛ شووشه شکان؛ سه‌نده‌لی شکیان» ۸. شکان؛ شکیان؛ مریه‌ی؛ له‌ناو چوون «سکوت شکستن؛ بیده‌نگی شکان» ۹. شکان؛ شکیان؛ هندکین؛ که‌م بوونه‌وه؛ مریه‌ی «سرما شکستن؛ قیمت شکستن؛ سرما شکان؛ نرخ شکیان». هه‌روه‌ها: شکستنی

■ صفت فاعلی: شکنده (ـ) / صفت مفعولی: شکسته (شکینراو / شکاو) / مصدر منفی: نشکستن (نه‌شکاندن / نه‌شکان)

شکست ناپذیر / šekastnāpazîr / ها؛ ان؛ صفت. کۆلنه‌ده‌ر؛ نه‌به‌ز؛ به‌تایبه‌تمه‌ندی یان توانایی راوه‌ستان له‌به‌رانبهر دوژمن یان دژواریه‌وه، هه‌تا له‌نیو چوونیان «ارتش شکست‌ناپذیر؛ اراده‌ی شکست‌ناپذیر؛ سپای کۆلنه‌ده‌ر؛ ویستی نه‌به‌ز».

شکسته ۱ / šekaste / اسم. شکسته؛ یه‌کیک له‌خه‌ته‌کانی فارسی که له‌ده‌سنووس، به‌تایبه‌ت له‌نامه‌نووسیندا به‌کار دیت «وقتی شکسته می‌نویسی درست خوانده نمی‌شود؛ کاتی شکسته ده‌نووسی باش ناخویندر پته‌وه»؛ خط شکسته

شکسته ۲. صفت. ۱. شکاو؛ شکه‌ستی؛ شکیاو؛ شکیاغ؛ که‌ل؛ که‌له؛ مریا؛ مریه‌ی؛ له‌ت‌بوو؛ شکیندراو «کوزه‌ی شکسته؛ گۆزه‌ی شکاو» ۲. /مجازی/ ژاکاو؛ داشکاو؛ نه‌وه‌مریا؛ بی‌به‌ش له

له‌ش‌ساقی و پاراوی، به‌هۆی نه‌خۆشین و یه‌ک‌که‌وته‌یی یان به‌هۆی په‌ژاره‌ی زۆره‌وه «چه‌ره‌ی شکسته؛ چاری ژاکاو» ۳. /مجازی/ خه‌مبار؛ خه‌مگین؛ ره‌نجاو؛ گه‌هراو «دل شکسته؛ دل شکاو». هه‌روه‌ها: شکسته شدن

شکسته‌بسته / šekastebaste / صفت. سه‌روپا شکاو؛ سه‌روپا شکیاغ؛ ده‌س‌وپا شکیاغ؛ چه‌که‌وه‌ک؛ چه‌کنتی؛ به‌ناته‌واوی، که‌م و کۆری یان هه‌له‌له‌ پیکهاته‌ی رسته‌دا «با انگلیسی شکسته‌بسته‌ی به‌او فه‌ماندم که‌می‌خواهم سوار قطار بشوم؛ به‌ئینگلیزیکی سه‌روپاشکاو تێم‌گه‌یانده‌مه‌وه‌ی سواری قه‌تار بم».

شکسته‌بند / šekasteband / ها؛ /اسم. که‌ل؛ شکسته‌به‌ند؛ هه‌لبه‌س؛ هه‌لبه‌ست؛ هه‌ستی‌گره‌ک؛ ئیسک‌گره‌وه؛ شکست هه‌لبه‌ست؛ جه‌راخ؛ که‌سێ که‌ئیسکی شکاو یان له‌جی چووی گیانه‌وه‌ریک ده‌خاته‌جیگه‌ و ده‌یه‌به‌ستی که‌بگیرسیتته‌وه.

شکسته‌بندی / šekastebandî / اسم. شکسته‌به‌ندی؛ گرته‌وه؛ هه‌ستی‌گری؛ کار یان ره‌وتی که‌لدان؛ خسته‌وه‌جیی ئیسقانی شکاو یان له‌جی دهر‌چووک.

شکسته‌خاطر / šekastexāter / [فارسی/عربی] صفت. /مجازی، ادبی/ دل‌شکاو؛ دل‌ته‌زیو؛ دل‌ره‌نجیاغ؛ دل‌ره‌نجاو؛ تووشیاری خه‌م و په‌ژاره‌ به‌هۆی ناکامیه‌وه.

شکسته‌دل / šekastedel / دل‌شکسته **شکسته‌نفس** / šekastenafs / [فارسی/عربی] صفت. /مجازی/ خاکه‌سار.

شکسته‌نفسی / šekastenafsî / ها؛ [فارسی/عربی] اسم. /مجازی/ خاکه‌ساری؛ کار یان ره‌وتی بی‌بایه‌خ نیشاندانی پله‌وپایه‌ و لیها‌توویی خۆ «او بیش از همه‌ی ما در این زمینه‌اطلاعات دارد، اما شکسته‌نفسی می‌کند؛ له‌م‌بواره‌دا نه‌و له‌هه‌موومان شاره‌زاتره، به‌لام‌خاکه‌ساری ده‌کا».

شکفتن / šekoftan / مصدر، لازم، // شکفتنی: شکوفایاهوه؛ می شکفی: ده شکوفیهوه؛ شکوفاشو: بشکوفهوه // شکوفیانهوه؛ شکوفانهوه: ۱. پشکووتن؛ پشکووتن؛ دهم دانهوه؛ کرانهوه؛ پشکفتن؛ پشکفین؛ بشکفتن؛ پشکووان؛ فه بوون؛ گوتره کان؛ گوتره کین؛ نهوه تنگیه ی/ تنگیه ی؛ شکوفه کردن؛ فنچقان؛ کرانهوه ی گول یان لکی داران له یه کتری «شکفتن غنچه: پشکووتنی خونچه» ۲. گه شانوه؛ گه شیانوه؛ گهش بوونهوه؛ گه شیان؛ گه شینهوه؛ خیف بوون؛ بای بالدان؛ گه شه سندن؛ گه شه کردن؛ هه رهش بیه ی؛ گه یشتن به ناستی پیشکوهوتن. ههروهه: شکفتنی

■ صفت مفعولی: شکفته (شکوفاهو) / مصدر منفی: نشکفتن (نه شکوفانهوه)

شکل / šekl / ها: / عربی / اسم، ۱. بیچم؛ مهوژ؛ ته شک؛ دیامان؛ نژم؛ دیمهن؛ شکل؛ پیکهاته ی دهره کی شتیک «شکلش مرا به یاد کوریه ی آجریزی انداخت: بیجمی منی خستهوه بیرى کوریه ی ناجورپهزی» ۲. / اشکال / کیم؛ وینه؛ بیچم؛ شکل؛ مهوژ؛ شیوه؛ وینه ی هیندسی (وه کوو خهت، سی گوش، گو) ۳. وینه؛ بیچم؛ دیدار؛ شکلی شتیک «این شکل اسب است: نه مه وینه ی نه سپه» ۴. / گفتاری / سه روزه کوت؛ بیچم؛ کیم؛ قه لافهت؛ لهس پیت؛ تووز؛ دیامان؛ دیدار؛ شیوه؛ به چک «نمی خواهم شکلش را ببینم: نامه ی سه روزه کوتی ببینم» ۵. / گفتاری / وینه؛ وهک؛ هه ر وه کوو؛ دیامان؛ شیوه؛ قام؛ کوت و مت «قیافه اش شکل دیو بود: سه روزه کوتی وینه ی دیو بوو».

□ **شکل دادن**: ۱. شیوه پی دان؛ بیچم پی دان؛ شکل پی دان؛ به شیوازی دلخواز و ویستی خو دهره ینان «به توده ی گل شکل می داد: توپه له ی قوری شیوه پی ددها» ۲. ری خستن؛ پیکه ینان «آزاد این مهمانی را شکل داد: نازاد نه م میوانیه ی ری خست». ههروهه: شکل بخشیدن

شکل کسی / چیزی بودن: شیوه ی که سی یان شتیک بوون؛ وینه ی که سی یان شتیک بوون؛ له شتی / که سی چوون؛ وه کوو که سی یان شتیک بوون «شکل میمون است: شیوه ی مه میمونه».

شکل کسی / چیزی را کشیدن: شیوه / وینه ی که سی یان شتیک کیشان «توی دفترش شکل یک دختر را کشیده بود: له نیو دهفته ره کهیدا وینه ی کچیکی کیشابوو».

از شکل افتادن: رهنگ و روو دانان؛ روالهت نه مان «سارا خیلی از شکل افتاده بود: سارا گه لیک رهنگ و رووی دانابوو». ههروهه: از شکل انداختن

به شکل کسی / چیزی در آوردن: وه کوو که سی / شتیک لی کردن؛ به وینه ی که سی / شتیک دهره ینان؛ به شیوه ی که سی / شتیک دهره ینان «خودش را به شکل هیپی ها درآورده بود: خو ی وه کوو هیپی کان دهره ینا بوو».

شکلات / šokolāt, šukulāt / ها: / فرانسوی / اسم، چکلیتی؛ چیقلاته؛ چکلیت؛ شوکلات؛ جوریک شیرینی که له کاکائوو و شه کر (جار و باریش له شتانی تر وه کوو شیر، پسته و به هارات) دروستی ده کهن: شوکلات

شکلاتی ۱ / šokolāti, šūkūlāti / ها: / فرانسوی / اسم، که مکولی؛ شوکلاتی؛ رهنگی شوکلات؛ رهنگی شیر کاکائوو؛ رهنگی قاوه یی خو له میشی به توژی هه وینی سووره وه. ههروهه: شکلاتی رنگ

شکلاتی ۲: صفت، شوکلاتی: ۱. که مکولی؛ به تابه تمه ندی رهنگی شوکلاتی ۲. تیکه لاو به شوکلاته وه «یک شکلاتی: که یکی شوکلاتی».

شکلپذیر / šeklpazîr / عربی / فارسی / صفت، شیوه گر؛ بیچم گر؛ له بار یو هاتنه باری دلخواز و دیاریکراو (وه کوو ماکى هه ویری).

شکلپذیری / šeklpazîri / عربی / فارسی / اسم،

خالی که نمی‌توانم کار کنم: به زکی خالی ناتوانم کار بکنم).

□ شکم از عزا در آوردن: /مجازی/ زگ له‌وه‌پاندن: تیر و پر خواردن؛ زک به‌ردان؛ خو تیر و ته‌سهل کردن؛ خو م‌کردن به خو‌راکی خوش «دیشب بعد از مدتی حاضری خوردن شکمی از عزا در آوردم: دویتنی‌شهو پاش ماوه‌یه‌ک حازری خواردن زکیمک له‌وه‌راند».

شکم به قاروقور افتادن: قوره‌ی زک هه‌لسان؛ قوره‌ی زک هاتن: برسی بوون؛ ئاورا بیه‌ی «شکم به قاروقور افتاد: زود باش غذا را بکش!؛ قوره‌ی زکم هه‌لسا، خیرا که چیشه‌که داکه!».

شکم خود را صابون زدن: /مجازی/ زک تاودان؛ به هیوای شتیک به‌تایبته خوارده‌مه‌نی بوون «بی‌خود شکمت را صابون زن، از ناها خبری نیست: بیخو زکت تاو مده‌ه فراوینمان نیه»: صابون به شکم خود زدن

شکم دادن: زک دان؛ زگ داین؛ سک دان؛ کوپ دان؛ لهم ده‌ی/ دای؛ دهرپه‌رینی به‌شی ناوه‌راستی شتیک به‌هؤی خراپه‌وه «شکم دادن دیوار؛ شکم دادن سقف: زک دانی دیوار؛ زک دانی میچ».

شکم کار کردن: زک کار کردن؛ دووره‌ه خستنی پیسای ریخؤله «شکمت کار می‌کند؛ زکت کار ده‌کا؟». هه‌روه‌ها: شکم کار نکردن

شکم کسی بالا آمدن: /کنایی/ سکی که‌سئ پر بوون؛ زکی که‌سئ پر بوون؛ له‌مه‌په‌ر بیه‌ی؛ ئاوس بوون.

شکم کسی به پشت چسبیدن: /مجازی/ زگی که‌سئیک به پشتیه‌وه نووسان؛ زگی که‌سئیک قوپان؛ په‌راسووی که‌سئ که‌فتنه ده‌شته‌وه؛ له‌مؤ یؤی ئه‌نه‌ورئ لوه‌ی؛ له‌به‌ر برسیتی زؤر لاواز بوون «بس که چیزی نخورده شکمش به پشتش چسبیده: ئه‌ونده هیچی نه‌خواردوه زکی به پشتیه‌وه نووساوه».

شیوه‌گری؛ بیچم‌گری؛ دؤخ یان چۆنیه‌تی شیوه‌گر بوون.

شکلک / šeklak، ها: /عربی/ فارسی/ اسم، چیر؛ کاری با دانی دهم و چاو له کاتی نواندنی ناره‌زایه‌تی، لالووت بوون یان تیز پیکردندا.

□ شکلک در آوردن: روو بادن؛ چیر کردنه‌وه «بچه‌ها برایش شکلک در می‌آوردند و او دنبالش می‌کرد: مندالان روویان بو با دها و ئه‌و ره‌دوویان ده‌که‌وت».

شکل گیری / šeklgîrî: /عربی/ فارسی/ اسم، گرسان؛ گیرسان؛ گیرس؛ گرس؛ ره‌وتی پیکه‌هاتن؛ کار و ره‌وتی په‌یدا بوونی دیامان یان حاله‌تی دیاریکراو «شکل‌گیری سازمانهای دانشجویی: گرسانی پیکخواه‌گه‌لی خویندکاری».

شکل و شمایل / šekl-o-šamāyel: /عربی/ اسم، /گفتاری/ قه‌واره؛ شیوه؛ ره‌نگ و روو؛ شیواز؛ چار؛ وینه و چۆنیه‌تی بیچم «مردی بود به شکل و شمایل شما، اما کمی بلندتر: پیاوینک بوو له قه‌واره‌ی ئیوه، به‌لام هیندی به‌زتر».

شکم / šekam: /اسم، زگ؛ زک؛ سک؛ گده؛ له‌مگده؛ له‌مه: ۱. /ها/ لم؛ تل؛ شووله‌م؛ ورگ؛ به‌شی له‌له‌شی گیانداری موره‌دار له‌نیوان سنگه‌وه تا هیت ۲. /مجازی/ کوندامی هه‌رسه‌ک «شکم خوب کار نمی‌کند: زگم باش کار ناکا» ۳. به‌شی پاشووی له‌شی میروان ۴. /گفتاری/ به‌شی زؤپ و دهرپه‌رپوی هه‌رشتی (وه‌ک شووشه و گوزه) ۵. /گفتاری/ جاری زاوژی «هفت شکم زایید: هه‌وت سکی بوو» ۶. /گفتاری/ ئاوسک؛ ناوه‌وه و دهروونی شتی.

□ شکم پر: زگی پر؛ له‌مئ په‌ره: ۱. سکی که له خو‌راک په‌ستاوه. به‌رانبه‌ر: شکم خالی «با شکم پر ورزش نکن! به زگی په‌روه و ورزش مه‌که!» ۲. /کنایی/ ئاوس؛ زگ پر؛ له‌مه‌په‌ره.

شکم خالی: زگی خالی؛ له‌مئ هالیه؛ سکی که خو‌راکی تیدا نیه. به‌رانبه‌ر: شکم پر «با شکم

شکم کسی را سفره کردن: /مجازی/ زگی

کەسێ هەلدەڕین؛ لەمۆ یۆی کار دەوه ژێ
کەردە ی «با چاقو شکم را سفره کردند: به چه قو
ز کبان هەلدەری».

شکم کسی سیر بودن: زگی کەسیک تیر
بوون؛ لەمۆ یۆی سیر بیە: ۱. تیر بوون؛
سیر بیە ۲. /کتابی/ دەوله مندە بوون؛ باری
ئابووری و ژیاوری کەسێ لەبار بوون «تا شکم
کسی سیر است، این حرفها را نمی فهمد: تا زگی
کەسیک تیرە، لەم قسانە تی ناگا».

شکمبارە / šekambāre ، ها: گان: /صفت: /دبی/
نەوسن؛ کولب؛ چلیس؛ چلیز؛ چلیک؛ چل و فل؛
چل؛ نو شگل؛ کولافی؛ زگ لەوه پین؛ بیلۆ؛
دەریالووش؛ حەفی؛ سک بەر؛ زۆرخۆر؛ چەوەرە؛
نەفسەک؛ زکین؛ زکوون؛ زکوونی؛ تیرنەخۆر؛
حەف حەفی؛ کولبەوی؛ کور؛ عوور مەرن؛
مووشەک؛ مووشە کەر؛ گەدگن؛ هەلمە تە کاسە؛
پوو قەک؛ فرەخۆرە و خوازە لۆکی خواردن:

شکم پرست: شکم پرور؛ شکمچران

شکم بند / šekamband ، ها: /اسم: سکوین؛
سکبەن؛ شالیکی پانی پارچەیی بە بەند و
سەگە کیکەو بە بۆ بەرگری لە شل بوونەوی
ماسوولکە ی زگ یان دامر کاندنی دەرپەرپوی
سک.

شکمبە / šekambe ، ها: /اسم: وەرگ؛ گرش؛
کرش؛ کەرش؛ مەشک؛ هیلگ؛ ئاشک؛ هۆلمان؛
عوور؛ عوویر؛ عویرگ؛ گیپال؛ هێرک؛ گاوک؛
گەرگ؛ حورگ؛ گەدە؛ مەدە؛ گەدگ؛ گەگگ؛
گاگ؛ گەییە؛ گەدەق؛ گەد؛ هووری؛ ئەشەقە مە؛
گیە؛ گەلە؛ یە کەمین و گەوەرترین بەشی
گەدە ی کاوێژ کەران.

شکم پرست / šekamparast ، شکمبارە

شکم پرکن / šekamporkon: /صفت: زک تیرکەر؛
بە بایەخی کەمی بژیوی و جی گرتنەووی
زۆرەو.

شکم پرور / šekamparvar ، شکمبارە

شکمچران / šekamčarān ، شکمبارە

شکمچرانی / šekamčarāni ، ها: /اسم:
زگ لەوه پین؛ سک چەرپین؛ هەفە فیاتنی؛
چلیسی؛ چەوەرەیی؛ زکوونی؛ کار یان رەوتی
خواردنی خواردە مەنی جۆراو جۆر بە مەبەستی
چێژە وەرگرتن (نەک بۆ تیر بوون).

شکمچە / šekamče ، ها: /اسم: ناو زک؛ ناوسک؛
هەناو؛ زگۆلە.

شکم درد / šekamdard ، درد ۲

شکم روش / šekamraveš ، /اسم: زکە شوپەر؛
زکە شوپری؛ بە لەفەر؛ تەقە فەرکە.

شکم گندە / šekamgonde ، ها: /صفت: /گفتاری/
خلوخە؛ مەشکن؛ وەرگن؛ زگزل؛ مەشکو؛
مەشکو؛ تۆراغدان؛ تەلیر؛ گەدگن؛ تەلیر؛
دەفزگ؛ کرشە؛ زک بەل؛ تەنگە ئەستوور؛ وەرگنە؛
وەرگە؛ سێ تەنگە؛ هورگن؛ هورگنە؛ خینگە؛
خاوەن زگی زل و هەلماسیاگ.

شکمو / šekamû ، ها: /صفت: /گفتاری/ نەوسن؛
نۆسن؛ چلیس؛ چلیس؛ سکن؛ زکن؛ زکەرۆ؛
زگەرۆو؛ گنۆپی؛ زگ لەوه پین؛ لەمن؛ کەلپاچا؛
کەلپاچە؛ لەموو؛ چلەک «این بچه خیلی شکمو
است: ئەمە منداڵە زۆر نەوسنە».

شکمی ۱ / šekamî: /صفت: ۱. زگینە؛ زکی؛
پێوە نەیدار بە سکەو ۲. /مجازی/ گفتاری/
حولولی؛ هاکو؛ بەی بیر کردنەو و ژیری
«همه ی حرفهایش شکمی است: هەموو قسەکانی
حولولیه».

شکمی ۲: /قید: /گفتاری/ هاکو؛ حولولی؛ بەی
کەلک وەرگرتن لە بیر و ژیری «این قدر شکمی
حرف نزن! هیندە هاکو قسە مەکە!».

شکن ۱ / šekan ، ها: /اسم: ۱. کۆل؛ چین؛ توێ؛
گنج؛ لۆچ؛ چرچ؛ ئەو بەشە لە لۆچ کە رۆچوو
۲. چەماووی کوور * شکنج /دبی/

— شکن ۱: پیواژە. ۱. — شکن: — مار: بە

دایوشراون>.

شکننده /šekanande/: صفت. ۱. بشکین؛ به شکان ۲. /مجازی/ تور؛ توویر؛ شەق؛ شک ۳. شەق؛ فشەل؛ سست و خۆنه گر.

شکوائیه /šekvā'iyye, ha/: [عربی/اسم، سکالانامه؛ دادخواز.

شکؤفا /šukûfā, šokûfā/: صفت. ۱. شکؤفا؛ شکؤفاوه؛ پشکووتوو؛ بشکفتی؛ فەبووی؛ به پشکووت؛ به شکؤفیانوه <گل شکؤفا؛ گولی شکؤفا> ۲. /گیاه شناسی/ به تایبه تمهندی بشکافتن دواي پینگه یین (وه کوو میوهی شهو بو و خاکشیر) ۳. /مجازی/ گەش؛ به بره و <اقتصاد شکؤفا؛ نابوری گەش>.

شکوفانی /šukûfā'i, šokûfā'i/: شکوفایی
شکوفان /šukûfān, šokûfān/: صفت. /نامتداول/ پشکووتوو؛ شکؤفا؛ شکؤفاوه؛ به پشکووت.

شکوفاندن /šukûfāndan, šokûfāndan/: مصدر. متعدی. // شکوفاندی؛ گەشاندهوه؛ می شکوفانی؛ ده گەشینیهوه؛ پشکوفان؛ بگەشینیهوه // گەشاندهوه؛ شکوفاندنهوه؛ پشکوفاندن؛ پشکووتاندن؛ پی هەلدانهوه؛ پشکووتاندن؛ پز کاندنهوه؛ پز کووتاندن؛ پشکووتاندن؛ پشکوفاندن؛ خەنی کردن؛ خەرۆ کردن؛ بوونه هۆی گەشانهوه یان هەلدان.

■ صفت فاعلی: شکوفاننده (وه گەشینەر) / صفت مفعولی: شکوفانده (وه گەشینراو)

شکوفایی /šukûfāyi, šokûfāyi/: اسم. پشکووتوویی؛ شکوفایی؛ ۱. کار یا رهوتی پشکووتن؛ شکوفیانوه؛ وهه تنگیه؛ قۇناعی پشکووتن و گول دان <فصل شکوفایی گل سرخ؛ وهرزی پشکووتنی گوله سووره> ۲. /مجازی/ گەشه؛ رهوتی به رهو پیش چوون و پیش کەوتن <شکوفایی اقتصادی: گەشی نابوری>.

شکوفه /šukûfe, šokûfe, šekûfe, ha/: اسم. شکؤفه؛ کولووک؛ کولووک؛ گولووک؛ گولیک؛

تایبه تمهندی یان توانایی شکاندهوه <شیشه شکن؛ قندشکن؛ موج شکن؛ شووشه شکن؛ قەن شکن؛ شه بۆل شکن> ۲. به تایبه تمهندی شکیانوه <دیر شکن؛ دیر شکن>.

شکنج /šekanc, ha/: اسم. /دبی/ ۱. شکن ۲. /معماری/ گواره؛ گۆشواره؛ دهر په پیوی دیوار به شیوهی ریزئ له ئاجۆر، به تایبهت له شوینی لکانی دیوار به میچهوه یا دهورو بهری درگادا: **گوشواره**

شکنجه /šekance, ha/: اسم. ۱. شکهنجه؛ ئەشکه نجه؛ ئازار و جزیا؛ جهر بهزه؛ جهر بهزه؛ تراز؛ جهر و مەنگه نه؛ کاره په هاتی ئازاردانی دژواری کەسیک (وهک لیدان، سووتاندن یان شکاندنی ئەندامی لەش) که بۆ ته می کردن یان سه پاندن، به سهریدا دیتن.

■ **شکنجه دیدن** / شدن: ئەشکه نجه دیتن / بوون؛ ئەشکه نجه کران / کریه؛ ئازار دیتن <در مدت بیماری خیلی شکنجه دید: له ماوهی نه خوشیه کهیدا ژۆر ئەشکه نجهی بینی>.

شکنجه کردن: ئەشکه نجه دان؛ ئەشکه نجه کردن؛ ئازاردان <برای گرفتن اقرار او را ساعت شکنجه کردند: بۆ قسه لی کیشانی، چەن سەعات ئەشکه نجه یان دا>.

شکنجه گاه /šekancegāh, ha/: ان / اسم. سزاخانه؛ جهر بهزه گە؛ شکهنجه گا؛ شوینی جهر بهزه دان.

شکنجه گر /šekancegar, ha/: ان / اسم. ئەشکه نجه دەر؛ ئازاردەر؛ کەسی که کاری ئەشکه نجه کردنی گرتووانه به مەبه سستی قسه لی کیشانهوه یان سه پاندن یان.

شکنندگی /šekanandegî/: اسم. تورتی؛ توویری؛ شەقی؛ دۆخ یان چۆنیه تی تورت بوون <برخی از استخوانهای بدن به خاطر شکنندگی با لایه ای از گوشت پوشیده شده است: برپک له ئیسکه کانی لەش به هۆی تورتیه وه به چینیک له گوشت

دل‌قایم؛ به‌ردار؛ دل‌فراوان؛ خاوه‌ن توانایی
خوږاگرتن له‌برانبهر چه‌وتی و چه‌لمه‌وه.

شکیبایی /šakibā'i/ ﴿ادبی﴾ **شکیبایی**

شکیبایی /šakibā'i/ ، ها: /اسم، /ادبی/

۱. پرزوویی؛ ته‌وتین؛ ته‌وات؛ پشوو‌دریژی؛
بټنفره‌هی؛ پرزه‌داری؛ شټنه‌یی؛ کاوه‌خوئی؛

سه‌مه‌تی؛ توانایی ړاوه‌ستان له‌هم‌م‌بر
سه‌خله‌تی، دژواری یان دڅوخیکی ناخوشه‌وه «در
برابر بدرفتاری مادرشوهرش شکیبایی می‌کرد؛ له
هم‌م‌بر لاساری خه‌سوویه‌وه پرزوویی ده‌کرد»

۲. پشوو‌دریژی؛ ئو‌قره‌یی؛ پشوله‌سه‌رخوئی؛ کار
یان ره‌وتی شینه‌یی نواندن؛ به‌ر به‌خوږگرتن تا
هه‌لی ړه‌خساو «تا آمدن برادرش شکیبایی کرد و هیچ
نگفت؛ تا هاتنی براک‌ی شینه‌یی نواند و هیچی

نه‌گوت» * **شکیبائی**

شکيبیدن /šakibidan/ : مصدر. لازم، /ادبی/

// **شکيبیدی**؛ هه‌لتکرد؛ **می‌شکيبی**؛ هه‌لده‌ک‌ی؛
بشکيب؛ هه‌لکه // هه‌لکردن؛ ده‌بردن؛
هوړکه‌رده‌ی؛ ړاوه‌ستان له‌هم‌م‌بر دڅو یان
چوټیه‌تینکی ناخوش و ناله‌بار‌وه.

شکیل /šakīl/ : [عربی] صفت. /ادبی/ شه‌مه‌ند؛
له‌بار؛ پیکه‌وتوو؛ به‌بیجمی جوان و له‌به‌رچاوه‌وه
«یک مجسمه‌ی شکیل وسط میدان قرار داشت؛
خانه‌شان خیلی شکیل بود؛ په‌یکه‌ریکی شه‌مه‌ند له
ناوه‌ندی گرده‌که‌بوو؛ ماله‌که‌یان زوړ له‌بار‌وو».

شگرد /šegerd/ ، ها: /اسم، /گفتاری/ پیکار؛
شیواری کار.

شگرف /šegarf/ : صفت. /ادبی/ ۱. هه‌ژه‌ند؛ سه‌یر
و سه‌مه‌ره؛ به‌چه‌ندی‌تی یان چوټیه‌تی
سه‌رسووړټنره‌وه ۲. نایاب؛ که‌موټنه.

شگفت /šegeft/ : صفت. /ادبی/ سه‌یر؛ سه‌مه‌ره؛
هه‌ژه‌ند؛ سه‌رسوړټن؛ سه‌رسووړټن؛ عه‌جایب؛
سوږه‌ت؛ به‌دڅو یان چوټیه‌تی سه‌رسووړ
هیټنره‌وه.

﴿شگفت آمدن: /ادبی/ سه‌رسووړمان؛ سه‌رسام

۱. گوچک؛ خونچه؛ گوپکه؛ گول‌دهم؛ پیژه‌ک؛
ول؛ جم؛ گولی که‌هیشتا نه‌پشکووتوو
«شکوفه‌ی نرگس؛ شکوفه‌ی نیرگس» ۲. بشکوژ؛
پشکوژ؛ پشکوژ؛ پژکوژ؛ بشکوژ؛ پشک؛ پژک؛
هه‌ړاله؛ فینچه؛ باتینک؛ جوښ؛ گولی دار
«شکوفه‌ی سیب؛ شکوفه‌ی سیو».

﴿شکوفه کردن: ۱. شکوفیانه‌وه؛ شکوفه کردن؛
فینچه کردن؛ کولووک کردن؛ گول کردن؛
گولدهم کردن؛ ناخفین؛ دیاری دانی چرو له
سه‌ر بنچکه‌وه «درخت سیب شکوفه کرده است؛
داری سیو شکوفه‌ی کړدوه» ۲. /گفتاری/؛
رښانه‌وه؛ هه‌لاورده‌وه؛ هه‌له‌هاورده‌وه؛ زیله‌وه
شیویه‌ی «بچه شکوفه کرد روی لباسم؛ مندا‌له‌که
رښایه‌وه سه‌ر لیباسه‌که‌مدا».

شکوک /šukūk/ : [عربی] جمع ﴿شک

شکوه /šekve/ ، ها: /عربی/ اسم. ۱. گازنده؛
شکات؛ لاکایه؛ لاکایا؛ سکالا «از درد پا شکوه
می‌کرد؛ له‌ژانه پی گازنده‌ی ده‌کرد» ۲. گله‌یی؛
گله‌ی؛ له‌مه‌ت «از بی‌وفایی دوستان شکوه می‌کرد؛ له
بی‌ثمه‌گی هه‌والان کله‌یی ده‌کرد».

شکوه /šukūh, šokūh/ : اسم. شکو؛ ته‌نتنه؛
سه‌نسه‌نه؛ سه‌نتنه؛ هنگوونگ؛ جه‌لال و شکو؛
جوانی و ړازاوه‌یی به‌رچاوگر که‌بینهر ده‌خاته
ره‌وش و سه‌رسامیه‌وه «شکوه خیره‌کننده‌ی صبح
بهاری؛ شکوی دل‌فینی به‌ره‌به‌یانی به‌هاران».

شکیات /šakkīyyāt/ : [عربی] جمع ﴿شک

شکيب /šakīb/ : اسم، /ادبی/ سه‌ور؛ سه‌یر؛ ثارام؛
به‌رداری؛ سه‌ره‌خوئی؛ نه‌رموویی؛ هیمنی؛
قه‌ری؛ ئو‌قره؛ پرزوویی؛ ته‌وتین؛ ته‌وات؛
پشوو‌دریژی؛ بټنفره‌هی؛ پرزه‌داری؛ توانایی
خوږاگری له‌به‌رانبهر سه‌ختی و ناله‌باریه‌وه.

شکيبا /šakibā/ : صفت. /ادبی/ هیمن؛
پشوله‌سه‌رخو؛ پرزوو؛ به‌پرست؛ بټنفره‌ه؛ به
تابشت؛ به‌تاقه‌ت؛ به‌خه‌وسه‌له؛ نه‌رموو؛
سه‌ره‌خو؛ له‌سه‌ره‌خو؛ هیدی؛ جه‌رگ‌قایم؛ به‌وره؛

دابنری «نگاه کردن به سبزه و آب روان شگون دارد: رامینان بو شینایی و ثاوی رهوان ودمی هیهه».

■ شگون داشتن: به‌وادم بوون؛ نیشانه یان هؤی پروداواییکی چاک و باش بوون. هه‌روه‌ها:

شگون نداشتن

شل /^۱ šal، ها: [عربی/اسم. شل؛ شله؛ نجمی؛ چووژ؛ له‌نگ؛ لنگ؛ سه‌قه‌ت؛ کر؛ مئرو؛ که‌سی که ده‌ست یان (به‌تایبته) پای له کارکه‌وتوووه.

شل /^۲: صفت. شل؛ له‌نگ؛ لنگ؛ چووژ؛ نجمی؛ کر؛ کووله‌ک؛ قلوپ؛ خاوه‌ن ده‌ست یان پیی گه‌زنگاز یان له‌کارته «با ماشین تصادف کرد و یک پایش شل شد: ماشین لینی دا و پایه‌کی شل بوو».

شل /^۱ sol: صفت. شل؛ ۱. فش؛ فل؛ پلت؛ بل؛ ول؛ راو؛ به‌بی په‌یوه‌ند یان پیکه‌وه‌لکاو پیویست ده نیوان پارگه‌لدا «خمیر شل؛ ملاط شل؛ هه‌ویری شل؛ مه‌لاتی شل» ۲. خۆنه‌گر؛ شل و ول؛ شست؛ سست؛ شل و شه‌ویق؛ شلوپق؛ ناپته‌وه «گره شل؛ پیچ شل؛ گری شل؛ پیچی شل» ۳. /ها/ مجازی/ خاو؛ خلیسک؛ به‌بی چر و پری پیویست «آدم شل؛ مروی شل».

■ شل آمدن: /مجازی/ شل‌گرتن: ۱. سه‌خت نه‌گرتن ۲. پاپه‌ی نه‌بوون؛ داکوکی نه‌کردن؛ په‌یجور نه‌بوون؛ به‌دوادا نه‌چوون؛ له‌سه‌ر نه‌چوون؛ پیداغری نه‌کردن (له‌جیبه‌جی‌کردنی ویست یان کاردا).

شل بودن: شل بوون؛ شه‌ویق بوون: ۱. سست بوون ۲. نه‌رم بوون. هه‌روه‌ها: شل شدن؛ شل کردن

شل گرفتن: /مجازی/ شل‌گرتن: ۱. پی دانه‌گرتن ۲. بی‌مه‌یلی کردن؛ بی‌مه‌یلی نیشان‌دان (له‌جیبه‌جی‌کردنی ویست یان کاریکدا).

شل /^۱: قید. شل؛ ۱. خاو؛ به‌سستی؛ به‌شه‌ویقی؛ به‌بی هیز و هه‌ولی پیویسته‌وه «خیلی شل حرف می‌زد: زور قسه‌ی شل بوو» ۲. شل‌وول؛ نه‌به‌گه

بوون؛ سه‌یرمان؛ واق‌ورمان؛ هیدمان؛ هؤت بوون؛ سه‌ر ماسین؛ فه‌ته‌وشین؛ شکفین؛ مه‌نه‌ی؛ سه‌ر سپ مه‌نه‌ی تووشی سه‌رسوورمان بوون: به‌شگفت آمدن

به‌شگفت آمدن ➤ شگفت آمدن

شگفت آور /šegeftāver/ ➤ شگفت‌انگیز

شگفت‌انگیز /šegeftangiz/ : صفت. سه‌رسوورپن؛ سه‌رسوورپنهر؛ سه‌رسام‌که‌ر؛ سه‌یر و سه‌مه‌ره؛ هه‌ژهند؛ هؤی سه‌رسامی «رویداد شگفت‌انگیز: روودای سه‌رسوورپنهر»؛ شگفت‌آور

شگفت‌زدگی /šegeftzadegi، ها: /اسم.

سه‌رسوورپماوی؛ واق‌ورپماوی؛ دؤخ یان چۆنیه‌تیه‌ک که به هؤی رووبه‌روو بوون ده‌گه‌ل دیارده یان پروداواییکی نوو و چاوه‌روان نه‌کراوه‌وه هه‌ل ئەدا «همه‌از این شگفت‌زدگی او خندیدیم: هه‌موومان له‌م سه‌رسوورماویه‌ی پیکه‌نین».

شگفت‌زده /šegeftzade، ها: /گان: صفت. سه‌رسوورپماو؛ سه‌یرماو؛ واق‌ورپماو؛ سه‌رمه‌ند؛ تووشی واق‌ورپماوی بووگ «از دیدن تصویر خود در کنار آن هنرپیشه خارجی شگفت‌زده شد: له‌دیتنی وینه‌ی خوی له‌ته‌نیشته‌وه نه‌کتهره‌بیانیه‌وه سه‌ری سوورما». هه‌روه‌ها: شگفت‌زده شدن؛ شگفت‌زده کردن

شگفتی /šegefti، ها: /اسم. سه‌رسوورپماوی؛ واق‌ورپماوی؛ هه‌ژهن‌دی؛ په‌رچه‌کرداری زه‌ینی یان عاتیفی که به‌هؤی پروداواییکی ره‌چاو نه‌کراو یا دیارده‌یه‌کی تازه، له‌مرودا په‌یدا ده‌بی «شگفتی او از آن بود که هرگز آن هنرپیشه را از نزدیک ندیده بود: سه‌رسوورماویه‌که‌ی له‌وه‌دا بوو که ئەو هونەرپیشه‌یه‌ی قەت له‌نزیکه‌وه نه‌دیوو».

شگون /šugûn, šogûn: /اسم. [گفتاری] ودم؛ هورم؛ یومن؛ پیروزی؛ مباره‌کی؛ مباره‌کی؛ ماراو؛ هات؛ به‌خت؛ دیارده یان پروداوی که به‌هؤکاری پروداویک له‌داهاتوودا بزانری، به‌تایبته ئەوه‌ی به‌هؤی پروداواییکی چاک

«شل بستن: شل بهستن» * بهرانبهر: قرص

شل / šel: [سنسکريت] اسم. / قدیمی / زهرگ؛ هوویری؛ رمی کورت؛ نه‌یزه‌ی کورتی شهر.

شلاب / šolāb: اسم. ۱. چلپاو؛ شلپاو؛ لیتاو؛ زلقاو؛ هه‌راوه؛ قوراوی زور شل «همین‌طور که قدم برمی‌داشتم، شلاب می‌پاشید به پاچه‌های شلوارم؛ هه‌ر وا که هه‌نگام دهنای، چلپاو ده‌پژایه‌ی ده‌ریپی پاتوله‌که‌مدا» ۲. به‌فراو؛ وهرواوه؛ شلوپه؛ ئاوو که به‌هو‌ی هه‌لیان یان بارینی به‌فروه به‌دی دئ.

شلاق / šallāq: [ترکی] اسم. شه‌لاخ؛ شه‌لاق؛ تازیانه؛ قامچی؛ شلاق؛ تازان؛ تازانک؛ توره «به ۵۰ ضربه شلاق محکوم شد: ۵۰ زهره‌ت شه‌لاخی بو براوه».

□ شلاق زدن: شه‌لاخ لیدان؛ شه‌لاخکاری کردن؛ به قامچی لیدان «او را ۷۴ ضربه شلاق زدند: ۷۴ زهره شه‌لاخیان لیدان».

شلاق کشیدن: قامچی کیستان؛ شه‌لاخ بو به‌رزکردنه‌وه / وه‌شاندن «شلاقس را کشید که بزند، دستش را گرفتم؛ قامچه‌که‌ی کیشا دایوه‌شینن، ده‌ستیم گرت».

شلاق کش / šallāqkeš: [ترکی] فارسی‌ا‌قید. / مجازی / به هه‌له‌داوان؛ تیزه- تیزه؛ له‌زای‌له‌ز؛ بریو- بریو؛ به‌گورجی؛ گورجی؛ خیرا؛ به‌توند و تیژی؛ به‌پله؛ به‌له‌ز؛ گورج و گول «شلاق کش خودمان را رساندیم به شهر؛ به هه‌له‌داوان خو‌مان گه‌یاندە شار».

شلاقی^۱ / šallāqî: [ترکی] صفت. شه‌لاخی؛ شه‌لاقی؛ له بیجمی شه‌لاق «کرم شلاقی؛ کرمی شه‌لاخی».

شلاقی^۲: قید. / گفتاری / به‌پله؛ به‌له‌ز؛ خیرا؛ به‌له‌پهل؛ گورج؛ کرژ و کول؛ گورج و گول.

شلاک / šelāk: اسم. [انگلیسی] لؤک؛ ده‌مه‌لؤک؛ جوړه زه‌مقیکی سووری سروشتیه له توپکلی لق و قه‌دی هه‌ندی دره‌ختی ناوچه گهرمه‌کاندا ده‌ردئ، ته‌زبیچی لی دروست

ده‌کری و بو چی کردنی ره‌نگیش به‌کار دئ.

شلال / šolāl, šelāl: ها / اسم. شه‌لال؛ شه‌لال؛ شلال؛ جوړی دروومانه که ده‌زوو له هه‌ر دوو دیوی پارچه‌که‌وه ده‌ردئ. هه‌روه‌ها: شلال‌دوزی شلان- شلان / šalānšalān: [عربی / فارسی / عربی / فارسی] ا‌قید. / گفتاری / شه‌له‌شل؛ شه‌لان-شه‌لان؛ له‌نگه‌له‌نگ «شلان-شلان خودم را رساندم به درمناگاه؛ شه‌له‌شل خوم گه‌یاندە درمناگه».

شل بافت / šolbāft: صفت. ته‌نک؛ به چنیکی شل و تان و پوی لیک‌دووره‌وه.

شلپ / šelep: صوت. / گفتاری / شلپه؛ شلپ؛ شلاپ؛ شله‌پ؛ شه‌پ؛ چلیه؛ ده‌نگی که‌وته‌ناو ئاو‌وه‌ی شتی «شلپ افتادش در آب را شنیدم؛ شلپه‌ی داکه‌وته‌ناو ئاو‌وه‌که‌یم بیست».

□ شلپ- شلپ بوسیدن: شلپه‌شلپ ماچ‌کردنه‌وه؛ ملچه‌ملچ ماچ‌کردن؛ ملچی-ملچی رامووسین؛ شلپ- شلپ رامووسین؛ به شلپه‌وه ماچی به‌ک له دووی کردن.

شلپ- شلپ کردن □ شلپ‌شلوپ کردن، شلپ شلوپ

شلپ شلوپ / šelepšulûp: صوت. / گفتاری / شلپه‌شلپ؛ شه‌په‌شه‌پ؛ ده‌نگی ویک‌که‌وته‌نه‌وی شتیک (وه‌ک له‌پی ده‌ست) به‌سه‌ر شتیکی نه‌رمدا (وه‌کوو ئاو) «چه‌ها توی آب چه شلپ‌شلوبی راه انداخته‌اند؛ منداله‌کان له نیو ئاو‌وه‌که‌دا چ شلپه‌شلپیکان ری‌خستوه»؛ شلاب‌شلوپ

□ شلپ شلوپ کردن: شلپه‌شلپ کردن؛ ده‌ره‌تینانی ده‌نگی شلپه‌شلپ: شلپ-شلپ کردن

شلتاق / šeltāq: ها / [ترکی] اسم. ده‌به؛ ده‌به؛ ده‌وه؛ ته‌شخه‌له؛ ته‌شقه‌له؛ گهر؛ شلتاخ؛ قه‌رقه‌ش؛ چاچوله؛ گغنی؛ چووړ؛ گو‌تال؛ گیتهل؛ گیچهل؛ چه‌چهل؛ پهلپ؛ گزی؛ گرنی؛ کار یان ئاکاریک (وه‌ک پهلپ، گیچهل و گرم و قال) بو ته‌نگه‌تاو کردنی مافی ئه‌وانی‌تر، یان له ژیر کار

دەر چوون «هر وقت نوبت کار کردنش بود شلتاق می کرد و از زیر کار درمی رفت: هەر کات نۆبهی کارکردنی بوو دهبهی ده کرد و له ژیر کار دهرده چوو».

شلتاق باز / šeltāqbāz، ها: ان: / ترکی / فارسی اسم، گرني، ته شقه له باز؛ گرني واز؛ فيله باز؛ گز هوهن؛ گزیکەر.

شلتوک / šaltūk، ها: / اسم، چه لتووک؛ شه لتووک؛ چه لتک؛ شه بلووک؛ چلتووک؛ برنجی که هیشتا له تیکول دهرنه هاتوو؛ چلتوک

شلختگی / šalaxtegi، ها: / اسم، شپیزی؛ شپرزهی؛ شه پزهی؛ شه پزهی؛ شپریوی؛ شپریوی؛ شیلوخی؛ دۆخ یان چۆنیه تی شپرز بوون «شلختگی از سر و ریختش می بارید: له سەر و سهرکوتی شیرزی ده باری».

شلخته / šalaxte، ها: / صفت، شپرز؛ شپرز؛ شه پز؛ شه پز؛ شپریو؛ شپریو؛ شیلوخی؛ به بی ته کووزی له کاردا «این عروس شلختهی من سال تا سال خانه اش را گردگیری نمی کند: ئەم بووکە شپرزە ی من سال بۆ سالیش ماله کی خاوین ناکاته وه».

شلشکی / šolšolakī / قید، شل وول؛ شل وشه ویق؛ به شل وولی؛ به شل وشه ویقی؛ نه به گهی «این طور شلشکی نگیر، از دستت می افتد: بهم جۆره شل وول مه بگره، له ده ست داده که وئ».

شلغم / šalqam، ها: / اسم، شه لغهم؛ شه له م؛ شه له می؛ شیلهم؛ شیلهم؛ شیلهم؛ شیمی؛ ترپوکه؛ تیتوو؛ تینوک: ۱. گیایی ئالیکی یه ک یان دوو سالانه له تیره ی سلق و چۆنەر که وه ک سهوزی ده چیندرئ ۲. بنی گیای شه له م که ئەستوو و گوشتنه، چیژه ییکی توندی ههیه و ده خورئ.

شلکا / šelkā / اسم، لیته؛ زلقاوی بنی ئوقیانووس.

شل کن - سفت کن / šolkonsef(t)kon، ها:

اسم، / مجازی، گفتاری، بگره و به رده؛ ئەم دهس و ئەو دهس؛ ئەم پا و ئەو پا؛ ئاکاری شیوانشیو، پیچاوپییچ و بی ئاکام بۆ جیبه جی کردنی کاریک «در مورد مسکن آن قدر شل کن- بفت کن در آوردند که این طور شد: له مهر خانووبه ره هینده بگره و به رده یان کرد تا ئاوی لیها ت».

شلم شوربا / šalamšûrbā / صفت، / مجازی، گفتاری، هه ره مه گو لخار؛ تیکه ل- پیکه ل؛ شپرز و شیواو «کتابخانه یک وضع شلم شوربا یی پیدا کرده که نگو! کتیبخانه که بۆته هه ره مه کولخاری مه پرسه!».

شلمک / šalmak / اسم، / گیاه شناسی / زیزانه؛ چه و دهر؛ گیاداسی؛ بیلیک؛ ئومه سلا؛ زیوان؛ شیلموگ؛ گیارووته؛ گیاشیله؛ کالتاس؛ گیاریش؛ مرور؛ ولیزه؛ خولیره؛ خلیره؛ ده غه ل؛ شه له مه؛ دنیب؛ گیاییکه له ناو ده غل و دانداه ده رویت، به ره که ی له گهنم بچوو کتره، دهنکه که ی تال و ژه هریه و بۆ ده غل و دان زیان دهره.

شلنگ / šelang / از آلمانی / ؟ شیلنگ شلنگ تخته / šelangtaxte / اسم، / گفتاری / هه لپه ر- داپه ر؛ فرت وه وور؛ هه لبه ز- دابه ز؛ جرت و فرت.

شلنگ تخته انداختن: هه لتیزان: ۱. / گفتاری / جرت و فرت کردن؛ به هه ناو گه لی به رز و نارپکه وه رپکه چوون ۲. / تعریض / هه لپه ر- داپه ر کردن؛ فرت وه وور کردن؛ هه لبه ز- دابه ز کردن «به اسم رقص داشتند شلنگ تخته می انداختند: به ناو هه لپه ر کیوه خه ریکی هه لتیزان بوون».

شلوار / šālvār، ها: / اسم، شوال؛ شه روا ل؛ شه وال؛ شاروال؛ شالوار؛ شه لوار؛ پانتول؛ پاتول؛ پانتول؛ پاتولی؛ پاپوش؛ پۆشه نی بۆ پشتینه به ره و خوار، به دوولنگه وه که هه ر لنگیکی پایه ک تا قوله پی داده پۆشی.

شلوار کوتاه؛ شه روا لی کورت؛ پانتولی که تا نیزی که ئەژنۆ داده پۆشی.

شلوار جورایی / šālvārcūrābī، ها/اسم،
جۆریک شهروالی مندالی ساوایه که
گۆرهوییه کی ههر لهو جنسهی پتوه دوراوه.
شلوارک / šālvārak، ها/اسم، کوله شوال؛
جۆریک شهروال (زۆتریش ژنانه) که ته نیا تا
ژووری ئه ژنۆ داده پۆشی.

شل و پل / šal-o-pal: [عربی از کردی] صفت،
[گفتاری] شهل و پت؛ شهل و کوت؛ شهل و پهل «زد
بچهی مردم را شل و پل کرد: دای له مندالی خه لکی
شهل و پتهی کرد».

شلوغ / šulûq, şolûq: [ترکی] صفت. ژلوق؛
شلوق؛ شلووق؛ شلووغ؛ شلۇغ: ۱. شیرز؛ شه پرز؛
شپرئو؛ شه پرتو؛ داچنیاگ؛ پزگیا؛ تیکهل-پیکهل
«روی میز خیلی شلوغ است: بان میزه که زۆر شیرزه»
۲. جه نجال؛ گهوز؛ گورمۆره؛ گوردهم؛ گز-گز؛
هه ییشه؛ گورتل؛ کۆمره؛ قهره بالغ؛
پرحه شامهت «پیاده روها بس که شلوغ بود، نمی شد راه
رفت: پیاده رویه و هه کان ئه و نده جه نجال بوون هات و چوو
نده کرا» ۳. چره به ندان؛ که له که؛ که له که پزین؛
جه نجال؛ ژلیاو؛ بشپوه؛ گاشه؛ گهوز؛ گورمۆره؛
گوردهم؛ گز-گز؛ هه ییشه؛ گورتل؛ جیی
مه ترسی؛ ناهیمین (به بۆنه ی شه، راپه رین و شتی
واوه) «یک دفعه شهر شلوغ شد و همه ریختند توی
خیابانها: به جاری شار بوو به چره به ندان و هه مووان
رژانه سهر شه قامه کانه وه» ۴. ها/هار و هاج؛
ده ربز پتو؛ نا ئارام؛ ده ست بز پتو «بچه ی شلوغ؛ مندالی
هار و هاج».

شلوغ شدن: شله ژان؛ تیکچوون؛ شلوق بوون؛
ژلیویان؛ بوونه ئاخۆران- باخۆران؛ بوونه ئازاوه؛
پیکهاتنی بی سهره و به ره یی.

شلوغ کردن: ۱. زهنا- زهنا کردن؛ زله کردن؛
چهقه و گوره کردن؛ هار و هاجی کردن؛ زری
ئامایش؛ زرایش ۲. ئاپۆره دان؛ کۆمره دان؛
گورمۆره کردن.

شلوغ پلـوغ / šulûqpulûq, şolûqpolûq:

[ترکی / فارسی] صفت، [گفتاری] تیکهل پیکهل؛
ژلوقو؛ بی سهره و به ره؛ کهس له کهس؛ شتیواو «با
شروع بمارانها همه جا شلوغ پلـوغ شده بود: له گهل
ده سپیکردنی بوردمانه کان هه موو شوینی
تیکهل پیکهل ببوو».

شلوغ کاری / -şulûqkārî, şolûq: [ترکی /
فارسی] اسم، ۱. هه راوهوریا؛ کار یا رهوتی دهنگ
و دور و قرم و قال پیکهتینان «می خواست با
شلوغ کاری کارش را پیش ببرد: ده یه ویست به
هه راوهوریا کاره کی به ریته پتسه وه»
۲. بشپوه کاری؛ گاشه کاری؛ کار یا رهوتی
پیکهتینانی ئازاوه و بی سهر و به ره یی «در موقع
بازرسی با یک شلوغ کاریهای مواجه شدیم: له کاتی
سهر کیشیدا بشپوه کاریگه لیکمان هاته بهر چاو».

شلوغ کن / -şulûqkon, şolûq: [ترکی / فارسی]
صفت، [گفتاری] هه را کر؛ چهقه کهر؛ خاو و خوو
یا مه یله و شلوقی کردن.

شلوخی / şulûqî, şolûqî: [ترکی] اسم،
چره به ندان؛ هه ییشه؛ چه له لا؛ چه شر و چه له لا؛
ژلوقی؛ شلوقی؛ که له که؛ بۆش؛ گوردهم؛ ئاپۆره؛
گورمۆره؛ گورتل؛ کۆمره؛ جمکوت؛ زله؛ چه شره؛
چه شره لا؛ چه شر؛ گز-گز؛ قهره بالغ؛ هه را و
زهنا؛ چهقه و گوره؛ گانه گۆل؛ دۆخ یان چۆنیه تی
شلووق بوون (به هۆی چه شامات، هه را و زهنا و ...)
«توی آن شلوخی آدمها همدیگر را گم می کردند: له نیو
ئهو چره به ندانه دا خه لک یه کیان ون ده کرد».

شل و ول / -şol-o-vel: صفت، [گفتاری] شل و
شهویق؛ شل و ول: ۱. په لشفه؛ ناقایم؛ شل؛
سست «گره شل و ول؛ گرایی شل و شهویق»
۲. فشه لۆک؛ خاو و خلیسک؛ خلیچک؛ شلویق؛
خاو «آدم شل و ول: مرۆی خاو و خلیسک».

شل و ول ^۲: قید، شل و شهویق؛ شل و ول:
۱. فشه لۆک؛ شلویق؛ دۆخ یان چۆنیه تی سست
و لیک پساو بوون «چرا این بچه را این قدر شل و ول
بسته ای؟: بۆچی ئهم بوخچه یه ت ئه و نده شل و شهویق

پنکه‌نین> هه‌روه‌ها: شلیک شدن؛ شلیک کردن
شلیل / šalîl / ها:/اسم، شهلایل؛ شلور؛
 حه‌مشین؛ هه‌لووچه‌قه‌یسی؛ حه‌مه‌ده‌شین؛
 ته‌رازه‌ن؛ ته‌ره‌زه‌ن: ۱. دارپیک له‌ تیره و
 جوره‌کانی قوخ و هه‌شتالوو ۲. به‌ری ئه‌و داره
 که‌ لووس، بی‌تووک و سپی یان زه‌رد و سووره.
شم / šam(m) / ها:/[عربی]اسم، ۱. هه‌ستی
 بۆزه‌نی ۲. [مجازی] تیگه‌یشتووپی؛ کارامه‌یی؛
 سه‌رده‌رچووپی «شم سیاسی: تیکه‌یشتووپی
 رامیاری».

شما / šemā / [فرانسوی]اسم، شیما؛ مه‌له‌زه؛
 گه‌لاله؛ گلاله؛ گه‌لاله؛ وینه‌یه‌کی بی‌ ورده‌کاری
 و تنیا به‌ چهند هیل که‌ بابه‌ته‌که‌ بگه‌یینی.

شما / šomā / ها: یان/ ضمیر، ئیوه؛ ئه‌نگۆ؛ شمه؛
 هه‌وه؛ هه‌قه؛ وه؛ هوین؛ هووین؛ هنگ؛ هوون؛
 هوونگ؛ هۆنگۆ؛ هۆن؛ هه‌نگۆ؛ فه؛ هون؛ هن:
 ۱. جیناوی دووه‌هم که‌سی کو ۲. جیناوی
 ریزدارانه بو دووه‌هم که‌سی تاک.

شمائل / šamā'el / [عربی] شمایل

شمات / šemātāt, šamātāt / ها:/[عربی]اسم،
 سه‌رکونه؛ لومه؛ لوم؛ سه‌رکو؛ ته‌ونج؛ ده‌مکو؛
 پلار؛ وله. هه‌روه‌ها: شمات شدن؛ شمات
 شنیدن؛ شمات کردن

شمات آلود / šemātātālūd, šamātāt / [عربی]
 فارسی| صفت، به‌ لومه؛ سه‌رکونه؛ پلارانه؛
 سه‌رکونه‌یانه؛ به‌ دۆخ یان چۆنیه‌تی لومه‌گه‌رانه‌وه
 «نگاه شمات‌الود: روانینی به‌ لومه». هه‌روه‌ها:

شمات آمیز

شمار ۱ / šomār, šemār / [دبی]اسم، هه‌ژمار؛
 هژمار؛ ئه‌ژمار؛ ژمار؛ شمار: ۱. حیساب «به‌ شمار
 آمدن: به‌ هه‌ژمار هاتن» ۲. شو؛ ئه‌ندازه؛ راده؛
 گۆره‌با «بی‌شمار: بی‌هه‌ژمار» ۳. هه‌ژماره؛ ئه‌ژماره؛
 ژماره؛ شماره «شمار دشمن: هه‌ژماری دوژمن».

◻ از شمار: [دبی] له‌ ریزی؛ له‌ ژماره‌ی «از شمار
 بهایم: له‌ ریزی چوارپیان».

به‌ستۆته‌وه؟ ۲. فش؛ ناپته‌وه؛ نه‌به‌گه؛ به‌بی
 رپک‌وپیک و پته‌ویه‌وه «خیلی شل و ول حرف
 می‌زد؛ زور شل و ول قسه‌ی ده‌کرد».

شله / šole / ها:/اسم، شله؛ هه‌ر یه‌که‌ له‌و
 چیستانه که‌ برنج و دانه‌ویلله له‌گه‌ل رۆن و خوئ
 و به‌هارات (جار و باریش گوشت) ئاوپته‌ ده‌که‌ن و
 هینده ده‌یکولینن هه‌تا رینگ بداته‌وه.

شله بریانی / šoleberyāni / اسم، شوروا؛ شورباو؛
 شوربا؛ چیشتیکه که‌ له‌ گوشت، نوک، برنج،
 پیواز، زیره و رۆن دروست ده‌بی.

شله‌زرد / šolezard / ها:/اسم، شله‌زه‌رد؛
 چیشتیکه به‌ برنج و شه‌کر و زافه‌ران لی ده‌نری.
شله‌قلمکار / šoleqalamkār / [فارسی/عربی]
 فارسی| آش شله‌قلمکار، آش

شلی / šali / [عربی]اسم، شه‌لی؛ له‌نگی؛ لنگی؛
 دۆخ یان چۆنیه‌تی له‌نگ بوون؛ کار نه‌کردنی
 ده‌ست و پا.

شلی ۱ / šoli / اسم، شلی؛ کۆمتی؛ دۆخ یان
 چۆنیه‌تی شل بوون.

شلی ۲: صفت، [مجازی، گفتاری] ۱. خاوه‌ سست؛
 بی‌حال ۲. لینه‌هاتوو؛ نه‌به‌گه؛ فش؛ فشه‌لۆک؛
 خوته‌ل؛ خویرپله؛ ته‌وه‌زەل.

شلیاق / šalyāq / [عربی] سنگ‌پشت - ۲

شلیته / šalīte / ها:/اسم، [قدیمی] شه‌لیته؛ شه‌ته؛
 جۆریک دامه‌نی کول، ده‌لپ و لۆچ-لۆچه که‌
 ژنان به‌ سه‌ر ده‌ریپتوه له‌ پیی ده‌که‌ن.

شلیدن / šalīdan / [عربی/فارسی] مصدر، لازم،
 [گفتاری] // شلیدی؛ شه‌لیت؛ می‌شلی؛ ده‌شه‌لی؛
 بشل؛ بشه‌له // شه‌لین؛ شه‌لان؛ شه‌لیان؛ له‌نگین؛
 کوولین؛ نه‌جمین؛ شه‌له‌ی؛ شه‌لای؛ شه‌له‌شه‌ل
 چوونه رینگاوه «چرا می‌شلی؛ بۆچی ده‌شه‌لیی؟».

شلیک / šellik / اسم، ۱. ته‌قه؛ کار یان ره‌وتی
 ته‌قاندن؛ هاویشتنی گولله له‌ چه‌کی گه‌رمه‌وه
 «شلیک کردن توپ: ته‌قاندنی توپ» ۲. شریخه؛
 ده‌نگیک وه‌کوو ئه‌و ته‌قه «شلیک خنده: شریخه‌ی

شماره /šomāre, šemāre/ ها/: اسم. شماره؛

ژماره؛ ئەژمار؛ ههژمار؛ بژار؛ بژاره؛ ١. رقه‌میك

كه نیشانه‌ی ناسیای یان جیگه‌ی كه‌سێ یان

شتیك له كۆمه‌لیكدایه «شماره‌ی صدلی؛ شماره‌ی

شناسنامه: ژماره‌ی سهنده‌لی؛ ژماره‌ی پیتاسه»

٢. په‌ره یان كاهه‌زێ كه ژماره‌ی له‌ سه‌ر

نووسراوه ٣. ئەندازه؛ ئەنازه؛ شو؛ گوره‌با؛

ژماره‌یه‌ك كه پیشانده‌ری ئەنازی شتیكه

«شماره‌ی پایتان چن‌د است؟ ژماره‌ی پاتان چنده؟»

□ **شماره انداختن:** ژماره داخستن؛ شماره‌ره

وسه‌ی: ١. پیشاندانی چهنیه‌تیه‌کی گۆردراو

به شیوه‌یه‌کی خۆمه‌ش «اگر آب مصرف شود

کتور شماره می‌اندازد؛ ئەگه‌ر ئاو برۆا کۆنتور ژماره

داده‌خا» ٢. نیشاندانی ژماره ته‌له‌فون.

شماره برداشتن: ژماره هه‌ل‌گرتن؛ ژماره

نووسین؛ نووسینی ژماره‌ی شتیك «رانده‌پس

از تصادف فرار کرد ولی شاهدان شماره‌ی ماشین را

برداشتند؛ رانه‌ده‌پاش ته‌سادفه‌كه ده‌رجوو به‌لام

شایه‌ته‌كان ژماره‌ی ماشینه‌كه‌یان هه‌ل‌گرت».

شماره زدن: ژماره لی‌دان؛ نووسین یان

لكاندنی ژماره به سه‌ر شتیكه‌وه «ورقه‌ها را

شماره بزن؛ وهره‌قه‌كان ژماره لی‌ده!».

شماره کردن: ژماره کردن؛ ژماره دانان به

سه‌ر شتیكدا «ماشین را شماره کردم؛ ماشینه‌كه‌م

ژماره‌کرد».

شماره گرفتن: ژماره وه‌رگرتن؛ ژماره‌گرتن؛

شماره‌گیرته‌ی: ١. ژماره به ده‌ست هینان «از

منشی دكتر شماره گرفتم و نشستم توی نوبت؛ له

نویسیاری دوکتور ژماره‌م وه‌رگرت و له‌نۆره‌دا

دانیشتم» ٢. خول‌دان یان گوشار دانی

ژماره‌گه‌لی دیاریکراو له سه‌ر ده‌زگای

ته‌له‌فون، بۆ پیوه‌ندی گرتن.

شماره‌زن /šomārezan/ ها/: اسم. ژماره‌کوت؛

شماره‌کوت؛ ده‌زگایی كه به گوشاردانی

لۆسه‌یه‌ك ژماره‌ی دلخواز یان ژماره‌گه‌لی له

در شمار: /ادی/ له‌تاقمی؛ له‌ریزی؛ پی‌رو «در

شمار نیکان؛ له‌ریزی چاکان».

□ **به شمار آمدن:** هاتنه هه‌ژمار؛ به ئەژمار هاتن؛

هاتنه‌حساب؛ هه‌ساو بوون «او از مردان نادر به

شمار می‌آمد؛ ئەو له‌پیاوانی بژارده‌ده‌هاته

هه‌ژمار». هه‌روه‌ها؛ به شمار رفتن

به شمار آوردن؛ هینانه ئەژمار؛ هینانه

حساب؛ هه‌ساو کردن؛ له‌ریزی کۆمه‌لیکدا

هینانه ئەژمار «او را مردی کارآمد به شمار

می‌آوردند؛ ئەویان به‌پیاویکی کارامه‌ده‌هینایه

نه‌ژمار».

— **شمار:** ^٢ پیاژه. — ژمیر؛ — هه‌ژمیر؛ — هژمار؛

— ژمار؛ بژمیر «روزشمار؛ ساعت‌شمار؛ رۆژژمیر؛

کاتژمیر».

شمارش /šomāreš, šemārš/ ها/: اسم. کار و

ره‌وتی ژماردن؛ هه‌ژمارتن؛ ئەژماردن؛ ئەژماره‌ی

«در هنگام شمارش دقت کنید؛ له‌کاتی ژماردندا ورد

بن».

شمارشگر /šomārešgar, šemār-/ ها/: اسم.

ژمیرکار؛ ئەژمارکار: ١. پیژمیر؛ ماشینی ژماردن

یان هه‌ساو کردن ٢. /ها/ ژماریار؛ هوومارتۆخ؛

كه‌سێ كه ده‌ژمیری.

شمارك /šomārak/ اسم. بارۆم؛ پیومانی وانه،

نرخ، مز و...

شمارگان /šomārgān/ اسم. ژماره؛ ژمار؛

هه‌ژمار؛ ئەژمار؛ تیراژ؛ ژماری چاپکراوی ده‌قیکی

چایی (وه‌کوو کتیب، رۆژنامه و...) «با وجود افزایش

شدید جمعیت، افزایش شمارگان کتاب بسیار کُند و

ناچشمگیر است؛ ئەگه‌رجی ژماری ئاپۆره‌به‌توندی

هه‌ل‌ده‌کش، هه‌ل‌کشانی هه‌ژماری کتیب زۆر که‌م و

لاوازه».

شمارگر /šomārgar/ ها/: اسم. ژمیرۆک؛

ژمارۆک؛ کۆنتور؛ ئامرازی ژماردن و تۆمار کردن،

وه‌کوو ژماردنی ماوه و هی‌زی کاره‌با و ئاوی

له‌کارکراو و...

شوپن یهک چاپ دهکا.

◻ شمال باختری ☞ شمال غربی

شمال خاوری ☞ شمال شرقی

شمال شرقی: رۆژه‌لاتی باکووری؛ خۆره‌لاتی باکووری؛ لای نیوان باکوور و رۆژه‌لات:

شمال خاوری

شمال غربی: رۆژاواى باکووری؛ خۆراواى باکووری؛ لای نیوان باشوور و رۆژئاوا.

شمالاً / šomālan: [عربی] قید. له باکوورهوه؛ له لای باکوورهوه «شمالاً محدود است به خیابان: له باکوورهوه ده‌گانه شه‌قام».

شمالگان / šomālgān: [عربی / فارسی] اسم. ناوچه‌ی جه‌مسهری باکووری؛ مه‌ل‌به‌ندی به‌سته‌له‌کی باکوور؛ ناوچه‌گه‌لی که کهوتوونه‌ته ژوور هیلێ ٦٥ پله‌کی باکووریهوه.

شمالی / šomālī: ها: [عربی] صفت. باکووری: ١. پێوه‌ندیدار یان سهر به باکوورهوه «باد شمالي: بای باکووری» ٢. له لای باکوورهوه «در شمالي: ده‌ر‌ه‌کی باکووری».

شمامه / šamāme: [عربی] ☞ د‌ست‌نبو-٢

شماها / šomāhā: ضمیر. ئێوه‌گه‌ل؛ ئێوه‌یه‌ل؛ ئێوه‌مانان؛ تا‌قم‌ن له ئێوه؛ کۆی ئێوه؛ گرۆیه‌ک که ئێوه‌ی تێدان «شماها می‌گفتید این کار فایده ندارد! ئێوه‌گه‌ل ده‌تان‌گوت ئەم کاره به‌هره نادا!».

شمایل / šamāyel: ها: [عربی] اسم. نگاره؛ وینه؛ سیمایه‌شکل: ١. وینه‌ی دۆستانی خوا و پیرۆزان ٢. [دبی] مۆر؛ دیدار؛ پوخسار؛ دیمه‌ن؛ چیره *

شمائل

شمایل پرستی / šamāyelparastī: [عربی / فارسی] اسم. نگاره‌پرستی؛ وینه‌پرستی؛ کار یان ره‌وتی په‌رستنی وینه (وه‌ک وینه‌ی خوداکان، فره‌شته‌کان یان شته‌پیرۆزه‌کان).

شمایل سازی / šamāyelsāzi: [عربی / فارسی] اسم. نگاره‌کیشی؛ کیشانی وینه‌ی دۆستانی خودا و شته‌پیرۆزه‌کان.

شمپانزه / šampānze: [فرانسوی] ☞ شامپانزه

شماره‌زنی / šomārezanī: ها: / اسم. ژماره‌کوئی؛ شماره‌کوئی؛ کار یان ره‌وتی نووسین، چاپ کردن یان نه‌خشان‌دی ژماره.

شماره‌گذاری / šomāregozārī: / اسم. ژماره‌دان‌ه‌ری: ١. /ها/ کار یان ره‌وتی دیاری کردن یان نووسینی ژماره‌ی شتی‌ک ٢. به‌شیک له مه‌زین‌گه‌ی ریت‌پۆنی و ئازوانیه‌که‌کاری دیاری کردنی ژماره‌ی ئامیر‌گه‌لی گواستیه.

شماره‌گیر / šomāregîr: ها: / اسم. ژماره‌گر؛ ژماره‌گیر؛ به‌شیک له ده‌زگای ته‌له‌فون به ژماره‌گه‌لی ٠ تا ٩ وه‌که به‌وانه‌وه ژماره‌ی ره‌چاو‌کراو ده‌گیر‌دری و پێوه‌ندی داده‌مه‌زری.

شماره‌گیری / šomāregîrī: ها: / اسم. ژماره‌گری؛ ژماره‌گیری؛ کار یان ره‌وتی خولاندن یان گوشاردانی ژماره‌کانی ژماره‌گیر بۆ پێوه‌ندی ته‌له‌فونی «نیم‌ساعت است دارم شماره‌گیری می‌کنم، خط راه نمی‌دهد: نیوساعه‌ته‌خه‌ریکی ژماره‌گیریم، به‌لام ری نادا».

شماری - šomārī, šemārī: / پیواژه. - ژمیری؛ - ژماری؛ - هه‌ژمیری؛ - هه‌ژماری «روزشماری؛ ثانیه‌شماری: رۆژژمیری؛ چرکه‌ژمیری».

شماس / šammās: ها: /ان: [عبری] اسم. جان‌کوش؛ مجبوری کلیسا؛ خزمه‌ت‌کاری کلیسا: خادم کلیسا

شماطه / šammāte: ها: / [روسی] اسم. چه‌کوشه؛ زیل؛ زه‌نگی کاتر‌میر.

شماطه‌دار / šammātedār: [روسی / فارسی] ☞ ساعت شماطه‌دار، ساعت

شمال / šomāl, šemāl: [عربی] اسم. ١. باکوور؛ یه‌کی له چوار لا سه‌ره‌کیه‌کان. به‌ران‌به‌ر: جنوب ٢. لای چه‌پی که‌سی که به‌ره‌و رۆژه‌لات و‌پ‌ستاوه ٣. مه‌ل‌به‌ندگه‌لی باکووری ٤. [مجازی] ولاتانی ده‌وله‌مه‌ند ٥. زریان؛ زه‌لان؛ بایی که له باکوورهوه دیت.

شمذ / šamad, ها: / اسم، شه‌مهو؛ شه‌مه‌د؛ پۆپه‌زمین؛ پی‌خه‌فیک‌ی زۆر ته‌نک له که‌تان یا په‌موو که‌هاوینان کاتی نووستن به‌خۆیدا ده‌ده‌ن.

شمردن / šomordan, šemordan / مصدر، متعدی، // شمردی؛ ژماردت؛ می‌شماری؛ ده‌ژمیری؛ بشمار؛ بژمیره // ژماردن؛ ژمارتن؛ بژاردن؛ بژارتن؛ هه‌ژماردن؛ هه‌ژمارتن؛ ئه‌ژماردن؛ ئه‌ژمارتن؛ هه‌ژمارندن؛ هی‌ژمارتن؛ شماردن؛ شمارین؛ هه‌ژمارتش؛ هوو‌مارتش؛ ئه‌ژماره‌ی؛ ئه‌ژمارای؛ ۱. هه‌ژمارکردن؛ ژماره‌کردن؛ دیاری‌کردنی هه‌ندی شتی‌ک «شمردن پۆل؛ ژماردنی پاره» ۲. به‌ریزگوتنه‌وه‌ی ژماره‌ سه‌ره‌کیه‌کان «از یک تا صد شمردن؛ له‌یه‌که‌وه تا سه‌د ژماردن» ۳. هه‌سێب‌کردن؛ ناو‌لێ‌بردن له‌ هه‌ساو‌کردندا «دفتره‌را هم‌ شمرده‌ی»؛ ده‌فته‌ره‌کانیشت هه‌سێب‌کردوه؟ ۴. زانین؛ بایه‌خ‌پێدان؛ هه‌سێب‌کردن «او‌را آدم‌نمی‌شمردند؛ به‌ مڕۆیان نه‌ده‌زانی» هه‌روه‌ها؛ شمردنی

■ **صفت‌فاعلی؛ شمارنده** (ـ) / صفت‌مفعولی؛ **شمرده** (ژمێردراو) / مصدر‌منفی؛ **نشمردن** (نه‌ژماردن)

شمرده / šomorde, šemorde / صفت. به‌ بژارده؛ بژارده؛ دانه‌دانه؛ به‌ چۆنیه‌تیه‌کی ڕوون که‌ هه‌ر که‌س تی‌بگا (له‌ باره‌ی ناخواتنه‌وه) «بیان‌شمرده؛ وتاری به‌ بژارده».

شمرده². قید. دانه‌دانه؛ به‌ شیوه‌یه‌کی ورد و زانراو «شمرده‌ حرف‌می‌زد؛ دانه‌دانه‌ قسه‌ی ده‌کرد».

شمس / šams / [عربی] / اسم، [دبی] / خۆر؛ خوه‌ر؛ وه‌ر؛ ڕۆژ؛ ڕۆژیار؛ ڕۆجیار؛ تاو؛ هه‌تاو.

شمسه / šamse / [عربی] / فارسی] / اسم، شه‌مه‌سه؛ نه‌خشیک‌ی ڕازینه‌یی خۆرئاسایه که‌ له‌ هونه‌ره‌ سه‌وونه‌تیه‌کانی ئێراندا (وه‌ک کاشیکاری، زیرکاری، گۆلدووری زێڕ و زیوسازی و...) به‌ کار ده‌روا.

شمسه‌دووزی / šamsedūzi / [عربی] / فارسی] / اسم، شه‌مه‌سه‌دووزی؛ گۆلدووزی به‌ شیوه‌ی شه‌مه‌سه. **شمسی** / šamsî / [عربی] / صفت. هه‌تاوی؛ ڕۆژی؛ ۱. سه‌ر به‌ هه‌تاو (منظومه‌ی شمسی؛ مه‌کۆی هه‌تاوی) ۲. پێوه‌ندیدار به‌ سه‌ووڕانی گواستنه‌وه‌یی زه‌وین «سال شمسی؛ سالی هه‌تاوی».

شمش / šemš / ها: / اسم، که‌سته‌ک؛ شیش؛ شمش؛ شفش؛ لۆک؛ لۆکم؛ تۆلا؛ قورسه؛ قۆلت؛ کوماچه؛ کانزای دارپێژاره‌ی پالیو‌راو که‌ بۆ گواستنه‌وه‌ یان فرۆش به‌ شیوه‌ی ریژه‌یه‌ک له‌ ئه‌ندازه‌گه‌لی برباردراو دا‌دروستی ده‌که‌ن «شمش طلا؛ که‌سته‌کی زێڕ».

شمشاد / šemšād / اسم، شمشاد؛ شمشار؛ شمشال؛ شه‌مشا؛ دره‌ختیک‌ی هه‌میشه‌سه‌وزی ڕازینه‌یی، به‌ گه‌لای سه‌وزی تۆخ و بریقه‌دار، چێوی سفت و پتو که‌ له‌ پیشه‌سازیدا به‌ کار دی. ئه‌م داره‌ له‌ هه‌شت میتر به‌رزتر نابێ؛ **شمشاداناری؛ شمشاد‌فرنگی؛ کیش**

◀ **شمشاداناری** ▶ **شمشاد**

شمشاد‌پیچ؛ شمشاد‌پیچ؛ دره‌ختچه‌ی هه‌میشه‌سه‌وز و خزۆک به‌ گه‌لای هیلکی دوو‌په‌نگ، گۆلی ئالی مه‌یله‌و سه‌وز و به‌ری سه‌ووره‌وه که‌ به‌ داری‌ت‌ردا ده‌ئالسی و هه‌لده‌کش.

◀ **شمشاد‌فرنگی** ▶ **شمشاد**

شمشال / šemšāl / ها: / از کردی] / اسم، شمشال؛ کوردنای؛ قه‌وال؛ سازیک‌ی له‌ بنه‌ماله‌ی بلوێر. **شمشه** / šemše / ها: / اسم، شمشه؛ داری‌راسته‌ی به‌نایی؛ ئامی‌ریکی چێوی یان کانزایی درێژ وه‌کوو خه‌تکیش که‌ بۆ ته‌راز بوونی کاری به‌نا (له‌ دیوار نان یا فه‌رشی که‌ف و شتی وادا) به‌ کار ده‌روا.

شمشیر / šamšîr / ها: / اسم، ۱. شیر؛ شوور؛ شور؛ شمشیر؛ شمشیرد؛ شیر؛ شه‌مشیر؛ شمشیر؛

ماسی خوارده‌مەنی به قەپۆزێکی درێژی
شیرئاساوه که له ئیسقانه‌کانی شه‌ویلاکی
سه‌رووی پێکهاتوو ۲. /نجوم/ زۆرین‌ماهی
شم‌شیری /šamšīri/؛ صفت. ۱. شیری؛
شم‌شیری؛ شه‌مشیری؛ وه‌ک شم‌شیر
۲. شووگەر؛ شیرگەر؛ وه‌ستای شم‌شیر و
خه‌نجه‌رساز.

شمع /šam', ša:m/؛ ها: /عربی/ اسم؛ شه‌م؛
شه‌می؛ شه‌مع؛ ۱. مۆم؛ شما؛ بالمه‌می؛ میو؛
شه‌مالک؛ شه‌مالک؛ شه‌مانک؛ مۆمی؛ شه‌مال؛
شه‌مال؛ به‌لمیت؛ فند؛ قرجه‌نه؛ تیکه‌یه‌ک له
مۆم یان چه‌وری که پلێته‌یه‌کی بۆ پووناکی
تیخراوه ۲. شه‌می ماشین؛ فه‌نده‌ک؛ فه‌ند
۳. شه‌مه‌ک؛ پاله‌وانه؛ فیله‌پایه؛ بالین؛
کۆله‌که‌یه‌کی چۆی یان کازایی بۆ به‌رگری له
دارمانی مال (میچ یان دیوار) که له ژێر و پالیدا
داده‌نرێت ۴. یه‌که‌ی پاده‌ی پۆشنایی
۵. /مجازی/ ئه‌وه‌ی هۆی پووناکیه «او شمع مجلس
ما بود؛ ئه‌و شه‌می کۆری مه‌ بوو».

شمع جمع شمع محفل

شمع کافوری: /ادبی/ شه‌می گه‌چی.
شمع گچی: شه‌می گه‌چی؛ مۆمی سپی که له
پی په‌تی دروستی ده‌که‌ن.
شمع مجلس شمع محفل
شمع محفل: /مجازی/ شه‌می کۆر؛ شه‌می جه‌م؛
که‌سی که ده‌بیته‌ هۆی گه‌شاندنه‌وه و گهرم
بوونی کۆر؛ شمع مجلس؛ شمع جمع

شمع زدن: شه‌م دانه ژێر شتی شمع - ۳
شمعدان /šam'dān, ša:mdān/؛ ها: /عربی/
فارسی/ اسم؛ لالا؛ لاله؛ شمدان؛ شه‌مان؛ شه‌مدان؛
شه‌معدان؛ مۆمدان؛ فنداک؛ فندانک؛ شه‌مدوو؛
شه‌مسۆز؛ ده‌فرێکی پایه‌دار به یه‌ک یان چه‌ند
قوپکه‌وه که شه‌می بۆ دایساندن تێده‌نێن.

شمعدانی /šam'dānī, ša:mdānī/؛ ها: /عربی/
فارسی/ اسم؛ شه‌مانی؛ گوله‌شه‌مالي؛

قلنج؛ قلینج؛ قلنج؛ گۆرد؛ جه‌نگ ئامێرێکی
پۆلایینه، به ده‌سته‌یه‌کی کورت، تیغه‌یه‌کی درێژ
و نووک‌تیژی راست یان تۆزی لاره‌وه
۲. ده‌وه‌نێکی لیڤه‌واری به قوته‌ی چوارووبیی،
گه‌لای هیلکی درێژ و به‌ری چوار توژی سوور و
تۆمی نارنجیه‌وه: گوشوارک

شمشیر را از رو بستن: /کنایی/ به‌رد گرته‌نه
مشته‌وه؛ به پاشکاو و بێ‌مه‌رایي دوزمنی
کردن «آن روز رییس شمشیر را از رو بسته بود؛ ئه‌و
روژه سه‌رۆک به‌ردی گرتوووه‌ مشتته‌وه».

شمشیر را غلاف کردن: /کنایی/ سارد بوونه؛
هاته‌ خوارئ؛ له هه‌ره‌شه و گوهره‌شه
ده‌ست کێشان و ساچان «وقتی دید حریف از
میدان در نمی‌رود، شمشیرش را غلاف کرد؛ کاتی
زانی هه‌قه‌ره‌که‌ی له مه‌یدان ناچێته‌ ده‌ر، سارد
بۆوه».

شمشیر زدن: شیرکوتان؛ شم‌شیر وه‌شاندن؛ به
کار بردنی شم‌شیر بۆ شه‌ر و پیک‌دادان «او در
راه میهنش شمشیر می‌زد؛ ئه‌و له ڕیگه‌ی ولاته‌که‌یدا
شیری ده‌کوتا».

شمشیر کشیدن: شیرکێشان؛ شم‌شیر کێشان؛
شیر له کالان ده‌رکێشان؛ بۆ شه‌ره‌ستان
«درست نیست دوستان به روی هم شمشیر بکشند؛
باش نیه هه‌والان له ڕووی یه‌کدا شیر بکێشن».

شمشیر باز /šamšīrbāz/؛ ها: /ان/؛ صفت.
شم‌شیر باز؛ شم‌شیره‌شین.

شمشیر بازی /šamšīrbāzi/؛ اسم؛ شم‌شیربازی؛
شم‌شیره‌شینئ؛ جوړیک وه‌رزشه بۆ نواندنی
کارامه‌یی کایه‌که‌ران له شیروه‌شاندندا.

شمشیر زن /šamšīrzan/؛ ها: /ان/؛ اسم.
شیره‌شینئ؛ شم‌شیره‌شینئ؛ شم‌شیر باز؛ که‌سی
که له شیر وه‌شاندندا به ده‌ست‌وبرده. هه‌روه‌ها؛
شم‌شیرزنی

شمشیر ماهی /šamšīrmāhi/؛ اسم. ۱. /ها: /ان/
شیرماسی؛ کلکه‌موو؛ شم‌شیرماسی؛ جوړیک

ئوروپا لە سەر بنەمای باوەڕ بە چەن خودا،
رۆحی باپیران و دیوانی کە تەنیا شەمەنەکان
توانایی پەيوەندیان لەگەڵیاندا هەیه.

شمول / šumûl, šomûl: [عربی/اسم، داگری؛ لە
خۆ گری؛ کار یان رەوتی گرتنە بەر؛ داگرتن؛
گرتنەو؛ بریتی بوون «موضوع از شمول این قانون
خارج است: ئەم قانونه داگری بابەتە کە نیه».

شمه / šemme: [عربی/اسم، نەختی؛ بری؛
بریك؛ چکی؛ هیندی؛ کوچیو؛ هەندیکي کەم لە
شتیک «شمه‌ای درباره‌ی کارهای عرووش تعریف کرد:
نەختی لەمەر کارەکانی بووکە کە ی گێراوه».

شمیز / šomîz: [فرانسوی/اسم، شۆمیز؛ شوومیز؛
مقەوا: شۆمیز

شمیم / šamîm: [عربی/اسم، /ادبی/ بەرامه؛ بەرام؛
بۆنی خۆش «برناید شمیم عود از بید: بەرامە ی عود
لە بی چۆن دیتە بەرهم؟».

شمین / šamîn: [اسم، /گیاه‌شناسی/ گیامیزلانه؛
گیامیزلانه؛ گیاکەلە ی ئاوی؛ رۆوه کیکە
توورە کە یەکی پتوویه بۆگرتنی میش و میشوولە،
قەد و گەلاکە ی سەر ئاو دەکەوێت.

شمینه / šomîne: [فرانسوی/اسم، شومینه؛
سۆپای نێو دیوار: شۆمینه

شن / šen: [اسم، چەو؛ زیخ؛ خیز؛ پێخ؛ پێخ؛
زوخەر؛ زوخڕۆک؛ وردکە بەرد؛ قۆخ؛ خرک؛
خرکە بەرد؛ پێز؛ وردە بەردی دەم چەم؛ وردە ی
هاردراوی بەرد بە ئەستوورایی ۲ تا ۱۰ میلیمتر
کە زۆتر لە گەل متمان بەتایبەت ماسەدا
تیکەلە.

☐ **شن بادامی:** چەو؛ زیخی گرد و لووس.

شن بولکی: زیخی پوولەکی؛ وردکە بەردی
کە پاناییه کە ی سێ ئەوە نەدی
ئەستوراییه کە یەتی.

شن زبری: پێخەزرو؛ زبرەزیخ؛ چەوی زوور و
ناساف.

شن سوزنی: زیخە دەرزێلە؛ جۆریک زیخە کە

گولە شەمالیه؛ گولیکە بە زۆر رەنگەو: سیی،
سووری ئامال پرتەقالی، چیرەیی و...

☐ **شمعدانی پیچ:** شەمانی پیچ؛ جۆری شەمانی
کە لاسکە کە ی بە دەوری پالەوانەیدا لوول
دەخواتەو.

شمعدانی عطری: شەمانی عەتری؛ جۆری
شەمانی رازینەیی، بە گەلای زۆر بۆنخۆشەو.

شمع سازی / šam'sāzî, ša:m-: [عربی/فارسی]
/اسم، شەمسازی؛ مۆمسازی: ۱. کار یان رەوتی
درووس کردنی شەم لە مۆم، چەوری و ۲. /ها/
کارگە ی درووس کردنی شەم؛ کارخانە ی
شەمسازی.

شمعک / šam'ak: [عربی/فارسی/اسم،
شمعەک: ۱. مۆمک؛ کەرەسە یەک لە بریک لە
دەزگاگەلی گەرمادەر (وەک سۆپا، ئاوگەرمکەر
و...) دا کە بە بلیسە یەکی لاوازەو دەگڕێ و بۆ
داگرساندنی مەشخەلی سەرەکی دەزگاگە بە
کار دەروا ۲. پالەوانە؛ شەم؛ تیریکی چێوین یان
کانزایی بۆ بەرگری لە دارمانی مال (میچ یان
دیوار) کە لە ژێر و پالیدا دادەنرێ.

شمعکوب / šam'kûb, ša:m-: [عربی/
فارسی/اسم، /معماری/ چوار چێو یەکی پۆلایینی
هەلینەر و بزوتنەرە بۆ هەلگرتنی تیر (کاریتە) و
تێرۆ کردنی بە زوێدا.

شمعی / šam'î, ša:mî: [عربی/صفت، شەمی:
۱. مۆمی؛ لە شەم دروست کراو «مداد شمعی:
قەلەمی شەمی» ۲. مۆماوی؛ تیکەلە بە شەم.

شمن / šaman: [سنسکریت/اسم،
شەمەن؛ پایە بەرزی ئایینی شەمەن پەرستی، کە
بە برۆای شوێنکەوتوانی دەتوانێ لە گەل
بوونەوهرانی نادیاردا پتووەندی دابمەزرینێ،
نەخۆش چا کاتەو و لە نادیار خەبەر بدا.

شمن پرستی / šamanparastî: [سنسکریت/
فارسی/اسم، شەمەن پەرستی؛ دینی پەرەسەندوو
لە نیوان گەلانی ئورال ئالتایی باکووری ئاسیا و

نداشت: ئەو ناسياربەھەكى تەواوى لە پروداوهكان

نەبوو. ھەروەھا: **شناخت داشتن**

شناخت شناسى / *šēnāxtšēnāsi* / *اسم*،
ناسيارى ناسى؛ زانبارى ناسى؛ ليكۆلەينهوى چەن
و چلۆنى ليھاتوويى مرۆ بۆ ناسينهوى راستى و
سەرچاوهكانى، شيۆه و شيۆازگەلى ناسيارى،
راستى و ريگەگەلى پى گەشتيان.

شناختن / *šēnāxtan* / *مصدر، متعدى* // **شناختى**:

ناسيت؛ **مى شناسى**؛ دەناسى؛ **بشناس**؛ بناسە //
ناسين؛ ناس کرن؛ شناسين؛ ئژناسەى؛ ئەژناساى؛
ئژناسين؛ نياسين؛ شناساى؛ فەناسين؛
ئەوژناسەى: ۱. وە بير ھينانەوھە يان
ليک چياکردنەوھەى کەسێ يان شتيک بە پيى
ئاگادارى پيشوو ۲. لە چۆنيەتى و دەروونی
کەسێ يان شتيک ئاگا بوون «من او را خوب
شناخته بودم: من ئەوم بە باشى ناسيیو» ۳. لەمەر
کەسێ داوھرى يان باوھريکى تايبەت ھەبوون
«همه او را به مردانگی و دستودلبازی مى شناختند:
ھەموان ئەويان بە پياوھتى و دەستودلبازى
دەناسى» ۴. ئاشنا بوون لەگەل کەس يان
شتيکدا «ھەمى کس و کارش را مى شناخت: ھەموو
کەس و کارى دەناسى» ۵. ناسينهوھە؛ فەناسين؛
شناسايوھە؛ ئەوژناسەى؛ بەجى ھيتان «بعضيشان را
اگر مى دیدى، نمى شناختى: برىکيات ئەگەر بديا،
نەتەدەناسينهوھە». ھەروەھا: **شناختنى**

■ **صفت فاعلى**: شناسنده (ناسەر) / **صفت مفعولى**:
شناخته (ناسراو) / **مصدر منفى**: **نشناختن** (نەناسين)
شناخته / *šēnāxte*، ھا؛ گان / **صفت**: ناسراو؛
ناسياگ؛ ناسياو؛ بەناوبانگ؛ ناودار؛ ئەژناسيا «آدم
شناخته‌اى است: مرۆبەھەكى ناسراو».

شناسازى / *šēnāzi* / **صفت**: مەلەژى؛ بە
تايبەتمەندى يان توانايى مەلەکردن و بزاولە
نيو ئاودا بۆ ماوھەھەكى زۆر (وھە ماسى و بالۆن).
شناس / *šēnās* / *اسم*: **گفتارى** / ئاشنا؛ شناس؛
ژناس؛ ئەژناس؛ ناس «با پدرم شناس است: دەگەل

درێژايى سى ئەوندەى پانايىبەھەتى.

شنا / *šēnā* / *اسم*: ۱. مەلە؛ سۆيایى؛ شناو؛

ئاژنى؛ مەلئ؛ لەمى؛ بزاولە ئاودا بە بزواندى
دەست و پا، کلک يان بال ۲. *کنايى* / مەلە؛
مەلئ؛ لەمە؛ جوولەى شتيک لە نيو تراويکدا
«مگس مردەى توى شيشەى شربت شنا مى کرد:
ميشيکى مردوو لە نيو شووشە شەربەتەکەدا
مەلەى دەکرد» ۳. شنۆ؛ شنەو؛ شناو؛ جوړيک
و ھەرزى زۆرخانەيى ئيرانيە: **شنو**

□ **شنای آزاد**: مەلەى ئازاد؛ مەلەيەک کە بە
گوێرەى دەستووريکى تايبەت نيە.

شنای استقامت: جوړى کيەريک مەلەوانیە کە
مەلەوان دەبى مەودايەكى زۆر مەلە بکا.

شنای پروانە: مەلەى پەروانە؛ جوړيک مەلەيە
کە ھەر دوو دەستى مەلەوان پيکەوھە لە ئاو
دپتە دەروھە و وەکوو بالى پەپوولە دەبزوى.

شنای پشت: پشتەمەلە؛ پەشتەمەلئ؛ مەلەى لە
سەر گازی پشت. ھەروەھا: **شنای پەلو**

شنای قورباغە: سینه مەلە؛ قورواقەمەلە؛ جوړى
مەلە وەک مەلەى بۆق کە سەرەتا دەستى
مەلەوان لە درێژايى لەش، بەرەو بەر و لەپى
دەست بەرەو خوارە، لە بزاولى دوايىدا دەست
لە دوولاوھە بۆ لای لەش دەجوولين و پاشان پا
بەرەو بەر جەم و باز دەبيتەوھە و بە تەوژمەوھە
دەبەسرى.

شنای کراال: باسکەمەلە؛ مەلەى دەستليدانی
يەکنايەک و پاى وەک پەرە بان و خوار
پيکردن.

□ **شنا رفتن**: شنۆ / شنەو چوون «هر دفعه سبيد تا
شنا مى رفت: ھەر جارپيک سييسەد دانە شنو
دەچوو» □ **شنا - ۳**

شناخت / *šēnāxt*، ھا؛ / *اسم*: ناسيارى: ۱. کار
يان رەوتى ناسان؛ ناسين؛ شناسين؛ بريتى لە
ھايایى و داوھرى ۲. زانبارى؛ زانست؛ زانھى؛
بەرھەمى ئەم کارە «او شناخت کاملی از حوادث

بابم ناشنايه.

— شناس^۱: پيوژ. — ناس؛ — شناس؛ — ئه ژناس؛ ناسهر، كه سې كه شتيك ده ناسې يان ده گلهيدا ئاشنايه «آب شناس؛ زيبست شناس؛ ئاوناس؛ ژيوار ناس».

شناسايي / šenāsā'i / شناسايي

شناساگر / šenāsāgar / اسم، [شيمي] هر يه كه لهو ماكانه كه به هۆي گۆرپني له ناكاوي پهنگ، سه ره نجامي كار دانه وه يه كي كيميائي ږوون ده كه نه وه و زۆر ترش له شي كردنه وه ي بارستايدا به كار دښ.

شناساندن / šenāsāndan / مصدر، متعدي.

// شناساندن: ناساندن؛ مي شناسايي: ده ناسيښي؛ بشناسان: بناسيښه // ناساندن؛ پيئاساندن؛ دانه ناس كرن؛ دانه نياسين؛ پنه ژناسه؛ شاره زايي دان به ديتران له مهر چوښه تي كه سې يان شتيكه وه: شناسانيدن. هه روه ها: شناساندن ■ صفت فاعلي: شناسانده (ناسيښه) / صفت مفعولي: شناسانيدده (ناسيښه) / مصدر منفي: نشناساندن (نه ناساندن)

شناسانيدن / šenāsānīdan / شناسانيدن

شناسايي / šenāsāyi / ها: اسم، شناسايي؛ كار يان په وتي ناسينه وه: ۱. ناسيني چوښه تي شتي يان پيئاسه ي كه سيك «شاهد مه تم را شناسايي كرد: شايت تاوانباره كه ي ناسيه وه». هه روه ها: شناسايي دادن؛ شناسايي كردن ۲. [سياست] به فهرمي ناسيني ده ولت يان بار و دؤخيك له لايهن ده ولت يان ده ولت تاني تروه «كشورهاي عرب دولت فلسطين را شناسايي كردند: ولاته هه ريه كه كان ده ولت تاني فله ستينيان ناسيه وه» * شناسائي

شناسايي دوژور: [سياست] ناسينه وه ي دوژور؛

ناسينه وه ي فهرمي ده ولت تيك له لايهن ده ولت تيك تروه كه هاوړئ له گهل دامه زراني ته واوي په يوه نديگه لي رامياردايه.

شناسايي دوفاكټو: [سياست] ناسينه وه ي دوفاكټو؛ ناسينه وه ي سټووردار و كاتي ده وله تيك، به ي دامه زراني ته واوي په يوه نديگه لي راميار.

شناسايي دادن: شناسايي دان؛ خو پيئاساندن؛ شناسايي دان؛ زانباري دان به كه سيك بو ناساندن خو به ئه و «وقتي شناسايي دادم، مرا شناخت: كاتيک ناشنايم دا، ناسيمه وه».

شناسنامه / šenāsname / ها: اسم، ناسنامه؛ پيئاسه؛ سه رنامه؛ شناسنامه: ۱. به لگه ي فهرمي ناسينه وه ي هر كه س، كه به شيوه ي ده فته رچه يان لاپه ريه كي ده ولت تاني، كه ناو، ناوي بنه ماله و ناگاداريگه لي تر له پتوه ندي ئه و كه سه ي تيډا نووسراوه: سجل ۲. ده فته رچه يان لاپه ريه كه كه ناگاداريگه لي پتوه نديدار به بابته يان كه سيكي تيډا ده نووسريت «شناسنامه ي بهداشتي: ناسنامه ي ته ندروستي».

شناسنامه اي / šenāsname'i / صفت، ناسنامه يي؛ پيئاسه يي؛ سه رنامه يي؛ شناسنامه يي؛ پتوه نديدار يان پالډراو به ناسنامه وه «مشخصات شناسنامه اي او را يادداشت كنيد: دياريكراوه ناسنامه ييه كاني بنووسن».

شناسه / šenāse / ها: اسم، ناسه: ۱. [دستور] به شيك له كردار كه پيشانده ري كه س يان ژماره يه و به شوين په گي كردار وه ديت ۲. كود؛ كومه ليك له نيشانه گهل (ژماره، پيت يان وشه) كه بو واتاييكي دياريكراو و زۆر تر نه يني به كار دي.

— شناسي / šenāsī / پيوژه. — ناسي؛ ناسينه وه ي شتيك يان زانستي پتوه نديدار به و شته وه «آب شناسي؛ جانور شناسي؛ زيبست شناسي؛ ئاوناسي؛ گپانه وه ناسي؛ ژبناسي».

شناعت / šenā'at, šanā'at / ها: [عربي] اسم، [دبي] ناشيريني؛ دزيوي؛ كرپتي؛ نه چيبي؛ ناحه زي؛ خراپي؛ دؤخ يان چوښه تي دزيو بوون.

شناگاه / *šenāgāh* / اسم. پلاژ؛ رُوخه‌وار؛
 ئاوبازگه: ۱. شویئی ته‌خت و خویش
 به‌رجه‌وه‌ندی قه‌راخی ئاو ۲. مال و سامانی
 دروست‌کراو له‌و شوینه‌دا.

شناگر / *šenāgar* / ها؛ ان / اسم. مه‌له‌وان؛ ئاوباز؛
 مه‌له‌زان؛ ئافژهن؛ مه‌له‌فان؛ سۆبا؛ سۆبایی‌که‌ر؛
 مه‌لۆو: ۱. که‌سی که مه‌له ده‌زانی ۲. که‌سی که
 مه‌له ده‌کا. هه‌روه‌ها: **شناگری**

شناور / *šenāvar* / ها / اسم. سه‌رئاو؛
 ۱. که‌ره‌سته‌یه‌کی گواسته‌وه‌یی که به سه‌ر
 ئاودا بر‌وا (وه‌ک گه‌میه) ۲. ئامرازێکی سووک و
 هلۆل به سه‌ر خه‌زینه‌ی تراویکه‌وه و به‌سه‌راو به
 شیرێ تراوه‌که‌وه، که داکشانی ئاستی تراوی
 خه‌زینه‌که، ده‌بیته هۆی رزانی و هه‌لکشانی
 ئاستی ده‌بیته هۆی برانی.
شناور! صفت. ۱. سه‌ر ئاو؛ به توانایی یان شییانی
 له سه‌ر ئاوه‌وه بزوان ۲. *[گفتاری]* گه‌وزاو؛
 رۆچووگ به ناخی ئاودا.

شناوری / *šenāvari* / اسم. سه‌رئاو؛ ۱. دۆخ
 یان چۆنیته‌ی بوونی شتیک له سه‌ر یان له نیو
 تراویکدا ۲. دۆخ یان چۆنیته‌ی راگرتنی له‌ش له
 نیو ئاودا.

شناوه / *šenāve* / اسم. ئامرازێکی ده‌ ئاو گه‌وزاو
 بۆ گه‌زگرتنی قوولایی ئاو.

شنبلید / *šanbalīd* / اسم. *[گیاه‌شناسی]* سووره‌جان؛
 گیاییکه گوله‌که‌ی له ره‌حه‌تی ده‌چی،
 پینج‌په‌ره‌ی هه‌یه و ره‌نگی سوورری مه‌یله‌و
 په‌مه‌یه و بۆ ده‌رمان ده‌بی.

شنبليله / *šambalīle, šanbalīle* / ها / اسم.
 شه‌مه‌لیک؛ شه‌مه‌لیک؛ شم‌لی؛ شم‌لیه؛
 شه‌مه‌لیه؛ هه‌وینج؛ گیاه‌کی شین له بیج‌می
 وینجه به گولی سپی یان زه‌رده‌وه، تامیکی
 توندی هه‌یه.

شنبه / *šambe, šanbe* / ها / *[آرامی]* اسم.
 شه‌مه؛ شه‌مه؛ شه‌مبۆ؛ شه‌م؛ شه‌می؛ شه‌مبه؛

نیوی رۆژی یه‌که‌م و ده‌سپینکی هه‌فته‌ی
 ئێرانی، پاش له هه‌ینی و پێش له یه‌که‌شه‌مه.
شنبه‌شب / *šambešab, šanbe-* / ها / *[آرامی]*
 فارسی / اسم. شه‌وی یه‌که‌شه‌مه؛ شه‌وی شه‌مه
 له سه‌ر یه‌که‌شه‌مه؛ شه‌وی پاش رۆژی شه‌مه.

شن‌پاش / *šēnpāš* / اسم. لم‌پاش؛ قوتووی لم؛
 خه‌زینه‌ییکی چکۆله له واگۆنی قه‌تاردا که لمی
 تی‌کراوه و بۆ به‌رگری له خزان یا لادان
 به‌ره‌به‌ره‌ لێوه ده‌وه‌ری.

شنجار / *šencār* / اسم. *[گیاه‌شناسی]* **شنکار**
شنجرف / *šancarf* / : *[معرّب از فارسی]*
شنگرف

شندرغاز / *šenderqāz* / اسم. *[گفتاری]* قه‌ره‌پوول؛
 په‌نا‌با؛ دووقر‌ان؛ فلس‌ی؛ پار‌ه‌ی چ‌رووک؛
 پار‌ه‌یه‌کی یه‌که‌جار که‌م *[با این شندرغاز چه می‌شود*
خرید؟ آخر ماه شندرغاز گذاشت کف دستم: به‌م
قه‌ره‌پووله چی بکرم؟ ناخری مانگ په‌نا‌بایه‌کی نایه
نیو ده‌ستم): چ‌ندرغاز

شن‌دروپندر / *sender-o-pender* / ها / اسم.
[گفتاری] ش‌ر و و‌ر؛ ش‌ر و ش‌یتال؛ په‌رۆکۆنه؛ بزگۆر؛
 تیتۆل؛ سی‌پاله‌ش‌ره؛ جل‌وبه‌رگ و پار‌چه‌ی
 دار‌زاو: **که‌نه‌پاره**

شن‌دیره / *šendere* / ها / صفت. *[گفتاری]* ش‌ر؛ ش‌ره؛
 کۆنه (زۆر تر له‌مه‌ر جل‌وبه‌رگه‌وه).

شن‌دیره‌پوش / *šenderepūš* / ها / صفت. *[گفتاری]*
 ش‌ره‌بار؛ ش‌ره‌پۆش.

شن‌دوست / *šendūst* / نی شنی، نی

شن‌ریزی / *šenrîzî* / ها / اسم. چه‌ور‌پێژی؛
 زیخ‌پێژی؛ شین‌پێژی؛ کاری پر‌کردنه‌وه‌ی
 به‌ره‌تی خانوبه‌ره یان دا‌پۆشانی ئاستی جاده به
 ورد‌که به‌رد و زیخ.

شنزار / *šenzār* / ها / اسم. ریخه‌لان؛ زیخه‌لان؛
 خیزه‌لان؛ خرپ؛ زو‌خ‌رۆنک؛ زو‌خ‌رۆنه‌ک؛ زیخ‌گه؛
 چه‌ولگ؛ شخ‌ل؛ زخ‌دان؛ که‌وله؛ که‌وه‌له؛ شوین
 یان زه‌وینییکی بی‌اوانی که زیخی زۆری لێه.

شنفتن / šenoftan / 𐭮𐭥𐭥𐭥 شنیدن

شنقار / šonqār / ها: / اترکی / اسم، شمعقار؛ مهلیکی راوکه ره له باز بههیزتر و جوانتر.

شن کش / šenkeš / ها: / اسم، نگیز؛ شانه؛ چه و کیش؛ شهن کیش؛ دروغ؛ خاک ژن؛ پاچه کوله؛ نامرازیکی دهم به ره و خوار، وه ک چنگالیکی زور گه وره یه بو پاک کردنه وهی زه وینی جی کشت و کال له زیخ و کهن و کولؤ.

شنک / šeng / ها: / اسم، شنک؛ شنگی؛ شن؛ نه سپنگ؛ نه سپینگ؛ سپنگ؛ سپینگ؛ گیایه کی نالیکی دوو سالان به شیلای سپی و چه سین، گه لای زراف و دریزه وه، سه و زه مه نیه کی خوراک و خورسکی کوپستانیه.

𐭮𐭥𐭥𐭥 تره بی: هه له کوک؛ هه بلوک.

شنک چمنی: بز نه ریشه؛ گیاییکی نالیکی و پایا و بی لاسک به گه لای دریز و باریک و سه و زه وه که له ریشی بز نه ده کا.

شنکار / šangār / ها: / اسم، شهنگال؛ شهنگار؛ دوشاو مزه؛ دانؤ که قه لا؛ چه رمه ژووری؛ پیکؤ تره؛ کاهووه که رانه؛ جاوبازه؛ گیاییکی نالیکی، به گه لای دریز، گولی ئاوی به کؤمه ل، ریشووی سووری ئامال بنه وش، لاسکی نووساوه به گه لاکانی و به هه وادی زرو داپؤشراو، رازندنه وه ییه و ماکیکی سووری لی به ره هم دی که بو رهنگ کردن ده بی و که لکی دهرمانیشی هه یه: شنجار؛ شنکال

شنکال / šangāl / 𐭮𐭥𐭥𐭥 شنکار

شنگرف / šangarf / اسم، ۱. کانیه کی سووره جیه وی لی به ره هم دی ۲. ژه نگبه؛ رهنگی سووری توخ و خوگر له هه مبه ره نه سیدگه لی ئاساییه وه که پیشووتر له کانی شهنگه ر دروست ده کرا به لام نه مرؤ که به شیوه ی لیکدراو چی ده کری * شنجر ف

شنگرفی / šangarfi / صفت، به رهنگی سووری ئامال نارنجی.

شنک رودخانه / šengerûdxāne / ها: / اسم، سموره ئاوی؛ گیانه وه ریکی گواندار له تیره ی فسؤس به جهسته ی دریز و باریک، پی کورت، سه ری پان، په نجیه ی په رده دار و کلکی پان و سافه وه: سمور آبی؛ سمور رودخانه؛ گربه ی دریایی شنگول / šangûl / صفت، [گفتاری] شهنگول؛ که یفخؤش؛ چه له نگ؛ زور ساز و له سه ر که یف و دلخؤش.

شنگول و منگول / šangûl-o-mangûl / اسم، تیتل و بیبل؛ تیتیل و بیبل؛ نیوی بیچووه کانی چیرؤکی بزنی زهنگوله له پی.

شنگولی / šangûli / اسم، [گفتاری] شهنگولی؛ دلخؤشی؛ به ده ماحی؛ سه ر که یفی؛ که یف خوشی؛ دؤخ یان چؤنیه تی سه ر که یف بوون.

شنگیدن / šangîdan / مصدر، لازم، [گفتاری] // شنکید؛ شنیت؛ می شنگی؛ ده شنی؛ بشنگ؛ بشنی // شنین؛ شنیان؛ ۱. که و تنه هاشی ئه وینداریه وه «بالای ۴۰ سال داشت، اما هنوز دلش برای دختر مدرسه ها می شگند؛ ۴۰ سالی پتر هه بوو، به لام هیشتا دلی بو کچه مه درسه یه کان ده شنی» ۲. واز له ئه وینداری بوون «بعضی از این دخترها می شگند و منتظرند روی خوش ببینند؛ برئ له م کچانه ده شنن و چاوهر وانن لایان لی بکریته وه».

شنل / šenel / ها: / اروس / اسم، ته رگه؛ کؤلوانه؛ چاره که ی کؤل؛ جلکیکی گوشادی بی قؤل و دریز که له سه ر به رگی تره وه به سه ر شاندا ده ده ن.

شنو / šeno / 𐭮𐭥𐭥𐭥 شنا-۲

- شنو / šeno, šeno: / پیواژه، - بیس؛ - ژنه و؛ بز نه و «حرف شنو؛ قسه بیس».

شنوا / šenavā / صفت، شنه وا؛ ژنه وا؛ خاوه ن توانایی بیستن.

شنوانی / šenavā'i / 𐭮𐭥𐭥𐭥 شنوایی

شنواندن / šenavāndan / مصدر، متعدی، به گوئی

تانک) له زه وینی نارېکدا، له بری لاستیکي
چهرخ به کار دهر وړا.

شنی^۱: صفت. زیخه لان؛ ریخه لان؛ خیزه لان؛
چهوۍ (ساحل شنی: که رخی زیخه لان).

شنیتسل / šenîtsel / [المانی/ اسم. شنیتسیل؛
خوړاکي له گوشتي گوړه که یان مریشک که له
نیو ناردی به هه زوږله وه تلايسته وه و پاشان سوور
کرايسته وه.

شنیداری / šenidāri, šanidāri / صفت.
بیسیاری؛ بیستنی؛ بیسه ری؛ گویداری؛
گوهداری؛ پتوهندیدار یان سهر به بیستنه وه
(آموزش شنیداری: راهینانی بیساری).

شنیدن / šenīdan, šanīdan / مصدر. متعدی.

// شنیدی: بیست؛ می شنوی: ده بیسی؛ بشنو:
بیسه // بیستن؛ بیسین؛ بیسن؛ بهیستن؛
بهیستن؛ ژنه فتن؛ شنه فتن؛ ئشنه فتن؛ شنه وتن؛
ژنه وتن؛ ئه ژنه وتن؛ ئژنه فتن؛ شنه وتن؛ ژنه وین؛
ئژنیه ی؛ ئه ژنیه ی؛ شنه فته ی: ۱. وهرگررتنی
دهنگ به هوی ههستی ژنه واییه وه (صدای شنیدم:
دهنگیم بیست) ۲. به ناوهر وړکی دهنګیک زانین
(وه کوو ناوهر وړکی قسه یه که ده گوتري) (شنیدم
چه گفتی: بیستم چیت گوت) ۳. له روو داویک به
هوی گوپوه ناگادار بوون (شنیدم که زن گرفتی:
بیستم ژنت خواستوه) ۴. /مجازی/ له بونی
شتیک تیگه یشتن (بوی بدی شنیدم: بونیکي پیسم
بیست) ۵. /مجازی/ گوی/ گوچکه دان؛ گوی
شل کردن؛ گوهدان؛ ده گوی گرتن؛ گوښ دهی/
دای؛ قسه چوونه گوچکه دا؛ گوښ شل کهرده ی؛
قسه ی که سیګ وهرگررتن و بهرام به ری
جوولانه وه (باید حرف بزرگتر را شنید: ده یی به قسه ی
گه وره تر گوی بدری) ۶. روو به رووی قسه یه که
بوونه وه و به ناچار هه قسه بیستن (تعریف
شنیدن: فحش شنیدن: چاکه بیستن؛ جنیو بیستن).

شنودن / šunûdan, šenûdan, šonûdan /
شنیدن
شنونده / šenavande / ها؛ گان؛ اسم. بیسه ر؛
گوهدار؛ گوږگر؛ گویدار؛ گویدیز؛ گویدهر؛ که سی
که به وتار، ناخاوتن، ئاهه نګ، ستران یان
به نامه یه کی رادیویی گوی ددها (نباید شنونده را
خسته کرد: نایب بیسه ماندوو بکری).
شنی^۱ / šenî / اسم. شنی، زنجیریک له روو پهری
بۆلایین بۆ بزاونی ماشینګه لی قورس (وه کوو

ګه یاندن؛ به گویدا دان؛ ئه نه گوښ ده ی؛ یاونه ی
گوښ؛ ګه یاندنه گوچکه: ۱. بۆ بیستنی
دهنگیک که سیګ هه لپیچان ۲. دهنګیک به
گوی دیتران ګه یاندن.

شنوایی / šenavāyi / اسم. ژنه وایی؛ شنه وایی؛
۱. رهوت، کار یان توانایی وهرگررتنی دهنګ
۲. هه ههسته که به هوی گوپوه کار ده کا *
شنوایی

شنوایی سنج / šenavāyîsanc / ها؛ اسم.
ژنه وایی پیو؛ ده زګایه که به نامزای ئیلیکترونیکی
و کاره باییه وه بۆ پیوانی راده ی ژنه وایی و
تایبه تمه ندیه کانی تری دهنګ بیستن؛
شنوایی نگار

شنوایی سنجی / šenavāyîsancî / اسم.
ژنه وایی پیوی؛ کار یا رهوتی توژینه وه ی
چهنديه تی هیزی ژنه وایی که زوړتر به مبههستی
ناسینه وه ی کم و کوو ریګه لیه تی.

شنوایی نگار / šenavāyînegār /
شنوایی سنج

شنود / šunûd, šenûd, šonûd / اسم.
۱. گوږګری؛ گوږه لخره ری؛ کار یان رهوتی گوی
لی گرتن؛ تومار کردنی وتووژری تهله فوونی،
بی سیمی یان به نامه یه کی رادیویی به
مبههستی رامیاری، سهر بازی یان دادګه ری
۲. /نامتداول/ بیسه ری؛ ژنه فتنی؛ کار و رهوتی
بیستن.

شنودن / šunûdan, šenûdan, šonûdan /
شنیدن

شنونده / šenavande / ها؛ گان؛ اسم. بیسه ر؛
گوهدار؛ گوږگر؛ گویدار؛ گویدیز؛ گویدهر؛ که سی
که به وتار، ناخاوتن، ئاهه نګ، ستران یان
به نامه یه کی رادیویی گوی ددها (نباید شنونده را
خسته کرد: نایب بیسه ماندوو بکری).

شنی^۱ / šenî / اسم. شنی، زنجیریک له روو پهری
بۆلایین بۆ بزاونی ماشینګه لی قورس (وه کوو

شینعه (بیسراو) مصدر منفی: نشیندن (نه‌بیستن)
 شینع / 'šanī': [عربی] صفت. ناشیرین؛ دزیو؛
 نه‌چی؛ سک؛ ناحهز؛ هوی بی‌تاب‌روویی و
 سووکایه‌تی «عمل شینع؛ رفتار شینع؛ کاری ناشیرین؛
 ناکاری ناحهز».

شو / 'šow, šo': ها؛ [انگلیسی] اسم. شو؛ شهو؛
 به‌رنامه‌یه‌کی شانۆگه‌ری (به‌تایبه‌ت له‌ته‌له‌فزیوندا)
 که بریتیه له‌هونه‌رونیتی جوراوجور (وه‌ک
 هه‌له‌پرکئ، گۆرانی، شانۆگه‌ری و کیه‌رکئ).
 — شو: پیواژه. — هه‌لگر: — په‌ژیر «تاشو؛
 چین‌ه‌لگر».

شو / 'šu': جمع شوی

— شو: پیواژه. — شوژ: — شوور: — شوار: — شوش؛
 بشوژ «رختشو؛ جلشور».

شوا / 'šowā': ها؛ /اسم. پۆرگ؛ پۆلکه؛ گورپا؛
 پینه؛ ئەستوور بوونه‌وه‌ی پیستی ده‌ست به‌هوی
 کار پیکردنی زۆره‌وه.

شوارع / 'šavāre': [عربی] جمع شارع

شوال / 'šavvāl': [عربی] اسم. شه‌وال؛ مانگی
 ده‌یه‌می کۆچی‌مانگی.

شوالیه / 'šovāl(i)ye': ها؛ [فرانسوی] اسم.
 شوالیه؛ شاسوار؛ جه‌نگاه‌ری ئوروپای رۆژاوا‌یی
 له‌سه‌ده‌کانی ناوه‌ندی‌دا، که خزمه‌تی به‌شا و
 ده‌ربه‌گان ده‌کرد.

شواهد / 'šavāhed': [عربی] جمع شاهد

شوئی / 'šuī': — شویی

شوت / 'šūt': ها؛ [انگلیسی] اسم. [ورزش] شووت؛
 شه‌پ؛ کاری خستنی تۆپ.

شوت زدن: شووت لیدان؛ به‌لیدانی ده‌ست
 یان پێ شتیک (وه‌کوو تۆپ) هاو‌یشتن.

شوت کردن: شووت کردن؛ فریدان یان
 هاو‌یشتنی شتیک بۆ مه‌ودایه‌کی دوور.

شوت: صفت. [گفتاری، کنایی] په‌رت؛ گه‌مژه؛
 نه‌زان و ده‌به‌نگ.

شوخی / 'šux': صفت. ۱. شوخ؛ حه‌نه‌کچی؛

هه‌نه‌کچی؛ گالته‌چی؛ چه‌له‌نگ؛ تیتال؛
 قسه‌خۆش «آدم شوخ؛ مروی شوخ» ۲. دل‌باز؛
 دلشاد‌کەر؛ شادی‌هێن «رنگ شوخ؛ رهنگی دل‌باز»
 ۳. شوخ؛ شاد؛ به‌که‌یف؛ ساز؛ دلخۆش؛ شا
 ۴. [ادبی] جوان؛ شوخ و شه‌نگ؛ له‌بار؛ چه‌له‌نگ؛
 شوخ و جوان «از چشم شوخ حذر کن؛ له‌چاوی
 جوانی خۆت بپاریزه».

شوخی چشم / 'šuxčesm': ها؛ ان؛ صفت. [ادبی]
 بێ چاوپۆ؛ بێ چاوه‌رۆ؛ روودامالیاگ؛ بێ‌حه‌یا؛
 به‌روو؛ روودامالالو؛ رووه‌له‌مالاو؛ رووقایم؛ بێ‌رۆ؛
 باتیزک؛ باتیزۆک؛ رووته‌خت؛ دۆق‌دۆقه؛
 چه‌قه‌سو؛ چه‌تاوه‌سو؛ چارداوه‌روو؛ چه‌تاوه‌روو.

شوخی طبع / 'šuxtab': ها؛ ان؛ [فارسی] عربی
 صفت. ده‌لکی؛ جه‌فه‌نگ‌باز؛ حه‌نه‌کچی؛ شوخ؛
 خۆش؛ قسه‌خۆشی گالته‌کەر. هه‌روه‌ها:

شوخی طبعی

شوخی و شنگ / 'šux-o-šang': ها؛ صفت. [گفتاری]
 شوخ‌وشه‌نگ؛ خوش‌وبی‌خه‌م؛ سه‌رحال؛ به‌که‌یف
 «جوانهای شوخ و شنگی بودند و ظاهراً نشانه‌ای از ترس
 و نگرانی در آنها دیده نمی‌شد؛ لاوانیکی شوخ‌وشه‌نگ
 بوون و له‌رواله‌تیاندا ترس و نیگه‌رانیه‌ک
 نه‌ده‌بینرا».

شوخی / 'šuxī': ها؛ /اسم. شوخی؛ گالته؛
 ده‌گهل؛ گه‌مه؛ قه‌رف؛ گالته و گه‌پ؛ تیتالی؛
 ته‌لفیس؛ ته‌لفیز؛ گه‌مه و گه‌پ: ۱. حه‌نه‌ک؛
 نماز؛ گه‌پ؛ جه‌فه‌نگ؛ ته‌وزه؛ لاقرتی؛ لاقردی؛
 لاقرتیی؛ قسه‌یه‌ک که بۆ پێکه‌نینی دیتران
 ده‌گوتری «شوخی‌های بامزه‌ای تعریف می‌کرد؛
 شوخی‌هایی که خوشی ده‌کرد» ۲. کازه؛ گونده‌ل؛
 ته‌ته‌له‌میران؛ ناکاری به‌گه‌پ و گالته و شوخی
 ده‌گهل که‌سی‌کدا «با بزرگتر از خودت شوخی نکن؛
 ده‌گهل گه‌وره‌تر له‌خۆتدا گالته‌مه‌که‌ا»
 ۳. سه‌رزاره‌کی؛ کار و ره‌وت یان وته‌ی رواله‌تی
 نه‌ک راسته‌قینه. به‌رانه‌ر: جدی «خلبانی شوخی
 نیست، باید همیشه حواست جمع باشد؛ فرۆکه‌وانی

گالته نیه، دهیی همیشه وشیار بی.

☐ شوخی خرکی: شوخی که رانه؛ شوخی گهوجانه؛ شوخی نه فامانه؛ شوخی دوور له ژیری و ئاکار جوانی.

☐ شوخی برنداشتن: شوخی سر کسی نشدن-۲

شوخی داشتن: شوخی بوون؛ ده گهل که سیکدا جاروباره شوخی کردن «ما باهم شوخی داشتیم و سر به سر هم می گذاشتیم؛ نیمه پیکه وه شوخیمان هه بوو، سهرمان ده نایه سهر یه کتری».

شوخی سر کسی نشدن: ۱. شوخی هه لهنه گرتنی که سیک؛ له شوخی تی نه گه یشتن یان بهر گهی نه گرتن «مگر تو شوخی سرت نمی شود؛ مه گهر تو شوخی هه لناگری» ۲. /مجازی/ شوخی هه لهنه گرتن؛ شوخی نه بوون؛ جینی مه ترسی بوون «جنگ شوخی سرش نمی شود؛ شهر شوخی هه لناگری»:

شوخی برنداشتن

شوخی گرفتن: کایه هاتن؛ گمه گه یین؛ حهز به شوخی کردن «تو هم مثل این که شوخی ات گرفته؛ وا دیاره تویش کایهت دی».

شوخی نبودن: گالته نه بوون؛ گمه نه بوون؛ شوخی نه بوون؛ کایه نه بوون «اداره ی مملکت که شوخی نیست؛ به ریوه بردنی ولات خو گالته نیه».

شوخی بردار /šûxîbardâr/: صفت. /مجازی/ شوخی هه لگر؛ جینی گه پ و گالته «کنکور شوخی بردار نیست؛ کونکور شوخی هه لگر نیه».

شود /ševd/: شیت

شور /šowr, šor/: ها: /عربی/ اسم. /دبی/ رایژ؛ رایژ؛ رایژ؛ رایژ یاری.

☐ شور کردن: رایژ کردن؛ بیر و راپرسی و گۆرینه وه «شور کردن بلکه راهی برای آشتی پیدا کنند؛ رایژ یان کرد به شکو چاره یه ک بو ناشتی بدۆزنه وه».

شور /šûr/: اسم. ۱. ئازاوه؛ بشیوی؛ پشیوی؛ بشیوه؛ که تن؛ خارۆره؛ ئاشۆ؛ ئاشوو؛ ئالۆزی؛ کیشه و ههرا؛ ئازاوله؛ ئازاولی؛ کهس له کهسی «شور و غوغا؛ ئازاوه و قرموقال» ۲. ههوا؛ شور؛ زیج؛ هه یه جان «شور جوانی؛ هه وای لاوه تی» ۳. دله راوکی؛ دله خورپی؛ دلخور تی؛ هه له بهل؛ فا «کجا بودی؛ دلم شور افتاد؛ له کو ی بووی؟ که و تمه دله راوکی» ۴. شوور؛ گه و ره ترین ده زگای مووسیقای ئیرانی ۵. /گفتاری/ شور؛ شیو؛ کار یان ره وتی شور دنه وه «از شور خوب در نیامد؛ له شور باش دهر نه هات».

☐ شور افتادن: په شیوان؛ په شیو بوون؛ ئارۆزیان؛ ورووژان؛ هورووژان؛ شله ژان.

شور چیزی را در آوردن: بی تام کردن؛ له تام دهر کردن؛ له شو دهر کردن؛ له کاریکدا زیده رۆیی کردن «تو دیگر با این کار هایت شور سلختگی را در آوردی؛ تو ئیتر بهم کارانه له شپزه ییدا بی نامت کردووه».

شور رفتن: /گفتاری/ چوونه ئاو؛ ئه نه ورئ لوه ی؛ کورت بوونه وه ی پارچه یان جل و بهرگ به هۆی شور دنه وه «پیراهن را شستم، شور رفت؛ کراسه کم شور، چووه ئاو».

شور زدن: هه ول بوون؛ هه ژقین؛ هه ژان؛ هه ژیان؛ هه ولی شتیک بوون «دلم شور آزاد را می زند؛ هه ولی ئازاد مه».

شور و آشور کردن: /گفتاری/ شور و آشور کردن؛ له بهر کردنی جلکئ له کاتی شورانی نه ویترا «دو تا پیراهن داشت که آنها را مرتب شور و آشور می کرد؛ دوو کراسی هه بوو په ی تا په ی تا شور و آشور یانی ده کرد».

شور: صفت. ۱. سویر؛ سۆل؛ سوول؛ سوور؛ شور؛ خیره؛ خوینووی؛ پرخوی؛ نیمه نمه ک «غذای شور؛ آب شور؛ چیشتی سویر؛ ئاوی سول» ۲. به دودم؛ به وومن؛ قۆشه؛ نه حس؛ قۆشمه؛ تال؛ جوت قۆشه؛ دۆبر؛ دوو مۆر؛ دوو موهر؛ قه شقه؛

شورانندن (نه هورووژانندن)

شورانگیز /šûrangîz/: صفت. بزوينهر؛ ورووژا؛ هوى ورووژان، شور و شايى «احساس شورانگيز؛ هستى بزوينهر».

شورانيدن /šûrānidan/ ✎ شوراندن

شورايى /šowrāyî, šo:rāyî, šûrāyî/: [عربى] صفت. راويژى؛ شورايى؛ شورايى؛ به هاوييرى «نظام شورايى؛ سيستمى راويژى»: شورايى
شوربا /šûrbā/: اسم. شوربا؛ شورباو؛ شورباوى؛ شوروا؛ شورپاو؛ رۇق؛ زهلكه؛ گهرمه؛ چيشتيكي تراو كه به برنج و سهوزى ليدهنرى.

شوربخت /šûrbaxt/, ها؛ ان؛ صفت. [مجازى، دى] بى ناوچاو؛ پۇژرەش؛ بهوبهخت؛ چاره پرەش. ههروه ها: شوربختى

شوربرو /šûrboro/: صفت. ئاوچو؛ به تاييه تمه ندى تنگ و ترووسك بوونهوه به هوى شت و شورموه (بۇ پارچه): آب برو

شورت /šort/, ها؛ [از انگليسى] اسم. شورت؛ شورت؛ شورتى؛ تونكه؛ بهرگى بۇ داپوشاندنى خوارموه و ناوك زور جار هه تا ئه ژنو.

شورچشم /šûrčešm/: صفت. [مجازى] چاوپيس؛ چاوچله؛ چافينوك؛ چافكه؛ چاوخراو؛ چاوچه پهل؛ چاوسووتك؛ چاوسووتك؛ خاوهن روانيى كه بهدفعه و خراپى لى بكه ويتهوه «مردك چشم شور بود و دخترمان را چشم زد: كابرا چاوپيس بوو، چاوى دا له كچه كه مان». ههروه ها:

شورچشمى

شورش /šûreš/, ها؛ اسم. ۱. سهريزيوى؛ سهريزهيه؛ گاشه؛ سهركه شى؛ كار و رهوتى سهريادان؛ ملپيچى كردن له فهريمانى مهقامى سهريتر ۲. شورش؛ كار و رهوتى راپهريين؛ بهرخو دان؛ ههستانهوه؛ وهستانهوه؛ بهرهه لستى توند و تيژانهى تاقيميك له بهرامبهه مهقامه دهوله تيه كانهوه.

☐ **شورش كردن**: راپهريين؛ سهرهه لدان؛ سهري

بهدفعه «چشم شور؛ چاوى بهدودم» ۳. شور؛ گهوزاو له ناو ئاوخويدا (وهك خهبار، كه له م، گه زه ر و...) يان خوي كراو (وهك ماسى) بۇ راگرتنى دريژماوه.

شورا /šowrā, šo:rā, šûrā/: ها؛ [عربى] اسم. شورا: ۱. راويژ؛ هاوييرى؛ كار يان رهوتى كۆبوونهوى تاقيميك له شويى بۇ راويژ كردن «امروز براى تاسيس شركت شورا كرديم: ئه ورؤ بۇ دامه زراندى به شدارگه راويژمان كرد» ۲. جقات؛ تاقيمى كه بۇ راويژ كردن له كاريكدا كۆ دهبنهوه «ديروز شورا داشتييم: دوينى جقاتمان بوو» ۳. راويژگهري؛ ئه نجومه ن؛ دامه زراوه يهك كه ئه ندامانى به مه به ستي پرس و را و برياردان له سهر كارگه ليكي دياريكراو هه ليژيراوان «شوراي شهر؛ شوراي دانش آموزى؛ شوراي شار؛ راويژگهري خوينده وارن» ۴. راييژگه؛ راويژگه؛ راويژگا؛ ئه نجومه ن؛ شويى كه دامه زراوه وى واى تيدياه «رفته بودم شورا؛ رويشتبووم بۇ راييژگه».

شورايى /šowrā'i, šo:rā'i, šûrā'i/: [عربى] ✎ شورايى

شوراب /šûrāb/: اسم. سويزاو؛ شوراو؛ سؤلاو؛ سؤلاف: ۱. ئاوخوي؛ ئاوخوا؛ مهكاوى، ئاوى كه خويى زورى تيديايى ۲. ئاوى زهريابان زهرياجه ي سويز.

شورانندن /šûrāndan/: مصدر. متعدى.

// شوراندنى: هورووژانندت؛ مى شورانى:

ده هورووژيى؛ بشوران: بهورووژينه //

۱. هورووژانندن؛ ورووژانندن؛ هه لزي رنگانندن؛ هه لخرانندن؛ هيژانندن؛ راپه رانندن؛ بزوانندن؛ دنه دان؛ شله ژانندن؛ ديونه ي؛ ديوانى؛ هورنيه ي؛ دنه داني خه لك بۇ شورش ۲. شيوانندن؛ شهفرانندن؛ پهريشان كردن * شورانيدن

ههروه ها: شوراندنى

■ **صفت فاعلى: شوراننده** (هورووژينه ر) / صفت مفعولى: شورانده (هورووژيتراو) / مصدر منفى:

رژه؛ سرک؛ کهن؛ کههن؛ سؤ؛ کووشک؛
کاویشک؛ وردکه پیستی نیو مووی سهر.

☐ شورەى قلمى ☐ شورە

☐ شورە زدن: شورەدان؛ شورە لیدان: ۱. به جی مانەوہی شوینی خوینگەلی تراوہ له تراویکدا له سهر شتیک، پاش بوونە هەلمی ئاوەکەى «دیوارها شورە زده بود: دیوارەکان شورەیان دابوو» ۲. کرێژ لیدان؛ کرێش لیدان؛ کاژەریزە کردنی پیستی سهر «سرت را خوب نشستى شورە زده: سهرت باش نەشۆردووہ شورەى داوہ».

شورەزار / šûrezār، ها:/اسم، سیلەک؛ شورەکات؛ شوراخ؛ شامات؛ شورەزار؛ شورەک: ۱. زەوینی شورەدار ۲. زەوینی کە بە ھۆی خوینی زۆرەوہ ڕووەکی تیدا نارویت.

شورەسازى / šûresāzi ☐ نیترايش-۱

شورى / šûrî: /اسم، سویری؛ سۆلی؛ سوولی؛ شورى: ۱. تیرخوینی؛ دۆخ یان چۆنیەتى سۆل بوون «از شدت شورى نەمى شود خورد: له تاو سویری ناخوړى» ۲. یه کێ له چوار چیژی سەرەکی که به پرزه کانی سهر زوان ههست ده کړئ (وهک چیژی خوئ).

شوریدگی / šûridegi، ها:/اسم

۱. پەشوکاوی؛ شیواوی؛ شیرپۆی؛ پەڕیشانی؛ دۆخ یان چۆنیەتى پەشوکاوی بوون ۲. /مجازی/ لیوہیی؛ لیوایگی؛ شیتی؛ هەردەیی.

شوریدن / šûridan: /مصدر، لازم، // شوریدی:

راپەریت؛ می شورى: رادەپەرى؛ بشور (شورش کن): راپەرە // ۱. راپەرین؛ سهر هەلینان؛ سهر بەرز کردنەوہ؛ سهر بلند کردنەوہ؛ شلپین؛ سهریزپۆی و سەربادان لە ھەمبەر فەرمانی سەرتر و حالەتى بەرخۆدان بە خۆ گرتن ۲. راپەرین؛ شۆران؛ بەرخوہدان؛ بەر خۆ دان؛ رابوون؛ ھەستانەوہ؛ وەستانەوہ؛ سەرھەلدان؛ بە گەل لە بەرانبەر دەسلەتدارانەوہ بەرەنگار بوونەوہ یان

ھەلینان؛ سەر بەرز کردنەوہ؛ سەر بلند کردنەوہ؛ سەر بزواندن؛ سەربزپۆی کردن «مردم شەھر شورش کردند: خەلکی شار راپەرین»:

شوریدن

شور شگر / šûrēšgar، ها:/ان؛ صفت. سەربزپۆ؛ یاخی؛ راپەرپو دژی دەوڵەت.

شورشی / šûrēši، ها:/ان؛ صفت. یاخی؛ راپەرپو؛ شیوارە؛ سەربزپۆ؛ ھاوبەش لە شورشی دژی دەوڵەت «سربازان شورشی بە پادگانهایشان بازگشتند: سەربازە یاخیەکان گەرانەوہ بو سەربازخانەکانیان».

شورگز / šûrgaz، ها:/اسم، دارگەز؛ دارگەزم؛ داریکی گەرمیانی له تیرەى گەز بە کۆتەرەى راست، چپۆی رەق و کەو، کە بو راپەرکردنی رەمل و چەوى رەوان لە ناوچە وشکاروہ کاندە دەیکێلن.

شورنرو / šûrnaro: /صفت. ئاونەچۆ؛ بە تاییەتمەندى نەچوونە ئاو لە شۆردندا (بۆ پارچە):
آبنرو

شورو / ševro: / [فرانسوی] /اسم، میشن؛ تیماج؛ شیرەو؛ پیستی بزن و مەری لە دەباغ دراو کە سفت و پتەو و بو چێ کرنی کیف، کەوش، کەمەربەند و... بەکار دەچێ: شبرو

شورواشور / šûrvāšûr ☐ شور¹

شور و شر / šûr-o-šar، ها:/ [فارسی/عربی] ☐
شر و شور

شوروی / šo:ravî, šûravî: / [عربی] صفت.

شۆرایى؛ راپوژی؛ خاوەن نيزامیکی دامەزراو لە سەر ھاویری و راپوژکاریه‌وہ.

شورە / šûre: /اسم، [شیمی] ۱. نیتراتی سروشتی پتاسیۆم کە ماکیکی سپی و بریتیه له پتاسیۆم، نیتروژن و ئوکسیژن کە لە شووشەسازى، بارووتسازى و کشتوکالدا بە ناوی کووت بە کار دەروا: شورەى قلمى ۲. شورە؛ کرپش؛ کرپژ؛ کرپش؛ کرپژ؛ نەمەس؛ کفگە؛ کەفشک؛ کەلەتۆر؛

پادياتۆر، بۆ گەرم كردنى خانوبەره يان
كۆمەلىك لە خانوبەره گەل: شوفاژ سانترال؛
حرارت مركزى ۰۲/ [گفتارى] هەر يەكە لە
پادياتۆر گەلى ئەو دەزگايە «دست را بگذار روی
شوفاژ بپن داغ است: دەست بنە سەر شووفاژەكە
بزانه داخە».

شوفاژ خانه / šofājxāne, šûfāj- / ها: [فرانسوی]
فارسی] اسم. شووفاژ خانه؛ هۆدە يان بينايەك كە
دەزگای گەرمای ناوەندی تیدا كار نراوه.

شوفاژ سانترال / šofājsāntrāl, šûfāj- /

فرانسوی] شوفاژ-ا
شوفاژ كار / šofājkār, šûfāj- / ها: ان:
فرانسوی / فارسی] اسم. شووفاژ كار؛ كەسێ كە
كارى دامەزراندن، درووس كردنەوه يان وه رێ
خستنى شووفاژە.

شوفر / šofor, šûfer / ها: ان: [فرانسوی] / اسم.
ئاژۆ، ئاژوان؛ ئازوهر؛ شۆفیر؛ شۆفیر؛ لیخوهر؛
رانبار؛ راننده؛ سەياق.

شوفری / šoforî, šûferî / [فرانسوی] / اسم.
ئاژوهرى؛ شۆفیری؛ شۆفیری؛ رانبارى؛ راننده یی؛
كارى لیخوهرین / ئاژۆتن.

شوق / šowq, šo:q / [عربی] / اسم. ۱. تامەزرۆیی؛
شەوق؛ ئۆگرەتى زۆر بە کاریك و شوینگیر
بوونی «خیلی بە درس خواندن شوق داشت: گەلەك
تامەزرۆیی بۆ دەرس خویندن هەبوو» ۲. هیوا؛
ئاوات؛ ئارەزوو؛ هەوا «بە شوق دیدن تو آمدم: بە
هیوای دیتنى تۆ هاتین».

□ شوق داشتن: ۱. هۆگر بوون؛ شەوقن بیهی
۲. تامەزرۆ بوون؛ ئاواتەخواز بوون؛
ئارەزوومەن / ئاواتەواز بیهی.

بە شوق آمدن / سر شوق آمدن: هاتنە سەر
شەوق؛ هاتنە سەر حەز و تامەزرۆیی بۆ
جێبەجێ کردنى کاریك؛ دلگەرم بوون بە
کاریك. هەروەها: بە شوق آوردن / سر شوق
آوردن

هیرش كرده سەریان * شورش كردن ۰۳ / [قدیمی]
شلەژان؛ شەمزان؛ شپزە بوون؛ شپوان؛
هەلزنرنگان؛ هەلزنرنگیان؛ شپوویە؛ شەمزمین؛
پەشۆكان؛ پشۆكان؛ پەشۆکیە؛ پەریشان بوون؛
تیكچوون.

■ صفت مفعولی: شوریده (راپەریو) / مصدر منفی:
نشوریدن (رانه پەرین)

شوریده ۰۱ / šûride / ها: / اسم. شوووریدە؛ جۆره
ماسیەکی خۆشخۆراکی ئاوی شۆره: ماهی
شوریده

شوریده ۰۲: صفت. / [دبی] / شپواو؛ پەشپو؛ شپویاگ:
۱. شلەژاو؛ پەریشان؛ ئالۆز «زلف شوریده: زولفی
شپواو» ۲. نەسەرەوتە؛ هەدانەدەر؛ ئاوارام «دل
شوریده: دلی شپواو».

شوریده بخت / šûridebaxt / ها: ان: / صفت.
/ مجازی] کلۆل؛ کرۆل؛ بەوبەخت؛ بەدبەخت؛
قەرەبەخت؛ چارەمەش؛ بەرگەشتە؛ رۆژرەش؛
قەشقە؛ بۆنەهاتوو؛ بۆنەهاتگ؛ بیولەت؛
بارکەوتوو.

شوریده حال / šûridehāl / [فارسی] / عربی] صفت.
/ مجازی] پەریشان؛ پەشپو؛ شپواو.

شوریده خاطر / šûridexāter / [فارسی] / عربی]
صفت. / مجازی] پەشۆكاو؛ پەشپو؛ بېربلاو؛ بېربالۆز؛
تووشی پەریشانی زەینى بە هۆی خەم و
پەژارەوه.

شوشه / šûse / [فرانسوی] جاده شوشه، جاده
شوشكه / šûske, šûšge / ها: / روسی] / اسم.
/ قدیمی] جۆریك شمشیری كورت كە لە
رابر دوودا ئەفسەران دەیانەست.

شوشه / šûse: / اسم. ۱. كەستەك؛ شقز؛ شیش؛
شمش ۲. ئاوێزە؛ بیجمیکی هەندەسى.

شوفاژ / šofāj, šûfāj / ها: [فرانسوی] / اسم.
شووفاژ؛ شۆفاژ: ۱. دەزگای گەرمای ناوەندی كە
بریتیه لە موتوری گەرمكەری ئاو و دیگ یان
خەزینەى ئاوی گەرم و رایەلێ لە لوولە و

سى پەل و رەنگى خۇلەمىشەۋە.

شوكت /šowkat, šo:kat/: [عربى|اسم، /ادبى]

شكۆ؛ ھىنگوونگ؛ ھىزى وىراي رىز و گەۋرەيى.

شوكران /šowkarān, šo:karān، ھا:/اسم.

شەۋكەرەن؛ دوۋرەست؛ زىرگىزئۆك؛ مارەكوشە؛

۱. رۈۋەكىكە لە تىرەي گىزەر، گۈلەكەي لە

شېۋەي چەتردايە، سىپە و قەدەكەي سەۋزە،

پىنكە-پىنكەي سوۋرى تىدايە، تۈپكەكەي بۇ

دەماخ كىردن بە كار دى. بۇنىكى پىس ۋەك

بۇنى مىشكى لى دى. ماكىكى ژەھرى سىر كەرى

لى دەرەھىنرەيت بە ناو «كونىن» يا

«كونوسىن» جاران دەر خواردى تاونباران دەرە

بۇ كۈشتىيان ۲. ژەھرى بەرھەمى ئەم گىايە.

شوكولات /šokolāt, šūkūlāt/: [فرانسوى]

شكلات

شوكە /šok(k)e/: [فرانسوى] صفت. شۇكە؛

راچلەكاو؛ داچلەكاو؛ راچەنيو؛ داتروسكاو؛

داخورپاۋ؛ ئەۋەشۇكيا؛ توۋشىيارى راچەنن.

شوگون /šogūn، ھا:/[؟] اسم، شوگون؛ نىۋى

ھەر يەكە لە فەرماندەگەلى ژاپونى لە سەردەمى

فىئوداليدا (لە سەدەي ۱۲ تا سالى ۱۸۶۷ى زايىنى)

كە بە شىۋەي پاۋشايتى ھكۈمەتتەن دەكرد.

شولا /šowlā, šo:lā، ھا:/اسم، كەپەنەك؛

كەپەنەك؛ كەرك؛ كەچە؛ قاپووت؛ تاتكى؛ جۇرى

فەرەنجى ئاۋدامانى بى قۇل و بەرواز كە زۇرتەر

شوانان و كۇچەران لەبەرى دەكەن.

شولە /šowle /اسم، سىنرگە؛ سەرەنگۈلك؛

سەرەروانك؛ سەرەرانگۈلك؛ سەرەرانگۈلك؛

سەرەتۈلك؛ سەرەگۈلك؛ سەرەخورگە؛

سەرەنۈلك؛ سەرەورگە؛ سەرەۋرگا؛ گىفك؛

گىفلان؛ گىفەلان؛ گىفەلانك؛ گۈفك؛ گۈفك؛

گۈفكەي رزاندىنى

شىاكە و پەيىن.

شوم /šūm /از عربى] صفت. بەدودم؛ بەدورم؛

بەدەفەر؛ بى فەر؛ سىمسك؛ شووم؛ كۇدقەلىن؛

شوق و ذوق /šowq-o-zowq, šo:q-o-zowq/

[عربى|اسم، دل وداۋىن؛ تام و تامەرزۇيى؛ ھەز و

شۇق؛ تامەرزۇيى و ئۆگرەتى ھاۋرى لەگەل

خۇشحاليدا «نىدانى با چە شوق و ذوقى كار مى كىرد؛

نازانى بە چە دل وداۋىنىكەۋە كارى دەكرد».

شوك /šok، ھا:/ [فرانسوى|اسم، /بىزىكى]

شوك؛ شۇك؛ راتلەكان؛ راتەكان؛ شىۋانى

گەربانى خوين بە ھۋى گەزن يان نەخۇشىنىكى

ئاستەمەۋە كە زۇرتەر بەھۋى دابەزىنى بارستايى

خوينەۋە بەدى دى و دابەزىنى گوشارى خوين،

دلەكوتە، رەنگ پەربوى، بى ئۆقرەيى، تىنۋويەتى

و پىستى سارد و چەسپىن لە نىشانەكانىەتى:

شك

☐ **شوك الكتريكى** /برقى: راچلەكانى كارەبايى؛

شۇكى بەھۋى لىكەۋتنى كارەباۋە، چ بە

ناۋبىستى و رىكەۋت، يان بە دەزگايەكى

تايبەتى بۇ دەرمانى ھىندىك لە

نەخۇشىگەلى رەۋانى، يان بۇ ۋەكار

خستەنەۋەي دلى راۋەستاۋ.

☐ **شوك دادن**: شۇك لىدان؛ شۇك پىدان؛

پىكەھىنانى شۇك لە لەشى گيانداردا «قلىش

اىستادە بود، مجبور شدند به او شوك بدهند: دلى لە

لىدان كەۋتېۋو، ناچار بوون شوكى پىدەن».

شوك وارد شدن: شوك لىدەران؛ شوك

پىدەران؛ شۇكياۋە؛ پىكەھاتنى دۇخى شۇك لە

گيانداران. ھەرۋەھا: شوك وارد كىردن

شوكا /šūkā، ھا:/اسم، شووكا: ۱. گەۋەزە

گرگنە؛ جۇرىك گەۋەزنى پىچوۋكى كولۇك

سىي و دوۋ درىژە كە ھەر نىرەكانيان شاخى

ھەيە و بە شەش تا ھەشت لق و برى جار

زۇرتىرەشەۋە دەبىنرى ۲. شەمكۇر؛ جۇرى

ئاسكى يەكسالەيە لە بزەكۋى دەچى و

دوۋشاخى كلۇرى چەماۋەي ھەيە ۳. فىلەگىجە؛

فىلەگىژە؛ گۈزەن؛ شوور؛ شوول؛ ئاور؛ مارخۇر؛

جۇرى كەلەكۋى بە كلكى كورت و دوۋ شاخى

شوهر داد: پاره که کچه گه وره که ی دا به شوو؛
 ۲. /مجازی/ به فیروندان؛ له کیس دان؛
 فهوراندن؛ له دهست دان؛ فوو دهی؛ مفت
 شتیک له دهست دان «قالی به آن خوشگلی را
 شوهر دادی، رفت؟! قالی بهو جوانیهت دایه شوو،
 چوو؟!».

شوهر کردن: میزد کردن؛ شوو کردن؛ شووی
 کرن؛ شی کردن.

شوهر خاله /šowharxāle, šo:harxāle/:

[فارسی/ عربی] /اسم، شووی پوور؛ شووی میمک؛

شوو مه تی. هه روه ها: شوهر خواهر؛ شوهر عمه

شوهر دار /šowhardār, šo:har-/:

شوودار؛ شووداره؛ میزد دار؛ به میز؛ ژنی شوودار.

شوهر داری /šowhardārī, šo:har-/:

۱. شووداری؛ لیوه شاووه یی و لیها تووی بؤ به ختو

کردنی شوو «کمی هم به دخترت شوهر داری یاد ده!»

۲. که یوانووی، بنه وانی.

شوهر ننه /šowharnane, šo:har-/:

[گفتاری] باوه پیاره؛ زره باب؛ زره باب؛ باب هه لک؛

پیاوئ جگه له بابی که سیک، که ده گهل

دایکیدا زه ماوه نی کردی.

شوهر یابی /šowharyābī, šo:har-/:

یان ره وتی کردو کوش بؤ دوزینه وه ی پیاویکی

له بار بؤ زه ماوه ند ده گهل ژنیکدا؛ میزد نانه وه؛

شوو نانه وه.

شوی ^۱ /šûy/:

ها: /اسم، /ادی/ شوو؛ میزد: شوو

- **شوی** ^۲: پیوازه - شوو؛ بشوو «رختشوی؛ جالشوو».

- **شویان** /šûyān/:

پیوازه - شوو. ۱. کار یان

ره وتی شوو «مراسم قالی شویان؛ ری و ره سمی

قالی شوو. ۲. که سانی که کار یان شوو بیت

قالی شویان؛ قالی شوو. ۳. که سانی که کار یان شوو بیت

کوچکره ش؛ گوناته؛ نه حس؛ به هوم؛ قدووش؛
 بهش؛ جووت قوشه؛ قه شان؛ قوشقه؛ قوشه؛
 قوشمه: ۱. ناپیروژ؛ ناله بار و کوله زهره ر «حادثه ی
 شوم؛ شب شوم؛ روو داوی به دودم؛ شهوی شووم»
 ۲. هوی ناوه ها روو داویک «عقیده داشتند جغد شوم
 است؛ پروایان وا بوو که کونده بوو به دودمه».

شومن /šowman, šo:man/:

ها: /انگلیسی/ اسم،

به زمگیر؛ گویه ندگیر؛ پیاوئ که کاری به زمگیر ی

بی «آزاد شومن شده بود و شو اجرا می کرد؛ نازاد بیووه

به زمگیر و به زمی ده گه راند».

شومی /šûmî/:

از عربی/ اسم، به دودمی؛

قوشه یی؛ قوشمه یی؛ شوومی؛ به دفه ری؛

بی فه ری؛ گوناته یی؛ به شی؛ هومی؛ دوخ یان

چونه تی به دودم بوون «شومی این کار دامن همه را

می گیرد؛ به دودمی نه م کاره داوینی گشت

ده گریته وه».

شومیز /šomîz/:

[فرانسوی] شُمیز

شومینه /šomîne/:

[فرانسوی] شُمینه

شونیز /šonîz/:

سیاهدانه

شوونست /šovînîst, šovonîst/:

ها: /فرانسوی/

صفت. شووینستی؛ زید پهرست.

شووینستی /šovînîstî, šovonîstî/:

[فرانسوی/

صفت. شووینستی؛ زید پهرستی؛ پیوه ندیدار یان

سه ر به شووینستیمه «گرایشهای شووینستی؛

ژوگره تیه شووینستی کان».

شووینیسیم /šovînîsîm, šovonîsîm/:

[فرانسوی/

اسم، شووینیزم؛ شووینیسیم؛ نه ته وه پهرستی

له راده به دهر و دوور له ناوه ز.

شوهر /šowhar, šo:har/:

ها: /ان/ اسم، شوو؛

شووی؛ شی؛ میزد؛ میز؛ میزده؛ میره؛ میزدله؛

مهرن؛ هاوسه ری ژن؛ پیاوئ که له گهل ژنیکدا

زه ماوه ندی کردی.

شوهر دادن: دانه شوو: ۱. به میزد دان؛ به

شوودان؛ دای شوو؛ شوو دهی؛ کچ یان ژنیک

ماره کردن بؤ پیاویک «پارسال دختر بزرگش را

زۆرى ورد وه ك گەلای شويتهوه.

شوینده / šūyande ، ها: / اسم: پيشۆر؛ هەر يە كه لهو ماكه خاوينكه رانه (وهكوو سابوون، تراوى دهفر شۆردن و...) كه بۆ شۆردن و خاوين كردنهوه به كار دين.

- شويى / šūyî: پياوژه. — شۆرى «خاكشويى؛ لباسشويى: خاكشۆرى؛ جلشۆرى»؛ شويى

شه / šah ، ان: / اسم: / مخفف، ادبى/ شا؛ پاوشا؛ پادشا؛ پالشا.

شهاب / šahāb, šehāb ، ها: / عربى/ اسم: شۆله؛ تيرئهستتيره؛ ئهستتيره كشاو؛ بهردىكى چكۆلهى ئاسمانيه كه به هۆى پهرينهوه له كەشى زهوين ههلهدهي و وهك گزينگيىك به ئاسمانهوه دهنويى.

شهابستگ /-šahāb-, šehāb-، ها: / عربى/ فارسى/ اسم: بهردئهستتيره؛ گي ئاساره؛ بهردى ئاسمانى به هينديكى كه (تا ۲۰٪) ئاسنهوه.

شهادت / šahādāt ، ها: / عربى/ اسم: ۱. گهفایى؛ گهوايى؛ شايهتى؛ ستروقى؛ كار يان رهوتى گوا دان؛ گهفادان؛ گهوا دهى/ دای؛ ستوودان؛ ستوفه دان؛ ستووفدان ۲. كار و رهوتى شههيد بوون؛ گيان بهخت كردن.

شهادت دادن: گوادان؛ گوفادان؛ ستووفدان؛ ستوودان؛ ستووفه دان؛ گوايى دان؛ وهكوو شايهت له سهر رووداويكى بهرباس قسه كردن «حاضر در دادگاه شهادت بدهم؛ ئامدهم له دادگادا گهوا بدهم».

به شهادت رسيدن: شههيد بوون؛ گيان بهخت بوون؛ كوژران له ريگهى ئامانجى خۇدا.

شهادتنامه / šahādāt-nāme ، ها: / عربى/ فارسى/ اسم: ۱. گهوانامه؛ نووسراوهيى كه گهواى ديتراوه كان له مهه رووداويكى دياريكراودا دهردهبرى ۲. / قديمى/ پروانامه؛ ديپلوم.

شهادتين / šahādāt-eyn ، عربى/ اسم: / اسلام/ شاتيومان؛ شايه تيمان؛ شادمانه؛ شاده؛

شاده وتيمان؛ تيمان وشادهت؛ شادهت و تيمان؛ كار يان رهوتى گهوادان له سهر تاك و تهنيا بوونى خودا و پهيامهينهري حهزهرهتى موحهمهده به وتنهوى ئهم رستانه: «أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله».

شهامت / šahāmat ، ها: / عربى/ اسم: نازايهتى؛ بويرى؛ گوربزه؛ جهرهزه؛ غيرهت؛ دۆخ يا چۆنهت ي نه ترسان «اگر شهامت گفتنش را ندارى، بگذار من بگويم: ئەگەر نازايهت ي وتنيت نيە، بهێنلە من بێيێم».

شهياز / šahbāz ، ها: / اسم: شاباز؛ بالنده يه كى راو كهره له تيره ي باز، به چاوگه ليكى زهره و چرنۆك و دندوو كى به هيزه وه كه نزم دهفرى و ميۆينه كانيان گهوره تره: **شاهباز**؛ ترلان؛ طرلان

شهبانو / šahbānū ، ها: / اسم: شازن؛ شابانو؛ سهره ژهنى؛ سهره ژن؛ قهرايچه؛ هاوسه رى شا. **شهپر** / šahpar ، ها: / اسم: شبال؛ شاپه ر؛ شابالى مهل.

شهد / šahd ، عربى/ اسم: شيله: ۱. شيره؛ تراويكى شه كراويه كه له هيندى گياوه ههله ده چۆرى و ده بيته هۆى راكيشانى ميروو يان په له وه ران و له ئاكامدا گهرده پزىنى ۲. دۆشاو؛ شيره؛ گووشراوه ي ميوه، به تايهت خهست «شهد انگور: دوشاوى ترى» ۳. / مجازى/ ههنگوين؛ ههنگوين؛ ههنگفين؛ ههنگفى؛ رنگال ۴. رهواق؛ شهربه تى كه به هۆى زۆر كولانه وه، خهست بۆته وه «شهد مربا: رهواقى مرهبا».

شهدا / šohadā ، عربى/ جمع شهد شهپر / šahr ، ها: / اسم: شار: ۱. باژير؛ شههر؛ باژار؛ شارسان؛ شارستان؛ شارستين؛ ژينه واريكى گهوره، به خانوبه ره و دانيشتوانى زۆره وه (زۆتر له ۵۰۰۰ كەس) و ههروه ها دامه زراوه و ريخراوه گهلى ئاسووده يى و كارگيريه وه ۲. / مجازى/ خهلكى كه تيدا دهژين «با اين كارها شهر را بر عليه خود شوراند: بهم كارانه شارى له خوى

هورووژاند.

☐ شهر بازی: شاری یاری؛ کایه کو؛ شاری کایه؛ شوینیک به دامه زراوه و نامرزی پیویست بؤ گه مه و رابواردن، به تاییهت بؤ مندالان. شهر هرت: /مجازی/ شاری هه رکی - هه رکی؛ شاری هه رکه بؤ خوی؛ شاری بی قانون و بی سهره و بهره.

شهر آشوب^۱ /šahrāšūb/ : اسم. شه رناشووپ؛ ۱. /موسیقی/ نیوی به زمیک له مووسیقیای ئیرانیدا ۲. ناوی جوړیک شیعه سه بارهت به پیشه وهان و پیشه گهلی جوړاو جوړ. شهر آشوب^۲ : /دبی/ شارشییوین؛ شارانشیو؛ شیوه نه؛ پیشیله نه وتینه؛ کتکه نه فتینه. شهر بانی /šahr(e)bānī/ ، ها: /اسم. شارهوانی؛ ریکخواهیه کی چه کداری بؤ پاراستنی قانون و هیمنی شاران.

شهر بندان /šahrbandān/ ، ها: /اسم. گه ماروی شار؛ کاری دهوره دانی شار بؤ داگیر کردنی. شهرت /šohrat/ ، ها: /عربی/ اسم. ناوبانگ؛ شورته: ۱. دهنگ و ناو؛ نیوبانگ؛ ناف دهنگ؛ ناوازه؛ دهنگان؛ دؤخ یان چونیته نی به ناوبانگ بوون ۲. فامیلی؛ ناوی بنه ماله یی.

☐ شهرت دادن: /گفتاری/ دهنگ و دؤ داخستن؛ قیل و قال داخستن؛ قاو داخستن؛ بلاو کردنه وه؛ دهنگو داخستن «در شهر شهرت دادن» که قرار است کودتا بشود: له شار دهنگ و دویان داخست که بریاره کوودها بی. شهر داشتن: ناو دهر کردن؛ به ناوبانگ بوون؛ ناسیاو بوون؛ ناوبانگ دهر کردن؛ نامدار بیهی؛ ناو داخستن «به درستکاری و مردمداری شهرت داشت: به درووسکاری و خه لک دؤستی ناوی دهر کردبوو». ههروه ها: شهرت یافتن

شهرت پرست /šohratparast/ : /عربی/ فارسی | شهرت طلب

شهرت طلب /šohrat.talab/ ، ها: /ان: /عربی |

صفت. ئاوازه خواز؛ خوازیاری ناودار بوون.

ههروه ها: شهرت پرستی؛ شهرت طلبی

شهر دار /šahrdār/ ، ها: /ان: /اسم. شاره دار؛ شاردار؛ باژیرقان: ۱. به پئوه بهری مه زرینگه ی شاره داری «شهر دار کرمانشاه: شاره داری کرمانشان» ۲. /مجازی/ ئه ندائی له کوومه لیک (بنه ماله، خویندکارانی نووستنگه یه ک، به ندرکراوانی سلوولن) که به هه لباردن یان نؤره یی خزمه ته گشتیه کان وه نه ستؤ دهر گری.

شهر داری /šahrdārī/ ، ها: /اسم. شاره داری؛ باژیرقانی؛ ریکخواهیه بی که وه نه ستؤگری خزمه ته کانی نیو شار بی (وه ک درووس کردن و پاراستنی شه قامه کان و پارکه کان و خاوین کردنه وه ی شار و ...) .

شهر سازی /šahrsāzi/ ، ها: /اسم. شارسازی؛ کار یان رهوتی شار درووس کردن.

شهرستان /šahrestān/ ، ها: /اسم. شار؛ باژیر؛ شارستان، به شیک له پاریزگا، به ئاسایی بریتیه له یه ک یان چهن شار و شاروچکه و دیهاتی به ئاقاریوه.

شهرستانی /šahrestānī/ ، ها: /صفت. باژیری؛ شارستانی؛ پئوه نیدار یان سهر به شاره وه «لهجه ی شهرستانی: زاره وه ی شارستانی».

شهر فرنگ /šahrefarang/ ، ها: /فارسی/ از فرانسوی /اسم. ده زگای پیشاندانی نومایش له کوندا به شیوه ی ئۆده یه کی بچووکی گواستنی که تماشاچیه کان ده یانتوانی به چاو پئوه نان له رۆچنه کانی سهیری بکه ن.

شهرک /šahrak/ ، ها: /اسم. ۱. شاروچکه؛ شاروکه؛ باژیر ۲. شاره ک؛ کوومه له خانوویه ک به دامه زراوه گهلی شاریه وه (وه ک: ئاو، کاره با، ته له فوون؛ شه قام، و فروشگه و ...) به لام گچکه تر له شار و له بواری مه زرینگه ییه وه به شیک له شار.

شهرنشین /šahrnešin/ ، ها: /ان: /صفت.

شہلا /šahlā/: [عربی|صفت. ۱. چاوباز؛ کہ زال؛ چاوی کہ درشت و جوان بی. ۲. کال (بؤ چاو).

شہلہ /šahle/: [۹/|اسم. توپڑہہ زی چہوری لہ سہر گوشتی سوور (بیجگہ لہ دووگ): **شہرہ**

شہلہ وشہید /šahle-vo-šahîd/: [۹/|عربی|صفت. /گفتاری/ شہل وپہت؛ شہل وکوت؛ لہت وپہت؛ لہ کارکہوتوو بہ ہوی شہکہتی یان زیان دیتنہوہ.

شہناز /šahnâz/: [اسم. شہہناز؛ لہ ہہواکانی مووسقای ئیرانی؛ گۆشہیک لہ دہزگای شوور.

شہوات /šahavât/: [عربی|جمع **شہوت**

شہوانی /šah(a)vânî/: [عربی|صفت. ٹالوشی؛ گانہک (بؤ پیاو)؛ گانہکی/ زہنہک (بؤ زن) پیوہندیدار یان سہر بہ خواستی جنسیہوہ.

شہوت /šahvat/: **شہوات**؛ **شہوت**؛ [عربی|اسم. ٹالوش؛ ہاش؛ ئارہزوو/ حہز/ مہیل و خواستی زور، بہتایہت جنسی.

شہوت کلام؛ زورویژئی؛ فرہبیژئی؛ حہز بہ قسہی زور کردن.

شہوت انگیز /šahvatangîz/: [عربی/فارسی|صفت. ٹالوشاوی؛ ہوی ہاندانی خواستی جنسی. **شہوت پرست** /šahvatparast/: **شہوت**؛ [عربی/فارسی|صفت. ٹالوشن؛ ئوگرہتی زور بہ کردہوی جنسی.

شہوتران /šahvatrân/: [عربی/فارسی|صفت. بہ ٹالوش؛ زہنہک (بؤ پیاو)؛ حہشہری (بؤ زن)؛ ئہلور؛ شاوہتی؛ بہ حہز و کردہوی جنسی زورہوہ. **شہوت رانی**

شہود /šuhûd, šohûd/: [عربی|اسم. ۱. جمع **شہاد** ۲. ناگہداری راستہوخو و بی ناونج.

شہودی /šuhûdî, šohûdî/: [عربی|صفت. دیار؛ خویا؛ خویان؛ دیتنی؛ ۱. بہرچاو؛ دیاردہر؛ بہ تابیہتمہندی دیتران بہ چاو ۲. گونجاو بؤ تیگہیشتنی راستہوخو و بی ناونج.

شہوی /šahavî/: [عربی|صفت. ٹالوشی؛ شہوہتی؛ پیوہندیدار یان سہر بہ شہوہتہوہ.

شارنشین؛ باژیری؛ شاری؛ دانیشٹووی شار. **شہروہا**؛ **شہرنشینی**

شہروند /šahrvand/: **شہا**؛ **ہان**؛ [اسم. **شاروہر**؛ **شاروہمند**؛ **شارستانی**؛ **شارسانی**؛ **شاری**؛ **کہسی** کہ بہ خہلکی **شاریان** ولایتیک دپتہ ژمار و لہ مافی ویدا بہشدارہ. **شہروہا**؛ **شہروندی**

شہرہ /šahre/: **شہلہ** **شہرہ** /šohre/: [عربی|صفت. /**ادبی**/ بہناوبانگ؛ **ناودار**؛ **ناسراو**؛ **ناوہدہر** (بہ آزادی و مردمداری **شہرہ** بود؛ بہ نازادہیی و مرؤفدوستی بہناوبانگ بوو).

شہری /šahrî/: **شہا**؛ **ہان**؛ [صفت. **شاری**؛ **باژیری**؛ پیوہندیدار یان سہر بہ **شاروہ** (جوان **شہری**؛ **لاوی شاری**).

شہریار /šahrîyâr/: **شہا**؛ **ہان**؛ [اسم. /**ادبی**/ **شاریار**؛ **شالیار**؛ **شالیار**؛ **شا**؛ **پاوشا**؛ **پادشا**.

شہریاری /šahrîyârî/: [اسم. /**ادبی**/ **شاریاری**؛ **شالیاری**؛ **پاشایی**؛ **شایی**؛ **پادشایی**؛ **پاوشایی**؛ **پالشایی**.

شہریت /šahrîyyat/: (!) [فارسی/عربی|اسم. **شارستانیہتی**؛ **شارسانیہتی**؛ **دوخ یان چونیہتی** **شاربوون** و **ہہبوونی** تابیہتمہندیگہلی **شار** (آن روزہا **قروہ** اسمش **شہر** بود ولی **شہریت** نداشت؛ **ئہو** **رؤژانہ** **قوروہ** **ناوی شار** **بوو** بہلام **شارستانیہتی** **نہبوو**).

شہریور /šahrîvar/: [اسم. **خہرمانان**؛ **مشتاخان**؛ **شاریورہ**؛ **ئاخر مانگی** **ہاوین**؛ **مانگی** **شہشہمی** **سالی** **ہہتاوی ئیرانی** کہ ۳۱ **رؤژہ**.

شہریہ /šahrîyye/: **ہا**؛ [عربی|اسم. **مانگانہ**؛ **نرخی** کہ **لک** و **ہرگرتن** **لہ** **خزمہتگہلی** **دامہزراوہیک** **بؤ مانگیک** (یا **خو** **بؤ ماوہیک**، **ترمیک**، **سالیک**، ...).

شہسوار /šahsavâr/: **ہا**؛ **ہان**؛ [اسم. /**قدیمی**/ **شاسوار**؛ **سوارخاس**؛ **سوارچاک**؛ **شورہسوار**؛ **کہلہسوار**؛ ۱. **سواری** **جہنگی**؛ **سواری** **جہنگاوہر**؛ ۲. **شوالیہ**.

ریخۆلوه ده گاته هه موو جهستهوه.

شی ە / sey، ها؛ اشیا؛ /عربی/ اسم، شت؛ چت؛ چشت؛ چیش؛ چپو؛ تیش؛ تشت؛ ئەشت؛ ئەشته؛ ئاتک؛ ناها؛ ۱. بوونه وەری بئ گیان، به تایبەت ئەوێ که بگوێزێتهوه «شی کوچک؛ شی قیمتی؛ شتی چکۆله؛ شتی بایه خدار» ۲. /فلسفه/ ئەوێ بزانی، بناسری و له بارهیهوه بریار بدری.

شیب / šib، ها؛ /اسم، نشیو؛ لیژ؛ لیژیایی؛ لیژە؛ لهپ؛ خوێژ؛ سهرهولێژیایی؛ سهرهولێژی؛ سهرهوخواری؛ سهرهوخاری؛ سهرهواریی؛ سهرهوخواری؛ داخز؛ ئەندازە ی لادانی بهره خواری له ئاستی ئاسۆدا «از شیب رودخانه به طرف پایین سرازیر شدیم؛ له نشیوی رووباره کهوه بهره خواری هاتین».

▣ **شیب تند؛ لالیژ؛ تیژ؛ لیژی تیژ؛ خه شیتولک؛ خه شیقولک.**

شیددار / šībdār؛ /اسم، نشیو؛ لیژ (سطح شیددار؛ رووپه پری لیژ).

شیب راه / šībrāh؛ /اسم، لیژە پری؛ به شیک له ریگا که دوو ریگه ی بان و خواری ده گهیه نیته یه ک و لیژ و یه کلایه نه یه؛ شیب راهه

شیب راهه / šībrāhe؛ /اسم، شیب راه

شیبک / šībak؛ /اسم، خلیسکه؛ ره مپی؛ زووپه ریگی کانزایی لووس و لیژە بو سانا کردنه و ی بار کردن بان بار داگرتن له ماشینی باره بهر.

شیپسی / šīypsi؛ /روسی/ اسم، چاپ، قدیمی/ شیپسی؛ هه مۆریکی بچوکی کانزایی که پیتی چاپی پی هه لده گیرا.

شیپور / šeypūr، ها؛ /سریانی/ اسم، بۆریه؛ توتوک؛ که رنه؛ بۆری؛ شه پیوور؛ سازیکی بایی کانزایی، به شیوه ی لووله یه کی درێژ و چه ماوه که سهره که ی هه راهه و هیندیک کیل و دوگه می له سهره.

شهید / šahīd، ها؛ ان؛ شهید؛ /عربی/ اسم، شهید؛ شههیت؛ شهه ی؛ که سی که له ری خه بات بو ئامانجه کانی ده کوژری.

شهیر / šahīr؛ /عربی/ صفت، /دبی/ به ناوبانگ؛ ناودار؛ نامدار؛ ناسراو؛ به ناو؛ ناسیاگ؛ ناسیاو (شاعر شهیر؛ شاعیری به ناوبانگ).

شهیق / šahīq؛ /عربی/ اسم، ۱. هه ناسه؛ کار و ره وتی هه ناسه دان؛ هه ناسه هۆر کیشته ی / دای ۲. /قدیمی/ زه؛ زه ره؛ سهره؛ دهنگی گویدریژ.

شیاد / šayyād، ها؛ ان؛ /عربی/ صفت، چه تله مه؛ ده سپر؛ فیلباز؛ ته له که باز؛ داوباز؛ هه وقه باز؛ گغنی باز؛ گورگه؛ ساخته چی؛ قهلبه زهن؛ قهلبه زهن؛ گزیکار؛ خاوهر خووان ئۆگره تی به خه له تاندنی خه لکی بو قازانچی خۆ. هه ره ها؛ شیادی

شیار / šiyār، ها؛ /اسم، درز؛ ده رز؛ شوین؛ شیر؛ شووین؛ شه قار؛ شوین و له له؛ قلیش؛ گاز؛ تره که؛ تلیش؛ تلیشه؛ چالگه لی باریک و درێژ و نه ک زۆر قوول له رووپه پری شتیکیدا.

▣ **شیار زدن** شیار کردن

شیار کردن؛ کنایی/ شیف برین؛ هیل دانی زهوی بو کیلان؛ شیار زدن

شیاردار / šiyārdār؛ /اسم، شه قاردار؛ به درز؛ قلیشدار؛ درزدار.

شیارزنی / šiyārzanī؛ /اسم، کار بان ره وتی شیف برین؛ هیل دان «اگر شیارزنی این زمین تمام بشود، می توانیم نشاها را بکاریم؛ ئەگەر شیف برینی ئەم زهویه دوایی بیت، ده توانین شه تله کان بکیلین».

شیاطین / šayātīn؛ /عربی/ جمع شیطان

شیاع / šiyā؛ /عربی/ اسم، /دبی/ کار بان ره وتی بلاو بوونهوه؛ دهنگۆ داکه فتن؛ قوو داکه وتن.

شیاف / šiyāf، ها؛ /عربی/ اسم، شاف؛ پووشله؛ پووشله؛ ده زمانیکی قووچی بچووک و پتر پۆناویه که به تینی لهش ده توێتهوه و له

شېپورچى / šeypûrçi, ھا: ھان: / [اسرىانى / تركى]
 /سم. كەرەنچاچى؛ شەپپورچى؛ بۆريەژەن؛ كەسى
كە كارى ژەندى كەرەنايە.

□ **شېپورچى يازىد و طبال امام حسين بودن:**
/تعريض/ ھەلخواز و خەيان بوون؛ سەگى
دوولاوەر بوون؛ لەگەل دزا دز و لەگەل
کارواندا سەرقافلە بوون؛ بە کەرەویشک وتن
راکە و بە تاژى وتن بېگرە؛ ھاربىکارى کردنى
دوولايەنى پېشپىرکى.

شېپورە / šeypûrə, ھا: / [اسرىانى / فارسى] /سم.
پژانە؛ پزېنەک؛ ئامرازى يان بەشى لە
کەرەسەيەک بۆ پزاندنى تراو (وەک ئاوپزېنە)

شېپورى ^۱ / šeypûri, [اسرىانى /سم. شەپپوورى؛
گولە کاردوو؛ گولە کاردى؛ گولە ھاز؛ گولە خاز؛
گولئىكى ھەمە رەنگەى گەلاپانە، لە شەپپوور
دەکا.

شېپورى ^۲: صفت. شەپپوورى؛ كەرەنايى؛ كەرەنايى
«گل شېپورى؛ بوق شېپورى؛ گولى شەپپوورى؛ بۆقى
شەپپوورى».

شىخ / šeyx, ھا: شيوخ؛ مشايخ: / [عربى] /سم. شىخ؛
شەيخ؛ پير: ۱. سەرناوئىك بۆ ئەو كەسانە كە
مەلا يان دىندارن ۲. سەرۆكى ھۆزە
عەرەبىيەكان.

شىخ السفرا / šeyxosofarā, [عربى] □
مُقَدِّمُ السُّفَرَا

شىخك / šeyxak, ھا: / [عربى / فارسى] /سم.
سۆفيلە؛ سۆفيلەك؛ دەنكە تەزىيىچى جياواز لە
دەنكەكانى تر، كە لە ھەر تەزىيىچىكدا دوو
دەنكى وا بە مەودايەكى يەكسان لەوانى تر
ھەيە.

شىخ نشين / šeyxnešin, ھا: / [عربى / فارسى] /سم.
شىخ نشين؛ ھەرئىمى حكومەتى شىخە
عەرەبەكان.

شىخى / šeyxî, ھا: / [عربى] /سم. شىخى؛ ھەر
يەكە لە شوئىن كەوتوانى دەستەى ئايىنى

شىخىيە.

شىخىيە / šeyxîyye, [عربى] /سم. شىخىيە؛
تاقمىك لە موسولمانانى شىعەى دواز دە ئىمامى
كە خۇيان بە شوئىن كەوتوو شىخ ئەحمەدى
ئىحسايى (۱۱۶۶-۱۲۴۱ كۆچى-مانگى) دەزانن.

شىدا / šeydā, [آرامى] صفت. شەيدا: ۱. ھەوايى؛
ئاپتەر؛ گىرۆدەى ئەوينىكى شىتانه
۲. تووشىارى گىرۆدەى ئەويندارانە (وەك:
شادى، خەم، پەژارە و توورەيى) كە پەيتا-پەيتا بە
ھۆى دلدارى يان ئۆگرەتى زۆر بە كەسى يان
شىتەكەو بەدى دى ۳. /روانشناسى/ خوليا؛
مانياك؛ تووشىارى شىتى ماوەيى.

شىدائى / šeydāî, [آرامى / فارسى] □ **شىدايى**
شىدايى / šeydāyî, ھا: / [آرامى / فارسى] /سم.
شەيداى؛ ئاپتەرەى: ۱. ئەوينى شىتانه
۲. ھەيەجانى وىراى چالاكى زۆرى زەينى و
جەستەيى، كردهوئى شىپىز و بەرزەفەرى
۳. /روانشناسى/ خوليايى؛ شىتى ماوەيى *

شىدائى

شىر / šîr, /سم. ۱. شير؛ شوت؛ تراوى كە لە
لۆى مەمكى گواندارانى مېوينەو بۆ بژيوى
ساواكانيان دەدەلئ ۲. /ھا: ھان/ شير؛
گيانەو ھەرى گواندارى گەورەى گۆشتخۆر و
(زۆرتەر) شەو راو، بە پېستى گەنمى، كلكى دريژ
و گولئىنگدار، نيرەكەى بە يالى چرى رەش يان
قاوہيى تۆخوہ، كە لە ناوچەگەلى ئاواق يان
كوئستانى (قاميشەلان، ميشەلان، زىوارى
لېرەواران) ولاتانى گەرمەسىرى، بەتايەت لە
ئافرىقادا دەزى ۳. /نجوم/ شير؛ ئەسەد؛ وئەنى
پېنجەم لە وئە گەردوونىەكان: اسد ۴. /ھا/
شير؛ شيرە؛ شىراو؛ موسلوخ؛ بەلوغە؛ ئامرازىك
بۆ بەردان و بەستنى تراوى كە لە لوولە، دەفر
يان خەزىنەيىكدايە ۵. شير؛ ئەو ديوەى سكە
كە وئەنى پيوەيە، بەرامبەرى خەت ۶. /گفتارى/
شيلە؛ شير؛ شيرەى گيا و دار ۷. /مجازى/ دلير؛

سهره‌بهره‌ی کاریک (با مرگ پدرش شیرازه‌ی کارها از هم کسخت و کار بچه‌ها به گدایی کشید؛ به مردنی باوکی پدتی کاریان پسا و منداله‌کان که‌وتته سوال کردن).

شیرافکن / šīrafkan /: صفت. شیرگر؛ شیرکوزه؛ زور دلیر و به‌هیز (جوان شیرافکن: لاوی شیرگر).
شیر اندام / šīrandām /: صفت. /مجازی/ زنتؤل؛ که‌له‌گه‌ت؛ تی‌کسمراو؛ تی‌سسمیرباگ؛ خاوه‌ن جه‌سته و شان و باهوی به‌هیز.

شیربان / šīrbān /: ها. /ان. /اسم. شیره‌وان؛ که‌سی که نه‌رکی راگرتن و پاراستنی شیری وه‌ه‌ستوه (له باخی وه‌حش، سیرک و ... دا).

شیربرنج / šīrberenc /: اسم. شیربرنج؛ برنج به‌شیر؛ شوتین؛ خوراکی که له کولاندنی برنج له نیو شیردا دروست ده‌بی.

شیر بها / šīrbahā /: اسم. قه‌لن؛ قه‌لند؛ قه‌ره‌ن؛ قالان؛ که‌لن؛ شیربایی؛ شیروایی؛ نه‌خت؛ پاره یان مالی که زاوا (یان بنه‌ماله‌که‌ی) له کاتی زماوه‌نددا ده‌بی بیدن به بنه‌ماله‌ی بووک.

شیر پاک خورده / šīrepāxorde /: ها. /صفت. /کنایی/ حه‌لال‌زاده؛ توخوم باوک خوه‌ی؛ به‌شه‌ره‌ف و دروستکار.

شیرپنیر / šīrpanīr /: ها. /اسم. به‌ناشوانه؛ نانه‌شوانه؛ رۆنپاسه‌گیا؛ سو‌تیچکه؛ که‌وله‌گیا؛ شیرگرستین؛ گیابینکی نالیکی به لاق و پوی زبر و بلاو، گه‌لای باریک و به‌ن‌اسا، گولی وردی زهرد و به‌ری وشک و بونی هه‌نگوین و ماکیکی وه‌ک هه‌وینی په‌نیر که شیر ده‌گرستینی و هه‌روه‌ها بۆ دهرمانیش ده‌شی.

شیرتوشیر / šīrtūšīr /: صفت. /تعریض/ گورگ و تاو؛ هه‌رهمه‌گول‌خار؛ که‌ربازار؛ که‌س له‌که‌س؛ بی‌خاوه‌ن (با رفتن مدیر قبلی وضع مدرسه خیلی شیرتوشیر شد؛ به چوونی سهرؤکی پینشوو دؤخی قوتابخانه‌که بوو به گورگ و تاو).

شیرجه / šīrce /: ها. /اسم. گوب؛ چراویلی؛ لوور؛

گو‌تیچکه؛ خه‌ی نه‌دان به‌گویره‌ی کاری پی‌سپنردراو ۲. خهرمانی هیوا ههر کا بوون؛ به‌ته‌مای پر و پووج بوون؛ بی‌خو به‌ته‌ما بوون.

شیر خوردن: ۱. شیر خواردنه‌وه؛ شیر خواردن؛ شو‌ت وارده‌ی ۲. شیره‌خور بوون؛ به‌ر مه‌مکه بوون؛ شو‌ته‌وه‌ر بیه‌ی ۳. شیر خواردن؛ شیر وارده‌ی (خرگوش را شیر خورد؛ که‌رویشکه‌که شیر خواردی).

شیر دادن: شیر دان؛ شیر داین؛ شو‌ت ده‌ی/ دای: ۱. به‌ره‌هم هینانی شیر (هر یک از گاوها ۳۰ لیتر شیر می‌دادند؛ ههر کام له مانگا‌کان ۳۰ لیتر شیریان ده‌دا) ۲. گوش کردن؛ به‌مندالیک شیر دان (داشت بچه را شیر می‌داد؛ خهریک بوو شیر ی دده‌ا به‌منداله‌که).

شیر دوشیدن ۱

شیر شدن: /کنایی/ شیرگیر بوون؛ شیر بوون؛ شیره بوون؛ بی‌باک و ئازا بوون. هه‌روه‌ها: **شیر کردن**

از شیر گرفتن: له شیر برپنه‌وه؛ له شیر گرتنه‌وه؛ شو‌ته‌نه برپه‌یوه؛ خوراک دان به‌مندال له جیاتی شیر (بچه را در هجده ماهگی از شیر گرفت؛ منداله‌که‌ی له هه‌ژده مانگیدا له شیر برپه‌وه).

شیر آلات / šīrālāt, šīr'ālāt /: فارسی/عربی/اسم.

شیر-۴

شیرابه / šīrābe /: ها. /اسم. شيله؛ شیلوه؛ شیلی؛ شیره؛ ئاووک؛ شیره‌ک؛ تراویکی بی‌ره‌نگ یان شیر ی رهنکه که له هه‌ندئ گیاهه ده‌ده‌لی.

شیرازه / šīrāze /: ها. /اسم. تابه‌ن؛ شیرازه؛ شیراز؛ شلاله؛ برؤش: ۱. دروومانی لاپه‌ره‌ی کتیب یان ده‌فته‌ر ۲. تابه‌نیک که لاپه‌ره‌گه‌لی کتیب پی‌که‌وه ده‌به‌ستی.

☐ **شیرازه کاری گسیختن** / گستن: /کنایی/ په‌تی کاریک پسان؛ له نیو چوونی ریک‌وپییکی و

بۆ شیر تهرخان کراوه.

شیردریایی /šīredaryāy/ شیر دریایی، شیر

شیردل /šīrdel/ ها؛ ان؛ صفت. /مجازی/ دلشیر؛ ئازا؛ بویر؛ وره دار؛ به وره؛ نه ترس؛ گه پراس؛ میرخوز؛ دلیر؛ میرخاس؛ عه گید؛ بی باک؛ زاتدار. **شیردوش** /šīrdûš/ ها؛ اسم. شیردوش؛ ۱. ئامرازی شیر دوشین ۲. شوت دوشه؛ بیره دوش؛ بیرقان؛ بیربان؛ بیر؛ که سی که کاری شیر دوشینه.

شیرده /šīrdeh/ صفت. شیردهر؛ شیر؛ شیرا؛ به شیر؛ توانا له بهرهم هینانی شیر به لوگه لی گوانیه وه «گاو شیرده؛ مانگای شیردهر».

شیردهی /šīrdehî/ اسم. شیردهری؛ ۱. کار یان رهوتی بهرهم هینانی شیر له لایهن گیانه وهری میوه «شیردهی همزمان با زایمان آغاز می شود؛ شیردهری هاوکات ده گهل زاینیدا دهست پینده کا» ۲. کار یان رهوتی شیردان به منداال «شیردهی به وسیله ی پستان مادر یا شیشه ی شیر، هر سه ساعت یک بار؛ شیردان به مهمکی دایکوهه یان به شووشه شیر، هر سه ساعات جاری».

شیرریز /šīrrîz/ ها؛ اسم. شیردان؛ جیگه ی شیر؛ تۆنگیکی چکۆله بۆ دانان له بان سفره و کردنه ناو فجانای شیر.

شیرزاد /šīrzād/ اسم. چه شنی جلیشین که له بهرهمهینانی پهنگدا به کهلک دی.

شیرزن /šīrzan/ ها؛ ان؛ اسم. /مجازی/ شیره زن؛ شیره زنی؛ سهره زن؛ زنی دلیر و نه ترس.

شیرسوز /šīrsûz/ صفت. شیرمرده؛ شیرسووتوو؛ دالگوشت و لاواز له بهر کهم شیر و له سهردهمی شیرخۆره بیدا.

شیرشکری /šīrşekarî, šīrşakarî/ /فارسی/ سنسکریتا /اسم. پهنگی سپی ئامال زهره. **شیرشکری** ۲: صفت. به پهنگی سپی ئامال زهره.

به تهوژم له سهررا هاتنه خوار، به شیوهیی که دهست وسهر بهرهمو خوار بی.

شیرجه رفتن: گوژین؛ گوپ دان؛ لوور بوونه وه؛ چراویلی لوهی؛ له بهرزیه وه بازدان «شیرجه رفت توی آب؛ گوپی دا بۆ نیو ئاوه که».

شیرخشت /šīr(xe)šešt/ اسم. شیرخشت؛ گزگه توولین؛ تووله گزی؛ ۱. پنچکه گیایه که له تیره ی گوله سووره ۲. ماکیکی شه کراوی که له گیاهدا ده چۆری و بۆ رهوان کردنی سک باشه.

شیرخه /šīrxat/ [عربی/فارسی] شیرخايط **شیرخوار** /šīrxār/ ها؛ ان؛ صفت. شیرخۆره؛ شیرخه وه ره؛ بهرهمه مکانه؛ بهرهمه مکان؛ مهمله ده می؛ مه مک خۆر؛ مه مکه خۆره؛ مه مک مژ؛ شیرخۆر؛ شیرقه خار؛ شۆته وه ر (بۆ کوپ)؛ شۆته وه ره (بۆ کچ)؛ شیرمژ؛ مندالی شیرخۆره؛ ۱. خاوهن ته مه نی که متر له دوو سالان (سه بارت به مروه) ۲. خاوهن خوو یان تایبه ته مندی شیر خواردن له باتی خۆراک.

شیرخوارگاه /šīrxārgāh/ ها؛ اسم. داینگه؛ دامه زراوه یه که بۆ پاراستن و راگرتنی مندالانی شیرخۆری بی سهرپهرشت.

شیرخوارگی /šīrxāregî/ اسم. شیرخۆری؛ ماوه یه که له ژبانی گیانداری گواندار له کاتی له دایک بوونه وه تا ئه و کاته ی له شیر ده بریته وه (له مروه به ناسایی تا دوو سالان).

شیردار /šīrdār/ ها؛ اسم. شیردار؛ داریکی لیره واری به کۆته ریه کی لووس، گه لای په نجه یی و چۆی سپی شیهلداره وه؛ آج؛ آج

شیردان /šīrdān/ اسم. ۱. شیلوا؛ شیلوک؛ شیلایک؛ شیلافه؛ شیلایک؛ شیلایک؛ فرسک؛ فریشک؛ پاژی چوارم و به شی سهره کی گه ده ی کاویژکه ران، به لیواریکی نه ستور و چیناوی که ریخۆله ی به شویندا دیت ۲. شیردان؛ جی شیر؛ سه تل یان ههر شتی که

خواردنی شیر (بۆ شیرە خۆران) «بچه كاملاً شیرمست شده بود و داشت می خندید: مندا له كه ته‌واو شیرمه‌س ببوو و پینده‌كه‌نی».

شیرموز / širmowz, širmo:z / اسم: شیرمه‌وز؛ جۆریك ئاومیوه تیکه‌لاوی مه‌وز و شیر و شه‌که‌ر.

شیروانی / šîrvānî / ها: / اسم: شیروانی؛ جۆریك میچی لیژ پتر له په‌ره‌ی ناسکی ئاسن. هه‌روه‌ها: شیروانی‌ساز: شیروانی‌کوب

شیر و خورشید / šîr-o-xoršîd / اسم: نه‌خشی شیریکی راوه‌ستاو كه شمشیریکی له ده‌ستدایه و هه‌تاو پیکش له پشت سه‌ریه‌وه ده‌دره‌وشیته‌وه و تا پیش پا‌ه‌پینی ئیران، نیشانی په‌سمی ده‌وله‌تی ئیران بوو.

شیر و خورشید سرخ: ناوی پیشووی هه‌یقی سوور له ئیراندا.

شیره / šîre / اسم: ۱. دۆشاو؛ دۆشا؛ دمس؛ شۆک؛ خوشاف؛ ئاوگ؛ شیراوگ؛ شیلایه؛ جه‌لاقی؛ ئاوی میوه‌گه‌لی شیرین كه كولاون «شیره‌ی انگور؛ شیره‌ی خرما؛ دۆشاوی ترئ؛ دوشاوی خرما» ۲. «گیاه‌شناسی» شیله؛ شیره؛ شیلی؛ تراوی كه له نیو ساقه‌ته‌ی روه‌کاندا له گه‌ردایه «شیره‌ی پرورده؛ شیله‌ی په‌روه‌رده» ۳. «فیزیولوژی» شیله‌ی ریخۆله و گه‌ده؛ تراوی ناو ریخۆله‌یان گه‌ده‌ی مۆرغه‌داران «شیره‌ی گوارش؛ شیله‌ی هه‌رسه‌ک» ۴. شیره؛ ماکیکی سه‌که‌ره كه له کولاندنی سووتکه‌ تریاک دروست ده‌کرئ «روزی یک مثقال شیره می‌کشید: هه‌موو رۆژی مسقالی شیره‌ی ده‌کینشا» ۵. «مجازی» رینج؛ گوشیه؛ رپوال؛ گووشراوه و داچۆراوی هه‌ر شتیک.

شیره‌ی انگور: دۆشاب؛ دۆشاو؛ دوشاف؛ شۆک؛ شووکه؛ مۆت؛ دمس؛ مووتی؛ مۆتی؛ شیره‌ی ترئ.

شیره‌ی بالارونده شیریه‌ی خام

شیره‌ی پرورده: «گیاه‌شناسی» شیریه‌ی كه پاش

شیر فروش / šîrfurûš / ها: / ان: / صفت. شیرفروش؛ شۆتوره‌ش؛ که‌سێ که کاری فرۆشتنی شیر. هه‌روه‌ها: **شیرفروشی**

شیر فهم / šîrfahm / فارسی / عربی / صفت. / مجازی، گفتاری / فامینراو؛ فامیاگ؛ حالی؛ به تیکه‌یینیکی دروست و ته‌واو له مه‌ر بابه‌تیکه‌وه.

شیر فهم شدن: «مجازی، گفتاری» فامین؛ فام کردن؛ حالی بوون؛ به باشی له بابه‌تیک تیکه‌یشتن «وقتی فهمیدم شیر فهم شده روانه‌اش کردم: کاتیک زانیم فامی به‌ریم کرد بڕوا».

شیر فهم کردن: «مجازی، گفتاری» فاماندن؛ تیکه‌یاندن؛ حالی کردن؛ به باشی له بابه‌تیک تیکه‌یاندن.

شیر کاکائو / šîrkākāû / فارسی / فرانسوی / اسم. شیر کاکاهوو؛ تیکه‌لاوی شیر و شه‌که‌ر و کاکاهوو بۆ خوارده‌نه‌و.

شیر گنجشک / šîregoncešk / اسم: «جانورشناسی» سه‌وزه‌که‌وا؛ کاسکینه؛ دار کونکه‌ره؛ داره‌سمه؛ که‌نه‌سمه؛ دار ته‌قینه؛ بالنده‌ییکی له کۆتر گه‌وره‌تر و په‌نگامه‌یه له کونی دره‌ختدا ده‌ژێ، بۆق و مارمیلکه ده‌خوا، بالی درێژه و له کاتی فریندا ته‌قله‌ لیده‌دا.

شیر گیاه / šîrgiyāh / ها: / اسم. شیر هه‌له‌ز؛ خورایلک؛ خوشیلک؛ شیرمار؛ روه‌کیکی جۆراو جۆره به گه‌لائی ته‌ستوره‌وه كه شیراویکی ژه‌هراوی هه‌یه و بۆ ده‌رمان ده‌شئ.

شیرمال / šîrmāl / نان شیرمال، نان **شیرماهی** / šîrmāhi / ها: / ان: / اسم. شیرماسی؛ شیریه‌ی ده‌ریا؛ جۆریك ماسی ئاوی شۆره و درێژی تا میتریك ده‌بی: **ماهی شیر**

شیرمرد / šîrmard / ها: / ان: / اسم. «مجازی» شیریه‌پیاو؛ شیریه‌پیاگ؛ که‌له‌پیاو؛ مه‌رخوز؛ پیاوی ئازا؛ گه‌رناس.

شیرمست / šîrmast / صفت. شیرمه‌س؛ شیرمه‌ست؛ تیرشیر؛ تیروته‌سه‌ل به‌هوی

شیره‌پزخانه / šīrepazxāne، ها:/اسم.
شیره‌چی‌خانه؛ دوشاوخانه؛ کارگه‌یه‌ک که
شیره‌ی میوه‌ی تیدا ده‌کولینن.

شیره‌کش‌خانه / šīrekešxāne، ها:/اسم.
شیره‌کیش‌خانه؛ شیره‌خانه؛ جیگه‌یه‌ک که
شیره (و تریاک)ی تیدا ده‌کیشن.

شیری ^۱ / šīrī /، اسم. ۱. شیرفروش؛ شوت وره‌ش؛
کەسێ که شیر ده‌فروشی ۲. شیر؛ ره‌نگی
سپی ئامال زەردی زۆر کال. هه‌روه‌ها:
شیری‌رنگ

شیری ^۲: صفت. شیر؛ ۱. پیوه‌نیدار یان سەر
به شیر (غده‌ی شیر؛ مواد شیر؛ لوی شیر؛
ماکی شیر) ۲. شیرای؛ تیکه‌ل به شیر
(شکلات شیر؛ شوکولاتی شیر) ۳. به ره‌نگی
شیری ۴. شیره‌خور؛ شیرخوهر؛ شوت‌ه‌وهر؛
به‌رمه‌مکان؛ مه‌مکه‌خور؛ مه‌مله‌ده‌می؛ شیرفه‌خار
۵. شیرمزی؛ پیوه‌نیدار به کاتی شیرخۆره بوون
(دندان شیر؛ ددانی شیر) ۶. [گفتاری] شیرده‌ر
(گو شیر؛ مانگای شیر).

شیر یاخط / šīryāxat / (فارسی/عربی/اسم. شیر و
خه‌ت؛ شیران‌خه‌ت؛ به‌رزیلان؛ ئەسکەمله؛ جۆری
کایه یان گرپوه به شیوه‌ی هه‌لخستنی
سکه‌یه‌ک و له پێشگوتنی ئەوه‌ی که به کام لادا
ده‌که‌وێ: شیر-خط

□ شیر یاخط انداختن: شیر و خه‌ت‌کردن؛ شیر و
خه‌ت خستن (شیر یاخط انداختیم؛ شیر آمد و او
برنده شد؛ شیر و خه‌تمان کرد؛ شیر هات و ئەو
بردیوه‌و).

شیرین ^۱ / šīrīn /، صفت. ۱. شیرین؛ شیرن (چای
شیرین؛ چایی شیرین) ۲. [مجازی] خوش؛ وه‌ش؛
دلخواز؛ دلگه‌ر؛ وه‌به‌ردل؛ جوان (سخن شیرین؛
خواب شیرین؛ قسه‌ی خوش؛ خوی خوش).

□ شیرین کاشتن: [مجازی] گاله‌کردن؛ گاله/
سکه پیکردن؛ کاریکی چاک و بی‌گرفت
ئه‌نجامدان (دروازه‌بانشان انصافاً شیرین کاشت:

پالافتن و خوشه‌بوون به‌هوی کاریگه‌ری
تیشکه‌وه به‌ره‌م دی و له ناو گیادا وه‌گه‌ر
ده‌که‌وێ.

شیره‌ی خام: [گیاه‌شناسی] ئاوکی به‌رزه‌پۆ؛ ئاو
ماکی جۆراوجۆر که به‌هوی ریشوووه
هه‌لده‌کیشری و به لقدا ده‌چیته لاسکه‌وه:
شیره‌ی بالارونده

شیره‌ی روده: [فیزیولوژی] شیره‌ی ریخۆله؛
تراوی که له خانگه‌لی ده‌ور و به‌ری ریخۆله‌ی
مۆرغه‌دارانه‌وه ده‌ده‌لی و له گوانداراندا
له‌خۆگری ئانزیمگه‌لی جۆراوجۆره.

شیره‌ی گوارش: [فیزیولوژی] هه‌ر یه‌که له‌و
تراوانه له ئەندامگه‌لی کۆندامی هه‌رسه‌کی
مۆرغه‌دارانه‌وه ده‌ده‌لیت و له‌خۆگری
ئانزیمگه‌لی جۆراوجۆره.

شیره‌ی لوزالمعدة: [فیزیولوژی] تراوی که له
له‌وزه‌لمیعه‌وه ده‌ده‌لی و ده‌رژیته
دوانزه‌گریوه.

شیره‌ی معدة: [فیزیولوژی] شیره‌ی گه‌ده؛ تراوی
که له‌لووه‌کانی گه‌ده‌وه ده‌ده‌لین و له
گوانداراندا له‌خۆگری ئانزیمگه‌ل و ئەسید
کولوریدریکه.

شیره‌ی هسته: [زیست‌شناسی] ئەو به‌شه‌له
ناوکه‌ی سیلول که تراوه.

□ شیره‌ی چیزێ را کشیدن: [کنایی] گیان شتی
ده‌ره‌ینان؛ گیانی شتی‌ک کیشن؛ شیره‌ی
گیانی شتی‌ک هه‌لمژین؛ نزی شتی‌ک چین؛
نز له شتی برین؛ هه‌موو ماک و مافی به
که‌لکی شتی‌ک لی ده‌ره‌واردن.

شیره‌ای / šīrē'i /، ها:/صفت. ۱. شیره‌یی؛
به‌کاربه‌ری شیره‌ی تریاک ۲. تریاکی.

شیره‌پز / šīrepaz /، ها:/صفت. دوشاوگر؛
شیره‌چی؛ کاموک؛ دوشاوساز؛ دمس چیکر؛
کەسێ که کاری چێ کردنی شیرە‌ی میوه‌یه.
هه‌روه‌ها: شیره‌پی

گولیره که یان به راستی گاله ی کرد.

شیرین ^۱: قید. [گفتاری] / ۱. راست؛ راس؛ ریک؛ تهخت و تهواو [او پنجاه سال را شیرین داشت: ریک په نجا سالی دهبوو] ۲. باش؛ لهبار؛ جوان؛ به جوریکی دلخواز یان زور چاک [خانه را شیرین فروختیم: خانووه که مان باش فروشت].

شیرین بیان / šīrīnbayān / ها: / اسم. شیرین به لهک؛ میلوک؛ به لهک؛ هه کوک؛ مه کیک؛ مه کوک؛ میکووک؛ میکووک؛ میمووک؛ مه لیم؛ مه لیم؛ روه کیکی قنجی کیوی پایا له تیره ی نوکان، به به رزایی متر و نیوینک، قهد و گهلای شیلادی، گولی سپی، بنهوش یان مهیله و شیریی، ریشه ی دریژ و شیرینه وه که بو دهرمان و دروست کردنی کولاش که لکی لیوه ده گرن * سوس

شیرین پلو / -polow / šīrīnpolo: / اسم. شیرین پلاو؛ جوریک پلاو که زورتر به گوشتی مریشک، مره بای خه لال نارنج (یان پرتقال)، خه لال بادام، خه لال پسته، ره واقی شه کهر، رۆن و زافهران دروستی ده کهن.

شیرین زبان / šīrīnzabān / صفت. [مجازی] زمان شیرین؛ زمان شیرین؛ خوش زوان؛ خوش زوبان؛ قسه خوش؛ ده فخورش؛ زمان خوش؛ زار خوش؛ ده فتهرم؛ دهم پاراو؛ وته پاراو؛ قسه پاراو؛ خوش دهم و زمان.

شیرین زبانی / šīrīnzabānī / ها: / اسم. [مجازی] زمان شیرینی؛ قسه خوشی؛ ده فخورشی؛ دهم پاراوی؛ خوش زوانی؛ زمان خوشی؛ زار خوشی؛ چونیته تی قسه کردن به ئاهه ننگ و شیوه به کی دلگروه [دخترشان تازه زبان باز کرده بود و مرتب شیرین زبانی می کرد: کچه که یان تازه زمانی گرتوو و له په ستا زمان شیرینی ده کرد].

شیرین سخن / šīrīnsoxan / صفت. [مجازی] وته پاراو؛ قسه جوان؛ وته جوان؛ شه کرشکین؛ قسه پاراو؛ زمان پاراو [شاعر شیرین سخن: شاعیری

وته پاراو].

شیرین عقل / šīrīnaql- 'aql / فارسی/ عربی/ صفت. [مجازی، گفتاری] بی ئاومز؛ گیل؛ سایلوح؛ کانا؛ دواکه و تووی زهینی.

شیرین کاری / šīrīnkārī / ها: / اسم. [مجازی] شیرین کاری؛ کاریکی سهرنج راکیش، دلگر یان سهرسوورینه ر. هه روه ها: شیرینکار

شیرینی / šīrīnī / اسم. شیرینی؛ شیرینی: ۱. دۆخ یان چونیته تی شیرین بوون [بین شیرینی اش خوب است؟ بزانه شیرینه که ی باشه؟] ۲. یه کیک له چوار چیژی سهره کی که به بهشی پییشه وه ی زمان هه ست ده کری (وه ک چیژی ماکی شه کری) ۳. /ها: جات/ چهره ی چیکراو له ماکه شه کریه کان، به تاییه ت ئه وه ی له ئارد، ماکی شه کری، رۆن یان که ره یه ۴. ئه وه ی که (له دیاری و خواردمه نی) به بۆنه ی به ریوه چوونی کاریک یان رووداویکی خوشه وه به خزم و دۆستانی ده دن «کی می خواهی شیرینی عروسیات را بدهی؟» که ی ده ته وئ شیرینی گو فنده که ت بده ی؟ ۴. هه روه ها: شیرینی دادن؛

شیرینی گرفتن

□ شیرینی کسی را خوردن: [کنایی] شیرینی که سیک خواردن؛ بوونه ده گیران؛ به بۆنه ی ولامدانه وه و په سندر دنی بووک له زاوا، ری و ره سمی شیرینی خوران ریک خستن [شیرینی سارا را برای آزاد خوردند: شیرینی

سارایان با نازاد خواردوه]: **شیرینی خوران** **شیرینی پز** / šīrīnīaz / ها: / اسم. شیرینی په ز؛ شیرینی لین؛ قه ناد؛ که سی که کاری دروست کردنی شیرینه.

شیرینی پزی / šīrīnīpazī / اسم. شیرینی په زی؛ شیرینی لین؛ ۱. کار و ره وتی شیرینی دروست کردن ۲. /ها: کارگه یه ک که له ویدا شیرینی دروست ده کهن.

شیرینی جات / šīrīnīcāt / فارسی/ از عربی/ جمع

شیرینی

شیرینی خوران / šîrînîxorān / اسم.
شیرینی خوران؛ شیرینی خوره‌ان؛ زه‌ماخوا؛
رئ‌ورهمی که دوی وه‌لامی خوازینی و بهر
له‌ماره برین به‌رپوه ده‌چی و زاوا بۆ مالی
هاوسه‌ری داهاتووی شیرینی ده‌نیری و له‌ویدا
جه‌ژنیک ریک‌ده‌خهن «دیروز شیرینی خوران دختر
سارا خانم بود: دویئ شیرینی خورانی کچه‌که‌ی
خاتوو سارا بوو».

شیرینی خورده / šîrînîxorde / صفت. دیاریکراو؛
نیشانکراو؛ ده‌زگیراندار؛ ناوبریاگ بۆ زه‌ماوه‌ند
ده‌گهل پیاوینکا «شیرینی خورده‌ی پسر کدخداست:
دیاریکراوی کوری کویناخه».

شیرینی فروشی / šîrînîfurûšî / اسم.
شیرینی فروشی؛ قه‌نادی: ۱. کار و باری
شیرینی فروشتن ۲. /ها/ دووکانی قه‌نادی؛
دووکانی شیرینی فروشی.

شیزوفرنی / šîzofernî / آلمانی
اسکیزوفرنی

شیت / šîst / [؟] / اسم. ئه‌رده‌وال؛ هه‌رده‌وال؛
جۆرئ به‌ردی په‌رمه‌به‌ره‌ی وه‌کوو پووله‌که.

شیشان / šîša'an / ها/ /عربی/ اسم. دارچیکی
گچکه له‌تیره‌ی گه‌ز، به‌لاسکی راست، گه‌لای
چکۆله‌ی پووله‌که ئاسای شین و گولی ئالی
هیشووویه‌وه که زۆرتر له‌قه‌راخ رووباراندا
ده‌روئ.

شیشک / šîšak / اسم. شیشه‌ک؛ شه‌ک؛ په‌زی
که‌م ته‌مهن تا یه‌ک سالان.

شیشکی / šîšakî / اسم. /ستهجن/ شیر؛ شیر؛
شر؛ فت؛ جرت؛ عه‌فته؛ چورت؛ زرت؛ جرت؛
ده‌نگی وه‌ک ده‌نگی بای زگ، که به‌نیشانه‌ی
سووکاه‌تی و تیز پی کردن به‌ده‌م ده‌ریدینن.

شیشکی بستن: شیر داه‌بشتن؛ جرت/ جر
لیدان؛ شیر لیدان؛ شیر ئاسه‌یره؛ ده‌نگی شیر
به‌لیو ده‌ره‌ینان «وقتی از خیابان رد شد، برایش

شیشکی بستند: کانی به‌خیاباندا رویشته، شیریان
بۆ داه‌بشت».

شیشلیک / šîšlik / ها/ /ترکی/ اسم. که‌واویکی
پتر له‌گوشتی راسته‌ی په‌ز یان گا.

شیشه / šîše / ها/ /اسم. شیشه؛ شووشه؛ شیشی؛
شووشه؛ مینا؛ جام؛ وه‌نه‌دیک؛ گه‌زگه‌:

۱. ماکیکی ره‌ق، تورت و بی‌بیجمه و له
سروشتدا به‌دی دئ ۲. رووپه‌ریکی ریک له‌و
جنسه که بۆ دابین کردنی رووناکي له‌سه‌ر
ده‌لاقه یان روچنه‌دا دایده‌نن «شیشه‌ی پنجره؛
شیشه‌ی ماشین؛ شیشه‌ی ده‌لاقه؛ شووشه‌ی ماشین»
۳. ده‌فرئ له‌و ماکه بۆ پاراستن و راگرتنی
شتیک «شیشه‌ی عطر؛ شیشه‌ی دارو؛ شیشه‌ی عه‌تر؛
شووشه‌ی ده‌وا» ۴. ئامرازیکی درووسکراو له‌و
ماکه «شیشه‌ی چراغ؛ شیشه‌ی عینک؛ شووشه‌ی چرا؛
شیشه‌ی چاولکه».

شیشه‌ی آبداده شیشه‌ی نشکن

شیشه‌ی آتسخوار شیشه‌ی نسوز

شیشه‌ی آتشفشان: شووشه‌ی گرکان؛ گه‌زگه‌ی
گرکان؛ شووشه‌یه‌کی سروشتیه که له‌سارد
بوونه‌وه‌ی خیرای گرکان به‌دی دئ.

شیشه‌ی اسفنجی: شیشه‌ی هه‌وری؛ ماکیکی
شیشه‌یی ره‌ش، لیل، سووک، چنوپه‌مه‌ئاسا و
و به‌رگری گه‌رما، که له‌گر پیدانی گه‌ردی
شووشه ده‌گهل که‌ربوندا دروست ده‌بی.

شیشه‌ی اطمینان/ایمنی: جۆرئ شیشه‌ی
دوولۆیه که له‌نیویدا په‌ره‌یه‌کی پلاستیکی
روونیان داناه تا ئه‌گه‌ر شکا، بلاوه نه‌کا.

شیشه‌ی جام: جام؛ مینا؛ شووشه‌ی ده‌رگا و
ده‌لاقه؛ شیشه‌ی ته‌خت که بۆ روشنایی گرتن
به‌کار دئ.

شیشه‌ی چراغ: بله‌ور؛ مالچرا؛ پیران؛
شووشه‌چرا؛ شیشه‌چرا؛ شیشه‌چراوی؛
گرداڤوشی چرا؛ گرۆقه‌ریکی شیشه‌یی که بۆ
په‌خشانندی تیشکی چرای نه‌وتی یان گاز

سووت، له سه‌ریه‌وه دایده‌نین.

شیشه‌ی رنگی: شیشه‌ی رهنگی؛ شووشه‌ی رهنگامه؛ شیشه‌یی که له گهل ماکیکی رهنگی تایه‌تیدا تیکهل کراوه و شته‌کانی پشتی به‌و رهنکه ده‌بینرین.

شیشه‌ی سرب: شووشه‌ی سربی؛ جوړه شیشه‌یی له سیلیکاتی سرب که له ئامیره نووریه‌کاندا به کار دیت.

شیشه‌ی شیر: شیشه‌ی شیر؛ شووشه‌ی شیر؛ شیشه‌ی شووت؛ شیرمژه؛ بوتریکی چکوله به مه‌مکه‌مزیکه‌وه بۆ شیرپیدانی مندالی ساوا.

شیشه‌ی ضد گلوله: شیشه‌ی دژه گوله؛ شیشه‌ی ئه‌ستووری زۆر توکمه‌وا که گولله نه‌یسمن.

شیشه‌ی عمر: ۱. /فرهنگ‌مردم/ شووشه‌یه‌ک که له ئه‌فسانه‌کاندا گیانی دیوی تیدایه و به شکانی دیوه‌که ده‌مری ۲. /مجازی/ شووشه‌ی ته‌مهن؛ گیان؛ هه‌وینی ژیان.

شیشه‌ی عینک عینک

شیشه‌ی فتو کرومیک: شیشه‌ی فتو‌کرومیک؛ شیشه‌یی که رهنگی به زۆر بوونی تیشک، توخ و به داکشانی پروون ده‌بیته‌وه.

شیشه‌ی نسوز: شیشه‌ی نه‌سووز؛ شووشه‌ی نه‌سوچ؛ شیشه‌یی تیکهل له سیلیس، ئه‌لومینیۆم، ئوکسیدی بوور و ماکیکی بازی که له هه‌مبهر گهرمای به‌ته‌وژم و ئاگره‌وه خوگره؛ شیشه‌ی **آتشخوار**

شیشه‌ی نشکن: شیشه‌ی /شووشه‌ی نه‌شکه‌ن؛ شیشه‌یی که به هۆی ئاو دانه‌وه پته‌وکراوه و له چاو شیشه‌ی‌تر دیر ده‌شکی؛ شیشه‌ی **آبداده**

شیشه و سنگ: [کنایی] به‌رد و شیشه؛ کارد و په‌نیر؛ ئاگر و پووش؛ ئاگر و کا؛ دوو شت که بوونیان پیکه‌وه جیگای مه‌ترسیه.

شیشه‌ی /šišē'î/: صفت. شووشه‌یی؛ شیشه‌ی؛

دروستکراو له شووشه «در شیشه‌ای؛ ظرف شیشه‌ای؛ ده‌رکی شووشه‌یی؛ ده‌فری شیشه‌یی».

شیشه‌بر /šīšebr/: ها؛ /اسم. شووشه‌بر؛ شیشه‌بر؛ ۱. جامچی؛ شووشه‌کار؛ که‌سی که کار و باری برین و جی‌خستنی شووشه‌به ۲. ئامرازی برینی شیشه.

شیشه‌بری /šīšebrî/: ها؛ /اسم. شووشه‌بری؛ شیشه‌بری؛ ۱. کار و پیشه‌ی که‌سی که شووشه ده‌بری و ده‌فرۆشی ۲. کارگه‌یی که شیشه‌بر تیددا کار ده‌کا و شیشه به خه‌لک ده‌فرۆشی.

شیشه‌پاکن /šīšepāk.kon/: ها؛ /اسم. شیشه‌شۆر؛ شووشه‌سەر؛ شیشه‌سەر؛ ۱. که‌سی که پیشه‌ی خاوین‌کردنه‌وه‌ی شووشه‌ی دامه‌زراوه‌گهل، خانوو یان ماشینی دیترا بئ ۲. ئامێرێک به‌بیجمی «T» که به‌شی ئاسۆیه‌که‌ی له هه‌وره و بۆ خاوین‌کردنه‌وه‌ی شیشه‌ی ده‌لاقه‌ی به‌رز و دوور به‌کار دیت * **شیشه‌شوی**

شیشه‌خرده /šīšexorde/: ها؛ /اسم. ورده‌شووشه؛ ورده‌شیشه؛ ورده و درشتی شووشه‌یه‌ک که شکاوه «لیوان شکست و شیشه‌خرده‌هایش ریخت روی قالی؛ په‌رداخه‌که شکا و ورده‌شووشه‌کانی رژانه سهر قالیه‌که».

شیشه‌خرده داشتن: /مجازی/ ورده‌شیشه هه‌بوون؛ به‌دفعه‌ی و مه‌ردوم‌ئازار بوون «این دوست تو قدری شیشه‌خورده دارد؛ ئهم دۆسته‌ت تو‌زیک ورده‌شیشه‌ی هه‌یه».

شیشه‌خور /šīšexor/: اسم. شووشه‌خۆر؛ شیشه‌خوهر؛ ئه‌و به‌شه له رووکاری ده‌رگا، ده‌لاقه و... که بۆ هاته‌ن زووری تیشک ئاوالایه و جینی شیشه‌ی جامه.

شیشه‌سازی /šīšesāzî/: ها؛ /اسم. شووشه‌سازی؛ شیشه‌سازی؛ کارخانه‌یه‌ک که شووشه‌ی تیددا دروست ده‌که‌ن.

شیشه‌شور /šīšeshûr/: ها؛ /اسم. شووشه‌شور؛

شیشه‌شور.

شیشه‌شوی / šīšešûy / اسم، ۱. ☞

شیشه‌پاک‌کن ۲. شووشه‌شور؛ شیشه‌شور؛ پیش‌شوری تراو که بؤ خاوین‌کردنه‌وهی شیشه به‌کاردیت ۳. بطری‌شور * شیشه‌شور

[گفتاری]

شیشه‌کاری / šīšekārî / اسم، شیشه‌کاری؛ کار یان ره‌وتی خستنه‌جیی شیشه‌ی جام (شیشه‌کاری ساختمان فردا تمام می‌شود: شیشه‌کاری خانوبه‌ره‌که سبه‌ینی دواپی دی). هه‌روه‌ها: شیشه‌کار

شیشه‌گر / šīšegar / ها؛ ان؛ اسم، شیشه‌گر؛ شووشه‌گر؛ پیشه‌گر؛ که له کارگه‌ی ده‌ستیدا و به شیوه‌ی سوننه‌تی جام دروست ده‌کا.

شیشه‌گر‌خانه / šīšegarxāne / شیشه‌گری ۱- ☞

شیشه‌گری / šīšegarî / اسم، ۱. /ها/ شووشه‌گر؛ کارگه‌ی سوننه‌تی شووشه دروست‌کردن: شیشه‌گر‌خانه ۲. پیشه‌ی شیشه‌گر.

شیطان ¹ / šeytān / [عربی] / اسم، ۱. /اسلام/ شه‌یتان؛ ئه‌هریمه‌ن؛ ئیلمیس؛ دۆزاک؛ فریشته‌یی که به هؤی مل‌نه‌دان به فرمانی خود، له ئاسمانی به‌رزموه‌ده‌رکرا و هاته‌زه‌وی تا خه‌لک هه‌لفریوتنی و به‌ره‌و خراپه‌کاری و گونا‌هه‌هانیان بدات ۲. /ها؛ شیطاین// [مجازی/ بوونه‌وری که کاری بشیوه‌نانه‌وه و مرؤ هاندانه به‌ره‌و خراپه‌کاری.

☐ شیطان در جلد کسی رفتن: [مجازی/ شه‌یتان چوونه بن کلیشه‌ی که‌سیکه‌وه؛ به شوین کاریکی ناحه‌زه‌وه بوون.

شیطان را درس دادن: [مجازی/ دوو رۆژ به‌ره‌له شه‌یتان له دایک بوون؛ گره‌وه له شه‌یتان بردنه‌وه؛ شه‌یتان ده‌رس دان؛ ده‌س شه‌یتان له پشته‌وه به‌ستن؛ دایک شه‌یتان گایین؛ زۆر گزیکار بوون.

شیطان ² / -ها؛ / صفت، [گفتاری/ هاروه‌هاج؛ بزئو؛ تروسک؛ شه‌یتان] دخترک خیلی شیطان بود و توجه همه را به خود جلب کرده بود: کچۆله‌که زۆر هاروه‌هاج بوو، سه‌رنجی هه‌مووی بؤ لای خۆ راکیشابوو.

شیطان زیتون / šeytānezeytûn / [عربی] ☞

سجده‌تلخ-۲

شیطان‌صفت / šeytānsefat / ها؛ ان؛ [عربی] صفت. په‌ست و پیس؛ خاو‌ن خوو و ئاکاری دزیو و ناله‌بار.

شیطانک / šeytānak / ها؛ [عربی/ فارسی] / اسم، شه‌یتانه‌ک؛ جۆریک‌گیره یان وه‌خوگری له‌ولاولی له هیندیک له ماشینه جۆراوجۆره‌کاندا (وه‌ک چه‌رخ‌ی دروومان) که ده‌گه‌ل لیواره، قولا‌ب یان ددانه‌دا یه‌ک ده‌گرن و بؤ به‌رگری له هه‌لگه‌رانه‌وه یان لوول خواردن، وه‌ک قولا‌ب یان وه‌خوگر به‌کار ده‌روا.

شیطانی ¹ / šeytānî / ها؛ [عربی/ اسم، [مجازی/ هار و هاجی؛ بزئوی؛ تروسکی؛ شه‌یتانی؛ چؤناوچۆنی به‌ده‌س و پاوه‌نه‌وه‌ستان و گوئ به‌که‌س نه‌دان، که ده‌بیته‌هؤی ئازاری خه‌لکی.

شیطانی ²: صفت. شه‌یتانی؛ پئوه‌ندیدار یان سه‌ر به‌شه‌یتانه‌وه (خنده‌ی شیطانی؛ توطئه‌ی شیطانی؛ پیکه‌نینی شه‌یتانی؛ پیلانی شه‌یتانی).

☐ شیطانی شدن: [گفتاری/ شه‌یتانی بوون: ۱. شه‌یتان پیکه‌نین؛ خه‌و به‌گانه‌وه‌دیتن ۲. به‌شیوه‌ی نه‌خوازاو ئاو هاته‌وه.

شیطنت / šeytanat / ها؛ [عربی] / اسم، ۱. شه‌یتانی؛ به‌دفعه‌ری؛ هه‌فانی؛ که‌له‌پی؛ سه‌گایه‌تی؛ کاری دزیو، به‌تایه‌ت گزیکاری و پیلانگێری و شۆفاری ۲. [مجازی/ هار و هاجی؛ کایه‌کلی و به‌ده‌س و پاوه‌نه‌ویسان که ده‌بیته‌هؤی ئازاری خه‌لک.

شیطنت‌آمیز / šeytanatāmîz, -āmîz / [عربی/ فارسی] صفت. که‌له‌په‌یانه؛ به‌هار و هاجیه‌وه.

شیطنت‌بار / šeytanatbār / [عربی/ فارسی] صفت.

نۆره کاری؛ به نۆبه «کار شیفتی دردسر زیادی دارد: کاری شیفتی کیشی زوری ههیه».

شیفتی^۱: قید. ۱. نۆرهیی؛ گه کاری؛ شیفتی؛ به نۆره کاری «او شیفتی کار می کند: ئەو شیفتی کار ده کا» ۲. شیفتی؛ شیفتیک؛ له هه شیفتیکدا «شیفتی پنجاه عدد کولر تولید می شود: شیفتی په نجا دانه کولیر درووس دهیی».

شیک / šik: [فرانسوی از آلمانی] صفت. نهرمه نیشک؛ لهبار؛ تیف؛ فهرز؛ فهرز؛ فرز؛ تروسک؛ خوشیک؛ لههف؛ قۆز؛ کنف؛ که شخه؛ ۱. جوان و شیاو؛ ریک و پیک؛ ته کووز؛ ته ر «ماشین شیک؛ خانه ی شیک؛ ماشینی تیف؛ خانووی ریک و پیک».

۲ جوان، پیکه وتوو و به ژن زراف. **شیک شدن:** تیف بوون؛ نهرمه نیشک بوون؛ ته کووز بوون؛ لهبار بوون؛ خوشیک بوون؛ ناراسته و پیکه وتوو بوون. ههروهه: شیک کردن

شیکپوش / šikpûš: ها؛ ان؛ [فرانسوی/فارسی] صفت. خۆشپۆش؛ ته رپۆش؛ ته رهنداز «یک آقای شیکپوش بالای اتاق نشسته بود؛ پیاویکی خوشپوش له ژوور هوهی دیوه که دانیشتبوو». ههروهه: شیکپوشی

شیک و پیک / šik-o-pik: [فرانسوی/فارسی] صفت. [گفتاری] نهرمه نیشک؛ لهبار و شیاو؛ فۆقل؛ ریک و پیک «چه خبر است؟ امروز خیلی شیک و پیک شده ای: چ خه به ره؟ ته ورۆ زۆر نهرمه نیشکی».

شیکی / šiki: [فرانسوی/اسم] که شخهیی؛ ته کووزی؛ خوشیکی؛ قۆزی؛ تیفی؛ دۆخ یان چۆنیته ته کووز بوون «هر چه در می آورد خرج شیکی خودش می کرد: هه رچیکی ده ر دینا ده بکرده خه رچی که شخهیی خوی».

شیل / šil: [اسم] ماشه؛ به ره سستیکی له لق و پۆی دار و درهخت به سه ر رووباردا بۆ ماسی گرتن.

شیلات / šilāt: [فارسی/عربی/اسم] ۱. پیشه ی

که لپه یانه؛ هاوړی له گهل هار و هاجیه وه «نگاه شیطنت بار: روانینی که لپه یانه».

شیعه^۱ / šî'e: [عربی/اسم] شیعه؛ شیعه: ۱. هه ر یه که له و ریبازانه ی که جیگری پیغه مبه ری ئیسلام به مافی نامۆزاکه ی، واتا عه لی کوړی ئه بی تالب ده زانن ۲. شیعه ی دوازده ئیمامی؛ شیعه ی جه عفه ری ۳. ها؛ شیعیان/ هه ر یه که له شوینکه وتوانی ئەو ئاینه.

شیعه ی اثنا عشری شیعه ی جعفری

شیعه ی اسماعیلی: ئیسماعیلیه.

شیعه ی جعفری: شیعه ی جه عفه ری؛ ئاینی که برۆای به ئیمام بوونی عه لی کوړی ئه بی تالب و یازده که س له مندا لان و نه وه کانی و ههروهه ها سه ره له دانی ئیمامی پیوار له ئاخری دونیادایه: شیعه ی اثنا عشری؛ شیعه ی دوازده امامی

شیعه ی دوازده امامی شیعه ی جعفری

شیعه ی زیدی: زه دیدیه؛ لقیکی ریبازی شیعه یه که شوینکه وتوانی زه ید کوړی عه لی کوړی حوسین به ئیمامی پینجه م و دوا یین ئیمام ده زانن.

شیعه^۲: صفت. شیعه؛ شیعه؛ شوینکه وتوو ی ریبازی شیعه.

شیعی / šî'i: [عربی] صفت. شیعه؛ شیعه؛ شوینکه وتوو ی مه زه به ی شیعه.

شیفت / šift: ها؛ [انگلیسی/اسم] شیفت؛ گه کار؛ نۆره کار؛ نۆبه کار؛ نۆگه کار «شیفت صبح؛ شیفت شب؛ شیفتی به یانی؛ شیفتی شهو».

شیفتگی / šiftegi: ها؛ [اسم] دل لیچوویی؛ دل دانای؛ دل به ندی؛ کاسۆته یی؛ گراوی؛ دل گیرۆده یی زۆر که ده بیته هۆی ئالۆز بوونی بیر.

شیفته / šifte: ها؛ گان؛ صفت. کاسۆته؛ دل لیچوو؛ دل لیچووگ؛ شی سنگ؛ گراو؛ شه یدا.

شیفتی^۱ / šifti: [انگلیسی] صفت. شیفتی؛

شیمی صنعتی: کیمیای پیشه‌سازی؛ شیمی پیشه‌سازی؛ شیمی سهر به چئی‌کردنی لیکدراوه‌گهل له ماکي ساده‌تر: شیمی ساخت؛ شیمی سنتز

شیمی فضایی: لقیک له زانستی شیمی، تایبته به خویندنه‌وه و لیکۆلینه‌وه‌ی دۆخی فه‌زایی ئە‌تومگه‌لی پیکه‌ینه‌ری مولوکوولیک.

شیمی گرمایی: شیمی گهرمایی؛ لقیک له زانستی شیمی- فیزیک که له سهر پتوه‌ندی گهرما و تیشکگه‌لی گهرماییه‌وه له ره‌وتی ئالوگۆره کیمیایه‌کاندا ده‌کۆلێته‌وه.

شیمی معدنی: شیمی کانگایی؛ زانستی توژینه‌وه و لیکدانه‌وه‌ی چۆنیه‌تی و تایبته‌مندی هه‌موو ماک و لیکدراوه‌ی زه‌مین، بێجگه‌ زینده‌وه‌ر.

شیمیایی / šīmiyā'i: [فرانسوی/ فارسی] شیمیایی

شیمیایی / šīmiyā'i: [فرانسوی/ فارسی] صفت. کیمیای؛ شیمیایی: ۱. پتوه‌ندیدار به شیمییه‌وه (آزمایش شیمیایی: ئە‌زمونی کیمیای) ۲. درووسکراو به هۆی ره‌وتی شیمیاییه‌وه (مواد شیمیایی: ماکي کیمیای) * شیمیایی

شیمیایی شدن: [گفتاری/ کیمیایی بوون؛ شیمیایی بوون؛ که‌وته‌ به‌ر زهره‌ر و زیانی ماک‌یان بومبی کیمیاییه‌وه (مردم شهر حلچیه‌ی کردستان شیمیایی شدند: خه‌لکی هه‌له‌بجیه‌ی کوردستان کیمیایی بوون).

شیمیدان / šīmīdān: ها؛ ان: [فرانسوی/ فارسی] /سم. کیمیا‌زان؛ شیمی‌زان؛ که‌سێ که کاری لئ‌کۆلینه‌وه و توژینه‌وه‌ی شیمی‌یان ره‌وتگه‌لی شیمیاییه: شیمیست

شیمی درمانی / šīmīdarmāni: [فرانسوی/ فارسی] /سم. کیمیاده‌رمانی؛ شیمی‌ده‌رمانی؛ کار و ره‌وتی ده‌رمان‌کردنی نه‌خۆش به ماکي شیمیایی.

ماسی‌گرتن ۲. دامه‌زراوه‌گه‌لی پتوه‌ندیدار به‌م پیشه‌وه.

شیلان / šīlān: [مغولی/سم. /نامنداول/ ۱. خوان؛ سفره‌ی پر له‌خواردنه‌می ۲. میوانی؛ میمانی گه‌وره؛ میوانی شایانه.

شیلان کشیدن: [مجاری/ میوانی گه‌وره‌دان؛ شایانه‌دان.

شیلیم / šeylam: ها؛ /سم. گیاه‌گه‌نمه؛ زی‌زانه؛ گیاییکی ئالیکی یه‌ک‌ساله به لاسکی درێژ، گه‌لای باریک و ته‌خت و گولی درکنه‌وه که زۆرت‌ر له زه‌وی به باردا ده‌روێ.

شیلنگ / šīlang: ها؛ [از آلمانی/سم. شله‌نگ؛ شیلانگ؛ شلینگ؛ تپین؛ لوله‌یه‌ک له ماکي نه‌رمژ (لاستیک یان پلاستیک) بۆ گواستنه‌وه‌ی تراو: شلینگ [گفتاری]

شيله / šīle: شیل

شيله‌پيله / šīlepīle: ها؛ /سم. [گفتاری/ گزی‌وفزی؛ گه‌روگیچه‌ل؛ فروفیل؛ فاک‌وفیک (خیالت راحت باشد، شيله‌پيله‌ی در کار نیست: خه‌یالت ته‌خت بی، هیچ گزی‌وفزی‌یه‌ک له کاردا نه‌ه).

شیلینگ / šīlīng: [آلمانی/سم. شیلینگ: ۱. له پاژه‌کانی پاره‌ی بریتانیا له پێشوو‌دا که به‌رامبه‌ر به ۱۲ پینی بوو ۲. یه‌که‌ی پاره‌ی بریک له ولاتانی ئە‌فریقای (وه‌ک: کینیا، سوومالی، تانزانیا و ئوگاندا).

شیمی / šīmī: [فرانسوی/سم. کیمیا؛ شیمی؛ زانستی پیکه‌اته‌ی بنه‌مایی ماک و تیکه‌لاوی، گۆران، پیکه‌اتن، کاردانه‌وه، شی‌کاری و به‌ره‌مه‌هێنانی ماکه‌هل.

شیمی‌آلی: کیمیای زینده‌وه‌ر؛ شیمی زینده‌وه‌ر؛ زانستی لیکدانه‌وه و خویندنه‌وه‌ی پیکه‌اته، به‌رپه‌رچ و تایبته‌مندی لیکدراوه‌گه‌لی ئالقه‌یی یان زنجیری که‌ربون.

شیمی ساخت شیمی صنعتی

شیمی سنتز شیمی صنعتی

شیمیست /šîmist/ [فرانسوی] شیمیدان
شین /šîn/ /سم/ شین؛ ناوی عهره‌بی
 شانزده‌همین پیتی ئەلف‌ویتی‌که‌ی فارسی.

شینتو /šînto/ [انگلیسی از ژاپنی] /سم/ شینتۆ؛
 دینی باو له ولاتی ژاپون که له سهر بنه‌مای
 پهره‌ستینی چاکان، خوداکان و باوهر به
 ئاسمانی بوونی ئیمپراتۆر پیکهاتوو.

شیوا /šivā/ [سنسکرت] /سم/ شیوا؛ له ئاینه
 هیندووکان که له سهر پهرستشی خودای
 نابوودی و ژبانوه دامه‌زراوه و له شیوه‌ی
 که‌سی‌کدایه که له سهر پیستی به‌بر دانیشتوو و
 ماریکیشی له سهر شان یان له په‌نایه.

شیوا؛ صفت. پاراو؛ په‌وان (سه‌باره‌ت به قسه)
 «بیان شیوا؛ وته‌ی پاراو».

شیوایی /šivā'i/ شویایی

شیوایی /šivāyi/ /سم/ پاراوی؛ په‌وانی؛
 په‌وانوویژ؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی دانه-دانه،
 ریک‌وپی‌ک و دلگه‌ر بوونی قسه: **شیوایی**

شیوخ /šiyûx, šuyûx/ [عربی] جمع **شیخ**
شیوع /šiyû', šuyû'/ [عربی] /سم/ ته‌شه‌نه؛
 بلاوه؛ په‌ره؛ داکه‌وتوویی؛ کار یان په‌وتی بلاو
 بوونه‌وه «شیوع بیماری؛ ته‌شه‌نه‌ی نه‌خۆشی».

شیوع داشتن؛ په‌ره سه‌ندن؛ په‌ره‌ساندن؛
 زۆرگرتن؛ په‌ره‌گرتن؛ ته‌شه‌نه سه‌ندن «اسه‌ال
 در میان شیرخواران شیوع داشت: زگچوون له نیتو
 شیرخۆره‌کاندا په‌ره‌ی سه‌ندبوو».

شیوع یافتن؛ په‌ره سه‌ندن؛ په‌ره‌گرتن؛ په‌ره
 سه‌ندن؛ داکه‌وتن؛ ته‌شه‌نه سه‌ندن «هفته‌ی
 گذشته آنفلوآنزا در شهر شیوع یافت: حه‌وتووی
 رابردوو په‌تا له نیتو شاردای په‌ره‌ی ساند».

شیون /šivan/ /سم/ شیوه‌ن؛ شین؛ شه‌پۆر؛
 شین و شه‌پۆر؛ که‌لگری؛ نه‌هار؛ نه‌هار؛ چه‌مه‌ره؛
 وه‌شت؛ وه‌ی؛ رۆ؛ زاری؛ کنارو؛ چه‌مبه‌ره؛ رۆ-رۆ؛
 برارۆ؛ بابه‌رۆ؛ بانگ؛ گریان و شیوه‌ن به‌ده‌نگی
 به‌رزوه له کاتی شینگێراندای.

شیون کردن؛ شین کردن؛ شیوه‌ن کردن/
 که‌رده‌ی؛ گریان؛ شه‌پۆر کردن؛ زاریان؛ به
 ده‌نگی به‌رز و به‌هه‌نسک و ناله‌وه گریان
 «دخترش خیلی شیون می‌کرد: کچه‌که‌ی زۆر شینی
 ده‌کرد».

شیوه /šive/ /ها/ /سم/ /ادبی/ ۱. شیوه؛ شیل؛
 شیوه؛ زئ؛ رۆزی؛ چۆنیه‌تیه‌کی تایبته‌ بو
 به‌رۆه بردنی کارپک «در نوشتن شیوه‌ی خاصی
 داشت: له نووسیندا شیوه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو»
 ۲. شیواز؛ په‌سم‌ویاسا؛ رۆی‌ور‌ه‌سم؛ داب؛
 رۆ‌وشوین؛ دامو/ داب‌وده‌ستوور؛ داب‌ونه‌ریت؛
 که‌سم؛ کسم؛ داب؛ رۆ‌وشوین؛ رست.

شیوه‌گرایی /šivegerāyi/ /سم/
 ۱. ساخته‌کاری؛ شیوه‌وازی؛ شوینکه‌وتوویی
 زیده‌روانه له شیوازپک یان رۆ‌وزپیک
 ۲. ریبازپک له وینه‌کیشی سه‌ده‌ی ۱۶ ی زاینی
 له ئوروپادا ۳. شیوه‌به‌کی تایبته‌ و زۆرتر
 بی‌خه‌به‌رانه له ئاکار، به‌جی‌هتینان یان
 کرده‌وه‌دا.

شیوه‌نامه /šivenāme/ /ها/ /سم/ شیوه‌نامه؛
 نووسراوه‌یه‌ک که شیواز و دام‌وده‌ستووری
 پیوه‌ندی‌دار به‌ نووسینی شتگه‌لیکی
 دیاریکراوی تیدا هاتوو «شیوه‌نامه‌ی ضبط
 نامه‌های خاص: شیوه‌نامه‌ی تۆمارکردنی ناوگه‌لی
 تایبته».

شیهه /šeyhe/ /ها/ /سم/ شه‌ه؛ شیهه؛ شیهه؛
 هیل؛ هیله؛ حیل؛ حیلکه؛ حینه؛ خیل؛ نیخه؛
 نیخه؛ نریخه؛ شیهه؛ هیراهیره؛ هری؛ کورژن؛
 ده‌نگی به‌قه‌وی ئەسپ.

شیهه کشیدن؛ هیلانن؛ شه‌هین؛ شه‌هین؛
 هیرین؛ هیرتن؛ هیراندن؛ هیرایش؛ هیله‌ی؛
 هیلنای؛ نریخانن؛ شریخانن؛ کووراندن؛
 کوورانن؛ هیلانن؛ هیلانن؛ هیلونن؛
 هه‌راکردنی هه‌سپ «تا مرا دید شیهه کشید: هه‌تا
 دیتمی هیلانندی».

ص

ص /s/: حرف. نیشانه‌ی هفدههه‌مین پیتی
ئەلف‌وبیتکە‌ی فارسی که له زمانی عەرەبیەوه
هاتوو و هەر وهک «س» دەخوێنرێتەوه.

ص /se/: اسم. ١. /مخفف/ ل؛ لاپەرە (ص ٣٥٤:
ل ٣٥٤) ٢. /مخفف/ د؛ دروودی خودای لی‌بی
(پیامبر اسلام ص: پیغمبەری ئیسلام د).

صائب /sā'eb/: [عربی] صائب

صائم /sā'em/: [عربی] صائم

صابر /sāber/: ان؛ یین: [عربی] صفت. //دبی/
پرزوو؛ بەنتم؛ پشوو‌دریژ؛ بین‌فره‌ه؛
بیهن‌فره‌ه؛ به‌تاقەت (آدم باید در برابر سختیها
صابر باشد: مرۆ دەبی له هەمبەر سه‌ختیوه پرزوو
بیت).

صابون /sābūn/: ها: /معرّب از لاتینی/ اسم.
ساون؛ سابوون؛ ماکیکی پاک‌وه‌کەر له خوێگەلی
سودیوم یا پتاسیوم و ئەسیدگەلی چەور به
شیوەی خۆگر، تراو یان هەویری که له ئاودا
کەف دەکا.

صابون به شکم خود زدن [عربی] شکم خود را
صابون زدن، شکم

صابون چیزی / کسی به تن / جامه‌ی کسی
خوردن: /مجازی/ له‌گەڵ شتی / که‌سیک سه‌ر
و کار هه‌بوون و به‌تایبەت له‌گەزەنگاز بوون.

صابونی^١ /sābūnî/: [معرّب] اسم. ١. سابوونی؛

سابوونکەر؛ چیکەر یان فرۆشەری سابوون
٢. ئەسپۆنی؛ نیوی هەر کام له‌ گیاگەلی وه‌ک
سابوون که‌ خاوێن‌کەرەوه‌ن و له‌ ئاودا کەف
دەکەن ٣. [عربی] غاسول

صابونی^٢: صفت. سابوونی؛ ساونی: ١. پێوه‌ندیدار
یان هاوگەر به‌ سابوونه‌وه ٢. به‌کەفی سابوونه‌وه
تلاو (دست صابونی: دەستی سابوونی).

صابی /sābî/: [معرّب از آرامی؟] اسم. صابی:
١. له‌ دینگەلی پیشووی ناوچۆمان، که
لایه‌نگرانی بر‌وایان به‌ ئافرێنەری تاک و
تەنیا و پیغه‌مبەری عازیموون و هیرمس
بووه و حەوت‌ه‌وانانیان وه‌ک نیشانه‌ی
فریشتەکان دەپەرستی ٢. /ها: ان/ هەر
کام له‌ شوێنکه‌وتوانی ئەو دینه.

صاحب /sāheb, sāhab/: ها: ان؛ اصحاب: [عربی]
/اسم. خاوەن؛ خاون؛ خاوەند؛ خێو؛ خێوەند؛
خودان؛ خودی؛ خوێ؛ خۆدی؛ خوەدی؛
خوەدی؛ خوهی؛ وهی؛ خویگ؛ مالخۆ؛ ماخۆ؛
وایر؛ وایەر؛ هه‌یا؛ وه‌هەر؛ وه‌نده؛ داژدار؛ ساحێو؛
ساحیب؛ ساو (صاحب مال؛ صاحب امتیاز؛ خاوه‌ن
مال؛ خودان سەرپشکی).

صاحب داشتن: خاوه‌ن هه‌بوون؛ خاوه‌ندار
بوون؛ خێوەند و سەرپەرشت هه‌بوون
(مگر این خانه صاحب ندارد؛ مه‌گەر ئەم ماله‌

خاوه‌نی نیه؟».

صاحب شدن: بوونه خاوه‌ن؛ گرته ده‌سته‌وه؛ هاوردنه ژیر رکیف «همین‌طور مفت و مسلم خان» را صاحب شد؛ هه‌روا خوت و خوڤایی بوو به خاوه‌ن ماله‌که».

صاحب‌الزمان / sāhebozzamān, sāhabozzamān:

عربی/اسم/ [شيعه] ئيمام زه‌مان؛ نازناوی ئيمامي دوازده‌هه‌می شيعه‌ی دوازده‌ئيمامي.

صاحب‌جمع / sāhebcam', sāhabcam: [عربی] /اسم/ مالدار؛ کارگیریک که مال و داراییگه‌لی ریخراوه‌یه‌کی پئ سیڤ‌دراوه.

صاحبخانه / sāhebxāne, sāhab-: [عربی] /فارسی/ اسم، خاوه‌ن‌مال: ۱. خوه‌مال؛ مالخوئ؛

ماخو؛ مالخووی؛ یانه‌وان؛ مالخی؛ خواجه؛

ساحیبي مال «شما هم به زودی صاحبخانه می‌شوید؛

ئیه‌ش بهم زووانه ده‌بنه خاوه‌ن‌مال» ۲. خانه‌خوا؛

خانه‌خوئ؛ یانه‌وان «صاحبخانه آمده بود اجاره‌ی این

ماه را می‌خواست؛ خاوه‌ن‌ماله‌که هاتبوو کری‌ی ئهم

مانگه‌ی ده‌ویست» ۳. میواندار «صاحبخانه در

پذیرایی سنگ‌تمام گذاشت؛ خاوه‌ن‌مال له میوانداریدا

گاله‌ی پئ کرد».

صاحب‌دل / sāhebdel, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، [مجازی، ادبی] خاوه‌ن‌دل؛ خاوه‌ن

گه‌لیک هه‌ست و ناگاداری و دلسوژی له‌مه‌ر

ژیان، خه‌لک و کار و باریاندا.

صاحب‌سخن / sāhebsoxan, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، [ادبی] وتاریبژ، بیژهر؛ ویزه‌ری قسه

«مستمع صاحب‌سخن را بر سر شوق آورد؛ بیسه‌ره

وتاریبژ دینیتنه‌سه‌ر شه‌وق».

صاحب‌عزا / sāheb'azā, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، ۱. خاوه‌ن‌پرسه؛ به‌ریوه‌به‌ری پرسه و

سه‌ره‌خوشی «صاحب‌عزا خودش در مجلس نبود؛

خاوه‌ن‌پرسه بو خوی له‌کوڤه‌که‌دا نه‌بوو»

۲. پرسه‌دار؛ تازه‌بار؛ نازیه‌تبار؛ خاوه‌ن‌مردوو.

صاحبقران / sāhebcqarān, sāhab-qerān: [عربی] /فارسی/ اسم، خاوه‌ن‌کران؛ کران‌دار؛ کران‌دار

«صاحب‌قران کران‌دارانی پیته‌وا»

صفت، ۱. ناردان؛ هه‌ناریان؛

به‌ری‌کرانی کالا بو جیگایه‌کی‌تر، بو

کریاران «صادر شدن کالا؛ ناردانی پیته‌وا»

صفت، [کنایی] به‌خته‌وه‌ر؛ به‌ختیار؛ خاوه‌ن به‌ختی

به‌رز (نازنای بی‌پاشایان) «سلطان صاحبقران؛

سولتانی به‌خته‌وه‌ر».

صاحب‌قلم / sāhebcqalam, sāhab-: [عربی] /عربی/ صفت، [مجازی] نووسه‌ر؛ خاوه‌ن

لیه‌هاتوویی نووسین.

صاحب‌کار / sāhebkār, sāhab-: [عربی] /فارسی/ اسم، خاوه‌ن‌کار؛ کاره‌رما «امروز با

صاحب‌کار حرف‌مان شد؛ ئهم‌رو له‌گه‌ل خاوه‌ن‌کاره‌که

ده‌مه‌ق‌همان لی په‌یدا بوو».

صاحب‌مرد / sāhebmorde, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، [تعریض] دوبارو؛ خاوه‌ن‌مردوو؛

خاوه‌ن‌توپیو؛ خاوه‌ن‌مردگ؛ بی‌خاوه‌ن؛

وه‌ی‌مه‌رده؛ خیر‌پریاو، جوړی تووک به‌واتای

ئهی بریا خاوه‌نه‌که‌ی ده‌مرد «آن چاقوی

صاحب‌مرد را بده به من؛ ئهو چه‌قووه‌ خاوه‌ن‌مردووهم

بده‌یه!».

صاحب‌منصب / sāhebmansab, sāhab-: [عربی] /فارسی/ اسم، ۱. قدیمی؛ ئه‌فسه‌ر؛ قوماندار؛

زافت ۲. کاربه‌ده‌ست؛ خاوه‌ن‌پله‌یان پیشه‌ی

گرنگ.

صاحب‌نسق / sāhebnasaq, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، خاوه‌ن‌نه‌سه‌ق؛ خاوه‌نی ماف له‌زه‌وینیکدا

به‌هوی کارکردن ده‌ویدا.

صاحب‌نظر / sāhebnazar, sāhab-: [عربی] /فارسی/ صفت، پسپوژ؛ ناگا و زانا؛ خاوه‌ن‌بیروپا؛

به‌تایبته به‌بیر و پروا و بوچوون له‌بواریکدا «من

در سیاست صاحب‌نظر نیستم؛ من له‌سیاسه‌تدا پسپور

نیم».

صاد / sād: [عربی] /اسم، ساد؛ ناوی حه‌قده‌هه‌مین

پیتی ئه‌لفو‌بیتکه‌ی زمانی فارسی.

صادر / sāder: [عربی] /اسم، نارد؛ هه‌نارده.

صادر شدن: ۱. ناردان؛ هه‌ناریان؛

به‌ری‌کرانی کالا بو جیگایه‌کی‌تر، بو

کریاران «صادر شدن کالا؛ ناردانی پیته‌وا»

صفت، ۱. ناردان؛ هه‌ناریان؛

به‌ری‌کرانی کالا بو جیگایه‌کی‌تر، بو

کریاران «صادر شدن کالا؛ ناردانی پیته‌وا»

صادر شدن: ۱. ناردان؛ هه‌ناریان؛

به‌ری‌کرانی کالا بو جیگایه‌کی‌تر، بو

کریاران «صادر شدن کالا؛ ناردانی پیته‌وا»

به شیوه‌ی راست و دروسته‌وه <صادقانه گفت
تقصیر من بود: رووت و راست گوتی تاوانی من بوو>.
صاعقه / sā'eqe / ها: [عربی] / اسم، تریشقه؛
چه‌خماخه؛ تشبیریقی که به هوی نزدیکی به
زهویه‌وه له شتیک بدا.

صاف ^۱ / sāf / از: [عربی] / اسم، ساف: ۱. لووس؛
بی‌گنج؛ حولی؛ ئدل؛ هلو؛ هلیوو؛ هامار؛ گور؛
گوهور؛ زه‌بلوق؛ بی‌چرخ و لوق <کاغذ صاف؛
کاغذی لووس> ۲. زوال؛ بی‌خه‌وش؛ روون؛
خورق <آب صاف: ناوی زوال> ۳. سایه‌قه؛ سا؛ ساو؛
ساف؛ سامال؛ هه‌ساو؛ بی‌هه‌ور <لمه‌ر هه‌واوه>
<هوای صاف: هه‌وای سایه‌قه>.

□ **صاف کردن:** ۱. لووس کردن؛ ساف کردن
۲. ریگ‌ویک کردن؛ ته‌کووز کردن ۳. پاک
کردن؛ یه‌ک‌لا کردن؛ ته‌خت کردن <حساب را
صاف کردن: پاک‌کردنه‌وی حساب> ۴. پالوتن؛
پالفتن؛ پهرز نه‌ی؛ به پالوتنه‌دا کردن؛ تره‌اندن؛
نسلاندن؛ له سافی دان. هه‌روه‌ها: صاف بودن؛
صاف شدن

صاف ^۲: قید. [گفتاری] / راست؛ ریگ؛ پاس؛ ته‌خت؛
یه‌ک‌راست؛ یه‌ک‌راس؛ به شیوه‌ی راسته‌وخو <صاف
رفت توی مغازه: راست رویشته نیو دوو‌کانه‌که‌وه>.
صافکار / sāfkār / ها: [از عربی / فارسی] / اسم،
سافکار؛ که‌سی که کاری سافکاریه.

صافکاری / sāfkārī / از: [عربی / فارسی] / اسم،
سافکاری: ۱. کار و ره‌وتی نه‌هیشتنی گنجی و
قوپاوی قاپلوقی ماشین و وه‌ک ئه‌وانه ۲. /ها/
کارگهی تاییه‌تی ئه‌م کاره.

صاف‌وساده / sāf-o-sāde / از: [عربی / فارسی] /
صفت. [مجازی، گفتاری] / ساویلکه؛ بی‌ئه‌زمونی
دل‌ساکار <تو هم عجب صاف و ساده‌ای!> په‌کوو
تویش چهنده ساویلکه‌ی!

صاف‌وصادق / sāf-o-sādeq / از: [عربی / عربی] /
صفت. [گفتاری] / بی‌گهرد؛ بی‌گری؛ راست‌بیژ؛
درووستکار و دلپاک.

۲. دهره‌هاتن؛ دهر‌چوون؛ دهر‌کران؛ دران؛
دانی فرمان یا به‌رای کار له لایه‌ن
به‌پرستیکی فره‌میه‌وه <پتر به شیوه‌ی
نووسراوه> <گواهینامه صادر شدن: فرمان صادر
شدن: گواهینامه دهره‌هاتن؛ فره‌مان
دهر‌چوون> ۳. [ادبی] / لی‌بوونه‌وه <زورتر
نالهار و به شیوه‌ی ناویستی>. هه‌روه‌ها:
صادر کردن

صادرات / sāderāt / [عربی] / اسم، هه‌ناردی؛
هه‌نارده؛ هنارتی؛ ناردمه‌نی؛ کالایان
خرمه‌تگه‌لیک که له ناوچه‌یان ولاتیکه‌وه بو
فروش بو ناوچه‌یان ولاتیکی دیکه
ده‌نیردری.

صادراتی / sāderātī / [عربی] / صفت، ناردراوه‌یی؛
۱. پیوه‌ندیدار یان هاوگر به هه‌ناردیه‌وه <ارز
صادراتی: ئهرزی ناردراوه‌یی> ۲. شیوا بو هه‌ناردن
<خرمای صادراتی: فرش صادراتی: خورمای ناردراوه‌یی؛
ته‌ونی هه‌ناردیه‌یی> ۳. ناردراو؛ هه‌ناردراو؛ هه‌نارتی
<ارز حاصل از کالاهای صادراتی: ئهرزی داهاتوو له
پیته‌وای ناردراو>.

صادره / sādere / [عربی] / صفت، دهر‌چووگ؛
دهر‌چوو؛ دهر‌کراو <بر حسب دستور صادره از مقام
ریاست: به پی‌فهرمانی دهر‌چوو له لایه‌ن
سه‌رو‌کایه‌تیه‌وه>.

صادق / sādeq / [عربی] / صفت، [ادبی] / ۱. راست‌بیژ؛
راست‌بیژ؛ راست‌دهر؛ راست‌گه؛ راست‌گه؛ قسه‌راست؛
راسواچ <او در اظهاراتش صادق بود: له قسه‌کانیدا
راست‌بیژ بوو> ۲. راست‌ه‌کی؛ راست‌ه‌قینه؛
راست‌ه‌کینه؛ راسین؛ راسینه؛ به‌راستی <صبح
صادق: به‌یانی راسته‌کی>.

صادقانه ^۱ / sādeqāne / [عربی / فارسی] / صفت،
[ادبی] / راست‌ه‌قینه؛ راست‌ه‌قانی؛ راست‌ه‌کی؛ راسینه؛
راسی <دوستی صادقانه: دوسی راسته‌قینه>.

صادقانه ^۲: قید. رووت‌وراست؛ رووت‌وراس؛ راست؛
راس؛ راستی؛ به‌راستی؛ وه‌راسی؛ راست و پاک؛

صاف و صوف / sāf-o-sūf: از عربی [صفت،

[گفتاری] صاف و سؤل؛ لووس؛ ته کووز و رازاوه
«صورتش را صاف و صوف کرد: پرومته تی صاف و سول
کرد».

صافی / sāfî: [عربی] اسم، صافی: ۱. پالین؛
پالوین؛ شتیک به پروبه ری کون-کونه وه بؤ
هه لاواردنی تراو له شتی خوگر «صافی جای:
پالوینی جای» ۲. پالوینکه؛ پالوینه؛

پالیکه؛ راوک؛ پالین؛ په رزه وان؛ پارزونگ؛
تیجه؛ هه رانوک؛ ماک یان شتیک توتو
(وهک پارچه، کاغز، لم یان خه لووز) بؤ
پالاوونی تراو ۳. [برق] نامیتریک بؤ
جیاکردنه وهی رهوتی کاره با به پیی
فریکانسیان ۴. [نورشناسی] فیلتر؛ که رهسته
یان شتیک نیوه پروون که به شی له تیشکی
لی دراو وه خو ده گری ۵. لووسی؛ دوخ یان
چونیته تی صاف و لووس بوون.

صالح / sāleh: ان؛ ین: [عربی] صفت،
گونجاو؛ چاک؛ چاک و پاک؛ خاس؛ خاوه
لیهاتوویی و شیایو «نماینده ی صالح؛ نوینه ری
گونجاو».

صامت / sāmet: [عربی] صفت، بی دهنگ؛ کپ
«نشسته بود و داشت یکی از فیلمهای صامت را تماشا
می کرد: دانشتوو یه کی له فیلمه بی دهنگه کانی
سهیر ده کرد».

صانع / sāne': [عربی] اسم، [ادبی] تافرینه؛
خولقیته؛ چیکر؛ دروست کهر؛ درووسکهر؛
۱. سازینه ری شتیک ۲. به دیهینه ری
شتیک.

صایب / sāyeb: [عربی] صفت، [ادبی] به جی؛ به
هه تر یان کاردانه وهیه کی راست و دروست «رای
صایب؛ نظر صایب؛ رای به جی؛ تبینی به جی»؛
صائب

صایم / sāyem: [عربی] صفت، [ادبی] پروژوو؛
به پروژوو؛ وژگ؛ وژگه وان؛ وژه وان؛ وژیه وان؛

رۆچه وان: صائم

صبا / sabā: [عربی] اسم، ۱. سروه؛ بایهک که له
باکووری رۆژه لاتنه وه ده شنی ۲. شهمال؛ شنه؛
شنه با؛ نهرمه با؛ بای فینک و خوش.

صباح / sabāh: [عربی] اسم، [گفتاری] رۆژ؛ رۆ؛
رۆج؛ رۆچ؛ پروژ «چهار صبح کار می کند، زود دلش را
می زند: چوار رۆژ کار ده کا، زوو دلی لی
هه لده که وئ».

صباح / sabāhat: [عربی] اسم، [ادبی] جوانی؛
خوشیکی؛ قهنجی؛ قوژی؛ قهشهنگی؛
جوان خاسی؛ خوجوانی؛ جوان چاکی.

صباغ / sabbaq: ها؛ ان: [عربی] اسم، [قدیمی]
خومچی؛ خمچی؛ خومخانه چی؛ خمگهر؛
رهنگریژ؛ گازکار.

صباوت / sabāvat: [عربی] اسم، [ادبی] مندالی؛
منالی؛ زاوله بی؛ زاروله بی؛ زارویی.

صبح / sobh: ها: [عربی] اسم، به یانی؛ سؤ؛
سهوا؛ سوا؛ سب: ۱. شهوه کی؛ کاتی ده سپیکی
رۆژ «صبح شده بود، خورشید داشت طلوع می کرد:
به یانی بیوو، خور خه ریک بوو هه لده هات»
۲. شهوه کی؛ ساعب؛ سه با؛ سوا؛ هه وه ل به شی
رۆژ «ساعت ۱۰ صبح به دیدنش رفتم: کاتریمیر ۱۰ ی
به یانی چووم بؤ دیتی».

☐ **صبح زود** / سحر: به یانی زوو؛ سه رسؤ؛
مه لابانگدان؛ به ره بانگ؛ شهوه کی؛ گهقل؛
سه ره تایی سؤ.

صبح صادق: به ره به یانی؛ به ره به یان؛ سه ره له
به یانی؛ کاتی به یانی که هیلکی سپی له
ئاسووه دیار ده بی و په ره ده ستینی.

صبح کاذب: کازیوه؛ کازیوه؛ کازو کووز؛ کاتی
له شه که پرووناکیه کی که م بؤ ماوهیه کی
کورت له ئاسوی رۆژه لاتیه وه دهرده که وئ و
پاشان لاده چی.

صبح: قید، به یانی؛ شهوه کی؛ سه رسؤ؛ سؤحا؛
سه با؛ سه به ی؛ له سه ره تایی رۆژدا «صبح رفتم

اداره: به یانی چوومه مەزینگه).

صبحانه /sobhāne/: [عربی/فارسی/اسم، چاشتا؛ ناشتا؛ بهرچایی؛ تاشت؛ ژیرقلیان؛ بهرقلیان؛ تاشت؛ قاوه تی؛ قووالتی؛ زیرقه لوو؛ تیشت؛ سوبخانه؛ خواردمه منیه که له کاتی به یاندا ده خوری.

صبح به خیر /sob(h)bexeyr/: [عربی/فارسی/عربی] دعا. به یانی باش؛ سواخهیر؛ سه باخهیر؛ سه واخهیر؛ پیز وشهیی که به یانیان کاتی پیک گه یشتن ده گوتری، واتا هیوادارم به یانی به خوشی ده ست پی بکهی «سلام کردم و صبح به خیر گفتم، کسی جوابم را نداد: سه لامم کرد و به یانی باشم گوت، کهس لیمی نه سه ندهوه».

صبحدم ^۱ /sobhdam/: [عربی/فارسی/اسم،/ادبی] ۱. بهر به یان؛ به یانی ۲. به یانه کی؛ گه فل؛ به یانی زوو؛ سه رسو؛ سه ره تای به یانی.

صبحدم: قید. /ادبی/ ده موبه یان؛ بهر به یان؛ شهوه کی؛ له کاتی به یانیدا.

صبحگاه /sobhgāh/: ها. /عربی/فارسی/اسم، بهر به یان؛ شهوه کی؛ کاتی به یانی.

صبحگاهان /sobhgāhān/: [عربی/فارسی] قید. به یانی؛ سه ره له به یانی؛ بهر به یان؛ به یانیان؛ ده مده مانێ به یانی.

صبحگاهی /sobhgāhî/: [عربی/فارسی] صفت. به یانیان؛ سه ره له به یانیان؛ پتوه نندیدار یان سه ره به سبجهوه «ورزش صبحگاهی؛ وهرزشی به یانیان».

صبر /sabr/: [عربی/اسم، ۱. سه ور؛ سه بر؛ کاری راوهستان؛ وهستان و چاوهروانی تا کاتی شیوا «صبر کردم تا هوا کاملاً روشن شود: راهه ستام تا ههوا تهواو روون بیتوه» ۲. سه ور؛ سه بر؛ نتم؛ پشوو دریزی؛ پشوو له سه ره خوپی؛ خوراکری؛ بین فرهه ی؛ پرزووی؛ پرزه داری؛ تهوات؛ تهوتین؛ دایاخ «صبر کن بزودی دردش

ساکت می شود: سه ور ت هه بی زوو ئیشه که ی ده سه ره وی» ۳. /فرهنگ مردم/ سه بر؛ سه ور؛ یه که پژمه؛ بهرام بهر؛ جهخت ۴. قالی شاری؛ تالی شاری؛ هه زوا؛ عه زوا؛ نه زوا؛ هه زوا؛ عه زوا؛ مو؛ گیایه کی سه لکداری گه لانه ستووری قه راخ در کاویه، شیراوه یه کی تالی لی ده ردی که بو ده رمان ده شی.

▣ **صبر ایوب**: [کنایی] سه بری ئه یووب؛ تاقهت و پشوو دریزی زور.

▣ **صبر آمدن**: سه بر هاتن؛ سه ور هاتن؛ له کاتی ئه نهجامی کاریک، له نه کاو تاقه پژمه یه که کردن (زوریک لهو کاته دا یا کاره که ناکه ن یان ماوه یه که ده ست راده گرن) «خواستم بروم صبر آمد: ویستم برژم سه بر هات».

صبر داشتن: سه بر هه بوون؛ پشوو درژی بوون؛ به تاقهت بوون؛ پرزوو بوون؛ ده ره هل نه بوون «کمی صبر داشته باش، خوب می شود: تۆزئ سه برت هه بی، چا ده بی».

صبر کردن: راوهستان؛ ویسان؛ ویسیان؛ خوگرتن؛ سه بر/سه ور کردن.

صبر کسی به سر آمدن: /ادبی/ تاقه تی که سیک بران؛ ئوقره بو که سی نه مان؛ چی دی له سه ره ئه و دۆخه نه وهستان «صبرم به سر آمد، فریاد زدم و با مشت به در کوفتم: تاقه تم برا، هاوارم کرد و به مشت له ده رکهم دا».

صبر زرد /sabrezard/: [عربی/فارسی/اسم، هه زوا؛ عه زوا؛ مۆر؛ تالی شاری؛ ژه قنه مووت ۱. /ها/ گیایه کی تایه تی ناوچه ی گهر میان، به گه لای ئه ستوو و که تیره داره وه ۲. ناوی که تیره ی گه لای ئه و گیایه.

صبغه /sebqe/: [عربی/اسم،/ادبی] بار؛ بۆن؛ تام؛ رهنگ «سخناش اندکی صبغی تعصب داشت: وته کانی تۆزیک بونی رکه ی پتوه بوو».

صبور /sabûr/: [عربی] صفت. /ادبی/ پرزوو؛

وت ووئز؛ وته؛ گوته؛ بیژه: ۱. کار یان رهوتی قسه کردن، به تاییهت ناخاوتنی چهن کهن کهنه و پیکه وه «صحت کردن: قسه کردن» ۲. باس؛ قسه و باس؛ گو؛ بابه تی قسه لیکراو «صحت بر سر پول است: قسه له سر پاره یه».

□ **صحت به میان آمدن:** قسه هاتنه ناراه؛ قسه لیکران؛ وت ووئز له مهر شتیکه وه کران «صحت کتاب به میان آمد همه فریادشان بلند شد: قسه کتیب هاته ناراه، همه مو دهنگان به رزه وه بوو».

هروه ها: **صحت به میان آوردن**
صحت چیزی/ کسی بودن: قسه ی شتی/ که سیک بوون؛ باسی شتی/ که سیک بوون؛ له مهر شتی یان که سیکه وه ناخاقتن «صحت انتخابات بود، هر کسی چیزی می گفت: باسی هله یزاردن بوو، هر که سئ شتیکی ده گوت».

هروه ها: **صحت چیزی/ کسی شدن**
صحت شدن: قسه کران؛ باس کران؛ وت ووئز بوون «درباره ی کار تو هم صحت شد: له مهر کاری تۆشه وه قسه کرا».

صحت کردن: قسه کردن؛ قسه/ قسئ کرده ی: ۱. باس کردن؛ وت ووئز کردن «از خاطرات مدرسه صحت کردیم: له بیره وه ریه کانی قوتابخانه قسه مان کرد» ۲. په یقین؛ دوان «اصلاً با من صحت نکرد: له گهل مندا هیچ قسه ی نه کرد».

صحت / sehhat: [عربی/ اسم، ۱. راستی؛ راسی؛ دروستی؛ درووسی؛ پاکی؛ دۆخ یان چۆنیه تی راست و دروست بوون ۲. تهن دروستی؛ له ش ساغی؛ دۆخ یان چۆنیه تی سه لامهت بوون.

□ **صحت آب گرم:** عافیهت؛ ریز وشه ی له حمام هاتنه دهر، واتا «به هیوا ی له ش ساغی پاش حمام کردند».

صحت خواب: سیحه تی خه؛ سه حهت خه؛ ریز وشه ی له خه وه ستانه وه، به واتای

به برست؛ به تابشت؛ به تاقهت؛ پشو وه سه ره خۆ؛ بئین فره؛ نه رموو؛ سه ره خۆ؛ کاوه خۆ؛ خۆراگر؛ به گیر.

صوبوری / sabûrî: [عربی/ اسم، [دبی/ پرزووی؛ به برستی؛ پشوو له سه ره خۆیی؛ بئین فره هی؛ سه ره خۆیی؛ کاوه خۆیی؛ سه بووری؛ دۆخ یان چۆنیه تی به تاقهت و پشوودریژ بوون.

صبه / sobbe: [عربی] مَندابی-
صبیه / sabîy(y)e: [عربی/ اسم، [دبی/ ۱. [نامتداول/ کیژوله؛ کچوله؛ کناچلی؛ کچی که تمه من و مندالکار ۲. کچ؛ که نیشک؛ کناچی؛ کچکا؛ دویت؛ دۆت؛ دۆته؛ مندالی میوینه ی که سیک «این خانم صبیّه ی شماسه؟» نه خانه کچی ئیوه یه؟».

صحابه / sahabê: [عربی] ۱. جمع صحابی ۲. اصحاب رسول الله، اصحاب

صحابی / sahabî: صحابه؛ اصحاب؛ [عربی/ اسم، سه حابی؛ یاران؛ هر کام له وه که سانه ی که له سه رده می پیغمبه ری ئیسلام، ئیمان یان پی هینا و له بهر دهستی بوون و ئه ویش له گه لیان راوئیزی ده کرد.

صحاری / saharî: [عربی] جمع صحرا
صحاف / sahhāf: ها؛ ان؛ [عربی/ اسم، جزوبه ند؛ که سئ که کاری جزوبه ندیه.

صحافی / sahhāfi: [عربی/ اسم، جزوبه ندی؛ ۱. کار و رهوتی دهسته کردن، برین، چه سپاندن، دوورین و بهرگ گرتنی په ره ی کاغز بۆ دروست کردنی ده فته ر و کتیب «جلد کتاب پاره شده، باید صحافی شود: بهرگی کتیبه که دراه، ده بی جزوبه ندی بکری».

صحافی کردن ۲. ها/ کارگه ی جزوبه ندی «بردم صحافی گفتند یک هفته کار دارد: بردم بۆ جزوبه ندی، گوتیان هفته یه ک کاری هه یه».

صحبت / sohbat: ها؛ [عربی/ اسم، قسه؛

«هيوادارم خهو ساغی بۆت هینایی».

صحت و سقم / sehhat-o-soqm / [عربی/اسم، راست و درو؛ دروست یان نادروست بوونی بابه تیک (من از صحت و سقم موضوع چیزی نمی دانم؛ من له راست و دروی بابه ته که شتیک نازانم).

صحرا / sahrā / ها؛ صحاری؛ [عربی/اسم، بیابان؛ بیابان؛ بیروون؛ پرووتهن؛ دهشت؛ ۱. چۆل؛ چۆل؛ چۆلگه؛ قووزی؛ سارا؛ وشکارۆ؛ گهوه ۲. ده؛ دهره موهی دهقهری تیدا ژبان.

▣ **صحرای کربلا**؛ [کنایی/بیابان؛ جینگای دوور له ئاو و ئاوه دانی «بابا تو ما را آوردی گردش یا صحرای کربلا؟» ئهری کاکه تۆ ئیمهت هیناوه بۆسه یران یان بیابان؟».

صحرای محشر؛ [اسلام/مەیدانی مه حشر؛ سارای مه حشر؛ بیابانیککی پان و بهرین که ده لاین له رۆژی مه حشر دا هه موو خه لکی بۆ پیراگه یشتن به کاری دنیا یان تیییدا کۆ ده که نه وه.

▣ **به صحرای کربلا زدن**؛ [مجازی/کردنه باسی کهر و تیره که/ بهر بهر؛ بابه تی وتووێژگۆران و قسه ی خۆکردن (بعد از آن زد به صحرای کربلا و مسئله ی عزب بودنش را پیش کشید: پاش ئه وه کردیه باسی کهر و تیره که و قسه ی سه لت بوونی خۆی هینایه ئاراوه).

صحرائی / sahrā'ī / [عربی/صحرايی **صحراگرد** / sahrāgard / ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] صفت. بیابانگه؛ ههرده گیل؛ به هۆگره تی و خوو و خده ی بیابانگه پیه وه. ههروه ها: **صحراگردی** **صحرائشین** / sahrānēšīn / ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] صفت. سارانشین؛ ۱. بیابانگه؛ ههرده گیل ۲. کۆچه؛ ده شته کی؛ چۆل په رست؛ چۆل نشین؛ چۆل لهنه ۳. [کنایی/دیها تی؛ لادییی.

صحرائورد / sahrānavard / ها؛ ان؛ [عربی/فارسی] صفت. چۆله وان؛ بیابانگه؛ ههرده گیل؛ به

هۆگره تی و خووی بیابانگه ردیه وه.

صحرائوردی / sahrānavardī / ها؛ [عربی/اسم، چۆله وانی؛ بیابانگه ری؛ ههرده گیل؛ کار یان په وتی ریگه چوون له دهشت و سارادا.

صحرائی / sahrāyī / ها؛ [عربی] صفت. ۱. سارایی؛ ده شته کی؛ پیوه ندیدار یان سه ره به بیابان «آب و هوای صحرائی؛ ئاو و هه وای سارایی» ۲. [مجازی/خۆرسک؛ خۆرست؛ خۆوه؛ خۆده ر (گل صحرائی؛ گولی خورسک) * **صحرائی**

صحف / sohof / [عربی/جمع صحیفه **صحن** / sahn / ها؛ [عربی/اسم، ۱. نیوگۆرک؛ ناوگۆرک؛ گۆرک؛ گۆرک (صحن مجلس؛ صحن دادگاه؛ نیوگورکی کۆر؛ گورکی دادگا) ۲. نیوگۆرک؛ ناوگۆرک؛ هه وه ی بینای ئایینی (صحن مسجد؛ ناوگورکی مزگهوت) ۳. [دبی/گۆره پان؛ ته ختایی؛ پانایی؛ راستایی؛ جینگه ی به ربلاو (صحن باغ؛ صحن چمن؛ گۆره پانی باغ؛ ته ختایی چیمه ن).

صحنه / sahn / ها؛ [عربی/اسم، ۱. شانۆ؛ نیار؛ په هنه ک؛ جینگایه ک له پیشه وه ی ته لاری نومایش که له پروبه ری زه وی به رزتره و ئه کته ره کان له وی کایه ده که ن (صحنه ی نومایش؛ شانۆ نومایش) ۲. شانۆ؛ وه ها جینگایه ک له ته لاری مووسیقادا ۳. شانۆ؛ جینگه ی به رزی ناوه راستی سپرک ۴. گۆر؛ ناوگۆر؛ په رده؛ به شی له په رده ی شانۆ که که سانیک کاری تیدا ده که ن ۵. دیمه ن؛ روانگه یه کی راسته کی یان خه بالی که پروداویک نیشان ده دا (بلیس برای تشریح حادثه، صحنه ی قتل را بازسازی کرد: پولیس بۆ رافه کردنی کاره ساته که، دیمه نی قه تله که ی دروست کرده وه) ۶. [کنایی/مهیدان؛ گۆره پان؛ جینگای هاتنه دیاری کار یان پروداویک (صحنه ی جنگ؛ صحنه ی سیاست؛ گۆره پانی شه؛ مهیدانی سیاست).

▣ **به روی صحنه آمدن**؛ ۱. هاتنه سه ره شانۆ؛ نومایش دران (هاملت به صحنه آمد؛ هاملیت هاته

سهر شانو ۲. /کنایی/ هاتنه پی‌شسه‌وه؛ هاتنه ناراو؛ هاتنه کایه‌وه؛ وه پیش هاتن و کار یان چالاک‌ی کردن «در همین هنگام دکتر مصدق به صحنه آمد و مردم را علیه قرارداد نفت شوراند؛ ههر لهم کاتهدا دوکتور موسه‌دقی هانه کایسه‌وه و خه‌لکی دژ به برپارنامه‌ی نه‌وت هه‌ل‌خرا‌ند». هه‌روه‌ها: به/ روی صحنه آوردن/ بردن؛ به/ روی صحنه رفتن

در صحنه بودن: ۱. له سهر شانو بوون؛ له کاتی نومایش بوون «هنرپیشه‌ی اول هنوز در صحنه است؛ نه‌کته‌ری هه‌وه‌ل هیشتا له سهر شانو‌یه» ۲. /کنایی/ له سهر هه‌ست بوون «اگر مردم در صحنه باشند کار به کودتا نمی‌کشد؛ نه‌گهر خه‌لک له سهر هه‌ست بن نه‌نجامی کاره‌که نایینه کودتا». کودتا.

صحنه‌آرا / -ārā, sahneārā, ها؛ یان: /عربی/ فارسی/اسم. شانؤ‌را‌زین؛ که‌سی که کاری شانؤ‌ته‌وزینیه.

صحنه‌آرایی / -ārāyî, sahneārāyî, ها؛ /عربی/ فارسی/اسم. شانؤ‌را‌زینی؛ شانؤ‌ته‌وزینی؛ کار و ره‌وتی رازاندنه‌وه‌ی شانؤ‌ی نومایش یان فیلم، وه‌ک دانانی ئامیری پی‌ویست له جئی شی‌اودا.

صحنه‌سازی / sahneîsâzî, ها؛ /عربی/ فارسی/اسم. کاری وه‌دی‌هینانی بار و دؤ‌خیکی ناراست و درؤ‌ینه وه‌ک شانؤ‌ی نومایش بو خه‌له‌تان‌دنی خه‌لکی.

صحنه‌گردان / sahnegardân, ها؛ ان: /عربی/ فارسی/اسم. ۱. منشی صحنه ۲. /مجازی/ شانؤ‌گپر؛ به‌ر‌یوه‌به‌ری ره‌وتیکی نمایشی یان کاریکی (زؤ‌رت‌ر) نه‌شی‌او «آن سال او صحنه‌گردان انتخابات بود؛ ئه‌و ساله ئه‌و شانؤ‌گپری هه‌له‌پ‌اردنه‌کان بوو».

صحه / sehhe, /عربی/اسم. /ادبی/ ۱. واژؤ؛ نیشان؛ ئیم‌زا «نامه را به صحنه‌ی ایشان رساندم؛ نامه‌که‌م دا واژ‌ویان کرد» ۲. په‌سند؛ کار یان

ره‌وتی چه‌سپاندن؛ ئه‌ری لیدان؛ گه‌واهی دان له سهر راستی شت یان بابه‌تیک.

صحه گذاشتن: ۱. واژ‌کردن؛ ئیم‌زا‌کردن ۲. په‌سند کردن؛ گه‌واهی دان؛ شایه‌تی دان؛ باوه‌ر پی کردن.

صحی / sehhi, /عربی/ صفت. /قدیمی/ تهن‌دروستی؛ ساگی؛ ساقی.

صحیح / sahih, /عربی/ صفت. دروست؛ درووس؛ راسته‌کی؛ دوغری؛ بی‌لاری و خواری «فرمایش شما صحیح است؛ فره‌مایشه‌که‌تان درسته».

صحیح‌وسالم / sahih-o-sâlem, /عربی/ صفت. ساق‌وسه‌لیم؛ ۱. ساغ؛ تهن‌دروست؛ له‌ش ساغ «صحیح‌وسالم در برابر‌تان نشسته‌ام؛ ساق‌وسه‌لیم له به‌رام‌به‌رتانه‌وه دانیش‌تووم» ۲. بی‌که‌مایه‌سی؛ بی‌که‌م و کورتی «این ساعت صحیح‌وسالم است و دارد کار می‌کند؛ ئه‌م کات‌م‌پره ساق‌وسه‌لیمه و کار ده‌کا».

صحیفه / sahife, ها؛ صُحف: /عربی/اسم. /ادبی/ کتیب؛ پهر‌تووک.

صخره / saxre, ها؛ /عربی/اسم. گاشه؛ گاشه‌به‌رد؛ گابه‌رد؛ تاش؛ هی‌ژک؛ که‌ت؛ که‌فر؛ که‌ق‌ر؛ قه‌ف؛ زاخؤ‌ر؛ راز؛ زنار؛ ساغووره‌ک؛ که‌مه‌ره؛ که‌مور؛ که‌نه‌ک؛ تیشه؛ شاخ؛ ماوه‌زه‌رد؛ به‌ردی رژد و بلند.

صخره‌نورد / saxrenavard, ها؛ ان: /عربی/ فارسی/اسم. رازه‌وان؛ شاخه‌وان؛ که‌سی که به شاخ‌اندا هه‌له‌ده‌چی.

صد ۱ / sad, ها؛ /اسم. سه‌د؛ سه‌ت: ۱. ژماره‌ی سه‌ره‌کی پاش نه‌وه‌د و نو، پیش سه‌د و یه‌ک ۲. /مجازی/ چه‌ندیه‌تیه‌کی یه‌ک‌جار زؤ‌ر «صد بار اگر توبه شکستی، باز! سه‌د جاریش توبه‌ت شکاند، ههر وه‌روه‌ه!».

صد تا یک‌غاز: /مجازی/ سه‌لکه‌پیار؛ گه‌لا چؤ‌نهر؛ به‌رگی چه‌وه‌نده‌ر؛ پی‌ووش؛ مه‌راش؛ کاپه‌رش؛ ته‌ره‌توله؛ دز‌گین؛ شتی بی‌بایه‌خ و هیچ‌و‌پو‌وچ «این حرفه‌ای صد تا یک‌غاز به چه درد

ههیه ۸. /مجازی/ تۆری هه ناردنی فریکانسی رادیویی «صدای ایران؛ صدای آمریکا؛ دهنگی ئیران؛ دهنگی ئەمریکا».

☐ صدای بلند: دهنگی بهرز؛ دهنگی بهقهو؛ دهنگیک به هیز و تیژی زۆروهه که چاک بیسری.

صدای یم: دهنگی گر؛ دهنگیک به فریکانسی کهمهوه (وهک دهنگی دههول یان پیاو).
صدای تیز: دهنگی زیق؛ دهنگی زیقاول؛ دهنگی بهرز و تیژ.

صدای خفه: دهنگی کپ؛ دهنگی کهم فریکانس و بیئاواز.

صدای دو رگه: دهنگی دوو رگه؛ دهنگی نییر؛ دهنگی تیکهله دهنگی کوری میرمندال و پیاو (وهک دهنگی کوری تازه پینگه یشتوو).

صدای زیر: دهنگی زیل؛ دهنگی زیک؛ دهنگی تیژ؛ دهنگ به فریکانسی زۆروهه (وهک دهنگی زارو یان زۆریک له گۆرانی بیژانی ژن).

صدای کلفت: /گفتاری/ دهنگی گر؛ دهنگیک به فریکانسی کهمهوه (له مهر مرۆه).

صدای مخملی: /مجازی/ دهنگی ساف؛ دهنگی نهرم؛ دهنگی خوۆ و دلنشین.

صدای نازک: /گفتاری/ دهنگی زیل؛ دهنگ به فریکانسی زۆروهه (له مهر مرۆه).

☐ صدا بلند شدن: دهنگ بهرزوهه بوون:

۱. دهنگ بهدیها تن «صدای اذان بلند شد؛ دهنگی بانگ بهرزوهه بوو» ۲. بوونه قال؛ بوون به قرموقال؛ ههرا و هوریا ههلسان «ناگهان توی کوچه صدا بلند شد؛ له نه کاو له کۆلانهوه بوو به قال».

صدا به صدا نرسیدن: زهنا- زهنا بوون؛ دهنگ گوم بوون «توی آن شلوغی صدا به صدا نمی رسید؛ لهو ههرا و هوریا بهدا دهنگ گوم دهبوو».

صدا دادن: دهنگ دانهوه؛ دهنگ لی بهرزبوونهوه؛ دهنگ بهدیپهتان «وقتی بمب

من می خورد؛ ئەم قسه سهلهکه بیاژانه به کاری چیم دین؟».

صد در صد: سه تاسهت؛ سه دی سه؛ سه و سه؛ سه له سه؛ تهواو؛ تواو؛ پاک «صد در صد درست است؛ سه تاسهت درسته».

صد دینار صد دیناری

صد سال سیاه: /مجازی/ هه رگیزای هه رگیز؛ قهت قهت؛ ههزار سال؛ ههچ کاتیک «صد سال سیاه این کار را نمی کنم؛ هه رگیزای هه رگیز ئەم کاره ناکه».

☐ صد تا کفن پوساندن: /مجازی/ پی شه بوونه خاک؛ ئیسک و پرووسک پوان؛ پی شه پوترکیان؛ پی شی نهمه نهی؛ سه جار مردن؛ زۆر له میژوهه مردن «او تا حالا صد تا کفن پوسانده تا ئیسته پی شهی بووه ته خاک».

صد! صفت. سه؛ سهت: ۱. یه کی زۆر تر له نهوه و نۆ دانه ۲. سه دهه؛ سه دهه مین «من نفر صدم بودم؛ من سه دهه کس بووم».

صدا / sedā, sadā, ها: /عربی/ اسم. دهنگ؛ دنگ؛ دهنگه؛ سه دا: ۱. ئەوهی که ده بیسری «چه صدایی بود؟ چ دهنگیک بوو؟» ۲. ههستی که له ده زگی ژنه وایهوه به دی دی «گوشم صدا می کند؛ گویم دهنگ ده دانهوه» ۳. /فیزیک/ ههستی که به هوی کار کردنی په ردهی گوپی مرۆ به هوی له رانهوهی ههوا به فریکانسی ۲۰ تا ۲۰۰۰۰ هیرتز به دی دیت ۴. هات و چۆی میکانیکی ئامیژیک یان له ره ی به شیک له جهستی گیانه وهری (وهک ژبی دهنگی)، که بیسری ۵. هه کام لهو نیشانه و پیتانهی ئەلف و بیته که له کاتی ده برپینان لیو نابه سرن و زمان به ده و ددانهوه نالکی (وهک: ئا، ئا، ئا) ۶. /مجازی/ گازی؛ گاسی؛ ههوار؛ قاوی بهرز، به تایبته بۆ به ره ههستی «آخر صدای مردم درآمد؛ ئاخری دهنگی خه لکی ده رهات» ۷. /مجازی/ چۆنیتهی دهنگ «صدای خوبی دارد؛ دهنگیکی چاکي

دهرهوه، من پاره‌ی نهم شتانه‌م له کوئی بوو؟»

صدای کسی درنیامدن: دهنگی که سئیک
دهرنه‌هاتن: ۱. هیچ نه‌گوتن ۲. /کنایی/
بهره‌لستی نه‌کردن (چرا با این همه ظلم صدای
کسی در نمی‌آید: بوچی بهم هه‌موو ناحه‌قیه دهنگی
که‌سی دهرنایه‌ت).

صدای کسی را در آوردن: /مجازی/ دهنگی
که‌سئیک دهره‌هینان؛ دهنگ که‌سئ
دهرهاوردن؛ که‌سئ وهره‌زکردن؛ بوونه هوی
تووره‌یی و بهره‌لستی که‌سئیک (صد دفعه
گفتم صدای من را در نیار: سه‌د جارم پی‌گوتی
دهنگم دهرمه‌هینه).

صدای کسی گرفتن: دهنگی که‌سئیک نووسان؛
دهنگی که‌سئ گیران: دهنگوو یوی گیریه‌ی؛
به هوی مانوویه‌تی یان نه‌خوشی، دهنگی
که‌سئیک باش دهرنه‌هاتن (چرا صدایت گرفته؟
بوچی دهنگت نووساوه؟).

به صدا درآمدن: هاتنه دهنگ: دهنگ لیوه
هاتن؛ دهنگی شتیک بیسران (رأس ساعت ۱۲،
ناقوس به صدا درآمد: له‌سه‌ر کاتژمتری ۱۲،
ناقوسه‌که هاته دهنگ).

- صدائی /sedā'/: [عربی] صدایی

صدابر /sedābar/: [عربی/فارسی/اسم]
دهنگ‌بهره؛ دهنگ‌بهر؛ میکروفون.

صدابرداری /sedābardāri/: [عربی/فارسی/اسم]

کار یان ره‌وتی تو‌مارکردن؛ تو‌ماری دهنگه‌لی
به‌رنامه‌یه‌ک (وه‌ک: فیلم، نومایشی رادیویی،
به‌رنامه‌ی تله‌فیزیون و...). هه‌روه‌ها: صدابردار
صدابندی /sedābandi/: [عربی/فارسی/اسم، کار

یان ره‌وتی عایقکاری شتی یان جیگایه‌ک له
به‌رانبه‌ر دهنگه‌وه.

صدایپیشه /sedāpiše/: [عربی/فارسی/اسم]
دووبلور؛ که‌سئ که به جیگه‌ی نه‌کته‌ران
قسه‌یان ده‌لپته‌وه.

صداخفه کن /sedāxafekon/: ها: [عربی]

منفجر می‌شد، نمی‌دانی چه صدایی می‌داد! کاتی که
بومب ده‌ته‌قایه‌وه، نازانی چ دهنگیکی ده‌دایه‌وه!
صدا در آوردن: دهنگ دهره‌هینان؛ دهنگ
دهرهاوردن؛ بوونه هوی به‌دیها‌نتی دهنگ «از
خودش صدا‌های عجیب در می‌آورد: دهنگی سه‌یری
له خووه دهر‌دینا».

صدا زدن: بانگ‌کردن؛ گازی‌کردن؛
گاسی‌کرن؛ قاو‌کردن؛ چرین؛ چریه‌ی (برادرم را
صدا زد، جواب نداد: برا‌که‌مم بانگ کرد، وه‌لامی
نه‌داوه).

صدا کردن: ۱. بانگ‌کردن؛ گازی‌کردن؛ قاو
کردن؛ چرین (تاکسی صدا کردم: تاکسیم بانگ
کرد) ۲. دهنگ دانه‌وه؛ دهنگ لی‌هاتن؛ دهنگ
دهره‌هاتن؛ دهنگه‌وه‌ده‌ی (سینی از دستم افتاد
بدجوری صدا کرد: سینی‌که له ده‌ستم داکه‌وت
خراب دهنگی‌دایه‌وه) ۳. /مجازی/ دهنگ دانه‌وه؛
دهنگه‌وه ده‌ی؛ بوونه هوی سه‌رنج راکیشن و
وت‌وو‌یژنی خه‌لکی (کارش خیلی صدا کرد:
کاره‌که‌ی زور دهنگی دایه‌وه).

صدای چیزی را در نی آوردن: /مجازی/ پا
به‌سه‌ردا ساوین؛ دهنگی شتی دهرنه‌هینان؛
بان چتیک نیانه‌وه؛ له باره‌ی شتیکه‌وه هیچ به
که‌سئیک نه‌گوتن (پول آزاد را خورد و صدایش را
هم در نی‌آورد: پاره‌ی نازادی خوارد و پاشی به‌سه‌ردا
ساوی).

صدای کسی از ته چاه درآمدن: /کنایی/ به‌حال
نووزه‌ی که‌سئ دهره‌هاتن؛ میزه‌ی که‌سئ
هاتن؛ دهنگ ژار که‌سئ هاتن؛ دهنگی
که‌سئیک زور کز و لاواز بوون.

صدای کسی از جای گرم درآمدن: /کنایی/
هه‌ناسه‌ی که‌سئ له جیگای گهرمه‌وه هاتنه
دهر؛ هه‌ناسه‌ی که‌سئ گهرم بوون؛ له گیر و
گرفت بی‌خه‌به‌ر بوون (تو هم صدایت از جای گرم
در می‌آید، من پول برای این طور چیزها از کجا بیاورم؟
تویش هه‌ناسه‌ت له جیگه‌ی گهرمه‌وه دپته

فارسی/اسم. دهنگبر؛ نامپریک بؤ
کهم کردنهوهی دهنگ «صدا خفه کن اگزوز»
دهنگبری ئیگزوز.

صدادار / sedādār: [عربی/فارسی] صفت.

۱. دهنگدار؛ به دهنگ؛ به دهنگی بهرزوه
۲. حروف صدادار، حرف

صدارت / sedārat, sadārat: [عربی/اسم،/ادبی]

۱. سهروکایهتی؛ سهروکی ۲. سهروکوهزیری.
صداع / sodā: [عربی/اسم،/ادبی] سهرنیشه؛
سهرنیشه؛ سهرنیشه؛ ژانه سهر.

صداق / sedāq, sadāq: [عربی/اسم،/فقه]
مارهیی؛ مارهبرانه.

صداقت / sedāqat, sadāqat, ها: [عربی/اسم،]

۱. راست بیژی؛ راست و پیری؛ راستگویی؛
پاس و اچی ۲. دروستکاری؛ درووسکاری؛
سهر راستی.

صداگذاری / sedāgozārī: [عربی/فارسی/اسم،]

کار یان رهوتی دهنگ له سهر دانان؛ تۆمار
کردنی دهنگی پیویست له سهر فیلم (وهک
گفتوگو، موسیقا، دهنگی شانۆ و...)

صداگیر / sedāgîr, ها: [عربی/فارسی/اسم،]

دهنگبر؛ نامپریک بؤ کهم کردنهوه یان له نیو
بردنی دهنگدهنگ.

- صدایی / sedāyî: [عربی] پیواژه. - دهنگی؛

پیوهندیبار یان سهر به دهنگهوه «آواز دوصدایی»
همصدایی؛ ناوازی دووددهنگی؛ هاودهنگی؛ صدائی

صدبخشی / sadbaxšî: درجه صدبخشی،
درجه

صدد / sedad: [عربی/اسم، نیاز؛ ویست؛ خواز؛
وازی نهجامی کاریک «او در صدد شرکت در کنکور
دانشگاه بود؛ به نیازی بهشداري له نهزموونی
زانستگادا بوو».

□ در صدد بر آمدن؛ ویستن؛ به نیاز بوون.

در صدد بودن؛ گهرهک/ههرهک بوون؛ به نیاز
بوون؛ خواز یار بوون؛ ویستن؛ گهرهک بییهی؛

نیاز بییهی «او در صدد بود مغازه باز کند؛ گهرهکی
بوو دوکان دانن».

صددیناری / sad.dīnārī: [فارسی/یونانی از

لاتینی/اسم،/گفتاری] تاکهقرانی؛ سهددیناری؛
دهشایی؛ پهنا؛ پهناوا؛ سکهیهکی ئیرانی تا
دهکانی ۱۳۴۰ی کۆچی - ههتاوی باو بوو،
بهرامهر به یهک ربال: صتاری؛ صتار

صدر / sadr: [عربی/اسم،/ادبی] ۱. سهروک؛
سهرهک «صدر مائو؛ سهروک مائو» ۲. [نامتداول]
سینگ؛ سنگ؛ سینه ۳. ژوور؛ سهر؛ بان؛ بالا
«صدر مجلس؛ از صدر تا ذیل ژووری کۆر؛ له بان تا
خوار» ۴. سهرهتا؛ ههوهل؛ دهسپیک «صدر اسلام»
سهرهتای ئیسلام» ۵. [ادبیات] سهدر؛ پاژی ههوهل
له بالی یه کهمی ههر دپریک.

صدراعظم / sadr(e)a'zam, ها: [عربی/اسم،]

سهروکوهزیر؛ سهروکوهزیران.

صدرنشین / sadrnešin, ها؛ ان: [عربی/فارسی]

صفت، [ادبی] بالانشین: ۱. ژوورنشین ۲. [کنایی]
پله بان؛ به پله و پایه بهرزوه ۳. خاوون
بانتیرین پله و پایه «صدرنشین مسابقات بالانشینی
کیهرکیکان».

صدری^۱ / sadrî: [عربی/اسم، سهدری؛ چهشنی

برنجی زۆر باشی ئیرانی.

صدری^۲: صفت. سنگی؛ سینگی؛ سهر به سینهوه
«آنزین صدری؛ بهرههنگی سنگی».

صدف / sadaf, ها: [عربی/اسم، سهدهف؛ لهپکه؛

قاوغ؛ قالك؛ گوی ماسیله؛ گهوههران؛ پۆشهنی
قسلای که بری دهریاژیان بؤ خۆپاریژی
دهری دهدهن و به ماسوولکهیهک له ناوهوه
دهلکن پیوه.

صدفی / sadafi: [عربی] صفت. لهپکهیی؛

سهدهفی: ۱. چیکراو له سهدهف «زیرسیگاری
صدفی؛ ژیرسیگاری لهپکهیی» ۲. به رهنگی
بریهه دارهوه که تیشک ههلهدهره ئینتیوه «لاک
صدفی؛ لاک لهپکهیی» ۳. به بیجمی سهدهف؛

وه کوو له پکه.

صدق / sedq: [عربی/اسم./ادبی/ ۱. راستی؛

راسی ۲. دروستی؛ درووسی.

□ صدق کردن: دروست بوون؛ درووس بوون؛

ړیک بیهی؛ دهرهاتن «این حکم درباره‌ی همه

صدق می‌کند: ثم بپاره له‌مهړ هه‌مووانه‌وه

دروسته».

صدقات / sadaqāt: [عربی] جمع صدقه

صدقه / sadaqe، ها: صدقات: [عربی/اسم،

ده‌ستانده؛ سده‌ده‌قه؛ خیر؛ مالی که له ړنگه‌ی

خودا به هه‌زاران دهری «حالا که پول‌های پیدا شده

بهتر است که صدقه بدهی؛ ئیسته که پووله‌کانت

دوژرانه‌ته‌وه باشر ته‌ویه ده‌ستانده بدهی».

صدقه‌سری / sadaquesari: [عربی/فارسی/اسم،

/مجازی/ سده‌ده‌قه‌سهری؛ ساقه‌ی‌سهر:

۱. به‌لاگیره‌وه؛ به‌لاگردان؛ ته‌وه‌ی به‌مرادی

سه‌لامت و بی‌وه‌ی بوونی که‌سئ ده‌گیرنه

ده‌وری سهریدا و ده‌یدنه هه‌ژاری ۲. /گفتاری/

ته‌وه‌ی که به خورایی به که‌سیکی دده‌دن.

□ از صدقه‌ی سر کسی/ چیزی: ساقه‌ی سهر

که‌سئ/ شتیک؛ به‌بونه‌ی که‌سئ/ شتیکه‌وه

«از صدقه‌ی سر پول‌های پدرم بود که توانستی

صاحب‌خانه شوی: ساقه‌ی سهر پوول و پاره‌ی باوکم

بوو توانیت بویته‌خاوه‌ن‌مال».

صدگان / sadgān: اسم. سده‌ده‌کان؛ سی‌هه‌مین

پله‌ی ژماره‌گه‌لی سهره‌کی.

صدم / sadom: صفت. سده‌دهم: ۱. به‌ریز، پله

یان رزنی سده‌ده ۲. دووه‌مین پله‌ی ده‌یانه؛

دوای ده‌ییم.

صدمات / sadamāt: [عربی] جمع صدمه

صدمه / sad(a)me، ها: صدمات: [عربی/اسم،

گه‌زن؛ گه‌زن؛ ته‌گهره؛ زیان؛ نازار؛ نسکو؛ ناسیو؛

ناسیب.

□ صدمه خوردن: زیان لیکه‌وتن؛ گه‌زن دیتن

(من هم از تنبلی خودم صدمه خوردم: منیش له

ته‌وه‌زلی خۆمه‌وه زیانم لیکه‌وت».

صدمه دیدن؛ صدمه زدن؛ صدمه داشتن

صدمی / sadomi: ضمیر. سده‌ده‌می؛ ته‌وه‌ی له

پله، ریز یان جیگه‌ی سده‌ده‌مدايه.

صدمین / sadomîn: صفت. سده‌ده‌مین؛

سه‌ته‌مین؛ به‌ریز، پله و رزنی سده‌ده‌مه‌وه.

صدور / sudûr, sodûr: [عربی/اسم./ادبی/

۱. چۆنیه‌تی دهرهاتن؛ دهر‌چوون؛ به‌رشیه‌ی

«صدور دستور: دهرهاتنی فرمان» ۲. کار یان

ره‌وتی دهر‌کردن «صدور گواهینامه: دهر‌کردنی

بروانامه».

صدی / sadî، ها: /اسم./گفتاری/ سده‌ی؛ سده

تمه‌نی؛ ته‌سکه‌ناسی به‌کسه‌د تمه‌نی «دو تا صدی

گذاشتم کف دستش و آدمم بیرون: دوو دانه سده‌دیم

نایه له‌پی ده‌ستی و هاتمه‌وه دهره‌وه».

صديق / seddîq: [عربی] صفت. /ادبی/

۱. راست‌بیژ؛ راس‌ویژ؛ راس‌واچ ۲. دروستکار؛

درووسکار؛ بی‌خه‌وش؛ پاک.

صراحت / serāhat, sarāhat: [عربی/اسم،

راشکاوی: ۱. راسته و روو؛ بی‌رووینی؛ راست و

ره‌وانی؛ راست و رووتی؛ ناشکرایي و روونی له

گوټنی مبه‌ستدا «با صراحت گفت که حاضر به

همکاری نیست: به‌راشکاوی گوټی که هاوکاری ناکا»

۲. روټشني؛ دؤخ یان چۆنیه‌تی ناشکرا بوون

«صراحت له‌جه: روشنی قسه».

صراحتاً / serāhatan, sarāhatan: [عربی] اقید. به

ناشکرا؛ راست؛ به‌پانی؛ به‌راشکاوی «صراحتاً

مخالفت کرد: صراحتاً می‌گویم: به‌ناشکرا به‌ره‌له‌ستی

کرد؛ به‌راشکاوی ده‌لیم».

صراحی / sorāhî، ها: [عربی/اسم. ۱. /ادبی/

قه‌رابه؛ قورابه؛ گۆزه‌له؛ تۆنگ؛ دهری شووشه‌یی

به‌ملی باریکه‌وه ۲. /معماری/ ته‌ستوونه‌ک؛

کۆله‌که‌ئاسای له‌گه‌چ، سیمان، به‌رد یان چټو بۆ

جوانکاری که له‌په‌نایه‌ک له‌بهر هیوان یان له

سهر رزنی پله، مه‌عجه‌ره‌یه‌ک ساز ده‌کهن.

سیرب و کرؤوات؛ له زمانگه‌لی سلاو، له لقی زمانگه‌لی بالتو-سلاوی، له ده‌سته زمانه‌کانی هیندو-ئوروپایی که سیرب و کرؤواته‌کانی گراڤه‌ی بالکان پیی ده‌ناخوون.

صربی /serbi/؛ اسم، سیربی؛ زمانی هۆزی سیرب.

صربی؛ صفت، سیربی؛ سیربستانی؛ پیوه‌ندی‌دار به سیربستانه‌وه.

ص-صر /sarsar/؛ [عربی] باد صرصر، باد صرع /sar/؛ [عربی] /اسم، /بژشکی/ فی؛ پهرکه‌م؛ فهرکه‌م؛ خووداری؛ فیداری؛ خی؛ ته‌پ؛ خوو؛ گه‌شکه؛ ئاهو؛ سا؛ ئیف؛ جوړه ئالوژیه‌کی جار و باره‌یه له می‌شکدا به هۆی خالی بوونه‌وه‌ی نه‌گونجاوی پیلگه‌لی ئیلیکتريکی می‌شک، که هه‌میشه له‌گه‌ل لیل بوونی ئاوه‌ز و زوړ جار بزرکاوی له‌شدایه.

صرعی /sar'i/؛ [عربی] صفت، خوودار؛ خیدار؛ فیدار؛ سادار؛ تووشی نه‌خۆشی فی.

صرف /sarf/؛ [عربی] /اسم، ۱. خه‌رج؛ مه‌زخ؛ کار یان په‌وتی خه‌رج کردن یان خه‌رج بوون «صرف پول؛ خه‌رجی پاره» ۲. [گفتاری] قازانج؛ به‌هره؛ سوود؛ هافل «این کار صرف ندارد؛ نهم کاره قازانجی نه» ۳. [دستور] کاری هه‌لدان؛ به کار هینانی داریشته‌کانی کار به پیی کات و کهس (وه‌ک یه‌که‌م که‌سی تاکی رابردوو) ۴. کاری خواردن و خواردنه‌وه «جای و شیرینی صرف شد؛ چا و شیرینی خورا». هه‌روه‌ها: صرف شدن؛ صرف کردن

صرف /serf/؛ [عربی] صفت، ته‌نیا؛ ته‌نها؛ به‌س؛ خالی؛ به‌بی شتیکی تر «تعارف صرف؛ خولکی ته‌نیا».

صرف نظر /sarfenazar/؛ [عربی] /اسم، چاوپۆشی؛ چه‌مپۆشی؛ گوزه‌شت.

صراط /serāt, sarāt/؛ [معرّب از لاتینی] /اسم، [ادبی] ری؛ ریگه؛ ریگا؛ را.

□ به هیج صراطی مستقیم نبودن؛ [مجازی] به هیج شاتیمانیک ئیمان نه‌هینان؛ به هیج مه‌زه‌بی مل نه‌دان؛ به هیج شیوه‌یه‌ک نه‌هاتنه‌سه‌ر ری «این همکار ما به هیج صراطی مستقیم نیست؛ نهم هاوکاره‌مان به هیج شایه‌تیمانیک ئیمان ناهینی».

صراف /sarrāf/؛ ها؛ ان؛ [عربی] /اسم، گوهرپر؛ دراوگۆره‌وه؛ که‌سی که کاری سه‌ودای پاره و به‌لگه‌گه‌لی بایه‌خدار ده‌کا.

صرافت /serāfat/؛ [عربی] /اسم، [گفتاری] ئاهه‌نگ؛ ئه‌ندیشه و بیرى نه‌جامدانی کاریک.

□ از صرافت افتادن؛ [مجازی] پاشگه‌ز بوونه‌وه/ کردنه‌وه؛ ده‌ست هه‌لگرتن؛ ده‌س کی‌شان؛ واز هینان؛ واز هاوردن؛ له بیر و نیازی خو بۆ نه‌جامدانی کاریک په‌شیمان بوونه‌وه «می‌خواست برود کانادا، خیلی زود از صرافت افتاد؛ ده‌یه‌یست برّوا بۆ کانادا، به‌لام هه‌ر زوو پاشگه‌زی کرده‌وه». هه‌روه‌ها: از صرافت انداختن

به صرافت افتادن؛ لی‌بران؛ بیر و نیازی نه‌جامدانی کاریک کردن «یک روز به صرافت افتاد خانهاش را بفروشد و برود اروپا؛ روژیک لی‌برا ماله‌که‌ی بفروشتیت و برّوا بۆ ئوروپا». هه‌روه‌ها: به صرافت انداختن

صرافی /sarrāfî/؛ [عربی] /اسم، گوهرپرک؛ پاره‌فروشی؛ ۱. کاری کرپن و فروشتنی دراو و به‌لگه‌ی به‌بایه‌خ ۲. /ها/ دووکان و شوینی کاری پاره‌فروش.

صرب /serb/؛ اسم، سیرب؛ ۱. /ها/ هه‌ر یه‌که له مه‌ردمی ناوه‌کی سیربستان یان له په‌ته‌وه‌کانیان ۲. هۆزی له په‌گه‌زی سلاوی باشووری که به زمانی سیرب و کرؤوات قسه ده‌که‌ن و شیوه نووسینیان سیربلیه.

صرب وکروات /serb-o-k(o)rovāt/؛ /اسم،

□ صرفنظر کردن: چاو پۆشین؛ چاو پۆشی کردن؛ بووردن؛ هه‌لبواردن «او از حق خودش صرفنظر کرد؛ له مافی خۆی چاو پۆشی کرد». هه‌روه‌ها:

صرفنظر شدن

صرفه / sarfe /: [عربی/اسم، قازانج؛ سوود؛ به‌هره؛ باهر؛ که‌لک؛ هافل].

□ با صرفه: به قازانج؛ شیاو و گونجاو ده‌گه‌ل ده‌س پی‌وه‌گریدا «برای ما خرید کلی، باصرفه است؛ بۆ مه، سه‌ندنی یه‌کجاره‌کی به‌قازانجه».

□ صرفه داشتن: به قازانج بوون: ۱. باش بوون ۲. به‌که‌لک بوون؛ سوودمه‌ن بوون. هه‌روه‌ها:

صرفه کردن

صرفه‌جو / sarfecû /: ها؛ یان؛ [عربی/فارسی] صفت. ده‌س پی‌وه‌گر؛ هۆگر به ده‌ست به شته‌وه‌گرتن «هر قدر خودش ولخرج است، زنش صرفه‌جوست؛ هه‌رچیک خۆی هه‌له‌خه‌رجه، ژنه‌که‌ی ده‌س پی‌وه‌گره».

صرفه‌جویی / sarfecûyi /: ها؛ [عربی/فارسی] /اسم. ده‌س پی‌وه‌گری؛ فه‌گری؛ کاری ده‌ست پی‌وه‌گرتن؛ گرتنه‌وه؛ کار و په‌وتی سه‌رنج دان بۆ دروست خه‌رج کردن و هه‌روه‌ها به‌کاربردنی شتی‌ک، بۆ به‌رگری له‌خه‌سار بوون و هه‌روه‌ها بۆ که‌لک لی‌وه‌رگرتنی باشت‌ر و زۆتر.

صره / sorte /: [عربی/اسم، قدیمی] هه‌میان؛ ته‌که‌به‌ند؛ ته‌که‌به‌ند؛ کیسه‌ی پاره؛ پشتیندی له‌میشن بۆ پاره‌تیدا هه‌لگرتن.

صریح^۱ / sarîh /: [عربی] صفت. ئاشکرا؛ ئاشکار؛ روون؛ دی‌یار؛ سه‌رافکی؛ ره‌پ و راست؛ بی‌ده‌روایسی؛ به‌واتای دیار و روونه‌وه «سخن صریح؛ انتقاد صریح؛ قسه‌ی روون؛ ره‌خنه‌ی ئاشکرا».

صریح^۲: قید. ئاشکرا؛ ئاشکار؛ روون؛ به‌ئاشکرا؛ به‌راشکاوی؛ پان‌به‌پان «او حرفش را صریح گفت؛ ئاشکرا قسه‌ی خۆی کرد».

صریحاً / sarîhan /: [عربی] قید. به‌راشکاوی؛

ئاشکرا؛ ئاشکار؛ به‌ئاشکرا؛ سه‌رافکی؛ ره‌پ و راست؛ پان‌به‌پان؛ ره‌پ و په‌وان «این عمل را صریحاً محکوم کرد؛ نه‌م کاره‌ی به‌راشکاوی تاوانبار کرد».

صعب / sa'b /: [عربی] صفت. [دبی] دژوار؛ دژوار؛ دژوار؛ دژوار؛ حاسته‌م؛ نه‌سته‌م؛ گران؛ سه‌خت؛ چه‌توون؛ ئارشه؛ ئاریشه؛ هه‌سه‌م؛ ئاسی؛ هاسی «کار صعب: کاری دژوار».

صعب‌الحصول / sa'bolhusûl, -hosûl /: [عربی] صفت. [دبی] دووره‌ده‌ست؛ دووره‌ده‌س؛ به‌هه‌لی دژواره‌وه بۆ ده‌ست‌که‌وتن «چنین موقعیتی صعب‌الحصول است، ولی ارزش تلاش دارد؛ وه‌ها سه‌رکه‌وتنیک دووره‌ده‌سته، به‌لام بۆ تیکۆشان ده‌شی».

صعب‌العبور / sa'bol'ubûr, -'obûr /: [عربی] صفت. [دبی] سه‌خناخ؛ ساخناخ؛ سه‌ختان؛ رژد؛ ئاسته‌نگ؛ به‌رینگه‌ بواری دژواره‌وه «راههای صعب‌العبور کوهستانی؛ رینگه سه‌خناخه‌کانی کوستان».

صعب‌العلاج / sa'bol'alâc, -'elâc /: [عربی] صفت. [دبی] ملتاف؛ گران؛ بی‌ده‌رمان؛ ده‌رده‌گروو؛ به‌هه‌ل و چه‌لی که‌م یان درێژخایین بۆ ده‌رمان بوون «پژوهش برای درمان بیماریهای صعب‌العلاج؛ تۆژینه‌وه بۆ ده‌رمانی نه‌خۆشیگه‌لی ملتاف».

صعب‌الوصول / sa'bolvusûl, -vosûl /: [عربی] صفت. [دبی] ده‌س نه‌که‌وت؛ دوور له‌ده‌ست؛ به‌هه‌لی پینگه‌یشتنی دژواره‌وه «غار در یک نقطه‌ی صعب‌الوصول قرار دارد؛ نه‌شکه‌وته‌که له‌جیگایه‌کی ده‌س نه‌که‌وتدایه».

صعوبت / su'ûbat, so'ûbat /: [عربی/اسم، [دبی] دژواری؛ دژواری؛ حاسته‌می؛ نه‌سته‌می «به علت صعوبت کار، افراد کمی آن را می‌پذیرند؛ به‌بۆنه‌ی دژواری کاره‌که‌وه، که‌م که‌س خۆی لئ ده‌دا».

صعود / su'ūd, so'ūd: [عربی/اسم/ادبی] کار یان ره وتی هه لچوون؛ هه لچوون؛ چوونه سهر؛ هور وهسه؛ به ره وه سهر وهه رۆیشتن «محمد اوراز توانست بدون کپسول اکسیژن به اورست صعود کند: موحه ممه دی ئه وراز توانی به بی که پسوولی ئوکسیژن به ئیور یستدا هدلجی».

صعودی / su'ūdi, so'ūdi: [عربی/صفت/ادبی] هه لچو؛ هه لپ؛ به تایبه تمه ندی له زیاد کردندا بوون.

صعوه / sa've: [عربی/اسم/فیسقه گوله؛ فیرنه گوله؛ کرکرک: ۱. تیره یه ک پهلوه وه ری وه ک چۆله که، به دهنووکی باریک و نووسکن، که به شیوه یه کی تایبته به رۆه ده چن و کلک و بالیان ده بزبون، زور توند و به مه ودای کورت ده فرن ۲. هه ریه که له پهلوه و رانی ئه و تیره.

صعووی کلاه دار: مووته؛ مه لیک له تیره ی فیسقه گوله به دهنگیکی زور خوشه وه.

صغار / saqār: [عربی/جمع صغیر صغر / saqar: [عربی/اسم/ادبی] ۱. مندالی؛ منالی؛ مندار؛ زارویی؛ زارۆله یی؛ وردسالی؛ که م تمه نی ۲. چکۆله یی؛ چکوه لیه ی؛ بچووکی؛ بووچکی؛ گچکه یی؛ گولاله یی.

صغر سن: که م تمه نی؛ تمه ن کورتی.

صغرا / soqra: [عربی/اسم/۱. منطق] پیشه کیه ک که بناغه ی مه به سته و باسی له سهر ده کری ۲. بچووکتز؛ چکۆله تر؛ گچکه تر؛ گولاله تر؛ وردیته ر.

صغرا و کبرا چیدن: [کنایی/شیرئ لیره و رۆیه ک له وئ؛ ئه م بان و ئه و بان کردن؛ سی و دوو/ شیتته و ژیره هینانه وه؛ وه کوو پیشه کی قسه و باسینک داهینان بۆ چوونه وه سهر باسی مه به سته سهره کی.

صغیر / saqir: ها؛ صغار: [عربی/صفت. ۱. مندال؛ منال؛ مندار؛ زاوله؛ زارۆ؛ خاوه ن تمه نی که متر له تمه نی قانونی «هنوز

صغیر است: هیشتا منداله ۲. /فقه/ مندال؛ منال؛ مندار؛ زاوله؛ به تمه نیکی که متر له وه ی به جی هینانی ئه رکی دینی له سهر بی ۳. وردسال؛ که م تمه ن «فرزند صغیر: مندالی وردسال ۴. /ادبی/ چکۆله؛ چکوه له؛ چوک؛ بووچک؛ بچووک؛ گچکه؛ گولاله. به رانبهر: کبیر «آسیای صغیر: ناسیای چکوله».

صغیره / saqire: [عربی] گناه صغیره، گناه صف / sa(f): ها؛ صفوف: [عربی/اسم/سفف؛ سففه؛ راف؛ ریز؛ زنجیره: ۱. سان؛ کومه لیک له شت یان که سان که زورتر به شیوه ی ته کووز له ته نیشت یان پشتی یه که وه ن «صف اتوبوس؛ صف نان: سففی ئوتوو بووس؛ رافی نان ۲. رزن؛ پیتره؛ هیلک که به م شیوه به دیها توه «اول صف؛ آخر صف: سهره تای سفف؛ ئاخری زنجیره ۳. /مجازی/ پۆل؛ پیتر؛ پیتره؛ گرو «او هم به صف مخالفان پیوست: ئه ویش چوه پولی نه یارانه وه».

صف بستن / کشیدن: ریز به ستن؛ ریچکه به ستن؛ قه تار بوون؛ قه تاره به ستن؛ سفف پینکه ی؛ خیزره به ستن «بروید حیاط و صف ببندید: برۆنه حه وشه وه ریز به ستن».

به صف کردن: ریز کردن؛ به شیوه ی قه تاره دهره نینان «همه را به صف کردند: هه موویان ریز کرد».

صف آرای / safa'arāy: ها؛ [عربی/فارسی] /اسم/ کار یان ره وتی ریز به ستن؛ به قه تار بوون؛ ناماده بوونی گرویه ک بۆ مله له گه ل گرویه کی تر دا «دو تیم در برابر یکدیگر صف آرای کردند: دوو تیم له به رانبهر یه که وه ریزیان به ست».

صفا / safa: [عربی/اسم/سففه؛ ۱. شهنگی؛ ته رچکی؛ پاراوی؛ گه شی؛ ته ربه ری؛ ته ری و تازه یی «آن روزها این باغ صفایی داشت: ئه و رۆژانه ئه م باخه سففایه کی بوو ۲. خاوتنی؛ دووری له

یان چهنديه تیه <صفت مفعولی: ناوه لئاوی بهرکاری>.

□ صفت ارثی ☞ صفت موروثی

صفت اشاره: /دستور/ ناو لئاوی ئاماژه: ناو لئاویک که به شتی یان که سیک ئاماژه ده کات (وهک: ئەم، ئەمه، ئەو).

صفت اکتسابی: /زیست شناسی/ دانسته‌ی دهسکهوتی: تایبه تیهک که بوونه وهریک بوی ههیه دواپی به دهستی بێنی. بهرانبهر: صفت ذاتی

صفت بارز: /زیست شناسی/ دانسته‌ی دیار/ بهرچاو: تایبه تمهنديهک که خواناخوا خوی ده دهخا. بهرانبهر: صفت نهفته

صفت برتر ☞ صفت تفضیلی

صفت برترین ☞ صفت عالی

صفت بسیط: /دستور/ ناوه لئاوی ساده: ناوه لئاوی که له وشهیهک دروست بووه (وهک: خراپ، باش، دروست).

صفت پرسشی: /دستور/ ناوه لئاوی پرسیار: ناو لئاوی که له مهر شتی یان که سهیکه وه ده پرسئ (وهک: چۆن؟، کامه؟).

صفت پیراجنسی ☞ صفت ثانوی

صفت تعجبی: /دستور/ ناوه لئاوی سه رسووړماوی: ناوه لئاوی که نیشانه‌ی سهیر مان و سه مه‌ره‌بی بیت.

صفت تفضیلی: /دستور/ ناوه لئاوی هه‌فیازی: ناو لئاوی که نیشانه‌ی بانتری شتیک به سه‌ر شتیکی تر یان ئه‌وانی تره (وهک: باشتر، خراپتر): صفت برتر

صفت ثانوی: /زیست شناسی/ تایبه تمهنديه‌کی جهسته‌بی یان ئاکاری که دواپی له گیانداردا به‌دی دئ (وهک: ریش ده‌ره‌ینانی پیاو): صفت پیراجنسی

صفت ثبوتی: /زیست شناسی/ تایبه تیهک که له کهس یان شتیکدا، هه‌میشه‌یه (وهک: ته‌ری

پرسی و خه‌وشی <سر و صورت را صفا دادن: سه‌ر و ریش سه‌فا دان> ۳. /مجازی/ هاودلی: یه‌کدلی: دۆستایه‌تی و یه‌که‌ره‌نگی <آدم باصفا: مرۆی باصفا>.

□ صفا آوردن: سه‌فا هینان: خۆشی هینان: بوونه هۆی شایی و خوشی <خوش آمدید صفا آوردید: به‌خیرین سه‌فاتان هینا>.

صفا دادن: /مجازی/ پاک و خاوین کردنه‌وه: پاک و پوخته‌که‌رده‌ی <همه چیز را شست و رفت و صفا داد: هه‌موو شتیکی شۆرد و گه‌سکی دا و پاک و خاوین کردنه‌وه>.

صفا داشتن: سه‌فا هه‌بوون: باسه‌فا بوون: خۆش و دلگه‌ر بوون <خانه‌شان خیلی صفا داشت: مالیان زۆر سه‌فای هه‌بوو>.

صفا کردن: /مجازی/ ۱. خۆش رابواردن: له‌ دۆخ یان جیگایه‌ک که به‌ف کردن <آن شب خیلی صفا کردیم: ئەو شه‌وه زۆر خوشمان رابوارد> ۲. /نامتناول/ دلوفانی نیشاندان <صفا کردی که اینجا خانه کردی: دلوفانیت نیشان دا هاتیه لامان>.

صفات / sefāt /: [عربی] جمع ☞ صیغ

صفاق / sefāq /: [عربی] اسم. /کالبدشناسی/ چه‌قالته: چه‌رمه‌چه‌قالته: په‌رده‌ی ته‌نک و دوو تۆی ناوزگ که هه‌ناو و هه‌موو ئه‌ندامانی که تیدایه داده‌پۆشی: پرده‌ی صفاق

صفت / sefat /: ها: [عربی] اسم. ۱. /صفات/ دانسته: چۆناوچۆنی: تایبه‌تی: گه‌وشت: چۆنیه‌تی یان نیشانه‌ی شتی یان که سییک که به‌ومه‌و بکری ئه‌و شته یان ئه‌و که سه‌ بناسری، ریزبه‌ندی بۆ دانری یان له‌مه‌ره‌یه‌وه دادوه‌ری بکری <صفت ارثی: صفت اکتسابی: دانسته‌ی میراتی: چۆناوچۆنی ده‌سکه‌وتی> ۲. /صفات/ خۆ: خوو: خده: گه‌د <راستگویی صفت خوبی است: راستبیزی خویه‌کی چاکه> ۳. /دستور/ ناوه لئاو: ناو لئاو: وشه‌بی که پیناسه‌ی ناو ده‌کات و نیشاندهری چۆیه‌تی

صفت مفعولی: /دستور/ ئاوه‌لناوی بهرکاری؛
ئاوه‌لناوی که نیشانه‌ی کار یان کریانی
دۆخیک به سهر کهس یان شتیکه‌وه‌یه (وهک
پساو، گیرۆده).

صفت موروئی: /زیست‌شناسی/ دانسته‌یه‌ک که
گیانه‌وه‌ر له پیشینانی خۆی وهریگرتووه:
صفت ارثی. بهرانبهر: صفت اکتسابی

صفت نسبی: /دستور/ ئاوه‌لناوی که سهاره‌ت به
کهس یان شتیکه‌وه بیت (وهک پیاوانه، ژنانه،
بانه‌یی).

صفت نهفته: /زیست‌شناسی/ تایه‌تمه‌ندی‌ک که
له کهس یان شتیکه‌وه‌یه، به‌لام خۆی
ده‌رخا: صفت مغلوب. بهرانبهر: صفت بارز

صفحات / safahāt / : [عربی] / اسم، ۱. جمع ﴿

صفحه ۲. دهشت و دهر؛ بهر و بووم؛ کیو و
دهشتی به‌رین و بی‌ئاقار ﴿در تعطیلات عید به
صفحات شمال رفته بودیم: له نه‌ورۆزدا چوو‌بووین بۆ
دهشت و دهری باکوور﴾.

صفحه / safhe / ، ها: [عربی] / اسم، سه‌فحه:
۱. / صفحات/ لاپه‌ره؛ رووپه‌ره؛ په‌ره؛ ههر یه‌که له
دوو لای به‌رگیکی کاغز، مقه‌وا و وه‌کوو ئه‌وانه
﴿صفحه‌ی کاغذ؛ صفحه‌ی کتاب: رووپه‌ری کاغز؛
په‌ره‌ی کتیب﴾ ۲. / صفحات/ لاپه‌ره؛ په‌ره؛ ئه‌وه‌ی
له سهر په‌ره‌یه‌کدا ده‌نووسری ﴿یک صفحه از کتاب
را خواندم: لاپه‌ره‌یه‌ک له کتیبه‌که‌م خوینده‌وه﴾
۳. شاشه؛ روو؛ به‌ری ته‌خت و لووس ﴿صفحه‌ی
ساعت: سه‌فحه‌ی کاترمیر﴾ ۴. /هندسه/ رووپه‌ریکی
ته‌ختی به بی‌ئه‌ستوورایی ۵. قه‌وارووک؛ سیلک؛
سه‌فحه‌ی قه‌وانه؛ ئامپریکی زۆرتەر پلاستیکی
(کاغز یان کانا) بۆ تۆمارکردنی ده‌نگ له
سهری.

☐ صفحه‌ی تصویر/ نمایش: شاشه؛ سه‌فحه‌ی
که‌ره‌سته‌یه‌کی دیمانه‌یی که تیدا وینه یان
نوو‌سراوه له خانگه‌لیکی رووندا ده‌بینرین:
نماگر

بۆ ئاو). بهرانبهر: صفت سلبی
صفت جامد: /دستور/ ئاوه‌لناویک که له
وشه‌یه‌کی تر نه‌گیراییت (وهک: داخ، سارد).
به‌رانبهر: صفت مشتق

صفت ذاتی: /زیست‌شناسی/ دانسته‌یه‌ک که ههر
له سهره‌تاوه له‌گه‌ل شتیکه‌دایه (وهک: گیان بۆ
زیندوو). بهرانبهر: صفت اکتسابی

صفت سلبی: دانسته‌یه‌ک که نیشاندهری
نه‌بوونی شتیکه (وهک نه‌زان، نه‌خوینده‌وار).
به‌رانبهر: صفت ثبوتی

صفت شمارشی: /دستور/ ئاوه‌لناوی که نیشانه‌ی
ژماره یان جینگای کهس یان شتیکه (وهک
پینجهم، ده‌یهم).

صفت عالی: /دستور/ ئاوه‌لناوی که خاوه‌نه‌که‌ی
هه‌قیازی به سهر هه‌موو ئه‌وانی تره‌وه‌یه (وهک
باشترین، خراپترین): صفت برترین

صفت فاعلی: /دستور/ ئاوه‌لناوی کرۆکی؛
ئاوه‌لناوی که نیشاندهری لیها‌تووی جیبه‌جی
کردنی کاریکه له لایه‌ن خاوه‌نه‌که‌یه‌وه (وهک
سووتینه‌ر، کرپار، باخه‌وان).

صفت مبهم: /دستور/ ئاوه‌لناوی نه‌دیار؛
ئاوه‌لناوی که نیشاندهری شت یان که‌سیکی
نه‌دیاره (وهک فلانی، که‌سیک).

صفت مرکب: /دستور/ ئاوه‌لناوی لیک‌دراو؛
ئاوه‌لناوی که له دوو یان چهند وشه
به‌دیها‌توو (وهک به‌له‌پا، ته‌رده‌ست).

صفت مشبهه: /دستور/ ئاوه‌لناوی که پایه‌دار یان
دریژه‌داره (وهک هیژ، توانا).

صفت مشتق: /دستور/ ئاوه‌لناوی که له وشه‌ی تر
وه‌رگیراوه (وهک نه‌زان، زانا، خوراو). بهرانبهر:
صفت جامد

صفت مشخصه/ مُمیزه: تایه‌تمه‌ندی کهس یان
شتی که به‌وه‌وه بنا‌سری‌ت (وهک: دریژ، کورت،
زال).

صفت مغلوب ﴿ صفت نهفته

هر کام کار یکی تایبته نه نجام دهد ری:
کی بُرد

صفر / safar: [عربی] / اسم، سه‌فهر؛ مانگی
دووه‌می سالی کۆچی - مانگی.

صفر / sefr: [عرب از سنسکرت] / اسم، سفر؛
سیفر: ۱. /ها/ نیشانه‌یه‌کی بیرکاری به
شیوه‌ی «*» که نیشاندهری نه‌بوونی
چهنده‌تیه‌که ۲. خالی که‌وتنه ری له
حه‌سیب‌کردن یان نه‌دازه‌گیریدا «نقطه‌ی
صفر درجه‌ی هوا سنج: خالی سیفری پله‌کی
هه‌وایتو» ۳. که‌مترین نمره‌ی وانه‌یی که
نیشانه‌ی لی‌نه‌ها توویی قوتاییه له‌و کارانه‌ی
که لی‌ی خوازواه «در شیمی صفر گرفت: له
کیمیدا سیفر مگرت» ۴. دۆخی نه‌بوون یان
بی‌بار بوون «نتیجه‌ی مسابقه صفر بر صفر شد:
ناکامی کیهر کی سفر به سفر بوو».

□ صفر مطلق ☞ دمای صفر مطلق، دما

□ صفر دادن: سیفردان؛ سفردان؛ به‌بۆنه‌ی
نه‌بوونی پشک و شیای که‌مترین نمره به
شتی یان که‌سیک دان «به انشایم صفر دادند: به
ئینشاکم سیفریان دا».

صفر گرفتن: سیفر گرتن؛ به‌دهس‌هینانی
که‌مترین نمره یان پشک.

صفر / safrā: [عربی] / اسم، زهرداو؛ زهرتال؛
کرانتی؛ تالاو؛ سه‌فرا؛ خهرداو؛ زلیک؛ تراوی
زهردی مه‌یلوه سه‌وز، تال که له‌جهرگه‌وه
ده‌رژته دوازده‌یینه.

صفرابر / safrābor، ها: [عربی] / فارسی] صفت،
زهرداو بر؛ که‌م‌که‌ره‌وه‌ی ده‌لانی زهرتال.

صفاوی / safrāvī: [عربی] / صفت، ۱. زراوی؛
زهرداوی؛ زراقی؛ پیوه‌ندیدار به زهرتاله‌وه
۲. رموزن؛ رموزین؛ مه‌رموکه؛ مرداره‌مووگ؛
له‌ر و لاواز، ره‌نگ زهر، چه‌ماوه، ره‌شین و گرژ
و مؤن.

صفاوی مزاج / safrāvimezāc, -mazāc، ها:

صفحه‌ی ساعت: شاه‌ی کاترمیر؛ روویه‌ری
به‌رووی سه‌عات که کات نیشان ددها.

صفحه‌ی شطرنج: سه‌فحه‌ی شه‌ترنج؛
روویه‌ریکی ۶۴ خانی سی و ره‌ش که له
سه‌ریه‌وه شه‌ترنج ده‌کن.

صفحه‌ی شناسنامه: لاپه‌ره‌ی پیناسه؛ روویه‌ریک
له سه‌ره‌تای کتیبدا که ناو و نیشانی
چاپه‌منی و به‌روار و سال و شوینی چاپه‌کی
وو... تیدا نووسراوه.

صفحه‌ی عنوان: لاپه‌ره‌یه‌ک له ده‌سپیکی
کتیبدا که ناوی کتیبه‌کی تیدا نووسراوه.

□ صفحه پر کردن: پرکردنه‌وه؛ تۆمار کردن؛
هه‌لگرتنی ده‌نگ له سه‌ر روویه‌ری گرامافون
«چند صفحه از سید علی اصغر کردستانی پر کردند:
چهند قه‌وانیان له سه‌ی ئەسکەر پر کرده‌وه».

صفحه‌آرایی / safhe'ārāyī، ها: [عربی] / فارسی]
/ اسم، کاری دانانی نووسراوه، وینه، ژماره‌ی لاپه‌ره
و ناماده‌کردنی کتیب، رۆژنامه یان گوژار بۆ
چاپ: لیات. هه‌روه‌ها: صفحه‌آرا

صفحه‌ای^۱ / safhe'î: [عربی] / صفت، لاپه‌ره‌یی؛
روویه‌ری؛ په‌ره‌یی؛ وه‌ک سه‌فحه «آتن صفحه‌ای:
ثانینی په‌ره‌یی».

صفحه‌ای^۲: قید، لاپه‌ره‌یه‌ک؛ روویه‌ریک؛ په‌ره‌یی؛
لاپه‌ریو؛ به پیی سه‌فحه «صفحه‌ای ۵۰۰ تومان برای
پاکنویس می‌گرفت: لاپه‌ره‌یه‌ک ۵۰۰ تمه‌نی بۆ
پاک‌نووس وهرده‌گرت».

صفحه‌بندی / safhebandī: [عربی] / فارسی] / اسم،
کاری دانانی پیتی چاپی، سه‌ریه‌ره، ژماره‌ی
لاپه‌ره، ژیرنووس، په‌راویز و ... هه‌ر کام له جیی
خۆی و به‌ستیان پیکه‌وه بۆ ناماده‌ی چاپ
بوون. هه‌روه‌ها: صفحه‌بند

صفحه‌کلید / safhekilid, -kelid، ها:
[عربی] / یونانی] / اسم، کیبۆرد، ئامیژی له
ده‌سگایه‌ک (وه‌ک که‌میۆتر) بریتی له بریک
دوگمه‌ی هه‌له‌وه‌ژێراو، که به‌گوشاردانی

یک ساعت دیر آمدن او را به صلابه بکشم؟
ده تهنه‌وی به بؤنه‌ی سه‌عاتیک دیر هاتن له
دار قه‌واخی بدهم؟.

صلات / salāt /: [عربی] اسم، نویژ، نمیژ، میژ؛
نقیژ؛ نوژ، نمی؛ نما: **صلوة**

☐ **صلات ظهر**: بانگی نیوه‌رؤ؛ کاتی نیوه‌رؤ؛
قاوه‌توو؛ نویژ نیمه‌رؤ «صلات ظهر است، تو تازه
می‌خواهی صبحانه بخوری: بانگی نیوه‌رویه، تازه
ده‌ته‌وی به‌رقلیان بخوی».

صلاح / salāh /: [عربی] اسم، ۱. باشی؛
چاکی؛ خاسی؛ قه‌نجی؛ دؤخ یان چۆنیه‌تی
له‌بار و شیاو بوون «ما صلاح تو را می‌خواهیم:
ئیمه باشی تۆمان ده‌وی» ۲. قازانج؛ که‌لک
«اگر بروی به صلاح دوست: نه‌گه‌ر برؤی
قازانجته» ۳. به‌رژمه‌وندی «صلاح ندید بروم:
به‌رژمه‌وندی تیدا نه‌بینی برؤم».

☐ **صلاح بودن**: به قازانج بوون؛ شیاو بوون؛
به‌که‌لک بوون.

صلاح دانستن: باش زانین؛ چاک زانین؛ به
شیاو و سوودمهن زانین.

صلاح دیدن: باشرت بینین؛ چاتر بینین؛ خاستر
دین؛ شیاو و به قازانج دیتن.

صلاح کسی را خواستن: باشی / چاکی که‌سیک
ویستن؛ خاسی که‌سسئ گه‌ره‌ک بوون؛
خوازباری قازانجی که‌سیک بوون.

به صلاح کسی بودن: بؤ که‌سیک چاک / باش
بوون؛ به خیر و قازانجی که‌سیک بوون.

صلاح‌اندیشی / salāhandîši /: [عربی/فارسی]
اسم، کار و ره‌وتی به باش زانین؛ تیرامان و
تیفکرین له‌مه‌ر کار و شیوازی دروست و
به‌هره‌داره‌وه «دوستان این‌طور صلاح‌اندیشی کردند که
فعلاً شرکت را تعطیل کنیم: دوستان وایان به باش زانی
جاری شیرکت داخه‌ین»: **صلاح و مصلحت**
[گفتاری]

صلاح و مصلحت / salāh-o-maslahat /: [عربی]

[عربی] صفت. رموزین؛ رموزن؛ مرداره‌و بووگ؛
مه‌رمووکه؛ له‌ر و لاوار، گرژ و مؤن، زه‌رد
هه‌لگه‌راو، ره‌ش‌بین و داجه‌کاو.

صفر کیلومتر / sefrkilometr, -kilûmetr /:
[عرب/فرانسوی] صفت. ۱. سفر کیلومتر؛ وشک؛
تازه و نوی؛ به‌رپوه نه‌چوو (سه‌بارت به ماشین)
«اتومبیل صفر کیلومتر: ماشیننی سفر کیلومتر»
۲. له‌ا//مجازی/ بی‌نهمون؛ کال؛ کال و کرچ
«یک رییس صفر کیلومتر برایمان فرستادند که از هیچ
خبر ندارد: به‌رپرسیکی بی‌نهمونیان بؤ ناردوین هه‌ر
ته‌قی سه‌ری دی».

صفوف / sufûf, sofûf /: [عربی] جمع **صَف**
صفه / soffe /: ها: [عربی/اسم//ادبی] ۱. سه‌کو؛
دکه؛ دک؛ ده‌که؛ خواجه‌نشین ۲. شانشین؛
بالاخانه؛ ئوده‌ی گه‌وره ۳. دالان؛ هه‌یوانی
سه‌رداپوشراو.

صفر / safir /: [عربی] اسم، فیشکه؛ گژه؛ گفه؛
هووره؛ لووره؛ دهنگی به‌رز و تیژ که به‌هوی
گوشاری نه‌کاووه له‌هه‌وادا به‌دی دی «صفر باد؛
صفر گلوله؛ فیشکه‌ی با؛ گژه‌ی گولله».

صقر / saqr /: ها: [عرب از فارسی] اسم، هولیلک؛
سه‌قر؛ چهرخ؛ بالداریکی راو‌که‌ره.

صلا / salā /: [عربی/اسم//ادبی] جار؛ قاو؛ دهنگ؛
گاز؛ بانگ؛ هاواری بانگیشن.

☐ **صلای عام**: جاری هه‌موانی؛ بانگی گشتی.

صلابت / salābat /: [عربی/اسم//ادبی]
۱. [نامتداول] دژواری؛ سه‌خله‌تی ۲. دامه‌زراوی؛

پئ‌وه‌جییی؛ پته‌وی؛ قایمی؛ گورخی.
صلابه / sollābe /: ها: [از عربی] اسم، سئ‌چوکه؛
قولاو؛ چنگه‌ک؛ نه‌ک؛ ئه‌و ئامیره که له
قه‌ساوخانه گوشتی پیدا هه‌لده‌واسن.

☐ **به صلابه کشیدن**: [کنایی] له‌دار قه‌واخ
دان؛ کیشانه‌دار؛ چه‌رم ده‌ق کردن؛ دار
قه‌پان دان؛ له‌به‌ر ئازاری رپو‌حی و
جه‌سته‌یی زوردا دانان (می‌خواهی به‌خاطر

صلح‌اندیشی

صلاحیت / salāhiyyat ، ها: [عربی/اسم]

لیوه‌شاوی؛ لیها تووی؛ هیژایی؛ شیای؛ دؤخی هه‌بوونی مه‌رج و تواناییگه‌لی پیویست بؤ نه‌جامدانی کاریک «کسی که برای صندوقداری آمده بود صلاحیت لازم را نداشت؛ نه‌و که‌سه‌ی که بؤ ده‌خلداری هاتبوو لیوه‌شاوی پیویستی نه‌بوو».

هه‌روه‌ها: صلاحیت داشتن

صلب / solb : [عربی/صفت، /دبی] ۱. گت؛ سفت؛

تؤکمه؛ ره‌ق؛ به بیجمی خوگره‌وه که هاسان نه‌چه‌میته‌وه «سنگ جسم صلب است؛ به‌رد ماکیکی گنه» ۲. [نامتداول] پی‌وه‌جی؛ قایم؛ گورخ؛ پته‌و؛ په‌یت.

صلبیه / solbiyye : [عربی/اسم، سپینه‌ی چاو؛ چه‌رمینه‌ی چاو؛ به‌شی لیفی، چر، سپی و بریقه‌داری چاو که ده‌ره‌کی‌ترین پۆشه‌نی گۆی چاو (بیجگه له گلینه).

صلح / solh : [عربی/اسم، ناشتی؛ هاشتی؛

۱. دؤخیک که به هۆی کۆتایی هاتن یان نه‌بوونی شهر و کیشه‌وه به‌دی دیت «اینک اروپا در صلح به سر می‌برد؛ ئیستا ئوروپا له ناشتیدایه» ۲. ته‌نایی؛ ته‌ناهی؛ ته‌بایی؛ کار یان ره‌وتی کۆتایی هینان به شهر و گه‌لش «سرانجام زن و شوهر با پادرمیانی همسایه‌ها صلح کردند؛ له ناکامدا ژن و شووه‌که به نیوانجیگه‌ری دراوسپکان ناشتیان کرده‌وه» ۳. [حقوق] کاری ده‌ست‌کیشانی دادبه‌ر یان خاوه‌ن ماف له مافی خۆی له بابیی شتیک یان هه‌ر وا. هه‌روه‌ها: صلح شدن؛ صلح کردن

صلحبان / solhbān ، ها: لان: [عربی/فارسی/اسم،

ناشتیوان؛ پاریزه‌ری ناشتی.

صلحجو / solhcû ، ها: یان: [عربی/فارسی/صفت،

ناشتیخواز؛ هیمناهی‌تی‌خواز؛ خوازیاری ته‌ناهی و نارامشت: صلحخواه؛ صلح‌طلب

صلحخواه / solhxāh : [عربی/فارسی]

صلحجو

صلح‌طلب / solhtalab : [عربی/فارسی]

صلحجو

صلوات / salavāt : [عربی/دعا، سه‌لام؛ دروود؛

سه‌له‌وات؛ سه‌له‌واته؛ رسته‌ی «اللهم صلّ علی محمد و آل محمد» به مانای (دروود و سه‌لامی خودا له سه‌ر پیغه‌مبه‌ر و بنه‌ماله‌ی).

صلوات ختم کردن: سه‌له‌وات ناردن؛

سه‌له‌وات دان.

صلوات فرستان: سه‌له‌وات ناردن: ۱. گوتنی

سه‌له‌وات؛ سه‌له‌وات دان ۲. [مجازی] به وت‌وو‌یژ (زۆرت‌ر شه‌ره‌قسه) کۆتایی هینان «بس است دیگر، صلواتی بفرستید؛ به‌سه ئیتر، سه‌له‌واتیک بنیرن».

صلواتی / salavāti : [عربی/صفت، ۱. سه‌له‌واتی؛

سه‌له‌واتی؛ شیای سه‌له‌وات «پدر صلواتی: باوک سه‌له‌واتی» ۲. [مجازی] خوژایی؛ مفته؛ مه‌جانی به‌لام پیویست به ناردنی سه‌له‌وات «در مناطق جنگی تلگراف صلواتی دایر شد؛ له ناوچه‌گه‌لی شه‌ردا تیلگرافی خوژایی دانرا».

صلوة / salāt : [عربی/صلات

صله / sele ، ها: [عربی/اسم، خه‌لاتی؛ ریزانه؛ شاباش؛ هبوودی؛ خه‌لات یان مالیک که به که‌سی ده‌دری.

صله‌ی رجم: خزم‌دۆستی؛ می‌ره‌وانی و دلۆفانی

له‌گه‌ل خزم و که‌سان.

صلی الله / sallallāh : [عربی/دعا، [مخفف]

دروودی خودا له سه‌ری.

صلیب / salīb ، ها: [مغرب از آرامی/اسم، خاچ؛

چه‌لیپا؛ چه‌لیپ؛ چه‌قر؛ سه‌لیب؛ چه‌پ و راست:

۱. پیکه‌هاته‌یک بریتی له دوو تیری راست و خه‌وتوو به بیجمی «†» که پی‌شووتر روومیگه‌ل بؤ سزادان و کوشتنی نه‌یارانیان که‌لکیان لی‌وه‌رده‌گرت ۲. په‌یکه‌ریکی دروست‌کراوه به بیجمی خاچ «در یک دست صلیب و در یک دست انجیل، وارد کلیسا شد؛ خاچ له ده‌ستیکی و ئینجیل

تامه له قهد و لقی برئ درهخت و گیاوه ده گیردرئ، به وشکی سفت و رهقه، به لام له تهرایی و ناودا چه سپنه.

صمیم / samîm: [عربی] اسم، [ادبی] ناخ؛ کانگا؛ نوجه رگه؛ بهشی ناوکی و بی گهردی هر شتی که له نیوانیدایه و ټیکهل به هیچی تر نیه.

□ از صمیم قلب: [مجازی] له ناخی دلهوه؛ له کانگای دلهوه؛ له قوولایی دلهوه.

صمیمانه ^۱ / samîmâne: [عربی] فارسی | صفت. گهرم؛ گور؛ بی گهرد؛ گهرم و گور؛ به تین «دوستی صمیمانه: دؤستایه تی گهرم».

صمیمانه ^۲: قید. گهرم و گور؛ به تین؛ له سهر میړهوانی و هاودلیهوه «او را صمیمانه در آغوش کشید: گهرم و گور گرتیه باوه شهوه».

صمیمی / samîmî: [عربی] صفت. یه کدل؛ هاودل؛ کوک؛ جووت؛ نیوان خوش؛ به ین خوش «دوست صمیمی: دؤستی یه کدل». ههروه ها:

صمیمی بودن؛ صمیمی شدن

صمیمیت / samîmîyyat، ها: [عربی] اسم. یه کدلی؛ هاودلی؛ هه ژرنگی؛ نیوان خوشی؛ دؤخ یان چۆنیه تی نیوان خوش و تها بوون «کاری که کرد حاکی از صمیمیت بود: ئەو کاره کردی نیشاندهری یه کدلی بوو».

صنار / sannār: [فارسی] یونانی از لاتینی [ص] **صدینار**

□ **صنار سه شاهی**: [گفتاری] قهره پوول؛ چوار قهران؛ پاره به کی کهم و بی بایهخ «این صنار سه شاهی که به هیچ جای زندگی ما نمی رسد: ئەم چوار قهرانه خو بهش هیچیکمان ناکا».

صناری / sannārî: **صدیناری**

صناعات / sanā'at, senā'at: [عربی] جمع

صناعت

صناعت / sanā'at, senā'at، ها: صناعات: [عربی] اسم، [ادبی] پیشه؛ پیشه سازی «گفت: من این

لهو ده ستیدا، هاته نیو کلێسه وه» ۳. نه خشی به شیوه ی چهپ و راست (به روی سینه اش صلیب کشید: له سهر سینگی چه لیپای کیشا» ۴. [نجوم] خاچی باشووری؛ وینه یه کی گهر دوونی گچکه به گهلک رووناکیه وه که له ته گۆی باشووریدایه و چوار ئه سټیره گشه که ی وه ک چه لیپا ده نویتن: **صلیب جنوبی**

□ **صلیب جنوبی** ☞ **صلیب ۴-**

صلیب سرخ ☞ **صلیب سرخ**

صلیب شمالی ☞ **قو ۱-**

□ **به صلیب کشیدن**: به چوار میخه دا کیشان؛ چوار نیخه کیشان؛ به میخه وه کردنی ده ست و پای که سټیک له سهر خاچی هه لدر او «عیسی را به صلیب کشیدند: عیسایان به چوار میخه دا کیشا».

صلیب سرخ / salibesorx: [عرب] فارسی | اسم. خاچی سوور: ۱. نیشانه یه ک به شیوه ی خاچ (+) به رهنگی سوور که هیمای ریڅخراویه کی بهم ناوه یه ۲. ریڅخراویه کی جیهانی که کاری یارمه تی گه یاندن به گزه نگازانی شه ر یان ته گهره ی سروشتیه ۳. ههر یه که له لڅکه لی ئەو ریڅخراویه.

صلیب شکسته / salib(e)šekaste: [عرب] فارسی | اسم. خاچی شکاو؛ نه خشیکی وه کوو خاچیکی به دوو سهر دا شکاو بهم شیوه ☞ که له نه خشگه لی جوانکاری هۆزگه لی که و نارادا زۆر باو بووه و له ده کانی ۱۹۲۰ ی زایینی دا بوو به دروشمی نازیه کانی ئالمان.

صلیبی / salibî: [عرب] صفت. ۱. خاچی؛ سه لیبی؛ چه لیپایی؛ پتوه ندیدار به خاچه وه ۲. ها؛ لان // مجازی | خاچیه رست.

صماخ / somāx: [عربی] اسم. پرده ی گوش **پرده**

صمغ / samq، ها: [عربی] اسم. جهوی؛ جهوگ؛ که تیره؛ ههنگویره؛ ههنگوژه؛ زه مق؛ به ره ژ؛ گهر جن؛ ماکیکی لینجی بی بۆن و

صناعت دانم: گوتی: من ئەم پیشە دەزانم.

صنایع / 'sanāye': [عربی] جمع **صَنَعَت**

□ **صنایع دستی**: پیشەیی دەسکرد:

۱. پیشەیی وا که لە دەستی مرۆ و ئامێر و

ماشینی ساکار کەلک وەردەگیردرێ

۲. بەرهەمی وەها پیشەگەلیک.

صنایع سبک: پیشەسازی سووک؛ دامەزرێاو و

پێخراوەگەلیک که بەرهەمی سووک و

چکۆلەیان هەیه.

صنایع سنگین: پیشەسازی قورس؛ دامەزرێاو و

کارخانەگەلی بەدیھێنانی بەرهەمی گەورە

و قورس (وەک فرۆکەسازی).

صنایع نظامی: پیشەسازی چەکداری؛

پیشەگەلیک که بە دروستکردنی ئامێری

شەپەرە خەریکن.

صنَج / 'senc': [مەرب از فارسی] **سِنَج**

صندل / 'sandal': [سم. ۱. /ها/ [فرانسوی]

قاپقاپ؛ قاپقاپە؛ سۆل؛ چەشنی پێلاو بە

تەختەیهک لە ژێر و سیرمیک لە سەرەوێ

۲. /ها/ [مەرب از سنسکریت] سەندەل؛ گینۆ؛

گینۆ؛ درەختی هیندی بە رەگ و ریشەیی

تال-تال و گەلای نووک تیزی بەرامبەر یەک

و گۆلی بچووکی کۆمەل و هیشووێ درێژ و

دەنکی سەوزەو که بۆ دەرمانی نەخۆشی

دل باشە ۳. چێوی ئەو دارە که تووژی

دەرەوێ سێی و ناوەکی لیمۆیی رەنگ و

قورستر و چڕترە و بۆنێکی توند و خۆشی

هەیه و بەنرخە.

صندلی / 'sandali': ها/ [مەرب] سم. سەندەلی؛

سەنگەلی: ۱. ئەسکەمل؛ ئەسکەملە؛ ئەسکەملی؛

چواربەن؛ چواربەندە؛ ڕوونشتەک؛ قورسی؛

کورسی؛ ئامێریک بە پایەگەلیکەو بۆ دانیشتنی

یەک کەس بە سەرێو «صندلی را پیش کشید و

نشست: ئەسکەملەکی هێنایە پیشەو و لە سەری

دانیشت» ۲. جێگای دانیشتن لە ناو ماشین.

قەتار و وەک ئەوانەدا «صندلی مرا به یک نفر دیگر

هم فروخته‌اند: سەندەلیەکی مینان بە

کەسێکی تریش فرۆشتوو» ۳. /مجازی/ پلە و پایە

«طوری به صندلی ریاست چسبیده که انگار ارث پدرش

است: وەها پالی داو بە سەندەلی سەرۆکایەتیو

ئیزی میراتی باوکیەتی».

□ **صندلی الکتریکی**: ئەسکەملی ئیلکتریکیی؛

چەشنی چواربەندی کانزایی بۆ کوشتنی

تاوانباران، که رەوتی بەهیزی کارەبای تی

دەخری.

صندلی تاشو: چەشنی ئەسکەمل که پێیەکانی

و جێ دانیشتنەکی لە سەر یەک قەد دەبن

و ویکرا خر دەبێتەو.

صندلی تحصیلی: جۆری سەندەلی بە

دەستەیی پتر لە لای راستەو که ڕووبەری

سەرۆوی ئەو دەستەپانە و بە شیوێ

میزۆکەییە: **صندلی دستەدار**

صندلی چرخان: چەشنی ئەسکەمل که جێ

دانیشتنەکی لە سەر خولەکیک سوور

دەخوا.

صندلی چرخدار: ئەسکەملی ڕووبەرەوێ دار بۆ

نەخۆشی که لە پێکەوتوو.

صندلی دستەدار: ۱. چەشنی ئەسکەمل که لە

لایەن راست و چەپەو دەستەیی هەیه و

دەکرێ باسکی لە سەر دانیی ۲. **صندلی**

تحصیلی

صندلی راحتی: جۆریک ئەسکەمل بە نیشتنگە

و جێ پالی نەرمەو.

صندلی گردان: چەشنی ئەسکەمل بە پایەیی

چەرخدارەو بۆ گواستەو.

صندلی لهستانی: ئەسکەملی لەهستانی؛

جۆری سەندەلی چێوین بە نشینگەیی خر و

چوارپایەیی باریکەو.

صندوق / 'sandûq, sandoq': ها/ [مەرب از

فارسی] سم. سنووق؛ سندووق؛ سنووق:

۱. چه کمه زه؛ مه ساه؛ مه ساهه؛ خه زنه؛ مه حفه ره؛ جه عبه یه کی دهر گادار بؤ هه لگرتنی شت یان پوول <صندوق لباس؛ صندوق پول؛ سنووقی گنج؛ سنووقی پاره> ۲. ریخراوه یه ک بؤ پاشه کهوت، وام یان هورمی مالی <صندوق بازنشستگی؛ صندوق پس انداز؛ سنووقی وهنیشته یی؛ سنووقی پاشه کهوت> ۳. شوینی دان و گرتنی پاره له ریخراوه یه کدا <وهک بانک> <پول را بدهید صندوق؛ پاره که بدن به سنووق>.

□ صندوق پست: سنووقی پوشت؛ سنووقیک که نامه ی پوستی تی ده خن. صندوق پستی: سنووقی پوستی؛ سنووقیک له مه زینگی پوشتدا که کارگیری پوشت، نامه گه یشتووه کانی بؤ تی ده خا تا خاوهن سنووق <کس یان ریخراوه یه ک> هه لیگری. صندوق رأی: سنووقی را؛ سنووقی دهنگ؛ سنووقیک که نه وانه ی که دهنگ ده دهن، قاقهزی رای خویانی تی ده خن. صندوق صدقات: سنووقیک بؤ وهر گرتنی یارمه تی خه لک له جیگاهه کی گشتی یان بوار گه یه کدا.

صندوق عقب: سنووقی دوا؛ جیگاهه کی سنووق ئاسا له پشتووه ی ماشین سواری، بؤ دانانی شتومه ک. صندوق نامه: سنووقی نامه؛ سنووقیک له بهر مالدا بؤ تی خستنی نامه ی گه یشتوو بؤ دانیشتوانی.

صندوق نسوز: سنووقی نه سووز/ نه سوچ؛ سنووقیکی پولاپی که له بهرامبه ر گر و تینی ناوړه بهر گه ده گری.

صندوقچه / sandûqçe, sandoq- / ها: / امرب / فارسی / اسم. مجری؛ سنووقله؛ سنووقی چکوله.

صندوقخانه / sandûqxâne, sandoq- / ها: / امرب / فارسی / اسم. هیئشخان؛ هیئشخانه؛ پیئشخان؛ وچخانه؛ هوډه یان هه ماریکی چکوله

له مال که سنووق و جل و بهرگ و شتی به بایه خی تیدا هه لده گرن.

صندوقدار / sandûqdār, sandoq- / ها: / ان: / امرب / فارسی / اسم. ده خلداری؛ سنووقدار: ۱. که سی که بهرپرسی ناگاداری له پاره یان ده خلی ریخراوه یه که ۲. که سی که له فروشگه ییکدا، بایی شتومه کی فروشراو له سه نیاران ده ستینی.

صندوقداری / sandûqdārī, sandoq- / امرب / فارسی / اسم. ده خلداری؛ سنووقداری؛ ناگاداری له پاره ی ریخراوه یه ک و دان و سانی پوول بهو که سانه ی که لئی ده که ون.

صندوقه / sandûqe, sandoqe / امرب / فارسی / اسم. ۱. قدیمی؛ پراسووبه ند؛ قه فسینگ؛ ده فیه سینگ؛ پراسی ۲. /ها/ /معماری/ دیواری ناوخال؛ دیواری پووک.

صن / son' / عربی / اسم / ادبی / چی؛ ساز؛ دروست؛ دروس؛ خه لق؛ به دیهینهری؛ داهینهری؛ کار و رهوتی به دیهینان؛ سیورانن؛ خولقاندن؛ چی کرن.

صنعت / san'at / عربی / اسم. پیشه سازی؛ کسب؛ کسپ؛ کسم؛ کرگار: ۱. /ها؛ صنایع / کاری بهرهمهینان که به شوینگری له رهوش، ئاموزه و قانوننگه لی تایبته به خو به وه نه نجام بدریت ۲. شیوه و شیواز و بنه مای وه ها کاریک ۳. کاری چیکراو به ماشین و به شیوه ی گورانی ماکي خاو به پیته وای دروست کراو.

صنعتدار / san'atdār / ها: / ان: / عربی / فارسی / اسم. خاوهن پیشه؛ کهس یان گرؤی خاوهن ریخراوه گه لی پیشه بی <وهک هیلی ئاسن، کارخانه ی ماشین سازی و...>.

صنعتکار / san'atkār / ها: / ان: / عربی / فارسی / اسم. /گفتاری/ پیشه ساز؛ که سی که ژبانی به پیشه سازی بهرپوه ده چی.

نادروستی، چاکی یان خراپی کاریک ۲. بیر و بروایهک که بهم شیوه بگوتری.

صوب /sowb, so:b/: [عربی/اسم، نامنداول/لا؛ لایه؛ نالی؛ سؤ؛ بهر هه گه؛ نک.

صوت /sowt, so:t/: [عربی/اسم، ها؛ اصوات/؛ [عربی/اسم، دهنگ؛ دنگ: ۱. سه دا ۲. /فیزیک/ وزه به کی میکانیکی که به گوشاری شه پؤلی په یتا په یتای دریز له شوینیکدا (وهک ههوا) بلاو ده بیته وه ۳. /دستور/ الف) وشه بهک که خوشحالی، توورپی، سه رسوورماوی، وه ره زی و... ی بیژر نیشان ده دا (وهک: به هه، ئاخ، په کوو ... ب) وشه بهک که نیشاندیری دهنگیکه (وهک جیزه جیز، تهقه تهق).

صوت شناسی /sowtšenāsi, so:t-/: [عربی/فارسی/اسم، دهنگ ناسی؛ زانستی لیکۆلینه وه له چی کردن، وه گرتن، راگواستن و شوینه مای دهنگ.

صوتی /sowti, so:ti/: [عربی/صفت، دهنگدار: ۱. دهنگی؛ پنهوهندیدار یان سه به دهنگه وه «ارتعاش صوتی: له ره ی دهنگی» ۲. به دهنگه وه «بمب صوتی: بومی دهنگدار».

صور /sovar/: [عربی/جمع صور صور /sûr, ha/: [عربی/اسم، /دبی/ ۱. شه بیوور؛ بوق؛ شووت؛ ئامرازی ئاگادار کردنی دهنگدار ۲. بؤری؛ بؤریه؛ که ره نا؛ توو تووک؛ موزیقا؛ سازیکی کانزایی گروهه ری دریزۆکه یه، بنه که ی هه راو ده بیته وه، فووی پیدا ده که ن دهنگیکی گر و به رزی لی دی.

☐ **صور اسرافیل**: سووری ئیسرافیل؛ شه بیووریکه وهک ده لئین له رۆژی په سلاندا فریشته بهک به ناوی ئیسرافیل فوویه کی زور به قه وه تی پیدا ده کا، هه موو مردووانی پی زیندوو ده بنه وه.

صورت /sûrat/: [عربی/اسم، ۱. /ها/ ده م و چاو؛ ده م چهو؛ روو؛ دیم؛ دیمه ن؛ روخسار؛ چار؛ چیره؛

صنعتگر /san'atgar, ha:an/: [عربی/فارسی/اسم، پیشه ساز: ۱. که سی که له گه ل شیوه و شیواز و بنه ماگه لی پیشه یه کدا ئاشنایه ۲. که سی که به کاریکی پیشه سازی ژیا نی به رپوه ده چی.

صنعتی /san'atî/: [عربی/صفت، پیشه سازی: ۱. سه به پیشه سازیه وه «ماشین آلات صنعتی؛ ماشینگه لی پیشه سازی» ۲. خاوه ن پیشه، به تایبته پیشه ییک به ماشین پی شکه و توو به رپوه بچی «شهرک صنعتی؛ شارۆچکه ی پیشه سازی».

صنف /senf, ha:/: [عربی/اصناف/؛ [عربی/اسم، پؤل؛ دهسته؛ به ره؛ هاو پیشه؛ کۆمه لی له ئەندامانی پیشه یه کی دیاریکراو «صنف نجار؛ صنف نانوا؛ پؤلی چیتاش؛ دهسته ی نانها».

صنفي /senfi/: [عربی/صفت، هاو پیشه یی؛ پیوه ندیدار یان سه به پیشه یه ک «فعالیت صنفی؛ چالاکی هاو پیشه یی».

صنم /sanam, ha:/: [عربی/اسم، /دبی/ بت؛ بوت؛ بته؛ پت؛ په یکه ری مرۆ یان هه ر شتیکی تر به نیشانه ی هیزی ئاسمانی.

صنوبر /senowbar, seno:bar/: [عربی/اسم، ها؛ نان/؛ [عربی/اسم، نهوژ؛ نهوژ؛ ناژین؛ ناژ؛ ناژو؛ ناچوو؛ سنه و به ر؛ ناوی چهند جو ره داری هه می شه سه وزی سه رده سی ره به گه شکه ی خیرا وه که له پیشه سازی دا له چپوه که ی که لکی زور وهرده گرن.

صنوبری /senowbarî, seno:barî/: [عربی/صفت، نهوژی؛ ناژینی: ۱. سه به ناژینه وه ۲. وه کوو سنه و به ر.

صنوف /sunûf, sonûf/: [عربی/جمع صنوف صواب /savāb, ha:/: [عربی/صفت، /دبی/ دروست؛ درووس؛ راست؛ راس، به رانبه ر؛ خطا «فکر صواب؛ بیرى دروست».

صوابدید /savābdîd/: [عربی/فارسی/اسم، په سندن: ۱. کاری لیکۆلینه وه له دروستی و

ئه‌گه؛ هه‌گه «در صورتی که خواست برود، مانعی ندارد: هات و ویستی برؤا، قه‌ی ناکا»
 ۲. ئه‌گه‌رچی؛ که‌چی؛ له‌حالی‌کدا «نخواست بماند، در صورتی که کار خوبی داشت: نه‌ویست بمی‌نیت‌هوه، نه‌گه‌رچی کاریکی چاکیشی هه‌بوو».

□ صورت برداشتن: سیاهه‌گرتن؛ سیایی‌گرتن؛ نووسین و ته‌یارکردنی سیاهی له‌شتانیک.
 صورت پذیرفتن: /لایی/ پروودان؛ ئه‌نجام بوون؛ شه‌میران؛ مه‌شان؛ قه‌دان؛ کودان؛ ئه‌نجامدران؛ به‌گا ئامه‌ی.

صورت خوبی / خوشی نداشتن: /مجازی/ جوان نه‌بوون؛ باش نه‌بوون؛ شیاو نه‌بوون؛ ناشیرین بوون (ی کار یان کرده‌وه‌یه‌ک) «این موضوع را تمام کنید، صورت خوبی ندارد: ئه‌م بابه‌ته بپرنه‌وه، جوان نیه».

صورت خود را با سیلی سرخ کردن: /کایی/ لامل به‌زیله سووره‌وه کردن؛ کراس پشت‌و‌پروو کردن؛ به‌تیکۆشان و په‌نجی زۆر هه‌ژاری و نه‌داری خۆ نیشان نه‌دان.

صورت دادن: ۱. ئه‌نجام‌دان؛ قه‌داندن؛ کوداندن؛ مه‌شاندن؛ شه‌میراندن «کارش را صورت داد: کاره‌که‌ی ئه‌نجام‌دا» ۲. سیاهه‌دان؛ سیایی دان «صورت خرجایی را که کرده بود به دستم داد: سیاهه‌ی ئه‌و خه‌رجانه‌ی کردبوی دا به ده‌ستمه‌وه».

صورت‌برداری / sūratbardārī، ها: /عربی/ فارسی/ اسم، سیاهه‌گری؛ کار و په‌وتی ریزکردنی پتپرستی یه‌ک‌به‌یه‌کی به‌شگه‌لی کۆمه‌لیک «صورت‌برداری از اموال شرکت: سیاهه‌گری له‌دارایی شه‌ریکه».

صور تجلسات / sūratcalasāt: /عربی/ جمع صور تجلسه صور تجلسه

صور تجلسه / sūrat(e)calase، ها: صور تجلسات: /عربی/ اسم، نووسراوه‌یه‌ک که کورت‌ه‌ی پرووداو یان

رپی؛ روه؛ ئه‌و به‌شه له‌سه‌ری گیانه‌وه‌ر به‌تایبته مرؤ که‌ده‌م، چاو، گۆنا و لووت ده‌گریت‌ه‌وه
 ۲. /ها: صور/ شیوه؛ بیچم و پیکه‌هاته‌ی شتیک که له‌ماکه‌خواه‌که‌ی جوئی ده‌کاته‌وه «سنگ را به صورت آدم در می‌آورد: به‌ردی به‌شیوه‌ی مرؤ ده‌ردینا» ۳. /مجازی/ شیواز؛ دۆخ؛ بار «برخوردش صورت بسیار زنده‌ای داشت: جوولانه‌وه‌ی شیوازیکی زۆر ناحه‌زی بوو» ۴. /ها/ /ریاضی/ سه‌ر؛ سه‌ری که‌رت؛ به‌شی سه‌رووی هیللی که‌رت. به‌رامبه‌ر: مخرج ۵. رواله‌ت؛ به‌شی ده‌روه و دیاری شتیک «صورت ماجرا این است، اما حقیقت چیز دیگری است: رواله‌ی پرووداوه‌که‌ئمه‌یه، به‌لام راستیه‌که‌ی شتیک‌ی‌تره» ۶. /ها/ سیایی؛ سیاهی؛ سیاهه؛ نووسراوه‌یه‌ک که‌چۆناوچۆنی کار یان ناو و نیشانی مال یان که‌سانیکی تیدا راگه‌یه‌ندراوه «صورت اموال؛ صورت دارایی؛ سیایی مال؛ سیاهه‌ی دارایی» ۷. /صور/ /قدیمی/ وینه؛ نیگار؛ سیما؛ به‌تایبته وینه‌ی جاری مرؤ ۸. /مجازی/ بیچم؛ ته‌شک؛ ته‌ژ ۹. سوورته؛ سه‌ر؛ وینه له‌وه‌ره‌قی کابه‌دا ۱۰. نه‌قش؛ نه‌خش؛ شکل؛ بیجمی به‌ده‌ست‌کیشراو ۱۱. /مجازی/ پروومه‌تی خوشیک؛ دیمه‌نی جوان ۱۲. که‌له‌خ؛ په‌یکه‌ر؛ گۆفده ۱۳. /قدیمی/ بت؛ بوت.

□ صورت جلسه صور تجلسه

صور حساب صور تحساب

صور ظاهر: رواله‌ت؛ بیچم یان دۆخی ده‌روه‌ویی «از صورت ظاهر نمی‌شود قضاوت کرد: رواله‌ت شهرت نیه».

صور فلکی: /نجوم/ وینه؛ کۆمه‌له‌یه‌ک له‌ئه‌ستیران که‌به‌پیی شیوه‌ی رواله‌ت‌یان به‌شتیک چاوون و به‌و ناوه‌ناویان نراوه (وه‌ک هه‌ژدیه‌ا، سه‌گ، ورج و...) .

صور مسأله: ئه‌وه‌ی گرنگی بابه‌ت و پرسى له‌باره‌وه‌ پروون ده‌کاته‌وه و په‌رسفی نیازه.
 در صورتی که: ۱. هاتو؛ ئه‌گه‌ر؛ ئه‌ر؛

وتووژی نیو دانیشتنیکی تیدا دهنووسن.

صورتحساب / sùrathesāb ، ها: / [عربی] / اسم، نووسراوهیهک که نرخى کالا و خزمه‌تگه‌لى سنراوى تیدا تۆمارکراوه.

صورسازی / sùratsāzī ، ها: / [عربی] / فارسی / اسم، ۱. [مجازی] به‌لگه‌تاشی؛ کاره‌هاتی هه‌لبه‌ستنی به‌لگه‌ی حه‌سابی مالی «کارپرداز ما دوپست هزار تومان صورسازی کرده بود: کارگیره‌که‌مان دوو سهد هزار تمه‌ن به‌لگه‌تاشی کردبوو» ۲. [قدیمی] وینه‌گه‌ری؛ دیمه‌ن کیشی؛ چارکیشی.

صورتک / sùratāk ، ها: / [عربی] / فارسی / اسم، ماسک؛ ماسکه؛ پۆشه‌نیک به‌بیجمی روى مرؤف یان حه‌یوان، که زۆرتەر له کارناوال و نومایشدا به‌سەر و چاویه‌وه ده‌به‌ستن.

صورتگر / sùratgar ، ان: / [عربی] / فارسی / اسم، [ادبی] نیگارفان؛ نیگارکیش؛ وینه‌کیش؛ وینه‌گه‌ر؛ نه‌قاش، به‌تایبته نه‌ققاشی که چیره‌ی مرؤ ده‌کیشی.

صورتگری / sùratgarī ، ها: / [عربی] / فارسی / صفت، [ادبی] وینه‌کیشی؛ نیگارفانی.

صورتمجلس / sùratmacles ، ها: / [عربی] / اسم، ۱. گوزارشى فه‌رمى سه‌باره‌ت به‌رووداوینک ۲. نووسراوه‌یی که هه‌موو رووداوى نیو کۆریکی تیدا دهنووسن.

صورت‌وضعیت / sùratvaz'ıyyat ، ها: / [عربی] / اسم، ۱. گوزارشیک له‌مه‌ر چۆنیه‌تی به‌ره‌و پیش چوونی چالاکیه‌کی ساختومانی یان به‌ره‌مه‌هینه‌ری ۲. نووسراوه‌یه‌ک سه‌باره‌ت به‌چۆنیه‌تی بار و دۆخى ریخراوه‌یه‌ک.

صورتی ۱ / sùratī ، ها: / [عربی] / اسم، چیره‌یی؛ چیره‌یی؛ چیره؛ حویل؛ کنووشک؛ کولکولی؛ په‌مه‌یی؛ ئالی‌کال؛ ئالی‌ئاجخ؛ ره‌نگی سووری کال، تیکه‌لێک له سوور و سپی. هه‌روه‌ها:

صورتی‌رنگ

صورتی ۱: صفت. چیره‌یی؛ چیره‌یی؛ چیره؛ حویل؛ کنووشک؛ په‌مه‌یی؛ دووی؛ به‌ره‌نگی چیره‌یه‌وه.

صورى / sûrî: [عربی] / صفت. ۱. سووری؛ پیوه‌ندیدار به‌رواله‌ته‌وه «منطق‌صورى: مه‌نتیقی سووری» ۲. پیوه‌ندیدار به‌رواله‌ته‌وه «تعارفات‌صورى: خولکی‌رواله‌تی» ۳. ناراستی؛ درویی؛ درۆینه؛ نه‌به‌راست «معامله‌ی‌صورى: سه‌ودای‌رواله‌تی».

صوفی / sūfī ، ها: / ان: [عربی] / صفت. سوؤفی؛ شوینگری هه‌ر یه‌که له ئایینگه‌لی سوؤفیان. **صوفیانه** ۱ / sūfīyāne: [عربی] / فارسی / صفت. سوؤفیانه؛ وه‌ک سوؤفیگه‌ل «زندگی‌صوفیانه: ژبانی سوؤفیانه».

صوفیانه ۱: قید. سوؤفیانه؛ به‌شیوه‌ی سوؤفیان «صوفیانه‌پشت‌پا به‌تعلقات‌دنیوی‌زد: سوؤفیانه‌پشتی له‌به‌نده‌واری‌دنیا‌کرد».

صوفیگری / sūfīgarī: [عربی] / فارسی / اسم، سوؤفیته‌ی؛ سوؤفیگه‌ری؛ ئامۆژه‌یه‌کی‌عیرفانی‌له‌باره‌ی‌په‌یه‌وندی‌خودا و مرؤف و ڕیگه‌ی‌ناسینی‌خوداوه.

صوفیه / sūfīyye: [عربی] / اسم، سوؤفیان؛ سوؤفیگه‌ل؛ سوؤفی؛ سوؤفیل؛ شوینگرانی سوؤفیته‌ی.

صولت / sowlat, so:lat: [عربی] / اسم، [ادبی] / ۱. شکۆ و گه‌وره‌یی؛ فه‌ر و شکۆ؛ سام ۲. [قدیمی] سه‌ختی؛ سه‌خله‌تی؛ سۆله؛ دژواری.

صومعه / sowme'e, so:me'e: [عربی] / اسم، په‌رستینگا؛ په‌رستگا؛ بینایه‌ک که ته‌رکه‌دنیا‌یان تیدا ده‌ژین «بیشتر صومعه‌های‌چینی و ژاپنی در کوهستانها ساخته شده است: زۆرتیری په‌رستینگاکانی‌چینی و ژاپونی‌له‌چیدا کراونه‌ته‌وه».

صهیونیست / sahyûnist ، ها: / [فرانسوی] / صفت.

«می گویند او را صیغه کرده است: ده‌لین سیغه کردووه» ۲. /ها/ [شیعه] سیغه؛ سیغه؛ سیغه‌یی؛ ژنی که به شیوه‌ی کاتی ماره‌یان کردبی «یعنی حاضر شده صیغه‌ی او بشود؛ یانی ملی داوه بیته سیغه‌ی نهو؟» ۳. /اسلام/ وشه و زاراه‌گه‌لیک که گوونی بۆ ماره‌کردن پیویسته ۴. /ها/ [دستور] پیکهاته «صیغه‌ی ماضی: پیکهاته‌ی رابردوو» ۵. ساخت - ۴

□ صیغه شدن: /شیعه/ سیغه بوون؛ بوونه سیغه؛ بوونه هاوسه‌ری کاتی پیاویک. صیغه کردن: /شیعه/ سیغه کردن؛ کردنه سیغه؛ ژنی به هاوسه‌ری کاتی خۆ دهره‌نیان. صیغه‌ای /siqe'i/ : [عربی/ فارسی] صفت. [شیعه] سیغه‌یی؛ سیغه‌یی؛ پیوه‌ندیدار یان سر به سیغه‌وه. به‌رانهر: عقدی «زن صیغه‌ای ارث می‌برد؛ ژنی سیغه‌یی میراتی پی ده‌گا؟»

صیغی /seyfi/ جات: [عربی/ اسم] شیناورد؛ تهره‌کال؛ ههر یه‌که لهو سه‌وزی و میوه‌یانه که له بیستان ده‌چینرین، زۆربه‌یان یه‌کساله‌ن و زۆتریش له هاویناندا شین ده‌بن: سیفی

صیغی جات /seyficāt/ : [عربی/ از عربی] جمع صیغی

صیغی کاری /seyfikārī/ : [عربی/ فارسی/ اسم] تهره‌کالی: ۱. شیناوردی؛ بووسان کالی؛ کار و ره‌وتی تهره‌کال کردن؛ کیلان و چاندنی سه‌وزی و میوه‌ی هاوینی ۲. /ها/ بیستان؛ بیسان؛ کیار؛ زه‌وینی که تهره‌کالیان تیدا کردووه. هه‌روه‌ها: صیغی‌کار

صیقل /seyqal/ : [عربی/ اسم] ساو؛ بریقه؛ بریکه؛ خۆلمال؛ زای؛ کار یان ره‌وتی بریقه‌دارکردنی شتیک. هه‌روه‌ها: صیقل خوردن؛ صیقل دادن

صیقلی /seyqali/ : [عربی] صفت. بریقه‌دار؛ بریکه‌دار؛ به‌روویه‌کی ساف و لووس به‌بۆنه‌ی ساوینی زۆروه.

سه‌هیونیستی: په‌یره و یان شوینگری سایونیسم. صهیونیستی /sahyūnistī/ : [فرانسوی] صفت. سه‌هیونیستی؛ پیوه‌ندیدار یان سر به سایونیسمه‌وه «حکومت صهیونیستی: ده‌سه‌لانداری سه‌هیونیستی».

صهیونیسم /sahyūnism/ : [فرانسوی/ اسم] سه‌هیونیسم؛ بزوتنه‌وه‌ی ره‌گه‌زه‌رستی جووله که بۆ پیکه‌هینان و په‌ره پی‌دان به ولاتیکی یه‌هوودی له‌فه‌له‌ستیندا.

صیاد /sayyād/ : ها؛ ان: [عربی/ اسم] ۱. ماسیگر؛ ماسیگیر؛ ماسیقان؛ ماساوغیر ۲. /قدیمی/ نه‌چیروان؛ نیچیرقان؛ نیچیرقان؛ راویار؛ راقیار؛ راوکر؛ راوچی؛ سه‌یقان؛ سه‌یاد.

صیام /siyām/ : [عربی/ اسم/ ادبی] به‌رۆژوویی؛ رۆژگه‌وانی؛ رۆژیه‌وانی؛ رۆچه‌وانی؛ کاری رۆژووگرتن.

صیانت /siyānat/ : [عربی/ اسم/ ادبی] چاودیری؛ ناگاداری؛ پاسه‌وانی؛ که‌توانی؛ کاری پاراستن «قرار است در راه صیانت از جان و مال مردم بکوشند؛ بریار وایه له‌رنگه‌ی چاودیری له‌گیان و مالی خه‌لکی بکۆشن».

صیت /seyt, sīt/ : [عربی/ اسم/ ادبی] ناوبانگ؛ ده‌نگان؛ ناوازه؛ ناوداری «صیت شهامتش در همه جا پیچیده بود: ناوبانگی بویری نه‌وه له‌هه‌موو شوینیکدا ده‌نگی دابۆوه».

صیحه /seyhe/ : [عربی/ اسم/ ادبی] هاوار؛ هه‌را؛ قال؛ فه‌ریا؛ داد.

صید /seyd/ : [عربی/ اسم] راو؛ راف؛ راه: ۱. راه‌ماسی؛ کار و ره‌وتی گرتن و راوکردنی ناوژی «صید ماهی؛ راوی ماسی» ۲. /ها/ نه‌وه‌ی له‌ناوژیان که راو ده‌کرئ «امسال صید خوب نبود؛ نه‌وسال راو باش نه‌بوو» ۳. /قدیمی/ نه‌چیر؛ نیچیر؛ نه‌چیر. هه‌روه‌ها: صید شدن؛ صید کردن

صیغه /siqe/ : [عربی/ اسم] ۱. /شیعه/ سیغه؛ سیغه؛ لفری کاتی بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو

ض

ضامن / zāmen ، ها/: [عربی] اسم، زمان:

۱. دهسته‌هر؛ دهست‌وهر؛ دانه‌هر؛ بهر عۆده؛

تهله‌فیزیونی به دروست‌کردنی نیشانه
(سیگنال)ی مغناتیسی له سهر شریت
یان دیسکیک.

ضبط صوت /zabtesowt, -so:t/ [عربی]
اسم. ۱. کار و رهوتی تۆمارکردنی ده‌نگ
۲. /ها/ شریته؛ زه‌فته؛ ئامرازی بلاو‌کردنه‌وه
و تۆمارکردنی ده‌نگ به‌سهر نه‌واره‌وه.

ضبط و ربط /zabt-o-rabt/ [عربی] /اسم.
رپک‌وپیکی؛ ته‌کووزی؛ دوزنه.

ضبط و ربط کردن؛ به‌رپوه بردن؛
گه‌راندن؛ سامان‌دان؛ سهرپه‌رشتی کردن؛
ئه‌وه‌په‌سارنه‌ی «به‌ته‌های همه‌ی کارها را
ضبط و ربط می‌کند؛ به‌تاقی ته‌نی همه‌مو
کاره‌کان به‌رپوه ده‌با».

ضبطی /zabtî/ [عربی] صفت. گیراو «حراج
کالا‌های ضبطی؛ هه‌راجی کالا گیراو‌ه‌کان».

ضجه /zacce, -ha/ [عربی] /اسم. ناله؛
زمنانه‌نا؛ کاره‌کار؛ گور-گور؛ کول‌ووز؛
کرووزه و نووزه؛ که‌وگری؛ شین و زاری به
ده‌نگی به‌رز.

ضجه زدن؛ کالین؛ زارین؛ زاریان؛
زمیهن؛ زمین؛ زمایش؛ رۆ-رۆ کردن؛
به‌ده‌نگی به‌رز شین و شه‌پۆر کردن
«دخترش طوری ضجه می‌زد که دل آدم کباب
می‌شد؛ کچه‌که‌ی وه‌ها ده‌کالی دلی بۆ
ده‌هاته‌سو».

ضخامت /zexāmat, zaxāmat/ [عربی]
/اسم. ئه‌ستووری؛ ستووری؛ کول‌وفتی؛ کلفتی؛
گازره؛ گازره؛ گازره «ضخامت میله را اندازه گرفت؛
ئه‌ستووری میله‌که‌ی پینوا».

ضخیم /zaxīm/ [عربی] صفت. ئه‌ستوور؛ ستوور؛
قۆل؛ قایم؛ کلفت؛ کول‌وفت؛ به‌گازره؛ به
کوته‌ره‌ی زۆروه «کتاب ضخیم؛ پارچه‌ی ضخیم؛
کتیپی ئه‌ستوور؛ پارچه‌ی قایم».

ضد /zed(d)/ [عربی] صفت. دژ؛ دش؛

ضایع /zāye' / [عربی] صفت. خراپ؛ خراو؛ فیرۆ؛
خه‌سار؛ زایه؛ به‌تره‌ف؛ به‌تلاو؛ هه‌رش؛ هه‌رز؛
هه‌ده‌ره.

ضایع شدن؛ مه‌رکین؛ خراپیان؛ له‌کیس
چوون؛ زایه‌بوون؛ به‌فیرۆ چوون؛ له‌نیو
چوون؛ ژ ده‌ست چوون.
ضایع کردن؛ هه‌رماندن؛ هه‌رشانندن؛
مه‌رکاندن؛ مه‌زاختن؛ به‌خه‌سار دان؛ خراپ
کردن.

ضایعات /zāye'āt/ [عربی] /اسم. ۱. جمع
ضایعه. ۲. خه‌سارچوو؛ فه‌وتاو؛ له‌کیس چووگ؛
له‌ده‌س چووگ؛ خه‌راب بوو؛ ئه‌وه‌ی که خه‌سار
بووه یان له‌به‌ین چوووه «ضایعات کاغذ؛
خه‌سارچووی کاغز».

ضایعه /zāye'e, -ha/ ضایعات؛ [عربی] /اسم.
۱. کاره‌سات؛ کار و ره‌هات؛ کاره‌هات؛
رووداوئ که ده‌بیته‌هۆی له‌ده‌سدانی
شتیکی پربایه‌خ «ضایعه‌ی جانگداز؛
کاره‌ساتی دلته‌زین» ۲. زیان؛ خه‌سار؛
گه‌زن «ضایعه‌ی سیل؛ زبانی لافاو».

ضبط /zabt/ [عربی] /اسم. زه‌بت؛ زه‌وت؛ ۱.
کار یان ره‌وتی گلدانه‌وه؛ ده‌ست به‌سهردا
گرتن و راگرتنی شتیک «محتویات جیب مته‌م
را ضبط کردند؛ ناوه‌رۆکی گیرفانی تاوانباره‌که‌یان
زه‌وت کرد» ۲. راگری؛ هه‌لگری «بیچاره
نمی‌توانست ادرارش را ضبط کند؛ فه‌قیه
نه‌یده‌توانی میزی خۆی راگری» ۳. تۆمار؛ کار
یا ره‌وتی گواسته‌هوه‌ی ده‌نگ یان وینه‌بۆ
سهر رووپه‌ر، شریت، فیلم یان که‌رسته‌یه‌ک
بۆ مانه‌وه‌ی ۴. /ها/ «گفتاری» زه‌فته؛ شریته؛
ئامرازی تۆمارکردنی ده‌نگ.

ضبط صوت ۲

ضبط مغناتیسی؛ تۆماری میغناتیسی؛ کار
یان ره‌وتی تۆمارکردنی زانیاریگهل (بۆ
کومپۆته‌ره)، ده‌نگ یان به‌رنامه‌یه‌کی

له ئاست یه کتريدا، که به هه بوونی یه کیان
ئهوی دیکه یان نه توانی بیی (وهک: شه و
رؤژ) «سخنان ضد و نقیض: قسه گه لی دژ به
یهک».

ضدیت / zeddiyyat ، ها: [عربی] / اسم،
دژایه تی: ۱. نه یاری؛ دژمنی؛ دوژمنی؛
دژمنایه تی (همیشه با او ضدیت می کرد: همیشه
ده گه لیدا دژایه تی ده کرد) ۲. به ره له لستی؛
ناته بایی؛ ناکوکی؛ نه سازی «ضدیت نور و
ظلمت یا گرما و سرما در ذات آنهاست: دژایه تی
رؤشنایی و تاریکی یان گرما و سرما له
ناخاندایه».

ضرباخانه / zarrābxāne ، ها: [عربی/فارسی]
/ اسم، شوینی که سکه لیده دهن؛ جیگایه ک که
پاره ی کانزایی تیدا دروست.

ضرایب / zarāyeb: [عربی] جمع ضرب
ضرب / zarb: [عربی] / اسم، ۱. [ادبی] کار یان
رهوتی لیدان «ضرب و جرح: لیدان و برین»
۲. [گفتاری] زهرپ؛ ویکهوتی هیندیک به هیز «با
ضرب خورد به پیشانی ام: به زهر پهوه کوتایه
ته ویلمدا» ۳. [گفتاری] زهر؛ وزه به ک که بو
دایین کردنی ئامانجیک به کار دهر و «به ضرب
پول دیلم گرفت: به زهری پاره دیلمومی گرت»
۴. [ها] / [موسیقی] زهرپ؛ ته پل؛ دمه ک؛ له سازه
زهریبه کان به وینه ی گوژه به کی گه وره، که
بنه کی به پیستیکی ناسک داپوشراوه و به پندا
مالینی ئه نگوست ده ژهنری ۵. [ها] / [ریاضی]
لیکدان؛ یه کی ک له چوار کردهوی سهره کی له
بیر کاریدا (وهک: $20 = 4 \times 5$) ۶. [موسیقی] زهرپ؛
زهر به گه لی ئاهه نگین یان کار گه لی فیزیکی
وهک یه ک «آهنگ مارش دارای دو ضرب است و به
آن دوضربی می گویند: ئاههنگی مارش دوو زهری
هیه و دوو زهری پی ده لین» ۷. کار و رهوتی
سکه لیدان؛ دروست کردنی پاره ی کانزایی.
⊞ ضرب شست: [کناپی] / شه قهی قه لماسک؛

زوج: ۱. نه یار «با خواهر شوهرش ضد است: دژی
دوشه که یه» ۲. ناته با؛ ناسازگار؛ دژوهر «نور و
ظلمت ضد یکدیگرند: روناکی و تاریکی دژی یه کن»
۳. [ادبی] دانسته ی وشه یه ک که دوو واتای لیک
ناته بای هه بی، وهک «قفاندن» که به واتای
«پهنا دان» و «پهنا نه دان» ه.

ضد: ۱. پیشواژه، دژه-؛ دژ-؛ دژوهر؛ دژ بهر؛
۱. بهر گر؛ پیشگر «ضد آب؛ ضد زنگ: دژه ئاو؛
دژه ژهنگ» ۲. بر؛ له نیو بهر «ضدتانک؛
ضددرد: دژه ده بابیه؛ ئیش بر» ۳. نه یار؛ نه ساز؛
ناکوک؛ ناته با «ضد اجتماعی؛ ضد انقلاب:
دژ کومه لگا؛ دژه شور».

⊞ **ضد آب**: دژه ئاو؛ دژ به ئاو؛ به
تایبه تمه ندی خراب نه بوون به هوی شی
یان ئاو هوه و ههروه ها تی که ل نه بوون
ده گه ل ئاودا.

ضد اجتماعی: دژ به کومه لگا؛ دژ کومه لگا؛ دژه
کومه ل؛ زیاندار بو کومه لگا یان ناته با
ده گه لیدا «رفتار ضد اجتماعی: ئاکاری دژ به
کومه لگا».

ضد حمله: بهر په رچ؛ پلاری بهرام بهر به
په لاماری دژمن.

ضد درد: دژه ژان؛ ئیش بر؛ ژان بر.
ضد زنگ: دژه ژهنگ؛ به تایبه تمه ندی بهر گری
له ژهنگ بردن.

ضد عفونی: گه مار بهری؛ کار و رهوتی پاکه وه
کردن و له ناو بردنی پیسی و گه ماری شتی.
ضد عفونی کننده: پیسی بهر؛ گه مار بهر؛ له ناو
بهری پیسی و پوخلی.

ضد نور: رو به نوور؛ به شیوه یه ک، له بهر
نووری به قه وهت (وهک تاو) لیدان، ته نیا
سیبه ریک ره شه له شته که دیارب.

ضد و نقیض ⊞ **ضد و نقیض**
ضد و نقیض / zed-o-naqîz: [عربی] صفت.
دژ به یه ک؛ به تایبه تمه ندی چهند دیارده

کارئ که به مبهستی خهسارگه یاندن به
کھسٹک و نیشاندانی هیز و توان بی.
ضرب و جرح ۱ ضرب و جرح
ضرب و شتم ۲ ضرب و شتم
۳ ضرب چیزی را گرفتن: بهر زهری شتی
گرتن؛ له تهوژم و گوشاری زهرپی شتیک
که مکردنهوه.

ضرب دیدن: زهر ب دیتن؛ کوتیان؛ کوتریان؛
به هوی زهر بهوه توووشی کوتراوی بوون
(خوردم زمین و پایم ضرب دید: که وتم و پیم زهری
دیت).

ضرب کردن: ۱. لیکدان، نهجامدانی
کردهوهی زهر ب (عددی را در عددی ضرب کردن؛
لیکدانی ژماره یک له ژماره کی تر) ۲. سکه
لیدان؛ دروست کردنی پاره‌ی کانزایی (بانک
سکه‌های ۵۰ تومانی ضرب کرده است: بانک
سکه‌گه‌لی ۵۰ تمه‌نی لیداوه). ههروه‌ها: ضرب
شدن

ضرب گرفتن: ته‌پل لیدان؛ به لیدانی
قامکان له سهر شتی، ده‌نگی‌ ئاهه‌نگین
به‌دیپینان.

ضربات / zarabāt: [عربی] ۱. جمع ۱ ضربه
۲. جمع ۲ ضربت

ضربان / zarābn: [عربی/اسم] ته‌په؛ خوربه؛
کوته؛ چل؛ چلک؛ پل؛ چوناوچونی لیدانی
په‌یتاپه‌یتا و زور جارن به مه‌وداگه‌لیکی کاتی و
ته‌وژمی به‌رامبه‌روه (ضربان قلب: ته‌په‌ی دل).

ضرب الاجل / zarbol'acal: [عربی/اسم] واده؛ مؤلته؛ ماوه‌یه‌کی دیاریکراو که
پتویسته بهر له دواپی هاتنی کاریک به
ئه‌نجام بگات (داره‌ی دارایی برای پرداخت
مالیات تا پایان تیرماه ضرب الاجل تعیین کرده
است: مه‌زرنگه‌ی دارایی بو دانی مالیات تا
ئاخری پووشپر واده‌ی داناهه).

ضرب المثل / zarbolmasal: [عربی]

اسم، رپتم؛ زهر ب؛ کوته‌ی ئاهه‌نگ.
ضرباهنگ / zarbāhang: [عربی/فارسی]

ضربت / zarbat: [عربی/اسم]
زهر بهت: ۱. زهر؛ زهریان؛ لیخه‌ک؛ دهر ب؛
کار یان ره‌وتی که ده‌پیته هوی ویکه‌وتی
کو‌توپری به ته‌وژمه‌وه (ضربت زدن:
زهر بهت لیدان) ۲. زام؛ شوین؛ نالگ؛ شوینی
لیدان (ضربت شمشیر؛ ضربت چاقو: زام شمشیر؛
شوینی چه‌قو).

۳ ضربت خوردن: زهر بهت خواردن؛ زهر
لیکه‌وتن؛ که‌وتنه بهر زهر بهوه.

ضربت زدن: زهر بهت لیدان؛ وه‌شاندن؛
گوزان؛ به ته‌وژم لیدان (زدی ضربتی، ضربتی
نوش کن؛ زهر بهتیکت وه‌شان، سا یه‌کی بگره
خوت).

ضربتی / zarbatī: [عربی/قید/مجازی] گورچ‌وپر؛
گرچ‌وپر؛ دهم و ده‌ست؛ به په‌له و بی‌خواه‌خوا
(برای ریشه‌کن کردن بیسوادی باید ضربتی عمل کرد:
بو بنه‌پرکردنی نه‌خوینده‌واری ده‌بی گورچ‌وپر کار
بکری).

ضربدر / zarbdar: [عربی/فارسی/اسم]
زهر بده‌ر؛ چوارخال؛ دوو کیری یه‌کتر بری وه‌ک
ئه‌م نیشانه: (X).

ضربدري / zarbdari: [عربی/فارسی/صفت]
زهر بده‌ری؛ چوارخالی؛ خواهن دؤخ یان
چۆنیه‌تیه‌کی یه‌کتر بر (وه‌کوو نیشانه‌ی زهر ب:
(X).

ضربیدگی / zarbdidegi: [عربی/فارسی/اسم]
کوتراوی؛ کوتیاوی؛ کوتیاگی: ۱. دؤخ یان
چۆنیه‌تی که‌وتنه بهر زهر بهوه ۲. له‌ا/ئاسه‌واری

«آهنگ ضربی: فاهه‌نگی زهری» ۳. سرمیچی
وا که له ئاجۆر یان به‌رد، به شیوه‌ی کپور
لێ‌دراوه.

ضرر / zarar ، ها: /عربی/ اسم، زیان؛ خه‌سار؛
خوسار؛ زه‌هی؛ زهره‌ر؛ زهره‌د.

❑ **ضرر دادن**: زهره‌ر دان؛ زیان دان؛ خه‌سار بار
هینان «این کار به‌ جای سود، سالی یک میلیون
ضرر می‌دهد: نهم کاره به جینی قازانج، سالیکن
یه‌ک میلیۆن زهره‌ر دهدات».

ضرر داشتن: زیان هه‌بوون؛ زهره‌ر هه‌بوون؛
خراو بوون؛ زیاندار بوون «خرنزه‌ برایت ضرر دارد:
کاله‌ک بوۆ زبانی هه‌یه».

ضرر دیدن: زیان لیکه‌وتن؛ زیان دیتن؛
زهره‌ر کردن «از این کار ضرر می‌بینی، نکن! له‌م
کاره زیان لیده‌که‌وی، مه‌که!».

ضرر زدن: زیان‌گه‌یاندن؛ زیان لیدان؛
زهره‌ر‌گه‌یاندن «سیگار به سلامت ما ضرر می‌زند:
جگه‌ره زیان ده‌ا له‌ ساغیمان». هه‌روه‌ها: **ضرر**
رساندن؛ ضرر کردن

ضرور / zarûr : /عربی/ ضروری

ضرورت / zarûrat ، ها: /عربی/ اسم،
پێویستی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی پێویست بوون
«ضرورت توجه به تربیت صحیح فرزندان:
پێویستی سه‌رنج دان به‌ په‌روه‌رده‌کردنی
دروستی مندا لان».

❑ **ضرورت داشتن**: پێویست بوون؛ به‌ نیاز بوون
«حضور پزشک در آن موقع ضرورت داشت: بوونی
پزشک له‌و کاته‌دا پێویست بوو».

ضروری / zarûrî : /عربی/ صفت. ۱. /ها/
پێویست؛ پێداویست؛ ته‌وزی «کمک‌های
ضروری به‌ آسیب‌دیدگان انجام گرفت: یارمه‌تی
پێویست به‌ زیان‌لیکه‌وتوان گه‌شت» ۲. /ادبی/
ناچار؛ نا‌عیلاج «چو نتوان به‌ افلاک دست‌آختن/
ضروریست با گردشش ساختن: ئه‌گه‌ر ده‌ستت
ناچی فه‌له‌ک که‌وی که‌ی/ ناچار ی چۆنت سوور

زهره‌ت؛ شوینی زهره‌ به‌ «بر روی سرش یک
ضرب‌دیدگی وجود داشت: له‌ بان سه‌ریه‌وه‌ کو‌تر‌اویه‌ک
هه‌بوو».

ضربگیر / zarbgîr ، ها: /ان: /عربی/ فارسی/ اسم،
دمه‌ک‌ژهن؛ زهره‌ژهن؛ ژهنیاری زهره‌.

ضرب و جرح / zarb-o-carh : /عربی/ اسم، شهل
و په‌ت؛ شهل و کوت؛ کار یان په‌وتی لیدان و
بریندار کردن؛ لیدان و زامار کردن.

ضرب و شتم / zarb-o-šatm : /عربی/ اسم، کار
یان په‌وتی لیدان وه‌به‌ر جنیودان.

ضربه / zarbe ، ها: ضربات: /عربی/ اسم، زهره‌پ؛
۱. زهره‌؛ زهره‌ت؛ ویکه‌وتی کوت‌وپر و
هیندیک گومره‌ی شتی ده‌گه‌ل شتیکی‌تردا
«ضربه‌ی چوب؛ ضربه‌ی سنگ: زهره‌ی چیو؛ زهره‌ی
به‌رد» ۲. /مجازی/ ته‌وره‌؛ گرگاشه‌؛ له‌تمه‌؛ که‌ت؛
پوو‌داوی ناخۆش و دلته‌زین «مرگ برادر برایش
ضربه‌ی سختی بود: مه‌رگی براکه‌ی ته‌وره‌یه‌کی
گه‌وره‌ بوو بوۆ».

❑ **ضربه‌ی فنی** **ضربه‌فنی**

ضربه‌فنی / zarbefanî : /عربی/ اسم، ته‌ختی
زه‌وی: ۱. چۆنیه‌تی پشت‌دانه‌ زه‌وی؛
حاله‌تیک له‌ ژۆر‌اندا که‌ وه‌رز‌ش‌کار پشتی
هه‌قه‌به‌ره‌که‌ی له‌ زه‌مین بدات ۳. حاله‌تی
له‌ مشتیندا که‌ یاریزان هه‌قه‌به‌ره‌که‌ی بخاته
زه‌وین و ئه‌ویش نه‌توانی له‌ واده‌ی
دیاری‌کارودا هه‌له‌سیته‌وه‌.

ضربه‌گیر / zarbegîr ، ها: /عربی/ فارسی/ اسم،
زهره‌ت‌گر؛ زهره‌گیر؛ که‌ره‌سه‌یه‌ک له‌
ده‌ز‌گایه‌کدا بو له‌ ناو بردنی ئاسه‌واری زهره‌ و
به‌رگری له‌ خراوی.

ضربی ۱ / zarbî ، ها: /عربی/ اسم، دمه‌ک‌ژهن؛
زهره‌ژهن.

ضربی ۲: صفت. زهری: ۱. له‌بار بوۆ ژهن‌دن به‌
زهره‌ (وه‌ک زهره‌، دمه‌ک، ده‌ف، سنج و...) «
ساز ضربی: سازی زهری» ۲. به‌ زهره‌وه‌

دهدا، سوور بدهی: ضرور

ضروریات / zarûrîyyât: [عربی] / اسم،
پیداوویستیگه؛ پیوستیگه؛ له وهی پیویست
بئ 'ضروریات' یک زندگی سالم: پیداوویستیگه لی
ژیانیکی پاک.

ضریب / zarîb، ها: ضرایب: [عربی] / اسم،
به ره نهج: ۱. / ریاضی / ژماره، یان
پیتیگه لیکه نه گوڤ که بهر له رسته یه کی
جه بری ده نووسری و ده بی له ودا لیک بدری
(وهک ژماره ی ۲، له رسته ی $(x+y)$ ۲ دا)
۲. / فیزیک / ژماره یان چه ندیه تیه که
تاییه تمه ندیه کی دیار یکراو له ماک یان
ده: گایه کدا نیشان دهدا و له بار و دۆخیکی
به رچاودا نه ندازه که ی نه گوڤه 'ضریب'
حرارتی: بهر دنجامی گهرمی.

ضریح / zarîh، ها: [عربی] / اسم، شباک،
شهباک؛ قسن؛ خزن؛ سه ریوڤشی به
په نه ره ی سه ر گوڤی چاکان و پاکان
'ضریح' «پیرشالیار» در اورامان: شبکی
'پیرشالیار' له هه ورامان.

ضریع / zarî: [عربی] / اسم، جوړیک شانیه
په یوه ندی که ده ره وهی هه موو ئیسقانه کانی
له ش داده پوڤشی و توانایی ئیسک سازیشی هه یه.
ضغ / zazeq: [عربی] / اسم، ناوی هه شته مین
گرووی پیه کانی نه بهجده حساب ابجد،
حساب

ضعف / za'f، ها: [عربی] / اسم، لاوازی؛
کزی: ۱. بئ هیزی؛ خالیس؛ دۆخ یان
چۆنیه تی نه بوونی توانایی پیویست 'ضعف'
بینایی: ضعف مدیریت: کزی بینایی؛ لاوازی
به ریو به رایه تی ۲. درژانگ؛ چاله مه؛
هه ست کردن به بئ حالی، ماندوو به تی، بئ
قه وه تی یان سه رگیزه به هوی ئیش،
نه خوڤشی، برسیه تی، یان راجله کانه وه.
هه ره وه: ضعف داشتن؛ ضعف کردن

□ **ضعف ریال**: [کناپی] / دهسته نگه؛ بئ پوولی؛
ده سکورتی «اسمال به علت ضعف ریال برای بچه ها
لباس عید نخردیم: نه مسال به هوی
دهسته نگه وه جل و بهرگی جه ژنمان بو
منداله کان نه کری».

ضعف / ze'f، اضعاف: [عربی] / اسم، [نامتداول]
دوو بهر بهر ی؛ دوو نه ونده یی؛ دۆخ یان چۆنیه تی
دوو بهر بهر بوون.

ضعفا / zo'afā: [عربی] / اسم، هه ژاران؛ نه داران؛
دهس ته نگان؛ دهس کور تیهل؛ بئ نه نوایان 'ضعفا'
گرانی بیشتر آسیب می بینند: هه ژاران له گرانی زۆر تر
زیان ده بینن.

ضعیف / za'îf: [عربی] / صفت، ۱. سست؛
شل؛ شه ویق؛ به پتهویه کی زۆر که مه وه
'این پایه ها ضعیف است و پل را نگه نمی دارد: نه م
کلانه سستن و پیله که راناگرن' ۲. کز؛
لاواز؛ که م هیژ 'فکر ضعیف: نویسنده ی ضعیف:
بیری کز: نووسه ری لاواز' ۳. کز؛ که م؛ به
گوشار و ته وو می هند که وه 'نور ضعیف:
تیشکی کز' ۴. / لان / لاواز؛ کز؛ درژانگ؛
که م هیژ یان گه زنگاز 'بدن ضعیف: صدای
ضعیف: له شکی لاواز؛ دهنگی کز'
۵. دهس ته نگ؛ دهس کورت؛ هه ژار؛ نه دار؛
بئ نه نو 'آدم ضعیفی است، قدرت خرید چنین
خانه ای را ندارد: مرؤیه کی دهس ته نگه،
دهسه لاتئ سهندنی وه ها خانوو به کی نیه'.

هه ره وه: ضعیف بودن؛ ضعیف شدن
ضعیف البینه / za'îfolbonye: [عربی] / صفت،
لاواز؛ له فاز؛ له ر؛ بیوهری له له ش ساغی و هیزی
پیویست.

ضعیف النفس / za'îfonnafs: [عربی] / صفت،
بئ وره؛ که مدل؛ واوازی.

ضعیف کش / za'îfkoš، ها: [عربی] / فارسی
صفت، / مجازی / بیدهس کوژ؛ بیکهس کوژ؛ خاوه ن
خوو و خده یان ئوگره تی به ئازاردانی که سانی

که توانایی بهره‌لستی و خو‌پاراستنیان نیه. هه‌روه‌ها: ضعیف‌کشی

ضعیفه / za'ife, ها: [عربی/اسم، -کنایی، قدیمی/زایفه؛ ئافرهت؛ ژن <ضعیفه! چادرت را جمع کن: زایفه! چارشپوه‌کەت کۆ وه‌که>.

ضعیفی / za'ifi: [عربی/اسم، بی‌هیزی؛ کزی؛ لاوازی؛ درژانگی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی بی‌قه‌وه‌ت و لاواز بوون <از شدت ضعیفی نمی‌توانست از جایش بلند شود: له بهر بی‌هیزی زۆر نه‌یده‌توانی هه‌ستینه‌وه>.

ضغظه / zoqte: [عربی/اسم، [یزشکی] لیواوی؛ لیویاگی؛ شله‌قیاگی؛ زبانی سه‌ختی میشکی که ده‌بیته هۆی تیک‌چوونی ئاوه‌ز.

ضالالت / zalalat, ها: [عربی/اسم، //دبی/لارییی؛ گومراییی.

ضلع / zel', ها: [عربی/اسم، لا: ۱. /اضلاع/هندسه/ پهل؛ ئالی؛ پال؛ له‌ته هیلئی که ده‌گهل له‌ته هیلئیکی‌تردا سوو‌چیک دروست ده‌که‌ن ۲. سنوور یان لایه‌کی پالده‌ستی شویتیک <بازی در ضلع شرقی میدان ادامه داشت: یاریه‌که له لای رۆژه‌لاتی مه‌یداندا درێژه‌ی هه‌بوو>.

— ضلعی / zel'i: [عربی/پیواژه. — لایی؛ — په‌لی <چهارضلعی؛ چندضلعی؛ چوارلایی؛ چهن‌په‌لی>.

ضمائر / zamā'er: [عربی] ضمائر

ضمائم / zamā'em: [عربی] ضمائم

ضماد / zamād, zemād, ها: [عربی/اسم، مه‌له‌هم؛ ئاو‌کوت؛ هه‌ر یه‌که له ده‌واگه‌لی هه‌ویرئاسا که بۆ لابردنی ئیش یان کوتراوی، ده‌یخه‌نه سه‌ر شوینی ئیشه‌وه.

ضمن / zemān, zemān: [عربی/اسم، ۱. ده‌سته‌به‌ری؛ ده‌سته‌وه‌ری؛ کار یان ره‌وتی ده‌سته‌به‌ر بوون ۲. وه‌خۆگر‌تووویی؛ وه‌سته‌تۆگری؛ کار و ره‌وتی وه‌سته‌تۆگر‌تی

تاوانی که که‌سیک به که‌سیکی‌تری گه‌یاندووه.

◻ وجه ضمان و جه

ضمانت / zemānat, zamānat: [عربی/اسم، ۱. ده‌سته‌به‌ری؛ ده‌سته‌وه‌ری <حاضری ضمانت او را به عهده بگیري>؛ ئاماده‌ی ده‌سته‌به‌ری ئه‌و بگریته ئه‌ستۆ؟ ۲. /ها/دابین؛ کار یا ره‌وتی مسۆگه‌ر کردن <من ضمانت می‌کنم: ئه‌من دابینی ده‌که‌م>.

◻ ضمانت اجرا: ده‌سته‌به‌ری به ره‌پوه چوون <ضمانت اجرای این قانون چیست: ده‌سته‌به‌ری به‌ریوه چوونی ئه‌م قانونه‌ چیه>.

◻ ضمانت کردن: وه‌ ئه‌ستۆگر‌تن؛ ده‌سته‌به‌ر کردن بۆ به‌ره‌پوه چوونی به‌ریاری.

ضمانت‌نامه / zemānatnāme, zamānat-, ها: [عربی/فارسی/اسم، ده‌سته‌به‌رنامه؛ نوو‌سراوه‌یه‌ک که به پیتی ئه‌وه که‌س یان دامه‌زراوه‌یه‌ک به‌ره‌پوه چوونی کاریک وه‌ ئه‌ستۆ ده‌گرئ <ضمانت‌نامه‌ی بانکی: ده‌سته‌به‌رنامه‌ی بانکی>.

ضمایر / zamāyer: [عربی] جمع ضمیر؛ ضمائر

ضمایم / zamāyem: [عربی] جمع ضمیمه؛ ضمائم

ضمن / zemn: [عربی] حرف. ده‌گهل؛ له‌گهل؛ له‌ته‌ک؛ وێر؛ هاوێر؛ له‌ل؛ پێر؛ چنی؛ چهنی؛ له‌پال؛ پێکرا؛ تیکرا؛ هاوکات و له‌نیوان کاریک یان ره‌وداوێکدا <ضمن کار؛ ضمن سلام: ده‌گهل کار؛ ویرای سه‌لام>.

ضمناً / zemnan: [عربی] حرف. هه‌روه‌ها؛ هه‌ر به‌م جووره؛ هه‌ر به‌م چه‌شنه؛ هه‌ر پاسه <ضمناً آزاد هم قرار است بیايد: هه‌روه‌ها ئازادیش به‌ریاره بیت>.

ضمنی / zemnî: [عربی] صفت. وێرایی؛ وێرایی؛ دانراو له‌نیوان شتیکی دیکه‌دا

«من» دا، «من» جیناوی خاوه‌نداریه‌تیه.

ضمیر منفصل: /دستور/ جیناوی جیاواز؛ جیناوی سهره‌خو؛ جیناویک که جیاواز و سهره‌خو به کار ده چی (وه‌کوو «آن» و «او» به مانای «نه‌وه» و «نه‌و»).

ضمیر مؤنث: /دستور/ جیناوی میوینه؛ پیتی ناماژه بو میوینه.

ضمیمه^۱ / zamîme : ها؛ ضمایم؛ /عربی/ اسم، پیوه‌ست؛ پاشکو؛ پاشهر؛ پاشهرؤ؛ شتیک به پیکهاته و کارکردی سهره‌خو، که هاوړی ده‌گهل شتیکی تر و زور جار وهک تهاو‌و‌کهری ئه‌و شته‌یه (این مقاله ضمیمه هم دارد: ئهم وتاره پیوه‌ستیشی هه‌یه).

ضمیمه^۲: صفت. پیوه‌ست؛ لکاو؛ به شیوه‌ی هاوړی یان پیوه‌ست‌کراو به شتیکی تره‌وه «آنجا را ضمیمه‌ی قلمرو خود کرد: ئه‌و شوینه‌ی پیوه‌ستی خاکی خو‌ی کرد».

ضنت / zennat, zannat : /عربی/ اسم، /ادبی/ د‌ه‌س‌رژدی؛ به‌ر‌چاو‌ته‌نگی؛ چا‌و‌چ‌ن‌ؤ‌کی؛ چا‌و‌ن‌ه‌ز‌یری (در بیان حقایق ضنت داشت: له وتنه‌وه‌ی راستیدا د‌ه‌س‌رژدی هه‌بوو).

ضوابط / zavābet : /عربی/ جمع ضابطه **ضیا / ziyā :** /عربی/ اسم، /ادبی/ ر‌ؤ‌ش‌نی؛ ر‌ؤ‌ش‌نایی؛ رووناکی؛ روونا‌ه‌ی؛ ر‌ؤ‌ن‌ا‌ه‌ی؛ روونا‌ک‌ایی؛ روونی.

ضیافت / ziyāfat : ها؛ /عربی/ اسم، /ادبی/ میوانی؛ میوانی؛ میمانی «ضیافت شامی به افتخار مهمانان داده شد: شامیک میوانی به شانازی میوانه‌کان درا».

ضیق / zîq : /عربی/ اسم، /ادبی/ ته‌نگی؛ که‌می؛ کورتی.

ضیق معاش: ته‌نگی ژبان؛ ده‌ست‌ته‌نگی؛ سه‌ختی ژبان.

ضیق وقت: که‌می کات؛ که‌می‌وه‌خت؛ کورتی مه‌ودا.

«اشاره‌ای ضمنی به طلبش کرد: ناماژه‌یه‌کی ویرایی به قهرزه‌که‌ی کرد».

ضمه / zamme : /عربی/ پیش^۱

ضمیر / zamîr : ها؛ ضمایر؛ /عربی/ اسم، ۱. د‌ه‌روون؛ ب‌یر «ضمیر پاک؛ ضمیر روشن: د‌ه‌روون‌سی خاوین؛ ب‌یری روون» ۲. ه‌زر؛ ب‌یر؛ ه‌یزی زه‌ینی، فیکری و می‌شکی ۳. /دستور/ جیناوی؛ راناو؛ هیما بو ناو له ریزماندا «ضمیر اشاره: ضمیر ملکی: جیناوی ناماژه؛ جیناوی خاوه‌نداریه‌تی».

ضمیر اشاره: /دستور/ جیناوی ناماژه؛ جیناوی که جینگای شتیک نیشان د‌ه‌دا (وهک «این»، «آن»، به مانای «نهمه»، «نه‌وه»).

ضمیر پرسشی: /دستور/ جیناوی پرسینه‌وه؛ جیناوی که له‌مه‌ر چوینه‌تی که‌سی یان شتیکه‌وه د‌ه‌پ‌رس‌ی (وه‌کوو «چه؟»، «کدام؟»، به مانای «چی؟»، «کامه؟»).

ضمیر شخصی: /دستور/ جیناوی که‌سی؛ جیناوی که د‌ه‌پ‌ه‌رژیت‌ه سهر یه‌کیک له‌سی که‌سی تاک یان کو.

ضمیر مبهم: /دستور/ جیناوی نادیار؛ جیناوی که ناماژه‌ی به که‌سی نادیار یان نه‌ناسراوه (وه‌کوو فلانی).

ضمیر متصل: /دستور/ جیناوی لکاو؛ جیناوی که له ئاخری وشه‌وه د‌یت و پیوه ده‌لکی (وهک «پدرم» یانی «بابم»).

ضمیر مشترک: /دستور/ جیناوی هاوبه‌ش؛ جیناوی ناوک‌ؤ؛ جیناوی که به جیی هه‌موو تاکه‌کان به کار د‌ه‌روا و ده‌فارسیدا سی‌وش‌ن «خود؛ خویش؛ خویشن».

ضمیر ملکی: /دستور/ جیناوی خاوه‌نداریه‌تی؛ هیمایی که نیشانه‌ی به‌ندیواری شتی یان که‌سیک ده‌گهل شتی یان که‌سیکی‌تر ده‌گه‌بینیت (در عبارت «دست من»، واژه‌ی «من» ضمیر ملکی است: له ده‌سته‌واژه‌ی «ده‌ستی

ط

/: حرف. نیشانه‌ی نۆزده‌هه‌مین پیتی
و بیئتکه‌ی فارسی؛ ئەم نیشانه‌یه عەرەبیە و
سەرەگەز عەرەبیەکانی زمانی فارسیدا بە
«پ» و «ه» و «ک» «ت» ئەخوێنرێتەوه.

/tā:/ [عربی/اسم، تاء، تیی دەستەدار؛ ناوی
هه‌مین پیتی ئەلف‌و بیئتکه‌ی زمانی فارسی:

مۆلف؛ طین

ای مؤلف؛ طا

ق النعل بالنعل / 'l'tābeqonna'lebenna:/
[صفت. ده‌قاده‌ق؛ جووت یه‌ک؛ جفت یه‌ک؛
تۆمۆت یه‌ک؛ کۆت یه‌ک؛ عه‌ین یه‌ک؛
رومه‌ین یۆ؛ هه‌ر وه‌کوو یه‌ک (وه‌کوو دوو
ی گوڤاریک) (جمله‌های هر دو کتاب طابق النعل
ل یکی بود: رسته‌گه‌لی هه‌ر دوو کتێبه‌که
ده‌قی یه‌کتر بوون).

ارم / tārem, tāram /: [اسم، ۱. خێوه‌ت؛

مال ۲. تارمی

می / tāramî, tāramî /: [تارمی

س / tāś /: [تاس

سک / tāśak /: [ها؛ [عرب/فارسی/اسم.
بولکه؛ جامۆلکه؛ جامۆله؛ تاسیله؛ تاسوولکه؛
ی له‌مس.

تاسک آبخوری: ترگار؛ ترار؛ بادی؛
خوهری؛ ئاوخواردنه‌وه.

طاس کباب / tāskabāb /: [عرب/فارسی] [

تاس کباب

طاسی / tāśi /: [تاسی

طاعات / tā'āt /: [عربی] جمع [طاعت

طاعت / tā'at /: [ها؛ طاعات؛ [عربی/اسم، [ادبی]
فه‌رمانبه‌ری؛ تاعه‌ت (طاعت از دست نیاید گنهی باید
کرد: فه‌رمانبه‌ری ده‌س نادا چش له‌ سووچیک).

طاعون / tā'ūn /: [عربی/اسم، تاعوون؛ بامرنی؛

چاو‌ه‌قووله؛ چاو‌قوولکه؛ لاره‌شه؛ قران؛
نه‌خۆشینیکی گیرۆی مه‌ترسیداره‌ هاوړی
ده‌گه‌ل یاو، پیسی خوین، خوین‌ریژی به‌ربلاو له
ژیر پیست و شانه‌گه‌لی ژیر پیستی و جه‌رگ و
دل.

طاعون گاو: قۆره؛ تاعوونی ره‌شه‌ولاخ؛
گاقران؛ نه‌خۆشیه‌کی ویرووسی و چلکی
ئاژه‌له، به‌تایبه‌ت گا توش ده‌بی.

طاعون مرغ: سیپۆ؛ پۆپه‌ره‌شه؛ مریکانه؛
ده‌رده‌مریشک.

طاغوت / tāqūt /: [ها؛ [عربی/اسم، ۱. سه‌ربزیۆ؛

که‌سی که له‌ فه‌رمانی خودا سه‌رپیچی کردوو و
به‌ره‌ه‌ستی بووه ۲. [مجازی] شای سه‌ربزیۆ؛ شا
یان حاکی بئ‌دین و باوه‌ر.

طاغوتی / tāqūtî /: [ها؛ [ان؛ [عربی] صفت.

۱. سه‌ربزیوانه ۲. [مجازی] تاغوتی؛ شادۆست

۳. /مجازی/ شایانه؛ به دهبده به و کهبکه به
<زندگی طاغوتی؛ ژبانی شایانه>.

طاغی / tāqī / ها؛ ان؛ [عربی] صفت. /نامتداول/

یاخی؛ سهرکیش؛ کهله گا.

طاق / tāq / [مغرب از فارسی] تاق

طاقباز / tāqbāz / [مغرب/ فارسی] تاقباز

طاقت / tāqat / [عربی] اسم. ۱. تابشت؛ تاو؛
توان؛ تهشه؛ زوخ؛ توانایی بهرگه گرتن له بهر
تهوژم و سهخله تیهوه <شتر جانور برطاقی است:
و شتر گیانداریکی به تابشته> ۲. تاقته؛ بهرگه؛
وهرگه؛ وهرهقهت <کمی طاقت داشته باش! هیندی
تاقتهت ههبی!>.

□ طاقت آوردن: تاقته هینان؛ تاو هاوردن؛
تاقته گرتن؛ ددان به خوځا گرتن/ نیان <کمی
طاقت بیار، الان دکتور می آید: کهممی تاقتهت بینه،
نیستا دوکتور دیت>.

طاقت داشتن: به تاقتهت بوون؛ خوځگرتن؛
تابشت ههبوون؛ بهرگه گرتن؛ وهرگه گترتهی
<من طاقت دیدن این منظره را ندارم: من تاقهتی
دیتنی ئەم دیمه نهم نیه>.

طاقت کسی طاق شدن: /مجازی/ وره بهردان؛
بی تاقتهت بوون؛ وهرهز بوون؛ تاقتهت له لا
نهمان؛ تاقتهت له کهسئ بریان؛ چیتتر بهرگه
نهگردن <دیگر طاقتم طاق شد و فریاد زدم: نیتتر
ورهم بهردا و هوارم کرد>.

طاقت فرسا / tāqatfarsā / [عربی/ فارسی] صفت.
پرووکنینر؛ زور سهخت و نازاردەر؛ هوی له نیو
چوونی توانایی بهرگه گردن و خوځ راگرتن.

طاقچه / tāqçe / [مغرب/ فارسی] تاقچه

طاقدیس / tāqdis / [مغرب/ فارسی] /زمین شناسی/
تاق تاقه؛ رهوهز؛ چینن له بهرد له کیودا که وهک
تاقی لی هاتووه.

طاقگان / tāqqān / [مغرب/ فارسی] تاقگان

طاقنما / tāqnemā / [مغرب/ فارسی] تاقنما

طاقه / tāqe / ها؛ /اسم. تاقه؛ یه کهی

بهسته بهندی پارچه له کارخانه دا به شیوهی
چوارگوشه ی دریژ (به پیچیه وانه ی توپ که به
شکلی گروځه ره).

طاقه فروشی / tāqefurûşî / ها؛ /اسم.

تاقه فروشی؛ تاقه و رهشی؛ سهرجه م فروشی
پارچه به شیوه ی تاقه. هروه ها: طاقه فروش

طاقیه / tāqiye / ها؛ [مغرب از کردی] اسم. تاقیله؛
تهقیله؛ تاقیلی؛ ئاره ق چن؛ جوړی کلای
دهسچنه.

طالار / tālār / تالار

طالب / tāleb / ها؛ ان؛ یین؛ [عربی] صفت.
خوازیار؛ داواکار؛ خوازگار؛ خوازەر؛ خواستەر؛
داوخواز <طالب علم: خواز یاری زانست>.

□ طالب بودن: خواز یار بوون؛ داواکار بوون.
هروه ها: طالب شدن

طالبی / tālebî / ها؛ [عربی] اسم. تالبی؛
تالبی؛ گرکه؛ تالکه؛ گهرمک؛ گهرمهک؛
۱. گیایی ئالیکی له تیره ی خه یار ۲. بهری
ئه و گیایه که له کالهک ئه کا، بهلام خر و
بجووکنتره، به پیستیکی سهبز و زهره و زرو
و گوشتی زهره یان سهوزی ئاوداره وه که
شیرین و خوړاکیه.

طالع^۱ / tāle' / [عربی] اسم. چاره نووس؛
ناوچاو؛ بهخت؛ نگین؛ بهخته؛ هات؛
کابه شاک؛ تالسه <طالع خوبی نداشت:
چاره نووسیکی باشی نه بوو>.

طالع^۲ / tāle' / صفت. /ادبی/ سهره له ده ر <خورشید طالع:
خوری سهره له ده ر>.

طالع بین / tāle'bin / ها؛ ان؛ [عربی/ فارسی] اسم.
ئه ستیره گهر؛ بهخت زان؛ کهسئ که له ئه ستیران
دهروانی و چاره نووسی خه لکی تیدا ده بینن.

هروه ها: طالع بین

تاووس / tāvûs / [مغرب از آرامی] تاووس

تاووس / tāvûs / [مغرب از آرامی] تاووس

طاهر / tāher / یین؛ [عربی] صفت. /ادبی/ پاک؛

پاقر؛ پاکز؛ پاکش؛ خاوین؛ پوخته؛ بژون.

طایر / tāyer /: [عربی/اسم. ۱. /نجوم/] قوا

۲. /ادبی، نامتداول/ په‌له‌وهر؛ بالنده؛ بالنه؛ بالدار؛ مه‌ل؛ سر؛ فرنده؛ پهرنده؛ فرنه؛ فرا؛ بال‌گروهه
۳. تایر

طایر / tāyer /: [انگلیسی] تایر

طایفه / tāyefe /، ها: [عربی/اسم. ۱. /قدیمی/]

به‌ره‌باب؛ تیره؛ خانه‌واده؛ قه‌وم و قیله «از طایفه‌ی ما نیست: له به‌ره‌بابی ئیمه‌نیه» ۲. /طوایف/ تایفه؛ پهل؛ به‌شیک له خیل یان هۆز که له یه‌ک شوین و له‌وهر‌گه‌ نیشته‌جی ده‌بن
۳. /زیست‌شناسی/ تایفه؛ تاقمی سروشتی گیانداران به پیتناسه‌گه‌لی هاوبه‌شی و پیوه‌ندی نزیکه‌وه (وه‌ک تایفه‌ی میش).

طب / teb(b) /: [عربی/اسم. بژیشکی؛ پزشکی.

▣ طب‌بالینی: ئه‌و به‌شه له زانست و پیشه‌ی بژیشکی که بریتیه له چاو پیکه‌وتن و ده‌رمانی نه‌خۆش.

طب‌پیشگیری: ئه‌و به‌شه له زانست و چالاکیگه‌لی بژیشکی که ده‌په‌رژیته‌ سهر به‌رگری له په‌یدا بوونی نه‌خۆشیگه‌ل.

طب‌سوزنی: جۆریک ده‌رمانی نه‌خۆشیگه‌ل به‌ ده‌رزی چه‌قاندن له خالگه‌لیکی دیاریکراو له له‌شی نه‌خۆشدا.

طبابت / tebābat, tabābat /، ها: [عربی/اسم. بژیشکی؛ پزشکی؛ کار و ره‌وتی ده‌رمان‌کردنی نه‌خۆشیگه‌ل.

▣ طبابت‌کردن: بژیشکی‌کردن؛ ده‌رمان‌کردن؛ ده‌رمان‌کردنی نه‌خۆشان «خودت برای خودت طبابت نکن! به‌خۆته‌وه بژیشکی مه‌که!».

طباخ / tabbāx /، ها: ان: [عربی/اسم. /قدیمی/]

چیشته‌چی‌کر؛ چیشته‌لینه‌ر؛ شوکه‌ر؛ ناشپه‌ز.

طباحتی / tabbāxi /: [عربی/اسم. /قدیمی/] ۱. /ها/

چیشته‌چی‌کری؛ چیشته‌لینه‌ری؛ ناشپه‌زی؛ شیوپه‌زی ۲. دووکانیک که چیشته‌ی لی‌نراوی

تیدا ده‌فرۆشن ۳. /ها/ سه‌روپی؛ که‌له‌پاچه‌یی؛ شونی سه‌ره‌وپا فرۆشتن.

طباشیر / tabāšīr /: [مغرب از فارسی] تباشیر

طبال / tabbāl /، ها: ان: [عربی/اسم. ته‌پل‌ژهن؛ ده‌هۆل‌لی‌ده‌ر؛ ده‌ول‌ژهن؛ ته‌پل‌کوت؛ ده‌ول‌کوت.

طبیاع / tabāye' /: [عربی/جمع] طبیعت

طبخ / tabx /: [عربی/اسم. /ادبی/] ۱. کار و ره‌وتی کولان؛ کولیان؛ که‌لان «طبخ‌غذا: کولانی چیشته» ۲. ناشپه‌زی؛ لی‌نانی چیشته. هه‌روه‌ها:

طبخ‌کردن

طبری / tabarī / تبری

طبع / tab' /: [عربی/اسم. ۱. /ها/ سرشت؛ سروشت؛ ته‌بیات ۲. توانایی؛ لی‌ها‌توویی؛ زۆخ «پدرم طبع شعر خوبی داشت: بایم توانایی شیعی باشی هه‌بوو» ۳. /قدیمی/ چاپ.

طبع‌آزمایی / tab'āz(c)māyī /، ها: [عربی/فارسی/اسم. کار و ره‌وتی تاقیکردنه‌وه‌ی تواناییگه‌لی زه‌وقی و هونه‌ری خۆ.

طبعاً / tab'an /: [عربی/اقید. دیاره؛ وه‌ک دیاره «طبعاً تا‌ان روز برمی‌گردد: دیاره تا‌ئه‌و پۆژه ده‌گه‌رپته‌وه» ۲. به‌پنج سروشت «طبعاً می‌افند پایین: سروشته‌ی که ده‌که‌وینه‌ خواره‌وه».

طبق / tabaq /، ها: [مغرب از فارسی/اسم. ته‌به‌ک؛ ته‌وه‌ق؛ ته‌به‌ق؛ ته‌باخ؛ شکف؛ شکه‌فگ؛ شکه‌فک؛ شه‌که‌ویک؛ شکوک؛ شه‌شکه‌فک؛ شکه‌فک؛ شه‌شکه‌و؛ مزاخه؛ سووه‌ین؛ به‌رگه‌ش؛ به‌رک‌ه‌ش؛ سینی؛ خوان؛ خوانچه؛ ته‌خنک؛ خارووفک؛ له‌نگه‌ری؛ یالته‌به‌ق؛ ده‌فری چیونی ته‌خت و لی‌واره کورت که پیت‌ه‌وای تی ده‌چن و له‌سهر سه‌ره‌وه ده‌بی‌هن.

▣ طبق‌زدن: ۱. ته‌قاندنه‌وه؛ ته‌قان؛ ته‌قنه‌ی؛

ته‌قنای؛ ته‌ته‌له‌که‌رده‌ی؛ ته‌ته‌له‌کردن؛

ته‌تره‌کردن؛ ته‌وه‌ق‌کردن؛ له‌نگه‌ری‌که‌رده‌ی؛

هه‌له‌ته‌کاندنی ته‌به‌ک بۆ هه‌لاوردنی به‌رد و

طبقه‌ی اوّل: نهۆمی ئه‌وه‌ل؛ قاتی یه‌که‌م؛
ته‌به‌قه‌ی هه‌وه‌ل؛ ۱. نهۆمی هاوکه‌ف
۲. نهۆمی که له بان نهۆمی هاوکه‌فدايه.
طبقه‌ی همکف: نهۆمی ئه‌وه‌ل؛ قاتی یه‌که‌م؛
هه‌وه‌لین نهۆمی خانوو به‌ره (هاوڕیکی کۆلان
یان شه‌قام).

طبقه‌بەندی / tabaqebandî ، ها: /عربی/ فارسی/
/سم. ده‌سته‌به‌ندی؛ پۆل به‌ندی؛ ده‌سته‌بژێری؛
پۆلین؛ کار و ڕه‌وتی دابه‌ش کردن یان
ته‌کووز کردن به پێ بابەت، جنس، چۆنه‌تی
و... (طبقه‌بندی مشاغل: ده‌سته‌به‌ندی پیشه‌گه‌ل).
طبل / tabl ، ها: /عربی/ /سم. ده‌ول؛ ده‌هۆل؛
ده‌هۆل؛ دیول؛ تولوم؛ سازیکی گه‌وره‌ی گرۆشه‌ره
که پێستیکێ ناسکیان به هه‌ر دوو سه‌ریدا
کێشاهه و به دوو چێو ده‌یژهن.

طبل توخالی / میان ته‌ی: /کایی/ ده‌هۆلی
ه‌رۆل؛ ته‌پلی به‌تال؛ هۆگاله‌ی فیڕۆ و
بی کار یگه‌ری (ته‌دیدهای او طبل توخالی است،
تترس! هه‌ره‌شه‌کانی ته‌پلی به‌تاله، مه‌ترسه‌!).
طبله / table ، ها: /عربی/ /سم. ته‌پله‌ک؛
په‌نه‌ماوی توپکی دیوار (گه‌چ، سیمان) به
هۆی شێ یان دارزاوییه‌وه «گچه‌های دیوار طبله
کرده بود و می‌ریخت: گه‌چی دیواره‌که ته‌پله‌کی
بوو، ده‌رژا».

طبی / tebbi /: /عربی/ صفت. بژیشتکی؛ پزشکی:
۱. پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به بژیشتکیه‌وه «مراقبه‌های
پزشکی؛ چاوه‌دیری بژیشتکی» ۲. خاوه‌ن کارامه‌یی
له بژیشتکیدا «اسباب طبی: که‌ره‌سته‌ی بژیشتکی»
۳. هاوڕێ ده‌گه‌ل بنه‌ماگه‌لی بژیشتکیدا «تشک
طبی؛ کفش طبی: دۆشه‌کی بژیشتکی؛ پێلاوی
بژیشتکی».

طبيب / tabîb ، ها: ان: /اطبا: /عربی/ /سم. /قدیمی/
بژیشتک؛ پزشکی؛ حه‌کیم.
طبیعت / tabî'at /: /عربی/ /سم. سروشت؛
سوروشته؛ سرشته؛ خۆکرد؛ خۆرسته؛ خۆڕسک؛

قه‌سه‌ل له ده‌غل ۲. /مجازی/ پان پانوکه
کردن؛ پان پانوکی کردن؛ خۆ به یه‌کتر
ره‌حه‌ت کردنی ژنان: مُساحِقَه
در طبق اخلاص نهادن ۲ در
طبق / tebqe /: /عربی/ حرف. به‌پێ؛ پاو؛ به‌رانبه‌ر
به؛ هه‌مبه‌ر به «طبق قانون: به‌بی قانون».
[بر طبق: به‌رانبه‌ر به؛ به‌رابه‌ر به؛ به‌پێ؛ پاو «بر
طبق دستور مافوق عمل کنید: به‌رانبه‌ر به‌ فه‌رمانی
بالاده‌ست کار بکه‌ن».

طبقات / tabaqât /: /عربی/ جمع طبقة
طبقاتی / tabaqâti /: /عربی/ صفت. چینه‌یه‌تی:
۱. پێوه‌ندیدار یان سه‌ر به چینه‌وه «اختلاف
طبقاتی: جیاوازی چینه‌یه‌تی» ۲. نهۆمی؛ قاتی؛
خاوه‌نی چین و نهۆم «پارکینگ طبقاتی: پارکینگی
نهۆمی».

طبقدار / tabaqdâr ، ها: ان: /معرب/ فارسی/
/سم. ته‌وه‌قدار؛ ده‌سفروۆش؛ که‌سی که له سه‌ر
ته‌وه‌ق پێته‌وا ده‌فروۆشێ.

طبق کش / tabaqkeš ، ها: ان: /معرب/ فارسی/
/سم. خوانچه‌به‌ر؛ ته‌وه‌ق کێش؛ که‌سی که خوانچه
ده‌با.

طبقه / tabaqe ، ها: طبقات: /عربی/ /سم. ۱. قات؛
نهۆم؛ نه‌وه‌م؛ نه‌ام؛ نه‌وم؛ ته‌به‌قه؛ ماخ؛ مه‌زه‌ل؛
مه‌رته‌به؛ بۆشایی نیوان دوو میچ له
خانوو به‌ره‌یه‌که‌دا «ساختمان پنج طبقه: خانووی پینج
قاتی» ۲. چین؛ تاخمیکی گه‌وره له خه‌لک که
خاوه‌ن دۆخ و قازانجگه‌لیکی ئابووری و ڕامیاری
یه‌کسان «طبقه‌ی کارگر: چینی کریکار»
۳. ته‌به‌قه؛ نهۆم؛ قات؛ هه‌ر یه‌که له ڕووپه‌رگه‌لی
قه‌فه‌سه و که‌شاو و.. ۴. /زمین‌شناسی/ لۆ؛ توێژ؛
توێک؛ له دابه‌شکراوه‌گه‌لی چکۆله‌ی خولی
زه‌وین ناسی.

طبقه‌ی آخر: نهۆمی ئاخ‌ر؛ قاتی ئاخ‌ر؛
ته‌به‌قه‌ی ئاخ‌ر؛ بالاخانه؛ بان ترین قات له
خانوو به‌ره‌یه‌که‌دا.

طبیعی؛ صدای طبیعی؛ ناکاری سروشتی؛ دهنگی سروشتی.

طبیعیات / tabî' iyyāt: عربی/اسم/قدیمی/ سروشتیگه؛ سروشتیان؛ زانستگه‌لی سروشتی. **طبیعیان** / tabî'idān، ها: عربی/اسم/ ۱. سروشت‌زان؛ که‌سئ که له دیارده‌گه‌لی سروشت لیکۆلینه‌وه‌ی هه‌یه ۲. ژیوارناس؛ ژیانناس؛ ژینناس.

طپانچه / tapānqçe: تپانچه

طپاندن / tapāndan: چپاندن

طپش / tapeš: تپش

طپیدن / tapîdan: تپیدن

طحال / tahāl: عربی/اسم/سپیل؛ سه‌پهل؛ نه‌سپوول؛ ئسپیل؛ سوویه؛ فشک؛ دینک؛ دینده‌ره‌ش؛ په‌شاره‌ش؛ خوش‌خوشک؛ گورگ‌نه‌خۆره؛ خالخالک؛ فاته‌ره‌شک؛ ددان‌خۆشک؛ تال؛ نه‌ندامیکی لووئاسا له سه‌رووی لای چه‌پی گه‌دوه‌ه که کاری له نیو بردنی خرۆکه سووره پیره‌کانی خوین و دروست کردنی خرۆکه‌ی تازه‌یه.

طحن / tahn: عربی/اسم/قدیمی/ ۱. خنگار؛ کاری هارین؛ هیرین؛ هه‌رین؛ هیرتن؛ هاره‌ی؛ گه‌ژمراندن؛ وردکردن و کردنه‌ ئاردی گه‌م و... ۲. /مجازی/ کاری جوون؛ جاوین؛ جاکاندن؛ ژاوه‌ی.

طراح / terrāh، ها: ان: عربی/اسم/داریژهر؛ گه‌لاله‌کار؛ گه‌لاله‌داریژ؛ پلان‌داریژ؛ پیکه‌ینه‌ری گه‌لاله «طراح اطلاعات کافی درباره‌ی جزئیات طرح ارائه نکرده‌ است: داریژهر که شاره‌زایی باشی له‌مه‌ر ورده‌کاریه‌کانی گه‌لاله‌که‌وه‌ ئاراسته نه‌کردوه».

طراحی / tarrāhî، ها: عربی/اسم/ گه‌لاله‌داریژی: ۱. کار و ره‌وتی گه‌لاله‌دارشتن؛ دابین‌کردن یان پیک‌هینانی گه‌لاله ۲. کاری کیشانی نه‌خشه‌ی سه‌ره‌تایی و گشتی ده‌گه‌ل دیاری کردنی نه‌ندازه‌گه‌لی پاژ و توخمگه‌لی

خۆژا؛ ته‌بیات: ۱. ئه‌و به‌شه له جیهان که درووسکرای ده‌ستی مرۆ نه (وه‌ک کێو، ده‌شت، چۆم، لی‌ره‌وار و...) «روژی را در آغوش طبیعت گذرانیدیم: روژیکمان له داوینی سروشتدا رابوارد» ۲. هیزی به‌دیهینه‌ره و هه‌له‌وه‌ژیری جیهان «قانون طبیعت: قانونی سروشت» ۳. /ها: طبایع/ گه‌د و خۆ و خده «طبیعت سازگار: سروشتی سازگار» ۴. تاییه‌تمه‌ندی پیکهاته‌ی شتیک «طبیعت آتش سوزاندن است: سروشتی ئاگر سووتاندنه».

طبیعت بی‌جان: سروشتی بی‌گیان؛ وینه‌ی شتی بی‌گیان (وه‌کوو بایه، گۆزه، گولدان، پارچه، میز و...) **طبیعت‌گرایی** / tabî'atgerāyî: عربی/فارسی/

اسم/ سروشت‌خوازی؛ ناتورالیسم؛ سروشته‌وگری: ۱. کردوهه، هۆگره‌تی یان نه‌ندیشه‌یه‌ک که ته‌نیا له سه‌ر بناغه‌ی ویستگه‌ل و پینداویستگه‌لی سروشتیه ۲. ئامۆژه‌یه‌کی فه‌لسه‌فی که بۆ دیارده‌گه‌ل گرنگایه‌تیه‌کی ژوو سروشتی دانائ و بۆ شروقه‌یان قانون و کاردانه‌وه‌گه‌لی سروشتی پئ به‌سه ۳. رپیازیک له هونه‌ر و وێژه‌دا، به‌ پیی روانینی زانستی له رووداوگه‌لی ژیان، بی‌هه‌ولدان بۆ نیشاناندانی نمونه‌گه‌لی ئارمانی و خه‌یالی یان به‌ پارێز له وتنه‌وه‌ی ناحه‌زیه‌کان * ناتورالیسم. هه‌روه‌ها: **طبیعت‌گرا**؛

طبیعت‌گرایانه

طبیعی / tabî'i: عربی/اسم/سروشتی؛ زانستی سروشتی.

طبیعی ۱: صفت. سروشتی؛ سوروشتی؛ سرشتی؛ خۆکرد؛ خواکرد؛ خۆرسک؛ خۆوره؛ خۆرست؛ خۆرسکاو: ۱. پیوه‌ندیدار به‌ ته‌بیاته‌وه. به‌رانه‌ره: **عارضی** «علوم طبیعی: زانسته سروشتیه‌کان» ۲. درووسکرای سروشت. به‌رانه‌ره: **مصنوعی** «پدیده‌های طبیعی: دیارده سروشتیه‌کان» ۳. پیوه‌ندیدار به‌ خۆ و خده یان غه‌ریزه‌وه «رفتار

پیکهینانی تهرح <در طرح ریختن استادند، اما اجرایش نمی‌کنند!> له‌گه‌لاله دارشتن وه‌ستان، به‌لام به‌پویه نابه‌!>.

طرح کردن: هینانه ئاراوه؛ پیشنیارکردن؛ هینانه پیش؛ هاوردنه به‌رموه.

طرح کشدن: تهرح کیشان <از صورت مادرم طرحی کشید: له‌روخساری دایکم تهرحیکی کیش>.

طرحواره / tarhvāre، ها: <عربی/فارسی> اسم، گه‌لاله؛ گلاله؛ پلان: ۱. وینه‌یه‌کی خه‌تی ساکار ۲. گه‌لاله‌یه‌کی گشتی سه‌ره‌تایی و بیوه‌ری له ورده‌کاریگه‌ل.

طرد / tard: <عربی/اسم> کار یان ره‌وتی دوور خستنه‌وه؛ دووروه وه‌ی؛ تارانندن؛ ر‌اوانندن؛ ره‌وانندن.

□ طرد شدن: ۱. وه‌لا نران؛ خرانه لاه ۲. دهرکران؛ دهرکران؛ ر‌اونران؛ تاریرتان <از آن پس از خانواده‌اش طرد شد: له‌وه به‌دواوه له بنه‌ماله‌که‌ی دهرکر>.

طرد کردن: دهرکردن؛ تارانندن؛ ره‌وانندن؛ ره‌فانندن <دوستانش او را طرد کردند: هه‌واله‌کانی نه‌ویان دهرکرد>.

طرز / tarz: <عربی/اسم> شیواز؛ شیوه؛ ره‌نگ؛ بار؛ جور؛ تهرز؛ چونه‌تی به‌پویه‌بردنی کاریک.

□ طرز تفکر: شیوازی بیرکردنه‌وه؛ چونه‌تی بیر و بۆچون.

طرف ۱ / taraf: <عربی/اسم> لا؛ لایین؛ لایه‌ن؛ ئالی؛ بال؛ هاویر؛ ده‌وره؛ نکال؛ نک؛ تهرف؛ تهره‌ف؛ کشته؛ تۆل؛ هند؛ قورنه؛ ره‌خ؛ به‌ر؛ جه‌به‌ر؛ گاز: ۱. لها؛ اطراف/ سوو؛ به‌ره‌وگه؛ ر‌اسای خالی ئامازه پیکراو <آن طرف: نه‌و لا> ۲. ههر یه‌ک له لایه‌نه‌کان یان شیوازگه‌لی به‌رانبه‌ری به‌کتر <طرف عصر؛ طرف معامله: لای عه‌سر؛ لایه‌نی سه‌ودا>.

□ از طرف کسی/ جایی: له لایه‌ن که‌سیک/

پیکهاته، ده‌زگا، ئامیر، ره‌وت یان به‌ره‌همیکی هونه‌ری بۆ کاری دواتر. هه‌روه‌ها: طراحی شدن؛ طراحی کردن

طرار / tarrār، ها؛ ان: <عربی/اسم> <ادبی> تهرده‌ست؛ کیسه‌پر؛ قه‌مکه؛ قه‌مک؛ دزی زه‌به‌رده‌ست و خیرا.

طراوت / tarāvat: <عربی/اسم> <ادبی> ۱. تهرچکی؛ به‌ژی؛ پاراوی؛ تهر و به‌ری؛ تورتی ۲. گه‌شی؛ سه‌رزیندووپی.

طرب / tarab: <عربی/اسم> <ادبی> شادی؛ شایی؛ که‌یف‌خۆشی؛ خۆشی؛ وه‌شی؛ خۆش‌حالی.

طرب انگیز / tarabangîz: <عربی/فارسی> صفت. <ادبی> شادی‌هینهر؛ خۆشی‌هینهر؛ شادیه‌خش.

طرح / tarh، ها: <عربی/اسم> ۱. گه‌لاله؛ نه‌خشه؛ تهرح؛ نووسراوه یان پیشنیاریک بۆ گیشتن به‌ئامانج یان ئامانجگه‌لیکی دیاریکراو <طرح ایجاد اشتغال: گه‌لاله‌ی پیکه‌هینانی کار>

۲. پلان؛ پیلان؛ گه‌لاله؛ تهرح؛ شکل؛ وینه‌ی سه‌ره‌تایی که‌ بیچمی گشتی شتیک نیشان ده‌دا <طرح نمای ساختمان: پلانی رووبه‌ری ساختومان> ۳. گه‌لاله؛ تهرح؛ ر‌ئ‌وشوین؛ ر‌یچ؛ ده‌ستووری کار؛ وینه یان نووسراوه‌یه‌ک بۆ دروست‌کردنی شتی یان جیه‌جی‌کردنی

کاریک ۴. تهرح؛ قانونی که‌ له لایه‌ن نوینه‌رانه‌وه به‌ پارله‌مان پیشنیارکراوه ۵. تهرح؛ به‌رنامه‌یه‌ک بۆ جیه‌جی‌بوونی کارگه‌لیک له داهاتوودا ۶. بیچم؛ که‌سم؛ سه‌کوت؛ مه‌وز؛ تهر

نوینه‌رانه‌وه به‌ پارله‌مان پیشنیارکراوه ۵. تهرح؛ به‌رنامه‌یه‌ک بۆ جیه‌جی‌بوونی کارگه‌لیک له داهاتوودا ۶. بیچم؛ که‌سم؛ سه‌کوت؛ مه‌وز؛ تهر ۷. کار یا ره‌وتی هینانه به‌ره‌وه و خستنه به‌ر باس.

□ طرح دادن: گه‌لاله دان؛ پلان دان؛ پیشنیارکردنی تهرح <طرحی برای افزایش محصول گندم به دولت داده شده است: پلانییک بۆ زۆرکردنه‌وه‌ی داهاتی گه‌نم به‌ ده‌وله‌ت در‌اوه>.

طرح ریختن: گه‌لاله دارشتن؛ پلان دارژتن؛

که سانیک پرو به پرو دهنه وه.

طرف معامله: لایه‌نی مامه‌له؛ لایه‌نی دان و سان؛

لایه‌نی سه‌ودا؛ ئه‌وه‌ی که ده‌گه‌ل

که‌سیکی تردا مامه‌له ده‌کات: **طرف حساب - ۲**

طرف / tarf /: [عربی/اسم، /ادبی/ پالدوین؛

لاکوش؛ گۆشی دامین.

□ **طرفی برستن:** [مجازی/ به‌ره‌میک وه‌رگرتن؛

شتی هه‌لکراندن] شاید بتواند از تلاش‌های طرفی

بریند؛ رهنه‌گه‌ بتوانی له‌ کرد و کۆشی به‌ره‌میک

وه‌ریگری.

طرفدار / tarafdār, ها: /ان: [عربی/فارسی]

صفت. لادار؛ لاگیر؛ لانگر؛ لایه‌نگیر؛ به‌سه؛

به‌سته؛ هه‌وادار؛ هواخوا؛ داژدار؛ پالوبه‌ن؛

پشتیوان.

طرفداری / tarafdārī, ها: [عربی/فارسی/اسم،

لاکۆشکه؛ لاگری؛ لاداری؛ لاگیری؛ لانگیری؛

لایه‌نگری؛ لایه‌نگیری؛ داکۆکی؛ پشتیوانی؛

داشدار؛ داژداری.

- **طرفه / tarafe /**: [عربی/پیوژه، - لایه‌نه؛ - لایه‌ن؛

۱. خاوه‌ن به‌ره‌وگه‌ی دیاریکراو (خیابان یک‌طرفه؛

شه‌قامی یه‌ک‌لایه‌نه) ۲. خاوه‌ن لایه‌نگه‌لیکی

دیاریکراو «تعهد دوطرفه؛ برپاری دوولایه‌ن» *

طرفی/گفتاری

طرفه / torfe, ها: [عربی/اسم، /ادبی/

۱. هه‌لکه‌وته؛ شتی نوئی که پیشتر نه‌بینراوه

۲. سه‌رسوورین؛ سه‌رسوورینره؛ هه‌ژهنده؛

شتیکی زۆر سه‌یر و سه‌مه‌ره.

طرفه‌العین / torfatol'eyn: [عربی/اسم،

چاو‌ترووکان؛ چاولیک‌نان؛ ترووکه؛ چاو‌ترووکه؛

چاف‌مچان؛ کاتی به‌ماوه‌ی چاو‌ترووکاندنیک.

- **طرفی / tarafi:** [عربی/پیوژه، /گفتاری/ - لا؛

- لایی] «کاش کار یک‌طرفی می‌شد؛ برپا کاره‌که

یه‌ک‌لا ده‌بۆه».

طرفیت / tarafiyyat: [عربی/اسم، دوژمنی؛

دژمنایه‌تی؛ نه‌یاری؛ هه‌لا؛ گیره و کیشه؛ کیشه

شوینیکه‌وه؛ به‌نوینهری یان به‌جیگری

ئهو شته یان ئهو که‌سه «نامه‌را از طرف

وزیر امضا کرده بود؛ نامه‌که‌ی له‌لایه‌ن

وه‌زیرموه‌ واژۆ کردبوو»

□ **طرف بودن:** ناسین؛ له‌کاریکدا (سه‌ودا، شهر

و...) له‌به‌رانبه‌ری که‌سیک یان که‌سانیکدا

راوه‌ستان «در این معامله تو با من طرف هستی؛

لهم مامله‌دا تو من ده‌ناسی». هه‌روه‌ها: **طرف**

شدن؛ طرف کردن

طرف کسی را گرفتن: لایه‌نی که‌سیک‌گرتن؛

لایه‌نگری له‌که‌سیک‌کردن؛ پشت

که‌سیک‌گرتن «مردم طرف ما را گرفتند؛ خه‌لکی

لایه‌نی ئیمه‌یان گرت».

طرف آ: ضمیر، ئهو؛ وی؛ یارۆ؛ کابرا؛ ئاد (بۆ نیر)؛

ئاده (بۆ می)؛ که‌سی که‌نه‌یانه‌وئی ناوی به‌رن

«به‌طرف گفتم؛ دیروز طرف آمده بود؛ به‌ئهوم‌گوت؛

دوینی کابرا هاتبوو».

طرف / tarafe: [عربی/صفت، لای؛ لاو؛ به‌ری؛

پرووی؛ له‌به‌ر؛ وه‌روو «طرف توجه؛ لای سه‌رنج».

□ **طرف اعتماد:** جی‌باوه‌ر؛ جی‌متمانه؛ جی‌پروا؛

ئهو که‌سه‌ی متمانه‌یان پی‌هه‌یه «او طرف

اعتماد همه‌است؛ جی‌باوه‌ری هه‌موانه».

طرف توجه: به‌رچاو؛ سه‌رنج‌راکیش؛ ئهو

که‌سه‌ی سه‌رنجی پی‌ده‌ده‌ن «در هر شهری

شه‌ردار خیلی طرف توجه‌است؛ له‌هه‌موو شاریکدا،

شاره‌دار یه‌کجار به‌رچاو».

طرف حساب: ۱. ئهو که‌سه‌ی که‌پاره‌ی لای

که‌سیک‌ه‌ یا پاره‌ی که‌سیکی لایه ۲. □

طرف معامله

طرف قرارداد: لایه‌نی برپار؛ هه‌ریه‌ک

له‌وانه‌ی که‌له‌مامه‌له‌ یان پی‌که‌تانیکدا، واژۆ

ده‌ده‌ن و به‌پیی ئه‌وه‌کاریک وه‌ئه‌ستۆ

ده‌گرن.

طرف مذاکره: لایه‌نی وت‌ووێژ؛ هه‌ریه‌که‌

له‌وانه‌ی که‌له‌وت‌ووێژیکدا ده‌گه‌ل که‌س یان

و بهره.

طرفین / tarafeyn /: [عربی] اسم. دوو لایه؛ دوو لا؛ همر دوو لا.

طرق / toroq /: [عربی] جمع طریق

طرقه / torqe /: [عربی] اسم. بوقژه؛ بازو؛ بازوپی؛ بازو؛ بالندهییکی گچکهی شینه به دهنگیکی خوشهوه له ریشوله دهکا.

طرلان / tarlān /: [ترکی] شهباز

طره / torre /: ها؛ [عربی] اسم. [دبی] ۱. نهگریجه؛ پهرجه؛ گولانگ؛ نهو مووهی که له پهنای گوی و تهوینلهوه شوپ دهینتهوه ۲. [معماری] سه‌رتاق؛ هه‌لهاووی سرمیج له بان دیوار، درگا یان ده‌لاقهوه.

طریق / tariq /: ها؛ طُریق؛ [عربی] اسم. [دبی] ۱. رینگا، ری؛ را «از طریق هوا؛ از طریق دریا؛ له ریگای هه‌واوه؛ له ریی ده‌ریاوه» ۲. شیوه؛ ره‌وشت «به طریق دوستانه؛ به شیوهی دۆسانه».

طریققت / tariqat /: ها؛ [عربی] اسم. [دبی] ۱. بۆچوون؛ دۆز؛ ریباز؛ مه‌رام ۲. ته‌ریققت؛ ههر کام له ریبازگه‌لی سؤفیگه‌ری.

طریققه / tariqe /: ها؛ [عربی] اسم. شیوه؛ شیواز؛ ره‌وش؛ ره‌وشت «طریققه‌ی راندگی؛ طریققه‌ی دوستی؛ شیوه‌ی رانه‌ده‌یی؛ شیوازی دۆستی».

طشت / tašt /: [مغرب از فارسی] تشت

طشتک / taštak /: [مغرب / فارسی] تشتک

طعام / ta'am /: ها؛ اطعمه؛ [عربی] اسم. [دبی] نان؛ خواردمه‌نی؛ خوراک؛ خواردن؛ خواردنی؛ پینخۆر.

طعم / ta'm /: ها؛ [عربی] اسم. چیر؛ چه‌ز؛ چه‌شک؛ چه‌ش؛ تام؛ مه‌زه؛ تایبه‌تیه‌کی دیار له هیندی ماک که به هوی ئەندامی چیره‌وه هه‌ستی پیده‌کری «این خمیردندان طعم دارچین می‌دهد؛ ئەم خمیردندان چیرێ دارچین دەدا».

طعم‌آرزو / ta'm'ār(e)zû /: [عربی]

فارسی] صفت. تاهه‌زۆ؛ تاماززۆ؛ به‌ئاواتی شتی که ده‌ستی نه‌که‌وتوووه یان که‌متر بۆی ده‌ستی داوه.

طعمه / to'me /: ها؛ [عربی] اسم. چیشته؛ چیرۆه؛ چه‌شه؛ چه‌شکه؛ بالته؛ ۱. خۆراکی گیانداریک، به‌تایبه‌ت گیاندارێ راوکه‌ر «طعمه‌ی شیر؛ چیشته‌ی شیر» ۲. تملۆک؛ تامک؛ چه‌شته؛ چه‌شک؛ ماکیکی خۆراکی یان شتیکی وه‌کووه نه‌وه که له راو یان ماسی‌گرتندا بۆ راکیشانی نیچیره‌که به‌کار ده‌روات «حالا به‌جای کرم و مگس طعمه‌ی مصنوعی به‌بازار آمده است؛ ئیستا به‌جی کرم و میخ چیشته‌ی ده‌سکرد هاتوووته بازار».

 طعمه‌چیزی شدن: که‌وته‌نه به‌ر شتیکه‌وه؛ که‌وته‌نه به‌ر زهره‌ر و له‌نیو چوونه‌وه «خانه طعمه‌ی آتش شد؛ خانووکه‌که‌وته‌نه به‌ر ناگه‌وه».

طعمه‌گذاری / to'megozārī /: ها؛ [عربی] فارسی] اسم. کاری تامک دانیان؛ چه‌شته‌نیانه‌وه؛ چیرۆ نانه‌وه له‌سه‌ر رینگای گیانداران به‌قولا ب یان داو، بۆ راکیشان و راویان.

طعن / ta'n /: ها؛ [عربی] اسم. [دبی] تانه؛ ته‌شهر؛ ته‌شهره؛ ته‌شه؛ ته‌وس؛ توانج؛ تانوت؛ پلار؛ تانی؛ تیز؛ ۱. کار یا ره‌وتی ناو و نیتکه‌دۆزینه‌وه ۲. خراپه‌بیزێ؛ فر.

طعن‌آلود / ta'nālūd /: [عربی] فارسی] صفت. ته‌شهر‌راوی؛ به‌ته‌شهره‌وه؛ پر تانه و ته‌شهر «سخنان طعن‌آلودی گفت؛ قسه‌گه‌لیکی ته‌شهر‌راوی گوت».

طعن‌آمیز / ta'nāmîz /: [عربی] فارسی] صفت. به تانه و ته‌شهر؛ به‌سه‌ر کۆنه‌وه «نگاه طعن‌آمیزی داشت؛ روانینیکی به تانه و ته‌شهری هه‌بوو».

طعن‌ولعن / ta'n-o-la'n /: [عربی] اسم. [دبی] ته‌وس و توانج؛ تانه و ته‌شهر؛ تیر و تانه «می‌خواهم مورد طعن و لعن مردم باشم؛ نامه‌وی

بکهومه بهر تهوس و توانجی خه لکه وه.

طعنه / ta'ne ، ها: / [عربی] اسم، له قه م:

۱. سهرکونه؛ لومه؛ وله؛ تهوس؛ تیز؛ سهرزهنشت
(طعنه زدن: سهرکونه کردن) ۲. تانه؛ لهوم؛ تهشهر؛
قهرف؛ تانوت (طعنه‌ی دوست بدتر از تیغ دشمن است:
تانه‌ی دؤس له تیغی دوزمن خراپتره).

طعنه زدن: تانه لیدان؛ تیز پیکردن؛
عهیب‌گرتن؛ تانوت لیدان؛ قهرفین؛ گهمه
پیکردن؛ عهیب‌لئ‌گرتن «همه بر او طعنه
می‌زدند که چرا این کار را کردی: ههموان تانه‌یان
لیده‌دا که ئەم کاره‌ت بۆچی کرد».

طغرا / toqra / [ترکی] اسم، ۱. توغرا؛ له خه‌ته
تهوزنینه‌کانی فارسی و عهره‌بی که به شیوه‌ی
ئیمزا یان به ناو به کار ده‌روات ۲. ده‌سته؛
ده‌فته‌ر؛ یه‌که‌ی ژماردنی پهره بایه‌خداره‌کان
(یک طغرا چک بانکی مفقود شده است: ده‌سته‌یه‌ک
چه‌کی بانکی گوم بووه).

طغیان / toq(i)yān ، ها: / [عربی] اسم، ۱. دۆخ
یان چۆنیه‌تی لادان له پریازی سهره‌کی یان
دابین کراو؛ ههلدان؛ ههلکفان؛ گلان؛ سهرکردن
(طغیان رودخانه؛ طغیان قلم؛ ههلدانی چه‌م؛ گلانی
قه‌له‌م ۲. شورش؛ راپه‌رپن «مردم طغیان کردند و
به خیابانها ریختند: خه‌لکی شورشیان کرد و پرژانه نیو
شه‌قامگه‌له‌وه».

طغیان رودخانه: تۆقه؛ دۆخ یا ره‌وتی ئاو
سهرکردن؛ ئاو ههل‌سان؛ ههلدانی چه‌م؛ زۆر
بوونی له راده‌به‌ده‌ری ئاوی چه‌م و هاتنه
سهری.

طغیان قلم: / [دبی] گلانی قه‌له‌م؛ گلانی
پینووس؛ هه‌له‌ی ده‌ستی نووسهر له کاتی
نووسیندا.

طفره / tafre ، ها: / [عربی] اسم، چاغ و به‌نگ؛
ده‌سی‌ده‌سی؛ ده‌ستی‌ده‌ستی؛ کار یان ره‌وتی
خۆ لادانی به رووبینی بۆ جیبه‌جی کردنی کارئ
که داواکراوه.

طفره رفتن: خۆ لئ لادان؛ چاغ و به‌نگ

کردن؛ ده‌سی‌ده‌سی کردن؛ ده‌ستی‌ده‌ستی
کردن؛ له به‌رپوه‌بردنی کارئیک خۆ لادان «هر
روز از دادن طلب مردم طفره می‌رفت: ههموو رۆژی
خوی له دانه‌وه‌ی قهرزی خه‌لکی لا ده‌دا».

طفل / tefl ، ها: / [عربی] اسم، منداڵ؛
منال؛ زارۆ؛ زاروو؛ زارپۆله؛ زاوله.

طفلك / teflak ، ها: / [عربی] فارسی] اسم،
۱. زارۆک؛ مندالی بچووک ۲. [کنایی]
به‌سته‌زمان؛ به‌سه‌زوان؛ وشه‌یه‌ک بۆ ده‌برینی
دلسۆزی «طفلك تازه داشت عروسی می‌کرد که این
بلا به سرش آمد: به‌سته‌زمان تازه ده‌یه‌ویست
زه‌ماوه‌ند بکات که ئەم به‌لایه‌ تووشی بوو»؛ **طفلكی**؛
طفلی / گفتاری

طفلكی / teflakî / [عربی] فارسی] طفلك-۲
طفلی / teflî / [عربی] اسم، ۱. منالی؛ مندالی؛
زارۆیی؛ زارۆکی ۲. طفلك-۲

طفولیت / tofûliyyat, tofûliyyat / [عربی] اسم،
مندالی؛ منالی؛ زارۆیی؛ زارۆکی؛ زاوله‌یی؛
مندالیه‌تی؛ زارو‌کینی «دوران طفولیت را در
زادگاهش گذراند: سهرده‌می مندالی له زیده‌که‌ی
برده سهر».

طفیلی / tofayli ، ها: / [عربی] اسم، ۱. مڤ و
مووشکه‌ر؛ خۆژی؛ دۆم بلکان؛ مل و مووشکه‌ر؛
که‌سئ که (له جیی دابین کردنی ژبانی خۆی) به
نا‌ره‌وا له ده‌سره‌نجی خه‌لک ده‌ژی «احساس
می‌کنم طفیلی شما هستم: هه‌ست ده‌که‌م مڤ و
مووشکه‌ری ئیوهم» ۲. مشه‌خۆر؛ خۆره؛
زگ‌له‌وه‌رپن؛ له‌مه‌له‌وه‌رن؛ له‌گام؛ نه‌رمۆ؛ نانۆ؛
مووس؛ مووسهل؛ ده‌ف‌ده‌هۆل؛ که‌سئ که
بئ‌بانگه‌ه‌شتن یان هه‌زی که‌سانئیک ده‌بیته
میوانیان ۳. پاشاوخۆر؛ به‌رماوخۆر؛ سهر‌بار؛
لامیژ؛ چه‌وره؛ لاورگه؛ لاکوت «موجودات طفیلی:
بوونه‌وه‌ره پاشاوخۆره‌کان».

طفیلی شدن

زیرپینگیری؛ زیرپنگه‌ری؛ زهرگه‌ری.
طلافروش / talāfurūš / ها؛ ان /: [عربی / فارسی]
 / اسم، ته‌لافروش؛ زیرفروش.

طلافروشی / talāfurūši / ها؛: [عربی / فارسی]
 / اسم، زیرفروشی؛ ته‌لافروشی.

طلاق / talāq / ها؛: [عربی / اسم، ته‌لاق؛ تلاق؛ کار
 و ره‌وتی له یه‌ک جیا بوونه‌وی ژن و میرد.

□ **طلاق باین:** ته‌لاقی که گه‌رانه‌وه به‌بی ماره
 برینه‌وه ره‌وا نیه.

طلاق خلع: ته‌لاقی که ژن به دانه‌وی ماری
 یان به‌شیک له مالی خوی به‌میرده‌ک‌ه‌ی،
 رازی ده‌کا ته‌لاقی بدا.

طلاق رجعی: تالوق؛ ته‌لاقی که له مه‌ودای
 عیدده‌دا جی بو گه‌رانه‌وی هه‌یه.

□ **طـلاق دادن:** ته‌لاق دان:

۱. هه‌لوه‌شاندنه‌وی بریارنامه‌ی ژن‌وشوویی
 به ویستی میرد «زنش را طلاق داد: ژنه‌کی
 ته‌لاق دا» ۲. /مجازی/ ویل کردن؛ وه لانان؛
 ده‌ست لی‌به‌ردان؛ پشت لیکردن «مثل این‌که
 درس و مشق را دیگر طلاق دادی: وا دیاره‌یتر
 خویندنت ته‌لاق داوه».

طلاق کسی را گرفتن: ته‌لاقی که‌سیک
 سهندن؛ هه‌لیچانی پیاویک بو ته‌لاق دانی
 ژنه‌کی «عاقبت طلاق دخترش را گرفت: ئاخری
 ته‌لاقی کچه‌کی سهند».

طلاق گرفتن: ته‌لاق سهندن؛ ته‌لاق
 لی‌گرتن؛ پی ته‌لاق دان؛ لی‌ک‌جیا
 بوونه‌وی ژن و میرد به ویستی ژن
 «شوهرش معتاد بود، طلاق گرفت: میرده‌ک‌ه‌ی
 موعتاد بوو، ته‌لاقی لی سهند».

طلاقنامه / talāqnāme / ها؛: [عربی / فارسی] / اسم،
 ته‌لاقنامه؛ نووسراوه‌یه‌کی ره‌سمی که جوئ
 بوونه‌وی ژنی تیدا هاتووو.

طلاق و طلاق کشی / talāq-o-talāqkeši / ها؛:
 [عربی / فارسی] / اسم، [گفتاری] ته‌لاق و ته‌لاقکاری؛

طلا / talā /: [عربی] / اسم، زیر؛ زهر؛ ته‌لا؛ تلا؛ ته‌لی؛
 ئاتی: ۱. توخمیکی کیمیاوی کانزایی، به
 ژماره‌ی نه‌تومی ۷۹ و کی‌شی نه‌تومی ۱۹۶،۹۶
 به ره‌نگی زهردی دره‌وشاوه، چه‌کوشخور و دژ
 به ژنه‌گه بو سک‌ه‌ لیدان، جه‌واهی‌ر سازی،
 ده‌واسازی و له ده‌سگاگه‌لی نه‌له‌ک‌تریکی‌دا
 به‌کاردی. ناوه لاتینه‌ک‌ه‌ی له وشه‌ی «ئوروم»
 واته ئالتوون وه‌رگیراوه ۲. /ها/ ئالتوون؛ هه‌ر
 یه‌ک له به‌ره‌م‌ه‌ه‌اتووگه‌لی لی‌درووسک‌راوی
 ۳. /مجازی/ شتیکی زور پر بایه‌خ.

□ **طلای بدلی:** زهر زیر؛ زیری قه‌لب؛ ئالیازی
 مس و پینج تا ده له سه‌د روح که زور‌تر بو
 درووس کردنی جه‌واهی‌راتی قه‌لب به کار
 ده‌روا.

طلای سبز: ۱. زیری که‌سک؛ زیری که تیکه‌ل
 به هیندی کادمیوم یان زیوه ۲. /مجازی/
 لی‌روا؛ جه‌نگه‌ل؛ جه‌نل؛ دارستان.

طلای سفید: ۱. پلاتین؛ زیری سیی
 ۲. /مجازی/ لؤکه؛ په‌موو؛ په‌مو؛ په‌مه.
طلای سکه: زیریک ده‌گه‌ل ۹۱،۶ له سه‌دی
 زیر، هیندیک مس و نه‌ختی زیو.

طلای سیاه: /مجازی/ نه‌وت؛ نه‌فت؛ نه‌وته.

□ **طلا گرفتن:** (له) زیر‌گرتن؛ گرتنه زیر؛
 زهر‌گرتن؛ ته‌لاگرتن؛ زیر‌پوش کردن؛ ئاستی
 شتیک به لاپه‌یه‌ک له زیر داپوشاندن «دور
 تا دورش را طلا گرفته بودند: ده‌وراند‌ه‌وریان زیر
 کرتبو».

طلاآلات / talā'ālāt /: [عربی] / اسم، زیر‌ه‌واله؛

ئامیرگه‌لی چیکراو له زیر: **طلاجات**

طلانی / talā'ī /: [عربی] طلابی

طلاب / tollāb /: [عربی] جمع طَلَبه

طلاجات / talācāt /: [عربی] از عربی طَلَاآت

طلاساز / talāsāz / ها؛ ان /: [عربی / فارسی] / اسم،

زیرپینگیر؛ زیرپنگه‌ر؛ زهرگه‌ر.

طلاسازی / talāsāzi / ها؛: [عربی / فارسی] / اسم،

خواجه کی؛ کار یان رهوتی خواستن؛ ویستن
 «طلب بخشش؛ طلب یاری؛ داوای لیبووردن؛
 خواز یاری یارمه تی» ۲. /ها/ قهرز؛ هه قی که
 که سی به سهر که سیک ترموه هه یه تی.

□ طلب داشتن: خاوهن قهرز بوون.

طلب کردن: ویستن؛ داوا کردن؛ خازتن؛
 خواستن؛ گهره ک بوون/ بیهی؛ ههره ک بوون
 «از خدا طلب مرگ می کرد؛ از مردم یاری طلب
 می کرد؛ داوای مهرگی له خودا ده کرد؛ له خه لک
 یارمه تی ده ویست».

به طلب چیزی درآمدن: به شوین شتیکدا
 هاتن؛ بو شتیک هاتن. ههروه ها: به طلب

چیزی رفتن

در طلب چیزی بودن: به شوین شتیکدا بوون؛
 داواکاری شتیک بوون.

- طلب^۲: پیوژم - خواز - خاز - واز - ویست؛
 خواز یار و شوینکه وتووی شتیک «شهرت طلب؛
 نفع طلب؛ ناوبانگ خوار؛ قازانج خوار».

طلبکار / talabkār ، ها؛ ان؛ /عربی/ فارسی/ اسم.
 خاوهن قهرز؛ لاهو کهر؛ داواکار؛ ته له بکار.

ههروه ها: طلبکاری

طلبه / talabe ، ها؛ /عربی/ اسم. فقهی؛ فقهی؛
 فقه؛ خویندکاری زانستی ثابینی.

طلبیدن / talabīdan ؛ /عربی/ فارسی/ مصدر.
 متعدی. // طلبیدی؛ ویست؛ می طلبی؛ ده ته وی؛

بطلب؛ بته وی// ویستن؛ ویستن؛ گهره ک بوون/
 بیهی؛ ههره ک بوون؛ داخواستن؛ خواستن؛

خواسن؛ داوا کردن؛ واسه ی؛ واسه تی؛
 ۱. گرکاش کردن «در آنجا برای خودش آسایش و

آرامش می طلبید؛ ده ویدا بو خوی سوکنایی و
 هیمانیه تی ده ویست» ۲. خواز یار بوون؛ داواکار

بوون «از مردم کمک طلبیدم؛ له خه لک یارمه تیم
 ویست» ۳. /ادبی/ بانگ کردن؛ قاو کردن؛

بانگهیشتن کردن؛ چره ی؛ چرای «فرزدان را طلبید
 و به آنان گفت: ... مندا له کانی بانگ کرد و پنیانی

ململانی و گیره و کیشه یه ک که به هوی ته لاق
 دان یان ته لاق لی سندن دیته دی «کارشان به
 طلاق و طلاق کشی کشید؛ کاریان کیشایه ته لاق و
 ته لاقکاری».

طلاکار / talākār ، ها؛ ان؛ /عربی/ فارسی/ اسم.
 زیرپینگهر؛ زیرپینگیر؛ زهره گر؛ ته لاکار.

طلاکاری / talākārī ؛ /عربی/ فارسی/ اسم.
 ته لاکاری؛ زیرپینگهری؛ ۱. کاری داپوشاندنی
 ئاستی شتیک به توژالیک ناسک له زیر
 ۲. کاری رازاندنه وی نوسخه گه لی خه تی به
 رهنگی وه کوو شهنگهرف، شین، ژهنگار، ناوی
 ته لا یان زیو.

طلاکوب / talākūb ؛ /عربی/ فارسی/ صفت.
 زیر کوب؛ زیر کفت.

طلاکویی / talākūbī ؛ /عربی/ فارسی/ اسم.
 زیر کوتی؛ زیر کفتی؛ ۱. کار و رهوتی کوتاندنی
 کانزا بریقهداره کان به تاییه ت زیر و زیو، به
 شیوه ی نه خش یان نووسراوه له سهر ئاستیک
 ۲. نه خش یا نووسراوه له په ره یه کی ناسکی
 کانزایی به سهر روو په ریکه وه.

طلایه / talāye ، ها؛ /از عربی/ اسم. /ادبی/
 پیشهنگ؛ پیشرو؛ ره مکیش؛ پیشهنگ؛
 گروهی که پیشرو می نهوانی دیکه ن.

طلایه دار / talāyedār ، ها؛ ان؛ /از عربی/ فارسی/ صفت. /ادبی/
 ره مکیش؛ پیشهنگ؛ پیشهنگ؛
 پیشرو؛ جله ودار؛ جله وکیش؛ له پیشه وه ی
 گروهیک به تاییه ت گروهی سهر بازار.

طلایی / talāyī ؛ /عربی/ صفت. زیرپین؛ زیری؛
 ته لایی؛ ۱. درووسکراو له زیر «تاج طلایی؛ تاجی

زیرین» ۲. به رهنگی زهردی دره وشاوه «گیسوان
 طلایی؛ بسکی زیرین». ههروه ها: طلایی رنگ

۳. /مجازی/ زور شکودار و پربایه خ «دوران طلایی؛
 سهرده می زیرین» * زیرین: طلایی

طلب^۱ / talab ؛ /عربی/ اسم. ۱. داوا؛ خواز یاری؛
 داخوازی؛ خواز گاری؛ دهر خواست؛ خواست؛

مه‌نيه زيوم.

طلقي / talqi: [مغرب] صفت. ده‌لقى؛ دلقي؛ ده‌لقينه؛ له ماكى ده‌لق.

طلوع / tulû', tolû': [عربى] اسم. ۱. ره‌وتى نه‌نگوتن؛ نه‌نگوتن؛ هه‌لاتن؛ زه‌يقين؛ هورنامهي؛ ده‌رکه‌وتن؛ ديارى دانى خور و هه‌يف و نه‌ستيران و تهنه ناسمانيه‌كان له ناسماندا ۲. [مجازى] ره‌وتى ده‌رکه‌وتن؛ سه‌ره‌لدان؛ زيهى <طلوع صبح> ده‌رکه‌وتنى به‌يانى ۳. سه‌ره‌تاي رۆژ. هه‌روهه‌ها: **طلوع** كردن

طليعه / tali'e, ha: [عربى] اسم. [ادبى] ده‌سپيک؛ که‌بار؛ به‌رژه‌نگ؛ به‌رژونگ؛ به‌رايى؛ سه‌ره‌تاي ديارى دانى شتيک <طليعه‌ى بهار> طليعه‌ى پيروزي؛ ده‌سپيکى به‌هار؛ ده‌سپيکى سه‌رکه‌وتن.

طماع / tammā, ha: [ان]؛ [عربى] صفت. [ادبى] چاوچنۆک؛ چافچنۆک؛ چاوبرسى؛ چافبرسى؛ چاونه‌زير؛ چلماس؛ چه‌لماس؛ چه‌لماسک؛ ده‌قهبه‌ش؛ دل‌بزۆک؛ مووزر؛ ته‌ماحکار؛ کوڊو؛ هه‌لپ‌کار؛ پرکيش؛ ليشتۆک؛ هه‌فه‌ه‌فى <آدم طماع دو بار ضرر مى‌کند: مرۆى چاوچنۆک دوو جار زه‌ره‌ر ده‌کا>.

طمأنينه / toma'nine: [عربى] اسم. [ادبى] ۱. نارامشت؛ هه‌راس؛ خوراس؛ ناسووده‌يى؛ نارامى؛ هيمنايه‌تى؛ ئۆقره‌يى؛ سوکنايى ۲. هه‌ندر؛ دل‌نيايى؛ نارخه‌يانى؛ خاترجه‌مى؛ هه‌داريه‌ک که‌ هاوړتیه ده‌گه‌ل دل‌ناراميدا.

طمث / tams: [عربى] اسم. [نامتداول] مه‌هک؛ مه‌هکى؛ کنج؛ بى‌نويزى؛ نه‌خوشى مانگانه‌ى ژنان.

طمطرارق / tomtarāq, tomtorāq: [؟] اسم. [ادبى] ده‌بده‌به و که‌بکه‌به؛ شکۆ و گه‌وره‌يى وپراى خو نيشاندان.

طمع / tama: [عربى] اسم. ۱. چاوچنۆکى؛ چافچنۆکى؛ چاونه‌زيرى؛ هه‌لپ <طمع او حد و

گوت:....> ۴. پتيويست بوون <موفقيت در هر کارى، برنامهريزى و تلاش مى‌طلبد: سه‌رکه‌وتن ده‌هه‌ر کارى‌کدا، به‌رنامه‌پريژى و تیکۆشانى ده‌وى>.

هه‌روهه‌ها: **طلبیدن**

■ **صفت مفعولى: طلبیده** (ويستراو) / مصدر منفى: **نطلبیدن** (نه‌ويستن)

طلسم / telesm: [مغرب از يونانى] اسم. باربه‌ژن؛ ده‌مه‌به‌ست؛ دايلان؛ ته‌ليسم: ۱. چاچۆله؛ شتى که‌ هيزىکى جادوويى تيدا خه‌يال بکرى <يک طلسم به‌ تو مى‌دهم که‌ تو را از بلاها حفظ کند: باربه‌ژنيکت پى‌ده‌ده‌م که‌ له به‌لا بته‌پاريژى> ۲. شوينى جادوو‌کراو؛ که‌سيک يان شتى که‌ بکه‌ويته به‌ر هيزىکى جادووييه‌وه و چۆنايه‌تى بگۆردى <اين خانه طلسم شده است: نه‌م خانووه باربه‌ژن بووه>.

☐ **طلسم را باز کردن / گشودن** ☞ **طلسم را شکستن**

طلسم را شکستن: ۱. باربه‌ژن پووچه‌ل کردنه‌وه ۲. [مجازى] گرڼى کارىک کردنه‌وه؛ گرفت له سه‌ر شتى لا‌بردن * **طلسم را باز کردن / گشودن**

طلسم شدن: ۱. جادوو بوون؛ که‌وتنه به‌ر وزه‌گه‌لى جادووييه‌وه ۲. [مجازى] که‌وتنه فه‌رتنه‌وه؛ تووشى دۆخى زۆر ناسته‌م و بى‌ده‌رباز هاتن. هه‌روهه‌ها: **طلسم کردن**

طلعت / tal'at: [عربى] اسم. [ادبى] ۱. روخسار؛ چيره؛ دم و چاو؛ روومه‌ت؛ ويته <کجا تواند ديدن گوزن طلعت شير>؛ له چۆناوچۆن که‌ل ده‌توانى روخسارى شير بينيى؟ ۲. ديمه‌ن؛ روخسارى جوان <روشنى طلعت تو ماه ندارد: له تاوى ديمه‌نت مانگ بى‌نه‌سيوه>.

طلق / talq: [عربى] اسم. ۱. له / [مغرب از فارسى] ده‌لق؛ دلقي؛ په‌ره‌يه‌ک وه‌ک شووشه که‌ له تالک چى‌ده‌کرى ۲. [عربى] پرک؛ ژانى زان؛ ئيشى منداڵ هينان ۳. تالک؛ سيليكاتى ئاو‌دارى

اندازه ندارد: چاوچنؤکی ئەو لە ڕاده بەدەرە
 ۲. چاوچنؤکی؛ چافچنؤکی؛ هەلپە؛ ئاز؛
 خوازەلۆکی؛ دۆخ یا ڕەوتی قورم لە شتیک
 خۆش کردن که هی کەسی تر بێ ۳. [مجازی]
 خەیاڵ پلاو؛ فاکوفیک؛ خەیاڵاتی بەتال؛ خەیاڵی
 خاو؛ تەما «بە طمع ریاست افتاده بود: خەیاڵ یلاوی
 سەرۆکی کەوتبوو سەری».

طمع خام: فاکوفیک؛ خەیاڵاتی بەتال؛
 خەیاڵ پلاو؛ خەیاڵی خاو؛ ئامانجی بێهۆ و خاو.
 طمع بریدن: چاو لیپۆشین؛ دەس لی بەردان؛
 دەس لی شۆردن «من از آن پول طمع بریدم، اگر
 گرفتی مال خودت: من لەو پارە چاوم پووشیوە،
 ئەگەر وەرگرت بۆ خۆت».

طمع کردن / بستن: ددان تیزکردن؛ تەماح
 کردن؛ قورم خۆش کردن؛ تەما تی کردن.
 به طمع افتادن: کەوتنە تەماو؛ هەلخرانی
 ئاوات و ئارەزوو بۆ گەیشتن بە شتیک.

طمعکار / tama'kār، ها؛ لان: [عربی/فارسی]
 صفت. چاوچنؤک؛ چافچنؤک؛ چاوبرسی؛
 چافبرسی؛ چلماس؛ چەلماس؛ چاونەزیر؛
 کۆدوو؛ دەفەش؛ پڕکیش؛ لیشتۆک؛
 هەفەهفی؛ هەلپکار؛ تەماحکار. هەروەها:

طمعکاری

طمع ورزی / tama'varzî، ها؛ [عربی/فارسی]
 /اسم. [دبی] چاوچنؤکی؛ تەماکاری؛ چاونەزیری؛
 کار یان ڕەوتی تەماکردن لە شتیک.

طناب / tanāb: [عربی] ۱. کتاب

طناب بازی / tanāb.bāzî: [عربی/فارسی] ۲

طناب بازی

طناب پیچ / tanābpîç: [عربی/فارسی] ۳

طناب پیچ

طناز / tannāz، لان: [عربی/صفت. [دبی] بە
 لەنجه و لار؛ چەلەنگ؛ شەنگ؛ تایبەتمەندی ژن
 یان کچی کە لەشی جوان و ڕەوتی لەبارە.
 هەروەها: طنازی

طنبور / tambūr, tanbūr: ۱. تنبور

طنبی / tanabî: ۲. تنبی

طنز / tanz، ها؛ [عربی/اسم. تیز؛ تەوزە؛ لیب؛
 حەنەک؛ هەنک؛ فەنەک؛ قەرف؛ ئەوێ
 لایەنگەلی ناپاست، نەگونجاو یان ناپەرەوای
 دیاردەیک بە شیوەی گالته و گەپ
 دەنوێنی (مقالە ی طنز؛ نمایش طنز؛ وتاری تیز؛
 نومایشی تیز».

طنز آلود / tanzālūd: [عربی/فارسی] صفت.
 حەنەکاوی؛ گۆلمەزاوی؛ تیزانە؛ بە تیز؛
 هاوڕێ لە گەل تیز «حکایت طنزآلود: چیرۆکی
 حەنەکاوی».

طنز آمیز / tanzāmîz: [عربی/فارسی] صفت.
 حەنەکاوی؛ تیزانە؛ تیکەل بە تیزووە (مقالە ی
 طنزآمیز: وتاری حەنەکاوی».

طنز آور / tanzāvar: [عربی/فارسی] ۳
 طنزنویس

طنز پرداز / tanzpardāz: [عربی/فارسی] ۴
 طنزنویس

طنز گو / tanzgû، ها؛ یان: [عربی/فارسی] /اسم.
 حەنەکچی؛ حەنەک بیژ؛ قسەخۆش؛ لیپۆک؛
 زۆرزان لە قسە ی جەفەنگیدا.

طنز نویس / tanznevîs، ها؛ لان: [عربی/فارسی]
 /اسم. حەنەکنووس؛ تیزنووس؛ نووسەری

نووسراوە گەلی تیز: طنز آور؛ طنز پرداز

طنز نویسی / tanznevîsî، ها؛ [عربی/فارسی]
 /اسم. حەنەکنوووسی؛ تیزنووسی؛ کاری تیز
 نووسین؛ قەرفین.

طنطنه / tantane: [عربی/اسم. ۱. هنگ و ونگ؛
 سەنتەنە؛ دەبدەبە؛ شکۆ و جەلالی شاماتی
 هاوڕێ گەورە پیاو ۲. ناویانگ.

طنطور / tantūr: [فرانسوی] ۳. تنتور

طنین / tanîn: [عربی/اسم. زایەلە؛
 ۱. پیژن؛ گومنی؛ تایبەتمەندی دەنگ
 (وەک دەنگی زەنگ) سەرچاوە گرتوو لە

طوبا / tûbā: [مغرب از عبری/اسم./اسلام] توبوا؛
دارى که ده‌گوترى له به‌هشتدایه یان بنه‌کەى
له‌وییه: طوبى

طوبى / tûbā: [مغرب] طوبا

طور / towr, to:ɾ: ها؛ اطوار/نامتداول/]: [عربی/اسم.
جۆر؛ چه‌شن؛ تەرز؛ لۆ؛ لۆن؛ له‌ون؛ پەنگ؛ بار؛
واش؛ گۆر؛ تۆف؛ قواش «این طور بنشین: بهم جورە
دانیشه».

□ آن طور: وا؛ به‌و جورە؛ به‌و چه‌شنه؛ به‌و وینه؛
پاسه.

این طور: بهم جورە؛ بهم چه‌شنه؛ بهم له‌ونه؛
پیسە.

به‌طور اخص: تابیه‌ت؛ به‌تاییه‌ت «آزاد به‌طور
اخص در ریاضیات استعداد زیادی داشت: نازاد
به‌تاییه‌ت له بیرکاریدا برشتی زۆری هه‌بوو».

به‌طوری که: به‌جۆریک؛ به‌شیوه‌یه‌ک؛ واکه؛
به‌چه‌شنیک.

□ طوری شدن: شتیک بوون؛ چی‌ویو بیه‌ی؛
رووداوایی خراپ قه‌ومان (حالا مگر طوری
شده؟ ئیسته مه‌گەر شتیک بووه؟).

طوسی / tûsî: طوسی

طوطی / tûtî: توتی

طوطیا / tûtîyā: توتیا

طوطی‌وار / tûtîvār: توتی‌وار

طوع / tow', to:': [عربی/اسم./ادبی، نامتداول]
سەر‌سپیری؛ گوێ‌رایه‌لی؛ به‌دل فەرمانبه‌ری.

طوفان / tûfān: [مغرب از یونانی] توفان

طوفانزا / tûfānzā: [مغرب/فارسی] توفانزا

طوفانی / tûfānî: [مغرب] توفانی

طوق / towq, to:q: ها؛ [عربی/اسم. ته‌وق؛

تۆق؛ ته‌وقه؛ خناک: ۱. /نامتداول/ ئالقە؛ بازنه؛
په‌ت‌ئاسایه‌ک که ده‌یخه‌نه ملی به‌ندی و
کۆیله‌وه «طوق بندگی: ئالقە‌ی به‌ندایه‌تی»

۲. ملوانکه؛ ملوانک؛ مله‌وانه؛ ئالقە‌یه‌کی
ته‌وز‌تیه که ده‌یکه‌نه مل «طوق طلا: ملوانکه‌ی

له‌ره‌ی په‌یتا-په‌یتا «طنین زنگ تلفن: زایه‌له‌ی
زه‌نگی ته‌له‌فون» ۲. ئاهه‌نگ؛ زنجیره
ده‌نگه‌لی زرنه‌گه‌داری شوین‌یه‌ک که ده‌بیته
هۆی ناسینه‌وه‌ی ده‌نگی له‌ده‌نگه‌لی‌تر
«صدایش طنین خاصی داشت: ده‌نگی ئاهه‌نگیکی
تایبه‌تی هه‌بوو» ۳. په‌وتی ده‌نگ دانه‌وه؛
وه‌پنجانی ده‌نگ له‌شوینیک.

□ طنین انداختن/افکندن: زرانه‌وه؛ زپانه‌وه؛
پنکه‌هاتی ئاهه‌نگی ده‌نگیک.

طنین افکن / tanīnafkan: [عربی/فارسی] طنین‌انداز

طنین انداز / tanīnandāz: [عربی/فارسی] صفت.
زایه‌له‌دار؛ به‌زایه‌له؛ ده‌نگ‌ده‌وه؛ به‌زرنه‌گه؛ به
ده‌نگیکی به‌رز که له‌ئاقاریکدا ده‌نگ بداته‌وه؛

طنین‌افکن

□ طنین‌انداز شدن: ده‌نگ دانه‌وه «صدای زنگ
ساعت در تالار طنین‌انداز شد: زره‌ی سه‌عانه‌که له
نیو ته‌لاره‌که‌دا ده‌نگی دایه‌وه».

طنیندار / tanīndār: [عربی/فارسی] صفت. به
زایه‌له؛ به‌زرنه‌گه.

طوائف / tavā'ef: [عربی] طوائف

طوارق / tavāreq: [عربی/اسم. ته‌واریق؛
۱. هۆزی ناوخۆی ده‌شتی ئافریقا له‌په‌گه‌زی
به‌په‌پ ۲. هه‌ر یه‌که له‌که‌سانی ئه‌و هۆزه.

طواف / tavāf: ها؛ [عربی/اسم. ته‌واف؛ تواف؛
کاری هاتنه‌ده‌ور شوینیکی پیروژدا.

□ طواف کردن: ته‌واف کردن؛ تواف کردن؛
هه‌لسووران به‌ده‌وری شتیک یان شوینیکدا
«ضریح را طواف کرد و به‌نماز ایستاد: شباهه‌کی
ته‌واف کرد و قامه‌تی به‌ست».

طواف / tavvāf: ها؛ ان؛ [عربی/اسم./قدیمی]
ده‌سفرۆش؛ ته‌هوق‌فرۆش؛ ورده‌ه‌واله‌فرۆش؛
چه‌رخ.

طوائف / tavāyef: [عربی] جمع طایفه؛
طوائف

کودان؛ پنه شیعی؛ بردن؛ بهردهی؛ زور کات
 بردن «آمدنش خیلی طول کشید؛ هاتنی زوری
 خایاند»؛ به طول انجامیدن

به طول انجامیدن طوقه طول کشیدن

طولاً / tûlan / [عربی] قید. ۱. دريژايی؛ له
 دريژايی «طولاً ۱۵ متر بود؛ دريژايی ۱۵ ميتر بوو»
 ۲. دريژاوه؛ دريژادا؛ به لای دريژيدا «طولاً پهن
 کرده بودند؛ دريژاوه بلاويان کردبوو» .

طولانی / tûlāni / [عربی] صفت. دريژ: ۱. دوور و
 دريژر «راه طولانی؛ ريژگهی دوور و دريژر» ۲. به
 دريژايی زورهه «نخ طولانی؛ بهنی دريژر»
 ۳. دريژخايين؛ دريژخايهن؛ دريژهدار «داستان
 طولانی؛ زمان طولانی؛ چيروکی دريژر؛ کاتی
 دريژخايين» .

طولی^۱ / tûli / [عربی] صفت. دريژي؛ به دريژر؛
 پينهنديدار به دريژهوه «برش طولی؛ خطهای
 طولی؛ برشتی به دريژر؛ هيلي به دريژر» .

طولی^۲؛ قید. به دريژادا؛ به دريژيدا؛ له دريژاوه؛
 به لای دريژاوه «پارچه را طولی ببر؛ پارچه که به
 دريژادا بير» .

طومار / tûmār / [مغرب از يونانی] طومار

طویل / tavil / [عربی] صفت. دريژر: ۱. به
 دريژايی زورهه «چوب طويل؛ نخ طويل؛ چيوی
 دريژر؛ بهنی دريژر» ۲. دوور و دريژر؛ دريژهدار
 «جادهی طويل؛ ريژگای دوور و دريژر» .

طویل المدت / tavilolmoddat / [عربی] صفت.
 دريژخايهن «زندانی طويل المدت؛ زيندانی
 دريژخايهن» .

طویل / tavile / ها؛ [عربی] اسم. گهور؛ گهور؛
 خسگه؛ پاگه؛ پاگ؛ سوو؛ تهويله؛ تهوله؛ تيوله؛
 تاوله؛ پشتير؛ شتير؛ ناغل؛ ناغلهمه؛ هل؛
 هولهمه؛ گلهخان؛ کهلهلان؛ بنی؛ کوليت؛
 کورنيت؛ کوتان؛ کووتان؛ خوکه؛ ههرخان؛
 شويتنی؛ راگرتن و پاراستنی ولسات (وهک گا و
 کهر و ئهسپ و...) .

زير ۳. مادانگ؛ گهرگونک؛ گهوری دهوری ملی
 گيانلهبهري دهسته مؤ ۴. ئالقهی پهراپهري
 يهخه پيش دالکاندنی ملوانک .

طوق انداختن: شوين خستن؛ کهوتنی
 نهخشیک به شيوهی ئالقه له دهوری
 شتيکدا «با بنزين پاک کنی طوق می اندازد؛ به
 بينزين پاکي بکهيهوه شوين دهخا»؛ طوقه
 انداختن

طوق لعنت به گردن کسی انداختن: [مجازی]
 شهر بؤ کهسيک نانهوه؛ تهون دانه دهس
 کهسيکهوه؛ کهسيک توووشی شهر و
 دهرديسهرکردن .

طوقه / towqe, to:qe / ها؛ [عربی] اسم. ۱. بازنه؛
 ئالقه؛ خهلهک؛ گهرزک ۲. تهوهق؛ ئالقهی
 کانزايی چهرخی دووچهرخه يان موتور که
 لاستیک دايدةپوشي ۳. چهپهک؛ بهشی ژيړینی
 چال که گوشادی زورتری ههيه .

طوقه انداختن طوق انداختن، طوق

طول / tûl / ها؛ [عربی] اسم. ۱. دريژايی؛
 دريژهی ۲. [رياضی] مهودای نيوان دوو خال له
 رووپهريکدا .

طول عمر: ماوهی تهمهن؛ ئهندازهی ژيانی
 گيانداريک .

طول و تفصيل: دريژه «داستانش خیلی طول و
 تفصيل داشت؛ چيروکه کهی زور دريژهی ههبوو» .
 در طول راه: له ريډا؛ له ريگادا؛ پانه: ۱. له ناو
 رادا «در طول راه به چند آهو برخوردیم؛ له ريډا
 چهند ئاسکمان بينی» ۲. له کاتی ريډ دانه
 سهردا «در طول راه حرفی نزد؛ له ريگه‌دا
 قسهيه کی نه کرد» .

طول دادن: دريژه پيدان .

طول داشتن: دريژه‌دار بوون؛ نهپرانهوه؛
 نيازمهندی کاتی زور بوون «اين کار فعلاً طول
 دارد؛ ئهم کاره جاريک دريژهی ههيه» .
 طول کشیدن: خاياندن؛ پيچوون؛ کوداندن؛

طهارت / tahārat: [عربی/اسم، پاکي؛ خاويني؛ پاکړی؛ پاڅړی، به تايبته نه بوونی پیسی له له شدا.

□ طهارت گرفتن: تارته گرتن؛ خو شوردن دواي دهساو چوون.

طی / tey(y): [عربی/اسم، کار یان رهوتی پټوان؛ پټواندن.

□ طی طریق: ری پټوان.

طی مسافت: مهودا پټوان.

□ طی کردن: ۱. تیپهړاندن؛ تیپهړکردن؛ پټوان؛ پیمه ۲. برینهوه؛ تهی کردن «قیمت خانه را طی کردیم: نرخي خانووه که مان بریهوه». ههروهه: طی شدن

طی / teyye: [عربی/حرف، ۱. له مهودای؛ له نیوانی؛ له ماوهی «طی سالها: له مهودای چهند سالدا» ۲. به پټی؛ به هوی؛ به بونهی «طی دو فقره چک: به پی دوو دانه چک».

□ در طی مدت: له مهودای؛ له دریژهی.

طیارات / tayyārāt: [عربی/جمع طیاره طیاره / tayyāre: [عربی/اسم، [قدیمی] فرۆکه؛ فرکه؛ بالافر؛ بالهفره.

طیب / tayyeb: [عربی/صفت، پاک؛ خاوين؛ پاکړ؛ پاڅړ؛ بژون؛ پوخته.

طیب / teyb, tīb: [عربی/اسم، [ادبی، نامتداول] ۱. رهمهندی ۲. بهرامه؛ بونی خوش؛ بوی خوش.

□ طیب خاطر: به رهمهندی «پول را با طیب خاطر پذیرفت: پاره که ی به رهمهندی وهرگرت».

طیف / teyf: [عربی/اسم، ۱. شهبهنگ؛ ریزی له بهشگهلی پرشنگ یان شهپول که به پیی تايبه تمه ندیه کی دیاریکراو له پهنا یهک رییک کراوه ۲. ریز؛ رزن؛ رهن؛ رهن؛ پټر «طیف روشنفکر: ریزی رووناکبیر» * بیناب

□ طیف خطی: شهبهنگی خه تی؛ شهبهنگی

بریتی له چهند هیلیکی جیا، نهوهک هیلی پیکهوه نووساو.

طیف نور سفید: شهبهنگی تیشکی سپی، که بریتیه له حهوت رهنگی سهره کی.

طیف بینی / teyfbinî: [عربی/فارسی/اسم، شهبهنگ بینی؛ لیکولینهوه و توپژینهوهی شهبهنگه کان و چوئیه تی به کاربردنیان.

طیف سنج / teyfsanc: [عربی/فارسی/اسم، شهبهنگ پټو؛ که رهسپهک بؤ بهرهم هینان و راده گرتی شهبهنگه کان.

طیف سنجی / teyfsanci: [عربی/فارسی/اسم، شهبهنگ پټوی؛ کار و رهوتی هاندازه گرتی در یژایی شهپول بؤ دیاری کردنی شهبهنگی نهو شهپوله.

طیف نگار / teyfnegār: [عربی/فارسی/اسم، وینه گری شهبهنگ؛ نامیژ بؤ ناماده کردنی وینه یان نوینهی شهبهنگان.

طیف نما / teyfnemā: [عربی/فارسی/اسم، شهبهنگ نوین؛ نامیژیک بؤ بهرهم هینان و لیکولینهوه له شهبهنگه گهلی نووړی.

طیفی / teyfi: [عربی/صفت، شهبهنگی؛ پیوه نندیدار به شهبهنگهوه.

طیلسان / teylasān: [عربی/اسم، ته یله سان؛ جلکیکی وه کوو عبا یان شنیل که باشلوق (یان کلایکی پیکهوه لکاو) هیه و زورتر که شه مه سیحیه کان ده پیوشن و هیشتایش له نیو هیندی خه لکدا باوه.

طین / teyn: [عربی/طا

طینت / tīnat: [عربی/اسم، سروشت؛ سرشت؛ هیم.

طیور / tuyûr, toyûr: [عربی/اسم، [ادبی] بالداران؛ پهله وهران؛ پهله وهری؛ بالنده گهل؛ مه لان «پرورش طیور: بارهینانی بالداران».

ظ

روالته؛ دیمهن؛ ږوو؛ ږو؛ نموود؛
دهرکهوت؛ دیارده؛ بهشی دهره کی و
دیاری شتیک. بهرانهر: باطن (ظاهر)
خانه قشنگ بود؛ ظاهر را نبین: رواله تی
خانوه که جوان بوو؛ مهرانه بؤ رواله ت.

ظاهر^۲: صفت. بهرچاو؛ دیار؛ ناشکرا؛ خویا (ناگهان)
شخصی در برابرم ظاهر شد: له پرا که سیک هاته
بهرچاوم.

ظاهر شدن: ناشکرا بوون؛ خویا
بوون؛ دهرکهوتن؛ هاتنه ږوو؛ به
دیھاتن؛ خو نیشانان؛ سهر
هه لیتان؛ بهر چاوکهوتن؛ دیاری
دان؛ کهوتهی دیار؛ کهوتهی سارا؛
کهوتهی بهر. ههروهه: ظاهر کردن.

ظاهر^۱ / zāheran: [عربی] قید. به
روالته؛ به نما؛ به نمو؛ وهک دیاره؛ وا
که له بهر چاوه (ظاهر) داشت روزنامه
می خواند: به روالته رږژنامه ی
دهخویندهوه.

ظاهر الصلاح / zāherossalāh، ها: [عربی]
صفت. خوښ نمو؛ رواله تباش؛ خوشیک؛ جوان و
دلگړ.

ظاهر بین / zāherbîn، ها: [عربی/فارسی]
صفت. رواله تبین: ۱. عهقل له چاو؛ خاوهن

ظ / z: حرف. نیشانه ی بیسته مین پیتی
تلف و بیته کی فارسی که له وشه گه لی ږه گه ز
عهره بیدایه و ههر وهک «ز» ته خوینرته وه.

ظا / zā: اسم. زا؛ زای دهستدار؛ ناوی بیستم
پیتی تلف و بیته کی فارسی: ظای مؤلف؛ ظین

ظای مؤلف

ظالم / zālem، ها؛ ان؛ ظلمه: [عربی] صفت.
زړوویژ؛ زړبیژ؛ سته مکار؛ گووچکار؛ مارز؛ زالم؛
خوداگیر؛ دهست دریژ که بهر بؤ مافی خه لک
(عاقبت فرمانروای ظالم همیشه تاریک است: دواړوژی
راژوړی زړوویژ هه میسه ږه شه).

ظالمانه^۱ / zālemāne: [عربی/فارسی] صفت.
سته مکارانه؛ زالمانه؛ مارزانه؛ زړوویژانه؛
زړبیژانه؛ هاورئ ده گهل زولم و زړه وه (رفتار
ظالمانه آخر خوشی ندارد: ناکاری سته مکارانه ناخر
نایرته وه).

ظالمانه^۲: قید. زالمانه؛ سته مکارانه؛
مارزانه؛ به زړوویژئ؛ به سته مکاری (با
مردم ظالمانه رفتار می کرد: ده گهل خه لکیدا
زالمانه ده جوولایه وه).

ظالم - بلا / zālembalā، ها: [عربی] صفت.
[گفتاری] بزئو؛ چابک؛ وریا؛ وشیار؛ زرت و
زینگ؛ زړپو زینگ؛ زرت و زیندوو.

ظاهر^۱ / zāher، ها؛ ظواهر: [عربی/اسم]

جوان و له‌بار بوون <ظرافت نقش: قه‌شه‌نگی نه‌خش>.

ظرایف / zarāyef: [عربی/اسم] ورده‌کاری؛ شتگه‌لیکی شه‌نگ، جوان یان پیشانده‌ری کارامه‌یی و بزویی <ظرایف فیلم: ورده‌کاری فیلم>:

ظرائف

ظرف / zarf، ها: ظرف: [عربی/اسم] ده‌فر؛ فؤل‌وفه‌ره؛ فه‌ره‌وفؤل؛ ئامان؛ قاپ و قاچاغ؛ هه‌وه‌ر؛ ئیربار؛ هیربار؛ زه‌رف: ۱. ئامرازیکي قوول یان ناو خالی بو پاراستنی شتیک (وه‌کوو بووتری، سه‌تل، به‌رمیل و ...) <ظرف اشغال: ظرف نفت: ده‌فری زبل؛ ده‌فری نه‌وت>. ۲. کاجانی؛ وه‌ها که‌ره‌سه‌یه‌ک بو کولاندن و لینان و نان خواردن (وه‌کوو قاولمه، بایه، ده‌وری و ...).

⊞ ظرف یکبار مصرف: ده‌فری یه‌کجاره؛ ده‌فری که‌ دوای یه‌ک جار که‌لک لی‌وه‌رگرتن ده‌خریته لاه.

ظرف / zarfe: [عربی/حرف] له‌ماوه‌ی؛ له‌مه‌ودای؛ له‌ژ؛ جه <ظرف دو‌ماه کار تمام شد: له‌ماوه‌ی دوو مانگدا کاره‌که‌ته‌واو بوو>.

ظرفا / zorafā: [عربی] جمع ظرف

ظرفشویی / zarfshūyī: [عربی/فارسی/اسم] قاپ‌شوری؛ ده‌فرشوری: ۱. کاری شوردنی ده‌فر <مشب ظرفشویی با من است: ئه‌مشه‌و قاپ‌شوری به‌منه>. ۲. /ها/ شیری ئاو و له‌گانی که‌ ده‌فری تیدا ده‌شون (پتر له‌چیشخانه‌دا) <ظرفها را بگذار توی ظرفشویی: ده‌فره‌کان بخه‌ره‌ نیو قاپ‌شوری‌به‌که>. ۳. /ها/ ماشین ظرفشویی

ماشین

ظرفیت / zarfiyyat: [از عربی/اسم] ده‌فرایه‌تی؛ بانترین توانایی یان

تابیه‌تمه‌ندی داوه‌ری کردن له‌رووی رواله‌تی دیارده‌گله‌وه. ۲. سه‌رسه‌ری؛ به‌یی توانایی یان، هۆکاره به‌تاوتوی کردنی دیارده‌گهل. هه‌روه‌ها:

ظاهربینی

ظاهرپرست / zاهرparast، ها: [ان: عربی/فارسی] صفت. رواله‌ت‌په‌رست؛ خاوه‌ن ئوگری به‌رواله‌تی کار و دیارده‌گهل، به‌یی ئاو‌ر‌دان‌ه‌وه‌ له‌کاره‌ات، بایه‌خ یان ئامانجیان:

ظاهرپسند

ظاهرپسند / zاهرpasand: [عربی/فارسی]

ظاهرپرست

ظاهرساز / zاهرsāz: [عربی/فارسی] صفت. رواله‌ت‌کار؛ خاوه‌ن خوو یان عاده‌ت به‌رواله‌تکاری.

ظاهرسازی / zاهرsāzi، ها: [عربی/فارسی/اسم] رواله‌تکاری؛ رواله‌ت‌سازی: ۱. کار یان ره‌وتی رازاندنه‌وه‌ی ئه‌و لایه‌نانه‌ له‌شتگهل که‌ له‌ به‌ر چاوی دیترا‌ندایه. ۲. کار یان ره‌وتی نی‌شان‌دانی دۆخ یان چۆنیه‌تیه‌کی درۆینه بو فریودانی که‌سان و سه‌لماندنی داوه‌ری چاک: تظاهر

ظاهرفریب / zاهرfarīb، ها: [ان: عربی/فارسی] صفت. رواله‌ت‌باز؛ روو-روو؛ خاوه‌ن ری و رواله‌تی باش و دل‌خواز و ده‌روونی ناشایست.

ظاهری / zاهرī: [عربی] صفت. رواله‌تی: ۱. پیوه‌ندیدار به‌رواله‌ت و ده‌ره‌وه‌ی شتگهل و دیارده‌گهل <رنگ ظاهری: ره‌نگی رواله‌تی> ۲. [مجازی] دیار؛ به‌رچاو.

ظرائف / zarā'ef: [عربی]

ظرافت / zerāfat، zarāfat، ها: [عربی/اسم] قه‌شه‌نگی؛ شه‌نگی؛ دۆخ یان چۆنیه‌تی

سهر كه وتوو.

ظفر نمـون / zafarnemûn: [عربى / فارسى] صفت. [ادبى] سهر كه وتوو؛ نيشاندهرى سهر كه وتوو يى «ارتش ظفر نمون: نهر ته شى سهر كه وتوو».

ظـل / zel(l): [عربى] اسم، سيهر؛ سيوه؛ سه يوان؛ سه ههن؛ سه هه؛ سهى؛ ساي؛ سه يوه.

□ **ظـلّ آفتاب:** [گفتارى] تيشك و تينى خوره تاو؛ تاوى هه تاو؛ هيت.

در **ظـلّ** توجهات: له ژير چاوه ديږى؛ له ژير سيهر؛ له سا بهى سهر «در **ظـلّ** توجهات عالى: له ژير چاوه ديږى بهر يژاندا».

ظـلم / zolm، ها: [عربى] اسم، ناحه قى؛ ناهه قى؛ سته م؛ ته سته م؛ گوج؛ زور؛ كه له مهك؛ زولم؛ زلم؛ زاعه تى؛ زاعكى؛ نار هواكارى؛ نه قى؛ نه قيه؛ له تم؛ نه هه ق. بهر انهر: عدل

□ **ظـلم شدن:** زولم لى چوون؛ سته م لى کران.

ظـلم کردن: ناحه قى کردن؛ زولم کردن؛ سته م کردن؛ ته سته م کردن «برادران به خواهرشان خيلى ظلم کردند: براکان زور ناحه قيان له خوشكه كه يان کرد».

ظـلمات / zolamāt, zolomāt: [عربى] اسم، ۱. جمع □ **ظـلمت** ۲.

شه وه زهنگ؛ شه وه زهنگه؛ نووتهك؛ تنووك؛ تنووك؛ تاريخ و نووتهك؛ تهنگوسته چاو؛ تاريخايى خه ست؛ تاريخه سه لات؛ تاريخ و كوړ «اينجا ظلمات است و چشم چشم را نمى بيند: ئيره شه وه زهنگ و چاو چاو نابيني».

ظـلمـانـى / zolmānī, zolamānī، [عربى] صفت.

راگرتن يان جى كړنده وهى شتيك له خوډا. ۲. /ها/ توانايى زه ينى يان توانايى له شى كه سيك، به تاييه ت بوهر كه گرتن له بهرام بهر سه ختى و دژواريه وه. ۳. /ها/ [شيمى] الف/ توانايى هه بوونى هيژ يان وزه ب، ژماره ي ئيليكترون گه لي ته تومى توخميك كه له تيكه لاويه كدا له ته تومى توخميكى ديكه بگيردرى، بهوى بدات يان ده گهل نه ودا شهريك بيت. ۴. /برق/ توانايى كه ره سه يهك بو راگرتنى بارى كاره بايى.

ظرفيتى / zarfiyyatī: [از عربى] صفت، خاوهن ده فراهيه تى.

ظروف / zurûf, zorûf: [عربى] جمع □ **ظرف** **ظريف** / zarîf: [عربى] صفت، كه شخه: ۱. ناسك؛ جوانكيله؛ به پاژگهل يان پيكه اته يه كي ناسك، نه رم، ورد و پسپورانه وه «ساعت ظريف: سه عاتى ناسك». ۲. خاوهن چوئيه تيه كي له بهر دل، ريك و به بزويوه «نكته ي ظريف: خالى ورد». ۳. /ظرفا/ خاوهن توانايى ناوه زين و به كار بردنى قسه ي خوش و گالته ي جوان و گونجاو.

ظفر / zafar: [عربى] اسم، [ادبى] سهر كه وتوو يى؛ كار يان په وتى سهر كه وتن؛ سهر كه فتن.

□ **ظفر يافتن:** زال بوون؛ سهر كه وتن؛ سهر كه فتن؛ چير بوون «بر دشمن ظفر يافتن: به سهر دوژمندا زال بوون».

ظفر آفرين / zafarāfarīn، ان: [عربى / فارسى] صفت، [ادبى] سهر كه وتى هيته ر؛ هو ي سهر كه وتوو يى.

ظفر مند / zafarmand، ان: [عربى / فارسى] صفت، [ادبى] سهر كه وتوو «سپاه ظفر مند: سپاى

ظهر /zahr/ : [عربی/اسم، پشت؛ پهشتی (له) نووسراوه و به لگه‌دا] «ظهر سند را امضا کرد: پشتی به لگه‌که‌ی ئیمزاکرد».

ظهر ^۱/zohr/ ، ها: [عربی/اسم، ۱. نیوهره؛ نیمه‌ره؛ نیم‌ره؛ نیرو؛ نیفره؛ نیفره؛ نیفران؛ ناوه‌ندی ره‌ژ؛ کاتیک له ره‌ژ که خور له لای باشووره ده‌بینیت. ۲. ناوه‌راستی ره‌ژ؛ ده‌می جی‌گرتنی دیارده‌یی خور له ناوه‌ندی ئاسمانی شوینیکدا.

ظهر ^۲: قید. نیوهره؛ نیمه‌ره؛ نیفره «ظهر بیا با هم نهار بخوریم: نیوهره و هره پیکه‌وه نه‌هار بخوین».

ظهر‌نویس /zahrnevîs/ ، ها: [ان: /عربی/ فارسی/اسم، پشت‌نووس؛ که‌سی که راستی به لگه‌یه‌ک به نووسی نی و تاریک یان واژوکردنی پشتی به لگه‌که ده‌سه‌لمیتن.

ظهر‌نویسی /zahrnevîsi/ ، ها: [عربی/ فارسی/اسم، پشت‌نووسی «سفته را بده یک شخص معتبر ظهر‌نویسی بکند: سفته‌که بده به که‌سیکی برواپینکراو تا پشت‌نووسی بکات».

ظهور /zohûr, zuhûr/ : [عربی/اسم، ۱. کار یان ره‌وتی دهر‌که‌وتن؛ ئاشکرا بوون؛ سهره‌ل‌دان؛ هاتنه دهر‌هوه؛ په‌یدا بوون. ۲. کار یان ره‌وتی ره‌وشن کردنه‌وه؛ دیارده‌کردنی وینه له سهر فیلم یان کاغزه‌زی وینه‌گری به دهرمانی کیمیایی له ژووری تایبه‌تدا «ظهور فیلم: روشن کردنه‌وی فیلم».

☐ **ظهور کردن**: دهر‌که‌وتن؛ سهره‌ل‌دان؛ به‌ئامه‌ی؛ زیه‌ی؛ زیای؛ خویا بوون؛ دیار دان؛ په‌یدا بیه‌ی؛ هاتنه بهر چاو.

ظین /zeyn/ : [عربی/ظا

ئه‌نگوسته‌چاو؛ تاریک و نووتسه‌ک؛ زور تاریک «شب ظلمانی: شه‌وی ئه‌نگوسته‌چاو».

ظلمت /zolmat/ ، ظلمات: [عربی/اسم، تاریکایی؛ تاریکی؛ تاریتی؛ تاریکه‌ی؛ تاریکان؛ تارمایی؛ تاریکی زور «در آن ظلمت شب زیر پایمان را نمی‌دیدیم: له‌و تاریکایی شه‌وه‌دا به‌رپیتمان نه‌ده‌بینی».

ظلمت‌کده /zolmatkade/ ، ها: [عربی/ فارسی/اسم، [دبی] تاریکستان؛ شوینی ده‌ورگیراوی زور تاریک «برق که رفت، تالار شد ظلمت‌کده: ههر کاره‌با ره‌یشت، هوله‌که بوو به تاریکستان».

ظلم‌ستیزی /zolmsetîzi/ ، ها: [عربی/ فارسی/اسم، کار یان ره‌وتی خه‌بات و دژایه‌تی کردن ده‌گهل ناحه‌قیدا. هه‌روه‌ها: **ظلم‌ستیز**

ظلمه /zalame/ : [عربی] جمع ظالم **ظلمی** /zellî/ : [عربی] صفت. سیبه‌ری؛ سیوهری؛ سه‌هه‌نی؛ پیوه‌ندیدار یان سهر به سه‌یوانه‌وه.

ظن /zan(n)/ ، ها: [عربی/اسم، گومان؛ گمان؛ داوهریه‌ک به هوی ئوگره‌تی زه‌ینی نه‌ک له سهر بر و باوهری پته‌وه‌وه «ظن قوی: گومانی به‌هیز».

ظنین /zanîn/ : [عربی] صفت. به‌دگومان؛ دل‌کرم‌ؤل؛ به‌وگومان؛ دووشک؛ چۆنیه‌تی له شتی یان که‌سیک دوو‌دل بوون «همسایه‌ها به او ظنین بودند؛ آن‌قدر گفتند که من هم ظنین شدم: دراوس‌یکان لیتی به‌دگومان بوون؛ ئه‌ونده‌یان گوت که منیش دل‌کرم‌ؤل بووم».

ظواهر /zavâher/ : [عربی] جمع ظاهر **ظاهر**

Kurdistan University
Persian-Kurdish Dictionary
Vol.2

Majed M. R.

SANANDAJ
2 0 0 7